1749

3 9097 00958800 6

Brandeis University
Library

The Gift of

Workmen's Circle
Brockton
Mass.

די צוקונפט

No. 1 (37) JANUARY 1905 Volume IV

אייזיק מאיר דיק

PJ5111
T7
1905

דיא זשארגאנישע ליטעראטור אין בילדער

I

אייזיק מאיר דיק.

יא רעווא׳לוציאָן אין דיא מוחות פון דיא רוסישע אידען מיט 70 יאָהר צוריק, וועלכע מיר רופען געווענליך „השכלה בעווענגונג", האָט פון אָנפאנג געלאָזען כמעט אונבעריהרט דיא אידישע מאסען. איהרע קעמפפער זיינען געווען־הנליך געווען מענשען פון דיא מיטעלע קלאסען. גבירים און בעל הבתישע קינדער זיינען געווען איהרע פאהנענטרעגער, איהרע פֿרעדיגער, און גבירים און בעל הבתישע קינדער זיינען געווען דיא ארמעע, וועלכע דיא השכלה־אגיטאטאָרען האָבען געזוכט צו רעווא־לוציאָניזירען.

צו דיעזע האָט מען געשריעבען נאָר אין העברעאיש, ווייל קיין לעבעדיגע איראָפּעאישע שפּראָך האָבען זיי ניט געקענט. ביסלעכווייז, וואָס מעהר דיא השכלה האָט זיך פערשפּרייט, האָט מען אָנגעהויבען בענוצען דיא פוילישע און רוסישע שפּראָך און בריינגען דייטשע ביכער פון אויסלאנד. דיא געגנערלען און דיא חיל פון דער בעווענגונג זיינען כמעט דורכאויס געווען בחורים, אָדער יונגע מאנטשיקעס וואָס האָבען נאָר ניט געטהאָן, געגעבען ביי דיא טאטעס און מאמעס אָדער געווען ביי שווער און שוויגער אויף קעסט. חאָטש ניט אלע זיינען געווען פערמעגענד, פיעלע זיינען, פערקעהרט, געווען פון אָרימע פאמיליען, אָבער דאָך האָבען זיי ניט געארבייט, אָדער בע־שעפטיגט זיך מיט לייכטע, האלב לופטיגע מלאכות.

און ווייל דיא בעווענגונג האָט ניט בעריהרט דיא מאסען, האָט מען ניט געהאט פיר נויטהיג צו בענוצען דעם זשארגאָן, אויף וועלכען מען האָט נאָך דערצו געקוקט מיט פעראכטונג. דער וואָס האָט נאר געקענט שרייבען עטליבע ווערטער העברעאיש, האָט געהאלטען פיר א שאנדע צו געברויכען דיא פאָלקס־שפּראָך, וויא זיא האָט זיך היסטאריש ענטוויקעלט.

ביסלעכווייז אָבער האָט דיא בעווענגונג אָנ־גהויבען ארייננדרינגען טיעפער אין פאָלק און צוקומען צו דיא מאסען. צוווישען דיא משכילים זיינען געווען מענשען מיט א בריייטערען קוק, וועלכע האָבען זיך ניט געשעהמט צו ריידען צום פאָלק און ריידען אויף זיין שפּראָך. לעווינזאָהן, גאָטלאָבער און שפּעטער דער דיכטער גאָרדאָן האָבען געשריבען אויף אויף פּראָסט אידיש. עס זיינען אָבער אויך געווען משכילים וואָס האָבען זיך געשטעלט דיא אויפגאבע צו שרייבען בלויז פיר דיא מאסען אין זשארגאָן. דיעזע זיינען ג־ווען: לעווין, עטינגער און אקסענפעלד. דאָך א גרעסערען איינפלוס פון אלעמען אין אויפוועקען דיא מאסען צו דער אלגעמיינער בעווענגונג האָט גהאט אייזיק מאיר דיק, וועלכער קען מיט רעכט אָנגערופען ווערען דער ערשטער זשארגאָנישער שרייבער אין רוסלאנד.

* * *

אייזיק מאיר דיק איז געבאָרען געווארען אין ווילנא אין יאָהר 1808. זיין פאָטער איז געווען א חזן. וויא אלע אידישע קינדער האָט ער גע־לערנט אין דער יוגענד גמרא און האָט פריה חתונה גהאט. ביז נאָך דער חתונה האָט ער ניט־גהאט קיין בעגריף וועגען השכלה. נאָר זייע־דיג ביי זיין שווער און שוויגער אויף קעסט אין נעסווייזש, א קליין שטעדטיל אין מינסקער גו־בערניע, איז ער דאָרטען בעקאנט געווארען מיט א קאטוילישען גלח, וועלכער האָט איהם ג־לערנט דייטש. שפּעטער איז ער מיט זיין ווייב און קינדער אריבער צוריק אין ווילנא און האָט זיך שטארקער געמומען צו בילדונג. דאָך קיין ערנסטע בילדונג האָט ער ניט גהאט דיא מע־ליכקייט צו ערווערבען. ער האָט געלעזען פרי־דייטש, רוסיש און פויליש. געווענליך האָט ער געקענט גוט דיא העברעאישע שפּראכע. ער איז געווען איינער פון דיא וואָס האָבען געגרינדעט אין ווילנא דעם ערשטען געהיימען פעראיין פון דיא השכלה־פריינד.

זיין לעבענסמיטעל האָט דיק געמאכט פון געבען שטונדען אין העברעאיש און דייטש. שפּע־טער א ביסעל, בישעת עס האָט זיך געגרינדעט

אין וויכטיג דיא ערשטע קאזיאנע אידישע שקא־
לע, איז ער געווען דאָרטען לעהרער פון העברע־
איש. צוזאמען מיט דעם העברעאישען דיכטער
אדם הכהן לעבענזאהן און דיא איבעריגע אידישע
משכילים האָט ער געגרינדעט דיא ערשטע אי־
דישע קאָהרשול אין דער ליטא, וועלכע הייסט
טהרת הקודש. דיק האָט פיינט געהאט כבוד און
אין דער נייער, אביסעל רעפאָרמירטער שוהל איז
ער געווען ניט קיין גבאי, נאָר א שמש, וועלכער
פלענט אלעמען אנווייזען זייערע פלעצער אין
אליין איז ער אימער געשטאנען פון הינטען ביי'ן
טיהר.

אין דעם קאָך פון דער השכלה בעווענונג
האָט דיק געזומען זעהר א טהעטיגען אנטהייל.
ער האָט זיך אויפגעשריעבען מיט דעם דאמאָלס־
דיגען מיניסטער אוואוארָוו, וועלכער האָט גע־
שפיעלט דיא הויפט ראָלע אין דיעזער בעווענונג
און איז געווען גערעכענט פיר א מלאך מושיע
ביי אלע משכילים פון יענער צייט. אזוי וויא
דאָס רוב משכילים, וועלכע האָבען ניט גוט בער־
שטאנען דיא שטרעבונגען פון דער רעגיערונג
און דעם עיקר פון דיא רעפאָרמען, האָט דיק
אויך צונעשריעבען א גרויסע בעדייטונג דיא
נייע איינפיהרונגען פון דעם רוסישען מיניסטער
פון פאָלקסבילדונג. ער האָט נעמליך זיך גע־
סטארעט ביי דער רעגיערונג, זיא זאָל פערבאָטען
טראָגען דיא אלטמאָדישע קאפאָטעס און טשע־
פיקעס און ארויסגעבען א בעפעהל, אז אידען
זאָלען זיך קליידען נאָר „טיטשעריש" — אין
קורצע רעק מיט „צושפאָלטענע פאָלעס". ער
אליין האָט זיך פון דעסטוועגען ניט געשיידט
מיט דער אלטמאָדישער קאפאָטע זיין נאנצען לע־
בען, וויל ער האָט ניט געוואָלט אבטהיילען זיך
פון דעם עלטערען קרייז מענשען, צוווישען וועלכע
ער האָט זיך געפיהלט גוט.

דיק איז געווען א פריינד און א חבר מיט
דיא בעסטע העברעאישע שרייבער פון זיין צייט
און האָט אליין אויך אנגעשריבען עטליכע העב־
רעאישע ביכלאָך. איהם האָט אבער געצויגען צו
דיא מאסען, און ער האָט זיך זעהר געזומען שרייבען
זשארגאָן פיר ווייבער און פשוטע אידען, וואָס
פערשטעהען ניט קיין לשון קודש. דאָס שרייבען
איז ביי איהם געווען א הויליגע אויפגאבע. זיין
צוועק איז געווען צו בילדען דעם המון, צו געבען
איהם נייע געדאנקען פון א העכערען און עדע־
לערען לעבען, צו רייניגען זיינע רעליגיעזע בע־
גריפע פון אבערגלויבען און נארישקייטען און
שאפען איהם אין דיא פרייע שטונדען אן אנ־
גענעהמען און ניצליכען צייט־פערטרייב.

אט וויא דיק אליין שטעלט זיך פאָר זיין
אויפגאבע אין דער פאָרעדע צו זיין ערצעהלונג
„דער שבעים מאָהלצייט".

„...אונזערע פרויען האָבען נאָך גאָר קיין אויער
און קיין געפיהל פיר דיא רויהע מאָראל (זיטענ־
לעהרע). זיי ווילען נור וואונדער הערען, נישם
נפלאות, צו וואהרע צו ליגענהאפטע. פיר זיי איז
א קרן דיא געשיכטע פון יוסף דולערייטע, וויא ער
האָט געפיהרט דעם „ס"ם" אויף א קויט. אָדער וויא
אליהו איז געקומען אלס איין אלטער מאן צו איין
ישוב'ישען מנין, וואָס האָט דאָרט געפעהלט ערב יום
כפור איינעם צו צעהן. און גאָר פיר נויטה איז רעכט
אויך דיא באבע מעשה מיט דעם פלעקהונד, מיט דעם
פערד דרעגדזיל דעם שווערדיל פאמיליע, און מיט
דער שעהנער פרינצעסין דרעזינע, און א מאָל גלאט
א מעשה מיט א חתן מיט א כלה.

דיעזע טוויערייגע בעמערקונג, מיינע טיערע
יעקוריו, ליגט מיר טיף א ן זאונגן, און האָב מיר
בעשלאָסען צו בענוצען גראדע דיעזע שוואכהייט
זייערע, צו זייער וואוהל, צו פערפאסען פיר זיי
ספורים, און ארויבריינגען צוגלייך אין זיי פיעל
פון דער עטהיק, און עס איז מיר, גאָט זיי דאנק,
זעהר גלונגען, דען מיינע געשיכטען ווערען פלייסיג
געלעזען און ווירקען זעהר גוט. עס זיינען שוין
אייניגע הונדערט סאָרטען ארויס פון מיין פעדער,
מיט גאָטעס הילף, און יעדערע בעזונדער האָב אן
אנדער ציעל. זעלבסט יעדער וויטץ, יעדער גלייכ־
ווערטיל בעלעהרענט וואָס ניצליכעס. איך וויים דאָס
א גרויסער טהייל פון דיא לעזער ווילען ניט ער־
גרינדען דעם וואהרען זין דערפון, און ווילען עס
אָבלעזען נור צום צייט פערטרייב וויא איינע באבע
מעשה, און ווילען נאָך דערצו פעראכטען דעם שרוי־
בער, ווילען איהם אָנרופען „פוסטע גאלאָווא" גלייכ־
ווערטיל זאָגער, ער איז נאָר מבטל דערמיט מאנכען
פון לערנען, אום נור דעם גראָשען צו פערדיענען.
איך וויים עס גוט און טהו עס דאָך נאנץ געטראָסט,
דען בעסערע לייט וויא איך זיינען ניט בעסער גע־
וואָרען בעהאנדעלט פון אונזער נאציאָן. זעלבסט
אונזערע נביאים וואָרען געשאָלטען פון אינו, געשלאָ־
גען, פאר דיא האָר גערוסען, אויסגעלאכט געווארען,
אין געזיכט געשפיגען און מאנכע ערמאָרדעט.
איך קען נאָך דערצו זאָגען מיט שטאָלץ, דאָס איך
לעב ניט דערפון, און איך וואָלט בעלויבט געווארען
צעהן מאָל מעהר, וועז איך וואָלט דיא צייט אויף
געשיכטען שרייבען פערבראכט. איך טהו עס אָבער
נאָר אוים ליעבע צו מיינער נאציאָן, וואָס דער גרעס־
טער טהייל פון זיי פערשטעהען ניט וויא וויים זיי
זיינען ארויסגערוקט פון דעם לעבענסגלייז און אונ־
זער לעבען בכלל, וויא מיר לעבען שלעכט און וויא
מיר זעהען אוים אין דיעזער ליכטיגער צייט בוי
צוווילויזורטע פעלקער, און זעלבסט דאָ אין אונזער
גרויסען רוסלאנד. מיר גיהן ארויבער דעם לעבענס־
שטראָם מיט לעבענסגעפאהר וויא אויבער גיהט ארי־
בער א רייסענדען פלוס איבער דיא קריעות, נייז און
נוינציג ווערען דערטרונקען, אוינער קוים, א הונ־
דערטער, רעטעט זיין נאקעטען לעבען. קורץ גזואָגט,

223969

אונזער לאגע איז אין דיעזער ציים פיעל מעהר קריטישער, אלס ביז אהער. טויזענדע בלוטיגע גזירות האבען אונז ניט געקענט אונטערדריקען אלס פאראדאקס און ציוויליזאציע וואס ווערט פון מאג צו מאג אלץ פעסטער און סאלידער אין אונזערע לענדער. מיר מוזען ניט ווילענדיג פיעל וויטער אין דער גרויסער וועלט ארויסטרעטען אלס אונזערע עלטערן, און דאהער מוזען מיר איהר (דיא וועלט) בעסער קענען, אום צו ווערען געלויטען פון אונזערע מיט מענשען (קריסטען) וואס שטייגען אונז איבער אין דיזע ציייטען אין דער ציוויליזאציע, אין פראדאקס, און וואס ווערען אונזערע קאנקורענטען אין אלע גע־שעפטען. און דאס דיא געזעצע ווערען סאלידער פון מאג צו מאג, דאס יעדער פון אונז מוז שוין שטעהן אין רעכטען פערקעהר מיט דער רעגיערונג, און יענע ציייט וואס איינער פון אונז, א שתדלן, האט מוציא געווען דעם גאנצען אידישען עולם מיט פויליש איז שוין פראיבער, און אונזער פארציוטיגע השלמה איז אין גאנצען איינע אונגילטיגע וואארע געווארען. אויף אלע דיעזע וואהרהייטען צו קומען מוז מען וועלטליכע שרויפטען לעזען זשורנאלען, ציישונגען, און דיעזע זיינען גראדע פערשלאסען פיר דער גרעסטער טהייל פון אונזער נאציאן. דען זיי פערשטעהן קיין שפראכע. זעלבסט דער מגיד איז אויך אונפערשטענדליך פיר זיי. און, שונא ציון, וואס זאגט ער! און וועד האלט איהם? דרוי שטעדט בשותפות איינעם. אלזא האלט איך עס פיר א גרויסען חסד צו רייזען דערפון אין פערשיעדענע ספורים, און נאך מעהר חסד איז פון דעם וועלט־דרוק ראמס וואס זיי ווילען עס דרוקען. דען תחינות דרוקען זיינען פיעל אייגטערגליכער, אלס ערצעהלונגען, נאס וועלען גענומען אויף נוין געלד, געלויהען און דאס גלייכען".

מיר האבען מיט א כיוון נאר ניט געענדערט אין דיקם שפראכע, כדי דער לעזער זאל האבען א בעגריף וועגען זיין ארט שרייבען, איבער וועלכער מיר וועלען נאך האבען דיא געלעגענהייט ווייטער אביסעל צו רייזען. דאס מוזען מיר בעמערקען, אז וויא זיין שפראכע איז געווען א „פערדייטשטוועטע" און א שווערע פארן המון, איז זיין אייגענע האראקטעריסטיק פון זיינע קורצע ערצעהלונגען דאך ריכטיג. זייער גרויסע בעדייטונג פיר זייער ציייט לייגט אין דעם אינהאלט פון דיא געשיכטעם און אין דעם שטרעבען פון דעם פערפאסער צו וועקען דעם גייסט פון דעם פאלק צו בילדונג, צו עדלע געפיהלען און זיטען, צו פערשטעהן דעם גייסט פון דער נייער ציייט, צו קריטיקירען אלעם וואס איז אבגענלעבט, נאריש און שעדליך. אין דיא אלע הינזיכטען האט דיק נאר ניט מגזם געווען.

געבען א ריכטיגע פארשטעלונג, יאנאר אין אינפאכען צעטיל פון אלעם וואס דיק האט אנגעשריבען פיר דיא פופציג יאהר פון זיין לימיטיראריישער טהעטיגקייט, איז אונמעגליך, וויל ער האט געשריבען א מאסע — אייניגע הונדערט מעשה'לאך, און א סך פון זיי זיינען יעצט א זעלטענהייט. דאס איז אויך ניט נויטהיג. אום צו האבען א ריכטיגען בעגריף פון זיין שרייבען, איז גענוג צו בריינגען דיא וועלקאך, וואס זיינען מעהר אדער וועניגער בעקאנט און האבען געהאט א שטארקערע בעדייטונג. „דער אידישער פאסלאניק", „נטע גנב", „דיא שעהנע מינקע", „שמעיה גוט יום טוב ביטער", „האצקעל אליין" — דאס זיינען זיינע בעסטע ווערק, וועלכע שפיגלען אין זיך אב ריכטיג דעם אידישען לעבען. דיעזע מעשה'לאך פערדיענען צו זיין איבערזעצט אין אייראפעאישע שפראכען.

דער גרעסטער טהייל אבער פון דיק'ס ספורים זיינען גענומען פון אנדערע שרייבער, פון רוסיש, דייטש, העברעאיש, איבערזעצט אדער איבערגעמאכט נאך'ן אידישען גוסט. דער אינהאלט זייער איז גאנץ פערשיעדען: דא א רייזע בעשרייבונג, דא א היסטאריישע פאסירונג, דא פשוט א ספורי מוסר, דא וויטצען און אנעקדאטען „צום לאכען און זיך לוסטיג צו מאכען". נאר זאגאר אין אזעלכע מעשה'לאך וואס האבען געהאט דעם אונשולדיגען צוועק צו מאכען דעם לעזער לאכען איז אויך דיק אויסען געווען צו געבען דעם לעזער א שטיקעל מוסר, לערנען אינהם גוטע זיטען. דיעזע שטרעבונג געהט דורך וויא א רויטער שניר־על דורך אלעם וואס דיק האט געשריבען, עם מעג זיין וואס פיר אן אינהאלט. דאס מאכט דיק'ס מעשיות אפט שווער צו לעזען. א הויז זיין הארטע שפראך און דיא דייטשע ווערטער וואס ער ברויכט אפט, ווען מען דארף און ווען מען דארף ניט, בעזיצט ניט דיק דעם טאלאנט פון א אמת'ן ספורים שרייבער, וועלכער דארף בעהערען ניט דורך לאנגוויליגע פאררעדעם און דרשות אריינגעהאקט אין מיטען, נאר גאנץ אונבעמערקט שוין דורך דיא לעבעדיג געמאלטע בילדער.

דיק'ס בילדער זיינען זעלטען וועג לעבעדיג געמאלט, און וואו ער ניט יא אזעלכע בילדער, פערדארבט ער דורך דיא שטיקער מוסר, וואס ער האקט אריין אין מיטען, אדער ער הויבט אן מיט זיי גלייך פון אנפאנג און רעדט צום לעזער אויף דעם שטייגער פון א מגיד. דיק האט בעזעסען ניט נאר וועניג טאלאנט אלס א נאיווער שרייבער, ער האט אויך געהאט א קנאפען בעגריף וויא אזוי מען שרייבט אן ערצעהלונג. זיין בילדונג איז גענוג, וויא געזאגט, ניט קיין סיסטעמאטישע, נאר אן אנגעבאפטע. פון דיא טייטשעשע מיט דיא רוסישע ווערטער, וועלכע ער ברויכט, איז קענטיג אז קיין גרינדליכע קענטניס האט ער ניט בעזעסען ניט אין דער אין לימיטיראריישער טהעטיגקייט, איז אונמעגליך, וויל ער האט געשריבען א מאסע — אייניגע הונדערט מעשה'לאך, און א סך פון זיי זיינען יעצט א זעלטענהייט. דאס איז אויך ניט נויטהיג. אום צו האבען א ריכטיגען בעגריף פון זיין שרייבען, איז גענוג צו בריינגען דיא ווערקלאך, וואס זיינען מעהר אדער וועניגער בעקאנט און האבען געהאט א שטארקערע בעדייטונג. „דער אידישער פאסלאניק", „נטע גנב", „דיא שעהנע מינקע", „שמעיה גוט יום טוב ביטער", „האצקעל אליין" — דאס זיינען זיינע בעסטע ווערק, וועלכע שפיגלען אין זיך אב ריכטיג דעם אידישען לעבען. דיעזע מעשה'לאך פערדיענען צו זיין איבערזעצט אין אייראפעאישע שפראכען.

דער גרעסטער טהייל אבער פון דיק'ס ספורים זיינען גענומען פון אנדערע שרייבער, פון רוסיש, דייטש, העברעאיש, איבערזעצט אדער איבערגעמאכט נאך'ן אידישען גוסט. דער אינהאלט זייער איז גאנץ פערשיעדען: דא א רייזע בעשרייבונג, דא א היסטאריישע פאסירונג, דא פשוט א ספורי מוסר, דא וויטצען און אנעקדאטען „צום לאכען און זיך לוסטיג צו מאכען". נאר זאגאר אין אזעלכע מעשה'לאך וואס האבען געהאט דעם אונשולדיגען צוועק צו מאכען דעם לעזער לאכען איז אויך דיק אויסען געווען צו געבען דעם לעזער א שטיקעל מוסר, לערנען אינהם גוטע זיטען. דיעזע שטרעבונג געהט דורך וויא א רויטער שניר־על דורך אלעם וואס דיק האט געשריבען, עם מעג זיין וואס פיר אן אינהאלט. דאס מאכט דיק'ס מעשיות אפט שווער צו לעזען. א הויז זיין הארטע שפראך און דיא דייטשע ווערטער וואס ער ברויכט אפט, ווען מען דארף און ווען מען דארף ניט, בעזיצט ניט דיק דעם טאלאנט פון א אמת'ן ספורים שרייבער, וועלכער דארף בעהערען ניט דורך לאנגוויליגע פאררעדעם און דרשות אריינגעהאקט אין מיטען, נאר גאנץ אונבעמערקט שוין דורך דיא לעבעדיג געמאלטע בילדער.

דיק'ס בילדער זיינען זעלטען וועג לעבעדיג געמאלט, און וואו ער ניט יא אזעלכע בילדער, פערדארבט ער דורך דיא שטיקער מוסר, וואס ער האקט אריין אין מיטען, אדער ער הויבט אן מיט זיי גלייך פון אנפאנג און רעדט צום לעזער אויף דעם שטייגער פון א מגיד. דיק האט בעזעסען ניט נאר וועניג טאלאנט אלס א נאיווער שרייבער, ער האט אויך געהאט א קנאפען בעגריף וויא אזוי מען שרייבט אן ערצעהלונג. זיין בילדונג איז גענוג, וויא געזאגט, ניט קיין סיסטעמאטישע, נאר אן אנגעבאפטע. פון דיא טייטשעשע מיט דיא רוסישע ווערטער, וועלכע ער ברויכט, איז קענטיג אז קיין גרינדליכע קענטניס האט ער ניט בעזעסען ניט אין דער אין לימיטיראריישער טהעטיגקייט, איז אונמעגליך, וויל

ניט א שוערען וואָרט אין דייטש אָדער אין רוסיש, איז אָפט שווערער צו פערשטעהען וויא דעם וואָרט גופא וואָס ער ערקלעהרט. איבער־הויפט ברויכט ער מאסען דייטשע און רוסישע וויא אויך העברעאישע ווערטער וואָס זיינען גאָר ניט נויטהיג, דאָס הייסט אויך זייער שטעלע וואָלט מען קענען לייכט געפינען אויסדרוקע אויף פּראָסט אידיש. דיא גרעסטע שטערונג ביים לעזען זיינע ביכלאָך זיינען דיא מאסען טייטשעריש וועדטער. מיר גיבען דאָ עטליכע שטעלען, וועלכע מיר נעהמען צופעליג פון זיינע פערשיעדענע מעשה'לאָך, אום צו געבען דעם לעזער א פאָלקאָמענערען בעגריף פון זיין סטיל.

„...נור דיא רעליגיאָן, דאָס צוטרויען צו דער געטליכער הילפע, איז דער לויטענדער (פיהרענדער) שטערן וואָס פיהרט אונז פּראַירענדע רייטענדע אויף דיעזען שטירמישען מעער דעם לעבענס. און וויל מיר מוזען נור דיא רעמענדע האנד גאָטעס צו אונזערע הילפע האָבען אלזוי מוזען מיר אונז ווירדיג מאכען (וועדטה מאכען) אום עס צו ער־לאנגען. און דיעזעס איזט נור דורך רייניע גאָטטעס פורכט" („שבעים מאלציות").

„...איך בעשרייב דיזע בעגעבענהייט פון וויל־נער גרעזיכטס פונקט (מרכז), נאָר ביי אלעם דעם ברויטעס אוים דיזע בעשרייבונג אייניע העליגקויט (לויכטיגקויט) איבער אלע אידישע בעזיזונגען אין רוסלאנד, דען עס וואר איבעראל (אום און אום) דאָס זעלבע מיט קלוינע אונטערשיידונגען.

(„דער ערשטער נאבאָר").

„דיא אוינגלענדער זיינען קאפריסנע (לויניש) אין אלע זייערע בענעהמען, הויפטזעכליך אין זייער הויזליכען לעבען, און אום עם דיר, מוין טייערע לעזערין, דיושלוכער בעווייזען (דעמאָנסטרירען), וועל איך דיר דאָ איניגע פאקטען (מעשים) פון זיי אלס מרייפטיגע בוישפיעלע ציטירען (בעשרייבען).

(„דיא גרויזעטקע").

וויא דער לעזער וויים שוין, איז דאָך גע־באָרען און ערצויגען געוואָרען אין ליטא. ער האָט דאָרטען פערלעבט זיין גאנצען לעבען; האָט זיך שטענדיג געריבען ארום דער מאסע, געלעבט צוויישען איהר. ער איז געווען בעריהמט אין גאנץ ליטא פיר א גרויסען וויטצלינג און גלייכווערטיל זאָגער. מיט זיינע ווערטלאָך האָט מען זיך ארומגעטראָגען און מען טראָגט זיך נאָך ארום עד היום. אזא מענש האָט זעלבסט־פערשטענדליך געדארפט וויסען דעם זשארגאָן, דעם פישוט'ען אידיש וויא דער המון רעדט איהם, אויסגעצייכענט. וואָס זשע איז דיא אורזאכע, וואָס דיך האָט אזוי פערטיטשערט דעם זשארגאָן, געשריבען איהם אויף אזא שטייגער וויא ניט ער און קיינער ארום איהם האָט ניט געוועדט?

דאָס ערקלערט זיך, אָהן א צווייפעל, דער־מיט, וואָס דיק, אזוי וויא פילע אנדערע משכילים פון זיין צייט האָבען אויף'ן זשארגאָן געקוקט מיט פעראכטונג. מען איז געווען געצוואונגען צו שרייבען אין פּראָסט אידיש, וויל מען האָט געוואָלט דעם המון אויך מזכה זיין מיט השכלה. אגב האָט מען שוין נעוואָלט אויסאיידלען זיין שפּראך אויף, און איידעלער מאכען זיין שפּראך האָט נעהייסען פערטייטשערען זיא, אריינפיהרען אין איהר א סך דייטשע ווערטער. דאמאָלס איז געווען א מאָדע אריינבראָקען „הויכע ווערטער". דאָס איז געווען דער גרעסטער קונץ פון שרייבען העברעאיש. דאָס האָט געהייסען „מליצה". פון העברעאיש איז דאָס איבערגענאנגען אין זשארגאָן, און איז איבערגענאנגען בירושה פון פער־צייטיגע שרייבער. דיא פערפאסער פון דיא תחינות, פון טייטש־חומש, און אנדערע הילליגע ספּרים אין עברי טייטש האָבען ניט נעשריבען אין דעם געווענליכען לשון פון'ם פּראָסטען המון, נאָר „הויך טייטש". נאָך דיא בעגריפע פון דער אלטער גוטער צייט, איז וואָס דער לשון איז געווען שווערער, אלין הילליגער איז געווען דער ספּר. דיק האָט זיך ניט געקענט בעפריייען פון דיזער אבגעלעבטער מיינונג, אבווהל ער האָט זיך אליין דערמיט געטהאָן שאדען. וואָרום דיא צאהל פון זיינע לעזער וואָלט געווים געווען דאָפּעלט, וועו זיין שפּראך וואָלט ניט געווען אזוי האַרט. אין דער הינזיכט זיינען דיא פריהער־דיגע שרייבער אקסענפעלד, עטינגער, לעווין, וועלכע מיר האָבען שוין אויבען דערמאָהנט, גע־שטאנען העכער פון דיק'ען, וויל זיי האָבען געשריבען א פּראָסטערן אידיש.

אויסער דיא שוועריגקייט פון דער שפּראך און דיא שטיקער מוסר אין פערזעלביע געשפּרע־כען מיט'ן לעזער, וואָס דיק בראָקט אריין אין מיטען, וואָס דאָס שטערט זעהר דעם לעזען, האָ־בען זיינע מעשיות נאָך א פעהלער: זיי זיינען אָהן א סיסטעם. דיק האָט געלעזען העברעאישע, רוסישע און דייטשע ביכער. וועו ער האָט גע־טראָפען א קורצע מעשה'לע, וואָס אין איהר האָט געשטעקט א שטיקעל מוסר, האָט ער עס איבער־זעצט אָדער איבערגעארבייט, ניט אויסרעכענ־דיג, צו דאָס פאסט זיך שטארק פאר'ן אידישען לעזער צו ניט. עס איז קיין ספק ניט, אז וועו דיק וואָלט געוועו בעסער בעקאנט מיט דער אייראָ־פּעאישער ליטעראטור און וואָלט אליין געלעזען מיט מעהר סיסטעם, וואָלט ער געקראָגען פיעל אינטערעסאנטערע און בעלעהרענדערע מעשיות פּארן אידישע המון. און וועו ער וואָלט האָבען מעהר טאלאנט צו בעטראכטען און אריינקוקען טיעפער אין דעם לעבען פון דיא אידישע מא־סען, וואָלט ער דאָרט געפונען מעהר שטאָף, וויא ער האָט געפונען, און וואָלט געשריבען מעהר אריגינעלע ספורים, אייזדער איבערגעניצעוועטע פון אנדערע שפּראכען.

דיק'ס וועלט־אנשויאונג איז איבערהויפט געווען ניט קיין ברייטע און ניט קיין טיעפע, וויא דיא וועלט־אנשויאונג פון דאָס מעהרסטע טהיל פון זיינע מיטקעמפפער פיר דער השכלה. מען קען ניט לעזען גלייכגילטיג פאָלגענדע צייל־לען זיינע אין „דעם ערשטען נאבאָר".

„מען קען אנדערס ניט זאָגען, דאָס בעצם איז עס (דאָס היוסט דיא אידישע נאבאָרען פאר ניקאָ לאיען) קיין גוטע זאך, דען עס ווילט זיך קיינעם ניט שיידען פון זיין פאמיליע אויף כמה יאָהרען און זיין א משוגעד, דערצו נאָך געהן אין פייער פון קריעג, און לעבען א האַרטעס לעבען. דען אין בעס־טען אופן איז דער מיליטער דיענסט זעהר שווער. דאָך אָבער בדרך כלל איז עס פיר אונז אידען א טובה. ערסטענס האָבען דיא נאבאָרען אויסגעריניגט פון אונז זעהר פיעל שעדליכע מענשען און לייד־וג גייער, צוויטענס זיינען פיעל אונטער דיא אָבגעגעבענע גאנץ גליקליך געוואָרען, און אויך זיך פיעל געבע־סערט אין זייער אויפפיהרונג, דען מיר האָבען אונ־ מער אונזערע אידישע סאָלדאטען זעהר רייכע ליוט און אויך זעהר פרומע ליוט... דרימענס, האָבען דיא נאבאָרען געמאכט לייזער דיא אידישע שטעדט. זאָנסט וואָלטען מיר געהאט נאָך עטליכע הונדערט קרעמער אין יעדער שטאָדט, וואָס דער קאָנקורענט (דיא קאָנ־קורענץ?) איז שוין געוג גרויס אָהן דאָס. פער־טענס זיינען מיר געוואָרען דורך דעם וואהרע בירגער דעס לאנדעס. פרייסען און פראנקרייך האָט געקאָסט גענוג מיהע ביז זיי האָבען אויסגעווירקט דאָס מען זאָל ביי זיי נעהמען זעלנער. פינפטענס, זיינען דאָ מענשען אין אָרים שטאנד וואָס לעבען זעהר שלעכט, שטארבען פֿרָסט פאר הונגער און וואָהנען אין קאלטע דירות און לעבען אזוי פיעל שלימער אלס דיא הינדע, נו, פאר אזוי אויגעם — וואָס איז שלעכט א סאָלדאט צו זיין? וואָס דאָרשען, באם ער איז אן עהרליכער מאן און איין ניכטערער וועדט מען גאנץ אָרעמטליך בעהאנדעלט און מען האָט וואָס נויטהיג איז, עס האָבען מיר פיעל אידישע סאָלדאטען דער־צעהלט דאָס אין דער גאנצער צייט פון זייער סלוזש־בע האָבען זיי קיין בייזער ניט געהערט און לעבען פיעל צופריעדענער אין סלוזשבע אלס פרייהער וויא אין דער היים..

...נו, קען מען ווידער האָבען וואָס אויבצו־וועגדען און זאָגען דאָס פיעל קלוינע רעקרוטלאך האָבען זיך אוועקגעטוופט; לאָזט זיך אָבער צוריק זאָגען, דאָס אין דעם זיינען מיר אלוין שולדיג. דען דיא רעגירונג האָט דאָך אונז ניט געצוואונגען דאָס מיר זאָלען געבען קלוינע קינדער. זיא האָט אונז נאָר עס ערלויבט, און דאָס אויך צו אונזער טובה. ווייל זיא וויים דאָס דערוואקסענע זיינען שוין פערהיראטעט—נו, איז שאדע איין הויז צוברעכען... קורץ מיר אידען האָבען קיין שעהנע ראָלע ניט גע־שפיעלט אין דיא פאריגע, דאָס היוסט ביז דער צייט וואָס אונזער קיסר ירום הודו האָט בעשטיגען זיין טראָהן לאורך ימים.

...מען האָט זיך ניט געשעמט צו גיין און צו שרייען אין דיא גאסען מיט קולות כמה וואָכען נאָכ־אנאדער און דיא אנפיהרער דערפון וואָרען פאנא־טיקער פון גאנץ נידעריגען שטאנד, און קיינער האָט ניט געוואָלט פערשטעהן, דאָס עס איז דיא גרעסטע רעכט צו געבען סאָלדאטען".

אזוי נאאיוו און קינדעריש שילדערט דיק דיא גזרה פון דיא אידישע פאָימאניקעס, דאָס שרעקליכסטע פון אלע שרעקען אין דער נעשיכטע כון דיא רוסישע אידען, דאָס אונגעהויערסטע כון אלע טיראנייען וואָס זיינען בעגאנגען גע־וואָרען פון ניקאָלאי דעם ערשטען!

אין דיעזער הינזיכט איז דיק שוואכער און קורצזיכטיגער וויא אייניגע פון זיינע חברים אין דעם קאמפֿף פיר השכלה. זיין שטאנדפונקט איז אז אלע פעהלערן פון'ס אידישען לעבען שטעקען נאָר אינווייניג אין דעם אידישען פאָלק גופא. דיא רעגיערונג איז גוט און פרום און בארמהער־ציג. דער איד דארף נאָר וועלען בילדען זיך וועלען איהם שוין געעפענט ווערען דיא טויערען פון פרייהייט און אלע ישועות. דער צוזאמענ־האנג פון דיא אויסערליכע אומשטענדען מיט דיא אינערליכע פאָרמען פון לעבען איז איהם געווען אונבעגרייפליך; דער כארעקטער פון דער רוסישער רעגיערונג, דיא קולטור פון דעם רוסי־שען פאָלק און דיא שייכות דערפון צום אידישען לעבען — דאָס איז ער ניט געווען פעהיג צו קרי־טיזירען.

מיר ווייסען אז מאנדעלשטאם און לילינ־טאל און בעזאָנדערס יצחק בער לעווינסאָהן האָבען געהאט א פיעל ברייטערען קוק פאר איהם אויף דיא פערשפֿרעכונגען פון דער רוסישער רעגיערונג. וועקענדיג דאָס פאָלק צו א נייעם לעבען, צו אייראָפּעאישע בילדונג, האָבען זיי צו דער זעלבער צייט געפאָדערט פון דער רוסי־שער רעגיערונג זיא זאָל ווייזען מיט פאקטען, אז זיא מיינט מיט אן אמת דעם אידען'ס טובה.

מיר וועלען זיך ניט אריינלאָזען אין וויטע דרכים וועגען דעם ענין. דיא געערבטיגקייט פאָ־דערט צו זאָגען אז ביי זיין גאנצער קורצזיכ־טיגקייט און הויכטייטשעריי האָט דיק בערנומען אין דער השכלה בעוועגונג אזא גרויסען פֿלאץ כמעט וויא דיא דערמאָנטע דריי מענער. מען קען זאָגען אז ביז צו א געוויסען גראד איז דיק'ס איינפלום געווען אזוי שטארק וויא לעווינזאָהן'ס און סמאָלענסקי'ס. די ווירקונג איז געווען כמעט דיזעלבע, נאָר דיא קרייזען זיינען געווען פער־שיעדען. וועהרענד דיעזע האָבען גשעריעבען פיר מעהר אָדער וועניגער אינטעליגענטע יונגע לייט, האָט דיק געשריעבען פיר דעם המון, אמת ניט

גאָר דעם אונטערשטען, גאנץ דונקעלן המון, נאָר דיא אויבערשטע פאבען זיינע: בעלי מלאכות וואָם האָבען געהאלטען א ספר אין האנד און ווייבער וואָם זיינען שוין געווען „בעהאוועט" אין דעם טייטש חומש, מנורת המאור, קב הישר און אנדערע מוסר ספרים. פיר אזוינע לעזער איז זיין שפּראך קיין גרויסע שוויריגקייט ניט געווען, וואָרום זיא איז געווען שטארק עהנליך צו דעם לשון פון'ם טייטש חומש. עס קען זיין אז דוקא צוליעב אזא פערטייטשערטען לשון האָבען דיק'ען זיינע טויזענדער לעזער אזוי געצוקערט. וויאָרום, וויא בעוואוסט, האָבען דיא לעזער פון עלטערן דור א גאנץ אנדער בעגריף וועגען לשון, וויא מיר. וואָם האַרבער דער לשון איז, אלץ הייליגער איז דער אינהאלט, א גוטען רעיון, א מוסר זאך דארף ניט ליענען פון אויבען אויף, מען דארף דאָם קענען אָנטאפּען, אָנשטויסען זיך, נעפינען צוויישען דיא שורות. און וויא שווער דיק'ס לשון איז—זיינע לעזער האָבען זיך צו איהם לייכט צוגעוועהנט און פערשטאנען, וואָם ער מיינט. און ניט נאָר דער המון, דאָם הייסט דער טהיל פון דער מאסע פון וועלכען מיר האָבען דאָ גערעדט, און וועלכער איז א גאנץ גרויבער בייּ דעם אידישען פאָלק—אפילו משכילים וואָם האָבען געלעזען נאָר לשון קודש'דיגע ספּריב אין זאָגאר דייטשע און רוסישע ביכער האָבען אויך געלעזען דיק'ס מעשה'לאך און מוסר ביכלאך (* מיט גרויס חשק, און טויזענדער פון זיי האָבען אָט דיא דאָזיגע קליינינקע ספּורים'לאך געגעבען דעם ערשטען שטויס צו בילדונג. דער שרייבער פון דיעזע צייּלען געדענקט, וויא זיין מוטער פלעגט מיט גרויס בעגייסטערונג אָבזיצען נעכט איבער דיק'ס געשיכטעלאך און עס אליין האָט

*) אין א געשפּרעך מיט פּרץ כמאלעניסקין האָט א מאָל דר. יעלינעק, דער בעריהמטער ווינענער פּרעדיגער, געזאָגט, אז ער לעזט מיט פערגניגען דיק'ס מעשה'לאך אין האלט פון זיי זעהר.

פון זיי בעקומען דיא ערשטע שטרעבונג צו אויפקלערונג.

יעצט זיינען דיק'ס מעשה'לאך ניט לייכט צו בעקומען. אי דיא שפּראך, אי דער אינהאלט פון זיי זיינען שוין אלט, אוים מאָדע. זיינע ביכלאך האָבען מעהר א היסטאָרישען, וויא א ליטעראַרישען ווערטה. דאָך דער קינפּטיגער געשיכטען שרייבער וואָם וועט שילדערן דיא גייסטיגע ענטוויקלונג פון דעם אידישען פאָלק פיר דעם לעצטען יאָהרהונדערט, וועט מוזען אָבגעבען אייזיק מאיר דיק אן אהרענפּלאַין אין דער געשיכטע פון דיעזער ענטוויקלונג.

דיק איז געשטאָרבען מיט צעהן יאָהר צוריק. ער האָט איבערגעלעבט זיינע ביכלאך. נאָך פאר זיין לעבען האָט דיא זשארגאָנישע ליטעראַטור ארויסגעבראכט שרייבער וועלכע האָבען פאָרט־געזעצט זיין ארבייט מיט מעהר טאלענט פון איהם. דאָך איין זאך קענען זאָגאר היינטיגע שרייבער וואָם ארבייטען פיר דיא אויפקלערונג פון דיא מאסען, לערנען פון דיק'ען. ער האָט זיך געמיהט צו רעפּאָרמירען דעם לעבען פון דיא מאסען ניט מיט רוגזא, נאָר מיט וויבקייט און מיט ליעבע. כאָטש זיין שפּראך איז געווען אָפט הארט, איז זיא אָבער אריין אין הארצען, וויל זיא האָט געערדט פון הארצען און צום הארצען. ער האָט זיך ניט געבייזערט. ער האָט געקענט דיא פּסיבאָלאָגיע פון דעם אידישען פּלעטערן המון, ער האָט געלעבט צווישען איהם, געטהיילט זיינע ליידען און פּרויידען. ער האָט געוואוסט וויא אזוי מען דארף צו איהם ריידען, וועקענדיג איהם צו ליכט און דאָך ניט אָנריהרענדיג זיינע געפיהלען. אזוי וויא יצחק בער לעווינזאָהן האָט ער געפּרעדיגט אין דעם נאָמען פון דיעזע געפיהלען, וועלכע ער האָט זיך געמיהט צי לייטערן און רייניגען. אָט דאָס איז דיא אורזאכע פאר וואָם זיין איינפלוס איז געווען אזוי שטארק און דערביבער איז זיין פערדיענסט אזוי גרויס אלס רעפּאָרמער פון דעם אידישען גייסטיגען לעבען.

א. ליטווין.

וואס איז געשיכטע?

פון דר. ח. שיטלאוווסקי (בערן)

ייטען בייטען זיך", זאגט א אידיש ווערטעל, און קיין מאל האט דאס פאלק אזא אמת ניט געזאגט, ווי א דאס מאל. אויף וואס מען זאל ניט אנכאפען אין לעבען פון דעם פאלק קען מען זאגען עס איז געווען א צייט, אז מען האט אנדערש געמאכט, איידער איצטער. אין איטליבען דור געפינען זיך מענשען וואס גערייגקען, אז פריהער האט מען אנדערש געלעבט, און אין איטליבען דור געפינען זיך מענשען וואס לעבען — ווענג־סטענס אין אייניגע פרטים, ווען ניט אין אלע — נאך ער היום, ווי אין דער פערגאנגענער צייט.

א מאל פלעגט מען אנדערש ניט פאהרען פון שטאדט צו שטאדט ווי א ויף פערד; איצטער פאהרט מען אויף אייזענבאהנען. א מאל פלעגט מען שיקען א נויטיגען בריעף דורך א שליח מיוחד אדער דורך א סטאפעט, איצטער קלאפט מען א דעפעש און אין די גרעסערע שטעדט דערט מען זיך דורך דורכ'ן טעלעפאן. א מאל האט א מאנכביל געמוזט טראגען „אייגענע האר" אויפ'ן פנים און א ווייבעל האט געמוזט גאלען איהרע האר אויפ'ן קאפ. גאלען דיא בארד און נאזען אייגען האר איז געווען דיא גרעסטע עבירה. איצטער נעהמט דער שהנסטער בעל־הבית א גלוח פאר אין איידים און די שהנכטע בעל־הבית'טע טראגט אייגען האר. א מאל האט יעדער טאטע געזהען, אז זיין זוהן זאל ווערען א למדן און פאר גוי'אישע „שקאלעס" האט מען גע־ציטערט ווי א פאר גיהנום. איצטער טהוט דער זעלבער טאטע קריעה רייסען, ניט דערעסען און ניט דערשלאפען, כדי ווי א עס איז אוועק געבען זיין איניגעל אין גימנאזיע און דערשטופען עס ווי א עס איז ביז צום אוניווערסיטעט. און נאך טויזענטער, טויזענטער משלים קען מען בריינגען צו בעווייזען, אז „צייטען בייטען זיך".

אפילו אין דיא פרטים, וואס אונז דוכט זיך, זיי האבען זיך ניט איבערגעבייטען פון דורי־דורות, וויים אויף יעדער מענש, אז גאר—גאר אין דיא אלטע צייטען האבען זיי אויך אנדערש אויס־געזהען איידער היינט, און אפשר זיינען זיי גאר לחקוטין ניט געווען אויף דער וועלט. בי־בער דרוקט מען פון דורי דורות, אבער עס איז געווען א צייט, ווען מען האט נאך ניט געוואוסט פון דער חכמה פון בוהדרוק. אויף מלחמה געהט מען מיט ביקסען פון לאנג אן, אבער עס איז געווען א צייט, אז פון פולווער האט נאך קיינער ניט געוואוסט. אפילו דיא אידישע תורה, וויים אויך יעדער איה, איז „געגעבען געווארען" אין א בעשטימטער צייט, און ביז זיא איז „געגעבע־נעווארען" האבען געהערשט אנדערע צייטען, און די אידן זיינען ניט מחויב געווען צו היטען.

הקיצור, אלין בייט זיך, קיין זאך בלייבט ניט, ווייא עס איז געווען, פריהער אדער שפעטע־נעהמט זיא אן איין אנדער געשטאלט אדער ווערט אין גאנצען בערשוואונדען און לאזט איבער א נייע זאך אויף איהר ארט — א נייע זאך, וואס דיא עלטערע מענשען האבען גאר ניט גע־קענט משער זיין.

ד י ו י ס ע נ ש א פ ט פ ו נ ד ע ם. ווי אזוי און פאר וואס עס בייטען זיך דיא צייטען, רופט מען אן „ge־schichte", „דברי הימים", „כראניקא". זינט מע־נשען האבען זיך אויסגעלערענט שרייבען, האט יע דעם געבילדעטע פאלק פארשריעבען זיינע „דברי הימים". דאס אידישע פאלק האט נאך דערצו געקוקט אויף עטליכע פון זיינע געשיכטם־ביכער ווי אויף א „הייליגע שריפט" (כתבי קודש).

פון דעסטוועגען קען מען זאגען, אז דיא גע־שיכטם־ווייסענשאפט איז א נייע וויסענשאפט, פון וועלכע דיא אלטע האבען מעהר נישט געהאט וויא דעם נאמען. לאמיר נעמען, איין ערך, דיא אידישע „דברי הימים", „דיא רייד פון דיא טעג", ד. ה. דיא בעשריבונג פון דיא פערשיע־דענע צייטען פון אדם הראשון ביז כורש מלך פרס. וואס געפינען מיר דארטען? פריהער פאר אלין: נעמען, א סך נעמען. דאס זיינען דיא יחוס־בריף פון אידישען פאלק, פון זיינע שבטים און זייער משפחות; אבער פון די הויפ נעמען קען מען ניט וויסען, וויא ביי דעם אידישען פאלק האט זיך געביטען דאס לעבען, וועלכע צייטען עס הגט געהאט, פאר וואס האבען זיך זיינע צייי־

טען געביטען. דערנאך געפינען מיר דאָרטען שילדערונגען פון די אידישע מלכים, פון זייערע מלחמות, פון דיא גאָטס־שטראָפען, פון די נאָטס־נימס. דאָ האָט מען שוין עפעס מעהר מאטעריאל, אָבער דעם מחבר פון דיא „דברי הימים" איז גאָר אין זינען ניט אריין צו בעשרייבען דעם פשוט'ן לעבען פון דעם פאָלק, פון וואָס און ווי אזוי עס האָט געצויגען זיין חיונה, ווי פלעגט עס פיהרען זיינע קינדער, וויא פלעגט עס פיהרען זיינע מלחמות, וועלכע קענטנים און השלמות עס האָט געהאט, אין וואָס פלעגען פערבריינגען זייער לעבען דיא הערשער, דיא קנעכט, דיא קריעגער, די אידישע אקערבויער, דיא ווייבער און דיא קינדער. זאָל מען זיך גוט צוקוקען, קען מען וואו ניט וואו געפינען מאטעריאל, וואָס פון דעם קען מען ארויסדרינגען, ווי דאָס פאָלק האָט געלעבט; אָבער מען זעהט, אז דאָס פשוטע לעבען פון דיא פשוטע בשר ודם'ס האָט דעם מחבר ווייניג אינטערעסירט. נאָר דאָס וואָס עהט ארוים פון גדר, גוזמאות און משונה'דיגע מעשות, אָט דאָס אלין האָט ער גערעכענט פאר נויטיג אויפצונעהמען אין זיין חבור. ער בעשרייבט אוכ ניט וויא דיא צייטען האָבען זיך געביטען, נאָר וואָס פאר א „גרויסע לייט" עס האָבען גע־לעבט אין דער צייט און וואָס מיט זיי האָט פאָכירט.

דיא אלטע וועלט האָט נאָך ניט געהאט קיין בעגריף פון וויסענשאפטליכע געשיכטע. און אויך דאָס רוב מענשען פון היינטיגער צייט האלטען זיך נאָך פאר דעם פשוטען פשט פון דעם וואָרט און פערשטעהען ניט זיין ריכטיגען וויי־סענשאפטליכען זינן.

דאָס וואָרט „געשיכטע" קומט ארויס פון דעם וואָרט „געשעהען", פאסירען, פארלויפען. אָבער ניט אויך אלין, וואָס קומט פאר אין לעבען, זאָגט מען „עס איז געשעהען". אויך דאָס „כעשים בכל יום" זאָגט מען פשוט: „עס איז געווען". איז געווען א מאל א רב מיט א רבי'צען", „עס איז געווען א מאל א גוטע צייט". אָבער דאָס וואָס געהט ארוים פון דעם געווענליכען גדר, א סבה, וואָס האָט פלוצלונג פאסירט, עפעס אזוינס פון וועלכען מען וועלט נשתומם און ער־גרייבען זיך־טענע זאכען—דאָס הייסט „געשעהן". „וואָס איז אזוינס געשעהן?" פרעגט מען, אז מען דערזעהט א רעדעל מענשען, וואָס זיינען זיך צונויפגעלאָפען אויף א געפילדער.

אויך דאָס וואָרט געשיכטע וואָס קומט ארוים פון דעם וואָרט געשעהען, איז ניט דיא דער־ציילונג פון אלין וואָס עס איז געווען. „א ge־שיכטע א ביסעל!" זאָגט דאָס פאָלק אויף אזא מין פאל, וואָס טרעפט ניט אָפט, וואָס קומט זעלטען פאָר. נאָך דעם פשט, וואָס דער איד לייגט אריין אין דעם וואָרט „געשיכטע", פאסט ניט דאָס וואָרט אויף דאָס איינפאכע לעבען פון דעם פאָלק, אפילו ניט יעדע „ניסען" און פאָטש־טען", וואָס מען הערט אין בית־מדרש אָדער מען לייענט אין „בלאטט", זיינען געשיכטעם און געהערן צו דער געשיכטע. דערציילט מען, למשל, אז דיא ענגלישע מלכה האָט געשריעבען דעם קיסר, ער זאָל איהר פערקויפען אלע אידען, אָדער אז דער טערק האָט זיך צושלאָגען מיט דעם גרעק, איז דאָס א „ניים". דערציילט מען אָבער אז א יונגער בחור פון א גביר'עשע משפחה איז מיט א הויזמיידעל אנטלאָפען אין אוים־לאנד שטודירען, איז דאָס אויך א נייעס, אָבער דערצו נאָך א „געשיכטע", „א מעשה וואָס פערלויפט ניט". „דערציילען א נאנצע געשיכטע" הייסט יעריבעה ביי'ם פאָלק בעשרייבען אלע סבות און זעלטענע פאסירונגען וואָס קומען פאָר אין לעבען, זעלטענע זאכען וואָס געהען ארוים פון גדר, וואָס זיינען ניט כדרך הטבע. פאר קהל'ס צייטען פלעגט מען אזעלכע געשיכטעם פאר־שרייבען אין קהל'שען פנקס.

און ניט נאָר דאָס אידישע פאָלק, אלע בעל־קער האָבען אין אָנהויב געקוקט אויף דער געשיכ־טע מיט דיא זעלביגע אויגען, דאָס הייסט, זיי האָבען געזוכט אין איהר מעהר נישט וויא אינ־טערעסאנטע ערצעהלונגען פון אינטערעסאנטע באָבירונגען.

אין דיא אוראלטע צייטען זיינען דיא פעל־קער נעווען נאָך קליין. דיא איינוואָהנער פון א פאָאר דערפלאָך ארומגערינגעלט מיט א צוים, אָדער פון א פאָאר געצעלטען מיט פערצוימטע הייפען, האָבען געקוקט אויף זיך, וויא אויף א בעזונדער פאָלק. און יעדעם קליין פאָלקעלע האָט געפיהרט מיט דיא ארומיגע שכנים אייביגע מלחמות פאר דיא לאָנקעם צום פיטערן דאָס פיה און דיא ברונים צו פיהרען עם אָנטרינקען, אָדער פאר דאָס שטיקעל ערד צו בעארבייטען און פאר דיא קנעכט, וואָס זאָלען טאָן אלע שווע־רע מלאכות. דיא מאנסביל פלעגען געהן אין מלחמה, און דער גרעסטער שיינדיל איז געווען גובר זיין זיינע פיינד, איבערפאלען און אוים־קוילענען א גאנצען דאָרף, אָפשלאָגען א טשערע־רע שאָף, אוועק שלעפען מיט זיך דיא ווייבער און קינדער פאר קנעכט. און אז מען פלעגט קו־מען אהיים, פלעגט מען זיך אוועקזעצען ארום פייער און דערציילען אלין וואָס עם האָט גע־טראָפען אויף דער מלחמה, דערמאָהנען דיא חברים, וואָס זיינען געפאלען אין קריעג, בעזינגען דעם העלד, וואָס האָט מנצח געווען דעם פיינד. אָפט מאל פלעגט דער העלד אליין בעזינגען זיין אייגענע גבורה און לויבען זיין גאָט, וואָס האָט פאר איהם מכניע געווען דעם פיינד. אָדער דיא ווייבער פלעגען ארויסגעהן אנקעגען איהם

מיט טענץ און געזאנג און לויבען זיינע העלדישע קייט אין א פרייליכען ליעד. „און עס איז געווען, דערציילט אונז דיא ידישע געשיכטע, אז זיי זיינען געקומען צוריק, אז דוד האָט זיך אומגעקערט נאָך דעם וויא ער האָט דערשלאָגען דעם פלשתי, זיינן ארויסגענגען די ווייבער פון אלע שטעדט ישראל צו זינגען און צו טאנצען אנקערען שאול דעם מלך, מיט פויקען, מיט פרייד־הערנער און מיט בלעכן, און דיא ווייבער וואָס האָבען זיך געפרייט האָבען געענטפערט און געזאגט: שאול האָט דערשלאָגען זיינע טויזענטער, און דוד זיינע צעהן־טויזענדער". אזעלכע קריגס־ליעדער זיינען דער אנהויב פון דער עשיכטלי־כער דערצעהלונג. דער יונגער דור פלעגט זיי לערנען אויף אויסוועניג און שפּעטער פון זיי זייער גבורה, זייער געפיהל פון נצחון. וואָס עלטער עס איז געווארען דאָס פאלק, וואָס מעהר דורות עס האָבען געזונגען דאָס ליעד, אלץ וואונדערלי־כער איז געווארען דער בעזונגענער העלד. דער כח הדמיון האָט עס אויסגעציערט מיט איבער־נאטירליכע קראפט און געמאכט פון איהם א מענשען וואָס שטעהט העכער פאר אלע אנדערע בשר ודם. אזעלכע העלדען זיינען ביסלעכווייז אויסגעווואכסען צו געטער, צו וועלכע מען פלעגט ברייענגען קרבנות. א מאל פלעגט אזא העלד אומגעווענדעלט ווערען אין א הייליגען, וואָס פלעגט רייד־פּנים אל פּנים מיט זיין גאָט און וואָס גאָט פלעגט זיך אריינמישען בכבודו ובעצמו אין אלץ וואָס ער פלעגט טאָן. אזוי איז ביסלעכווייז איבערגענאנגען דאָס קריגס־ליעד אין די פאלקס דערציילונג, אין דיא וואונדערליכע מעשות וועגען זיינע העלדישע עלטערן און וועגען זיינע געטער.

נאָך שפּעטער, וועז פון מעהרערע קלייניע בעלקערלעך איז געווארען איין גרויסעס פאלק, וואָס האָט בעפעסטיגט א שטארקע מלוכה, פלעגט דער מלך לאָזען אויסקריצען אויף שטיינער און פעלזען דיא בעשרייבונג פון זיינע גבורות, אדער לאָזען בויען פאלאצען און בעמאלען דיא וועגט מיט דיא בילדער פון דיא געוואונענע מלחמות. וועז מען האָט זיך אויסגעלעהרענט שרייבען אויף טאוולען פון לוים אדער האלץ בערעקט מיט וואכס, האָט יעדע מלוכה געהאט איהר „ספר דברי הימים". וואָס מעהר דאָס איז געווארען רען געבילדעט, וואָס מעהר מענשען עס האָבען גענומען טראכטען וועגען דיא פערגאנגענע צייטען, האָבען זיך אלץ מעהר געפונען אזעלכע, וואָס פלעגען פערשרייבען אין בעזונדערע מגילות דאָס וואָס עלטערע מענשען פלעגן דערציילען פון זכרון. דער פלעגט צונויפשטעלען אלע קריעגס־ליעדער אין איין בוך, דער פלעגט פערשרייבען אלע מעשות פון דיא געטער און דיא מופתים. אין דער — אנדערע זעלטענע פאסירונגען, בייז עם פלעגען זיך שוין געפינען אזעלכע, וואָס פלע־גען זוכען צונויפצושטעלען כסדר, נאָך דיא אלע מגילות, דיא גאנצע געשיכטע פון דעם פאלק פון די אוראלטע צייטען ביז צו זיינע טעג. אזוי זיינען געווארען דיא ערשטע געשיכטס־ביכער, אזוי זיי־נען געווארען אונזערע ערשטע אידישע געשיכטס־ביכער: דער חומש, יהושע, שופטים, שמואל, מלכים און דברי הימים.

קיין חידוש ניט, דעריבער, וואָס מיר געפי־נען אין זיי נאָר מעשות וועגען בעריהמטע מענ־שען און בעריהמטע ציפעלע, וועגען מופתים און נפלאות, אין וועלכע דאָס פאלק האָט געגלויבט. דער זעלבער בעגריף פון „געשיכטע" איז ג־ בלויבען ביז אין דיא שפּעטעטעסטע דורות. נור דאָס וואָס געהט ארוים פון גדר, וואָס איז ניט כדרך הטבע, אלע „געשעהענישען", וואָס מיט זיי קלינגט די וועלט, וואָס פארלויפען זעהר זעלטען און וואָס לאָזען איבער א רושם אויפ־ן כח הדמיון פלעגט מען פערשרייבען לדורי דורות. פשוטע „מה שהיהם", וואכעריגע עסקים, האָט דאָס פאלק קיין מאל אומיסטנע ניט אויפ־גענומען אין דיא דערציילונגען פון זיין גע־שיכטע.

וואָס געהט אבער ארוים פון גדר, וואָס איז „ניט כדרך הטבע"? איז דען דער „דרך הטבע", דער פוהר פון א פאלק א"ן אייביגע זאך? בייט זיך ניט אויך די טבע פון א גאנצען פאלק? מאלט אייך, איהר לייענט אין א אידישען בלאט אזא מין קארספאנדענץ: „פון אישישאק שרייבט מען אונז, אז דאָרטען האָבען עבר'דיגען וו"כ זיך צונויפגעקליעבען אידישע בחורים אין מיד־לאך אויפ־ן מארק. דיא מיידלאך האָבען ג־ מאכט א ראָד און געטאנצט און דיא בחורים זיי־נען געשטאנען ארום זיי, האָבען געזונגען און געשפּיעלט און דערנאָך זיך אויסגעקליעבען פון זיי זייערע כלות". געווים וואלט אזא מעשה אנגעמאכט א רעש בכל תפוצות ישראל. רבנים האָלטען געפילדערט, מגידים וואלטען ג־רשהט, אין אלע שטעדט און שטעדטלאך וואלט מען ג־ רעדט וועגען דיא צולאזענע איישישאקער בחורים און מיידלאך. דאָס וואלט געווען „א מעשה וואָס פערלויפט ניט", וואָס געהט ארוים פון גדר. אבער א מאל, מיט א יאהר צוויי טוי־זענד צוריק, וואלט מען פון אזא מעשה ערגעץ ניט מתפעל געווארען. וויא דיא גמרא דער־צעהלט, איז עס דווקא געווען דער „דרך הטבע" אזוי, אז יו"כ זאלען אינגלאך אין מיידלאך טאנצען אויפ־ן פריייען פעלד און ערביי מא־כען שדוכים.

אדער נעהמט נאָך א משל: שטעלט אייך פאר, מען דערצעהלט אייך, אייערער א בעקאנטער, א גאנץ פרומער, א בעל הבתישער איד, האָט אוועק געגעבען זיין זוהן אין גימנאזיאום שטו־

דירעקטאר איז אזא זאך גאר קיין נייעס ניט, עס זיינען „מעשים בכל יום", אבער מיט א יאהר פופציג צורוק וואלט דאס נאך אננעמאכט א רעש. א בעל הבית'ישער, א גאנץ פרומער איד וואלט זיינע קינדער ניט אוועקגענעבען אין גימנאזיע. פריהער וואלט ער פאר זיי געהאלטען דיא בעסטע מלמדים, דערנאך וואלט ער זיי אוועקגעשיקט אין א בעריהמטע ישיבה, דערנאך וואלט ער געמאכט א לייטישען שדוך, און דער יונגער מאן וואלט געפיהרט דעם זעלביגען „בכבוד'יגען" לעבען, וויא זיינע עלטערן.

דערפון זעהט מען, אז דער „דרך הטבע" בייט זיך שטענדיג, און דאס וואס אין איין צייט איז א מנהג, קען אין איין אנדער צייט ווערען אזוי פרעמד דעם גאנצען פאלק, אז עס וואלט געווים פערשטייניגען אט דיא, וואס וואלטען זיך נעהמען פאר דעם אלטען פיהר. דערפון איז אבער אויך געדרונגען, אז אויב דיא געשיכטע ווי! נאר בעשרייבען דאס, וואס גייט ארוים פון גדר, מוז זיא פריהער גוט וויסען אין וואס בעשטעהט דער גדר אין יעדען דור, און וויא אזוי עס בייט זיך דער „דרך הטבע" אליין. דערביבער קען די געשיכטע זיך ניט בענוגען מיט די זעלטענע מעשות, וואס בורגן אויף א גאנצעם פאלק. אדרבה, כדי צו פערשטיין, פאר וואס זיי בורגן אויף, מוז מען פריהער גוט קענען דעם וואכדיגען לעבען פון דעם פאלק, אלע זיינע מעשים בכל יום. ערשט דעמאלט קען מען פערשטעהן, פאר וואס דיא אדער יענע סבה, דיא אדער יענע מעשה האט איבערגעלאזען אזא שטארקען רושם.

דערביבער גענהערט צו דער געשיכטע ניט נאר דיא בעשרייבונג פון זעלטענע זאכען און צופעלע, נאר אויך דיא בעשרייבונג פון דעם פשוטען לעבען, וואו עס איז ניטא קיין בעזונדערע העלדען, וואו דער איינציגער העלד איז דער עולם בכלל. מען זאגט, מען לעבט, מען טהוט אזוי, מען האנדעלט, מען מאכט קינדער התונה, און קיינער בעמערקט ניט, וויא און פאר וואס דער „מען" בייט איבער זיינע מנהגים פון דור צו דור.

וועדט מען בעסער בעקאנט מיט דעם גאנצען לייבענס פון א פאלק, זעהט מען, אז דיא אלטע מיינונג, וואס וויל דערקלעהרען דיא געשיכטע דורך דיא בחירה חפשית, וויל דיא מענשען האבען געוואלט דאס טאהן, וואס זיי האבען געטאהן, איז זעהר פאלש. קענט איהר אייך אין דער אמת'ן פארשטעלען, אז דיא מעשה פון איישישאק, וואס איך האב אויסגעקלעהרט, כדי מסביר צו זיין דעם ענין, זאל זיך טאקי טרעפען אין אונזערע טעג? געווים ניט! פאר וואס איז דאס אבער אזוי? דיא איישישאקער בחורים און מיידלאך האבען דאך וויא אלע מענשען א „פרייען ווילען", א בחירה חפשית". פאר וואס זאל זיך זיי א מאל ניט פארוועלען אין בערביטען דעם מנהג און מאכען וי"כ פאר א פרייליכען י"ט אויפ'ן גוי'אישען ארט? א נארישע קשיה! זיי קען זיך דאס ניט פארוועלען, אקוראט וויא אונזערע עלטערן מיט א פאאר טויזענד יאהר צוריק האט זיך ניט געקענט פארוועלען אנטאהן י"כ פון העלער הויט א טלית און קיטעל, אווקנעהן אין א דומפפען בית המדרש, ווייניגן און דאוונגן דעם גאנצען טאג אנשטאט צו טאנצען און זינגען און פרעהען זיך מיט דעם לעבען אין דער יוגענד. טויזענדער זאכען האבען זיך געמוזט איבערבייטען אין דעם אידישען לעבען, טויזענדער גזירות און רדיפות האט דאס אידישע פאלק געמוזט דורכלעבען, איידער דער אידישער הימעל איז געוואלגען אין גאנצען בערעקט מיט בלייענע וואלקענס, איידער דאס אידישע הארץ איז געוואלגען אזוי פער'חושכט און פעראומערט, אז יעדער איד געפינט א בעזונדערן תענוג, אויב ער קען נאר וועז עס איז אונגעשטערט אויסווייניגען זיין ביטער געמיטה.

ניט מיט זיין פרייען ווילען האט זיך איבערגעביטען זיין מערכה, און מיט דער מערכה — זיין נאטור. איצטער קען ער ניט וועלען דאס, וואס זיינע אורעלטערן האבען געוואלט און געטאהן, וואהרום זיי האבען געלעבט אין א גאנץ אנדערע מערכה וויא ער. דיא מערכה איז דער בעל הבית אויף דעם מענשען און דער וואס וויל פערשטעהן, וויא אזוי עס בייט זיך דער מענש, דארף בעקאנט ווערען מיט דעם, וויא אזוי עס בייט זיך זיין מערכה.

לאמיר א ביספל טיפער בעטראכטען דעם אנדער משל, וואס מיר האבען אויבען געבראכט, מיט דעם פרומען, בעל הבית'ישען אידען, וואס גיט אוועק זיינע קינדער אין גימנאזיע. פרופט איהם אויסריידען, פאר וואס טהוט ער אזא „שווערע זינד", פאר וואס ער שיקט זיינע אינגלאך ניט אוועק אין א בעריהמטע ישיבה, וועט ער אייך ענטפערן, אויב ער וועט איבערהויפט האלטען פאר נויטיג צו פערענטפערן זיך, אז איצטער זיינען אנדערע צייטען, ניטא דיא אמאליגע יאהרען, דיא גאנצע וועלט האט זיך איבערגעביטען. אלע טהוען אזוי און „וואו כל ישראל דארטען איז ר' ישראל". „ר' ישראל" האט זיך ניט ארומגעקוקט וויא „כל ישראל" איז גאר גענוארען א גאנץ אנדער נפש ניט דורך זיין פרייען ווילען, נאר דורך זיין נייער מערכה, דורך דעם וואס דיא גאנצע צייט האט זיך אין בערגעביטען. דער איבערבייט האט זיך אנגעהויבען אין אויסלאנד נאך אין אכצעהנטען יאהרהונדערט. די אידען זיינען אין דייטשלאנד שוין ניט מעהר געווען בלויז וואכערניקעם, מעקלערם,

זיי האָבען געפיהרט האנדעל, און דיא מערכה פון דיא האנדעלסלייט האָט זיך געהויבען דאָרטען פון טאָג צו טאָג. דורך דעם האנדעל זיינען דיא אידען געווָארען אויסגעריבענע מענשען, און דיא עולמישע עסקים מיט דיא עולמישע דאגות האָבען ביסלעכווייז אָבגעשטופט די אידישקייט אָהן א זייט. דיא פעלקער, וואָס דיא אידען האָבען צווישען זיי געלעבט, האָבען זיך אויך צו יענער צייט מורה'דיג איבער געביטען. פריהער האָט דער איד נאָר געקענט צווי קלאסען מענשען: דעם ווילדען פּריין און דעם נאָך ווילדערן פּארשלאָגענעם המון עם. פאר ביידע האָט דער איד געדארפט ציטערן אימת מות, אין ביידע האָט געברענט דער רעליגיעזער פאנאטיזמוס, פאר ביידע פלענט ער זיך בעהאלטען און איינשליסען זיך אין דיא גהעטאָס. ער איז געווען ניט זיכער מיט זיין לעבען, און זיין אייגציגע טרויסט איז געווען דיא רעליגיאָן, דער גלויבען אין משיח'ן, און זיין אייגציגער מיטעל זיך צו דערהאלטען אויף דער וועלט זיינען געווען דיא טויזענטער דינים און מנהגים, דיא טויזענטער דינע קייטען, מיט וועלכע ער האָט זיך צוואמענגעשמידט צו דעם אידישען פאָלק און צו זיין גלויבען. אבער וויא נאָר עס האָט אָנגעהויבען בליהען דער האנדעל און דיא מאנופעקטיר, וויא נאָר ביי דיא פעלקער איז אויסגעוואקסען א נייער קלאס מענשען — דיא בורזשואזיע — דאָס הייסט דיא שטאָדטישע לייט וואָס האָבען ניט געדארפט אָנקומען צו דעם אידישען וואָכער, וויא דער פאר'שכור'טער פּריין, וואָס האָבען ניט געדארפט אָנרייצען דעם המון־עם אויף דיא אידען, כדי אויסצוטרייבען זיי פון שטאָדט, אפּנעהמען ביי זיי זייער גוטס און פּטור וועלכע זיינען זייערע חובות, וואָס זיינען מעהר געווען אריינגעטאָהן אין הלכות מקה וממכר, איידער אין דיא היטציגע וכוחים וועגען דעם, וועמעס רעליגיאָן איז דיא אמת'ע — יא, נאָר עס איז אויסגעוואכסען אזא מין נייער סאָרט מענש און וויא נאָר ער האָט אנגעמען שפּיעלען א ראָלע אין לעבען, האָט זיך דיא מערכה פון דעם איידישען פאָלק געמוזט אין גאנצען איבערבייטען.

„דיא אידען זיינען אויך סוחרים", האָט געטראכט דער נייער קלאס. און אזוי וויא יעדער עבטער מענש איז א סוחר, זיינען אידען אויך מענשען און מוזען האָבען גלייבע רעכט מיט אלע מענשען. לאָמיר נאָך ניט פארגעסען, אז דיא נייע בעל־הבתים פון דעם איראָפּייאישען לעבען — דיא בורזשואזיע — האָבען שטענדיג געהאט מחלוקות מיט דיא פריצים און מיט די רייבע גלחים, און אזוי וויא דיא אידען האָבען אויך געגוג געליטען פון דיא אלטע בעלי הבתים, אי אלם אידען, אי אלם סוחרים, האָט דאָס נאָך מעהר אויסגעבונדען די אידען מיט דער בורזשואזיע, זייערע אינטערעסען זיינען געווען דיא זעלביגע, דערפאר האָט דער סוחרישער קלאס געדארפט, אויף צו קהכעים דער אלטען וועלט, דווקא איינשטעלען זיך פאר אידען, פאָדערן פאר זיי גלייבע רעכטע און טענה'ן, אז דיא אידען זיינען נאָר ניט קיין בעזונדער פאָלק, נאָר א רעליגיאָן, און רעליגאָן איז א זאך וואָס געהערט ניט צום כלל, נאָר צום פּרט, צו יעדען איינציגען בעזונדער. עס איז דווקא קיין חיוב ניט, אז דער קריסטליכער פראנצויז זאָל בלייבען אוביג א קריסט, און דער איד זאָל בלייבען אייביג א איד. וויא איינער וויל, אזוי קען ער בייטען זיין רעליגיאָן. נאָר אויב אזוי איז דאָך טאקי קיין יושר ניט, מען זאָל ארויסלאָזען גזירות אויף איין טהייל פון דעם פאָלק מעהר ניט דערפאר, וואָס ער האָט אָנדער גלויבען וויא איין אנדער טהייל. האָבען דיא פּראָטעסטאנטישע סוחרים אומעדום געראנגעלט זיך פאר רעליגיאָנס־פריהייט, האָבען זיי געמוזט אויך מודה זיין, אז דיא אידען האָבען אויך גליכע רעכט מיט אלעמען.

דיא אידישע סוחרים אין אירָאפּא האָבען געמוזט גלייך פּארשטיין, אז דער ענין פון עמאנסיפּאציע איז נאָר ניט קיין שלעכטער עסק. זייערע גראנקען האָבען זיך ביסלעכווייז געגומען אָנפאסען אן דער נייער לאגע, זיי האָבען געפיהלט אז אין הלכות מסחר קענען זיי דערגרייכען נאָר ניט קיין מיאוסע מדרגה, אויב זיי וועלן זיך טאקי אָפּזאָגען פון צו זיין א פאָלק און וועלט פערשטעהט זיא. אבער דיא נייע וועלט האָט געשריען נאָך השכלה. דיא אלטע וועלט איז איהר געגאנגען „נגד השכל". השכלה איז געווען דיא כלי־זיין, מיט וועלכע דיא סוחרישע וועלט האָט מלחמה געהאלטען מיט דער פריציישער און דער גלחישער. דערביבער האָבען אויך דיא אידען געמוזט ביי זיך אין דער היים נעהמען זיך צו דער השכלה, אויסלופטערן דיא אלטע רעליגיאָן, וואָס איז פערשימעלט געווָארען אין גהעטא, ארויסווארפען פון איהר אלע מנהגים און דינים, וואָס האָבען געשטערט דער אסימילאציאָן. עס איז אויפגעשטאנען מענדעלסאָהן און זיינע תלמידים וואָס האָבען דאָס דורכגעפיהרט מיט פיעל טאלענט און מיט גרויס התלהבות.

אָט פון וואנען עס נעהמען זיך דיא „בערלינטשיקעס", דיא אפּיקורסים, וואָס מיט זיי האָט זיך אונזער קהל געראנגעלט אין א משך פון א פיערטעל יאהרהונדערט, זינט עס האָבען זיך בעווויזען ביי אונז דיא ערשטע אפּיקורסים ביז צו דעם טוידט פון ניקאָלאי דעם ערשטען. אין דעם פיערטעל יאהרהונדערט האָט דער קהל שטענדיג געהאט דיא אויבער האנד, וויל נאָכיך

רוסלאנד איז נאך ניט מסוגל געווען צו בילדונג, צו „השכלה". ערשט נאך דער קרימער מלחמה, אז דאס פּריצישע רוסלאנד האט זיך שיין מעהר ניט געקענט האלטען, אז עס האט געמוסען הערשען דיא „נייע וועלט", ד. ה. דיא סוחרישע וועלט מיט איהרע באנקען און אייזענבאהנען, מיט איהרע דאמפּפּשיפען און דאמפּף־מיהלען,— האבען אויך דיא אידען געמוסען אייזעהן, אז די אלטע צייטען שטארבען אפּ פון טאג צו טאג, אז דער נייער „רוח העת" פּאדערט פון זיי השכלה, אויב זיי ווילען ווייא עס איז ווערען מענשען גלייך מיט אנדערע, ד. ה. ציעהען חיונה פון דעם נייען מקור פּרנסה. רוסלאנד האט געמוסען געהן אין דעם וועג פון אלע אנדערע אומות. זיא האט בעדארפט בילדונג און געביל־דעטע לייט, דאקטוירים, יורימסטען, לעהרער. דיא רעגיערונג האט איינגעזעהן, אז אידען קע־נען איהר ברייננגען א נוצען מיט זייער בילדונג, און זיא האט פאר זיי געפּענט דיא טיהרען פון דיא גימנאזיעס און דיא אוניווערסיטעטען. און ניט נאר דאס אליין — זיא האט אויך דעם גע־בילדעטען געגעבען מעהר זכויות, מעהר רעכטע איידער דעם ניט־געבילדעטען.

עס איז דעריבער גאר קיין וואונדער ניט, וואס דיא אידען האבען ביסלעכווייז ענגומען פּערשטיין אז „השכלה" איז גאר ניט קיין שלעכ־טער „עסק". א דאקטאר קען פּאהרען קיין רא־סיי און ווייננען וואו ער ווילּ, ער דארף ווייניגער דיענען, און די אידען האבען זיך גענומען פאר בילדונג. אי, דיא רעליגיאן ? אבער וואס קען מען מאכען ? דער בעל הבית פון דער צייט איז ניט דיא רעליגיאן, נאר דאס לעבען. דאס לעבען האט פערלאנגט מען זאל בילדען דיא קינדער, און דער פרומער בעל הבית האט ביי זיך שטילער הויט געמאכט א היסכם, אז „וואו כל ישראל, איז דארטען ר' ישראל"....

לאמיר צוריק קעהרען צו אונזער קשיא. האט דען דער פרומער בעל הבית מיט זיין „פּריייען וויילען" אנגעהויבען לעבען א נייעם לעבען ? אין דיא מחלוקות צווישען דעם סוחרי־שען קלאס און פּריצישע־גלחיש'ען קלאס אין אייראפּא איז ער געווים ניט שולדיג. וועגען דער קרימער מלחמה האט מען ביי איהם אויך קיין דעה ניט געפּרעגט. דיא צייט איז געגאנגען מיט א הר גאנג, נאך דעם וואונדערליכען שכל, וואס אין איהר שטעקט; זיא האט געזאגט און עס איז געווארען, זיא האט בע־פוילען, און די מענשען האבען געפאלגט, באטיטע זיי האט זיך געדוכט אז זיי טהוען אלץ נאכ'ן פּרייען וויילען.

פער שטעהן דעם שכל, דיא פילאזאפיע וואס שטעקט אין דעם, וויא אזוי און פאר וואס עס בייטען זיך „דיא צייטען" און מיט דיא „צייטען" דיא מענשען, מיט זייערע געדאנקען, מיט זייער וויילען און מיט זייער געפיהל, מיט זייערע דאגות און שמחות—פון די ערשטע ציי־טען אן ביז אויף היינטיגען טאג—דאס הייסט געשיכטע.

איין אנדערס מאל וועלען מיר ערקלעהרען, וואס עס בייט זיך אין דער געשיכטע און וויא אזוי עס בייטען זיך דיא צייטען.

* * *

היט אייך פאר דעם ווילדען אויסברוך,
וואס אין הארץ איך אונטערדריק,
דען דער דונער ז' אין מיין שטימע
און דער בליץ פלאמט אין מיין בליק.

א וואולקאן איז אין מיין בוזעם
און דארט רויכערט, ברענט און גליהט
פייער איז מיין גאנצע זעעלע
און דיא לאווע—איז מיין ליעד...

יאנקערס, נ. י. ה. רויזענבלאט.

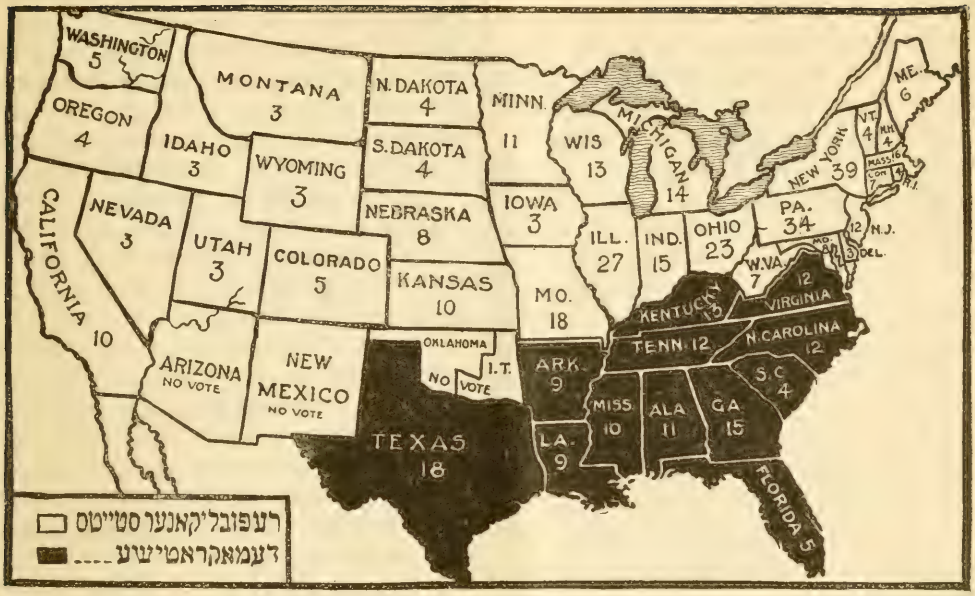

דיא לעצטע אמעריקאנער וואהלען

ין דער צייט וועז איך שרייב דיזע ציילען, איז נאך דער סך הכל פון דיא סאציאליסטישע שטימען אין אונזער „גאלדענער" רעפובליק ניט בעשטימט אפיציעל, מיט אויסנאהמע פון עטליכע שטאאטען; אבער דאס מאכט יעצט ניט פיעל אויס, ין א הונדערט, זאגאר א טויזענד מעהר אדער וועניגער שטימען שפיעלט קיין גרויסע ראלע ניט אין א קומע, וועלכע וועט וואהרשיינליך דערגרייכען ביז 400,000. עס איז יעצט זיכער, אז דיא ערשטע בעריכטען וועגען דעם סאציאליסטישען וואוס דעם לעצטען 8טען נאוועמבער זיינען ניט געווען איבערטריבען, אז דיא אויסזיכטען אויף וויניגסטענס 400 טויזענד קלאסענבעוואוסטע שטימען זיינען געווען ריכטיגע, און דאס איז גענוג פאר יעדען סאציאליסט, וועלכער וויל זיך ניט אריינלאזען אין גריבלעריין מיט סטאטיסטישע רעכנונגען און פערגליכונגען, וועלכע זאגען אפט סיי וויא סיי גאר ניט. יעדענפאלס איז דאס גענוג פאר דיזען ארטיקעל, אין וועלכען דער שרייבער וויל נאר וויארפען אן אלגעמיינען בליק אויף דיא לעצטע וואהלען אין דיא פעראייניגטע שטאאטען.

איך וועל אנפאנגען פון דיא זיעגערס, דיא רעפובליקאנער פארטיי. „טריאומף! אונזער פאליטיק האט מיטגעריסען דאס לאנד! דיא אמעריקאנער נאציאן איז מיט אונז און האט מיט א געוואלדיגע מאיריטעט אוועקגעזעצט אויף דעם פרעזידענטען־שטוהל אונזער אונפערגלייכליכען קאנדידאט טהעאדאר רוזוועלט! ניט נאר האבען מיר אייניגענומען אלע שטאאטען, וואו די דעמאקראטען האבען גרויסע צו קריגען אן מאיאריטעט און וועלכע זיינען גערעכענט געווען אלס צוווייפעלהאפטע, זאנדערן מיר האבען אויך גמאכט א טיפע עפענונג אין דער פעסטונג פון דיא דעמאקראטען, דיא זידליכע שטאאטען, דיא „סאליד סאוטה". מיר האבען זאגאר געזיעגט אין מיזורי!" אזוי שרייען אויף אלערליי אופנים דיא רעפובליקאנער, און מען מוז צוגעבען, אז זיי האבען רעכט, וועז מען נעהמט נאר אין אנבאטראכט דיא צאהלען שטימען, וועלכע זיינען אפגעגעבען געווארען פאר זייער פרעזידענט־קאנדידאט.

דיא בייליגענדע קארטע פון וונייטער כטייטס ציוגט דייטליך, וויא דיא שטאאטען זיינען פערטהיילט אין בעצוג אויף דיא צוויי קאפיטאליסטישע פארטייען — אלעם וואס איז וויים איז רעפובליקאניש, אלעם וואס איז שווארץ איז דעמאקראטיש. דיא שטאאטען, וואו דיא רעפובליקאנער האבען געזיעגט, זיינען דיא בעפעלקערס־

טע און אינדוסטריעלסטע. פון די זידליכע שטאטען, וועלכע האבען שטענדיג געשטימט פאר די דעמאקראטישע קאנדידאטען צוליעב געווישע פאליטישע און עקאנאמישע אורזאכען, וועגען וועלכע עס איז ניט דא דער פלאץ צו רעדען, זיינען בלויז פערבליבען 13, און אויך אין דיעזע נעכטען פון אמאליגע נעגער־שקלאווערי זיינען דיא דעמאקראטישע מאיאריטעטען פערקלענערט געווארען. דער שטרענג־קאפיטאליסטישער ריכטער פארקער, דער צאצאקדיגער קאנדידאט פון דיא „גאלד־דעמאקראטען" און פון אלע קאנסערוואטיוו עלעמענטען אין דער דעמאקראטישער פארטיי, האט דארט געקראגען בלויז מיט 564,000 שטימען מעהר וויא רוזוועלט. אין דיא איבריגע 33 שטאאטען האט רוזוועלט געקראגען א גוואלדיגע מאיאריטעט, נעמליך קנאפע צוויי און א האלב מיליאן. רוזוועלט'ס מאיאריטעט אין גאנצען לאנד איז אונגעפעהר צוויי און א האלב מיליאנען שטימען. דער אלגעמיינער וואיט איז געווען 13,530,000, דערפון האט רוזוועלט געקראגען 7.640.000 און פארקער 5,094.000.

אט דאס זאגען אונז דיא טרוקענע ציפערן. וואס שטעקט אבער הינטער זיי? איז עס טאקע ווירקליך, אז א ריזיגע מאיאריטעט פון אמעריקאנער פאלק איז אזוי אינפארשטאנדען מיט די פאליטיק און האנדלונגען פון דער רעפובליקאנער פארטיי אדער, ריכטיגער, פון רוזוועלט'ס רעגירונג, וויא דיא רעפובליקאנער שבחים־זינגער בעהויפטען עס? און אויב אזוי, וואהרום איז דאס? וואהרום האבען זיך אזוי פיעל אמעריקאנער בירגער אבגעטרייסלט פון דער דעמאקראטישער פארטיי און געשטימט, וויא אויך א קאמאנדע, פאר רוזוועלט'ן און דיא גאנצע רעפובליקאנער גענזנדעל?

נאטירליך עם זיינען דא פיעלע אנטווארטען אויף דיזע פראגען. דיא גרוועהנליכסטע זיינען— אזוי זיי ווערען בעזאנדערס פאנאנדערגעשמירט פון דיא רעפובליקאנער, —אז דער גרויסער עולם איז „צופריעדען מיט דער פראספעריטעט (הצלחה) אין לאנד זייט דיא רעפובליקאנער פיהרען דיא גרענדע און אוינפאך פערקאכט אין דער פערזאן פון פרעזידענט רוזוועלט; " אבער דאס זיינען גיבער אבערפלעכליכע תרוצים.

גרווים האט דיא פערזענליכקייט פון דעם יעצטיגען פאהנען־טרעגער פון דער רעפובליקאנער פארטיי געשפיעלט א וויכטיגע רא'ל אין דעם ווירקליך איבעראשענדען זיג פון דער פארטיי פון גרויס־קאפיטאל. רוזוועלט איז געבארן גווארען אין א זיידענע העמרעלע. פערשיידענע אומשטענדען האבען איהם ארויסגעשטופט פאר אויס און געמאכט פיר דיא גרעסטע פיגור אין דיא אויגען פון אמעריקאנער פאלק. מיר ווילען ניט לייקענען זיינע פעהיגקייטען און ענערגיע— אין אזא לאנד וויא אמעריקא קען זיך א מאן אויבערהויפט ניט אויפהייבען העכער פון זיינע מיטבירגער אהן גרווים פעהיגקייטען —אבער אזן דעם שאם פון טשטאלנאש וואלטען מיר זיכער יעצט געהאט אן אנדער פרעזידענט, און די רעפובליקאנער פארטיי וואלט אלץ געדורפט אויף דער רעגירונגס שיף. וואס אנבעלאנגט צו דער זאגענאנטער „פראספעריטי", אויב מיר זאלען שוין צוגעבען, אז זיא עקזיסטירט זאגאר וויא דיא רעפובליקאנער ווילען עס איינריידען, זא שטאמט זיא זיכער מעהר פון עקאנאמישע אומשטענדען, וויא פון פאליטישע. מען דארף ניט זיין א קענער פון פאליטישע עקאנאמיע צו וויסען, אז גוטע צייטען אדער שלעכטע צייטען אין דעם ווירטשאפטליכען לעבען פון א פאלק הענגען אב פון אורזאכען, איבער וועלכע דיא בעסטע און קלוגסטע רעגירונגען האבען אפט גאר קיין קאנטראלע ניט. קריזיסען זיינען מעהר אדער ווייניגער אונפערמיידליך אין דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט, וואס דיא געגנער פון קארל מארקס און פון דיא סאציאליסטען זאלען יעצט ניט זאגען. וועז דיא ראד פון אינדוסטריע און האנדעל זאל זיך א דרעה טאן לאנגזאמער, וועט רוזוועלט איהר ניט קענען אנטרייבען שנעלער, וויא אירגענד וועלכער דעמאקראט אויף זיין פלאץ. מיט קיינע טאריפען קען מען ניט אויסמיידען און נאך ווייניגער אבשאפען אן עקאנאמישען קריזיס.

דערצו נאך זיינען ביי דיא עלעקשענס פון יעצטען נאוועמבער כמיט קיינע אונטערשיידע געווען אין דיא סאציאל־פאליטישע פונקטען פון דיא דעמאקראטישע און רעפובליקאנער פארטיין. אין דעם ארטיקעל „דער פאליטישער שאך שפיעל אין אמעריקא" (*) האב איך אנגעוויזען, וויא וועניג דיא סאציאל־פאליטישע לאגע פון לאנד וואלט זיך געענדערט, וועז פארקער וואלט אויסגעווהלט געווארען אנשטאט רוזוועלט'ן. דיא דעמאקראטישע פארטיי האט אייגענטליך אויסגעראבען און נאמינירט פארקער'ן, אזם חו"ש ניט אוינצורויסען מיט דיא קאנסערוואטיוו, מיט דיא גלד־קעניגע, מיט דיא כ־דאסט־מאגנאטען.

אין זיינע רעדעם האט פארקער ניט אויפגיהערט ארויסצוצייגען, אז דיא טראסט האבען זיך גאר ניט וואס צו שרעקען פאר איהם, אז דער יעצטיגער טאריף וועט פערבליבען אין קראפט, וויא פיעל דיא דעמאקראטען זאלען איהם ניט וועלען ענדערן, אז מען וועט דיא פראטעקשאן־

(*) זעה דעם אקטאבער נומער „צוקונפט" פון לעצטען יאהר.

פּאָסטונג פון גרויס־קאַפּיטאַליסטישע רויבעריי גאָר ניט קענען אָנריהרען, ווייל דער רעפובלי־קאנער סענאַט וועט צוריקשטויסען אַלע אטאַ־קעס. א געוויסע צייט, באַלד נאָכדעם וויא פּאר־קעי איז נאָמינירט געוואָרען אלס דער פאהנען־טרעגער פון דער גאָלד־דעמאָקראטיע, האָט עס אויסגעזוהן אזוי וויא הינטער איהם שטעהט דיא פינאנץ־וועלט, וועלכע איז דיא הויפּט־וועלט אין אונזער רעפובליק. א גרויסע טהייל פון „וואָלל־סטריט", דער צענטער פון דיא גאלד־נערוועז אין אמעריקא, האָט איהם אָפּען גע־שטיצט און אנדערע האָבען זיך דאן געשלאָגען מיט דער דעה, וויל זיי האָבען מורא געהאט, אז רוזוועלט וועט ניט זיין גענוג געהאָרכזאם פיר זיי. אין פּארקער'ן האָבען זיי געזוהן א זיבערען און טרייען דיענער, און אין דעם וואָל־טען זיי זיך גאָר ניט גענארט, וועז ער וואָלט ערוועהלט געוואָרען.

וויא גרויס עס איז דער איינפלוס פון וואָלל־סטריט אין גאנצען לאנד, וויא וויכטיג עס איז פאר יעדען קאנדידאט צו האָבען אויף זיין זיוט דיא הילפע פון דיא באנקירען און טראַסט־מא־כערס — דאָס פערשטעהט יעדערער, אבער מעהר פון אלעמען דיא פּאָליטיקער, וועלכע וויסען אויף פון ערפאהרונג, וויא וויט דאָס גאָלד פון וואָלל־סטריט איבערוועגט דיא שטימע פון פאלק אויף דער פּאָליטישער וואָג־שאָל. רוזוועלט און דיא אנדערע רעפובליקאנער פּני האָבען זיך דא־רום שטארק דערשראָקען, וועז זיי האָבען דער־זעהן, וואס פאר א שטארקע גאלט־מיאכט עס קלויבט זיך צו שטיצען פּארקער'ן, אין זיי האָבען גליוק געשיקט דעם דורכגעריבענעם קאָרטעליו, וועלכער האָט גוט געוואוסט דיא סודות פון דיא טראַסטס און פון דיא באנקען, וועז ער איז געווען קאָמערץ־מיניסטער, און וועלכער איז צוליעב דעם אויסגעקליבען געוואָרען פון רוזוועלט'ן אלס פאר־זיצענדער פון רעפובליקאנער נאציאנאל־קאָמי־טעט. דיא גאנצע ארבייט פון אזא פּאָרזיצענדען איז צו קלייבען גאלט פאר די אויסגאבען פון דעם וואהל־קאמפּף, צו זאמלען א קריעגס־פאָנד פאר זיין פּארטיי. רוזוועלט האָט זיך ניט גענארט אין זיין אויסוואהל—קאָרטעליו האָט זיך טיכטיג גע־נומען צו זיין ארבייט, און דיא באנקירען, וועלכע האָבען זיך פריהער געברעקעלט, זיינען שנעל „בע־קאהרט" געוואָרען און האָבען זיך א וואָרף געטאָן מיט זייער גאנצען „געווייכט" אויף רוזוועלט'ס זיוט.

ניט אומזיסט האָט מען פון דעם דעמאָק־ראטישען לאגער ניט אויפגעהערט צי פּייערן אויף קארטעליו, וואס נעהענטער צו דיא עלעק־שענס אלץ העפטיגער און קנאקעדיגער. פּארקער וועלבסט איז ארויס מיט בעשולדיגונגען געגען רוזוועלט'ן און דיא גאנצע רעפובליקאנער פאר־טיי, דאָס זיי האָבען איינפאך גענקליבען לאפקע פון דיא טראַסטס דורך דיא ענניטע האנד פון דעם געוועזענעם האנדעלס־מיניסטער קאָרטעליו. מיט א מאָנאט פאר דיא וואהלען האָט עס זיך גענקהרט א וועלט מיט קאָרטעליו: דיא דעמאָק־ראטען האָבען אויסגעשטעלט אלע זייערע פּאפּי־רענע קאנאנען אויף איהם, און דיא רעפובלי־קאנער האָבען איהם פערטהיידיגט וויא זיי האָ־בען גענקענט. מען האָט פערגעסען אן דיא וואָנע־נאנטע „אישוס", אן דיא פּראָגראמען, אן טראַסטס, אן טאריפען און אן־אלע אנדערע קא־פּיטאַליסטישע שרעק, און דער גאנצער קאמפּף איז קאָנצענטרירט געוואָרען ארום קאָרטעליו, דעם קלייבער פון דיא קריעגס־פאָנדען פון דער רעפובליקאנער פּארטיי. דיא דעמאָקראטען זיינען כלומר־שט ארויסגעטראטען גענען קאָרטעליו'ס „גאָלדענע טהעטיגקייט" אין נאמען פון עהרליכ־קייט, אין נאמען פון גערעכטיגקייט, אין נאמען פון פאלק'ס אונאבהענגיגקייט, און האָבען פייער־דיג אפּעלירט צו דיא „מאסען" געגען דיא „קלא־סען", געגען דיא מאכט פון דיא טראַסטס און גאלד־מאגנאטען; אבער דאָס איז געווען וויא א קול אין דער וויסטע, דען דיא אמעריקאנער זיינען צו געשיידט ניט צו פערשטיין, אז דיא דעמאָקרא־טען וואָלטען א מויל ניט געפּעפענט, וועז עס זואלט נעזוען פּע־קאהרט, וועז וואָלל־סטריט וואָלט זיך גאלאָזט „בלוטען" פאר זייער קריעגס־פאָנד און געשטיצט פּארקער'ן, וויא מען האָט עס אנפאנגס גערעכענט.

יעדענפאלס, נאָך קאָרטעליו'ס „נדבה־קליי־בען" אין וואָלל־סטריט איז פּארקער'ס שלים־מזל? נעווען פערהתם'עט פיעל זיכערער, וויא אויף די זיבענסטע הימלען. מען האָט אייגפאך בע־דארפט זיין בלינד ניט צו זעהן, אז רוזוועלט וועט נאָך פיער יאהר קענען „העלדעווען", ווי ער האָט עס געטאָן אין דער טראגי־קאָמעדיע מיט דער כלומר־שט אונאבהענגיגער רעפובליק פאנאמא, זיצענדיג גאנץ געמיטהליך אין וויסען הויז אין וואשינגטאָן.

נאר אויף אזא גוואלדיגע מאיריטעט האָט זיך וואהרשיינליך קאָרטעליו אליין ניט געריכט. קיינער האָט ניט ערווארטעט אזא מפּלה פון דער דעמאָקראטישער פּארטיי. אבער זיא וועדט ערקלערליך, וועז מיר בליקען אריין טיעפער אין דער קאפּיטאַליסטישער גענזלשאפט, וועז מיר נעהמען אין אנבעטראכט אן אלגעמיינע ערשיי־נונג אין אלע אינדוסטריעלע לענדער. דאָס איז נעמליך דער פאקט, אז דיא מיטעלע קלאסען וע־רען אלץ שוואכער פּאָליטיש, וויל זייער עקאָנא־מישע בעהייטונג וועדט קלענער. דאָס זעלבע וואס מיר זעהען אין בעלגיען, דייטשלאנד, פראנקרייך

א. ז. וו., קומט אויף פאר אין אמעריקא. אין אויראפּעאישע לענדער ווערן אלע שוואכער דיא ליבעראלע פּארטייען, וועלכע זיינען שטענדיג גע־ווען דיא פּארטייען פון קליין קאפּיטאל, פון דער קליין־בורושואזיע. דיא צווישען־פּארטייען פער־שווינדען ביסלעכווייז און טרעטען אָב פּלאץ פון איין זייט צו דער קאָנסערוואטיוועד אדער עכט־קאפּיטאליסטישער פּארטיי, פון דער אנדער זייט צו דער רעוואָלוציאָנערער אדער סאציאליסטי־שער פּארטיי. אלע עלעמענטען, וועלכע ווילען אָנהאלטען דיא יעצטיגע אָרדנונג, ציהען זיך צו־זאמען ארום דיא זיילען פון דער קאפּיטאליסטי־שער געזעלשאפט, ארום דיא פערטרעטער פון גרויס קאפּיטאל. דיא אלטע רעאקציאָנערע פּאר־טייען, דיא אדעליגע און גלחים, שמעלצען זיך צוזאמען מיט דיא נייע רעאקציאָנערע גרופּען: דיא פינאנסיסטען, פאבריקאנטען, אייזענבאהן־מאגנאטען א. ז. וו., און זיי שלעפּען מיט א טהייל פון דיא קליין־בירגער, וועלכע ציטערן אויף פאר דעם „רויטען געשפּענסט", פאר דעם פאציאליזי־מוס. אנאנדער טהייל פון דיא קליין־בירגער, וועלכע הויבען אָן צו עפענען זייערע פערבלענ־דעטע אויגען און זעהן זיך ארום, אז דיא היינטי־גע אָרדנונג טויג פאר זיי אויך ניט, אז זייערע האָפענונגען אויף רייכטהום, אויף א פּלאץ אין דער העכערע בורושואזיע, זיינען קיפּט־שלעכער — אזעלכע פערקירצוועט זיך ביסלעכווייז אויף דער זייט פון דעם קעמפּפענדען פּראָלעטאריאט.

אזוי שפּיגעלט זיך אפ אויף דעם פּאָליטי־שען שלאכטפעלד דער עקאָנאָמישער קלאסען־קאמפּף: דיא מיטעל־קלאסע, וועלכע ווערט און מוז ווערען עקאָנאָמיש שוואכער געגענאיבער דעם גרויס קאפּיטאל, אָבוואָהל דיא צאָהל פון איהרע מיטגליעדער מעג זיין ניט קלענער און זאָגאר זיך פערמעהרען, פערליערט אויך אלץ כעהר איהר פּאָליטישע בערייטונג, אבוואָהל די צאָהל פון איהרע שטימען איז נאָך זעהר גרויס. דאָס בעשטעטיגט נאָך אמאל דיא מאטעריאליס־טישע לעהרע, אז דיא הויפּטראָלע אין דעם גע־זעלשאפטליכען לעבען שפּיעלען דיא עקאָנאָמי־שע אומשטענדען.

דיא זעלבע ערשיינונג, וויא געזאָגט, פּאסירט אין אמעריקא, און דער רעזולטאט איז דיא שטענדיגע אָבשוואכונג פון דער דעמאָקראטישער פּארטיי, וועלכע איז געוואָרען און פערבלייבט דיא פּארטיי פון קליין־קאפּיטאל, פון קליין־בי־־גער, דאָס וואס בריין און אנדערע שטערן פון דער כלומרשט „דושעפערסאָן דעמאָקראסי" האָ־בען אזוי ליעב צו בעשייכנען מיט דעם בריטען אין אונבעשטימטען וואָרט „דיא מאסען". ביז מיט א יאהר 25 צוריק איז אמעריקא געווען דער גן־עדן פון קלייניבירגער, אבוואָהל דיא גרויסע אינדוסטריע האָט שוין דאן געמאכט ריזיגע פאָרטשריטע, און אויך יעצט איז דיא אמעריקא־נער מיטעלקלאסע זעהר צאָהלריך. וועגן מיר זאָלען צורעכענען דיא פארמערם איז זי ווירקליך דיא מאיאריטעט פון פּאָלק. אָבער דאָך איז איהר האָלע אזוי גוט וויא אָבגעשפּיעלט, און יעדע נייע עלעקשען איז א נייער בעווייז דערפון. דיא לעצ־טע וואהלען זיינען וואהרשיינליך אן אויסנאהמע, און ביי דיא נעכסטע וואהלען, וועלכע דער ראדיקא־לער פליגעל פון דער דעמאָקראטישער פּארטיי וועט זיכער זיך א הויב טהאָן אונטער די פיהרונג פון דעם גרויסע־משיח ברייען געגען דעם קאָנסערוואטיוועם זילבער־משיח ברייען געגען דעם קאָנסערוואטיוועם פליגעל, וועלכער איז איינ־פאך צופליקט געוואָרען נאָך פּארקער'ס דורכפאל, דאן איז עס מעגליך, אז דיא רעפובליקאנער זאָ־לען ניט האָבען אזא גרויסע מאיאריטעט; אבער דיא רעגיערונג וועט דאָך פערבלייבען אין דיא הענד פון דיא רעפובליקאנער אדער, ריכטיגער, פון דער פּארטיי פון גרויס־קאפּיטאל, וויא דיזע פּארטיי זאָל זיך ניט רופען.

דיא „דושעפערסאָן דעמאָקראסי" איז א זאָך פון דער פערגאנגענהייט. דאָס וואס איז געי־וועלט. דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען, וועלכע האָבען ענטוויקעלט א קלאס פון גלייכע און פרייע בירגער אין דיא פעראייניגטע שטאאטען, זיינען כע, שוואונדען. „די היים פון בראוון, פון גלייכע און פרייע" איז טאקע ניט מעהר, וויא א לידעל פין אמאָליגע צייטען, א לידעל, וועלכע מען זינגט נאָך, אבער וועלכע קלינגט פאלש. מען דארף גראָ־ע ניט אָנווייזען אויף דיא טראָסטס, וועלכע וואַרפען זיך צו שטארק אין דיא אויגען און לייי־קענען שארף אב אלע טענות פון דיא בריינים־טען, וואטסאָניסטען און פּאָפּוליסטען; עס איז גענוג זיך א־ומצוקוקען, וויא דער גרייב־האפּי־טאל פיהרט אלץ מעהר דיא גרענדע אין לאנד, וויא עד האלט דיא רעגיערונגס־לייצעם אין זוי־נע „גאָלדענע" העגד. דיא יעניגע, וועלכע מיינען אָבצושרייען דיזע שטערבענדע פּארטיי פון קליין־קאפּיטאל דורך אזעלכע באבסקע רפואות, וויא „פרייע זילבער מאכערי, אנטי־טראָסט געזעצע" און סתם פראזען וועגען דיא „מאסען געגען קלא־סען" — זיי דערמאָנען אָן דאָן־קיכאטען, וועלכער האָט אזוי העלדענמוטהיג געקעמפּפט מיט ווינט־מיהלען.

איינער פון דיא נייע בעווייזע, אז דיא קליין־בירגערליכע דעמאָקראטישע פּארטיי ווערט אלץ שוואכער, איז דער וואוקס פון דער כאָציאליס־טישער פּארטיי. מען קען ניט זאָגען, אז דיזע וואוקס איז א שנעלער, אָבוואָהל דיזען יאהר האָט זיך דער סאָציאליסטישער בוימעלע א שטארקערען הויב געטאָן; אבער דערפאר איז אויך דיא אבשוואכונג פון דער דעמאָקראטישער פּא־טיי געווען ביז דיא לעצטע יאָהרען א זעהר

לאָנזאמע. וואם לענגער דיא דעמאָקראטישע פּארטיי וועט צוציהען צו זיך דיא אונצופֿרידענע טהייל פון דער מיטעלקלאסע, אלץ שווערער וועט עם זיין אריינצוציהען זיי אין דיא רייהען פון קעמפּענדען פּראָלעטאריאט, צו וועלכען א גרויסער טהייל פון דיא קליין־בירגער געהערט. יעדער קלאפּ, וואם דיא דעמאָקראטישע פּארטיי וועט קריעגען, וועט זיין א געווינם פּאר דיא סאָציאליסטען. דיא שערשפּליטערונג פון דיא דעמאָקראטען אין קאנסערוואטיוו און ראדיקאלע, א צערשפּליטערונג וועלכע האָט זיך בעזאָנדערט געוואָרפען אין דיא אויגען בי׳ דער נאָמינאציאָן פון פּארקער, איז אונפּערמיידליך, וויבאלד דיא אלטע אומשטענדען זיינען פערשוואונדען און דיא נייע ווירקען אין אמעריקא גראדע וויא אין אירלאנד אפּצוטהיילען דיא רייכערע פון די ארעמערע, דיא יעניגע וואם געהערן פּאקטיש צו דער פּארטיי פון גרויס־קאפּיטאל, פון דיא יעניגע, וואם שטעהען מיט איין פוס אייף דער זייט פון פּראָלעטאריאט.

דיא לעצטע זיינען א גרויסער פעלד פּאר דיא סאָציאליסטישע פּארטיי. דארטען וואקסען רעקרוטען פּאר איהר גראדע וויא אין דיא רייהען פון פּראָלעטאריאט. דער אונטערשיעד צווישען א קליין־בירגער און אן ארבייטער איז אפּט נאר אין נאמען און אין דער פערשיעדענהייט פון זייערע בעשעפטיגונגען; אבער ניט אין זייער לאגע אלס געדריקטע אונטער דער ראד פון גרויס־קאפּיטאל. עס איז נאָר א פּראגע פון צייט ביז דיא יעניגע, וואס זיינען אונצופֿריעדען מיט דער היינטיגער אָרדנונג, נאָר וויסען ניט ריכטיג וואו דער שוך־דריקט זיי, וועלען זיך ארומזוהן, פון וואנען זיייערע צרות קומען, און וועלען בעגרייפען, אז זייער אמת׳ע הילפע איז נאָר דער סאָציאליזמוס. דאן וועט דיא סאָציאליסטישע פּארטיי פּיעל שנעלער וואקסען, וויא מיר קענען עם יעצט דייטליך קענען.

דיא 400 טויזענד סאָציאליסטישע שטימען ביי דיא לעצטע וואהלען איז דער אנפאנג פון דיא קלאפּ, וואס דיא דעמאָקראטישע פּארטיי וועט קריעגען פון דער אנדער זייט, פון דער זייט פון קלאסענבעוואוסטען פּראָלעטאריאט. יעדען פּאלס איז דיעזער וואוט א העכסט וויכטיגע און ערפרייליכע ערשיינונג... זיא וועט און מיט צוגעבען מוטה צו דיא קעמפּענדע סאָציאליסטען און צוציהען אלע דיא יעניגע, וועלכע זיינען פערצוויפעלט גענוגערען דורך דעם שווערען קאמפּף וואס מען האָט דא געמוזט דורכמאכען, אום צו גענוינען עטליכע שטימען אין דיא פערגאנגענע יאהרען. יעצט איז געקומען דיא צייט, וועלע סאָציאליסטישע קרעפטע דארפען זיך פּראיניגען און זיך נעהמען וואס ענערגישער צו דער ארבייט, דען עם איז זיכער, אז דיא פּריבטע וועלען אלץ וועלען גרעסער און בעסער. איינמאל וועט דיא סאָציאליסטישע פּארטיי קריעגען א פּעסטען באָדען אין זיעזען לאנד, וועט זיא אזוי שנעל וואקסען, אז דיא אויראָפּעאישע גענאָסען וועלען ערשטוינט וועלן. אין קיין לאנד איז ניט אזוי שווער געווען דער אנפאנג פּאר דיא סאציאליסטען, דערפּאר וועט אין קיין לאנד דער סאָציאליזמוס ניט אריינדרינגען אזוי שנעל אין דיא מאסען, וויא אין אונזער לאנד.

שוין יעצט זעהען מיר, אז דער סאָציאליסטישער וואָוט איז פערשפּרייטעט איבער׳ן גאנצען לאנד, כמעט פּראָפּאָרציאָנעל אין אלע אינדוסטריעלע שטאאטען. דאָס איז ניט א צופאל, און אויך איז ניט א צופאל, וואס א 400,000 שטימען זיינען אָפּגעגעבען געוואָרען פּאר דעם סאָציאליסטישען פּרעזידענט־קאנדידאט; נאר א נאטירליכער רעזולטאט. דיא פערזענליכקייט פון אונזער קאנדידאט, געגנאָסע דעבס, האָט שליסליך ניט געשפּיעלט אזא גרויסע ראָלע, וויא מאנכע גענאָסען קענען עס מיינען. וועו מען זאָל ניט רעכענען דעם שטאאט אילינאי, וואו מיר האָבען געקראָגען 70 טויזענד שטימען, האָט דעבס אייגענטליך ניט געצויגען מעהר שטימען וויא דיא גאנצע סאָציאליסטישע פּארטיי. אין ניו יארק און אין אנדערע מזרח־שטאאטען קען נאר קיין צווייפעל ניט זיין, אז אן אנדער קאנדידאט אויף דעבס׳ס פלאץ וואלט געקראָגען אונגעפעהר דיא זעלבע צאהל שטימען.

אונזער שטימען קענען מיר אלזא מיט פולען רעכט בעטראכטען אלס ריין סאציאליסטישע שטימען. אונזער געווינם איז גענוגמען פון איין זייט אויף דער רעכנונג פון דיא ראדיקאלע דעמאָקראטען און פּאָפּוליסטען, וועלכע האָבען זיך בעקעהרט צום סאָציאליזמוס, פון דער אנדער זייט אויף דער רעכנונג פון דיא „אונקאָמפּראָמיסלאָזע", וועלכע. האָבען איינגעזעהן, צו וואס פּאר אן אבגרונד דער ליאן האָט זיי געפיהרט. דיא אונגליכע סאָציאליסטישע ארבייטערפּארטיי, וועלכע וואלט געקענט זיין דיא לייטענדע סאָציאליסטישע פּארטיי אין אמעריקא, וועו זיא וואלט זיך ניט געלאָזט פערפיהרען פון דיא דעלאָניטען, גוסס׳ט יעצט. איהר טויט איז אזוי נאָהענט וויא אונפערמיידליך. אין איניגע שטאאטען וויא אונהרשיינליך אויך אין ניו יארק האָט זיא פערלארען איהר פלאץ אויף דעם אפיציעלען טיקעט.

וועגען אייניגע אייגענעלהייטען און לאָקאלע זייטען פון דעם סאָציאליסטישען וואהל־קאמפּף וועלען מיר רעדען, וועו מיר וועלען איבערגעבען אונזער וואוט אין יעדען שטאאט נאָך דיא אפיציעלע רעכנונגען.

פּאָליטיקוס.

[פּריעדריך ניטשע אוּן זיין לעהרע

וועך, זעהר שוועך איז דורכצושלאָגען א גלייכען וועג אין דיא געדאנקען פון פּריעדריך ניטשע, אוּן שוועך איז עס דערפּאר, ווייל עך איז מעהר געווען א דיכטער - פּילאָסאָף, וועלכער האָט זיך געטראָגען אויך דיא פליגעל פון זיין בעגייסטערטער פּאָרשטעלונג אוּן האָט צואוואָרפען אויך'ן וועג דראָבנע פּערזיל— קורצע געדאנקען — איידער אן איבערלעגטער פּאָרשער, וואָס האָט געזוכט קיהל אוּן גלאָבען דיא וואהרהייטען פון דעם מענשליכען דאזיין אוּן מענשליכען לעבען.

ער איז געווען א וואונדערבארער מענש, א מעכטיגע פּערזענליכקייט, איינער פון יענע שטאָלצע העלדען פון דעם מענשליכען געדאנק, וועלכע גלויבען אז זיי שטעהען אליין אין דער וועלט, אליין געגען דעם גייסט פון זייער צייט אוּן דעם וויללען פון זייערע מיטמענשען. אוּן מיט דער קראפט פון דעם דאָזיגען גלויבען האָט ער זיך טאקי געזונגען: —

„איך וואָהן מיר אליין אוּן מוין אויגענער הויז
„אוּן האָב קיינמאָל קיינעם ניט נאָכגעמאכט
„ח'לעבען, איך לאָך זיך פון יעדען מייכטער אויס
„וואָס האָט זיך אליין ניט אויסגעלאכט".

יא, אמת, אויסגעלאכט האָט ער זיך פון יעדען מייסטער, אָבער צו האָט ער באמת גע- וואָהנט אין זיין „אייגענער הויז" אוּן האָט שוין נאָר טאקי „קיינעם קיינמאָל ניט נאָכגעמאכט", דאָם וועלען מיר זעהען שפּעטער.

ניטשע, האָב איך געזאָגט, איז מעהר געווען א פּאָעט-פּיהלאָסאָף איידער א פּאָרשער, אָבער אפילו א פּאָעט איז עך אויך געווען א מערק- ווירדיגער—נאָר ניט וויא דיא פּאָעטען פון אונ- זער צייט. ער איז געווען א דיכטער-פּראָפּעט אוּן האָט גערעדט צו דער מענשהייט אין דער קורצער שפּראך פון דיא אלטע נביאים, אוּן עך האָט אויך גערעדט מיט דעם אייפער אוּן מיט דער וואַרעמקייט, מיט דעם ערנסט אוּן מיט דער שעהנקייט פון יענע דיכטער-פּראָפּעטען.

דערפּאר טאקי קומט אָפּט אויס צו לעזען הונדערטע בלעטער פון קורצע, שטארקע בריל- ליאנט-שעהנע פּראזען אוּן אויסדריקע ביז מען קען כאפּען דעם חוט השני פון א גדאנק, פון א בעגריפּ, פון דעם וואָס ער מיינט אוּן וואָס ער וויל. דערפּאר טאקי איז אזוי שווער ארויסצוקריעגען פון ניטשע'ס שריפּטען דיא גאנצקייט פון זיין לעהרע.

מענשען האָבען ניטשע'ן פּערשיעדען פער- שטאנען. אייניגע האָבען איהם גערעכענט פּשוט פּאר א משוגענעם אפילו אין דער גלענצענד- סטער צייט פון זיין דענקונגס-טהעטיגקייט, אנדערע פערקעהרט האָבען איהם פּארגעטערט אוּן האָבען זיך געבוקט צו זיין גרויסקייט. „צו קענען לערנען ניטשע'ן, אָט דאָס איז דיא אויפ- גאבע, אָבער צו האָבען מיינונגען איבער ניטשע'ן, חלילה, איך האָב טאקי ניט קיין מיינונג איבער איהם. דערפּאר אָבער טראכט איך זיך ארויין אין זיינע גדאנקען זעהר גערן. אז עס איז עפּעם א גרויסעם, א נייעם, אן ערנסטעם וואָס ער בריינגט אונז, דאָס וויים איך. נון, גיב איך מיך טאקי אין גאנצען איבער דער גרויסקייט פון זיין קראפט, דעם רייכטהום פון זיין שעהנהייט אוּן דער מאכט פון זיין וויללען"... אזוי איז קנעכ- טיש מתפּלל איינער פון זיינע חסידים.

נאָך אנדערע מענשען האָבען ניטשע'ן גאָר ניט פערשטאנען, אוּן צום גרויסען בעדויערן, זיינען דיא דאָזיגע גראדע אין דיא רייהען פון דיא פּארטגעשריטענע קעמפּפער פּאר נייע גע- זעלשאפטליכע אידעאָלען. אָט דאָ ערשט ניט לאנג האָט א פּארטגעשריטענער אמעריקאנער שרייבער — א שפּאָגל נייער געווינם אין דער סאָציאליסטישער פּארטיי — צוגערעכענט ני- טשע'ן אין איינעם מיט איבסענען אוּן טאָלסטאי צו דיא סאָציאליסטען, אוּן מען דארף הלילה ניט זוכען מיט ליכט דיא אנארכיסטען, וועלכע פערשטעהען ניטשע'ן פונקט וויא יענער סאָ- ציאליסט אוּן רעכענען איהם פּאר זייערען א ליבלליכען קרוב — פּאר אן אנארכיסט.

זייער טעות קומט מסתמא ארויס דערפון, וואָס אויך ניטשע איז ניט צופריעדען מיט דעם יעצטיגען געזעלשאפטליכען לעבען אוּן אויך עך זוכט אוּן עפּעינט א צוקונפטיגען אידעאל. וועך אָבער דיא פּארטגעשריטענע געזעלשאפטליכע

אידעאלִיסטען וואָלטען איהם פערשטאנען וויא עם דאַרף צו זיין, וואָלטען זיי אויך פערשטאנען אז זיין אונצופריעדענהייט מיט דעם בעשטע־הענדען געזעלשאפטליכען לעבען איז גרעסטענ־טהיילס פערשיעדען פון זייערען אין אז זיין אידעאל פון דער צוקונפט איז נאָך פיעל מאל מעהר פערשיעדען פון זייער אייגענעם אידעאל. זיי וואָלטען פערשטאנען, אז ער האָט מיט זיי וועניג געמיינשאפטליכעם. זיי וואָלטען פער־שטאנען אז דאָ און דאַרט קען ניטשע'ס א קרעפ־טיגער גדאנק אונז געפעלען, אז דאָ און דאַרט קען זיין מעכטיגער אויסדרוק פון א וואהרהייט אונז דיענען און אז איבעראל קען זיין שטארקער גייסט, זיין בריליאנטענע שפראך און זיין גרוי־סער דיכטעריישער שוואונג אונז בעזיבערען; וועו מיר קוקען זיך אָבער טיפער אין גרינד־ליכער צו צו איהם, קען ער אונז ניט בעלעהרען אוו נאָך וועניגער קען ער אונז זיין דער וועג וויייזער אין אונזער גלויבען אוו אין אונזערע אידעאלען. אמת, ער האָט עם אויך גאָר ניט געוואָלט, כאָטשע ער האָט זיך בעריהמט אז ער „האָט דער מענשהייט געגעבען דאָס טיעפסטע בוך וואָס ער בעזיצט, זיין סאראטוסטרא, אוו ער וועט איהם נאָך אין קורצען גדעבען דאָס אונ־אבהענגיגסטע בוך". אָבער פון דעם פאָלגט נאָך גאָר ניט, אפילו וועו דאָס זאָל זיין אמת אז דאָס „טיעפסטע" אוו „אונאבהענגיגסטע" בוך אויך זיין דאָס בעסטע אוו דאָס ניטצליכסטע פאר דער מענשהייט.

* * *

וועו מיר זאָלען שוין אפילו גלויבען, אז ניטשע האָט „קיינעם גאָר קיינמאָל ניט נאכגע־מאכט", אוו אויך דעם ערשטען בליק ווייזט זיך עס טאקי אזוי אוים איבער דער זאָנדערבאר־קייט פון זיין שפראך אוו דעם ארט פון זיין דענקען,— מוז עס אָבער וועהרען אזוי קלאָר וויא דער טאָג, וועו מיר קוקען זיך צו איהם גיט צו, אז כמעט אין אלע אבטהיילונגען פון זיין דענ־קען, אין אלע וועגדונגען פון זיין לעהרע איז ער גוועזען אונטער דער ווירקונג פון דיא הערשענדע לעהרען פון זיין צייט. אז מיר וועלען צוטהיילען זיין לעהרע אין אייניגע גרויסע אבטהיילונגען אוו זוכען צו גפעינען דאָס, וואָס ער עגטוויקעלט אין יעדער פון זיי, אזוי דרייסט אוו אזוי צי־וואָרפען איבער טויזענדער שהענע, קלינגענדע אוו שטארקע פאָעטישע דיכטונג אוו פילאָזא־פישע אפאָריזמען, וועלען מיר קענען גרינג זעהן, וויא זיי פאָלגען פון דער אָדער פון יענער הער־שענדער לעהרע, פון דעם אָדער פון יענעם הער־שענדען גדאנק וואָס האָט פארנומען דיא מוחות פון דיא פאָרנעהמסטע דענקער אוו פאָרשער פון זיין צייט. מיר וועלען זעהן, אז אויב ער „וואָהנט" אין זיין „אייגענע הויז"—וואָהנט ער דאָרט מיט דעם פאָרטגעשריטענסטען גייסט פון זיין צייט אוו כאפט אונטער דיא פאָרטגעשריטענסטע גע־דאנקען פון זיין צייט, ארבייט זיי איבער אין זיין גרויסער פאָרשטעלונגס־קראפט, פיהרט זיי ביז צו דער עקסטער מעגליכקייט פון כעגריף, דריקט זיי אויס אין זיין מעכטיגסטער בעצוי־בערענדער שפראך אוו מיינט, אז ער האָט גע־געבען דער מענשהייט דאָס טיעפסטע, דאָס פרייעסטע, דאָס אונאבהענגיגסטע.

אוו דאָס טיעפסטע וואָס ער מיינט, אז ער האָט גענעבען דער מענשהייט, איז זיין בוך „אזוי האָט גזאָגט סאָראטוסטרא".

וואר איז סאראטוסטרא? א נאָמען פון א מיפישען פערזישען פרעדיגער. אין סאראטוס־טרא'ס מויל האָט ניטשע אריינגעלייגט זיין שעהנסטע דיכטונג, זיינע שטארקסטע אוו טיעפ־סטע גדאנקען. וואָס־זשע וויל סאראטוסטרא? וואָס לערנט ער אונז?

פרידעדריך ניטשע.

ער לערנט דעם מענשען צו וועלען דער „איבערמענש". דער איבערמענש? וואָס איז דאָס? דאָס איז א מין העכערער סאָרט פון מענשען־וועזען, וועלכע דער מענש מיט וועלען אין פערלויף פון דער צייט — עס איז אָבער ניט קיין מענש — יעדענפאלס ניט דער דורכ־שניטס־מענש וועלכען מיר קענען. פון וואנען־זשע וויייסט ניטשע אז דער מענש וועט וועלען אן איבערמענש אוו וויא אזוי וועט ער דאָס וועלען?

אָט דאָ לייגט דיא גרויסע ווירקונג פון דיא גדאנקען אוו לעהרען פון זיין צייט אויף

—ניטשען, צו ער אלײן זעהט דאָס אין פּאר־שטעהט דאָס צו ניט.

לאָמיר אויף א ווייל עס בעטראכטען.

טיעף און בריים האָט זיך אין מיטען פון דעם לעצטען יאָהרהונדערט פּארשפּרייט דיא ענטוויקלונגס־לעהרע. דאָס מענשליכע פּאָרשען און מענשליבע וויסען האָט אלץ מעהר און מעהר פּערשטאנען דיא סודות פון דער נאטור, און דער מענשליכער פּערשטאנד האָט אלץ מעהר און מעהר אָנגענהויבען צו בעגרייפען, אז אלץ אין דער וועלט בעווענגט זיך, פּארענדערט זיך, ענטוויקעלט זיך. דער בלויזער גערַאנק אז אלעס בעווענגט זיך און ענטוויקעלט זיך, איז שוין אפילו דאן ניט גענוען קיין נייער. נאָך אין דעם אל־טען גריכענלאנד האָט דער חכם הערַאקלים, אויף זיין אייגענעם שטייגער, נאטירליך, גע־לערנט דעם דאָזיגען גערַאנק. אָבער אין יענער אלטער צייט איז דער גערַאנק גענוען ניט מעהר וויא א ליכטיגער שטראהל אין דעם מענשען'ס גייסט. א נבואה, א בעגייסטערונג, וועלכע בע־לייכט דיא זעעלע אויף א ווייל און פּארגעהט וועדער. ניט אזוי איז דער גערַאנק געקומען צום מענשען אין אָנהויב פון דעם 19טען יאָהר־הונדערט. דאן האָט זיך שוין דער מענשליכער פּערשטאנד דורך א פּאָר הונדערט יאָהר פון שווערען קאמף, געהאט בעפּרייט פון דעם פּער־שקלאפּענדען גערַאנק, אז גאָט האָט בעשאפען דיא וועלט און רעגיערט זיא נאָך זיין אייגענעם וויללען און אז דער מענש טאָר ניט לעהרנען און פּאָרשען גאָט'ס וועגען און שטעגען. דאן האָט זיך שוין אפילו דער מענשליכער גערַאנק בע־פּרייט פון דעם בעגרויף אז דער מענש דארף נאָר אויסגעפינען דיא יכודות פון דעם שטאָף, פון וועלכען דיא וועלט בעשטעהט און דיא גרונד־געזעצען פון דעם פּערשטאנד, וואָס רעגולירט דיא וועלט, און ער וועט דיא וועלט פּערשטעהן. פון דעם אלעמען איז דער מענשליכער פּער־שטאנד דאן פּרייי געווארען. דער מענש האָט פּערשטאנען אז דיא וועלט, דיא גאנץ גרויסע וועלט, איז איין גרויסער צוזאמענהאנג פון ער־שיינונגען, פון פּאָסירונגען און אז מען דארף בישוט לערנען דיא דאָזיגע ערשיינונגען און פּא־סירונגען איינס פּאר איינם, אום זיי צו פּער־שטעהן און דיא וועלט צו פּערשטעהן. און מענשען האָבען אזוי געטהאָן. דאן האָט זיך פּאר דעם מענשליכען פּערשטאנד פּאנאנדערגעווי־קעלט דאָס וואונדערבארע בילד פון אייביגער פּערענדערונג, פון אייביגער עוואָלוציאָן. פּאר דעם מענשליכען פּערשטאנד איז קלאָהר געווא־רען דער גרונד, אז אלעס איז היינט ניט דאָס, וואָס עס איז געווען א מאָל, און א מאָל איז עס אויף ניט געווען דאָס, וואָס עס איז נאָך פּריהער געווען. אין אלע אבטהיילונגען פון דער וועלט'ס ערשיינונגען און פּאָסירונגען איז דאָס קלאָר געווארען, און דענקער, געלערנטע און פילאָזאָפּען האָבען געלערנט דעם מענשען צו פּערשטעהן אז אלץ אין דער וועלט פּערענדערט זיך, ענט־וויקעלט זיך.

בעזאָנדערס קלאָר איז דער דאָזיגער גע־דאנק גענוארען וועגען דער ענטשטעהונג פון לעבעדיגע בעשעפענישען און נאָך קלאָהרער וועלט עס פון טאָג צו טאָג וועגען דעם מענ־שען'ס לעבען און האנדלונגען.

וועגן דיא פּארשער און געלערנטע פון דיא 50—60־יגער יאָהרען פון דעם לעצטען יאָהר־הונדערט האָבען זיך געזוכט צו ערקלערען דיא ענטשטעהונג פון דיא פיעלע מינים לעבעדיגע בעשעפענישען אויף אונזער ערד, האָבען זיי גע־פונען, אז איין מין שטאמט אָב פון א צווייטען מין. דאָס הייסט: וועגן מיר נעהמען אין אכט אלע לעבעדיגע בעשעפענישען, קענען מיר זייער אָבשטאמונג פערגלייכען צו א גרויסען בוים, וואָס האָט וויייט און בריים פּאנאנדערגעלאָזט זייגע צווייגען. און וויא אין דעם בוים שטאמט ארויס זיין גרויסער גוף פון זיינע וואורצלען און פון איהם וואקסען ארויס מעכטיגע צווייגען און פון דיא וויעדער אנדערע, אזוי אויך אין דעם לע־בענס־שטאם פון בעשעפענישען קומען ארויס מינים וועלכע לעבען און ווירקען און פערענדערן זיך און וועהרען דורך דעם אנדערע מינים. דיא וויעדער לעבען, ווירקען, פערענדערען זיך און וועהרען נאָך אנדערע מינים אזוי לאנג און אזוי בריים, ביז אויף דעם לעבענס־שטאם ענטוויי־קעלט זיך דער העכסטער פון אלע לעבעדיגע מינים — דער מין מענש.

ביז אהער איז דיא ענטוויקלונג פון דעם לעבענס־שטאם אזוי אָנגענאָנגען. וואָס וועט זיין וויייטער? צו וואָס וועט זיך דער מענש ענטוויקלען? דאָס זאָגען אונז ניט דיא נאטור־פּאָרשער. זיי האָבען געלערנט דעם ענטוויק־לונגס־שטאם פון לעבעדיגע בעשעפענישען אויף דעם גרונד פון קערפּערליכען נעבוי; דיא ענט־ווילקלונג פון גייסטיג לעבען האָבען דיא נאטור־פּאָרשער ביז אין דער נייעסטער צייט במעט אין גאנצען פערנאכלעסיגט. אפילו דיא ענט־ווילקלונג פון דעם גייסטיגען לעבען פון דעם מענשען איז אזוי וועניג ערפּאָרשט, אז ניט אויף דעם גרונד פון דעם קערפּערליכען נעבוי נעבוי פון דעם מענשען און נאָך וועניגער אויף דעם גרונד פון זיין גייסטיגער ענטוויקלונג וואָלטען זיי געוואגט פּאָראויסצוזאָגען וואוהין דער מענש נעהט, צו וואָס ער ענטוויקעלט זיך.

אָבער דאָס וואָס דיא נאטורפּאָרשער, דיא

געלערענטע האָבען ניט געוואגט, דאָס האָט געוואגט דער דיכטער־פילאָזאָף אין א מעכ־טיגען שוואונג פון זיין בעגייסטערונג, אין א בליטין־שטראהל פון זיין נבואה — דאָס האָט געוואגט פריעדריך ניטשע.

* * *

ווייט און ברייט האָט זיך פערשפרייט דיא ענטוויקלונגס־לעהרע אין דיא 70—80־יגער פון דעם לעצטען יאָהרהונדערט. זיא האָט ארומגע־נומען אלע צווייגען פון דעם מענשליכען דענ־קען און מענשליכען וויסען. ניטשע איז אויך ניט אויסען געבליעבען פון איהר, און זיא שטעלט זיך איהם פאָר אין דעם מעכטיגען גערַאנק פון בייקומען, גובר זיין. דאָס הייסט, אז אין דעם גרויסען פרָאצעס פון ענטוויקלונג מוז יעדע זאך, וואָס קומט ארויס פון אן אנדער זאך, זיין הע־כער, בעסער, גובר זיין, וויא מען זאָגט, דיא זאך פון וועלכע זיא שטאמט, אזוי אז פאר ניטשע'ן איז דאָס גאנצע לעבען, דאָס גאנצע זיין, א לאנגע רייהע פון העכערע שטופען, יעדע פין וועלכער האָט בייגעקומען אָדער גובר געווען דיא ניעדריגערע. און ניט נור געהט יעדע העכערע בעשעפענים איבער דיא נידעריגערע און איז זיא גובר, נאָר יעדע בעשעפענים בכלל איז בעשטימט זיך אליין בייצוקומען, זיך אליין גובר צו זיין אין פון זיך אליין צו בעשאפען א העכערן וועזען, אָט דאָס איז דער בעגריף פון ענטוויקלונג ביי ניטשע'ן. ער פֿרעדיגט איהם דורך פאראטו־סטרא'ן צו דיא מענשען אין דיא שהנע און מעכטיגע וועלטער:

„יעדעם וועזען האָט ביז איצט עטוואָס בעשאפען פון זיך וואָס איז געווען איבער זיך. וויל אירער אפשר איינהאלטען דעם מעכטיגען שטראָם (דעם שטראָם פון שעפֿונג) און ליי־בער זיך אומקעהרען צוריק צו דיא חיית איידער גובר זיין דעם מענשען?"—דאָס הייסט איידער צו בעשאפען אוים דעם מענשען עפּעם, וואָס איז העכער און בעסער פון דעם מענשען. נייז, דאָס לעצטע איז אונמעגליך. וויסענדיג אָדער ניט וויסענדיג איז ניטשע צו שטארק אינטער דעם אייגפלום פון דער גרויסער עוואָלוציאָנס־לעהרע. ער בעגריפֿט זיא ניט, וויא אן אויס־געפּֿארשטע וואהרהייט, וועלכע מען קען ניט וויידערלעגען, נור זיא ווירקט אויף איהם עפּעם וויא א מעכטיגער צייט־גייסט וואָס טראָגט איהם — דעם דיכטער־פילאָזאָף — העכער וויא דיא טהאטזאכען וואָס לאָזען פון זיך ציהען זיכערע שליסע. אריבער די גרענעצען פון מענש־ליכער ערפאהרונג ערגעץ וואו וויייט־וויייט אין דיא קרייזען פון דיכטערישער פֿאָרשטעלונג און מיט איין שטארקען פליה פון זיין נבואה זעהט ער, אז ניט נור „איז דער־ מענש עטוואָס וואָס זאָל זיך גובר זיין", נור „דער מענש איז עטוואָס וואָס מוז זיך גובר זיין". און ער שרייט אוים מיט דער גאנצער קראפט פון זיין זעעלע: „איך לעהרען אייך צו בעגריפֿען דעם איבער־מענשען", דאָס הייסט יענע בעשעפענים, וועלכע דער מענש מוז בעשאפען פון זיך, וועלכע ער וועט בייקומען דעם מענשען אין זיך.

דער „איבערמענש" אלזאָ איז יענע העכערע שטופע פון ענטוויקלונג, צו וועלכער דער מענש געהט אין זיין אייגענער ענטוויקלונג. „דער מענש איז ניט מעהר וויא א זייל צווישען דער חיה און דעם איבערמענשען", ער איז ניט מעהר וויא „א בריק" צווישען דיא בייידע, ער איז אן איבערגאנגס־שטופע, און דערפאר טאקי מוז ער אונטערגעהען כדי דער „איבערמענש" זאָל קענען געדייהען. פערשטעהט זיך, אז דאָ איז ניט דיא רעדע פון דעם קערפערליכען געבוי פון מענשען און איבערמענשען — דעם איינציגען גרונד וועלכען דיא וויסענשאפט פון לעבען נעהמט אין אנבעטראכט, וועו זיא לערענט דיא אָבשטא־מונג פון מינים. ניטשע לאכט זיך איבערהויפט אוים פון דער וויסענשאפט, פונקט וויא ער לאכט זיך אוים פון דער פילאָזאָפיע, כאָטשע עס איז ניטא ביי איהם קיין איינציגער הויפט־געדאנק, וועלכען מען זאָל ניט קענען צוריק־פיהרען אויף דער וויסענשאפט פון בייידע. דיא מאָ־דערנע וויסענשאפט און דיא פילאָזאָפיע.

אָבער ניטשע רעדט ניט אין דער שפּראך פון דיא געלערענטע און וויסענשאפטם מענער, מעהרסטענטהיילס אפילו ניט אין דער שפּראך פון דיא פילאָזאָפען, און דערפאר, וועו ער רעדט פון ענטוויקלונג, איבערגאנגס־שטופען, מענש און „איבערמענש", מוז מען עס ניט פארשטעהן אין דעם זינען פון קערפערליכען געבוי אָדער אפילו פון דיא אייגפאכטע לעבענס־טהעטיג־קייטען, נור מען מוז עס פערשטעהען אין דעם זינען פון גייסטיגער ענטוויקלונג, גייסטיגע אי־בערגאנגס־שטופען, גייסטיגען מענש און גייס־טיגען איבערמענש. און וועו ניטשע רופט אוים: „וואָס איז דיא אפּפע פאר דעם מענשען?" און ענטפערט זיך: „א געלעכטער אָדער א שאנדע; פונקט אזוי זאָל דער מענש זיין פאר דעם אי־בערמענשען א געלעכטער אָדער א שאנדע"—. פארשטעהען מיר דייטליך, אז ער מיינט דיא גייסטיגע פערהעלטניסע צווישען דער אפּפע און דעם מענש, און צווישען דעם מענש און „איבערמענש".

וואָס־זשע לערענט אונז סאראטוסטרא? ער לערענט אונז, אז דיא וועלט בעוועגט זיך, אז זיא ענטוויקעלט זיך, אז יעדער לעבעריגע בע־שעפענים איז זיך אליין גובר און בעשאפט פון זיך א העכערע בעשעפענים. ער לערענט אונז

אז אויך דער מענש מוז אויך גובר זיין און מוז פון זיך שאפען א העכערע גייסטיגע בעשעפענים, און ער לערנט אונז, אז דיא העכערע גייסטיגע בעשעפענים וואס דער מענש מוז פון זיך שאפען איז דער „איבערמענש".

וויא אזוי־ווייט פערשטעהט ניטשע דעם גייסט פון דעם מענש; וויא אזוי קען דער מענש זיך גובר זיין צו ווערען אן „איבערמענש" און וואס איז דאס גייסטיגע וועזען פון דעם איבערמענש?

דאס וועלען מיר נאך זעהן.

דר. ה. זאלאטאראוו.

פון וואנען שטאמט רעליגיאן

(נאך הערבערט ספענסער)

הייליגע ערטער, מזבחות, קרבנות, תעניתים תפילות א. ז. ו.

ן ארט וואו מען בע־ גראבט די טויטע ווערט אנגערופען: „דאס היי־ ליגע ארט". דאס בע־ וויזט, אז מענשען בע־ טראכטען דיזען פלאץ פאר הייליג. און ניט נור ווערט דאס בית הקברות, אדער „בית החיים", וויא מען רופט עס אויך, בעטראכט פאר הייליג, נור יעדע זאך וואס האט א שייכות מיט דעם טויטען, רעכענט מען פאר הייליג. אין דעם ציימער וואו דער טויטער ליגט געהט מען אריין שטיל, מען רעדט שטיל, און יעדע בעוועגונג איז אזעלכע, וועלכע בעוויזט א געוויסע עהרפורכט, א יראת הכבוד. אויך דעם ציוויליזירטען אופן רופט מען מען דאס: „אבגעבען דיא לעצטע עהרע". אין אמת'ן אבער איז דאס ניט מעהר, וויא א'ן ענט־ וויקעלטע פארמע פון דעם ווילדען'ס פחד פאר דעם טויטען. מען דארף זיך נור עראינערען, מיט וואסער מורא מען לויפט ביי אונז מחילה בעטען א טויטען; מען זאל איינזעהן דיא ריכ־ טיגקייט פון דיזע בעהויפטונג. אבער וואס אונז אינטערעסירט יעצט אם מייסטען, איז דער פאקט, וואס דיזע עהרפורכט צו דיא טויטע, ענטוויקעלט זיך צו דעם זעלבען געפיהל וואס ווערט ארויסגערופען דורך דיא זאכען, וואס ווערען געברויכט צו רעליגיעזע צוועקען. דיזעם צייגט זיך גליך ארויס, וועו מען נעמט אונטער־ זוכען דעם אנפאנג פון טעמפלען און מזבחות.

אויך דעם ערשטען אויגענבליק וועט דיזער פערגליך אוים קוקען ווילד, דער אמת איז אבער, אז דיזע זאכען האבען א גרויסע שייכות אוינם מיט ס'אנדערע.

אין א פריהעריג קאפיטעל האבען מיר געזעהען, דאס אייניג ווילדע שבטים האבען געלעבט אין היילען אין האבען בעגראבען זייערע טויטע אין היילען; מיר וויסען אויך, אז דיא וויילדע פלעגען ברייגען אלס מתנות צו זייערע טויטע פערשיעדענע עסענווארג. וועו מיר וועלען נאך צולייגען דעם פאקט, אז דיא עגיפטער פלע־ גען האבען היילייגע היילען אדער היילייגע טעמ־ פלעם, וועלען מיר זעהן דיא שייכות צווישען דעם „היילייגען ארט" און דעם טעמפעל. אי־ בערא, ביי אלע ווילדע פעלקער, איז דער ער־ שטער טעמפעל, דאס ערשטע בית התפילה, אן ארט, וואו זיי בעגראבען זייערע טויטע. דיא וואס פלעגען בעגראבען דיא טויטע אין היילען, פלעגען האבען זייערע טעמפלעם אין היילען, און דיא וואס פלעגען בעגראבען זייערע טויטע אויף הויכע ערטער, האבען אויך געהאט זייערע טעמפלען אויך הויכע ערטער. וואס א איד מאכט מנין ביי זיך אין דער היים אין „שבעה" האט אפשר א שייכות מיט דיזען. דיא וואס ווילען דאס אבשפארען, וועלען ניט קענען אבלייקענען, אז אידען געהען מתפלל זיין אויף דיא קברים פון דיא טויטע, אז אן „אוהל" פון א גוטען אידען איז אלע הינזיכטען גליך צו א טעמפעל. דאס זעלבע זעהען מיר ביי דיא פערואנאנער. אקאסטא דערציילט, דאס יעדער פון זיערע אינקאס (קעניגע) פלעגט איבער־ לאזען זיין גאנצן פערמעגען אויפצוהאלטען דעם טעמפעל, וואו זיין קבר האט געזאלט זיין, און פיעלע פריסטער מיט זיערע פאמיליעס זיינען פון דיזען אויפגעהאלטען געווארען, און זיי האב־ בען שטענדיג מתפלל געווען, גראדע וויא מען פלעגט ביי אונז דינגען בטלנים צו זאגען תהילים אדער לערנען משניות.

וועו מיר געהען אביסעל ווייטער, געפינען מיר, אז דער מזבח שטאמט פון דעם פלאץ וואס דיא וויילדע האבען געהאט אין דעם „אוהל", אויך וועלכען זיי האבען אנגעלייגט דיא עסע־ ווארג, אדער פון דיא בערגלעד־, וואס מען האט געמאכט אויך קברים פון ערד אדער פון שטיין. אפילו דער אויסזעהן פון מזבח האט געמוזט

זיין עהנליך דאצו. דער אידישער מיזבה, האָט געמוזט געמאכט ווערען פון פּראָסטע, ניט גע־האקטע שטיינער אָהן שום פערפּוצונג. אום ניט אריין צו געהן אין טיעפע חקירות וועגען דיזע אלע זאכען, וועל איך נור אויפמערקזאם מאכען, אז דאָס וואָרט „מצבה", ווערט געברויכט אין דער תורה פאר א מאָנומענט, פאר א'ן אָבנאָט און אויך פאר א מזבה. דאָס זעלבע איז מיט דעם וואָרט „אבן", א שטיין. וועז דער נס האָט גע־טראָפען צו יעקב אבינו, למשל, מיט דעם ליי־טער אויף וועלכע דיא מלאכים זיינען געקראָכען ארויף און אראָב, און ער האָט ענדעקט אמע־ריקא: „אכן יש אלהים במקום הזה"—אז גאָט איז גאָר דאָ אויף דיזען אָרט—האָט ער זיך דער־שראָקען און האָט געבויט א „מצבה" איהר בע־גאָסען מיט בוימעל, און האָט געטאָן א נדר: אויב גאָט וועט זיין מיט מיר און וועט מיך פיה־רען אויף דעם וועג וואָס איך געה און וועט מיר געבען ברויט צום עסען און קליידער צום טראָ־גען, און אויב איך וועל צוריק קומען בשלום צו מיין פאָטער'ס הויז, דאן וועט גאָט זיין מיין גאָט, (אז ניט, איז ניט) און דיזער שטיין וואָס איך האָב געמאכט פאר א „מצבה", זאָל זיין גאָט'ס הויז, און פון אלין וואָס דוא וועסט מיר געבען, וועל איך דיר צוריקגעבען א צענטעל... ניט קיין שלעכטער מסחור, אגב אורחא.

פון מזבחות קומען מיר נאטירליך צו קרבנות, און קרבנות שטאמען אויך פון דיא עסענוואַרג וואָס דיא ווילדע פלעגען מיטגעבען זייערע טויטע. ביי מאנכע ווילדע אין קאלי־פאָרניע פערלאָנגט דער פּריסטער עסענוואַרג פאר דיא נשמות אלס „צדה לדרך", עסענוואַרג אויף דיא רייזע. דיא דאמאראס ברייננגען שפּייז אויף דעם קבר, און פערלאנגען פון טויטען „ער זאָל עסען און זיך לאזען וואהלגעהן", און פאר־בעצאָלט בעטען זיי, ער זאָל זיי בעגשען און העלפען. אנדערע ווילדע ברייננגען דאָס עסען ניט נור ביים שטארבען, נור פאר א לאנגע צייט נאָך דעם. ביי דיא מאָסקווויטאָ אינדיאנער דארף דיא אלמנה צושטעלען עסענוואַרג אויף דעם קבר פון איהר מאן פאר א גאנצן יאָהר. וועז צו דיזען וועלען מיר צוליייגען אזעלכע פאקטען וויא פון דיא קארען, וועלכע דענקען, אז זיי זיינען ארומגערינגעלט מיט דיא נשמות פון דיא פערשטאָרבענע, וועלכע מען דארף אימער אי־בערבעטען מיט אָפּטע און פערשיידענע מתנות, וועלען מיר זהען דעם איבערגאנג פון דיזע מנהגים צו קרבנות.

דיזע שייכות קומט ארויס נאָך דייטליכער, וועז מיר זהען אין ביידע פעלע, אויסער דיא געוועהנליכע קרבנות, אויך יום־טוב'דיגע אָפּפער. דיזעלבע קארענם וואָס מיר האָבען ניר וואָס וראינערט, האָבען אויך יעהרליכע פעסטע פאר ידא טויטע, וועז זיי בעטען דיא גייסטער צו עסען און טרינקען. אזעלכע קרבנות צו דיא טויטע זועהט מען ביי פערשיעדענע אנדערע וויילדע שבטים; זאָגאר ביי דיא כינעזער עקזיס־טירט עם נאָך ביז היינטיגען טאָג. דעם איבער־גאנג פון בעגרעבנים־צערעמאָניעם צו קרבנות פאר דיא טויטע, קען מען אם בעסטען זהען אין דעם מנהג פון פיעלע ווילדע שבטים איבער צו־לאָזען אביסעל פון יעדען מאָל צייט פאר דיא טויטע. זעהר אָפּט, וועז דיא איינוואָהנער פון דיא פידושי אינזלען עסען אָדער טרינקען, וואר־פען זיי אויעק א טהייל דאפון פאר זייערע פער־שטאָרבענע עלטערען. דיא ביהלס, וועז מען גיהט זיי בראנפען, גיסען זיי אָב אביסעל פאר דיא פערשטאָרבענע; אוז אזוי וויא ביי דיזען שבט זיינען דיא פערשטאָרבענע זייערע געטער, זועהט זיך דער מיין דערפון ארוים גאנץ קלאָר. דיא אראקואנער גיסען אלע מאָל אָב אביסעל וואסער איידער זיי טרינקען עס. אז איידען טוען דאָס זעלבע, וויייסט איהר אפשר אליין. א איד טאָר ניט בענשען אָן א כזית „שיריים" איז א וויכטיגע זאך ביי א אידען, אוז א'ן אמת פרו־מער איד וועט ניט טרינקען ביז ער גיסט ניט אָב אביסעל. חלה נעמען איז אויך גאָר ניט וויייט פון דיזען.

נאָך מעהר דיא מאָטיוועז פאר דיא קרבנות, אוז דיא זאכען וואָס מען האָט געברויכט צו קרבנות, זיינען דיזעלבע פאר דיא טויטע אוז פאר דיא געטער. אין ביידע פעלע איז מען מקריב אָדער פאר א חטא אָדער וועז מען וויל זיך עפּעם אויסבעטען; אין ביידע פעלע ג־ברויכט מען אָקסען, ציגען א. ז. וו.; אין ביידע פעלע געברויכט מען ברויט אוז קוכען; איבערא־לע געברויכט מען דעם בעסטען טרינק וואָס וועלט גענוצט. אין דיא לעגדער וואו עס איז דא וויין, איז עס וויין אוז אין אנדערע לעגדער, אנדערע משקאות; אין ביידע פעלע געברויכט מען וויייה־רויך. מיט אין וואָרט: דיא קרבנות פאר דיא טויטע, אוז דיא קרבנות פאר דיא געטער זיינען אין אלע הינזיכטען גלייך.

מערקווירדיג וויא דאָס איז, געפינען מיר בעווייזע, אז פאסטען שטאמט אויך ארוים פון דיא בעגרעבנים־צערעמאָניעם. דאָס איז אודאי ענטשטאנען אויף פערשיעדענע אופנים: מיר האָבען שוין אָנגעצייגט, אז דעם ווילדען איז זעהר אָפּט אויסגעקומען צו הונגערען ניט וויי־לענדיג. דיזעם האָט פראָוזאבט פערשיעדענע חלומות, אוז עס לאָזט זיך גאנץ גוט רייידען, דער ווילדער זאָל קומען אויף דעם געדאנק, וועז מען וויל זיך זהען מיט דיא נשמות זאָל מען א טאָג ניט עסען. ביי פיעלע ווילדע פעלקער איז דאָס

א בעוואוסטער מיטעל ארויס צו רופען דיא גייסטער. אז אידען גלויבען דאָס נאָך היינט אויך, דארף מען דאָ ניט דערציילען. אָבער דאָס פאסטען איז נאָך אויך ארויסגעקומען פון דעם, וואָס דיא ווילדע האָבען אזוי פיעל מיטגענעבען דעם טויטען, אז עס איז איינפאך ניט גענליבען וואָס צו עסען. עס זיינען דאָ בעווייזן, וואָס אין מאנכע פעלער האָט א טויטענפאל איינפאך רואיגירט א גאנצע פאמיליע. דאָס זעהט מען נאָך אייגענטליך היינט ביי גאנץ ציווילייזירטע מענשען. מען ברענגט זיך אויס צו מאכען א בכבוד'ה לויה. מיט דער צייט איז עס געווארען א מנהג צו פאסטען נאָך א טויטען, ביז עס איז געווארען א רעליגיעזע צערעמאניע. פאסטען געהט אימער צוזאמען מיט אבילות, מיט טרויערען. וואן אידען האָבען געפאסט, האָבען זיי זיך אלע מאל אָנגענטאָן מיט א „שק ואפר". וואן דיא אידען האָבען בענראָבען שאול המלך אין יבש גלעד, האָט דאָס גאנצע פאָלק געפאסט, וואן דוד המלך האָט געהערט אז שאול און יהונתן זיינען געפאלען, האָט ער אין אלע וואָס זיינען געווען מיט איהם צוריסען דיא קליידער, „און זיי האָבען געטרויערט און געווויינט און גע־פאסט ביז'ן אבענד. פיעלע אידען פאסטען נאָך היינט אין יאָהר צייט".

אז אידען פאסטען צו גאָט אויך איז איבע־ריג דאָ צו דערציילען. אינטערעסאנט איז אָבער וואָס אידען האָבען א ספעציעלע תפילה וויא מען בעט זיך ביי גאָט, ער זאל בעטראכטען דאָס פאסטען אלס א קרבן, גליך וויא מען וואלט מקריב געווען א טהיל פון זיך.

נור לאָמיר צוריקגעהן צו אונזער פונקט: וויא אזוי דיא אָפּפערונג פאר דיא טויטע האָט זיך ענטוויקעלט צו קרבנות פאר גאָט.

מיר האָבען שוין פריהער געזעהן, אז דיא ווילדע מאכען צווייערליי אָפּפער צו זייערע טויטע. ערשטענס, גיט מען זיי מיט עסענווארג, און ווידער בענראָבט מען מיט זיי דיא דיענער אונאויך דיא ווייבער. דיא קאניבאלען, דיא מענשען־פרעסער, וועלען נאטירליך מיטגענעבען עטליכע גיטע פאָרציעס מענשענפלייש, און וועז דער פערשטאָרבענער איז א'ן עלטסטער, א קעניג, וועט מען עס האלטען פאר א גרויסע עהרע צו אָפּפערן. אביסעל פון דיא אייגענע בלוט. און דאָס איז ניט נור א סברה, דאָס גע־פינט מען טאקע ביי דיא ווילדע. דיא טאסמא־ניער צורייסען זייער לייב מיט שארפע שטיינער ביי א בענרעבענים. דיא אסטראליער צושניידען אויך זייער לייב, אזוי טוען אויך דיא טאהי־טיאנער, דיא טאָנגער און דיא ניי־זילענדער. דיא אלמנות פון דיא קאמאנטשעס מאכען שני־טען אויף זייערע אָרעמס, פיס און קערפער ביז זיי פאלען פער'חלש'ט פון דיא בלוט, וואָס זיי פערליערען. אין טאָנגא, וועז עס שטארבט א'ן אויבער פּריסטער, א כהן גדול, שניידען זיך דיא איינוואָהנער אָב דעם אויבערשטען טהייל פון דעם קליינעם פינגער, און וועז א קעניג זייערער פלעגט שטארבען, פלעגען זיי אָדער אויסשטעכען א צייכען אויפ'ן צונג, אָדער אָב־שניידען דיא אוירען, אָדער אויסשלאָגען דיא פראָנט־ציינער. אנדערע ווידער פלעגען זיך אָב־שניידען דיא האָר, און זיי ווארפען אויף דעם קבר. אז אידען האָבען געטאָן דאָס זעלבע, קען מען זעהן, וויא איך האָב שוין עראינערט, פון דעם פערבאָט אין דער תורה: „לא ישרטו שרטת, ולא יקרחו קרחה בעיניכם"—איהר זאָלט זיך ניט שניידען און ניט אויסרייסען אייערע האָר איבער א טויטען.

אזעלבע ביישפיעלע פון קאלעטשען זיך ביי א בעגרעבנים קען מען געבען טויזענדע, דיזעלבע קאלעטשעריי געפינט מען אויך ביי אלע פעלקער פאר גאָט'ס וועגען. אייניגע מעקסי־קאנער האָבען א סאָרט מל זיין, וואָס איז נאָך אייגענטליך געפערליכער, וויא דאָס אידישע מל זיין. ביי דיא גואנקאווילקאס איז געווען א גרויסע מצוה אויסצורייסען דיא דריי פאָדערשטע ציינער פון יעדע יאסלע, איינער מיט ניט אויס־געהאקטע פאָדערשטע ציינער איז געווען בע־טראכט פאר א משומד, א ימח שמונים. און אויב איהר זייט בעקאנט מיט דיא אידישע מנהגים, וווייסט איהר אודאי אז ביי אידען קאליעטשעט מען אויך פאר גאָט'ס וועגען. איך מיין דעם אלטען מנהג פון מל זיין. עס איז אמת, מיר האָבען „גרויסע" פהילאָזאָפען, וואָס בעווייזען אז דיזעס איז זעהר א געזונטע זאך, אָבער איך בין זיכער וועז דיא גיאנקאווילקאס וואלטען גע־האט אזעלבע „פהילאָזאָפען" וויא מיר האָבען, וואלטען זיי בעווייזען, אז אויסהאקען דיא פאָ־דערשטע דריי ציינער פון יעדע יאסלע איז דיא גענזנדסטע זאך אין דער וועלט.

אָבער דאָס רייסען שטיקער פלייש פון זיך, דאָס אויסהאקען דיא צייהנער און דאָס מל זיין איז שוין גענוג א שטיקעל פאָרטשריט. פריהער האָט מען מקריב געווען דעם גאנצען מענשען. דיזעס איז אזא אלט־בעוואוסטע טהאט־זאכע, דאָס איך גלויב קוים אויב עס איז נויט־וועגדיג וועלבע ס'איז בעווייזע. איך וועל יעדען־פאלס עראינערען אן דיא לעגענדע פון דיא עקידה, נאָך וועלבע אברהם אבינו וואלט מקריב געווען יצחק'ן, וועז דער מלאך וואלט ניט געהאט כיהר שכל פון איהם. צו יפתח הגלעדי איז קיין מלאך ניט געקומען, און ער האָט טאקי מקריב געווען זיין אייניציגע טאכטער. יעדער בכור בעלאנגט צו גאָט, אויף דעם אויסדריקליכען וואונש פון יהוה. דאָס גאנצע גליק ביי דעם עסק איז נור, וואָס אידען קענען זיך אן עצה

טאָן, וואָס זיי ווייסען, אז מיט א מטבע קומט מען איבעראל דורך, און זיי קויפען זיך איינפאך אוים.

עס איז שוין עראינערט געווען, אז אין מאנכע פעלע שניידט מען זיך אָב דיא האָר. אלם אפּפערונג פאר דיא טויטע. מיר געפינען אויך האָר־שניידען אלם א קרבן פאר גאָט. אין 1803, וועו אין דיא סאנדוויטש־אינזלען האָט פאסירט א וואולקאנישער אויסברוך, און נאָכדעם וויא מען האָט אומזיסט מקריב געווען פיעלע קרבנות, האָט דער קעניג טאמיעהאמעהא זיך ענדליך בעשלאָסען צו ברייננען דעם גרעסטען קרבן, וואָס נור מעגליך: ער האָט נעמליך אָבגעשאָרען א טהיי׳ל פון זיינע האָר, וועלכע זיי־נען בעטראכט פאר הייליג, און האָט זיי אריינ־געוואָרפען אין דעם שטראָם. דיא פּערואנער פלעגען אויך מקריב זיין האָר. אין צענטראל אמעריקא איז א קרבן פון האָר געווען א טהיי׳ל פון דיא חתונה צערעמאָניע. אפילו דיא גריכען האָבען אויך אָבגעהיט עטוואָס עהנליכעם: ביי א חתונה פלעגט דיא כלה מקריב זיין איינע פין איהרע לאָקען. און וואר ווייס? אפשר האָבען דיא אידען דיעזעס איבערגענומען פון גריכענ־לאנד, וועו זיי שניידען אָב דיא האָר פין זייערע כלות? פון דעם קומט אפשר, וואָס מען טאָר ניט געהן מיט דיא אייגענע האָר?

מיר זעהען אלזאָ, אז אלע צערעמאָניעס, דאָס מקריב זיין גאנצע מענשען, דאָס קאליע־טשען זיך, דאָס אָבשניידען דיא האָר א. ז. ו. זיינען דיא זעלבע ביי א טויטען־בעגרעבענים, וויא פאר גאָט׳ס וועגען.

איז אפשר מעגליך, מען זאָל דיא גייסטער אויך איבערבעטען אויך אנאנדער אופן? מיר געפינען וויילדע וואָס גלויבען, אז מען דארף זיך ניט פערזינדיגען געגען דעם שאָטען, וויי׳ל ער קען טהאָן שלעכטס און גוטעס. היינט וואר־ום זאָל זיך דער וויילדער ניט פרעגען דיעזע פראגע א ן ענטפערען מיט יא? וועו דיא לייטע האָבען געלעבט, האָבען זיי ליעב געהאט מען זאָל זיי לויבען; יעצט, אָבוואָהל מען זעהט זיי ניט, זיינען זיי דאָך פון דעסטוועגען ניט וויייט אוועק, און זיי וועלען געווים צופריעדען זיין צו הערען א שבח. פון דעם נעהמט זיך, וואָס א טויטען דארף מען נור נאָכזאָגען א שבח". פון די שבחים נאָך א טויטען, קומט עס צו תפילות צו דיא טויטע, ביז מיר קומען צו תפילות איבערהויפט.

מען קען נאָך ברייננען פיעלע אועלכע פאק־טען, פון וועלכע מען קען זעהען, אז אלע מנהגים אלע תפילות שטאמען פון דיא בעגרעבענים־צע־רעמאָניעס. אזוי, צום ביישפיעל, זיינען דאָ בעווייזע, אז תשובה טאָן פאר חטאים קומט אורשפרינגליך פון דעם גלויבען, אז דיא טויטע וויייסען נאכין גענוי, וואָס עס געהט פאָר אויף דער וועלט. א ביישפיעל פון דיא גמרא האָב איך שוין געבראכט אין א פריהערדיגען ארטיקעל. אזוי קען מען בעווייזען, און דאָס וועלט נאָך היינט אויגענטליך אויך געטהאָן, אז פייער איז געווען א וויכטיגער טהייל פון בעגרעבענים־צע־רעמאָניעס וועלכעס איז דער אורשפרונג פון דעם „נר תמיד". ביי אנדערע פעלקער איז דער־מאָנען א טויטענס נאָמען א גרויסער פערברע־כען, צו דער זעלבער צייט גיפינען מיר ביי פערשיעדענע פעלקער שטרענג פערבאָטען צו דערמאָנען דעם נאָמען פון זייער גאָט. אז מען טאָר ניט דערמאָנען דעם „שם הויה" וויייסט איהר אודאי.

ביי דיא קאפרען אין זיד־אפריקא איז דער קבר פון זייער עלטסטען בעטראכט פאר אן „עיר מקלט". אין דיא טאָנגא אינזלען, וועו שונאים טרעפען זיך אויף דעם „הייליגען אָרט", מוזען זיי ווערען פריינד. דאָ קען מען זעהן דעם אָנהויב פון דיא הייליגקייט פון דעם מזבח. ביי אידען האָט מען א פערבראכער ניט געטאָרט אוועקגענומען פון מזבח. אין סומאטרא איז דער פלאץ פאר דיא פייערליכסטע שבועה, דער בית עולם; אין מיטעל־אלטער פלעגט מען אין גאנץ אייראָפּא זעהר אָפט געבען א שבועה אויף דעם „הייליגען אָרט". ביי אידען האָבען ניט לאנג צוריק נאָך פאסירט דין תורה׳ם מיט טויטע. אין צייט פון א מגיפה פלעגט מען שטעלען א חופה אויף דעם בית עולם.

דאָס גענהן אוועקטראָגען עסענוואָרג צום קבר, דאָס נאכזאָגען שבחים דעם טויטען איז זעהר אָפט געווען פערבונדען מיט א שטיקעל רייזע. אָט דיעזער גענהן אויף „קבר אבות" איז דער אָנפאנג פון פיל־גרימען, פון עולה רגל זיין, א. ז. ו.

און אזוי זעהען מיר פון אלע זייטען בע־וויייזע, וועלכע רעכטפערטיגען דעם שלום פון לעצטען קאפיטעל, וואו עס איז בעהויפטעט געוואָרען, אז אלע רעליגיעזע צערעמאָניעס, קומען פון דעם גלויבען, אז דיא נשמות פון דיא טויטע קענען טאָן שלעכטס אדער גוטס און אז מען קען זיי מפיס זיין.

דאָס ערשטע „הייליגע אָרט" איז דאָס אָרט וואו דיא טויטע ליענען בעגראָבען; דיעזער פלאץ וועלט מיט דער צייט צום טעמפעל; דאָס אָרט אין דעם טעמפעל וואו מען פלעגט ארויפ־לייגען דיא עסענוואָרג וועלט מיט דער צייט דער מזבח. עסענוואָרג און טרינק־זאכען וואָס מען ברייננט צו דיא טויטע ענטוויקלעט זיך צו קרבנות; קרבנות פון לעבעדיגע מענשען, צוקאלייעטשען זיך, אָבשניידען דיא האָר, וועלכע מען זעהט אורשפרינגליך טאָן פאר טויטע, זעהט

מען אויף מקריב זיין פאר גאָט. פאַכטען אלם בעגרעבענים־צערעמאָניע געהט איבער אין פאכטען פאר גאָט. זינגען שבחים צו דיא טויטע ענטוויקעלט זיך צו שבחים און תפילות פאר גאָט. דאָם אויפהאלטען פון פייער ביי די טויטע און אויף דעם מזבח; דאָם הייליגע אָרט און דער טעמפעל דיענען בייד גלייך אלם רעטונגס־אָרט, א. ז. ו. א. ז. ו.

איז מעגליך, אז דיעזע אלע זאכען זאָלען ענטשטעהען פון זיך זעלבסט, אָהן א שייכות איינם מיט ס'אנדערע? איז מעגליך, אז מענשען האָבען אן איינגעבאָרענעם בעגריף פון גאָט? שטעלט זיך פאָר, אז מענשען האָבען גענלויבט, אז עס איז דאָ א בעשעפער אויף דער וועלט, וועלבער רעגיערט איבער אלעם און אלעמען. וויא אזוי איז מעגליך, זיי זאָלם מאכען דיא זעלבע צערעמאָניעם פאר דיעזען גרויסען אל־מעכטיגען בעשעפער, וויא זיי מאכען פאר דיא געוועהנליכע טויטע, פאר זייערע אייגענע חברים? און וויא איז עס מעגליך, אז איבעראל, אין פערשיעדענע טהיילען פון דער וועלט, צוויי־שען שבטים וואָם האָבען קיינמאָל נים גע־וואוסט איינער פון דעם צווייטען זאָלען עק־זיסטירען דיזעלבע צערעמאָניעם צו גאָט און זייערע פערשטאַרבענע, וועו דיעזע צוויי זאָלען נים האָבען קיין שייכות?

דאָם איז אָבער נאָך נים אלין. וועו דיא רע־ליגיעזע צערעמאָניעם זאָלען נים אָבשטאמען פון בעגרעבענים־צערעמאָניעם, וואָלט געווען אונ־מעגליך זיך צו ערקלעהרען פערשיעדענע מנהגים, וועלבע זיינען אויגענשיינליך אבסורד. וויא אזוי וואָלטען מענשען געקענט קומען צום גערואנק, וויא דיא מעקסיקאנער, למשל, אז א שטיינערנע כלי פול מיט מענשליכע בלוט וועט צופריעדענ־שטעלען דיא זון? אָדער אז דיא זון איז צו־פריעדען פון ברענען וווייהרויך, וויא דיא עגיפ־טער האָבען געדענקט? אויף וועלבען מעגליכען אופן, וואָלטען דיא פערואנער געקענט קומען צום געדאנק, אז דיא זון וועט זיין צופריעדענ־געשטעלט, וועו מען וועט בלאָזען צו איהר האָר אויסגעריסען פון דיא ברעמען? אָדער וואָרום זאָלען דיא אידען דענקען, אז יהוה וועט זיין צו־פריעדען, וועו זיי וועלען ארויפלייגען אויף מזבח פלייש, ברויט, ווין און וווייהרויך, דיא זעלבע זאכען וואָם דיא עגיפטער האָבען ג־ברויכט אויף זייערע אלטארם צו זייערע מו־מיעם? וועו מען נעהמט אָבער אָן, אז דיעזע אלע מנהגים קומען פון דיא אָפּפער צו דיא טויטע, דאן בעקומען די אלע שיינבארע משוגעת'ן א זין. פון פערשיעדענע זייטען זעהן מיר דיא בעווייזע, אז דער אורשפרונג פון רעליגיעזע צע־רעמאָניעס, אָדער בעסער דער אורשפרונג פון רעליגיאָן, שטאמט פון דער אורשפרינגליכער אידעע וועגען טויט און פון דיא בעגרעבענים־צערעמאָניעם וואָם קומט פון דיעזען ארוים. דיעזעם קען מען נאָך בעסער בעווייזען, וועו מיר וועלען אונטערזוכען אנדערע פאקטען. אָבער דיזעם וועלען מיר איבערלאָזען ביי אן אנדער געלעגענהייט.

יעקב מילך.

א דרשה פון א כהן פון עבודה זרה

א בייטפיעל וועגען ראציאנאליזמום.

1

יך האָב געהאט דאָם פערגעניגען צו הערן א מערקווירדיגע זאך — א דרשה פון א כהן גדול פון א פאר־צייטיגע עבודה זרה! מאָנטאג, 21 נאָ־וועמבער, האָט אין דיא קאָלאָמביא אי־נווערזיטעט געהאלטען א רעדע א פערטרע־טער פון דיא פאראַציטיגע רעליגיאָן פון מלכות פּרס, דיא רעליגיאָן פון „זאָראָאסטער", — דיא רעליגיאָן וואָם האָט צוויי געטער (שתי רשיות) און א מאסע אָבגעטער און וואָם דיענט צו דיא זונן און צום פייער.

וועו איך האָב געהערט, אז אזא רעדע וועט געהאלטען וווערען, בין איך געוואָרען איוי נייגע־ריג, אז איך האָב מיך קוים געקענט דערווארטען אויף דיא צייט, אום אהין צו לויפען. עס האָט זיך מיר פאַרגעשטעלט עפעם אזוי וויא איך וואָלט געהאט דיא געלעגענהייט צוריק צו געהן צו דיא צייט פון תנ"ך און צו הערן, וויא איינער פון יענע כהנים פון דיא עבודה זרה, וואָם דער פּסוק רעדט אזוי פיעל וועגען זיי, דערציילט וועגען זיינע געצעגן און ריהמט זייער גרויסקייט און הייליגקייט.

ענדליך האָב איך זיך דערוואַרט. דער כהן פון דיא עבודה זרה איז אריינגעקומען אָנגעטאָהן אין זיינע זָאנדערבארע „בגדי קודש": א שניי ווייסען קיטל, אויפֿן האַלז א טלית'ל פון געהאָפטענע גאַלד, אויפֿן קאָפּ א שניי־ווייסען „כיצנפת" מיט א גראציעזע פארניגונג צום פּאָרזיצעדען פּראָפעסאָר דזשעקסאָן און צום פֿובלי־קום האָט ער אָנגעהויבען:

„מיסטער טשערמאן, ליידיעס ענד דזשענטלמען!"

א גלענצענדע דעליקאטע ענגליש אויס־שפּראכע! ניין, טראכט איך, אזוי האָבען ניט גערעדט דיא „כהני הבעל" בשעת זיי האָבען געהאט זייער „ויכוח" מיט אליהו הנביא!....

און זיין רעדע האָט מיך גאָר אין גאנצען אראָבגעבראכט פון דיא פארצייטיגע וועלט. פון מיין ערוואַרטונג צו הערען עבודה־זרה־זאכען האָט זיך אויסגעלאָזט א בוידם!

דאָך, קיין חרטה האָב איך ניט וואָס איך בין געגאנגען. אדרבה, איך האָב געהאט אינטערעסאנטעם מעהר וויא ערוואַרטעט, נאָר גאָר פון אן אנדער סאָרט.

אָבער איידער איך קען דיא לעזער קלאָר מאכען דאָס אינטערעסאנטע וואָס איך האָב געפונען אין דיא דרשה, מוז איך פריהער ער־קלערען דיא זאך, וועגען וואָס דאָס אינטערע־סאנטע איז געווען. דאָס איז דער „ראציאָנא־ליזמוס".

„וואו תורה דא חכמה". דאָס וואָרט שטאמט פון דיא אלטע צייטען, וועו דאָס איז געווען אין א געוויסען זין ריכטיג. אין דיא וויילדע צייטען זיינען דיא געוועהנליכע מענשען געווען גאָר גראָב און רויה, און אין געגענוואַרט צו זיי איז א מענש מיט גראנקען, מיט פאנטאזיע און ge־פיהלען געווען „דער געטליכער מאן". אלצדינג וואָס דער עדעלערער מענשליכער גייסט טהוט אויף, איז געווען גערעכענט פאר געטליכעם און האָט געהערט צו הייליגקייט, צו רעליגיאָן. חקירות וועגען דיא וועלט און דיא נאטור; פּא־עטישע פאנטאזיעס; גראנקען וועגען פיהרען זיך ארענטליך, גלאָסען און בערעכענט — דאָס אלץ האָט זיך גערעכענט צו געטליכקייט, צו הייליגקייט, צו רעליגיאָן. נאטירליך, אז דער מענש־ליכער גייסט איז געווען גערעכענט פאר עטוואָס געטליכעם, איז דאָך געטליך אלץ וואָס דער גייסט טהוט אויף. א חכם און א צדיק און אן „איש אלהים" (געטליכער מאן) איז געווען איין זאך. דאָס געגענטהייל פון דעם „פרומען מאן" איז נאָר געווען דער פראָסטאק, דער גראָבער יונג, דער חמור למשא. ער איז געווען דער אונ־געטליכער, דער זינדיגער, דער „נבל". (אמר נבל בלבו אין אלהים.) אָבער אלעם וואָס מיר רופען הייַנט „אינטעליגענץ" האָט זיך גערעכענט פאר פרומקייט און געטליכקייט.

אויב עס זיינען געווען אזעלכע גייסטיגע אויפטהואונגען, וואָס האָבען זיך ניט גערעכענט צו „פרומקייט", דאן האָט מען זיי געהאלטען פאר ארבייט פון א בייזען גייסט, מעשה שטן, און זיי זיינען געווען טמא, טרפה. אפילו מוזיק האָט געהערט צו רעליגיאָן. דיא מוזיקאנטען זיי־נען געווען דיא פריסטער וואָס האָבען געשפּיעלט און געזונגען צו גאָט, וויא עס שטייט אויסגע־רעכענט אין דיא הלויה'ס. (הללהו בתוף ומחול, הללהו במינים ועוגב, הללהו בצלצלי שמע, הללהו בצלצלי תרועה.) אונטער דעם וואָרט „תורה" האָט מען פערשטאנען אויך חכמה און אלץ וואָס קומט פון מענשליכען גייסט. אין דיזען זין איז געווען ריכטיג, וואָס דיא גמרא זאָגט „ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא", אלץ געפינט מען אין דיא תורה.

ערשט שפעטער האָט מען אָפּגעשיידט וועלט־ליכע הכמות און קונסטען אלס א בעזונדערע זאך פון געטליכקייט, פון רעליגיאָן. אין אָנהויב האָט טאקי יעדע רעליגיאָן בעטראכט דיא אבשיי־דיג פון מעשה שטן, פאר טרפה „חכמות היצוניות" איז געווען פונקט וויא עבודה זרה. ערשט דורך שווערע קעמפּען האָט וועלטליכע הכמה, אָבגעשיידעט פון פרומקייט, זיך ערוואָר־בען אנערקענונג אלס כאטש ניט קיין טרפה'נע זאך.

אזוי וויא אלץ וואָס קומט פון מענשליכען גייסט האָט מען געהאלטען פאר א טהייל פון געטליכקייט, איז עס דאָך געווען נאטירליך, דאָס אין יעדע רעליגיאָן האָט זיך געפונען עטוואָס פון אלעם דאָס, וואָס עס איז נאטירליך אז דער בעסערער מענשליכער גייסט זאָל ארויס־ברייגען. און נאטירליך איז אויך, אז אין אלע רעליגיאָנען זאָלען דיא אלע גייסטיגע זאכען זיין אזוי ווייט גליך, וויא ווייט דעם מענשענס גייסטיגע נאטור איז אומעדום גליך אויף דער זעלבער קולטור־שטופע.

עס פערשטעהט זיך דעריבער, אז אין יעדע רעליגיאָן מוז זיך געפינען פיעל פון אזעלכע גייסטיגע זאכען, וואָס קענען נאָך יעצט בע־טראכט ווערען פאר עדעל, ערהאבען און וואהר. וויא זעהר דער מענש ענדערט זיך אין זיינע בע־גריפען מיט איהם, איז דאָך אָבער אימער און אומעדום דא אין איהם עטוואָס, וואָס בלייבט אימער גליך, פונקט אזוי וויא דאָס איז קערפער־ליך.

דאָס איז דאָס וואָס מען רופט „די אייי־בי ג יג וואהרהייטען".

עס איז דעריבער נאטירליך, אז וואו נאָר א מענשליכער גייסט איז א מאל טהעטיג, געפינט

זיך עפעס פון דיעזע „אייביגע וואהרהייטען". און אזוי וויא פריהער האָט זיך דאָס גאנצע פעלד פון גייסטיגע טהעטיגקייט געריכטעט צו רעליגיאָן, איז עס פונקט אזוי נאטירליך צו געפינען אין יעדע רעליגיאָן שטיקער פון דיעזע „אייביגע וואהרהייטען", אָבער צו קען מען זאָגען, אז דיעזע טיילען פון א רעליגיאָן זיינען דער עיקר פון א רעליגיאָן? אז דאָס איז איהר יאָדרע און דאָס אייבריגע איז נאָר שאָלעכטס?

צו זאָגען אזוי איז פונקט אזא חכמה, וויא א שטייגער, וועו איך זאָל אייך פרעגען „וואָס איז בערעל?" זאָלט איהר ענטפערן: בערעל איז א מענש מיט צוויי אויגען מיט א נאָז מיט צוויי הענד מיט צוויי פיס און ער קען ריידען. אייסגעצייכענט, דער בערעל! גאָר קיין אָקס ניט! אָבער צו דען וועו איך פרעג וואָס איז בערעל, פרעג איך אייך וואָס פיר א חיה ער איז? אז ער איז ניט קיין חיה נאָר א מענש, וויים איך דאָך. מיט דעם וואָס עס איז דאָ אין איהם אלגעמיין-מענשליכעס, מיט דעם איז ער דאָך ניט דוקא בערעל, מיט דעם איז ער דאָך סתם א מענש. וועו איך פרעג אייך „וואָס איז בערעל," וויל איך דאָך וויסען וואָס איז זיין אייגענע, בעזונדערע נאטור, אלס אן אויסנאהמע פון אנדערע מענשען.

אזוי איז עס אויך, וועו איהר גייט מיר ענטפערן אויף דיא פראגע, למשל, וואָס איז אידישקייט און איהר צייגט מיר אין איהר דעם מינימום „אייביגע וואהרהייטען", וויאָס גענפינען זיך, וויא געזאָגט, נאטירליך אין אלע רעליגיאָנען און איבערהויפט וואו נאָר מענשען דענקען און פיהלען, און איהר זאָגט מיר: „אָט דאָס איז אידישקייט"! צו דען וועו איך פרעג אייך וואָס איז אידישקייט, פרעג איך אייך צי עס איז ניט אמאָל א רעטעך, צו א פאנטאָפעל, צו א קאץ? וועו איך וואָלט אייך דאָס גפרעגט, וואָלט אייער ענטפער גאָר ריכטיג. אָבער אז עס איז דיא געדאנקען-וועלט פון א פאָלק וויים מען דאָך, און דערמיט וויים מען נאטירליך אויך, אז עס מוז זיך געפינען אין איהר דער מינימום „אייביגע וואהרהייטען", וואָס עס איז נאטירליך עם זאָל זיין אין יעדע געדאנקען-וועלט, אין יעדע רעליגיאָן. אָבער מיט דעם איז זיא דאָך ניט דוקא אידישקייט. מיט דעם איז זיא טהם רעליגיאָן. וועו מען רעדט פון אידישקייט, צו פון קריסטליכקייט, צו פון וועלכע עס איז אנדערע אמונה אלס א גאוויסע רעליגיאָן, האָט מען דאָך דערבייא אין זינען דאָס, מיט וואָס זיא איז אנדערש וויא סתם מענשליכע געדאנקען אין אויך וויא אנדערע רעליגיאָנען. און דאָס איז אוך קען נאָר זיין דאָס איבערנאטירליכע, וואָס זיא הייסט גלויבען, וואָס דער מענשליכער פערשטאנד קען ניט בענהמען!

און דאָך איז דאָ א מין משוגעת, וואָס ענטפערט אייך וועגען א רעליגיאָן פונקט וויא אין דעם ביישפיעל וועגען בעריל. דיא משוגעת וועלט אָנגערופען ראציאָנאליזמום.

„ראציאָנאליזמום" איז דער גרעדאנק, אז די רעליגיאָן מיינט אייגענטליך גאָר ניט מעהר, וויא דיא עדלע גרעדאנקען און גוטע לעהרען וועגען מענשליכע מאָראל, וואָס געפינען זיך אין איהר. און ער „בעווייזט" דאָס מיט אָט טאקי די „אייביגע וואהרהייטען", וואָס געפינען זיך ווירקליך און נאטירליך אין יעדע רעליגיאָן. דאָס בלאָזט אויף און איבערטרייבט דער ראציאָנאליזמום, ער מאכט דערפון דיא „העכסטע" פילאָזאפיע און די „עדלסטע" מאָראל, און ער ערקלערט דאָס פאר דעם רעכטען עיקר אין תוך פון דער רעליגיאָן. דיא צערעמאָניעס און דער וואונדערגלויבען זיינען נאָר צוצעפעניישען, זאָגט ער. זיי זיינען דיא שאָלעכטס פון דער רעליגיאָן. פון זיי מוז מען ארויסשלייסען דיא יאָדרע, דיא מענשליכע אייביגע וואהרהייטען, און דיא רעליגיאָן איז טאקי קודש קדשים!

דיא מעשיות מיט דיא ניסים פון דיא רעליגיאָן בעריהמטע דער ראציאָנאליזמוס עבשוויר דער אויף א נאטירליכען אופן, אָדער אלס אלעגאָריע, אלס משל ומליצה, אָדער גלאט אלס באָבע מעשיות. דער עיקר פון דער רעליגיאָן, זאָגט ער, איז ניט דאָס פון איהר, וואָס דער מענשליכער שכל קען ניט פערשטיין, נאָר דאָס, וואָס דער נאטירליכער מענשליכער פערשטאנד פערשטייט וויא גוט און ריכטיג עס איז.

דיעזער "ראציאָנאליזמום" איז ניט קיין נייע זאך. בייא אידען איז אזא גרעדאנק, באָטש ניט דער נאָמען, שוין ארום א מויזענד יאָהר אלט. ר' סעדיה גאון איז געווען דער ערשטער ראציאָנאליסט (ניט אין גאנצען). ער האָט דער ערשטער אויסגעטייטשט פילאָזאפיש מאנכעם פון דיא אידיש רעליגיאָן. דער גרעסטער אידישער ראציאָנאליסט איז געווען דער רמב"ם. ער האָט געזוכט צו בעווייזען, אז אידישקייט מיינט נאָר דיא העכסטע פילאָזאפיע און מאָראל. ליט דיא בעגריפע פון זיינע צייטען.

דאָס וואָרט „ראציאָנאליזמום" שטאמט פון דייטשלאנד, פון דעם מיטען פון 18טען יאהרהונדערט. דער פאָטער פון ראציאָנאליזמום איז געווען יאָהאן סאלאָמאָ זעמלער. זיין גרעדאנק איז געווען, אז דער אינציגער צייכען, דאָס א רעליגיאָן איז אמת און הייליג, איז נאָר, אויב דער נאטירליכער מענשליכער שכל קען בעווייזען מיט נאטירליכע לאָגיק, אז דיא לעהרען פון דיזער רעליגיאָן זיינען אמת און „אז זיי מוזען מאכען מענשען קליגער צו זייער אייר-

געגע טובה". און ער בעווייזט מיט פּשט'לעך און דרייַרלעך, אז דיא קריסטליכע רעליגיאָן איז דאָס. דער טהיל פון ארעליגיאָן, וואָס דער מענשליכער שכל קען ניט פערשטיין וואָס פאר א טעם דאָס האָט, זאָגט ער, איז ניט ווערטה קיין שום פּולווער, און דאָס איז בלויז צוגעטשעפּט צו דער רעליגיאָן.

דיא אידישע משכילים האָבען אין פּאַריגען יאָהר הונדערט נאָכגעמאכט דיא קריסטליכע ראַציאָנאליסטען און האָבען אויך זיך בעמיהט אויכצוטייטשען, אז אידישקייט מיינט גאָר ניט מעהר און ניט ווייניגער וויא די פיינסטע מענשליכע פילאָזאָפיע און דיא עדעלסטע מענשליכע מאָראל, — לויט דיא נייע בעגריפע, שוין גאָר, פון הייַנטיגע צייטען! דיא ניסים מיט דיא באָבע מעשיות פון אידישקייט טייטשען טהיל פון זיי אונס אלס נאטירליכע ערשיינונגען, מיט וועלכע דיא נביאים און גרויסע פיהרער פון יודענטהום, אלס „גרויסע נאטור־פּאָרשער", האָבען זיך בענוצט צו העלפען זייער פּאָלק און זיי צו צייגען דיא וואונדערליכקייט פון גאָט, דאָס הייסט פון זיין גרויסע נאטור, און פון קענען זיא. א טהיל ראַציאָנאליסטען לייקענען דיא ניסים אין גאנצען. דיא צערעמאָניעס פון דער רעליגיאָן האלטען זיי אלע פיר „ניט דער עיקר". דאָס טייטשען זיי אויך פּערשיעדענע ארטען. דער עיקר איז דיא אידישע פילאָזאָפּישע „וואהרהייט" וועגען גאָט און איהר גאָלדענע מאָראל. דאָס זעהן זיי אין דיא „אייביגע וואהרהייטען", וואָס געפינען זיך, וויא געזאָגט, נאטירליך, אין דיא אידישע רעליגיאָן, אזוי גוט וויא אין אלע אנדערע און אין יעדע גענקען וועלט. אָבער דיא ראַציאָנאליסטען זאָגען, אז מעהר וויא אין זייער רעליגיאָן איז גאָר אזוינס ניטא. זיי צובלאָזען דאָס געוואלדיג, מאכען פון א וואָרט א קוואָרט. דורך טייטשען, פּשט'לען און דרשה'נען אין דיא וועלט פון דיא אידישע הייליגע ספּרים זוכען זיי אייגנטליידען, אז אידישקייט איז גאָר דיא העכסטע חכמה פון דיא העכסטע ציוויליזאציאָן.

דיא ראַציאָנאליסטישע קונץ אויסצודרשה־נען און אויסצו'פּשט'לען הכמות אין דער רעליגיאָן איז געוואָרען אזוי וויט משוגע, אז אייַנער נפתלי הלוי, האָט געשריעבען א ספר, „תולדות אדם", אין וועלכען ער „בעווייזט" אייך, אז מעשה בראשית פון תורת משה איז דאָס אויי־גענע וואָס—ד א ר ווי נ י ז מ ום!!! (השחר שנה!).

נו, וועז דער ראַציאָנאליזמום איז נאָר ביי איין רעליגיאָן, האָט ער כאָטש א זינן. וועז דיא קריסטליכע ראַציאָנאליסטען האָבען נעזאָגט, אז קריסטענטהום מיינט ניט מעהר וויא דיא העכ־סטע פילאָזאָפיע און דיא שענסטע לעהרע פון מענשען־ליעבע, און וועז זיי האָבען דאָס אויכגע־דרש'ענט פון דיא פּבוקים פון דיא קריסטליכע תורה, האָבען זיי טאקי גע'טענה'ט, אז אויסער דיא קריסטליכע קען קיין אנדער רעליגיאָן אזוי־נע וואונדערליך שעהנע זאכען ניט אויפצייגען. וויא באלד אָבער עס קומען אויך א י ד י ש ט ראַציאָנאליכטען און זיי „וויזען" אייך וועגען אידישקייט אקוראט דיא זעלבע ראַציאָנאליסטי־שע וואונדער, וואָס דיא קריסטליכע וויזען וועגען קריסטענטהום, בלייבט דאָך דיא קשיא: מיט וואָס אונטערשיידען זיי זיך?

וואָס איז אייגענטליך א י ד י ש קייט? וואָס איז זיא עקסטרא, אויב ניט דיא ציצית מיט'ן טלית מיט דיא מזוזות און דיא תפילין און אנדערע צערעמאָניעס? און וואָס איז קריס־טענטהום עטוואָס א נ ד ע ר ע ס פון יו־דענטהום, אויב ניט דער צלם, מיט דעם גלח, מיט דעם גלויבען אין יעזוס'עם געבורט פון א בתולה דורך רוח הקדש?

און איבערהויפט איז דאָך א הארבע קשיא אייך אלע ראַציאָנאליסטען פון אלע רעליגיאָנען: וו־באלד איהר האלט פיר רעליגיאָן ניט מעהר און ניט וויניגער וויא נאָר דאָס, וואָס דער מענש־ליכער בערשטאנד בעגרייפט אז עס איז אמת און גוט, טא צו וואָס טויג אייך היינט רעלי־גיאָן נאָר אין נאנצען? וואָס איז איהר הויי־ליגקייט היינט, וועז „חכמה" איז שוין אבנע־שיידט פון „תורה" און איז טויזענד מאל שטאר־קער אָהן איהר וויא מיט איהר? פאר וואָס איז ניט חכמה, פרייער פערשטאנד, גוט נענוג?

4.

אויך דיא אלע קשיות קען נאָר זיין אין תירוץ: דער כלומרשט „אויפגעקלערטער" ראַ־ציאָנאליסט מוז טאקי, אום צו קענען בלייבען ראַציאָנאליסט, גלויבען אין עקעל־האפטסטען אתה־בחרתנו'איזמום און זיין מעהר אינטאָלעראנט, מעהר פערבלענדעט אין זיין מיי־נונג וועגען זיינע און אנדערע נאציאָנען און רעליגיאָנען, וויא דער פינסטערסטער פאנאטי־קער!*)

(*) מיר האלטען דאָ נויטהויג צו בעמערקען, אז וואָס מען זאָל ניט דענקען וועגען ראַציאָנאליז־מוס, וויא אָבערפלעכליך און פאלש דער ראַציאָנא־ליזמוס זאָל ניט זיין, דאָך קען מען דיא ראַציאָנא־ליסטען ניט בעשולדיגען אין אונטאָלעראנץ און נאָך וועניגער אין פאנאטיזמוס. דיא געשיכטע צייגט אונז פערקעהרט, אז דיא ראַציאָנאליסטען האָבען זעהר

דען דער ראציאָנאַליזמום האָט נאָר דאָן א זין, ווען אין אלע אנדערע רעליגיאָנען געפינט מען אלעס דאָס ערגסטע, זאָ דאָס נאָר „איין" רעליגיאָן איז דיא טיעפסטע גענטליכע פיל־אָזאָפיע און מענשליכע מאָראל. און „איין" רעליגיאָן מוז האָבען אין זיך אזא וואונדערבארע אייגענשאפט, דאָס נאָר זיא האָט געקענט „ענטפלעקען דיא העכסטע וואהרהייט און דיא טיעפסטע מאָראל, אָבער דער אלגעמיינער מענשליכער שכל וואלט אליין קיין מאָל ניט דערגאנגען דערצו. יעצט אז „איין" רעליגיאָן האָט דאָס שוין געבראכט אויף דער וועלט, קען דער מענשליכער שכל שוין אויך זעהען, ווי אמת, וויא גוט, וויא קלוג, וויא געראָטען דאָס איז; אָבער וועהן ניט „איין" הייליגע רעליגיאָן, — אזוי מוז דער ראציאָנאַליסט דענקען — וואָלט דער אלגעמיינער מענשליכער שכל דאָס קיין מאָל ניט געפונדען.

אָט אזוי ענגהערציג און פערבלענדעט מוז זיין דער ראציאָנאַליסט, אום צו קענען זיין א ראציאָנאַליסט. און דאָס איז א פיעל געפערליכערער און העסליכערער פאנאטיזמום אין שטערן זיא דיא מענשען־פערבלידונג, וויא דער פינסטערער גלויבען אין זאכען וואָס דער שכל קען ניט בעגרייפען. דער פרומער איד, וואָס זיין עיקר אידישקייט איז טאקי „אידישע אידישקייט", אלץ וואָס עס האָט קיין שום טעם ניט אין מענשליכען שכל, קען גיכער שלום מאכען מיט'ן גוי. וואָהרים וואָס איז דער גוי שולדיג, ווען דער אידישער גאָט האָט אים ניט געגעבען דיא אידישע תורה? מיט'ן שכל קען דאָך קיינער איהר גוטסקייט ניט בעגרייפען! אָבער אז מען גלויבט אין א רעליגיאָן פון שכל און דאָך האלט מען זיא נאָר פיר „אידישקייט", קומט דאָך אויס, אז נאָר אידען זיינען עפעס אזא וואונדערבאר גיסטרייבעס פאָלק, דאָס נאָר זיי ער גייסט האָט געקענט ארויסברייגגען אזוינס, וואָס דער פערשטאנד פון אלע מענשען מוז מודה זיין, אז דאָס איז דיא וואהרהייט און דיא גערעטטיגקייט אליין. און דאָך זיינען זיי דאָס ניט מודה, דיא גוים, דיא פערשטאָפטע קעפ, דער עם הדומה לחמור! דאָך גלויבען זיי אין אזוינע פינסטערע דומהייטען! (און דיא אנדער רעליגיאָן מוז דאָך ביי דעם ראציאָנאַליסט זיין יא דער עיקר דיא פינסטערע דומהייטען וואָס געפינען זיך אין איהר, אז ניט, וואָס וואָלט געווען דער ראציאָנאַליזמום פון זייער?

פיעל בייגעטראָגען צו דער אויפקלערונג פון דיא פעלקער אין האָבען געקעמפפט פיר רעליגיעזע און אנדערע פריהייטען. — רעד.

אלין וואָס עס איז דאָ אונזיניגעם אין אנדער רעליגיאָנען — און עס פעהלט דאָך ברוך השם ניט! — איז דיא ראציאָנאַליסטען שטענדיג פאר דיא אויגען און זיי וויסען זעהר וואוהל און זעהר ריכטיג וויא אָבצולאכען דערפון. אָבער פון דיא גאנץ עהנליכע דומהייטען אין זייער אייגענע רעליגיאָן טראכטען זיי ניט; און צייגט איהר זיי דאָס, וועלען זיי אויך שוין וויסען וויא אויסצופשט'לען, אז דאָס „מיינט" נאָר אלענאָרישעס, סימבאָל, משל, מליצה. און בכלל איז עס „ניט דער עיקר!" אז דיא ראציאָנאַליסטען פון דיא אנדערע רעליגיאָנען זאָגען דאָס זעלבע וויעדער וועגען זייערע, דאָס וויסען זיי גאָר ניט. אָדער, אז זיי וויסען יא, וועלען זיי זעהר פיין און זעהר לאָגיש פערשטיין אָפצולאכען פון דיא ראציאָנאַליסטישע פשט'לעך און דרייד'לאך פון יענע און גאנץ ריכטיג צו בעווייזען וייער אונזיניגקייט. אז זייערע אייגענע ראציאָנאַליסטישע אויסלייגונגען זיינען אקוראט דיא זעלבע קענען זיי ניט בעגרייפען, אָדער מאכען זיך ניט בעגרייפען.

וויא עקעלט עס פאר דעם וועלט־עשיכטליכען לייגען, אויף וועלכען אי אידישע אי קריסטליכע ראציאָנאַליסטען בויען זייער שאָווייניזמום, דער ליגען, אז דיא גאנצע וועלט האָט נעגלויבט אין פיעלע געטער און געלערנט זיין שלעכט, גראָב, הויטאיאיש. מענשען־פיינדליך, און נאָר דיא אידישע רעליגיאָן האָט געבראכט אויף דער וועלט דעם געדאנק וועגען אן אייניציגען גאָט און דיא לעהרע פון מאָראל און מענשען־ליעבע! וויא קרענקט דיעזער מעכטיגער שקר וכזב, וועלן מען וויסט, אז דער אונטערשיעד צווישען דיא אידישע רעליגיאָן און אנדערע עלטערע רעליגיאָנען איז נאָר אין דיא ענאָאיסטישע אויסליגונג! אלעס סימבאָלישעס ביי אנדערע רעליגיאָנען זיינען „געצעגן"; אלע געצעגן אין דיא אייגענער רעליגיאָן זיינען "סימבאָלען". דיא „מלאכים" און „כוחות" פון אנדערע רעליגיאָנען זיינען פיעלע „געטער"; דיא געטער פון דיא אייגענע רעליגיאָן זיינען נאָר „מלאכים", אָדער גאָר בלויז „כוחות" און „בעגריפע". פון דיא אנדערע פעלקער וויסט מען אלעס ווילדעס, פון דיא אייגענע — אלעס שיינעס. וווייזט איהר ביי יענע רעליגיאָן עטוואָס גוטעס, איז עס „ניט דער עיקר"; אין יענע זיינען דער עיקר דיא דומהייטען, דיא חכמות צופעליג, אָדער גאָר גענב'עט; אין דיא אייגענע רעליגיאָן זיינען דיא חכמות „דער רעכטער" עיקר, און דיא דומהייטען ציפעליג, שאָלעכטס, אָדער גאָר צוגעטשעפעט און אבגעלאָהרענט פון שלעכטע שכנים....

וויא מען קען דאָס זיין אזוי שטאָק בלינד און ניט וויסען, וויא אזוי אזעלכע געפיהלע, מיי־

נונגען און לעגענדעם וועגען אייגענע און אנדערע נאציאָנען ענטשטעהן! זעהט מען עס דען ניט פאר אונזערע אויגען ביי יעדע מלחמה? (און פארצייטענס איז מען כסדר געלעגען אין מלחמות!) זעהט מען דען ניט למשל היינט, וויא דיא רוסען דערצעהלען זיך אָן אזעלכע שווערליכע גרויאמע מעשים פון דיא יאַפאַנער, אז ביי דיא פערדומטע רוסישע אונטערטהאנען פון צאר איז יעצט זיכער, דאָס דיא יאַפאַנער „גערעלבער־דיוול" זיינען איינפאך מענשען־פרעסער. דאָס זעלבע איז ביי יאַפאַנער וועגען דיא רוסען, דיא צלם־דיינער. פון דיא מלחמות בלייבען אזוינע אייגדרייקע אין דיא טראדיציע און אין דיא לעהרע און „פעלקער־קענטנים" פון יעדע נאציאָן אויף שטענדיג!

עס זיינען דאָ געוויסע מעהר אוניווערזעלע ראציאָנאליסטען, וואָס האָבען א בשותפות'ן ראציאָנאליזמוס פון אידען און קריסטען צוזאמען. זיי וועלען אייך זאָגען, אז דיא קריסטליכע רעליגיאָן און די אידישע זיינען אייגענטליך אין „גרונד" אייגם. עס איז דערזעלבער ראציאָנאלער קערן אין צוויי פערשיעדענע שאָלעכצען. אלעס ראציאָנאלעס וואָס עס איז דאָ אין קריסטענטהום איז יודענטהום (אזוי וועלען אייך זאָגען דיא אידישע ראציאָנאליסטען. דיא קריסטליכע נאטירלעך פערקעהרט....), און ביידע האָבען גראבט אויף דער וועלט דעמזעלבען אידישען ראציאָנעלען גלויבען אדער געדאנק, וועלכער האָט בעשאפען דיא ציוויליזאציאָן. וועלן ניט זיא, דיא אידיש־קריסטליכע רעליגיאָן, זאָגען זיי, וואָלט דיא וועלט געווען פערזונקען אין דיא גראבקייט און פינסטערניש פון דיא — גענצען דיענער און זיערע רעליגיאָנען.

וואָס־זשע אבער וועט איהר זאָגען דערצו, — און דאָ קום איך צו מיין געצענק־דיענער לעקטשורער — וועלן איהר וועט הערען, אז ביי דיא אלטע רעליגיאָנען— דיא וואָס קריסטען און אידען רופען „געצענק־דיענער", — זיינען שוין אויך דאָ פונקט אזעלכע ראציאָנאליסטען, וואָס בעווייזען אויך מיט פונקט אזעלכע „שטארקע" בעווייזע און מיט פונקט אזעלכע חקירות, אז זיערע רעליגיאָנען, דיא עלטערע וויא דיא אידישע און קריסטליכע, זיינען דאָס גאָר גאָר אלע וואָס דער ראציאָנאליזמוס געפינט פאר טיעפע חכמה, אמת, גוטסקייט און איידעלקייט?!

יא, אזוי איז עס!

און אָט דאָס איז דאָס אינטערעסאנטע, וואָס איך האָב געפונען אין דיא דרשה פון דעם כהן פון דיא עבודה זרה: וואָס איך האָב נעהערט!

* * *

דיא רעליגיאָן, פון וועלכע דער כהן גדול האָט גערעדט, איז דיא אלטע גרויסע און שטארקע רעליגיאָן פון דיא פרסיים, די זענד־אוועסטא רעליגיאָן, דיא אמונה פון זאראטהוסטרא („זאראָאסטער" איז א גרייז), דיא אמונה פון דיא צוויי געטער אהורא־מאזדאָ („אורמוצד" איז א גרייז) און אנגרא־מאניאוש. („אהרימין" איז א גרייז).

עס איז בעוואוסט, אז דאָס איז איינע פון דיא אלטע „עבודה זרה"־רעליגיאָנען, וואָס דיא „ציווילייזירטע" אידישע און קריסטליכע רעליגיאָנען זיינען דאָס גענקומען — וויא זיי זאָגען— רייניגען דיא וועלט פון זיי. וועלן דיא גמרא רעדט יט אזא טיעפע פעראכטונג פון דיא „עבודה זרה" און דיא וואָס דיענען זיא, מיינט זיא נעהר וויא אלעס טאקי דיעזע רעליגיאָן פון זאראָהוסטרא. וואָרים דיא גמרא איז צוואמענגעשטעלט געוואָרען אין דעם לאנד, וואו דיעזע רעליגיאָן האָט גהערשט — אין בבל, אונטער דיא ממשלה פון דיא נייע מלכות פרס, דיא פאסאנידען. אלין וואָס דיא גמרא רעדט וועגען דיא שרעקליכע מענשען וואָס דיענען צו פייער, צו דיא זונן, וואָס גלויבען אין „שתי רשיות" (צוויי געטער) רחמנא לצלן, — דאָס אלין גייט אויף די זאראָהוסטראנער. אלזא, איז דאָס דיזע רעליגיאָן גענוען פון דיא שרעקליכע פינסטערניש, גראבקייט, געמיינהייט, נידערטרעכטקייט פון דיא אומות העולם, וועגען וועלכע אידישקייט איז דאָס געווען אזא וואונדערליכע ערהייבונג און בעליכטונג — לויט וויא דיא אידישע ראציאָנאליסטען זאָגען און דיא קריסטליכע זיינען מסכים.

טאָ שטעלט אייך פאָר מיין איבערראשונג, וועלן פון דעם כהן גדול אָט פון דיעזע אלטע „עבודה זרה" הער איך גאר זאָגען וועגען זיין רעליגיאָן אקוראט דאָס זעלבע, וואס א אידישער ראציאָנאליסט זאָגט פון זיינע און א קריסטליכער נאר פון זיינע! דיעזעלבע געשיכטע: „זאראָהוסטרא איז געווען א געוואלדיגער דענקער. זיין גאָט אהוראמאזדא איז דער ריינסטער בעגריף פון מאָנאָטהעאיזמוס (אין איינציגער גאָט), וואָס דיא טיעפסטע מענשליכע פילאָזאָפיע קען נאָר אויסטראכטען. מיט זיין רעליגיאָן האָט ער דער עיקר געמיינט דיא העכסטע און עדעלסטע מאָראל־לעהרע. דיא באבע מעשיות פון זיין רעליגיאָן זיינען „ניט דער עיקר", אָדער זיי זיינען אלענאָריען, משלים און מליצות. דיא צעראמאניעס זיינען נאָר א מין פאראדע צו ערווערקען בעגייסטערונג און הייליגע געפיהלע" א. ז. ו. א. ז. ו. אלעס אקוראט דאָס זעלבע וואָס מען האָט שוין געהערט טויזענד מאָל פון אלע אידישע און אלע קריסטליכע ראציאָנאליסטען וועגען זייערע רעליגיאָנען. און אלץ אויך מיט בפרוש'ע ראיות פון זיינע פסוקים, נאטירליך!

און וואָס פיר א סאָרט גוטע זאכען איז דאָס, וואָס דיעזע פארצייטיגע עבודה זרה „מיינט דער עיקר", לויט דיא ערקלערונג פון דיעזען כהן גדול ? נאטירליך אזעלכעס, וואָס ווערט בע־טראכט פיר גוט און וואהר אין דיא היינטיגע ציוויליזאציאן. וואהרום ? ווייל ער האָט געוועדט פאר א פובליקום פון דיא היינטיגע ציווילי־זאציאן און ווייל ער אליין איז א מענש פון דיא היינטיגע ציוויליזאציאן. ער איז נעמליך אן ענג־לישער אונטערטהאן, וויא כמעט אלע אנהענגער פון זיין רעליגיאן. זיא איז ניט מעהר דיא רעלי־גיאן פון דיא פערזיער (פרסיים). דיא פערזער זיינען היינט מאהאמעדאנער. דיא פארצייטיגע פערזישע רעליגיאן פון זראטהוסטרא איז נאָר געבליעבען ביי א קליינעם פעלקעלע, די פארסען. זיי שטאמען פון דיא פארצייטיגע פערזער, אבער זיי וואָהנען שוין הונדערטער יאהרען אין אינ־דיען. דער פריסטער האָט שטודירט אין דעם ענגלישען אוניווערזיטעט אין קאלקוטא, אינדיען. ער האָט אלזא געקראָגען א בילדונג פון דיא היינ־טיגע ציוויליזאציאן, דערביבער וויסט ער וואָס היסט גוט און וואהר ביי א פובליקום פון דיא היינטיגע ציוויליזאציאן, פשעטילט ער אויף אויס, אז דאָס איז עס, וואס זיין רעליגיאן מיינט. וועז ער וואלט געוועדט פאר א פובליקום פון א פארצייטיגע ציוויליזאציאן, וואלט ער „בעוויי־זען", אז זיין רעליגיאן „מיינט נאָר" דאָס גוטע און דאָס וואהרע לויט יענע ציוויליזאציאן.

פונקט אזוי טוען אויך דיא אידישע און קריסטליכע ראציאנאליסטען. דער רמב"ם האָט „בעוויעזען", אז אידישקייט מיינט דיא פילאָזא־פיע פון אריסטאָטלעס און דיא אסטראנאמיע פון פטאָלמאוס. אין זיין צייט איז דאָס געווען דיא העכסטע וואהרהייט. אין ר' נחמן קראָכ־מאל'ס צייט איז דיא פילאָזאפיע פון אריסטאָט־לעס און דיא אסטראָנאמיע פון פטאָלמעאוס שוין געווען בעוואוסט אלס פאלש, דרש'ענט ער וויע־דער אידישקייט לויט דיא נייע וואהרהייטען, נאָך דיא פילאָזאפיע פון קאנט און דיא אסטראָנאמיע פון קופערניקוס. יעצט וויעדער איז אויף א קאנ־פערענץ פון העברעאישע ליטעראטען אין באזעל אויסגעשריעבען געוואָרען א פרייז פיר דעם וואָס וועט שרייבען א בוך צו בעהאנדלען אידיש־קייט לויט נאָך גאר דיא נייעסטע היינטיגע וואהרהייטען...

סיי וויא סיי, וואס עס איז וואהר און גוט, מוזען פריהער פרייע פארשער אייבגעפינען א ו י ס ע ר ה א ל ב דיא רעליגיאן, און דאָס לע־בען מוז עס פריהער אויספיהרען אין דער ווירק־ליכקייט, דערנאָך ערשט לערנט דאָס דער ראציא־נאליזמוס אין דער רעליגיאן אריין. אט אזוי איז דאָס דיא רעליגיאן דיא וואונדערליכע „וועג־ווי־זערין" פון ערהאבענע וואהרהייטען!

זיא איז, וויא לוטהער זאָגט וועגען גאָט: א ליידיגע טאבליצע, אויף וועלכע יעדער שרייבט זיך ארויף וואס זיין קאָפ זאָגט איהם! אדער, ריכטיגער, וויא מארקס זאָגט, זיא איז דער צו־דרייטער שפּיעגעל, אין וועלכען דיא ווירקליכ־קייט שפּיעגעלט זיך אב יעדעם מאָל אייף א צו־דרייטען אופן.

לאָמיר צוריקגיין צו אונזער בעלדרש'ער: אלדאָס בייז, זאָגט ער, וואָס דיא וועלט האָט אויסגערעדט אויף זיין רעליגיאן, איז נאָר געווען, וויייל מען האָט זיא „ניט פערשטאנען". מען האָט געזאָגט, אז זיא האָט „שתי רשיות", צוויי הויפט געטעער. דאָס איז ניט אמת, זיא לערנט, אז עס איז נאָר דא איין איינציגער גאָט: אהורא־מאזדאָ אלהוני, אהורא־מאזדאָ אחד, הוא ולא אחר. אי וואָס איז עפעס דער צווייטער נאָמ אחריומן ? (ריכטיג: אנגרא מאניאוש) דאָס איז נאָר דער בעגריף פון אלעס שלעכטעס אין דער וועלט און אין דעם מענשען.

דא האָט דער פריסטער געגעבען א קלוגען שטאָף דיא קריסטען, פערשטעלטערהייט. ער האָט געזאָגט, אז אחריומן איז ניט קיין בעזונדע־רע עקזיסטענץ דערמיט האָט ער געגעבען אנצו־הערעניש, אז אן אמת'ן צווייטען גאָט האָבען גיכער דיא קריסטען (און אויך דיא אידען). דען זייער „טייפעל", דער שטן, איז דאָך א בעזונדע־רע עקזיסטענץ, חוץ גאָט (און אויך ביי אידען דער „סמאל").

דאָס, זאָגט ער, וואָס מען מיינט, אז דיא זראטהוסטראנער דיענען צו פייער און צו דיא זון, איז אויך פאלש. דיא זון און פייער זיינען ביי זיי נאָר דער סימבאָל פון דעם געטליכען ליכט און וואהרהייט, אבער ניט אליין קיין ג־טער. האָבען דען ניט דיא קריסטען ברענען אן אייביגען הייליגען פייער אין דיא קירכע? איז דען ניט געווען אין בית המקדש אן „אש תמיד"?

ער האָט צוגעגעבען, אז זיין רעליגיאן האָט נאָך אונטערוועטער; אבער ער האָט געגעבען אנ־צוהערעניש, אז זיי זיינען ניט מעהר בעזונדערע געטער וויא יעזוס (אדער ביי אידען מטטרון שר הפנים).

דער עיקר לעהרע פון זיין רעליגיאן איז, זאָגט ער, אויסגעדריקט אין דעם הויפט־געבאָט פון זיין חומש: „ריין דענקען, ריין רעדען, ריין האנדלען". גערעכטיגקייט, מענשען־ליעבע, גלייך־הייט איז דיא הויפטזאך. פייניגען זיך און פאס־טען פערביט זיין רעליגיאן. אדרבה, זיא היסט הנאה האָבען פון דער וועלט; נאָר מיט א מאָס. אוי אזוי ווייטער.

דאָס איז געזאָגט פון א רעליגיאָן וועלכע איז, וויא עס ווערט בעהויפּטעט, 3000 יאהר על־טער וויא דיא אידישע!

איך וועל ענדיגען מיט דער בעמערקונג, אז פונקט אזא ראציאָנאליזמוס האָב איך שוין לאנג געהערט פון א צווילישירטען מאהאָמעדאנער וועג זיין רעליגיאָן. דיא מאהאָמעדאנער רעליגיאָן, האָט ער מיר פערזיכערט, איז אזעלבע, וואָס דער פרייסטער מאָדערנער דענקער קען אננעהמען. און ער האָט עס אויך „בעוויעזען" מיט אייסטייט־זענדיג פסוקים פון קאָראָן. און וועז דער כינעזיש־שער געזאנדעטער אין וואשינגטאָן האָט געהאל־טען רעדען אין אמעריקא איבער דיא כינעזישע רעליגיאָן פון קאָנפוציוס, האָט ער דאָס אייגענע וויעדער בעוויעזען פון דיעזע רעליגיאָן.

דיא אונטערשטע שורה איז:

דער ראציאָנאליזמוס איז א זייפען־בלאָז וואס פלאצט דורך'ן צושפרייטען זיך איבער אלע רעליגיאָנען. אויב אלע רעליגיאָנען פון אלע אומות אין אלע צייטען מיינען נאָר דער עיקר" דאָס, וואס עס איז ראציאָנעל, פערנינפטיג נאָך'ן כענשליכען שכל, ליעגט דאך דאָס וויעדער ניט מעהר אין קיין בעזונדערע רעליגיאָן, נאָר אין דעם אלטוועלטליכען מענשליכען שכל — איז דאָך אויס ראציאָנאליזמוס, האָט דאָך קיין רעליגיאָן ניט קיין שום וויכטיגקייט, איז דאָך דער שכל גענוג.

וואָסזשע בלייבט פאָרט אין יעדע רעליגיאָן בעזונדער, אלס רעליגיאָן, אבשיידענדיג פון איהר דאָס אלגעמיין מענשליך־ראציאָנעלע?

מאקע נאָר דאָס, וואס האָט פיר דעם מענש־ליכען פערשטאנד קיין טעם און קיין ריח ניט, פערשימעלטע בארבארישע פאנטאזיעס, וועלכע מען הייסט בלינד און פינסטער גלויבען.....

איז־זשע ניט ר' שלמה מונטפייליר געראכט?

ב. פייגענבוים.

וויא עם חלום'ט זיך:

א שטיקעל פסיכאָלאָגיע, בעארבייטעט פון ראובן גיטעלזאָהן.

יר האָט זיך געחלום'ט אז איך זיין אין „גליקערעם" קלויז ביי אן אָפענע גמרה און טראכט. מיין קאָפּ איז מיר צו־שפּאָלטען אויף אכ־ציג שטיקער, מיינע געדאנקען זיינען צו־מיישט, מיינע אויגען שווינדלען מיר, און דיא אותיות אין דיא אָפענע גמרה טאנצען ארום וויא דיא שדים. און וואָס איז דען דער וואונדער? מיט א פאָאר טעג צוריק האָב איך געקראָגען א וואַרנונג פון גובערנאטאָר, אז איך זאָל ניט פערלאָזען מיין פלאץ, וויל מען וועט מיך דאר־פען קירצליך, און איך וויים, ליידער, אייך וואָס מען קען מיך דארפען יעצט אין דער צייט פון מלחמה... פלוצלינג, אזוי וויא איך זיץ און טראכט, זיינען אריין א פאָאר פּאָליציייסקע, זיי האָבען מיך גליך געמומען אונטער דיא ארעמס און אוועק געפירט.

אונגעפעהר א האלב יאהר האָב איך פער־בראכט אין דער גובערניע. דאָרטען האָט מען מיר געמיטליעט און געמאטערט אויף וואָס דיא וועלט שטעהט. מען האָט מיר געלערענט אי־בער א נייעס וויא צו געהן, וויא צו שטעהן, וויא צו האלטען דעם קאָפּ, וויא צו האלטען די הענד און פיס, און וויא זיך אויפצופירהרן. נאטירליך, איז עס מיר ניט אזוי גרינג אננגעקומען און איך האָב געקראָגען געוונג קלעפּ אויידער איך האָב זיך דאָס אויסגעלעהרענט. דאָס איז נאָך אָבער ניט גענוג אזוי שלעכט. עס איז געקומען נאָך ער־גערעס: אזוי גיך וויא מען האָט אונזער פאָלק גוט איינגעוואוינט אין דיא מיליטערישע קונ־צען און מאנעווריעס, האָט מען אונז אריינגעטרי־בען אין שמוציגע וואנאָנעס און אוועקגעשיקט אויף א וויייטע רייזע. מיר זיינען געפאָהרן לאנג. פיליכט דריי מאָנאט. מיר זיינען געפאָהרען דורך פעלדער, דורך וועלדער, דורך מדבריות, דורך לענדער פון וועלכע מיר האָבען קיין מאָל ניט געהערט און ניט געוואוסט, און אונטער דער קורצער צייט זיינען מיר געווען אזוי ענג צוואַ־מענגעפאקט, אז מיר האָבען אפילו דעם אטהעם ניט געקענט אָפציהען פריי. דערצו האָבען מיר נאָך געליטען הונגער און דורשט צייטענווייז. ענדליך זיינען מיר געקומען, מעהר טויט וויא

לעבעדיג צו אונזער ראנג געווינשטען ציעל. אונזער צוג האָט זיך אָפגעשטעלט אין א פרעמדע אונבאקאנטע לאנד. מען האָט אונז עהויסען ארויסגעהן און מען האָט אונז אָנגעזאָגט, אז דאָ וועלען מיר שוין בלייבען, ווייל דאָ איז מאנדשוריא.

דאָ האָט מען אונז וויעדער געהאלטען עטליכע וואָכען אויף איין אָרט. אונזער אָפיציער האָט דעם צווייטען טאָג, וויא מיר זיינען דאָ אָנגעקומען, געהאלטען פאר אונז א רעדע. ער האָט אונז ערקלעהרט דעם ציעל פון אונזער קומען און וואָס אונזער פאטערלאנד ערווארטעט פון אונז. ביין ענדע האָט ער אונז געזאָגט, אז מען וועט אונז נאָך אזוי שנעל ניט שיקען אויפ'ן שלאכטפעלד, ווייל מיר מוזען זיך פריהער אויסגרינען.

ענדליך איז אונזער ציייט געקומען. אין א שטהנעם פריהמאָרגען האָט מען אונז אויפגעוועקט גאנץ פריה און געהייסען זיך צוגרייטען צו דער רייזע. אונזער אָפיציער האָט וויעדער געהאלטען א לאנגע רעדע, ער האָט אונז וויעדער ערקלעהרט אונזער הויליגע פליכט און ביין ענדע האָט ער אונז אָנגעזאָגט, אז מיר זאָלען זיין געגרייט פאר אן איבערפאל, ווייל מיר מוזען דורכגעהן דורך אזעלכע געגענדען, וואו עס געפינען זיך קליינע גרופען יאפאנעזער.

אין אן ערך פון א שטונדע ציייט זיינען מיר געוואָרען פערטיג צו דער רייזע. אונזער אָפיציער האָט געגעבען דעם סיגנאל, דיא מוזיק האָט אָנגעפאנגען צו שפיעלען, און מיר זיינען אוועק.

אונזער שרעק פאר אן איבערפאל איז ווירקליך מקוים געוואָרען. אלס מיר זיינען פערביי־געגאנגען א געדיכטען וואלד, איז פון דאָרטען ארויסגעשפרונגען א גרופע יאפאנעזער, וועלכע האָבען אונז אָנגעגריפען. מיר האָבען זיך נאטירליך געשטעלט אנטקעגען, מיר האָבען געקעמפט וויא דיא לייבען, און מענשען זיינען גענפאלען פון ביידע זייטען. פלוצלונג האָט א יאָפאָנעזישער הארמאט אויסגעשאָסען ניט וויייט פון מיר. דער קלאַפ איז געווען אזוי שרעקליך, אז אלע מיינע קאמעראדען זיינען אניידערגעפאלען פון שרעק, און איך.... איך האָב זיך אויפגעהאפט פון שלאָף.

אלס איך האָב זיך גוט אויסגעריבען דיא אויגען און ארומגעקוקט וואו איך בין אין דער וועלט, האָב איך אויסגעפונען, אז איך לייג זיך נאנץ רוהיג און זיכער אין מיין צימער. אלעס איז אויף איין אָרט וויא געווען, מאהר ניט, איך האָב בעמערקט, אז דיא טיהר פון מיין צימער איז צוגעמאכט און דיא בילדער אויף דיא וואנד און אויך דיא פענסטער האָבען עפעס א ציטער געטאָהן. נאָך א שנעלער אוגטערזוכונג האָב איך אויסגעפונען אז אימיצער האָט געלאָזט אָפען א פענסטער אין צווייטען צימער געגען איבער מיינעם, דאָס האָט אריינגעבראכט א ווינט, וועלכער האָט צוגעמאכט מיין טהיר מיט אזא שטארקען קלאַפ אז דיא גאנצע הויז האָט א ציטער געטאָהן.

לאָמיר יעצט בעטראכטען דיזען חלום מיט אָפענע אויגען.

אין חלום האָט זיך מיר געדוכט, אז איך האָב דורכגעלעבט אונגעפעהר א יאָהר צייט. דאָס נאטירליך איז אונמעגליך, ווייל איך בין דאָך געשלאָפען מעהר ניט וויא איין נאכט. וואָס דען? מען מוז אָננעהמען אז דער גאנצער חלום קומט פאָר מעהר ניט אין געדאנקען, דאָס הייסט, מען דיינקט פון דער געשיכטע אזוי גוט וויא מען דענקט א מאָל איבער א געשיכטע, וועלכע מען האָט מיט א צייט צורוק געלעזען. אלזאָ, נאָך דעם חשבון אפילו האָט מיין חלום אויך געדארפט געדויערן ניט וועניגער וויא צוויי שטונדען. דיא פראגע איז אלזאָ: וויא אזוי האָט דער „בעל החלומות" געוואוסט מיט צוויי שטונדען פריהער אויידער איך האָב זיך אויפגעהאפט, אז מיט צוויי שטונדען שפעטער וועט זיך דיא טיהר צומאכען מיט אזא שרעקליכען קלאַפ, און האָט דערבייבער אנגעפאנגען מיר פארצושטעלען אזא געשיכטע, וועלכע זאָל זיך ביין ענדע גראדע צופאכען צום קלאַפ פון טיהר ?

דאָס איז א פראגע וואָס מען מוז זיך שטעלען נאָך דעם ערשטען קריטישען בליק. איך האָב אָבער, אז נאָכדעם וויא דער לעזער וועט האָבען געענדיגט מיין יעצטיגען ארטיקעל, וועט ער וויסען גענוג פון חלומות, אז ער זאָל ניט דארפען שטעלען אזעלכע פראגעס.

קודם כל מוז איך אייך בעקאנט מאכען מיט א פאָאר געזעצע וועגען דיא ענטשטעהונג פון חלומות.

ערשטענס דארפט איהר וויסען, אז א חלום געדויערט ניט לאנג. וען איהר חאפט זיך אויף פון שלאָף און אייך דוכט זיך, אז עס האָט זיך אייך געחלום'ט א גאנצע נאכט איבער א געוויסען נעגנעשטאנד, דארפט איהר וויסען, אז אין אמת'ן האָט דער גאנצער חלום מעהר ניט געדויערט וויא איין אויגענבליק, א הרף עין. דאָס איז בעוויעזען געוואָרען פאקטיש דורך פיעלע עקספערימענטען.

צווייטענס דארפט איהר וויסען, אז א חלום קומט פאָר פערקעהרט וויא איהר מיינט, דאָס הייסט: דאָס וואָס איהר האלט פאר דעם אָנפאנג איז אין אמת'ן פאָרגעקומען צום ענדע, און דאָס וואָס איהר האלט פאר דיא ענדע איז פאָרגעקומען גלייך פון אָנפאנג. צום ביישפיעל: וען אייך האָט זיך גע־

חלום'ט, אז אימיצער האָט אייך געיאָגט איבער א בריק און איהר זייט אריינגעפאלען אין וואַסער און דערטרונקען געוואָרען, דאַרפט איהר וויסען, אז אין חלום איז עס פאַרגעקומען גראדע פאַרקעהרט; פריהער זייט איהר דערטרונקען געוואָרען, נאכהער זייט איהר אריינגעפאלען אין וואסער, און ביין ענדע האָט אייך איינער געיאָגט איבערן בריק.

אויך וויים, אז פיעלע פון דיא לעזער קומט מיין לעצטע בעהויפטונג אוים זעהר אונגלויבלויך, און אויך הער אפילו וויא איניגע פון זיי פרעגען: „סטייטש! וואָס וויל דאָ דער שרייבער פון אונז? וויל ער אונז איינרייידען א זאך, וואָס איז ניט געשטויגען און ניט געפלויגען? וויא אזוי קען ער מאכען אזא בעהויפטונג, וועו מיר פיהלען אלייו מיט אונזערע חושים, אז עס איז ניט אזוי?" יא, ליעבע לעזער, וויא איהר זאָגט, מיינט איהר, אז איהר זייט געוויס, דאָ? איך מוז אייך אָבער זאָגען איין מאָל פאר אלע מאָל, אז אייערע חושים טהוען ניט די ארבייט וואָס איהר דיינקט זיי טהוען. אייערע חושים פיהלען ניט, אייערע חושים הערען ניט און איירע חושים זעהען ניט, אייערע חושים זיינען מעהר ניט דיא וועגען אָדער קאנאלען, דורך וועלכע געווייסע אינדריקע ווערען אריין געבראכט פון דרויסען אין אייער מוח אריין, און דאָרטען ווערט עס איבערגעוועבט און געלעזען נאָך אייער פערשטאנד און ערקלעהרונג נאָך. עס מאכט גאָר ניט אוים, וויא אזוי און אין וואָס פאר איין אָרדער דיא אינדריקע קומען אריין, אזוי לאנג וויא אייער מוח קען עס לעזען, איז עס גוט. און אין אמת'ן מאכט זיך טאקי פיעל מאָל, אז דיא אינדריקע קומען אריין פערקעהרט, נאָר דער מוח גלייבט עס אוים, א ראיה וועל איך אייך בריינגען פון אונזערע אויגען.

אויך דענק, אז דיא מעהרסטע פון אייך האָבען געווים א מאָל געהאט א געלעגענהייט אריין צו קוקען אין א פאַטאָגראף קאמערע. אויב איהר האָט עס געטאָהן, האָט איהר געווים בעמערקט, אז דער מענש אָדער דער געגענשטאנד, וועלכען מען וויל פאַטאָגראפירען, קומט אוים אויפן נעגאטיוו פערקעהרט, מיט דיא קאָפּ אראָפּ און מיט דיא פים ארויף. אויך וועל זיך יעצט ניט אריינלאָזען אין חקירות צו ערקלעהרען, פאר וואָס דאָס איז אזוי, וויל דאָס געהערט ניט צו אונזער ענין. עס איז גענוג וועו אויך וועל אייך זאָגען, אז דאָס איז א נאטירליכע זאך און אזוי דארף עס זיין. אונזער אויג איז אויך געבויט נאָך דעם זעלבען פלאן וויא דיא פאַטאָגראפישע קאמערע אבסקורא. אין דעם הינטערסטען טהיל פון אויג איז דאָ א קלייענר פאַרהאנגעל, וועלכען מיר רופען „רעטינע" און אויף וועלכען עס פאלען דיא שטראהלען פון דעם געגענשטאנד וואָס איהר זעהט פאר אייך. וועו, צום ביישפיעל, איהר קוקט אויף א מענשען, שלאָגט זיך אָפּ זיין בילד ביי אייך אויף'ן „רעטינע", און אזוי וויא אין דער קאמערא קומט ביי אייך אוים דער מענש פארקעהרט, מיט דיא קאָפּ אראָפּ און דיא פים ארויף. פון רעטינע וועדט דער פארקעהרטער בילד אוועקגעטראָגען צו א געוויסען צענטראל אין מוח, און דאָרטען וועדט ער צוריק אויסגעגלייכט, וויל דער מוח וויים פון ערפאהרונג אז מענש האָט, אין דער אמת'ן, דעם קאָפּ אויבען און דיא פים אונטען.

וויא איהר זעהט אלזאָ, איז אייער מח'ס אויפגאבע צו בריינגען דיא איינדריקע אין גוטער אָרדנונג אייידער עס נעהמט זיך אונטער זיי צו לעזען און פערשטיין, וועהרענד אייערע חושים טהוען אָפט מאָל זייער ארבייט גראדע פערקעהרט וויא איהר מיינט. דורך אייערע אויגען קומען אריין דיא איינדריקע קאפויער, נאָר דער מוח גלייבט זיי אוים, און איהר מיינט, אז אייערע אויגען זעהען עס טאקי אזוי.

דאָס זעלבע קומט פאָר מיט אייערע חלומות. דיא איינדריקע קומען אריין פארקעהרט, דאָס הייסט, דער אָנפאנג קומט צום ענדע און דיא ענדע קומט אין אָנפאנג, אָבער אייער מיח גלייבט עס אוים, און וועו איהר האפט זיך אויף פון שלאָף געפינט איהר א פארטיגע גלייבע זאך און איהר מיינט, אז אזוי האָט עס טאקי פאסירט.

דערמיט ווערט נאָך אָבער ניט ערקלעהרט, וואָס א חלום איז און וויא אזוי ער ווערט בעשאפען. אויך וועל אלזאָ יעצט פרובירען דאָס צו פערענטפערן.

דיא געלעגענטע פסיחאָלאָגען צוטהיילען דעם מענשען'ס זעלע אויף צוויי טהיילי. זיי רופען עס אָן „דער אָביעקטיווער גייסט" אין „דער סוביעקטיווער גייסט". דער אָביעקטיווער גייסט איז דער טהיילי פון מענשען'ס זעלע, וועלכער האָט צו טאָן מיט בעוואוסטזיין, מיט פארשטיין, מיט דיינקען, מיט טראכטען און פילאָזאָפירען. דער טהיילי זעלע גיפינט זיך מעהר ניט ביי מענשען, און מיט דעם טאקי אונטערשיידט זיך דער מענש פון אנדערע ברואים.

דער סוביעקטיווער גייסט האָט צו טאָן מיט'ן לעבען און מיט דיא פונקציאָנען פון לעבעריגען קערפער. דיעזער גייסט מאכט עס, אז אונזערע מוסקעלען זאלען זיך אייניציהען, וועו מיר ווילען טאָהן ארבייט, אז אונזער הארץ זאל קלאפען, אז אונזערע לונגען זאלען אטהעמען, אז אונזער מאָגען זאל פערדייען גאָר אָהן אונזער בעוואוסט-זיין. ער האָט צו טאָהן מיט'ן „כוח הזכרון". ער קען ניט דיינקען, ער קען ניט אויסרעכענען, אויב א זאך איז גוט אָדער ניט, ער קען ניט פילאָזאָפירען, דערפאר קען ער אָבער צופאסען איין זאך צו דער צווייטער, דאָס הייסט, וועו איהר הערט

אדער זעהט עטוואס, וועט דער סוביעקטיוואר גייסט ארויס רופען פון געדעכטנים־מאגאזין אן אלטען בילד וועלכער פאסט זיך גראדע דערצו, און איהר דערמאנט זיך אן דעם. דיעזער גייסט געפינט זיך ניט נאר ביי מענשען, זאנדערן אויך אפילו ביי דיא קלענסטע און אונענטוויקעלסטע ברואים.

אין אנדערע וועלטער, דער אביעקטיוואר גייסט איז דער אויבערהאר, דער הערשער, ער קאנטראלירט דעם מענשענס וויללען און זיין בעוואוסטזיין. וועהרענד דער סוביעקטיוואר גייסט איז דער אונטערטהאן, דער קנעכט, דער ארבייטער, ער איז אימער אונטערוואַרפען אונטער דיא בעפעהלע פון דעם אביעקטיוון גייסט.

וון דער מענש איז געזונד קערפערליך און גייסטיג זיינען ביידע טהיילען פון זיין זעעלע אין הארמאניע, ליגען ביידע אויף א גלייכע וואג־שאל. וון אבער ער איז קראנק, וון ער פיהלט ניט גוט, אדער וון זיין גייסט איז ניט אין גוטער אָרדנונג, הייסט עס, אז דער פערבאנד צווישען ביידע טהיילען איז ניט וויא עס דארף זיין.

וויא געזאגט איז דער סוביעקטיוואר גייסט אימער אונטערגעוואַרפען אונטער דיא בעפעהלע פון דעם אביעקטיוון גייסט. עס מאכט זיך אבער א מאל, וון דער לעצטער וועלט איינגעשלאפען, ער פערליערט זיין קאנטראלע איבער דעם ערשטען, דאמאלסט וועלט דער סוביעקטיוואר גייסט פון דער פערזאן זיין אונטערוואַרפען אפילו אונטער דיא בעפעהלע פון דעם אביעקטיוון גייסט פון אנאנדער פערזאן. דאס קען מען אם בעסטען זעהן אין היפנאטיזמום.

אין א היפנאטישען צושטאנד וועלט דער אביעקטיוואר גייסט פון דעם פאציענט אויפגעשלאפען, וועהרענד דער סוביעקטיוואר גייסט בלייבט וויא אימער וואך. דאמאלסט קען דער היפנאטיזירער דעם פאציענט זעהר לייכט קאנטראלירען. וון דער היפנאטיזירער זאל הייסען דעם פאציענט אריף קריכען אויפ'ן דאך, וועט ער עס גלייך טאן. פאר וואס? וויל זיין שכל הישר, דער טהיל פון זיין זעעלע, וועלכער קען זיך איבערלייגען, וועלכער קען זיך מיישב זיין און וועלכער קען אויסגעפינען, אויב דיא זאך לוינט זיך פאר איהם אדער ניט—איז אויפגעשלאפען. דאס גלייבען קען דער היפנאטיזירער אייננריידען דעם פאציענט זאכען וועלכע זיינען ניט געשטויגען און ניט געפלויגען. צום ביישפיעל, וון דער היפנאטיזירער זאל זאגען דעם פאציענט, אז ער איז א הונד, וועט ער עס גלויבען און וועט זיך אפילו אנפאנגען אויפצופיהרען וויא א הונט. ער וועט אנפאנגען קריכען אויף אלע פיער, וועט בילען וויא א הונט, און וועט זיך אפילו כאפען בייסען אויף.

דער שרייבער האט מיט א פאאר יאהר צוריק געהאט דיא געלעגענהייט בייצוזוואהנען „א פריוואט זיצונג“ וויא א דאקטאר האט היפנאטיזירט א יונגע אידישע מיידעל. דער דאקטאר האט עס געטאהן, כדי צו וויזען פאר א פאאר אייננעלאדענע יונגע לייט דיא מאכט פון היפנאטיזמום.

דיא מיידעל איז געווען א „גרינע“. זיא האט זיך אויפגעהאדעוועט אין א קליין שטעדטעל אין רוסלאנד ביי זעהר פאנאטישע עלטערן און האט נאך געהאט אין זיך דיא קליין־שטעדטעלשע אידעען. וון זיא איז שוין געווען אונטער זיין אינפלוס האט איהר דער דאקטאר געהייסען קוקען אויף א געוויסען פונקט, וואו עך האט געזאגט אז זיא זעהט דעם גיהנום. דיא מיידעל האט גלייך אויסגעלאצט א פאר אויגען אזוי וויא זיא וואלט זעהען עפעס שרעקליכעס. איהר געזיכט איז געוואַרען בלאס, איהרע גליעדער האבען אנגעפאנגען ציטערן, און זיא האט זיך נעגנמען רוקען אהינטער. וון דער דאקטאר האט איהר געהייסען בעשרייבען, וואס זיא זעהט דארטען, האט זיא געענטפערט, אז זיא זעהט א גרויסען פלאם פייער, איבער וועלכען עס הענגען א סך מענשען פאר זייערע צינגער. און אין מיטען פייער שפרינגען ארום א סך שווארצע טייוואלים מיט רויטע אנגעברענטע אייזענס אין זייערע הענט. אויף דער פראגע, אויב זיא זעהט דארטען הענגענדיג עפעס א בעקאנטען, האט זיא געזאגט: יא, זיא זעהט דארטען „מאטקע דעם גנב“ פון איהר שטעדטעל.

דער דאקטאר האט נאכהער איהר געהייסען ווידער קוקען אויף דעם זעלבען פונקט, אבער דעם מאל האט ער געזאגט, וועט זיא זעהען דעם גן־עדן. דיא מיידעל האט גלייך געענדערט איהר אויסדרוק. זיא האט געוויזען יעצט א פרייע גליקליכע מינע, א צופריעדענעם בליק. וון דער דאקטאר האט איהר געהייסען בעשרייבען וואס זיא זעהט יעצט, האט זיא געענטפערט, אז זיא זעהט א גרויסען, ליכטיגען, פיין בעפוצטען זאל, אין מיטען שטעהט א לאנגער טיש בעדעקט מיט א זילבערנעם טישטוך, ארום טיש זיצען א סך אלטע אידען מיט לאנגע ווייסע בערד, יעדער איר איז אנגעטאהן אין טלית און תפילין אין האלט פאר זיך א גרויסע גמרא אין וועלכע ער לערענט. אויף דער פראגע, אויב זיא זעהט דארטען א בעקאנטען, האט זיא געזאגט, אז זיא זעהט דעם אלטען רב פון איהר שטעדטעל, וועלכער איז ניט לאנג געשטאַרבען.

וואס איז דא אזא פארגעקומען?

וון מען זאל זאגען, אז דיא מיידעל איז געווען אין אזא צושטאנד אין וועלכען זיא איז בעריים צו גלויבען אלעס, איז ניט טיף גענוג,

וויל אויך גלויבען מוז מען אויך פערשטיין, וואס מען הערט און זעהט. אויך גלויבען מוז מען קענען אויסרעכענען, אויב מען דארף גלויבען, אויב מען קען גלויבען און אויב עס לוינט זיך צו גלויבען. און דאס איז דאך ביי דער מיידעל געוויס ניט געווען דער פאל, וויל איהר אביעקטיוער גייסט, וועלכער קען דאס אלעס טאן פאר איהר, איז דאך געווען איינגעשלאפען. וויא אזוי דען קען מען עס ערקלעהרען?

איך האב פריהער געזאגט, אז דער סוביעקטיוער גייסט האט בכוח צו־צופאסען איין זאך צו דער צווייטער: וועז ער זעהט אדער הערט עפעס א נייעס וועט ער גלייך ארויסרופען אין געדאנקען איין אנדער עהנליכען בילד, וועלכען ער האט א מאל געהערט אדער געזעהן. דאס איז אלזא, וואס דארטען איז פארגעקומען: אזוי גיך וויא דיא מיידעל האט געהערט דעם ווארט „גיהנום", האט זיא, ניט וויסענדיג אליין וואס זיא טהוט, עס גלייך צוגעפאסט צום גיהנום, וועלכער איז געבליבען אויסגעקריצט אין איהר מוח נאך דיא גאוועהנליכע שילדערונגען. אין אנדערע ווארטער, זיא האט גלייך אויסגעגריבעלט דעם גיהנום, וועלכער איז געלעגען אין איהר מוח פון אלטע צייטען און האט זיך עס פארגעשטעלט פאר די אויגען. דאס זעלבע איז פארגעקומען ביי דער צוטהער ערשיינונג: אזוי גיך וויא זיא האט געהערט דעם ווארט „גן־עדן" האט זיא גלייך אויפגעזוכט אין איהר ספר הזכרונות דעם בילד פון „גן־עדן", וואס איהר מוטער האט פאר איהר געמאהלען, און זייענדיג היפנאטיזירט, האט עס אויסגעקוקט ביי איהר אזוי וויא זיא וואלט עס זעהן טאקע אין דער ווירקליכקייט.

„אבער וואס האט דאס צו טאהן מיט אונזער ענין?" וועט דער לעזער פרעגען, „וואס פאר א שייכות האט היפנאטיזמוס מיט חלומות?"

עס האט שוין גאר א גרויסען שייכות, וויל היפנאטיזירען הייסט ניט מעהר, וויא מאכען איינעם שלאפעדיג, און דיא אלע בילדער וואס מען מאכט, אז דער היפנאטיזירטער זאל זיך פארשטעלען, קומט פאר גראדע אויף דעם זעלבען אופן וויא איינפאכע חלומות. א ראיה האט איהר, אז עס געפינען זיך פיעלע לייטע, ביי וועלכע דיא חלומות קומען פאר אזוי נאטירליך, אז זיי געהען ארום און טהוען געוויסע ארבייט אין שלאף, גראדע וויא דער היפנאטיזירטער. דאס זיינען דיא זאגענאנטע נאכטוואנדלערם.

וועז איינער שלאפט א נאטירליכען שלאף, קומט ביי איהם פאר דער זעלבער פראצעס, וויא ביי דעם וועלכער איז היפנאטיזירט. דאס הייסט, דער אביעקטיווער גייסט וועלט איינגעשלאפען וועהרענד דער סוביעקטיווער גייסט בלייבט וואך און איז בעריים איינצונעהמען געווייסע איינדרי־קע דורך פערשיעדענע קוועלען. וועז אזא איינדרוק קומט ארײן, רופט עס גלייך ארויס א עהנליכען אלטען בילד, וועלכער ליגט דארט אין וויינקעלע אין געדעכטנים־צענטראל, און דאס מאכט דעם אנפאנג פון א חלום.

רייד ענדיג וועגען דיא איינדריקע, מוז איך געבען א פאר ביישפיעלע, וויא אזוי זיי וועלען אריינגעבראכט וועז מיר שלאפען.

וועז איך בין נאך געווען א קלייניר איינגעל און געווואהנט אין א קליין שטעדטעל אין רוסלאנד, האט זיך מיר א מאל געחלום'ט, אז א הויז נעבען אונז האט געברענט, איך בין גלייך אוועקגעלאפען אין מארק און האב אנגעפאנגען ציהען דיא שטריק פון א גרויסען גלאק. דערביי האב איך אזוי הויך געשריען „פאזשאר", אז מיין מוטער האט זיך דערשראקען און מיך אויפגעוועקט פון שלאף. וועז איך האב מיך אויפגעכאפט האב איך געהערט, אז דער גלאק פון שטעדטעל קלינגט אויך טאג. איהר דארפט ניט פערגעסען, אז אין דיא קלייניע שטעדלאך, וועז עס מאכט זיך א פייער, קלינגט מען מיט'ן גרויסען גלאק. אזוי גיך אלזא, וויא איך האב אין שלאף געהערט דעם קלאנג, האט עס אין מיר ארויסגערופען דעם בילד פון א פייער. דא איז אלזא דער איינדרוק אריינגעקומען דורך דיא אויערן.

דאס זעלבע קען פאסירען מיט דיא אנדערע חושים. וועז עס זאל פלוצלונג אריינקומען אין אייער שלאף־צימער א געשמאקער ריח, וועט זיך אייך חלום'ען, אז איהר עסט געשמאקע מאכלים. אדער וועז עס מאכט זיך, אז אייער דעקע פאלט ארונטער און עס וועהרט אייך קאלט, וועט זיך אייך חלום'ען, אז איהר לויפט ארום נאקעטער הייד אין דרויסען אין א ברענענדיגען פראסט, אדער אז איהר קריכט באהוועסער הייט אין טיעפען שנעע, א. ז. ו., א. ז. ו.

דאס זיינען אלץ פעלע, וואו דיא איינדריקע קומען פון דרויסען. עס גיבען אבער אויך אינדריקע, וועלכע קומען פון אינווענינג. צום ביישפיעל, וועז אייגער איז הונגעריג, וועט זיך א גאנצע נאכט איהם פלאנטערן עפעס וועגען עסען. אדער וועז אייגער איז ניט געזונד, איבערהויפט וועז זיין מאגען איז פערדארבען און עס שפארט איהם אונטערן הארצען, וועט זיך איהם חלום'ען, אז מען דריקט איהם, אז מען שטיקט אין מען וואורגט איהם.

אבער דאס איז נאך ניט אלעס. וועז א גוטער סער איינדרוק רופט ארויס אירגענד וועלכען בילד ביי אייך אין געדאנקען, וועט עס נאך ביי דעם ניט בלייבען. דיזער בילד רופט ארויס נאך א בילד, וועלכער איז עהנליך צו דעם ערשטען;

און וועלכער פֿאסט זיך גראדע צו. דאָס צווייטע בילד רופט ארויס א דריטען, און דער דריטער א פֿיערטען, א. ז. וו. און אזוי ווערט צוזאמענגע־ שטעלט א גאנצע רייהע בילדער, וועלכע לויפֿען דורך אזוי שנעל דורך אייערע געדאנקען און וועלכע פֿאסען זיך אזוי צו אייגער צים צווויי־ טען, אז איהר מיינט דאָס איהר זעהט טאקי מיט אן אמת לעבעדיגע פֿערזאָנען, וועלכע אר־ בייטען און שאפֿען, און אז דיא אלע בעגעבענהיי־ טען, אָן וועלכע דיא איינדריקע דערמאָנען אייך, קומען טאקע פֿאר אין דער ווירקליכקייט.

אום דאָס צו מאכען קלאָהרער פֿאר דיא לעזער, וועל איך יעצט איבעראנייעם בעטראכטען מיין חלום און זעהען, וויא אזוי עס פֿאסט זיך מיין ערקלעהרונג.

איך בין זיך געלעגען נאכץ רוהיג און גע־ שלאָפֿען. איך וויים ניט, וואָס איך האָב דאמאָלס געטאָן אין שלאָפֿ, עס קען זיין, אז איך האָב דאן פון קיין זאך ניט געדאכט, און עס קען אויך זיין, אז איך האָב דאן ע'חלום'ט פון עפּעס, נאָר איך האָב פערגעסען פון דעם, וויל פיעלע גע־ דאנקע וויל־ען האָבען אז א שלאָפֿעריגער חלום'ט אימערצו, נאָר ער פערגעסט דאָס מיהרסטע; אָבער וויא דיא זאך איז, בין איך זיכער, אז איך האָב דאן פון דיא קומענדע בעגעבענהייט גע־ ווים ניט געדענקט. פֿלוצלונג האָט זיך דיא טיהר צוגעמאכט מיט אזא שטארקען קלאפֿ, אז דיא וועגד האָבען אָנגעפאנגען ציטערן. דאָס האָט אין מיר באלד ארויסגערופֿען אן אלטען איינדרוק, וועלכער אן אנדער שטארקער קלאפֿ, א שאָם פון א הארמאט, האָט אויף מיר א מאָהל געמאכט. דער שאָם פון הארמאט האָט, נאטירליך, ארויס־ גערופֿען א בילד פון א מלחמה און נעמליך פון דעם רוסיש־יאפֿאנעזישען קריעג אין מאנדזשו־ ריא, וויל וועגען דעם לעז איך יעצט אלע טאָג, און דער איינדרוק איז נאָך בייַ מיר פריש. דאָס וויעדער, האָט ארויסגערופֿען נאָך א בילד, וועל־ כער פאסט זיך גראדע דערצו, נעמליך: וויא אזוי דיא רוסישע סאָלדאטען וועלען טראנספּאָרטירט נאָך מאנדזשוריא, וויא אזוי זיי מוזען אויסשטיין אזוי פיעל צרות און וועהטאָגען, הונגער און קעלט אין דיא שמוציגע וואגאָנעס, וויל דאָס איז דער אייגדרוק וואָס איך האָב געקראָגען לעזענדיג דיא אמעריקאנער צייטונגען. דערפון בין איך אריבער צום סאָלדאטסקען ארט לעבען אין רוס־ לאנד גופא, וויא אזוי מען מוטשעט זיי נעבאָך בייַ דער „אוטשעניע" און מאנעווערעס, און פון דאָרטען איז מיר שוין זעהר גרינג געווען אריבער־ צושפּרינגען אין „גליקעלעם קלויז", וואו איך האָב פערבראכט א פּאָאר יאָהר פון מיין יוגענד.

איהר דארפט אָבער ניט פערגעסען, אז איך האָב דאָ מעהר ניט דערמאָנט דיא ראשי פּרקים, איך האָב זיך אָפּגעשטעלט בייַ דיא הויפּט־סטא־ ציאָנען. אין אמת'ן אָבער האָט דער חלום דורכגע־ מאכט א סך קלענערע סטאיציאָנען. מיט אנדערע ווערטער, יעדער בילד וואָס איך האָב דאָ דער־ מאָנט, איז צוזאמען געשטעלט פון א סך קלענערע בילדער, וועלכע זיינען צוגעפאסט אייגער צום צווייטען אויפֿ'ן זעלבען שטייגער. איך האָב זיך אָבער געמוזט פאסען קורץ וויל איך האָב נאָר געוואָלט געבען א קליינעם בעגריף, וויא אזוי דער חלום איז געווארען צוזאמענגעשטעלט.

יעצט קענט איהר שוין זעהן דייטליך, אז מיין חלום איז, אין דער אמת'ן, פאָרגעקומען פערקעהרט: אָנגעפאנגען האָט ער זיך פון דעם קלאפֿ און געענדיגט האָט ער זיך מיט מיין זיין אין „גליקעלעם קלויז". און אזוי קומען פאָר אלע חלומות.

אויך דארפט איהר ניט פארגעסען, אז דיא אלע בילדער זיינען דורכגעפֿלויגען דורך מיין געדאנק אזוי שנעל וויא א בליץ. א ראיה האָט איהר, אז בשעת איך האָב זיך אויפֿגעהאפֿט פון שלאָפֿ — און דאָס איז שוין געווען נאכדעם וויא איך האָב דורכגעמאכט דעם גאנצען חלום— האָב איך באמערקט אז דיא פענסטער האָבען נאָך געציטערט פון'ם זיץ, וואָס דיא טיהר האָט דערלאנגט.

דיא אונשטערבליכקייט פון דער זעעלע

„זיין ליבער נאָמען" בלאָזט איהר דיא נשמה, אריין אין גוף בשעת דער מענש ווערט געבאָרען, און זיא פליהט ארוים פון איהם, ווען ער האלט ביים אָבשטאַרבען, דער ניך און די נשמה ווערן פאַרגעשטעלט אלס צוויי פערשיעדענע זעלבסטשטענדיגע וועזען. דער גוף איז צוזאמענגעזעצט פון מאטעריע און איז שטערבליך, וועהרענד דיא נשמה איז א „גייסט", וואָס עקזיסטירט פון אויביג אָן און ווערט אויך אייביג עקזיסטירען, מיט אנדערע ווערטער: זיא איז אונשטערבליך.

יא זעעלע ווערט פאַר־ געשטעלט אלס א „גייסט", אלס א „רוחניות", אלס עטוואָס וואָס עקזיסטירט „פיר זיך", אונאָפהענגיג פון קערפער. זיא האָט נאָר שייכות מיט דעם קערפער דורך דעם וואָס

דיא נשמה קען דאַרום בשום אופן ניט בעטראכטעט ווערען אלס א זעלבסטשטענדיגער „וועזען", נאָר זיא מוז אָנגענומען ווערען אלס דיא אייגענשאפטען, דיא מעלות פון געהירן, אלס זיין פונקציאָן אָדער טהעטיגקייט. דאמיט איז אייגענטליך ניט געזאָגט, אז דיא ארגאנישע וועזען, וועלכע שטעהען אויך אזא ניעדעריגע שטופע פון ענטוויקלונג, אז ביי זיי האָט זיך נאָך קיינע געהירן ניט ענטוויקעלט, אז זיי האָבען קיין נשמה ניט. ביי זאָלכע ארגאניזמען איז דער באזים פון דער נשמה דער פלאזמא־קערפער גיבא. (פלאזמא איז אין אייוויים־ארטיגער קויגענשטאַפערבינדונג, וועלכער איז דער פונדאמענט פון אלע לעבען) ניט נאָר דער מענש בעזיצט א נשמה, נאָר יעדער לעבעדיגער וועזען, דען, וויא מיר האָבען שוין געזאָגט בעפאָר, בעטראכטען מיר דיא נשמה „אלס דיא סוממע פון לעבענס ערשיינונגען", אלס דיא אויסע־ רונגע פון לעבען. און דאָס בעזיצט יעדער לעבעדיגער וועזען. נאטירליך, ביי דיא מינים חיה'לעך, וועלכע שטעהען אויף אזא ניעדריגע שטופע פון ענטוויקלונג, אז ביי זיי האָט זיך נאָך ניט אָנגעהייבען צו ענטוויקלען דיא געהירן, אין דיא לעבענס אייסערונג אזוי שוואך, אז מען קען עס קוים רופען לעבען, דאָס איינציגע וואָס זיי טהוען, איז וואָס זיי וואקסען און פער־ מעהרען זיך. וואָס העבער אָבער מיר הייבען זיך אויף דעם לייטער פון ענטוויקלונג, גיפינען מיר, אז דיא געהירען פערגרעסערט זיך און פער־ בעסערט זיך ביז מיר קומען צום מענשען, וועל־ כער בעזיצט דיא שווערסטע און גרעסטע ג־ הירען. דיא פערגלייכענדע אנאטאמיע און דיא מיקראסקאָפישע אונטערזוכונגען פון דיא ג־ הירן האָבען בעוויזען, וויא צווי מאָל צווי איז פיער, אז וואָס גרעסער און שווערער דיא געהירען, אלץ מעהר גייסטיג ענטוויקעלט איז דער לעבעדיגער וועזען. נאָר דיא גייסטיגע ענט־ ווי קלונג היינגט אָפּ ניט נאָר פון דיא גרויס און געווי כט פון דיא געהירען, נאָר אויך פון דיא פארם, פון דער סטרוקטור (געבוי), פון דיא וועג־ דינגען, פלעכטונגען און כעמישע צוזאמענזעצונג. עס איז בעוויזען, אז דיא געהירען פון העכערע סארטען טהיערע האָבען אין זיך מעהר פעטט און פאספאָר, וויא דיא געהירען פון דיא טהיערע, וועלכע שטעהען ניעדעריגער. ביי א

זיין ליבער נאָמען" בלאָזט איהר דיא נשמה, אריין אין גוף בשעת דער מענש ווערט געבאָרען, און זיא פליהט ארוים פון איהם, ווען ער האלט ביים אָבשטאַרבען, דער ניך און די נשמה ווערן פאַרגעשטעלט אלס צוויי פערשיעדענע זעלבסטשטענדיגע וועזען. דער גוף איז צוזאמענגעזעצט פון מאטעריע און איז שטערבליך, וועהרענד דיא נשמה איז א „גייסט", וואָס עקזיסטירט פון אויביג אָן און ווערט אויך אייביג עקזיסטירען, מיט אנדערע ווערטער: זיא איז אונשטערבליך.

אויך אזא אופן קומט עס אויס, אז קראפט קען עקזיסטירען „פיר זיך", אונאבהענגיג פון דער מאטעריע. יעדער, ווער עס איז אביסעלע בעקאנט מיט פיזיק און כעמיע, איז איבער־ צייגט, אז דאָס איז גרונד פאלש: ער ווייסט, אז קראפט קען ניט עקזיסטירען אָהן מאטעריע, גראדע אזוי ווי א מאטעריע קען ניט עקזיסטירען אָהן קראפט.

דיא נשמה, דיא זעעלע, דער גייסט, אָדער ווי איהר זאָלט עס ניט רופען, איז דאָך אויך א קראפט. דיא אייגענשאפט פון ווערקען מא־ טעריע איז זיא? איז זיא דיא אייגענשאפט פון יעדע מאטעריע אָדער בלויז פון א געוויסע, בע־ שטימטע מאטעריע? דיא נשמה איז די סוממע פון לעבענס ערשיינונגען; זיא איז דיא פסי־ כישע, דיא גייסטיגע טהעטיגקייט פון קערפער, זיא איז דיא אויסערונג, דא אייגענשאפטען, דיא מעלות פון א בעשטימטע מאטעריע, נעמליך די מעלות פון מאכט פון קאָפּ פון די געהירען. גראדע אזוי ווי מען קען זיך ניט פארשטעלען דאָס זעהען, דיא ריאה אָהן איהר מאטעריעלען באזים —דיא אויגען, אזוי וויא מען קען זיך ניט פאר־ שטעלען דאָס הערען אָהן אויערען, אזוי קען מען זיך ניט פארשטעלען דאָס פסיכישע לעבען, מען קען זיך ניט פארשטעלען דיא נשמה אָהן איהר מאטעריעלען באזים—דיא געהירן.

פיטום (דאָס קינד וועלכעם איז נאָך אין מוטערס לייב) און ביי א ניי געבאָרענעם קינד איז דיא פֿראָפּאָרציע פון געהירענפעט און פאָספאָר פיעל וויניגער וויא ביי ערוואקסענע, דאפיר אָבער איז דאָרט פארהאנדען א סך וואסער. נאָר דאָס אליין איז נאָך ניט אלעס. מען האָט מיט בעשטימטהייט אויסגעפונען, אז וואָס מעהר דיא וועגדונגען און קנייטשען, וואָס טיעפער דיא טהאָלען פון גהירען זיינען, וואָס וויניגער כיממעטריש דיא טהיילען זיינען, אלץ העכער איז גייסטיגע ענטוויקלונג שטעהט דאָס לעבע־דיגע וועזען.

מיט דער ענטוויקלונג פון דיא גהירען פון קינד צום מאן שטייגט אויך זיין גייסטיגע ענט־וויקלונג און אומגעקעהרט: מיט דעם אָפּנעהמען, מיט דעם פאלען פון דער מאטעריע פון דיא גהירען, גהען אויך צוריק דיא גייסטיגע פעהיג־קייטען פון מענשען. מען האָט אויסגערעכענט, אז ביז דעם 25טען לעבענסיאָהר שטייגט דער מאהר אין גע־וויכט; ער בלייבט דאן שטעהען ביז צום 50טען יאָהר און פון דעם אלטער אָן הייבט עם אָן צוגעהן ריקוועהרטס. דיא מאהר וועהרט קלענער און לייכטער, ער ווערט צוואמענ־געצויגען. דיא פאהר ווערט גרויער, דיא בלוט וויינ־גער, דיא קנייטשען שמעלער און דיא כע־מישע צוואמענזעצונג איז כמעט דיא זעלבע וויא ביי א קינד. האנד אין האנד מיט דעם, וויא יעדען איז בעוואוסט, גהעהט אויך צוריק דיא אינטעליגענץ, דיא גייסטיגע קראפט פון מענ־שען. איין אלטער מענש ווערט קינדיש, און זעהר אָפט, וואָס מען רופט עובר בטל. דורכשניטליך וועגט ביי א נארמאלען מענשען דיא גהירען פון 3 ביז 3½ פונט, ביי מאנכען עטוואָס וויניי־גער און ביי מאנכען עטוואָס מעהר. וועז אָבער דער אונטערשיעד איז צו גרויס, איז דיא פערזאָן עטוואָעדער א געניע אָדער איין אידיאָט. דער כ׳ארך פון דעם געניאלען פראנצויזישען געלעהר־טען קיוויע האָט געוואָגען 4 פונט, דאגעגען האָט מען געפונען ביי אידיאָטען, אז זייערע גהירען האָבען געוואויגען בלויז 1—2 פונט.

אז אין דיא גהירען איז דער זיץ, דער פּלאץ פון דיא נשמה, דיענט אונז אלס בעסטער בעוויין פאָלגענדעם: מען האָט גע־מאכט אזעלכע עקספּערימענטען מיט היהנער: מען האָט ביי זיי שיכטענווייז ארונטער־גע־שניטטען דיא גהירן, און זיי־ערע גייסטיגע פעהיגקייטען האָבען זיך דאן פֿראָפּאָרציאָנאל פערקלענערט. מען האָט זיי גע־בראכט צו א צושטאנד, וואו יעדע זעלבשע טעהעטיגקייט האָט אויפגעהערט, יעדע פעהיגקייט אויסגעלאָשען, יעדע עמפינדונג איז געווען פער־נכיטעט. האָט מען זיי אווקגעליגט זיינען זיי נעלעגען טאקע וויא אין היהנערפלעט; האָט מען דיא אונשטערבליכקייט פון דער זעעלע 2 זיי אווקגעשטעלט זיינען זיי געשטאנען אָהן בעווועגונג; ערנהערען האָט מען זיי געמוזט אויפ׳ן קינסטליכען אופן. בקיצור זיי האָבען גע־לעבט וויא א פלאנץ און דאָך האָבען זיי אזוי געלעבט מאנאטען און יאָהרען לאנג.

דאָס זעלבע איז אויך מיט דעם מענשען: וועז מען צושטערט א געוויסען פלאץ אין זיין גהירען, פערליירט ער דיא שפראכע־פעהיגקייט, צושטערט מען אן אנדער פלאץ, פערליירט ער דאָס גהעהר, דאָס זעהען, דאס גדעכטנים, און ז. ו.

„יעדער גדראנקען, זאָגט ביכנער, ווערט אין גהירען גבאָרען, יעדע ארט פון עמפאנג און פיהלונג קומען נור פאָר אין גהירן יעדע ארט פון וויעלעמענטארנעמונג, יעדע ארט בעווע־גונג גהעהט נור ארוים פון גהירן".

פון דיא גהירען צושפרייט זיך א גאנצער נעץ מיט נערוועז, וועלכע ציהען זיך איבער־עם גאנצען קערפער און דורך זיי ווערט בע־דערשט דער גאנצער קערפער. דיא נערוועז פיה־לען ניט אליין, נאָר זיי רופען ארוים א פיהלונג דורך דעם וואָס דיא אייגדריקע, וועלכע זיי האָבען ערהאלטען, גיבען זיי מאמענטאן איבער צום גהירען. וועז איהר שלאָגט זיך אָפּ דיא האנד, פיהלט איהר דיא שמערצען ניט אין דאנד, נאָר אין גהירען. פרובירט דורכשניידען־דיא עמפינדונגס־נערוועז פון האנד, דאן קענט איהר שניידען וועז ברענען דיא האנד, וועט איהר קיין שום שמערץ ניט פיהלען, וויל איהר האָט אָבגעשניטטען דיא פערמיטלונג מיט דיא גהירען. וועז מען שניידעט דורך דעם נערוו, וועלכער פערבינדעט דיא אויגען מיט דיא גע־הירן, הערט מען אויף צו זעהען.

דאָס זעלבע איז אויך ריכטיג אין בעצוג אויף אונזערע בעווועגונגען וועלגען. ניט אין דיא מוסקולען, נאָר אין גהירען וועלט ארוים־גערופען בעווועגונג אין אירגענד וועלכען טהיל פון קערפער. דיא נערוועז זיינען דא בלויז דיא כשרתים, וועלכע גיבען איבער דיא מוסקולען דעם בעפעהל פון גהירען. צושטערט מען דיא נערוועז, וועלט דיא טהיילען, אין וועלכע דיא נערוועז זיינען צושטערט, גליימט, פאראליזירט. כענשען וועלכע ליידען פון רוקענמארך קראנק־הייט. האָבען גליימטע פיס, וויל דורך דיא קראנקהייט וועלט צושטערט דיא פערבינדונג צוויישען דיא פיס און גהירען.

איהר זעהט אלזא, אז אלע אייסערונגען פון לעבען, אָדער דאָס, וואָס מיר רופען נשמה, נעפינען זיך אין דיא גהירען, און גהירן פון זיי ארוים. מיר האָבען אָבער גזעהען, אז דיא גהירען געפינען זיך אויף פערשיעדענע שטופען

פון ענטוויקלונג; דאָס הייסט, אז דיא געהירען וועלכע דער געביל־דעטער איראָפּעער בעזיצט איצט, האָט געגומען הונדערטע טויזענדע פון יאָהרען ביז עם האָט אָנגענומען דיא יעצטיגע פאָרמע. דאָס בעדייטעט אלזאָ, אז דיא נשמה איז ניט אריינגעבאָזען געוואָרען א פאַרטיגע, נאָר זיא האָט זיך ביסלעבווייז ענטוויקעלט.

קען דיא נשמה זיין אונשטערבליך? איך מיין, אז נאכדעם, וואָס מיר האָבען געזאָגט, נאָך דיא אנזיכטען וועגען דיא נשמה, וועלכע מיר האָבען איבערגענגעבען נאָך וויסענשאפטליכע נאכפאָרשונגען, קענען מיר בלויז ענטפערען: ניין, און טויזענד מאָל ניין! מיר האָבען געזיהען, וויא דיא געהירען און איהרע פונקציאָנען דיא נשמה ענטוויקעלט זיך ביסלעכווייז מיט דעם וואוקס פון קינד, זיא בלייבט א געוויסען פעריאָד שטעהן און דאן הייבט זיא אָן צו גיהן ריקווערטס ביז זיא וועדט צוזאמענגעצויגען און הערט אויף אין נאנצען איהר טהעטיגקייט. דיא עקספערימענטען האָבען אונז בעוויזען, אז אונזערע חושים און גייסטיגע אייגענשאפטען זיינען פערבונדען מיט אייניצעלנע פּלעצער פון געהירען; וועלן מען צושטערט דיא פּלעצער, צושטערט מען צוגלייכער צייט אויך זייער פונקציאָן, מען צושטערט א טהייל פון דיא זעלע. דיא ערפאהרונג לערנט אונז, אז קוים הערט אויף דיא טהעטיגקייט פון הארצען, דורך וואָס עם הערט אויף אויך דיא טהעטיגקייט פון געהירען, אין דעם זעלבען מאָמענט שטעלט זיך אָפּ יעדע פסיכישע טהעטיגקייט, דאָס הייסט דיא נשמה הערט אויף איהר עקזיסטענץ. דען, וויא מיר האָבען בעוויזען, האָט דיא נשמה ניט קיין אייגענעם, זעלבסטשטענדיגעם לעבען, זיא איז בלויז דיא קומע פון געהירען־טהעטיגקייט, פון געהירען פונקציאָנען. וועז דיא פונקציאָנען האָבען אויפגעהערט צו עקזיסטירען, הערט אויך אויף צו גלייכער צייט צו עקזיסטירען דיא נשמה. זאָ דאָס מיט דעם טוידט פון מענשען הערט אויף צו עקזיסטירען ניט נאָר עם הערט אויף צו עקזיסטירען אויך דיא פסיכישע טהעטיגקייט פון גוף, ד. ה. עם הערט אויף צו עקזיסטירען דיא נשמה.

דר. איזאק ארטמאן.

וינטער — מעלאדיען

1

אין זומער, וועז דיא ערד איז גרין
און וועז דיא פעלדער בליהען,
בעזינג איך דאן נאָר פרעמדעם גליק
אין פרעמדע מעלאָדיען;
אין ווינטער, וועז דיא ערד איז גרוי
געהילט אין דיקע שנעען,
בעזינג איך דאן מיין אייגען לייד,
בעזינג איך מיינע וועהען . . . .

2

פון דיא וועגט און פון דיא שויבען
גלאנצט דער פראסטיג קאלטער שנעע,
אין דער פינסטער אין זיין שטיינגעל
זינגט בעטריבט דער סאָלָאווייי.
מעלאָנכאָליש און פער'חלומט
הער איך איין זיך, וויא ער טרילט,
און איך קען בעשטימט ניט זאָגען,
צו ער בענטשט עם צי ער שילט . . .
נאָר זיין בענטשען צו זיין שילטען,
וועך בעגרייפט עם קלאָהר, וועך ווייסט?
ס'איז דער אנבעשטימטער טרויער
אין זיין טרילען וואָס מיך טרייבט . . .

3

און ענדליך רוהט דיא קראנקע ערד
פון אָסיען אויסגעמאטערט —
געבענטשט זאָל זיין דער פרשטער שנעע,
וויא וואונדער שיין ער פלאטערט!...
וועז האָב איך שוין ביי מיר אין הערץ
דעם הערבסט אראָפּגעפאטערט? . . .
. . . . . .

4

זילבער־ווייסע ווינטער בלומען,
ווילדע פראסט־געשפּענסטער
בלאנקען דורך דיא קלייגע שויבען
פון מיין דונקלען פענסטער;
רייך פאנטאסטיש שפּרייטען אוים זיך
זילבער־בלאנקע צוויייגען,
און איך בליק און אין מיין דימיון
פליהען אלטע שטייגען . . .
בלייבע פראסטיגע חלומות,
טויטע פאנטאזיען,
און מיר דיינקט זיך, און מיר בייגקט זיך,
און דאָס הערץ נעהמט ציהען . . . .

יינקערס, נ. י. ה. רויזענבלאט.

דיא גייסטיגע וועלט

דיא ערד אלס געשיכטע־בוך.

ס איז אויך וועגען דיא באביליאָנער און פיעלע אנדערע פעלקער, וועלכע האָבען א געוויסע צייט אויבערגעקערט א וועלט אין וועסט־אזיען און וועלכע וועלען זאָגאר ניט דערמאָנט אין דער ביבעל. דיא צייט פון דער געשריעבענער געשיכטע איז איבערהויפט א קורצע. סך הכל איז וא אלט א יאָהר 2500, זייט דער פּעניקישער אדער סעמיטישער אלף־בית, דיעזע ערהאבענע און וועלט־איבערקעהרענדע ערפינדונג, איז פערשפרייטעט געוואָרען. שריפטען האָבען א לאָנגע צייט פריהער עקזיסטירט; אָבער עס איז געווען אזוי שווער עפעס צו פערצייכנען מיט זיי, אז מען האָט זיי געוועהנליך געברויכט ביי זעהר וויכטיגע אנגעלעגענהייטען. וואָס וווייטער צוריק אין דער פערגאנגענהייט, איז עס אלץ שווערער אין דאָרום אויך זעלטענער געווען צו לאָזען אן אָנדענקען פיר דיא צוקינפטיגע דורות אויף דיא איינפעקריצטע מאָנומענטען, וועלכע לייגען בעגרָאבען אין דיא ערטער, וואו עס האָט אמאָל געקאָכט א וועלט און וואו עס זיינען געווען דיא וויכעלאָך פון אונזער ציוויליזאציאָן. דיעזע מאָנומענטען זיינען שטומע עדות פון אמאָליגען לעבען, פון אמאָליגע גרויסקייט. זיי זיינען אויך איינבעשטרייטבאָר היסטאָרישע בעווייזע, וועלכע עפענען אייגפאך אונזערע אויגען אויף א פרַאגענהייט, פון וועלכער מיר וואָלטען זאָנסט נאָר ניט אָדער כמעט גאָר ניט געווואוסט.

איין שטיין מיט א קורצע אויסגעקריצטע אייפשריפט ערקלערט אונז אמאָל א גאנצע עפּאָכע אין דעם לעבען פון א פאָלק און צייגט אן אויף א געוויסע שטופע אין דער מענשליכער ציוויליזאציאָן. און ניט נאָר שריפטליכע מאָנומענטען, ואָנדערן אייגפאכע געצייג און געוואהר זיינען

דיא ערד אלס געשיכטע־בוך.

יא עהר דערצעהלט ניט נאָר איהר אייגענע געשיכטע וויא זיא איז געביליאָדעט געוואָרען, וויא זיא האָט זיך געענדערט אין פערלויף פון מיליאָנען יאָהרען, זיא דערצעהלט אויך דיא געשיכטע פון די מענשען, וועלכע האָבען אויף איהר געלעבט און געקעמפּפט זייט זיי האָבען אויפגעהערט צו זיין אָפענאָרטיגע בעשעפענישען. זיא איז א גרויסער בוך, וואָס מען דארף נאָר וויסען, וויא איהם צו עפענען און וויא צו לעזען—דאן ענטפּלעקט זיא אונז וויכליך פערָאבערגענע סודות.

וואָס דיא ערד דערצעהלט פון זיך זעלבסט איך איהר בעטער, וועלכע זיינען איהרע שיכטען אדער פאסען,—דערמיט בעשעפטיגט זיך דיא וויסענשאפט, וועלכע טראָגט דעם נאָמען געאָלאָגיע און וועלען מיר וועלען דא לאָזען אן א זייט. מיר וועלען נאָר וואַרפען א קורצען בליק אויף דעם, וואָס זיא שיידערט אונז וועגען דיא בעזיטיגע פערשוואנדענע פעלקער.

וען דיא ערד וואָלט ניט געהאלטען אין איהרע טיעפענישען פערשיעדענע צייכענס פון דיא פערשוואנדענע פעלקער, וואָלטען מיר געוואוסט פון אזא פאָלק, וויא צום בייספיעל, דיא אכיריער, דיא הערשער פון דער אמאָליגער מעכטיגער מלוכה פון אשור, ניט מעהר, וויא דיא עטליכע אנדייטונגען אין דער ביבעל און אייניגע שילדערונגען אין דיא גריכישע שריפטען, וועלכע זיינען דערגאנגען ביז אונזער צייט. דאָם זעלבע

וויכטיגע היסטאָרישע מאטעריאלען. א פּאָליטיקער שטיינדעל, א שערבעל פון א צובראָכענע כלי, א שטיקעל קופּער, בראָנזע, אייזען, א בייגעל, א ביסעל אש א. ז. וו.—דאָס אלעס, וועלכע מען געפינט עס נור ביי אויסגראָבונגען אין גרויסע ערטער פון דער ערד, זיינען רינגען פון א לאנגע היסטאָרישע קייט, וועלכע בינדעט אונז צו דער ווייטער פערגאנגענהייט, צו דיא ציוויליזאציעס, וועלכע אורעלטערן האבן זיך געפונען אויף א נידעריגערער קולטור־שטופּ, וויא דיא פעלקער, וועלכע זיינען נאָך ביז יעצט פערבליבען אין א ווילדען צושטאנד. מיט דער נאכפאָרשונג און סאָרטירונג פון אזעלכע אלטע זאכען בעשעפטיגט זיך א וויסענשאפט, וועלכע הייסט א־כעאָלאָגיע און וועלכע האָט געמאכט ריזיגע כאָרטשריטע אין נייגעהנטען יאָהרהונדערט אזוי וויא אלע אנדערע וויסענשאפטען.

אונזערע מוזאומען ווערען אלץ פולער מיט אזעלכע אלטע זאכען. דער זייטיגער בעזוכער וואָרפט קוים א בליק אויף זיי און, ניט וויליגענדיג, וואונדערט ער זיך, צו וואָס מען דארף צום ביישפּיעל, האָבען אויסגעשטעלט אין גרויסע זאלען אזוי פיעל פערשיידענארטיגע ליימענע וואזען, אבער פאר דעם וויסענשאפטליכען נאכפאָרשער זיינען זיי אן אוצר, א גאנצע וועלט. דיא אָדער יענע פארב, דער אָדער יענער צייכען אויף א וואזע זיינען פאר איהם וועגווייזערם צו דער פערגאנגענהייט און דיענען אלס וויכטיגע מאטעריאלען פאר דיא געשיכטע.

מיט דער הילפע פון ארכעאָלאָגיע איז די אלטע געשיכטע געוואָרן א וויסענשאפט מיט א פעסטען פונדאמענט, מיט אונבעשטרייטבארע בעווייזע. טויזענדע געלעהרטע ארבייטען דארום צי בעשטימען, וועלכע און וואו דיא אויסגעגראָבענע זאכען זיינען צוערשט געברויכט געוואָרן, און צו זיכען נאָך זאכען און מאכען נייע אויסגראָבונגען. בעזאָנדערם, נאטירליך, גראָבט מען און מען זוכט אין דיא לענדער פון דיא פארצייטיגע ציוויליזירטע פעלקער און גרויסע מלוכות, וויא כיצרים, בבל, אשור, פרס א. ז. וו. דיא פערשאָטענע חורבות פון אמאָליגע פאלאצען און טעמפּלער עפענען פאר אונז זייערע טהירען און פיהרען אונז אריין אין דיא פערבאָרגענסטע קאמערן. מיט דער הילפע פון דיא זאכען, וועלכע וואלגערן זיך דאָרטען, און דיא שריפטען, וועלכע זיינען אויסגעקריצט אויף טאָוולען און מאָנומענטען, קענען מיר יעצט מאָלען א בילד פון דעם לעבען פון דיא פערשוואונדענע פעלקער, וועלכע האָבען געבויט דיזע פאלאצען און טעמפּלען און פערציערט יעצט זייערע וויכטיגע פאסירונגען מיט דיא שריפטען, וועלכע זיינען ענטוויקעלט געוואָרן אין כערלויף פון יאָהר טויזענדע און וועלכע זייר נעבליבען א טיעפע געהיימנים ביז דעם אנפאנג פון לעצטען יאָהרהונדערט, וועו דער ענגיאלער שאמפאליאן האט אונז געגעבען א שליסעל צו דיא הארוגליפישע שריפטען פון מצרים, און גראטעפענדע האט אויסגעלייגט א וועג, וויא צו לעזען דיא קונעאפארמישע אדער פיילענארטיגע שריפטען פון אשור, בבל און אירערהויפט פון גאנץ וועסט־אזיען ביז א יאהר 600 פאר דיא קריסטליכע צייטרעכענונג, וועו דער אלפאבעט איז ערפונדען אדער, ריכטיגער, אויסגעארבייט געוואָרן און וועו עס האט זיך אנגעפאנגען דיא אמת'ע שריפטליכע לייטעראטור, וועלכע האט, נאטירליך, אויפגעלעבט דעם מענשליכען גייסט און מעכטיג בייגעטראָגען צו דער פערשפרייטונג פון ציוויליזאציאָן.

טויזענדער געלעהרטע ביכער זיינען שוין אנגעשריעבען געוואָרן איבער דיא אויסגעגראָבענע זאכען, און ריזיגע שטראָמען ליכט האבען דורך דעם בעלויכטען די פארציייטיגע וועלט מיט איהרע פיהרונגען, אייניכטונגען און גלויבענס, אבער ניט דער ערך פיעל מעהר אלטע מאָנומענטען ליגען נאָך טיעף אין דער ערד און וואָרטען אויף נייע נאכפאָרשער זיי ארויסצושלעפען און אויסצושטעלען פאר אונזערע אויגען אין דיא מוזאומען. יעדע נייע אויספירונג, וואָס מען גראָבט אוים אין דיא וויגעלאָך פון אונזער ציוויליזאציאָן, איז ניט נאָר א נייער מאטעריאל פאר דיא געשיכטע פון אלטע ציייטען, זאָנדערן א קנואל פון אויפקלערונג, פון גייסטיגען פּראָגרעס. וועו מיר געפינען, צום ביישפיעל, אין דיא פערשיעדענע הויפּט שטעדט פון אשור און בבל מאָנומענטען, אויף וועלכע עס זיינען אויסגעקריצט מיט פיילענארטיגע צייכענס דיא מעשיות, וועלכע וועלכע זיינען פערשפּרייט געוואָרן, זאָגט אונז גרויסע אויפמערקזאמקייט, וועלכע האָבען אויסגעפונען דיא אמת'ע שריפטליכע ליטעראטור, וועלכע האָבען אויפגעלעבט דעם מענשליכען גייסט און מעכטיג בייגעטראָגען צו דער פערשפרייטונג פון ציוויליזאציאָן.

טויזענדער געלעהרטע ביכער זיינען שוין אנגעשריעבען געוואָרן איבער דיא אויסגעגראָבענע זאכען, און ריזיגע שטראָמען ליכט האבען דורך דעם בעלויכטען די פארציייטיגע וועלט מיט איהרע פיהרונגען, אייניכטונגען און גלויבענס, אבער ניט דער ערך פיעל מעהר אלטע מאָנומענטען ליגען נאָך טיעף אין דער ערד און וואָרטען אויף נייע נאכפאָרשער זיי ארויסצושלעפען און אויסצושטעלען פאר אונזערע אויגען אין דיא מוזאומען. יעדע נייע אויספירונג, וואָס מען גראָבט אוים אין דיא וויגעלאָך פון אונזער ציוויליזאציאָן, איז ניט נאָר א נייער מאטעריאל פאר דיא געשיכטע פון אלטע ציייטען, זאָנדערן א קנואל פון אויפקלערונג, פון גייסטיגען פּראָגרעס. וועו מיר געפינען, צום ביישפיעל, אין דיא פערשיעדענע הויפּט שטעדט פון אשור און בבל מאָנומענטען, אויף וועלכע עס זיינען אויסגעקריצט מיט פיילענארטיגע צייכענס דיא מעשיות, וועלכע וועלכע זיינען פערשפּרייט געוואָרן, זאָגט אונז גרויסע אויפמערקזאמקייט, וועלכע האָבען

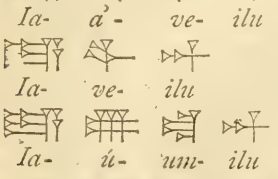

אנדער אויסווענ, וויא שטארק מיר זאָלען ניט גלויבען אין דער „געטליכקייט" פון דער תורה, קיין אנדער ברירה וויא נאָכצוגעבען, אז וועניגסטענס דער נאָמען „יהוה" אלס א גאָט—וואהרשיינליך, פּראָסט געוארט, פון פייער—איז בער

קאָט געווען צוויישען דיא סעמיטישע שטאַמען אין בבל און אשור. עס איז איבעריג דאָ צו בעמערקען, אז אזעלכע „ענטפֿלעקונגען" עפענען איינפאך דיא מוחות וועגען רעליגיאָן בכלל און דיא אידישע רעליגיאָן בפרט.

דיא פייַלענארטיגע שריפטען וואַרפען אלין א העלערען שיין אויף דער ביבעל. אנישטאָט צו זיין דיא הויפטקוועלע פאר דיא געשיכטע פון דיא פארצייטיגע פעלקער, וועלכע ווערן דערמאָנט אין דער ביבעל, וויא דאס איז געווען דער פאל ביז מען איז דערגאנגען וויא צו לעזען דיא היעראָגליפישע און פייַלענארטיגע שריפטען— הערן יעצט פיעלע דונקעלע שטעלען פון דער ביבעל, אזעלכע וואָס האָבען פערשאפט ניט ווייניג קאָפּ־ברעכענעם אלע קאָמענטאָרס, ערקלערט דורך דיא ענטדעקטע און איבערגעלעזענע שריפטען פון בבל און אשור.

פיר א גרינדליכע נאכפֿארשונג פון דער ביבעל איז יעצט אזוי נויטוועגדיג צו קענען אסיריאָלאָגיע (די וויסענשאפט איבער די שריפטען און געשיכטע פון בבל, אשור און פּרס) אזוי וויא לשון קודש.

דאָרום איז עס לייכט צו פערשטיין, אז דיא ענטדעקונג פון א סטאטוע פון א קעניג מיט דעם נאמען „דאודו" ביי אויסגראָבונגען, וועלכע ווערן יעצט געמאכט לעבען דיא שטאָדט באגדאד (אמאָליגער בבל), האָט ערוועקט דעם העכסטען אינטערעס אין דער געביל־דעטער וועלט.

דיא אויסגראָבונגען ווערן געמאכט אונטער דער אויפזיכט פון געלעהרטע, וואָס דער אוניווערזיטעט פון שיקאגא האָט ספעציעל געשיקט. פּראָפעסאָר בענקס, וועלכער האָט אויספיהרליך בעשריבען דיזע סטאטוע, ערקלערט, אז זיא איז פאָרלוויפיג דיא עלטסטע אן דער וועלט. צו דיזען שלוס איז ער געקומען דורך דיא צייכענס פון דער אויפשריפט, וועלכע געהערן צו דעם עלטעסטען כאַראַקטער. דיא אויפשריפט בעשטעהט סך הכל פון דרייַ צייַלען, וועלכע ענטהאלטען פאָלגענדע וועָרטער:

עסאר (דאָס איז דער נאמען פון דעם טויַ מעל).

לוגאל דאודו (מלך דאודו).

לוגאל אידנונקי (מלך פון אודנום).

דער נאמען „דאודו". איז עהנליך צום איי־דישען נאָמען „דוד". וועָרט דיזער „מלך דוד" וועָרט סטאטוע איז דאָ פאָטאָגראפירט און וועט בעשריבען אן אמעריקאנער מוזיאום, און אין וועלכער צייט ער האָט געהערשט אין בבל, וועט מען וואהרשיינליך דערגיין, וועָרט מען וועט מאכען ווייטערע אויסגראָבונגען אויף דעם אָרט און גרינדליכע נאכפֿארשונגען איבער אלע זאכען, וואָס וועלען דאָרטען צוזאמענגעקליבען וועָרן.

מלך דאודו פון בבל.
דיא עלטעסטע סטאטוע אין דער וועלט, אויסגעגראָבען לעבען באגדאד (בבל).

א זונען־מאָטאָר.

עס איז אייגענטליך קיין נייעס ניט צו גע־ברויכען דיא היין פון דער זון צום קאָכען, באקען א. א. וו. אזעלכע אינסטרומענטען זיינען פער־הלטנismעסיג אלטע. נור דער מענשליכער גייסט, וועלכער רוהט קיין מאָל ניט און טרייבט אלין אויסצופיהרען דיא לעגענדע פון פּראָמעטהעוס, האָט אויסגעפונען נייע מיטעל צו באנוצען זיך מיט דער זונענהיץ פיר מעכאניש צוועקען. דער גרונד־פרינציפ פון אלע ערפינדונ־גען אייַנצושפאנען דיא זונען־שטראהלען צו דער ארבייט איז דער זעלבער, וויא וען איהר זאָלט אָגצינדען א שוועבעלע מיט דער הילפע פון א עס איז יעדעמפאלס אינטערעסאנט צו בעמערקען, אז דיא שטאָדט „אודנום" וועָרט דערמאָנט אין דעם בעריהמטען געזעצבוך פון דעם באביל־אָני־שען קעניג „האמוראבי". וועלכער האָט געלעבט אין איין צייט מיט אברהם אבינו, וויא געלעהרטע האָבען עס בעוויזען, און וועלכער וועָרט דער־מאָנט אין דער ביבעל אונטער דעם נאָמען „אמרפל מלך שנער".

שפאקטיוולעזעל, וועלכע נעהמט אויף דיא שטראהלען פון קאנצענטירט זיי אין אייז פונקט, וואו וועלט גע־יפען פאקוס. דיא וויטערע ענט־וויקלונג צו בעקומען א העכערע חיץ פון דיא זיינען־שטראהלען אין פאקוס, איז וואס מעהר דיזע שטראהלען צוזאמענצוקלייבען מיט דער הילפע פון שפיגלען, גענאנט רעפלעקטאָרען.

דאס איז ניט אזוי לייכט אויסצופיהרען אין דער פראקטיק, וויא מען קען עס מיינען; אבער יעצט איז מען שוין אזוי וויט געקומען, אז מען קען בענוצען דיא זונען־חיץ פיר מעכאניש אר־בייט. אויף דער אויסשטעלונג אין סענט־לואי האט מען געקענט בעוואונדערן א זעהר קאמפלי־צירטען אפאראט, וועלכער האט קאנצענטירט דיא זונען־חיץ אזוי וויט, דאס ניט נור אלע מעטאלען פאט מען געקענט שמעלצען, זאנדערן מען האט דערגרייכט דיא אונגלויבליך הויכע טעמפעראטור פון 3500 גראדוסען פון צעלזיוס־טער־מאמעטער. ביי דיזע טעמפעראטור קאכען קוילען אזוי ווייא וואסער ביי דער טעמפעראטור 100. דער אפאראט איז אזוי אייננעריכטעט, אז 6170 קלייניע שפיגלען שטראהלען אף דיא זונען־חיץ אויף אירן פונקט, וואו עס איז צוגעפעסטיגט א טעפעל צום שמעלצען.

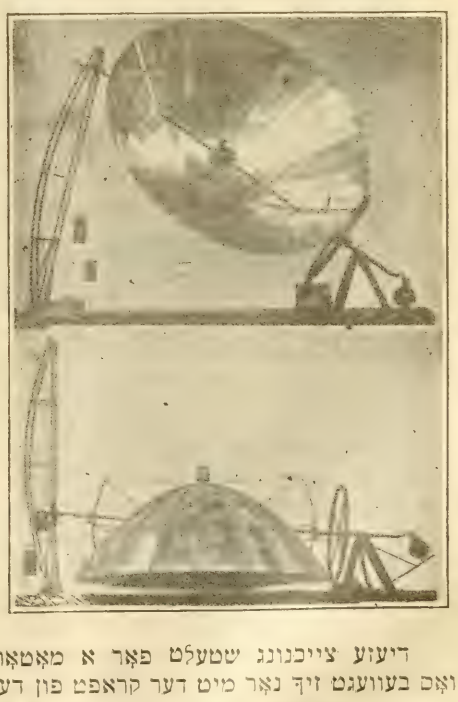

דיעזע צייכנונג שטעלט פאר א מאטאר, וואס בעווענט זיך נאר מיט דער קראפט פון דער זונען־חיץ. דאס איז דיא ערפינדונג פון א גע־וויכען דאקטאר בראון פון קענזעס. אין דעם פאקוס פון דיא רעפלעקטאָרען געפינט זיך א קיילעבדיגער קעסעל מיט וואסער. דיא חיץ פון דער זון וואנדעלט אום דאס וואסער אין דאמפף, און מיר בעקומען אויף דיזער ארט א דאמפף־קעסעל, וועלכער איז פערבונדען דורך א רעהר מיט א רָאד און א מאשינע, וויא מען קען עס זעהען אויף דער אנדערער צייכנונג רעכטס. דער רעפלעקטאָר איז אזוי צוזאמענגעשטעלט, אז ער זאל קענען שטענדיג פאקוסירן דיא חיץ אויף דעם קיילעבדיגען קעסעל.

נאטירליך דאס זיינען נאך אלץ פראבען פיר וויסענשאפטליכע נאכפארשונגען. פיר פראקטישע צוועקען האבען אזעלכע מאטארם אין שמעלצונגס־אפפאראטען קיין וועדרע ניט, וויל עס קאסטט צו טהייער. נאר מיט דער צייט וועט מען געווים אזוי וויט אויסבעסערן דיזע מאשינען, אז עס וועט אויך לוינען זיי צו גע־בריכען פיר אינדוסטריעלע צוועקען. יעדענפאלס קיפערט אונז די זון אן אייביגען רייזיגען זאפאס פון מעכאנישע ענערגיע, וועהרע געהט פערלָארען גראדע וויא דיא אייביגע מעכאנישע ענערגיע פון דיא ים־וועללען נור דארום, וויל מיר זיינען נאך ניט אין שטאנד איהר אנצו־ווענדען אין דער ינדוסטריע.

ארסעניק אין פלאנצען און חיות.

מיר האבען שוין אין מאל איבערגענעבען, אז אין אלע פלאנצען, וועלכע דער פראנצוויישער געלערטער נאטיע האט בעפיש אנאליזירט, גע־פינט זיך עטוואס ארסעניק (מייז־גיפט). אזוי וויא פלאנצען ענטהאלטען ארסעניק, איז עס אכט נאטירליך, אז אויך חיות זאלען האבען דיזען גיפט אין זייערע קערפערם. דאס בעדייטעט אלזו, אז פאר דעם לעבען פון פלאנצען און טיערע איז ארסעניק א נויטוועגדיגע זאך. אהן ארסעניק קען קיין אָרגאניש צעלע ניט עקזיסטי־רען גראדע אזוי וויא אהן קוילענשטאף. דאס איז זעהר א וויכטיגער פאקט פיר דיא נאטור־ווי־סענ־שאפט. נאך דיא לעצטע עקספעריימענטען און אויפרעכנונגען נעהמט א מענש איין אין זיך צוואמען מיט דיא שפיזי איבער 2 הונדערטליך פון א מיליגראם ארסעניק. דאס מאכט קנאפע 3 מיליגראם א יאהר. א מענש קען אזוי פיעל ארונטערשלינגען מיט איין מאל און גאר ניט פערגיפטעט ווערן. וויא בעוואוסט, קען מען זיך ריכ־געוווייז צוגעוואהנען אייניצונעהמען אולעכע דאזען ארסעניק, דאס עס איז ווירקליך א וואונ־דער וויא מען ווערט ניט פערגיפטעט.

ארסעניק געפינט זיך אויך אין ים־וואסער און טיף־וואסער. מאנכע סארטען פיש און רא־דיעך ענטהאלטען א בעזאנדערם גרויסע פרא־פאָרציע ארסעניק. וואס פיר א רָאלע ארסעניק שפיעלט אין דער אָרגאניישער וועלט, דאס וועט ייאהרשיינליך ערקלערט ווערן, וועז דיא נאטור־

ווייבענשאפט וועט מאכען נאך ווייטערע און ביעפערע פארטשריטע.

א וויכטיגע שטאדט־בעקערי אין פאלערמא.

ביי'ן ערשטען בליק קען זיך דוכטען, אז דיא איינפיהרונג פון א קהל'שע בעקערי אין א נעווייסע שטאדט האט נאר ניט צו טאן מיט עם גייסטיגען פארגרעם. וואס איז דער קונץ? וואס איז דיא חכמה? א קהל'שע בעקערי קען דאך שליסליך ניט זיין אינדוסטריעל בעסער, ווי א ווען א פריוואט־מאן זאל אייניכטען א בעקערי נאך דיא לעצטע טעכנישע מיטעל. נאנץ נעווים, אבער דאך פאדערט עס פיעל מעהר פארגרעם איינצופיהרען א שטאדטישע בעקערי, ווי מען קען עס זיך פארשטעלען ביי אן אבערכלעכיכע בעטראכטונג. דאכט זיך, עס איז נאנץ לייכט צו בעשטימען א נעוויסען טהייל קהל'שע נעלט פיר א שטאדטישע בעקערי—פרובירט עס אבער טאן אין דער ווירקליכקייט, וועט איהר זעהן, ווי פיעל שוויריגקייטען איהר וועט טרעפען אין אייער וועג, ווי פיעל רעאקציאנערע קרעפטע איהר וועט האבען צו בעקעמפפען, אנפאנגענדיג פון דיא פריוואט־בעקערס, וועלכע וועלען זוכען צו בעזייטיגען א געפעהרליכען קאנקורענט, און ענדיגענדיג מיט דיא לייטע פון דיא הויכע פענסטער, וועלכע וועלען אין דעם זעהן א געפעהרליכען שריט צום סאציאליזמום.

דער פאקט, דאס שטאדטישע בעקעריין זיינען נאך ניט איינגעפיהרט אפילו אין דיא גרעסטע שטעדט, צייגט אם בעסטען, ווי פיעל פארטשריט אין געזעלשאפטליכען לעבען מען מוז נאך מאכען אפילו פאר אזא לייכט־דורכפיהרבארע אייניכטונג. אויך אין דער סיציליא־נער שטאדט פאלערמא, וואו א קהל'שע בעקערי עקזיסטירט שוין איבער 10 יאהר, איז יא איינגעפיהרט געווארען ניט מיט'ן גוטען וויללען פון דיא שטאדט־פאטערס, נאר אונטער א צוואנג. דאדטען האבען נעמליך עטליכע תבואה־ספעקולאנטען און פאלקס־אויסהונגערער זיך פערבונדען צו העכערן דיא פרייזען פון מעהל און ברויט אזוי, אז דאס פאלק האט שליסליך געצוואונגען דיא שטאדט־פערוואלטערס צו ברעכען דיזען „רינג" דורך דיא גרינדונג פון א קהל'שע בעקערי, אנפאנגס האט דיא שטאדט זיך בענוצט מיט דיא באק־אויוועגס פון דיא דאמפיג מילי־טער. נאכהער האט דיא שטאדט איינגעפיהרט אן אייגענע מיהל און א גרויסע בעקערי. אזוי ווייא דיא ערשטע פראבעם זיינען זיהר גלונגען, האט דיא שטאדט שוין ניט געקענט אויפגעבען דיזע אונטערנעהמונג. יעצט באקט זיא 44 טוי־זענד פונט ברויט א טאג. דאס איז אונגעפעהר א זעקסטעל פון דעם ברויט, וואס וועדט גע־בראכט אין פאלערמא.

נאטירליך, וועו דיא שטאדט־פערוואלטערס וואלטען עס וועלען, וואלטען זיי געקענט אויף־הערען קהל'שע בעקערייען פיר דיא נאנצע בע־פעלקערונג; נאר יעצט האלטען זיי אן דיא בע־קערי, אום דער פריים אויף ברויט און מאקאראני זאל ניט געהעכערט וועדען פון ספעקולאנטען.

דער רעזולטאט פון דיזער אינטערעסאנטער פראבע איז פארלויפיג דאס ברויט איז געווארן בילליגער מיט א סענט אויף יעדען פונט אין פאלערמא.

א נוצליכע געצייג.

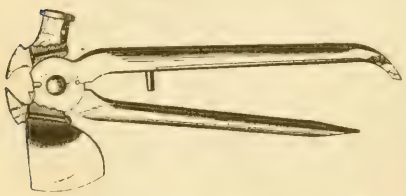

דיא געצייג וואס איז פארגעשטעלט אין דיזער צייכנונג איז ניט עפעס א וויכטיגע ער־פינדונג, נאר זעהר א נוצליכע זאך. זיא פראקי־טיזירט אינסטרומענטען צוזאמען: א האמער, א האק, אן אבצווייגע, א דראט־ציהער, א דראט־האקער, א פראבקע־ציהער, א העקל־מאכער און א ווינט. ערקלערונגען זיינען איבעריג—דיא צייכנונג צייגט עם. דער ערפינ־דער איז נאטירליך אן אמעריקאנער.

פ. קראנין.

גיב אונז א מלך

(שמואל א. ח.)

פילע שטילע, גוטע יאָהרען,
רוהיג, גלילאָך, זאט, צופריידען,
פריי פון פרעמדע, אייגענעהערשער
האָבען דאן געלעבט דיא אידען
אין דיא אלטע, אלטע צייטען,
אויף דיא פרייע ציון'ס פעלדער
ביי דעם ירדן'ס קלאָרע וואסער־
אין לבנון'ס אלטע וועלדער —
אלע וויא אין איין געזונדען,
ברידער שוועסטער ביי איין מאמען,
פול מיט ליבע, טרייהייט, פרייהייט
האָבען זיי געוואָהנט צוזאמען.

און דער אלטער, קלוגער שמואל,
וויא א זיידע פון דער משפחה,
פלעגט זיי געבען גוטע עצות,
פלעגט זיי שיינקען פריי זיין ברכה —
אָט דער אלטער נביא שמואל,
וואס פון זיינע יונגע יאָהרען
ניט געטרונקען האָט קיינע וויינען
און דיא האָר ניט אָבגעשאָרען,
וואָס האָט אימער זיך צו לערנען
אלע חכמות אָפּגעגעבען,
וואָס איז גרייט געווען פאר וואהרהייט
אָפּפערין זיך מיט זיין לעבען —

* * *

יעקב'ס חברה, וואָס זיי זיינען
ערשט ניט לאנג בעפרייט געוואָרען
פון דעם גלות פון מצרים,
וואו זיי האָבען לאנגע יאָהרען
דאָרט פערבראכט אין קנעכטין, בויען
טהורעמס, הייזער, פּיראמידען —
קענען זיי דען, וויסטע שקלאפען,
פון דער פרייהייט זיין צופריידען?
ווייה דעם שקלאף, וואָס לעבט די קייטען
וואס אין זיי איז ער געבאָרען!
פלוך אויף דעם, וואָס פאר א גאָלדען
קייט איז ער א שקלאף געוואָרען!

און עם האָבען זיך צוזאמען
ביי דעם אלטען נביא שמואל
אויפגעקליבען אלע אידען,
אויפגערעגט און אונצופריעדען;
„גיעב אונז שמואל—גיעב א מלך!
ער זאל אונז בעהערשען, פיהרען
אויף מלחמות—גיב א מלך
ער זאל איבער אונז רעגירען".
בלאס געוואָרען איז דעם אלטען
נביא'ס פנים—עס איז ניט פריילאך!
„קינדער! האָט ער אויסגעשריען
געבען וועל איך אייך א מלך!

איהר זאָלט אָבער וויסען פריהער,
נאָרען־מענשען, אייערע קינדער
וועט ער שפאנען אין זיין וואָגען,
וועט זיי טרייבען וויא דיא רינדער,
אייער מלך, דומע שקלאפען!
וועט אייך נויטען געהן אין סאָכע,
זיינע פעלדער וועט איהר מוזען
ארבייטען יעדע משפחה;
אייער שעהנע ליבע טעכטער
וועלען אים נאָר מוזען נוצען:
פּרעגלען, בראָטען, באקען קאָכען
נייהען, וואשען, קערען, פּוצען.

* * *

פיעלע יאָהרען זיינען פאָריבער־
שמואל ליגט שוין לאנג בעגראָבען;
זיינע וועלטער הערען זיך שטענדיג,
וויא ער וואָלט זיי אימער זאָגען,
און ניט איינמאָל האָבען אידען,
וועו ס'איז געווען זיי ביטער
אונטער שאל'ס, שלמה'ס ארבייט
און רחב'עסעם פייכטע ריטער.
און ניט איין מאָל האָבען אידען
אונטער יעדען יאָך א שווערען
זיך דערמאָנט אָן שמואל'ס וויעטער
און פערגאָסען טייכען טרערען...

בנימין ראָזענבלום.

זיך בעגעגענט

(סקיצע)

אכאר האָט דערהערט וויא מען קלאפט אין וואנט און האָט זיך אויפגעכאפט.

— וואו בין איך דא? האָט ער א קלעפער געטאָן, אויסרייבענדיג דיג דיא אויגען.

דער קליינער פענכטער מיט דיא אייזערנע גראטעס האָבען איהם דערמאנט וואָס מיט איהם האָט פאסירט:

עס איז געווען א שעהנער פריהמאָרגען, די זון האָט געשיינט העל, ליכטיג און געוואָרפען איהרע פרייהדליכע שטראהלען אויף דער ערד, דערקווייקענדיג אלעמען מיט דער זיכער האָפענונג, אז דער גראָער הערבסט וועט נאָך ניט אזוי גיך אָנקומען. דיא לופט איז געווען פריש און אנגענעהם, און זאכאר'ן האָט זיך פערוואָלט ארויפקריכען אויבען אויפ'ן „אימפעריאל" פון טראמוויא, מיט וועלכען ער האָט געדארפט פאָהרען.

אין אמת'ן האָט ער נעדארפט זיין ניט ווייט, אין ביי אזא גוטעם וועטער וואָלט ער נערן גענאנגען צו פוס, אָבער מען דארף פריהער פטור ווערען פון „די צוויי".

„די צוויי" לאָזען איהם ניט לעבען שוין א הודש נאָכאנאנד. איינער א הויכער מיט א לאנגע שווארצע באָרד, מיט קאָכעדיגע שווארצע אויגען, דער אנדערער אנ'עלטערער, א בלאָנדין, מיט א נעבעך'דיגע צורה, מיט א הילוך פון א געווען־זעם בעל־חטא, געהען איהם שטענדיג נאָך, וויא א שאטען. ער האָט זיך שוין מיט זיי אזוי צוגעוויהנט, אז ער פלעגט זיך פשוט וואונדערן, ווען זיי פלעגען אויף א פאָר טעג פארפאלען ווערען. ארויסגעהענדיג פון שטוב, פלעגט ער ווייסען, אז דעם שווארצען וועט ער געפינען ביים רעכטען ווינקעל, דעם בלאָנדען—ביים לינקען, און ער האָט כמעט קיינמאל קיין טעות ניט געהאט.

אין דעם שעהנעם פריהמאָרגען, ארויסגעהענדיג פון שטוב, האָט ער געפונען „די צוויי" שטעהענדיג ניט ווי זייער מנהג איז געווען אין דיא ווינקעלאָך, נור ביידע צוואמען אין פונקט אנטקעגען טויער. „עט האָב זיי צעהן שווארץ־יאָהר", האָט זיך זאכאר בערוהיגט: „איך וועל זיך ווי עס איז ארויסדרייהען פון זיי", און איז אריבגעקראָכען אויפ'ן אימפעריאל.

דיא צוויי זיינען זיך ארויף אויפ'ן טראמוואי און זיך ארייגעזעצט אינעווייניג.

„איצט—האָט זאכאר וויטער געטראכט—איז א זייגער צעהן. „אהין" דארף איך קומען אום איינס. אין דרייי שעה צייט וועל איך פון זיי פטור ווערען".

און ער האָט אָנגעהויבען געמוי צו בעטראכטען זיין פלאן.

„איך וועל צופאָהרען מיט'ן טראמוואי ביז'ן דרכהייף אויף נאדעשזדינסקאיא; דאָרטען לייף איך דורך דעם דורכהייף, פארקירעווע זיך רעכטס, גיע אריין אין נום. 12, שנייד איהם איבער אויף לינקס, כאפ א פוהרמאן, פאָהר צו בויז נאבערעשזני און דאָרטען... דאָרטען קען איך זיך קירעווען אויף אלע זייטען, אי מיט'ן דאמפ־פער, א, מיט'ן אָמניבוס אי מיט'ן טראמוואי".

ער האָט זיך נאָך אמאל איבערגעלייגט דעם פלאן, האָט אויסגערעכענט פינקטליך יעדען דער מארשרוט וועט דויערן און איז געבליבען מיט זיך צופרידען.

אויף נאדעשזדינסקאיא איז ער ארָאבנע־שפרונגען, האָט זיך א לאָז געטאָן אין דורכהייף און געוואָלט פערשווינדען. אָבער דא האָט מען איהם אָנגעכאפט פאר ביידע הענט, ארויפגע־יעצט אויף א קארעטע און אוועקגעפיהרט אין „אכראנקע".

און דערנאָך האָט מען איהם אויסגעטאָן נאקעט און בארפעס, אויסגעזוכט אלע קעשענעס, ארום געטאפט די נעט, אלץ געדריהט און גע־קנייצט, ארום געקוקט די שיך פון אלע זייטען, פערשריבען אלץ, וואָס מען האָט ביי איהם ge־funden און אוועקגעפיהרט אין א זייטיגען צימער.

און דערנאָך זיינען ווידער געקומען צווויי, אָבער שוין נאָר אנדערע, איהם ארויסגעזעצט אין א קארעטע, אוועקגעפיהרט צום וואָקזאל, זיך ארויסגעזעצט מיט איהם אין וואגען און אוועקגע־פאָהרען.

זיי זיינען געפאָהרען זעהר לאנג, א גאנצען טאָג און א גאנצע נאכט. זיי זיינען דורכגעפאָה־רען כטאנציעס גאָר אָהן א שיעור, שטעדטע, שמעדטלאָך און דערפער. פאסאשזירער־אָבען זיך געביטען אלערליי און אלע ווייל: רייכע,

אר עמע, מיט קאפּעלושען, אהן קאפּעלושען, יונגע, אלטע; עס האָט געקאָכט, געטומלט, — און ער פּאָהרט אלץ און פּאָהרט.

און דערנאָך האָט מען איהם געבראכט אין א שוואנדרמסקע, מען האָט איהם געפּרעגט ווי מען רופט איהם, ער האָט געהייסען זיך איינקוקען אין זיינע פּאפּיערן, „זיי האָבען זיך אָנגעהויבען צו בייזערן, ער האָט זיי געשיקט צום טייוועל. און דערנאָך האָט מען איהם געבראכט אהער.

זאכאר האָט אראָפּגעווארפען פון זיך דעם מאנטעל, מיט וועלכען ער איז געווען צוגעדעקט, האָט זיך אויפגעהייבען פון בעטעל און אָנגעהויבען ארומצוקוקען זיין נייע דירה.

ערשטענס דאָרף מען זעהן, וואו געהט אריין דער פענסטער: „א קשיה אויף א מעשה, אפשר?...“ דער נאדזיראטעל, אמת, האָט איהם נעזאָגט, אז מען טאָר קיין זאך ניט אומרוקען פון אָרט, אָבער וואָס איז ער שולדיג, אז דער פענסטער איז אזוי הויך? ער האָט צוגעטראָגען דעם בייזקעל צום פענסטער, האָט זיך געשטעלט אויפ'ן בייזקעל און אָנגעהייבען ארויסצוקוקען אויף הדוסען.

וווי־גאנץ־ווייט זעהט זיך דער בעגולטע־שפּיץ פון א קלייסטער, וועלכער בלאנקט איצט אויפ'ן זון. דערנאָך זעהען זיך עפּעם בערג, ווייס־טע פּלעצער, נעהענטער — א געסעל, וואָס ציהט זיך ביז'ן טייך... דאָס איז אלץ גאָר נישט. וואָס איז אָבער דאָ נעבען טורמע?

ער האָט צוגערוקט דעם טישעל אין זיך געשטעלט אויף איהם: עס איז אלץ צו נידריג. ער האָט ארויפגעשטעלט דעם בייזקעל אויפ'ן טישעל אין אלץ ארויפגעקראָבען גאָר אייבען. איצט זעהט ער אלץ: זיין פענסטער געהט ארוים אויף א הייף, וואָס איז ארומגערינגעלט מיט א הויכען שטיינערנעם צוים; אויפ'ן הייף שפּאציירט אריס א נאדזיראטעל הין און צוריק; דאָרטען, הינטערן צוים, זעהט זיך א סאָלדאט מיט'ן ביקס אויפ'ן פּלייצע; דאָ בייַ'ן זייט איז עפּעם א הייזעל, וואו די נאדזיראטעלעך געהען אריין און ארוים... א בנים מען וועט דאָ מוזען פערבלייבען ביז מען וועט הייסען געהן. וואוהין? — דאָס איז פּאר זאכאר'ן אלץ איינס.

ער האָט פאנאנדער־גענומען זיין טורעם, האָט אלץ צוריק אוועקגעשטעלט אויף זייערע עטער און גענומען ארום געהן איבערן קאמער.

אויף דער הילצערנער טיהר, וואָס געהט אריוס אין קאריאָר, האָט ער דערזעהן אויסגעקראצטע בוכשטאבען. זיי זיינען אפילו געווען קרום־לאָם, אָבער מען האָט געקענט איבערלייענען דעם גאנצען נאָמען. אזעלכע נעמען זיינען אויך געווען אויף דיא וועגט, הינטערן אייוועז און איבערן בעטל.

ער האָט גענומען געהן פון וואנד צו וואנד: אומעטום נעמען מיט א דאטום, וועז זיי זיינען אויסגעטיפט געווארען. אנדערע שוין אלטע, לאנג אייזוערקריצטע און איצט פארקאלכטע, אנדערע שטעהען נאָך שפּאָגעל ניי, ווי פרישע מצבות. עס זיינען ניטאָ קיין שבחים, ניטאָ די יאָהרען ווי אלט יעדער איז, אבער דיעזע לאקאניש נעמען זאָגען א סך מעהרער, וויא דיא לאנגע טיטלען:

„מאיסיי לעווין“... וויפיעל וואלט מען געגעבען אנשריבען, וועז מען וואלט וועלען דערצעהלען פון איהם חאָץ א קורצע ביאָגראפיע. אן ארעמער שלאָסער קומט ער צופּאָהרען אין שטאָדט פון א קליין שטעדטיל, וואו ער איז אוים־געווארען דעם משך. ארבייט געפינט ער, אָבער ער וויכט נאָך עפּעם וואָס. ביי טאָג ארבייט ער אין רויך און דערשטיקענעם, ביי נאכט לעזט ער אין טראכט. אין א פּאָר יאָהר ארום וועלט ער א מיטגליעד פון דער דראָטיגער פּאציאל דעמאָקראטישע ארגאניזאציע. ער לייבט, שמאיעט, ווייל אליין אָבטהאָן גאָר דיא ארבייט פאר אלעמען. אין א פּריע מינוט כאפּט ער זיך צום ביכעל, אָבער זיך אויפעזעצען שטודירען, וויא עס גע־הערט צו זיין, האָט ער שוין קיין צייט ניט. „דאָס וועל איך שוין איבערלעזען אין טורמע“—פלעגט ער שטענדיג זאָגען, דערזעהענדיג א גראָבען בוך, וועלבען מען מוז לעזען מיט א קלאָרען קאָפּ. איהם וועלט באלד ענג אין איין שטאָדט, פּאָהרט ער אריבער אין אין אנדערע; ער וועלט באלד א מיטגליעד פון א ראיאָן ארגאניזאציע. צו אר־בייטען אין וועלקשטאט האָט ער שוין קיין צייט ניט, און מאיסיי לייגט אביסעל צו הונגער, לעבט וואו א טאָג, וואו א נאכט און שואלעווען אויסצוגעבען אין איבעריגען קהל'שען רובל אויף צו דינגען א וואָהנונג. ער וועט זיך איצט אברו־רען...

„פּעטער איוואנאָוו“... א בן־יחיד ביי א טאטען א באנקיער און אליין „זיצט“ ער שוין דעם פינפטען מאָל. קיין רעוואלוציאנער איז ער קיינמאָל ניט געווען און איז בכלל ניט געווען קיין פּאָליטיקער. ער האָט שטענדיג געלעבט אין עולם הרוחניות, פלעגט זיך ארומטראָגען מיט דיא אידעען פון קאנט, העגעל, פייערבאך און אנדערע פילאָזאָפּען און פלעגט וועלען מאכען שלום צווישען זיי אלעמען. א אידעאליסט בטבע, א מאטעריאליסט אין פהילאָזאָפּישען זינען מיט א ווידער־טעם פון אידעאליסטישען אנארכיזמוס, פלעגט ער פון דעסטוועגען קיינמאָל ניט אב־זוטעהן פון זיינע חברים. ער האָט קיינמאָל ניט געהערט צו וואָסער ס'איז רעוואָלוציאָנערע ארגאניזאציע, נור אלע ארגאניזאציעס האָבען

איהם געקענט און זיך מיט איהם בענוצט. בעט
ניין איהם בהאלטען „ליטעראטור", ווייל
פֿעטער ניט איבער קיין צוויי וועדטער און
נעמט צו דיא ליטעראטור. בשעת מעשה וויים
ער אפילו ניט, וואו ער וועט עם בהאלטען, נור
כען קען זיין זיכער, אז ער וועט געפינען אר־
טיקל, אויב ניט ביי זיך, איז ביי א חבר. דארף
מען וואו עם איז שיקען א מענשען אנזאגען וועג־
גען אן ארעסט, שיקט מען פֿעטער איוואנאוו.
רופען זיך אן סטודענטען־אומרוהען, נעמט
פֿעטער איוואנאוו אין זיי אן אנטהויל. אהן
טומעל און לארעם ווארפט ער אראפ פון די טרעפ
דעם פוב־אינספעקטאר, רעדט מיט'ן דירעקטאר.
פיהרט ארויס געארעמט פין אאודיטאריום דעם
פראפעסאר, וועלכער וויל ניט וויסען בין קיין
„אנסטרוקציע", נעהמט אן אנטהויל אין דער
מנאמטראציעם, גיהט פאנאנדער וואדפען פראר
לקאמאציעם,—ער טהוט, מיט אין וואדט, אלין,
וואס זיינע חברים טהוען, און בליבט שטענדיג
א כענש פאר זיך.

זאכאר לעזט ווייטער די אייסגעריסענע
נומער:

„סאמואיל קאנאן", „מאריא קאין", „טא־
טיאנא באבראווא", „וואסילי מיראזוי"... אין
איין אנדער צייט וואלטען זיי אפשר געווען די
בחירי הדור, פֿאלקסיקער, פהילאזאפען, פֿאעטען,
שריפטשטעלער, קינסטלער, זיי וואלטען געווען
א ציערונג פאר א מלוכה. היינט פוילען זיי אין
דיא געפענגניסען, שמאכטען אין סיביר, ווערען
פערשוואנדעט פון דער וועלט גאר אהן א זכר.

די אלטע און נייע מצבות אויף די וועגט
האבען אין זאכארן אויפגעווארפט טרויעריגע
געדאנקען. ער האט פערליינט דיא הענט אויף
הינטען אין אנגעהייבען צו גהען איבערן כאמער.

פון אלין א כוח: עס האט זיך ארויפגעהאוען
דער פֿארהאנג, און ער וועט מעהרער ניט זעהן,
וואס עס קומט דארטען פאר אויפ'ן סצענע. ניטא
קיין קאמפֿף, ניטא קיין לעבען! אלין וועט זיין
פערדעקט מיט א גרויסטען וואלקען, עס וועט
זיך וועג־ניט־וועג דערהערען דער רויש פון א
דונער, דער גרויסטער וואלקען וועט אפשר וועג־
ניט־וועג אויפברעכען, און עס וועט א שיין טהאן
א ליכטיגער שטראהל, אבער נור אויף איין מא־
מענט. א גרויסטער וואלקען וועט ווידער פער־
שטעלען דיא ליכטיגע זון — א גרויסטע כמא־
אויבען, א גרויסטע פענסטערנים אין הארצען.

און ווער ווייסט ווא לאנג?

א פאר יאהר דא אין געפענגניס. איהם
ווייסט מען האלטען לאנג: אויף די „דאפראסען"
וועט ער ניט ענטפערן, און דיא בלוטיגע הינט
וועלען זיך אן איהם נוקם זיין. דערנאך עטליכע
יאהר סיביר, ווייט גאנין ווייט, ערגעץ ווא
אין קאלימסק. דארטען וועלען זיך ציהען לאנגע
יאהרען, ביז עס וועלען אין איהם אבשטארבען
זיינע אלע געפיהלען, זיינע אלע חושים, ביז ער
וועט פערלירען זיין כח און מוה, און אז ער וועט
זיך אומקעהרען צוריק, וועט ער שוין זיין א צו־
בו אכענער שארבען.

זאכאר האט אלין גיבער אנגעהויבען צו
גהען איבערן צימער, און וואס גיבער ער איז
געגאנגען, אלין לעבעדיגער האט געארבייט זיין
פהאנטאזיע, אלין שרעקליכער־זיינען געווארען
די בילדער, וועלכע ער האט זיך פארגעשטעלט.

— אבער וועך קלאפט דארטען?...

זאכאר האט זיך אנגעהויבען צו צוהערען.

געקלאפט האט מען מיט א געוויסען סים־
טעם, א פנים מען האט זיך מיט איהם געוואלט
דורכרויידען אויף א ספעציעלען לשון, אויף גע־
פענגניס־לשון.

— קלאפט קאף אן דער וואנד! האט זיך
זאכאר אויסגעשאלטען — ניט געטראפען דעם
ארט, איך וועל אויף באלד ווי איהר זעהט
ענטפערן.

זאכאר איז געווען זיכער, אז נעבען איהם
אין קאמער האט זיך ארויסגעזעצט א שפיאן,
וועלכער וויל פון איהם ארויסקריגען דאס, וואס
דיא זשאנדארמעריע האט ניט געקאפט ארויסצו־
קריגען.

דער „שפיאן" האט אבער אונערמידליך
געטאן זייעס. זיך אברוהענדיג א וויילע, האט
ער ווידער מיט מעהרער פרישקייט אנגעהויבען
צו קלאפען. דערנאנגענדיג עטליכע קלאפ איינע
נאך דיא אנדערע, פלעגט ער א וויילע אבווארטען
און אנהייבען צו קלאפען מיט א געוויסען כדר.
ניט בעקומענדיג קיין ענטפער אויף דיא קלאפ,
פלעגט ער אנהייבען צו קלאפען מיט אן אנדער
כדר, וועלכען ער האט געהאלטען פאר א ריכ־
גארן און פערשטענדליכערן.

„אפשר איז דאס א חבר?" איז דורכגע־
פליינגען ביי זאכארן אין קאפ. אלענפאלס דארף
מען זיך צוהערען. איך וועל איהם ענטפערן נור
: אם, וואס די שואנדארמען וויסען סיי־ווי־סיי
נאנץ גוט. אבער ווער וויים מיט וואס פאר א
שיפער ער קלאפט?

זאכאר איז צוגענאנגען צום וואנט און האט
דערלאנגט עטליכע קלאפ. „יענער" האט זיך
גלייך אבגעשטעלט און האט מיט מעהרער אימ־
פעט און קראפט אנגעהייבען פון דאס ניי.

— איינס, צוויי—האט געצעהלט זאכאר
די קלאפ—איינס, צוויי, דריי, פיער, פינף. דא
האט זיך יענער אבגעשטעלט, און זאכאר האט
פערשטאנען, אז עס האט זיך געענדיגט א בוכ־
שטאב. ער האט האסטיג אויסגעקריצט מיט'ן
נאגעל אויפ'ן וואנט א 2 מיט א 5 און דאס אנגע־

הייבען זיך צעהלען ווייטער.—איינס־איינס; איינס, צוויי־איינס, צוויי, דריי, פיער, פינף. דאָס האָט זיך יענער אבגעשטעלט אויף א לענגערע צייט, און זאכאר האָט פערשטאנען, או דאָס האָט זיך געענדיגט א ווארט. זאכאר האָט א קלאפּ געטאָן אין וואנט, געבענדיג דערמיט צו וויסען. או ער האָט דאָס וואָרט פערשטאנען. אמת, ער האָט נאָך נאָר ניט פערשטאנען, וואָס פאר א וואָרט דאָס איז, נור ער האָט געוואָלט בעקומען וואָס מעהרערע צאהלען, כדי עס זאָל איהם זיין מעגליך צו כאפּען דעם שיפער, אין דאָס האָט ער געוואוסט, אז כל־זמן ער וועט ניט געבען קיין קלאפּ אין וואנט, וועט יענער מיינען, אז ער האָט דאָס וואָרט ניט פערשטאנען, ער וועט אָנהייבען איבער א נייס און עס וועט קיינמאָל קיין סוף ניט זיין.

זאכאר איז געשטאנען און האָט געצעהלט דיא קלאפּ. פארשרייבענדיג די ציפער איינע נאָך די אנדערע. יענער האָט זיך אבגעשטעלט, זאכאר האָט ווידער געגעבען א קלאפּ אין וואנט, אבער אומזיסט: יענער שווייגט, משמעות ער וואָרט אויף אין ענטפער.

זאכאר איז שטענדיג געווען א מזיק אויף שיפערס, און איהם איז ניט שווער געווען איבער צו לעזען דיא נאנצע רייהע צאהלען: מען פרעגט ווי מען רופט איהם.

— גאָלדבערג! האָט ער געענטפערט.

— אייער נאמען?

—זאכאר!

— פון וואנען האָט מען איך געבראכט?

זאכאר האָט געענטפערט.

יענער איז ענטשוויגען געווארען. נור אין א ווייל ארום האָט זיך ווידער געהערט א קלאפּערי אין וואנט.

— וואו האָט איהר געוואָהנט פריהער?

טראכט ביי זיך זאכאר, דו ביסט עפּעס צו נייגיעריג. נור וואָס הארט דאָס מיר, או איך וועל זאָגען? „זיי" וויסען גאנץ גוט אָהן מיר, וואו איך האָב געוואָהנט.

זאכאר האָט אָנגערופען די שטאָדט, אין וועלכער ער האָט פריהער געוואָהנט.

עס איז ווידער שטיל געווארען, און זאכאר האָט געמיינט, אז מען וועט איהם שוין לאָזען צורוה. ער האָט אבער געהאט א טעות.

— פאר וואָס פרעגט איהר ניט, ווי מען רופט מיך? האָט דיא וואנט א פרעג געטהאָן א קלאָין־קשיה.

זאכאר האָט ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן.

— מיך רופט מען, האָט די וואנט אליין אָנגעהויבען צו הערצעהלען, מאריא פּאָוולאָוונא.

זאכאר איז בלייך געווארען, איז אבגעשפרונגען פון וואנט און האָט, ווי א משוגענער, אנגעהויבען צו לויפען איבערן קאמער. „קען דאס זיין?"...

— פון וואנען זייט איהר? האָט ער מיט א מוריסע לדיגע האנד געקלאפּט.

— איהר האָט קיין טעות ניט: פון פּ... מען רופט מיך מאריא פאוולאוונא.

עס האָט שוין איצט קיין ספק ניט געקענט זיין, או דאס איז „זי".

דאָס איז געווען מיט א יאָהר צוריק...

אויפ'ן גאס איז פינסטער חושך, דער הימעל איז בעדעקט מיט גראָע וואָלקענס, פון וועלכע עס גיסט זיך אָהן אויפהער א קלייניר, איבערדיכיגער הערבסט־רעגענדיל. די טראָפענס פאלען לאנגזאם, מיד, אונזיכער, גלייך ווי זיי וואָלטען זיך שלאָגען מיט דער דעה, צו עס לויגנט זיי צו פאלען וויטער, אָדער בלייבען הינגען דאָ אין דער לופטען. וועג־ניט־וועג כאפּט זיי דער ווינט אונטער, דרעהט זיך אוים מיט זיי, וואַרפּט זיי מיט גרוים צאָרן אויף דר'ערד, שמייכט זיי פאנאנדער אויף אלע זייטען, יאָגט זיי מיט גרוים אימפעט אין דיא אָפענע טיהרען אין טרייבט זיי מיט א פייפערייי אויף די שוויבען, וועלכע הייבען אָן פון שרעק צו ציטערן...

ביי מאריא פאוולאוונא אין צימער איז וואַרעם און ליכטיג, אז עס צוגעהען פשוט די גלידער. אין צימער איז א גרויסע אָרדנונג, אלץ ליגט אויף אכ'אָרט, אלץ איז קלאָר, ריין, אז עס איז פראָכט א מחיה א קוק צו טהאָן. די בעל־הבית'טע אליין איז עפעס הינט אויפגערעגט, וויי עס וווייזט אויס, פון געשפּרעך, וואָס זי פיהרט ניט זאכארן.

מאריא פאוולאוונא האָט שוין עטליכע צייט בעמערקט, או זאכאר לוואוויטש טראָגט זיך ארום מיט פערבראָגענע געדאנקען, און זי האָט געוואָלט בין ער אליין וועט איהר דערצעהלען וואָס מיט איהם טהוט זיך. זיי ארבייטען שוין א פאָר יאָהר צוזאמען אין דער ארבייטער־וועגונג, זיי געפינען זיך אין די זעלבע רעוואָלוציאָנערע אָרגאניזאציעס, זיי האָבען בייידע צוזאמען אזוי פיעל אריבער געלעבט, אז זיי האָט פערבונדען ניט נור דאס, וואָס זיי זיינען בייידע מיטגלידער פון אין „קאמיטעט", נור געפיהלען וואו עמערע, נעהענטערע,—געפיהלען פון פרייגדשאפט און נאָך אפשר מעהר—געפיהלען, וועגען וועלכע מען רעדט ניט, נור וועלכע רייבען אליין בייר זיך. מאריא פאוולאוונא האָט דערריבער געוואָרט, או זאכאר וועט איהר פערטרויען אין זיינע סודות. זי האָט אבער געהאט א טעות: מיט א וואָך צוריק האָט זאכאר איבער־גענעבען

אין „קאמיטעט" אז ער פאהרט קירצליך אב, און היינט איז ער געקומען מיט איהר זיך גע־זעגענען.

זיי ריידען שוין א שעה צייט, אבער זיי פיהלען ביידע, אז דאס וויכטיגסטע דארף נאך קומען, אז אלץ, וואס זיי האבען געהערט ביז איטצ איז נאך „ניט דאס" ; דאס אלץ איז געווען ווי א מין הקדמה צו א גרויסען ווערק, וועלכער דארף פערענטפערן הארבע שאלות, וויכטיגע פראגען. זיי ווייסען אבער ביידע ניט, ווי איבער־צוגעהן צום עיקר.

מאריא פאוולאוונא האט ניט אויסגעהאל־טען און האט די ערשטע אנגעהייבען :

— נו, זאכער לוואוויטש, לאמיר איצט אוועקלייגען דיא ביכער און ויכוחים אן א זייט : ניט וועגען דעם זייט איהר יעצט געקומען אהער.

זאכער איז אנטשוויגען געוואָרען.

— זאגט מיר, וועד טרייבט איהר פון דאנען ? האט מאריא ווידער אנגעפאנגען, זיך אויפהייבענדיג פון שטוהל און אנהייבענדיג צו גענהן איבערן צימער—וועד טרייבט איהר און וואהין פאהרט איהר ?

זאכארן איז ארויפגעפאלען א שווערע שטיין פון הארצען. ער האט זיך דערפיהלט ווי אייגער, וועלכער קארצעט זיך פון צאהן־שמערצען און וועלכער האט זיך ענדליך בעשלאסען צו ערלויבען דעם צאהן־ארצט ארויפלייגען די שליכעל אויף זיין קראנקען צאהן : נאך איין רגע, אזן ער וועדט פטור פון זיינע אלע אונערטרעג־ליכע שמערצען.

— „וועד טרייבט מיר פון דאנען ?"—איהר ווייסט גאנץ גוט, אז מיט מיר איז מען דא געזונע צופריעדען, אז צוויישען די ארבייטער וועט מען בעוויארן, וואס איך פאהר אב, און—גלויבט מיר—מיר אליין איז זיך שווער צו שיידען מיט דער שטאדט, וואו איך בין אויסגעוואקסען, מיט דער ארגאניזאציע, אין וועלכער איך האב גע־ארבייט, מיט אייניג געכאסטען, צו וועלכע איך בין שטארק, זהר שטארק צוגעבונדען...

זאכער האט אבגעכאפט דעם אטהעם, האט זיך אויפגעהייבען פון זיין ארט און אנגעהייבען לאנגזאם צו גהן איבערן צימער. מאריא פאוו־לאוונא האט איהם ניט געשטערט אין גאנצען אויסצוריידען, וואס ער האט אויפ'ן הארצען. זי האט זיך צוגעזעצט צום טיש און געזעהן רוהיג, ניט ארויסווייזענדיג מיט וואס פאר איין אונ־ערוילד זי דערווארט דעם סוף.

— איך וואלט דא פערגליבען וועד ווייסט זוי לאנג, אפשר ביז וואנען עם וואלט אנגעקומען מיין נאטירליכער טוידט, דער נאטירליכער טוידט פון יעדען רעוואלוציאנער, ביז וואנען מען וואלט מיר ארוף געטהאן צו בית־דין של מטה. אבער אין קלייניגקייט האט צופאלאנטערט מיינע גע־דאנקען. איהר געדיינקט נאך געווים דעם קישי־נעווער פאגראם, ניט אמת, מאריא פאוולאוו־נא, גאר א קלייניגקייט ! א מין טעות אין דער נעשיכטע... ווי למשל דערולעד'ס פיגור אין דער געשיכטע פון דער 3טער פראנצויזישער רעפוב־ליק. דערולעד'ן האט מען ארויסגעשיקט, די רע־פובליק איז געבליעבען א רעפובליק און אלץ געהט ווי פריהער. אין קישינעוו האט מען נע'הרג'עט עטליכע מענשען, א פאר פרויען פער־נעואלטיגט, ארויסגעלאזען אייפ'ן ווינט עטליכע הייזער... נו, מה רעש ? וועניג מענשען הרג'עט מען אין רוסלאנד ? וועניג ארביטער האט מען דערשאסען אין אופא ? וועניג בלוט האט הער־טען געפליצט אין דיא נאסען ?... ניט ריכטיג, מאריא פאוולאוונא ?

מאריא פאוולאוונא האט ניט געענטפערט. איהר געזיכט איז געווען בלאס, און זי האט זיך נעגעבען נעגוג מיה צו בלייבען ויצען רוהיג.

— א קלייניגקייט !... א טעות אין דער גע־שיכטע !... אזא קליניגקייט איז אויך געווען דער פאגראם אין האמעל, אזעלכע קלייניגקיי־טען וועלען אויך זיין נאך אייניגע איידישע פאגראמען, אויך וועלכע מען וואדט אומעטום!... אבער ווייסט איהר, וואס הייסט דאס אזא קליניגקייט פאר א נאנצען פאלק ? ווייסט איהר וואס הייסט דאס אזא קליניגקייט פאר דען איידישען בעוואוסטזיינדען ארבייטער, וועלכער האט מיט'ן נאנצען הארצען געגלויבט אין דער אפליפארטעט פון אלע נאציאנען, וועלכער האט בין איצט מיט האפנונג און גלויבען געקוקט אויפ'ן קריסטליכען פראלאטעריער און וועלכער דארף איצט מורא האבען, אז א שכורער פוייער. אין אפשר טאקי א שיכורער פראלעטאריער זאל ניט חרוב מאכען זיין וואהנונג, זאל ניט פער־געוואלטיגען זיין פרוי, זאל ניט צוריסען איבער־הויפט זיין קינד און זאל איהם גופא ניט אריינ־שלאגען צוועקעם אין קאפ ?...

— אלס דעמאקראטען — האט זאכער וויי־טער געדונערט—פראטעסטירען מיר געגען די פאגראמען און דריקען אוים אונזער האס און פעראכטונג דער רעגיערונג, וועלכע שטיצט אונ־טער און רופט ארוים אזעלכע פאגראמען. אלס סאציאלדעמאקראטען קעמפפען מיר געגען די קרונונג אין וועלכער אזעלכע פאגראמען זיינען מעגליך, אבער וואס טהו איך, אלס א איד ? לעב איך דען איבער צוואמען מיט'ן איידישען פרא־לעטאריאט זיינע ליידען און פערפאלגונגען ? פרייה איך זיך דען מיט זיין שמחה, טהייל איך דען מיט איהם זיין פערצווייפלונג ? וואס טהו איך פיר זיי, איך, אלס א סאציאלדעמאקראט, אלס א איד ? !...

— און אלס א נאציאנאליסט,—האט מא־
ריא פאוולאוונא אויסגערעדט, ווי פאר זיך.

זאכאר איז געבליבען שטעהן. זיין ge־
זיכט איז געווארען בלאס, דיא אויגען האבען
געפונקעלט, זיין גאנצער קערפער האט אנגענומען
אזא פאזע, גלייך ווי ער וואלט זיך וועלען א
וואפע טהאן אויפ'ן פיינד.

— מאריא פאוולאוונא,—האט זאכאר
אנגעהויבען מיט א פעסטע שטימע, דרויקענדיג
יעדען וואפרט, — אויב איהר מיינט מיר צו בע־
ליידיגען מיט דעם נאמען „נאציאנאליסט", האט
איהר א גרויסען טעות. יא, איך בין א נא־
ציאנאליסט: אלץ וואס בעריהרט מיין פאלק,
בעריהרט מיך אויך, און איך בעט ביי קיינעם
קיין ערלויבנים צו האבען אין זיך אזעלכע ge־
פיהלען, ווי איך בעט באר זיי קיין פערצייהונג!...

— מאריא פאוולאוונא, האט ער ווייטער
אנגעהויבען ווייכער, צו געהענדיג צו איהר נע־
ענטער און איהר נעהמענדיג פארן האנד, מא־
ריא פאוולאוונא, איך בין ניט קיין אוטאפיסט.
איך וויים גאנץ גוט, אז צו אזא מכה, ווי אנטי־
סעמיטיזמוס, איז איצט ניטא קיין רפואה, און
איך טראכט ניט אויס קיין נייע רעצעפטען פיר
דעם אידישען פראלעטאריאט. איך בין געווען
א סאציאלדעמאקראט און סאציאלדעמאקראט
בלייב איך. איך וויל נור זיין א אידישער סא־
ציאלדעמאקראט און וועל אידערלעבען מיט
דעם אידישען פראלעטאריער דאס, וואס ער
לעבט אידער ווי א איד. איך בין מיט איהם פער־
בונדען מיט אזוי פעל גייסטיג פעדעם, און
זיצענדיג דא, קען איך זיך ניט פיהלען אויף
אן ארט. איך ארבייט דא וויא א מאשינע, וועלכע
האט איהר ציעל צו בעשאפען סאציאלדעמאקרא־
טען, א מאשינע אהן א נשמה, אהן א לעבען.
וואס איז דאס פאר א חטא, אז איך וויל זיך
גאנצען צוזאמענשמעלצען מיט מיין טהעטיג־
קייט, אז איך וויל אין איהר לעבען מיט מיינע
אלע געפיהלען, מיט מיין גאנצען „איך"? צו
דען פערשטעהט איהר ניט אזא פראסטען און
נאטירליכען פערלאנג, איהר מאריא פאו־
לאוונא?!

— פערשטעהן פערשטעה איך גאנץ גוט,
לייעבער זאכאר לוואוויטש, ווי איך פערשטעה
למשל, פאר וואס „זי" האט איינגענומען סם,
בשעת „ער" איז איהר געווארן אונטרייי. אבער
מיר, רעוואלוציאנערען, דארפען קענען אפפערען
מיט'ן אויגענעם „איך" און פערשטיקען אין זיך
אזעלכע געפיהלען, וועלכע קענן אונז נור שטע־
רען אין אונזער טהעטיגקייט. דער נאציאנאל־
געפיהל איז בכלל א'ן איבריגער געפיהל אין
רייצען איהם אין זיך, איז געפערהרליך פיר אונ־
זערע אלגעמיינע זאכ...

דאס איז געווען דער לעצטער ועשפרעך
צווישען זאכאר און מאריא. „ווי נאהנט מיר
זיינען און ווי ווייט", האט זאכאר געטראכט
וועגען מאריא נאך דיעזען געשפרעך.

מיט א טרויעריגען הארצען און שווערע
געדאנקען איז זאכאר אבגעפאהרען אין ו... ער
האט געלאזען הינטער זיך די בעסטע יאהרען,
די לייבסטיגטע ערינערונגען פון זיינער אין—
מאריא פאוולאוונא, מאריא פאוולאוונא.
ער פיהרט איצט [illegible]

טיג צו איהר, איצט, וועו זי איז ניטא און איז
פון איהם פערשוואונדען אפשר אויף עוויג. „רע־
וואלוציאנערען דארפען קענען בעשטיקען אין
זיך אזעלכע געפיהלען, וועלכע קענען זיי שטע־
רען אין זייער טהעטיגקייט"—האט מאריא ge־
דאגט אין זייער לעצטען געשפרעך. זי וויסט דאס
געווים קענען, אבער איך?...

„פערשטיקען די געפיהלען" — צוריעב
זיך? וועניג אפפער ברייגען מיר אויפ'ן אל־
טאר פון אונזערע אידעאלען, אז מיר זאלען איהם
נאך דארפען אבגעבען אונזערע היילסטע און
טהייערסטע געפיהלען? ווער פאדערט פון אונז
אזא קרבן, ווער פאדערט פון אונז, אז ייערעדיג
רעוואלוציאנערען, זאלען מיר אויפהערען צו
זיין מענשען?...

זייענדיג אין וו... האט ער זיך אייניג
מאל געקליבען איהר צו שרייבען, נור עם איז
אלץ ניט אויסגעקומען. פון איהר ה[illegible]
קומען נור צוויי בריפ: אין ערשטען פ־רגט
זיא נור וואס ער מאכט, ווי ער פיהלט
זייטהיגט ער זיך ניט אין געלט, אין צוויי־טען—
צי קען ער זיי ניט בעהילפיג זיין אין ז[illegible]
לטעראטור פון אויסלאנד, וויל זייער „ערענעיג"
איז אריינגעפאלען. דיעזער בריף איז געווען
שיפרירט, געשריבען פערקירצט, וויא א טע־
לעגראם און נור צום סוף איז געווען דיא פראגע:
„פאר וואס ענטפערט איהר מיר ניט אויף מיין
ערשטען בריף? אפשר קלייבט איהר זיך צוריק
צו אונז?"

פאר וואס ענטפערט ער איהר ניט אויפ'ן
ערשטען בריף? א מאדנע פראגע! וואס וועט
נר איהר שרייבען, אז ער איז געזונט? אויך א
אינטערעס. וויי פיהלט ער זיך? זי וואלט געוויס
פערשטאנען וויי ער פיהלט זיך; אבער זי וועט
איהם פערשטעהן אויך מיט דעם זעלבען געפיהל,
ווי זי פערשטעהט די פסיכאלאגיע פון יענע,
וועלכע נעמט איין סם, וויל „ער" איז איהר
געווארען אונטרייי, אדער ווי די פסיכאלאגיע פון
יענעם אר־בייטער, וועלכער וויל ניט צישטעהן
צו א סטרייק, וויל זיין ווייב און קינדער וועלען
ניט האבען וואס צו עסען. —

און איצט זיצט זי דאָ ניט ווייט פון איהם !...

— ניין, אויך מוז איהר דערצעהלען אלץ, וואָם אויך האָב אריבערגעלעבט; אויך מוז איהר בעוווייזען, אז חאָץ זי איז מאריא פּאוולאָוונא, פערשטעהט זי ניט נאָכצוגעבן, נאכדעם וואָרט „מאריא“,—איינס, צוויי; איינס—דרייַ, פיער—איינס; צוויי—איינס, דרייַ, פיער...

„פּאָזהויטע זי הארצער!“ האָט זי נאָר פּלוצים דערהערט א דונערנדע שטימע אין איז געבליעבן שטהן, ווי פערשטיינערט: געבען איהם זיינען געשטאנען דער נאטצאלניק פון געפענגנים מיט צוויי נאדזיראטעלאך און האָבען איהם גערופען אין קארצער.

„או נאם סטוטשאט נעילזוא“ (ביי אונז טאָר מען ניט קלאפּען), האָט געזאָגט דער נאטשאלניק, בעגלייטענדיג זאכאר'ן דורכ'ן טיהר, און איז זיך אויפּ ווייטער.

סענקעס.

און זאכאר איז צוגעלאָפען צום וואגט, האָט געכאפּט די הילצערנע לעפעל און אָנגעהיירען מיט איהר צו קלאפען אין וואנט אזוי שמארק אז עס האָט געקלונגען איבער'ן גאנצען קאמער. איינס, צוויי, דרייַ—האָט זאכאר הויך געצעהלט זייער אייגענע קלעפּ, אויסקלאפענדיג דעם וואָרט „מאריא“,—איינס, צוויי; איינס—דרייַ; איינס, צוויי, דרייַ, פיער—איינס; צוויי—איינס, צוויי, דרייַ, פיער...

„פּאָזהויטע זי הארצער!“ האָט זי נאָר פּלוצים דערהערט א דונערנדע שטימע אין איז געבליעבן שטהן, ווי פערשטיינערט: געבען איהם זיינען געשטאנען דער נאטצאלניק פון געפענגנים מיט צוויי נאדזיראטעלאך און האָבען איהם גערופען אין קארצער.

„או נאם סטוטשאט נעילזוא“ (ביי אונז טאָר מען ניט קלאפּען), האָט געזאָגט דער נאטשאלניק, בעגלייטענדיג זאכאר'ן דורכ'ן טיהר, און איז זיך אויפּ ווייטער.

סענקעס.

דער קבר

דיא נאכט גייט ארונטער פּראָמערט און קראנק,
דיא בלאסע לבנה, זיא קוקט אזוי באנג.

זיא קוקט פון איהר טרעהרענדען הימעל־גלעצלט,
דורך'ן קרעכצענדען הערבסט, אויף דיא עלענדע וועלט,—

אויף'ן וויטען בית עלמין, דורך וואָלקענס און ווינד;
דאָרט גראָבט מען אָרימען קבר געשווינד.

עס שטויט דאָרט א קלייניע לויה ארום
און ארבייט מיט פליים אזוי ערנסט און שטום

און פּארטיג... אין לופטען פּערהילכט א געוויין,
עס יאָמערט דער עולם פון גרוים ביז קליין.

מען לייגט אין'ם קבר דעם טויטען אריין,
עס פּאלט אויף איהם שוואך פון לאנטערנע דער שיין.

און ס'גרילצען דיא רידלען, דאָס זעמדעל, עס קלאפט;
דיא וויטע לויה, זיא איילט זיך און כאפט.

איין וויילע, אָט וואקסט שוין א בערגעל ארוים, —
געענדיגט דיא ארבייט, מען וישט זיך דעם שוויים.

געענדיגט דיא ארבייט, דער עולם צופאָהרט,
און שטיל וועלט וואלט פוסט א יעדע דעם אייביגען אָרט.

דיא מענשען פערשווינדען מיט זייער געווין,
דער קבר, דער פרישער, ער בלייבט דאָ אליין.

ער בלייבט און ער קוקט אזוי שטיל אין דער נאכט,
פערשלייערט אין חושך, אזוי וויא פערטראכט.

און ס'דוכט זיך, עס שוועבט דאָ און טראָגט זיך פערבּיי —
א לעבען, א גאנצער, לעבט אויף דאָס ניי;

א לעבען, א וויסטער, פערוואָגלט און בייז
פערטערהרט און פערבלוטיגט, פערטרונקען אין שווויים;

א לעבען פול אנגסטען א לעבען פול פיין,
און דורך פון דער וויע ביז אין קבר אריין;

און עלענד און איינזאם, אזוי וויא דער שטיין,
וואָס ליגט ביי דעם קבר, אלס סימן, אליין;

און קאלט, וויא דיא גרוב; און פערצאָרעגט, פערשמאכט,
אזוי וויא דער הימעל אין אָסיען ביי נאכט.

און ס'גייהען דיא טעג, און עס קומט אויף דער וועלט
דער ווינטער, דער שווערער, מיט שנייען און קעלט.

עס פיהרט אין בית מדרש דיא אלמנה אליין,
און מאָרגענס, און אבענדס, איהר יתום'ל קליין.

דאָס קריינקליכע קול'כעל, עס קלינגט, וויא א קרעכץ,
דער קינדערשער קדיש, ער לעכערט דאָס הערץ;

דאן טראָגט זיך דער ווינד אויפ'ן בית עולם, און יאָגט,
און הודזשעט מיט קולות, מיט ווילדע, און קלאָגט;

דאן שטייט איבערן קבר א ענדלאָזער קרעכץ,
עס קרעכצען דיא בוימער פון לינקס און פון רעכטס!

עס קרעכצט דאָרט אָהן אויפהער, עס יאמערט אָהן סוף,
דער טויטער ער שלאָפט זיך זיין אייביגען שלאָף,

און ס'גיהען דיא טעג, און עס קומט אויף דער וועלט
דער פריהלינג פון שטראהלענדען הימעל-געצעלט;

דאן פרייליך לעבט אויף דיא נאטור און ערוואכט;
דאן בליהען דיא בוימער אין הערליכער פראכט;

דאן גייהען תעניתים און טרויריגע טעג;
דאן גייט דיא אלמנה אויפ'ן קבר אוועק;

דאן טראגט זיך א שרעקליך יללה אין לופט
עס רייסט פון'ם קבר צום הימעל און רופט.

עס שפאלטען דיא גוואלטען אין הימעל אריין;
דער הימעל ער קוקט אזוי זוהיג און פיין....

א ליעמין.

א פּראָלעטאַריער־ליטעראַטור

ער גייסטיגער צו־שטאַנד פון א פּאָלק דערייקט זיך אם בעסטען אויס אין זיין ליטעראַ־טור. דאָס פּאָלק וואָס שטעהט אויף א הויכע שטופע פון ענטוויקלונג בעזיצט אויך א הויך־ענטוויקעלטע ליטעראַ־טור. געוועהנליך בעטראַכט מען דיא זאַך אַנ־דערש; געוועהנליך עכטענט מען, אז דער גרוי־סער שרייבער אַדער דיא גרויסע ליטעראַטור ענטוויקלען דאָס פּאָלק צו א הויכע שטופע; דיא שרייבער אליין האָבען אָפט ליעב דאָס איבער־צוטרייבען, זיי בעטראַכטען זיך געוועהנליך אלס דיא אויסערוועלטע מענשען, דיא שמעטענע פון דער מענשהייט, וועלכע האלטען דיא גאנצע וועלט אויף זייערע בריייטע פלייצעס.

דאָס איז אָבער א גרויסער טעות. מען קען ניט לייקענען אז דיא ליטעראַטור האָט א גע־וואַל־סען אייגפלוס, אָבער זיא איז ניט דיא פיה־רערקע פון דער וועלט. דיא ליטעראַטור האָט נאָך קיין רעוואָלוציאָן ניט פּעראָורזאַכט; זיא האָט נאָך קיין ענדערונג אין מענשליכען לעבען פּעראָורזאַכט, ווייל דיא ליטעראַטור איז אליין יט קיין אורזאַכע נור א פּאָלגע—א פּאָלגע פון דעם גייסטיגען צושטאַנד פון א געוויסען פּאָלק אין א געוויסער צייט, אונטער געוויסע אומ־שטענדען.

„דער שרייפּשטעלער, זאָגט פּאול לאפארג, ער־צייגט אין ציעבידען צו זיינע סאָציאלע אומ־שטענדען; וואָס ער זאָל נים טהאָן, ער קען זיך פון דיא אראמיגע וועלט נים אראויסריסען. אונאויפ־הערליך, אונבעוואוסט און געגען זיין ווילען ווער־קען דיא אומשטענדען אויף איהם. צו ער לאָזט זיך אראָפּ אין דיא בויפּע פּערגאנגענהייט, צו ער שוועכט אין דיא וויסט צוקונפט, ער קען זיין ציוב נים אריבערגעהן... דיא ציוויגענאָסען, דיא מענשען וואָס לעבען אין זיין ציוב, זיינען עס, וועלכע גע־בען דעם שרייפּשטעלער זיינע אידעען, זיינע העי־דען, זיין שפּראך אין זיין ליטעראריש פּאָרמע. אין וויל דער שרייפּשטעלער איז אונטערוואָרפען אונטער דיזעלבע סאָציאלע און נאטירליכע אומ־שטענדע, איז ער אינשטאנד דיא ליידענשאפט פון דיא מענשען צו בעקרייפען אין צו שילדערן".

א הויך ענטוויקעלטע ליטעראַטור בעשאפט אלזא ניט דיא הויך־ענטוויקעלטע געזעלשאפט, זיא איז גיכער דער אויסדרוק, דער שפּיגעל פון דיזער געזעלשאפט.

אָבער ניט נור דער גייסטיגער צושטאַנד, זאָנסט אויך דער עקאָנאָמישער צושטאַנד שפּיע־געלט זיך אָב אין דער ליטעראַטור. און דאָס שיינט מיר, זעהט זיך ארוים ניט נור פון דעם אינהאלט, זאָנדערן אויך פון דיא אויסערליכע פּאָרמע. מיר שיינט, אז דיא אויסערליכע פּאָרמע פון א ליטעראַטור אין א'ן אויסגעצייכענטער גראד־מעסטער פון דעם עקאָנאָמישען וואָהל־שטאַנד פון א פּאָלק. דאָס פּאָלק וואָס איז דורכ־שניטליך עקאָנאָמיש בעסער געשטיקט, וואָס איז אימשטאַנד צו בעצאָלען בעסער איהרע שרייבער, וועט אויך האָבען א פיעל־זייטיגערע, א בריייטערע און א בעסערע ליטעראַטור.

עס וועט צו וויים פיהרען צו וועלען בריינ־גען פּאָזיטיוום בעווייזע פאר דיזע בעהויפּטונג, און עס טרעפט אפשר ניט אימער פּאָלשטענדיג צו, אויך וועל דאזדורך יעצט נור בריינגען דעם נעגאַטיוועז בעווייז, נעמליך: אז דאָס ארעמס־טע פּאָלק וועט האָבען דיא קלענסטע און אָרימס־טע ליטעראַטור, דאָס מיינט אָבער ניט, אז א'ן אָרים פּאָלק קען ניט ארוסברייננען קיין גרויסע טאָלאַנטען, לחלוטין ניט! דאָס מיינט נאָר, אז דיעזע טאָלאַנטען וועלען ניט ארוים־ברייננען דאָס בעסטע וואָס איז אין זיי.

אונזער אייגענע ליטעראַטור איז א'ן אויס־געצייכענטער בעווייז דאפיר. מישט דורך דיא גאנצע אידישע ליטעראַטור און אייך וועט זיך וואַרפען אין דיא אויגען אין זאך: דער פּראָלעטאַריער כאראקטער פון דיא גאנצע ליטעראַטור.

דיא זשארגאָנישע ליטעראַטור איז א פּראָ־לעטאַריער־ליטעראַטור דורך און דורך, אין איהר אויסערליכע פּאָרמע וויא אין איהר אינהאלט, פּאר אלע יאָהרען פון דיא זשארגאָנישע ליטע־ראַטור, קענט איהר קוים געפונען אין וויכטי־גען ראָמאַן. אפילו דיא וואָס האָבען א מאָל געשריבען ראָמאַנען, — פון דיא שונדר־שרייבער רעט זיך דא ניט האָבען דאָס אויך אוועקגע־לייגט אוים דעם איינפאכען און גוטען גרונד, וואָס אונזערע שרייבער, וויא דיא לעזער, בע־לאַנגען אלע צום פּראָלעטאַריער קלאַס. דיא שרייבער דארפען עסען, און ס'איז ניטא קיינער

וואָס זאָל בעצאָהלען פּאַר זייער אַרבייט. אונזער ליטעראַטור בעשטייט דאַרוּף מייסטענס פון סקיצען — סקיצען, וועלכע וועלן געדרוקט אין א צייטונג, וואָס מען קריגט פּאַר א סענט. אונזערע בעסטע טאַלאַנטען האָבען מעהר וויא גוטע סקיצען ניט אַרויסגעבראַכט. א סקיצע אין א סענט־צייטונג לעזט מען נאָך, א זאַמלונג פון סקיצען פּאַר 10 סענט קען מען נאָך וויא עס איז פּאַרקויפען א בוך אָבער וואָס זאָל קאָסטען א דאָלאַר, אַדער זאָגאַר א האָלבען דאָלאַר, קענט איהר ניט פערקויפען.

צוליעב דיזעלבע אורזאַכע האָבען מיר פון דער צווייטער זייט — וויניגסטענס אין אמעריקא — דיא אבנאָרמאַלע ענטוויקלונג פון דער דראַמען־ליטעראַטור. דאָס טהעאַטער איז, דורך זעלבסט־פערשטענדליכע אורזאַכען, אינשטאַנד צו בעצאָלען אביסעל מעהר, און אונזערע אלע סקיצען שרייבער און ניט־שרייבער האָבען זיך גאַנץ אויף דעם טהעאַטער וויא הונגעריגע וועלף. איהר קענט היינט קוים געפונען איינעם, וואָס מיינט אז ער קען שרייבען, ער זאָל זיך ניט בעשעפטיגען מיט דעם טהעאַטער, וואָס זאָל זיך ניט ברעכען דעם קאָפּ פאַר א „סיוושעט". צוליעב דיזעלבע אורזאַכען זיינען זאָגאַר גאַנץ אָרעמע לייכע מענשען גאַנץ פּלאַניאַטען (לי־טעראַרישע גנבים). דער פּראָלעטאַריער־שרייבער בער זוכט ברויט, וועלט ער א שווינדלער, גנב'עט ער ליטעראַטור, ציהט ער אויס קורצע סקיצען און לאַנגע דראַמען.

דאָס איז דער סך הכל פון אונזער גאַנצער ליטעראַטור אין איהר אויסערליכע פאָרמע — סקיצען און דראַמען! דאַרונטער איז נאַטירליך דאָ גאַנץ גוטע דראַמען, און ביידע האָבען דעם זעלבען אורשפרונג; דעם פּראָלעטאַריער.

וועז איהר נעמט זיך צום אינהאַלט פון אונזער ליטעראַטור, זעהט זיך דאָס ערשטע ארויס: א וועלט מיט קבצנים! אָנהייבענדיג פון מענדעלע מוכר ספרים „קליאטשע", זיין „פישקע דער קרומער" און די „מסעית בניימין השלישי"; איבערגייענדיג צו כפעקטאָר'ס „ענים ואביונים" שלום עליכם „סטעמפעניו", פּע־רעץ'ס און רייזין'ס, ערצעהלונגען, ראָזענפעלד'ס שירים, ארונטער ביז קאָברין און ביז ליבין'ס „צובראָכענע הערצער" זעהט מען ניט מעהר וויא קרעכצען און זיפצען.

אונזערע דראַמעס, אנשטאָט צו אמוזירען, מאַכען אונז וויינען; אונזערע הומאָריסטען, אנ־שטאָט צו קיצלען, שטעכען אונז; אונזער פּא־עטען, אנשטאָט צו זינגען, קרעכצען; איבערא־וואו איהר גיבט זיך א ריהר אין אונזער ליטעראַ־טור, זעהט איהר דעם זעלבען פּראָלעטאַריער־כאראקטער. עס איז אמת, דער פּראָלעטאַיער האָט ניט אימער דיא זעלבע צורה. ביי דיא אלטע שרייבער זעהט זיך ניט דער מאָדערנער פּראָלעטאַריער, דאַרטען צייגט זיך אנאנדער סאָרט אָריאַן, דאַרט זעהן מיר דעם מילמר, דעם ישיבה־בחור, דעם שנאָרער, וועהרענד אין דיא היינטיגע ליטעראַטור, און כפּעציעל דאָ אין אמעריקא, זעהן מיר דעם מאָדערנעם פּאַבריק־אַרבייטער. דאָס מאכט אָבער ניט אויס, דער א'נטערשיעד איז נור אין דער פאָרמע, דער קבצן איז דערזעלבער. עס איז דער זעלבער מלמד, דער זעלבער ישיבה בחור, ניט מעהר אין אמעריקא איז דער ערשטער געווארען א פּעדלער און דער צווייטער איז געגאַנגען אין פאַבריק ארבייטען. וויא דער עלטערער שרייבער אין רוסלאַנד איז געקומען פון בית המדרש, קומט דער יעצטיגער שרייבער אין אמעריקא פון באַבריק.

דיזע געדאַנקען זיינען מיר געקומען אויף דעם זינען טראַכטענדיג וועגען א נייעם סקיצען־שרייבער, וואָס אונזער ליטעראַטור אין אמעריקא האָט צוגעקראָגען אין דער פערזאָן פון מ. שמועלזאָן.

שמועלזאָן האָט ניט לאַנג אָנגעהויבען צו שרייבען זיינע סקיצען; און נאָך דעם דין פון דיא קריטיקער דאַרף מען איהם אפשר זיך נאָך לאַזען מוטשען עטליכע יאָהר איידער מען זאָל איהם בעאהרען מיט עטליכע וועהרטער. מיר שיינט אָבער, אז עס איז כדאי בעקאַנט צו מא־כען דיא לעזער פון „צוקונפט" מיט איהם.

שמועלזאָן איז ניט קיין אויסנאַהם פון אונ־זערע שרייבער. וויא דיא אנדערע, שרייבט ער קורצע סקיצען. און ער בעשרייבט דעם שאָפּ, ער שרייבט וועגען אָרימקייט. טראָץ דעם אָבער, שיינט מיר, הערט זיך ביי איהם א נייע נאָטע, א נאָטע וועלכע ווירקט א ביסעל ערפרישענד.

אונזער טיפּשישער פאַבריק־שרייבער איז ז. ליבין. אויף דיזען געביט האָט ער עטוואָס געליסטעט. אָבער ליבין האָט דעם גרויבען פעה־לער, — אָדער איז דאָס אפשר גאָר זיין מעלה — וויאָס ער מאָלט ניט קיין לעבעדיגע מענשען, ער מאָלט פאַסירונגען. ליבין האָט נור איין אר־בייטער מיט זיין כלה, אָדער מיט זיין ווייב, און א קינד אָדער צוויי. דיזער איינער, העכסטענס צוויי ארבייטער, שטעהן דאָס ביי איהם אויס אלע צרות. אורצוטהלען נאָך ליבין'ס סקיצען, זיינען אלע ארבייטער שווינדזוכטיג, הוכטענדיגע אָהן פים און אָהן הענד; האַלטען כסדר אין איין וויינען, מען וואַרפט זיי כסדר־ארוים פון דיא וואָהנונגען, א. ז. ו. וועך פיהלט אָבער אָן דיא אידיישע טהעאַטערע? וועך האָלט אויף דיא ויאַרייעטע טהעאַטערע? דיא טאַנץ פּראָפעסא־

רעז? וועד אונטערשטיצט דיא פוצערקעם פון דיוויזיאן סטריט? פון ליבין'ס ארבייטער וואל־טען דיא אלע אפילו ניט געהאט קיין וואסער אויף קאשע. עס מוז הפנים זיין נאך א סאָרט ארבייטער, וועלכע האלטען אויף דיזע אלע ליי־טע; אין ליבין'ס וועלט אבער לעבען זיי ניט. ליבין זעהט נור צרות און דחקות, אין דאדורך איז ער אימער מאנאטאן, דאדורך פיהלט איהר אימער, לעזענדיג זיינע א סקיצע, וויא אייך פעהלט עפעס; ס'איז, דאכט זיך, גאנץ גוט אָנ־געשריעבען, אבער דאך איז עפעס ניט אלעס ריכטיג, אייער גייסט רעווואלטירט ניט ווילענדיג, ס'איז אמת, און ס'איז דאך ניט אמת.

איך האב דא גערעדט פון ליבין, ווייל שמועלזאן שרייבט אויף דעם זעלבען געלאבענעם אין שטיילען סטיל, מיט דעם אונטערשיעד, וואס ביי זיהם זיינען אויסער סצענען אויף דא מענ־שען, טאקע ארבייטער, אבער לעבעדיגע מענשען, מענשען וואס זיינען קבצנים, וואס ארבייטען שנועד און מאכען א שוועד לעבען, זיי געפינען אבער אויך געלעגענהייט צו טהאן א לאך און א שטיף. מיט איין וואָרט: אין שמואלזאן האבען מיר א צווייטע און כערבעסערטע אויסגאבע פון ליבין.

דער בעשרענקטער פלאץ ערלויבט מיר, ליידער, ניט צו בריינגען עטליכע ביישפיעלע פון שמועלזאן'ס סקיצען. דער לעזער וועט מיר דאדורך דאס מאל מוזען גלויבען אויפ'ן וואָרט. דאן וועט ערשט צייט זיין פון איהם צו רעידען, וועז זיינע שריפטען וועלען ערשיינען אין בוך פאָרם, איך האב געמאכט דיזע עטליכע בעמער־קונגען, וויל מיר שיינט, דאָס זיין ביז־יעצטיגע ארבייט בערעכטיגט איהם צו אונזערע אויפ־מערקזאמקייט.

יאק.

צום ארטיקעל דיא לעצטע אמעריקאנער וואהלען.

By Courtesy of the New York American

טראכט — און עצט קענען מיר פאהרען און פאהרען אין רעגירונגס וואגען!

געקליבענע וועלטער

צוזאמענגעשטעלט אין אן אלפאבעטישער אָרדנונג פון ערקלערט פון פיליפ קראנין.

פיליפ קראנין,
רעדאקטאָר פון „דיא צוקונפט".

הקדמה.

עס איז שוין לאנג צייט ארויסצוגעבען א לעקסיקאן פון דיא פרעמדע וועלטער, וועלכע וועלען געברויכט און מוזען געברויכט וועלען אין אונזער אָרימען מאטע־לשון. דאָס וואלט געווס א גרויסע ערלייכטערונג ניט נאָר פאר דעם איינפאכען לעזער, זאָנדערן אויך פאר דעם שרייבער, וועלכער מוז זיך נעבאך פיעל מוטשען וועז ער וויל איבערגעבען אין א פערשטענד־ליכען זשארגאָן פילאָזאָפישע גדאנקען און וויסענשאפטליכע נאכפאָרשונגען.

וויא פיעל אזא שרייבער זאָל זיך ניט אָנ־שטרענגען אויסצומיידען דיא פרעמדע וועלטער, וועלכע וועלען געברויכט אין אלע אייראָפעאישע שפראכען, איז עס איהם אָפט מאָל גאנין אונמעגליך. וועז ער קען זיך אנדערש ניט העלפען אין מוז זיך בענוצען מיט א פרעמד־וואָרט, האלט ער עס געוועהנליך פאר נויטיג צו פערטייטישען דיזען וואָרט אָדער צו געבען אן ערקלערענדע בעמער־קונג. אבגעזעהען דערפון, וואס דאס פערנעהמט פלאץ אין צייט און שטערט אויך צו שרייבען גלאט אין פליסיג, קען דער לעזער ניט קריגען פון אזא קורצע פערטייטשונג אָדער בעמערקונג דעם ריכטיגען זינען פון דיא געברויכטע פרעמד־וועלטער.

מאנכע פרעמד־וועלטער פאָדערן בעזאָנדערס גרינדליכע און אויספיהרליכע ערקלערונגען, דאס זיינען מיסטענס וועלטער פון גריכישע אָדער לאטיינישער אבשטאמונג, וועלטער, וועלכע בע־צייכענען פילאָזאָפישע און וויסענשאפטליכע טערמינען. אָט אזעלכע וועלטער וועלען מיר דאָ ספעציעל אויסקלייבען אין אן אלפאבעטישער אָרד־נונג און דייטליך פערטייטשען. מיר וועלען אויס־לאָזען אזעלכע פרעמדע וועלטער, ווי „קאָפּיטאל", „קאנצעלאריע", „רעפובליק" א. ז. וו., וויל דער געווהנליכער לעזער פערשטעהט מעהר אָדער ווייניגער זייער מיינונג. דאגעגען אָבער וועלען מיר זיך לענגער אָבשטעלען איף אזעל־כע וועלטער, וויא „אבסטראקט", „אלטרואיז־מום", „אפטימיזמוס", „פעסימיזמוס", „סאציא־לאגיע" א. ז. וו., וויל זייער מיינונג איז גע־וועהנליך אונבעקאנט דעם געווהנליכען לעזער.

דארום רופען מיר אונזער אלפאבעטישע זאמלונג פון פרעמדע וועלטער ניט „פרעמד־וועלטערבוך", זאָנדערן „געקליבענע וועלטער". וויא פיעל דער בעשרענקטער פלאץ אין דער

„צוקונפט" וועט עס ערקויבען, אזוי תיער יוער־טער וועלען מיר איבערגעבען. מיר רעכענען, אי וועז מיר וועלען ענדיגען אונזער ארבייט — א זעהר שווערע ארבייט—וועט דער לעזער שלים־ליך האבען א זעהר ניצליכען וועדטעֿר־ביכעל. פיעל פערשפּרעכען וויללען מיר ניט — מיר וועלען בעסער זיך סטארען צו געבען מעהר, וויא מיר קענען עס פּאָרויס בערשפּרעכען.

יעצט א פּאָר וועדטער וועגען דיא אלפּאבעטישע אָרדנונג אוז דיא פערקירצינגען אין דיא „געקלייבענע וועדטער", אוז כיר זיינען פערטיג מיט דער הקדמה.

דער בוכשטאב א פערנעהמט אין א וועדטער־בוך זעהר פיעל פּלאץ, ווייל עֿר וועדט געברויכט אויסצודריקען דיא וואָקאלען (א פּתח), (א קמץ), (אי) אוז (אי). מיר וועלען דאָ אויך פיהרען א שטיקעלע רעפּאָרטע אוז אבזונדערן דיזען בוכשטאב אין פאָלגענדער אָרדנונג: 1) א פּתח, 2) א קמץ, 3) דעם „שטומען א" אין „או" אוז נאכ־הער אין „אי". א כגל וועלען מיר אין גאנצען אויס־לאָזען, ווייל דער בוכשטאב „ע" קען גאנין גוט פער־נעהמען זיין אָרט. אזוי וויא דיא „צוקונפט" וועדט געזעצט מיט דער לינאָביפּ־מאשינע, אין וועלכער מע הָאט לויפער אויפּגעהעדט צו געברויכען דעם „א פּתח", זָא זאָל דער לעזער אין אכט נעהמען, אז אין א וואָרט, וואו עס שטעהט ניט „א" דארף עֿר אויס־שפּרעכען „א פּתח". וועז נָא דאזא „א" אָהן דער נעמידה פּתח ייעט פאָלגען דער בוקשטאל „אי" אָדער „או" וועט דאז אויסקומען צו שטעלען „אאי" אָדער „אאו".

דיא אבשטאמונג פון דיא פרעמדע וועדטער זיינען פערצויכענט מיט פאָלגענדע פערקירצונ־גען: „גר" (גריכיש), „לאט" (לאטיין), „פר" (פראנצויזיש), „ע" (ענגליש), „איט" (איטאליע־ניש), „ארא" (אראביש).

אין בעצוג אויף דער אויסשפּראכע פון דיא אויסלענדישע וועדטער, האלטען מיר זיך אָן דיא דויטשע, וועלכע איז און דארף בלייבען די נעכסטע צו דער אידישער. די ענגליש אויסשפּראכע פון גריכישע אין לאטיניש וועדטער פערוואנדעלן מיר אין נאכ־צען, ווייל זיא קאליטשטיט אויפּאך דעם אָריגינאל.

אבאָליציאניסט (לאט.). דיא בעדייטונג פון דיזען וואָרט איז: אייגער וואָס וויל עפּעס אָבשאפען, פערניכטען; נאָר דער וואָרט וועדט געווענדעט אויך דיא יעניגע, ספּעציעל אמעריקאנער, וועלכע האָבען גע־שטרעבט אבצושאפען דיא נעגער־שקלאווערי.

אבאָמינאציאָן (לאט.). א זאך וואָס איז אבשייליך, וואָס רופט ארוים האס און עקעל.

אבאָנימענט (פר.). אייגצאהלונג פאר א צייטונג, א זשורנאל אָדער איבערהויפּט א פּעריאָדישע אויסגאבע. 2) אייגצאהלען פיר א פּלאץ אין א טהעאטער פיר א געוויסע צאהל פּאָרשטעלונגען.

אבאָנענט. אייגער וואָס אבאָנירט זיך.

אבאָרי־גען (לאט). אן אייגגעבאָרענער אין א לאנד.

אבאָרציאָן (לאט). געבורט פאר דער צייט, דורך נאטירליכע אָדער קינסטליכע אור־זאכען.

אבאָרציאָנס־מיטעל — אזעלבע מעדיצי־נישע מיטעל וואָס פערואורזאכען א מפּול, וואָס טרייבען אָב.

אבנארמאל (לאט). אינדעגעלמעביג.

אבסאָלוט (לאט). אונבעשרענקט, **זיכער**, פאָלקאָמען. אין דער פילאָזאָפּיע **גענרויכט מען** דיזען וואָרט צו בעצייכענען א שטענדיגע זאך, א גרונדוואהרהייט, וואָס ענדערט זיך ניט.

אבסאָלוטיזמום. 1) אין פאָליטישער הינ־זיכט: אונבעשרענקטע מאכט פון א קעניג אָדער פון א רעגירונג זעלבסטהערשונג. 2) אין פילאָ־זאָפישער הינזיכט: א שטרעבונג צו עטוואס העכערעס, צו שטענדיגע וואהרהייטען, צו אייר־ביגעס.

אבסאָלוטיסט. אן אנהענגער פון א זעלבסטהערשער, פון אן אונבעשרענקטע רעגי־רונג, אלזָא א געגנער פון דער קאָנסטיטוציאָ־נעלער רעגירונגס־פאָרמען.

אבסורד (לאט). אונזיניג לעכערליך.

אבסטינענץ (לאט). מעסיגקייט, אב־האלטען זיך פון געברויכען גיוויסע זאכען, וויא פאסטען, ניט חתונה האָבען, ניט טרינקען א. ז. וו.

אבסטראקט (לאט). א גראנקען־זאך, אלעס וואָס שפּיעלט זיך אָב אין אונזער מוח. א ווירקליכע ממשות'דינג זאך וועדט גערופען אביעקט, דער בילד פון א זאך אין אונזער מוח, דיא אידעע פון דער זאך הייסט **אבסטראקט**. למשל, ווייסקייט, קאלטקייט, ווארעמקייט, שהנהייט, גוטסקייט א. ז. ו. זיינען אבסטראק־טען אָדער **אבסטראקטע וועדטער**, זאגאר אזעל־כע וועדטער וויא בוים, מענש, הויז, מאשינע זיינען אייגענטליך **אבסטראקטען**, דען אין דער ווירקליכקייט עקזיסטירט ניט א בוים אָדער א מענש, א הויז אָדער א מאשינע אין אלגעמיינען, זאָנדערן אלס אן אייגצעלנע זאך, אלס א בעזונ־דערער אביעקט, יעדער מיט זיינע געווייסע אי־גענשאפטען און צייכענס. אויסערדעם וואָס עס זיינען דָא פערשיעדענע סאָרטען בוימער, איז אין בוים פון דעם זעלבען סאָרט ניט גלייך צום אנדערן. דאס הייסט, אז מיט דעם וואָרט בוים דריקען מיר אוים אן אלגעמיינען בעגריף, אבגעזונדערט פון דער זאך זעלבסט, אין קור־צען: אן **אבסטראקט**. דאס זעלבע איז מיט

יעדען וואָרט, וואָס בעצייכענט א געוויסען סאָרט זאכע.

דאָס איז נאָר געוואָגט אין א זעהר ברייטען פּילאָזאָפּישען זינען. געוועהנליך, ספּעציעל אין דער גראַמאַטיקע הייסען אבסטראַקטען ווערטער, וויא גוטסקייט, שוגענד, חכמה א. ז. ו. דאגעגען דיא ווערטער, וויא בוים, שטיין, פּאַנין א. ז. ו. הייסען קאָנקרעטען (וזעה דיעזען וואָרט), ווייל זיי בעצייכענען דאָך ניט געדאנקען נאָר מעלות, זאָנדערן זאכען. ווערבע עקוויוואַלירען אין דער ווירקליכקייט.

אבסטראקציאָן. דיא פּאַרשטעלונג פון זאכען אָדער אָביעקטען, דיא פעהיגקייט צו שאפען אלגעמיינע בעגריפּע און געדאנקען־ביל־דער פון דיא זאכען, וועלכע מיר בענעהמען מיט אונזערע חושים.

אבסטראַגירען. אָבזונדערן דיא מעלות פון אָביעקטען אין אונזערע געדאנקען, בעטראַכטען זאכען אן און פיר זיך. מען קען אויך זאָגען אז אבסטראַגירען הייסט: דענקען פילאָזאָפיש.

אבעראציאָן (לאט). 1) אירטהום, פערפּירונג צומישונג. 2) דיא צערשטרויאונג אָדער פערבייגונג פון שטראהלען, דורך וואָס מיר זעהען ניט דיא שטערן אויף דעם ריכטיגען אָרט, וואו זיי געפינען זיך, נאָר אביסעלע אין דער זייט, אין וועלכער מיר בעווענען זיך מיט דער ערד.

אגאַניץ (גר). גכיסה, שמיצען פאר־טויט, מאטערנים.

אגיטאציאָן (לאט). שטארקע בעוועגונג, אויפרודעגונג, ענערגישע אויפטוואונג פיר אן אידעע.

אגיטירען. אויפרודערן, מאכען א שטאַרקע בעוועגונג, ארבייטען פיר דיא פערשפּרייטונג פון אידעען.

אגיטאַטאָר. דער וואָס אגיטירט.

אגלאָמעראציאָן (לאט). צוזאמענקלייבען אָדער צוזאמענציהען אין א מאסע, פערבינדונג פון פיעלע זאכען.

אגראַנאָם (גר.). אייניע וואָס פערשטעהט וויא צו בעארבייטען לאנד.

אגראַנאָמיע. דיא וויסענשאפט איבער די בעארבייטונג פון לאנד.

אגריקולטור (לאט.) אקערבוי, לאנד־ארבייט.

אגרעגאַט (לאט.) א צונויפּזאמלונג, א סומע.

אגרעסיוו (לאט.) אָנגרייפענד.

אדאַנים (גר.) נאָך דער גריכישער מיטהאָ־לאָגיע דער זוהן פון דעם קענig פון אינזעל ציפּ־רוס, א זעהר שעהנער און לייידענשאפטליכער יונג, אין וועלכען וועגוס, דיא גטין פון שעהנ־הייט, איז געווען אזוי פערליעבט, אז זיא הט איהם שטענדיג נאכגעפאלגט. יעצט איז דיעזער נאָמען אָנגענומען צו בעצייכענען א שעהנעם יונגען מאן.

אדאַפּטירען (לאט.) אנערקענען אייגעם פאר א קינד, אויסקלייבען א פרעמדען אלס א מיטגליעד פון דער פאמיליע נאָך דיא געזעליכע פארמען.

אדיציאָן (לאט.) חיבור.

אדמיניסטראציאָן (לאט.) פערוואלטונג; דיא עקזעקוטיווע מאכט פון א שטאָדט אָדער א שטאאט; רעגיערונג.

אוואנטאזש (פר.) נוצען, פּאָרטהייל, פערדינסט (אין ענגליש וועזט דיעזער וואָרט אייגענשאַפּטן: עדוואנטעדזש).

אוואנטורים אָדער **אוואנטורניק** (פר.) א גליק־זוכער; אייגער וואָס זוכט דורך ריזי־קאנטע אינטריגאהמונגען צו קריגען א נאָמען; וועזט אויך געברויכט צו בעצייכענען א מענשען, וואָס אויף איהם קען מען זיך ניט פערלאָזען, וואָס קען בעשווינדלען. (אין ענגליש אויסגע־שפּראָכען: עדוואנטשורער).

אוואנסירען (פר.) פארשריט מאכען, גע־דען פאָראויס.

אווגור (לאט.) דער נאָמען פון רוימישע פריעסטער, וועלכע פלעגען וואהרזאָגען נאָך דעם פליהען פון פויגלעך. בעדייטעט יעצט א וואהרזאָגער און אָפּנארער. וועגען דיא אווגורען דערצעהלט מען, אז זיי פלעגען ניט קענען קוקען אייניער אויף דעם אנדערן אָהן א שמייכעל, וועז זיי פלעגען זאָגען נביאות. זיי האָבען גע־שפּיעלט א וויכטיגע ראָלע אין דער רוימישער געשיכטע.

אזארט (פר.) צופאל. וועזט געברויכט געוועהנליך אין דער פערבינדונג מיט שפּיעלען אין קאָרטען, אויף דער בערזע א. ז. ו. **אזארטנע** שפּיעל בעדייטעט א שפּיעל אָהן רעכנונג און קענטניס, בעגרינדעט אויף דעם צופאל און דעם וואונש צו געווינען א סך געלד.

אזאַט (גר.) א גאז וואָס היסט **אויף** דייטש שטיק־שטאָף. כמעט פיער פינפטעל פון דער לופט בעשטעהט פון איהם. **ער שפּיעלט** א וויכטיגע ראָלע אין אָרגאניזמען. ער־וועזט אויך געזופען ניטראָגען (אויף ענגליש: ניטראָדזשען).

אזיל (לאט.) א שוץ־אָרט; א פלאץ וואו פערפאָלגטע געפינען בעשיצונג און זיכערהייט; א צדקה־אנשטאלט (אויף ענגליש: עסיילאָם).

אזשיאַטאזש (פר.) בערזען־שפּיעל צו העכערען אָדער ניעדריגען דעם קורס פון קרעדיט פּאפּירען.

אטאוויזמום (לאט.) 1) צוריקגאנג צו אָבגעלעבטע פאָרמען און אָרגאנען. 2) ספּעציעל דיא ערשיינונג פון גליעדער, וועלכע זיינען אָן מאָל נעווען ניצליך אין אָרגאניזמום, אָבער וועלכע זיינען מיט דער צייט אָבגענוצט, אָבגעלעבט און פערשוואונדען נעווארען, וויא, לאָמיר זאָגען, אין עק ביי א מענשען. 2) דיא לעהרע וועגען ערבליכקייט, אז איינער איז מעהר עהנליך צו זיין זיידען אָדער עלטער־זיידען, וויא צו זיין פאָטער.

אטאָם (גר.) אן אונענדליך־קלייַנער טהייל פון מאטעריע, אזא קלייַנער טהייל וואָם קען שוין וויַיטער ניט צוטהיילט ווערען און וואָם בלייבט פאָלגליך אייביג וויא ער איז.

אטאָמיזמום אָדער אטאָמישע טהעאָריע. דיא וויכענשאפטליך־פילאָזאָפישע לעהרע, וואָם איז בעזונדעט אויף דעם בעגריף וועגען אטאָמען און וואָם בלייבט פאָלגליך אייביג וויא ער איז.

אטלאס (גר.) 1) א קאָלעקציאָן פון לאנד־קארטען אין א בוך־פאָרם. 2) נאָך דער גרויסיער מיטהאָלאָגיע דער נאָמען פון דעם גאָט, וואָם האלט אונטערגעשפאַרט דיא ערד. ער ווערט פאָרגעשטעלט מיט דעם ערד־קוגעל אויף זיינע פלייצעס.

אטלעט (גר.) 1) א קעמפּפער אין דיא שפּיעלען פון אלט־גריכענלאנד אין רוים. 2) אין אלגעמיינען א שטארקער מענש, א גיבור, אייַנער וואָם עקסטרייקעלט זיינע מוסקולען און דיא קראפט פון זיין קערפּער.

אטמאָספּערע (גר.) דיא לופט וואָם רינגעלט ארום דיא ערד אָדער אן אנדער פּלאנעטע.

אטיטיוד (פר.) לאגע, פאָזיציאָן, שטעלונג.

אטעאיזמום (גר.) דיא לעהרע אז גאָט עקזיסטירט ניט; דיא אבלייקענונג פון גאָט'ס עקזיסטענץ.

אטעאיסט. אייַנער וואָם גלויבט ניט אין גאָט'ס עקזיסטענץ.

אטעסטאט (לאט.) א צייגניס, א דיפּלאָם.

אטראקציאָן (לאט.) אנציהונג, צוציהונג; דיא קראפט פון איין קערפּער צוציהען צו זיך אן אנדערן; ספּעציעל דיא צוציהונגם־קראפט פון דיא זון און דיא פּלאנעטען.

אטראָפּיע (גר.) אויסצעהרונג, אָבשטאַרבונג פון אן אָרגאן, פון א קערפּער.

אטראָפּירט. אָבגעלעבט, אויסגעצעהרט, אָבגעשטאָרבען.

אטריבוט (לאט.) 1) א כאראקטעריסטישער צייכען, אן אייגענצאָרענע מעלה, א וויכטיגע אייגענשאפט. 2) גראמאטיקאליש א וואָרט, וואָם בעצייכענט א מעלה.

אלארם (לאט.) א גערודער וואָם וועקט ארויסגערופען דורך פּלעצליכע גefאהר; יעדער קלאנג אָדער צייכען וואָם זאָגט אן וועגען א גefאהר.

אלארמיסט. אייַנער וואָם רופט ארויס א גערודער דורך פערשפּרייטען פאלשע בעריכטען און קלאנגען וועגען gefאהרען און שרעקליכע פאסירונגען.

אלאָפּאטיע (גר.) א מעדיצינישע סיסטעם צו געברויכען אזעלכע רפואות, וועלכע רופען ארויס אין א געזונדען מענשען סמנים פון גאנץ אנדערע קראנקהייטען, וויא דיעזע וואָם מען וויל אויסקורירען.

אלגעברא (ארא.) א מאטעמאטישע וויסענשאפט מיט בוכשטאבען אנשטאָט ציפער. דאָם איז אייגענטליך א העכערע אריפמעטיק מיט דער הילפע פון בוכשטאבען און בעשטימטע צייכענס.

אלטערנאטיוו (פר.) דיא אויסוואהל צוויישען צוויי אָדער מעהרערע זאכען, א ברירה.

אלטרואיזמום (פר.) א וואָרט וואָם דער פראנצויזישער פילאָזאָף אָגוסט קאָנט האָט אויסגעפיהרט אלס געגענזאץ צו עגאָיזמום. בעדייטעט אין אלגעמיינען ליעבע צום צוויי־טען, א נייגונג צו טהאָן גוטעס פאר דיא מענשהייט.

אליבי (לאט.) אין אן אנדער אָרט. גערויכט ספּעציעל אין יוריספּרודענץ צו בעצייכענען א פערטהיידיגונג, וועלכע שטיצט זיך אויף דעם, וואָם דער אָנגעקלאָגטער איז ניט געווען אין דעם פלאץ, וועו דער פערברעכען איז בעגאנגען געווארען.

אליוזיאָן (לאט.) אָנדייטונג, אינדירעקטע אָנווייזונג, א רמז.

אלימאָני (לאט.) אין יוריספּרודענץ א גערויכטליכע בעשטימונג, אז דער מאן זאָל צאָהלען א געוויסע סומע דער פרוי, מיט וועלכער ער שיידעט זיך.

אליען (ע.) אן אויסלענדער, בעזאָנדערס אן אייַנוואָהנער וואָם איז ניט נאטוראליזירט, וואָם איז ניט א בירגער.

אלמאנאק (ארא.) א יאָהרבוך, א לוח.

אלכעמיע (ארא.) אזוי האָט מען גערופען אין מיטעלאלטער דיא געהייַמע נאכפאָרשונגען צו געפינען אן אלגעמיינע רפואה פאר אלע קראנקהייטען און דעם „פילאָזאפישען שטיין", דאָם הייסט א מיטעל אומצואוואנדלען געווייסע זאכען אין גאָלד. דיעזע נאכפאָרשונגען האָבען ביסלעכווייז געפיהרט צו דער אמת'ער בעמיהשער וויסענשאפט.

אלעגאָריע (גר.) אָנווייזונג אָדער ערקלערונג דורך א בילד, א משל; אגדה; א שילדערונג מיט ווערטער אָדער צייכענס, וועלכע דריען אויף אויס אן אנדער זינען אויסער זייער אייגענעם.

אלעגרא (איט.) אין דער מוזיק א לעבהאפטער, פרעהליכער, שנעלער טאקט.

אלפא. דער נאָמען פון דעם ערשטען בכושטאב פון גריכישען אלפאבעט. „אלפא און אָמעגא" (דער לעצטער בוכשטאב) בעדייטעט: דער אָנפאנג און דער סוף.

אמאזאנקע (גר.) 1) נאָך דיא גריכישע לעגענדען פרויען, וואָס האָבען געפיהרט מלחמות מיט דיא מענער פיר זייער אונאבהענגיגקייט, וואָס פלעגען זיך פיהרען מיליטעריש, וואָס פלעגען נור צוזאמענקומען מיט מענער, אום צו האָבען קינדער, וואָס פלעגען טויטען דיא אינגלעך און לערנען דיא טעכטער צו זיין קריעגעריש. 2) יעצט בעדייטעט עס געוועהנליך א פרוי וואָס רייטעט אויף א פערד, און אויך דיא לאנגע קלייד וואָס רייטענדע דאמען טראָגען.

אמאלגאם (ארא.) א פערבינדונג פון קווועקזילבער מיט אן אנדער מעטאל, וויא צום ביישפיעל פיר שפיגלען.

אמאלגאמירט (ענגליש: אמאלגאמייטעד). געמישט, פערבונדען, פעראייניגט.

אמאטער (פר.) א ליעבהאָבער פון עטוואָס, געוועהנליך פון קונסט.

אמאָרפיזמום (גר.) אָהן א בעשטימטע פאָרמע. רעדט זיך וועגען זאכען, וואָס האָבען ניט א קריסטאַלפאָרמע, וואָס קענען ניט קריסטאַליזירט ווערען.

אמבאסאד (פר.) געזאנדשאפט.

אמבאסאדאָר. געזאנדטער (פון איין לאנד צו אן אנדער לאנד).

אמביציאָן (פר.) עהרגייץ, שטרעבונג צו כבוד און גדולה.

אמולעט (ארא.) א קמיע.

אמוניציאָן (לאט.) אלעס וואָס וועדט געברויכט צו בעקליידען און בעוואפנען סאָלדאטען.

אמור (לאט.) 1) גאָט פון ליעבע. 2) א שעהנעס קינד.

אמניסטיע (גר.) בענאדיגונג, א בעפעהל פון א רעגיערונג צו ערלייכטערן דיא שטראפען אָדער אין גאנצען צו בעפרייען פעראורטהיילטע.

אמעדעמענט (פר.) אויסבעסערונג, צוזעצונג; געוועהנליך געברויכט ביי דער אויסארבייטונג און אָבשטימונג פון געזעצען און רעגירען.

אמפוטאציאָן (לאט.) א כירורגישע אָפּעראציאָן אבצושנייידען א גליעד פון קערפער.

אמפיביע (גר.) א טהיער וואָס קען לעבען אויף דער יבשה און אין וואסער.

אמפיטהעאטער (גר.) א קייליעדויג גע־בויידע מיט רייהען זיצע אוינע העכער פאר דיא אנדערע. אין אלטען רוים פלעגען אזעלכע געבויידעס אויפגעשטעלט ווערען פאר דיא קעמפפער וואָס מען האָט געוופען גלאדיאטאָרען. דיא אויבערשטע גאלערעע אין א טהעאטער ווערט אויך געוופען אמפיטהעאטער.

אנאגראָם (גר.) איבערשטעלונג פון דיא בוכשטאבען אין א וואָרט, אז עס זאָל אויסקומען אן אנדער וואָרט מיט אן אנדער זינען. צום ביישפיעל: זייט, טויז; פוץ, צופּ.

אנאכראָניזמום (גר.) א פעהלער אין צייטרעכנונג, א זאך וואָס איז ניט אין צייט, וואָס איז פראָלטעט.

וויזיץ פון נאכפאָרשונג און דענקען, וועלכע איז בעגרינדעט אויף אנאליז. דאָס איז דער וויכטיגסטער מעטהאָד צו ערלערנען זאכען, און אויך דעם זיינען בעגרינדעט אלע נעניע וויסענשאפטען. מען רופט אויך דיעזע ארט פון אונזער דענקען: אינדוקטיוזער מעטהאָד (זעה דיעזען וואָרט).

אָהן אנאליז וואָלטען מיר ניט געהאט א נעניעז בעגריף פון זאכען. וועז מיר זעהען א נייע זאך און ווילען מיט איהר גרינדליך בעקאנט ווערען, איהר ערקלערען, קענען מיר עס דערגרייכען 1) דורך א נאכפאָרשונג פון איהרע טהיילען, 2) דורך א פערגליך פון דיעזע טהיילען, דורך זייערע בעציהונגען איינע צו דיא אנדערע, 3) דורך א פערגליך מיט אנדערע זאכען, וועלכע זיינען אונז שוין בעקאנט. דערביי וויקען דיא צוויי פעהיגקייטען פון אונזער דענקען: דיא ערשטע, וועלכע ערלויבט צו צוטהיילען אין אונזערע געדאנקען א זאך אויף דיא טהיילען, פון וועלכע זיא איז צוזאמענגעזעצט — דאָ סאיז אנאליז — דיא צווייטע, וועלכע ערלויבט אונז צו פערבינדען אין אונזערע געדאנקען דיא טהיילען פון א זאך אין איין גאנצעס — דאָס איז סינטהעז.

דיעזע ביידע פעהיגקייטען אונזערע העלפען אונז צו ערקענען זאכען, צו דענקען לאָגיש, צי פילאָזאָפירען און צו דערגרייכען צו דיא טיעפסטע סודות פון דער נאטור. אויף זיי זיינען געשטיצט אלע אונזערע קענטניסע, אלע וויסענשאפטען. (זעה דיא ווערטער: אינדוקציאָן, דעדוקציאָן).

No. 2 (38) FEBRUARY 1905 Volume IV

דיא זשארגאנישע ליטעראטור אין בילדער

II

יצחק יואל לינעצקי

יצחק יואל לינעצקי, דער מחבר פון׳ם „פּוילישען אינגעל", געהערט מיט זיין ליטעראריש טהעטיגקייט צו דער רעזעלבער צייט וואָס אייזיק מאיר דיק. זיי זיינען ביידע געווען דער ערשטער האָט געלעבט און דיא גרעסטע קעמפּפער אוּן פּאָה־נען־טרעגער פון דער „השכלה". גאַראַבייט אין זיד רוסלאַנד, דער צווייטער אין ליטא, דער האָט מעהר געבויט, יענער האָט מעהר גערישען, דעם׳ס לעזער קריין זיינען מיהרסטענס געזיגען „פערכאַפּטע" מתנגדים, יענעם׳כ „פערכאַפּטע" חסידים. ביידע האָבען אַנגעהויבען צו שרייבען העברעאיש אוּן האָבען זיך באלד גענומען צו זשארגאָן, ביי וועלכען זיי־זייגען געבליבען. ביידע זייגען געווען גרויסע הומאָריסטען, נאָר וועהרענד דיק׳ס הומאָר איז נאָר געווען אין זיין צונג אוּן ניט אין זיין פּען, מיט וועלכער ער האָט זיך זעהר זעלטען ערלויבט צו „קאָבען אוּן שפּאַס צו מאכען", איז לינעצקיס גאַנצע בעדייטונג אין זיין בייסענדער סאטירע, מיט וועלכע עם איז דורכגערונגען יעדע שורה פון זיין שרייבען. ער איז אזוי וויא יענער קאָמי־קער, פון וועלכען מען דערצעהלט, אז ער האָט געקענט אַנשטעלען אזא צורה, אז אייז האַלבער פּנים האָט געלאכט, בשעת דער אנדער האַל־בער פּנים האָט געווויינט. וועז איהר לעזט זיין „בויליישען אינגעל", קאטשעט איהר זיך פון גע־לעכטער, אוּן וועז איהר קאטשעט זיך פון גע־לעכטער, צוגייט אייך דיא הארץ פין יוהטאָג, פון דיא יסורים, פון דיא וואונדען, וואָס ער דעקט אויף פּאר אייערע אויגען....

לינעצקי איז דער גרעסטער אידישער סא־טיריקער. ער איז דער אידישער גאָגאָל, מארק טווייז, זאפיר. נאָר וועז איהר לעזט דיא דאָזיגע סאטיריקער, קאָסט אייך דער לאכען ניט אזוי פיעל שמערצען, ווי בשעת איהר לעזט לינעצקי׳ן.

דיא בעדייטונג פון לינעצקי׳ן אין דער זשארגאָנישער ליטעראטור בעשטעהט אין זיין „פּוילישען אינגעל", וועלכער איז דאָס ביקד פון א גאנצער עפּאָכע. יעדעם ליטעראריש ווערק וואָס שפּיגעלט אין זיך אָפּ טרוי דעם זייסט אוּן דיא שטרעבונגען פון זיין צייט, אוּן איז דער־צו געשריעבען אין א מייסטערהאפּטע שפּראכע אוּן מאָלט מייסטערהאפּטע בילדער. מיט זיין „פּוילישען אינגעל" האָט לינעצקי פערנומען א פּלאץ צווישען דיא קלאסיקער פון דער זשארגאָ־נישער ליטעראטור. אלס סאטיריקער האָט ער אָבער צו זיך קיין גלייכען ניט אין דער גאַנ־צער זשארגאָנישער ליטעראטור. דעם רושם וואָס זיין „פּוילישער אינגעל" האָט אָנגעמאכט אין זיין צייט קען פערגליכען וועלען מיט דעם רושם וואָס עם האָט אָנגעמאכט יצחק ערטער׳ס „הצופה לבית ישראל", כמאָלענקינ׳ס „קבורת חמור" אוּן לילייענבלום׳ס „הטאַ נעזירים". מעהר פון אלעמען האָט לינעצקי עהנ־ליכקייט מיט לילייענבלום׳ען. בייד׳ע קענען זאָגען אויף זיך: „אני הגבר ראה עני בשבט עברתו", אין קיינעם׳ס פערזאָן האָבען זיך ניט אזוי פער־קערפערט דיא גאנצע ביטערקייט און דיא ברע־נעדע שמערצען פון דער אידישער נייסטיגער ערוואָכונג, וויא אין דיא ביידע שרייבער, אוּן נאָך מעהר ווי לילייענבלום האָט געליטען לינעצ־

קי. זיינע גייסטיגע יסורים און פערפאלגונגען קענען פערגליכען ווערען נאר מיט דיא העלישע יסורים פון אוריאל אקאסטא.

דער „פוילישע אינגעל" איז לינעאקי'ס ביאָגראפיע, אזוי וויא דער „חטאות נעורים" איז די לעבענסבעשרייבונג פון לילענבלום. זייער קלאסישע בעריטונג בעשטעהט אין דעם, וואס אין דיעזע ביאָגראפיע שפּיגעלט זיך אב דיא ענטוויקלונג, דאס לעבען און שטרעבען, דיא פריידען און ליידען פון זייער דור. אין דיעזע צוויי ווערקע זיינען אויפגעקליבען אלע ימערצען, וואס דיא ערשטע שוואלבעלאך פון דעם אידענטגייסטיגער ערוואכונג, האבען דורכגעליטען, אזוי וויא דיא שטראהלען פון דער זון זיינען אויפגעקליבען אין דעם ברענפונקט פון א ברעגלאָ. וואן איהר ווילט שטודירען יענע צייט און יענע שוואלבעלאך און זייערע ביטערע יסורים און זייער העלדישען קאמפף, וואן איהר ווילט ווייסען אין וואס פיר א לופט, אין וואס פיר אוכישטענדען זיי איז אויסגעקומען צו לעבען און קעמפפען, דאן מוזט איהר לעזען דעם „חטאות נעורים" און דעם „פוילישען אינגעל". נאָר דיעזע ביידע ווערקע, וועלכע זיינען אויך קלאסיש צו ליעב זייער לעבעדיגע, זאפטיגע און בילדעררייכע שפּראכע, זיינען דאך צוויישען זיך פערשידען אין זייער שילדערונגס־כאראקטער. וועהרענד דער „חטאות נעורים" איז טיף־ערנסט, ער ברענט, ער שניידט אייער נשמה אין צוויינט אויך איבערלעבען מיט זיין העלד אלע יסורים פון זיין „חבוט הקבר", איז דער „פוילישער אינגעל" דורכגעדרונגען מיט א פרישען שטראָם פון לעבעדיגען הומאָר, וועלכער מאכט אויך צו לאכען יעדע מינוט, אין דערמיט פערגעסט ער און פערזיסט דיא שמערצען, וואס אייער נשמה פיהלט, לעזענדיג דיא פינסטערע בילדער, וואס לויפען פאר אייערע אויגען און דריקען אייער דאריז מיט א געוואלדיגע מרה שחורה. דיא בילדער זיינען אזוי שרעקליך, אז וועהר וויים, צו מיר וואָלטען זיי געקענט רוהיג איבערטראָגען, וען ניט דיא כאטירע וואס שוועבט איבער זיי און מינטערט אויך וויא שלאק־וואסער אין א יום־כפור־טיגען תענית.

דאך, געבען אן אויספיהרליכע קריטיק איבער דעם „פוילישען אינגעל" איז ניט דער צוועק פון דיזען ארטיקעל. דאס וואס איז געזאגט געווארען ביז אהער איז געזאגט צו גען א ריכטיגען בעגריף וועגען דעם פלאטען, וואס לינעצקי פערנעהמט אין דער ישארגאניזשער ליטעראטור און דיא ראלע וואס זיינע ווערקע אין אלגעמיין האבען געשפּיעלט אין דער השכּלה־בעווענונג, וויא אויך דיא בעדייטונג וואס זיין ביאָגראפיע האט פיר אונז, וועהן מיר ווילען שטודירען יענע בעווענונג. מיר מוזען נאך צוגעבען, אז וועהן דראמא הייסט דיא שילדערונג פון א לעבען וואס בעשטעהט פון קאמפף, איז שוועך צו קריגען ביאָגראפיען וואס זאלען קענען גלייבען מעהר דראמאטישען שטאָף, ווי דיא פון יענע השכּלה־קעמפפער, צווישען וועלכע לינעצקי מוז געשטעלט ווערען אין דער ערשטער רייהע. פיעל חברים האט ער געהאט אין קאמפף דאך מיר ווייסען קיינעם ניט, וואס האט אזוי פיעל געליטען רדיפות און יסורים וויא דיעזער שרייבער, דער פערפאסער פון „פוילישען אינגעל".

* * *

יצחק יואל לינעצקי איז געבאָרען געווארען מיט 66 יאָהר צוריק (אין יאָהר 1839) אין וויניצע, א קליין שטעדטעל אין פאָדאָלסקער גובערניע (זיד־רוסלאנד). זיין פאָטער איז געווען א חסידישער רב, א מקורב צום רבין, א מוראדיגער פאנאטיקער. דער קליינער איציקעל האט שוין צו פיער יאָהר געקראָגען א שם פיר א „שיין זינגערל און א דורכגעטריבען קינד". צו זעקס יאָהר האט ער שוין געלעהרענט גמרא; צו זיעבען איז ער קלאָהר געווען דעם ש"ך מיט ן „יורה דעה", און צו צעהן יאָהר איז ער שוין געווען בעריהמט פיר אן עלוי און פיר איהם זיינען געווען צו קליין אלע מלמדים און ראשי ישיבות. זיין פאָטער איז געווען א ווילדער מקובל און האט געוואָלט מאכען פון איציקל'ען א צאצקע, א „מופת הדור", ער האט פיר איהם אויסגעזוכט מלמדים — דיא כאמע משונה'דיגע חכידים, געבראָטענע פאנאטיקער אזוי וויא ער, און האט זיך גענומען מאכען פון דעם קליין איציקעל טאקע אן אמת'ע צאצקע, וואס זאל פערקלינגען דיא וועלט.

דאס קליין איציקעל איז אָבער ניט געווען אזא מין בריאה, וואס מען האט עס געקענט וויא א שטיקעל טוך אריינטאהן אין יעדער פּרס און אויסבאקען דערפון אזא מין געבעקס, וואס מען האט געוואָלט. דיא יעזואיטישע, מיזאניסטישע אפּפעקע האט ערוועקט אין זיין נשמה א טיפען האס צו זיינע פיינדיגער און א פראָטעסט. ער איז אָבער געווען קלוג גענוג צו פערשטיין זיין שוואכקייט צו קעמפפען עפענטליך געגען יענע אינקווויזיטאָרען. ער האט דעריבער געטראָגען געדולדיג דעם יאָך, האט געלערענט, געטאהן וואס מען הייסט, געלערענט נסתרי קבלה, געגאנגען איז מיכיאות, געפייניגט דעם גוף וויא דיא קבלה הייסט, געקלאָגט אויף גלות השכינה און שטיל, בעהאלטענער הייט, אויף בוידימער, אין פוסטקעס, געלערענט תנ"ך מיט"ן באור, חקירה און מליצה ספרים, זיך עוסק געווען אין השכלה, אליין געשריעבען שירים און מליצות, בעזוכט

דיא אקציזניקעב און אפיקורסישע ליטוואקעם נאכגעקרימט פאר זיי דיא צדיק'שע מיט דיא חסידישע תנועות און אוואיעס, און אויף דעם, אויף נאכקרימען און מאכען משונה'דיגע מינעם, איז ער געווען א גרויסער מייסטער.

נאר וויא כיטרע און בעהאלטען איציקעל איז ניט געווען, האבען דאך זיין טאטע און דיא רבייאים לייבט געקענט זיך אנשטויכען, אז פון דעם קלייענעם עקוי וועט נאר ניט זיין דיא צאצ־קעדיגע כלי, וואם זיי האבען געוואלט אויסמוס־טרעווען. ער האט אפילו אלין געטאהן וואם מי האט איהם געהייסען, אבער אין איהם האט גע־פעהלט דיא התלהבות, דער ברען, וואס ביי אן אמת'ן חסיד.

איז געבליעבען מען זאל איהם אייגנשפאנען אין יאך: חתונה מאכען איהם, און עם איז שוין טאקע געווען צייט, וואהרום לינעצקי איז געווען א בחור פון פיערצעהען יאהר.... פיערצעהן יאהר ביי דיא חסידים פון „וציוני" (אזוי רופט לינעצקי אין זיינע ווערק זיין ענ־גרי־טשיטעדטעד וויניציע) האט געהייבען ניט קיין אינגעל, נאר א בחור וואס איז ראוי לחופה, כען האט גערעכענט אז שווער און שוויגער און דיא ווייב וועלען איהם צוואמען איינבריעכען און ער וועט אנטאהן דעם יאך וויא אן אמת'ער איד. נאר דיא רעכענונג איז געווען א טעות. די צוועלף דרייצעהניעריגע וויבליע האט פאטאקעווע איהר מאנעלע אין זיינע שקצ'עריי. דאן האט מען אנגעהויבען צו פיהרען אינטריגעס, און אין א יאהר ארום געמאכט א גט.

דא האט געפלאצט דיא כטרונע. וויא אייזען שטארק זיין געדולד איז ניט געווען, האט לי־נעצקי עס דאך ניט געקענט אריבער טראגען. זיין וויבליע איז איהם געווען א חבר'טע, פי־לייכט דער איינציגער לעבעדיגער מענש, פאר וועלכען ער האט ניט מורא געהאט אויפצודעקען זיין הארץ, זיינע געהיימע שטרעבונגען. ער האט שוין מיהר ניט געקענט אויסהאלטען און האט ארא־בגעווארפען פון זיך דיא מאסקע. ער איז געווארען 16 יאהר און האט געהאט סמיכה אויף רבנות. און אין מיט'ן דערינען האט ער זיך גענומען אויסלאבען פון אלין מיט אן אנדער, אנשטאט צו גיהן אין מקוה, צו דבק'ען זיך, צו פייניגען זיך און פערטיפען זיך אין דער קבלה — האט ער אנגעהויבען צו גיהן אפען צו דיא אקציזניקעם — דיא ערשטע אפיקורסים אין יענער צייט, און לייענען בפרהסיא טריפה ביכלאך.

וואס נאך דעם איז לינעצקי אויכגעשטאנען, לאזט זיך ניט בעשרייבען. מען האט איהם התונה געמאכט מיט א מיאוסער מויד, א טויבען אידיאט, נאר מיט ת"ק, דאם חייבט פינף הונדערט קערבלאך, און מיט אזא שווער און שוויגער וואס האבען איהם טאקי אריינגענומען אין דיא צוואנגען וויא עס געהערט צו זיין. צווי יאהר האט ער איבערגעטראגען „רדיפות, מר־טשעניעס, און כל ענוים קשים" און וואס מעהר זיי האבען איהם געמוטשעט, אלין מעהר האט זיין נשמה פראטעסטירט, אלין שטארקער האט ער געקעמפפט געגען דעם וויכדען פאנאטיזמוס פון זיינע אינקווויזיטארען.

דאס איז אבער ניט געווען בלויז א פערזענ־ליכער קאמפף געגען דיא, וועלכע האבען איהם אונטערדריקט, ארומגעריגערט, צוקאליעטשעט זיין נשמה און רואיניירט זיין לעבען. דאס איז געווען א קאמפף געגען דעם גאנצען חסידיזמוס מיט דיא „גוטע אידען". אלס אן אינוועניגסטער מענש, וואס איז געווען בעקאנט מיט אלע שטיקלאך פון דיא חסידישע רביי־אים און זייערע גבאים און מקורבים, האט ער אויסגעזאגט אזעלכע זאכען פון חדר וואס האבען געקענט וועלען געפעהרליך פיר דעם צדיק'ס טראהן.... אויף א געהיימער פערזאמלונג פון די חסידים איז געבליעבען מען זאל איהם הרג־נען. און א מאל, בשעת לינעצקי איז געגאנ־גען אויפ'ן בריק אין א דונקעלע נאכט, איז איהם בעפאלען א באנדע און געוואלט איהם אריינוואר־פען אין טייך אריין. א וואונדערליכער צופאל האט איהם גערעטעט. דאן האבען לינעצקי'ס פריינדע געבעטעט פיר איהם שוין ביי דער פאליציי.

אבער לינעצקין איז זיך ניט איינגעזעצען אין זיין ענגער קייטיגער „וציוני". ער האט גע־שטרעבט אין דער בריטער, ווייטער וועלט, אין איהם האט געברענט דער דורשט נאך בילי־דונג. און ער איז בשתיקה אנטלאפען קיין אדעס. דא האט ער געפעפענט א שולע, וואו ער האט גע־לערענט קינדער תנ"ך און דיא הייבראאישע שפראך אויפ'ן נייעם שטייגער. און האט אליין געלערענט רוסיש און דייטש. נאר אדעס האט אויך ניט געקענט צופריידען שטעלען זיין שטרע־בונג צו וויסען. ער איז דעריבער אוועק פון אדעס און געוואלט זיך לאזען נאך אויסלאנד, נאך ברעסלוי אום אנצוקומען אין דער הארטיגער ראבינער שוהלע. נאר דיעזער פלאן איז בע־וואוסט געווארען צו זיין פאמיליע און אויפ'ן גרענעץ האט מען איהם געפאקט אין געלאזט ארעסטירען, אויסקלעהרענדיג אויף איהם עפעם א קרימינעלען פערברעכען.

דיעזער וועג צו פטר'ן דעם „אפיקורות" איז זיינע פיינינגער געלונגען. לינעצקי האט פער־לאהרען דעם מוט און האט זיך געלאזען פיהרען צום סאדאגורער רבי און צוגעזאגט, אז ער וועט חוזר בתשובה זיין. דאן האט ער זיך ג'ג'ט מיט

זיין צווייטער פרוי, מען וויים ניט צו מיט זיין אייגענעם וויללען, צו וויטער אויף דעם בעפעל פון זיינע עלטערן. אלענפאלס האט זיך לינעצקי דעם צווייטען גט ניט געגומען שטארק צום ארצען. זיין תשובה האט, פערשטעהט זיך, געדויערט ביז דער ערשטער געלעגענהייט, וען ער האט געקענט וויעדער מאכען א ייברה, דעם מאל נאך זשיטאמיר. ער איז אנגעקומען אין דריטען קלאס ראבינער שולע. דא איז ער בע־קאנט געוואָרען מיט דיא בעריהמטע אידישע געלעהרטע, סלאָנימסקי און צווייפעל. ער האט דאן געהאט אנגעשריבען זיין ערשטע ווערק „דער בייזער מארשאלק" און האט עס געוויזען דיא דאזיגע געלעהרטע, וועלכע האבען אנער־קענט אין איהם א ליטערארישען טאלענט. אין דער ראבינער שולע האט ער פערבראכט א קורצע צייט. ער איז שוין דאן געווען אלט 25 יאהר און געגאנגען אין איין קלאס מיט אינגלאך פון 12—13 יאהר, וועלכע האבען פון איהם געלאכט און געמאכט שפאס. דאס צוזאמען מיט דיא טרוקענע אורזאכען מיט דער נאך טריקענערער, הארטער שול־דיסציפלין האבען איהם געצוואונ־גען אויפצוגעבען דעם שטודיום און פערלאזען דיא ראבינער שוהלע.

ער האט זיך געגומען וויעדער צו אורזאכען און האט דערפון זיך געמאכט זיינע לעבענס־מיטעל. אין זשיטאמיר האט ער זיך פערלייבט אין א שיינע מיידל און האט מיט איהר חתונה געהאט, א דריטען מאהל חתונה געהאט, אבער דעם ערשטען מאל מיט זיין אייגענעם ווילען, נאך דעם פערלאנג פון זיין אייגענער הארץ. מיט דיעזער פרוי לעבט ער א טרייען און גליקליכען פאמיליען לעבען ביז היינטיגען טאג.

* * *

שרייבען האט לינעצקי אנגעפאנגען גאנץ פריה. זיינע ערשטע שרייבעצצען זיינען געווען, וויא דער שטויגער איז אימער ביי אלע שרייבער, שירים: אין העברעאיש און זשארגאן. זיין ערשטע גאנצע ווערק איז געווען „דער בייזער מארשאלק" וועלכען מיר האבען שוין אויבען דערמאהנט. זיין ערשטע געדרוקטע זאך איז געווען א העברעאישער ארטיקעל אין „המליץ". נאכדעם האט לינעצקי מיטגעארבייט אין „המליץ" צווישען יאהר. אין 1868 האט צעדערבוים, דער רעדאקטאר פון „המליץ", אנגעפאנגען ארויסצו־געבען דעם „קול מבשר" — א וועכענטליכע צייטונג אין זשארגאן. לינעצקי האט געשריבען אין דיעזער צייטונג א סעריע בילדער פון דעם חסידישען לעבען אונטער דעם נאמען דער „פוי־לישער אינגעל". דיא לעבעדיגקייט פון דיא בילדער און דיא מעכטיגע סאטירע, מיט וועלכע עס איז געווען דורכגענומען יעדער שטריך זייע־רער, האט אנגעמאכט א רושם צווישען די לעזער. מען האט געכאפט דעם „קול מבשר" וויא מצה־וואסער. אלט און יונג, ווייבער און מענער, האָ־בען פישוט געשלונגען דעם „פוילישען אינגעל". נאך איידער עס האט זיך געענדיגט אין דער צייטונג, איז דער רעדאקטאר געווען געצוואונגען אדער האט געפונען פיר נויטיג, ארויסצוגעבען דאס אין אבעזונדער בוך. פיר די עטליכע גראשען וואס דער מחבר האט דערפאר בעקומען, האט ער געמוזט פעדלען מיט׳ן בוך איבער גבירישע הייזער פון דעם רעדאקטאר׳ס וועגען. דיא שפיכות דמים וואס לינעצקי האט געליטען ge־הענדיג מיט זיין ווערק, וואס האט ניט בלאנגט צו איהם, איבער דיא הייזער, דיא גענויכענלאָ־זע עקספלואטאציען פון דעם רעדאקטאר פונ׳ם „המליץ", האט לינעצקי קיין מאל ניט געקענט פערגעסען.

דריי יאהר כסדר איז לינעצקי געווען שטענ־דיגער מיטארבייטער אין „קול מבשר". פון זיין ליטעראריישער טהעטיגקייט צוזאמען מיט דיא אורזאקען, וואס ער האט געגעבען, האט ער ניט געקענט האבען גענוג צום לעבען. ער האט נאך געמוזט צוהאנדלען מיט תבואה, אבער פון דיא אלע דריי פרנסות איז ער געווען אן אביון, וויא דער שטייגער איז פון א אידישען שרייבער.

לינעצקי האט געשריעבען א כך. אייכער זיין מיטארבייטען אין „קול מבשר" האט ער נאכהער ארויסגעגעבען זעלבסטשטענדיג זיין „בייזען מארשאלק", „לוח אין כסף", „דאס משלחת", דער „כל בוניק". אין 1875 האט ער אין לעמבערג ארויסגעגעבען א צייטונג „ישראליק", שפעטער האט ער ארויסגעגעבען אין רומעניען דיא צייטונג „נאציאנאל", נאר ביידע אהבען ניט מאריך ימים געווען. ער האט אויך גערדוקט לוחות און אלמאנאכען אין אייני־ציגע ווערקע אונטער דעם נאמען „לינעצקי׳ס כתבים" — נאר אלעס וואס ער האט געשריע־בען איז געווען מעהר אדער וועניגער א נאכמא־כונג פון „דעם פוילישען אינגעל", כמעט אימער דעם זעלביגען קרייז פון דיא ווילדע פאנאטישע חסידים. דיא זעלביגע טהעמא: אבערגלויבען, פאנאטיזמום, צדיקיזמום. שטרעבעניש צו גע־פעהלען דעם עולם און זייענדיג געציאונגען צו מאכען א לעבען פון זייענע כתבים, האט ער, מיט א כיון צו ניט, געמאכט זיין וויטץ גרעבער, זיין סאטירע קיצלדיגער, אבער ניט מיהר אזוי שניידענד און צו דער זעלבער צייט ניט אזוי וועקענדיג דעם קריטיזירענדען גייסט פון דעם לעזער וויא אין דעם „פוילישען אינגעל".

א. ליטווין.

שלום פאלגט.

רוסישע קריטיקער

I

ו. ג. ביעלינסקי

וויסאריאן גריגאריעוויטש ביעלינסקי.

יעל ארבייט און כוחות וועלן פערשוועלדן, אויבער עס גלייבט אייניגע אין א פאלק אמת'ע, שהנע און הויכע אידעאלן. גענוג העכשפער געהן פערלאָרן; גענוג פיהרער וועלן צוטראָטען און אבגעטטויסן; גענוג לעהרער וועלן גלאָשפערט ווידן מזבח פון זייערע הייליגע אידעאלן; גענוג יאהרען געהן פארבי, אייבער דיא לעהרער בעקומען א צוטרעט צו זייערע שילער — דיא אונווויסענדע און רויהע מאסען.

נאָר א חוץ דיא אויסערליכע שווערִיגקייטען און מניעות, וועלכע דיא ערשטע לעהרער און פיהרער מוזען באגעגענען און בייקומען, האָבען נאָך פיעלע פון זיי אויסצושטעהן גענוג גייסטיגע שמערצען און ליידען און דורכמאכען גענוג איגענליכע מלחמות.

ניט מיט אמאָל, ניט דורך א רוח הקודש בעקומען זיי זייערע ריכטיגע בעגריפע וועגען „אמת'ן אמת". גענוג מלחמות קומט זיי אויס צופיהרען מיט זיך זעלבסט, מיט אייגענאָר־צעלטע מיינונגען, מיט דיא ארומיגע אומשטענדען; וויא בלינדע טאפען זיי דעם וועג, שטויסען זיך אָן און פערטשעפען זיך יעדע וויילע אין פערשיעדענע דערנער; אפט מאָל בלאָנדזשען זיי ארָאָפ פון דעם ריכטיגען וועג, מאכען גרויסע פעהלערען, אייבער עס גלייבט זיי אם ענדע צו דערזעהן אן אמת'ן פונק, אן אמת'ן שטראהל פון דער גרויסער העלער זונן.

מיט גרויס אכטונג און בעוואונדערונג לעזען מיר וועגען דיא אייזערנע ענערגיע און שטאַרקע וויילענסקראפט, וועלכע דיזע מענשען צייגען ארוים אין זייער ליידענשאפטליכען דורשט נאָך אמת. ניט פיעל מענשען זיינען פעהיג אזוי צו לעבען; א גענוגהנליכער בשר ודם קען ניט אימער ברענען מיט התפעלות, אריין לייגען זיין גאנצען לעבען, זיין גאנצע נשמה אין זוכען דעם אמת. עס זיינען פאראן בלויז איינצעלנע, וועלכע דיא נאטור האָט גע־שאנקען אן אונגעוועהנליכען ליידענשאפטליכען דורשט נאָך אמת, און דיזער דורשט ברענט זיי אימער, לאָזט זיי ניט רוהען און אהן אן אויפהער טרייבט ער זיי אלין וויטער און וויטער צו זייער גענוואונשטען צוועק.

טהייער, הייליג און אונשטערבליך זיינען ביי אונז דיא נעמען פון דיזע לעהרער, און אייגער פון אזעלכע לעהרער איז גענוגען פאר דעם

רוסישען פאלק דער בעריהמטער קריטיקער ווייסאריאן גריגאריעוויטש ביעלינסקי.

* * *

ביעלינסקי איז געבאָרען געוואָרען דעם 30 מאי 1810 אין סווענבאָרג, נויראָנדער גובערני. זיין קינדערשע ערציהונג און בילדונג האָט ער בעקומען אין דער שטאָדט טשעמבאר, פּענזער גוב., וואו זיין פאטער — אין זיין צייט א גע־בילדעטער מאן און פּרייִדענקער — האָט גע־דינט אלס אויזדנער־וויראטש (אקטאר). צו 14 יאָהר איז ער אריינגעטראָטען אין פּענזער גימנאזיע, אין וועלכער ער האָט געלערנט ארום 3 יאָהר. דיא גימנאזיע האָט אים ניט צופריע־דען געשטעלט. זיין רייכע און לעבעדיגע נשמה האָט זיך ניט געקענט בענוגען מיט דיא טרוקענע און פארמאלנע אורתקען (לעסקאנס) פון דער גימנאזיע, ער האָט געזוכט בילדונג — דאָס האָט אים דיא גימנאזיע ניט געגעבען און ער איז אריסגעטראָטען פון דאָרט, כאָטש עס איז אים געבליבען בלויז א האלב יאָהר צום ענדי־גען.

דער מאָסקווער אוניווערזיטעט איז דאן געוואָרען זיין אידעאל. נאָר דאָ איז דעם יונגען ביעלינסקי צום ערשטען מאל אויסגעקומען שטעהן פּנים אל פּנים מיט דער גרויזאמער ווירק־ליכקייט. זיין פאטער איז געווען ארים און האָט אים ניט געקענט אויסהאלטען אין מאָסקווע און צאהלען פאר אים שכר למוד אין אוניווער־זיטעט. דיא דורשט נאָך בילדונג איז אָבער גע־ווען ביי אים צו שטארק, און טראָטץ זיין אָרימקייט האָט ער דאָך ניט פערלאָרען דעם מוטה און זיך ניט אָבגעשראָקען פאר דיא פער־שיעדענע מניעות פון דער מאטעריעלער זייט. ער האָט איין מאל פאר אלע מאל פעסט בעשלא־סען צו לערנען אין אוניווערזיטעט, וויפיעל עס זאל אים ניט אויסקומען צו לייִדען און אפילו הונגערן.

און ווירקליך, אין אויגוסט 1829 געפינען מיר שוין ביעלינסקי'ן אלס סטודענט אין דער ליטעראריש אבטהיילונג פון מאָסקווער אוני־ווערזיטעט און, א דאנק זיינע גרויסע פעהיגקיי־טען און פלייסיגקייט, האָט מען אים אין א קורצע צייט ארום, נאָך אם ענדע פון דעם זעל־בען יאָהר, צוגענומען אין אוניווערזיטעט אויף קאזיאָנע רעכנונג.

אין יענער צייט זיינען שוין אין מאָסקווער אוניווערזיטעט געווען אייניגע יונגע פּראָפעסא־רען, אמת, געבילדעטע לייט און אידעאליסטען, וועלכע פלעגען לעזען פאר דיא סטודענטען זעהר אינטערעסאנטע לעקציעס וועגען פערשיעדענע פראגען פון וויסענשאפט און פילאָזאָפיע. בעזאָנדערס האָט זיך דאן אויסגעצייכענט דער בעוואוסטער פּראָפעסאָר און ליטעראט נא־דעזשדין מיט זיינע לעקציעס וועגען דיא דייטשע פילאָזאָפען שעלינג און אָקען.

דיעזער פּראָפעסאָר האָט געהאלט א גרויסע ווירקונג אויף זיינע בעסטע שילער, וועלכע זיי־נען נאכהער געוואָרען אמת גרויסע און בעריהמ־טע לייט, וויא סטאנקעוויטש, באקונין, אָנאריאוו און ביעלינסקי, בעזאָנדערס אויף לעצטען, וועל־כער האָט געהאלט זעהר א רייכע און לעבעדיגע פאנטאזיע און יעדער פריי וואָרט האָט אויף איהם געמאכט אן אונגעוועהנליכען טיעפען אייני־דרוק.

נאָך אלס סטודענט האָט ביעלינסקי אָנגע־שריבען א טראגעדיע נאָך דעם מוסטער פון שי־לער'ס „רויבער", אין וועלכער ער האָט מיט שאר־פע פארבען געשילדערט דאס לעבען פון דיא פאנכציזניקעס. דיזע טראגעדיע איז געווען א שטארקער פּראָטעסט געגען קריעפאָקטני־טשעסטוואָ, (פאנסציינע). אין דיא אויגען פון דער נאטשאלסטוואָ איז דאָס געווען א אונגע־הויערע חוצפּה פון זיין זייט, פאר וועלכע מען האָט איהם אויף אייביג אויסגעשלאָסען פון אוניווערזיטעט (אין 1832) מיט'ן אויסרייד, אז ער איז אונפעהיג צו לערנען.

אום צו פערדינען זיינע לעבענסמיטעל האָט ער אָנגעהויבען צו פארנעהמען זיך מיט געבען שטונדען, מיט ליטעראריש ארבייט און איבערהויפט מיט איבערזעצונגען, צווישען וועל־כע עם צייכענט זיך אויס זיין איבערזעצונג פון פאל־דע־קאָק'ס ראָמאן „מאנדאלינא". אין 1833 איז ער געוואָרען א מיטארביטער פון נא־דעזשדין'ס זשורנאל „טעלעסקאָפ".

נאָר זיין ערשטער ערנסטער ארטיקעל, וועל־כער האָט דאן אָנגעמאכט א גרויסען רעש אין דער ליטעראריש־ער וועלט, איז ערשיינען ערשט אין סעפטעמבער 1834 אין נאדעזשדין'ס „מאָלווא" אונטער דעם קעפּעל „ליטעראטורניא מעטשטאניא" (ליטעראריש טרויטען).

דאָס איז געווען א וואָרמער, וויציגער, בעלעהרענדער און זעהר שעהן אָנגעשריבענער איבערבליק איבער דער ענטוויקלונג פון דער רוסישער ליטעראטור ביז זיין צייט, און א שארפע קריטיק אויף דער דאמאלסדריגער שאה־נער ליטעראטור. דאן האָט זיך אָנגעפאנגען דער ערשטער פּעריאָד פון זיין גרויסאָרטיגע טהעטיג־קייט אלס א קריטיקער.

נאָר דאָ מוזען מיר בעמערקען, אז איבער זיין טיף־פיהלענדעם הארץ און שטורמענדען טעמפּעראמענט איז ביעלינסקי געווען מעהר פּאָעט אלס דענקער, און וויל ער האָט ניט געקענט לעזען אין אָריגינאל דיא דייטשע פילאָ־זאָפיע, וועלכע איז דאן און פיעל שפעטער גע־

וועז דיא געטטין פון דער רוסישער אינטעליגענ־ציע, איז ער אימער געווען אונטערוואָרפען אונ־טער אימיצענס איינפלוס און האָט דאָרום, נא־טירליך, אָפט געביטען זיינע מיינונגען וועגען דיא פארדערונגען און אויפגאבען פון קונסט און ליטעראטור.

דערפאר אָבער, וועז ער האָט אין א געווי־סער ציים געריכטעט א געוויסע מיינונג פאר ריכטיג, איז ער געווען איבערגעגעבען צו איהר מיט דער גאנצער נשמה און האָט איהר פער־טהיידיגט און פאָפולאריזירט מיט א זעלטענע התלהבות און קראפט. זיין ארט שרייבען ציי־בענט זיך איבערהויפט אויס אין דער רוסישער ליטעראטור. זיין שפראך איז אמת פאָעטיש, מו־זיקאליש און זעהר וואַרם.

אָט וואָס ביאליניסקי אליין שרייבט וועגען זיך אין אייניעם פון זיינע בעריהמטע ברייף צו זיינע חברים און פרייגד פון דעם זאָגענאנטען „סטאנקעוי־טש־עם קרוזשאָק".

„איך האָב אימער געגומען פערטיגע גע־דאנקען, פונקט וויא איך זאָל נעהמען א מתנה. מיט דעם האָט זיך אָבער ניט אלעם געענדיגט; דערמיט אליין וואָלט איך גאָר ניט אויסגע־פיהרט, גאָר ניט ערוואָרבען. מיט מיין לעבען, מיט דעם פרייז פון טרעהרען, מיט געשרייען פון מיין נשמה האָב איך געוואונען דיעזע גע־דאנקען, און זיי זיינען אריין טיף־טיף אין מיין זעעלע".

אין יענער צייט, וועגען וועלכער מיר רעדען, איז ער געווען אונטער דעם איינפלוס פון זיין לעהרער און רעדאקטאָר, פראָפעסאָר נאדעזשדין, פון איין זייט און שעללינגס פילאָזאָפיע פון דער צווייטער. דאָס איז געווען א צייט, וועז ער, וויא אלע זיינע חברים האָבען געלעבט נור מיט פילאָזאָפיע; אויף אלעם האָבען זיי געקוקט פון זייער פילאָזאָפישען שטאנד־פונקט, יעדע ערשיינונג אין לעבען האָבען זיי געוואָלט אונטערפיהרען אונטער זייער פילאָ־זאָפישער סיסטעם, און פון אזא שטאנדפונקט האָט ביעליגסקי קריטיקירט אויך דיא לטערא־טור.

אין דעם ארטיקעל, וועלכען מיר האָבען אויבען דערמאָנט, טרעט ביעליגסקי ארויס גע־גען דעם דאמאָלסדיגען ארט שרייבען, געגען ראָמאנטיזמוס. אונטער דעם איינפלוס פון נאדעזשדין גרייפט ער אָן מיט שארפע ווערטער דיא ראָמאנטיקער פאר זייערע באָבע־מעשיות, אונאנטשילדיגע סצענעס, איבערטריבענע עפעק־טען און וויילדע פאנטאזיעס. ער פארדערט, אז דיא שרייבער זאָלען זיך האלטען איינפאכער, נעהענטער און טרייער צום לעבען, צו דער נא־טור און צום גייסט פון׳ם פאָלק.

דיא ליטעראטור איז, נאָך זיין דאמאָלס־דיגער מיינונג, דיא פרוכט פון׳ם רוח הקודש, וועלכער בעגייסטערט בעגאבטע מענשען. דיעזע מענשען דריקען פריי אוים אין זייערע קונסטלעק־שהענע ווערק דעם גייסט פון דעם פאָלק, צווי־שען וועלכען זיי זיינען געבאָרען און ערצויגען געוואָרען, מיט וועמעם לעבען זיי לעבען און מיט וועמעם אָטהעם זיי אָטהעמען; דיזע מענשען דעקען אויף אין זייערע גרויסאַרטיגע ווערק דאס אינערליכע לעבען און דיא טיעף־טיעף פערבאָר־גענע כודות פון זייער פאָלק.

אזעלכע ווערק האָט עד אין דער רוסישער ליטעראטור ניט געפונגען, אויסער אייניגע פון דערשאוויין, פושקין, קרילאָוו און גריבאָיידאָוו, און זיין קריטיק טראָגט נאטירליך א נעגאטיוון כאראקטער.

אין א גאנצע רייהע ארטיקלען אנאליזירט ער דיא ווערק פון אלע שרייבער און קומט צום שלום, אז אין רוסלאנד איז נאָך ניטא קיין לי־טעראטור. עס איז פאראן, זאגט ער, א קלייניע צאהל שרייבער, נאָר ניט קיין ליטעראטור.

אמת, ער פארלירט ניט דעם גלויבען אין דער צוקונפט פון דער רוסישער ליטעראטור. ער גלויבט אין רוסישען פאָלק און אין זיין גייכט אין ער איז איבערצייגט, אז אין גיכען וועלען ער־שיינען אמת גוטע און טאלענטפאלע ווערק, נאָר דערווייל איז „אראנטליכע אריסקויט בעסער פון כלומר׳שטען רייכטהום און זעלבסטנארריי".

„עס וועט קומען א צייט — שרייבט ער אין יענעם ארטיקעל, — וועז בילדונג וועט זיך, וויא א ברייטער טייך, פארפלייצען איבער גאנץ רוסלאנד, דיא גייסטיגע פיזיאָנאָמיע פונ׳ם פאָלק וועט ווערען קלָארער — און דאן וועלען אונזערע שרייבער און מאהלער שטעמפלען זייערע ווערק מיט׳ן גייסט פונ׳ם רוסישען פאָלק, נאָר יעצט דארפען מיר נור בילדונג, בילדונג און ביל־דונג" ! !...

פון דער צווייטער זייט, אונטער דעם איינ־פלום פון זיינע חברים, קוקט ער אויף דער וועלט פון שעללינג׳ס פילאָזאָפישען שטאנד־פונקט, נאָך וועלכען יעדער איינצעלנער, יעדער אינדיווידואום דארף שטרעבען צו זעלבסטפער־בעסערונג, צו פאָלקאָמענהייט און זיך ערציהען אלס אן „אבסאלוטער וועזען", אונאבהענגיג פון דער גענזעלשאפט און ארומיגען לעבען.

„דיא גאנצע וועלט, גאָט׳ס שעהנע וועלט, איז ניט קיין אנדער זאָך, שרייבט ער, וויא דער אָטהעם פון איין און איינציגער אייביגער אידעע. דיעזע אידעע ציגט זיך ארוים אהן א שיעור איז ערך אין זעהר פיעל פארמען, טראָטז זייערע גרויסע פערשיעדענהייט, אלס א גרויסארטיגע בילד פון אבסאלוטע איניגקייט.... דיזע אידעע

רוהט ניט, זיא לעבט אהן אן אויפהער, ד. ה. אהן אן אויפהער שאפט זיא, אום צו צושטערען, און צושטערט, אום צו שאפען איבער א נייעס.

דיזע אידעע איז אבער, נאך זיין מיינונג, ניט קיין דעספאט, זיא צווינגט אונז ניט צו טהון דווקא וויא זיא וויל אדער האנדלען לויט איהרע קאפריזען. דיא געטליכע אידעע איז אן אמת'ע צדיק'ת; דער מענש קען צו איהר קיינע תרעומות ניט האבען.

„פארגעס ניט, מענש, אז זיא האט דיר געשענקט א גרויסע מתנה, זיא האט דיר געגעבען שכל און אן אייגענעם ווילען, וועלכע שטעלען דיך אהן א פערגלייך העכער פון יעדער באשעפענישׂ; פארגעס ניט, אז זיא לעבט אין דיר זעלבסט, און לעבען הייסט טהעטיגקייט, און טהעטיגקייט הייסט קעמפפען; פארגעס ניט, דאס דיין גרעסטער און העכסטער גליק בעשטעהט אין דעם,וואס דו וועסט פערניכטען דיין איך אין דיא געפיהלען פון ליעבע"....

אלעם וועגדעט זיך אלזו אן דעם מענשען זעלבסט, אן זיין אייגענעם רצון. ער קען זיך אויסקלייבען וואס ער וויל אליין, דעם גוטען אדער שלעכטען וועג. דיא „גטליכע אידעע", וועלכע האט איהם געבאהרען, האט איהם אלזו אנידערגעשטעלט על פרשת דרכים און האט איהם עהייבען געהן, וואוהין זיין הארץ געלוסט, רעכטס אדער לינקס.

„דוא האסט צוויי וועגען: זאג זיך אף פון זיך זעלבסט, דערשטיק דיין עגאיזם, צוטרעט מיט דיא פיס דיין זעלבסטליעבענדען איך; אט־העם ציליעב דעם צווייטענס גליק, אפפער אלעם צוליעב א טובה פיר דיין נאהענטען, פיר דיין פאטערלאנד, צוליעב דיא נוצען פון דער מענש־הייט... יאבּ? דו וואלטסט ניט אזוי צו לעבען? עס איז ניט נאך דיינע קרעפטען? דאן גיבּ אויף צווייטען וועג; דיזער וועג איז רוהיגער, גלייכער און לייכטער: ליעב זיך אליין מעהר פון אלעם אויף דער גאנצער וועלט; טרו גוטעם וועג דו זעלבסט אין דעם א טובה פאר זיך; שרעק זיך ניט אף פאר קיין שלעכטס, וועג עס ברענגט דיר נוצען.... בויג דיין רוקען, קריך וויא א שלאנג צווישען טיגרען, וואהרף זיך וויא א טיגער צווישען שעפּסלאהף, צושטעטער, צושמעטער, אונטערדריק, טרינק בלוט און טרעהרען און ז. וו."...

דאס איז געווען דער הויפט פונקט פון בייליגסקי'ס פילאזאפיע, און פון דיזען שטאנדפונקט האט ער געקוקט אויף ליטעראטור און קונסט.

דיא אויפגאבע און צוועק פון ליטעראטור און קונסט איז פארצושטעלען פאר אונז אין ריכטיגע בילדער „אין וועלטער אדער טאגען, אין שטריכען אין פארבען דיא אידעע פון אל־געמיינעם לעבען פון דער נאטור. דאס איז דיא איינציגע און אייביגע טהעמא, וועלכע דיא קונסט האט".

דאס לעבען ענטהאלט אין זיך גוטס און שלעכטס; די ווירקליכקייט האט אנציהענדע און גרויזאמע, אנגענעהמע און אבשייליכע זייטען: דער מענש קען זיין זעהר סימפאטיש אדער אין גאנצען א ווילדע בריאה, א מאראליש־מיאוס'ע פערזעהנישׂ; ער קען זיין שוואך, אונטערטהעניג, שקלאפיש, אהן א פונק פון עהרענליעבע אדער, פערקעהרט, שטארק, אונאבהענג ג, זעלבסט בע־וואוכט און דער גלייכען.

דער קינסטלער, דער מאהלער, דער פאעט מוז אלזו גוט און אלזייטיג פערשטעהן דאס ארומיגע לעבען, דיא אלגעמיינע נאטור פון דער מענשהייט. „און וואס גרעבער עס איז דער טא־לענט פון'ס פאעט, אלין טיפער און ברייטער נעמט ער ארום דיא נאטור גון אלין מיט מעהר ער־פאלג שטעלט ער זיא פאר אין איהר העכסטער מאכט און לעבען".

דיא פאעזיע קען זיך ניט פארנעהמען בלויז מיט דעם וואס איז שעהן, אנציהענד, פער־נונפטיג און ליעב, לויט אונזער בעגריף און ge־שמאק, און ניט שענקען קיין אויפמערקזאמקייט צו די העכליכע און שלעכטע זייטען פון'ס לעבען, פון דער נאטור און מענשען. אזא פאעט בעווייזט נור, אז ער איז ניט אין שטאנד צו בעגרייפען און ארומנעהמען דיא גאנצע ברייטע נאטור אין אלע איהרע זייטען און פארמען, אז ער בעגרייפט ניט דיא אבסאלוטע, אייביגע און „גטליכע אידעע", וועלכע בעווענגט אלעם אויף דער וועלט.

„אויב באירן — שרייבט ער — האט איבעראל געזעהן בלויז שרעק און ליידען, אויב ער האט בעגריפען און געמאהלט בלויז הארצ־וועהטאג און שמערצען, בלויז דעם גיהנם פון דער נשמה, הייסט עס, אז ער האט בעגריפען בלויז אין זייט פון דער וועלט'ס עקזיסטענץ... שיללער האט אינז איבערגעגעבען דיא סודות פונ'ם הימעל, ער האט אונז געצייגט בלויז דאס שעהנע אין לעבען, וויא ער אליין האט דאס פערשטאנען, ער האט אונז געזונגען בלויז זיינע הויליגע פאנטאזיעס און שטרעבונגען... שעקס־פיר אבער, דער גטליכער, גרויסער אונעררייב־בארער שעקספיר, האט בעגריפען דעם גיהנום און גן־עדן, דיא ערד און הימעל. א קיסר איבער דער נאטור, האט ער גענומען גלייכע חלקים פון גוטעם, וויא פון שלעכטעם, און מיט זיין בע־גייסטערטען נביא'שען בליק האט ער געזעהן, וויא עס קלאפט דער דופק פון דער גאנצער וועלט!... יעדע דראמא זיינע איז א גאנץ וועל־טעלע. ביי איהם זיינען ניט פארען וויא ביי שילער'ן, קיין בעזאנדערס געליעבטע מענשען,

געריעבטע העלדען... יא, דיזע אונפערזענליכקייט, דיזע קאלטקייט פון פּאָעט — פונקט וויא ער זאָל איוך זאָגען: „אזוי איז געווען און מעהר ווייס איך ניט, מעהר איז ניט מיינע דאגות", — איז דיא העכסטע מדרגה' און פּאלקאָמענהייט פון קונסט, און דאָס הייסט שאפען"....

* * *

אין דעם צווייטען פּעריאד פון זיין ליטעראַרישע טהעטיגקייט, אין 1836—37, איז ביעלינסקי געווען בעאיינפלוסט פון מיכאיל באקונין, וועלכער האָט איהם בעקאנט געמאכט מיט דיא אידעען פון דעם בעריהמטען דייטשען פיליאָזאָף יאָהאן פיכטע.

דיא גיואלדיגע ווירקונג, וועלכע באקונין האָט געהאט אויף ביעלינסקי'ן און זיין גייסטיגע עכטוויקלונג, צייגט זיך ארויס אין זעהר פיעל ברייף, וועלכע ביעלינסקי האָט געשריבען צו זיינע פרוינד. אין אַיין ברייף שרייבט ער:

„כ. באקונין האָט אריינגעבראכט אין מיין לעבען א נייעם — דעם גדאנק, וועלכען איך האָב ניט לייב, נאָר אָהן וועלכען עס איז אונמעגליך צו לעבען, אָהן וועלכען דער גפיהל גהט איבער אין א תוהו ובוהו פון ווידערשפרוכע און פרעסט זיך אליין אויף".

אין זיין בעריהמטען ארטיקעל: „דראָמאָ'ס סיסטעם פון מאָראליש פילאָזאָפיע" ענטוויקעלט ער זיין נייעם שטאנדפונקט, לויט פיכטע'ס לעהרע. אין דיזען ארטיקעל בעווייזט ער, וויא פאלש עס איז דיא טהעאָריע, וועלכע לויטעט, אז נור דאָס איז ריכטיג און אמת, וואָס עס איז בעגרינדעט אויף פאקטען אָדער קען בעווייזען ווערען דורך עקספּערימענטען; אויסער דעם פיהרט ער דורך און פערטהיידיגט זיין ראציאָנאליכטיש טהעאָריע, אז דער עיקר און דער ריכטיגער בעווייז פון אמת איז דעם מענשען זאָלען בעשטימען דעם אמת נור אויף גרונד פון פאקטען און עקספּערימענטען, וואָלט דיא מענשהייט געשטאנען אייביג אין אייז שטאנד. וועז קאָלומבוס, צום ב. ש., וואָלט ניט געגלויבט זיין שכל, וואָלט ער ניט געזוכט און, ויעלכבטפע־שטענדיק, ניט ענטדעקט אמעריקא: גאליליי, קאָפּערניק און פיעלע אנדערע גרויסע

דענקער וואָלטען ניט צוגעגעבען קיין בעדייטונג צו זייערע ספקות און וואָלטען פערשפּאָרט לויען אזוי פיעל רדיפות און צרות פון דער גאַרישער קירכע און ד. ג. ער גלויבט דארום, אז דאס אידעאלע „און נור דאָס אידעאלע לעבען איז דאס ווירקליכע, פאזיטיווע, קאָנקרעטנע לעבען, און דאָס זאָגענאנטע ווירקליכע לעבען איז אין אמת'ן א נעגאטיוו, א שאטען, גאָרניט, לעערקייט".

דיזען שטאנדפונקט האָט ער אין א משך פון צוויי יאָהר פערטהיידיגט, וויא ער אליין דדיקט זיך אויס, „מיט א בעזאָנדערע ענערגיע און פאנאטיזמום".

פון דער ליטעראטור פאָרדערט ער דאָרום בלויז אידעאליזמום. דער שרייבער, פּאָעט אָדער מאהלער דארפען פאָרשטעלען און פּרעדיגען אין זי ערע ווערק גרויסע, ערהאבענע „אייביגע אידעאלען".

פון זיין פריהערייגען אינדיפערענטיזמום (גלייכגילטיגקייט) צו גוטע אָדער שלעכטע זייטען פון'ם לעבען איז ניטא מעהר קיין זכר, נאָר אויפ'ן לעבען קוקט ער יעצט מיט דיא אויגען פון אן אידעאליסט. ער זוכט ניט אויסצופּארשען דיא ווירקליכקייט און שטודירען דאס לעבען, נאָר וויא דורכצופיהרען און פערווירקליכען זיין אידעאל. און פונקט אזוי האלט ער זיך צו דער ליטעראטור. דעם פּאָעט'ס קאלטקייט און אונפערזענליכקייט, זיין, זאָ צו זאָגען, מאכען שבת פאר זיך, וואָס ער האָט פריהער אזוי גערימט און געהויבען ביז'ן זיעבעטען הימעל, זיינען ביי איהם שוין מעהר קיין מעלה ניט. דער פּאָעט דארף אריינלייגען זיין אייגענעם איך, דאָס בעסטע פון זיין נשמה און געפיהלען אין זיינע ווערק, ערקלעהרט ער.

דער גרעסטער פּאָעט פון דער גאנצער וועלט און פון אלע צייטען, מיינט ער, איז שיללער, „דער טהייערער, אונשטערבליכער, גרויסער שיללער", וועלכער האָט געגעבען דער וועלט א מתנה וואָס האָט צו זיך קיין גלייכען; ער האָט רייך געמאכט דיא מענשהייט מיט זיינע פראכטפאָלע פאנטאזיעס און הייליגען אידעאליזמום.

פ. ראָזענבלאָט.

(„שלום פאָלגט).

דיא עלעמענטען פון דעם געשיכטליכען לעבען

דיא דעם פאָרזיצען אַרטיקעל*) האָבען מיר געזוכט צו בעווייזען, אז קיין זאַך אין דער געשיכטע בלייבט ניט אזוי וויא זיא איז געווען, אז אלץ פערענדערט זיך מיט דער צייט און אין דער צייט.

דאָס איז געווים אמת. דער געדאנקען פון „אין כל חדש תחת השמש" („ניטא קיין נייעם אונטער דער זון"), דער געדאנקען אויף וועלכען דער מחבר פון קהלת האָט אויפגעבויט זיין גאנצען פעססימיזמוס, זיין טרויעריגען בליק אויף דיא מענשליכע וועלט, איז אליין גופא אוועק געריסען געוואָרען מיט דעם שטראָם פון דער צייט און אויף זיין אָרט הערשט איצטער אין אלע צווייגען פון דער מענשליכער וויסענשאפט און בפרט אין דער וויסענשאפט פון דער מענשליכער געשיכטע — זיין אייגענער היפך: „אין כל ישן תחת השמש" — „ניטא קיין אלטעם אונטער דער זון". מיט יעדען טאָג בענייט זיך דיא וועלט, זיא ווערט גאָר אן אנדערע אויי־ דער פריהער.

און פון דעסטוועגען רעכען איך אז דער אלטער „אין כל חדש" איז ניט געווען גאָר אוי־ גערעכט אין אלע זיינע פרטים און אז דער נייער „אין כל ישן" געהט א ביסעלע צו ווייט. וויא אין דער נאטור, אזוי אויך אין דער געשיכטע זיינען פאראן א סך זאכען, וואָס זיינען אפשר ניט אייביג, אָבער וואָס געדויערן פאָרט אזוי לאנג און האלטען זיך פאסט מיט אזא קראפט, אז מיר האָבען דאָס רעכט צו זאָגען: עס איז עפעס דא אין דער וועלט און אין דער געשיכטע, וואָס האמפערט מיט דער אלין צושטערענדער צייט און האָט אין זיך דעם כח גובר צו זיין דיא צייט אויף הונדערטער און אפשר טויזענדער יאָהרען אין דער געשיכטע, אויף מיליאָנען אין אפשר מיליארדען יאָהרען אין דער נאטור.

דער ווידעראנאנד צוויישען דעם „אין כל חדש" און דעם „אין כל ישן", צוויישען דער אי־ דעע פון אויביגען, ניט פארענדערטען זיין און דער אידעע פון שטענדיגער פערענדערונג אָהן אן אויפהער, איז אויך ניט קיין נייעם אין דער געשיכטע פון דעם מענשליכען געדאנקען. ער איז כמעט אזוי אלט, וויא דיא פילאָזאָפיע אליין. קסענאָפאנעס, דער פאָטער פון דער עלע־ אטען־שוהל אין דער פילאָסאָפיע, אוך איבער־ הויפט זיינע תלמידים פאר מענידעס און צענאָ, האָבען אָנגעוועגדעט זייערע שארפע און טיפע מוחות צו בעווייזען, אז אומעדום, וואו מיר געפינען פערענדערונגען און בעוועגונגען, איז דאָס מעהר נישט וויא א טעות פון אונזערע חושים; אז דער שכל, — און נאָר אויף איהם, אויף דעם שכל אליין דארף מען בויען, האָבען זיי געלערענט, — קען ניט צולאָזען עם זאָל זיין פאר־ ענדערונג און בעוועגונג אין דער נאטור.

אקוראט דעם היפך דערפון האָט געלערענט הערא קליט. אומעדום, וואו מיר געפינען רו־ הע, שטילשטאנד, פארגלעווערטעם „זיין", איז דאָס מעהר נישט וויא א טעות פון אונזערע חושים. דער שכל — און אויך הערא קליט האָט געבויט נאָר אויף איהם, — דער שכל איז מחייב, דער שכל צווינגט אונז צו דער מיינונג אז „אלין פלייבט און קיין זאך בלייבט ניט".

טיעפע און שטארקע ארגומענטען, — אין וועלכע מיר קענען זיך דא ניט אריין לאָזען, — האָט אין שכל געשלייערט אנקענען דעם אנ־ דער שכל און האָט געצוואונגען דיא שפעטערע פילאָסאָפען מאכען א פישרה צוויישען זיי. עם זיינען געקומען עמפעדאָקלעס, דעמאָ־ קריט און אנאקסאגאָראס און האָבען געפונען אז זיי ביידע — אי דיא עלעאטען מיט זייער אייביגען „זיין", אי הערא קליט מיט זיין שטענדיגען „ווערדען" — זיינען אין תוך אריין געראטען. דאָס זיינען געווען סינטהעטי־ שע דיינקער, — דיינקער, וואָס האָבען גע־ זוכט צו געפינען דיא אינהייט צוויישען צווויי געגענזאטצען, צו פערבינדען צווויי הפכים אויף אזא'ן אופן, אז צווישען זיי זאָל קיין כתירה ניט זיין. נאָך זייער מיינונג נאָך איז הערא קליט געראטען, ווען ער זאָגט, אז „אלין פלייבט", אָבער פון דעסטוועגען זיינען אויך דיא עלעאטען ניט גאָר אין טעות מיט זייער אידעע פון דעם שטענ־ דיגען זיין. עם איז דאָ אין דער נאטור עפעס אזוינס, וואָס פערענדערט קיין מאָל ניט זיין טבע, וועו אפילו עם בייט איבער שטענדיג זיין פנים, וועו אפילו עם נעהמט אלע וויילע אן איין אנדער געשטאלט. דאָס אייביגע „זיין" אין דער

*) וואָס איז געשיכטע? — דיא „צוקונפט" פון יאנואר. 1905.

נאטור, — דאָס איז דיא אייביגע אונפארענדער־טע טבע פון דעם שטאָף (דעם חומר) אין דער נאטור; דאָס אייביגע „ווערדען", — דאָס זיינען דיא טויזענדער פּנים'ער און געשטאלטען, וואָס דער אייביגער שטאָף נעהמט אָן אין דעם משך פון דיא פּליסענדע צייטען.

עמפּעדאָקלעס האָט געזאָגט: עס זיינען דאָ פּיער עלעמענטען (יסודות), לופט, פּייער, וואסער און ערד, וואָס מישען זיך שטענדיג צוזויף און שיידען זיך שטענדיג פּאנאנדער, און אין דעם צונויפמישען־זיך און פּאנאנדער־שיידען זיך בעשטעהט דאָס אייביגע פּליעסען פון אלע געשעהענישען. דעמאָקריט האָט געזאגט: עס איז דאָ נאָר איין יסוד, דיא אטאָמען, קלייניקע טיילכעלעך פון דעם וועלט־ליכען שטאָף, וואָס קענען אויף קלענערע ניט מעהר צוהאקט ווערען און וואָס אונטערשיידען זיך איינע פון דיא אנדערע אין זייער פּאָרם און אין זייער גרויס. זיי פּאלען שטענדיג פון אויבען אראָפּ אין דעם לויפיגען פּארנעהם פון דער וועלט, זיי בעהעפטען זיך און שטויסען זיך אָפּ און אין דרינען בעשטעהט דאָס אייביגע ווער־דען. אנאקסאגאראָס האָט געזאָגט: יע, קלייניקע טיילכעלעך; אָבער ניט אטאָמען, נאָר „האָמעאָמעריען". יעדעם טיילכעלע קען צושפּאל־טען וועלען אויף נאָך קלענערע טיילכעלעך נאָר פון אסך—א סך שטאָפּען: טיילכעלעך פון גאָלד און טיילכעלעך פון גלאָז, און פון האָלץ, און פון פלייש און פון אלע זאכען וואָס די נאטור בריינגט אליין ארויס. דאָס ווערדען פון דער וועלט בע־שטעהט אין דעם צונויפשטעלען און פּאנאנדער־נעהמען פון דיא קלייניקע טיילכעלעך, וואָס זייער טבע ווערט קיין מאָל ניט פּארביעטען.

פון דיא סכסוכים צווישען דעמאָקריט, עמפּעדאָקלעס און אנאקסאגאָראס איז סוף כל סוף נאָר אין דיא שפּעטערע צייטען אויפגעוואק־סען דיא וויסענשאפט כימיע, וואָס נעהמט מיט דעמאָקריט אָן, אז עס זיינען דאָ אונטהיל־באָרע אטאָמען, וואָס נעהמט מיט עמפּעדאָקלעס אָן, אז אלע זאכען זיינען מישונגס־פּראָ־דוקטען פון דיא אטאָמען וואָס האָבען ניט אלע איין זעלביגע טבע, און וואָס נעהמט מיט אנאקסאגאָראס אָן. אז אזעלכע עמפּעדאָקלעאי־שע עלעמענטען זיינען ניט נאָר פּיער, נאָר אסך מעהר. דיא איצטיגע וויסענשאפט שטעלט אויף מעהר אייידער זיעבעציג אזעלכע עלעמענטען.

זינט עס האָט אויסגעבראָכען דיא מחלוקת צווישען דיא עלעאטען און הערקליט בין אויף דעם היינטיגען טאָג האָט דער גרויסער און טיף־פּער וועדערשטאנד צווישען דעם „אין כל חדש" און דעם „אין כל ישן" ניט אויפגעהערט צו בין־אונדוהינגען דיא מיחות, און מען קען זאָגען אז די נאָטצע וועלט געשיכטע פון דער פילאָסאָפּיע אין אלע צווייגען פון דער מענשליכער חכמה איז מעהר נישט ווי א פּירוש אויף דעם גרויסען ווי־דערשטאנד, אז אלע גרעסטע קעפּ האָבען אין תוך אריין געטראכט צו פּארענטפערן נאָך איין שאלה, — דיא שאלה וועגען דער גרויסער וועלט־חקירה צווישען דעם אייביגען זיין און דעם שטענדיגען ווערדען. אין איטליכען דור און אויף איטליכען צוויג פון דער פילאָסאָפּיע זיינען גע־ווען דיינקער, וואָס האָבען בעוואוסט אָדער אונ־בעוואוסט אָנגענומען דיא טהעאָריע פין פּאָר־מענידעס. זיי האָבען געזוכט נאָך דאָס אויי־ביגע, דאָס אונפערענדערליכע אין דער וועלט און אין דער געשיכטע. עס זיינען געווען אנדע־רע, וואָס זייערע געדאנקען זיינען זעלטענען אונטער דער שליטה פון הערקליט'ס אי־דעען און עס זיינען שטענדיג געווען וויעדער אנדערע דיינקער, וואָס האָבען תמיד געזוכט אויפצושטעלען אזא פּרינציפּ, אין וועלכען דאָס „זיין" און דאָס „ווערדען" זאָלען קיין פּאר בונדען ווערען אין איין אייניציגען געדאנקען און אין יעדען דור איז — אויף וויא פּיעל איך קען בעגרייפען די געשיכטליכע ענטוויקלונג פון דעם מענשליכען געדאנקען — דער אכט געווען ביי דעם צד, וואָס האָט ניט מורא געהאט צו קוקען אויג אין אויג דער טיעפער וועלט־סתירה פון זיין און ווערדען, און וואָס האָט ניט גע־זוכט פּטור ווערען פון דער שאלה דורך דעם פּישוט'ן אונטערדריקען פון דעם „זיין" צוליעב דעם „ווערדען" אדער דורך דעם פּישוט'ן אויסמע־קען פון דעם „ווערדען" צוליעב דעם „זיין".

אויף אין דער פילאָסאָפּיע פון דער מענשלי־כער געשיכטע הערשט שוין פון לאנג אָן דער קאמפּף צווישען „פּארמענידעס" און „הערא־ליט", צווישען „אין כל חדש" און „אין כל ישן". און אויף דאָ זיינען פּאראן סינטהעטיקער, וואָס זוכען צו פערבינדען אין איינעם דיא צוויי הפּכים און — אויב איך האָב ניט קיין טעות — איז אויף דאָ דער אמת אויף דעם צד פון דיא סינטהעטיקער.

„אלץ בייט זיך אין דער געשיכטע!" זאָגען מיר איצטער אלע אין איינעם מיט דעם אלטען זיידען הערא־קליט און זיין טאָכטפּאָלען, גע־לעהרטען, גאונישען אייניקעל העגעל. אָבער בייט זיך אלץ אויף איין און דעם זעלביגען אופן? זעהען מיר ניט, אז דיא זאכען און דיא געשעה־ענישען בייטען זיך נאָך זייער אייגענער טבע נאָך? אין דער געשיכטע ווערט פערענדערט — לאָמיר אנכאפּען — דיא שפּראָך פין א פּאָלק און עס בייט זיך אויף דאָס עקאָנאָמישע לעבען פון דעם פּאָלק. איז דער איבערבייט פון דעם איין צווייג אקוראט גלייך צו דעם אי־

בערבייט פון דעם אנדער צוויינ? געווים ניט! ווי די שפּראך זאָל זיך ניט פערענדערן, וועלכע געשטאלטען זיא זאָל ניט אָנעהמען, וועלכע ווערטער עם זאָלען ניט צוקומען נייע, אין וועלכע ווערטער עם זאָלען ניט פערשווינדען, ווייא פערשיעדען עם זאָל ניט ווערען דאָם גאנצע געבוי פון דער שפּראך, — דיא שפּראך בלייבט א שפּראך, אין אלע געשיכטליכע פאַרענדערונגען קענען ניט געהן אנקעגען איהר טבע, אנקעגען דעם, וואָם מאכט זיא צו א שפּראך.

און דיא זעלביגע זאך איז אויך מיט דעם עקאָנאָמישען לעבען. ווייא פערשיעדען עם זאָל ניט זיין דאָם עקאָנאָמישע לעבען פון איין דור קגבי דעם עקאָנאָמישען לעבען ביי דעם אנדער, — עקאָנאָמיק בלייבט עקאָנאָמיק! זיא קען קיין מאָל ניט אומגעוואנדעלט ווערען אין איין אנדער זאך, וואָם איז ניט עקאָנאָמיק, ווייא דאָם כעמיש עלעמענט בליי קען ניט מגולגל ווערען אין גאָלד. געווים, עם זיינען א מאָהל געווען אלכעמיסטען, וואָם האָבען גאנץ ערנסט געמיינט, אז מען קען קוועקזילבער פערוואנדלען אין אלע איידעלע מעטאלען. געווים, אויך אין אונזער הייבעגשאפט זיינען געווען אלכעמיסטען, וואָם האָבען געמיינט, אז מען קען פון איין געשיכטליכען עלעמענט — למשל דיא עקאָנאָמיק, אָדער דיא רעליגיאָן, אָדער דיא גייסטיגע עגטוויקלונג — ארויסברענגען און דערקלערען אלע אנדערע געשיכטליכע עלעמענטען — אויב דאָס וואָלט זיך איינגעגעבען, וואָלט דאָס נישטען דער גלענצענסטער בעוויים, אז „הערקליט" איז געכעכט, אז אלין פלויעסט און בייט אין נאנצען אום זיין טבע און אז עם איז קיין זאך ניטאָ אין דער געשיכטע וואָם קען פערהיטען זיין טבע פון דעם שטענדיגען פלוס. אבער וואָם מעהר אונזער וויסענשאפט האָט זיך אריינגעטאָהן אין איהר אויבגאבע, אלין מעהר האָט זיא געמוזט אייזעהען אז דער אלכעמיזמוס האָט ניט מעהר מזל מקוים צו ווערען אין דער געשיכטע, איידער אין דער כעמיע. אז אויך אין דער געשיכטע כמעט אזוי ווייא אין דער כעמיע, זיינען דא עלעמענטען, וואָם קענען דורכמאכען טויזענדערליי פארענדערונגען, איבערבייטען זייערע געשטאלטען אין אננעמען אלערליי פארמען און קענען פאַרט ניט פערענדערען זייער טבע... „אין כל חדש תחת השמש", — ניטא קיין נייעס אינטער דער זונ! ווייא דיא געשיכטע זאָל זיך ניט בייטען, אונפערענדערט בלייבט דיא טבע פון דיא עלעמענטען, פון וועלכע די געשיכטע בעשטעהט, עלעמענטען וועלכע מיר געפינען שוין, אין א קארגער אין זעהר אָרימער געשטאלט ביי דיא אָרימסטע און ווילדעסטע פעלקער. „אין כל ישן תחת השמש", — ניטא קיין אלטע יאכען אונטער דער זון, ווייא „אייביג" עס זאָלען ניט זיין דיא עלעמענטען פון דער געשיכטע אין זייער טבע, זעהען מיר, אז זיי נעהמען שטענדיג אָן גאנץ נייע געשטאלטען און קיין געשטאלט בלייבט ניט אויף אייביג.

מיר וועלען באלד זעהן, פון וועלכע גרונד עלעמענטען עם בעשטעהט דיא מענשליכע געשיכטע, אָבער, איידער מיר וועלען קימען דערצו, מוזען מיר נאָך מאכען א קלייניע בעמערקונג. עם פערשטעהט זיך פון זיך גופא, אז דער אויסדרוק: „עלעמענטען פון דעם געשיכטליכען לעבען" קען ניט אָנגענומען וועדען אין דעם זעלביגען פישט'ן און מאטעריעלען זינן, ווייא דער אויסדרוק: „עלעמענטען" אין דער כעמיע. דאָ, אין דער כעמיע, רעדט מען וועגען פערשיעדענע שטאָפען, וואָם איטליכער פון זיי קען פערנעהמען א בעזונדער אָרט אין דעם גרויסען וועלטליכען פארנעהם. בלויי און גאָלד קענען לויגען אייגם נעבען דאָם אנדערע און אייגם קען זיך אָן דאָם אנדערע כלל וכלל ניט אָנגעהערן. געשיכטליכע עלעמענטען אָבער, ווייא למשל דיא שפּראך, דיא רעליגיאָן, דיא עקאָנאָמיק, זיינען ניט קיין מאטעריעלע זאכען. מען קען זיי ניט זעהען און אָנטאָפען מיט אונזערע חושים און זיי בערנעהמען ניט קיין ברעקעל פלאין אין דעם אונענדליכען וועלט פארנעהם. אין פּוגג קען אבילו אויסדוטען, אז אפילו דיא געשיכטליכע עלעמענטען, — אָדער וועניגסטענס עטליכע פון זיי, וויא למשל דיא שפּראך אָדער נאָך בעסער דיא טעכניק מיט איהרע מאשינען, הייזער, מעבעל, און אלערליי חפצים, וואָם זיא ברענגט ארוים, — אז אזעלכע געשיכטליכע ערשיינונגען, זאָג איך, — פארנעהמען יע א וואָסער ניט איז אָרט אין דער גשמיות'דיגער וועלט. אָבער לייגט מען זיך טיעפער אריין אין דעם ענין, דערזעהט מען אויפ'ן שטעל, אז זייער עיקר ליעגט ניט אין דער מאטעריע, פון וועלכער זיי זיינען געמאכט געוואָרען, ניט אין דעם אייזען, האָלץ, שטיינער, גלאָז א. ז. וו. פון דיא מאשינען, הייזער און חפצים, ניט אין די קלאנגען פון דער שפּראך, נאָר אין דעם מענשליכען שכל, וואָם דריקט זיך אויס אין זיי, וואָר רעדט אין זיי צו אונזער „איך". א הויז, אָדער א מאשין איז, וועז מען בעטראכט זיי פון דער ריין מאטעריעלער זייט, נישט מעהר וויא א בייספעל אייזען, שטיינער, קאלק, א. ז. וו. און פאר דעם, וואָם פערשטעהט ניט דעם שכל, דעם זינן, וואָם שטעקט אין דער הויז, אין דער מאשין א. ז. וו., עקזיסטירט ניט קיין הויז און עקזיסטירט ניט קיין מאשין. דער זינן פון דער הויז אָבער איז אריינגעלייגט געוואָרען אין איהם דורך דעם מענשליכען פערש־

טאנד אין וועלט וויעדער אבגעלעבט אין איין אנדערן מענשליכען פארשטאנד, וואס בע־טראכט עס. און אזוי איז אויך מיט אלע אנדע־רע „זאכען" פון דער מענשליכער געשיכטע. זיי עקזיסטירען ניט, אחוץ אין דעם מענ־שליכען שכל, און אויב זיי פערנעהמען יא א וועלכען עס איז פלאץ אין דער וועלט, איז זייער אלעמענס ארט — דער מענשליכער מארק און דיא מענשליכע נערוועז, וועלכע ארבייטען אויס דעם שכל, וואס שטעקט אין זיי. אלץ, וואס דער מענש טהוט, בעמערקט זעהר ריכטיג ערגעץ וואו פרידריך ענגעלס, געהט פריהער דורך דורך זיין קאפ. און נאר דאס וואס דער מענשליכער קאפ לייגט אריין אין אלע פראדוק־טען פון דער מענשליכער ארבייט, זאגען מיר — נאר דאס אליין האט א ווערדע פאר דעם מענ־שען, נאר דאס אליין גהערט צו דער מענשלי־כער געשיכטע. אין דעם פשוט'ן, ניט טיפערן זינן פון דעם וואס איז דיא גאנצע מענשליכע געשיכטע ריינע „רוחניות" און קיין פיצעל „גשמיות" איז אין איהר ניטא, א חוין דעם מענשען אליין. *)

און נאך איין אונטערשיעד איז דא צוויישען דיא עלעמענטען פון דער כעמיע און דיא עלע־מענטען פון דער געשיכטע: דיא עלעמענטען פון דער כעמיע, האבען מיר געוואגט, קענען עק־

*) פאר דיא לעזער, וואס גלויבען אין דער מאטעריאליסטישער געשיכטס־אויפפאסונג, מאך איך דא דיא בעמערקונג, אז דאס, וואס איך זאג דא איצטער וועגען דיא „רוחניות" אין דער געשיכטע גהאלטען ניט להיפך צו דער לעהרע פון קארל מארקס. זיין „מאטעריאלזמוס" האט א גאנץ אנדערן פשט. קארל מארקס וואלט געווויס אויך קיין מאל ניט גע־לייקענט, אז דער קאפיטאליזמוס צ. ב., וואס ע־הערט נאך זיין מיינונג נאך, צו דער „מאטעריע" פון דער געשיכטע איז ניט אין דעם זעלביגען מאטע־ריע, ווי למשל שטיינער אין בויגער. דער קאפי־טאליזמוס, דאס זיינען בעשטימטע שייכות'ן צווי־שען מענש און מענש. און אזעלכע שייכות'ן עק־זיסטירען ערגעץ ניט אין דער נאטור, א חוין דעם מענשליכען פארשטאנד. — וויקלען דעם מארקסיס־טישען מאטעריאליזמוס אין דער געשיכטע האפען מיר צו רעדען וועז עס איז אויך אנדערס מאל באריכת.

זיסטירען איינס אהן דאס אנדערע. אין דארטען, וואו זיי זיינען יע פערבונדען צוזאמען קען מען זיי מיט כעמישע מיטטלען פאנאנדער שיידען. די עלעמענטען פון דער געשיכטע אבער קענען ניט עקזיסטירען איינע אהן די אנדערע און מיט קיינע פיזישע אדער כעמישע מיטלען קען מען זיי ניט פאנאנדערשיידען. האבענדיג איין אויג־ציגען פלאץ אין דער וועלט — דעם מענשענס קאפ, פליעסען זיי שטענדיג אין איינעם וויא א שטראם, אין וועלכען דער זויערשטאף איז אין קיין טראפענדעל ניט אבגעשיידען פון דעם וואסער שטאף. און בעטראכט מען נאך טיעפער דעם ענין, גענפינט מען, אז דיא עלעמענטען מיט וויערע אייביגע אונפערענדערליכע טבע'ס שטא־מען פון איין מקור — פון דער מענשליכער נשמה מיט איהרע פערשיעדענע אייגענשאפטען. אין אז אלע אייגענשאפטען פון דער מענשליכער נשמה, וואס דריקען זיך אוים אין דעם געשיכט־ליכען לעבען, זיינען מעהר נישט וויא כביכול פערשיעדענע זיי טען פון איינער און דער־זעלבער זאך. דערביבער וועט זיין ריכטיגער צו זא־גען, אז דיא פערשיעדענע עלעמענטען פון דעמ געשיכטליכען לעבען, וואס שטאמען פון דיא פארשיעדענע זייטען פון דעם מענשענס נשמה, זיינען אויך ניט מעהר ווי פערשידענע זיי טען פון איינער און דער זעלבער זאך — דעם גע־שיכטליכען לעבען פון דער מענשליכער געזעל־שאפט.

אבער, וען מיר זיינען אפילו ניט ביכלת, פהיזיש „אבריייסען א זייט פון דער געשיכטע" און בעטראכטען זיא פאר זיך, קענען מיר דאך, מיט דער קראפט פון דעם מענשליכען שכל פא־נאנדער שיידען אין געדאנקען דיא פערשיעדענע זייטען פון דעם מענשליכען געשיכטליכען לעבען און אויסבאזירשען זייער טבע, און מיר האבען דאס רעכט אנרופען אלע דיא זייטען — „עלע־מענטען", (ווייל פון זיי בעשטעהט דאס גאנ־צע געשיכטליכע לעבען), אויב מיר ווייסען לכתחילה, אין וועלכע גרענעצען קיר געברויכען דאס ווארט „עלעמענט", וואס מיר נעהמען ארי־בער פון דער כעמיע אין דיא געשיכטס־וויסענ־שאפט.

דר. ח. שיטלאוווסקי.

(ענדע פאלגט.

דער אורשפרונג פון דער פראמעטהעאוס־לעגענדע

יא פאעטיש, זינרייך און אנציהענד עם קלינגט די גריכישע לעגענדע פון פראמעטהעאוס, אז דיא שילדערונגען פון עסכילאס און אנדערע דיכטער' ווערען גרויסער פאר־עט האט ניט פרובירט זיינע קרעפטע איבער־צוגעבען דעם מעכטיגען קאמפף פון דעם גרי־כישען האלב־גאט פראמעטהעאוס מיט דעם גרוי־זאמען הויפט־גאט צעאוס, אום צו בעגליקען דיא בעוועלקערטע מענש־היים מיט פייער, דעם „געטליכען" פייער ? וועל־כער גרויסער פאעט האט זיך ניט אנגעשטרענגט צו מאלען מיט גליהענדע פארבען דיא ליידען פון דיזען מענשענבעגליקער, ווערען איז צוגע־שמידעט געווארען צו א פעלז און וועמעם לעבער א רויב־פויגעל האט שטענדיג געפרעסען? און ווי פיעל פאעטען וועלען נאך אין די קומענדע דורות זיך אלין בענוצען מיט דעם זעלבען ריזיגען כיר־זישעט, מיט דעם זעלבען העלדישען קאמפף פיר ליכט און גליק געגען דעם גרויזאמען שיקזאל, געגען דיא דונערן פון צעאוס ?

אבער דער אנאטאמישער מעסער פין וויסענ־שאפט איז נאך אפילו מעהר גרויזאם צו דיא פאעטישע בילדער, מיט וועלכע מען האט מיט דער צייט ארומגעשלייערט דיא אלטע לעגענדען אדע־ מיטהען וועגען געטער, האלב־געטער און העלדען, וויא אפילו דיא דונערן פון צעאוס. דיא גאנצע מעשה וועגען פראמעטהעאוס קריגט גאר אן אנדער פארמע און באראקטער, וועז מען לאזט זיך ניט בעצויבערן פון דיא ווירקליך הער־ליכע פאעטישע פארשטעלונגען פון אזא געניא־לען דראמאטורג וויא עסכילאס איז געווען און וועז מען פארשט איהר נאך מיט קריטישע אוי־גען און מיט א קלארען מוח. דיא לעזער פון דער „צוקונפט" וויסען שוין פון דער פראמעטהעאוס־לעגענדע אוים גארדין'ס ארטיקלען איבער „דיא גרויסע וועלט דראמע". (*) דארטען וועדט פראָ־מעטהעאוס פארגעשטעלט אלס א „ריכטיגער טיפ פון קאמפף און פראטעסט" אזוי וויא אין דער טראגעדיע פון עסכילאס „דער געקייטעטער פראמעטהעאוס". עס איז בעוואוסט, אז דיעזער פאטער פון טראגעדיע, וועלכער האט געלעבט מיט א יאהר 2500 צוריק, האט פערפאסט דריי טראגעדיעס איבער דיעזער מערקווירדיגער לע־גענדע, אבער ליידער איז נאר אייניג פון זיי דערגאנגען צו אונז, און דיזע דיענט עם הויפט־זעכליך אלס דער קוואל, פון וועלכען אלע שפע־טערע פאעטען האבען געשעפט זייערע דיכטונגען איבער פראמעטהעאוס.

מיר וועלען זיך דארום דא ניט אפישטעלען אויף דיזער לעגענדע, וויא זיא איז געשילדערט געווארן פון דיא אלטע גריכען און וויא זיא איז איבערגענאנגען צו אונז אין פאעטיש־געפארבטע קאלירן. מיר וועלען זוכען דעם אנפאנג, דעם אורשפרונג פון דיזער מעשה לויט נאך דיא נאכ־פארשונגען פון גרויכע און טיעפע געלעהרטע, וועלכע האבען, זא צו זאגען, געפאלמעסט אלע אלטע מיטהען ביז זיי זיינען צוגעקומען צו דיא ביינער און האבען נאכהער פארגליכען דיא אב־געשניטענע גליעדער, אום צו צייגען, וויא וויט זיי זיינען עהנליך, וויא וויניג זיי אונטערשיידען זיך ביי אלע פעלקער ספציעל וועלען מיר זיך דא בענוצען מיט דער גלענצענדער אין שארפ־זיניגער נאכפארשונג פון דעם בעריהמטען בער־ליינער פראפעסאר שטיינטהאל איבער דער אריי־גינעלער פארמע פון דער „פראמעטהעאוס לע־גענדע". דער זעלבער פראפעסאר האט אויך אנגע־שריבען א מיסטערהאפטע נאכפארשונג איבער דער לעגענדע וועגען שמישון הגבור, וועמען ער פערגלייכט מיט דעם גריכישען גבור הערקולעס; נור דאם וועלען מיר לאזען פיר אן אנדערם מאל, וען מיר וועלען איבערגעבען די לעצטע נאכפאר־שונגען פון גרויסע געלעהרטע איבער א י ד י ש ע מ י ט ה א ל א נ ג י ע.

* * *

וען זיינען מענשען דערגאנגען צו געברויכען פייער ? דאם איז א פראגע, וועלכע דיא קול־טור־געשיכטע וועט קיין מאל בעשטימט ניט בע־אנטוואָרטען. מיר וויסען נור זיכער, אז דאם איז געשעהן אין דיא עלטעסטע צייטען פון דער מענשהייט; מיר וויסען אויף, אז מען האט נאך אייגענטליך ניט געפונען א שטאם, וויא ווילד און ניעדעריג ער איז ניט געווען, וואם זאל ניט וויסען פון פייער. וויא אזוי זיינען מענשען איבערהויפט

*) זעה דיא „צוקונפט" פון אויגוסט, 1904.

געקומען צום געברויך פון פייער ? אלע קולטור־
געשיכטליכע נאכפאָרשער גיבען צו, אז דאָס
האָט נאָר געקענט קומען דורך א נאטירליכע
ערשיינונג, דורך זאָ צו זאָגען, אן „ענטפלעקונג"
פון דער נאטור. עס פערשטעהט זיך, אז דיזע
„ענטפלעקונג" האָט נור געקענט ענטשטיין דורך א
בליץ, דורך דעם „געטליכען פונק". דער פיי־
ער פון הימעל האָט ערגעץ אָנגעצונדען א בוים,
און דערפון איז געוואָרען א בראנד. מענשען האָ־
בען אייך היימ־ זייזיג געקענט לערנען דיא ווירי־
קונגען פון פייער און וויא זיך צו בענוצען מיט
איהם פיר זייערע אייגענע צוועקען. צוערשט
האָבען זיי געזוכט מיטעל, וויא אזוי איהם אָנ־
צוהאלטען שטענדיג. עס איז זעהר לייכט געווען
צו כאבען דיא ערפאהרונג, אז ער גיעהט אויס,
וועז מען „שפייזט" איהם ניט, וועז מען דער־
לאנגט איהם ניט שטאָף צו פערצעהרען. נאכהער
האָבען מענשען געזוכט און אויסגעפינען מי־
טעל, וי איהם ארויסצובריינגען, וויא איהם צו
שאפען צו יעדער צייט. דאָס איז געווען דיא וויכ־
טיגסטע ערפינדונג, דער אָנפאנג פון קולטור, דער
אָנפאנג פון פראָגרעס; אָבער ניט דאָס זיינען
מיר דאָ אויסען.

מיר ריידען דאָ וועגען דעם, אום צו בעגרייי־
פען דיא ערשטע פאָרשטעלונגען פון מענשען וועי־
גען פייער. וויא ווילד זיי זיינען ניט געווען, האָ־
בען זיי דאָך גאנץ גוט בערשטאנען דיא גרויסע
וויכטיגקייט פון פייער, און דאָס האָבען זיי אויס־
געדריקט אין א געוויסער פערעהרונג פין דיעזער
„געטליכער" קראפט. דער גאָט פון פייער, וואָס
פאר א נאָמען ער האָט אורשפרונגליך ניט גע־
טראָגען, איז דאָרום אייגער פון דיא עלטעסטע
און וויכטיגסטע, פילייכט נאָך עלטער פאר דעם
גאָט פון דער זון. מיט דער צייט זיינען זיי בייי־
דע צוזאמענגעשמאָלצען געוואָרען צוליעב גרונ־
דע, וועלכע זיינען זעלבסטפערשטענדליך. עס איז
יעדעמפאָם ניטאָ אזא פאָלק, וואָס זאָל ניט האָ־
בען פערגעטערט פייער, וואָס זאָל ניט האָבען
געשאפען געשיכטען אָדער מיטהען וועגען דיא
ענטשטעהונג פון פייער, וואָס זאָל ניט האָבען
איינגעפיהרט געוויסע צערעמאָניעס ביי דער
פערעהרונג פון פייער, וואָס זאָל ניט האָבען גע־
בראכט קרבנות צום „אלעם פערצעהרענדען און
אלעם רייניגענדען" פייער.

וואָס זיינען געווען דיא עלטעסטע אינסטרו־
מענטען צו קריגען פייער ? קולטור־געשיכטליכע
נאכפאָרשונגען בעוויזען, אז דאָס זיינען געווען
שטעקאָך, וועלכע מען האָט געדרעהט מיט דער
הילפע פון א שטריקל הין און צוריק אין דעם
לעכער פון א ברעטל,

א שטעקל און א ברעטל זיינען אלזאָ געווען
דיא מיטל צו בעקומען אויף דער ערד דעם זעל־

בען פייער, וועלכער לאָזט זיך אראָפּ פון הימעל
אין דער צייט פון א שטורם. עס איז דאָרום
גאנץ נאטירליך, אז בייד פייערס זיינען פערבונ־
דען געוואָרען אין דיא געדאנקען פון דיא ערשטע
פייערמאכערס אלס ערשיינונגען פון איין קראפט,
פון איין גאָט. אייגער פון דיא עלטעסטע נעמען
פון פייער ביי דיא אינדאָ־גערמאניש אָדער
אריער פעלקער איז אגני. דיעזער וואָרט
איז פערבליבען אין דיא סלאָווישע שפראכען
(אָגני), אין לאטיניש (איגנים), אין ליטוויש
(אוגני) און שטאמט פון דעם וואָרצעל „אג",
וועלכער בעדייטעט: שיינען, בעוונענען.
אין דיא שירים פון ריג־וועדא(די הויליגע ביכער
פון דיא אלטע אינדיער און פון דער בראהמאני־
שער רעליגיאָן) וואָרט אגני, אלס דער פייער־
גאָט, בעצייכענט מיט פערשיעדענע נעמען אין
סימבאָלען, דאָרונטער אויך אלס „דיא גאָלד־
בליגעלדיגע פויגעל", וויל דעם בליץ האָט מען
זיך אויך פאָרגעשטעלט אלס א „הימליש פוי־
געל." וויא אזוי מען איז ביסלעכווייז געקומען
פון דעם אויפאכען בעגריף, אז אגני איז דער
פייער־גאָט, צו דעם בעגריף, אז אגני איז דער
אלמעכטיגער שעפּפער פון דער וועלט, דער גאָט
פון אלע געטער — דאָס וואָרט פּאָרטרעפליך גע־
שילדערט פון פראָפעסאָר מאקס מילער אין זיין
בוך „פיזישע רעליגיאָן". אונטער דעם נאָמען
„דיא ביאָגראפיע פון אגני" גיט ער אויסע פון דיא
גרונדליכסטע און איבערציינגענסטע נאכפאָרשונ־
גען איבער דיא ענטוויקלונג פון רעליגיעזע בעגרי־
פע, שטיצענדיג זיך דערבי נאָר אויף די פסוקים
פון דיא וועדאס.

אייניג וואָרטער און פסוקים פון דיא הייליי־
גע אינדישע ביכער פיהרען אונז אויך אויף דעם
וועג צו דערגרייכען דעם אָנפאנג פון דער פראָ־
מעטהעאוס־לעגענדע. מיר וועלען באלד זעהן, אז
דיזער אורשפרונג איז אזוי אייגפאך און קלאָהר,
וויא דער אורשפרונג פון אגני.

אין דיא וועדאס וואָרט אָפט דערמאָנט דער
נאָט מאטאריסוואָן, וויא, צום ביישפיעל,
אין דעם פסוק: „אגני, געבאָרען אין דעם העכס־
טען הימעל, האָט זיך בעוויזען צו מאטאריסוואָן".
וואָר איז מאטאריסוואָן ? נאָך דער בעדייטונג פון
דיעזען וואָרט און נאָך דעם זיינען פון די פסוקים,
אין וועלכע דיעזער נאָמען געפינט זיך, מוז מען
שליסען, אז ער איז דער בליץ, וואָס לעכערט
אָדער בויערט דורך דיא וואָלקענס צו בריינגען
פייער אויף דער ערד, אזוי וויא דער שטעקל,
מיט וועלכען מען בויערט א ברעטל אָדער א
שטיקל האָלץ צו בעקומען פייער דורך רייבונג.
וועגען מאטאריסוואָן וואָרט אין דיא וועדאס
דערצעהלט אזא איינפאכער מיטה: אגני איז
פערשוואונדען פון דער ערד, ער האָט זיך בע־

האלטען אין א הייהל מאטאריסוואן האָט איהם געבראכט צו דיא מענשען. דיזער מיטה איז אייגענטלעיך אן אורשפרונגליכע ערקלעהרונג וועגען דער נויטוועגדיגקייט צו היטען א פייער, אז ער זאל ניט אויסגיין. מען האָט זיך פארגעשטעלט, אז אגני עקזיסטירט שטענדיג, דאָס הייסט מען האָט פערשטאנען, אז עס איז שטענדיג מעגליך צו בעקומען פייער. אבער דאָך וואָרט א פייער פערלאָשען. וואָרום איז דאָס? דיא אייגענשאפט ערקלעהרונג אפילו פאר דיא מענשען, וועלכע האבען שוין פערפאסט דיא שירים פון די וועדאם, דיא ביבעל פון דיא בראהמינער, איז געווען, אז אגני בעהאלט זיך, אז ער וויל זיך ניט בעווייזען, אז מען מוז איהם דורך געווסע מיטעל ארויסבריינגען פון זיין בעהעלטענים. שטעקט ער דען ניט אין הימעל, וואו זיין הויפט־קוואטיר איז און פון וואנען דער שטורם ברייגט איהם אראָפּ אויף דער ערד? לייגט ער דען ניט שטענדיג בעהאלטען אין וואלד, אין יעדער שטיקעל האָלץ? מיט דעם בויער־שטעקעל יאָגט מען איהם ארויס פון האָלץ, מיט דעם בויער־בליין, מיט דעם מאטאריסוואן, טרייבט מען איהם אראָפּ פון הימעל.

דער פערגלייך פון מאטאריסוואן, מיט פראָמעטהעאוס האָט זיך גליך געווארפען אין דיא אויגען, אבער נאָך וויטערע נאכפארשונגען און גריבלעריין אין דיא ווערטער פון דיא וועדאם האָט מען פעסטגעשטעלט דעם אורשפרונג פון פראָמעטהעאוס אזוי:

דער פראָצעס פון בויערן צו בעקומען פייער איז בעציכענט געווען מיט דעם וואָרט מאנטהאנא, וואָס עס שטאמט פון דעם וואָרט מאטה, וועלכער בעדייטעט: רייבען, טרייסלען, עפעס אויפטהאן דורך רייבונג. דיזע בעדייטונג איז פערבליבען אין דיא דייטשע ווערטער „מאנגלען", „מאנגעלהאלץ"). שפעטער האָט מען אָנגעפאנגען צו געברויכען דיזען וואָרט אין דער פערבינדונג מיט דעם צוזאץ „פרא" צו בעציכנען דאָס שטעקעלע, מיט וועלכען מען האָט געדרייהט און געבויערט צו בעקומען פייער. פראמאנטהא, אלם דער נאָמען פון דיעזען שטעקעלע, האָט אויך געקראָגען דיא בעדייטונג: אבצוריייסען, פערכאפען, אוועקרויבען. מאטאריסוואן איז געווען דער געטליכער פראמאנטהא, אלם דער פראָמעטהעאוס, וועלכער בויער־דער אדער בליין. דורך דיא דאָפּעלטע בעדייטונג פון דיעזען וואָרט איז ענטשטאנען דיא פאָרשטעלונג, אז דאָס אראָבערענגען פון אגני אויף דער ערד, דאָס הייסט איינפאך בעקומען פייער, איז אמין רויבערייי. דיזע רויבערייי פון פייער האָט מען גערופען פראמאטהא. דער וואָרט „פראמאטהיוס" הייסט: „דער וואָס ליעבט צו בויערן אדער צו רויבען". אזוי וויא מען האָט געדארפט שווער ארבייטען מיט ן בויער־שטעקעל, דעם פראמאנטהא, צו בעווען אגני ן צו ערשיינען, צו געבען פייער, האָט מען גערעבענט, אז דיא געטער האָבען אָנפאנגס גאָר ניט געוואָלט בעשענקען דיא מענשען מיט פייער, נאָר איינער, א פרייוד און וואָהלטהעטער פון מענשען, האָט רחמנות געהאט אויף זיי, וויא זיי דארבען אין דער פינסטער און אין קעלט, און האָט איינפאך גע'גנב'עט אדער גערוויבט דעם „געטליכען" פייער פון הימעל. דאָס איז געווען מאטאריסוואן'ס ארבייט. ער האָט אראָבגעבראכט דעם פייער־גאָט אגני אויף דער ערד אלם בליין, אלס שפאלטער אדער דורכבויערער פון דיא וואָלקענס אין דער צייט פון א שטורם. ער האָט אויך גצוואונגען דעם זעלבען גאָט צו בעווייזען זיך, צו עקזיסטירען זיך אין דעם בויער־שטעקעלע, דען אין דער צייט פון רייבען ציגדעט זיך דער בויערער אן און קען פערצאהרט ווערען פון דיא פלאמען, דאָס הייסט אין גאנצען זיך פערבינדען מיט אגני.

צוערשט איז מאטאריסוואן נאָר געווען א געווסע פארמע אדער ערשיינונג פון אגני, אייגענטליך אן אנדער נאמען פאר דיא זעלבע פייער־קראפט. נאָר מיט דער צייט, וען מען האָט זיך מעהר בעקענט מיט דיא מעלה פון פייער, מיט דער נאטור פון דונער און בליין, האָט מען זיי גענומען אפשיידען און זאגאר פארשטעלען אלם געגנער. דער כאראקטער פון מאטאריסוואן איז ניט קלאָר אין די וועדאם. מען קען ניט ארויסקריגען פון דיא פסוקים, אויב ער איז געווען בעטראכטט אלם א בעזונדערער גאָט אדער אי־בערהויפט אלם איינער פון דיא געטער, וועלכע זיינען געווען פערזאָניפיצירטע נאטי־קרעפטע אדער ערשיינונגען פון דיעזע קרעפטע. דאָס זעלבע איז אויך מיט פראָמעטהעאוס, וועלכער איז אייגענטליך אן אנדער נאמען פון מאטאריסוואן, נאָך דיא גריכישע לעגענדען איז ער ניט א גאָט אין דאָך אן אונשטערבליכער, וואָס בעזיצט זיי פיעל קראפט, אז ער קען קעמפפען געגען דיא געטער. ער איז געראכטעט געווען פון די גריכען אלם איינער פון דיא טיטאנען, דאָס הייסט פון דיא ריזיגע בעשעפענישען, וועלכע האבען בעווהאנט דיא ערד איידער מענשען יייגען געשאפען געווארען. אלזא, איז ער בעטראכטעט געווען העכסטענס אלם א האלבער גאָט, און דאָך האָט ער אויפגעטאָהן פאר דיא מענשען מעהר ווי אלע געטער צוזאמען, דען ער האָט זיי בעגליקט מיט פייער. דא איז א וויידערשפרוך, אבער אין דיא מיטהען דארף מען ניט זוכען שטרענגע לאָגיקע. וועג מען אנאליזירט זיי קריטיש, שטויסט מען זיך אן אויף יעדען שריט אויף וויעדערשפרוכע און אונזין, דען זיי דריקען אויס דיא פאר־

שטעלונגען פון מענשען, וועלכע האָבען געטאפט אין דער פינסטער און וועלכע האָבען אָנגענומען דיא ערקלעהרונגען, ווי זיי זיינען געפאלען אויף דיא געדאנקען. אויף א מעשה פרעגט מען קיין קשיות ניט, דאָס זעלבע קען מען זאָגען וועגען דיא איינצעלהייטען פון מיטהען, בעזאָנדערס וועגען דיא צוזעצונגען פון דיא שפּעטערע דורות, וועלכע האָבען נאָר פערגעסען אָן דעם אָנפאנג, אָן דיא ערשטע בעדייטונגען פון דיא נעמען פון דיא געטער, געוועהנליך גאנץ איינפאכע בעדייטונגען, וויא פייער, ליכט, הימעל, וואסער, א. ז. ו. פיר דעם נאָכפאָרשער זיינען נאָר וויכטיג דיא פּסיכאָלאָגישע גרינדע, דיא געהאנקען פון דיא מענשען, וועלכע האָבען געלייגט דעם פונדאמענט פיר דיא מיטהאָלאָגישע געשיכטען דורך זייערע איינפאכע וועגטער. מיטה בעדייטעט אייגענטליך ניט מעהר און ניט ווייניגער וויא א וואָרט, און אין אָנפאנג זיינען טאקי אלע מיטהען גענוען פּשוט'ע וועגטער צו בעצייכנען דיא מעלות פון דער זון, לבנה, פייער, וואסער א. ז. ו.

נאָר וועגען דעם וועלען מיר נאָך האָבען צו ריידען אין דיא ארטיקלען איבער דער אידישער מיטהאָלאָגיע. יעצט לאָמיר זיך אומקעהרן צו פּראָבירטהעאוס.

מיר האָבען געזעהן, וויא אזוי דער וואָרט „פּראָמאטהיוס" האָט געקראָגען דיא בעדייטונג: „דער וועלכער ליעבט צו בויערן אָדער צו רויבען" דאָס הייסט פּשוט: א בויערער אָדער א רויבער. נאָך דיא ארט און ווייזע וויא דיא וועדטער פון דער אלטען־נערמאנישער שפּראָך האָבען זיך געענדערט אין דער גריכישער שפּראָך האָט „פּראָמאטהיוס" געקראָגען דעם קלאנג „פּראָמאטהאוס." דאָ האָבען מיר אלזאָ דעם ריכטיגען אָריגינאל, דעם אורשפּרונג פון פּראָמעטהאוס, דעם רויבער פון דעם געטליכען פייער צו העלפען דיא אונגליקליכע מענשען.

אלס א מאטאריסווען, אלס אן ארפּבריינער פון אגני אויף דער ערד, איז פּראָמעטהאוס גערעכענט געווען אויף אלס דער שפּפער פון מענשען. דאָס איז געקומען גאנץ נאטירליך אויף דיא נעדאנקען פון דיא מענשען, וועלכע האָבען איבערגעלאָזען נאָך זיך דיא וועדאָס. זיי האָבען זיך פּארגעשטעלט, אז פייער אויף דער ערד איז ניט אנדערס געקומען פון הימעל, אז מען האָט דעם פייער־גאָט ארונטערגעבראכט אויף דער ערד. דער ערשטער מאן וואָס האָט עס געטאהן איז אלזאָ געווען דער פייער־גאָט אין א מענשליכער פאָרמ. דיא פערבינדונג פון דעם ערשטען „פייער־רויבער" מיט דעם פאָטער פון מענשען איז אויך ענטשטאנען דורך דעם, וואָס דער בויערשטעקעלע אלס דער ארויפברייננער פען דעם בעהאלטענעם אגני איז פערניכטען געוואָרען צוליעב זיין פּארמע מיט דעם פאלום (זכר־ארגאן), וועלכער איז געווען דער פערגעטערטער סימבאָל פון דער שפּפענדער קראפט פון דער נאטור ביי אלע פערצייטיגע קולטור־פעלקער. (דער פאלוס־געצענדינסט איז געווען איינע פון דיא העפליכסטע עבודה־זרות).

דאָ האָבען מיר די איינפאכסטע און דייטליכסטע פּארמע פון דער פּראָמעטהאוס לעגענדע. מען קען אויך זאָגען, אז זי איז די נאטירליכע, וויל אזוי האָבען זיך מענשען פּארוועטעלט דעם אורשפּרונג פון פייער אויף דער ערד. אלעם וויי־טערעם זיינען שוין פּאָעטישע ענטוויקלונגען פון דיעזער נאטירליכער פּארשטעלונג. די שפּעטערע דורות און דיא פּאָעטען האָבען דאָ געהאט א ברייטען שפּילראום פיר זייער שיילדערונגען און שעהנערע בילדער. מען האָט פּראָמעטהאוס'ן פערבונדען מיט אנדערע מיטהען, און עסכילאָם האָט אין דעם ארויינגעלייגט זיין זשניע, זיין בעגריפ וועגען דיא בעציהונגען פון מענשען צו דיא געטער. אזוי וויא פון דעם וואָרט צאָאוס, וועלכער האָט אורשפּרינגליך בעדייטעט הימעל (אין סאנסקריט אדער אלט־אינדישער שפּראָך: דיאָאוס, אין לאטיין דיאוס וועלכער וואָרט האָט שפּעטער געקראָגען דיא אלגעמיינע בעדייטונג: גאָט), איז מיט דער צייט געוואָרען דער הויפט גאָט, אזוי איז פון דעם וואָרט פּראָמאטהא בילדעווייז אויסגעוואקסען דיא מעכטיגע פיגור פון דעם האלב־גאָט פּראָמעטהאוס.

* * *

דיא געשיכטען, מיט וועלכע דיא גריכען האָבען צוזאמענגעפּלאָכטען דיא ערשטע פּארשטעלונגען וועגען פּראָמעטהיוס, פּארשטעלונגען וואָס זיינען בעגרינדעט געווען אויף איינפאכע פּיזיש ע ערשיינונגען, וויא מיר האָבען עס געזעהן — זיינען אן און פיר זיך זעהר שעהנע. זיי האָבען אלע א שייכות צו מעשה בראשית, צו דעם „איימיטה". ערעבוס, דער גאָט פון פינסטערניס, און נאקס, דיא געטין פון דער נאכט, האָבען געשאפען אן איי, פון וועלכע עס איז ארויס עראָס, דער גאָט פון ליעבע, צו שאפען דיא ערד. אלס דער גאָט פון ליעבע האָט ער בעוואָגען אוראנוס, דעם הימעל, צו הייראטהען געא, דיא ערד. פון דיעזער פערבינדונג זיינען ענטשטאנען דיא טיטאנען, איינער פון וועלכע איז געווען פּראָמעטהאוס. ער און זיין ברודער עפּימעטהעוס האָבען עס געקראָגען דיא אויפגאבע צו שאפען א מאן. זיי האָבען אויך בעדארפט געבען פערשיעדענע חיות אזעלכע פעהיגקייטען, אז זיי זאָלען קענען לעבען און זיך פערמעהרען. עפּימעטהעוס איז געווען גרויסמוטהיג: ער האָט געשאָנקען דיא חיות אזעלכע גוטע מעלות, וויא

פֿליגלען צו פֿויגלעך, שארפּע נעגעל צו טיגערן און קעץ, קראפט צו לייבען א. ז. וו. אז וועלן ער האָט געוואָלט אויסשטאטען דעם מאן, וועלכער איז בעשטימט געווען צו זיין דיא העכסטע חיה, איז פאר איהם גאָר ניט געבליבען. עפּימעטהעאוס זיך דאן געווענדעט צו דער הילפּע פון זיין ברודער פּראָמעטהעאוס, וועלכער האָט גקראָגען דיא שטיצע פון מינערווא, דיא געטין פון קלוגהייט, ארויפצוקומען אויפֿ'ן הימעל ביז צו דער זון, פון וואנען ער האָט ארָבגראבט דעם געטליכען פייער. מיט דער הילפּע פון פייער איז דער מענש געווָארען דער קעניג פון אלע חיות, דער הערשער פון דער ערד.

דיזע לעגענדע דריקט אויס דעם ריכטיגען געדאנקען, אז אָהן פייער וואָלט דער מענש געוען הילפלאָז געגען דיא שטארקע חיות.

נאָר דערביי איז דיא לעגענדע ניט גענליבען. מען האָט נאָך אויך בעדארפט אן ערקלערונג וועגען דיא שעפּפונג פון דער פרוי. דָא האָט מען אריינגעבראכט א מעשה מיט חוה'ן אויף אן אנדער ארט. דיא גריכישע חוה איז פּאנדָארא. דיא געטער זיינען אין כעס געווָארען אויף פּראָמעטהעאוס'ן פאר זיין פייערדיגען געשאנק צו מענשען און האָבען בעשלאָסען צו בעשטראָפען זיי דערפאר אין דער פאָרמע פון א פרוי. אלע געטער האָבען זיך צוזאמענגענומען צו גענבען איהר גוטע מעלות: וועגנס האָט איהר געשאנקען שעהנהייט, אפּאָלאָן — מוזיק, מערקורי — רעדענקראפט א. ז. וו. דארום האָט דיעזע פרוי געקראָגען דעם נאָמען פּאנדָארא, וואָס עס בעדייטעט: בעגאבט מיט אלעס, בעשאָנקען מיט אלע מעלות. עפּימעטהעאוס האָט איהר מיט פערגעניגען צוגענומען, אבוואָהל פּראָמעטהעאוס האָט איהם געוואָרנט גענגן דיעזען גיטליכען גשאנק. ער האָט גהאט ביי זיך א קעסטעלע, וועלכע פּאנדָארא האָט געעפענט אוים נייגעריגקייט און האָט דערמיט גערבאכט אלע צרות אויף דיא מענשען; דען אין דיעזער קעסטעלע האָבען זיך גענפונען איינגעשלאָסען ניט נור אלע קראנקהייטען, זָאנדערן אויך קנאה, שנאה, אייפערזוכט א. ז. וו. זיא האָט אפּילו גלייך גענוואָלט צומאכען דעם דעקעל, אָבער, צום אונגליק פון דיא מענשען, האָבען זיך אלע פלאָגען שנעל אריסגערייסען און זיך פערשפּרייטעט איבער דער ערד. אין קעסטעלע, אויף דעם סאמע דעק, איז נאָר גבליבען, איין גוטע זאך: דיא האָפֿנונג, וועלכע טרייסט אונז און פערלאָזט אונז ניט.

דער סוף פון דיזער לעגענדע מיט דער גבליבענער האָפֿנונג איז א הערליכער, אבוואָהל ער שטימט גאָר ניט מיט דער מעשה וועגען א קעסטעלע מיט אלע צרות. וויא אזוי האָט אזא טהייערע ערע מתנה וויא האָפֿנונג געקענט זיין איינגעשלאָסען צוזאמען מיט אלע פלאָגען? דארום האָט מען אויך דיא מעשה מיט פּאנדָארא דערצעהלט אויף אן אנדער ארט, אז עס זאָל בעסער שטימען, נעמליך: דיא געטער האָבען איהר געגעבען אלס דרשה־גשענק א קעסטעלע מיט פערשיעדענע ברכות; איין מאָל האָט זי אונפאָרזיכטיג גופענט דיא קעסטעלע, און אלע ברכות זיינען ארויסגפלויגען, נאָר דיא האָפֿנונג איז גבליבען.

דער בעשרענקטער פלאץ ערלויבט אונז ניט איבערצוגעבען דיא פערשיעדענע מיטהען, וועלכע זיינען פערבונדען מיט פּראָמעטהעאוס'ן, און דאָס איז אויך ניט אונזער צוועק. דער לעזער קען זיי גופינען אין יעדען בוך איבער דיא גריכישע מיטהאָלאָגיע, וועלכע איז אָהנע צווייפעל דיא שהנסטע און אנציהענדסטע פון אלע אנדער. פאר אונז איז נור וויכטיג געווען אויסצופינען דעם אורשפרונג פון דער פּראָמעטהעאוס־לעגענדע, אבנעצופט פון אלע שפּעטערדינע פּעטישע בעפּוצונגען, וויא דאָס איז אייבען ערקלערט געווען.

דיזע צערגליעדערונג פון א הערליך פּעטיזערטע לעגענדע קען אויך דינען אלס אן הקדמה צו דיא קולטור־גשיכטליכע נאָכפּארשונגען איבער דער אידישער מיטהאָלאָגיע. דער לעזער קען דערפון זעהען, וויא אזוי מען דערגרייכט צו דיא ריכטיגע מיינונג פון דיא אלטע מיטהען. וועגן, צום ביישפּיעל, מען זאָל א אידען זאָגען, אז אלע מעשיות פון בראשית זיינען איינפאכע מיטהען, אז אברהם מיינט „דער הויכער פּעטער" אָדער דער הימעל ביי נאכט, אז יצחק מיינט די זון, אז שרה מיינט די לבנה, אז כמעט אלע אנדערע ביבליישע נעמען זיינען פערזאָניפיצירטע ערשיינונגען פון הימליישע קערפּערס אין שילדערונגען פון דיא ענדערונגען פון טאָג און נאכט און פון דיא יאהרצייטען — וועט ער זיכער אויסגלאָצען דיא אויגען און אָנקוקען וויא א משוגענעם. אפּילו אונגלויבענדע וועלען אנהמען אזעלכע בעהויפטונגען פאר בויך־סברות אזוי וויא דיא דרייד'לאָך און פּשט'לעך פון בעלי־דרשה'ס; אָבער מיר האָפֿען דאָס אלעס גרינדליך צו בעווייזען קלָאָר און דייטליך. מיר וועלען אנאליזירען יעדען אידישען מיטה, שטיצענדיג זיך אויף דער קולטור־גשיכטע אין אלגעמיינען און אויף דער שפּראך לעהרע בעזָאנדערס, און דאן וועלען מיר זיך איבערציגען, אז דיא לעגענדען פון בראשית האָבען אזא אינפאכען פיזישען גרונד, אזעלכע אינפאכע פּארשטעלונגען איבער דיא געווענליכע נאטירליכע ערשיינונגען, וויא דיא פּראָמעטהעאוס־לעגענדע.

פּ. קראנץ.

פריעדריך ניטשע און זיין לעהרע

II

יא אזוי־זשע פערשטעהט דעם „איבערמענשען“? ניטשע דעם גייסט פון דעם מענשען; ווי אזוי קען דער מענש זיך גובר זיין אין וועלט? „איבערמענש“ און וואָס איז דאָס גייסטיגע וועזען פון האָבען מיר זיך גע־פרעגט. *) אין דעם ענטפער אויף דיא דריי גרויסע פראגען ליגט דיא „טיעפסטע“ און „אוראבהענניגסטע“ לעהרע פון פריעדריך ניטשע. דוכט זיך, וועז מען לעזט איהם אויפמערקזאם, וועז מען פּאסט צו א געדאנק צו א געדאנק אזוי אז מען זאָל געפינען דעם שנור וואָס בינט צוגויף דיא גאנצקייט פון זיין לעהרע, וועז מען היפערט איבער דאָס אונווויטיגע און אפילו דיא פּאָעטישע מליצה, אין וועלכע זיינע גערַאנקען שוועבען, דאכט זיך, אז עדער ענטפער קומט ארוים אזוי קלאָהר אז מען קען איהם ניט מיספערשטעהן.

וויא אזוי ענטוויקעלט זיך דער גייסט פון דעם מענשען, ווילען מיר וויסען? —

אט לאָמיר הערען דעם פילאָזאָף — דעם פּראָפעט!

„דריי פערענדערונגען פון דעם גייסט רוף איך אייך אָן: — וויא אזוי דער גייסט ווערט א קאמעל, און דער קאמעל ווערט א לייב, און דער לייב ווערט א קינד“; אזוי לערענט סאראטוסטרא.

אויפ'ן ערשטען קוק, דאכט זיך, אזוי וויא דאָס וואָלטען געווען אונפערשטענדליכע ווערטער פון אן אלטען נביא וואָס פארהילט זיינע ווערטער אין א טומאן פון הייליגקייט, אין א טומאן פון שהנער מליצה כדי זיי זאָלען קלינגען שהנער און ווירקען שטארקער אויף דעם המון.... אבער דאָס וויל ניט ניטשע.

„עס זיינען דאָ פיעל שווערע זאכען פאר דעם גייסט, זאָגט וויטער סאראטוסטרא, פאר דעם שטארקען גייסט, וואָס וויל טראָגען אויף זיך שווערע מאסען; פיר דעם גייסט אין וועלכען עס לעבט וויא א מיטגעבוירענע זאך מורא און אבשיי; דער כח פון דעם דאָזיגען גייסט וויל זיך אין עפעס ארויסווייזען, און ער לעכצט און פערלאנגט צו טראָגען אויף זיך דאָס שווערע און דאָס שווערסטע“.

„וואָס איז דען שווער? פרעגט דער גייסט וואָס וויל טראָגען אויף זיך א מאסע, און ער קניעט אניידער וויא א קאמעל און וויל אז מען זאָל איהם גוט אָנלאָדען“.

אָט דאָס איז דער קאמעל גייסט ביים מענשען. אָט דאָס איז דער גייסט פון דעם עבד עבדים וואָס לאָזט זיך אָנלאָדען און טראָגט אויף זיינע פליציעס דיא לאסט פון דער מענשליכער שקלאָווערי אין אלע איהרע פאָרמען. ניט נאָר דיא פיזישע שקלאָפערי פון העררן און קנעכט, ניט נאָר דיא מאטערעלע שקלאָפערי פון אָרימע און רייכע, מיינט ניטשע, אפילו ניט דיא פאָליטישע שקלאָפערי פון גהאָרכזאמע בירגער און הערשענדע פעריואלטער, מיינט ער; ניין, ער מיינט דיא אלגעמיינע גייסטיגע שקלאָפערי פון דיא גרויסע אונווויסענדע מענשען־מאסען: פון דיא רעליגיעזע גלויביגע. פון דיא פאָליטיש־האָרכזאמע, פון דיא עקאָנאָמיש־שאפענדע, פון אלע, אלע, אלע וואָס קניען זיך און בוקען זיך צו דיא הערשער פון דער וועלט — אָט דיא גייסטיגע שקלאָפערי פון דעם מענשען, אָט דיא קנעכטונג פון דעם מענשען גייסט מיינט ניטשע!....

„אבער וועז דער גייסט וואָס וויל אלץ אויף זיך טראָגען האָט שוין געזומען אויף זיך דאָס שווערסטע,, דאן היילט אויך דער אָנגעלאָדענער מענשען־גייסט, וויא דער אָנגעלאָדענער קאמעל, צו געהן אין זיין אייגענער וויסטענעס.

„אין דער אייזאמער וויסטענים אָבער געשעהט דיא צווייטע פערענדערונג; דאָ טאקי ווערט דער גייסט א לייב. פרייהיט וויל ער זיך ערווערבען און ער וויל ווערען הערר פון זיין אייגענער וויסטענעס.

„דאָ זוכט זיך דער מענשליכער גייסט אויף זיין לעצטען הערר און זיין לעצטען גאָט און ווערט זיי דער גרעסטער שונא... ראנגלען וויל ער זיך מיט דער פיעל קעפּיגער שלאנג פון קנעכטשאפט און וויל זיא גובר זיין.

„ווער אָבער איז דיא גרויסע, פיעל קעפיגע

*) זעה דעם יאנואר העפט פון דער „צוקונפט“ 1905.

שלאנג, וועלכע דער גייסט וויל מעהר ניט אנער־קענען פאר זיין הערר און פאר זיין גאָט? — „דוא זאָלסט", הייסט דיא גרויסע שלאנג. — „דוא זאָלסט!" דער גייסט אָבער פון דעם לייב זאָגט: — „ניין, איך וויל".

דערצו טאקי דארף דער מענשליכער גייסט זיך אומבייטען אין דעם מעכטיגען גייסט פון א לייב כדי צו קענען גובר זיין דיא הינדערטע און טויזענדע געבאָטען „דוא זאָלסט", וועלכע דער קנעכטישער קאמעל גייסט פון דעם מענשען האָט בעשאפען אין אלע פאָרמען פון לעבען און האָט דעם מענשען דורך זיי פערשקלאפט. נור דער מעכטיגער גייסט פון א לייב אין דעם מענשען קען וואגען צו צוברעכען די הונדערטע טאָוולען פון געבאָטען, וועלכע הייסען דעם מענשען „דו זאָלסט" לעבען, און ווירקען, טהון אין האנדלען אזוי און ניט אנדערש. נאָר דיא מאכט פון דעם לייב קען בעקעמפפען און צוריסען דיא אייזערנע קעטען, וואָס זיינען געשמיט פון דעם עביגען „דוא זאָלסט" ארום דעם מענשען'ס לעבען, און בעפרייען איהם, נאָר די מאכט פון דעם לייב קען וואגען אויף יעדען „דוא זאָלסט" צו ענטפערן „ניין, איך זאָל ניט, נאָר איך וויל" און בעשאפען פרייהייט פאר דעם מענשען.

„יא, פרייהייט זיך צו בעשאפען אין א הייליגען „ניין" ארויס זאָגען אפילו געגען דעם וואָס איז, דוכט זיך, א פּפליכט—אָט דערצו, מיינע ברידער, דארף מען האָבען דיא מאכט פון א לייב.

„וואָס אָבער, מיינע ברידער, פערמאָגט נאָך דאָס קינד וואָס אפילו דער לייב פערמאָגט ניט?

„אונשולד פערמאָגט דאָס קינד. עס איז א נייער אָנהויב פון א לעבען, א נייער אָנהויב פון א שפּפּונג, עס איז א ראָד וואָס הויבט זיך אָן צו דרייען; עס איז אן ערשטע בעווענונג וועלכע שאפט פאר זיך א הייליגען „יאָ", א צושטימונג צו אל־דעם וואָס שפּראָצט ארויס פרוי פון דעם קינדערשען גייסט און ווילען".

אָט איז ער, דער איבערמענש. פונקט וויא דער אונשולדיגער גייסט פון דעם קינד בעשאפט מיט זיין אייגענעם ווילען זיין אייגען פרייהייט בען אזוי גרינג און אזוי אונגעשטערט, אזוי אויך אין דער לעצטער פערענדערונג פון דעם גייסט שאפט ער פון זיך אליין דאָס לעבען; ווייל עס איז דער גייסט וועלכער האָט געפונען זיין אייגענעם ווילען אוים וועלכען ער בעשאפט דיא וועלט; עס איז דער גייסט וועלכער געווינט זיין אייגענע, זיין בעשאפענע וועלט; עס איז דער גייסט פון דעם „איבערמענשען".

„צו דער גרויסער פאנאראמא פון מענשליכער שעפפונג און לעבען, מיינע ברידער, בעדארף מען האָבען א הייליגען „יאָ". — א הייליגע צושטימונג פון דעם ווילען — נון, וויל טאקי דער גייסט זיין אייגענעם ווילען; וויל טאקי דער ווילען צוריק געווינען דיא וועלט וואָס ער האָט פערלוירען".

דרייי פערענדערונגען פון דעם גייסט לעענט סאראטוסטרא: וויא דער גייסט ווערט פערוואנדלט, וויא דער אנגע־לאָדענער קאמעל, מיט טאָוולען פין געבאָטען אויף וועלכע עס שטייט נור אימער און איי־ב ג: „דוא זאָלסט". וויא דער גייסט פארענ־דערט זיך אין א מעכטיגער קראפט פון א לייב, וועלכער וואגט אויף יעדער „דוא זאָלסט" צו זאָגען „ניין" און בעפרייט זיך פון געטער און העררען; און וויא דער בעפרייטער גייסט געפינט זיין אייגענעם ווילען, און וויא א קינד, בעשאפט ער אוים זיין ווילען זיין אייגענע פרייע וועלט.... א שייענ, א צויבער־שיינע מליצה....

* * *

אָבער אפילו וען דיא ווערטער קומען ארויס פון דעם מויל פון דעם אלטען פערזישען חכם סאראטוסטרא, הערט זיך אין זיי פון דעסטוועגען דער אבקלאנג פון דיא פילאָזאָפּישע גערענקען פון דער מיטעל־צייט פון דעם לעצטען יאָהר הונ־דערט, וועלכע האָבען בעהערשט דאָס גאנצע דענקערדע דייטשלאנד. מעג ניטשט טענה'ן וויא פיעל ער וויל, אז אין זיין גאנצער לעהרע שטייט ער אליין. מעגען אויך זיינע אנהענגער און פער־עהרער גלויבען אז ער איז געווען „א קעמפּפער געגען זיין צייט" און מעגען מיר אפילו צו געבען אז פיעלע פילאָזאָפּישע גערענקען זיינע זיינען אָריגינעלע און קרעפטיגע, קענען מיר אָבער ניט לייקענען, אז זיינע גרונד־פילאָזאָפּישע ג־דאנקען שפּראָצען ארויס פון דיא הערשענדע פילאָזאָפּישע סיסטעמען — פון די פילאָזאָפּישע גערענקען פון הענגל און שאפענהאור — דיא צוויי גרויסע דייטשע דענקער פון זיין צייט. אונטער זייער ווירקונג האָט ער גלייבט דיא גרונד שטיינער פון זיין גאנצע פילאָזאָפּיע וו־גען דער עגטוויקלונג פון דעם גייסט, פונקט וויא פון דעם פעלד פון דער נאטורפּארשונג, אונטער דער ווירקונג פון דער עגטוויקלונגס לעהרע, האָט ער געזומען זיין געוואגטען און וויכטיגסטען גרונד גערענקען — דיא עגטוויקלונג פון דעם מענשען צום איבערמענשען. בעווייזען דעם דאָ־זיגען גערענק אויף דעם נאטור וויסענשאפט־ליכען אופן, דורך לעבענס־וויסענשאפטליכע פאקטען, האָט ער נאטירליך ניט געקענט, פשוט דערפאר ווייל נאטור וויסענשאפטליך איז דער גערענק ניט בעווייזבאר, האָט ער געפריווט איהם צו בעווייזען מיט א פילאָזאָפּישער מעטא־דע, האָט זיך געפריווט איהם צו בענרינדען אויף פילאָזאָפּישע גערענקען וועלכע זיינען שוין אפילו היינט צו אלט און וועלכע דער מענשליכער גע־דאנק האָט שוין טאקי דערפאר בעהאלטען אין

דער ארכיוו פון אלטקייטען.

וואָס איז דיא פילאָזאָפישע מעטאָדע און וואָס זיינען דיא פילאָזאָפישע געדאנקען, אויף וועלכע ניטשע בעגרינדעט דיא ענטוויקלונג פון דעם גייסט און פאָלגליך אויך דעם איבערגאנג פון דעם מענשען צום איבערמענשען ?

* * *

אין מיטען פון דעם 19טען יאהרהונדערט האָט דיא העגעליאנישע פילאָזאָפיע פארטימעלט דיא מוחות פון דעם דייטשלאנד. העגעל, דער גרויסער דייטשער פילאָזאָף, האָט געלערנט דיא מענשהייט א נייע פילאָזאָפיע, א טיעפע, א וואונדערבארע פילאָזאָפיע. און דיא גרויסע מוחות פון דייטשלאנד און אייניגע גרויסע קעפ פון אנדערע לענדער האָבען זיך שטארק צוגעהערט צו איהר. וואָס־זשע האָט די דאָזיגע נייע פילאָזאָפיע געגעבען דער מענשהייט נייעם ? וואָס האָט זיא געמיינט איבערצוּלאָזען דער מענשהייט פאר אן איביגע ירושה? צוויי גרויסע זאכען. דאָס ערשטע איז געווען דער פילאָזאָפישער גדאנק פון דער אלוועלטליכער ענטוויקלונג. אָבער דאָס איז באמת ניט געווען נייי, וויי דער גדאנק איז ביי העגעלן געווען אויסגעדריקט —כמעט אזוי וויא ער איז מיט אן ערך פון העכער צוויי טויזענד יאָהר צוריק געווען אויסגעדריקט ביי דיא אלטע גריכישע חכמים העראָקליט און עמפּעדאקלעס—העגעל האָט דעם גדאנק ניט בעווייזען, ווי למשל די היינטיגע נאטור און לעבענסווייסענשאפטען האָבען עס געטאָן, נור זוכענדיג דיא גאנצקייט פון דעם וועלטגייסט, זוכענדיג דיא גאנצקייט פון דעם מענשליכען גייסט אין דער גשיכטע פון דער מענשהייט, האָט ער איבערגעטראָגען דעם גדאנק פון דיא אלטע גריכישע פילאָזאָפען וועגען אן „אייביגע בעוועגונג“ און אן „אייביגען פלוס“ פון ערשיינונגען אין זיין אייגענע פילאָזאָפיע און האָט זיך אויף זיין אייגענעם אופן געחקרה'ט איבער דעם דאָזיגען גדאנק. פון דעם טאקי האָט ער געצויגען דעם בעשלוס פון אייך גרויסען אלוועלטליכען גייסט פון וועלכען אלץ אין דער וועלט קומט ארויס.

וויא אזוי ?

אָט דאָ הייבט זיך אָן העגעל'ס אייגענע. עס איז דיא צווייטע גרויסע זאך וואָס ער האָט געגעבען דער מענשהייט — עס איז א מעטאָדע, א וועג וויא אזוי אלץ ווערט אָדער ענטוויקעלט זיך אין דער וועלט.

וואָס־זשע איז דיא מעטאָדע ?

דער גרויסער פראנצויזישער פילאָזאָף דעקארט און נאָך איהם אונזער אייגענער גרויסער פילאָזאָף ספּינאָזא האָבען געלערנט, אז דיא אויסערע וועלט פון מאטעריעלע זאכען דריקט זיך אויס אין אונזער פערשטאנד דורך דעם אייגדרוק, וואָס זיא מאכט אויף אונז, אין דיא אידעען וועלכע מיר האָבען וועגען דיא זאכען, און אלץ וואָס איז אמת וועגען דיא דאָזיגע אידעען איז אויך אמת וועגען דיא זאכען וועלכע דיא אידעען דריקען אויס. דערפאר טאקי האָט ספּינאָזא געלערנט, אז דיא וועלט בעשטעהט פון אן אלוועלטליכע סובסטאנץ וויא ער האָט דאָס גערופען, וועלכע דריקט זיך אויס אלס שטאָף אויסערהאלב אונזער פערשטאנד און אלס אידעען אין אונזער פערשטאנד אין אייגער און אין דער זעלבער צייט.

דיא גרויסע אידעאליסטישע שולע פון דייטשלינד פאר העגעלען, דאָס הייסט דיא גרויסע דייטשע דענקער קאנט, פיכטע און שעלינג האָבען ניט אזוי פערשטאנען דיא וועלט.

קאנט, למשל, האָט ג'טענה'ט, אז עס איז אמת, אז דיא וועלט איז טאקי דאָס וואָס זיא שטעלט זיך אונז פאָר; וועגען זאכען אין דער וועלט האָבען מיר אָבער קיין אנדער פאָרשטעלונג ניט וויא דיא וועלכע זיי דריקען אָב אין אונזער פערשטאנד און פון וועלכע מיר זיינען בעוואוסט, וויי דעם עקר פון דער זאך אליין קענען מיר קיין מאָהל ניט דערגעהן — מיר וויסען ניט וואָס דיא זאך אליין איז. קאנט האָט געזעהן, אז אזא בעגריף וועגען דער אויסער דער וועלט פיהרט צו פיעלע ווידערשפרעכען; ער האָט פערשטאנען, אז עס איז גאָר ניט אלץ איינס צו האָבען א פאָרשטעלונג וועגען א דאָק, לאָמיר זאגען, און טאקי האָבען דעם דאָק גופא, אָבער ער האָט זיך ניט געקענט העלפען.

פיכטע ווידער האָט זיך גאָר ניט געקימערט וועגען אלע ווידערשפרעכען, וועלכע זיין אנשויאונג וועגען דער וועלט האָט ארויסגערופען — באר איהם האָט דיא אויסערע וועלט גאָר ניט עקזיסטירט אנדערש וויא נור אין זיין אייגענער פאָרשטעלונג, אין זיין אייגענעם פערשטאנד— און זאָלען זיך אלע ווידערשפרעכען וואָס אזא איינזייטיגע אנשויאונג פון דער וועלט רופט ארויס שלאָגען קאָפּ אן וואנד.

שעלינג האָט אנדערש בעטראכט דיא אייסערע וועלט. פאר איהם האָט זיא זיך טאקי אויך פאָרגעשטעלט אין אידעען וועגען זאכען אין זיין פערשטאנד, אָבער דער בעגריף פון דיא זאכען אליין איז ביי איהם געבליבען קלאָהר און איז געשטאנען זייט ביי זייט מיט דיא פאָרשטעלונגען וועגען דיא זאכען; מיט וועלכע זיי האָבען זיך קיינמאָל ניט צוזאמענגעמישט. מיט דעם האָט ער געמיינט צו פערענטפערן די ווידערשפרעכען, צו וועלכע אייך אייזזייטיגע

אנשויאונג וועגען זאכען און אידעען אין דער וועלט מוז פיהרען.

אזוי הצבען געלערענט דיא אידאאליסטישע פילאָזאָפען איבער דער וועלט פאר הענטען. הענטע איז אויך געווען אן אידאאליסט, און א שטארקער. ער האָט אויך אָבגעליקענט דיא עקזיסטענץ פון מאטעריעלע זאכען. אלץ וואָס עקזיסטירט פאר איהם איז די אידעע וועגען דער אויסערער וועלט אָדער דיא אידעען וועלבע מיר האָבען וועגען מאטעריעלע זאכען. אי, וואָס טהוט מען מיט דיא פיעלע ווידערשפרעכען, וועלכע אזא איינזייטיגע אנשויאונג איבער זאכען אין אידעען, שטאָף און פערשטאנד, רופען ארויס? יא, וואָס טהוט מען מיט זיי?

פאלט הענגל אויף א הריפ'שע המצאה.

געווהנליך רעכענען מענשען, אז א ווידערשפרוך, א היפוך פון א זאך מאכט נישט דיא זאך פון וועלכער זיא איז דער היפוך, זאגט הענגל, אז דאָס איז נאָר ניט געדרונגען. פאר־קערט, טענה'ט ער, קוקט זיך גוט צו, וועט איהר זהען, אז יעדע זאך טראָגט אין זיך איהר אייגענעם היפוך, איהר אייגענעם ווידערשפרוך. אזוי למשל קענען מיר ניט וויסען, וואָס איז שוואַרץ ביז מיר ווייסען ניט דעם היפוך פון דעם — ווייס. מיר ווייסען ניט וואָס איז גוט ביז מיר ווייסען ניט וואָס איז שלעכט, מיר קענען ניט קיין ליכט אָהן קיין פינסטערניס, און אזוי ווייטער, און אזוי ווייטער, אָהן א שיעור און אָהן א ברעג. הייסט עס, אז יעדע זאך טראָגט אין זיך איהר אייגענעם היפוך, אָדער אז יעדע זאך איז נ א און איז נ ט אין דער וועלבער צייט. אָבער דיא זאך וואָס איז ניט, טראָגט דאָך אליין אויך אין זיך איהר אייגענעם היפוך. און וואָס איז דער היפוך פון ניט זיין? יא זיין, עקזיס־טענץ. הייסט עס ווידער, אז יעדע זאך איז איז ניט און ווערט ווידער...

„זיין — ניט זיין — און ווערן", אט דאָס איז דער וועג, ווייא דיא וועלט ענטוויקעלט זיך.

צוערשט איז דער אלוועלטליכער גייסט, אָבער וואָס איז דער היפוך פון גייסט? מאטע־ריע, שטאָף. דער אלוועלטליכער גייסט פער־נייגט זיך — ער ווערט ניט גייסט, נור שטאָף, און דיא וועלט פילט זיך אָן מיט מאטעריעלע זאכען; אָבער וואָס איז דער היפוך פון מאטע־ריע? גייסט, פערשטאנד. און מאטעריעלע זאכען ווערען ווידער גייסטיגע — זיי ווערען דיא אי־דעען פון דעם פערשטאנד.

אמת, דאָס איז א ביסעלע זוהר, משונה'דיגע קבלה, אונפערשטענדליך פאר דעם געוונטען מענשען פערשטאנד, אָבער עס איז אייך דאָס וואונדערבארסטע אין הענגל'ס גאנצער פילאָזא־פיע. דאָס וואונדערבארסטע דערפאר, ווייל כמעט א האלבען יאָהר הונדערט האָבען דיא געביל־דעסטע מענשען, דיא בעסטע דענקער פון דייטשלאנד, סיי אידאאליסטען סיי מאטעריא־ליסטען, טאקי וויא בעטרונקענע גענלייבט, אז דאָס איז דער אמת'ער וועג צו ערקלעהרען דיא ערשיינונגען פון דעם מענשליכען לעבען. און אויך דעם דאָזיגען מזבח צו פּאָרשען דיא ער־שיינונגען פון דעם מענשליכען לעבען מיט דער דאָזיגער מעטאָדע — מיט דער דיאלעקטישער מעטאָדע, וויא מען רופט זיא — זיינען גענאלען אלם קרבנות אי מארקס, אי ענגעלס, אי פריעד־ריך ניטשע.

ניטשע איז אָבער נאָך געווען א קרבן פון אן אנדער פילאָזאָפישער אנשויאונג. אין דער צייט וועו הענגל איז געווען אויף דעם שפיץ פון זיין גרויסקייט, האָט אין דייטשלאנד געלעבט און פילאָזאָפירט א גרויסער דענקער, וועלכער איז געווען פיינדליך צו הענגל'ס לעהרען. דאָס איז געווען ארטור שאָפענהאור. ניטשע אליין און אלע זיינע נאָכפאָלגער און קריטיקער גיבען צו אז ניטשע איז אין דער יוגענד געווען זיינער א תלמיד, כאָטשע זיי פערשוויגען גאָר אין גאנצען דיא ווירקונג פון הענגל'ס מעטאָדע אויף ניט־שע'ס דענקען.

שאָפענהאור האָט אויך, וויא דער אלטער קאַנט, געלערענט, אז דיא וועלט, דיא אויסע־רע וועלט, איז דאָס וואָס זיא שטעלט זיך פאָר צו זיין אין אונזער פערשטאנד. יא, אָבער ער האָט זיך מיט דעם ניט צופריעדען געשטעלט. דאָס אלץ איז ריכטיג, האָט ער ג'טענה'ט, וועגען דער אויסערער וועלט, וואָס איז אָבער וועגען דעם בעגריף וואָס איך האָב פון זיך אליין? זאל זיין, אז מיין קערפער שטעלט זיך מיר פאָר וויא אן אויסערע זאך, וואָס איז וועגען מיין גייסט, וועגען מיין אייגענעם „איך", וויא אזוי שטעלט זיך דאָס מיר פאָר אין מיין בעווואוסטזיין? און ער האָט וויייטער ג'טענה'ט, אז מיין אייגענער גייסט, מיין „איך", שטעלט זיך מיר פאָר וויא דער אויסדרוק פון מיין טהעטיגקייט, און מיין טהע־טיגקייט איז דאָך דער אויסדרוק פון מיין ווילען, הייסט דאָס, אז איך ווער בעווואוסט וועגען זיך דורך מיין ווילען, אָבער איך בין דאָך ניט דיא איינציגע בעשעפענישע, וואָס וויייסט פון זיך דורך איהר ווילען, אלע איבריגע בעשעפענע־שען אין דער וועלט מוזען דאָך אויך אזוי ווי־סען וועגען זיך, מוזען אויך אזוי אנערקענען זייער אייגענע עקזיסטענץ דורך זייער אייג־נעם ווילען, הייסט עס אז בכלל איז דיא וועלט ניט נור א פּאָרשטעלונג פון מאטעריעלע אוים־ערליכע זאכען אין דעם פערשטאנד, נור אויך דער אויסדרוק פון אן אלוועלטליכען

ווילען, וועלכען איך בעגריף אין מיין פערשטאנד. עס איז דער אלוועלטליכער אור־ווילען, וויא שאפענהאור האט איהם אנגערופען, וואס בעשאפט דיא וועלט.

אמת, שאפענהאור'ן האט זיך דיא וועלט נאר ניט פארגעשטעלט אין דער געשטאלט פון אזא שיינער פאנאראמא, אז מענשען זאלען דארפען וועלען אין איהר אנטהייל נעמען, פערקעהרט, ער האט אין דער וועלט פון לעבעדיגע בעשעפענישען איבערהויפט נור געזעהן א נאטירליכען קאמפף פון פערניכטונג, און וועז ער האט זיך געשטעלט דיא פראגע: צו וואס אלזא אט דער גאנצער ווילען צו לעבען, צו טאן אין צו האנדלען? איז ער פערזונקען אין דיא טרויעריגסטע בילדער פון פעסימיזמוס און וועלט־פערנייונונג.

ניטשע איז ניט געגאנגען מיט שאפענהאור'ן אזוי ווייט, ער האט אבער איך געגומען דעם ווילען — ניט דעם אלוועלטליכען אור־ווילען — נור דעם אינדיוידועלען ווילען פון דעם מענשען, דעם ווילען, אין דער פארמע פון נאטירליכע אינסטינקטען, פאר דעם פונדאמענט פון דעם גייסטיגען בילד פון זיין „איבערמענשען". ניטשע האט שוין געוואוסט, אז לעבעדיגע וועזענס ענטוויקלען זיך, און פאלגליך, אז דער מענש מוז זיך אויך ענטוויקלען צו עפעם העכערעם וויא ער איז; און וועז ער האט זיך געפרעגט: צו וואס נוצט דער ווילען צו לעבען, צו טאהן און צו האנדלען? האט ער זיך גאנין קלאהר געענטפערט: אום צו שאפען פון דיא מענשען יענעם העכערען וועזען, וועלכער מוז גובר זיין דעם מענשען, אום צו בעשאפען דעם „איבערמענשען". אבער דער מענשליכער ווילען איז דער מענשליכער גייסט און דער מענשליכער גייסט איז פערשקלאפט. איהם האבען געפענטעט אין אייזערנע קעטען דיא טויזענדע געבאטען פון דער גריכיש־רוימישע ציוויליזאצאן און פון דעם אידיש־קריסטליכען גלויבען, איהם האלטען געקנעבטעט דער מאדערנער שטאאט און דיא אלטע מאראל, ער לאזט זיך פארפירען אפילו פון דער וויסענשאפט אין דער פילאזאפיע. ער איז דער קאמפף־גייסט. נור אויב אזוי, וואו־זשע איז דיא רעטונג?

אה! דיא רעטונג איז אין יענעם וואונדערבארען וועג פון ענטוויקלונג, אין דעם דיא־לעקטישען וועג, וועלכען העגעל האט געלע־רענט. ווילענדיג ניט ווילענדיג זעהט ניטשע דיא ענטוויקלונג פון דעם גייסט אט טאקי אויף דעם דאזיגען וועג: אין דעם זיין איז דער ניט־זיין. און דער קאמפלען־גייסט פערענדערט זיך צום לייבען גייסט, צום פרייען גייסט, וועלכער איז דער היפוך פון דעם שקלאפען־גייסט. און וואס טהוט דער נייער—פרייער גייסט? ער צוברעכט און פערנייניט דיא אלטע טאפולען פון געבאטען, און ניטשע רופט צו צו איהם דורך סאראטוסטרא מיט דער בעגייסטערטער אויפרעגונג פון א נביא:

„צוברעכט, אה, צוברעכט, מיינע ברידער, דיא אלטע טאפולען,

„צוברעכט, אה, צוברעכט, איהר פערשטענדיגע, דיא אלטע טאפולען!"

און דער ליעבער גייסט צוברעכט זיי אין וועלט פריי — ער קריעגט צוריק דעם פערלוירענעם גייסט, דעם פערלוירענעם ווילען. דוכט זיך גוט. וואס נאך? יא, דער זיין איז געווארען א ניט־זיין, איצט מוז קומען דער „וועלען" און ער קומט. ער קומט א נייי־געבוירענער — דער גייסט פון דעם קינד, — דער „איבערמענש" פון זיך צו בעשאפען אויף דאס דיא וועלט.

וואס־זשע וועט ער בעשאפען דער איבער־מיענש? א נייי לעבען וואס וועט שפראצען פין זיין אייגענעם ווילען, פון זיינע אייגענע אינסטינקטען און שטרעבונגען. א נאטירליך לעבען וועט ער בעשאפען! נייע טאפולען וועט ער פאר זיך שאפען, נייע ווערטהען וועט ער פאר זיך מאכען. דיא אלטע טאפולען זיינען צובראכען, דיא אלטע ווערטהען זיינען אבגעמעקט, די אלטע וועלט איז פערשוואונדען!.... נו ווי־זשע וועט אויסזעהען דיא נייע בעשעפענישע — דער „איבערמענש" און וואס פאר א פנים וועט האבען זיין לעבען, זיין נייע וועלט? דאס וועלען מיר אן אנדערס מאל זעהען.

דר. ה. זאלאטאראוו.

וואָס לערנען אונז דיא לעצטע וואַהלען אין איטאַליען ?

איטאַליען איז אין פערלויף פון גאַנצען פּאָריגען יאָהר געשטאַנען פּראַוים אויף דער ביהנע פון דער סאָציאַליסטישער עפענטליכער מיינונג און האָט גע־שפּיעלט דיא ערשטע, אינטערעסאַנטעסטע ראָלע אין דער לעבענס דראַמא פון דער אינטערנאַציאָנאַלער סאָציאַל דעמאָקראַטיע.

אין דיא ערשטע חדשים האָט דער אינער־וויניגסטער לעבען פון דער פּארטיי ערוועקט אן אלגעמיינעם אינטערעס. מיט נייגיריגקייט האָט מען זיך צוגעהערט צו דיא מיינונגס־פּער־שיעדענהייטען צווישען דיא ביידע ריכטונגען: דיא רעוואָלוציאָנערע און רעפּאָרמיסטישע ריכטונגען, צו זייערע סכסוכים און רייסעריין, און מען האָט זיך געפּרעגט: צו וועט אין איטאַליען פּערבלייבען א י ן סאָציאַליסטישע פּארטיי, אָדער עס וועט ארויס א אָפּענע צער־שפּליטערונג ?

פון באָלאָניער פּארטיי טאג האָט מען ער־וואַרט א קלאָהרע ענטשיידענדע אנטוואָרט. דער־פּארטייטאג האָט געוויעזען, אז צווישען דיא פיהרער און דיא גרויסע מאַסען עקזיסטירט אין דער פּראָגע ניט קיין אחדות. וועז עס וואָלט זיך געוועזט נאָך דיא פיהרער, דאן וואָלט געוואָרען א שפּאלטונג. אָבער דיא גרויסע מא־כען האָבען דער פון ניט געוואָלט ווייסען. זיי האָבען געוואָלט אחדות. זיי האָבען געוואָלט שלום, און אחדות און שלום איז בעשטאַנען גע־וואָרען.

פּיעל שוועריר איז אָבער געווען דעם בע־שלום דורכצופיהרען אין לעבען. דיא עקזעקו־טיוו איז אויסגעקליבען געוואָרען פון איין סאָציאַליסטישער ריכטונג, נעמליך פון דער רעוואָלוציאָנערער, און עס איז געווען א פּראָגע, צו וועלען דיא רעפּאָרמיסטען פּאָלגען איהרע בעשלוסע:

עס איז אָבער אוועק וווינג צייט, און דיא גאַנצע פּארטיי, זאָגאר דיא גאַנצע ארבייטער־קלאַס זיינען מיט אמאָל אוועקגעשטעלט געוואָר־רען פּנים־אל־פּנים פּאר א גרויסען געוואָלטיגען קאמפּף.

דאָ, אין אונזער „פּרייער דעמאָקראַטישער" רעפּובליק, וואו מיר זיינען צוגעוואָהנט געוואָרען צו זעהען, אז סאָלדאטען און מיליץ זאָלען זיך אריינמישען ביי יעדען־גרעסערען סטרייק און אז ארבייטערבלוט זאָל פערגאָסען וועדען פון דיא סאָלדאטישע קוילען, — מיר קענען זיך שווער פּאָרשטעלען וואָס פּאר א רעוואָלוציאָנערן פּלאָם דיא ערמאָרדונג פון עטליכע סטרייקער דורך דיא סאָלדאטען און זשאַנדארמען האָט אָנגע־צונדען אין דיא הערצער פון דיא איטאַליענישע ארבייטערמאסען.

אלע סכסוכים, מיינונגס־פּארשיעדענהייטען און רייסעריין האָבען זיך אונטער דיעזען בלו־טיגען שיין זיך מיט אמאָל געוויעזען, אזוי קליין, אזיי ניט וויכטיג. אז אן א פּאר טעג זיינען מעהר

וויא א מיליאן ארבייטער אין א סך שטעדט און שטעדטלאך ארויס אין א אלגעמיינען (גע־נעראל) סטרייק, אין א פאליטישען סטרייק, אלס פראטעסט און דעמאנסטראציאנען געגען די רע־גירונג.

אונזער אויפגאבע איז דא ניט אויספיהרליך צו ריידען וועגען דעם גרויסען סטרייק אין אי־טאליען. מיר ווילען דא נור אויפווייזען אויף א פאר פונקטען, וועלכע זיינען זעהר וויכטיג צו פארשטעהן דיא אלגעמיינע פאליטישע לאגע אונטער וועלכע אונזערע איטאליענישע גענאסען זיינען געגאנגען צום שטימקאסטען.

דער גענעראל סטרייק האט פעראיניגט דיא ארבייטער, האט ביי זיי אלעמען ארויסגע־רופען א געפיהל פון פראטעסט און אונצופריע־דענהייט. דיא ארבייטערמאסען האבען אפען און שארף אויסגעדריקט זייער ווילען. און דאס האט ניט געקענט בלייבען אהן ווירקונג אויף אויף דיא סכסוכים און רייסעריין אין דער פאר־טיי. אויסערדעם האבען דיא סאציאליסטען פון גענעראל סטרייק פיעל געלערנט. פריהער האבען זיי זיך א גרויסער טהיל פון זיי געלאזען פאר־פיהרען פריהער האט א געווישער טהיל פון זיי זיך געלאזט פערנארען אזוי ווייט אבצוליקעגען דעם שטרענגען קלאסענקאמפקטער פון דער כאציאל דעמאקראטישער פארטיי. זיי האבען געזומען טענהן אז מיר מוזען זעהן וואס מעהר זיך צו פארבינדען מיט דיא ראדיקאלע בור־זשואזע פארטייען, כדי וואס שנעלער צו בע־קומען א דעה אין דער רעגירונג.

פאר צווייי יאהרען צוריק האט דער הויפט־פיהרער פון דיא רעפארמיסטען, טוראטי, גע־שריען, אז דיא סאציאליסטען טארען ניט ארויס־שטעלען קאנדידאטען געגען דיא ראדיקאלען. איצט האט ער בעדויערט, וואס דיא ראדיקאלען האבען ניט ארויסגעשטעלט געגען אינהם קיין קאנדידאט. פאר צווייי יאהרען צוריק האט טוראטי געטענעט, אז דיא סאציאליסטען מי־זען נעהמען אויף זיך אויסצופיהרען דיא אר־בייט, וועלכע דיא ראדיקאלען וואלטען געדארפט אויפטהאן, אבער וועלכע זיי האבען קיין כוח ניט אויפצוטהאן. דעם מאל האט טוראטי ער־קלעהרט, אז דיא סאציאליסטישע פארטיי דארף קיין מאל זיך ניט אננעהמען צו טהאן דיא אר־בייט פון דיא ראדיקאלען.

עס איז זעהר א טרויעריגער פאקט, וואס אין א פאאר דיסטריקטען זיינען ארויסגע־שטעלט געווארען דאפעלטע כאציאליסטישע קאנדידאטען, דאך דארפען מיר צופריעדען זיין, וואס דאס זיינען געווען נור א אויסנאמס פעלע. ווער וויים וויא גרויס עס וואלט געווען דיא צאהל פון אזוינע דיסטריקטען, וואן ניט דער גענעראל סטרייק. א גאנץ אנדערע ווירקונג האט געהאט דער גענעראל סטרייק אויף דיא בעציר־הונגען צווישען דער סאציאליסטישער פארטיי מיט דער רעגירונג און מיט דיא „לינקע". אדער אפאזיציאנס פארטייען, דאס הייסט מיט דיא ראדיקאלע קאפיטאליסטישע פארטייען.

דיא איצטיגע רעגירונג פון איטאליען איז איינע פון דיא אינטערעסאנטעסטע אין אייר־ראפא. אויף טראהן זיצט א יונגער קסר, וועל־כען מען האט געהאלטען אין צייט פאר א „כאצ־ציאליסט". זיינדיג א קרוינפרינץ, האט ער פיעל געערדט וועגען זיין ליעבע צו פרייהייט און צו דיא ארבייטער קלאסען, און וועגען דיא אונגערעכטיגקייטען פון דיא איצטיגע ארדנונג געגען דיא ארבייטער, נאך מעהר, אפילו נאך דעם וויא ער איז געוואהרען א קסר, האט ער זיך ניט ענטזאגט פון זיינע פרייערע „ארבייטער פריינדליכע" מיינונגען.

ער האט נאך אין אנפאנג דעצעמבער גע־האלטען א רעדע ביי דער ערעפענונג פון פאר־לאמענט, אין וועלכער ער האט נאך אמאל אי־בערגעהזרט, אז ער גלויבט נאך עד היום אין פרייהייט, אז ער בלייבט נאך אלץ ביי זיינע אלטע ארבייטער פריינדליכע מיינונגען איבער־צייגונגען און פלענער.

דיא רעגירונג פיהרט אין איטאליען א מאן דזשואליטי וועלכען מען האלט פאר איינעם פון דיא בעסערע שטאאטס־מענער. פון דעם ערשטען טאג, וואס ער האט גענומען דיא רע־גירונגס לייצעם אין זיינע הענד, האט ער אפען און קלאהר ארויסגעזאגט אז ער וויל רעגירען ניט געגען דיא ארבייטער, נור באר די ארבייטער און מיט זיי. ער האט זיך אויף גענויטיגט אין דער שטיצע פון דיא ארבייטער פארשטעהר, דיא כאציאליסטען.

אין איטאליען בעשטעהט דער פארלאמענט ניט פון צוויי גרויסע פארטייען, וויא ביי אונז דער קאנגרעס. דארטען זיצען פארשטעהער פון א גאנצען דוצען פארטייען. דזשואליטי האט גע־וואלט האבען א מאיריטעט פון דיא „לינקע" פארטייען, און דיא 33 סאציאליסטישע שטימען זיינען אינהם געווען נויטיג. דער פאר האט ער צוגעזאגט צו זיכערען פאר דיא ארבייטער דאס רעכט זיך צו פעראייניגען אין ארגאניזאציאנען און דיא פרייהייט צו פיהרען סטרייקס, ניט מורא האבענדיג פאר דעם, אז דיא רעגירונג וועט זיך אריינמישען מיט מיליטער. ער האט צוגעזאגט נאך אנדערע רעפארמען אין געזעצען, וויא צו פערבעסערען דיא לאגע פון דיא ארי־בייטער.

קיין אמת'ע וויכטיגע רעפארמען האט דיא רעגירונג אפילו ניט דורכגעפיהרט, דאך אביסעל

סאציאלע האמאפאטישע פילען האט זיא פארט געגעבען דיא ארבייטער. און קיין גרויסע פאר־ברעבנם ספעציעל געגען דיא ארבייטער האט זשוליטי׳ס מיניסטעריום ניט בעגאנגען ביז אין מיטען זומער, ביז דיא שיסערייי אויף סטרייקערם.

אין דעם פאמפפלעט וואם די עקזעקוטיוע פון דער סאציאליסטישער פארטיי האט ארויס־געגעבען פאר דיא וואהלען, געפינט מען אויס־גערעבענט מעהר אלגעמיינע חטאים געגען לאנד און פאלק איידער ספעציעל געגען דיא ארביי־טער. אבער ניט קוקענדיג אויף דיא גאנצע „אר־בייטער פרייגדליכקייט" פון קסר און פון דער רעגירונג און אויף דיא רעגירונגם פרייגדליכ־קייט פון א גרויסען טהיל פון דיא סאציאלים־טישע און זייערע דעפוטאטען. איז דאך קיין „סאציאלער פריעדען" אין איטאליען ניט גע־קומען.

דיא ארבייטער האבען אין פערלויף פין דיא לעצטע יאהרען זעהר פיעל געלערנט, גענו־כען בעסער פערשטעהן זייערע קלאסענאינטע־רעסען און פערשטארקען זייערע ארגאניזאציאן. דיא סאציאליסטישע פארטיי איז געוואקסען שנעל. אין יאהר 1897 האט דיא פארטיי בעקו־מען 108,086 שטימען, אדער 8,9 פראצענט פון אלע אבגעגעבענע שטימען, אין יאהר 1900 האט זיא בעקומען, 167,946 שטימען אדער 13 פרא־צענט.

און נאך גרעסער וויא דיא צאהל שטימען איז געוואקסען דיא צאהל פון דיא סאציאליס־טישע דעפוטאטען. אין יאהר 1897 זיינען גע־זעסען 16 סאציאליסטישע דעפוטאטען אין פאר־לאמענט, פון יאהר 1900 אן האט דיא סאציא־ליסטישע פארטיי געהאט אין פארלאמענט 33 דעפוטאטען.

דאמלט האט זיך געהאנדעלט וועגען אפ־צוראמען דעם בלוטיגען ארבייטער פיינד און געגנער פון פרייהייט און פראגרעס, דעם גענע־ראל פעלקס און זיין מיניסטעריום. דיא ראדי־קאלען און דיא סאציאליסטען האבען דען נאך געלעבט אין ביטערן טעות. ביידע האבען גע־מיינט, אז זיי וועלע קענען געהן א גרויסען שטיק וועג האנד אין האנד. דערפאר זיינען פראגע־קומען האמלסט גרויסע וואהל בונדניסע („פיוזשן", וויא מען רופט עם אין אמעריקא) צווישען דיא פערשיעדענע אפאזיציאנס־פאר־טייען.

דיא עדשטע צייט, כל זמן עס האט זיך גע־האנדעלט ארונטערצוזעצען פעלקס'ן, האבען דיא סאציאליסטען טאקע געשטימט אין פאר־לאמענט צוואמען מיט דיא ראדיקאלע קאפי־טאליסטישע פארטייען.

דער טעות האט זיך געהאלטען נאך לענ־גער, האט זיך פארשפרייט ווייטער און האט זיך אייגנעוואלצט נאך טיעפער, ווען צאנארדעלי מיט דזשוליטי, צווי׳ לייבעראלע מענער, האבען איבערגענומען דיא רעגירונג און איהר גענומען פיהרען פרייער און פרייגדליכער צו דיא ארבייטער.

ביי א סך סאציאליסטישע פיהרער אין ביי א גרויסען טהייל פון דיא סאציאליסטישע מא־סען האט זיך אייגנעפאנצט דער גלויבען, אדער ריכטיגער געזאגט — דער אבערגלויבען, אז דיא סאציאליסטישע ארבייטער פארטיי קען ווערין פערפפליכטעט צו שטיצען שטענדיג א קאפי־טאליסטישע לייבעראלע רעגירונג, אז סאציאליס־טען דארפען זיך אנכאפען מיט ביידע הענד, ווען מען טהוט אן דעם כבוד און דעם גלויק צו וועלען מאכען א סאציאליסט פאר א מיניס־טער.

דאס איז געווען דער עיקר פון אלע ווייטער־דיגע רייסערייען, ככסובים און שפאלטונגען אין דער פארטיי.

אז דער גענעראל סטרייק און דיא האלטונג פון דער רעגירונג און פון דיא ראדיקאלע טהיי־לען פון דיא הערשענדע קלאסען זאלען האבען אין גאנצען אויפגעעפענט דיא אויגען כיי דיא סאציאליסטישע פיוזשאניסטען און רעפאר־מיסטען און זאלען האבען אין גאנצען צושטערט זייער זיסען חלום וועגען כבוד, גדולה או מאכט, דאס קען מען נאך ניט זאגען. א געוויסע ווירקונג האט דאס זיכער געהאט, וויא מיר האבען שוין געזעהן פון טוראטי׳ס רעדע, אבער אויף דיא רעגירונג און אויף דיא הערשענדע קלאסען האט דער גענעראל סטרייק געווים געהאט א גע־וואלטיגע טיעפע ווירקונג. דיא ווירקונג קען מען אויסדרייקען אין איין ווארט: שרעק.

זיי האבען זיך דערשראקען פאר דיא אר־בייטער און פאר זייער רעוואלוציאנערן גייסט — אלע, דיא לייבעראלע מיניסטארען, דיא ראדיקאלע אדוואקאטען און דיא רעפובליקאניש־קרעמער.

דיא מעכטיגקייט פון דיא אייגשטימיגקייט אין א סך פאליטישע פראגען האט זיך גענומען פערלירען געגען דעם גענוואלטיגען תהים, וואם טהיילט אפ דיא ראדיקאלסטע קאפיטאליסטען פון דיא ארבייטער, ד. ה. געגען דעם קלאסען־אונטערשיעד. דיא רעגירונג האט מורא געהאט זיך צו בעווייזען פאר׳ן פארלאמענט, דערפאר האט זיא איהם פארנאנדערגעלאזען און בע־שטימט מיט א יאהר פריהער נייע וואהלען. זיא האט געגעבען גאר א קורצע צייט פאר דיא וואהל־אגיטאציאן. עפעם מעהר וויא צווי׳ וואך זיינען אוועק זינט מען האט פאנאנדער־

פארבינדונגען צווישען דיא פארשיעדענע פארטייען מיט דיא סאציאליסטען זאלען ניט פאר־קומען. אויסנאהמען זיינען געווען גאנץ ווייניג. דיא סאציאליסטישע פארטי האט דורך דעם ווייניג פערלארן. זייענדיג אליין האט זיא גאארבייט און אגיטירט פרישער, מוטהיגער, ענערגישער. זיא האט דעם מאל נאמינירט אייגענע קאנדידאטען און 450 פון דיא 508 וואהל קרייזען אין לאנד, אנשטאט 167 ביי דיא פאריגע וואהלען.

עס איז אויך אזא אופן פארגעקומען כמעט איבעראל גאנצען לאנד א ריינע קלאהרע אבזונדערונג און שיידונג צווישען דיא ארבייטער קלאסע און דיא אלע איבעריגע קלאסען, צווישען דיא סאציאליסטישע פארטי און אלע איבעריגע פארטייען.

דיא סאציאליסטישע פארטי האט זיך דעם מאל גענוענדעט אפען און קלאהר צו דעם קלאסען בעוואוסטזיין פון דיא ארבייטער מאסען. דיא וואהלען האבען געהאט צוליעב דעם א גרויסע ערציהונגס בעדייטונג.

דיא איינציגע פראגע איז נור געווען: וויא וועלען זיך אפרופען דיא ארבייטער מאסען? צו וועלען זיי פארשטעהן זעהר לאגע און זייערע פפליכטען? צו וועלען זיי קענען געבען דער רעגירונג און דיא הערשענדע פארטייען א קלאהרע פארשטענדליכע לעקציע?

דיא תשובה איז געווען א קלאהרע, א פריי־ליכע. צו בעקומען 300,000 שטימען איז געווען דיא העכסטע מדרגה ביז וועלכער דיא איטאליע־נער געגאסען זיינען דורכגעגאנגען אין זייערע האפנונגען אויף דיא וואהלען. זיי האבען גע־גלויבט אין דיא ארבייטער און געהאפט אויף א ערפאלג. אבער זיי האבען געווואוסט וועלכע גרויסע שוועריגקייטען עס שטעהן זיי פאר. אט דיא העכסטע האפנונג איז ערפילט געווארען. זיי האבען בעקומען נאך עטוואס מעהר; 301,500 שטימען.

300,000 שטימען אין איטאליען — דאס איז פיעל פיעל מעהר וויא א האלבער מיליאן ביי אונז, וואהרום אין גאנצען זיינען דארט פאר־האנען נור 2,400,000 וואוטערס, און פון דעם פאלט שטענדיג ארמע א גרויסער טהיל וואר־טערס וואס בענוצט ניט זייער רעכט.

דיא סאציאליסטישע פארטי אין איטאליען האט פערדאפפעלט איהר וואוט. דאס איז גרויס א גרוואלטיגער ערפאלג און נאך איבערראשענ־דער איז ער דורך דיא אלע אומשטענדען, אונ־טער וועלכע דיא וואהלען זיינען פארגעקומען.

אבער דיא צאהל פון איהרע דעפוטאטען אין פארלאמענט איז נעוואהרען ניט גרעסער. זיא איז זאגאר קלענער אויף דריי וויא פריהער.

געלאזען דעם פארלאמענט ביז דעם טאג פון דיא נייע וואהלען. דיא רעגירונג האט אפען גע־זאגט, אז צוליעב דעם גענעראל סטרייק לאזט זיא פאנאנדער דעם פארלאמענט וויי זיא ווי הערען וואס טראכט דער פאלק וועגען דעם. זיא האט אויך אזא אופן נאך מעהר אייניגעשראקען דיא אלע איבערשראקענע ליבעראלע און רא־דיקאלע אנהייניגער פון קאפיטאליסטישער גע־זעלשאפט. זיא האט זיי געווייזען, אז נור צו זיי האט זיא צוטרויען, ניט צו דיא רעוואלוציאנערן. און אז דערפאר דארפען זיי איהר שטיצען. אין דיא קאנסערוואטיווע טהיילען פון דיא בויערן און פון דיא הערשענדע קלאסען האט דער גע־נעראל סטרייק אריינגעוואגט גאר א טויט צי־טערנעס. דיא רעגירונג האט געזוכט דעם שרעק אויסצונוצען פאר זיך. זיא האט גערופען איהר נייע מאיאריטעט אין פארלאמענט אין איהר אמטערזיגע עקסיסטענץ בויען אויף דיא „גע־מעסיגטירע" פארטייען געגען דיא „רויטע". זיא איז אבער דערבי ניט געבליבען שטעהן. זיא האט דירך דיא גאנצע רעגירונגסמאשין געגומען ווירקען אויף דיא וואהלען אפען און בעהאלטען. דיא אפענע אונגערעכטיגקייט איז בעשטאנען אין דעם וואס ערב דיא וואהלען האט זיא צו־זאמענגערופען דיא רעזערוון פון יאהר 1880. דער מיט האט זיא ביי 60,000 מאן אווערקג־נומען דאס רעכט צו וואוטען. וואס זיא האט אבגענאהמען בכתר, וויים מען ניט גענוי. אבער דאס וואס מען וויים, צ. ב. אז זיא האט אנגע־גרייט אין א סך ערטער באלדאטען, כדי צו וויזיטען, וויא זיא האט מורא פאר אונרויהען, דאס איז גענוגען מעהר וויא גענוג איינצושרעקען דיא שוואכע און אונווייסענדע און צו איבערציגען דיא אויפגעקלעהרטע ארבייטער, וויא „גע־רעכט" „ליבעראל" און ארבייטער פרוינדליך עס הייבט אן אויסצוזאגען אפילו א ליבעראלע קאפיטאליסטישע רעגירונג, וועז דיא ארבייטער וויללען זיך ניט מעהר לאזען טרעטען אין דערשיסען.

אז דיא קאפיטאליסטישע ליבעראלען און ראדיקאלען האבען זיך דערשראקען, פארשטעהט מען שוין אליין. זייער קדשי־קדשים־פריוואט־אייגענטהום — האט מען דאך ערקלעהרט אין געפאהר. עס איז אויך קיין וואונדער ניט וואס דיא נאנצע קייט פון דיא נייע פאסירונגען האט געקענט נור פארפעסטיגען דעם רעוואלוציאנערן סאציאליסטישען גייסט ביי דיא אויפגעקלעהר־טע טהיילען פון דיא ארבייטער.

דער ערשטער רעזולטאט פון דיא אלע אומ־שטענדען איז געווען דאס, וואס ביי דיא וואהלען זיינען דיא סאציאליסטען געגאנגען פאר זיך. דער אלגעמיינער גע־זונדער איז געווארען, אז קיין

נור 30 סאָציאַליסטישע דעפוטאטען זיצען איצט אין נייען פּאַרלאמענט. געקומען איז דאס דער־פון, וואָס ביי דיא צווייטע וואהלען אין יענע קרייזען, וואו קיינער פון דיא דעפוטאטען האָט ניט בעקומען צום ערשטען מאָל קיין מאיאָריטעט, אין די שטיכוואהלען זיינען די סאָציאַליסטען גע־שטאנען געגען אַלע איבעריגע פּאַרטייען. דיא שטיכוואהלען האָבען אפילו ניט ערפילט דיא ערוואַרטונגען, וועלכע מען האָט געהייגט אויף זיי, אָבער זיי קענען ניט אָפּשוואכען דיא בע־דייטונג פון דיא הויפּטוואהלען, וויל ניט דיא צאָהל דעפוטאטען איז ביי דיא סאָציאַליסטען דער עיקר, נור דיא צאָהל שטימען, דיא צאָהל רעוואָלוציאָנערע קלאָסענבעוואוסטע ארבייטער.

און דיא בעדייטונג פון דיא הויפּטוואהלען אין איטאַליען איז א וויכטיגע, היסטאָרישע. דיא וואהלען אין איטאַליען זיינען געווען ניט נור א גרויסארטיגער זיעג פון ארבייטער קלאס און פון זיין פּארטיי, דיא סאָציאַלדעמאָקראטיע, איבער דיא פּאראיניגטע שונאים. דיא וואהלען זיינען צו דערזעלבער צייט געווען א זיעג איבער דיא אייגענע שוואכקייטען, איבער דיא שעדליכע שטרעבונגען און פאלשע אבערגלויבישע האָפ־נונגען אין דיא אייגענע רייהען. זיי זיינען גע־וען א זיעג איבער פּארפיהרעריש ביזשאָנים־טישע און אפּארטיניסטישע חלומות און האָפ־נונגען.

דר. ק. פּארנבערג.

ביטערע קרייטעבער

I

(שטיצען.)

עך, וויע בעט דיך דוא זאָלסט זאָרגען
פּאר מיין היינט, צו פּאר מיין מאָרגען ?
וואָם דוא ווילסט מיר שיינקען, באָרגען,
האָט דאָך קיין מאָל מיר געפעהלט :
וואָם דיין אויג קען לייכט ענטציקען,
וואָם דיין הארץ קען גרינג ערקוויקען,
קען דאָך קיין מאָל מ י ר בעגליקען ?
ניט דוא וויסט גאָר וואָם מיר קוועלט.....

II

(צוויי מעשאָדעס.)

עס האָט ניט געגאָלטען דעם נאר מיט זיין עזות
מיין שטאָלץ צו צוברעכען מיט פּוסטע לצנות,
עס האָט דאָך געגאָלטען דעם קלוגען זיין שלעכטקייט,
צו וואונדען מיין הארץ מיט זיין כלומערשט'ן רחמנות.....

ה. רויזענבלאט.

דיא גליקזעליגקייט פון גלויבען

ב. פייגענבוים.

"איך וואלט לוסט געהאט די אויגען ניט צו געטרויען, דען פערשטאנד אויכצוזידלען, פאר וואס זיי לויקענען מיר אז מיין גלויבען".

שעקספיר.

יא אויפגאבע פון דיעזע ארטיקלען איז צו בעטראכטען דיא פסיכאלאגיע פון דיא גליקזעליגקייט, וואס דער גלויביגער מיינט צו געפינען אין גלויבען. דאס הייסט, מיט אנדערע ווערטער, צו ענטפערן אויף פאלגענדע פראגען:

1. וואס איז עס, וואס מאכט מענשען פיהלען א לוסט צו האבען א גלויבען?
2. ווערען ווירקליך פסיכאלאגישע בעדירפניסע אנגענעהם בעפרידיגט פון דעם גלויבען? זוען יא — זועלכע?
3. און צו קענען ניט דיזעלבע בעדירפניסע בעפרידיגט ווערען, אהן גלויבען, אויף אן אנדער אופן?

דיא אויפגאבע דא איז ניט צו רעדען וועגען דיא נאטור פון אמאליגע מענשען, וואס האט אין זייערע געדאנקען ב ע ש א פ ע ן אמונות — דאס געהערט נאר צו דער טהעמא „אבשטאמונג פון רעליגיאן". דא וועט גערעדט ווערען וועגען דיא נאטור פון היינטיגע מענשען, וואס מאכט, עס זאל זיי זיין ליבער צו ב ל י ב ע ן ביי א'ן אמונה, איידער זיא צו פערליערן.

* * *

1. א מערקווירדיגער וויעדערשפרוך.

א וואונדערליכע רעטענישׂ וואס ערפט זיך אין דיא אויגען, וועלכע מען בעטראכט דיא געפיהלע פון מענשען אין בעצוג צו גלויבען:

מענשען דרוקען אזוי צו דעם גלויבען צו זייער הארצען, אז עס זעהט אוים, דאס יי זיינען ווער ווייס וויא גליקליך דערמיט; און דאך מאכט זיי דער גלויבען אן טויטשרעקעניש און צרות!

וויא ערקלעהרט זיך דאס? איז דען דיא פסיכאלאגישע נאטור פון דעם מענשען צו ליעבען א זאך וואס מאכט איהם יסורים? דאכט זיך אדרבה, דער מענש איז דאך געניגט צו האסען און אוועקצוואנדערן דאס וואס עס מאכט איהם אונאנגענעהם; ער איז דאך געניגט אזוינס צו האסען אפילו וועט עס איז ווערטה צו ליעבען; צו פערליעקענען אפילו וועט עס איז דיא הויליגסטע וואהרהייט. טא וואס פיר א מין נאטור איז דאס עפעס אין דעם מענשען, וואס נייגט איהם צו מאכען א'ן אויסנאהמע מיט גלויבען, אז כאטש דער גלויבען מאכט איהם אן אומעט און שווערינקייטען, זאל ער איהם דאך אזוי גערן האלטען אין אזוי ניט גערן זיך ווילען שיידען מיט איהם? לאמיר זעהן צו איז דאס אלעס ניט אזוי וויא מיר זאגען:

* * *

מען דארף זיין נאך מעהר בלינד וויא דער בלינדעסטער גלויביגער, ניט צו זעהן, אז ניט מיט דעם קאפ גלויבט דער גלויביגער, נאר מיט זיין הארץ. וועניגסטענס איז דאס געווים דער פאל מיט דיא מיסטען גלויביגע וואס לעבען אין א'ן אפענע ציוויליזירטע וועלט, וואו פרייע געדאנקען שוועבען ארום אין דער לופט: וועלכע וועלט בליבען גלויבען, איז עס שוין געווים ניט וויל זייער געדאנק נייגט זיך צו מיינען אז גלויבען איז אמת, נאר וויל זייער געפיהל האט חשק צו גלויבען.

וואהרום וועז ניט דאָס, וואָלט דען גאָר מעג־
ליך געווען עס זאָל נאָך אימיצער גלויבען ? מאג־
בע רעדען זיך איין, אז מען גלויבט וויל מען איז
ניט „אויפגעקלערט". אויפגעקלערט ! וואָס פאר
א גרויסע אויפקלערונג דארף מען דאָס, אז מען
זאָל וויסען, וויא נאריש דאָס איז צו גלויבען ?
פאר וואָס זאָל א מענש עפּעס גלויבען ?

זעהט מען דען עפּעס אין דער וועלט, אז
מענשען זאָגען ניט קיין וואָרט אנדערש וויא
אמת ? סטייטש, אויף יעדען שריט און טריט
זעהט מען דאָכט זיך וויא מענשען דערצעהלען
וואָס עס איז ניט געשטויגען ניט געפלויגען
און וויא עס וועלט אָנגעשריבען פּעק מיט שקרים
וכזבים ; אויף יעדען שריט און טריט זעהט מען
דאָך, אז אפילו וועז אָט דאָ, פאר אונזערע אוי־
גען פאסירט עפּעס, איז וויא נאָר דאָס וועלט
איבערדערציילט פון מויל צו מויל, קומט ארויס
פון א פליעג א העלפאנט און פון א האָר א בארג
— טאָ פאר־וואָס זאָל מען עפּעס גלויבען וואָכ
מען האָט דערציילט פון גאנין אלטע פינסטערע
צייטען, וועז דיא מענשען האָבען נאָך דערצו
געהאט זייערע פּוסטע קעפּ פול מיט פאנטא־
זיעס ? בפרט אז דאָס וואָס מען דערציילט איז
אזוי שרעקליך, אונאנטירליך און אונזיניג !

דאכט זיך, דיעזע פאָר גאנין פראָכטע וועל־
טער דארפען זיין פאלקאָם געגנוג, ארויסצושלאָ־
גען פון קאָפּ דאָס וואָרט „גלויבען".

און דאָך איז ניט נאָר דאָס ניט נעגנוג, נאָר
אפילו א סך קרעפטיגערע טענות ריהרען ניט
איוי לייכט גלויביגע פון זייער גלויבען, אפילו
גאנין פערשטענדיגע און געביל־דעטע.

פאר וואָס ? וויילזיי גלויבען ניט
מיט קאָפּ נאָר מיט ן הארץ. וויי
דער גלויבען איז בין זיי א בעדירפניס, און דאָס
לאָזט ביי זיי ניט צו דעם פערשטאנד האָבען א
ווירקונג אויף זיי.

מען רעדט נאטירליך ניט פון דיא פער־
שטאָקטע גלויביגע, וואָס וויילען גאָר ניט טראכ־
טען וועגען גלויבען וויל זיי האָבען מורא פאר
דעם וואָס דער גלויבען סטראשעט זיי, אז זיי
וועלען פיר ן נאכטראכטען שרעקליך געשטראָפט
ווערען. פון אזעלכע גולם ס איז דאָך ניטאָ וואָס
צו רעדען, זיי וועלען דאָך דאָס ניט לעזען. אָבער
א סך וואָס זיינען שוין קליגער און וועלען שוין
יא נעהמען אזא שריפט וויא דיא אין האנד
אריין, וועלען אויף דורך בלויזען שכל ניט גע־
ריהרט ווערען פון זייער גלויבען, זיי לייבען צו
גלויבען, און לייבע מאכט בלינד.

אזוי וויא ביי לייבע צו א מענש איז „על כל
פשעים תכסה אהבה", אויף אלע פעהלערן פער־
דעקט דיא לייבשאפט, אזוי איז עס אויך מיט
דיא לייבע צום גלויבען. „דער וואונש איז דער
פאָטער פון דעם געדאנק", זאגט שעקספּיער, און
דער גלויביגער האָט א וואונש אין זיין הארץ צו
האָבען זיין גלויבען, ווערען פון דעם וואונש
געבוירען ביי איהם אזעלכע געדאנקען, וואָכ
פערגלעטען אלע ריכטיגע טענות פון שכל נעגען
דעם גלויבען.

וועז דער ריינער געדאנק וואָלט געהאט א
שליטה איבער די מענשען, וואָלט היינטיגע צייי־
טען שוין לאנג ניט געווען קיין סימן פון קיין
גלויבען. אָבער דער מענש ווערט בעהערשט
ניט פון ריינעם געדאנק, ניט פון לאָגיק, נאָר פון
געפיהל, פון „געמיטה". דער מענש לאָזט צו זיך
שווער צו אזא אמת, וועלכער וואָלט ביי איהם
אווקגענומען עפּעס, וואָס זיין געפיהל וווינשט
עס צו האָבען.

וויא זאָגט ראָמעא אין „ראָמעא אין דזשו־
ליעט" ?

„העגגען מעג זיך דיא פילאָזאָפיע ! סיידען
זיא קען בעווייזען — וואָס דיא הארץ וווינשט—
העלפּט זיא ניט און ניצט צו גאָרניט".

אן אנדער העלד זיינעם לייגט שעקספּיער
אין מויל אריין דיא וועלטער :

„איך וואָלט לוסט געהאט דיא אויגען ניט
צו געטרויען און דעם פערשטאנד צי זידלען,
פאר וואָס זיי מאכען מיך אנדערש גלויבען"....

אזוי לאנג וויא דיא אמונה איז אנגענעהם
און לייבע פיר דעם דורכשניטס מענשענ'ס גע־
פיהל, איז אומזיסט אלע טענות מיט איהם —
ער וועט בלייבען גלויביג; קיין וואהרהייט וועט
איהם אין קאָפּ ניט אריין, מעג ער אפילו פראק־
טיש זיין א גאנין קלוגער קאָפּ און זיין גלויבען—
דיא שרעקליכסטע דומהייט ! ער וועט זיך שוין
אויסזוכען פערענטפערונגען פיר זיין גלויבען.
ער וועט זיך דרייהען און קעהרען און איהם גע־
רעכט מאכען. און וועז דאָס וועט איהם שוין
נאָר ניט מעגליך זיין, וועט ער טאָהן א מאך
מיט דער האנד און וועט זיך ארויסשלאָגען פון
קאָפּ אלע טענות, וועט צומאכען דיא אויגען אום
דיא וואהרהייט ניט צו זעהן און וועט וווייטער
גלויבען. (סיידען ער האָט א שטארק פילאָזאָפי־
שען קאָפּ — און אזעלכע זיינען דאָ זעהר וועי־
ניג).

* * *

טאָ אז דער מענש האָט אזא נייגונג צו לייע־
בען דעם גלויבען, מסתמא פיהלט ער דאָך, אז
דיא־אמונה מאכט איהם זיין לעבען אנגענעהם־
דען דער מענש לייבט דאָך ניט וואָס מאכט
איהם ניט קיין פריידע. ניט נאָר דער מענש —
אלץ אין דער נאטור זוכט נאָר פריידע.

„פריידע זוכען אלע וועזען
„פאָן דען בריסטען דער נאטור.
„אלע גוטען, אלע בעזען

„פאלגען איהרע ראַזען־שפור.
„פריידע הייסט דיא גראָסע פעדער
„אין דער עוויגען נאטור,
„פריידע, פרייבט טרייבט דיא רעדער
„אין דער גרויסען וועלטען־אוהר".
(שילער).

און ווירקליך דעם גלויביגען דאכט זיך טאקי, אז זיין גלויבען מאכט איהם פריידע, קוויקט איהם זיין גייסט.

מיט וואָס פאר א הילפיגע בעגייסטערונג זאָגט דער ערנסט־פרומער דיא פסוקים:

„תורת יהוה תמימה משיבת נפש, פקודי יהוה ישרים משמחי לב, מצות יהוה ברה מאירת עינים".

(גאָטס תורה איז אונשולדיג, זיא דערקווויקט דיא זעעלע; גאָטס געזעץ זיינען רעכטפערטיג, זיי דערפרעהען דאָס הארץ; גאָטס געבאָט איז לויטער, זיא מאכט ליכטיג אין דיא אייגען.)

אזעלכע פסוקים, וואָס דרוקען אוים דיא פרייד, דיא אנגענעהמליכקייט וואָס דער גלויביגער פיהלט אין זיין גלויבען זיינען דאָ מאסען. צום ביישפיעל:

„אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה."

„כי שמחתנו יהוה בפעלך, במעשי ידיך ארנן".

„יהוה מלך תגל הארץ, ישמחו איים רבים".

„ישמח לב מבקשי יהוה".

איך געדענק נאָך מיט וואָס פאר א'ן אונגעהייערע בעגייסטערטע שמחה איך פלעג טאנצען א פרומע האָפקע מיט דיא חסידים'לעך. איך בין געווען דערבייַ, אָה, אזוי ערנסט און אויפריכטיג! איך פלעג מיר דערבייַ טראכטען: אך, דיא וואויל לע יונגען, דיא עולם־הזה'ניקעם מיינען, אז זיי לעבען א גוטען טאָג! ווייסען זיי דען גאָר וואָס אמת'ע שמחה און גליק איז? קען מען דען גאָר זיין גלויליכער וויא איך בין אין מיין פרומקייט?

בלייבט אונז אלזא קודם שוין איין פראגע צו פערענטפערן: אין וואָס אייגענטליך בעשטייט די „גליקזעליגקייט" וואָס דער גלויביגער פיהלט אין דעם גלויבען?

דייַע פראגע וואקסט אָבער אוים צו גאָר אן אונבעגרייפליכע רעטענישי, וועלן מען בעטראכטן, וויא אין אמת'ן דאכט זיך דאָך נאָר דעם גלויביגען אין אייניגע אויגענבליקען, דאָס עס איז איהם זיס און ליעב צו האָבען זיין גלויבען; בסך הכל אָבער האָט דאָך דער גלויביגער פון זיין אמונה אין אמת'ן ניט מעהר וויא פינסטערניש און ביטערניש, — אפילו דירעקט, אין פריוואט לעבען פון יעדען אייניגען.

אט לאָמיר זעהן:

* * *

קודם אויף דיא וועלט מאכט דער גלויבען דעם גלויביגען אויסקרענקען טויזענד כאָל יעדעם פיצעלע פרייד און גליק וואָס ער האָט אָל. דער גלויבען זאָגט איהם, אז „עס איז נאָר ניטאָ דער מענש אויף דער וועלט וואָס איז א צדיק און זאָל ניט זינדיגען", און אויף אזא אופן איז דער גלויביגער אין אייביגע ציטערניש, אין שרעקניש. ער איז אלץ ניט יוצא פאר גאָט. „וויא מען רעדט זינדיגט מען", וויא מען טהוט זינדיגט מען. תמיד מוז מען זיך גריזען דאָס האַרץ אין חרטה. תמיד האָט מען זיך פאַרווירפע צו מאכען, תמיד האָט מען זיך צו שרעקען פאר גאָט'ס שטראָפֿ. דערצו האָבען מיר נאָך ספעציעל ימים נוראים.... און קיין שום הילף איז דערצו ניטאָ—אז קיינער אין דער וועלט קען ניט יוצא זיין פאר גאָט!

און לאָמיר זיך ניט נארען, דער געוועהנליכער מענש ווייסט דאָך וויא פיל, פול, ער איז מיט זינד!...

און בעזאָנדערס פערזינדיגט מען זיך מיט פרייד און פערגעניגען, ניט נאָר מיט זינדיגע. ניין, אפילו פיר דיא פרייד און פערגענינגען וואָס מען האָט פון גלויבען אליין וועט מען אויך מוזען אָבקומען. אויסקרענקען וועט מען עס! יא, אזוי שטייט בפרוש! אין פסוק שטייט: „דאָס בעסטע איז פיר דעם מענשען פרייליך צו זיין, אָבער וויסען זאָלסטו, אז דאָפיר וועט גאָט ביי דיר רעכענונג אָבנעהמען". זאָגט אויף דעם דיא גמרא אזוי:

„דאָס לערנט אייך, אז דער מענש וועט מוזען אָבגעבען רעכענונג אויף יעדע שמחה וואָס ער האָט גענהאט. אפילו דעם רבונו של עולם אליין איז שלעכט אויסגענגען דורך זיין שמחה — זאָגט דיא גמרא. דען עס שטייט „וישמח יהוה במעשיו", גאָט האָט זיך געפרעהט מיט דיא וועלט וואָס ער האָט בעשאפען; שטייט אָבער שפעטער „ויתעצב אל לבו", גאָט האָט דאָס דערנאָך בעדויערט.... יעקב אבינו האָט געזהען דיא לייטער מיט דיא מלאכים ארויפגעהן און אראָבגעהן, האָט ער זיך געפרייט א גרויסע שמחה, וואָס זשע איז ארויסגעקומען? זיינען געקומען אויף יעקב'ן גרויסע צרות. היינט מה־דאָך דיא צדיקים גייט עס אזוי אוים פיר יעדע שמחה וואָס זיי האָבען, א פשיטא שוין דיא רשעים".

אט אזוי זאָגט דיא גמרא.

נו, זעהט מען דאָך, אז ניט נאָר זינדיגע פרייד מוז מען אויסקרענקען. דער רבונו של עולם, הפנים, האָט דאָך אודאי זיך ניט געפרייט מיט א זינדיגע שמחה. און יעקב אבינו האָט דאָך אויך ניט געהאט קיין זינדיגע פרייד מיט דעם וואָס ער האָט געזהען דיא מלאכים!

אלזא, אפילו אזא געטליכע שמחה פון גלויבען אליין מוז מען אויסקרענקען!

עס שטעהט ערגעץ אין ספרים, אז דיא ראשי תיבות (אַנפאנגס בוכשטאבען) פון זמן שמחתנו, מתן תורתנו, חרותנו — איז „שמה", בעדייטעט דאָס, אז א איד מעג זיך נאָר פרייען אין דיא דרייַ ימים טובים, און מעהר ניט. אין אפילו דיא שמחה פון יום טוב מוז ער אויסקרענקען, דען נאָך פּסח און נאָך סוכות מוז א פרומער איד פאַסטען מאָנטאג און דאָנערשטאג, ווייל אין יום טוב האָט ער זיך צופיעל צוהוליעט.

און אפילו אין יום טוב גופה — מיט וואָס אין אמת'ן פרייט מען זיך? צו טאקי מיט דער רעליגיאָן? עס הייבט זיך נאָר ניט אָן! אפילו דיא גמרא אליין זאָגט „אין שמחה אלא בבשר, אין שמחה אלא ביין" — עס איז ניטאָ קיין שמחה אין יום טוב סיידען מיט פלייש און ווין! אזוי זשע! איז דאָך נאָך אלע מעשיות אפילו אין פאמע הייליגען פרייליכען יום טוב ניטאָ קיין שמחה מיט דעם גלויבען, נאָר מיט דיא פלייש און דעם ווין.

מיט פלייש און ווין, אז מען האָט עס נאָר, קען מען זיך אָבער פיין משמח זיין אָהן גלויבען אויף. און מען ברויכט דאן ניט אָבצופאסטען דאפיר און אָבצוגעבען רעכנונג דערויף און עס אויסצוקרענקען!

עס איז דאָ ערגעץ אויף לשון קודש א שיר היין, א ליעד פון ווין. געפינט זיך דאָרטען אָט אזא סטראָפע:

„כל פרי, כל נטע לתועלת נבראו,
מתוקים טעמו לחיך ומרים ירפאו.
ובך מתק עם מרפא אחוזים יחד,
אם בם אדם ובהמה ירוו נחת.
את גם אלהים גם הנפשות משמחת.
בבואך בא גיל, ונם יגון ופחד".

דער טייטש דערפון איז: „יעדע פרוכט, יעדע פלאנצונג איז ניצליך. דיא זיסע קוויקען מיט זייער טעם, דיא ביטערע היילען פון קראנקהייט. אָבער דו ווין ביזט אי זיס אי דו היילסט. די דערקווויקסט מענשען און בהמות. דוא דערפריסט אי גאָט אי לייטען. וען די קומסט, קומט פרייד און עם ענטלויפט טרויער און שרעק".

הכלל, איז עס דאָך נאָר דער חמריות'דיגער ווין וואָס מאכט לוסטיג, אפילו אום יום טוב, און ניט דיא שמחה פון דער אמונה, ניט דאָס האלטען גאָט'ס יום טוב. אפילו קידוש לכביד שבת מאכט מען איבער א כום משקה, — חומריות'דיגע משקה, ניט איבער א ספר תורה. דער עונג שבת איז מיט „בשר ודגים", מיט פיש און פלייש. דער גלויביגער רעדט זיך איין, אז אזוי ווייא דיא פיש שמעקען אום שבת, קענען זיי אין דער וואָכען ניט שמעקען. אָבער דאָס איז נאָר, ווייל אין דער וואָכען ברעכט דערבי דער קאָפּ פון דאגות. דער וואָס האָט א „יום שכלו שבת", דער וואָס האָט אין א גלאטען מיטוואָך אויך דיא רוהיגקייט פון שבת, דער פיהלט אין דיא מיטוואָך'דיגע פיש אויך דעם „טעם גן עדן", וואָס מען פיהלט אין דיא שבת'דיגע.

שמחת תורה איז דאָך נאָר כלומרשט דיא שמחה מיט דיא תורה, פון דעסטוועגען פערהרליעט מען זיך ניט מיט לערנען א שטיקעל תורה, נאָר מיט א גוטען שנאפּס. עס איז אלזא אין אמת'ן שמחת שנאפּס, ניט שמחת תורה.... און מיט געזונג פלייש און ווין, פיש און שיאפּס און מיט א רוהיגען קאָפּ און עדלעם הארץ דערבי וואָלט געווען אימער יום טוב, אימער שמחה, — אָהן גלויבען פיעל מעהר וויא אפילו שבת און יום טוב מיט'ן גלויבען.

יא, דער גלויבען פערביטערט און פערמערט אפילו זיין אייגענע ביכעלע שמחה, וויא מיר האָבען אויבען געזאָהן. מיר האָבען דאָס בעוויעזען פון דעם וואָס דיא גמרא זאָגט.

מיר וויסען זעהר וואויל, אז מען קען אוים־זוכען אין דיא גמרות פערקעהרטע זאָגעכצען אויף. למשל, איינער זאָגט: „כאָפּ אין עסק, כאָפּ און טרינק; אויב דוא האָסט, לאָז דיר וואויל גיין, דען וואָס אין קבר וועט זיין — וואר קען דיר זאָגען?" (זעה מיינע ארטיקלען „עולם הבא"). אָבער מיר זוכען דאָ ניט אוים גלאט וועלכע עס איז זאָגעכצען פון אידישקייט, אבי צו בעווייזען וואָס מיר ווילען. ניין, דיא מאמרים, וואָס מיר ברענגען, זיינען אין דעם אלגעמיינעם גיסט און כאראקטער פון דיא אידישע רעליגיאָן.

וויסט איהר דען ניט, אז א'ן אמת־פרומער איז תמיד פּעראומערט, תמיד פערכמאערעט, תמיד פערזויערט און פערביטערט? איז עס דען ניט עכטע אידישקייט צו טראכטען תמיד וועגען טויט, וועגען אָבגעבען דין וחשבון? איז דען ניט ביי אידישקייט „ראשית חכמה—יראת יהוה" — דיא ערשטע חכמה איז, מורא האָבען פאר גאָט? וואָס פיר א פרייד, וואָס פיר א פערגענגען קען זיין אין אייביגע מורא?

אין מיינע ארטיקלען „עולם הבא" האָב איך געבראכט א סך זאָגעכצען פון אידישקייט, אז א איד מוז נאָר אָבקומען אין צרות אויף דער וועלט. למשל, עס שטייט: „וען איינער האָט אָבגעלעבט פירציג טעג אָהן יסורים, מעג ער זיך ריכטען אז פרעניות קומען אויף איהם (עירובין ט"ז). „ר' אליעזר בן יעקב זאָגט, אזוי לאנג וויא א מענש זיצט אין פרידען אויף דער וועלט, איז מען איהם נאָר ניט מוחל פון זיינע זינד". און

א שיינער „פרייהליכער" לעבען מיט דער אמונה. עס שוידערט!

דאָס איז ניט נאָר מיט אידישקייט אזוי. אלע אמונות בריינגען נאָר אומעטיגקייט. (זעה מיין ארטיקעל „פסח — פריהליגג—פרייהייט".)

מיר ווייסען זעהר וואויל, אז דער פראָסטער פרומער עולם הערט וויא דיא קאץ וואָס זייער גלויבען הייסט זיי זיין פראומערט. זיי קלייבען זיך אוים פון דעם גלויבען דאָס וואָס עס איז זיי אנגענעהם און דעם עיקר פון זייער אמונה, דיא אומעטיגקייט, „יראת שמים", דיא אייביגע מורא, הערען זיי וויא אין טראָק. אָבער אויף אזא אופן האָבען זיי דאָך ניט דעם גלויבען פון אידישקייט, נאָר זיי מאכען זיך אן אייגענעם גלויבען. וועו אָבער זיי געהען הערען א מגיד אוו ער לעהרענט זיי וואָס אידישקייט לערנט אין אמת'ן, נעהמט זיי דורך א שוידער אוו עס בעקומט זיי ניט זייער לעבען.

איך האָב אויבען געזעדט פון מיינע ערינערונגען מיט דיא לוסטיגע חסידישע האָפקע. אָבער דאָגעגען עראינער איך מיך אויך זעהר גוט, אז דיא לוסטיגע האָפקע איז נאָר געווען אוינגענבליק. דאָס גאנצע לעבען אָבער, וועו איך בין אמת פרום געווען, איז מיר געווען פינסטער אוו ביטער, ווייל איך האָב קיין מאָל ניט געקענט יוצא זיין פאר אידישקייט. איך בין ארומגענאנגען תמיד מיט אזא שוועדען שטיין אויפ'ן הארצען, אז דאָס לעבען איז מיר ניט ניהא געווען. דאָס איז אין טיעפען הארצען דער פאל מיט יעדען אמת פרומען.....

* * *

דאָס איז אויך דיא וועלט. אין וואָס איז מכוה יענער וועלט? בריינגט דען ניט דער גלויבען גוטע האָפנונג אויף פרייד אוו גליק שפעטער, וועו מען וועט — שוין ליעגען אין דר'ערד?

א'ן ענטפער אויף דעם וועט איהר געפינען אין מיינע ארטיקלען „עולם הבא". דאָ וועט זיין געזוג צו דערמאָנען, אז קיין איינציגער פרומער רעכענט ניט גוט אָבצוי שניידען אויף יענער וועלט, וויל ער וויייסט דאָך, אז פאר גאָט האָט ער „קיין מאָל ניט יוצא געווען". ער וויייסט דאָך, אז ער איז פול פויל מיט זינד...

אפילו דער היילינגער תנא ר' יוחנן בן זכאי האָט אין דיא לעצטע מינוט פאר זיין טויט בי־טער געוויינט; ער האָט געזאָגט, אז ער ציטערט פאר גאָט'ס משפט. אָט דאָס איז „דיא טרייסט און האָפנונג" וואָס דער גלויבען גיט! אז אזא צדיק וויינט און ציטערט, וואָס זאָל שוין זאָגען א פראָסטער מענשעלע?

און אפילו וועו איינער זאָל גלויבען, אז ער וועט האָבען גן־עדן — וואָס פיר א גליק קען דאָס זיין דאָרטען, וועו אין זיין וואוילטאָג וועט ער מוזען וויסען, אז אין דער צייט וועו ער לעבט אזוי גליקליך, וועלען מיליארדען נפשות אזוי שוידערליך געפייניגט אין גיהנום אויף אייביג און אייביג? עס שטעהט אז „אלע צוועלף חדשים וועלען אלע וואָס פרעגלעען זיך אין גיהנום פערברענט צו אש און דאָס אש קומט צו פלי־העז פאר דיא פים פון דיא צדיקים אין גן עדן". און דערבייי זאָלען דיא צדיקים קענען האָבען פרייד און גליק? און איהר רופט נאָך אזעלכע הערצלאָזע ענאָאיסטען „צדיקים"?!

דאָס איז שוין דער גן־עדן, וואָס קיין גלויביגער האָט ניט קיין אמת'ן צוטרויען אז ער וועט דאָס זוכה זיין צו האָבען. דאפיר אָבער ציטערט יעדער גלויביגער פאר דעם גיהנום. און אָט זעהט, גלויביגע, וואָס מען זאָגט אייך צו דאָרטען!

דאָס שטייט בפרוש אין מסכת גיהנם (ראשית חכמה שער היראה):

„פינף מינים פייער זיינען דאָ אין גיהנם: פייער וואָס עסט, פייער וואָס טרינקט, פייער וואָס עסט און טרינקט, פייער וואָס עסט ניט און טרינקט ניט און פייער וואָס ברענט פייער. עס זיינען דאָ דאָרטען גליהענדיגע קוילען וויא בערג, טייכען פון סמאָלץ און פון שוועבעל וואָס זידען און קאָכען. וועו דער מענש וועלט אהין אריינגעבראכט, קומען מלאכי חבלה און שטופען איהם אז ער פאלט אויפ'ן פנים. און עס קומען אנדערע מלאכי חבלה און שטופען איהם אריין אין פייער פון גיהנם און עס שלינגט איהם איין.

ר' יהושע בן לוי זאָגט, איין מאָל בין איך גע־גאנגען אין וועג, האָב איך בעגעגענט אליהו הנביא, זאָגט ער צו מיר, ווילסט איך זאָל דיך אוועקשמע־לען בייא טויהר פון גיהנם? זאָג איך — יא. האָב ער מיר געווייזעזן מענשען וואָס הענגען ביי זייערע נעזער, מענשען וואָס הענגען אויף זייערע הענד, מענשען וואָס זיינען אויפגעהאנגען פאר זייערע צונגען, מענשען וואָס הינגען אויף דיא פים, פרויען וואָס הינגען אויף זייערע בריסטען, אין מענשען וואָס הינגען בייי דיא אויגען. און ער האָט מיר געווייזעזן מענשען וואָס מען גיט זיי צו עסען זייער אייגענע פלייש, און מענשען וואָס מען גיט זיי צו עסען הייסע קוילען, און מענשען וואָס זיצען לע־בעדיגער הייט און ווערים עסען זייער פלייש, און מענשען וואָס מען גיט זיי קיינן זאמד אין זייערע ציין וועלען אויסגעבראָכען... ער האָט מיר געווייע־זען מענשען וואָס מען וואלפט זיי פון פייער אין שנעע אריין און פון שנעע אין פייער אריין...

„זיעבען אבטהיילונגען זיינען דאָ אין גיהום, אין יעדע אבטהיילונג איז דאָ זעקס טויזענד הוי־

זער, אין יעדע הויז איז דאָ זעקס טויזענד פענסטער, אין יעדען פענסטער איז דאָ זעקס טויזענד קריגלאך גאַל, און זיי אלע זיינען אָנגעגריפן פיר סופרים און פיר דיינים. (היינט וואָס נאָך פיר גלאט זינדיגע מענשען!)

און נאָך אלע מעשיות האָט גאָט רחמנות אויף זיינע בעשעפענישען!

וווייטער: „עס איז דאָ א'ן אָרט אין גיהנם וואו עס איז בלויז היסץ צוואה, דאָרטען באָדט מען אלע דיא וואָס האָבען אליין געזונדיגט און געמאכט אנדערע זינדיגען".

און נאָך אזעלכע זאכען.

נו, וויא געפעלט אייך א ביסעל דיא פרייד, דיא גליקזעליגקייט, דאָס פערגעניגען וואָס דער גלויבען ברענגט אייך? א מחיה אָבצילעבען די יאָהרען אין שרעקענישׂ פאר א ז א „אייביגען לעבען" — ר"א? און פאר דעם האָט י ע ד ע ר גלויביגער צו ציטערן, דען „קיין מענש איז ניט זא צדיק ער זאָל ניט זינדיגען". בפרט יעדער פראָפעטער זינדיגער מענש.

* * *

מיר וויסען זעהר גוט, אז האלב־גלויביגע „משכילים" וועלען זיך אויסלאכען פון דיזעזען „אבערגלויבען" און וועלען זאָגען, אז דאָס קעהר זיך נאָר ניט אָן מיט אידישקייט. אי דאָס זאָגט דאָך אָבער פאָרט דיא זעלביגע אמונה וואָס זאָגט אלץ וואָס געהער צו אידישקייט? וואָס פיר א שכל איז דאָס א טהייל יא גלויבען און א טהייל ניט? נו, וועלען זיי אייך אויסזוכען פערשיעדענע זאָגעכצען אין אידישע ספרים, וואָס מען קען זיי כלומרשט אויסטייטשען, אז מען הייסט ניט גלויבען אין אזא גיהנם. אָבער דאָס איז נאריש־קייטען. דער פאקט איז, אז כמעט יעדער וועד עס גלויבט אין אמונה, דער גלויבט אויך אין דיעזע אלע שוידערליכע זאכען. דער פאקט איז, אז אזעלכע ווילדע סטראשונגען זיינען דאָ ביי אלע אמונות. איז דאָך א בעוויז, אז עסליגט אין דער נאטור פון אמונה צו גלייבען אויך אין אזא שוידערליכע שטראָף נאָכן טויט.

הקיצור, זעהט מען דאָך, אז אין אמת'ן מאכט דער גלויבען ניט אנגענעהם, נאָר פעראָרט און פערפינסטערט דאָס לעבען.

איבערהויפט דער א י ד י ש ע ר גלויבען איז דאָך נאָר א שרעקליכע לאסט ניט אריבערצוטראָגען. אויף יעדען שריט און טריט איז דאָ א „מען טאָר ניט". וואו א קעהר, דאָ א זינד. דער עולם הערט דאָס אפילו היינט וויא דיא קאץ. אָבער גלויבען גלויבען זיי דאָך! הלואי וואָלט דער עולם כאָטש נעווואוסט, וואָס זייער גלויבען פאָרט פון זיי, וויא ער סטראשעט זיי מיט דיא שוידערליכסטע פרעניות פאר יעדען ריהר וואָס זיי טהוען זיך, וויא ער פערביט זיי צו לעבען און צו אטהעמען — וואָלטען זיי געקאָנט זעהן, וויא לעיב און זים דער גלויבען איז אין אמת'ן. חלעבען, עס וואָלט נעווען א גוטער פלאן פיר פרייד־ענקער צו לערנען מיט'ן עילם שולחן ערוך און פרומע מוסר ספרים, זאָלען דיא גלויביגע כאָטש וויסען, וואָס דער גלויבען וויל פון זיי אין אמת'ן. אזוי מיינען זיי דאָך, עס איז לייכטע פייגעלעך.

דער קיצור פון גלויבען איז—„א איד טאָר נאר ניט קיין הנאה האָבען פון דער וועלט"! נו, איז דאָס אזא זיסע בעפרידיגונג? איז דאָס גליקזעליגקייט?

און דאָך האָט מען אזוי פיעל פאַרליבע צום גלויבען, אז מען לייבט אפילו דיא טרויעריגע זייטען זיינע.

וויא זשע ערקלעהרט זיך דער וויידערשפרוך?

וואָס איז דאָס אזוינס וואָס מאכט דעם מענשען אזוי נערן האָבען א גלויבען, אז דאָס פערבלענדעט איהם אזוי שטארק, ניט צו זעהן — שוין ניט צו זאָגען דיא נארישקייט דערפון — אפילו דיא ביטערניש און שווערigקייטען וואָס עס ברייננט?

אן אויפלעזונג פון דיזען וויידערשפרוך וועלען מיר זוכען אין דיא וווייטערע ארטיקלען, וואו מיר וועלען פרואווען אנאליזירען דיא פסיכאָלאָגיע פון דיא בעדירפנים צו האָבען א גלויבען, — פון דעם גליק וואָס דער מענש מיינט צו געפינען אין איהם.

ב. פייגענבוים.

* * *

צו דיא בעמערקונג פון דיא רעדאקציאָן צו מיין ארטיקעל אין פאריגען נומער „צוקונפט" וויל איך זאָגען, אז איך האָב נאטירליך ניט געמיינט, דאָס דיא ראציאָנאליסטען זיינען געווען מעהר אונטאָלעראנט וויא דיא פאנאטיקער אין דעם זין פון פערפאָלגונגען געגען אנדערש־דענקענדע. נאטירליך איז דער ראציאָנאליזמוס געווען א גרויסער פאָרטשריט געגען דעם פינסטערן פאנאטיזמוס, און ער האָט געווייס זיינע גרויסע פערדיענסטע אין דער ענטוויקלונג פון אויפקלערונג. איך מיין אָבער אינטאָלעראנט אין דעם זין פון זיין אונגערעכט אין דיא בעאורטהיילונג פון אנדערע גלויבענס. איז עס דען ניט א פאקט, אז פאנאטישע אידען שטעלען זיך גראדע אליין פאָר נאָך מעהר וויא עס איז אמת, דאָס אין וועלטליכע חכמות און אויפטהואונגען זיינען דיא גוים געשטאנען פיעל העכער וויא אידען, וועהרענד גראדע דיא ראציאָנאליסטישע אידען „בעווייזען" דאָס אלע אומות זיינען געלעגען טיף אין בלאָטע אין יעדער בעציהונג, דעמאָלט ווען אידען זיינען געוען גאָר „פויגעל אין דער לופטען"? איך האָב

דאָך בעוויעזען, אז עס ליעגט אין דיא לאָגישע נאַטור פון ראציאָנאליזמוס אזוי אָנצונעהמען.

אָט איז אן אינטערעסאנטער בעווייז:

אלע אידישע ראציאָנאליסטען זוכען צו „בעווייזען", דאָס ספּעציעל אין געשלעכטס־זאכען זיינען אלע פעלקער געווען ווער וויים וואָסערע מיאוסע שווייגען און נאָר אידישקייט האָט געבראכט „טהרת המשפּחה". און גראדע אין דיא פרומע גמרא זאָגט דער פרומער רבן גמליאל: „צוליעב דרוי זאכען חאָב איך ליעב דיא פרסיים, ווייל זיי זיינען ציכטיג (צנועין) אין זייער עסען, ציכטיג אין בית הכסא און ציכטיג אין געשלעכטס זאכען". (נאטירליך זאָגט פון דעסטוועגען באלד דערנאָך דיא גמרא, אז די פרסיים זיינען גרויס פיר'ן גיהנם. פאָרט גוים!.....)

איבריגענס זאָגט דער מדרש גאנץ בפרוש, אז אידען טהוען ניט קיין גוטעס מעהר ווייא אנדערע אומות, נאָר אדרבה, דיא אומות טהוען מעהר גוטס ווייא אידען כאָטש גאָט האָט זיי דאָס נאָר ניט געבאָטען"! (תנחומא עקב.) אָט זעהט איהר, ווייא עכטער פאנאטיזמוס איז מעהר טאָלעראנט (אין אורטהייל, ניט אין בעהאנדלונג) צו אנדערע אומות אין אמונות. דער עכטער פאנאטיזמוס קען זיך פערגיינען צו זעהען דאָס וועלטליך גוטע פון אנדערע, וויייל טראָצדעם איז זיין רעליגיאָן פאָרט דיא אויסצויגע גוטע, כאָטש ער פערשטייט ניט פאר וואָס. ער דארף ניט פערשטיין. מען קען ניט פערשטיין. גאָט האָט אזוי געזאָגט און געטוהן! פיר דעם ראציאָנאליסט אָבער מוז זיין רעליגיאָן און זיין אומה זיין לויט דעם פערשטאנד גאָר א זעלטענע אויסנאהמע, דערויבער מוז ער אָננעהמען, אז אנדערע האָבען גאָטטיגע וועהרט וויים וויא אויף כפרות. אז ניט איז דאָך ניטאָ קיין בעזאָנדערער ראציאָנאליזמוס גראדע אין זיינע. דערויבער מוז דער ראציאָנאליסט זיין (און ער איז וויירקליך) מעהר אינטאָלעראנט וויא דער פאנאטיקער אין בעאורטהיילען אנדערע רעליגיאָנען און אומות — כאָטש אין זיינע האנדלונגען איז ער נאטירליך געווים פיעל מעהר מעשליכער.

ב. פיינגעבוים.

אייביג אין דער מאדע

איך זיץ ביי'ם גלימפֿרענדען רויכיגען לעמפּעל,
צובראָכען, בעטריבט, מעלאנכאָליש און מיעד;
און 'ס שפּינט זיך און וועבט זיך אוים שווארצע דימיונות
אין פיבערישען קאָפּ מיר א ליעד נאָך א ליעד.

איך שפּין מיר און וועב מיר און 'ס נעהמט מיר ניט ארעך,
צו וועמען מיין וועבעכץ מיין שווארצע געפּעהלט;
אין פינסטערע ליעדער און נאכט־מעלאָדיען
בעקלייד איך אי זיך אי דיא טרויערענדע וועלט....

וויא לאנג וועט מיין דימיון נור שווארצעם מיר וועבען?
וויא שווער איז מיין גורל, מיין שטראָף, אך, וויא גרויס!
און עס ענטפערט דאס הארץ מיינס: „אך, אייביג און אייביג,
דען שווארץ געהט פון מאָהע קיין מאָל ניט ארוים....."

יאָנקערס, נ. י. ה. רויזענבלאט.

דיא מפלות פון צארען לאנד

דער ארטהור איז ענדליך געפאלען. אויף דיא פארטען, וועלכע זיינען געבליבען ניט צוישטערט נאך דער שיידערליכער יאפאנעזער באמבארדירונג, פלאטערט יעצט דער יאפאנעזער פלאג, דאס וואם מען דיא אויפגעהענדער זונן. איז געשעהן. דער שיקזאל פון דיעזער מערקווירדיגער אזיאטישער בעסטונג איז גענוען פערזוי־געלט לעצטען מאנאט מאי, וועו דיא בעריהמטע שלאכט ביי דעם נאן־שאן בארג האט זיך געענדיגט אזוי, אז דיא רוסישע ארמעע, וואס האט געזאלט אינטערשטיצען דעם גארניזאן פון פארט־ארטהור, איז צורוק געשטויסען גענארען ווייטער צום נארד. דיא יאפאנעזער האבען דאן געהאנט אינגעשטערט ארומרינגלען דיא זעלבע בעסטונג, וועלכע איז גענוען אין זייערע הענד נאך זייער מלחמה מיט כינא און פון וועלכע זיי האבען געמוזט אפטרעטען אויף דעם פערלאנג פון רוסלאנד מיט דער אונטערשטיצונג פון פראנקרייך און דייטשלאנד. ענגלאנד האט דאן בעגאנגען א זעהר גרויסען דיפלאמאטישען פעהלער, וואס זיא האט ניט אונטערשטיצט יאפאן. וען זיא וואלט זיך אריינגעמישט צו גונסטען פון יאפאן, וואלט רוסלאנד שפעטער ניט גענאט דיא מעגליכקייט צו פערכאפען פארט־ארטהור נאך פערשידענע דיפלאמאטישע דרייך־לעך אן ליגענס, און עס וואלט זיבער ניט גע־קומען צו דער יעצטיגער שרעקליכער מלחמה.

נאר ניט דאס זיינען מיר דא אויסען. מיר ווילען אויך ניט בעשרייבען דיא פיעלע שרעקליך בלוטיגע שלאכטען אויפ'ן ים און יבשה אין ווייטען מזרח. וואס מיר ווילען, איז צו זוכען אן ערקלעהרונג, ווארום דיזע אלע שלאכטען האבען זיך געענדיגט מיט אזעלכע ביטערע מפלות אויף דיא רוסען.

דעם 9 פעברואר ווערט א יאהר זייט דיא רוסיש־יאפאנעזער מלחמה האט אויכגעבראכען. נאך מיט א טאג פריהער האבען פיעלע ניט גע־גלויבט, אז דיא קלייניע יאפאנעזער מלוכה וועט עם וואגען אליין ארויסצוטרעטען אין א קאמפף געגען דיא ריזיגע רוסישע אימפעריע. וועו מען האט געלעזען דיא דעפעשען פון טאקיא, וויא דיא יאפאנעזער קאבען זיך אן קלייבען זיך צו א מלחמה מיט רוסלאנד, האט זיך געדוכט, אז זיי סטראשען נאר, אום דער רוסישער בער זאל ארויפנעהמען זיין לאפע פון פארט־ארטהור. אזוי האט זיך עם געדוכט, ווייל מען איז פון איין זייט גאנץ ווייניג בעקאנט נאך ביז היינ־טיגען טאג מיט דעם יאפאנעזער פלאק, וואס איז ערשט מיט א יאהר פופציג צוריק ארויסגעטרא־טען אויף דעם גרויסען פעלד פון אירפייאישע ציוויליזאציאן, און פון דער אנדער זייט האט מען איבערשאצט דיא מאכט פון צארען־לאנד. מען איז אזוי צוגעוואהנט געוואָרען צו ציטערן פאר דיא צאהלען פון רוסישע סאלדאטען, פאר דיא גרויסקייט פון דעם צאר'ס אימפעריע און ארמעע, דאס מען האט פערגעסען, אז ביי

היינטיגע צייטען דארף מען נאָך עפעס אנדערס אין א מלחמה אויסער דיא צאָהל, אויסער דיא ברוטאַלע פיזישע קראפט.

דיזען טעות האָט מען דערזעהן גלייך נאָך דיא ערשטע יאַפאַנעזער אטאקעס, וועלכע האָבען ערשטוינט דיא וועלט. יאָהרעלאנג האָבען דיא רוסישע רעוואָלוציאָנערן ערקלערט, אז דיא רוסישע אימפעריע איז א „ריזיג אויף לייטענע פיס", אז זיא איז אינווענדיג צופוילט און אפילו פון דרויסען נאָר ניט אזוי פעכט, ווי עס ווערפט זיך אין דיא אויגען ביי דעם ערשטען בליק. יעצט דארף מען איינפאך זיין א בלינדער, אום ניט צו זעהן, ווי די רעוואָלוציאָנערן פון הערצען־כ צייטען אָן האָבען רעכט געהאט. דער רעזולטאט פון דער מלחמה מיט יאַפאַן האָט געוויזעט דיא אויגען און געצייגט די אינערליכע וואינדען, דיא אינערליכע פוילענים־וועריס פון דער רוסישער אימפעריע.

אין פערלויף פון דעם לעצטען יאָהר האָט רוסלאנד ניט צו פערצייכנען אפילו איין זיעג. ניעדערלאגען אויף יעדען פונקט, מפלות אויף יעדען שריט. די רוסישע פלאָטע אין ווייטען מזרח איז אייגענטליך געווען שטארקער וויא דיא יאַפאַנעזער, יעדענפאלס ניט שוואכער. אלע עקספערטען פון דער קריגס־קונסט אייף'ן ים גיבען עס צו. אויף דער יבשה איז רוסלאנד געוועזענט געווען, נאטירליך, ניט דער ערך שטארקער, און זיא איז עס אייגענטליך יעצט אויך, טראץ אלע נידערלאגעם פון דער ריזיגער ארמיע אונטער קוראָפאטקין'ס קאָמאנדע, דען דער צאר האָט נאָך אין זאפאם מיליאָנען סאָלדאטען — שפייז פאר דיא שרעקליכע מאָדערנע האראמאטען, קאנאנען־פלייש. אָבער אין דער ווירקליכקייט האָט זיך ארויסגעוויזען, אז דער ריזע איז אזוי שוואך געגען דעם קארליק, ווי שפאניען איז געווען געגען דיא פראייניגטע שטאאטען.

דיא מעכטיגע רוסישע קריגס־שיפען זיינען אזוי הילפלאָז, וויא ווען זיי וואָלטען געווען פאַפיערענע. דיא יאַפאַנעזער זיינען געוואָרען דיא הערשער אויפ'ן ים אין ווייטען מזרח גלייך נאָך זייער ערשטער גלענצענדער טארפעדא־אטאקע אין פאָרט־ארטהור. אונגעשטערט האָבען זיי זייט דען נעקענט שיקען זייערע טראנספאָרטען נאָך קאָרעא און מאנדזשוריא, וואו נאָר זיי האָבען עס געוואָלט, וועהרענד רוסלאנד האָט בלויז געהאט איין וועג צו שיקען דיא נויטיגע מיליטערישע זאכען און פערשטערקונגען — דיא לאנגע סיבירישע אייזענבאהן, וועלכע איז נאָך דערצו שלעכט געבויט. דאָס האָט וועניגסטענס פערדאפעלט דיא מיליטערישע מאכט פון יאַפאַן. יעצט זיינען פון דיא מעכטיגע רוסישע שיפען אין פאָרט־ארטהור נאָר פערליעבען עטליכע, וועלכע עס איז געלונגען זיך צו רעטען פון דיא יאַפאַנעזער הענד אין פרעמדע פאָרטען, וואו זיי זיינען עגטוואפענט געוואָרען און וועלען מורזען פרבלייבען ביז צו ענדע פון דער מלחמה. פאר יאַפאַן איז דאָס אקוראט, וויא זיי וואָלטען גאָר ניט עקזיסטירט. דיא איבריגע, כמעט דיא גאנצע רוסישע פלאָטע פון ווייטען מזרח, ליעגט יעצט צושטערט אונטערן וואסער. דיא רוסען אליין האָבען אויפגעריסען דיא פערבליעבענע שיפען אין פאָרט, אום זיי זאָלען ניט אריינפאלען אין דיא הענד פון דיא פלינקע זיעגרהם. אויב דיא צווייי קרייצערס, וועלכע זיינען פערבליבען אין וולאדיוואָסטאָק, זיינען נאָכיין אָדער פערריכט, קענען זיי אויך גאָר ניט נוצען ביז פריהלינג, ווען דער פערפראָרענער פאָרט וועט פריי ווערען.

און דיא באלטישע פלאָטע, וועלכע האָט אָפּגעקאָסט אוצרות מיט גאָלד, איז אינפאך א נע־ונד'ניק. זיא בלאָנזשעט ארום איבערן ים, וויא א זינדיגע נשמה. עס איז איבערהויפט געוען אן אונזין איהר ארויסצושיקען, וועון זי האָט קיין פאָרט ניט אויף'ן לאנגען וועג, וואו צו פערבליבען מעהר וויא 24 שטונדען נאָך דיא אינטערנאציאָנאלע געוועצע וועגען נייטראליטעט; אָבער יעצט, וועו פאָרט ארטהור איז אין יאַפאַנעזער הענד און וולאדיוואָסטאָק אין זיין אייז תפיסה, האָט זיא קיין אנדער אָרט, וויא צו פאָהרען צורוק נאָך דעם באלטישען ים — וויעדער השיבינו נאזאר.... אין דער צייט, ויען דיעזע ציילען וועלען געשריעבען, הערט זיך פון פעטערבורג, אז דיא רעגיערונג האָט בעשלאָסען צוריקצורופען דעם אדמיראל ראזשדעסטוויענסקי מיט זיין „גלות"־פלאָטע, וועלכע האָט נאָך, צו אלע צרות, געזונקען אויפ'ן וועג עטליכע ענגלישע פישער־שיפלאָך און שיער ניט געבראכט צו א מלחמה מיט ענגלאנד. עס וועט זיין אינפאך א משוגעת אנדערש צו האנדלען. עס הערט זיך אויף פון פעטערבורג, אז מען וועט בויען נאָך א דריטע פלאָטע און דאן זיך ערשט א נעהם טאָן צו דיא ביינער פון דיא „געצענדיגערס", דיא „זשידעס פון ווייטען מזרח". אָבער דאָס איז, אמעריקאניש גערעדט, אינפאך א בלאָף. א פלאָטע בויט זיך ניט אזוי שנעל, אין איידער פאָנויע וועט פערטיג ווערען מיט זיינע נייע שיפען, וועט ער „נעבעך" כיזען קאפיטיליזען.

וואָס אָנבעלאנגט צו דער ארמעע, זא האָט זיא נאָך פיעלע בלוטיגע מפלות געמוזט אָפּטרעטען אזש ביז מוקדען, וואו זיא ווינטערט יעצט אין געהאקטע וואונדען. נאָך דיא רוסישע אפיציעלע מעלדונגען, וועלכע האָבען נאָר דעם צווק צו נארען דעם עולם, הייסט עס, אז ביז

פריהלינג וועט קוראָפאטקין האבען אונטער זיך א מחנה פון 700 טויזענד מאן, מיט וועלכע ער־ האָפט צו פערפלייצען און דערשטיקען דיא יאפא־ נעזער; אבער אין דער ווירקליכקייט וועט מען גאָר ניט קענען צושיקען אזוי פיעל סאָלדא־ טען און אלע נייטיגע קריעגס מאטעריאלען אי־ בער דער סיבירישער אייזענבאהן. אויסער דעם וועלען די יאפאנעזער יעצט קענען געברויכען די ארמעע, וועלכע האָט בעלאגערט פאָרט־אר־ טהור, און וועלען קענען אויך צו יעדער צייט צושטעלען א נייע ארמעע פון א 100 טויזענ־ מאן. דיא יאפאנעזער וועלען אלזאָ אין שטאנד זיין צו צוקלאפען קוראָפאטקינען לעבען מוקדען אזוי ווייא ביי ליאָ־יאנג.

קורץ, רוסלאנד האָט פערשפיעלט דיזע מלחמה. וואָס דעם צאר'ס רעגיערונג זאָל ניט טאָן, ווייא פיעל ארמעען און פלאָטען זיא זאָל ניט שיקען, ווייא פיעל הלואות זיא זאָל ניט מאכען אזוי לאנג דיא באנקירען זאָלען נאָך שטעקען געלד — נא־ טירליך פאר אלץ העבערע פּראָצענטען -- וועט עס גאָר ניט העלפען. מען דארף ניט זיין קיין גרויסער סטראטעג אייגצווזעהן, אז ווייא לאנג רוסלאנד זאָל ניט זיין אין שטאנד צו ציהען די מלחמה, וועט זי דאָך ניט א דרעה טאָן די רע־ דעלע צוריק און בעזיעגען יאפאן, און מען דארף ניט זיין א נביא פאָראויס צו זאָגען דיא מפלה פון צארען־לאנד.

עס איז גענוג צו בעטראכטען, וואָרום רוס־ לאנד וועלט געשלאָגען פון יאפאן אויך אלע פונקטען, אפילו וועז דיא יאפאנעזער אטאקירען דיא רוסישע פעסטונגען מיט גלייכע קרעפטע, דאָס הייסט מיט א גלייכע צאָהל סאָלדאטען, אום צו פערשטיין, אז אנדערם קען עס גאָר ניט זיין. ווירקליך, וואָרום כאפט יעצט דיא ריזיגע רוסישע אימפעריע איין מפלה נאָך דער אנדע־ רער ? וואָרום געהט דאָרטען אלעס אזוי ווייא מיט'ן קאָפּ אראָפּ ? וואָס איז געוואָרען מיט פאָניע'ן ?

זיינען דען די רוסישע סאָלדאטען שוואכע־ געוואָרען ? קענען זיי דען יעצט ניט אויסשטיין אלע שלאָג, אזוי ווייא פריהער, אזוי ווייא אפילו אין סואוואָראָוו'ס צייטען, וועז זיי האָבען בעווי־ זען אזעלכע וואונדער פון גבורה ? מיר וויסען, אז דאָס איז גראדע ניט דער פאל. אלע אויסלענ־ דישע מיליטאריסטען, וועלכע זיינען געווען אויף דעם קריעגס־טהעאטער און האָבען געזעהן דיא שלאבטען פון לעצטען יאָהר מיט זייערע אוי־ גען, ערקלערען אויסשטימיג, אז דיא רוסישע סאָלדאטען זיינען אויסגעצייכענטע. זייער קו־ האַש און געדולד וועלען יעצט אזוי בעוואונדערט ווייא פריהער. ביי דער פערטהיידיגונג פון פּאָרט ארטהור האָט דער רוסישער גארניזאָן ארויסגע־ צייגט א ווירקליך העלדישען מוטה. עס איז שווער צו זאָגען, אויב אירגענד וועלכער אנדערער גאר־ ניזאָן וואָלט זיך געקענט האלטען לענגער אוי־ טער דיא זעלבע אומשטענדען וויא דער רוסישער אונטער שטעפעל'ס קאָמאנדע.

אלזאָ, דיא סאָלדאטען זיינען אויף קיין פאל ניט שולדיג אין דיא ניעדרלאגעם. זיי זיינען נור דיא אָפּפער, דיא רינדער וואָס מען שיקט צו א שלאכטהויז. וואר־זשע דען איז שולדיג ? זיינען עס דיא אָפיצירען און גענעראלען ? זיי זיינען דאָך געשולטע און געניטע. זיי האָבען גע־ לעהרענט זייער פאך, זייער מאָרד־קונסט, אין ספעציעלע שולען און נאכהער אויף מאנעווערן. אין דיא רוסישע מיליטערישע אקאדעמיעס לע־ רענט מען גראדע אזוי פיעל און אויף אזוי גוט, ווייא אין דיא אקאדעמיעס פון אנדערע לענדער. דיא דיסציפלין אין דער רוסישער ארמעע איז איינע פון דיא שטרענגסטע. מען מוטשעט דיא סאָלדאטען און אָפיצירען מיט אלערליי מושטי־ רען און עקזערציצען, און מען דארף טאקי זיין א גולם, אום נאָך א יאָהר מיליטערישע מאטער־ נים אין א רוסישען פאָלק ניט צו קענען דיא גאנצע סאָלדאטסקע תורה. אלע וועלען טאקע לעבעדינג מאשינען אין מיליטערישען דינסט.

זייט פעטער דעם ערשטען'ס צייט, זייט ער האָט „געעפענט א פענסטער אין איראָפּא", האָ־ בען דיא צארען מיט זייערע מיניסטערס אָנ־ געשטרענגט זייערע אלע קרעפטע צו פערגרע־ סערן דיא מיליטערישע מאכט פון דער אימפע־ ריע. קיינע מיהע און קיין געלד האָט מען ניט געשאלעוועט אויף אלערליי בעוואפנינגען, גאָר ניט קוקענדיג וויא שווער דיא מיליטערישע לאסט פאלט אויף דיא מאסען פון פאָלק. יעדע מיליטערישע ערפינדונג, יעדע נייע אייגפיהרונג אין ארמעען און פלאָטען איז שנעל איבערגע־ נומען געוואָרען און איינגעפיהרט געוואָרען אין רוסלאנד. אין דיעזער בעציהונג איז דיא צא־ רען־רעגיערונג געווען העכסט ציוויליזירט און פּראָגרעסיוו.

דאָך איז דאָס אלעס אזוי וויא ארויסגע־ וואָרפען, דאָך איז ניט נור דיא רוסישע פלאָטע זאָנדערן אפילו דיא פיעל פערשריענע אוינשרע־ קענדע ארמעע איינפאך צושמעטערט געוואָרען ביי דעם ערשטען צוזאמענשטוים מיט דיא יא־ פאנעזער. מיר פרעגען וויעדער, וואָס איז דיא אורזאכע דערפון ? וואר איז שולדיג אין דעם ?

נאָר אוין אנטוואָרט איז מעגליך אויף דיע־ זער פראגע, און מען קען דיזע אנטוואָרט אוים־ דריקען מיט אוין וואָרט: סאמאָדערזשאווע (זעלבסטהערשאפט). אין אלע נייעדרלאנעס, אזוי וויא אין אלע אנדערע צרות פון רוסישען פאָלק, איז נור שולדיג דיא צארען־טיראניי,

דיא דעספאטיש רעגיערונגס־פארמע, שטיקע־דיג און וועראנדיג יעדען פרייען געדאנקען, פערפאלגעדיג יעדען פערזוך פון זעלבסט־שטע־דיגקייט, פערלעשענדיג מיט בלוט יעדען פונק פון פרייהייט, ניט דערלאזענדיג דיא מינדעסטע פארמע פון זעלבסטפערוואלטונג, זוכענדיג אלעם צו קאנצענטרירען אין איהרע טיראניש הענד, צו פערוואלטען אלעם מיט א ריזיגע מחנה טשי־נאווניקעס, וועלכע פיהלען קיין שום פערא־נט־וואר־טלי־קייט צום פאלק — לאזט זיא דורך דעם קיין פלאץ פיר פערזענלי־כע איניציאטיווע, פיר דעם אונטערעהמונגס־גייסט. און אהן איניציא־טיווע, אהן דיא געוואהנהייט צו דענקען און צו האנדלען פריי און זעלבסטשטענדיג, ווערען מענ־שען אומגעוואנדעלט אין שקלאווען, אין דובי־נעס, אין רעדער פון א מאשין. זא לאנג דיא מאשין ארבייט אונטער געוועהנלי־כע אומשטע־דען נאך דעם אלטען שטייגער, דרעהען זיך נאך דיא רעדער, און עס דוכט זיך, אז אלעם איז אין גוטער ארדנונג. אבער זא עפעם טרעפען א שטערונג, אן אויפהאלט ערגעץ־וואו א צופאל, דאן זעהט מען זיך ארום וויא דיא מאשין טוי־אויף כפרות, דאן הערט מען וויא זיא גרילצט און קראכט.

אזא שטערונג אין דער רוסישער רעגי־רונגס־מאשין איז א שלעכטע גערעטענים אין עטליכע גובערניעס, א קריזיס אין אינדוסטריע, א מגפה, א מהומה, אן אויפשטאנד פון בויערן, א סטרייק פון ארבייטער, א דעמאנסטראציאן פון רעוואלוציאנערען; אבער נאטירליך נאך מעהר א מלחמה מיט א מאדערנע גרויסמאכט. דאן זעהט מען וויא פערראסטעט אין פערדאר־בען זיא איז, וויא שלעכט און פאלש איהרע טהיילען זיינען צוזאמענגעשטעלט, וויא וווינג אינערליכע בעווועגונגס־קראפט זיא בעזיצט. וואס טויגען דיא שולען, דיא דיסציפלין, דיא מאנעווערן, דיא קאפירונגען פון דער דייטשער אדער פראנצויזישער ארמעע, פון דער ענגלי־שער פלאטע, וועלן עס פעהלט דערצו דיא אמת'ע טרייב קראפט: דיא פערזענלי־כע איניציאטיווע? וואס העלפט דיא גבורה, דער מוטה אין דיא בע־רוהמטע גדולה פון דעם רוסישען סאלדאט, וועלן אין דער מאדערנער קריעגס־פיהרונג דארף מען נאך מעהר האבען שכל און אויגענעם אונ־טערנעהמונגס־גייסט, א ביסעלע איניציאטיווע? וואו זאל דער רוסישער סאלדאט עס נעהמען, וועלן מען זוכט נור איהם אומצוי־וואנדלען אין א מאשינע, אין א מיליטעריישען גולם? און אויך דיא אפיצירען און זאגאר גענעראלען — וויא קענען זיי ארויסווייזען זייערע מיליטערישע קענטניסע און פעהיגקייטען אין דער־צייט פון קריעג, וועלן אין דער צייט פון פריעדען מוזען זיי ציטערן אויסצודרוקען דיא מינדעסטע אונצופרי־דענהייט מיט דיא עקזיסטירענדע ארדנונגען און פיהרונגען?

דאס רוסישע פאלק איז אין פערלויף פון יאהרהונדערטע אייגנעשאפקען און אייגע־שפאנט געווארען צו האנדלען אויף דעם בעפע־פון דער נאטשאלסטוווע, צו וווארטען ביז דיא רע־גיערונג וועט ערלויבען עפעם צו טאהן, צו פער־לאזען זיך אויף דער „פאטערליכער" השגחה פון צאר־באטיושקא און פון זיינע מהנות טשי־נאווניקעס, וועלכע זיינען וויא מחנות הייששרי־קען, און דארום, וועל עס קומט א צייט אז מען דארף האבען אייגענעם שכל, אייגענעם אונטער־נעהמונגס־גייסט, זעלבסטשטענדיגקייט, דאן געהט אלעם קאפוויר. וואס דיא צארען־רעגיערונג האט פערזעהט, דאס האט זיא. זיא האט איינ־געפאנצט דיא קערנער פון שקלאווערייי, פון בלוטיגע אונטערדריקונג, און עס זיינען אויס־געוואקסען סטיבונעס, דובינעס, „טאק־טאקיי־נאס", „סלושאיי, וואשעבלאגראדיע".

דאס איז דיא ערגסטע קלאג פון רוסישען פאלק און דאס איז דיא ערשטע און גרעסטע אורזאכע פון די ביטערע מפלות אין דער מלחמה מיט דיא יאפאנעזער.

דערצו נאך פיהלען דיא דיסציפלינירטע מי־שינען, וואס מען שיקט אלס שפייז פאר דיא יאפאנעזער קאנאנען, קיין פונק פון פאטריאָטיז־מום אין דיעזער מלחמה אין ווייטען מזרח. זיי ווייסען פון דיא יאפאנעזער אזוי פיעל, וויא פון מענשען אויף דער פלאנעטע מארס, זיי טראגען קיין האס צו דיא מענשען, וועלכע דיא רעגיערונג האט זיי געהייסען בעטראכטען אלס שונאים; זיי ווייסען ניט, וואדורם מען האט אנגעפאנגען; דיעזע מלחמה; זיי האבען ניט און קענען נאר ניט האבען אן אינטערעס אין מאנדזשוריא, וועל־ע איז געדיכט בעפעלקערט מיט כינעזער און וועל־כע היכלאנד דארף אייגענטליך אויף כפרות. מען דארף זיך דארום נאר ניט וואונדערן, וואדורם זיי כענען ניט בייקומען דיא יאפאנעזער, וועלכע קריעבען אין פייער מיט א זעלטענעם פאמיריא טישען פלאם; מען דארף זיך וואונדערן, וויא זיי האלטען אויס אזעלכע פייערדיגע אטאקע.

אבער דאס איז נאך ניט אלעס. דיא זעלבע רעגיערונגס־סיסטעם, וועלכע פערשקלאווט און פערפינסטערט דאס רוסישע פאלק, אונ־טערגראבט זיך אליין אויך דערמיט, וואס איהרע אייגענע דיענערס, איהרע מחנות טשינאווניקעס, זיינען פערדארבען ביז'ן בויך און מוזען פערדארבען וועדען. אלעס איז צו־קראכען און צופוילט, פון דעם מיניסטעריום ביז דיא דארפס־בעאמטע און דיא וואך ביים גרענעץ. אלעס איז צום קוקפען, און אלעס פערקייפט זיך.

און אנדערש קען עס גאָר ניט זיין, דען דאָס פאָלק, וואָס וועלט אונטערדריקט און בעלויבט, האָט קיין דעה ניט איבער דיא בעאמטע, וועלכע האָבען אָהן צוויפעל ארויסגעצייגט א העלדישען מוטה, איינפאך ניט געהאט מיט וואָס צו שיסען און האָבען זיך מיסטענס געווהרט מיט באַנעטען.....

אָט דאָס איז דיא נאקעטע וואהרהייט אונטער דיא אָפיציעלע שלייערס פון בעריהמטרייון סטראשונקעס, אז מען וועט זיך אָפרעכענען מיט דיא „חוצפה׳דיגע געצענדינערס" און אז מען וועט נאָך אריינמארשירען אין טאָקיאָ אונטער דיא קלאנגען פון „באָזשע צאריא חראני". דאָס קען אזוי געמאָלט זיין, וויא ארויפצוקלעטערן אויף דער לבנה. דיא רוסישע רעגיערונג, וועלכע האָט אין גאנצען דעם קאָפ פערלאָרען, וויא דיא אונזיניגע ארויסשיקונג פון דער באלטישער פלאָטע און דיא נאָך אונזינניגערע רעכנונג אויף דער הילפע פון א געפלאנעוועטע „דרייט פלאָטע" צייגען עס בעזאָנדערס — זיא וועט מוזען פערלירען און קאפיטולירען אזוי וויא גענארל שטעסעל אין פּאָרט־ארטהור. דער ריעז וועט מוזען פאלען אויף דיא קניע פאר דעם קאריק, דיא ברוטאלע קראפט וועט קאפיטולירען פאר דיא גייסטיגע קראפט.

וואָס דיא רעזולטאטען פון דיעזער מפלה פאר דיא צארען־הערשאפט וועט זיין, וועט דיא נאָהענטע צוקונפט צייגען. איין זאך איז קלאָהר, אז אלע אונצופריעדענע מיט דיעזער בלוטיגער הערשאפט וועלען אויפהויבען דעם קאָפ און וועלען אלץ העכער און שארפער פערלאנגען פרייהייט און ראדיקאלע ענדערונגען. אין דער נאנצער ארגאניזאציאָן פון דער ריזיגער אימפעריע, נאָר וועגען דעם, ווי אויך וועגען די ראלע פון די העלדישע רעוואלוציאנערע קרעפטע, וועלכע האָבען בין יעצט אזוי מערקווירדיג אָפּפערווילינ געקעמפפט געגען דיא טיראנישע רעגיערונג, וועלן מיר רעידען אן אנדערס מאל.

פאָליטיקוס.

רוסלאנד אויף'ן שוועל פון א רעוואָלוציאָן.

אין דער צייט וועז דיזער נומער וועלט געדרוקט וועיסען מיר נאר אזוי פיעל פון דיא ערשטוינענדע און וועלט־איבערקעהרענדע פאסירונגען אין רוסלאנד, וויא פיעל דיא דעפעשען גיבען איבער. נעכסטען מאָנאט וועלען מיר האָפענטליך האָבען צו פערצייכנען פרעהליכע רעזולטאטען פון דער היסטארישער טראגעדיע פון 22טען יאנואר און דאן וועלען מיר אויך קענען געבען א גרינדליכען ארטיקעל איבער דיא לעצטע פאסירונגען און איבער דער נאנצער ריסישער לאגע.

אור וחושך

עם שפּיעלט זיך דיא זון אויף'ן בלויליכען הימעל
אריבער דיא שטאָדט מיט דיא מענשען;
עם קוקען איהר טויזענדער פענסטער אין פּנים,
און לויכטען פּאר שמחה און גלענצען.

עם לויכטען דיא טויזענדער פענסטער, אזוי וויא
מיט גאָלדענע זונען בעהאנגען.
עם לויכט אויך דער טייך זיי אנטקעגען און שמייכעלט
דורך טויזענדער שטראהלענדע שלאנגען.

דיא שטאָדט מיט דיא מענשען, זיא קוקט וויא א נייע,
עם שיינען דיא גאסען און שאלען,
ערפילט מיט בעוועגונג און פּרייליכע שטימען,
פּערגאָסען מיט וואַרימע שטראהלען.

עם שיינט און עם וואַרעמט, עם רויהרט און בעוועגט זיך
געשווינדער און שטאָלצער דאָס לעבען;
און טויזענדער מיעדע, פּערפּייניגטע הערצער
ערוואכען צו האָפּען און שטרעבען.

עם שפּיעלט זיך דיא זון, און זיא טאנצט, און זיא וואַרעמט,
און קוקט אזוי ליעבליך און מונטער,
און זעהט ניט, וויא גרויזאם דער פּינסטערער וואָלקען,
ער גנב'עט פון הינטען זיך אונטער.

עם גנב'עט זיך אונטער דער פּינסטערער וואָלקען,
מיט משונה'דיג העסליכע גלי ענדער,
אזוי וויא א ריעזיגער שפּין, אום טלומפּערט —
און וואַרף אויף דיא זון זיך אנידער.

און ס'צאפּעלט דיא זון זיך אין גר יזאמע לאפּעם,
א ווייליע — און איז שוין פּע־פּאלען;
זיא קוקט אזוי שמערצליך, זיא קוקט אזוי בעטענד
מיט שוואכע, מיט דונקעלע שטראהלען.

און ס'טראָגט זיך מיט גרויל און פֿרייט זיך,
פון הימעל ביז ערד און פֿערש שטורעם א ווילדער,
און ס'טראָגט זיך א שטויב און א גרייט זיך.
און עפּעס—וואָס שרעקליכעסמיט אימפּעט א שטורעם

פֿערשלונגען דיא זון האָט אם ענדע דער וואָלקען!
און ווימט איז געבליבען דאָס לעבען,
און עפּעס דיא גאנצע נאטור האָט אזוי וויא
א פֿלעצליכען שוידער געגעבען.

עס קוקען פֿערפֿינסטערט דיא טויזענדער פענסטער,
פֿערפֿינסטערט, פֿער'יתום'ט פֿערעלענדט;
עס קייקעלט דער טייך זיינע ווענען, דיא מוטנע,
וויא בייז עפּעס מורמלענד און קוועלענד.

און טויטליך און קאלטליך א אומעט א שוועלער
עס דריקט אויף דיא ווענט שטאָדט מיט דיא מענשען.
און ס'דוכט זיך, דיא פינסטערע קראפט, דיא פֿערדאמטע,
זיא ווייס ניט פון אַבהאלט און גרענצען.

און ס'דוכט זיך, אַט־אַט און זיא לאָזט זיך ארונטער
געדיכט אויף דיא ווענט און זיא לייגט זיך;
דיא ווענט א פֿערשטיקטע, זיא שרעקט זיך און קרעכצעט,
און ווייקט זיך אין טרעהרען און ווייקט זיך.

א. ליעסין.

אין וועג

יין וואָגאן איז געווען אזוי נעפּאקט מיט מענטשן, פֿרויען און קינדער, מיט אזוי פיעל צעמאדאנעם, קערב און זעק איינער גרעסער פון צווייטען, אז עס איז פֿשוט ניט געווען וואו א קעהר צו טהון זיך. דער טומעל און דער געשריי איז געווען נאָך גרעסער, איידער דער עולם. מיט גרויס מאטערנעם האָב איך זיך אויסגעזוכט אן עק באנק, וואו עס איז געוועסען א יונגע אידענע ארומגערינגעלט מיט א פינף קינדערלעך איינער קלענער פון צווייטען. איך האָב נאָך ניט צייט געהאט איינצואָרדנען זיך אויף מיין ברעג באנק, וויא איך האָב נעמוזט אויפשטעהן און לאָזען ארונטערקריכען אונטערן באנק א אידען, וועלכער איז געפֿאָהרען אָהן א בילעט, און דערצו נאָך פערשטעלען איהם מיט א פּאָר פּעקלעך.

— א בעלנות פון א אידען צו קריכען אונטערן באנק, בעת מען קען אבמאכען מיט'ן קאנדוקטאָר, האָט גערעדט מיט כעס א צווייטער פּאסאזשיר מיט וועמענס פּעקעל עס איז אייגעקומען צו בעהאלטען איהם.

— א חכם א איד — האָט געמורמעלט דער איד פון אונטערן באנק — „א בעלנות"... און קליינגעלד דעם קאנדוקטאָר? גרינג צו זאָגען...

איך האָב נאָך ניט צייט געהאט פּטור צו ווערען פון אידען אונטערן באנק, וויא איך האָב זיך ווייטער געמוזט הייבען פון מיין אָרט: „זעהט זייט מוחל, האָט רחמנות, זעצט זיך דארט, נעבען מיין מוטער זעצט זיך, האָט זיך געבעטען מיין יונגע שכנת'טע. איך פּאָהר שוין מיט דיא עופּלעך אזוי לאנג און בין אזוי צובראָ־

כען אז איך האָב פֿשוט א גאנצען איבר ניט, האָב איך ניט. לאמיר חאטץ אביסעל אייסציהען דיא פֿים, אויסציהען.

איך האָב זיך אוועקגעזעצט אויפֿ'ן צוויייטען עק באנק, וואו זיא האָט מיר אנגעוויזען נעבען איהר מוטער, אן אלטע דיקע אידענע מיט א שווערען אטעם. „אט וויא איהר זעהט, לעבען זאלט איהר, האָט זיא א וויייטער געהרעט, שלעפּ איך זיך מיט דיא עופּלך אזוי אז פון אדעסס נאָך שלעפּ איך זיך".

— וואוהין פֿאהרט איהר עס, נאָך וויייט?

— וואוהין פאהר איך, וואוהין זאל איך פאהרען? צו דער מאמען פֿאהר איך. אט וויא איהר זעהט מיך, אין מיינע יאָהרען, מוז איך וויייטער זיצען ביי איהר אויף קעסט, מוז איך.

— צו דער מאמען? און דער מאן?

— דער מאן, אה יענער איז שוין, דאנקען גאָט, א וואָך צייט איבערן גרענעץ און וועט שוין באלד זיין אין אמעריקא, וועט ער, נאָר ביז ער וועט מיר שיקען א שיפס קארטע, וועל איך זיין ביי דער מאמען, וועל איך. א שטוב האָט זיא, מיילא...

— אין אמעריקא מיט אזעלכע עיפלך?

— וואו דען זאל מען לויפען? פאלען אין דער מלחמה און בלייבען אן אלמנה, ניט דערלעבען זאלען זיי עס, איז בעסער? דאנ'ט ניט, מיינער זאל נעזונד זיין, וועט אויך דאָרט ניט פערפאלען ווערען. ערשטענס, דארפט איהר וויסען, וועט ער דאָרט חלילה ניט זיין עלענד! וועט ער ניט. מיר האָבען שוין דאָרט א גאנצע פאמיליע, האָבען מיר. ער זאל נעזונד זיין האָט דארט א לייבליכען ברודער און איך 2 שוועכטער-קינדער. זיי האָבען שוין דארט, דאנקען גאט, גאנץ פיינע פרנסה, און דער ברודער זיינער נעהט גאר אין גאלד, אין גאלד נעהט ער. און ווידער, דארף איך אייך זאָגען, איז מיינער בכלל ניט קיין שלימזלניק. מיר האָבען אין אדעס אויך גאר ניט שלעכט נעלעבט, האָבען מיר. וועז ניט דיא בייטערע צייט, דער קריזיס, און איצט דיא מלחמה, וואלט מיינער גאר ניט געטראכט צו פאהרען, מיילא, מסתמא, איז אזוי בעשערט.

— וואס טהוט עס אייער מאן?

— וואס זאל ער טהון? ער איז א אקראיש-ציק, איז ער. ער האָט גילדענע הענד, האָט ער. און וואס איהר, ר' איד, אויך מסתמא אהין, וואס דען? האָט זיא נעזאָגט אביסעל שטילער.

— וואס פאלט אייך עפּעס איין אמעריקא?

— וואו דען פאהרט איצט א איד? איהר האָט נעדארפט זהען וואס עס טהוט זיך אב ביי אונז, האָט איהר נעדארפט, דער עולם לויפט וויא פון א שריפה, לויפט ער. עס איז דער רחמנות ניט צו זעהען. קיין פרנסה — א קאָפּיקע ניטא, הויגט דיא מלחמה... דיא מלחמה...

— בע... בע ... אט דא האָט איהר עס, פארטיג, — האָט זיך געוועגדעט אויגער א פאסאזשיר, האלטענדיג א צייטונג אין האנד, צום צווייטען. דיא יאפאנער האָבען שוין פערכאפט אינקאָאו און דא האָבען זיי שוין דיא גאנצע ליניע. גארניט, וואס דארפט איהר דא קלערען, איצט איז שוין א גוטען טאָג מיט פּאָרט ארטהור.

— נו, נאָך ניט אזוי גיך. דיא געלע וועט נאָך פּאָרט-אטור קאסטען מסתמא ניט איין טויזענד מענשען...

— קאסטען, וועגען דעם רעדט מען ניט, נאר גארנישט, פּאָרט-אטור איז שוין ביי זיי אין האנד. איהר פערשטעהט, איצט איז שוין פּאָרט-אטור אין גאנצען אבגעריסען פון אונזערע. יע, דאָס איז פאר אונזערע א קלאפּ... אלע פאזיציעס האָבען אונזערע פערלאָרען. אי! אי! און מענשען פאלען דערווייל וויא דיא פליגען...

— ביי דיא יאפאנער מסתמא וועניג?

— ניין, דא איז עפּעס יא דא א שטיקעל טעלעגראם, אז ביי דיא יאפאנער זיינען אויך געפאלען א סך, נאר דא איז מסתמא א ליגען.

— נו, און וואס שרייבט זיך עפּעס וועגען דער לעצטער מעשה? האָט זיך א דריטער אריינגעמישט, פרעגענדיג עס גאנץ שטיל.

— וועגען וועלכער מעשה? א, וועגען „פליאָווּאיע דעלא", גארנישט, ליגט אויסגעצויגען וויא א טאטע און זעהט אוים וויא ער איז וועדט, האָט איהם געענטפערט דער איד פון דער צייטונג.

—ניין, דאָס וויים איך, נאר איך פרעג צו שטעהט אפשר וועד עס האָט איהם געמאכט דעם קונץ...

— זייט איהר דאך גאר א קינד: וועגען אועלכע זאכען שרייבט מען ניט. ווידער וואס זאל איך אייך זאָגען, אנפקה-מינא שוין, וועד דאָס האָט געטהון? גאָט האָט זיך אָנגענומען און אבי ער ליעגט און וועט שוין מעהר ניט אויפשטעהען און זעהט אוים ניט בעסער פון דיא קישינעווער הרוגים: אָהן א ברוסט, אָהן א באק און אָהן לייב און לעבען...

— וויסען, וויים מען יא וועד דאָס האָט געטהאָן. מען זאָגט, אז דאָס האָט געטהאָן א ענגעראל'ס א זוהן. ער האָט אפילו א וויב מיט א פאאר קינדער, נאר חברה האָט איהם דאך גענשיקט, און דיא וויב מיט דיא קינדער האָט מען פערזארגט מיט הונדערט טויזענד רובל.

— צצ...צ... הונדערט טויזענד רובל? האָט פערוואונדערט געפרעגט דער דריטער.

— וואס וואונדערט איהר זיך? איך זאָג דאך אייך— א גענעראל'ס א זוהן איז ער, א קלייניגקייט.

— הקיצור, דאָס פערגין איך שוין זיי, נאר דיא השגחה פון גאָט איז דאָ גאָר ניט משער צו זיין...

— יע, וואס דארף מען דאָ דיא קונצען, כל זמן גאט האָט געוואלט שווייגען, האָט ער גישווי־גען, אבער איצט, אז ער וויל זיך אָננעהמען פאר אידען, גארנישט, טהוט ער... ער טהוט...

— און וואָס מיינט איהר, זיי אליין פער־שטעהן אויף, אז דיא אלע מפלות און איצט דעם אדונ'ס פגירה איז עס אלץ פאר קישינעוו. איך האָב זיך היינטיגע וואך געטראפען מיט א בע־קאנטען ערל, א סוחר, זאָגט ער מיר -- „אי, וואש קישינעוו“....

— יע, קישינעוו ליעגט זיי וויא א ביין אין האלז. וואס דארפט איהר מעהר, איך האָב ניט לאנג אויף גערעדט מיט א בעקאנטען אָפיציר, מיר איז גראד אויסגעקומען צוזעהען זיך מיט איהם וועגען אן ענין, זאָגט ער מיר אויף דאָס זעלבע: „דא, קישינעוו ניע מאלציט“. אגב הערט נור דבורים פון אן אָפיציר, א קלאָג איהם, אז אויב איהם וועט אויסקומען צו געהן אויף מלחמה וועט ער דעם לעבען בשום אופן ניט אוועקלע־גען. אויב איך וועל זיך ניט קענען דא אדער דארט אויסדרעהען, מאכט ער, ענטלויף איך נאר, אָבער דעם לעבען לעגען — דודקעם. וויא גע־פעלט עס אייך?

— א שאלה אביסל צו זיי וויללען זיך אויך אויסדרעהען? א פריהער האָבען זיי געמיינט, אז זיי פאהרען אהין שפילען אין קארטען און טרינ־קען שאמפאניער און אז דארט איז בכלל א גוטער ערטל אביסעל א צופ צו טאָן קאזנא. נאר נאָך מאקאראָוו'ס קארטען און שאמפאניער, האָט זיך עס זיי אָבגעגלוסט א צופ צו טהאָן... דיא שכרות דאָרט, וויא עס וווייסט אוים, קאָסט צו טהיי־ער... צו טהייער...

— בילעטי, גאָספאָדא, בילעטי — האָט דער קאנדוקטאר איבערגעשלאָגען דיא רייד. און אלע האָבען זיך געגומען צו דיא קעשענעס.

* * *

וואָס עס איז געווארען נעהענטער צו שבת, איז מיין וואגאָן געווארען אלץ פרייער און לייר־דיגער פון פאסאזשירען, און דער טומעל וועגען קריזיס, מלחמה, מאָבילייזאציע און וועגען פאָן־פלעוועגן אלץ קלענער. צו שקיעת־החמה זיינען אין וואגאן פון אידישע פאסאזשירען געבליבען נור איינער א יונגער מאן, א בחור, און אן אל־טער אידל, וועלכע זיינען געזעסען צוזאמען. דער אלטער אידל איז געווען גאנץ אלט־מאָדעם און אָרעם געקליידעט: אין א קארטוז מיט א לאנגער פערשמאָלצענער קאפאטע, פון אונטער וועלכער עס האָט זיך ארויסגעזוהען העגענדיג א ציצה, מיר האָט פראיינטערעסירט צו וויסען, וואס טרייבט עס אזוינס אזא אידען צו פאָהרען אום שבת, און איך בין צוגענאגענגען צו איהם מיט אן אויסרייד, צו וועט ער אפשר מיך מכבד זיין מיט א שמעק טאבאק.

— אה, מיין פריינד, האטש מיט צווי, האָט ער געזאָגט מיט א שמייכעל, נאר זעהר אומעדיג, ארויסנעהמענדיג א פושקע טאבאק. וויא קומט עס אבער, אז אזא יונגער מאן, וויא איהר זאָלט שמעקען טאבאק?

— איך בין ניט פון דיא שמעקערס, נאר גלאט אמאל איז א שמעק טאבאק גאנץ גוט, וואוהין פאָהרט עס איצט א איד?

— אי, מיין ליעבער פרייגד, פרעגט בעסער גאר ניט. דיא וואס שטעהען אויף אויך אי־דען זאָלען האָבען אזא נסיעה. איך פאָהר צו מיין פערוואונדעטען זוהן אין קאזאן. דער רב אונזע־רער זאָל געזונד זיין האָט מיר מתיר געמאכט צו פאהרען אום שבת... ער זאָגט, אז מען מעג פאה־רען, נאר גאט וויים צו איך וועל איהם נאָך טרע־פען א לעבעדיגען... האָט ער געזיפצט, אראבלא־זענדיג טרויעריג דען קאָפ.

— פערוואונדעט, זאָגט איהר, וויא אזוי?

— וויא אזוי? וואָס היימט, וויא אזוי? אין דער מלחמה. נאָך דאנקען גאט וואס דיא בויי־נער זיינע זיינען גאנץ. ווער זאָל זיך ריכטען אויף אזא אומגליק, אז עס וועט דיר מיט אמאל גאר אונטערשפרינגען א מלחמה? וויא קלערט איהר, אז איך וואלט וויסען פריהער, וואלט איך עס דערלאָזען? א קינד האָב איך, דארפט איהר וויסען, פשוט אזיידענס, א מוזיניק בין 120 יאהר. אלע קינדער מיינע, געלויבט דער איי־בערשטער, האָבען זיך אויסגעדרעהט פון דיא גוי'שע הענד, נאר ער איינער האָט זיך ארויינגע־חאפט. און איצט — נא דיר אזא חתונה! איהר פערשטעהט, מען האָט איהם אוועקגעשיקט אין רעכטען פייער... נו, איז א חידוש, אז איהם האָט געטראפען א קויל... יענע זיינען דאָך מעדים'ס... וואס פאר אן אונגליק, אי..' אי...

— פון וואנעט וווייסט איהר, אז ער איז אין קאזאן?

— פון וואנעט וויים איך? פאר וואס זאָל איך ניט וויסען? וואס מיינט איהר, א טאטענס א הארץ איז א שטיין? פערגעסט ניט, אז איך און דיא אלטעצקע מיינע האָבען איהם בכלל זעהר האלט... ער איז דאָך ביי אונז פשוט דיא אויגען פון קאפ... נו, האָב איך מסתמא אלע מאג, מדי יומא ביומא, זאג איך אייך, געקויפט א צייטונג, א גוטע צייטונג פאר 5 קאפקעס און געזוכט וואס עס טהוט זיך מיט זיין פאלק. דיא ערשטע ציי־טען פלעגט ער נאָך שרייבען און בערוהיגען אונז. נאר איז מיט אמאל אויעק אוואָך, צוויי, דריי און גארנישט, קיין איינגעטינקטע פען ניטא. אז מיר

זיינען ניט אראב פון זינען, איז עס טאקי נסים. זי, דיא אלטעצקע, האָט גאר איינגעלייגט דיא וועלט... איך האָב שוין פערשטאנען, אז עס איז שלעכט, נאר איך האָב לכל־הפחות געוואלט ווי־סען, וואו זיין געבויין איז אהין געקומען. און גלאט עפעס דיא רציחה אליין, פאלען עפעס אין דער פרעמד, צווישען איך וויים ניט וועמען, און פאר וואס, וועז ? נאר שריי צו גאט. קיין ברועף איז ניטא און דיא צייטונגען שרייבען איך גאר־נישט. איין מאל טהוט גאט א נס און איך געפין אין צייטונג, וואו זיין פאלק געפינט זיך און אז אסך פון איהם זיינען פערוואונדעט. איך האָב, פערשטעהט זיך, באלד אוועקגעלאפט א טעלע־גראמע מיט אן ענטפער צוריק : „געוואלד, וואס טהוט זיך מיט מיין זוהן". ערשט מען קלאפט מיר אב צוריק אן ענטפער : „איציק ראנען אין קאפ" הקצור ראנען, ראנען, אבי ער לעבט. דאנקען גאט דערפאר... אבער דאָס איז נאָך אלץ נארנישט, עס געהט אוועק ווייטער א חודש און איך וויים ווייטער ניט, וואס מיט איהם טהוט זיך. עס איז אזוי ביטער דער לעבען, דאכט זיך, נא דיר מיט אמאל גאר אזא אומגליק... צו אלע שדים א מלחמה, האָט איהר געהערט א רציחה! . . .

— איצט איז ער, זאגט איהר, אין קאזאן ?

— פערשטעהט זיך, נעבטען ערשט האָב איך זיך עס דערוואוסט פון צייטונג. אט קענט איהר וועהען, און שלעפט ארויס א צייטונג פון קע־שענע. דא שטעהט בפירוש, אז דיא אלע פער־וואונדעטע פון זיין פאלק געפינען זיך איצט אין קאזאן. איך בין באלד אוועקגעלאפען צום רב נאך אן עצה : געוואלד וואס טהיט מען ? דער רב האָט זיך געזומען פארקען, אהין אהער, אנגעווארפען א טיש מיט ספרים, געקנייטש דאס שטערן, ביז ער דערלאנגט מיר א זאג, וויא איהר זעהט מיך א אידען : נעהמט און פאהרט. איי שבת, מאכט ער, מעג מען, וויל דאָס איז פקוח־נפש. קיין געלד האָב איך אפילו ניט געהאט, וויא איהר זעהט, בין איך א איד א גאנץ געמיי־נער, א בעקער. נור אויף אלע צרות געפינט זיך דאך. דיא אלטעצקע מיינע האָט צוזאמענגעקליע־בען פון שטוב דאָס, יענעם און פערזעצט, גע־דרעהט אהער און אהין, ביז דאָס געלד צום פאהרען איז געווארען. און איך פאהר... נאר וואס זאל איך אייך זאגען, גאָט איז מיין עדית, וויא איך וויל זעהן מיין זון, איז אבער ער שבת פשוט א ביין אין האלז. אז איך וואלט וויסען, דאָס איך וועל געפינען א אידען אין סמאלענסק, וואלט איך זיך אפשר טאקי אבגעשטעלט חאיז אויף שבת'דיגען טאג. איך בין בכלל קיין מאל ניט ארויסגעפאהרען פון מיין שטאדט און איצט, נא דיר אזא נסיעה... דאָס איז דאך א מהלך עפעס... בקצור וואס קומט ארויס פון דיא רייד, דערווייל דארף מען חאיז מקבל־שבת זיין.

ער האָט זיך אויפגעהויבען און איז צוגענאי־גען מיט א זיפץ צום פענסטער און האָט אנגע־הויבען שטיל־ערהייט מיט א נגון פון קבלת־שבת — „לכו נרננה לה'"...

—נו, אט האָט איהר א רפואה צו אלע מכות און א תירוץ אויף אלע קשיות :

„לכו נרננה ל'ה"... זינג צו גאָט פאר דיא אלע ליידען און צרות. אי, אונזערע אידעלעך, וואָס טויג אונז קונצען ? זיינען טאקי אליין וועלט אלץ וואָס זיי האָבען — האָט גערעדט מיט הארץ דער בחורל, וועלכער האָט זיך דיא גאנצע צייט שטארק צוגעהערט צו דעם אלטען'ס רייד.

— וואָס קענען זיי טהאן, אז זיי זיינען אין גלות ? האָט זיך אריינגעמישט דער יונגער מאן.

—מיילא, אז אין גלות איז וואס, קען מען זיך ניט העלפען ? שרייט פון היינט ביז מארגען „לשנה הבא בירושלים", וועט איהר אלץ זיין דא. דא זיינען מיר, דא בלייבען מיר און דא דארפען מיר זיך זעהען צוהעלפען. וויא איך זעה נאָך אייער נאָז, זייט איהר געווויס א שטיקעל ציוניסט. וואס, ניין ?

— און איהר געווויס א ברענענדיגער דעמאק־ראט, א בונדיסט...

— האָט איהר טאקי דעם מאל ניט געטרא־פען.

— וואָס דען זייט איהר ?

— א פראָסטער חי־וקים ; איך פאהר ארום אויף קבר־אבות...

— אויף קבר־אבות ? האָב איך פערוואונ־דערט געפרעגט.

— איהר וווייסט ניט וואס דאָס הייסט ? פשוט פאהרען מאנען חובות פאר'ן בעל־הבית: עס העלפט איצט דער מאנען, וויא אויף קבר־אבות דיא תחינות. מאן היינט, מאן מארגען — א נעבטיגער טאג : קיינער צאהלט א קאפקע ניט. דיא בעסטע קונדען זיינען איצט געווארען דיא ערנסטע צאהלער, און נעה שריי חי־וקים...

— און וואוהין פאהרט איהר ? האָט ער זיך געוועגדעט צום יונגען מאן.

— וואו־הין פאהרט איצט א איד ? איך וויים, מען דרעהט זיך ארום... דיא מאביליזאציע לאזט דען רוהען ?... מען וויים דען וואו צו צו־שרייבען זיך ?... דער זאגט דא יענער דארט — מען קען פשוט משוגע ווערען.

— וועט איהר, הייסט עס, אויך דארפען נעהן ?

— וויא א טאטע, א ברירה האָט מען. וווייסט איהר אפשר וויא האלט עס מיט מינסק ? וואָס ריכט מען זיך דארט, אז מען וועט נעהמען ?

— איך בין גראד א מינסקער, נאר ווייסען וויים מען דארט וועגען דעם אויך ניט מעהר פון א טויטען. מען זאגט, אז עס זיינען אנגעקומען דריי פער'חתמ'טע פּאקעטען, וועלכע מען טאר ניט עפענען ביז א געווייסען טאג. איך האב גראד פערגעסען וועלכען טאג. דער עולם מירמעלט שטארק, אז דאס איז געווייס וועגען דער מאבלי־זאציע. חברה האט זיך געוואלט לאזען קאסטען צו וויסען וואס דארט איז, נאר דאס איז פון דיא שוועדע זאכען...

— נו, געה וויים א טאלק, איך האב גראד געקלערט צו צושרייבען זיך צו מינסק. איך זאג אייך, דאס האט מיר שוין פּשוט אראבגעזעצט פון דיא פיס... וואס טהוט מען? וואס טהוט מען? ...

— וואס טהוט מען? וואס א בונדעווען, פּראטעסטירען, קעמפּפען.

— איהר זעהט, און איהר זאגט נאך, אז איהר זייט ניט קיין בונדעווען? האב איך זיך ארריינגעמישט.

— וואס איז דאס שייך איינם צו דאס צוויי־טע? איך וועל אייך ניט לייקענען, איך האב זעהר האלט אפט צו לעזען זייער ליטעראטור און וועל זיך ניט אבזאגען צוגעבען זיי א קערבעל, נאר קיין בונדעווען בין איך ניט, ווייל איך זאל אייך זאגען, אז איך בין א גרויסער מאמין, אז דער בונד וועט אויספיהרען אלץ וואס ער וויל, קען איך ניט זאגען... און דערצו האב איך ניט זייער מוטה און זייער העלדישקייט.

— חא... חא... „העלדישקייט". איך וועל זאגען וויא לייענבלום האט זיך אויסגעדריקט. לויפען אין גאס מיט א רויטער שמאטע, אויך א געשעפט. וועניג איז אויך אונז אין כעס דיא רעגיערונג, דארף מען איהר נאך מעהר אויפ־רייצען... וועניג איז אונז קישינעוו...

— אהא, דאס איז אפשר א העלדישקייט, וען הערצל געהט נאך דעם קישינעווער פּאגראם קו־שען דיא בלוטיגע האנד פון פאן־פּלעווען?... דאס איז טאקי א קונץ... שעמען מעגט איהר זיך...

— „שמור וזכור בדבור אחד"... האט זיך געהערט וויא דער אלטער זאגט.

— איהר הערט וואס דער אלטער זאגט? איהר האט זיך אביסעל צוהיצט. פערגעסט ניט, אז מיר זיינען אין רוסלאנד און מען קען אונז נאך דערהערען...

— זאלען זיי דערהערען, חאפט זיי דער רוח, שטענדיג מורא האבען. וואס איז ניט פלעווע אפשר שולדיג אין דער גאנצער חתונה? יא, אין דעם פרט זיינען דיא בונדעווצעס, זאג איך אייך נאך אמאל, טאקי מאלארצי. וואס טויג אונז חכמות, זיי הערען אלעמען וויא אין טראק און טהוען אפען וואס זיי וויקען. פּראטעסטירען, קע־רען דיא וועלט. לאכט ניט—אייך איז נעווייס בע־קאנט, וויא מען איז זיי רודף און וויא מען שנאי־רעט נאך זיי, נעהמט חברה דא ניט האנג אין מאכט אין מינסק, וויא איהר זעהט מיך א אידען, א פערזאמלונג פון 900 ארבייטער. איהר פער־שטייט? און דאס איז ניט נור אין מינסק, נאר אפילו אין יעדער קלייניר שטעדטעל. איך בין איצט נעווען גראד אין א פאאר קלייניע שטעדט־לעך, האב איך אליין ניט געגלויבט; מען ארבייט, עס קאכט זיך און עס רודערט זיך וויא אין א קעפסל. אז א אוראדניק, זאג איך אייך, צי־טערט גיכער פאר זיי, איידער זיי פאר איהם, וויל אפט ברעכט מען איהם פּשוט אן דיא ביינער, אויב ער צעפּעט זיך צופיעל מיט זיי...

— איהר זייט פּשוט א בעל־מגזם. אייך האט זיך, וויסט אוים, ניט געמאכט צוזעהען וויא זיי מאכען פים פון זייערע מאניפעסטאציעס, דע־מאנסטראציעס. איך זאג אייך, אז איך האב זיך איין מאל פּשוט ניט געקענט איינהאלטען פון נע־לעכטער: מיידלעך, בחורים און נאך זיי דיא פאליציייסקע, דיא דוואַרניקעס...

— מילא, איז וואס? עס פערשטעהט זיך, אז ביים בונד זיינען נאך פאראן א סך אונ־בעוואוסטע ארבייטער, אבער שרעקט זיך ניט — אויך דיא וועלען זיך צוגעוואהנען ניט צו ענט־לויפען. און ווידער וויא א סך פון זיי לויפען יע, בעקומט דאך דיא פאליציי יעדען מאל א גוטען חלק... אט איז מיר אויסגעקומען צו זיין תשעה־באב אין בערדיטשעוו. איך האב דארט א בעקאנ־טען פריקאסציק א בונדעווען, נעהמט ער און שלעפּט מיך אוועק אויפ'ן בית־עולם אויף א פער־זאמלונג. דארט זיינען געווען געווים א 700 מאן. היינט האט איהר געדארפט זעהען דעם רחמנות פון דיא, וואס זיינען געקומען אויף קבר־אבות. חברה האט זיי צוגעהאלטען און יענע האבען נעבעך געמוזט הערען וויא זייער רעדנער האט געערדט על השם ועל משיחו... וואהרט, און מיט דעם האט זיך ניט געענדיגט: צוריק זיינען זיי געגאנגען אלע צוזאמען מיט א געזאנג און א ג־שריי „ניידער מיט די זעלבסטהערשונג", „עס לעבע דער סאציאליזמוס". אויף איינע פון דיא גרעס־טע גאסען האבען זיי געמאכט א מאניפעסטא־ציאן, אז עס איז פּשוט געווען א פערגניגען צוקו־קען. דיא פאליציי האט זיך ארריינגעמישט, האט מען זיי געשלאגען מכות רצח, האט מען זיי ג'הרגעט, געממית'ט, זאג איך אייך. איינעם, ווער עס האט געוואלט ארעסטירען אן ארבייטער, האט מען פּשוט צושפאלטען דעם קאפ. און מען האט טאקי קיינעם ניט ארעסטירט. וואס האט איהר געוואלט, אז זיי זאלען שטעהן שטענדיג אויף איין אָרט און וואהרטען ביז חיל וועט קומען?

חיל איז טאקי געקומען, אבער קיינער איז שוין ניט געוועזען. אט דאס, פערשטעה איך, ניט שווייגען און גיבען צורוק, אבער ניט אייביג בי־קען און קניען זיך...

דער צוג האָט זיך אבגעשטעלט און מיר האָבען זיך געאיילט ארויסצוגעהען פין וואגאן.

* * *

זייענדיג מיד פון וועג און נאָך מעהר פון דיא פערשיעדענע טרויעריגע בילדער מיט דיא אקערקיי אידישע קאָפּ־סברות, חקירות און פּאָר־שטעלונגען וועגען דעם ארומיגען לעבען, בין איך נערן אוועק אויפ'ן אכסניא צו בלייבען מיט זיך אליין און אויסרוהען זיך. נאר אומזיסט. איך האָב נאָך ניט צייט געהאט אריינצוגעהען צו זיך אין הדרך, אויף וועלכען דער בעל־הבית, א איד מיט א גרויסען בארד, האָט מיר אנגעוויזען, ווי איך האָב שוין געמוזט אויסהערען א נייע גע־שיכטע. דער ערשטער ברוך־הבא איז יעוועז צו האָב איך א פאס.

— פערשטעהט זיך, נאר אויף וואס דארפט איהר נאר שוין דעם פּאס ? האָב איך איהם געפרעגט.

— איך אליין דארף איהם אויף כפּרות, נאָר זיי לאָזען דען לעבען דיא הינד ? עס איז איצט ביי אונז אזוי שטארענג, אז עס איז פּשוט פון זיי ניט ניהא דער לעבען. אט זיינען זיי אנומעלט אריינגעפאלען צו מיר, זאָג איך אייך, וויא דיא שדים—א מאן צעהן. אליין דער פּריסטאוו, דער פּמאָצניק און א חברה גאָרדאוויע האָבען זיך צוגעהאפט צו מיין טיהר, איך וועל אייך ניט זאָגען קיין ליגען—אודאי א זייגער דריי ביי נאכט. און האָבען ענומען קלאפּען, רייסען מיט אזא רציחה, אז איך האָב געמיינט גאט וויים וואס: א שריפה, א פּאָגראָם... ערשט וואס, גארניט מיט גאָרנישט, זיי זיינען געקומען זוכען אָהן פּעסער. נו, אלע מיינע בייזע חלומות צו זייער קאָפּ. און וויא האָבען זיי געזוכט ? אין אלע בע־טען, צו דיא פּרויען אפילו זיינען זיי געקראָכען, אז עס איז פּשוט געווען א חרפּה צו זעהן... און מעשה שטן דארף בי מיר גראד נעכטיגען א יונגער מאן און אהן א פּאס. זאָל עס מיר גאר ליגען אין דער לינקער פּאה צו בעטען ביי איהם א פּאס. אויף וועלכע חוצפּה ? וואס איך קען איהם ניט, לייבלען דעם גאָרקער קען איך ניט ? ער איז שוין צו מיר ניט איין מאָל פערבאָהרען.

— נו, וואס איז געווען ?

— איהם האָבען זיי צוגענומען, און אויף מיר איז מען אנגעפאלען מיט א רציחה, אז מען וועט מיר צומאכען דיא אכסניא, מען וועט מיך קעפּען ; איך ווייס וואס זיי האָבען דארט געבילט. און דאָס אלץ נור פאר דעם גאָרקער יונ־גען מאן. זיי, דיא פּראיט, האָבען געמיינט, אז זיי האָבען שוין דא א העכט, א ציצילוסט... איך זאָג אייך פּשוט חוזק צו מאכען. הקצור דאָס וואלט נאָך ניט אויסגעמאכט, ווייל מיר האָבען באלד אלע ענומען טען אין איין קול, אז ער איז נאר וואָס געקומען. האָט זיך אָבער דער פּריסטאוו ע־נומען פּאָרקען אין שנורא־וואָיען בוך, און דאָ האָב איך ערשט געהאט א חלק. הערט א מעשה: דער ס'רוב פערשרייב איך מיינע אורחים, ווייל איך וויל מיט דיא שדים ניט צעפּען זיך, און אזוי האָב איך עפּעס געהאט אויסגעשריבען א מאן 50 אורחים. איז דאָך, דאכט זיך, גוט. וואס ווי־לען זיי אבער, אז וועז די אורחים פּאָהרען אוועק, זאָל איך ווידער אמאָל לויפען אין פּאָליציי אויס־שרייבען זיי. איהר הערט א בעלנות ? און איצט מאנען זיי, וואו זיינען דיא 50 אורחים? שטייטס, למאי, זיי זיינען דאָך שוין אוועקגעפאָהרען, זאָל־לען זיי פאהרען געזונטער־הייט, היינט וואס איז עס מיר אָדער זיי נוגע צו אויסמעקען זיי ? ווידער האָב איך עפּעס גאר אנדערע געשעפּטען, וויא שטענדיג שרייבען און מעקען, שרייבען און מעקען, און דערצו שטעהן יעדען מאָל פאר זיי א שעה צייט אָהן א היטעל. מיינט איהר אפשר, אז דער פערשרייבען איז אזוי גרינג : דארף מען בערשרייבען וויא דער טאטע היימט, ווער ער איז, דאָס, יענעס, אז עס איז פּשוט משוגע צי וועלען. און וואָלט איך נאָך לכל־הפּחות נעקענט אליין שרייבען... הקיצור, דארף איך אבער יעדען מאָל אנקומען צו מיינעם א בעקאנטען אינגעל, און יענער, דער שיגעץ, פּוילט זיך, וויל ער אנאנדערס מאָל ניט. וואס זאָל איך מיט איהם טהון, אז קיין געלט גיב איך דאָך איהם דער־פאר ניט ? היינט גלאט, פּרעג איך אייך, פּראים, וואס זוכען זיי ? וואס ? עס איז דאָך נאריש־קייט. האָבען עפּעס יענע, וועמען זיי זוכען, איך מיין דיא דעמאָקראטען, נאר אנאנדער ארט, וואו צו בעהאלטען זיך, א חוץ מיר ? נאָר גאָר נישט, מען דארף דרעהען א קאפּ. אי אויסנעדרעהט וואלטען זיי גיוואָרען, וואלט שוין טאקי געווען א נס !

— האָבען זיי אייך וואס געטהון ?

— וואס קענען זיי מיר טהון ? דער פּריס־טאוו האָט עשרינן, געזידעלט זיך וויא א שכורער גוי ביז ער איז אנשטומט געוואָרען. נאָר ער האָט בעפּאָהלען, אז ביי מיר זאָל מען מעהר ניט צונעהמען קיין יאווקעס, ביז איך וועל ניט אויסשרייבען דיא אלע אורחים. פּאָלג מיר א גאנג, אויסמעקען איצט מיט אמאָל 50 אורחים. וועד האָט עס גאר צייט צו דעם ? זיי האָבען ניט וואס צו טהאָן, איז עס פאר זיי אן עסק. נאָר איך בין אויך ניט קיין נאר און לערען איצט מיט זיי בלק, איך האָב זיך מישב געווען, וואס דארף איך שרייבען און מעקען, איך וועל ניט שרייבען און וועל אגב פערשפּארען צו מס־

קען. דוא ווילסט ניט, וויא דוא ווילסט זיך. אי, טאָמער קומען זיי וווייטער, האלט איך ביי זיך דיא פּעסער און זאג, אז זיי זיינען אלע היינט געקומען און דוא גיעה רוף מיך קנאק־נישל. איך האָב זיך דערווייל פאררעדט, און איהר ווילט גע־ווים שלאפען. א גוטע נאכט, שלאפט רוהיג. טאמער קומען זיי, איז ניטא וואס מורא צו האָ־בען; אז איך האָב נאר אייער פּאס אין קעשענע, לאך איך פון זיי...

י. א.

וועגען אידישקייט

אין דיא „צוקונפט" פון לעצטען אקטאָבער שרייבט הערר ליטווין אן ארטיקעל „וועגען אי־דישקייט", אין וועלכען ער טהוט מיר אן דיא עהרע און מאכט מיך פאר דעם הויפּט פון דיא ריכטונג, וועלכע בעטראכט העליגיאָן פאר פּא־נאטיזמום, און זידעלט מיך דאפיר נאָר מורא־דיג. איך קען ליידער דיא עהרע פיר מיר ניט נעהמען, דען זיא גיהער ניט מיר. איך בין אין דעם בלויז א קליינער תלמיד פון אלע גרויסע דענקער פון היינטיגער צייט, בעזאָנדערס פון קארל מארקס, וועלכער בעווייזט, אז העליגיאָן איז א „פאנטהאם" (א זאך אהן ממשות), וואָס דער העליגיעזער יאָגט נאָך. איך בין אין דער אידישער ליטעראטור ניט דער איינציגער תלמי־זייערער. דעם זעלבען שטאנדפונקט, וועלכען מיר. ליטווין שטעלט פּאר אלס מיינעם, פערטרעט דיא „צוקונפט" און אלע איהרע שרייבער אין מעמבערס זייט זיא עקזיסטירט, און פערטרעטען אלע וואס שטייהען אין פראָנט פון דיא אידישע סאציאליסטישע בעוועגונג. וואהרום דער רעדאק־טאָר האָט דורכגעלאָזען אונווידערשפּראָכען דעם איינדרוק, וואָס מר. ליטווין וויל מאכען, אז איך האָב דיעזען שטאנדפונקט פון מיין קאָפּ אויסגעטראכט, קען איך ניט בעגרייפען.

עס איז ניט נויטיג צו ענטפערן אויף מר. ליטווין'ס בהויפּטונגען, דאָס דיעזער שטאנד־פונקט „מיינער" איז א „פערעלטערטער", אין דאָס דער „נייערער" שטאנדפונקט איז דער ראָ־ציאנאליזמום. דיא שטענדיגע לעזער פון דער „צוקונפט" האָבען שוין געלעזען און וועלען נאָך לעזען גענוג ארטיקלען, אין וועלכע זיי קענען ערפאהרען, אז „פערעלטערט" איז גראדע דער ראציאנאליזמום פון הונדערט יאָהר צוריק. אויך אין לעצטען נומער „צוקונפט" קענען זיי דאָס געפינען; אין מיין ארטיקעל.

אבער ענטפערן מוז איך אויף איין פונקט פון הערר ליטווין'ס ארטיקעל, וואו ער וויל טרע־פען א פאקט פון מיין ביאָגראפיע און טרעפט מיט'ן פינגער אין היימעל אריין.

ער זאגט דאָרטען:

„אויף מיר פערזעהליך מאכט הערר פייגענבוים אן אייגדרוק פון א מענשען, וואָס האָט אין זיין יוגענד זעהר פיעל געליטטען רדיפות פון פאנאטישע עלטערן אָדער ראשי ישיבות, און דיעזע רדיפות האָבען איהם ערביטערט געגען זיינע פערפאָלגער, און דערמאָנענדיג זיך אָן רעליגיאָן און אָן יודאיזמום, שטעלען זיך איהם פאָר יענע פערפאָלגער, וועלכע האָ־בען איהם אזוי פיעל געמאכט צו ליידען, און ער מאכט פון דעם פּרט א כלל, וויא דאָס איז פאָטט דער פאל ביי מענשען, ניט זעלטען אפילו הויך ענטווי־קעלטע און געבילדעטע, וועלכע זיינען אין געוויסע פונקטען פון זייער וועלט־אנשויאונג ניט אים שטאנ־דע אויפצוהויבען זיך העכער פון זייערע שמאָלע כוביעקטיוויטעט געפיהלען".

„וואָהרים, וויא קען מען אנדערש ערקלעהרען מר. פייגענבוים'ס איינשטימונג מיט דעם בעריהמטען פאנאטיקער און פינכטערלינג ר' שלמה טאָנפּעלויער, אז דיא וועלדע פון יודאאיזם ליגט ניט אין זיינע פילאָזאָפישע וואהרהייטען און מענשליך קלוגע מא־ראל־לעהרען, וויא דער רמב"ם און אנדערע מחקרים ווילען אויניווידען, נאָר אין דיא געבאָטען, וואָס „דער מענש פערשטעהט נאָר ניט וואָס פיר א טעם דאָס האָט, און וואָס עס וואָלט דעם מענשליכען שכל נאָר ניט איינגעפאלען"?"

וועל. אויף דיעזע טרעפענדע וועגען מיין ביאָגראפיע האָט הערר ליטווין שוין געקראָגען פון מיר אן אנטוואָרט אין פאָראוים מיט 6 יאָהר צוריק. איך האָב מורא מען וועט מיך הושד זיין אז איך בין א נביא, ווען מען וועט זעהן, וויא מיט 6 יאָהר צוריק האָב איך געשריעבען עפּעס, וואָס איז אזוי מערקווירדיג געווי א'ן אנטוואָרט אויף דעם וואָס הערר ליטווין זאָגט דא היינט. עד קען אויך דייטליך זעהן אין דעם, וועלכער שטאנדפונקט עס איז דער אלטער אין וועלכער דער „נייערער".

אין דיא „ארבייטער צייטונג" פון 16טען אָקטאָבער, 1898, האָב איך געשריעבען דאָס פאָלגענדע:

„איך ווייל דאָס דורכאויס אוין מאָל פאר אלע מאל שטארק בעקאנט מאכען דיא וואָס אינטערעסירען זיך מיט מיין טהעטיגקייט אין אויפקלעדרונג וועגען אידישקיט: מיינט ניט, אז מיין בילָגראפיע האָט מיך געמאכט פאר א פערבייטערשטן קעמפער געגען דער רעליגיאָן! מיינט ניט, אז דיא שווידערליכע צרות און רדיפות, וואָס דיא גאָנצע קאָזאקען האָבען מיר ווירקליך אָנגעטאָהן פיר מיין ליעבע צו פרייהיט אמת און שכל הישר האָבען מיך געמאכט פאר א פערבלענדעטען דם שונא פון אלץ וואָס איז אידישקיי ילין.

„דער פאקט איז, אז גראדע אין דער כאמע צייט פון דיעזע צרות און רדיפות, אין נאָך ביז דרייי יאָהר שפעטער, בין איך גאָר געווען א געבראָכענער ראציאָנאליסט וויא עס בעווייזען מיינע קאָרעספאָנדענצען אין „חמליץ", „היום" אין „המגיד" פון דיא יאָהרען 1883—86' איך בין אויך געווען פון דעם סאָרט משכילים און אידיש פאטריאָטען, וועלכע, זיינדיג אלזין פאָלשטענדיגע פרייד־עניקער און אונגלויביגע, זוכען פון דעסטוועגען אויס'צוּפיצ'לען אין אידישקייט אזעלכע געקינסטעלטע פשטים, אז אידישקייט זאָל אויסקומען גאָר ניט דער עיקר קיין אמונה, נאָר דיא גרעסטע און פייסטע חכמה, דער שהנסטער קוואל פון דיא בעסטע לעהרען און וועג־ווייזונג פון דער מענשהייט. זייער גאָט איז דער אידישער „נאציאָנאל־גייסט", וועלכען זיי בעוואונדערן און אין וועלכען זיי זיינען פערבלענדעט אקוראט אזוי וויא דער גלויביגער אין זיין גאָט. דיא גרויסקי ט און הערליכקייט פון דיעזען אידישען „נאציאָנאל־גייסט" וויילען זיי דורכאויס בעווייזען, און אזוי זוכען זיי דאָס צו בעווייזען מיט דעם, וֿ אָס זיי רעדען זיך איין, אז אין דיא אידישע געזעצע און שפריכע וועגען מענשליכע אנגעלעגענהייטען שטעקט גאָר א זעלטענע גרוואלדיגע חכמה און וואונדערבארע גוטסקייט. דאָס זעלבע אויך אין דעם אידישען פאָלקס־כאראקטער, דעם געטליכען טהייל פון אידישקיט בעטראכטיען זיי פאר שאָלעכטס.

„זיי זיינען בעגויסטערט מיט דיעזע „נאציאָנאל־גייסט"־דיעגעריי נאָך אפשר היטציגער און פאנאטישער וויא דער געצענן־דיעגער מיט זיין נאציאָנאלען גענצען־דיעגעריי. אין אין דיעזע פערבלענדונג סטארעט מען זיך אויסצוטראכטען קונציגע פשט'לער און דרייד־לאך אום אריינצוקוועטשען אין דיא פערציהונגען דינים און מנהגים א זין פון היינטיגע העסטע ציוויליזאציאָן און הומאניטעט.

„אָט אזא מין „נאציאָנאל־גייסט"־דיעגער, און זאהר א פאנאטישער, בין איך אליין געווען ביז 2—3 יאָהר נאכדעם וויא אין נאמען פון אידישקייט האָט מיר דערזעלבער נאציאָנאל גייסט אָנגעטאָהן געברענטיינג צרות פיר מיין ענערגישען פערברייטען אזעלכע פריוע געדאנקען וועגען איהם. דיא פאָלגען פון דיא צרות פיהל איך נאָך אין מיין עזונד ביז'ן היינטיגען טאָג. און וועז בין איך געקומען צו דער איבערצייגונג, אז אין אידישקיט געפינט זיך פונקט אזעלכע ווילדהייטען, נאָר היינטיגע בעגריפע, וויא אין אלע אלטע קולטורען פון פערצייטיגע אומות? צו דיעזע איבערצייגונג בין איך גראדע געקומען דעמאָלט, וועז איך בין שוין געווען זאהר וויים פון דעם ציעל פון דיא גיפטיגע פיולען פון דיא רחמנים בני רחמנים, וועז דיא וואונדעז, וואָס זויער פאָטס־קאָזאקערייי האָט מיר געמאכט, זיינען אין מיין זכרון (חאָטש ניט אין מיין גוף) שוין לאנג געווען פערהיילט און פערגעסען.

„אלזאָ, קען קיינער מיך ניט חושד זיין, אז עס וויילט זיך מיר אויפוויזען דוקא שלעכטקייט פון אידישקייט. דער פאקט איז, אז איך רעד נאָך היינט אימער מיט רעספעקט און רוהם וועגען דיא גלענצענדע פערייל וואָס געפינען זיך אין דעם ים פון אידישקייט.... אָבער בבלל, וויים איך היינט, איז אידישקייט פאָרט אן אלטע פערציהונג קולטור, וואָס האָט אויסגעלעבט איהר צייט און זיא קען ניט זיין א גוטע וועגווייי־זערין אויך פיר היינטיגע צייט. נאָר פערבלענדעטע ליעבע קען פערפעהלען צו זעהן דיא פארציהונג קרומע זאכען אין איהר".

אָט אזוי האָב איך געשריעבען מיט 6 יאָהר צורוק!

אלזאָ, דיא „שמאָלע סוביעקטיוויע געפיהלע" איז גראדע דיא ליעבע און אתה בחרתנו'איזמוס פון ייעלכע ראציאָנאליסטען וויא הערר ליעווין, אי ניט דיא ניט געשטויגענע ניט געפלוגענע „רביטערונג" געגען רעליגיאָן פון אזעלכע אינפאָרטייאישע דענקער וויא מארקס, ענגעלס, העקעל, פירכאָוו, פייערבאך, און צהנדליגע אנדערע, פון וועלכע מיין וויניגקייט איז נאָר א קליניקער תלמיד.

וויא קען מען „אנדערש ערקלעהרען מיין איינשטימונג מיט דעם בעריהמטען פאנאטיקער און פינסטערלינג ר' שלמה מאנספעלייער" א. ז. ו. האָב איך שוין געצייגט הונדערט מאָל אין דיא צוקונפט, צום ערשטען מאָל נאָך מיט צהן יאָהר צורוק, אין דיא איינליטונג פון מיין „אידיש אינקווייזיציע" און אין מיין ארטיקעל אין לעצטען נומער.

ב. פייגענבום.

געקלִיבענע ווערטער

צוזאמענגעשטעלט אין אן אלפאבעטישער אָרדנונג און ערקלערט פון פיליפּ קראנץ.

אנאטאָמיע (גר.) דיא ווִיסענשאפט אִיבער דעם געבוי פון אָרגאניש קערפער.

אנאכראָניזמום (גר.) א פעהלער אין צייטרעכנונג, א זאך וואָס איז ניט אין צייט, וואָס איז פעראלטעט.

אנאלאָגיע (גר.) עהנליכקייט.

אנאליז (גר.) צערגליעדערונג, פאנאנדערלייגונג פון א זאך אין איהרע אייגענטהימליכע טהיילען. איינער פון דיא מיטלען פון מענשליכער קענטנִים אָדער חברה, נעמליך: דיא אָרט דענקען, וועלכע פיהרט אונז נאכצופּאָרשען דיא טהיילען פון א זאך צו צערגליעדערען איהר מיט אונזער פערשטאנד און צו ציהען שליסס פון איינצעלנע פעלע צו אן אלגעמיינעם בעגריף. דער גענעזאיס פון סינטהעזן (זעה דיזען וואָרט).

אנאליזירען. גרינדליך נאכפּאָרשען, צערגליעדערן א זאך אין דיא טהיילען, פון וועלכע זיא איז צוזאמענגעשטעלט.

אנאליטישער מעטהאָד. דיא אָרט און וויזע פון נאכפּאָרשונג און דענקען, וועלכע איז בעגרינדעט אויף אנאליז. דאָס איז דער וויכטיגסטער מעטהאָד צו ערלערנען זאכען, און אויף דעם זיינען בעגרינדעט אלע נעגויע ווִיסענשאפטען. מען רופט אויך דיזעז אָרט פון אונזער דענקען: אינדוקטיוווער מעטהאָד (זעה דיזעז וואָרט).

אָהן אנאליז וואָלטען מיר ניט געהאט א נעגויען בעגריף פון זאכען. וען מיר זעהען א נייע זאך אין וויללען מיט איהר גרינדליך בעקאנט ווערען, איהר ערקלערען, קענען מיר עם דערגרייכען 1) דורך א נאכפּאָרשונג פון איהרע טהיילען, 2) דורך א פערגליידונג פון דיעזע טהיילען, דורך זייערע בעציהונגען אויינע צו דיא אנדערע, 3) דורך א פערגליידונג מיט אנדערע זאכען, וועלכע זיינען אונז שוין בעקאנט. דערביי ווירקען דיא צוויי פעהיגקייטען פון אונזער דענקען: דיא ערשטע, וועלכע ערלויבט צו צוטהיילען אין אונזערע נעראנקען א זאך אויף דיא טהיילען, פון וועלכע זיא איז צוזאמענגעצוצט — דאָס איז אנאליז — דיא צוויטע, וועלכע ערלויבט אונז צו פערבינדען אין אונזערע נעדאנקען דיא טהיילען פון א זאך אין אין גאנצעם — דאָס איז סינטהעז.

דיעזע ביידע פעהיגקייטען אונזערע העלפען אונז צו ערקענען זאכען, צו דענקען לאָגיש, צופילאָזאָפירען און צו דערגרייכען צו דיא טיעפּסטע סודות פון דער נאטור. אויף זיי זיינען געשטיצט אלע אונזערע קענטניסע, אלע ווִיסענשאפטען. (זעה דיא וועָרטער: אינדוקציאָן דעדוקציאָן).

אנאליטישע ווִיסענשאפטען. אייניגע ווִיסענשאפטען טראָגען ספּעציעל דעם נאָמען אנאליטישע. אזעלכע זיינען: אנאליטישע גאָמעטריע, אנאליטישע כעמיע (זעה געאָמעטריע און כעמיע; זעה אויך ספּעקטראל־אנאליז).

אנאליטישע שפּראך. אזא שפּראך, וואָס האָט קיינע אָדער זעהר ווִיניג גראמאטיקאליש פאָרמען, ווִיא דיא בייגונגען פון נאָמענסווערטער און ווערבען, און וואָס פערבינדעט דיא ווערטער אין א פראזע דורך פאָרוואָרטען אָדער חלייניע ווערטלעך, ווי: פּח, צו, נאָך, אויף, געגען א. ז. ו. צום ביישפּיעל, ענגליש און אונזער זשארגאָן קענען גערעכענט ווערען פאר אנאליטישע שפּראכען, דען אין פערגליידונג מיט גריכיש, העברעאיש, רוסיש א. ז. ו. האָבען זיי ווִיניג גראמאטיקאלישע עגדונגען און פאָרמען. דיא כינעזישע שפּראך איז א מוסטער פון אן אנאליטישע שפּראך, ווִיל זיא בעשטעהט פון אייַן־זילביגע ווערטער, וועלכע עגדערן קיין מאָל ניט זייער פאָרמע.

אנאלפאבעט. אייגער וואָס קען ניט דעם אלף־בית, א בעזוגראמאטענער.

אנאמאליע. (גר.) אונרעגעלמעסיגקייט, וואָס איז ניט אין דער ריכטיגער אָדער געוועהנליכער אָרדנונג.

אנאָנים (גר.) אָהן א נאָמען; אייגער וואָס בעהאלט זיין ריכטיגען נאָמען.

אנארכיע (גר.) דיא ערשטע און אלנעמיי־נע בעדייטונג פון דיעזען ווארט איז: אהן־הערשאפט. דערפון האט מען געשלאסען אז דאס מיינט אויך אונארדנונג. אין דיעזען זינן געברויכט מען אויך דיעזען ווארט זעהר אפט. נאר אין אונזער צייט האט דיעזער ווארט גע־קראנגען א ספעציעלע בעדייטונג: אלס א סא־ציאל־פאליטישע לעהרע וועגען דיא מעגליכקייט פון א געזעלשאפטליכען לעבען אהן אירגענד וועלכע רעגיערונגם־פארמע. דיא אנארכיסטי־שע לעהרע בעטראכטעט יעהע רעגיערונג אלס א צוואנג, אלס אן אונטערדריקונג פון דער אינ־דיווידועלער פרייהייט און אלס אן איבערפליסי־גע איינפיהרונג.

אנגלאמאניע. א בעזאנדערע ליעבע צו אלעם ענגלישען.

אנגלאפאב. איינער וואס האסט דיא ענג־לענדער.

אנגלאפיל. איינער וואס האט ליעב דיא ענגלענדער.

אנגליציזמום. א פראזע וואס איז אן אייגענטהימליכקייט פון דער ענגלישער שפראך.

אנדאנטע (איט). א שטילער און ניט שנעלער טאקט אין מוזיק.

אנולירען (לאט.) צו ניכטס מאכען, אב־שאפען.

אנטאגאניזמום (גר.) געגנערשאפט צו א מיינונג אדער צו א האנדלונג, אויך פערפאלגונג פון איינעמס א מיינונג.

אנטאגאניסט. א געגנער, א פיינד, איינער וואס שטרייט געגען אנדערן.

אנטי (גר.) געגען. דיזער ווערטעל ווערט געברויכט אין פערבינדונג מיט אנדערע ווער־טער צו בעצייכענען א געגנזאץ, א היפך.

אנטידאט (גר.) א מיטעל געגען א גיפט אדער איבערהויפט געגען א קרייגק, אן איבעל.

אנטיפאד (גר.) איין איינוואהנער פון אן ארט אויף דער אנדער זייט פון ערד קוגעל. צום ביישפיעל, דיא מענשען אין דער נאהדליכען העלפט פון עהרקוגעל און אין דעם זידלי־כען האלב קוגעל, אין אויסטראליען, זיינען אנטיפאדען.

אנטיפאטיע (גר.) א פיינדליכקייט צו עטוואס, אן איינגעבארענע אדער בעוואוסטלא־זע אבנייגונג אדער עקעל צו עטוואס.

אנטיסעפטיק (גר.) געגען פויליעניס, בלוטפערניפטונג. מיטעל וועלכע ווערען גע־ברויכט אין דער מעדיצין צו פערהיטען געגען אנשטעקענדע קראנקהייטען, געגען גיפטיגע מיקראבען.

אנטיקוואר (לאט.) איינער וואס בעשעפ־טיגט זיך מיט זאמלען און נאכפארשען אנטי־קען, אלטע זאכען, וויא אמאליגע מטבעות, מעדאלען, שריפטען א. ז. וו.

אנטיקוויטעט. אלטע צייטען, אלטע קול־טור, אלטע מאנומענטען.

אנטראפאלאגיע (גר.) דיא וויסענשאפט איבער דעם מענשען, איבער זיין קערפער און גייסט.

אנטראפאמארפיזמום (גר.) דיא צו־שרייבונג פון מענשליכע פארמען, מעלות נעפי־לען און פיהרונגען צו גאטער. אלע פארשטע־לונגען פון מענשען וועגען א גאט זיינען איינע־טליך אנטראפאמארפישע, דען מיר קענען ניט ארויסרייסען זיך פון אונזער נאטור. דיא אלטע רעליגיאנען, פפעציעל דיא גריכישע, זיינען גע־וען בעגרינדעט אויף אנטראפאמארפיזמום. וען מיר זאגען זאגאר, אז גאט איז אן אלמעכ־טיגע בעשעפנים, הייסט עס אייגענטליך, אז מיר שרייבען צו אונזער מענשליכען בעגריף וועגען מאכט צו א העכערן וועזען אין אונ־בעשרענקטער פארמע.

אנטראפאפאב (גר.) איינער וואס האסט אדער וואס האט שרעק פאר מענשען.

אנטראפאג (גר.) א מענשען פרעסער, זעלבע וואס קאניבאל.

אנטראקט (פר.) דיא צייט צוויישען צוויי אקטען בייא א פארשטעלונג אין א טהעאטער.

אנילין (פר.) א געוויסער כעמישער שטאף וועלכער דיענט צו בעקומען פערשיעדענע פאר־בען.

אנימא. (לאט). בעלעבט, דיא לעבענס־קראפט, דיא נשמה. אין מוזיק: אגיטאטא הייסט בעגייסטערט, אנימאזא — לעבהאפטיג.

אנימיזמום (לאט). 1) דיא לעהרע, אז דיא וועלט וועלט בעווענט און בעלעבט דורך גייסט, דורך דיא אלוועלטליכע נשמה, דורך א לעבענס־קראפט. 2) דיא צושרייבונג פון לעבען אדער א נשמה צו ניט־לעבעדיגע זאכען. 3) דאס זעלבע וואס ספיריטואליזמום אדער דער גלויבען אין דיא עקזיסטענץ פון א גייסט אדער גייסטער, וויא שדים, רוחות, מלאכים, געטער אויסערהאלב דער מאטעריעלער וועלט.

אנסאמבל (פר.) צוזאמען, דאס גאנצע אין אייגשטימונג מיט דיא טהיילען.

אנעמיע (גר.) ווייניג בלוט, א קרענקליכער צושטאנד דורך דעם וואס דאס בלוט עניהאלט ווייניג רויטע טהיילכעלעך.

אנעסטעטיק (גר.) מיטעל צו בריינגען אין א צושטאנד פון געפיהלאזיגקייט, וויא כלארא־פארם, עטהער א. ז. וו., וואס מען געברויכט

ביי אפּעראציאָנען מען זאָל ניט פיהלען שמערצען.

אנעקדאָט (גר.) א קורצע געשיכטע.

אסאָציאציאָן (לאט). א פערבינדונג, פּערייניגונג, א קאָמפּאניע, א געזעלשאפט.

אסטראָאיד (גר.) א קלייניע פּלאָנעטע.

אסטראָלאָגיע (גר.) שטערענזעהעריי; דיא פערציטיגע חכמה פּאָראויסצוזאָגען דעם מזל נאָך דער פּאָזיציאָן און בעוועגונגען פון שטערען.

אסטראָיאבעיע (גר.) אן אינסטרומענט צו מעסטען ווינקלען אויף דער ערד. ווערט ספּעציעל בענוצט פון לאנד מעסטער.

אסטראָנאָמיע (גר.) דיא ווייסענשאפט איבער הימלישע קערפּערס.

אסיגנירען (לאט). בעשטימען א געווייסע סומע געלד פיר א געווייסען צוועק. ענגליש: „אסאין", האָט אויך דעם זינען: אפּשרייבען א פערמעגען, א זאך אויף אן אנדער נאָמען.

אסימילאציאָן (לאט). אן ענדערונג וועלכע פיהרט צו עהנליכקייט, צו מאכען עהנליך איין זאך צו דער אנדערער, צו הארמאָניזירונג.

אסימיריען. בריינגען צו עהנליכקייט, צוזאייגנען איין זאך צו דער אנדערער. צו פערבינדען אין איין גאנצעס, פיהרען צו א צוזאמענשונג, צו א פערקערפערונג.

אסימילאטאָר. איינער וואָס שטרעבט, אז איין פאָלק זאָל איבערנעהמען דיא קולטור און כאראקטער פון אן אנדער פאָלק, צו פערקערפערן דיא פערשיעדענע פעלקער פון א שטאאט אין איין נאציאָן.

אסיסטענט (לאט). א מיטהעלפער, פאָמאָסטשניק.

אסיריאָלאָגיע (גר.) אלעס וואָס בעציהט זיך אויף דער געשיכטע, מנהגים, קולטור אזן בעזאָנדערס דיא פיילענארטיגע שריפטען פון אשור און בבל.

אספּיראנט (פר.) איינער וואָס שטרעבט צו דערגרייכען עטוואָס.

אספקט (גר.) א פרוש, איינער וואָס פיהרט א שטרענגען לעבען און זוכט צו טויטען זיינע תאוות, אום ניט צו זינדיגען.

אספקטיזמום. דיא רעליגיעזע לעהרע אז מען דארף זיך אפּזאָגען פון דער וועלט, טויטען דיא תאוה, דעם יוצר הרע, און לעבען אזוי, אז עס זאָל אויסקומען וואָס ווייניגער צו זינדיגען. ספּעציעל בעציהט זיך אויף דעם לעבען פון געווייסע סעקטאנטען, וועלכע האָבען זיך געפּייניגט מיט פאסטען, שמייסען, אבזונדערונג פון דער געזעלשאפט א. ז. ו.

אערָאגראפיע (גר.) בעשרייבונג פון דיא אייגענשאפטען פון דער לופט.

אערָאלאָגיע (גר.) דיא ווייסענשאפט איבער דער לופט.

אערָאמאנטיע (גר.) וואהרזאָגערייי נאָך ווינטען, נאָך דיא ענדערונגען אין דער לופט.

אערָאנאט (גר.) א רייזענדער אויף א לופט באלאָן.

אערָאסטאט (גר.) א לופט באלאָן.

אפאטיע (גר.) מאנגעל אין געפיהל, גלייכגילטיגקייט, אונעמפּינדליכקייט.

אפּאָגעי (גר.) 1) דער פונקט פון דער לבנה'ס וועג וואָס איז דער וויייטעסטער פון דער ערד. 2) אין פיגוראטיוון זינען דאָרום: דיא העכסטע שטופע פון כבוד, גדולה, גליק א. ז. ו.

אפּאָטהעאָז (גר.) פערגעטליכונג; צוערקונג פון א פּערזאָן צו געטער, וויא מען פלעגט עס טאָן אין דיא אלטע צייטען מיט קעניגע און העלדען.

אפּאָלאָגיע (גר.) א פערטהיידיגונג שריפטליך אדער מינדליך פון עטוואָס וואָס שיינט אנדערע אונגערעכט, אן ענטשולדיגונג.

אפּאָלאָן (גר.) אייזער פון דיא גריכישע זונען־געטער, וועלכער איז אויך געריכטעט געוואָרן פאר דעם ערפינדער פון מוזיק און פּאָעזיע און וועלכער איז פּאָרגעשטעלט געוואָרן אלס אן אידעאל פון מענליכער שעהנהייט. דיא בעסטע און בעריהמטעסטע סטאטוע פון דיזעם גאָט געפינט זיך יעצט אין וואטיקאָנער מוזעום אין רוים און טראָגט דעם נאָמען **אפּאָלאָן** בעלוועדער. דיזע סטאטוע איז אנערקענט אלס דיא פּאָלקאָמסטע פּאָרשטעלונג פון א מענשליכער פיגור.

אפּאָסטאט (גר.) איינער וואָס זאָגט זיך אָפּ פון זיין רעליגיאָן, פון זיינע פרינציפּיען, פון זיין פּארטיי.

אפּאָסטעל (גר.) איינער פון דיא 12 שילער פון יעזוס קריסטום. 2) איינער וואָס פּרעדיגט א געוויסע אידעע, א נייע רעליגיאָן, א נייע לעהרע.

אפּאָסטעריאָרי (לאט). וועלט געברויכט אין אלע שפּראכען מיט לאטיניישע בוכשטאבען a posteriori צו בעציכנען אן אויספיהרונג אָדער א בעהויפּטונג, וואָס איז בעגרינדעט אויף ערפאהרונג און פאקטען.

אפּאָסטראָף (גר.) 1) א פאָרמע פון רעדען, וועו מען וועגדעט זיך צו איינעם מיט א צורוף אָדער פראגע. 2) דער צייכען (’), וועלכער וועלט געברויכט אנצוויזען, אז א בוכשטאבאָ איז אויסגעלאָזען.

אפּאָקאליפּסים (גר.) ענטפּלעקונג, געהיימניספּאָלעס, וועלט געוועהנליך געברויכט צו בעציכנען דעם קריסטליכען בוך, א טהייל פון יעוואנגעליום, וואָס ענטהאלט „דיא ענטפּלעקונג פון הייליגען יאָהאן".

אפאקריף (גר.) א בוך וואס איז נישט
בענט געווען אלס א פראפעטישער, נאר וואס
איז פערווארפען געווארען ביי דער צוזאמען־
שטעלונג פון דער ביבעל. דיא קריסטען אנער־
קענען אלס היילגע אדער ביבלישע אייניגע
שריפטען, וועלכע זיינען פערווארפען געווארען
פון דיא תלמודיסטען. אנדערע שריפטען, וואס
מען האט נעצווייפעלט אין זייער אבשטאמונג,
אויב זיי זיינען ווירקליך פערפאסט געווארען פון
דער פערזאן, צו וועמען מען האט זיי צוגעשרי־
בען, זיינען אויסגעשלאסען געווארען פון אי־
דען און קריסטען. אין אלגעמיינעם א בוך, וועל־
כעס וועלכען מען איז ניט זיכער, אז ער איז
ניט געפעלשט. אין דיא ערשטע צייטען פון
קריסטענטהום זיינען געווען פיעלע אזעלכע
אפאקריפישע שריפטען.

אפאראט (לאט). אן אינסטרומענט צו מא־
כען פראבעס אדער עפעס אויפצוטהאן.

אפיס (עגיפטיש). א שווארצער אקס מיט
א ווייסען פיער־עקיגען פלעק אויפ'ן שטערן,
וואס איז פערגעטערט געווארען אין מצרים. ער
איז גערעכענט געווען פאר א סימבאל פון דעם
זונען־גאט אזירים. וועז אזא אקס פלעגט שטאר־
בען, פלעגט זיין אן אלגעמיינער טרויער אין
מצרים ביז דיא פריסטער פלעגען אויפזוכען אזא
נייעם אקס און איהם קרוינען אלס גאט מיט
פערשיעדענע צערעמאניעס.

אפלאמב (פר.) מיט זיכערהייט אין זיך
זעלבסט, חוצפה'דיג.

אפלאדירען (פר.) פאטשען מיט דיא הענד
אלס אויסדרוק פון פערגעניגען און צופשטימונג.

אפעלאציאן 1) א וועגדונג צו א העכערן
נעריכט מיט א קלאגע אדער מיט א פערלאנג
צוריק צו רופען א געווישע בעשטימונג אדער
ענטשיידונג פון א ניעדעריגערן נעריכט. 2)
דער נאמען פון א זאך.

אפעלירען. 1) וועגדען זיך מיט א ביטע,
מיט א צורוף צום געפיהל. 2) שיקען אן אפעלא־
ציאן אין א נעריכט.

אפראפא (פר.) אנג אורחה. צו רעכטער
צייט.

אפריארי (לאט). בעדייטעט: פריהער,
פארואוסגעזעצט און וועדט געברויכט מיט לא־
בעציכענען א בעהויפטונג, וואס איז בעגרינדעט
אויפ'ן שכל, אויף אן פארויס־אנגענומענע מיי־
נונג. דער היפוך פון אפאסטעריארי.

אפאריזמום (גר.) א רעגעל אויסגעדריקט
אין עטליכע וועדטער, א שפרוך, א משל.

אפידיוויט (לאט). א געשוואָרענע ער־
קלעהרונג אדער בעהויפטונג.

אפיליאציאן (לאט). פעראייניגונג, אדאפ־
ציאן, פערבינדונג אין אין חברה.

אפיליאירט (ענגליש: אפיליאייטעד).
פעראייניגט, פערבונדען אין איין קערפערשאפט.

אפורמאציאן (לאט). בעשטעטיגונג, בע־
שטימונג.

אפעקטאציאן (פר.) הן'דלעך, קינסטליכע
האלטונג, ניט נאטירליכע מאניערען און רייר־
דען.

אפעקציאן (פר.) נייגונג, ליעבשאפט.

אפעריסט (פר.) איינער וואס מאכט גע־
שעפטען, ניט קימערענדיג זיך וועגען עהרליכ־
קייט.

אפראנט (פר.). בעליידיגונג.

אקאמפאנירען (פר.) בעגלייטען דאס זינ־
גען אויף א מוזיקאלישען אינסטרומענט, גע־
וועהנליך אויף א פיאנא.

אקארד (פר.) 1) א הארמאנישע פערבינ־
דונג פון עטליכע קלאנגען אין איין צייט. 2)
איינשטימונג.

אקארדיאן. א געווישער סארט האדמאני־
קע.

אקוואריום (לאט). א פלאטץ צור דיא
אויפהאלטונג פון וואסער־חיות און וואסער־
פלאנצען.

אקוארעל (פר.) א געמעלעכץ מיט וואס
סער־פארבען.

אקוסטיקע (גר.) דער טהייל פון פיזיקע
וואס בעשעפטיגט זיך מיט דיא אייגענשאפטען
און געזעצע פון קלאנגען.

אקטואליטעט (פר.) ווירקליכקייט, וואס
עם עקזיסטירט אין אמת'ן.

אקטיוויטעט (לאט). טהעטיגקייט.

אקלימאטיזאציאן (פר.) צואיגונג, צופא־
סונג פון פלאנצען און חיות צום קלימאט פון
א נייען ארט.

אקסיאמע (גר.) א וואהרהייט וואס איז
אויגענשיינליך, וואס ברויכט קיינע בעווייזע.
דיא מאטעמאטישע וויסענשאפטען זיינען בע־
גרינדעט אויף אקסיאמען, וועלכע דיענען פיר
וויטערע אויספיהרונגען. צום ביישפיעל: „דאס
גאנצע איז גלייך מיט זיינע טהיילען" איז אן
אקסיאמע.

אקצענט (לאט). 1) דער בעטאָנענדער
קלאנג אין א וואָרט. 2) דיא בעזונדערע ארט
און וויייז פון א פאלק אדער א פערזאן אויס־
צושפרעכען וועדטער.

אקראבאט (גר.) א טענצער אויף שטריק,
איינער וואס מאכט קונציגע בעוועגינגען אויף
א טראפעציע.

אקראסטיך (גר.) א געדיכט אין וועלכען
געווישע בוכשטאבען אין יעדע שורה שטעלען
צוזאמען א נאמען אדער א זאץ, א שיר מיט
ראשי חרוזים.

געלדער ערהאלטען פון ארגאניזאציאנען פאר קאפיעס פון 15טען נאוועמבער ביז דעם 15טען דזשאנואר 1905.

בר. 1 אר. רינג ניו יאָרק	5.00	בר. 43 אר. רינג ניו יאָרק	10.00
בר. 2 אר. רינג ניו יאָרק	12.50	בר. 46 אר. רינג לינן, מאס.	1.50
בר. 3 אר. רינג ברוקלין	8.50	בר. 47 אר. רינג עליזאבעט	3.00
בר. 4 אר. רינג ברוקלין	6.60	בר. 48 אר. רינג ברידזשפאָרט	1.56
בר. 6 אר. רינג ברוקלין	1.00	בר. 49 אר. רינג ניו יאָרק	2.50
בר. 8 אר. רינג ניו יאָרק	4.00	בר. 50 אר. רינג ניו יאָרק	7.25
בר. 9 אר. רינג באלטימאָרע	5.50	בר. 54 אר. רינג ניו יאָרק	6.90
בר. 13 אר. רינג פּעטערסאָן	12.72	בר. 55 אר. רינג ניו יאָרק	2.50
בר. 14 אר. רינג פראָווידענס	9.00	בר. 56 אר. רינג ניו יאָרק	1.00
בר. 16 אר. רינג סומיט	1.70	בר. 60 אר. רינג סט. לואיס	5.00
בר. 17 אר. רינג ניו הייוון	7.98	בר. 61 אר. רינג הייוועהיל	3.60
בר. 19 אר. רינג סיראקיוז	5.00	בר. 63 אר. רינג קאנזאס סיטי	2.00
בר. 23 אר. רינג נוארק	3.00	בר. 65 אר. רינג שיקאגא אויל.	3.50
בר. 24 אר. רינג בראָנקס	7.30	בר. 71 אר. רינג ניו יאָרק	2.00
בר. 25 אר. רינג ברוקלין	3.00	בר. 73 אר. רינג קעמדען	3.60
בר. 27 אר. רינג ראָטשעסטער	8.92	בר. 74 אר. רינג ניו יאָרק	3.25
בר. 28 אר. רינג ניו יאָרק	10.10	בר. 75 אר. רינג ניו יאָרק	1.50
בר. 32 אר. רינג שיקאגא	5.00	בר. 76 אר. רינג גרינפּאינט	1.50
בר. 33 אר. רינג באָסטאָן	3.00	בר. 77 אר. רינג ניו יאָרק	3.00
בר. 35 אר. רינג באָסטאָן	1.00	בר. 80 אר. רינג ניו יאָרק	1.00
בר. 30 אר. רינג פּעטערסאָן	5.85	בר. 82 אר. רינג ניו יאָרק	3.00
בר. 37 אר. רינג ניו יאָרק	4.00	איוויער פראָג'	3.00
בר. 40 אר. רינג ניו יאָרק	3.65	בונד באלטימאָרע	5.70
בר. 41 אר. רינג אנאָניא	1.00	בונד באָסטאָן	3.75

בונד נוארק	2.25
בונד ניו הייוון	1.50
בונד קאָונער ראיאן	1.00
בוטענער ארגא'	2.40
בוקארעסטער פעראיין	4.00
באברוויסקער	.50
גרדנער רעוו.	1.00
גאליציאנער	1.50
האָמליער	.75
יונג מען עדוק. ליגג	6.10
לאָמזער	2.40
ניטערס יוניאָן	1.25
סובאלקער	2.00
סלוצקער פראָג.	1.50
סאָצ. פ"פ קלוב באלטימאָרע	1.00
עליזאוועטגראדער	3.60
פועלי ציון	3.00
פלאָצקער פראָג.	3.75
פראָג. וואָרק' מען	1.00
קאָונער רעוואָ.	2.05
ראד. צירקעל דעטראָיט	3.90
דיא זעלבע דאָניישען	2.00
שקלאָווער יונג מען	2.50

מיט דאנק פערעפענטליכען מיר דיא נעמען פון דיא ארג. וואָס האָבען געזומען מאנאט דזשאנואר צוקונפט פאר זייערע מעמבערס.

ארבייטער רינג בר. 1	ארבייטער רינג בר. 30	ארבייטער רינג בר. 60
ארבייטער רינג בר. 2	ארבייטער רינג בר. 31	ארבייטער רינג בר. 61
ארבייטער רינג בר. 3	ארבייטער רינג בר. 33	ארבייטער רינג בר. 62
ארבייטער רינג בר. 4	ארבייטער רינג בר. 37	ארבייטער רינג בר. 63
ארבייטער רינג בר. 6	ארבייטער רינג בר. 38	ארבייטער רינג בר. 64
ארבייטער רינג בר. 7	ארבייטער רינג בר. 39	ארבייטער רינג בר. 65
ארבייטער רינג בר. 8	ארבייטער רינג בר. 40	ארבייטער רינג בר. 66
ארבייטער רינג בר. 10	ארבייטער רינג בר. 41	ארבייטער רינג בר. 71
ארבייטער רינג בר. 11	ארבייטער רינג בר. 42	ארבייטער רינג בר. 73
ארבייטער רינג בר. 12	ארבייטער רינג בר. 43	ארבייטער רינג בר. 74
ארבייטער רינג בר. 13	ארבייטער רינג בר. 44	ארבייטער רינג בר. 75
ארבייטער רינג בר. 14	ארבייטער רינג בר. 45	ארבייטער רינג בר. 76
ארבייטער רינג בר. 16	ארבייטער רינג בר. 46	ארבייטער רינג בר. 77
ארבייטער רינג בר. 17	ארבייטער רינג בר. 47	ארבייטער רינג בר. 78
ארבייטער רינג בר. 19	ארבייטער רינג בר. 48	ארבייטער רינג בר. 80
ארבייטער רינג בר. 20	ארבייטער רינג בר. 49	ארבייטער רינג בר. 81
ארבייטער רינג בר. 22	ארבייטער רינג בר. 50	ארבייטער רינג בר. 82
ארבייטער רינג בר. 23	ארבייטער רינג בר. 52	ארבייטער רינג בר. 83
ארבייטער רינג בר. 24	ארבייטער רינג בר. 54	ארבייטער רינג בר. 84
ארבייטער רינג בר. 25	ארבייטער רינג בר. 55	ארבייטער רינג בר. 85
ארבייטער רינג בר. 26	ארבייטער רינג בר. 56	ארבייטער רינג בר. 86
ארבייטער רינג בר. 27	ארבייטער רינג בר. 58	
ארבייטער רינג בר. 29	ארבייטער רינג בר. 59	

אר. ר. ליידים בר. 6 נוארק — עליסאוועטגראדער
ניטערס יוניאָן ברוקלין — קאָונער ראיאנער אָרג. פון „בונד"
גרדנער רעוו. פעראיין נויאָרק „בונד"לאָמזער יאָנג מענס
פלאָצקער פראָג. נויאָרק — בוטענער אָרג. פון „בונד"
בוקארעסטער ק. אונטערשטיצונגס — שקלאָווער יאָנג מענס

זעה וויטער צווישען דיא אדווערטייזמעס.

לעזט ! יעזט ! לעזט !

בלויז **50c.** אַ וואך

בלויז **50c.** אַ וואך

וועד פון אייך, נעעהרטע לעזער, האָט ניט געהערט דיא בעריהמטע זינגער פון דער וועלט וויא קאלווע, זעמבריק, סווזאנא אדאמס, אָקטע, מעלבא, טאמאניא קארוסאָ, סקאָטי, פלאנסאָן. קאמפּאנארי, באטעסטין ? מיר גענען דיא מעגליכקייט צו אלע סיבסקרייבער פון דיא „צוקונפט" צו האָבען דיזע בערימטע זינגער פון דער וועלט ביי זיך צו הויז, וועו איהר קויפט ביי אונז א וויקטאָר פאָנאָגראף וועלכע מיר גיבען אייך אויף דיא לייכטעסטע קאָנדי־

ציאָנען, בלויז **50 סענט א וואך** אָפּצאָהלונג. מיר זיינען דיא איינציגע אין דיא

איבט סייד וואָס האָבען דיא ריכטיגע און אָריגינעלע רעקאָרדס פון דיזע סטארס. דיא אלע נייע אימפּאָרטירטע רעקאָרדס וועלכע מען פערקויפט דאָ אין אמעריקא פון דיא בעסטע זינגערס און חזנים צו 5 און 10 דאָלאר א שטיק קריעגט איהר ביי אונז בלויז פאר 1 דאָלער. וועו איהר קויפט ביי אונז א פאָנאָגראף אָדער רעקאָרדס זייט איהר זיכער דאָס איהר קויפט דיא בעסטע. מיר זיינען דיא איינ־ציגע, וועלכע אימפּאָרטירען פון רוסלאנד דעם בעריהמטען ווילנער חזן'ס רעקאָרד'ס. אויב איהר האָט זיי געהערט עהגעז אנדערס איז דאָס געקויפט געווארען ביי אונז. פערגעסט ניט דיא גלעגענהייט וואָס איהר האָט יעצט

בלויז פיר 50ס. אַ וואך אָבצאָהלונג און איהר קענט האָ־בען צו הויז דעם גרעסטען

פערגענגען. קומט גלייך צו דער בערהמטער פּיאָנאָ־סטאָר פון

פּערלמאן און ראזאנסקי

460-458 גרעגד סטריט, ניו יאָרק.

מיר זיינען דיא אויצציגע באָל־איידזשענטס פאר די בעריהמטע העגרי לינדעאמן

און ווינטער פּיאָנאָס.

איהר בעקומט ביי אונז דיא בעסטע **פּיאָנאָס** פיר קעש אָדער לייכטע מאָנאטליכע אָבצאָהלונגען

דיא לעזער פון דיא „צוקונפט" זאָלען בריינגען דיזען אדווערטייזמענט, וועלען זיי קר־עגען ספּעשעל רעדאָקשען.

וויסאצקיס טהעע

דיא

אייגיגע ריכטיגע

רוסס ישע טהעע

מיט איהר טהייערען
געשמאק.

געפֿאקט אין מאסקווא, אין
דיא פֿיינסטע טהייערסטע
פֿערשיידענע פראַכטפֿאללע
פאַקונג.

פון דער גרעסטער טהעע פירמא
אין דער וועלט:

W. WISSOTZKY & Cº

קאַפּיטאַל $ 6,000,000

הויפט אפֿיס פֿיר גאַנץ אמעריקא:

155 E. BROADWAY, N.Y.

מענעדזשער א.א. לובארסקי

אגענטור
פֿילאדעלפֿיא
S. FAYER & CO.
342
SOUTH ST.

אגענטור
באלטימארע
PHIL. MIRVIS,
1015
E. BALTIMORE ST.

אגענטור
באסטאן מאסס
A. SCHAEFFER
7
WATER ST.

אגענטור
קליוולאנד א.
G. B. CHERTOFF
344
WOODLAND AVE.

אגענטור
פיטסבורג פא.
B. FINN
1211
5TH AVE.

אגענטור
הארטפארט קאנ.
R. HURWITZ
76
PLEASANT ST

אגענטור
נוארק נ'ז'
PARSNNET & SILVERMAN
1
SUMMER ST.

אגענטור
בראנזוויל נ'י'
J. SHUCHATOWITZ
354
STONE AVE.

סעמם צוקונפט צו בינדען

דיא וועלכע עם ווילען אייגבינדען זייערע סעמם „צוקונפט" און ווילען האָבען
א גוטען שיינעם באנד און ביליג זאָלען בריינגען זייערע קאָפּיעס אין אָפּיס פון

„דיא צוקונפט" 26 קאנעל סטריט, ניו יארק

ווען דער דאָקטאָר הייסט—
דאן מיינט עס „כרמל".

כרמל ווין מינט עכטער וו״י

כרמל קאניאק מינט עכטער קאניאק

ווין אויף א רפואה
מוז זיין גוט און ריין

עכט מיינט נאטירליך ניט געפעלשט, דאפיר גאראנטירט בארָן רָאטהשילד און זיינע אייניציגע פערטרעטער פיר אמעריקא.

כרמל ווין קאמפאני

311 פינפטע סטריט, ניו יארק.
354 גרענד סטריט, „
90 גרעהעם עוועניו, ברוקלין.

443 סויט האָלסטעד סט., שיקאגא.
821 איסט באלטימאָר סט., באלטימאָר.

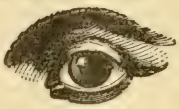

ווילט איהר האָבען געזונטע אויגען ?

ווילט איהר האָבען גוטע צוגעפאסטע בריללען ?

אויב יא, דאן געהט צו דער

פירלעס אפטיקאל קא. 379 גרענד סטריט.

געגענאיבער דער סטייט באנק.

וואו אייערע אויגען ווערען אונטערזוכט פריי פון דעם בעריהמטען דאָקטאָר ה. קרעמער. אָרימע קריגען בריללען פאר האלב אומזאָנסט. נעדענקט דעם נאמען

The Peerless Optical Company. 379 Grand Street.

60 YEARS' EXPERIENCE

PATENTS

TRADE MARKS
DESIGNS
COPYRIGHTS &c.

Anyone sending a sketch and description may quickly ascertain our opinion free whether an invention is probably patentable. Communications strictly confidential. HANDBOOK on Patents sent free. Oldest agency for securing patents.

Patents taken through Munn & Co. receive *special notice*, without charge, in the

Scientific American.

A handsomely illustrated weekly. Largest circulation of any scientific journal. Terms, $3 a year; four months, $1. Sold by all newsdealers.

MUNN & Co. 361 Broadway, New York
Branch Office, 625 F St., Washington, D. C.

THE COMRADE:
AN ILLUSTRATED
Socialist Review of Reviews

ענטהאלט א מאָנאטליכע איבערבליק אויבער דער סאָציאליסטישער פּרעסע אמעריקאָנער און אויסלענדישע.

1 דאלאר א יאהר 10 סענט א קאפּיע.

קאמרייד קא־אפערייטיוו קאמ. 11 קופּער סקווער ניו יארק.

האָמלער רעוו. פּעראיין
מאזירער רעוו. פּעראיין „בונד"
בערעזינער יאָנג מענס און לייזדיס פּהאָג. ווארקמענס בעג. אסס'ן
אויסטריען פּראָג. אסס'ן
בייסקער רעוו. אוגט. פּע־. „בונד"
כלוטצקער פּראָג. אסס'ן
סאָשיאלים ליטע־ארי סאָסייעטי
עקאטערינאָסלאוואר יאָנג מענס אסס'ן „בונד" בריענטש באָסטאָן

„בונד" ברענטש נואַרק, נ. דזש.
„בונד" בר. פּעטערסאָן, נ. דזש.
ראדיקאל סוירקעל, דעטראָיט
לאסאל פּאָליטיקאל קלוב, שיקאגא
מילוואָקער בר. ס. ד. פּ. (אידישער)
פּע־איי. „צוקונפט" קאָמ. באלטימאָרע (אר. רינג בר. 9 „ברענטש בונד"
סאָצ. פּראָפּ. קלאָב.
צוזאמען האָבען לעצטען מאָנאט געניטען „צוקונפּטס" 93 אָרגאניזאציאָנען.

סמוקט דיא „באפאָ'

אַלל טאַבעקא סיגאַרעטס און קלייניג ע האַוואַנא סיגאַרלעך

סטריקטלי יוניאָן מיידמיט דעם יוניאָן לייבעל.

אינדאָסירט פון דיא פעראייניגטע אידישע געווערקשאפטען. צו בעקומען אין אלע סטאָרס. ארבייטער און אלע אנשטענדיגע מענשען דארפען סמוקען דיא באָפאָ סיגארלאָך, דען דער סיגארעט איז גוט און געשמאק און איהר שטיצט דא־מיט אייערע יוניאָן ברידער. ווארנונג! מיר ווארנען אלע סטאָר און סטענד קי־פערס ניט צו פילען די באָפאָ באקסעס מיט פרעמדע סיגארעטס. זאָנסט ווועלען מיר זיין געצוואונגען געוועלטיק פאַרצוגעהען און יעדער ווערט פאָזיטיוו בעקומען דיא בולע שטראפע.

וואטשט אז אויף יעדען באקעל „באָפאָ" זאָל זיין דער גרינער לייבעל מיט דער אויפשריפט: „סיידענבערג, כט־יעפעל ענד קאָ".

יוליום ליטוואק

עלעקטריק פּאוער

יוניאָן פּרינטער

185 בוויעוי

סטריט קאָר. דעלענסי נוי יארק.

MAISEL'S BOOK STORE.

יעדעס ב ו ך קען איך פאר איך קריעגען, אייב איך האָב עס ניט אין מיין זאמלונג פון איבער 5000 ביכער. — רוסישע, דייטשע, ענגלישע ווערטער־ביכער, שול־ביכער

שרייבט מיר ווענען אירגענד ווועלכעם גוטעם בוך אין דיא דריי שפראכען און איהר ווועט עם ווהרשיינליך געפינען אין מיין סטאק.

194 E. Broadway, New York

פאָדערט!

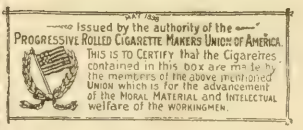

דיעזען (בלויען) יוניאָן לייבעל

אויף יעדען פעקעדזש.

אלל טאבעקא סיגארעטס

ווועלכע איהר קויפט.

סיגארעטס מיט דיעזען יוניאָן־לייבעל זיינען בעסער ־ אין קוואליטעט און קאָסטען ניט טהייערער.

מיט גרוס,

דיא פראָגרעסיוו ראָלד סיגארעט מיקערס יוניאָן.

זייט קלוג אין טרינקט

קאלומביא טהע

$100,000 הונדערט טויזענד דאלאר קעש
פיר דיא וואס טרינקען

קאלומביא טהע

דאס ווארט קאלומביא בעשטעהט פון אכט בוכשטאבען A--I--B--M--U--L--O--C
אכט בוכשטאבען וועלען אריינגעלייגט ווערן אייניגיוויייז אין דיא פעקערזשעס קאלומביא טהעע און ווער עס וועט צוזאמענקלייבען אלע אכט בוכשטאבען פון ווארט „קאלומביא" און וועט זיי צושיקען אין הויפט אפיס פון דיא קאלומביא טהעע פירמא וועט בעקומען $5.00.

Columbia Tea

193 Division St. New York.

פארהיט זיך פון אונגליק

ברויכט איהר א ברוך־באנד? א בויך־גארטל? פיר א פרוי אדער מאבער־סטא־קינגס? קויפט ניט קיין פערטיגע! איהר קענט חלילה אונגליקליך ווערן. אין דר. אג־סטאר, 464 גרענד סט., קאר־נער פיטט, בעקומט איהר אלע סארטען גארטלען גשפאסט, ביליגער וויא ערגעץ אנדערש פערטיגע. אלטע געפיקסט צו דיא ביליגסטע פרייזען.

מערקט דיא אדרעסע:

464 גרענד סטריט, קארנער פיטט, ניו יארק.

464 GRAND ST. NEW YORK

מאקם בארסוק
ארטיסטישער
פהאטאגראפער
121 נארפאלק סטר׳ט
קארנער דיווינגטאן סט. נין יארק.

דושענניע הורוויץ

ניט לעמאנס אין דייטש און פראנצויזיש. (לערנט אויך ריידען אויף דיזע שפראכען). בערפערטיגט אויף־צו די רידזישענטס 76 איסט 93טע סטריט.

מאקס פיו׳ס
יוניאן דרוקערייי
איז יעצט אין
417 גרענט סט.
קאנטרי אדדערס אויפגעמאכליך אטענדעט.

דער וואונש פון דיא בראנזוויל׳ער ביזנעס־לייטע איז ענדליך ערפילט געווארען.

דיא סטויט באנק

וועלכע איז געגרינדעט פון אידען און פאר אידען און וועלכע האט אימער געטרייט דאס בעסטע פיר דיא פערגרעסערונג פון אידישע קאמערץ, און ספעציעל האט זיך דיא „סטויט־באנק" בע־ריהמט געמאכט מיט איהר פינקטליכקייט און גוטע בעהאנדלונג פון איהרע בעאמטע, וועלכע פערשטעהען דעם אידישען ביזנעס־גייסט, אזוי גוט וויא דעם וואס לעגט אוועק זיינע אבגע־שפארטע פאר דאלאר צו סיוועז, און צוואר איז דיא וויכטיגקייט פון דיא בראנזוויל׳ער בראנטש, וועלכע דיא סטויט ביינק האט ערעפענט דארט, דאס דיא בראנזוויל׳ער בראנטש וועלט געמענדזשט אונטער דער אויפזיכט פון העררן וויליאם ב. ראוט, וועל־כער איז גוט בעקאנט צו יעדען בעזוכער פון דיא סטויט ביינק.

דיא בראנזוויל בראנטש

פון דיא סטויט ביינק

איז שוין אפען פיר ביזנעס אין

גלענמאר און סטאון עוועניוס, בראנזוויל
376-378 גרענד סטריט, ניו יארק.

מ. ציממערמאן און קאמפאניע

318—324 איסט הויסטאן סטריט

רוינע כשרה וואורסט

אונד וואורשט וואארען.

אונזערע לעזער און סימפאטייזער וועלען געפעליגסט פאַרדערען אונזערע פראַדוקטען.

M. ZIMMERMAN & CO.,

318-20 E. Houston St., **New York**

Telephone 844 J Orchard

סאל. ראגג SOL. ROGG

נאַטארי פּאַבליק.

ביזנעס־אגענט פיר סטיישאַנערי סטאָרס, סיגאר סטאָרס, צייטונג־סטענדס, רַאוטס און אויך אלע אנדערע ביזנעס פון $100 ביז $10,000

בעסטע צופריעדענהייט גאראנטירט.

אָפיס 170 קל נטאָן סטריט.

אָפיס שטונדען: 8 מאָרגענס ביז 10 אב.

Telephone 3190 Spring

ב. מאטיזאָו,

אלערהאנד ביזנעס־איידושענס, סיגאר און סטיישאַנערי סטאָרס, צייטונג־דאָודס א ספעציאליטעט.

פאַרווערטס־בילדינג.

175 איסט בראָדווי, פון 6 ביז 9 אבענדס.

ס. זיממערמאן S. ZIMMERMAN

ריעל עסטייט

174 קלינטאָן סטריט.

ביזנעס אגענט פיר סטיישאַנערי סטאָרס און פייפער סטענדס און רַאוּדס, סיגאר־סטאָרס און אלע אנדר ביזנעס, אימער נאָך יעדענס וואונש. אָפיס שטונדען פון 7—9 מאָרגענס און 6—9 אבענדס.

Telephone 96 J East N. Y.

A. MILLER

Business and Real Estate Agent

Cigars and Stationery Stores

Newspaper Stands and Routes

A Specialty

OFFICES:

26 Canal St., Cor Rutgers St., N. Y. 6 to 9 P. M.

1400 St. Marks Ave Cor. Ralph Ave., B'lyn, N.Y 11 A. M. to 2 P. M

ס. שריבערס

עלעקטריק פּאוער יוניאָן פרינטינג - -

איז אויף דעם זעלבען פלאַטץ אין

163-161 ברום סטריט

אַרדערס ווערען שנעל געמאכט.

א. גראוער

167 איסט בראָדווי, ניו יאָרק,

פּאַטאָ אינגרייווער.

דיא בעסטע און שענסטע אינגרייווינגס, לייבעלס, עמבלעמס, אלערלי אילוסטרייר־שאָנס גוט און בילוג.

דיא אדרעסע פון דעם בעוואוסטען פּאַטאָגראָפער

איזידאר יאָג,

212 איסט הויסטאָן סט., ניו יאָרק.

ב. זילבערמאָן'ס כשר רעסטאוראַנט

44 קאַנאל סטריט,

האַטעל נעפטונע עוועניו,

קאָר. וועסט 5טע סט., קוני איילאנד.

וויליאם גאלערשטיין,

158 ריוינגטאָן סטריט, 1טען פלאָר.

אגענט פיר אלערלי ביזנעס, סטיישאַנערי סטאָרס, פייפער־דאָודס און סטענדס א ספעציאליטעט. אָפיס שטונדען: 7—9 מאָרגענס; 6—9 אבענדס.

אונזערע לעזער פֿאטראָניזירן דר. האַרקאוויטש אפּטייקערן,
193 ברום, קאָר. סאָפֿפֿאָלט סטריט

אין דיא צוויטע אַפֿאטהעקע

אין 256 טשעררי סטריט, קאָרנער ראָטגערס סט.
ווייל ביי איהם זייט איהר זיכער דיא ריכטיגע מעדיצין צו בעקומען. דאָס איז
דיא הויפּטזאַך. אלע מעדיצינען וועלכע פֿערפֿערטיגט פון געענדיגטע פֿראָוויזאָ־
רען און אונטער זיין פֿערזענליכער אויפֿזיכט.

אריה פלאָקם

רוסישער פֿראָוויזאָר,
געענדיגט אין מאָסקווא, 1890.
120 מאָנראָע סטריט,
קאָרנער ראָטגערס סט., ניו יאָרק.
מיינע לאנגע עקספּיריענס אין דראָג־
ביזנעס אין רוסלאנד וויא אויך אין אמעריקא
גאראנטירט אייך פיר דיא בעסטע און רא־
יעלסטע מעדיצינען.
רעצעפּטען וועלכע זעהר קערפול און ריכ־
טיג געמאכט.

דר. דזש. האלפערין

אפּטאון אָפּיס: 1861 מעדיסאָן עוועניו,
קאָרנער 121טע סטריט.
אָפּיס שטונדען 9 ביז 10, 6 ביז 8.
טעלעפֿאָן, 469 האַרלעם.
דאון טאון אָפּיס אים אלטען פּלאַץ:
250 איסט ברָאָדווי.
אָפּיס שטונדען פון 2 ביז 3,
זאָנטאג פון 11:30 ביז 12:30.

דר. ש. רוסיאנאָוו,
דענטיסט,
האָט געמופט נאָך
22 ראָטגערס סטריט, גיער הענרי סט.
ניו יאָרק.

Dr. AB. KASPE
210 East BroadWay, New York
Near Clinton st.
Office Hours: 8-10, 1-2. 6-8
Sundays, 8-10 a. m., 2-3 p. m.
Telephone, 612 Orchard

Dr. M. GIRSDANSKY
239 East Broadway
Near Clinton street New York
Office Hours: 8-10, 1-2, 6-8
Sundas, 8-10, 1-2
Telephone, 1619 Franklin

הענרי ל. סלאָבאָדין,
אדוואָקאט און נאָטאר,
וואָהנונג 1819 מעדיסאָן עוועניו.
סטואַרט בילדינג 280 בראָדווי, רום 134
Telephone 3869 Franklin

Telephone 4437 Franklin
L. B. BOUDIN
COUNCELOR AT LAW
303 Broadway New York
Residence, 216 Eroadway

מ. דאוויראו

פייער און לייף אינשורענס.
345 איסט 105טע סטריט.

אן אלע ביזנעס לייטע!
אונזער בעפֿאלמעכטיגער אגענט פיר
אדווערטייזמענט איז
ה. ר. פערלמוטער

Liberty Park
ליבערטי פּארק

קופּער עוועניו לעבען סייפּרעס עוועניו,
עווערגרין, לאָנג איילענד, דער גרעסטער פּארק
אין גרייטער ניו יאָרק פּאר

פּיק-ניקס

35 אקערס וואלד, א דענסינג פּאוויליאָן,
100 ביז 120 פּום גרוים. וויא צו קומען: א
פּארק פון אלע פּערריס און בריידזש נעהמט א
קארס וואָס געהט צו רידזשוואוד, טראנספּע, ט
פּאר סייפּרעס עוועניו קאר און סטאפּט אין
קופּער עוועניו.
ראדיקאלע ארגאניזאציאנען, פּאטראָניזירט
דיעזען פּארק.

Fifth Avenue פינפטע עוועניו

סיגארעטס, 10 סענט פאר 10 שטיק.

זיינען דיא עלטסטע און פּאָפולערסטע סיגארעטס אין מארקעט און איבערטרעפען אלע 10־סענטיגע סיגארעטס, זיי זיינען געמאכט פון פיינסטען ריינעם טערקישען טאבאק (גאראנטירט ביים מאנופעקטשורער) שטענדיג מיט וואטע אין די מונדשטיק צו רייניגען דעם רויך. קיין 10 סענט סיגארעט קען זיך פערגלייכען מיט ריא פינפטע עוועניו אין געשמאק און אין גערוך.

„פינפטע עוועניו" סיגארעטס פערהיטען דיא ברוסט פון הוסטען.

Baron de Hirsch באַראן דע הירש

מיילד און סווייט, א 10 סענט סיגארעט

זיינען שטענדיג געמאכט פון פיינסטען, ריינעם טירקישען טאבאק, גאראנטירט, שטענדיג געמאכט מיט וואטע און מונדשטיק צו רייניגען דעם רויך.

מיליאנער, טערקישער סיגאַרעט

זיינען זעהר גוט אין געשמאק, שמעקען אויסגעצייכענט, זיא אז עס איז נאָר אונמעגליך צו מאכען א בעסערען סיגארעט פאר דעם פרייז.

Egyptian Heroes עגיפשאן הירָאס

עגיפטישע סיגארעטס מיט אָדער אָהנע מונדשטוקען.

10, 15 און 25 סענט פאר 10 שטיק.

געמאכט פון פיינסטען טערקישען טאבאק. סעמפּעלס נאָך דיא קאָנטער פרוי געשיקט. דיא בעקוועמסטע פרייזען פאר האָלסיילער און ריטיילער.

אויסער דיא אויבען־דערמאָנטע האָב איך נאָך פיעל מעהר סאָרטען צו קריגען.

I. B. Krinsky, Cigarette Manufacturer, 227 Bowery, Nrw York

העטס, שיך,
דושענס פאר־
נישינגס און
קלאָדינג
אויך טהעע
און קאפּעע

קאָ־אָפּעראטיוו סטאָר

313 גרענד סט., נויארק

D. SIRELSON,

Maker and Designer of Up-to-Date

SIGNS OF EVERY DESCRIPTION

31 RIVINGTON ST.,

Near Forsyth st., NEW YORK.

סעמרעטירע אויפּערקוּאם

איך האָב א גרויסען דזשאב לאט פון סאָסייעטי ביכער וויא לעדזשערס, דזשורנעלס, דעי־בוקס, קעש־בוקס, רעסיט־בוקס א. ז. וו.

איך פערזיכער אייך

25% גראצע בילינגער וויא איבער ל

איך מאך אלער האנד ראָבער סטעמפּס זעהר בילינג

ה. גאלדבערג

בוך און סטיישינערי סטאר

65 ריווינגטאן סטריט

טעלעפאָן 3153 דזשוי. אָרטשארד.

1920 פיידושעם לעזעשטאף 1920

סעטס צוקופט פון 1902, 1903, 1904

גוט, שטארק אין עלעגאנט געבונדען

צו פערקויפען אזי אפיס פון

„דיא צוקונפט", 26 קאנאל סטריט, ניו יארק

פרייז פיר א געבונדענעם סעט, $1.50

אלע 3 סעטס צוזאמען בלויז $4,00

קאנטרי ארדערס שנעל אטענדעט.

כעפמיקערס זשורנאל

5 סענט א קאפיע

צו בעקומען איבעראל

א מאנאטליכער שריפט ארויסגענעבען פון דיא

ניי שיאנאל עקזעקיוטיוו בארד

פון דיא

יונ. העט און מעפ מעמערס אוו אמ.

אין דיא אינטערעסען פון דיא טרייד, און דיא גאנצע פארטגעשריטענע טרייד יוניאן בעוועגונג.

24 פיידושעם אין אידיש און ענגליש.

נאדשטיין'ס

דרעס סוטס, טוקסידאס, פראקס אויסגעארגט

81 קאנאל סטריט, 1טען פלאר

L. S. Goldstein's Full Dress Suits

81 Canal Street, New York

DR. L. LANDES,
140 East 22nd St.

אפיס שעהען: 9 צו 1 אוהר 5 צו 8.
זאנטאג פון 9 צו 11 אוהר 2 צו 4.

דער גרעסטער בארגיין פון

פאנאגראפם

וואס אין וועלט אמאל געווען

מיר גיבען א טשאנס יעדען לעזער פון דיא צוקונפט וועלכער בעזאכט פון קויפען א פאנאגראף

מיר פערקויפען א $35,00 פאנאגראף מיט 4 בעסטע רעקארדס פיר בלויז $23.25 דער אפפער איז אונזער בעסטער אדווערטייזמענט, און מיר האפען אז יעדער איידער וואס האט געזאכט וועט ניט אפליי־גען און וועט גלייך קויפען.

וועלן איהר דארפט א פיאנא

בעטען מיר איין

איהר

זאלט

ביי אונז

ניט קויפען

נאר קומט אריין און הערט דעם טאן פון אונזער פיאנא. מעהר בעדאנגען מיר ניט.

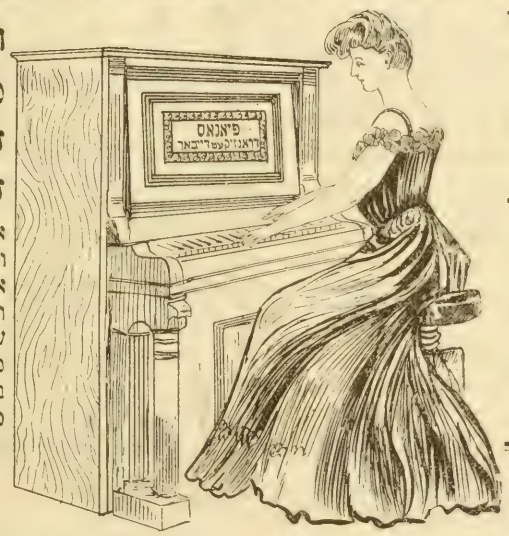

וארום

מיר

זיינען

זיכער

אז וועלן איהר וועט הערען אונזער פיאנא וועט איהר ענטציגט ווערן פון איהר בריליאנטענם טאן

מיר רעידען דא אויך ניט פון דיא קיים, און פון איהר פיניש, דאס זיינען אלץ נעבען זאכען, אויב איהר ווילט ניט מאכען אייערע קינ־דער פאר קאליקעס אין שפיעלען. גיט זיי א גוטע פיאנא און א גוטע פיאנא קריגט איהר נור ביי

דראנזיק ענד דיבאך

159 איסט בראדווי קאר. ראטגערס סטריט

וועלן איהר בריינגט מיט דיעזען אדווערטייזמענט גיבען מיר ארונטער 5 פראצענט פיר „דיא צוקונפט".

די צוקונפט

No. 3 (39) MARCH 1905 Volume IV

לואיזע מישעל

לואיזע מישעל

איהר לעבען און טהעטיגקייט

ם 9טען יאנואר האָט זיך אין דער שטאָדט מאַסיל פערזאַמלט א ליכט, וואָס האָט צעהנדריגע יאָהרען נאָכאָנאַנד בעלויכטען דעם חושך פון אינזער וועלט. די אונערמידלעכע פריוויטס קעמפֿערין לוּאיזע מישעל האָט אין יע נעם טאָג אויסגעהויבט איהר לעצטען אטהעמצוג. דיא שעהנע, גוטע, זיסע אויגען, וועלכע זייַנען געבליעבען גרויס און אָפען ביז דער לעצטער שעה, האָבען זיך ענדליך צוגעמאכט; דיא שווא־כע, אייכגעמיטשעטע, אויסגערעדטע און דאָך קלאָהרע שטימע איז מיט א מאָל אנשווייגען גע־ווָארען, און איבער דער וועלט האָט זיך פא־נאַנדערגעטראָגען דיא ידיעה, אז דיא גרויסע רעוואָלוציאָנערין, דיא העלדין פון דער פאריזער קאָמונע, דיא „מוטער פון פאָלק" איז מעהר ניטא; אז זיא האָט פערלאָזען דיא ערד, וואָס זיא האָט געזוכט צו בעפרייען פון טיראַנען און בלוט־זוייגער, און דיא מיליאָנען עלענדע, פער־שקלאפטע קינדער איהרע, פאר וועמען זיא האָט געליעבט און געהאָפט.

עטליכע מאָהל האָט זיך דער טויט גע־בריה׳ט איהר בייצוקומען. פאר א יאָהרען האָט ער איהר שוין געהאלטען כמעט אין גאנצען אין זייַנע הענד, אָבער דיא העלדין, וואָס האָט זיך אויכגעדרעהט פון זיכערן טויט אויף דיא בארי־קאדען ביים פאל פון דער קאָמונע, וואָס האָט אויסגעהאלטען די שרעקליכסטע יסורים אין נייַ־קאלעדָאָניען און אין דיא געפענגניסע פון פּאריז, האָט זיך אויף דאָס מאָל ארויסגעריסען דעם קאלטען מלאָך המות פון דיא הענד, אום וויי־טער צו קעמפֿען געגען אלעם וואָס איז שלעכט און אונגערעכט אין אונזער וועלט, אום וויטער צו לעבען פאר דער גרויסער, גרויסער פאמיליע איהרער — דיא מענשהייט.

און שוואך, אויסגעמאטערט און איינגע־בויגען, טראָגענדיג הינטער זיך א פּעקעל פון זיבעציג יאָהר, פון וועלכע פופציג זייַנען אוועק אין קאמפֿף און אין לייַדען, געהט לואיזע מי־שעל אראָב פון קראנקען־בעט גלייך צו איהר בעליעבטער ארבייט. קיין מינוט וויל זיא ניט רוהען, קיין מינוט טאָר זיא ניט רוהען. נאָך לעבען דיא גרויסע, פינסטערע מאכטן אין אָרימ־קייט און אונווויסענהייט, נאָך שמאכט דאָס פאָלק אונטער דעם דריקענדען יאָך פון זייַנע הערשער און אויסבייטער. נאָך פיהרען דיא מענשען קריג איינע מיט דיא אנדערע און פערגיסען טייכען בלוט צו שאפען נייַע רייכטהימער, נייַע מאכט פאר זערע אייגענע תלינים! און דיא „מוטער פון פאָלק" נעהמט פון דאָס ניי אויף איהר אי־בערגעשלאָגענע ארבייט, לאָזט זיך אוועק צו איה־רע קינדער, און מיט דיא לעצטע כחות רעדט זיא צו זיי, מונטערט זיי אויף צום קאמפֿף געגען זייערע אונטערדריקער און בלאָזט אין זיי אריין דיא האָפענונג אויף א בעסערע, פרייערער, גליק־ליכערער צייט, וועלכע וועט קומען, וועלכע מוז קומען.

דיא לעצטע עטליכע וואָכען פאר איהר טוידט איז זיא ארומגעפאָהרען איבער פראנק־רייך, אָבהאלטענדיג פערזאמלונגען געגען מילי־טאריזמום, געגען קריג. און זיא האָט גערעדט אזוי לאנג וויא זיא האָט נאר געקענט שטהען אויף דיא פיס. אויף אייניע פון דיעזע פערזאמלונגען האָט זיא זיך צוגעקיהלט, האָט גע־קראָגען א לונגען־ענטצינדונג, וועלכע האָט גע־מאכט א סוף צו איהר טהייערן לעבען.

דאָס מאָל האָט דער טוידט געזיעגט. און אויף גיך איז עס געשעהן. זיא איז ניט לאנג גע־לעגען אין בעט. אין עטליכע פראנצויזישע שטעט זיינען נאָך געווען אראנזשירט פערזאמלונגען, וואו זיא האָט געזאָלט רעדען. דיא פלאקאר־דען מיט איהר נאָמען זיינען שוין געווען פער־טיג. אזוי אונגעריכט איז געקומען דער טויט.

אין קאמפֿף האָט זיא געלעבט און קעמפֿענ־דיג איז זיא געשטאָרבען.

לואיזע מישעל איז געבאָרען געוואָרען דעם 20טען אפּריל, 1833, אין דעם שלאָס וואַנקור, אין דעם ראיאָן פון „האָט מארן", פראנקרייך. איהר מוטער איז געווען א פּראָסטע אָרעמע בויערן־מיידעל, איהר פאָטער — דער בעל הבית פון שלאָס, וואו זיא האָט געקראָגען א בריוו ערציהונג. דאָרט, אין וואַנקור, וואָס ליעגט אויף א בארג, ארומגערינגעלט פון פעלדער און וועל־דער, האָט זיך ענטוויקעלט איהר טיפּע ליעבע צו דער נאטור און אויך איהר אונגעהויערע דרייסטקייט, איהר קוקען מיט קאלטבלוטיגקייט דעם טוידט אין דיא אויגען. „ארום דערפעל", דערצעהלט זיא אליין, „האָבען זיך געפינען מא־סען וועלף. גאנצענע נעבט האָט מען זיי גע־קענט הערען וואויענען. אבער זיי האָבען מיך ניט געשראָקען.... איך האָב זייט דאן בעגעגענט אנ־דערע וועלף. א סך ווילדערע פון דיא וואָס זיינען געווען ארום וואַנקור, און אויך דיעזע האָבען ניט געקענט אנווארפען אויף מיר קיין מורא".

אין 1850 איז איהר פאָטער געשטאָרבען, און לואיזע האָט געמוזט פערלאָזען דעם שלאָס. זיא איז געוואָרען א לעהרערין אין א שולע טאקי אין דער נעגענד פון איהר געבורטס־אָרט. און אין דערזעלבער צייט האָט זיא זיך אויך בעשעפ־טיגט מיט שרייבען געדיכטע און פעליטאָנען אין דיא צייטונגען. איהרע פרייע געדאנקען האָבען שוין דאן צוגעצויגען דיא אויפמערקזאמקייט פון דער דאמאָלדיגער רעגיערונג. איינמאָהל האָט דער פּאָליציי פּרעפעקט —פון „האָט־מארן" גע־שיקט רופען דאָס אכצעהן יעהריגע מיידעל. א פעליטאָן האָט זיא אָנגעשריעבען, וואו נא־פּאָלעאָן דער דריטער איז פערגליכען געוואָרען מיט איינעם פון דיא רוימישע הערשער. דאָס איז געווען א מאיעסטעטס־בעליידיגונג, און דער שעף פון דער פּאָליציי האָט געסטראשעט דער שרייבערין, אז מען וועט איהר שטעלען פאר א געריכט, אויב זיא וועט ניט אויפהערען איהרע פעליטאָנען. „וען איהר וואָלט ניט געווען אזוי יונג", האָט ער געזאָגט, „וואָלט מען אייך פאר אזא געשיכטע געקענט פערשיקען אין קאיען, ווי אלע פערברעכער....."

אין 1856 האָט זיך לואיזע מישעל מיט איהר מוטער אריבערגעצויגען קיין פּאריז, וואו זיא האָט שפּעטער געעפענט א אייגענע שולע פאר אָרימע קינדער אויף „מאָנמארטר". פין יענער צייט אן פאנגט זיך אָן איהר אמת'ע קאריערע אלס פּראָפאגאנדיסטען און רעוואָלוציאָנערין.

ס'איז געווען אן אונרוהיגע, רוישענדע צייט. אין דיא רעוואָלוציאָנערע קריזיזען פון פאריז האָט עס געקאָכט און געשטורעמט. דיא בעוועגונג גע־גען דיא הערשאפט פון נאפּאָלעאָן דעם דריטען האָט געוואקסען פון טאָג צו טאָג. לואיזע איז פון איבעראל, אויף אלע פערזאמלונגען, אויף אלע גהיימע זיצונגען. זיא מישט זיך אויס מיט די רעוואָלוציאָנערין, מיט דיא פרייהייטס־קעמפּ־פער פון יענער צייט, וועלכע דערקענען איהר וואָס וויטער אלין מעהר און פערשטעהן וואָס פאר אן אוצר פון גוטסקייט און איבערגעבע־הייט צו דער אידעע פון בעפריאונג זיי האָבען ענטדעקט אין דער זעלטענער פרוי.

און אונגעהויער, אונבעשריבליך גרויס איז איהר טהעטיגקייט אין יענע יאָהרען. דיא שולע איהרע איז א טהייל פון איהר לעבען. דיא קינ־דערלאך דארפען איהר אזוי נייטיג האָבען. און וויא ליעב זיא האָט זיי! „גאנץ פריה," שרייבט זיא, „פלעגען זיי קומען צו לויפען צו מיר אין קלאס, א מחנה פון פרעהליכע מיידעלאך. מיט ליכטיגע מונטערע פנימ'לעך, און זיי פלעגען ארומשפּרינגען, ארום מיר, ארום זייער „קלייניע מאמא לואיזע„, וויא זיי פלעגען מיך רופען... איך האָב זיי ליעב געהאט, אָט דיא קינדערלאך פון „מאָנמארטר", דיא גוטינקע, אויפריכטיגע הערצעלאך, וואָס האָבען געערעט און געפּלא־פּעלט אזוי פריי, וויא יונגע פויגעלאך. מיר האָט זיך געדוכט, עפּעס אזוי וויא זיי וואָלטען מיט־געבראכט מיט זיך א קלאָהרען שטראהל פון דער זונן, א זיסען הויך פון פריהלינג.... וואָס איז געווארען פון זיי? וואָס האָט דאָס לעבען פון זיי געמאכט? האָבען זיי זיך אויסגעדרייהט פון דער בלוטיגער שחיטה? הא! וויא אפט האָב איך זיך אן זיי דערמאָנט אין דיא תפיסות פון פראנקרייך און אין דעם מדבר פון נייקא־לעדאָניען!...."

דאן קומט דיא רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג, דיא פערזאמלונגען, דיא בעראטהונגען, דיא אר־טיקלען אין דיא צייטונגען, און צווישען דיא ביי־דע זאכען, צווישען דער שולע און דער בעוועי־גונג, איז דאָ איהר מוטער, דיא אונגליקליכע, ליעבענדע מוטער, וואָס האָט קיין אנדער זאך ניט געהאט אויף דער וועלט אויסער איהר טאָכ־טער. וואָס פאר אביטערער קאמפּף האָט עס גע־דארפט זיין, וואָס פאר א שוועריע אָנשטרענגונג זיך צו צוטהיילען, זיך צופיצלען אויף שטיק־לאך, געפינען צייט פאר אלעמען און אלצדינג.

אזוי געהן אוועק יאָהרען און עס קומט ענדליך דער סוף פון נאפּאָלעאָן'ס ממשלה. דער קריעג מיט דייטשלאנד ברעכט אוים. דיא רעוואָ־לוציאָנערן ארבייטען מיט אלע כחות עס אבצו־האלטען, אבער ס'העלפט ניט. דיא ארמעען שטע־הען איינע נעגען דיא אנדערע און עס גיסען זיך טייכען בלוט, וואָס טהוט לואיזע? זיא לאזט איבער איהר שוהלע, איהר מוטער און געהט אוועק אויפ'ן שלאכט־פעלד. דארט, אונטער א האגעל פון קוילען, זעהט מען איהר ארומלויפענ־

דיג אַרומ דיא פערוואונדעטע, וועמען זיא קומט צו הילף, זיי צונעהמענדיג פון שלאכט־פעלד אין דיא שפיטאָלען, וואו זיא פערבינט זייערע וואונדען אוֹן זוכט צו בריינגען ערלייכטערונג צו זייערע מוראַ׳דיגע שמערצען.

אָבער פראַנקרייך פערליערט דיא מלחמה. איהר ארמעע ווערט בעזיגט, אוֹן פאַריז ווערט בעלאַגערט פון דיא דייטשען. פון טאָג צו טאָג ווערט דיא נויטה אלץ גרעסער אין דער בע־לאַגערטער שטאָדט. מענשען פאלען פון הונגער, אנדערע ווערען פערפרוירען פון קעלט. קליינע קינדערלאַך דרעהען זיך ארום אין דיא גאַסען באַרוועסע, הונגעריגע, אָבגעריכטען אוֹן אָבגעשלי־סען, מיט טראַנטעס אויף׳ן לייב. לואיזע איז דאָ אויפ׳ן פלאץ, לעבען איהרע קינדער. זי קלייבט זיי צונויף, נעהמט זייי אריין צו זיך, דערוואַרימט זייערע קליינע פערפראָרענע גלידער אוֹן שטילט זייער הונגער מיט וואָס נאָר זיא קען. דעם לעצ־טען ביסען גיט זיא זיי אוועק, דיא הונגעריגע עופה׳לאַך. אליין געהט זיא אויך אָבגעריסען, אין אלטע, טראַנטעוואַטע קלייַדער, אָבער זיא דענקט ניט פון זיך. וואו זיא קען נאָר ערגעץ קריגען א פראַנק, וועדט עס גלייך אוועקגע־געבען צו לינדערן דאָס עלענד אוֹן נויטה פון די אַרעמע, אויסגעהונגערטע ארבייטער־פאמיליען.

ס׳איז שווער זיך פאָרצושטעלען מיט וואָס פאר אן אויפֿפֿערונג זיא האָט זיך דאָן אי־ בערגענעבען צו איהרע לייַדענדע קינדער. דער בעריהמטער פראנצוויזישער פאָעט וויקטאָר הוגאָ האָט איינמאָל פאר עטליכע בעקאַנטע דער־ צעהלט, וואָס פאר א זעלטענע איבערגעבעהייט לואיזע האָט ארויסגעווייזען אין דער צייט פון דער בעלאַגערונג, ווי אויסגעטאָהן זיא איז געווען — פון זיך, פון איהרע אייגענע עדירפניסע.

„ס׳איז געווען אין יענע שווערע, ביטערע טעג", האָט ער געזאָגט, „וען ברויט און קוילען זיינען ge־ וען לוקסוס זאכען, לואיזע מישעל פלעגט יעדען טאָג צונויפנעמען די אונגליקליכע קינדער פון איהר געגענד און זיי אריינגעהמען צו זיך אין שטוב, כדי זיי זאָלען זיך ניט וואלגערן אויף׳ן שנעע מיט דיא באַרוועסע פיס. מאדאם מוירים, וועלכע האָט זיך דערוואוסט דערפון, איז אוועק איהר געווָאָהר ווערען, און זיא האָט געפונען דיא אָרימע פרוי אין א שרעק־ ליך עלענדען צושטאנד, אָהן א רעכט קלייַדעל אויף׳ן לייב.

„אאבענד צייט רופט מיך מאדאם מיירים אַב אָן א זייט.

„—כ׳האָב היינט געזהען לואיזע מישעל, — זאָגט זיא — און עס האָט מיר פערנומען ביין הארצען אויף איהר א קוק צו טאָהן: זיא האָט גאָר נישט מיט וואָס זיך צו בעשיצען געגען דער קעלט, ניט קיין קלייַדער אוֹן ניט קיין שיך. עס ווייזט אפילו אויס, אז זיא מאכט זיך דערפון גאָר ניט, אזוי פער־ נומען איז זיא מיט איהרע קינדער, אָבער זיא לייַדעט זיכער.

„— נו, — זאָג איך צו מאדאם מוירים, ארויס־ נעהמענדיג א בילעט פון הונדערט פראנק — טראָגט עס איהר אוועק, איך בעט אייך, און זאָל זיא זיך קויפען וואָס זיא האָט נויטיג.

„וויא מיינט איהר? מאדאם מוירים האָט קיין שהיות ניט געמאכט, איז באלד אוועקגעלאָפען צו לואיזע מישעל מיט דיא 100 פראנק.

„אין עטליכע טעג ארום קומט זיא וויעדער צו איהר אוֹן גיפינט איהר אין דעם זעלבען צו־ שטאנד וואָס פריהער.

„— וואָס זשע! איהר האָט זיך, הייסט עס, ניט געקויפט דאָס וואָס איהר האָט געדארפט? — פרעגט מאדאם מוירים.

„— וואָס ווילט איהר? — מאכט לואיזע — אָט דיא קינדערלאַך, זעהט איהר, האָבען גאָר ניט געהאט אָנצוטאָהן, ניט קיין זאָקען, ניט קיין שיך, אוֹן ניט קיין זאך; כ׳האָב זיי א ביסעל בעקליידט, אוֹן, מיסשטיינס געזאָגט, פון דיא הונדערט פראנק איז קיין זכר ניט געבליעבען.

„איהר וויסט? — רופט זיך אָ מאדאם מוי־ רים צו מיר דעם זעלבען אבענד — איהר וויסט כאָטש וואָס לואיזע מישעל האָט געטאָהן מיט אייע־ רע הונדערט פראנק? זיא האָט זיי אין גאנצען אוים־ געגעבען אויף דיא קליינע מיידלאך, וואָס זיא נעהמט צונויף אין דיא גאסען, אוֹן איך האָב איהר געפונען פונקט אין אזא עלענדען צושטאנד וויא פריהער.

„איך בין צוגעגאנגען צום טיש קעסטעל, האָב ארויסגענומען א צוויטען הונדערטער, אוֹן איהם דערלאנגעדיג מאדאם מוירים, האָב איך געזאָגט:

„— דאָס מאָל זאָל עס זיין פאר איהר.

א גאנץ קורצע צייט נאכדעם גיב איך א פרעג מיין פרייַנדין:

— נו, לואיזע מישעל שוין ענדליך בע־ סער אָנגעטאָהן?

„— אה! — ענטפערט מאדאם מוירים — כ׳האָב ניט געסמייעט רייַדען מיט איך דערפון: זיא איז ניט צום אויסבעסערן. שטעלט זיך פאָר, אז אייער נייער הונדערטער איז אוועק אויף דעם זעלבען וועג וואָס פריהער.

„— כ׳האָב געקויפט קוילען זיי צו בהייצען,— האָט מיר לואיזע מישעל געזאָגט — א חוץ דעם זיי־ נען נאָך געווען אנדערע, וואָס זיינען געגאנגען אזוי אָבגעריסען! כ׳האָב עס ניט געקענט צוזעהן.

„— זיא מוז דאָך אָבער פאָהרט האָבען דאָס וואָס איז איהר נויטיג, — האָב איך געענטפערט. — נאט אייך נאָך הונדערט פראנק, אָבער גיט עס איהר ניט, סיידען זיא וועט אייך צוזאָגען, אז זיא וועט דאָס געלד בענוצען פאר זיך.

ביינאכט, אז איך האָב זיך נאָכגעפרעגט ביי מא־ דאם מוירים, וואָס איז געוואָרען דאָס מאָל מיט

דיא הונדערט פראנק, האָב איך געקראָגען אזא ענט־פער:

„— שטעלט זיך פאָר, אז לואיזע מישעל האָט זיך ענטזאגט אָנצונעהמען דאָס געלד פון מיר אויף דער בעדינגונג וואָס איהר האָט איהר געשטעלט.

„— דאָס איז שמארקער פון מיר. — האָט זיא געזאגט — איך וועל זיך בשום אופן ניט קענען קויפען קיין זאך, דיינקענדיג בשעת מעשה, אז אָט דיא קינדערלאך ליידען.

— „איהר פערשטייט דאָך מן הסתם, — האָט מאדאם מוירים געזאגט — אז איך האָב איהר פון דעסטוועגען פאָרט איבערגעלאָזען דעם הינדערטער".

און ענדעגדיג דיזע געשיכטע האָבען זיך ביי וויקטאָר הוגא'ן, וואָס איז ניט געווען קיין וווינענדיגער, אָנגעפילט דיא אויגען מיט טרערען.

* * *

אָבער עס איז געקומען דער טאָג, וועו דיא ליעב־הארציגע, זעעלענגוטע לואיזע האָט געמוזט אייפגעבען איהר שטילע, רוהיגע טהעטינקייט און זיך אריינווארפען אין שטורם. פון 18טען מערץ 1871 ביז'ן סאמע סוף פון דער קאָמונע זעהען מיר איהר אין דיא גאסען פון פאריז, פערקלייידעט אלס א מאן אין דעם מונדיר פון דער נאציאָנאל־וואך, דאָ קעמפענדיג אויף דיא באריקאדען, און דאָרט בעזוכענדיג דיא פערוואונדעטע קאמעראדען אין דיא שפיטעלען; דאָ אכטהייל נעהמענדיג אין דיא בעראטהונגען אין דאָרט אויספיהרענדיג מיט אן אונבעשרייבליכער אָפּפער וויליגקייט דיא געפעהרליכסטע שליחות'ן, וואו דיא שטארקסטע מענער וואָלטען ניט גע־האט קיין הארץ צו געהן.

און אין דעכטען מיט'ן פון דעם שטורעמדיגען קאמפף קען זיא אויף א מינוט ניט פערגעסען אָן איהר מוטער, וועלכע זיצט דאָרט אין דער היים אוז ציטערט איבער איהר אינציג קינד. אויף פאר איהר מוז לואיזע אבשפאָרען עטליכע מינוטען, פערבריינגען מיט איהר און איהר טרייסטען, איהר פערזיכערן, אז איהר קעבען איז ניט אין גיפאהר. זעהר ריהרענד איז דיא סצענע, ווען מוטער און טאכטער געזעגענען זיך א נאכט פאר דעם, איידער דיא וועלט טרוי־פען זיינען אריין אין פאריז. מיט דער נאנצער קראפט פון איהר מוטערליכער נשמה דריקט דיא אלטע צו איהר קינד צו דער ברוסט. דעם הארץ זאגט איהר, אז לואיזע וואלפט זיך דעם טויט אין דיא הענד, און זיא וויינט, און זיא קען איהר ניט אריסלאָזען פון די ארעמס. אבער אונ־טען אין גאס וואלט מען אויף לואיזע'ן. יעדע מי־נוט איז טהייער. פון געגנראל ד'אמבראָוסקי איז אָנגעקומען א טעלעגראמע, אז דיא וועלט־ זיינען אריין דורך'ן טויער פון „סאן קלו"... אין עטליכע שטונדען ארום וועלען זיי זיין אין פא־ריז..... און דיא גוטע לואיזע דערפיהלט, וויא עטוואָס וואָס איז מעכטיגער פון איהר ליעבע צו דער מוטער ציהט איהר אראָב אין דיא גאסען פון פאריז. זיא שטעלט איין דיא אונגליקליכע אלטע פרוי, פערזיכערט איהר, אז ס'איז ניטא וואָס מורא צו האָבען, צוקושט זיך טיט איהר און לויפט אראָב אין גאס, וואו עס וואלט אויף איהר א מורא'דיגער טויטליכער קאמפף....

— — — — — — — — — —

ס'איז נאכט. א טויט־שרעק איז פערשפרייט איבער פאריז. מען ערוואַרטעט דעם שונא, וועל־כער דאָרף יעדע מינוט אָנקומען. אין אלע זייטען שטאָדט שטעהען שוין באריקאדען, און מען גרייט זיך צום ביטערן לעצטען קאמפף. שטיל איז אין דיא גאסען. מיט איינגעהאלטענע אָט־העמס שטעהען דיא קעמפפער און וואַרטען אויף א סיגנאל.

מיט א מאָהל הויבען די גלאָקען אָן מוראָ'דיג צו קלינגען. מען רופט אויף צום קאמפף. דער שטורם האָט אויסגעבראָכען. דיא וועלט־מערדער זיינען דאָ אין שטאָדט.

און עס קראכט און דונערט פון אלע זייטען. מען שיסט פון דיא פענסטער, פון דיא באלקא־נעס. עס הערט זיך א ברעכעריי פון טיהרען, א ווילדער גלויף אויף טרעפ, פערצווייפעלטע גע־שרייען פון פרויען, א ביטערער געוויין פון קינ־דער — דיא שחיטה האָט זיך אָנגעפאנגען....

ביי דער מוניציפאליטעט פון „מאנמארטר" שטעהט לואיזע מישעל און וואַרט אויף א בע־פעהל פון דעם קאמאנדיר פון יענעם געגענד. דיא וועלט־איר זיינען נאָך דערווייל ניטא דאָ, אָבער זיי קענען אלע ווייל אָנקומען, און עס בלייבט זיך צו בעפעסטיגען אויף דעם דאָרט־נען בית עולם און צוריקשטויסען דיא סאל־דאטען, וועו זיי וועלען אָנקומען. 60 פערזאָן נעהען אוועק אהין, צוויישען זיי דיא מוטהיגע העלדין.

אָבער פון דיא זעכציג פאלט אויף אין מאן נאָך'ן צווייטען. עס בלייבען נור דריי: צווי מענער און לואיזע. זיי טרעטען ניט אָב. זיי וואַרטען אויף הילף, וואָס קען זיי אָנקומען יעדע מינוט. מיט א מאָל בעווייזט זיך א מהנה מענער, אָנגעטאָהן אין מונדירען פון דער נאצי־אָנאל וואך.

„מיר זיינען נערעטט!" שרייט אוים לו־איזע מישעל. „אהער קומט ברידער, אהער!" מיר זיינען דא ניט מעהר וויא דריי...."

דיא מחנה איז צוגעלאָפען, אבער וואָס פאר א ענטטויישונג! אָנשטאָט זיך צו שטעלען אויף

דער באריקאדע און שיסען אויף'ן שונא, זיינען דיא נייַ־אָנגעקומענע ארויפגעפאלען אויף לואי זין'ן און האָבען איהר געשלאָגען מכות רצח... דאָס זיינען געווען וועראסאיליער סאָלדאטען, פער־שטעלט אלס קאָמונארען.

לואיזע'ס צוויי חברים זיינען אנטרונען גע־ווארען. דיא סאָלדאטען האָבען געגומען זוכען אין דער באריקאדע. זיי זיינען געווען זיבֿער, אז לואיזע, וועלכע איז געלעגען א פערוואונדעטע וועט ניט אנטלויפען. אזוי איז איהר געלונגען זיך צו בעהאלטען צווישען דיא טויטע און דער־נאָך ארויסצוקומען אין גאס.

זיא האָט זיך געקענט ראטעווען, אָבער דער ערשטער געדאנק איהרער איז נעווען וועגען דער מוטער. ווער וויסט וואָס זי טוט? צי וועט זיא דאָס גאָר אויסהאלטען? שפּעטער האָט זיא זיך דערוואוסט, אז מען האָט איהר מוטער צוגע־נומען און אז מען גרייט זיך צו איהר צו דער־שיסען.

זי האָט זיך דארום גלייך איבערגעגעבען איז דיא הענד פון דיא מערדער, און געראטע־וועט איהר מוטער פון טויט.

מען האָט איהר אָפּגעפיהרט מיט א מחנה אנדערע קאָמונארען אויף דעם פּלאץ פון „סא־מאָרי", וואו מען האָט דערשאָסען טויזענדער פון איהרע קאמעראדען און וואו זיא האָט ער־ווארטעט דעם זעלבען שיקזאל.

אָבער דיא וועראסאיליער מערדער האָבען קיין מוטה ניט געהאט איהר צו דערשיסען. דעם 16 דעצעמבער 1871 איז זיא געשטאנען פאר א קריעגס־געריכט, וואו זיא האָט געפאָדערט, מען זאל מיט איהר טאָהן דאָס זעלבע וואָס מען האָט געטאָהן מיט דיא טויזענדע פון איהרע חברים אין דיא גאסען פון פאריז און אויף דיא פעלדער פון „סאטאָרי".

„איך וועל זיך ניט פערטהיידיגען, איך וויל ניט פערטהיידיגט ווערען", האָט לואיזע מיישעל געזאָגט. „איך געהער מיט לייב און זעלע צו דער סאָציאלער רעוואָלוציאָן, און איך ערקלעהר, אז איך נעהם אויף מיר דיא פעראנטוואָרטליכ־קייט פאר אלע מיינע האנדלונגען. איהר פרעגט מיך, צו איך האָב נענומען אנטהייל אין דער הינריכטונג פון דיא גענעראלען? איך וואָלט זי־כער געענטפערט מיט יא, וועז איך וואָלט געווען אויף'ן מאָנמארטר, בישעת זיי האָבען געהיסען שיסען אויפ'ן פאָלק; איך וואָלט אפילו א מינוט ניט געטראכט און אליין געשאָסען אויף מענער, וואָס גיבען ארויס אזעלכע בעפעהלען. וואָס איז שייך צו שרפות, וואָס זיינען געמאכט געוואָרען אין פאריז, האָב איך יעדעמפאלס גענומען אנ־טהייל אין דעם. איך האָב געוואָלט פערשטעלען דיא וואַרסאיליער דעם וועג מיט א פייערדיגער וואנד. קיין מיטשולדיגע האָב איך ניט, כ'האָב אלצדינג געטאָהן אליין, פון מיין אייגענעם וויי־לען".

דער קאָמיסאר פון דער רעפובליק פערלאנגט דיא טויטעם־שטראפע. דערויף בעמערקט די אנ־געקלאָגטע:

„וואָס איך פערלאנג פון אייך, וואָס איהר רופט זיך קריגס־געריכט, זיך פאָרשטעלענדיג אלס מיינע ריכטער, — וואָס איך פאָדער פון אייך איז דאָס פעלך פון „סאטאָרי", וואו אונזע־רע ברידער זיינען שוין געפאלען... מען מוז מיך אוועק'פטר'ן פון דער וועלט, איהר זייט בעאויפ־טראגט עם צו טאָהן! נו גוט, דער קאָמיסאר פון דער רעפובליק איז געוועכט. ווי באלד אז יעדעס הארץ, וואָס שלאָגט פאר פרייהייט, האָט מעהר קיין רעכט ניט וויא נור אויף א שטיקעל בליי, דאן פערלאנג איך אויך מיין טהייל. אז איהר וועט מיך לאָזען לעבען, וועל איך ניט אויפהערען שרייען נאָך ראכע, און איך וועל אויסגעבען דיא מערדער פון דער גנאדען־קאָמיסיאָן פאר מיינע בריעדער, זיי זאָלען זיך נוקם זיין אָן זיי".

פּרעזידענט: „איך קען אייך ניט לאָזען רייד־דען אזוי."

לואיזע מישעל: „איך בין פערטיג.... אויב איהר זיינט ניט קיין פייגלינגע, טו הרג'עט מיך".

זיי האָבען אָבער קיין מוטה ניט געהאט איהר מיט א מאָהל צו טויטען. זיא איז פער־אורטהיילט געוואָרען צו אייביג פערשיקונג, און צוואמען מיט א גאנצע מחנה קאָמונארען האָט מען איהר אוועקגעשיקט קיין ניי־קאלעדא־ניען.

(שלום פאָלגט.)

א. פרומקין.

דיא זשארגאנישע ליטעראטור אין בילדער

II

יצחק יואל לינעצקי

(שלום).

ער בלוטיגער יאָהר פון די פּאָגראָמען, 1881, האָט געמאכט אן איבערקעה־רענים אין דיא מוחות פון דער גאנצער אידי־שער אינטעליגענץ. נאָך מעהר האָט דער רושם געווירקט אויף די שרי־בער, וואָס זיינען ג־ווען די פּאָהנען טרע־גער פון דער השכלה. סמאָלענסקי, אבראמא־וויטש, לעוואנדא — דיא גרעסטע אידישע שרי־בער אין העברעאיש, רוסיש און אידיש, האָבען אומגעביטען זייער טאָן. דיא ליידען פון זייער פּאָלק האָבען געריהרט זייער פיהלענדע האַרץ. זיי האָבען אָנגעהויבען צו קוקען מיט א ברייטען בליק אויף דעם עלטערן דור, וואו זיי האָבען פרי־הער נור גע־זעהן אבערגלויבען, פאנאטיזמוס, נא־רישקייטען און אלע צרות. צוקוקענדיג זיך נעלא־סענער און רוהיגער צו יענער וועלט האָבען זיי יעצט אָנגעהויבען צו געפינען דאָרטען אויך ליכ־טיגע זייטען, סימפּאטישע טיפּען, וועלכע זיינען אזוי מיסטערהאפט בעשריבען ביי מענדעלע מוכר ספרים.

אין לינעצקי'ס וועלט אנשויאונג איז אויך געווָארען אן איבערקעהרענים. דעם פּריהערדיגען בייסענדען סאטירישען טאָן האָט ער מעהר ניט געקענט בערויכען. צו פיעל האָט געליטען דאָס פּאָלק און צו שטארק האָבען איהם געריהרט דעם פּאָלק'ס ליידען. יעצט האָט מען געמויט רייד־דען מיט אן אנדער טאָן, טרייסטען דאָס פּאָלק, היי־לען זיינע וואונדען.

און לינעצקי וועלט פון א השכלה־קעמפּפער א הייסער פּאָלעסטינענזיר, ער וואָרפט אוועק דיא פייהלען פון שניידענדען הומאָר און נעהמט זיך גאָר פיר אן אנדער ארט שרייבען. ער וואָרפט זיך אין פּובליציסטיק, שרייבט ארטיקלען און בראָשורען וועגען חיבת־ציון און עמיגראציע („אמעריקא צו ארץ ישראל", אהער אדער אהין?), נעהמט זיך צו א קאָפּיטאָלענע וועדק: איבערזעצען גרעץ'ס אידישע היסטאָריע אין זשארגאָן. שרייבט דיא געאָגראפיע פון פאָלעסטי־נא און גיט ארויס א לאנד קארטע פון ארץ ישראל. אָבער אין דיעזע אלע וועדקע האָט ער ניט קיין מאטעריעלען, ניט קיין כאָראקטיישען ער־פאָלג. זיי איבערשטייגען דעם דורכשניטליכען וועדט פון דיא הונדערטער ארטיקלען און בראָ־שורען, וואָס זיינען געשריבען געוואָרען איבער נאציאָנאלע פראגען פיר דיא גאנצע עטליכע און צוואנציג יאָהר. זיין איבערזעצונג פון גרעץ'ס היסטאָריע האָט אויך ניט געמאכט קיין רושם, וויל זיין אָריגינעלע פעפערדיגע שפּראָך פאָכט זיך ניט פיר א געשיכטליכע איבערזעצונג, צו וועלכע עם פאָדערט זיך אן איינפאכע קלאָהרע שפּראָך, אָהן קונצען און צאצקעס. דערפאר פאָ־דערט זיך מעהר וויסענשאפט פון דער זאכע, וויא לינעצקי האָט בעזעסען. נאָך וויניציגער איז איהם געלונגען דיא איבערזעצונג פון לעסינגס „נאטאן דער וויזע" אין אידיש.

צו דער צייט טרעטען ארויס אנדע־ע שרי־בער, וואָס בעזיצען דיא פעהיגקייט צוצופּאסען זיך צו דיא נייע אומשטענדען ניט אָפּפערענ־דיג זייער הומאָריסטישען טאָלאנט. אן דער שפּיצע פון דיעזע שרייבער איז געשטאנען אב־ראמאָוויטש און שפּעטער א ביסעל אויך „שלום עליכם".

אבראמאָוויטש האָט געגעבען זיין שרייבען אן אנדער קאָליער וויא פריהער. זיין הימאָר איז נאָך דיא פּאָגראָמען געוואָרען א ווייבערער, א גוטמוטהיגער, סימפּאטישער הומאָר. אין דעם אלטען דור האָט ער אָנגעהויבען צו זוכען מעלות און האָט זיי געקראָגען. ער איז דאבי אוועק צו ווייט, געוואָרען צו אייניזייטיג. ער האָט בעקו־מען די מיינונג אז דער יונגער דור, די משכילים, זיינען צו פיעל צובראכען, געקינסטעלט, ציקאלי־עטשעט אום צו קענען דינען פיר א פּאזיטיוון טיפּ. דאָס הייסט אזא טיפּ פון וועלכען מען קען עפּעם לעהרנען. דיא אינטעליגענץ איז איהם נעווען אבשטויסענד, און אללע זיינע כימפּא־טיען זיינען נעווען און בלייבען ער היים מיט'ן

אלטען דור, ביי וועמען ער געפינט גאנצע, מא־ראליש־געזונדטע, ניט געקינסטעלטע און ניט צו־בראכענע נאטורען. לינעצקי האט ניט געקענט געהן צוריק, ווי אבראמאוויטש. וואס ער האט איין מאל פעראורטהיילט, איז ביי איהם געווען פעראורטהיילט. דער קריזיז וואס האט איהם געמאכט אזוי פיעל צו ליידען, איז ביי איהם געווען און געבליבען א גיהנום, א תהו ובהו, א טאהל פון פינסטערנים און שטיקעניש און אונערטרעגליכע גייסטיגע יסורים. זיין ביטערע און שארפע סאטירע האט אנדערם ניט געקענט זיין וויא ביטער און שארף, וועז ער האט זיך נאר פאַרגעשטעלט יענע וועלט, יענע מענשען, וואס האבען איהם ארומגערינגעלט אין זיין יוגענד. און אזוי וויא אזא סאטירע האט זיך יעצט ניט געפאסט, האט ער גלאזען אין גאנצען יענעם ארט שרייבען, וועלכער האט איהם געמאכט בעריהמט און געגעבען א הויכען פלאץ אין דער אידישער ליטעראטור.

זיינע פובליציסטיש־נאציאנאלע ארטיקלען און איבערזעצונגען האבען ניט געהאט קיין ער־פאלג. אין דיעזער ארט ליטעראטור האבען איהם פערדונקעלט אינגערע שרייבער, מיט הייכערע בוזט, וועלכע האבען געהאט וועניגער טאלענט פון איהם, אבער זיי האבען בעסער געוואוסט דעם געגענשטאנד איבער וועלכען זיי האבען גע־שריעבען, און זייער שפראכע איז געווען איינ־פאכער און קלאהרער.

לינעצקי זעהט אז זיין שטערן פערגעהט, אז ער וועלט פערגעסען. ער האפט זיך פון וואנען דאס קומט. דאס קומט דערפון וואס ער האט זיך געניומען ניט פיר זיין זאך. אזוינע זאכען, וויא איבערזעצען גרעיכ היסטאריע, שרייבען נאציא־נאלע ארטיקלען — קענען טאהן צעהנדליגע אנדערע שרייבער, מיט וועניגער טאלענט וויא ער.

ער האט זיך בעריהמט געמאכט אלס כאטי־ריקער און אלס כאטיריקער קען ער וויעדער־ערווארבען זיין רעפוטאציע. און לינעצקי הויבט אן וויעדער צו שרייבען אויפ'ן אלטען שטייגער, וויא אין „פוילישען אינגעל". דער צאהן, דיא ענטטוישונג, דיא ביטערקייט, וואס עם האט זיך געפיהלט בשעת נאך דיא פאגראמען, האט זיך שוין א ביסעל איינגעלייגט, א ביסעל צוגע־טעמפט געווארען. רוהן געזאהנהייט. דער לעבען איז וויעדער געגאנגען זיין פאלען, אבער געווהנ־ליכען שטראם. מען האט זיך געקענט ערלויבען וויעדער שרייבען „צום לאכען און שפאס צו מאכען". און לינעצקי שרייבט זיין „וואהרים אין כרויז", שרייבט זיין „ניט טויט, ניט לעבעדיג". אדער „דעם פוילישען אינגעל'ס זוהן". מיר גע־פינען אין דיעזע ווערקע כמעט דעם יעלבען זאלציגען הומאר, דיא אריגינעלע שפראכע פון דעם אמאליגען לינעצקי, אבער—א מאדנע זאך! זיי מאכען ניט דעם איינדרוק, וואס א מאל. לעזענדיג דיזע ווערקע קענען מיר שוין ניט אזוי הארציג לאכען און צו דער זעלבער צייט פיהלען אזעלבע טיפע שמערצען, וויא א מאל, בשעת מיר האבען צום ערשטען מאל געלעזען זיין „פוי־לישען אינגעל".

פאר וואס זשע איז דאס ?

דאס ערקלערט זיך גאנץ אויפאך. לי־נעצקי'ס כאטירע איז א פראדוקט פון זייער איי־גענע ליידען, א פראדוקט פון יענער וועלט, וואס האט געהאט אויף איהם א דירעקטען איינפלוס, האט אויסגעארבייט אין איהם זיין פסיכאלאגיע און טאלענט. פון אירן זייט האט זיא איהם גע־בראכען, געקאליטשעט, פון דער אנדערער זייט, געצוואונגען צום פראטעסט און קאמפף דורך שפאס און בייסענדע כאטירע. און וויל דער „פוילישער אינגעל". איז געווען א לעבעדיגע קאפיע פון'ס לעבען, האט ער געמאכט אזא שטארקען רושם. ניט אזוי איז אבער געווען דער פאל מיט דיא ווערקע וואס ער האט נעשריע־בען אונגעפעהר 25, 30 יאהר שפעטער, וויא „דער פוילישער אינגעל". דאן האט זיך לינעצקי ניט געפונען אונטער דעם דירעקטען איינפלום פון דיא ארומיגע אומשטענדען. יענע וועלט, דיא וועלט פון דעם „פוילישען אינגעל" איז שוין פערשוואונדען. זיא לעבט נאך ערטער וויין אין דונקעלע, פערשלאגענע ווינקלאך, אבער —נאר אלס אויסנאהמע. און וואו דער חכידישער פא־נאטיזמוס עקזיסטירט — האט ער שוין ווייט ניט דיא מאכט, וואס מיט דרייסיג, בערציג יאהר צוריק. יעצט וועט קיין חכידישער אינגעל, וואס הויבט אן צו קריעגען פרייע געדאנקען, ניט זו־כען קיין שוין ביי דער פאלציי פון זיינע פא־נאטישע עלטערן אדער קרובים.

לינעצקי האט, אהן א צווייפעל, אויך גע־וואוסט. אז וועז ער האט געשריבען דעם „וואהרים אין חריזן", איז דיא וועלט געווען ניט דיא זעל־בע וויא אין דער צייט פון „פוילישען אינגעל". נאר זיין נאמען האט ער בעקומען דורך דער שארפער כאטירע פון'ס „פוילישען אינגעל" און נאר דורך אזא כאטירע האט ער געקענט וויעדער ערווארבען זיין אמאליגע רעפוטאציע. און דא זעהן מיר א זיינדערבארע ערשיינונג. לינעצקי קאפירט זיך אליין. זיין „וואהרים אין חריזן" און „ניט טויט, ניט לעבעדיג" איז ניט מעהר וויא א אבערגעצויגענער „פוילישער אינגעל". דאס צוויייטע ווערק דיר נאך א נאמען: „דעם פוי־לישען אינגעל'ס זוהן". אבער אייגענטליך, איז דאס ניט דיר זוהן, נאר פשוט טאקע ער, דער „פוילישער אינגעל", אליין. די זעלבע אומנעבונג.

דיא זעלבע ערציהונג, דיא זעלבע דעספּאטיע, דונקעלהייט און נארישקייט מיט אלע „פּישׂטשעווקעס", אזוי וויא עס וואלט נאר ניט אוועק א פּיערטעל יאהרהונדערט, אזוי וויא אין דעם לעבען פון דיא רוסישע אידען וואלט ניט פּאכירט פּיין שום פּערענדערונג!

נאר אין זאך פון דעם וואס לינעצקי האט געשריבען אין דער צווייטער פּעריאדע פון זיין ליטעראריש טהעטיגקייט, מאכט זעהר א שטארקען איינדרוק און דערמאנט דעם לינעצקי פון א מאל פון דעם „פּוילישען אינגעל". דאס איז זיין העדע, וואס ער האט געהאלטען מיט פּופּצעהן יאהר צוריק אויף זיין 25-יעהריגען ליטערארישען יובילעאום אין אדעס. דאס איז א פּאנטאסטישע רייזע דורך זיין לעבען, דורך א אידישען משכיל'ס צובראכענעם, צוקאליעטשעטען לעבען. דאס איז דער עצם תוך, דיא קווינטעסענץ פון דעם „פּוילישען אינגעל". קיין הומאר איז שוין דא ניטא, נאר א פּערצווייפעלטער קרעכץ, א פּרוך, א העלישער שטראם פון זוריגען צארן. יעדעס וואָרט בדענט און שטעכט אין פּילט אן דיא הארץ מיט אומעט און יכורים אהן א סוף. דא רייכט זיך אוים א זיפץ און א קלאג פון א בעלעידיגטע הארץ: ער האט אזוי פיעל געליטען אין געקעמפּפט, און דא זיינען געקומען אנדערע, וואס האבען גאר ניט געוואוסט פון אזוינע יכורים אין אזא קאמפּף, און האבען פּערנומען זיין פּלאץ. און ער, דער קעמפּפער, וואס האט אויפגעוועקט דעם אידישען גייסט פון זיין טויזענד־יעהריגען פּערס'כושפּ טען מרה־שחירה'דיגען שראף איז פּערגעסען, פּערוואָרפען, פּערלאָזען...

טרויעריג איז ווירקליך דער שיקזאל פון א אידישען שרייבער. אויף דעם יובלייאום'ס פּיי־ער וואס דיא אדעסער ליטעראטען און מעצענאטען האבען געפּראוועט לכבוד דעם גרעסטען אידישען כאטיריקער און איינעם פון דיא מיטהיג־סטע השכלה־קעמפּפער, האט מען קוים צוואמענגעקליבען עטליכע צעהנדליג רובעל, אית ארויס־צוגעבען דיא העדעם וואס זיינען דארט געהאלטען געוואָרען. דיא העדעם און דיא בעשרייבונג פון דעם יובילעאום האט מען אריינסגענומען, אום דער רווח פון דעם ביכעל זאל דינען אלס א פּאנד ארויס צו געבען לינעצקי'ס געזאמעלטע ווערקע וואס זאל איהם דיענען פּאר א שטיצע אויף זיין עלטער. עס איז אבער שווער צו זאגען אויב דער ביכעל האט ווירקליך געהאט בעלנים צו קויפען עס, און אויב דיא ארויסגעבער דער פּאבען אריינסגענומען אפילו דאס וואס עס האט זיי געקאסט הרוקען... דער גרעסטער אידישער כאטירי־ער און דער קעמפּפער פּיי־השכרה איז יעצט צו זייער עלטערע יאהרען געצייא־נעט. אזוי וויא אין דער יוגענד, וויא זיין נאנצען לעבען, צו קעמפּפען מיט דער בי־טערער נויטה.....

יא, טרויעריג איז דער שיקזאל פון א זשאר־גאָנישען שרייבער!

* * *

פיר דיא וואס האבען ניט געלעזען לינעצ־קי'ס „פּוילישען אינגעל" וועלען מיר דא געבען אן אויסצוג, וואס כאראקטעריזירט זיין הומאר און דיא פּארמען, אין וועלכע דער געוועלשאפּט־ליכער און גייסטיגער לעבען פון דער אידישער יוגענד האט זיך אויסגעדריקט דאן:

.....„אכרו חג פּארן פּאהרען איז געקומען צו מיר א גאנצע חאפּטע יונגע לייטלאך מיט בחורים, מיט עפּעס א מין ספּר אונטער דער פּאכווע און זאָגען מיר: באשר איך וועל דא אין גיכען א"ה ווערן א קראקאדילעווקער יונגער מאן (א גדילה אויף מיר!....), ווילען זיי, איך זאל מיך אייגשרייבען אין דעם פּנקס פון זייער חברה „אסור לדבר בשבת"! מיט'ן דרך הטבע בין איך באלד מוסכם געוואָרען דא־רויף אין זיי האבען מיר פּאָרגעלייגט אלע תקנות פון דעם פּנקס, אות באות.

פּנקס דחברה אסור לדבר בשבת.

ואלו הן התקנות:

א) פון נאך נ'יכטבענשען ביז נאך הבדלה טאר מען ניט אויסריידען קיין שום דבר חול, אפילו פון פּקוח־נפּש וועגען...

ב) דיא דברי חול, וואס כאפּען זיך ארויס בייס דאוונען מחמת התלהבות אין עבודת הבורא, זאל מען באלד נאך זיי אויסשפּייען און זיי זאָגען אויף לשון קודש, כדומה למשל! דיא וועדער: „טאטע זיסער" זאל מען זאָגען: „אבימתוק", „לע־רעדיגער פּאָמער" — „אבי חיים", „אלמעכטיגער גאָט" „כל מעשה אלקים", וכדומה"...

ג) דיא גאנצע צייט וואס מי איז אין מרחץ ערב שבת, איז דאָ ניט כדאי צו ריידען לשון קודש, זאל מען גאָ לחלוטין שווייגען, א חוץ דיא וועדער: „מקוה", „הכנות" און „בית הכסא".

ד) אפילו ק'ן פּראָסטע נעמען זאל מען ניט רופען אום שבת. א שטוייגער: נחום'צע, איציק, הערשקע, יאָסעלע, מעכצע, קרוינצי, גאָלדע, זיסעל, וכדומה... זאל מען רופען: „אחרי־אל", רותחין, צבי פּרה, הן־סלה, אותי־אל; עטרה, זהובה, כתוקה, וכדומה.

ה) נויטיגע וועדער, וויא אין לעבען ארויז זאל מען אויספיהרען אויפ'ן וואונק, און גאָר בייא נויטה מעג מען זאָגען: „א, נאָ".

ו) אלע שבת'דיגע מאכלים זאָלל מען אויך נאָר רופען אויף לשון קודש, למשל, פּארפּעל, ציי־מעס, לעבעדליך, קיגעל, וכדומה: „לפּני־מלא", אל־מה, חי־ושר, פּרה־מרה א. ז. ו.

ז) אז א גוי וועט עפּעס פרעגען זאל מען איהם עכשפּערן: אסור לדבר בשבת. אז ער וויל אבער שלאָ־

גען, זאָל מען איהם זאָגען: רשע, שאבעש!... און איהם ווייזען מיט דיא פינגער אויפ'ן מויל....

ח) אלע חברה־לויט זיינען מחויב איבערצוגיבען אויפ־ עם אויגם דעם אנדערן אלעס, וואָם אימיצען וועט אויפאלען א מין שווערע העתקה אויף לשון קודש וועלכע און מען איז מחויב יומם ולילה צו טראכטען אזעלכע וועלטער, וויא למשל: מויל־מעהל —פה קמח, אונטער־חזן — חזן אחור, שטרויטעל — הבן־ קמח: זייגער — יונק הוא.... וכדומה.

ט) דאָם גלייכסטע איז מע זאָל זיך גאָר אָב־ האלטען פון רעדען אום שבת אפילו לשון קודש און נאָר זעהן אויסקומען אויפ'ן וויגק און מיט פערשי־ דענע סימנים, למשל: אפילו אויף אונטער־חזן איז אלץ גלייכער צו האלטען איין האנד אונטערן גאָר־ געל און דיא אנדערע ביים אחור.

י) נאָר דעם רבין מאָג מען און מען איז מחויב צו ענטפערן אויף פראָגסט אידיש ווארום שבת איז נאָר „אות הוא לעולם", וצדיק יסוד עולם!....

לאכט ניט פון דער דאָזיגער קאָנסטיטוציאָן און דער דאָזיגער חברה. דאָם איז ניט ציים לא־ כען! זעהט וויא פיעל איינפעלע, וויא פיעל גייס־ טיגע ארבייט דא איז פערוועגדעט, ווי פריה און וויא שטארק דא איז דיא שטרעבונג צו א גע־ זעלשאפטליכען און אידיאלען לעבען, און אין וואָם פאר א צודרייטע, פערקריפעלטע פאָרם די־ זע עדלע שטרעבונגען גיסען זיך אוים און מוזען זיך אויסגיסען אין דעם ענגען, שטיקענדען גהע־ טא.... איז דאָם ניט א טראגעדיע, א טיפע טרא־ געדיע פון דעם צווייטויזענד יעהריגען גלות?...

וועניגער פון א האלבען יאָהרהונדערט איז אוועק זינט יענער צייט וועז דער אידישער גע־ זעלשאפטליכער לעבען האט זיך נאָך געקענט אויסדריקען אין אזא צוקאליעטשעטער פאָרם, און דאָם אידישע גהעטא איז ניט צו דערקענען. די אידעשע יוגענד אָרגאניזירט זיך יעצט ניט אין חברות „אסור לדבר בשבת", נאָר אין פעראיי־ נען מיט געזונדטע שטרעבונגען, מיט שטרעבונ־ גען אויפצולעבען דאָם אידישע פאָלק צוזאמען מיט אלע אונטערדריקטע נאציאָנען, מיט דער גאנצער אונטערדריקטער און ליידענדער מענש־ הייט.... דער חסידישער „חניאָקיל", וואָם האָט זיך געגריבעלט, וויא אזוי צו געפינען א לשון קודש'דיגען טייטש אויף קוגעל, אום ער זאָל חלילה ניט דארפען ריידען אום שבת קיין דברי חול, האָט שוין איצטער געפונעז דעם ריכטיגען אוסדרוק צו זיינע דונקעלע, אָבער דאָך ער־ האבענע געפיהלען. ער האָט געפונען דעם אויס־ דרוק צו זיין טויזענדיעהריגען דונקלען שטרעבען אין דיא גרויסע עֶרהאבענע אלמענשליכע אידע־ אלען, אין דעם גרויסען אלמענשליכען פריי־ הייטם קאמפף, אין וועלכען ער שטעדט ניט אליין אין פעלד...

ווי שטארק דער קאמפף איז ניט יעצט, איז ער דאָך פיעל ליכטער וויא דאן איז נעווען דער קאמפף פיר השכלה, וועז איהרע קעמפפער, דיא משכילים, זיינען געווען שיטער און צי־וואָרפען: אחד בעיר ושנים במשפחה. נאנין אָפט זיינען זיי געשטאנען איינזאם אין פעלד, ארומגערינגעלט פון דיקע פינסטערנים פון אינוועניג און פון דרויסען....

אזא קעמפפער איז נעווען יצחק יואל לינעצ־ קי, און וועז איהר וויילט וויסען — און וויסען מוזט איהר דאָם! — אין וועלכע אומשטענדע עם איז פאָרגעקומען דאן צו קעמפפען, ווי שרעק־ ליך יענע אומשטענדען זיינען נעווען, דאן מוזט איהר לעזען זיין מיסטערווערק דעם „פוילישען אינגעל", וועלכער צוזאמען מיט סמאָלענסקין'ס „קבורת חמור" און לילינבלום'ס „חטאות נעורים" זיינען די בעסטע, טאלענטפאָלסטע שיל־ דערונגען פון יענער טרויעריגער, שרעקליכער, אָבער דאָך אינטערעסאנטער עפאָכע.

א. ליטווין.

דער נביא

איך בין פראָפעט: איך קען און זעה
דעם מאָרגען ליכטיגער, וויא היינט;
איך טראָג דאָם פאָהן פון גאָט'ס ארמעע —
עם ציטערט אשמדי דער פיינד.

און גאָט'ס ארמעע איז איבעראל,
דאָם פאָהן איז רויט, ס'גיוועהר איז ניי —
איך בין דער פעלדמארשאל
און פיהר קריעג מיט אשמדי.

י. ל. פרץ.

רוסישע קריטיקער

I

וו. ג. ביעלינסקי

(שלוס.)

ין אָנפאנג 1838 איז ביע־ לינסקי געוואָרען רע־ דאקטאָר פון דעם בעס־ טען רוסישען זשורנאל פון יענער צייט „מאָס־ קאָווסקי נאבליודא־ טעל" און דאָן האָט זיך אָנגעפאנגען דער דרי־ טער פּעריאָד פון זיין ליטעראריישער טהע־ טיגקייט. פון פיכטע'ס לעהרע איז ער איבער־ גענאנגען צו דעם רעאקציאָנערסטען פונקט פון העגעל'ס פילאָזאָפיע, וועלכער לויטעט דאָס „אלעס וואָס עקזיסטירט אין דער ווירקליכקייט איז פערנינפטיג און נויטהוועדיג".

דיא שטרעבונג און הויפט אויפגאבע פון זיין זשורנאל איז דארום געווען צו פּרעדיגען, דאָס יעדער מוז אין אלע פּרטים זיין ציפּריע־ דען מיט דער ווירקליכקייט. וויא שלעכט זיא זאָל ניט זיין, דאָס מיר דארפען קוקען אויף איהר אלס אויף א געזעצליכען און פערנינפטיגען פאקט און דאָס מיר קענען צו איהר בשום אופן ניט האָבען קיינע תרעומות, פארוואָס זיא איז אזוי. און ניט אנדערש.

זיין פריהערדיגער אידעאליזמוס איז אזוי אין גאנצען פערשוואונדען.

„העגעל, שרייבט ער, האָט פיר אונז געפּעגט א נייע וועלט. מאכט איז רעכט און רעכט איז מאכט... איך האָב יעצט בעגריפען, אז עס איז ניט פּאראן קיין ווילדע מאטעריעלע קראפט, עס איז ניט פּא־ ראן קיין הערשאפט פון'ס שפּיגל און שווערד, עס איז ניט פּאראן קיין צופעליגער און פרייער ווילען ביי מענשען — און איך בין געוואָרען אויס אפּי־ טרופּוס איבער דער מענשהויט.... דיא ווירקליכקייט, דיא ווירקליכקייט! דיזע וועלט וועדערהאָלּ איך אויפשטעהענדיג און לייגענדיג זיך"...

און יעצט, וויא פריהער, מעסט ביעלינסקי דיא ליטעראטור מיט'ן ארשין פון זיין נייער פיליאָזאָפיע.

די אמתע שעהנהייט פון פאָעזיע בעשטעהט אין איהר קינסטליכער פארמע, אין איהרע עס־ טעטישע בילדער, אין איהר מוזיק, אָבער אין קיין פאל ניט אין איהר אינערליכען אינהאלט. דער פּאָעט אָדער שרייבער קען ניט שרייבען מיט א געוויסע טענדענץ צו גונסטען פון דיזע אָדער יענע שטרעמונגען און פאקטען אין לעבען; ער האָט מיט קיינע אידעאלען ניט צו טאָהן, ער שטייט העכער פון זיינע סוביעקטיווע שטרע־ בונגען און פארטיי אינטערעסען. דער פּאָעט שרייבט נור דאן, וועז זיין מוזע צווינגט איהם צו שרייבען, וועז זיין נשמה איז פול מיט עס־ טעטישע געפיהלען. דעם פּאָעט'ס נשמה איז בריים, וויא דיא נאטור זעלבסט: פון איין עק ערד אטהעמט דיא נאטור בלויז מיט קעלט, אלעס איז פארפראָהרען און טויט, וועהרענד אויף אן אנדער פּלאץ, ביי'ם עקוואטאָר, ברענט זיא אלעס מיט אן אונערטרעגליכער היץ. אין צפון זייט איז זיא א שרעקליכער קמצן און צווינגט דיא מענשען צו ארבייטען שווער און ביטער, מיט'ן שוויים און מיט בלוטיגער גע־ פאהר, וועהרענד אין דרום זייט שענקט זיא מילד איהרע מתנות, נאָר איז דערפאר רייך מיט פיעלע אנשטרענגדע קראנקהייטען, פון וועלכע מענשען פאלען, וויא דיא פליגען, מיט פערשיע־ דענע שלאנגען און ווילדע חיות און ד. ג.

דאָס זעלבע איז מיט דער ריינער קונסט. זיא דארף זיין אלזייטיג, און וויא א שפּיגעל אָפּשיינען אין זיך דיא ווירקליכקייט. איהר אויפ־ גאבע איז ניט צו בעשעהנען און בעפוצען דאָס לעבען. נאָר אויסדריקען וויא עס איז אין אמת'ן. דער פּאָעט דענקט דורך בילדער.

„דיא פּאָעזיע האָט אָבער ניט קיין צווענק אוי־ סער זיך; זיא איז אליין א צווענק אן אוֹן פיר זיך. א פּאָעטישער בילד איז דארום ניט קיין זייטיגע זאך פאר דעם פּאָעט, ניט קיין מיטעל, נור דער צווענק זעלבסט. זאָגסט וואָלט דאָס ניט גענוגן קיין בילד, זאָגדערן א סימבאָל.... און דארום נעהמט זיך קיין אמת'ר פּאָעט קיין מאָהל ניט אונטער צו ענטווילקלען דיזע אָדער יענע אידעע, ער שטעלט זיך ניט כפּי־ צייעלע אויפגאבען: אָהן זיין וויסען און ווילען ווערען געבאָרען אין זיין פאנטאזיע בילדער, וועלי־ כע פער'כשוף'ן איהם מיט זייער פראכט, און דאָס וואָס ער אליין זעהט, גיט ער איבער אין אזעלכע

בילדער, וועלכע יעדער קען זעהן.... דער פּאָעט מאַהלט דיא מענשען ניט אזוי, ווי אזי וואָלטען בעדארפט זיין, לויט זיין וואונש, זאָנדערן ווי זיי זיינען אין אמת'ן"....

דער עיקר איז אָבער ניט דיא טהעמא, אויף וועלכער דער פּאָעט שרייבט, ניט דער אינהאלט, נאר דיא אויסערליכע פאָרמע, דיא שהנקויט פון יעדן ווערק. אויף דער פראגע: ווי קען דער פּאָעט זינגען, וען אלעס ארום איהם ווייזט, ווי קען ער זיך פערנעהמען מיט זיינע פאַנטאזיעס, וועהרענד אויף דיא גאַסען שטורמט א רעוואָלוציאָן און בלוט גיסט זיך ווי וואסער? אויף דיזעז פראגע ענטפערט ער מיט דיא בעווואוכטע וועדטער פון פּושקינ'ס פּאָעט:

מרעט אָפּ! וואָס פאר עסקים
האָט דער פריעדליכער פּאָעט מיט אויך?....
ניט פיר דעם לעבענ'ס רעיס,
ניט פיר זערבסטליעבע, ניט פיר מלחמות —
מיר זיינען געבאָרען פיר דעם רוח הקודש,
פיר זיסע טענער און היוליגע תפילות!....

אויף שילל'ער'ן פאלט ביעלינסקי אָן, ווי אויף א „פּערזענליכען פיינד" פאר זיין סובייקטיוען מאָראלישען שטאנדפונקט.

„איך האָס איהם, שרייבט ער, פאר דער שרעקליכער אידעע, וועלכע ער פּרעדיגט וועגען פלוכט און העלדישקייט, וועגען ערהאבענעם קאמפּף מיט דער ווירקליכקייט און ז. ו. איך האָס איהם, ווייל א פּערזענליכען פיינד, פאר זיינע אידעען, פיר וועלכע איך האָב א מאָל געקעמפּפט און שרעקליך גע־ליטען".

און ניט נאָר דערפאר אליין פאלט ער אָן אויף שילל'ער'ן. שילל'ער איז נאָר קיין פּאָעט ניט, זאָגט ער. „זיינע סימבאָלען און אלעגאָריען זיינען ביי מיר ניט קיין פּאָעזיע, זאָנדערן דאָס אָפּ־לייקענען פון פּאָעזיע, איהר ערניעדערונג און פערניכטונג".

מיר מוזען בעמערקען, או קיין נאָלדענעם מיטען האָט ביעלינסקי קיינמאָל ניט געוואוכט, דאָס איז ניט געלעגען אין זיין כאראקטער. אלס שטארקפיהלענדער פּאָעט און טרייער קעמפּפער פאר אמת, האָט ער געקענט ענטווידער ליעבען, ליעבען מיט דער גאנצער נשמה, מיט'ן גאנצען פייער פון זיין רוין הארץ, אָדער פיינד האָבען און האָבען בתכלית השנאה, ווייא פּערזענליכע פיינד. און אלס אזעלכע פיינד האָט ער, אויבער שילל'ער'ן, נערעכענט אויף דיא פראנצויזישע שרייבער. אין דיזעזען פערי־אָד פעראכטעט ער און האָט אמת פיינד „דיא פראנצויזען" דער־פאר, וואָס זיי פיהרען אריין אין דער ליטעראַ־טור אלע כלייניכע אינטערעסען, צייטליכע פראגען, אונווירדיגע פאָכיריגזען, וועלכע מען בעגעגענט אויף יעדען טריט אין שריפט.

„און ווירקליך, וואָס שטעלט מיט זיך פאָר דיא פראנצויזישע ליטעראטור? האָס ער געפרעגט. אין איהר שפיגלען זיך אָפּ אלע אינטערעסטען פון קלויניע כעקטשן, אונווירדיגע סיסטעמען, איבערגעהענדע פארטייען, טעגליכע פראגען.... עס איז ארויס אין פראנקרייך א נייער געזעץ, לאָמיר זאָגען, וועגען שטייערן, רעקרוטען, אקציעס — און מאָרגען חאָסטו שוין א גאנצע מחנה מיט ראָמאנען, צו וועלכע דיא לעזער כאפען זיך צו הייבט מיט דורשט, לייד־נע־שאפטליך, נאָר מאָרגען פארגעסטען זיי דיעזע און נעהמען זיך צו אנדערע. ניין! ניט דאָס איז אמת'ע פּאָעזיע: איהר אינהאלט דארף זיין ניט קיין טא־געס־פראגען, נאָר פראגען פיר הונדערטער יאָהרען; ניט קיין אינטערעסטן פון איין לאנד, זאָנדערן פון דער גאנצער וועלט; ניט דיא עקזיסטענצין פון פאר־טיעין, זאָנדערן דער שיקזאל פון דער גאנצער מענש־הייט, ניט אזוי איז אן אמת'ער מאהלער: אין וואונדערבארע בילדער פערווירקליכט ער דיא גרעס־ליכע אידעע נור פיר דער פּאָעזיע זעלבסט און ניט פיר וועלכען עס איז אויסערליכען צוועק, וועלכער איז איהר פרעמד".

דיא לעזער קענען דיא לעצטע וועדטער בע־טראכטען אלס א וויעדערשפּרוך מיט דעם וואָס מיר האָבען גרוזאָמט אויבען. נעמליך: דאָס דיא קונסט מוז, נאָך ביעלינסקי'ס מיינונג, דיענען אלס א שפיגעל פון דעם ווירקליכען לעבען, דאָס דער פּאָעט אָדער מאהלער מוזען פאָרשטעלען דאָס לעבען נאטור טרייי און עס בשום אופן ניט בעפוצען. ווייא זשע קומט עס אין אמת'ען, וואָס ער איז אזוי אש לחבה אויף „דיא פראנצויזען" באר זייערע ראָמאנען פון'ם לעבען?

אין אמת'ן אָבער איז דאָ ניטא קיין ווייע־דערשפּרוך, ווייל דיא פראנצויזישע ליטעראַ־טור, טראָץ דעם וואָס זיא איז בעגרינדעט אויף פאקטען פון לעבען, איז אונמאָראליש אין העכסטן שעדליך, נאָך זיין מיינונג. דיא וועדק פון דער „אבשייליכער" פראנצויזישער ליטעראַ־טור, מיינט ער, זיינען אונמאָראליש ניט דער־פאר, ווייל זיי שטעלען פאר העכליכע בילדער פון זנות, מאָרד, גניבה און גזלה, נאָר דערפאר, ווייל זיי שטעלען זיך אפּ מיט א בעזאָנדערע ליעבע אויף דיזע בילדער און פארנעהמען זיך נור מיט זיי. דאָס וואָלט אָבער נאָך ניט געווען קיין אונגליק, וען דיא שרייבער זאָלען חאָטיי באָלגען דיא פאָדערונגען פון קונסט, וועלכע עזיכטירט נור כיר זיך. דיא שרייבער וועלען אָבער דורכפיהרען זייערע פערזענליכע איבער־צייגונגען, זייערע אידעאלען, אין דראָם פאר־ליעבט זייער מאהלעריי דעם אמת'ן, וועדטה, ווייל זיא איז געווען ניט דער „זעלבסט־צוועק", זאָנדערן פיר אן אויסערליכען צוועק, צוליעב וועלכע דיא פאקטען וועדען געמאָלען ניט ריכ־טיג א'ן איבערטריבען.

„ביי שעקספיר'ן געפינען מיר אויך דיא זעל־בע שלעכטע זייטען פון לעבען, שרייבט ער, נאר ביי איהם פארלעצען זיי ניט דיא עסטעטישע און מאראלישע געפיהלען, ווארום צוזאמען מיט זיי זעהן מיר אויך דיא גוטע זייטען, און איבערהויפט דארום, ווייל שעקספיר אליין טראכט ניט און ווייל נאר ניט ענטוויקלען אדער איבערצייגען; ער זוכט נור פארצושטעלען דאס לעבען, ווי א עס איז".

נאר העכער פון אלע פאעטען איז, נאך זיין מיינונג, גיעטהע.

„גיעטהע'ס גרויסע חאט גיעלעכט איבערהאל, אלעס חאט ער גיפיהלט און געזעהן, און דארום חאט ער ניט גיקענט זיין שמאל, אויננזייטיג, אדער צושטעהן צו וועלכע ניט איז לעהרע, סיסטעם, פארטיי. ער איז אלזייטיג ווי דיא נאטור, וועלכע ער חאט ליי־דענשאפטליך ליעב גיהאט און טיף פערשטאנען".

אין זיין ארטיקעל וועגען מענצעל (א בע־ווא־סטער דייטשער קריטיקער), וועלכען ער חאט אנגעשריעבען ספעציעל צו פערטהיידיגען גע־טהע'ן פון זיינע קריטיקער, און הויפטזעכליך פון מענצעל'ס פארווירפע, ווארום דער גרויסער דייטשער דיכטער איז געווען גלייכגילטיג אין אלעם וואס איז פארגעקומען אין דייטשלאנד, שרייבט ער:

„עס פערדריסט מענצעל'ן, ווארום דייטשלאנד איז אזוי ווי עס איז, און ניט אזוי ווי איהם ווילט זיך עס זאל זיין. דאס איז פונקט אזוי ריכטיג און קלוג, ווי איינער זאל צושטעהן צום צוויי־טען מיט טענות, ווארום ער חאט בלאנדע האר און ניט קיין שווארצע, ווייל איהם וואלט זיך וועלען, אז יענער זאל האבען שווארצע האר..... דיא הויפט אידעע פון מענצעל'ס קריטיק אויף גיטהע'ן איז, ווייל ער דענקט, אז דיא קונסט מוז דיענען דער גיזעלשאפט. אויב איהר ווילט, דיענט זיא טאקע דער גיזעלשאפט דורך דעם וואס זיא דריקט אויס איהר גיוויסטען און שפויזט דעם גיסט פון מענשען מיט ערהאבענע אינדריקע און עדעלע גידאנקען וועגען אלעס, וואס איז שעהן און עדעל. נאר דיא קונסט דיענט דער גיזעלשאפט ניט אלס א מיטעל, וועלכער עקזיסטירט ספעציעל צוליעב דער גיזעל־שאפט, זאנדערן אלס עטוואס וואס עקזיסטירט אן און פיר זיך. דיא קונסט חאט אין זיך זעלבסט איהר צוועק און איהרע אורזאכען".

אויסער גיטהע'ן פערגעטערט ביעלינסקי אויך דעם בעריהמטען רוסישען פאעט פושקין. און עס איז שווער צו זאגען, וועמען פון זיי ביי־דען שעצט ער העכער. נאך זיין מיינונג איז פושקין אויך א מוסטער פון אמת'ער פאעזיע און רייניר קונסט. אלס א מאהלער, איז פושקין דער גרעסטער פאעט אין דער וועלט; זיין אב־יעקטיוויזמום חאט צו זיך קיין גלייכען אין איז ביי קיינעם ניט אזוי ענטוויקעלט, אייסער פי־לייכט ביי שעקספיר'ן.

אין דיעזען פעריאד חאט ער אויך מיט התלהבות, מיט א מין פאנאטיזמום פערטהיי־דיגט דיא פינסטערע רוסישע ווירקליכקייט, דעם גרויזאמען דעספאטיזמום. מיט זיין גע־וואהנליך שארפע קריטיק חאט ער געגאסען פעך און שוועבעל אויף דיא בעריהמטע רוסישע רע־גיאקוציאנערען הערצען און אגאריאו, וועלכע האבען דאן שוין געהאט זיך אפגעזאגט פון אב־סטראקטנע טהעאריען און מעטאפיזיק, אום צו שטודירען פערשיעדענע עקאנאמישע און פאלי־טישע פראגען.

זיין איינפלום אויף דיא לעזער איז געווען אזוי אונגעהויער גרויס; זיין עסטעטישער גע־שמאק וועגען אמת'ע קונסט און ליטעראטור זיי־נען געווען אזוי בעליעבט און געשעצט ביי זיי־נע פערעהרער, דאס אפילו נאכדעם, ווי ער אליין חאט מיט דיא שארפסטע און ביטערסטע ווערטער פערדאמט זיינע אסטאליגע „שמויגיג און ניעדערטרעכטיגע ווערטער", האבען זיינע תלמידים און אנהענגער ניט אויפגעהערט צו רעכנען זיי פאר הייליג און געקעמפפט געגען זיין נייע שטרעמונג.

דיזער פעריאד איז כמעט דער ווייכטיגסטער אין זיין ליטעראריישער טהעטיגקייט. שוין ניט רעדענדיג וועגען דעם, דאס פיעלע פון זיינע מיינונגען וועגען קונסט און ליטעראטור, פיר וועלכע ער חאט דאן געמוזט קעמפפען, זיינען זעהר ווייכטיג און האבען נאך א קיום ביז הויינט, נאר אפילו זיינע פהלערן זיינען פאר אונז אינ־טערעסאנט און בעלעהרענד. ביעלינסקי איז געוען דער פארשטעהער פון דער רוסישער אינ־טעליגענציע אין זיין צייט; ער איז געווען ניט נור א פיהרער און א לעהרער, ער איז געווען אויך א פארקעמפפער פון דעם גרעסטען אין ווייכטיג־סטען טהייל פון דענקענדע מענשען אין רוס־לאנד, וועמעס אנשויאונגען און מיינונגען ער חאט אויסגעשפראכען, פערטהיידיגט אין פאר־שפרייט מיט זיין טאלאנטפאלע פעדער. אין ביע־לינסקי'ס פערזאן קענען מיר אלזא זעהן דיא גייסטיגע און מאראלישע פיזיאנאמיע פון דער רוסישער אינטעליגענציע אין זיין צייט.

דיא בעסטע ארטיקלען פון דיזען פעריאד זיינען: „מענצעל אלס געטהע'ס קריטיקער", „צרות פון שכל" (גריבאיעדאוו'ס קאמעדיע „גאריע אט אומא"), „דער העלד פון אונזער צייט" (פון לערמאנטאוו) און „געזאמעלטע ווערק פון א. מאלינסקי".

דער קריזיס פון העגעל'ס פילאזאפיע חאט ביי איהם אויסגעבראכען אין אנפאנג 1840. אויף

דעם האָבען הויפטזעכליך געווירקט צוויי זאכען: פון איין זייט דיא הייסע דעבאטען, וועלכע ער האָט געפיהרט מיט הערצען און אָגאריאָוו, און פון דער צווייטער זייט זיין נעהענטערע בע־קאַנטשאפט מיט דעם ווירקליכען לעבען.

עס איז אמת, אז ביעלינסקי האָט אימער ענערגיע פערטהיידיגט זיין מיינונג, וועלכע ער האָט גערעכענט פאר ריכטיג. ער איז אָבער געווען פריי פון דעם פאַנאטיזמוס, וועל־כער פּאראליזירט דעם מענשענס מוח און לאָזט אים ניט דענקען. זיין עהרליכקייט און ווירקלי־כע דורשט נאָך אמת האָבען אים שטענדיג געצוואונגען נאָכצודענקען און בעטראכטען די מיינונגען און ראיות פון זיינע געגנער. זיין איי־גענליבע האָט ביי אים קיין ראָלע ניט גע־שפיעלט. דיא פּאָרווירפע פון זיינע געגנער, אז ער איז ניט געבילדעט (ווייל ער האָט ניט געהאט קיין דיפּלאָם פון אוניווערזיטעט) און דאָרום בייט ער אזוי אָפט זיינע מיינונגען, האָבען אים קיינמאָל ניט אָבגעשראָקען. אים איז געווען טהייער נור דער אמת, און וואן דיעזע אָדער יע־נע סיסטעם האָט אויפגעהערט אים צו בעפרי־דיגען אין דיעזען הינזיכט, האָט ער געקעמפפט געגען איהר פונקט אזוי ענערגיש, וויא פריער פאר איהר. ער האָט זיך קיינמאָהל ניט געשעמט זיך מודה צו זיין אין זיינע פעהלערן און טעות'ן; עס איז געווען גענוג, אז אימעצער זאָל איהם בעווייזען, אז זיין שטאנדפונקט איז פאלש, אום ער זאָל פון איהם אין גאנצען זיך אָפזאָגען.

דאָס זעלבע איז מיט איהם געשעהן, וואן הערצע'נען איז געלונגען צו אויבערציינגען איהם אז דיא ווירקליכקייט און אידעאלען זיינען צוויי בעזונדערע זאכען, וועלכע זיינען זיך סותר איינע דיא אנדערע.

נאָר איין אמת'ען טויט קלאפ האָט זיין העגעליזמוס בעקומען ערשט אין 1840 אין פּע־טערסבורג, ווייל דאָרט האָט ביעלינסקי געהאט דיא ריכטיגע געלעגענהייט זיך ווירקליך בעקע־נען מיט דער וואהרהייט, מיט דער גרויזאמער ווירקליכקייט, ניט האָבענדיג קיינע מיטלען צום לעבען. דיא נויטה און דחקות, וועלכע ער אליין האָט נעליטטען, האָבען איהם געמאכט טיעפער פיהלען דיא צרות און לויידען פון זיינע מיט־מענשען. ער איז יעצט געשטאנען אין לעבענס־קאמפף ניט אלס א זייטיגער צושויער, וועלכער קען אלעס מעסטען און בעטראכטען פון א פיל־אָ־זאָפיישען שטאנדפונקט. זיינע נאָהענטע און די־רעקטע פערהעלטניסע מיט'ן לעבען האָבען איהם געצייגט, אז א מענש האָט אנדערע צוועק־קען און אויפגאבען, מעהר וויכטיגע אין נויטה־ווענדיגע, וויא דיא בעשעפטיגונג מיט עסטעטיק און רייגער קונסט. דיא ווירקליכקייט האָט איהם, דעם טרוימער, דעם היציגען פאָעט, וויא אניידערגעשטעלט אויף דער ערד און איהם גע־צייגט דיא שוואכקייט פון איהר באָדען. פון זיין גלייכגילטיגקייט צום לעבען, צו דיא גע־זעלשאפטליכע אינטערעסען, צו דיא פּאָליטישע און עקאָנאָמישע לאגע פון רוסלאנד איז קיין שריד ופּליט ניט געבליבען. אָנשטאָט דעם איז ביי איהם אויסגעוואקסען א נייער גרויסער אמת — דער סאָציאליסטישער אידעאל. און דאן האָט זיך אָנגעפאנגען דער פיערטער און לעצ־טער פּעריאָד פון זיין ליטעראריישער ארביט.

אויף וויא פיעל זיין נייער אידעאל האָט איהם בעהערשט, קען מען זעהן פון פאָלגענדען אויסצוג פון זיינעם א ברייף:

„איך לעב יעצט אויבער א נייעם עקסטרעם — דיא סאָציאליסטישע אידעע, וועלכע איז העוואָרען ביי מיר דיא אידעע פון אלע אידעען, דער „א" און „ת" פון אמונה און וויסענשאפט, זיא האָט אויב־געשלונגען ביי מיר דיא היסטאָריע, רעליגיאָן און פילאָזאָפיע און נור מיט איהר בעשטיים איך יעצט מיין לעבען, אייער לעבען און דאָס לעבען פון אלע מענשען, מיט וועמען עס קומט מיר אויס זיך צו בעגעגנען".

אויף דער ליטעראטור קוקט ער שוין ניט וויא פריהער. ער שטעלט זיך שוין ניט צופריעדען בלויז מיט דער אויסערליכער פארמע, מיט עס־טעטישע בילדער און מאהלערי. יעצט פאָדערט ער פון יעדען ליטעראריישען ווערק, אז עס זאָל אָפּשפיגלען אין זיך דיא מאָראלישע און סאָציאלע לאגע פון דער גע־זעלשאפט. אמת, ער זוכט אלין דיא הויפט סמנים פון פאָעזיע: אמת'ע בילדער און עסטעטי־שען גענשמאק, נאָר אויסער דעם פאָדערט ער הויפטזעכליך פון יעדען ליטעראריישען ווערק, אז עס זאָל אונז פארשטעלען, וויא וויט מענליך, דאָס ווירקליכע לעבען. דאָס בעסטע ווערק איז אזעלכעס וואָס ענטהאלט אין זיך מעהר וויכ־טיגע בילדער פון לעבען, וואָס דעקט אויף מעהר דעם פאָרהאנג פון דער פערדאָרבענער גע־זעלשאפט און רייסט אראָפּ דעם שלייער פון דיא מענשען'ס צבוע'סטוע און פאָלשקייט.

דער אונטערשיעד צווישען זיין יעצטיגער און פאָריגער מיינונג וועגען דיא אויפגאבען פון ליטעראטור איז אויף'ן ערשטען בליק ניט גע־נוג דייטליך. מיר מוזען דאָרום מאכען פאָלגענדע בעמערקונגען.

מיר וויסען שוין, אז אין דעם ערשטען פע־ריאָד פון זיין ליטעראריישער טהעטיגקייט האָט ביעלינסקי גענפאָדערט פון דיא שרייבער, זיי זאָלען זיך האלטען טרייער צום לעבען, צו דער־נאטור (זעה „צוקונפט", פעברואר, 1905), דיעזע פאָדערונג איז אָבער געווען ניט מעהר וויא א

פֿראטעסט געגען דער שטראָפונג פון דער דאָמאָקראַטישער רוכישער ליטעראַטור — געגען דעם אַנטיזשומום. אין דער ווירקליכקייט האָבן די ליטעראַרישע ווערק געהאַט א ווערטה אין זייער אויגען בלויז אזוי פיעל, ווי פיעל זיי האָבן אין זיך אָפּגעשפּיגלט דיא פּסיכאָלאָגיע און נאַטור פון איינצעלנע מענשען. איהם איז געווען טהייער זיין אידעאל דיא שטרעבונג פון יעדען מענשען צו ווערען אַן „אבסאָלוטער ווער", אונאבהענגיג פון דער געזעלשאפט. דיא פּערהעלטניסע פון דיא מענשען און זייערע בעציהונגען איינער צום צווייטען, דאָס כאָטישע לעבען, דיא גאנצע געזעלשאפט, אלס א קערפּערשאפט — דאָס האָט איהם וועניג אינטערעסירט און ער האָט עס ניט געזוכט אין ליטעראַרישע ווערק.

דער צווייטער פּעריאָד פון זיין טהעטיגקייט איז געווען, ווי מיר ווייסען שוין, אן אידעאליסטישער. פאר דיא בעסטע פּאָעטישע ווערק האָט ער געהאלטען דיא יעניגע, וועלכע פּרעדיגען „אייביגע אידעען", וועלכע ענטהאלטען אין זיך דעם פּאָעט'ס סוביעקטיווע שטרעבונגען און „הימלישע פאנטאזיעס". אויפ'ן לעבען האָט ער דאן נעקוקט צו אָפּטימיסטיש, ווי א מען זאָגט, דורך ראָזעווע בריללען. אין דיעזען פּעריאָד האָט זיך זיין פּאָעטישע נאטור ארויסגעזייגט און ענטוויקעלט ביז דער העכסטער מדרגה. ער פּאָדערט אז דער פּאָעט זאָל אריינלייגען אין זיין ווערק זיין גאנצע נשמה, זיין גאנצען איך. דאָס לעבען איז אלזא ביי איהם, פונקט ווי א פריהער, ניט דער עיקר, נאָר דער טפל.

דער דריטער פּעריאָד איז געווען אין גאנצען און אין אלע פּרטים דער געגענזאץ פון'ם צווייטען. דער מענש טאָר זיך בשום אופן ניט אריינמישען אין דעם גאנג פונ'ם לעבען און זוכען צו פערבעסערן דיא שלעכטע זייטען אָן אייגענע שטרעבונגען מיט דיא שטרעבונגען פון דער געזעלשאפט. אויף דעם דאָרף דער שרייבער האָבען בלויז סימפּאטהיע, לויבע און א געזונדטען פראקטישען געפיהל פון אמת, וועלכער מאכט ניט קיין חלוק צווישען איבערצייגונגען און טהאטען, צווישען פערפאָסונג און ווירקליכען לעבען.

ער פאָדערט שוין ניט פון דיא שרייבער, אז זיי זאָלען זיך פארנעהמען בלויז מיט „אייביגע אידעאָלען" און ענטפערן אויף פראגען פון הונדערטער יאָהרען. יעדער פאקט אין לעבען, יעדע ערשיינונג, יעדע פראגע פערדיענט בעטראכט צו ווערען אין דער ליטעראטור.

„איך טראכט יעצט פונקט אזוי ווענען לעבען, ווענען חתונה, ווענען דיענסט, מיט איין ווָאָרט, ווענען אלע בעציהונגען פון מענשען און געזעל־שאפט... פּפליכט, דער מאָראַליש־ער שטאנדפונקט פון מקריב זיין זיך פאר'ן צווייטען, פאָליטיק, חתונה אוים ליעבע, אוים רעכענונג, געפיהל און געשמאק פון שהנעס, אנשטענדיקייט; מיט איין ווָאָרט, אלע עכט פערשיעדענע בעגריפע האָבען בעקומען ביי מיר א ריכטיגען זינן, רייסען זיך שוין ניט צווישען ניט אזוי אָבער האָט ער געקוקט אויף לי־טעראטור, אין דעם לעצטען פערי־אָד. אין א גרויסע רייהע לאנגע ארטיקלען, אין וועלכע ער בעשפּרעכט און בעשטראָפט מיט זיין פייערדיגע פּעדער אלעם וואָס ער געפינט פאלשעם אין דער ליטעראטור און לעבען, זעהן מיר שוין ביעלינסקין אלס קריטיקער־פובליציסט. דיא גאנצע קראפט פון זיין טאלאנט וועגדעטע ער אָן, אום צו פּרעדיגען זיין נייעם אידעאל — דעם קאמפּפּמיט דער שלעכטער ווירקליכקייט, און זוכט אייניצופּאנצען אין דיא הערצער פון זיינע לעזער זיין פּאָמענדע לויבע צום אמת און שטורמענדען האם צו אונטערדריקער.

אין דעם זעהט ער יעצט דיא אויפגאבע פון זיין לעבען.

„מיר לעבען יעצט אין א שרעקליכער צייט, האָט ער געשריבען נאָך אין אָנפאנג פון זיין אי־נערליכער מלחמה מיט העגעליזמוס, דער שיקזאל האָט אונז אָנגעצויגען אין א הייליגען מאנטעל און מיר מוזען לויידען, אום עס זאָל זיין לויכטער צו לעבען אונזערע אויגיקלאָר".

אין זיינע פּאָריגע פּעריאָדען האָט ער גלויבט, אז א פּאָעט מוז זיין עפּעס א העבערער וועזען, אז ער שרייבט נור דאן, ווען עס רוהט אויף איהם דער רוח הקודש. אין זיין לעצטען פּעריאָד דענקט ער, אז עס איז זעהר לייכט אָנצושרייבען אן אמת טאלענטפּאלע ווערק.

„דער שרייבער דארף נור זיין א בירגער, א קינד פון זיין געזעלשאפט און זיין צייט, ער דארף נור בעגריפען דיא אינטערעסען פון דער געזעלשאפט אין צוזאמענבינדען זיינע אייגענע שטרעבונגען מיט דיא שטרעבונגען פון דער געזעלשאפט. אויף דעם דארף דער שרייבער האָבען בלויז סימפּאטהיע, לויבע און א געזונדטען פראקטישען געפיהל פון אמת, וועלכער מאכט ניט קיין חלוק צווישען איבערצייגונגען און טהאטען, צווישען פערפאסונג און ווירקליכען לעבען.

ער פאָדערט שוין ניט פון דיא שרייבער, אז זיי זאָלען זיך פארנעהמען בלויז מיט „אייביגע אידעאָלען" און ענטפערן אויף פראגען פון הונדערטער יאָהרען. יעדער פאקט אין לעבען, יעדע ערשיינונג, יעדע פראגע פערדיענט בעטראכט צו ווערען אין דער ליטעראטור.

„איך טראכט יעצט פונקט אזוי ווענען לעבען, ווענען חתונה, ווענען דיענסט, מיט איין ווָאָרט, ווענען אלע בעציהונגען פון מענשען און געזעל־שאפט... פּפליכט, דער מאָראַליש־ער שטאנדפונקט פון מקריב זיין זיך פאר'ן צווייטען, פאָליטיק, חתונה אוים ליעבע, אוים רעכענונג, געפיהל און געשמאק פון שהנעס, אנשטענדיקייט; מיט איין ווָאָרט, אלע עכט פערשיעדענע בעגריפע האָבען בעקומען ביי מיר א ריכטיגען זינן, רייסען זיך שוין ניט צווישען

זיך, נאָר שטעלען פון זיך פאָר א גאנצע געבוידע, אויו אלגעמיינעם בילד פון פערשיעדענע פארבען — דאָס לעבען, וועלכעס בעשטעהט פון אָהן אן ערך פיעל יסודות".

וויא מיר זעהן, שטעהט שוין פאר אונז ניט קיין אבסטראקטער פילאָזאָף מיט פערשיעדענע חקירות וועגען „אבסאָלוטנע פאָלקאָמענהייט", וועגען גייסט, מאטעריע און „געטליכע" אידעען, מיר זעהן שוין אויף ניט קיין עסטעטיקער, וועלכער קווייקט זיך מיט'ן ריח פון בלומען, וועהרענד ארום איהם וועהרען מענשען דערשטיקט פון פאר־פעסטעטע לופט. דער פריהעריגער ביעלינסקי, דער טרוימער, דער פאָעט און אין דער זעלבער צייט דער פערטהיידיגער פון דעספאָטיע, פון צאריזמום, פערשווינדעם. יעצט שטעהט פאר אונז אן אנדער מענש, אן אמת'ער קעמפפער פיר מענשליכע רעכטע, פיר אינדיווידועלע און אלגע־מיינע פרייהייט.

זיין פריהעריגע טהעטיגקייט פילט איהם אָן מיט כעס און שאמע. זיין פעראכטונג און האס צו שילער'ן און צו דיא פראנצויזישע שרייבער געהן איבער אין א מין פארגעטערונג.

„פערפלוכט זאָל זיין מיין פריהערדיגע שטרע־בונג צו פרעדיגען שלום מיט דער העסליכער ווירק־ליכקויט, שרייבט ער. עס לעבע דער גרויסער שיל־לער, דער נאָבעלער אדוואָקאט פון דער מענשהייט!... מיין גאָט! וויא פיעל אבשיילליכע מיאוסקייטען האָב איך געלאָזט דרוקען, מיט מיין גאנצער ערנסטקייט, מיט'ן גאנצען פאנאטיזמוס פון ווילדע איבערצייגונ־גען".....

אלע פאָעטען און שרייבער פאר וועלכע ער האָט זיך פריהער געבוקט וויא פאר געטט־קעם, האסט ער יעצט. זייער פלאץ פארנעהמען ביי איהם יעצט דיא יעניגע, וועלכע ער האָט פריהער קריטיקירט מיט דיא שארפסטע אוים־דריקע.

„וועגען שילללער קען איך יעצט ניט מיראכטען עס זאָל מיר ניט פערכאפען דער אָטהעם, און צו געטהע'ן הויב איך אָן צו פיהלען א מין שנאה", האָט ער געשריעבען אין 1840.

און ווירקליך, וואָס וויטער אלץ מעהר צור־פלאקערט זיך זיין „שנאה און האס" צו געטהע'ן, בעזאָנדערס פאר זיין צוויטען טהייל „פאוסט".

דעם זעלבען שיקזאל האָבען אויך געהאט נאָך פיעל שרייבער, וויא דער בעריהמטער פוי־לישער פאָעט מיצקעוויטש, גריבאָיעדאָוו, זשאָרזש זאנד, וועלכע ער האָט אין לעצטען פע־ריאָד געקרוינט מיט'ן טיטול „בעניימטערטער נביא און ענערגישער אדוואָקאט פון פרויען רעכטע".

עס איז ניט קיין וואונדער דאָרום, וואָס ער האָט אין גאנצען איבערגעביטען זיין מיינונג וועג־נען דיא דייטשען און פראנצויזען.

„א דייטש וועגדעט אָן אלע כחות נור צו פאר־שטעהן אליין דיא וואהרהייט; צו וועט מען איהם פארשטיין, וועגען דעם קימערט ער זיך ניט. דיא געזעלשאפט און מענשען וויל ער אפילו ניט וויסען. לעגט ארויו א דייטש אין א פרעס, וועט ער זיך דאָרט אויך פיהלען גוט, אויב ער וועט פערשטעהן זיין מעכאניזם..... דעם פראנצויז אָבער איז אימער עגג, אפילו וועו ער איז פרוי, וואהרוס לעבען הויסט ביי איהם ברייטער מאכען דעם האָריזאָנט פון לעבען..... דער דייטש האָט ליעב דיא וויסענשאפט וועגען מענ־שעו; דער פראנצויז אָבער האָט ליעב דעם מענשען גופא... און אָט וואהרוס דיא פראנצויזישע ליטעראַ־טור האָט אזא גוואלדיגען אויפפלוס אויף אלע גע־בילדעטע און אפילו האלב געבילדעטע פעלקער פון דער גאנצער וועלט".

אין דעם לעצטען פעריאָד פון זיין ליטעראַ־רישע טהעטיגקייט האָט ער זעהר פיעל געשריע־בען. בעזאָנדערס צייכנען זיך אוים זיינע קרי־טישע ארטיקלען איבער דערזשאווין, פושקין, לערמאנטאָוו, מאיקאָוו און פאלזשאיעוו.

איידער מיר ענדיגען דיעזען ארטיקעל, מו־זען מיר נאָך זאָגען א פאָר וועהרטער וועגען ביע־לינסקי'ס מיינונג איבער פושקין און גאָגאָל. דיא צוויי היפט פיגורען פון דער רוסישער ליטעראַ־טור פון זיין צייט.

עס איז מערקווירדיג, אז אין אלע פיער פעריאָדען האָט ער גליך און הויך געשעצט ביי־דע פאָעטען, וועלכע האָבען אימער בעפרידיגט זיינע ליטעראריש פאָרדערונגען און געשמאק. כמעט אלע זייערע וועלק זיינען שטענדיג צוגעקו־מען צו דיא פערשיעדענע מאסשטאבען, וועלכע ער האָט צוגעלייגט צו דער ליטעראטור. דאָס איז אן אמת'ער בעוויין, וויא ריכטיג אין טיף ער האָט פערשטאנען קונסט און פאָעזיע. און ווירקליך, אין דיעזען הינזיכט רעכענט מען איהם ער היום כמעט פאר דיא גרעסטע אויטאָרי־טעט אין דער רוסישער ליטעראטור.

זיין מבינות אויף שעהנע ליטעראטור צייגט זיך נאָך ארוים פון דעם, וואָס ער האָט זיך קיין מאָהל ניט אָבגענארט אין א יונגען שרייבער. עס איז א בעשטעטינטער פאקט, אז אלע שריי־בער, וועמעם ערשטע וועלק ער האָט בעגריסט און פריינדליך אויפגענומען, אלס א גוטע ער־וואָרבונג פיר דער רוסישער ליטעראטור, האָבען זיך ארויסגעצייגט פאר דיא גרעסטע רוסישע טאלענטען, צום ב. ש. גאָגאָל, לערמאָנטאָוו, טורגענייוו, גאָנטשאראָוו.

וויא דיעזע שרייבער בעשטעטיגען אליין, האָבען זיי זעהר פיעל צו פערדאנקען ביעלינס־קי'ן פאר זייער ערפאָלג. ביעלינסקי איז געווען פאר זיי, און אויף פיר פיעלע שרייבער נאָך זיי,

אן אמת'ער לעהרער און ענגיטער וועג ווייזער.

אין זיין פערזאן האָט דיא רוסישע ליטעראטור פערלאָהרען איהר בעסטען דיענער און דיא רוסישע געזעלשאפט איהר עהרליכסטען פאר־שטעהער.

שוועך איז געווען זיין לעבענס קאמפף, נאָר ער איז קיין מאָל ניט געווָארען פערצווייפעלט און האָט ניט אָנגעוואוירען זיין התלהבות־שע אמונה אין דער צוקונפט פון דער מענשהייט ביז זיין לעצטען אטהעם־צוג.

ער איז געשטאָרבען דעם 28טען מאי, 1848, פונקט אין דעם מאָמענט, וועז דיא האלבווילדע זשאנדארמען און פאָליצייי האָבען זיך אריינגעדרענגט צו איהם אין הויז, אום צו ארעסטירען איהם אלס א פאָליטישען פערברעכער.

ב. ראָזענבלאט.

דער פראנצויזישער סאציאליזמוס

א געשיכטליכער איבערבליק

I

עז די שורות וועלען געדרוקט ווערען, וועט דיא פראגע וועגען וועלכע מיר ווילען דעם מאָל רעידען מיט דיא לעזער פון „צוקונפט", דיא פעראייניגונג פון דיא פראנצויזישע סאָציאליסטישע פּארטייען שוין האָפענטליך זיין א געשעהענער פאקט. דערמיט וועט פאר־שווינדען אייניג פון דיא שווערסטע פראגען און אָפענע וואונדען פון דעם אינערליכען פאר־טיי־לעבען פון דער אינטערנאציאָנאלער סאָ־ציאל־דעמאָקראטיע.

דיא שפאלטונגען און רייסעריין צווישען אונזערע פראנצויזישע גענאָסען זיינען פיער יאָהר נאָכאנאנד געווען דיא אָפענסטע וואונד אין דעם סאָציאליסטישען קערפער פון אונזער צייט און האָבען ארויסגערופען פארביטערקייט און פיינדשאפט אין אונזער לאגער ווייט ווייט אויסער דיא גרענעצען פון פראנקרייך. אונטער דעם קלאנג פון דיא פראנצויזישע סכסוכים און רייסעריין האָט זיך געפיהרט דער אינטער־נאציאָנאלער קאָנגרעס פון פאריז אין יאָהר 1900. דיא זעלבע פראגע איז אויך געווען איי־נע פון דיא הויפטפונקטען פון דיא פערהאנדלונ־גען אויפ'ן לעצטען קאָנגרעס אין אמסטערדאם.

און דיא יעצטיגע פעראייניגונג איז לפנים נאָך א רעזולטאט פון דעם אמסטערדאמער קאָנ־גרעס. דאָרט איז נאָך דער גרויסער דעבאטע וועגען דיא סאָציאליסטישע טאקטיק, אָנגענומען געווָארען א רעזאָלוציאָן, וועלכע עמפפעהלט דיא סאָציאליסטען פון אלע לענדער זיך אָנצושטרענגען, אז אין יעדען לאנד זאָלען זיי זיין פער־אייניגט אין איין פּארטיי.

צו דער אלטער, לאנג אָנגענומענער און פון אלעמען אנערקענטער פאָרדערונג: „פּראָלעטא־ריער אלער לענדער פעראייניגט אייך"! האָבען דיא פעראייניגטע פּראָלעטאריער פון אלע לען־דער געמוזט אין יאָהר 1904 ארויסשטעלען אין אמסטערדאם א „נייע" פאָדערונג: „פּראָלעטאריער פון יעדען לאנד פעראייניגט אייך!" און וועז דער אמסטערדאמער קאָנגרעס האָט ארויס־געשטעלט דיא „נייע" פאָדערונג האָבען אלע דעלעגאטען געהאלטען זייערע אויגען געריכטט ניט אויף ענגלאנד, ניט אויף אמעריקא, ניט אויף רוסלאנד. זיי האָבען ניט געמיינט דירעקט צו פערהאנדלען דיא פראגען און סכסוכים וועל־גען דיא ס. ל. פּ. און ס. ד. פּ. אין אמעריקא, אדער וועגען דיא סאָציאל־דעמאָקראטען אין דיא סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערן אין רוס־לאנד, אויף ניט וועגען דיא ס. ד. פּ. און דע־אינדעפענדענט לייבאר פּארטי אין ענגלאנד, נור הויפטזעכליך וועגען דיא זשאָרעסיסטען און דיא געדיסטען אין פראנקרייך.

פאר וואָס דאָס איז אזוי, ערקלעהרט זיך דורך פערשיעדענע אורזאכען. דיא ראָלע, וועל־כע דיא סאָציאליסטישע פּארטיי שפּיעלט שוין הייַנט אין פאָליטישען לעבען פון פראנקרייך, צוואמען מיט דער ראָלע, וואָס פראנקרייך שפּילט אין אייראָפּא, מאכען איהרע סכסוכים פיעל נעהענטער, פיעל וויכטיגער פאר דיא אינטער־נאציאָנאלע סאָציאל־דעמאָקראטיע, אייַדער דיא סכסוכים פון סאָציאליסטישע פראקציאָנען אין אנדערע לענדער. דערצו קומט דער כאראקטער פון דיא פראגען אליין, וועז דיא רוסישע סאָ־

ציאל־דעמאקראטען זיינען צוריסען מיט דיא סאציאליסטען־רעוואלוציאנארן, איז עס ערשטענס צוליעב אלגעמיינע פרינציפיעלע מיינונגס־פערשיעדענהייטען וועגען וועלכע אלע אנדערע סאציאליסטישע פארטיין האבען שוין לאנג אויפגעהערט צו קלאהרען. וועז דיא סאציאליסטען־רעוואלוציאנארן וויללען ניט אנערקענען דעם וויכטיגשאפטליכען סאציאליזמוס, אוז זייער קאמפף געגען דיא רוסישע סאציאל־דעמאקראטען איז קודם כל א קאמפף געגען מארקסיזמוס, האט דאס בייס סאציאליסטישען וועלט קאנגרעס גאר ניט געקענט זיין קיין פראגע, וויל דיא גאנצע אינטערנאציאנאלע סאציאל־דעמאקראטיע איז געבויט אויף דעם פונדאמענט פון מארקסיסטישען סאציאליזמוס. וועז די סאציאליסטען־רעוואלוציאנארן וויללען מאכען דעם בויער פאר דעם פאהנען־טרעגער פון דער סאציאלער רעוואלוציאן אין רוסלאנד אוז אריבער ברענגען אין דער סאציאליסטישער געזעלשאפט אויסנוצען פאר דיא סאציאליסטישע געזעלשאפט דיא אפגעלעבטע פארמען פון דער רוסישער געמיינדע (אבסטשינא), האט די אינטערנאציאנאלע סאציאל־דעמאקראטיע אלס פארטיי פון אינדוסטריעלען פראלעטאריאט ניט געהאט וועגען וואס קלאהרען. עס איז צווייטענס פאר איהר פערזענליך אויך קיין פראגע ניט געווען, צו דערפון מען געברויכען טעראר אלס הויפטמיטעל פאר א רעוואלוציאן. נור א שמייכעל פון מיטלייד וואלטען געפונען ביי אונזערע דייטשע, פראנצויזישע, איטאליעניש א. ז. ו. ענגאסען אזעלכע בעלי־יועצים וואס וואלטען זיי געראטהען צו געברויכען אזעלכע קאמפף־מיטעל וויא דינאמיט אוז באמבען דערצו נאך דורך אייגצעלנע פערזאנען. טעראר אלס קאמפף אוז בעפרייונגס־מיטעל פאר רוסלאנד—די פראגע צו פערהאנדלען האלטען זיי זיך ניט פאר בר־סמכה גענוג אוז וויללען זיך ניט אריינמישען אין דיא אינערליכע אנגעלעגענהייטען פון דיא רוסישע פארטייען.

וועניג אינטערעס האט געהאט ערווועקען אויף אונזער היגער „סבליט" אוז דיא מיינונגס־פערשיעדענהייטען צווישען דיא ענגלישע גענאסען. אין בויידע לענדער זיינען דיא פארטייען נאך קליין אוז דיא פראגען וועגען וועלכע עס האנדעלט זיך האבען מעהר א היימישען אינטערעס.

גאנץ אנדערש אין פראנקרייך. דיא פראגען וועגען וועלכע דיא פארטייען דארט האבען צו דיסקוטירען דעם בונד פון אן אלגעמיינער סאציאליסטישער פעראייניגונג (אזא איז שוין געווען אין יאהר 1899) אוז וועגען וועלכע זיי האבען אין פערלויף פון דיא לעצטע פיער יאהר גע־פיהרט אזוי פיעל היצע אוז ביטערע קעמפפע איינע מיט דיא אנדערע, דיא אלע פראגען זיי־נען אזוינע, וואס קענען פארקומען אין אלע אנדערע לענדער שפעטער אוז וואס מוזען פאר אינטערעסירען אלע סאציאליסטישע פארטייען, וועלכע שפיעלען שוין א געוויסע פאליטישע ראלע אין לאנד. דערצו דער גלאנץ אין דיא טאלענטען פון זשאן זשארעס, דעם פאטער פון דיא „נייע פעטהאדען", האבען געמאכט א גרויסען אייגדרוק אויף דער וועלט אוז זיינען געווען בכוח צו פארפיהרען ניט אין צעהנדליג איבערצייגטע סאציאליסטען, אויך וויייט פון פראנקרייך....

אט צוליעב דעם איז דער אינטערעס פון דער גאנצען אינטערנאציאנאלער סאציאל־דעמאקראטיע געווען אזוי גשפאנט אויף אונזערע פראנצויזישע גענאסען. יעדער וויכטיגער אינפלוסרייכער פיהרער האט געבעטען אין אמסטערדאם: „פראנצויזישע גענאסען פעראיניגט אייך!" וועז מען לייענט איצט זייערע ערקלעהרונגען אוז פאדערונגען זעהט מען, אז זיי קענען זיך פאראייניגען, אז דער תהום צווישען דיא בויידע טהיילען איז גאר ניט אזוי גרויס, וויא מען האט עס געמיינט.

מען איז היינט זאגאר ענייגט זיך צו פרעגען: צו איז ניט געווען א פעהלער, א מיספער־שטענדניס דער גאנצער פאנאנדערגעהן זיך? צו וואלט מען ביי גוטען וויללען אוז מעהר קאלטבלוטיגקייט ניט געקענט אויסמיידען דיא גאנצע שפאלטונג?

אבער קוקען אזוי אויך דיא אלע בעציהונגען, מיינונגס־פערשיעדענהייטען אוז ככסוכים צווישען דיא פערשיעדענע פארטייען אין פראנקרייך, הייסט: ניט וועלען פערשטעהן דיא זאך טיעפער, הייסט אויסמעקען דיא גאנצע לעטצטע פיער אינטערנאציאנאלע, בעלעהרענדע יאהרען פון דער סאציאליסטישער געשיכטע, הייסט ניט קענען אויסנוצען דעם וויכטיגען לעסאן פאר דיא צוקונפט, אוז דאס וואלט געווים גרויסער שאדען.

2.

שפאלטונגען אוז רייסערייען צווישען דיא פראנצויזישע סאציאליסטען זיינען ניט קיין נייע זאך. דיא לאנגיעהריגע געשיכטע פון דער פראנצויזישער סאציאליסטישער בעווענונג איז דורכגעווענדט מיט צונויפגעהן זיך אוז פאנאנדערגעהן. נאך קורצע צייטען פון פריעדען אוז פערייניגונג קומען לענגערע שטורמישע צייטען פון רייסערייען.

„דיא פראנצויזישע סאציאל דעמאקראטיע איז אין דעם פונקט פון טהיילונג אין פראקציענען שוין לאנג דער שמערצענס־קינד פאר דיא

אינטערנאציאנאלע סאציאל־דעמאקראטיע. זיא קומט אויף דיא אינטערנאציאנאלע אנגעהעבן שטענדיג צוריסען און יעדער מאל אנדערש צוטהייט".

אזוי האט געשריבען עדוארד ברנשטיין אין יאהר 1902. ער האט דאן געמיינט אז אפילו דער גרעסטער נביא קען ניט פאראויס זאגען, „וויא דער פראנצויזישער סאציאליזמום וועט זיין גרופירט אין א יאהר ארום".

און אזוי איז עס געווען. ווער עס האט פרובירט זאגען נביאות וועגען דעם, דער איז טאקי דורכגעפאלען. קריטשעווסקי, דער לאנגיעהריגער פראנצויזישער קאריספאנדענט פון בערלינער „פאראורטס", האט אלס גענויער קענער פון די פראנצויזישע צושטענדע פרובירט אין זעלבען יאהר נביאות זאגען וועגען דער פראגע, וואס אונז אינטערעסירט היינט, און ער האט טאקי ניט געטראפען.

„פאר וואס זאל מען ניט פאראיניגען בייד פארטייען? פרעגט קרוטשעווסקי אין דער „נייער צייט" פון יענעם יאהר. און ענטפערט: „היינט איז דיא פראגע נור א טהעארעטישע פאר דאקטוירים און געלעהרטע. מעהר וויא א זיפץ קען מען פאר דער פראגע ניט האבען. אין דער וויטקליכקייט איז דאס אפילו מעהר קיין פראגע ניט".....

מיר וווייסען טאקע, אז היינט, אין צוויי א האלב יאהר ארום, איז דאס אין אמת'ן מעהר קיין פראגע ניט. אבער נור דערפאר, וויל דאס איז שוין א פאקט.

וויא קומט עס, וואס אזוי שנעל האבען זיך געביטען דיא מיינונגען וועגען דעם ניט נור אין פראנקרייך גופא, זאנדערן אויך בייא דיא זייטיגע רוהיגערע בעאבאכטער פון דיא פראנצויזישע צושטענדע?

כדי דאס צו פערשטעהן, מוזען מיר זיך אביסעל נעהענטער צוקוקען צו דיא אומשטענדען אין דער פאליטישער לאגע פאר פיער יאהרען און איצט און צו דער גישיכטע און דיא פארטיי־פערהעלטניסע פון דער סאציאליסטישער בעוועגונג אין פראנקרייך.

דער פראנצויזישער סאציאליזמום איז אין־גענטליך עלטער פאר אלע איבעריגע. דער פראנצויזישער סאציאליזמום צעהלט זיין גישיכטע שוין פון דער גרויסער פראנצויזישער רעוואלוציאן צו ענדע פון 18טען יאהרהונדערט. ער־האט אנגענומען בעשטימטע פארמען בייא באבעף און זיין שילער בלאנקי. ער האט בעקומען א טהעארעטישען פונדאמענט ביי סען־סימאן און זיינע שילער. דיא פאנטאזיע־געבייד פון פוריע (דיא קאמוניסטישע פאלענסטערען) צוזאמען מיט קאבע'ס „פראקטישע" אונטערנעה־

אונג, אז מען דארף אנהויבען גאר אנדערש אויפ־
שטעלען דיא סאציאליסטישע געביידע.

זשול גיד איז געווען דער ערשטער, וואס
האט געזומען אויפבויען דיא פראנצויזישע סא־
ציאל־דעמאקראטיע אויף דעם פונדאמענט פון
וויסענשאפטליכען סאציאליזמוס, אלס פאליטי־
שע פארטיי, וואס איהר אויפגאבע איז צו פיהרען
דעם פאליטישען און דעם טרייד־יוניאניסטישען
בעפרייאונגס־קאמפף פון ארבייטער קלאס. אין
יאהר 1876 האט ער זיך געשטעלט דיא שוועי־
רע אויפגאבע צו גרינדען אין פראנקרייך א ריי־
נע מארקסיסטישע סאציאל־דעמאקראטישע
פארטיי. לאפארג און אנדערע זיינען איהם געקו־
מען צו הילף, און אויף אזא אופן איז אין יאהר
1879 געגרינדעט געוואָרען דיא פראנצוי־
זישע ארבייטער פארטיי (פארטי
אוואוריע פראנסע). דורך א שטארקע פאליטישע
און טרייד יוניאניסטישע אגיטאציאן איז ארויס
דיא נייע פארטיי. דיא יהרליכע קאנגרעסען הא־
בען פעראייניגט און צוזאמענגעשמאלצען דיא
מיטגליעדער. דיא פאליטישע אגיטאציאן איז
ניט געבליעבען דיא אייניגע וואפע. דיא גרוי־
סע סטריקס אין אנזין אין 1878 און 1884; אין
רובע 1880; אין בענדזישער 1882; אין דעוויל
1886; אין פארין 1888; אין קארמא 1892 זיינען
געגאנגען האנד אין האנד מיט דער וואהל־אגי־
טאציאן.

דיא וואהל־אגיטאציאן אליין האט נאך לאנג
קיין גרויסען ערפאלג ניט געהאט. אין יאהר
1885 האבען דיא סאציאליסטען געהאט נור
צוויי דעפוטאטען אין פארלאמענט. ערשט דיא
וואהלען פון 1893 האבען מיט א מאל זיי געגעבען
30 פלעצער אין פארלאמענט און דורך דעם זיי
געמאכט פאר א וויכטיגען פאליטישען פאקטאר.
אבער צו יענער צייט פון גרויסען ערפאלג זיינען
דיא סאציאליסטען שוין וויעדער געווען גע־
שפאלטען אין פערשיעדענע פארטייען. אין יאהר
1882 האט פאל ברוס אבגעריסען א טהייל פון
דער „ארבייטער פארטיי" און גרינדעט א נייע
פארטיי, דיא פארטיי פון דיא „פאסיביליסטען",
ד. ה. פון מענשען וועמעס פרינציפ עס איז:
„מען דארף נעהמען וואס מען קען", מען דארף
ארויסקריעגען קלייניע רעפארמען, קלייניע פער־
בעסערונגען, מען דארף ניט טראכטען וועגען
צו וויטע ציעלען, מען דארף ניט האבען קיין
צענטראליזירטע פארטיי, מען דארף לאזען יעדע
ארגאניזאציאן טהון וואס זיא גיפינט פאר נוי־
טיג — דאס איז געווען זייער אני מאמין. און
דערפאר זיינען זיי פון ערשטען טאג אן אריין
אין פערבינדונג מיט פערשיעדענע ראדיקאלע
קאפיטאליסטישע פארטייען. אבער אזוי וויא
זיי זיינען געווען קליין און שוואך, האבען זיי

זיך געמוזט נאכשלעפען נאך יענע גרויסע קא־
פיטאליסטישע פארטייען.

דיא פראנצויזישע פאסיביליסטען האבען
אין יאהר 1890 אויך זיך צוטהיילט. אלעמאן
האט זיך אפגעריסען פון זיי און געגרינדעט א
נייע פארטיי, דיא אלעמניסטישע פארטיי, צו־
זעהנדיג וואס פאר אונאנגענעהמע ערפאהרונ־
גען דיא פאסיביליסטען האבען געמאכט מיט
זייער גרויסען גלויבען אין פארלאמענט און רע
פארמען האבען דיא אלעמאניסטען אין נאנצע
זיך מיאש געווען אין דער בעדייטונג פון פאר
לאמענטארישער טהעטיגקייט און גענומען בויע
זייערע נאנצע האפנונגען אויף דעם גענעראל־
סטרייק אלס דער וויכטיגסטער רעטונגס מי
טעל. דאס זיינען אבער נאך ניט אלע סאציאליס־
טישע פארטייען אין פראנקרייך. עס עקזי־
טירט נאך „דיא סאציאליסטישע־רעוואלוציאו־
רע פארטיי", וואס איז גענגרינדעט געוואָרען איז
אנפאנג פון דיא אכציגער יאהרען פון עדואר־
וואיאן, א שילער פון דעם אלטען רעוואלוציא־
נער בלאנקי. זיא גלויבט אין אויפשטענדע או־
בונטען, גלויבט אין דער דורכפיהרונג פון א רע־
וואלוציאן דורך אפענע גוואלט. אבער דער בייי־
שפיעל פון דער קאמונע איז ניט פארגיבער
פאר איהר אומזיסט, און דערפאר האט זיא זיך
וויא דיא מארקסיסטען, געשטעלט פאר איהר
אויפגאבע קודם כל פארצובערייטען דעם פרא־
לעטאריאט, איהם צו שטארקען, איהם צו רע־
וואלוציאנירען. און מיינט איהר, אז דערמיט זיי־
נען שוין צו ענדע אלע שאטירונגען פון פראנ־
צויזישען סאציאליזמוס, דאן האט איהר א טעות.
עס זיינען נאך אויסער דעם אויפגעשטאנען
פערשיעדענע „אונאבהענגיגע" סאציאליסטישע
גרופפען, ארגאניזאציאנען און סתם „פיהרער"
וואס זוכען ערשט אויפ'ן אייגענעם השבון ווע־
מען צו פיהדען.

אז ביי אזעלכע צושטענדע איז דיא אגיטא־
ציאן פיעל געשאדעט געוואָרען. אז יעדען מאנ־
טאג און דאנערשטאג פלעגט ארויס א נייע זאָרט
„פעראיניגונג" און שפאלטונג, א נייער מין
גרופירונג, דאס איז לייכט צו פערשטעהן.

דיא פראנצויזישע רייסערייען און קעמפ־
פען האבען אבער קיין געווינסען אלגעמיינעם
אינטערעס און בעדייטונג ניט געהאט ביז מי־
לעראנ'ס אריינטרעטען אין דער רעגיערונג אלס
מיניסטער און ביז דער גרויסער שפאלטונג
וואס איז דאן געוואָרען.

3.

ביי דיא וואהלען פון יאהר 1898 האט זיך
דיא שטארקייט פון דיא פארשיעדענע סאציא־
ליסטישע פארטייען אויסגעדריקט אין פאלגענ־
דע שטימענצאהלען:

נעדיסטען	382,426
אלעמאניסטען	42,145
בלאנקיסטען	60,906
אונאבהענגיגע סאָציאליסטען	354,411

צוזאמען זיינען געווען 839.888 סאָציאליסטישע שטימען. ניט קיין שלעכטער ערפאָלג. דעם ערפאָלג און דעם צוזוואקס האָבען אָבער געהאט הויפטזעכליך דיא „אונאבהענגיגע". פון זיי איז אויך ארויס דיא „נייע מעטהאָדע", דיא גאנצע נייע שטרעבונג. זשאָרעס איז צו יענער צייט געווארען דער גרויסער סאָציאליסטישער שטערן. ער איז געקומען צום סאָציאליזמום פון דער ראדיקאלער דעמאָקראטיע. און זיינע „נייע מעטהאָדען" זיינען אויך געקומען פון זיין צוסטארקען גלויבען אין דיא ראדיקאלע דעמאָקראטיע....

עם האָט זיך דאן גראדע אונטערגעוואָרפען דיא דרייפוס געשיכטע, מיט דער גרויסער רעאקציאָן וואָס זיא האָט געבראכט פאר פראנקרייך. דיא רעפובליק איז וויעדער א מאָל ערקלעהרט געוואָרען אין געפאהר, און וויעדער א מאָל האָט דיא ערקלעהרונג געהאט א בעסטימטע בענדען מאָנישען אוינדרוק אויף אלע פראנצויזען.

מילעראן האָט זיך אריינגעשטופט אין דער רעגיערונג אלס מיניסטער, און זשאָרעס האָט ניט נור נעגעבען זיין הסכמה, ער האָט געקומען טראָגען מילעראנען אויף זייער ברייטע געזונדטע פלייצעס. צוזאמען מיט מילעראנען האָט ער גיזמוזט טראָגען אויף וואלדעק־רוסאָ'ס רעגיערונג.

דיא רעפובליק איז ערקלעהרט געוואָרען אין געפאהר. דאָס איז געווען דיא הויפטליעה, דאָס האָט געמאכט א געוואלדיגען איינדרוק אויף דיא מאסען. דאָס האָט געזיכערט זשאָרעס'ן דעם ערפאָלג ביי דיא ארבייטער. עס איז געקומען אזוי וויים, אז פון 14 געדיסטישע דעפוטאטען זיינען 11 אָבגעפאלען און אריבער אויף זשאָרעס זייט. דאָס האָט זשאָרעס'ן פערשאפט 30 דעפוטאטען פון דיא 48 סאָציאליסטישע אויסגעוועהלטע. דארום האָט מען ערקלעהרט אז מילעראן איז נויטיג אין מיניסטעריום. אויסער דעם איז אָבער נאָך געקומען דיא „נייע מעטהאָדע". זיא איז בעשטאנען הויפטזעכליך אין דער אלטער פאָסיביליסטישער טאקטיק: דורך דיא ארבייט צוזאמען מיט אלע אנדערע קלאסען ארויס־צוקריעגען וואָס מעהר רעפאָרמען און אזוי וויים רעפאָרמירען ביז אין איין שעהנעם טאָג וועלען מיר זיך ארומזעהן, אז מיר זיינען שוין אין בעסטען מיט'ן פון דער סאָציאליסטישער גזעלשאפט.

מילעראן האָט אויף פערשפראכען א רייהע כאָציאלע רעפאָרמען, און דיא פלענער און דיא פערשפרעכונגען האָבען וויעדער געהאט א גע־וואלדיגע ווירקונג אויף דיא גרויסע ארבייטער מאסען.

1899, מילעראן'ס ערשטער יאָהר אלס מיניסטער, האָט געבראכט אין פראנקרייך דיא גרעסטע צאָהל סטרייקס פאר 10 יאָהר, און דיא אורזאכע איז געווען וויל דיא ארבייטער האָבען געלייגט גרויסע האָפענונגען אויף מילעראנט'ן. זיי זיינען דאפיר מאסענווייז אויף אריינגע־טראָטען אין דיא יוניאָנס. נאָך דעם חשבון פון לאגארדעל, דעם רעדאקטאָר פון „לע מואוועמאן סאָסיאליסט", זיינען אין יאָהר 1899 געווען אין פראנקרייך 76 צענטראל יוניאָנס מיט 1132 לאָקאלס און 312,185 מיטגליעדער. אין יאָהר 1901 זיינען געווען 95 צענטראלע יוניאָנס, מיט 1532 לאָקאלס און 533,575 מיטגליעדער.

מילעראן'ס אריינטרעטען אין דער רעגיע־רונג האָט געמוזט האָבען א דאָפפעלטע וויר־קונג אויף דיא סאָציאליסטישע בעוועגונג אין פראנקרייך. זיא האָט ערשטענס צושיידען און צוריסען דיא גענגער און דיא פערטהיידיגער פון דער געפאהרליכער פראגע. דיא פעראיניגונג פון דיא פארטייען וואָס האָט שטאטגעפונען אין פאריז אין 1899 איז אין 1900 צופאלען. דער שטרייט איז אריבערגעטראָגען געוואָרען אין אינטערנאציאָנאלען קאָנגרעס.

עס האָט ניט געקענט זיין קיין רייד וועי גען פעראיניגונג כל זמן עס האָט זיך געהאלטען די געפאהרליכע פראָבע וועלכע האָט פין ער־שטען טאָג אָן געמומען וואפען אהרע שאָ־טענס און וועלכע איז געווען געבויט אויף פרינ־ציפען, וואָס שטעהן אין וויידערשפרוך מיט דיא פונדאמענטען פון רעוואלוציאָנערן סאָציאליזמום און פון קלאסענקאמפף.

מילעראנ'ס אריינטריט און פערבליבען אין מיניסטעריום איז געווען א פאקט וועגען וועל־כען מען האָט געמוזט נעהמען שטעלונג אהין אָדער אהער, דאפיר אָדער געגען.

אָט אזוי האָט מילעראן, צוריסענדיג דיא פראנצויזישע סאָציאליסטען, צו דערזעלבער צייט אָבער אויף פעראיניגט און צוזאמענגע־שמאָלצען דיא פערשיעדענע גליעדער פון דיא צוויי פארטייען. טאָג־טעגליך האָט מען געמוזט זיין אויף דער וואך אין פארלאמענט, אין דער פרעסע און אויף דיא פערזאמלונגען.

דאָס האָבען מעהר וויא אנדערע איינזעזהן דיא געגנער פון מילעראן און פון דער גאנצער נייער טאקטיק. אלע אומשטענדען זיינען געווען אונגינסטיג פאר זיי. מען האָט געקוקט אויף זיי וויא אויף „פאנאטיקער", „דאגמאטיקער", „ער־טהאָדאקסען" אלע אזעלכע וועדטער מיט וועל־כע מען באצירט ביי אונז און איבעראל מענשען

מיט פעבטע טהעאָרעטישע מיינונגען וואָס געהן געגען שטראָם. אין 1901 זיינען דיא פערטרעטער פון דיא „לינקע" אָפּאָזיציאָנעלע כאָראַקטעריסטיש אַרגאַניזאַציאָנען געקומען צו א קאָנפערענץ אין איזרי. אין 1902 האָבען זיי שוין א קאָנגרעס. זיי פעראייניגען זיך, קלייבען אויס אן אלגעמיינעם פּארטיי פּאָרשטאַנד. אין פערלויף פון דיא ווייטערדיגע יאָהרען האָבען זיי נאָך קאָנגרעסען און וועלכע אינערליך אלץ נעהענטער, אלץ פריינדליכער, אלץ מעהר צוזאַמענשמאָלצען אין אין פּארטיי, אין דער „סאָציאַליסטישער פּארטיי פראנקרייכס" (געדיכטען.) צוזאמען מוזען זיך האלטען אויך דיא פרייַנד און אנהענגער פון דער נייער טאקטיק. זיי פעראייניגען זיך אויך אין א פּארטיי. אויפן קאָנגרעס אין טור אין 1902 וועלט גרויסדע זייער „פּראנצויזישע סאָציאַליסטישע פּארטיי" (זשאָריסטען).) מיר ווייסען אָבער שוין אז זייערע פּאָרגענגער, דיא ברוכסטען, האָבען ארויסגעשטעלט אלס פּרינציפּ דיא זעלבסטשטענדיגקייט פון דיא אָרגאַניזאַציאָנען. דערפּאר איז אויך דא דיעזער פּרינציפּ פּאַרטיי־בען. קיין פּעראייניגטע עקזעקוטיוו עקזיסטירט ניט, נור א קאָמיטעט פון דיא פערשיעדענע אָרגאַניזאַציאָנען, וועלכער האָט א גאנץ קליינע דעה, אין אזוי וויא דער צוזאמען ארבייטען מיט דער סאָציאַליסטישע אין פּארלאמענט כדי צו ראטעווען דיא רעפובליק, צו שטיצען דיא רעגיערונג און צו שטארקען דעם ארבייטער קלאס דורך רעפּארמען איז געווארען ביי זיי דער עיקר פון דער גאנצער סאָציאַליסטישער טהעטיגקייט. דערפּאר זיינען גאנץ נאטירליך די מאכט, דער אייַנפלוס, דיא דעה און דיא בעדייטונג אריבער צי דיא רעפובליק אין פּארלאמענט. זיי האָבען זיך מיט דער צייט ערקלערט איבער דיא עקזעקוטיוו, איבער דיא פּארטיי, איבער דיא קאָנגרעסען.

3.

עם זיינען אזוי אוועק פיער יאָהר. איינע נאָך דיא אנדערע האָבען געמומען פּאלען דיא קאָרטען־געבייַדעס פון דיא „רעאליסטישע" בעלי הרוית. מיליאָנס צווייא־האלב יעהריגער פערבליבען אין מיניסטעריום, האָט אפילו געבראכט אויניג סאָציאַלע רעפּארמען, אָבער פיל מעהר מאָראלישע קלעפּ פאר דיא סאָציאַליסטען. זשארעס אליין האָט אין 1902 ערקלעהרט אויפן קאָנגרעס אין טור: „איך וועל עס בעטראכטען פאר א פעהלער, וועז אין נייעם מיניסטעריום וועט א סאָציאַליכט אדיינטרעטען אלס מיניסטער. נאָך דיא ערפאהרונגען פון דריי יאָהרען (ביים מיליאָנען) מוז דער פּראָלעטאריאט דאָרטען זיך אריַיַנהאלטען."

דער וויכטיגסטער שטרייט־פונקט איז געווארען. דיא רעפובליק איז ערקלעהרט געווארען אויסער געפאהר. אָבער קיין פּעראייניגונג איז אלין ניט געווען מעגליך, כל זמן דער גלויבען אין צוזאמען ארבייטען מיט דער „רעאקציאָנער", ד. ה. מיט קאפיטאליסטישע פּארטייען, פאר דער רעאקציאָנער איז געווען נאָך דיא הויפּטפּאָדענונג ביי א טהייל סאָציאַליסטען. עס איז נוטיג געווען נאָך צווי און א האלב יאָהר אויך דיזען חלום צו צושטערן. צוויי־א־האלב יאָהר רגיבען דיא זשארסיסטען געטראָגען אויף דיא פרייַעצע וואלדעקדוכס ירוש, דעם גלחים־פרעסער קאָמב. זיי זיינען ארויס אין פעראיניגונג מיט אנדער פּארטייען איהם יעדעם מאָהל ארויסשלעפּען פון בלאָטע. זיי האָבען געהאפט דורך דעם צו זיכערן דיא רעפובליק געגען אויפלוס פון דער קאטהאָלישער קירכע. זיי האָבען אלע סאָציאַלע רעפּארמען פּארגעסען, זיי האָבען פערלאָזען אלע פּראָלעטאריישע אינטערעסען, אָבער זיי האָבען אליין געמוזט מודה זיין, אז מיין גרויסע ערפאָלגען האָבען זיי ניט געהאט. מעהר ווי מאטערניש, אונאנגענעהמקייטען, ביטערניש און קאָמפּראָמיסען נאָך קאָמפּראָמיסען האָבען זיי ניט דורכגעלעבט דיא גאנצע צייט.

שליסליך האָט זיך דער פערבאנד צוברעקייט און צו ברעקלט הויפּטזעכליך פון דער „רעכטער" זייט. קאָמב איז געפאלען. רואוויע, דער אלטער שאכער כאבער, דער פערטרויענסמאן פון דער בערזע, דער פאנאמיסט איז גוארען דער פיהרער פון דער פראנצויזישער רעיניעריונג. וועגען ראדיקאלע רעפּארמען קען ריי איהם קיין רייד ניט זיין, וועגען דעם אז דיא סאָציאַליסטען זאלען נאָך האריין ... דיזען אלטען בעל־עבירה איז גאָר לעכערליך צו טראכטען. ער רעכענט גאָר ניט אויף זיי. דיא געמעכיגטע רעפובליקאנער — דאָס זיינען

טיצ.

היינט ווילענדיג אדער ניט ווילענדיג זיך גענוג אין דער אפּאָזיציאָן. דיא אלגעמיינע פאליטישע אומשטענדע זיינען אלזא געווארען איעלבע, וואָס טרייבען צו א פעראיניגונג. דיא ערפאהרונג פון דיא לעצטע יאָהרען האָבען א סך חלומות צושטערט, וויניגער ביי דיא רעווא־לוציאָנערע סאָציאַליסטען, מעהר אָבער דוקא ביי דיא „רעאליסטען", דיא זשארסיסטען. דיא ערפאהרונג פון די לעצטע יאָהרען האָט כערוהיגט א ביכעל דיא גיסטער. עס איז דערפאר ניט מעהר וויא רעכט, וואָס מען האָט אנגעהויבען פעכט צו פאדערן א פעראיניגונג. היינט דאַרף מען ניט זיין צושפאלטען. היינט וועז מען מוז וויעדער זיין אין דער אָפּאָזיציאָן און וויעדער אויפרויבען דעם כאמפף. היינט טאר מען ניט

זיין צוריקצוגעבן. דאָס וואָלט געווען א פערברעכן קעגן פּראָלעטאריאט און א שאנדע פאר סאָציאליזמוס.

דיא אלע ביטערע ערפאהרונגען פון דיא לעצטע יאָהרען איז עס זעלבסט פערשטענדליך, אז דיא רעזאָלוציאָן, וועלכע דער פאראיניגטער קאָמיטעט פון אלע אָרגאניזאציאָנען האָט אויסגעארבייט אויפן קאָנגרעס צו דעצעמבער, איז דיא פערהאנדלונגען און דיא פּאָדערונגען איז שוין היינט ניט בעזונדערס אינטערעסאנט פאר דיא לעזער פון „צוקונפט"; מיר האָבען פיר דעם נאָך ניט געגוג פּלאץ) שטעלט קודם כל פעסט:

יעדע סאָציאליסטישע פּארטיי מיז זיין א פּארטיי פון קלאסענקאמפף. דיערבע בלייבט שטענדיג אין פונדאמענטאלער אָפּאָזיציאָן קעגן דיא גאנצע פּאראיניגטע קאפיטאליסטען־קלאסע און איהר אינסטרומענט: דיא רעגיערונג. דיא אָפּאָזיציאָנעלע פּארטיי קען ניט אָנגעריהרט ווערען אפילו דאן, ווען דיא סאָציאליסטען געפינען פאר נויטיג זיך צו בעריכטיגן מיט אנדערע פּארטייען צו פערטהיידיגען דיא רעכטע און דיא אינטערעסען פון פּראָלעטאריאט".

דאמיט האָט מען זיך אָבגעטרייסלט פון דיא אלטע „נייע" טאקטיק. דערמיט ווערט דורכגעפיהרט דיא פּראיניגונג, וועלכע דיא גאנצע אינטערנאציאָנאלע סאָציאל־דעמאָקראטיע האָט געפּאָדערט אין פּאריז אין 1900 און אין אמסטערדאם אין 1904. דיא פּראקטישע זייט פון דער פּראיניגונג זאָל זיך אויסדריקען אין פּאלגענדע פונקטען:

1. דיא סאָציאליסטישע פּארטיי איז א קלאסען פּארטיי. איהר לעצטער ציעל איז אומצוענדערן דיא קאפּיטאליסטישע געזעלשאפט אין א סאָציאליסטישע. אָדער קאָמוניסטישע. נאָך איהרע אידעאלען, נאָך איהרע ציעלען און מיטלען איז זי א פּארטיי פון קלאסענקאמפף און פון רעוואָלוציאָן, ניט אָבער קיין רעפּאָרם פּארטיי, האָטש זיא שטרעבט דורכצופיהרען אויך רעפּאָרמען.

2. איהרע פערטעטער אין פּארלאמענט זיינען דערפאר א בעזונדערע גרופּע וואָס שטעהן אין געגענזאץ צו אלע בורזשואזע פּארטייען. זיי מוזען ענטזאגען דיא רעגיערונג אלע מיטלען, ניט געבען איהר קיין הוצאות ניט אויף דיא ארמע, ניט פאר דיא קאָלאָניען, ניט פאר געהיימע הייטע צוועקען, און דעם ביודזשעט אין גאנצען אויך ניט אָננעהמען. אפילו אין אויסנאהמספעלע דארפען דיא דעפּוטאטען ניט האנדלען אנדערש אין נאָמען פון דער פּארטיי אָהן איהר צושטימונג. דיא דעפּוטאטען פון פּארלאמענט דארפען הויפּטזעכליך פּארטהיידיגען און פערגרעסערן די פּאָליטישע רעכט פון דיא ארבייטער און דורכפיהרען דיא רעפּארמען, וואָס פערבעסערן דיא עקזיסטענץ־בעדינגונגען פון דיא ארבייטער און דיא מעגליכקייט פון קלאסענקאמפף.

3. יעדער אויפצלנער דעפּוטאט שטעהט אונטער דער קאָנטראָלע פון זיין פּעדעראציאָן. דיא גאנצע פּארלאמענטארישע גרופּע שטעהט אונטער דער צענטראלער פּארטיי פיהרונג.

4. דיא צייטונגען קעגען פּריי פערהאנדלען אלע פראגען וועגען דיא פּרינציפּיען און דיא טאקטיק פון דער פּארטיי; נור זיי מוזען האנדלען אזוי וויא דיא פּארטיי בעשלוסט.

5. דיא דעפּוטאטען האָבען זייערע פּאָרשטעהער אין דער עקזעקוטיוו, אָבער ניט כעהר וויא אויך צעהנטעל פון אלע מיטגליעדער.

6. דיא פּארטיי דארף זאָרגען, אז יעדער דעפּוטאט זאָל זיך האלטען געבונדען אן דיא פּארשפּרעכונגען וועלכע עף האָט געגעבען אָנגענעהמעדיג זיין מאנדאט.

7. אויף דעם אלגעמיינעם קאָנגרעס וועלען דיא פערשיעדענע גרופּען זיין פּארטאָטען נאָך דיא צאָהל שטימען וואָס זיי האָבען בעקומען אין יאָהר 1902. דיא פּראיניגונג וועט זיך רעגענען פּאר א פּאקט, וועו אלע דעלעגירטע פון דער אייניגונגם־קאָנפערענץ וועלען עס אָננעהמען און אונטערשרייבען".

דאָס זיינען דיא בעדינגונגען פון דער פּראיניגונג. און דורך דעם, וואָס דיא בעדינגונגען זיינען אלע דורכגעדרונגען פון רייגעם רעוואָלוציאָנערן פּראָלעטאריישען סאָציאליזמוס, דורך דעם וועדט דיא פּראיניגונג פון דיא סאָציאליסטישע פּארטייען נאָך וויכטיגער, נאָך אנגעהטער.

דר. ק. פּאראנבערג.

אידישע מיטהאלאגיע

מיטהאלאגיע איז יעצט אנערקענט ניט נאר אלס א כאציאלאגישע וויסענשאפט, זאנדערן אויך אלס א העכסט וויכטיגע שטיצע פיר דיא קולטור־געשיכטע און פסיכאלאגיע און איבערהויפט אלס א וועגווייזער פיר וויסענשאפטליכע נאכפארשונגען איבער דער גייסטיגער עגטוויקלונג פון דיא פארציטיגע פעלקער. דיא צייט איז שוין לאנג פארבי, וען מען האט געקוקט אויף מיטהען, ווי אויף פאנטאסטישע געשיכטען וועגען געטער, האלבע־געטער און העלדען; ווי אויף באבע־מעשות, וועלכע זיינען אויסגעטראכט געווארען פון פאעטען, טרוימער און פריעסטער, וועלכע זיינען ביסלעכווייז אנגענומען געווארען פון פעלקער, אלס א טהייל פון זייער רעליגיעזען גלויבען, אלס א צוגאב צום געזעצדיענסט, און וועלכע זיינען אויך איבערגענומען געווארען פון אנדערע פעלקער. וען מען האט אנגענגען צוזאמענצוקלייבען דיא מיטהען פון פארשיעדענע פעלקער און זיי צו פערגליכען, איינע מיט דיא אנדערע, האט מען זיך באלד ארומגעזעהן, אז זיי האבען א מערקווירדיגע עהנליכקייט ניט נאר אין גרונד־אינהאלט, זאנדערן אויך אין דיא פרטים און אפילו אין זייטיגע איינצעלהייטען. וואס מעהר מען האט נאכגיפארשט און אנאליזירט דיא מיטהען, אלץ מעהר און זיכערער האט מען זיך איבערצייגט, אז דיעזע עהנליכקייט איז ניט א צופעליגע, ניט אן אבערפלעכליכע, ניט א געליהענע אדער נאכגעמאכטע, זאנדערן א גאנץ נאטירליכע און גרינדליכע, אזעלכע וואס איהר אורשפרונג געפינט זיך אין דעם מענשען זעלבסט, אין זיין גייסטיגע טהעטיגקייט, אין זיין פסיכאלאגיע.

מיטהאלאגישע נאכפארשונגען האבען בעשטעטיגט פיעלע אנדערע קולטור־געשיכטליכע נאכפארשונגען, וועלכע פיהרען אלע צו דעם זעלבען שלוס, אז דיא מענשהייט איז איבעראל דורכגענאנגען און געהט שטענדיג דורך א שטופענווייזע ענטוויקלונג נאך דיא זעלבע נאטירליכע געזעצע, אדער וויא מען בעצייכענט עס מיט אין וואָרט: עוואָלוציאָן. דאס בעדייטעט אלזא, אז אונטער עהנליכע אומשטענדען, אויף אן עהנליכער קולטורלער שטופע איז אויך דיא גייסטיגע טהעטיגקייט פון מענשען אן עהנליכע. וואס מיר זאלען ניט דענקען וועגען דיא אורזאכען, צוועקען און בעדייטונגען פון מיטהען, נאר עס איז אויגענשיינליך, אז זייער ענטשטעהונג אדער שעפפונג איז דער רעזולטאט פון דער ארבייט פון מענשליכען גייסט. אין דיא קינדערשע יאהרען פון דער מענשהייט האט זיך איהר גייסטיגע טהעטיגקייט אויסגעדריקט אין מיטהען, וועלכע זיינען אלץ שעהנער, אויסדריקליכער און אינהאלט־רייכער געווארען מיט דער צייט, ביז זיי האבען דערגרייכט זייער העכסטע שטופע אין דער גריכישרוימישער וועלט. דיא מיטהען זיינען געווען צוגלייך דיא ליטעראטור, פאעזיע, פילאזאפיע און רעליגיאן פון דיא פערצייטיגע פעלקער. צוערשט זיינען זיי איבערגענאנגען מינדליך פון איין דור צום אנדערן, נאטירליך מיט צוועצונגען, ענדערונגען און פאעטישע בעפוצונגען נאך דעם גייסט פון יעדען נייען דור, און נאכהער, וען דיא שריפט־קונסט איז ערלייכטערט און פערשפרייטעט געווארען דורך דיא ערפינדונג פון אלפאבעט, זיינען זיי פערשריעבען געווארען נאך דיא אנשויאונגען פון דיעזער פיעל־פארטגעשריטענער צייט, און אין דיעזער פארמע זיינען זיי פערבליבען און, מען קען זאגען, אהן וויטערע פערענדערונגען איבערגענאנגען ביז אונזער צייט.

אזוי איז עס וויניגסטענס מיט דיא הויפט־קוועלען פון דער פערשריעבענער מיטהאלאגיע, נעמליך: מיט דיא נאציאנאלע לעגענדען פון אלטען גריכענלאנד, וועלכע זיינען צוגעשריבען געווארען צום פאעט האמער, מיט דיא „וועדאס", דיא הייליגע ביכער פון דיא אמאלינע אייננוואהנער פון אינדיען, דיא זאגענאנטע אריער, מיט דיא היראגליפישע מאנומענטען פון מצרים, מיט דיא פיילענארטיגע שריפטען פון אשור און בבל, מיט דיא שריפטען פון דיא כינעזער און אויך מיט דער אידישער ביבעל. דיזע אלע שריפטען ענטהאלטען אזעלכע עגדערונגען פון דיא איינפאכע ארינגעלע מיטהען און זיינען אזוי געפארבט געווארען נאך דיא העכערע פילאזאפישע און רעליגיעזע בעגריפען און אנזיכטען פון דיא פערשרייבערס און פאעטען, דאס דיא געלעהרטע נאכפארשער פון אונזער צייט האבען געמוזט לאנג זיך גריבלען און פערטיעפען, אום

צו דערגיין צו דעם גרונד, צו דעם ריכטיגען נאטירלי כן אורשפרונג פון אזעלכע מיטהען לעגענדען. מען האט געמוזט אלץ גיין צוריק צו דיא צייטען, וואו דיא מיטהען זיינען עכט־שטאנען אויף א גאנץ איינפאכען נאטירליכען וועג אין דיא מוחות פון דיא מענשען אין גרויאלטע צייטען; מען האט געמוזט ארבאריסען די זאך צו זאגען פאעטישע שאלעכץ, אבצופען דיא בעפוצונגען און שאטירונגען פון דיא וויטערע דורות, אבמעקען דיא פאעטישע און פאנטאסטישע בילדער פון דיא פערשרייבערס, אום ארויסצוקריעגען דעם ריינען און, מען קען אויך זאגען, דעם גענוינטען קערן פון אלע מיטהען.

נאך דיא גרינדליכסטע נאכפארשונגען פון געלערטע האט מען פעסטגעשטעלט, אז דיעזער געזונטער קערן איז ניט מער און ניט ווייניגער ווי נעמען פון גאנץ געווענליכע ערשיינונגען אין דער נאטור. מיטהען האבען זיך אנגעפאנגען פון דער מינוט, וואן מענשען האבען אנגעפאנגען צו בעטראכטען און ערקלערען דיא פיזישע ערשיינונגען, וועלכע זיינען פארגעקומען אונטער זייערע אויגען יעדען טאג און יעדע נאכט. דיזער אנפאנג איז העכסט וואהרשיינליך געווען גלייכצייטיג מיט דעם אנפאנג פון שפראך. אזוי צייגט אונז די לינגוויסטיקע אדער וויסענשאפט איבער שפראכען. נאר אין יעדען פעריאד פון מענשלי־כער ענטוויקלונג, אויף יעדער קולטור־שטופע האבען דיא ערשטע נעמען, דיא קערנער פון דיא מיטהען, בעקומען, וויא שוין בעמערקט, געווייסע ענדערונגען און ענטשפרעכענדע פארמען, זאך דאס נאך דיעזע פארמען קען מען בעשטימען דיא קולטורעלע ענדערונגען אין אלגעמיינען. דיא וויכטיגסטע אויפגאבע פון דער פערגליכענער מיטהאלאגיע איז צו בעשטימען דיא נאטענט בעציהונגען צווישען דיא מיטהען און דעם אלגעמיינען צושטאנד פון פעלקער אויף א געוויסער קולטור־שטופע. צום ביישפיעל, אין דער קולטור־געשיכטע אונטערשיידט מען אזעלכע שטופען, וואו פעלקער האבען געפיהרט א וואנדערענדען, פיה־פיטערנדען אדער אקערבויערשען לעבען; און מען געפינט ספעציעלע מיטהען, וועלכע ענטשרעכען דיזע פעריאדען, וועלכע זיינען צוזאמען מיט זיי געבארען און אויסגעוואקסען געווארען. דיא געטער פון אקערבויער און פיה־פיטערער טראגען אין אלגעמיינען א נאנץ אנדערן כאראקטער, וואס עס איז א זעהר וויכטיגער פונקט ניט נאר פאר דיא געשיכטע פון דעליניאנען, זאנדערן אויך פאר דיא געשיכטע פון דער קולטור איבערהויפט.

דאס און פיעלע אנדערע פונקטען פון גרויסער בעדייטונג זיינען בעשטימט געווארען נאך א גרינדליכען אנאליזם פון מיטהען. דיא ארבייט איז געווען א זעהר שווערע, און עס בלייבען נאך פונקטען, וועלכע פערבלייבען דונקעל און פאדערן מעהר ליכט און בעזאנדערס מעהר אונפארטייליכע קריטיק. מיר מיינען דערמיט אזא קריטיק, וואס זאל זיך גאר ניט קימערן וועגען די זאג־גענאנטע „הויליגע שריפטען" און זאל אין גאנצען לאזען אן א זייט דיא פראגע, אויב דיא רעזולטאטען פון אזעלכע נאכפארשונגען שטימען אדער שטימען ניט מיט דער ביבעל. פון קולטור־געשיכטליכען שטאנד־פונקט דארף מען דיא בי־בעל בעטראכטען גראדע אזוי וויא אירגענד וועלכען אנדערן שריפטליכען צייכען אדער מאנומענט פון אמאליגע צייטען, זאנסט מוז מען אונבע־דינגט קומען צו גאנץ פאלשע אויספיהרונגען וועגען דיא ענטוויקלונג פון דער מענשהייט בכלל און דעם אידישען פאלק בעפרט.

וויא וויט דאס איז ריכטיג, צייגט אונז בעזאנדערס דער שטרייט צווישען געלערטע, אויב דיא סעמיטען אין אלגעמיינען און דיא אי־דען בעזאנדערס האבען גאר איבערהויפט א מיט־האלאגיע. דער בעריהמטער פראנצויזישער גע־לערטער ערנעסט רענאן האט אין זיין ווערק איבער סעמיטישע שפראכען ערקלערט, דאס דיא סעמיטען האבען קיין מאל ניט געהאט א מיטהאלאגיע. געשטיצט האט ער זיך ספעציעל אויף דער ביבעל, ניט וויל ער האט איהר בע־טראכטעט אלס א געטליכעם ווערק, אלס אן ענט־פלעקונג—ער איז גראדע געווען א פריידענקער—זאנדערן וויל ער האט איהר בעטראכטעט אלס אן אויסדרוק פון א גלויבען אין איין גאט. ער און פיעלע אנדערע נאך איהם האבען אנגענומען, דאס וויא באלד דיא סעמיטען זיינען אפיקו אין זייערע וואנדערונגען אין דער וויסטענים מעהר גענייגט געווען צום מאנאטעאיזמוס וויא צום פא־ליטעאיזמוס, דאס זיך ביי זיי ניט געקענט ענט־וויקלען אזא מיטהאלאגיע וויא ביי דיא אנדערע פעלקער, ספעציעל ביי דיא גריכען אין אין אל־געמיינען ביי דיא אינדא־גערמאנישע פעלקער. מען האט אויך נערעכענט, אז דאס לעבען אין דער וויסטענים איז בעזאנדערס גינסטיג צו א גלויבען אין א גאט, צו מאנאטעאיסטישע אנשויאונגען. פיעלע געלערטע, וועלכע זייכען געווען פרומע אידען אדער קריסטען, און בעזאנ־דערס דיא גייסטליכע, וועלכע האבען זיך אבגע־געבען צו מיטהאלאגישע און אנדערע קולטור־געשיכטליכע נאכפארשונגען, האבען זיך אנגע־כאפט אן דיעזער בעהויפטונג, אום דורך דעם אנצוהאלטען די אלטע מיינונג וועגען די בעזאנ־דערע הייליגקייט פון דער ביבעל. וועגען א ספע־ציעלע ענטפלעקונג דורך משה און דיא נביאים. דיא יעניגע, וועלכע האבען קיין אינטערעס גע־האט ארויסצונעהמען דיא ביבעל פון כלל און צו

מאכען גלויבען, אז זיא איז געגעבען געוואָרען פון גאָט אליין — אזעלכע האָבען זיך איינגערעדט, אז דיא אידען האָבען געהאט אזעלכע אייגענטהימליכקייטען, דאָס זיי זיינען גאָר ניט פעהיג געווען צו שאפען א מיטהאָלאָגיע.

דיא ביבעל איז אלזאָ דאָ, וויא אין פיעלע אנדערע שריפטען, געשטאלטען אין וועג געגען וויי סענשאפט און פרייע קריטיק. נאָר אויסער־דעם, וואָס בײַ דען האָט צוליעב דער־גיעזע צוועקען צי־ליעב דעם וואונש אנצוהאלטען דעם אידי־שען קריסטליכען גלויבען, געזוכט צו פערדרייהען דיא וואהרהייט, איז עס נאָך געווען שווער צו ענטד־קען דיא וואהרהייט דורך דעם, וואָס אלע סמנים פון אמאָליגע מיטהען זיינען אין דער ביבעל גע־פארבט געוואָרען מיט מאָנאָטעאיסטישע קאָלי־רען. אין דער צייט וועו דיא ביבעל איז אָנגע־שריבען און צוזאמענגעשטעלט געוואָרען איז שוין דער יהוה־גלויבען פעסטגעשטעלט געוואָרען בײַ אידען, און דיא שרייבערס האָבען אויף אלעס געזוכט ארויפצולייגען דעם שטעמפעל פון זייער גלויבען אין איין גאָט און אויסצודרינקען דעם גייסט פון דיא נביאים.

דיעזען וויכטיגען פאקט האָבען רעגאן און זיינע נאכפאָלגער פערזוהלן. וועו מען האָט זיך אָבער געגומען צו ווייטערע קריטישע נאָכפאָרשונ־גען פון ביבלישע געשיכטען און פסוקים, האָט כען ניט פערפעהלט צו ענטדעקען אונטער דעם יהוה־שלייער פון דיא פערפאסערס אָדער, ריכטי־גער, פון דיא צוזאמענשטעלערס פון דער ביבעל א גאנצען פאק מיט מאטעריאלען פיר א סע־מיטישע מיטהאָלאָגיע. וויא דיא צוזאמענשטע־לערס האָבען זיך ניט געסטאַרעט אָפצומעקען אלע סמנים פון אמאָליגען אלהים־גלויבען און פון אלטען געצענדיינסט, וויא זיי האָבען זיך ניט אָנגעשטרענגט איבערצוגעבען דיא אלע מיט־הען און לעגענדען פון אלע סעמיטישע שטאמען אזוי, אז עס זאָל אָפשפיגלען דעם גלויבען אין יהוה נאָך די לעהרען פון די נביאים, זיינען זיי דאָך ניט גענוג געשיקט געווען דאָס אין גאנצען אויסצופיהרען. עס זיינען פערבליבען פיעל מעהר אָנדייטונגען אויף דיא אלטע מיטהען אין בראשית, וויא א גאווהנליכער קענער פון דער ביבעל קען עס זיך פאָרשטעלען. פאר דיא קריטי־שע אויג פון דיא מאָדערנע גלעהרטע נאָכפאָר־שער זיינען יעצט, קען מען זאָגען, קיינע דונקעלע פסוקים אין קיינע פאָרשטעלונגען און בארמאס־קירונגען ניט. גאבליבען אין דער ביבעל. דיא יהוה־פארבען זיינען ארונטערגעגומען, גאווואָרען, די מאָנאָטעאיסטישע שריפטען, אָבגעגי־כען גאווואָרען, און עס זיינען גאבליבען נאקעטע מיטהען, וואלכע זיינען אזוי איינפאך און נאטיר־ליך, וויא דיא מיטהען פון אנדערע פעלקער.

דיא אידען זיינען קיין אויסנאהמע אין בע־צוג אויף מיטהאָלאָגיע. אזוי האָט מען איבער־הויפט געמוזט אָננעהמען איינפאך אויף דעם גרונד, דאָס אידען זיינען איינפאכע בשר ודם ס וויא אלע אנדערע שטערבליכע. וואהרום זאָלען דיא סעמיטען, וואלכע זיינען אין אלע אנדערע בעצי־הונגען אזוי בעגאבט און גייסטרייך וויא דיא אינדא־גערמאנישע פעלקער, גראדע זיין אן אויס־נאהמע אין דער פעהיגקייט צו שאפען לעגענדען, א פעהיגקייט, וואלכע איז אזוי אלגעמיין און נא־טירליך וויא דער מענשליכער גייסט זעלבסט? מען וואָלט גאָר קיין שום גרונד געהאט אזוי צי דענקען און קיינער וואָלט זיי גאָר ניט אויסגע־נומען פון כלל, וועו אויסער דיא ביבעל, וואלכע איז געשריבען געוואָרען אין דעם גייסט פון די יהוהגלויבערס און נביאים, וואָלטען נאָך פער־בליעבען אנדערע אידישע שריפטען, וואָס וואָלטען פערפאסט געוואָרען אין דעם זעלבען גייסט, וויא דיא גריכישע נאציאָנאלע לעגענדען, וויא האָמער'ס פאָעמען.

נאָר דיא ביבעל אליין צייגט דאָך, אז דיא אידען זיינען אין דער ווירקליכקייט קיין אויס־נאם ניט אויף אין מיטהאָלאָגיע. מיט דער הילפע פון דער פערגלייכענדער מיטהאָלאָגיע, מיט דיא זעהר גרינדליכע נאכפאָרשונגען פון דיא מיטהען פון אלע אינדא־גערמאנישע פעלקער פון איין זייט און מיט דער הילפע פון דיא אויסגעגראָבע־נע שריפטליכע מאָנומענטען פון דיא סעמיטישע פעלקער אין אשור און בבל פון דער אנדער זייט — איז עס גלונגען צו בעווייזען, אז אויף דיא אידען האָבען אין דיא ביז־ביבלישע און אפילו אין דיא ביבלישע צייטען געהאט א גאנצע מיט־האָלאָגישע סיסטעם. אייניגע רעזולטאטען פון דיעזע נאכפאָרשונגען וועלען מיר איבערגעבען פאר דיא לעזער פון דער „צוקונפט". מיר וועלען זיך ספעציעל בענוצען מיט דעם וועדק פון פראָ־פעסאָר אויגאן גאָלדציהער „מיטהאָלאָגיע ביי אידען און איהר היסטאָרישע ענטוויקלונג". *)

אויב עס וואָלט נוטיג געווען צו בעווייזען, אז דיא אידען האָבען פאר זייער בעזעצונג אין כנען געלעבט וויא זייערע שטיף־ברידער, דיא אראבען, ארומוואנדערענדיג איבער דער ווייסט־נים, וואָלט מען עס געקענט טאָן דורך א בע־טראכטונג פון דיא מיטהען, פון וועלכע עס זיי־נען פערבליעבען סמנים אויף אין דער ביבעל, וויא עס איז שוין אויבען בעמערקט געווען, אונ־טערשיידען זיך דיא מיטהען אויף פערשיעדענע קולטור־שטופען. כפעציעל וואָרפט זיך דער אונ־טערשיעד אין דיא אויגען, וועו מען אנאליזירט

*) Mythology among the Hebrews and its historical development, by Ignaz Geldziher, London, 1877.

דיא מיטהען ביי נאמאדישע אדער וואנדערענדע שטאמען אין ביי בעזעצטע פעלקער, וועלכע בעשפעטיגען זיך הויפטזעכליך מיט אקערבוי. עם פערשטעהט זיך, אז נאמאדען קוקען, צום ביישפיעל, אויך דיא זון, לבנה, רעגען אין שטורם מיט אנדערע געפיהלען וויא אקערבויער. בעואנדערם איז עם אזוי אין היסיק לענדער. דער נאמאד, וועלכער מיט שטענדיג אראב־האנדעלן צו געפינען גוטע פיטערונגם־פלעצער, בעטראכטעט די ברענענדע זון אלס א שטערונג און אלס פיינד. זיין בעסטע צייט איז דיא קיהלע נאכט, וועז דיא לבנה אין שטערען בעלייכטען איהם דעם וועג, אין זיין בעסטער פרייַנד איז דער רעגען, וועלכער שאפט איהם גרינע פעלדער. דיא אראבען פלעגען ניט נאר מאכען זייערע רייזען ביי נאכט, זאנדערן אויך רעכענען דיא צייט מיט נעכט. אין אראבישע לעגענדען אין פאעזיען טרעפט מען זעהר אפט אויסדריקע, אז פון אירן פלאץ ביז דעם אנדערן איז אזוי פיעל נעכט. דאם זעלבע איז אויך גלייך ביי דיא וואנדערענדע אידען. דיא נאכט איז גערעכענט גלייך פריהער פאר דעם טאג. א צייכען דערפון גענינען מיר אין דעם ביבלישען פסוק „ויהי ערב ויהי בקר יום אחד" אין דעם אנפאנג פון שבת אין יום טוב.*) דער אקערבויער אבער איז א פרייַנד פון דער זון אין פון טאג. שטורמען אין צופיעל רעגען ברענגען איהם שאדען, אין דיא וואריימקייט פון דער זון ברענגט איהם גרויס נוצען. פר פיהרט דאדום זיינע רעכנונגען נאך דיא טעג אין נאך דער זון. וועז דיא זון בעווייזט זיך נאך א שטורם, איז עם פאר איהם א שמחה.

אזוי וויא דער נאמאדישער צושטאנד איז גלייך פאר דעם אקערבויערשען, זא זיינען דיא מיטהען פון דיא נאמאדען אויך דיא עלטערע. וועז מיר גענינען דאדום א מיטה, אין וועלכען דער היסיק ביי נאכט, דיא לבנה, דיא שטערן אין רעגענס וועדען בעטראכטעט אלס העכערע אין פרייַנדליכערע געטער, קענען מיר שליסען, אז זיי זיינען עניטשטאנען אין נאמאדישען פעריאד. אויך אין דער צייט־רעכנונג דריקט זיך אוים דיזער אונטערשיעד צוישען נאמאדען אין אקערבויער: נאמאדישע שטאמען פיהרען גלייך זייערע רעכנונגען נאך דעם לבנה־יאהר, אין דיא אקערבויערשע פעלקער נאך דעם זונען־יאהר. וויא יעדערער וויים עם, איז דער אידישער קאלענדער נאך ביז היינט צו טאג פערבליבען נאך דער לבנה.

מיר קענען זיך דא ניט אריינלאזען אין אייניגע־צעלהייטען. מיר וועלען נור בעמערקען, אז א גרויסדריבע נאכפאלגונג פון דיא אראבישע מיטהען צייגט קלאהר, דאם אונזערע סעמיטישע בריידער האבען בעטראכטעט דיא לבנה אין איבערהויפט דעם הימעל ביי נאכט העכעה וויא דיא זון אין דעם הימעל ביי טאג. איבערהויפט איז עם א פאקט, אז ביי דיא פעלקער, וועלכע האבען שוין אייניגעפיהרט דיא זונען־פערגעטערונג, איז דיא לבנה־פערגעטערונג פערבליבען אלס א פריהערע רעליגיאן. ביי פיעלע וויילדע פעלקער אין אפריקא אין אמעריקא עקזיסטירט הויפטזעכליך דיא לבנה־פערגעטערונג, אין דיא לבנה וועדט בעטראכטעט אלס א זכר, אין דיא זון אלס א נקבה.

לאמיר יעצט בעטראכטען דיא עלטעסטע ביבלישע לעגענדען, אויב זיי צייגען ניט דאם זעלבע. מיר וועלען אנפאנגען פון דיא לעגענדען וועגען אברהם, יצחק אין יעקב. אברהם איז דיא צענטראל־פיגורע פון דער אידישער מיטהאלאגיע. וויא בעוואוסט, איז דיא בוכשטעבליכע בעדייטונג פון אב־רם: „הויכער פאטער". אום צו פערשטיין דיא ענטשטעהונג אדער דעם אורשפרונג פון דיעזען נאמען, איז נייטיג צו ווייסען, אז דער וואדט „רם" האט געקראגען דיא מיינונג „הויך", וויייל ער האט אויך בעצייכענט דעם „הימעל". אין אראביש, פיניקיש אין עטהיאפיש האט „רם" דיא מיינונג „הימעל". דער אראבישער וואדט „סאמא" (שמי) בעדייטעט אי „הימעל", אי „העגען" ביי איינגע אנדערע פעלקער געפינט מען אויך איינעם אין דעמועלבען וואדט פיר הימעל אין רעגען. דער נאמען פון דעם אסירישען גאט פון דונער אין שטורם איז „ראמאן", וואס שטאמט זיכער פון דעם וואדט „רם". פון דעם זעלבען שרש „רם" שטאמט דער העברעאישער וואדט „מרומים", וועלכער בעדייטעט הימעל גראדע וויא שמים.

וואס אנבעלאנגט צום נאמען יצחק, וויים יעדער, אז זיין בעדייטונג איז „ער לאכט" אדער דער „לאכענדער". וויא אזוי אבער איז עניטשטאנען אזא נאמען? גרינדליכע מיטהאלאגישע נאכפארשונגען צייגען קלאהר, אז אונטער דעם נאמען דער „לאכענדער" אדער דער „שמייכלענדער" האט מען פערשטאנען דיא זון, דער וואס זיצט אין הימעל אין לאכט (וויא אין תהילים שטייט: יושב בשמים ישחק). אין דיא וועדאס וועדט דיא זון אויך בעצייכענט: „דער שמייכלענדע".

דיא עהדה־לעגענדע ריייגט אלזא דעם גלייכנליכען כאראקטער פון דיא מיטהען וועגען דעם קאמפף צוישען דיא נאכט אין טאג, צוישען דעם הימעל ביי נאכט אין דיא זון. אב־רם, דער „הויכער פאטער", דער אבענד־הימעל מיט זיין צאהלרייכע קינדער אין דיענערם (דיא שטע־

*) קדי לבנה איז א דריטער פאקט.

רען), טויטעט זיין זון יצחק, דעם לאבענדען, דיא זון.

אז דער זונען־אונטערגאנג איז בעטראכטעט געוואן אלס דאָס קינד פון דער נאכט און אז אב־רם האָט טאקי ניט אנדערם געמיינט ווי דעם אבענד־הימעל, וועלכער איז ספעציעל בעארהרט געוואָרען פון דיא נאָמאנדישע סעמיטען, דאָס וועלען מיר בעווייזען אין דעם נעכסטען ארטיקעל וויל מיר האָבען ניט גענוג פלאץ זיך אריינצו־לאָזען דאָ אין א נאָכפאָרשונג פון איינצעל־הייטען, פון וועלכע יעדע בעזונדער מעג זיך דוכטען ניט וויכטיג, אָבער אלע צוזאמען פיה־רען זיי צו איין שלוס, נעמליך: אז אונזערע אבות זיינען אייגענטליך מיטהאָלאָגישע פאָרשטעלונ־גען און פערזאָניפיצירטע אָבגעטער פון אונ־זערע נאָמאנדישע אורעלטערן.

פ. קראנין.

מיין מאמע

1.

איך טרוים פון מיין טויערער מאמען
און יאמערליך בלוטעט מיין הערץ,
א ברענענדיג שטראָם פון זכרונות
ערפילט מיך מיט אומעט און שמערץ.

דיא נאכטיגע שאָטענס פערדעקען
איהר פנים — און קריכען אום מיעד...
איך ליעג אויף מיין בעטעל, זיא זינגט מיר
פון לעבען א פרעהליכעס ליעד....

עס איז שוין פערפלויגען מיין יוגענד,
דיא ליכטיגע, זוניגע טעג;
איך בלאָנדזשע ארום אין דער פינסטער
און קען ניט געפינען מיין וועג...

עס האָט אונז, אוי טהייערע מאמע,
דער מזל, דער שווערער, צושיידט,
אך! וואר וועט בעדויערן מיין לעבען,
אך! וואר וועט בעקלאָגען מיין טוידט?!

2.

איך האָב אין מיין חלום מיין מאמען געזעהן,
איהר קאָפּ איבער מיינעם געבויגען;
זיא האָט מיך געטוליעט מיט ליעבע צו זיך,
געקושט מיר דאָס מויל און דיא אויגען.

און, דרינקענדיג פעסט צו איהר ברוסט, האָט זיא צארט
געגלעט מיר דיא האָאר און דעם שטערן:
„געדיינקסט נאָך דיין אלטינקע מאמען, מיין קינד?"
געפרעגט האָט פערשטיקט זיא פון טרעהרען.

„אָ, מאמע, אָ, מאמע! וואר האָט דאָס געקענט
זאָ לאנג, אך, זאָ לאנג אונז צושיידען?
עס גיהט מיר אין לעבען אָהן דיר קיין זאך אין,
איך וויים ניט אָן דיר פון קיין פרייד'ען!"

און קושענד מיך צערטליך, געזאָגט האָט זיא: „קינד,
מיר וועלען זיין תמיד צוזאמען!"
און ווען איך ערוואכט האָב — — — —
פערשאָלטען זאָל זיין
מיין שיקזאל, וואָס רויבט מיר מיין מאמען!....

ס. קאָטלער.

(פראָג פון יעקב גאָרדון'ס לעצטע דראמע „דער אונבאקאנטער".)

פֿערזאָנען פֿיצירונגען

דער אונבאקאנטער.
דיא פרוי.
האָפנונגען, טרויעריין, גיסטער.

(אן אָפּענער פּלאַטץ לעבען א וועלדל. אלעס איז פֿערגאָבען מיט רויטע שטראהלען פון דער זון, וועלכע האלט בוים אונטערגעהן. לאנגזאם ווערט גראָ־ער און גראָער ביז עס ווערט טונקעל. אָנפאנגס לעב־האפטע מוזיק, נאכדעם טרויעריג און פּיאנאָ. דאן, ווען עס ווערט דונקעל, הערט מען דאָס לאנגזאמע און טרויעריגע קלינגען פון א קירכען־גלאָקע, אונ־געזעהענע גייסטער זינגען אין דעם כאראקטער פון א רעקוויעם).

דער אונבאקאנטער (ערשיינט פון צווישען דיא בוימער, פערווייקעלט אין א שווארצען מאנטעל. אויף זיינע העגד זעהט מען ווייסע האנדשו־הען. ער גיהט לאנגזאם. דאָס געזאנג הערט אויף, די קירכען־גלאָקע הערט ניט אויף צו שאלען טרויעריג און לאנגזאם:) דיא נאכט איז געקומען, און אלעס איז פערווייקעלט אין דונקעלהייט. שווארצע גע־דאנקען און טרויעריגע געפיהלע קומען צוזאמען מיט דער פינסטערנים. דיא נאכט איז א פאָרבע־רייטונג צום שטארבען, דער שלאָף איז א פאָר־בילד פון טויט. אין דעם מענשענס געזעלישאפט, אין דער וועלט פון חיות און פלאנצונגען, אומעדום פֿראָגרעסירט דער טויט און פערכאפט אלין מעהר און מעהר פּלאץ. דאָס לעבען וועדט בעזיעגט, אונטערדריקט, פערקירצט און געיאָגט. מיר געהן מיט יעדען אויגענבליק זיכערער און נעהענטער צו אונזער ענדליכען ציעל — צו פערניכטונג און טויט. דיא צייט וועט קומען, וועו אלעס דאָ אויף דער ערד וועט פערזונקען וועדען אין עוויגע שטילקייט, אין אן עוויגע קעלטענים, אין אן עווי־גע פינסטערנים. מיט'ן לעצטען שטראהל פון דער זון וועט אויסגעלאָשען וועדען דער לעצטער פונק פון לעבען, און דאן וועט קומען דער עוויגער טויט. דיא בלומען פון גארטען, דיא בוימער פון וואלד, דיא חיות פון פעלד, אלע פישען פון דיא וואָ־סערן צוזאמען מיט'ן מארך פון דענקער, מיט'ן האריז פון דיכטער און מיט דער בויענדער האנד פון ארכיטעקט — אלעס צוזאמען וועט וועדען איין קאלטע, דונקעלע, שטילע, לעבענלאָזע מא־סע. (ער בלייבט שטיין שטיל, פארזונקען אין זיינע געדאנקען. פלוצלונג וועדט ער אונרוהיג און קוקט אויף'ן הימעל. עס הויבט אָן צו וועדען ליכטיגער. די קירכען־גלאָקע הערט אויף צו קלינגען. מען הערט פון צווישען דיא בוימער דאָס פריוליכע געזאנג פון א נאכטיגאל. די לבנה שיינט ארויס און בעגיסט אלעס מיט זילבערנע שטראהלען. דיא האָפנונגען און טרוי־מעריין זינגען לוסטיג:)

וויא שעהן און וויא פֿרעכטיג איז דיא רוהיגע נאכט!...
דער מענש רוהט פון זיין ארבייט. דיא בוימער שטעהן פערטראכט.
דער ליכטיגער מאָנד בלייבט דאָ ביז'ן מאָרגען,
פערשוויגען איז דער טומעל, פערגעסען אלע זאָרגען.
דיא נאכט איז געשאפען ניט פאר מערדער און דיבע.
זיא ברענגט זיסע טרוימע פון רוהע און ליעבע.
זיא איז א בילד פון רוהע און פרידען
פאר אלעס וואָס לעבט דאָ, גאנץ אונפערשיערען.
פערטיעפט זיצט דער דענקער אין געדאנקען און ביכער
און זוכט וויא צו ברענגען דאָס גליק נור וואָס גיכער.
דער דיכטער איז פערליעבט אין דעם מאָנד און דיא שטערן
און זינגט פון א צוקונפט אָהן ליידען, אָהן טרעהרען;
דער נאכטיגאל זינגט זיס פון פרייד און פון לעבען,
אלעס פיהרט דאָ דעם מענשען צופּיהלען און שטרעבען....

דיא פרוי (ערשיינט אין ווייסע קליידער. זיא האלט אין האנד א „קאַרן פון איבערפלוס", גע־מאכט פון בלומען. אין איהרע בלאָנדע האָר אוּן אויף איהרע קלייַדער פיעלע בלומען. זיא קומט בעגלייטעט מיט פיעלע בלאָנדע אוּן ברונעטע יונגע מיידלאך, אין ווייסען): דיא נאכט איז געקומען אוּן האָט אלעם פערווויקעלט אין א הייליגע שטילקייט. דער ווּאָס ליידעט אוּן מיהט זיך, רוהט יעצט. עס ווּאכט נור דער ווּאָס ליעבט אוּן שאפט. דער שלאָף איז א פאַרבארריטונג צו טהעטיגקייט אוּן לעבען, דיא נאכט איז אַן אָבבילד פון רוהע אוּן פריעדען. שלאָף אין פרידען מוטער ערד אינטער דעם געהיימניספאָלען שירם פון דונקעלהייט! מאָרגען קומט ווּיעדער דיא זון מיט איהר ליכט אוּן לעבענס־קראפט. (זיא בעמערקט דעם אונבעקאנטען) אה, דוא ביזט דאָ; דוא, אונפערמיידליכער אוּן דונקעלער אונבעקאנטער.

אונבעקאנטער: (נייגט זיך העפליך) יא, ליעבע בעקאנטע, דאָ בין איך אויף מיין עווּיגעם פעלד. אוּן ווּיא גהט'ס דיר? ווּאנדערסט נאָך אימער ארום אויף דער שמוציגער ערד, בעגלייטעט פון שהענע טרויטמעריין (צייגט אויף דיא ברונעטע דאמען) אוּן זיסע האָפנונגען (צייגט אויף דיא בלאָנדע)? איך ווּאנדער ארום אליין. (ער עפענט זיין מאנטעל; מען זעהט, ער איז געקליידעט אין א פראק) פערצווייפלונג אוּן מעלאנכאָליע, עגטרישטונג אוּן ווּאהנזין זיינען אין מיר אוּן מיט מיר!....

דיא פרוי: (בעזראכט איהם) ווּיא גהענג־דערט דיין ערשיינונג איז! א מאָל פלעגסט דוא זיך ווּייזען אלם אין אבשייליכער סקעלעט מיט א גרויסען שנייד־מעסער, אדער דוא פלעגסט קומען אלם אין עקעלהאפטע בעשעפענים, פול מיט אויגען, אוּן יעצט שפאציירסטו ווּיא א גאַ־לאנטער הערר.

אונבעקאנטער: יא, פראנט אוּן דושענ־טעלמען בין איך יעצט! איך פאטראָניזיר דיא מאָדע, ווּייל דיא מאָדע איז איינע פון אונזערע טהעטיגסטע אגענטען. דיא מאָדע פיהרט מענ־שען צו אייפערזוכט אוּן בעניידונג, צו גאלד־גייץ אוּן פאלשקייט: דאָם פערקירצט זייערע יאָהרען. דורך דער מאָדע וּוערען פיעלע פערקרי־פעלט אוּן ערקעלטערט: דאָם ברענגט מיר א שהענעם פראָפיט... אוּן אויסער דעם, דיא מאָדע פאָדערט מען זאָל טויטען פערשיעדענע חיית אוּן אונשולדיגע פויגלען, מען זאָל רייסען לעבעדיגע בלומען אוּן פערניכטען שהענע פלאנצונגען. מיט אוּן ווּאָרט, מיר מאכען מיט דער מאָדע דיא גלענצענדסטע גשעפטען.

דיא פרוי: ווּיא איך זעה אונזער פראק־טישע צייט האָט דיך אויך גמאכט פאר א פראקטישען גשעפטס־פיהרער.

אונבעקאנטער: יא, מאדאם. זיין פראקטיש הייסט: ניט זיין סענטימענטאל. מיט אנדערע וּוערטער, דאָם הייסט זיין גשפיהל־לאָז. וּוּאָם פראקטישער זיי וּוערען דאָרט, בלייבט ווּי־ניגער פלאץ פאר אייך, זיסע האָפנונגען (צו דיא בלאָנדע) אוּן פאר אייך, שהענע טרויטמעריין (צו דיא ברונעטע), אוּן מען פערגעסט אויך אַן דיר, גענטליכע ליעבע, אוּן דאָם פערגעסען אונזערע באלאנצען. כע! כע! א מאָל, וּוען זיי האָבען טייער גשעצט אוּן זיך שטארק גהאל־טען פאר דאָם לעבען, האָב איך זיי גדארפט שרעקען מיט א שניידמעסער אוּן מיט אויגען. איצט פיהר איך מיין טהעטיגקייט גשעפטסמע־סיג. מען שרעקט זיך פאר מיר אלץ וּועניגער אוּן וּועניגער. דיא פילאָזאָפען שרייבען גאנצע פעסימיסטישע ביכער פיר דעם טויט אוּן גע־גענען דאָם לעבען. די דיכטער זינגען הימנען צום טויט אוּן פערמיאוס'ן דאָם לעבען, דיא וויסע־שאפטליכע מענשען לעהרנען, אז דער טויט איז ניט מעהר, ווּיא א געווּעהנליכע נאטירליכע רע־אקציאָן, דיא קויפלייטע אוּן פערזיכערונגס־גע־זעלשאפטען בעטראכטען דעם טויט אלם א וויכטיגע אינדוסטריע אוּן פראָפיטאבלעם גע־שעפט. א מאָל, וּוען א מענש פלעגט בענהען זעלבסטמאָרד, אדער אימיצער פלעגט דורך אן אונגליק געטויטעט וּוערען, פלעגט דיא גאנצע געמיינדע א לאנגע צייט זיין ערשראָקען, ער־ביטערט, נידערגעשלאָגען; יעצט בענהט מען זעלבסטמאָרד, גראדע ווּיא מען רויכערט א כי־גאר. קאטאסטראָפען אוּן מאסען־מאָרדען מא־כען קיין איינדרוק מעהר. עס איז נאָר א געלע־גענהייט פיר צייטונגען צו שרייבען סענסאציא־נאלע קעפלאָף. מענשען וּוערען ערמאָרדעט ווּיא פליגען, צוריסען פון פוּלווּער, צובראכען פון מא־שינען, דערטרונקען מיט שיפען, פערשאָטטען אין מינען — קיינעם קימערט עס ניט. דיא גלייכגילטיגקייט וּוּאָם א מענש פיהלט צו זיינע מיטמענשען טויטעט מעהר ווּיא מענשען־האס אוּן גרויזאמקייט! יא, דער טויט איז יעצט א געווּעהנליכע ערשיינונג. איך בין אומעדום איצט א היימישער מענש, אוּן מיין קעניגרייך וּוערט מיט יעדען טאָג גרעסער אוּן בריטער....

דיא פרוי: אוּן דיא ליעבע, דיא טרייע, דיינע, איבערגעבענע ליעבע? איז זיא ניט מעהר דיא, בעשיצערין פון לעבען, דיא בעקעמפפערין פון טויט?

אונבעקאנטער: דיא ליעבע אליין איז יעצט א מיטהעלפערין אוּן מיטאַרבייטערין פון טויט..... אין אלעם אוּן אין אלעמען זעהט מען יעצט דעם טריאומפה פון טויט. ביזט צו שוואך, מיין שהענע האָנקורענטין!

דיא פרוי: עס איז ניט וואהר! ליעבע— דאָם איז דיא איניציאטיוּוע פון לעבען, דיא פעראייניגונגס־קראפט פון דער נאטור. ליעבע—

דאָס איז דער נאטורס מאכט צו שאפן, איהר מיטעל צו העפֿדוצירן. דורך ליעבע ווערט דאָס לעבען געשטיצט—דורך ליעבע לעבט אלעס ניט נאָר אין דער מענשליכער וועלט, נאָר זאָגאר אין דעם גאנצען אונזווערזום. דיא שטערן און דיא פֿאגעטען זיינען בעראיניגט דורך דעם, וואָס זיי האָבען איינע צו דיא אנדערע א צוציהונגס־קראפט. קאָלאָסאל גרויסע און מיקראָסקאָפּיש קליינע געגענשטענדע וועלטן געשאפֿען נאָר דורך דעם, וואָס פערשיידענע עלעמענטען גרויפֿירען זיך צוזאמען דורך איינשטימונג. וואָס איז דיא געשיכטע דער מענשהייט, אויב ניט דיא בעשרייבונג פון דעם קאמפֿף, וואָס דיא ליעבע פיהרט געגען דעם, וואָס עס מאכט שווער דאָס לעבען? אויב ניט דיא שילדערונג וועגען דעם, וויא דיא צושיידענע און צוטיילטע האָבען זיך פעראיניגט אין געזעלשאפֿטען, נאציאָנען און קעניגרייכע דורך אייניגיקייט? דיא שעהניין פֿארבען פון א בלום קאָמבינירען זיך נאָר דורך סימפאטיע, פערשיידענע טענער האָרמאָניזירען זיך אין אקאָרד דורך סימפאטיע, דיא שטראהלען פון דער זון שאפען דיא צויבערשע קאָליירען פון רעגענבויגען דורך סימפאטיע. יא, סימפאטיע איז דיא ערשטע בעווועגונג פון ליעבע, אין ליעבע איז לעבען!

אונבעקאנטער: דאָס וואָס דו רופֿסט סימפאטיע און ליעבע איז נאָר א פערניכטונגס־קראפט. דיא געשיכטע פון אוניווערזום איז א שילדערונג פון קאטאקליזמען, צוזאמענשטויסונגען, פערפליצונגען און עקספלאָזיאָנען! דיא געשיכטע דער מענשהייט איז א בעשרייבונג פון בלוטיגע מלחמות און שרעקליכע געוואלדטהאטען. דיא וועלט־געשיכטע איז אין אלטער בית עולם און דיא לעבעריגע מענשען זיינען נאָר מצבות אויף די קברים פון דער פערגאנגענהייט. זיידע פֿאנצונגען האָבען סימפאטיע צו א שהענעם בוים, וואסען זיי אריין אין זיינע וואורצלען און טויטען איהם. א וואָרעם האָט סימפאטיע צו א רויטען עפֿעל און עסט איהם דורך זיין האריץ, א וואָלף האָט סימפאטיע צו א שאָף און פרעסט זיא אויף. א שטארקער מענש האָט סימפאטיע צו א שוואכען, וויל ער קען איהם לייכט אריינשלינגען אין זיין "איך". א מאן האָט ליעב א פרוי, ראָטעט ער אויס אין איהר דעם מענש, טויטעט איהר פערזעגליכקייט און פערניכטעט איהר זעלבסטשטענדיגקייט. א פרוי האָט ליעב א מאן און פערניכטעט זיין שטרעבונג פון פרייהייט, פֿארלוירט זיין ענערגיע און רויבט זיין מענער־קראפט.

דיא פרוי: נון, און דיא ליעבע, וועלכע מאכט פרוי, גליקליך און גרויסמוטהיג?

אונבעקאנטער: דיא ליעבע רופֿט ארויס געפיהלע פון וויילדע ליידענשאפטען, אויפֿערזוכט, האס, צאָרן, וועלכע פיהרען צו מאָרד און זעלבסטמאָרד, צו בעטרוג און פערברעכען, צו שוואכהייט און וואהנזין. (דיא טרויעריגען פערשוויינדען ערשראָקענע.

דיא פרוי: אָה, דוא דונקעלער אונבעקאנטער! און וואו איז דיא ליעבע, וועלכע איז ביי דיא מענשען פערגעטערט? און וואו איז דיא ליעבע, וועלכע זיי אלע רעכענען פיר דאָס היילוגסטע אין דער וועלט, דיא מענשען־ליעבע?

אונבעקאנטער: דעם גאָט דער ליעבע מיינסטו? אין דעם נאָמען פון דעם גאָט איז מיהר גע־טי־טעט אין ערמאָרדעט געוואָרען, וויא אין נאָמען פון דעם גאָט פון קריעג און מענשענהאס. דיא פיעל געפֿרייזטע מענשען־ליעבע איז נאָר א שפיעלצייג, מיט וועלכע עם אמוזירען זיך פרעדיגער, מאָראליסטען, פילאנטראָפּען און אנדערע שווינדלער אין נאָרען!....

דיא פרוי: און וואו איז דיא ליעבע, וועלכע עקזיסטירט אין דער פאמיליע צווישען מאן און וויב, קינדער און עלטערן?

אונבעקאנטער: א מאן האָט ליעב זיין פרוי אויף וויא פיעל זיא דיענט איהם אין שאפט איהם פערגעניגען. א פרוי האָט ליעב איהר מאן אויף וויא פיעל ער פערזיכערט זיא מיט לעבענסמיטעל און לוקסוס־זאכען. עלטערן האָבען אין דיא קינדער ליעב נאָר זיך, און קינדער האָבען ליעב עלטערן בעפֿאָר זיי היבען אָן צו לעבען פאר זיך.

דיא פרוי: און וואו איז דיא נאָבעלע ליעבע, וועלכע רופט זיך פרייונדשאפט?

אונבעקאנטער: פרייונדשאפט עקזיסטירט צווישען מענשען נאָר וען זיי האָבען פערשיעדענע אינטערעסען. בעגעגנען זיך אָבער זיי־ערע אינטערעסען, דאן איז יעדער א פריינד נאָר זיך אליין. יא, עס איז דאָ א ווירקליכע, א שטארקע, א מעכטיגע ליעבע — דאָס איז זעלבסט־ליעבע, עגאָאיזם. דיזע ליעבע איז א וואהרע, אויפריכטיגע, שטענדיגע. זיא רופט ארוים אין דער גאנצער וועלט דעם קאמפֿף פיר דאזיין; זיא איז א געפעהרליכע גענגערין פון טויט, וויל זיא זוכט אלע מיטלען אין דעם אייניציגען „איך" צו פערשטארקען אין פערלענגערן דעם אינסטינקט פון לעבען. אָבער סוף כל סוף פיהרט אויך דיזעזע זעלבסט ליעבע צום טויט. דיא שוואכע וועלט וועלכע פון דיא שטארקע. נאכדעם זומט א צייט, וועו דיא מעהר שטארקע קעמפֿען מיט דיא ווינינגער שטארקע.... דיזעזער עוויגער קאמפֿף איז דיא באזיק פון טוידט, קיינער וועט ניט געשפֿאָרט וועדען, קיינער ניט! (דיא

דיא פרוי: שוואַרצער גייכט! דיא נאַטור איז א פאבריק פון לעבען, ניט פון טויט. זאָגאר דער טויט אליין איז נאָר א פאָרבערוי־טונג צו א נייעז לעבען. אין דער גאנצער נאטור איז דאָ נאָר איין שטאַרקע מאכט און דאָס איז דיא שטרעבונג צום לעבען. דער קאמפֿף פֿיר דאזיין איז ניט דער ציעל פון לעבען, עס איז נאָר א מיטעל צו פערזיכערן דאָס לעבען. דער קאמפֿף ווערט אָבגעשאפט זאָ באלד מען קען לעבן אָהן קאמפֿף. ווילדע חיות, שטומע פיוגלען, קליינע אינסעקטען פעראייניגען זיך אין גרויסע געזעלשאפטען, אום צו מאכען לייכטער דעם קאמפֿף פיר דאזיין, אום אלע זאָלען זאָרגען פיר איינעם און איינער פיר אלע. און ביי דיא העכסטע בעשעפענישען, ביי דיא מענשען, מיינסטו עקזיסטירט און וועט עוויג עקזיסטירען נור איין פרינציפ: איינער געגען אלע און אלע געגן איינעם? בלינדער, דונקעלער גייסט! אָפּפערן דען ניט יעצט מענשען זייער לעבען פיר דאָס גליק פון אנדערע? פערלירען דען קינדער זייער הן און ליעבע ביי עלטערן זאָגאר דאן, וען זיי מאכען זיך ביי פרעמדע אונבעליעבט דורך זייע־ע פעהיגער? רייזקירט דען ניט א מענש זיין לעבען צו רעטען דעם צווייטען פון גענאהר? און וואו איז דיא ליעבע, וועלכע האָט א מאכט צו פערוואנדלען מיאוסע אין שענהייטען און פערקריפּעלטע אין אן אידעאל פון פאָלקאָמענהייט?

אובעקאנטער: נאאיוע פרוי! אזא ליעבע זעהט מען נאָר, וען מען טרוימט אין א שענע נאכט ביי דעם שיין פון דער לבנה! דוא קוק בעבער אריין אין דאָס לעבען פון דיא מענשען.

דיא פרוי: יא, אין לעבען פון דיא מענשען! בליק הערונטער, זעהסט, דאָרט ליגט אין טהאל א קליינער שטאם. זעהסט דאָס הויכע הויז דאָרט?

אובעקאנטער: דאָס הויז דאָרט לעבען דאמפֿף־מיהל? איך ווייס, דאָרט געפינט זיך א ליעבענדע שענהייט מיט א הויקער, א קריפּעל, וואָס וויל זיין אן אידעאל פון פאָלקאָמענהייט. איך האָב אן אויג אויף דעם הויז.

דיא פרוי: איך וועט, אז אין דעם איינעם הויז זיין איז דא געוג בעוויזט, אז כיר געהען ניט צום טריאומפֿף פון טויט דורך זעלבסטפערניכטונג און עגאָאיזם, נאָר, פערקעהרט, מיר געהן צום טריאומפֿף פון לעבען דורך זעלבסט־אויפאָפּפערונג און ליעבע.

אובעקאנטער: אויב דוא מיינסט עס ערנסט, נעהם איך אָן דיא וועטע. מיר ווע־לען זיך בעגעגנען דאָרט, און יעצט מוז איך געהן. ביי דער ליעבע שפּיעלט דיא צייט קיין ראָלע ניט, דער טויט אָבער טאָר ניט פערלירען קיין אויגענבליק. גוטע נאכט, כע! כע!! אזוי לאנג וואנדערן אויף דיזעזר שמוציגער ערד, דורכגעהן אזוי פיעל הענד, וויא פיעל דיא ליעבע איז שוין דורכגעגאנגען פון דעם סאָלדאט מארס, דורך דעם פריעסט קרעדאָ, ביז'ן מעדיקער עס־קולאפֿ און דאָך בלייבען אזוי ראָמאנטיש און סענטימענטאל! הא! הא! הא! דאָס קען נאָר א דאמע! (מאכט עשליכע שריט צוריק און קוקט זיך צו.)

דיא פרוי: עי! וואו זייט איהר מיינע בעגלייטערינען? (דיא האָפּנונגען און טרוימע־רייען ערשיינען) ער האָט אויך פערשראָקען און פֿעריאָגט? קיין מאכט קען אונז ניט פערטרי־בען פון אונזערע פרייהדע, דיא מענשען, וויל מיר זיינען א טהייל פון דעם מענשען'ס נאטור. און ער, וויא ער איז, איז א טהייל פון דער גרויסער מוטער נאטור. זיא, די מעכטיגע, וויסט ניט פון קיינע שטימונגען, פּעסימיסטישע טהע־אריען און שארפזינניגע אַרגומענטען; זיא געהט אונפּערמיידליך מיט איהר עוויגען וועג פון לע־בען און ענטוויקלונג און צוזאמען מיט איהר מוז געהן און ענטוויקלען זיך אלעס, וואָס לעבט און עקזיסטירט! געהט, טראָגט דעם מע־נשען שהענע טרוימען און זיסע האָפּנונגען, און נאכדעם וועל איך קומען און וועל איהם בריינגען ליעבע און אן עוויגע שטרעבונג צום לעבען!

דיא האָפּנונגען און טרוימע־ריין זינגען:

וויא שהען און וויא פרעכטיג איז דיא רוהיגע נאכט!...

דער מענש רוהט פון זיין ארבייט, דיא בוימער שטעהען פערטראכט.

א. ז. וו., א. ז. וו.

(אלע פערשווינדען, דער פאָרהאנג פאלט.)

יעקב נאָרדין.

פּריעדריך ניטשע און זיין לעהרע

III

דר. ה. זאלאמאראוו.

יינזאם האָט ניטשע ארומגעוואנדערט אין בער דער יואונדער־שעהנער בערג־נעגענד פון דעם פּרעכטיגען שווייצערלאנד. איינער אליין, ווייט פון דעם טומעל פון אונזער ציוויליזירטען לעבען, ווייט פון דעם הורא פון מענשליכער זאָרג, האָט דער דייטשער נביא־פילאָזאָף, פונקט ווי דיא אמאָליגע אלטע נביאים, געפונען זיין גרויסע בעגייסטערונג, אויף דעם בריייטען בוזים פון דער שעהנער נאטור. און פונקט ווי דיא ביבלישע פּראָפעטען פלענען זיך בעהעפטען צו דעם מענטיגען אייגענפלום פון דער נאטור כדי צו קענען זיך אויפהויבען אויף דיא פליגעל פון דער בעגייסטערונג צו יענער הימעלשער הויכקייט, ווו עס ענטפּלעקט זיך פּאר דעם נביא, דעם פּאָעט, דער קלאָהרער בליק פון דער צוקונפט. אזוי האָט אויך ניטשע, דער וואנדערער צווישען דיא בערג און טהאלען פון ראפּאללא, סילס־מאריע און ניצצא זיך אויפגעהויבען אויף דיא פליגעל פון זיין מעכטיגער בעגייסטערונג, וואו ער האָט קלאָהר געזעהן ניט —נור דעם אונטערגאנג פון דעם איצטיגען מענשען, נור אויך דעם אויפגאנג פון דעם צוקינפטיגען „איבערמענשען".

ניטשע האָט קלאָהר געזעהן פּאר זיך דעם איבערמענשען. הינגעריסען פון דעם גרויאנק, אז אלע בעשעפענישען מוזען זיך גובר זיין און בעשאפען פון זיך העכערע מינים, בעוואוסט אז דער מענשליכער גייסט, מיט דער גבורה פון א לייב, רייסט דיא קעטען פון דעם לעבען וואָס פערשקלאפט איהם, און ווערט פריי, האָט זיך איהם געמאָלען אין לעבעדיגע בילדער יענע צוקינפטיגע בעשעפענישען, וועלכע מוז ארויסקומען פון דעם מענשען, וועז דער פרייער גייסט וועט זיא בעשאפען, אזוי פריי און אזוי מעכטיג וויא דיא בערג און דיא טהאלען וואו ער האָט ארומגעוואנדערט: עס האָט זיך איהם געמאָלען דער פריייער, דער מעכטיגער דער „איבערמענש".

אבער דער איבערמענש מוז דאָך ארויסשפּראָצען פון דעם מענשען, אָט פון דעם אייגענעם מענשען, וועלכער לעבט —איצט, און דער איצטיגער מענש — האָט דאָך געוויסע בעגרייפען, אידעען, אנשויאונגען, ער האָט דאָך צו יעדע זאך צוגעשריבען א געוויסען ווערטה און גלויבט אין דער דאָזיגער ווערדע פון יעדער זאך. די אלע „ווערטהען" אבער זיינען ביי דעם מענשען איינגעוואָרצעלט געוואָרען פון דעם פערשקלאפטען מענשליכען גייכט, וועז איבערן מענשען האָט געהערשט דאָס געבאָט „דוא זאָלסט". אמת, דער פרייער גייסט מאכט א תל פון דיא דאָזיגע „ווערטהען". קען דען אבער דער איבערמענש לעבען און ווירקען און ניט בעשאפען קיין נייע וועהרטען פון זאכען און לעבען? געווים ניט. אָט דאָס איז טאקי דיא ארבייט פון דעם בעפריי־טען גייסט — פון דעם קינדער־גייסט. דער איבערמענש בעשאפט זיך נייע „וועהרטען", דאָס הייסט ער בעשאפט איבער א נייעם וועהרטען פון זאכען.

אט דער דאזיגער געדאנק פון „אי־בערוועהר־טונג פון וועהרטען", וויא ניטשע האט איהם אנ־געפופען איז אויך ניט ניטשעס אייגענער, עס איז אייגנער פון דיא מעכטיגסטע געדאנקען פון זיין צייט.

מיר וועלען זיך אויך איהם אפשטעלען א ווייל.

* * *

שוין אין אנהויב פון דעם 19טען יאהר־הונ־דערט, באלד וויא דיא מאכט פון דער בורזשואזיע איז ארויף אויף דעם טראהן פון הערשאפט אין דעם געזעלשאפטליכען לעבען — האבען זיך גע־הערט דיא שטארקע שטימען פון גרויסע דענקער אין אלע לענדער פון אייראפא, און דעם געשריי אז אויב מענשען ווילען דערגרייכען אן אמת גליק־ליכע לעבען, מוזען זיך דיא געזעלשאפטליכע אומשטענדען וואס עקזיסטירען צוויישען זיי גרינדליך אומבייטען. שוין אין אנהויב פון דעם 19טען יאהרהונדערט האבען דיא מעכטיגע שטי־מען פון סען־סימאן און פוריע און נאך זיי פרו־דאן אין פראנקרייך; גודווין און נאך איהם אווען אין ענגלאנד געלערענט, אז מענשען קענען ניט לעבען פריי און גליקליך ביז וואנען דיא אומ־שטענדען פון דער היינטיגער געזעלשאפט וועל־לען ניט אומגעבויטען זיין, וועלען ניט עוקר מן השורש ווערען. דיא ראשיגע ענטוויקלונג פון דיא נאטור און געזעלשאפטס־וויסענשאפטען אין מיטען פון דעם זעלביגען יאהרהונדערט האבען געהאט זייער מעכטיגען איינפלום אויף דעם מענשליכען געדאנק, און אויף דעם פעלד פון מענשליכער שטרעבונג און געזעלשאפטליכע אי־דעאלען טרעטען ארויס דיא מעכטיגע לעהרען פון קארל מארקס אויף איין זייט אין מאקס שטירנער, אויף דער אנדערער זייט. פון דעמאלט אן האבען זיך צוטראגען דיא דאזיגע לעהרען און דיא דאזיגע אידעאלען איבער דער גאנצער וועלט, און א גאנצע וועלט מיט מענשען פארשער און לעהרער, פרעדיגער און אידעאליסטען האבען אויסגעשריעגען, אז אלע געזעלשאפטליכע אומ־שטענדען מוזען אומגעבויטען ווערען, אז אלע אידעען, בעגריפען און גלויבענס פון מענשען מוזען זיך פערענדערן. דאס היימט אין ניטשע'ס שפראך: דיא אלטע וועהרטען מוזען פערשווינ־דען און נייע מוזען בעשאפען ווערען כדי מענ־שען זאלען קענען לעבען א בעסערן און א גליק־ליכערן לעבען. דער אייניציגער שאדען איז נאר דאס, וואס צוויישען דיא פארשער און אידעאליס־טען גלויבען אייניגע אין דעם, אז עס איז נעניג אז דיא געזעלשאפטליכע אומשטענדען אליין זאלען זיך אומבייטען און מענשען וועלען זיך שוין סיי וויא סיי אומבייטען אין זייערע אידעען און בעגריפען, און פארקערט, אנדערע גלויבען, אז עס קענען זיך נאר ניט אומ־בייטען דיא געזעלשאפטליכע אומשטענדען ביז וואנען דיא מענשען אליין וועלען זיך ניט אומ־בייטען אין זייערע אידעען און בעגריפען. און ביי דע צדדים ווילען ניט איינזעהן אז נור אין דער געגענזייטיגער ווירקונג פון דער גרינדליכער פערענדערונג פון ביידע — פון דיא געזעלשאפט־ליכע אומשטענדען און דיא אידעען און בע־גריפען פון מענשען—ליעגט דער אמת'ר פאָרט־שריט, דער אמת'ער פראָגרעס.....

עס איז עפעס אונגלויבליך, אז אין מיטען פון דיא אכציגער יאהרען פון דעם לעצטען יאהר־הונדערט זאָל נאך דער דאזיגער געדאנק פון אומ־בייטונג פון אלע אלטע וועהרטען אין פון דער בעשאפונג פון נייע וועהרטען ניט האבען דער־גרייכט ניטשע'ן אפילו זיין זיי ג איינזאמע וואנ־דערונגען. עס איז אונגלויבליך דערפאר, וויייל דעמאלט האט זיך שוין דער געדאנק געטרא־גען אין דער לופט, ער איז שוין דעמאלט געווען א טהיילכעל פון דעם צייט־גייסט, און טאקי פון דעם צייט־גייסט פון זיין צייט האט ניטשע דעם דאזיגען געדאנק גענומען.

און מארקווירדיג, דער געדאנק פון צוברעכען דיא אלטע טאוולען פון געבאטען, פון אומבייי־טען דיא אלטע וועהרטען און בעשאפען נייע האט זיך אזוי וואונדערבאר צוגעפאסט צו דער דיאלעקטישער ענטוויקלונג פון דעם גייסט אין וועלכען ניטשע האט געגלויבט. *)

מארקווירדיג איז דאס דערפאר, וויייל אין גרונד גענומען איז ניטשע נאר ניט געווען קיין רעווא־לוציאנער — ער האט איבערהויפט ניט גע־גלויבט אין קיין מאסען בעווענונגען — אין האט זיך, וויא זיין טבע איז געווען, אויסגעלאכט פון דער „הערדע" און פון דעם „פאלק". וויא־זשע קומט דאס וואס ער האט זיך צוגעפאסט צו אזא גרינדליך רעווא־לוציאנערען גדעאנק וויא דיא „אומווועהרטונג פון וועהרטען"? מייקא אז מארקס האט געלערענט אז דיא היינטיגע געזעלשאפט מוז אונטערגעהן און אויף איהר ארט מוז א נייע אויפגעבויט ווערען טאקי אויף אייגענעם דיאלעקטישען וועג פון ענטוויקלונג, אין וועלכען ער האט געגלויבט, האט ער זיך וועניגסטענס פארגעשטעלט אז דיא געזעלשאפט־ליכע אומשטענדען גופא בעשאפען א קאסענ־בעווא־סטע מאכט פון מענשען אין דיא אינטע־רעסען פון וועלכע עס איז אומצובויען דיא היינ־טיגע געזעלשאפט — דאס היימט „אומצוואווער־טען אלע וועהרטען" דורך רעווא־לוציאן, און דער גרינטליך רעווא־לוציונערער געדאנק פון ענטוויק־

*) זעה „ניטשע און זיין לעהרע" „צוקונפט", פעברואר העפט, 1905.

קונג פֿאסט פיר זיין גאנצער רעוואָלוציאָנערער לעהרע. ביי ניטשען אָבער, ביי דעם פֿאָרט און פּי־לאָזאָף און ניט־רעוואָלוציאָנער, וואָלט דאָס געווען שטארק קשה, וועו דער תירוץ וואָלט ניט געווען, אז ניטשע פערשטייט דאָס אימפּעריע פון אלטע „וועלטהען", פון אלטע אידעען און בעגריפען, און דיא בעשאפונג פון נייע אידעען אז בעגריפען — פון נייע „וועהרטען" — ניט ביי אלע מענשען בכלל, נור אין דעם בעוואוסט־זיין פון דעם אריסטאקראטישען מענשען בפרט; און וואָס בעוואוסטזיין פון מענשעם איינצעל־נעם מענשען, וועלכער קען דורך דער ערווערבונג פון פרייהייט און מאכט אויפהויבען צו דער הויכער גייסטיגער שטופע פון ענטוויקלונג, אויף וועלכער ער הערט אויף צו זיין פשוט א מענש, און ווערט אן „איבערמענש".

ניט אלע מענשען קענען דערגרייכען דיא דאָזיגע הויכע גייסטיגע שטופּפע, ניט אלע מענשען קע־נען זיך גובר זיין און אומבייטען אין זיך דיא אלטע אני מאמינס, אין וועלכע זיי גלויבען אזוי שטארק, און דיא וואָס קענען ניט, דארפען טאקי וואָס גיכער פערשווינדען פון דער ערה, וויל זיי זיינען, אין בעסטען פאל, נור א מין בריק, אויף וועלכען דער מענש געהט איבער צום איבערמענשען, אין ערגסטען פאל אָבער, זיינען זיי נאָך א הינדערנים, א שטערונג אין דער ענטוויקלונג פון דעם איבערמענשען. אזוי האָט געלערענט סאראטהוסטרא.

* * *

דער איבערמענש איז דער אידעאל פון דער צוקונפט, ער איז פריהער פון אלץ דיא בעשעפע־ניש וואָס האָט דיא מאכט, דיא קראפט צו לעבען פריי. צו לעבען אזוי וויא ער וויל. אלע זיינע שטרעבונגען זיינען שטרעבונגען צו מאכט, צו פרייהייט צו וויללן. וואָרום לערנט ניטשע, באמת רשדענדיג זיינען די שטרעבונגען פון אלע לעבעדי־גע בעשעפענישען,וועלכע זיינען ניט פערשקלאָפּטע געוואָרען וויא דער מענשליכער גייסט פון קנעכטישע געבאָטען. ניט מעהר וויא א שטרע־בען צו מאכט און צו וויללן. וואָס איז דען דער שטרעבען צו פרייהייט אפילו ביי מענשען? פרעגט ניטשע. ניט מעהר וויא שטרעבען צו דער מאכט, וועלכע קען אונז געבען דיא מעגליכקייט צו לעבען אזוי וויא מיר וויללן. און וואָס איז דער שטרעבען צו וויסען, צו קענען, צו פער־שטעהן דיא וועלט, וויא ניט א שטרעבען צו האָ־בען דיא מאכט, צו האָבען דיא מעגליכקייט צו לעבען אין איהר אם בעסטען און אם פרייהסטען? וואָס זיינען איבערהויפּט אלע שטרעבונגען פון אלע לעבעדיגע באשעפענישען — פון חיות און מענשען — וועו ניט דער וויללען פריי צו בעפרי־דיגען אלע בעדירפניסען פון דעם לעבען? אין דער איבערמענש איז דער בעזיצער פון יענער מאכט דורך וועלכער זיין וויללען בעשאפט זיין לעבען נאָך זיינע נאטירליכע בעדירפניסען. דיא פערשקלאפונג פון דעם מענשליכען וויסט אין איבערהויפּט דיא רעליגיעזע פערשקלאפונג פון דעם מענשליכען גייסט האָט צוגענומען דעם מענשען פון דער ערד און האָט איהם צוגעזאָגט א לעבען אין הימעל — „דאָ לעב ניט, דא מא־טער זיך — דאָרט אין הימעל וועט דיר גוט זיין" — און ניטשע לערענט דעם איבערמענשען צו ליעבען דיא ערד, צו לעבען אויף דער ערד.

„זעהט, זאָגט זאראטהוסטרא, איך לעהרע אייך וועגען דעם איבערמענשען!

„דער איבערמענש איז דער זינען פון דער ערד — אויף דער ערד לעבט ער, אייער וויללען זאָגט אייך, אז דער איבערמענש לעבט אויף דער ערד.

„איך בעשווער אייך, מיינע ברידער, בלייבט טרייו דער ערד, און גלויבט ניט יענע, וועלכע וויללן אייך איינרעדען איבעראירדישע, הימעלשע האָפענונגען. גיפט מישען זיינען זיי — אָט דיא יענוגע צו זיי וויסען דאָס ניט".

„זיי פעראכטען דאָס לעבען און שטארבען אב־אלזיין פערגיפטעטע, און דיא ערד איז מויעד פון זיי — נו, לאָזען שטארבען".

אָבער ניט נור האָט דיא רעליגיעזע פער־שקלאפונג אוועקגעהרויבט דיא ערד בייס מענ־שען, זאָנדערן זי האָט נאָך געלערענט דעם מענשען צו־פייניגען זיין לייב, פערדארבען דעם קערפער. לעבען אן אונאטירליכען לעבען, און פונקט וויא ניטשע קעהרט אום דעם איבערמענשען צו דער ערד, אזוי אויך לעבט דער איבערמענש וויא ניטשע וויל עס, נאטירליך לעבען וואָס שפּראָצט ארויס פון די אינסטינקטען און בעדירפניסען פון זיין קערפער. דאָס איז באמת דער שטארקסטער אויסדרוק פון דעם איבערמענשען'ס לעבען, וויא ניטשע פערשטעהט איהם און מאָהלט איהם. עס איז ניט קיין מליצה. ניטשע פערשטעהט אז דער פערשטאנד איז ניט מעהר וויא א טהייל פון דעם קערפער, און דער אויסדרוק פון אלע קער־פערליכע בעדירפניסען האלטען שוין אין זיך דעם אויסדרוק פון אלע בעדירפניסען פון דער זעעלע.

„א לייב בין איך אין זעעלע — אזוי זאָגט דאָס קינד.

„אָבער דער אויפגעוואכטער, דער וויסענדער — דאָס הייסט דער איבערמענש — זאָגט לייב בין איך גאר אין גאנצען און קיין אנדער זאך ניט וויא לייב, זעעלע איז נאָר אוואָרט פאר עטוואָס אין דעם לייב.

„דאָס לייב איז א גרויסער פערשטאנד — עס בעשטייט פון א סך טייל־בעלעך און אלץ אין אייניגם וועלט אויז זיינען, אויז בעשעפענישי.

„פערקעהרט, דיין קלייגער פערשטאנד, דיין שכל,

מוין ברודער, דאָס וואָס דוא רופֿסט אָן גיסט, איז ניט מעהר ווי א געווערקציוג פאר דיין ליבּ, עס איז ניט מעהר ווי א קליינינקע ווערק, א שפּיעלציוג פאר דעם גרויסען שכל — פאר דעם ליבּ.

„איך", זאָגסט דוא, אוֹן ביסט פול מיט גדולה אי־בער דעם וואָרט, אָבער דאָס גרעסטע — דאָס אין וואָס דוא זוכסט ניט גליבּען — איז דיין ליבּ, דער גרויסער פערשטאנד. עס זאָגט ניט „איך" עס טהוט „איך" עס בעשאפט דעם איך אין לעבּען.

„וואָס דעם זיגען פאלט איין אוֹן וואָס דער גיסט דערווייסט זיך, איז נאָך ניט אלין, כאָטשע זיי מעכּטן דיר וועלען אויגרעדען אז זיי זיגען אלין.

„א שפּיעלציוג זיגען דער זיכּען אוֹן דער גיסט — אונטער זיי לויגט נאָך דאָס זעלבסט. אָט דאָס „זעלבסט" זעהט מיט דוא אויגען פון דעם זיגען. אוֹן הערט מיט דוא אויערן פון דעם גיסט.

„תמיד זוכט דאָס „זעלבסט", אוֹן עס הערט אוֹן עס זעהט אוֹן עס פערגלייכט. תמיד צווינגט עס אוז ערווערבט, תמיד שאפט עס אוֹן צושטערט. עס הערשט אוֹן בעהערשט אויך דעם „איך".

אָט דאָס דאָזיגע „זעלבסט" בעשאפט פאר זיך דיא גאנצע וועלט — אָט דאָס דאָזיגע „זעלבסט" פאָלמעכטיג צו בעשאפען פון זיך אינסטינקטיוונג בעדירפניסען, אָדער ווי ניט־שׂ׳ דופט עס פון זיגע נאטירליכע „טריבען". דאָס גאנצע לעבּען איז דער איבערמענש. ער איז מעכטיג, ער איז פרי, ער איז דיא נאטירליכע בעשעפענישׂ. ער האָט ניט קיין גאָט אוֹן קיין האר איבער זיך — זיי זיגען פשוט ניטא אין יענער צייט אוֹן אין יענעם לעבּען וואָס ער לעבּט. מעכטיג, ער איז פרי, ער איז דיא נאטירליכע פערשטייט זיך אויך,אז ניט די געזעלשאפטליכע מאָראל פון אונזער צייט גילטען פאר איהם. דער שטאאט — דער גרעסטער פון אלע געזעלשאפטליכע ליגענס — ווייל ער זאָגט „איך, דער שטאאט בין דאָס פאָלק", הייבט שוין אָן צו פערשווינדען דעמאָלט ווען דער גייסט פון דעם מענשען הייבט אָן פרי צו ווערען. ערשט ווען דער שטאאט הערט אויף צו עקזיסטירען, ווען מענשען אוֹן פעלקער ווע־רען פרי פון דעם הייפעלע מעכטיגע אוֹן טיראַ־נען, וואָס האבען זייט טויזענדער יאָהרען זיי בעהערשט, ערשט דאן ווערט פרי דער איבער־גאנג פון מענשען צום איבערמענשען. אָבער אין־דעם איבערגאנג גופא ווערט שוין אויך אויסגע־ווארצעלט יענע געזעלשאפטליכע מאָראל, וועלכע דיא אידישקרויסטליכע רעליגיאָן אוֹן דיא געזעל־שאפטליכע פערהעלטניסען פון העררן אוֹן קנעכט האבען אויסגעארבייט:

„ראטה איך אייך דען צו לויבען אייער חבר, אייער נעהענסטען?" פרעגט ניטשע, צערשטערענדיג אייגע פֿון דיא גרוגט שטיינער פון דער קריסטליכער מאָראל.

„בעסער ראטה איך אייך צו פֿעראכטען אייער נאָהענסטען, אייער שכן, אוֹן ליעב האבען דעם ווי־סטען, דעם צוקונפטיגען". (דעם איבערמענשען מיינט ניטשע).

„ניט דעם נאָהענסטען לעהרען איך אייך צו ליעבען, נור דעם פרוינד, ווייל אזא ליעבע ווע־ט אייך זיין א פאַרגעפיהל צו ליעבען דעם איבערמע־שען.

„איך לעהרען אייך ליעב האבען דעם פרוינד— דעם פרוינד וואָס קען בעשאפען זיין ווילט, זיין אי־נעגע וועלט.

„איך לערען אייך צו ליעבען דיא צוקונפט אוֹן דאָס ווייטעסטע — איך לעהרען אייך צו ליעבען דעם פרוינד, ווייל אין איהם ווע איהר דעם איבערמע־שען ליעבען.

„מיינע ברידער, ניט דעם נאָהענסטען צו ליע־בען ראטה איך אייך, איך ראטה אייך צו ליעבען דעם ווי־טעסטען".

אוֹן עס פערשטעהט זיך אויך פאר וואָס ניט־שע לעהרענט אזוי. ניטשע זעהט אין דעם נאָהע־סטען — אין דעם כלל פון איצטיגע מענשען דעם אונטערדריקטען, דעם פערלוירענעם גייסט פון דעם קנעכט, וואָס קען זיך שוין נאָר ניט בעפרייי־ען פון זיינע אלטע בעגריפען, פון זיין אלטען גלויבען. ער קען שוין מעהר ניט פרוי ווערען אוֹן ער קען שוין מעהר ניט שטרעבען צו יענעם אינערליכען גייסטיגען מאכט, וואָס מוז בעשאפען דעם איבערמענשען, וואָס ווע לעבּען מיט זיין אייגענעם ווילען, אוֹן עס פערשטייט זיך, אז פאר ניטשען הייסט ליעבען דעם דאָזיגען נאָהענסטען, אָט דיא דאָזיגע קנעכטישע בעשעפענישׂ, ניט מעהר ווא א ווייעדער־נאטירליכער אָבהאלט פון דער ענטוויקלונג, א ווייעדער־נאטירליכער שטרע־בען פון א פערקנעכטעטער זעלע. דערפאר לעה־רענט ער צו פֿעראכטען דעם נאָהענסטען, דעם קנעכט ווע־לכער, ווא איהם דאכט זיך, קען זיך שוין מעהר ניט בעפרייען. ווא ווייט ניטשע האָט איבערהויפט רעכט מיט דער דאָזיגער לעהרע, איז דאָ ניט דיא רעדע. ווייל פון דעם היינטיגען שטאנדפונקט, פון דעם וויסענשאפטליך געזעל־שאפטליכען שטאנד פונקט איז זיא גרונד פאלש, פונקט ווא עס איז גרונדפאלש אָנצונעהמען, אז דיא בעשעפענישׂ וואָס בעשאפט איהר לעבען נור דורך איהרע אינסטינקטיוונע בעדירפניסען— דאָס וואָס די ענגלישע קריטיקער פון ניטשען האָבען אָנגערופען — דער פיזיאָליגישער מענש — איז דיא העכסטע בעשעפענישׂ פון אלע לעבע־דיגע ברואים. ניטשע גיט זיך איבערהויפט ניט אָב קיין רעכנונג וואָס איז אזוינס אינסטינקט „טריעב", וויל־ען צו לעבען אוֹן צו בעשאפען דאָס

לעבען. פיר איהם איז דאָס עפּעס א מין פּארבאָר־
גענע קראפט אין דער בעשעפּעניש,וואָס שטרעבט
זיך ארויסצווייזען אין דער בעשאפונג פון איהר
אייגענעם לעבען, א קראפט וועלכע בעשאפט
תמיד דאָס בעסטע, דאָס העכסטע, דאָס פאָלקאָ־
מענסטע. וויא אזוי, פאר וואָס און צו איז עס
איבערהויפּט אמת אין דער גאנצער ענטוויקלונג
פון לעבען אויף אונזער ערד — דאָס פרעגט זיך
ניט ניטשע, דאָס וויל ער ניט וויסען. וואָלט ער
זיך כאָטשע גע׳פרעגט, וויא אזוי וועלען דיא אינ־
סטאנטען, דיא טריעבען, דער וויללען ניט בלויז
ביי מענשען, נור אפילו ביי חיות,וואָלט ער אפשר
פערשטאנען, אז זיי וועלען גאָר ניט אנדערש וויא
דורך דער ווירקונג פון דער אויסערער נאטור
אויף דער לעבעדיגער בעשעפּעניש און דער גע־
זונדייטיגער ווירקונג פון אלע לעבעדיגע ברואים
פון איין מין איינע אויף דער אנדערער. דעמאָלט
וואָלט ער אפשר אויף פערשטאנען אז דיא אינ־
סטינקטען, טריעבען און וויללען פון דעם מענשען
פון דעם איינצעלנעם קענען ניט זיין עפּעס אנ־
דערש, וויא נור דאָס וואָס דיא ווירקונג פון דער
אויסערער נאטור און דיא געזונדייטיגע געזעל־
שאפטליכע ווירקונג פון מענשען אויף מענשען
מאכען זיי, פונקט וויא דיא געזעלשאפט אלין־
איהר לעבען, איהרע אנשטאלטען און איהר ענט־
וויקלונג — קען ניט זיין עפּעס אנדערש וויא נור
דאָס וואָס דיא אינסטינקטען, טריעבען און וויללען
פון מענשען, פון דיא אייגענעם, בעשאפען אין
מאכען פון איהר. וואָלט ער דאָס פערשטאנען,
וואָלט ער אפשר אויך פערשטאנען אז דיא העכע־
רע, דיא פאָלקאָמענערע בעשעפּעניש פון דעם
מענשען, וואָס מוז ארויסשפּרעצען פון דעם
מענשען גופּא, וועט אויך ניט זיין עפּעס אנ־
דערש וויא נור דאָס, וואָס דיא געזונדייטיגע
ווירקונג פון דעם אייגענעם מענשען אויף דער
געזעלשאפט און פון דער געזעלשאפט אויף דעם
אייגענעם מענשען וועלען ענטוויקלען פון זיך
אין דער צוקונפט.

אָבער ניטשע.... ניטשע האָט זיך אויסגע־
לאכט פון דעם פערשטאנד פונקט וויא פון דער
וויסענשאפט; זיין לעהרע איז דער פּאָעטישער
אויסדריק פון זיין מעכטיגען גייסט, וועלכער
האָט זיך —מאָמענטאנווייס אויפגעהויבען אויף
דער הויכקייט פון נביא, און אין יענע מאָמענ־
טען האָט ער געזוהען דעם פריין דעם גרענצ־
לאָזען פרייען, מעכטיגען איבערמענשען, וועלכער
בעשאפט זיין וועלט דורך זיינע אייגענע אינס־
טינקטיוונע שטרעבונגען און לעבט וויא ער וויל
אונגעשטערט פון הערשער און פון געטער.

וויא איהר וויללט אייך, אָבער א שטארקען,
א מעכטיגען איינפלוס האָט דיא דאָזיגע לעהרע
אויף דעם מענשליכען שטרעבען צו העכערע און
פרייערע געזעלשאפטליכע אידעאלען.

דר. ה. זאָלאָטאראָוו.

---

* *
*

מיין האָפענונג—זיא איז מיר געשטאָרבען.
שוין פון לאָנגע, לאָנגע יאָהרען
און ליגט אין מיין הארצען און פוילט דאָרט
אָהן תכריכים, אָהן אן ארון.

וויא קענט איהר מיט וועהטער מיר טרויסטען?
לאָזט, וואָס וויל איהר פון מיר האָבען!
עס ליגט דאָך דער מת אין מיין הארץ נאָך
אוי! איך קען איהם ניט בעגראָבען!!

ה. רויזענבלאט.

דיא גייסטיגע וועלט

ראדיא־אקטיוויטעט אין דער וועלט.

יט וואונדערבאר ריזיגע שריט שפרייזט יעצט אונזער גייסט, וועלכער איז נאך קוים בעפרייט פון דיא שווערע אייזערנע קייטען, אין וועלכע אבערגלויבען און אונווייסענהייט האבען איהם געהאלטען אייניגעשמיט אין פער־לויף פון יאהרטויזענדע. אויף אלע פעלדער פון וויסענשאפט, קונסט און טעכניק צייגט ער אדויס ווירקליכע וואונדער, אין פערגלייך מיט וועלכע דיא אמאליגע אויסגעטראכטע און פאנ־טאסטישע וואונדער זיינען א קינדערשפיעל. וואס פאר א ווערדע האבען דיא אלע „גטים" פון דער ביבעל און פון אלע אנדערע זאגענאנטע „הייליגע שריפטען" ביי אלע קולטור־פעלקער, וועו מיר זאלען שוין צוגעבען, אז זיי האבען וועו עס איז און וואו עס איז ווירקליך געטראג־פען, אין פערגלייך מיט אזעלכע וויסענשאפט־ליכע וואונדער, וויא, צום ביישפיעל, דיא רענט־גען־שטראהלען, דער דראטלאזער טעלעגראף, ראדיום און איבערהויפט ראדיא־אקטיוויטעט? וואס פאר א ווערדע האבען זאגאר אלע זאגענאנ־טע „וואונדער־קוריוזונגען" פון קראנקע אין פערגלייך מיט דיא ווירקליכע וואונדער פון כי־רורגיע? נטים, עגטפלעקונגען, פראפעטען, חייליגע ביבער — וויא קינדיש און לעבערליך דאס איז אין דעם שיין פון וויסענשאפט!

אבער וויא פיעל וואונדער דיא וויסענ־שאפט האט שוין ניט בעווייזען, בלייבט נאך אלין מעהר פיר דיא צוקינפטיגע דורות. וואס מעהר אונזער גייסט דרינגט אריין אין דיא פער־באַרגענע סודות פון דער נאטור, אין אזעלכע „הימלען" און אין אזעלכע „עולם התחתון'ס", פון וועלכע דיא פערצייטיגע „גטליכע פראפע־טען" האבען אפילו ניט געקענט פאנטאזירען, אלין מעהר שטויסט ער זיך אן אין זיין טריאומף־מארש אן נייע און טיעפערע סודות. עס שיינט, אז עס איז ווירקליך גאר קיין ענדע ניטא צו דיא געהיימניסע פון דער נאטור, צו דיא וואונדער פון דער מאטעריעלער וועלט, וועלכע רינגעלט אונז ארום און פון וועלכער מיר אלע צוזאמען מיט אונזער „גטליכען" גייסט זיינען א טהייל.

אט לאמיר אלס ביישפיעל בעטראכטען די וואונדערבארע מעלה פון געווייסע שטאפען, דיא מעלה, וועלכע וועדט בעצייכענט אין דער ווי־סענשאפט: „ראדיא־אקטיוויטעט" און וועלכע בעשטעהט אין ארויסלאזען פון זיך געווייכע שטראהלען צוזאמען מיט ווארימקייט. דער מום־טער פון אזעלכע שטאפען איז דער וואונדער־באַרער יסוד ר א ד י ו ם, מיט וועלכען דיא לע־זער פון דער „צוקונפט" זיינען א ביסעל בע־קאנט.

וויא איז מען דערגאנגען צו ראדיא־אקטיווי־טעט? דורך דיא ענטדעקונג פון דיא וואונדער־באַרע רענטגען־שטראהלען. וויא געוועהנליך האט דא איין געהיימניספאלע ענטדעקונג גע־פיהרט צו אן אנדער געהיימניספאלער ענטדע־קונג. נאכפארשענדיג דיא מעלות פון דיא רענט־גען שטראהלען האט דער גלעהרטער ב ע ק ע־ר ל אויסגעפונען, אז דער יסוד אוראניום לאזט ארויס פון זיך אונזעהבארע שטראהלען,

וועלכע זיינען ניט גלייך מיט דיא רעגטגען־שטראהלען. דיזע אונגעהויער וויכטיגע וויסען־שאפטליכע ענטדעקונג האָט ווייטער געפיהרט צו אנדערע, איינע פון וועלכע איז דיא ענטדע־קונג פון דעם יסוד ראדיום. דיא שטאָפען, וואָס זיינען בעזאָנדערס ראדיאָ־אקטיוו, טראָגען דיא נעמען: ראדיום, פּהליניום, אקציניום, ראדיאָ־בליי און ראדיאָ־טעלוריום, וועלכע געפינען זיך אלע אין זעהר קלייניע מאָסען אין גע־וויסען ערצען, וואָס ענטהאלטען דעם מעטאל אוראניום. וויא בעוואוסט דארף מען געברויכען פינף טוי־זענד טאָן פון דער ערץ, וועלכע הייסט אין עגג־ליש „פּישבלענד", אום ארויסצוקריגען בלויז 15 גרעינס (א גרעין איז איין זיעבצען־טויזענדעל פון אן ענגלישען פונט) פון ראדיום אין פערבינ־דונג מיט דעם יסוד כלאָר. דעם יסוד ראדיום זעלבסט, אָהן בעהעפטונג מיט כלאָר אָדער בראָמין. האָט מען נאָך ביז יעצט ניט ארויס־געקראָגען, וויא פיעל כעמיקער האָבען זיך ניט געמאטערט. מיר האָבען נור זאלצען פון ראדיום. ספּעציעל דיא כלאָר־זאלץ (אום דער לעזער, וואָס האָט ניט געלערענט כעמיע, זאָל האָבען א בע־גריף וואָס דאָס מיינט, וועלען מיר דאָ בע־מערקען, אז אונזער געווהנליכע קאָך־זאלץ אין א כעמיש ריינעם צושטאנד איז א בעהעפט, נג פון דעם מעטאל נאטריום מיט דעם געלען גאז כלאָר. בעהעפטונגען פון מעטאלען מיט כלאָר הייסען כלאָרידען אָדער כלאָר־זאלצען). עס איז איבעריג צו זאָגען, אז ראדיום זעלבסט איז פון מעהר ראדיאָ־אקטיוו וויא אלס ראדיום־כלאָריד.

וואָס אָנבעלאנגט צו דיא אנדערע 4 א״־בען־בעצייכענטע ראדיאָ־אקטיווע שטאָפען, זאָ וויים מען נאָך פאָרלויפיג ניט, אויב זיי זיינען יסודות זעלבסט אָדער ענדערונגען פון אנדע־רע יסודות. דאָס איז נאָך א געהיימנים, וועלכע דיא וויסענשאפט האָט אויפצודעקען, און פיעלע גרויסע געלעהרטע ארבייטען דערויף א־נערמיד־ליך.

פון אונגעהויער גרויסער וויכטיגקייט איז אויך דער פאקט, דאָס אין דער לופט אין א״־וואסער געפינט זיך ראדיאָ־אקטיוויטעט. דאָס איז בעווּיזען געוואָרען דורך פילע פּרא־בעם. עס פערשטעהט זיך, אז מען מוז האָבען כספּעציעל זעהר עמפּינדליכע אינסטרומענ־טען צו צייגען דיא ראדיאָ אקטיוויטעט פון אזעל־כע, קען מען זאָגען, אונענדליך־קליינע טהיילכע־לעך מאטעריע. צום ביישפּיעל, לעבען דער אי־טאי־ענער שטאָרד פאדוא געפינט זיך א הייסער קוואל מיט בלאָטע ארום. דיזע בלאָטע איז ראַ־דיאָ־אקטיוו, אבער דיזע אקטיוויטעט איז בלויז א טויזענדעל טהיילּ פון דער ראדיאָ־אקטיווי־טעט פון פּיטשבלענד, וועלכע איז נאטירליך אויך זעהר קליין. דיא געלעהרטע וועלכע בעשעפ־טיגען זיך ספּעציעל מיט נאָכפאָרשונגען איבער ראדיאָ־אקטיוויטעט — יעצט דער אינטערעסאַ־טעסטער און וויכטיגסטער טהיילּ פון פיזיק־— האָבען שוין אויסגעפונען עטליכע אינסטרומענ־טען ניט נור צו ענטדעקען, זאָנדערן אויך צו מעסטען דיא ראדיאָ־אקטיוויטעט פון פער־שיעדענע שטאָפען, אבער מען מוז זיין א פאַכ־מאן צו פערשטיין, ווי אזוי זיי ווערען געמאכט און וויא זיי ארבייטען.

מיר וועלען דאָ נאָר אנווייזען אויף אייי־נעם פון דיא איינפאכסטע אינסטרומענטען, וועלכער ווערט בענוצט צו בעשטימען, אויב א שטאָף האָט איבערהויפּט דיא מעלה פון ראדיאָ־אקטיוויטעט. דיזער אינסטרומענט איז א גע־וועהנליכער עלעקטראָסקאָפּ, וויא אויף דער בייליגענדער צייכנונג. ער בעשטעהט פון

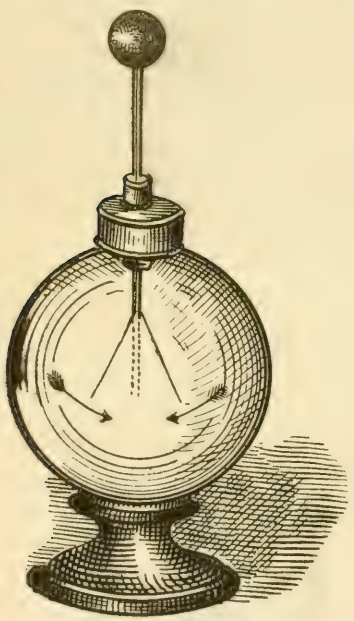

א קוגעל־ארטיגע גלאָז מיט אן עפענונג אריינצו־לאָזען א שטעקעל, צו וועלכען עם איז אויף אין עק צוגעלייט א מעטאלענער קוגעל און אויף דעם אנדערן עק זיינען צוגעבונדען צוויי דינינקע בלעטלאָך פון גאָלד אָדער אלומינום, וויא דיא צייכנונג צייגט עם קלאָהר. אזא מין אפּאראט געברויכט מען אויסצוגעפינען, אויב א זאָך איז עלעקטריזירט. וועז מען ריהרט אן דעם קנאָפּ פון עלעקטראָסקאָפּ מיט אן עלעקטריזירטע זאָך, דאן בעמערקט מען גלייך, וויא דיא צווי גאָלד־בלעטלאָך שפּרינגען אָפּ איינע פון דיא אנדע־רע. דער וויניקעל צוויישען דיא אָפּגעשפּרונגענע גאָלד־בלעטלאָך איז צוגליייך א מאָס פון דער

עלעקטרישער קראפט פון דער זאך, וואם מען געברויכט ביי דער פּראבע.

נון, וועז מען האלט לעבען עלעקטראקראפט א שטאף וואם בעזיצט ראדיא־אקטיוויטעט, דאן בעמערקט מען, אז דיא עלעקטרישע קראפט ווערט אפּגעשוואכט און דיא אפּגעשפּרונגענע בלעטלאך ציהען זיך צוזאמען. דאם גיט אונז אלזא א מיטעל ניט נור צו ענטדעקען, אויב א שטאף האט דיא מעלה פון ראדיא־אקטיוויטעט, זאנדערן צו בעשטימען דיא מאם פון זיין ראדיא־אקטיוויטעט. אזוי צום בייש־ביעל, קען מען גאנץ איינפאך אויסגעפינען, אז ריינער ראדיום־כלאריד ווירקט אויף דיא גא־ד־בעטאף פון עלעקטראקראפ הונדערט טויזענד מאל שנעלער וויא דער מעטאל אורא־ניום.

דאם איז, וויא געזאגט, דער איינפאכ־סטער מיטעל צו ענטדעקען ראדיא־אקטיוויטעט. פיר געווויס וויסענשאפטליכע בעאבכטונגען און מעסטונגען געברויכט מען זעהר קאמפליצירטע אפּאראטען, וויא, צום ביישפּיעל, דער עלעקטרא־מאגנעט אויף דער בייליגענדער צייכנונג. דיזער אפּאראט דיענט ספּעציעל צו בעשטימען דיא בויגונגען אדער וועגדונגען פון דיא שטראהלען, וואם ראדיום לאזט ארוים פון זיך.

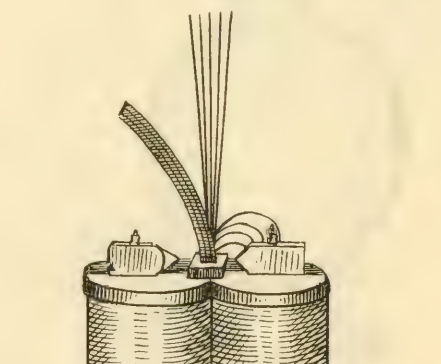

אין אלגעמיינען איז ראדיא־אקטיוויטעט פערבונדען מיט דיא שווערסטע אויפגאבען פון דער נאטור. ערשט לעצטען מאנאט איז בע־וויזען געווארען דורך עקספּעריימענטען, אז אויף דער זון געפינט זיך ראדיום. דאם גיט אונז אן ערקלעהרונג וועגען דיא היץ פון דעם צענ־טראל־קערפער פון אונזער פּלאנעטען־סיסטעם. אין דער זעלבער צייט ערקלעהרען אויך געלעהר־טע, אז דיא אינערליכע היץ פון אונזער ערד שטאמט פון ראדיום. פּראפעסאר רוטהערפאָרד, אייגער פון דיא געלעהרטע וואם בעשעפטיגען זיך ספּעציעל מיט דיעזער פראגע, וועלכער האט זיך אונטערבליק געמאכט מיט זיינע נאכפאר־שונגען איבער ראדיום און העליום, האט אנגעשרי־בען אן ארטיקעל אין הארפּער'ס מאגאזין פון לעצטען פעברואר אונטער דעם נאמען: „ראדיום — דיא אורזאכע פון דער ערד'ס היץ". אין דיזען העככט אינטע־עכאנטען ארטיקעל וועכט עד צו בעווייזען, אז דיא אלטע לעהרע וועגען דיא אפּ־קיהלונג פון פלאנעטען קען ניט ערקלערען, וואדום אינעווייניג איז דיא ערד היים, און אז דיעזע היץ וועדט נאָר פערוואזאכט פון ראדיא־אקטיוועּ שטאפען. מען קען ניט אננעהמען, וויא פריהער, אז דיא פלאנעטען, דאדונטער אויף אונזער ערד, וועדען אימער קעלטער און פאלגליף אויף צוזא־מענגעשרענקט. אין יעדער פלאנעטע גיפינט זיך א שטענדיגער זאפּאס פון אייביגע היץ דורך ראַ־דיא־אקטיוויטעט, און דאם ענדערט אלע פריהע־רע נאטוריוויסענשאפטליכע לעהרען וועגען דיא ענטשטעהונג, ענטוויקלונג און דיא צייט פון דער וועלט. עס קען יעצט קיין צוויפעל ניט זיין, אז דיא ערד איז מיט מיליאנען יאהרען עלטער, וויא מען האט עס פריהער גערעכענט לויט נע־אלאגישע נאכפאָרשונגען.

מיר קענען זיך דא ניט אריינלאזען אין אויי־צעלהייטען, נאָר פון דעם אויבענגעזאגטען קען דער לעזער אליין שליסען, וויא טיעף דער מענש־ליכער גייסט איז שוין אריינגעדרונגען אין דיא פערבאָרגענכטע סודות פון דער נאטור, און וויא פיעל נאָך טיעפער עס בלייבט איהם אריינצודרינ־גען אין דער צוקונפט.

יאשצערקעם מיט 7 מיליאָן יאָהרען צוריק.

דיא ערד זעלבסט דערצעהלט אונז וועגען איהר אלטער, וויא עס איז שוין ערקלעהרט געווען אין יאנואר נומער פון דער „צוקונפט", אז מען דאַרף זיין אזוי בלינד וויא נאריש צו גלייבען אין דער ביבליישער מעשה בראשית. פּט האט מען ערשט געפונען א נייען אונבעשטרייטבאָרען בע־וויז, אז אפילו גרויסע לעבעדינע בעשעפענישען האבען זיך געפונען אויף אונזער זונדיגער ערד וווייניגסטענס מיט 7 מיליאָן יאָהר צוריק. דאם איז איינער פון דיא ריזיגע בראנטאָפּאָרס, וואם מען האט אויסגעגראבען אין וויאָמינג טעריטא־רי. לויט נאָך דיא וויסענשאפטליכע רעכנונגען האָט ער אויסגעזוהען, וויא אויף דער בייליגענדער צייכנונג. דאם איז געווען אזא ריזיגע יאשטשערקע, אז מיר קענען זיך קוים פאָרשטעלען, דאם

אויף אונזער ערד האָבען געקענט לעבען אזעלכע בעשעפעניסען. נאָך דיא ביינער פון פערשוואונדענע חיות קען מען אויסרעכענען ניט נאָר דיא גרויס פון דיזע חיות, זאָנדערן אויך זייער אויסדרוקס־מיטל. דיא ביינער פון דיזע חיות ווייזען אויס, אז זיי האָבען געהאַט אַ גאַנץ אַנדער אויסזען ווי דיא חיות פון הײַנט. זיי זיינען אויך אַנדערש אויפגעבויט, ווי דיא חיות פון הײַנט. דיא פיס, דיא הענט, דיא ציין, דיא קעפ, דיא ריפּ, דיא ביינער פון דעם רוקן, אַלץ איז אַנדערש. דיא חיות פון פֿריִער האָבען אויסגעזען ווי אַ מישמש פון פֿאַרשיידענע חיות. אַ חיה האָט געהאַט אַ קאָפּ ווי אַ פֿערד, אַ גוף ווי אַ קאַץ, אַ שוואַנץ ווי אַ מויז, אַ פֿיס ווי אַ הונט, אַ מויל ווי אַ פֿויגל, אַ פּאָר הערנער ווי אַ קאָזע, אַ פּאָר הויקערן ווי אַ קאַמעל, אַ פּאָר פֿליגלען ווי אַ פֿויגל, אַ פּאָר פֿיס ווי אַ קאַץ

דער גאַלד־בלעטלע וועלען דויערן אזוי לאנג וויא דיא פּיצלע ראדיום וועט ניט פערלירען איהר ראדיאָ־אקטיוויטעט. סער וויליאם ראמסי, אן אנדער בעריהמטער ענגלישער געלעהרטער, דענקט, אז מען קען אויף דיעזען אופן פּראָדוצירען א גאנץ ריכטיגע אוהר פאר אונגעפעהר 1000 דאָלאר.

א וויכטיגע ערפינדונג פּיר בעקערס.

דער וועלט „עס וואקסט וויא אויף הויוען" איז בעזאָנדערס צוגעפאסט צו אן ערפינדונג פון אן ענגלענדער מיט דעם נאָמען פּיקערינג. דיזע ערפינדונג מעג פון ערשטען בליק שיינען גאנץ אונבעדייטענד, אָבער אין דער ווירקליכקייט איז זיא פון גאנץ גרויסער בעדייטונג. בעזאָנדערס וועט עס זיין א פרייד פאר דיא בעקער־ארבייטער. דאָס איז נעמליך א מיטעל, אז טויג זאָל שנעל אויפגעהן. וויא בעקאנט, דויערט עס פון 4 ביז 10 שטונדען ביז טויג וועלט פערטיג צום באקען דאָס איז ניט נאָר א פערלוסט פון צייט און א מאטערנים פאר דיא בעקער־ארבייטער, זאָנדערן אויך א געפאהר פאר דיא געזונדהייט, דען טויג איז א געלעבטער אָרט פאר מיקראָבען. וואָס מעהר צייט עס נעהמט צו מאכען טויג צום באקען, אלץ מעהר מיקראָבען קלייבען זיך אן דערינען. דער ענגלישער ערפינדער האָט אָבער בעוויעזען דעם קונין צו מאכען גוטע טויג אין א שטונדע. ער האָט געמאכט עטליכע פּראָבעס מיט הייוון און מעהל, און נאָך 60 מינוט איז דיא טויג גענוג גענוג גוט צום באקען.

א מאשינקע צום מעלקען.

א וועלט מיט ערפינדונגען! וואוהין פערקריכען זיי ניט? אָט האָט איהר אן ערפינדונג, וועלכע רעדט פאר זיך אליין. א בליק אויף דער בייליגענדער צייכנונג וועט אייך איבערצייגען, אז דאָס איז אן אינסטרומענט צו מעלקען קיה. דער ערפינדער איז אן אמעריקאנער מיט דעם

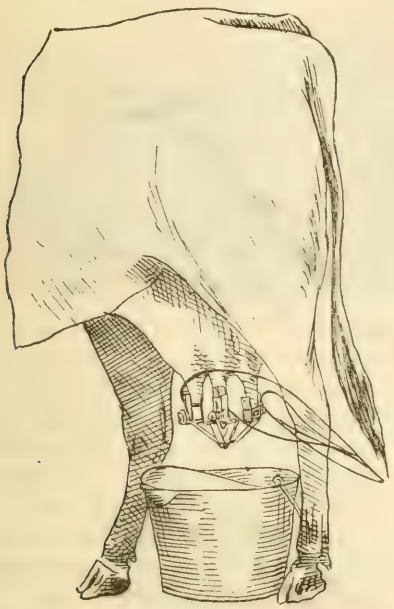

נאָמען וויקטאָר דזשאָהנסאָן, און געפינען געפינט ער זיך אין אָקלאָהאמא טעריטאָרי. דער אינסטרומענט איז אזוי צוזאמענגעשטעלט, אז ער מאכט נאָך דיא בעוועגונגען פון דיא הענד ביי דער אָפּעראציאָן פון מעלקען קיה. עס איז גענוג צו געברויכען א בלאָז־זאק צו בריינגען אין בעוועגונג דיעזען אפּאראט, וועלכער איז נאָך דערצו אזוי גענאכט, אז דיא קוה זאָל זיך ניט קיצלען בריקען און איבערקעהרען דיא דאָניצע.

פּ. קראנין.

אויפ'ן ווייטען צפון

אין לאנד, וואו ס'קייקעלט דיא לענא
איהר מעכטיגען וואסער, דעם קאלטען —
דאָרט שטייט זיך א קליינינקע יורטא
אין אייביגע שנייען בעהאלטען.

זיא שטייט דאָרט א שפיעל פאר'ן שטורם,
פערוואָרפען אין מיטען דעם פעלד;
דאָרט שמאכטעט אין שרעקליכען עלענד
אויפ'ן שטערבענדען בעטעל דער העלד.

עס ציהט זיך אָהן ענדע דער ווינטער
אין ווילדער, אין העלישער מאכט;
עס ציהט זיך אָהן ענדע דער חושך,
דיא שווארצע, דיא אייביגע נאכט.

עס ציהט זיך דיא לאנגע אגאָניע,
דער קאמפף מיט דיא שווינדזוכט אָהן סוף.
און ס'מאטערט דעם בלאסען מארטירער
א שווערער, אונרוהיגער שלאָף.

און ס'חלום'ט זיך איהם פון א פריהלינג,
וואו בלוי איז דער הימעל־גלעצלט;
דאָרט איצט אין זיין הייסטה, דיא ווייטע,
דאָרט שיינט זיך דיא זונן אויף דער וועלט.

דאָרט שיינט זיך דיא זונן און זיא וואַרעמט,
דיא עדר א ערפרישטע ערוואכט,
און ס'בליהען דיא בוימער, דיא בלומען,
אין פולער, אין הערליכער פראכט.

און ס'שיטען דיא מענשען אין דרויסען,
און ס'אטהעמט ערקוויקענד דיא ברוסט.
און ס'פייערט דאָס לעבען זיין יום טוב,
דעם יום טוב פון ליעבע און לוסט.

נור איינע.... זיא זיצט דאָרט פון ווייטען,
פערזונקען אין בענגשאפט און שמערץ,
און ס'נעהמט ניט א טהייל אין דער שמחה
איהר יונגע צובראָכענע הערץ.

זיא זיצט און זיא טראכט פון דיא לענא,
פון דונקעלען צפון דעם קאלטען;
דאָרט שטייט זיך א קליינינקע יורטא
אין אייביגע שנייען בעהאלטען.

זיא שטייט דאָרט א שפיעל פאר'ן שטורם,
פערוואָרפען אין מיטען דעם פעלד;
דאָרט שמאכטעט אין שרעקליכען עלענד
אויפ'ן שטערבענדען בעטעל דער העלד.

א ליעסין.

א נאכט אין הערבסט

פון מאקסים גאָרקי ; איבע רזעצט פון דר. א. אָרטמאן.

יין מאָהל אין הערבסט איז מיר אויסגעקומען צו זיין אין זעהר אן אנגענעהמע לאגע: אין דער שטאָדט, וואו איך בין נאָר וואָס אָנגעקומען, האָב איך ניט געהאט קיין איינציגען בעקאנטען און אין דיא קעשענעם איז געווען פוסט.

דיא ערשטע פּאָאר טעג האָב איך פערקויפט מיינע בגדים, איבערלאָזענדיג בלויז דאָס, אָהנע וואָס מען קען זיך ניט בעגעהן, נאכהער האָב איך פערלאָזען דיא שטאָדט און בין אוועק אין דער פּאָרשטאָדט, צום האפען, וואו עס קאָסט מיט לעבען אין זומערצייט און וואו עס איז טוידט איןווינטער צייט.

בראָדושענדיג מיט באָרוועסע פיכ איבער דעם נאסען זאמד, האָב איך מיינע אויגען אָנגעשטרענגט, טאָמער וועל איך געפינען עפּעם מיט וואָס איך זאָל קענען שטילען מיין הונגער. מיין בליק האָט אָבער גאָר ניט ענטדעקט אויסער פוסטע, פערלאָזענע הייזער, בודקעס, וואו מען האָט געהאנדעלט מיט עסענווארג און וו. וו. איך האָב מיר דערביי געקלאָהרט, וויי גוט עס איז צו זיין זאט.

ביי דעם הייגטיגען צושטאנד פון קולטור קען מען דעם גייסטיגען הונגער גיכער שטילען, וויא דעם פיזישען....

...עס איז געווארען נאכט, א רעגען האָט אנגעהויבען צו נעהן און א שטארקער צפון־ווינד האָט אונבארמהערציג געבלאָזען. דער ווינד האָט געפייפט אין דיא בודקעס און פערלאָזענע הייזער, ער האָט געקלאפט אין דיא פערשלאָגענע מיט ברעטער זומער־האָטעלען, דיא ווילען פון מייך האָבען זיך מיט א געוואלדיגע מאכט אנגעשלאָגען אָן דיא ברעגעס, פערוואנדלענדיג דיא וואסער אין שוים און בעשפריצענדיג אלעס אויף א גרויסע שטרעקע ארום. עס האָט אויסגעזעהן, וויא דער טייך האָט געפיהלט דיא נאָהענטקייט פון ווינטער און אין שרעק האָט ער געוואלט וואו ניט איז אנטלויפען פון דיא קייטען פון אייז, אין וועלבע דער קאלטער ווינד האָט געקענט איהם דיא נאכט איינשלייפען. דער הימל איז געווען שווער און דונקעל. אויפ'ן ברעג איז געלעגען אייז איבערגעקערטע לאָדקע מיט א אויסגעבראָכענעם דעק. ארום איז אלעס געווען טוידט, פערוויסטעט, פוסט און טרויעריג. עס האָט אויסגעזעהן, וויא אלעס וואָלט אויסגעשטאָרבען און בלויז איך אליין בין נאָך א לעבעדיגער, אָבער אויך מיך ערווארטעט באלד דער הונגער־טוידט.

איך בין דאן געווען בלויז אכצעהן יאָהר אלט — א פרעהליכע יוגענד, ניט אמת?

איך האָב אזוי געשפרייזט און געבראָדושעט מיט דיא האלב פערפראָהרענע באָרווכע פיכ איבער דעם נאסען זאמד, קלאפענדיג אין טאקט מיט דיא ציינער פון קעלט און הונגער; מיט א מאָהל האָב איך דערזעהן אונטער א בודקע א צוזאמענגעקאָרטשעטע פיגור אין פרייען־קליידער, וועלבע זיינען געווען דורכגעוויכט פון רעגען און האָבען זיך צוגעקלעבט צום קערפּער. איך האָב זיך אָפּגעשטעלט און געקוקט, וואָס זיא טהוט דאָ. דיא פיגור האָט מיט דיא הענד געגראָבען אין זאמד, אום אונטערצוגראָבען זיך אונטער דיא בודקע.

— צו וואָס טהוסטו דאָס? האָב איך א פרעג געטאָהן, זיך אנידערזעצענדיג לעבען איהר.

זיא האָט א געשריי געטאָהן און איז גיך אויפגעשפרונגען אויף דיא פיס. איצט, ווען זיא איז געשטאנען און האָט ערשראָקען געקוקט אויף מיר מיט בריים־גענפענטע גרויע אויגען, האָב איך דערזעהן, אז דאָס איז געווען א מיידעל אין מיין עלטער, מיט זעהר א שעהנעם, הן־עוודיגען פנים, וועלכער איז ליידער געווען בעציערט מיט דרייי גרויסע בלויע צייכנוגכ. דיא בלויע צייכענעם זיינען געווען אזוי סימעטריש אָפּגעדרוקט אויפ'ן געזיכט, אז מען האָט געקענט זעהען, אז זיי שטאמען פון א קינסטלערישע האנד. צו רואיגירען מענשליכע געזיכטער....

דיא מיידעל האָט געקוקט אויף מיר און ביסלעכווייז איז איהר שרעק פערשוואינדען. זיא האָט אָפּגעטרייסעלט דיא הענט פון דיא זאמד,

צורעכט געמאכט איהר טיבעל. אויפן קאפ און האט אויסגערעדט:

— דו, מן הסתם, ווילסט דאך אויך פרעסען? נעהם אקארשט און גראב, איך בין שוין מיעד. דארטען — האט זיא א מאך געטאהן מיט'ן קאפ, צייגענדיג אויף דיא בודקע, מוז אודאי זיין ברויט... און אפשר נאך וואורשט, דען דיא בודקע האנדעלט נאך....

איך האב זיך ניט גלאזט לאנג בעטען און געזומען גראבען. זיא איז א ווייל געשטאנען, צוגעקוקט וויא איך ארבייט און דאן האט זיא געזומען מיר העלפען.

מיר האבען געארבייט שטיל, אהנע איין וואָרט צו ריידען. דעם אמת זאגענדיג, געדענק איך ניט, צו איך האב בעת מעשה נאכגעדיינקט מכוח דיא געזעצע, מכוח דיא הייליגקייט פון אייגענטהום און מכוח נאך אזעלכע וויכטיגע ענינים, וועגען וועלכע דיא שטרענגע מאראליסטען זאגען, אז מען דארף זיי קיין מאהל ניט פערגעסען, אין וואס פאר א ביטערע לאגע מען זאל ניט זיין... אום קיין ליגען ניט צו זאגען, מוז איך מודה זיין, אז איך האב דאן וועגען דיא שהנע און „הייליגע" זאכען פערגעסען און איך האב נאר געטראכט, וויא גיכער צו מאכען דיא אונטערגראבונג און עטוואס דארט געפינען כדי דעם שרעקליכען הונגער צו שטילען.

עס איז דערווייל'ע געוואָרען דונקל. א פינסטערע, נאכע קאלטע לופט האט דורכגעדרונגען אונזערע ביינער. דיא וועלען האבען וויל'ד געברויזט ארום אונז נאך שטארקער וויא פריהער. דער רעגען האט געבאראבאנעוועט אין דיא ברעטער פון דיא בודקע מיט א געוואלדיגע מאכט. פון וויטען האט זיך שוין געהערט דער נאכט-וועכטער מיט זיין קאלעקאטקע....

— ווער וויס, איז דארט דא א פאדלאג (פלאאר) אדער ניט? האט מיט אנגסט שטיל'ערהייט א פרעג געטאהן דיא מיידל. איך האב ניט פערשטאנען מכוח וואס זיא רעדט און האב ניט געענטפערט.

— איך מיין, צו האט דיא בודקע א פאדלאג? אויב יא איז אונזער ארבייט אומזיסט. מיר וועלען אונטערגראבען און געפינען מיט גראבע ברעטער פערשלאגען, וויא וועלען מיר דאס אפריסען? איך רעכען, מיר זאלען בעסער דעם שלאס צוברעכען. דער שלאס איז א שוואכער...

גוטע געדאנקען קומען זעלטען אין דעם קאפ פון פרויען; נאר, וויא איהר זעהט, זיי קומען דאך אפטמאהל.... איך האב אימער געשעצט גוטע אידעען און האב אימער געזוכט צו מאכען א געברויך פון זיי....

איך בין צו צום שלאס, איהם א רים געטאן און ארויסגערעכט איהם צוזאמען מיט דיא רינגען.

מיין מיטארבייטערין איז גלויך ארויפגעקראכען אין דיא עפענונג, איך בין עטליכע סעקונדען ארום האב איך דערהערט איהר אויסגעשריי: „מאלאדעץ!"

אין קלייענער לויב פון א פרוי איז ביי מיר טהייערער, וויא גאנצע לויב-ארטיקלען פון מענער, נאר דאמאלס בין איך געווען א ביסעל ביי א שלעכטער לויענע און האב וויניג געשעצט מיין פריינדין'ס לויב, איך האב איהר קאלט און טרוקען געפרעגט:

— איז דארט עפעס דא?

זיא האט אנגעהויבען אויסצורעכענען איהר ענטדעקונגען:

— א קערבל מיט לוידיגע פלעשער... פוסטע זעקלעך... א צובראכענער רעגענשירעם.... אן עמער, אין אייזערנער...

דאס אלעס האט נאך וועניג געקענט שטילען מיין הונגער. איך האב אנגעהויבען מורא צו האבען, אז מיינע האפנונגען זיינען אומזיסט... מיט א מאהל האט זיא מיט שמחה אויסגעשריען:

— אהא! אט איז ער....

— ווער?

— ברויט... א גאנצען לאבען... נאר ער איז נאס... נא! עס האט זיך ארויסגעקריכלט צו כיינע פים א לאבען ברויט און נאך איהם מיין פרייַנדין. איך האב שוין בעווייזען אפצוברעכען א שטיק, עס אריינגעשטאפט אין מויל און זיך גענומען קייען אויף וואס דיא וועלט שטעהט.

— גיב מיר אקארשט א שטיק... לאמיר בעכער פון דאנען אוועק. וואוהין זאלען מיר געהן? זיא האט אין דער פינסטער אנגעהויבען צו קוקען אין אלע פיער זייטען.... עס איז געווען פינסטער, נאס און ווינדיג.

— אט דארטען איז אן אומגעקעהרטע לאדקע, וועלען מיר אפשר דארטען געהן?

— קום! מיר האבען אנגעהויבען צו געהן אין יענע ריכטונג, ברעכענדיג אויפ'ן וועג דעם לאבען און שטאפענדיג גרויסע שטיקער אין מויל. דער רעגען איז געווארען שטארקער, דער טייך האט געברומט און געוואלדיגט וויא א ווילדע חיה, זאָ דאס עס האט פשוט אן אימה ארויפגענאכט. דאס האט מיר אבער ניט געשטערט אין קיין. און מיין בענלייטערין איז מיר אין דיעזער רינזוכט ניט הינטערשטעליג געבליבען.

— וויא הייסטו? האב איך איהר גלאט אזוי א פרעג געטאהן.

— נאטאשא!

איך האב אויף איהר א קוק געטאהן און מיין הארץ איז מיר פערקלעמט געוואָרען.

* * *

...איבער דיא ברעטער פון דער לאָדקע האָט דער רעגען אָהן אין אויפהער געקלאפט און האָט ערוועקט טרויעריגע געדאנקען. דער ווינד האָט געפייפט, ער האָט זיך מיט א געוואלדיגע קראפט אריינגעריסען דורך דעם צובראָכענעם דעק פון דער שיפעל און געוואָיעט וויא א פער־וואונדעטער טיגער. דיא וועלען פון טייך האָבען זיך געקלאפט אָן ברעג און האָבען געהוזשעט אזוי מאנאטאָן און האָפנונגסלאָז אקוראט וויא זיי וואלטען ערצעהלט עטוואָס אונערטרעגליך טרויעריגעס און שוועראעס, וועלכעס האָט זיי דערעסען ביז צום טוידט, עטוואָס פון וואָס עס האָט זיך זיי געוואלט ענטלויפען, אבער עס האָט זיך זיי דאָך געוואלט ערצעהלען. דער גרויש פון רעגען האָט זיך פארמישט מיט דעם ליארעם פון דיא וועלען, און איבער דיא אומגעדרייטע לאָדקע האָט זיך געטראָגען א מין זיפץ, א לאנגער, אן אונענדליכער שווערער זיפץ פון דער ערד, וועלכע איז מיעד און מאט גיוואָרען פון דעם אויביגען וואקסעל פון שהנעם ווארימען זומער אין א נאסען, קאלטען הערבסט. און דער ווינד האָט ניט אויפגעהערט זיך צו טראָגען איבער דעם פערוויסטעטען ברעג, איבער דעם שוימענדען טייך; ער האָט זיך געטראָגען און געזונגען א טרויעריגען, הערצריסענדען לידעל.

דער פלאץ אונטער דער לאָדקע, וויא איהר קענט פערשטעהן, איז גיוועון ניט בעזאָנדערס אנגענעהם: עס איז גיוועון ענג, פייכט, פון דעם דורכגעבראָכענעם באָדען האָט זיך געגאָסען אויף אונז א קאלטער רעגען, און דער ווינד האָט ניט אויפגעהערט אונז צו ערקווויקען מיט פרישע לופט... מיר זיינען געזעסען שווייגענד, ציטערענדיג פון קעלט. עס האָט זיך מיר שטארק גיוועלט שלאפען. נאטאשא האָט זיך מיט'ן רוקען אנגעשפארט אָן א זייט פון לאָדקע און האָט זיך צוזאמענגעצויגען וויא א קויל. ארומנעהמענדיג מיט דיא הענד דיא קניע און אראָפלאָזענדיג אויף זיי דעם קאָפ האָט זיא גיעקוקט אויפ'ן טייך מיט בריים־גיעפענטע אויגען... זיי האָבען אויסגעזעהען גרויס, הויפטזעכליך דורך דיא בלויע פלעקען וועלכע זיא האָט אונטער דיא אויגען גיהאט. זיא איז געזעסען אונבעוועגליך. דיא אונבעוועגליכקייט און איהר שטילשוויגען—האָב איך גיפילט — האָבען אנגענהויבען ארויפצוציהען אויף מיר איין אימה.... מיר האָט זיך גיוואָלט אנהויבען רוידען מיט איהר, איך האָב אבער ניט גיוואוסט וועגען וואָס.

זיא האָט אליין אנגענהויבען.

— דאָס איז אביסעל א פערפלוכטער לעבען! האָט זיא דייטליך, שארף מיט א טאָן פון טיפען איבערצייגונג ארויסגיזאָגט.

דאָס איז אבער ניט גיוועון קיין קלאָגע. אין דיא וועלט זיינען גיוועון צופיעל גלייבנילטיגקייט פיר א קלאָגע. פשוט זיא האָט גיטראכט, וויא זיא קען, גיטראכט און גיקומען צו א גוטען בעשלוס, וועלכען זיא האָט גיהאלטען פיר נייטיג אויפ'ן קול ארויסצוזאָגען. איך דעם האָב איך איהר נאָר ניט גיהאט וואָס צו ענטפארן, וועון איך האָב ניט גיוועלט קומען אין א צוזאמענשטויס מיט זיך אליין. דארום האָב איך גישוויגען. און זיא, אזוי וויא זיא וואָלט מיר נאָר ניט בעמערקען, איז זיך גיזעסען אונבעוועגליך.

—וואָלט איך האָטש א מיתה איינגיהמען!... האָט נאטאשא פון דאָס נייע אָנגיהויבען שטיל און פערטראכט. אויך אין דיא וועלט האָבען זיך ניט גיהערט קיין ביטערקייט, קיין קלאָגע.

מען האָט גיקענט זיהן, אז זיא האָט נאָכגידענקט וועגען לעבען, בעטראכטעט זיך און איז גיקומען צום שלוס, אז אום זיך צו בעפרייען פון פערפאָלגונגען און פון צרות, איז דאָס בעסטע פיר איהר אז זיא זאָל א מיתה איינגיהמען.

א שטומפער, ברענדער שמערץ האָט דורכגילעכערט מיין ברוסט, איך האָב גיפיהלט, אז וועון איך זאָל וויייטער שוויייגען, וועל איך זיך צו־וויינען אויפ'ן קול... און דאָס — וויא איהר פערשטעהט אליין, איז דאָך עפעס מיאום בעפאָר א פרויענצימער, נאָך מעהר אז זיא אליין האָט ניט גיוועוינט. איך האָב בעשלאָסען מיט איהר זיך פאנאנדערצוריידען.

— ווער האָט דאָס דיך אזוי צוקלאפט? האָב איך אנגענהויבען, ניט גיפינענדיג א קליגערע און מעהר דעליקאטע פראגע.

— אָט אליז דער זעלבער פאשקא, האָט זיא גיענטפארט.

— ווער איז ער?...

— מיין ליובאָוניק (גילעיבטער), איינער, א בעקער...

— ער שלאָגט דיך אפט?...

— וועון ער שיכורט זיך אָן, שלאָגט ער... אפט!

פלוצלונג האָט זיא זיך צוגערוקט צו מיר און אנגענהויבען צו דערציילען וועגען זיך, וועגען פאשקא, וועגען זייערע פערהעלטניסע. זיא איז אינע פון דיא „לוסטיגע מיידלאָך, וועלכע"... און ער איז א בעקער מיט רויטע וואנצעס, וועלכער שפיעלט גוט אויף אין הארמאָניקע. ער איז בעקאנט גיוואָרען מיט איהר אין „זאוועדעניע" און ער האָט אנגענהויבען איהר שטארק צו גיפעלען, וויייל ער איז א פרויליכער יונג און טהוט זיך שעהן אָן. זיא האָט זיך אין איהם פערליעבט און ער איז גיוואָרען איהר „פערטרויטער". דאָן האָט ער אנגענהויבען אפצונעהמען פון איהר דיא עסליכע גראשען, וועלכע אנדערע בעזוכער פון

„זאוועדעניע" פלענען איהר לאזען זיא זאל זיך קויפען קאנפעקטענע. מיט דיא געלד פלענט ער זיך אנשיכור'ן און איהר שלאגען, הרג'ענען. נאר דאס וואלט נאך געווען ניט דאס ערגסטע — ער האט אננעהויבען „צו מאכען מחזקות" מיט אנדערע מיידלאך אין איהר געגענווארט....

— איז דאס א קליין הארצקלעמענים? בין איך דען ערגער פאר אנדערע? הייסט עס פשוט, ער מאכט חוזק פון מיר דער פאדלעין. אייער־נעכטען האב איך מיר אויסגעבעטען ביי מיין כאזיאיקע (ווירטהין) זיא זאל מיר אפלאזען זיך א ביסעל אויסצולופטערן, קום איך צו איהם, געפין איך דונקא זיצט גאנץ שכור און ער אליין. איז אויך גאנץ פרייליך. זאג איך צו איהם: „פאדלעין דוא, פאדלעין! זשוליק!" האט ער מיר צושלאגען וויא אן עפעל, מיר אויסגעריסען דיא האאר... נאר דאס איז נאך גאר ניט! ער האט ביי מיר אין גאנצען צוריסען.... וואס זאל איך איצט טאהן? וויא קען איך צוריק קעהרן צו דער כאזיאיקע? ער האט אלעס צוריסען: דיא קלייד, דעם יאקעל, ער איז נאך געווען א שפאגעל ניי־ער.... פינף קערבלעך האט מען פאר איהם בע־צאהלט!... אפילו דיא טיכעל האט ער מיר ארונטערגעריסען פון קאפ... גאט מיינער! וואס זאל איך איצט טאהן? האט זיא מיט א מאהל מיט א טרויעריגע שטימע אויסגעשריען.

דערווינד האט געוואיעט און איז געוואלען אימער שטארקער און קעלטער... דיא ציינער האבען ביי מיר וויעדער אננעהויבען צו טאנצען, אויך זיא האט זיך אננעהויבען צוזאמענצוציהען פון קעלט, זיא האט זיך אזוי נאהענט ציגעלרוקט צו מיר, אז איך האב דורך דיא פינסטערניס נעקענט זעהען וויא איהרע אויגען בלישצען....

— וואס פיר פאדלעצעס איהר אלע מענער זייט! איך וואלט אייך צוטרעטען מיט דיא פיס, איך וואלט אייך פיר קאליקעס געמאכט. א מיתה משונה זאלט איהר אלע איינעהמען.... איך וואלט איהם אנשפייען אין זיין מאדע, איך וואלט אסור איהם זשאלעווען! פאדלאיא כאריא... איהר בעט זיך, און בעט זיך, דרייט מיט'ן עק ווי א פאדלער הונד, און טאמער זיא, דיא נאר,גיט זיך אפ צו אייך, איז א כוף! גלייך הויבט איהר אן איהר צו טרעטען מיט אייערע פאגאנע שמו־ציגע פיס....־אויכוואורפען איהר פארשיוועי....

זיא האט געזידעלט שטארק און פערשיעדע־ארטיג. איך האב אבער אין דיא גאנצע זידלע־רייי ניט ענטדעקט קיין איינציגע נאטע פון האם אדער בייזקייט.

אט דיא איינפאכע וועדטער האבען אויף מיר געווירקט וויא מיט א האמער איבערן מוח, זיי האבען געווירקט טויזענד מאהל שטארקער וויא נאנצע בענדער פון פעסימיסטישע ביכער און רעדען, וועלכע איך האב שוין דאמאלס געהערט און הער און לעז עד היום, און דאס איז פשוט דארום, וויל צו זעהען דיא מאטערנעם פון א שטערבענדען ווירקט טויזענד מאהל שטארקער, וויא דיא בעסטע קינסטלעריש בעשריבונג פון טוידט.

עס איז מיר געווען זעהר שלעכט, געוויס מעהר פון קעלט, וויא פון דיא דבורים פון מיין נאכבארין, איך האב א שטילען קרעכץ געטאהן און אננעהויבען צו קריצען מיט דיא ציין. אין דעם זעלבען אויגענבליק האב איך דערפיהלט אויף זיך צוויי קאלטע, קלייגע הענד, איינע האט בעריהרט מיין האלז, דיא אנדערע האט זיא ארויפגעלייגט מיר אויפ'ן געזיכט, און מיט א צי־טערענדע, שוואכע, צערטליכע שטימע האט זיא געפרעגט:

— וואס איז מיט דיר?

איך האב געקענט מיינען, אז דאס רעדט צו מיר איין אנדערע, ניט נאטאשא, זי וועלכע האט נאר וואס געזאגט, אז אלע מענער זיינען אוים־וואורפען און זיא וויינשט, אז זיי אלע זאלען א מיתה משונה איינגעהמען. עס איז אבער געווען זיא, נאטאשא.

— וואס איז מיט דיר? הא? דיר איז קאלט? דו פריהרסט? וואס פיר א מין מענש דוא ביזט? זיצט און שווייגט..... וויא א שטומער! האסט דאך געקענט מיר שוין לאנג זאגען, אז דיר איז קאלט... נוא.... לייג זיך אוועק אויף דער ערד... ציה זיך אוים.... איך וועל זיך אויך לייגען... אט אזוי! נוא איצט נעהם מיר ארום מיט דיא הענד... שטארקער... נוא, איז דיר איצט וואר־יימער, הא?.... אבער נאכדעם וועלען מיר זיך מיט דיא רוקענס אומדרייען איינע צו דיא אנ־דערע..... מיר וועלען שוין וויא ניט איז אריבער־שטופען דיא נאכט.... וואס האט פאסירט מיט דיר, דוא האסט זיך פערטריעבען? מען האט דיך פון דיין פלאץ פערטריבען? זאגרנט ניט!...

זיא האט מיך געטרייסט... זיא האט מיר מיטה איינגעגעבען.....

א דרייפאכען פלוך אויף מיר! וואס פיר איינאיראניע איז אין דעם פאקט געווען, שטעלט זיך פאר! איך בין צו יענער צייט געווען בע־שעפטיגט מיט וויכטיגע ענינים; איך האב גע־וועלט איבערבייטען דיא נאנצע געזעלשאפטליכע ארדנונג, איך האב געלעזען „שרעקליך" קלוגע און טיעפזיניגע ביכער, אזעלכע טיעפזיניגע, אז אפילו זייערע פערפאסער אליין האבען ניט פער־שטאנען דיא טיעפזיניקייט.... איך האב מיר פארבערייטעט צו ווערען „א גרויסע אקטיוע געזעלשאפטליכע מאכט". מיר האט זיך אפילו געדאכט, אז איך האב מיין פליכט שוין ערפילט. נאר יעדענפאלס בין איך געווען זיי־

בער, אז. מיין פֿערזאָן איז זעהר נויטהוועניג, מיין פֿערזאָן, וועלכע וועט שפּיעלען א גרויסע היסטאָרישע ראָלע! היינט שטעלט זיך פֿאָר, אז מיר, אָט דעם גרויסען מאן ווארעמט אָן מיט אירגעפֿער א צושלאָגענע שטראסענמיידעל, אין אונגלויבליכע, דערשלאָגענע, פון אלעמען געהעצטע און פֿערׂאכטע בעשעפענים, פיר וועלכע עם איז ניטא קיין אָרט אין לעבען, וועלכע האָט קיין וועדעד ניט פיר קיינעם, וועלכע מיר איז ניט איינגעפאלען אָנצובאָטען הילפֿע צו ערשט. און וועז עם וואלט מיר יא איינגעפאלען איהר צו העלפֿען, מיט וואָם האָב איך איהר דען געהעלפֿען?....

אך, איך בין געווען בערייט צו גלויבען, אז דאָם אלעם קומט פֿאר מיט מיר אין א טרוים, אין א נארישען טרוים, אין א שווערען, א שרעקליכען טרוים....

אָבער אָה וועה! איך האָב עם ניט געקענט דיינקען. דען אויף מיר האָבען זיך געגאָסען גרויסע, האלטע טראָפֿען רעגען, בעבט צו מיין בדוכט האָט זיך צוגעדריקט א וואריימע ברוסט פון א פרויען־צימער, אויף מיין געזיכט האָב איך געפֿילט דעם וואריימען אטהעם, אין וועלכען עם האָט זיך אביסל געשפּיעלט דער גערוך פון משקה.... אָבער דאָך איין אָטהעם, וועלכער האָט געווירקט ערקוויקענד.... דער ווינד האָט געוואָיעט און געברומט, דער רעגען האָט געקלאפּט אין בער דער לאָדקע, דיא וועלען האָבען געפֿלעסקעט און מיר ביידע, שטארק צודריקענדיג איינע צו דיא אנדערע, האָבען דאָך געציטערט פון קעלט. דאָם אלעם איז געווען אויפ'ן וואָהר און איך בין זיכער, אז קיינער האָט ניעמאלס געהאט א שרעקליכערן און א שווערערען חלום, אָט וויא דיא ווירקליכקייט.

און נאטאשא האָט ניט אויפגעהערט צו רייידען, זיא האָט גערעדט צערטליך, מיט מיטלייד, וויא נאָר א פרוי קען רייידען. אונטער דעם אויפלוס פון איהרע רייד, נאאיווע און צערטליכע, האָט זיך ביי מיר אינערליך אָנגעצונדען א פייערל, א פייערל, וועלכער האָט ביי מיר אין הארצען עפּעם צושמאלצען....

דאן האָבען פון מיינע אויגען אָנגעהויבען צו פליבען גאנצע שטראָמען מיט טרערען, טרערען, וועלכע האָבען אראָפּגעוואשען פון מיין האַרצען פיעל בייזקייט, צרות, נארעשקייט, שמיין, וועלכע האָבען זיך אָנגעזאמעלט זייט א ציים..

נאטאשא האָט ניט אויפגעהערט מיך צו טרייסטען:

—נו, גענוג, גענוג, מיין טהייערער, ווין ניט! גענוג! גאָט וועט געבען, וועכט זיך צוריק פּאָפּראָווענען, דו וועכט צוריק קריעגען א פּלאץ, און עם וועט אלעם....

זיא האָט מיך דיא גאנצע צייט געקושט, פיעל, אָהן א צאָהל, הייסע, ברענענדע קושען... דאָם זיינען געווען דיא ערשטע פרויען־קיסען, וועלכע דאָם לעבען האָט מיר געשיינקט און... דאָם זיינען געווען דיא בעסטע, דיא איניגסטע און דיא אנגענעהמסטע קיסע, וויל אלע איבריגע קיסע האָבען מיר טהייער געקאָסט און זיי האָבען מיר ניכטם געגעבען...

— נו, ווין זשע ניט, נאר דו! איך וועל דיר מאָרגען פֿריסטראָיען, אויב דוא האָסט ניט וואו אהינצוקומען.... וויא דורך'ן שלאָף האָב איך געהערט איהרע אנגענעהמע, צערטליכע שטימע.

ביז אין דער פריה זיינען מיר געלעגען ארומגעארעמט.

וועז עם איז העל געווארען, זיינען מיר ארויסגעקראָכען פון אונטער דיא לאָדקע און גענאגען אין שטאָדט...נאכהער האָבען מיר זיך פריינדליך פאנאנדערגעשיידט און האָבען זיך מעהר ניט געזעהן, אבוואָהל איך האָב שפּעטער א גאנצען האלב יאָהר געזוכט אין אלע וויסטע ווינקלאָך, אין אלע טרוסטשאָבעם דיא ליעבע נאטאשא, מיט וועלכע איך האָב פערבראכט דיא בעשריעבענע הערבסט־נאכט....

זיא איז געשטאָרבען? וויא גוט איז צו איהר! זאל זיא פריעדליך רוהען אין איהר קבר! אויב זיא לעבט, ווינש איך איהר גליק. איך ווינש, אז אין איהר זאל ניט ערוואכען דאָם בעוואוסטזיין, אז זיא איז א גפּאלענע... דען דאָם וואלט געווען איין איבעריגער קוואל פון שמערצען פיר דיא אונשולדיגע מיידעל, וועלכע איז, אהנע צוויייפעל, פיעל ריינער וויא אנדערע אפּיציעל ניט גפּאלענע....

נייעם אין דער יודישער ליטעראטור

אם אידישע ווּאָרט איז די נייע אידישע וועבענט־ליכע צייטונג, ווּאָס ווערט אַרויסגעגעבען אין קראקוי אונטער דער רעדאקציאָן פון אונזער בעגאבטען בע־לעטריסט א ריזין.

דערווייַל האָב איך נעלעזען דיא ערשטע פיער נומערן פון דיזער צייטונג און איך האָף, אז דיא ווייטערע נומערן וועלען מיך מעהר צופריעדען שטעלען...

דער ערשטער נומער הויבט זיך אָן מיט ריזיזנ'ס א שיר, ווּאָס האָט א שייכות מיט דיא איצטיגע „נייע ווינדען" אין רוסלאנד:

„עפּעס הער איך ווינדען בראָזען —
גלעטען זיי, ציטרייבען זיי ?
זאָל איך צו מיין לאנד זיך לאָזען ?
עפּעס גלויבט זיך און טהוט וועה,....
עפּעס הער איך פּויעל זינגען,
אז דער ווינטער האָט געעקט;
זאָל מיין ליעד אין כאָר אויך קלינגען ?
עפּעס ציהט און עפּעס שרעקט !...."

ניט שלעכט זיינען איבערגעגעבען אין דעם שיר דיא געפיהלען, ווּאָס אין דיא מעהרסטע פּין אונז ערוועקען דיא „נייע ווינדען" אין רוסלאנד: אָט דוכט זיך אונז, אז יענע ווינדען טראָגען מיט זיך דעם אויפלעבענדען הויך פון א שעהנעם ליכטיגען, וואַרימען פריהלינג און אָט דוכט זיך אונז, אז זיי טראָגען מיט זיך דעם קאלטען שניי־דעגדיגען הויך פון דעם פינסטערן הערבסט, נאָך וועלכען דער קאלטער ווינטער ציהט זיך מיט זיין אייזיגען אטהעם און מיט זיינע שווערע, קאלטע פראָסטיגע גליעדער... ניט שלעכט, און דאָך... זיינען מיר געוואונט צו לעזען אונטער דעם אויפשריפט „א ריזיזן" בעכערע שירים..... עס פעהלט אין איהם שטארקייט, קראפט, מיט וועלכער אזא טהעמא האָט געדארפט בעהאנדעלט ווערען אין א שיר..... נאָך מיין מיינונג האָט ריי־זין אין זיינע שירים זיך נעדארפט האלטען ביי דיא פאָלקס־מאָטיוון, ווּאָס גיבען זיך איהם איין אם בעסטען....

„דיא אויפציכנונגען" פון מ. י. ב. זיינען צופיעל צושמירט און זעהר בלאס. זיי זיינען גע־שריבען אין דער פארמע פון מאנאלאגען, נור זיי ענטהאלטען ניט, כּיט דער אויסנאהם פון דעם מאנאלאג „דיא קליינע השגה", קיין בולטע שילדערונג פון פערזאָנען, קיין כאראקטער־שטרי־כען פון מענשען; זיי מאכען דעם איינדרוק פון זעהר א רעדעוודיגער אידענע א קלאג־מוטער, וואָס האָט זיך צולאָזען מיט איהר מענה לשון גלאט אזוי, אויסצומוסרן דיא וועלט אין אגב אורחה א ביסעל דורכצולופטערן דעם צונג אויף...

„אָהן איין נאם" איז א עסקיז פון א. ריזין. אלס עסקיז איז עס ניט שלעכט, אָבער אברהם ריזיזנ'ס זעהר בעגאבטע פעדער זעהט זיך אין איהם ניט. זיין טאלענט טרעט ארויס, הגם ניט אין זיין פולער קראפט, אין דער ערצעהלונג: „דער סאמָוואר", אויס דעם לעבען אין קאזארמע. א נייע טהעמא, דוכט זיך, פון קיינעם נאָך ניט בע־ריהרט אין דער אידישער ליטעראטור. דיא הויפּט קראפט פון אברהם ריזיזין ליעגט אין זיין איינ־פאכהייט, זיין „ניט קלינגלען" זיך; ווּאָס ער זוכט ניט צו זיין א שעהן שרייבער, וויא די אנדע־רע יונגע שרייבער. ווּאָס ער זעהט, דאָס בע־שרייבט ער פּשוט, קלאָהר, אָהן מלצה'דיגע קונ־צען, מיט דער אויספאכקייט פון א'ן טשעכאָוו....

א גאנץ אנדערן אייגדרוק מאכט שלים אש'כ סקיצע: „א שמועס". דיעזען שרייבער בעהלט דיא איינפאכקייט, דיא קלאָהרהייט.... תמיד שוועבט ער אין דיא הימלען; אָהן וואלקענס און אָהן זון גאעהט ביי איהם ניט... פּשוט, וויא א בשר ודם ריידען קען ער ניט.... תמיד זוכט ער עפּעס סודות אין דער נאטור און אין דעם אל־טעגליכען לעבען, און דיעזע סודות דערצעהלט ער אונז מיט אזא געהיימער מינע און אלע מאָל ארויסקוקענדיג דורך עפּעס נאנצע זיילען רויך, רחמנה לצלן, אז אָפּטמאָל בלייבט אין נעדעכט־נים ביים לעזער נור דער רויך.... דאכט זיך, ער דערצעהלט אונז וועגען א קורצען שמועס, וואָס ער האָט געהאט מיט זיין בעל עגלה, מוז ער אונז ראשית דערצעהלען, אז אויפ'ן הימעל האָבען זיך געבאדען „נגידישע לייכטענע וואלקענדלאך, וויא פליענדלען פון מלאכים'לאך, פאהרענדיג (?) אין דעם טיעפען הימעל". כ'לעבען, א סוד, וואָס קיין פּשוט'ער בשר ודם האָט נאָך ביז איצט ניט געוואוסט: אז מען באָדט זיך אין הימעל, גיט עס ארוים דעם זעלביגען גערוישׁ, ווי מען „פאהרט „מיט פליענדלען"... אדער דער אויסדרוק „א סוויסטשענדער פלעק פון דער זון"... (א פלעק סוויסטשעט !) אדער וויטער: און „דיא פלעקען אויף דעם שארפן גרונד האָרמאָנירען צוזאמען,

בעשאפען זייערע פאסענדע טענער אין קלינגט צוזאמען, וויא שאפענ'ס א פאלקס־מאזירקע, וויא כטנים־לאוופקע'ס א טענער־לאנדשאפט". שעהן, אבער איך וועל בעסער פערטראגען דעם געדיכטען רויך פון סיגארען, וואס טראגען זיך גלייכגיל־טיג פון אידעג'ס בערד, וויא דער שרייבער דער־צעהלט אונז ווייטער אין דיעזער סקיצע, אלס דעם געדיכטען רויך, וואס טראגט זיך פון דעם שרייבער'ס פעדער..... וועניגער הימעל און מעהר ערד, הערר אש!....

עס האט זיך געווענדלט רויידען וועגען דיא אנדערע ארטיקלען, וואס איך האב געלעזען אין דיעזע נומערן, נור, ליידער, איז דער פלאץ אין „צוקונפט" זעהר בעשרענקט. איך האף נאך א מאל צו רויידען וועגען דיזע צייטונג, וואס פער־דינט אונטערשטיצט צו ווערען יעדענפאלס פון יעדען, וועמען די אידישע ליטעראטור איז טהייער.

עם פרעהט מיך אויך, וואס דיא ידעאקיאן פון „אידישען וואלרט" קוקט אויף דיא אידישע שפראך ווי אויף דיא לעבעדיגע שפראך פון אידישען פאלק, וועלכע וועט אזוי לאנג לעבען, זאל־לאנג דאס אידישע פאלק וועט לעבען — שוין לאנג צייט געווען....

חברים, זאלען מיר גורטען אונזערע לעגדען און ארבייטען פאר דיא לעבעדיגע שפראך און לעבעדיגע ליטעראטור פון אונזער פאלק!

ל. ק.

דיא לאגע אין רוסלאנד אין בילדער.

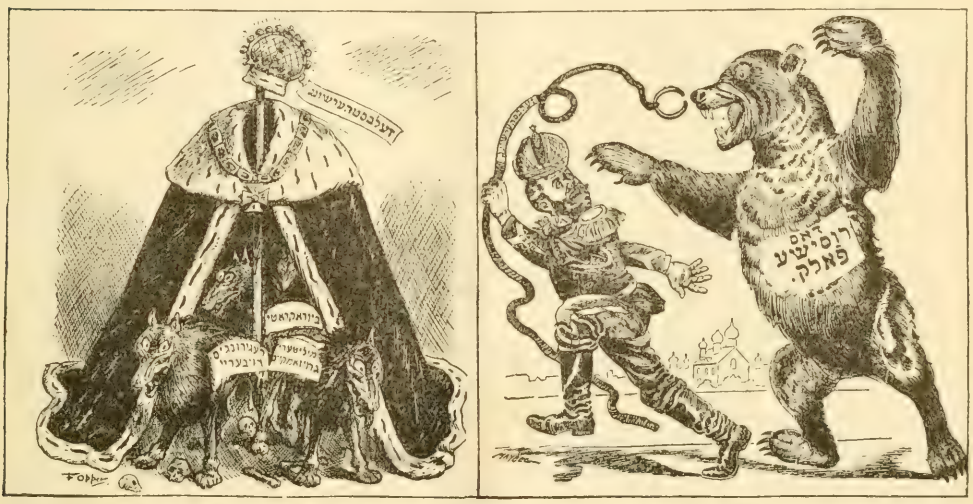

MAYBELL in "Brooklyn Eagle." *OPPER in the "New York American"*

וואס מיר אטהעמען אן וויא מיר אטהעמען.

איז דער ערשטער פון א סעריע בעלעהרענ־דע ארטיקלען פון דר. מ. קאניקאוו פון באכטאן איבער פיזיאלאגיע.

דיעזער ארטיקעל וועט ערשיינען אין נעכס־טען נומער „צוקונפט".

רוסלאנד פארצייטען און היינט.

אין נעכסטען נומער „צוקונפט" וועט יצחק אייזיק בן אריה צבי הקוי אנפאנגען א סעריע ארטיקלען איבער רוסלאנד.

אין א ליעסין'ס געדיכט אור וחושך פון פעברואר מאנאט „צוקונפט" אויף פיידזש 24 זיינען דיא ערשטע 4 ציילען אין דרוק געווארען צודרייט, עס דארף זיך לעזען וויא פאלגט:

און ס'טראגט זיך מיט גרויל און מיט אימפעט א שאטען
פון הימעל ביז ערד און פערשפרייט זיך
און ס'טראגט זיך א שטויב און א שטורם א ווילדער
און עפעס—וואס שרעקליכעס גרייט זיך.

געקלויבענע ווערטער

צוזאמענגעשטעלט אין אן אלפא בעטישער אָרדנונג און ערקלערט פון פיליפ קראנין.

ארכיטראציאָן (לאט). ענטשיידונג דורך א געזעצוויטיגע בעפֿרידיגונג, א שיעדעס־געריכט.

ארכיטראטאָר. א פֿשרה־מאכער, א שיעדעס־ריכטער.

ארגומענט (לאט.) בעווייז, ראיה.

ארגומענטאציאָן. א רייהע בעווייזע צו בעשטעטיגען א בהויפּטונג אָדער א מיינונג אין א ויכוח.

ארטעריע (גר.) א פֿולס־אָדער וואָס טראָגט דאָם בלוט פון הארצען אין אלע טהיילען פון קערפּער.

אריסטאָקראטיע (גר.) 1) דיא הערשאפט פון אדעלגע אָדער פון א העכערן קלאס. 2) דער העכערער קלאס אין א מלוכה.

ארכאאיזמום (גר.) אן אלטער וואָרט וואָס איז אריוס פון געברויך.

ארכי (גר.) א וואָרטעל וואָס וואָרט צוגעזעצט צו אנדערע וואָרטער, אום אויסצודריקען א העכערע מדרגה.

ארכיוו (גר.) א פלאץ וואו מען בהאלט וויכטיגע דאָקומענטען.

ארכיפעלאג (גר.) עטליכע אינזלען וואָס געפינען זיך נאָהענט איינע לעבען דיא אנדערע.

ארכעאָלאָגיע (גר.) דיא וויסענשאפט אבער זאכען פון אלטע צייטען, וויא דיא פערציטיגע געווואהר, געציימ, געבוידעס, מטבעות א. ז. וו.

ארסעניק (גר.) אזא מעטאל (רוסיש: מישיאק); אויך זיין אָקסיד, דאָס הייסט זיין בעהעפטונג מיט זויערשטאָף, א וויסער גיפטיגער שטאָף, וואָס וואָרט אויך אידיש גערופען: מייז־סם.

ארענא (לאט.) א פלאץ, וואו עם פלענען ביי דיא אלטע רוימער פּאָרקומען געפעכטען צוויישען ווילדע חיות און גלאדיאטאָרען. אין אלגעמיינען שטרייט־פלאץ.

ארקטיק (גר.) דיא געגענד ארום דעם נאָרד־פּאָל, וויייט אין נאָרד און קאלט. דער ארקטיק־קרייז איז דער פּאראלעל ארום דער ערד 23 און א האלב גראד פון נאָרד פּאָל. נאָך דיזען קרייז פאנגען זיך אָן געגענדען מיט א מעסיגען קלימאט, וואָס נעהענטער צו דעם עקוואטאָר אלץ וואַרימער.

א

אָאזים (גר.) א פרוכטבארער אָרט אין א ווייסטענים.

אָביעקט (לאט). א זאך, א געגענשטאנד.

אָביעקטיוו. 1) געגענשטענדליך, בעטראכטענדיג א זאך וויא זיא איז, אָהן פּאָראויסגענומענע מיינונגען, אָהן פּאָראורטהיילע. 2) דיא גלאָז אין א מיקראָסקאָפּ אָדער טעלעסקאָפּ וואָס איז געווענדעט צו דער בעטראכטער זאך.

אָביעקטיוויזמום. דיא ריכטונג אין דער פילאָזאָפיע און אין געשיכטע צו האלטען זיך שטרענג אָן פאקטען און ניט צו לאָזען זיך פערפיהרען פון פערזענליכע נייגונגען און שטרעבונגען. אָביעקטיוויטעט מיינט אויך אונפּארטייליכקייט.

אָבליגאציאָן (לאט). פערפּליכטונג. 2) וואָרטהּפּאפּירען מיט בעשטימטע בעדינגונגען צום אָבצאָהלען.

אָבסערוואטאָריע (לאט). א געבוידע פיר אסטראָנאָמישע בעאָבאכטונגען.

אָבסקוראנט (לאט). איינער וואָס איז גען בילדונג, וואָס וויל האלטען דאָס פּאָלק אין גייסטיגע פינסטערנים, אין אונווויסענהייט.

אָבעליסק (גר.). א הויכער פיער־עקיגער שטיינערנער זייל מיט א שפּיץ אויבען און מיט אויפשריפטען. אזעלכע זיילען פלענט מען אויפּהאקען און אויפשטעלען אין מצרים צום אנדענקען פון א פּרעה אָדער א וויכטיגע פאסירונג. אייניגע פון דיזע עגיפּטישע מאָנומענטען זיינען אריבערגעפּיהרט געוואָרען נאָך אייראָפּא און אמעריקא (אין צענטראל־פּארק פון נייויאָרק געפינט זיך דער אָבעליסק וואָס איז אויסגעהאקט געוואָרען לכבוד דיא מלכה קלעאָפּאטרא).

אַדיסע — א גריכישע פּאָעטישע שילדערונג פון אוליסעס אָדער אדיסעאוס, קעניג פון איטאקע, וויא ער האָט געריזט און בעזוכט אויפֿ׳ן וועג דעם גהינום, וועו ער האָט זיך צוריקגעקעהרט פון דער מלחמה פון טראָיע. דיזע שילדערונג וועלט צוגעשריבען צום פּאָעט האָמער; יעדענפאלס ענטהאלט זיא ווי ליגע לעגענדען און מיטהען פון אלטען גריכענלאנד.

אַדיעניִ (לאט). 1) אויפנאהמע ביי דעם הויפּט פון א רעגיערונג אָדער ביי א הויכען בעאמטען אום אויסצוהערען אָדער פּאָרשטעלען פּרעזאנען. 2) א פובליקום אויף א פערזאמלונג צו דעם צוועק, מיט דער אבזיכט צו הערען א רעדע.

אַדע (גר). א שיר לכבוד א פערזאָן אָדער א פאסירונג.

אָוואל (לאט.) א קרומע ליניע וואָס האָט דיא פאָרמע פון א גערוקטען קרייז, וויא דער אומפאנג פון אן איי.

אָוואציאָן (לאט). אן אויסדרוק פון עפענטליכע אנערקענונג, אכטונג און ליעבע צו א געוויסע פּערזאָן. דער וואָרט שטאמט פון דעם לאטייניישען וואָרט אָווים (שעפּס), ווייל דער קלייגער טריאומף־מארש פון א זיעגער ביי זיין אריינקומען צורוק אין רוים נאָך א מלחמה פלעגט זיך ענדיגען מיט ברייגען א שעפּס פאר א קרבן צו דיא גטטער.

אָזאָן (גר). א געוויסע פאָרמע פון דעם גאז זויערשטאָף. האָט א געוויסען ניט־אנגענעהמען גערוך, צוליעב וואָס ער האָט געקראָגען זיין נאָמען. ענטשטעהט דורך עלעקטריציטעט און גיפּינט זיך דארום אין דער לופט נאָך בליץ־שטורמען. זיין כעמישע ווירקונג איז פיעל שטארקער וויא פון געוועהנליכען זויערשטאָף.

אָזירים (עגיפּטיש). דער וויכטיגסטער גאָט פון די מצריים. זיי האָבען געגלויבט, אז ער, אלס גאָט פון דער זון, איז געבאָרען געוואָרען פון א בתולה און איז געקרייציגט געוואָרען אין הימעל פון זיין ברודער טיפאָן, דעם גאָט פון שטורם. זיין שוועסטער איזים איז צוגלייך געוען זיין ווייב און דיא מוטער פון דעם „ערליזער" האָרום. זיא־איז פאָרגעשטעלט געווען מיט איהר זוהן האָרום וויא דיא הייליגע מאריא ביי קריסטען. מיט דעם נאָמען פון אָזירים זיינען פערבונדען די געוועהנליכע מיטהען וועגען זונען־גטטער. זיין סימבאָל איז געוועון אן אָפּענע אויג. אלס א זונען־גאָט איז ער אויך געדעכענט געוועון פאר דעם גאָט פון לעבען און פרוכפּערונג. דיזער גלויבען איז פערבונדען געוועון מיט דער פערגעטטערונג פון דעם אָקס אפּיס (זעה דיזען וואָרט). מען האָט גערעכענט, אז דיא נשמה פון אָזירים איז פערקערפּערט אין אזא אָקס.

אָטאָביאגראפיע (גר.) א לעבענסבעשרייבונג וואָס איינער שרייבט פון זיך זעלבסט.

אָטאָגראף (גר.) אייגענהענטיגע שריפט. וועלט געוועהנליך געברויכט צו בעציכענען בריעפֿ וואָס קעניגע און הויך געשטעלטע פּערזאָנען שרייבען מיט זייערע אייגענע הענד.

אָטאָ־דא־פע (שפּאניש). שייטערהויפען צו פערברענען אפּיקורסים. איינער פון דיא באָרבארישע מיטעל פון דער קאטוילישער קירכע אין מיטעלאלטער און איבערהויפּט פון דער שפּאניישער אינקווויזיציאָן צו בעשטראָפען סעקטאנטען, אידען, מאהאמעדאנער און איבערהויפּט אלע דיא יעניגע, וואָס האָבען ניט געגלויבט בלינד אין קאטאָליציזמום.

אָטאָדידאקט (גר.) איינער וואָס לעהרענט זיך אָהן דיא הילפע פון לעהרערס, וואָס ערווערבט זיך קענטניסע ניט בעזוכענדיג א שולע.

אָטאָמאט (גר.) 1) א לאלקע אָדער פיגורע פון א חיה וואָס מאכט נאָך דורך א געוויסען מעכאניזמום דיא בעווענגונגען פון דיעזער חיה. 2) א מענש וואָס מאכט נאָך אונבעווואוסט אָדער וויא א מאשינע דיא בעווענגונגען און מאניערען פון אנדערע.

אָטאָמאן (נאָך דער שלעכטער פּראָנצויזישער אויסשפּראכע פון דעם נאָמען פון טירקישען סולטאָן אָסמאן. 1) א טערק. 2) א מין דיוואָן.

אָטאָנאָמיע (גר.) זעלבסטפערוואלטונג; דאָס רעכט פון געמיינדען, שטעדט און פּראָווינצען צו פערוואלטען זייערע אנגעלעגענהייטען אָהן דיא בעפעהלען אָדער אָפּעקע פון דער צענטראל־רעגיערונג.

אָטאָקראט (גר.) זעלבסט־הערשער; א מלך מיט אן אונבעשרענקטע מאכט.

אָטאָר (לאט). פערפּאסער, מחבר.

אָטאָריטעט. 1) אנערקענטע מאכט, גוטזעצליכע קראפט. 2) דיא מיינונג פון א פערזאָן, וואָס מען נעהמט אָן אלס פעסטגעשטעלטע זאך, וואָס מען פערלאָזט זיך אויף זיין וואָרט.

אָטאָריזירען. געבען איינעם דיא מאכט, דיא אָטאָריטעט, דיא ערלויבנים צו טאָן עט־וואָס.

אָבלאָקראטיע (גר.) דיא הערשאפט פון המון.

אָליגארכיע (גר.) דיא הערשאפט פון עטליכע פערזאָנען; אזא פאָרמע פון רעגיערונג, אז די גאנצע פאָליטישע מאכט ליגט אין דיא הענד פון עטליכע מענשען

די צוקונפט

No. 4 (40) APRIL 1905 Volume IV

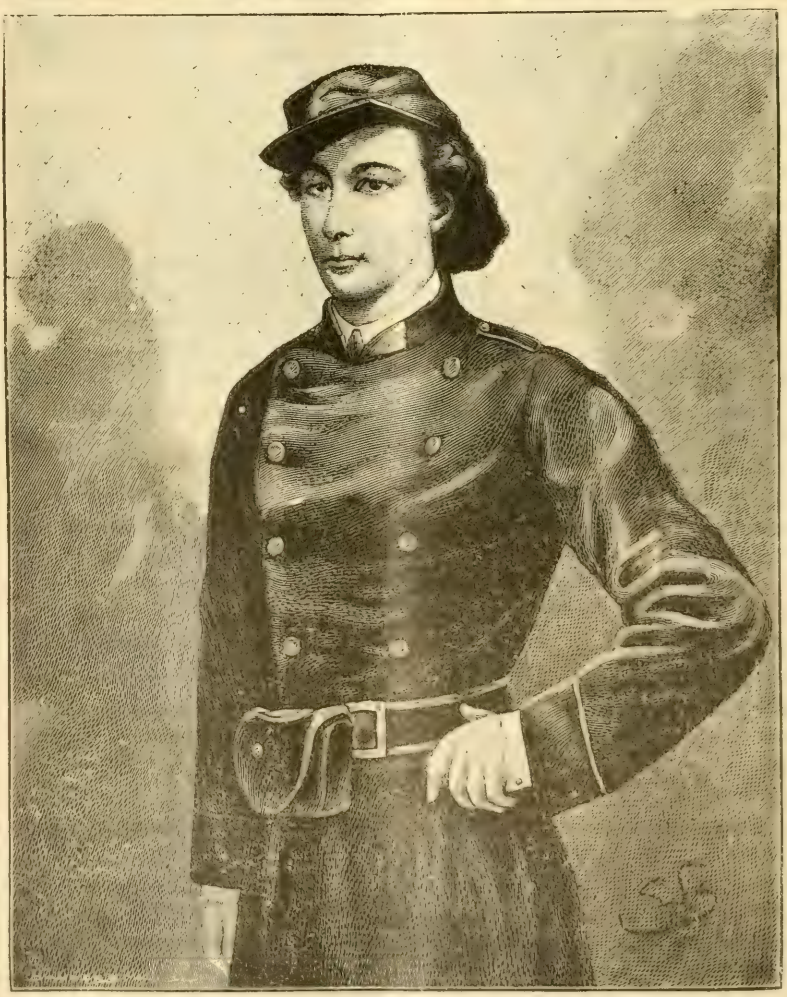

לואיזע מישעל

אין דיא קלייד פון א סאלדאט אין דער צייט דער פאריזער קאמוניע 1871.

לואיזע מישעל

איהר לעבען און טהעטיגקייט

(שלוס)

שטיקעל צייט נאך איהר פראצעס האט מען לואיזע מישעל צוזאמען מיט נאך אנדערע פעראנשפט ע קאמונארען אויפגע־זעצט אויף דער קריעגס־שיף „לא ווירזשיני". וועלכע האט זיי געפיהרט קיין נייקאלעדאניען. פיער חדשים האט דיא רייזע געדויערט. פון פאריז און פון ווערסאיל האבען דיעזע בעזיעגטע העלדען מיטגענומען מיט זיך די שרעקליכסטע זכרונות. דאס וואס זיי האבען זיך אנגעזוהען דיא לעצטע מאנאטען, דיא מוראדיגע רציחות פון דיא בלוטיגע הענקער, דיא ווילדע ראבע פון דער בורזשואזיע, האט געקענט צוברעכען דעם פעסטעסטען, מוטהיגסטען כאראקטער, אבער ניט אזא צערטליכע און אין דער זעלבער צייט אזא אייזענשטארקע נאטור ווי לואיזע מישעל.

פיער חדשים האט זיך דאס שיף :עטראגען איבער פערשיעדענע ים'ען. שוואך, אויסגעמאטערט פיזיש און גייסטיג, ליגענד פיעלע פון לאיזע'ס חברים און חבר'טעס, זיא איז שטארק און מוטהיג ווי א אימער. און זיא געהט ארום דיא קראנקע, און זיא צוטהיילט איהר ארימען מאהלצייט צווישען דיא, וואס בליבען הונגעריג, און זיא טרייסט דיא ליידענדע און מוטערט אויף דיא דערשלאגענע. זיא איז פול איר בעראל, איהר הארץ איז אפען פאר אלע וואס ליידען. איהר געפיהל פון מיטליידד שטעלט זיך ניט אב אויף דיא מענשען אליין, נאר אויך אויף דיא חיות, וועלכע דיא מענשען הרג'ענען און מאטערן פון זייער פערגעניגען וועגען. דאס שמערצליכסטע אויפ'ן שיף איז געווען פאר איהר צו זעהן דאס בילד ווי א מען מאטערט לעבעדיגע וועזענס. דיא „אלבאטראסען", אזעלכע ים־גענז, וואס האבען זיך ביים „קאפ פון גוטער האפנונג" ארומגעקליעבען ארום שיף.

„נאכדעם ווי א מען פאנגט זיי" דערצעהלט זיא אן איהר בוך איבער דער קאמונע, היינגט מען זיי אויף פאר דיא פיס, אום זיי זאלען שטארבען ניט פערפלעקענדיג דיא ווייסקייט פון זייערע פעדערן. ארימע שעפעקאך! ווי האט דאס הארץ וועה געטהאן צו זעהן ווי א הויבען אויף דיא קעפ וואס העכער און דרעהען מיט דיא לאנגע העלזער זייערע, כדי צו פערלייגנערן דיא מוראדיגע גסיסה, וועלכע מען האט געקענט לעזען אין זייערע אויגען!"

און צוואמען מיט'ן הארצען ארבייט דער קאפ. אויף דעם לאנגען וועג האט לואיזע מישעל געגוג צייט צו דענקען, אנאליזירען אלצדינג וואס האט נור וואס פאסירט מיט איהר און מיט איהרע קאמעראדען. פיער חדש'ם זעהט מען פאר זיך כסדר נור הימעל און וואסער. דאס שיף ווערט געטראגען פון דיא כוואליעס, אט הויבט עס זיך אויף און לאזט עס זיך ארונטער, און לואיזע טראכט פון דיא גרויסע, דיא הערליכע און דיא שרעקליכע טעג, וואס זיא האט דיא לעצטע צייט איבערגעלעבט. פאר איהר ווייקלען זיך פאנאנדער דיא פאסירונגען איינע נאך דיא אנדערע, זיא זעהט פאר דיא אויגען דיא מענשען און וואס זיי האבען געטאהן — און עס קומט איהר אפט מאל ארויף אויפ'ן זינען, ווי א זיא זאגט, אז „מען האט זיך ניט גענוג ארויסגעריסען דאס הארץ"; צופיעל אייגזעהענעניש האט מען געהאט מיט דיא שונאים פון פאלק. „דאס רחמנות האבען", טראכט זיא, „איז אין גאווסע הינזיכטען א פערברעכען".

און אזוי טראכטענדיג קומט ליאיזע צו א נייער איבערצייגונג. דאס אויפ'ן וועג קיין נייקאלעדאניען ווערט זיא אן אנארכיסטין.

„האבענדיג פאר מיינע אויגען", שרייבט זיא, „אונזערע פרייהיט פון דער קאמונע, ועלכע זיי־נען גענוגען אזוי עהרליך, אז זיי האבען כסדר געציטערט, זיי זאלען חלילה ניט זיין צו גרויזאם און זיי זיינען דאדום געווען ענערגיש נור דאן, ווען עס האט זיך נעהאנדעלט אוועקצונעבען זיי־ער לעבען — האבענדיג פאר זיך דיעזעס בילד, בין איך נעקומען צו דער איבערצייגונג, אז דיא עהרליכע מענשען, וואס וועלכע האבען דיא מאכט אין דיא הענד, וועלכע זיין פונקט אזוי אונפעהיג, וויא דיא אונעהרליכע זיינען שעדליך, און עס איז אונמעגליך, דיא פרייהייט זאל געהן האנד

אין האנד מיט וואָס פאר עס איז מאכט".

„דאן האָב איך דערפיהלט", שרייבט זיא ווייטער, „אז א רעוואָלוציאָן וואָס ענדיגט זיך מיט אירגענד וועלכער רעגיערונג איז מעהר ניט ווי א פערבלענדעט דיא אויגען, מחמת זיא קען נור מאכען א טריט ווייטער אָבער ניט עפענען אלע טהירען צום פֿראָגרעס. איך האָב גענפיהלט, אז דיא אינסטיטוציאָנען פון דער פערגאנגענהייט, וועלכע שיינען צו פערשווינדען, בלייבען אויך אזא אופן איבער, נאָר זיי נעהמען אָן אנדערע נעמען; אז אלצדינג איז געקנייטעלט און גע־קניפט אין פעסט צוגעווקסען צו דער אלטער וועלט און דאהרום איז קיין אנדער עצה ניטא נאָר אלעס אלטע זאָל פערשווינדען און מאכען פלאץ פאר א נייער וועלט, א גלוקליכע, פרייע וועלט אוכטער דעם פרייען הימעל."

אזוי גענהט אריבער דיא צייט אויפ'ן ים און לואיזע מישעל מיט אירע פרייַנד קומען ענדליך אָן אויף דער יבשה, אויף יענער שרעקליכער יבשה פון נייַ־קאלעדאָניען. דער אונערטרעגליכער קלימאט פאר אירֿאפֿעער, דיא מוראָ'דיגע בע־האנדלונג ערגער וויא פאר דיא ערגסטע פער־ברעכער, דיא דערשלאָגענהייט, דיא פיזישע און גייסטיגע יסורים פון אירע קאמעראדען האָט, אזוי וויא אויף צו להכעיס, נאָך געשטארקט לו־איזע'ס מוטה. דאָרט, אין גלות, זעצט זיא פאָרט אירע ארבייט פון זעלבסט־אויפֿאפֿפערונג און פון פאלשטענדינגער איבערגעבענהייט צו אלץ וואָס לייַדעט און בייַנקט נאָך הילף און נאָך טרייסט. ס'איז אונמעגליך איבערצונעבען דאָ דיא איינצעלהייטען פון אזא מין לעבען. הונדער־טער זייטען וואָלט מען געקענט אָנפילען מיט יענע הערליכע מאָמענטען, אין וועלכע דיא ערלעע פרוי האָט זיך אויפגאָפֿפערט פאר איהרע ליי־דענס־גענאָסינען. קיין זאך איז פאר איהר ניט געווען צו גרויס. זיא האָט אָבגענעבען אלצדינג, איהר לעצטען ביסען ברויט, איהרע אָרימע קלייַ־דער, איהר קלענליכען גענעגער אפילו צו דיא וואָס האָבען זיך גענייטינט דראָיין. א שוועסטער איז זיא זיי געווען און א מוטער און א ערציהע־רין, און ניט איין מאָל האָט זיא מיט איהר אונ־גענהויערן מוטה זיי גערעטעט פון שענדליכע אנגריפע, וואָס דיא וויַלדע גאפענגנים־בעאמטע האָבען אויף זיי גענאכט.

אין פראנקרייך איז דערווייל געוואָרען א שטיקעל בעוועגונג ארויסצוקריגען א בעגנאדי־גונג פאר לואיזע מישעל. עטליכע רייכע דאמען פון דיא הויכע פענסטער האָבען זיך גענומען קהל'ן, שרייבען אין דיא צייטונגען און פועל'ן ביי דיא רעגיערונג צו מאכען אן אויסנאהמע מיט דער בעריהמטער קאָמונארין און איהר ארויסלאָזען פרייַ. אז לואיזע דערוויסט זיך דער־פון, וועדט זיא מורא'דיג אויפגעבראכט אויף דער חוצפה. זיא האָט וויעדערהאָלט מעהר וויא איין מאָל, אז זיא וויל קיין חסדים ניט אין אז ארויס־גיין פרייַ וועט זיא נור מיט אלע איהרע קאמעראַ־דען און קאמעראדינען אין איינעם, אָבער ניט אליין. וויא אזוי דערוועגט מען זיך איהר וועלען ארויפצווינגען א בעגנאדיגונג, וועלבע וועט פאר איהר זיין טויזענד מאָל שרעקליכער אריבערצו־טראָגען איידער דעם גלות אין נייַ־קאלעדאָניען? זיא וויסט אבער גאנץ גוט וויא אזוי דיזע זאכען געהען צו. מען פרעגט זיך ניט אָן ביי דעם פערשיקטען. קוים פאסט זיך צום רומעל צי בעגנאדיגען, בעגנאדיגט מען ניט קוקענדיג דע־רויף וואָס דער פערשיקטער וויל דערפון ניט ווי־סען. און זיא וועגדט זיך דאהרום בעציטענם צום גובערנאטאָר פון נייַ־קאלעדאָניען, ער זאָל איהר בעשיצען און איהר העלפען ראטעווען זיך פון דער שענדליכער לאגע, אין וועלבער מען וויל איהר, געגען איהר וויַלען, ארריננווארפען.

„איך האָב קיין מאָל", שרייבט זיא אין א בריעף צום גובערנאטאָר, „ניט אויפגעהערט צו וויעדערהאָלען, אז איך וויל פון דאנען ניט ארויסגעהן סיידען אינאיינעם מיט אלע פערשיק־טע פון דער קאָמונע. מיין מוטער און מיינע טהיי־ערסטע פרייַנד האָבען געוואוסט וויא אזוי צו רעספעקטירען מיין געוויסען. איך פראטעסטיר ענערגיש געגען דער אויסנאהמס־בקשה, וועלבע איך האָב ניט פערלאנגט און וועלבע איך וועל קיינמאָל ניט פערלאנגען. דיא געננער מיינע האָבען קיינמאָל מיין עהרע ניט אָנגענגריפען. נאָך וואָס זשע מישען זיך אריין אָט דיא זאָגנאנטע פרייַנד, וועלבע זיינען נאָך פאר מיר פיעל גרויי־זאמער וויא דיא שונאים?" איך בעט אייך אל־זא, הערר גובערנאטאָר, אז דיעזע מענשען זאָ־לען מיך לאָזען רוהיג אויסווארטען דיא אלנעמיי־נע אמנעסטי פאר אלע פערשיקטע, און אז אלץ וואָס זיי טהוען כלומרשט פון מיינעטוועגען זאָל זיין פערראטענט פאר נאָר נישט".

דאס איז געווען וועגען זיך. דאן אבער וועז עס האָט זיך געהאנדעלט וועגען יענעם האָט לו־איזע מישעל זיך געבעטען דאס זעלבע מיטלייד, פון וואָס זיא אליין האָט זיך אָבגעזאָגט. איבער־הויפט האָבען דיא קאנאקען, דיא איינגעבאָרענע וויַלדע שבטים פון יענעם נעגענד, געוואונען איהר הארץ. איהר האָט זיך זעהר געוואָלט געהן צו זיי, זיך בעקענען מיט זייער לעבען, זיי לערנען און אריינברענגען אזוי פיעל ליכט אין זייערע פינסטערע מוחות וויא פיעל ס'איז נאָר מעג־ליך. אין 1878טען יאָהר האָבען דיא קאנאקען גע־מאכט א בונט, און דיא פראנצויזישע רעגיע־רונג, וועלכע האָט זיך אזוי גרויזאם בעגאנגען מיט דיא בעזיענטע רעוואָלוציאָנערן פון 1871, האָט, פערשטעהט זיך, נאָך וויינינגער נעשאנשוועט דיא וויַלדע. דאן האָט לואיזע מישעל געפינען פאר

נייטיג זיך נאָך א מאָל צו וועגען מיט א בריף צום גובערנאטאָר און ריידען א גוט וואָרט פאר דיא ווילדע.

„דיא צוקונפט פון דער קאָלאָניע", שרייבט זי אין א בריף, „היינגט אָב פון דעם צוטרוי וואס מען דארף האָבען צו די קאָלאָניסטען אין פון די אנערקענונג פון דיא איינגעבאָרענע, וועלכע קען געוואָנען וועלען דורך א מענשליכע, מילדע בעהאנדלונג. אונטערדריקען דיא רעבעלען, וועלכע וועלען בעזיגען, הייסט איינפאך ארויסרופען נאָך אן אויפשטאנד, נאָך א שרעקליכערן, ווייל דאָס וועט זיין א ראסען־קריג.

„וואס זשע, איז דיא מענשליכע טהעטיגקייט ניט גרוים גענוג צו וויסען, אז מען דארף בוזען אָנשטאָט צושטערן? קען מען דען ניט, מיט דער הילף פון דיא איינגעבאָרענע און דיא פערשיקטע, מאכען פון דער קאָלאָניע א לאנד וויא ס'דארף צו זיין און ניט קיין חורבה?

„און א חוץ דעם, אָט דיא זאָגענאנטע ניערריגע ראסען, וועלכע זיינען איינפאך ניט ענטוויקעלט, זיינען דאָך וויא קינדער אנטקעגען אונז; מיר זיינען פערפּפליכטעט זיי צו בעשיצען, זיי צו ערציהען. אונזער געזעץ אפילו ווערט דאָך אויך אָנגעוועגדעט נור אויף מענשען, וואס זיינען אין דיא פולע יאָהרען. אָט דיא פעלקער זיינען ניט פאָלשטענדיג פערענטוואָרטליך פאר וואָס זיי טהוען.

„מיר, ציוויליזירטע לייט, זיינען נאָך געגנג גרויזאם אין אונזערע קעמפּפען, און מיר ווילען, אז אָט דיא אונגליקליכע ווילדע זאלען זיך אויפפיהרען בעסער פאר אונז. מיר און ניט זיי דארפען געבען דעם ביישפּיעל".

און זיא שלאָגט פאָר דעם גובערנאטאָר אָנצונעהמען מילדע מיטלען געגען דיא בעזיגטע רעבעלען, זיי צו צויהען צו זיך דורך פרייגעבינג, בעהאנדלונג, און זיא באָט זיך אָן איהם צו העלפען דערינען. זיא ווייל גאָר נישט וועגען דיא ווילדע, זיי לעהרנען און דערנעהענטערן צו דער ציוויליזאציאָן.

און איהר זעלבסט־אויפּפּערונג וווייזט זיך ארויס אין א פאָר מאָנאָט ארום, וועו דער אויפשטאנד צופּלאקערט זיך און דיא ווילדע ווילען זיך אויף קיין פאל ניט אונטערגעבען. לואיזע מישעל האָט דאן איינגעזעהן, אז סיי וויא סיי צו דיא איינגעבאָרענע וועלען בעזיגט ווערן צו ניט, צו קיין גוטען סוף וועט דאָס ניט פיהרען, און זיא שרייבט וויעדער א מאָל צום גובערנאטאָר.

„איהר וועט אזוי גוט זיין האלטען דעם אינהאלט פון דיעזען בריף מיינעם בסוד, צו איהר זיינט מסכים צו מיין פאָרשלאָג, צו ניט. איך האָב שטענדיג געהאלטען, אז די אויפּפּפּפערונג פון אייניגער פערזאָן איז נאָר נישט וועג עם האנדעלט זיך וועגען אן אינטערעסע פון א כלל: סאיז זאָגאר אהייליגע פּפליכט. דיא קאָלאָניע איז אין גיפאהר, און אום צו מאכען א סוף צו דיעזען קריעג איז נייטיג צו וויכטיגען וואָס דיא אייניגעבאָרענע שבטים טראכטען. אפשר וויללען זיך דיעזע אונגליקליכע ניט אונטערגעבען אייניפאך דערפאר וואס זיי ציטערן, מען זאל זיי דערנאָך אין גאנצען ניט אויס'הרג'ענען.

„וויללט איהר מיר ערלויבען זיין עטליכע טעג צוזאמען מיט דיא געפאנגענע קאנאקען־פרויען, געווינען זייער צוטרוי און דערנאָך נעהען מיט איינער אָדער צווויי פון דיא פערנינפטיגסטע פון זיי צו דיא רעווָאָלטירענדע שבטים? איך וועל זיך דערווייסען פאר וואָס זיי האָבען מורא און וועל צוריקקומען צו אייך מיט א קלאָהרער ידיעה. איך גלויב ניט, אז מיר זאָל וואָס שלעכטעס געשעהען דורך דעם.

„ביז אהער האָט אירגענד וועלכע חיה געפיהלט דעם טיעפּען מיטלייד וואָס איך האָב פאר איהר, און דער ווילדער מענש האָט דעם אינסטינקט פון דיא חיות.

„א חוץ דעם האָב איך זיך אין 1871טען יאָהר אויסגעדרעהט פון דיא גרעסטע סכנות, און איך גלויב א ביסעל אין גליק".

און זיא איז געגאנגען צו דיא ווילדע און האָט געוואונען זייער צוטרויען. זיא איז אויך פאר זיי געווען דיא זעלבע איבערגעבענע פרייגעדין. דיא מוטער און דיא לעהרערין. זייער לעבען האָט איהר שטארק פערענטערעסירט. זיא האָט זיך צוגעקוקט מיט אויפמערקזאמקייט דערצו, האָט אויסגעפּאָרשט זייערע פערלאנגען, געזאָמעלט זייערע לעגענדען, וועלכע זיא האָט דערנאָך בעארבייט און אריינגעגעבען אין א בעזונדער בוך.

ענדליך איז געקומען דאָס וואָס ליאיזע מישעל האָט געפאדערט. אין 1880 איז ארויסגעגעבען געוואָרען אן אלגעמיינע אמנעסטי פאר אלע פערשיקטע פון דער קאמונע, און לואיזע מיט איהרע קאמעראדען זיינען געקומען צוריק אין פראנקרייך, וואו זיי זיינען אויפגענומען געוואָרען מיט בעגייסטערונג.

נייז יאָהר זיינען אריבער. זייט יענע שרעקליכע טעג, וועו דיא וועלט באנדיטען האָבען דערטרונקען דיא קאמונע אינ'ם בלוט פון 35 טויזענד פראלעטאריער. לואיזע מישעל קומט אין דיא פאריזער גאסען, וועלכע זיינען געוועו פערזעעט מיט מענשליכע בייגער, און זיא דערמאָנט זיך אָן איהר שבועה: ניין, זיא האָט איהר נאָר קיין מאָל ניט פערגעסען. בשעת זיא איז געשטאנען פאר'ן קריגס־גערייכט אין, וועלכע, האָט זיא צו איהרע ריכטער געזאָגט: „אויב איהר וועט מיך לאָזען לעבען, וועל איך ניט אויפהעהרען שרייען נאָך האכע!" און זיא האָט וואָרט

געהאלטען. ביז דער לעצטער מינוט פון איהר לעבען האָט זיא ניט אויפגעהערט אונטערגראבען דיא יסורות פון דער איצטיגער צופוילטער־ געזעלשאפט.

מיט דעם זעלבען פייער פון דיא ערשטע יאָהרען ווארפט זיך לואיזע מישעל אריין אין דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג און זיא ארבייט אונערמידליך וויא אימער, שריפטליך אין מינד־ליך, ביז וואנען זיא פאלט וויעדער אריין צו דיא געשוואָרענע פיינד פון דיא רעוואָלוציאָנע־רען אין דיא העגד.

דאָס איז געווען סוף ווינטער 1883. דיא פאָ־ריזער ארבייטער האָבען דאן איבערגעלעבט א ביטערע צייט. צעהנדליגע טויזענדער זיינען ארומגעגאנגען מאָנאטען לאנג אָהן ארבייט. און אין דיא הייזער ביי דיא ארבייטער האָט אייג־פאָך געפעהלט דאס שטיקעלע ברויט, וואס איז נייטיג געווען צו דערהאלטען דיא וויבער און דיא קינדער בייס לעבען. אומזיסט האָבען זיך טויזענדער העגד אויסגעשטרעקט נאָך ארבייט, כ'איז ניט געווען צו געפינען, און דיא נויטה האָט געוואלטיגט פון טאָג צו טאָג.

דערווייל איז דאָס לעבען זיך געמאנגען זיין וועג. דיא געשעפטען האָבען זיך געפיהרט וויא געוועהנליך, דיא רייכע, זאטע לייט זיינען זיך ארומגעפאָהרען, וויא דער שטייגער איז, פון באנק אין רעסטאָראַן, פון רעסטאָראַן אויף שפּא־ציער, פון שפּאציער אין דיא טהעאטערע אָדער אויף בעלער און פון דאָרטען צו זייערע מעט־רעסען... און אין פאַרלאמענט איז מען געזעסען אין זיך געפּהלט מיט נעכטיגע טעג — פּונקט וויא אין פאריז וואלט גאָר ניט געשעהן. פּונקט וויא כיען וואלט גאָר ניט געוואוסט פון דיא טויזענדער באמיליען וואס געהען אויס פאר הונגער אין קעלט דורך ארבייטס־לאָזיגקייט.

אין כ'איז געבליעבען זיי דאָס צו לאָזען ווי־כען:

דעם 9טען מערץ פון יענעם יאָהר האָבען זיך 50 טויזענד ארבייטס־לאָזע צונויפגעקליעבען אין דיא גאסען פון פאריז און מארשירט צום דעפו־טאטען הויז פערלאנגען ברויט פאר זייערע פרוי־ען און קינדער. מען האָט זיי ניט צוגעלאָזען אהין. כ'איז געקומען צו א צוזאמענשטויס מיט דעו פּאָליציי, און אויף בולוואר סאן־זשערמין האָבען עטליכע מאניפעסטאנטען אויסגעראָכען דיא שוויבען פון א פּאָאר בעקעריין. אנדערע האָבען געזומען ברויט צו שטילען זייער מוראדיגען הונ־גער. לואיזע מישעל, מיט א שווארצער פאָהן אין דער האנד, איז געווען דאָרט מיט דיא הונגערע־דע, כאניפעסטירענדע מאסע. מען האָט איהר ארעסטירט און, פערשטעהט זיך, פעראנטוואָרט־ליך געמאכט פאר דעם, וואס האָט פאסירט ארום דיא בעקעריין: זיא איז בעשולדיגט געווארען, אז זיא האָט דיא ארבייטער אויפגעהעצט צו רויב.

דעם 21טען יוני 1883 איז זיא געשטעלט גע־ווארען צום גערייכט אין פאריז. און אזוי וויא בייי איהר ערשטען פראָצעס אין ווערסאיי, האָט זיא זיך אויך דא גהאלטען מוטהיג און דרייסט. „פּופּליג טויזענד ארבייטס־לאָזע", האָט זיא ער־קלעהרט, „האָבען בעשלאָסען צו מארשירען אין דיא גאסען פון פאריז. און כאטש זיי האָבען גע־האט בדעה זיך צו האלטען רוהיג און שטיל, איז דאָך געווען צו ערוואַרטען, אז מען וועט ארויס־גהען מיט קאנאנען אנטקעגען זיי. איך האָב עס דעריבער איינפאך גהאלטען פאר מיין חוב צו זיין אויף פּלאץ, אום צו שטארבען צוזאמען מיט דיא אנדערע. איך וואלט זיך קיינמאל ניט גע־קענט מוחל זיין, וועז איך וואלט אנדערש גהאנדעלט. דיא שווארצע פאָהן איז דיא פאָהן פון הונגער, דאָרום האָב איך זיא גלאָזט פלא־טערן אין דער לופטען. איך האָב ניט אויפגע־פאָדערט צו רויבען, איך וואלט עס אָבער גע־טאָהן, וועז איך וואלט געזאָהן, אז דערפון קען ארויסקומען א נוצען פאר דיא נויט־ליידענדע"...

הענרי ראָשפאָרט, וועלכער איז נאָך דאן גע־וועז איינער פון דיא טהעטיגע מיטגלידער פון דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג, טרעט ארויס אלס עדות פאר דער אָנגעקלאָגטער. „אָט דיא בעשולדיגונג", זאָגט ער, „איז פאר מיר אן אי־בערראשונג. איך קען לואיזע מישעל. אין נוי־קאלעדאָניען איז איהר קעמערל געווען אנטקעגען מיינס. אויף שוף האָט זיך לואיזע מישעל איבערגעגעבען מיט לויב און זעלע צו איהרע קאמעראדינען: זיא האָט זיי אוועקגעגעבען איהר עסען, איהרע קליידער... אויף האלב־אינזעל הי־קאָם איז געווען דיא זעלבע זאך. זיא איז גע־שלאָפען אויף דער הויל־ער ערד, געגאנגען אָהן שיך און אָהן זאָקען, געלעבט מיט גאָר נישט און פערוואנדעלט איהר קעמערל אין א שפיטאָל פאר דיא אונגליקליכע. זיא האָט אוועקגעגע־בען אלץ וואס זיא האָט גאָר געהאט...."

אָבער לואיזע מישעל קען ניט הערען וויא מען לויבט איהר. עטליכע מאָהל שלאָגט זיא אי־בער דעם עדות: „איך בעט איך, שווייגט!...." ענדליך פּלאצט זיא ארוים: „איך האָב געפּופען הערר ראָשפאָרט פאר עטוואָס אנדערש, אָבער ניט מיר צו פערשאפען שמערצען. איך בעט איהם אויפצוהערען".

אלזין רעדט זיא צו איהרע ריכטער גאָר אויף אן אנדער אופן. זייער רחמנות דארף זיא ניט; זי שרעקט זיך ווייניג וואָס פאר זייער אורטהייל. „ניט מיינט", זאָגט זיא אין איהר שלום רעדע, „אז איך ציטער פאר דער תפיסה. אָה, ניין! איך זעה לויבערשט אזעלכע מענשען וויא קראפּאָט־קין, גאָטהיע, בערנארד (דיא זעלבע זיינען פונקט וויא זיא אריינגעוואָרפען געווארען אין קער־

קער) אין געפענגניס, אויבער אויף מיניסטער־שטוהלען. אין תפיסה זעצען זיי פּאַרט זייער קאמפּף פאר'ן סאציאליזמוס; אבער אז דער מענש קומט צו א רעגיערונגס־שטעלע, פערליערט ער דעם קאָפּ און פערגעסט אלצדינג. איך טרייסט מיך מיט דער איבערצייגונג, אז איבער מיר און אויך איבער דיעזען געריכט, וויא איבער אלע טריבונאלען פון דער וועלט, שטראהלט דיא מאָר־גען־רויטקייט פון פרייהייט און גלייכהייט.... איצט געפינען מיר זיך נאָך, פערשטעהט זיך, אין דיא טיפּסטע אָבגרונדען פון עלענד און נויטה. מען רופט אונזער לאנד א רעפובליק, אבער איך האָב זיא קיין מאָל אין דיא אויגען ניט גע־קענט זעהן. מיר האָבען — אזוי פערזיכערט מען אונז — פרעס־פרייהייט, דאָס רעכט פערזאמלונ־גען אָבצוהאלטען און פעראיינען צו גרינדען. דיא אבער וואָס גלויבען דערין, קריעגען דערפאר פינף יאָהר געפענגניס. דאָס פאלק שטארבט פון הונגער און האָט אפילו ניט דאָס רעכט עס צו לאָזען וויסען. דאָס זיינען דיא גרינדע, וואָס האָ־בען מיך געטרייבען דערצו, פאנאנדער צו וויק־לען דיא שווארצע פאָהן. דאָס איז מיין „פער־ברעכען", משפט מיך דערפאר וויא איהר ווילט!"

זיי האָבען איהר ג'משפט וויא זיי האָבען געוואָלט: זיא איז פעראורטהיילט געוואָרען צו זעקס יאָהר געפענגניס. אריינגעזעצט האָט מען איהר אין דער קלייניר פאריזער טורמע „סאן לאזאר", פון וואנען זיא האָט געזאָלט אריבער־געפיהרט ווערען ערגעץ אנדערש, אבער מען האָט עס ניט געוואגט צו טאָהן; אזוי שטארק איז גע־וואן דער פּראָטעסט געגען איהר פעראורטהיי־לונג.

אין יענער צייט איז איהר אלטע מוטער גע־שטאָרבען. מען האָט דער צערטליכער, ליעבע־דער טאָכטער ניט ערלויבט צו געהן ארומנעהמען דיא שטערבענדע מוטער צום לעצטען מאָל. מען האָט איהר זאָגאר צו דער לויה ניט געוואָלט לאָ־זען גאהן, אבער דיא צייטונגען האָבען אויפגע־הויבען א ליארם, און לואיזע מישעל האָט געקרי־גען אן ערלויבנים צו בעגליטען איהר פערשטאָר־בענע מוטער אויף'ן בית עולם פון לעוואלוא. פערשטעהט זיך, מיט צוויי פּאָליציסטען ביי דיא זייטען, אזוי וויא ס'פאסט זיך פאר א „פערברע־כערין"....

אין יאנואר 1886 איז זיא, נעגען איהר ווילען, בעננאדיגט געוואָרען, אבער עס האָט מעהר ניט געגומען וויא א האלב יאָהר צייט, איז זיא צוריק־געקומען אין דעם זעלבען געפענגניס, פון וואנען זיא איז ארוים. פאר א רעדע וואָס זיא האָט גע־האלטען אויף א מאסענפערזאמלונג אין פאריז, האָט מען זיא פעראורטהיילט צו פיער חדשים טורמע.

ארויסקומענדיג פון געפענגניס האָט זיא זיך וויידער ארויינגעוואָרפען מיט פייער אין דער בע־וועגונג, ארומפאָהרענדיג איבער גאנץ פראנק־רייך און פערזעענדיג די אידעען פון אמת'ע פרויי־הייט און גלייכהייט צווישען דיא מאכען. אויף איינע פון דיזע פערזאמלונגען, אין דער שטאָדט האוור, דעם 22 יאנואר, 1888, איז זיא פערוואונ־דעט געוואָרען. א פערריקטער פאנאמיקער מיט'ן נאָמען לוקא האָט אויף איהר אויסגעשאָסען מיט א רעוואָלווער. דיא קויל האָט אָנגעריהרט איהר אויער, דיא וואונד איז ניט געווען קיין געפעהר־ליכע, אבער זיא האָט יעדענפאלס געמיזט ליע־גען אין בעט א קורצע צייט. אבער זיא האָט ניט געקענט אייניגען. לוקא'ן, איהר אטענטעטער. האָט מען נאטירליך ארעסטירט, און לואיזע מי־שעל האָט פערגעסען אן זיך, אן איהר וואונד און איז גלייך אוועק קיין פאריז, וואו זיא האָט זיך געסטארעט צו בעפרייען דעם, וואס האָט אויף איהר געשאָסען. אין דער צייט, וואָס לוקא איז געזעסען אין טורמע, האָט לואיזע מישעל פער־זאָרגט זיין פרוי און קינדער מיט אלעם נייטיגע, וואס זיי האָבען געדארפט צום לעבען.

ארום יענער צייט האָט לואיזע מישעל פער־לאָזען פראנקרייך און זיך בעזעצט אין ענגלאנד, וואו זיא האָט ניט אויפגעהערט צו נעהמען אנ־טהיל אין דער דאָרטיגער אנארכיסטישער בעוע־גונג אין לאָנדאָן, וואו זיא האָט דיא לעצטע יאָה־רען געוואָהנט, האָט זיא אויך געפונען נעגונג עלענדע, דערשלאָגענע, וועלכע האָבען גערארפט האָבען איהר טרייסט, געגונג הונגערינע, מיט וועמען זיא האָט זיך געטהיילט מיט'ן לעצטען ביסען פון מויל. פון צייט צו צייט איז זיא ארי־בערגעקומען קיין פראנקרייך — ס'האָט איהר געצויגען אהער, וואו מען פערשטעהט זיא אם בעסטען. אויף דער פלאטפאָרמע האָט זיא קיין מאָל אויף קיין אנדער שפּראָך ניט גערעדט ווי נאָר פראנצויזיש.

דיא לעצטע יאָהרען, שטארק געשלעטערט אין אָבגעשוואכט אין געזונד, האָט זיא קיין לאנגע רעדעם ניט געקענט האלטען. אבער וויא לאנג זיא פלעגט רויידען און וואָס זיא פלעגט רויידען, איה־רע וועלטער האָבען אימער געווירקט אויף דיא צוהערער וויא דיא וואַרעמע שטראהלען פון דער פריהלינגס־זוהן—אזוי פיעל האָפענונג אויף א בע־סערע, גליקליכערער צייט, אזוי פיעל גלויבען איז דער מענשליכער נאטור, אזוי פיעל איבערצייגונג אין א ליכטיגער, גערעכטער צוקונפט און אזוי פיעל צערטליכקייט, אזוי פיעל ליעבע פאר אלעם וואָס ליידעט און וווייטאגט האָט זיך אויסגעדריקט אין יעדער רעדע איהרער. דערצו זיינען איהרע וועלטער אימער דורכגערונגען געווען מיט א זעלטענעם פאָעטישען הויך. שעהן האָט זיא גע־רעדט און שעהן האָט זיא געשריעבען. אין איהרע היבשע עטליכע ביכער, וואָס זיא האָט פער־

עפענטליכט, צייכענט זיך דיא פֿאטישע, זיסע און גלאטע שפֿראך אם אלעם ערשטען אויס.

און ס'איז קיין וואונדער ניט, וואם זיא איז אזוי בעליבט געווען ביי אלעמען. אין דיא פֿאריזער ארבייטער־קוואַרטאלען האט מען איהר איינפאך פערהייליגט. עס איז געווג געווען ארויפצושטעלען דעם נאמען לואיזע מישעל אויף אן אויפרוף צו א פערזאמלונג אין דער זאל איז געווען איבערפילט מיט מענשען. פון אלע זייטען איז מען זיך צוזויפֿגעקומען זעהן דיא פרוי, אין וועלכער עם זיינען געווען פערקערפערט בייזיד זאכען: דיא עקסטרעמע צערטליכקייט פון דער צערטליכסטער פרויען־נאטור און דיא עקסטרעמע דרייסטיגקייט פון דעם דרייסטעסטען מאן.

יעדער איינער, וואם איז געווען מיט איהר נעהענטער בעקאַנט, האט זיך אַנצודערצעהלען וואונדערליכע זאכען וועגען איהר זעלטען־גוטען כאראקטער. מען האט ניט געדארפט זיין דוקא בעקאנט מיט איהר, אום צו געווינען איהר מיטליידיד. איינער פון איהרע אלטע פרייַנד, א קאמוּנאר, איז אינמאל געקומען צו איהר, געוואהר ווערן וואם זיא מאכט. דאם איז געווען עטליכע טעג נאך לוקאס אטענטאט. לואיזע מישעל איז געלעגען אין בעט. ביי איהר אין שטוב האט זיך ארומגעדרייט א מאן, וועמען דער גאסט האט ניט געקענט. „ווער איז דיזער מאן?" האט ער ביי לואיזען געפרעגט. „ווייס איך?" האט זיא געענטפערט. „אן אונגליקליכער, לויידענדער מענש מן הסתם... ער האט זיך ארומגעדרעהט אויף טראטואר, פלעגט זיך אבשטעלען אלע ווייל ביי מיין טיהר. כ'האב פערשטאנען, אז ער האט קיין היים ניט, האב איך איהם געהייסען אריינגעהן.... שוין צוויי טעג, אז ער איז דא. ער מאכט זיך זיין עסען אין קיך און שלאפט דא. ניט ער טשעפעט מיך, ער רעדט זאגאר זעלטען צו מיר... ער קען דא זיין וויא לאנג ער וועט וועלען!"

יעדער איינער האט געהאט א צוטריט צו איהר, יעדער האט געהאט א רעכט אויף איהר גוט־הארץ. „איינמאל, דערצעהלט דער בעריהמטער פראנצויזישער שריפטשטעלער זשארזש קרעטאנב, „אריינקומענדיג צו לואיזע מישעל אין שטוב, אויפֿן מאנמארטר, האב איך דארט געטראפֿען א קלעגליכען מענשען, וועלכער איז געזעסען ביי א שיסעל זופ און געעסען. איך האב איהם גראד געקענט און געוואוסט, וואם פאר א סארט לעבען ער פיהרט... „ווייסט איהר", רופֿ איך זיך אפֿ צו לואיזע'ן גאנץ שטיל, „אז דיעזער מאן האט ג'נג'עט?" — „איז וואם?" האט זיא געענטפערט, אויסשטעלענדיג אויף מיר איהרע גרויסע אויגען, „טאר ער, הייסט עם, אצינד ניט זיין הונגעריג?"

עם איז געווען א צייט, וועו פיעלע פין דיא טאקי, פאר וועמען לואיזע מישעל האט געליטען און געהאפֿט, האבען איהר אויסגעראכט פאר איהר ווייבער, צארטער נאטור. אבער יענע צייט איז אוועק. אין די לעצטע יאהרען האבען אויך די פֿראקטישע, פון לעבען פערהארטעוועטע מיטשעסען איהר אנגעהויבען רעספעקטירען. זאגאר אין מאנכע הויכע פענסטער, ביי דיא רייכע לייט, האט מען עם גערעכענט פאר אן עהרע אייניצולאדען לואיזע מישעל אלם גאסט צו זיך. און זיא איז געגאנגען צו זיי ניט אזוי וויא צו דיא אדימע. זיא האט גאנץ גוט געוואוסט, אז זיי נייטיגען זיך וועניג וואם אין איהר, דערפאר אבער נייטיגט זיא זיך אין זיי: געלד האט זיא ביי זיי יעדעם מאהל געגומען פאר איהרע אדימע לייט, פאר דיא נויט־בעדירפטיגע, וועלכע האבען געווארט אויף איהר הילף.

* * *

אזוי האט לואיזע מישעל אבגעלעבט דיא לעצטע וויא דיא ערשטע יאהרען איהרע אין קאמפֿף, אין אונאויפהערליכער טהעטיגקייט, אין שטענדיגען טראכטען, וויא אזוי צו לינדערן דיא ליידען פון דיא מענשען אויף וויא פיעל ס'איז מעגליך באלד אויפֿן אָרט און וויא אזוי צו שאפען א נייע, גליקליכערע צוקונפט פאר זייערע קינדער. און אז איהר ארבייט איז ניט געווען אומזיסט, אז דאם פאלק האט געוואוסט וויא אזוי צו שעצען זיין העלדין, דיא איבערגעבענע אויפאפֿערענדע קעמפֿערין פון זיינע אינטערעסען—האט אם בעסטען געצייגט לואיזע מישעל'ס לויה, וועלכע איז געווען אין פאריז דעם 22סטען יאנואר.

הונדערט טויזענד מענער און פרויען, געשלאסען אין גלייכע רייהען, האבען איהר בעגלייט צום בית עולם פון „לעוואלוא־פערע", וואו זיא איז בעגראבען געוואָרען לעבען איהר מוטער. דאם איז געווען א זעלטענער טאג. דאם גאנצע רעוואלוציאנערע, דעמקענדע פאריז איז געווען אויפֿן גאס, צוהנדליגע רויטע פאהנען און פערשיידענע רעוואלוציאנערע אויפשריפטען האבען געפלאטערט אין דער לופטען. אין ניט נור פאריז, נאר גאנץ פראנקרייך, און ניט פראנקרייך אליין, נאר פיעלע רעוואלוציאנערע ארגאניזאציאנען פון אנדערע לענדער אין אייראפא זיינען געווען פערטראטען אויף דיזער בעגייסטערטער דעמאנסטראציאן. לואיזע מישעל איז ניט געווען פון דיא, וועמען מען קען צושרייבען צו אירגענד וועלכער פארטיי, צו אירגענד וועלכען לאנד; זיא געהערט צו דער גאנצער דענקענדער לויידענדער און האפענדער מענשהייט.

דיא לעצטע פאר יאהר איז זיא געווען אייניגעשריעבען אלם מיטגליעד פון א פריי־מויערישער לאדזש אין פאריז. זיא האט געפונען פאר נויטיג זיך אנצושליסען אן דיא פראנצויזישע פריי־מויערע, וועלכע בעקעמפֿפען דיא קירכע

און דיא רעאקציאָן אין פראנקרייך. עטליכע פריי־מויערער האָבען דאָרום געריינקט, אז זיי האָבען א רעכט אויף דער פערשטאָרבענער׳ס אָרון ארויפ־צוקלייגען דעם פריי־מויערישען עמבלעם, אָבער לואיזע מישעל׳ס אלטע פרוינד האָבען ניט צוגע־לאָזט דערצו. „זיא געהערט צו קיין בעזונדער פּארטיי ניט,“ האָבען זיי געזאָגט.

אויף איהר ארון איז געווען אויסגעשפּרייט א רויטער טוך — דער סימבאָל פון דער סאָציא־לער רעוואָלוציאָן, כּאָר וועלכער זיא האָט אזוי פיעל געליטען און אויף וועלכער זיא האָט ניט אויפגעהערט צו האָפען.

איהר קבר האָט זיך צוגעמאכט מיט דיא ריהרענדע ווערטער, וואָס דיא בעריהמטע פראנ־צויזישע שרייבערין, מאדאם כעווערין האָט שלוס־צענדיג ארויסגערעדט:

„לואיזע, גוטע לואיזע, מיר ברויגען דיר דיא טיעפע אכטונג פון דעם ארבייטענדען און דיינ־קענדען פּאריז. אין נאָמען פון דיא קינדער וואָס דוא האָסט ערצויגען, אין נאָמען פון אלע אינטער־דריקטע, אין נאָמען פון אלע פערשאָלטענע, פון אלע דיא, פאר וועלכע דוא האסט געליטען אזן געהאָפט — א דאנק און אדיע, לואיזע, גוטע לואיזע. איך ברענג דיר אָט דיא טיעפע איבער־צייגונג אונזערע, אז כאָטש דוא ביסט טויט, וועסט דוא דאָך לעבען איבעראל, וואו עס וועט לעבען דיא רעוואָלוציאָן.“

א. פרומקין.

פריהלינג חלומות

1.

עס קלאפט דאָס הארץ פון טייך
און ציטערט פון דאָס ניי:
ער שפירט, דער פריהלינג קומט
און וועט איהם מאכען פריי.

צופלאצען וועט דער אייז
און ער וועט זעהען באלד
ביים ברעג, ביים פרייען ברעג
זיין אלטען ליעבען וואלד.

עס קראכט מיט ווילדען קראפט
דער דיקער אייז און קנאקט
דער טייך איז פריי... נאָר וועה
דער וואלד איז אויסגעהאקט!...

2.

עס שטעהט דער אלטער קראנקער בוים
מיט אויסגעשטרעקטע צוויגען
אָט וויא ער וואָלט דער פריהלינגס זונן
זיין אָרימקייט איהר צייגען.

און איבער איהם דיא פיגעלאך
אין טיפער בלויקייט פליהען
און מיידען אוים דעם אלטען בוים
וואָס קען שוין מעהר ניט בליהען...

עט וויט צום גרינעם וואלד זעהט ער
מיט וועה וויא זיי פארשוועבען—
וואר איז דעם אלטען קראנקען בוים
מקנא אויף זיין לעבען?...

ה. רויזענבלאט.

יאָנקערס, נ. י.

נ. א. דאבראליובאוו

רוסישע קריטיקער

II

נ. א. דאַבראַליובאַוו.

עדע עפּאָכע שפּיגעלט זיך דייטלעך אָפּ אין דיא וועלט פון איהרע שרייבער — פּאָעטען, בעלעטרים־טען, פּובליציסטען און ד. ג. עס איז גענוג צו בעקענען זיך מיט דער ליטעראטור פון אנעוויסע צייט, אום צו האָבען א פּאָל־שטענדיגען בעגריף וועגען דעם לעבען, שטרעמונגען אין מיינונ־גען, וועלכע האָבען דאן גע־הערשט, און וועגען דיא אידעאלען, צו וועלכע דער מענשהייט טהייל כענישען האָבען גע־שטרעבט; כען קען קלאָר זעהן, וויא בולט עם זיי־נען גענוגן דיא פערשיעדענהייטען פון אלער־ליי קלאסען אין זייערע בעציהונגען אויינער צום צווייטען.

און פּונקט וויא אין לעבען וועלט קיין עפּאָכע ניט געבאָרען, וויא כען זאָגט, בין לילה; פּונקט וויא אין דער ווירקליכקייט וועלען קיינע נייע אידעאלען ניט אָנגענומען מיט א מאָל, און דער נייער דור מוז לאנג און געדולדיג, זעהר אָפּט הייס און ענערגיש קעמפּפען פיר זייגע נייע שטרעבונגען און אידעאלען — פּונקט דאָס זעלבע קומט אויך פּאָר אין דער ליטעראטור. דאָס לעבען שטעהט ניט אייביג אין איין שטאנד, עס ענטוויקעלט זיך לאנגזאם, אָננעהמענדיג נייע פּאָרמען און געשטאלטען — און דאָס זעלבע זעהן מיר אויך אין דער ליטעראטור. דער יונגער דור שטעלט אימער ארויס פּעהיגע פּארשטעהער, וועלכע פיהרען דורך און פּארטהיידיגען אין דער ליטעראטור זיין נייעם גלויבען און אידעאלען.

דיעזע שרייבער געהן סוף כל סוף ארויס דיא זיעגער, פּונקט וויא אין לעבען מוז דאָס אלטע, אָפּגעלעבטע אם ענדע אָבטרעטען פּלאַץ צו דיא נייע, בליהענדע קרעפטען. דאָך בעלאנגען דיא ערשטע שרייבער — פּארשטעהער פון יונגען דור מעהר צו דער צוקונפט, וויא צו זייער צייט; זייערע ליטעראריש וועלק וועלען, מעהרכטען טהייל, ניט אנערקענט פון זייערע צייט־מענשען. די אלטע שרייבער, די קאָנסערוואטיוון פּאָר־שטעהער זיינען, זעלבסטפערשטענדליך, אָהן א פערגלייך מעהר אין צאָהל, וויא דיא נייע, און זיי נוצען אוים זייער גאנצע קראפט און אָטאָריטעט, אום צו שאדען און מאכען צו ניכטס דיא גאנצע טהעטיגקייט פון זייערע נייע געגנער.

דער יונגער שרייבער, וועלכער טרעט ארויס מיט א נייעם גלויבען, מוז אלזא, אויסער זיין טי־פּע איבערצייגונג, אויסער זיין אונערמידליכע ענערגיע און אייזערנעם ווילען צו פּרעדיגען זיין אמת, אויך בעזיצען אן אונגעהויער גרויסען לי־טערארישען טאלענט. וויא בעליעבט און טהייר ער דער יונגער שרייבער זאָל ניט זיין ביי אייג־צעלנע מענשען, וועלכע שטעהן, וויא ער, העכער פון זייער צייט, איז דאָך זיין נאָמען פרעמד אין דער בריטער ליטעראריש־ער וועלט. און וואָס גרעסער עס איז זיין טאלענט, וואָס העכער ער שטעהט פון זיינע אלטע חברים און פון זיין צייט, וואָס שארפער ער קריטיקירט דיא לעצטע —

אלין וועניגער שאנסען האָט ער צו דערלעבען אליין צו זעהן דיא גוטע פרוכטען פון זיין שווערע טהעטיגקייט. אבגעלאכט, אבגעשפּאָט, געהט אזא שרייבער אראָפּ אין קבר מיט א טיפען וועהטאג אין הארצען, נאָר מיט א זעלטענעם פונק פון האָפנונג, אז זיין ארבייט איז פאָרט ניט פער־לאָרען געגאנגען אומזיסט, אז די קומענדע דורות וועלען וויסען, וויא איהם צו שעצען.

אזא שרייבער איז געווען אין רוסלאנד, נאָך ביעלינסקי, דער צוויייטער גרויסער קריטיקער, דער „פאָטער פון רוסישען נעגאטיוויזמוס" — ניקאָלאי אלעקסאנדראָוויטש דאָבראָליובאָוו.

דאָבראָליובאָו איז געווען בעריהמט און האָט בעקומען א גרויסע ווירקונג אויף דער רו־סישער ליטעראטור און געזעלשאפט ערשט נאָך־טויט. פונקט וויא א נבואה קלינגט זיין געדיכט: „זאָל איך שטארבען — עס איז א קלייניר טרויר־ער", וועלכען ער האָט אָנגעשריבען עטליכע טעג פאר־ן טוידט. אין דיעזען ליעד דריקט ער אויס זיין פורכט:

אז אונטערן קבר־ס דעק
וועל איך ווערען דיא מענשענס ליבלינג;
אז אלעס, וואָס איך האָב אזוי דורשטיג,
אזוי אומזיסט געזוכט ביים לעבען,
וועט צו מיר זיס צו שמייכלען
אונטער מיין מצבה מיט פערגניגען.

און אזוי איז עס טאקי געווען. באלד נאָך זיין טוידט איז ערשיענען א זאמלונג פון זיינע כתבים, און אלע עהרליכע דענקענדע מענשען האָבען בעגריפען דיא גרויסע אבדה, וואָס דיא ליטעראטור און געזעלשאפט האָט געהאט אין זיין פריהצייטיגען טויט.

דאָבראָליובאָו איז געבאָרען געוואָרען דעם 24טען יאנואר 1836 אין ניזשני־נאָווגאָראָד. אויף זיין גייסטיגע און מאָראלישע ענטוויקלונג האָבען הויפטזעכליך געווירקט זיין פאָטער און מו־טער, וועלכע זיינען געווען טיעף פערשיעדען אין זייערע כאראקטערען.

זיין פאָטער איז גלח און אין דער זעלבער צייט א סוחר. פערטאָהן אין זיינע עסקים וועלכע פלענען אפט ניט געהן גוט, האָט ער ge־האָט א טבע אויסצולאָזען זיין כעס אויף זיינע בעריענטע און בני בית. אימער איז ער געווען נערוועז, פלעגט שרייען און זיך קריעגען. דיא קינדער האָבען פאר איהם מורא gehאבט אימת מות. דאָס האָט געהאט א גרויסע ווירקונג אויף דער גייסטיגער ענטוויקלונג. און כאראקטער פון דעם צוקינפטיגען פאָלקס־לעהרער. דיא שטרענג־קייט פון אלטען דאָבראָליובאָוו האָט געשטערט זיין בעגאבטען זוהן צו פערברענגען און זיך שפּיעלען מיט דיא קינדער. אין אזעלכע פעלע ווערט א קינד מיהרסטענטהיילס דערשלאָגען און וואקסט אוים פיזיש און גייסטיג שוואך און אונענטוויקעלט. דאָבראָליובאָוו איז אָבער געווען פון קריינערהייט אויסדרוקספאָל; יעדע קריינ־קייט האָט אויף איהם געמאכט א געוויסען אויס־דרוק און געצוואונגען איהם נאכצודענקען. מען קען זאָגען, אז צוליעב דיעזער אויגענשאפט פון זיין נאטור איז אין אייניגע פרטים געווען פאר איהם ניצליך דיא ערנסטקייט, וועלכע זיין פא־טער האָט אויף איהם ארויפגעטריבען אין דיא ערשטע קינדערשע יאָהרען, וואיא מיר וועלען עס באלד ערקלעהרען.

פון דער צוויייטער זייט, איז דיא ווירקונג פון זיין מוטער געווען אין אלע אופנים זעהר א גוטע. זיא איז געווען אן אמת עדעלע, גוטע פרוי און טרייע, איבערגעגעבענע מוטער. וויא דאָס קינד האָט נאָר אָנגעהויבען צו רעדען, האָט זיא זיך שוין מיט זיין גאנצען לעבען און חיות איבערגע־געבען צו זיין ערציהונג; זיא פלעגט איהם דער־צעלען מעשיות, זינגען לידער, לעהרנען מיט איהם קריאָוו'ס משלים, פאָלקס לענענדען און ד. גל.

צו 3 יאָהר האָט שוין דער קלייניר קאָליא געקענט אויסוועניג פיעלע פון קריאָוו'ס און אנדערע משלים. דאָבראָליובאָוו האָט קיינמאָל ניט געקענט דערמאָהנען אָהן טרעהרען דער מו־טער'ס נאָמען; ער האָט איהר פּשוט פערגע־טערט. ווען ער איז געווען א פערשטענדיגער קינד פלעגט ער אימער איבערגעבען איהר זיינע איינדרוקע, פרעגען איהרע מיינונגען וועגען אלעס, וואָס האָט איהם אינטערעסירט, בעטען ערקלעה־רונגען וועגען זאכען אָדער פאָסירונגען, וועלכע ער האָט ניט פערשטאנען. און אין דער הינזיכט איז איהר ווירקונג געווען פּשוט אונשעצבאר. זיא האָט פערזייהט דיא ערשטע קערענדאָף, וועלכע האָבען שפּעטער געבראכט אזוי פיעל גוטס פיר דעם נאנצען רוסישען פאָלק, בעזאָנדערס פאר דיא אונטערדריקטע מאכען.

אלס קינד פון א גלח, דאָס הייסט אלזא, פון מיטעלען קלאָס, האָט דאָבראָליובאָו געהאט דיא געלעגענהייט צוזעהן, וואָס עס קומט פאָר אין לעבען פון דיא צוויי פערשיעדענע טהיילען פון געזעלשאפט. פון „נידעריגען" קלאָס — דאָס פאָלק, און דיא פריוויליגירטע מענשען: פריצים, רייכע און אדעליגע. דער גרויסער אונטערשיעד צווישען ביידע קלאָסען, דיא בארבארי פון דיא פריצים צו דיא „פאנסיזניקעם", דיא אויסגע־לאסענהייט און הולטייסטווע פון דיא גוטסבע־זיצער אויף דער רעכנונג פון דער בלוטיגער פראצע פון פאָלק — דאָס אלעס האָט זיך טיף אייניגעזוגעלט אין מוח פון דעם אינגעל. נאָך אלס קינד פלעגט ער שוין טראכטען וועגען דיזע לע־בענס־רעטענישען, און וואָס עלטער ער איז גע־ווארען, אלזא מעהר הייט ער פערשטאנען זיינע

קינדערשע געדאנקען, אלץ קלאהרער און דייט־ליכער האט ער בעגריפען, אז דיא געזעלשאפט פיהרט זיך ניט עהרליך, און אלץ מיט מעהר ענט־שלאסענהייט האט ער בעשטעטיגט, אז מען מוז וויא עס איז איבעראנדערש'ן איהר ארדנונג צו גונסטען פון פראסטען פאלק. דאס איז געוואהרן זיין איידעאל. אין דער ליטעראטור און אין לע־בען, מינדליך און שריפטליך, האט ער אונערמיד־ליך געארבייט, אום דורכצושלאגען א וועג פיר זיין הייליגען איידעאל.

צו ליטעראטור האט דאברעליובאוו ארויסגע־צייגט גרויסע ליעבשאפט נאך אין זיינע קונ־דערשע יאהרען. צו 13—12 יאהר איז ער געווען שטארק בעלעזען און האט גרינדליך געקענט דיא גאנצע רוסישע ליטעראטור. א גרויסע נייגונג צו שרייבען, צו „פערפאסען" איז אויך געווען ביי איהם פון קינדווייז אן. אין זיין קינדער־שען „טאגבוך" צייגט ער ארויס א גרייסען ליי־טערארישען טאלענט. זייט 10 יאהר האט ער זעהר פיעל געשריבען, שירים און כהם השתפכות הנפש. צו 13 יאהר, אלס א שילער פון סעמינא־ריום, פלעגט ער פערוואהרפען דיא לעהרער מיט זיינע כתבים. יעדע טהעמא, וואס דיא לעהרער פלעגען פערגעבען דיא שילער, פלעגט ביי איהם פערנעהמען 50 און 100 בויגען פאפיער. אין 1850 האט ער זיך געווענדעט מיט א בריף צו דער רעדאקציאן פון „מאסקוויטיאנין" מען זאל איהם צושיקען הונדערט רובעל, וועט ער איהר דערפאר געבען 40 שירים.

זיין ריכטיגע ליטעראריש טהעטיגקייט רעבענט זיך פון אנפאנג 1856. נאך אלס כטור־דענט פון 3טען קורס פון לעהרערס־אינסטיטוט האט ער אליין געבראכט אין דער רעדאקציאן פון'ם בעסטען זשורנאל דאן „סאוורעמעננ־ק" אן ארטיקעל וועגען רוסישע ליטעראטור, וואס איז שטארק געפעלען געוואהרן דעם הייפט רעדאק־טאר, דעם בעריהמטען טשערנישעווסקי, וועלכער איז מיט איהם שטארק בעפרוינדעט געוואהרן. און ווירקליך, וועז מען וויסט, אז דיזען ארטיקעל האט געשריבען א יונגער מאן פון קנאפע 20 יאהר, וועלט מען ערשטוינט פון זיין שארפזיניג־קייט, פראכטפאלע פארמע און שניידענדע קרי־טיק, שוין ניט רייעגריג וועגען די טיפע בע־קאנטשאפט מיט דער ליטעראטור, וועלכע דער שרייבער צייגט ארויס.

אין 1857, וועז ער האט געענדיגט דעם אינס־טיטוט, איז ער איבערגעגאנגען אין „סאוורעמע־נ־ק", וואו ער האט זיין גאנצען לעבען געארבייט צוזאמען מיט טשערנישעווסקי'ן און דעם בע־ריהמטען פאלק־פאעט נעקראסאוו. דאן האט ער אנגעשריעבען עטליכע גרויסע אר־טיקלען, וועלכע האבען נאך ניט פערלארען זייער וויכטיגקייט בייז יעצט. בעזאנדערש צייכענט זיך אויס זיין קריטיק אויף שטשעדרין'ס עטיודען: „גו־בערנסקי אטשערקי". אין דיעזען ארטיקעל האט דאברעליובאוו צום ערשטען מאל ארויסגע־זאגט זיין מיינונג וועגען ליטעראטור און קריטיק. דאס איז געווען אן אנפאנג פון זייגע וויייטערע קריטישע ארטיקלען, וועלכע טראגען אויף זיך דעם כאראקטער פון פראפאגאנדא פיר געווי־סע איידעען. דיא כאראקטעריסטיק פון זייגע קרי־טישע ארטיקלען בעשטעהט אין דעם, וואס ער האט זיי געשריבען, וויא ער אליין דריקט זיך אויס, „צוליעב א געלעגענהייט", ד. ה. וועז דיא קריטיקירטע ערצעהלונג אדער ראמאן האט ענט־האלטען אין זיך מעהר אדער וועניגער מאטעריאל, וועלכער האט איהם געגעבען דיא געלעגענהייט, דיא מעגליכקייט צו בעשפרעבען דיא לאגע פון דער געזעלשאפט. דעם שריפטשטעלער לאזט ער אן א זייט; דיא ערצעהלונג בלויז אלס א קונסט־ווערק אינטערעסירט איהם וויניג. דער עיקר איז ביי איהם, וואס דיא בילדער פון קריטיקירטען ראמאן גיבען מאטעריאל צו בע־טראכטען דיא בעריגונגען און ארדנונג, וועלכע הערשען אין לעבען. ביי אנדערע שרייבער איז דיא קריטיק געווען בלויז א מיטעל צו בע־טראכטען דיא שהנע אדער מיאוסע, אמת'ע אדער באלשע זייטען פונ'ם וועלק; זיי האבען געקוקט אויף זיך אלס ריכטער, עקספערטען, וועלכע דארפען ענטשיידען, אויף וויא פיעל דיזע אדער יענע וועלק בעפרידיגט דעם ליטעראריש־ען געשמאק, אויף וויא פיעל דיא קונסט, מאהלערי און אויסערליכע פארמע זייגען שהן און האלטען אוים קריטיק.

דאברעליובאוו קוקט אויף קריטיק פיל בריי־טער, און זייגע קריטישע ארטיקלען טראגען נאר א גאנזין אנדער כאראקטער. די אויסערליכע פאר־מע איז ביי איהם כמעט דיא זעלבע: ער בע־טראכט אויף דיעזע אדער יענע וועלק פון דער שהנער ליטעראטור (פאעזיע, בעלעטריסטיק); נאר וועהרענד ביי אנדערע קריטיקער איז דער הויפט צוועק געווען צו בעטראכטען דיא ליטע־ראריש וועלק פון אירגענד וועלכען ניט מיט דעם וועלק זעלבסט, אלס א צוועק אן און פיר זיך; דאס דיעגט איהם בלויז אלס א דאקומענט, אן עדות צו קריטיקירען דאס לעבען. דיא לעבעדיגע סאציאלע פראגען האבען ביי איהם אפגעלוקט אויפ'ן צווייטען פלאן דיא רין־ליטעראריש.

דער אונטערשיעד צווישען איהם און בי־לינסקי'ן איז דארום געווען א גרויסער. ביעלינס־קי האט זיך אימער ארומגעטראגען מיט זייגע פילאזאפיש אידעאלען און געוואלט זיי דורכ־פיהרען אין דער ליטעראטור, רעכענענדיג דיעזע

אדער יענע פילאָזאָפישע סיסטעם אלב א צוועק, צו וועלכען דיא ליטעראטור דארף שטרעבען. דאָבראָליובאָוו, פארקעהרט, האָט געפאָדערט פון דער קריטיק, אז זיא זאָל זיך פערנעהמען נור מיט'ן ווירקליכען לעבען; דיא פילאָזאָפיע איז ביי איהם ניט געווען קיין הייליגטהום, קיין פרינציפ; זיא האָט איהם געדיענט בלויז אלס א מיטעל צו פערשטעהן דיא ווירקליכקייט; דיא פילאָזאָפישע סיסטעם פון אָגוסט קאָנט, וועמעס אנהענגער ער איז געווען, דער זאָגענאנטער פאָזיטיוויזם*) איז ביי איהם געווען בלויז א פונדאמענט, אויף וועלכען ער האָט געבויט זיינע גדאנקען.

זאָגאר אין לעצטען פעריאָד פון זיין ליטעראָרישע טהעטיגקייט, וועו ביעלינסקי האָט שוין ווירקליך גענאָדערט פון דער ליטעראטור, זיא זאָל זיין טריי צום לעבען און פארשטעלען אמת'ע בילדער אוו פאסירונגען, וועו זיין קריטיק האָט שוין געטראָגען כמעט דעם זעלבען פובליציסטישען כאראקטער, וויא ביי דאָבראָליובאָוו'ן — זאָגאר דאן האָט ביעלינסקי ניט געקענט זיך העלפען ניט צו ווערען ענטציקט פון פאָעטישע ווערק, וועלכע האָבען איהם צופריעדען געשעטלט מיט זייער אייסערליכע שעדנע פארבע. דאָבראָליובאָוו'ן איז אָבער איז אימער געווען פעסט אין זיין מיינונג, וועו ער האָט קריטיקירט א געוויסע ווערק, איז זיין צוועק געווען ניט אָנצוצייגען דיא שעהנע, נאָר דיא ריכטיגע, דיא ווירקליכע זייטען פון'ם ווערק. וויא שעהן א ווערק האָט געמעגט זיין אין אלע אויכערליכע ליטעראָרישע הינזיכטען; וויא ענטהוזיאסטיש אנדערע קריטיקער אָדער דיא לעזער זאָלען ניט געווען אויפ־כאפען א נייעם ראָמאן, פלעגט ער קיין אויגענ־ווארט ניט פערליערען וועגען איהם, וועו ער האָט איהם ניט געגעבען „דיא געלעגענהייט", אויף'ן גרונד פון זיין לעבענס־מאטעריאל, צו ערקלעהרען דיא גרויזאמע ווירקליכקייט און איהרע אורזאכען.

צום ביישפיעל, פיכעמסקי'ס ראָמאן „טויזענד נשמות", וועלכער האָט דאן אָנגעמאכט א רעש אין דער ליטעראטור און איז קריטיקירט געווארען פון אלע זייטען, צו גוטען וויא צו שלעכטען, האָט ניט פערדיענט ביי דאָבראָליובאָוו'ן, ער זאָל איהם שענקען אין דער עבענטליכקייט אפילו א קליינע רעצענזיע.

„וועגען „טויזענד נשמות" האָבען מיר גאָר ניט גערעדט, שרייבט ער, ווארים, נאָך אונזער מיינונג, איז דאָס גאנצע נעזעלשאפטליכע לעבען פון דיעזען ראָמאן צוגעטריעבען צו אן אידעע, וועלכע דער שרייבער האָט זיך פריהער אליין פערפאסט. דארום האָבען מיר ניט וואָס צו ריידען, סיידען וועגען דעם, אין וואָס פאר א מאָס איז דעם אוטאָר גלונגען זיין פערפאסונג. זיך פערלאָזען אויפ'ן אמת און לעבעדיגע ווירקליכקייט פון דיא פאקטען, וועלכע דער אוטאָר שילדערט, איז אונמעגליך, וואָרים ער האלט זיך צו דיעזע פאקטען ניט אויפאָך און פאלש".

מיר האָבען מיט א געוויסען צווועק אונטערגעשטריכען אייניגע פראזען, וויל אויכער דעם, וואָס זיי ערקלעהרען דאָבראָליובאָוו'ס מיינונג אין דער הינזיכט, פון וועלכע מיר האָבען אויבען גערעדט, צייגען זיי נאָך קלאָר, וויא פאלש עס זיינען דיא בעשולדיגונגען, וועלכע זיינע נעגנער פלעגען מאכען און וועלכע מען קען נאָך היינט אויך ניט זעלטען טרעפען ביי רוסישע שרייבער, נעמליך: אז דאָבראָליובאָוו האָט געפאָדערט פון א ליטעראריישער ווערק אירגענד וועלכע בעשטימטע טענדענץ.

כמעט אין אלע זיינע קריטישע ארטיקלען טרעט ער ארויס גענען דיא בעלעטריסטען, וועלכע זוכען אבזיכטליך צו צופאסען דיא פאקטען פון לעבען צו זייערע טענדענצען, וועלכע שרייבען א ראָמאן כפעציעל צוליעב א געוויסע אידעע. מיר וועלען זיך בענוגען מיט די פאלגענדע עטליכע שורות פון זיין ארטיקעל: „א ליכטער שטראהל אין א פינסטערער מלוכה".

„עס קומט אונז אפילו ניט אויף'ן גדאנק, אז יעדער שרייבשטעלער זאָל מוזען שאפען זיינע ווערק אונטער דעם אויספלוס און ווירקונג פון א געוויסער אידעע. ער מעג האָבען וועלכע ער ווייל איבערצייגונגען אוו מיינונגען, אבי נאָר זיין טאלענט זאָל פיהלען דעם אמת פון לעבען. א ווערק פון א קינסטלער קען אויכשפרעכען א געוויסע אידעע, אָבער ניט וויל ער האָט זיך געשטעלט דיעזען צווועק ביים פערפאסען, זאָנדערן ווייל איהם האָבען אויבערראשט אזעלכע פאקטען פון דער ווירקליכקייט, פון וועלכע דיעזע אָדער יענע אידעע קומט אליין ארויס. דיא פילאָזאָפיע פון סאקראטעס און דיא קאָמעדיעס פון אריסטאָפאן, צום ביישפיעל, זיינען, אין בעזוג אויף דיא רעליגיעזע לעהרען פון דיא גריכען, אלס אן אויסדרוק פון אינער אוו דערזעלבער אידעע — אויסראָטען דיא אלטע אמונה; מען דארף אָבער ניט דענקען, אז אריסטאָפאן האָט זיך געשטעלט דיעזע אויפגאבע פיר זיינע קאָמעדיעס; דיעזע אידעע קומט ביי איהם ארויס פשוט פון דיא בילדער, אין וועלכער ער שילדערט דיא מדות פון יענער צייט".

דאָבראָליובאָוו צייגט אויף אן אויף פושקין אוו גאָגאָל, דיא גרעסטע רוסישע טאלענטען פון יענער צייט, אז אלע זייערע ווערק, וועלכע זיינען געשריעבען געווארען „פער ארדער", צוליעב א געוויסע טענדענץ, זיינען שוואך אוו נודנע אין ליטעראריישען זינן.

*) זעה מיין ארטיקעל „מיכאילאָווסקי'ס פילאָזאָפיע", „צוקונפט", יולי, 1904.

דיא געגנער פון דאָבראָליובאָוו, דיא קאָנסערוואטיוון שרייבער, האָבען איהם גלאט פיינד

געהאט פאר זיינע נייע אידעאלען, וועלכע ער האָט געפֿרעדיגט. זיי האָבען ניט געוואָלט פאר־שטעהן זיינע געדאנקען, זיך צוהערען צו זיינע ראיות און אפילו עהרליך איבערגעגעבען זיינע מיינונגען. פיעלע האָבען אבזיכטליך איהם גע־שמוצט, געבענדיג איהם פערשיעדענע צינעמע־נישען, וויא „פייפער" (סוויסטון, ווייל ער האָט צוזאמען מיט נעקראסאָוו ארויסגענעבען א בייז־לאגע צו זיין זשורנאל „סוויסטאָק".) „צושטע־רער", „הארצלאָזער מענש" און ד. ג. אנדערע האָבען דאָס אויפגעכאפט פון צוויי־טע העגד, זיך ניט נעהמענדיג די מיה אליין צו בעטראכטן זיינע ווערק. און דאָרום איז נאָך ער היום פערבליי־בען א ירושה פון פאלשע מיינונגען וועגען דאָב־דאָליובאָוו.

דאָס ערקלעהרט אונז, ווארום פיעלע רוסישע שרייבער גלויבען נאָך ביז היינט, אז דאָבראָליי־באָוו האָט געוואָלט אויסראָטען עסטעטיק אין דער שעהנער ליטעראטור. דאָס איז אָבער אויך גאנץ פאלש. ער האָט אין ערגעץ ניט אָפּגעלוי־קענט אמת'ע קונסט; פון א פּאָעטישע אָדער בע־לעטריסטישע ווערק האָט ער, פונקט ווי א ביע־לינסקי, אימער געפֿאָדערט שעהנע בילדער, קינס־טליכע מאהלעריי און עסטעטישען געשמאק. עס־טעטיק האָט ער פערפֿאלגט נור אין דער קרי־טישער ליטעראטור, ד. ה. ער האָט געפֿאָדערט פון דעם קריטיקער הויפּטזעכליך צו בע־טראכטען, אויף וויא פיעל דיעזע אָדער יענע ווערק איז נאטור־טרייי, אויף וויא פיעל עס דעקט אויף דיא פערבאָרגענע זייטען פון דער געזעל־שאפט אוז, פאלגליך, אויף וויא פיעל עס דיענט צו גונסטען פון דער געזעלשאפט. „עסטעטישע קריטיק איז געוואָרען דאָס אייגענטהום פון פיה־לענדע מיידלאך"; דיא קריטיק האָט א גרעסערע אויפגאבע; זיא דארף זיין א לעהרער, א מורה דרך פון דער געזעלשאפט. דיא שעהנע ליטערא־טור האָט אין געגענטהייל גאָר ניט צו טאָהן מיט קיינע אידעען אוז טענדענצען; זיא מוז נור געבען אמת'ע שעהנע בילדער פון ווירקליכען לעבען.

דער חלוק צווישען אייהם, דעם „פאָטער פון דיא רוסישע נעגאטיוויסטען", אין דיא רייהע עסטעטיקער בעשטעהט אין דעם: אז ווהרענד דיא העצטע זיינען געווארען עגטציקט פון יעדע לידעלע, וועלכע האָט בעזונגען אין קלינגענדע ווערטער א טייבעלע, א בלעטעלע, א שטערן, דיא לבנה אוז ד. ג. האָט ער, פונקט ווי ביעלינסקי אין לעצטען פּריאָד פון זיין ליטעראריישער טהע־טיגקייט, געפֿאָדערט, אז דיא קונסט זאָל זיך פאָרנעהמען מיט דיא ווירקליכע זייטען פון לעבען אוז זאָל דיעזע דער געזעל־שאפט. דיעזע פאָדערונג פון דער שעהנער לי־טעראטור איז דאָרום בעיאוסט אונטער'ן נאָמען „אוטיליטאָרנער (ניצליכער) שטאנדפונקט".

אויף דיא טענות פון דיא עסטעטיקער, ווייא קען מען אָנצייגען דעם פאָעט, מיט וואָס ער זאָל זיך פערנעהמען, אויף וואָס ער זאָל אויסגע־צייכנען זיין טאלענט, האָט דאָבראָליובאָוו געענט־פערט, אז דער פאָעט קען זיך טאָהן מיט זיין טאלענט וואָס ער וויל; ער מעג זיך זינגען ווייא א פייגעלע אָדער נאָכמאכען דעם רויש פון דיא כוואליעס; דער פאָעט קען זיין נשמה ניט צווינ־גען זיא זאָל פיהלען אנדערש, ווייא זיא פיהלט. דיא קריטיק אָבער דארף זיך אין קיין פאל ניט פארנעהמען מיט אזעלכע פאָעטישע ווערק. אָט וואָס ער אליין שרייבט אין איין אָרט וועגען דעם:

„עס קען זיין, אז פון סוביעקטיוועם שטאנדפונקט איז דאָס אמת. אייגענטליך, דיא קראפט פון'ם מאלענט קען זיין גלייך ביי צוויי מאהלערס, נאָר דיא ארט פון זייער טהעטיגקייט איז פערשיעדען. נאָר מיר וועלען קיינמאָל ניט אוינשטימען, אז א פאָעט, וועל־כער פערשוועגדעט זיין טאלענט אויף א קינסטליך־שעהנע בעשרייבונג פון בלעטלאָך און טייכען, זאָל האָבען דעם זעלבען וועהרטה, וויא דער פאָעט, וועלכער קען מיט דער זעלבער קראפט פון זיין טאלענט שיל־דערן פאר אונז דיא ערשיינונגען פון געזעלשאפט־ליכען לעבען. אונז דאכט זיך, אז פאר דער קריטיק, פאר דער ליטעראטור, פאר דער געזעלשאפט אליין איז פיעל וויכטיגער דיא פראגע, אויף וואָס דער שרייבער האָט בענוצט זיין טאלענט, אין וואָס ער דריקט זיך אוים, אוידער דיא פראגע, וועלכע אויגענ־שאפט ער האָט אין זיך זעלבסט".

וויא מיר זעהן, איז דאָבראָליובאָוו'ס מיינונג וועגען שעהנע ליטעראטור גענוגען דיא זעלבע, וויא ביעלינסקי'ס אין דיא 40טע יאָהרען. דאָך אפילו אין דער הינזיכט איז אויף פאראן צווישען זיי א חלוק.

ביעלינסקי האָט געכענט דיא שעהנע ליי־טעראטור פאר אזא טהייל פון דעם מענשענם ענטוויקלונג, וואָס האָט קיין שום שייכות ניט מיט דער וויסענשאפט. דאָבראָליובאָוו, פער־קעהרט, איז געווען איבערצייגט, אז צווישען אמת'ע וויסענשאפט און פאָעזיע איז ניטא קיין חלוק, און דערפון האָט ער געדרונגען, אז דיא שעהנע ליטעראטור האָט א בעדייטונג פון צוויי־טען גראד: זיא איז ניט זעלבסטשטענדיג און דיענט נור אלס א מיטעל פאר דער ענטוויקלונג פון דער געזעלשאפט, הויפּטזעכליך, דיא מא־כען.

„אין אמת'ן לעבט דיא ליטעראטור פאר ענט־ווידער דאָס, וואָס מען דארף טהון, אָדער זיא שילד־ערט דאָס, וואָס עס קומט פאָר און וואָס איז שוין געשעהן. אין ערשטען פאל נעהמט זיא איהר מא־טעריאל און גרונד פון דער רייגער וויסענשאפט; אין צווייטען — פון דיא פאקטען פון לעבען אליין. אויף

אזא אופן שטעלט דיא ליטעראטור, אין אלגעמיין, פאר א דיעכסט־קראפט, וואס איהר בעדייטונג בעשטעהט אין פראַפאגאנדא און איהר וועדטה בעשטימט זיך דערמיט, וואס און וויא אזוי זיא פראַפאַגאנדירט".

נור אויפכע געניעם, וויא גהעטע, שילדער, באיראן האבען גאקענט שאפען וועדק פיר דער צוקונפט, העלפענדיג דיא גאנצע מענשהייט צו אנערקענען איהרע לעבעדינע קרעפטען און נאטירליכע נייגונגען. א געוועהנליכער טאלענט אבער, וועלכער שטעלט ניט פאר קיין נייעס, וואס די אלגעמיינע מענשהייט ווייס ניט, וועלכער צייגט ניט אן קיינע נייע וועגען אין דער עכטווויקלונג פון דער מענשהייט, מוז זיך בעגוצען מיט'ן ספעציעלען צווועק פון דער ליטעראטור: דורכצופיהרען אין דיא מאסען דיא גדאנקען, וועלכע זיינען שוין קלאר ביי דיא פאַרשטעהער פון דער מענשהייט; ער מוז ערקלעהרען די מעכשען דאס, וואס לעבט אין זיי־ניט קלאר און אונבעשטימט.

„און דארום — קומט ער צום שלוס — בעשטעמעגדיג, אז דיא הויפט בעדייטונג פון ליטעראטור בעשטעהט אין פראַפאגאנדא, פאַרדערן מיר פון איהר נור אוין מעלה, אַהן וועלכער זיא קען ניט האבען קיין וועדטה: אמת".

דאברא־ליובאוו האט אלזא געפאַדערט פון דער ליטעראטור זיא זאל שילדערן דיא ווירקליכע זייטען פון לעבען און אין דער זעלבער צייט זיין, זא צו זאגען, א שליש, א פערמיטלער צוווישען דיא וויסענשאפט און דיא בריייטע מאסען. פון אזא שטאנדפונקט האט ער, נאטירליך, גענוזט קומען צו אזא שלוס, פאר וועלכען מען רופט איהם „דער פאטער פון רוסישען נעגאטיוויזמוס".

ער האט אין גאנצען אפגעלייקענט די וועדטה פון דער רוסישער ליטעראטור ביז זיין צייט, ווייל זיא האט גערייגט ניט פאר דער מאסע, זאנדערן פאר א קלייגע גרופע מענשען פון דיא עכערע קלאסען; זיא האט אפגעשפיגעלט אין זיך בלויז דאס לעבען, דיא אינטערעסען, סימפאטיען און אנטיפיטיען פון א קליין הייפעלע פריווילעגירטע מענשען.

„אומזוסט, — שרייבט ער אין אייז ארטיקעל— איז דאס ביי אונז דער קלינגענדער נאמען „פאלקס־שרייבער". דאס פאלק האט, ליידער, גאר ניט צו טאהן מיט פושקין'ס מאהלעריי, מיט דער צויבערנדער זיסקייט פון זשוקאווסקי'ס שירים... מיר וועלען זאגען נאך מעהר: אפילו גאגאל'ס הומאר און דיא גערוצעלטע אויפאבאכטייט פון קרילאוו'ס משלים זיינען נאר ניט צוגעקומען צום פאלק. דעם פאלק ליגט ניט אין זיינען צו פערנעהמען זיך מיט אייערע ביכלאך... אונזערע אינטערעסען זיינען פרעמד פאר דיא מאסען פון פאלק, אונזערע ליידען זיינען פאר זיי אונפערשטענדליך, אונזערע פרוידען — לעכערליך. מיר ארבייטען און שרייבען, מיט א קלייניע אויסנאהמע, אין דיא אינטערעסען פון אן אונבעדייטענדען קרייז; דערפאר איז אונזער אנשוויאונג שמאל, אונזערע שטרעבונגען קליין, אלע אונזערע בעגריפע און גיפיהלען האבען א פארטיאישען כאראקטער".

אויף אן אנדער ארט שרייבט ער:

„אונטערן וואָרט „פאַלקס־ליטעראטור" פערשטעהן מיר ניט נור, וויא צו מאהלען דיא שעהנקייט פון דער נאטור, בעגוצען א כאראקטעריסטיש וואָרט, וועלכען מען האט אונטערגעהרט ביין פאַלק... אום צו זיין אן אמת'ר פאַעט פון פאַלק דארף מען מעהר: מען דארף זיך דורכדרינגען מיט'ן פאַלק'ס גייסט, דורכלעבען זיין לעבן, זיך שטעלען גלייך מיט איהם, פערוואנדרען אלע קלאסען־פאַראורטהיילע און ד. ג. מען דארף פיהלען מיט אן אויגפאבען גפיהל, וועלכען דאס פאַלק בעזיצט.

און דארום האט דאברא־ליובאוו אנגערופען זיין קריטיק: רעאליסטישע. פאר איהר משפט שטעהן פערזאנען, וועלכע דער שריפטשטעלער האט בעשאפען; זיא דארף צייגען, וואס פאר אן אויינדרוק דיזע פערזאנען און זייערע טהאטען מאכען; זי קען בעשולדיגען דעם שריפטשטעלער נאר דאן, וען דער אויגדרוק פון זייגע פערזאנען איז ניט גענוג קלאר אדער צוויידייטיג. וען דיא קריטיק אנערקענט ביי א געוויסען שרייבער א טאלענט, ד. ה. וען זיא בעשטעטיגט, אז דער שרייבער איז פעהיג צו פיהלען און שילדערן אמת'ע ערשיינונגען אין לעבען, גיט דאס איהר אן אורזאכע צו בעשפרעכען און בעטראכטען דעם קרייז, דיא עפאכע, וועלכע האט ארויסגערופען דעם שרייבער'ס ווערק. דיא גרעסערע אדער קלענערע בעדייטונג און וועדטה פון א טאלענט בעשטעהט אין דעם, אין וואס פאר א גראד און וויא בריייט דער שרייבער האט פערכאפט דאס וויכליכע לעבען, וויא לעבעדיג און שטארק עס זיינען דיא בילדער, וועלכע ער האט געמאהלען.

דאברא־ליובאוו'ס ליטעראריש טהעטיגקייט בעגרענעצט זיך ניט בלויז מיט קריטישע ארטיקלען. ער האט געשריעבען פיעל פובליציסטישע, פעדאגאגישע און פאלעמישע ארטיקלען, לירישע, הומאריסטישע און פאלקס געדיכטע, אין וועלכע ער האט ארויסגעצייגט, אן אונגעוויעהנליכען טאלענט, און אויך אייניגע ערצעהלונגען. אויסער דעם האט ער אנגעשריעבען זעהר פיעל סאטיריש ארטיקלען און שירים, און אין דעם פאך האט ער צו זיך קיין גלייכען אין דער נאנצער רוסישער ליטעראטור.

אנציייגען, וועלכע ארטיקלען זיינען בי־איהם דיא בעסטע, איז אונמעגליך, וויל ייעדער ארטיקעל, ייעדע שורה וואס איז ארוים פון זיין בעדער איז אונשעצבאר. זיין שפראך איז רייך,

קלאָר און איינפאך. אלם מענש איז ער געווען איינער פון דיא עכט סימפּאטישע, טיף־פיהלנדע אידעאליסטען, וועלכע רוסלאנד האָט גע־האט אין לעצטען יאָהרהונדערט.

ליידער האָט זיין צו שוועכע ארבייט גיך איינגעריסען זיין געזונד. ער האָט געהאט פּולע העכט צו זאָגען אין זיין לעצטען שיר, אז ער שטארבט, וויל ער איז געווען „עהרליך", וויל ער האָט צו שטארק זיך געגומען צום הארצען די אינטערעסען פון זיין פאָלק, אויף וועלכען ער האָט אויסגעבראכט אלע זיינע קרעפטען.

ער איז געשטאָרבען פון שווינדזוכט אין עלטער פון 25 יאָהר, וויא מיר וויסען שוין, ניט אנערקענט און בעשימפּפט פון זיינע ליטעראריש־שע גענגער.

פ. ראָזענבלאט.

רוסלאנד פּערצייטען און היינט

עדער איינער איז איצטער פאר־אינטערעסירט אין רוסלאנד. פיעקע פון דיא אידיש לעזער האָבען אָבער ניט גענוג די רוסישע געשיכטע, דארום וויל איך זיי אין קורצע וועדטער דערצעהלען פון וועלכע קלאסען בעשטייט דער רוסישער פאָלק, וויא אזוי זיינען יענע קלאסען אויכגעווואקסען, פון וואנען האָט זיך גענומען די דעמאָקראטישע רוסישע רעגי־רונג, וואס וויל דיא פערשיעדענע פּראָגרעסיווע און רעוואָלוציאָנערע פּארטייען און וויא אזוי האָבען זיי זיך ענטוויקעלט. וואס וועט פון דעם היינטיגען טומעל ארויסקומען דאס וועלען אונז שוין שפּעטער בעריכטען דיא צייטונגען.

.1

איך וועל אָנהויבען מיט א יאָהר טיזענד צוריק. אין יענע צייטען איז רוסלאנד בערעקט געווען מיט וועלדער. דיא בעפעלקערונג איז גע־וועזן צושפּרייט אין קלייניע דערפלאָך ווייט איינער פון דעם אנדערן, קיינע וועגען איז וויא ניט גע־וועזן; די דערפלאָך זייענן געווואוינליך געשטאנען ביין בערג וואסער; דיא גרויסע טייכען זיינען געווען דיא איינציגע מיטלען דורך וועלכע דיא דערפלאָך פלעגען א מאָהל איינע מיט דיא אנ־דערע קומען אין פערבינדונג. אין נאנצען אָבער האָבען זיי צוויישען אנאנדער נאָר ווייניג אומנאנג געהאט, וואָרום עס איז ניט נויטיג געווען. יעדער דערפ'ל איז געווואוינליך געווען א גרויסע משפּחה מיט א זיידען, מיט פערהייראטעטע קינדער און פערהייראטעטע אייניקלאָך. אזא משפּחה איז בע־שטאנען פון עטליכע צענהדליג פארשוינען; זיי פלעגען אקערן, כאפּען פיש, שיסען ווילדע חיות; כמעט אלצדינג וואס זיי האָבען געדארפט צום לעבען פלעגען זיי מאכען אין דער היים; זיי פלע־גען אליין האקען קלעצער, זעגען ברעטער, בויען היזער, מאכען טישען, בויגק, הימעל־בעטער אויף צו שלאָפען; זיי פלעגען אליין מאכען ציגעל, אויוועגס; אליין פלעגען זיי מאכען וואָגענס, שליטען, כאָבעס, הילצערנע שיסלען און לע־פּאָל, און אלע זייערע געצייג. דיא ווייבער פלעגען שפּינען און וועבען און נעהען קלייַדער. קיין פּול־וואר איז נאָך דאמאָלס ניט געווען, אייזען האָט כיען זעהר קנאפּ געניצט, עס איז נאָר ווייניג געווען וואס מען האָט געדארפט. בריינגען פון אויסען. קיין האנדעל איז כמעט ניט געווען. וועז ניט איז פלעגען קומען הענדלער פון שוועדען מיט אלערלייי זאכען וואס דיא פויערים האָבען נוי־טיג געהאט, און פלעגען זיי אויסבייטען אויף פּעלצ־וואארען וועלכע זיי פלעגען אותקפּיהרען קיין קאָנסטאנטינאָפּעל; פעלען האָבען אין דיא דערפלאָך געדינגט אלס געלד.

וועז אזא דערפּעל פלעגט אויסוואקסען צו גרויס און עס פלעגט וועדען ענג, פלעגט זיך פון זיי אָפּרייסען א טהייל און אוועקגיהן ווייטער אין אויפשטעלען א נייעס דערפּעל. קיין רעגיע־רונג האָבען זיי ניט געהאט און ניט געדארפט, דער זיידע, דער טאטע איז געווען דיא רעגיערונג.

וועז עס פלעגט קומען א חנא, פלעגט זיך דער עולם צונויפקומען צו פערבריינגען דיא צייט צו־זאמען; דיא אלטע פלעגען זיך בעראטהען איבער קהל'שע זאכען. ביי אזא לעבען דארף מען האָבען א סך לאנד. איבער דעם פלעגן זעהר אָפט ארויס־קומען קריגערייען צווישען פערשידענע שטאמען. מי פלעגט ארויסגעהן מיט וויפען און מיט העק איינע נעגען דיא אנדערע. עס זיינען געווען רויי־בער־שטאמען, הייסישע און פרעמדע, וואס פלע־גען וואנדערן פון איין דארף צו דעם אנדערן און צווינגען דיא פוערים אויסצוקויפען זיך פון זיי. דיא פוויערים האָבען פאר דיא רויבער באנדעם מורא געהאט, דיא רויבער האָבען זיך בעטראכ־טעט פאר גרעסערע מענשען איידער דיא פויע־רים, וויל זיי זיינען געווען שטארקער; ביי האלב־

ווילדע מענישען איז יענער וואס האָט מעהר כח א גרעסערער יחסן. יעדע רויבער־באנדע האָט איבער זיך געהאט א פיהרער; אלע באנדיטען האָבען איהם געפאָלגט, ער אָבער פלעגט זיך מיט זיי בעראטהען אין אלע וויכטיגע אנגעלעגענהייטען. מיט דער צייט האָבען זיך דיא באנדעס אזוי פארמעהרט אז עס איז פון זיי געווָארען ניט אויסצוהאלטען: היינט איז איין באנדע געקומען און האָט אוועקגענומען פון דעם דערפעל אלץ וואס מי האָט געקענט לייכט אוועקפיהרען; קאם האָבען זיך דיא דאָרפסלייט א ביסעל פאָר־ראוועט, פלעגט אָנקומען א נייע באנדע אין וויטער נעהמען א קאנטריבוציע. שלאָגען זיך מיט א רויבער באנדע איז געווען א שווערע זאך. מיט דער צייט איז מען געקומען אויף א פלאן צו בעדינגען זיך מיט איין באנדע זיא זאָל קריגען שטענדיג בעצאָהלט וואס עס קומט איהר, זיא זאָל אָבער נעהמען אויף זיך קיין אנדערע באנדעס ניט צולאָזען. דאָס איז געווען דער אָנפאנג פון דער רוסישער רעגיערונג.

דער פיהרער פון דער רויבער באנדע האָט געהייסען קניאז, א פרינץ; די באנדיטען האָבען זיך געוופען דרוזשינא; פון זיי זיינען שפעטער אויפגעקומען דיא פּריצים. אום צו וועהרען זיך געגען פרעמדע באנדעס האָט מען געקומען בויען שטעטלאָך. א שטאָדט איז געווען ניט מעהר וויא א דאָרף, נאָר פארצאמט ארום און ארום מיט א וואנד (וואל). ווען איהר זייט געווען ביי אונז אין מינסק, האָט איהר געווים געהערט דעם אויס־דרוק „אויפ'ן וואל", עס איז היינט אזא גאס; אין ווילנע איז פאראן די זאוואלנע גאס, ס'הייסט הינטערן וואל. אין דער שטאָט האָט געוואָהנט דער־קניאז מיט זיין דרוזשינע; זיי פלעגען קריגען פון אלע ארומיגע דערפלאָך א סך פעלץ וואס זיי פלעגן אויסבייטען אויף אלערליי זאכען ביי דיא סוחרים. די שטאָדט איז דורך דעם געווָארען א מארק פאר דיא גאנצע נעגענד. דער סוחר איז פון אָנהויב געווען א פרעמדער, א „גאסט". שפעטער אבער האָבען זיך אייניגע פון זיי בעזעצט אין דער שטאָדט, הייסוישע זיינען אויך געווָארען הענדלער. דאס גאנצע פאָלק אפילו אין שטאָדט האָט זיך נאָך אביסעל פארנומען מיט לאנדווירטשאפט: יעדער בעל הבית צום ביישפיעל האָט געהאט אייגענע פעלדר, א פאר בהמות. קיין היי און האָבער האָט מען פאר זיי ניט געקויפט, מי האָט פאר זיך אליין פערזעהט וויא פיעל מי האָט געדארפט. אבער עטליכע האנדווערקע האָבען זיך שוין זעהר פריה אפגעזונדערט און דיא בעלי מלאכות האָבען נאטירליך געזוכט פרנסה אין דער שטעדטעל. די שטאָט איז דאדורך געווָארען דער צענטער פאר דיא גאנצע ארומיגע בעפעל־קערונג.

אין דער שטאָדט פלעגען דיא בעלי בתים צונויפקומען זיך אויף'ן מארק צו בעראטהען זיך וועגען קהל־שע געשעפטען. דיא פערזאמלונג האָט געהייסען „וועטשע", דיא שטאָדט האָט שוין גע־האט איהרע איגענע ערוועהלטע בעאמטע. דעם קניאז פלעגט מען אויך ערוועהלען אויף דער פער־זאמלונג; ווען ער האָט זיך ניט געפיהרט וויא דיא איינוואָהנער האָבען געוואָלט, פלעגט מען איהם הייסען גיהן געזונדטער הייד. געוועהנליך פלעגט אזא אמט ניט אָנגהאלטען מעהר וויא א פאאר יאָהר.

פאמיליאך האָבען זיך אָנגעהויבען אפצוזונ־דערן קלאסען אין דער געזעלשאפט: דער קניאז מיט זיין דרוזשינע, דיא סוחרים, דיא פראָפּסטע פויערים. עס איז געווען מעהר וויא גענוג לאנד פאר אלעמען. אלע זיינען געווען פריי. נאָר עס איז שוין אין יענע צייטען געמאכט געווָארען אן אנהויב פון שקלאפערייי. דיא אייביגע מלחמות צווישען דיא פרינצען פלעגען רואיניערן דעם פויער; ער פלעגט מוזען בארגען ביי רייכע סוחרים; דיא איינציגע זאך מיט וואס ער האָט געקענט אויסצאָהלען זיין חוב איז געווען זיין ארבייט; דער אָרימאן פלעגט זיך אלזאָ פאר־קויפען פאר א שקלאף אויפ'ן גאנצען לעבען. זיין אייגענטהימער פלעגט מיט זיין ארבייט אויס־האקען דעם וואלד און אויפברעכען לאנד אויף צו אקערן. אזוי זיינען שוין אין יענע צייטען אויפגע־קומען גרויסע לאנד אייגענטהימער. אזוי האָט אויסגעזעהן רוסלאנד ביז מיט א יאָהר זעקס־זיבעגן הונדערט צוריק. אין דעם דרייצעהנטען יאהרהונדערט זיינען געקומען א גרויסע מחנה טאטערן פון מאָנגאָליען און זיינען בעפאלען דיא רוסען. רוסלאנד איז דעמאָלט בעשטאנען פון א מאסע פיצינקע מדינה־לאך, וועלכע האָבען זיך אייביג גערייסען אונטעראנאנדער; עס איז דער־פאר דיא טאטערן נאר גרינג. געווען צו בעזיג־גען דיא רוסען און צו וועהרען דיא הערשער פון לאנד.

2.

דיא טאטערשע זיגער זיינען ניט געבליבען וואוינען צווישען דעם בעזיעגטען רוסישען פאָלק. אויף דערויף זיינען געווען צווי אורזאכען. ער־סטענס איז דער רוסישער פאָלק געווען צו קליין און צו ארעם אויפצוהאלטען דיא גרוי־סע טאטערשע מחנה וויא פריצים. צווייטענס זיינען דיא טאטערס געווען פאסטוכעס, זיי זיינען געקומען מיט גרויסע טאבונעס פערד, און ביי די רוסען האָבען זיי אויך אָנגעראבעוועט בהמות פאר זייערע סטאדעס, האָבען זיי געדארפט פרויי־ען פלאץ וואו זיי צו פיטערן. זיי האָבען זיך דע־ריבער ארונטערגעלאָזען אין דיא סטעפעס ביי דעם גרויסען טייך וואלגא, און צו די רוסען פלע־

גען זיי שיקען סבארשטשיקעס, צו כאנען פֿאר־
דאטקעם פאר דעם טאטערשען כאן. אין דיא אי־
נערע געשעפטען פון דיא רוסישע שטעדט און
דערפער האבען זיי זיך ניט אריינגעמישט, זיי
האבען נאר געמאכט דעם קניאז פעראנטוואָרט־
ליך פאר דיא פינקטליכע צאהלונג פון דיא פֿאר־
דאטקעם און האבען איהם אונטערשטיצט מיט
זייער מאכט געגען דעם רוסישען פאלק. דער
קניאז האט דאדורך געקראגען אזא כח וויא ער
האט פאר דעם קיינמאל ניט געהאט. פריהער,
וען דער קניאז האט זיך ניט געפיהרט וויא דיא
שטעדטעל האט געוואלט, פלעגט מען איהם
הייסען גהען און רופען אן אנדערן אויף זיין
פלאץ; געווענליך פלעגט ער זיך ניט לאזען
זאגען דעם צווייטען מאל, וויל ער האט גע־
וואוסט אז דיא שעטדטעל קען שיקען נאך זיי־
נעם א קאנקורענט פון אן אנדער שטעדטעל,
וואס יענער קען געבען געזונטע קלעפּ. זינט
אבער דער טאטערשער כאן איז געוואָרען דער
מלך המלכים איבער דעם רוסישען לאנד, איז
שוין ביי איהם געווען דיא דעה וועך זאל זיין דער
קניאז: קיינער האט ניט געטארט פערגעהמען
דעם פלאץ פון אנאנדער קניאז אהן דעם כאן'ס
וויללען.

דאס האט געבראכט אן ענדערונג אין זייער
פאליטיקע אויינער אנטקעגען דעם אנדערן. פרי־
הער פלעגען זיי שטענדיג פיהרען מלחמות, איצ־
טער האבען זיי געזומען לויפען מיט דאנאסטען
צום כאן איינער אויף דעם אנדערן. דעם כאן
האט זיך גאלוינט צו האלטען פאר דעם שטאר־
קסטען פון אלע קעניגלאך כדי יענער זאל דער־
פאר העלפען זיינע באסקאקעס (סבארשטשי־
קעס) איינמאנען די חובות איבערן גאנצען לאנד.
בישעת דיא טאטארען זיינען געקומען איז שוין
דער מאסקוואר קניאז געווען דער שטארקסטער
פון אלעמען, דעריבער האט דער כאן געהאלטען
פאר איהם. דער מאסקוואר גרוים פירסט האט
ביסלעכווייס פארכאפט דיא לענדער פון יענע
וואס ער האט פער'מער'ט ביי'ן כאן פאר בונ־
טאוושציקעס: אויף דעם אופן האבען אנגע־
וואָרען זייער אונאבהענגיגקייט דיא צוויי גרעכ־
טע קניאזשעפטוועס נאך מאסקוע: ריאזאן און
טווער. פון דיא קלענערע האבען זיך פיעלע
אריין אונטער געגעבען אונטער דעם מאסקוואר
גרויספירסט. אין דער צייט פון צוויי הונדערט
יאהר זיינען אלע רוסישע לענדער פראייניגט
געוואָרען אין איין מלוכה אונטער דעם מאסקוואר
גרויספירסט, חוץ נאוגאראד, פסקאוו און וויאט־
קא, וועלכע זיינען קיינמאל ניט געווען אונטער
דעם טאטערשען יאך און זיינען דערפאר גע־
בליבען פרייע רעפובליקען.

דיא ענטוויקלונג פון דער פאליטישער מאכט
פון דעם מאסקוואר גרויספירסט האט געבראכט
גרויסע בערענדרונגען אין דער לאגע פון אלע
קלאסען. פריהער איז דיא הערשענדע קלאסע,
דיא „דרוזשינא", בעשטאנען פון פרייע קרי־
גער; זיי האבען געדיענט דעם קניאז אזוי לאנג
וויא עס איז זיי ביי איהם געפעהלען. וען זיי
זיינען ניט געווען צופריעדען מיט זיין בעהאנד־
לונג, פלעגען זיי אוועקגעהן פון איהם צו אן אנ־
דער קניאז. זיי זיינען געווען א קלאסע אוואנ־
טיוריסטען, אהן א שטענדיגען הוים; זיי האבען
געלעבט נאר פון קריג און פון דעם חלק אין דיא
פאדאטקעם וואס זיי האבען געקראגען פון דעם
קניאז. וען דער מאסקוואר קניאז איז אנער־
קענט געוואָרען פאר א גרויספירסט איבער אלע
איבערגיג, נאך איידער זיי האבען בערלאהרען
זייער אונאבהענגיגקייט, האט ער פערבאטען
זיינע קריגער אויסצואוואנדערן און האט פער־
זאגט אלע אנדערע פירסטען זיי זאלען אזעלבע
אויסוואנדערער ניט טאָרען אננעהמען. דער צווק
דערפון איז געווען איינצוהאלטען אין מאסקוא
אלע קריעגער און דערמיט שטארקער מאכען דעם
מאסקוואר חיל. וואס גרעסער עס איז געוואָרען
דיא מאסקוואר מלוכה, אלץ קלענער איז געוואָרען
דיא צאהל פון דיא רייזענדע קריעגער. וען ענד־
ליך גאנץ רוסלאנד איז אריין אין דעם מאסקוואר
שטאאט, האט זיך פון דער פריהערער פרייער
דרוזשינע ענטוויקעלט אן אבהענגיגע קלאסע פון
שטאאטסבאאמטע, דיא געוועזענע קנעכטלאך מיט
זייערע קינדער און קינדס קינדער האבען געביל־
דעט א בעזונדערע קלאסע פון גרויסע פריצים.
(„באיאריע").

דער איינציגער דיענסט פאר וועלכען דער
קניאז האט געדארפט זיין דרוזשינע און שפעטער
דער גרויספיסט פון זיינע בעאמטע (דיא גרויסע
פריצים און דיא קלייגע פריצים) איז געווען
מלחמה. יעדער שטאאטס־בעאמטער איז מחויב
געווען צו קומען צום קריעג מיט א באשטימטע
צאהל בעוואפענטע מענשען. אום איהם צו גע־
בען מיטלען דערצו, פלעגט מען איהם שיקען אין
א געוויסע געגענד און איהם געגעבען דיא מאכט
איבער דיא מוזשיקעס צו פערלאנגען פון זיי
מענשען און מיטעל. געלד איז אין יענער צייט גע־
וען א זעלטענהייט; דאס איינציגע וואס מי האט
געקענט ביי דעם מוזשיק נעהמען איז געווען זיין
ארבייט. דער שטאאט האט איהם אלזא געצוואונ־
גען צו ארבייטען פאר דעם פריץ כדי יענער זאל
קענען ערפילען זיין דיענסט פאר דעם גרויס־
פירסט. דאס איז געווען דער אנהויב פון דיא
קלאסע פאמיעשציקעס און פון לייבאיגענ־
שאפט.

דיא פעראיניגונג פון גאנץ מיטעל רוסלאנד
אונטער דער מאכט פון דעם מאסקוואר גרויס־
פירסט, האט איהם ענדליך געמאכט אזוי שטארק

אז ער איז אין שטאנדע געווען אראפצואווארפען דיא טאטערשע הערשאפט. איוואן דער דריטער האט ערקלערט קריג דעם כאן; אין 1462 האט רוסלאנד געוואונען איהר נאציאנאלע אונאבהענגיקייט און דיא מאכט פון דעם טאטערשען כאן, איז איבערגענאנגען צו דעם מאסקווער גרויס־פירסט. וועז איוואן האט זיך איספראווועט מיט דיא טאטערס, האט ער זיך געזומען צו דער נאוואראדער רעפובליק. נאך א לאנגען קאמפף איז־זיא בעזיעגט געווארען און נאווגאראד איז געווארען א טהייל פון דעם מאסקווער שטאאט. זיין זון וואסילי האט אויף דעם זעלבען אופן ג׳עפטר׳ט דיא פרייהייט פון פסקאוו און וויאטקא. וואסיליס זון, איוואן גראזני, איז שוין געווען דער איינציגער הערשער איבער גאנץ רוסלאנד אין האט זיך געגעבען דעם נאמען צאר.

3.

צווויי הונדערט יאהר האבען דיא מאסקווער צארען געהערשט איבער רוסלאנד. וועהרענד דער צייט האבען אלע קלאסען פון דעם רוסישען פאלק אנגעווארען זייער פערזעגליכע פרייהייט און זייער גען געווארען שטאאטס משרתים. דער פריע האט ניט געטארט אפזאגען זיך פון שטאאטס־דיענסט; צי ער האט געוואלט, צי ניט, האט ער געמוזט דיענען זיין גאנצען לעבען און האט ניט געטארט פערלאזען זיין פלאץ. דאס לאנד, אויף וועלכען ער איז געזעסען האט בעלאנגט צום צאר; דער פריע האט עס געהאלטען נאר צוליעב דעם ער זאל קענען דיענען דעם שטאאט. ער האט עס ניט געטארט פארקויפען אדער איבערלאזען פאר זיינע קינדער. נאר וויא זיינע זין האבען אויך גע׳מוזט דיענען דעם צאר, פלעגט מען זיי געווהנליך צולאזען דיא זעלבע לעגדער וועלכע האבען בעלאנגט צו זייער טאטען. דאדורך איז מיט דער צייט געווארען א מנהג אז דיא זין פלעגען יר׳ש׳נען דאס לאנד פון דעם טאטען.

דאס לאנד האט אליין אין יענע צייטען גאט גאר א קנאפפען וועהרטה; דער אינציגער וועהרטה איז בעשטאנען אין דערין וואס דער פריע האט געקענט צווינגען דעם מוזשיק אויף איהם צו ארבייטען. אבער לאנד איז געווען א סך; דיא זעלבע לאנד פלעגט מען קיינמאל ניט אקערן מעהר וויא עטליכע יאהר, נאכדעם פלעגט מען זי אווועקווארפען אויף א צייט מיט יאהרען אין נעמען זיך פאר פרישע לאנד. דערפאר איז דעם פויער לייכט געווען ארויסצומופען פון אירן פלאץ אויף דעם אנדערן וועז עם האט זיך איהם גע־לוינט. דיא פריצים האבען געדארפט דעם מוזשיק מעהר אידער דער מוזשיק דעם פריע, אוז דערפאר פלעגען זיי זוכען איינער פון דעם אנדערן צולאזען דיא מוזשיקעס. דערביבער פלעגען שטענדיג אנקומען קלאגען צו דעם צאר פון דיא פריצים אז דיא מענשעלאך צולויפען זיך אין אלע קאנטען" אוז דיא קלעגער האבען ניט פון וואס צו פראווען דעם הערנס „טלוזשבע". אום צו מאכען דערצו אן ענדע, האט די מאסקווער רעגיערונג ביסלעכווייז בעשרענקט דעם מוזשיקס רעכט צו וואנדערן פון איין פריע צום אנדערן, אוז ענדליך האט זיא דיא מוזשיקעס אין גאנצען בערבאטען אויכצו־וואנדערן פון זייערע דיערפער, אי דער פריע, אי דער מוזשיק זיינען איצטער געווארען צוגעבונדען צום פלאץ. יעדערער פון זיי איז געווען א דיענער פון שטאאט; וואס דער מוזשיק האט געמוזט פאלגען דעם פריע, איז דאס געווען פונקט אזוי וויא וען א קלענערער שטאאטס־בעאמטער דא אין אמעריקא פאלגט זיין טשיעף; דער מוזשיק איז ניט געווען קיין פאדדאנער פון דעם פרינץ, ער איז געווען א בירגער וויא יענער, נאר ער האט בעלאנגט צו א ניעדעריגערע קלאסע.

עם זיינען געווען א קלייניע צאהל שקלאפען פון נאך פון אלטע צייטען; פון וואנען זיי האבען זיך געזומען, האב איך שוין פריהער erקלעהרט. דיא גרעסטע לאנדאייגענטהימער זיינען געווען דיא קלויסטער; דער אינציגער מיטעל אויסצוהאלטען דיא שטאאטס־קירכע אין יענע צייטען, איז געווען איהר צו שענקען לאנד; אויף דיא מאנאסטירסקע לעגדער זיינען אויך געזעסען צוגעשריעבענע פויערים. עגדליך האט דער צאר אליין אויך געהאט זיינע אייגענע פויערים, וועלכע האבען דורך זייער ארבייט אויבגעהאלטען זיין דווארעז.

דער שטאאט איז געווען פארקערפערט אין דער פערזאן פון דעם צאר. דער צאר האט בעפריים דעם רוסישען פאלק פון דעם טאטערשען יאך. זינט דיא טערקען האבען אין 1453 אינגעגומען קאנסטאנטינאפאל אוז פערניכטעט דיא וויזאנטיש אימפעריע, איז דער מאסקווער גרויס־פירסט געהאלטען דער אינציגער בעשיצער פון דער פראוואסלאוונער קירכע. איוואן דער דריטער האט חתונה געהאט מיט דער טאכטער פון דעם לעצטען קאנסטאנטינאפאלישען אימפעראטאר, סאפיע פאלעאלאג, אוז האט איבערגענומען דעם הערב פון דער וויזאנטישער אימפעריע, דעם אדלער מיט צווויי קעפף, אלס צייכען אז פון הויגט אן וועט מאסקווא פארנעהמען דעם פלאץ פון קאנסטאנטינאפאל. דיא גלחים וועלכע זיינען אנטלאפען פון קאנסטאנטינאפאל האבען געפונען א גוטע אופנאהמע אין מאסקווע. זיי זיינען געווען אין יענע צייטען דיא אינציגע אינטעליגענציע, אוז זיי האבען צוגעפאסט דיא וויזאנטישע טהעאריע פון דער סאמאדערזשאוונער קיסר׳ליכער מאכט צו דעם מאסקווער גרויספירסט אוז שפעטער צו דעם מאסקווער צאר.

דער רוסישער צאריזמוס איז אלזא, וויא מיר

האָבן געוואָלן, פון מאָנגאָלישער אָפּשטאַמונג; דיא פראָווינצן קירכע האָט אירם אָבער אויסגעפוצט אין דעם בגד פון דעם וויזאנטישען דעספּאָטיזמוס.

דאָך, הגם די מאכט פון דעם מאָסקווער צאר איז טהעאָרעטיש גרויסן אונבעשרענקט, האָט איהם געפעהלט דער רעגיערונגס־אפּאראט פון דער היינטיגער סאמעדערזשאוויע: דערביבער האָט ער אין דער פראקטיקע געמוזט אָנקומען צו דיא פערשיידענע קלאסען פון פאָלק. אין אלע וויכטיגע שטאאטס אנגעלעגענהייטען האָט ער זיך בעראטהען מיט דער „באיארסקער דומא"; דאָס איז געווען א קערפערשאפט פון באיארעס, עהנליך צו דיא ענגלישע הויז אָוו לאָרדס. חוץ דעם אָבער פלעגט דער גרויס־פירסט און שפּעטער דער צאר, אלע עטליכע יאָהר צוזאמען רופען דיא פערטרעטער פון אלע קלאסען, דיא גלחים, דיא שטעדט, דיא דערפער, קיין מאָסקווע אויף א צוזאמענקאָמען, — „זיעמסקי סאָבאָר". דער זיעמסקי סאָבאָר פלעגט טאָהן דאָס וואָס דער פּארלאמענט האָט געטאָהן אין ענגלאנד ארום דער זעלבער צייט, ער פלעגט בעווילינגען געלד אויף שטאאטס אויסגאבען און פלעגט זעהן דיא סומע אזוי אייניגוטהיילען צווישען דיא פערשיעדענע געגענדען, אז אייניע זאָל זיך ניט אויסדרעהען מיט א קלייניגקייט, וועהרענד דיא אנדערע זאָלען האָבען צו צאָהלען איבער זייער קראפט. וויטער פלעגט דער זיעמסקי באָבאָר מאכען געזעצע און זיי פאָרלעגען דעם צאר. דער צאר פלעגט זיי געווהנליך גוטהייסען. אזוי איז פערפאסט געווארען דער געזעצבוך פון דעם יאָהר 1497, שפּעטער אונטער איוואן גראָזני, דער געזעצבוך פון 1550, און ענדליך אונטער דעם צאר אלעקסעי מיכיילאָוויטש דער געזעצבוך פון 1649. דיא צווייי ערסטע זיינען מיט פערשיעדענע פערענדערונגען ארויס אין דעם געזעצבוך פון צאר אלעקסעי מיכיילאָוויטש; מיט דעם לעצטען עפענט זיך די ערסטע „פאָלנאָיע סאָבראניע" פון דיא געזעצע פון דער רוסישער אימפעריע. דיא געזעצע בלייבען נאָך ביז היינט דער פינדאמענט פון דעם רוסישען רעכט.

יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי.

(פאָרטזעצונגפאָלגט.)

תחית המתים

עס הויבט זיך און הויבט זיך אלין העכער און העכער
דער רויקען פון אונזערע ברידער;
און גלויבער, און שטארקער און שטראממער אלץ ווערן
דעם וידענס צובויגענע גליעדער.

דער קאָפּ, וועלכער האָט צו דער ערד זיך געבויגען —
ער קוקט אין דער הויך איצט ארויף;
דער פּנים, אין וועלכען א קינד האָט געשפּיגען —
מיט שטאָלץ איצט בעליכט ער זיין גוף.

ער קרוכט ניט, ער לעקט ניט די האנד וועלכע שלאָגט איהם
ער וויים דאָס ער האָט אויך א רעכט
צו לעבען, צו שאפען, צו דוינקען, צו קעמפּפען,
ער פיהלט זיך ניט מעהר וויא א קנעכט.

פאר זיינע פערפאָלגער, און פיונדע, און דריקער,
בוגט ער זיך ניט מעהר איצט אין דרויען;
ער שטעלט זיך אנטקעגען אלס מיטגליעד דער מענשהייט
און לאָזט ניט אין פּנים זיך שפּויען.

ער נוצט אוים זיין קראפט און זיין מאכט וואו ס'איז מעגליך
און שרעקט זיך ניט אָפּ פאר דעם טויט;
ער קעמפּפט געגען פינסטערנים, קעמפּפט פיר דיא פרייהייט,
קעמפּפט געגען דלות און נויטה.

און דאָרט וואו ער קען זיך הערען בעווענגען
דאָ לאָזט ער זיך הערען און זעהן
און העלפט דעם פראָגרעס אויף פערשיידענע וועגען
דער איד איז ניט דאָס וואָס געווען.

אננא ראָזפּאָרט.

דער ראהלען מיינערס סטרייק אין דייטשלאנד

דר. ק. פארענבערג.

(1)

ם זיינען דאָ סטרייקס, וועמעס שיקזאל עם הענגט אָפּ איינפאך פון חשבון. זיי ווערען ארויסגערופען אָדער ניט, וועז דיא אויס־זיכטען אויף ערפאָלג זיינען גוט אָדער שלעכט. דיא פראגע צו האָבען זיי געדארפט ארויסגערופען ווערען אָדער ניט, ווערט פארענט־פערט איינפאך פון דעם פאקט, אויב זיי זיינען געווען גוט פאָרבעריט, ערנסט איבערלייגט.

עס זיינען אָבער דאָ אנדערע סטרייקס, וואָס בראכען אויס מיט דער געוואלט פון א גרויסער נאטורקראפט. זיי שעפען זייער רעכט פון א טיעפערן גרונד וויא אן איינפאכע רעבנונג. צו אזעלכע סטרייקס געהערט דער קאמפף פון דיא קולענגרעבערס, וואָס געהט איצט פאָר אין פּריי־סען. דעם קאמפף אָפּצושאצען נאָך דעם: צו וועט ער זיך ענדיגען מיט אן ערפאָלג, אָדער ניט, הייסט קוקען אויף דיא ארבייטער פראגע נור ווי אויף אן איינפאכען חבור־הסור". אזוי שרייבט דער בעוואוסטער סאָציאל־דעמקראטישער פובלי־ציסט און היסטאָריקער פראנץ מעהרינג אין דער „נייער צייט".

מיט דער קראפט פון א נאטור געוואלט האָט אויסגעבראָכען דער גרויסארטיגער קאמפף פון דער ארבייטער קלאס אין דייטשלאנד געגען די טיראניישע הערשאפט פון אָרגאניזירטען קא־פּיטאליסטישען קלאס. „עס האָט געפּלאצט פיעל שנעלער איידער וועלכער עס איז קענער פון דיא דאָרטיגע צוישטענדע האָט געקענט פּאראויס־זעהן", דערצעהלט א שרייבער פון קאפּיטאליסטי־שען לאגער, דער קאָרעספּאָנדענט פון דער קא־פּיטאליסטישער־ראדיקאלער „פראנקפורטער צייי־טונג". „דיא דייטשע ארבייטער בעוועגונג וויים ניט פון קיין סטרייק וואָס זאָל אזוי צוזאמענשמי־דען דעם פּראָלעטאריאט פון אנאנצען געגענד און פון איין אינדוסטריא וויא דער איצטיגער קאמפף" בעשטעטיגט דער בערלינער „פאָר־וועדטס". צוזאמענשמידען אלע ארבייטער פון א גאנצען געגענד און פון א גאנצען אינדוסטריא אזוי פעסט אז —ווי דער „פאָרווערטס" דער־

צעהלט ווייטער —„די סטרייקערס דארפען אפילו ניט צוריקהאלטען קיין סקעבס, ווייל קיינער ווייל נאר ניט נעהן ארבייטען אויף זייער אָרט — דאָס אליין ווייזט שוין, ווי א נערעכט דער סטרייק איז, ווי א גרויס דיא עקספלואטאציאָן און ווי א שטארק דיא פערביטרונג מוז זיין. דיא אויפגאבע אזוי ענג צוזאמענצושמיעדען אלע ארבייטער איז אין דעם פאל געווען נאָך דאָפעלט שווער, ווייל דיא ארבייטער פון רוהר־דיסטריקט בעשטעהן דאָס רוב ניט פון דיא אויפגעקלעהרטע טהייל פון דיא דייטשע ארבייטער. אויך נעהערן זיי צו פערשיעדענע נאציאָנען, צו פערשיעדענע רעליגיאָנען, צו פערשיעדענע פּארטייען און זיינען זאָגאר צוטהייל אין פערשיעדענע אָרגאניזאציאָנען, וועלכע האָבען ביז איצט געפיהרט א קאמפף אייגע מיט דיא אנדערע.

דער קאָרעספּאָנדענט פון דער „פראנקפורטער צייטונג" ברענגט אינטערעסאנטע פאקטען וועגען דעם „דיא צאָהל פון דיא קולענגרעבערס אין רוהר־דיסטריקט וועלט אבגעשאצט אויף 270,000. דערפון ארבייטען דורכשניטליך 200,000 א טאג. אין גאנצען זיינען פערבונדען אין פיער פערשיעדענע אָרגאניזאציאָנען 111,000 ארבייטער. דערפון זיינען 60.000 אָרגאניזירט אין „בערג־ארבייטער פערבאנד" (דער פערבאנד וועלט קאָנטראָלירט הויפּטזעכליך פון דיא סאָציאל־דעמאָקראטען). 40,000 געפינען זיך אין קריסטליכען טרייד־יוניאָן, 10,000 אין פּאָלנישען (ביידע וועלען קאָנטראָלירט פון דיא קאטהאָליש און פּראָטעסטאנטישע גייסטליכע און סאָציאל־פּאָליטיקער) און 1000 אין הירש־דונקער־ישען ליבעראָלען פעראיין. נור „בערג־ארבייטער" פּראָצענט פון דיא קוילענגעווערק כטרייק אין רוהר־דיסטריקט איז דעם פּאָליטען יאנואר ערקלעהרט געוואָרען. האָבען תיכף ומיד אין פערלויף פון אפאָאר טעג 200,000 מאן אוועקגעלייגט דיא ארבייט. שפעטער איז דיא צאָהל סטרייקערס זאָגאר געשטיגען, צייטענווייז ביז 240—230 טויזענד און איז דיא גאנצע צייט ניט קלענער ווי א 200,000.

ווי א קומט אזא קאמפּפּס־מוטה ביי אלע ארבייטער ? פון ואנען נעהמט זיך אזא מערקווירדיגע אחדות ?

דיא רעדאקציאָן פון דער „פראנקפורטער צייטונג" רופט דעם סטרייק : „געפיהל סטרייק". זיא מאכט דיא ארבייטער דעם פאָרוואירף „אז זיי האָבען געהאנדעלט אָהן קאָפּ. עטליכע צעהנדליג טויזענד מענשען האָבען אוועקגעלייגט די ארבייט ניט מאכענדיג דיא אלע נויטיגע טרוט ווּאָס דארפען נעהן פאר אזא סטרייק" — זיא קען ניט פערשטעהן, ווי א אזוי „אין צוויי טעג איז געוואָרען דער סטרייק." אָבער ווען מען קוקט זיך צו נעהענטער צו דיא אומשטענדען און פאקטען, זעהט מען אז אפילו דיא ראדיקאלסטע קאפיטאליסטישע בלאט איז צו ווייניג אונפאר־טייאיש און א צו קלייניר בר־סמכה צו פער־שטעהן און ריכטיג צו אורטהיילען וועגען דיא געפיהלען און דיא האנדלונגען פון דיא ארבייטער אין זייער קאמפף געגען דיא קאפיטאליסטישע עקספלואטאציאָן.

דיא פאקטען דערצעהלען גאנץ אנדערע זאכען. זיי דערצעהלען אז דאָרט איז דיא עקספלואטאציאָן געווען שרעקליך, אז דער יאָך איז שוין געווען ניט איבערצוטראָגען, אז דיא ארבייטער און זייערע אָרגאניזאציאָנען האָבען גטאָהן אלץ וואָס מעגליך איז געווען ניט צו דער־לאָזען צום סטרייק; אז זיי האָבען אלע מיטלען אָנגעוואנדעט צו פערשטיקען דעם ערשטען סטרייק פייער, ווען ער האָט אויסגעברא־כען. דיא קאָהלען בראָנען אָבער, זיי האָבען געזוכט ארויסצוברענגען דיא ארבייטער פון גרדולד. דיעזע בראָנען האָבען ניט נור ניט געוואָלט הערען פון קיין שלום, פון קיינע פערהאנדלונגען, נור זיי האָבען אומישטע פרובירט נאָך פערגרעסערן דיא עקספלואטאציאָן און שוועראר מאכען דעם יאָך, כדי צו טרייבען די ארבייטער אויף דען וועג פון א סטרייק.

א בליק אויף דיא לאָגע פון דיא ארבייטער אין רוהר־דיסטריקט און אויף דיא פאקטען אונטער וועלכע דער סטרייק האָט זיך אנגעהויבען בעשטעטיגט דאָס.

„דיא ארבייט פון דיא קאָהלען־גרעבער געהערט נאנץ געווים צו דיא שווערסטע און שעדליכסטע פאר דעם געזונד: זייערע ארבייטס־קראפט וועלט פריהצייטיג פארצעהרט, אפילו וען עס פאסירט ניט קיין אונגליק", אזוי שרייבט דיא זעלבע „פראנקפורטער צייטונג". אין אן ארטיקעל וועגען „קאָהלען גרובען" שטעלט זיך פערד הוד אָב אויף דעם לעצטען פונקט. ער בע־וויזט, אז „נאָך דיא צאָהל פון דיא אונגליקען געהערט דיא ארבייט פון דיא בערג־ארבייטער, און בעזאנדערס פון דיא קאָהלען־גרעבערס צו דיא געפאהרליכסטע אפילו וען מען זאָל פער־געסטען אָן דעם וואָס דיא ארבייט אליין איז אזוי אונגעזונד".

„אין אלע עקען, אויף יעדען טריט לויערן אויף דעם בערג־ארבייטער גפאהרען, שרייבט ער. דיא גפאהרען קומען פון אויפרייסען דיא שטיינער, פון דיא מאשינען, פון דיא וואגאנען, פון ערשטיקונג, צוקווועטשונג, עקספלאָזיאָנען, שרפות און פון וועטער, דיא אלע גפאהרען וועלן נאָך גרעסער דורך דיא ניט גלייכע אייגנשאפטען פון דיא גרובען, דורך דעם וואָס פעהלט

ליכט, וואס עס קומען אויף שעדליכע גאזען. אנטקויפען איז ניטא וואו און דערפאר קומען פאר אין דיא מינעניט נור פיעל אונגליקען פון אינצעלנע ארבייטער אבער אויך זעהר פיעל מאסענאונגליקען".

דיא ארבייט פון דיא בערג־ארבייטער איז אזוי שווער, אזוי שעדליך, אזוי געפעהרליך — וויא איז זייער בעלאהנונג? דיא אפיציעלע סטאטיסטיק האט אויסגערעכענט און אויכגעפונען אז דיא קאהלען־גרעבער אין רוהר דיסטריקט בעקומען ביז 5 מארק א טאג (א ערך פון 1,20 דאלאר). זיא האט אבער פערגעסען צו דערמאהנען, וויא פיעל צייט אין יאהר זיי ארבייטען דארט ניט. זיי ארבייטען ניט פיעלע מאל צוליעב דיא דרייטלאך פון דיא קאפיטאליסטען, וועלכע דיא אבען א בעזונדערע סיסטעם צו האלטען מעהר ארבייטער אויידער עס איז נויטיג. דער כאציאליסטישער דעפוטאט הוע האט געוויעזען אין רייכסטאג, אז אין אמת'ן האבען אין יענעם דיסטריקט בעקומען פון 4,80 ביז 5 מארק: אין יאהר 1869 ניט וועניגער וויא 63,000 ארבייטען; איצט נור 24,000 ארבייטער. דיא העכסטע לוינען זיינען געצאהלט געווארען אין יאהר 1899, נעמליך: 4.90 מארק. פון יאהר 1900 זיינען זיי פערקלענערט געווארען אויף 45 פפעניג. פיעלע ארבייטער בעקומען אבער נור פון 2,50 ביז 2,80 מארק א טאג. פון אזעלכע פערדינסטען קען דער ארבייטער ניט זיין פעט און געזונד, בעזאנדערס ביי אזא יקרות וועז א פונט פלייש קאסט 90־70 פפעניג; 10 פונט קארטאפעל 40—60 פפעניג. און טאמער איז דאס נאך וועניג, קומען דיא אויפזעהער און פערביטערן דעם לעבען פון דיא בערג־ארבייטער און שינדען ביי זיי ארפ דיא הויט דורך דעם, וואס זיי פארבראקירען („נולען") א סך פון די ארויסגעפיהרטע וואגענעם קאהלען וועלכע רויבעריין און סקאנדאלען עם קומען פאר צוליעב דעם אליין, קען מען זעהן פון פאלגענדע ביישפיעלען. אין איין מינע האט דער אויפעזהער איין מאל פארבראקירט 24 פון 25 וואגענס. אין אן אנדער מינע האט דער אויפזעהער זיך געמאכט פאר א געזעץ אז ער מוז פין יעדער קאמפאניע ארבייטער ארפרייסען טאגטעגליך 2 מארק פאר „נולען". אין א דריטער מינע האט דער אויפזעהער בעשטימט, אז טאגטעגליך מוז ער האבען 62 וואגען „נולען". איין מאל האט ער פערגעסען נאכצוזעהן דיא וואגענס און האט דערפאר 62 וואגענס נאך דער רייהע פארבראקירט.

ביי אזעלכע „שעהנע" ארדנונגען איז קיין וואונדער ניט, וואס דיא ארבייטער זיינען אפט גענוויטיגט צו ארבייטען דאפפעלטע צייט, כדי צו קענען דערציהען דיא נשמה. עס זיינען דא ארבייטער וואס הארעווען 12־16 שטונדען נאכאנאנד אין דער פירכטערליכער הין אין גיפעהרליכער נאסקייט. דאס אייניגע וואס זיי האבן ביי זיך צום עסען אין פערלויף פון דיזער קאטארזישער ארבייט איז א שטיק ברויט און א קאלטער טרונק קאפע. וואס פאר א וואונדער וועז די קוילען גרעבערס וועלן ראדט פארקריפעלט, אויסגעמוטשעט, וועז זיי וועלן אינוואלידען פאר דער צייט און פערשווינדען שנעל פון דער „ליכטיגער וועלט" דורכשניטליך פלעגען די קיילענגרעבערס וועלן אונפעהיג צו דער ארבייט אין יאהר 1861: צו 50 יאהר; אין יאהר 93־1892: צו 44 יאהר. איצט האט דיא סטאטיסטיק גיוויזען אז מעהר ווי העלפט פון די קוילען־גרעבערס זיינען יונגע לייט אונטער 30 יאהר. דערפאר וואקסט די צאהל פון אונגליקען. אין יאהר 1886 זיינען פארגעקומען אין רוהר דיסטריקט 75 אונגליקען, אין יאהר 1900 — 124, אין יאהר 1903— 147. דיא דריטע מכה, קראנקהייטען, איז גיווען נאך גיפעהרליכער. פון יעדע 100 מיטגליעדער פון א קראנקען פעראיין פון מיינערס אין באכום זיינען קראנק גיוואארען: אין יאהר 1886— 51; 1898—53; 1900—63, 1903—71 מאן.

זיי ארבייטען דאך נור 9 שטונדען אין טאג, טעהן דיא קאפיטאליסטען. אמת, אויפן פאפיר ארבייטען זיי ניט מעהר, נאכן אבמאך האבען זיי ניט געדארפט ארבייטען מעהר. אין דער ווירקליכקייט אבער דויערט דער ארבייטס טאג 10 שטונדען און מעהר, ווייל די צייט וואס עס נעמט ביז דער קוילענגרעבער לאזט זיך ארונטער אין דער מינע און קומט ארויף וועלט ניט אריינגערעכענט. און אויב דאס אלץ איז נאך ווייניג, קומט דיא גראבע, שלעכטע בעהאנדלונג. דיא קאהלען־בארגען און זייערע משרתים קוקען אויף דיא הונדערטע טויזענדע קאהלען־גרעבער, פון וועמעס בלוט און מארך זיי „מאכען" דיא מיליאנען פראפיט, וויא אויף שקלאפען אדער אייגנאך ארבייטס־פערד.

גראבהייטען, זיזולים זיינען נאך ווייניג. זאגאר קלעפ, פעטש פעהלען ניט. דיא שלעכטע בעהאנדלונג — דערצעהלט ווידער אונזער קאפיטאליסטישער עדות — איז דיא הויפטקלאגע, וועלכע מען קען טאג טעגליך הערען אויף דיא פערזאמלונגען. „מיר ווערען בעהאנדעלט פון דיא בעאמטע ניט וויא מענשען. מיר ווילען אבער

אז מען זאָל אונז האלטען פאר לעבעדיגע מענ־
שען. ניט פאר טוידטע ציפער".

אט דאָס איז דער בילד פון רעם קאטאָרזש־
נעם לעבען פון דיא 270,000 בערג־ארבייטער פון
רוהר דיסטריקט. ניט אמת, דאָס זיינען בילדער
פון קאפיטאליסטישען גיהנום וואו מענשען וועל־
רען אָהן אויפהער געמאטערט, געדריקט
עקספלואטירט און אויסגעזויגען ?

די קאפיטאליסטישע געזעלשאפט האָט אָבער
אויך איהר גן־עדן. און דיא קאָהלען־בארָאנען ge־
הערען צו דיא מכובדיגע „צדיקים" וואָס פאר־
נעהמען דעם עהרען־פלאץ אין יענעם גן־עדן.

וועלכע מעשים טובים טהוען אויך דיעזע
קאפיטאליסטישע „צדיקים" ? אינטערעסאנטע
פאקטען וועגען דעם גיט אונז דער בעוואוסטער
האמבורגער סאציאליסטישער פיהרער און שרייי־
בער מאָלקענבוהר אין דער „נייער צייט" און אין
זיין רעדע אין רייכסטאג.

2.

עס זיינען פאראנען אין דייטשלאנד וויניג
אינדוסטריען, וועלכע זאָלען זיך אזוי שנעל פער־
גרעסערן פון יאָהר צו יאָהר און דערבי זיך
פעראייניגען אין אלץ וויניגער הענד, וויא דיא
קאָהלען־אינדוסטריע.

פון יאָהר 1872 ביז 1903 איז דיא מענגע פון
פראָדוצירטע קאָהלען פארגרעסערט געוואָרען פון
33,306,400 טאָן א יאָהר וועלכע זיינען וועדטע ge־
וען 296,668,000 מארק, אויף 116,637,765 טאָן,
וואָס זיינען וועדטע 1,005,153,000 מארק. אין
דערזעלבער צייט איז דיא צאָהל פון דיא אונטער־
נעהמונגען פארקלענערט געוואָרען פון 631 אין
יאָהר 1872 אויף 303 אין יאָהר 1903.

דאָס וואָס די אלע אונטערנעהמונגען געפינען
זיך אין דיא הענד פון א הייפעלע קאפיטאליסטען
איז נאָך וויניג. דיא קאָהלען־בארָאנען האָבען
זיך נאָך פעראייניגט אין איין פעסטע אָרגאניזא־
ציאָן, אין דעם רהיינישׂ־וועסטפאלישען קאָהלען
סינדיקייט. פון דיא דערמאָנטע 116 מיליאָן טאָן
פראָדוצירטע קאָהלען פראָדוצירט דער סינדי־
קייט 75 מיליאָן. דער גאנצער רוהר דיסטריקט
געפינט זיך אין דיא רויבערשע הענד פון דעם
סינדיקאט.

צו וואָס דער סינדיקאט איז געגרינדעט גע־
וואָרען, זעהט מען פון זיינע האנדלונגען און
„פרינציפען". זיין העכסטער און „הייליגסטער"
פרינציפ איז צו העכערן דעם פרייז פון דיא
קאָהלען מיט אלע ערלויבטע און ניט ערלויבטע
מיטלען. דער סינדיקאט האָט איינגעטהיילט דאָס
לאנד אין צוויי טהיילען: איין טהייל וואו עך
איז שוין דער זיכערער בעל־הבית, וואו קיינער
איז ניט בכוח מיט איהם צו קאָנקורירען. דאָרט
באשטימט ער דיא פרייזען פון קאָהלען, זיך ניט
רעכענענדיג מיט קאָנקורענטען. דאָרט רייכט ער
די הויט וויא וויט עס לאָזט זיך. אנדערש אין
דעם טהייל פון לאנד וואו עס קומט אויס צו
קאָנקורירען אויף ניט אנדערע, בעזאָנדערס
מיט ענגלישע קאָהלען, וועלן מען האָט
מורא אז דיא פרייזען וועלען פאלען.
פארקלענערט מען דיא פראָדוקציאָן. דאָך האלט
מען מעהר ארבייטער,מען בריינגט זיי צישלעפען
פון אלע וווינקעלאָך, און דאן גיט מען זיי ארבייט
נור אויף עטליכע טעג אין חודש. אט אזוי האלט
מען א גאנצע אייגענע רעזערוו־ארמעע.

אין יאָהר 1893 איז דער סינדיקאט געגרינ־
דעט געוואָרען. אין יאָהר 1895 זיינען דיא פריי־
זען אויף קאָהלען שוין געהעכערט געוואָרען אויף
2 פראָצענט; 1896 אויף 4; 1897 אויף 8; 1898
אויף 10; 1899 אויף 17! 1900 אויף 35; 1901
אויף 41 !

אז אין דערזעלבער צייט האָבען געמאָכט שטיי־
גען די פראָפיטען, איז זעלבסטפערשטענדליך.
אָבער כדי דיא הויכע פראָפיטען זאָלען זיך
ניט ווארפען אין דיא אויגען „פארוואָכערט"
מען אקציען. מען לאָזט ארויס נייע אקציען,
און מען האָט דערפון א דאָפעלטען כארטהיל:
און מען „שאפט" נייע קאפיטאלען מיט וועלכע
מען ספעקולירט אויף דיא בערזען, אי מען קען
שרייען אז דיא געשעפטען זיינען ניט אזוי
גלענצענד, וויא מען מיינט. דיא „פערוואכערונג"
האָט נאָך אצוועק. דיא פרייסישע רעגיערונג
שטרעבט אריינצונעהמען דיא קאָהלען גרובען
אין איהרע הענד. זעלבסטפערשטענדליך וועט
זיא מוזען בעצאָהלען פאר אלע אקציען גוטע
געלד, וויא פיעל „וואכער" עס זאָל אין זיי ניט
זיין. נאָך דעם פראנצוזישען שפריכוואָרט:
„דער אפעטיט קומט ביין עסען" וואקסט אויך
ביי דיא קאָהלען בארָאנען דער אפעטיט נאָך
גרעסערע פראָפיטען. כל זמן די פרייזען פון קאָה־
לען האָבען זיך געלאָזט טרייבען אלץ העכער
זיינען זיי געווען צופריעדען. עס איז אָבער געקו־
מען א צייט, וועו דיא פרייזען האָבען געמוזט
א ביסעל אראָנטער. דאָס איז געשעהן אין דער
לעצטער צייט. וואָס זאָל מען טאָהן ? די השובה
וויים מען: מען דארף פערקלענערן דיא פראָדוק־
ציאָן. וועו עס וועט זיין וועניג קאָהלען, וועלען
דיא פרייזען וועלען העכער. וויא קען מען אָבער
שנעל מאכען, אז דיא פראָדוקציאָן זאָל מיט א
מאָל שטארק פערקלענערט וועלען, אז דער עולם
זאָל זיך דערשׂרעקען וואָס קאָהלען וועלט וויי־
ניג ? דורך א סטרייק. דאָס איז דער בעסטער
וועג.

אין יאָהר 1889 איז שוין געווען א גרוי־
סער אלגעמיינער בערג־ארבייטער סטרייק אין
דעם זעלבען דיסטריקט, און דער רעזולטאט איז
געווען, אז דער מקח אויף קאָהלען איז פערדאָ־
פעלט געוואָרען. אט דערפאר האָבען עס דיא

קאָהלען־באראָנען בעשלאָסען צו צווינגען דיא ארבייטער צו א סטרייק. מיטלען דערצו האָבען זיי געגוג.

מיר האָבען געזוהען וואָס פאר א עלענד און נויטה עס הערשען צווישען דיא קאָהלען־גרעבערס. דיא קאפיטאליסטען האָבען גאנץ גוט געוואוסט, אז ווייטער אָנציהען דיא סטרוי־נע, הייסט טרייבען דיא ארבייטער צו א סטרייק. און זיי האָבען געצוויגען ביז זיא האָט טאקי גע־פלאצט. דיא לאנגע ארבייטס שטונדען האָבען שוין לאנג ארויסגערופען דיא גרעסטע אונצופרי־דענהייט ביי דיא קאָהלען־גרעבערס. אויב אזוי, דארף מען אויף דער אָפענער וואונד ארויפטרע־טען מיט דיא גראָבע קאפיטאליסטישע פיס. דארום האָט הערר סטיינעס, דער באָס פון דער „ברוכשטראָסע" מיט דער הסכמה פון גאנצען סינדיקאט געלאָזט וויסען דיא ארבייטער, אז די ארבייטס צייט ווערט פערלייגנערט.

דיעזע מינע איז סיי וויא סיי גענוג אויף דער ליסטע געשלאָסען צו ווערען, כדי צו פער־קלענערן דיא פראָדוקציאָן. וואָרום זאָל מען איהר בעסער ניט שליסען אויף אזא אופן ? „סטרייק בענעפיט" וועט הערר סטיינעס בעקו־מען גענוג, דען דער סינדיקאט צאָהלט 1.50 מארק באר יעדן טאָג קאָהלען, וואָס ווערט ניט אויסגענראָבען צוליעב א סטרייק. די ארבייטער האָבען אָבער קיין אנדער ברירה ניט געהאט. זיי האָבען געמוזט סטרייקען. וויא נאָר מען האָט אָנגעקינדיגט א פערלענגערונג פון דיא ארבייטס־צייט, האָבען זיי אויפגעלייגט דיא ארבייט. דאָס איז געשעהן דעם 8 יאנואר. אנדערע קאָהלען־גרעבערס זיינען גלייך צוגעשטאנען צו דם סטרייק. דעם 10 יא־נואר האָבען שוין 50,000 ארבייטער געסטרייקט אין 50 מינען. די ארבייטער פיהרער האָבען ניט געוואָלט דערלאָזען צו אן אלגעמיינעם סטרייק. זיי האָבען אָנגעוואנדעט אלע מיטלען דאָס צו בערמיידען. זיי האָבען באָרגעשלאָגען צו ענד־גען אויפ'ן פריעדליכען וועג דעם סכסוך. זיי זיי־נען געווען זאָגאר בעריט דערוויל נאָכצוגעבען, אויב דער קאָהלען־באראָן פון דער „ברוכשטרא־סע" וועט צוזאָגען אז דיא פערלייגנערונג פון דער ארבייטס־צייט איז נור אויף א קורצער צייט. אָבער וען דיא דעפוטאציאָן פון דיא אר־בייטער איז געקומען, האָט מען גראָב ענטזאגט זיך אריינצולאָזען אין וועלכע עם איז אונטער־האנדלונגען מיט איהר. טאָמער וואָלטען דיא ארבייטער נאָך אלץ ניט ארוים אין סטרייק, האָט מען מיט א מאָל פערבאָטען דיא ארבייטער צו נעהמען א היים פאר זיך קאָהלען. וויא עס האָט זיך פריהער געפיהרט. דיא אלגעמיינע זיטע איז אז דיא קאָהלען־גרעבער האָבען אויף דעם א רעכט.

דיא פערשיעדענע ארבייטער אָרגאניזאצי־אָנען האָבען זיך גלייך פעראייניגט. דיא פאָרטיי אונטערשיעדע זיינען פערגעסען געוואָרען. נאָר אויך פעראייניגטער הייט האָבען זיי זיך ניט מיט א לייכטעה ארץ בעשלאָסען אויף א סטרייק. זיי האָבען זיך געוועגדעט צו דער רעגיערונג, זיא זאָל זיך אריינמישען און זיי שיצען געגען דיא אונערהערטע רויבערייען און אונטערדרי־קונג פון דעם סינדיקאט.

דיא כאָציאל־דעמאָקראטישע דעפוטאטען האָבען אויסער דעם תכף ומיד געשטעלט אן אנפראגע צו דער רעגיערונג אין רייכסטאג: צו וויל זיא וואָס עס איז טאָהן צו נויטיגען דיא קאָהלען באראָנען אז זיי זאָלען אָבהי־טען דיא עקזיסטירענדע געזעצע צום שוץ פון דיא בערג־ארבייטער ? דיא רעגיערונג האָט זיך ניט געאיילט צו ענטפערן אויף דיעזע פראָגע אין רייכסטאג. זיא האָט גערעבענט, אז אין פריי־סישען לאנדטאג, וועלכער וועדט אויסגעקליע־בען נור פון דיא קאפיטאליסטען און גרונד־בעזיצער און וואוהין אהאלב מיליאָן סאָציאלים־טישע שטימען האָבען ניט געקענט אריינשטור־פען אפילו איין סאָציאליסטישען דעפוטאט, אז דאָרט האָט זיא א בעסערן פובליקום פאר זיך. דערפאר האָט זיא געגעבען איהרע ערקלעה־רונגען דאָרט אין דאָרט האָט זיא טאקי געקענט אָפקומען מיט אלגעמיינע פערשפרעכונגען, אז זיא וועט זיין „אונפארטיאיש".

דער כטרייק איז דערווייליע געוואָרען גרע־סער, אלגעמיינער. דיא קאפיטאליסטישע בלע־טער האָבען שוין גערעדט וועגען אן אלגעמיינעם סטרייק. אָבער ניט דיא ארגאניזאציאָנען האָבען איהם ארויסגערופען, ניט זיי האָבען אויפגעבלא־זען דעם פלאָקער, נור דיא לאנג פארשטיקטע און מיט גוואלט צוריקגעהאלטענע געפיהלען פון עמפערונג און פארביטערקייט.

דיא ארגאניזאציאָנען האָבען נאָך אלץ גע־זוכט מיטלען וויא דעם כטרייק־פייער צו פער־שטיקען. זיי האָבען געפאָדערט, אז קיינע נייע מינען זאָלען ניט צושטיין צום כטרייק. זיי האָ־בען צוזאמענגערופען א קאָנפערענץ פון דעלע־גירטע פון דיא פערשיעדענע קאָהלען־גרובען.

דעם 13 יאנוא־ איז דיא קאָנפערענץ אָבגע־האלטען געוואָרען אין עסען. עס זיינען אנווע־זענד געווען 74 דעלעגאטען פון דעם בערג־אר־בייטער פערבאנד, 67 כריסטליכע, 7 פאָליאקען, 3 פון דעם ליבעראלען הירש־דינקעשער פער־איין. דיא קאָנפערענץ האָט פעראורטהיילט דיא קויל־גרעבער, וואָס האָבען זיך געוואגט ארוים־צוטרעטען אין כטרייק. דער סטרייק איז שוין אָבער געווען צו ווייט פערפאָהרען. איהם צוריק צו רופען, איז שוין ניט געווען מעגליך. דאָך האָט דיא קאָנפערענץ נאָך א מאָל פרובירט

נעהן מיט שלום. זיא האָט אויסגעארבייט פאַר־ דערונגען און געוואָלט פערהאנדלען מיט דיא קאָהלען־בארגאנען. דיא לעצטע האָבען אָבער אויך דעם מאָל ניט געוואָלט הערען, און ניט זעהן. אָט אזוי איז דער געגנער סטרייק צוואונגענער הייט ערקלעהרט געוואָרען. ער איז אָבער מיט גרוים אייפער און בעגיסטערונג אונטערגעהאפט געוואָרען פון אלע פערשקלאפ־ טע ארבייטער פון רוהר דיסטריקט, ארגאניזיר־ טע אָדער ניט ארגאניזירטע.

14 פאָדערונגען האָט די קאָנפערענץ בע־ שלאָסען ארויסצושטעלען. דיא וויכטיגסטע זיי־ נען: 9 שטונדיגע ארבייטס צייט, (אריינרעכע־ נענדיג דיא צייט פון אראָפלאָזען זיך אין דער מינע און ארויפהויבען זיך) אין יאָהר 1905, און 8½ שטונדען אין יאָהר 1906.

דיא וואָגענס זאָלען גערעכענט ווערען נאָך־ געוויכט. דיא קלענסטע לוינען זאָלען זיין: פאר דעם וואָס האקט דיא קאָהלען אין דער מינע 5 מארק, פאר דיא וואָס שלעפען דיא קאָהלען 3.80; פאר דיא פערד־טרייבער 3 מארק.

דיעזע לוינען זיינען געצאָהלט געוואָרען אין יאָהר 1901, זיי זיינען כמעט אזוי געשטאנען ביז דער צייט פון סטרייק. אלזא, קיין גרויסע זאכען, האָבען דיא ארבייטער ניט געפאָדערט, נור א ביסעל מענשליכערע בעהאנדלונג, נור א ביסעל מעהר גערעכטיגקייט, נור א ביסעל מעהר שוין.

דיא קאָהלען־בארָאָנען האָבען אָבער גע־ וואָלט אויך דעם חשבון פון דיא הונדערטע טויזענד קאָהלען־גרעבער אין זיערע פאמיליען ארויסרופען א קינסטליכע בערטהייערינג פון קאָהלען און דערפאר האָבען זיי סיסטעמאטיש געטריעבען דיא ארבייטער צום סטרייק.

3.

פיער וואָכען האָט אָנגעהאלטען דער גענעראל סטרייק פון אלע קוילען ארבייטער פון רוהר דיסטריקט, אין וועלכען עס הא־ בען דורכשניטליך אנהטייל גענומען צוויי הונדערט טויזענט מאן. דיא בע־ אמטע און פאָליציי האָבען זיך גאריכט אויף מהומות, אויף גוואלטטהאטען. גאנצע מחנות זשאנדארמען האָט מען ארָאָבגעראכט. שטרעג־ גע בעפעהלע און פערבאָטען האָט מען ארויס־ געגעבען. דיא אלע שרָאק זיינען אָבער געוועז אומזיכט. קיינע סקעבס זיינען ניט געקומען. דיא בארָאָנען האָבען זיי אויך ניט שטארק גע־ זוכט. דיא סטרייקער האָבען זיך גאהאלטען מיט מערקווירדיגער רוהע, אנשטענדיגקייט און דיסציפלין. אָט וואָס פאר אן אטעסטאט עס גיט זיי ארויס א דייטשע קאפיטאליסטישע צייטונג:

„דיא ערשטע פערשפרייטונג פון סטרייק איז געשעהן אָהן א אָרדנונג און אָהן א פיהרונג. מען האָט ניט געפרעגט ניט דיא ארגאניזאציאָנען, ניט דיא פיהרער, און מען איז ארוים אין סטרייק, אָבער דיא 4 ארגאניזאציאָנען וואָס האָבען זיך באלד פער־ אויניגט, האָבען בעקומען דזא קאָנטראָלע און דיא פיהרונג אין זייערע הענד.... וועז דער געגנער סטרייק איז ערקלעהרט געוואָרען, זיינען תכף ומיד 200,000 ארבייטער ארוים אין סטרייק און ביז־ לעצטען טאָג איז דיא צאָהל סטרייקער אין אלגעמיין געבליעבען דיא זעלבע. קיין מאָל האָט מען אין דייטשלאנד נאָך ניט געזעהן אזא סאציאלען קאטאסטרָ, נאָך דיא צאָהל פון דיא אנטהויל נעהמער, אי נאָך דער רוהע מיט וועלכער דער קאמפף וואָס פיר ער־ פיהרט. 200,000 מאן — דאָס איז דאָך אן ארמעע, און די ארמעע פאָלגט מיט א וואונדערבארע דיסציפ־ לין אלע בעפעהלע פון דיא פיהרער און לאָזט זיך ניט פערפיהרען צו קיין גוואלט טהאט. אין דיא פויר וואָבען פון סטרייק איז אין רוהר דיסטריקט ניט פאָרגעקומען קיין שטערונג פון רוהע און אָרד־ נונג. דיא מאָראליש קראפט פון דיא סטרייקער איז געווען אזוי גרויס, אז אפילו דיא רעגיערונג האָט געמוזט דאָס מודה זיין און זאָגען א פאָאר גוטע ווערטער ווענגן דעם".

דיא האלטונג פון דיא סטרייקענדע ארמעע איז אלזא געווען דיא אויסגעציכענטע, דיא גלענצענדסטע. וועגען דעם קען קיין ספק ניט זיין. אויך דיא האלטונג פון גאנצען פראָלע־ טאריאט פון דייטשלאנד איז געווען אזא, וואָס האָט געקענט און געדארפט דיענען אלס כוסטער פאר אלע אנדערע לענדער. מיט ראטה און טהאט, מיט געלד, פראָפאגאנדא און וואָרטמען אינטערעס האָבען די גרויסע ארבייטער מאסען זיך אָבגערופען אויף דעם אויפרוף פון דער סטרייק קאָמיטע. אמת, דיא נשמה פון דער גאנ־ צער בעוועגונג פיר דיא סטרייקער איז געווען דיא סאָציאל־דעמאָקראטישע פאָרטיי. דער פאָרשטאנד פון דער פאָרטיי איז דער ערשטער ארוים מיט זיין גרויסע נדבה 100,000 מארק. דיא פאָרטיי בלעטער, דיא פאָרטיי אָרגאניזאצי־ אָנען האָבען אויפגעהויבען א גוואלטיגע אגיטא־ ציאָן. דיא סאָציאליסטישע דעפוטאטען האָבען געפאָדערט דין וחשבון ביי דער רעגיערונג. זיי האָבען איהר צוגעדריקט צום וואנד, אויפווייזענ־ דיג אלע פערברעכענס פון דעם קאָרטעל־כינדי־ קייט, אלע צרות און ליידען פון דיא ארבייי־ טער און דיא פאָרטיילוכקייט און בלינדקייט פון דיא רעגיערונג. דיא פאָרלאָמענטס רעדען פון דיא ענאָסען הוע, מאָלקענבוהר, און אנדערע וועגען דעם סטרייק זיינען ניט נור אויסגעצייכענטע אגיטאציאָנס ווערק, זאָנ־ דערן, אויך וויסענשאפטליכע אונטערזו־ כונגען. כאָטש דיא פיהרונג פון דעם סטרייק איז געלעגען — ווייא דער בערלינער

„פֿאַרוועַרטס" אליין דערצאָהלט — הויפּטזעכליך אין דיא ענד פון דיא קריסטליכע קאָהלען־גרעבער אַרגאַניזאַציאָנען און קריסטליכע פיהרער, דאָך האָט דיא סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי, אלס פּאַרטיי פון פּראָלעטאַריאַט, קיין אינטיציגע מינוט ניט געצווייפעלט צו מאכען דעם קאמפּף פּאר איהר אייגענע עהרענזאך און האָט אָנגעשטרענגט אלע איהרע כוחות צו העלפען דעם סטרייק.

מען מוז אויך אנערקענען, אז דעם מאָל האָבען דיא סאָציאל־דעמאָקראַטען אין זייער ענערגישען קאמפּף פּאר דיא סטרייקער זיך ניט געפּונען אין א פריינדליכען לאגער, וויא געוועהנליך. פּארקאהרט, דער בערלינער „פֿאַרוועַרטס" אליין איז מודה, אז „עס האָט קוים וועַן עס איז פּאסירט אין דער געשיכטע פון דער אַרבייטער בעוועגונג א קאמפּף, וואָס זאָל געפּיהרט ווערען אונטער אזעלכע אומשטענדען וויא דער איצטיגער. דיא עפענטליכע מיינונג איז כמעט אין גאנצען געווען אויף דער זייט פון די סטרייקער.אין פּאַרלאמענט האָט דיא גרויסע מעהרהייט פון דיא פּארטייען אויסגעדריקט זייערע סימפּאַטהיען צו דיא סטרייקער, אין זיי אלע האָבען געפּאדערט פון דער רעגיערונג, אז מען זאָל שאפען געזעצע, וויא צו שיצען דיא קויקען־גרעבער גענען דיא אונערהערטע עקספּלואַטאַציאָן. דיא רעגיערונג האָט מיט א מערקווירדיגע שנעלקייט צוגעזאָגט אריינצובריינגען א פּראָיעקט פון אגעזעץ, אין וועלכען דיא וויכטיגסטע פּאדערונגען פון דיא סטרייקער זוללען ערפילט ווערען".

און דאָך, ניט קוקענדיג אויף דיא אלע גינסטיגע אומשטענדע האָבען דיא אַרבייטער זיך מוזט אויפגעבען דעם קאמפּף! כמעט אזוי אייגיטימיג וויא דער סטרייק איז בעשקאָבען געוואָרען פריהער, אזוי איינשטימיג איז אויך אַקאָפּערעניז פון דיא פּערטרויטע פּערזאָנען פון דיא קאָהלען־גרעבער בעשאָבען געוואָרען דער 9 פעברואר, אויפצופּאדערן דיא אַרבייטער זיך אומצוקעהרען צו דער אַרבייט. מען האָט זיך בעגנוגענט מיט די פערשפּרעכונגען פון דער רעגיערונג דורכצופיהרען נייע געזעצען, וועלכע זאָלען צווינגען דיא קאָהלען־באראָנען נאָכצוגעבען דיא מייסטע פּאדערונגען, וואָס דיא אַרבייטער האָבען געשטעלט. מען האָט אָבער ניט גענארט זיך, ניט דיא וועלט און גזאָגט אפען: אַרבייטער מיר זיינען ניט אין שטאנד דערווייל צו פיהרען וויטער דעם קאמפּף, און דערפאר קעהרט זיך צורוק צו דער אַרבייט.

און דיא אַרבייטער האָבען ביז'ן כזה אַרויסגעווויעזען זייער מוטה און פעסטקייט. כאָטש דער צאָרן האָט נאָך געפּלאקערט אין זייערע הערצער. כאָטש דיא פּערביטערונג איז געוואָרען ניט ווייניגער שטארק וויא אין אָנפאנג, דאָך האָט ניט געדויערט קיין פּאָר טעג, און שטיל, רוהיג, אין בעסטער אָרדנונג, האָבען זיי זיך צוריק־געקעהרט צו דער אַרבייט, צוריק זיך אייננעשפּאנט אין שוואַרען שקלאפּען־יאָך.

די בערג־אַרבייטער האָבען ווילענדיג אָדער ניט ווילענדיג געטרויט דער רעגיערונג און דיא פּארטייען. דערמיט איז אָבגעשלאָבען געוואָרען דיא געשיכטע פון דעם מערקווירדיגען קאמפּף, דעם רוהיגסטען פון אלע גרויסע אַרבייטער־קעמפּפּע.

דר. ק. פּא[illegible]נבערג.

מארקס און זיינע קריטיקער

ענגעפֿער זעבציג יאָהר זיינען פֿאראיבער זייט מארקס און ענגעלס זיינען אויף דער וועלט־ביהנע מיט זייער נייע לעהרע, — דיא לעהרע וואָס האָט געמאכט דעם סאָציאַליזמוס פון א שׂהנע און ערהאבענע פֿאנטאזיע, וויא עס איז פֿריהער געווען, צו א וויסענשאפֿט. און פון דאָן אָן ביז יעצט האָט אויף דער שטרייט געגען דיא לעהרע ניט אויפֿגעהערט. דער שטרייט איז אין אמת'ן איצט נאָך פיעל שארפֿער ווי אין אָנהויב. גאָר אין אָנהויב האָט דיא מארקסיסמישע לעהרע געהאט דעם זעלבען שיקזאל וויא אלע גרויסע ענטדעקונגען. זוונטער דיא גרעסטע אנשטרענגונג, דחקות און פֿערפֿאלגונגען פון דיא דייטשע, בעלגישע און פראנצויזישע רעגירונגען איז מארקס ניט מיד געוואָרען צו שטרידען, צו פֿאַרשען און צו פערקינדיגען דיא וועלט דעם רעזולטאט פון זיינע נאכפֿאָרשונגען; צעהנדליגע יאָהרען האָט ער אונערמידליך געארבייט, און דיא אפיציעלע וויסענשאפט האָט זיך אויף איהם ניט אומגעקוקט; מען האָט איהם, וויא דער דייטש זאָגט, טויטגעשוויגען.

אָבער גראדע וויא אלע גרויסע ענטדעקונגען האָט זיך מארקס לעהרע דורכגעשלאָגען א וועג, צום טראָץ פון דער אפיציעלער וויסענשאפט. דאָס פֿראָלעטאריאט, וועלכעם איז, וויא מארקס זאָגט, דער יורש פון דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט, האָט צוערשט אנערקענט דיעזע לעהרע. דער געשריי: „ארבייטער אלער לענדער פֿעראייניגט אייך!" האָט אָבגעהילכט פון איין עק וועלט ביז דעם אנדערן; וואָס וויטער אלץ כּאהר, האָט זיך דיעזע לעהרע פערשפרייט; וואָס וויטער אלץ מאהר, איז דיעזע לעהרע אינגעדרונגען אין דיא מוחות און אין דיא הערצער פון מענשען; וואָס וויטער אלץ מאהר האָט דיעזע לעהרע פון פֿראָלעטאריאט ארויפגעצוואונגען אויף דיא געלעהרטע און אויף די אינטעליגענציע אזוי, אז היינט קען מען דרייסט זאָגען, איז דער מארקסיזמוס פערשפרייט איבער דער גאנצער וועלט. מען קען היינט שווער טרעפען איין אינטעליגענטען ארבייטער, איין געלעהרטען, איין וויסענשאפטסמאן, איין פֿילאָזאָף, וואָס זאָל זיך ניט בעשעפטיגען מיט דעם מארקסיזמוס אין דיעזער אָדער אין יענער פֿאָרמע, דאפיר צו דאגעגען. אלע מענשען וואָס בעשעפטיגען זיך מיט געזעלשאפטס־פראגען, מוזען וויללענדיג אָדער ניט וויללענדיג זיך בעשעפטיגען מיט דעם מארקסיזמוס.

דער ערשטער סימן, אז א געווייסע לעהרע האָט זיך אייננעוואָרצעלט אין דיא וועלט איז, וואָן דיא געגענער הייבען אָן צו שרייען: עס איז קיין נייעס ניט, דאָס האָבען שוין אנדערע פריהער געזאָגט, א. ז. ו. וואָן איהר הערט אזא טענה, זייט זיכער אז דער געגנער איז שוין שטארק בעאיינפלוסט פון דיא נייע לעהרע.

אָן דאָס האָט אויף פֿאסירט מיט מארקס לעהרע: דורך דעם וואָקסען פון איהר אייגפלוס, דורך דעם וואָס זיא האָט אלץ טיעפער אריינגעדרונגען אין מעהרערע קרייזען, האָט דיא אפיציעלע וויסענשאפט זיך ארומגעזעהן, אז מיט טוידטשווייגען איז דאָ גאָר ניט צו מאכען. און זיא הָאט זיך גענומען פריהער איהר אויסצולאכען און נאכהער צו בעקעמפֿפען; מען האָט גענומען נאָכצווייזען, אז מארקס איז גאָר ניט אזא גרויסער מאן, אז ער האָט גאָר קיין נייעס ניט אויפגעטאָהן, אז דאָס נייע האָט קיין ווערטה ניט, א. ז. ו.

פיעלע קעמפֿפע האָבען מארקס אין ענגעלס געהאט אויסצושטיין, אָבער מיט קיינעם האָבען זיי זיך ניט בעשעפטיגט אזוי פיעל וויא מיט דיא געגנער אין דיא אייגענע רייהען. מיט דעם פראנצויזישען אנארכיסט פרודהאָן האָט מארקס אליין געמאכט א חשבון אין זיין קלייניעם בוכעל „דאָס עלענד דער פילאָזאָפיע". און דער „חשבון" איז נעווען אזא מיסטערהאפטער, אז פון פרודהאָן'ס לעהרע איז וויניג וואָס געבליבען. אין זיין בוך: „הערר דיורינגס אומוועלצונג דער וויסענשאפט" האָט פרידריך ענגעלס אייניגאָר צוישמעטערט דיזען געגנער.

דיא לעהרע האָט זיך אלץ מעהר פערשפרייט, און דער סאָציאליזמוס, אונטער דעם אייגפלוס פון דיעזער לעהרע, איז אלץ מעהר געוואקסען און זיין מאכט האָט זיך אלץ מעהר פערגרעבערט.

דיא לעצטע עטליכע יאָהר, סְפעציעל זייט ענגעלס טויט, האָט דער שטרייט געגען דעם מארקסיזמוס אָנגענומען אן אנדער כאראקטער. עס איז שוין ניט מעהר בורזשואזנע געלעהרטע

אין דיא דערמאָנטע לעקציעם האָט דר זשיט־לאָווסקי ערקלעהרט, אז דער מארקסיזמום איז ניט וויסענשאפטליך. און אָט וואָרום: וויסענ־שאפט, זאָגט ער, הייסט נור דיעזע לעהרע וואָם איז אין שטאנד, שטיצענדיג זיך אויף איהרע געזעצע, פאָראויסזאָגען וואָם עס וועט פאסירען. דיא אסטראָנאָמיע, למשל, איז א וויסענשאפט, וויל זיא קען ביז א געוויסען גראד פאָראויס־זאָגען דיא בעוועגונג פון דער זאָנענסיסטעם. דאָס גראוויטאציאָנס־געזעץ, איז א וויסענ־שאפטליך געזעץ, וויל עס איז אין שטאנד פאר־אויסצוזאָגען, וואָם עס וועט פאסירען, וען איהר וואָרפט, למשל, א שטיין אין דער הויך, קענט איהר וויסענדיג דאָס גראוויטאציאָנס־געזעץ, מיט מאטעמאטישע בעשטימטהייט זאָגען, וויא אזוי דער שטיין וועט ארונטער פאלען אונטער געווישע אומשטענדען א. ז. וו. דער מארקסיז־מום, און דאָם קען מען אייגענטליך זאָגען אויף אלע סאָציאלע וויסענשאפטען, איז ניט אין שטאנד פאָראויסצוזאָגען וואָם וועט פאסירן וויל די סאָציאלאָגיע שטיצט זיך אויף די סטאטיסטיק, און דיא סטאטיסטיק קען מען נור האָבען, נאכ־דעם וויא דיא זאכען האָבען פאסירט. דער מארק־סיזמום איז דאדורך ניט אין שטאנד פאָראויסצו־זאָגען וואָם וועט פאסירען. היינט, וועט ער איז ניט אין שטאנד פאָראויסצוזאָגען, וואכער רעכט האָט ער צו בעהויפטען, אז דער סאָציאליזמום קען נור קומען נאָך דעם וויא דער קאפיטאליזמום וועט זיך ענטוויקלען ביז צו א געוויסע שטופע? מען קען גראדע אזוי בעהויפטען, אז דער סאָ־ציאליזמום קען שוין היינט מקוים ווערען, וען מען זאָל נור דיא מענשען געבען צי פערשטיין וואָם כאר א גוטע זאך דאָס איז.

דאָס לאָזט זיך גאנץ לייכט רעדען, און דיא מייכטע פון דר. זשיטלאָווסקי'ס ציהערער האָבען שוין געמיינט, אז מארקס איז דערמיט פערניכטעט. נאָר הערט וואָם אן אנדערער, בייל וויכטיגערער קריטיקער פון מארקס'ן זאָגט:

פראָפעסאָר מאכאריק האָט אָנגענומען א גרויסען רעש מיט זיין קריטיק אויף דעם מארק־סיזמום. און אָט איז אין פונקט פון זיין קרי־טיק: מארקס און זיינע תלמידים, אוים מורא מען זאָל זיי ניט רופען אוטאָפיסטען, עכטזאָגען זיך פאָראויסצוזאָגען עטוואָם וועגען דיא צוקונפ־טיגע געזעלשאפט, זיי ערקלעהרען, אין אזעלכע זאכען קען דיא וויסענשאפט גאָר ניט באָראויס־זאָגען. דאָם איז פאלש! דיא וויסענשאפט קען יא פאָראויסזאָגען. אין דער אסטראָנאָמיע אדער אין דער כעמיע, קען מען פאָראויסזאָגען מיט מעהר בעשטימטהייט וויא אין דער סאָציאלאָגיע. דאָם הייסט אבער ניט, אז אין סאָציאלע פראגען קען מען שוין גאָר ניט פאָראויסזאָגען. לייבניץ האָט געזאָלט האָבען פאָראויסגעזאָגט דיא פראנצויזי־

אין דיא דערמאָנטע לעקציעם האָט דר זשיט־לאָווסקי ערקלעהרט, אז דער מארקסיזמום איז ניט וויסענשאפטליך. און אָט וואָרום: וויסענ־שאפט, זאָגט ער, הייסט נור דיעזע לעהרע וואָם איז אין שטאנד, שטיצענדיג זיך אויף איהרע געזעצע, פאָראויסזאָגען וואָם עס וועט פאסירען. דיא אסטראָנאָמיע, למשל, איז א וויסענשאפט, וויל זיא קען ביז א געוויסען גראד פאָראויס־זאָגען דיא בעוועגונג פון דער זאָנענסיסטעם. דאָס גראוויטאציאָנס־געזעץ, איז א וויסענ־שאפטליך געזעץ, וויל עס איז אין שטאנד פאר־אויסצוזאָגען, וואָם עס וועט פאסירען, וען איהר וואָרפט, למשל, א שטיין אין דער הויך, קענט איהר וויסענדיג דאָס גראוויטאציאָנס־געזעץ, מיט מאטעמאטישע בעשטימטהייט זאָגען, וויא אזוי דער שטיין וועט ארונטער פאלען אונטער געווישע אומשטענדען א. ז. וו. דער מארקסיז־מום, און דאָם קען מען אייגענטליך זאָגען אויף אלע סאָציאלע וויסענשאפטען, איז ניט אין שטאנד פאָראויסצוזאָגען, וואָם וועט פאסירן וויל די סאָציאלאָגיע שטיצט זיך אויף די סטאטיסטיק, און דיא סטאטיסטיק קען מען נור האָבען, נאכ־דעם וויא דיא זאכען האָבען פאסירט. דער מארק־סיזמום איז דאדורך ניט אין שטאנד פאָראויסצו־זאָגען וואָם וועט פאסירען. היינט, וועט ער איז ניט אין שטאנד פאָראויסצוזאָגען, וואכער רעכט האָט ער צו בעהויפטען, אז דער סאָציאליזמום קען נור קומען נאָך דעם וויא דער קאפיטאליזמום וועט זיך ענטוויקלען ביז צו א געוויסע שטופע? מען קען גראדע אזוי בעהויפטען, אז דער סאָ־ציאליזמום קען שוין היינט מקוים ווערען, וען מען זאָל נור דיא מענשען געבען צי פערשטיין וואָם כאר א גוטע זאך דאָס איז.

דאָס לאָזט זיך גאנץ לייכט רעדען, און דיא מייכטע פון דר. זשיטלאָווסקי'ס ציהערער האָבען שוין געמיינט, אז מארקס איז דערמיט פערניכטעט. נאָר הערט וואָם אן אנדערער, בייל וויכטיגערער קריטיקער פון מארקס'ן זאָגט:

פראָפעסאָר מאכאריק האָט אָנגענומען א גרויסען רעש מיט זיין קריטיק אויף דעם מארק־סיזמום. און אָט איז אין פונקט פון זיין קרי־טיק: מארקס און זיינע תלמידים, אוים מורא מען זאָל זיי ניט רופען אוטאָפיסטען, עכטזאָגען זיך פאָראויסצוזאָגען עטוואָם וועגען דיא צוקונפ־טיגע געזעלשאפט, זיי ערקלעהרען, אין אזעלכע זאכען קען דיא וויסענשאפט גאָר ניט באָראויס־זאָגען. דאָם איז פאלש! דיא וויסענשאפט קען יא פאָראויסזאָגען. אין דער אסטראָנאָמיע אדער אין דער כעמיע, קען מען פאָראויסזאָגען מיט מעהר בעשטימטהייט וויא אין דער סאָציאלאָגיע. דאָם הייסט אבער ניט, אז אין סאָציאלע פראגען קען מען שוין גאָר ניט פאָראויסזאָגען. לייבניץ האָט געזאָלט האָבען פאָראויסגעזאָגט דיא פראנצויזי־

אליין וואָם בעקעמפפען איהם; עס איז שוין ניט מעהר סאָציאליסטען מיט נייע „סיסטעמען" וואָם שטרייטען נעגען איהם; פון דיא כאָציאל־דעמאָקראטישע רייהען גופא זיינען אויפגעשטא־נען קריטיקער. עדוואַרד בערנשטיין, איינער פון מארקס'ס וויכטיגסטע תלמידים, ענגעלס'ס פער־זענליכער פרוינד יאָהרען לאנג, איז ארויסגע־טרעטען מיט א קריטיק נעגען דעם מארקסיזמום. און נאָך איהם איז אויפגעשטאנען א גאנצער דור מיט קריטיקער, גאנצע און האלבע סאָציאלים־טען, וויסענשאפטס־מענער, פילאָזאָפען און פא־ליטישע עקאָנאָמען, זיי אלע גיבען אָפ זיי־ער צייט, פעהיגקייט, געלעהרזאמקייט און ענער־גיע צו בעווייזען די פאלשקייט פון מארקס טהע־אריע.

דיעזע נייע קריטיקער אונטערשיידען זיך אין זעהר א וויכטיגען פונקט פון דיא פריהערי־גע. דיא פריהעריגע קריטיקער פלעגען וועלטען אָב־לייקענען מארקס'ן, דיא יעצטיגע וויל־ען איהם נור אויסבעסערן, אייניגע פון זיי, וויא בערנ־שטיין און וואָלטמאן, רעכענען זיך נאָך היינט פאר מארקסיסטען, ניט מעהר, זיי זאָגען, מען דארף דעם מארקסיזמום אויסבעסערן: אייניגע פונקטען ביי מארקס און ענגעלס זיינען פעראל־טעטע, אנדערע האָבען זיי ניט געקענט פָּאָראויס־זעהען, א. ז. וו. מען מוז דאדורך בערעכדערן די־זע פונקטען, זיי ברענגען אין הארמאָניע, און דער כארקסיזמום וועט זיין פאָלשטענדיג. אויף דר. זשיטלאָווסקי, איינער פון דיא וויכטיגע קריטיקער פון מארקס, הגם ניט קיין מארקסיסט, טענה'ט אז אין דעם מארקסיזמום דארף מען נור אריינברענגען א קאָרעקטור; ער וויל אלזאָ דעם כארקסיזמום ניט פערלייקענען, נור אויסבע־כערן. נו, אינטערעכאנט צו לעזען דיא פער־שיעדענע קריטיקער פון מארקס.

אין איינער פון זיינע לעקציעם דאָ אין ניו־יאָרק האָט דר. זשיטלאָווסקי געזאָגט: ווען מען זאָל צוזאמענשטעלען אלע פונקטען, וועלכע דיא פערשיעדענע מארקסיסטען שטרייטען אָב ביי מארקס'ן, וועט פון דעם גאנצען מארקסיזמום גאָר ניט בלייבען. אויף דעם איז צו בעמערקען: ווען מען זאָל צוזאמענשטעלען אלע פונקטען, מיט וועלכע דיא געגנער פון מארקס'ן זיינען איינצערשטאנדען מיט מארקס'ן, וען מען זאָל ווייטער צוזאמענשטעלען אלע קריטיקען וואָם זיי גיבען איינס אויף'ס אנדערע, וועט דער מארק־סיזמום ארוים דער זיעגער. עס איז אין אמת'ן נענוג צו לעזען דיא פערשיעדענע געגנער פון מארקס'ן, וואָס ערע ארגומענטען זיי ברייגען איי־נע נעגען די אנדערע, מען זאָל וועלען אן איבער־צייגטער מארקסיכט.

אָט זיינען אייניגע ביישפיעלע:

שע רעוואלוציאָן. פֿאלגט האָט אין זיין „שטאאט“ פּאראויסגעזאָגט אייניגע מיטעלאלטערלעכע אינ־ריכטונגען; דיא קאָאָניאל־פּאָליטיק איז פּאר־אויסגעזאָגט געווארען, אזוי איז אויך פּאראוים־געזאָגט געווארען דיא עקסּפּאנסיאָנס־פּאָליטיק. מען קען אלזאָ אין סאָציאָאָגיע יא פּאראוים־זאָגען, און עס איז פאלש פון דיא מארקסיסטען זיך צו ענטזאגען פּאראויסצוזאָגען.

וויייטער. עדוואַרד בערנשטיין קריטיקירט הויפּטזעכליך די בעהויפּטונג פון מארקס,דאָס די מיטעל קלאסע געהט אונטער, קומט וויייזע־גרין און זאָגט: בערנשטיין'ס קריטיק וואָלט געהאט א סך א גרעסערן ווערטה, ווען ניט דיע־זער פונקט, וועלכער איז דער שוואכסטער אין זיין קריטיק. קומט נאָך איהם פראגץ אָפּפּענהיי־מער און זאָגט: דער וויכטיגסטער פונקט ביי מארקס'ן איז דיא אקומולאציאָן־טהעאָריע. (דיא לעהרע, אז דאָס קאפּיטאל ווערט וואָס א מאל מעהר קאָנצענטרירט אָדער אָנגעזאמעלט אין אייניגע הענדּ, און אז וואָס מעהר דאָס קאפּיטאל קאָנצענטרירט זיך אלץ גרעסער וואקסט דאָס פּראָלעטאריאט). דיא מארקס־קריטיק מוז זיך אָנהויבען פון דיזען פונקט. און קוים קען מען בעווייזען, אז דיעזער פונקט איז פאלש, פאלט דער מארקסיזמוס שוין ממילא, וויייל אויף דיעזען איינעם פונקט איז געבויט זיין גאנצע לעהרע. און ער האָט אָנגעשריעבען א גאנצען בוך וועגען דיזען איינעם פונקט. ער לייקענט אלזאָ אָב ווייי־זענגרין און שטעלט זיך אויף דעם זעלבען פונקט וואָס בערנשטיין. מיינט איהר אודאי ער איז איינפערשטאנדען מיט בערנשטיין? ניט א האָאר! די אקומולאציאָנס־טהעאָריע, זאָגט ער, איז טאקי דער וויכטיגסטער פונקט, וואָס מען דארף קריטיקירען, אָבער ניט אזוי וויא בערנ־שטיין האָט עס געטאָהן. בערנשטיין'ס קריטיק בעווייזט גאָר ניט. וויא אזוי וויייל בערנשטיין און דיא אנדערע בעווייזען דיא פאלשקייט פון דיעזער טהעאָריע? מיט ציפערן! מיט דיא סטאטיסטיק וויייל זיי בעווייזען. אז עס איז ניט וואהר דאָס די מיטעל־קלאסע געהט אונטער, נור אז עס איז פונקט פארקעהרט, אז זיא פער־שטארקט זיך גאָר! נו, זאָגט אָפּפּענהיימער, דיא סטאטיסטיק איז זעהר א וויייכע מאסע. מיט א ביסעל דיאלעקטיש שוואריין־קונסטלערי, קען מען מיט איהר בעווייזען וואָס מען וויל נור אליין. און מארקס'ן קען מען אויף דיעזען וועג ניט בעקעמפּפען. „מארקס'ן קען מען נור ביקו־מען מיט דיא מארקסיסטישע מעטאָדע“. און דיעזע מעטאָדע איז אלין אין דער וועלט נור ניט סטאטיסטיש*)

*) אָפּפּענהיימער: „דאָס גרונדגעזעץ“, זייטע 48.

וואָלטמאן בעהויפּטעט, אז מארקס איז נע־וען א גרויסער פהילאָזאָף. זאָגט ווייזענגרין: וואָס! וואָס, נור אין די אמת'ע, רייגע פהילאָזאָ־פיע איז מארקס קיין מאָל ניט געווען גרויס; דר. זשיטלאָווסקי קריטיקירט מארקס' פהילאָזאָ־פיע, וועהרענד מיט דער לעהרע פון ווערטה און מעהר ווערטה איז ער אינפערשטאנדען. קומט בעהמבאווירק און אנדערע פאָליטישע עקאָ־נאָמען און קריטיקירען גראדע דיא וויערמה און מעהר ווערטה טהעאָריע. ועל כולם קומט פּראָפּע־סאָר זעליגמאן און זאָגט: מארקס' פהילאָזאָפיע איבער געשיכטע איז פאלשטענדיג ריכטיג דאָס האָט אָבער גאָר ניט צו טאָהן מיט דעם סאָ־ציאליזמוס. מען קען זיין אן אנהענגער פון מארקס' פהילאָזאָפיע און א גענגער פון זיין סאָ־ציאליזמוס. דאָס וואָס מארקס איז געווען א גרויסער פהילאָזאָף און דערצו א סאָציאליסט, איז נור געווען א צופאל.

און אזוי געהט עס כסדר! אזוי זיינען זיי איינער דעם אנדערן כותר.

איינער איז דאָ, וויא וויייט איך וויים, וואָס מאכט זיך דיא זאך זעהר לייכט. דאָס איז דער רוסישער אנארכיסט טשערקעסאָף. נאָך איהם האָט מארקס גאָר ניט אויפגעטאָהן. דיא מאטע־ריאליסטישע געשיכטס־אויפפאסונג, מיינט ער, איז ניט נייע, דיא מעהרווערטה־ם טהעאָריע האָ־בען אנדערע אויפגעשטעלט, דיא דיאלעקטישע מעטאָדע איז פאלש, א. ז. ו.

פּראָפּעסאָר זעליגמאן זאָגט וועגען מארקס'ן אונגעפעהר: מאנכע מענשען מאכען זיך לייכט מיט מארקס'ן; דאָס טהוען אָבער נור דיעזע וואָס אָדער זיי קענען ניט, אָדער זיי פערשטע־הען איהם ניט. מענשען וואָס קענען איהם, וויא פּראָפּעסאָר בעהם באוועזרק, למשל, בעוואונדערן זיין גרויסקייט, הגם זיי שטימען מיט איהם ניט אויף טשערקעסאָף'ן. וויא איהר זעהט, קען מען אלזאָ גאנץ דרייסט ארויסלאָזען פון דער ליסטע פון מארקס'ס קריטיקער.

נאָך איין וויכטיגען פונקט איז צו בעמער־קען ביי דיא סאָציאליסטישע קריטיקער פון מארקס'ן. זיין לעהרע צוטהיילט זיך אין צוויי אלעגמיינע טהיילען: פילאָזאָפיע און פאָליטישע עקאָנאָמיע, דיא קריטיקער צוטהיילען זיך דא־רום אין צוויי לאגערן. וועהרענד איין טהייל בעפאלט דעם מארקסיזמוס פון דיא פהילאָזאָ־פישע זייטע, ציעלעווועט דער אנדערער טהייל זיינע הארמאטען ספעציעל אין דיא עקאָנאָמי־שע זייטע פון דיא לעהרע. דער רעזולטאט פון דיעזע צוויי פערשיעדענע אטאקען איז דא־דורך גאנץ פערשיעדען. איין טהייל וויל אב־שואכען דעם רעוואלוציאנערן כאראקטער פון סאָציאליזמוס, וועהרענד דער אנדערער טהייל מיינט איהם כלומרשט צו פערשטארקערן. נאָך דיעזע וואָס אטאקירען דעם סאָציאליזמוס פון

דיא פאָליטיש־עקאָנאָמישע זייטע, קומט אויס, אז עס וועט נאָך לאנג דויערן ביז צום סאָציאַליזמוס; אז דאָס קאָנצענטרירט זיך ניט, אז דיא מיטעל קלאסע גיט ניט אונטער, אז דיא ארבייטער ווערן ניט ארעמער, אז דיא קריזיסען קומען ניט פאָר אזוי רעגעלמעסיג, וויא מארקס האָט עס געמיינט. דער וועג צום סאָציאַליזמוס איז, נאָך דיזע קריטיקער, דורך לאנגזאמע רעפארמען, דורך געזעצגעבונג, א. ז. ו. דאָס איז דיא ריכטונג פון דיא רעוועזיאָניסטען, פון די וואָס זאָגען, אז מען מוז דעם מארק־סיזמוס רעווידירען. א פערטרעטער פון דיזער ריכטונג אין אונזערע אייגענע רייהען איז יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי, וויא מען רופט איהם אויף צו דער תורה.*)

בערענשטיין האָט מיט עטליכע יאָהר צוריק אויסגערופען: „דאָס ענד ציעל איז ביי מיר גאָר ניט, דיא בעווענונג אלעס", און יצחק אייזיק רופט היינט אוים: „משיח וועט אלזא ניט קומען", קיין כאָציאַלע רעוואָלוציאָן וועט ניט זיין. דיעזער טהייל ווייל אלזא אָבשוואכען דעם רעוואָלוציאָנערען גייסט. דער צווייטער טהייל, דער טהייל וואָס קריטיקירט נור דיא פהילאָזאָפישע זייטע, זאָגט: עס איז ניט ריכטיג וואָס מארקס האָט בעהויפטעט, אז אלעס וועגט זיך אָן דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען דער מענשלישער גייסט האָט אויף א ווירקונג, מען דארף אלזא ניט וואַרטען ביז דער קאפיטאַליזמוס וועט זיך עגטוויקלען מיט אלע פישטשעווקעס, מיט אלע זיינע צרות און אומגליקען, מען קען שוין הוינט אינפיהרען דעם סאָציאַליזמוס. דיעזע שטאנדפונקט פערטרעטען ספעציעל דיא רוסישע סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען. זיי מיינען אלזא צו פערשארפען דעם רעוואָלוציאָנערען כאראקטער פון סאָציאַליזמוס. אָבער מערקווירדיג!

דיעזע ביידע צדדים וויקען נור אויסבעסערן דעם מארקסיזמוס.

פון וואנען קומען דיעזע אלע וועדערשפרוכע? וואָכער כוח שטעקט דאָס אין דעם מארקסיזמוס, וואָס דיא גאנצע וועלט בעשעפטיגט זיך מיט איהם, וואָס אלע ווילען איהם אויסבעסערן, וואָס אלע ווילען בעווייזען זיין פאלשקייט און זיינען זיך דערבי סותר אייגער דעם אנדערן און וואָס קיינער האָט נאָך דעם מארקסיזמוס ניט פערניכטעט?

פאול ווייזענגרין, אייגער פון דיא וויכיגסטע גענגער פון מארקס'ן, ענטפערט אויף דיעזע פראגען בזה הלשון:

„בערענשטיין און מאסאריק האָבען אויפגעשטעלט א גאנצע רייהע פון פראָבלעמען צו דיא קריטיק פון מארקסיזמוס; זיי האָבען דיזע פראגען אויפגעוואָרפען, אָבער ניט פערענטפערט. אָבער ניט זייערע שוואכע פעהיגקייט, ניט זייער אויפזיטיגער שטאנדפונקט, און נאָך ווייניגער פון אלעם זייער סיסטעמאטישע אויסבילדונג איז שולדיג אין דעם, וואָס פון זייער העכסטע קריטיק האָט זיך אָויסגעלאָזען א גאָר ניט מיט גאָר ניט. דער גרונד פעהלער ליעגט אנדערשוואו.

מאסאריק האָט זיך אויסגעדריקט, אז דער מארקסיזמוס שטעהט אין א סכנה, אָבער ניט מאסאריק און ניט בערענשטיין האָבען געפיהלט, אז אויב דער מארקסיזמוס שטעהט אין א סכנה, שטעהט דיא גאנצע סאָציאלע וויסענשאפט אין דיעזעלבע סכנה. דער מארקסיזמוס וואָלט אין לעבען ניט געקענט האָבען דיעזע גרויסע ווירקונג אויף דיא געביל־דעטע און געלעהרטע וואָס ער האָט, וועג ער וואָלט ניט בעריהרט אלע זייטען פון דער סאָציאלער וויסענשאפט.

„אָנריהרענדיג פראגען פון דער רוינסטער פהילאָזאָפיע, ענדיגענדיג מיט פראגען פון דיא שוינבאר קלענסטע פאָליטישע מאקטיק, נעהמט מארקס א דאָגע אין דיא סאָציאלע וויסענשאפטען, ארום אלע ערשיינונגען, אלע טהאָראָרין, אלע אייגענלהויטען פון דיא גאנצען סאָציאל־וויסענשאפט. ער, דער פערטרעטער פון דעם רוינעם ווירטשאפטליכען פרינציפ, פוהרט זייגע אונטערזוכונגען אזוי וויט, אזוי בריט און אזוי טיף, דאָס מען שטויסט זיך איבעראל אָן אויף ווירטשאפטליכע זאכען. דער מארקסיזמוס אין זיין העכסטע ענטוויקלונג איז דיא לעצטע גרויסע פראָבע צו ערקלעהרען אלע סאָציאלע ערשיינונגען. דיזע אלגעמיינע און אלין־ארומנעהמענדע לעהרע פערלאנגט א קריטיק, וואָס זאָל זיין גראדע אזוי אלגעמיין, גראד אזוי בריט און גראד אזוי טיף. אָבער דיעזע אלגעמיינע און טיעפע קריטיק איז ביז יעצט נאָך ניט געבוירען געוואָרען.... אזא אלוועלטליכע קריטיק, ווי מיר מיינען, מאכט נויטוועגדיג א רעווויזיאָן פון דיא סאָציאל וויסענשאפטליכע קריטיק און צוליעב דיא פאָלגענדע אורזאכען:

*) עס איז אויגענטליך ניט ריכטיג צו זאָגען: יצחק אייזיק איז א פערטרעטער פון דיעזע ריכטונג. ער איז אין אמת'ן א פערטרעטער פון אן אויגענע, נייע, „אָרגינעלע" ריכטונג. וועג דיא סאָציאליסטישע פארטיי קריעגט א גרויסע צאָהל שטימען ביי דיא וואהלען, בעווייזט ער אויך מיט סטאטיסטיק (זעה וואָס אָפפענהיימער זאָגט וועגען סטאטיסטיק), אז דיעזער צו־וואקס איז געקומען ניט צוליעב, נור מראָץ פון דיא סאָציאליסטישע אגיטאציע. און אזוי בעהויפטעט ער, וועט דער סאָציאליזמוס מקיים ווערן ניט צוליעב, נור אויף להכעיס דיא סאָציאליסטען. גאנץ אויסנאָם: דיא קאפיטאליסטען וועלען זיך אזוי לאנג ארום הרג'ענען צווישען זיך, ביז דער שטאאט וועט אלעס איבערנעהמען. אט דאָס איז דיא ערשטע שטופע פון סאָציאליזמוס. ווייטער, איז ער אויפערשטאנדען מיט אלע קריטיקער פון מארקס, אויסער וואָס ער איז א מאטעריאליסט.

מען מיינט אז מען איז אונטערזאך (אלוועלטליך), וועלן מען וואַרפט פאַרמעל אויף אלע פראגען וואָס דער מארקסיזמוס בעריהרט, וועלן מען שטעלט אוועק אויכ נאָך כ'אנדערע אלע סאָציאלאָגישע און עקאָנאָמישע קאטעגאָריען פון מארקס. דאָך בעריהרט דיזע פאַרמעלע אונטערזוכלונגען ניט דעם רעכטען עיקר. א קריטיק איבער מארקס, וואָלט זיך נור דאן געקענט פערגליכען מיט דיא אלוועלטליבע מארקסיסטישע סיסטעמען, וועלן זיא זאָל אונטערזוכען דיא רעכטיגקייט פון אלע טהעאָרעטישע אויספיהרונגען פון מארקס אין דעם גאנצען צוזאמענהאנג פון דיא פרשיינונגען, וועלכע מארקס האָט איבערהויפט בעריהרט. אזוי וויא די קריטיק האָט דאָס ניט געטאָהן, איז זיא אפילו אין איהרע בעסטע פערטרעטער ניט מעהר וויא א סך הכל פון מארקסיסטישע פראָבלעמען. אזא קריטישע אונטערזוכלונג, וויא מיר מיינען, פאָדערט א רעווויזיאָן פון דיא סאָציאל־וויסענשאפטליכע יסודות איבערהויפט. מען מוז אונטערזוכען אלע בעגריפען, וועלכע מארקס האָט געמיינשאפטליך מיט דיא פאָליטישע עקאָנאָמען פון אייז זייט און מיט דיא סאָציאלאָגיע און פהילאָזאָפיע פון דער אנדערער זייט.

וואָרום, וועו עס איז אמת, אז דער מארקסיזמוס געפינט זיך אין א סכנה, געפינט זיך דיא גאנצע וויסענשאפט אין א סכנה.... שמאָלער, קנאפּ, בישער, פראגין אפּפענהויזמער, שטאמלער, (דאָס זיינען אלין בעוואוסטע קריטיקער פון מארקס) און ביז צו א געוויסען פונקט עפּפערט, דיזעז אלע האָבען נור צו באָהן מיט איינצעלנע פראגען.... א ווירקליך טיפּע קריטיק איבער מארקס מוז זוכען צו בעגריפען דיא גאנצע ווירקליכקייט, דיא גאנצע פולקייט פון דיא פראָבלעמען, דיא איינהייט פון סאָציאלען לעבען.... מען קען מארקס'ן נור דאן קריטיקירען, וועו מען קען איהם אין גאנצען גובר זיין".

אזוי וויט, ווייזענגרין. אָבער דאָס איז נאָך ניט אלין. דער מארקסיזמוס איז נאָך פיעל מעהר וויא דאָס! דער מארקסיזמוס איז ניט נור א טיפע וויכענשאפט, ער איז ניט נור גובר דיא קעפּ פון „דיא געבילדעטע און געלעהרטע", ער בעהערשט אויך דיא הערצער פון ארבייטער קלאס אין דער גאנצער וועלט. ער איז דער עמוד אש, דער ליכט־זייל פאר א גרויסען טהייל פון דער מענשהייט. ניט ווייניגער פּעראויסזאָגען דיא צוקונפט, פיהלט דער מארקסיזמוס דאָך אן דיא הערצער פון דיא אונטערדריקטע און פערשקלאפטע מיט האָפנונג אויף א גליקליכע צוקונפט. קיין לעהרע האָט נאָך ניט אויפגעטאָהן פאר דיא מענשהייט דאָס, וואָס דער מארקסיזמוס האָט שוין ביז יעצט אויפגעטאָהן. דער מארקסיזמוס האָט שוין היינט געשטעלט דיא מענשהייט אויף א העכערע שטופע פון ציוויליזאציאָן. דיא אונאבהענגיקייטס־ערקלעהרונג פון דיא אמעריקאנער, דער געשריי: „פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט" פון דיא פראנצויזען, האָבען דעם מענשען געמאכט גלייך פאר דעם געזעץ, ער איז אָבער געבליבען פערשקלאפט גייסטיג און עקאָנאָמיש. דער מארקסיזמוס האָט שוין היינט בעפרייט דעם מענשענם גייסט. דיא ערקלעהרונג, אז דער מענש האָט רעכטע, טראָטץ דעם וואָס ער איז א פראָלעטאריער, נאָך מעהר, אז ער, דער פראָלעטאריער האָט ערשט דיא אמת'ע רעכטע אויף אלעם, וויל ער איז דער וואָס בעשאפט אלעם — דיעזע ערקלעהרונג האָט בעפרייט דעם מענשען גייסטיג; דיזע ערקלעהרונג האָט איהם געגעבען דאָס בעווואוסטזיין פון א מענשען. מיגען דיא כלומרשט'דיגע „פהילאָזאָפען" לאכען פון דעם קלאסענבעווואוסטזיין, זיי קענען אָבער ניט אָבליקענען, אז דיעזעם קלאסענבעווואוסטזיין האָט געמאכט פון מיליאָנען אבהענגיגע, הילפלאָזע און עלענדע שקלאפען, שטאלצע, זעלבסט־בעווואוסטע, אונאבהענגיגע און קעמפּפענדע וועלט־בירגער. אָט דאָס איז דיא גרויסע בעדיי־טונג פון מארקסיזמוס שוין היינט, אויסער זיין אינגהייערע וויכטיגקייט פאר די וויסענשאפט. מעג דער מארקסיזמוס זיין פאלש, און דאָס מוז נאָך ערשט בעווייזען וועדען; אָבער אז ער האָט אויפגעהויבען א גרויסען טהייל פון דיא מענשהייט אויף א העכערע מדריגה, דאָס קען ניט אָבגעלייקענט וועדען.

פון דעם גזאָגטען וועט דער לעזער איינזעהן, אז עס איז ניט אזוי לייכט צו ערלערנען דעם מארקסיזמוס. נאָך שווערער איז עס אָבער, דעם מארקסיזמוס איבערצוגעבען אין א לייכטע און פאָפולערע שפּראָך, און כפּעציעל אין אונזער אָרימע אידיש, וואו עס פעהלען אייגפאך דיא נויטיגע וועדטער אויסצודרייקען אלע בעגריפּע, מיט וועלכע דער מארקסיזמוס בעשעפטיגט זיך. אין די פאָלגענדע ארטיקלען האָף איך צו ערקלערן אזוי וויי מעגליך צו־ערשט אין וואָס בעשטייט דער עיקר פון מארק־סיזמוס, נאכהער אין וואָס איז דער עיקר פון דיא פערשיעדענע קריטיקען. אויף וויא פיעל דאָס וועט מיר גלינגען, וועט דער לעזער אליין אורטהיילען, וועו מיין ארבייט וועט זיין פער־טיג. פון דעם לעזער פערלאנג איך אָבער, ער זאָל נאכדענקען און איבערלייגען. דער ענין איז א שווערער, און בייס בעסטען וויללען איז אונ־מעגליך אזעלכע ארטיקלען צו שרייבען אזוי. זיי זאָלען זיך לעזען לייכט. מען מוז זיך אביסעל אנשטרענגען; מען קען קיין זאך ניט לערנען אהן מיהע און אנשטרענגונג.

יעקב מילך.

צו טען דיא היינטיגע ארדנונג א קיום האבען?

עד וויסענשאפטליכער סאציאליזמום בעווייזט, אז דיא היינטיגע קאפיטאליסטישע אָרדנונג קען בשום אופן ניט בלייבען עקזיסטירען. וויל אין דיעזער אָרדנונג בעשאפט מען נאָר לעבענס מיטלען וועלכע קאפיטאל קען הערבייטן, מאכען פראָפיט; און אזוי וויא קאפיטאל לאָזט אָנארבייטען אלץ מעהר און מעהר ארבייטער דעם בעטרעף פון דעם לוין וואָס דער עולם קריעגט בעצאהלט, מוז קומען א ציים, וועלכער וועט זיין אזוי וויים צופיעל אָנגעארבייט, אז עס וועט כמעט גאָר ניט זיין וועמען עס צו פערקויפען. דאן וועט קאפיטאל ניט מעהר האָבען פין וואנען צו מאכען פראָפיט בייז לאָזען נאָך מעהר אָרבייטען, און דיא היינטיגע, קאפיטאליסטישע, פראָפיט־אָרדנונג וועט ניט מעהר קענען וויי־טער אָנגיין.

דיא אָפּטע קריזיסען, ערקלערט דער סאָציאליזמום, זיינען פאָרלויפיגע קלייניע ביישפיעלע פון דעם גרויסען עגדליכען קריזיס, וואָס וואָלט סוף כל סוף געמוזט קומען, וועז מען זאָל לאָזען גיין וויא עס גייט. דען דיעזע היינטיגע אָפּטע קריזיסען זיינען אויך איבער דיא זעלבע אורזאכע — וויל מען ארבייט אָן מעהר וויא מען קען פערקויפען.

פריהער האָט מען דיעזען געדאנק פאר קיין סאָציאליסט ניט געהאלטן פערטהיידיגען. מען האָט דעם געדאנק נאָר געהאלטן בעווייזען פאר מענשען וואָס מען האָט זיי ערשט געוואָלט מאכען פאר סאָציאליסטען. פאר סאָציאליסטען אלייז אָבער איז דאָס געווען דער א. ב. פון זייער סאָציאליסטישע איבערצייגונג.

אָבער דיעזע גוטע צייטען זיינען שוין אווק! וויינינגסטענס ביי דיא אידיש סאָציאליסטען אין אמעריקא. ביי זיי איז דיא לעצטע יאָהרען פערשפריט געוואָרען אזא מין משונה'דיגע „טאָלע־ראנץ", אז אין צייט שריפטען וואָס ווערען ארויסגעגעבען פיר סאָציאליסטישע בעלעהרונג, איז געגעבען געוואָרען „בעלעהרונג" געגען יעדען פונדאמענטאל־נעם געדאנק פון סאָציאליזמום, און דאָס איז דורכגעגאנגען אונבעמערקט, — ניט אלס עטוואָס געגנערישעס, נאָר אזוי וויא עס וואָלט זיך אויך געקלאפט מיט דעם סך הכל פון אונזערע לעהרען. מען האָט זיך איינגערעדט, אז אזא „טאָלע־רינץ" פאר אלע מינים פערשיעדענע מיינונ־גען וועט נאָר ווער וועיסט וויא עפענען דיא מוחות פון דעם עולם און זיי מאכען פאר הכמים גדולים. אין אמת'ן אָבער האָט דאָס נאָר אָנגע־מאכט אזא מורא־דיגען מישמאש אין דיא קעפּ, אז מען וועיסט ניט מעהר „וואָס איז וואָס".

דער ערשטער שריט צו פערשטענדיגקייט איז — אונטערשיידונג. ווער עס קען ניט אונטערשיידען דאָס וואָס איז פערשיעדען, דער וועיסט ניט אויף וועלכער וועלט ער איז. און וועז דער איינפאכער מענש הערט פערשיעדענע מיי־נונגען און מען צייגט דערביי ניט אָן דעם אונטערשיעד גענוי, ווערט ביי איהם — וויא דער דייטש זאָגט — „אין דעם קאָפּ פאָן דעם אלעם זאָ דום, אלס גינגע איהם איין מיהלשטיין אים קאָפּפע הערום". עס ווערט צונויפגעמישט אין זיין קאָפּ קאשע מיט באָטשוי־נע. אזא „בעלעהרטען" פון אלע זייטען ווערט שוין אלעם רעכט. אנארכיזמום, דעמאָקראטיזמום, רעפּאָרמיזמום, רעוואָלוציאָנאריזמום — כ'אויך זיין באָבעם דאגה! אלעם וואויל, אבי מען וויל נאָר „דיא וועלט פערבעסערן"... דאָס איז וויא דיא רעליגיעזע „טאָלעראנץ" פון דיא כינעזער: ביי זיי בעשטעלט מען צו א לויה דיא גלחים פון אלע דריי רעליגיאָנען און יעדער מאכט זיין „גאָטעס־דיענסט". זאָל מען יוצא זיין פאר אלע!

אָט אזוי איז דאָס געקומען, אז צווישען דיא בעלעהרונגען וואָס דיא „צוקונפט" גיט, איז ג־ווען אָט אזא מין בעלעהרונג:

„עס איז פאראן א וויסענשאפטליכער פירוש, אז דיא קאפּיטאליסטען זיינען געוואונגען צו זוכען רק נייע מארקעטס: דיא פעקטאָריעס וואקסען, מי פראָדוצירט רק מעהר וואארען, דעם ארבייטער גיבט מען אָבער נאָר א טהייל פון דעם, וואָס ער פראָדוצירט, און יעדער פערשטעהט, אז מיט איין דאָלאָר קען מען ניט קויפען קיין כחורה אויף צווייי דאָלאָר. נו, ווען דיא ארבייטער קויפען ניט, טו איז שוין ניטא וועמען צו פארקויפען אין דער הויים, וואָרום א חוין דיא ארבייטער וויא פיעל מענשען איז נאָך פאראן — א הויפען קאפּיטאליסטען? וואָס קענען זיי פארצעהרען? (א הכמה!) אלזא בלייבט פאר זיי נאָר צו זוכען א מארקעט אין אויסלאנד, און דערפון ווערן מלחמות.....

קורץ גערעדט, איז דיא גאנצע טהעאָריע פאלש. ערשטענס, איז אויסער ענגלאנד נאָך ערגעז די ארבייטער קלאסע ניט קיין מאיאָריטעט. אין אמעריקא

געפינען זיך וויניגסטענס אזוי פיעל פארמערס, — ניט געדינגענע פארם־ארבייטער, נאָר בעלי־בתים — וויפעל עס זיינען פאראן לאָהן־ארבייטער; וויטער ג־פינט איהר א כך מעהר וויא א מיליאָן קאפיטאליסטען, קרעמער אין אלערליי ביזנעס לויט. וועו איין ארבי־ טער פערלעבט צוהן דאָללאר א וואָך און א ביזנעס מאן פערלעבט — לאָמיר זאָגען וועניג — פופציג דאָללאר א וואָך, טו גוט אויס דיא מיטעלקלאסע אזוי פיעל וויא דיא גאנצע ארבייטער קלאסע. אלזוֹ, ג־ פינט זיך שוין א מארקעט אין דער היים א חיין דער ארבייטער קלאסע? היינט נעהמט דיא זאך פון דער אנדערער זייט: כדי די פיליפינער זאָלען קענען קויפען אמעריקאנער וואארע, מוזען זיי דאָך האָבען געלד; פון וואנען זשע זאָל זיך ביי זיי נעהמען געלד? זיי מוזען פערקויפען זייערע וואארע; וועו דיא אמע־ ריקאנער קאפיטאליסטען האָבען זיך כלומרשט ניט וואס א הינדערנאָהן מיט זייער אויסגעבע וואארען, טו וואָס וועט זיי העלפען, אז זיי וועלען דיא אמעריקא־ נער וואארען אויסבייטען אויף פיליפינער? — דיא גאנצע טהעאריע איז אונזין".

(יצחק אייזיק, „צוקונפט", אויגוסט, 1904, זייטע 422).

קיינער האָט ניט דאגעגען, אז מיר זאָלען מיט רעספעקט אויסהערען וואָס א געגנער האָט צו זאָגען. געגען אזא טאָלעראנץ איז קיין מאָל ניט געווען קיינער פון אונזערע פארטיי. (באָטש צו זאָגען אויף אונזערע הויפטגעדאנקען „אונזין" איז א מערקווירדיגער ביישפיעל פון „טאָלעראנץ" פון דיא זייט פון דיא, וואָס האלטען אין איין שרייען געוואלט טאָלעראנץ!.....) אָבער אונזערע לעזער דארפען דערביי דייטליך זעהען, אז דאָס זיינען טענות פון א געגנער. אָבער ניט אז דאָס זאָל קענען אויסזעהען וויא א טהייל פון אונזער בעלעהרונג, וואָס מיר גיבען דעם עולם!

הכלל, אויף אזא אופן איז עס אזוי וויַיט נעקומען, דאָס מיר מוזען צוריק אָנהויבען פון א. ב. און פאר סאָציאליסטען אליין ערשט בע־ וויזען, אז דער פונדאמענט פון סאָציאליזי־ מום איז ניט קיין „אונזין" — אז עס איז און בלייבט פאָרט אמת, דאָס עס איז ניט וועמען צו פערקויפען אזוי פיעל וויא דער קאפיטאליזמום לאָזט אָנארבייטען סחורות.

דאָס איז דער צווייק פון דיעזע ארטיקלען. מיר וועלען דאָ בעהאנדלען דיא וויכטיגסטע און נייעסטע אייגווענדונגען געגען דיעזען וי־ דאנק פון קארל מארקס.

1.

פון וואנען קומען קריזיסען?

מיט אייניגע יאָהר צוריק האָבען דיא סאָצי־ אליסטען אין דייטשען רייכסטאג גע פאָדערט דין וחשבון ביי דיא רעגיערונג, פאר וואָס זיא טהוט נאָר ניט צו העלפען דיא מאסען ארבייטער, וואָס זיינען דעמאָלט ארומגעגאנגען אָהן ארבייט אין אָהן ברויט. דיא סאָציאליסטען האָבען דערבי־ געהאלטען גאָלדענע רעדען, אין וועלכע זיי האָבען בעוויזען, וויא דיא היינטיגע רויבער אָרד־ נונג איז שולדיג אין דעם, וואָס פלוצלונג קומט א קריזיס און צעהן טויזענדער ארבייטער גיי־ הען אויס פון נויט. דערפון איז ארויסגעקומען די בעריהמטע „ארבייטסלאָזען־דעבאטע", צווישען דיא סאָציאליסטען און מינאָסטאָרען און אנדערע גרויסע קעפּ פון דיא קאפיטאליסטען.

דער קורצער זין פון אלע טענות פון דיא קאפיטאליסטען איז געווען, —אז אין דיא קרי־ זיסען איז ניט שולדיג דיא געזעלשאפטליכע אָרד־ נונג, נאָר דאָס ליגט „אין דיא נאטור פון דיא מענשען און פון די אומשטענדען". זיי האָבען מודה געווען, אז א קריזיס קומט וועו עס איז „צופיעל אָנגעארבייט" — „איבערפראָדוקצי־ אָן". אָבער, האָבען זיי געזאָגט, דערצו איז קיין הילף ניטא. לאָמיר שוין אפילו זאָגען, אז דיא פאבריק־ארבייט קען מען רעגולירען און אָנארבי־ טען פונקט אזוי פיעל וויא מען דארף, אָבער וויא קען מען רעגולירען דיא נאטור־פראָדוקטען? אזוי האָבען דיא קאפיטאליסטישע חכמים געטאנה'ט. וויא קען מען פערמיידען, אז דיא נאטור זאָל ניט ברייגען א גרויסע גערעטעניש און בעשאפען א סך מעהר פראָדוקטען וויא מען דארף? און קוים איז נאָר דאָ מעהר פראָדוקטען וויא מען קען פערקויפען, איז שוין ניט מעהר נייטיג אָנ־ צונעהמען אזוי פיעל מענשען צו דער ארבייט און עס איז דאָ ארבייטסלאָזיגקייט. טאָ וועו איז שולדיג?

פון דיעזע מערקווירדיגע טענות פון דיא קאפיטאליסטישע מיניסטערשע קעפּ איז צו זעהן, אז זיי זיינען יעדענפאלס אזוי פיעל אליין אויף מודה, אז דיא געשעפטען שטעלען זיך אָפּ וועו עס איז דאָ צופיעל אָנגעארבייט. נאָר זיי זאָגען, אז אין דעם זיינען זיי און זייער אָרדנונג ניט שול־ דיג. וואָס קענען זיי טאָהן, אז גאָט שיקט אן אונגליק און עס איז דאָ אזוי פיעל מזל־ברכה?

אָבער מען דארף ניט האָבען קיין „אריס־ טאָטעלעס קאָפּ", אז מען זאָל פערשטיין, דאָס ניט אונטער אלע אומשטענדען מוז א גרויסע מזל־ ברכה זיין אן אונגליק? צו קען מען ניט פון דעם וואָס עס איז דאָ צופיעל לאָזען אלעמען האָבען א גרעסערען חלק און אויף אזא אופן גרינג פטור ווערען פון דעם „אונגליק"? דעם אונגליק פון קריעגען מעהר וועלען שוין דיא קבצנים וויא עס איז אריבערטראָגען. זיי וועלן זיך מיסר נפש זיין פיר טובת הכלל און וועלען דאָס צוגעהמען... כיידען וועו דער אונגליק דערביי וועט זיין, וואָס דיא, וועלכע האָבען דעם „צופיעל", וועלען עס אוועקגעבען אָהן פראָפיט! דאָס, זעהט איהר,

איז שוין טאקי אן אונגליק. אבער פיר וועמען? פיר די וואס האבען צו פיעל, און אזוי וויא זיי, זעהט איהר, ווילען זיך שוין פיר טובת הכלל ניט מוסר נפש זיין און נעהמען אויף זיך אזא אונגליק, קומט טאקי ארויס אן אונגליק פיר אלע. און וואו? נאר אין אזא ארדנונג, וואו אלעמען קען נאר עפעס אנקומען וויל באלד דיא וואס האבען צופיעל קענען פערקויפען מיט פראפיט. אזא ארדנונג אבער איז ניט „פון נאטור". עס איז א מאל געווען ניט אזא ארדנונג פון פראפיט־מאכערייא, און דעמאלט האט מען נאר זעהר גע־בעטען גאט אויף גרויסע מזל ברכה, און עס איז ניט געווען קיין אונגליק.

עס איז געווען א מאהל א צייט, ווען יעדער פויער האט זיך בעארבייט זיין פעלד, ניט כדי דיא פראדוקטען צו פערקויפען, נאר זיי צו האבען. דעמאלט איז געווען וואס מעהר גערעטהעניש—אלץ מעהר גליק, ווייל עס איז גע־ווען אלץ מעהר פראדוקטען צו עסען און צו פער־בריכען. אז עס איז שוין נאר געווען צו פיעל, האט מען עס בעהאלטען אויף א שלעכטע צייט, ווען דאס פעלד וועט א מאל ניט געראטען. און אז עס איז א מאל געווען אזוי פיעל צופיעל אז עס האט ניט געקענט אריין אין דיא שפייכלערם, האט מען דערמיט געפאשעט דיא בהמות. און אז עס איז נאך אלץ געווען צו פיעל, האט מען עס געלאזט פערפוילט ווערען. וועמען ארט עס? וואס איז דא פיר אן אונגליק? אבער אז מענשען זאלען נאר ליידען הונגער ווייל עס איז צו־פיעל ברויט — דאס קענען נאר האלטען פאר „נאטירליך" מיניסטערשע קעפ פון דיא קאפיטא־ליסטישע ארדנונג, וועלכע דארפען בעווייזען, אז זייער ארדנונג איז ניט שולדיג אין דעם מאסען־הונגער ביי א קריזיס און אז אין א סאציאליסטי־שע ארדנונג וועט אויך קיין עצה ניט זיין דערצו.

צופיעל קען נאר בריינגען נויט אין אזא ארד־נונג, וואו יעדר בעשאפט ניט וואס ער פערברויכט נאר סחורה צום פערקויפען. אין אזא ארדנונג בעשאפט יעדער וואס ער ברויכט ניט. וואס ער ברויכט קריעגט ער נאר ווען ער קען פער־קויפען דאס וואס ער בעשאפט. דאן קריעגט ער דאפיר געלד און פאר דעם קויפט ער ערשט וואס ער ברויכט. אין אזא ארדנונג קען איך געווהנליך ניט האבען וואס איך דארף וואו איך צאהל ניט דאפיר מיט געלד. און געלד קען איך נאר האבען, ווען איך קען פערקויפען וואס איך בעשאף. (אויב איך וויל ניט בעטלען, גנב־ענען אדער רויבען.) וועז אבער איך קריעג ניט קיין קויפער פיר מיין סחורה, מעג איך אפילו האבען פון דיא סחורה וועד ווייס וואסערע קופות און אוצרות, קען איך אלץ ניט האבען וואס איך בעדארף. און ווען עס איז אין אלגע־מיין דא אין לאנד צופיעל, קענען טאקי מאנכע ניט פערקויפען אלץ וואס זיי האבען, קריגען זיי דאך ניט קיין געלד, האבען זיי נויט.

הכלל, צופיעל קען נאר בריינגען נויט אין צרות, וואו מען ארבייט פיר'ן פערקויף, אבער ניט וואו מען ארבייט פאר אייגענעם געברויך. דערי־בער קען אין א סאציאליסטישע ארדנונג ניט זיין קיין קריזיס דורך צופיעל מזל ברכה, ווייל אין א סאציאליסטישע ארדנונג וועט דיא גאנצע גע־זעלשאפט ארבייטען פיר אייגענעם געברויך בשותפות, און ניט פיר'ן פערקויף.

אין א וועלט וואו מען ארבייט פיר'ן פער־קויף קען זיך ווירקליך טרעפען, אז דער אייגענער מענש, וואס האט טאקי אליין „צופיעל" פון זיין מין סחורה, איז אליין אין נויט וואן עס איז למשל דא בכלל צופיעל זיף אנגעארבייט און איין זייפען־זיידער האט א מאסע זיף —וואס העלפט איהם דער אוצר? ער קען ניט עסען קיין זיף אויף אנבייסען און ניט איינהייצען אין אויוועז מיט זיף. און איהם געבען פיר זיין זיף ברויט און קוילען ווייל קיינער ניט, ווייל מען דארף ניט זיין זיף, עס איז דא נאך צופיעל. אין אזא פאל וועט דיא נויטה ניט אוועק, וועז דער צופיעל זאל געהן צו דיא נויטליידענדע. דען אין אזא פאל ליידעט נאר נויט דער אייגענער וואס האט צופיל. מחמת די נויט איז ניט אין די זאכען וואס זיינען דא צופיעל און דער צופיעל איז ניט אין דיא זאכען אין וועלכע עמיצער ליידעט נויטה. וועז ביי דעם זיף־מאכער איז דא צופיעל זיף, ליידעט אפשר טאקי קיינער ניט קיין נויט אין זיף. און וועז איהם וויעדער פעהלט ברויט און קליידער קען זעהר זיין אז עס האט טאקי קיינער נאר ניט צופיעל ברויט און קליידער. עס קען בלויז זיין, אז וועז עס וואלט ניט געווען אזוי פיעל זיף צופיעל, וואלטען אנדערע מענשען, אום צו קריעגען פון דיא זיף, געמוזט אפשר ערשט בעשאפען מעהר ברויט און קליידער. אזוי וויא אבער זיף האט מען שוין אהן דעם גענוג, געפינט קיינער ניט פיר נייטיג צו בעשאפען ברויט פיר דעם זייפען־מאן אן אט פון דעם קען קומען זיין נויט. אלזא, דער צופיעל זיף קען זיין דיא אורזאכע וואס עס איז טאקי פשוט ניטא קיין חלק ברויט פיר דעם זיף מאכער. אבער עס איז דאך ניט מעגליף אין אזא צושטאנד, אז נויט זאל מען גאר ליידען אין דעם זעלבען מין לעבענס מיטעל, פון וועלכען עס איז דא צופיעל און וויל עס איז דא פון איהם צופיעל! וויא קען דער זיף־מאכער גאר ליידען נויט אין זיין זיף, וויל ער האט צופיעל זיף אנגעארבייט? וויא קען העם בעקער פעהלען ברויט, וויל ער האט צופיעל ברויט געבאקען?

און וואס עס איז נאך מעהר אונמעגליך אין אזא צושטאנד איז, אז דער בעקער און דער שוסטער און דער שנייידער און דער זיף־מאכער

זאָלען אלע צוזאמען ליידען נויט אי אין ברויט אי אין שיך, אי אין קלייִדער, אי אין זייִך דורך דעם וואָס פון יעדער פון דיעזע מינים סחורה איז דאָ צופיעל און זיי קענען עס דעריבער ניט פערקויפען. וויא אזוי זאָל אזעלכעם מעגליך זיין? אויב דער בעקער קען ניט פערקויפען זיין ברויט, וויִל עס איז דאָ צופיעל ברויט, האָט ער דאָך ווידער דאָס ברויט וואָס ער קען ניט פערקויפען, און ווען דער שוסטער קען ניט פערקויפען זיינע אָנגעארבייטע שיך, וויִל עס איז דאָ צופיעל, האָט ער דאָך דיא שיך, און אזוי ווייטער. טאָ וויא קענען זיי וויעדער אלע צוזאמען ליידען נויט אין דיא אלע זאכען נאָר, וויִל עס איז דאָ פון זיי צופיעל? זיי קענען זיך דאָך בייטען דיא אלע זאכען איינע אויף דיא אנדערע און קיינעם פון זיי זאָל קיין איינע פון דיא זאכען ניט פעהלען. בייטען זיך איז אָבער דאָס זעלבע וואָס פערקויפען. אלזאָ, קען דאָך וויעדער אין אזא פאל נאָר ניט מעגליך זיין מען זאָל ניט קענען פערקויפען.

מיט אנדערע ווערטער הייבט דאָס, אז וואו עס איז דאָ אלגעמיינע נויט קען ניט זיין אלגעמיינער צופיעל, און וואו עס איז דאָ אלגעמיינער צופיעל קען נאָר ניט זיין קיין אלגעמיינע נויט,—אפילו שוין אין אָרדנונג, וואו יעדער איינער ארבייט שוין ניט פיר זיך צום פערברויכען, נאָר טאקי בלויז סחורות פיר אנדערע, צום פערקויפען.

אָבער דאָס גראדע איז דאָך יא דער פאל ביי א קריזיס אין דיא היינטיגע אָרדנונג. דאָ ליידעט דאָך פאָרט דער בעקער נויט טאקי אין ברויט וויִל ער האָט אָנגעבאקען צופיעל ברויט, און מעגשען ליידען דאָך אין אלגעמיין נויט אין אלצדינג וויִל עס איז דאָ צופיעל אין אלצדינג. וויא זשע קומט עפעס, עס זאָל מעגליך זיין נאָר אזא ווילדער מין משוגעת?

דאָס קען נאָר מעגליך זיין אין אזא אָרדנונג וואָס איז ניט בלויז אנדערש וויא א נאטירליכער צושטאנד סתם מיט דעם וואָס יעדער ארבייט ניט אויס מיטלען פאר זיין אייגענעם געברויך נאָר סחורה פיר'ן פערקויף, זאָנדערן אין אזא אָרדנונג, וואָס איז נאָך מעהר אנדערש (וויא א נאטירליכער צושטאנד), נעמליך מיט דעם, וואָס ניט נאָר יעדער איינער ארבייטער ארבייט ניט פיר זיך צום פערברויכען, נאָר אפילו צו פערקויפען ארבייט ער שוין אויך ניט פיר זיך. ניט נאָר ער אליין פערברויכט ניט וואָס ער בעשאפט, נאָר אפילו פערקויפען פערקויפט ער אויך ניט אליין וואָס ער בעשאפט. ניט נאָר ער „ארבייט פיר אנדערע" אין דעם סוחרישען זין פון דעם וואָרט, מיט דעם וואָס דיא פּראָדוקטען פון זיין ארבייט זיינען צום פערקויפען צו אנדערע, נאָר ער ארבייט טאקי פשוט פיר אנדערע, אין דעם שקראפישען זין פון דעם וואָרט, מיט דעם וואָס דיא פּראָדוקטען פון זיין ארבייט ווערען נאָר קיין מאָל ניט זיינע אפילו אויף איין רגע ניט און ער קען זיי אליין נאָר קיין מאָל ניט פערקויפען.

אזא צושטאנד איז שוין נאָך זעהר א סך ווייטער אוועק פון א „נאטירליכען", ווייא דער צושטאנד פון וועלכען מיר האָבען פריהער גערעדט.

דאָס איז נאָר אזוי אין דעם גאָר היינטיגען קאפיטאליסטישען צושטאנד, וואו דיא מענשען זיינען צוטהיילט אין צוויי קלאסען, אין קאפיטאליסטען און ארבייטער, אין דיא ארבייטער פערקויפען נאָר ניט קיין סחורה, נאָר זייער ארבייט צו דיא קאפיטאליסטען.

אזוי ווייא אין דיעזער אָרדנונג פערקויפט נאָר ניט דער בעקער קיין ברויט און דער זייִפמאכער קיין זייִף, נאָר דער בעקער פערקויפט צום קאפיטאליכט ארבייטס-קראפט אין דער זייִף-מאכער אויך דאָס אייגענע, קומט אויס, אז ווען דער בעקער האָט אָנגעבאקען צופיעל ברויט האָט ניט ער קיין צופיעל ברויט, אדרבה, ער האָט ערשט נאָר קיין ברויט ניט, וויִל דאָס וואָס ער אליין האָט אָנגעארבייט צופיעל איז ניט ביי איהם, נאָר ביי דעם קאפיטאליכט. און אזוי מיט יעדען ארבייטער.

דיא קאפיטאליסטישע חקרנים וויִלען אונז איינרעדען, אז היינט איז נאָר ניט אנדערש וויא א מאָל (אין די פּראָשטופע פון קאפיטאליזמוס,) וועו יעדער איינער האָט אויף „געארבייט פיר אנדערע" (צו פערקויפען צו אנדערע) און אלע זיינען געווען גלייכע און פרייע פערקויפערם פון סחורה איינע צו דיא אנדערע; דען, זאָגען זיי, דיא ארבייטער היינט זיינען אויך גלייכע און פרייע פערקויפערם פון סחורה. זייער סחורה איז זייער ארבייטס-קראפט. און וועו מען דאַרף ניט דעם ארבייטערס ארבייט וויִל עס איז שוין דאָ צופיעל פון זיין ארבייט, איז דאָס זעלבע וויא אז מען דארף ניט א סוחר'ס סחורה וויִל עס איז שוין דאָ צופיעל פון איהר. אָבער דיזער פערגלייך איז נאָר א'ן אויגען-פערבלענדעניש! דען צוויישען האָבען צו פערקויפען סחורה און האָבען צו פערקויפען בלויז ארבייטס-קראפט איז א וועלט מיט אונטערשייד:

וואו יעדער ארבייטער פערקויפט סחורה, און עס טרעפט אז זיין סחורה קען ער ניט פערקויפען וויִל עס איז דאָ פון איהר צופיעל, בלייבט איהם דאָך על כל פנים דיא סחורה. וואו אָבער יעדער ארבייטער פערקויפט שוין נאָר ניט קיין סחורה נאָר ארבייטס-קראפט, — וואָס בלייבט ביי איהם וויא באלד ער קען זיין ארבייטס-קראפט ניט פערקויפען וויִל עס איז שוין דאָ צופיעל פון זיין ארבייט? וואָס בלייבט ביי

איהם? ארבייטס־קראפט! אבער וואס איז אר־
בייטס־קראפט וועז זיא ארבייט ניט? גאר ניט!
דער ארבייטער האט אלזא היינט אזא
משונה׳דיגען מין סחורה צו פערקויפען, אז וועז
ער קען זיא ניט פערקויפען, האט ער זיא אליין
אויך ניט!

און פון דיעזען אונטערשיעד קומט ארויס
דאס פאלגענדע:

אין אן ארדנונג וואו יעדער ארבייטער פער־
קויפט טאקי זיין סחורה, — פערטיגע סחורה,—
דא וועז עס טרעפט א נויט דורך צופיעל, קען
דאס נאר זיין — וויא געזאגט—נויט פיר איינעם
אין אנדערע סחורות דורך צופיעל אין זיין
סחורה. זאל אבער זיין ביי מעהרערע אזעלכע
סוחרים ביי יעדען צופיעל פון זיין ארטיקעל,
קען שוין געווים פיר אלע צוזאמען ניט מעהר
זיין קיין נויט אין דיא אלע ארטיקלען, וויל זיי
קענען זיך דאך בייטען. מיט אנדערע וועריעה,
אין אזא פאל קען ניט זיין זיי זאלען ניט קענען
פערקויפען (האזענדיג דערווייל דיא געלד־פראגע
אן א זייט). וואריים יעדער בעדארף דאך צו
קויפען אן אנדערעם סחורה און ער האט
דאך צו בעצאהלען דאפיר מיט זיין סחורה,
וואס יענער בעדארף זיא וויעדער.

אבער אין דיא קאפיטאליסטישע ארדנונג,
וואו דיא ארבייטער האבען נאר צו פערקויפען
דיא סחורה ארבייטס־קראפט, ליידען טאקי אלע
מינים ארבייטער נויט וועז זייערע אלע מינים
ארבייט איז דא צופיעל. דען וואס קען עס זיי
העלפען וועז דער בעקער האט ליידיגע בעקער־
קראפט, דער סטאלער ליידיגע סטאלער־קראפט,
דער שוסטער — ליידיגע שוסטער־קראפט א. ז.
וו.? קענען זיי זיך דען בייטען מיט זייער
קראפט? וועט דאס זיי דען עפעס העלפען אין
דער נויט? בעקער־קראפט איז ניט קיין ברויט.
דאס וועלט ערשט ברויט, וועז דיעזע קראפט
קנעט טייג אוז נוצט א׳ן אווענ. אבער דיא
טייג און דעם אווענ האט דער בעקער
היינט ניט; דאס איז היינט ביי דעם קאפי־
טאליסט אין האנד. און דער קאפיטאליסט גיט
דאס נאר דעם בעקער צו נוצען, וועז ער, דער
קאפיטאליסט, קען דערפון מאכען פראפיט. וועז
אבער עס איז שוין דא צופיעל ברויט, קען דער
קאפיטאליסט שוין קיין פראפיט ניט מאכען,
גיט ער ניט דעם בעקער קיין אויוועז אוז קיין
טייג, קען דער בעקער מיט זיין בעקער־קראפט
קיין ברויט ניט מאכען. און דאס זעלבע איז
מיט אלע איבריגע ארבייטער. אט אויך אזא
אופן שטעהען זיך אלע פערשיעדענע מינים אר־
בייטער איינע נעגען דיא אנדערע מיט אלע
זייערע פערשיעדענע מלאכות צופיעל, אוז אלע
ליידען נויט אין אלע פראדוקטען פון דיא אלע
מלאכות זייערע; נויט וויל עס איז דא צופיעל,
וויל זיי קענען דורך דעם זייערע מלאכות ניט
פערקויפען; אוז דאך קענען זיי זיך ניט בייטען
מיט זייער אונפערקויפליכען „צופיעל" אוז זיך
העלפען פון דער נויט!

אלזא, אזא מין מעשה נסים איז שוין געווים
נאר ניט „נאטירליך". דאס איז נאר מעגליך
אין דיא נאר היינטיגע ארדנונג פון קאפיטא־
ליזמוס אוז פון צוטהיילונג פון פאלק אין
קלאסען.

אוז יעצט מערקט אייך דיעזען אונטערשיעד
צווישען „נויט דורך צופיעל" אין דעם פריהערי־
גען ביישפיעל אוז דיא „נויט דורך צופיעל" ביי
דעם היינטיגען קאפיטאליזמוס: דארטען קען
מען ניט מיט דעם בארג פון „צופיעל" פערשיטען
דעם גרוב פון נויט. דער צופיעל דארטען איז
דאך טאקי ביי דעם גופא וואס ליידעט נויט.
וואס קען איהם העלפען דער צופיעל זייך צו
זיין נויט אין ברויט? דא אבער איז דיא
נויט ביי דיא ארבייטער מאסען דירעקט פון
דעם וואס עס איז דא צופיעל ביי דיא
קאפיטאליסטען. דא איז א גרוב וויל דארט
איז א בארג. זאל מען אבגראבען דעם בארג אוז
אויספילען מיט איהם דעם גרוב איז מען שוין
געהאלפען...

* * *

דאס איז דערווייל דער אריינגאנג אין דעם
ענין. צום רעכטען עיקר וועלען מיר ערשט קו־
מען אין דיא וויייטערע ארטיקלען.

ב. פייגענבוים.

אידישע מיתהאלאגיע

II

אַמיר יעצט נעהענטער בעטראכטען די עקדה־לעגענדע, וועלכע מיר האָבען אָנגעפאנגען צו אנאליזירען אין פאָרי־גען נומער „צוקונפט". מיר האָבען דאָרט פער־שפּראָכען צו צייגען, אז „אב־רם" מיינט דעם חימעל ביי נאכט און ניט ביי טאָג, דאָס הייכט מיט אנדערע וועלטער אז ער איז א טהייל פון נאָמאדישע מיטהען און ניט פון אקער־בויערשע. מיר וועלען יעצט דערפון אָנפאנגען אונזער נאכפאָרשונג איבער דער מיטהאָלאָגיע, וועלכע איז ענג פערבונדען מיט דיא אבות און איבערהויפּט מיט דיא הויפּט־פיגורען פון בראשית.

וועלכע דירעקטע בעווייזע האָבען מיר, אז „אב־רם" איז דער אבענד־הימעל פון דיא נאָמא־דישע כעפיטען? אין דער ביבעל, וועלכע איז צוזאמענגעשטעלט געוואָרען פון יהוה־פערעהרער (יאהוויסטען), וויא מיר ווייסען עם שוין פון פאָריגען ארטיקעל און וויא מיר וועלען עס נאָך האָבען געלעגענהייטען צו בעשטעטיגען ביי וויטערע אונטערזוכונגען, האָט דיעזער „הויכער פאָטער" געקראָגען א יאהוויסטישען כאראקטער אפילו אין זיין נאָמען דורך דיא צוזעצונג פון א „ה". אלע לעגענדען וועגען איהם זיינען אזוי געפארבט געוואָרען פון דיא נביאים און יאה־ווייסטען, דאָס ער איז אומגעוואנדעלט געוואָרען אין א פּערזאָן, וואָס האָט דער ערשטער גענומען פערעהרען יהוה'ן און וואָס האָט געגרינדעט דעם מאָנאָטהעיזמוס, וויא דיא מאָהאמעדאנער גלוי־בען עם בעזאָנדערס. דאָך האָבען דיא יאהוויס־טען ניט געקענט אָבמעקען אלע שפּורען פון דיא נאָמאדישע מיטהען, וועלכע האָבען געהאט אזא גאנץ אייגפאכען און נאטירליכען גרונד, וויא דיא מיטהען ביי אלע אנדערע פעלקער.

איינער פון דיעזע שפּורען איז דיא מעשה וועגען דעם קאמפּף צוויישען אב־רם און נמרד. וער איז נמרד? נאָך דער ביבעל איז ער א יעגער, אזוי, וויא עשו; אָבער נאָך גרינדליכע נאכפאָרשונגען איז ער א זונען־פיגור. אין דיא מיטהען וועלט דיא זון גערופען „יעגער"; איהרע שטראהלען וועלען פערגליכען מיט פיילען. צום ביי־שפּיעל, וועגן מיר זאָלען זאָגען: „דיא זון שליי־דערט איהרע פיילען אויף דער ערד", וועלען מיר עס פערשטעהן איינפאך אלס א פיגוראטיוועען אויסדרוק וועגען די זונען־שטראהלען. וועגן אָבער מיר געפינען אזעלכע אויסדריקע אין דיא זאָגע־נאנטע הייליגע שריפטען, פערבונדען מיט נעמען און מיט לעגענדען, שיינט עס פון ערשטען בליק, אז עס איז עפּעס א מעשה וועגען א פערזאָן, וואָס איז אין דער ווירקליכקייט געווען א יעגער. דער איינפאכער אורשפרונג פון „דעם יעגער מיט זיינע פיילען" אלס א פערזאָניפיצירונג פון דער זון, איז לאנג פערגעסען געוואָרען, און מיט דער צייט זיינען דיעזע איינפאכע נעמען אומגעוואנ־דעלט געוואָרען אין פערזאָנען, העלדען, האלבע גערטער און גאנצע געטער.

דיא בעדייטונג פון דעם וואָרט „נמרד" איז נאָך ניט פעסטגעשטעלט פון נאכפאָרשער. דער שרש „מרד" וועלט געוואָהנליך פערטייטשט אלס אויפשטאנד, מרידה. דאָס פאסט אויך פאר דיא זון, וועלכע וועלט פאָרגעשטעלט אלס קעמפּפע־רין געגען דיא נאכט, דיא וואָלקענם און שטור־מען; אָבער עס איז צווייפעלהאפט, אויב אין דער צייט, וען דיא מיטהען וועגען אב־רם און נמרד זיינען עגטשטאנען, האָבען זיך דיא מענ־שען שוין פאָרגעשטעלט דיא זון אלס א קעמפּ־פערין, אלס א שטרייטערין און מרידה־מאכערין. פון דיא פייַלענארטיגע שריפטען וועיסען מיר אז אין בבל איז פערהרט געוואָרען א גאָט מיט דעם נאָמען „מרד (מראָד)". אָבער דיא אגדה־וועלכע איז א גוטער מקור פאר אידישע מיטהא־לאָגיע און וועלכע האָט אויך פערצייכענט דיא לעגענדע, וועגען דיא שלאכט צווישען אב־רם און נמרד, דערצעהלט אונז, אז דרייַ הונדערט פינף און זעכציג קעניגע האָבען געדינט נמרד'ן, דאָס איז די דייטליכע אָנווייזונג אויף די 365 טעג פון דער זון אין אהרע וואנדערונגען אָדער געיעג אויף דעם הימעל. אזעלכע אָנווייי־זונגען געפינען מיר וועגען פיעלע זונען־מעטער. צום ביישפּיעל, אין דיא וועדאם וועלט געשיל־דערט, אז דער זונען־גאָט איז געבענשט מיט 720 צוויליגנס (360 טעג און 360 נעכט). און אז

איהר רייטוואגען ווערט געשלעפט פון 7 פערד (7 טעג פון דער וואך).

ביי דיא אראבען זיינען פערבליבען לעגענדען ווענען נמרד, וועלכע צייגען דייטליך זיין זונען־כאראקטער. זיי דערצעהלען ווענען איהם א געשיכטע, וועלכע איז אזוי מערקווירדיג עהנליך צו דער בעריהמטער גריכישער לעגענדע ווענען עדיפוס, דעם פאטער־מערדער און מאן פון זיין מוטער, דאס פיעלע געלעהרטע האבען ניט אנדערש געמיינט, אז דיא אראבען האבען איהר איבערגענומען ביי דיא גריכען אדער פערקעהרט. דער ווייסענשאפטליכער אמת איז אבער, אז ביידע, אי נמרד אי עדיפוס, זיינען פערזאניפיצירטע שילדערונגען פון דער זון, וועלכע טוט איהר פאטער (דיא נאכט־פינסטערניס), פערנעהמט דעם פאטער׳ס פלאץ לעבען דער מוטער (פאר נאכט, בין השמשות), וואס האט איהם געבוירען אלס א מארגענרעטהע, און וואס שטארבט בלינד (דאס הייסט: געהט אונטער). דיעזע איינפאכע מיטהאלאגישע שילדערונג, וועלכע שיינט אונז אזוי ווילד און עמעלהאפט, ווען זיא ווערט איבער־געגעבען אלס האנדלונגען פון געוויסע מענשען, ווערט ווידער האלט ביי פערשיעדענע פעלקער, נאר מיט אנדערע נעמען. דיא זעלבע מיטהאלאגישע שילדערונג וועלען מיר נאך זעהן אין דער לעגענדע מיט לוט׳ם טעכטער, וועלכע איז אזוי ווילד, אונמאראליש און ווידערווערטיג, ווען מיר פערגעסען אן דעם אורשפרונג, אן דעם קאמפף פון דעם זונען־שיין מיט דער פינסטערניס.

אט איז אין קורצען דיא לעגענדע פון דיא אראבען וועגען נמרד: זיין פאטער קענאאן (כנען?) האט געקראגען א פראפעצייהונג פון אן ארעקעל, אז ער וועט האבען א זוהן, וואס וועט איהם טויטען. אום דאס אויסצומיידען, האט ער איבערגעלאזען זיין נייגעבארענעם זוהן אין א פעלד, אבער א טיגערין האט איהם אויסגעקראכעט מעט מיט נסים (דערפון, רעכענט מען, שטאמט דער נאמען נמרד, וויל „נימר" בעדייטעט: טיגער אויף אראביש). וועלן ער איז אויסגעוואקסען, האט ער צוזאמענגעקליבען א גרויסע ארמעי און איז ארויסגעטראטען עגענן זיין פאטער, וועמען ער האט געטוידטעט אין א שלאכט. נאכדעם ער פאהרט ער אריין אין דער רעזידענץ־שטאט פון זיין פאטער און האט חתונה מיט זיין מוטער, וויא עדיפוס. אין אלגעמיינען וועלען מיר דא בעמערקען, אז אלע לעגענדען וועגען חתונות פין זיהן מיט מוטערס, טעכטער מיט פאטערס, שוועכטערס מיט ברודערס זיינען פערבונדען מיט דיא מיטהען וועגען דיא זון, לבנה, טאג און נאכט, שיין און פינסטערניס.

נמרד׳ם זונען־כאראקטער איז אלזא קלאר. זואס אנבעלאנגט צו אב־רם, איז אין בבא בתרא (דף ט"ז, ע"ב) פערצייכענט א לעגענדע, אז ער האט בעזעסען א טהייערען שטיין וואס ער האט געטראגען ארום זיין האלז זיין גאנצען לעבען; וועז ער איז געשטארבען, האט גאט אויפגעהאנגען דיעזען שטיין אויף דער זון (אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו... ובשעה שנפטר אברהם אבינו מן העולם תלאה הקדוש ברוך הוא בגלגל חמה). אום צו פערשטעהן וואס דיעזע אגדה מיינט, דארף מען נאר וויסען, אז אין דער מיטהאלאגיע פון פיעלע פעלקער ווערען שטעהרן און דער זונען־שיין געוויסע פון דער נאכט־הימעל, טראגט דעם טהייערען שטיין (דעם לבנה־שיין) ביי נאכט, אבער דיא נאכט ענדיגט זיך, דאס הייסט: וועז ער שטארבט, העננט גאט אויף דיעזען שטיין אויף דער זון.

דיא שלאכט צווישען נמרד און אב־רם איז דארום גאנץ פערשטענדליך און נאטירליך. דאס איז בלויז נאך איין מיטה וועגען טאג און נאכט, אן ענדערונג, וועלכע דיא פערצייטיגע מענשען האבען זיך פארגעשטעלט אלס א קאמפף צווישען דיא זון אדער דעם הימעל ביי נאכט. מיט דיא שטערן אדער דעם הימעל ביי נאכט.

דיא עקדה־לעגענדע איז אן אנדער מיטה וועגען דעם זעלבען קאמפף. מיר וויסען שוין פון פארזיגען ארטיקעל, אז יצחק איז א זונען־פיגור. דער נאמען אליין איז א בעוויזן דערצו. יעצט האבען מיר געזעהן, אז אב־רם איז דער הימעל ביי נאכט. דיא מעשה, אז אברהם האט געוואלט טויטען יצחק׳ן, איז דארום איינפאך א פארזאניפיצירטער מיטה וויא דיא נאכט שלינגט אין אדער טויטעט דיא זון. אבער אין דיזער לעגענדע איז דער גע־וועהנליכער מיטישער קאמפף צווישען טאג און נאכט פערבונדען געוואלטן מיט אן אנדער מין קאמפף, מיט א קאמפף, וועלכער שפיעלט א גרויסע ראלע אין דער געשיכטע פון אידען און האט אויך אן אלוועלטליכע בעדייטונג. מיר מיינען דא דעם קאמפף צווישען דעם אלהים־גלויבען און יהוה־גלויבען. דיזער קאמפף האט זיך, וויא בעוואוסט, געענדיגט מיט דעם זיג פון יהוה אונטער דעם גרויסען איינפלוס פון דיא נביאים. מיר קענען זיך דא ניט אריינלאזען אין איינצעלהייטען וועגען דיזען מערקווירדיגען קאמפף, וועלכער האט איבערגעלאזען פיעלע שפורען אין דער ביבעל, ווי טיעפע וויסענשאפטליכע נאכפארשער האבען עם אונבעשטרייטבאר בעוויזען (*). מיר וועלען נאר אנווייזען, אז אין

(*) וויא ווייט מיר וויסען, איז נאך וועגען דעם גאר ניט געשריעבען געווען אין זשארגאן מיט אויסנאהמע פון דר. א. גינצבורג׳ס ארטיקעל „דער אידישער גאם אמאל און היינט" אין דער „פרייער

דעם קאפיטעל (בראשית, כב), וואו עם ווערט איבערגענעבען דיא עקדה־לעגענדע, צייגט זיך ארויס דיזער קאמפף צווישען אלהים און יהוה בעזאנדערם אפען. דיא אלטע קאמענטאטארם פון דער ביבעל האבען בעמערקט דעם אונטערשיעד צווישען אלהים און יהוה, אבער זיי האבען אפילו ניט געוואגט צו דיינקען, אז דאס זיינען אנדערע געטער פון אנדערע צייטען. דער גרעסטער אנערקענטעסטער קאמענטאטאר, דער געניאלער רש"י, האט ערקלעהרט, אז אלהים מיינט: „דין" און יהוה מיינט: „רחמים". אזוי האט ער פערשטאנען דעם אונטערשיעד, און געווייבער מאכען האט ער רעכט, דען יהוה איז אן העכערער און עדלערער בעגריף פון גאטהייט ווי אלהים. ספעציע, דארף מען אזוי שליסען, ווען מען רעדט דורף אויפמערקזאם בראשית כ"ב.

דארט געפינען מיר, אז אלהים גיט אברהם'ן דעם גדויזאמען בעפעהל צו בריינגען זיין אייניציגען געליעבטען זוהן יצחק פאר א קרבן. דיזער בעפעהל איז אן אנווייזונג אויף דעם אלטען גלויבען, ווען מענשליכע קרבנות זיינען געווען א געווענליכע זאך און ווען מען האט כפעציעל מקום געווען בחורים צו דיא אלהים, דיא געטער, אבער ווען אברהם ווערט אויספיהרען דעם בלוטיגען בעפעהל און פערמעפט זיך צו קוילענען זיין זוהן, דאן ערשיינט א שליח פון י ה ו ה און הייסט איהם ניט ארויפצוקייגען זיין האנד אויף זיין זוהן און אנשטאט דעם צו בריינגען א שעפס פאר א קרבן. דער פסוק י"א, ווען יהוה בעווייזט זיך פלוצלונג אויף דער סצענע מיט די ווערטער: „ויקרא אליו מלאך יהוה מן השמים (ניט דירעקט וויא אלהים) ויאמר אברהם" א. ז. וו. — איז זעהר כאראקטעריסטיש. דיא יאהוויסטישע צוזאמענשטעלערם פון דער ביבעל האבען דא קורץ און שארף אויסגעדריקט דיא ענדערונג, וועלכע איז פארגעקומען אין דעם גלויבען און זיטטען פון דיא אידען, ווען מענשליכע קרבנות זיינען פערביטטען געווארען אויף טהירישע און ווען דער גלויבען אין יהוה, וויא דיא נביאים האבע איהם פארגעשטעלט, האט זיך ביסלעכווייז איינגעווארצעלט, טראטץ דיא פיעלע עבדה זרות, וועלכע זיינען נאך פראקטיצירט געווען פון דיא אלהים־צייטען און אונטער דעם איינפלוס פון דיא פערשיעדענע געצענדינערשע סעמיטישע שטאמען ארום. אין פערגלייך מיט דיא אלהים, וועלכע באדערן מענשליכע קרבנות איז יהוה ווירקליך א גאט פון רחמים. מיר ווילען דא אויך אנג אנצייגען אויף דעם פסוק: „לא תעשה כן ליהוה אלהיך כי כל תועבת יהוה אשר שנא עשו לאלהיהם כי גם את בניהם ואת בנתיהם ישרפו באש לאלהיהם (דברים י"ב, ל"א). דער אונטערשיעד צווישען אלהים און יהוה איז אזוי גרויס, אז מען קען אין דעם גלויבען אין יהוה וואס דא שארף אין דיא אויגען.

אבער לאזענדיג אן א זייט דעם שפעטערן אונטערשיעד צווישען אלהים און יהוה, דיא יאהוויסטישע שטארבונגען פון דיא צוזאמעשטעלערם פון דער ביבעל, וויא זיא איז פערבליבען אין שריפטליכע פארם ביז אונזער צייט, — בלייבט פון דער גאנצער עקדה־לעגענדע נאר דער אורשפרונגליכער מיטה ווי גען דעם קאמפף פון טאג און נאכט, פארזאניפיצירט אין אברם, דעם נאכט הימעל, און יצחק, דיא זון. וויא פיעל אנדערע צוזעצונגען מען וואלט ניט געמאכט צו דיזען אלטען און גאנז געווענליכען בעגריף מיטה, וויא שטארק מען וואלט איהם ניט געענדערט און געפארבט נאך דיא אנזיכטען פון דיא שפעטערע דורות, וואלט זיין אורשפרונגליכער נאטירליכער זינען דורך דעם ניט צוגעטרט געווארען.

* * *

דאס זעלבע וועלען מיר אויך אויסגעפינען ביי א נאכפארשונג פון אנדערע ביבליש לעגענדען, וויא פון קין און הבל, יעקב און עשו, רחל, יוסף א. ז. וו. אבער איידער מיר וועלען אנאליזירען דיזע לעגענדען, צו גפפינען אין זיי דעם אוריספרונגליכען מיטה, דעם נאטירליכען קערנדעל, איז עס נויטיג ריכטיג צו פערשטעהן, וויא אין דער צייט פון דער ענטשטעהונג פון מיטהען האט מען געגלויבען נעמען צו דיא היכלישע קערפארם און בעזאנדערם צו דער זון. שמעלט זיך פאר, אז איהר האט ניט איין בעשטימטען וואהרט צו בעציכנען דיא זון און אז איהר ווילט דיזען היכלישען קערפער אזוי אנרופען, אז דער אנדערער זאל פערשטעהן וואס איהר מייט. וויא וועט איהר זיך אויסדריקען? וואס פאר ווערטער וועט איהר דערביי געברויכען? וועלבע אייגענשאפטען פון דער זון וועט איהר צוערשט אויסדריקען מיט איין וואהרט? פרובירט עס, וועט איהר זעהן, אז עס איז פיעל שווערער, וויא עס דוכט זיך פון ערשטען בליק. נעהמט, צים ביישפיעל, דיא פארב פון דער זון. איז זי רויט אדער וויים? יעדערער וויים, אז איהרע קאלירען בייטען זיך עטליכע מאל אין טאג. דאס זעלבע איז וועגען הימעל — זיינע קאלירען זיינען זעהר פערשיעדען. געווענהליך ווערט אין דיא מיטהען דיא זון בעציכענט „רויט" אדער „וויים", און דיא נאכט „שוואריץ", און מיר גפפינען אזעלכע נעמען,וועלכע זיינען שפעטער בעטראכטעט געווארען אלס נעטער אדער זיינען פערזאניפיצירט

געזעלשאפט" (נאוועמבער און דעצעמבער 1899). דיא וואס פערשטעהען ענגליש, רעטהען מיר דורכצולעזען: Reliffion of Israel to Exile, by Prof. Karl Budde

און פערבונדען געווארען מיט לעגענדען און גע־
שיכטען

מיר האָבען שוין אויבען געזאגט, אז בעטראכ־
טענדיג דיא שיינבארע בעוועגונגען פון דער זון
האָבען דיא פארצייטיגע מענשען איהר גערופען
דער „יעגער", און איהרע שטראהלען האָבען זיי
פערגליכען מיט פיילען. דער דייטשער ווארט
„שטראהל" שטאמט פון א ווארט וואס האָט בע־
דייטעט: פייל. דער גריכישער זונען־נאמע אפּאָ־
לאָן איז פּאָעטיש בעצייכענט געווארען אלס דער
שיסער מיט גאָלדענע פיילען. איינער פון דיא
נעמען פון דעם סעמיטישען זונען־גאט בעל, דעם
מענשענפרעסענדען בעל, איז געווען „דער יע־
גער". אזא אויסדרוק, ווייא „דיא זון קען מעהר
ניט צוזאמענציהען דעם בויגען" בעצייכענט,
אז זיא האָט פערלאָרען איהר מאכט בייַ־ן אונ־
טערגאנג. אן אנדער „געווועהנליכער נאָמען פון
דער זון איז „דער רויט־האָריגער". דיא שטראה־
לען זיינען פערגליכען געווארען מיט רויטע האָר,
וואס עס איז גאנץ נאטירליך. דיא זונען־געטער
זיינען דארום פארגעשטעלט געווען מיט לאנגע
בערד און לאנגע לאָקען. דער גריכישער זונען־
גאט העליאָס האָט אויך געטראָגען דעם נאָמען
„דער גאָלד־האָריגער". אין פּאָעזיען
געפינט מען אויך אזעלכע אויסדרוקע. דאָרום,
וען מיר טרעפען, אז אין א לענענדע ווערט אייי־
נער בעשריעבען אלס א רויטהאָריגער, קענען מיר
שוין דערפון אליין שליסען, אז ער איז א פּערזו־
ניפיצירונג פון דער זון. מיר וועלען זעהען, וויא
ריכטיג דאס איז, וען מיר וועלען אנאליזירען די
לענענדע וועגען דעם „גלאטען" יעקב און דעם
„רויטהאָריגען" עשו. דיא זון אלס „וואנדערער",
אלס „וואַרעמער", אלס „אויפלעבער פון פלאנ־
צען", אלס „שיינענדער", אלס „קעמפּפער" מיט
שטורמען ווערט אויך בעצייכענט אין דיא
מיטהען מיט אייגפאכע און פיגוראטיוע ווער־
טער, און דערפון זיינען עס אריסענעקומען מיט
דער צייט אזוי פיעל נעמען פון זונען־געטער ביי
יעדען פאלק. אז די נאכפאָרשער ווערען צומישט
און אויך מאנכעם מאָהל אראָפּגעהרט
פון נלייכען וועג, בעזאנדערס וען עס דוכט זיך,
אז אין לענענדע וועגען א זונען־גאט ווידער־
שפּרעכט דער אנדערער.

הער לעזער זאל זיך דארום ניט וואונדערן,
וען מיר וועלען אין דיא וויטערע אַרטיקלען
אויפווייזען אין דער ביבעל פיעלע פּערזאָניפי־
צירטע נעמען פון דער זון, וויא קין, חנוך, למך,
נח, יפת עשו, לבן, א. ז. וו. דאָס זיינען אלין
זונען־פיגורען.

איך וועל ענדיגען דיזען אַרטיקעל כיט א
פּערזענליכע בעמערקונג, אום אויסצומיידען מיס־
פערשטענדניסע און ספּעציעל דיא לעזער זאלען
ניט דענקען, אז איך בין א העברעער. ליידער קען
איך אפילו דעם הומש ניט פערשטעהן אהן אן
איבערזעצונג. איך שרייב דיזע אַרטיקלען אויס־
שליסליך נאָך נאכפאָרשונגען פון געלעהרטע פון
דיא אומות העולם. וען איך טרעף ביי זיי אן
אנווייזונג אויף דער ביבעל און אנדערע אידישע
ספּרים, זוך איך נאָך דעם בעטרעפענדען פּסוק
אין קאָפּיר איהם, אדער איך וועגדע מיך צו א
משכיל, ספּעציעל צו מיין פרייַנד אל. הארקאווי.
דיא לעזער, וואָס ווייסען, אז איך בין אן „עם
האָריץ" זאלען זיך דארום ניט וואונדערן, וואס
איך ציטיר פון אגדה, מדרש, גמרא און דיא רא־
בינישע ליטעראטור. אויב איך מאך דערביי א
פעהלער, וואלט איך זעהר דאנקבאר געווען צו די
משכילים פאר אנווייזונגען אויף אזעלכע פעה־
לער. אין אלגעמיין וועל איך אויך בעמערקען,
אז איך שרייב דיזע אַרטיקלען ניט וויא א משכיל
און האָב דערביי גאר ניט אין זינען צו קרי־
טיקירען רעליגיאָנען, צו פערשפּרייטען אפּיקורסית
אדער איבערהויפּט אירגנעד וועלכע טענדענצען
אויסער דיא וויכטענשאפּטליכע וואהרהייט. זאל
דער לעזער שליסען פון דיזע נאכפאָרשונגען,
וועלכע מוזען זיין ליידער קורצע צוליעב דעם
בעשרענקטען פּלאַץ אין דער „צוקונפּט", וואס
ער וויל, איך גיב נאר איבער וואס גרויסע גע־
לעהרטע, אידישע און בעזאָנדערס קריטישליכע,
האָבען אויסגעריבעלט נאָך לאנגע מאטערניסען.

פ. קראָנין.

וואָס מיר אטהמען און וויא מיר אטהמען

ען ערשטען בליק שיינט דיזע פראגע צו זיין זעהר א איינפאכע. וועהר וויים דען ניט, אז מיר אטהעמען איין לופט און וועמען איז ניט בעקאנט אז מען מוז האָבען לונגען, אום צו קענען אטהעמען? אָבער וויי פיעל זיינען בעקאנט מיט דעם מאכיניזמום פון אָטהמען? וויא אזוי גהעט אָן דער פראצעס פון אטהמען אין מענשליכען ארגאניזמום? וויא קומט דיא לופט אין דיא לונגען, און וואס וועהרט פון איהר, וועהן זיא קומט צוריק ארוים פון דיא לונגען? וואס איז דיא בעדייטונג פון אטהמען? צו וואס דאהף דער ארגאניזמום דיא לופט?

אום צו זיין אין שטאנד צו בעאנטוואָרטען אלע דיזע פראגען, מוז מען צוערשט האָבען אן אידעע, וואָס לופט איז, פון וואָס, פון וועלכע פערשיעדענע עלעמענטען זיא בעשטעהט. מיר וועלען אויף מוזען שטודירען דיא אייגענשאפטען פון יעדען זעלבען עלעמענט. און וועהן מיר וועלען בעקאנט ווערען מיט דעם אלעם, דאן וועלען מיר איבערגעהן צו דיא ארגאנען, וועלכע נעהמען אנטהייל אין דעם פראצעס פון דעם אָטהמען. איהר וועט דאן זעהען, אז אבווּאהל דיא לונגען זיינען איינע פון דיא וויכטיגסטע ארגאנען, דאף זיינען זיי ניט דיא איינצעלנע, וואס בעטהיילי־גען זיך ביין אָטהמען, עס זיינען נאָף דא אנדערע, מיר וועלען מוזען בעקאנט ווערען מיט דער אנא־טאָמיע פון דיזע ארגאנען, ד. ה. זעהען וויא זיי זיינען געבויט, אום זיי זאלען קענען אויפטהאָן זייער ספעציעלע ארבייט, צו וועלכער זיי זיינען בעשאפען; אויף וועט זיין נעטהיג צו שטודירען זייער היסטאָלאָגישע אויפבויאונג, ד. ה. דיא פאָרמען, וואס מען קען ניט זעהען מיט אין אייג־באען אויג, נור מיט א מייקראָסקאָפּ, וואס פער־גרעבערט עטליכע הונדערט טויזענד מאָל. נאָף דיזער הקדמה וועלען מיר איבערגעהן צו אונזער טהעמא.

* * *

דיא לופט וואס מיר אָטהמען איז א מישונג פון פערשיעדענע עלעמענטען, מיסטענס גאנזען. זיא בילדעט דיא אטמאָספערע אין וועלכער דער ערד קוגעל איז אייננעווויקעלט. מען רעכענט, אז דיא לופט שטרעקט זיך איבער דיא ערד ביז א צוויי הונדערט מייל אָבער דיא לופט וועהרט

אלין שיטערער, וואס וויטער און העכר זיא איז פון דער ערד.

אויב לופט איז א קערפער, מוז זיא האָבען וויא יעדער קערפער א געווויכט. און דאס האט זיא, וואס עס איז זעהר לייכט צו בעווייזען. נעהמט א גלעזערנע פלאש און וועגט זיא אף וועהן זיא ענטהאלט אין זיך לופט. ציהט דיא לופט ארוים פון דיזער פלאש דורך א לופט־פאָמפּף און וועגט איהר וויעדער אף דאן וועט איהר בע־מערקען אז זיא וועגט וועניגער אזוי פיעל, וויא דיא וואָג פון דער ארויסגעפאָמפּטער לופט. מען האט אויסגערעכענט, אז דיא גאנצע לופט־אהם דיא ערד וועגט אונגעפעהר איבער 11½ טרי־ליאָנען פונט. אויב דיא לופט האט א געווויכט, מוז זיא נאטירליך אויסאיבען א דרוק אויף אלעס, מיט וואס זיא בעגעגענט זיך. דער פרויי־ציף פון וואסער פאָמפּען איז בעגרינדעט דארויף.

שטעלט אייך פאר, וואס וואלט געווען, וועז דיזער קאלאסאלער דרוק פון דער לופט וואלט ניט עקזיסטירט. צו אלער ערסט וואָלטען דיא וואסער פון דיא טייכען, זעען און אָקעאנען אי־בערפלוייצט דיא ערד. דער דרוק פון דער לופט אויף א מענשען פון געווהנליכעם גרויס איז גליף, וויא עס וואָלטען איהם געדריקט 14 טאָן אדער 24000 פונט, וויא אזוי קען עס אדער א מענש אויסהאלטען? איינפאך וויי דיא לופט דרינגט אריין אין יעדערן טהייל פון קערפער, און דער דרוק האט איבעראל א גענגן דרוק. וועז אבער וויא א מענש הייבט זיך אויף אין א באלאָן זעהר הויך אין דער לופט, קריעגט ער בלוטונגען פון נאז, מויל, דיא לייפּען, דיא אויגען, וויי דער דרוק פון דער לופט איז דארטען ניט גרויס גע־נוג, אום דיא בלוט אייניצוהאלטען אין דיא בלוט־אָדערן. יעצט לאמיר זעהען פון וואס דיא לופט בעשטעהט.

עטוואס מעהר וויא איין פינפטעל, אדער 21 פראצענט פון דער לופט, איז א גאז יועלכער האט דעם נאמען זויער שטאף אדער אקסיגען, עטוואס וועניגער פון פיער־פינפטעל, אדער 77 פראצענט פון דער לופט, בעשטעהט פין א גאז, וואס וועהרט נערופען שטיקשטאף אדער ניטראגען, אין א גאנץ קלייגער פראפארציאן געפינט זיך אין דער לופט א גאז וואס רופט זיך קאהלענ־זויערע, אויף אממאניא, אזאן, ארגאן און נ. וו. אויסער דעם געפינען זיך נאף אין דער לופט וואסער־דאמפף, שטויב און פערשיעדענע באקי־טעריען. דאס דיא לופט ענטהאלט אייבער גאנזע

נאָך שטויב און סאָלידע טהייל־כלאָך, קען מען זיך לייכט איבערצייגען, וועז מען בעטראכט דיא לופט אין זאָנען־שטראהל, וואָס קומט אריין אין א דונקעלען צימער. דאן זעהט מען דייטליך, וויא אלע דיעזע כוכבסטאנטען שווימען אין דער לופט.

יעצט וועלען מיר בעטראכטען דיא הויפּט־עלעמענטען פון דער לופט, יעדען עלעמענט פאר זיך.

פון אלע עלעמענטען, וואָס דיא לופט ענטהאלט אין זיך, איז אָקסיגען דער וויכטיגסטער. וואסער בעשטעהט פון צוויי גאזען — זוייער־שטאָף און וואסער־שטאָף. וועז מען אונטער־זוכט כעמיש דיא שטייגער אין דער ערד, געפינט מען אז זיי ענטהאלטען פון 40 ביז 50 פּראָצענט זוייערשטאָף.

זוייערשטאָף איז אבסאָלוט נויטווענדיג ביי יעדען פּערברענונגס־פּראָצעס. אין איין אטמאָספערע, וואו עס איז ניטאָ קיין זוייער־שטאָף, קען קיין זאָך ניט ברענען; אויך איז דער זוייערשטאָף נויטהיג צום פויליען אָדער זשאווערען. דער זוייער־שטאָף איז אבסאָלוט נויטווענדיג צום אָטהמען, וויל מיט דעם אָטהמען וועדט דער זוייערשטאָף אויפגענומען דורך דיא בלוט, און מיט דעם בלוט וועדט ער אווקגעטראָגען צו דיא פערשיידענע טהיילען פון אָרגאניזמוס, וואו ער העלפט צו בילדען דעם קערפער. אין א לופט אָהן זוייער־שטאָף קען קיין לעבענדיגעס וועזען ניט לעבען, עס וועדט באלד פערשטיקט.

דער גאז ניטראָגען ברענט ניט און העלפט אויך ניט אנדערע זאבען צו ברענען. דאָך שטעלט ער פאר א גרויסען פּראָצענט אין דער קאָמפּאָזיציאָן פון טהיערישע און פלאנצליכע אָרגאניזמען. וואָס מעהר דיא וועלט האָט אין זיך ניטראָגען, אלץ פרוכטבארער איז זיא. עטליכע גערעטענישען צייטען פון דער ערד דיא ניטראָגען ענטהאלטיגע שטאָפען, און די פעלדער בלייבען אינפרוכטבאר. אום וויעדער זיי פרוכטבאר צו מאכען, בענוצט מען זיך מיט מיסט און אנדערע זאבען, וואָס ענטהאלטען א גרויסען פּראָצענט פון ניטראָגען. ביין אָטהמען האָט ניטראָגען הויפּט־זעכליך דיא בעדייטונג, דאָס עס צופיהרט דעם אקסיגען אין דער לופט, וויל רייניער אקסיגען וואָלט געווען צו שטארק פאר אטהמען.

דער דריטער וויכטיגער עלעמענט פון דער לופט איז א גאז, וואָס יעדער פון אייך קען. וועז איהר עפענט א פלאש ביער, אדער סאָדא־וואסער, אָדער שאמפּיין, קומט ארויס א גאז — דאָס איז קאהלען־זוייערע. דיעזער גאז וועדט געביל־דעט ביי יעדען פערברענען, ביי'ם אָטהמען, ביי'ם פויליען פון טהירישע און פלאנצליכע זאכען א. ז. וו., וועז דיעזער גאז זאמעלט זיך אָן אין דער לופט, וועדט דיא לופט אונריין און ניט געאייגנעט צום אָטהמען. איהר מערקט עס באלד אין א צימער, וועלכער איז איבערפיללט מיט מענשען, אָדער אין א טהעאטער. מען האָט אויסגעפונען, אז דיא לופט וואָס ענטהאלט אין זיך מעהר וויא צוויי טהיילען פון קאָהלענזוייערע אין 10000 טהיילען איז ניט געזונד צום אטהמען. יעדער מענש גיט אָפּ מיט'ן אָטהמען אין 10 שטונדען זעכס קוביק פוס פון קאָהלענזוייערע וואָלט אין דעם צימער, וואו דער מענש געפינט זיך, קיין פרישע לופט ניט צוגעקומען, וואָלט ער פערסם'ט געוואָרען פון קאָהלענזוייערע. אום אָבער דער אויסגעאָטהעמטער גאז זאָל ניט האָבען דען שעדליכען אייגפלוס, מוז אין דעם צימער א פרישע צופלוס פון לופט ציקומען פון אונגעפעהר 3000 קוביק פוס פאר יעדער פערזאָן. פון דעם קענט איהר זעהען, וויא וויכטיג עס איז דיא וועגעטעלאציאָן פון וואָהנונגען. דיא קראנק־הייטען וואָס קומען פון וואָהנען אין ניט גענוגענ־דע וועגעטעי־טע צימער, זיינען זעהר פיעל. איך וויל נור דערמאָהנען עטליכע: שווינדזוכט, בראָנכיטיס, נוימאָניא א. ז. וו. וויא אווי אָבער וועדט דיא לופט בעפרייט פון דעם שעדליכען גאז, וואָס זאמעלט זיך אָן אין איהר דורך דיא פערשיידענע פערברענונגס פּראָצעסען, דורך דיא אויסאָטהמונגען, דורך דיא פויליגס־פּראָ־צעסען א. ז. וו.? אין דעם שפּיעלט דיא פלאנצ־וועלט א גרויסע ראָלע. אזוי וויא מיר אין אלע טהיערע נעהמען פון דער לופט דעם זוייערשטאָף (אקסיגען) אין גיבען צוריק דיא קאָהלענזוייערע, אזוי טהוען דיא פלאנצען פארקעהרט. זיי נעהמען אין זיך אריין ביים זאָנעגשיין דיא קאָהלענ־זוייערע אין לאָזען אדוים זוייערשטאָף. אויך אזא וויייזע וועדט דיא לופט איממער צו גערייניגט פון דעם שעדליכען גאז.

מיר וויסען יעצט, אז דער הויפּטצוועק פון אטהמען בעשטעהט אין דעם, דאָס דער זוייער־שטאָף וועדט אריינגעבראכט צום אָרגאניזמוס און דיא שעדליכע קאָהלענזוייערע וועדט אויס־געאטהעמט אויף וואָס פאר א נייעדריגע שטופע איין אָרגאניזמוס זאָל ניט שאדען, וועט איהר בעמערקען אין איהם דעם זעלבען פרינציפ פון אטהעמען, אין דער „אמעבע", וועלכע איז בעטראכטעט אלס דיא נייעדריגסטע שטופע פון אָרגאניזמען. וויל זיא בעשטעהט נור פון איין צעללע, גלייכט מען גאָר קיינע אָטהמונגס־אָר־גאנען. אָבער דער זוייערשטאָף וועדט אויסגענומען פון דער לופט דורך י ע ד ע ן ט ה י י ל פון דער צעללע, און אויף דיא קאָהלענזוייערע וועדט אבגעגבען אין דיא לופט פון י ע ד ע ן ט ה י י ל פון דער אמעבע. אָרגאניזמען וועלכע זיינען עטוואָס אויף א העכערע שטופע, וויא צ. ב. וועהרם און פערשיידענע אינזעקטען, האָבען שוין א קאָמפּליצירטען אטהמונגס־אָרגאן. דאָ

בעשטעהט ער אין א רעהר, וועלכע קויפט דורך דעם גאנצען קערפער אוּן וועלכע לאָזט פאנאנדער קלענערע רעהרען אויף יעדע זייט. וואָס מעהר דער ארגאניזמוס איז עטוויקעלט, קאָמפּליצירטער זיינען זיינע אטהמונגס־ארגאנען.

ביי׳ם מענשען דארפען מיר נאטירליך ערוואַרטען דעכטע קאָמפּליצירטע אטהמונגס־אָרגאנען. צוערשט האָבען מיר ביי׳ם מענשען א רעהר, וועלכע עפענט זיך אויבען אין מויל אוּן אין נאָז. אונטען צוטהיילט זיא זיך אין צוויי קלענערע — איין צוויינ גענהט צו דער רעכטער לונגע, דער אנדער צוויינ גענהט צו דער לינקער לונגע. יעדער פון דיעזע צוויינען טהיילט זיך וויעדער אין נאָך קלענערע, דיא וויעדער אין נאָך קלענערע אוּן אזוי וויטער, ביז עס בילדעט זיך א קלייניע רעהרכען פון 1 מיליִמעטער אין דיאַמעטער — דאָס רופט זיך א בראָנכיאָלע. דיעזע בראָנכיאָלען ענדיגען זיך צוליעצט אין דיא זאָגענאנטע לופט־צעלכען. דיעזע לופטצעלכען, מיט דיא בראָנכיאָלען, קלייניע אוּן גרויסע, מיט דיא געוועבע, וואָס פערבינדעט צוואַמען אלע פערשיעדענע טהיילע — אלכעס צוזאַמען מאכט אוים דיא לונגען. מען רעכענט אויס, אז דיא לונגען עגטהאלטען איבער 600 מיליאָן פון אזעלכע לופטצעלכען. עס איז קיין וואונדער נית דאריבער, אז דיא לונגען זיינען דיא לייכטעסטע אָרגאנען אין גאנצען קערפער. ביי א מאן וועגט דיא לונגע נור 3 אוּן א האלב פונט, ביי א פרוי 2 מיט דריי פיערטעל פונט. יעדער שטיק פון א לונגע שוויימט אין וואסער, יעדער אנדער אָרגאן זינקט.

ארום דיעזע לופט צעלכען זאמלען זיך געדיכט דיא קלענסטע צוויינען פון בלוטגעפעסע, דיא זאָגענאנטע קאפּילאָרען, וועלכע בילדען זיך גראדע אויף דער זעלבער ארט, וויא דיא לופטצעלכען. א גרויבער בלוטגעפעס, דיא לונגען־כארטעריע, פאנגט אָן איהר וועג פון דעם רעכטען הארצען, צוטהיילט זיך איממערצו אויף קלענערע אוּן קלענערע בלוטגעפעסע, ביז זיי דערגרייכען דיא לופטצעלכען, וואו זיי בילדען א נעטז פון דיא קלענסטע בלוטגעפעסע — דיא קאפּילאָרען, וועלכע זאמלען זיך וויעדער אין איממער צו גרעסערע אוּן גרעסערע גפעסע, וואו דיא בלוט פון דיא לונגן גענהט צוריק צום לינקען הארצען צו, פון וואנען עס וועדט נעשיקט צו אלע טהיילען פון קערפער צו ערנעהרען דיא פערשיעדענע צעלכען דעם אָרגאניזמוס. דיא אינצעלהייטען וועגען דעם וועלכען מיר האָבען א געלעגענהייט צו בעשפרעכען אין אין צוויטען ארטיקעל:

„דאָס הארץ אוּן זיין ארבייט".

יעדע לונג איז איינגעוויקעלט אין א זאק, וואס דאס דאפּעלטע וועגט. איין וואנד פון דעם זאק לייגט זיך צו דער לונגע, אוּן דיא אנדערע לייגט בעכט צו דעם ברוסטקאָרב, זאָ דאָס דיא לונגע האָט א פרייען פּלאַטץ זיך צו בעוועגען. דיעזער זאק רופט זיך פלוירא. נאָרמאלער־וויזע איז קיינע פליסיגקייט בארהאנדען צוויישען דיא ביידע בלעטער פון דעם זאק, נור עטוואָס פייכטיגקייט. אָבער ביי מאנכע קראנקהייטען פון דער פלוירא קען זיך אזוי פיעל פליסיגקיִט אָנזאמלען, וועלכע דיא ביידע בלעטער, דאָס דיא לונגע וועדט דורך דעם אין גאנצען צוגעדרוקט, און דער פאציענט האָט שווירינגקייטען צום אָטהעמען.

ביידע לונגען צוזאמען מיט׳ן האדץ ליגען אין דעם זאָ־גענאנטען ברוסטקאָרב. דער בריסטקאָרב וועדט געבילדעט הינטען פון דעם וויבעלזייל, (הוט השדרה), אויף פון דיא ריפּען וואָס גענהן אַפּ פון איהם; פאָרנט קומט דאָס ברוסטבייין, מיט וועלכע דיא ריפּפען פעראייניגען זיך. דער אויבערכטער טהייל פון ברוסטקאָרב וועדט אויסגעפיהלט פון דיא לופטרעהרע און דיא גרויסע בלוטגעפעסע. דיא דיאפראגמא, א שטארקע הויט, טהיילט אַפּ דעם ברוסטקאָרב פון דער בויכהעלע מיט איהרע גפעדערים. אי דיא ריפּען, אי דיא דיאפראגמא קענען זיך בעוועגען דורך דיא מוסקעלן, וואָס בעפעסטיגען זיך אָן זיי. דיא אוּן דיא דיאפראגמא זיינען אזוי אראנזירט, אז וועגן זיי הויבען זיך אין דער הויך, וועדט דער ברוסטקאָרב פוֹלער אוּן בריייטער, וועגן אָבער דיא ריפּ אוּן דיא דיאפראגמא לאָזען זיך אראָב וועדט דער ברוסטקאָרב אייגעצויגען.

וועגן איהר וועט בעאָבאכטען א מענשען אין שלאָף, וועט איהר זעהען וויא זיין ברוסט הויבט זיך אויף אוּן לאָזט זיך אראפּ זעהר רעגעלמעסיג, אקוראט וויא דיא בעוועגונגען פון א פענדיקעל אין דער צייט וועגן דאָס פאסירט, זעהט איהר אויך וויא דיא לופט גפעהט אריין אוּן גפעהט צוריק, עגטוועדער פון נאָז אדער פון מויל, וועגן ער איז אָפען, אוּן דאָס פאסירט נור דאָן, וועגן דער נאָז איז ניט אין א נאָרמאלען צושטאנד, וועגן דיא נאָז גענגע זיינען פערלייגט. וועגן איהר וועט זיך צוקוקען נאָך גענויער, וועט איהר בעמערקען, דאָס מיט יעדען אויפהויבען פון דער ברוסט, וועדט איינגעפאלען דיא הויט צוויישען דיא ריפּען, אקוראט וויא עטוואס וואלט דיא הויט אריינגעזויגען. אין דערזעלבער צייט בעמערקט איהר אז דער בויך וועדט אויפגעהויבען. דאָס אויפהויבען פון דער ברוסט וועדט גערופען —דיא אייגאטהעמונג; דאָס ארוסטערפאלען פון דער ברוסט — דיא אויסאטהמונג. א געזונדער מענש מאכט פון 16 ביז 24 אטהעמונגען אין איין מינוט. דיא צאהל פון אטהמונגען עגדערט זיך נאָך׳ן אלטער אין געשלעכט. א קינד פון א יאהר מאכט 44 אטהמונגען אין א מינוט, א פינף יעהרינעס קינד 26, פון 15 ביז 20 יאהר —20, פון 25 ביז 30 — 16, פון

30 ביס 50 —18. ארבייט אדער מידיגקייט פער־גרעסערט דיא אָטהמונגס צאָהל. וואס העכער די טעמפּעראטור, וואו דער מענש געפינט זיך, אלץ גרעסער דיא אָטהמונגסצאָהל. דאריבער וועו דער מענש האָט פיעבער, איז אין היטץ, אטהמעט ער עפּטער. דער מענש האָט א זעהר קלייגען קאָנט־רא׳ל איבער זיין אטהעמען. ער קען אויך א וויילע גאר אויפהערען צו אטהעמען, עס פערלאנגזאמ־עט אָדער עס פערשנעלערן — אָבער אין גאנצען צו אונטערדריקען דיא אָטהמונג קען ער ניט.

מיט יעדער אינאָטהמונג קומט אריין אין דיא לונגען 20 קוביק צאָל לופט. דאס זעלבע קומט ארויס ביי יעדער אויסאָטהמונג. וויא דער מענש זאָל ניט לאנג אויסאָטהמען, בלייבט נאָך אין דער לונגע פון א 100 ביז 130 קוביק צאָל לופט.

* * *

מיר האָבען געזהען, דאָס ביי יעדער איינא־טהמונג, האָבען זיך דיא ריפּפּען און דיא דיא־פראגמא ; דער ברוסט קארב, וואו דיא לונגען ליעגען, ווערט בריייטער, גערוימיגער. ויען דאָס פאסירט, בילדעט זיך צווישען די ביידע בלעטער פון דעם לונגענזאק א לעריגער, לופטלאָזער רוים. וויא אלע פלעצער, וואס האָבען אין זיך קיין לופט ניט, ציהט עס באלד אין זיך אריין אלעס וואָס קען אריינגעצויגען ווערן. מיר האָבען גע־זהען, וויא דיא הויט צווישען דיא ריפּפּען ווערט אריינגעזויגען ביי יעדער איינאָטהמונג. דאָס זעלבע קומט פאָר מיט די לונגען אין דעם ברוסט־קאָרב. דיא לונגען זיינען זעהר עלאסטיש; וויא באלד דער לערער פלאץ איז געבילדעט, ווערט גלייך דיא לונגע אין דיעזען פלאץ העריינגעצויי־גען, אייגענצויגט. דיא לונגע ציהט זיך פאנאנ־דער און לופט ווערט אין איהר אייגענזויגען. די אייגאטמונג, וויא איהר זעהט, רופט ארויס א מאסע פערענדערונגען אין קערפער, וועלכע קענען ניט פערבלייבען אין דעם צושטאנד לאנג, זיי מוזען קומען צוריק אין זייער נארמאלער לאגע. דיא ריפּפּען, וואס האָבען זיך אויפגעהויבען ; דיא הויט צווישען דיא ריפּפּען, וואס האָט זיך אריינ־געצויגען ; דיא דיאפראגמא, וואס האָט זיך אויפ־גהויבען, דיא פערשיעדענע גערערים אין דער בויכהעהלע, וויא דער מאגען, לעבער, דערמע, מילץ, ניערען, וואס זיינען דורך דער אָטהמונג ארויסגעבראכט געוואָרען פון זייער געוואהנליכער פאָזיציאָן אלעס דאָס שטרעבט וויעדער צו קומען אין דער נארמאלער לאגע. דיא ריפּפּען און דיא דיאפראגמא זינקען, דער ברוסטקאָרב ווערט שמעלער דיא לונגען נאטירליך מוזען פאלגען דעם ברוסט־קאָרב. זיי ווערען אינגעשרומפט און דיא לופט ווערט ארויסגעשאָפען פון זיי. עס איז קלאר, אז דיא אוינאָטהמונג אליין רופט ארויס אלע קרעפטע, וואס זיינען נויטהיג צום אויסאָטהמונג. עס איז אויך קלאר, אז דער פּרא־צעס פון אָטהמען איז מעהר פון א מעכאניישער נאטור, בעדינגט פון דיא בעוועגונגען פון ברוסט קאָרב.

דאָס הוסטען, דאָס טשיכצען, דאָס כנארכצען, דאָס ווייגען, דאָס לאכצען, דאָס געענצען, דאָס גרעבצען אלעס דאָס ווערט ארויסגעבראכט פון אָטהעמען, וועו עס געהט פאָר אונטער עטוואס פערענדערטע פערהעלטניסע.

* * *

יעצט לאָמיר זעהען וואָס ווערט מיט דער לופט, ווען זיא געהט אריין אין דעם מענשליכען קערפער. צוערשט, אום ניט צו זיין שעדליך מוז דיא טעמפּעראטור פון דער לופט זיך ניט פיעל אונטערשיידען פון דיא בלוט־טעמפּעראטור אין מענשען ; זיא מוז אויך אזוי פיעל וויא מעגליך אָבגעריינגט ווערען פון אלערלייי אונריינליכ־קייטען, וועלכע, וויא מיר האָבען געזהען פריהער, עקזיסטירען אין איהר אימערצו. דיזע צווייי זאכען בעזאָרגט דער נאָז. דיא אנאטאָמיע פון נאָז איז אזא, אז דיא לופט, ווען זיא געהט דאָרט דורך, מוז זיא וויא אין א זיעפּ איבערלאָזען אלעס, וואָס איז סאָליד, וויא קליין דאס זאָל ניט זיין, און צו גלייכער צייט ווערט זיא געווארעמט. אויך אזא ארט ווערט דער ארנאריימ בערהיט פון פערשיעדענע קראנקהייטען. פון דעם וועט איהר פערשטעהן, וויא וויכטיג עס איז צו האָבען א געזונדען נאָז. פון נאָז און מויל קומט דיא לופט אין דיא לופטרעהרע, פון דאָרט אין דיא גרויסע בראָנקען, פון דיא וויעדער אין דיא קלענערע אין פון דיא ווידער אין דיא נאָך קלענערע, ביז ענדליך דיא לופט ערריייכט דיא לופטצעלען. דא בעגענעט דיא לופט דיא קאפּילארען אנגעפילט מיט שוואַרצע בלוט. וואס פאסירט ? דיא שוואַרצע בלוט ווערט גלייך העל רויט, און ווען מען אונטערזוכט בעמיש דיא אויסגעאָטהמעטע לופט, געפינט מאן גלייך דיא אורזאכע פון דעם.

דיא אויסגעאָטמעטע לופט האָט פערלאָרען פיער טהיילען פון אָקסיגען און האָט דערפאר מעהר אין זיך פיער ביז פינף טהיילען קאָהלענ־זויערע. עס איז דייטליך, דאָס דער אָקסיגען איז אויפגענומען געוואָרען דורך דיא בלוט, און דאָס דיא בלוט האָט זיך בעפרייט פון דער קאָהלענ־זויערע. מען האָט אויסגערעכענט, אז א מזונדער מענש פערברויכט אין 24 שטונדען העבער וויא 9—14 פונט זויערשטאָף אז ויט אריין אין דער לופט מעהר וויא 1½ פונט קאָהלענזויער.

יעדער אַרגאַניזמוס, וועלכער איז נאָך אין מוטערלייב, פאר זיין געבורט, האָט קיינע אַטהמונגס־בעוועגונגען, אבוואהל דערזעלבע פראצעס פון איינאטמען זויערשטאָף און אבגעבען קאָהלענזויערע קומט פאר אין איהם אויך; נור עס ווערט אויפגעטהאָן דורך דיא מוטערס בלוט. דער ערשטער אָטהעמצוג קומט פאָר דאן, וועלכער עס הערט אויף דער צופלוס פון מוטערס בלוט, ווען דער קערפערליכער צוזאמענהאנג פון מוטער און קינד איז אבסאָלוט פערשוואונדען. וויא אזוי קומט פאָר דער ערשטער אטהעמצוג? דאָס ערקלערט מען דורך דעם, דאָס דיא אָנגעזאמלטע קאָהלענזויערע ווירקט שעדליך אויף דעם אטמונגסצענטער, וואָס לייגט אין א געוויסען נייהל פון דעם געהירן. דער צענטער ווערט גערייצט, אויפגערעגט. דיעזע רייצונג ווערט איבערגעגעבען דורך דיא נערוון צו דיא מוסקעלן פון דער ברוסט. דיא מוסקעלן ווערען אינגעשרומפט — דער ברוסטקאָרב און דיא דיאפראגמא הייבען זיך, דער ברוסטקאָרב ווערט ערווייטערט בריייטער, לופט קומט אריין אין דיא לונגען — און דיא ערשטע אינאָטהמונג האָט שטאטגעפונדען. דיא ערשטע אינאָטהמונג רופט ארויס נויטווענדיגער ווייזע דיא ערשטע אויסאָטהמונג, און דיא אטמונגס־מאשין איז אין דער בעוועגונג. נור מען מוז זעהען, דאָס דיא מאשין זאָל האָבען דאָס נויטהיגע בריען־מאטעריאָל אין זיך, אום צו זיין אין שטאנד איהרע ארבייט אויסצופיהרען. דאָס בריען־מאטעריאָל פאר א לעבעדיגעם ווען זיינען די נאהרונגסמיטעל.

וואָס עס ווערט פון דיא נאהרונגסמיטעל אין קערפער, וויא אזוי דער אַרגאַניזמוס נוצט זיי אויס— וועלען דעם וועלען מיר האָבען א בעזונדערען ארטיקעל. צום שלוס לאָמיר זעהען, וואָס פאר א שלייסע מיר קענען ציהען פון די פאקטען און ערלערנען אין דיעזען ארטיקעל.

וואָס פאר א פערהעלטנישס קענען זיי האָבען צו אונזער געזונדהייט? צוערסט הענגט דיא געזונדהייט פיעל אָפּ פון דער לופט וואָס מען אָטהעמט איין. וואָס רייגער זיא איז, דאָס געזינטער איז עס. וויייטער האָט איהר געזעהן די נאָטהוועגדיגקייט פון וועגטילאציאן. א דריטעל פון מענשליכען לעבען ווערט פערבראכט אין שלאָפען און דאָך זיינען דיא שלאָפצימער מיסטענס דיא קלענסטע, די ענגסטע און דיא דונקעלסטע פון אלע. געוועליך נעהמט מען דעם בעסטען צימער צום פוץ, אום דארט אויסצושטעלען די בעסטע מעבעל. און געפט האָט מען דאָרט זעלטען, און דיא מעבעל ווערט אייגפאך צופוילט אדער פון מילבען אויפגעגעסען. מיין ראטה איז, האָט איהר נור עטליכע צימער, נעהמט דעם בעסטען צימער פאר זיך צום שלאָפען.

פון דער ראָלע וואָס דער ברוסטקאָרב שפיעלט אין דער אָטהמונג, וועט איהר אויך פערשטעהן, וויא וויכטיג עס איז צו עגטווילקלען דיא ברוסט. פערמיידט אלעס וואָס מאכט עגג דיא ברוסט, וויא עגגע קלייידער, קאָרסעטען, גורטען און ז. וו.

אויך דאָס שטעהן מיט אין אייגעבויגטען רוקען איז זעהר שעדליך, וויייל עס שטערט דער נאָרמאלער אטמונג.

מיט דעם שליסען מיר דיעזען ארטיקעל. מיר וועלען האָפענטליך וויעדער זיך בעגעגנען אין א מאנאט ארום, וועו איך וועל שרייבען איבער „דאָס הארץ און איהר ארבייט".

דר. מ. י. קאָניקאָוו באָסטאָן.

זיא האט דיא וויסע וועלט פערלאזען

זיא האָט דיא וויסע וועלט פערלאָזען
אין בליהענד־צארטען יוגענדם־מאָרגען ;
זיא האָט א שטראהל גענטהאָן — און פלוצלונג
אין פינסטערען וואָלקען זיך פערבאָרגען.

זיא איז פערשוואונדען פריה און שרעקליך
און האָט אלם אַנדיינקונג גענעבען —
א טויטען קערפער פאר דעם קבר,
א שטיקעל מארמאָר פא דעם לעבען.

דער טויטער קערפער ליעגט אין קבר,
לאנג פערלאָזען, לאנג פערגעסען ;
אך, איצטער מוז ער זיין אודאי
לאנג פון וועלם שוין צופרעסען.

דער שטיקעל מארמאָר ליעגט אין זונן־שיין,
ארומגערינגעלט מיט גענעכטער
און יונגע לייט מצבות־קריצער,
זיי האקען אוים אויף איהם דיא וועלטער :

„זיא האָט דיא וויסע וועלט פערלאָזען
אין בליהענד־צארטען יוגענדם־מאָרגען ;
זיא האָט א שטראהל גענטהאָן — און פלוצלונג
אין פינסטערען וואָלקען זיך פערבאָרגען".

און וואַרעם שיינט דיא זונן פון אויבען,
און שפיעלט זיך הארציג מיט דעם לעבען,
און ס'טראָגט זיך פריי א; ליעד פון פריהלינג
א ליעד פון ליעבע און פון שטרעבען.

און פריש און מונטער גייט דיא ארבייט,
און זיסער קלינגט דאָם ליעד און וואַרמער,
און ס'גייהען פלינק ארוים דיא וועלטער
און קוקען פרויליך פון דעם מארמאָר.

א. ליעסין.

בײם ווינטער פּאלאסט

א סצענע פון "רויטען זונטאג. אויס דעם דייטשען פון הלל ווילכנין.

אַנד.

קלינג, קלינג, קלאנג, הילכען הייזעריג דיא קירכען־גלעקער און רו־ פען דעם עולם צום אבענד־געבעט. גע־ לויבט און געבענשט זאלסט דוא זיין, הייליגע מאריא!... אָה, מאריא,העלף אונז, בעט פיר אונז!" — זאגען צוויי פרויען זייער אָוועגד־געבעט אין א ניעדעריגער, מיט שטרויה בעדעקטער שטיבעלע צו דער געקרוינטער גאָט'ס מאמע מיט יעזוס'ן אויף איין האנד און מיט א ליליען שטענגעל אין דער אנדערער.

— יעצט, מארושקא, זאגט דיא עלטערע פון דיא ביידע פרויען צו איהר טאכטער, נאכ־ דעם וויא זיא האָט געענדיגט איהר געבעט — שטעה אויף און מאך צורעכט דעם טהעע.

מארושקא, דיא איינציגע טאכטער פון דעם דאק־ארבייטער פיאטר איוואניטשקאָף, שטעהט אויף מיט א פערווויינטע געזיכט אין געהט מא־ כען טהעע. זיא איז שרעקליך אויפגערעגט און איז קוים אים שטאנדע דיא גלעזער צו צו־ וואשען. פלוצלונג בריבען פרויען שטעהן האָרכען זיך איין, בעקאנטע טריט דערהערען זיך נעבען שטיבעל.. דיא טיהר עפענט זיך אויף, מארושקא לאָזט ארויס א געשרייי און האלב ווייענדיג, האלב לאכענדיג בעהאלט זיא איהר שעהנעם דונקעלען קאָפּ אויף דער ברוסט פון א שטארק געבויטען יונגען מאן.

— איוואן!! ביזט דוא עס, איוואן צער־ נאָווסקי? — שרייט אויס פרעהליך דיא אל־ טע פרוי און אטהעמט לייכט אָב, וועז זיא דער־ זעהט אויף איהר מאן אריינקומענדיג אין שטי־ בעל.

ביידע מענער זיינען אין גאנצען בעדעקט מיט שנעע, און מארושקא נעהמט ארונטער פון זיי דיא פייכטע קאלטע פעלצען.

— געלויבט זאָל זיין מאריא און אלע הייליגע, וואָס איהר זייט געקומען!—שרייט מארושקא פרעהליך אויס און ווארפט א גליהענדען בליק אויף איהר געליעבטען.— מיר זיינען שוין דאָ באלד משוגע געוואָרען וואָרטענדיג, מיר האָבען שוין איבערגעטראכט דאָס שרעקליכסטע.. און ווייסט, מאמע, וואָס פאר א זאָגדערבארען חלום איך האָב גהאט?

— אָה, נארישקייטען! יעצט איז ניט דיא צייט צו חלום'ען, — ענטפערט דער אלטער פאָטער ערנסט. — איהר, ווייבער, זיטצט אין שטוב, האָט צייט, און אז איך קום פון דער אר־ בייט, הונגעריג, איז גאָר נישט דאָ וואָס צו נעהמען אין מויל.

— אָט שוין, אלטינקער, — בערוהיגט איהם זיין פרוי. — דוא ביזט היינט שפּעטער גע־ קומען וויא אלע מאָל, וועסטו מוזען מיט אי־ וואנען א ביסעל אויסווארטען. פערריבעט דער־ וויילע!

— אויך רעכט, — ענטפערט פיאָטר און פערריבערט זיין לולקע. ער נעהמט אויך ארויס א פלעשעל שנאפּס און לעדיגט אוים מיט אי־ וואנען אייניגע גלעזלאָך, קוקענדיג אויפמערק־ זאם אייניער דעם אנדערן אין דיא אייגען.... עט־ וואָס געהיימעס, זעהט זיך, קומט פאָר אין זייער קוקען.

ביידע פרויען גרייטען צום טיש אין בעטראכ־ טען מיט אויפמערקזאמקייט דיא געזיכטער פון דיא מענער.

בײם עסען האָט מען וועניג גערעדט. וויא אָבער מען האָט ארָאבגעשלונגען דעם לעצטען ביסען און דיא גאפּעס צוגענומען, האָט זיך דיא אלטע ניט געקענט מעהר אינהאלטען צו שטע־ לען דיא פראגע, וואָס האָט זיי אלעמען שטארק אינטערעסירט:

— גהעהט איהר ווירקליך ארויס אין סטרייק מאָרגען?

— יא, מאמעלע, — ענטפערט פעסט דער־ אלטער פיאָטר, — מיר גהען ארוים אין סטרייק. ניט אמת, איוואן? אלע! הונדערטער און טוי־ זענדער ארבייטער וועלען אניעדערלעגען דיא אר־ בייט, וועלכע האָט גאבראכט אונזער הייליגע רוסלאנד'ס שמאך און שאנדע... מיר בויען דיא טרונעס פיר אונזערע קינדער, רוסלאנד'ס שטאל־

צע זיכן... וואָס זיינען דען דיא קריגס־שיפען, אז ניט שווימענדע טרופּעס? וואו זיינען אי־וואנ'ס פּיער ברידער?

— דערשאָפען! — שרייט אויס איוואן פּון ווינקעל, וואו ער איז געזעסען מיט מארושקא'ן. דערביי האָט ער זי אזא דריק געטאָהן מיט דיא הענד, אז מארושקא האָט אויסגעשריען פּון וועה־טאָג. ער לאָזט זיא אָבער גלייך אָפּ: דאָס האָט ער פּון וואוטא, פּון שמערצען זיך פּערגעסען.

— מיר וועלען געהן אלע צו אונזער באטיוש־קא־צאר, — רעדט ווייטער דער אלטער פּאָטער, —מיר וועלען אים דערצעהלען פּון אונזער שרעקליכען עלענד... דאן וועלען מיר פּון נויטה מעהר ניט ווייסען, דאן וועט דער פּערפּלוכטע־קריעג גלייך אויפהערען.

— וואָרום זייט איהר דאָס אין דעם אזוי זיכער? איך ציטער פּאר אייך, — ווייזט זיך מארושקא פּלוצלונג פּערנאָנדער.

דיא אלטע קוקט אויך פּערצווייפעלט אויף בייד'ע מענער.

— איוואן! פּיאָטר! האָט איהר בייד'ע א קלעהר געטאָהן: וואָס, וועט זיין, אז מען וועט אויף אייך אָנרייצען קאָזאקען?

דער אלטער טהוט א שלייד'ער דיא לולקע אויפ'ן טיש, און דיא אש צופּליהט אין אלע זייטען.

— קאָזאקען? זאָל זיי נעהמען דער טייפּעל צוזאמען מיט דיא ניעדערינע פּיוגלינגע, דיא שענדליכע טרופּען, וואָס שרעקען זיך אָב פּאר זיי! וואָס וויללען מיר דען, וואָס פּערלאָזען מיר דען מעהר אויסער אונזערע רעכטע, וואָס מען האָט ביי אונז אוועק גערויבט? דער פּאָפּ איז אויך מיט אונז, ער האָט אונז שוין זיין ברכה געגעבען.

— איז דאָס אמת? — פּרעגען דיא פּרויען לייכט אויפּאטהעמענדיג, — פּאָטער גאפּאָן וועט אויך בעגליטען? אָה, אויב אזוי, איז גוט, אויב אזוי, איז קיין געפּאהר; דאן איז גאָט מיט אייך, —האָט דיא פּרומע אלטע געזאָגט און א־בער־געצלם'ט זיך.

פּאָטער גאפּאָן איז געווען אן אנגענעהמער גאסט אין דיא שטיבלעך פּון דיא אָרעמע דאָק־ארבייטער. עס האָט איהם געצויגען צו דיא שטיבלעך, און ער איז אימער געווען איבערגע־געבען מיט לייב און לעבען צום אונטערדרוק־טען פּאָלק. און דיעזע איבערגעבענהייט האָט איהם געמאכט פּאר א „הייליגען" אין דיא אויי־גען פּון פּאָלק. ער פּלעגט ניט קומען צו דיא ארבייטער, וויא אלע אנדערע גלחים, צו קריגען עטוואָס: ער פּלעגט אליין אימער בערענגען עט־וואָס פּאר. דיא קלייניע קינדער און קראנקע. ער אליין האָט געלעבט זעהר אויינפאך. די רעגי־רונג האָט שוין לאנג געווארפען אן אויג אויף איהם: עס איז איהר אָבער ניט געלונגען ביי יעצט איהם צו חאפּען... זיינע דרשות זיינען ניט געווען גלייך צו דיא שווארץ און פּלאפּלע־ריי פּון דיא אנדערע גלחים. נאָך זיינע א דרשה, נאָך זיינע א רעדע איז יעדער צוהערער אוועק א היים א געטרייסטער, א ניי־בעלעבטער, אן אויפ־געקלעהרטער.

זונטאג, דעם 22טען יאנואר, אין דער פריה, זאמלען זיך ביים ווינטער פּאלאסט אין פּעטערס־בורג טויזענדער ארבייטער, און צוויישען זיי גע־פינען זיך אויך די ביידע דאָק־ארבייטער פּיאָטר איוואניטשקאָף מיט זיין קינפּטיגען איידים אי־וואן צערנאָווסקי. די ביידע פּרויען זיינען דאָרט אויך געווען, אָבער זיי האָבען זיך געהאלטען ווייטליך פּון דעם פּלאץ, וואו דיא מאסע האָט זיך אָנגעהויבען צו פּערזאמלען. טויזענדער כטרייקער פּון אלע פאבען זאמלען זיך און מאר־שירען אין רייהען מיט פּאָטער גאפּאָן פּאראוים צו דעם אָרט, וואו עס האלט זיך אויף דער „פּא־טער פּון אלע רוסען". וועניג פּון דיא סטרייקערס זיינען געווען בעוואפענט, אום אין א נויטה צו קענען זיך פּערטהיידיגען. דיא מייסטע פּון דיא פּערזאמלטע האָבען זיך פּערלאָזען אויפ'ן טא־טינקעס גוט הארץ. ער וועט זיין פּאלק, זיינע קינדערלעך, אויסהערען און וועט זיי געבען אלע זייערע רעכטע. ביז יעצט האָבען דיא הויפ־לייטע, דיא מיניסטאָרען אימער בעהאלטען פּון גוטען טאטען דיא אמת'ע לאגע, אין וועלכער זיין פּאָלק געפּינט זיך. אָבער יעצט וועט דער באטיושקא צו זיי אליין ארויסקומען, ער וועט זיי אויסהערען, זיי וועלען פּאר איהם זייערע הערצער אויסגיסען... זיי האָבען דאָך אזא ערע־לען ערנער, אזא פּערטהיידיגער פּון זייערע אינ־טערעסען, דעם פּאָטער גאפּאָן — א מאנן, וואָס האָט גאָט אין הארצען און פּיהרט זיי מיט דעם צלם אין דער האנד! אָבער... שא! וואָס איז דאָרט? וואָס גלענצט דאָרט עפּעס? אָה, בלוי־זע שוועדען, שפּיטצען פּון ביקסען... איז דאָ געפּאהר אין דער לופט?

אָה, ניין, אונמענליך! דיא סאלדאטען וועי־לען ניט שיסען אויף זייערע טאטעס און מא־מעס, ברידער און שוועסטער; זיי האָבען עס דאָך זאָגאר פּערזיכערט און געשוואָרען אויף אייגער פּון דיא פּערזאמלונגען, וואָס איז אָבגעהאלטען געוואָרען ביי דיא סטרייקער מיט אן אוועג פּריהער.

אלזאָ, פּאָרווערטס מארשירט דער עולם צום ווינטער־פּאלאסט, צום באטיושקא... צוזאמען מיט דיא בעגלייטענדע פּרויען און קינדער געהען אויף אננושקא, פּיאָטר'ס פּרוי, און איהר טאָכ־טערמארושקא מיט נאָך בעקאנטע און שכנים.

קארגע פּיער מייל פון ווינטער־פּאלאסט,

ניט ווייט פון דיא פוטיקאָוֹ'ס אייזען־זאוואָדען, האָט זיך אָנגעהויבען דער מארש. און ביי יעדן טריט פּאָרווערטס, שטארקט זיך דאָס פער־טרויען, ווערט גרעסער דער מוטה ביי די סטרייּ־קער. זיי געהען דאָך פּאָדערן זייערע רעכטע.

אָט איז מען שוין א מייל פון פּאלאסט, ביים נאָוואָ־טהויער... א פּאָלק כאָלדאטען שטעהט דאָ אויסגעשטעלט. מיט א מאָל קומט אראָב א בעפעהל, די כטרייקערס זאָלען זיך גלייך צוריק־ציהען. פּאָטער גאפּאָן ענטפערט, אז ער געהט פאר א גערעכטער זאך און וויל פון צוריק ציהען זיך ניט הערען, און דיא מאסע געהט, ניט קיי־מערענדיג זיך, פּאָרווערטס. דאן קראכט דער ער־שטער שאָס פון דיא כאָלדאטען. קיינער איז ניט פערוואונדעט; דער עולם געהט מיט פעכ־טע טריט פּאָרווערטס. דאן דערהערט זיך א צווייטער שאָס. מענשען נעהמען פאלען איינציג־ווייז... דאן גיעבען זיך א לאָז קאָזאקען אויף פערד מיט שווערדען, פיקעס און נאגאיקעס און פלייהען איבער דיא מענער, פרויען און קינדער, צוטרעטענדיג און צודרייקענדיג אלעס, וואָס איז זיי געווען אין וועג. א שרעקליכער יועה געשרייּ רייכט זיך ארוים פון טויזענדער מענשען־העל־זער און פערהילכט דיא לופט. טוידמע און פער־וואונדעטע בעדעקען הויפענווייז דיא גאס. דאָס בלוט פון די עלטערן מישט זיך צונויף מיט דאָס בלוט פון דיא קינדער און שרייט נאָך ראכע...

א יונגעס מיידעל מיט פערנאנדער גלאָ־זענע האָאר און מיט א פערלאָפענע גזיכט מיט בלוט האלט א טוידטען קערפער פון זאן עלטערע פרוי אין איהרע ארעמס. דאָס איז מארושקא מיט איהר מוטער, וועלכע איז דערשאָכען גע־וואָרען אין שטערן. מארושקא'ס ליפּען בעווענגן זיך, אָבער עס הערט זיך קיין קלאנג פון זיי. איהרע אויגען בליקען אויף איין פונקט, וואו זיא זעהט איהר האַן, איוואן, וויא ער פערטהיי־דיגט, פערוואונדערטערהייט, איהר פאָטער, וועלכער קעמפּפט מיט צוויי קאָזאקען. זיא לאָזט אָב דעם טוידטען קערפער פון איהר מוטער און לויפט האלב וואהנזיניג איבער דיא גע־הרג־טע לייבער פון מענער, פרויען און קינ־דער צו דעם פלאץ, וואו איהר איוואן, אָקאָרשט פון א קוגעל געטראָפען, פאלט טויט. זיא וואָרפט זיך צו איהם. וואו איהרע הענד גיעבען א טאפּ, איבעראל איז בלוט, וואָרימע מענשען־בלוט. נאָך איין מאָהל עפענען זיך דיא אויגען פון איהר געליעבטען; זיין ארעם נעהמט שוואך ארום איהר האלז, און זייערע ליפּען ברענען צום לעצ־טען מאָל אויף א רגע צוזאמען. און איידער דער דערבייישטייענדער פּאָטער איוואנישקאָוֹ איז צו־געלאָפען רעטען זיין טאָכטער, איז איהר שאָ־בען צוטראָטען געוואָרן פון א קאָזאקען פערד'ס פּאָדקאָוות.

דער אלטער פּאָטער איז געבליעבען שטעהן, בערויבט פון אלע זיינע האָפענונגען. ער האָט א חאפּ געטאָהן איוואָן'ס דארע הענד, זיין טאָכ־טערס, ער האָט זיי געוואָלט אויפהויבען, נור ער איז אָבגעשטויסען געוואָרען פון אָרט פון דער צוריק לויפענדע מאסס. נור אָט דערזעהט ער א רעוואָלווער, א מעסער — געווויס ארונטער גע־פאלען פון אפאלענדען קעמפּפער'ס הענד. ער כאפט דיא געווער און לויפט צו צו א קאָזאק, וואָס איז אָקאָרשט אראָבגעפאלען פון פערד... מיט איין מאָך פון'ם שארפען מעסער־קלינג שנייט ער אריין אין דעם קאָזאק'ס האלז. „שטארב שטארב! טוידט און פערוויסטונג זאָל קומען הונד! שרייט איהם אריין פּאָטער אין אויער.— אויף אייער גאנצע קאנאליע!" ער וויל זיך ארויפוואַרפען אויף אן אנדער קרבן, נור אימי־צער גיט איהם א ציה פארן ארבעל. ער קיקט זיך אום און דערקענט אין יענעם זיינעם א בעקאנ־טען שכן.

— איוואניטשקאָ, עס איז אלעס אומזיסט. דיא באנדע איז בעוואפענט. מיר וועלען נאָר נישט אויכפיהרען. מיר מוזען ענטלויפען. קום!

— אָבער מיין קינד, מיין מארושקא, מיין אננושקא און איוואן — שטאמלען זיינע ליפּען.

— איך מוז. זיי אויסגעפינען!

ער רייסט זיך מיט אלע קרעפטען אהין, צו יענעם אָרט, פון וואנען ער איז אוועקגעשטופט געוואָרען פון זיינע טהיירסטע, אָבער עס איז אומזיסט דיא מיהע: דיא מאסע שטעהט צונויף געפּרעסט אויף איין אָרט און מען קען ניט געהן ניט אהין, ניט צוריק. נור דאָרט... מיט אייניגע טריט וווייטער, זעהט ער, וויא דער אלטער צערנאָוואסקי האלט זיין טוידטע פרוי... „הויליגע מוטער! — שרייט ער אוים, — איז עס מעגליך? פּאָטער פאלט אניידער אויפ'ן בלוטיגען בוק... אז ער האט זיך אויפגעכאפט איז ער געלעגען אין א ווארימע בעט און איבער איהם איז גע־שטאנען איינגעבויגען דיא אלטע מאטהערינא צערנאָווסקי. איהר געזיכט איז אייניגעמאלען און נאסס פון פערגאסענע טרעהרען. מען האָט איהר דעם זוהן געבראכט דעם לעצטען. אָה, גאָט, איז עס מעגליך — איהר לעצטען זוהן, איהר איוואן? ! וואו האָט דיעזע פרוי גענומען קרעפ־טען אייניצושטעהען אויף איהרע פיס און נאָך אנדערע אויפצופאכען? „פינף אלע פינף!' —שפּיצט זיא „פינף, אלע פינף זיהן!" — בור־טשעט דאָרט אויפ'ן אוויוען דער צוזאמענגעקאָר־טשעטער, אלטער צערנאָווסקי. דער אלטער צערנאָווסקי איז משוגע — איז עס דען א וואונ־דער?....

פּאָטער הויבט זיך אנגזאם אויף פון זיין גלעזענער. איז דאָס געווען א חלום? האָט ער געטרוימט? וואו איז ער דאָס געווען.

אה, ניין, פּיאטר, מיין אלטינקער, דאָס איז ניט געווען קיין חלום, דוא האָסט ניט געטרוימט! דיא שוידערליכע וואהרהייט איז עס! דו און טויזענדער אנדערע האָבען זייער לעבען און זיי־ערע ליעבכטע פערלוירען! גלייך וויא דוא שטעהען זיי אזוי ניעדערגעשלאָגען און פער־צווייפעלט! אָבער... פאסס מוטה! יעצט איז די צייט ראבע צו נעהמען. גיעה זוך אוים אלע פערצווייפעלטע, אלע בערויבטע פון זייער גליק, שלים זיך אן זיי אן און געהט מיט מוטה, מיט ענערגיע נעהמען ראבע! גאָט איז טויט, בעט צו איהם ניט. ער וועט אייך ניט העלפען! דיא גערעכטיגקייט איז פערגוואלטיגט; דיינע אלע פרוינד זיינען אויך טוידט. דיא זאך אָבער, פאר וועלכע זיי זיינען געשטאָרבען, לעבט! נידער מיט דעם באטוישקא, פאר וועמען איהר האָט אייערע הערצער גיעוואלט אויסגיסען! נידער מיט דער שקלאפערייי! נידער מיט דעם בעט־לען!... עס לעבע דאָס נעהמען!... דאָס נעהמען אייער אייגענע מיט אייערע אייגענע הענד!...

ליבע לייזער׳ם גמילת חסד

(פון אידישען לעבען אין ליטע)

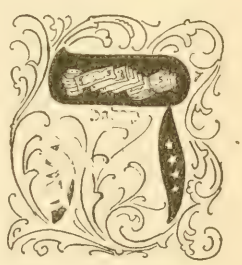

ונקעל און פייכט, אי־בערן קאָפּ איז געהאנ־גען א בלאָטיגער קא־סאקער הימעל, און אויף איהם האָבען זיך געשפּארט און געצוי־גען דונקעלע מרגלים, קליינע צוריסענע וואָלּ־קענדלאָך. א פוילער רעגען איז גליבגיל־טיג געפאלען אויף דער ערד.

אין אביונאווקא איז געווען שטיל און טרוי־ערינ, ווי אויף א בית הקברות... נאָך האלבען טאָג נעבען איינם פון דיא אביונאווקער הויפ־לאָך, האָט זיך אבגעשטעלט א דראָזשקע, אויף וועלכער ס׳זיינען געזעסען דריי מענשען: א סור־דעבני פּריסטאוו מיט צוויי פאָליציייסקע פון בייד זייטען. אזא ערשיינונג איז געניג געווען אויפצומינטערן אביונאווקע ס׳האָבען זיך גליך בעווויזען מענשען אויפ׳ן גאס, ס׳האָט זיך אָנגע־פאנגען צו רודערן.

לייבע לייזער דער ציגעלניק, דער בעל הבית פון הויף, וואו דיא דראָזשקע האָט זיך אָפּגע־שטעלט, האָט מקבל פנים געווען דיא בעאמטע אָהן א היטעל, האָט זיך געבוקט פאר זיי און זיי אוועקגעפיהרט צום עק הויף, אין איינע פון זיינע שטיבלאָך, וואו ס׳האָט געוואָהנט ביי איהם אין שכנות נחום דער קאלאָשען־פערגיסער. אויפ׳ן הויף האָט זיך געגומען קלייבען אן עולם, אָבער דיא פאָליצייסקע האָבען אלעמען פאר־נאכדער געטרייבען.

נחום׳ס שטיבעל איז געווען פערלויגט מיט אלטע קאלאָשען. אויפ׳ן אווענען האָט זיך גע־קאָכט מאטעריאל דיא קאלאָשען צו פערגיסען, און דיא גאנצע שטיבעל איז געווען פול מיט רויך און מיט שמאלענעס.

טשארט וואזמי! האָט זיך דער פּריסטאוו געזייצערט, אריינגעהענדיג, און זיך געגומען רייבען דיא אויגען מיט זיין טאשענטיכעל. איך וואָלט קיין מאָל ניט געגלויבט, אז מענשען קע־נען וואָהנען אין אזעלכע מיסט־קאסטענס. מיין הונד האָט דאָך א בעסערע דירה. ניט ריכטיג, לייבקע? האָט ער זיך געוועגדעט צו לייבע לויי־זער׳ן.

— טאטשנאָ טאק, וואשע וויסאָקא בלארא־דיע, האָט לייבע לייזער געענפערט מיט א שמויי־כעל און צוגעשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ.

דער פּריסטאוו האָט ארונטערגעוואָרפען זיין אויבער־ראָק און איז געבליבען שטיין אין א שווארצען ראָק באפוצט מיט גאלונען מיט בלישצענדע קנעפּ. דאן האָט ער ארויסגענומען א פאפּיער און פאָרגעלעזען, אז נחום דארף בע־צאָהלען לייבע לייזער׳ן דעם רעסט דירה געלד פון פאריגען יאָהר זעקס רובעל, הוצאות פיר׳ן פיהרען דעם משפט צווויי רובעל מיט צוואנציג קאָפּיקעס, אין אלעמען אכט רובעל מיט צוואנ־

ציג קאָפּיקעס. און אזוי וויא ביז היינט האָט ער נאָך דיא דירה ניט פריי געמאכט, איז מען געקומען אין נאָמען פון זאקאָן איהם ארויס־ווארפען.

— וואָט, וואָט, טאָטשנאָ טאק, וואשע ווי־סאָקא בלאַראַדיע, האָט לייבע לייזער אונטער־געהאפט.

נחום איז געשטאנען מיט זיין היטעל אין האנד און געקוקט מיט שרעק אויפ'ן פּריסטאוו. זיין ווייב גיטעל איז געשטאנען הינטער איהם מיט פערבראָכענע הענד און האָט זיך אליין גע־פרעגט: וואו וועלען מיר איצטער אהינקומען!? הינטער איהר רוקען איז געשטאנען א קליין קינד פארבעהאלטען און האָט אויך געקוקט מיט שרעק אויפ'ן פּריסטאוו.

דער פּריסטאוו האָט א וואונק געטאָהן, און דיא פאָליציייסקע האָבען פּליסיג גענומען טראָגען דיא זאכען אויפ„ן הויף, כ'האָט ניט געדויערט לאנג, און דיא שטיבעל איז גע־ווען פּוסט וויא א קבר.

— וויא האָט איהר עס קיין גאָט ניט אין הארצען? האָט גיטעל געטענה'ט צו לייבע לייי־זער'ן, שטייענדיג אויפ'ן הויף. זעהט וואָס איהר האָט געמאכט פון אונז! א גזלן פון וואלד וואָלט דאָס ניט געטאָהן. ס'וועט דאָך ווערען א בארג אש פון מיין ביסעל אָרימקייט. מ'וואָלט מיר מיין פליייש שניידען, וואָלט קיין בלוט ניט רי־נען. וואו זאָלען מיר זיך איצטער אהינטאָהן? איהר וואָלט נאָך א ביסעל געווארט, וואָלט איך פאר אייך געקראָגען א דרייי רובעל. דיא גאנ־צע שטעדטעל בין איך נעכטען אויסגעגאנגען מיט א משכן אין דיא הענד און ניט געקענט קריגען. היינט האָט מיר איינער צוגעזאָגט אין א פאָאר טעג ארום צו לייהען.

— מיינע הייזלעך ווילען מיר אין דער ערד אריינלייגען, האָט לייבע לייזער געענטפערט. איך האָב געקויפט א יקרות, זיי טראָגען קיין צוועלף פּראָצענט ניט.

— דערווייל ווילט איהר מיר אין דער ערד אריינלייגען, האָט גיטעל געענטפערט.

— האָט צו טאָהן מיט שלעפּארעם! האָט איהר לייבע לייזער ערווידערט און איז אריין אין שטוב.

— גיי קליייב צוזאמען דיא ביסעל קאלאָשען, האָט גיטעל ווייענדיג געשריען צו נחום'ן. מיט גאָט צו רייידען בינסטו א גרויסער חוואט, פאר וואָס בינסטו קיין חוואט ניט געווען צו רייידען מיט לייבע לייזער'ן? דער לשון האָט דיר אָב־געגומען, וואָס?

— וואָס זאָל איך זאָגען, וואָס זאָל איך רויי־דען? וועד קען דאָס רייידען מיט אזא גזלן? איך וועל גיהן וואו מיינע אויגען וועלען מיר טראָגען, האָט נחום געענטפערט מיט פערצווייפלונג.

ארויסגעהענדיג פון הויף האָבען דיא ארוים־געוואָרפענע זיך עטליכע מאָהל אומגעקעהרט און געקוקט, וויא דער רעגען איז זיך נוקם אָן זייער ביסעל אָרימקייט. נחום האָט זיך געזע־גענט מיט'ן הויף אויף אייביג..... אויף מאָרגען, בעת בעלי מלאכות זיינען געקומען פערריכטען דיא שטיבעל, וואו נחום האָט געוואויגט, האָבען זיי דערזעהן אן אויפגעהאנגענעם. דאָס איז ג־ווען נחום דער קאָלאָשען־פערגיכער.

* * *

דער קלאנג וועגען דעם אויפגעהאנגענעם האָט זיך שנעל פערשפּרייט איבערן שטעדטעל. פון דיא הייזער, קראָמען, חדרים האָבען זיך געשאָטען מענשען, וויא צו א חספּד. ביי לייבע לייזער'ן אויפ'ן הויף איז געווען קינד אין קייט: פערווויינטע וווייבער איינגעהיעלט אין שמאטעס, מענער אין לייכטע אָבגערייסענע בגדים, בעלי מלאכות וועלכע האָבען אוועקגעוואָרפען דיא ארבייט און געקומען מיט פערקאשערטע ארבעל, קינדער אָבגערייסענע, בארוועסע. דער רעגען איז גליייכגילטיג געפאלען איבער דיא קעפ, דער ווינד האָט גהייבען דיא פאָלעס, געפייפט אין דיא קויימענס, גערייסען דיא אלטע צופויולטע דעכער, און דער עולם איז געוואָרען גרעסער און גרע־כער.

— וואָס פאר אן אורזאכע האָט געקענט צווינגען אן אָרימען, שפּל'ן אידען צו אזא טויט? האָט מען געפרעגט צווישען עולם. ער האָט א ליעבע געשפּיעלט? זיינע שיפען זיינען אונטער־געגאנגען אויפ'ן וואסער? ער האָט זיין מאָנ־טיק פערשפּיעלט אין קאָן? אָדער לייבע לייי־זער האָט א חלק אין זיין טוידט? דיא אורזאכע פון נחום'ס טויט האָט קיינעם ניט געלאָזט רו־הען. רוהיג זיינען געבליעבען נור צוויי: נחום מיט'ן שטריק אויפ'ן האלז און לייבע לייזער מיט'ן „איספּאָלניטעלני ליסט" אין קעשענע. דער לעצטער האָט פאר אלעמען ערקלעהרט אז „זייער" דין איז להבדיל אלף אלפי הבדלות גליייך מיט אונזער'ן, און ביים רב וואָלט ער אויך גע־וואונען. און אויב ער וואָלט טאקי געווען אזא גזלן וואָלט ער דאָך געקענט צוגעהמען נחום'ס ביסעל אָרימקייט פאר דיא 8 רובעל מיט דיא 20 קאָפּיקעס און איהם א קישעלע צוקאָפּענס ניט לאָזען. ער האָט אבער קיין שלעכטס ניט געטאָהן, נור געוואָלט האָבען זיין שטיבעל פריי. אויסער דעם האָט ער אלעמען פערזיכערט, אז נחום איז פון אלע מאָהל געווען א מרה שחורה, און מרה שחורה'דיגע, האָט ער געענדיגט — היינט אָדער מאָרגען מוזען אזוי קאָנטשענען זייער בינטעל יאָהרען.

דער עולם איז זיך ביסלעכווייז פאנאנדער־געגאנגען. דער רעגען איז געוואָרען שטארקער און שטראָמיגער. ס'האָט זיך געדאכט, אז

כביכול איז חלילה מחלק זיין שבועה, און א נייער מבול פארטרינקט אביונאווקע מיט איהרע שפּיע איינוואוינער.

— דער מלאך המות מוז אלע מאל האבען אן אויסרייד, עס קען אבער זיין ווען ניט לייבע לייזער, וואלט צום אונגליק ניט געקיטען, האט איינע־ געזאגט אוועקגעהענדיג.

— דער גביר מעג. זיין וועלט זיין ווילען, האט אן אנדערער בעמערקט.

— „דארטען" וועלען זיין אלע גלייך, סיי ארעם סיי רייך.

א שווארצע נאכט אהן שטערען האט זיך אראבגעלאזען איבערן שטעדטעל און האט פארשפרייט געדיכטע שאטענס מיט א טויטע שטילקייט.

אויף מארגען נאך האלבען טאג איז געוון דיא לויה. ניט קוקענדיג אויף דעם וואס ס'איז געווען א לויה פון „מאבר עצמו לדעת", איז דיא גאנצע „ארימקייט" פון שטעדטעל נאכ־ געגאנגען נאכ'ן ארון ביז סאמע בית עולם.

ס'איז געווארען אבענד. ווייט הינטער'ן בית עולם, דארטען, וואו דיא וועלדער האבען זיך געזהן אויפ'ן האריזאנט וויא פעכיגע וואלקענס האט זיך אויפגעהויבען א נעבעל. אויף דיא נא־ קעטע בוימער זיינען שוין געשטאנען קראהעם און גערופען דעם ווינטער.

דיא קברים בערגלאך זיינען געווען בעדעקט מיט אבגעשטארבענע בלעטער און איבער זיי האבען ארויסגעשטארצט פראסטע האלצערנע מצבות. אלץ ארום האט גערעדט וועגען טויט.

אין טהרה־שטיבעל האט לייבע לייזער אנ־ געצונדען א נשמה ליכט, וועלכע ער האט אליין מיטגעבראכט, און זיך מתעסק געווען מיט'ן נפטר. דעם נפטר האט מען אוועקגעמאכט אין א זייט בית עולם, וואו דיא „קדשים" לייגען.

וויא נור דער שמש האט ארייניגעלייגט דעם נפטר אין גרוב האט זיך לייבע לייזער איינגע־ בויגען און אנגעהויבען רעידען צום מת. דעם נפטר'ס וויב גיטעל איז געפאלען אויף דיא פריש אויסגעגראבענע ערד וויא אן אונטערגע־ זוגטער בוים, און איהר הערצריייסענדער קול האט גובר געווען לייבע לייזער'ס קול.

— אך דא איז דיין איביגע דירה! פון דאנען וועט דיך קיינער ניט ווארפען!... האט גיטעל געשריען מיט א מידע, פארשטיקטע שטימע. מיט גוואלד האט מען איהר אפגעריסען פון קבר. דאן איז לייבע לייזער וויעדער צור־ געגאנגען צום קבר און אנגעהויבען מיט א צי־ טערענדע שטימע, זיך איינבויגענדיג צום גרוב.

— רבי נחום! זיין שטימע האט זיך אבגע־ ריסען. ער האט פארדעקט מיט דיא הענד זיין געזיכט.

— רבי נחום! האט ער וויעדער אויסגערו־ פען, איך בעט אייך איהר זאלט מיר מוחל זיין. דיא געלד וואס איהר זייט מיר שולדיג געבליי־ בען, בין איך אייך אויך מוחל. דאס זאל איך ניט צו שווער זיין צום יום הדין. איך בין אייך מוחל בכחילה גמורה. מוחל, מוחל, אט זיינען אלע עדות.

ער האט וויעדער צוגעדעקט זיין געזיכט מיט דיא הענד און זיך פארנאנדער געווויינט. דער גאנצער עולם האט זיך צוואוויינט אויפ'ן קול, אלעס ארום האט געווויינט, און דער טוידט, דער שווערער ביטערער טויט, איז געשטאנען ווי א שטן פאר דיא אויגען, גלווירט בין אלע ווינקעלאך.

מיט א שווערען געמיטה האט מען פער־ לאזען דעם בית עולם. אלע זיינען געגאנגען אין איין טריט, פלייצע צו פלייצע. דער שרעק פון טוידט האט אלעמען מתקרב געווען, בעפרייי־ דעט. דיא שווארצע נאכט האט צוזאמענגענאסען אין איינעם בערג מיט טהאלען, פעלדער מיט וועלדער.

— מיר האט אפילו געקאסט פינף זילבער־ נע רובעל, אבער מען האט איהם גאט צו דאנ־ קען ניט געפאלמעסט. ארויסגעריסען פון „זיי־ ערע" הענד, האט געזאגט לייבע לייזער מיט צור־ פריידענהייט.

— דאס איז א גמילת חסד של אמת, האט איהם איינער געענטפערט.

— געשטארבען, בעגראבען, און ארא פון מארק.

— הבל הבלים, דיא וועלט איז א הלום, האט לייבע לייזער געזאגט.

אלע זיינען אריין צוריק אין שטעדטעל. דיא אלטע אין דער ערד איינגעשלאגענע הייז־ לעך, דורכגעווייקטע פון רעגען, זיינען געשטא־ נען עלענד, וויא פערגעסענע קברים. צוויישען זיי, איינזאם און שטאלץ האט ארויסגעקוקט דיא געמויערטע, וויים געקאלכטע שוהל, וויי א נייע מצבה אויף אן אלטען בית עולם.

דן־לאזאר.

נייע ביכער

אמעריקא פאר קאלומבום

פון פיליפ קראנץ

ארויסגעגעבען פון דער אינטערנאציאנאלער ביבליאָטהעק פאָלקישונג קאָ., ניו יאָרק.

דאָס אידישע פאָלק האָט נאָך איצטער ניט קיין רויז וויסענשאפטליכע ליטעראטור אין דער אידישער שפראך. געווים וועלען נאָך יאָהרען און יאָהרען פארביגיין, אידער אונזערע גע־ביהדעטע ייעצען אָנהויבען קוקען אויף די שפּראך פון זייער פאָלק, וויא אויף זייער אייגענע שפראך, אידער ביי זיי וועט זיך דערוועקען דיא בעדערפענישּ צו לייענען דאָס, וואָס זיי אינטערעסירט, אין דער שפראך פון זייער פאָלק און אויסצודריקען זייערע אייגענע געדאנקען, דיא נייבען, וואָס זיי געפינען אין דער וויסענ־שאפט, ניט אין א שפראך, וואָס נאָר פרעמדע זאָלען קענען פערשטעהן, נאָר אין דעם לשון, וועלכער וועלט גערעדט און פערשטאנען פון דעם גאנצען אידישען פאָלק.

וויא פיעל יאָהרען עס דארפען פערגעהן ביז צו דער גליקליכער צייט, פון וועלכער מיר רע־דען דאָ, וועז דער אבגרונד, וואָס שיידט איטצ־טער פאנאנדער דיא אידישע אינטעליגענץ און דאָס אידישע פאָלק, וועט אָנגעפילט ווערען מיט א רייכער אידישער ליטעראטור פאר בויידע צדדים אין אויסגעגליכען ווערען דורך דאָס קול־טורעלע וואכסען פון דעם אידישען המון, — דאָס קען מען אויף פריהער ניט זאָגען. קומען וועט זיא גאנץ זיכער; קומען מוז זיא, אויב מיר ווילען אז דאָס גאנצע פאָלק זאָל קענען לעבען אין דער אטמאָספערע, וואו מיר, דיא געבילדעטע, לעבען און אָטהעמען איין דיא רייניע, פרישע און געזונ־טע לופט פון דער היינטוועלטיגער ציוויליזיאציאָן. לעת־עתה אָבער וויל דער בעסטער טהייל פון דער אידישער אינטעליגענץ, דער טהייל, וואָס קען אליין עפעם אויפטאָהן אין דער וויסענ־שאפט, אפילו נישט וויסען פון דעם אידישען פאָלק, פון זיין שפראך און פון דעם דורשט צו בילדונג און וויסענשאפט, וואָס איז דערוועקט געוואָרען קודם כל בא דעם אידישען ארבייטער. נאָר א גאנץ קליינער חלק אָט פון דער אינ־טעליגענץ האָט פארלאָזען דיא פרעמדע גער־טענער, וואָס זיינען אזוי רייך אין פּפלאָנצען און בלומען און אווענגעגאנגען צו דיא אידישע „פּוכטע פעלדער און וויסטע וועלדער", מיט גרויסע מיה אויפרייסען מיט זייערע אקעראי־זען דיא פערהארטעוועטע קרקע פון דער אי־דישער קולטור און פארזעהן אין איהר דיא ער־שטע קערנדלעך פון דער היינטוועלטיגער וויסען־שאפט.

אָט צו די וועניגע ערשטע פּיאָנירען פון אונ־זער וויסענשאפטליכער ליטעראטור געהערט אויך גענאָסע פּ. קראנץ, דער מחבר פון דעם בוך, וואָס איך האָב זיין נאָמען אויבען אויסגעשריבען, עם קען זיין, אז גענאָסע קראנץ אליין קוקט אויף זיין אייגענע, בלי שום ספק ניצליכע ארבייט ניט מיט דיא זעלבע אויגען, מיט וועלבע איך בע־טראכט זיא. ער אליין אפשר מיינט, אז זיין ארבייט האָט נאָר א דערווייליגען קליינעם נוט־צען — אויפצוועפענען דיא אויגען פון דעם אידי־שען פאָלק אויף דיא רייכקייטען פון דיא פרעמ־דע גערטנער, פעלדער און וועלדער אין ארוים־רופען אין איהם דעם חושק, וואָס גיכער צי אנטלויפען פון דער פינסטערער הייט אין דיא ליכטיגע פרעמד.

אויב אזוי, האָט ער א גרויסען טעות. דיא שטראהלען פון ליכטיגקייט און שיין, וואָס ער ברענגט אריין אין דיא פינסטערע הייט, דער־וואַרמען זיא און מאכען זיא ליכטיגער. זיי וועקען אויף דעם אידישען מוח, זיי צורודערן דאָס אידישע האַרץ און רופען אין זיי ארוים א ביינקעניש נאָך אין אייגענער ליכטיגער און וואַרימער הייט. מען קען איצטער ניט זעלטען אָנטרעפען א אידישען ארבייטער, וואָס שטעהט אין זיין בילדונג און אין זיין וועלטבעטראכטונג ניט נידעריגער אידער דער געבילדעסטער אייי־ראָפּעיאישער אָדער אמעריקאנער ארבייטער און וואָס האָט געשעפט אלע זיינע קענטענעס פון דער אידישער ליטעראטור אין דער אידישער שפראך און וואָס וועט מן הסתם אייביג ניט זיין אין דער לאגע צו לייענען אין פרעמדע שפראכען. ער, וואָס איז אויסגעוואקסען אויף דער אידישער פּאָפּולער־וויסענשאפטליכער ליטעראטור, איז וועלכער גענאָסע קראנץ שפיעלט אזא וויכטיגע און כשר פערדיענטע ראָלע, ער בענקט נאָך

מעהר וויסענשאפט אין דער היים. זיין נאטירלי־כע ליעבע צו דעם אידישען פאָלק בעקומט ביי איהם א גאנץ בעשטימטע געשטאלט. ער הויבט אָן צו ליעבען זיין אידישע ליטעראטור, ער הויבט אָן וועלען שטאָלץ מיט זיין אידישער ארביי־טער בעווענונג, ער הויבט אָן שעטצען זיינע אי־דישע שרייבער.

מיט יעדען נייעם, ניצליכען און פריש גע־שריעבענעם בוך אין אונזער שפראך וועלט אלץ ברייטער, טיעפער און שטארקער דער שטראָם, וואָס גיסט זיך פאנאנדער איבער דאָם אידי־שע פעלד, בעווענסערט עם און וועקט אויצ צום לעבען און דערקוויקט די פאר'חלששטע כוחות פון דעם אידישען פאָלק. און דעם בוך פון געגאָסע קראנץ, „אמעריקא פאר קאָלומבום" אזוי אויך וויא זיין גרעסערע „קולטור געשיכטע" אין דריי בענד, געהערען צו אזעלכע מיני ביכער. זייער וועלדע בעשטעהט ניט נאָר אין דעם, וואָס זיי ברענגען דעם פאָלק ניצליכע קענט־נים אין א לייכטער שפראך, נאָר נאָך מעהר אין דעם וואָס זיי העלפען בויען א אידישע נא־ציאָנאלע קולטור, — אלץ איינס, אויב זייערע מחברים פארשטעהען דאָס און ווילען דאָס, אדער נ־ט.

„אמעריקא פאר קאָלומבום" האָב איך דורכ־געלייענט מיט דעם גרעסטען פון וואַרעמער דאנק־באַרקייט צו דעם מחבר. דאָס בוך ברענגט דיא בעשרייבונג פון פאקטען, און דער מחבר לאָזט זיך ערגעץ ניט איריין אין געשיכטס פילאָזאָפישע חקירות. דאָס איז געוויס מעהר א מעלה פון דעם בוך, איידער א חסרון. און דיא פאקטען, וואָס ער בעשרייבט, בעשרייבט ער איינפאך און קלאָר. אזוי, אז יעדער בעקומט פון זיי א ריכטיגע השגה. מיט וואַרעמער דאנקבארקייט האָב איך געליי־ענט דאָס בוך און פערמאכט האָב איך עס מיט דעם הייסעסטען וואונש, אז דער מחבר זאָל ניט אוועקוואַרפען דיא ארבייט, וואָס ער האָט גענו־מען אויף זיך: בעקאנט מאכען דעם אידישען עולם מיט דער קולטורגעשיכטע פון דער מענש־הייט.

דר. ח. זשיטלאָווסקי.

ערהאלטען נייע ביכער און בראשורען

דיא פאמיליע צבי טראגעדיע אין 4 אקטען פון דוד פינסקי אויסגאבע „בונד" זשענעווא. 80 פיידזשעס.

לידער פון לעבען פון אברהם רייזען (א נייע זאמלונג) פערלאג „פראָגרעס" וואַרשא. 96 פיידזשעס.

דער רעכטער וועג (א ויכוח וועגען דיא פוילישע סאָציאליסטישע פארטיי און איהרע פאדערונגען) אין 2 טיילען פון ב. פיגענבוים אויסגאבע פוילישע סאָציאליסטישע פארטיי. לעמבערג. 116 פיידזשעס.

נעקסטען מאָנאט פאנגען מיר אָהן אין „צוקונפט" צו דרוקען א סעריע ארטיקלען פון דר. י. ארטמאן איבער „קאָאָפעראציאָנען".

צוליעב מאנגעל אין פלאטין האָבען מיר פערפעלט דיא „געקלויבענע ווערטער" אין דיעזען נומער, אויך דיא קוויטירונגען פון געלדער.

No. 5 (41) MAY 1905 Volume IV

פונפצעהן יאהר פראלעטארישער יום טוב

אלע רעדער שטעהן שטיל.
וועו דיין מעכטיגער ארם וויל.

ונפצעהן יאהר זיינען אוועק זינט דער פּראָלעטאריאט פון דער גאנצער וועלט פייערט זיין יום טוב, דעם יום טוב פון עדשטען מאי.

דאכט זיך, א פרייליכער יום טוב'דיגער יובילעאום, און דאָך.... איך וויים נים, וויא איהר, לעזער, פיהלט זיך ביי דער עראינערונג אָן דעם ערשטען 1 מאי. פאר דעם שרייבער פון דיא שורות איז דיא עראינערונג בעדעקט מיט א וואָלקען פון אומעט און מעלאנכאָליע, געמישט מיט פאדרדרוס און ביטערקייט. פילייכט איז דאָס דיא אייגענע שולד פון דעם שרייבער; פילייכט זיינען שולדיג דיא אומשטענדען, וועלכע האָבען געמאכט אז איידער ער האָט געזעהן, וויא מען „פייערט" דאָ ביי אונז דעם יום טוב פון „ערשטען" (?) מאי, איז איהם אויסגעקומען בייצוואָהנען און אנטהיל צו נעהמען אין דעם מאי־פייער אין פערשיעדענע אנדערע לענדער. אלין הענגט דאָך אָפּ דערפון, וועלכע פאדערונגען מען שטעלט און מיט וואָס מען קען זיך שטעלען צופריעדען.

דיא רעדאקציאָן פון היגען „וואָירקער", צום בויישפּיעל, איז איבערצייגט, אז אויב אלע 3000 פּלעצער פון קארנעגי האָל, אָדער דער גרעסטער טהיל פון זיי וועלען זיין בעזעצט אויף דעם „אויסגעצייכענטען קאָנצערט", וועלכען זיא רופט „מאי־דעמאָנסטראציאָן", דעם 30 אפריל, זאָנטאג פאר דעם 1מאי, דאן וועט עס היסען אן „ערפאָלגרייכער מאי־פייער". „דיא נויאָרקער בעוועגונג וועט קומען דערפאר א גרויסען דאנק", זאָגט זי, „און פאר די אלגעמיינע זאך וועט עס ברענגען גרויסע נוצען". דיא רעדאקציאָן פון „וואָירקער" מיינט, אז דערמיט וועט אויסגעדריקט ווערען „דיא אינטערנאציאָנאלע אחדות" פון ארבייטער קלאסן.

עס פאלט איהר גאָר ניט איין צו ענטשולדיגען דיא נוי יאָרקער פּארטיי פאר אזא מין „דעמאָנסטראציאָן"; עס פאלט איהר גאָר ניט איין צו בעדויערן, פאר וואָס דיא אינטערנאציאָנאלע אחדות ווערט דורך דעם אזוי גראָב צושטערט; עס פאלט איהר גאָר ניט איין צו ערקלעהרען, פאר וואָס דיא היגע פּארטיי פּאלגט ניט אָדער קען ניט פּאלגען דעם בעשלוס פון דער גאנצער אינטערנאציאָנאלער סאציאלדעמאקראטיע, וואָס איז אנגענומען געוואָרן אויף'ן אמסטערדאמער קאָנגרעס. דער שרייבער פון דיזע שורות קען זיך אָבער ניט פערגעסען אָן דיע פריהערדיגע בעשלוסע פון דיא פריהערדיגע קאָנגרעסען. ער קען ניט פערגעסען אָן דיא האָפנונגען און ערוואַרטונגען, וואָס מען האָט פערבונדען מיט דעם מאי יום טוב. ער קען ניט פערגעסען דיא מאי פייערס, וועלכע איהם איז אויסגעקומען מיטצומאכען אין פערשיעדענע אנדערע לענדער. און דערפאר וועלט איהם אזוי טרויעריג, וועו ער דערמאָנט זיך אָן דעם קאָנצערט פון 30 אפריל, פאר וועלכען דיא נוי יאָרקער פּארטיי ערווארט א גרויסען דאנק.....

* * *

דער יום טוב פון ערשטען מאי איז געשאפען געווארען צו׳ליעב א געוויסען ציעל מיט א בע־שטימטען פּלאן.

וועלכע דעם אינטערנאציאנאלען סאציא־ליסטישען קאנגרעס אין פּאריז פון יאהר 1889 איז דער יום טוב בעשטימט געווארען, דאס האט ער געהאט א י ן צ ו ו ע ק: ער האט געדארפט דיע־נען אלס דעמאנסטראציאן פאר דיא איינפיה־רונג פון אכט־שטונדיגען ארבייטסטאג.

דורך דעם איז דער יום טוב פון ערשטען מאי געפלאנט געווארען ניט אלס יום טוב פון כאציאליסטען, ניט אלס דעמאנסטראציאן פארן כאציאליזמום, נור אלס א יום טוב פון ארביי־טער, פראלעטאריער, אלס א דעמאנסטראציאן פאר איינע פון דיא וויכטיגסטע פאדערונגען פון אלע לאהן־שקלאפען, אהן אונטערשיעד פון רע־ליגיאנען, ראסען און פאליטישע איבערצייגונ־גען. דורך דעם איז אויך ממלא בעשטימט גע־ווארען דער כאראקטער פון דער דעמאנסטרא־ציאן גופא. וויא באלד דיא פאדערונג איז א ריין פראלעטארישע, מוזען אויך דיא מיטלען זיין ריין־פראלעטארישע; וויא באלד דער צוועק פון דער דעמאנסטראציאן איז אן אלגעמיין־פראלעטארישע, מוז אויך דיא וואפע זיין אן אלגעמיינע ריין־פראלעטארישע. און א אלגעמיינע ריין־פראלעטארישע וואפע איז פארהאנדען נור איי־נע: דער סטרייק.

דערפאר איז פון אנפאנג אן ארויסגעשטעלט געווארען דיא קלארהרע פאדערונג, אז דער יום טוב פון ערשטען מאי זאל געפייערט ווערען דורך ארבייטס־רוהע. דיא פאדערונג איז וויע־דערהאלט געווארען אונצעהליגע מאל אויף דיא אינטערנאציאנאלע כאציאליסטישע קאנגרעסען אן אויף דיא איינצעלנע פארטיי צוזאמענפאס־רען. דאס איז געווען אן בלייבט דער אידעאל פאר דעם יום טוב פון ערשטען מאי.

דער שכל איז א פראסטער. דער פלאן א קלארהרער.

אלע רעדער אין דער קאפיטאליסטישער גע־זעלשאפט דרעהען זיך דורך דיא לאהן־ארביי־טער. מיט דיא קראפט פון זייערע מוסקולען בעווענגען זיי דיא גאנצע אינדוסטריע מאשין. דורך זייער הארוואניע, שאפען זיי אלע עשירות. פון זייער בלוט און מארק לעבט דיא גאנצע גועזעלשאפט.

וועו מען וואלט אווענקנעהמען ביי דיא קוי־זיגסטע מאשינען, ביי דיא גרעסטע פאבריקען דיא לעבעדיגע ארבייטס־קראפט, דאן וואלט מען ביי זיי אווענקנעהמען דעם גאנצען לעבען.

דאס דארפען דיא ארבייטער, דער גאנצער אינטערנאציאנאלער פראלעטאריאט, אהן אונ־טערשיעד פון נאציאן און פארטייען, וועזען דיא וועלט. און דאס וואלטען זיי געקענט ווייזען, פייערנדיג איבעראל דעם יום טוב פון ערשטען מאי אין זעלבען טאג—דורך דעם, וואס זיי אר־בייטען ניט. דיא גאנצע וועלט וואלט זיך ארום געזעהן, אז „אלע רעדער שטעהן שטיל, וועו זיין מעכטיגער ארם וויל".

פארשטעהט איהר וואס פאר א געוואלטיגען איינדרוק דאס וואלט געמאכט אויף דיא הער־שענדע קלאסען? פארשטעהט איהר וויא גרויס דיא בעדייטונג פון 1טען מאי יום טוב וואלט גע־קענט זיין? וואהרום מי קען דאך אויף א מינוט ניט צווייפלען, אז אלע רעדער וואלטען געשטאנען שטיל, וועו דער מעכטיגער ארם פון דעם פער־אייניגטען פראלעטאריאט וואלט נור געוואלט.

דיא וואס האבען געשאפען דעם יום טוב פון ערשטען מאי—און דאס איז געווען דיא פעראייניגטע אינטערנאציאנאלע סאציאל־דע־מאקראטיע — האט געשטעלט אזא אלגעמיינע פאדערונג,כדי אלע ארמס זאלען וועלען—רוהען; כדי צו וויזען אז אלע ארמס קענען וועלען רו־הען צוזאמען, קענען האבען איין ווילען. דאס איז געווען דער ציעל, דאס איז געווען דער אי־דעאל, דער בעשלום אליין האט אין די הערשענ־דע קלאסען שוין אריינגעטרויעבען א טויט צי־טערנים.

אין אלע קאפיטאליסטישע לענדער פלע־גען דיא רעגיערונגען מאבילויזירען זייערע מילי־טעריש קרעפטען צום ערשטען מאי. דיא קאפי־טאליסטען האבען איבעראל אנגעוועندעט אלע מיטלען, כדי ניט צו דערלאזען דיא ארבייטער פייערן דעם 1טען מאי דורך רוהע. זיי האבען גענומען עקסטרעם מיט מאסנהאפטע לאקאוטס, מיט שווערע בעשטראפונגען. דיא רעגיערונגען אן קאפיטאליסטען, זיי ביידע פערשטעהן גאנץ גוט זייערע אינטערעסען; זיי האבען דערפאר גליייך געפיהלט אן פערשטאנען אז וועו דער אינטערנאציאנאלער פראלעטאריאט וועט ארויס וויזען זיין פראייניגטען וויללען אפילו פריער־ליך אן רוהיג, אפילו נור אין טאג איז פאר זיי א גרויסע גפאהר, פון וועלכער עס קען קו־מען א טויט קלאפ פאר זייער הערשאפט. אן דערפאר האבען זיי מיט אזוי פיעל מורא אן זארג יעדעם מאל ערווארטעט דעם 1טען מאי.

אויך דער פראלעטאריאט האט דיא ערשטע יאהרען גפליגט גרויסע האפנונגען אויף דעם 1טען מאי. מיט גרויס זארג אן אינטערעס פלעגט מען רעכענען דיא צאהל פון דיא אנ־טהיל־נעהמער אין דיא דעמאנסטראציאנען פון ערשטען מאי. מען האט געהאפט, אז פון יאהר צו יאהר וועט דיא צאהל ווערן גרעסער, אז פון יאהר צו יאהר וועט דער יום טוב פון ער־

שטען מאי ווערען אלץ א גרעסערע, אלגעמיינע־רע, ערנסטערע דמאָנסטראַציאָנען.

מען האָט צו דיא פּאָדערונג פון 8 שטונדי־גען אַרבייטסטאָג צוגעגעבען נאָך איינע — דעם וועלט־פּריעדען. וויעדער א מאָל א פּאָדערונג, אין וועלכער אלע פּראָלעטאַריער זיינען פער־איניגט. וואָרום דיא איצטיגע מלחמית צווישען דיא בעלקער וועלען דאָך אָהן שום ספק שטענ־דיג געפיהרט פּאר דיא אינטערעסען פון דיא הערשער געגען דיא אינטערעסען פון דיא אר־בייטער. מען האָט אין פערשידענע לענדער גע־נומען צוגעגבען אויסער דיא צווויי אלגעמיינע פּאָדערונגען, נאָך פערשיעדענע ספּעציעלע, פּאָ־ליטיש און ווירטשאפטליכע פּאָדערונגען. אין עסטרייך צ. ב. איז דער יום טוב פון ערשטען מאי פּראַיניגט געוואָרען מיט נאַציאָנאלען יום טוב פּאר דאָס אלגעמיינע וואהלרעכט. אין רוסלאנד האָט דער יום טוב גענומען טראָגען דעם כאראקטער פון א רעוואָלוציאָנערען אויפ־שטאנד געגען דיא זעלבסטהערשונג.

מען האָט אין פערשיעדענע לענדער גענו־מען אויסטראבטען פערשיעדענע מיטלען אוז וועגען וויא צו פּייערן דעם יום טוב לעבעדיגער, פרישער, פרייליכער. מען האָט געהאָפט דורך דעם אריינצוציהען אוז צו פּראַיניטערעסירען אלץ מעהר מענשען.

פונפצעהן יאָהר זיינען שוין אוועק זינט דער ערשטער מאי ווערט געפּייערט. זיינען דיא האָפ־נונגען ערפילט געוואָרען? אוז אויף ווי ווייט?

* * *

צווישען דיא דייטשע וויסענשאפטליכע סאָציאליסטישע זשורנאלען, צווישען דעם פאר־שטייער פון דער בערנשטיניאַנישער רעפאָרמיס־טישער ריכטונג, „דיא סאָציאליסטישע מא־נאטס העפטע" אוז דעם פאָרשטעהער פון דער ראדיקאלער מארקסיסטישער ריכטונג „דיא נייע צייט" האָט פּראָיגען זומער זיך־געפיהרט א פאָלעמיק איבער דער פראָגע וועגען דעם יום טוב פון ערשטען מאי.

אין דיא „סאָציאליסטישע מאָנאטס העפ־טע" איז דער טרייד־יוניאָן־פיהרער גאָרג שמידט ארוים מיט א פערניכטענדער קריטיק געגען דעם יום טוב. ער וויל ניט מעהר וויא דאָס. אז מען זאָל דעם מאי פייער אין גאנצען אבישאפען. אלס „פּראָליטישער פאלי־טיקער האלט ער פון פאלקס־דעמאָנסטראציאָן איבערהויפט ניט. זיי זיינען היינט שוין פאר די רעגיערונג מעהר קיין נייעס ניט, זאָגט ער. דיא רעגיערונגען דערשרעקען זיך מעהר ניט, קימערן זיך מעהר ניט און זעהן אין דעם א אונשולדיגען פערגניגען. דיא ארבייטס צייט, ערקלעהרט ער וויייטער, איז דורך דעם ניט קירצער געוואָרען אויף 5 מינוט אפילו. אויף דעם וועלטפרידען האָט דער מאי יום טוב געהאט ניט מעהר איינפלוס וויא דיא האאגער פריעדענס־קאָנפערענצן.

גאָרג שמידט בויט זיין פּעסימיזמוס ניט נור אויף זיינע אלגעמיינע איבערצייגונגען אלס „פּראָקטישער רעאָליסטישער פּאָליטיקער וואָס וויל ניט וויסען פון קיין עולם הבא — ער זעהט דעם באנקראָט פון ערשטען מאי פייער אין דיא ארט און וויייזט וויא דער יום טוב וועלט געפּייערט.

פון דער ארבייטס־רוהע, טענה'ט ער, האָט מען זיך אלץ ענטוואָגט. קיין איין גרויסע פאבריק פייערט ניט. נור אין ווייניגע שטעט פון דייטש־לאנד קומען פאר מאניפעסטאציעס. אבער דיא צאָהל פון דיא מאניפעסטאנטען וואקסט ניט פון יאָהר צו יאָהר. דער מאי יום טוב איז א בע־שלום פון דער סאָציאליסטישער פּארטיי, דאָך ענטוואָגט זיך דיא פּארטיי צו טראָגען דיא פער־אנטוואָרטליכקייט פאר דיא רעזולטאטען. וויא פיעל אונניצליכע סטרייקס און לאקאויטס זיי־נען שוין ארוים צולעצט דעם ערשטען מאי? דיא יוניאָנס העלפען ניט דיא בעשטראָפטע. און אין אמת'ן, זאָגט ער, זיינען טאקי דיא סטרייקס צולעצט דעם ערשטען מאי איבעריג. דער מאי יום טוב איז א דורכפאל א פאלשטענדיג פיאס־קא, און דערפאר וואלט זיין בעסער מען זאָל איהם אין גאנצען אבשאפען און בעפרייען דיא יוניאָנס פון דיעזען יאָך.

אזוי טענה'ט דער אפּארטוניסט, דער בערנ־שטיניאנער, דער „פּראָקטישער" פּאָליטיקער. פאר איהם איז דיא זאך גאנץ איינפאך: וויא באלד אז פאר דיא פערנאָנגענע 15 יאָהר קענען מיר בידים ניט אָנטאפען קיין „פּראָקטישע" רעזולטאטען; וויי באלד אז דער אידעאל וועלכען דיא שעפּפער פון 1טען מאי יום טוב האָבען זיך געשטעלט איז ניט דערגרייכט געוואָרען זייט 15 יאָהר און מען זעהט זאָגאר ניט בעשיינפּער־לעך אין צאָהלען און פאקטען אז מיר זאָלען פון יאָהר צו יאָהר קומען נעהענטער צו דעם אידעאל דאָרום איז דיא גאנצע מעשה ניט ווערט א שמעק טאבאק. דערפאר איז בעסער, קליגער און גלייכער אין גאנצען זיך צו ענטוואָגען פון דעם אידעאל.

וואָס זשע ענטפערט זיין מארקסיסטישער געגנער? צו האָט ער בעווייזט, אז די פאקטען וועלכע שמידט ברענגט זיינען פאלש? אז דער 1טער מאי ווערט נטאקע געפּייערט, אזוי וויא עס דארף צו זיין דורך אר־בייטס רוהע? אז דיא פייערונג ווערט טאקי גרעסער, ערנסטער, און אלגעמיינער?

מיר האָבען געוואָלט הערען אזעלכע פאק־טען. צו אונזער בעדויערן איז דער מארקסיס־

טיישער פּאַרטיידיגער פון מאי יום טוב, וויא עס וווייזט, אויס, ניט געווען בכוח צו געפינען אזעלכע פאקטען און דערפאר האָט ער אויסגעקליבן א גאנץ אנדערע ארט פּערטהיידיגונג, א מערקווירדיגען ארט פּערטהיידיגונג כּאר א רעווֹאלוציאָנערן סאָציאַלדעמאָקראט, פּאר א מארקסיסט.

דער מארקסיסטישער פּערטהיידיגער, אַלבערט רודאָלף, ניט געפינענדיג קיין פאקטען אין לעבען וועלכע זאָלען וווייזען, אז דער ערשטער מאי געהט וואָס וויטער אלץ נעהענטער צו זיין צווק פון אלגעמיינער ארבייטסרוהע און א אלגעמיינער פּראָלעטאַרישער דעמאָנסטראציאָן, האָט זיך אוועקגעלאָזען זוכען בעווייזע אין דיא פּראָטאָקאָלען פון דיא אינטערנאציאָנאלע סאָציאַליסטישע קאָנגרעסען און פון דיא דייטשע פּארטיי טאָגען. און בעווייזען וויל ער, אז..... אז מען האָט נאָר קיין מאָל ניט געמיינט אזוי ערנסט מיט דער אלגעמיינער רוהע און דער אלגעמיינער דעמאָנסטראציאָן....

דיא פאקטען וועלכע ער ברענגט זיינען אן און פיר זיך גאנץ אינטערעסאנט. אָבער צו בעווייזען זיי, וואָס ער וויל? צו איז דאָס די פאסענדע פערטהיידיגונג.—דאָס איז א גאנץ אנדערע פראגע.

אין אלע פּראָטאָקאָלען פון דיא דייטשע פּארטייטאגען—דערצו האלט ער — געפינען מיר אז מען הייסט זיין זעהר פּאַרזיכטיג ביים אויספיהרען דעם בעשלוס צו פיירן דעם 1טען מאי דורך ארבייטסרוהע. שוין אין יאָהר 1893 האָט לִיעבקנעכט אָבגעראטהען פון ארבייטס רוהע דאָרט, וואו עס קענען דערפון ארויס שווערע סכסוכים מיט דיא פאבריקאנטען. אָנשטאָט דעם האָט ער פאָרגעשלאָגען, זאָל מען אבהאלטען פערזאמלונגען, אויף וועלכע מען זאָל אָנגענהמען רעזאָלוציאָנען אין דעם זין פון פּארייזער בעשלוס פון 1889.

אין יאָהר 1901 האָט לִיעבקנעכט פאָרגעשלאָגען, מען זאָל דיא יוניאָנס ניט ארויסגעבען קיינע פאָרשריפטען וועגען 1טען מאי. אין דעם זינן פון אויסמיידען סכסוכים איז אויך געפיהרט געוואָרען דיא גאנצע צייט די פאָליטיק פון מאי־פייער אין דייטשלאנד. פאר דיעזע אפּארטונים־טישע טאקטיק ביים פייערן דעם 1טען מאי וויל דער מארקסיסט רודאָלף געפינען ראיות זאָגאר צווישען דיא בעשלוסע פון דיא אינטערנאציאָנאלע קאָנגרעסען אליין. מען קען אָבער זעהר שווער זאָגען, אז דער בעווייז זאָל איהם האָבען זיך אייגנגעבען.

דער אינציגער בעשלוס וועלכען מען קען נאָך אין דעם זינען אויסלייגען, איז דער בעשלוס פון בריסעלער קאָנגרעס פון יאָהר 1891. דאָרט איז בעשלאָסען געוואָרען, אז דער טאָג פון ערשטען מאי זאָל זיין אן אלגעמיינער יום טוב, וואָס זאָל געפיירט ווערען דורך ארבייטס־רוהע אויף אזוי וויט, וויא דיא אימשטענדען אין דיא אינצעלנע לענדער מאכען עס ניט פאר אונמעגליך.

עס פרעגט זיך אָבער: וואָס הייסט „דיא אומשטענדען מאכען עס ניט פאר אינמעגליך?" פאר אונזערע „בונדיסטען" אין ריכלאנד צום ביישפּיל, איז ניט געווען אונמעגליך צו פייערן פאר א יאָהרען (אין דער רעבטער צייט פון פּלעהוועס גדולה) דעם ערשטען מאי דורך ארבייטס־רוהע אין פיעלע שטעדט, אזוי וויא קיין דעמאָנסטראציעס זיינען יענעם יאָהר ניט געווען מעגליך צוליעב דיא פּאָגראָמען.

אונזערע היגע ניו יארקער גענאָסען געפינען וויא עס וווייזט אוים, אז עס איז אפילו „אונמעגליך" דעם „דעמאָנסטראציאָנס־קאָנצערט" אין קארנעגי האָל צו האָבען דעם 1טען מאי, און זיי וועלען זיין וויא מיר האָבען שוין געזהן, זעהר גלייקליך און צופריעדען וועט דער קאָנצערט זאָל זיך נאָר דעם 30טען אפּריל איינגעבען. נעגען אזא זאָרט טייטשען דעם פשט פון „אונמעגליך" האָט דער צירוכער אינטערנאציאָנאלער קאָנגרעס פון יאָהר 1893 געפּרובירט זיך פערזאָרגען.

דאָרט איז בעשלאָסען געוואָרען: „יעדער סאָציאַלדעמאָקראט האָט אויף זיך דיא פּפליכט צו שטרעבען דערצו, אז ער אליין זאָל פייערן דעם יום טוב פון ערשטען מאי דורך ארבייטס־רוהע און צו העלפען אויף אנדערע דערביי".

נאָך קלאָהרער און שארפער זיינען דיא צוויי לעצטע אינטערנאציאָנאלע קאָנגרעסען ארויסגעטראָטען גענען דער אָפּפּארטוניסטישער טאקטיק ביי'ם פייערן דעם 1טען מאי, וועלכע דער מארקסיסט רודאָלף איז מצדיק. דיא אָפּפּארטוניסטישע טאקטיק האָט פערשיעדענע וועגען וויא אָבצופּטר'ן דעם יום טוב בלאָ־כלום. זיא זוכט, וויא מיר האָבען געזהן, מטהר צו זיין פאר דיא סאָציאַליסטען דיא ארבייטס־רוהע און אייניצופיהרען לייכטערע, בילליגערע, בעקוועמערע „דעמאָנסטראציעס". זיא געהט נאָך וויטער און וויל אפילו דעם לעצטען טראָפּפען אונבקווועמליכקייט אראָפּוואַרפען פון זיך דורך דעם וואָס זיא הייסט „פייערן" דעם ערשטען מאי אן אנדער טאָג און א טאָג, וואָס איז סאי וויא סאי יום טוב, דאָס זיינען געווען די פראקטישע ענגלענדער. וועלכע האָבען שוין אין יאָהר 1891 אויפ'ן בריסלויער קאָנגרעס פּאָרגעשלאָגען דעם קונציגען פּלאָן צו מאכען דעם ערשטען זונטאג אין מאי! אי וואָס פון דער גאנצער אידעע, פון דער

גאַנצער מאַראַלישער בעדייטונג פּון דער דעמאָקראַטישער וועט בלייבן א אויסגעבלאָזענע איי? דאָס ארט „פּראָקטישע" מענשען ווייניג.

דיא ענגלישע „חכמה" איז געווען אזוי „פּראָקטיש", אז אין אָנפאַנג האָבען אפילו דיא דייטשען זיך אָנגעכאפּט אָן דעם. נאָר שפּעטער האָבען זיי איינגעזעהן אז דאָס איז שוין צו „פּראָקטיש" און האָבען געשטימט פּארן 1טען מאי. דיא ענגלענדער זיינען דאָך געבליבען ביי זייער „פּראָקטישען" פּאַרשלאָג. אז דיא „פּראָקטישע" אמעריקאַנער זיינען צוגעשטאַנען צום פּלאַן צו מאכען דעם ערשטען מאי פּאר א נדחה, דאָס פערשטעהט מען פון זיך אליין.

אָט אזוי איז עס געקומען, אז דער ערשטער מאי ווערט ביי אונז „גענפייערט" ניט דעם ערשטען מאי כדי דיא הויפּטפאָדערונג (דיא אַרבייטס־רוהע). זאָל ניט מעגליך זיין אפילו ביים בעסטען ווילן צו ערפילן. מען פלעגט נאָך א מאָל „מארטשען", פּאראדירען איבער דיא גאַנצען, כאָטש ווייזען פּאר דער וועלט, אז מען פּייערט דעם ערשטען מאי. איצט אָבער גענפינט מען פּאר בעקוועמער אָדער לייכטער און „רעוואָלוציאָנערער" אין גאַנצען זיך צוריק צו ציהען פון גאַס. און מען דעמאָנסטרירט דורך א „גלענצענדען קאָנצערט".

דער קאָנגרעס פון פּאריז פון יאָהר 1900 האָט בעשלאָסען אז דער ערשטער מאי איז א ווירקזאמע דעמאָנסטראציאָן פּאר דעם 8 שטונדיגען ארבייטס טאָג און די ארבייטס רוהע איז דיא ווירקזאמסטע פּאָרם פון דער דעמאָנסטראציאָן.

דער לעצטער אמסטערדאמער קאָנגרעס איז געגאַנגען נאָך ווייטער און האָט בעשלאָסען: אז דער יום טוב פון ערשטען מאי איז געשאפען אלס דעמאָנסטראציאָן פּאר דעם 8 שטונדיגען ארבייטס טאָג און פּארן וועלט־פריעדען און אז דיא דעמאָנסטראציאָן קען האָבען א ווירקונג נור דאן, ווען מען וועט אוועקלייגען דיא ארבייט דעם טאָג פון ערשטען מאי. קיין אנדער טאָג. קיין אנדער ארט פון דעמאָנסטראציאָן קען נאָך דעם בעשלוס פון אינטערנאציאָנאלען קאָנגרעס „דעמאָנסטרירט" מען ביי אינז אין נור קאָנגרעס האָבען קיין ווירקונג און בעדייטונגאון דאָך.... ניט פּרובירענדיג אפילו צו ערפילען דעם נאָך גאנץ פּרישען בעשלוס פון אמסטערדאמער יאָרק דורך א „גלענצענדען" קאָנצערט דעם 30טען אפּריל אין.... מען איז נאָך צופּריעדען, מען פערענטפערט זיך אפילו ניט, מען רעדט נאָך וועגען אינטערנאציאָנאלע אהדות....

* * *

דיא לעזער זעהן: מיר ווילען ניט נאדען ניט זיך, ניט איהם. מיר ווילען ניט באדעקען דיא פּעהלערן און זיך מאכען ניט זעהענדיג, אז דער יום טוב פון ערשטען מאי האָט ביז איצט ניט ערפילט דיא האָפענונגען, וועלכע מען האָט פון איהם ערווארט און מען האָט געקענט ערווארטען. מיר זיינען אָפען מודה, אז ביז צו א גע־ווישען גראד איז דער יום טוב ביז איצט געווען א דורכפאל.

אָבער מיר האַלטען פאר א געוואלדיגען פעהלער און באר א גרויסען שאדען צו פּרעדיגען, אז מען דארף צולעב דעם אָבשאפען דעם יום טוב אין גאנצען. מיר זיינען פון איין זייט נאָך ניט אזוי ווייט „פּראָקטיש" זיך צו עגטזאגען פון אגוטע, ערהאבענע אידעע נור ווייל עס גיט זיך ניט איין איהר לייכט דורכצופּיהרען. מיר זיינען פון דער אנדערער זייט צו פיעל פּראָקטיש ארויסצולאָזען א טהייערע וואפע פון אונזערע הענד געגען שונא, נור צולייב דעם, ווייל מיר האָבען נאָך ניט געלערענט וויא איהר גיט צו עבערוויכען.

אז דיא אידעע צו ווייזען דער גאנצער קאָפּיטאַליסטישער וועלט, אז דיא פּראָלעטאריער פון אלע לענדער קענען זיין פעראייניגט, קענען אין זעלבען טאָג אבשטעלען אלע יעדער איז אן ערהאבענע גרויסאַרטיגע אידעע -- דאָס וועט אפילו דער פערביסענסטער אָפּפּאָרטוניסט ניט אָפּלייקענען. אפילו ער וועט מודה זיין, אז ווען דאָס וואָלט אויסגעפיהרט געווארען, דאן וואָלט דאָס געהאט א גרויסע גוואַלטיגע ווירקונג אויף דיא הערשענדע קלאסען און וואָלט זיי געצוויטיגט נאָכצוגעבען דיא ארבייטער פיעל מעהר וויא „ מינוט ארבייטס־צייט".

מיר זאָגען אָבער מעהר. מיר זיינען איבערצייגט, אז מען וואָלט קענען בים־לעבוויין קומען צו דעם ציעל וואָס מען האָט זיך געשעטלט וועלכען מען וואָלט נור ערנסטער עס וועלען אין ענערגישער ארבייטען דערפאר.

מען דארף עהרליך אין ענערגיש וועלען איין מאָל פאר אלע מאָל פערשטעהן, אז דיא גאנצע אָפּפּאָרטוניסטישע טאקטיק צו מאכען דעם יום טוב פאר א נדחה, צו מאכען קאָנצערטען אנשטאָט דעמאָנסטראציאָנען און דעמאָנסטראציאָנען אָנשטאָט ארבייטס רוהע כדי נור צו קענען צוזאמענקלייבען וואָס מעהר מענשען, איז א פאלשע, א שעדליכע טאקטיק.

מען דארף עהרליך או ן ענערגיש וועלען שטייענען און פּרובירען אויספיהרען דעם בעשלוס פון אינטערנאציאָנאלען קאָנגרעס, אייר דער מען רעט וועגען אלגעמיינע סאָציאליסטען, וועגען אינטערנאציאָנאליטעט און ד. ג.

מען דארף זיך ניט בעהאלטען אונטער דעם פאָרמעלען התר, וועלכער זאָגט אז מען זאָל זיך רעכענען מיט דיא אומשטענדען, כדי פּטור צו

ווערען בלא כלום. מען דארף, מיט איין ווארט, א ביסל ערנסטער און ענערגישער ווערען אב. פרישען, אבלעבען דעם יום טוב פון ערשטען מאי, איהם ווערען צוגעבען מעהר דעמאנסטראטיוון כאראקטער, דאן וועלען דיא צווייטע 15 יאהר פון זיין עקזיסטענץ גאנץ נעווים אב־געשלאכען ווערען מיט גאנץ אנדערע רעזולטאטען איידער די ערשטע 15 יאהר. דאן וועט מען קענען אהן ענטטווישונג און ביטערקייט ווארפען א בליק צוריק אויף דיא פערגאנגענהייט. דיא ערציהערישע אגיטאטארישע בעדייטונג פון ערשטען מאי יום טוב זיינען ניט אבצושאצען.

דיא רעזולוציאן פון אמסטערדאמער קאנגרעס רעדט נור ווענען דעם דעמאנסטראטיוון כאראקטער פון דעם יום טוב פאר דעם אכט־שטונדיגען ארבייטס־טאג און וועלט פריעדען. זיא וואלט מיט דעם זעלבען רעכט געקאנט ריידען ווענען דעם פראפאגאנדיסטישען כאראקטער פון דעם יום טוב פאר דיא סאציאליסטישע אידעען. דורך דעם וואס נור דיא סאציאליסטישע פארטייען און סאציאליסטיש־געזאנענע יוניאנס קימפארן זיך ווענען דעם יום טוב וועלכען זיי האבען גשאפען, האט דער יום טוב אויפגעהערט צו זיין אן אלגעמיין־פראלעטארישער און איז געווארען א סאציאליסטישער.

און אויך דיא סאציאליסטען ליעגט דיא הייליגע פפליכט צו מאכען זייער יום טוב פאלגרייך, ניט נור נאך דער צאהל פון דיא אנטהיל נעהמער, נור אויך נאך זיין מארלישער בעדייטונג. דיא פייערונג פון ערשטען מאי — און דוקא פון ערשטען — דורך ארבייטסרוהע, ווואו נור מעגליך, אדער דורך א טיכטיגע פייערדיגע עפענטליכע דעמאנסטראציאן קען ווערען און מוז ווערען די יעהרליכע מאביליזאציאן פון דיא סאציאליסטישע ארמייען.

און דערפאר: עס לעבע דער סאציאליסטישער פראלעטארישער יום טוב פון ערשטען מאי! זאלען דיא הערשענדע קלאסען, אלע קאפיטאליסטישע רויבער און זייערע רעגיערונגען זעהן און פיהלען אז „אלע רעדער שטעהן שטיל ווען דיין מעכטיגער ארם ווירקט".

דר. ק. פארענבערג.

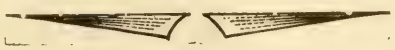

קום פערלאז דיא שטאדט דיא גרויסע
און דיא גאסען פול מיט קויט,
וואו מען זעהט דיא זון ניט שיינען
נור דעם וואלקען הויך פערשפרייט.

קום, פערלאז דיא צרות, טרויער,
לויף מיט מיר אין גרינעם וואלד;
דארט איז גאר א נייער לעבען
יונגער פרישער ווערט מען באלד.

דארטען בליצט דיא זוהן אין שטראהלען,
דארטען גרינט און שמעקט דיא גראז,
דארטען גיסט דיא לופט פערפיומען
בשמים טראגט דער ווינד צו'ם נאז.

דארטען טרעלען פויגלען לידער
דארטען זינגט דיא נאכטיגאל,
און בעצויבערט זינגען בוימער
זינגען בלומען איבעראל.....

קום, מיר וועלען פון דיא בוימער
פלענטען דארט א גרינע הויז,
און מיר וועלען וואקסען בליהען
בליהען, וואקסען שהען און גרוים.....

יואל סלאנים.

ד. מ. פּיסאַרעוו

רוסישע קריטיקער

III

דימיטרי איוואַנאָוויטש פּיסאַרעוו.

ווין מעהר פון 40 יאָהר זיינען פֿאַראיבער זייט דיא טיראַניישע רוסישע רעגיערונג האָט אויסגעזוהלען, אז זיא איז דאָך צו שוואַך אייגצושטעהן געגען דעם ריעזיגען שטראָם, וועלכער האָט אריינגעשלעפּט דיא בעסטע מענשען פון דעם פערשקלאפּטען פֿאָלק אין דער פרייהייטסבעוועגונג. צו שטארק און הויך זיינען געווען די שטימען פון דיא „ערשטע שוועלבעלאָך", און דיא צומישטע רעגיערונג האָט דורכגעלאָזען דעם ערשטען שטראהל פון דער העלער פריהלינגס זונן.

דיא בעפרייאונג פון דיא בויערן אין 1861 איז געווען דאָס ערשטע טרעפּעל פון דעם גרויסען לייטער, וועלכער פיהרט צו אלגעמיינער און אמת'ער פרייהייט אין רוסלאנד. דער רעגיערונגס חסד, וויא עס האָט זיך שפּעטער ארויסגעוויזען, האָט געהאט א קליינע וועדטה פאר דיא בויערן, וועלכע זיינען אין אמת'ן אין בערגעאנגען פון איין פאַרמע שקלאפערייצו א צווייטער. אָבער דער מאניפעסט פון אלעק־סאנדער 2, האָט געווירקט אויף דיא פרייהייט'ס קעמפּפער, וויא בוימעל אויף פייער.

א מערקווירדיגע צייט איז דאן געווען. דער יונגער דור, וועלכער איז געווען ערציגען אויף דיא וועדק פון ביעלינסקי, טשערנישעווסקי און דאָבראָליובאָוו, האָט אייבערשטייגט זיינע לעהרער. דיא רייכע ירושה, וועלכע דיא לעצטע האָבען געלאָזען פיר זייערע נאכפאָלגער, איז פיעל מאָהל פערדאָפּעלט געוואָרען אין דיא 60טע יאָהרען.

דאָס איז געווען א צייט ניט פון טהעאָרעטישע חקירות און פּלפּולים איבער פערשיעדענע הימעל־זאכען, זאָנדערן א צייט פון טהאט. דיא רעאליסטען אָדער דיא „ניהיליסטען", וועלכע טורגענעוו האָט אזוי קינסטלעך אָבגעמאָלען אין זיין בעריהמטען ראָמאן: „דיא פאָטערס און קינדער" אין דער פערזאָן פון באזאראָוו, וועלכער דיזע ניהיליסטען האָבען זיך פערשפּרייט איבערן גאנצען לאנד און אויף זיך גופא האָבען זיי געווויזען דעם אלטען אמת, אז „לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה". איבעראל זיינען זיי אליין געגאנגען און אליין געטאָן אלע שווערע ארבייט — דיא דאָזיגע געזונטע, „פערגרעבטע", נאָר אמת עדעלע יונגע לייט. זיי האָבען זיך אליין געלערנט און געלרנט דאָס פאָלק. אליין געארבייט און געלערנט ארבייטען דאָס פאָלק. אלעם האָבען זיי געטאָהן נור פיר דעם פאָלק, פיר זיינע אמת'ע נוצען.

א ברענענדע צייט איז דאָס געווען. אזעלכע צייטען טרעפען אין דער היסטאָריע ניט פיעל־

זיי זיינען מעגליך נור אין געוויסע מאמענטען, ווען דיא געזעלשאפט שטעהט אויף דער שוועל פון א נייער אָרדנונג.

שווער איז געווען דיא מלחמה, וואָס דיא יונגע פרייהייטס־סאָלדאטען האָבען געמוזט פיהרען. פון אין זייט זיינען זיי געווען ארומגע־רינגעלט מיט א האלב־ווילדען און ביטערן פיינד — דיא אונווייסענדע מאסען, וועלכע האָבען ניט פערשטאנען זייער אויגענע טובה — און מען האָט געמוזט פערשוועכדען זעהר פיעל מיה, אום צו איבערצייגען זיי, אז גוטס איז ווירקליך גוט; פון דער צווייטער זייט האָבען זיי געמוזט קעמפ־פען געגען דער ברוטאלער מאכט פון דער רעגי־רונג און איהר משרתים; ועל כולם האָבען זיי געהאט געגען זיך דיא פאָטערס, וועלכע האָ־בען זיך געבוקט פאר'ן הויליגן נאָמען קונסט און פאָעזיע, רעכענדיג דאָס פאר א מין הויליגטהום, און האָבען ניט געהאט קיין בעגריף אפילו וועגען דעם א"ב פון אמת'ער וויסענשאפט און טעכניק.

אום עטוואָס צו עררייכען, האָבען די רעאליס־טען געמוזט צוערשט אויסראָטען דיא אלטע אבערגלויבענס און פאראורטהיילע, ארבוואור־פען דיא אלטע געטשקעס און אמעריטעטען, אָנצייגען דיא גראָבע אונווייסענהייט און פוסטע פלוידעריין פון דיא „זינגענדע פאָעטען".

עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז אין אזא צייט קען מען ניט מעסטען און וועגען יעדען וואָרט. אויף פוסטע וכוחים איז קיין צייט ניט גענוג. דיא רעאליסטען האָבען ניט בענוצט פא־עטישע אָדער געפוצטע פראזען; אלעס, וואָס זיי האָבען געזאָגט, איז געווען צו דער זאך, קורץ און שארף, אפט מאל זאָגאר צו שארף. דער אל־טער דור, וועלכער איז אויפגעוואקסען מיט'ן עטיקעט פון איין זייט און מעטאפיזישע חקירות פון דער צווייטער, האָט דארום געקוקט אויף דיא יונגע לייט, וויא אויף הארצלאָזע, אם ווייניג־סטענס גראָבע מענשען. עס איז נאטירליך, אז פון ביידע צדדים זיינען פאָרגעקומען מיספער־שטענדנ־סע.

די יונגע לייט, וועלכע האָבען זיך געשטעלט דיא אויפגאבע צו צושטערן אלעס, וואָס איז געווען אלט און נוצלאָז פאר'ן פאָלק, האָבען אין זייער פלייסיגקייט ניט געוואָלט אָדער, ריכטי־גער, ניט געקענט אָבטהיילען דיא זאמען פון דער שאָלעכץ. דיא פאָטערס האָבען הייס, מיט א מין פערצווייפלונג געקעמפפט פיר זייערע אנזיכטען און איינגעוואָרצעלטע זימען.

וויא אימער, איז דער שטרייט איבערגעגאנ־גען פון'ם ווירקליכען לעבען אין דער ליטערא־טור, און דיא 60טע יאָהרען זיינען אָהן צווייי־פעל כמעט דער וויכטיגסטער און רייכסטער פעריאָד פון דער רוסישער ליטעראטור. דיא צייט אליין, דיא מאסע ברענענדע פראגע און צייט אליין, דיא מאסע ברענענדע פראגען און געבען דיא מעגליכקייט צו ענטוויקלען דיא בעס־טע טאלענטען, וועלכע זיינען כמעט אלע צוגע־שטאנען, צו דער זאָ געגנאטער רעאליסטישער שולע.

אם שפיצע פון דיזעזער שולע איז געשטא־נען דער בעריהמטער גרויסער קריטיקער דמיט־רי איוואנאָוויטש פיכארעוו.

פיכארעוו איז געבאָרען געוואָרען דעם 2טען אָקטאָבער 1840 אין זיינע עלטערנס אייגענעם דאָרף זנאמענסקאָיע אויף דער גרענעץ פון טו־לער און אָרלאָווער גובערניעס, וואו ער איז ער־צויגען געוואָרען אין גרויס רייכטהום און וואָהל־טאָג אונטער דעם דירעקטען איינפלוס פון זיין מוטער — א געוועזענע אינסטיטוטקע, וועלכע האָט געקענט זעהר גוט פראנצויזיש און שפאנע מאניערען, אָבער זעהר שלעכט רוסיש און דאָס רוסישע פאלק.

אלס א בן יחיד און זעהר קלוג קינד, איז פי־סארעוו געווען פארגעטערט ניט נור ביי זיין מו־טער, זאָנדערן ביי דער גאנצער משפחה. אלע זיינע קרובים האָבען דארום געשטרעבט און גע־האָפט צו מאכען פון איהם אן אָפיציער מיט א גלענצענדער קאריערע — דער אידעאל פון דיא דאמאלסדריגע אדעליגע. דאָס איז געווען די אור־זאכע, וואָרום זיין מוטער האָט זיך אליין פאר־נומען מיט זיין ערציהונג, ניט ציגעלאָזען צו איהם קיינדער פון א נידריגערען קלאס אָדער קלענערען יחוס, שוין ניט ריידענדיג וועגען בוי־ערשע קינדער; זיא אליין האָט איהם געלערנט רעדען און שרייבען פראנצויזיש, וויא זיך צו האלטען אין א געזעלשאפט, וויא צו בעגעהן זיך מיט עלטערע, מאכען רעווערענסען און ד. ג.

צו 4 יאָהר האָט שוין דאָס קינד געקענט גוט לעזען און שרייבען פראנצויזיש. ער האָט ארויסגעציגט אונגעוועהנליכע פעהיגקייטען פון קלייניהרייד אן. ליידער האָבען זיינע ערציהער — פריהער דיא מוטער און שפעטער זיינע לעה־רער אין גימנאזיע — ניט גענוסט וויא צו ענטוויקלען זיי. צו 11 יאָהר איז ער אריינגע־טראָטען אין פיעטערסבורגער גימנאזיע. דיא גאנצע צייט פון זיין לערנען אין גימנאזיע האָט ער געוואָהנט ביי זיין אָנקעל, ארומגערינגעלט מיט דעם זעלבען לוקסוס און געאטהעמט אין דער זעלבער פריצישער לופט, וויא פריהער אין דאָרף.

אין גימנאזיע האָט ער זיך אויסגעצייכענט מיט זיין פליייסיגקייט און געהארכזאמקייט. ער

האָט בעלאַנגט, וויא ער אליין דריקט זיך אויס, „צו דער קאטאַגאָריע שעפּסלאַך".

„איך האָב זיך ניט געבייזערט, ניט גע־כּכּמ'עט; דיא אורֿאַקען (לעאָנס) האָב איך אויסגעלערנט אויכוועניג; ביי דיא עקזאמענס האָב איך געענטפערט שעהן און מיט דרך־ארץ", — שרייבט ער וועגען זיינע גימנאזיסטישע יאָהרען. פּאר דיעזע אלע מעלות איז ער געווען פּארדעכענט פּאר דעם בעסטען תּלמיד. און זוירקליך, צו 15 יאָהר האָט ער געענדיגט דיא גימנאזיע מיט א גאָלדענעם מעדאַל, אָבער מיט זעהר בעשׂרענקטע קענטניסע און קנאַפּע גניס־טיגע ענטוויקלונג.

אין זיין ארטיקעל: „אונזער אוניווערזיטעט־טישע בילדונג", אין וועלכען ער בעשרייבט זיין אייגען לעבען, דערצעהלט ער וועגען דיא קענט־ניסע, וואָס ער האָט ערוואָרבען אין גימנאזיע. דיא בעסטע ארבייט, וואָס ער האָט ליעב גע־האט צו טאָהן, וועלן ער איז ארויס פון גימנאזיע, איז געווען נאָר צו מאָהלען בילדער פון איללוסטרירטע זשורנאלע, לעזען עטוואָס ערנס־טעס האָט ער ניט געקענט; אביסעל פּערגענ־גען האָט ער נעהאט נור פון פראנצויזישע שונד־האַפטען. ער האָט, צום ביישפּיעל, אָנגעהויי־בען צו לעזען מאָקאָלייַ'ס „ענגלישע היסטאריע", נאָר ער האָט זיא בשום אופן ניט געקענט בייי־קומען; קריטישע ארטיקלען האָבען אויף איהם געמאכט אן אינדרוק פון א „זאמלונג פון „הע־רַאָגליפישע אויפשריפטען". ער איז געווען פעסט איבערצייגט, אז קיינער קען ניט פערשטעהן דיזע ארטיקלען, אז עס לעגט זיך נאָר ניט אין ם מענשענם נאטור צו געפינען אין זיי אירגענד ווילכען פערגענגען.

פון באָגעגנען אויסצוג קענען דיא לעזער האָבען א פאָלשטענדיגען בעגריף וועגען דיא חויכע ענטוויקלונג און קענטניסע, מיט וועלכע דער צוקינפטיגער קריטיקער איז אריין אין אר־נייערזיטעט:

„אלס שילער פון 7טען (ד. ה. דעם לעצטען) קלאס האָב איך אָנגעהויבען צו לעזען „דאָס קאלטע הויז" — איינעם פון דיקקענס'ס פּראכט־פאָלסטע ראָמאנען, נאָר איך האָב איהם ניט געענדיגט: ער איז עפּעס אזוי לאנג, מיט א סך פּערזאָנען, און עס איז אונמעגליך עטוואָס צו בעגרייפען, און ער וויצעלט זיך אזוי, אז מען קען נאָר ניט פערשטעהן... נו, און דיא רוסישע שרייבער: פּושקין, לערמאָנטאָוו, גא־גאָל, קאָלצאָוו? לעזער, עס איז מיר א שאנדע פיר מיינע היימישע ערציהער, עס איז מיר א שאנדע פאר זיך גופא, וואָרום איך האָב זיי גענאָלגט. פון דיא רוסישע שרייבער האָב איך געקענט נור זייערע נעמען. „יעוו־געני אנעגין" (פון פושקין) און „דער העלד פון אונזער צייט" (פון לערמאָנטאָוו) האָט מען ביי אונז גערעכענט פאר אונמאָראליש וועדק; אויף נאָגאָל האָט מען געקוקט וויא אויף א צינישען שרייבער, וועמעס וועדק טאָרען ניט אריינגעלאָ־זען וועדען אין קיין אנשטענדיגע הויז. טורגע־נעוו'ן האָט מען יא צוגעלאָזט, נאָר איך האָב איהם פערשטאנען פונקט אזוי, וויא געאָמעט־ריע, מאָקאָלייַ'ן אדער דיקקענס'ן, זיינע נאָטי־צען פון א יעגער" זיינען געוועזען זעהר אנגע־נעהם פאר מיינע אויערן, נאָר זיך אבשטעלען און זיך פערטראכטען אויף דעם איינדרוק, וואָס זיי האָבען געמאכט אויף מיר, איז געווען פאר מיר אונמעגליך".

דיא איינציגע זאך, וואָס האָט איהם אינטע־רעסירט אין הויז איז געווען דיא מיליטערישע יוניפאָרם, וואָס'ע נייע מונדירען עם זיינען ארויסגעקומען; דער בעסטער פערגעניגען, וואָס דיא גימנאזיע האָט איהם געגעבען, איז געווען זיין גדלות, אז ער איז דער בעסטער תּלמיד.

פאר אזא 15 יאָהריגען בחור'ל וואָלט, דאכט זיך, געווען נאטירליכער באלד נאָך'ן ענדיגען די גימנאזיע זיך אָנציהען אין קאזאָקענע קלייַדער, צו וועלכע ער האָט געהאט לוסט. דאָך איז ער בעסער אריינגעטראָטען אין אוניווערזיטעט.

„וועהרענד איך האָב בעניעט מיין כּטודע־טישען רָאק האָבען אייניגע פון מיינע יונגע קרובים אָנגעטאָן עכט־בעציבערענדע אָפּיצערי־שע יוניפאָרמען; אויף זייערע היטלען האָבען זיך געפאָכעט אין אלע זייטען שעהנע פעדערן; דיא שוועדען האָבען געבראָזגעט, דיא שפּאָרען געקלונגען, סאָלדאטען האָבען זיך פאר זיי אוים־געצויגען. אָבער איך האָב זיי פון דעסטוועגען ניט מקנא געווען".

מען דארף אָבער ניט דענקען, אז ער איז גע־נאנגען אין אוניווערזיטעט מיט אירגענד וועלכען בעווסטזיין צוועק, צוליב א געוויסע אידעע אָדער וויי? ער האָט געהאט אזא דורשט נאָך בילדונג. דוקא ניט! עס האָט זיך איהם פּשוט געוואָלט זיין אין אוניווערזיטעט. ערשטענס איז איהם, וויא ער אליין איז זיך מודה, מאקי געווען געפעהלען דיא סטודענטישע יוניפאָרם: דער בלויער קאָלנער, דאָס קלייַנע שוועדעל, צוויי־קעפּיגע אָדלערם אויף דיא קנעפּ; צווייטענס און הויפּטזעכליך, וויי איהם האָט עטוואָס טא־קי געצויגען אין אוניווערזיטעט. פאר איהם האָ־בען דיא ווערטער: „סטודענט, פּראָפעסאָר, אדי־טאָריום, לעקציעס". געהאט א בעזונדערן חן און צויכוניגג קראפט. „עפּעס פּרייעס, יונגעס און קלוגעס האָט זיך מיר געפיהלט אין סטודענ־טישען לעבען", בעמערקט ער.

ער האָט אויסגעקליבען דיא היסטאָריש־

פילאָסאָפישע אבטהיילונג ניט דערפאר, וואָס ער האָט געפיהלט א בעזונדערע נייגונג צו דיזע וויסענשאפטען, נאָר פשוט אום אויסצומיידען דיא העכליכע מאטהעמאטיק" און טרוקענע יורִיספרודענץ (געזעץ־לעהרען).

דיזער רויהער, נאָר זעהר פעהיגער און פליִיסיגער איננעל וואָלט געווען אן אמת'ע „גוטע כלי" אין ריכטיגע הענד. דיא פראָפעסאָרען האָבען געקענט פון איהם מאכען, וואָס זיי וואָלטען נור געוואָלט.

דיעזע צוויי מעלות: מיינע פעהיגקייטען צו ענטוויקלען זיך און דאָס וואָס איך בין געווען אין גאנצען אונענטוויקעלט — שרייבט ער — זיינען געווען מיין גאנצער גייסטיגער פארמעגען, וואן איך בין אריין אונטער דעם הייליגען כקלעף פון וויסענשאפט'ס טעמפעל. צוליעב דיעזע צוויי מעלות וואָלט יעדער פראָפעסאָר געקענט זיין אין בעזוג אויף מיר א קאָמפּליִמענט: ער וואָלט מיך געקענט ענטדעקען".

ליידער אָבער זיינען דיא ערשטע צוויי יאָהר פון זיין שטודירען אין אניוועזיטעט אוועק ניט נור אָהן שום נוצען פאר איהם, נאָר זיי האָבען איהם אויך געבראכט פיעל שאָדען, וויִיל ער האָט פערשוועכדעט זיינע בעסטע כוחות און ענערגיע אויף אומזיסטיגע און ניצלאָזע אר־בייט. אָהן א סיסטעם און פאָרבערייטונג האָבען זיינע לעהרער איהם פארגעבען צו שרייבען אויף טהעמאָס, וועגען וועלכע ער האָט קיין בע־גריף ניט געהאט. זיי האָבען איהם געהייסען איבערזעצען פילאָזאָפישע ווערק, כאָטש ער האָט נאָר ניט פערשטאנען זייער אינהאלט; זיי האָבען איהם גראטהען צו לעזען אין אָריגינאל פערשיעדענע שווערע גריכישע ביכער וועגען גראָמאטיק, היסטאָריע און ד. ג. דאָס אלעס איז נאטירליך געווען ארויסגעוואָרפענע ארבייט, און עס האָט נאָר ניט צוגענעבען צו זיין גייסטי־גען פערמעגען; עס האָט נור אָבגעשוואכט זיין ענערגיע און חשק צו ארבייטען.

אויסער דיא פראָפעסאָרען, וועלכע האָבען איהם געמאכט אימער צו ארבייטען וויא א מאל־פע, אָהן א זינן און טאָלק, האָבען אויף איהם אויך שלעכט געווירקט זיינע חברים פון אוני־ווערזיטעט, וועלכע פלעגען איהם שטענדיג פער־זיכערן, אז דער עיקר אין לעבען איז נור דיא וויסענשאפט און פילאָזאָפיע. דאָס וואָרט וויי־סענשאפט האָבען זיי אָבער זעהר שלעכט פער־שטאנען און דערפאר פלעגען זיי איהם אייני־רעדען ער זאָל איבערזעצען פון גריכיש אָדער פון דייטש פערשיעדענע ביכער און האָבען איהם געוואָרענט ער זאָל הלילה ניט נעהמען אין האנד אריין „דעם פלוידערזאק" דאָבראָליובוו. און פיכארעוו פלעגט ניט צווייפלען אין זייערע ווער־טער. אלעס וואָס דיא חברים האָבען איהם גע־היסען טאָהן, פלעגט ער פאָלגען גע־הארכזאם און מיט דרך ארץ, וויא אן אמת „שעפסלע".

עם פלעגען זיך מאכען צייטען, וועו איהם האָט זיך געדוכט, אז ער איז ניט פעהיג צו וועדען אן אמת'ער „געלעהרטער"; נאָר אזא געדאנק האָט איהם באלד אָנגעפילט מיט שרעק און כעם אויף זיך אליין, וויִיל ער האָט גע־וואוסט, אז דיא פראָפעסאָרען און סטודענטען פון פילאָזאָגישען פאקולטעט האָבען געקוקט אויף יעדען, וואָס האָט זיך געוואָלט אָפּזאָגען פון א גלעהרטען'ס קאריערע, וויא אויף א מענ־שען, וועלכער איז מאָראליש און גייסטיג ני־דערגעזונקען. נאָך מעהר פלעגט איהם ערגערן אויף זיך אליין, וועו זיינע חברים האָבען איהם געמאכט פאָרווירפע, אז ער איז א פויליענצער, אז ער וויִיל פשוט ניט לעהרנען און ד. ג. כאָטש ער אליין האָט געפיהלט אין הארצען, וויא אונ־גערעכט און פאלש עס זיינען געווען זייערע בע־שולדיגונגען, האָט ער דאָך ניט געוואגט זיי אָבצוליִיקענען.

אָט אונטער אזעלכע נארישע אין ניט גינס־טיגע אומשטענדען זיינען איבערגענאנגען דיא ערשטע צוויי יאָהר פון פיסאָראוו'ס סטודענטי־שען לעבען — דיא בעסטע צייט פון זיִן יונגענד.

מיט דער שהנער ליטעראטור איז ער אויך ווייניג בעקאנט געוואָרען אין דיא ערשטע צוויי יאָהר. ער האָט געלעזען שעקספיער, שילער און גטהע נור דערפאר, וויִיל ער פלעגט בענג־נען זייערע נעמען אין יעדער געשיכטע פון לי־טעראטור.

ניט ווייט וואָלט ער אווקגענאנגען מיט אזא לערנען. צום גליק אָבער איז איהם אין אָנ־פאנג 1858 געלונגען צו ווערען א מיטארבייטער פון אן אונבעדייטענדען זשורנאל פאר מיידלאָך, אין וועלכען ער האָט געפיהרט דיא ביבליאָגרא־פישע אבטהיילונג. א דאנק דיעזער ארבייט איז ער געווען געצוואונגען צו לעזען דיא צייטליכע ליטעראטור, טיעפער בעטראכטען דאָס ארומיגע לעבען און נאכדענקען וועגען לעבעדיגע פראגען. א נייע וועלט האָט זיך פאר איהם אויפגעע־פענט, און אלעס וואָס ער האָט געשריעבען פאר דיא מיידלאָך, איז געווען נייַ פאר איהם אליין אויך. ער האָט שוין ניט איבערזעצט קיין פרעמ־דע ווערטער און גדאנקען, וועלכע ער האָט פערשטאנען וויא א האָהן אין בני אדם. יעצט האָט ער אליין גדענקט און איז אליין צוגעקו־מען צו אזעלכע וואהרהייטען, וועלכע יעדער עטוואָס בעלעזענער מענש האָט געוואוסט, נאָר ער האָט זיי נערעכענט פאר זיינע אייגענע ענטדעקונגען, און דאָס פלעגט ער איבערגעבען

אויף פּאַפּיער מיט א בעזאַנדערע אין זעלטענע ווארמקייט און טיעפּע איבערציונונג. דערפּאר פֿלעגען זיינע נאַאיוו ארטיקלען מאכען א טיפּען אינדרוק אויף זיינע לעזערינען, כאָטש יענע האָבען געמעגט שוין פון לאַנג וויסען אלעם וואָס ער האָט זיי געזאָגט און זיין זאָגאר מעהר ענטוויקעלט, וויא ער.

פּיסאַרעוו אליין דערצעהלט וועגען זיין ארבייט אין יענעם זשורנאל מיט גרויסע בעגיסטערונג. דיא ביבליאָגראפיע, זאָגט ער, האָט איהם וויא מיט גוואלד ארויסגעשלעפּט פון דעם ענגען און פערשלאָסענעם „מאַנאַך'כ שטיבעל" אויף דער פרייער און פרישער לופט. זיינע חברים האָבען ניט אויפגעהערט צו שאָקלען מיט דיא קעפּ און איהם מאכען פאַרווירפע, וואָרום ער פערנעהמט זיך אזוי פיעל מיט זשורנאליסטיק, וועלכע לאָזט איהם איבער וויניג צייט פאר „רייזער וויסענשאפט"; זיי פלעגען איהם כטראשען, אז ער וועט וועלען וויא דער „פּוסטער דאָבראָליובאָוו".

פּיסאַרעוו האָט נאָך אלין ניט געהאט דעם מוטה און פערשטאנד ארויס צו געהן אפּען געגען זיינע חברים און זייער „מאלפּישע טהעטיגקייט". מיט'ן מויל פלעגט ער זיי אלין פערזיכערן, אז ער וועט חלילה ניט אראָב פון'ם דרך הישר; ער פלעגט זיי און זיך גופא איינרעדען, אז ער ארבייט נאר'ן זשורנאל בלויז צוליעב רייזע מאטעריעלע אינטערעסען, וויל מיט דיא 60-70 רובעל א מאָנאט שכירות האָט ער נעקנט לעבען זעלבסטשטענדיג. אין האַרצען אבער האָט ער געפיהלט א מין גליק און פרייד פון דער זעלבסטצופריעדענהיט, וואָס זיין ארבייט אין זשורנאל האָט איהם פערשאפען.

וויא פּיסאַרעוו אליין בעשטעטיגט, האָט דער איינער יאָהר פון זיין זשורנאליסטיישער ארבייט געבראכט פיעל מעהר נוצען פאר זיין גייסטיגע עגטוויקלונג, וויא דיא ערשטע צוויי יאָהר פון זיין שוועהרער ארבייט אין אוניווערזיטעט און ביבליאָטהק. דאָך האָט איהם זיין ארבייט אין זשורנאל ניט פערשאפען קיין פאָקאָנע פרייהייט. אמת, ער האָט פיעל געלעזען צוליעב דעם זשורנאל, ער איז געוואָהר געווארען פון פיעלע אידעען און פאקטען, וועגען וועלכע ער האָט פריהער קיינמאל ניט געהערט. גייכטיג און מראליש איז ער אבער פאַרט גע־בליבען אין דער „קאטעגאריע שעפּסעלעף". דיא זעלבע געהאַרכזאמקייט צו עלטערע וויא פריהער; דער זעלבער דרך־ארץ פאר דיא לעהרער, דאָס זעלבע בוקענעש צו אלטע אָטאָריטעטען.

אין זומער 1859 איז געשעהן, וויי ער דריקט זיך אויס, זיין „גייכטיגער קריזים".

„אלע בעגריפען וועלכע זיינען געווען טיעף אייגענווארצעלט אין מיר פון קינדווייז אָן; אלע גרויסע געדאנקען און אנשויאונגען, וואָס האָבען זיך מיר געדאכט אלס דער פעסטעסטער גרונד פון אלעם וואָס לעבט אין מיין אייגענער פער־זאָן; אלע אינערליכע פּארשטעלונגען וואָס האָבען אזא טיראנישע ווירקונג אויף דיא געדאנקען און טהאטען פון דעם גרעסטען טהייל מענשען, — דאָס אלעס האָט זיך א טרייסעל געטאָהן, און אָהן מיין וויסען האָב איך ארויסגעזעהן זיי־ער שוואכקייט".

דאָס נעכטיגע „שעפּסעלע" האָט זיך פלוצים אנגעהויבען צו רעכענן „פאר א פּראָמעטהע־אוס"; ער האָט געגלויבט, אז ער וועט בעווייזען גאנצע מופּתים אין פילאָזאָפּיע און וויסענ־שאפט.

זיינע ביאָגראפער ערקלעהרען דיעזען קרי־זים מיט ראַמאנטישע אורזאכען: פּיסאַרעוו האָט זיך היים פערליעבט אין זיינע א קוזי־נע, וועלכע האָט פון איהם ניט געוואָלט וויסען, נאָך מעהר וואָס אלע זיינע קרובים זיינען געווען געגען זיין ליעבע. דיזער אונגליק האָט שטארק פערוואונדעט זיין יונג הארץ, און פיעלע גלויבען, אז דיעזער פאקט האָט איהם געעפענט דיא אויגען אויף זיין נארישע „שעפּסישע" געהאָרר־זאמקייט און דיא שלעכטע זיטען און טראדי־ציאָנען פון דעם אריסטאָקראטישען קלאס. זיינע ביאָגראפער צייגען זאָגאר אָן אויף א בריף, וואָס פּיסאַרעוו האָט געשריעבען צו זיין מוטער, וואו ער דריקט זיך אויס, אז זיין אונגליקליכע צוריקגעווייזענע ליעבע האָט ארויסגעפּופען זיין נייע שטימונג.

מעגליך, אז א גרויסער טהייל אמת איז פא־ראן אין דיעזער ערקלעהרונג. דאָך וויא עס איז ניט שווער צו זעהן אין פּיסאַרעוו'ס אָטאָביא־גראפישען ארטיקעל, וועלכען מיר האָבען אויבען דערמאהנט, איז, נאָך מיין מיינונג, זיכערער צו זאָגען, אז דיא רעוואָלוציאָן אין זיין קאָפּף איז אויסגעבראכען הויפּטזעכליך א דאנק דעם גייכט, וועלכער האָט דאן געהערשט אין לעבען און וועלכער האָט אנגעהויבען אריינדרינגען אויף דורך דיא פערשימעלטע וועגע פונ'ם אוני־ווערזיטעט. דיא יונגע סטודענטען, וועלכע זיינען אריין אין אוניווערזיטעט שפּעטער פון פיסא־רעוו'ן, זיינען שוין געווען אנגעשמעקט מיט באזאראוו'ס ניהיליזם; זייערע אנשויאונגען אויפ'ן לעבען זיינען געווען געזינטער און ראיא־לער. ניט ווילענדיג האָט זיך פּיסאַרעוו אויף אונטערגעגעבען דיעזען שטראָם; אליין ניט בע־מערקענדיג האָט ער אויפגעהערט צו פערגעטערן דעם אבסטראקטנעם נאָמען „וויסענשאפט". ער האָט אנגעהויבען טיעפער און גרינדליכער צו אנאליזירען אלעס, וואָס ער האָט געזעהן, בע־

טראכטען אלעם וואס ער האָט געלעזען, קריטיקירען זיינע פריהערידע געדאנקען און טהאטען — און פונקט וויא אן ערוואכענדער לייב האָט ער דערפיהלט זיינע אונגעהויערע גרויסע כוחות. צו שארף איז געווען דיזער גייסטיגער קריזיס. איין עקסטרעם האָט ביי איהם ארויסגעדופען א צווייטען, און איהם האָט זיך געדאכט, אז ער קען איבערקאהרען גאנצע וועלטען. אין זיין קאָפּ הויבען זיך אן צו מישען פערשיעדענע אוננאטירליכע אידעען, און ער ארבייט אונגעוועהנליך שווער און ענערגיש איבער האָמער און אנדערע גריכישע פּאָעטען, אום צו דערווייזען אן אונגעלומפּערטע איידעע וועגען „שיקזאל" און געזעצען פון נאטור. דיזער פלאָם איז אָבער באלד אָבגעקיהלט געוואָרען; פּיכארעס ווערט שרעקליך אומעדיג, פאסיוו און סקעפּטיש. קיין זאך אינטערעסירט איהם יעצט ניט, ער קען גאָר ניט טאָהן, ער קען אפילו ניט לעזען אָדער דענקען. מעגליך, אז דאָס האָט זיך גענומען פון דעם, וואס ער האָט פריהער צופיעל געארבייט מיט'ן מח, אָדער דערפון, וואס ער האָט צופיעל געדענקט וועגען זיך. זיין „איך" איז ביי איהם געוואָרען דיא העכסטע און טהיירסטע זאך אויף דער וועלט; אלעם וואס איז געווען אויסער זיין „איך" האָט איהם ניט אינטערעסירט, און ער האָט אין קיין זאך ניט געוואָרט גלויבען. זיין ספקות האָט דערגרייכט אזוי וויט, אז ער האָט אנגעהויבען אָבצולייקענען די זונן און לבנה, דעם טאָג און נאכט. אלעם וואס מען האָט איהם געזאָגט, אלעם וואס ער האָט געזעהן און געהערט, זאָגאר אלעם וואס ער האָט געגעסען, האָט ביי איהם ארויסגערופען צווייפעל.

זיין אינערליכער קאמפּף האָט זיך אם ענדע אויסגעלאָזט מיט דעם, וואס מען האָט איהם איהם אין א שעהנעם פריהמארגען ארייגעזעצט אין משוגעים הויז. דא האָט פיסארעוו צוויי מאָל פרובירט זיך טוידטען, נאָר מען האָט איהם בעצייטענס גערעטעט. אין 4 מאָנאטען ארום איז ער ענטלאָפען פון'ם דול הויז; מען האָט איהם גליק געבאפט און אָפּגעפיהרט צו זיין מוטער אין דארף. א דאנק דער גוטער לופט און רוהע. און דאָס, וואס זיינע לעבענדע מוטער און קרובים האָבען איהם זעהר צערטליך אָבגעהיט און בעדיענט, איז ער אין גיכען געוואָרען פאלקאמען געזונד און איז וויעדער אריין אין אוניווערזיטעט, וועלכען ער האָט געענדיגט אין 1861 מיט א זילבערנעם מעדאל.

אין דעם זעלבען יאָהר איז פיסארעוו געוואָרען איינער פון דיא נאָהענסטע מיטארבייטער פון'ם זשורנאל „רוסקאָיע כלאָווא", און ער איז זיך אין גאנצען צוגאנגען מיט זיינע פרידערדיגע חברים, וועלכע האָבען אויף איהם גאקוקט וויא אויף א פערריטהער צו דער וויסענשאפט. זיין טהעטיגקייט איז געווען וואונדערבאר רייך; יעדען מאָנאט פלעגט ער אנשרייבען פינף געדרוקטע בויגען (80 זייטען).

אין 1862 האָט ער געלאָזט דרוקען אירע ארטיקעל אין א ניט לעגאלען זשורנאל, פאר וועלכען דיא רעגיערונג האָט איהם אייגנעזעצט אין פּעטראָפּאוולאָווסקער פעסטונג, וואו ער איז געזעסען 4½ יאָהר. דיא אויזנאמקייט האָט איהם נאָר ניט געשאדט. פּארקאהרט, דאָרט האָט ער ערשט געהאט גענוג צייט צו לעהרנען, לעזען, דענקען און טראכטען; דאָס שרייבען איז ביי איהם געוואָרען אן אמת'ער גייסטיגער אן מאָראליישער פערגעניגען. אלע זיינע בעסטע ארטיקלען האָט ער אָנגעשריעבען אין דיעזער פעסטונג, וואו זיין טאלענט האָט זיך ענטוויקעלט ביז דער העכסטער מדרגה. עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז יעדער ארטיקעל זיינער איז דורכגענאנגען דורך דיא זשאנדארמען, וועלכע האָבען פלייסיג און פאָרזיכטיג אין בערגעזופט יעדען ווארט, וואס ער האָט געשריבען. דאָך האָבען אפילו דיא שרייבס, וואס דיא גוטהערציגע זשאנדארמען האָבען צוגעלאָזען די לעזער, ענטהאלטען אין זיך גענוג גייסטיגע שפּייז פאר דער יוגענד. און מערקווירדיג, זיצענדיג אין דער פעסטונג, אבגעטהיילט פון דער גאנצער וועלט, אין א קליין צימער, איז פיסארעוו געוואָרען דער בּיהרער פון א בריטער וועלט, דער לעהרער פון דער גאנצער רוסישער אינטעליגענץ און א פאָרשטעהער פון דער גאנצער נייער ליטעראטשער שוהלע.

אום צו פערשטעהן, וואס פאר א בעדייטונג דאָס האָט געהאט אין לעבען, מוזען מיר בעמערקען, אז דיא ליטעראטור איז דאן ווירקליך געווען דיא אמת'ע פאָרשטעהערין פון פאלק. דאָס איז געווען א צייט, וועו דיא שרייבער האָבען געשפּיעלט דיא הויפט-ראלע אין לעבען.

„דאן, — שרייבט דער בעריהמטער רוסישער שרייבער שעלגונאָוו, — דאן איז געווען אזא צייט, אז אויף דער סעודה פון דער רוסישער נאטור האָט דער „אויבען אן" בעלאנגט צו דער ליטעראטור. קיינמאל, ניט פריהער און ניט שפּעטער, האָט א ליטעראט ניט פערנעהמען אזא בכבוד'דיגען פלאץ אין רוסלאנד".

מיט וועלכע נייע ווערטער איז פיסארעוו ארויסגעטרעטען אין דער ליטעראטור, וואס ער האָט געקענט אין אזא צייט ווערען א פיהרער? וואס פאר א נייע אידעאלען האָט ער געפּרעדיגט, דאָס ער איז געוואָרען באלד אזוי בעריהמט און

בעלעבט ביי דער גאנצער רוסישער אינטעלי־
גענץ ?

זיינע געגנער שרייבען צו זיין גוואלדיגען ליטעראריישען ערפאלג צו זיין אונגעוועהנליכען ליטעראריישען טאלאנט, צו זיין גלענצענדער און וויציגער שפראך, מיט איין וואָרט, צו דער אויסערליכער פארמע פון זיינע ארטיקלען. דאס איז ריכטיג; דאס איז אבער ניט אלעס. דאס אליין וואלט איהם אלענפאלס ניט געמאכט פאר א גענעראל.

דער סעקרעט פון זיין גרויסקייט ליעגט הויפטזעכליך, וויא דיא לעזער וועלען שפעטער זעהן, אין די געראנקען, וועלכע ער האט ארויס־געזאגט און פערשפרייט. זאגאר דאן, וען זיינע געראנקען זיינען ניט געווען נייי, האט ער זיי ארויסגעגעבען אזוי קלאר און אין אזא הייסע איבערציגענדע פארמע, אז יעדער האט ניט וויל׳ענדיג געמוזט זיך איינטראכטען אין זיי. דיא צווייטע מעלה פון זיינע ארטיקלען איז בעשטאנען אין דעם, וואס זיי האבען וויכטיגע געקענט אריינדרינגען אין דיא ברייטע מאסען, דאס איז געווען זיין הויפט אויפגאבע. אלע רע־ליסטען, וועלכע האבען געשריבען פאר איהם און צוזאמען מיט איהם, האבען געשטרעבט צו פערשפרייטען נוצליכע ליטעראטור און בילדונג צוויישען פאלק, נאר קיינעם איז דאס אזוי ניט געלונגען וויא איהם. ער האט געקענט זיך ארא־לאזען אלע מאל נידריגער און נידריגער צו דיא נידריגסטע פאכען פון פאלק, אום זיי אויפצוהויבען צו זיך.

אין איין בריעף צו זיין מוטער שרייבט ער:

„אלגעמיינע חקירות און פילאזאפישע שטאנדפונקטען זיינען אין גאנצען אן אונציצלי־כער לוקסוס און מויטער קאפיטאל פאר אזא געזעלשאפט, וועלכער קען ניט זאגאר דעם א״ב פון דער איינפאכסטער וויסענשאפט. דארום מוז מען געבען דער געזעלשאפט דיזע נויטווענ־דיגע קענטניסע, ד. ה. מען מוז בעקענען דאס פובליקום מיט די בעסטע פארשטעהער פון דער אירא־פייאישער וויסענשאפט. דיא אויפגאבע איז מיר אין אלע אופנים צום הארצען און נאך מיינע קרעפטען״.

און ער האט קיין טעות ניט געהאט. אלס פאפולאריזאטאר (שרייבער פאר׳ן פאלק) האט ער צו זיך ביז יעצט קיין גלייכען אין דער גאנ־צער רוסישער ליטעראטור. זיינע ארטיקלען: „דער פראגרעס אין דער וועלט פון חיות און פלאנצונגען״, „היסטארישע אידעען פון אגיוסט קאנט״, „דיא ביהנען״ און ד. ג. קען נאך יעצט יעדער איבערלעזען מיט גרויסע נוצען פאר זיך.

דיא הויפט זאך אבער, וואס האט איהם געמאכט אונשטערבליך, איז זיין אינדיווידוא־ליסטישע און רעאליסטישע פילאזאפיע. נאר אי־בער דעם וועלען מיר רעידען אין נעקסטען אר־טיקעל.

פ. פ. ראזענבלאט.

רוסלאנד פערצייטען און היינט

I

יא אלטע מאקקווער מלוכה האט געזומען א סוף וועג פיאטער דער ערסטער איז געוואקסען קיסר. פאר איהם איז רוסלאנד געווען אן אזיאטישע לאנד, אפגעזונ־דערט פון אלע אירא־פייאישע לענדער פונקט אזוי וויא יאפאן איז געווען מיט פופציג יאהר צוריק. אמת, נאוונא־ראד איז נאך אין דעם פופצעהנטען יאהרהונ־דערט געווען פערבונדען מיט אירא־פא; אבער זיינע זיידרען זיינען שוין אויפגעאנגען אויף דער אנדערער זייט פון דעם ים, אין אמעריקא, וואו זיי האבען אנגעהויבען צו בילדען אן אונאבהענגיגע רעפובליק. אין רוסלאנד אליין איז אלעס געבליבען ביז אויף דער צייט פעטער פעטרס ערשטען אויף דער אלטען אופן. דער צאר איז געווען אן אומבעשרענקטער מאנארך, וועלכער האט אין זיך פאראייניגט אלע מאכט אין לאנד, אלע מיטלען פון אנגריף, אלע מיטלען פון פערטיידיגונג. אלע אנדערע קלאסען פון דער באפעלקערונג זיינען געווען אונטערטעניג צו דעם צאר, אבער אונטער זיך זיינען זיי אויך געווען אין פאראייניגטע קלאסען, וועלכע האבען אויך אויסגעמאכט אן אומבעשרענקטע מאכט אונטער זיך. דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער באפעלקערונג, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער ארמיי, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער פלאטע, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער בירא־קראטיע, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער פאליציי, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער גייסטליכקייט, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער אינטעליגענץ, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער פרעסע, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער ליטעראטור, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער קונסט, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער וויסענשאפט, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער אינדוסטריע, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער האנדעל, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער אגריקולטור, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער ארבעט, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער פראדוקציע, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער קאנסומציע, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער אויסוואנדערונג, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער אימיגראציע, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער קאלאניזאציע, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער אינדוסטריאליזאציע, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער קאפיטאליזאציע, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער סאציאליזאציע, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער קאמוניזאציע, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער אנארכיזאציע, דיא בויערען האבען אויסגעמאכט דיא מאסע פון דער אטאמ

דער האָבען פון אלטע צייטען געוואָהנט אין מאָסקווע אלס סוחרים, דאָקטוירים, ארכיטעקטען און דערגלייכען. אָבער זיי האָבען געלעבט אָפּ־געזונדערט פון דיא רוסען, אזוי וויא איראָפּיי־ער לעבען היינט אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל. וועז פּיאָטר איז נאָך געווען א יונגער שעיגעץ, האָט איהם זיך פערוואָלט בעקאַנט צו ווערען מיט דיא פרעמדע לייט און דערגעהן פון זיי וויא מי פיהרט זיך אין אויסלאַנד. זיי האָבען איהם אזוי פעראיינטערעסירט אין דעם אויסלענדישען לעבען אז ער האָט בעשלאָסען צו מאכען א ריי־זע קיין אויסלאַנד און אלײן א קוק טאָן וואָס עם טהוט זיך אויף דער וועלט. אין יענע צייטען איז דאָס געווען פאר א מאָסקווער קיסר א רעוואָלוציאָנערער שריט: קיין איינציגער קיסר האָט פאר איהם פאַרלאָזען דעם „הייליגען לאַנד", בפרט נאָך צו געהן לערנען זיך ביי דיא אפיקורסים וואָס גלויבען ניט אין דעם אמת'ן גאָט! אָבער פּיאָטר איז געווען פון א רעוואָלו־ציאָנערע נאטור און א געניאלער מענש, דיא אָפּאָזיציאָן פון דיא פריצים און דיא גלחים האָט איהם געהאלטן וויא דיא וואנט און ער איז אוועק אין אויסלאַנד לערנען זיך. זיין גע־שעפט אין דער היים איז געווען צו זיין א קיסר, האָט ער זיך גאנץ נאטירליך געגנומען לערנען אזעלכע זאכען וואָס זאָלען איהם צוניץ קומען אין זיין געשעפט.

אין יענע צייטען איז דער הויפּט־געשעפט פון יעדער רעגיערונג געווען צו פיהרען מלחמה, דאָס איבעריגע איז געווען ניט מעהר וויא א מיטעל צו דעם צוועק. פּיאָטר האָט זיך אלזא געמומען פאר דיא קריעגס־וויסענשאפטען. אויף צו פיהרען מלחמה דארף מען געלד; אין א לאַנד אָבער וואו דער גאנצער פאָלק בעשעפטיגט זיך נאָר מיט אקערבוי איז געווהנליך ניטא קיין געלד, וואָרום עס איז קנאפּ וואָס פארען צו קויפען אָדער צו פארקויפען. געלד בדעגט דער האנדעל. א שטארקע קריגסמאכט בעדארף אלזא דער וועלט־האנדעל. אין יענע צייטען איז דער איינציגער וועג פאר דעם וועלט־האנדעל געווען דער ים, און רוסלאַנד איז געווען אָפּ־געשניטען פון ים. פּיאָטר האָט זיך געשטעלט די אויפגאבע צו קריעגען א צוטריט צום ים, און האָבענדיג דאָס איז זיינען האָט ער זיך אויס־געלערנט פאר א פלאָטניק, כדי ער זאָל אלײן פערשטעהן וויא צו בויען שיפען.

וועז ער האָט זיך אומגעקעהרט פון אויס־לאַנד, האָט ער זיך געמומען רעפּאָרמירען רוס־לאַנד. איינע פון דיא ערסטע רעפּאָרמען איז געווען די איינפיהרונג פון א שטענדיגע ארמיע. אויף דערוויף האָט ער געדארפט א סך געלד, האָט ער ארויפגעלייגט אויפ'ן גאנצען פאָלק א קאָפּשטייער (פאדושנע), אויף אויסצופיהרען זיינע פלענער האָט ער אויך געדארפט א סך מענשען מיט אייראָפּיאישער בילדונג, ער האָט זיך אלזא גענומען צו פערשפרייטען בילדונג צווישען דיא פריצים, דיא באָיארעס; ער האָט געשיקט א סך יונגע לייט שטודירען אין אויס־לאַנד.

א חוץ דעם האָט ער געמומען איינצופיהרען אייראָפּיאישע מאניערען און אייראָפּיאישע קלײדער; ער האָט געהייסען דיא באָיארעס גאָלען דיא בערד.

קלײדער שפּיעלען א ראָלע אין יעדער רע־פּאָרם־בעוועגונג. א ביישפּיעל האָט איהר מיט אונזער אידישער אויפקלעהרונגס־בעוועגונג פון א יאָהר פערציג פופציג צוריק: דיא ערשטע זאך פלעגט א פרייגעזאָנענער יונגער מאן אי־בערביטען דיא לאַסטענע קאפּאָטע ביז דיא פּיאטעס אויף א קורצען ראָק און פלעגט אָפּ־גאָלען דיא בארד. דיא רוסישע ניהיליסטען מיט דרייסיג־פערציג יאָהר צוריק האָבען אויך גע־טראָגען א בעזונדערן קאָסטיום; א בלוזע, אָדער א רויטע העמד, הויבע באָטעס, א פלעד. דיא פרויען־בעוועגונג אין אמעריקא האָט זיך אָנגעהויבען מיט א ספּעציעלען קאָסטיום (בלו־מערס).

פארקעהרט, קיין זאך רייצט נים אויף אזוי דעם קאָנסערוואטיוען גייסט וויא אן ענדע־רונג אין דיא קלײדער. וועז ניקאָלײ דער ער־שטער האָט מיט זעבציג יאָהר צוריק ארויסגע־געבען א פּריקאז אז דיא אידען זאָלען איבער־בייטען דיא שטריימלײך מיט דיא זשופּעצעס אויף „פּוילישע" קלײדער, האָט מען דאָס ניט אנדערש בעטראכטעט וויא א גזירה. קענט איהר זיך פאָרשטעלען וואָס וואָלט זיך געטאָן וועז דער קיסר וואָלט געצוואונגען אייער זיי־דען, עליו השלום, אראָפּצוראזירען דיא באָרד? אקוראט אזוי האָבען געפיהלט דיא אלטע רוסי־שע באיארעס וועז פּיאָטר האָט ארויסגעגעבען אן אוקאז מי זאָל זיך אָנטאָהן וויא „טייצען" און אָפּגאָלען דיא בערד. אלע הייליגע האָבען גע־האט לאנגע בערד, א קיסר מיט א געגאָלטער מאָרדע האָט געהאט ביי דיא מאָסקווער באיא־רעס אזא פּנים וויא א ראזירטער „בערלינטשיק" ביי רב יאנקעלע קארלינער.

דיא באָיארעס האָבען געמאכט קאָמפּלאָטען געגען פּיאָטר'ן, איינער האָט איהם געזאָלט הרגענען. דאָס פאָלק איז געווען אונצופריע־דען מיט דער רעקרוטשינע און מיט דיא שווע־רע פּאָדאָטקעס; מי האָט גערעדט צווישען דעם פּראָסטען נאראָד (עולם) אז פּיאָטר איז גאָר קיין ריכטיגער צאר ניט, אז דאָס איז ניט אנ־דערש ווי דער „אנטי־כריסט" אליין (דער שונא

פון כריסטוס'ן). דיא כטרעלצי אין מאסקווא (א סארט פארצייטינג מיליציע) האבען געמאכט א בונט. פיאטר האט דעם בונט דערשטיקט, א גרויסער צאהל פון דיא סטרעלצי זיינען פערמישט געוואָרען צום טוידט. דער קאט (תליון) אויף'ן עשאפאט האט געהאט מעהר ארבייט איידער ער האט געקענט בעזאָרגען. פיאטר האט איהם אליין אונטערגעהאלפען און האט מיט זיי־נע אייגענע הענד אראפגעהאקט דיא קעפ פון די בונטאוישציקעס.

מיינט אבער ניט אז פיאטר איז געווען פראסט א גזלן. ער איז געווען דורך און דורך א רעוואלוציאנער, ער האט געזוכט מיט גוואל־טען אפצושאפען דיא אלטע מאסקווער פיה־רונג; האבענדיג דעם גאנצען פאלק געגען זיך, האט ער זיינע פלענער ניט אנדערש געקענט אויספיהרען וויא דורך א רעוואלוציאנערע דיק־טאטור. ער האט געוואלט דעם פארטשריט פון דעם רוסישען שטאאט, אזוי וויא ער האט דעם פארטשריט פערשטאנען; זיינע געגנער זיינען געווען רעאקציאנערען, און מיט רעאקציאנערען מאכט א רעוואלוציאנער קיין צערעמאניעס ניט. אן עלינאנטער רעוואלוציאנער וויא ראבעספיער וואלט זיינע אייגענע וועסט הענד ניט בעפלעקט מיט דיא בלוט פון זיינע קרבנות, ער האט דאס איבער־געלאזען פאר דעם קאט (תליון). פיאטר דאגעגען איז ביי זיך ניט געווען קיין פריין, ער איז געווען א פראסטער בעל מלאכה; וועז ער האט געפונען פאר נויטהיג האקען קעפ, האט ער גענומען א האק אין האנד און אליין געאר־בייט.

דיא אלטע מאסקווער רעגיערונג מאשין האט איבערהויפט ניט געטויגט פאר אזא שטאאט וויא פיאטר האט געפלאנט צו מאכען פון רוסלאנד, בפרט נאך וועז דיא באיארעכ, וועלכע האבען געהאלטען דיא לייצעם אונטער דעם אלטען סיסטעם, זיינען געווען אפען פיינד־ליך צו פיאטערס רעפארמען. פיאטר האט אפ־געשאפט דיא אלטע רעגיערונג, איבערגעטרא־גען דיא הויפשטאדט פון מאסקווע אין דיא נייע שטאדט פעטערסבורג וואס ער האט אק־ארכט געגרינדעט, און האט דארטען אויסגעבויט א רעגיערונג אויף אן אייראפייאישען פאסאן.

דאס איז געווען דיא צייט וועז אומעטום א חוץ ענגלאנד האט געהערשט דיא אונבע־שרענקטע מאנארכיע, דער אבסאלוטיזמום, וויא מי רופט עס אויף דעם געלעהרענטען לשון. אויף דעם בראנטוויישען טראהן איז געזעסען לודוויג דער פערצעהנטער, וועלכער האט געזאגט: „דער שטאאט בין איך". דיא פאליטישע פילאזאפען פון יענער צייט זיינען אלע געווען צו גונסטען פון אבסאלוטיזמום. און דאס איז ניט וויל זיי האבען זיך געוואלט אונטער חונה'ן צו דער רע־גיערונג, נאר וויל זיי האבען געגלויבט אז דער אבסאלוטיזמום איז דיא בעסטע רעגיערונגס־פארם. וועז מיר בעטראכטען היינט צו טאג דיא רוסישע רעגיערונג, לייגט עס זיך ניט אין קאפ וויא אזוי קען אייענער וואס איז ניט קיין טע־לערלעקער פערטהיידיגען אזא סיסטעם. עס איז שווער פאר אונז איבערצוטראגען זיך אין יענע צייטען. אבער מיר דארפען אזוי וויט ניט גהען. מיר האבען א לעבעדיגען ביישפיעל אין דעם דע־ליאניזמום דא אין אמעריקא, אדער אין דעם „אסקרימום" אין דער רוסישער רעוואלוציאנע־רערער בעוועגונג. מיר זהען אז ארענטליכע מענשען, רעוואלוציאנערען, זיינען פעסט איבער־צייגט אז א שטארקע ארגאניזאציאן מוז זיין אויפגעבויט אויף א צענטראליסטישען פלאן און דיא גאנצע מאכט מוז זיין פעראייניגט אין דיא הענד פון א קלייגעם צענטער, אין וועלכען עם הערשט פאקטיש איין פערזאן. פון דעם בייש־פיעל קענען מיר בעגרייפען וויא אזוי דיא פי־לאזאפען פון דעם זיעבעצעהנטען יאהרהונדערט האבען געקענט גאנץ ארענטליך קומען צו דער איבערצייגונג אז דער אבסאלוטיזמום איז דיא בעסטע רעגיערונג.

אין אונזער פראקטישען פארטיי לעבען מע־גען מיר זיך זיין אינסטינקטיוועט מאנארכיסטען, טעארעטיש אבער זיינען מיר אויפגעהאדעוועט אין דעמאקראטישע אידעען, און דיא פאליטישע פילאזאפיע פון דעם אבסאלוטיזמום קומט אונז פאר גאנץ פרעמד. מיר מוזען זיך אבער דער־מאנען אז מיט צוויי הונדערט יאהר צורוק איז דיא פאלקס־מאסע אומעטום געווען דורכאוים אונווויסענד אן עס האט קיינעם ניט געקענט איינפאלען אנצוטרויען אזא אונווויסענדער מאכט דיא קאנטראלע איבער דיא שטאאטסגעשעפ־טען. עס וועט אייך זיין גרינגער דאס צו פאר־שטיהן וועז איך וועל אייך געבען א ביישפיעל פון דער כאָ. אליסטישער פארטיי דא אין אמע־ריקא: דיא פארטיי האט ביי דער לעצטער וואהל געקראנגען 400 000 שטימען, וואלט זיא געוואן צייפריעדען זיך צו פארלאזען אויף דיא 400,000 וואוטערס. זיי וואלטען פיהרען דיא געשעפטען פון דער פארטיי? דיא פארטיי־פרעסע האט אין מעהרערע ארטיקלען אויפמערקזאם געמאכט אויף דיא געפאהר וואס קען ארויסקומען פאר די פארטיי, וועז זיא זאל איבערפילט ווערען פון אזעלכע גרינע מיטגליעדער וואס זיינען ניט קלאהר אין דיא פרינציפען פון דער פארטיי. אום זיא צו פערהיטען פון דער געפאהר ווערט געראטהען צו זיין זעהר פארזיכטיג וועמען מי נעהמט ארויין אין דיא פארטיי. דיא זעלבע גרונ־דע האבען אנגענעבען דיא פאליטישע פילאזא־

פֿון יענער צייט פֿאַרוואָס דיא רעגיערונג מוז זיך געפֿינען אין דיא הענד פֿון געקליבענע מענשען וועלכע זיינען גוט בעקאַנט מיט דיא פֿרינציפּין פֿון דער שטאַטס־וויסענשאפֿט. נא־טירלי̈ך, דאָ שטעלט זיך דיא פֿראַגע: וועריש זאָל בעשטימען ווער עס איז פֿעהיג צו פֿיהרען דיא געשעפֿטען פֿון דער רעגיערונג? דיא היינ־טיגע דעמאָקראַטיע איבערלאָזט דאָס דעם גאַנ־צען פֿאָלק אָן מיר ווייסען דאָ אין אַמעריקא וויא פֿאַרפֿושערט עס וועריט דיא מלאכה. אים געגענטהייל, דער אַרגאַניזאַציאָנס פֿלאַן פֿון דער „איסקרא" איז געווען פֿון אויבען אַראָפּ אָן די „איסקרא" איז מיט דעם רעזולטאַט גאַנץ צופֿרידען. דיא פּאָליטישע פֿילאָזאָפּען מיט צווייי הונדערט יאָהר צוריק האָבען אויך געפֿונען פֿאר פֿאַסענד אז דיא רעגיערונג זאָל זיין אַרגאַניזירט פֿון אויבען אַראָפּ, מיט אַן אלמעכטיגען אָן אלווייסענדען צענטער.

דיזער אידעאל פֿון אַן אויפֿגעקלעהרטען אב־סאָלוטיזמוס איז געווען אלגעמיין פּאָפּולער אין איירָאָפּא ביז דער פֿראַנצויזישער רעוואָלוציאָן. פּיאָטר האָט אויך דעם פֿלאַן איבערגעסטאָיעט דיא רוסישע רעגיערונג. הגם אויך דעם שפּיץ פֿון זיין גאַנצען סיסטעם איז געשטאַנען דער זעלבסטהערשער אלייַן, דאָך האָט פּיאָטר שטארק געהאלטען פֿון בעראַטענדע קערפּערשאפֿטען. אלע זיינע צענטראל־עמטער זיינען אַרגאַניזירט געווען אויפֿ'ן קאָלעגיאלען פֿרינציפּ. דאָס איז אין קורצען דער עיקר פֿון דער רוסישער ביורא־קראַטיע. זיא איז איינגעפּיהרט געוואָרען אלס רעוואָלוציאָנערע אַרגאַניזאַציאָן, צו ברעכען דיא מאכט פֿון דער רעאקציאָנערער אלט־רוסישער אריסטאָקראַטיע, דעם צוועק האָט זיא ערפֿילט, אָבער נאָך דעם איז זיא אלייַן געוואָרען א רע־אקציאָנערע מאכט.

פּיאָטר'ס ביוראָקראַטישע סיסטעם איז געווען אן אויסלענדישער פֿלאַנ, אָבער ער האָט געפֿונען אין רוסלאנד א העכסט פרוכטבארען פעלד. אין דיא דייטשע לענדער איז דער ביוראָקראַטיז־מוס אויך געווען טיפּ איינגעוואָרצעלט, אָבער דייטשלאנד איז געווען צושפּליטערט אין מעהר וויא הונדערט קלייַנע שטאאטען, און דער גרעסטער פון זיי איז געווען א ברקעל אין פערגלייך מיט דער גרויסער רוסישער מדינה. אין פראַנקרייך איז דער ביוראָקראַטיזמוס אויך געווען שטארק ענטוויקעלט, אָבער דאָרטען זיי־נען געשטאַנען אנדערע הערשענדע קלאסען וואָס האָבען אָפּגעשוואכט דעם איינפֿלוס פון דער ביוראָקראַטיע: דער אדעל און די מיטעלקלאסע. אין רוסלאנד איז דער אדעל אלייַן געווען ניט מעהר וויא א בעאמטען־קלאסע. דערויבער האָט זיך דער ביוראָקראַטיזמוס ענטוויקעלט אין רוס־לאנד אין אזא אונבעשרענקטע מאכט וויא אין קיין אנדערן לאנד.

אמאָליגע היסטאָריקער פֿלעגען זיך ערקלעה־רען דיא אייניפֿהרונג פון דעם ביוראָקראַטישען סיסטעם דאדורך אז עס האָט זיך פּיאָטר'ן פֿאר־וואָלט אזוי. דאָס איז קלאָר א טעות. עס האָט געמוזט קומען דערצו, מיט פּיאָטר'ן אָדער אָהן פּיאָטר'ן. רוסלאנד איז געווען צו נאָהענט צו אייראָפּא אז זיא זאָל לאנג קענען פערבלייבען אָפּגעצאמט פון דער איבעריגער וועלט. פאר דער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָן האָט זיא קיין אנ־דערן פֿלאַן ניט געקענט אימפּאָרטירען אויסער דעם ביוראָקראַטישען. דיא פערזענליכקייט פון דעם גרעסטען רוסישען קיסר האָט נאָר אָבגע־קירצט דעם וועג פון דער רעפֿאָרמע.

5

פּיאָטר'ס רעפֿאָרמען האָבען אריינגעבראכט וויכטיגע פערענדערונגען אין דיא סאָציאלע לא־גע פון דיא צוויי גרעסטע קלאסען פון דעם רו־סישען פֿאָלק פון יענער צייט, דיא פּריצים און דיא מוזשיקעס. פאר פּיאָטר'ס רעפֿאָרמע זיינען בעשטאַנען צוויי סאָרטען פּריצישע לענדער: ערשטענס, זייער פֿרי וואָט אויגענטהום („וואָטשינא"), און צווייטענס שטאאט־לענדער („פּאָמיעסטיע"), וואָס דיא פּרי־צים האָבען געקרֿאָגען צוגעטהיילט דערפֿאר וואָס זיי האָבען געדינט דעם קיסר און צוגע־שטעלט סאלדאטען אין צייט פון קריעג. דיא ערסטע האָבען אויסגעמאכט נאָר א קלייענעם טהייל, גרעסטענטהיילס זיינען דיא פּריצים גע־זעסען אויף פּאָמיעסטיעס. וועז פּיאָטר האָט אייניגעפּיהרט א שטענדיגע ארמיע און א צענ־טראַליזירטע ביוראָקראַטיע, זיינען דיא פּאָמ־יעסטיעס פאַרבלייבען ביי דיא פּריצים אלס זיי־ע־ אייגענטהום. פּיאָטר האָט אָבער גערארפט א סך באַמטע (טשינאָווניקעס) פאר זיין ביו־ראָקראַטיע און אָפּיצירען פאר זיין ארמיע, דע־ריבער האָט ער געצוואונגען יעדען דוואָריאנין (פּריץ) ער זאָל דיענען דעם שטאאט, גאַנץ גלייך צו זיין לאנד איז געווען א פּאָמיעסטיע צו זיין אייגענעם. וועיטער האָט פּיאָטר געוואָלט אייני־פיהרען אין רוסלאנד אן אריסטאָקראַטיע אויף דעם אויסלענדישען פאסאָן. צו דעם צוועק האָט ער אייניגעפּיהרט א נייעם געזעץ וועגען ירושה, אז דער עלטערער זוהן זאָל ירש'ענען דעם גאַנצען מאיאָנטעק. דערמיט האָט ער געזוכט צו פער־היטען דיא מאיאָנטקעס זאָלען ניט צוברעקעלט וועריען, כדי דיא פּריצים זאָלען ניט פאראַרמט וועריען. וואָס בעטרעפט דיא אינגערע זיהן, וואָלטען, נאָך זיין פֿלאַן נאָך, פון זיי נעמוזט וועריען טשינאָווניקעס און אָפּיצירען.

דער רעזולטאט דערפון איז געווען אז דער אונטערשיער צווישען דיא צוויי קלאסען לענדער איז אפגעשאפט געוואָרען, און א סך לענדער וועלכע זיינען פריהער בעטראכטעט געווען פאר שטאאטס־אייגענטהום זיינען איצטער געוואָרען פריוואט־אייגענטהום פון דיא פריצים.

דיא דוואָריאנעס, וואָס זייער גאנצער יהוס איז פריהער פאר פּיאָטר'ן בעשטאנען דערין וואָס זיי זיינען געווען שטאאטס־בעאמטע, זיינען געוואָרען אמת|ע אריסטאָקראטישע לאנדבעזיצער. דער געזעץ וועגען ירושה איז אפגעשאפט געוואָרען עטליכע יאָהר נאָך פּיאָטר'ס טויט, און אין 1762 האָט זיין אייניקעל פּיאָטר דער דריטער בעפרייט דיא דוואריאנעס פון דער פּפליכט צו דיענען דעם שטאאט. אזוי איז ענטשטאנען דיא קלאסע פּאָמיעשטשיקעס.

היינט לאָמיר א קוק טאָהן וואָס איז געוואָרען פון דיא מוזשיקעס. וויא איהר געדענקט, זיינען אין דעם מאָסקוואר שטאאט דיא מוזשיקעס צוגעבונדען צום לאנד נאָר צוליעב דעם זיי זאָלען מיט זייער ארבייט געבען דעם דוואָריאנין דיא מיטעל צו דיענען דעם קיסר. דאָס הייסט דעם שטאאט. זיי זיינען געווען אונטערטהאנען פון דעם שטאאט, ניט פון דעם פּריץ; אמת, זיי האָבען ניט געטאָרט אוועקגעהן פון זייער לאנד, אָבער דער פּריץ האָט אויך ניט געטאָרט פערלאָזען זיין לאנד. זיי האָבען איהם געמוזט פאָלגען, אָבער ניט וויל ער איז געווען זייער הערר, נאָר וויל ער איז געווען א דיענער פון דעם צאר. אויב איהר דערמאָנט זיך פון מיין פאָריגען ארטיקעל, זיינען בעשטאנען נאָך פון אלטע צייטען עכטע שקלאפען, אָבער דיא צאהל זייערע איז געווען נאָר קליין. דיא גאנצע מאסע פּויערים זיינען געווען מענשען מיט בירגערעכטע. זיי זיינען ניט געווען פריי, אָבער קיינער איז ניט געווען פריי אין דעם מאָסקוואר שטאאט, דיא באיארעם אפילו אויך ניט. פּיאָטר'ס רעפּארמען האָבען אפּגעשאפט דעם אונטערשיער צווישען פּויערים וואָס זיינען צוגעשריעבען צום לאנד און שקלאפען זואָס זיינען געווען דאָס אייגענטהום פון דיא פּריצים; אלע זיינען געוואָרען פערגלייכט אים צוגעשריעבענע צום לאנד, אָבער דאָס לאנד גופא איז אנערקענט געוואָרען פאר דעם פּריץ'ס פּריוואט אייגענטהום. פאר דיא שקלאפען האָט דאָס פון אָנפאנג אויסגעזוהן א פערבעסערונג פון זייער לאגע, אָבער דאָס איז געווען נאָר אויף א גאנץ קורצע צייט. דיא לאגע פון דער גאנצער מאסע פּויערים איז ערגער געוואָרען, וויל פון שטאאטס בירגער זיינען זיי איצטער געוואָרען לייבאייגענע פון דעם פּריץ, אויף וועמען לאנד זיי זיינען געזעסען. כל זמן דער פּריץ איז מחויב געווען צו דיענען דעם קיסר, האָט דער פּויער מיט זיין ארבייט אויף דעם פּריץ געדיענט דעם שטאאט. זינט אָבער דער פּריץ איז בעפּרייט געוואָרען פון אלע פּפליכטען געגען דעם שטאאט, און דער פּויער האָט פּאָרט געמוזט ארבייטען אויף פּריץ וויא בעפאָר, איז ער אנערקענט געוואָרען פון דעם געזעץ פאר א פּאָדאנעס פון דעם פּריץ. זיינע פּערזענליכע רעכטע זיינן איינס נאָך דעם אנדערן פון איהם אוועקגענומען געוואָרען: עס איז פּארבאָטען געוואָרען אָנצוהמען קלאגען פון א פּויער געגען זיין פּריץ, א פּויער איז ניט אָנגענומען געוואָרען פאר אן עדות אין א קרימינאל פּראָצעס געגען זיין פּריץ, דער פּריץ האָט בעקומען דאָס רעכט צו פּארשיקען זיינע פּויערים אין סיביר אָהן שום פּראָצעס; ענדליך האָט דער פּריץ בעקומען דאָס רעכט צו פּארקויפען זיינע פּויערים אויסציגוויזיין אָהן דעם לאנד אויף וועלכען זיי זיינען געזעסען, אפילו צוברעכען דיא פאמיליע, אפּזונדערן א פרוי פון א מאן, א מאמע פון איהרע קינדער.

דיזע געוואלדיגע סאָציאלע רעוואָלוציאָן וועלכע האָט געמאכט א גאנצע קלאסע פון שטאאטס־בירגער צו שקלאפען האָט געדויערט אין גאנצען אן ערך פון פופציג יאָהר. דיא צייט איז געווען צו קורץ דיא פּויערים זאָלען צוגעוואָהנט ווערען צו זייער שקלאפערייא. אין 1773 איז איבער גאנץ רוסלאנד אויסגעבראָכען אן אויפשטאנד פון דיא פּויערים געגען זייערע פּריצים, אונטער דער פיהרונג פון עמיליאן פוגאטשאָוו, א קאָזאק וועלכער האָט זיך ערקלערהרט פאר דעם קיסר פּיאָטר דעם דריטען.

יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי.

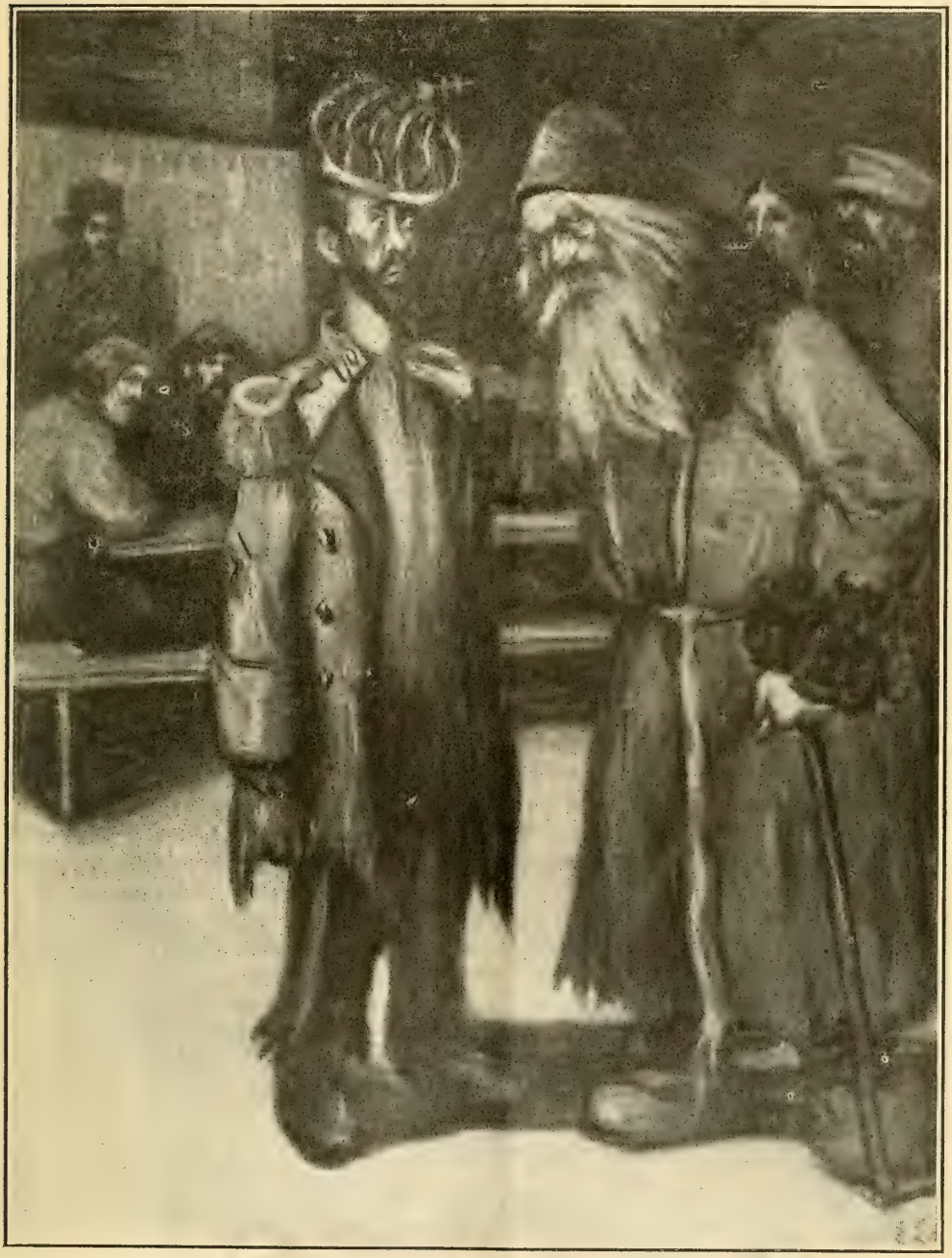

לוקא: ווייסטו חאָטש ברודער ניקאָליי קא? פריהער האָסטו געהאט הונדערט גאָלדענע בעטען און פיר יעדע נאכט א פּאלאסט— איצט ביסטו אָן ארויסגעטריבענער, מוזט זיך וואלגערן מיט אונז און זיך היטען מען זאָל ד יך ניט דערקענען.

דיא פילאָזאָפיע ביז מארקסען

I

ען מען וויל גענוי פעו שטעהן דעם מארקסיזמום, מוז מען פאר אלע מען זיין בעקאנט, פיל וועניג מיט דער פהילאָזאָפיע ביז מארקס. מיין ערשטע אויפגאבע איז דאדורך דעם לעזער בעקאנט צו מאכען מיט דיעזער פהילאָזאָפיע, איך וויל זיך אבער צו דער זעלבער צייט פארעגטפערן פאר דעם אויפשריפט אויף דיעזען ארטיקעל. עס איז ניט מעגליך אין דיזע קורצע אבהאנדלונג אויסצוגעבען דיא פהילאָזאָפיע ביז מארקס'ן, מען קען אפילו א הונדערטע טהיל ניט גבעבן; איך האב זיך בענוצט מיט דיזען אויפשריפט, וויל איך האב קיין פאסענדערן ניט געפונען. איך האף פון דעסטוועגען דעם לעזער צו געבען גענוג, אום איהם קלאר צו מאכען דעם ענין. און נור אין דעם פאלל איז עס מיר. מיין אויפגאבע איז ניט דיא פהילאָזאָפיע אין אלגעמיינעם, מיר איז וויכטיג קלאר צו מאכען, אום וואס עס אנדעלט זיך דא, און צוליעב דיעזען איז פאר מיר נויטהוועגדיג צו שטעלען דיא פראגע קלאר און דייטליך, וועז דיא פהילאָזאָפיע זאל אפילו ליידען דערפון.

* * *

עס איז שוין לאנג, זעהר לאנג, זייט מענשען האבען בעמערקט, אז אין דער וועלט קומט פאר פערענדערונגען, אז קיין זאך שטעהט ניט אויף אן אָרט, אז אלעס קומט אויף און גאנצטע אונטער.

וואס איז דיא אורזאכע פון דיעזע פערענדערונגען? וועלכער כוח מאכט דאס דיזע זאכען זיך צו בעווענגען? דאס איז דיא וויכטיג פראגע. מיט דיזע פראגע בעשעפטיגט זיך דער מענש, זייט ער קען דענקען.

און זיך אריין, אין זיין אייגענעם גוף, האט דער גאנצ אורשפרינגליכער מענש בעכיקט בערישיעדענע טהעטיגקייטען און ענדערונגען. ער האט למשל בעמערקט אז אין צייט פון שלאף איז ער אין אן אונבעווועגליכען צושטאנד; ער האט בעמערקט פערשיעדענע קראנקהייטען וויא חלשות, אפאָפלעקסיע, קאָנוואולסיע, דיא פאליגע, אלץ צושטענדע אין וועלבע דער מענש איז ניט דער זעלבער, צושטענדע אין וועלבע אדער קען זיך גאר ניט בעווענגען, אדער דיא בעווענגונג איז אזא וועלבע ער קען ניט קאָנטראָלירען. פון וואנען קומט דאס אלעס?

אין דיא גראָהע אלטע צייטען איז דעם מענש אפט אויסגעקומען צו הונגערן. הונגער ברענגט ארויס חלומות. און דיזע חלומות האָבען דעם מענשען געבראכט אויף דעם גדאנק, אז ער איז א דאפפלעטער, אז ער בעשטייט פון צוויי טהיל. דער מענש האט אלזא בעמערקט אין זיך צוויי כוחות: דעם גוף און דיא נשמה. וועלכער כוח געווענדיגט איבער דעם צווייטען? דאס זיז געווען דיא פראגע. און דורך א לאנגע רייהע פון ענטוויקלונג, איז דער אורשפרינגליכער מענש געקומען צום שלוס, אז זיין גאנצע טהעטיגקייט, זיין האנדלען און וואנדלען קומט ניט פון זיין גוף, נור פון דיא אנדערע זאך, וואס זיצט אין דעם גוף, וואס קען ארוים און אריינגעהן צו יעדע צייט — דיא נשמה. דורך א וויטערע רייהע פון ענטוויקלונג איז ער געקומען צום גדאנק אז דיא נשמה איז אונשטערבליך, און אזוי וויטער, וויטער, ביז פון דעם גלויבען אין א נשמה האט זיך ענטוויקעלט דער גלויבען אין א גאט, וואס בעהערשט און רעגיערט דיא גאנצע וועלט, א גאט וואס איז דיא אירזאכע פון אלע געשעהענישען און וואס מאכט אלע ענדערונגען אין דער וועלט. (זעה וועגען דעם גאנצען ענין מיינע ארטיקלען: „פון וואנען שטאמט רעליגיאן" אין „צוקונפט" פון 1904).

אויף דיא פראגע: וואס בעווועגט די וועלט? האט דער אורשפרינגליכער מענש זעענטפערט: גאט!

וויכטיג איז דא צו בעמערקען, אז אנגעהויבען זיינע בעטראכטונגען האט ער פון זיך אליין; אין זיך האט ער בעמערקט צווויי קרעפטע; פון זיינע ערפאהרונג און נאך זיין דאמאלסדיגען בעגריף איז ער געקומען צום שלוס, אז אייניגער פון דיא צווויי כוחות, דער אינווועניגסטער כוח, דיא נשמה, בעהערשט דעם צווייטען כוח, דעם גוף, מיט אנדערע וועהרטער: אז דיא רוחניות, דער גייסט הערשט איבער דיא גשמיות, דעם חומר, אדער דיא מאטעריע. אין דיא אדומיגע

נאטור האָט ער אויך בעמערקט דיעזע־לבע ענדע־רונגען וויא אין זיך, וויא למשל, דאָס אויך אָון אונטערגעהן פון דער זון, דאָס ארויסקומען און אונטערגעהן פון שטערען, דיא לבנה, דיא וואלקענס, דער ווינד א. ז. וו. און ער איז געקומען צום שלום, אז ניט נור אין זיין קערפער, נור אין דיא גאנצע נאטור ארום איהם, איז דאָ אזא כוח, אזא „נשמה" וואָס רעגיערט מיט דיעזען „חומר" דיא וועלט; מיט איין וואָרט: דיא גאָטהייט! נאָך אין פיעל שפעטערע צייטען, האָבען זיך דיא פהילאָזאָפען אויך נור בעשעפטיגט מיט דיזע צוויי זאכען: גאָט און דיא נשמה. די מענש־הייט איז אלזא צוגעקומען צו א סבה ראשונה, צו אן אורקראפט; און דיעזע אורקראפט איז געווען גאָט!

דיזער אנטוואָרט האָט אָבער ניט אויף אי־מער געקענט צופריעדען שטעלען דיא מענשען. עס איז אמת, אז עס זיינען נאָך היינט דאָ מי־ליאָנען מענשען וואָס עגטפערן אויף דיא פראגע: ווער בעווענגט דיא וועלט? מיט דעם תירוץ, אז גאָט איז דער, וואָס בעשאפט און רעגיערט אלעס, אָבער שוין מיט טויזענדע יאָהרען צוריק האָבען זיך געפונען גרויסע קעפ וואָס זיינען ניט געווען צופריעדען מיט דיזען אנטוואָרט; זיי האָבען אויסגעפונען, אז דיא וועלט בעווענגט זיך ניט נאָך געוויסע קאָפרזיזען פון וועלבען עם איז בעוואוסטען וויעלען, נור אז אין איהר געהט פאָר א געזעצמעסיגקייט, אז אלעס בעווענגט זיך נאָך אלגעמיינע און בעשטימטע געזעצע. וואָס זיינען דיעזע געזעצע, ווער פראורזאכט דיזע בעווענגונג? דיזע פראגע איז אויפ־ם נייע גע־שטעלט געוואָרען. און פון דאנען הויבט זיך אן דיא פילאָזאָפיע. פערשיעדענע ערקלעהרונגען זיינען געמאכט געוואָרען. „טהאלעס האָט גע־פונען דיא אורזאכע פון אלעס אין וואסער, אנאקסימאנדער אין אונבעגרענצטען שטאָף, אנאקסימענס אין דער לופט. דיא תלמידים פון פיטאגאראס האָבען אלעס ערקלעהרט דורך די צאהל, פארמענידעס אין דעם זיין, און הע־ראקליטעס אין דעם ווערע". דיא וויטערע פהילאָזאָפיע איז אָבער מיט דיזען אויך ניט העווען צופריעדען. עס זיינען געקומען דיא צוויייפלער, אדער דיא סקעפטיגער, וויא מען רופט דאָס. און פון דיעזע צוויייפלער הויבט זיך אן דיא ריינע פהילאָזאָפיע, דיא ערקענטנים טהעאריע, וויא דאָס רופט זיך, אדער די פשטל־פילאָזאָפיע, וויא איך וואָלט עס גערופען. דיא ערקענטנים־טהאָריע דרייט זיך ארום דעם פונקט פון „זיין און דענקען" אדער „זיין און בעוואוסט־זיין". אָבער מערקווירדיג! דיעזע ריינע פהילאָזאָפיע הויבט אן און ענדיגט איהרע בעטראכטונגען אויף דעם זעלבען אופן וויא דער אורשפרינגליכער מענש. זיא הויבט אן מיט דעם אייגענעם „איך". נאָך מעהר. דער „איך" איז נאָך דיזער ריינער פילאָזאָפיע דער הויפט גע־גענשטאנד וועלבען מען דארף ערפאָרשען. און דיזער „איך" איז ניט דער געוועגליכער איך, וואָס מען קען זעהן און אָנטאפען, נור גראדע דער „צוויייטער" איך, דעם וואָס מען קען ניט זעהן און ניט אָנטאפען. דער אונטערשיעד איז נור וואָס בייי דעם אורשפרינגליכען מענש איז דער צוויייטער „איך" דיא נשמה, וועהרענד בייי דיא פהילאָזאָפיע איז דאָס דער פערשטאנד פון מענשען. דיא פהילאָזאָפיע שטעלט דיא פראגע אויף אזא אופן: אלעס אין דער וועלט עקזיס־טירט, אלעס פערענדערט זיך. זעהר שעהן! וויא אזוי וויסען מיר אָבער, אז דאָס אלעס עקזיסטירט? מיר בעגרייפען דאָס מיט אונזער פערשטאנד און מיט אונזערע חושים; וואָס מיר וואָלטען ניט געהאט דיזען פערשטאנד און דיזע חושים, וואָלטען מיר דיא אלע זאכען ניט גע־קענט בעגרייפען, זיי וואָלטען פאר אונז ניט עק זיסטירט. דער פערשטאנד איז אלזא דיא אור־זאכע פון דיא עקזיסטענץ פון דיעזע אלע זאכען. וואָס איז אָבער דער פערשטאנד גופא? פון וואָ־נען נעהמט ער זיך? און מיט וואָס קען מען איהם פערשטעהן? דער פערשטאנד איז דאָך אויך א זאך, און דיזע זאך וואָס הייסט „פער־שטאנד" מוז מען דאָך אויך פערשטעהן; פער־שטעהן קען מען איהם אָבער נור מיט דעם זעלבען פערשטאנד, היינט וויא זיינען מיר ז־־ בער, אז מיר פערשטעהן טאקע? מען מוז אלזא געפינען אזא זאך וואָס זאָל מעגליך מאכען אונ־טערצוזוכען דעם פערשטאנד — מיט דעם פער־שטאנד. קארטעזיוס האָט דיזע פראגע פער־עגטפערט. ער זאָגט: וועז עס זאָל נור מעגליך זיין אויסצוגעפינען איין זאך אין דער וועלט וואָס איהר עקזיסטענץ זאָל זיין זיבער, וועט שוין זיין מעגליך צו אונטערזוכען דיא אנדערע זאכען. און ער האָט געפונען אזא זאך, גאָר ניט וויייט זוכענדיג. און דיעזע זאך אין וועלבער עם קען קיין צוויייפעל ניט זיין, איז קיין אנדערע, וויי זיין „איך" דער דענקענדער „איך". וועז דער מענש בעטראכטט זיך אלייז,זאָגט קארטעזיוס אונ־געפהר, מוז ער קומען צום שלום, אז ער אלייז עקזיסטירט; אין אלעס אין דער וועלט קען ער צוויייפלען, ער קען אָבער ניט זיין אין ספק, אז ער אלייז עקזיסטירט; דיזער פאקט אלייז אז ער צוויייפעלט, אז ער איז אין ספק בעווייזט, אז ער עקזיסטירט, אז ניט וויא וואָלט ער גע־קענט צוויייפלען.

מיט דיעזען איז אָבער נאָך ניט אלץ פער־עגטפערט. דיא קשיות הייבען זיך ערשט אָן. מיר זיינען שוין זיכער אין דעם עקזיסטענץ פון

דעם מענש. פון וואנען אָבער נעהמט זיך זיין דענקען ? פון וואנען קומט וואָם ער קען בע־ גרייפען און פערשטעהן זאכען? פון וואנען קומט וואָם ער קען צווייפלען . און דאָ הייבט זיך אָן דיא אמת'ע, דיא ריינע פהילאָזאָפּיע.

שוין אין דיא אלטע צייטען איז געווען וועג־ גען דעם א מיינונגס־פערשיעדענהייט. איניגע האָבען געזאָגט, אז יעדעם וויסען קומט פון ער־ פאהרונג : מענשען קענען זאכען, וויל זיי זעהן דיעזע זאכען, און זיי קענען בעגרייפען, פארנאכ־ דערטהיילען און צוזאמענשטיכען אידעען, וויל אין דער נאטור ליעגט א רעגעלמעסיגקייט, א „לאָגיק". אנדערע ווידער האָבען בעריפּטעט, אז דער כוח צו וויסען, צו בעגרייפען און צו קומען צו שלוסע קומט ניט פון דיא אויסערליכע זאכען נור פון דעם מענשען גופּא, ווייל עס ליעגט אין דעם מענשען אזא מין כח דורך וועלכען ער פערשטעהט דיעזע זאכען.

כאָראטעס, למשל, וועלכער האָט געוואָלט בעווייזען מיט פשטלאָך, מיט ראיות פון דעם ריינעם פערשטאנד, אז דיא נשמה איז אונ־ שטערבליך, האָט געזאָגט, אז אונזער נאנצעס לעהנען, אונזער אלע בעגריפען אונזער נאנצער וויסען, איז ניט מעהר ווי א ן עראינערונגס־ פּראָצעס. אייזירער דער מענש וועהרט געבוירען, וויס דיא נשמה אלעס, נור זיא פערגעסט עס דיא מינוט וועז זיא קומט אריין אין דעם גוף. אלעס וואָם דער מענש לערענט איז דאדורך ניט מעהר ווי דאָס, וואָם ער עראינערט זיך אָן דיא זאכען וואָם ער האָט שוין געוואוסט פון פריהער. עראינערן זיך קען אָבער דער מענש ניר דאן, וועז ער זעהט דיא זאכען. דיא ערפאה־ רונג העלפט אלזא דיא מענשען צו לעהרנען זאכען, אָבער דער אמת'ער כוח דיא זאכען צו בעגרייפען ליעגט אין דעם מענשען גופּא.

די שפּעטערע פהילאָזאָפּיע פון קאנט, האָט ניט צו טאָהן מיט דיא קינדערשע זאכען וועג־ גען דיא נשמה. זיא בעהויפּטעט אָבער, אז טראָץ דעם וואָם דעם מענשענ'ס וויסען קומט פון ער־ פאהרונג, ליעגט אָבער דער אמת'ער כוח צו בע־ גרייפען און צו פערשטעהן אין דעם מענשען זיבא. דאָם איז אָבער ניט דאָם וויכטיגסטע פון קאנט'ס פהילאָזאָפּיע. דער הויפּט פונקט בע־ שטעהט אין דעם וואָם קאנט קערט אויבער „דיא נאנצע מענשליכע ערפאהרונג, מיט אלע היסטא־ רישע און עקזאקטע וויסענשאפטען דורך זיין בעהויפּטונג, אז אונזערע בעגריפען זיך ניט נאָך דיא זאכען, נור פונקט פארקעהרט : דיא זאכען ריכטען זיך נאָך אונזערע בעגריפּע". דער שכל פון דעם איז, אז דיא זאכען וואָם מיר זעהן, זיינען ניט דיא ריכטיגע זאכען; מיר ר־ נין נור דעם שיין פון דיזע זאכען, לויט דעם וויא זיי שטעלען זיך אונז פאָר, וועהרענד אונ־ טער דיזע שיינבארע זאכען, זיינען ערשט דא דיא אמת'ע זאכען, וואָם מיר קענען ניט, דער עצם פון דיא זאך, אָדער, וויא עס הייסט ביי קאנט, „דאָם דינג אין זיך", אָדער דיא „סובס־ טאנץ".

אויף פראָסט אידיש וועט דאָם הייסען אזוי: מיר זאָגען א געוויסע זאך איז א שטיין, וואָם פערשטעהען מיר אונטער דעם שטיין? א זאך וואָם איז הארט, וואָם צושפּאלט א קאָפּ, וועז דער קאָפּ איז נארוש געניג זיך צו שטע־ לען אין דעם שטיינ'ס וועג; א זאך וואָם מען קען אָנטאפּען, וואָם האָט א געוויסע פארמע, קאָליער א. ז. ו. נעהמט אין אייער געדאנקען אוועק פון דעם שטיין דיא הארטקייט, זיין פאר־ מע, קאָליער א. ז. ו. וואָם בלייבט פון דעם שטיין ? איהר זאָגט : גאָר ניט ! דאָס איז אָבער קיין פהילאָזאָפּיע, מיין ליעבער פריינד, דיא פהילאָזאָפּיע זאָגט : דיא הארטקייט, דער קא־ ליער א. ז. ו. דאָס זיינען זיינע מעלות, זיינע אייגענשאפטען. א שטיין איז הארט, א שטיין איז ווייס, א שטיין איז שווארץ, סׄאיז אלזא דא אזא זאך וויא א שטיין אן און פאר זיך. אט דיזעם„דינג אין זיך" דער שטיין אָהן זיין הארט־ קייט, אָהן זיין פארמע, קענען מיר ניט בעגרייי־ פען, וואָם מיר וויסען אלזא פון דיא זאך, איז ניט דיא זאך גופּא, נור דאָם וואָס מיר מיט אונזער פערשטאנד און מיט אונזערע חושים האָבען אריין געלייגט אין דיא זאך אריין.

וויא שוין געזאָגט, איז דא ניט מעגליך איבער צו געבען דיזע נאנצע פהילאָזאָפּיע, נאָך וויניגער איז מעגליך איבער צו געבען דיא ענט־ ווילקלונג פון דער פהילאָזאָפּיע, און זאָגענדיג דעם אמת, איז עס ניט פאר מיינע און ניט פאר אייערע כוחות, לעזער; מיר וואָלטען זיך בויידע בעדארפט אוועקזעצען קנעלען אויף א לאנגער צייט, און דאָס איז אן ארבייט, צו זאָגען נאָך א גרעסערען אמת, פאר אייגעם וואָם האָט לחלוטין ניט מעהר וואָם צו טאָהן.

וואָם איך האָב געוואָלט ארויסבערענגען איז, אז אויסגעהענדיג פון דיזען: „איך דענק" איז בערגעהענדיג צו קאנט'ס „דינג אין זיך" איז די פהילאָזאָפּיע, דורך א רייהע פון ענטוויקלונג, אין דיא פערזאָן פון העגעל געקומען צום שלום, אז עס איז דא א מין קראפט, וואָם פיהרט און בעוועגט דיא נאנצע וועלט, וואָם פעראורזאכט אלע פערענדערונגען און ענטוויקלונגען, וואָם איז די סבה כל הסבות. דיא אורזאכע און דער יסוד פון אלעס, וואָם געשעהט אין דער וועלט. און דיעזער כוח איז דיא אידעע. דיא פהילאָזא־ פיע האָט אזוי ארום נאָך א מאָל בעשאפען א גאָטהייט אָהן א גאָט. און בעשאפען האָט זיא

דיזע גאַטהייט אויף דעם זעלבען אופן וויא דער אורשפּרינגליכער מענש. דער ווילדער האָט אַנגעבען מיט זיך, איז איבערגענאַנגען צו דיא נשמה אין געענדיגט מיט גאָט; דיא פּהילאָזאָפּיע האָט אַנגעהיבען מיט זיך, איז איבערגענאַנגען צום פערשטאַנד און געענדיגט מיט דיא אידעע. דאָדט: איך, נשמה, גאָט, און דאָ: איך, פע־ שטאַנד, אידעע.

פאר־עם אידישען לעזער וועט דיזע גאַנצע פהילאָזאָפּיע פאַרקומען וויא גמרא פּשט'לעך, און ער וועט ניט זיין וויים פון דעם אמת. דיא גאַנצע פהילאָזאָפּיע איז ניט מעהר וויא פּלפּולים. מען רופט טאקי דיזע פהילאָזאָפּיע דיא ספּע־ קולאַטיווע פילאָזאָפּיע, די פילאָזאָפּיע וואָס ספּע־ קולירט, וואָס מאכט פּשט'לעך, וואָס דרייט א קאָפּ, וויא איינער וואָלט זאָגען אויף פּראָסט, גיט מאַמע לשון.

קאַרל מארקס קריטיקירט דיעזע בהילאָזא־ ביע אויף זיין געווהנליכען קלאָרען, שארפען און געניאַלען אופן. ער זאָגט:

„וועז איך נעהם דיא ווירקליכע עפּעל, בערנעס, יאגדעס אוי מאנדלען אין מאך זיך פון זי דיא אל־ געמיינע פאַרשטעלונג: „פרוכט", וועז איך נעם נאר יוויטער און רעד זיך איין, אז דיא אבסטראקטע פאַרשטעלונג: „פרוכט", וועלכע איך האָב פון דיא ווירקליכע פרוכטען, זו א זאך וואָס עקזיסטירט נוט אין מיר, נור אויס־ראלב מיר, יא אז דאָס א זאך דער עצם, דאָס אמת'ע זיין פון דיא עפּעל בערנעס א. ז. וו. — דאן ווירקליכער איך, אויף וועלכען כפּערידא־ מיזירן וועג דיא פרוכט כאר דעם „סובסטאנץ" (דאָס דינג אין זיך") פון דער בירנע, פון דעם עפּעל, פון דער מאנדעל א. ז. וו. איך זאָג, אלזאָ, דיא בירנע מאכט נוט אוים צו זיין א בירנע, דעם עפּעל מאכט נוט אוים צו זיי אן עפּעל. דאָס אמת'ע אין דיעזע זאכען איז ניט דאָס ממשות'דיגע, וואָס מען קען זעהן און אַנטאַפּען, נור דאָס וואָס איך האָב פון דיזע זאכען אַבגעזונדערט, און זיי הינטען ארום צוויק אונטערגעוארוקט, מיינע איגענע פאַרשטעלונג: דיא פרוכט. איך ערקלעהר דעם עפּעל, בירנע, מאנ־ דעל א. ז. וו. נור פיר אבשטאמונגען פון דיא פרוכט, מיין פערשטאנד, אונטערשטיצט פון מיינע חושים, קען אפילו מאכען א חילוק צווישען אן עפּעל און א בירנע, צווישען א בירנע און א מאנדעל, אַבער מיינע כפּעקולאַטיווע פערנונפט מאכט דיזען אונטער־ שיעד פון מיינע חושים צו גאָר נוט. זיא זעהט אין דעם עפּעל דאָס זעלבע וויא אין דער בירנע, און אין דער בירנע דאָס זעלבע וויא אין דער מאנדעל, נעמ־ ליך דיא פרוכט. דיא בעזונדערע ווירקליכע פרוכטע זיינען פאר איהר נוט מעהר וויא שוינפרוכטע, דעם עצם פון וועלכער איז דיא „סובסטאנץ", „די פרוכט".

בעסער ערקלערען און צו דערזעלבער צייט קריטיקירען דעם הויפּט פונקט פון דער כפּע־ קולאַטיווער פהילאָזאָפּיע, איז, שיינט מיר, אונמעגליך.

דער לעזער קען יעצט לייכט זעהן, וואָס מיינט „דאָס דינג אין זיך", דער עצם פון דיא זאך, אָהן דיא זאך.

די ספּעקולאַציאָן האָט אלזאָ פון די אמת'ע עפּעל, בירנעס, מאנדלען א. ז. וו. בעשאפען דיא פרוכט. וויא אזוי קען זיא אָבער פון דיא „פרוכט" מאכען עפּעל מיט בירנעס מיט מאנד־ לען? וויא אזוי קען זיא פון דיזער „סובסטאנץ", פון דער „אידעע", פון „פרוכט" מאכען ווירקלי־ כע פרוכטע? מארקס זאָגט:

„אזוי לייכט וויא עס איז פון ווירקליכע פרוכ־ טע זיך צו מאכען דיא פאַרשטעלונג: פרוכט, אזוי שווער איז עס פון דיזע פאַרשטעלונג: „דיא פרוכט" צו בעשאפען ווירקליכע פרוכטע. עס איז זאָגאר אונמעגליך איבערצוגעהן פון אן אבסטראק־ ציאָן צו איהר היפוך, וועז מען גיט ניט אויף דיא אבסטראקציאָן. דער ספּעקולאַטיווער פהילאָזאָף גיט טאקע אויף דיא אבסטראקציאָן פון דער פרוכט. אָבער ער גיט זיא אויף אויף א ספּעקולאַטיווען וועג פול מיט סודות און רמזים, ער מאכט זיך, אז ער גיט עס ניט אויף. ער זאָגט אונגעפעהר אזוי: וועז דער עפּעל, דיא בירנע א. ז. וו. איז ניט מעהר וויא דיא „סובסטאנץ", דיא „פרוכט", טאָ פון וואנען קומט עס וואָס דיא „פרוכט" גיט זיך א מאָל אוים אלס אן עפּעל, אן אנדערש מאָל אלס א בירנע און ווידער אן אנדערש מאָל אלס א מאנדעל? פון וואנען קומט דיזע פערשיעדענארטיגקייט, וועלכע איז אזוי שטארק צו־וויעדער מיין פהילאָזאָפּיע? מיין פהי־ לאָזאָפּיע לערנט, אז דיא „סובסטאנץ" האָט אין זיך איין איינהייט, און דאָ בעווייזט זיך גאָר דיא סוב־ סטאנץ פון דער פרוכט אין פערשיעדענע געשטאל־ טען?

דאָס קומט פון דעם, גיט זיך דער פּשט'ל פהילאָ־ זאָף אן עצה, ווייל דיא „פרוכט" איז ניט קיין טוי־ טע, אונטערשיעדלאָזע זאך, זאָנדערן זיא איז א לע־ בעדיגע, בעוועגעדיגע זאך.... דיא פערשיעדענע פּראָכטע, מגושם'דיגע פרוכטען זיינען דיא פער־ שיעדענע לעבענסאויסערונגען פון דער „סובסטאנץ" פרוכט, דאָס זיינען קריסטאַליזאַציאָנען וועלכע דיא „פרוכט" אליין בילדעט אוים. אין דעם אפּעל גיט דיא „פרוכט" ארוים איהר אפּעלהאפּטע, אין דיא בירנע איהר בירנעהאפּטע עקזיסטענץ. מען דארף דאדורך ניט מעהר זאָגען וויא פריהער: דיא בירנע איז פרוכט, דער אפּעל איז פרוכט א. ז. וו. מען דארף יעצט זאָגען: דיא „פרוכט" גהט זיך ארוים אלס אן אפּעל, אלס א בירנע א. ז. וו. און דיא אונטער־ שיעדע צווישען אפּעל און בירנע א. ז. וו. זיינען דאָס דיא אונטערשיעדע פון דיא „פרוכט" און מא־ כען דיא פערשיעדענע כריסטע צו בעזאָנדערע אכרים אין דעם לעבענס־פּראָצעס פון דיא „פרוכט"... דער

חויפּט צוועק פון דער ספּעקולאַטיווער פהילאָזאָפיע בעשטעהט אלזאָ אין דעם, צו בעשאפען דיא ווירקלי־כע עפּעל, בירנעם און מאנדלען און צו זאָגען מיט כוודות און רמזים אז עס זיינען דאָ עפּעל, בירנעם, ראָשינקעם און מאנדלען.... אָבער ביי דעם פהילאָ־זאָף וואכטען דיא פרוכטען ניט אויף קיין בוימער, נור ביי איהם אין דיא געהירנען.

..... וועז א פּראָפעסער מענש זאָגט, אז עס זיינען דאָ עפּעל, בירנעם און מאנדלען, דענקט ער גאָר ניט, אז ער האָט עפּעם אויפגעמאַכט. אָבער דער פהילאָ־זאָף, וועז ער זאָגט דאָס זעלבע מיט'ן גראָבען פינ־גער, מיט פּשט'לער, האָט געזאָגט אזעלבעם וואָס קיין פּראָפעסער מענש קען גאָר נוט בעגרייפען. ער האָט בעווייזען א וואונדער, ער האָט פון דיא „אידעע פרוכט בעשאפען עפּעל און בירנעם".

איך האָב דאָס גאנצע שטיק אויסגעשריע־בען פון מארקס'ס בוך „דיא הייליגע פאמיליא", וויייל דאָס גיט ערשטענס אברילאנטענע קרי־טיק אויף דיא ספּעקולאַטיווע פהילאָזאָפיע און עס בעווייזט, צווייטענס, וואָס מארקס האָט גע־דענקט פון דיעזער פהילאָזאָפיע. מען מוז אָבער צוגעבען, אז דיזע פהילאָזאָפיע, פשטל'דיג וויא זיא איז, האָט אַרויסגעבראכט אן אוצר מיט גע־דאנקען, וואָס זיינען שפּעטער בעשטעטיגט גע־ווארען פון דיא נאטורוויסענשאפט.

דאָס גרעסטע פערדינסט פון דער דיטשער פהילאָזאָפיע, זאָגט ענגעלס, בעשטעהט אין דעם וואָס זיא האָט וויעדער אויפגענומען דיא דיא־לעקטישע מעטאָדע פון דענקען.

וואָס איז דיא דיאלעקטישע מעטאָדע ? די־זעם איז נויטוועניג צו וויסען איידער מיר געהן וויייטע.

פריעדריך ענגעלס ערקלעהרט דיא דיאלעק־טישע מעטאָדע אלס דער היפוך פון דיא מע־טאפיזישע. דיא מעטאפיזיק, זאָגט ער, וויייס אויף אז אלין אין דער וועלט ענדערט זיך, זיא וויייס אָבער ניט דעם צוזאמענהאנג, דעם שייכות פון דיא זאכען, זיא בעטראכט יעדע זאך בעזונ־דער. ביי איהר איז א זאך נור דאָס וואָס עק־זיסטירט, אז א זאך קען זיין און צו דערזעלבער צייט ניט זיין, פערשטעהט דיא מעטאפיזיק ניט. ביי איהר איז אָדער יא אָדער ניין. וועז דיא זאכען פערענדערן זיך, הייסט דאָס, אז איין זאך איז אוועק און א צווייטע האָט פערנומען איהר שטעלע. דיא דיאלעקטישע מעטאָדע איז פונקט דער היפוך. זיא בעטראכט אלע ערשייינונגען אלס איין גאנצעס, אלס א געשלאָסענע קייט. קיין זאך איז ניט פאר זיך, יעדע זאך איז א פאָלגע פון אפריהערינע זאך און אן אורזאכע פאר א וויייטערדיגע זאך. מיט אנדערע וועדטער: יעדע זאך האָט זיך ענטוויקלעלט פון א פריהערי־גע און מוז זיך ענטוויקלען צו אנאנדער זאך. יעדע זאך איז דאדורך צו דער זעלבער צייט א יא און א ניין. זיא איז עטוואָס און איז פאָרט ניט דיזעס, וויייל יעדע מינוט פערענדערט זיא זיך צו עטוואָס אנדערש. דיא דיאלעקטישע מע־טאָדע איז אלזאָ דיא מעטאָדע פון דענקען, וועל־כע בעטראכט דיא גאנצע וועלט אין איהר גאנ־צען צוזאמענהאנג, אין איהר ענטוויקלונג. העגעל האָט דיזע מעטאָדע ניט ערפונדען, זיא איז אָבער ביי איהם אם שארפסטען אויסגע־דריקט. נאָך דיזע מעטאָדע קומט דיא ענטוויק־לונג פאָר אויף א דרייפאכען אופן, אָדער „טריא־דא", וויא העגעל רופט עס. דיזער דרייפאכער וועג היייסט ביי העגעל: טהעזיס, אנטי־טהעזיס און סינטהעזיס. אָדער, דיזעס אויף וויא פיעל מעגליך צו „פערטייט־שען" : פאָזיציע, אפּפאָזיציע און קאָמפּאָזיציע. דיא ערשטע שטופע פון אזאך איז איהר פאָ־זיציע, דאן קומט דיא אפּפאָזיציע, דאָס גע־גענטהייל פון דיא זאך; העגעל רופט עס נע־גאציאן (פערנייננונג), און דאן קומט דיא קאָמ־פּאָזיציע, דאָס צוזאמענשטעלען, ביי העגעל הייסט דאָס „נעגאציאן דער נעגאציאן" (דאָכ פערנייענען פון דער פערנייננונג). דיא קאָמפּאָזי־ציע איז א העבערע שטופע פון דיא פּאָזיציע, ד. ה. א זאך אין איהר דריטע שטופע איז אויף א העבערער כדריגה וויא דיא ערשטע שטופע. דאָס איז אָבער ניט דיא ענדע. דיא זאך, וועז זיא איז געוואָרען א קאָמפּאָזיציע, האָט איהר די ענטוויקלונג ניט אָבגעשטעלט. די קאָמפּאָזיציע איז צו דערזעלבער צייט אויף א פּאָזיציע, ד. ה. זיא ענטוויקעלט זיך ווייטער, אויף דעם זעלבען וועג. זיא איז יעצט א פּאָזיציע, דאן קומט דיא אפּפאָזיציע, זיא וועדט נעגירט (פערנייננט), אן דאן וועדט א נייע קאָמפּאָזיציע, אן עס קומט ארויס א נייע, העבערע פאָרם פון ענטוויק־לונג. אן אזוי געהט עס כסדר.

דיזעס קען פאר מאנכע קלינגען טערקיש. סאיז אָבער ניט קיין טערקיש. מיט א קליין ביסעלע אָנשטרענגונג קען מען דיא זאך לייכט בעגרייפען.

פריעדריך ענגעלס מאכט דיזען ענין קלאָר מיט פערשיעדענע ביישפּיעלע. איך וועל זיך דאָ בענוטצען נור מיט איינעם. „לאָמיר אָננעה־מען אגערישטען־קאָרן. בייאָנען קערנדלאָך וועז־רען צומאָלען, פערקנעטען, פערבאקען, פער־קאָכט אן אויפגענעסען. עס וועדט דערפון גאָר ניט. וועז אָבער אזא קערנדעל פאלט אויף א גינסטיגען באָדען, קומט פאָר אונטער דעם אויג־פלום פון וואריקייט אן פייכטקייט, א פער־ענדערונג מיט איהם : עס שפּראָצט; דאָס קערנ־דעל פערגעהט, עס וועדט נעגירט (פערנייננט); אן אויף זיין פלאַן קומט ארויס א פלאנצע.

וואָם וועלט אָבער געווהנלעיך פון דיזער פלאַנצע? זיא וואכסט, בליהט, בעפרוכטעט זיך און פֿאַרוצירט סוף כל סוף ווידער גערשטען־קערנער, און אזוי שנעל, וויא דיזע קערנער וועלן צייטיג, שטאַרבט דיא פלאַנצע אָב, זיא וועלט אלזאָ אויך נעגירט. דאָ איז אלזאָ געווען א „נאַטירליכער" דער נאַטירליכער אָדער גאָר דרייסיג פאַך פערמעהרט." (דאָ איז אלזאָ געווען א פּאָזיציע, און אָפּפאָזיציע און א קאָמפּאָזיציע. דיא קאָמפּאָזיציע אויף א פּיעס העכערע מידריגה וויא דיא פּאָזיציע). תּבואה־זאכען פערענדערן זיך זעהר לאַנגזאם. דאדורך איז אין דעם פּראָצעס נור ארויסגעקומען מעהר קאָרן. וועז מען נעהמיט אָבער אלס בייישפּיעל אנדערע זאמען, וויא למשל, דיזע פון וועלכע עס וואכסען בלומען און מען פערזוייט זיי נאָך דיא קונסט פון א גערענטען גערטנער, קומט ניט ארויס מעהר זאמען, נור אויף פערבעסערטע זאמען פון וועלכע עס וואכסען פערשיעדענע בלומען. דיזלבע „נאַטירליכען דער נאַטירליכען" ווייזט עגלעלם נאָך ניט נור אין דער פלאַנצען־וועלט, נור אויך אין דער וועלט פון לעבעדיגע בעשעפענישען, אויף אין דער גאַלאַגיע, אין דער כעמיע, אין דער מאטעמאטיק, אין דער מענשליכער געשיכטע און שליסליך אויף אין דער פהילאָזאָפּיע.

העגעל איז געווען דער פהילאָזאָף וואָם האָט אם שארפסטען און קלארסטען ענטוויקעלט דיזע מעטאָדע. ער האָט איהר אנגעוועדעט ניט נור אויף דיא פהיזיקאליש נאטור נור אויף אויף אלע געזעלשאפטליכע אייניכטען: אויף רעליגיאָן, מאָראל, קונסט, שטאאט, מיט איין וואָרט: אויף דיא גאנצע מענשליכע געשיכטע אין איהר גאנצען צוזאמענהאנג. נאָך העגעל איז אָבער דער כוח, וואָם ביהרט דיא וועלט — דיא אבסאָלוטע אידעע, דער גייכט. אלע ווירקליכע זאכען זיינען ביי איהם נור אן „ענטוים־עלונג", א התּפּשטות פון דער אידעע. ער האָט דאדורך זיין גאנצע מעטאָדע אנגעוועגדעט ניט אויף דיא ווירקליכע גענשטענדע, נור אויף דער אידעע, וויל ביי איהם איז דיא ענטוויקלונג נור דיא ענטוויקלונג פון דער אידעע. דיא ענטוויקלונג גההט אלזאָ ניט פאָר אויף ד'ערדע. נור אין דעם קאָפּ, וויא אין מארקס'ם בייישפּיעל מיט דיא פרוכטע. ענגעלם זאגט: ביי העגעל איז דיא וועלט געשטאנען אויף דעם קאָפּ.

מיר זיינען יעצט אָנגעקומען צו אונזער הויפּט־פונקט. מיר וויסען יעצט, אז דיא פראָגע איז אימער געווען: ווער אָדער וואָם בעווענט דיא וועלט? מיר האָבען געזעהן אז דיא פראָגע האָט זיך ביי דיא פהילאָזאָפּען ענטוויקעלט צו דיא פראגע: וואָם איז זיין? וואָם איז בעוואוסטזיין? וויאַזוי וויסען מיר זאכען און וויא אזוי וויסען מיר אז מיר וויסען? פון דיזער פראגע איז דיא ספעקולאטיוע פהילאָזאָפּיע פריהער דורך קאנט געקומען צו דעם „דינג אין זיך", און נאכהער דורך העגעל צו דער „אבסאָלוטער אידעע" און מיט דער „אבסאָלוטער אידעע" צו דער דיאלעקטישער מעטאָדע.

נון איז אָבער דיא „אבסאָלוטע אידעע" אין דיא דיאלעקטישע ענטוויקלונג א וויעדער־שפּרוך אין זיך זעלבסט. וואָם הייסט דען ענטוויקלונג? ענטוויקלונג הייסט: דאָם פון איין זאך איז געוואָרען אן אנדער זאך. עס איז אלזאָ א פריהער געווען אן אנדער זאך, דיא נייע זאך איז אלזאָ אָבהענגיג פון דיא אלטע זאך, זיא האָט אין זיך א טהייל פון דער אלטער זאך, און איז צו דערזעלבער צייט אנדערש פון דיא פריהעריגע זאך. וויא אזוי קען דאָ אלזאָ ווירקען דיא אבסאָלוטע אידעע, וועלכע איז אייביג? מארקס און ענגעלס האָבען דאדורך „אויפגענעבען" דיא גאנצע פהילאָזאָפּיע, אָדער, בעסער, זיא צוריק געשטעלט אויף דיא פיס. ענגעלס ערקלערט אין פערשיעדענע שטעלען, דאָם דיא פהילאָזאָפּיע האָט געהאט א זינען און א בערעכטיגונג איידער עם זיינען געמאכט געוואָרען דיא יעצטיגע ענדעקונגען אין דיא נאטורוויסנשאפטען; דאן האָט מען מיט דעם בערשטאנד און מיט ספעקולאציאנען געמוזט פערשטאפען דיא לעבער, וואָם זיינען נאָך געווען אפּען, זייט אָבער דיא נייע ענטדעקונגען זיינען געמאכט געוואָרען, איז פאר דיא פהילאָזאָפּיע מעהר קיין פלאטץ ניט דא. „וואָם איז נאָך יעצט געבליעבען פון דיא גאנצע ביזהעריגע פהילאָזאָפּיע זעלבסטשטענדיג, איז דיא לעהרע וועגען דענקען און איהרע געזעצע — דיא פארמעלע לאָגיק און דיאלעקטיק; אלעם אנדערע פערלויפט זיך אין דיא פאָזיטיווע וויסענשאפט און געשיכטע".

וועז אָבער איך זאג: מארקס און ענגעלס האָבען אויפגענעבען דיא פהילאָזאָפּיע, מיינט דאָס ניט, זיי האָבען דיא פהילאָזאָפּיע פערוואָרפען. מארקס זאגט, דיא פהילאָזאָפּיע קען מען נור אויפגעבען, וועז מען פערווירקליכט זיא, וועז מען מאכט פון איהר א לעהרע פון ווירקליכען לעבען. און דיא פהילאָזאָפּיע קען מען נאָר

פערווירקליכען, ווען מען גיט איהר אויף. ער האָט דיא פהילאָזאָפיע „אויפגעגעבען' מיט דעם וואָס ער האָט איהר פערווירקליכט, און ער האָט איהר פערווירקליכט מיט דעם וואָס ער האָט איהר אויפגעגעבען.

אין א וויטערען ארטיקעל וועלען מיר זעהן וויא אזוי ער האָט דאָס געטאָהן.

יעקב מילך.

לעבען.

לעבען ! זאָג מיר וואָס דוא האָסט,
און איך פרעג נישט וואָס עס קאָסט,
שטעלען מעגסט דעם העכסטען פרייז,
אָבער עפּעס רעכטס בעווייז !

נאָר קיין פאלשע סחורה — ניט !
כ'בין ניט יונג שוין און געניט,
אין מיך נארט ניט דורכגעמאכט,
כ'האב א וועלט שוין דורכגעמאכט,

כ'זעה — דוא ווייזט דעם אידעאל :
קלאָר וויא אין א וואלד דער קוואל —
אָ, איך ריהר איהם אָן נאָר קוים,
ער צערינט וויא אייטעל שוים.

ליעבע ווייזטו מיר — איהר בליק
שאפט מיר פרייד און שאפט מיר גליק —
אוי, איך האָב זיא שוין געהאט,
און דאָס הארץ איז ווייסט און מאט...

וויזט מיר קאמפּף פיר מענשען־גליק,
לייז צו מאכען זיי'ר שטריק — —
קאמפּף איז שיין —דאָך כ'בין קיין קינד ;
בלינדע בליבען א מער בלינד....

צייגסט א בארג מיר — ריזוג־הויך
קראפט צו שטייגען גיעסטו אויך —
כ'האָב זיין שפּיין שוין אויך בעזוכט
און דיא איינזאמקייט פערפלוכט....

אברהם ריזען.

דיא קאָ־אָפּעראַטיוו בעוועגונג

I

דר. איזאק ארטמאן

ייִדער איך וועל אָנהויבען בקיצור איבער צו געבען דיא געשיכטע פון די קאָאָפּעראַטיוו בעוועגונג, האָלט איך פיר נייטיג דעם לעזער א ביכעל בעקאַנט צו מאַכען מיט דיא אַנזיכטען וועלכע מען האָט מכוח די קאָאָפּעראַציאָן־וועלכע מען האָט אויך זיי געלייגט און מען לייגט נאָך עד היום, און וויא ווייט דיא האָפענונגען זיינען מקוים געוואָרען.

עם איז קוים דאָ א בעוועגונג, וועגען וועלכע דיא אַנזיכטען זאָלען זיין אזוי פערשיעדען, אזוי ענטגעגען געוועצט, וויא דיא אַנזיכטען אויבער קאָאָפּעראַציאָנען. איינע בעטראַכטען דיא קאָאָפּעראַטיוו בעוועגונג אלס דעם איינציגען מיטעל, וואָס וועט בעפריען דיא לייִדענדע מענשהייט פון דיא היינטיגע גנבה און גזלה סיסטעם; זיי בעטראַכטען איהר אלס איינע פון דיא הויפּט־פּרוזשינעס, אלס דעם הויפּט־פאַקטאָר, וועלכער וועט אונז ברענגען צום ערליייזענדען סאָציאליזמוס און ברענגען—חלילה ניט דורך מענשליכע קרבנות, ניט דורך א בלוטיגע רעוואָלוציאָן, נאָר אויף דעם פריעדליכסטען אופּן. אנדערע פערקעהרט, בעהויפּטען, אז דיא קאָאָפּעראַציאָנען האָבען כמעט קיין שום וועדע ניט. אלעס, זאָגען זיי, וואָס אזא בעוועגונג קען אויפּטאָהן איז, וואָס א קליינע צאָהל ארבייטער האָבען דיא מעגליכקייט איינצוקויפען זייערע לענסמיטעל ביליגער, אָדער וואָס איינצעלנע ארבייטער געלינגט ארונטער צו וואַרפען פון זיך דעם פּראָלעטאַריער יאָך און וועלען אליין

*) די הויפּט קוועלען פיר דיזע ארטיקלען זייענען:
סידני וועבב: „דיא קאָאָפּעראַטיוו בעוועגונג אין גרויס בריטאַניען".
בענדזשאמין דזשאָנס: „דיא קאָאָפּעראַטיוו פּראָדוקציאָן".
קארל קאוטסקי: „קאָנזום־פעראיינסוועזען".
לואיס בערטראנד: „קאָאָפּעראַציאָן און סאָציאליזמוס".
לואיס בערטראנד: „דיא קאָאָפּעראַטיוו בעוועגונג אין בעלגיען".
עדוארד בערנשטיין: „דיא פּראָויסזעצונגען דעס סאָציאליזמוס".
דר. פראנץ אָפּפּענהיימער: „דיא סאָציאלע בעדייטונג דער גענאָסענשאפט".
אדאָלף פּאָן עלעם: „איין מארקשטיין אין דער געשיכטע דער דייטשען גענאָסענשאפטסוועזען'
העגרי קויפמאן: „דיא גרויסאיינקויפסגעזעלשאפט דייטשער קאָנזומפעראיינע".
קאטערינע וועבב: „דיא אינדוסטריעלע קאָאָפּעראציאָנען".
ר. ריהען: „דאָס קאָנזום־פעראיינסוועזען אין דייטשלאנד".
ה. וו. וואָלף: „דיא פערבריטונג פון קאָאָפּעראציאָנען".
דר. ה. מיללער: „דיא שווייצאריש קאָנזומגענאָסענשאפטען".
פערדינאנד לאסאל: אָפּפּענעם אנטוואָרטשרייבען".

ארבייטער־אונטערדריקער. אבער אויך דיא פּראָ־
לעטאריער אלס א קלאסע בלייבט דיא בעוועגונג
אהנע וועלכע ווירקונג.

עס פערשטעהט זיך אז ביידע זייטען
כאפען דאָ א ביסעל איבער דיא מאָס. דיא יעניגע
וועלכע לייגען אזעלכע גרויסע האָפענונגען אויף די
קאָאָפּעראטיוון בעוועגונג כאפען אייגענטליך ניט
א ביסעל, נאָר א סך איבער דיא מאָס, דאָס וועי־
לען מיר שפעטער זעהן.

אין דער געשיכטע זעהען מיר זעהר אָפט,
זויא א געוויסע אידעע, איבערהויפּט וועז זי האָט
א וויכטיגע בעדייטונג פיר א גרויסע צאָהל
מענשען, וועלכע מיט דער צייט אזוי געאכטעט,
אזוי „פערגעטערט", אז עס איז אנוג צו דער־
מאָנען איהר נאָמען, אום זיך גלייך פאָרצושטע־
לען עטוואָס גוטעס, ערהאבענעס, גערעכטעס,
אום עס זאָל גלייך פערשווינדען יעדער ספּק וועי־
גען ענאָאיזמוס און אייגענוטץ. יעדע האנדלונג,
וועלכע קען זיך נאָר פערדעקען מיט דער מאסקע
פון אזא אידעע, איז שוין גוט, כשר, הייליג.
אין אָנהויב, איז אין דער אמת'ן אזוי. מיט דער־
צייט אבער געפינען זיך הברה־לייט, וועלכע זי־
כען אריינצושמוגלען אונטער דיא אידעע ניט
נאָר קאָנטראבאנדע, נאָר דערצו נאָך גע'נענ'עטע
קאָנטראבאנדע. אונטער דער מאסקע גע־זינען
מיר זעהר אָפט אין אלטע, אבגעלעבטע, אָנגע־
פּודע־טע חצופה, וועלכע גיט זיך ארויס פיר
א יונגע שעהנע, לעבענסלוסטיגע, אונשולדי־
גע מיידעל... פּרובירט אקאָרשט ארונטערריסען
דיא מאסקע און ווייזען דיא אמת'ע צורה פין די
חצופה, ריזיקירט איהר ניט נאָר מיט אייער
נאָמען, מיט אייער עהרע, מיט אייערע פּריי־
הייט, נאָר זעהר אָפט אפילו מיט אייער לע־
בען.... ליינע ביישפּיעלע, מיין איך, דאָרפען
מיר ניט בערגען: זיי זיינען בעקאנט יעדען אין־
נעם טויזענדערווייז. מיר דאָרפען נאָר דער־
מאָנען דעם לעזער אונזער „הייליגע' אכונה....
גלייקליכער ווייזע אבער האָבען זיך צו יעדער צייט
געפונען אונערשאָקענע מענשען, וועלכע הא־
בען גאָר קיין מורא ניט געהאט פיר דיא אלע
געפאהרען און האָבען אָפען ערקלעהרט, וואָס
אונטער דיא צבוע'צקע מאסקע איז פערבאָר־
גען....

פיעלעם פון דעם, וואָס איך האָב דאָ געזאָגט,
איז ריכטיג אויך אין בעצוג אויף דיא קאָ־
אָפּעראציאָנען. עס איז נענוג צו דערמאָנען דעם
וואָרט „קאָאָפּעראציאָן", געמאָסענשאפטכוע־
זען", אום מיר זאָלען זיך גלייך פאָרשטעלען
איין אָרגאניזאציאָן, וועלכע זאָרגט נאָר לטובת
הכלל; איין אָרגאניזאציאָן, וואו אלעס, וואָס עס
זאָל דאָרט ניט געטאָהן וועדען, איז קדש־קדשים;
איין אָרגאניזאציאָן, געגען וועלכער יעדע קריטיק
מוז פערשטומעז; דען זיא שטעלט זיך דאָך צור
אויפנאבע נאָר א קלייניגקייט: „אָפּצושאפען די
סיסטעם פון פּריוואט־אייגענטהום און אייגצו־
פיהרען א געזעלשאפט פון אלגעמיינעם אייגע־
טהום". (אפּלויקיישאָן קארטע פיר א מיטגליעד
פון דיא קאָאָפּעראציאָן אָף פילאדעלפיע").

איך פערשטעה, עס וועט פון מיינער זייט
זיין אגרויסע אפּיקורסות צו צווייפלען אין
דעם, איך וועל אבער דאָך ריזיקירען און וועל
בעטראכטען דיא זאך א ביסעל קריטישער.

עס גיעבט צוויי הויפּט־זאָרטען קאָאָפּעראָ־
ציאָנען: פּראָדוקטיווע און קאָנ־
זומטיווע.

א פּראָדוקטיווע קאָאָפּעראציאָן איז
איין אָרגאניזאציאָן, אין וועלכע מענשען פעראיי־
ניגען זיך, אום צו פּראָדוצירען, צו כאבריצירען
זאכען. דיא מיטגליעדער פון אזא אָרגאניזא־
ציאָן זיינען צו גלייכער צייט אי דיא אונטער־
נעהמער, דאָס הייסט דיא בעלי הבתים, אי דיא
ארבייטער.

א קאָנזומטיווע קאָאָפּעראציאָן האָט
דעם צוועק צו פערזאָרגען דיא מיטגליעדער
(מאנכע אפילו יעדען קויפער) מיט אלער האנד
צום לעבען נויטווענדיגע זאכען, נאָר מיט דעם
אונטערשיעד, אז דער רווח, וועלכער בלייבט גע־
וואהנליך אין דיא קעשענעס פון דיא צווישען־
העגדלער, וועדט דאָ פערטיילט אונטער דיא
קויפער.

נאטירליך, דיא פּראָדוקטיווע קאָאָפּעראציאָ־
נען זיינען דיא וויכטיגסטע. וועז זיי וואלטען גע־
האט דיא מעגליכקייט זיך צו ענטוויקלען און
צו פּראָגרעסירען, וואלטען זיי אין דער אמת'ן
געווען אים שטאנדע אויף א פריעדליכען וועג
אָפּצושאפען דיא היינטיגע קאפּיטאליסטישע
סיסטעם, וועלכע איז געבויט אויף לוין־שקלא־
פערייי. דאָס איז דאָך אייגענטליך אונזער אידע־
אל; מיר ווילען, אז דיא פּראָדוקציאָנסמיטעל
זאלען ניט זיין אבגעטהיילט פון דעם, ווער עם
פּראָדוצירט, און, אז דער פולער ערטראג פון
דער ארבייט זאל געהערן צום ארבייטער. דיא
פּראָדוקטיווע קאָאָפּעראציאָן הארמאָנירען אלזא
אין פּרינציפּ פאָלשטענדיג מיט דיא פאָדערונגען
פון סאָציאליזמוס. דאָ זיינען קאפּיטאל און אר־
בייט פעראייניגט אין אייגע און דיא זעלבע
הענד: דער ארבייטסגעבער איז צו גלייכער צייט
ארבייטער און — אזוי וויא קיינער איז זיך אליין
קיין שונא ניט — פערשטעהט זיך, אז אלע
דיא שרעקליכע בעדינגונגען, וועלכע מאכען
אונטער דער קאפּיטאליסטישער סיסטעם דיא אר־
בייט אזוי אונאנגענעהם, אזוי אבשטויסענד, אזוי
געפעהרליך, קענען אין די קאָאָפּעראטיווע אָרגא־

ניזאציאָנען פערמיעדען ווערען, דען דאָ ליעגט אין דיא אינטערעסען פון יעדען איינציגען אר־בייטער, אז דיא בעדינגונגען פון דער ארבייט זאָלען זיין גוטע. אזוי ווי יעדער ארבייטער קען זאָגען א דעה ווי דיא ארבייטס־בעדינגונגען אונטער וועלכע ער אר־בייטען מוז ארבייטען, זאָלען איינגעריכטעט ווערען, פערשטעהט זיך, אז דיא איינריכטונג פון דער ארבייט קען אן מוז זיין אין יעדער הינזיכט גוט, בעקוועם, געזונד און אנגע־נעהם.

דער ארבייטער, וויסענדיג, אז ער שאפט פאר זיך אליין, וועט ארבייטען מיט פיעל מעהר חשק, מיט פיעל מעהר ענערגיע און וועט דא־רום אויסארבייטען א סך מעהר ווי א ווען דעם נוצען פון זיין ארבייט געניסט דער, צו וועמען דיא פראָדוקציאָנס־מיטעל געהערען.

דער מעהרווערטה וועט, נאטירליך, בלייבען ביי דיא ארבייטער גופא. אויסער דעם, זעהט, ווי פיעל מען קען דאָ איינשפאָרען: די אויסגא־בען פאר רייזענדע אגענטען, דיא אויסגאבען פיר אלערהאנד רעקלאמעס א. ז. ו. וועלכע קאָסטען אָפּ מיליאָנען,פאלען ארונטער; מען שפּארט אויך אויסגאבען אויף פאבריקען: אָנשטאָט צעהנד־ליגע קלייניע, וועלכע איינגעריכט איינע, א גרויסע מיט דיא פערפאלקאָמסטע מאשינעריען דורך וואס דיא פראָדוקטיוויטעט וועלכע גענוואלדיג פערגרעסערט. מען שפּארט אין בעהייצונג, בע־לייכטונג, אויפּפאסערס און דערגלייכען. דיא סחורה וועלכע ניט געמאכט אבי וויא, אום בלויז ארריינצונארען דעם קויפער, נאָר פון דעם בעס־טען סאָרט. דיא קאָאָפּעראטיוון פאבריקען זיי־נען, נאטירליך, פעראייניגט און מען קען אי־מער אזוי אייניריכטען, אז דיא ארבייטער זאָלען שטענדיג זיין בעשעפטיגט. דיא ארבייטער־פיה־רער דארפען דאן קיין מורא ניט האבען צו בלויז־בען אהן ברויט, דען פיר זיי איז אָפּען דיא קאָ־אָפּעראטיוון פאבריק. בקיצור דער לעזער זעהט, אז אלע נוצען זיינען אויף דער זייט פין קאָאָפּע־ראציאָן; ער זעהט, אז על פּי שכל און על פּי טהעאָריע האָט דיא פראָדוקטיוון קאָאָפּעראציאָן נעדארפט בלייהען און פראָגרעסירען אין האָט נע־דארפט מיט דער צייט אויסראָטען דיא גאנצע קאפּיטאליסטישע פראָדוקציאָן. דאָס אלעס, זאָג איך, האָט נעדארפט און נעקענט זיין. אין דער ווירקליכקייט איז עס לייידער אויסגעקומען קא־פּויר, און קאפּויר כמעט אין יעדער הינזיכט.

קודם כל וויל איך בעמערקען, אז דיא פּרא־דוקטיוון קאָאָפּעראציאָן דאָט ניט געהאט דיא מעגליכקייט וויהרונג אויף דעם גאנג אין עקטווויק־לונג פון דיא קאפּיטאליסטישע פּראָדוקציאָן, עם האָט אויף א האָאר ניט געענדערט איהר גאנג, אויף קיין האָאר ניט צוריקגעהאלטען איהר פאָרטשריט. עם האָט דאָס ניט געטאָהן פּשוט דארום, וויל עס איז איהר כמעט ניט גע־לונגען ארויס צו וואקסען פון דיא וויניעלעך: אין דעם שטימען אין כמעט אלע, אפילו דיא חיי־סעסטע אנהענגער פון דער קאָאָפּעראטיוון בע־וועגונג.

„קיין ענגאָגענשאפּטליכער פערזוך האָט ניט אזא ניעדערלאָגע געליטטען, ווייל דיא אינדוסטריע־לע פּראָדוקטיוון־גענאָסענשאפט... פון דיא טויזענדע פּראָבעס, אויף וועלכע מען האָט פערשוועדעט גע־וואלדיגע סומען געלד און נאָך פיעל גרעסערע מא־ראליש רייכטהומער, זיינען געבליבען ביים לע־בען גאנץ ווייניג, און אויך דיא ווייניגע זיינען געבליבען ניט קיינע ענגאָגענשאפּטען, נאָר האָבען זיך אָהנע אויסנאהמע פערוואנדעלט אין קאָאפּי־טאליסטישע פערבאנדען, וועלכע טראָגען בלויז דעם נאָמען אין דיא מאסקע פון א ענגאָגענשאפּט. איך קען ברענגען בעוויזיז פון דיא מאסענאונטער־זוכונגען, וועלכע איך האָב געמאכט אין אלע לענ־דער, אז דאָ האנדעלט עס זיך ניט אום א צופאל — ניין, אוין אויזערנער גרונד איז געגען דיא פּראָדוק־טיוו־גענאָסענשאפּט, זיא איז אונמעגליך.

(דר. פראנץ אָפּענהיימער „דיא כאָציאלע בע־וועגונג דער גענאָסענשאפּט" זויטע 10 און 11.)

„דיא ערפאהרונג האָט אונז געלערנט, אז גראדע דיא פּראָדוקטיוו־גענאָסענשאפּט איז ניט געווען און איז ניט אים שטאנד אָפּצושאפען דיא קאפּיטא־ליסטישע אונטערנעהמערס און אז זיא איז דיא אלערואונגליקליכסטע פאָרם פון גענאָסענשאפּטליכע ארבייט". (עדוארד בערנשטיין „דיא פּראָבלעמען־זעצונ־גען דעס סאָציאליזמוס", זויטע 97.))

„נאָך פערציג יאָהר פון אונערמידליכע זעלבסט־אויפּפערונג, זיינען פון הונדערטע פּראָדוקטיוון אסאָציאציאָנען געבליבען ביים לעבען בלויז מיט א קאָנסטיטוציאָן מעהר אָדער ווייניג פון זעלבסט רעגיערונג, און דיא זעלבע געפונען זיך אין דיא ווידעראָהר". (סידני וועבב: „דיא קאָאָפּעראטיוון בע־וועגונג אין גרויס בריטעין", זויטע 157) „זיי אלע" זאָגט מרס. וועבב, „בעטרייבען זייער געשעפט מיט א קאפּיטאל פון 755 פונט סטערלינג". (זויטע 149).

„מאנגעל אין בעטריבס־מיטעל, צו ווייטע אויס־דעהנונג פון געשעפט־מאנגעל אין קאָמערציעלע קענט־ניסע.... אינאויגקויט, צאנקערייען, אינצוויפרויעדענ־הויט זיינען דיא הויפּט אורזאכען", זאָגט העגטשקע, ווארום דיא פּראָדוקטיוו־גענאָסענשאפּט האָט קיין קוים ניט".

איך וועל ניט בעלעסטיגען דעם לעזער מיט ווייטערע ציטאטען, וועלכע איך האָב געקענט ברענגען הונדערטערווייז. איך גלויב, אז דיא זיי־נען גענוג, דען זיי אלע זיינען ענטנומען פון דיא שריפטשטעלער, וועלכע זיינען דיא גרעסטע און

וואריכטע אנהענגער און פערעהרער פון דיא קאאפעראטיוו בעוועגונג.

עס איז אלזא פון אלעמען אן אנערקענטע טהאטזאכע, אז דיא פּראָדוקטיוו אסאָציאציאָנען זיינען ביז איצט וועניגסטענס געווען א מיסגעבורט, (א מפּיל־קינד) און וועלן זיי האָבען זיך ניט געקענט אריפּארבייטען פריהער, וועלן דיא קאפּיטאליסטען אונטערנעהמער זיינען פערהעלטנים־מעסיג נאָך געווען שוואך, זיינען גע־שטאנען בעראיינצעלט און געקעמפּפט איינע מיט דיא אנדערע, פישיטה שוין איצט, וועלן דיא קאפּיטאליסטען האָבען זיך פעראייניגט, אין זיי־נען אויכגעווארסען אין ריעזען טראָסטס מיט א קאפּיטאל פון מיליאָנען. וואו קען גאָר דיא רייד זיין וועגען זיך ארויפּארבייטען, וועגען קאָנקורירען מיט זיי!

דיא אורזאכען, וועלכע מען גיט געווויינליך אָן, פאר וואָס דיא פּראָדוקטיוו קאָאפּעראציאָנען קיין קיום ניט, זיינען: מאנגעל אין קאפּיטאל, מאנגעל אין דיסציפּלין, אונערפאהרענהייט און אונפעהיגקייט פון דיא געשעפּטס־פיהרערס, אינערליכע רייסערייען. אויסער דיעזע הינדערניסע, זיינען פּראָנען נאָך אנדערע וויכטיגע שטערונגען, וועלכע האלטען אָפּ דיא קאָאפּעראציאָנען פון עקטווויקלונג און טרייבען זיי ארויין יונגערהייד אין קבר.

עס איז אן אלטער כלל, אז דאָס וואָס עס ווערט אין צייט פון מלחמה געראָבט פאר קוהל, גוט, געלט, מאָראליש, העלדיש, בעטראכטט מען עס אין צייט פון פריעדען פיר נאריש, שלעכט, אונגעזעצליך, אונמאָראליש, פערברעכעריש... א שענער פעלדמארשאל וואָלט זיין דער, וועלכער אין צייט פון שלאכט, וועט קוקען אויף יושר און וועט ניט אויסנוצען יעדען פּהלער, יעדען פערזעהן, וואָס זיין שונא מאכט, וועלכער וועט זיך ניט בענוטצען מיט דעם, וועהרענד זיין גענגנער פּערקוקט זיך, איהם דעם קאָפּף אראָנטערצוהאקען, אָדער וועלכער וועט צולאָזען, אז יעדער כאָלדאט זאָל זיך טהאָן, וואָס ער וויל. א שטרענגע דיסציפּלין, שנעלע, ענערגישע האנדלונגען, מעגען זיי זיין וויא אונמאָראליש, וויא ווילד און מערדעריש — זיינען דיא ערשטע בעדינגונגען, וועלכע פיהרען אין צייט פון קריעג צום זיעג.

איז דען אונזער היינטיגע קאפּיטאליסטישע סיסטעם עטוואָס אנדערס, אלס א שלאכט־פעלד, אויף וועלכען אלע קעמפּפען געגען איינעם אן איינער געגען אלע? און בלויז דיא בליבען דיא זיעגער, וועלכע שטעלען זיך ניט אָפּ פיר קיינע מיטעל. דא דארף מען "שניידען דעם פּרייז, דאָ העבערן, דאָ אָפּנארבן דעם קויפער, דאָ אונטערשטעלען א פיסעל דעם קאָנקורענט, דאָ מיט איהם זיך פּעראייניגען, און ז. ו. און ז. ו.

דיא פּראָדוקטיוו ארגאניזאציאָן שטעהט דאָ דיא ברירה: ענטוועדער צו מאכען דיא זעלבע קונצען, אָדער ארונטערגעהן פון דער סצענע. איך רעכען, אז עס איז א גרויסע סברה, דאָס די פיהרער פון קאָאפּעראציאָנען וואָלטען זיך גאָר ניט אזוי אָפּגעשראָקען פיר דעם, וואָס אזא האנדלונגס־וויייזע איז אונמאָראליש, נאָר עס פעהלט זיי דערצו דיא געניטקייט, די ערפאהרונג, דיא דרייסטיגקייט. און אָהנע דעם קענען זיי טאקי ניט עקזיסטירען.

איך האָב געזאָגט, אז דיא פיהרער פון קאָאפּעראציאָנען וואָלטען זיך ניט אָבגעשראָקען פיר אזא אונמאָראלישע האנדלונג, דען וועלן מיר וועלען ערפאהרען, וויא די ארבייטער וועלען בעהאנדעלט אָדער בעסער געזאָגט מיסהאנדעלט אין דיא קאָאפּעראטיוו אָרגאניזאציאָנען, האָבען מיר פּולע רעכט זיי אין דעם חושד צו זיין. אָט לאָמיר הערען, וואָס א שטארקער אנהענגער פון קאָאפּעראציאָנען שרייבט וועגען דעם:

„מען קען ניט לייקענען, בעמערקט דר. ריינהאָלד אין זיין בוך „דאָס קאָנזומספּעראיינסווועזען אין דייטשלאנד" (זייטע 86), אז דאָ און דאָרט עקזיסטירען שרעקליכע צושטענדע אין בעזוג אויף לוין. איבערהויפּט איז דער לוין זעהר ניעדעריג דאָרטען, וואו דיא אָרגאניזירטע מיטגליעדער פון פּעראיין זיינען גלייכגילטיג צו דיא קאָאפּעראציאָן. מען האָט מורא צו העכערען דעם לוין, וויייל דאָס קען פערקלענערען זייער רווח. עס זיינען אָבער אויך דאָ ערטער, וואו דער פּראָפּיט איז גרויס — וויא למשל, אין ווייטגעסדאָרף, וואו מען קריעגט 15 פּראָצענט, און דאָך האָט מען צוריקגעווויעזען דעם פערלאנג פון דיא ארבייטער צו פערגרעסערען זייער לוין. דאָ האָבען דיא געשעפּטס־פיהרער געקראָגען בלויז 22 מארק און דיא פערקויפערינען 10 מארק א וואָך, וועהרענד אין סטרייסבען און אומגעגענד קריעגען די פערקויפערינען 35 מארק פּער וואָך. (זייטע 87)).

דעם 20 יאנואר 1901 זיינען אין בערלין צוזאמען געקומען דעלעגאטען פון דיא אָנגעשטעלטע אין דיא קאָאפּעראטיוו סטאָרס פון בראנדענבורג און אָט וויא מען האָט געשילדערט דיא לאגע פון דיא ארבייטער:

„לוידער איז א פאקט, אז ארבייטער, וועלן זיי וועלען ארבייטס־געבער, בעהאנדלען זעהר אָפּט זייערע אָנגעשטעלטע גראדע אזוי געוויסענלאָז און אָפּט נאָך גרעוויסענלאָזער, וויא פּריוואט אונטערנעהמער".

פון זייער בעריכט ערפאהרען מיר, אז פערקויפערינען זיינען בעשעפטיגט 13 אין האלב שעה א טאָג, דער דורכשניט־לוין איז גאנצע 4 און א האלב ביז 5 און א האלב סענט א שטונדע! זאָנטאג איז ניט אומעטום געשלאָסען, אין מעהטעם איהם זיך פּעראייניגען, און ז. ו. און ז. ו.

דיא פּראָדוקטיוו ארגאניזאציאָן שטעהט דאָ דיא ברירה: ענטוועדער צו מאכען דיא זעלבע קונצען, אָדער ארונטערגעהן פון דער סצענע. איך רעכען, אז עס איז א גרויסע סברה, דאָס די פיהרער פון קאָאפּעראציאָנען וואָלטען זיך גאָר ניט אזוי אָפּגעשראָקען פיר דעם, וואָס אזא האנדלונגס־וויייזע איז אונמאָראליש, נאָר עס פעהלט זיי דערצו דיא געניטקייט, די ערפאהרונג, דיא דרייסטיגקייט. און אָהנע דעם קענען זיי טאקי ניט עקזיסטירען.

איך האָב געזאָגט, אז דיא פיהרער פון קאָאפּעראציאָנען וואָלטען זיך ניט אָבגעשראָקען פיר אזא אונמאָראלישע האנדלונג, דען וועלן מיר וועלען ערפאהרען, וויא די ארבייטער וועלען בעהאנדעלט אָדער בעסער געזאָגט מיסהאנדעלט אין דיא קאָאפּעראטיוו אָרגאניזאציאָנען, האָבען מיר פּולע רעכט זיי אין דעם חושד צו זיין. אָט לאָמיר הערען, וואָס א שטארקער אנהענגער פון קאָאפּעראציאָנען שרייבט וועגען דעם:

„מען קען ניט לייקענען, בעמערקט דר. ריינהאָלד אין זיין בוך „דאָס קאָנזומספּעראיינסווועזען אין דייטשלאנד" (זייטע 86), אז דאָ און דאָרט עקזיסטירען שרעקליכע צושטענדע אין בעזוג אויף לוין. איבערהויפּט איז דער לוין זעהר ניעדעריג דאָרטען, וואו דיא אָרגאניזירטע מיטגליעדער פון פּעראיין זיינען גלייכגילטיג צו דיא קאָאפּעראציאָן. מען האָט מורא צו העכערען דעם לוין, וויייל דאָס קען פערקלענערען זייער רווח. עס זיינען אָבער אויך דאָ ערטער, וואו דער פּראָפּיט איז גרויס — וויא למשל, אין ווייטגעסדאָרף, וואו מען קריעגט 15 פּראָצענט, און דאָך האָט מען צוריקגעווויעזען דעם פּערלאנג פון דיא ארבייטער צו פערגרעסערען זייער לוין. דאָ האָבען דיא געשעפּטס־פיהרער געקראָגען בלויז 22 מארק און דיא פערקויפערינען 10 מארק א וואָך, וועהרענד אין סטרייסבען און אומגעגענד קריעגען די פערקויפערינען 35 מארק פּער וואָך. (זייטע 87)).

דעם 20 יאנואר 1901 זיינען אין בערלין צוזאמען געקומען דעלעגאטען פון דיא אָנגעשטעלטע אין דיא קאָאפּעראטיוו סטאָרס פון בראנדענבורג און אָט וויא מען האָט געשילדערט דיא לאגע פון דיא ארבייטער:

„לוידער איז א פאקט, אז ארבייטער, וועלן זיי וועלען ארבייטס־געבער, בעהאנדלען זעהר אָפּט זייערע אָנגעשטעלטע גראדע אזוי געוויסענלאָז און אָפּט נאָך גרעוויסענלאָזער, וויא פּריוואט אונטערנעהמער".

פון זייער בעריכט ערפאהרען מיר, אז פערקויפערינען זיינען בעשעפטיגט 13 אין האלב שעה א טאָג, דער דורכשניט־לוין איז גאנצע 4 און א האלב ביז 5 און א האלב סענט א שטונדע! זאָנטאג איז ניט אומעטום געשלאָסען, אין מעה־

רערע בודען עפענט מען זאָנטאג 2—5 שעה. „וועג קאָאָפּעראטיוו אָרגאניזאציאָנען קענען עקזיסטי־רען נאָר דארום, ווייל זיי צאָהלען אזא הונגער לוין, דאן זאָלען זיי געהן צו אלדע שווארץ יאָהר! האָט אויסגעשריען איין דעלעגאט, איך רעכען, אז יעדער דענקענדער מענש, קען נור צושטימען צו דעם אויסרוף.... און וועג אזעלכע שרעקליכע צושטענדע קענען פאָרקומען אין דייטשלאנד, וואו דיא סאָציאליסטישע פּארטיי און דיא ארבייטער אָרגאניזאציאָנען זיינען שטארק, איז זיך לייכט פאָרצושטעלען, וויא מען בעגעהט זיך מיט דיא ארבייטער אין דיא ווויניגער ציוויליזיר־טע לענדער. און ווירקליך אויך דעם פּראָפעסאָר קאָנ־גרעס אין 1896 האָט דיא עסטרייכישע סאָציאל־דעמאָקראטישע פּארטיי אָנגענומען אזא מין רע־זאָלוציאָן:

„דיא פּארטיי אלס זאָלכע האָט קיין שום שייכות ניט מיט דיא גרינדונג פון פּראָדוקטיוו אָדער קאָנזומטיוו אָרגאניזאציאָנען".

איך רעכען, אז מיר קענען נאָך קוים ערוואר־טען עטוואָס בעסערעס. דער מענש, ווי בעקאנט, איז א פּראָדוקט פון דיא אומגעבונג, אין וועל־כע ער לעבט. אלע חסרונות, וועלכע הערשען אין דער גענוואלשאפט אין א געוויסע צייט, ווערען בעגאנגען אפילו פון איהרע בעסטע מיטגליע־דער, וויל זיי בעטראכטען עס נאָר ניט פיר קיין חסרונות, היינט וואר רעדט ישוין וועגען המון! זאָ האָבען אריסטאָטעל און פלאטאָן, דיא צוויי גרעסטע גריכישע פהילאָזאָפען, בערטהיידיגט שקלאווערי און האָבען זיך גאָר ניט געקענט פאָרשטעלען, אז דיא מענשהייט זאָל קענן אן־דערש עקזיסטירען. ביי דיא היינטיגע גענוי־שאפט, איז מען געווייגט, אז עס מוזען זיין אונ־טערדריקער און אונטערדריקטע, עקספלואָטא־טאָרס און עקספלואטירטע, אז קוים האָבען דיא אונטעדדריקטע און עקספלואטירטע דיא מעגליכ־קייט אלייך צו ווערען אונטערדריקער אָדער עקס־פלואטאָרס, טהוען זיי עס מיט פערגענגען. דען דאָרט, וואו עס הערשט אזא צושטאנד, אז יעדער מוז אויפפּאַסען איין אנדערן אָדער אליין אויפגעפרעסען ווערן, בעפעהלט דער אינסטינקט פון זעלבסטערהאלטונג „פרעס דו בעסער אויף דעם אנדערן, אוידער ער זאָל דיר אויספרעסען". ווייטער:

ביי דיא היינטיגע פּראָדוקציאָנס־וויזע קען קיין אונטערנעהמונג ניט בלייבען לאנג שטעהן אין איין צושטאנד: ענטוועדער זיא געהט ריק־ווערטס, דאָס הייסט זיא געהט אונטער, אָדער זי׳א געהט פאָרווערטס. זיא פערגרעסערט זיך, זי פּראָגרעסירט. פערגרעסערען דיא אונטערנעהמונג הייסט בעשעפטיגען מעהר „העגד", און דאָ ווייזט זיך דאָס רוב דיא פּראָדוקטיוו אָרגאניזא־ציאָן ארוים אין איהר אמת׳ע געשטאלט. קוים פאָדערט דיא אונטערנעהמונג פערגרעסערונג, דאָס הייסט מען מאכט גוטע געשעפטען, ווערט שוין יעדע נייע „האנד" אָנגענומען ניט אלס קאָמפּאניאָן, ניט אלס שותף, נאָר אלס לוין־שקלאווע. אום יוצא צו זיין הייסט עס, אז יע־דער קען ווערען א קאָמפּאניאָן, וועג... וועג ער ווערט אויסער דיא „האנד" מיט ברענגען א היבשע פּאָר גראָשען. אין מאנכע קאָאָפּעראציאָנען, וויא צום ביישפּיעל אין דער פּארקעט־פאבריק פון דרעזדען, איז בעשלאָסען געווארען אריינצונעה־מען נייע מיטגליעדער בלויז מיט צוויי דרי־טעל מאיאריטעט און דערצו מוז מען גלייך פיר באארעס געלד קויפען אן אקציע, וועלכע קאָסט דיא. קלייניגקייט פון 24 טויזענד מארק! נו, וועל־כער ארבייטער האָט דאָס ניט דיא לומפּיגע 24 טויזענד מארק, דורך וועלכע ער קענווערען א מיטגליעד פון דיזע קאָאָפּעראציאָן?

וויא מיינט איהר, לעזער, איז עס ניט כדאי און איז עס ניט דיא הייליגסטע פּפליכט פון יע־דען רעכטדענקענדען מענשען צו אונטערשטיצען אזעלכע ארגאניזאציאָנען?

אין נעכסטען נומער וועלען מיר ריידען וועגען דיא קאָנזומטיוו אסאָציאציאָנען.

דר. א. ארטמאן.

אידישע מיטהאלאגיע

III

נאליזירענדיג די עקדה־לעגענדע, האבען מיר אין פארלעצטען נומער „צוקונפט" טרעלעהרט, אז דער נאמען „יצחק" — דער לאבענדער — צייגט אן אויף זיין זונען־כאראקטער נאך דיא מיטהישע פאר־שטעלונגען וועגען דער זון. מיר וועלען עס דא בעווייזען, שטיצענדיג זיך אויף דיא לעגענדען, וועלכע זיינען פערבליבען אין דער ביבעל וועגען איהם און זיינע „קינדער".

מיר וועלען אנהויבען פון זיין כוף, וויא אין פסוק שטעהט: „ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראת" (און ווען יצחק איז אלט געווארען, זיינען זיינע אויגען געווארען צו שוואך צו זעהן). וואס מיינט עס? פון ערשטען בליק דאכט זיך גאנץ איינפאך און נאטירליך, אז אויף דער עלטער וועלען די אויגען שוואך. אבער דער פסוק קריגט א גאנץ אנדערע בעדייטונג, וועלכע מיר נעהמען אין אנבעטראכט, אז אין דיא מיטהען פון אלע פעלקער וועלט דיא זון געוויגען „אויג". אויף עגיפטישע מאנומענטען און אין דער עגיפטישער ביבעל, וואס טרעפט דעם נאמען „דער בוך פון טוידטע", איז דיא זון פארגעשטעלט אלס אן אויג מיט פליגלען און פיס. ביי דיא צערעמאניעס לכבוד דעם זונען־גאט אזירים האט אן אויג געשפיעלט א וויכטיגע ראלע. אין די שפראכען פון איניגע פעלקער, צום ביישפיעל ביי די דאיאקען, וועלט דיא זון געוויגען מיט א וואלט, וועלכער בעדייטעט אויג: „גאט'ס אויג". נאך דער מיטהאלאגיע פון דיא פאלינעזיער (איינגע־בארענע פון דיא פיעלע אינזלען צווישען אויס־טראליען און זיד־אזיען)) וועלט דיא זון געראַ־כענט פאר דיא לינקע אויג פון דעם הימעל־גאט טאנגאלאָאה. מיר וואלטען נאך געקענט ברענגען א סך אזעלכע פאקטען, אבער מיר דארפען גאר ניט פארקריכען אזוי וויים אין דיא גרויי־אלטע צייטען און צו פרימיטיוון פעלקער — מיר גע־פינען ביי אונזערע פאעטען, כפעציעל ביי שע־פירען, מלצה, אז דיא זון איז אן אויג, דיא „אויג פון הימעל". אין דער ביבעל גענינען מיר פאע־טישע אויסדרוקע, אז דיא מארגענרעטהע וועלט גערופען דיא ברעמען פון דער זון (עפעפי שחר). דעם זעלבען אויסדרוק טרעפט מען ביי דיא אלט־גריכישע פאעטען, און דיא אראבען זאגען נאך יעצט „דער זון'ס ברעמען" האבען זיך אויפ־געהויבען אדער ארא־פגעלאזען צו בעציכענען דעם אויפגאנג אדער אונטערגאנג פון דער זון.

אין די מיטהאלאגישע שילדערונגען טרעפט מען אויסדרוקע, אז דיא „זון האט א שארפע ריאה", אז „דער זונען גאט בעטראכט דיא גאנצע ערד מיט טויזענדע אויגען". בעזאנדערס איינ־פאך און נאטירליך קלינגען אזעלכע אויסדרוקע אין דער ריגוועדא, דיא הויליגע שריפט פון אינדיען. פון דער אנדערער זייט איז אויך גאנץ איינפאך און נאטירליך אן אויסדרוק, אז „דיא זון האט געקראגען א שוואכע ריאה" צו בעציכ־נען איהר אונטערגאנג און אז „דיא זון איז בלינד געוואָרען", וועלן זיא איז אונטערגעגאנגען אין גאנצען. אזעלכע אויסדרוקע געפינען ד"ך אויך אין דיא מיטהאלאגישע שילדערונגען וועל־גען זונען־גטעטער. וועלן מיר וועלען געפינען אין א פאעטישע פערפאסונג אן אויסדרוק וועגען דעם זונען אונטערגאנג, אז זיא „איז בלינד גע־וואָרען", וועלען מיר עס גאנץ גוט פערשטיין און רעכענען פאר א פיגוראטיווע פראזע. דיא מענשען, וואס האבען אין זייער קינדערשער אייגפאכקייט געשאפען דיא מיטהען, האבען גאר ניט פאנטאזירט און ניט געהכמה'ט זיך; זיי האבען פשוט אויסגעדריקט, וואס זיי האבען געמיינט אדער וואס עס האט זיך זיי געדוכט. „דיא זון איז בלינד געוואָרען", „דיא זון האט פערלאָרען איהר שטראהלען", „דיא זון האט פערלאָרען איהר כח" א. ז. וו. — דאס איז געווען פאר זיי גראדע אזוי אייגפאך, וויא פאר אונז צו זאגען, אז דיא זון איז אונ־טערגענאנגען.

אבער מיט דער צייט וועלן א געוויסער וואָרט, מיט וועלכען עס איז אנגענומען געווען צו בעציכענען דיא זון — לאמיר זאגען „יצחק" — איז אויך געווארען א נאמען פון א זונען־גאט אדער פון א העלד, פון אפיהרער, איז דיא א־ שפרינגיקיט איינפאכע בעדייטונג פון אזא וואָרט

פערדונקעלט און פערפֿאַנטערט געוואָרען. מיט יעדען ווייטערן דור, וואָס מעהר דיא נעמען פֿון דיא נאַטירליכע ערשיינונגען, דאָס הייסט דיא אורשפֿרונגליכע מיטהען, זיינען אַלץ מעהר פֿערזאַנדליכירט געוואָרען, האָט מען אלץ וויניגער פערשטאַנען און געקענט פערשטיין וואָס אזעלכע אויסדרוקע האָבען פריהער בעדייטעט — דאַרום איז אויך אין דיא ציִיטען, וועלן דיא אידיש ביבעל איז צוזאַמענגעשטעלט געוואָרען, קיינעם ניט איינגעפֿאַלען, אז דער אויבענגעבראַכטער פסוק וועגען יצחק'ן האָט אורשפרינגליך נאָר גע־מיינט, אז דיא זון האָט געהאַלטען ביין אויג־טערגיין און איז שלִיסלִיך בלינד געוואָרען אָדער געשטאַרבען. א פערגלייכונג פון דעם זונען־אונטערגאַנג מיט איהר טויט איז אין דיא מוחות פֿין ווילדע מענשען א גאנץ נאַטירליכע.

דער לעזער, וואָס האָט אויפמערקזאם נאָכ־געפאָלגט דיא אויספיהרונגען אין דיעזער אב־האנדלונג וועגען אידישע מיטהאַלאָגיע, וועט שוין אלִיין פערשטיין דעם ריינעם מיטהאַלאָג־עשן זינען פון דעם פסוק: „ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראת"; נאָר וען אייגער וואָלט איהם פֿלוצלונג פערטייטשט, אז דאָס מיינט: „וען די זון איז אלט געוואָרען (א טאָג), זיי־נען איהרע אויגען שוואַך אָדער בלינד געוואָ־רען", וואָלט ער וואָלט רעכט געהאַט, דען אזא „טייטש" קען מען נאָר בעגרייפֿען אין פער־בינדונג מיט אנדערע נאָכפֿאָרשונגען וועגען מיטהאַלאָגיע.

מיר שטיצען זיך דאָ גראדע ניט אויף דיע־זען פסוק אלִיין צו בעווייזען יצחק'ס זונען־כא־ראַקטער. מיר ווייזען נאָר אָן אויף דיעזען פסוק אלס, זאָ צו זאָגען, א נאָכווייהענע אין דער ביבעל וועגען דעם זונען־אורשפרונג פון דיעזען פאַטריאַרך. אזעלכע אַנווייזונגען גשפינען מיר אויך אין דיא ווייטערע מעשׂות וועגען איהם:

ער לִיעבט און הייראַטהעט רבקה'ן. ווער איז זיא און וואָס בעדייטעט איהר נאָמען? ניט מעהר און ניט ווייניגער וויא דיא פרוכט־בארע ערד. אזוי האָבען ערקלעהרט גרויסע גע־לעהרטע, וויא דער בעוואוסטער האַלענדישער היסטאָריקער פון רעליגיאָנען טיילע. דער מי־טהאַלאָגישער זינען פון דיזער „התונה" איז אייג־פאָך, אז יצחק, דיא לאבענדע זון פון טאָג, פער־בינדעט זיך מיט דער פרוכטבארער ערד וויא מאן און פרוי. רבקה איז לבן'ס א שוועסטער, און לבן איז א זונען־פיגור, וויא זיין נאָמען דייטעט עם אן.

דיא ביבעל שילדערט ווייטער, אז יצחק האָט לִיעב זיין זון עשו און רבקה — יעקב'ן. דאָס איז מיטהאַלאָגיש נאַטירליך, דען עשו איז א זונען־פיגור וויא יצחק, און יעקב א פיגור פון נאַכט־היימעל, וויא „אב־רם".

עשו איז א יעגער, א איש ידע ציד — מיר ווייסען שוין, אז אייגער פון דיא מיטהאַלאָגישע נעמען פון דער זון איז „יעגער". עשו ווערט געבאָרען א „רויטהאָריגער" — מיר ווייסען שוין אויך, אז מיטהאַלאָגיש זיינען די זונען־שטראה־לען גערופען געוואָרען האָאר. ער ווערט אויך דערפאר גערופען אין דער ביבעל מיט אן אנדער נאָמען — אדום — וואָס צייגט נאָכץ קלאָהר ארויס זיין זונען־כאראקטער.

יעקב איז א נאָמאד, א פיהפיטערער, א ישב אהלים; ער איז א גלאַטער און פיהרט א קאַמפֿף מיט זיין רויטען און הָאָריגען „ברודער", דעם יעגער. דיעזער קאַמפֿף איז ווייעדער א שיקדע־רונג פון דעם שטענדיגען מיטהאַלאָגישען שלאַכטפעלד צווישען טאָג און נאַכט, צווישען די זון מיט דעם נאַכט־הימעל און דיא שטורמען.

אז יעקב איז א מיטהאַלאָגישע נאַכט־פיגור, דערווִיזט ווייזט אויך זיין נאָמען, וואָס האָט דיא בעדייטונג „דער וואָס פאַלגט נאָך". דיא זון איז „דער וואָס עפענט", וואָס פאנגט אָן דעם טאָג; דיא נאַכט איז „דער וואָס פאַלגט נאָך", וואָס ענדיגט דעם טאָג. אזוי ווערט עם אויסדרוקליך פאַרגעשטעלט אין דער ריג־וועדא. דאָרט ווערט געשיקדערט, וויא דיא נאַכט פאַלגט נאָך דיא שריט פון דעם „עפענער", דעם זונען־גאָט כא־ווִיטרי. אין אראבישׂ האָט נאָך יעצט דער שרש פון דעם וואָרט „יעקב" דיא בעדייטונג: נאָכ־פאַלגען.

דיא מעשׂה וויא יעקב קעמפֿפט מיט א מאן ביז עם הויבט אָן צו טאָגען (בראשית, ל"ב) דיי־טעט אָן, אז יעקב איז א נאַכט־פיגור, דער מאן מיט וועלכען ער קעמפֿפט, קען איהם ניט בי קי־מען אָבער ער,יעקב,מוז איהם אָפּגאָזאגן, וויל עס הויבט אָן צו טאָגען. דאָס איז דיא מאָרגענרע־טהע, מיט וועלכער דיא נאַכט קעמפֿפט ביז זיא רייכט זיך ארויס און פאנגט אָן דעם טאָג.

יעקב פיהרט א קאַמפֿף ניט נאָר מיט עשו'ן נור אויך מיט לבן'ן — ביידע זונען־פיגורען, איינפאַך נעמען פון דעם רויטען און ווייסען קאָליר פון דער זון. זיי זיינען ביידע יעקב'ס פיינדע נאָך מיטהאַלאָגישע פאַרשטעלונגען. יעקב, א פיגור פון נאָמאדען, קעמפֿפט מיט עשו'ן, וויא אברהם, אויך א נאָמאדען־נאַט, קעמפֿפט מיט דעם זונען־העלד, דעם יעגער נמרד. עם איז דיא זעלבע שילדערונג, נאָר דיא נע־מען פון דיא קעמפֿפער זיינען פערשיעדען.

מיר האָבען דאָ אויך אין דיא פיגורען פון יעקב און עשו דעם קאַמפֿף צווישען נאָמאדען און אקער־בויער, דען עשו אלס א פערזאָניפי־

צירונג פון דער זון, איז א פעלדארבייטער, א איש שדה.

דיא ביבעל דערצעהלט אונז, אז יעקב האט געהאט צוועלף זיהן. א נענויע נאכפארשונג פון זייערע נעמען און פון דער גאנצער מעשה דייטעט אן, אז דיזע זיהן זיינען דיא לבנה און עלף שטערן. נאטירליך, פון א נענעאלאגיע קען דא קיין רייד ניט זיין. דיא פערשיעדענע מיטהען זיינען אין שפעטערע דורות פערבונדען געווארען אין משפחות און אזוי פערצייכענט געווארען אין דער ביבעל. דאס זעלבע איז פארגעקומען ביי אלע אנדערע פעלקער: איין מיטהאלאגישע פיגור איז געמאכט געווארען פאר דעם פאטער אדער מוטער פון אן אנדער פיגור, און אזוי זיי־נען ענטשטאנען גאנצע געטליכע פאמיליען מיט קינדער און קינד'ס קינדער. דיא עלטערע פיגורען זיינען געווען־הנליך געמאכט געווארען פאר דיא עלטערן פון דיא אינגערע און ניט זעלטען האט דא, וואהרשיינליך, אויך א צופאל פערבונדען איין מיטה מיט דעם אנדערן, אבווא־הל זיי הא־בען גענהערט צו גאנץ אנדערע צייטען און סא־טען.

אזוי האט מען דיא צוועלף אידישע שבטים פערבונדען מיט יעקב'ס „צוועלף זיי: עם האבען זיך ארומגעטראגען צווישען דיא נא־מאנדישע שטאמען, פון וועלכע דאס אידישע פאלק איז צוזאמענגעשטעלט געווארען, פערשי־דענע געשיכטען און לעגענדען, און מען האט זיי ביכלעכווייז געבראכט אין אן אנדנונג און אויך געזוכט זיי צו געבען איין אבשטאמונג, אום בעסער איינצוהאלטען דיא איינהייט פון פאלק און דעם פערבאנד פון דיא שבטים. דיא לייכטעטע און איינפאכסטע אנדנונג איז ג־ווען א גענעאלאגישע, א פאמיליענארטיגע, און אזוי איז עס איינגעפיהרט געווארען אין פערבליבען אין דער ביבעל: „אברם" איז אימגע־וואנדעלט געווארען אין יצחק'ס פאטער, דער לעצטער אין יעקב'ס פאטער, א. ז. ו.

נאר וועגען יעקב'ס צאהלרייכע משפחה וועלען מיר האבען צו ריידען אין א בעזונדערן ארטיקעל, וואו מיר וועלען צייגען וואס פאר א שייכות זיינע וויבער, קעבסווייבער, זיהן, טעכטער און אייניקלעך האבען איינע מיט דיא אנדערע, וויא וויט מען קען יעצט פעסטשטעלען זייער מיטהאלאגישען אורשפרונג. דערווייל, וועלן מיר האלטען ביי דעם קאמפף צווישען עשו און יעקב אלס פארזאניפיצירונגען פון דעם מיטהאלאגישען קאמפף צווישען דיא זון און דעם אבענד־הימעל, צווישען טאג און נאכט, צווישען ליכט און פינסטערניס, וועלען מיר זיך אפשטעלען נאך אויף א פאר ביבלישע העלדען.

וועלכע זיינען אויך פארזאניפיצירונגען פון דעם זעלבען קאמפף.

מיר מיינען נעמליך קיין און הבל. קין מוז בעטראכטעט ווערען אלס א זונען־פיגור: אפילו נאך דיא ביבלישע שילדערונגען. דיא ענדערונ־גען פון טאג און נאכט ווערען אין מיטהען זעהר אפט פארגעשטעלט אלס א שלאכט צווישען צוויי ברידער, א שלאכט, וועלכע ענדיגט זיך מיט דעם טוידט פון איינעם, וואס עס איז גאנץ נאטירליך, ווען מען קוקט, צום ביישפיעל, וויא מאנכע ווילדע אין אונזערע צייטען קוקען אויף דעם אינטערגאנג פון דער זון אלס אויף איהר־טויט. אין דער ביבעל איז קין פארגעשטעלט אלס אן אקערבויער און הבל אלס א פאסטוך, א פיה פיטערער. דער לעזער, וועלכער געדענקט וואס עס איז געזאגט געווארען וועגען דיא בעצי־הונגען פון אקערבויער און נאמאדען צו דער זון אין צום נאכט הימעל און ווייס דאס האט זיך אויסגעדריקט אין דיא מיטהען און געטער פון מענשען אין אקערבויערשען און פיה־פיטערענדען צושטאנד, וועלען שוין אליין קענען שליסען פון דעם, אז קין איז א זונען־פיגור און הבל א פיגור פון נאכט־הימעל. מיר האבען שוין אנגעוויזעזן און מיר וויעדערהאלטען עס נאך א מאהל, אז יעגערס און אקערבויער זיינען זונען־געטער אדער העלדען, וועהרענד פיהפיטע־רער געהערען צו דער לבנה, שטערן אדער אי־בערהויפט צום הימעל ביי נאכט.

דער הימעל איז ביי נאמאדישע פעלקער פארגעשטעלט געווען אלס א געצעלט. דער דייט־שער וואָרט „הימעלסצעלט" האט אנפאנגס בע־צייכענט נאר דעם הימעל ביי נאכט. אין אנ־דערע שפראכען, צום ביישפיעל אין אונגאריש און אראביש, זיינען פערבליבען ספעציעלע וועהרטער, וועלכע בעדייטען: „דיא געצעלט־נאכט". אזא פראזע וויא „דיא נאכט האט אויסגעשפרייטעט איהר געצעלט, און עס האט זיך אנגעפאנגען פינסטערניס", איז א גאנץ געווענליכע אין אראביש.

אויך דיא בעדייטונג פון דיא נעמען פון דיזעזע „צוויי ברידער" צייגט, אז זיי זיינען פארזאניפיצירונגען פון טאג און נאכט. קין מיינט אייגענטליך: שמיד, אבווא־הל דיא ביבעל ערקלעהרט אנדערס דיזעזען וואָרט. אזוי דארף מען שליסען פון געוויסע אויספרוכען, וועלכע מען האט געפונען ארום בארג סיני, פון דעם, וואס אין דער אראבישער און אראמעישער שפראכען האט דיזער וואָרט אנגעהאלטען זיין אורשפרינגליכע בעדייטונג: שמיד, און אויך פון דעם, וואס „תובל־קין", יבל'ס ברודער, וועלכע אין דער ביבעל (בראשית, ד, כ"ב), ערקלערט אלס דער „פאטער פון שמידען". אז „תובל־קין'

און „יבל“ זיינען עהנליך צו „קין“ און „הבל“, וואַרפט זיך אייגפאך אין דיא אויגען, נאָר מיר וועלען עס באלד בעווייזען.

אי־יָא, קין איז א שמיד, און אלם אזעלבער איז ער ניט נאָר פערבונדען מיט אקערבויערייַ, זאָנדערן אויך א גרינדער פון שטעדט, וויא גע־וועהנליך אנדערע זונעז־העלדען אין דער מיטהאָ־לָאגיע. קין פערנעהמט אין דער אידישער מיט־האָלָאגיע א פּלאץ, וויא העפּאעסטאס אין דער גריכישער און וואולקאן אין דער רוימישער מיטהאָלָאגיע. זיי זיינען זונען־פיגורען, שכיידען גרינדער פון שטעט, וואָס עס מיינט אנפיה־רער פון אן אקערבויערשען און צוויליזירטען לעבען אין שטעט אין געגענזאץ צום וואנדערנ־דען לעבען פון פיהפיטערער. דער מיטהישער קאמפּף צווישען טאָג און נאכט איז פערבונדען געוואָרען מיט דעם קאמפּף צווישען דיא אקער־בויער, פערעהרער פון זונען־נעטער, און נאָמא־דען, פערעהרער פון דעם הימעל ביי נאכט, „אב־רם“, דעם הימלישען פאָטער מיט זיינע צאָהלרייכע דיענער (דיא שטערן). דיא גרינדונג פון שטעדט, וועלכע בעציכענט דעם זיעג פון אקערבויער איבער דיא נאָמאדען, איז נאָך פיע־לע מיטהען פאָרגעקומען נאכדעם וויי איין „ברור־דער“ האָט ערמאָרדעט דעם אנדערן „ברודער“, נעמליך ־יא זון האָט בעזיעגט דעם נאכט־הי־מעל. קין גענרינדעט דיא שטאָדט חנוך נאָך דעם, וויא ער האָט ערמאָרדעט הבל'ן, גראדע וויא ראָמולום האָט געגרינדעט רוים נאכדעם וויי ער זאָט ערמאָרדעט זיין „ברודער“ רעמום.

וואָס אָנבעלאנגט צו הבל'ן, זא איז דיא בעדייטונג פון זיין נאָמען אייגענטליך: „א בלאָז פון ווינד“. ווינטען און רעגנעם זיינען פערבונדען מיט דעם דונקעלען הימעל און מיט דעם נאכט הימעל, וואָס עס איז נאטירליך, דען וועו עס רעגנט און שטורמט איז דער הימעל פערוואָלקענט און דיא זון פערדעקט אָדער „פעריאָגט“ וויא ביי נאכט. ווייטער קען מען אָנעהמען, אז „הבל“ און „יבל“ זיינען דיא זעל־בע פיגורען. „ה“ און „י“ בייטען זיך אין פיעלע ווערטער. „יבל“ בעדייטט יעדענפאלס רעגען אין שטאָמט פון דעם זעלבען שרש וויא „מבול“. אין בראשית (ד, כ) ווערט ער פאָרגעשטעלט אלס „דער פאָטער פון דיא יעניגע וואָס וואָהנען אין געצעהלטען מיט פיה“, אלזא א פאסטוך ווי הבל, און גראדע אזעלכער וואָס בעזיצט שוין א סך בהמות.

„תובל־קין“ איז אייגענטליך א דובליקאט פון קין, זיין זונען־כאראקטער ווערט קלאָר כא־ראקטעריזירט מיט דעם פסוק: „תובל קין לטש כל חרש נחשת ובריל“.

קין'ס קינדער און קינד'ס קינדער זיינען איבערהויפט זונענדיגע, וויא מיר וועלען עס נאָך האָבען א געלעגנהייט צו זעהען אין אן אנדער ארטיקעל.

פיליפּ קראָנין.

דיא גליקזעליגקייט פון גלויבען

ערקלעהרונג פון'ם וויעדערשפרוך.

צוויי זעעלען וואָהנען, אד, אין מויער ברוסט,
דיא איינע וויל זיך פון דער אנדערן טרעננען.
דיא איינע העלט אין דערבער לויבעם לוסט
זיך אן דיא וועלט מיט קלאמערנדען אָרגאנען.
דיא אנדערע העבט געוואלטזאם זיך פאָן דוסט
צו דען געפיעלדען האָהער אהנען.
געטהע, אין „פויסט".

דען איינער וואָס האלט אין דער טרונקען וועלט כאפט זיך אָן א שארפען מעסער זיך צו ראטעוועט — ראטעוועט ער זיך דען? ניין, אדרבה, עס צושניידט דאָך איהם די האנד און מאכט, אז ער זאָל דער־טרונקען ווערען כמעט אין זיין אייגענעם בלוט. אָבער דער טרינקענדער האָט קיין צייט ניט זיך צו איבערלייגען. אינס־טינקט־מעסיג זוכט זיין האנד זיך אָן עפעס אָנצוכאפען. און דער בלינדער אינסטינקט דערלאנגט איהם כלומרשט אלס „רעטער" א זאך וואס שטויסט איהם גאָר נאָך שנעלער אין אָבגרונד אריין.

אזוי איז דאָס אויך מיט דעם מענשליכען געמיטה: ער זוכט עפעס, עס פעהלט איהם עפעס, וואָס ער האָט אין דיעזער וועלט ניט, און דיא פאנטאזיע דערלאנגט איהם דעם גלויבען. אין זיין בלינדען אינסטינקט כאפט דער ניט דענקענדער מענש זיך אָן דעם אָן. עס דאכט זיך איהם אז דער גלויבען וועט איהם נעבען, וואָס עס פעהלט איהם. ער האלט דיעזע אמונה דערביבער פעסט מיט ליעבע און זעהט נאָר ניט, וויא זיא גיט איהם ניט נאָר ניט דיא בעפרי־דיגונג פון זיין גייסט, דיא גליקזעליגקייט, וואָס ער ערווארטעט, נאָר אדרבה, זיא מאכט איהם זיין לעבען נאָך ביטערער.

דיעזע אונצופריעדענהייט מיט דער וועלט, דיעזען זוכען „עפעס", בענקען נאָך עפעס, איז דאָס דיא „אינערליכע שטימע פון האַרצען", וואָס איז דער אייניציגער „בעווייז" פון הייל־טיגע גלויביגע חקרנים פיר דיא „וואהרהייט" פון גלויבען. זיי, דיעזע חקרנים, זיינען שוין היינט מודה, אז מיט'ן שכל קען מען ניט רעכט מאכען דעם גלויבען; אָבער זיי זאָגען, אז דער גלויביגער „פיהלט אין זיין האַרץ" אז דער גלוי־בען איז אמת. ער הערט „אן איננערליכע שטי־מע" וואָס שרייט דאָס.

וואָס־זשע איז דאָס אזוינס, וואָס דער ניט־דענקענדער מענש געפינט ניט אין דער וויסק־כער וועלט און לאָזט זיך אוועק זוכען עס אין א פאנטאסטישע וועלט פון גלויבען?

א נאנצע סך, נאטירליך, האָט דערמיט צו טהון דאָס, וואָס דיא וועלט, דיא מענשליכע וועלט, פיהרט זיך אזוי צרה'דיג, אז 99 פראָצענט פון דיא מענשען האָבען ניט מיט וואָס צופריע־דען צו זיין. זיי לעבען אויף צרות אויף דער וועלט, א'ן אויסזיכט אויף א בעסערן לעבען פיר דיא מענשען אויף דער וועלט זעהען זיי ניט אין זייער פינסטערע אונווויסענהייט, כאפען זיי זיך אָן אָן דיא פאנטאסטישע „טרייסט", וואָס דער גלויבען גיט זיי, מיט דעם וואָס ער זאָגט, אז דיא וועלט איז סיי וויא סיי הבל הבלים.

אָבער דאָס ערקלעהרט נאָך ניט אלעס. עס זיינען דא מענשען, וועלכע וואָלטען יא געקענט לעבען גליקליך אויף דער וועלט, און דאָך פעהלט זיי עפעס, וואָס דיא וועלט מיינען זיי, קען זיי ניט געבען. און עס בענגט זיך זיי נאָך עפעס און זיי זוכען עס אין גלויבען. דיא בענקענישּ איז אין יעדען מענשען. וואָס־זשע איז דאָס?

פעק זיינען שוין אויף דעם אָנגעשריעבען און אָנגערעדט געוואָרען, פון גלויביגע וויא פון ניט גלויביגע. איך האָב אין דעם מיין מיינונג, און אט איז זיא:

* * *

דער מענש איז אייגענטליך צוויי מענשען. דער גלויבען רופט דאָס „יצר טוב" און יצר הרע".דער גרויסער דיכטער(געטהע) דריקט דאָס אויס מיט דיא נאָלדענע וועדטער, וואָס מיר האָבען דא ארויפגעשטעלט אלס מאָטא איבער דיעזען אבשניט. אויף פראָסט אידיש איבערזעצט בעדייטעט דאָס:

„אך, צוויי נשמות זיצען אין איין ברוסט,
איינע וויל זיך פון דיא אנדערע אָבריייסען. איינע האָט זיך אזוי וויי מיט שרויפען איינגעשצעמעט

*) זעה דעם ערשטען ארטיקעל אין דיא פעברואר נומער „צוקונפט".

אין דיא וועלט מיט מעכטיגע לוסט פון לעבע, דיא אנדערע נשמה אבער רייסט זיך מיט אלע געוואלד ארויס פון מיסט, ארויף, ארויף, צו דיא מקומות פון הויכע אבות".

און וואס זיינען, אין פראסטע ניכטערנע דיבורים, דיא צוויי „נשמות"? דאס זיינען צוויי פערשיעדענע מינים געפיהל, וואס האבען זיך ענטוויקעלט אין דעם מענשען, דורך זיין ארט לעבען. און אט וועל איך דאס ערקלערן:

פון דיא וויסענשאפט, וואס טשארלז דארווין האט אונז גע'ערענט, וויסען מיר, או אין אלע לעבעדיגע בעשעפענישען ארבייטען זיך אויס נעפיהלע און נייגונגען, לויט וויא דאס איז נייטיג צום דערהאלטען זייער לעבען, לויט נאך זייערע אומשטענדען. דאס קומט פון דעם, וואס נאר דיא, וועלכע האבען אזעלכע נעפיהלע און נייגונגען, וואס העלפען זיי אין דיא דערהאלטונג פון זייער לעבען — נאר אזעלכע קלוגע בען זיך אפ צו בלייבען, איבערלעבען דעם קאמפף אומ'ם דאזיין" — דיא מלחמה פאר'ן האבען א קיום. דיא וואס האבען ניט אזעלכע נעפיהלע און אייגענשאפטען, דיא נעהען אונטער.

אויב עס איז געווען א לייב, למשל, וואס זיין נייגונג האט איהם ניט דערלאזען צורייסען א שעפסלע, האט ער ניט נעהאט מיט וואס זיין לעבען צו דערהאלטען או ער איז אונטערגענאנגען. וועלכע לייבען האבען זיך געקענט אבקלייבען צו בלייבען עקזיסטירען? אזעלכע וואס האבען זיך אויסגעצייכענט אין וויזדע בלוט דורשטיגקייט. וואס מעהר וויזדע חיה א לייב איז געווען, אלץ מעהר האט ער נעהאט געלעגענהייט איבער צו לעבען דיא מלחמה פאר'ן האבען א קיום. אויף אזא אופן האבען זיך אבגעקלויבען צו בלייבען עקזיסטירען נאר אזעלכע מענשען, וועלכע האבען זיך אים עסער אויסגצייכענט מיט דיעזע איינענשאפטען — פערשטענדיגקייט און פרידליכקייט.

אבער פון דער אנדערער זייט וויעדער האט דער פערשטאנד דעם מענשען געלערנט אלדאס בייז אויף. ער האט איהם געלערנט וויסען, וויא גוט דאס איז צו האבען שיינע און גוטע זאכען א סך. און דאס האט מען נאר געקענט האבען דורך צוראבעווען יענעם'ס ארבייט. וויי־טער איז דאס פרידליכע נעזעלשאפטם לעבען בייַ דעם מענשען נאר געווען אין זיין קליינעם שבט. אבער איין שבט מיט־ן אנדערן האט זיך בלוטיג ארומגעשלאגען, וויא חיות רעות. איז דיעזע מלחמות אבער האבען וויעדער נאר אי־בערגעלעבט נאר דיא מינים מענשען, וואס האבען זיך אויסגעצייכענט מיט די גרעסטע רציחה און גבורה. אויף אזא אופן האט דער מענש געלעבט אין צוויי־ערליי אומשטענדען: איינע, וואס האבען אין איהם ענטוויקעלט דיא שטארק־סטע נאטור פון א חיה רעה, דיא נייגונג צום איז ער פאלקאמען צופריעדען. דאס שעפסעל האט קיין מאל ניט קיין לוסט צו א שטיק פלייש, וואס זיינע כוחות לאזען איהם דאס ניט קריעגען. אז עס האט נענוג גראז צו עסען, איז עס צופריעדען. דער לייב האט נאר איין לייבען־נאטור און דאס שעפסעל איין שעפסעל־נאטור.

מיט דעם מענשען אבער איז דאס אנדערש. זיינע ספעציעלע אומשטענדען האבען פון איהם געמאכט האלב לייב, האלב שעפס און ער האט ביידע נאטורען אין זיך; דאס זיינען דיא „צוויי זעעלען אין זיין ברוסט", דאס איז זיין „יצר טוב" מיט'ן „יצר הרע".

דען דער מענש זייענדיג פון נאטור אהן דיא שארפע נעגעל און שארפע צייהן פון דעם לייב, אהן דיא אנגעוואקסענע וואפל אויף זיין קערפער פון דעם שעפס, אהן יעדען שוץ פון דער נאטור וואס אנדערע לעבעדיגע בעשעפענים האבען איינגעבארען — דער מענש האט מיט זיין נאקעטען קערפער נאר געקענט איבערלעבען „דעם קאמפף פירן האבען א קיום" דורך דעם וואס ער האט געהאט פערשטאנד צו מאכען זיך ווערקצייג, צו בויען זיך א הויז, צו בערעקען זיין קערפער קינסטליך, און וויטער דורך דעם, וואס דער מענש האט געהאט דיא אייגענשאפט צו לעבען צוזאמען אין געזעלשאפט. מיט אנדער־ע וועדטער: נאר דיעזע מענשען האבען גע־קענט איבערלעבען דעם קאמפף אומ'ם דאזיין, וועלכע האבען געהאט פערשטאנד זיך צו העל־פען קינסטליך און אייגענשאפט צו לעבען פריד־ליך אין געזעלשאפט. אויף אזא אופן האבען זיך אבגעקלויבען צו בלייבען עקזיסטירען נאר אזעלכע מענשען, וועלכע האבען זיך אם בעסטען אויסגצייכענט מיט דיעזע איינענשאפטען — פערשטענדיגקייט און פרידליכקייט.

אבער פון דער אנדערער זייט וויעדער האט דער פערשטאנד דעם מענשען געלערנט אלדאס בייז אויף. ער האט איהם געלערנט וויסען, וויא גוט דאס איז צו האבען שיינע און גוטע זאכען א סך. און דאס האט מען נאר געקענט האבען דורך צוראבעווען יענעם'ס ארבייט. וויי־טער איז דאס פרידליכע נעזעלשאפטם לעבען בייַ דעם מענשען נאר געווען אין זיין קליינעם שבט. אבער איין שבט מיט־ן אנדערן האט זיך בלוטיג ארומגעשלאגען, וויא חיות רעות. איז דיעזע מלחמות אבער האבען וויעדער נאר אי־בערגעלעבט נאר דיא מינים מענשען, וואס האבען זיך אויסגעצייכענט מיט די גרעסטע רציחה און גבורה. אויף אזא אופן האט דער מענש געלעבט אין צוויי־ערליי אומשטענדען: איינע, וואס האבען אין איהם ענטוויקעלט דיא שטארק־סטע נאטור פון א חיה רעה, דיא נייגונג צום

אייגענעם נוץ; דיא צווייטע — וואָס האָבען אין איהם ענטוויקעלט דיא שטארקסטע נייגונג צו פריעדליכען, פערשטענדיגען לעבען, — דיא נייגונג צו נעפינען גליק אויסער זיך, אין גערעכטקייט און אין חבר'שאפט.

אָט אזוי האָבען עס דיא מאטעריעלע אומשטענדען ענטוויקעלט אין דעם מענשען די צוויי בערשיעדענע זעלען, וואָס ווילען זיך רק אוועקרייסען איינע פון דיא אנדערע. בשעת ער איז א לייב בעסמאקעווטע זיך מיט הייסע בלוט פון זיין קרבן, איז ער ניט צופריעדען, דען פון דעם רייסט זיך אוועק זיין בעסערע לעמעלע־נאטור. בשעת ער איז אן אונשולדיג לעמעלע און ער וואָלט א הנאה געהאט פון זיין פרידליכען לעבען, קאָכט אין איהם זיין לייבען נאטור.

אָט דאָס איז דער וואָרצעל פון דעם וויע־דערשפרוך אין דיא מענשליכע נאטור. פון דיזען וואָרצעל וואקסען ארויס א מאסע צווייגען — א מאסע וויעדערשפריכע אין דעם מענשענס געפיהלע, וואָס מאכען איהם אלץ זוכען עפעס, אלץ בעגעהרען אזוינס, וואָס ער האָט ניט אויף דיזעזע וועלט.

דיזעזער וואָרצעל פון דיא וויעדערשפריכע האָט זיך מיט דער עקאָנאָמישער ענטוויקלונג פון דער מענשהייט נאָך שארפער ענטוויקעלט:

פון איין זייט האָבען דער אנדערע און דיא אינדוסטריע געפאָדערט אלץ מעהר פריעדען און רוה צווישען מענשען, און אלץ גרינדליכערע און טיעפערע און ברייטערע געזעלשאפטליכקייט. דאָס האָט מעהר ענטוויקעלט דיא בעדירפנים פון מיטגעפיהל. פון דער אנדערער זייט האָט דער היציגער כאפ־לאפ קאמפף אין בירגערליכען לעבען גופא געמאכט דעם מענשען פאר נאָך מעהר וויילדע חיה רעה. וויטער האָט דיא ענטוויקלונג פון איין זייט ערהויבען דעם מענשליכען גייסט אויף אן עדלערע מדרגה; עס איז דאָ אזא שיינע וויסענשאפט אין קונסט א מענליכקייט פיר אזא ערהאבענעם זעלען־לעבען. פון דער אנדערער זייט, דאָס יאָגען זיך נאָך דעם געלד קניפט צו דעם מענשען נאָך וויל־דער צום רויהען לעבען.

קורץ, דורך דיזעזע וויעדערשפרעכענדע אומשטענדען קעמפפען אין דעם מענשענס זעלע צוויי קרעפטען — מען קען זיי אָנרופען א „צענטריפונאל" קראפט — א קראפט וואָס ציהט זיך צו דעם מענש אלין, צו זיין אייגענעם „איך", צו אינטערעסירען זיך נאָר מיט זיך — און א „צענטריפעטאל" קראפט — א קראפט וואָס מאכט דעם מענשען זיך פיהלען אין זיך אליין שרעקליך ענג און ציהט איהם ארויס פון זיך—ציהט איהם צו ערהויבען זיין גייסט אזוי, אז ער זאָל זיך צושפרייטען, צוגיבען, מיט אינטערעס פיר א בריידע און הויכע וועלט. דאָס איז דער נעפיהל וואָס זאָגט דעם מענשען: „כשאני לעצמי מה אני", וועז איך בין נאָר פיר זיך, וואָס בין איך אין נאנצען, שטיינס געזאָגט.... און דאָך רייסט איהם דאָס לעבען אין דיא היינטיגע אָרדנונג באלד וויערער צו קוקען נאָר פיר זיך....

אָט דאָס איז דער וואָרצעל פון דיא זעלי־שע אונצופריעדענהייט מיט דער וועלט.

און יעצט וועלען מיר בעטראכטען דיא צווייגען פון אונצופריעדענהייט, וואָס צו־וואקסען זיך ארויס פון דיזעזען וואָרצעל פין וויעדער־שפריכע אין דעם מענשען'ס נאטור. מיר וועלען זעהען, וויא דער מענש מיינט, אז דיעזע אלע אונצופריעדענהייטען וועט ער זיך בעפריידיגען אין דעם גלויבען, און וויא אין אמת'ן קענען זיי נאָר בעפריידיגט ווערען אויף אן אנדער אופן, אָהן דיא אמונה:

א. איז „תאוות עולם הזה" א מיאוסע זאַך?

עס ליעגט בעהאלטען אין יעדען בעזערן מענשענס נשמה עפעס א מין געפיהל פון אונצופריעדענהייט מיט בלויזע הנאה האָבען פון עולם הזה. עפעס פיהלט מען זיך דערבי אזוי „פערגרעבט", „מגושם'דיג", און מען דורשט נאָך „ערלערע" פערגניגען, מעהר „הימלישע". דער געפיהל מאכט איהם עפעס אזוי וויא שעהמען זיך וועז זיין לעבען איז פערנומען בלויז מיט קערפערליכען פערגניגען, מיט זיין פלוישליכע לוסט. דאָס קומט איהם פאָר עפעס וויא לייכטזין, וויא א נייגונג וואָס פערפיהרט צו אויסגעלאסענהייט. עס וויילט זיך דעם מענשען האָבען עפעס א הויליגען ערנסט אין זיין לעבען, וואָס זאָל איהם ארויפהויבען העכער פון זיינע קערפערליכע חשק'ן און איהם „רייניגען" פון דיא ניעדעריגקייט און לייכטזיניגקייט פון לוסט. אז אָהן אזא אינטערעס פיר הויליגע ערנסטע זאכען וואָלט זיין לוסט איהם אריינגעפיהרט אין גראָבקייט, אין הולטאיסטוות, און ער וואָלט געווארען א מין מגושם'דיגע בעסטיע.

פון דיעזען נעפיהל קומט דאָס דיא אויבילדונג ביי אלע רעליגיאָנען, אז דער חשק צו קערפערליכע פערגעניגענס קומט פון „טומאה", פון דיא בהמה אין דעם מענשען, און אז אום זיך צו רייניגען פון דיעזע „טומאה" מוז דער מענש האָבען דיא „קדושה" פון דער רעליגיאָן. וועז ניט דיא רעליגיאָן, דאכט זיך דעם רעליגיעזען מענשען, וואָלט ער ניט געהאט קיין שום עדלע הויליגע ערנסטקייט אין זיין לעבען און דאָן וואָלט אין איהם דער בעסטיאלישער יצר הרע ניט געהאט קיין שום צוריקהאלט און דער מענש וואָלט געווען נאָר ווילד ארויסגעטאָהן אין גראָ־

בע צולאזענהייט, ער וואלט געווען א לייבט־זיניגע בעסטיע. דער בעסערער געפיהל אין דעם מענשען פיהלט, אז אזא לייבסטזיניגער אויסגע־קאסענער לעבען וויא א בעסטיע איז ניט קיין אמת גלויקליכער לעבען, דערויבער האט דיעזער בעסערער געפיהל גרויס הרך־ארץ פאר דיא היי־ליגע ערנסטקייט פון דער רעליגיאן, וועלכע, וויא ער מיינט, וועגט אין דעם מענשען איבער זיין לייבטזין, זיין צולאזענהייט, מאכט עס עד־לער. אויב ער פאלגט דיעזע ערנסטקייט אדער ניט — א דרך־ארץ פיהלט ער פאר איהר אבער.

אויך דיעזער געפיהל איז אין דעם מענ־שען געקומען פון זיינע מאטעריעלע אומשטענ־דען.

דער מענש איז אזא בעשעפענים, וואס זיין בלינדער אינסטינקט וואלט איהם ניט אב־געהאלטען פון טאהן זאכען, וואס זאלען איהם ברענגען שאדען. אזא אינסטינקט האבען נאר אנדערע בעשעפענים, ניט דער מענש. דעם מענשען קען נאר זיין פערשטאנד, זיין ערנס־טע איבערלייגונג אבהאלטען פון געפאהרען. און פאר וואס איז דאס? ווייל פון אנדערע בעשעפע־נים, וואס האבען ניט קיין פערשטאנד, וואס זאלען קענען זעהן פאראויס וואס עס קען שאדען אדער נוצען,— פון זיי האבען נאר געקענט בלויי־בען עקזיסטירען אזעלכע, וואס בעזיצען אן אינסטינקט, וועלכער דערלאזט זיי ניט טהון קיין זאך וואס קען זיי ווערען געפעהרליך. דער מענש אבער האט זיך בעהאלפען מיט זיין פער־שטאנד. דעריבער איז דער אינסטינקט פון פאר־זיכט ביי איהם ניט אזוי אויסגעארבייט. דער־פון קומט עס, וואס אין דעם מענשען האט זיין לייבנשאפט, זיין חשק אימער צו קריגען זיך מיט זיין שכל פון פארזיכט. דער חשק טרייבט איהם זיך נאכצוגעבען אויגענבליקליכע תאוות פערגניגונגען, ניט קוקענדיג וויא שעדליך זיי קענען איהם ווערען שפעטער. דער פרשטאנד דערלאזט דאס ניט. דער חשק פיהלט נאר דעם איצטער, דער פערשטאנד זעהט פאראויס דעם שפעטער. דערפון איז דאס ארויסגעקומען אין דעם מענשען דער ריכטיגער אינסטינקטוויוער גפעיהל, אז דער בלינדער חשק איז פראסט און גמיין, מעשה בהמה, און אז דיא מענשליכע ווירדיגקייט פאדערט, אז דער מענש זאל זיך זוכען אועלכע פערגניגען, וואס מאכען ניט לייבטזיניג, וואס צו שטערען ניט דיא ערנסט־קייט. וואס ערהויבען דעם גייסט. דעריבער שהמט זיך דער עדלערער גפעיהל פון דעם מענ־שען מיט זיין נאכגעבען זיך בלויז דיא תאוות. און דאך טהוט ער עס..... דאס איז וויעדער אויך א וויעדערשפרוך, אויך „צוויי זעלען אין איין ברוסט". און דעריבער פיהלט דער מענש א הייר־ליגען רעספעקט פאר דער רעליגיאן. אין איהר מיינט דער מענש אין זיך צו שטילען דעם וויע־דערשפרוך. זיא גיט איהם א געלעגנהייט, אז אפילו וועז ער האט פערגניגען פון „חומריות", פון א שטיקעל פיש, א גלעזעל משקה, זאל ער דערביי ניט נאר מוזען פיהלען בעפרידיגט בלויז זיין גוף, זיין חמור, זיין חיה, נאר ער זאל אויך דערביי קענען איינרייד־ען, אז זיין „נשמה יתרה" האט נאר דערפון פערגניגען, אז ער האט הנאה „לשם שמים" אז דאס איז למשל ענג שבת, לכבוד שבת.... דאס איז, וויא ער מיינט, דיא גלויקזעליגקייט פון גלויבען.

און אין אלגעמיין פיהלט ער אין זיין רע־ליגעזען גפעיהל אן ערהעבונג פון דער ערנידע־ריגענדען פליישליכע לוסט. וועז ער פערטיעפט זיך אין רעליגיעזע גפעיהלע, פיהלט ער זיך, וויא „פויסט" זאגט:

„אין יענעם זעליגען אויגענבליק, איך פיהל־טע מיך זא קליין, זא גראס!"....

* * *

אבער אויך אין דיעזען פונקט האט דער מענש אין אמת'ן אין דער רעליגיאן ניט וואס ער מיינט אין איהר צו האבען. דיא רעליגיאן מאכט גאר ערשט דעם מענשען פאר נאך מעהר בעסטיע, מיט דעם וואס זי ערקלערט, אז אלעס וועלטליכעם איז בעסטיאליש. דען דער מענש קען זיך פון וועלטליכע לוסט בשום אופן ניט ארויסרייסען, און מיינענדיג אז דערמיט פער־זינקט ער אין בעסטיאליטעט, בלייבט ער דאן ערשט רעכט פערבעסטיעט....

דיא רעליגיאן פאדערט, אז אום דער מענש זאל זיך ארויסהייבען פון „תאוות עולם הזה" מוז ער מיט זיין גייסט אין נאנצען פערקריכען אין הימעל אריין. ער מוז מקיים זיין „שויתי יהוה לנגדי תמיד" — תמיד מוז איהם זיין גאט פאר דיא אויגען זיין. „כל מעשיך יהיו לשם שמים", אלץ וואס דוא טהוסט זאלסט דוא בע־רעכענען עס זאל קענען זיין „לשם שמים". אבער דער מענש קען בשום אופן ניט זיך אזוי אויס־טאהן פון דער וועלט. ער קען אין דיא הימלען פון דער רעליגיאן מיט זיין נעדאנק בשום אופן ניט בלייבען. איז דער סוף, אז ער נארט זיך אליין, ער וועדט א היפאקריט. ער לייגט זיין שמד־שטיק אין דיא יראה אריין. און אז איינער איז א מאל אפילו אזוי ערנסט פרום, אז זיין נאנצער קאפ שטעקט איהם טאקי אין דיא הימ־לען, רייסט איהם אבער דאס ווירקליכע לעבען באלד צוריק אראב פון דיעזע הימלען און ער פאלט „מאיגרא רמא לבירא אמיקתא", פון הוי־כע הימלען אין טיעפען אבגרונד און האט גייס־טיגע „ריכוק אברים".....

זעהר ריכטיג זאגט באקונין (אונגעפעהר):

„דיא רעליגיאָן, זאָגט ער, דאָס געמיינט, אז זיא ווערט ארויסהויבען דעם מענשען פון ניעדעריגע, שמוציגע תאוות און אייסגעלאָסענהייט, צום סוף דאָס זיא איהם געמאכט נאָך טיפער פערזונקען אין דעם. ווייל מיט דעם וואָס זיא, דיא רעליגיאָן, דאָס אוועקגענומען פון דעם מענשען גופא יעדע עדעלקייט, יעדע ווירדע, און זיא אוועקגעגעבען צום הימעל, און דעם מענשען ערקלעהרט פאר א בעסטיע, דאָס זיא גלאָזט דעם מענש טאקי בלייבען א בעסטיע. דען דער מענש קען ניט בלייבען אין הימעל.... זאָל דער מענש אָבנעהמען צוריק דיא עדעלקייט פון הימעל אויף דער ערד אראָב, ווערט ער ערשט ווערען אויס שמוציגע חיה“.....

עס איז ניט ווויא דיא רעליגיאָן שטעלט פאָר, אז הייליגע ערנסטקייט קען נאָר זיין אין דיא הימלען. ניין, אמת'ע הייליגע ערנסטקייט קען גיכער זיין אויף ד'ערד, אין ווירקליכען לעבען, ניט אין דער איינבילדונג. דען דער ערנסטער פערשטאנד ווערט ניט געשטאַרקט דורך דיא רעליגיעזע איינבילדונגען, נאָר אדרבה, דער־שטיקט ווערט דער ערנסטער פערשטאנד דורך דעם גלויבען. פרייעס דענקען, פרייעס פערטיע־פען זיך אין וויסענשאפט, אין בעטראכטען דיא וועלט, אין זוכען וואָס מען קען טאָהן אום דיא וועלט צו מאכען גליקליכער פיר דיא מענשען, און בעזאָנדערס דאָס נעהמען אנטהייל אין דיא ארבייט צו מאכען דיא וועלט גליקליכער פיר די מענשהייט — אָט דאָס שטאַרקט דיא הייליגע ערנסטקייט אין דעם מענשען און ערהויבט און פערערלעלט זיין גייסט. דאָס ברענגט די „קדושה“ אין דער וועלט אריין, צום מענשען אראָב, — ניט ווויא דיא רעליגיאָן, וואָס ווייל דעם מענשען מיט געוואלט ארויסשלעפען אין אן איינגעביל־דעטע הימלישע קדושה, — וואָס דאָס גייט ניט!

און בפרט ווען דיא מענשען וועלען שוין לעבען אין אָרדנונג, וואו מען ווערט ניט מוזען לאָזען צוויושען אין זיך דיא ווילדע חיה דעה פון כאפען און רייסען, ווערט דיא מענשלי־כע נאטור דורך דעם אויף זיין געלאסענער, רו־היגער, עדלער, און דער מענש ווערט אויף צו זיך אליין ניט זיין קיין בעסטיע — קיין שמוציגער בעל תאווה.

ווען אלע מענשען וועלען קענען האָבען הוי־כע בילדונג און ענטוויקלען זייער געשמאק פיר עדלע קונסט, און האָבען מיט וואָס דעם ge־שמאק צו בעפרידיגען, ווערט דער מענש אימער לעבען מיט א „נשמה יתרה“, אימער אין א הי־ליגען „עונג יום טוב“, דאָס גאנצע ווירקליכע לעבען ווערט זיין איין „יום שכולו שבת“. און פון אזא הויכע מדרגה ווערט גאָר דער מענש ניט קענען פועל'ן ביי זיך, זיך אראָבצוקאָזען צו פאָד־לע תאוות און געמיינע אויסגעלאסענהייט.

אויך דיא מענשען־ליבע, וואָס ווערט דע־מאלט קענען זיין אסך שטארקער, ווערט דעם מענשען אויפהויבען צו אזא אידעלקייט, וויא דער גלויביגער רופט „צו גאָט“. וויא זאָגט אויך „פויסט“? —

„ענטשלאפען זינד נון ווילדע טריעבע,
מיט יעדען אונגעשטימטען טהון:
עס רעגעט זיך דיא מענשען־ליעבע,
דיא ליעבע גאָטעס רעגט זיך נון!“

אויך ווערט דער מענש אין אזא ווערלט פיה־לען זיין הארץ מעהר דערנעהנטערט צו זיינע מיטמענשען, ניט אזוי פארזיך ווויא היינט, און ער ווערט זיך ניט מעהר אזוי פיהלען אונפער־אנטוואָרטליך, אזוי „ניט זיין עסק“. צוויישען פרייהד פיהלט מען זיך מעהר פעראנטוואָרטליך, מען האָט מעהר אין זינען „וואָס פיר א פנים וועל איך האָבען?“, און דאָס ווערט ווירקען אויף'ן מענשען איהם אָבצוהאלטען פון געמיינע צולאָזענהייט, מעהר ווויא דער „עין רואה ואוזן שומעת“ פון גאָט ווירקט אויף דעם גלויביגען. דיא גמרא זאָגט דאָך אליין, אז אפילו ביי דיא גרעסטע צדיקים איז חרפה פאר מענשען שטאר־קער ווויא מורא פאר גאָט.

און, ענדליך, איז דאָס וואָס דער מענש איז ניט בעפרידיגט מיט „גלאט אָנליגען זיך דעם חמור“, דער עיקר ווייל היינט איז א וועלט וואו מען מוז זיך בעהאלטען פון יענעם, וויא דער הונד מיט'ן ביין פון אנדערע הינד, וועו מען ווייל הנאה האָבען אויף דער וועלט..... דער מענש איז אָבער ניט קיין הונד; א „פינטעלע מענשען“ איז דאָ אפילו אין ניט קיין גאנץ גו־טען מענשען; דעריבער בעקומט עס איהם ניט פאָלשטענדיג, וועו ער האָט אין דער וועלט ניט מעהר ווויא דאָס, זוכט ער אן „עדלערן לעבען“ אין רעליגיאָן.

אָבער מיר זעהען דאָך, אז וואו מענשען לאָזען זיך וואויליגיין צוואמען, בריידערליך, וויא למשל אויף א שמחה, געפינען זיי אין עסען און אין טרינקען און אין יעדען „תענוג עולם הזה“ א גאנץ עדלען פערגענוגען, גאנץ ענוג „היכ־ליש“. נו, אין אוועלט פון בריידערליכקייט וועט מען אימער לעבען לוסטיג און פרייליך אין בריידערליכקייט, אימער אין שמחות; וועט „תענוג עולם הזה“ אימער זיין ווויא א „שמחה של מצוה“, — אזוי ווויא חסידים לעבן פיהלען זיך ביי א מלוה מלכה צוזאמען, וואו זיי זינגען זיך בעגייסטערט „מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחיד“ — ווויא גליקליך און זיס איז עס וועו מענשען זיצען זיך ווויא בריידער ציזאמען.

דאָס וועט זיין „תענוג עולם הבא" אויף דער וועלט.
און דערווייל קען מען דאָס געפינען אין ארבייטען פיר אזא וועלט — פיעל מעהר גליקזעליקייט וויא אין גלויבען.

ב. פייגענבוים.

דיא אידען

א דראָמא אין פיער אקטען פון ע. טשיריקאָוו.

(געשפּיעלט פון דעם רוסישען ארטיסט נ. ארליענעוו און זיין קאָמפּאניע.)

ון א לאנגע צייט האָט דער אונגליקליכער אלטער ישראליקעל געליטען אין רוסלאנד, צוגעשמידט צו דעם ענגען שטיקענדיגען תחום, ווי א הונד צו אן אייזער־נע קייט, האָט געליטען אזן געשווויגען. און האָט אפילו דיא העזה ניט געהאט צו קרעכצען אין דער הויך...

פון אלע זייטען האָבען זיך געשאָטען אויף איהם צרות, שלעק און ענוים און ישראליקעל האָט געשוויגען, געשטיקט אין זיך דיא יסורים און וועהטאָגען און האָט פילאָזאָפירט: „וואָס זאָל מען טאָן? מיר זיינען אין גלות!....."

דעם ברויט האָט מען פון איהם אוועקגענומען, דיא לופט, דאָס ליכט און דעם „אויך", דעם מענשליכען „אויך", און דאָך — האָט ער געזונגען דעם „הנותן תשועה", דאָך האָט ער געבענשט דעם, וואָס האָט אלעס ביי איהם אוועקגעוויבט!.....

ישראליקלען האָט מען בעהאנדלט וויא א שקלאף און דארום האָט ער זיך געפיהלט אזן אויפגעפיהרט וויא א שקלאף.....

און מיט פעראכטונג האָבען אויף איהם געקוקט אפילו דיא בעסטע און דיא עדעלסטע מענשען אין דער רוסישער געזעלשאפט. א פאקטאָר איז ער פון תמיד אָן געווען אין זייערע אויגען, א כיטרע, נידריגע בעשעפענייש, וואָס טראכט נור וועגען מאכען גלד; א בעשעפענייש אָהן געוויסען און אָהן חרפה, א פייגלינג, אָהן אייגענ־ליעבע און אָהן זעלבסט־אכטונג....

דער גרויסער טורגענעוו האָט נאָך אין דיא בעסערע יאָהרען, וועו ישראליקעל איז נאָך ניט געווען אזוי דערשלאָגען, וועו ער האָט נאָך רעכט געהאט פרייער צו אטהעמען דיא לופט פון דעם הייליגען רוסלאנד, אָנגעשריבען זיין ערצעהלונג „זשיד", וואו ער שילדערט דעם איד אלס פאקטאָר, וואָס שלאָגט פאָר א רוסישען אפיציער זיין אייגענע שעהנע יונגע טאכטער און נארט אויס דורך דעם געלד....

דאָסטאָיעווסקי האָט אין זיין אונשטערבליכען ווערק „מיאָרטווי דאָם" (דאָם טויטע הויז) אויך פאָרגעשטעלט א אידען ניט אין א סך שעהנערן ליכט....

דאָס זיינען געווען גרויסע שרייבער מיט גרויסע נשמות.... היינט דיא קלענערע שרייבער מיט קלייניע נשמה'לעך, וויא, למשל, א וו. קרעסטאָווסקי, דער מחבר פון „עגיפּטסקאיא טמא" (עגיפּטישע פינסטערניש), אזוינע רוסישע מחברים האָבען געשילדערט ישראליקלען אלס דיא עגיפּטיע פינסטערניש אליין....

און וועו דער פאקטאָר ישראליקעל האָט שפּעטער ארויסגעגעבען פיעל קעמפּפער, וואָס האָבען זיך מקריב געווען פאר רוסלאנד'ס פריהייט; וועלכע זיינען אונערשראָקען געשטאנען אין רעכטען פייער פון קאמפּף געגען דער רוסישער רעגירונג; וואָס האָבען גלאָזען זייערע יונגע לעבענס אויף דיא תליות. אין דיא קאזעמעטען און טוירמעס, און אין די קברים פון דער רוסישער קאטאָרגע — דאָן איז ער אין דיא אייגען פון דעם רוסישער געזעלשאפט געבליבען אויך דער זעלביגער ישראליקעל פאקטאָר. וויל זיינע קינדער זיינען ארויסגעטראָטען קעמפּפען ניט אלס זיינע לייבליכע קינדער, ניט אלס אי־

דען פיר דיא מענשען רעכט פון זייער פערפאלגטען טאטען האבען זיי געקעמפפט, נור פיר דיא בעפרייאונג פון דעם „קלענערן ברודער", דעם רוסישען פויער.... זיי האבען אפען ערקלערט, אז צופליג נור האבען זיי א שייכות מיט זייער טאטען ישראליקעל.. און דערפאר טאקי האט דיא רוסישע געזעלשאפט נעמאכט אן אונטערשיעד צווישען ישראליקעל און זיינע קינדער דיא רעוואלוציאנערן, וויא יענער דייטשער אנטיסעמיט צווישען דיא אידען און לודווינ בערנע: „די אידען זיינען טאקי וואס אין קאָרט — האט יענער אנטיסעמיט אונגעפעהר געזאגט — „און אויב זיי האבען א בערנע, איז ער ניט קיין איד!".....

דיא רוסיש־אידישע שרייבער, וויא לעוואנדא און דיא אנדערע, האבען אויך געשיכדערט דעם אידען: אדער א מלמד מיט לאנגע פאות, צו א קרעמער, צו א פאקטאר פון דער אלטער צייט, אדער אן אינטעליגענט אן אסימיליאטאר פון דער נייער צייט... אויך דעם דערשלאגענעם אידישען בעל מלאכה האבען זיי ניט געהאלטען אפילו פיר נויטיג זיך אומצוקוקען: אויך א מענש, אומשטיינס געזאגט! עס איז אפילו אמת, אז צו יענע צייט איז דיא צאהל פון דיא אידישע ארבייטער ניט גרויס, וויא אין א קורצע צייט ארום שפעטער — דער אידישער קרעמער האט נאך דאמאלס געהאלטען פיר א חרפה צו מאכען זיין זוהן פיר א בעל מלאכה— אבער ניט דאס איז געווען דיא הויפט אורזאך פאר וואס דיא אידישע שרייבער אלא לעוואנדא האבען ניט געשילדערט אין זייערע ווערק דעם אידישען ארבייטער; דיא הויפט אורזאך, פאר וואס זיי האבען איהם אינגאריט, איז געווען, וויל זיי האבען איהם פאראכטעט, דעם אידישען בעל מלאכה, וויל זיי האבען געקוקט אויך איהם וויא אויך דעם מיאוס'טען גליעד אין ישראליקעל'ס קערפער... אין דיזער הינזיכט זיינען דיא רוסיש־אידישע שרייבער געשטאנען ניט פיעל העכער פון דעם אידישען קרעמער אין יענער צייט... זיי, דיא רוסיש־אידישע שרייבער, האט זיך דאן אפילו ניט גע'חלום'ט וועגען דיא גוואלדיגע ראלע, וואס דיזעם מיאוכעם גליעד, דער אידישער ארבייטער, וועט גאר אין א קורצע צייט ארום שפילען ריים אידישען פאלק; אז ער וועט זיין דער יענינער, וואס וועט מאכען א גאנצע רעוואלוציאן אין ישראל'קעם פסיכיקע און אויך אין דער מיינונג פון דער רוסישער געזעלשאפט וועגען ישראליקלען!...

און אזוי וויא דיא רוסיש־אידישע שרייבער אזוי אויך האבען דיא דאמאלסדיגע אידישע רעוואלוציאנערען זיך ניט אומגעקוקט אויף'ן אידישען ארבייטער: פיר זיי האט ניט עקזיסטירט קיין אידישער ארבייטער, וויא עס האט ניט עקזיסטירט קיין אידישעס פאלק.....

איין פאלק האבען זיי פיר זיך געזעהן, און דאס איז דאס רוסישע. און זיי האבען זיך בעטראכט אלס קינדער פון דיזען פאלק און פיר זיין פרייהייט האבען זיי געקעמפפט, פיר זיין פרייהייט האבען זיי אוועקגעליגט זייערע יונגע קעפ....

* * *

און אשטורמווינד איז געקומען.. און אין דיזען שטורמווינד האבען אפגעהילכט די ווילדע קולות פון דער רוסישער רעגיערונג: „ניין, איהר זייט ניט קינדער פון רוסישען פאלק. איהר זייט פרעמדע.. ישראליקעלס קינדער זייט איהר, דעם זשיד'ס!" שווארצער איז געווארען דער הימעל פון אידישען תחום... בליטצען און דונערן. דיא לופט פול מיט פערערן און פוך, דיא ערד רויט פון אידישען בלוט... דיא בליטצען און דונערן אין דער פערזאן פון דיא קינדער פון יענעם רוסישען פאלק, פיר וועמעם פרייהייט דער אידישער רעוואלוציאנער האט פערגאסען זיין בלוט, האבען געטראפען גליך אי דעם טאטען דעם פאקטאר, אי דעם זוהן, דעם „צופליגען", און דאן האט דער זוהן דערפיהלט, אז ער איז זיין טאטעניס ניט צופליגעם קינד, אז ער איז פליישפון זיין פליש און בין פון זיין ביין, דעם אידישען וועהטאג האט ער דערפיהלט, דעם אידען אין זיך און אז „כל ישראל ערבים זה בזה" — אז מען שלאגט דעם אידען, איז איין איד ניט בעסער פון אנדערן!...

די בעסערע מענשען אין דער רוסישער געזעלשאפט האבען זיך דאן דערפיהלט שולדיג געגען דעם געשלאגענעם אידען אין זיי האבען זיך מיישב געווען צו וויזען, אז ביי אידען זיינען אויך דא גוטע מענשען... אבער וויא אזוי וויזט מען דאס? דאס אמת'ע אידישעם לעבען אין אידישען תחום איז פיר זיי א כינעזישע עברי! פון דער רוסישער ליטעראטור קענען זיי דעם אידען דורך טורגענעוו'ס „זשיד", וועלכער איז א שמוציגער פאקטאר, פון דאסטאיעווסקי'ס איד אין זיין „מיארטווי דאם" און פון אזעלכע אנטיסעמיטישע ווערק וויא וו. קרעסטאוווסקי'ס. און אין דיא ווערק פון דיא רוסיש־אידישע שרייבער געפינען זיי אויך ניט מעהר, וויא דעם פאקטאר, דעם קרעמער, דעם מלמד און דעם אידישען אינטעליגענט — אסימיליאטאר!

און איניגע פון דיא רוסישע בעקאנטע שרייבער טראכטען אוים זייערע אייגענע אידען, צו ענטפערן דיא אידישע שונאים. מען זאגט, אז דער איד איז א פייגע בעשעפענישי, ליעבט נור זיך אליין, קומט צו געהן מאטשטעט מיט

זיין „זשיד", וועלכער האָט אין זיך אזוי פיעל מעלות פון אמאָך פון הימעל, אז מען זעהט ניט ארויס קיין איין מעלה פון א לעבעדיגען מענשען פון דער ערד!

מען זאָגט, אז דער איד האָט ליעב נור געלד, קומט צו געהן דער גרויסער טשעכאָוו און דערצעהלט, אז „אין סטעפּ" האָט ער געטראָפּען א אידען, וועלכער איז געווען אזא דם שונא צו געלד, אז ער האָט פּארבראַנט זיין געלד.....

דער היסטאָריקער מאָרדאָוויצוי, אויף וועמען די פּאָגראָמען האָבען געמאכט דעם שטארקסטען איינדרוק, נעהמט שרייבען פון אידישע צרות אין דיא אלטע צייטען, אקוראט וויא זיי זיינען וועניג דאָ אין רוסלאנד אין דיא נייע צייטען!

דעם איינציגען מעהר אָדער וועניגער לעבעדיגען אידען, וואָס א רוסישער שרייבער האָט ביז א קורצע צייט צוריק געשילדערט, איז דער אידישער מאטראָס „איסאיקא" פון סטאניוקאָוויטש. וויא א אידישער מאטראָס, איידער אי־ בערצויטראָגען דיא חרפה פון געשמיטען ווערען, וואַרפט זיך בעסער ארויס אין ים.

און אפילו דיעזער לעבעדיגער איד איז אויך ניט געשילדערט אויפ'ן באָדען פון דעם אידישען תהום, נור וויים פון איהם, אויף א קריענ־ שיף, וואָס האָט זיך געטראָגען איבער דעם וויי־ טען ים.....

קוריז, דאָס אמת'ע לעבען אין דעם אידי־ שען תהום איז דאן געווען פערזיגעלט פיר דיא רוסישע געזעלשאפט מיט זיעבען זיגעלען.

זיא הויבט זיך ערשט דאן אָן צו בעקאָ־ נען, דיא רוסישע געזעלשאפט, מיט דעם לעבען אין דעם אידישען תהום, וועז דיא פריהערדיגע „צופעליגע" אידען זיינען געווארען אידען, וועז זיי, דיא פריהערדיגע צופעליגע אידען אליין, האָבען נעמומען אריינקוקען טיעפער אין דאָס אידישע לעבען..

ערשט דאמאָלס האָט זיא, דיא רוסישע גע־ זעלשאפט, געקענט דערזעהן, אז אין אידישען תהום זיינען חוץ פאקטאָרס, קרעמערס און מלמדים דאָ נאָך אנדערע אידען: ארבייטער, וואָס פערדיענען זייער ברויט מיט דעם שוויים פון זייער שטערען. מען האָט נעמומען שילדערן דאָס לעבען פון דעם אידישען ארבייטער.

ש. ראפּאָפּארט איז געווען דער ער־ שטער, שיינט מיר, וואָס האָט געשילדערט דאָס לעבען פון אידישע ארבייטער אין די 80ער יאָהרן אין זיין בריליאנטענער ערצעהלונג „היסטאריא אדנאָוא סעמיעסטווא".

אפילו אין דיא פאקטאָרס, אין דיא קרע־ מערס, און אין דיא מלמדים האָט זיא, דיא רוסישע געזעלשאפט, אויך דער־ זעהן נאָר אנדערע מענשען נאָך דעם, וויא איבער דעם אידישען תהום זיך דורכגעטראָגען דער אָבפרישענדער הויך פון דער ציוניסטישער בע־ וועגונג...

דער ציוניזמום האָט אָנגעוויעזען דער וועלט אויף דעם עוויגען טרוימער אין דעם אידישען קרעמער!.....

דערווייל האָט דיא רוסישע רעיערונג גע־ שאָטען אלץ מעהר און מעהר צרות אויף דעם אי־ דישען תהום; דעם אידישען קרעמער איז שווער געוואָרען צו פערדיענען אויף א לעבען און ער האָט געמאכט זיינע קינדער פיר בילי מלאכות און אזוי האָט געמומען וואקסען דיא מחנה פון אידישע ארבייטער.. און דער אידישער „בונד" איז געבאָרען געוואָרען מיט מזל.....

דיא מיטגליעדער פון „בונד" זיינען אויך ארויסגעטראָטען אין קאמפף געגען דעם רוסישען דעספּאָטיזמום, זיינען אויך מקריב זייערע יונגע לעבענס פיר רוסלאנד'ס פרייהייט, אָבער ניט אלס „צופעליגע" אידען, נור אלס עכטע סא־ מאראנע אידען, אלס אידישער פּראָלעטאריאט, וואָס וויים, אז ער האָט צ ופיהרען א צווייפאכען קאמפף. דעם איינפלוס, וואָס דער „בונד" האָט געהאט אויף דיא אידען בפרט און אויף דיא רוסישע געזעלשאפט בכלל איז ניט אָבצושאצען. אפילו אין דיא פּעטיציעס, וואָס וועלען יעצט געשיקט פון אידישען תהום קיין פּעטערסבורג וועגען רעכטע פיהלט זיך דיא מוטהיגע שפּראך פון אידישען „בונד"....

און דיא רוסישע געזעלשאפט? זיא האָט דער־ זעהן, אז דער איד איז נאָר ניט אזא פייגע בעשע־ פענישׂ, וויא זיא האָט זיך איהם פאָרגעשטעלט! דער ציוניזמום האָט געוויעזען אויף דעם עוויגען טרוימער אין דעם אידישען קרעמער און דער „בונד" — אויף דעם קעמפּפער פיר פרויי־ הייט און מענשענרעכט אין דעם אידישען קרע־ מער'ס זוהן.

דיא רוסישע געזעלשאפט האָט יעצט פאר זיך דערזעהן א לעבען אין אידישען תהום, וועל־ כער איז ווערט רעספּעקטירט צו ווערען.

און דיא גרויסע זשורנאליסטען האָבען זיך גע־ עפענט פיר אידישע שרייבער, וואָס האָבען גע־ שריעבען פון אידישען לעבען. יושקעוויטש, אייז־ מאן און אנדערע דרוקען זייערע ערצעהלונגען פון אידישען לעבען, און דיא רוסישע געזעלשאפט וויזט ארויס אזא טיעפען אינטערעס צו דעם אידישען לעבען, וואָס מען שיקדערט פאר זיי, אז זיא שטעלט אוועק יושקעוויטשען פיר זיינע ערצעהלונגען פון אידישען לעבען אין איין רי־ הע מיט גאָרקי און אנדרעיעוו. דער אינטערעס צום אידישען לעבען איז ביי איהר אצינד אזוי גרויס, אז איהרע גרעכטע זשורנאליסטען זעצען

איבער ערצעהלונגען פון דער אידישער שפראך.

און ווען דיא רוסישע רעגיערונג האט אנגעשיקט איהרע שוחטים אויף דיא קישענעווער אידען, האט דיא רוסישע געזעלשאפט, וועלכע דיא האט געוואלט פראטעסטירען, שוין ניט געדארפט אויסטראכטען אן איינעם אידען פון איהר קאפ, צו וויזען, אז דער איד פערדיענט ניט, ער זאל געשאכטען ווערען. זיא האט שוין אצינד גענוג דעם אמת'ן אידען, זיינע לידען און זיינע פריידען, זיין שטרעבען און זיין קעמפפען..... דערביבער, אז גראקי איז ארויס מיט א פראטעסט אין דיא אויסלענדישע צייטונגען נעגען דער קישענעווער שחיטה, האט ער ניט פראטעסטירט אים נאמען פון דיא כלומרשט אוינצעלנע גוטע מענשען, וואס געפינען זיך ביי אידען, וויא דאס האט געטאן מאטשטעט, נור אין נאמען פון אלע אידען אין רוסלאנד, וואס זיינען מענשען....

* * *

דיא דראמא „דיא אידען" פון טשיריקאוו איז אויך א פראטעסט נעגען דיא אידישע פאנראמען ניט אים נאמען פון אייניצעלנע גוטע מענשען ביי אידען, נור אים נאמען פון אלע אידען אין רוסלאנד.

זיא איז א טענדענציעזעם ווערק און אלם אזא מוז זיא האבען פעהלערן אין ארטיסטישען זינן.

נאטירליך זיא שפיגעלט אין זיך אפ מעהר פון אידישען לעבען, אם וויניגסטען פון דיא שטרעמונגען אין דעם היינטיגען אידישען לעבען, וויא עם האט, למשל, אפגעשפיגעלט מאטטשטעם „זשיד", וואס איז אין די 80-ער יאהרען ערשינען אויף אלם פראטעסט נעגען דיא דאמאלדיגע פאגראמען, עם איז אבער נור דער פאר, וויל דאס אידישעם לעבען אלין איז איצטיגע צייט מעהר בעקאנט דעם רוסישען שריבער, וויא איך האב אנגעוויזען. און דערפאר טאקי האבען מיר א רעכט צו פארערן, אז דאס ווערק זאל ניט האבען אזוי פיעל פעהלערן, וויא עם האט אין דער אמת'ן.

דער חויפט חסרון פון דער דראמא „די אידען" איז, וואס זיא איז ניט קיין דראמא אין דעם בריטען זינן פון ווארט. דיא האנדלונג פעהלט אין איהר כמעט אין גאנצען. מיר הערען וויא מענשען ריידען א סך, פיהרען אן גאנצע ויכוחים, מיר זעהן אבער ניט, וויא אזוי זיי האנדלען און לעבען, אז מיר זאלען זיי קענען ניט נור פון דעם, וואס זיי ריידען אלין וועגען זיך. און ריידען ריידען זיי כמעט אלע קלוגע זאכען, זיי אלע פילאזאפירען: אי דער אלטפרענקישער לייזער, אי זיין זוהן דער כאציאליכט, אי זיין טאכטער לאה, וואס לעבט דעם קריכט, איז דער קריכט, אי דער ציוניכט נחמן, אי דיא איבריגע פערזאנען אין דעם שטיק, זיי אלע זיינען פילאזאפען. אי־בערהויפט האט דער אויטאר פון „דיא אידען", וויא מען זעהט, א שוואכקייט צו געקינצעלטע שעהנע פראזען, און דאס איז ביי א שרייבער תמיד א סימן פון שוואכע שאפונגס־קראפט. די אמת'ע קונסט פון דיאלאג ליעגט אין דעם נאטירליכען ריידען פון דיא פערזאנען און ניט פון דעם שרייבער'ס אויסגעטראכטען שעהן־רעדען. דאס שעהן־רעדען, וואס אשרייבער לייגט אריין אין דאס מויל פון זיינע העלדען איז פונקט וויא דיא פארב, וואס אמיידעל לייגט צוריוף אויף איהר פנים — תמיד אסמן פון א בלייכען פנים.

איך וועל געבען א ביישפיעל פון איינעם פון דיא שטארקסטע, אויב ניט פון דעם שטארק־סטען מאמענט אין דעם שטיק. ביי דעם אלטען פרומען לייזער האט זיך איין טאכטער געשמדט און איהר נאמען טאר ביי איהם אין שטוב ניט דערמאנט ווערען.

זיין צווייטע און לעצטע טאכטער, לאה, פערליבט זיך אויך אין א קריסט, און ווען זיא דערצעהלט עם איהם, דעם אלטען פרומען טאטען, אין וועמענם הארצען איז נאך פריש דיא וואונד, וואס האט איבערגעלאזען יענע געשמד'טע טאכטער, לאזט ער זיך מיט איהר אריין אין א לאנגען ויכוח. אויף איהרע ווערטער, אז גאט איז ביי אלעמען איינער, ענמפערט ער איהר: „אויב גאט איז ביי אלעמען איינער, טו פארוואס, אז א גוי פערליעבט זיך אין א אידיש מיידעל, דארף זיא זיך שמד־ען ? פארוואס זאל ער זיך ניט מגייר זיין ? אויב גאט איז איינער, פארוואס רופען זיי אונז „זשיד" ?

טאקי א הארבע קשיה ! נור דער תירוץ איז, אז אין אזא מאמענט וועט דער אלטער פרומער טאטע זיך ניט אריינלאזען אין אזא ויכוח מיט זיין טאכטער. איהם וועט אסור דאן לייגען אין קאפ, פאר וואס מען רופט דיא אידען „זשידי".

און מיט דיעזע עטליכע ווערטער האט זיך נאך דיזער ויכוח ניט געענדיגט : ער פילאזאפירט נאך לאנג אי וועגען דיא קינדער, וואס זיא וועט האבען, וויא אזוי זיי וועלען לאבען פון אי־דען און ז. ו.

צו ווען די פאגראמציקעם בעפאלען איהם און זיין טאכטער; וועגדעט ער זיך צו זיי : „שלאגט, שלאגט, אייער גאט וועט עם זיין אנגענעהם !" דאס איז בלויז קלייגע ביישפיעלע, וויא אזוי דער אויטאר לאזט פילאזאפירען זיינע העלדען, וואו עם פאסט און וואו עם פאסט ניט.

דיא דראמא האט פיער אקטען, איהר קענט אבער דורכלאזען דעם ערשטען אקט און אנפאנגען פון צווייטען, איהר וועט הערען דיא זעלבע רייד, דיא זעלבע פילאזאפיע. איהר קענט אויך דורכלאזען א העלפט פון דעם צווייטען און

דריטען אקט און לעזען דערנאך דעם פיערטען וועט אייך אויך נאר ניט פעהלען.

נענען די אלע דונקעלע שאטענס פון מאנס־ביללשען פערסאנאל, וואס דער אויטאר האט ארויסגעפיהרט אין „דיא אידען" מיט דער אוים־נאהמע פון דאקטאר, איז דער ציוניסט נחמן מעהר אדער וועניגער א לעבעדיגער מענש. כאטש עם וואלט ניט נעשאדט, אז דער אויטאר זאל איהם ניט גלויבען אזוי פיעל צו שרייען און מעהר עפעם האנדלען. דאך האט ער מאנכע מאמענטען, וואו ער מאלט זיך, למשל: אין דער סצענע, וועלן ער ערקלערט זיך אין ליעבע פיר לאה'ן און נאך אין א צווייי־דרייי אנדערע סצענעס.

פיעל בעסער איז געמאלען לאה, הגם זיא רעדט פיעל וועניגער פון אלע.

דיא סצענע אין צווייטען אקט צווישען איהר און דעם קריסט, וועלכען זיא ליעבט, איז בריי־ליאנט.

וועלן זיא טראכט פון אווענקצוגעהן מיט'ן קריסט, פיהלט זיא אין זיך, אז עפעם א נעהיימע באנד האלט זיא פעסט צוגעבונדען צו איהר פאלק און עס איז איהר שווער פון איהם זיך אוועקצוריייסען.... וויא אזוי זיא פיהלט, אז זיא איז א אידישע טאכטער, האט דער אויסאר נע־שיללדערט מיייסטערהאפט.

אויסגעצייכענט איז זיא אויך געמאלען אין דעם דריטען אקט, אין דעם מאמענט, וועלן זיא ענטזאגט זיך פון איהר געליעבטען און אין דעם פערטען אקט, וועלן זיא, א קראנקע, וויל בלייבען נעבען איהר פאטער אין דער צייט, וועלן דיא פאגראמשציקס בעפאלען זייער הויז.

אבער וויא שוואך דיזע פיעסע איז, מאכט זי דעם גוואלדיגסטען אייגדרוק, וועלן מען זעהט זיא נעשפיללט פון הערר ארליענאוו און זיין קאמפאניע. איך מוז זאגען, אז ביז איך האב געזעהן דיזע ארטיסטען שפיללען אין דעם שטיק, האב איך ניט געהאט קיין ריכטיגע פאר־שטעללונג, וואס אמת'ע ארטיסטען קענען מא־כען פון א פיעסע! דאס טוידטע ווארט קריגט בלוט און לעבען אין ארליענאוו'ס מויל... אין דער אויסגעטראכטער פראזע ציטערט און פי־בערט דאס לעבעדינע הארץ, וועלן ארליענעוו רעדט זיא ארויס.... ארליענעוו שפיעלט מיט דעם בלוט פון זיין הארצען און מיט דעם זאפט פון זיינע נערוועז....

פרוי נאזימאווא איז אויך אן ערשטע קלא־סע ארטיסטקע. איך קען זיך נאר ניט פארשטע־לען קיין בעסערע לאה'ן, וויא זיא שפיעלט איהר איבערהויפט איז זיא גרויס אין דער סצענע, וועלן זיא ענטזאגט זיך פון איהר געליעבטען....

דאס זעלבע קען מען זאגען פון דיא איברי־נע אקטיארען, וואס האבען געשפיעלט אין דעם שטיק. הערר קראמסקאי איז צו בעווואונדערן, וויא אזוי ער זיצט אפ אלע דריי אקטען אויף דער ביהנע, ניט האבענדיג קיין „פראזא"־און פער־ליערט זיך ניט. אין זיין זיצען און ארבייטען, אין זיין בליק און אין דעם „טאן" פון זיין שטי־מע, בעת ער רעדט, פיהלט זיך אן אמת'ער קינ־סטלער. דער אקטיאר, וואס האט געשפיעלט דעם צייטונגס־פערקויפער האט אויך געשפיעלט מיט גרויס טאלענט.

הערר ארלאוו ציהט א ביסעל צו מאנאטאן זיינע דיאלאגען, דערפאר אבער איז ער זעהר גוט אין דעם דריטען אקט, וועלן זיין טאכטער דערצעהלט איהם פון איהר ליעבע צום קריסט.

דערפאר האט זיך דער אקטיאר, וואס האט נעשפיעלט דעם קריסט בערעזין, ניט בעזאנ־דערס אויסגעצייכענט. איבערהויפט איז דיא ראלע פון דעם קריסט אין דעם שטיק דיא מעהר טויטע פון אלע טויטע....

צום שלום וויל איך זאגען, אז הגם פון אר־טיסטישען זינן איז דיא פיעסע א גאנץ שוואכ־כע זאך, דאך אלס טענדענציעזעס וועלן, גע־שפיללט פון אזוינע ארטיסטען, פערפעהלט זיא ניט איהר צוועק: רופט ארויס א פלוך אויף די, וואס מאכען דיא פאגראמען. און דערפאר אליין פערדיענט שוין דער פערפאסער א דאנק. הלוויי נור זאל הערר ארליענאוו זיא קענען שפיעלען אין רוסלאנד!

לעאן קאברין.

אידישע ליעדער און א טראגעדיע פאר אידען

„לידער פון לעבען"
פון אברהם רייזען *)

יא אידישע פאעזיע איז א פאלקס דיכטונג, בעשריעבען פון דיא וואס שטעהען נאהענט צום איינפאכען פאלק און בעזונגען פון דיא קינדער פון פאלק. דען אנדערס קען דאס ניט זיין אין א שפראך, וועלכע איז ערשט ענטוויקעלט געווארען דורך אלגעמיין פערשטענדליכע שריפטען. דיא אידישע שפראך איז א פאלקס־שפראך, וועלכע האט ניט לאנג צוריק בעשאפען איהרע ליטעראריש פארמען. ניט פיעל צייט איז פארבייבער זייט די אינטעליגענטע קינדער פון אידישען פאלק פלעגען א וואָרט אויף אידיש ניט קענען און, נאך מעהר, ניט וועלען אויסרעדען. און זאגאר יעצט נעהמט דיא גרעסטע צאהל פון דיא וועלכע לעזען אירגענד א וועלט שפראך קיין זאך נעדרוקט אין אידישע בוכשטאבען אין די הענד ניט אריין. עס האט זיינע טיעפע אורזאכען פאר וואס עס איז אזוי. צופיעל תחינות זיינען נעדרוקט געוואָרען, און אזוי וויא דיא ערשטע און אייגענע לעזער ביז יעצט זיינען דיא וועלכע לעזען ניט א פרעמדע שפראך גוט גענוג צו ליעבען איהרע שריפטען, מוזען דיא אידישע שריפטען בלייבען פערשטענדליך און נאהענט צום גייסט פון פאלק, אום איבערהויפט געלעזען צו ווערען.

נור אין דיא לעצטע צייטען, בעאיינפלוסט פון דיא מעכטיגע שטראמען וועלכע ווירקען איצט אין דער גרויסע מאסע פון אידישען פאלק, האט זיך דורכגעבראכען ביי דיא אידישע אינטעליגענץ דאס בעוואוסטזיין פון דער גרויסער וויכטיגקייט פון א פאלקס־שפראך און א פאלקס־ליטעראטור. מען איז געוואָרען ביי זיך קלאָהר, אז מען דארף ניט פערבריטען ענגנאציאנאלע מיינונגען מיט א נאטירליכען פאלקס־לעבען, אז דער בריטסטער אינטערנאציאנאליזמוס און דיא גרעסטע פרייהנדשאפט פון פאלק צו פאלק און פון מענשען־קינד צו מענשען־קינד קען זיך זעהר גוט ענטוויקלען זייט ביי זייט מיט א פולער בליהונג פון פאלקס־לעבען זיין אייגענער שפראך און אויף זיין אייגענעם וועג. וויא אנדערס קענען דיא אלע מיליאנען שלאָפעדיגע נשמות אויפגעוועקט ווערען? אום א געבאָרענער איד זאָל ווירקליך ליב האָבען פון זיך אליין ארויס, ניט פון נאָכמאכונג, א ליטעראטור פון אנאנדער שפראך, מוז ער זיין דורך און דורך אָנגעזויגט פון דעם לעבען און טראדיציעס פון דיעזער שפראך. זיך אריבערצוואַרפען פון איין שפראך אין אנדערע פאָדערט א געוויסען גראד פון בילדונג, וועלכע לאָזט זיך ניט ערוואַרטען אין אונזער צייט פון דעם גרעסטען טהייל פון פאלק. וויא פיל מענשען מיט א העכערער בילדונג געפינען זיך איבערהויפט אפילו אין דעם געבילדעסטען פאלק? דיא אייזערנע נויטוואנדיגקייט, דאס לעבען ענטפערט דאָ אויף דער פראגע: „און זאָגט מיר, רבי, וואס האָט איהר פאר'ן כלל ישראל? וואס האָט איהר, רבי, פאר'ן האָלץ־העקער, פאר'ן קצב, פאר'ן שניידער, פאר'ן פראָסטען אידען־" און דאס לעבען געהט זיך ווייטער און עס שאפט פאר דעם זיך בעפרייענדען פאלק א שפראך צו דייטען זיינע גראנקען און א ליד ארויסצוזינגען זיינע געפיהלען.

דער לעבען אבער פון אונזער פאלק איז א טרויעריגער. ערצויגען אין טראדיציעס פון ליידען, אין גרויסקייט פון מערטירערטום, האט דער איד, ביז פאר אקורצע צייט, נעמיינט, אז אריבער־טראָגען ליידען אין שטילען שמערץ איז דאס וואהרע העלדנטום. נאָר וויא פאסענד עס זאָל ניט זיין פאר דעם אייגצעלנען גייסטיג ענטוויקעלטען מענשען, איז עס אבער זיכער ניט דאס נעזינדעסטע פאר דעם לעבען פון א גאנצען פאלק. ארומגערינגעלט פון פיינדליכע פעלקער, פעראכטעט און פעריאָגט, האט דער איד פערלאָהרען דעם גלויבען אין זיין אייגענע קראפט אויף דער וועלט. טרויעריג אָהן ענד איז איהם ערשיענען דיא וועלט, פון דיא שטראהלען פון זיעג קיינמאל ניט בעלויכט. אונמוטיג איז דערפאר געווען זיין געזאנג אויף דער וועלט; פול מיט שמערץ און מיט לייד האט דאס ליד פון פאלק געקלונגען.

געדריקט אין פלאץ, עלענד אין אן ארמען

*) פערלאג פראגרעס, ווארשאו.

לאנד, זיטצט דיא גרויסע מאסע פון אונזערע ברידער אין רוסלאנד אין שטעדט און שטעט־לאך אין אן אונרוהיגען און שטענדיגען קאמפף פאר איהרע מיטלען צום לעבען. אבגעריסען פון וואלד און פעלד, פון בערג און טהאלען, פעהלט דעם כאראקטער פון דער אידישער פאלקס־ריכטונג יענע וואהרע פרייד, וועלכע דיא בליהענדע נאטור רופט ארויס אין מענשען. דיא אידישע דיכטונג קלאגט און קרעכצט.

און דאם נייע ביכעל ליעדער פון אברהם רייזען, „ליעדער פון לעבען", וויא דער דיכטער רופט זיי אן, איז כאראקטעריסטיש פון דיעזער שטימונג.

אברהם רייזען איז א פאלקס־דיכטער; מען קען זעהן ביי איהם דיא נאהענטע קרבה־שאפט פון פאלק אויף דעם ערשטען קוק. ער צייגט ניט פיעל עלענאנץ אין זיין שטאף, אבער מען פיהלט אז זיינע לידער זיינען ווירקליכע לידער פון לע־בען, און אין זייער אויספאכען און גלאטען קלאנג הילכט אן אנדערם מאל אב יענער וואונ־דערבארער צויבער פון דעם אויספאכען פאלקס־ליד. דערפאר איז פערדרייסיג, אז דער שטורם וועלכער וועהט יעצט אין דער ערנייערונג פון אידישען פאלק אין רוסלאנד האט אזוי וועניג אנגעריהרט דעם דיכטער, און אמת שוינט דער דיכטער פון זיך צו זאגען:

„עס ציהט מיך צום קאמפף,
„א קראפט בין איך אויך,
„נאר ניט אויף דער ערד,
„און ניט אין דער הויך".

א האפנונגסלאזער פעסימיזמוס איז דער גרונדטאן פון דעם גרעסטען טהייל פון זיינע לידער. דיא „ערד און הימעל" זאגאר וועלען אן אויסדרוק פון רייף און ארם, פון וועה און לייד. דיא ברייטע לאנקעם זיינען ניט פאר דעם דיכ־טער, דער נעזאנג פון דיא פויגעל קלינגט ניט פאר איהם. עס שפראצט ניט דאם גראז, עס בליהט ניט דיא בלום.

„כאוס איז דיא ערד, מיין פרוינד,
„און פערדעקט מיט רעסט,
„וואקסט אמאל א בלומעל אוים —
„טויט עס אב דער פראסט".

וויא דיא בלומען אזוי דיא מענשען, בלייבע און קראנקע שלעפען זיי זיך דורך דער וועלט, זיצען אין זייערע ארימע שטיבלאך, נידערגע־שלאגען און שטיל.

„ס'שפיעלט דער ווינד א מתים־נגון
„הינטערן שטיבעל אויף דער גאס,
„און דיא מתים אין דעם שטיבעל
„האלטען צו אהן צער, אהן כעס..."

זעלטען, זעלטען נור וועלט דעם דיכטער'ס אויג פרייליכער, און א האפנונג צייגט זיך אין איהם פון א שטילערען און רוהיגערען לעבען. ווי א מאטער שטראהל פון דער אונטערגעהענ־דער זון, וויא א זאנפטער שמייכעל אויף א קראנקענס ליפען, קלינגען דאן דיא שיינע פערזען:

„אפט מאל טרויסט מיר, אז געקומען
„איז משיח שטיל צו רייטען,
„און דיא ערד איז דורך אין בלומען,
„און עס זינגט אין אלע זייטען..

מען קען פילייכט מיינען, אז דער טיפער טרויער פון רייזען'ס לידער פארשענערט זייער קלאנג און פערגרעסרט זייער סימפאטי מיט דער שענהייט פון ליידען און דער רייגהייט פון שמערץ. אבער דא געפינען מיר וויא אריינגעקר־מען דורך א צופאל פיער פערזען מיט דעם נא־מען „דער חתן, א פאלקסמאטיוו", וועלכע האט א נאטירליכע פרייליכקייט פון א געזונטען מענ־שען.

„באמבעלט זיך דאס קייטעלע
„פרעהליך אויף מיין ברוסט,
„וועקט עס דארט און ריהרט עס דארט
„האפנונג, לעבען, לוסט..."
„צו עס איז א זילבערנע,
„צו עס איז פון גאלד,
„ס'האט געשענקט דיא כלה מיר,
„און איך האב זיא האלד!"

די איינפאכהייט פון דיא געפיהלען און צו־דער זעלבער צייט זייער אלגעמיינהייט, זייער נאאיוויטייט און זייער הערצליכקייט, געטראגען פון אויספאכען, קלארען קלאנג, רופט ארויס ביים לעזער דעם געפיהל, פון עכטקייט מיט וועלכער מען בעטראכט א קונסטווערק, מיט דעם געפיהל, אז אט איז עס און אזוי דארף עס זיין. דער דיכטער שעפט דא פון דעם זעלבען קוואל, ביי וועלכען געטע און היינע האבען דעם טאן פון דעם פאלקסליד אנגעגעבען. ליידער איז עס דאם אויסניציג ליד פון דעם וועלט איז דער נייער זאמלונג.

דאם וואם רייזען רופט „נאציאנאלע און פאלקס לידער" זיינען דער שוואכסטער טייל פון דעם בוך. שוואך אין גדאנקען און ניט גלעט־צענד אין סטיל. אזא מעכטיגער מאטיוו וויא „איכה" פערלירט זיך אונטער פראזען אהן פאזיע. דער לעצטער רוף צום קאמפף, דאם געבראכענע אויג פון א פאלק, דיא ערינערונג פון יאהרטויזענדיגע ליידען, דער גרעסטער טרויערגעזאנג פון דער וועלט שוינט צו שטארק פאר דיא טענער פון דעם דיכטערם הארץ.

וואהר ענדיגט רייזען זיינע לידער מעט דער לעצטער צייל:

„איך האב פאר דער זון זיך געשעהמט"...

דיא פאמיליע צבי

פון דוד פינסקי *)

גאנץ אנדערס טרעט אונז אנטקעגן דוד פינסקי'ס טראגעדיע. אין פיער אקטען. אויף א נעט ארויסגעגעבענעם און זעהר שיין געדרוק־טען ביכעל אין אן אליוו־גרינעם אוינבאנד שטעהט אויבען אויף דער פילדיטיגער רוף: „פראלעטאריער אלער לענדער, פעראייניגט אייך!"

דיזע ווערטער אליין, וואלטען אויף דעם קריטיקער א קליינעם איינדרוק געמאכט, וואס רום אזוי פיל פשטלך זיינען געמאכט געוואָרען אויף זיי, אז ער וואלט זיך ניט געוואונדערט וועז מען זאל אין זיי ענטדעקען אויף א ליטע־ראיש־דראמאטישע בעדייטונג. אבער גלייך אונטער דיזע ווערטער שטעהט אונטערגעשריי־בען: „אלגעמיינער אידישער ארביימער בונד..." און דאס האט נור איין פשט און זעהר א וויכ־טיגען, א פשט וועלכער ווערט מיט א שווערד איינגעהאקט אין דיא טאוזלען פון דער געשיכ־טע. א ליטעראריש וועלט, וואס איז ארויסגע־געבען געוואָרען פון „בונד" איז זעהר א דעלי־קאטע ארביט צו קריטיזירען. וועז אן ערנסט קעמפענדע פאליטישע ארגאניזאציאן וויא דער „בונד" געפינט פאר נויטיג ארויסצוגעבען א טראגעדיע, הייסט עס, אז די פערברייטונג פון דיזער טראגעדיע איז, נאך איהר מיינונג, אי־נער פון דיא מיטעל נעהנטער צוקומען צו איהר ציל. געווהנליך איז אזא שעטצונג פון א ליטע־ראישען וועלט ניט זעהר שמייכעלריג פאר דאס וועלט אליין, דען צו אונזער דריסען פער־דרוס, מוזען מיר צוגעבען, אז געטע'ס וועלטער: „א פאליטישעם ליעד איז א מיאוסע ליעד" זיינען נור צו אפט וואהר.

אויף דם טיטעל בלאט שטעהט אבער אויך א מאטא וואס קלינגט מיט א ניטששאנער שטאלץ „זעהט, איך גיב אייך דא דאס אידישכטע וועלט". וועל עס קען דאס זאגען, מוז פיל קענען טהאן. טויזענדע יאהרען האבען אידען געשריבען און געלעזען, הונדערטער מענשען ארבייטען יעצט אין דער אידישער ליטעראטור, עס האט מיר שיינט, אמאל געשריבען אבראמאוויטש און פרץ, און פלוצלונג, זאר אונערוואַרטעט, איז אויפגעשטאנען דער פראפעט און א בת קול האט אויסגערופען: „זעהט איך גיב אייך דא דאס אידישכטע וועלט". דאס דער פערפאסער איז זעהר ערנסט אין זיינע אבזיכטען קען דא קיין פראגע ניט זיין. אין זיין פערעדע, וועלכע שטעהט „אנשטאט א פאַרעדע", זאגט ער, אז אויפגע־

*) אויסגאבע „בונד" זשענעוע.

רעגט פון דעם פאַגראָם אין קישינעוו האָט ער אָנגעפאנגען צו שרייבען „און מיט דעם וואקסען פון מיין וועלק איז אין מיר געוואקסען דאס בע־וואוסטזיין, אז איך שאף דא עפעם אזוינס, וואס מ ו ז געליייענט ווערען פון גאנצען פאלק פון אלע זיינע קלאסען און מאסען. און איך האב געשריבען, וויא אין א פיעבער, מיט א הארצ־קלאפענים: איך האב געהערט צו א גאנצען פאלק, איך האב דאס גאנצע פאלק פערקליעבען צו מיר אונטער מיין אייגענעם בארג סיני".

וויא א מאל אין דעם וויסטען מדבר אונ־זערע פאטערס, אזוי טרעטען מיר צו מיט איכה און פחד צו דעם נייען בארג סיני צו עמפפאנ־גען דיא גרויסע לעהרע פון דעם וועלבער האט זיך יעצט מגלה געווען. מיר ערוואַרטען צו־הערען א נייע תורה, צו הערען דיא בשורה פון דער ערלעזונג פון דעם גלות, מיר האפען אז אנדערע הערצער וועלען פערלייכטערט ווערען, און געטרייסט וועט ווערן דאס אידישע פאלק און פרידען און גנאד וועט אנפילען זייערע דורסטיגע נשמות. מיר געפינען אין פיער אק־טען אבילד פון דיא ליידען און פאסירונגען פון א פאגראם. אין „א שווערע צייט פאר אידען אין גלות" זיצען דיא אידען אין זייערע היי־זער און ווארטען אויף דעם קומען פון דיא מער־דערמאסען. אין דעם הויז פון דער פאמיליע צבי איז פערזאמלט דיא גאנצע משפחה: דער אלטער שטאדט־מגיד מיט זיין זון דעם קרע־מער און זיין פרוי און זיינע דריי זין: לעאן דער אסימיליאטאר, ראובן, דער סאציאליסט און ליפמאן דער ציוניסט. אין דיזעם וויכ־טיגען מאמענט דעבאטירען זיי איבער זייערע מיינונגען. וואו נעהמט מען עס אזא געלעגען־הייט אז אין איין משפחה און אין אזא ערנסטע צייט זאל מען קענען האבען אלע מיינונגען צו־זאמען? נאר זיי רייזען זיך דורך אלע פיר אקטען. אין צו זיך און צום עולם דורך אלע פיר אקטען. אין א שיינע ליטעראריש געבילדעטעם שפראך האלט פינסקי פאר אונז א דיספוט איבער דיא דריי ריכטונגען אין אידישען פאלק, א דיס־פוט, וועלבער וואלט פיעל בעסער געקענט זיין ארויסגעגעבען אין א ברשורע געדרוקט פון „בונד". וואו זיינען אבער די דונער און בליצען פון דעם בארג סיני, וואו דער קלאנג פון טרו־מעטען פון דער נייער לעהרע?

פון אלע פערזאנען פון דער טראגעדיע איז איינער, דער שטאדט־מגיד ר' משה א ווירקליך גרויסע פיגור. אלע איבריגע זיינען נור סטא־טיסטען ארויסצורעדען פינסקי'ס ווערטער, פאר־נאגראפען אויף זייער פלאץ וואלט געווען גוט געווג. דער אלטער משה אבער איז א העלעג־פיגור, איינער פון דיא אידישע העלדען פון גרוי־סען גלויבענסקאמפף, פון דיא הרוגי מלכות,

פון דיא וועלכע געהן אויף קדוש השם. אין דיזער אייניציגער פיגור איז פערקערפערט געווארן דיא טראדיציעם פון אידישען פאלק. דיא גאנצע ראמאנטיק פון דעם משיח'ס גלויבען שטראמט ארויס פון אים. דיא שעפונג פון ר' משה צבי איז דיא אייניציגע קינסטלעריש טהאט אין דעם גאנצען ווערק. דאס האט זיינע גוטע אורזאכען אין דעם וואס דער אלטער איז א לעבעדיגער פאקט, ניט נור אלס אן אויסצעלנע ערשיינונג, נור אלס אן ערשיינונג, וועלכע איז טיפיש פאר דעם אידישען פאלק און דאס גלעבט אין אים צו יעדער צייט און אין יעדען ארט. דיא אנדערע איסטען זיינען אבער עטוואס ניט אייגענעס, ניט רעאלעם ביז יעצט. עס פעהלט זיי דיא טויזענד־יעהריגע ענערגיע, די פעסטע בעשטענדיגקייט פון יאהרהונדערטע. ר' משה איז דער אייניציגער מענש אין דער טראגעדיע וועלכער טהוט וואס אויף זיין וועג אין טהוט עם אליין. אלע איבעריגע טהוען אליין גאר נישט, נור צוזאמען מיט א מאסע. דערפאר ערשיינט ער גרויס אין זיין אויסנאמקויט און זיי קליין צווישען דיא פיעלע.

וען פינסקי וואלט ניט געפוקט אין דיא בראבאנעם וועגען „דאס אידישהיטע ווערק" וואלט מען געקענט זאגען, אז עס איז א גאנץ גלאטע בוך־דראמא מיט אין האנדלענדער פערזאן. נאך דיא גרויסע צוזאגען, אבער וועגען פערפאסער בלייבען מיר נור שטעהן אין פערוואונדערונג אויף זיין אונגעהייערע נאיוויטעט. צו פערגעסען, אז עס איז דא אן אינטערשיעד צווישען „וועלען" און „קענען" איז ניט ערלויבט פאר א געבילדעטען מענשען. עס טהוט מיר ווירקליך לייד דאס צו זאגען, דען פינסקי האט אימער גמאכט אויף מיר דעם אייגדרוק פון אן ערנסטען שרייבער, וועמען דיא קונסט איז טהייער.

מ. לעאנטיעוו.

דער סטאטיסטיקער

(א שפאס.)

ער ה' ציפרין, א מענש אין דיא מיטעלע יאהרען, בעשעפטיגט זיך ספעציעל מיט סטאטיסטיקע.

זיין בליק אויף דער וועלט איז פון סטאטיסטישען שטאנדפונקט. מענשען אן און פיר זיך עקזיסטירען פיר איהם ניט. זיי זיינען נור מאטעריאל פיר דער סטאטיסטיק. אפילו פרויען, דער שהנער מען, איז ביי איהם אויך נאר אגעציינ פיר דער סטאטיסטיק. וויא פיעל נקבות וועלען אויף יעדער הונדערט זכרים געבוירען... דיא פריליכע חתונה וועלט ביי איהם בעטראכט און נאטירט אין זיין ביכעל, וויא דיא לויה. מיט אין מינע פערשרייבט ער: פארגעקומען 273 התונות, געשטארבען 333, געבארען געווארען 371.

אויף 300 מענשען וואס שלאפען אין בעטלאך געפינען זיך 98, וואס בלאנדזשען אין דיא גאסען, נעבטיגען אונטערן הימעל. פון 2,000 000 וואס זיינען קראנק געווארען אויף טיפוס זיינען געשטארבען 700. פון דיא 12,000 גאסען פרויען, זיינען אכט טויזענד וואס בעגעהן דיא זינד אוים נויטה. און ז. וו.

און עם איז ביי איהם אויסגעצעהלט. א זאך וואס האט ניט קיין בעווואוסטע ציפער בעי אונרוהיגט איהם. איהם דאכט זיך, אז אויב עם וועט ניט אויסגעפארשט ווערען, וועט דערפון דיא גאנצע וועלט לויידן, און דער עיקר דיא וויסענשאפט אליין.

און ער זוכט אלץ צו צייהלען, פון אלץ צו האבען א גענויע סטאטיסטיק.

אט געהט ער אין גאס, עס וואלט געווען א יושר צו מאכען א סטאטיסטיק וויא פיעל פרויען געהען מיט דיא מענער, וויא פיעל אהן דיא מענער.. וויא פיעל לייזט דיא יודינע מיט דיא ביליגערע נאשערייי, וואס זיצט אויפן שפיין טראטואר. ענדליך, וויא פיעל פאסאזישירען פאהרען דורך אין א טאג דורך דעם טראמווויי. ער מוז דאס אלץ וויסען, נאר ער קען זיך ניט צערריסען.

מיט דער צייט וועט ער דאס אלעם אויספארשען.

דערווייל דערזעהט ער ביי א ראג גאס

שטעהט א בעטלער מיט צוויי הילצערנע פים. דער בעטלער, דערזעהענדיג ציפרין'ן און ניט וויסענדיג, אז ער איז א סטאטיסטיקער, מאכט א וויננעדע מינע און חאפט אראָפּ דאָס הי־ טעל.

ציפרין געהט פאָראיבער. ענדליך דערמאָנט ער זיך אָן עפעס.

עס האָט איהם בעהערשט גליך א סטאטים־ טישע אידעע.

וועז ער וואָלט זיך ניט פערגעסען צו שמייכ־ לען, וואָלט ער געווים א שמייכעל געטאָהן פון גליק....

ער וועט שטעהן און קוקן וויא פיעל פון הונדערט גיעבען אָט דעם בעטלער א נדבה.

ער שטעהט און קוקט מיט א זעהר ערנסטע מינע.

עס גענהט פארביי אייגער. דער בעטלער שטעלט אָן זיין וויינענדיגען פנים—יענער גענהט פארביי.

—1 ניט! צעהלט ציפרין אין געדאנק. ער קוקט ווייטער.

ער צעהלט אָן ביז 9. קיינער גיט ניט.

ענדליך גענהט א פרוי. זיא שטעקט אריין דיא האנד אין קלייד־טאש, נעהמט ארויס אוודאי א קרייצער און וואַרפט עס אין דעם בעטלער'ס היטעל אריין.

— פון 10 גיעט אייגע. ציפרין וויל עס פאר־ נאָטירען, נאָר באלד פאלט איהם איין א גליקלי־ כערע סטאטיכטיישע אידעע:

וואר גיט מעהר פרויען צו מענער?

ער שטעהט נאָך אלענגערע צייט און דיא סטאטיסטיק קומט ענדליך אויס אזוי:

פון 100 דורכגעהער גיעבען 7. פון די 7 זוי־ נען 6 פרויען און איין מאנספערשוין.

ער פאנאָטירט עס און וויל שוין אנליקליכער אוועק גיהן. עס איז ווירקליך זעהר אבעלעה־ דענדע סטאטיסטיק.

פאר גרוים גליק בעשלוסט ער צו געבען דעם בעטלער א נדבה.

ער נעהמט זיך צו צו גיהן צום בעטלער.

פלוצלונג דערמאָהנט ער זיך:

— ער איז א סטאטיסטיקער, אָבער אין רעכענונג וועט ער דאָך גיהן אלם א מענש, אל־ זא וועט שוין אויסקומען דיא סטאטיסטיק אנ־ דערש. אויף יעדע 101 מענשען גיבען 8 א נדבה דעם בעטלער. 6 נקבות און 2 מאנספּאר־ שוינען.

עס וועדט איהם קשה:

— וואָס הייסט? ער וואָלט דאָך איהם אזוי ניט גיבען, דארף ער זיין נדבה ניט פער־ צייכענען.

— ניין! כאפט ער זיך צוריק, וויא באלד איך גיעב, נישט קוקענדיג אויף דער אוריאבע, דארף מיין נדבה אין דער סטאטיסטיק אויך אריין גיהן. וואַרען — ערקלעהרט ער זיך — אז מען זאָל נעהמען קוקען אויף אוריאבען, קען זיין, אז דיא אלע וואָס האָבען יעצט דיא נדבות געגעבען איז צו ליעב פערשיעדענע אוריאבען. ניט מיט דיא אוריאבען דארף מען זיך רעכענען, נאָר מיט דער טהאט.

און ער וויל שוין גיבען. ער האָט אָבער ווי־ דער חרטה:

— דאָ איז א ספק צו איך דארף אריינגיהן אין דעם חשבון צו ניט. מיט מיין נדבה קען איך אלענפאלם קאליע מאכען דיא סטאטים־ טיק. איך טאָר ניט גיבען....

און אומזיסט האָט דער בעטלער מיט דיא הילצערנע פים שוין אָנגעגרייט דיא וויינענדיגע מינע מיט דעם היטעל אין האנד. דערפאר איז אָבער דיא סטאטיסטיק געווען קלאָר:

פון יעדע הונדערט דורכגעהער גיעבען א נדבה דעם הינקעדיגען בעטלער 7. פון דיא 7 זיינען 6 פרויען און איין מאנסביל....

זעהר בעלעהרענד!

אברהם רייזען.

איז משוגעים הויז

ערצעהלונג פון איוו. נאזשיווין ; אוים דעם רוסישען פון הלל וויבנין.

איך האָב צו דיר א קלייניג בקשה — האָב איך זיך געוואנדעט צום הויפּט דאקטאָר פון א משוגעים הויז, מייר נעם אן אמאָליגען חבר פון אוניווערזיטעט, — איך וואָלט וועלען זעהען דייגע פּאציענטען.

מיין בקשה איז איהם פּאָרגעקומען קאָמיש, ער איז שטארק פערענדערט געוואָרען פאר דער צייט, וואָס מיר האָבען זיך ניט געזעהן. ער איז טערעסירט זיך שוין ניט מעהר מיט אלוועלט־ליכע פראגען, וויא א מאָל; נישטאָ שוין מעהר ביי איהם דיא אמאָליגע ערנסטקייט, מיט וועלכע ער פלעגט אויסהערן אן אמת וואָרט... יעצט איז ער שוין א פאָלשטענדיגער בירזשוא. ער האָט זיך שוין אָנגעלעבט א געוונדטען, רויטען קארק, א דיק בייכעל און האָט די גאנצע וועלט, די „מענשהייט" אין דר'ערד....

— א בעלנות... האָט ער זיך פארנאנדער־געלאכט — וואָס איז דיר מיט א מאָל אייגנע־פאלען ?

— אט... זאג איך צו איהם, — מיך אינטע־רעסירען אייניגע פסיכאָלאָגישע פראגען. אין אלגעמיין, איז עס דאָך זעהר וויכטיג.....

— נו, אויב עס איז אזוי נויטיג.... פאר וואָס ניט? דוא קענסט..... איך דארף טאקע אליין אויך אהין ארויין געהן.

נור וויא מיר זיינען ארוים פון זיין קאבי־נעט, האָט מען אָנגעקלונגען אין טיהר, און אין פּאָדער צימער זיינען אריינגעקומען א פּאָאר קראנקע, מיט וועלכע דער דאקטאָר האָט גע־מוזט פערבלייבען.

— ס טהוט מיר לייד, — האָט דער דאקטאָר צו מיר געזאָגט. — דוא ועסט שוין מוזען געהן אליין. דארט איז יעצט דאָ דער פעלדשער, טי־כאָן איוואנאָוויטש, וועט עף דיר שוין אלץ צייי־גען. פילייכט איז נאָך מיין אסיסטענט ניט אוועק געגאנגען, ראטה איך דיר צו בעקענען זיך מיט איהם — א זעלטענער סוביעקט. איך קום גלייך, וויא נור איך וועל פריי ווערען, און מיר וועלען צוזאמען פאָהרען אין שטאָדט; איך דארף ערגעץ וואו צופאָהרען. אלזאָ, אויף וויע־דערזעהן.

איך בין דורכגעגאנגען א גרויסען הויף און בין געבליעבען שטעהן ביי א הויכען הויז. נאָך דיא פערשטויבטע פענסטער, וואָס זיינען גע־וועז פערשטעלט מיט שטארקע פערראָסטעטע גראטעס, און פון'ם טומעל און געפילדער, וואָס האָט זיך געהערט אינווענig הינטערן טהיר, האָב איך פערשטאנען, אז דא איז דאָס דער מקום מקלט פון דיא משוגעים. איך האָב אָנגעקלונ־גען. דער קלאנג פון גלעקער האָט איבער געהאקט דיא פערשיידענע קולות, און עס איז דארט פלוצלונג שטיל geוואָרען, וויא אויף א בית עולם.

אין דיא פענסטער האָבען זיך בעוויעזען בלאסע פנים'ער פון דיא קראנקע. איינער פון זיי האָט זיך נידעריג געבייגט פאר מיר און ארויסgeשטעקט דורך די גראטעס א פאפּיער. אויפ'ן דונקעלען פּארקאן, מיט וועלכען דאָס הויז איז געווען ארומgeצוימט, האָב איך דער־זעהן א בילד פון א משונה חיה אויסגעמאָלט מיט קרייד, וועלכעם האָט אויף מיר ארויפגעווא־פען אן אונמוטה..... אין דעם מאָמענט האָט זיך דערהערט דאָס קלינגען פון שליסלען. דיא טיהר האָט זיך פּאָרזיכטיג אויפgeעפענט.

— וואָס פערלאנגט איהר? —האָט דער דיענער geפרעגט.

איך בין אריין און האָב איהם געזאָגט אז איך וויל זעהן דעם פעלדשער טיכאָן איוואנא־וויטש אָדער דעם אסיסטענט.

— דער הערר אסיסטענט אין שוין, דאכט זיך, אוועק geגאנגען, — האָט דער דיענער ge־זאָגט, פערמאכענדיג דיא טיהר. — און טיכאָן איוואנאָוויטשען' וועל איך גלייך ארויסרופען. וואָרט אויף א ווייל אין דיזען צימער.

איך בין אריין אין צימער. ביים פערשטויב־טען פענסטער איז geשטאנען א גרויסער שרייב־טיש, אָנגעוואָרפען מיט פאקומענטען און נומע־רירטע פאפּירען. לינקס איז geשטאנען אן אל־מער מיט אינסטרומענטען; רעכטס—א גרויסע לעדערנע זאָפע און א וואש־טישעל. איך האָב זיך geזעצט אויף דעם אייניגען שטוהל —

אייבער דעם גרויבען שטיהט בײַן שרײַב טיש— אָן געוואלט. הינטערן טיהר האָט זיך געהערט דער זעלבער טומעל, אין ווינקעל האָבען זיך געסקראָבעט מײַז, דורך דעם פערשטוּבטען פֿענסטער האָט געקוקט אויף מיר דיא ווייסע משונה חיה... און דיעזע חיה אויפֿן פֿאַרקאַן, דער גערשרי און געפֿילדער פון דיא קראַנקע און דאָס בקראבען פון דיא מײַז האָט אויף מיר געמאכט א שוידערליכען, געהיימניספֿאָלען אײַנדרוק....

הינטערן טיהר האָבען זיך דערהערט טריט, אָן אין צימער איז אריין א יונגער מאַן אין א שוואַרצע אַרבײַטס־בלוזע.

— ענטשולדיגט... האָט ער שטיל געזאָגט מיט א טיעפער באַסס־שטימע. — איהר דערפט פֿילײַכט זעהן וועמען עס איז פון דיא קראַנקע?

איך האָב זיך אָנגעשטויסען, אז דאָס איז דער אסיסטענט, און איך האָב איהם ערקלעהרט, נאָך וואָס איך בין געקומען, ער האָט א שמייכעל געטאָהן.

—וואָס געפֿינט איהר דאָ אזוינס אינטערעסאַנטעס? — האָט ער געזאָגט.—קנאַפּ משוגעים איז דאָרטען דאָ אויפֿן גאַס, אין לעבען? אי־בערהויפּט איז איין אָן דאָסזעלבע משוגעת....

— אָה, נײַן, עס איז ניט דאָס זעלבע! האָב איך א לאַך געטאָהן.

— איך וויים ניט, — האָט ער געזאָגט — וואָס מעהר איך בעמראכט אָן שטודיר דיעזע משוגעים, אלץ שוועערער ווערט מיר אָנצוטרֿפֿען דעם חילוק, דעם אונטערשיעד. פֿרעגט ביי דיא משוגעים, וועלכען זיי אייך זאָגען, אז איהר זייט משוגע אָן איהר זאָגט, אז זיי זיינען משוגעים. טאָ וואַר איז דאָ געוועבט? וואו איז דער אמת? נאָך מיינער מיינונג, איז קיין אונטערשיד ניטאָ, אלע—גלייכע משוגעים.

איך האָב געשמייכעלט.

— איהר לאַכט, — האָט ער געזאָגט גאַנץ ערנסט,— איהר מיינט, איך זאָג דאָס אייך גלאַט אין דער וועלט אריין... נו, גוט, נאָט אייך א ביישפּיעל. קוקט! — האָט ער מיר אָנגעוויזען אין פֿענסטער הינטערן פֿארקאַן אויף צוויי גרויסע הייזער, וואָס האלטען זיך נאָך אין בויען. — אָט אויף דיעזע געביידע וואָס איהר זעהט דאָרט לינקס — דאָס איז א קיך פֿאַר'ן גאַנצען האָספּיטאל — האָט דיא זעמסטווא בעשלאָסען אויסצוגעבען דרייסיג טויזענד רובעל, און אויף יענע געבײַדע, רעכטס — דאָס וועט זיין א שפּאָגעל נייע משוגעים־הויז — האָט מען בעשטימט אכציג טויזענד רובעל. נו הערט זיך איין מיט קאָפּ. די קראַנקע אין דיזען משוגעים הויז זיינען מעהרסטענטהיילס בויערן. ווייסט איהר, וואָס מען טהוט? מען נעהמט אוועק דאָס לעצטע פערדעל בײַם פויער, דיא לעצטע בהמה־לע, דאָס לעצטע שעפּכערע, זייע־לעצטע העמד.... און דערפאר, אז זיי ווערען גוט אויס געדאַרט און אויסגעקווארט פון הונגער, פֿיהרט מען זיי אהער עסען א היגיענישען מיטאָג פון א דרייסיג טויזענד רובעל־דיגער קיך... אז דער פֿויער איז געזונד, עסט ער קלײַען, מיעקענע, קאַרע, ער ווערט דערשטיקט אין דער עפֿוש'דיגער לופט פון זיין קלײַן רויכערדיגע שטיבעל, ווערט פערברענט און פערשרפֿה'ט פון אלקאָהאָל, ער ווערט פערפוילט פון סיפֿילים, ליידעט אויף טיפוס פון ניט דערעסטען, ווערט אויסגעדיר־מען אָן בלייבט אָהן א גראָשען געלד ביי דער נשמה דורך דיא גרויסע שטייערן, וואָס ער צאָהלט דער רעגיערונג, דיא לאפּקע, וואָס ער גיט די אוראַדניקעס אָן איספּראַווניקעס, דיא מתנות, וואָס ער דארף ברענגען דיא פּאָפּעס אָן אנדערע בלוטזויגער.... און פאר זיינע בלוטיגע געלר און מיט זיינע אייגענע הענד בויט זיך דאָ א גרויסער, ריינער, וואַרעמער און ליכטיגער פּאַלאַץ, איינגעריכטעט מיט דיא לעצטע וואונדערליכע ערפינדונגען; וואסער־קלאָזעטען, עלעקטרישע בעלייכטונג, אויף וואָכ פיעלע גע־לעהרטע לייט האָבען געדרעהט דיא מוחות אָן געארבייט יאָהרען אָן יאָהרען. אָן אום אריינ־צוקומען וואָן אהער, אום צו האָבען דיא זכיה וואָן עס איז צו וואויזען אין דיעזען פאַלאַץ, אין דיזען גן־ערן, דארף ער פריהער אראָב פון זיינען, משוגע ווערען... אָן דערנאָך, אז ער ווערט געזונדט — אויב דאָס פאסירט איין מאָל אין א יובל — אָן ווערט וויעדער א ניצליכער מיט־גליעד פון דער „מענשהייט", טרייבט מען איהם צוריק אין זיין חזיר־שטאהל... נו, פרעג איך ביי אייך, איז דאָס ניט אומגעלומפּערט, איז דאָס ניט משוגע? ? דיא מענשען, וואָס בויען דיזע הייזער, וואָס ערפינדען דיזע אלע מאשינען פאר דיא הייזער, זיי האָט מען דאָך געדארפט פער־שפּארען אין משוגעים הויז אָן היילען, אויב דיא דאָקטוירים וואָלטען איבערהויפּט עפּעס פערשטאנען אויף פּסיכישע קראנקהייטען. וואָס זעהען מיר אָבער טהוט מען מיט יענע....

—ערלויבט מיר אָבער... האָב איך איהם איבערגעהאקט דיא רעד. — טאָ וואָס זשע דארף מען נאָך אייער מיינונג טאָהן מיט דיא קראנ־קע? לאָזען זיי אזוי, שלאָג־זיך־קאָפּ־אָן־דער־וואנד?

— אָה, ניין, — האָט ער געענטפערט. — דאָס איז א פראגע, וועלכע וועט געלייזט ווערען צוזאמען מיט די אלגעמיין מענשליכע פראגע. איהר זאָרגט בעסער פריהער פאר דיא געזונדטע, וועלען שוין דיא קראנקע במילא זיין פערזאָרגט. אָבער אָט דאָס־א—איז משוגע, פאלש... מען דארף פריהער זעהען צו הויפֿען דיא סאציאלע קראנקהייטען, דאָס איז פיעל וויכטיגער...

— אָבער דערווייל, דערווייל, היינט? וואָס זאָל מען היינט טאָהן מיט דיא משוגענע, דיא געפֿעהרלִיכע?

— גאָר נישט... עס האָט קיין זינען ניט נעהמען אוֹן אוועקזעצען פינף־צעהן משוגעים היינטער גראטעס, אוֹן מילִיאָנען, צעהנדלִיגע מיליאָנען, דיא געפֿעהרלִיכסטע, לאָזען אָרום נעהן פראנק אוֹן פריי אוֹן פרוכפֿערן אוֹן מעהרען זיך.

— ענטשולדיגט... האָט אוֹנז איבערגעשלאָגען דיא דיינער, אריינשטעקענדיג דעם קאָפּ אין טיהר. —טיהאָן איוואַנאָוויטש קען יעצט ניט קומען. ער איז זעהר פערנומען מיט דיא קראנקע. זיי גיעבען אָן מעשים.

— עס מאכט ניט אוים... האָט איהם דער אפיסטענט געענטפֿערט. — מיר וועלען זיך שוין אָהן איהם אויך בעגעהן וויא עס איז... נו, איז אויב איהר וויל בעקוקען אונזערע גאנץ אונשולדיגע משוגעים — זיי נעהמען דאָך ניט אוועק ביים הונגעריגען דאָס לעצטע שטיקעל ברויט! — דאן קומט....

מיר זיינען ארוים אין פֿאָדער צימער.

— לאָמיר פריהער אריינגעהן אין דיא פרויען אבטהיילונג, — האָט דער אפיסטענט געראטהען, אויפֿעפענדיג איינע פון דיא פיעלע טיהרען.

מיר זיינען אריין אין קאָרידאָר.

עטליכע פרויען אין וויסע האלאטען זיינען צו אונז צוגעלאָפען און ארומגעשטעלט זיך אָרום אונז. וויא טרויעריג, בלאס און אויפגערעגט זיי זיינען געווען! איינע פון זיי האָט זיך פאר מיר געמומען בעקלאָגען, וויא שלעכט זיי איז דאָ, מי האלט זיי אומזיסט און אומנישט,און האָט געבעטען, איך זאָל שוין היישען ארויסלאָזען זיא. גלייך האָט זיא איבערגעשלאָגען א צווייטע, א דריטע, אלע, — אלע האָבען זיך געקלאָגט, אלע האָבען עפעס פערלאנגט, געבעטען, מיין האַרץ האָט מיר פערפֿרעסט פון אונגעדולדיכע מיטלייד צו דיעזע אונגליקליכע בעשעפענישען.

— גוט, גוט... האָט זיי דער אפיסטענט בערוהיגט און דורכגעמאכט זיך א וועג. — מיט א מאָל אלעמען ארויסלאָזען קען מען ניט... מיר ייַלען זעהן שפּעטער, און מיר וועלען טאָהן אלץ וואָס מיר וועלען נור קענען.... גוט, גוט, געווים!

דיא וואַרטערינס האָבען אונז געהאָלפֿען וויא עס איז בעפֿרייען זיך פון דיא אויפגערעגטע פרויען.

—ניט אנדערס, ליעבער הערר... האָבען זיי אונז נאָכגעשריען. ניט פערגעסט, אייער מאַיעסטעט!

דער אפיסטענט האָט זיך אָבגעשטעלט נעבען א בעטעל, אויף וועלכען עס איז געלעגען אן עלטערע שטארק אויסגעמאָגערטע דאמע מיט א געוואלדיג טרויעריגען געזיכט.

— זיא האָט שוין עטליכע מאָהל געוואָלט בעגעהן זעלבסטמאָרד, — האָט מיר דער אסיסטענט דערצעהלט, — עס האָט זיך איהר אָבער ניט איינגעגעבען, — יעדעס מאָל האָט מען זיא געכאפט און גליִיך גערעטעט. יעצט איז זיא איבערצייגט, אז זיא קען שוין קיין מאָל ניט שטארבען, און דיעזער געדאנק פערשאפט איהר אונערטרעגליכע יסורים.

— יא, יא, — האָט אונטערגעכאפט דיא קראנקע דיא לעצטע וועהרטער, — מיינע יסורים זיינען אונערטרעגליך. אלץ אין דער וועלט וואָלט איך קענען פערליידען,נור ניט דיזעס איינביגעס לעבען! אך, גאָט מיינער, גאָט! האָט זיא זיך אָנגעכאפט פאָרן קאָפּ און גענומען קרעכצען. — שטארבען! שטארבען וויל איך!

— פאר וואָס, אָבער, ווילט זיך דאָס אייך אזוי שטארבען? — האָב איך זיא געפרעגט.

— פאר וואָס? וואָס הייסט פאר וואָס? — האָט זיא אויסגעשריען און אָנגעשטעלט אויף מיר איהרע אויגען. — דערפאר, וויל איך בין ניט וועהרטה צו לעבען! איך עס, טרינק, אָטעם, און דאָס ברויט, דאָס וואָסער און דיא לופט נעהם איך אוועק בייַ אנדערע מענשען, וועלכע זיינען בעסער און עהרליכער פאר מיר מיליאָנען מאָל! איך האָב זיך געבעטען בייַם דאָקטאָר: וואַרפט מיך ארוים אויפֿ'ן הויף, — איך פערנעהם דאָך דאָ אן איבערגעגן פֿלאָן! וויל ער ניט!... און איך, וועה אין וויַנד איז מיר, עס, טרינק, אָטעם און קען ניט שטארבען! גאָט, גוטער גאָט, האָב רחמנות איבער מיך, שיק מיר דעם טוידט!

— איהר נעדענקט, — האָט געזאָגט דער אסיסטענט אוועקגעהענדיג פון דער קראנקער,— וואָס עס האָט זיך אָבגעטאָהן מיט צוואנציג יאָהר צוריק, וען דער גרויסער טאָלסטאי, דער וועלט־גאון, האָט פֿלוצלונג ערקלערט, אז אלץ, וואָס ער האָט געשריעבען און געטאָהן, איז א נול, גארנישט מיט גארנישט, און ער האָט זיך געוואָלט אויפהענגען, נעדענקט איהר, וואָס דער עולם־גולם האָט געזאָגט? טאָלסטאי איז משוגע! דיא זעלבע געשיכטע איז פריהער געווען מיט גאָגאָל'ן.... א באנדע משוגעים קען זיך בשום אופן ניט פארשטעלען, קען אויף קיין פאל ניט בעגרייפען, וויא אזוי אימיצער פון זיי קען וואָגען זיך אליין אונטערצו־וואַרפען אזא נידערריגער קריטיק און, נאטירליך, אויך זיי. זייער אינטעליגענץ, זייער וועהרטה מוז איבעראל און פון יעדען אנערקענט ווערען! אָבער איך פרעג בייַ אייך, זאָגט אויף אייער עהרענוואָרט, ווער איז מעהר משוגע: דיעזע ארימע לייַדענדע פרוי אָדער יענע גרויסע חברה לייַדיגגעהער, מיניסטאָרען, שרייבער, מאָלער, פילאנטראָפען, אפיציערען, גענעראלע, קאָמערסאנטען, שוישפּיע־

לער און זאָ ווייטער, וועלכע מיינען אָדער זיינען גאָר פעסט איבערצייגט, אז אָהן זיי וואָלט זיך דיא גאנצע וועלט אומגעקערט קאפויר? וויא וואָלט זיין בעסער: יעדער מענש, וויא היינט איז דער פאקט, זאָל גלויבען אין זיינע אויסער־געווענליכע אייגענשאפטען און זאָל דערויבער פאָדערן דיא אנערקענונג און אכטונג פון אלע־מען, אליין ניט קימערענדיג זיך פאר'ן כלל, אָדער אלע זאָלען שוין נעהמען פערשטעהן, וויא דיזעז פרוי אָדער טאָלסטאָי, אז זיי עסען, טרינקען, אטהעמען און האָבען ניט, פילייכט, דאָס קלענסטע רעכט אויף דערויף... וואו זיינען דיא אמת'ע משוגעים, פרעג איך ביי אייך? וועלכע, זאָגט, איך בעט אייך? אונזער ליעבער דאָקטאָר זאָגט און איז שטייף אין זיין מיינונג, אז דיעזע פרוי, טאָלסטאָי..... אָבער ער בע־קומט דאָך דערפאר צוויי טויזענד רובל א יאָהר. אָדער נאט אייך נאָך א ביישפיעל (ער האָט מיר אָנגעצייגט אויף א דיקע שטארקע פרוי, וואָס איז געשטאנען ביין אריינגאנג פון צווייטען צימער און האָט געקוקט אויף אונז מיט א צינישען שמייכל). דיעזע „משוגענע" איז א גלח'ם א פרוי. אום צו בעפרידיגען איהר גע־שלעכטליכען אינסטינקט, איז זיא ב־כשטעבליך פערטיג אויף אלץ... אלזאָ מיינט איהר דאָך, אז דערפאר אליין האָט מען זיא דאָ פערשפארט אין משוגעים הויז? האָט איהר א גרויסען טעות: זיא איז אן אונגליכליכע, זיא האָט זיך ניט אויס־געלערענט אין דער היים שרייבען שורה'לעך אין גראמען. וואָלט זיא דאָס געקענט, וואָלט זי היינט בערנומען א גרויסען פלאץ אין דער וועלט ליטעראטור, וויא הערר א, בע, צע, און וויא מאדאם דע, וועלכע בעפריעדיגען אפען זייערע לייד־נשאפטען אין זשורנאלען און צייטונגען מיט מיידלאָך, מיט אינגלאָך, זאָגאר מיט מתים, און ערקלעהרען אפען פאר דער וועלט, אז אום צו ערריכען זייער ציעל זיינען זיי אויך פער־טיג אויף אלץ, זאָגאר אויף דיא גרעסטע פער־ברעכענס! דיעזע אָרימע פרוי האָט נור פער־פיהרט א פאָאר יונגע לייט, זיצט זיא דאָ דער־פאר גאנצע צוויי יאָהר, וואָרפט זיך פון אין דער פריה ביז נאכט פון איין אָרט אויפ'ן אנ־דערן, וועהרענד הונדערטע פרויען פערפיהרען און זינקען הונדערטע טויזענדע יונגע מיידלאָך און מענער און ניט נור מען פערשפארט זיי אין ערגעץ ניט: זיי קריעגען נאָך בעצאָהלט!..... אָדער נעהמיט יענע צוויי פרויען ביים פענסטער: איינער דוכט זיך שטענדיג, אז איבער איהר קאָפ הענגט א האנד מיט א מעסער; וואו זיא גיט נור א בליק, זעהט זיא דיא האנד מיט'ן מעסער. נו, וויסט איהר דען ניט, אז פון דיע־זער קראנקהייט ליידען אלע איראָפיישע פעלקער ביז איינעם? דער אונטערשיעד איז נור דער, וואס זיא לויגט דאָ פערשפארט אין האָספיטאל, און יענע פעלקער פטר'ן הונדערטער מילליאָנען אויף קאנאָנען, ביקסען, שטורדען, שלאכטשיפען, קריעזערס, טאָרפעדאָס... צו בע־שיצען זיך פון דעם פאנטאסטישען מעסער, וואס הענגט איבער זייערע קעפ.... און דאָס גאנצע לעבען זיינען זיי מיט זייערע קינדער אין טויט־שרעק פארן מעסער!.... דיעזע משוגענע, וואס לויגט האלב טוידט אויף יענעם בעטל, זאָגט, אז זיא איז שוין געשטאָרבען מיט טויזענד יאָהר צוריק, און אין דיא גאסען פון דיא שטעדט שמאיען ארום טויזענדער און טויזענדער אָבגע־לעבטע, לאנג געשטאָרבענע ברואים, און מיינען, אז זיי לעבען.... נו, וועמען זאָל איך אייך נאָך וויזען, — האָט ער געזאָגט און ארומגעקוקט זיך. — אפשר יענע דאמע, וואס לויגט און צופט און רייסט פון זיך עפעס. איהר דוכט זיך, אז אין איהר קערפער קריעכט אימיצער: א לאָמפ, א העלפאנד, א קלויסטער.... זיא דערמאָנט מיר א געווייסען שרייבער, וואס האָט אָנגעשריעבען זעהר פיעל ארטיקלען איבער דיא שעדליכקייט פון נאָז־טיכלאך און פון טאשען און קליידער, איבער דיא גפאהר פון קושען זיך, פין געבען די האנד אהן האנדשוה און איבער דיא שרעקליכע גפאהר פון האנדשוה אליין. איבערהאל האָט ער געזוהען מיקראָבען און באציללען, און ער האָט אליין געציטערט פאר זיין לעבען, געמאכט אנ־דערע ציטערן, און האָט, זעלבסטפערשטענדליך, געקראָגען בעצאָהלט פאר זיינע ארטיקלען.....

— יעצט, אויב איהר ווילט, ויעלען מיר ארויפגעהן אין דיא מענער־אבטהיילונג. צו דיא אונרוהיגע וועלען מיר ניט גהן: עס איז ניט גאנץ אנגענעהם אָהן דאָקטאָר, און עס לוינט זיך אויף ניט. זיי זיינען איבערהאל דאָ גענוג, איבער גענוג. דאכט זיך, עס איז שטיל, רוהיג אין א געוויסען לאנד, אלעם גהט צו אין דער בעסטער אָרדנונג.... און פלוצלונג, אונטערן איינפלוס פון א ביסל בראנפען, א שטיקעל פאטריאָטיזמוס, א העצערייי פון א צייטונג... אהא: מען קריכט אויף דיא וועגד.... דאָ איז אויף אזוי, נור עטוואָס אָריגינעלער... אָה, ברו־דער, — האָט ער זיך אפגעזויפצעט, — אז איך נעהם וועז אויפמערקזאם בעטראכטען און צו קוקען זיך צום לעבען פון א זאָגענאנטען ציווילי־זירטען מענשען, געהט מיר דורך א קעלט אי־בערן לייב — איבערהאל נאכט, חשך, אונווייסנ־הייט.... לאָמיר פריהער אריינגעהן אהער, לינקס, — רעכטס זיינען דיא „בראָנישקראנ־קע".....

מיר האָבען אויפגעעפענט דיא טיהר און אויף דאָ האָבען זיך ארום אונז ארום גערלויבען א סך קראנקע. איינער פון זיי האָט מיר דער־לאנגט א גרויסען בויגען פאפיער. אייזער דיא

בעדיענער האָבען בערוהיגט דיא קראנקע אין צוגעזאָגט זיי, אז מיר וועלען יעדען אינעם אויסהערען, וואָס ער פערלאנגט, האָב איך דורכגעקוקט דאָס פאפיער. דאָס איז געווען א געבעט בריעף פון אן אונגליקליכען, וואָס האָט זיך געריסען א היים, צו זיינע פרייונד. „איך בעט אייך, ראטעוועט!" איז געווען געשריעבען כמעט אויף יעדער שורה פון בריעף.

דיא גאנצע צייט פון מיין לעזען האָט דער שרייבער פון בריעף, א יונגער כימיקאטהישער בויער, ניט אויפגעהערט צו נייגען זיך.

— האָט רחמנות, גיט איבער דעם בריעף... וויא גאָט איז אייך ליעב! — האָט ער געבעטען. — זאָל מען מיך ארויסנעהמען פון דאנען... איך האָב שוין מעהר קיין כח ניט דאָ צו זיין....

— גאנץ בעשטימט! — האָב איך געענטפערט און ארויינגעלייגט דעם בריעף אין טאש.— וויא איז דיא אדרעסע פון אייערע פרייונד?

— אויפ'ן בריעף איז דאָ דיא אדרעסע.... איך בעט אייך, וויא אן אייגענעם פאָטער, גיט אפ דעם בריעף..... וויא פיעל בריעף איך האָב שוין ניט איבערגעשיקט דורכ'ן האָספיטאל איז קיין אייזער ניט אָנגעקומען....

— לאָזט מיך אויך ארויס! מיך אויך! און מיר אויך! און מיר!.... האָבען זיך פון אלע זייטען געהערט בייזע, אויפגערעגטע שטימען.— וואָס האלט מען אונז דאָ? איך בין ניט קראנק... וואָס וויל זיי פון מיר? מיר אויך! שוין דעם זעקסטען יאָהר, וויא זיי פיינינען מיך, דיא הינד....

— איהר הערט? — האָט טייערינג בעמערקט דער אסיסטענט — אלע רייסען זיך א היים....

— וואָס איז דער חדוש, — האָב איך געזאָגט. — איך פערשטעה איבערהויפט ניט, וויא קען מען דאָס האלטען יאָהרען לאנג פערשפּארט לעבעדיגע מענשען און ניט געבען זיי קיין בעשפטיגונג, ניט ערלויבען זיי צו זעהן זיך אפט מיט פרייגד.... דאָס איז דאָך פירכטערליך. און וויא אזוי קענען דאָ גאָר דיא בעדיענטע איין זיין?

— זיי צוקוייפען זיך, האָט ער געזאָגט. — קיין פערטעל יאָהר האלטען זיי זיך דאָ ניט אויף.

(יילום פאָלגט)

דער ארבייטער רינג

דער ארבייטער רינג אין אמעריקא קען שפּיעלען דיא ראָלע וואָס דער ארבייטער בונד אין רוסלאנד.

יעזום האָט געזאָגט צו זיינע תלמידים:

„איהר זייט דיא היוונען פון דער וועלט". דיא אידען זיינען ווירקליך דיא היוונען פון דיא רעוואָלוציאָן. מיט זיינע אידישע ליידענשאפטליכקייט ברענגען זיי אריין אין די אנדערע פעלקער דעם שטאָף, וואָס הייבט, וואָס מאכט קאָכען....

ליידענשאפט איז א טהייערער שטאָף אין א רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג. אָבער מען מוז דערצו בענוצען פערשטאנד אין אריינטאָן היוונען אין טייג. אז מען וועט אריינטאָן צו פיעל היוונען, וועט דאָס טוג צו פיעל זיך הויבען און— פּלאצען....

ליידענשאפט וועט געווהנליך בעטראכט פאר שעדליך. וונן מען זאָל זאגען, אז מען דארף האנדלען בערעכענט, איבערלייגט, זאגט מען „אהן ליידענשאפט". פון דעסטוועגען האָט לאכאל צוגעדופען דיא דייטשע ארבייטער, זיי זאָלען אריינלייגען אין דער ארבייטער בעוועגונג דיא גאנצע ליידענשאפט פון זייער נשמה.

לאכאל איז דאפיר בערלאָגט געוואָרען, אז ער העצט אויף קלאסע געגען קלאסע און „רעגט אויף דיא ליידענשאפט".

לאכאל, אין זיין גלענצענדע פערטהיידיגונגס רעדע, האָט דערויף געענטפערט, אז ער האָט בפרוש געדעדט פון מאראלישע ליידענשאפט. ער האָט בעוויעזען, אז עס איז דאָ פערשיעדענע סארטען ליידענשאפט. דיא ליידענשאפט, וואָס מען האלט פיר א שלעכטע מידה, איז דיא שלעכטע ליידענשאפט, וויא ליידענשאפטליכער האס, אינטאָלעראנץ; ליידענשאפט צו זויפען, צו שפּיעלען אין קארטען. אָבער לייבע צו פרייהייט, צו גערעכטיגקייט איז אויך א ליידענשאפט. און אזוי אויך איז עלע בעגיסטערונג פיר א זיטליכע פּפליכט א ליידענשאפט. און ער, לאכאל, האָט עס בעוויעזען, האָט גערעדט צו דיא ארבייטער וועגען זייער זיטליכע אויפגאבע; ער האָט זיי בעוויעזען, אז עס ליגט אין דיא נאטור פון זייער קלאסען-לאגע צו וועלען פיהרען דיא מענשהייט אויף דעם וועג פון אמת'ן פאָרטשריט; און וועגען דעם האָט

ער זיי דאָס געוואָגט, אז זיי זאָלען בענוצען דיא גאנצע לייִדענשאפט פון זייער זעלבע. דאָס הייסט אלזאָ דיא מאָראלישע לייִדענשאפט, דעם זיטלעכען ערנסט, וואָס קומט פון האָבען אין זיך דען דיא הויכע אויפגאבע וואָס מען איז בערופען צו ערפילען.

דיעזע ווערטער פון לאסאל דארפען זיך בעזאָנדערס נעהמען אין זיננען דיא אידישע ארבייטער. זיי, דיא אידען, האָבען אין זייער נאטור א גאנץ בעזאָנדערס שטארקע לייִדענשאפט. אין אומשטענדען ווי אין רוסלאנד, וואו דער קאמפף מוז זיין א בלוטיגער און היטציגער, איז דיא אידישע לייִדענשאפטליכקייט פין דעם ארבייטער בונד אָהן שום קונצען זעהר נישליכע היוועלן אין דעם טייג פון דיא רעוואלוציאָנערע בעוועגונג. אין אמעריקא אָבער איז פאָרלויפיג ניט דאָ קיין געלעגענהייט פיר אזעלכע היציגע לייִדענשאפטליכע קעמפפע ווי אין רוסלאנד. דאָ פאָדערט דיא בעוועגונג פאָרלויפיג מעהר בערעבענטקייט און דיסציפלין. דערביבער איז עס, אז וועלן מען בענוצט דאָ דיא אידישע לייִדענשאפטליכקייט ניט מיט בערעבענונג, וועלט זיא שעדליך אָנשטאָט נישליך....

דאָ קען דערביבער דיא לייִדענשאפט נאָר נישליך זיין, וועלן מען וועט זיא אימער האלטען אין דער גרענעץ, דורך האָבען אין זינען דיא הויכע אויפגאבע וואָס מען האָט צו ערפילען.

דיא אויפגאבע, וואָס דער ארבייטער רינג האָט צו ערפילען אין אמעריקא, איז אונגעהויער הויך. זיין בענעפיט־סיסטעם איז א בריק, וואָס פיהרט צו דעם קלאָרען בעוואוסטזיין דיא מאַסען פון דיא אידישע ארבייטער, וועלבע וואָלטען דורך רייַנע פראָפאגאנדע זעהר שווערליך צוגעוויגען געווָארען. זייענדיג א בענעפיט ארגאניזאציאָן, אזוי גוט און נאָך פיעל בעסער וויא דיא גרעסטע און שטארקסטע אָרדענס, האָט דער ארבייטער רינג דערביי אויך אויפגענאָמען מערקווירדיגעם פיר דיא גייסטיגע ענטוויקלונג פון דיא אידישע ארבייטער, און אויך פיר דיא אנגעמיינע כאָציאָליסטישע בעוועגונג אין לאנד.

פיר דיא גייסטיגע ענטוויקלונג פון דיא אידישע ארבייטער האָט דער ארבייטער רינג בעוויעזען וואונדער. דיא פערשפרייטונג פון די „צוקונפט" אליין צוויישען זיינע מעמבערס בעוויזט דאָס. דער ארבייטער רינג האָט גענומען פאָרויגער יאָהר איבער 26 טויזענד קאָפיעס „צוקונפט".

היינט דיא מאסען לעקטשורס וואָס כמעט אלע ברענטשעס האָבען געהאט!

און פיר דיא אלגעמיינע כאָציאָליסטישע בעוועגונג אין לאנד וואָס דער ארבייטער רינג האָט אויפגעטאָהן — וועט געוג זיין צו דער־

מאָנען דעם פאקט, דאָס אין פיעלע שטעדט איז דיא ברענטש פון ארבייטער רינג דער רוקגראַט בייַן פון דיא סאָציאָליסטישע בעוועגונג אויך אונטער דיא אמעריקאנער. דיא מעמבערס פון ארבייטער רינג ארבייטען פיר דיא סאָציאָליסטישע פּארטיי מיט זייער גאנצע אידישע לייִדענשאפט.

אָט דאָס איז עס, וואו דיא אידישע לייִדענשאפט קען אין אמעריקא שפּיעלען דיא ראָלע דורך דעם ארבייטער רינג, וואָס זיא שפּיעלט אין רוסלאנד דורך דעם אלגעמיינעם אידישען ארבייטער בונד.

אָבער דיא אידישע לייִדענשאפטליכקייט שטעלט זיך לייִדער דאָ ניט אָפּ. זיא בענוצט זיך ניט צו זיין דיא הייוועלן, וואו מען דארף, אז דאָס טייג זאָל זיך הייבען, נאָר זיא איז אויך א שוידונגס־שטאָף, וואו מען דארף עס זאָל זיין סאָלידקייט....

דיא אידישע לייִדענשאפטליכקייט שטעלט דיא אידישע ארבייטער צו בהאנדלען מיט קאָלטען בלוט. זיא מאכט ז׳ שווער צו בערעבענען, אז ענעמס אנדערע כייינונג וויא מיינע וועט ניט פערשווינדען דורך דעם וואָס איך וועל איהם לייִדענשאפטליך אָנזידלען. זיא מאכט איהם שווער צו קענען איינזעהן, אז אן אנדערע מיינונג האָט יענער ניט וויייל ער איז דום אָדער שלעכט, נאָר וויייל ער האָט עבען אן אנדערע מיינונג.

דיא לייִדענשאפט שטעלט דעם אידישען ארבייטער צו בעגרייפען, אז עס איז אונמעגליך צו זיכען אייניגקייט דורך גלייכע מיינינגען; אז עס איז אונמעגליך אלע זאָלען האָבען דען; אז יעדען פונקט גלייכע מיינונגען; אז וועז אין יעדען פונקט גלייכע מיינונגען; אז וועז אייניגקייט זאָל מען זוכען בייַ גלייכע מיינונגען, וואָלט ליין מאָל קיין אייניגקייט ניט געקענט זיין; אז אייניגקייט איז נאָר מעגליך, וואו נאָכדעם וויא מען העדט זיך גענוג דורך און מעז שטימט אָב, זאָל דיא מינאָריטעט רוהיג און געלאסען אריבערטראָגען דיא מיינונג פון דיא מאָיאָריטעט און אייניטילען דיא לייִדענשאפטליכע אפּאָזיציאָן צו איהר.

נעהמט פיר א ביישפּיעל דיא שטרייט פּראגע, וואָס איז געווען וועגען טשארטער. וואָרום זאָל דער טהיל וואָס איז גענוג געגען דיא שווערע בעדינגונגען וואָס א ניו יאָרקער טשארטער פאָדערט — וואָרום זאָלען זיי ניט קענען רוהיג פערשטיין, אז דיא אנדערע גלויבען ערנסט אין דיא וויכטיגקייט פון א ניו יאָרקער טשארטער און ווינשען אויפריכטיג צו טראָגען אלע שווערע־גקייטען צוליעב איהם? און וואָרום וויעדער זאָל דער אנדערער צד ניט רוהיג קענען צוגעבען, אז דער צד

מיינט ערנסט. דאָס עס לוינט ניט צו נעהמען אויף זיך דיא שוועריגקייטען?

וואָרום? ליידענשאפט!

און וואָרום זאָלען ניט ביידע צדדים קענען פערשטיין, אז דיא אייניגקייט און גאנצקייט פון דיא ארגאניזאציאָן איז, צוליעב דיא הויליגע הויבע אויפגאבע, טויזענדער מאָל וויכטיגער, וויא אז איך זאָל דוקא אויספיהרען מיין ווילען?

וואָרום? ליידענשאפט!

דיא ליידענשאפט לאָזט גאָר ניט מוחל זיין יענעם, פאר וואָס ער האָט אן אנדערע מיינונג. דיא ליידענשאפט מאכט פיהלען אזוי וויא צו זאָגען: „האָב איהם א שווארץ יאָהר, ווער הייסט איהר האָבען אזא פאלשע מיינונג? לאָז ער האָבען דיא ריכטיגע מיינונג וועט זיין אויניגקייט!“... דיא ליידענשאפט לאָזט עס ניט אנערקענען אלס אן אונפערמיידליכע טהאטזאכע, דאָס יענער האלט זיין מיינונג פיר דיא ריכטיגע און קען ניט אנדערש, אין דאָס מען מוז זיך רעכענען דערמיט.

מיר ווינשען דעריבער דיא דעלעגאטען צו דיא קאָנוועניע, אז זייער גענאנקען און דיא הויבע הויליגע אויפגאבע פון ארבייטער רינג זאָל אָנציינדען זייער זיטליכע ליידענשאפט פון ליעבע צו דיעזע אויפגאבע און דער זאָל אויסלעשען יעדע ליידענשאפט, וואָס סטראשעט צוברעכען דעם „רינג“, וועלכער דארף דיענען דיעזע הויבע אויפגאבע!

געדענקט נאָר אימער, אז דאָס הייליגסטע איז דיא אייניגקייט און גאנצקייט פון דיא ארגאניזאציאָן. געדענקט אָן דעם „מיט די גאנצע זיטליכע ליידענשאפט פון אייער זעלע“, וועט דאָס אייך שוין אליין מאכען גענינען א וועג ארויס פון אלע שוועריגקייטען.

דיא אונטערשריפט שורה איז: זאָל דיא קאָנוועניע זיין בעזעלט מיט דיא הויליגע ליידענשאפט פון ליעבע צו דיא אייניהייט און גאנצקייט פון ארבייטער רינג און צו זיין הויבע אויפגאבע, וועט דאָס בערוהיגען און שטילען דיא ליידענשאפט פון אונגעדולד און פון צאנקערייי. דאן וועט דיעזע קאָנוועניע זיין א שריט אויף דעם וועג, צו מאכען דעם ארבייטער רינג שפיעלען אין אמעריקא דיא רעוואָלוציאָנער ראָלע, וואָס דער אלגעמיינער אידישער ארבייטער בונד אין רוסלאנד.

Z

נייע ביכער און בראשורען ערהאלטען

דיא געשיכטע פון דיא רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג אין רוסלאנד. פון א. טהון. ערשטע טהייל 80 פיידזשעס ארויסגעגעבען פון אלגעמ. איד. ארבייטער בונד, זשענעוו.

אליקום צונזערס ביאָגראפיע. געשריעבען פון איהם אליין. 105 פיידזשעס. ארויסגעגעבען פון דיא צונזער יובילעאום קאָמיטע, ניו יאָרק.

גלות ליעדער פון א. מ. שארקאנסקי, א זאמלונג פון ליעדער, בילדער און באלאדען. 96 פיידזשעס, ניו יאָרק.

דיא יודישע גאס, (ערצעהלונגען) פון אברהם רייזען, 24 פיידזשעס. פערלאג קלייניע פאָלקס ביבליאָטהעק, ווארשא.

פעהלער אויסבעסערונג.

אויף פיידזש 5 פון שורה 41 ביז 46 דארף זיך לעזען וויא פאָלגט:

—קען נאָר דעם בעשלום פון לעצטען אינטערנאציאָנאלען קאָנגרעס האָבען קיין ווירקונג און בעדיוטונג און דאָך.. נוט פרובירענדיג אפילו צו ערפילען דעם נאָך גאנץ פרישען בעשלוס פון אמסטערדאמער קאָנגרעס „דעמאָנסטרירט“ מען ביי אונז אין ניו יאָרק דורך א „גלעזענעדען“ קאָנצערט.

אויף פיידזש 6 דארף זיך דיא לעצטע פיער שורות פון געדיכט לעזען:

קום, מיר וועלען פון דיא צוויוגען
פלעכטען דאָרט א גרינע הוט,
און מיר וועלען וואקסען בליהען
בליהען, וואקסען, שעהן און גרוים,....

אויף פיידזש 25 דארפען דיא ייורות פון 8 ביז 8 אין געדיכט „לעבען!“ זיך לעזען:

נאָר קיין פאלשע סחורה — נוט
כ'בין נוט ונג שוין אונגעניט,
כ'האָב א וועלט שוין דורכגעמאכט,
און מיך נארט נוט דרויסען — פראכט

o. 6 (42) IUNE 1905 Volume IV

דיא זשארגאנישע ליטעראטור אין בילדער

III

נ. מ. שיקעוויטש (שמר)

עדע געזעלשאפטלעכע בעוועגונג מוז פריהער אדער שפעטער, אין א שטארקערער אדער שוואכערער פארם, צוקומען צו דיא פאלקס־מאסען. נאר אין דיא מוחות פון דיא מאסען שפיגעלט זיך אב דיא בעוועגונג ניט אימער מיט איהר ריכטיגער פארם און איהר ריכטיגען כאראקטער, חאטש זיי, דיא מאסען, גיבען אימער דעם שטאף און דעם פונדאמענט צו יעדער בעוועגונג. דאס איז דערפאר, וואס דיא מאסע איז דונקעל און איז ניט פעהיג צו געבען זיך א ריכטיגע ערקלערונג אין ערשיינונגען וואס זיינען פערווויקעלט, וואס זיינען העכער פאר דיא פשוטע פראגען פון אלטעגלעכען העבען.

דאס זעלבע איז געווען מיט דער אידישער מאסע אין דער צייט פון דער השכלה־בעוועגונג. לכתחילה האט דיא בעוועגונג געהאט צו איהר גאר ווייניג שייכות. ביסלעכווייז, ביסלעכווייז האט זיא אויך אויפגעפענט דיא אויגען און אנגעהויבען צוקוקען זיך צו דיא ארומיגע פאסירונגען. נעהן ווייט האט זיא ניט געדארפט. דיא קלאסען־צוטהיילונג איז ביי אידען ניט געווען אזוי שטארק ווייא ביי אנדערע פעלקער. וואס עם האט זיך געטאהן אין די העכערע קרייזען, האט זיך באלד אפגעשפיגעלט ביי דעם המון, כאטש ניט אזוי דייטליך און קלאר ווייא ביי דיא אויבערשטע קלאסען. דיא השכלה וועלכע האט זיך אנגעהויבען לכתחילה ביי די גבירים און פון זיי איז זיא אריבער צו דיא מיטעלע בעלי בתים, איז פון דיזע ענדליך דורכגעדרונגען צו דיא בעלי מלאכות. און וועז זיא איז צוגעקומען צו זיי, איז זי פיקייכט געווען נאך שטארקער און לעבעדיגער ווייא אין דיא אייבערסטע קלאסען. וואהרום, אייגענטליך האט דאס, ביי דעם המון, דיא השכלה ניט געהאט צופיהרען איא שטארקען קאמפף מיט'ן פאנאטיזמום, ווי אין אנדערע קלאסען. ווייל כאטש דיא אידישע מאסע איז געווען דונקעל און אבערגלויביש איז זיא דאך געווען נעהענטער צו דער נאטור, האט געדאט געזונדערע, שטארקערע געפיהלע: ווייא דיא אידישע גבירים און בעלי בתים, וואס זיינען דאס רוב געווען אויסגעטריקענט און אויסגעמוטשעט פון דיא ווינד־פרנסות. זייענדיג וועניגער געקינסטעלט, האט זיא אויך וועניגער געליטען פון דיא גייסטיגע פענטעס, האט געהאט אין זיך וועניגער פאנאטיזם. דערצו איז דאך דיא אידישע מאסע קיין מאל ניט געווען גאנץ אונוויסענד. לעזען וועניגסטענס האט יעדער איד און א גרויסער טהייל פון דיא פרויען געקענט. חאטש קיינער האט זיך לכתחילה ניט אינטערעסירט צו טראגען דיא השכלה צו דער מאסע, האט זיא דאך זעהר דורשטיג געכאפט דיא שיריים וואס זיינען איהר איבערגעפאלען פון דיא שרייבעכצען וואס דיא השכלה האט ארויסגעבראכט. דאס זעהט מען פון דעם

אונגעהיירן ערפאלג וואם עס האבען געהאט ביי דיא מאכען דיא ביכלאך פון דיק און לינעצקי — דיא צוויי שרייבער וועלכע האבען דיא ערשטע זיך אבגעגעבען אין גאנצען דעם זשארגאן.

דיא מאסע איז שנעל איבערגעגאנגען פון טייטש חומש מיט דער תחינה צו דער וועלטליכער ליטעראטור, כמעט אהן א קאמפף, וועניג־סטענס אהן אזא קאמפף, וואם דיא בעלי בתי־שע יונגע לייט האבען געהאט אויסצושטיין, אי־בערגעהענדיג פון „תלמוד". צום „תלמוד לשון עברי". מי האט געשטונגען דיק'ם מיטשה'לעך און לינעצקי'ם באטירע, וויא וועניג דיזע ביכלאך זיינען געווען, נאך זייער ארט שרייבען, צוגע־פאסט צו דער ענטוויקלונג און דער וועלט־אנשויאונג פון דעם המון. דיא מאסע האט גע־שמיגען דיזע ברעקלאך פון דעם השכלה־טייש און איז דאך געבליעבען הונגעריג. וואהרום מעהר וויא דיא צוויי שרייבער האבען זיך כמעט ניט ארַאפגעלאזען צו איהר פון דיא הויבע לשון קודש'דיגע מליצה־וואלקענס. אמת, אין גיכען האבען צוזאמען מיט דיק און לינעצקי אנגעהויי־בען טראגען השכלה צו דיא מאסען דיא צוויי פאלקס־דיכטער צונזער און גאלדפאדען אין זיי־ערע פאלקס־ליעדער, וועלכע האבען טיף אריינ־געדרונגען אין דעם המון מיט זייער לייכטער און קלארער שפראך און זיסע נגונים. דאס זיי־נען אבער דאך געווען מעהר ניט וויא נגונים. דיא מאסע האט געוואלט עפעס לערנען, עפעס העזען, העזען „שיינע אינטערעסאנטע מעשיות", דאס הייבט זיא האט גוואלט אויף איהר שטיי־גר בעקאנט ווערן מיט דער אויסערליכער וועלט, מיט דעם ארומיגען לעבען, און האט ניט גע־קענט, וואהרום וועז השכלה איז געווען „טרייף־פסול" ביי גבירישע און בעל הבתי'שע קינדער איז זיא דאך פיר א „שוסטער יונג" אדער א „דינסט מיידעל" געווים געווען אן אונמענליכע פאנטאזיע. און דאך האט דער המין געוויעזען א געוואלטיגע שטרעבונג צו השכלה. וועז דיא „אויבערשטע" משכילים האבען דאס וועניג בע־מערקט, האבען דאס דערפאר, זעהר גוט גע־שפירט דיא פאקענטרעגער, דיא אידישע מוכרי כספים, וועמעס קערבלאך און פאליצעס האבען ניט געקענט צופריעדען שטעלען דיא פאדערונ־גען פון דער מאסע. א סך בעלי מלאכות, אנ־שטאט צו זעצען זיך בין מנחה למעריב ארום דעם לאנגען טיש הערען „עין יעקב" אדער משניות, זיינען צוגעגאנגען צום פאקעט־טרעגער וועלכער האט זיך געפונען אין שול גופא, אדער אין פאלעש, אדער אין טויער פון שול־הויף, און געבעטען א ביכעל אויף פראקאט. דעם קלייי־נעם דינעם ביכעל האט מען איבערגעלעזען זיצענ־דיג הינטער בימה אין דער שעה בין מנחה למעריב. אין א וואך, צוויי איז מען געווען פערטיג מיט'ן גאנצען קערביל מעשיות אין געוואלט נאך און נאך, אבער מעהר איז ניט געווען. דער בעל מלאכה, דיא דיענסט־מיידעל און איהר בעל הבית'טע אליין האבען געפאדערט גרעסערע מעשיות, ניט קיי און שפיי, ניט הייליגקע, די־נינקע ביכלאך, נאר גראבע ביכער, מיט טאווקען, אז מיר זאל קענען לייענען און לייענען א וואך און דערצו זאל מען טאקי ניט דארפען אלע וויי־לע צאהלען א גראשען צו א קאפיקע פיר פראק־קאט.

אט אין אזא צייט, אין אזא הונגער, א גיים־טיגען הונגער פון דיא אידישע מאכען איז גע־קומען „שמר" מיט זיינע גרויסע, דיקע ראמאנען, מיט זיינע האמעטנע בילדער און איבערראשע־נדע כצענען, מיט זיינע וויצען און מוסר, וואס זיינען, אמת, אלע געשריעבען און געמאלט ניט אזוי וויא עס פאדערט דיא ריינע קונסט, דער אמת'ער ליטעראריישער געשמאק, נאר זיינען דערפאר פערפאסט אויף אזא שטייגער און גע־שריעבען אין אזא שפראך, וואס איז גאנץ נאך־הענט דער וועלט אנשויאונג פון דער מאסע, איהרע בעגריפען, איהרע פארשטעלונגען און איבערהויפט איהרע הערצליכע שטרעבונגען און געפיהלען.

איז עס א וואונדער וואס „שמר" האט גע־האט אזא גרויסען ערפאלג ביי דיא מאסען? וואס ער האט פארנומען אזא גרויסען פלאטץ אין דער ישארגאנישער ליטעראטור, דעם גרעס־טען פלאטץ אין דעם פשוט'ן זין פון דעם ווארט, וואהרום וואס פופציג מענשען האבען געדארפט שרייבען האט ער אייגנער עמוזט שרייבען. יא— גע מ ו ז ט, וויא מיר וועלען דאס שפעטער דייטליכער ערקלעהרען. דער גיסטיגער הונגער פון דער מאסע האט איהם ארויסגערופען, ארויסגעשטופט אויפ'ן ליטעראריישען מארק און געצוואונגען שרייבען. איז ער דען שולדיג אין דעם וואס מענשען מיט מעהר טאלענט פון איהם האבען זיך ניט געוואלט ארַאבלאזען פון זייערע הויבע וואלקענס, ארויסקריכען פון זייערע ענגע שמאלע קלייזלעך און אריין אין דיא ענגע שמאלע גאסלאך פון דעם בריטען אידישען המון?

* * *

„שמר", מיט זיין ריכטיגען נאמען שייקע־ווישט, איז ארויסגעטראטען אויפ'ן ליטע־ראריישען פעלד אונגעפעהר מיט 35 יאהר צורוק. ער איז דאן געווען א יונגער בעל הבית'ל פון 21 יאהר. ער איז געווארען א שרייבער צופעליג; גאנץ אונגעוואונטערט פיר זיך אליין. זיין ער־ציהונג האט ער געקראגען אין נעסוויזש, א קליין שטעדטעל אין מינסקער גובערניע. דיזע קליין שטעדטעלע איז געלעגן ווייט פון דיא

השכלה צענטערס. דאָך איז שוין דאָרטען געווען א געהיימע חברה משכילים, וואָס האָבען געלע־ זען בעהאלטענער הייט „טרייפע" ביכלאך, און „שמר" איז געווען איינער פון זיי. זיי האָבען געגרינדעט א געהיימע ביבליאטהעק, וואו דיא ווערקע פון מרדכי אהרן גינזבורג, מאפו און שול־ מאן זיינען געווען דיא הויפט קוועלע, פון וועל־ כער דיא יונגע לייט האָבען געשעפט זייערע נייע אידעען. אין נעסווייזס זיינען דאָ וועניג חכידים. דיא אידען זיינען דאָרט געווען ניט אזוי שטארק פאנאטיש ווייא אין א סך אנדערע אידישע שטעדטלאך. דיא יונגע לייט האָבען אפילו געדארפט געניסען פון׳ם עין הדעת בע־ האלטענער הייט, אָבער דער קאמפף פון השכלה איז דאָרט ניט געווען אזא שטארקער, און דיא משכילים ניט אזוי ערביטערט וויא אין אנדע־ רע שטעדטלאך. שייקעוויטש האָט בעלאנגט צו א שיינער בעל הבתישער פאמיליע. צו זייני עלטערן האָבען געווואוסט, צו זיי האָבען זיך געמאכט ניט וויסענדיג פון דעם וואס זייער זוהן איז „פערכאפט אין אפיקורסות" אלענפאלס האָט ער וועניג געליעטען רדיפות פון דיא היי־ מישע, און זיין לעבען בחור־וויז איז פארביי־ געגאנגען אהן שטורם׳ס, ער אליין האָט זיך אין פראקטישען לעבען כעהר געהאלטען אן דער אלטער סיסטעם, וויא אן דיא נייע ביכער, האָט התונה געהאט א בן שמונה עשרה, וויא גאָט האָט געבאָטען, און וויא גוטע לייט הייסען. דער־ צו האָט ער געמוסען א שיינע עטליכע הונדערט קערבלאך נדן און א כלה פון א „שעהנעם ארט", דאָס הייסט פון א יהום פאמיליע, און נאָך דער התונה האָט ער זיך, וויא דער שטייגער פון דאָם רוב משכילים, געזעצט עסען קעסט.

שייקעוויטש׳ס שוויגער־עלטערן האָבען גע־ וואָהנט אין פינסק, און זיין שוויגער־פאָטער איז אליין אויך געווען א האלבער משכיל. דאָרט האָט דער קינפטיגער ראָמאניסט געקענט אָבגע־ בען זיך פריי מיט דער השכלה; געלערענט זיך רוסיש, דייטש, פערפאלקאָמט זיך מעהר אין דער העברעאישער ליטעראטור אוך, וויא דער שטייגער פון אלע יונגע משכילים, אליין אויך געשריעבען שירים אין העברעאיש.

פון זיינע שירים האָט שייקעוויטש הפנים קנאף וואָס געהאלטען. ער האָט אין אלגעמיין וועניג געטרוימט וועגען ליטעראטור. ער האָט געגעסען קעסט, וויא אלע בעל הבתישע יונגע לייט, און ווי אלע בעל־הבתישע יונגע לייט האָט ער אראָבגעהאנדיג פון קעסט זיך געמוסען מסחר׳ן מיט דיא עטליכע הונדערט קערבלאך נדן. ניט זייענדיג פאָרבערייטעט צו א פראקטישער בע־ שעפטיגונג, האָט ער, פערשטעהט זיך, אין א קודצע צייט געפֿטרט דיא ביסעל מזומנים און האָט זיך געמוסען צו „לעהרעריי", דיא פראָ־ פעסיאָן, צו וועלכער א אידישער יונגער מאן, א משכיל, נעהמט זיך, געוועהנליך וועז ער פטרט זיינע עטליכע גראָשען און בלייבט אָהן מיטלען מיט א ווייב און א פאָר קינדערלאך אויף׳ן קארק. אָבקנעלענדיג עטליכע זמנים און ארומזע־ העגדיג זיך, אז דאָס קען ניט געבען קיין חיונה, האָט שייקעוויטש אויך דעם ראטה פון זיין שוואר און שוויגער, זיך געמוסען זוכען א וועל־ כע עם איז שטעלע ביי „קאָמערציע". אין ווילנא איז געווען א רייכער פעטער, א פאָדראטשיק, וועלכער האָט געהאלטען מענשען, און צו איהם האָט זיך געלאָזען דער יונגער, שייקעוויטש, בעטען ביי איהם א שטעלע. דער רייכער קרוב האָט צוגעזאָגט און געהייסען ווארטען. שייקע־ ויטש איז געזעסען אין ווילנא און געוואָרט. דערווייל אָבער האָט מען געדארפט עסען אליין און שיקען דער ווייב אויך דער הוצאה, שייקע־ ויטש האָט זיך געפונען אין א קריטישער לאגע. צו דער זעלבער צייט אָבער האָבען אין איהם ניט געשלאָפען דיא שטערבונגען, דיא געהיימע פאנטאזיע פון יעדען משכיל, צו זעהן א מאל געדרוקט זיין נאָמען. ווילנא איז דאמאָלס געווען דער מיטעלפונקט פון דיא אידישע משכילים: דאָרטען האָבען געלעבט אדם הכהן, קלמן שולמאן, שמואל יוסף פין — דער רעדאק־ טאָר אין ארויסגעבער פון׳ם „הכרמל", און אנ־ דערע בעוואוסטע משכילים. וואָרטענדיג אויף דער „שטעלע ביי דעם רייכען פעטער און זיי־ ענדיג שטארק בעזאָרגט מיט דער שאלה: „מה נאכל?" האָט שייקעוויטש פון דעסטוועגען ניט פערגעסען, אז ער געפינט זיך אין ווילנא, אין דעם מיטעלפונקט פון השכלה, און איהם האָט זיך „גרייליך" געוואָלט זעהן פנים אל פנים, רייידען פון מויל צו מויל, מיט דיא יעניגע מענ־ שען, וואָס האָבען איהם ביז אהער געשיינט אין א האלב־געטליכען ליכט דורך זייערע ביכער. ביי זיך אין בוזים־טאש האָט ער געהאט א מא־ נוסקריפט, אן אייגענעם חיבור אויף העברעאיש. וואָס ער האָט אָנגעשריעבען זיצענדיג ביים שווער אויף קעסט. דער חבור האָט געהייסען „זבחי האינקוויזיציה," („דיא אָפפער פון דער אינקווויזיציאָן"). ער איז אוועק מיט׳ן מאנוס־ קריפט צו שמואל יוסף פין, דעם רעדאקטאָר פון׳ם „הכרמל", און האָט איהם געבעטען דאָס איבערקוקען, און אויב עס וועט איהם געפעלען, צו דרוקען אין „הכרמל". דערביי האָט ער, וע־ לענדיג זעהן וואָס גיכער געדרוקט זיין נאָמען געבעטען צו געבען איהם וואָס גיכער א תשובה. פין האָט איהם געראטהען האָבען געדולד, און ער איז אוועק פון איהם מיט א שווערער הארץ און מיט ברענענדער אונגעדולד.

אין אייניגע טעג ארום האָט שייקעוויטש בענגענט פין'ן אין גאס, און אז ער האָט מיט דרך ארץ אראָפגענומען דיא היטל און געוואָלט פארבייגיפען דעם „מורא'דיגען" רעדאקטאר, אין וועמעם הענד עס איז געלעגן זיין משפט: אם לשבט, אם לחסד, האָט איהם יענער אָפגע־שטעלט און געזאָגט, אז ער האָט צופעליג אי־בערגעלעזען זיין כתב יד פריהער, ער האָט גע־וואָלט דורכקוקען דער ווייל בלויז עטליכע בלעטלאָך, נאָר דיא געשיכטע האָט איהם אזוי פראַינטערעסירט, אז ער האָט געמוזט איבער־לעזען ביז צום ענדע. פאר'ן „הכרמל" איז זיא געווען צו גרויס און פין, וועלכער איז אויך גע־ווען א דרוקער און ארויסגעבער פון ספרים, האָט איהם צוגעזאָגט אז ער וועט זיין ערצעהלונג דרוקען אין א בעזונדער ביכעל. שייקעוויטש איז געווען אין זיעבעטען הימעל, אָבער דער צענזאָר האָט צושטערט זיין גליק. ער האָט עפעס געפו־נען דאָרט א „טרפה" און דעם ביכעל פער־באָטען.

דיעזער ביכעל „זבחי האינקווייזיציה" איז געווען א מין ראָמאן; דער פראָטאָטיפ, דער פאָר־מוסטער פון „שמר'ס" שפּעטערדיגע ראָמאנען. דיא אידישע משכילים פון'ם אלטען דור האָ־בען ניט געהאט דעם בעגריף פון ליטעראטור, וואָס מיר האָבען היינט, נאָך וועניגער האָבען זיי געקענט האָבען א ריכטיגען קריטישען בליק אויף ערצעהלונגען, ראָמאנען, פאָעזיע. די א אלע זאָבען וואָס מען רופט בעלעטריסטיק, שיינע ליטעראטור. דער עיקר איז ביי זיי געווען דיא אויסערליכע פאָרם, דיא געגרייזלטע וועלטער און פראָזען וואָס מי האָט גערופען מיט דעם אלגעמיינעם נאָמען „מליצה". וואָס אָנבעלאַנגט זייער שטאנדפונקט אויף דעם תוך, דעם אינ־האלט, זיינען זיי אויך אין דעם ניט געשטאנען פיעל העכער פון דער מאסע. אז א בוך זאָל אויס־נעהמען, האָט ער געבדארפט האָבען אויסער „מליצה", אונערוואַרטעטע, איבערראשענדע סצענעס מיט גזלנים, רויבער, האמעטנע פער־ברעכער און אונשולדיגע שפעלאָך אין דער געשטאלט פון מענשען. אזעלכע ביכער וואָס זא־לען „נעהמען פארן הארצען" און זאָלען דאָך האָבען אין זיך א שטיקעל מוסר, האָט מען גע־דארפט האָבען אין זשארגאָן. פין איז געווען א העברעאישער שרייבער און רעדאקטאָר. ער איז אָבער אויך געווען־וויא געזאָגט, א דרוקער און ארויסגעבער פון העברעאישע און זשארגאָנישע ספרים און ביכלאָך, און האָט זעהר גוט גע־וואוסט דעם גייסטיגען הונגער פון דעם פראָס־טען אידישען לעזער, דיא פאָדערונג פון דעם זשארגאָנישען ביכערמארק. ער האָט געטראָפען שמר'ס פעהיגקייטען און האָט איהם געמאכט א פאָרשלאג אָנצושרייבען א קורצע מעשה'לע אויף זשארגאָן און ער וועט זיא דרוקען און וועט איהם בעצאָהלען דערפאר דריי רובעל.

שמר איז אוועק און איז אויף מאָרגען ווי־דער געקומען.

— וואָס פערלאַנגט איהר יעצט? האָט איהם פין געפרעגט.

— איך האָב איך געבראכט דיא מעשה'לע, האָט איהם שייקעוויטש געענטפערט.

פין האָט איהם געקוקט אין דיא אויגען; איהם האָט זיך ניט געגלויבט.

— אזוי גיך? הָא ער געפרעגט דעם יונגען מאן פערוואונדערט.

ער האָט צוגענומען דיא ערצעהלונג האָט זיא דורכגעקוקט, און זיא איז איהם געפעלען געווארען.

שייקעוויטש האָט בעקומען דיא דריי רובעל אין א בעשטעלונג אָנצושרייבען נאָך א קור־צע מעשה'לע.

פין דיא דריי רובעל האָט ער זיך געלאָזען א רובעל אויף דער הוצאה און צווי רובעל האָט ער אוועקגעשיקט דער ווייב.

דיזע צווי רובעל האָבען שטארק אויפגע־רויבען שייקעוויטש'ס רעפוטאציע ביי זיין שווער און שוויגער, מען האָט זיך דאָן קוים גע־קענט פארשטעלען, אז מען זאָל עפעס צאָהלען פיר שרייבען פראָסט אידיש, פיר א חבור אי־בערהויפט.

אויף מאָרגען האָט שייקעוויטש געבראכט דיא צווייטע מעשה'לע, און האָט לויט דעם בע־דינג וויערער בעקומען דריי רובעל, און דעם נעקסטען טאָג איז ער וויעדער געקומען צו פי־נען און האָט געהאט דיא דריטע מעשה אן אָנ־געשריעבענע אין בוזים.

ער האָט וויעדער בעקומען דריי רובעל, אָבער קיין בעשטעלונג אויף נאָך א מעשה האָט ער שוין מעהר ניט געקראָגען.

—דיא מעשיות זיינען מיר געפעלן, האָט איהם פין געזאָגט, אָבער איהר שרייבט צו גיך. מי דארף א ביסעל אָברוהען און אָבדרוקען פרי־הער דיא, דערנאָך וועלען מיר זעהן ווייטער.

„שמר" האָט אָבער ניט געוואָלט רוהען. ער האָט אויך ניט געקענט רוהען. דער רייכער קרוב האָט נאָך אלץ ניט מקיים געווען די הבטחה, וועגען דער שטעלע, און דא האָט מען געדארפט לעבען אין אפרעמדער שטאָדט, לעבען אלץ און שיקען דער ווייב אויף דער הוצאה.

ער האָט זיך אוועקגעזעצט און אָנגעשריע־בען אפערטע ערצעהלונג, אָנגעשריעבען פיר איין קלאפ און אוועקגעטראָגען צו א צווייטען מוכר ספרים. ער האָט איהם, פארשטעהט זיך, דער־צעהלט, אז שמואל יוסף פין האָט ביי איהם גע־

קויפט דריי מעשיות צו דריי רובל א שטיק. דאָס איז געווען אגוטע רעקאָמענדאציע, און דעם אנדער מוכר ספרים האָט אויך אָננעמען חשק, אוז ער האָט ביי איהם געקויפט דיא געשיכטעלע. אויך מאָרגען האָט ער אָננעשריעבען נאָך א געשיכטעלע און אוועקגעטראָגען צו א דריטען, און יענר האָט אויך געקויפט, געקויפט אויך באָרג, ווייל קיין געלד האָט ער ניט געהאט, אָדער ניט געוואָלט צאָהלען, און טאקי ניט בעצאָהלט ביז היינטיגען טאָג.

אָט אזוי איז שיקעוויטש געווארען א שריי־בער פון זשארגאָנישע מעשיות.

מיר האָבען זיך אָפּגעשטעלט אויף דעם פּאקט לענגער, ווייל נאָך אונזער מיינונג איז ער כאראקטערנע; ער ווייזט דיא ארט און ווייזע ווי אזוי „שמר" שרייבט זיינע מעשיות און דיא אומשטענדען וועלכע האָבען איהם ארויסגערו־פען אויף דעם זשארגאָנישען ליטעראריישען פעלד.

אז מען האָט מעהר ניט געצאָהלט, האָט שיי־קעוויטש אויפגעהערט צו שרייבען. ענדליך האָט זיך דער רייכער פעטער דערמאָהנט און האָט איהם געגעבען א שטעלע. ער האָט דעם בעטער פערשטעהט זיך ניט דערצעהלט פון דיא ליטעראריישע „ביזנעס" וואָס ער האָט דערווייל געמאכט, וואַרטענדיג אויף דער שטעלע. דאָס האָט געקענט שאדען צום עסק, צו דיא אמת'ע ביזנעס. אז דער רייכער פעטער וואָלט זיך דערווויסען אז זיין פּלי־מעניק איז א מחבר און נאָך פון זשארגאָנישע מעשיות, וואָלט ער איהם, פערשטעהט זיך, קיין שטעלע ניט געגעבען. וואהרס ביי איהם, ביי דעם פאָדראטשיק, איז געווען א מחבר אלץ איינס וויא א בטלן, א טויגעניכטס.

בעקומענדיג דיא שטעלע איז שיקעוויטש אוועק געפאָהרען אין זיד רוסלאנד ערגעץ אין א שטעדטעל וואו א געוויסער פּאָלק סאָלדאטען האָט זיך געפונען. דערנאָך איז ער אוועק מיט'ן פּאָלק אין בוקארעסט (דאָס איז געווען אין דער צייט פון דעם רוסיש־טערקישען קריעג). דאָרט האָט ער געמאכט א פיינע מטבע און איז דער־נאָך אליין געוואָרען א פאָדראטשיק. ער האָט אָנגעקליעבען עטליכע טויזענד רובל, געש־פּיעלט דיא ראָלע פון אסוחר און נאָר אין גאנצען פערגעסען אָן זיינע זשארגאָנישע מעשיות.

דיא רעדעל האָט זיך אָבער איבערגערדרעהט, און שיקעוויטש האָט גע'פּטרט זיינע עטליכע רובל און איז געבליעבען אָהן אגראָשען מיט א ווייב און עטליכע קינדער אויפ'ן האלז. אינ־דעסן האָבען זיך זיינע מעשיות פערשפּרייט אי־בער רוסלאנד. דער נאָמען „שמר", וועלכען ער האָט אונטערגעשריעבען אויף זיינע מעשיות איז געוואָרען בעקאנט, און שיקעוויטש'ן איז יעצט אויסגעקומען צוויי וועגען: נעהמען זיך ענטוועדער צו מלמדות אָדער צו „מחברות". און ער האָט זיך בעוצט אין אדעם און וויי־דער זיך געגומען צו דער פּען.

אין רומעניען איז דאמאָלס נור וואָס בע־שאפען געוואָרען דער אידישער טהעאטער, און „שמר" האָט זיך געגומען שרייבען דראמען און קאָמעדיען פאר'ן טהעאטער. צו דער זעלבער צייט האָט ער געשריעבען מעשיות שוין גרעסערע מעשיות וויא פריהער, פאר די אדעסער בוכהענדלער. זיינע מעשיות האָ־בען זיך שטארק געלעזען, מעהר וויא אלע זשאר־גאָנישע ביכער, און „שמר" האָט געקראָגען א פּאָרשלאג פון דיא דרוקער ראָם אין ווילנא צו שרייבען פיר זיי ראָמאנען. „שמר" איז געווען דער ערשטער זשארגאָנישער ראָמאנען־שרייבער. ער האָט דאָס וואָרט ראָמאן פערשטאנען אויף זיין אייגענעם שטייגער, אזוי וויא דעם וואָרט האָט פערשטאנען דיא מאסע פיר וועלכע ער האָט געשריעבען. ער האָט פער שטאנען אונטער דעם וואָרט „ראָמאן" א געשיכטע מיט א פער־ליעבענעם, מיט איבעראשענדע סצענען, פער־וויקעלטע פּלאָנטערס, פול מיט אונערוואַרטעטע טרעפענישען, וואָס זאָלען שפּאנען דעם לעזער אָדער דיא לעזערין, זאָלען רייצען זייער אונגע־דולד און האלטען זיי געשפּאנט ביז צום סוף. אין דעם ליעגט, מעהרסטענס, דער סוד פון דעם אונגעהויערן ערפאָלג וואָס ביי דער מאסע האָ־בען געהאט זיינע ראָמאנען איבער וועלכע מיר וועלען רעידען מעהר אין דעם צווייטען ארטיקעל.

„שמר" איז אלזא געבליעבען יאָהרעלאנג דער הויפּטצושטעלער, אויב ניט דער איינציגער, פון לעזע שטאָף פיר דער אידישער מאסע. ער איז אויך געווען דער איינציגער שרייבער אי צווישען דיא זשארגאָנישע, אי צווישען דיא העברעאישע מחברים, וואָס האָבען געקראָגען, פערהעלטנismעסיג, גוט בעצאָהלט פיר זיין שרייבען, וואָס האָט געקענט מאכען און ge־מאכט א לעבען יאָהרעלאנג פון ליטעראטור אין רוסלאנד. דאָס איז נאָך מעהר וואונדער, וויל מיר וויסען, אז דער זשארגאָנישער בי־כער מארק איז אבסאָלוט אָרים, אז דיא אידישע בוכהענדלער צאָהלען קיין געלד ניט און מאכען קיין געלד ניט פיר זשארגאָנישע מעשיות; אז דער גאנצער אידישער ביכער־מארק שטעהט אויף „חלוף", עקזיסטירט נאָר דערמיט וואָס מען בייט אויס מעשיות אויף מחזרים, תפילין און מזוזות, און פיר דיזע בעקומט מען ערשט געלד; אז די גרעסטע און בעסטע אידישע שריי־בער, וויא אבראָמאָוויטש און פרץ, קענען נאָך

ביז היינטיגען טאג ניט מאכען א לעבען פון זויער שרייבען און בעקומען זייער לעבענסמיטעל פון זייטיגע בעשעפטיגונגען, דער אלם בוכהאלטער אין „חברה קדישא" און יענער אלם אויפזעהער אין תלמוד תורה.

מיט דעם טוידט פון דער אלמנה ראם האט דיזע פירמע אויפגעהערט זיך שטארק צו אינטערעסירען מיט'ן זשארגאן, און „שמר" האט שוין ניט געהאט קיין פערלעגער. צו דער זעלבער צייט האבען נייע שרייבער אנגעהויבען נאכצומאכען „שמר'ן", און קאנקורירען מיט איהם. עם האט זיך גיעאוועט דער „הויז־פרייַנד" מיט דער „פאלקסבילדונג", אין וועלכע עם זיינען ארויסגעטראטען אנדערע סארטען שרייבער. דיא קריטיקער האבען זיך אויך שטארק צו איהם געזומען און געמאכט א תל פון זיינע ראמאנען. דאם אלעם צוזאמען האט שטארק ארונטער גיווארפען זיין קורס. „שמר". האט זיך נאך נעמיהט צו זיין זיין אויגענער פערלעגער. האט גרוקט אליין עטליכע ביכער און ארויסגעגעבען פון צייט צו צייט א מין זשורנאל פון ערצעהלונגען, געדיכטע, וויסענשאפטליכע ארטיקלען און וויטצען, וועלכע ער האט דאם אלעם אליין פאבריצירט. אבער א לעבען איז שוין געווען שווער צו מאכען. פארן טהעאטער האט ער נאך פריהער אויפגעהערט צו שרייבען, ווייל דיא רעגיערונג האט פערבאטען דיא אידישע אקטיאָרען צו שפּיעלען אין אידיש, און דיזע האבען זיך אוועקגעלאזען נאך ענגלאנד און אמעריקא.

אז דיא לאגע פון'ם אידישען טהעאטער איז גענוֹאָרען פעסטער אין אמעריקא, איז אויך גרומען א ענדערונג אין שמר'ס לעבען. מען האט איהם געשיקט געלד און פערלאנגט ער זאל קומען אין אמעריקא שרייבען פיעסען פאר'ן אידישען טהעאטער. „שמר" האט עמיגרירט, און אין אמעריקא פאנגט ער אן מיט מעהר פרישקייט צו ארבייטען זיינען דראמען און ראמאנען. ער עפענט דא א דרוק און גיט אליין ארויס א „ביבליאטהעק" פון זיינע אייגענע ראמאנען אין העפטען. ענדליך, וועז דיא טעגליכע צייטונגען חויבען זיך אן צו ענטוויקלען, גיט ער אויך זיין דרוקערייַ און שרייבט פיר דיא צייטונגען, שטעלט צו ראמאנען, „היסטאָרישע" און פון איצטיגען לעבען. עס יאווען זיך דא אויך בייזע קריטיקער און קאנקורענטען, וואס שרייבען נאך דיקערע ראמאנען פון איהם, נאך מעהר „שפאנענד, מיט מעהר הערצרייסענדע סצענען, אינטריגען און פלאנטערס, אבער „שמר" הערט זיי אלעמען וויא דעם קאטער. ער בלייבט נאך אימער דער הערשער אין דער ראמאנען־ליטעראטור, דער אייניגער „ראמאנען־קעניג" ביז היינטיגען טאג.

א. ליטווין.

דיא דריי ציגיינער

(פון לענאו).

איך האב דריי ציגיינער בעגעגנט א מאל —
זיי זיינען ה'א לאנקע געלעגען —
וועז כ'האב זיך מיין פוהר'ל פערמאטערט און מיעד
געשלעפט איבער זאמדיגע וועגען.

געהאלטען האט איינער זיין חבר אין האנד —
זיין אלטע, זיין ליעבליכע פידעל —
בעלויכטען, בעשטראהלט פון פארנאכטיגען שיין
האט געשפּיעלט ער א פייערדיג ליעדעל.

דער צווייטער — א ליולקע געהאלטען אין מויל,
געקוקט, וויא דער רויך וועלט צוגאנגען,
און רוהיג, אזוי וויא ער וואלט פון דער וועלט
שוין קיין מאהל קיין גליק ניט פערלאנגען....

דער דריטער איז היימליך געשלאפען און שטיל,
דיא פידעל צום הארצען איז געלעגען;
א ווינדעל האט קוים איהרע סטרונעם בעוועגט,
זיין הארץ האט א חלום בעוועגען

דיא קלייַדער וואס האבען געטראגען דיא דריי,
איז לעבער און לאטעם געוועזען —
מיר לאבען זיך אוים פון דער נאריישער וועלט!
דאם האט מען אויך זיי באלד געלעזען...

זיי האבען מיר דריי מאל געלערענט, געציינט:
וועז כ'הויבט אן דאם לעבען צו נאכטען,
וו'אזוי מען פערשפּיעלט עכ, פערדויבט
און פערשלאפט—
און דריי מאל פערשפּאטען, פעראכטען....

און לאנג נאך האב איך אויף זיי דרייען געקוקט,
וועז איך בין שוין ווייטער געפאהרען,
געקוקט אויף דיא שווארצע געזיכטער און האאר,
ביז וואנן כ'האט מיין אויג זיי פערלאָהרען...

אברהם רייזען.

דיא נשמה און דער גוף פון דער טרייד יוניאניסטישער בעוועגונג

(צו דער שיקאגאָער קאָנוועניע דעם 27סטן יוני).

I

ין דער אמעריקאנער ארבייטער בעוועגונג קאָכט עס ווייַדער. שוין עטלעכע חדשים ווי א שטורם־ווינד בלאָזט צווישען דיא ארבייטער רייהען. פון שיקאגא איז דער שטורם ארויס אין דיא ערשטע טעג פון יאנואר. אין שיקאגא ווערט צו ענדע יוני זיך ארויס־ווייזען, צו איז דאָס נור א פאָראיבערגעהענ־דער „שטורם אין א גלאָז וואסער", וואָס האָט אויפגערודערט נור דיא פיהרער און שרייבער, אָדער דאָס איז א שטורם־ווינד, וואָס ווערט אָפּ־רייניגען דיא גרויסע פעלדער פון דער ארבי־טער־בעוועגונג פון דיא אלע מינים שעדליכע און גיפטהרליכע ברואים, וועלכע האָבען זיך איינגענעסטן אין איהר.

אזוי צו אזוי, דערווייל האָט זיך ווייַדער גע־עפענט דיא אלטע גיפטהרליכע וואונד פון דער אמעריקאנער ארבייטער־בעוועגונג: דיא פראגע וועגען דיא פּאָליטיק און דיא טאקטיק פון דיא יוניאָנס און וועגען דיא בעציהונגען צווישען דיא פּאָליטישע און עקאָנאָמישע אָרגאַניזאַצי־אָנען פון דער ארבייטער קלאַס, צווישען פּארטיי אין יוניאָן. דיא „פּאָלעמישע קונסט וועגען דיא בעציהונגען בלויהט ווייַדער אין איהר פאָלשטענדיגער גלאַנץ: בעלי־דיגונגען, בעשולדיגונגען און פערלויימדונגען שי־טען זיך פון אלע זייטען. גרעסערע און קלענערע שלאַכטען קומען פאָר ניט נור צווישען דיא פיינ־דע, ניט נור צווישען דיא ווייטע, אָבער אויך צווישען דיא פרייַנדע, דיא נאָהענטע. איבער־הויפּט גרופירען זיך דיא ארמעען צו דער הויפּט־שלאַכט ניט אין גאַנצען אזוי וויא מיר זיינען געווָאָהנט געווָארען צו זעהן אין דיא לעטצטע צייטען. פון דער „בייזער זייט" מאכט מען אפּט פרייַנדליכע מינעס פיעל ווייטער הינטער דיא פעסטע גרענעצען פון דיא „סעקציאָנען" און פון אנדערן צד הויבט מען היינט אָן איינצעל־ווייז צו שאָקלען מיט'ן קאָפּ איבער דעם, וואָס מען האָט נאָך ניט לאַנג געהאלטען פאר „דער ווייזהייט לעצטעם וואָרט"... דערווייַל איז א גערודער אין דער אמעריקאנער ארבייטער בע־ווענונג. וואָס איז מיט א מאָל אזוינס געשעהן? וועגען וואָס האנדעלט זיך? קודם כל דיא פאק־טען.

גלייך נאָך נייַ יאָהר איז אין שיקאגא אָבגע־האלטען געוואָרען א קאָנפערענץ, אין וועלכער עס האָבען אנטהייל גענומען 25 פּערזאָנען. אלע פיהרער פון דער סאָציאָליסטישער און ראדי־קאלער טרייד יוניאָניסטישער בעוועגונג. מיט אויסנאהמע פון אין אָרגאַניזאַציאָן (דיא וועס־טערן פּערדערוישאָן אָוו מיינערס), וואָס איז געווען פערטראָטען אָפּיציעל אלס אָרגאַניזאַציאָן, איז דיא קאָנפערענץ בעשטאַנען פון פּריוואט מענשען. כאָטש כמעט יעדער פון זיי האָט אונטער זיין אונטערשריפט נאָך א נאָמען פון א געוויסער אָרגאַניזאַציאָן, דאָך האָבען דיא אָרגאַניזאַציאָנען אליין מיט דער קאָנפערענץ דערווייל נאָר ניט צו טאָהן. דיא קאָנפערענץ האָט אויסגעארבייט און בערעפענטליכט א מא־ניפעסט, פון וועלכען מען זעהט ארויס וואָס עס האָט איהר צוזאמענגעבראכט און וואָס זיא ווייל ווייטער טאָהן.

דער מאניפעסט הויבט זיך אָן גאנין מארק־סיסטיש: „דיא סאָציאלע עציהונגען און גרו־פּירונגען — זאָגט דער מאניפעסט — איז נור אן אָבשפּיגלונג פון דיא מעכאנישע און אינ־דוסטריעלע צושטענדע". ריין מארקסיסטיש ווערען געפּיהרט אויך דיא ווייטערדיגע טהעאָרע־טישע בעטראכטונגען. דיא קאָנצענטראציאָן פון קאפּיטאל, ד. ה. דיא פעראייניגונג פון דיא גע־זעלשאפטליכע עשירות אין אלין ווייניגער הענד און אין אלין גרעסער אונטערנעהמונגען, און דיא פערטריבונג פון געשיקטע ארבייטער דורך נייע פאָלקאָמענערע מאשינען — דאָס זיינען

דיא צוויי וויכטיגסטע פאקטען פון איצטיגען אינדוסטריעלען לעבען. דיא רעזולטאטען פון די צוויי ערשיינונגען זיינען זעהר וויכטיגע. דער מאניפעסט ווייזט, אז דורך דעם פערשווינדען אלין מעהר דיא ענגע, פעסטע גרענצען פון זעלב־שטענדיגע אבגעזונדערטע מלאכות. דיא ארבייטער וועלען אלין מעהר צוגעבונדען צו דער מאשין און וועלען אלין מעהר בעטראכט נור ווי א צוגאב צו דער מאשין. דיא ספעציעלע קענטניסע פון דעם ארבייטער שפיעלען אלין א קלענערע ראלע, די ארבייטער וועלען געטהיילט ניט נאך זייערע ספעציעלע בעשעפטיגונגען נור נאך דיא מאשינען, ביי וועלכע זיי וועלען אוועקגעשטעלט.

אזא ענדערונג אין דיא מעכאנישע און אינדוסטריעלע צושטענדע מוז, וויא געזאגט, האבען א גרויסע ווירקונג אויף דיא סאציאלע גרופירונגען. אין וואס בעשטעהט דיא ווירקונג ?

דער מאניפעסט ענטפערט: פון איין זייט וועלט דורך דעם דער קלאסענגענזאץ צווישען קאפיטאליסטען און ארבייטער שארפער און שניידענדער; פון דער אנדערער זייט מוז צוליעב דעם דיא אחדות צווישען דיא מיטגליעדער פון יעדען אייניגען פון די צוויי קלאסען וועלען אלין שטארקער און אלגעמיינער.

דיא קאפיטאליסטען, זיי פארשטעהן עם גאנץ גוט. זיי זוכען זיך צוצופאסען צו דיא נייע אומשטענדע. זיי ארגאניזירען זיך אין אלגעמיינע קאפיטאליסטישע קלאסען־ארגאניזאציאנען. זיי האבען אין דער לעצטער צייט געשאפען צוויי זאלטען קלאסען־ארגאניזאציאנען: ערשטענס די קאמפף־ארגאניזאציאנען: דיא אונטערנעהמער פערבאנדען, וואס זוכען דורך זייער מאכט מיט גוואלד צו אונדריקען דיא ארבייטער און צו צוברעכען אלע ארבייטער ארגאניזאציאנען; צווייטענס דיא „שטילקע" דיא „פרייגדליכע" און „פריעדליכע" פערבאנדען נאך דעם מוסטער פון דער „סיוויק פעדעריישאן", דורך וועלכע דיא קאפיטאליסטען זוכען, וועז עם פאסט זיי צו פערפיהרען און אבצונארען דיא ארבייטער, כדי נאכהער זיי צו קענען לייכטער עקספלואטירען און בעראבעווען.

דיא ארבייטער פעהלט אבער דיא פערבינדונג און דיא אחדות און זייער עקאנאמישער ארגאניזאציאן און אין זייערע קאמפף־מיטלען.

דיא איצטיגע סיסטעם פון דער עקאנאמישער קאמפף־ארגאניזאציאן פון דער ארבייטער־קלאס איז,נאך די ערקלערונג פון מאניפעסט,פערדאלבען און שלעבט פון גרונד אויס, און קען דורך קיינע ענדערונגען ניט פערבעסערט ווערן, נור זיא מוז אין גאנצען איבערגעבויט ווערען נאך אגאנץ אנדערן פלאן. צוויי גרונד פעהלערן גענוגט דער מאניפעסט אין דער איצטיגער טרייד־יוניאניסטישער בעווענגונג: ערשטענס ווערט דער גאנצער עקאנאמישער קאמפף אנגענפיהרט נור ווענגען קלייניע פארבעסערונגען אין דער לאגע פון דיא ארבייטער. מען איז אבער אין גאנצען בלינד און מען זעהט ניט, אז עס איז מעגליך צו שאפען אזא צושטאנד, ווען קיין לאהן שקלאפערייי ווערט איבערהויפט מעהר ניט עקזיסטירען, ווען דיא ארבייטער ווערען ניט דירפען ארבייטען פאר בעלי־בתים און פאר ווייזשעס, נור פאר זיך אליין מיט אייגענע פראדוקציאנסמיטלען; צווייטענס טוריייסט דיא איצטיגע טרייד־יוניאניסטישע ארגאניזאציאן די ארבייטער מאכען אין שטיקלאך — דורך דעם, וואס יעדער מלאכה איז אבגעטהיילט פון דיא אנדערע קומען ארוים דיא גרעסטע אומגליקען, די אלגעמיינע אחדות און געזענזייטיגע הילף פון ארבייטער ווערט אונמעגליך; שנאה און קנאה ווערן ארויסגערופען צווישען די פערשידענע מלאכות. יעדער זוכט זיך אבצושליסען פון די אנדערע און צו בעקומען א מאנאפאל אין טרייד. הויכע אייגטריטסגעלד איז אייגענפירט געווארען אין פויעלע יוניאנס, און דאס צווינגט מענשען צו ווערען סקעבס. דיא פאליטישע צושפאלטונג פון'ם ארבייטער קלאס ווערט פערשטארקט. ארבייטער ווערען אויסגענוצט געגען ארבייטער. יוניאן לייט סקעבען געגען יוניאן לייט. דורך דעם ווערט דיא לאגע פון ארבייטער קלאס אלין ערגער. אזוי ווייא דיא ארבייטער זיינען צוטהיילט און צוריקגעווישען זיך, קען מען זיי אייניידען, אז צווישען קאפיטאל און ארבייט הערשט גאר ניט קיין שטענדיגער קלאסענגעגענזאץ, נור הארמאניע.

וויא דיא לעזער זעהן, קומען אלע עשרה מכות פון דער ארבייטער בעווענגונג לויט דער מיינונג פון דעם מאניפעסט, דורך דיא טהיילונג פון דיא ארבייטער אין זעלבסטשטענדיגע ארגאניזאציאנען.

אן אלגעמיינע קראנקהייט — זאגט דער מאניפעסט וויייטער — קען גיהיילט ווערען נור דורך אן אלגעמיינע רפואה. אבער אן אלגעמיינע רפואה איז ניט מעגליך כל זמן דיא ארבייטער פון יעדען קלייניעם טרייד שלייסען אליין מיט די אונטערנעהמער קאנטראקטען, וועלכע זיינען אפט שעדליך פאר דיא אנדערע ארבייטער פון דער זעלבער אינדוסטריע. נור א גרויסע אינדוסטריעלע ארגאניזאציאן, וואס זאל ארייננעהמען אין זיך אלע טריידס און וואס וועט זיין געגרינדעט אויף דעם פרינציפ פון קלאסענקאמפף, נור זיא ווערט קענען אויסהיילען די אלע וואונדען. אזא אלגעמיינע יוניאן דארף ווערען

די עקאָנאָמישע אָרגאַניזאַציאָן פון דער ארבייטער־קלאַס. זיא קען אָבער ניט זיין פערבונדען מיט וועלכער עס איז פאָליטישער פּארטיי. איהר גאַנצע כאַראַקטער לייגען אין דער פעראייניגונג פון אלע מיטגלידער. דיא גאַנצע לאָקאלע און אלגעמיינע אדמיניסטראַציאָן מוז רעגולירט ווערן איינפאָרמיג, גלייך פאר אלעמען. דער צוטריט פון נייע מיטגלידער וואָס קומען פון אנדערע לענדער מיט יוניאָן־קאָדס, דער איבערגאַנג פון איין מלאכה צו דער אנדערער מוז זיין ערלויבט. אן אלגעמיינער שוץ־פאָנד מוז געפענט ווערן, צו וועלכען אלע מיטגלידער בייטראָגען גלייך. און א קאָנוועניענץ איז איינגעדרופען געוואָרען אויף 27 יוני צו גרינדען אָט אזא מין אָרגאַניזאַציאָן.

דער מאנופעקט בעשטעהט אלזא פון דריי זעלבסטשטענדיגע טהיילען: דער ערשטער אלגעמיינער טהעאָרעטישער טהיי! איז אויפגעבויט אויף אייניגע מארקסיסטישע הויפּגעדאנקען און האָט מיט דער טרייד־יוניאָניסטישער בעוועגונג אין אמעריקא דירעקט ווייניג וואָס צו טאָהן. מען קען דיא מארקסיסטישע הויפּגעדאנקען אננעהמען און האלטען פאר ריכטיג און דאָך ניט מסכים זיין צו דיא מיינונגען, וועלכע דיא פערפאסער פון מאניפעסט זאָגען ארוים אין צווייטען טהיי!, וואו זיי רידען וועגען דיא ראָלע אין דער בעדייטונג פון דער טרייד־יוניאָניסטישער באוועגונג איבערהויפּט און וועגען דיא פעהלערן און וואונדען פון דער עקזיסטירענדער טרייד־יוניאָניסטישער בעוועגונג און אָרגאַניזאַציאָן אין אמעריקא בפרט. מען קען האלטען פאר ריכטיג און בעגרינדעט די קריטיק פון דיא אָרדנונגען וואָס עקזיסטירען אין עקאָנאָמישען קאמפּף בייַ אונז אין דיא יונייטעד סטייטס. מען קען נאָך צוגעבען נאָך נייע פעהלערן, רידען נאָך אין א שארפערע שפּראַך געגען דיא אָרגאַניזאַציאָן, וואָס איז היינט בייַ אונז דיא פיהרערין פון דער טרייד יוניאָניסטישער בעוועגונג. מען קען ארויסשטעלען נאָך שוועכע בעשולדיגונגען געגען איהרע פיהרער, און פון דעסטוועגען בלייבען בייַ דער מיינונג. אז דיא קוראציע, וואָס ווערט פאָרגעשלאָגען אין מאניפעסט איז ניט דיא פאסענדע, ניט די ריכטיגע, ניט דיא נוטהיגע. מיר האָבען אומישנע צוטהיילט און צוגלידערט דעם מאניפעסט אין דריי טהיילען, וויי! מיר קומען גאנץ פערשיעדען אויף יעדען פון זיי.

II

אלם מארקסיסטישע סאָציאליסטען בעהאנדלען דיא פערפאסער פון מאניפעסט דיא סאָציאלע פראגע; אויף ריין מארקסיכטישע גרונדאנקען האָבען זיי אויפגעבויט דעם טהעאָרעטישען פונדאמענט פון מאניפעסט. און דיא ערשטע פראגע, וואָס מיר ווילען שטעלען איז: צו בעטראכטען זיי דעם טרייד־יוניאָניסטישען קאמפּף טאקע אין ריין מארקסיסטישער בעלייכטונג? צו מוז מען אָדער צו קען מען זאָגאר אלם מארקסיסט לעגען אזעלבע גרויסע האָפנונגען אויף דיא טרייד־יוניאָניסטישע בעוועגונג, וויא זיי לעגען ארויף? צו שטעלען זיי טאקע ריכטיג פאָר דיא ראָלע און דיא בעדייטונג פון עקאָנאָמישען קאמפּף?

דיא אָנהענגער פון דער נייער בעוועגונג בעציהען זיך מיט גרויס חשק אויף וויסענשאפטליכען סאָציאליזמוס. דיא דייטשע סאָציאל דעמאָקראטיע איז שוין לאנג געבראכט געוואָרען אלם עדות, און איינער פון דיא הויפּטפיהרער פון דער נייער בעוועגונג, דער רעדאקטאָר פון דער „ברויער צייטונג" גענ. טרוטמאן, האָט דירעקט זיך בעציויגען אויף קאוטסקי. עם האָט זיך גראדע געטראָפען אז ערשט פאר עטליכע וואָכען צוריק האָט קאוטסקי אָנגעשריעבען זעהר אן אינטערעסאַנטען און בעלעהרענדען ארטיקעל, אין וועלכען ער אונטערזוכט און אנאליזירט מיט זיין געווענליכער טיפעקייט און פיעל זייטיגקייט דיא פראגע וועגען דיא ראָלע, דיא בעדייטונג, דיא אויסזיכטען אין דיא צוקונפט פון טרייד־יוניאָניסטישען קאמפּף.

מיר קענען אָבער קיין בעסער זאָך ניט טאָהן, וויא לאָזען קודם כל קאוטסקי ענטפערן אויף דיא פראגען וואָס מיר האָבען געשטעלט.

קאוטסקי שטעלט זיך אָפּ אויף דעם פאקט וואָס דיא ארבייטער געפינען זיך שטענדיג אין אן ערגערע לאגע, וועז זיי געהען ארוים אין קאמפּף, איידער זייערע באָסעס. די ארבייטער זיינען פיעל; דיא באָסעס וועניג. דיא ארבייטער זיינען אָרעם, הילפלאָז; דיא באָסעס זיינען רייך און קענען קויפען אלין וואָס זיי דארפען. דא קומען דיא טרייד יוניאָנס. „דיא יוניאָן זוכט — זאָגט קאוטסקי — אָבצושאפען דיא קאָנקורענץ צווישען דיא ארבייטער. זיא בעמיהט זיך ניט צו דערלאָזען, אז די רעזערוו־ארמעע זאָל דרי־קען דעם לאָהן. זיא העלפט דיא וואָס געהן ארום אָהן ארבייט. דאָס איז נאָך וווייניג. וועז ארבייטער פיהרען א קאמפּף מיט א באָס זוכען דיא יוניאָנס וויא וויט מעגליך צו שטעלען אין דיענסט פון דיא סטרייקערס אלע ארבייטער פון דער זעלבער אינדוסטריע. דיא קראפט פון דיא ארבייטער פון איין פאבריק וועלט דורך דעם פערשטארקט, וואָס הינטער זיי שטעהען דיא ארבייטער פון אלע איבריגע פאברייקען פון יענעם אָרט. דיא קראפט פון דיא ארבייטער פון איין אָרט וועלט פערגרעסערט דורך דעם, וואָס הינטער זיי שטעהן אלע ארבייטער פון גאנצען לאנד, און דיא קראפט פון

דיא ארבייטער פון גאנצען לאנד ווערט פער־גרעסערט דורך דעם, וואס הינטער זיי שטעהן די ארבייטער פון אנדערע קאפיטאליסטישע נאצי־אָנען". (נייע צייט, 1905, זייטע 774). עס דאכט זיך אויס אז קאוטסקי שילדערט די בעדיי־טונג פון דיא ראָלע פון דער טרייד־יוניאָנים־טישער אָרגאניזאציאָן געראדע אזוי ווי דיא פערפאסער פון מאניפעסט שילדערן זייער צו־קינפטיגע „אינדוסטריעלע אָרגאניזאציאָן".

דאָס דוכט זיך אָבער נאָר אויפ'ן ערשטען בליק. צוויישען זיי ביידען שטעלט זיך באלד ארויס א געוואלטיגע מיינונגספערשיעדענהייט.

דיא פערפאסער פון מאניפעסט האָפען דאָס אלץ צו קענען אויספיהרען; זיי רעכענען דורך די נייע אָרגאניזאציאָנס־פאָרם צו קענען פעראיי־ניגען דעם גאנצען פּראָלעטאריאט און אויף אזא אופן זאָגאר דעם סָאציאליזמום אראָפצוברע־נען.

קויטסקי אָבער דערצעהלט אונז ווייטער גאנץ אנדערע זאכען. דיא קאפיטאליסטישע סאציאל פאָליטיקער און דיא טרייד־יוניאָנים־טען אליין — זאָגט ער — האָבען געמיינט דורך דיא פערשטארקונג פון דיא ארבייטער צו שא־פען פאר זיי א בעפרידיגענדע לאגע אין דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט.... אָבער זיי האָ־בען פערגעסען אייניגע קליינigקייטען. אזעלכע „קליינigקייטען" זיינען דאָ עטליכע. ערשטענס, קען „קיין טרייד־יוניאָן אין דער וועלט ניט אָבשאפען דיא קאפיטאליסטישע עקספּלואָטא־ציאָן און דיא שטרעבונג פון דיא קאפיטאליס־טען די עקספּלואטאציאָן צו פערשטארקען; זיא קען אלזאָ אויף ניט פערניכטען דעם קלאסענ־געגענזאץ און קלאסענקאמפּף. זיא קען נור אונ־טער געוויסע אומשטענדען איהם מאכען גינסטיג פאר דעם פּראָלעטאריאט.

מיט אנדערע ווערטער הייסט עס: אז מעהר ווי א קליינע בּערבעסערונגען קען מען איבער־הויפט דורך דעם טרייד־יוניאָניסטישען קאמפּף ניט ערווארטען, ווי א גוט, עהרליך און ראדיקאל ער זאָל ניט געפיהרט ווערען. וואָס פאר א קאל־טער שטראָם דאָס איז אויף דיא הייסע האָפענונ־גען און פאנטאזיען פון דער נייער „אינדוסטריע־אָרגאניזאציאָן!"

ניט ווייניגער אינטערעסאנט איז דיא צוויי־טע „קליינigקייט".

דיא פערפאסער פון מאניפעסט האָפען אי־בערצוקומען בערג מיט דער נייער „אינדוס־טריע אָרגאניזאציאָן". זייער גאנצע האָפענונג איז געבויט אויף דעם וואָס זיא, דיא נייע אָרגא־ניזאציאָן, „וועט ארומנעהמען אלע אינדוס־טריען" און וואָס זיא וועט ווערן „דיא עקאָנאָ־מישע אָרגאניזאציאָן פון דער ארבייטער־קלאָס". דיא פערטהיידיגער פון דער נייער בע־וועגונג שילדערן זעהר אישעהנעם בילד, ווייא אזוי ביי יעדען סכסוך וועלען אלע ארבייטער פון דער גאנצער אינדוסטריע מיט א מאָל ארויס אין קאמפּף און ביי יעדער גרעסערען סכסוך וועלען אלע אינדוסטריען מיט א מאָל אויף דעם בעפעהל פון אין צענטראלער געוואלט (רעגירונג?) זיך געפינען אויפ'ן שלאכטפעלד.

קומט אָבער קויטסקי און צוישטערט דעם גאנצען שעהנעם בילד.

„דיא גאנצע מאסע פון פּראָלעטאריאט צו וועלען אָרגאניזירען טרייד־יוניאָניסטיש, זאָגט קויטסקי — דאָס איז א חלום, אן אוטאָפּיע. דאָס איז איבערהויפט אונמעגליך. דיא טרייד־יוניאָ־ניסטישע אָרגאניזאציאָן וועט שטענדיג קענען ארומנעהמען נור דיא אויסגעוועהלטע אָדער אריסטאָקראטען צווישען דיא ארבייטער".

קויטסקי ערקענהרט אויספיהרליך, פאר וואָס דאָס איז אזוי. עס איז — זאָגט ער — א בעסטער פרינציפּ, אז נור דאן קענען דיא יוניאָנס עפעס וואָס אויפטאָהן, וועז זיי נעהמען ביי זייערע מיטגליעדער גרויסע אבצאהלונגען. דאָס איז אָבער נור מעגליך דאן, וועז דיא ארבייטער בעקומען בעסער בעצאהלט, וואָרום עס איז אונמעגליך צו האָפען, אז גרויסע ארבייטער מאסען זאָלען א לענגערע צייט זיך קענען אזוי וויייט עניג מאכען, אז זיי זאָלען פין א מאָגערן לאָהן נאָך צאָהלען גרעסערע סומען פאר דער יוניאָן. פאר דיא טרייד־יוניאָניסטישע אָרגאני־זאציאָן פאסען זיך אייגענטליך דיא געלערנטע ארבייטער".

איהר זעהט: דער מארקסיסט קויטסקי האלט פאר אן אוטאָפּיע, פאר אונמעגליך דעם גאנ־צען פונדאמענט פון דער נייער בעווענונג: דיא האָפענונג צו קענען שאפען טרייד־יוניאָניסטי־שע אָרגאניזאציאָנען פאר דיא גאנצע ארביי־טער קלאסע, און וואר רעדט נאָך וועגען דעם צו שאפען אין אָרגאניזאציאָן פאר דעם גאנ־צען עקאָנאָמיישען קמפּף.

דיא ערשיינונגען, וועלכע מאכען אזוי פיעל זאָרגען דיא פערפאסער פון מאניפעסט, ד. ה. דיא גרינדונג פון אונטערנעהמער־פערבאנדען מיט „פריעדליכע" אבזיכטען פון דער אָרט וויא דיא „סיוויק פעדעריישאָן", אָדער מיט בייז אבזיכטען דורך געוואלט און דורך מאנאפּא־ליעם צו אונטערדריקען און צו פערשקלאפען דיא ארבייטער (דיא „שארפמאכער" רופט ער זיי) זיינען אויך קאוטסקי גוט בעקאנט. ער בעשרייבט זיי זעהר אויספיהרליך. זיי מא־כען איהם נאָך גרעסערע זאָרגען איידער אונזערע פרייונד פון דער „אינדוסטריע־בעווענונג". זיי טרייסטען זיך חאטש מיט דער פאלשער האָפענונג

אז נור צוליעב דער עקזיסטענץ פון דער בער־ דאָרבענער כיסטעם אין דער טרייד־יוניאָנים־ טישער אָרגאניזאציאָן קענען יענע קאַפּיטאַליס־ טישע בעסטונגען אזוי שנעל געבויט און גע־ פערלעך ווערען. זיי האָפען דורך דיא נייע טרייד־יוניאָניסטישע אָרגאניזאציאָנען צו קע־ נען מיט גרויס ערפאָלג איינעהמען יענע בעס־ טונגען.

קויטסקי אָבער קוקט פיעל טיעפער אויף דיא זאך, און דערפאר איז ער פּעסימיסטישער. „דיא שארפמאכער — זאָגט ער — ווערן מיט נייטהוענדיגקייט געבאָרען דורך דיא קאַפּיטא־ ליסטישע עקסטריקונג. אין שטעלען מיט זיך בּאָר איהר העכסטע מדרגה. אין יענע פּראָדוקטי־ אָנס־צווייגען וואו דיא שארפמאכער, דיא מא־ נאָפאָליסטען העראַשען, ווערן אלין וויניגער אויסזיכטען צו קענען וואָס עס איז אויכפיהרען נעגען זיי דורך סטרייקס. דערפאר, טענה'ט מען, מוז מען זיך כאפען צום פאַרלאַמענט: דורך גע־ זעצגעבענדע רעפאָרמען מוז מען זיהען צו דער־ גרייכען דאָס, וואָס מען קען אייפ'ן טרייד־ יוניאָניסטישען וועג מעהר ניט אויספיהרען. אָבער צו זיהען מיר דען ניט, אז דורך דיא הילף פון פּארלאַמענט קען מען אויך וואָס ווייטער אלין וויניגער אויספיהרען ניט נור אין דייטש־ לאַנד, נור איבעראל אין דער וועלט? פון אָנ־ פאַנג פון דיא נייניגער יאָהרען ביז איצט איז קיין וויכטיגע סאציאָלע רעפאָרם ניט דורכגע־ פיהרט געוואָרען... צו איז דאָס אויך ניט א הלום צו ערווארטען פון פּארלאַמענטאריזמוס דאָס, וואָס דיא טרייד־יוניאָנס קענען ניט גע־ בען?"

דיא האָפענונג דורך דעם טרייד־יוניאָניסטי־ שען קאמפף אויסצופיהרען וואָס עס איז גע־ גען דיא „שארפמאכער" און דיא שטארקע אונ־ טערנעמער פערבאַנדעדען האלט קאוטסקי פאר פער־ לאָהרען. אין פּארלאַמענטאריזמוס צווייפעלט ער אויך. וואָס זשע בלייבט איבער? פרעגט ער אלין. און ער ענטפערט: דיא נייע טרייד־ יוניאָניסטישע טאקטיק איז דער פּאָליטישער כטרייק, דיא פערבינדונג פון טרייד־יוניאָניסטי־ שער און פּאָליטישער האנדלונג. דאָס איז דער אייניגער מיטעל וואָס קען אָבעבען דיא טרייד־ יוניאָניסטישע און פּארלאַמענטארישע האנדלונג און צו פערשאפען דעם פּראָלעטאריאט נייע נצהונות.

און אפשר מיינט איהר, אז דער „פּאָלי־ טישער סטרייק" האט חאטש וויא פיעל צו טאהן מיט דער אינדוסטריע בעוועגונג" האט איהר א טעות. „א פּאָליטישער סטרייק — ערקלעהרט קויטסקי — איז אזא וואָס טרעט פון אנפאנג אן ארוים מיט דער רעכטונג דיא געזעצגעבונג צו בעוועגען זיך אריינצומישען. אזא סטרייק מוז פאָרבעריטעט ווערען ניט נור דורך דיא שטאד־ קונג פון דיא טרייד־יוניאָנס, נור אויך דורך פּא־ ליטישע אויפקלעהרונג פון איהרע מיטגליעדער, און דורך דיא שטרעבונג צו האָבען וואָס מעהר ארבייטער־פּארשטעהער אין פּארלאַמענט".

ניט אמת, עפעס גאָר אן אנדער זאך וויי „אינדוסטריע־יוניאָן?"

מיר האָבען זיך אזוי לאנג אָפּגע־ שטעלט אויף קויטסקי'ס מיינונגען, ניט וויל מיר האָבען געוואָלט הירילה בישר מאבען אָדער פּבלן דיא נייע „אינדוסטריע־בעוועגונג" דורך דיא שאלהרותשובר ביים „סאציאליסטישען פּאפּסט" (וויא מען רופט קויטסקי'ן), מיר האָ־ בען נור געוואָלט וויזען, אז אפילו דער „פּאפּסט" אליין קוקט גאָר אנדערש אויף דיא ראָלע און בעדייטונג פון דער טרייד־יוניאָניסטישער בע־ וועגונג. איידער די פערפאסער פון מאניפעסט און אז עס איז דערפאר פאלש דיא נייע בע־ וועגונג אזוי ענג צוזאמענצובינדען מיט'ן וויסען־ שאפטליכען סאציאליטמום, וויא עס זיינען גע־ נייגט צו טאָהן איהרע וואָרט־פיהרער. און איצט צו דעם נייען פּלאן גופא.

III

א נייע נשמה און א נייעם גוף ווילען דיא פערפאסער פון מאניפעסט און זייערע אנהענגער שאפען פאר דיא אמעריקאנער טרייד־יוניאָניס־ טישע בעוועגונג. בייידע: אי דיא נשמה, אי דער גוף פון דער „אמעריקאן פעדעריישאָן אָוו לי־ באָר" זיינען, נאָך זייער מיינונג, קאָרופט, פער־ דאָרבען און צופוילט. בייידע קענען ניט פערבע־ סערט און געהיילט ווערן. בייידע מוזען אויסגע־ וואָרצעלט ווערען, און א גאנץ נייע בריאה מוז אויף איהר אָרט געשאפען ווערען. און וויידער א מאל שטעלען מיר זיך דיא זעלבע פראגע: צו זיינען דיא נשמה און דער גוף פון דער עק־ זיסטירענדער טרייד־יוניאָניסטישער אָרגאניזאי ציאָן טאקע אזוי ענג פארבונדען, אז זיי קע־ נען נאָר ניט אָבגעזונדערט ווערען איינע פון די אנדערע? און פארקאהרט: צו איז די „נייע נשמה", וואָס דיא פערפאסער פון מאניפעסט וויללען אריינבלאָזען אין דער ארבייטער בעוועג־ גונג אזוי ענג פערבונדען מיט דעם נייעם גוף.ד.ה. מיט דער נייער אָרגאניזאציאָנס פאָרם, אז מען זאָל נאָר ניט קענען טראכטען דעם נייען ווין אריינגיכען אין דיא אלטע לאָגלען?

דיא פראגען זיינען זעהר וויכטיג, וויל פון דעם וויי זיי ווערען פערענטפערט ווערען, העכנט אָפּ פאר פיעלע מענשען זייער שטעלונג צו דער נייער בעוועגונג.

פינכטער און טרויעריג זעהט אויס דיא נשמה, „דער נייסט", דיא „פרינציפּען" פון דער

עקזיסטירענדער „פּיור ענד סימפּל" טרייד־יוניאָניסטישער בעוועגונג.

„דיא ארבייטער יוניאָנס זיינען פּאר אר־בייטער, אָבער געגען קיינעם ניט — לערנט אונז איינער פון דיא „טהעאָרעטיקער" און פּראָקטיקער פון „אמעריקאן פעדעריישאָן" דזשאהן מיטשעל אין זיין בוך „אָרגאַנייזד לייבר". „עס עקזיסטירט ניט קיין נויטוועגדיגע פיינדשאפט צווישען ארבייט און קאפּיטאל. ארבייט אליין איז א קאפּיטאל". „אין אמת'ן זיין־נען דיא אינטערעסען פון דיא ארבייטער און פון דיא בעלי־בתים גלייך", און אזוי ווייטער געהט עס אין גאנצען בוך.

מיטשעל איז ניט איינער און דער ערגסטער. אין לעצטען אפּיציעלען בעריכט פון דער „אמעריקאן פעדעריישאָן" געפינען מיר דעם גאנצען אני־מאמין פון אונזערע „נור טרייד־יוניאָניסטען". גאָמפּערס'ס אני מאמין בעשטעהט נור פון 6 „עקרים". אין דיא ערשטע דריי עקרים הייסט ער זיך אָרגאניזירען, פּראַייניגען, טריי זיין איינע צו דיא אנדערע העלפּען איינע דיא אנ־דערע. דאָס איז אליז גאנץ שענן, גוט און פיין. עס פּרעגט זיך אָבער, צו וואָס וויל ער בע־נוצען דיא גרויסע פּראַייניגטע מאכט פון דיא ארבייטער? דער ענטפער איז: ערשטענס צו „לעבען בשלום מיט דיא קאפּיטאליסטען — אזוי בעפעהלט דער פּיערטער פון דיא עקרים. דער פינפטער זאָגט: מען זאָל זעהן טריי צו ער־פילען דיא אגרימענטס (קאָנטראקטען). און דער זעקסטער און לעצטער „עקר" חזרט איבער דיא זעלבע זאך נאָך א מאָהל: „מען זאָל זעהן אויס־מיידען וויא ווייט מעגליך סכסוכים מיט דיא בעלי־בתים און ניט דערלאָזען צו פערקלענערן דיא לויענען".

און דאָס איז גאָר — ניטא קיין אידעאלען, און קיין האָפענונג אויף א פּרייערע, בעסערע צוקונפט, ניטא קיינע אויסזיכטען וועז עס איז פּטור צו ווערען פון דער לאָהן־שקלאפּעריי, ניטא קיין ברעקעל אָנצוהערעניש, אז דיא גאנצע לאָהן שקלאפּעריי איז אונגערעכט און רויב! ניין, דיא בעלי־בתים זיינען צדיקים. זייערע פעטע פּראָפי־טען זיינען „כשר" פערדיענט. דיא ארבייטער זיינען שקלאפּען. און מוזען פערבלייבען טרייע שקלאפּען. דאָס איז דער גייסט, דיא „אידעען און פרינציפּען", דאָס איז, מיט איין וואָרט, דיא נשמה פון דער „אמעריקאן פעדעריישאָן".

אז דורך דעם „גייסט" ווערט פּראַליזירט דער גאנצער בעפריאונגס־קאמפּף פון ארבייי־טער קלאַס, אז אזא „נשמה" איז ניט בכוח אריין־צוגעבען לעבען, ענערגיע און בעגייסטערונג אין דער ארבייטער אָרגאַניזאציאָן — אין גוף — וויא גרויס דיא אָרגאַניזאציאָן זאָל ניט זיין; אז אין אזא לופט, וואָס איז פול פון שעדליכע קאפּיטאליסטישע פּראָפּאגאנדע און אבער־גלויבען מוזען זיך פערקלייבען געפהרליכע קאפּי־טאליסטישע ברואים. קאָרופּציאָן, כאבאר און פּערראטה — דאָס איז זעלבסט פערשטענדליך. יעדער זעהט מיט הארצווייטאָג צו, וויא דיא טרייד־יוניאָניסטישע ארבייטער בעוועגונג וועלט אליז מעהר און מעהר פערזונקען אין קאפּיטא־ליסטישען זומפּ, וויא זיא וועלט אינערליך אליז מעהר אָהנמעכטיג, חאָטש זיא האלט אויסער־ליך אין וואקסען.

יעדער אויפּגעקלעהרטער ארבייטער און אר־בייטער פרייַנד האלט פאר זיין הייליגע פּפליכט אריינצובלאָזען א נייעם גייסט אין דעם גרויסען פּראַליזירטען און פויליענדען גוף. יעדער אויפ־געקלעהרטער ארבייטער און ארבייטער פרייַנד בעמיהט זיך אָדער דערף זיך וועניגסטענס בע־מיהען אויפצוקלעהרען זיינע אונווויסענדע, פער־בליענדע, פערנארטע און פערפיהרטע חברים און זיי מתרא זיין, אז דאָס איז ניט דער ריכ־טיגער וועג. דיא גאנצע „הארמאָניען לויער" איז א קברות־לויער פאר די בעפרייאונג פון דער אר־בייטער קלאַס.

פאר יעדען אויפגעקלעהרטען ארבייטער און ארבייטער פרייַנד קען אויף א מינוט קיין ספק ניט זיין, אז דיא נשמה, וואָס דיא פערפאסער פון מאניפעסט ווילען אריינבלאָזען אין דער ארבייטער בעוועגונג, דיא נשמה פון א סאָציא־ליסטישען אידעאל, דער גייסט פון אקלאסען געגענזאץ און קלאסענקאמפּף, איז דיא אייניצי־גע אמת־פּראָלעטאריש, דיא אייניגיג, וואָס קען אריינגעבען א פרישען לעבען, א שטארקע ענערגיע אין דיא ארבייטער־אָרגאניזאציאָנען; אז זיא איז דיא אייניגיג וואָס קען בעגייס־טערן דיא ארבייטער מאסען צו זייער בעזריי־אונגס־קאמפּף און קען זיי ברענגען צום זיעג.

אָבער דיא פראגען בלייבען דאָך שטעהן. צו איז גאָר ניט מעגליך דיא נייע, געזונדטע, פרייע נשמה אריינצובלאָזען אין דעם אלטען גוף? צו איז דער נייער גוף, דער נייער אָרגאַניזאציאָנס פלאן אזא, וואָס טויג איבערהויפּט? און וועז אפילו יא, צו לוינט זיך צולויעב איהם צו ברעכען דיא אלטע אָרגאַניזאציאָן, אריין צו ברענגען רייסע־רייען, שפּאלטונגען און מלחמות צווישען דיא ארבייטער־מאסען? בויערן פון אינווינג אָדער בויערן פון דרויסען דיא אלטע פראגע בלייבט שטעהן וויא געווען. דיא פערפאסער פון מא־ניפעסט ענטפערן: „בויערן פון דרויסען". זיי לייגען דארום פאר זייער נייעם פלאן און רופען צונויף א קאָנפערענץ דעם נייעם פלאן אין לעבען צו ברענגען.

מען קען ניט זאָגען, אז דער פלאן פון דער

נייער אָרגאניזאציאָן איז זעהר דיסקרעט ערקלערט אוּן זעהר ערנסט בעגרינדעט געוואָרען אין „מאַניפעסט". וועגן מיר ווילען איהם אנאַליזירען כּוזאַמען מיר זיך וועגדען צו דיא פּערטהיידיגער פּוּן דער נייער בעוועגונג אוּן ביי זיי ארויסנעהמען כּעהר אייניצע־הייטען אוּן ארגומענטען.

מיר ווייסען שוין, אז דיא אינדוסטריע־יוניאָן ווייל וועלען דיא עקאָנאָמישע אָרגאניזאציאָן פּוּן גאַנצען ארבייטער קלאַס; אז עס וועלט גע־הָאָפט דורך דיא נייע אָרגאניזאציאָנס־פּאָרם אָבצושאפען דיא צוטהייליגונג אוּן צוריידנונג פּוּן דיא ארבייטער אין פּערשיעדענע מלאכות אוּן די אלע שאדענס וואָס קומען ארויס דערפּוּן. מיר ווייסען שוין אויך וויא קויטסקי רופט עס: „חלומות", „אוטאָפּיע" „אונמעגליך"! דאָך זאָלען מיר זעהן וויא אזוי זיי מיינען עס צו דערגרייכען. דאס ערקלעהרט אונז קלאָהרער דיא „וואָיס אוּן לייבאָר". „וועז אלע ארבייטער פּוּן איין בעשטימ־טער אינדוסטריע אָהן אונטערשיעד וועלכע אר־בייט זיי טהוען דאָרט, זאָלען זיין פּעראייניגט אין איין אינדוסטריע־יוניאָן, דאן — זאָגט דיא „וואָיס אוּן לייבאָר" — וועלן אין פּאל פּוּן א סטרייק אלע ארבייטער פּוּן דער אינדוסטריע סטרייקען אין דערזעלבער צייט מיט דעם זעל־בען צוועק. דער סטרייק וועט דאן הָאבען א ווירקוּנג אוּן וועט פּאראַליזירען יעדע גאַנצע אינדוס־טריע".

קורץ גערעדט, הייסט עס: יעדער סטרייק וועט דאן וועלען א געוואלטיג סטרייק. דער גענע־ראל סטרייק וועלט אויך אזא אופּן ערקלעהרט פּאר דיא שטענדיגע טרייד־יוניאָניסטישע גע־וועהר, פּאר דיא ווירקזאמע רפואה צו אלע מכות. זאָלען מיר אויך א מינוט אָננעהמען, אז עס איז מעגליך צו הָאבען א שטענדיגע עקאָנאָמישע מלהמה־פּיהרונג דורך געוואלטיג־סטרייק— פּרעגט זיך אָבער: צו איז דאָס וויינשענסווערטה? צו איז דאָס טאקי אזוי גוט פּאר דיא ארבייטער?

דער גענעראל סטרייק איז — דאָס דארף מען ניט פערגעסען — א שטעקען מיט צוויי עקען. ער פּערשטארקט דיא מאכט פּוּן דיא אר־בייטער. ער טרייבט אָבער אויך דיא אונטער־נעהמער זיי זאָלען זיך פּאראיניגען. ער פּאראַלי־זירט דיא אינדוסטריע. ער פּארקלענערט אָבער אויך דיא הילפס־קוועלען פּוּן דיא ארבייטער אוּן פּערגרעסערט גוואלטיג דיא נויטה. וואָס מעהר מענשען פּוּן דער זעלבער אינדוסטריע עם סטהייקען, אלין ווייניגער איז דיא יוניאָן אין שטאנד זיי צו העלפען, אלין שווערער ווערט עם אריבערצוטראָגען דעם סטרייק א לאנגע צייט.

דערפּאר הָאבען דיא סאציאל דעמאָקראטי־שע טהעאָרעטיקער ביז ניט לאנג אזוי אונגערן געוואלט הערן וועגען גענעראל סטרייקס. דער־פּאר ארגאניזאציאָן איז זעהר דיסקרעט ערקלערט אוּן זעהר ערנסט בעגרינדעט געוואָרען אין „מא־ניפעסט". וועגן מיר ווילען איהם אנאַליזירען כּוזאַמען מיר זיך וועגדען צו דיא פּערטהיידיגער פּוּן דער נייער בעוועגונג אוּן ביי זיי ארויסנעהמען כּעהר אייניצע־הייטען אוּן ארגומענטען.

מיר ווייסען שוין, אז דיא אינדוסטריע־יוני־יאָן ווייל וועלען דיא עקאָנאָמישע אָרגאניזאציאָן פּוּן גאַנצען ארבייטער קלאַס; אז עס וועלט גע־הָאָפט דורך דיא נייע אָרגאניזאציאָנס־פּאָרם אָבצושאפען דיא צוטהייליגונג אוּן צוריידנונג פּוּן דיא ארבייטער אין פּערשיעדענע מלאכות אוּן די אלע שאדענס וואָס קומען ארויס דערפּוּן. מיר ווייסען שוין אויך וויא קויטסקי רופט עס: „חלומות", „אוטאָפּיע" „אונמעגליך"! דאָך זאָלען מיר זעהן וויא אזוי זיי מיינען עס צו דערגרייכען. דאס ערקלעהרט אונז קלאָהרער דיא „וואָיס אוּן לייבאָר". „וועז אלע ארבייטער פּוּן איין בעשטימ־טער אינדוסטריע אָהן אונטערשיעד וועלכע אר־בייט זיי טהוען דאָרט, זאָלען זיין פּעראייניגט אין איין אינדוסטריע־יוניאָן, דאן — זאָגט דיא „וואָיס אוּן לייבאָר" — וועלן אין פּאל פּוּן א סטרייק אלע ארבייטער פּוּן דער אינדוסטריע סטרייקען אין דערזעלבער צייט מיט דעם זעל־בען צוועק. דער סטרייק וועט דאן הָאבען א ווירקוּנג אוּן וועט פּאראַליזירען יעדע גאַנצע אינדוס־טריע".

קורץ גערעדט, הייסט עס: יעדער סטרייק וועט דאן וועלען א געוואלטיג סטרייק. דער גענע־ראל סטרייק וועלט אויך אזא אופּן ערקלעהרט פּאר דיא שטענדיגע טרייד־יוניאָניסטישע גע־וועהר, פּאר דיא ווירקזאמע רפואה צו אלע מכות. זאָלען מיר אויך א מינוט אָננעהמען, אז עס איז מעגליך צו הָאבען א שטענדיגע עקאָנאָמישע מלהמה־פּיהרונג דורך געוואלטיג־סטרייק— פּרעגט זיך אָבער: צו איז דאָס וויינשענסווערטה? צו איז דאָס טאקי אזוי גוט פּאר דיא ארבייטער?

דער גענעראל סטרייק איז — דאָס דארף מען ניט פערגעסען — א שטעקען מיט צוויי עקען. ער פּערשטארקט דיא מאכט פּוּן דיא אר־בייטער. ער טרייבט אָבער אויך דיא אונטער־נעהמער זיי זאָלען זיך פּאראיניגען. ער פּאראַלי־זירט דיא אינדוסטריע. ער פּארקלענערט אָבער אויך דיא הילפס־קוועלען פּוּן דיא ארבייטער אוּן פּערגרעסערט גוואלטיג דיא נויטה. וואָס מעהר מענשען פּוּן דער זעלבער אינדוסטריע עם סטהייקען, אלין ווייניגער איז דיא יוניאָן אין שטאנד זיי צו העלפען, אלין שווערער ווערט עם אריבערצוטראָגען דעם סטרייק א לאנגע צייט.

דערפּאר הָאבען דיא סאציאל דעמאָקראטי־שע טהעאָרעטיקער ביז ניט לאנג אזוי אונגערן געוואלט הערן וועגען גענעראל סטרייקס. דער־פּאר איז סאציאליסטישער קאָנגרעס דיא פּראגע וועגען ארויסרופען א גענעראל סטרייק ארומגערינ־געלט מיט אזוי פּיעל בעדינגונגען און שווערג־קייטען. נור פּאר גרויסע אלגעמיינע צוועקע, נור ביי א שטארקער אָרגאניזאציאָן און ביי גוט דיסציפּלינירטע ארבייטער מאכען וועלט דער גענעראל סטרייק בעטראכט אלס א ניצליכע וואפע.

דער עקאָנאָמישער קאמפף איז אָבער אין דיא מיסטען פעלע א גערילא־קריג (קליין־קריג) פּוּן קלענערע אָדער גרעסערע גרופּען ארבייטער געגען קלענערע אָדער גרעסערע גרופּען אונטערנעהמער. און אָט דעם קריג הייסט מען דאָס פּיהרען דורך דיא וואפען פּוּן אגענעראל־סטרייק! וואָס מען וואלט געזאגט אויך א גע־נעראל, וועלכער וואלט געפּיהרט אזא זאָרט גע־רילא קריג, ארויסשיקענדיג זיין גאנצע ארמעע געגען יעדער הייפעל מיאטעזשניקעס—דאָס קען מען זאגען אויך גענן דעם פּלאן.

אָבער זאָלען מיר אָננעהמען פּארקעהרט, אז א שטענדיגער גענעראל סטרייק איז דיא בעסטע טרייד־יוניאָניסטישע וואפע. פּרעגט זיך: פּוּן וואנען וועט זיך מיט א מאל נעהמען אזא אָפּפערווילִיגקייט אוּן אחדות צווישען דיא אמע־ריקאנער ארבייטער? ביז איצט וייסען מיר: אז אפילו דעם נויטיגסטען סימפּאטיע־סטרייק איז שווער ארויסצורופען אפילו צווישען דיא גאנץ נאָהענטע טריידס, אוּן דאָס איז איינע פּוּן די הויפּטאונגליקען פּוּן דער בעוועגונג. ביז איצט וויסען מיר — אוּן דאָס זיינען מודה אויך דיא פערפּאסער פּוּן מאניפעסט — אז ענגהערציגקייט, קנאה, קאָנקורענץ הערשען צווישען דיא ארבייי־טער פּוּן פּערשיעדענע טריידס. וואוּ־זשע איז די צויבערקראפט, וואָס וועט מיט א מאל אויפ־טאָהן אזעלכע וואונדער—אוּן דאָס אלץ אויסהוי־לען? אונזערע פערפּאסער ענטפערן: „דיא נייע אָרגאניזאציאָנס־פּאָרם". אָבער צו הייסט ער ניט זיך אליין אָפּנארען ארויפליגענדיג אזוי פיל האָפּנונגען אויף אזא, אין גרונד גענומען טוי־טע זאך,וויא אָרגאניזאציאָנס־פּאָרמען? איז עס ניט אן אוטאָפּיע צו מיינען, אז דיא נייע אָרגאני־זאציאָנס־פּאָרמען וועט מיט א מאל אריינברינ־גען א נייעס גייסט אוּן נייע שטרעבונגען אין די גרויסע ארבייטער מאסען? געווים זינדיגט דיא „אמעריקאן פעדעריישאָן" פיעל אין דער הינזיכט דאָס ניט וועלען פּראָפּאגאנדירען סימפּאטיע־סטרייקס געהערט צו איהרע גרעסטע פערברע־כענס.

אָבער א. מ. סאימאָנס אליין, איינער פּוּן דיא פערפּאסער פּוּן מאניפעסט, דערצעהלט אונז אין „אינטערניישאנאל סאשעליסט רעוויו", אז „אייגענטליך בעשטעהט דיא אמת'ע טרייד־

יוניאָנישטישע בעוועגונג פון איינצעלנע אָרגאניזאציעס. (120 אינטערנַיישאָנאל יוניאָנס מיט 27,000 לאָקאַלס; 82 סטייט פעדעריישאָנס; 569 כענטראל לייבאָר יוניאָנס; 1271 לאָקאל טרייד יוניאָנס און פעדעראל לייבאָר יוניאָנס מיט א כּך הכל 1,676,000 מיטגלידער נאָך דעם לעצטען בעריכט פון דער „אמעריקאן פעדעריישאָן"). די „אמעריקאן פעדעריישאָן"קען היינט ארויסגעבּאָט ווערן, און א גאנץ קלייניע ענדערונג ווּעט דערפון ארויסקומען אין דער ווירקליכער ארבייטער בעוועגונג".

דאָס איז אַלזאָ דיא ראָלע און דיא בעדייטונג פון דער „אמעריקאן פעדעריישאָן" נאָך דעם ווּיא זיא פיהרט שוין באלד א פיערטעל יאהר. הונדערט דיא אמעריקאנער ארבייטער בעוועגונג, כאָטש זיא האָט גייכטיג זיך אראָפגעלאָזען ביז צו דיא נידעריגסטע אונווייסענדסטע מאסען, היינט ווּיא לאנג דאַרף דויערן ביז דיא נייע אָרגאניזאציאָנס־באָרם, ווּאָס שטעלט אזעלכע הויכע פאָדערונגען זאָל קענען האָבען אזוי פיעל אייניפלוס אויסצופיהרען דיא אלע שעהנע זאכען, פון ווּעלכע עס רעדט דער מאניפעסט, עס רעדט דיא „ווּאָס אָוו לייבאָר" און עס רעדען אלע אנדערע בעוועגונג?

דאָך נעט. כאימאָנס טרייסט אונז, אז קיינע ענדערונגען זיינען נוט נויטיג אין דער אָרגאניזאציאָן און אדמיניסטראציאָן פון דער „אמעריקאן פעדעריישאָן" ווען מען ווּעט צושטעהן צו דער אלגעמיינער אינדוסטריע־אָרגאניזאציאָן. נוא אויב אזוי פון וואנען זשע ווּעט קומען דיא גאנצע איבערקעהרעניש? ווּיא אזוי איז עס מעגליך, אז דיא אמעריקאנער ארבייטער־בעוועגונג ווּעט בעקומען דורך אזא קלייניע אָפּעראציאָן אזא גרויסע רעזולטאט? צו לייגט נוט א ווּיי דערשפּרוך אין דיא אייגענע ווערטער?

דיא חסידים פון דער אינדוסטריע־בעוועגונג זיינען אָבער נוט אומזיסט געגאנגען אין דער ראָלישטישער שול פון מארקסיזמוס. זיי קענען דערפאר נוט בלייבען רוינע איטאָפיסטען. אפילו פאר זייער „אינדוסטריע" זוכען זיי צו גע־פינען א ראיעלע מאכט, אויף ווּעלכע מען זאָל קענען זיך שטיצען, און דיא מאכט האָבען זיי געפונען אין דער „צענטראלער געוואלט". אָנ־שטאָט דער „אלגעמיינער מיטגליעדערשאפט", פון ווּעלכע דער מאניפעסט רעדט, איז געוואָרען ביי דעם ערשטען פּראקטישען טריט פון דער „ווּאָס אָוו לייבאָר" א צענטראל געוואלט. אזוי איז אָרגאניזירט די „אמעריקאן לייבאָר יוניאָן". אלע ארבייטער ווּאָס זיינען בעשעפטיגט אין ווּעלכע עס איז אינדוסטריע זיינען דאָרט־ווּעק געשטעלט אונטער איין צענטראלע פיהרונג. אזוי ווּעט זיין אָרגאניזירט אויך דיא נייע אינדוס־טריע־אָרגאניזאציאָן. דיא צענטראלע געוואלט ווּעט שוין זאָרגען דאפיר אז — ווּיא עס דער־צעהלט א צווייטער פערפאסער אין דערזעלבען „ווּאָס אָוו לייבאָר" — „דיא אינדוסטריע־אָרגא־ניזאציאָן ווּעט ניט ערלויבען ווּער עס איז זאָל ארבייטען בי' ווּעלכער עס איז ארבייט אין א אונטערנעהמונג אָדער אין א אינדוסטריע, ווען א טהייל מענשען געבינען זיך אין א לאָקאוט אָדער סטרייק".

צו אוא כאָרט צענטראל געוואלט ווּעלען מוזען קומען כוּח כל כוח אויך דיא פערפאסער פון מאניפעסט, ווען זיי ווּעלען נעהמען אויס־פיהרען זייערע פלענער „צו רעגולירען אלין אויס־פאָרמיג".

מען דארף ניט זיין אזוי נאאיוו צו מיינען, אז די „צענטראלע געוואלט" ווּעט לויגען דירעקט אין דיא הענד פון דער „קאָלעקטיוווער מיטגליע־דערשאפט". מען פערשטעהט אז א קלענערע אָדער גרעסערע צאָהל פערזאָנען, אויסגעוועהלטע פון דיא „קאָלעקטיוווע מיטגלידערשאפט" ווּע־לען זיין פערטרויט מיט דער גרויסער שטרענ־גער גוואלט.

אָבער דאָ דארף מען בעטראכטען אָט ווּאָס: די גאנצע בעוועגונג האָט זיך אָנגעהויבען הויפ־טזעכליך אלס פּראָטעסט געגען דיא „לייבאָר פייקערס" געגען „דיא ארבייטער פיהרער און פאר־פיהרער". מיט רעכט ווייזען אויף דיא גע־נער פון „אמעריקאן פעדעריישאָן" ווּאָס פיר א שדליכע ראָלע דיא פיהרער שפּיעלען אין דער ארבייטער בעוועגונג; מיט רעכט טענה'ן זיי, אז מען טאָר ניט געבען דיא „לייבאָר פייקערס" אזוי פיעל מאכט צו בעלי־בית'ווען איבער די יוניאָנס; מיט רעכט בעקלאָגען זיך אלע, אז דיא גאנצע איצטיגע טרייד־יוניאָניסטישע אָרגאני־זאציאָן ליעגט אין דיא הענד פון א חברה פּרא־פעסיאָנעלע „פיהרער" און „ארבייטער פאָליטי־שענס". קומען דיא פיהרער פון דער נייער בעוע־גונג און ווילען אריינלייגען אין דיא הענד פון געצעהלטע מענשען נאָך א גרעסערע, שטרענג־רע מאכט..... אמת, זיי האָפען און האָבען גע־ווּיס אורזאכען צו האָפען, אז יענע ווּעלען זיין עהרליכער, ערנסטער שוין דערפאר אליין, ווּאָס זיי ווּעלען קומען פון ראדיקאלערע סאציאליס־טישע קרייזען.

אָבער דאָ מוז מען דאָך ווּיעדער פרעגען: פון ווּאנען קענען זיי ווּיסען און מיט ווּאָס זיי־נען זיי זיכער, אז דיא גרויסע ארבייטער מאסען, ווּאָס ערוועהלען אזוי פיעל „לייבאָר פייקירס", ווּעלען אויך אין דיא נייע אָרגאניזאציאָן ניט ארויסשטעלען דיא זעלבע פיהרער. דאָס ווּאהל־רעכט עקזיסטירט דאָך איצט אויך אין דיא יוניאָנס. דיא גרונדלאגע פון זיי איז דאָך איצט אויך דעמאָקראטיש!

וועז מען וויל זיך ניט נארען, מוז מען דאָך מודה זיין, אז ניט על פּי טעות, ניט דורך א צופאל שטעהן גראדע דיא זאַרט פיהרער וויא נאָמפּערס, מיטשעל א. ז. וו. אזוי לאנג אן דער שפּיץ פון דער אמעריקאנער טרייד־יוניאָניסטישער בעוועגונג, נאָר וויי זייער פּראָגראם, זייערע מיינונגען אוז „אידעען" געפּעלן דיא גרויסע ארבייטער־מאסען; מיט אין וואַרט, וויל דיא גרויסע ארבייטער־מאסען אליין זיינען נאָך ניט אויפּגעקלעהרט אוז רייף צענוג צו האָבען ראדיקאלערע, אויפּגעקלעהרטע פיהרער. וואָם פאר'ע פיהרער אזא מאסע, אוז וואָם פאר א מאסע אזוינע פיהרער. אוז וויא באלד אזוי, דארף מען ניט זיין קיין גרויסער נביא פאָרצוזאָגען, אז אויב דיא נייע אָרגאניזאציאָן וועט ווירקליך ווערען א מאסען־אָרגאניזאציאָן. „דיא אָרגאניזאציאָן פון גאנצען ארבייטער־קלאס" דן וועט נאָך לאנג דויערן ביז דיא אמעריקאנער טרייד־יוניאָניסטיש ארבייטער בעוועגונג וועט בעקומען ראדיקאלע סאציאליסטישע פיהרער. איבריגענס, אלס מארקסיסטען, דארפען מיר ני טפּערגעסען, אז — וויא דיא גמרא דריקט זיך אוים — „ניט דיא מויז גנב'עט, נאָר דיא לאָך גנב'עט". דיא אומשטענדען זיינען עס, וואָם פאראורבען דיא ארבייטער פיהרער. זיי קומט אוים צו אָפּט צו האָבען צו טאָהן מיט דיא „גאָלדענע קעלבער". זיי בעקומען צו אָפּט דיא געלעגנהייט, אז מען זאָל זיי אָנבאָטען „גאָלדענע בערג", און זיי וועלען „בערג־רט". מען דארף ניט פארגעסען, אז פאר דעם פיהרער פון עקאָנאָמישען קאמפּף פון ארבייטער קלאס זיינען דיא געפּאהרען פערפיהרט און קאָרומפּירט צו וועלען פיעל גרעסער און עפּטער, איידער ביי דיא פיהרער פון פּאָליטישען קאמפּף. דיא אלע שעדליכע און פארדאָרבענע אומשטענדע וועלען געווים ניט פארשווינדען וועז דיא נייע פיהרער וועלען בעקומען נאָך מעהר מאכט....

וויא באלד אז דער נייער וועג פיהרט צו נאָך גרעסערע מאכט אין די הענד פון אויסגעלענע פּערזאָנען, דאן פאלט שוין פּאָראוים ארונטער א גרויסער טהייל פון אלע פּערשפּראָכענע גלויבען.

IV

ובכן טויג דער גאנצער פּלאן גאָר ניט? ובכן זאָל אלץ בלייבען ביים אלטען? וועלען פּרעגען אונזערע לעזער.

מיר נעהמען זיך ניט צו ענטפּערן אויף דיא ערשטע פראגע מיט א הארטען יא, אָדער א הארטען ניין. דיא אינדוסטריע־אָרגאניזאציאָנען האָבען אויף געווויסע מעלות. זיי זיינען איבערהויפּט קיין נייעס ניט, ניט ביי אונז, ניט אנדערוואו. זיי ענטוויקלען זיך ביסלעכווייז פון זיך דאָרט וואו דיא פערשיעדענע ארבייטער פון דער זעלבער אינדוסטריע האָבען זיך שוין איינגעלעבט אין טרייד־יוניאָניסטישען קאמפּף, דאָרט וואו דיא ארבייטער פון פערשיעדענע טריידס געפּינען זיך אין אגלייכען צושטאנד גייסטיג און עקאָנאָמיש. מיר האָבען צו וועניג פּראקטישע ערפאהרונג צו ענטפּערן מיט א הארטען יא אָדער א הארטען ניין אויף דער פראגע: צו איז דיא אלגעמיינע אינדוסטריע־אָרגאניזאציאָן היינט מעגליך, פאסענד און נ'צליך פאר דיא אמעריקאנער ארבייטער־בעוועגונג.

מיר האָבען דורך אונזער אנאליזע נור געוואָלט וויזען אז דיא פיהרער פון דער נייער בעוועגונג לייגען ארויף צו גרויסע האָפענונגען אויף דיא פאפירענע פארבעסערונגען, אויף דיא אָרגאניזאציאָנס־רעפּאָרמען. זיי בויען צו פיעל אויף דיא ענדערונגען אין דעם גוף פון דער טרייד־יוניאָניסטישער בעוועגונג. אין זייערע פּהענער לייגט נאָך א גרויסער טהייל פון אוטאָפּיזמוס. אין אמת'ן בלייבען היינט וויא פריהער נור צוויי וועגען. ענטוועדער „בויערן פון הרויסען אָדער בויערן פון אינווענדיג".

דיא גרינדער פּין דער נייער בעוועגונג מאכען זיך אזוי וויא ניט וויסענדיג אָדער זעהן אלייז ניט אז ביי היינטיגע צושטענדע מוז דורך דיזער גרינדונג פון אן אקטיוויטעט „אינדוסטריע־אָרגאניזאציאָן אריינקומען: ענטוועדער יוניאָנס פון „אויסגעוועהלטע", סאציאליסטישע אָפּאָזיציאָנס יוניאָנס. דאן געהט פארלאָהרען דער אלגעמיינער כאראקטער פון דער נייער אָרגאניזאציאָן אלס „עקאָנאָמישע אָרגאניזאציאָן פון דער ארבייטער־קלאס". און צוזאמען דערמיט געהט אויך פאר־לאָהרען דער נייער גלאנץ און דער נייער צויבער פון דעם פלאן. אָדער דיא אינדוסטריע־אָרגאניזאציאָן וועט זוכען מיט אלע מעגליכקייט צו ווערן צוגענגליך צו דיא גרויסע ארבייטער מאסען, דאן וועט זיא מוזען פערליערען דעם גרעסטען טהייל פון איהר גייסטיגען אינהאלט. איינס פון דיא ביידע מוז געשעהן. אזוי צו אזוי, נור נאָרען דארף מען זיך ניט. מען דארף וויסען קלאָר אויף וואָם מען געהט. מען דארף פּראָוים פערשטעהן און עדיינקען אז דער פון וועלען ארוים־קומען אויף א לאנגע צייט שפּאלטונגען און אָפּאָזיציאָנס־יוניאָנס. און אז דער ראָד פון דער אמעריקאנער ארבייטער בעוועגונג דרעהט זיך איבער א נייעס פון אָנפאנג.

מיר קענען אָבער מיט א הארטען ניין ענטפּערן אויף דיא צווייטע פראגע מיט א הארטען יא, אָדער א הארטען ניין. דיא אינדוסטריע־אָרגאניזאציאָנען האָבען אויף געווויסע מעלות. זיי זיינען איבערהויפּט קיין נייעס ניט, ניט ביי אונז, ניט אנדערוואו. זיי ענטוויקלען זיך ביסלעכווייז פון

אמעריקאנער ארבייטער בעוועגונג: די נשמה פון קלאסענקאמפֿף, פון בעפרייאונגס־קאמפֿף, פון אחדות און סאציאליסטישע אידעאלען. נור אזא נייע נשמה קען אריינטראגען נייעם לעבען, נייע ענערגיע, נייע בעגייסטערונג אין דער ארבייטער בעוועגונג און נור דאן קען מען האפֿען אויף נייע זיעגען.

צו וועט דיא שיקאגאער קאנווענשען אויכגע־פינען דעם רעכטען וועג אדער ניט? דאס וועלען אונז ווייזען דיא נעכסטע וואכען. דערווייל זעהן מיר ניט, אז דער וועג זאל שוין זיין געפונגען פון דער דיא פערפאסער פון מאניפעסט וועגען „אינדוכטריע־ארגאניזאציאנען".

דר. ק. פאַרנבערג.

דיא קא-אפֿעראטיוע בעוועגונג

II

ין פּגרויגען ארטיקעל האָבען מיר געזעהן, אז דיא פֿראדוקטיווע־קאאפּעראציאנען, וועלכע האָבען אייגענטליך גאנט שפּיעלען א וויכטיגע ראָלע אין דעם בעפרייאונגס־קאמפֿף פון דיא ארבייטער, האָבען ליידער געהאט בּרת ימים דאָס רוב פון זיי זיינען געשטאָרבען נאָך איידער זיי האָבען געהאט דיא זכיה אָנצוהייבען צו לעבען; דיא אנדערע, וועלכע עס איז נאָך געלונגען בייצוקומען דעם מלאך המות און זיך ארויפצוארבייטען, האָבען זיך פערוואנדעלט אין אקציאָנערע קאמפּאניעס.

פּיעל גליקליכער זיינען געווען דיא קאָנזומפּטיווע קאאפּעראציאָנען. זיי האָבען זיך שטארק ענטוויקעלט און פראָגרעסירט. זיי צעהלען היינט מיליאָנען מיטגליעדער און בעטרייבען געשעפטען אויף צעהנדליגע מיליאָנען טאָלער. איך רעכען אָבער, אז דאָס אליין, וואָס זיי מאכען גומע געשעפטען, קען אונז סאָציאליסטען ניט בעפרידיגען. מיר ערווארטען פון א בעווע־גונג, וועלכע פאָדערט דיא אָנשטרענגונג פון גוואלדיגע גייסטיגע און פיזישע קרעפטע, וועל־כע פאָדערט, אז דיא בעסטע מענשען זאָלען אוועקגעבען זייער מיה און ענערגיע — פון אזא בעוועגונג, זאג איך, האָבען מיר דאָס רעכט צו ערוואַרטען מעהר, פּיעל מעהר וויא דאָס, וואָס מיר האָבען פון איהר, נעמליך: אז פערהעלטנים־מעסיג א גאנץ קלייניע צאָהל ארבייטער קענען דורכ'ן יאָהר אָפּשפּאָרען עטליכע טאָלער דורך ה"ם וואָס זיי קויפען פּראָדוקטען עטוואָס וועל־וועלטער. עס איז אמת, מיר דארפען אונטערשטי־צען יעדע בעוועגונג, וועלכע קען ערלייכטערן און פערבעסערן דעם ארבייטער'ס לאגע; דען מיר טהיילען ניט דיא אנזיכטען פון די „פילאָזאָפען", וועלכע בעהויפטען, אז „וואָס ערגער איז בעסער". מיר גלויבען, אז וואָס בעסער איז בעסער. דען וואָס וווייניגער דער ארבייטער האָט צו שא־פען, אלין מעהר צייט בלייבט איהם איבער זיך אָפּצוגעבען מיט גייסטיגע בעשעפטיגונג; מיט דעם וואוקס פון פערדיענסט וואקסען אויך דיא בעדירפניסע. איינס פאָדערט דאָס אנדערע: וועז מען האָט א בעקוועמע וואָהנונג, וויל זיך אויך האָבען בעסערע מעבעל, עס וויל זיך געהן בע־סער געקליידעט, בעסער זיך ערנערען און ז. ו. האָבען בעדירפניסע און ניט זיין אים שטאנד זיי צו בעפריידיגען רופט ארויס אונצופרידענ־היט, און דאָס איז טאקי, וואָס מיר וויללען. דיא גאנצע צרה מיט דיא ארבייטער איז, וואָס זיי האָבען קיינע בעדירפניסע און טראָגען וויא דיא שעפּסען גערולדיג איבער יעדע ערניעדערונג, יעדע עגטבערונג און זיינען אלעס מקבל באהבה.

דיא פראגע איז איצט, צו לוינט זיך אוועק־צוליינען אזוי פיעל מיהע און ענערגיע, אום צו גרינדען קאָנזומטיוע ארגאניזאציאָנען? דער ענטפער אויף דעם קען זיין: דיא נוצען וועלכע די ארבייטער אלס א כלל קענען ציהען פון זאָלכע ארגאניזאציאָנען.

איך וועל דא ניט דיסקוטירען מיט דיא נא־איוע מענשען, וועלכע מיינען, אז דורך דיא קאָנזומטיוע קאאפּעראציאָנען וועט זיך דער ארבייטער קענען בעפרייען פון זיין איצטיגע לא־גע און עס וועט אונז ברענגען צום סאציאליזמוס. א מענש, וועלכער קען מאכען אזא קינדישע בע־הויפטונג פערשטעהט גאנץ וועניג וועגען קאָ־

ציאלִיזמום און וועגען דעם גאנג פון דער גע־
שיכטע. דען עס איז גאנין דאָס זעלבע, וויא מען
זאָל זאָגען, אז דאָס קינד וואקסט און ענטווי־
קעלט זיך דארום, ווייל דיא מוטער וואשט און
קעמט איהם דעם קעפעל יעדען טאָג. וואשען און
קעמען איז א גאנין ניצליכע זאך, יעדער אָבער
פערשטעהט זעהר גוט, אז דאָס אלִיין האָט א
גאנין קלייַנע ווירקונג אויף דעם וואוקס און
אויף דיא ענטוויקלונג פון קינד.

מעהר פראקטישע מענשען גיבען אפילו צו,
אז קאָאפּעראציאָנען אלִיין קען נאָך ניט בעפרי־
עִן דיא ארבייטער; עס שפּיעלט אָבער — זאָגען
זיי — זעהר א וויכטיגע ראָלע אין דעם בעפרי־
אונגס־קאמפּף. דען אויסער, וואָס דורך דיא קא־
אפּעראציאָנען האָבען דיא ארבייטער דיא מעג־
ליכקייט אייניצוקויפען לעבענסמיטעל פיעל וואָל־
וועלִער און א סך בעסער אין קוואלִיטעט, גע־
וואָהנען זיי זיך דורך דעם אלִיין צו פיהרען דיא
געשעפטען. זיי געווָאָהנען זיך צו סאָלִידאריטעט,
צו אחדות. היינט וואר רעדט שוין וויא פיעל
עם קען אויפגעטאָהן וועדען פיר דיא סאָציאלִיס־
טישע בעווענגונג דורך אונטערשטיצונג מיט
געלד־מיטעל, דורך פּערבריייטונג פון בילדונג
און קענטניסע און דורך פיעלע אנדערע ניצליכע
זאכען וועלִכע קענען ערווייזען וועדען דורך דיא
קאָאפּעראציאָנען ?

דאָס דיא קאָנזום־קאָאפּעראציאָנען קענען
בישום אופּן ניט לייזען דיא ארבייטער־פראגע
איז שוין דערפון אלִיין צו זעהן, אז זיי האָבען
קיין שום שייכות ניט אין דעם קאמפּף צווישען
קאפּיטאל און ארבייט. דער ארבייטער וועדט
אייגענטלִיך בעשווינדעלט און בעדויבט ניט אלִס
קאָנזומענט, נאָר אלִס פּראָדוצענט. דאָס הייסט:
ניט דורך דעם לייידעט דער ארבייטער, וואָס דער־
צווישענהענדלִער נעהמט ביי איהם איבער עט־
לִיכע פענט אויף אין ארטיקעל, נאָר דיא גאנצע
צרה בעשטעהט אין דעם, וואָס ער קריגט נאָר
א טהייל פון דעם, וואָס ער ארבייט אוים. נאָך א
בעסערער בעווייז וויא ווייניג שייכות דיא קאָנ־
זומטיוו קאָאפּעראציאָנען האָבען מיט קאפּי־
טאל און ארבייט, איז דער, אז דיא קאפּיטאלִיס־
טען, לא די וואָס זיי זוכען ניט צו שטערען און
האָבען נאָר ניט דאגעגען אזעלִכע ארגאניזאציא־
נען, נאָר אין פיעלע ערטער גרינדען זיי נאָך
אלִיין אזעלִכע פעראיינען, וויא צום ביישפּיעל די
פירמא קרופּפּ אין עסכען. וועז דיא קאפּיטאלִיס־
טען וואָלטען נור דערשמעקט, אז דאָס קען אין
אירגענד וועלִכער ארט זיין שעדלִיך פיר זייער
בייטעלע, מעגט איהר זיכער זיין, אז זיי וואָל
טען ניט גלייכגילטיג דערויף געקוקט. און אין
דער אמת'ן, בעטראכט נור גוט, מיט וועמען
קענען קאָנקורירען דיא קאָאפּעראטיוו אונטער־
נעהמונגען ? מיט א דעפּארטמענט בטאָר, מיט
א גרויסען מאגאזין ? עס הויבט זיך גאָר ניט
אָן. עס לייידען נאָר דיא קלייַנציגע קרעמערלִעך,
וועלִכע מאטערן זיך מיט'ן טויט, אִם ווי ניט
איז צו מאכען „א לעבען" און ווירקלִיך, דיא
גרעסטע שונאים פון דיא קאָנזומטיוו קאָאָפּע־
ראציאָנען זיינען דיא קלייַנע קרעמערלִעך, וועל־
כע וועלִען סיי־ווִיא־סיי פּריהער אָדער שפּעטער
איינגעשלונגען ווערען פון דיא גרויסע.

דער לעזער זעהט אלִזא, אז דורך דיא
קאָאנזומטיוו ארגאניזאציאָנען וועט מען ניט קע־
נען אָפּשאפען דיא קאפּיטאלִיסטישע סיסטעם.
לקָמיר יעצט זעהן, וויא גרוים זיינען דיא
נוצען, וועלִכע דער ארבייטער האָט פון דיא אר־
גאניזאציאָנען.

אין זאקסען, וואו דיא קאָאנזומטיוו ארגאני־
זאציאָנען האָבען געהאט דעם גרעסטען ערפאָלג
און האָבען זיך דאָס רוב ענטוויקעלט, איז
אויסגעקומען פאר דעם יאָהר 1900 פינף און א
האלב מיליאָן מארק פּראָפיט וואָס איז צוטהיילט
געוואָרען אונטער הונדערט און נייַנאונזיבעציג
טויזענד אכט הונדערט קונים, וואָס עם מאכט,
אויס 30 מארק פאר יעדען א יאָהר אָדער עטוואָס
מעהר וויא 14 סענט א וואָך. וועז מען זאָל נאָך
דערפון ארונטערנעהמען א טהייל אויף בילדונג
און אויף אנדערע צוועקען וועט אויסקומען אן
ערך פון 10 סענט א וואָך !

אין דיא ראטשדייל עקווִיטייבל פּייאָניר
סאָסייעטי האָט מען אין דעם יאָהר 1902, וויא
מרס. קערטרין וועבב בעהויפּטעט, געהאט א ג־
וואלטיגען ערפאָלג: מען האָט צוטהיילט צו דיא
12,239 מיטגלִיעדער 158,840 טאָלער (31,768
פונט סטערלִינג) פּראָפיט וואָס עם מאכט אויס
דורכשניטלִיך פיר יעדען מיטגלִיעד עטוואָס מעהר
וויא 12 דאָלאר א יאָהר. אין ניו יאָרקער קאָאָפּע־
ראטיוון געשעפט דיא גרעסטע סומע, צו וועל־
כע א מיטגלִיעד איז בערעכטיגט געווען — אזוי
האָט מיר דער געשעפטספּיהרער איבערגעגע־
בען — איז געווען דריי דאָלאר א יאָהר.

וויא איהר זעהט, קען דאָס אלִיין האָבען א
קנאפּע וועדעד צו פערבעסערן דעם ארבייטערס
לאגע. נאָר דאָס איז נאָך ניט אלִעס. אפילו אָט
דעם קלייַנעם נוצען האָבען אויף ניט אלִע פּראָ־
לעטאריער דיא זכיה צו גענוסען. וויא בעקאנט,
ווערן אין דיא קאָאפּעראטיוון געשעפטען פער־
קויפט נאָר פיר באארעם געלד; עס וועדט ניט
געבאָרגט. און איהר וויסט גאנין גוט, אז דער
פּראָלעטאריער קען בשום אופּן ניט אויסקומען
אהנע בארגען, זאָ דאָס צו בענוצען זיך מיט די
קאָאָפּעראטיוון געשעפטען, קענען נאָר דיא אר־
בייטער, וועלִכע האָבען בעסערע אין שטענדיגע
בעשעפטיגונג, דאָס הייסט דיא אריסטאָקראטיע
פון דיא ארבייטער; אלִע איבריגע זיינען גע־
צוואונגען אָנצוקומען צו דיא קרעמערלִעך, וואו

מען באַרגט זיי אין צייט פון נויטה. אין צייט פון א סטרייק אָדער ארבייטסלאָזיגקייט. פון דער אנדערער זייט וווייסען מיר, אז צו דאָס רוב פון דיא קאָנזומטיוועס אָרגאַניזאַציאָנען מע־גען געהערן און געהערן אויך אין דער אמת׳ן ניט נאָר פּראָלעטאריאיר, נאָר אויך פון מיטעל־קלאַכע און אפילו פון דיא קאפיטאַליסטען. זאָ דאָס דיזע אָרגאַניזאַציאָנען ענטוויקלען אלגע־מיינהייט פון אינטערעסען צוויישען פּראָלעטא־דיער און בורזשוא און איהר פערשטעהט גאנץ גוט, אז עס לויגט זיך ניט פאר א פּראָלעטא־דיער צו ווערען צו גרויסע מחותנים מיט זיינע קאַפּיטאַליסטען.

מען גיט אונז וווייטער אָן אין נדן, אז דיא קאָנזומטיוועס קאָאָפּעראַציאָנען ענטוויקלען אין רבייטער א געפיהל פון זעלבסט־פערוואַלטונג, פון אָפּפערוויליגקייט, פון אחדות.

וואָס אָנבעטרעפט זעלבסט פערוואַלטונג, מיין איך, וווייסט איהר גאנץ גוט, אז ניט דיא מיטגליעדער פערוואַלטען, נאָר אָנגעשטעלטע פיהרען דיא געשעפטען, און דיא טהעטיגקייט פון דיא מיטגליעדער קען נאָר בעשטאַהן אין דעם, וואָס זיי קלייבען אויס דיא אָנגעשטעלטע. וען אפילו דיא מיטגליעדער זאָלען וועלען ניצליך זיין, קענן זיי עס אויך ניט, פּשוט דארום, וויל עס פאָדערט זיך דאצו גענוטקייט, קענטניסע, וואָס דיא ארבייטער האָבען ניט. אין דיעזער הינזיכט איז דאָ גראדע פערקעהרט, וויא אין דיא גרוועראקשאפטליכע און אין דיא פּאָליטישע בעווענונג: אין דיא לעצטע קען יעדער, וען ער האָט נאָר חושק דערצו, נעהמען איין אנטהיל אן ברענגען נוצען, וואהרענד אין דיא קאָאָפּע־ראטיוון בעווענונג קענען און מוזען דיא גשעפּ־טען גפעיהרט ווערען פון איינצעלנע אויסער־וועהלטע. דיא וואהל פאלט גוועהנליך אויף דיא פערזאָנען, וועלכע זיינען בעקאנט אלס פיהרער און טהעטיגע מענשען. אין דיא ארבייטער קרייזען. אזוי אָבער וויא איינער קען זיין זעהר א גוטער אגיטאטאָר און איין אויסגעצייכענטער אָרגאניזאטאָר, אָבער זעהר א שלעכטער קויפ־מאן. פערשטעהט זיך, אז אויסקלייבענדיג אזעל־כע מענשען פיר דיא גשעפטספיהרער, מוז אונ־בעדינגט לייידען דאָס גשעפט. דערפון קומט נאָך ארויס איין אנדער מין שאדען. אָנשטעלענ־דיג דיא טהעטיגע מיטגליעדער אין די קאָאָפּעראַ־טיוון גשעפטען, שוואכט מען אָפ אָדער מען צושטערט אין גאנצען זייער טהעטיגקייט אין דיא פּאָליטישע און גווערקשאפטליכע בעווע־גונג. דאָס מוז אויסער דעם האָבען א שלעכטע, דעמאָראַליזירענדע ווירקונג אויף דעם כאראק־טער, וען ניט אויף אלע מיטגליעדער, דאן וויל ניגסטענס אויף דיא פיהרער: שטענדיגע גרייד, שטענדיגע רייסערייען איבער כענטען פלאנצט ביסהעכווייז איין א גייסט פון קלייגקרעמערישע אינטערעסען און פערוואנדעלט מיט דער צייט דיא פיהרערס אין קלייגליכע מענשען מיט קלייג׳ ציגע אינטערעסן.

וואָס אָנבעלאנגט דיא אָפּפערוויליגקייט, זעהן מיר ניט, וואו דאָ פאָדערט זיך צו מאכען איר־גענד וועלכע אָפּפער. מיר וווייטען פון אָפּפער־וויליגקייט אין פּאָליטישע און גווערקשאפטלי־כע בעווענונגען, מיר וווייסען, אז זעהר אָפט גענהן ארויס אויף א סטרייק טויזענדע מענשען און הונגערן, וואכען און מאנאטע לאנג ניט דא־פיר, וויל מען האָט זיי געטאָהן אירגענד וועלכען אונרעכט, נאָר אוים סימפאטיע, אום צו העל־פען זייערע חברים, גענגען וועלכע מען איז בע־גאנגען איין אונרעכט. דאָ זעהן מיר ווירקליך א גענזיהל פון אהדות, פון אָפּפערוויליגקייט, וואהרענד אין דיא קאָנזומטיוון אָרגאַניזאַציא־נען פּראַיניגען זיך פערשיעדענארטיג מענשען מיט דעם צוועק נאָר צו האָבען אייגענע נוצען, נישט וועלט פון זיי געפּאָדערט אויסער, וואָס זיי זאָלען אלעס קויפען אין דיא קאָאָפּעראַטיוון גשעשעפטען, דורך וואָס זיי אליין קענען נאָר האָ־בען נוצען, אָנגענומען נאטירליך, אז דאָס גע־שעפט וועלט געפיהרט מעהר אָדער וויניגער גשעשעפטסמעסיג.

מיר זעהן אלזאָ, אז דיא קאָנזומטיוון קאָ־אָפּעראטיוון בעווענונג האָט קיין שום ממשות ניט אין בעצוג אויף ענדערונג פון דעם ארבייי־טערס לאגע; זיא טראָגט גאנץ וועניג ביי צו פער־גרעסערן זיינע איינקינפטע. זיא האָט א קנא־פּע ווירקונג צו ענטוויקלען אין ארבייטער א גיפיהל פון זעלבסט־פערוואלטונג, פון אָפּפער־וויליגקייט, פון אחדות... דאָס איינציג וואָס מיר קענען ערוואַרטען פון דיא אָרגאַניזאַציאָנען איז פאָלגענדעס.

אין דיא לעצדער וואו דיא סאָציאָליסטישע און גווערקשאפטליכע בעווענונג איז שטארק ענטוויקעלט און דיא קאָאָפּעראַציאָנען גפּינען זיך אונטער דיא דירעקטע לייטונג פון דיא סא־ציאָליסטישע פּארטיי, דאן און נור דאן קען מען ערוואַרטען א נוצען פון דיא בעווענונג. דיא נוצען גופא וואָלטען אויף זיין בלויז מאטעריע־לע שטיצע פיר דיא פּארטיי און דיא גווערק־שאפטען, קיין אנדערע בעזאָנדערע נוצען קען מען ניט ערוואַרטען פון די קאָאָפּעראַטיוון בע־וועגונג.

דיא קאָנזומטיוו־קאָאָפּעראַציאָנען מוזען אל־זאָ בעטראכטעט ווערען ניט אלס ציעל, נאָר אלס מיטעל צום ציעל, און אויף נור דאן, וען זיי וע־רען גפיהרט פון סאָציאָליסטען, וויא דאָס איז

דער פאל אין בעגיען, מכוח וועלכע מיר וועלען ריידען אין דיא שבעטערע ארטיקלען.

* * *

יעצט, רעבענען מיר, וועט זיין ניט איבריג זיך א ביסעל אפּצושטעלען אויף דיא היגע, דיא ניו יארקער קאָאפּעראטיוויע בעווענגונג. עס וועט זיין ניט איבריג אויפצוהייבען דיא צנועה־שע כאסקע, מיט וועלכע זיא האָט זיך פערצירט, אין וווייזען איהר אמת'ע געשטאלט...

מען האָט אפילו אין פּאראוים געקענט וויסען, אז אמעריקא, א מדינה, וואו יעדע האנד־לונג (אפילו וועו עס איז נוגע דיא טהייערסטע געפיהלען, דיא הייליגסטע אידעען), איידער מען פאנגט איהר אן, וועדט צוערשט אויסגערעכענט, וויא פיעל טאלער און סענטען זיא קען אויס־ברענגען... מען האָט דארום געקענט וויסען, אז אויף דיא קאָאפּעראטיוויע־בעווענגונג וועט ניט זיין פריי פון דעם פערפּעסטעטען גייכט, אז אויך זיא וועט מן הסתם האָבען אלע חסרונות, וועלכע דיא אידאָפּייאישע אספּאָציאָנען בעוויצען, אהנע צו האָבען זייערע מעלות...

איך נעהם דאָ ניט אין אנבעטראכט דיא אונצופרידענהייט פון דיא ענאָסען, וועלכע מיר איז אויסגעקומען צו הערען צעהנדליג וווייז, אז דיא סחורה אין דיא קאָאפּעראטיוויע כטאָר וועדט פערקויפט אי טהייערער, אי עס איז שלעכטער אין קוואליטעט. אזא אונצופרידענהייט איז זיך לייכט צו ערקלעהרען, אבווהל קיינער וועט ניט לייקענען, אז א שטיקעל אמת מוז אין דעם יא שטעקען, ניט וויל דיא סיהרער פון כטאָר האָבען געווארט יעמאנדען בעשווינדקען, נאָר פשוט דא־רום, וויל דיא געשעפּטס־סיהרער זיינען געווען ניט קיינע ערפאהרענע קויפלייטע, און אי אליין זיינען בעשווינדעלט געוואָרען. דער קלאנג אבער וועגען דעם האָט איין אנדער אורזאכע. וועו — צום ביישפּיעל, — איינער קויפט א רָאק אדער א פּאָאר שיך בייַ ר' האצקלען אבער בייַ ר' טאָד־רעס'ן, און ער גיעפינט נאכהער אוים, אז ער האָט פיר זיי איבערגעצאָהלט, אדער אז זיי האָבען זיך צו גיך צוריכען, דאן איז ער פשוט אונצופרי־דען און קויפט בייַ זיי מעהר קיין סחורה ניט. וועו אבער דאָס פאכירט מיט דיא סחורה פון די קאָאפּעראטיוויע־סטאָר וועדט עס צופויקט צווי־שען אלע ענאָסען, און דיא נאנצע שטעדטעל קאָכט דערמיט.

נאָר בייַ אלעם דעם האלט דאָס דיא גע־נאָכען ניט צוריק צו מאכען זייערע אייגקויפּע אין דיא קאָאפּעראטיוויע כטאָר, וויל דיא פּאָאר סענט — זאָגען זיי — וועלכע מיר צאָהלען אי־בער, נעהמט דאָך אויף א גוטע זאך: עס נעהמט אויף פערבריי־טונג פון בילדונג, אויף אונטער־שטיצונג פון דיא סאָציאָלי־סטישע בעווענגונג, אויף דיא אונטערשטיצונג פון דיא נעווערקשאפּ־טען. אזוי דענקען דיא נעאָסען, דען אזוי ווערט זיי צוגעזאָגט פון דיא פיהרער פון דיא קאָאפּע־ראטיווע סטאָר. ערפילען אבער דיא פיהרער פון נעשעפּט זייער פערשפּרעכען? מיט בעדויי־ערן מוזען מיר ענטפערן, אז ביז יעצט וווייניג־סטענס זיינען דיא פערשפּרעכונגען נעבריעבען בלויז פוסטע דבורים... דיא פיהרער פון דיא היגע קאָאפּעראטיוויע־סטאָר האָבען ביז היינט לחלוטין פיר קיינעם און פיר קיין זאך ניכטס נע־טאָהן! נאָר אָט ניט לאנג צוריק זיינען דיא פיהרער פון נעשעפּט בענאנגען איין אקט, וועל־כער כאראקטעריזירט אם בעסטען זייער טעג־קעניז, זייערע שטרעבונגען און גיט אונז א קלאָ־רע תשובה, וואָס מיר האָבען און קענען ערוואר־טען פון אזא אָרגאניזאציאָן.

וויא בעקאנט זיינען דיעזעו יאָהר צווויי טַי־זענד קעפּ־מייקער ארוים אויף א כטרייק אין האָבען נעקעמפּפט מוטהיג איבער צוויי חדשים. ניט נאָר ארבייטער אָרגאניזאציאָנש האָבען נעהאָלפּען מיט וואָס זיי האָבען נאָר נעקענט, אפילו אייניגע נעשעפּטסלייטע האָבען אונטער־שטיצט דיא כטרייקערס. שטעלט זיך אבער פאָר, אז וועו א קאָמיטעט איז נעקומען צו דיא פיה־רער פון דער קאָאפּעראטיוויער־סטאָר מיט דער בקשה מען זאָל ביי זיי נעהמען ביילעטען אויף א טהאָאטער פאָרשטע/ונג, האָט מען אין אנבאנג זיך אין נאנצען אפּגעזאָגט, נאָר נאכהער האָט מען איינגעוויליגט צו נעהמען פיר נאנצע — ד ר י י דאָלאר! בלויז דיא האנדלונג אליין איז נענוג, אום צו פערדאמען, יא, צו פערשאמען אזא אָרגאניזאציאָן!... איהר דאהפט ניט פערגעסען, אז דיא נאנצע לייזונג וועדען נעמאכט בלויז פון ארבייטער, אז דאָס רוב פון זיי, וויא מיר זעהן פון דעם יעהרליכען בעריכט, זאָגען זיך אפילו אפּ פון נעהמען דעם פראָפיט צו וועלכע זיי זיינען בערעכטיגט; דערצו טוען נאָך דיא פיהרער אן אויף זיך דיא מאסקע פון א צנועה און האלטען אין איין שרייען, אז דאָס געשעפּט עקזיסטירט בלויז לטובת הכלל! אָט וואָס קען איינעם ער־גערן צום טויט, אָט וואו עס איז די פּפליכט פון יעדען דענקענדען מענשען ארונטערצוריסען דיא מאסקע און צייגען, וויא וויט זיי זיינען בע־רעכטיגט צו פאָדערן, אז דיא ארבייטער זאָלען בייַ זיי קויפען, זאָלען זייער געשעפט פאטראָניזי־רען...

איך וויים, מען וועט מיר ענטפערן, עס איז נאָך איין אָרימע אָרגאניזאציאָן, זיא האָט „וויס־טיגערע" זאכען. ערשטענס צייגט אונז דער בע־ריכט פיר דעם יאָהר 1903, אז דאָס געשעפט האָט געמאכט א גראָס־פּראָפיט 15 טויזענד 378 דאָ־לאר 54 סענט און א נעט־פּראָפיט צווי טויזענד זעקס הונדערט פיער און דריסיג דאָלאר און 87 סענט. פיר דעם יאָהר 1904 איז דער גראָס־

פּראָציט געווען 15,818 דאָלאר און 39 סענט אוּן א נעט פּראָפיט 2,762 דאָלאר און 83 סענט. אלזא אין דיא צוויי יאָהר בלויז האָט דאָס געשעפט דורך דיא פּאטראָניזירונג פון דיא ארבייטער געמאכט 5,397 דאָלאר און 70 סענט. דאכט זיך גאָר ניט שלעכט! נאָר פּיר דיא סטרייקענדע אר־ בייטער האָט זיך אין דער קאסע קאם געפונען א דרייער!

עס וועט זיין אינטערעסאנט צו פערגלי־ כען דיא היגע קאָאָפּעראציאָן מיט א קאָאָפּערא־ ציאָן פון בעלגיום, וועלכע איז בעשריעבען פון לואיס בערטראנד, דיא „ליגא פראטערניטי" אין בּרוסל (Jupiel). נאָך א דריי יעהריגער עקזיסטענץ האָט דיא קאָאָפּעראציאָן געהאט א פּראָפיט פון 1,727 דאָל. וואָס עס האָט אויסגע־ מאכט איין ערך פון א 10 פּראָצענט. מען האָט בעשלאָסען צו פערקלענערן דיא דיווידענדען צו דיא קויפערס אויף 5 פּראָצענט אין מיט דיא איבערריגע גאלד עפּעס טאָהן גוטעס.

קודם כל האָט מען זיך גענומען צו אגיטירן נעגען דעם געברויך פון אלקאָהאָל, וועלכער איז געוועון שטארק פערברייטעט אין יענער געגענד. דיא אגיטאציאָן איז געוועון אזוי שטארק, אז מען האָט במעט אויפגעהערט אין נאנצען צו טרינקען גייסטיגע געטרענקע. דאן האָט מען נעגרינדעט א קראנקען־בענעפיט קאסע.. יעדער מיטגליעד — אין פאל פון אקראנקהייט — איז געוועון בערעכ־ טיגט צו קריעגען אומזיסט א העלפט פון דאָס, וואָס פיעל ער פלעגט פריהער קויפען. אים לויף פון א יאָהר און א האלב האָט זיך אנגעקליבען א פאנד פון 1,278 פראנק.

מען האָט אויך נעגרינדעט א דראמאטישען קלוב, — וועלכער גיט פּאָרשטעלונגען צו גונסטען פון די קאָאָפּעראציאָן. און א קלוב פון די מיט־ גליעדער, וועלכער האָט דעם צוועק צו ענטוויק־ לען די מעמבערס גייסטיג און מאָראליש. און הויפּטזעכליך זיי בעקאנט צו מאכען מיט דעם סאציאלי־ומוס און מיט דיא ארבייטער־פראגען. יעדער מיטגליעד בעארבייט אירגענד וועלכע כאָציאלע פראגע, ער לעזט עס פאָר און דאן וועדט דיסקוטירט. עס וועדען אויך פון אויסזיי־ טיגע געהאלטען פּאָרלעזונגען איבער נאטור־ווי־ סענשאפט, ליטעראטור, קונסט אין ז. וו.

דיא אסאָסיאציאָן האָט אויך נעגרינדעט א ביבליאָטהעק מיט א לעזע צימער פון 1,206 בי־ כער, פון וועלכע 487 ביכער זיינען וועגען ליטע־ ראטור, פּאָעזיע, 202 וועגען וויסענשאפט, קונסט פאך (טרייד), 189 איבער היסטאָריע, 108 איבער סאציאלע פראגען, פּאָליטיק, עקאָנאָמיע, 95 איבער פילאָזאָפּיע און ז. וו. אויסער דעם קומען דאָרטען אן דיא בעסטע צייטונגען אוּן זשור־ נאלען.

דאָס אלעס איז אויפגעטאָהן געוואָרען פיר 4 יאָהר פון זייער עקזיסטענץ דאָס הייסט גראדע אזוי לאנג ווי די היגע קאָאָפּעראציאָן עקזיסטירט. נאָך מעהר: די היגע—לויט זייער אייגענע רעכ־ נונג — האָט געטאָהן א סך מעהר געשעפטען אוּן געהאט מעהר פּראָפיט ווי די בעלגישע אָרגא־ ניזאציאָן. קוקט, וואָס יענע האָבען אויפגעטאָן אוּן וואָס אונזערע אמעריקאנער האָבען פיר דיא זעלבע צייט געליסטעט!

איהר זעהט אלזא, מיינע העררן קאָאָפּע־ רייטאָרס, אז מען דארף נאָר וועלען, קען מען שוין טאָהן גוטעס. דער אונטערשיעד צווישען אייך אוּן דיא בעלגישע געניאָסען איז דער: אז וועהרענד זייער קאָאָפּעראציאָן איז בלויז א מיטל, אום אויפצוטאָהן גוטעס אין יעדער הינ־ זיכט, איז אייער ציעל בלויז צו טאָהן ביזנעס, ביזנעס אוּן ביזנעס..... אוּן דא מוזען מיר אָפּען ערקלעהרן: נעהמענדיג אין אנבעטראכט דיא ביז איצטיגע האנדלונג פון דיא העררן קאָאָפּע־ ראטאָרס, האָבען מיר שטארק מורא, אז אויך מיט דיא היגע קאָאָפּעראטיווע סטאָר זאָל ניט פּאסירען דאָס זעלבע, וואָס האָט פאסירט מיט די באָסטאָנער אוּן מיט דיא פילאדעלפיער קאָאָפּע־ ראציאָנען.....

איזאק אָרטמאן.

דער אנפאנג פון מארקסיזמום*)

II

יעקב מילד.

דאַרט איז געווען: — גאָט; דאָס צווייטע: דאָס אידעע.

וויא עס איז שוין בעמערקט געוואָרען אין דעם פֿיהרדיגען ארטיקעל, איז דאָס צווייטע אנטוואָרט ניט געווען פיעל פערשיעדען פון דאָס ערשטע.

די „אידעע" איז געווען אנאנדער פאָרמע פון גאָטהייט נור אָהן א גאָט. קארל מארקס האָט טאקי אזוי בעטראכט דיא גאנצע אידעאליסטישע פֿהילאָזאָפֿיע אין האָט איהר קריטיקירט פון דיעזען שטאנדפונקט.

„איין פאָרהאנג איז געפאלען, מיין הייליגסטעם צוריסען, און עס מוזען נייע געטער דאָרט ארייניגעזעצט ווערען. פון דעם אידעאליזמום בין איך געקומען צו זוכען דיא אידעע אין דעם ווירקליכען לעבען גופא. האָבען דיא געטער פריהער געוואָהנט איבער דער ערד, זיינען זיי יעצט געוואָרען דער מיטעל פונקט פון איהר. איך האָב געלעזען שטיקער פון העגעלס פהילאָזאָפיע, ווע־מעס וואונדערליכע פעלזען־מעלאָדיע געפעלט מיר גאָר ניט. נאָך איין מאָל וויל איך זיך אונטער־טובל'ן אין דעם ים, אָבער מיט דיא בעשטימטע אבזיכט צו געפינען דיא גייסטיגע נאטור אזוי בולט, אזוי אָבגערונדעט וויא דיא קערפערליכע".

אזוי האָט קארל מארקס געשריעבען אין א בריעף צו זיין פאָטער נאָך אלס גאנץ יונגער מאן. זיינע ערשטע ארבייטען זיינען אָבער ניט געווען דאָס, וואָס ער האָט געוואָלט, און ער האָט זיי אלע פערברענט.

דיא ערשטע וויכטיגע ארבייט אין דיעזער ריכטונג איז אן הקדמה צו א קריטיק פון העגעל'ס פהילאָזאָפיע איבער רעכט". מעהר וויא דיזע „הקדמה" האָבען מיר דערווייל ניט. וויא מארקס אליין דערצעהלט אין דיא בעריהמטע פאָררעדע צו זיין בוך „צור קריטיק דער פאָליטישען עקאָנאָמיע", האָט ער און ענגעלס שוין

*) אלגעמיינע בעמערקונג: דיא אויפגאבע פון דיזע ארבייט איז צו געבען א פאָפולערע ערקלערונג פון דעם מארקסיזמום. דיא זאָגענאנטע „רעגינעלע שרייבערייא איז אלזאָ לכתחילה אויסגעשלאָסען. וואָס איך קען העכסטענס בעאנשפרוכען אלס אויגען, איז דיא ארט און וויזע פון איבערגעבען דיא זאך. אין דיעזע ארטיקלען בעמוין איך זיך מיינסטענס מיט דיא מיינסטער אליין: מיט מארקס און ענגעלס; איך נעהם אָבער זאָגענט מיין פאָטערליכאל וואו איך גלויבען עס נור, אזוי בעמוין איך זיך מיט מעהרינג, וואָלטמאן פלעכאנאָף, קאוטסקי, לאנגע און אויניגע אנדערע. עס איז אָבער אויך מעגליך דאָס אויניגע גרעאנקען וואָס איך האלט פאר אויגענע האָב איך אמת'ן ערגען וואו בעגעגענט. דער מארקסיזמום איז אָבער הויגט ניט מעהר קוינעם'ס, ער בעלאנגט צו דיא וועלט. כל הרוצה לטול את השם יבא ויטול!

צוזאמען שפּעטער בעשלאָסען אויכצואַרבייטען זייערע בייַדענס אנזיכטען געגען דיא אידעאָלאָגישע פּהילאָזאָפּיע, „זיך אָבצורעכענען מיט דעם אכאָלוגען פּהילאָזאָפּישען געוויכטען. דער כתב יד, צוויי דיקע בענדער, איז שוין זאָגאר אויבערגעבליבען געוואָרען צו דיא אַרויסגעבער, וועלן מיר האָבען בעקומען א ידיעה, אז צוליעב פּערענדערטע אומשטענדען קען דאָס בוך ניט געדרוקט ווערען". אזוי אָבער, דערצייל̈ט ווייטער מארקס, וויא זייער הויפּט־צוועק אין דעם בוך איז געווען זיך אליין אָבצורעכענען א קלאָרהייט חשבון, און דיעזעם האָבען זיי ערריייכט, האָבען זיי דאָס בוך גערן אויבערגעלאָזען „צו דיא בייסענדע קריטיק פון דיא מיין".

וויא ענגעלס האָט מיט יאָהרען שפּעטער געשריעבען אין א פּאָרעדע צו זיין „לודוויג פּייערבאך", איז דיעזער כתב יד נאָך פּאַראַנען, און מיר קענען נאָך האָפּען אז זעהן דאָס בוך געדרוקט.

וויא דיא מעשה איז, דערווייל̈ האָבען מיר ניט מעהר ווי דיזע „הקדמה", און מיט איהר וועלען מיר אָנהויבען, ווייל̈ מיט דיזע הקדמה הייבט זיך מארקס'ס וויכטיגע ארבייט.

אלזאָ מארקס האָט זיך גענומען צו קריטיקירען דיא פּהילאָזאָפּיע פון העגעל̈ איבער העכט. ער הויבט אָבער אָן מיט רעליגיאָן. ער שרייבט אזוי:

„פּיר דיוישלאַנד איז דיא קריטיק פון דער רעליגיאָן בעזעם וויא בעענדיגט. און דיא קריטיק פון דער רעליגיאָן איז דיא־התחלה פון אלע קריטיק'.

....„דער יסוד פון דיא אפּיקורסישע קריטיק איז: אז דער מענש מאכט דיא רעליגיאָן, דיא רעליגיאָן מאכט ניט דעם מענשען און אז דיא רעליגיאָן איז דאָס זעלבסטבעווואוסטזיין און דאָס זעלבסטגעפּיהל פון דעם מענשען, וועלכער האָט זיך נאָך ניט אריפּגעארבייט צו זיין אייגענעם איך. אָדער ער האָט דעם איך צוריק פערלוירען. אָבער דער מענש איז ניט קיין אָבגעזונדערטע, אויסגעקאָרצטע בעשעפּענים אויסער דיא וועלט. דער מענש, דאָס איז דיא וועלט פון מענשען: דער שטאאט, דיא געזעלשאפּט. דיעזער שטאאט, דיעז געזעלשאפּט פּראָדוצירען דיא רעליגיאָן, א פּערקעהרטעם וועלט־בעוואוסטזיין, וויל זיי אליין זיינען א פּערקעהרטע וועלט. דיא רעליגיאָן איז דיא אלגעמיינע טהעאָריע פון דיעזער וועלט, דאָס איז איהר ענציקלאָפּעדיע, איהר לאָגיק אין א פּאָפּולערע פאָרמע, איהר גייסטיגער אויסדרוק, איהר עכטהוזיאזמוס, איהר מאָראָליש̈ע הכזמה, איהר פּויערליכע ערגענזונג, איהר אלגעמיינע טרויסט און רעכטפערטיגונג. דיא רעליגיאָן איז דיא פאנאטישע פּערוווירקליכונג פון דעם מענשליכען וועזען, וויל דאָס מענשליכע וועזען האָט ניט קיין אמת'ע וווירקליכקייט: דער קאמפּף געגען דיא רעליגיאָן איז אלזאָ אן אונדירעקטער קאמפּף געגען יענער וועלט, וועמעס גויסטיגער גערוך דיא רעליגיאָן איז".

„דאָס רעליגיעזע עלענד איז דער אויסדרוק פון דעם ווירקליכען עלענד און אין איינעם דער פּראָטעסט געגען דעם ווירקליכען עלענד. דיא רעליגיאָן איז דער זוּפֿץ פון דער הערצלאָזער וועלט, גראדע וויא זיא איז דער גייסט פון גויסטלאָזע צושטענדע. זיא איז דער אָפּיום מיט וועלכען דאָס פאָלק שיכורט זיך איין".

„דאָס אבשאפען פון דער רעליגיאָן אלס דאָס איינגערעטע גליק פון דעם פאָלק איז דיא פאָדערונג פון זיין ווירקליכען גליק. דיא פאָדערונג אויפצוגעבען דיא פערבלענדענים אויבער זיין צושטאנד, איז א פאָדערונג, אויפצוגעבען דעם צושטאנד וועלכער בעדארף פערבלענדענים. דיא קריטיק פון דער רעליגיאָן איז אלזאָ אין זרועה דיא קריטיק פון דעם עמק הבכא, פון דעם יאמערטהאל, וועמעס הויליגען שיין דיא רעליגיאָן איז א. ז. וו."

אזוי הויבט מארקס אָן זיין קריטיק איבער העגעל̈'ס פהילאָזאָפּיע פון רעכט. הייבט ווארום קריטיקירט ער ניט דיא רעליגיאָן? ווארום נעהמט ער זיך עפּעס צו דיא פהילאָזאָפּיע? א בייטראג צו דיא וויכטיגע ארבייט פון קריטיקירען דיא רעליגיאָן, זאָגט מארקס, וויל ער אָנהויבען ניט אויף דעם אָרגינאל̈, נור אויף איהר קאָפּיע, דיא דייטשע רעכטס־פהילאָזאָפּיע.

אין זיין קריטיק איבער טהאָמאס קארלייל̈, שרייבט ענגעלס גאנץ אין דעם זעלבען זינן וועגען רעליגיאָן.

* * *

דער לעזער וועט מיר יעצט מוזען מוה̈ל זיין, וועז איך וועל̈ זיך וויעדער א מאל̈ פערנעהמען מיט א ביסל̈ פהילאָזאָפּיע. דאָס איז שוין אזא ענין. דער מארקסיזמוס איז ניט אראָבגעפאלען פון הימעל̈ דורך דעם רוח הקודש, וויא יעזוס קריסטוס, צו ערלעזען דיא מענשהייט; דער מארקסיזמוס לייקענט אָב דעם גאנצען רוח הקודש, נאָך מעהר, ער ערקלעהרט פון וואנען דער „רוח הקודש" נעהמט זיך. דעם מארקסיזמוס קען מען נור דאן פערשטיין, וועז מען קען דיא אידעען ביז מארקס. וועז מען וויים מיט וואָסער מאטעריאל̈ מארקס האָט גארבייט, קען מען וויסען פון וואָסער כלי ער האָט גמאכט; וועז מען וויים פון וואָס ער האָט אָנגעהויבען, קען מען ווי־סען ביי וואָס ער האָט אויסגעלאָזען. עס זיינען פאראנען קריטיקער וואָס וויל̈ען בעווייזען זייער גרויסע געלעהרזאמקייט מיט דעם, וואָס זיי ווייזען כלומרש'ט נאָך, אז מארקס האָט קיין נייעם ניט אויפגעטאָהן, אז דיא אלע זאכען זיינען שוין פּריהער געזאָגט געווארען. דער אמת איז, אז דיזע גאנצע חכמה זייערע שפּעטן דיזע קריטיקער פון מארקס און ענגעלס גופא. ס'איז שווער צו גע־

פינען געלערטע וואס האבען אויך געוויסע־מאסט איבערגעגעבען פרעמדע געדאנקען, וויא כארפּ און ענגעלס האבען עס געטאָן. לעזט דיזען כאָרט קריטיקער, זעהט דיא קוואלען וואס זיי צייגען אָן צו בעווייזען, אז מארקס איז ענגעלס זיינען ניט געווען אָריגינעל, לעזט נאכדעם מארקס'ן, און איהר ווערט געפינען פּערזיכענט דיזע אלע געדאנקען. דאָס זיינען מארקס און ענגעלס וואס האבען צוואמענגעשלעפּט און אָנגעצייגט דיעזען נאכצען מאטעריאל, מיט וועלכען דיזע קריטיקער גיבען זיך אויס פאר אזעלעכע גרויסע הכמים.

* * *

די אויבענדערמאָנטע קריטיק איבער רעליגיאָן פון מארקס, שארפזיניג און בריליאנט וויא זי איז, איז טאקי ניט דיא אָריגינעלע ארבייט פון מארקס אָדער ענגעלס, דאָס האבען זיי איבערגענומען פון לודוויג פייערבאך.

אין זייער פראקטישען קאמפּף געגען רעליגיאָן, דערצוילט ענגעלס אין זיין שריפט איבער פייערבאך, האבען זיך פיעל יונג־העגעליאנער געאַכטען אויך דעם ענגלישׁ־פראנצויזישען מאטעריאליזמום. זיי איז אָבער פיעל געשטאנען אין וועג דיא העגעלשע פּהילאָזאָפּיע, מיט וועלכע זיי האבען זיך ניט געקענט קיין עצה געבען. דאן איז געקומען פייערבאך.

לודוויג פייערבאך האָט דער ערשטער אריינגעבראכט א שארפּע און אויספּיהרליכע קריטיק געגען העגעל'ס גאנצע פּהילאָזאָפּיע. זיין שטאנדפונקט דריקט פייערבאך אוים אויך אזא אופן: „גאָט איז געווען מיין ערשטער גדאנק, דיא פערנונפט מיין צווייטער, דער מענש מיין דריטער און לעצטער". „זיין ערשטעס בעשטעהען איז געווען, צו מאכען דיא פּהילאָזאָפּיע פאר א מענשליכע זאך. זיא ווערט אָבער נור דאן צו זאכע דער מענשהייט, ווען זיא הערט אויף צו זיין פּהילאָזאָפּיע. דיא פּהילאָזאָפּיע מוז ווערען לעבען. דיא אמת'ע פּהילאָזאָפּיע בעשטעהט אין דעם צו מאכען מענשען. ניט ביכער". דאָרום זאָגט פייערבאך: „קיין רעליגיאָן! — דאָס איז מיין רעליגיאָן; קיין פּהילאָזאָפּיע! — דאָס איז מיין פּהילאָזאָפּיע". "

אין זיין וויכטיגסטע ארבייט: „דאָס וועזען דעם קריסטענטהומס", האָט פייערבאך מיט אין קלאָפּ אויפגעוויעזען דעם גאנצען מהעלאָגישען (רעליגיעזען) כאראקטער פון דער העגעלשער פּהילאָזאָפּיע, און האָט אָהן שום צערעמאָניעס אראָפּגעשלייפערט דיא אידעע פון איהר טראָהן און דאָרט ארויפגעזעצט דעם מאטעריאליזמום. „דיא נאטור עקזיסטירט אונאבהענגיג פון אלע פּהילאָזאָפּיען; זיא איז דיא גרונדלאגע, אויף וועלכע מיר מענשען, פראָדוקטען פון דער נאטור, זיינען אויסגעוואקסען; אויסער דיא נאטור און דיא מענשען עקזיסטירט קיין זאך ניט; און דיא העבערע וועזען, וועלכע אונזער רעליגיעזע פאנטאזיע האָט בעשאפען, זיינען נור פאנטאישע אָפּשפּיגלונג פון אונז אליין". דער מענש איז אלעס. דער מענש איז דער וואס האָט בעשאפען גאָט. „וויא דער מענש דענקט", זאָגט פיירבאך, „וויא ער איז געזאָנען, אזוי איז זיין גאָט: אזוי פיעל וויא פיעל דער מענש איז ווערטה, אזוי פיעל און ניט מעהר איז זיין גאָט ווערטה". דאָס דענקען פון מענשען קומט פון „זיין", דאָס „זיין" קומט ניט פון דענקען. אלע ספּעקולאציאָנען איבער רעכט, איבער ווילען, איבער פרייהייט, אָהן דעם מענשען, אויסערהאלב דעם מענשען, אָדער גאָר איבער דעם מענשען, זיינען ספּעקולאציאָנען אין דער לופט, האָבען קיין שום ווערטה ניט. אויך דיא פראגע פון וואנען קומט דעם מענשען דענקען ענטפּערט פיירבאך: „דער מענש איז וואס ער עסט"! דיא געטער דערקענט מען נאָך דיא שפּייזען — דיא קרבנות — וואס זיי פארצערען, און דיא מענשען זיינען ניט מעהר וויא דאס וואס זיי עסען. אבער עסען הייסט ביי איהם ניט נור עסען מיט דעם מויל און פערדייען מיט דעם מאָגען. ביי פיירבאך „עסט" מען אויך לופט. „לופט עסען אָדער טרינקען הייסט אָטהעמען. און אז „זיין" אָדער „דענקען" קען נור געשעהען, וועז מען „עסט" לופט, וועט יעדער צוגעבען. וועז דיא גיסבארע לופט הערט אויף, הערט אויך דאס לעבען און דאס בעוואוסטזיין.

פייערבאך'ס פּהילאָזאָפּיע האָט אויך מארקס'ן גהאט א גרוסע אויסלייגען איינפלוס. ענגעלס שרייבט וועגען דעם: „דיא בעפרייענדע ווירקונג פון דיזען בוך מוז מען אליין האבען מיט געלעבט, מען זאָל זיך קענען מאכען א פאָרשטעלונג דערפון. דיא בעגייסטערונג איז גרוסען אן אלגעמיינע: מיר זיינען אלע גרוסען פייערבאכיאנער פאר דעם מאָמענט. מיט וואָכער בעגייסטערונג מארקס האָט בעגריסט דיעזע אויפּפאסונג, טראָץ זיינע אלע קריטיק, און וויא שטארק ער איז פון איהר בעאיינפלוסט גרווואָרען, קען מען לעזען אין דיא הייליגע פאמיליע".

קאָרל מארקס האָט זיך אבער ביי דיא קריטיק פון דער רעליגיאָן ניט אבגעשטעלט. „דיא קריטיק פון דער רעליגיאָן איז דיא התחלה פון אלע קריטיק", אבער ניט דיא ענדע. נאָך מעהר, „פאר דייטשלאנד", האָט ער גערעכענט, איז דיא קריטיק פון רעליגיאָן כמעט צו ענדע". אבער אפילו אין דיזע קריטיק פון רעליגיאָן האָט מארקס צו גענעבען עטוואָס, און דיעזער „עט־

*) „היסטאָרישער מאטעריאליזמוס" פון וואָלטמאן.

וואָס" איז דער גרונד, אויף וועלכען מארקס האָט אויפגעבויט זיין גאנצע לעהרע.

וויא מיר האָבען שוין געזאָהן, איז ביי פיי־ערבאך דיא הויפּט זאַך דער מענש, דער סתם־מענש, דער יחיד; דיא רעליגיאָן איז ניט מעהר וויא א פאנטאסטישע אָפּשפּיגלונג פון דעם מענ־שען; און דער מענש וועהרט בעאיינפלוסט פון זיינע אומגעבונג, פון דעם וואָס ער עסט, פון די לופט א. ז. ו. דיא ענטוויקלונג פון דער רעליגיאָן זיינען, נאָך פייערבאך'ן, דיא סטאנציעם פון דעם מענשען'ס ענטוויקלונג. פון דעם שטאאט, פון דער געזעלשאפט האָט ער וויניג וואָס צו זאָגען. אין דיזען הינזיכט איז ער ניט וויניגער אידעאליסט פון העגעל. אמת, ער הייבט ניט אָן פון דעם איינצעלנעם מענשען, ער רעט פון דעם מין האנושי פון דעם גאטונג — מענש. „ניט אליין, זאָגט ער, נור זאלבענאנדער קומט מען צו בעגרייפען און צו פערנונפט. צוויי מענשען דארף מען האָבען צו בעשאפען דעם מענשען — דעם גייסטיגען, זאָ גוט וויא דעם פהיזישען". אָבער דער מענש ביי פייערבאך איז א סתם — מענש, וואהרענד ביי מארקס'ן איז דער סתם־מענש גאָר ניט. „דער מענש — דאָס איז ניט קיין אָב־געזונדערטע, אייגאָרצעטע בעשעפענים אויסער דיא וועלט. דער מענש, דאָס איז דיא וועלט פון מענשען; דער שטאאט, דיא געזעלשאפט. דיזער שטאאט, דיזע געזעלשאפט פּראָדוצירען דיא רע־ליגיאָן".

דיעזע עטליכע שורות גיבען דעם שליסעל צו מארקס'ס גאנצע פהילאָזאָפּיע. מארקס האָט צו טהון מיט דער געזעלשאפט, ניט מיט דעם סתם־מענשען. דעם יחיד אויסערהאלב דער גע־זעלשאפט אָדער אָהן א געזעלשאפט. קען ער גאָר ניט בעגרייפען. דער יחיד מעג זיך איינרייי־דען, אז ער איז מי יודע וואָס, אָבער דיא איי־נפאכע ממשות'דיגע ווירקליכקייט קימערט זיך ניט וועגען זיינע איינרייד־עניסען. יעדער חוש זיי־נער צווינגט איהם צו גלויבען, אז עס איז דאָ א וועלט מיט אנדערע מענשען, אפילו זיין אוינפא־כער מגושם'דיגער מאָגען דערמאָנט איהם יעדען טאָג, אז דיא וועלט ארום איהם איז ניט פוסט, אז זיא אויגענטליך גיט איהם דיא מעגליכקייט דעם מאָגען אָנצופילען. דאדורך וועהרט ביי מארקס'ן „דיא קריטיק פון הימעל פערוואנדעלט אין דיא קריטיק פון דער עדה, דיא קריטיק פון העליגיאָן אין דיא קריטיק פון רעכט, דיא קרי־טיק פון טהאָלאָגיע אין א קריטיק איבער פּאָלי־טיק".

מיר האָבען יעצט געמאכט א שריט וויטער אין אונזער שטודיום איבער־מארקסיזמום.

דיא רעליגיאָן, — וויא מיר האָבען געזאָהן, האָט דיא פּראָגע פון „זיין" און „וועהרען" פערר־

ענטפערט מיט: גאָט! דיא פהילאָזאָפּיע, אין דער פערזאָן פון העגעל, האָט אויפגעשטעלט אָנשטאָט גאָט דיא אידעע. פייערבאך האָט ארונ־טערגעוואָרפען דעם רבונה של עולם צוזאמען מיט דיא אידעע פון זייער כסא הכבוד און האָט דאָרט ארויפגעזעצט די מאטעריע, דאָס חומריות אוֹן, דאָס וויכטיגסטע פון אלעם, דעם מענשען. מארקס האָט זיך אָן דיעזע פהילאָזאָפּיע אָנגע־שלאסען מיט בעגייסטערונג, ער האָט זיך אָבער ביי דעם מענשען ניט אָבגעשטעלט, ער האָט גע־זאָגט: דער מענש מיינט ניט סתם־מענש, נור דיא וועלט פון מענשען, דיא געזעלשאפט.

דאָס איז דער ערשטער וויכטיגער פונקט פון מארקסיזמום. דער מארקסיזמום. האנדעלט נור מיט דער געזעלשאפט און מיט דער געשיכ־טע. מאנכע פון מארק'ס קריטיקער ווילען דוקא איהם אָנהייננען א גאנצע פהילאָזאָפּישע סים־טעמע. פון אייניצעלנע אויסדרוקע וואָס זיי גע־פינען ביי איהם, ווילען זיי בעווייזען, אז ער האָט אויפגעבויט א סיסטעמע. דאָס איז אָבער ניט ריכטיג. עס איז אמת, מארקס און ענגעלס, אלס געניאלע דענקער, האָבען זיך אויך בעשעפטיגט מיט אנדערע פּראָבלעמען, מיט דעם כוד היצירה א. ז. ו. אָבער דאָס האָבען זיי געטאָהן נור אין זאָ פערן, וויא זיי האָבען דאָס געמוזט האָבען צו זייער עניין. דער סוד היצירה, פון וואנען האָט זיך אלעם גענומען, פון וואנען קומט לעבען, פון וואנען נעהמט זיך וואָס מיר קענען דענקען און פערשטעהן אוֹן די אלע אנדערע זאכען, מיט וועלכע דיא ערקענטנים (הכרה) — טהעאָרעטי־קער דרייען זיך אזוי פיעל דעם קאָפּ, דאָס אלעם, האָבען זיי געזאָגט, בעלאנגט צו דיא פאָזיטיווע וויסענשאפטען. דיא פאָזיטיווע וויסענשאפטען, אמת, האָבען נאָך ניט אלעם ענטדעקט, זיי מו־זען נאָך פערענטפערן א סך קשיות, אָבער דיא נייע ענטדעקונגען וואָס וועהרן געמאכט פון טאָג צו טאָג געבען וואָס א מאָל מעהר אויפקלעהרונ־גען איבער דיזע אלע זאכען. יעדענפאלס, מיט סאָפּוקלאציאָנען, מיט פּישט'לעך קען מען דאָ גאָר ניט מאכען. דיא זאכען גופא מוזען וועהרן אונ־טערזוכט און שטודירט. דער מארקסיזמום איז דאדורך ניט מעהר וויא א געזעלשאפטס־לעה־רע. דאָס טאָר מען ניט פערגעסען. דער מארקסיז־מום נעהמט זיך ניט אונטער צו ענטפערן דיא פראגע: וואָרום קען א מענש דענקען? ער נעהמט זיך ניט אונטער צו ענטפערן, וואָרום איז איינער קלוגער פון'ם צווייטען, וואָרום איז איינער א גרויסער פּאָעט, א צווייטער א גרויבער מאלער און א דריטער פערשטייט גאָר ניט פון דיא אלע זאכען; דאָס בעלאנגט צו דיא וויסענשאפט פון פסיכאָלאָגיע. וואָס דער מארקסיזמום וויל פער־ענטפערן און וואָס ער פערענטפערט בעסער וויא

אלע ביז יעצטיגע פילאָזאָפיען איז: ווארום דענקען מענשען אזוי און ניט אנדערש? ווארום האנדלען מענשען אויף אזא ארט און ניט אויף אן אנדער? ווארום האָט האָמער געשריבען אנדערע פאָעזיע ווי געטהע; ווארום האָט ווערשטשאגין גמאָלען אנדערש ווי רעמבראנט, און רעמבראנט אנדערש ווי דיא גרויסע מאלער? מיט איין ווארט, דער מארקסיזמוס ווי ערקלעהרען: ווָאס בעאיינפלוכט דאָס געזעלשאפטליכע לעבען? דער מארקסיזמוס ווערט דאדורך אָנגעריפען: „דער היסטאָרישער מאטעריאליזמוס", ד. ה. דיא לעהרע ווָאס ווייזט נאָך דאָס מאטעריעלע אין דער היסטאָריע.

* * *

דער מאטעריאליזמוס אלס א פהילאָזאָפישע סיכטעמע הויבט זיך ניט אן מיט פייערבאך; דער מאטעריאליזמוס איז אזוי אלט ווי די פהילאָזאָפיע איבערהויפט, ד. ה. עטליכע טויזענד יאָהר. פון דיא ערשטע מינוט אן ווָאס מענשען האָבען אָנגעהויבען צו זוכען אן אָרדנונג אין דער וועלט־שעפפונג, האָבען זיך שוין געהערט מאטעריאליכטישע שטימען; עס זיינען שוין דאן געווען פהילאָזאָפען ווָאס האָבען געזוכט דעם יסוד פון אלעם אויף דער ערד, ניט אין הימעל, דער גרויסיער פהילאָזאָף דעמאָקריט האָט אויפגעשטעלט דיא אטאָמיכטישע פהילאָזאָפיע, ד. ה. דיא לעהרע, אז דיא נאָנצע וועלט בעשטעהט פון גאנץ קלייַנע טהייַלכעלעך, און דער דרוק פון דיזע טהייַלכעלעך איינס אויפ׳ס אנדערע האָט דורך פערשיעדענע פערבינדונגען ארויסגעבראכט אלעם ווָאס איז דָא אויף דער וועלט. אינטעלעקטועלע איז, אז דיזע לעהרע איז דער פונדאמענט פון דיא נאָנצע היינטיגע וויסענשאפט

עס איז ניט דָא דער פלאץ איבערצוגעבען דיא ענטוויקלונג פון מאטעריאליזמוס. איך ווייַל נור זאָגען, אז נאָך דעם ווייַ דיא מאטעריליכטישע פהילאָזאָפיע איז אויף הונדערטע יאָהרען פערדרענגט געוואָרען פון דיא מאָנאָטאיסטישע רעליגיאָן, האָט זיא ווידער אויפגעלעבט אין ענגלאנד אין דעם זיעבעצענטען יאָהרהונדערט אין דָא עררייכט איהר העכסטע שטופע אין דעם אכצעהנטען יאהרהונדערט אין פראנקרייך, ווו זיא האָט זיך ענטוויקעלט דירעקט צו דעם פראנצויזישען סאָציאליזמוס אין אָנפאנג פון דעם נייַנצעהנטען יאהרהונדערט.

דער פאָטער פון ענגלישען מאטעריאליזמוס איז ב ע ק ָן. דיא נאטורוויסענשאפט איז נאָך איהם דיא אמת׳ע וויכענשאפט, און דיא לעהרע פון דיא הוישם דער הויפט טהייל פון וויסענשאפט. נאָך איהם זיינען דיא הוישם דיא אייניציגע קווועלע פון יעדען וויכען און קענען. די וויסענשאפט איז א וויסענשאפט פון ערפאהרונג און בעשטעהט אין דעם, אָנצוזוייזען א שכל׳דיגע מעטהָדע אויף דיא זאכען וואָס מען קען בעגרייפען מיט דיא חושים. וואָס איז דָא אויף דער וועלט, איז נור דיא מאטעריע. ל ָא ק ע, אן אנדער ענגלישער פהילאָזאָף און א תלמיד פון בעקאָן, האָט זיין בוך „אורשפרונג פון מענשליכען פערשטאנד" דיעזען פרינציפ סיסטעמאטיש זוויסגעארבייט. ער האָט נאָכגעוויעזען, אז דעם מענשען׳ס גאנצע וויסען קומט נור פון ערפאהרונג.

דער פראנצויזישער פהילאָזאָף העלוועציוס זיז געווען א נאכפאָלגער פון לָאקע. ער האָט דיזען פרינציפ וויייטער אויסגעארבייט און אָנגעוועדעט אויף אויף דעם געזעלשאפטליכען לעבען.

דער אינטערעס, דיא בעדירפנים — דָאס זיינען, נאָך איהם, דיא גרויסע, דיא אייניציגע לעהרער פון דער מענשהייט. דער הונגער איז געווענליך דער הויפט־גרונד פון אלע מענשליכע האנדלונגען, וויייל ער ווידערהאָלט זיך מהר און עכטער פון אלע אנדערע מענשליכע בעדירפניסע. דער הונגער שארפט דעם גייסט פון דיא חיות; ער צווינגט אויף אונז אויסצוניצען אונזער פעהיגקייט. דער הונגער לערנט דעם ווילדען צו מאכען דעם בויגען, צו פלעכטען א נעטץ, אום צו פאנגען זיין רויב. „עס איז אויף דער הונגער, וועלכער זעצט אין בעווענונג דיא בירגער פון ציווילייזירטע פעלקער; ער צווינגט זיי צו בעארבייטען דיא ערד, זיך אוים צו לעהרנען א מלאכה א. ז. וו." און ניט נור דיעזעם. דיא מָאראל, דיא אנשויאונג, דיא קונסט, מיט אין וואָרט: דָאס נאנצע געזעלשאפטליכע צוזאמענלעבען איז דער רעזולטָאט פון אונזערע חושים, פון אונזערע בעדירפניסע. דיא אייגענליכע, דיא פערזענליכע אינטערעסען פערוואָרזאכען אלע אונזערע האנדלונגען. צו זעהן א צווייטען אין אן אונגליק פערוואָרזאכט אונז שמערצען, מיר העלפען איהם דאדורך, כדי מיר זאָלען ניט האָבען דיעזע שמערצען. אלע מענשען ווערען געבוירען גלייך, נור דיא אומשטענדען, דיא מאטעריע׳ל בעדירפניסע פערענדערן דיא מענשליכע נאטור. אונטער דיא זעלבע אומשטענדען זיינען זאָגאר פערשיעדענע פעלקער גלייך. דיא ערציהונג האָט אָבער זעהר פיעל צו טָאהן מיט דיא מענשליכע האנדלונג, און אויס דעם זעלבען גרונד: אלעם ווייסען קומט פון ערפאהרונג. וואָס הייסט אָבער ערפאהרונג? ווען מען זעהט אייַנע און דיעזעלבע זאך זיך אָפט וויעדערהאָלען, נעהמט מען זיך דָאס אריין קָאפ און מען ווייסט דיא זאך. דיא ערציהונג האָט דאדורך זעהר פיעל צו טָאהן מיט דעם מענשען. וועו אייַנער זעהט פון קינדהויי׳ז אויף נור גוטע און אייַדעלע טהאָטען, וועָרט דָאס בייַ איהם אן ערפאהרונג,

און ער איז גוט און עדעל. פערקעהרט, איז אויך דאָס זעלבע. (ציטירט פון פלעכאנאָף.)

„דיא מענשען", זאָגט העלוועציום, זיינען ניט שלעכט, זיי זיינען נור אונטערוואָרפען זייער אינטערעסען. מען דארף זיך אלזאָ ניט בעקלאָגען אויף דיא שלעכטיגקייט פון דיא מענשען, זאָנדערן אויף דיא אונוויסענהייט פון זייערע געזעצגעבער, ווען׳ל כע האָבען אימער געשטעלט די אינטערעסן פון איינצעלנע מענשען אין געגענזאַץ צו דיא אלגעמיינע אינטערעסען". „דיא מאָראליסטען האָבען ביז יעצט ניט געהאט קיין ערפאָלג, ווייל, וען מען וויל אויסראָטען דעם וואָרצעל פון אלע פערברעכען, מוז מען זיך גרויבלען אין דיא געזעצגעבונג. אין ניו־אָרלעאַנס האָבען דיא פרויען א רעכט אוועקצוואַרפען זייערע מענער, וען דיא מענער דערעסען זיי. קען מען טאקע אין אזעלכע לענדער ניט געפינען קיין פאלשע פרויען, ווייל זיי האָבען קיין אינטערעס ניט צו זיין פאלש".

„דיא מענשען ווערען געבוירען ניט גוט און ניט שלעכט, זיי קענען אָבער ווערען איינס פון דיא ביידע. דאָס וועגדעט זיך אָן זייערע אינטערעסען".

מען דארף ניט זיין קיין גרויסער חכם, זאָגט קארל מארקס, מען זאָל איינזעהן דעם שייכות פון דיזע לעהרע מיט דיא לעהרען פון דיא פראנצוויזישע סאָציאליסטען. וען דער מענש קען נור וויסען דאָס, וואָס ער לערענט מיט זיינע חושים פון ערפאהרונג, דארף מען אזיי איינפיהרען דיא וועלט, אז דער מענש זאָל דאָרט ארויס געפינען דאָס אמת׳ע מענשליכע. וען דער אינטערעס, ריכטיג פערשטאנען, איז דער פרינציפ פון אלע מאָראל, דארף מען אזוי איינריכטען די וועלט, דאָס פערזענליכער אינטערעס מיט דעם אלגעמיינעם מענשליכען אינטערעס זאָלען זיין איין און דאָס זעלבע. „וען דער מענש ווערט גע־בילדעט פון דיא אומשטענדען, מוז מען דיא אומשטענדען בילדען מענשליך. וען דער מענש איז פון נאטור געזעלשאפטליך, ענטוויקעלט ער זיין וואהרע נאטור ערשט אין דער געזעלשאפט, און מען מוז דיא מאכט פון זיין נאטור מעסטען ניט נאָך דיא מאכט פון דעם יחיד, נור נאָך דיא מאכט פון דער געזעלשאפט".

דיא גרויסע פראנצוויזישע און ענגלישע אוטאָפיסטען, וויא פוריע און ראָבערט אָוון, האָבען זיך דירעקט אנגעשלאָסען אָן דיא מאטעריאליסטישע פהילאָזאָפיע פון דעם 18טען יאהרהונדערט. דער סאָציאליזמוס איז אלזאָ געבוירען נעווארען ביי מאטעריאליסטישע עלטערן.

מארקס און ענגעלס האָבען דיעזען מאטעריאליזמוס און דיעזען סאָציאליזמוס זעהר גוט געקענט. דיזער מאטעריאליזמוס, וויא אויך דער פראנצוויזישער סאָציאליזמוס, האָבען אָבער גע־לויבט אויך דיא זעלבע פעהלערן, וואָס פייערבאָך׳ס פהילאָזאָפיע.

דיא פהילאָזאָפיע פון פייערבאָך איז געווען: „דער מענש איזט וואָס ער עסט", ד. ה. זיינע בעדירפניסע, זיינע אומשטענדען זיינען דיא אורזאכע פון אלעם וואָס געשעהט. ביי העלוועציום זהען מיר גאנץ דאָס זעלבע. און וען מיר קומען צו צו דער געזעלשאפט און צו דער עשיכטע, געפינען מיר אז פייערבאָך איז געבליבען שטעקען אין אידאָליזמוס גראדע וויא דיא פראנצוויזישע מאטעריאליסטען אין דער מעטאפיזיק. העלוועציום זאָגט: „דיא מענשען זיינען ניט שלעכט און ניט גוט, זיי זיינען אונטערוואָרפען דער זייערע אינטערעסען. מען דארף זיך אלזאָ ניט בעקלאָגען אויף דיא שלעכטיגקייט פון זייערע אינטערעסען, זאָנדערן אויף דער אונוויסענהייט פון זייערע געזעצגעבער". דאָ האָבען מיר שוין א וויעדערשפרוך. פון אין זייט זיינען דיא אינטערעסען אלעם, דיא געזעצע ווערען אלזאָ אויף דיקטירט פון די אינטערעסען; פון דער צווייטער זייט האָבען נאָר שולד דיא געזעצגעבער, עם קומט אלזאָ אוים, אז דיא גאנצע מאכט ליעגט אין דיא געזעצגעבונג, וועלכע קען בעשטימען דיא אינטערעסען. דיא מאָראל שטאמט פון דיא אינטערעסען, דיא מאָראל איז אלזאָ אן אונטערגעאָרדנטע זאך; פון דער צווייטער זייט וויל׳ען זיי מיט דער הילף פון דיא מאָראל ענדערן דיא אינטערעסען. דאָס זעלבע איז מיט דעם פערשטאנד, א. ז. ו.

אין דיזען כאָס פון אידאָליזמוס, מאטעריאליזמוס און סאָציאליזמוס האָבען מארקס און ענגעלס געזוכט צו מאכען אן אָרדנונג. מאנכע זאָגענאנטע מאטעריאליסטען מיינען, אז מארקס און ענגעלס האָבען אין גאנצען אָבגעליקענט די מענשליכע טהעטיגקייט, אז ביי מארקס שפילט דער מענש מיט זיין פערשטאנד און מיט זיינע אידעאלען גאָר קיין ראָלע ניט. דאָס איז אויך פאלש, וויא מיר וועלען דאָס נאָך זיעלע מאָל זהען אין פערלויף פון אונזער אבהאנדלונג.

דיא נייעסטע נאטורוויסענשאפטליכע ענטהעקונגען, פיהרט ענגעלס אוים, האָבען בעוויזען, אז אין דער נאטור געהט פאָר א דיאלעקטישע ענטוויקלונג. דאָס אָבצוליקענען, הייסט אָבליקענען דיא גאנצע נאטורוויסענשאפט. דאָס זעלבע קען מען אויך זאָגען אויף דיא געשיכטליכע ענטוויקלונג. נון, איז אָבער צווישען דיא נאטור־ענטוויקלונג און דיא געשיכטליכע ענטוויקלונג דאָ א גרויסער אונטערשיעד. וועהרענד אין דער נאטור קומט אלעם פאָר בלינד פון זיך אליין אָהן א בעוואוסטזין וויל׳ען, געשעהט דיא געשיכטליכע ענטוויקלונג נאָר דורך מענשען, מענשען מיט קעפ, מיט וויל׳ען, מיט שטרעבען מיט בעדירפניסע, אידעאלען,

בעגייסטערונג לייִדענשאפטען און אויפקאָכן. קיין זאך געשעהט ניט אָהן א בעוואוסטע אבזיכט אָהן אגעווינשטען צוועק. „אָבער דיעזער גרויסער אונטערשיעד, וויבטיג וויא ער איז, וועלן מען ווי אויך אונטערזוכען אייניצעלנע פּעריאָדען אין דער געשיכטע, ענדערט ניט דיא טהאטזאכע, אז דער לויף פון דער געשיכטע ווערט בעשטימט פון אלגעמיינע אינערליכע געזעצע".

דיא מענשען מאכען זייערע אייגענע גע־שיכטע, אלע האנדלען נאָך זייער אייגענעם ווי־לען, עם פּאסירט אָבער זעלטען דאָס וואָס מען ווילּ. דיא פערשיעדענע שטרעבונגען און צוועקען שניידען זיך דורך איינס ס'אנדערע, און עס קומט ארויס עטוואָס אנדערעס. דער מענשלי־כער ווילען ווערט בעשטימט דורך לייִדענשאפט אָדער איבערלייגונג. דיזע לייִדענשאפט, דיזע איבערלייגונג מוזען אָבער אויך פון עטוואָס בע־שטימט ווערען. פון גאָט אָדער דיא אידעע האל־טען זיי ניט. אלעס ווערט פּעראורזאכט פון דיא מאטעריע, פון דיא חומריות. דיא געזעלשאפטלי־כע ענטוויקלונג ווערט אלזאָ אויך בעשטימט פון דער מאטעריע. עס איז אלזאָ ניט דער כתם־מענש, וועמעס האנדלען ווערט בעשטימט פון דיא מאטעריעלע אינטערעסן, עס איז גיכער דאָס מענשליכע צוזאמען־לעבען, דיא געשיכטליכע ענטוויקלונג, וועלכע שטעהט אויף דעם מאטעריעלען באזיס.

יעצט זיינען מיר אפּגעבאָהרען נאָך א סטאנ־ציע צו דעם מארקסיזמוס צו.

דער מענשליכער געראנק איז ביז יעצט גע־קומען צו דער איבערצייגונג, אז אלעס אין דער וועלט קען ווערען צוגעפיהרט צו אן אור־קראפט, צו א סבה הראשונה. דיא פראגע איז: נור: וואָס איז דיא סיבה הראשונה, וואָס איז דיא אורשפרינגליכע קראפט אין דער וועלט. מיר זעהן יעצט, אז אויך דיא פראגע זיינען פאראן דריי אנטוואָרטען. דיא ערשטע איז: גאָט, דיא צוויייטע איז: דיא אידעע, און דיא דריטע: דיא מאטעריע * דיא ערשטע צוויי גאָט און דיא אי־דעע, האָט מארקס, וויא יעצט דיא גאנצע דענ־קענדע וועלט, פערוואָרפען, און ער האָט אָנגענו־מען דעם מאטעריאליזמוס. דיא פראגע האָט זיך אָבער געשטעלט: וואָס קען מען אָנרופען אין דער געשיכטע: מאטעריעל? אז דיא געשיכטע ענט־וויקעלט זיך נאָך בעשטימטע געזעצע, אין דעם קען קיין צווייפעל ניט זיין; אז דיעזע געזעצע קענען צוגעפיהרט ווערען צו איין איר־קראפט, דאראף מען יעצט אויך ניט בעווייזען; אז דיעזע אורקראפט איז א מאטעריעלע זיינען מארקס און ענגעלס. געווען זיכער. וואָס קען אָבער זיין דאָס מאטעריעלע אין דעם מענשליכען צוזאמענ־לעבען? וואָס קען מען אָנרופען מאטעריע אין א צושטאנד, וועלכען מען קען ניט זעהן און ניט אָנטאפּען, מיט איין וואָרט: וואָס איז דאָס מא־טעריעלע אין דער געשיכטע? דיזע פראגע האָ־בען מארקס און ענגעלס פערענטפערט, און דאָס איז זייער גרויס פערדיענסט. ניט אלזאָ דיא קרי־טיק פון דיא אידעאליסטישע פהילאָזאָפיע, ניט דיא קריטיק פון רעליגאָן, ניט וואָס זיי האָבען זיך אָנגעשלאָסען אן דיא מאטעריאליסטישע פהילאָזאָפיע, ניט דאָס איז דער פערדיענסט פון דיעזע צוויי גאונים. דאָס אלעס איז שוין פריהער געווען, זייער פערדיענסט בעשטעהט אין דעם, וואָס זיי האָבען דיא מאטעריאליסטישע פהילאָזאָפיע אָנגעוואנדעט אויף דער געזעלשאפט אין איהר דיאלעקטישע ענטוויקלונג, מיט אנ־דערע וועלטער: וואָס זיי האָבען אריבערגע־פיהרט דיא דיאלעקטיק און דיא מאטעריאליסטי־שע פהילאָזאָפיע און האָבען דאדורך ענטדעקט דעם כוח וואָס איז טהעטיג און וואָס פעראור־זאכט דיא ענטוויקלונג פון דער מענשליכער גע־זעלשאפט.

וואָס דיזער כוח איז, און וויא אזוי ער מאכט זיך פיהלען אין דער געשיכטע, וועלען מיר זעהן וועיטער.

יעקב מיכּך.

*) דער סדר פון דיעזע דריי אנטוואָרטען וויא איך שעל זיי דאָ אוים איז ניט גאנץ רוכטיג. דיא מאטעריאליסטישע פהילאָזאָפיע איז אויגענשליך פיל עלטער פון דער אידעאליסטישער. אין דיעזער אב־האנדלונג איז דאָס אָבער ביי מיר ניט וויכטיג. אלץ וואָס איך וויל, איז ארויסצוברענגען דעם פונקט אין וואָס סבעשטעוט דער מארקסיזמוס. איך האָב דאדורך בעהאנדעלט דיא פהילאָזאָפיע ניט נאָך איהר סדר, און האָב גערעדט פריהער פון פיערבאך, אויידער פון העלוועציוס, וועהרענד אין אמת'ן האָט העלוועציוס גע־לעבט און געשריעבען פיעל פריהער פון פייער־באך.

I

דער פריהלינג קומט און גלעט און רעדט ;
„דיא פינסטערע צייט איז פערגאנגען,
איצט הייבט זיך אָן א שטראהלענ־פעסט,
א יום טוב פון לויטער זעאנגען“....

———

עס ווייהט א ווייכער בשמים־ווינד,
עס צווישטשערן דיא שוואלבען און טענה'ן :
„קום זינג מיט אונז, פערויאָג דיא זאָרג,
פון פנים, דעם זויערן דיינעם“.

———

זיך רוף זיך כלומרש'ט אָב און זינג
פון פריהלינג דעם נגון דעם אלטען,
וואָס אין זכרון'ס אוצר ליגט
פון יאָהרען צוריק נאָך בעהאלטען....

———

דאָך שפיגעלט זיך דיא שעהנע וועלט,
אין קאָפ נאר, פון דמיון געפארבען,
דאָס האַרץ איז אָבער קאלט און שטום,
דיא יוגענד־התפעלות געשטאָרבען...

2

לעבען שפרייטענדיג ארום איהם,
פילענדיג דיא לופט מיט קלאנגען,
אויף אן־אלטען בית הקברות
איז דער פריהלינג אומגעגאנגען —

———

האסטיג האָבען שיינע קוויטען
איהם ארויסגעשפראָצט אנטקעגען,
אָבער אונטען אין דיא קברים
איז דער ווימטער טויט געלעגען....

———

האָט געלאכט פון פריהלינג'ס שמחה,
פון דיא בלומען זיס־גערפארבען,
און גזעזהען אין יעדער בליהונג
בלויז פאר זיך א נייעם קרבן...

———

3

צונויפגעדריקט אין איהר קנאַסט ליגט דיא רויז
און שעמט זיך צו ווייזען אפילו,
עס ווייסען צומאַל ניט, דעם אייגענעם וועלטה
דיא דופטיגע בלעטלאך, דיא שטילע....

עס קומען דיא שטראהלען און וועקען זיא אויף,
און מונטערען אויף זיי צום בליהען,
דיא רויז שטעקט איהר קעפל ארויס און הויבט אָן,
פון שטאַקעט פארשעמקייט צו גליהען....

דיא גאַלדענע שטראהלען, זי׳ טאנצען ארום,
און הערען ניט אויף זיא צו לויבען,
דיא רויז לאַזט איהר פארביגען פנים אראַפ,
זיא וואגט ניט דיא שבזים צו גלויבען.....

דאַך פיהלט איהר ענייות׳דיג האַרץ, אז זיא איז,
דיא מלכה, געקרוינט פון דיא בלומען,
זיא קוועלט פון איהר גרויסקייט און שמייכעלט ארויס,
איהר שמחה אין זיססע פארפיומען.....

4

איצט בין איך אליין אין דיא דופטיגע פעלדער,
ניט ווילענדיג שעפטשען ארוים מיינע ליפּפען :
„דוא הייליגע, אויביגע, גרויסע נאטור־וועלט,
נעהם צו אין דיין שוים מיך און לאַמיך פערגעסען,
מיין שפל׳ען מענשליכען „איך" אויף א ווייל,
פארטרינקען מיך לאַז א ן דיין קוועלענדען ברוננען
פון לעבען, וואַם האַט ניט קיין סוף און קיין אַנהויב —
דיא קליינצינקע דאגות, וואַם תמיד זיך בייטען,
פארלאנגען און וואונשען און שטרעבונגען פוסטע,
וואַם האַבען פון דיר מ׳ט געוואלט מיך גערישען..."

איך ליג אויף דער לאַנקע און קוק אויפ׳ן הימעל,
מיין האַרץ לויפט אריבער פון שמאכטען און ביינקען,
פארגייט אין א הייסען באגעהר צו פארנעהמען
נאטור׳ס שטארקען פולס און מיט איהר זיך פערבינדען,
און בטל זיך פיהלען אין יענעם אוקינוס,
פון וועלכען דאַם אלעס, וואַם איך קען באמערקען
מיט אויג און מיט אויער איז בהויז נאַר א טראַפען...

און באלד שוין דערפיהל איך, אזוי וויא דיא גראַזען
מיט צערטליכע זיידענע פינגער מיך גלעטען
און וויהען מיך אין אין דעם גרויסען געהיימנים.....

עס טשירקעט דאַרט ערגעץ פון ווייטען א פויגעל,
א וויסינקער וואַלקען שטיפט אום אויפ׳ן הימעל,
און א י ך פיהל דעם תענוג פון זייער ח ב ר ו ת א....
מיר דאכט זיך אזוי וויא דער וועלט׳ס גרויסער בוזעם
מיך הייבט מיט זיין אטהעם ארויף און ארונטער,
דער ריטמוס פון לעבען מיך וויגט און מיך שאַקעלט.
אין גלייכע באוועגונגען... אלם וואַם מיר בלייבט איז —
נאַר קוקען אין הערץ, אין טראכטען, און טרוימען.....

דעצווער, 1885. יהואש.

אידישע מיסאלאגיע

יעקב'ס משפחה.

IV

רוים איז געווען יעקב'ס משפחה — גרוים וויא דער הימעל מיט אלע פלאנעטען, שטערען און ערשיינונגען אויף איהם. אין פאריגען ארטיקעל האבען מיר פערשפראכען צו צייגען דעם מיטהאלאגישען גרונד און זינען פון דיעזער „משפחה", נור אוים מאנגעל אין פלאץ וועלען מיר זיך דא אפשטעלען אויף דיא וויכטיגסטע „מיטגליעדער", אויף דיא הויפט־פיגורען.

מיר וועלען אנבאנגען מיט יעקב'ס „וויבער" און נעמליך מיט זיין געליעבטעסטע פרוי, „אונזער מוטער" רחל. ווער איז זיא? איהר נאמען בעדייטעט אייגנפאך: „שעפס". פון וואנען קומט אבער דיעזער נאמען, וועלכער איז אויף קיין פאל ניט א פאעטישער פאר א דאמע און איר בערהויפט נאך פאר אזא שהענע און היים־גליבטע כרוי, וויא רחל איז פארגעשטעלט אין דער ביבעל? נאר מיר וועלען זיך ניט וואונדערן, וועז מיר וועלען נעהמען אין אנבעטראכט דעם פאקט, דאס אין מיטהאלאגישע שילדערונגען וועדען וואלקענס בעציכענט מיט דעם נאמען שעפסען. אראבען בעטראכטען דיא וואלקענס אלס סטאדעם קאמעלען, און דער אראבישער וואדי „אל־כירמא" בעדייטעט צוגלייך א סטאדע פון א 20—30 קאמעלען און א טהייל פון א וואלקען. ביי אראבען, אידען און פיל אנדערע פעלקער איז עס געווען א געוועהנליכער אויסדרוק: „דיא שעפסען פון הימעל" אנשטאט וואלקענס. אויך האט מען געזאגט, „דיא וואלקענס קרעכצען", „דיא וואלקענס שרייען וויא קאמעלען אדער ברומען וויא לייבען", וועז עס האט געדונערט, אדער דיא „וואלקענס קלאגען", וועז עס האט גערעגענט. טראפענס פון רעגען זיינען פערגליכען געוואהרען צו „טרעהרען". דאס איז יעצט אויך א גאנץ געווענליכע פאעטישע פראזע, און עס קלינגט זעהר שעהן אזא בילד וויא אין דער אראבישער פאעמע „אנטאר": „דער דונקעלער הימעל קלאגט מיט טרעהרען, וואס פליסען אין א שטענדיגען שטראם פון דעם אויג פון דעם רעגעדיגען וואלקען".

רחל איז אלזא, זא צו זאגען, א „וואלקעדיגע שעפס", און איהרע טרעהרען זיינען אייגנפאך רעגען־טראפענס. דיא פראזע „רחל קלאגט אויף איהרע קינדער", וועלכע איז פערבליעבען אין דער ביבעל אלס אן אנדייטונג אויף איהר אוריגינעל כאראקטער, איז יעצט גאנץ פערשטענדליכען. דיזע „קלאג" איז, אויפאך געררעט, רעגען. אין דער צייט, וועז נאמאדישע פעלקער האבען זיך פארגעשטעלט דעם הימעל־נעווע אלס א געצעלט אדער אלס א פיטערונגס־פעלד, איז עס גאנץ נאטירליך געווען צו קוקען אויף די וואלקענס וויא אויף בהמות וואס פיטערן זיך דארטען.

יעקב'ס בעזאנדערע ליעבע צו רחל'ן ערקלערט זיך אויפאך דורך דעם, וואס ביידע האבען געהערט צו אירן מיטהאלאגישע גרופע: עס איז נאטירליך, אז יעקב אלס א פערזאניפיצירונג פון נאכט־הימעל, וויא מיר האבען עס געזעהן אין פאריגען ארטיקעל, זאל האבען א בעזאנדערע נייגונג צו וואלקענס. נאך אירן אנווייזונג אויף דעם, דאס ביידע זיינען מיטהאלאגישע נאכט־פיגורען, געפינט מען אין בראשית, וואו עס וועדט דערצעהלט אז רחל האט געגנב'עט דיא הויז־געטער פון איהר פאטער לבן (א זונען־פיגור, מיינט דיא וויסקויט פון דער זון; דיא וויבליכע פארמע איז לבנה), און יעקב האט געגנב'עט לבן'ס הארץ. דיא פערבינדונג פון גנבה מיט נאכט איז א זעלבסט־פערשטענדליכע. דיזע פערבינדונג איז אין דער מיטהאלאגיע אריבער אויף דיא פערזאניפיצירונגען פון נאכט־הימעל, און יעקב איז אויך אין דער ביבעל פארגעשטעלט אלס אן אבנאדרער, א שווינדלער, וויא יעדער וויים עס. א פסוק אין דער ריג־וועדא שטעלט פאר דיא נאכט אזוי: „וויא דיא גנבים האבען דיא נעכט זיך דורכגענג עט כיט זייערע שטערן, אום סוריא (דיא זון) זאל קענען געזעהן וועדען".

לאה, יעקב'ס ערשטע „געזעצליכע" פרוי, איז אויך זיינע א נאהענטע קרובה אדער שכנה. ווער איז זיא? דיא בעדייטונג פון דיזען נאמען איז אייגענטליך: מאט, שוואך, אויסגעמאטערט. אין דער ביבעל וועדט זיא פארגעשטעלט מיט „שוואכע אויגען", וואס עס איז אן אנדייטונג אויף איהר מיטהאלאגישען אורשפרונג אלס דיא זון, וואס זעצט זיך ארונטער, וואס וועדט אפגעשוואכט אין פערליעדט איהרע שטראהלען. דיא

אונטערגעאנגענע זון, וואָס פערשווינדעט ערגעץ (נאָך דיא סייסטע מיטהאָלאָגישע שיקדערונגען: אין ים), קוים איבערלאָזענדיג פון זיך א כמן אבענדם, איז ענג בערבונדען מיט דער אָנקו־מענדער נאכט. יעקב, דער נאכט הימעל, פער־בינדעט זיך מיט לאה'ן, די אונטערגעהענדע זון מיט „שוואכע אויגען".

וואָס אָבעלאנגט צו יעקב'ס קעפּס־וווייבער, זָא געהערן זיי צו אן אנדער מיטהאָלאָגישע גרו־פּע, נעמליך: צו דער זונען־גרופּע, צו דיא „פיינ־דע" פון דער נאכט. ניט אוכזיסט זיינען יעקב'ס „געזעצליבע" פרויען נאכט־פיגורען, וווא ער אליין, אין זייַנע „אונגעזעצליבע" פרויען, דיא „קעפּס־וווייבער" טאָג־פיגורען. אין מיטהאָלאָגישע שיקדערונגען וועגען „וווייבער" און „קעפּס־וווי־בער" ציייגט זיך אויס זייער גענגערישער כא־ראקטער. אברהם האָט אויך געהאט א געזעצ־ליבע פרוי און א קעפּס־וווייב. דיא ערשטע, וויא איהר נאָמען שרה בעדייטעט, איז דיא „הער־שערין" און מיינט אויך נאָך גרינדליכע נאָכ־פאָרשונגען, דיא „מלכה פון הימעל", דיא לבנה. „קעניגין" אָדער „פרינצעסין פון הימעל" איז א געוויהנליכער נאָמען פון דער לבנה אין אלע מיטהאָלאָגיען. דיא אידען זיינען ניט געווען אן אויסנאהמע און האָבען ניט נאָר גערופען דיא לבנה „מלכת השמים", זָאנדערן האָבען איהר נאָך פערגעטערט מיט פערשיעדענע צערעמא־ניעס, וויא עס איז בעשריעבען ביי ירמיה'ן. א בעי־שפּיעל פון „אב־דם", דעם „הויכען הימעל", מיט שרה, דיא „קעניגין פון הימעל", איז א גאנץ נאטירליכע. דאָס איז א „געזעצליכע" פּאָאר. הגר אָבער איז א זונען־פיגור. דער נאָמען האָט די בעי־דייטונג: „דיא פליהענדע, דיא לויפענדע". דער אראבישער וואָרט „הידושרא" — אלוועלט־ליך געברויכט זייט מאָהאמעד'ס פליטה פון מע־קא נאָך מדינה — שטאמט אויך פון דעם שרש „הגר" — אנטלויפען. נון, מיר וווייסען שוין און מיר דארפען עס געדענקען, אז אייניר פון דיא מיטהאָלאָגישע נעמען פון דער זון איז „דער וואנ־דערער, דער לויפער, דער פליהער". שרה, דיא לבנה, איז אייפערזיכטיג אויף הגר'ן, די זון. זיא פערבינדעט זיך מיט „אב־רם" צו פערייאנען הגר'ן. דאָ האָבען מיר נאָך א שילדערונג פון דעם אינטערעסאנטען מיטהאָלאָגישען קונאָ: דער קאמפּף צווישען טאָג און נאכט, צווישען דיא זון און דעם נאכט־הימעל מיט שטורמען און רע־גענס.

פון יעקב'ס צוויי „קעפּס־וווייבער" איז זלפּה, אש'ס מיטער, אזא זונען־פיגור, וויא איהר זוהן. לויט נאָך נאכפאָרשונגען פון גרינדליכע קענערס פון בעסיטישע שפּראכען שטאמט דער נאָמען פון א שרש וואָס בעדייטעט „מארשירען", „געהן פאָראויס". דאָס אליין איז שוין אן אָנווייזונג אויף דער זון. אָבער אין אראבישע לעגענדען ווערט דערצעהלט וועגען א זונען־פיגור „זאלי־כא", וועלכע איז עהנליך צו דער העברעאישער „זלפּה", אז זיא פיהרט א קאמפּף מיט דעם רע־געדיגען הימעל. דאָס איז א מיטהאָלאָגישע שיל־דערונג, וויא דיא זון רייסט זיך אראוס פון אונ־טער דיא וואָלקענס, וועלכע בראנגען רעגען.

מכח בלהה וווייסען מיר פון דער ביבעל דיא פיעל־בעדייטענדע מעשה, אז „ויקח ראובן וישכב את־בלהה פילגש אביו" (בראשית, ל"ה, כ"ב). דיא וואָס זיינען א ביסעל בעהאוועגט אין דער מיטהאָלאָגיע, וועלען זיך ניט וואונדערן, וועגען אזא „ליעבע". מיר האָבען שוין אין א פריהערדי־גען ארטיקעל ערקלעהרט דעם גרונד פון אזעלכע אונגאטירליכע ליעבעס, מיר האָבען אָנגעוויזען, וואָס עס מיינט, אז זיהן האָבען חתונה מיט מו־טערס, פאָטערס מיט טעכטער, בריידער מיט שוועסטער — דאָס זיינען אלץ מיטהאָלאָגישע פאָרשטעלונגען וועגען דיא אומוואנדלונגען פון טאָג אין נאכט און פערקעהרט. מען קען אויך זאָגען וועגען דיעזע „הימליש" ליעבעס אזוי, וויא וועגען אונזערע „זינדיגע" ליעבעס אויף דער ערד: „עס איז אן אלטע געשיכטע וועלכע בלייבט אימער ניי". יעדע 24 שטונדען ווידערהאָלען זיך דיא זעלבע נאטירליכע ערשיינונגען: דער טאָג פערשווינדעט צו געבען פּלאץ דער נאכט, און פערקעהרט; אָדער דיא זעלבע ענדערונגען אויף אן אנדער אָרט אויסגעדרוקט: פון דער „שוים" פון דער מאָרגענרעטהע וועלט „געבאָרען" דיא זון, וועלכע וואנדערט אָרום ביז טאָג וויא א העלד און פאלט אבענד שוואך וויא א קינד, ווי שמשון הגיבור (א פערזאָניפיצירונג פון דער זון, וויא מיר וועלען עס אנאליזירען אין א ספּעציעלען ארטיקעל), וועו מען שניידט ארונטער זיינע לאנ־גע האָאר, אין וועלכע עס שטעקט זיין גאנצע גבורה (דאָס איז גאנץ פערשטענדליך, וועו מיר וווייסען, אז דיא שטראהלען פון דער זון וועלען אין מיטהען גערופען: האָר אָדער הענער)—וועו זי וועלט בלינד,דאָס הייסט: הערט אויף צו שיינען, ז עס וועלט „געבאָרען דיא נאכט פון דער אבענד־דעמערונג. מיר מעגען זיך וואונדערן, וויא דיא זעלבע טעגליכע ענדערונג וועלט דאָ פאָרגעשטעלט אלס א מערדערישער קאמפּף פון א פאָטער מיט זיינע קינדער אָדער פון צוויי ברי־דער, וויא קין און הבל, און דאָרט וויא א ליבע פון א פאָטער מיט א טאכטער, פון א מוטער מיט א זוהן אָדער פון א ברודער מיט א שוועסטער; אָבער אזוי קומט עס פאָר אין מאמען מיטהען פון אלע פעלקער. דאָס איז נור געווען אָבהענ־גינג פון דעם שטאנדפונקט פון דיא מיטהען־פערפאסערס.

דאָס ראובן פערבינדעט זיך מיט בלהה איז נאָך דיא מיטהאָלאָגישע איינבילדונגען, אזוי נא־טירליך, וויא די פערבינדונג פון שכם מיט יעקב'ס „טאָכטער" דינה. דער אונטערשיעד איז דאָ, דאָס אין דעם פאל פון ראובן און בלהה איז דער זכר אן אבענד־פיגור, און אין דעם פאל פון שכם און דינה איז דער זכר א מאָרגען־פיגור. נאָר אין דער מיטהאָלאָגיע קימערט מען זיך ווייניג וועגען דעם געשלעכט פון דיא פּערזאָניפיצירונגען פון דיא זעלבע הימלישע קערפערס און ערשיינונגען: דיא זון איז אין איין מיטה א זכר, אין אן אנדער מיטה א נקבה, און דאָס זעלבע איז מיט דער לבנה, דער מאָרגענרעטהע, דער אבענד, דער נאכט א. ז. וו.

אז ראובן איז אן אבענד־פיגור איז צו שלי־סען פון דער מעשה, וויא ער האלט מיט יוסף'ן, וועלכער איז אויך א נאכט־פיגור, וויא מיר ווע־לען עס באלד זעהן, געגען דיא אנדערע „ברידער" און ספעציעל געגען יהודה, וועלכער איז א זו־נען־העלד, וויא מיר וועלען עס אויך בעווייזען. ראובן איז אייגענטליך די דונקעלהייט אבענדס אדער איידער עס הויבט אן צו טאָגען. ער פער־בינדעט זיך דאן אדער, מיטהאָלאָגיש אויסגע־דריקט, האָט חתונה מיט דער אייפגעהענדער זון. אין דער מעשה מיט שכם און דינה איז די־זע פּערשיינונג פיעל קלאָרער. שכם איז, נאָך דיא איינפאכע בעדייטונג פון דיעזען וואָרט, דיא מאָרגענרעטהע. דאָס וואָס זיין פאָטער איז „חמור" איז אויך נאטירליך. „שכם בן חמור" איז, איינפאך פערטייטשט, „דיא מאָרגענרעטהע דעם עזעל'ס זוהן"? פרעגט זיך, וואָס האָט אן עיעל צו טאָהן מיט דער מאָרגענרעטהע? עס איז אָבער גאָר קיין קשיה ניט, וועז מען וויים, אז דער עזעל איז צולעב זיינע רויטליכע האָאר געל־בענט געווען אין דער מיטהאָלאָגיע אלס א פער־טרעטער פון דער זון. דער העברעאישער און ארא־בישער נאָמען פון עזעל שטאמט פון זיין רויט־קייט. ביי פיעלע פעלקער איז דער עזעל פערגע־טערט געווען אזוי וויא אויך דער פוקס צולעב דיעזע רויטקייט פון זייערע האָאר. עזלען זיינען געוועכענט געווען פאר לעבלינגע פון זונען־גע־טער; מען האָט אויך דערפאר געהאלטען עזלען פאר א פראָפעטישע חיה, וויא דיא מעשה מיט בלעם'ס עזעל צייגט עס דייטליך.

נאָר צו דעם „געטליכען חמור" וועלען מיר זיך נאָך אן אנדערס מאל צוריק קעהרען. דאָ האָ־בען מיר איהם נאָר אבגעעבען א ביסעל זונע־דיגע כבוד צולעב זיין שעהנעם זוהן שכם, וועל־כער פערלעבט זיך אין דינה, דיא אויפגעהענדע זון. דיא בעדייטונג פון „דן" און „דינה" איז „געהען", „דערנעהענטערן זיך", „מארשירען"— און דאָס איז וויעדער נאָר אן אנדער נאָמען פאר דער זון. דיא לעבע פון דער מאָרגענרעטהע צי־דער זון איז פאָרגעשטעלט אין דיא גריכישע און אינדישע מיטהען. אין דיא וועדאם ווערט אויך פערשיעדענע ארטען געשילדערט, וויא דער זו־נען־גאָט לעבט זיין אייגענע טאכטער אושאס (דיא מאָרגענרעטהע) און בערפיהרט איהר, וויא אינדרא (דער זונען גאָט) פערפיהרט אהאליא (דיא נאכט) א. ז. וו. אין דעם מיטה וועגען שכם און דינה איז עס פערקעהרט: דיא מאָרגענרעטהע איז דער זכר און פערפיהרט דיא זון אלס נקבה.

נאָר הערפאר וועלט ער בעשטאפט פון יעקב'ס צוועלף „זוהן". זיי שטעלען אין דיעזען פאל פאָר דעם הימעל ביי נאכט: דיא לבנה און עלף שטערן, ואחד עשר כוכבים, וויא דער פסוק (בראשית, ל"ז, ט) דייטעט עס אן. זיי מאכען א סוף פון דעם „בערפיהרער פון זייער שוועסטער", דאָס הייסט: עס ענדיגט זיך דער מאָג, און עס קומט דיא נאכט.

יעצט לאָמיר בעטראכטען יעקב'ס צוועלף „זוהן". מיר וועלען אנפאנגען פון יוסף'ן, דעם געליעבטען זוהן פון זיין געליעבטען רחל. ער מעג בעטראכט וועלען אלס דער אמת'ער, דער נאטירליכער זוהן פון יעקב „אבינו", דען זיי געהערן טאקי צו איין „משפחה". צוואמען מיט דער מוטער זיינען זיי נאכט־פיגורן, געהערן צו איין מיטהאָלאָגישע גרופּע. דיא בעדייטונג פון דעם נאָמען יוסף איז „דער פערמעהרער". אום צו פערשטיין, וואָס דאָס מיינט, איז גענוג צו בעטראכטען דעם פסוק: „מאל אביך ויזרך ואת שדי ויברכך ברכות שמים מעל ברכת תהום רבצת תחת ברחת שדים ורחם (בראשית, מ"ט, כ"ה). דיזע ברכה פון הימעל, דיזע ברכה פון דעם תהום, דיזע ברכה פון „שדים ורחם" — וואָס קען עס אנדערש מיינען, וויא רעגען, וואָס פערמעהרט, וואָס פרוכפערט אלעס? אין דער מיטהאָלאָגיע וועלט דער רעגען בעטראכטעט אזוי וויא מיקי פין דיא בהמות פון הימעל: דיא וואלקענס. יוסף איז רחל'ס זוהן, דאָס מיינט מיטהאָלאָגיש: דער פערמעהרער, דער רעגען, איז דער זוהן פון שעפּס, דעם „וואלקען". אויסדריקע, אז „רעגען איז דער זון פון וואלקען" געפינען זיך אָפט ניט נאָר אין מיטהען, זאנדערן אויך אין פּאָעזיען. א וואל־קען אהן א רעגען וועלט אויך גערופען: „דער קינדערלאָזער".

וועז מיר נעהמען אין אנבעטראכט אז יוסף איז דיא פערזאָניפיצירונג פון רעגען, וועלען מיר לייכט פערשטעהן דיא לעגענדע וועגען זיינע אויפטואונגען אין מצרים אין צייט פין הונגער — עס האָט איינפאך גערעגענט און געבראכט א גוטע שניט־צייט. זיין קאמפּף מיט דיא בריידער שטימט אויך פאָלקסטעגדיג מיט דיא מיטהאָלא־גישע פאָרשטעלונגען. זיינע „בריידער" זיינען

שיסער פון „פייל־ענבויגען", וואָס עס מיינט זונען־שטראהלען, וויא מיר ווייסען עס שוין פון פרי־הערר ערקלעהרונגען, און זיי ווילען איהם פער־יאָגען, דאָס הייסט, זיך דורכרייסען דורך. דיא וואָלקענס; אָבער זיין קראפט בלייבט אין „גאָט'ס בויגען", ד. ה. אין רעגענבויגען, וויא עס איז צו זעהן פון דיא „נביאות", וואָס יעקב אדרעסירט צו זיין „בן־פרת יוסף". דיזע מעשה, וויא יעקב זאמלט צוזאמען זיינע זיהן און זאָגט זיי פאָר־אויס, וואָס עס וועט מיט זיי פאָרקומען אין דער צוקונפט, איז פול מיט אַנדייטונגען אויף פריהיר־רע מיטהען, וועלכע זיינען מיט דער צייט פער־געסען אַדער צופֿאַלליגערט געוואָרען.

דער רעגענבויגען אלס דער מיטהאָלאָגישער צייכען פון דעם שטורם־גאָט, וועלכער שלייִדערט זיינע פיילען (בליצען) דורך דיא וואָלקענס, און ערשיינט אויפֿן הימעל נאָכן רעגען, אום אָנ־צוזאָגען, אז ער עקזיסטירט נאָך און איז ניט אין גאנצען בעזיעגט געוואָרען פון דיא זון מיט איהרע פיילען (שטראהלען), איז פון דיא צוזא־מענשטעלערס פון דער ביבעל אומגעוואנדעלט גע־וואָרען אין א צייכען פון א קאָנטראקט פון גאָט מיט זיין אויסגעוועהלטען פאָלק־דער רעגענבויגען געהערט צו דיא נאכט־פיגורען אין דער מיטהאָ־לאָגיע, אָבוואָהל ער קען זיך נאָר בעווייזען ביי טאָג, דען ער איז דאָך אייגענטליך פערבונדען מיט וואָלקענס, דאָס הייסט דעם דונקעלען הי־מעל, און מיט שטורמען. דארום שטימט עס, דאָס גראדע „אב־רם", דער הויכער פאָטער ביי נאכט, איז אין דער ביבעל פערבונדען מיט דעם „ברית" דורך דעם רעגענבויגען, און דאָס יוכֿ'ס קראפט פערבלייבט אין דעם רעגענבויגען.

יוסף'ס הויפטגעגנער צווישען זיינע „ברי־דער" איז יהודה, וועלכער איז אויך דער וויכ־טיגסטער פון יעקב'ס „זיהן". וויא עס איז שוין אויבען בעמערקט, איז ער א זונען־פיגור, נאָר דיא בעווייזט מוזען מיר לאָזען פיר דעם נעכסטען ארטיקעל, וואו מיר וועלען אויך בעשפרעכען די איברינע מיטגליעדער פון יעקב'ס „משפחה".

פיליפ קראנין.

* * *

ד'האָב שטענדיג בעדויערט דעם אָרימען בעטלער
זיין קלעגליכען לעבען, זיין דחקות, זיין נויט
און טיעף אין מיין הארץ פלעג איך שטענדיג זיך טראכטען:
אז אוידער 'זא לעבען זיז בעסער דער טויט.

נור נעכטען ווען איך האָב געזעהן וויא מיין ליבסטע
האָט צערטליך און זים אויף א בעטלער גלעבליקט
דאן בין איך געווען איהם מקנא, דעם בעטלער
זיין טרויריגען לעבען אין צרות געדריקט...

יואל סלאנים.

ד. א. פֿיסארעוו

רוסישע קריטיקער

III

אויף וויא פיעל איך בין בעקאנט מיט דער אלגעמיינער מיינונג וועגען פֿיסארעוו'ס ליטעראריש טהעטיגקייט, וויים איך, אז כמעט אלע דענקען, דאס פֿיסארעוו האט זיך איכער געהאלטען בייַ איין טהעאָריע וועגען ליטעראטור און קונסט און אז ער האט פון זיין רעאליסטישען שטאנדפונקט אימער פערפֿאלגט און פעראכטעט עסטעטיק און פֿאָעזיע.

דיעזע מיינונג איז אָבער גרינדליך פאלש, עם איז נעזונג צו בעקענען זיך מיט א פֿאָאר ארטיקלען, וועלכע פֿיסארעוו האט געשריבען אין די ערשטע צוויי יאָהר פון זיין מיטארבייטען אין „רוסקאָיע סלאָווָ" און מיט איין אָדער צוויי ארטיקלען, וועלכע ער האט געשריעבען שפּעטער, אום צו זעהן, וויא וויים זיין רעאליזם פון דער ערשטער צייט אונטערשיידעט זיך פון דעם רעאליזם, וועלכען ער האט שפּעטער געפֿערעיגט, וויייל זיין וועלט אנשויאונג און מיינונג וועגען פֿאָעזיע און עסטעטיק זיינען אין בייד פֿעריאָדען גענוען אנדערס.

ניט רעכענענדיג זיינע קלייַנע רעצענזיעס און ביבליאָגראפֿישע נאָטיצען, וועלכע ער האט געשריעבען פאר'ן מיידעלשען זשורנאל, און זיין איבערזעצונג פון היינע'ס סאטירישע פֿאָעמע „אטטא טראָל", קען מען זאָגען, אז פֿיסארעוו איז ארויסגעטראָטען אין דער ליטעראטור מיט זיין פֿראכטפֿאָלען און בעלערענדען ארטיקל „דיא סכאָלאסטיק פון 19טען יאהרהונדערט". דיזען ארטיקל קען מען רעכענען פאר דעם אָנפאנג פון זיין ליטעראריש טהעטיגקייט, וויייל דאן האט ער צום ערשטען מאָל ארויסגעזאָגט און פֿארמולירט זיינע אנשויאונגען און גרעדאנקען, וועלכע ציהען זיך וויא א רויטער פֿאָדים איבער אלע זיינע ארטיקלען אין א משך פון גאנצע צוויי יאָהר.

אין דיעזען פֿעריאָד איז ער, לויט זיינע מאָראלישע אנשויאונגען דאָס, וואָס מען רופט „אן עפּיקורעער", ד. ה. א מענש וואָס האָפֿט לעבּ צו לעבען א גוטען טאָג. ער אכטעט שטארק דעם פֿאָעט מאיקאָוו דערפאר, וואָס „ער איז א קלוגער און ענטוויקעלטער מענש, א פֿרעדיגער פון הארמאָנישע פערגניגען אין לעבען". דיזען ארט פֿרעדיגען רופט ער „גענוסע און ניכטערע וועלט-אנשויאונג". וויא וויים זיין מיינונג וועגען עפּיטהעטען, קען מען זיך איבערצייגען פון זיינע קריטישע ארטיקלען אין בער פושקין. כמעט יעדער רוסישער לעזער וועלכער איז מעהר אָדער ווייניגער בעקאנט מיט דער רוסישער ליטעראטור, וויייסט, אז פֿיסארעוו האָט מיט אן אונגעוועהנליכען סארקאזם, מיט א מין כעס קריטיקירט פושקינען; כמעט יעדער וויייסט, אז ער האָט אם ענדע אין גאנצען ארָאבגעוואָרפען פושקינע'ן פון דעם הויכען טראָן, וועלכען דער לעצטער האָט פערנומען בייז דיא 60טע יאָהרען. מיר מאכען דאָרום אויפמערקזאם דיא לעזער אויף פֿיסארעוו'ס ארטיקלען פון 61-1861, אין וועלכע ער שטעלט פושקינען צוזאמען מיט וואָלטער, געטהע און שילער אלס א מוסטער פון פּוביליציסטיק, שוין אָבגעראדט פון דעם, וואָס, נאָך זיין דאמאָלסדיגע מיינונג, איז פושקין א פערפאסער פון א ראָמאן („דעם קאפּיטאן'ס טאָכטער"), „וועלכער שטעהט אין איין רייהע מיט דיא אונשעצבארסטע היסטאָרישע מאָנומענטען".

אין דער הינזיכט פון עסטעטיק און מאהלעריי איז בעזאָנדערס כאראקטעריסטיש זיין מיינונג וועגען טורגענייוו'ס בעריהמטען ראָמאן „באזאראָוו". ער איז געווען ענטציקט פון דיעזען ראָמאן, ער האָט גפּפיהלט, וויא ער איז זיך מודה: „א מין אונבעגרייפלִיכען פערגניגען, וועלכען מען קען ניט ערקלעהרען ניט מיט דעם, וואָס דיא ערצעהלונג איז אזוי שפּאנענד, ניט מיט דיא ערשטוינענדע ריכטיגקייט פון דיא גרונד-אידעען". דיא פערגניגען האָט ער בעקומען אלזאָ פון דער עסטעטישער זייט, וועלכע דער ראָמאן ענטהאלט, פון דער אמת'ער קונסט און מאהלעריי, וועלכע טורגענעוו האָט ארויסגעצייגט אין זיין ווערק.

מיר רעכענען פאר נויטיג זיך מעהר אָבשטעלען אויף פֿיסארעוו'ס ארטיקל „באזאראָוו" איבער צוויי טעמים: ערשטענס, וויייל אין דיעזען ארטיקל האָט ער קלאָר אויסגעשפּראָכען זיין מיינונג איבער רעאליזמוס, און צווייטענס, וויייל דאָרט צייגט ער ארויס, וויא ריכטיג-און גוט ער האָט פערשטאנען דיא שטארקע און שוואכע זייטען פון באזאראָוו'ס כאראקטער. ער איז ענטציקט פון באזאראָוו'ן, ער בוקט זיך פאר זיין גרויסע פיגור, ער בוקט זיך אָבער פאר איהם

ניט בלינד, וויא פֿאר א געטשקע. ער אַנאַליזירט פֿונקטענווייז יעדע טהאט און וואַרט פֿון באזאַראָוו, און ער צייגט אָן, וועז יענער איז גערעכט אָדער פֿאלש. ער פֿערשטעהט באזאַראָוו'ס פּעהלערן, ער ווייסט דיא אורזאכע, וואַרום „ער ליעגט"; ער גיט איהם אָבער ניט קיין גערעכט און ער וואַרענט דיא יונגע רעאַליסטען, זיי זאָלען ניט געהן אויף באזאַראָוו'ס וועג.

„באזאַראָוו'ס חסרון איז זעהר פֿערשטענדליך, — שרייבט ער. — מען קען דאָס ערקלעהרען, ערשטענס, מיט זיין אייגנזייטיגע ענטוויקלונג און,צווייטענס,מיט דעם אלגעמיינעם כאראקטער פֿון דער עפּאָכע, אין וועלכע מיר לעבען.... אויסער וויי אין נאטוראוויסענשאפֿט און מעדיצין איז באזאַראָוו געבליבען אן אונגעביל־דעטער מענש; עהאָט געהערט קלינגען און קען ניט נאָכזינגען: ער האָט געהערט עפּעס וועגען פּאָעזיע, עפּעס וועגען קונסט, ער האָט זיך ניט געגלומען דיא מיה אייגנטוראכטען זיך און האָט פֿור־פֿלאט, אָהן א שום גרונד ארויסגעטראָגען א משפּט איבער זאכען, וועגען וועלכע ער האָט קיין בעגריף ניט... דאָס האָט איהם געבראכט צו מיאוסע פּעהלערן... אונז האָבען זיך איינגעגעסען דיא פּראזען פֿון דיא העגעליסטען, ביי אונז האָט זיך דער קאָפּ פּערדרעהט פֿונ׳ם פֿליהען אונטער דיא הויכע וואָלקענס, און פּיעלע פֿון אונז האָבען נאכהער, וויא זיי האָבען זיך אויסגעניכטערט און זיך ארָאָפּגעלאָזען אויף דער ערד, זיך א לאָז געטאָן אין א צוויייטע זייט, אויבערכאָפּענדיג די מאָס: ארויסטרייבענדיג פּוסטע פאנטאזיעס, האָבען זיי אין דער זעלבער צייט אָנגעהויבען צו פּערפאָלגען אויף אויגפּאכע געפּיהלען, און זאָגאר ריין־קערפּערליכע געפּיהלען, וויא הנאה האָבען פֿון מוזיק.... יאָ, דער רעאַליזם איז א גוטע זאך, נאָר טאקע אין נאָמען פֿון רעאַליזם טאָרען מיר ניט אידעאַליזירען ניט זיך גופּא און ניט אונזער שטרעמונג"....

וויא דיא לעזער זעהן פֿון דיעזען אויסצוג, איז פּיסאַרעוו אין 1862, (וועז דער ארטיקעל „באזאַראָוו" איז געשריעבען געוואָרען) נאָר ניט געווען אזא היציגער שונא ניט דיא פּאָעטען און ניט דיא מוזיקאנטען. שפּעטער וועלען מיר ברענגען ראיות פֿון אנדערע ארטיקלען. אין וועלכע פּיסאַרעוו צייגט זיך ארויס אלס א גאנץ גוטער פֿרייגד פֿון פּאָעזיע און עסטעטיק. דערווייל וועלען מיר ענדיגען מיט זיין מיינונג וועגען באזאַראָוו און וואָס ער האָט אויסצוזעצען געגען איהם.

„באזאַראָוו זאָגט: „דיא נאטור איז ניט קיין טעמפּעל, זאָנדערן א מאסטערסקאיא (שאפּ). אין דער מענש איז אין איהר אן ארבייטער". — און דיעזע וועלטער צייגט באזאַראָוו ארויס זיין גענצליכע קינצלטען, ניט נאטירליכען נעגאטיוויזמוס (אבליקענונג). און ער הערט אויף צו זיין קאָנזע קוועלט. מיט דעם געדאנק, אז די נאטור איז א מאסטערסקאיא און דער מענש אין איהר איז אן ארבייטער, — מיט דיעזען געדאנק בין איך איינשטימיג, נאָר ענטוויקלענדיג דיזען געדאנק ברייטער, קום איך בשום אופן ניט צו דיא שלוסע, וועלכע באזאַראָוו פֿיהרט ארויס. אן ארבייטער מוז זיך אָברוהען, און רוהע קען מען ניט בעשרענקען בלויז מיט שווערן שלאָף נאָך גרויסער האַרוואניע. א מענש מוז זיך אָבפּרישען מיט אנגענעמענע אייגדרריקע,וויל דאָס לעבען אָהן אנגענעהמענע אייגדרריקע, זאָגאר וועז דער מענש שטעלט צופּריעדען אלע נויטהוענדיגע בעדירפנישע, געהט איבער אין אונערטרעגליכע ליידען. ....וואַרום זאָל מען ניט דערלאָזען, אז א מענש מעג הנאה האָבען פון דער נאטור׳ם שהנקייט, פון דער וויכער פרישער לופט, פון שהנע בלומען אָדער פון עדעלע פּיגורען, פון זייערע קאָנטורען און פארבען? אין זיין פערפאָלגען דעם ראָמאנטיזמוס, זוכט איהם באזאַראָוו מיט אן אונגליבליכע אייפערזיכט דאָרט, וואו ער איז קיין מאָל ניט געווען. זיך אָנלאָדענדיג געגען אידעאליזם און צוקלאפּענדיג לופט־באלאָנען, ווערט ער צייטענווייז אליין אן אידעאליסט, ד. ה. ער הויבט אליין אָן פּאָרצושרייבען געזעצע פאר מענשען, וויא און וואו זיי זאָלען שפּעטן זייערע פערגניגען. זאָגען א מענשען, אז ער זאָל ניט קיין הנאה האָבען פון דער נאטור, איז פונקט דאָס זעלבע, וויא מען זאָל איהם הייסען פערמאָרען זיין קערפּער. וואָס מעהר דאָס לעבען וועט ענטהאלטען אונשעדליכע פערגניגענ׳ם קוואלען, אלץ לייכטער וועט זיין צו לעבען אויף דער וועלט, און דיא גאנצע אויפגאבע פון אונזער צייט בעשטעהט נור אין דעם, אז מען זאָל קלענער מאכען דעם סכום פון דיא ליידען און מאכען גרעסער דיא קראפט און צאָהל פון פערגניגען".

אָבליקענען אין גאנצען אָהז א שום גרונד דיעזע אָדער יענע נאטירליכע און ווירקליך עקזיסטירענדע בעדירפניסע אָדער פעהיגקייט ביי אירגענד וועלכען מענשען — הייסט אויס־צושניידען מענשען אויף אין מאָס מיט זיך, הייסט אריינפאלען אין א שמאָלען גייסטיגען דעספּאָטיזם,—ששרייבט ער אין דעם זעלבען ארטיקעל.

דארף מען נאָך האָבען קלארערע און שארפערע ווערטער געגען באזאַראָוו'ס טרוקענעם „ניהיליזם"? באזאַראָוו לייקענט אָב אלעם אין דער געזעלשאפט, וועלכע ער וויל אין גאנצען איבערבווען, פון אויבען ביז ארָאָפּ; ער זאָגט, אז אלעם איז ניהיל (אין לאטיין הייסט עס: גאָר ניט), און אין זיין צו גרויסע פליסיגקייט און היץ

לייקענט ער אויך אפֿ אלע גיסטיגע פערגנוגען. אין אמת'ן לייקענט זיי באזאראָוו אָב ניט דערפאר, וואָם ער איז געווען ניט אלזוייטיג ענטוויקלט און האָט דארום ניט פערשטאנען פּאָעזיע, עסטעטיק און קונסט. באזאראָוו, וויא שפּעטער פּיסאראָוו אליין, איז געווען פערכאפּט אין גרויסען שטראָם פון דער געזעלשאפטליכער אומוועלצונג; יעדע מינוט איז געווען טהייער, יעדער מענש וואָם איז צוגעשטאנען צו דער בעוועגונג איז געווען א גאנצער אוצר, און עס איז נאטירליך, דאָם דיא פיהרער האָבען, וועלענדיג אָדער ניט וועלענדיג, געמוזט ארויסלאָזען זייערע איינענע געזעצע געגען אומזיסטע צייטפערטרייבניש און זאָגאר „אונשעדליכע פערגענוגען", וויא פּיסאראָוו האָט דיא ערשטע צייט וערופען דיא עסטעטיק און קונסט. באזאראָוו האָט, עם מעג זיין, אלזיין פערשטאנען, אז ער איז צו שטרענג צו זיינע צייטמענשען, צו זיינע חבֿרים; ער האָט געטענה'ט אז אין אזא ברענענדע צייט, וועו די געזעלשאפט לעבט איבער אזא וויכטיגען מאָמענט, איז ניטאָ קיין צייט צו טראכטען וועגען פֿערזענליכע פערגנוגען. ער האָט געלויבט, אז יעדער מענש מוז ארבייטען, אויסוואָרצלען שלעכטס, פערזייהען גוטס, אבֿרייניגען א פלאץ פיר דער גרויסער געבוידע, פיר דער צוקונפטיגער געזעלשאפט, אין וועלכער עם וועלען לעבען דיא שפּעטערדינג דורות. פּיסאראָוו האָט דאָם אויך פערשטאנען, און ער גיט צו, אז דיעזער צוועק איז א זעהר ערהאבענער, א הויליגער. זיין עפּיקורעישע פילאָזאפּיע און לעבענסהאפּטיגע נשמה האָבען איהם אָבער דיא ערשטע צייט ניט צוגעלאָזען, ער זאָל וועדען מיט א מאָל אזוי ניהיליסטיש געזאָגען, וויא באזאראָוו איז געוועזן ער האָט ניט געקענט פּועלן ביי זיך, אז יעדער מענש זאָל זיך אָבזאָגען אין גאנצען פון זיין איך, פון „הארמאָנישע הנאה האָבען פון לעבען". פון זיין „ניכטערע וועלט־אנשויאונג" צולייעב די אור־אור־אייניקלעך.

„א מיעדען און אניסגעמאטערטען מענשען וועט זעהר זעלטען וועדן פרעהליך און אנגענעהם אויף'ן הארצען ביי'ם געדאנק, אז זיינע אור־אור־אייניקלעך וועלען לעבען א גוטען טאָג. זיך טרויסטען אין דיא שוועדע מינוטען פון לעבען מיט אן ערהאבענעם צוועק איז אלץ איינס, וויא מען זאָל טרינקען טהא אָהן צוקער, בלויז קוקענדיג אויף א שטיקעל צוקער, וועלכער הענגט אויף דער סטעלץ... פון וועלכען שטאנדפּונקט איהר זאָלט דארום ניט קוקען אויף'ן לעבען, וועט דאָך אויסקומען דער סך־הכל, אז פאר א מענשען איז נויטהוועגדיג צו האָבען פערגעניגען. אייניגע קוקען אויף פערגעניגען, ווי אויף אן ענדציעל, וויא אויף א צוועק אן און פיר זיך, אנדערע זיינען געצוואונגען צו אנערקענען אין זיי דעם הויפּטקוואל צו שפּאָנען נייע כוחות, וועלכע זיינען נויטוועגדיג פיר דער ארבייט".

מיר בעטען דיא לעזער דורכצולעזען אויפּמערקזאם אלע אויסצוגיג, וועלכע מיר ברענגען דא, ווייל שפּעטער וועלען מיר זעהן, וויא ער אליין וועגדעט אָב זיינע וערטער און צוקלאפּט זיינע אייגענע ארגומענטען.

נאָך אויך איין זאך רעכענען מיר פאר נויטיג צו מאכען אויפּמערקזאם דיא לעזער, נעמליך: אז אין דיא ערשטע צוויי יאָהר פון זיין ארבייטען איז „רוסקאיא סלאָוא" האָט פּיסאראָוו, פונקט וויא ביעלינסקי, גענגלויבט, אז עס איז פאראן „אונבעוואוסטע שעפּפונגס־קראפט", ד. ה. אז דער מאהלער קען אונבעוואוסטערהייט, אויסער זיין וויללען, געבען אמת'ע און לעבעדיגע בילדער. ער איז זיך, צום ביישפּיעל, מודה, אז דיא קונסט פון טורגענעוו'ס ראָמאן בעשטעהט אין דעם, וואָם דער אָוטאָר איז געווען „אונבעוואוסט און ניט וויללענדיג זעהר אויפּריכטיג".

כאראקטעריסטיש איז אויך פּיסאראָוו'ס מיינונג פון דער ערשטער צייט אין בעציג אויף דער ארט און וויייזע, וויא אזוי א שרייבער זאָל אויסנוצען זיין טאלענט, וויייל אין דיזע הינזיכט איז אויך פאראן א גרויסער חלוק צווישען בוידע פּריאָדען פון זיין ליטעראריש טהעטיגקייט.

אין זיין ארטיקעל „דיא סכאָלאסטיק פון 19טען יאהרהונדערט" פאלט ער אָן אויף דיא קריטיקער, וועלכע מאכען צו נישט אזעלכע ווערק, וועלכע ענטהאלטען ניט אין זיך קיין שרייענדע פראזען און איכות אויף דיא מאָראליש געזונקענע געזעלשאפט, וועלכע ענטהאלטען אין זיך וועניג סאטירע און ד. ג. און אין א גרויסען טהייל פון זיין ארטיקעל בעווייזט ער, אז בוידע פאָרמען פון שרייבען זיינען גוט און פערנינפטיג. יעדער שרייבער זאָל נור שרייבען, וויא זיין פרייער וויללען הייסט איהם און אין קיין פאל ניט צווינגען זיין טאלענט נאכצומאכען א געוויסע אונאנגענעהמענע פאָרמע און מוסטער.

„וויייל — ערקלעהרט ער — פרייהייט אין אויסקלייבען און בעארבייטען א סוזשעט איז פונקט אזוי נויטהוועגדיג פאר'ן מאהלער, וויא פאר אונז לופט און שפּייז. דיא קריטיקער מוזען געדענקען, אז עס איז אונמעגליך אָנצושטויסען דעם מאהלער אויף אירגענד וועלכע אויפגאבע און עס איז אונמעגליך איהם אבצוציהען פון זיין אויפגאבע... דאן וואָלטען אלזאָ דיא קריטיקער פערשטאנען, אז זיך בייזערן אויף א מאהלער דערפאר, וואָם אין זיינע ווערק זיינען ניטאָ קיין געשריייען און סאטיריש פראזען, הייסט וואגען אויף זיין פערזענליכע פרייהייט און צווינגען א מענשען צו וויינען אָדער צו לאכען

דאן, וועז איהם איז גאר ניט טרויעריג אדער עס איז איהם גאר ניט צום לאכען".

איבערהויפט איז דיא ערשטע העלפט פון זיין אויבענדערמאהנטען ארטיקעל פערנומען מיט דער בראגע וועגען „פריי שאפען". וויא מיר וויסען שוין, פאלט ער אין דיעזען ארטיקעל ניט אן, אויף דיא עסטעטיקער, וויל ער לייקענט גאר ניט אב דיא עסטעטיק. ער טרעט נור ארויס געגען די „כבאלאסטיקער", וועלכע וויל־ען ארויס־געבען געוויסע געזעצע און בעשרענקונגען וועגען עסטעטיק און פאעזיע. אין דיעזער הינזיכט איז פיכארעו אימער געווען טריי צו זיך אליין: ער האט, זייט דיעזען ערשטען ערנסטען ארטיקעל, זיך קיין מאל ניט געבוקט פאר קיין אטארי־טעז און אנגענומענע מיינונגען. ער גלויבט אז א מענש קען ענטציקט ווערען און האבען גרויסע בערגעניגען פון שהנהייט, אין וועלכע פארמע און געשטאלט זיא זאל זיך ניט אויסדריקען: אין דער נאטור, אין מאהלערי, אין מוזיק, סקולפטור, פאעזיע און ד. ג. ער וויל זיך אבער פאר קיין זאך ניט בוקען בלינד בלויז אויף דעם גרונד, וואם דיעזע אדער יענע זאך האלט אוים דיא שטרענגע געזעצע פון אטארי־טעטען.

ער דענקט, אז „פערזענליכע אינדריקע און נור פערזענליכע קענען דינען אלס א מאם פון שהנהייט".

„דערפון שליסען מיר, — שרייבט ער אין יענעם ארטיקעל — אז דיא געזעצגעבער פון עס־טעטיק פלייסען זיך אומזיסט אויסצוזוכען אזעל־כע געזעצע, וועלכע דיא גאנצע מענשהייט זאל אננעהמען אין פראקטיק. איהר קענט מיט א גאנ־צע רייהע דרייד־לאך און „צד השוה'ם" מיר בע־ווייזען, אז דיזע אדער יענע ווערק איז מאלעריש, נאר אויב אזא ווערק האט ניט געווירקט אויף מיין נערוון־סיסטעם, וועל איך, איבערלעזענדיג אי־ער רעצענזיע, בלייבען צום ווערק פונקט אזוי קאלט, וויא פריהער. אויב, שטעהענדיג פאר א בילד, גיט איהר זיך פריהער אף רעכענונג, אז דאם בילד איז געמאלען לויט דיא געזעצע פון קונסט, אז די אויסדריקע זיינען ריכטיג און אז דיא פארבען זיינען לעבעדיג און ערשט נאכ־הער לאזט איהר זיך צו דעם פערגעניגען פון דעם אלגעמיינעם אינדרוק, — אויב איהר טהוט אזוי, בעווייזט עס, אז דאם בילד איז געמאהלען ניט פון קיין אמת'ן קינסטלער, נאר פון א פלייסיגען אין געלעה־טען בעל כישאבה, אדער דאם בעווייזט, אז איהר זייט אויף אזוי פיעל דורכגעדרונגען מיט טהאראטי־שע למודים, אז דער ווייסענשאפטליכער עלעמענט האט דערשטיקט אין אייך יעדען לעבעדיגען ג־פיהל און איהר זיינט אונפעהיג צו בעגרייפען אמת'ע שהנהייט... מיר, גלוובהנליכע מענשען, טהוען פערקעהרט, ד. ה. צום ערשטען פיהלען מיר דעם אלגעמ־נעם אויבדרוק און ערקלערט גאנצ בען מיר זיך אב רעכענונג, וואהרום מיר האבען בע־קומען דיזען אויבדרוק. אויב איך גופא האב ניט דערפיהלט דיא שהנהייט, וועל איך זיך ניט נאכפרעגען, וואם אנדערע אטארי־טעטען דענקען וועגען דעם בילד און זיא."

אויסער דעם וואם פיסארעו האט אין דיא ערשטע יאהרען פון זיין ליטעראריש טהעטיג־קייט געהאט אן אנדער מיינונג וועגען עסטע־טיק, פאעזיע און קונסט, האט ער דען אויך גע־קוקט נאנין אנדערש אויף קולטורעלע און געזעל־שאפטליכע פראגען. דען האט ער, צום ביישפיעל, גענגלויבט, אז אין אינצעלנע פערזאנ שפיעלט קיין ראלע ניט אין לעבען, אז יעדער אינדיווי־דיאום איז אונטערגעוואהרפען אונטער געוויסע בעדינגונגען, וועלכע צווינגען איהם צו האנדלען אזוי אדער אנדערש. פון דיעזען שטאנדפונקט האט ער דארום געהאלטען, אז אינצעלנע פערזא־נען זיינען ניט פראנטווארטליך פאר זייערע טהאטען, אז מען קען זיי דערפאר אפילו קיין פארווירפע ניט מאכען, וויל „יעדער איז דער פרודוקט פון דיא בעדינגונגען, וועלכע רינגלען איהם ארום". וואן מיר זאהן עטוואס שלעכטעס פון א מענשען איז אין דעם שולדיג דיא גאנצע געזעלשאפט אדער דער גאנצער קלאס, אין וועל־כע יענער מענש לעבט.

דאם ערקלערט אונז, וואהרום פיסארעו האט אזוי הויך געשעצט דיא מאהלעריש טיפען, אין וועלכע זיינען פערקערפערט מענשען מיט קלי־ניקע נשמה'לעך, מענשען מיט שוואכע און נידר־ריגע כאראקטערס, וואהרים דיזע טיפען שפיגלען אין זיך אב דיא גאנצע געזעלשאפט, זיי צייגען אונז דיא ריכטיגע אטמאספהערע ארום אונז.

עס איז דארום גאנין לייכט צו פערשטעהן, וואהרום פיסארעו פאדערט, אז דיא שרייבער זאל־לען זיך ניט בלויז גראבען אין דעם מענשע'ס נשמה; דער שרייבער דארף אויך פארשטעהן דאם ארומיגע לעבען, און זיינע העלדען מוזען בעזיצען עטוואס אלגעמיינעם, טיפישעס, אז אין דעם איינעם העלד זאלען מיר קענען זעהן און אורטהיילען א גאנצען קלאס מענשען, צוויישען וועלכע ער איז ערצויגען געוואהרען און אויפגע־וואקסלן. אזא סארט שרייבען, אזעלכע אלגעמיינע טיפען זיינען געווען זעהר וויניג אין זיין צייט, און ער בעמערקט ריכטיג:

„אונזער שהנהע ליטעראטור שטעלט פאר הויפטזעכליך א פסיכאלאגישען אינטערעס: זיא בעטראכט נור איינצעלנע מענשען אין ניט קיין בירגער, ניט קיין פארשטעהער פון א געוויסער

צייט, ניט קיין מיטגלידער פון א געוויסער געזעל־שאפט".

דיא ליטעראטור דארף זיך דארום פערנעה־מען מיט לעבענספראגען און אנצייגען, וואו עס ליעגט דער סעקרעט פון'ם שלעכטס. דער שרייבער דארף זיך ניט אבשטעלען פאר קיין זאך. איבער־אל, וואו ער בעמערקט עטוואס שלעכטס, מוז ער עס אויפדעקען פאר דער גאנצער וועלט, אום זיא זאל עס אויף ווייטער אויסמיידען. דאס הייסט פון דעסטוועגען ניט, אז דיא ליטעראטור וויל אנהענגען אירע אימיצען געוויסע מאראלישע דאגמען (עיקרים). ער גלויבט, אז „דאגמאטיזם איז שעדליך", אז קיין מוז, קיין מאראלישע גע־זעצע טאָרען ניט זיין, וויל „דער בעגריף „פליכט" דארף אבטרעטען זיין פלאץ צום פרייען ווילען און דירעקטען געפיהל". ער דענקט אבער, אז דיא ליטעראטור דארף ארויסשפרעכען איהרע געדאנקען און אנשויאונגען וועגען יעדע זאך פון לעבען, פון דער גרעסטער ביז דער קלענסטער, זאגאר וועגען דיא בעדינגונגען פון בעל־הבתיש'ען לעבען, ניט צוליעב דעם, וויל זיא וויל אימיצען אנהענגען בלינדערהייד אירגענד וועלכע מאראלישע איבערצייגונגען.

„דיא ליטעראטור דארף דאס טאָהן צוליעב דעם, אז זיא זאל ארויספיהרען דיא גע־זעלשאפט אויפן גדאנק, אז מען מוז ערנסט, אויפ־ריכטיג און אלזייטיג בעטראכטען דיא עקזים־טירענדע פאָרמען פון לעבען, וועלכע זיינען פער־הייליגט גוואָרען אין א משך פון הונדערטער יאָהרען און זיינען פערדעקט מיט הונדערט יאָה־ריגען שימעל".

עם איז נאטירליך, אז פיסאָרעוו, וועלכער האָט ניט געגלויבט אין דער קראפט פון איינ־צעלנע פערזאָנען, האָט געמוזט קומען צום שלום, אז דיא גאנצע געזעלשאפט מוז איבערגעבויט ווערען, אום איהרע שלעכטע זייטען זאָלען פערשווינדען. עס איז דארום ניט קיין וואונדער, וואָס ער איז נאָך אין ערשטען פעריאָד פון זיין טהעטיגקייט ארויסגעטראָטען, וויא א ביטערער פיינד, גענן אלע פילאָזאָפישע חקירות און דיא־לעקטישע פראזען, וויל „אלע אבסטראקטנע טהאָריעס קענען זיין אינטערעסאנט בלויז פאר אייניצעלנע מענשען, וועלכע זיינען אָהן א פער־גלייך העכער ענטוויקעלט". די מיטעלע און ניד־ריגערע קלאסען פון דער געזעלשאפט קענען פון דיעזע טהעאָריס קיינע נוצען ניט האָבען. עס איז דארום נויטהוענדיג צו דעמאָקראטיזירען די וויסענשאפט, איבערהויפט נאטורוויסענשאפט, ד. ה. יעדער גבילדעטער מענש זאל פערשפרייי־טען און פאָפולאריזירען נוצליכע בייכער צוויישען דיא מאסען פון פאָלק.

וועגען זיין וויטערע טהעטיגקייט וועלען מיר רעדען אין א צווייטען ארטיקעל.

פ. ראָזענבלאט.

יודען־נויטה אין רוסלאנד*

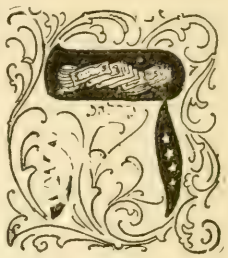

יא מורה׳דיגע רדיפות אויף די אידען אונטער פּלעהוע׳ס הערשאפט האבען א חוץ שרעקלי־כע יסורים אויך געב־ראכט זיי א היבשען נו־צען: די גאנצע עפענט־ליכע מיינונג פון רוס־לאנד איז געוואָרען פריינדליך צו אידען. אין דיא געשפּרעכען, וואָס איך האָב געהאט מיט א סך איינוואָהנער פון דיא רוסישע הויפּט־שטעדט פון אלע שיכטען פון דער בעפעלקערונג, איז מיר נאָר אין אייניגיג מאל אויסגעקומען צו הערען א שלעכט וואָרט וגענען דיא אידען. דער וואָס האָט עס ארויסגעזאָגט איז געווען א קאָזא־קער־אָפּיציער, וועלכער איז אוועק אין קריעג, רייד־ענדיג איבער דיא ענגלענדער, האָט ער מיך פערזיכערט, אז זיי זיינען שלעכטע מענשען— אידען! „ענגלענדער־איד". דיא אידען זיינען אָפּ־פער פון דער מערדערישער רוסישער פּאָליטיק, וויא דיא פּאָליאקען, דיא רוטהענער און דיא ליבעראלען — דאָס איז געווען דיא אלגעמיינע מיינונג, וואָס איך האָב געקראָגען צו הערען, און דער נאטירליכער רעזולטאט פון דיעזער מיינונג איז, אז דיא אידען האָבען דיא סימפּא־טהי פון אלע שלעכטע־ען, וואָס זיינען גראדע געגען דער רעגיערונג. אין דער צייט וואָס דיא אָפּיציעלע, דאָס הייסט דיא רעגיערונגס־מענשען, קומען ארויס געגען דיא אידען מיט בעשולדי־גונגען, וואָס זיי וויסען אליין אז זיי זיינען ניט וואהר, נעהמט זיך דאָס גאנצע ניט־אָפּיציעלע רוסלאנד אן פאר דיא פערפאָלגטע. ס׳איז אונגע־פעהר דערזעלבער צושטאנד וויא אין מערב אירא־פּא פאר דער עמאנציפּאציאָן פון דיא אידען, ד. ה. דיא ליבעראלע לעהרע האָט דיקטירט דעם פּהילאָסאָפּמיטיזמוס, (אידענ־פריינדשאפט); נאָר מיט איין אונטערשיעד, וואָס אין רוסלאנד עק־זיסטירט איבערהויפּט ניט קיין פאָלקס־אנטיסע־מיטיזמוס, און עס איז ניטא וואָס מורא צו האָבען, אז וואָס פאר עס איז עמאנציפּאציאָן פון דיא אידען זאָל ארויסרופען אן אנטיסעמיטישע רע־אקציע, וויא עס איז געווען אין דיא מערב־אירא־פּאָיישע לענדער. אין אייניגיג פלאָסע נאָר איז פאראן, וואָס איז צופרידען מיט דעם אנטי־סעמיטיזמוס פון דער „נאָוואָיע וורעמיא" און איהרע נאָכטאנצערס. דאָס איז דיא קלאָסע פון דיא בעקאנטע קליין־קרעמערס, וועלכע זיינען דאנקבאר דערפאר וואָס מען בעפרייט זיי פון דער אידישער קאָנקורענץ. אויסער דעם וויינשט נאנץ רוסלאנד, מען זאָל אָפּשאפען די אויס־נאהמס־געזעצע געגען אידען.

דעם פרעמדען, דעם אויסלענדער, וויל דיא רעגיערונג נאטירליך איינרייד־ען, אז ארויסלאָזען דיא אידען פון דער טשערטא וואָלט געהייסען „פּעראידישען" און חרוב־מאכען גאנץ רוסלאנד. אָט דיא טענה האָט אבער קיין שום גרונד ניט. א דאָקומענט איבער דיא אידען, וואָס איז גע־שריבען געוואָרען אין 1884 פאר דעם מיניסטע־ריום פון אינערליכע ענינים, אזוי ווי דאָס ווערק פון סטאניסלאוס בריאָק „דיא יודענפראגע אין רוסלאנד", בעווייזען סטאטיסטיש אז דער גרעסטער פּראָצענט פון דיא מו־זשיקען, וואָס זיינען געקומען צו בעטעל ברויט, פאלט נאָר אוים אויף דיא גובערניעס פון מאָסקווע, טולא, אָרעל און קורסק, וועלכע זיינען ריין פון אידען; אז דער צושטאנד פון דיא בויערן אין דיא גענענ־דען פון דער טשערטא איז בעדייטענד בעסער ווי אין דיא גובערניעס, וואו אידען טאָרען ניט וואוינען, דיא חובות פאר שטייערן זיינען אין הָיא גובערניעס, וואָס זיינען ריין פון אידען, א סך גרעסער איידער אין דער טשערטא. דערפאר אָבער איז דיא צאָהל פון בויערן, וואָס האָבען זיך איינגעשאפט לאנד מיט דער הילף פון דיא

*) דיעזער ארטיקעל איז ארויסגענומען פון א בוך, וואָס איז ניט לאנג צוריק ערשיענען אין דייטש־לאנד, אונטער דעם נאָמען: „פאר דער קאטאסטראָפע, א בליק אין דער צארען־מלוכה". דער פערפאסער, א בעקאנטער דייטשער שריפּטשטעלער, האָט געמאכט א רייזע איבער רוסלאנד מיט דעם צוועק, אויסצופאָר־שען דיא דאָרטיגע פּאָליטישע לאגע אונטער פּלעה־וע׳ס ממשלה, דרוי חדשים האָט ער דאָרט פערבראכט, און וואָס ער גיט אונז אין זיין בוך איז על פּי רוב ניט קיין נויעס. ערטער־וויז מוז מען זיך זאָגאר וואונדערן איבער דיא נאאיווקייט, מיט וועלכע דער שרייבער נעהמט אויף אלע בעקאנטע זאכען פון רוס־לאנד, פונקט וויא ער וואָלט אריבערגעקומען אהין ערגעץ פון הינטער דיא הרי חושך.... דערפאר אָבער וועלען פיעלע וויכטיגע פראגען פון דער רוסישער פּאָליטיק בעהאנדעלט אין דיזען בוך גרינדליך, מיט א טיעפען בליק פון א קענער. צו דיזע געהערט דער ארטיקעל, וואָס וועלט דאָ איבערגעגעבען אין אידיש פאר דיא לעזער פון „דיא צוקונפט".

(דער איבערזעצער.)

בייערליבע באנק־הייזער אין דער טשערטא פיעל גרעסער איידער אין ענגע גובערניעס. דיא וואו־כערניקעס וועלכע לייהען דיא מוזשיקעס געלד אויף 300 ביז 2000 פּראָצענט, זיינען אָהן א שום אויסנאהמע קריסטען, און דיא טענה, אז די איידען פערזאָרגען דעם עולם מיט בראנפּען, הָאט פונקט אזא מאָראליישען וועדטה וויא דיא בע־הויפּטונג, אז דיא איידען האָבען ניט קיין שום חשק צו ערד־ארבייט דאָרט, וואו מען לאָזט זיי ניט וואוינען אין אזעלכע ערטער, וואו ערד־ארבייט קען בעטריבען וועדען. נאטירליך האנד־לען דיא איידען מיט בראנפּען דאָרט, וואו ס'איז זיי ערלויבט. אָבער אז זיי וואָלטען צו יעדער צייט געוואָרפען דיזען האנדעל און זיך נענומען צו אירגענד וועלכען אנדערן מסחר, קען בעשטע־טיגען יעדער איינער וואָס וויסט, וויא וויט די איידען זיינען פון שכרות און וואָס פאר א געפאהר פאר זיי אליין עס שטעקט נאָך אין דעם האנדעל מיט דיזען גיפט, וועלכער פער־וואנדעלט מענשען אין ווילדע חיות.

דאָס זיינען נאָך אלעמען ניט מעהר וויא פויל פון תירוצים צו בעשעהנען, צו רעכטפערטיגען דיא פערניכטונגס־פּאָליטיק וואָס וועדט אָנגע־פיהרט געגען דיא איידען און וועלכע האָט אין דער אמת'ן גאנץ אנדערע אורזאכען. דריי אור־זאכען האָט מען מיר אָנגעגעבען, וואָס יעדע אויסציג פון זיי איז געגוג אריינציבערעגען דיא אָרימע איידען פון דעם גרויסען קערקער־שטאאט אין א בעזונדערע שלעכטע לאגע און צו פערדאמען דעם גאנצען רעזשים, וועלכער איז כמעט אונפערשטענדליך פאר דיא מערב־אייראָ־פּייאישע פעלקער.

דיא ערשטע סבה איז דער גרויסער אויס־פּלום פון דיא רייכע רוסישע פּראָצענטניקעס אויף דיא רעגיערונגס־בעאמטע. אויב שיילאָק קען ניט מוהל זיין דעם רייכען סוהר פון וועגעדיג פאר וואָס ער אנטליהט געלד אָהן פּראָצענט, איז דיא ראָלע אין רוסלאנד אָבער גאָר א פער־קעהרטע. אויף דער איד וואוכערט, נעהמט פּרא־צענט, וואו עֶר קען — נאאיוו דארף מען זיין זיך צו וואונדערן דערויף, אז מען איז בעקאנט מיט דער דעמאָראליזאציאָן פון דער טשערטא! — אָבער אין פערגליוך מיט זיין רוסישען חבר האלט ער זיך אין דיא בעשיידענע גרענעצען. צו וועלכע זיין לאגע צווינגט איהם. כ'איז דאָך איהם א סך ליעבער צו זעהן, אז דער בעל חוב זיינער זאָל איהם קענען אויסצאָהלען וואָס איהם קומט, איידער איהם ארויסצוואַרפען מיט גע־וואלד פון זיין האָב און גוט, וואָס ער, דער אייד, קען דאָך סיי וויא סיי ניט קריגען פאר זיך. דער רוסישער פּראָצענטניק אָבער דארף גאָר פון סיין דהמנות ניט ווייסען, וויייל ער נעהמט גאנץ גע־לאסען אָב ביי זיין אָפּפער דאָס שטיק פעלד און ענטוועדער ער פערדינגט עס אָדער ער פער־קויפט עס מיט פּראָפּיט, אָדער עס ווערט גאָר א טהייל פון זיין אויגענטהום. פיעלע פון דיא רוסישע פּראָצענטניקעס בעלאנגען צו דער גילדע פון דיא דאָרף־וואוכערער, דיא זאָגענאנטע „קו־לאקעס". דיעזע לייט קויפען אונטער דיא ניעדע־ריגערע בעאמטע; דיא גרויסע ספעקולאנטען אָבער, דיא וואוכער מיליאָנערן פון מאסקווע און פעטערבורג, וועלכע האָבען אויף מורא פאר דער ביליגער ארבייטענדער אידישער קאָנקירענץ — דיא האָבען ביכולת צו געווינען אויף זייער זייט אויף סענאטאָרס און מיניסטאָרען. אָט אויף אזא אופן איז דער רוסישער פּראָצענטניק דער ער־שטער אָנקלָענער און פיינד פון דיא אידען.

דיא צווייטע מעכטיגערע אורזאכע איז דער גייסט פון פּאָבעדאָנאָסצעוו, דער פּאנאטיקער פון דער אייניפערמיגקייט. דיזער יוריסטיש־טהעאָלא־גישער סכאָלאסטיקער איז צו אָרים אין ניישטיגען פערמעגען, און ער קען זיך גאָר ניט פּאָרשטעלען א שטאאט, וואָס זאָל זיך רעכענען מיט דיא פער־שיעדענע רעליגיאָנען אָדער דיא פערשיעדענע נאציאָנען. פאר אלעמען אָבער וואָלט מאָלאראנין אונטער־געגראָבען דיא יסודות פון דיא דריי זייט־לען, וואָס אויף זיי, און נאָר אויף זיי, קען זיך, נאָך זיין מיינונג נאָך, דיא רוסישע מלוכה אויפ־האלטען: זעלבסטהערשאפט, אָרטהאָדאָקסי, רוסענטהום. בכדי אָבער אויפצוהאלטען דיזע אזיאטיש־אייגהייטליכע אבסאָלוטיסטישע סיס־טעם, אָדער, בעסער געזאָגט, דיא אלמעכטיג־קייט פון דער גלחים־הערשאפט, איז פאר אלין־דינג נויטיג צו האלטען דאָס פאָלק אין פאָלשטע־דיגער אונטערווערפענקייט; און דאָס ווידער איז נאָר מעגליך אויסצופיהרען, וועו מען נעהמט ביי איהם צו יעדע מעגליכקייט זיך צו בעקענען מיט אירגענד וועלכע זאך אויסער זיין אייגענעם צו־שטאנד. פונקט וויא מען וואָלט אין א קאזארמע ניט ערלויבט קיינעם צו בריינגען דיא בלינד־געהארזאמע סאָלדאטען צו זייער „אייגענעם שכל", אזוי וויל מען אין דעם גרויסען רוסישען שטאאטס־קערפער ניט האָבען קיין מענשען, וואָס זאָלען דיא געפאנגענע ארויפפיהרען אויף'ן גע־דאנק, צו מוזען זיי טאקי אונבעדינגט זיין געפאנ־גענע. מיט אזעלכע געדאנקען אָבער איז מען פאר אלעמען חושד דיא אידען, וועלכע זיינען בטבע קריטיקער. זיי זיינען אפילו דיא פינקטליכסטע שטייער צאָהלער, און אחוין דעם זיינען זיי אין דער גאנצער וועלט דיא געהארזאמסטע בירגער. אָבער זיי זיינען, וויים גאָט פאר וואָס און פאר וועלכען, אפשר צוליעב זייער אָבגעבען זיך מיט דיא גמרא־פלפולים, אָדער גאָר מיחמת דעם וואָס אלם פאריאָס, אלם אויסגעשטויבענע האָבען זיי וועניג

אורזאכע צו זיין בעגייסטערט פון דער הערשענ־
דער אָרדנונג — על כל פנים זיי זיינען שארפע
קריטיקער פון אלץ וואָס עקזיסטירט, און אויף
אזא אופן קענען זיי גאנץ לייכט אריינברענגען
אונצופריעדענהייט אין דיא נאאיוע הערצער פון
דיא רוסישע אונטערטהאנען. דאָס איז די הויפט
כיבה, פאר וואָס מען נעהט זיי ארום מיט אזא
מויער, פונקט וויא מצורעים. ס׳פערשטעהט זיך,
אז דיא פאָטערלאנדיכע השגחה פון דער רוסישער
רעגיערונג איז ניט פיעל קלוגער וויא דיא אי־
בערציגונג פון מאנכע מוטערס אין דעם נאאי־
וען גלויבען פון זייערע קינדער. אויף אָהן אידי־
שער קריטיק הויבט דער רוסישער מיזשיק, אונ־
טער דאָם שטענדיגע שמייסען פון דער הונגער־
בייטש, צו דענקען און צו מורמלען; און אויב זיין
גייכט פון אָפּאָזיציאָן, פון אונצופריעדענהייט
דריקט זיך אויס אין דער ספעציעלער רוסישער
פארמע פון רעליגיעזע סעקטען, איז אָבער יעדער
סעקטאנט א בעווייז, אז נאָך איינער האָט זיך
אָבגערייסען פון פאָבעדאָנאָסצעוו׳ס אידעאל. און
אויף דיא גרינדונג פון דיא קריסטלכע סעקטען,
פערשטעהט זיך, האָבען דיא אידען גאָר קיין שום
איינפלוס ניט.

דיא דריטע סיבה פון דיא רדיפות אויף די
אידען דארף מען זוכען אין דעם טיפלישען
מוח פון פלעהוו׳ן, *) וועלכער האָט זיך
פארגענומען צו בעווייזען דעם צאר און אפשר
נאָך מעהר דיא מערב־אייראָפּייאישע דענקענ־
דע צארין, אז וועז ניט דיא אידען וואָלט אין
רוסלאנד איבערהויפט ניט געווען קיין בעוועג־
ונג געגען דער רעגיערונג; און צו דעם צווועק
האָט ער ניט נאָר געהייסען מעהר אהטונג געבען
אויף דיא אידען און אָנפילען דיא פאָליציי
רייכטערס מיט זייערע נעמען, נאָר ער האָט זיי
דירעקט פראָווָאָקירט, כדי זיי אריינצוטרייבען
אין דיא רייהען פון דיא רעוואָלוציאָנערן און
זיי דערמיט צו קאָמפראָמענטירען. אין אונגארן
און בעהמען האָט מען פאברייצירט עלילות דם,
בכדי צו לערנען מיט דיא אידען דרך ארץ און
זיי מאכען נאציאָנאלער, ד. ה. אונגארישער אָדער
טשעכישער, מיכמת זיי האָבען זיך איינגעשפּארט
און געוואָלט בלייבען דייטשען. אין רוסלאנד
אָבער טרייבט מען זיי אריין אין לאגער פון דער
רעוואָלוציאָן, אום זיי דערנאָך צו קענען אויסרא־
טען און אין דערזעלבער צייט וואָרפען א חשד
אויף דער בעיעזונג.

אלס פערזענליכע אָבער פון דעסטוועגען ניט
וועניגער ווירקזאמע אורזאכע פון דיא אידען־

*) מען דארף ניט פערגעסען, אז בעת דער פער־
פאלגער האָט בעזוכט רוסלאנד האָט נאָך דער בלוט־
הונד פלעהוו׳ע גהלעכט.

פערפאָלגונגען מוז מען דאָ דערמאָנען דעם יו־
דענהאס פון דעם צאר׳ס מוטער און פון גרויס־
פירסט סערגיי, דעם מאסקאָווער גענעראל־גו־
בערנאטאָר. דער ברודער און דיא פרוי פון אלעק־
סאָנדער דעם דריטען זיינען נאָך עד היום ע־
בליעבען ביי יעגעמס מיינונגען. איבערהויפט
וועגען גרויספירסט סערגיי איז קיין ניט וואָרט
ניטאָ צו זאָגען. אט דעם ענג־הערציגען אין
שמאָל־קעפיגען מענשען האָט מען אייגנערדט,
אז נאָר דיא אידישע פאָרראטשיקעס זיינען שול־
דיג אין דער מפלה פון דיא רוסען אין דער טער־
קישער קריעג, און אזוי שווער וויא עפעס קריכט
איהם אריין אין קאָפּ אזוי שווער איז עס דער־
נאָך פון דאָרט ארויסצוריסען. ער האָט א קראנק־
הייט: מענשען צו מאטערן. גרינגער פון אלצ־
דינג קען ער עס טאָהן מיט דיא אָרימע, שוואכע
אידען.

א לעצטע סיבה פון די אידען פערפאָלגונגען,
וועלכע וועט פון מאנכע בעטראכט פאר דיא
וויכטיגסטע, איז דיא זיכערע שפע, דיא פרנסה
וואָס יעדער גוויסענלאָזער בעאמטער ציהט
פון דיא אויסנאהמס־געזעצע געגען אידען. דאָס
רוב פון דיעזע געזעצע זיינען איבערהויפט ניט
דורכפיהרבאר אָדער וועלען קנאפּ וואָס דורכגע־
פיהרט, א דאנק דיא לאפקע וואָס דיא רוסישע
בעאמטע לאָזען זיך געבען. „דער אבסאָ־
לוטיזמום געמילדערט דורך שוחד",
פאר דעם צושטאנד פון דיא אידען פאסט זיך
אט דאָס ביטער וועלטע אם בעסטען. אָבער
דאָס זעלבע טאקי, וואָס פערלייכטערט זיי פון
יין זייט זייער לאגע, מאכט זיך פון דער אנדע־
רער זייט שווער פאר זיי; דיא פראגע איז, אויב
דאָס אויסקויפּס־געלד פון איין דור זוערט ניט
דערנאָך קיין איינקויף געלד פאר דיא וויטערדי־
גע דורות. דיא רוסישע בעאמטע שמעקט דער
שוחד גאנץ גוט, זיי וויללען עם אויף קיין פאל
ניט אבלאָזען, און דערפאר לאָזען זיי ניט צו צו
קיין בעסערע געזעצע צו גונסטען פון דיא אי־
דען. אט דיא שלעכט־בעצאָהלטע בעאמטע,
פאר וועמען מען האָט טאקי מורא, אָבער וועמען
מען הערט פאָרט וויא דיא קאץ, זיינען אויף אן
אנדער אופן פונקט אזוי־לכע אָפּפער פון דיא
סיסטעם וויא דיא אידען. צו קריסטען צו אידען
— מיר זיינען אלע ניט מעהר וויא מענשען, און
אונטער דער ווירקונג פון דעם פערדערבליכסטען
פון אלע רעגיערונגס־סיסטעמען קען ניט דער
און ניט יענער בלייבען ריין און עהרליך.

דאָס ערגסטע אָבער, וואָס מען טהוט דיא
אידען, איז ניט, וויא מען וואָלט געקענט גלויבען,
א „פאָגראָם" פון צייט צו צייט, וואו שוואכע,
אונבעשיצטע מענשען וועהרען אויף א בעפעהל פון
אויבען דערשלאָגען און בעראובט. דאָס ערגסטע

איז דיא איינשפארונג אין בעשטימטע ראיאנען אוּן אין בעשטימטע בעשעפטיגונגען. דאָס איז א סיסטעמאטישער מאסען־מאָרד, א בעוואוסטע פערניכטונג אוּן אויסראָטונגס־פּאָליטיק. אויב דאָס עלענד אין דער גהעטאָ האָט, א דאנק דיא שטרענגע ניכטערקייט פון דיא אידען, נאָך ניט גענאָט בכח זיי אויף אזא אופן אויסצישלאכטען אזוי וויא דיא פון שנאפּס אבגעשוואכטע בויערן אין דיא הונגער גובערניעס, וועלכע פאלען וויא דיא פליגען, איז אָבער דיא מאָראלישע ווירקונג א מורא'דיגע. זאָגאר דיא אייזערנע אידישע פאמיליען־זיטלקייט הויבט אָן זיך צו שאקלען אין דיא מערב'דיגע גובערניעס, אוּן א שרעקלי־כער פּראָצענט פון דיא אונגליקלכע וואָס ווערען פערפאלען אין דער פּראָסטיטוציאָן, זיינען אידי־שע טעכטער.

ס'פערשטעהט זיך פון זיך אלײן, אז ווער עס קען נאָר, דער זוכט זיך אויסצוראטעווען פון'ם גהעטא־עלענד. עטליכע שמאָלע טהירלאָך האָט פּאָרט דאָס רוסישע געזעץ געלאָזען אָפּען, אוּן דורך זיי שפּארען זיך דורך דיא ענערגישע אידען מיט דער גאנצער מאָס פון זייער קראפט אוּן—כיטראָסט. דאָ ענטוויקעלט זיך א קאמפּף צווישען ברוטאליטעט אוּן געשיקטקייט, וואו עס פעהלט אויך קיין שפּאס ניט אוים. דיא אידען־פיינדלכע בעאמטע זוכען נאטירליך מיט אלע מעגליכקייטען ניט צו דערלאָזען, אז ציפיעל אידען זאָלען אנטלויפען פון גהעטאָ אין זיך בע־זעצען אין שטעדט, וועלכע מען וויל האלטען וויא ווייט מעגליך רײַן פון אידען. פון דער אנ־דער זייט טהוען דיא אידען וואָס זיי קענען נאָר ארומצוגעהן דיא פערבאָטען אוּן זיך צו בעזעצען דאָרט, וואו זיי האָבען א מעגליכקייט צו מאכען א לעבען. אזעלכע שטעדט זיינען למשל פּעטער־בורג אוּן מאָסקווע. ס'וועלט טרויעריג אויפ'ן הארצען, וועו מען דערוויסט זיך וואָס פאר יסורים אידען אוּן אידינען שטעהן אויס, אוב צו קענען זיך אויפהאלטען אין דיעזע שטעדט. שטודירען טאָר א אידישע פרוי אדער מיידעל פון דער טשערטא דאָרט ניט, דערפאר אָבער מעג זיא דאָרט וואָהנען אלס פּראָסטיטוטקע. אזא האָט זיך א יונגע, אונשולדיגע מיידעל געוואָלט איינשרייבען אלס נאסען פרוי, כדי צו קענען בעזוכען דעם אוניווערזיטעט אין פּעטערבורג. יי האָט אָבער קיין אהנונג ניט געהאט, וואָס פאר א צערעמאָניעס זיא וועט דארפען א פריהער דורכמאכען, איידער זיא וועט עררייכען איהר ציעל. ביי דער אונטערזוכונג פון דאָקטאָר זיי דיא זאך גלייך ענטדעקט געוואָרען, אוּן דער־פאר וואָס דיא יונגע מיידעל האָט געזופט אָב־צונארען דיא פּאָליציי האָט מען איהר בע־שטראָפט אוּן דערנאָך אָפּגעשיקט מיט'ן עטאַפּ פון פּעטערבורג. א בעקאנטער אָריענטאָליסט, א זיעבציג־יעהריגער זקן, האָט געהאט וואָס צו טאָהן אין מאָסקווע; עס האָט זיך איהם אָבער ניט איינגעגעבען דערמיט פערטיג צו ווערען אין דעם זעלבען טאָג וואָס ער איז אהין אָנגעקומען. דיא נאכט איז דערווייל אָנגעפאלען. וואו טהוט מען זיך אהין? קיין האָטעל וואָלט איהם ניט אויפ־גענומען; פריינדע האָט ער דאָרטען אפילו יא געהאט, אָבער ער האָט זיי ניט געטאָרט אריינ־ברייננען אין גפאהר, ווייל וועו מען געפינט א אידישען אורח אָהן א פּאס אין א אידיש הויז, פערלירט דער בעל הבית דאָס רעכט צו וואוי־נען אין יענער שטאָדט. אין זיין נויט האָט דער אלטער זיך נאָכגעפרעגט ביי א באהן־בעאמטען, וואו ער וואָלט פּאָרט געקענט פערבריינגען דיא אייז־קאלטע נאכט. דיזער האָט איהם געגעבען דיא גוטע עצה, אריבערצוגעהן אויף דעם איינצי־גען אָרט, וואו מען קען אָהן א פּאס זיך נעהמען א צימער אוּן דאָרט נעכטיגען — א באָרדעל. אוּן בכדי ניט פערפרוירען צו ווערען פון קעלט, האָט דער זיעבציג יעהריגער מאן געמוזט פער־ברייננען דיא נאכט מיט א שבור'ער פּראָכטיטו־קע אין איין צימער, וואו ער האָט זיצענדיג אויף א שטוהל, קוים דערלעבט דעם פריהמאָרגען. דיעזען פאקט האָט מיר איבערגעגעבען א רוסי־שער שריפטשטעלער מיט אן ערלען, גוט בעקאנ־טען נאָמען.

ווער עס האָט פינף יאָהר כסדר געצאָהלט די פּערווע גילדע שטייערן אין א עמיינדע פון דער טשערטא, דער קריעגט אן ערלויבנים צו פערלאָזען דעם תהום אוּן זיך בעזעצען אנדערס־ווא. אָבער ער מוז האָבען אן ערלויבנים פאר יעדען אויסציגען מיטגליעד פון זיין פאמיליע בע־זונדער, אוּן דאָס, פערשטייט זיך, קומט איהם אָן מיט גרינע ווערים. וועה צו איהם, אויב ער קריגט דערנאָך צו נאָך א קינד! דאָס נייגעבאָרענע נפש'ל האָט קיין רעכט ניט צו לעבען אוּן צו אָטהמען אויס'ן תהום אוּן ס'קען אָפּט מאָל פּא־סירען, אז דער פּאָטער זאָל מחמת דעם מוזען אריינפאָהרען אין דער טשערטא, ווייל דיא טע־דענץ פון דיא רוסישע געזעצע איז ניט צו זיכערן דאָס רעכט, נאָר צו האלטען דיא אידען פער־שפּארט אין דער טשערטא. א אידישער פּערווע גילדע קופּיעין אין מאָסקווע האָט געהאט אזא קינד, אוּן ער האָט עס געוואָלט אריינגעבען אין שולע. ווייל מען אָבער דאָס אידישע קינד ניט אויפנעהמען, ווייל עס האָט ניט דיא נייטיגע פּא־פּירען. דער פּאָטער אפּעלירט צום סענאט אין פּעטערבורג אוּן בעט, אז ביז וואנען דער פּסק וועט ארויס זאָל מען דערווייל זיין קינד אריינ־נעהמען אין שולע. אָבער יוסטיץ־מיניסטער מור־ראוויעוו ענטזאגט דיא בקשה, אוּן דעם פּאָטער

בלייבט קיין אנדער ברירה ניט: ענטוועדער צו נעהמען פאר זיין קינד א פּריוואט־לעהרער אדער איהם לאָזען אויסוואקסען גאָר וויא א פּרא אדם.

דער וואָס האָט געארבייט אלס געהילף ביי א דענטיסט און ארויסגעקראָגען פון איהם א צייגניס, מעג זיך עפענען אן אָפּיס, דאָס געזעץ פערלאנגט בלויז, אז דער פּלאץ זאָל זיין גוט איינגעאָרדענט און קיינער זאָל דאָרט ניט שלאָפען. אָט דיא ערלייכטערונג ערקלעהרט זיך דערמיט, וואָס אין רוסלאנד איז דיא דענטיסטרי ניט פערשפּרייט און עס פעהלען פּישוט ערצטע און גוטע דענטיסטישע בעלי מלאכות. נו, קומט א אידישער דענטיסט צו געהן צום אדוואקאט און קלאָגט זיך פאר איהם, אז ער האָט זיך געעפענט אן ארבייטס־פּלאץ און זיך געווענדעט צו דער פּאָליציי, מען זאָל איהם געבען אן ערלויבנים צו פּראקטיצירען. דיא פּאָליציי האָט איהם ראשית געפיהרט דרי מאנאט ציים, דערנאָך קומט זיא און ערקלעהרט, היות אזוי וויא ער האָט דרי חדשים נאָכאנאנד ניט געטאָהן זיין מלאכה, מוז ער תיכף זיך אבגעזאגען מיט מסקוועל! ער האָט גלייך געמוזט פערלאָזען זיין קוואטיר און זיך ארומשלייען א נאנצע נאכט אין דיא גאסען, מחמת מען האָט איהם אין ערגעץ ניט ארייגענומען!

אן אנדער אידישע דענטיסטקע האָט געוואלט מאכען איהר עקזאמען; מען האָט פערלאנגט פון איהר א צייגניס, אז זיא איז חליפה ניט פערמיישט אין פּאָליטישע ענינים. זיא האָט זיך אלזא געוועדעט דאָרט וואו מען דארף נאָכן צייגניס, אבער זיא האָט עם בשום אופן ניט געקענט קריגען. זיא האָט קיין רעכט ניט צו וואוינען דאָרט, האָט מען איהר געענטפערט, און קען אלזא דערפאר אויך קיין צייגניס ניט פערלאנגען!

אויך דיא קונצען פון דער פּאָליציי ענטפערן א טהייל אידען מיט אנדערע קונציגע שטיקלאָך. זיי קריגען ארויס אן ערלויבנים צו עפענען א דענטיסטען־אָפּיס און לפּנים הייסט עס טאקי, אז זיי האָבען דאָרט צו טאָהן מיט צייהן ארבייט, אבער אין דער אמת'ן פיהרען זיי דאָרטען באזוויי. דעם פּאָליציי מייכטער, וועלכער וויל זיך איבערצייגען, צו איז דאָס ווירקליך א דענטיסטען־געשעפט, רייבט מען איין די הענד מיט רובעלדיגע אסיגנאציעס. אין דער לעצטער צייט האָבען דיא אידען אויך געפונען א מיטעל, וויא אזו זיך אויסצוגעבען אלס קריסטען, ניט שמד־ענדיג זיך. עס זיינען פאראן גוטע גלחים, וואָס נעהמען, דוכט זיך, באר א טויפּשיין גאָרניט, נאָר באר א שריפּטליכע ערקלעהרונג, אז פּלוני בן פּלוני איז א פרומער קריסט, לאָזען זיי זיך בעצאָהלען מיט דער פולער האנד. זיי שטעלען אוים אזעלכע דאָקומענטען, דער ניט־געטויפּטער איר קומט אריין אלס פּראוואָסלאוונער קריסט אין דיא רוסישע שטעדט, וואָס געפינען זיך אויסערן תחום, מאכט דאָרט געשעפטען, און דער גוטער גלח בעציהט זיך פון איהם א שטענדיגע קליינע שכירות פאר זיין טרחה.

דער עיקר איז — נאָר צאָהלען מוז ער קענען, דער איד, דאן געהט עס איהם גאָר ניט שלעכט אין רוסלאנד, וואו ס'איז, וויא געזאָגט, ניטא קיין פּאָלקס־אנטיסעמיטיזמוס, און דיא נאטיר־ליכע גוטמוטהיגקייט פון דיא מענשען, זייער הארציגע, איבערגעבענע נאטור פערגרינגערט זעהר דאָס לעבען! אָבער אז אָך און וועה איז דעם אָרימאן, וועלכער איז ניט אים שטאנד אויך שרייט און טריט צו צאָהלען! וועה צו דעם ענערגישען אידען, וואָס וויל פערבעסערן זיין לאגע, און וועה און ווינד צו דעם רעכט־ליעבענדען, וואָס האָט דיא העזה צו וועלען קעמפּפען פאר זיינע רעכטע אדער גאָר פאר דאָס וואָהלזיין פון כלל! ס'איז לויט דיא אויסנאהמס־נעזעצע געגען דיא אידען יעדען אייגעם ערלויבט, פריי און אונגעשטראָפט, דעם אידען צו טרעטען און בעליידיגען; צוויישען דעם צאר'ס אונגלייכהיירע אונטערטהאנען איז ער, דער איד, דער אונגלייכליכסטער. זיין אינטעליגענץ, זיין געפיהל פאר אמת און יושר זיינען פערברעכען געגען הייליגע ארדנונג, וועלכע פערלאנגט דימהייט און גהאָרזאמקייט. און אזוי פאסירט דאָס אונבעגרייפליכע, אז א גרויסע מלוכה מוז געהן וואָס וויטער אלין נעהענטער צום עקאנאמיישען באנקראָט, אויס מאנגעל אין ווירטשאפטליכע איניטעליגענצען, אין דער צייט וואָס זיא האָט ביי זיך פינף מיליאָן געבוירענע אונטערנהמער, וועלכע וואָלטען אין איין דור געקענט מאכען פון רוסלאנד אויך א ווירטשאפטליכע גרויכמאכט.

(איבערזעצט פון A. F.)

ראמאנסען

1

צו פרעג איך, צו וויל איך דען וויסען,
צו אפשר בעלעסטיג איך דיר
מיט פראגען: וויא שטארק איז דיין פרײנדשאפט -
וויא היים איז דיין ליעבע צו מיר?

איך וואָלט, וויא א שאטען, געקומען
בסוד אין דיין צימער אריין;
וואָם וואָלט דאָם דיך ארגן, וועז דוא זאָלסט
ניט מעהר וויא מיין אָפגאָט נאָר זיין,

געפאלען פאר דיר אויף דיא קניען
געבוקט זיך אוז וויטער ניט מעהר,
אוז וואָלט אויסגעגאָסען אין תפילות
מיין הארץ וועז עם וועלט מיר צו שווער....

2

מיר האָבען געקריעגט זיך — אוז זיא איז
פארווײנט פון מיין צימער ענטלאָפען.
איצט ליגג איך אין העלישען פיבער
אוז קען פון יסורים ניט שלאָפען.

וועד וויים וואָם איך האָב אין שגעון דאָרט
געזאָגט איהר — אך וועד קען געדיינקען —
וויא לויפט מען עם איצט אין איהר אומגליק
איהר בעטען, מיין חט מיר צו שענקען?

זיא קעהר איצטער ליגען אין קישען.
פערגראָבען איהר פנים אוז קלאָגען —
אוי וועז וועט דיא נאכט זיך שוין עקען,
וועז וועט שוין א מאָל נעמען טאָגען?

3

דוא קומסט—אוז דוא טרעפסט מיר אין צויבערשלאָם זיצען.
פארטיפט אין פאנטאסטישע טרוימען, אין זיסע.
פארשווינדסט—אוז איך פערבלייב אונטער אייזערנע ריגלען,
בעגראָבען אליין אין א פינסטערער תפיסה...

4

אוי, לייבטזוינג ביסטו מיין לעבען.
מען ראטה מיר, איך זאָל דיר ניט גלויבען.
היינט קענסטו צום קעניג מיך מאכען
און מאָרגען־צום בעטלער מיך רויבען!

אוי גוטהערציג ביסטו, מיין לעבען,
דאָך לאָז דיר מיין שמערץ ניט בעטריבען.
היינט ליעב מיך — און מאָרגען מיין שעהנע.
איך זוכ דיר — איך שווער עס — פארגעבען...

5

ד'דערציילן דאָך אין ליעדער איהר אוים מיינע סודות
וואָס ליגען בעגראָבען אין האַרצען ביי מיר
נאָ לעזט זיא זיך קריטיש דיא שיינע רָאמאנסען
און הויבט ניט אָן וויסען צו מיין איך גאָר איהר.

„איך מוז עס איהר מינדליך אליין אלץ ערקלעהרען"
בעשלים איך זיך טויזענדע מאָל אין מיין מח
דערזעה איך זיא אָבער ווער איך וויא בענומען
דיא ליפען בעווענען בין איך ניט בכח.

אוי אייביג ווייל איך דאָס נאָר מוזען אין ליעדער
בעקלאגען מיין הילפלאָזע ליעבע צו איהר
און זיא וועט זיי לעזען דיא טרויער רָאמאנסען
און בלייבען אוי פרעמד און דערווייטערט פון מיר...

יאָנקערס, נ. י. ה. רויזענבלאט.

דאס פאָלקס קינד

שיינינקע, א רייניקע, א פרישינקע, א יונגינקע האָט זיא צו מיר אין טיהר אָנגעקלאפט און איידער איך האָב צייט געהאט צו זאָגען דעם בעל־הבית'שען „ביטע" איז זיא שיין איבער מיין שווער געשטאנען און האָט געשמייכעלט, וווּיזענדיג איהרע שעהנע ווייסינקע צייניהאָך.

איך האָב זיא אָנגעקוקט און מיר האָט זיך גערַאכט, אז איך האָב זיא ערגעץ געזעהן. נאָר איך האָב זיא ערגעץ קיין מאָל ניט געזעהן. סיי־דען אין מיין פאָרשטעלונג, וועו איך האָב וועגען וווּיכע, ליעבע זעעלען געטרוימט.

—דאָס זענט איהר טאקי? האָט זיא גע־שמייכעלט שוין וויא פערשעהמט.

— איך!

— מען האָט מיך געשיקט טאקי צו אייך...

— אזוי? — האָב איך געשטאמעלט און האָב שיער ניט ארויסגערעדט: לאנג לעבען זאָל יענער, וואָס האָט מיר אזא שעהנעם מלאך געשיקט. איך וואָלט עס אפשר ארויסגערעדט, נור זיא איז אין גאנצען צו זיך געקומען און האָט פריי גענומען ריידען.

— קוים געפונען אייך! חא — חא — חא! קיינער וויים ניט וואו איהר וואָהנט. דאכט זיך אזוי בעוואוסט.

איך האָב זיך פערשעהמט און האָב זיך גע־כטארעט א ווין צו זאָגען:

— מסתמא דערפאר ווייל איך האָב זעלטען א דירה....

— עס קען זיין! האָט זיא זיך דערפרעהט מיט מיין ווייז און האָט זיך צולאכט מיט א רי־נעם קלינגענדיגען געלעכטערל — ביי „אונזערע ברידער" טרעפט עס א מאל"...

הערענדיג וויא זיא נעהמט מיך אריין אין דעם צאָהל פון איהרע ברידער בין איך אויף פרעה־ליך געוואָרען. לעבענדיג אלין צווישען פרעמדע ילט זיך דאָך האָבען אזא שיין גוט — שוועס־טעריל....

אין א ווייל ארום איז זיא שוין מיט מיר אזוי נאָהענט געווען אז איך האָב מיך קוים איינ־געהאלטען איך זאל איהר „דוא" ניט זאָגען. גע־וואָלט האָב איך עס זעהר. עס האָט מיר אָבער גע־פעהלט דיא פרייהייט דערצו. און ניט פרייער הייט זאָגען „דו" איז עס ניט קיין ליעבליכקייט נאָר א בעליידיגונג. און איך וואָלט בעסער מיך לאזען דעם קאָפּ אראָפּ נעהמען איידער בעליידי־גען אזא ליעבעם וועזען....

זיא האָט מיר א סך דערצעהלט, דערצעהלט פון דיא לעצטע פאסירונגען, פון דיא קרבנות, דערצעהלט און געשמייכעלט. מיך האָט זיא אָבער ניט בעשולדיגט אין שלעכט־הערציגקייט. זיא קען פשוט אומעטיג ניט זיין, אזוי פיעל לעבען האָט זיא! און איהר לעבען איז אזוי שעהן און אזוי ערהאבען און אזוי ניצליך...

זאָל זי לאבען! אזא געלעבטער קען פער־טרייבען דעם שארפסטען טיף איינגעגעבענעם טרויער, וואָס איז אויף פיעלע הערצער אָנגע־וואקסען. מיר איז אודאי איא לאבען נויטיג. אזא לאבען היילט מיך.

און זיא האָט דערצעהלט און געלאבט, און דערצעהלענדיג און לאבענדיג האָט זיא מיר ציי־טעוויז ביין קלאפּע אָנגענומען און גאָר ניט חושד געווען, אז אונטער דיא קלאפּע שלאָגט מיין הארץ עפעס אזוי מאָדנע. און גאָר ניט חושד געווען, אז אונטער דער קלאפּע געפינט זיך א הארץ, וואָס האָט זיך שוין לאנג פערבלוטיגט...

אין וואָס זיא האָט מיר דערצעהלט האָב איך שוין לאנג אלין געוואוסט, אין פערשיעדענע צייטונגען געלעזען. איהר אָבער האָב איך עס ניט געזאָגט. עס איז מיר געווען א שאד צו אי־בערשלאָגען זיא. אזוי נתפּעל איז זיא געווען, אזוי בעגייסטערט האָבען איהרע צוויי שווארצע אויגען געפלאמט און מיט שטראהלען, ממש מיט שטראהלען געשאָטען....

איך האָב געדאכט זיין א גרויסער נאר צו זאָגען איהר, אז דאָס וויים איך שוין! און זיא זאָל אויפהערען צו רייזען, צו קלינגען וויא א גלעקעלע. א, מיר פעהלט נור א ביסעל גלויבען, גלויבען. קיין שכל אָבער ניט... פערקעהרט — צו פיעל האָב איך איהם.

און איך האָב זי טאקי ניט איבערגעשלאָגען, געמאכט א מינע, וויא איך הער דאָס ער־שטע מאָל און האָב געשטוינט.

זיא האָט געמיינט, אז איך האָב געשטוינט פון איהרע ערצעהלונגען. איך האָב אָבער ge־שטוינט: וואו נעהמט זיך אזוי פיעל גלויבען, אזא טיעפער קוואל אין אזא יונג קינד.

— ...האָט דער „בונד" גלייך א פראקלאמא־ציאָן ארויסגעלאָזען.... מען האָט עס געכאפט פון דיא הענד... אין מיטען גאם! אז מען האָט גאָר קיין מורא ניט געהאבט! פיר דיא פאליציי אין די אויגען! זיי האָבען זיך בעהאלטען.... חא—חא—חא!

און אין דיא פראקלאמאציאָנען גלויבט זיא וויא אין דער תורה און אין „בונד" וויא אין גאָט.

און איך האָב זיא מקנא געווען, וואָס זיא האָט א תורה, וואָס זיא האָט א גאָט...

— דער „בונד" ארבייט גוט? האָב איך זיא אין מיטען א פרעג געטאָהן.

זיא איז נאָך מעהר בעגייסטערט געוואָ־רען:

— וואָס פרעגט איהר? נור דער „בונד"! די פ. פ. ס. — גאָר ניט! אבסאָלוט גאָר ניט! אז דיא פ. פ. ס. זיינען נור פוליישע „פאטריא־טען"... געה טענה מיט זיי! זיי שטערן א כך! זיי שטערן!

ביין וואָרט שטערן איז זיא ערנסט געוואָרען און זיא האָט אויסגעזעהן, וויא א קינד, וואָס פער־טראכט זיך וועז מען פרעגט ביי איהם: וויא פיעל איז 2 מיט 2...

—איהר זייט א בונדיסטקע? האָב איך זיא gעפרעגט מיט א שמייכעל.

— א פראגע!

— שוין לאנג?

— שוין דריי יאָהר! האָט זיא מיט א שטאָל־צען שמייכעל געענטפערט.

—נו, און געזעסען זיינט איהר שוין?

—חא—חא—חא! א קשיא! דריי מאָל. 4 חדשים אין פאוויאק, דריי חדשים אין 10טען פאוויליאָן און א חדש אין ראטוש.

— און וויא פיעל זיינט איהר אלט? האָב איך אויך געשמייכעלט וועדנדיג פרייונדליך געש־טימט פון איהר „ביאָגראפיע".

— א, אלט בין איך שוין, געוג —אכצעהן יאָהר!

— און אזוי פיעל האָט איהר שוין געארבייט.

— א, דאָס איז נאָך גאָר נישט! האָט זיא לאבענדיג אויסגערופען. איך הויב ערשט אן!...

באלד איז זיא אָבער ערנסט געוואָרען און האָט זיך אָנגעהויבען:

— איין זאך איז יעצט שלעכט. ניטאָ קיין ליטעראטור. זעהר שוואר צו שווארצען יעצט. די ארבייטער האָבען ניט וואָס צו לעזען, אויסער פּראָלאמאציעס.

—אין רוסלאנד דרוקט זיך דאָך אויך.

— עט! האָט זי א מאך געטאָהן מיט דער האנד — עס קלעקט ניט אויף א צאָהן. מען דארף האָבען דיא אויסלענדישע.

און וועגען דעם איז זיא טאקי געקומען. אָט דאָס קלייניע אכצעהניעהריגע מיידעלע, האָט געשוואַרצט דעם גרענעץ און איז אהער געקומען איבערצופיהרען ליטעראטור פיר דיא ארבייטער איו רוסלאנד.

איך האָב מיך געשעהמט, אָבער איך האָב יעדע געוואָלט זאָגען:

— מען דארף ניט, מען וועט איך ארעסטירען...

אודאי קען מען זיך שעהמען צו זאָגען אזויגס, וועז פיר דיר שטעהט אזא מוטהיגע זעעלע.

און צו מיר, וואָס האָט דאָס געוואָלט זאָגען איז זיא נאָך היפ געקומען...

וויא גליקליך איז זיא מיט איהר גלויבען! וויא פרעהליך איהר איז.

איז וויא אומעטיג מיר איז!

איך האָב געוואָלט קוסען דאָס יונגע, פרישע רייגע קינד פון פאָלק, וואָס לעבט אזן בדענגט לעבען. איך האָב אבער מורא געהאט...

פיר אלין האָב איך מורא...

און דאָס יונגע קינד, דאָס קינד פון פאָלק האָט פיר קיין זאך קיין מורא ניט. זיא וועט איהר שעדנע יונגע רייגע לייב מיט בראָשודען אדומוויקקען אזן וועט אזוי שווארצען דעם נרענץ, ז' נרענגען גיסטיגע שפּיזן פיר דיא הונגעריגע ארבייטער. אזן טאָמער וועט איהר דער גרעסער בעאמטיער אין א צימער ערגעץ בעזוכען, אזן גראָב מהלל זיין דיא הילפיגקייט, וועט אָבער איהר נשמה אלץ רייז, אלץ קלאָר, אלץ מוטהיג בלייבען.

זיא גלויבט אזן האָט קיין מורא!

א גליקליך וועג דיר, ליעבעס פּאָלקס־קינד! אזן א דאנק דיר, וואָס דוא האָסט מיר מיין גלויבען אומגעוועהרט.

איבערגעזעצען צום דרוק דורך:

אברהם רייזען.

קראָא.

אין משוגעים הויז

ערצעהלונג פון איזו. נאזשיוין; אוים דעם רוסישען פון הלל וויכנין.

(שלום).

— מאיעסטעט! — האָט איהם אונטערבראָכען א ניעדריגער, דארער אלטער מאָנן. — מאיעסטעט! נעהמט איהר זיך אָן פאר מיר! בעפעהלט, מען זאָל מיך גלייך בעפרייען... איך האָב שוין דעם קיסר דרוי ברויף אוועקגעשיקט... אזן קען ניט אויספיהרען, מען זאָל מיך פריי לאָזען. פאר וואָס האלט מען מיך דא? טאר איך דען ניט זוכען דיא וואהרהייט?

— ניט איהר אליין, ברודערל, לייַדעט פאר'ן אמת, — האָט איהם דער אסיסטענט געטרייסט, — פיעלע זוכען דיא וואהרהייט, אזן....

— וואָס הייסט? — האָט דער אלטער געטענה'ט — איך זאָג, אז אונזער גלויבען איז ניט ריכטיג, מען נארט דאָס פּאָלק.... זאָל מען צונויפרופען א גרויסען עולם, אזן איך וועל אליין אריסגעהן אזן אויפווויזען. זאָל דאָס פּאָלק אורטהיילען, אויב איך האָב רעכט אדער ניט! אויב ניט, זאָלען זיי מיר בעווייזען, אז זיי האָבען רעכט; זאָלען זיי מיר פייניגען, וויא פיעל זיי ווילען, זאָלען זיי מיך פערברענען. אָבער... זיי ווילען מיך גאָר ניט אויסהערען אפילו!...

— וואָס רעדסט דוא מיט זיי, נארישער מענש, וואָס דוא ביסט? — האָט זיך אריינגעמישט אן אנדער משוגענער — זעהסט ניט, ווער זיי זיינען? שווינדלער! גאַט'ס גנבים... העטצען אויף דאָס פּאָלק געגען גאָט, געגען קיסר. „מען דריקט אייך, מען בעראבעוועט אייך, זאָגען זיי". זעהר ריכטיג טאקע... אָבער איהר, איהר אליין דריקט אונז ניט, איהר טרינקט ניט אונזער בלוט, דער טייוועל זאָל אייך נעהמען אויינציגוויין?

— איי, דוא, זידעל זיך ניט אזוי! האָבען אויף איהם דיא בעדיענטע אָנגעשריען.

— אזוי גאָר? טויגעניכטסען!— האָט ער זיי געענטפערט. — זיי טרינקען אינזער בלוט,

און מען טאר זיי גאר א וואָרט ניט זאָגען, הא? איהר האלט אויך מיט זיי, מיט דיא בלוטזויגער? אדער איהר האט עפעס אין יד אריינגעקראָגען? אה, איך קען אייך, חברה באנדיטען.... דער מיט זיי איבער גלויבען, איבער וואהרהייט!.... זיי האבען שוין א גלויבען, דיא בלוטזויגער: „גיעב, גיעב אהער!" — אט דאס איז זייער אמונה.....

דער אלטינקער האט א מאך געטאָהן כיט דער האנד און איז אוועקגענאנגען.

— וואס איז דאס מיט איהם? — האב איך שנעל געפרעגט דעם אכיסטענט. — ער זיי דעלט עס אזוי אלעמען?

— יעדען איינעם.... ער גיט אלעמען כייער שמעקען.... דערפאר האט מען איהם דא פער־שפארט.... האט דער אכיסטענט ערקלעהרט. — פאר'ן גאס איז ער צו גיפעהרליך....

— אהא! עז גיפעהלט אייך ניט? — האט יענער דערהערט אונזערע לעצטע וואָרטער און מיט טריאומפף אויסגעשריען: וואָרט, וואָרט: דאס איז נאך גאר נישט, איך וועל אייך נאך וועלן עס איז אוועקגעבען א גאב אז עס וועט אייך ווערן פינסטער און ביטער... נישקשה, די קאטץ וויים, וואס זיא האט גענאשט....

— איך האב דערהערט, אז איהר זייט גע־קומען, האב איך גיפונגען פאר נויטיג פאָר־צושטעלען זיך, — האט זיך פאר אונז געבויגען אין דרייען א הויכער מאן אין אלטען האס־טאל פארטוך.

דאס איז א געוועזענער פעלדשער. ער לייי־דעט פון גייסטער, וואס קומען פון יענער וועלט און פיהרען מיט איהם „טהעאלאגיש עקאנאמי־שע דעבאטען און זאגען איהם גאנץ אפט אונ־אנשטענדיגע וואָרטער".

— וויא זאגען זיי אייך? — האט איהם גיפרעגט דער דאקטאר.

— איהר זייט א נאר, א באלוואן, גרויגאָרי איוואנאוויטש", זאגען זיי....

נאך איהם איז צו אונז צוגענאנגען א יונ־גער בחור'ל, א לוסטיגער, לעבעדיגער, וועלכער איז אהער אריינגעפאלען,וויל ער איז צו פרעה־ליך. אז ער האט אונז דערזעהן, האט ער זיך אוועקגעלאזען טאנצען, שפרינגען, גיקלאפט דעם דאקטאר איבערן פלייצע און האט פרעהליך אויסגעשריען:

— וואס שטעהט איהר וויא דיא פלעקער? לעבעדיג! וואס גענעצט איהר? ריהרט זיך! איהר וועט גהען אטענצעל? נו?

נאר ניט קוקענדיג אויף זיין לעבעדיגקייט, לוסטיגקייט, האט ער זיך אויך גיבעטען א היים.....

ארויסגעהענדיג פון צימער, האט אונז אנ־געפאנגט א בקאסער דערשקאָגענער קראנקער און האט גיעשריען:

— גיהט נאך ניט אוועק! הייבט פריהער בעפרייען אונגליקליכע מענשען, אייער מאָרא־טעט!

— וועלכע מענשען?

— אט יענע, וואס ליגען דא אונטען, אין דער פינסטער, — האט ער גיזאגט און אנגע־צייגט אונטען. — מען האט זיי פערשפארט און מען לאזט זיי ניט ארויס.... א סך זיינען זיי דארט! מיר גהען איבער זייערע קעפ.... זיי־ערע גיעשריי־ען איז שרעקליך צו הערען...

— איך וויים, אז עס איז שרעקליך, אבער וואס קען איך העלפען?

—הייסט זיי ארויסלאזען!

— וואו ביסט דוא ארויסגענאנגען? וואס דארפסט דוא דא? — האבען אויך איהם גע־שריען צווויי בעדיינטע און גיעשלעפט איהם צוריק אין צימער. — שוין צוריק! דא איז ניט אייער פלאטץ.....

— וואס זייט איהר אהער גיקומען? וויר דארף אייך דא? — האבען מיר דערהערט שרויי־ען א יונגע וויינענדע שטימע. — גיהט אוועק פון דאנען, אוועק. — איך קען אויך אייך ניט קוקען.....

—דאס איז א כטודענט פון פינפטען קורס, איינער פון דיא גיזונדסטע מענשען, וועלכע איך האב וועז גיזאהן — האט דער דאקטאר ערקלעהרט. — נור גראדע האט זיך איהם פער־וואלט גהען אויף מלחמה, היילען דיא אונגליק־ליכע פערוואונדעטע, פערהייבטערן זייערע שמערצען. נו, איז ער דארט א פארביואיגער גיוואָרען. ער איז ארוים נאך דער ערשטער שלאכט אויפ'ן פעלד און האט דערזעהן דיא גרויסע צאהל גע'הרג'עטע, דיא טייכען בלוט, האט ער זיך שרעקליך באנאנדערגעוויינט, און פון דאן אן איז שוין דריי מאנאטען, וויא ער הערט ניט אויף צו קלאגען און יאמערן, יאגט פון זיך אלעמען און שרייט אין איין קול, אז ער קען יעצט ניט קוקען אויף מענשען.... דאס איז אהנע צוויייפעל אייגער פון די נארמאלסטע גיזונדסטע מענשען.... נו, מיין פריינד, יעצט וועלען מיר בעקוקען דיא כראָנישע, און אייער אויפגאבע וועט זיין צו ענד.

אין דער אבטהיילונג פון דיא „כראָנישע" האט אונזער אריינקומען ניט גמאכט אזא אייגדרוק, וויא אין דיא איבריגע צימערן — די קראנקע זיינען גיבליבען אויף זייערע ערטער. אייגער נור, א יונגער טויב־שטומער, מיט אן אונבעשרייבליכע מינע אויפ'ן גיזיכט, וואס האט אויסגעדריקט א הייפען פערלאנג אויכ־צוגיסען דאס הארץ פאר אימיצען, דערצעהלען

אלע צרות, וואָס ער האָט אריבערגעליטען פאר א לאנגע צייט שווייגען, — האָט מיר געבעטען מיט צייכענס, איך זאָל איהם געבען א ביסעל טאבאק, און אז איך האָב איהם געגעבען, האָט ער ניט אויפגעהערט צו בעדאנקען מיר. דער־נאָך איז צו אונז צוגעגאנגען א הויכער קרעפטי־גער מאנן, — א געוועזענע סוחר, און האָט אָנגעפאנגען רעדען.... אָבער וויא רעדען ? אָהן א סוף, אז מיר זיינען שוין אוועקגעגאנגען, איז ער נאָך געבליבען רעדענדיג.

— יעצט קוקט זיך גוט צו צו יענעם קראנ־קען, — האָט דער דאָקטאָר אָנגעצייגט אויף איינעם. — דיעזער מאנן לייגט שוין דא צוויי יאָהר; פאר דיא גאנצע צייט האָט ער זיך נאָך ניט א ריהר געטאָהן, דיא צייהנער זיינען ביי איהם אזוי צונויפגעפרעסט, אז מען קאָרמעט איהם דיא גאנצע צייט דורכ'ן נאָז. אויסצוהיי־לען איהם איז שוין קיין האָפנונג ניטא. און דאָך לייגט ער דא. איהר ווייסט פאר וואָס ? איך — ניט. דאָס ווייסען, מסתמא, דיא בעלי בתים פון משוגעים הויז, דיא קלאָהרע.... און דאָרט שטארבען טויזענדער, מיליאָנען קינדערלאָך פון ניט דערעסען, פֿשוט פון הונגער... יעצט גיט א קוק אויף יענע צוויי משוגעים, וואָס זיטצען אויף דר'ערד און שפּיעלען אין קאָרטען. דיא קאָרטען — דאָס איז זייער גאנצעם לעבען; גאנ־צע טעג פערברענגען זיי מיט דיא קאָרטען, און דאָס שפּיעלען ענדיגט זיך ביי זיי אימער מיט דעם, וואָס ביידע געוויענען.... אויב איינער, אן ערך, האָט געוואונען ביין צווייטען א מיליאָן, זאָגט יענער, אז ער האָט געוואונען ביין ערשטען צעהן מיליאָן, און ביידע זיינען שטאָק צופריע־דען. קענט איהר מיר, אפשר, ביי דיא פריע, ניט פערשפּאָרטע משוגעים, ביי דיא קאָרטען־שפּיעלער אין ליכטיגע, פיינע סאלאָנען, אויף אָנצייגען דיא זעלבע צופריעדענהייט ?

— ערלויבט מיר אייך צו פרעגען, — האָט איהם איבערגעשלאָגען א הויכער בויער מיט א לאנגען רויטהען באָרד און בייזע אויגען.

— וואָס וועט איהר זאָגען גוטס ? — האָט איהם דער אסיסטענט געפרעגט.

— גיט, זייט אזוי גוט, א קוק... האָט דער קראנקער געזאָגט און צוגעפיהרט אונז צו א בייגקעל, אויף וועלכען עס איז געזעסען א קליי־נינקער מענשעלע מיט א גרויסען, גלאט אָבגע־ראזירטען קאָפּ און א בלאסע האָלצערנע ge־זיכט. דיא אויגען האָבען ביי איהם ארויסגע־שטאַרצט, וויא ביי א טוידטען, פון בויידע זוי־טען מויל זיינען אראָב געהאנגען אויף זיין שמו־ציגען העמד שטיקער שפּייעביץ. — איהר זעהט ?

— איך זעה... נו איז וואָס ?

— איך האָב געוואָלט פרעגען ביי אייך, אויב אויך דיעזער מענש איז בעשאפען געווארען נאָך נאָס געשטאלט, נאָכ'ן צלם אלהים, אדער ניט.

אין דער פראגע איז געווען אזוי פיעל ביי־סענדע קריטיק, אז דער אסיסטענט האָט א צי־טער געטאָהן און איז בלאס געווארען.

— ניין, — האָט ער געענטפערט. — ניט דיעזער, ניט יענער אויינער. נאָר וועגען דעם וועל איך זיך מיט אייך דורכרייידען אן אנדערם מאל, און איהר — האָט ער זיך געוועגדעט צו מיר, — גלויב איך, האָט זיך שוין געניג אָנגע־זעהן, וואָס דא טהוט זיך, און מיר קענען שוין ארויסגעהן פון דאנען.... איך פיהל זיך עפּעס א ביסעל מיד.

מיר זיינען ארוים פון צימער און, בעגלייט פון דעם סטודענט'ס קולות : „אוועק פון דאנען, אוועק !" זיינען מיר ארונטער דיא טרעפּ

— לאָמיר ארײַנגעהן אין מיין צימער אָב־רוהען זיך א ביסעל, — האָט ער געזאָגט — אָדער אין דאָקטאָר'ס קאבינעט — דאָרט איז יעצט קיינער נישט.

נור אין צימער האָבען מיר געפונען דעם פעלדשער מיט א צודראפּעטע געזיכט. ער האָט געזוכט אייניגע דאָקומענטען אויפ'ן שרייב־טיש.

— איהר זעהט, וואָס זיי האָבען מיר גע־מאכט ? — האָט דער פעלדשער געשמייכעלט.

—דאָס איז גאָר ניט, טיהאָן איוואָנאָוויטש, — האָט דער אסיסטענט געענטפערט. איהר דארפט דאנקען גאָט, וואָס איהר זייט דא : דיא גאסיגע משוגעים וואָלטען אייך א נאנצען בויי־דעל אויך ניט איבערגעקאָזען.

— געווים.... האָט יענער צוגעשטימט. — איהר האָט, דאכט זיך, געפרעגט אויף מיך ? האָט ער זיך צו מיר געוועגדעט

— יא.... אָבער איך האָב שוין מיט דעם דאָק־טאָר בעקוקט אלעס, וואָס מיך האָט אינטערע־סירט, — האָב איך געענטפערט. — איך דאנק אייך....

— דאן אויף וויעדערזעהן ! — האָט דער פעלדשער געזאָגט און איז ארויסגעגאנגען

מיר זיינען געזעסען א וויילע פערטראכט. פון וויטען האָט זיך נור געהערט דער טומעל פון דיא קראנקע...

—יא, — האָט דער אסיסטענט אָנגעפאנגען, — אט דיעזע משוגעים האָבען מיך זעהר פיעל געקאָסט.... דיא ערשטע צייט האָב איך געדענקט אז עס איז דיא פפליכט פון יעדען דענקענדען מענשען צו קעמפּפען מיט זיי, צו פערניכטען זיי און איך האָב פרובירט מאכען עקספּעריימע־נטען.

— וועלכע עקספּעריימענטען ? — האָב איך געפרעגט.

— איך האָב זיי איינפאך אוועק געגעבן צוריק זייער מוטער — דיא נאטור, און האָב גע־וואָלט זעהן, וואָס עס וועט דערפון ארויסקומען.— האָט ער געענטפערט. א מאָל האָב איך אזוי גע־טאָהן מיט אלטע חזרים, הינד און אייניגע אנ־דערע חיות, דערנאָך האָב איך געמאכט א פּראָבע אויף מיינעם א קאָזין, וועלכער האָט בעקומען סיפילים און איז געוואָרען א פּאָלשטענדיגער אידיאָט.

—איך פערשטעה אייך ניט... האָב איך איהם געזאָגט... איהר האָט, הייסט עס —

— געטוידט... האָט ער קאלטבלוטיג גע־ענטפערט. ער האָט דאָך שרעקליך געליטען. און אזוי וויא מען האָט געוואוסט פון מיינע פּראָבעם איבער דיא חיות, האָט מען אפילו געקוקט אויף מיר קרימלאָך, נור איך האָב זיי פערזיכערט, אז ער האָט זיך צופעליג אליין פערגיפטעט אין מיין לאבאָראטאָריום און מען האָט מיר געגלויבט, און איך האָב וויייטער פאָרטגעזעצט מיין אר־בייט. נור איין מאָל האָב איך געוואָלט טויטען א שכור און מען האָט מיך געהאפט.. דערנאָך בין איך אָנגעקומען אהער און האָב געוואָלט מאכען מיינע עקספּעריימענטען איבער דיא משוגעים, אָנפאנגענדיג האָטש פון אונזער ליעבען דאָק־טאָר... נור אין מיר האָט אויפגעבליצט א נייער וואונדערליכער געדאנק. פאר מיר איז קלאָר גע־וואָרען דיא גרויסקייט און שעהנקייט פון לעבען, די פערוואנדשאפט פון אלץ וואָס לעבט. דער גע־דאנק, אז אלע מענשען זיינען קינדער פון איין פאָטער, אז אלע כעשעפען, חיות, בלומען זיינען ברידער, האָט מיך גליקליך געמאכט, און איך האָב אָנגעוועגדעט אלע מיינע קרעפטען וואָס מעהר צו לעבען אלץ, וואָס איך זעה ארום זיך. מיינע פינסטערע געדאנקען זיינען פערשוואונ־דען גוואָרען; מיין אויפגאבע איז יעצט גוואָרען ניט צו טוידטען, נור צו מאכען דאָס לעבען ליכ־טיגער, שעהנער, צו פערפאָלקעמענערן דיא מענשהייט.

און דער אסיסטענט האָט גענומען פאנאנ־דערווייקלען א גאנצע טהעאָריע, וויא צו פער־עדעלערן דיא אונענטוויקעלטע מענשהייט, האָט גענגעבען אן איבערבליק איבער דיא גרויזאמע טהאטען פון פערצייטיגע מענשען. ער האָט א שטאָך גענאָמען דיא פערפאסער פון דעם וואָרט „איבערמענש".. „דיא מענשען, — זאָגט ער, — איילען זיך; זיי האָבען נאָך ניט דערוואקסענען צו דער שטופע מענש אין פולען זיינען פון־ם וואָרט, און זיי ווילען שוין אן איבער מענש". זיינען דען די פערזאָנען וואָס געבריכען זייער גאנצען לעבען צו מאָרדען, גוואלטיגען, פער־בלענדען — אן אלכסנדר מוקדון, א יוליוס צעזאר, א נאפּאָלעאָן, א ביסמארק—מענשען? דאָס זיינען אָראנג־אוטאנגען, עס וואָלט אפשר, קלינגען וועז דיא מענשען וואָלטען זיך רופען „איבער צראנג־אוטאנגען", אָבער „איבער מענש?" — האלט אָב, מיין ברודער. ער האָט אָבער באלד אָנגעצייגט אויף דיא סאָקראטעס'ס, גאליליי'ס, ניוטאנס, טאָלסטאָיס אלס א סימן פון מענש־ליכען פאָרטשריט און א האָפנונג אייף א גליק־ליכע צוקונפט.

— יא,— האָט ער פאָרטגעזעצט, — איך בין געווען בלינד, אונווייסענד, אָבער יעצט איז מיר ליכטיג און מיט מיין ליכטיגקייט וועל איך בע־לייכטען דיא פינסטערע דעם וועג, מיט מיין לעבען וועל איך אָנשטעקען און מחיה זיין דיא מתים, און זיי מיט זייער ערוואכען וועלען אָנ־צינדען נייע ליכט אין דער וועלט, און דער לע־בענספונק וועט זיך פאנאנדער פלאקערן אין א געוואלטיגען פלאם. „אָה, וואָס פאר א גליק דאָס איז, צו לעבען פריי און קוקען אויף אלץ מיט ליכטיגע אויגען!" — האָט ער פלוצלונג אויסגעשריען און אויפגעשפרונגען.

דיא טיהר האָט זיך אויפגעפענט, און דער דאָקטאָר איז אריינגעקומען אין צימער.

— וואָס טהוט איהר דא אזוינס? — האָט דער דאָקטאָר געפרעגט, א קוק טהוענדיג אויפ'ן אסיסטענט. — איהר זייט מיר עפעס וויעדער אויפגערעגט, מיין פריינד. צייגט מיר אָקאָרשט אייער פולס!

— לאָזט מיך געמאך, — האָט יענער מיט עקעל אבגעקערט זיך פון דאָקטאָר.

איך האָב זיי ביידען אָנגעקוקט פערוואונ־דערט.

— איהר האָט געוויס א גאנצען טעות אין מיר, — האָט מיר דער אסיסטענט בעמערקט.— איהר האָט זיך גאָר ניט געמוזט חאפען, מיט וועמען איהר האָט דא געהאט צו טאָהן...

— איך האָב אייף אָנגענומען פאָרן אסיס־טענט... האָב איך שטיל געענטפערט.

— האָט איהר געהאט א טעות... איך בין אפילו א דאָקטאָר, אָבער ניט דער היגער אסיס־טענט. איך בין דאָ א פאציענט, א משוגענער, און דיעזער דאָקטאָר וויל דאָס מיר אויסהיילען...

— א משוגענער? ! — האָט דער דאָקטאָר כלומרשט פראָטעסטירט. — קיינער האָט דאָס אויף אייך ניט געזאָגט. יא, איהר זייט גענוג שטארק נערוועז, אָבער יעצט איז אלץ אין בעס־טער אָרדנונג. אין גיכען וועלען מיר אייך ארוים־לאָזען. אלזאָ געהט אייך אין אייער צימער יעצט. און מיר דארפען זיך א ביסעל צואויילען. — האָט ער זיך געוועגדעט צו מיר. — אז ניט, וועל־לען מיר פערשפּעטיגען.

— איך בין פערטיג,— האָב איך געענטפערט.

— איך וועל נור ארויסלויפען אין הויז אי־
בערטאָהן זיך....

— איהר זייט יעצט אויך ניט צו פערזונ־
דיגען...

— פון דעכטוועגען דארף מען זיך פיין אויס־
פוטצען... זיי קענען זיך נאָך בעליידיגען....

— איהר זעהט... האָט דער „אסיסטענט" גע־
שמייכעלט. — און ער וויל עם הייל־
משוגעים.

איך האָב געמומען אבשיעד פון „משוג־
נעם". איך האָב איהם שטארק גערדיקט דיא
הענד און געוואונשען איהם:

— זייט ניט געזונד! הייל זיך ניט אויס!
ער האָט נור א שמייכעל געטאָהן.

דער דאָקטאָר האָט זיך אוועקגעשטעלט ריי־
דען מיט'ן פעלדשער און איך בין דערווייל אליין
ארויס אויפ'ן גאס, פון א קליינע משוגעים־הויז
אין א מאוים'דיג גרויסען, וואו עס געהן אום
געפערהליכע פערריקטע ברואים און קיינער גיט
ניט אכטונג אויף זיי, מענשען, משוגעים וואָם
האָבען א שרעקליכע מאכט צו הערשען איבער
זייער גלייכען מענשען. איך בין ארויס אויפ'ן
גאס, וואו צו דיא משונה חיות פון אונווייסענ־
הייט און פאנאטיזמוס ווערען געבראכט מיליאָ־
נען מענשליכע קרבנות, וואו הינטער דיא גרא־
טעם פון אבערגלויבען און שקלאפעריי ווערען
פערניכטעט טויזענדער, טויזענדער מענשליכע
לעבענס, און וואו עס איז אזוי זעלטען, זעהר
זעלטען צו טרעפען משוגעים, וואָם זאָלען פער־
וואַרפען דאָם, וואָם עס איז דאָ, אין פאָדערן
דאָם, וואָם עס איז ניטאָ, נור וואָם עס האָט בע־
דארפט זיין.

נייע ביכער

„דיא אידישע גאם"

ערצעהלונגען פון א. רייזען.

פערלאג „קליינע פאָלקס ביבליאָטהעק", ווארשא.

אין דיעזען ביכעל ווילען דיא לעזער געפינען 4 ערצעהלונגען. דיא ערשטע „דער בוים" פער־
נעהמט 9 זייטען און איז דיא לענגסטע אין'ם
ביכעל. זיא בעלאנגט צו דעם סאָרט ערצעהלונ־
גען, וואָהן וועלכע דיא ליטעראטור וואָלט אויף קיין
האָאר ניט אָרימער געוואָרען. זיא גיט זעהר וויג־
ניג סיי דעם הארצען, סיי דעם קאָפּף. דער קיצור
המעשה פון דער ערצעהלונג איז: „אויף א לאנגע
גאס, ערגיץ אין א „אידישען (?) קליין־שטעד־
טעל", זיינען געווען „צווייי ברונימס, איינער
מיט איין „אָצאָפּ" און דער צווייטער מיט א
באָד". דאָ זאָגט אייך דער פערפאסער אויס דעם
סוד, אז דער ברונים מיט'ן באָד איז געווען א
שטיקעל נייעם אין גאס" א. ז. וו. אן עבירה,
כ'לעבען, וואָם ער האָט פערגעסען אייסצוקריצען
אויף דיא טאוועלען פון דער היסטאָריע דעם טאָג
און דיא סדרה און דאָם יאָהר, וועו מען האָט גע־
מאכט דעם ברונים, און צו איז דאָם יאָהר געווען
אן עבור־יאָהר און נאָך און נאָך אזעלכע נויט־
היגע היסטאָרישע פאקטען. הערר רייזען האָט
געווייס געדענקט, אז מיט זיין קליינע בעמערקונג
וועט ער כאראקטעריזירען דאָם „אזיאטישע"
שטעדטיל, אז איהרע איינוואָהנער וויסען אפילו
ניט, וואָם הייסט א „ברונים מיט א באָד" און
„דיא עלטערע אידען האָבען דיא ערשטע צייט
אויף איהם „מתרעם" געווען". אויב ה' רייזען
האָט דאָם ווירקליך געמיינט, איז זיין איינפאל
איהם גאָר ניט געלונגען. דען אזעלכע „אידישע"
שטעדלאָך זיינען צו־וואָרפען איבערן גאנצען
תחום פון רוסלאנד און גאליציען, און אויב א ברו־
נים מיט א באָד איז א חטא, וואָלטען דיא אל־
טע אידען פון אלע קליינע שטעדטליך
„מתרעם" געווען אויף אזעלכע נייעם'ן אין זיי־
ער גאס....

אלזאָ, צו דער מעשה: אָט אויף דער גאס
מיט דיא צוויי ברונימס איז געוואקסען א בוים.
דיא היסטאָריע פון'ם בוים האָט קיינער ניט גע־
וואוסט, ניט דער בעל־הבית פון דער „נחלה",
חיים יענקיל דער שניידער, ניט זיינע שכנים און
ניט זאָגאר אונזער פערפאסער. „דער פאקט
בלייבט אָבער א פאקט": חיים־יענקיל דער
שניידער האָט געהאט אן אויגענעם בוים, וועל־
כען ער האָט „ליבער געהאט וויא אלעם אין דער
וועלט". (דאכט זיך אביסעלע איבערטריבען!)
אין הערבסט פלעגען דיא צוויגען פון'ם בוים
אָנטרייבען א בזאָנדערן אומעט אויף'ן שניידער
און זומער, פערקעהרט, פלעגען זיי איהם מאכען
פאר א פאנטאזיאָר. דאן פלעגט ער „קלערען און

מלמד האָט זיך איינמאל שטארק פערהוסט און איז אוועקגעשטאָרבען און וואָס זרח דער־ניגיד איז געווארען א באנקראָט און אן ארעמאן.

נאכהער זיינען אוועק נאָך עטליכע יאָהר (דער היסטאָריקער דערצעהלט ניט וויא פיעל). אין גאס זיינען פאָרגעקומען נאָך וויכטיגע פאסירונגען: „אויף טביה דעם מלמד'ס מצבה זיינען שוין א פאָר וועלטער אבגעמעקט געווארען; זרח דער נגיד איז שוין אין גאנצען אן אביון געווא־רען. פרוידע, חיים יענקיל'ס ווייב, איז גע־שטאָרבען. חיים יענקיל איז שוין וויים געווארען און (הערט און שטוינט!) דער בוים איז נאָך אלץ געשטאנען" (וווייטער געהן פינטעלעך).

אָט דאָס איז דיא גאנצע היסטאָריע פון דעם בוים. א מערקווירדיגע היסטאָריע! נאָר נאָך מערקווירדיגער איז דער מוסר השכל, ווי „חיים יענקיל האָט מיט זיינע מאטע אויגען, מיט א געקלעמט הארץ געקוקט (מיט'ן הארץ גע־קוקט?) וויא דער איינציגלנער בוים אין גאס שטארבט אָב צוזאמען מיט איהם" — און וויע־דער א מאל פיעלבעדיוטענדע פינטעלעך....

צו וואָס דיא גאנצע ערצעהלונג? וואָס לעהר־נען מיר פון איהר? וואָס וועלען מיר געווארען עפעס נייעס פון אידישען לעבען, פון דער אי־דישער גאס?

עס פערדריסט אונז דעסטאָ מעהר, ווייל דיא איבריגע 3 ערצעהלונגען טראָגען שוין גאָר א גאנץ אנדער כאראקטער. דיא „דראמא איבער 5 קארטאָפלעס" איז א טאָג טראגעדיע פון אן ארימען שניידער'ס לעבען. איהר לייענט אָב א פאָאר בלעטלאָך — און פאר אייערע אויגען שטעהען לעבעדיגע פערזאָנען; שלמה דער שניי־דער מיט זיין צוויייטע העלפט פרוידע, דיא צוויי דארע בחורים'לעך — דיא פועלים און דיא שוסטערקע חייענע. איהר זעהט, וויא א קארטא־פל רופט ארויס א לוסטיג פייערל אינ'ם שניי־דערס אויגען. איהר הערט דיא שניידערקע רע־דען, און עס רעט א לעבעדיגער מענש, אן אמת'ע ארימע אידישע פרוי, איהר זעהט, וויא דער שניידער מיט זיין „חברה" שלינגען דיא הייסע קארטאָפל, זיך בריהענדיג דיא צונגען און וויא זיי ווערען פערציטערט, וועו דיא שוסטערקע שטעקט אריין דיא האנד אין שיסל אן שלעפט ארוים איין קארטאָפל נאָך דער צווייטער. איהר זעהט דאָס אלעס, און אייער הארץ ווערט פער־קלעמט פון דעם דחקות פונ'ם ארבייטער, ביי וועלכען א קארטאָפל איז א גרויסער לוקסוס. דיא ערצעהלונג איז געשריעבען אוי א הומא־ריסטישען טאָן; איהר לאכט, וועו איהר לעזט די ערצעהלונג, איהר לאכט אבער, וויא דער איד זאגט, מיט יאשטשערקעס. עטוואָס בעסערעס

טראכטען פון עפעס העכערעס, וויא שער און אייזען". וועגען וואָס, א שטייגער, פלעגט ער קלערען און טראכטען — דערצעהלט אונז דער אוטאָר ניט, ער איז יוצא מיט 3 פינטלאך...

ווייטער וועלען מיר געוואָהר, אז חיים יענ־קיל פלעגט דורך זיין בוים האָבען גרויס כבוד. אין דיא זומערדיגע הייסע שבתים פלעגען קומען זיך אויסרוהען אונטערן בוים זיינע נאָהענסטע שכנים און אויך צוויי וויכטיגע פערזאָנען: טוביה דער גמרא־מלמד, א הוסטענדער, הויכער, דארער איד מיט איינגעפאלענע באקען, און זרח ברייי־נעס, דער „נגיד" פון גאס. אגב אורחא לאָזט אונז ה' רייזען וויסען, אז דער שניידער איז ניט געווען קיין נוקם ונוטר און פלעגט דעם נגיד ניט אוועקטרייבען פון זיין בוים, כאָטש יענער פלעגט זיך נעהען בגדים ביי אן אנדער שניי־דער. דא געפינען מיר א ריכטיגען פסיכאָלאָגי־שען שטריך — איין איינציגען אין דער גאנצער ערצעהלונג — דער מלמד, וועו ער ליעגט אונטערן בוים, קומט אריין אין א פילאָזאָפישע שטימונג: ער בעטראכט די צווייגען פון בוים, דעם שטאם, פונקט וויא ער זאָל וועלען געפינען אן עהנליכ־קייט צווישען א מענשען מיט א בוים, וויא אין פסוק שטעהט „כי האדם עץ שדה". דער „נגיד" אָבער פלעגט בעטראכטען דעם בוים פון א סוהרי'שען שטאנדפונקט:

„אזא בוים, מען זאָל צוהאקען, קען קלעקען אויף א ווינטער הייצען", זאָגט ער צום שניידער און ער חדוש'ט זיך, ווארום יענער צוהאקט איהם טאקי ניט...

דער בוים, מיט וועלכען מיר האָבען געהאט דיא עהרע צו בעקענען זיך, האָט א חוץ כבוד פערשאפען זיין בעל־הבית אויך צרות. דער בוים, דארפט איהר וויסען, איז געווען ניט אבי וועו א בוים: אויף איהם האָבען געוואקסען פירות— ווילדע עפעלעך אפילו, אָבער דאָך פירות! און אָט איבער דיא פירות האָט דער שניידער אימער, אין אָנהויב אלול, וועו דיא עפעלעך פלעגען בעקומען א נישט־קשה'דיגע צורה, גע־מוזט פיהרען א מלחמה יעדען „נאכמיטאג" און „בין מנחה למעריב" מיט דיא פערשייטע גאס־אינגלעך. עס פלעגען זיין, דערצעהלט אונז דער שרייבער, א מלחמה ניט אויף קאטאָוועס, נאָר טאקע „אויף לעבען און טוידט", א מלחמה מיט אלע פישטשעווקעס, מיט כלי זיין, מיט אטא־קעס, מיט לויפענישען, מיט „הוהא" געשרייען און נאָך און נאָך.

אזוי זיינען אריבער אצעהנדליג יאָהר, וועל־כע האָבען געלאָזען א פאָאר סמנים אין דער גאס, נאָר דער בוים איז אלץ געשטאנען אויף זיין פלאץ און האָט זיך נאָר ניט אָפגעגעסען דאָס הארץ (טאקי נור א שטיק האלץ קען עס!) וואָס דער

אין דער הינזיכט האָבען מיר קיין מאָל ניט געלעזען אין אוא קורצע ערצעהלונג.

פּראכטפאָל אין פּסיכאָלאָגישען זינן איז אויך דער עסקיז „דיא לעצטע האָפנונג". דיא מעשה איז א קורצע, אָבער אין איהר שפּיגעלט זיך אָפּ א גאנצער ים פון לעבענס פילאָזאָפּיע. א איד, וועלכער איז ניט זשעדנע געווען אין קאָלטע ניט געהייצטע דירות אום ווינטער און ערב פּסח'ן אָהן מצות, און קינדער קראנקהייטען אָהן דאָקטוירים און נאָך אוועלכע זיסע פּאָרציעס פון אָרימאן'ס עולם הזה, — אָט דיזער אָרימער לייזער פלעגט אין אלע שווערע ציימען זאָגען אין שטוב, ניט קוקענדיג זיינע בני בית אין פּנים אריין, אז ער זאָל נור וועלען, קען ער אריינגעהן צו זיין אמאָליגען חבר, חיים שוואַרצמאן, און לייהען ביי איהם עטליכע רובל. אזוי פלעגט ער זאָגען. ער האָט אָבער קיינמאָל ניט פּרובירט צו וועגדען זיך צו זיין חבר, כאָטש זיין ווייב, האשע, פלעגט איהם טרייבען ער זאָל דאָס טאָהן. דיא האָפנונג, אז זיין פרייַנד „וואָלט איהם געווויס, געווים געלייהען" איז געווען זיין איינציגע טרייסט, א מין אידעאל, און ער האָט מורא געהאט צו פערליערען דיעזען אידעאל. ער האָט געפיהלט, אז אפילו ווען זיין אמאָליגער חבר זאָל איהם דערקענען און לייהען א פּאָאר רובל, וועט ער דורך דעם פערליערען פיעל מעהר: זיין טרייסט אין א שלעכטע ציים, זיין האָפנונג. און ווירקליך, ווען אין פיעלע יאָהרען ארום מוזען מיר זעהן, וויא דיא נויטה האָט איהם אם ענדע גובר געווען און געטריבען צו זיין בעקאנטען, ווילט זיך אונז אויסשרייען: געה ניט! געה ניט! צוזאמען מיט לייזער'ן לעבען מיר דורך זיין גייסטיגען קריזים און צוזאמען מיט איהם פערליערען מיר „דיא איינציגע לעצטע האָפנונג".

ניט שלעכט איז „גלויבען און האָפנונג". די טענדענץ פון דיעזער סקיצע איז, אז יענקל, וועלכער „איז געווען כל ימיו אן אָרימאן... האָט געהאט גליקליכע לייכטיגע מינוטען אין זיין לעבען: א דאנק זיין אמונה און אייביגע האָפנונג". דיא פילאָזאָפּיע איז גאָר ניט קיין אָריגינעלע אָדער נייע, דארום איז דיא ערצעהלונג אויך ניט בעזאָנדערס אָריגינעל אָדער נייי, דאָך אויפגעשריבען איז זיא גאנץ שהען און לעזט זיך מיט אינטערעס.

„גלות — לייעדער"

פון א. מ. שאָרקאנסקי.

דיעזע לייעדער זיינען דיא פרוכט פון שאָרקאנסקי'ס מוזע זייט 1889 ביז היינטיגען יאָהר. שארקאנסקי'ס נאָמען איז ביי אונז, סאָציאליסטען, ניט איבריג כשר און טאקי צולייב דעם האָב איך בעזאָנדערס אויפמערקזאם דורכגעלעזען זיין זאמלונג.

דער פּלאָץ ערלויבט מיר ניט זיך אָבשטעלען אויף יעדע לייער בעזונדער, נאָר אין אלגעמיין קען איך זאָגען, אז עס איז שווער צו געפינען אין אירגענד וועלכע לייטעראטור נאָך א ביכעל, וואו טאלענט און בהנות, אמת'ע פּאָעזיע און אונזיניג קינדערשע גראמען זאָלען געהן אזוי האנד אין האנד, וויא אין דיא „גלות-לייעדער". מען קען ריכטיג בעמערקען דעם אָוטאָר, אז וועו ער זאָל טאקי מיט'ן גאנצען הארצען געווען זאָגען זיין תפלה:

„און אויב דוא ווילסט נאָר, טאטע, זיך בעמיהען, בעהיט מיך פון צוויי פּא'ען: פּוסטע פּאָעזיען" — און וועו דיעזע תפלה זאָל געווען זיין געווענדעט ניט צו דעם, וואָס קען איהם נאָר ניט השלפען, ניט צו גאָט, נאָר טאקי צו איהם, צו הערר שארקאנסקי זעלבסט, וואָלט זיין ביכעל געהאט א גרויסע לייטעראריש ווערטה, וואהרום, מיר וועלען נאָר ניט איבערטרייבען, וועו מיר וועלען זאָגען, אז אייניג לייעדער פון דיעזען ביכעל קלינגען אזוי שהען און דורכגעלעבט, וויא ביי ש. פרוג און זיינען כמעט אזוי מעבטיג און מוזיקאליש, וויא ביי מ. ראָזענפעלד. צו דיזע לייעדער קען מען צוריעכענען: „אז בהלוך ירמיהו", „איך בין נאָר א אידישער זינגער", „דער אלטער ר' פּסח", „בר כוכבא", „וואָס איז א איד?" „דיא וויטע נסיעה" און פיעלע אנדערע. כאָטש, מיר מוזען צוגעבען, אז אויך אין דיזע לייעדער זיינען פּאראן פיעלע בדחנישע גראמען. ניט שלעכט זיינען אייניג סאטירישע לייעדער, כאָטש זיי זיינען זהר וויט פון אמת'ע פּאָעזיע, נעמליך: „דער תכשיט", „אמר ר' קבצן".

א. טהון — „דיא געשיכטע פון דיא רעוואָלוציאָנערע בעוועגונגען אין רוסלאנד".

ערשטער טהייל.

ארויסגעגעבען פון בונד זשענעווע.

דיא געשיכטע איז איבערזעצט פון דייטש. דער פערפאסער, וויא מיר לעזען אין דער פּאָרעדע פון „בונד", איז ניט געווען קיין רעוואָלוציאָנער, דאָך אלם א הויך-געבילדעטער מאן און פּראָפעסאָר פון א שווייצאריישען אוניווערזיטעט, האָט ער טיף געהאסט דיא רוסישע טיראניי. פּאראינטערעסירט אין דעם קאמפּף פון דיא רוסישע פרייהייט'ס סאָלדאטען געגען דער בלוט-דורשטיגער רעגיערונג, האָט ט ה ו ן זהער ערנסט און אויפריכטיג צוזאמענגעקליעבען אלע באקטען און דאָקומענטען וועגען דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג, און, וויא דער בונד בעשטעטיגט, „צייכענט זיך זיין ווערק אוים דערמיט, וואָס

בנוגע צו דיא פאקטען פון דער בעוועגונג, איז ער געשריעבען געוואָרען אָהן א שום זייטיגער פּניה און מיט א גרויסער אַרענטלִיכקייט... און דיעזער בוך איז געבליעבען דער רייכסטער און דער בעסטער מקור צו בעקענען זיך מיט דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג ביז צום אָנפאנג פון דעם סאָציאל־דעמאָקראטישען פּאַרטיי"....

מיר האָבען געבראכט דיעזען אויסצוג פון דיא הערויסגעבער, ווייל אין דיזען הינזיכט רעכנען מיר זיי פאר אָטאָריטעטען. וואָס אונז בלייבט צו זאָגען איז וועגען דער איבערזעצונג פון דיעזען ווערק. עספּרעהט אונז ווירקליך צו בעשטעטיגען, אז דער איבערזעצער האָט זעהר גוט ערפילט זיין אויפגאבע. דאָס ביכעל ליעגט זיך לייכט און גלאט, און עס איז שווער צו דערקענען, אז עס איז אין איבערזעצונג. דיעזע מעלה איז גראדע א נאָווענע אין דיא בונדיסטישע איבערזעצונגען פון דייטש.

צום שלום וועלען מיר בעמערקען, אז דיעזער ביכעל איז אן אמת'ער אוצר פאר דיא אידישע לעזער, וועלכע אינטערעסירען זיך מיט דער ענטוויקלונג פון דער רוסישער פרייהייט'ס בעוועגונג. דיא פאקטען זיינען איבערגענעבען זעהר אינטערעסאנט און לעבעדיג, בעזאָנדערס וועגען דער ליטעראטור פון דער סאָציאליסטישער פראָפּאגאנדא און דיא רעזולטאטען פון דער לעצטער. אויסנעצייכענט גוט און קלאָהר זיינען איבערגעגעבען דיא ריכטונגען און כאראקטערע פון מ. באקונין, לאוראָוו און אנדערע פיהרער.

בן יקיר.

ערהאלטען נייע ביכער און בראשורען

קאמפף און קעמפפער. — ערשטע, צווייטע און דריטע ליפערונג. אויסגאבע פּארטיי סאָציאליסטען רעוואָלוציאָנערן, לאָנדאָן, 1905.

ד. חילקאָוו. וועגען גאסען אונרוהען. — אויסגאבע פּארטיי סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערן, לאָנדאָן.

דיא רעוואָלוציאָנערע טעג אין רוסלאנד. — ביילאגע צום נומער 39 אר־ בייטער שטימע. אויסגאבע „בונד", זשענעווע.

א טוידטער לעבען. — דאָס איז דער נאָמען פון אן ערצעהלונג פון דעם בעוואוסטען אידיש־רוסישען שרייבער ש. אנ—סקי, וועלכע מיר פאנגען אן צי דרוקען אין נעקסטען נומער צוקונפט.

געקליבענע ווערטער

צוזאמענגעשטעלט אין אן אלפאבעטישער אָרדנונג און ערקלערט פון פיליפ קראנץ

אָלימפּ (גר.) א הויכער בארג אין דער גריכישער געגענד טהעסאליע, וואו מען האָט געריכט, אז דיא געטער געפינען זיך אונטער דער קאָמאנדע פון צעאוס (לאטיניש: יופיטער), דער גאָט פון הימעל מיט דער מאכט פון דונער.

אָלימפּיאדע. דיא צייט צווישען דיא אָלימפּישע שפּיעלען צו עהרע פון צעאוס. דאָס איז געווען אלע פיער יאָהר. דיא ערשטע אָלימפּישע שפּיעל איז געווען אין 776 יאָהר פאר דיא קריסטליכע צייטרעכענונג. דיא גריכען האָבען געפיהרט זייער צייט־רעכענונג נאָך דיא אָלימפּיאדען. דיא אָלימפּישע שפּיעלען האָבען געשפּיעלט א זעהר וויכטיגע ראָלע אין דעם לעבען פון דעם גריכישען פאָלק. אויסער פּיזישע איבונגען, וויא געפעכטען, לויפען, פּאָהרען אויף רייטוועגען און זא ווייטער, פלעגען אויך פּאָעטען און מוזיקער צייגען זייער קונסט. די זיעגערס פלעגען בעלוינט ווערען מיט לאָרבער־קראנצען. דאָס איז געווען די גרעסטע עהרע ביי דיא גריכען.

אַמאָנים (גר.) א וואָרט וואָס האָט א גלייכען קלאנג מיט אן אנדער וואָרט, נור האָט אן אנדער בעדייטונג. צום ביישפּיעל: חמור (עזעל) און חמור (וויין).

אנטראקיזמוס (גר.) אויכווייזונג, פערזענלעכקייט, א מין חרם. אין דער גריכישער רעפובליק אטהען איז עס אייגעפיהרט געווָארען צו בעשטראפען דורך אויסווייזונג אויף 10 יאָהר א בירגער, וואָס מען האָט בעטראכטעט אלס א געפאהר פאר דער רעפובליק. אזא אויסווייזונג פלעגט בעשלאָסען ווערען דורך אן אָבשטימונג פון בירגער. דיא שטימען פלעגט מען פערציכענען אויף שערבלאך (אָסטראקאָן) און דער פון שטאמט דער וואָרט אָסטראקיזמוס.

אָפּאָזיציאָן (לאט). געגנערשאפט, דיא געגען־פּארטיי.

אָפּאָנירען. ארויסטרעטען געגען אימיצען אָדער עטוואָס.

אָפּאָנענט. איינער וואָס טרעט ארויס געגען אימיצען אָדער עטוואָס.

אָפּטימיזמום (לאט). דיא נייגונג צו בעטראכטען אלעס פון דער גוטער זייט, צו דענקען אז אלעס געהט צום בעסערן אויף דער וועלט.

אָפּטיקע (גר.) דער טהייל פון פיזיקע, וואָס בעשעפטיגט זיך מיט דיא ערשיינונגען און געזעצע פון ליכט און זעהען.

אָפּערא (לאט). א דראמאטישע פּאָרשטעלונג מיט מוזיק און זינגען. אָפּערא־בוף איז א קאָמישע אָפּערא.

אָפּעראציאָן. 1) אין מעדיצין: אָפּשניידונג פון א טהייל קערפּער אום צו רעטען פון א קראנקהייט אָדער פון טוידט. 2) אין האנדעל: אן אונטערנעהמונג, אן אויפטואונג.

אָפּעריערען. מאכען אן אָפּעראציאָן

אָפּערעטע. א קלייענ אָפּערא, געווענליך א קאָמישע.

אָפּיציאָן (לאט). אויסואהל, בריה

אָפּטאלמאָסקאָפּ (גר.) אן אינסטרומענט פיר דיא אונטערזוכונג פון אויגען־קראנקהייטען.

אָפּטאלמיע (גר.) אויגען־קראנקהייט

אָפּיציעל (לאט). אמטליך.

אָקאזיאָן (לאט). צופאל, געלעגענהייט.

אָקיליסט (פר.) אויגען־דאָקטאָר.

אקטאוט (לאט.) 1) דער אכטען טאָן אין מוזיק; א טאקט אין אכטלעך. 2) מיט א נידעריגע שטימע רעדען.

אקסיגען (גר.) דער גאנז זויערשטאָף.

אקסיד. א כעמישע בעהעפטונג פון א יסוד מיט זויערשטאָף.

אראטאָר (לאט). אן עפענטליכער רעדנער, איינער וואָס בעזיצט א טאלענט צו האלטען רעדעס.

אראקעל (לאט). 1) וואהרזאָגער, נביא, 2) א רעטהזעלהאפטער שפּרוך, וויא דיא אנטוואָרטען, וואָס פלעגען געגעבען ווערען פון דיא פּריעסטער אין דיא בעריהמטע טעמפּלען פון גריכענלאנד, רוים און אנדערע לענדער אין נאָמען פון דיא געטער צו דיא אָנפרעגערס און גלויביגע.

אַראַרע (לאט). דיא געטין פון מאָרגענרעטהע, פון דער אויפגעהענדער זון.

אַרביט (לאט.) 1) דער וועג פון א פלאנעטע ארום דער זון. 2) דיא לאָך וואו דאָס אויג ליגט אין קאָפּ.

אַרגאָן (גר.) אן אינסטרומענט עפּעס אויפּצוטהאָן אָדער אויסצופיהרען. 2) א טהייל פון א קערפּער, אן אבר. 3) א מוזיקאלישער ווינט־אינסטרומענט.

אַרגאניזאציאָן. פעראייניגונג, צוזאמענשטעלונג אין א געוויסע אָרדנונג.

אַרגאניזמום. 1) א גאנצער קערפּער, דער צוזאמען פון אלע אַרגאנען פון א טהיער אָדער פלאנץ. 2) דיא פערבינדונג פון אלע טהיילען פון א שטאָט אָדער געזעלשאפט.

אַרגאנישער קערפּער. דאָס וואָס בעשטעהט פון א פערבינדונג פון אַרגאנען אין איין גאנצעם, דאָס הייסט אלע חיות און פלאנצען, אין געגענזאץ צו אונאָרגאנישע קערפּערס, דאָס הייסט: אלעריי מינעראלען, שטיינער, מעטאלען. אין אלגעמיינען בעדייטעט אַרגאניזמום אָדער אַרגאנישער קערפּער: א בעלעבטע זאך.

אַרגאנישע כעמיע. דער טהייל פון כעמיע וואָס בעשעפטיגט זיך מיט דער אונטערזוכונג פון אַרגאנישע קערפּערס, מיט זייער אנאליז און סינטהעזע.

אַרגיע (גר.) א ווילדע הולאנקע מיט זויפּערי און זנות.

אַרטאָגראפיע. (גר.) ריכטיגע שרייבערייזאָך דיא גראמאטישע רעגעלען פון א שפּראָך. דער טהייל פון גראמאטיקע וואָס לערנט וויא צו שרייבען אָהן גרייזען.

אַרטאָדאָקסיע. (גר.) גלויבען באמונה שלמה נאָך דעם אלטען אָנגענומענעם שטייגער.

אַרגינאל (לאט). 1) ערשטע קאָפּיע. 2) אורשפּרונג, אָבשטאמונג. 3) א זאָנדערבארקייט, זעלבסט־שטענדיגקייט.

אַרגינאליטעט. אייגענטהימליכקייט, זאָנדערבארקייט, זעלבסט־שטענדיגקייט.

אַריענט (פר.) מזרח; בעזאָנדערס געבריכט צו בעצייכנען דיא טערקישע אימפּעריע און איבערהויפּט קליין־אזיען.

אַריענטאלישע פראגע. א קענער פון דיא שפּראכען און געשיכטע פון דיא פעלקער אין אזיען.

אַריענטאלישע פראגע. אין אלגעמיין דיא פראגע וועגען דיא לאגע פון דיא לענדער און פעלקער אין וועסט־אזיען; ספּעציעל וועגען דיא טערקישע אימפּעריע.

אַריענטירען (זיך). אדומקוקען זיך, געפינען א ריכטיגען וועג אין א פרעמדען אָרט אָדער אונטער אונגעוועהנליכע אומשטענדען.

אַרנאמענט (לאט). בעפּוצונג, ציערונג.

אַראָאָל (פר.) 1)דיא קרוין אדום דער זון; דיא קרוין אָדער גלאנץ אדום דיא קעפּ פון קרימטום און הייליגע אויף דיא קריסטליכע הייליגע בילדער אדער איקאָנעס. 2) אין אלגעמיינען: גלאנץ.

אַרפּאום. א מיטהאלגישער גריכישער מוזיקאנט, וועלכער האָט אזוי בעצויבערנד געשפּיעלט, דאָס אפילו בוימער און שטיינער האָבען זיך אָנגעפאנגען צו בעוועגען אונטער דעם קלאנג פון זיין לירע. דיזער נאָמען וועירט גברויכט צו בעצייכנען א גרויסען מוזיקאלישען קינסטלער.

No. 6 (43) JULY 1905 Volume IV

דיא זשאַרגאָנישע ליטעראַטור אין בילדער

IV

נ. מ. שייקעוויטש (שמ"ר)

דר

אם פאר א מיינונג מי זאָל ניט האָבען וועגען שמר'ן מוז יעדער אנערקענען אז ער האָט געהאט א גרויסען אײנפלוס אויף דער ענטוויקלונג פון דער אידישער מאסע, דער פֿשוטע „מאסע" פון דינסטמיידלאָך, משרתים בעלי מלאכות, ארבייטער, אלטע ווייבער, יונגע מיידלאָך און זאגאר חדר'אינגלאָך. און דיזער אײנפלוס איז ניט אימער געווען שלעכט. זײן הויפּטבעדייטונג איז וואם ער האָט כמעט דער ערשטער געשאפען פיר דעם המון א גראבען בוך, א גרויסע מעשה, קורץ א ראמאן.

וועגען ראמאנען און ראמאנעז לעזען האָט מען ביי אונז אפט ניט גאר קיין ריכטיגען בגרוף עם איז אלזא נויטיג בעפאר מיר גיבען א שילדערונג, וועגען שמר'ס ראמאנען און זייער ווירקונג אויף דער אידישער מאסע, צו געבען דיא ריכטיגע ערקלערונג וואם הייסט אייגענטליך א ראמאן און וואם פיר א בעדייטונג האָט ער אין דער היינטיגער ליטעראטור און איז געשאפטליכען לעבען.

ראמאן, אין דעם בריייטען זין, נעהמט אדום כמעט דיא גאנצע ליטעראטור סיי אין פּאעזיע, סיי אין פּראזע, מיט דער אויסנאהמע בלויז פון וויסנשאפטליכע ווערק, יעדע פערפאסונג וואם ווערט אויסגעטראכט פון קאפּ. אין דעם געווערנליכען, זין אבער, וויא מיר ברויכען אין אידיש טעגליכען געשפּרעך, דייכט ראמאן א כיעשה מיט וואונדערליכע, אי־בערראשענדע פּאסירונגען, מיט העלדען און העלדינען, מיט ליעבע און אייפערזוכט, א מעשה וואם זאָל שפּאנען דעם לעזער, זאָל איהם ציהען לעזען און נעהמען אן אנטהייל אין דעם שיקזאָל פון דיא העלדען — וויינען מיט זיי און פרייען זיך מיט זיי. דער איינפּאכער צווענק פון׳ם ראמאן איז צו שאפען דעם לעזער פערגעניגען און צו דערזעלבער צייט לערנען איהם גוטע מדות, אויפוווייזענדיג איהם אן שלעכטס וועלט בעשטאפט און גוטס — בעלוינט.

מיר וויסען אבער, אז אין ווירקליכען לעבען פּאסירט ניט אימער אזוי. גאנץ אפט זיעגט דאס שלעכטע און גוטס וועלט פערפאלגט און לויידעט. פיר אן ענטוויקעלטען מענשען איז מעהר וויכטיג צו לערנען דעם לעבען וויא ער איז, מיט זיינע מעלות און חסרונות, זיינע פרייד־עז און לויידען, וויא צו גלויבען אז אימער און אלעס מוז זיך ענדיגען גוט. עס איז פיעל מעהר אינ־טערעסאנט און ניצליך צו לערנען דיא מענש־ליכע געזעלשאפט וויא זיא איז מיט אלע קלייני־ליכקייטען, וויא פּאַרצושטעלען זיך דיא מענשען אין דער געשטאלט פון מלאכים און טייפלען; צו וויסען אז דער מענש איז ניט קיין מלאך און ניט קיין טייפעל און דארף עם און קען עם

ניט זיין; אז ער איז אוך בלייבט אימער א מענש, א פישוטער מענש פון פלייש מיט אדערז, מיט בלוט, א מאל שוואכער אוך א מאל שטארקער.

יעדער עהרליכער פערפאסער וואס שרייבט א מעשה, א ראמאן, האט אימער דעמזעלבען צוועק: צו פערשאפען דעם לעזער פערגניגען אין לערנען איהם גוטע מדות. נאר א שרייבער מאט אגרויסען טאלאנט, וואס קען דעם לעבען, וואס איז פעהיג ארויסצודרינגען אין א מענשענם נשמה, וואס האט איבערהויפט א בריטען קוק אויף דער וועלט אוך אויף דיא מענשען, פערשטעהט אז שענער, אינטערעסאנטער אוך ניצלי-

נ. מ. שיקעוויטש (שמר).

כער פוך אלעם איז דיא וואהרהייט, אוך ער בענוצט זיך מיט זיין ערצעהלונג צו לערנען דעם לעזער פערשטעהען. די פערפלאנטערטע פערהעלטנישען פוך דער מענשליכער געזעלשאפט אריין צו געהן טיפ אוך קענען לערנען דעם מענשענם הארץ, זיין נשמה, ער לערנט איהם צו אינטערעסירען זיך מיט אזוינע בילדער, מיט אזוינע פאסירונגען איז לעבען. וואס ער געהט גע-וועהנליך פארביי זיי אוך בעמערקט זיי ניט. ער לערנט, דעם לעזער צו קוקען אויף אזוינע בילדער אוך פאסירונגען מיט זיינע אויגען. דיא אויגען פוך'ם שרייבער, פוך א מעהר ענטוויקעלטען מענשען, אוך אומ-בייטען זיינע, דעם לעזערס מיינונגען, איבער אסך זאכען: צו האסען, וואס ער האט פריהער גע-לייעבט, פערצייהען, וואו ער האט פריהער גע-קעמפפט אוך קעמפפען מיט דיא וואס ער האט זיי פריהער פערצייהעט.

מיר זעהען אלזא אז א ראמאן וואס איז גע-שריבען מיט טאלאנט, מוז האבען א גרויסען ערציהונגס-אינפלוס אויף דיא לעזער. זיין בע-דייטונג, זיין נוצען בעשטעהט אין דעם וואס ער שילדערט דעם לעבען ניט דורך א כפאקטיוון וואס פערגרעסערט אדער פערקלענערט, אדער פארבט צו דעם לעבען, נאר שילדערט דעם ריכ-טיגען לעבען, דיא רייגע וואהרהייט.

וועגען דער וואהרהייט פון א בוך מוז גע-טאגט ווערען אייניגע ווערטער. וועז א שוואך ענטוויקעלטער מענש לעזט א „שיינע געשיכטע", וועלכע איז איהם שטארק געפעלען, פרעגט ער געוועהנליך: צו דיא מעשה האט ווירקליך פא-סירט, צו דיא פערזאנען פוז'ם בוך האבען גע-לעבט „אויך צו נ'אמת". אויב איהר קענט איהם ענטפערן: יע! דאן איז ביי איהם דער שריי-בער שטארק אויסגענומען, אוז דיא מעשה ge-פעלט איהם נאך מעהר. דער ענטוויקעלטער לע-זער וויים לכתחלה, אז דיא מעשה איז אויסגע-טראכט, אוז וועז דיא מעשה געפעלט איהם. זאגט ער, אז זיא איז ריכטיג, וואהרהאפטיג, אוז ער איז גערעכט.

וויא זשע קען זיין א מיעשה צו דערזעלבער צייט אי אויסגעטראכט, אי ריכטיג?

דאס איז דערפאר וויל עם זיינען דא צווייערליי וואהרהייטען: פישוטע וואהרהייטען פון דעם טעגליכען געשפרעך, ווי צום ביישפיעל וועז איינער זאגט אויך אז עם געהט א שניי, אוז דער שניי געהט ווירקליך, דאן איז דאס אמת. געהט קיין שניי ניט, אדער עס געהט נאר א רעגען, דאן זאגט ער א ליגען. אזעלכע וואהרהייטען רופט מען פאקטען. דיא נייעם אוז קאר-רעספאנדענצען פון טעגליכע צייטונגען, צום ביישפיעל, זיינען אזעלכע וואהרהייטען — פאק-טען, פון דעסטוועגען שעצט מען דיא אויסגע-טראכטע מעשיות פון גוטע ביכער אסך העכער פון צייטונגכרעפארטען, כאטש דיזע זיינען אמת אוז יענע זיינען אויסגעטראכטע ליגען. אוז א שרייבער פון אן אויסגעטראכטע מעשה בע-קומט מעהר געצאהלט אוז ווערט העכער געשעצט וויא א רעפארטער פון א צייטונג. מי זאגט ge-וועהנליך אז דאס איז דערפאר, וואס דער שריי-בער פון א גוטען בוך בעזיצט קונסט אוז דער רעפארטער ניט. אבער קונסט איז אייגענטליך וואהרהייט, העכערע, מארלישע וואהרהייט,

וועהרענד א צייטונגס רעפּארט, א קאררעספּאנדענץ איז אין איינפאכע וואהרהייט, א געוועהנליכער פּאקט, דער רעפּארטער איז איבערהויפּט בלויז פּעהיג איבערצוגעבען א פּאקט וואס איז שרייענד, אונגעוועהנליך, אוף מאכט א שטארקען איינדרוק אויף אלעמען. זיינע פּערזאנען זיינען אפּט העלדען אויף א מיטל, העלדען פון צופאל. זיי איבערראשען, זיי לאזען וועגען זיך רייד‌ען, אבער כמעט אימער בלויז אויף א מינוט, א שטונדע, העכסטענס א טאג.

דער קינסטלער אבער נעהמט זיינע בילדער, זיינע פּערזאנען, דאכט זיך, פון‌ם געוועהנליכען רוהיגען לעבען, אבער דערפּאר נעהמט ער זיי ניט צופעלליג, ער נעהמט זיי ניט פון גאס, וויא א רעפּארטער.

איהם ציהען צו ניט יענע מענשען וואס שיכען זיך, העננעז זיך, טוען אב משונה'דיגע זאכען, וואס איבערראשען דעם פּבעל אויף א מינוט. פון אלע מענשען קלייבט ער דיא וואס האבען שטארקערע גייסטיגע סימנים, וואס האבען א גרעבערען איינפלוס אויף אנדערע מענשען, וואס קעמפּפען שטארק, עס מאכט ניט אוים צו זיי זיינען גוטע צו שלעכטע. אזוינע מענשען זיינען ניטא קיין סך. אויך זיי זאגט מען געווענליך, אז זיי זיינען „טיפּען" „אריגינעלע" מענשען, אזוינע מענשען גיבען דעם טאן אין לעבען, זיי זיינען דער לאקאמאטיף, דיא קאלעפּיל פון דער מענשליכער געזעלשאפט, זיי מאכען דאס אם מעהרטען עס זאל זיך קאכען אוף רודלען אין גאס, אין שול, אומעדום וואו עס איז א רעדעל מענשען.

מיר גלויבען אין גאס אוף זעהען א געלאף, א רעדעל מענשען אוף מיינען: עס קאכט זיך, מי לויפט צופעלליג. איינער הרג'עט. איינער איז געהר'נעט געווארען — ביי דעם רעפּארטער איז דער העלד דער צו וועמען אלעמענט אויגען גזיינען געשמידט אין דעם מאמענט. דער קינסטלער אבער זוכט טיעפער דעם העלד אוף געפּינט איהם אפּט גאר ניט דארטען וואו דיא רעדעל איז. דער „טיפּ מענש" איז ניט קיין אויסנאהם־מענש. ער איז בלויז דער קענטיגסטער פון א גאנצע גרופּע, וועלכע האבען עהנליכע כאראקטער־סימנים. צו לערנען קענען אלע מענשען איז אונמעגליך, עס איז אויך ניט נויטיג צו לערנען יעדן איינצעלנעם בעזונדער, איהר דארפט נאר לערנען דעם „טיפ", דעם קענטיגסטען — דאן האט איהר א בעגריף פון א גאנצען קלאס מענשען, וואס בעלאנגען מעהר אדער וועניגער צו דיעם אדער יענעם טיפ.

פון א צופעליגען כענצאיאנס העלד קענט איהר וועניג לערנען — וויל דער דאזיגער העלד איז א צופעליגער — א העלד פון גאס, פון‌ם פּעבל; פון א קינסטלער, קענט איהר פיעל לערנען, וויל ער נעהמט ניט זיין העלד פון שרייער־מארק, נאר פון דער רעכטער גערידטענעם פון לעבען פון שטילען אבער טיפען ערנסטען לעבען, וואו עם געהט פאר ניט א צופעליגער מארק־גלעגנ, נאר א שטילער, אפּער מעכטיגער אייביגער קאמפּף. דער קינסטלער האט גוט גענוג שטודירט זיין העלד, ניט אין מארק, נאר ביי איהם, ביי דעם העלד, אין דער היים; האט איהם נאכגעקוקט יאהרעלאנג אין אלע זיינע פערהעלטנישען און בעציהונגען צו מענשען אין אלע זיינע אומשטענדען און קעמפּפען, איז איהם אריין טיעף אין דער נשמה און וויים ניט נאר זיין פּערגאנגענהייט, וואס ער האט געטאהן; ער וויים אויך זיין צוקונפט — וואס ער וועט און קען טאן.

דער קינסטלער נעהמט אלזא אוא „טיפ", נאכדעם וויא עם האט איהם גוט אויסגעשטודירט און לאזט איהם ווירקען לויט זיין כאראקטער, זיין נאטור און לויט דיא אומשטענדען וואס רינגלען איהם ארום; ברויגט איהם אין צוזאמענשטויס מיט אנדערע „טיפען". אין עם קומט פאר א קאמפּף. דאס איז ניט קיין גלעגלשאפט, נאר דער ריכטיגער לעבענס־קאמפּף, וויא עם קומט פאר אין דער ווירקליכקייט.

דיא פאקטען וואס ווערען געשילדערט איז דעם ווערק פון א קינסטלער האבען ניט פאסירט מיט אלע אייגצעלהייטען וויא עם ווערט בשריבען אין בוך, אבער זיי קענען פאסירען, און פאסירען ווירקליך אין לעבען ניט איין מאל נאר אסך מאל, ניט אין איין פלאטץ, נאר אומעדום. זיי מוזען פאסירען, אזוי וויא דער קינסטלער וויל, וויל דיא האנדלונגען זיינען דיא פאלגע, דער פּועל יוצא פון זייער טעמפּעראמענט, זייער כאראקטער און דיא אומשטענדען וואס רינגלען זיי ארום. וואהרהייט איז ניט נאר דאס וואס האט פאסירט איין מאל זאנדערן דאס וואס איז בטבע מעגליך, וואס קען פאסירען, דער קינסטלער גיט אייך א געוויסען טיפ אדער עטליכע טיפען און וויייזט אייך דיא אומשטענדען, איז וועלכע זיי זיינען געצוואונגען צו

ווירקען אוֹן ווייזט אויף וואָסערע האנדלונגען עם קומען ארויס פוֹן דעם צוזאמענשטויס פוֹן זייער טעמפּעראמענט מיט דיא אויסערליכע אומשטענדען. דאָס ברייננט אייך צו דעם גע־דאנק, אז ווען איהר וועט טרעפען איז לעבען עהנליכע פּערזאָנען מיט עהנליכע אויסערליכע אומשטענדען, וועלען דיא פּערזאָנען מוזען אזוי האנדלען וויא דיא העלדען פוֹן׳ם בוך. דאָס ברייננט אייך וויייטער צום גערדאנק, אז אוֹם דיא פּערזאָנען זאלען אנדערס האנדלען, מוזען זיי זיין אין אנדערע אומשטענדען. אזוי לערנט אונז אוֹן אויסגעטראכטע מעשה, געשריבען פוֹן א מענ־שען מיט טאלענט, וויא צו קוקען אויפ׳ן לעבען. וויא צו אורטהיילען דיא מענשען, אוֹן לערנען מיר צו דערזעלבער צייט אוֹנז אלליין, אונזער פלאץ אין דער געזעלשאפט, קורץ, מיר לערנען וויא אזוי צו לעבען מיט מענשען אוֹן אין דעם ליגט דיא וואהרהייט, דיא העכערע מאראלישע וואהר־הייט פוֹן א טאלענטפאל געשריבענעם רָאמאן.

דער שרייבער פוֹן א׳ן ערציילונג וויל אויס־דריקען א געוויסע פּראגע שילדערן א ge־wisse זייטע פוֹן לעבען. ער נעהמט דיא פּער־זאָנען וואָס זיינען לויט זייער טעמפּעראמענט אוֹן גייסטיגע עפטוויקלונג מעהר פּאסענד צו זיין צווועק, שטעלט זיי אין דיא אומשטע־דען וועלכע פּאסען זיך מעהר צו יענער זייטע פוֹן׳ם לעבען אוֹן לאזט דיא פּערזאָנען ווירקען אין דיזע אומשטענדען. עם ענטשטעהט א קאמפּף, אין וועלכע עם זיך ענטוועדער דער מענש אדער דיא אומשטענדען; אין יעדען פאל זיעגט דיא וואהרהייט, דאָס הייסט דער לעזער בעקומט א ריכטיגען בעגריף פוֹן דיא פּראָגע וואָס בעווועגען דיא מוחות אין זיין צייט. פוֹן דער גזעזלשאפט אין וועלכער ער לעבט, פוֹן זיין שטעלונג צו דער גזעזלשאפט.

עם איז ניט נויטיג צו שילדערן דעם גאנצען לעבען פוֹן דיא פּערזאָנען, וואָס ווירקען אין דער ערציילונג; דער שרייבער נעהמט נאר א געווי־סען מאָמענט — איניגע יאהר, אפט א מא־נאט א וואך, זאגאר איין טאג, געווועהנליך נעהמט מען דיא הויפּט פּערזאָנען אין דעם מא־מענט פוֹן זייער לעבען. וועז זייער טעמפּעראַ־מענט דריקט זיך אוים שטארקער, וועז זיי זיי־נען פּעהיגער אוֹן וויליגער צום קאמפּף (וואָרום „ווירקען" אין לעבען הייסט — קעמפּפען —) דאָס איז דיא יוגענד. דערייבער איז דיא לעבע כמעט אימער א שטארקע בעווועג־קראפט, וואָס דרייט דיא פּרוזשינעם פוֹן אז ערציילונג; אבער זיא איז ניט דער הויפּט־צווועק. עס קען זיין א ראָמאן גאר אהן א פער־זענעם אויך.

וועז איהר לעזט אן אויסגעטראכטע מעשה געשריבען פוֹן א שרייבער מיט טאלענט דוכט זיך אייך, אז דיא בילדער וואָס ער מאלט זיי־נען אייך זעהר בעקאנט, איהר האט זיי אפט געזעהען, געהערט; דיא געדאנקען — דאכט זיך אייך — זיינען אייערע אייגענע געדאנקען, נאר ביי איהם געהט דאָס ארויס בעסער, קלערער, דער גאנצער קריז מענשען איז אייער קריז, אייערע פערוואנדטע, בעקאנטע, קורץ: דאָס איז דיא געזעלשאפט, דער שטיק לעבען איז וועלכען איהר לעבט. אלעס איז אייך בעקאנט אוֹן דאך איז אייך אלעס נייי, — אוֹן דאָ ליגט דער טיעפער אינטערעס פוֹן׳ם בוך. ווייל נייי איז דיא בעלייכטונג פוֹן׳ם שרייבער. ער שטעלט אייך פאר אייער אייגענעם קריז מענשען, נאר ער לערנט אייך קוקען אויף זיי אין אייגענפאכטען לעבען מיט זיינע אויגען, מיט דיא אויגען פּגן א ענטוויקעלטערן, מעהר גביילדעטען מענ־שען. וועלכער וויים אלעס אלענפאלס דעם פאך לעבען, וואָס ער בעשרייבט, גענויער אוֹן טיעפער פוֹן אייך.

אט דאָס איז דיא וואהרהייט, דיא העכערע וואהרהייט פוֹן א בוך, פוֹן א גוטען בוך פער־שטעהט זיך. אנשטאט איין פאקט אוֹם דאָס פאכירט אין א געוויסען מאָמענט אויף א גע־וויסען פלאץ, בעקומט איהר א גאנצע רייהע בילדער, מענשען, פאקטען וואָס פאסירען תמיד ארום אייך. איהר בעקומט זיי אין א געוויסער בעלייכטונג. וואָס העלפט אייך פארנאנדער־ווירקען דעם פלאנטער פוֹן׳ם לעבען, לערנט אייך קוקען מיט אפענע אויגען אויגען אויף דאָס וואָס טהוט זיך ארום אייך, לערנט אייך קרי־טיקירען.

אט דאָס אבער קריגט איהר ניט אין שמר׳ם ראָמאנען. אין זיינעם א ראָמאן פעהלט דער עיקר וואָס גיט איהם א ליטעראריישען ווערט. „שמר" איז ניט פעהיג צו שאפען בילדער, טי־פּען, אזוינע וואָס איהר בענעגענט אין ווירק־ליכען לעבען. איהם פעהלט דיא פעהיגקייט צו בעטראכטען, אריינצוקוקען טיעף אין א מע־שענס נשמה, איהם פעהלט דיא קונטט צו מא־לען נאטירליכע בילדער פוֹן׳ם לעבען. אוֹן דער־

טען וואו עס דאכט זיך, אז עס וואלט איהם גע־
לונגען אייניגער מאסען אויפצומאלען א בילד,
פארדערבט ער עס אליין דורך זיין שטרעבען
צו איבערראשונגען, „שמר" שרייבט ניט קיין
בילדער, נאר סצענען; ער מאלט ניט קיין
מענשען מיט כאראקטערען, מיט א לעבעדיגע
נשמה, נאר אנגעשטעלטע הילצערנע פיגורען,
אן פרוישיעס, וואס רעדען זיך דהעלן אהין
און אהער, לויט וויא ער גיט א ציה דיא פרוי־
שינע. זיך און פיעלפאך זיינען מענשליכע
טיפען. זעהר פערשיעדען זייערע טעמפעראמענ־
טען און כאראקטערע. ביי „שמר", אבער, ווי ביי
אלע שרייבער פון בילליגע ראמאנען, זיינען מעהר
ניטא, וויא צוויי־רלייי סארטען מענשען: גוטע
און שלעכטע, מלאכים און טייפלען. וועו ער
שרייבט, האט ער ניט אין זינען דעם מענשען,
דעם לעבען, נאר דעם איינדרוק וואס זיין שרי־
בען וועט מאכען אויף דעם לעזער, דיא שפא־
נונג. נאך זיין מיינונג, מאכט אן איינדרוק דאס
וואס איז אונגעוועהנליך, שרעקליך. און ער זעהט
אז זייע העלדען זאלען זיין וואס מעהר אונגע־
וועהנליך, זיינע סצענען — וואס איבערראשע־
דער, שרעקליכער, ווייטער פון'ם נאטירליכען
לעבען. און ווייל ער איז פערנומען מיט איין גע־
דאנק, אז דער לעזער זאל ניט אווען־קווארפען
זיין בוך איז מיטען לעזען, האט ער קיין צייט
און קיין געדולד ניט צו אינטערעסירען זיך אי־
בערהויפט מיט דער ליטעראריישער זייטע פון
זיין ווערק. ער שרייבט וויא א בעל מלאכה.
א שכיר יום. לויט וויא ער איז מודה אליין,
קוקט ער קיין מאל ניט איבער זיין שרייבען. בע־
סערט ניט אויס דעם מאנוסקריפט, ער שרייבט
אהן בעגייסטערונג. ביי איהם טרעפט קיין מאל
ניט, זאגט ער, אז עס זאל איהם שטופען און
שטויסען צום פען. און וועו ער זעצט זיך
שרייבען קען ער ארבייטען מיט דער פען צעהן
שטונדען נאך אנאנד. אפילו גאנצע טעג נאך דער
רייהע. מאכט זיך איהם, אז ער קען אויסקומען
ניט שרייבען, בענקט ער ניט נאך דער פען.

אזוי שילדערט „שמר" מיט עהרליכער
אפענהערציגקייט זיין ארט שרייבען, אויף
דער פראגע: וועלכע פון זיינע ווערק
רעכענט ער פיר דאס בעסטע? ענטפערט דער
ראמאניסט, אז ער וויים אליין ניט; ביי איהם
זיינען אלע גליך.

„שמר'ס טהעטיגקייט אלס שרייבער איז
זעהר פיעלפאך, קיין זשארנאַנישער שרייבער
האט ניט אנגעשריבען אזוי פיעל וויא ער, אוז
אין אזוינע פערשיעדענע צווייגען. וויא ער. דער
עיקר אבער זיינען זיינע ראמאנען, איז
זיינע הונדערטע ראמאנען האט ער גע־
וואהנליך בעריהרט דיא פערשיעדענסטע זייטען
פון לעבען. אבער האט איינע ניט בעריהרט אויף
אזוי פיעל, אז דער לעזער זאל זיך קענען שאפען
א לעבעדיגע פארשטעלונג. ער האט
ארויסגעפיהרט אויף דער סצענע טויזענדער
פערזאנען; אבער האט ניט גענשאפען ניט איין
כאראקטער, ניט אין טיפע. ער אליין אפילו פער־
זיכערט אונז אין דער פארערדע צו דער „עגונה",
אז „אלע זיינע העלדען זיינען פון לעבען גע־
נומען. נאר דאס וואס זיי זיינען אונז אונבע־
קאנט איז ער אין דעם ניט שולדיג, ער פער־
שטעהט ניט אז דאס וואס זיינע העלדען זיינען
אונז אונבעקאנט, איז דאס טאקע דער סימן,
אז זיי זיינען ניט פון לעבען גענומען. וויא מיר
האבען שוין אויבען ערקלעהרט, איז דער צייכען
פון א קינסטליך געמאלטעם בילד דאס וואס אונז
דאכט זיך, אז עס איז אונז בעקאנט: מיר הא־
בען עס אפט געזעהן.

„שמר" האט דורכגעלעבט דריי גרויסע
עפאכען אין דעם לעבען פון'ם אידעשען פאלק,
אזוינע צייטען וועו אין אונזער גיסטיגען אוז
עקאנאמישען צושטאנד זיינען פארגעקומען
גרויסע רעוואלוציאנען, אוז איהר קענט אין זיי־
נע ווערק ניט קריגען קיין ריכטיגען בעגריף פון
אייז עפאכע.

וועו איהר לעזט א מעשה, וואס איז גע־
שריבען מיט טאלענט, שיינט אייך יעדע פער־
זאן, יעדעם ווארט אויף זיין פלאטץ, נאטיר־
ליך, נאטוועגדיג, אזוי וויא אין לעבען. איהר
פערשטעהט, אז אנדערם קען דיא פערזאן ניט
ריידען אוז ניט האנדלען אין ד ע ם מאמענט
איהר קענט ניט ארויסנעהמען א פערזאן פון א
סצענע, אדער פון'ם גאנצען בוך, אז דער בוך
זאל דערפון ניט ליידען. איהר קענט זיך ניט
פארשטעלען, אז דיא פערזאן וואס רעדט אזוי
אין בוך, זאל קענען ביי דיזער געלעגנהייט
ריידען אנדערם. אזוי וויא איהר קענט ניט
ארוים נעהמען אין רינגעלע פון א קייטע, אז
דיא קייטע זאל ניט צופאלען וועדען אין גאנ־
צען.

„ביי שמר'ן אבער דאכטען זיך אוים דיא
פאסירונגען, דיא סצענען, דיא געשפרעכע,
עפעם אזוי וויא צופעליגע, אומגעלומפערטע. די

העלדען זיינען אזוי וויא פון הימעל אראבגעפא־
לען, ניט קיין לעבעדיגע, נאר פאפירענע אבגע־
מאלטע פיגורען, אזוי וויא דיא מענשעלאך אין
א פופענטהעאטער. זייערע לוידען און פרייד־
ריהרען ניט אייער הארץ, ווייל איהר פערשטעהט
אז זיי זיינען ניט קיין אמת'ע מענשען, נאר נע־
מאלטע פיגורען, וועלכע דער פערפאסער האלט
אויף א דראהט, און לאזט זיי טאנצען נאך זיין
קאפריז.

מיר האבען אויבען געזאגט, אז „שמר"
שאדעט זיך אליין אפט דערמיט, וואס ביי איהם
ליעגט נאר דער געדאנק וויא אזוי צו מאכען
זיינע מעשיות „וואונדערליך", „איבערראשענד"
דורך סענזאציאנען און שפאנענדע סצע־
נען. דאס נעהמט ביי איהם צו דיא
צייט און דיא פעהיגקייט דורכצוטראכטען זיי־
נע העלדען, אריין אין זייער נשמה, פערגלייכען
זיי מיט'ן לעבען און געבען א גאנצען כאראק־
טער און א טיפ־ער שאדעט זיך אבער אויך
פיעל דורך זיין ניט קימערן זיך לחלוטין וועגען
דער שפראך. ער מאכט שווער צו לעזען זיין
וועדק דורך לאנגע און לאנגווייליגע שטיקער
מוסר, וואס ער בראקט אריין ניט געשטויגען,
ניט געפלויגען.

אין ד ע ר הינזיכט געהט ער אין דיא
טריט פון זיין פארמוסטער אייזיק
מאיר דיק און אייניגע העברעאישע
שרייבער. דיזע שרייבער פון דער אל־
טער גוטער צייט, וועלכע האבען געמיינט
גוט מיט זייערע שטיק מוסר, האבען ניט פער־
שטאנען, אז דער מוסר פון א גוטער ערציילונג
ליעגט אין איהרע לעבענסטרירי־גע־
מאלטע בילדער, אז ריא פערזאן פון'ם
פערפאסער טאר זיך ניט זעהן אין בוך און נאך
וועניגער איז איהם ערלויבט צו רעדען מיט דיא
לעזער און האלטען זיי דרשות. יעדער אריינמי־
שען זיך פון'ם פערפאסער זעלבסט אין זיין ער־
ציילונג שטערט דעם פרייען לעזען און שוואכט
אב דעם אייגדרוק.

ביי שמר'ן בעמערקען מיר איבערהויפט
צווייערליי שפראכען אין זיינע ראמאנען: פראס־
טע אידיש און הויך טייטש. זיינע שטיק מוסר
וואס ער בראקט אריין אין זיינע מעשיות זיינען
געווענליך געשריעבען א לא דיק, אין דעם לשון
פון דיא אלטע מוסר ספרים — אויך דעמזעלבען
לשון רעדט ער וועז ער בעשריבט לעבעם—
סצענען, וועז זיינע העלדען רעדען איבערהויפט
פון הויכע זאכען. דאן וועדט ביי איהם פון דער
זון — זאננע, דיא לבנה — מאנד, רייז — קייש,
הויף, געוויקסיג — פאז האהער שטאטור; זיך
אויפגעהויבען — זיך עמפאר געהויבען. און ז. וו.
דאס איז דיא אלט בעקאנטע פאלשע מיינונג
פון דיא מליצה שרייבער, אז „הויכע זאכען"
דארף מען שרייבען אויך „הויך לשון", דיא מיי־
נונג וועלכע איז שוין לאנג אויסמאדע אפילו
ביי דיא העברעאישע שרייבער, וועלכע זיינען
נאך איז סמאלענסקין'ס צייטען געקומען צו
דער איבערציונגונג, אז וואס העכער געדעדט
הייסט אייגענטליך וואס איינפאכער, קלארער
געדעדט. דיזע רעגעל איז בעזאנדערס נויטיג
צו געדענקען דיא אידישע שרייבער וועלכע רייי־
דען צו דיא מאסען. דער סימן פון א טאלענט־
פאלען שרייבער איז, אין עיקר, דיא קלארהייט
אין איינפאכהייט פון זיין שפראך. א גאנישער
שרייבער שרייבט אזוי איינפאך אז א קינד
קען איהם פערשטעהן, דיא העכסטע קונסט און
טיעפסטע פאעזיע דריקט זיך אוים אין דיא
איינפאכסטע וועדטער. אט דאס איז דיא קונסט
פון א קינסטלער, דיא שפראכע איז דער שפי־
געל. אין וועלכען עם שטראהלט אונז אב
דאס בילד וואס דער קינסטלער מאלט אונז.
וואס קלארער דער שפיגעל, אלין דייטליכער זעהן
מיר דאס בילד, אזן וואס דייטליכער מיר זעהען
דאס בילד אלין שטארקער איז זיין איינדרוק
אויף אונז.

„שמר'ס" הויכטייטש, אזוי וויא דיק'ס איז
א געקינסטעלטע, ניט קיין נאטירליכע. „שמר"
אליין, אזוי וויא דיק, האט זיך ערצוינגען אזן גע־
לעבט אין א בעל הבתישען אידישען קרייז. אויב
ניט צווישען דיא מאסען איז גאנץ נאהענט צו
זיי, אזן ער האט ניט נאר געוואוסט, ער האט
אויך אליין גערעדט אזן רעדט מא־
מע לשון. זיין הויכ־טייטש וואלט
איהם שטארק געשאדט, נאר צום גליק
האלט ער ניט לאנג אוים דיא ראלע פון א
פרעדיגער אזן טרעט באלד אריין אין זיין נאטיר־
ליכער ראלע, פון א מעשיות־דערציילער אזן
רעדט אזועק מיט דעם פשוט'ן לשון פון זיינע
פשוטע העלדען אזן לעזער.

„שמר" האט זהר ליעב צו שרייבען ליעד־
לאך. ער שרייבט ליעדלאך אינעווייניג אין דער
מעשה אזן שירים פון אנהויב. דיא שירים פון
אנהויב זיינען כמעט אימער העברעאישע. ער
וויים אליין אז זיינע געדיכטע זיינען ניט

שטארק פאעטיש אבער ער קען זיך ניט העל־
פען. דאס איז ביי איהם אזא געוואהנהייט. און
מי מוז זאגען דיא וואהרהייט, אז זיינע פערזוג
זיינען אפט גאנץ גלאט, בעזאנדערס דיא העב־
רעאישע. געוועהנליך דריקט דער העברעאישער
שיר אויס דיא מארא וואס ליענט איז בוך. מי
קען איהם זאגאר חושר זיין, אז ביי איהם איז
דער שיר דער עיקר און דיא מעשה ניט מעהר
ווי א אילוסטראציאן, א בילדליכער פירוש צום
שיר.

דיא מעשיות שרייבט ער פאר'ן ברויט, און
דיא שירים — צו בעפרידיגען זיין מחבר'שעז
עהרגייץ. און ווירקליך, זעהען מיר ניט איין אז
זיינע העברעאישע שירים זאלען זיין פיעל ער־
גער ווי דיא שירים פון גאטלאבער, שערעשעוו־
סקי און נאך אזעלכע פערזענמאבער, וועלכע וועי־
רען נאך ביז היינטיגען טאג געהאלטען אין א
געוויסען קרייז פון דיא משכילים פיר אמת'ע
פאעטען.

וואס אנבעלאנגט זיינע זשארגאנישע ליער־
לאך זיינען זיי צייטען ווייז ניט שלעכט. איניגע
פון זיי זיינען געווארען פאלקס־ליעדלאך און
ווערען געזונגען אין דער מאסע. דיא אידישע
מאסע האט ליעב א ליעדעל אין א מעשה. דער
חסרון איז אבער וואס שמר'ס אידישע ליעדלאך
זיינען מעהרסטענטיילס הויך פערטייטשערט,
אדער אין גאנצען גענומען פון דייטש.

אין זיינע אמעריקאנער ראמאנען בעגעג־
נען מיר שוין ניט מעהר קיין העברעאישע שירים
און קיין ליעדלאך. עס שיינט אז נאר אין אמע־
ריקא איז ער געקומען צו דעם בעשלום, אז עס
איז ניט קיין חרפה צו זיין א מחבר פון הויל־
אידישע מעשיות.

א גרויסער טהייל פון „שמר'ס" ערציילונגען
זיינען גענומען פון דייטשע, אדער פון רוסישע
ראמאנען. „שמר" איבערזעצט קיין מאל ניט.
ער ארבייט איבער א גויאישען אינהאלט אין אי־
דיש. דערפון קומט ארויס וואס זיינע העלדען
זיינען א מין געמישאכטס : ניט קיין אידען.
ניט קיין גוים.

וואס בעטרעפט „שמר'ס" היסטאריש רא־
מאנען, בעלאנגען זיי נאך אונזער מיינונג צו די
בעסערע פון זיינע ווערק. דיא היסטאריש פער־
זאן קומט ביי איהם אויס מעהר אדער וועני־
גער טריי דער ווירקליכקייט, א חוץ זיין שטאנד־
פונקט אויף דיא פרושים וועלכער איז נענומען
ביי יוסיפוס, — פלאוויוס און איז דער זעלבער
וואס קריסטליכע גלחים האבען וועגען דיזער
פארטיי, דיא מיינונג, אז דיא פרושים זיינען גע־
וועז צבוע'יאקעם און פאנאטיקער, איז פאלש.
מיט אלע זייערע פעהלערען זיינען זיי געווען די
אייניציגע דעמאקראטישע פארטיי וועלכע איז
געשטאנען נאהענט צום פאלק, און האט גע־
קעמפפט פיר דעם פאלקס אינטערעסען געגען
דער הערשענדער קלאסע — דיא צדוקים. „שמר"
איז כמעט דער ערשטער פון אידעשע
שרייבער וועמען עס איז אויסגעפאלען
דער גליקליכער גדאנק צו בעארבייטען דיא
גרעסטע און טרויעריגסטע עפאכע איז דער אי־
דישע געשיכטע און אויף דיא מערקווייר־
דיגסטע עפאכען איז דער וועלט געשיכטע —איז
דער געשטאלט פון א ראמאן איז אידיש.

עס לאזט זיך נאך זאגען עטוואס וועגען
„שמר'ס" „ליעבע". וויא בעוואוסט, האבען זיי־
נען ראמאנען אזא גרויסען ערפאלג איז דיא מא־
סען, פשוט ווייל זיי זיינען ראמאנען לויט ווי
דיא מאסע פערשטעהט דעסווארט, דאס הייסט
מעשיות מיט פערליבענעסען. און פערליבענע־
סען זיינען דא ביי שמר'ן פעק. עס טרעפט צעהן
פערליבענעסען אין איין ראמאן. אבער אומזיסט
וועט איהר זוכען אין זיינע ראמאנען אן אמת'ע
שילדערונג פון יענעם שטארקען געפיהל וואס
הייסט ליעבע. דיא ליעבעם סצענען נעהמט ער
אויף פראקאט ביי דיא גויאישע ראמאניסטען.
דער לעזער וואס איז אים שטאנדע
צו פערשטעהן א לעבענם טרייע שילדערונג
בלייבט גאנץ גלייכגילטיג צו דיא „הערצענסליי־
דען" פון שמר'ס העלדען, און העלדינען. די פרא־
זען פון דיא פערליבטע מיט דיא פאעטישע שיל־
דערונגען פון זייערע „הערצענסקלעמענעם" זיי־
נען אפט אויסגעדראשען און האבען כמעט אר־
מעטום אויך נ ו ס ח.

און דאך, אז מיר ווילען אונטערציהען דעם
סך הכל פון דעם וואס איז געזאגט געווארען איז
דיזען ארטיקעל, איבער „שמר'ס", ראמאנען, קע־
נען מיר ניט קומען צו דעמזעלבען בעשלום וויא
אלע זיינע קריטיקער. נעמליך אז „שמר" איז א
שרייבער פון שונד ראמאנען, אז ער האט מיט
זיין ראמאן פערדארבען דעם געשמאק פון דעם
אידישען המון. מיר האבען ביז אהער קריטי־
קירט „שמר'ס" ראמאן אן און פיר זיך, פון דעם
ריינעם ליטעראריישען שטאנדפונקט. אום צו פא־
סען אונזער ענדליכע מיינונג איבער „שמר'ס"
ווערט אין דער זשארגאנישער ליטעראטור און

זיין איינפלום אויף דער אידישער מאסע איז אבער וועניג צו אורטהיילען זיין שרייבען אז אוז פיר זיך. מען מוז נעהמען אין אנבעטראכט דיא בעזונדערע ענטוויקלונג פון דער אידישער מאסע אין דעם צושטאנד פון זשארגאניש־ליטעראריש מארק. דיא אידישע מאסע איז צו ענטוויקעלט פיר דיא געוועהנליך דינע פאלקסביכלאך. זיא כאפט זיך צו א דיקען בוך פערשטעהענדיג אינסטינקטיוו, מיט איהר אונבעוואוסטען נאטירליכען געפיהל, אז אין א דיקערן בוך וועט זיא קענען בעקאנט ווע־רען מיט דעם ברייטערן שטראם פון׳ם געזעל־שאפטליכען לעבען. נאך איהר געזעלשאפטלי־כער ענטוויקלונגען איז דיא אידישע מאסע פאל־קאם אומשטאנדע צו אורטהיילען איבער פיעלע פראגען פון׳ם געזעלשאפטליכען לעבען, פיע־לייכט ניט וועניגער וויא א הויכגעלערנטער פראפעסאר. נאר הער קריין פון איהרע בעגריפע אוז וועלטער איז קלייו, אוז מי דארף האבען א בעזונדערע קענטנים אוז טאלענט צו קענען רייכ־דען מיט איהר וועגען „הויכע זאכען" איז איהר קארגער שפראך אזוי אז זיא זאל קענען האבען א קלארע פארשטעלונג פון דעם וואס מי רעדט צו איהר.

מענשען מיט אזא טאלענט זיינען זעהר וועג־ניג אפילו ביי דיא אומות העולם, דער אידישער גהעטא אוז דער אידישער ביכער מארק האט נאך וועניגער געקענט ענטוויקלען ביי אונז אזעלכע קרעפטען. מיר דארפען ניט פערגעסען, אז כאטש מיר האבען זשארגאנישע שרייבער מיט מעהר טאלענט פון „שמר", האבען מיר דאך פון זיי כמעט ניט קיין שרייבער פיר דיא מאסען. דיא גרעסטע שרייבער אין אידיש — אבראמאוויטש אוז פרץ — זיינען ניט קיין שרייבער פיר דיא מאסען, נאר פיר דיא אינטעליגענץ: דיא מא־סע קען זיי ניט פערשטעהן אוז לעזט זיי ניט. „שמר" איז געווען דער ערשטער וואס האט גע־נומען שרייבען ספעציעל פיר אידישע קעכין׳ם אוז דינסט־מיידלאך. ער האט זיך געמוזט, בע־וואוסט צו אונבעוואוסט, רעכענען מיט זייער געשמאק אין מאכען דיא ראמאנען „הויך איג־טערעסאנט", כדי צוציהען צום לעזען דיא יעני־גע שיכטען פון׳ם פאלק, וועלכע זיינען פרי־הער געווען וויים פון א בוך. ער האט צוגע־וואוינט דיא נידעריגסטע שיכטען פון׳ם המון צום לעזען — אוז דאס איז א גרויסער פער־דיענסט פון רייגעם ליטעראריש שטאנדפונקט קענען „שמר׳ם" ראמאנען ניט אויסהאלטען קיין קריטיק. זיי גיבען ניט קיין לעבענם טרייע בילי־דער, קיין אמת׳ן בעגריף פון׳ם לעבען; זיי קע־ען ניט געבען דער מאסע א ריכטיגע ערציהונג. אבער עטוואס גוטעם גיבען זיי; אוז עטוואס איז בעסער וויא גאר ניט. מיר דארפען געדענ־קען, אז דיא מאסע קוקט ניט אויף א ראמאן מיט דיא אויגען פון א ליטערארישען קריטיקער. זיא געהט אפט גלייכגילטיג פארביי א בילד פון הויבער קונסט אוז וועדט נתפעל פון א געשמיר־טען בילדגען „פאטרעט". זיא לאנגווייליגט זיך אויף דער פארשטעלונג פון א קלאסישער דרא־מע אוז וועדט ענטציקט פון א באלאגאן־פאר־שטעלונג. אום זיינע לעזער זאלען זיך ניט לאנג ווייליגען, האט „שמר" געמוזט מאכען זיינע רא־מאנען שפאנענד, איבעראשענד, אוז וועלענדיג מאכען זיי שפאנענד אוז איבעראשענד. האט ער ניט געקענט רוהיג אוז ערנסט אריינקוקען אין דיא נשמות פון זיינע העלדען אוז אויסאר־בייטען זייערע כאראקטער, וויא עם פאדערט דיא קונסט אין דער לעבען. דאס וואלט איהם געווען אונמעגליך אפילו ווען ער וואלט בעזיצען דערצו דעם נויטיגען טאלאנט. וויא בלייך זיינע העלדען זיינען — פיר זיינע לעזער זיינען זיי לעבעדיגע מענשען; וויא וועניג נאטירליך זיינע סצענען — פיר זיינע לעזער זיינען זיי שטי־קער לעבען, וואהרום זיי זעהען א שטיק לעבען זאנאר אין דיא פארשטעלונגען פון א באטליק־א טעאטער פון הילצערנע פיגורען וואס טאנ־צען אויף דרעטלאך.

מען בעשולדיגט „שמר׳ן" אפט אין פער־דערבען דעם לעזער׳ם מאראל דורך ברויכען צי־נישע, דאס הייסט גראבע אויסדרוקע אין רייי־צען דיא תאוות דורך ליידענשאפטליכע סצענען. דאס איז אבסאלוט ניט ריכטיג, דער שרייבער פון דיזען ארטיקעל האט איבערגעלעזען עטליכע צעהנדליג פון שמר׳ם ראמאנען אוז האט זיך איבערצייגט, אז זיי זיינען פאלקאם רייז אוז אונ־שולדיג אין דיזער הינזיכט, זיינע לייעבעם סצע־נען גייען קיין מאל ניט ארוים פון דיא גרענצען פון אנשטעדיגקייט.

זיינע „פערלייעבענסען" האבען דעם צוועק אין פיהרען אימער צו א טרייען אידישען פא־מיליע לעבען אין „עושר אוז אין גדולה". עם פערשטעהט זיך אז אנשרייבענדיג הונדערטער ראמאנען אוז דראמעז נאנין אפט פון׳ם לעבען פון דער מאסע זעלבסט, איז איהם אונמעגליך

געווען ניט צו ברויכען אמאל א פּראָפעסער אויפֿדריק. נאָר פון א פּראָפעסען אויסדריק ביז א גראָבען איז א גרויסער אונטערשיעד. איז פּראָפעסע אויסדריקע פון א בעל עגלה דריקט זיך אפט אויס א ווארימע האַרץ איז א הויכע זעלטנקייט. אוז דער פּראַיידעלטער לשון פון גרויסאַרטיגע זאלען פערמאסקירט אפט א קלײנליכע אוז געמיינע נשמה. אויב מי קען איז עטוואס מאכען שמר'ן א פּראָוואָרף. איז — וואס ער ברויכט צו אפט הויכען לשון אוז צו וועניג דיא אונגעקינסטעלטע שפּראכע פון דער מאסע.

דאס זעלבע וואס איז געזאגט וועגען „שמר'ס" ראַמאנען קען אויך געזאגט ווערען וועגען זײַנע דראמעס, דאס זיינען דיזעלבע ראַמאנען געשריבען אין געשפּרעך פּאַרם.

אין זיינע דראמעס וואס ווערען אויפגעפיהרט אויף דער ביהנע אוז וואס האבען אפט געהאט אזא גרויסען ערפאָלג וויא זיינע ראַמאַנען־קומעדיעס אפט פּאר גראבע ווערטלאָך, וויצלעך אוז ניט גאר אנשטענדיגע ליעדלאָך.

אבער אין זיי איז „שמר" אליין וועניג שולדיג. דאס איז שוין דער צוגאב פון דיא אקטיאָרען געגעבען וועלכע דער פערפאסער אליין האט געקאמפּפט מיט אלע זיינע קרעפטען אוז — אומזיסט.

אין אלגעמיין קען מען זאגען, אז אויב „שמר" האט זיינע לעזער ניט ג ע ג ע ב ע ן, האט ער דאך פיר זיי ג ע ע פ ע נ ט א נייע ווערטער. אויב ער האט פיעלע פראגען פון לעבען ניט פערענטפערט, האט ער זיי וועניגסטענס אוועקגעשטעלט פאר'ן לעזער פון דער מאסע. אין זיינע הונדערטער ראַמאנען אוז דראמען האט ער בעריהרט פיעלע זייטען פון לעבען, פון דעם אלמענשליכען אוז אידישען לעבען; האט אויפגעוועקט אין דעם מאסענלעזער נייע שטרעבונגען צו א בעסערער עקסיסטענץ. ער האט דיא שטרעבונגען ניט קלאָר געמאכט, אבער ער האט זיי אויפגעוועקט, „אפילו" דיא שטרעבונג צו „פערליבענעסען" האט געווירקט ניט פערדערבליך, נאר פערדעלנד אויך דיא לעזער פון דיא מאסען. דיא מאסע איז אונגעקינסטעלטער פון אנדערע קלאסען, אוז איהר האַרץ איז עמפענגליכער צו נאטירליכע שטארקע געפיהלען. אינדעסען איז איהר געזעלשאפטליכע אוז עקאנאמישע לאגע אזעלכע, אז זיא קען וועניגער פון אלעמען זיך ערליבען צו לעבען נאך איהרע הערצענס־גע־פיהלען. וועז ליעבע איז געווען טרייף אוז דער אידישער גבירישער אוז בעל הבתישער קלאסע איז זיא געווען נאך טרייפער פיר א בעל עגלה, פיר א דינסטמיידעל. דאס איז ניט דיא פאלגע פון אבערגלויבען אליין. דאס איז דיא פאלגע פון טויזענדיהריגער פערשקלאפונג אין עקאנאמישען דרוק.

ביי „שמר'ן" איז דיא ראַמאנען האט דיא קעכין, דער משרת, דער שוסטער יונג צום ערשטען מאל דערזעהן אז דאס וואס דאַרטען טיף אין האַרצען בעווענגט זיך, איז ניט קיין פערברעך; אז א איד מעג זיך פערליבען פונקט אזוי וויא א גוי; א קבצן, וויא א גראף; א דינסטמיידעל, וויא א גבירישע טאכטער. „שמר" איז זיינע ראַמאנען איז אימער אויף דער זייטע פון דיא ארימע אוז ליידענדע, ער פּרעדיגט האס צו אבערגלויבען אוז פאלשקייט, אוז אכטונג צו השכלה, צו בילדונג. ער גיט ניט קיין פאלקאָמענעם בעגריף פון דיא נייע אידעען וואס האבען אריינגעדרונגען פיר דער צייט פון זיין שרייבען אין אידישען קוואַרטאל, אבער ער וועקט דעם מוח פון דער מאסע צו אידעען, צו דענקען אויבערהויפט, צו פאנטאזירען. פאנטאזירען איז שוין אויך א גרויסע מעלה; דאס וועקט צו זיין אונצופריעדען, צו זוכען נייע פארמען פון לעבען.

„שמר" האט א סך בייגעטראגען אבצושוואכען ביי אידען דיא קלאסענ־וועגטלאך. ניט נאר מעג ביי איהם א דינסטמיידעל זיך פערליבען — זיא מעג זיך אויך פערליבען אין א גבירישען בחור אוז דער גבירישער בחור מעג נעהמען א דינסטמיידעל, וועז זיין הארץ האט איהר ליעב. איבערהויפט אבער בעשטעהט שמר'ס פער־דיענסט אין דעם וואס ער האט רייכער געמאכט דעם לעקסיקאן פון דעם המון מיט א מאסע וועגטער וועלכע האבען געשאפען ביי דעם פאלק נייע בעגריפען אוז פארשטעלונגען. „שמר'ס" ראַמאנען זיינען געווען פיהרער מאסע דאס וואס דער אלף בית מיט האניג איז פיר דעם חדר יונגען, — דער בריקע צו אן ערנסטען בוך. דער ערשטער שטופּ צו גייסטיגער ענטוויקלונג אוז א בריייטערער אנשויאונג אויפ'ן לעבען. ער האט זיין זאך אבגעטאהן, אוז ד י א מאסע וואס איז איבערגענאנגען דעם בריקע אוז גע־קומען צו א בריייטען פעלד — דארף איהם גע־בען איהר דאנק.

א. ליטווין

רעגען=ליעדער.

(מיט אַכטונג אַן א. רייזען געווידמעט.)

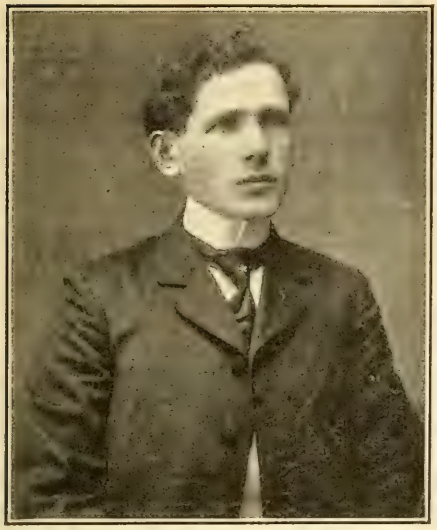

ה. רויזענבלאט.

ז ע ק ס

טעג האָט גאָט פיעברויש געשאפען
און האָט אונזער וועלטיל געמאַכט;
איצט זיצט ער ענטטוישט אויף דעם הימעל
און קוקט אויף'ן וועלטיל און טראַכט:

„אָט דאָס איז דאס ווערק פון מיין גרויס־
קייט, —
מיין שעהנע ערהאַבענע וועלט?
און דאָס איז דער מענש, וועמען איך האָב
אַלס מוסטער דעם לעבען געשטעלט?"

„און אָט אזא בריאה האָב איך דאָס
געגעבען ממשלה אַלס ווירטה?!
אוי וועה, וויא דיא ערד איז פער'חושך'ט,
פערפלוטיגט, בעפלעקט און פערשמירט!"

„אוי! וועמען האָב איך אַנפערטרויעט
מיין וועלט און אַלס הערשער געקרוינט?!"
— — — — — — — — — — — — — —
און כמאַרעם פערדעקען דעם הימעל
און גאָט דער אַלמעכטיגער וויינט...

דערפאַר וון עס רעגענט אין דרויסען,
אוי, ווערט מיר מיין האַרץ אַזוי שווער.
דען ד'דיינק: יעדער טראַפען פון הימעל,
וואס פאַלט אויף דער ערד, איז א טרער...

II

עס הודיעט דער דונער, עס פלאַמען דיא בליצען,
דאָך בלייבען דיא וואָלקען פער'חושך'ט און שוואַרץ:
צו האָב איך ניט אויסגעהויבט אפשר אין זיפצען,
צום הימעל דיא פינסטערע זאַרג פון מיין האַרץ?

אוי לאַנג וועט דאָן וויינען דער הימעל און גיסען...
כאָטש איהם העלפט דער דונער, דער בליץ מיט זיין פלאַם;
כאָטש איהם זעהט דיא ערד און כאָטש איהם ויל פערנעמען
דאָס קאָביגע האַרץ פון א מעכטיגען ים...

יאַנקערס, נ. י.

ה. רויזענבלאט.

דער דור הפלגה אין ציוניזם.

(צום 7טען ציוניסטישען קאנגרעס.)

צוטהיילט אין צוויי גרויסע פיינדליכע לאגערן זיינען זיך פארנאנדערגעפאהרען דיא דעלעגאטען פון זעקסטען ציוניסטישען קאנגרעס. „ניין — זאגאר" און „יא — זאגאר" האבען גע־הייסען דיא צוויי לאגערז. דער נאמען אליין האט שוין געווייזן, אז אין לעבען פון דער ציוניסטישער פארטיי איז געשעהן א מערקווירדיגע אי־בערקעהרעניש. א „אפענטליכ גע־זיכערטער הוים אין פאלעסטינא" איז פון ערשטען טאג אן געווען דער פונדאמענט פון דער גאנצער ציוניסטישער בעוועגונג. וועגען דיא מעלות פון דער לאנד; וועגען אונזער „הויליגער". „הים־טארישער" לאנד האט מען געשריבען, געפרע־דיגט און אגיטירט אין דיא גאנצע צייט פון ע־רשטען ביז'ן זעקסטען ציוניסטישען קאנגרעס. וועגען דיא באלדיגע „גאולה" פון „ציון" האט מען געהאפט צו הערן אויפן זעקסטען קאנגרעס.

מיט אמאל — א קלייניער חויך האט א בלאז געטהון פון אימט־אפריקא, און אן איבערקעה־רעניש איז געשעהן. עס האט זיך ניט נור געפון־נען א מאיאריטעט, נאמ האט זיך אנגעכאפט פאר'ן אוגאנדא־פראיעקט. עס איז געשעהן ע׳פעס מעהר. דיא אוגאנדיסטען זיינען מיט אמאל גע־ווארען דיא כשרה, דיא אפיציעלע „ציוניסטען". זיי זיינען עס דיא „יא — זאגער". דיא אמת׳ע ציוניסטען, דיא „ציוניסטישע־ציוניסטען", וועל־כע זיינען געבליבען טריי צו דער באזעלער פראגראם, זיי זיינען מיט אמאל ערקלעהרט גע־ווארען אלס אפאזיציאן. זיי זיינען באלד אויך געטריעבען געווארען ארויסצוטרעטען אלס אפאזיציאן גענגען אפיציעלען ציוניזם, גענגען דעם ציוניזם פון וויען, גענגען דעם ציוניזם פון אקציי־אנס קאמיטע און גענגען דעם פיהרער אליין....

אין דער געשיכטע פון דער ציוניסטישער בעוועגונג האט זיך אנגעהויבען דיא פעריאדע פון אינערליכע רייסעריין און קריגעריין, דיא פעריאדע פון שפאלטונגען און צוטהיילונגען, די פעריאדע, וועז יעדען טאג האבען גענומען זיך בעווייזען, „אויפבליהען" און פערשווינדען נייע „ריכטונגען", נייע „פארטייען". נייע „ארגאני־זאציאנען".

דיא גאנצע צייט — און דאס איז שוין א קימי־לן פון כמעט צוויי יאהר — האט מען ניט אויפגעהערט זיך ארום צורייסען און ארום צו קריגען. דיא גאנצע צייט האבען זיך ניט אויפ־געהערט צו שיטען צעהנדליגע, הונדערטע פייער־דיגסטע, שארפסטע „מאמרים". דיא אידישע ליטעראטור איז געשטאנען אין ערנסטער גע־

פאהר דערטרונקען צו ווערען אין דעם ים פון פּסטע פּראזען און טויזענד מאל איבערגעדרא־
שענע „געדאנקען“. וועגען אונאנדא און ציוו,
וועז ניט דיא גרויסע ענדערונגען איז דער אל־
געמייער פאליטישער לאגע פון רוסלאנד. וועלכע
האבען געוויטיגט אפילו אונזערע אידישע שרייי־
בער אפּציפּרישען אביסל זייערע „כאמרים“.

אז דיא ציוניסטישע בעוועגונג האט ניט
פיעל געקענט פּראפּיטיהען פון דיא גאנצע גרויי־
סע „ליטעראטור“ איז זעלבסט פערשטענדליך.
אז זיא האט ניט געקענט וואקסען און קוועלען,
אונטער אזעלכע אומשטענדען איז אויך ניט
שווער צו פארשטעהן. דיא ציוניסטען האבען
אפילו גרויס פאראיבעל וועז זייטיגע מענשען
רעדען וועגען א „געפּאהרליכען קריזים אין ציי־
ניזמום“. זיי ווערן אפילו שטארק בייז, וועז מען
כאפט אונטערשמיעסען וועגען דעם „צופאלען
פון דער ציוניסטישער פארטיי“. זיי גיהן גאר
ארויס פון דיא כלים וועז מען זאגט, אז „איי־
גענטליך איז דיא לעצטע שעה פון פאליטישען
ציוניזם שוין געקומען“. דער אמת איז אבער
דאך, אז קיין גוטע בשורות האבען זיי אליין ניט.

„דער יאהר איז געווען דער מאגרסטער אין
דער גאנצער היסטאריע פון ציוניזמום — דער־
צעהלט אונז דער „הזמן“ — שרעקליכע אונגלי־
קען פון אינעווייניג, אוז פון דרויסען. אינעווויי־
ניגסטע מלחמה, שפאלטונגען. קיין זאך איז ניט
אויפגעטהאן. פיעל געערדט אוז ווייניג גע־
טהון — דאס איז, נאך דעם „הזמן“ נאך. דער
סך הכל פון דעם אונגליקליכען יאהר אין לעבען
פון ציוניזם“.

„איך קען ניט פּראטעסטירען גענען דעם
אמת, אז אין 7טען יאהר פון ציוניזם האט מען
אפילו קיין פינגער ניט גערירט צו פּראפּאגאנ־
דירען אונזערע אידעען, באשטעטיגט דער „פיי־
ערדיגער“ ציוניסטישער שרייבער זשאבאטינסקי
אין „פייערדיגען“ רוסישען ציוניסטישען זשור־
נאל „יעווריסקאיא זשיזן“. „מיר האבען קיין
צייט ניט געהאט, ערקלעהרט זשאבאטינסקי,
מיר זיינען אזוי שטארק געווען פארנומען מיט
רייסערייען, אז מיר האבען פאר קיין זאך אין
דער וועלט ניט געקענט אויפהייבען א פינגער“.

„אינטעליגענטען, וואס זאלען וועלען אוועק־
געבען זייער צייט אוז זייערע קרעפטען צו אר־
בייטען אין דיא ציוניסטישע פעראיינען קען
מען אפילו מיט ליכט ניט אויסזוכען“, דער־
צעהלט פון זיין זייט אין זעלבען זשורנאל אנאנ־
דער שרייבער, ה. גאלדשטיין.

„דיא צאהל פעראיינען וואס האבען גענוג
שקל צאהלער (200) אוז גענוג געלד (100—150
רובל) צו שיקען דעלעגאטען צום קאנגרעס איז
זעהר קליין“ זעהר קליין“ דערצעהלט מען דארטען
אין אנאנדער נומער. „אונזערע רייהען ווערען
שיטערער. פיעלע פערלאזען אונזער לאגער“.
קלאגט דער „הצפרה“.

עם האבען זיך געפונען מענשען, וואס האי־
בען אייז צייט געלייגט האפנונגען אויף דיא
בעוועגונג פון דיא פּועלי־ציון. דיא ניו־יארקער
פּועלי־ציון זיינען נאך פאר א חודש 10 צוריק
געווען אזוי אפּטימיסטיש אוז האפנונגספאל, אז
זיי האבען געשריבען אין דעם ערשטען נומער
פון זייער זשורנאל „דיא נייע שטימע“: „אין
רוסלאנד האט די בעוועגונג (פון דיא „פועלי־
ציון“) געמאכט געוואלטיגע פארשריטע, זיך
פארשפּרייט אין דער בריט אוז איז געדרונגען
אין דער טיפּ“.

אבער שוין אין צווייטען נומער פון
דעמזעלבען זשורנאל האבען דיאזעלבע ניו־יאר־
קער „פּועלי־ציון“ געמוזט דערצעהלען גאר אנאנ־
דער געשיכטע. „דיא „פּועלי־ציון“ אין רוסלאנד
— לייענען מיר דארט אין דיא רעדאקציאנעלע
נאטיצען — לעבען איצט איבער א קריזים.
וויא עם שיינט, האט יעצט דארט אריינגעטרא־
טען דיא „קריטיק־פּעריאדע“. אוז פיעלע וואהר־
הייטען, וועלכע זיינען געווען ביז יעצט כמעט
דיא גרונדפּרינציפּיען פון דער פּועלי־ציון־טהעא־
ריע, וועלן יעצט קריטיקירט, אנאליזירט אוז זיי־
ער וועלט איבערגעשאצט“.

א רעאליסטישערערן בילד פון „פּועלי־ציון“
שילדערט „בעל מחשבות“ אין מערץ העפט פון
דער „אידישער צוקונפט“. די חברות „פּועלי־
ציון“. אט דיא שאטטען־חברות, שרייבט בעל־
מחשבות, וואס האבען א קיום פון זומער־פייג־
לאך, וואס וועלן מייסטענס צופאלען אויפן
צווייטען שבת, ביי דער צווייטער אסיפה; וואס
האבען ניט קיין פּראגראם, וואס א חברה פון
איין שטאדט וויל ניט ווייסען פון דער צווייטער
אין אנאנדער שטאדט. וואס יעדער חברה האט
א יהר טהעאריטיקער, א נואו יעדעם מיט־
גליעד פערעגדערט זיין פילאזאפישען „קוק“
אויף דאס יודענטהום אוז זיין צוקונפט לויט
דער לעצטער בראשורקע וואס ער האט דורכ־
געלעזען; קורץ דיא חברות „פּעלי־ציון“,

וועלכע נאך דעם פרעסטיגען אויסדרוק פון איינעם אמעריקא קען כּמעט פערגלייכען מיט אן עמבריאָן אין דיא ערשטע וואכען, וואס קריעגט יעדען טאג עהנליכקייט צו אנאנדער באשעפענים — אט זיי זיינען געווארען דיא שטאלץ און דיא קראפט און דער כח פון אידישען פאלק"....

דיא פאקטען וועלכע מיר האבען בעגעגנט אין דער ציוניסטישער ליטעראטור וווייזען, אז „בעל־מחשבות" האט געמאלט דעם בילד פון דער נאטור. מיר דערווייסען זיך, צום ביישפיעל, אז דער ווילנער צוזאמענפאהר פון דיא „ציוניסטישע־ציוניסטען" האט באשלאסען צו נעהמען א פארשיעדענע שטעלונג צו דיא מינסקער און יעקאטערינעסלאווער פועלי־ציון. אביסעל שפעטער דערווייסען מיר זיך פון א קאָרעספאנדענץ אין „יעווריסקאיא זשיזן", אז אין מינסק גופא האט דיא ארגאניזאציאן פון דיא פועלי־ציון זיך צושפאלטען אין צווייי פיינדליכע לאגערן. מיר דערווייסען זיך, אז ביי אונז אין ניו־יארק אין אויך פארגעקומען אן איבערקערעהרענגיש צווישען דיא פועלי־ציון און אז דיא ערשטע 4 נומערן פון זייער צרנאן, וועלכע זיינען ערשינענען אין פערלויף פון דיא לעצטע 10 חדשים, דרוקען שוין מעהר ניט אויס דיא נייעסטע ריכטונג פון דיא פיוריארקער פועלי ציון....

און דאך בלייבט דער אמת, אז דיא פועלי ציון זיינען דיא לעבעדיגסטע, דיא טהעטיגסטע צווישען דער גאנצער „גרויסער" „נאציאנאלער פארטיי"!

דאס ערקלעהרט זיך נור דערמיט, וויל, ווי דער חיפּט פיהרער פון דיא רוסישע ציוניסטישע־ציוניסטען ה. אושישקין אליין איז מודה, „לעבען מיר (דאס הייסט דיא ציוניסטישע בעוועגונג) איצט איבער א שרעקליכען מאמענט, אהן א פיהרער, אהן א פראגראם, אהן ליעבע און צוטרויען איינער צום צווייטען, ניט פארשטעהענדיג וויא געהעריג איז, אונזער ווייטערדיגען וועג, וואהרטען מיר אויף 7טען קאנגרעס" („אונזער פראגראם" זייטע 6). „וואס וועט ער (דער קאנגרעס) ברענגען מיט זיך? פרעגט אוסישקין — צו וועט ער דערענדיגען דיא ארבייט פון 6טען קאנגרעס, ד. ה. אין גאנצען צוטשטערן אין פערניכטען. דאס וואס האט געקאסט 25 יעהרינג אונגעהיירע מיהע און ארבייט, בעזונדערס אין דיא לעצטע 7 יאהרען — אדער דיא פערצוויי פלונג וועט איהם געבען א קאלאסאלע קראפט צו פערריכטען דעם פעהלער פון לעצטען קאנגרעס און אויפסניי קלאר צו בעשטימען דעם וועג פאר וויטערדיגע ארבייט?" אוסישקין „ווי גלויבען, אז דער קאנגרעס וועט זיך אנהאלטען אויף זיין הויכען שטאנד און וועט אויסקלייבען דאס צווייטע". אויף וויא וויט זיינען זיי געווען א פעסטען פונדאמענט? זיינען זיי געבויט אויף א פעסטען פונדאמענט? לאמיר בעטראכטען דיא פראגע אביסעל נעהענטער.

2.

א גאנצע מחנה פון ציוניסטישע „פארטייען" און ריכטונגען מאבילויזירט זיך צום 7טען קאנגרעס, וואס דארף זיך אנהויבען דעם 27טען יולי אין באזעל. „אלגעמיינע ציוניסטען" און „ספעציעלע ציוניסטען". דיא אלגעמיינע ציוניסטען אליין צופאלען אין פיעל פיינדליכע פארטייען און ריכטונגען: אין מזרחי'ם, חובבי־ציון, ציוניסטישע־ציוניסטען; דאן אין טעריטאריאליסטען און ספעציעלע טעריטאריאליסטען אדער אוגאנדיסטען; דאן טעריטאריאליסטען אויף א וויילע און טעריטאריאליסטען אויף שטענדיג, ספעציעלע ציוניסטען, די פועלי־ציון. צופאלען אליין אין נאך מעהר. „פארטייען" און ריכטונגען: פועלי־ציון סתם, ראדיקאל־נאציאנאלע פועלי־ציון, ראדיקאל־ציוניסטישע, סאציאליסטישע־נאציאנאלע, סאציאליסטען־ציוניסטען, וואזראזשדענצעס, המוניסטען, ארבייטער־ציונים־טען און וואר וויים פיעל נאך נעמען זיי טראגען אין פארשיעדענע שטעדט און שטעדטלאך פון דער טשערטא און אויסער לגבול. זיי אלע לייגען גרויסע האפנונגען אויף 7טען קאנגרעס זיי אלע ערוואַרטען עפעס פון 7טען קאנגרעס. מיט וואס קומען זיי דארט? מיט וואס האפען זיי אוועקצוגעהן פון דארט? און וואס קען זיי נעבען דער קאנגרעס?

דיא פראגען האבען אן אלגעמיינעם אינטערעס. דיא פראגען זיינען אבער שווער צו פערענטפערן צוליעב פארשיעדענע אורזאכען. דיא מיינסטען וויסען אליין ניט גענוי וואס זיי קענען ערווארטען פון קאנגרעס. און פיעלע וויסען זאגאר ניט גענוי, וואס זיי פאדערן פון קאנגרעס. יעדענפאלס פון דער ציוניסטישער ליטעראטור, וויא גרויס אוך ברייט זיא איז ניט, קען מען פאר קיין פאל ניט ארויסנעהמען קלאר אוך דייטליך: מיט וואס דיא פארשידענע ריכטונגען קומען צום קאנגרעס.

א מערקווירדיגע זאך איז איבערהויפט מיט דער ציוניסטישער לִיטעראטור. כל זמן עס האנ־דעלט זיך וועגען דעם צו צורייבען און צומומת'ן דיא פיינדלִיכע ריכטונג, בעגעגענט איהר אפט גאנץ פערנינפטיגע רייד, גאנץ קלוגע ארגומענ־טען. מיט פאקטען און צאהלען, מיט ביישפיעלען פון דער וועלט געשיכטע, מיט ארגומענטען פון דער פאלקסווירטהשאפט און סטאטיסטיק צו־קלאפען זיי איינע דיא אנדערע. וועז עס קומט אבער צו ערקלערען דיא אייגענע אידעען, צו בעגרינדען דיא אייגענע פראגראם, דאז ווערט אז איבערקערניש מיט דיא מענשען. אנשטאט דעם שכל הויבט ביי זיי אז צו ארבייטען דיא פאנטאזיע; אנשטאט בעווייזע קומען השרות; אנשטאט דיא ווירקליכקייט קומען חלומות. אוז דאס אלין ווערט בעדעקט אוז בעשאטען מיט א בארג פון מליצה אוז פון פוסטע פראזען אוז צומישטע, צושלאגענע גערַאנקען. היינט דיא אויבערפלַעכליכקייט, דיא קרומע לַאגיק, דיא אונווישענהייט! כלַעבען עס איז ניט נור קיין פערגניגען ניט צו שווימען אין דעם ים פון דיא ציוניסטישע וואסער־ליטעראטור'ן עס איז אויך פון גאנץ קלַיינעם נוצען פאר דיא פערשטענדניס פון דיא ציוניסטישע פארטייען. וועז מען ווִיל בעקומען א ריכטיגען בעגריף וועגען דיא שטרע־בונגען, אידעען אוז טהעאריען פון דיא אלע ציו־ניסטישע פארטייען, דאז איז פיעל ניצלִיכער זיך צו בענוצען הויפטזעכלִיך מיט זיערע אפיציע־לע דאקומענטען.

עס איז אויך דא איז ציוניזם איין פארטיי, וואס לעבט ניט איבער קיין קריזיסען, וואס בייט ניט איהרע שטרעבונגען, וואס וויים ווויניג פון רייסערייען אוז שפאלטונגען איז זיך. וואס וויים גאנץ קלאר אוז געוִיס וואס זיא ווִיל אוז וואס געהט דירעקט צו איהר ציעל. דאס זיי־נען דיא מזרח'ם, די פארטיי פון דיא „פרומא־קעם" אונטער דער פיהרונג פון א גאנצע רייהע רבנים. פאר זיי שטעהט העכער פאר אלע פרא־גען: העכער פאר ציון אוז אוגאנדא, זאגאר הע־כער פאר דיא גאנצע יודען־פראגע, דיא פראגע וועגען דיא אידישע רעליגיאן. וויא מאכט מען אז דיא אידען זאלען וועלן וועדער פרום? וויא נוצט מען אם בעסטען אוים דעם נאציאנאלִיזם אין פינטעלע איד מיט'ן גרעסטען פראפיט פאר דיא רעליגיאן? דאס איז פאר זיי דיא איינציגע פראגע. דערפאר זיינען זיי אריין אין ציוניזם. דערפאר פארבלִיבען זיי דארט. זיי שפיעלען אפיציעל קיין גרויסע ראלִיע ניט אין דער ציו־ניסטישער וועלט. אויך וויפיעל מיר געדינקען האט דער איין מורשה דער רב אויך ניט גע־הערט צו דער פארטיי. ניט אין גרויסען און ניט אין קלַיינעם אקציאנס קאמיטע זיינען זיי־דאכט זיך — ניט פערטרַעטען. און פון דעסטוועגען האבען זיי א געוואלטיגען אינפלום אויף דיא ציוניסטישע בעוועגונג. וויא קייטען בינדען זיי דיא ציוניסטישע בעוועגונג און לַאזען איהר ניט מאכען קיין ערנסטען פראגרעסיוועז טריט. מען רעבענט זיך מיט זייערע וויינשע אין דיא „הויכע ספערען" פיעל פיעל מעהר איידער מיט דיא וויינשע און פאדערונגען פון אלע ראדיקאלע טהיילען פון ציוניזם צוזאמען, כאטש די ראדי־קאלען זיינען פיעל פעסער אין צאהל מען האט אינפאך מורא פאך זיי. כל־זמן זיי זיצען אויך די קאנגרעסען איז זיכער, אז דער אפיציעלער ציוניזם וועט בלַייבען א רעליגיעז־„כשרה" און רעליגיאנס־פריינדלִיכע בעוועגונג, דאס וואלט ניט שאטען צו געדינקען פאר די ראדיקאלע סא־ציאלִיסטישע אנהיינגער פון ציוניזם. רעליגיאן וועלט דורך דיא מזרח'ס שוין פיעל מעהר וויא א פריוואט־זאך פאר'ן ציוניזם. רעליגיאן וועלט דאס אן עהרען־זאך, אזאך פאר וועלכע מען דארף זיך זעהר שטארק היטען פוגע בכבוד צו זיין.

אין דער פראגע: „נור ציון אדער סתם א לאנד"? וועלכע איז דיא הויפט שטרייטפראגע אין דער ציוניסטישער וועלט, האבען דיא מזרח'ם ניט קיין באשטימטע, פעסטע שטעלונג.

מיט פערווַיינטע אויגען אוז מיט א פער־קלעמטע הארץ זיינען אווקגעפאהרען פון 6טען קאנגרעס דיא אנהענגער פון „נור ציון", דיא „ניין־זאגער", אדער, וויא זיי רופען זיך איצט דיא „ציוניסטישע־ציוניסטען". טרעהרען איז געווען זייער ענטפעל אויף דעם גרויסען קלאפ. וואס זיי האבען בעקומען דארט. דער געדריק־טער צוישטאנד האט אבער ניט לאנג אנגעהאלי־טען. וויא נור זיי זיינען אריבער דעם רוסישען גרענץ, וויא נור זיי האבען זיך דערפיהלט אין דער היים, זיינען זיי מיט אמאל געווארען שטרייטלוסטיג. זיי האבען אויפגעהויבען א שטארקע אגיטאציאן אין זעהר א שארפער פארם. ניט נאר געגען אוגאנדא אוז דיא אוגאנ־דיסטען. געגען דעם פיהרער אליין האבען זיי זיך צובונטעווען; געגען איהם פערזענלִיך זיי־נען זיי ארוים מיט בעלַיידיגונגען אוז בעשולדי־

גונגען. זיי האבען זיך ענטזאגט פון „ווערנאפּפּאַ־דאנסטווא" צו וויען.

אבער ניט קוקענדיג אויף דיא שארפע רייד האט זיי דאך געפעהלט א קאמפּפּס־פּראגראם. היסטעריש האבען זיי געשריען אין אלערליי טענער: „מיר ווילען ציון אוז נור ציון". זיי האבען אבער ניט געקענט אנווייזען וויא קען מען בעקומען ציון, וויא קען מען האבען זאגאר א צוטריט צו ציון. דער אייניגער וועג, אויף וועלכען מען איז כלומרשט געגאנגען 7 יאהר קיין ציון איז מיט אמאל אבגעשניטען געווארען, אוז קיין אנדער וועג האבען זיי ניט געפונען. דערפאר דיא צומישענים אוז דיא דעזאָרגאניזאציאָן אין זייערע רייהען בין דער לעצטער צייט, ביז ה' אושינסקי איז ארויסגעטראטען מיט „אונזער פּראגראם".

ה' אושיסקין'ס „אונזער פּראגראם" איז געווארען דיא פּראגראם פון דיא ציוניסטישע־ציוניסטען. ה' אושיסקין איז געווארען דער צו־זאמענקלייבער, אָרגאניזאטאר אוז פיהרער פון דיא רוינע ציוניסטען, אין ווילנא איז ערפּלעהרט געווארען אין אנפאנג יאנואר דיא תחית־המתים פון ציוניסטישען־ציוניזם. מיט וואס איז ה' אושיסקין געקומען קיין ווילנא? וואס האט מיט אמאל צוגעגעבען אזוי פיעל מוטה דיא ציוניס־טישע ציוניסטען? האט ה' אושיסקין אנגע־וויזען נייע וועגען? געעפענט נייע אויסזיכ־טען? מיר האבען זיי געזוכט אוז געזוכט אין ה' אושיסקין'ס בראשורע; מיר האבען זיי גע־זוכט אין דיא בעשלוסע פון ווילנער קאנגרעס— מיר האבען זיי ליידער ניט געפונען.

ה' אושיסקין ווייזט אויף, אז אי דאס פאלק, אי דיא טעריטאריע, אי דיא אויסערליכע אומ־שטענדען מוזען זיין גענוג פּאַרבעריט צו דער פּאליטישער אויפלעבונג פון פאלק; ה' אושיס־קין איז אבער מודה, אז „אין א בייזער מינוט האט אונזער דיפּלאמאטיע דערזעהן פאר זיך אן „אייזערנע וואנד". דער זיעבען יעהריגער אויסשליסליך דיפּלאמאטישער וועג האט גע־מוזט „זיך איבערריסען". ה' אושיסקין האפט אפילו, אז „דאס איז נור, אויף א שטיקעל צייט" אבער ער האט קיין אנדער דיפּלאמאטישע ישועה ניט, וויא נור צו האפען אז א „קאלעגיום וועט אריינטראגען אוז פארטהיידיגען אונזערע ענד־פּאדרונגען אין דיא קאבינעטען פון מיניסטא־רען, וויא אויך אין דיא פארלאמענטען אוז אויך דיא פלעצער פון פאלקס־מאסען". מיט אנ־דערע וועלטער הייסט עס, אז אויפן סולטאן איז שוין ניטא מעהר וואס צו בויען, אז וועגען קויפען פאלעסטינא איז היינט קיין רייד ניט. דיא „אייזערנע וואנד" שטעהט אלזא אזוי פעסט וויא פריהער. אין דיא קאבינעטען פון דיא אי־רא־פּאאישע מיניסטאָרען אריבערטראָגען דיא צוקונפט אוז דיא האפנונגען פון אידישען פאלק, וואס פאר א ביטערע אירא־ניע אויך דיא נאציא־נאלע פארטיי וואס וויל ראטעווען דיא אידען פון „גלות" ביי יענע פעלקער!

ה' אושיסקין'ס צווייטע אוז הויפּטזעכליכע „נייעס" בעשטעהט אין דעם, מען זאל דערווייל קאלאניזירען פאלעסטינע. אמת, ערד, וועלכע נעהערט דעם שטאט איז אין פאלעסטינא נאר ניטא", דערצעהלט ער אונז. „פאלגליך נור דורך פרייוויליגען אויסגליך וועט מעגליך זיין פאר אידישע קאלאניסטען צו בעקומען ערד". אבער, נאך'ן טשארטער, זאגט ער אונז, וועט פיעל שווערער זיין צו בעקומען ערד. ער הייסט דער פאר שוין קויפען ערד. „אפילו עס איז שרעק־ליך שווער צו קויפען ערד אין פאלעסטינע", דערווייסען מיר זיך וויטער, נור, טרייסט ער אונז „אלע שוועריגקייטען מוזען מיר ציוניסטען בעזיגען". דיא ישועה בעשטעהט אין דעם וואס מען קען דורך דרייפלאך אוז דורך כאבאר (באק־שיש) דאך מאכען קאנטראקטען, נו, איז אפילו דא אנאנדער צרה. מען טאר דאך ניט אריין אין לאנד. זיך באזעצען, געווים ניט. דאס ה' אוש־שיסקין קען ניט אויס. ער האט גאר אנאנ־דער פלאן. „מען מוז בעשאפען אז אלגעמיינען יודישען ארבייטער — ארטעל פון פיזיש אוז גייסטיג געזונדע אוז בעוואוסטע יונגע לייט, וועלכע זאלען א ב ד י ע נ ע ן דריי יאהר ביי׳ם פאלק. דער רוב פון זיי וועט צוריקקאהרען נאכהער א ה י י ם (ד. ה. אין רוסלאנד)" אט דאס איז גאר. דיא „גאולה". דיא אויסלייזונג פון דער ערד, וויל ה' אושיסקין אראפּבריינ־גען דורך „קונציגע" בעהאלטענע ביזנעס־מיט־לען. ער וויל אריינגנבנען דיא ערד אוז נאכהער איהר בעארבייטען דורך א נייע פאנסציזנע. אין דעם בעשטעהט „אונזער פּראגראם".

אין ה' אושיסקין'ס הענד האט דער ציוניזם פאלאַרען אלע זיינע גרויסע שטריכען אלע שפורען פון אידעאליזם אוז דעמאקראטיזם. דאס „פאלק" עקסיסטירט פאר איהר ניט אלס א אַרגאניזם פון לעבעדיגע גליבבער־עטינגטע פערזאנען, נור אלס א מאטע, איבער וועלכע

מען דארף קאמאנדעוועז פון אויבען. דאס פאלק דארף ד י נ ע ן ביי׳ם ציוניזם, אזן טהון דאס וואס מען וועט הייסען.

וויא ווילד, וויא אבשטויסענד ה׳ אושיס־קיין׳ם קאפיטאליסטיש־סוחרישע פראגראם קומט אונז ניט פאר, דאך האט ה׳ אושיסקין אייז גרויסע מעלה פאר אלע אנדערע ציוניסטישע־ציוניסטען. ער וויים וואס ער וויל אזן שהמט זיך ניט צו זאגען וואס ער וויל. ניט אלע ציוניסטישע ציוניסטען זיינען מסכים מיט ה׳ אושיסקין׳ס אלע פלענער. אבער קיין אנדערע פלענער האבען זיי ניט, זיי וויסען נור אויף טוויזענדער אופנים צו שרייען: מיר ווילען פאלעסטינא אזן נור פאלעסטינא! אזן מיט דעם פערגאנג אליין, מיט דיא קולות אליין אלס פראגראם פאהרען זיי אויפ׳ן קאנגרעס.....

דיא ציוניסישע־ציוניסטען ווערן וואס וויי־טער אלץ מעהר עהנליך צו א רעליגיעזע סעקטע. ביי וועלכע דער ציוניזם איז געווארען א גלויבענס זאך. זיי גלויבען אין יודענשטאט, אזן פאלעסטינא. דערפאר האפען זיי מיט דער צייט עם צו האבען, מעהר דארפען זיי ניט.

אזעלכע גלויביגע מענשען. צו וועלען אין־בערציגען, אז זיי האבען א טעות איז אזוי־זיסטע ארבייט. דער ציוניסטישער־ציוניזם וועט דערפאר, נאך אונזער מיינונג, לאנג ניט פאר־שווינדען. אבער וואס וויייטער וועט ער נאך מעהר וויא ביז איצט פארלירען דעם צוזאמענ־האנג מיט׳ן לעבען, נאך מעהר וויא ביז איצט פאדלירען זיינע אנהיינגער צוויישען דיא גרוי־טע פאלקס־מאסען אזן נאך מעהר וויא ביז איצט פארלירען דיא סימפאטהיען פון אלע פארגע־שריטענע מענשען. וואהרום וואס איינגער זיין קריין וועלט — אזן זיין קריין באשטעהט הויפט־זעכליך פון „בעלי־בתים" אזן בעלי־בתישע יונ־גע לייט — אלץ רעאקציונערער איז בורזשואז־נער וועלט — ער. עס איז ניט קיין צ ו פ א ל, זואס דיא פועלי־ציון, אלס פארשטעהער פון דיא ארבייטער מאסען אין ציוניזם, טרעטען היינט אויף דער גאנצער ליניע ארויס געגען ציוניסטי־שען־ציוניזם.

דאס איז געווען דער ערשטער לאגישער טריט פון אלע ראדיקאלערע עלעמענטען פון ציוניזם. דאס איז געווען דער ערשטער לאגי־שער ענטפער אויף דיא „גאולה"־פראיעקטען. פאר וועלכע דיא ערד איז דער עיקר אזן דאס פאלק דער תפל.

3.

זיך ענטטוישענדיג אין ציוניזם, האבען דיא ציוניסטען זיך געכאפט פאר׳ן טעריטאריאליזם; פערלירענדיג דיא האפנונג צו בעקומען פאלעס־טינא, האבען זיי בעשלאסען צו בעקומען סתם א לאנד. אויפ׳ן ערשטען אויגענבליק וווייזט אויס, אז דער טעריטאריאליזם איז א פייל ערנ־סטערע פייל געזונדערע אזן פארנינפטיגערע בע־וועגונג.

צוואוארפענדיג א גט דער מאדאם פאלעסטי־נא, האבען דיא טעריטאראליסטען זיך ממלא בעפרייט פון א סך האלב—ראמאנטישע חלומות אזן האלב אדער גאנץ שאוויניסטישע טראדי־ציאנען. דאס מוז אנערקענט ווערען. היא גאנצע „הייליגקייט" פון דערבעווענונג, דער צוג „צו־ריק", צו דער פערגאנגענהייט פערלירערן דורך דעם דיא שליטה.

אבער ווען מען קוקט זיך צו נעהענטער צו דער טעריטאריאליסטישער „טהעאריע", זעהט מען אז זי איז נאך לייכט־זיניגער. אבערפלעכלי־כער פאר דער „טהעאריע" פון די ציוניסטישע־ציוניסטען, אזן אז דיא חסרונות פון דער נייער בעווענונג זיינען פיעל מעהר אזן גרעסער אוי־דער איהרע מעלות.

דער טעריטאריאליזם איז ערשט פאר אייני־גע וואכען צוריק ארויסגעשטעלט געווארען אלס אפיציעלע פארטיי־פראגראם אויף דעם צוזא־מענפאהר איז ווארשוי.

דער טהעארעטישער יסוד פון דער פראגראם בעשטעהט איז א פאלשע פארדרייטע אידישע „פערלענדונגם טהעאריע" זיא זאגט אט וואס: צווישען אנדערע פעלקער איז אידען שלעכט, ווערען אידען עקאנאמיש אזן גייסטיג פאר־שטופט אי איז דיא לענדער וואו זיי וואהנען פון לאנג, אי איז דיא לענדער וואוהין זיי זיי־נען גענייטיגט צו עמיגרירען, דעדפאר מוז מען אויסזוכען פאר אידען א ווילדענים, נור דארט וואו קיין אנדערע מענשען וואהנען נאך ניט. וואו קיין ציוויליזאציאן איז נאך ניט פאהא־נען, נור דארט וועלען זיי קענען עקאנאמיש אזן נאציאנאל־קולטורעל זיך ענטוויקלען. דערפאר דארף מען דיא גאנצע עמיגראציאן (פיעל א גרעסערע אויידער דיא איצטיגע, וואהרום דיא איצטיגע בעפרידיגט נאך דער מיינונג פון דיא טעריטאריאליסטען ניט דעם בעדירפנים צו ער־כיגרירען) קאנצענטרירען אין אא ווילדענים, אזן דארט גרינדען א אידישע מלוכה.

אנשטאט עולם־הבא וועלכע דיא ציוניסטי־שע־ציוניסטען זאגען צו, קומען דיא טעריטא־ריאליסטען אוו זאגען צו א חיה־שעה. זיי ווילען. טעהנען זיי, ש ו י ן העלפען דיא מיליאנען אידען, ש ו י ן פערקלענערען דיא אידישע נויטה אוו דערפאר.... אוו דערפאר ליופען זיי האסטיג זוכען א ווילדעניש ערגעץ וואו אין דער וועלט. וואו מען קען אזא ווילדעניש געפונען דאם ווייסען זיי נאך ניט. עס איז זיי אויך ניט צו פארדיינקען מיט אונזערע טעריטאריאליס־טען האט פאסירט די זעלבע געשיכטע וויא מיט דעם פאלק אין שילער'ס געדיכט: זיי זיינען געקומען צו שפעט נאך דעם, וויא דיא וועלט איז שוין פארטהיילט גשוארען. זיי ווייס־כען אבער גאנץ פעסט, אז נור אין דער ווילד־דעניש לייגט דיא ישועה אוו דיא צוקונפט פון אידישען פאלק.

אט דיא ווילדעניש־טהעאריע איז אין אמת'ן ניט מעהר וויא א ווילד־טהעאריע. ווילד איז דיא פרעטענזיע צו וועלען העלפען דיא יודען־נויטה שוין באלד, דורך דעם וואס מען וועט נעהמען בעזעצען א מדבר; ווילד איז צו גלויבען, אז דיא ווילדעניש וועט קענען אב־ציהען פון דיא ערטער, וואו אידען פיהלען נויטה, מעהר מענשען איידער דיא איצטיגע אימיגראציאן אין די אציוויליזירטע לענדער.

יעדער וואס האט נור דיא קלענסטע אה־נונג וועגען קאלאניאל־געשיכטע וויים, וויא פיעל הונדערטע מיליאנען עם קאסט אף דיא גרויסע מלוכות, דייטשלאנד, פראנקרייך א. ז. וו., אוו וויא פיעל יאהרען עם דויערט ביי זיי איידער עס גיט זיי זיך איין צו קאלאניזירען וועלכע עס איז ווילדעניש אוו איהר בעזעצען מיט א בעפעלקערונג פון אייניגע טויזענדע מענשען. יעדער וואס האט נור א קלייניע בע־קאנטשאפט מיט דער בעפעלקערונגס־לעהרע וויים צוואמען מיט לעראבאליע, אז אפילו אזא גרויסע עמיגראציאן וויא דיא וואס האט ביז איצט אנגעהאלטען קיין אמעריקא (א עמיגרא־ציאן וואס קיין ווילדעניש איז דער וועלט צו־זאמען מיט פאלעסטינא אוו אוגאנדא קענען ניט האפען אריינצונעהמען) קען אויך ניט פארענטפערען דיא יודען־פראגע אין רוסלאנד. וואהרום „טויזענדער פאהרען אוועק. מיליאנען פארבלייבען"".

יעדער וואס קוקט מיט אפענע אויגען אויך דיא עקאנאמישע לאגע פון דיא אידען צווישען דיא פעלקער, מוז תיכף ומיד בעמערקען, אז דער גאנצער אויסגאנגס־פונקט פון דער טערי־טאריאליסטישער „טהעאריע" איז דוראוים א פאלשער: אידען זיינען עקאנאמיש ניט „פער־שטופט", אידען דארפען ניט מורא האבען, אז דיא „עקאנאמישע פונקציאנען ווערן בעפרידיגט דורך דיא היימישע אייגענע בעפעלקערונג, דער „יסוד" פון דער טעריטאריאליסטישער פראג־ראם איז פאלש ווען עס האנדעלט זיך ווען די אידען פון דייטשלאנד, פראנקרייך אדער ענג־לאנד. ניט וועניגער פאלש איז ער אויך אנטקע־גען דיא אידען אין רוסלאנד, וויא נור דיא אידען וועלען בעפרייט ווערען פון דער פאליי־טישער אויסנאהמס־לאגע — אוו דאם מוז אוו ווען אין קורצען געשעהן — דאן האט דיא אי־דישע בעפעלקערונג גאר קיין מורא ניט „עקא־נאמישע פערשטופט" צו ווערען. אויף אלע גע־ביטען פון דער אינדוסטריע, אין אלע „עקאנא־מישע פונקציאנען" ווען זיא קענען גאנץ רוהיג „עקסיסטירען אוו זיך עגטוויקלען" ניט ערגער פיר די „אייגענע בעפעלקערונג" אוו אז די עקא־נאמישע צוקונפט פון דער אידישער בעפעלקע־רונג אין אמעריקא שטעהט אויך ניט אוו קיין פינסטערער ליכט. וויא דיא צוקונפט פון אלע איבעריגע עמיגראנטען־מאסען, דאם ווען יעדער געווים מודה זיין.

איבערהויפט דארף מען ניט שטעלען דיא עקאנאמישע פראגען אויף חשם ספעציעלען נא־ציאנאלען באדען. עקאנאמיש שטעהן אייי־נע גענען דיא אנדערע ניט דער אידישער פאלק, פון איין זייט אוו „די אייגענע בעפעלקערונג" פון דער אנדערער זייט, נור עס שטעהען איינע גענען די אנדערע: קאפיטאליסטען עקספלוא־טאטארם פון אלערליי נאציאנען גענען דיא אינטערנאציאנאלע ארמיי פון פראלעטאריער, אונטערדריקטע, אוו עקספלואטירטע, אוו יעדער לאנד אוו יעדער שטאאט.

דער אידישער ארבייטער ווערט שוין איצט „עקאנאמיש פערשטופט" אוו עקספלואטירט מיסטעטנטהיילם פון זיינע אייגענע „ברידער", דיא אידישע קאפיטאליסטען. אין דער טערי־מאריאליסטישער ווילדעניש, אדער אין אוישים־קיין „אוסגעלייזטער" לאנד וועלען דיא אידי־שע קאפיטאליסטען זאגאר האבען דיא פריווי־לעגיע צו זיין דיא אייניציגע עקספלואטאטארם פון דיא אידישע ארבייטער. דאם איז דער גאנ־צער „עקאנאמישער" גליק, וועלכען זיי האבען

אלץ פיר דיא אידישע ארבייטער מאכטן. וואס פאר א קולטורלע האפנונגען מען קען נאך לייגען אויף דיא צוריקציהונג פון דיא אידען אין וועלכען עס איז א מדבר, דאס קען דער לעזער אליין זיך פארשטעלען.

וואונדערבאר איז נור וואס דיא פועלי־ציון, וועלכע טרעטען ארוים אלס פארשטעהער פון דיא אידישע ארבייטער און וואס פרעטענדירן אויפ'ן עהרען־טיטעל סאציאליסטען*) וואס זיי מערקען גאר ניט, אז דיא גאנצע שטעלונג און לעזונג פון דער ע ק א נ א מ י ש ע ר פראגע דורך דיא טאעריטאריאליסטישע טהעאריע אלס א נאציאנאלע פראגע איז אן אונזין, אין וועלכען עס שטעקט זעהר א גרויסע געפאהר פאר דיא אינטערעסען פון דיא אידישע ארבייטער.

אין טעריטאריאליזם שטעקט נאך א גרויסע געפאהר פארן אידישען פאלק איבערהויפט, וויל ער איז בעצם אוואנטוריסטיש. זיך יאגענדיג נאך א מדבר פארן אידישע־פאלק, זיינען דיא טעריטאריאליסטען גרייט קריטיקלאז זיך ארויפצואוואנארפען אויף יעדער פארשלאג, בלינד, זיך צו לאזען פערפיהרען פון יעדען עקספלוטאטאר און שווינדלער. דאס האט גלייכפאלס פארערזיגט געשיכטע פון אוגאנדא־פראיעקט. נאך איידער מען האט געוואוסט וואס פאר א לאנד דא איז, נאך איידער מען האט גהאנדלט, וואס דער „פארשלאג" בעדייטנאך איידער מען האט געשיקט מענשען זהען צו לוינט זיך א נ צ ו ה י י ב ע ן ר י י ד ע ן ו ו ע ג ע ן ד ע ם, האט זיך אויפגעהויבען א גאנצע אוגאנדיסטישע „פאלקס בעוועגונג". עס האבען זיך געפונען אוגאנדא־פאטריאטען. מען האט גענומען פארדרייען דיא קעפ פון דיא לייד־עגנדע מאסען מיט פאנטאסטישע פארשפרעכונגען. און אז עס איז געקומען צום 7טען קאנגרעס, האט זיך ארויסגעווייזען לא דובים ולא יער: ניט ענגלאנד וויל געבען אוגאנדא, ניט דער אקציאנס־קאמיטע וויל אפילו הערען און זעהן דערפון, ניט איז דא וועגען וואס צו רייד־דען. דיא טריאומפירענדע יא־זאגער פון 6טען קאנגרעס וועלען אויפן 7טען איז גאנצען פערשווינ־דען.

אט אזוי זעהט עס אוים אין דער ציוניס־טישער וועלט ערב דעם 7טען קאנגרעס, א מחנה פון צושפליטערטע, צורישענע פארטייען און ארגאניזאציאנען, אן אמת'ער דור הפלגה פון מיינונגס פערשידענהייטען געטהיילט אין צוויי ביטערע פיינדליכע ארמיעס. „איין מאל פאר אלע מאל מאכען א סוף צו אלע טעריטאריאליס־טישע פלענער" — דאס איז דער שלאכט רוף פון דיא ציוניסטישע ציוניסטען. „אויסמעקען פון פראגראם דעם פאלעסטינישען חלום" — דאס פאדערען דיא טעריטאריאליסטען. ביידע פיינדליכע ארמיעס וויסען געניו און קלאהר וואס זיי ווילען נ י ט. זיי האבען אבער ניט קיין ברעקעל פלאן, וויא צו דערגרייכען דאס וואס זיי ו ו י ל ע ן י א. פאר דיא ציוניסטי־שע ציוניסטען שטעהן היינט דיא אויסזיכטען אויף פאלעסטינא יעדענפאלס ניט בעסער, אויב ניט פיעל ערגער, וויא צו דער צייט פון 6טען קאנגרעס. זיי האבען קיין שום פראקטישען פאר־שלאג ניט, וויא צו קענען מאכען אפילו דעם ערשטען טריט צו בעקומען אן עפענטליך רעכט געזויכערטען היים אין פאלעסטינע".

דיא טעריטאריאליסטען האבען נאך פארן 7טען קאנגרעס פארלארען דעם פראקטישען פלאן: אגאנדא און האבען דערווייל נאך אפי־לו ניט געקענט אויסגעפינען קיין נאמען פון א מדבר פארן אידישען פאלק.

ביידע ציוניסטישע ארמיעס וויסען ניט קלאהר פאר וואס זיי גהען מלחמה האלטען. ביי־דע וויסען אבער זעהר קלאהר ג ע ג ע ן וואס זיי גהען מלחמה האלטען.

דיא ציוניסטען ערווארטען אז דער 7טער קאנגרעס וועט זיין א „היסטארישער" פארן שיקזאל פון ציוניזם. אונטער אזעלכע אומשטענ־דען קען דיא „היסטאריע" ווערן זעהר א טרויע־ריגע.

דר. ק. פארנבערג.

*) וועגען זיי אנאנדערס מאל. מיר קענען דעם מאל וועגען זיי ספעציעל ניט רוידען ניט נור וויל אונזער פלאן איז באשרוינקט נור אויך וויל אין בעציהונג צום קאנגרעס קומען זיי ווייניג אין בעטראכט.

דיא דריי רעוואָלוציאָנערע פּאַרטייען אין רוסלאַנד און... ניו יארק.

I. אין רוסלאַנד.

ס איז געווען מיט עטליכע און צוואנציג יאָהר צוריק. אין רוסלאַנד האָט געהערשט א שרעקליכע רעאקציאָן. דיא פּארטהיי „נאראָדנאיא וואָליא" איז אלם א פּארטיי שוין געווען טוידט. דיא ענטטוישונג אין דיא רייהען פון דיא רוסישע פּרייהייטס־קעמפּפער איז געווען גרויס; דיא רעוואָלוציאָנערע אויסזיכטען זיינען געווען טרויעריג. דיא פראגע „וואָס צו טאָן?" איז ווידער געשטאנען אויף דער טאגעס־אָרדנונג.

אין יענער צייט האָט זיך פון דיא ברעגען פון דעם גענפער זעע דערהערט א שטימע. זיא האָט ניט געקלונגען מיט טרייסט—יענע שטימע, איהרע טענער זיינען ניט געווען פרייגדליך, ברידערליך. זיא איז געווען בייסענדד, פולל מיט גיפט, און זיא האָט געלויטעט: דיא פערגאנגענע פּעריאָדע פון דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער בעווענונג איז געווען גרויס מיט העלדענטהאטען, אָבער זיא איז געווען אוטאָפּיסטיש; זיא איז געווען א גרויסער איררטהום. רוסלאַנד וועט קיין מאָל ניט עררייכען ניט נור סאָציאליזמום, נאָר אפילו א פּראָסטע קאָנסטיטוציאָן אויף דעם וועג, אויף וועלכען אונזערע רעוואָלוציאָנערען זיינען ביז אהער געגאנגען. מען דארף אָנהויבען גאָר פון אָנהויב, מען דארף ארויפטרעטען אויף א גאנז נייעם וועג. דיא איניציגע האָפענונג פון רוסלאַנד איז דיא ארבייטער־קלאַסע. נור דיא ארבייטער קלאַסע קען געווינען פאר רוסלאַנד פרייהייט. אָהן דיא ארבייטער זיינען מיר הילפלאָז, אָהן זיי קענען מיר נור וואַרפען באָמבעס, און וואַרפען אזוי לאַנג ביז עס בלייבט שוין מעהר ניט וועד עס זאָל וואַרפען. אָהן זיי מוזען מיר זיך פארלאָזען אויף דער שטיצע פון דיא פייגע, קלעגליכע לירבעראַלען; אָהן זיי בלייבט אונז צו האָפּפען אויף א נס, אויף א קאָנסטיטוציאָן, וועלכע מען וועט אונז שענקען פון אויבען; אָהן זיי בלייבט אונז ארויסצוקוקען אויף א מלחמה, אויף א הונגער, א מגפה, א. ד. ג. מיט זיי קענען מיר זיין מעכטיג — אָהן דיא ליבעראַלען, שרעקליך אָהן באָמבען, ערפּאָלגרייך אָהן נסים, מלחמות אָדער מגפות. פּאָלגליך, דיא איינציגע ארביט וואָס בלייבט פאר דיא רוסישע רעוואָלוציאָנערען, איז פּראָפּאגאנדא און אגיטאציאָן צוויישען דיא ארבייטער מיט דעם צוועק צו בילדען א גרויסע און שטארקע ארבייטער־פּארטהיי.....

אזוי האָט געהעדט דער פּאָטער פון דער רוסישער סאָציאל־דעמאָקראטיע, פּלעכאַנאָוו. און דיא גרויסע מאיאריטעט פון דיא רוסישע רעוואָלוציאָנערען האָבען עם געהערט און האָבען.... געשמייכעלט. אן ארבייטער קלאסע אין רוסלאנד! וויא לעכערליך! וויא קומט אן ארבייטער־קלאסע אין רוסלאנד, וועו עם איז ניט נור ניטאָ, נור עם קען זאגאר ניט זיין קיין קאָפּיטאליזמום אין רוסלאנד. דאָם מעג אלין זיין ריכטיג פאר וועסט־איראָפּא, אָבער ניט פאר רוסלאנד. רוסלאנד דארף ניט דורכגיין דורך דער שטופּע פון קאפּיטאליזמום, אום צו עררייכען דעם סאָציאליזמום. זיא קען עם ניט, אפילו וועו זיא זאָל עם וועלען, און דארף עם ניט וועו זיא וואָלט עם קענען. דיא רוסישע פּויערען, וועלכע האָבען אזוי פיעל יאָהרהונדערטע אָפּגעלעבט אין זייערע גמיינדעם, זיינען מעהר וויא האלב סאָציאליסטיש; דיא רוכישע שטאָדט־ארבייטער בלייבען אייגענטליך דיזעלבע פּויערען אין זייערע גפיהלען און אנשויאונגען; און דיא אינטעלליגענץ, וועלכע איז אין וועסט־איראָפּא מייסטענס בורזשואזיש, איז ביי אונז כמעט אין גאנצען סאָציאליסטיש.

אזוי האָבען ג'טענט דיא נארדנא־וואָלצעס, און פון יעדע הונדערט רעוואָלוציאָנערען זיינען דאן נייון־און־נייניציג געווען נארדנא־וואָלצעס.

עס איז אוועקגעגאנגען א צעהנדליג יאָהר

און עם האָט זיך אָנגעהויבען ארויסצואווייזען, אז פּלעכאנאָוו איז געווען נערעכט. דער קאפּיטאליזמוס איז ערשינען אין רוסלאנד און איז געוואקסען וויא קראָפּיווע. א שטאָרט־פּראָלעטאריאט איז ערשינען אין רוסלאנד און איז אויך נעוואקסען זעהר שנעלל. סאָציאלדעמאָקראטען זיינען ערשינען אין רוסלאנד, און זייער צאָהל איז געוואקסען מיט יעדען יאָהר. דיא רוסישע רעוואָלוציאָנערען האָבען ענטדעקט, אז מען קען ארבייטען אין דעם רוסישען פּראָלעטאריאט אפילו ביי דיא שרעקליכע פּאָליטישע אימשטענדען, וועלכע האָבען דאן געהערשט אין רוסלאנד. און מען האָט זיך נענומען ארבייטען, מען האָט זיך נענומען פּראָפּאגאנדירען, אגיטירען און אָרגאניזירען. ארבייטער־גרופּען, ארבייטער־קאססען זיינען ערשיענען אין יעדער בעדייטענדער שטאָדט. איין שעהנעם טאָג האָבען אויסגעבראָכען דער ערשטער גרויסער סטרייק אין פּעטערסבורג, און דיא גאנצע וועלט האָט זיך פּלוצלונג דערוואוסט, אז אין רוסלאנד איז דאָ אן ארבייטער־קלאסס, אז רוסלאנד געהט דאָך אויף דעמזעלבען וועג, וויא אנדערע ציוויליזירטע לענדער.

עס איז געווען נאטירליך, אונפערמיידליך, לאָגיש, אז עס זאָל ענטשטיין אין רוסלאנד א סאָציאל־דעמאָקראטישע פּארטהיי, און אזעלכע איז ווירקליך ענטשטאנען אין דעם יאָהר 1898. דאָס איז געווען א פּארטהיי, וועלכע איז, וויא דיא אמעריקאנער זאָגען, מיט בייזע פּיס געשטאנען אויף א פעסטען באָדען; א רעוולע, לאָגישע פּארטהיי, א פּארטהיי, צו וועלכער עס האָט בעלאנגט דיא צוקונפט. דער וועג פון דיזער פּארטהיי איז געווען א גלייכער און קלאָרער: פּראָפּאגאנדא און אגיטאציאָן צווישען דיא ארבייטער און דיא אָרגאניזאציאָן פון אן ארבייטער ארמעי — 1) אום צו בעקומען א קאָנסטיטוציאָן פּאָר רוסלאָנד, 2) אום צו קריגען א ווי מעגליך גרעסערען חלק פאר דער ארבייטער קלאסס פון דיא פריכטע פון דער פּאָליטישער רעוואָלוציאָן, און 3) אום פּארטצוזבעריטען אן ארבייטער פּארטהיי פּאר דעם בעפרייטען רוסלאנד.

וועז דיא סאָציאל־דעמאָקראטישע פּארטהיי איז ענטשטאנען, האָט זיא ניט געהאט קיינע קאָנקורענטען. דער „בונד", וועלכער איז אויס־געוואקסען צוזאמען מיט איהר, איז געווען א טהיל פון איהר. דיא אנהענגערם פון דער אל־טער „נאראָדנאיא וואָליא" זיינען געווען וויינינג אין צאָהל און ניט אָרגאניזירט. איהרע אויס־זיכטען האָבען געשיינט צו זיין גלענצענד. דיא נביאות פון איהרע לעהרערם זיינען מקוים געוואָרען, איהר טהעאָריע האָט געשיינט צו זיין אונבעשטרייטבאר, דער פעלד פּאר איהר טהעטיגקייט גרוים, דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען גינסטיג. עס האָט אויסגעזעהען, דאָס נור פון איהר אליין וועגדט זיך, אז זיא זאָל ווערען אויב ניט דיא אייניגיג, אם וויניגסטען דיא משכטיגסטע רעוואָלוציאָנערע פּארטהיי אין רוסלאנד, דיא פיהרערין־אן דיא האָפּנונג פון אלע, וואָס ארבייטען און ליידען, דיא וויניגסטען וועלכע בונדעסגענאָססין פון דער ליבעראלער אינטעלליגענץ, און דער שרעקען פון דער דעספּאָטישער רעגיערונג. אלעס וואָס זיא האָט געהאט צו טאָן איז געווען פּארטצוזעצען ענערגיש איהר ארבייט פון פּראָפּאגאנדא און אָרגאניזאציאָן. דיא צאָהל פון איהרע אנהענגערם האָט בעדארפט וואסקען ניט נור מיט יעדען טאָג, נאָר מיט יעדער שטונדע; איהרע דעמאָנסטראציאָנען האָבען בעדארפט וועלכע אלץ גרעסער, אלץ שרעקליכער פּאר דער רעגיערונג. זיא האָט בעדארפט וואסקען אזוי שנעלל, ווערען אזוי שטארק, דאָס עס האָט ניט בעדארפט בלייבען קיין פלאטץ אין רוסלאנד פּאר אנאנדער סאָציאליסטישער פּארטהיי, דאָס עס האָט ניט בעדארפט ענטשטיין קיין פּאָדערונג אויף טער־ראָר, קיין נויטוועגדיגקייט אין טעראָריסטישער טהעטיגקייט. וואָרום אין א לאנד, וואו עס זיינען דאָ הונדערטע טויזענדע אָרגאניזירטע אר־בייטער, ברויכט מען ניט קיין טערראָר עגעגען אינצעלנע פּערזאָנען. דאָרט וואו דיא מאססען זיינען שרעקליך, ברויכט מען ניט דעם שרעקען פון א באָמבע....

אזוי האָט בעדארפט זיין, אבער, צום בעדויערן, איז ניט אזוי געווען.... דיא פּארטהיי איז דאָס ביסלעכווייז צוקראכען געוואָרען. עס זיינען געבליבען אייניגע קאָמיטעטען און גרופּפּען, אָהן א צענטער, אָהן א קלאָרער פּראָגראם און אָהן אן אלגעמיין אנערקענטער טאקטיק. יעדער קאָמיטעט האָט געארבייט אויף זיין פּאסאָן, האָט געדרוקט זיינע אייגענע פּראָקלאמציעס, און אייניגע גרויסע שטעדט האָבען געהאט צו דער זעלבער צייט צוויי אָדער זאָגאר דריי פערשיעדענע און קאָנקורירענדע סאָציאל־דעמאָקראטישע אָרגאניזאציאָנען. דער

איינציגער טהיי֫ל פון דער טהעאָרעטיש עקזיס־טירענדער פּאַרטהיי„ וועלכער איז געווען גוט אָרגאַניזירט, האָט געוואוסט וואָס צו טאָן און האָט עס גוט געטאָן, וואָס האָט געמאכט גרויס, כמעט ערשטוינענדע פּאַרטשריטע, איז געווען דער „בונד".

אום אריינצובריינגען ליכט און אָרדנונג אין דער סאָציאַל־דעמאָקראטישער בעוועגונג, אום צו בילדען א צענטער, ארום וועלכען דיא פערשיעדענע קאָמיטעטען זאָלען זיך גרופּירען און ביסלעכווייז אָרגאַניזירען א ווירקליכער פּאַרטהיי, האָבען דיא טהעאָרעטישע פיהרערס פון דער בעוועגונג אין אויסלאנד געגרינדעט אין 1900 א צייטונג — דיא „איסקרא". — צווישען דיא רעדאקטערע פון דער צייטונג זיינען געווען פּלעכאנאָוו, אקסעלראָד און זאסולימש — דיא דריי עלטסטע פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראטיע.

דיא „איסקרא" האָט געהאט זיא איז געווען גוט רעדיזשירט און גלענצענד געשריעבען. זיא האָט געפּרעדיגט דעם „רייניעם" מארקסיזמוס, זיא האָט אגיטירט פיר א רייניע אונקאָמפּראָמיסלעסע סאָציאַל־דעמאָקראטישע טאקטיק (וויא דיא „עלטסטע" האָבען עס פערשטאנען) און האָט גערופען צו פעראייניגונג. דיא מייסטע קאָמיטעטען אין רוסלאנד האָבען זיך אין פערלויף פון דיא נעקסטע צוויי יאָהר איינער נאָך דעם אנדערן אָנגעשלאָססען אָן דער „איסקרא" און האָבען אנערקענט איהר לייטונג.

וועו דיא ארויסגעבערס פון דער צייטונג האָבען דערפיהלט זייער מאכט, האָבען זיי בים־לעכווייז אָנגעהויבען ✱ געבראוכען זיא פיר צוועקע, וועלכע זיינען, זאָ צו זאָגען, ניט גע־שטאנען אויף דער פלאטפאָרמע. פון א פאָנטאן פון רייניעם מארקסיזמוס איז דיא „איסקרא" ביסלעכווייז געוואָרען אויף א פאָנטאן פון דיא פייגסטע שימפּפערייען און פערלויכדונגען גע־גען אלע און אלעם, וואָס האָט ניט געשטימט מיט איהר אין אלע איינצעלהייטען. דיא פּארטהיי פון דיא „סאָציאַליסטען־רעוואָלוציא־נערען", וועלכע איז געגרינדעט געוואָרען אין 1901, איז ערקלערט געוואָרען פאר א פּארטהיי פון אוואנטיוריסטען אין שארלאטאנעם. דער־פאר וואָס זיי האָבען געצווייפעלט אין דער געט־ליכקייט פון קארל מארקס'ן און אין דער אונ־פעהלבארקייט פון זיינע פראָפעטען אין דער „איסקרא" און האָבען געגלויבט אין דער נוטצ־ליכקייט פון באָמבען אין דעם קאמפּף מיט דעם דעספּאָטיזמוס. דער „בונד" — דיא שטארקסטע סאָציאַל־דעמאָקראטישע אָרגאני־זאציאָן אין רוסלאנד, איז ערקלערט געוואָרען פאר נאציאָנאליסטיש און קליין־בירגערליך. אלע, וואָס זיינען ניט געווען אין אלע איינ־צעלהייטען איינפערשטאנען מיט דער „איסקרא" זיינען ערקלערט געוואָרען פאר אָפּאָרטיוניסטען, גהעהיימע בונדעס־גענאָססען פון דיא ליבעראלען, גהעהיימע פיינדע פון דער ארבייטער קלאסע, רעאקציאָנערען, פערראטהערס, אוואנטיוריסטען, שארלאטאנעס א. ז. ו.

דאָס וואָס דיא „איסקרא" האָט געפּרע־דיגט, האָבען איהרע אנהענגערס אין רוסלאנד בים־לעכווייז אָנגעהויבען צו פראקטיצירען. פרי־הער זיינען אין פיעלע פלעצער דיא סאָציאַל־דעמאָקראטען געגאנגען האנד אין האנד מיט אנדערע אָרגאניזאציאָנען אין יעדען פאלל, וועו דיא אומשטענדען האָבען עס געפּאָדערט. זיי האָבען צוזאמען אָרגאניזירט סטרייקס אוו דע־מאָנסטראציאָנען, האָבען אפט צוזאמען ארויס־גענגעבען פּראָקלאמאציעס. יעצט, וועו דיא רע־וואָלוציאָנערע ארמעי איז פון „אויבען" ער־קלערט געוואָרען אלס אויסגעטהיילט אין צוויי קלאסען: איסקריסטען אדער רייניע, און ניט־איסקריסטען אדער אונרייניע, שארלאטאנעס, אָפּאָרטיוניסטען א. ז. ו. — האָט אזא קאָאָפּע־ראציאָן אין גאנצען אויפגעהערט. אָנשטאָט קא־אָפּעראציאָן איז ענטשטאנען א ביטערע, לע־כערליכע אפט גמעיינע קאָנקורענץ, צווישען סאָציאַל־דעמאָקראטישע און ניט סאָציאַל־דע־מאָקראטישע אָרגאניזאציאָנען. אָנשטאָט צו קעמפּפען דיא גאנצע צייט מיט דעם דעספּא־טיזמום, האָט מען א העלפט פון דער צייט גע־קעמפּפט איינער מיט דעם אנדערן. וואָס פאר אן אייגדרוק אזעלכע צאנקערייען קענען מא־כען אויף דיא ארבייטער, איז לייכט פּאָרצו־שטעלען זיך. וואָס פאר א פערגניגען דיא חברה אין בלויע מונדירען האָבען דערפון איז אויך ניט שווער צו בעגרייפען....

אין 1903 האָט שטאטגעפונען דער זאָגע־נאנטער צווייטער קאָנגרעס פון דער דאז שוין אויפגעקלערטער, אויסגערייניגטער, אויסגע־איסקרעוועטער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראטיע. אלעם איז פאָרגעקומען, וויא דיא פיהרערס האָ־בען עס פּאָרבערייטעט. דיא פראָגראם, וועלכע איז דורכגענאנגען מיט א גאנץ קליינער מאיא־

ריטעט, איז געווען העכסט כשר אין איהר טהע־
אַרעטישען טהיי׳ל, און אויסערארדענטלי׳ך פעכט
אין איהר פּראקטישען טהיי׳ל. קריעג איז ער־
קלערט געוואָרען אלי׳ם וואָם האָט ניט קיין
איסקרא פון סאָציאלי׳זמום, אָדער, ריכטיגער,
קיין סאָציאלי׳זמום פון איסקרא אין זיך. דיא
פּאָרמע פון דער פּארטהיי־ארגאניזאציאָן איז
אָנגענומען געוואָרען א העכסט־צענטראלי׳סטי־
שע. קיין פעדעראציאָן פון נאציאָנאלי׳ע און רא־
יאָן־ארגאניזאציאָנען, וויא דער „בונד" האָט
פאָרגעשלי׳אָגען. דער צענטראלי׳ער קאָמיטעט האָט
בעראַרפט זיין דער איינציגער פּאסטוך און אלי׳ע
מיטגלי׳עדער איין סטאדט. דיא איינצעלנע לי׳אַ־
קאלי׳ע קאָמיטעטען האָבען אזוי וויניג זעלבסט־
שטענדיגקייט, וויא א רוסישע גובערניע, און
דיא מיטגלי׳עדער פון יעדען קאָמיטעט האָבען
ניט מעהר פרייהייט אין זייער רעוואָלוציאָנערער
טהעטיגקייט, וויא א רוסישער בירגער. דעם
„בונד" און אנדערע נאציאָנאלי׳ע סאָציאלי־דעמא־
קראטישע ארגאניזאציאָנען איז פאָרגעשלי׳אָגען
געוואָרען, זיי זאָלען צופאלי׳ען ווערען און דען
אריינגענומען ווערען אין דער פּארטהיי אלי׳ם
איינצעלנע גובערניעס. דער „בונד" האָט זיך
מיט דאנק צוריקגעצויגען פון דער פּארטיי;
דיא איבעריגע ארגאניזאציאָנען זיינען געבלי־
בען שטיין פון ווייטענס, וויא פריהער. דיא
לי׳בעראלי׳סטען האָט מען פערניכטעט מיט א רעזי־
לוציאָן, אין וועלכער מען האָט זיי ערקלי׳ערט פאר
בורזשואזען; דיא סאָציאלי׳סטען־רעוואָלוציאָ־
נערען האָט מען פראָפּאגאנדהי׳ט צום טוידט מיט
א רעזאָלוציאָן, אין וועלכער מען האָט זיי ער־
קלערט פאר קלי׳ין־בירגערלי׳ך און אוואנטיורי־
סטיש. דער פעלד איז געבלי׳בען פריי פאר דער
ניי־ארגאניזירטער פּארטהיי....

און אזוי גיך וויא דיא דעלי׳גאטען צו דעם
קאָנגרעס זיינען זיך פאנאנדערגעפאָהרען, האָבען
זיך דיא פיהרערס פון דער פּארטהיי אָנגעהוי־
בען צו קריגען. דיא מינאָריטעט, וועלכע האָט
געקראָגען אין איהרע העגד דיא „איסקרא", האָט
אָנגעהויבען צו בונטעווען געגען דער מאיאָרי־
טעט פּאראיהר צענטראלי׳זמום. און דיא מאיא־
דיטעט, וועלכע האָט געהאט אין איהרע העגט
דעם צענטראל קאָמיטע, האָט אָנגעהויבען צו רו־
פען דיא מינאָריטעט מיט פערשיעדענע אונאנ־
גענעהמע נעמען, וויא אָפּאָרטוניסטען, אנאר־
כיסטען, ווייכע א. ז. וו. דיא סאָלדאטען האָבען
ניט פערפעהלי׳ט נאָכצוטאָן דיא גענעראלי׳ען:
יעדער טהיי׳ל האָט געשפּאָנעווען נאָך דעם אָנ־
דערן און האָט דאָנאָכעווען — דיא מאָאָריטעט
צום צענטראל קאָמיטע, דיא מינאָריטעט —
צו דעם „איסקרא". דיא רוסישע סאָציאל־דע־
מאָקראטען זיינען געוואָרען שרעקלי׳ך „ביזע":
זיי האָבען געמוזט קעמפּפען אין איין אוז דער־
זלעבער צייט געגען דיא לי׳בעראלי׳ען, סאָציא־
לי׳סטען־רעוואָלוציאָנערען, בונדיסטען און צווי־
שען זיך. איז דען א וואונדער, וואָם ביי זיי
איז קיין צייט ניט געבלי׳בען צו קעמפּפען געגען
דעם רוסישען דעספּאָטיזמום, ד. ה. צו פּראָפּא־
גאנדירען און אגיטירען צווישען דיא ארבייי־
טער? און דאָרום, וועו זיי האָבען פּארוופען
אם ענדע פון פאָריגען יאָהר אן ארבייטער־דע־
מאָנסטראציאָן אין פעטערסבורג, זיינען געקו־
מען בלויז סטודענטען און קיינע ארבייטער;
און וועו דיא פּעטערבורגער ארבייטער זיינען
ארוים אין סטרייק אין יאנואר, האָט זיי גע־
פיהרט ניט דיא סאָציאל־דעמאָקראטישע
פּארטהיי, נאָר „פּאָטער" גאפּאָן. אָנשטאָט
אויסצונוצען דיא יעצטיגע צייט פון קריעג, אונ־
רוהע, אלגעמיינער אונצופריעדענהייט, אום אויפ־
צובי׳לדען שטארקע ארבייטער ארגאניזאציאָנען
אין יעדער שטאָדט, פערבריינגען זיי זייער צייט,
זייער ענערגיע, זיירע מיטעל, אום צו שטערען
אנדערע און צו קעמפּפען צווישען זיך.

אום בעסער צו קעמפּפען געגען דער מינא־
ריטעט מיט איהר „איסקרא", גיבען יעצט דיא
מאָאָריטעט ארוים א „פּארוועדטם". אום לייכ־
טער צו פערניכטען דיא מינאָריטעט, האָט דיא
מאָאָריטעט פּארוופען א נייעס קאָנגרעס. דיא
בעסטע קרעפטע פון דער פּארטהיי וועלען אוועק־
גערופען ווערען פון זייער העכסט־וויכטיגער
טהעטיגקייט, אום צו קריעגען זיך אויף א
קאָנגרעס, וועלכער קען האָבען נור אין ענדע
— א שפּאלטונג אין דער פּארטהיי....

מ. באָראָאוו.

(פּאָרטזעצונג פאלגט).

רוססלאַנד אַמאָל און היינט.

VI.

אר יעדען איינעם וואָס אינטער־
רעסירט זיך מיט דער רוסי־
שער רעוואָלוציאָנערער בע־
וועגונג האָט דער אויפשטאנד
פון דיא פּויערים אונטער
פוגאטשאָיו'ן אין 1773-1774
א גרויסען אינטערעס.

וויא שלעכט עס איז צו זיין א פּויער היינטצוטאָג, מיט דעם זעמסקי נאטשאלניק, מיט דעם אוריאדניק, מיט דעם סטאנאָווּאי, מיט דעם איספּראַוונִיק, אבער מיט הונדערט און פערציג יאהר צוריק, אין דיא צייטען פון פּאנשטשינע, איז געווען א סך ערגער. דער פּויער איז בהאנדעלט געוואָרען וויא א פערד. ביי א גוטען בעל הבית איז דער פערד זאָט, אבער וען דער בעל הבית וויל, פערקויפט ער דעם פערד אין פּהעגט זיך ביי איהם גאָר ניט אָן צי ער גלייכט זיין אלטען שטאל מיט זיינע אלטע חברים. דער בעל הבית פּאָרט צוזאמען זיינע פערד וויא ער געפינט פאר בעסער. אזוי האָט זיך אויך געפיהרט מיט דיא פּויערים: א פּויער האָט ניט געטאָרט הייראטהען וועמען ער האָט געוואָלט אָהן א פּאזוואָלעניע פון דעם פּריץ, דער פּריץ האָט געקענט איהם אוועקגעבען פאר א סאָלדאט, וואָס דאָס איז דעמאָלט געווען אלץ איינס וויא פערשיקען איהם אויך זיין גאנצען לעבען. דער פּריץ האָט געהאט דאָס רעכט צו פערשיקען זיין פּויער קיין סיביר, צו שמייסען איהם, צו מארטערן איהם מיט ארבייט ביז עס איז פאר דעם פּויער אלץ קוים געבליבען צייט פאר זיך אלין מיט זיין ווייב און קינדער. וויא איך האָב שוין ערקלערט, האָט דער פּויער דיעזן צושטאנד ניט בעטראכטעט פאר געזעצ־
ליך. נאטירליך, מען האָט ביי איהם קיין דעות ניט געפרעגט, אבער עס זיינען שוין אין יענער צייט געווען מענשען וועלכע האָבען בעטראכ־
טעט דיא קנעכטשאפט פאר אונרעכט. אין 1767 האָט דיא קייסערינע יעקאטערינע דיא צווייטע אייבערופען א סאָרט פּארלאמענט, א „קאָמיסיע אויף צו מאכען א נייעם געזעצבוך", דיא קאָמיסיע איז בעשטאנען פון ערווועלטע דעפּוטאטען פון פּריצים, קופּצעם (קויפלייט), מיעשטשאניעם, קאָזאקען, קורץ פון אלע סאָלוויעם*) א חוץ דיא פּויערים, פערשטעהט זיך, וואָרום זיי זיינען ניט געווען קיין פרייע מענשען. אין דער קאָמיסיע איז פאָרגעקומען אויך דיא פראגע וועגען דיא פּויערים און א דעפּוטאט פון דיא קאָזאקען, אלייניקאָוו, האָט זיך זעהר ענטשיעדען אויסגעשפּראָכען פאר דיא בעפרייאונג פון דיא פּויערים. עס האָבען זיך געפונען נאָך עטליכע דעפּוטאטען וואָס האָבען איהם אונטערשטיצט, דיא מאיאָריטעט איז נאטירליך געווען פאר דיא פאנשטשינע. פּלוצלינג פון דיא דעפּוטאטען פון דיא קופּצעם האָבען פערלאנגט מען זאל זיי אויך ערלויבען צו האָבען קנעכט.

פון וואנען האָט זיך ביי דיא קאָזאקען גענומען דיא סימפאטיע פאר דיא פּויערים? דיא קאָזאקען זיינען אייגענטליך אלזיין אויך געווען פּויערים. נאָך אין דיא צייטען פון דיא מאָסקווער רעגיערונג פלעגען דיא אונצופּריע־
דענע פּויערים אנטלויפען אין דיא וויטע לענ־
דער, אויפ'ן גרענעץ פון דער מאָסקווער מדינה און אפילו איבערן גרענעץ. דער היינטיגער זיד־רוסלאנד האָט נאָך דעמאָלט ניט בעלאנגט צו דעם מאָסקווער קיסר. דיא עמי־
גראנטען האָבען זיך אפטמאל געמוזט פערטהיי־
דיגען געגען דיא טאָטארס, צו וועלכע דיא לאנד האָט נאָך דעמאָלט בעלאנגט, דאָס האָט פון זיי געמאכט א סאָרט פון א וואיענע דעמאָ־
קראטיע. א טהייל פון דיא אנטלאָפענע זיינען געווואָרען ראזבאָיניקעס; זיי האָבען געהאט איערע שיפען אויף דער וואָלגא און אין דעם קאספּישען ים. און זיי פלעגען אנפלעגן אויף דיא שיפען פון דיא מאָסקווער סוחרים און זיי בערויבען. אין יענע צייטען זיינען דיא

*) „שמענדע" רופט מען דאָס בלשון אשכנז — איהר זייט דאָך א קאָזונער דויטש, וויסט איהר דאָך וואָס דאָס בעטיט.

ראזאיניקעם ביי דעם פּראָסטען נאראָד בע־
טראכטעט געוואָרען פּאר העלדרען. אין אמת'ן
געדאנקען האָבען זיי נאָר איבער־א־נייעם אייני־
געפיהרט דעם געשעפט פון דיא פּארצייטיגע
קעניגלאָך וואָס האָבען געגרינדעט דיא רוסישע
מלוכה. אבער דיא וואָלזשסקע ראזאיניקעם *)
זיינען געקומען צו שפּעט, וועו דער רויבער־
געשעפט איז שוין מאָנאָפּאָליזירט געוואָרען פון
דער מאָסקאָווער רעגיערונג און האָט אָנגענומען
געוועלכיכע פּארמען. דיא רעגיערונג האָט גע־
זוכט צו פּערניכטען דיא פּיראטען, אבּ האָט
זיא אליין שטענדיג אוועקגערוקט דעם גרענעץ
ווייטער אָן ווייטער; ענדליך זיינען דיא לענ־
דער פון דיא קאָזאקען אריינגענומען געוואָרען
אין דיא רוסישע מדינה. דיא רעגיערונג האָט
זיך פון אָנהויב ניט אריינגעמישט אין זייערע
אינערע אנגעלעגענהייט, נאָר זיא האָט פון זיי
פערלאנגט זיי זאָלען בעשיצען דעם גרענעץ פון
פיינד. מיט דער צייט אָבער האָט דיא רע־
גיערונג געזומען זיי דריקען. דאָס האָט זיי גע־
מאכט אונצופריעדען. זיי זיינען אָבער ניט
געווען געווהרלאָז וויא דיא פּויערים, זיי
האָבען געהאט וואפען אין זייערע הענד, פּריהער
אָדער שפּעטער האָט עס געמוזט ברענגען צו
א'ן אויפשטאנד.

דיא אונצופריעדענהייט איז פערשטארקט
געוואָרען דורך רעליגיעזע פערפאָלגונגען. א סך
פון דיא קאָזאקען זיינען געווען סטאראָווייערעס,
דאָס הייסט, זיי האָבען ניט אנערקענט דיא רע־
פאָרמע פון דער פּראוואָסלאוונער קירכע וואָס
איז אייגנעפיהרט געוואָרען מיט הונדערט יאהר
פריהער. דער גאנצער אונטערשיער צווישען
דיא פּראוואָסלאוונע און דיא סטאראָווייערעס איז
בעשטאנען אין שטרייטיגקייטען וועגען דאוונען,
צי מען דארף זאָגען הללויה צוויי מאָל, צי דריי
מאָל נאָכאנאנד, צי מען דארף געהען מיט דיא
הקפות פון מזרח צו מערב, צי מען מוז זיך
צלם'ען מיט צוויי פינגער, צי מיט דריי, און
נאָך אזוינע פּראגען; אבער וועו איהר וועט
זיך ארומקוקען ארום זיך וועט איהר בעגרייפען,
וויא אזוי מען וועלט איינער דעם אנדערן דם
שונאים פון אזוינע זאכען. דערצו האָט דיא
פּראוואָסלאוונע רעגיערונג בענוצט איהרע גע־
וועהנליכע איבערצייגונגס־מיטעל, דאָס האָט
נאטירליך נאָך מעהר פערביטערט דעם פּאנא־

*) דיא רויבער פון טייך וואָלגא.

טיזמום און דעם האס געגען דיא רעגיערונג.

דיא קלאגען פון דיא קאָזאקען זיינען
פּאָרגעלעגט געוואָרען פּאר יעקאטערינעם קאָ־
מיסיע, אבער עם האָט זיי ניט געהאָלפען. דיא
אונצופריעדענהייט צווישען זיי איז גענוואקסען.
אין 1773 איז ארויס א קלאנג, אז דיא מעשה,
וואָס הער קעניג פּיאָטר דער דריטער איז גע־
שטארבען, איז גאָר א'ן אויסגעטראכטע. יעקא־
טערינע, זיין ווייב, האָט איהם טאקי געוואָלט
אומברענגען, אבער ער האָט זיך גערעטעוועט
און איז אוועק אין אויסלאנד. איצטער אבער
איז ער געקומען־צוריק צו זיינע טרייע פּאדאנעס,
דיא קאָזאקען, כדי זיי זאָלען איהם העלפען
אָבנעהמען זיין טהראָן פון זיין אונטרייער ווייב.
וועו ער וועט וויעדער וועלען קיסר, וועט ער
בעשטראָפען דיא פּריצים, דיא פערטרעטער,
וואָס האלטען איצטער מיט זיין ווייב, אוו וועט
בעפריינען אלע פּויערים אוו וועט ניט לאָזען
פערפאָלגען דיא אמת'ע אמונה. וואָס הייסט—
בעפריינען דיא פּויערים? נאָטירט אוינפאך, צו־
נעהמען פון זיי דיא פּריצים. דאָס לאנד וועט
פערבלייבען ביי דיא פּויערים אוו דער קיסר
וועט פערזאָרגען דיא פּריצים מיט שטעלען ביי
דער רעגיערונג.

דיא מעשה האָט זיך זעהר שנעל פער־
בריטעט אוו דער פּראָסטער נאראָד האָט איהר
אומעדום גענלויבט. עס וועט אייך אויסזעהען
מאָדנע: וויא אזוי האָט דער עולם געגלויבט
דער געשיכטע? איהר מוזט ניט פערגעסען,
אז אין יענע צייטען האָבען זעהר וועניג
פּראָסטע מענשען געקענט לעזען, צייטונגען
זיינען ניט געווען פערבריייטעט, וויא היינט;
קיין פּאטאָגראפיע איז ניט געווען, יעדער בילד
האָט געדארפט בעזונדערס געמאלט ווערען. עס
זיינען געווען נאָר קנאפּ מענשען, וואָס האָבען
וועו־עס־איז געזעהען דעם בילד פון פּיאָטר דעם
דריטען אוו זאָלען אים שטאנד זיין מיט צעהן
יאהר שפּעטער דערקענען פּוגאטשאָוו'ן אז ער
איז ניט דער קיסר פּיאָטר דער דריטער. וווייטער
מוזט איהר ניט פערגעסען, אז מיט הונדערט אוו
עטליכע אוו דרייסיג יאהר צוריק האָט דער רוס־
סישער פּאלק נאָך וועניגער געוואוסט וויא היינט
וואָס עם טהוט זיך אין דעם קיסר'ליכען פּאלאץ.
אלערליי מעשיות האָבען צירקולירט צווישען
דעם פּאלק,וואָס האָבען ניט איינגעשטימט מיט
דעם אפּיציעלען בעריכט, אז דער קיסר איז גע־
שטארבען א נאטירליכען טויט. וועו מען קען

ניט גלויבען דעם אָפּיציעלען בעריכט, טו וואָס איז דער אמת? עס איז פונקט אזוי לייכט געווען צו גלויבען אז דער קיסר איז ערמאָרדעט געוואָרען, וויא דער גלויבען אז ער האָט זיך געראטעוועט. איבערהויפּט אבער האָט זיך דעם קאָזאק און דעם פּויער געוואָלט גלויבען, אז עס איז ריכטיג.

פּוגאטשאָוו'ס באנדעס זיינען זעהר גיך אָנגעוואקסען. אין וועלכען געגענד עד האָט זיך בעוויזען, האָבען זיך דיא מוזשיקעס ארום און ארום אויפגעהויבען געגען דיא פּריצים, וואָרום דער קיסר פּיאָטר פּיאָדאָראָוויטש האָט אזוי געהייסען. דער האָס פון דיא פערשקלאפּטע פּויערים געגען זייערע אונטערדריקער, וואָס האָט זיך געקלויבען צעהנדליגע יאהר האָט זיך עגדליך איבערגענאָסען איבער'ן ברעג. א סך פּאָמיעשטשיקעס זיינען דערשלאָגען געוואָרען אויף טויט, אנדערע זיינען אויפגעהאנגען געוואָרען אויף א רעגעלמעסיגע ארט, זייערע הייזער זיינען פערברענט געוואָרען. דער אויפשטאנד האָט זיך פערשפּרייט אויף העלפט רוסלאנד. דיא פּויערים האָבען זיך גאנץ לייכט איספּראָווען מיט דיא פּריצים, וואָרום אויף יעדען פּריץ האָבען זיך געפונען צעהנדליגע הונדערטער פּויערים. וועז דיא פּויערים האָבען זיך פּריהער געהאלטען שטיל, איז עס געווען נור וועגען דעם, וואָס יעדער האָט מורא געהאט, אז ער איז איינער אליין, וועהרענד דיא פּריצים קענען צו יעדער צייט צונויפּרופען די גאנצע מיליטעריש מאכט פון דער רעגיערונג. דאָ אָבער האָט זיך דיא לאנג אין גאנצען איבערגעביטען: דער קיסר אליין האלט מיט דיא פּויערים און הייסט זיי אראָבווארפען זייערע אונטערדריקער. דער גאנצער נאראָד איז אומעדום אויף, עס איז פּאראן א רוסישער גלייכווערטע: „די וויאטקער זיינען כוואטסקע יונגען, זיעבען אויף איינעם האָבען זיי קיין מורא ניט". דאָס ערקלערט דעם קוראזש פון דיא מוזשיקעס אין יענעם יאהר.

ניט נאָר דיא פּויערים, א סך שטערט האָבען זיך אויף איבערגעגעבען צום „קיסר פּיאָטר פיאָדאָראָוויטש". דיא נאטשאלסטוואָ איז איהם ארויסגענאנגען אנטקעגנזמיט דיא גלחים, מיט א גרויסער פּאראדע, און דער גאנצער עולם האָט איהם געשוואָרען טרייע. דער רעגיערונג אין פּעטערסבורג איז עס ניט אזוי לייכט אָנגעקומען צו דערשטיקען דעם אויפשטאנד. עס איז דעמאָלט ניט געווען קיין טעלעגראפען, קיין אייזענבאהנען. פּוגאטשאָוו מיט פּופּצעהן טויזענד מאן האָט זיך בעזעצט ארום און ארום דעם קרעפּאסט אָרענבורג און האָט דעם נארנישאן געהאלטען פערשפּארט גאנצע זעקס חדשים איידער דיא רעגיערונג אין פּעטרסבורג האָט זיך דערוואוסט דערפון. דיא לאנגע דעם פּאלקס־אויפשטאנד איז געווען אזוי גינסטיג וויא מען קען זיך נאָר פּארשטעלען, צום סוף אָבער האָט דיא רעגיערונג פּאָרט געזיגט, פּוגאטשאָוו איז אריינגעפאלען אין איהרע הענד און איז הינגעריכטעט געוואָרען אין מאסקווע, דיא פּריצים זיינען וויעדער געוואָרען הערשער איבער דיא פּויערים און דיא קנעכט האָבען זיך אומגעקערט צו זייערע קייטען.

גענעראל דובראָווין פון דעם רוסישען גענעראל־שטאב האָט מיט א יאָהר צוואנציג צוריק אָנגעשריעבען א ווערק אין דריי בענדער איבער פּוגאטשאָוו'ס בונט, וואו ער בעהאנדעלט דיא געשיכטע פון א מיליטערישען שטאנדפּונקט. וועז איהר לעזט איבער דעם בוך, ווערט אויף קלאָר, וויא אונמעגליך עס איז פאר א פּאלקס־אויפשטאנד צו בעזיגען דיא רעגיערונג, זאלאנג וויא דיא רעגיערונג האָט אויף איהר זייט א'ן ארגאניזירטע ארמעע. פּוגאטשאָוו'ן האָט ניט געפעהלט אן מענשען וואָס זיינען בעריים געווען צו קעמפּפען, דיא גאנצע פּאלקסמאסע איז געווען מיט איהם. עס האָט אבער דעם אויפשטאנד געפעהלט ארגאניזאציאָן: היינט האָט אויפגעפּלאקערט דאָ, מארגען דאָרטען; ביז וואנען עס איז געקומען צו דעם דריטען אָרט, איז שוין אין דיא ערסטע צוויי געווארען שטיל, צו יעדער צייט האָט דיא רעגיערונג געהאט געגען זיך נאָר א קלייגע באנדע פון העכסטענס צעהן — פּופּצעהן טויזענד מיאטעזשניקעס. אויף איין זייט איז געווען א'ן ארגאניזירטע רעגיערונגס־מאכט, אויף דער אנדערער א'ן אונוויסענדע פּאלקס־מאסע מיט א'ן אונווייסענדע פיהרער, וואָס האָט אפילו זיין נאָמען ניט גענט אונטערשרייבען און האָט קיין בעגריפּ ניט געהאט, וויא צו ארגאניזירען א רעוואלוציאָנערע רעגיערונג.

עס איז נוצלאָז צו ספּעקולירען, וואָס וואלט געווען, וועז עס וואלט אין יענע צייטען בעשטאנען א רעוואלוציאָנערע אינטעליגענציע וויא היינט. מען קען זיך אבער שטעלען דיא פראגע פערקעהרט: וואָס וואלט זיין, וועז

טע: „א רייזע פון פּעטערבורג קיין מאָסקווע". אין יענעם בוך האָט ער געשילדערט דיא שרעקליכע אונטערדריקונג פון דיא פּויערים דורך זייערע פּריצים און האָט זיך ענטשידען אויסגעשפּראָכען פּאר דיא בעפרייאונג פון דיא פּויערים. דער בוך איז אויף'ן שטעל פערבאָטען גווארן, און דער פערפאסער איז פערשיקט געוואָרען קיין סיביר, אין א ווייסטען פּלאץ, וואו ער איז פארבליבען צוהן צוויי יאָהר, ביז אלעקסאנדער דער ערסטער איז געוואָרען קיסר.

וועהרענד „דער רוסישער מיראבּאָ איז אוועק קיין סיביר" (ווי א טעלעגראָפיר פון יעקאטערינע האָט זיך אויסגעלאכט אין א געדיכט), איז צו דערזעלבער צייט איהר אייגענער אייניקעל, אלעקסאנדער, דער צוקינפטיגער רוסישער קיסר, ערצויגען געוואָרען פון א הייסען רעפובליקאנער. לאהארפ, אן אנהייננגער פון דיא אידעען פון דער פראנצויזישער רעוואָלוציאָן. וועהרענד אלעקסאנדער איז געווען גאָר א יונגער באָי, האָט ער ליעב געהאט צו פאנטאזירען, אז ער וועט זיך אפּזאָגען פון טהראָן און בעזעצען זיך אין דער שווייץ. מילא דאָס האָט ער גראָד ניט געטהאָן, נור ביז צו א געוויסע צייט איז ער געווען א ליבעראל. זיין פּאָטער, פּאוועל, א פּאָלקאָמענער מישוגענער, האָט רעגירט איבער רוסלאנד גאנצע פינף יאָהר. צום כוח האָבען אייניגע פון דיא ליבעראלע האָף־אריסטאָקראָטען געמאכט א פּארשווערונג אראָפּצוזעצען פּאוולען און מאכען אלעקסאנדרען פּאר קיסר. אלעקסאנדער האָט פון דער פּארשווערונג געוואוסט. דיא פּארשווערער זיינען פון אבענד אריין צו פּאוולען מיט א פּאפּיער, אין וועלכען עם איז געשטאנען, אז ער ענטזאגט זיך פון טראָן צו גונסטען פון זיין זוהן. זיי האָבען געפּאדערט ער זאל דעם פּאפּיער אונטערשרייבען. ער האָט זיך אבער געכאפּט צום געווהר, זיי זיינען דאן אויף איהם אָנגעפאלען און האָבען איהם דערשטיקט אין קאמפּף.

„פון אלעקסאנדער'ס טעג דער וואונדערשענער אנפאנג" איז געזונגען געוואָרען פון דעם רוסישען פּאָעט פושקינען. אלעקסאנדער האָט געשטעלט אויף אלע וויכטיגע פּאסטען ליבעראלע פּריצים, א סך רעפּארמעם זיינען געפלאנעוועט געוואָרען, ער האָט געהאט אין זינען צו בעפרייען דיא פּויערים און געבען רוסלאנד א קאָנסטיטוציאָן, אבער דיא אלע פּלענער זיינען גלייבען פּלעגער. פון דער בעפרייאונג פון

ביי דער הינטיגער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג זאל אויסברעכען אן אויפשטאנד פון פּויערים? וועהן מיר פערגלייכען דיא קרעפּטע פון דער רעגיערונג אן פון דעם פּאָלק אין פּוגאטשאָוס צייטען אן הינט, זעהען מיר, אז דיא רעגיערונג האָט אויף איהר זייט דעם גאנצען פּראָגרעס פון דעם נייניצעהנטען יאהרהונדערט, וועהרענד דיא רעוואָלוציאָנערע עלעמענטען פון פּאָלק טרעטען פּאר הינט פונקט אזוי אונאָרגאניזירט וויא מיט הונדערט אן דרייסיג יאָהר צוריק: הינט ברעכט אוים דיא רעוואָלוציאָן אין פּעטערסבורג, וועהן זיא איז דאָרטען דערטרונקען גאָוואָרען פּאָלקסבלוט, הויבט זיך אן א'ן אויפשטאנד אין וואָרשע; וועהן דיא רעגיערונג איז פּארטיג מיט וואָרשע, פּלאקערט אויף דיא רעוואָלוציאָן אין קרעמלאוואסקע. קורץ, דיא מאסען בעוועגונג פּאָלגט הינט דעמזעלבען וועג, וויא אונטער פּוגאטשאָוס. עס איז קיינעם פּעהלער ניט, עס ליעגט אין דער נאטור פון א מאסען־אויפשטאנד.

7.

דיא פּריצים אין יעקאטערינא'ס צייט זיינען ניט פיעל גביל־דעטער געווען פּאר דיא פּויערים. יעקאטערינא אליין האָט געוואָלט גלעטצען פּאר דער וועלט, אלס אן אויפגעקלערטע קאָרעספּאָנדענץ מיט וואָרשע, זיא האָט געפיהרט א קאָרעספּאָנדענץ מיט פראנצויזישע פילאָזאָפען, זיא איז אליין אויף כלומר'שט געווען א שריפּטשטעלערין. אין דער עכערער פּעטערסבורגער אריסטאָקראטיע זיינען געווען פּרוטהאלבען מענשען, וועלכע האָבען זיך אינטערעסירט, ערנסט אדער אוים מאָדע, מיט דער פראנצויזישער ליטעראטור. דיא פראנצויזישע רעוואָלוציאָן האָט געהאט א פּאר סימפּאטייזערס אין פּעטערבורג. ביי דעם שטורם פון באסטיליע אין פּאריז האָט טיילגענומען צוזאמען מיט דעם רעוואָלוציאָנערען פּאָלק א רוסישער קניאז גאליצין. אבער דאָס זיינען אלץ געווען אויסנאהמען און דיא רעגיערונג האָט ניט געהאט קיין גרונד פּאר עפּעס מורא צו האָבען, האָט דיא פראנצויזישע רעוואָלוציאָן געמאכט א סוף פון יעקאטערינע'ס ליבעראליזמוס און זיא האָט געגלומען אויסראָטען דיא קלייבּ בי־סע אויפקלערונג, וואָס האָט זיך געפונען אין רוסלאנד. אונטער דעם איינפלוס פון דער רעוואָלוציאָן האָט א יונגער אריסטאָקראט ראדישטשעוו פערעפענטליכט א בוך אונטער דעם טי־

דיא פּויערים האָט זיך אויסגעלאָזען בסך הכל, אז דיא פּויערים פון דיא באלטישע פּראָווינצען זיינען בעפּרייעט געוואָרען אָהן לאנד און זיינען געוואָרען פּעכטער ביי דיא פּריצים. וואָס בעטרעפט א קאָנסטיטוציאָן, טו האָט אלעקסאַנדער אנערקענט דיא קאָנסטיטוציאָן פון פינלאנד, וועלכע זיא האָט זיך אָפּגעטהיילט אין 1809 פון שוועדען און האָט זיך אָנגעשלאָסען אן רוסלאנד. ער האָט אין 1815 אנערקענט דיא קאָנסטיטוציאָן פון פּויילאָן, אָבער אין רוסלאנד גופא איז געבליבען „פּאָ סטאראָמו". ספּעראנסקי, דער פערפּאסער פון דער רוסישער קאָנסטיטוציאָן, איז פערשיקט געוואָרען פּאר א ענערגישן גובערנאטאָר קיין סיביר, און אלעקסאַנדער איז געוואָרען דיא הויפּט־שטיצע פון דער אירע־פּאישער רעאקציאָן. אָבער פון יענער צייט אָן הויבט זיך אָן דיא הונדערט־יאָהריגע רוסישע בעפּרייאונגס־בעוועגונג, פון וועלכע מיר זעהען איצטער, לאָמיר האָפּען, דעם שלוס־אקט.

דיא רוסישע אָפּיצירען, וועלכע זיינען צו־ריקגעקומען פון פּאריז נאָך דיא נאפּאָלעאָנישע קריגען, האָבען מיט זיך מיטגעבראכט פראנצויזישע ליבעראלע אידעען. דיא רעאקציאָן האָט זיי געצוואונגען צו פּאַרבעריטען זיך צו א רעוואָלוציאָן. אין דער ארמיע האָבען זיך געבילדעט געהיימע רעוואָלוציאָנערע פעראיינען, וואָס האָבען נאָר געוואַרט אויף א גינסטיגען מאָמענט. די מיינונגען צווישען דיא פערשוואָרער זיינען געווען צוטהיילט. אייניגע פון זיי האָבען פער־לאנגט א רעפובליק, אנדערע זיינען צופריעדען געווען מיט א קאָנסטיטוציאָנעלע מאָנארכיע. אלע האָבען געשטעלט זיך צום צוועק דיא בע־פרייאונג פון דיא פּויערים.

דער אָנפאנג פון דער רוסישער ליטעראַ־טור פאלט צוזאמען מיט דעם אָנפאנג פון דיזער אויפקלערונגס־בעוועגונג אין רוסלאנד. פּושקין, דער גרינדער פון דער רוסישער רעאליסטישער ליטעראטור, רילעיעוו, דער רעוואָלוציאָנערער פּאָעט, וועלכער האָט געצונדיגט זיין לעבען אויף דער תליה, זשוקאָווסקי און א סך אנדערע, וועל־כע זיינען שוין יעצט פערגעסען, האָבען צו יע־נער צייט געהאט א גרויסען איינפלוס אויף דיא געביל־דעטע געזעלשאפט.

דער אויפשטאנד פון דעם 14־טען דעצעמ־בער, 1825, איז אויסגעבראכען ניט געריכטער־הייד, אבוואהל דיא רעוואָלוציאָנערע אָרגאני־זאציאָנען האָבען זיך עטליכע יאָהר אלין פאָרבע־רייטעט צו א רעוואָלוציאָן. אלעקסאַנדער דער ערסטער איז פלוצלונג געשטאָרבען אין טא־גאנראג. ער איז געווען א בעזדיעטניק; זיין ברודער, דער גרויספירסט קאָנסטאַנטין, וועלכער האָט זיך פאר אלעקסאַנדערס לעבען גערעכענט פאר א נאסליעדניק, איז געווען אין ווראשע, און אין יענע צייטען האָט געדארפט געדויערן א פּאָר וואָכען איהם צו בריינגען פון וואַרשע קיין פּעטערבורג. דערווייל איז בעקאנט געווא־רען, אז אלעקסאַנדער האָט מיט עטליכע יאָהר פאר זיין טויט בעשטימט, אז נאָך זיין טויט זאָל דער יונגערער ברודער, ניקאָלאי, ירש'ענען דעם טהראָן, און דער פּאפּיער, אין וועלכען ער האָט דאָס אָפּגעשריעבען, האָט ער איבערגעגע־בען דעם מאָסקווער מיטראָפּאָליט און האָט פערזאָגט דאָס צו האלטען אין געהיים ביז נאָך זיין טויט. דיא היינטיגע רוסישע יוריסטען בע־וויזען, אז אזא פּאפּיער, הגם ער שטאמט פון דעם קיסר, האָט אפילו נאָך דעם רוסישען געזעץ נאָך קיין קראפט ניט. אין דעם וועלְ איך דאָ ניט אריינגעהן, ענגוג אז עס איז געוואָרען א טומעל, און דיא רעוואָלוציאָנערען האָבען געזע־הען, אז זיי מוזען האנדלען באלד, איידער דער רשע ניקאָלאי איז געוואָרען קיסר. זיי האָבען קנאפּע האָפּנונג געהאט אויסצופיהרען, וואָרים זיי האָבען אין גאנצען געהאט אויף זייער זיים א פּאָר פּאָלקען, וועהרענד דיא גאנצע ארמעע איז געווען בלינד־לאיאל. דאדורך וואָס זיי האָבען שוין פון אָנהויב אָן בעטראכט דעם קאמפּף פאר אָנגעוואָרען, איז זייער ענערגיע פּאראליזירט געוואָרען;. זיי האָבען ערוועלט א דיקטאטאָר, אָבער אין דעם קריטישען מאָמענט איז ער ניט געווען אויף דעם פּלאץ,וואו ער האָט געזאָלט זיין. זייער פּראָצעס האָט געדויערט א האלב־יאָהר. פינף זיינען פערמישפט געוואָרען צום טויט און צוואנציג צו קארטָאָרזשנע ראבאָטע און לייכטערע שטראָפען.

דער אויפשטאנד איז אונטערדריקט ge־וואָרען, אָבער דער ביישפּיעל האָט געהאט אן איינפלוס אויף דיא פּאָליטישע ערציהונג פון דעם שפּעטערען דור. אלעקסאַנדער הערצען, דע־מאָלט א באָי פון פערצעהן יאָהר, דערצעהלט, אז ער האָט זיך דאן געגעבען א שבועה פּאָרטצו־זעצען דיא ארבייט פון דיא ערסטע מארטירער פון דער רוסישער פרייהייט.

יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי.

דאָם מאַטעריעלע אין דער געשיכטע

III.

יר קענען יעצט דיא הויפט עלע־
מענטען פון דעם מארקסיזמוס.
מיר ווייסען יעצט אז עס איז
פאר אלעם מאטעריאליסטיש,
ד. ה., עס בעהויפטעט, אז דיא
מאטעריע, דאָם חומריות איז
דער „אדון עולם אשר מלך, בטרם כל
יצור נברא", אז דער אורשפרונג פון
אלעם „זיין" איז ניט דיא גאָטהייט און ניט
דער גייסט, נור דיא מאטעריע. מיר ווייסען
יעצט אויך, אז דער מאטעריאליזמוס פון קארל
מארקס בעשעפטיגט זיך הויפטזעכליך מיט דער
געזעלשאפט, אז עס זוכט אויסצוגעפינען דיא
געזעצע, וועלכע בעשטימען דאָם געזעלשאפט־
ליכע לעבען און פאראורזאכען דיא ענטוויקלונג
אין דער געשיכטע; מיר ווייסען אויך, אז דער
מארקסיזמוס איז א דיאלעקטישער מאטעריא־
ליזמוס. עס בעהויפטעט, אז דיא דיאלעקטישע
ענטוויקלונג געהט פאָר אין דעם געשיכטליכען
לעבען, גראדע וויא אין דער נאַטור.

אין דעם פאָריגען ארטיקעל האָבען מיר
געזעהען, אז פייערבאך האָט דער ערשטער קרי־
טיקירט דיא פילאָזאָפיע פון העגעל, און אז
מארקס, האָט זיך אין דיעזע פילאָזאָפיע אָנגע־
שלאָסען מיטבעגרייסטערונג, אז מארקס איז אָבער
ביי פייערבאך׳ס קריטיק ניט שטעהן געבליבען,
אז אנשטאט פייערבאך׳ס סתם־מענש האָט עס
אוועקגעשטעלט דיא געזעלשאפט און האָט אָנ־
געוועדעט דיא דיאלעקטישע מעטאָדע אויף
דעם געזעלשאפטליכען לעבען. דיעזע דיאלעק־
טישע מעטאָדע ווידער האָט קארל מארקס אי־
בערגענומען פון העגעל.

מיר האָבען שוין עראינערט, **אז העגעל**
האָט אם שארפסטען ענטוויקעלט **דיעזע מעטא־**
דע. מארקס פילאָזאָפיע איז אלזו צוזאמען־
געשטעלט פון פייערבאך׳ס מאטעריאליזמוס **און**
העגעל׳ס דיאלעקטיק. מיט אנדערע ווערטער:
מארקס האָט געמאכט דעם מאטעריאליזמוס
דיאלעקטיש. אָבער וואהרענד מארקס האָט אין
פייערבאך׳ס מאטעריאליזמוס אריינגעבראכט
דיא אידעע פון דער געזעלשאפט, האָט עס
העגעל׳ס דיאלעקטיק אין גאנצען אומגעקערט.
און דיעזעם האָט שוין ממילא אומגעקערט
פייערבאך׳ס גאנצע פילאָזאָפיע. קארל מארקס
ערקלערט זיין שטאנדפונקט געגען העגעל אויף
זיין געוועהנליך קורצען און שארפזיניגען אופן.
ער זאגט: „מיין דיאלעקטישע מעטאָדע איז אין
איהר גרונדלאגע ניט נור עטוואָס גאנץ אנדערעם
ווי א העגעלס, זאָנדערן זי א איז פונקט דער
היפוך פון איהר. ביי העגעל איז דאָם דענקען,—
וועלכעם איז ביי איהם זאָגאר א זעלבסטשטענ־
דיגע זאך אונטער דעם נאָמען „אידעע" — דער
אורשפרונג פון דיא ווירקליכע זאכען. דיא
ווירקליכע זאכען זיינען ניט מעהר ווי א'ן
אבשפיעגעלונג פון דער אידעע. ביי מיר איז
דאָם פונקט פערקערט. דאָם אידעעלע איז ניט
מעהר ווי א'ן איבערזעצונג אין דעם מענש־
ליכען קאָפּ פון דעם מאטעריעלען."

אין דיעזען זא'ץ האָט מארקס ארויסגעזאָגט
דיא „גאנצע תורה אויף איין פוס". דער לעזער
וואָס פערשטייט דיא בעדייטונג פון דעם פסוק,
פערשטעהט דעם גאנצען מארקסיזמוס.

דיא נייע קריטיקער פון מארקס האָבען
זעהר פיעל אויסצוזעצען געגען דיזען פסוק. נאָך
דיעזען קומט דאָך אוים, אז דאָם מאטעריעלע
איז דער עיקר, און דאָם אידעעלע איז נור א
פאָלגע א'ן „איבערזעצונג" פון דעם מאטעריע־
לען. דאָס, זאָגען זיי, איז ניט וואהר. עס איז
אמת, זאָגען זיי, אז דיא מאטעריעלע אומשטענ־
דען זיינען א וויכטיגער פאקטאָר אין דעם מענש־
ליכען לעבען, אָבער דאָס איז ניט דער איינ־
ציגער און אויך ניט דער וויכטיגסטער פאקטאָר.
דער „גייסט", דיא „אינטעליגענץ" איז, נאָך
זיי, גראדע אזא וויכטיגער און זעלבסטשטענדי־
גער פאקטאָר וויא דאָם מאטעריעלע. זיי רופען
זיך דאדורך „סינטעטישע מאָניסטען.*) אין

*) פאר דיא לעזער וואָס זיינען ניטבעקאנט מיט דיזע „טערמיש" ווילּ איך זאָגען פאָלגענדעם: דיא פילאָזאָפיע וויים אייגענטליך פון צווייי רויכטונגען:

געווען־הנליכע לעבען, צווישען געווען־הנליכע מענשען, ניט פילאָזאָפען, הערט מען זעהר אָפט דיזעלבע טענות געגען דעם מאטעריאליזמום. דיא געווען־הנליכע, גוטע אבער פּראָסטע מענשען וועלכע וווייסען ניט געגוי אין וואָס עם האנדעלט זיך דאָ אייגענטליך, וווערען זעהר אויפגערעגט, וועו מען רעדט צו זיי וועגען מאטעריאליזמום. וויא קען דאָס זיין, פרעגען זיי מיט היז, וויא קען דאָס זיין, אז דאָס מאטעריעלע איז דיא הויפּט־קראפט אין דעם געזעלשאפטליכען צוזאמענלעבען? זעהן מיר דען ניט אויף יעדען שריט און טריט וויא מענשען זיינען מקריב זייער עקזיסטענץ, דיא עקזיסטענץ פון זייער

דיא „דואליסטישע" און דיא „מאָניסטישע". דואליזם מיינט: דאָפּעלט. מאָניזם מיינט: „אויינצעל" דיא דואליסטישע ריכטונג וויל האָבען, אז אין דער וועלט הערשען צוויי כוחות, צוויי הויפּט יסודות: דער גייסט און דיא מאטעריע; דיא מאָניסטישע פילאָזאָפיע וויל אלעם צו פיהרען צו א גרונד פּרינציפּ, צו א סבה הראשונה. דיא מיסטע פהילאָזאָפיען זייענען מאָניסטיש. ד. ה. זיי גלויבען אז אין דער וועלט קען אלעם צוגעפיהרט ווערען צו אן אורקראפט. דער סיכסוך איז נור וועגען דעם, וואָס דיא אורקראפט איז. דיא אידעאליסטישע פילאָזאָפיע וויל האָבען, אז דיא אידעע איז דיא אורקראפט. דער „כל יכול", וועהרענד דיא מאטעריאליסטען בעהויפטען, אז דיא מאטעריע איז דער עיקר. דיא צוויי־ע פילאָזאָפען זאָגען, אז בוידע האָבען ניט רעכט, אז ניט דיא מאטעריע איז דער עיקר און ניט דער גייסט, נור בוידע צוזאמען זיינען דער עיקר. זיי זאָגען, אז דער „גייסט" און דיא מאָטעריע זיינען דיא צוויי יסודות אין דער וועלט. זיי זיינען אלזאָ דואליסטען. פּרובירט זיי אָבער דאָס זאָגען אין דיא אויגען וועלען זיי אויך מאָכען צו אש און בלאָטע. זיי שרייען געוואלט, אז זיי זיינען דיא אמת'ע מאָניסטען אז זיי האלטען נור פון איין אורקראפט, ניט מעהר, ביי זיי איז דער גייסט און דיא מאָטעריע אָ „צוזאמענגעזעצטע" זאך: דער גייסט און דיא מאָטעריע זיינען צוויי זיטען פון איין און דערזעלבער זאך. (אין דיא קבלה הויסט דאָס: דו פּרצופים) זיי רופען דאדורך זייער פילאָזאָפיע: „כוכטעטישער מאָניזם". דער טיטל דאפון איז: „צואמענגעזעצטע אויכהויט". א מעהר פערשטענדיגע אויבערזעצונג פון דעם וואָרט, שיינט מיר, וואָלט געווען: „צוויי־אויניגקויט", אלס גענוי צו דיא קריסטליכע דריי אויניגקויט. דיא

קריסטליכע רעליגיאָן גלויבט אויך אין איין כוח, און איין גאָט, ניט מעהר. דאָס אויבצעלנע איז צוזאמענגעזעצט פון דריי: — א דריי — אויניגקויט — דער מאָטע, (דער חומר) דער זוהן און דער הויליגער גייסט. דער „סינטעטישער מאָניזם האָט ניט קיין זוהן, דאָס איז אמת; ער בעשטייט נאָר דערווייל פון דעם „חומר" און דעם „גייסט" (און דאָס ניט קיין הויליגער), דיא „צוויי־אויניגקויט" איז אָבער נאָך יונג. און מיר דארפען ניט פערגעסען צו דיא קריסטליכע דריי אויניגקויט. דיא גלייכצייטיגקייט, זאָגאר זייער איגען לעבען צוליעב זייערע אידעאלען? און דאָ צייגען זיי אויך אן אויף דיא טויזענדע מארטירער פאר רעליגיאָן, פאר פאטערלאנד, פאר דיא וויסענשאפט און פאר פרייהייט. איז דאָס אלעס ניט רייגער אידעאלזמום? האָט דיעזעס צו טאָן מיט מאטעריאלזמום? פרעגען זיי. רעגט זיך ניט אויף, מיינע ליעבע, גוטע אידעאליסטישע מענשען! אידעאליסטישע פילאָזאָפיע און אידעלען, מאטעריאליסטישע פילאָזאָפיע און מאטעריאלזמום זיינען גענוענליכען זונן, זיינען גאנץ פערשיעדענע זאכען. דער מאטעריאליזמום לייקענט ניט אָב קיין אידעאלען, דער סאָציאליזמום איז דער גרעסטער, דער שענסטער, דער ערהאבענסטער אידעאל, וואָס דיא מענשהייט האָט זיך וועלכע־איז געשטעלט. און דיזער סאָציאליזמום, דיזער שהענער אידעאל איז גראדע נעבויט אויף דעם מאטעריאליזמום. מארקס און ענגעלס זיינען אפשר געווען דיא גרעסטע אידעאליסטען וואָס דיא מענשהייט האָט וועלכע־איז געהאט. יעדעס וואָהט זיירס שפּריצט מיט הייליגען אידעאליזמום, יערע שורה זייערע איז דורכגעדרונגען מיט א העלליש פייער פון האסס צו אונגערעכטיגקייט, מיט פלאמענדע ליעבע צו די אונטערדריקטע מענשהייט און מיט א'ן אונגעדולדיג שטרעבען צום קאמפף פאר גערעכטיגקייט. דאָס גאנצע לעבען פון דיזע צוויי מענער, און ספעציעל פון קארל מארקס, איז געווען א בעשטענדיגער קרבן אויף דעם מזבח פון וויסענשאפט, פון גערעכטיגקייט, פון האסס צו טיראנען און ליעבע צו דיא אונטערדריקטע, און גראדע דיזע צוויי מענער זייענען דיא בעגרינדער פון דעם מאטעריאליזמום. און אין דיזען שטעקט קיין ווידערשפרוך. מען מוז נור קענען פערשטיין וואָס עם מיינט דער פסוק: „דאָס אידעאלע איז ניט מעהר וויא אן

דוצירען פערשידענע זאכען פאר זייער געברויך. מאכענדיג דיזע אלע זאכען צום געברויך, מוזען דיא מענשען קומען אין בעריהרונג אייניער מיט דעם אנדערען. דיא שייכות פון דיא מענשען אייניער צו דעם אנדערען איז מיסטענטהיילם ניט אבהיינגיג פון זיי אליין, דאם האט זעהר פיעל צו טאן מיט דיא ענטוויקלונג פון דיא געזייג (דיא פראדוקטיוע קרעפטען) מיט וועלכע דיזע זאכען ווערען פערפערטיגט, מיט דיא ארט און ווייזע וויא אזוי דער אויסטויש פון דיא זאכען געהט אן. אט דיזע שייכות פון דיא מענשען צווישען זיך רופען ארויס געוויסע געזעצע און אבמאכונגען, זיי רופען אויך ארויס געוויסע אנזיכטען, געפיהלע פון איינעם צום אנדערען און אויך געוויסע אידעאלען. דאם איז דער ערשטער און וויכטיגסטער פונקט פון מארקס פילאזאפיע. ער זאגט דאם אויך אזא אופן:

„אין דיא געזעלשאפטליכע פראדוקציאן פאר זייער לעבען גיהן דיא מענשען איין אויף בעשטימטע, נויטוועניגע און פון זייער ווילען אונאבהענגיגע פערהעלטניסע, וועלכע ענטשפרעכען א בעשטימטע שטופע פון ענטוויקלונג פון דיא מאטעריעלע פראדוקטיוו־קרעפטען. דער סך הכל פון דיזע פראדוקציאנס־פערהעלטניסע איז דיא עקאנאמישע גרונד, אויף וועלכען א יוריסטישער און פאליטישער אובערגעביי הייבט זיך אויף און וועלכער רופט ארויס בעשטימטע געזעלשאפטליכע פארמען פון בעוואוסטזיין. דיא פראדוקציאנס־וויזע פון דעם מאטעריעלען לעבען, בעדינגט דאם סאציאל, פאליטישע און דאם גייסטיגע לעבען איבערהויפט. עס איז ניט דאם בעוואוסטזיין פון דעם מענשען, וואם בעשטימט דאם „זיין", זאנדערן פונקט פערקערט, זייער געזעלשאפטליכער „זיין", בעשטימט דאם בעוואוסטזיין."

דאם איז אייגענטליך דיא גאנצע פילאזאפיע פון מארקס. אלעם איבריגע איז נור א פירוש אויף דיזען. דיא ארט און ווייזע וויא אזוי דיא מענשען „מאכען א לעבען" צוזאמען, דיא ארט און ווייזע וויא דיא זאכען ווערען פראדוצירט און פערטהיילט, מיט איין ווארט: דיא פראדוקציאנס פערהעלטניסע, דאם איז דער גרונד. דיזע פראדוקציאנספערהעלטנים רופט מארקס, דיא עקאנאמישע סטרוקטור (געבייד) איבערזעצונג אין דעם מענשליכען קאפ פון דעם מאטעריעלען."

וואם דיזער פסוק מיינט האט אויך מארקס געזאגט:

דיא מאטעריאליסטישע פילאזאפיע אונטערשיידעט זיך פון דער אידעאליסטישער אין זעהר א וויכטיגען פונקט. דיא אידעאליסטישע פילאזאפיע־האט אימער געהאט צו טאן מיט הימעל־זאכען, זיא האט זיך דאדורך אימער גע־מוזט בעשעפטיגען מיט ספעקולאציעם, מיט פלפולים. פון איהר איינעם קאפ האט זיא געזוכט אויסצוגעפינען אלגעמיינע געזעצע, זיא איז דאדורך אימער געשטאנען אויף דעם קאפ, וויא ענגעלם דריקט זיך אוים. דער מאטעריא־ליזמום ווידער האט פון אימער אן צו טאן מיט אונזער זינדיגע וועלט, ער האט זיך דאדורך אימער געמוזט בעשעפטיגען מיט דיא פראסטע „מנושים'דיגע" זאכען. ער האט געמוזט אונטערזוכען און שטודירען דיא טהאטזאכען. פישט'לעך אין פאראוים האבען דא ניט געקאנט העלפען. דיא גאנצע וויסענשאפט איז דער רעזולטאט פון דעם מאטעריאליזמום. קארל מארקס האט זיך דאדורך זעהר ווייניג אבגעגעבען מיט ספעקולאציעם. זיין גאנצע אונגעהויערע קראפט, דיא גאנצע גוואלטיגע טהעטיגקייט פון זיין לעבען האט ער פערוועندעט אויף צו שטודירען און אונטערזוכען דאם ווירקליכע צוזאמענלעבען פון דיא מענשען, דיא ווירקליכע געשיכטע. און שטודירענדיג דיא געשיכטע, און אונטערזוכענדיג דאם ווירקליכע לעבען האט ער ענטדעקט, „או דיא רעכטספערהעלטניסע וויא דיא שטאאטס־פארמען זיינען ניט צו בעגרייפען פון זיך זעלבסט, אויך ניט פון דיא זאגענאנטע אלגעמיינע ענטוויקלונג פון דעם מענשליכען גייסט, זאנדערן, או זייער וואורצעל שטעקט אין מאטעריעלע לעבענספערהעלטניסע". מארקס האט ניט געשריעבען קיין פילאזאפיע. זיין גאנצע פילאזאפיע האט ער אויסגעזאגט אין צוויי קלייניע אבגעדרוקטע זייטלעך פאפיער אין א פארעדע צו זיין „צור קריטיק דער פאליטישען עקאנאמיע". אין דיא אלע צעהנדליגע, יא הונדערטע גראב־בייכיגע און שווערפעליגע ביכער וואם זיינען געשריעבען געגען מארקס'ן, זיינען מיסטענס געריכטעט געגען דיזע צוויי קלייניע זייטלעך פאפיער.

אום צו עקזיסטירען, אום צו קענען לעבען, מוזען דיא מענשען, פאר אלעם אנדערען, פראי־

פון דער געזעלשאפט. דאָס איז דער פונדאמענט וועלכער אויף דיזען פונדאמענט ווערען אויפגעבויט אלע איבריגע „עטאזישען", דיא געזעצע, דיא פאָליטיק, דיא ווירטשאפט, דיא קונסט, דיא פילאָזאָפיע, דיא מאָראל און אויך דיא אידעאלען.

דאָס מאטעריעלע אין דער געשיכטע איז אלזא ניט, ווייא אנדערע מיינען, דיא איינפאכע, מגושם'דיגע, פערזענליכע בעדירפנים פון דעם איינצעלנעם מענשען. וועגן מען זאָגט, דיא עקאָנאָמישע פערהעלטניסע אין דעם זינען פון מארקס, מיינט מען ניט דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען פון דעם איינצעלנעם, מען מיינט דיא עקאָנאָמישע שייכות פון דער געזעלשאפט, מען מיינט דעם אופן ווייא אזוי דיא זאכען ווערען פראָדוצירט און פערטהיילט אין דער געזעלשאפט, מען מיינט, גענויער גערעט, מיט וואָס־פער געצייג דיא מענשען פערפערטיגען דיזע זאכען. דאָס איז אייגענטליך דאָס ווייכטיגסטע. דיא ענטוויקלונג פון דיא געצייג, פון דיא מאשינען איז דיא ענטוויקלונג פון דיא געזעלשאפטליכע פערהעלטניסע.

דער מענש ציהט זיין חיונה גראדע ווייא אלע אנדערע חיות פון דיא נאטור. פון דיזען אומשטאנד דרינגען אייניגע פילאָזאָפען אז דיא נאטירליכע אומגעבונג, איז דער הויפט פאקטאָר אין דעם מענשליכען לעבען. טהאָמאס באָקל האָט אויפגעבויט זיין גאנצע פילאָזאָפיע אויף דיזע נאטירליכע אומגעבונג. קארל מארקס לייקענט ניט אָב דיזען אייגפלום, ער זאָגט אבער, אז דאָס וואָס עס ווערט בעשאפען אין ניט אזוי ווייכטיג ווי דאָס — ווי אזוי עס ווערט בעשאפען. דיא חיות האָבען אויך זייערע בעדירפניסע, גראדע ווייא דער מענש און שטילען דיזע בעדירפניסע מיט דיא הילפע פון דער נאטור, אבער דיא חיות בעשאפען גאָר ניט, זיי נעהמען פון דיא נאטור וואָס זיי קענען קריגען פארטיגערהייט. מיט דעם מענשען איז עס אבער גאנז אנדערש. דער מענש איז, ווייא פרייזקלין זאָגט, „א ווערקצייג מאכענדעם טהיר". דער מענש נעהמט דיא נאטורשטאָפען פון פערענדערט זיי נאָך זיין געשמאק און געברויך. „דער מענש טרעט ארויס געגען דיא נאטורשטאָפען אליין אלס א נאטורמאכט", ער פערענדערט דיא נאטורשטאָפען, און ער טהוט עס מיט דיא ווערקצייג וואָס ער בעשאפט. „ניט וואָס עס ווערט געמאכט, זאָנדערן וויא, מיט וועלכע ארביטסמיטעל עס ווערט געמאכט, אונטערשיידעט דיא עקאָנאָמישע עפאָכען", זאָגט מארקס. מיר קענען פון דיזען זעהן, אז ביי מארקס'ן שפיעלט דער מענש א וויכטיגע ראָלע אין דער געשיכטע; דער מענש איז דער וואָס ענדערט דיא נאטור, „ער טרעט אליין ארויס אלס א נאטור־מאכט געגענאיבער דיא נאטירליכע שטאָפען מיט דעם וואָס ער מאכט געזייג. אָבער דאָס ארויסטרעטען קומט ניט פון זיין פרייען ווילען, אָדער פון זיין „גייסט" אָדער דיא „אידעע", ער טרעט ארויס אלס א „חיה" וואָס דארף פאר אלעם עקזיסטירען. זיין עקזיסעטנץ קען ער אָבער נור געפינען צוזאמען מיט דיא איבריגע מענשען, דיזעם צוזאמען זוכען דיא עקזיסטענץ, דיזעם „מאכען א לעבען" געזעלשאפטליך, רופט ארויס געוויסע שייכות צווישען דיא מענשען, און פון דיזע שייכות קומט אלעם איבריגע.

דיא מענשען וואָס לייקענען דאָס, ווייזען אָן אויף געווישע געשיכטליכע פאקטען וואָס שיינען צו שטיין אין ווידערשפרוך. דאָס איז אבער נור אויבערפלעכליך. וועגן מען פערטיעפט זיך אביסעל מעהר אין דיא זאך, זעהט מען דיא האלטלאָזיגקייט פון זייער פילאָזאָפיע.

דאָס אידישע פאָלק דיענט אלס א גוטעה ביישפיעל פאר אייניגע פון דיזע פילאָזאָפען. איהר לייקענט אָב, זאָגען זיי, אז אידעאלען האָבען א גרויסע ווירקונג אין דער געשיכטע, ווייא קענט איהר ערקלערען דיא עקזיסטענץ פון דעם אידישען פאָלק? אָט דא שטעהט פאר אייך א פאָלק וואָס ווערט פערפאָלגט, געיאָגט און געפלאגט, געמאָרדעט און געשענדעט שוין איבער צוויי טויזענד יאהר. פיעלע פעלקער פון די וואָס האָבען פערפאָלגט דיא אידען זיינען אונטערגעגאנגען און פון זיי איז קיין זכר ניט געבליבען, ווהערענד דיא אידען לעבען און עקזיסטירען: צוזוארפען, צוזייעט, פערפאָלגט נאָך ביז הייטיגען טאָג, אבער זיי זיינען דא, און אין מאנכע פלעצער און צו מאנכע צייטען זיינען זיי זאָגאר מעכטיג. ווייא קענט איהר דאָס ערקלערען אנדערש, זאָגען דיזע לייטע, נור אז דער גווואלטיגער אידעאל פון דיא אידישע תורה און דיא אידישע רעליגיאָן האָט זיי דערהאלטען ביים לעבען? נאָך מעהר, דיא אידען, זאָגען דיזע מענשען, וואָלטען מעהר ווייא איין מאָל, און מעהר ווייא אין איין לאנד געקענט לעבען גליך־ליך און צופריעדען, ווען זיי וואָלטען זיך ענט־

זאגט פון זייערע אידעאלען. מיר זעהען אלזא, אז א גאנץ פאלק עקזיסטירט טויזענדע יאהר אין פערשידענע לענדער אונטער פערשידענע פראדוקציאנס־פערהעלטניסע נור צולייב דיא קראפט פון זייער אידעאל. מען מוז צוגעבען, דאם איז א הארבע קשיא. און איך נעהם זיך ניט אונטער צו ענטפערן אויף דיא קשיא. איך גלאלט עם אפשר געקענט טאן, ווען איך וואלט געהאט דיא מעגליכקייט גרינדליך צו שטודירען דיא עקאנאמישע פערהעלטניסע פון אלע צייטען און אלע לענדער ווען און ווו דיא אידען האבען געלעבט. מאנכע מענשען מאכען זיך דיא זאך זעהר לייכט. אויף אלע קשיות ענטפערן זיי : דיא עקאנאמישע אומשטענדען! דאם געהט ניט אזוי לייכט, מען מוז דיא עקאנאמישע אומשטענדען געניו קענען. און דער מאטעריאליזמוס, וויא ער שטעהט יעצט, האט נאך אלע פראגען ניט ערקלערט. דיא וועלטגעשיכטע פון דעם מאטעריאליסטישען שטאנדפונקט איז נאך ניט געשריעבען געוואָרען. דאם איז אין בערהויפט א'ן ארבייט ניט פאר איין מענשען, און אויך ניט פאר איין דור. דיא מאטעריאליסטישע געשיכטם־אויפפאסונג איז נור א מעטאָדע וויא אזוי צו פאָרשען דיא געשיכטע. דיא מאטעריאליסטישע פילאָזאָפיע זאגט אייך : ווען איהר ווילט וויסען, למשל, וויא אזוי עם האט פאסירט, אז דיא אידען האבען זיך דער־האלטען טראָץ אלע רדיפות, מוזט איהר פאָרשען דיא עקאָנאמישע פערהעלטניסע. מארקס האט אונטערזוכט און אויסגעפאָרשט דיא עפאָכע פון קאפיטאליזמוס, אלע איבריגע עפאָכען זיינען נאך ניט בעארבייט. דא וויל איך נאך בעמערקען, אז דיא שטארקייט פון דיזע קריטיקער פון מארקס זיינען גראדע אין דיא פונקטען וואם זיינען איבערהויפט דונקעל אין דער געשיכטע. זיי בריינגען אייך אלע מאל ראיות פון דיא גאנץ אלטע צייטען, ווען קיין געשיכטע איז נאך איבערהויפט ניט געווען ג־שריעבען און וואו אלעם איז אויפ'ן בעסטען פאל דונקעל, וועהרענד דיא שטארקייט פון מארקס בעשטייט אין דעם, וואם ער האט אויסגעפאָרשט גראדע דיזע געשיכטם־עפאָכע וואם אלע קענען און וויסען גענוי, וואם מען קען, זא צו זאָגען, אָנטאפען מיט דיא הענד, און אין דיזער עפאָכע האט ער כמעט קיינע קריטיקער.

אבער וועהן איך ענטזאג זיך צו פערענטפערן דיזע קשיא וועגען דיא אידען, הייסט עם נאך ניט,אז מען קען דיא קשיא איבערהויפט ניט פערענטפערן; עם הייסט נאך וועניגער, אז דיא פראגעשטעלער האבען רעכט, וויל זייער תירוץ איז נאך פיעל ערגער. מיט דעם תירוץ פון דעם גרויסען אידעאל קען מען נאך פיעל וויניגער פערענטפערן. וואורום וועלן מען נעמט דענקען וועגען דיא זאך אביסל טיעפער, מוז מען זיך פרעגען: פון וואנען קומט דאם וואם גראדע דיא אידען האבען געהאט אזא ערהאבענעם אידעאל און דיא איבריגע מענשהייט ניט? פאר דעם וואם גלויבט אין גאט, פאר דעם וואם גלויבט, אז גאט האט אויסערוועהלט זיין „ליעב פאלק ישראל" און האט איבער זיי אריבערגעצויגען דעם בארג סני „כניגית" און האט זיי געזאגט: „זייט מקבל דיא תורה, אז ניט וועט איהר ביי מיר אלע דיא כפרה וועלען אויפ'ן אָרט", פאר דעם מענשען איז דאם קיין קשיא ניט; דער מענש אבער וואם האט פרעטענציעם אויף פילאָזאָפיע, מוז דיא זאך אנדערש קענען פערענטפערן, אויב ער וויל ניט סתם אין דער וועלט אריין, אהן א פאראָאם צוטהיילען דיא מענשהייט אין צווייי קלאסען, אין גוטע און שלעכטע.

דיא גאנצע וועלט האט פערפאלגט און פערפאלגט נאך יעצט דיא אידען. דיא אידען האבען גלויבען און ליידען נאך יעצט צוליעב זייער גאט און צוליעב זייער תורה, איז דיא גאנצע וועלט פערדארבען, און דיא אידען דיא איינציגע און גרויסע אידעאליסטען, דיא „אתה בחרתנו'ניקעם". דאם איין איז שוין א שלעכטע פילאָזאָפיע. דיא געשיכטליכע פאקטען מאכען אבער דיזע פילאָזאָפיע נאך שליממער. ערשטענס וויסען מיר גאנץ גענוי, אז דיא אידען זיינען גאר ניט געווען אזעלכע צדיקים, ווען זיי זיינען געזעסען „איש תחת גפנו", יעדער אונטער זיין ווייגאָרטען. אונזערע אייגענע נביאים זיינען גוטע עדות דאפיר. שוין אין תורת משה געפינען מיר + וישמן ישרון ויבעט, וואם וועט הייסען אויף אמעריקאנער אידיש: ווען דיא אידען זיינען געווען גוט אב, האבען זיי געבריקעט (די תורה, אגב אורחא, שיינט צו זיין זעהר „מאטעריאליסטיש" גזאגט), פון דער אנדער זייט וויסען מיר אויך, אז דיא אנדערע זיינען גאר ניט געווען אזוי פערדארבען; מיר וויסען, אז דיא קריסטען, למשל, זיינען אויך זעהר פיעל פערפאלגט געוואָרען פאר זייער רעליגיאן, (און ניט איין מאל זיינען דיא אידען

געווען די פערפעקטער), קומט דאָך אויס, אז דיא קריסטען זיינען געווען הייליגע און דיא אנדערע דיא היות רעות.

אין אירגעפא איז דורך אייניגע יאהרהונדערטע אָנגעגאנגען א גרויסער רעליגיעזער קאמפף צווישען קאטאָליציזמוס און פּראָטעסטאנטיזמוס. יעדעס מאָל וועָן אייגע פון דיזע רעפּרעזענדע רעליגיאָנען האָט געקראָגען דיא אויבערהאנד, האָט זיא געברענט און געבראָטען און רודף געווען עד הרמה דיא אנהענגער פון דער צווייטער. און דיא פערפאָלגטע האָבען זיך יעדעס מאָל מקריב געווען אויף קידוש השם. מיט התלהבות זיינען זיי געלאָפען אין פייער אריין, און וועָן דיזע האָבען בעקומען דיא אויבערהאנד, האָבען זיי וויעדער געברענט און געבראָטען דיא אנדערע, וועלכע האָבען פון זייער זייט זיך מקריב געווען פאר זייער קידוש השם. מיר זעהען פון דיזען, אז דיא אידען זיינען ניט דיא אייניגיע וואָס האָבען נעהאט אידעאָלען, מיר זעהען אָבער צו דערזעלבער צייט, אז דיא אידעאָלען זיינען פערשידענע, און אז צוזאמען מיט דיא אידעאָלען קענען נעהן האנד אין האנד דיא גרעסטע אכזריות. פון וואנען קומען דיזע פערשידענע אידעאָלען? און וויא קען מען זיך ערקלערען וואָס אין דעם נאָמען פון דיא עכטסטע אידעען זיינען בעגאנגען געוואָרען דיא גרעסטע מערדערייען און דיא גרעסטע רציחות? דיא אידען זיינען גרויסע מארטירער אין דער צייט פון דיא שפּאניש אינקוויזיציאָן, וואָס איז אָבער מכח דיא אינקוויזיטאָרען? וואָס איז מכח דעם גאנצען פּאָלק וואָס האָט געפאטשט בראוואָ צו דיא אינקוויזיטאָרישע רציחות? זיינען זיי אלע געווען אזוי בלוטדורשטיג, אזוי ווילד? דיא געשיכטע דערצעהלט אונז גראדע, אז טאָרקוועמאדאָ, למשל, דער גרינדער פון דער אינקוויזיציאָן איז געווען א זעהר בעגייסטערטער, מאָראָלישער און פרינציפּענטרייער מענש. דאָס פּאָלק וווּרקליך געגלויבט, אז זיי ראטעווען דיא נשמות פון דיא ארימע אידען פון דעם אייביגען גיהנום. אויף אזא אופן איז דאָך דיא אינקווויזיציע איינגעפיהרט געוואָרען צוליעב הויכע אידעאָלען, היינט וועלכע אידעאָלען זיינען דיא ריכטיגע? דיא אידעאָלען פון דיא וועלכע האָבען געגלויבט, אז צו פערברענען לעבעדיגערהייט א'ן אונגלויבּיגען הייסט צו ראטעווען איהם פון אייביגען גיהנום, אָדער דיא אידעאָלען פון דיא וואָס זיי־נען מיט בעגייסטערונג געשפּרונגען אין פייער? דיא קרייצציגע זיינען, דאכט זיך, געווען א ריין־רעליגיעזע מעווענונג, זיי זיינען צוזאמענגעשטעלט געוואָרען פון בעגייסטערטע מענשען וואָס האָבען, דאכט זיך, איינגעשטעלט זייער לעבען, זיך צו קויפען עולם הבא. אבער וויפיעל רציחות, וויפיעל מערדערי זיינען דיזע־לבע מענשען בעגאנגען? דיא האָר שטעלען זיך קאָפויר לעזענדיג זייערע מעשים תעתועים. פון וואנען נעמט זיך דאָס, און וואָס וועלט פון אייערע אידעאָלען?

אין דיא נייערע געשיכטע, און ספּעציעל אין דיא געשיכטע פון אמעריקא, וועט איהר זעהן דאָס זעלבע. דיא אמעריקאנער געשיכטע איז איבערהויפט וויא צוגעשניטען נאָך דעם מארקסיזמוס.

דיא שקלאפעריי־בעפרייאונג שיינט אויך צו זיין אזא מין פאל. דאָ זעהען מיר וויא א גאנץ פאָלק האָט זיך ערהויבען, האָט אוועקגעוואָרפען דיא היים, דיא פאמיליע, דיא בעקוועמליכקייט, געשטעלט דאָס לעבען אין קאָן, אום מיט גע־וועהר אין דער האנד צו בעפרייען דיא אונגליק־ליכע שקלאפען. דיא זייערע פייניגער. און דיא שקלאפען זיינען נאָך דאצו געווען מענשען ניט נור פון א פרעמדע פאָלק נור פון א פרעמ־דע ראסע. דארף מען נאָך א בעספערען בעווייז אז דיא אידעע, דער גייסט שפּיעלט א וויכטיגע ראָלע אין דעם מענשליכען לעבען? וועָן איהר דענקט אָבער אביסעל טיעפער, מוזט איהר זיך פרעגען: און וואָס איז מיט דעם אנדערען טייל פון פאָלק? מיט דעם טייל וואָס האָט גע־קעמפּפט פאר דיא שקלאפעריי, זיינען זיי אלע געווען פערדאָרבען? פון וואנען־זשע קומט דאָס, וואָס איין און דאָס זעלבע פאָלק זאָל מיט אמאָל צו־טייל ווערען אויף צווויי פערשידענע מחנות, און איין טייל זאָל גראדע זיין אידעאָליסטיש, מאָראָליש און זיך זעהן מקריב זיין פאר פרויהייט, וועהרענד דער אנדערע טייל זאָל זיין פונקט דאָס פערקעהרטע? דער אמת איז, אז דער טייל פון דעם אמעריקאנער פאָלק וואָס האָט געהאלטען מיט דיא שקלאפען־האלטער איז ג־וועָן גראדע אזוי בעגייסטערט, האָט ארויסגע־צייגט גראדע אזוי פיעל העלדענמוטה און אָפּ־פערווילגקייט וויא דיא וואָס זיינען געווען דא־גענגען. קיין מענש לייקענט דאָס ניט. זיי האָ־בען אלזא אויך געקעמפּפט פאר א'ן אידעאל, פאר א'ן אנדער אידעאל. פון וואנען־זשע נעמען

זיך דיזע פערשידענע אידעאלען ביי איין און דעמזעלבען פאלק? אין דיזען בירגער־קריג זעהען מיר אויך וויא מאנכע שקלאפען אליין האבען זיך פרייוויליג ארגאניזירט צו קעמפפען געגען דיא שקלאפען־בעפרייאונג. מיר זעהען נאך אנדערע זאכען וואס רופען ארויס הארבע קשיות. מיר זעהען וויא ענגלאנד, דאס לאנד וואס איז שטאלץ דארויף צו האבען פערשפרייט דיא ציוויליזאציאן און דיא פרייהיים אין אלע טיילען פון דער וועלט, דיזעלבע ענגלאנד וואס האט געקעמפפט און געוואונען פרייהיים פריהער וויא אלע אנדערע פעלקער אין אייראפא, דיזע ענגלאנד האט זיך געשטעלט אויף דיא זייטע פון דיא שקלאפענטרייבער, און רוסלאנד, דאס פינסטערע רוסלאנד, דאס לאנד פון אונטערדרוקונג און דעספאטיע, דאס לאנד וואס האט פערשקלאפט א גרויסען טייל פון דער מענשהייט, דיזעם רוסלאנד האט זיך אנגענומען פאר דיא שקלאפען־בעפרייער. פון וואנען נעמט זיך דיזעם?

מיט דיא גרויסע אידעאלען קען מען דאס ניט פערענטפערן. גאנצע ביכער קען מען אנפילען מיט דיזע וויידערשפריכע. איז דיא וועלט היינט מארא־לישער וויא זיא איז געווען, איז בארא־ן מעהר אידעאליזמום וויא פריהער? אויף דיא קשיות קענט איהר קיין אנטוואָרט ניט געפינען. אויף יעדען בעוויזן אייערען פון פראגרעס, פון אידעאליזמום, פון אפפערווילינ־קייט, פון מארטירערטהום וואס איהר וועט אנ־צייגען, קען מען אייך ברענגען פערקעהרטע בע־וויזע. ס'וועט אייך ניט העלפען, וואס איהר וועט אנצייגען אויף דעם, אז דיא אמעריקאנער זיינען געגאנגען־אין מלחמה צו בעפרייען דיא קובאנער, מען וועט אייך אנטקעגען שלייערן דיא פיליפינס, וואו דיא אמעריקאנער בעגעהען דיזעלבע פערברעכען געגען דיא פיליפינאס וויא דיא שפאניער פלעגען בעגעהן געגען דיא קובא־נער. עם וועט אייך ניט העלפען וואס איהר וועט אנצייגען אויף דיא גרויסע העלדען אין דער רוסישער רעוואלוציאנערער בעוועגונג, מען וועט אייך אנטקעגען שטעלען דיא פלעווע'ס, דיא פאביעדאנאסצעוו'ס, דיא קרושעוואן'ס, דיא פאגרמשטשיקעס. מיט אין וואָרט: וויא איהר וועט זיך דרעהען, וועט איהר זיך אלץ פערווייק־לען אין פערשידענע ווידערשפריכע, איהר וועט איבערא טרעפען אידעאלען פון אין זייט, פער־דארבענהייט פון דער צווייטער; איהר וועט זעהן פערשידענע אידעאלען קעמפפען צוויישען זיך; איהר וועט זאגאר טרעפען פערדארבענ־הייט, געמיינהייט און מערדערי אין נאמען פון היילינע אידעאלען, וויא מען קען עס היינט, למשל, זעהן אין דעם קאמפף פון דיא קאפיטא־ליסטען געגען דיא ארבייטער קלאסע, וואו דער געשרי איז: מען דארף בעשיטצען דיא סקעבס און פערניכטען דיא יוניאנס אין נאמען פון פרייהייט, וויל דיא יוניאנס נעמען אוועק דיא פערזענליכע פרייהייט, דיא היילינע פרייהייט צו ארבייטען וויפיעל אויער וויל נור אלץ, אדער וויא מען קען עס זעהן אין יעדער מלחמה, וואו הונדערטע טויזענדע וועלען געמארדעט אין נאמען פון פאטריאטיזמום א.ז.וו., א.ז.וו. אהן א שיעור.

ערשט ווען איהר האט געלערנט צו פער־שטיין, „אז דאס געזעלשאפטליכע זיין בע־שטימט דאס בעוואוסטזיין" און אז „דיא פראָ־דוקציאנסווייזע פון דעם מאטעריעלען לעבען, בעדינגט דאס סאציאלע, פאליטישע און דאס גייסטיגע לעבען איבערהויפט", ערשט דאן האט איהר דעם שליסעל צו פערענטפערען דיזע אלע פראגען.

איך זאג: איהר האט דעם שליסעל, וויל מיט דעם אליין איז נאך דיא פראגע ניט פער־ענטפערט, מען מוז ערשט נעמען און אויסגעפי־נען וואס איז דיא „פראדוקציאנסווייזע פון דעם מאטעריעלען לעבען".

(פאָרטזעצונג פון דיזען קאפיטעל פאלגט).

יעקב מילך.

ד. א. פּיסאַרעוו

רוסישע קריטיקער.

III.

ער צווייטער פּעריאָד פון פּיסאַרעוו'ס ליטעראַרישע טהעטיגקייט פאַנגט זיך אָן אין 1864. אין זיין ארטיקעל „דיא בלומען פון אונשולדיגען הומאָר", קען מען שוין לייכט דערקענען דעם שפּעטערדיגען פּיסאַרעוו, כאָטש ער טרעט נאָך ניט ארויס אזוי שטרענג און פּיינדליך געגען פּאַעזיע און קונסט. אייגענטליך איז דיעזער ארטיקעל געשריעבען איבער דעם בעריהמטען רוסישען קאַטירי־קער שטשעדרין, נאָר אגב אורהא לאָזט אונז שוין פּיסאַרעוו וויסען זיין מיינונג וועגען פּאָעזיע און אונבעוואוסטע שאַפונגסקראפט.

באלד, ביי דער אינלייטונג צו זיין ארטיקעל, גיט שוין פּיסאַרעוו א קלאָפּ דיא פּאָעטען.

„שלעכט,— שרייבט ער, — איז היינטיגע ציטען דיא פּאָעטען; זייער קרעדיט ווערט נידריגער... אַמאָל פלעגט מען רעדען, אז אַ פּאָעט שרייבט דורך א רוח הקודש; אמאָל פלעגט מען א פּאָעט רעכענען פאר דיא גרעטער'ס ליעבלינג..... אונזערער א חברה־מאן לייקענט דאָס אלעס אב מיט זיין געוועהנליכע פּרעכהייט און עזות'דיגע ווערטער; דאָס, זאָגט ער, זיינען אלץ פאנטאזיעס; איהר, פּאָעטען, זאָגט אונז בעסער: ווייא אזוי איז אייער דענקונגס קראפט? צו איז אייער שכל שטארק ענטוויקעלט? צו האָט איהר א גרינדליכע בילדונג?"....

אין דיעזען ארטיקעל פיהרט ער דורך דעם גאַנצען, אז דיא פּאָעטען זאָלען פערפאָלגט ווערדען, ווען זיי ניט מיט א געוויסען צוועק צו־לייב א געוויסע אידעע לעהרען, ווען זיי שרייבען נור צוליעב דער קונסט, זיינען פּאַראַזיטען. און צו דיעזען קלאָס שרייבער רעכענט ער אויך צו שטשעדרין'ן. אמת, שטשעדרין איז א סאטיריקער, ער לאכט אָבּ דיא לעכערליכע רוסישע מנהגים און געוואָהנהייטען; ער שטעלט ארויס צום שאנדקלאַץ דיא שלעכטע מדות פון דער רוסישער געזעלשאפט, איבערהויפּט פון דיא טשינאָווניקעס. אזא ארט שרייבען ברענגט אבער, נאָך פּיסאַרעוו'ס מיינונג, קיין שום נוצען.

„לאכען פון א נאַר'ס נאַרישקייט איז אלין איונס, וויא מען זאָל לאכען פון א בעל־מום'ס חסרון אַדער פון א ווילדעניס ווילדקייט, אַדער פון א קינד'ס אונגעניטהייט. אזא מין לאכען גיט לחלוטין גאָר ניט סיי דעם וואָס לאכט, סיי דעם, פון וועלכען מען לאכט. לאכען איז נוצליך נור אויבער א אידעע, וואַרים אין אזא פאל איז דער גערעכטער גופא א אידעע, וועלכע לייקענט אָב דיא אלטע און פערנעהמט איהר פלאַץ. אַבלאכען פון א אידעע הייסט דערווייזען איהר אונזין און גרונדלאָזיגקייט.... אזא געלעכטער קען ווירקליך אין גאַנצען איבערבליבען בוזיזעדיאַהריגע אכשוּאוּנגען. עס איז געגוג צו דערמאָנען בלויז צוויי נעמען: וואלטער און הוינע. ניט יעדער איז א וואַלטער אַדער א הוינע; נאָר יעדער מענש, וועלכער פער־מאָגט א געזונדען פערשטאַנד און כאטירישען טאַלענט, קען און מוז בענוצען זיין געלעכטער דאָרט וואו עס האָט עפּעס א זינן, אויב דער שרייבער קען דאָס ניט טאָן, צווינגט איהם קיינער ניט עס זאָל לאכען".

פּיסאַרעוו גלויבט ניט, אז דורך אַבלאכען און אבשפּאטען דיא אלטע מדות און מנהגים זאָל מען קענען פערהיטען דעם יונגען דור, אז ער זאָל ניט געהן אויף דעם זעלבען וועג פון דיא עלטערען. ער איז איבערצייגט, אז מיר פיהלען עקעל צו אונזערע עלטערען'ס קלייניקייט ניט חערפאר, וואס מען לאכט פון זיי, נאר וויל מיר געפינען א געזונדען אינהאלט אין לעזען און דענקען. עס איז ניט גענוג צו זאגען אויף א געוויסע זאך, אז זיא איז שלעכט, אום דיא געזעלשאפט זאל זיא באלד פערניכטען. וועג מען וויל אויסראטען אן אלטע זאך. מוז מען געבען אנשטאט איהר עפּעס א נייעס. און זעהר ריכטיג בעמערקט ער:

„אויב איהר זוילט ניט, אז א מענש זאָל עסען

פּוילע שפּויז, מוזט איהר איהם געבען פּרישע: אויב ניט, וועט ער עסען דיא פּוילע מאכלים, ווייל ער קען דאָך ניט שטאַרבען פּון הונגער בלויז אויס ליעבע צו פּרישע שפּויז".

אוז דאָ קומט פּיסאַרעוו צו זיין אידעאל: ער צייגט אַן אויף דיא פּרישע שפּייז, וועלכע וועט אַלע מאל ווערען מעהר אוז געזונדער — נעמליך: דיא נאַטוראַוויסענשאפּט. מיר ווייסען שויז אז נאָך אין ערשטען פּעריאָד האָט ער געפּראַדיגט צו גונסטען דיזע וויסענשאפּט, נאָר אין 2טען פּעריאָד איז זיא געוואָרען פּיר איהם א מין הערשער איבער דער גאנצער וועלט. אַלעס, אַלעס קעען דיא נאַטור־וויסענשאפּט אויפטאָן. זיא שאפּט וואונדער.

„זיא ארבייט ניט אויס פון׳ם מענשען קיין ברוקעניעם ספּעציאַליסט־נאָכפאָרשער, זיא מאכט פון איהם א מענשען; זיא מאכט שטארק זיין מח, מיט וועלבען ער קען זיך בענוצען אין אלע פאלען פון׳ם אלטעגליכען לעבען; זיא איז אן אמת׳ער פרוינד פון דער געזעלשאפט און פאמיליע... זיא דרינגט אריין אין בלוט פון׳ם מענשען און ארבייט איבער זיין טעמפּעראמענט; זיא בעשאפט דיא גרעסטע פאַשינען, דיא יענוגע, ביי וועלכע דער לעבעדיגער גענאנק איז דורכגדרינגען מיט א ברענענדען גספּיהל פון ליעבע; זיא שאפט מענשען, וועלכע זיינען פעהיג צו ציטערן און וויינען פון ענטציקונג און פאַראויס זעהן דיא גרויסע וואהרהייט, וועלכע אָטהעמען מיט איין לעבען מיט דער נאַטור און מענשהייט.... דעם מענשענם איך וועלט פערשוואונדען, וואָרים פאר׳ן איך איז לעבען און ליעבען איינם און דאָם זעלבע... און דיזע אלע אונערייכבארע נאָר זאָהר זעהר נאַטירליכע וואונדער שאפּט די נאַטור־ווייסענשאפּט".

מיט איין וואָרט דיזע וויסענשאפּט שאפט דענקענדע מענשען, און דאָם זעלבע מוז אויך טאָן דיא ליטעראַטור, וועלכע וועט נור דאן זיין נוצליך, וועז זיא וועט פּרעדיגען נייע אידעען און געדאנקען. אין דעם בעשטעהט איהר ווירקליכע און אייניגיג אויפגאבע, וויל דער אלף אוז תיו פון יעדער גזעזעלשאפּטליכער ענטוויקלונג איז „צו שאפען אלץ מעהר דענקענדע מענשען".

דיא פאַעטען, וועלכע וויל׳ען אויסגיסען איז זייערע וועלק נור זייערע אייגענע ראַמאַנטישע געפּיהלע, זיינען גענוארען, זאגט ער, א מין ליטעראַרישע באשיבוזוקע, אוז עס איז פאראן א האַפנונג, אז יעצט וועט קיין קלוגער אוז ווירקליך בעגאַבטער מענש ניט פערליירען זיין צייט אויף געמאַטענע רימעז, „אוז דער וואס וויסט, וואס פאר א גרויסע זאך עס איז צו זיין שפּאַרזאם אין דיא מענשליכע קרעפּטען, וועט פערשטעהן דיא גרויסע בעדייטונג פאר דער גאנצער געזעלשאפט, וועז אלע קלוגע מענשען וועלען אנווענדען זייערע גרויסע פעהיגקייטען אויף נוצליכע ארבייט".

אין דיזען ארטיקעל גיט ער דאָך צו, אז מען דארף פון דעסטוועגען ניט זיין קיין גרויסער מקפּיד, אז אויב עם זיינען פּאראן מענשען וועלכע קענען אויסדריקען זייערע געדאנקען אוז איהעען נור אין בילדער, אין א פּאַעטישע אדער בעלעטריסטישע פאַרמע אוז ניט אין וויסענשאפּטליכע אדער טהעאַרעטישע ארטיקלען, זאָלען זיי טאָן, וויא עס איז זיי לייכטער.

„אויב נעקראסאָוו קען רעדען נור דורך שירים, זאָל ער שרייבען שירים; אויב טורגענעוו קען נור מאָהלען אוז פּאַרשטעלען, נאָר ניט ערקלעהרען באַזאַוו׳ן, זאָל ער מאָהלען; אויב טשערנישעווסקי׳ן איז לייכטער צו שרייבען א ראָמאַן אוז ניט קיין וויסענשאַפּטליכע אַבהאַנדלונג איבער דעם קאַמפּף אוז ענטוויקלונג פון דער גזעזעלשאפּט, זאָל ער שרייבען א ראָמאַן, דיזע מענשען האָבען וואָס צו זאָגען, דיא גזעזעלשאפּט הערט זיי אויפמערקזאם אוז דערליויגט צו זיי גאָר ניט. עס איז זאָגאר גוט, וואָס אזעלבע מענשען גבעבען איבער זייערע אידעען אין א בעלעטרישטישע פאַרמע, וואָרים דער לעצטער שפּאן איז נאָך ניט געמאַכט געוואָרען, אוז ביי איניגע לעזער, בעזאַנדערס ביי לעזערינס, האָט נאָך דיא קונסט ניט פערלאָרען איהר פאלשען גלאַנץ".

דאָס איז גערעדט; וועז דער שרייבער גיט עפּעם נייעס; אזעלבע שרייבער זיינען אבער פּאראן אזוי וויניג, אז מען קען זיי איבערצייליען אויף דיא פינגער, דיא גרויסע מאסע שרייבער גיבען גאָר ניט מיט זייערע וועלק; דיא גזעזעלשאפּט קען ביי זיי גאָר ניט לעהרנען. אט דיזע אלע שרייבער, אויב זיי וויליען ווירקליך דינען דער גזעזעלשאפּט, מוזען זיך אליין לעהרנען. איבערהויפּט נאטוראויסענשאפּט. אום צו האבען וואס צו געבען דעם פאלק. נאָך מעהר דארפען דיא שרייבער אויסאיבען זייער אוינפלום אויף דעם יונגען דור אוז איהם אנצייגען דיא גרויסע בעדייטונג פון וויסענשאפּט בכלל אוז נאטוראויסענשאפּט בפרט.

דעם זעלבען גדאנק אוז נאָך ברייטער פיהרט ער דורך אין זיין ארטיקעל פון דעם זעלבען יאהר „דיא מאטיוועז פון דער רוסישער

דראמע". דא נעהמט ער שוין באזאראוו'ן אונטער זייז שוץ. באזאראוו איז געווען זעהר גערעכט, וואס ער האט אזוי שארף און גראב געדעדט צום אלטען דור: דיא יונגע לייט קענען מיט איהם קיין שלום ניט האלטען; זיי מוזען ארויסטרעטען מיט האס און פעראכטונג געגען יעדע פוסטע פראזע, וויל „דאס איז דער אייניציגער ריכטיגער וועג, וויא רייכער צו מאכען און וויא אויסצובילדען דאס רוסישע פאלק". דיא יונגע לייט מוזען זיך דורכדרינגען „מיט דעם טיעפסטען כבוד און פייעריגע ליעבע צו א צוישניטענער זשאבע (ד. ה. צו מאכען, וויא באזאראוו, נאטוראוויסענשאפטליכע נאכפארשונגען)..... אט פון דאנען, פון דער צושניטענער זשאבע, וועט „קומען דיא גאנצע ישועה און בעניאונג פון'ם רוסישען פאלק".

בעזאנדערס שטארק טרעט פיסארעוו ארויס געגען פאעזיע און עסטעטיק אין זיין ארטיקעל „רעאליסטען". דא ענטוויקעלט ער אלזייטיג באזאראוס פיסיכאלאגיע און אידעען, מיט וועלכע ער איז פאלקאמען איינשטימיג. באזאראוו איז אן אמת'ער רעאליסט, דערמיט וואס ער איז געגען פאעזיע. און קונסט, וויל זיי דיענען נור פיר פוסטע און אונוצליכע צייטפערשוועדונג. דאס רוסישע פאלק איז אין פערגליך מיט אנדערע געביל־דעטע פעלקער זעהר ארים, און מען מוז דארום זיין זעהר אויסגערעכענט, אויף וואס צו פערשוועדען דיא כחות. (ביי פיסארעוו'ן הייסט דאס: עקאנאמיע איז גייסטיגע קרעפטען). אום צו זיין שפארזאם, מוז מען זיך פריהער אלייז קלאר מאכען, וואס איז נוצליך פאר דער געזעלשאפט און וואס ניט. פון קיין פערזעלליכע פערגניגען טאר קיין שרייבער אפילו ניט דענקען, וויל דיא ליטעראטור האט אויף זיך א הילליגע פפליכט צו ענטוויקלען און פערשפרייטען דיא אידעע פון עקאנאמיע און גייסטיגע קרעפטען. דער שרייבער, וויא יעדער אייגער, וואס וויל זיין נוצליך פאר דער געזעלשאפט, מוז דארום אויך זיין עקאנאמיש, און אום צו זיין עקאנאמיש, מוז ער טאן ניט דאס וואס איהם גלוסט זיך, נאר דאס וואס ער ד א ר ף טאן.

יעצט זאגט ער שוין צוואמען מיט באזאראוו, אז „דיא נאטור איז ניט קיין טעמפעל, זאנדערען א מאסטערסקאיא און דער מענש איז איהר איז אן ארבייטער", און אלס אזעלכער מוז ער, דער מענש, אימער טאן וואס זיין ארבייט פארדערט און ניט וויא איהם וויל זיך.

נאטירליך, ניט יעדער איז א באזאראוו אדער א ראכמעטאוו, (טשערנישעווסקי'ס העלד) ועלכע האבען געקענט שטענדיג ארבייטען אהן רוהע און זיך בענוגען בלויז מיט א סיגארעט. א געווהנליכער מענש קען זיך מיט דיזע העלדען ניט פערגלייכען. וען אימיצען זאל זיך פערגלוסטען נאכטאן ראכמעטאוו'ן, ארבייטען נאנצע טעג און נעכט אהן אן אויפהער און רוהען נור אייניגע שטונדען בשעת'ן שלאף, וואלט ער זיך גיהּ אייניגעריסען און וואלט אפילו ניט געבראכט דיא קלייניע נוצען, וועלכע ער קען ברענגען. אן ארבייטער דארף אויך רוהען, און וען א מענש רוהט און האט דערפון פערגניגען, האט קיינער קיין רעכט ניט צו שיקען איהם ארבייטען, וויל געצוואונגענע ארבייט האט אין אלגעמיין גאר קיין ווערטה ניט.

„צונויפטרייבען אויף אן ארבייט פוילע אדער מיעדע מענשען היסט זיך ארויסציגען וויא יענע פליעג, וועלכע האט זיך געטומעלט און געוואלט העלפען דיא פערד ארויפשלעפען ארויף אבארג א שווערען וואגען. וען איהר האט זיך שוין אבער אבגערוהט און געהאט גענוג פערגניגען און איהר נעהמט זיך אליין מיט'ן איינענעם ווילען פאר אן ארבייט, דאן בעקומט דיא געזעלשאפט, אין פערזאן פון איהר יעדען מיטגליעד, א רעכט צו נאכזוכען און בעטראכטען אויער ארבייט, דיא געזעלשאפט טראגט ארוים איהר פסק איבער אויער טהעטיגקייט און זיא האט פולע רעכט ארויסצוזאגען איהר וואונש, אז אייערע קרעפטען זאלען אויסגענוצט ווערען אויף אזא ארבייט, וועלכע איז פאר איהר נוטהוועניג. וען איהר רוהט, געהערט איהר צו זיך; וען איהר ארבייט, בעלאנגט איהר צו דער געזעלשאפט".

אט אזא מענש איז געווען באזאראוו און אזוי דארפען זיין אלע רעאליסטען. וויל רעאליזם היסט, גייסטיגע עקאנאמיע און שטרעבונג צו טובת הכלל.

„א רעאליסט שטרעבט כסדר צו ברענגען נוצען דער געזעלשאפט און עה ליוקענט אב סיי ביי זיך, סיי ביי אנדערע אזא טהעטיגקייט, וועלכע ברענגט ניט קיין נוצליכע רעזולטאטען".

נאך דייטליכער ערקלעהרט ער דיא בעדייטונג פון רעאליזם איז דער צווייטער העלפט פון זיין ארטיקעל.

„א רעאליסט איז א דענקענדער ארבייטער, וועלכער שאפט אלעס מיט ליעבשאפט, נוט נעצוואונגענערייד. דערפון קענען דיא לעזער דייטליך זעהן, אז הויפטזיג ציטען קענען נור דיא פארשטעהער פון גייסטיגער ארבייט זיין ווירקליכע רעאליסטען. עס פערשטעהט זיך, אז דיא ארבייט פון דיא יעניגע, וועלכע פראדוצירען פאר אונז שפיוז און קלויידער, זיינען אין העכסטען גראד נוצליך; דאך זיינען דיזע מענשען נוט קיין רעאליסטען. בוי הויפטזיגער ארדנונג, בוי הויפטזיגער לאגע פון דער ארבייטער קלאססע אין דער גאנצער ציוויליזירטער וועלט איז דער ארבייטער נוט מעהר ווי א מאשין. דער חלוק צווישען דיזע מאשין און אייזערנע אדער האלצענע בעשטעהט נור אין דעם, וואס דער מענש־מאשין האט איין חסרון: ער דערפיהלט מיודקייט, הונגער און וועהטאג. הויפטזיג ציטען פערהאסט דער ארבייטער מיט רעכט זיין ארבייט און ער דענקט גאר ניט. דער ווירקליכער ארבייטער, וועלכער ברענגט אמת גרויסע נוצען, שטעהט אויסערהאלב דעם רעאליזם; ער איז א פאסיווער מאטעריאל, וועלכען דיא פרוינד פון דער מענשהייט דארפען ערשט אויסארבייטען.... פון אלע רעאליסטען זיינען נור דיא נאטורפארשער דיא וויכטיגסטע, ווייל זיי ארבייטען פאר אלע נאציאנען אהן אונטערשיעד ווי אוך וואו זיי ארבייטען".

וויא מיר זעהן, האט פיסארעוו געשטעלט העכער פון אלעס דיא נאטור־וויסענשאפט, וועלכע קען וועדען דער אינציגער ערלייזער פון דער מענשהייט. ער האט דארום געשטרעבט, אז יעדער גביליידעטער מענש זאל דאס אנערקענען אוך אויפהערען צו פערשוועדען זיינע כחות אוף אנדערע, זאגאר „אונשעדליכע" ארבייט. פיסארעוו האט געגלויבט אין דער עהרליכקייט פון דיא מענשענס נאטור. ער איז געווען איבערצייגט, אז דיא מעהרסטע טהייל פון נוצליאזע „מאלפיישע ארבייט" ווערט געטאן, ווייל דיא מענשען רעכענען זיא פאר נויטהיג. קיין שרייבער וועט זיך ניט ערלויבען מודה צו זיין זיך אליין, אז ער ארבייט ניט פיר דער געזעלשאפט'ס טובה. מען דארף נור אלזא יעדען עפענען דיא אויגען אוך איהם אנצייגען אוף דער ווירקליכער וועלט פון זיין ארבייט אוך. ער איז איבערצייגט, אז נאך א קורצע צייט פון עכטווישונג, וועט יעדער בעקומען א שטארקע נייע שטרעבונג צו ריכטיגע נוצליכע ארבייט, וועלכע פאסט פאר א דענקענדען מענשען אוך עהרליכען בירגער.

ער איז איבערצייגט אין דעם דערפאר, ווייל ער דענקט. אז דיא אלטע אנשוואונגען אוך מיינונגען וועגען קונסט אוך עסטעטיק זיינען ניט קיין אייגענשאפטען, וועלכע זיינען איינגעוואר־צעלט אין'ם מענשענס נאטור. זיי זיינען נור איינגעבילדעטע, איינגעריידטע געוואהנהייטען, אין וועלכע דיא מענשען גופא קענען זיך קיין רעכנונג ניט אבגעבען. אלע אונזערע גפיהלען, ניטבעגרונדעטע סימפאטיעז אדער אנטיפאטיען, מיט איין וואהרט, אלע בעווועגונגען פון אונזער נשמה, וועלכע מיר קענען זיך ניט ערקלעהרען אוך צופאסען צו אונזערע בעגריפע וועגען נוצען אדער שאדען, — דיזע אלע אינרליכע בעווועגונגען האבען מיר בירושה פון אמאלגיג פינסטערע צייטען אוך מיר מוזען זיי אויסווארצלעז פון זיך.

מענשען דארפען זיך האלטען נור אז דעם. וואס ליעגט איז זייער כאראקטער, איז זייער נאטור, דאס זיינען נור אזלכע אייגענשאפטען, וועלכע מען קען דערווייזען מיט פיזיאלאגישע, פסיכאלאגישע אוך אנדערע וויסענשאפטליכע ראיות; זאנסט זיינען זיי ניט נאטירליך, נאר אן אנשטעקענדע שעדליכע געווואוינהייט.

דאס זעלבע איז אין בעזוג אוף פאעזיע, עסטעטיק אוך קונסט. זאלאנג קיינער קען ניט דערווייזען אוף דעם גרונד פון מענשליכען קערפערגעבוי, אז דיזע זאכען זיינען נויטוועניג פארן מענשענס לעבען, זיינען זיי איבריג אוך פאלגליך, שעדליך; ווייל דאס וואס ברענגט ניט קיינע נוצען, שאדט שוין דערמיט אליין דער מענשהייט. מיט א גאנצע רייהע ראיות בעווייזט ער, אז דיא נוצען פון פאעזיע, עסטעטיק אוך קונסט זיינען ניט מעהר וויא אך אוינבילדונג, וויל מיט'ן שכל, מיט קריטיק קען מען זיי אין קיין פאל ניט ערקלעהרען. ער וועגדעט זיך אלזא צו אלע עהרליכע מענשען, זיי זאלען זיך איינטראכטען אין דער זאך.

„און אויב אין דיזער הינזיכט וועט זיעגען אונזער פערשטאנד, וועלען מיר מאכען א שריט פארווערטס ; אויב דער עסטעטישער גפיהל וועט זיעגען, וועלען מיר מאכען א שריט ריקווערטס ; צו גייסטיגע שוואכקייט אוך פינסטערניס..... עסטעטיק איז דער פעסטעסטער יסוד פון דער גייסטיגער רעאקציע אוך דער זיכערסטער פיינד פון פערנינפטיגען פראגרעס".

אז דער עסטעטישער גשמאק איז ניט קיין טבע זאך. דרינגט ער דערפון, וואס דיזער גע־

שמאק בייט זיך זעהר אפט. צום ב. ש. דער בע־ריהמטער פראנצויזישער שרייבער וואלטער האט אבגעלאכט דעם עסטעטישען שולחן ערוך פון זיין צייט און איז געווען אונרוהיג איבער דיא אפיקורס'ישע געדאנקען פון'ם עסטעטי־שען קריטיקער לאמאט־אודאר, וועלכער האט מתיר געמאכט צו שרייבען טראגעדיעס אין פּראָזע און ד. ג. נאָר דער זעלבער לאמאט — אוראר, טראטין זיין גרויסע טאפּפערקייט, וואלט געווים דערציטערט געווארען, וועז ביעלינסקי זאל איהם געווען אנהויבען צו בעווייזען. אז קאַרנעל'ס און ראסין'ס טראגעדיעס האבען קיין שום ווערטה ניט און אז עס איז זאגאר לעכער־ליך צו פערגלייכען זיי מיט שעקספּיר'ן.

„נאָר אויך ביעלינסקי וואָלט זיך דערשראָקען, ווען באזארָוו זאָל איהם געווען זאָגען, אז רא־פּאַעל איז ניט ווערטה קיין קופּערנע מטבעה און אז מענשען קענען זעהר גוט אויסקומען אין גאנ־צען אָהן טראַגעדיעס".

דאָס בעווייזט נור, לויט זיין מיינונג, אז דעם מענשען'ס נאטור האט נאָר ניט צו טאָן מיט עסטעטישע געפיהלען, פונקט וויא דיא נאטור האט נאָר ניט געהאט צו טאָן מיט דעם וואס די פראנצויזען פון וואלטער'ס צייטען האַ־בען לעיב געהאט בלויז דראמעם מיט שטארקע ליידענשאפטליכע סצענעס, אדער וואס דיא רומישע מיידלעך פון דיא 30טע יאהרען האבען געזוכט חתנים נור צווישען ענטוישטע העלדען אוז פּעסימיסטען. דאָס איז געווען דערפאר וואס דיא פראנצויזען האבען אימער געהערט רעדען נור וועגען פערליעבטע העלדען אוז דיא רומישע מיידלעך — נור וועגען פּעסימיסטישע אפּיצערען, אוז זיי האט זיך געדוכט, אז אנ־דערס וועלען זיי ניט קענען לעבען. וועז מען האט דיא פראנצויזען אוז דיא מיידלעך אנגע־צייגט אויף דיא לעכערליכקייט פון זייערע אי־דעאלען, האבען זיי זיך באלד אויסגעניכטערט. דאָס זעלבע איז מיט דער עסטעטיק. וועז מען־שען וועלען זיך וועגדען צום גענוגדען פער־שטאנד, וועלען זיי איינזעהן, אז „עסטעטיק, גרונדלאזיגקייט, געוואהנהייט — זיינען איינם אוז דאָס זעלבע, רעאליזם, בעוואוסטזיין, אנא־ליז, קריטיק אוז פראגראַם — דאָס זיינען אויך גלייכע בעגריפע, וועלכע זיינען בעצם טיעף פערשיעדען פון דיא ערשטע".

פ. ראזענבלאט.

(עלוים פאלגט)

דיא גליקזעליגקייט פון גלויבען.

ב. כשאני לעצמי מה אני?

אם גרעסטע גליק דאכט זיך דעם מענשען צו געפינען איז גלויבען דורך דעם, וואס ער מאכט איהם, מיינט ער, שלום איז זיין הארצען צווישען דיא וועלט חיה אוז דעם עדלערן כענשליכען געפיהל.

דיא וועלט חיה צוקאכט זיך איז דעם מענשען נאָר מורא'דיג איז זיין טעגליכען האבע־וועז אוז יאגען זיך נאך דעם דאלאר. ער צוואגט זיך דערבייא איז רויהיג, גראבקיג, וועלדקיג. ער לעבט א „הו־הא" לעבען, זיין וואלף־נשמה איז צווישען, אוז וועז ער קיהלט זיך אב. פיהלט ער וויא א „קאצען־יאמער" אוז פרעגט זיך זיין בעטערער געפיהל: „צו וואס, שטיינגם געזאגט?" ער פיהלט זיך אזוי אונווויכטיג..... „וואס פאר א בעטרעף האב איך?".... אוז דא דורשט ער נאך עפעם, וואס זאל איהם מאכען פיהלען, אז ער קען אויף אויפטהון עפעם וויכ־טיגעם, איידעלעם. דיעזען דורשט, דאכט זיך איהם, לעשט איהם דער גלויבען:

איז גלויבען געפינט ער פּפליכטען פיר זיך פיר עפעם „העכערעם". וויא זיין אייגענע אינ־טערעסע. ער גייט אין שול אוז מיינט אז ער האט דערמיט עפעם אויפגעטהאן וויכטיגעם. ער גיט א פונט ליכט אין שול אריין אוז ער מיינט, אז דערמיט דיענט ער א'ן ערהאבענע זאך. ער „בעהעפט זיך אן גאט" אוז פיהלט זיין נשמה

דערהייבט. צו וואס האבט זיך איהם, וואלט ער געלעבט אויף דער וועלט, וועו ער זאל ניט האבען אזעלכעם?

* * *

וואס איז אבער דער סוף? מיר האבען געזעהען, אז דער כוח איז, דאס דער גלויבען מוז אריינפיהרען דעם גלויביגען איז א'ן אייגלעדעניש, אז ער קען קיין מאל ניט יוצא זיין פאר זיין גלויבען. אוז דאס מאכט איהם איז אמת'ן ערשט אונמעגליך גאר אמאל צו קענען בערוהיגען אוז זיך גלייקליך צו פיהלען. זיין בעדירפניש צו לעבען פיר עפעם וויכטיגערעם

דארף מען יעצט דעם פערשטענדיגען לעזער נאך לייגען א פינגער איז מויל אריין, וויא עס איז דא א'ן אנדערע „רעליגיאן". אהן איר בערנאטירליכען גלויבען. איז וועלכע דיעזער געפיהל קען יא בעדירפטיג זיין? דאס איז דיא רעליגיאן פון דער מענשהייט.

וועו דאס צוזאמענלעבען פון דיא מענשהייט וועט זיין איינגעפיהרט אהן כאפ לאפ, אוז איינער וועט לעבען פיר אלע אוז אלע פיר איינעם, וועט יעדער מענש זיך פיהלען אלס א חלק פון דיא מענשהייט. ער וועט לעבען אוז ארבייטען פיר איהר, פיר דיא גרויסע, אייביגע, אונשטערבליכע מענשהייט, אוז זיין לעבען וועט זיין בריט, ניט ענג.

דעמאלט וועט דער מענש זיין אויף אן עדלען אופן בעפרידיגט מיט זיין פרייד אוז גליק פון עולם הזה, ווייל ער וועט פיהלען, אז זיין פרייד איז ניט קיינעמס לייד, נאר אלעמענס פרייד.

„געטהיילטע פרייד איז דאפעלטע פרייד".

אוז דערווייל, איידער מיר דערלעבען אזא נייע ארדנונג צווישען מענשען, — העלפט דערנעהנטערן דיעזע ארדנונג. אוז דאס וועט אייך שוין דערווייל אויך בעפרידיגען בעסער וויא אלע רעליגיאנען. אין אזא ארבייט פיר דיא מענשהייט וועט איהר פאלשטענדיג פיהלען. אז איהר לעבט פיר עפעם וויכטיגערעם אין דער וועלט וויא אייער אייגענער קליינינקער „איך".

ג. גאט אוז זיין משפט איז גערעכט.

וועו דער מענש בעטראכט וויפיעל צרות אוז אונגליק עס טהוט זיך ארום איהם, ברענט אויך אין זיין זעלע דער פערדרום: „פאר וואס? געוואלד, פאר וואס!"

אוז דא קומט דער גלויבען אוז ניט, דאכט זיך, אזא אנגענעהמע קיהלונג, אזא בערוהיגונג: ער דערציילט פון א גרויסען, אונבענגרייפליכען גאט איז הימעל, וואס „זיינע געדאנקען זיינען ניט דעם מענשענס געדאנקען". וואס וויסט דער מענש, שטיינס געזאגט?

„גאט וויסט וואס ער טהוט, קשיות פרעגען טאר מען ניט; גאט איז גערעכט אוז זיין משפט איז גערעכט"....

וויא וואלט דעם מענשען, מיינט ער, זיין הארץ געמוזט ברענען, צוזעהענדיג אזוי פיעל צרות, וועו ער זאל ניט האבען דיזען באלזאם פון גלויבען פיר זיין הארץ!

* * *

אבער וויא פאלש איז דער באלזאם! ער מאכט דאך גאר דיא הערצענס וואונד נאך מעהר ברענען! דער גלויבען איז דאך גאר זאלץ אויף דיא וואונדען! דען אויב אלץ פיהרט א גאט וויא ער וויל, איז דאך ערשט רעכט דא א ברענענדיגער פערדרום, פאר וואס טהוט דער „גוטער גאט" אז אזעלכע צרות?

דער גאנצער וויטאג קומט דאך ערשט דורך דעם גלויבען. דער גלויבען אליין רעדט דאך דאס איין, אז אלץ וואס פאסירט איז דער וועלט איז וויל אימעצער וויל אזוי. נאטירליך קרענקט דאך דאס, פאר וואס זאל דער „אימעצער" אנמאכען אזוי פיעל צרות? קומט דיא רעליגיאן אוז גיט כלומרשט א באלזאם צו דיא וואונד וואס זיא אליין מאכט אין הארץ. אבער דער שכל זאגט וועגען דעם צו דעם גלויבען, וויא מען זאגט צו א ביען: „לא מדובשך ולא מעוקצך", שטעך מיך ניט אוז גיב מיר ניט קיין האניג!

אז מען גלויבט ניט איז דער קינדערייי, אז אלץ פיהרט זיך ווי אימעצער ערגעץ האט חשק, נאר מען פערשטייט, אז אלץ איז וויא עס מוז זיין, וויא עס איז נאטירליך עס זאל זיין, האט מען ניט איבער וואס זיך צו קרענקען.

דער פערצייטיגער רוימישער דיכטער ווירגעל האט געזאגט:

Felix qui potuit, rerum cognoscere causus.

דאס איז דער טייטש: „גליקליך איז דער, ווער עס איז דערגאנגען פון אלצדינג".

אוז דער פילאזאף שפינאזא זאגט זעהר ריכטיג:

„מיר זעהען פון ערפאהרונג, אז וועו א מענש פערלירט עפעס, איז וואס מעהר ער ווייסט, אז עס האט ניט געקענט אנדערש זיין, אלץ וויניגער קרענקט איהם דער פערלוסט.

„מיר זעהען, אז קיינער האט ניט קיין הארצ־ווייטאג אוז מיטלייד אויף א קינד פאר וואס עס קען ניט רעדען אוז גיין, אוז האט אזוי פיעל יאהר קיין שכל ניט אוז פיהלט אוז פערשטייט זיך ניט — וויל מען ערוואַרט ניט אנדערש. וועו אלע מענשען וואלטען געבוירען געווארען דערוואקסענע אוז אייגער וואלט געבוירען גע־וואַרען א קינד, וואלט עס געווען א ווייטאג.

„פון דעם זעהט מען, זאגט שפינאזא, אז וואס מעהר דער מענש וועט איינזעהען, אז אלץ וואס עס איז מוז זיין אוז וועט פערשטיין פאר וואס עס מוז אזוי זיין, אלץ שטארקער וועט זיין זיין הארץ אריבערצוטראגען דיא פאסירונ־גען וואס מאכען פערדרום".

דיא טרייסט אז „גאט אוז זיין משפט איז גערעכט" איז דאך נאר געזאגט מיט דיא ליפען. עס איז דאך נאר זיך אליין אבגענארט. איז אמת'ן בערוהיגט זיך דער פרומער, מיט דעם גאר ניט. דאס וואס ער זאגט דערביי צו זיך אליין: „זינדיג ניט געגען גאט, ער וויסט וואס ער טהוט!" — דאס איז אליין א סימן, אז איז זיין טיעפען הארצען זינדיגט ער אלץ געגען גאט, פרעגענדיג אלץ דיא קשיא, „סטייטיט, פאר וואס? געוואלד פאר וואס!".... מיט דיא ליפען זאגט ער „קשיות פרעגען טאר מען ניט". אבער דאס הארץ פרעגט פארט קשיות. אוז אנשטאט איהם צו בערוהיגען, מאכט איהם דער גלויבען אויך מיט דעם נאך מעהר יסורים, וואס ער מאכט איהם אלץ פיהלען וויא ער „זינדיגט" מיט זיינע קשיות.

אבער וועו דער מענש וויסט מיט פעסט־קייט צו זאגען: „קיינער האט ניט געוואלט אזוי, עס איז וויא עס איז נאטירליך עס זאל זיין", בלייבט וויזקליך קיין שום קשיא ניט אוז רוהיג וועזרט דאס הארץ.

ד. דער עלענדער מענש אוז זיין הימלישער העלפער.

אין אונזער הייגטיגער וועלט, וואו יעדער קוקט פיר זיך, פיהלט זיך דער מענש עלענד, פערלאזען, עפעס וויא א יתום. בעזאנדערס נאך וועו ער זעהט שרעקליכע נויטען. פון וועלכע קיין מענש קען איבערהויפט ניט ארויסהעלפען.

אזוי וויא א קינד חלש'ט צו פיהלען לע־בען זיך א טרייע מאמע, צו קענען זיך שיצען אוז בעהאלטען אונטער איהר פארטוך. אזוי געהט אוים דער מענש צו האבען א מעכטיגען העלפער, וואס קען איהם בעשיצען פון אלע נויטען. ער פיהלט זיך עלענד אהן איהם — דער מענש.

וועלכער מענש שרעקט זיך דען ניט פאר נויטען, פון וועלכע ער אליין וועט זיך ניט קע־נען העלפען? אפילו דער מעכטיגסטער שטאל־צעסטער מענש וויסט, אז עס זיינען דא נאך פיעל מעכטיגערע אוז שטאלצערע אונגליקען. בפרט וועו מען האט ווירקליך אזעלכע אומגלי־קען פאר זיך — אה, וואס פאר א גליקזעליג־קייט דאס איז, דאכט זיך, צו פיהלען, אז מען האט אן אלמעכטיגען טאטען, וואס ער קען אלע מאל העלפען!.... וויא עלענד, מיינט מען, איז דער מענש אהן אזא „מען צור ישועתי"! וויא ביטער אז מען קען ניט זאגען „וואהר אויך גאט דיין לאסט, ער וועט דיך שוין פערזארגען!"

* * *

אבער, מענש, וואס טויג דיר זיך צו נאר־רען? אויב דוא רעכענסט, אז עס איז דא אזא פיהרער, זעהסטו דאך, אז ער שטראפט מעהר וויא ער העלפט, מוזט דו דאך מעהר ציטטערן פאר זיין שטראף וויא האפען אויף זיין הילף!...

וואס נאררסטו דיך, גלויביגער? פרעג נאר אויפריכטיג דיין הארץ — האסטו טאקי אין אמת'ן פעסטען בטחון אויף גאט'ס הילף?.... שרעקסטו זיך דען ניט מעהר פאר זיין שטראף?

טא זאג־זשע דא אויך צום גלויבען: „לא מדובשך ולא מעוקצך".

דער פרייער פערשטאנד גיט אויך צו דיא הילפס־בעדירפטיגקייט פון דעם מענשען א פיעל זיכערערען מיטעל וויא דיא רעליגיאן.

ערשטענס, גיט בילדונג אוז וויסען דעם מענשען א סך מעגליכקייטען זיך אליין צו העל־פען; צוזיין זיין אייגענער גאט; צו הערשען אי־בער דער נאטור אנשטאט צו פיהלען זיך בע־הערשט פון א גאט; — מעגליכקייטען וואס ער האט ניט אין דיא פינסטערע אונווויסענהייט פון גלויבען. וועלכער נעהמט אויף דעם מענשענס ענערגיע זעלבסט־הילף.

צווייטענס, אין א וועלט פון ברידערליכקייט וועט דער מענש פיהלען מאסען העלפער ארום זיך. „דער מענש וועט זיין פיר דעם מענשען א גאט, וויא דער פילאזאף זאגט.

דריטענס, וואו דיא צרה איז שוין אזוי גרוס, אז עס איז שוין אויף א נאטירליכען אופן ווירקליך קיין האפנונג ניטא, קען דער פרייער געביל־דעטער מענש געפינען א סך זיסערע טרייסטונגען וויא אין א קאפיטעל תהילים. ער קען זיי געפינען — חוץ אין זיין בעוואוסטזיין פון דיא נאטירליכע נויטוועגדיגקייט, וויא אין פארזיגען פונקט — ער קען געפינען טרייסטונגען אוו אנמוטהיגונגען אין דיא גאלדענע ווערטער פון דענקער אוו פאעטען.

געטהע זינגט :

„פייגער געדאנקען,
בענגליכעם שוואנקען,
ווייבליכעם צאגען,
ענגסטליכע קלאגען
ווענדעט קיין עלענד,
מאכט דיך ניט פרוי.
„אללען געוואלטען
צום טראץ זיך ערהאלטען,
נימער זיך בייגען,
קרעפטיג זיך ציוגען,
רופעט דיא ארמע
דער גענטער הערבי!"

אדער וויא טרייסטענדיג אוו אנמוטהיגענ־דיג זיינען אט דיזעז ווערטער פון דעם זעלביגען דיכטער :

הערין, מיין הערין, זיי ניט בעקלאמען
אונד ערטראגע דיין געשיק,
נייער פיוהלינג גיבט צוריק
וואס דער ווינטער דיר גענאמען.
אונד וויפיעל איזט דיר געפליעבען,
אונד וויא שעהן איזט נאך דיא וועלט!
אונד מיין הערין, וואס דיר גפעללט,
אללעס, אללעס דארפסטו ליעבען!"

אוז וואו גפעינט מען אין א רעליגיאן א קרעפטיגערע טרייסט וויא אין דיזעז גאלדענע ווערטער פון דעם אמעריקאנער דיכטער לאנג־פעללאו :

Be still sad heart, and cease repining
Behind the clouds is the sun still shining.
THY FATE IS THE COMMON FATE
OF ALL,
Into each life some rain **must** fall,
Some days **must** be dark and dreary.

(זיי שטיל, טרויעריג האריץ, הער אויף צו עסעז זיך. אויך יענער זייט כמארע שיינט אלע מאל נאך דיא זונז. וואס דיר איז צוגעקומען איז דער גמיינשאפטליכער שיקזאל פון אלע־מען, אין יעדען לעבען אריין מוז עטוואס רעגען אריינפאללען. מאנכע טעג מוזען זיין דונקעל אוז טרויעריג.)

ה. דאס אויביגע לעבען.

דעם מענשען שוידערט עם פאר דעם גע־דאנק, אז עם וועט פון איהם אמאל גאר ניט ווערען.

אזוי וויא יעדע בעשעפענישׂ קלאמערט זיך אן אן יעדע רעטונג, וועז איהר לעבען איז איז גפאהר, אזוי קלאמערט זיך אן דער מענש אן דעם גלויבען אין אויביגען לעבען.

דען אויך דאס פארדערט דער זעלבסט־ערהאלטונגס־טריעב.

ביי אנדערע לעבעדיגע בעשעפענישען פארדערט דיעזער טריעב נאר זיי זאללען זיך יעצט ניט לאזען פערניכטען. דער מענש אבער טראכט וועגען זיין „שפעטער" אויף, איז זיין זעלבסט־ערהאלטונגס־טריעב אזוי שטארק, אז ער שוידערט פאר דעם גדאנק, דאס אמאל וועט ער זיך ענדיגען, ווערען צו גאר ניט. אוז ער כאפט זיך אן א גדאנק פון אייביגען לעבען נאכ'ן טויט. דאס מאכט דעם מענשען פיעללייכט מעהר פערליעבט אין דעם גלויבען וויא אלעם אנדערע.

* * *

אבער, ווידער דיא אייגענע מעשה : א שיינע טרייסט איז עס, אז מען וועט קענען אייביג לעבען — צו פרעגען זיך אין „פייער וואס ברענט פייער"!

דער פאקט איז, אז — וועז פייניגען דעם מענשען פינסטערע גדאנקען וועגען זיין ענד? וועז זיין לעבען גההט ניט אויז! אז מען לעבט וואס עס הייסט גזלבט, ליגט ניט אין זינען דער סוף. אוז דאס זעלבע אויך וועז מען שטרעבט צו ברייניגען אזא ארדנונג, וואו אלע זאללען לעבען אז עס זאל הייסען גלעבט.

אוז אז דיעזער גדאנק קומט יא אין קאפ אריין, זאל מען זיך דערמאנען וואס שילער זאגט :

„פאר דעם טאדע ערשריקסט דו?
דו ווינשענסט אונשטערבליך צו לעבען?
לעב' אים גאנצען!
ווענן דו לאנג דאהין ביזט, —
עס גלויבט!"

(„פאר דעם טויט שרעקסט דו דיך? ווילסט לעבען אונשטערבליך? טאָ לעב מיט דיין געדאנק אוז מיט דיין אינטערעס אין דער גאנצער נאטור: וועז דו וועסט שוין לאנג ניט זיין, וועט זיא נאָך זיין", — אוז דו מיט איהר.)

אדער וויא ריקקערט זאגט:

פערניכטונג וועהעט דיך אן
זאָלאָנגע דו איינצעלנעס פיסט;
א. פיהלע אים גאנצען דיך.
דאָס אונפערניכטבאָר איזט!"

(וועז וועט פון דיר גאָר ניט ווערען? נאָר אזוי לאנג וויא דו ביזט פאר זיך. פיהל זיך אלס א טייל פון אלצדינג, אלצדינג ווערט ניט גאר־ניט!)

דער מענש וואס האט געלעבט פיר דיא מענשהייט אוז געווירקט פיר דיא מענשהייט, דער שטארבט ניט. זיינע מעשים לעבען אייביג. אוז וועז ער לעבט, פיהלט ער, אז ער וועט ניט שטארבען. אוז וועז ער שטארבט, פיהלט ער, אז ער בלייבט לעבען אין זיינע מעשים...

דאָס איז דאָס אייביגע לעבען אהן א גיהנם!

ו. גרויס זיינען דיינע וואונדער!...

דער מענש פיהלט א בעדירפניס זיך פאר־צושטעלען וואונדער. דאָס וואס עס איז אלע טעג פון א גאנץ יאהר ווערט איהם גלייכגילטיג. ער ווערט „צוגעלעבט" דערצו, עס ריהרט איהם ניט מעהר אוז דאן איז קיין לעבען ניטא איז איהם. דעריבער גלויבט ער זעהר גערן אין וואונדער. ער האט הנאה אנצונעהמען, אז דיא שוידערליכע ניסים, פון וועלכע דער גלויבען דערציילט זיינען אמת.

* * *

אבער דער גלויבען פערפינסטערט אין אמת'ן גאָר דיא אויגען מען זאל ניט זעהען דיא ווירק־ליכע אמת'ע וואונדער!

עס זיינען דא טויזענדמאל הערליכערע וואונדער וויא אלע מעשה ניסים פון אלע רע־ליגיאנען. דאָס זיינען דיא וואונדער פון דער נאטור. זיי געפינען זיך אויף יעדען שריט אוז טריט. אין א קלייניגם טראפפען וואסער איז דא גרעסערע וואונדער, מעהר צו שטויגען, וויא אין „קריעת ים סוף", אין א בער־געלע זאמד — וויא דיא מעשה פון בארג סיני. מען דארף נאר קריגען אפענע אויגען. בילדונג אוז וויסען בעפריידיגט מיליאנען מאל מעהר דעם שטוינענדען גיסט וויא אלע גלויבענם פון דער וועלט!

ז. תשובה און חרטה.

געדענקט איהר דיא זיסקייט, דיא גליקזע־ליגקייט פון דיא הייסע טרערען ערב יום כפור איידער מען געהט אין שול אריין? דיעזע טרערען לעשען א ברענענדיגען פערלאנג אין דיא מענשליכע נשמה, — אראבצושווייגען דיא לאסט פון חרטה פון הארצען.

יעדען מענשען, אפילו דעם אונגלויביגען, קומט אפט אוים צו גריזען זיך פאר פעהלערן וואס ער האט געמאכט. דאמאלס פיהלט ער זיך אזוי וויא צוקריגט מיט זיך אליין. זיין גע־מיטה בעדארף דאן עמיצען, פאר וועמען זיך אבצורעדען פון הארצען. א מענשען איז שווער צו געפינען אזויגעם, וועמען מען זאל קענען אנטרויען דיא אייגענע שאנד. דעריבער פיהלט דער ערפעהרענער גלויביגער א מין זיסע גליקזעליג־קייט, וועז ער קען זיך אויסווייגען פאר זיין גאט, וואס פאר איהם איז דאָס סיי וויא סיי קיין סוד ניט. דער פרומער צוגיסט זיך דערביי אין טרערען אוז פיהלט, וויא זיין שווערע לאסט פון חרטה וועלט איהם אראבגעשווייגט פון זיין הארץ אוז עס וועלט איהם אזוי לייכט, אזוי וואוילי! ער וועלט צוריק שלום מיט זיך, מיט זיין אייגענעם געווייסען. ער רופט דאָס „מאכען שלום מיט זיין גאט".

דאָס איז עס, וואס פרומע קריסטען רופען „סאלוואציאן" (סאלווישען — אויף ענגליש).

דאָס איז דיא גליקזעליגקייט פון פרומע טרערען...

* * *

וויא לאנג אבער האלט אן דיא היילונג וואס דער גלויבען גיט צום הארצען דורך אזויגע הייליגע טרערען? איין מינוט! א גאנצען לעבען ברייגט אבער דיא רעליגיאן אליין דער־צו, אז איהר זאלט דאָרפען אזא היילונג,— דען זיא אליין מאכט אייך קראנק אייער הארץ! זיא מאכט אייך איהר זאלט כסדר זיך פיהלען „זינדיג", כסדר האבען אויף וואס תשובה צו טהון, כסדר זיין „רשעים מלאים חרטות" — זינדיגע וואס זיינען פול מיט חרטות! — — —

אוז א מענש מיט פערשטאנד דארף אויף טויזענד שאק כפרות צוגיסען מיט טרערען פון חרטה. א דיכטער (איך געדענק ניט וועלכער) זאגט זעהר ריכטיג:

„בלויבט מיר מיט דער רעי פאָם לייבע!
זיא גלויבט איינעם אלטען שפיטעלווייבע
דאָס גאָטט מיט זיסער־זאָלמען לאָקט

אונד רוהיג אויף זיינעם שטוהלע זאקט.
בוסטע טהון היסט בעסערע מאכען,
דאס איבריגע זינד געפענזאכען!"

דער עברי טייטש דערפון איז: „טשעפעט זיך אב מיט אייער תשובה טהון! דאס האט א פנים וויא א'ן אלטע באבעצע וואס מאכט גאט א מענטליק מיט איהר תהלים זאגען אוז ריהרט זיך ניט פון ארט צו טהון עפעם גוטס. תשובה טהון היסט בעסערע מאכען, ווייטער איז נעבעז־זאכען!"

עס איז א קינדישע בעדירפנים צו ברויכען זיך אויסצו־ווייגען פאר א טאטלע. ווען מען האט פערדרום וואס מען האט ניט געטהון וויא עס בעראהף צו זיין. א מוטהיגער מענש מיט געזונדען פערשטאנד נעהמט זיך פאר בעסער צו פיהרען זיך אוז טהוט אזוי אוז שוין! דאס מאכט ווירקליך צופריעדען.

ח. גוט אוז פרום.

דער בעסערער מענש ווייל זיין גוט, נאר לע־בענדיג אונטער דעם איינפלוס פון גלויביגע, דאכט זיך איהם אז עס גיהער צו גוטסקייט צו זיין פרום. עס דאכט זיך איהם, אז ער וואלט געוואז שלעכט צו זיינע געליעבטע, ווען ער זאל ניט האלטען פון דעם, וואס ביי זיי איז הייליג אוז טייער. ער פיהלט זיך גליקליך מיט דעם וואס ער שפירט, אז ער איז „וויא מען דארף".

* * *

אבער, יעדער גלויבען איז דאך אמאל געווען א נייער, אוז דער גלויבען ריהמט דאך אליין אלס גלויבען דיא. וואס האבען צוקלאפט דעם פריהעריגען גלויבען... אברהם אבינו האט אויך צוקלאפט זיין טאטענס געצעז... גוטסקייט פער־לאנגט פון אייך וואהרהייט, פרייע וואהרהייט, ניט בלינדע פרומקייט!

לאז זיין דערווייל גענוג.

מיין אויפגאבע איז דיזעז ארטיקעל איז געווען, וויא איך האב פון אנהייב געזאגט, ניט צו רייזדז וועגען לאגישע בעווייזע פיר אוז ג־עגען דעם גלויבען. נאר וועגען דיא פסיכא־לאגישע אייגענשאפטען, וואס מאכען דעם גלויביגען בלינד ליעבען דעם גלויבען אוז פיינט האבען איהם צו פערליערען.

איך רעכען, אז איך האב בעווייזען. דאס דיא גליקזעליגקייט פון גלויבען איז א'ן איינ־בילדונג אוז אז אמת'ע גליקזעליגקייט איז צו געפינען איז וויסען אוז איז קעמפפען פיר א'ן אלטעמיינע גליקזעליגקייט אויף דער וועלט, אהז גלויבען.

ב. פייגענבוים.

אידישע מיטהאלאגיע

יהודה און תמר.

ר בינדט צו צום ווייניגסטאן זיין עזעל אוז צו א (וויין) צווייג דיא קינדער פון זיין עזעלין; ער וואשט אין וויין זיין קלייד אוז אין דיא בלוט פון ווייניטרויבען זיין מאנטעל. זיינע אויגען זיינען רויט פון וויין אוז דיא צייהנער ווייס פון מילך (אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו כבם ביין לבשו ובדם־ענבים סותה: חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב) — אזוי שטעהט אין בראשית (מ"ט, י"א—י"ב) אוז אזוי בענשט עם יעקב זיין „זוהן" יהודה.

פון אלע דונקעלע שטעלעז אין דער ביבעל אוז ספעציעל אין דיזען קאפיטעל, וועלכער איז פול מיט אנדייטונגען אויף אלטע סעמיטישע מיטהען, וויא עס איז שווין בעמערקט געווארן אין פאריגען ארטיקעל. — איז דיזע שטעלע געווים דיא דונקעלסטע. אלע קאמענטאטארס האבען זיך געבראכען דיא קעפ צו געפינען עפעם א שטיקעל זינען אין דיזע צווייי פסוקים, צו ערקלערען זיי, אז עס זאל זיך וויא עס איז לייגען אויפ'ן שכל, אבער עס איז געווארן ארויס־געווארפענע ארבייט.

ווירקליך, משונהדיג ווילד קלינגט דיזע „ברכה" צו יהודה'ז, וועז מען גלויבט, אז יהודה איז טאקע יעקב'ס א זוהן אדער איבערהויפט

א פערזאן; אבער זיא ווערט גאנץ אויסנאם אין נאטירליך. וועז מען בעטראכטעט איהם אלס א זונעז־פיגור, אלס א פערזאניפיצירונג פון דער זון. אין דעם שיין פון וויסענשאפטליכע נאכפארשונגען איבער מיטהעז ביי פערשיעדענע פעלקער אויך פערשיעדענע קולטור־שטופען קענען מיר אויך זעהען, וואס פאר א שייכות יהודה האט מיט אן „עזעל", מיט „וויין", מיט „מילך" אוז איבערהויפט מיט דער גאנצער „ברכה". דיזע שייכות ציייגט אונז אז אויך דעם זונעז־כאראקטער פון יהודה. דיא בעדייטונג פון דיזען ווארט איז „הערליך", אדער דיא „הער־ליכקייט". עס איז איבעריג צו זאגען, אז דאס איז א פאסענדער נאמען פיר דיא זון. אבער דאס אליין איז נאך וויניג. וועז דיא בעהויפ־טונג, אז יהודה איז א פערזאניפיצירונג פון דער זון וואלט זיך נאר געשטיצט אויף דער בעדיי־טונג פון זיין נאמען, וואלט זיא געהאט אזא האפט, וויא דיא הקירות פון א מגיד.

מיר געפינען אבער אין דער ביבעל זעלבסט. אויסער דיא צוויי אויבענגעבראכטע פסוקים, אויף דיא מעשה פון יהודה מיט תמר, וועלכע איז, לאמיר עס גלייך זאגען, נאר א פערזאני־פיצירונג פון דער בעהעפטונג פון דער זון מיט דער פרוכט.....

צוערשט וועלען מיר דא אנאליזירען יעקב'ס „ברכה" צו יהודה'ן.

רייד־ענדיג אין פארבינדונג ארטיקעל וועגען שכם בן חמור, דעם „פערפיהרער" פון יעקב'ס „טאכטער" דינה, האבען מיר ערקלערט, אז דער עזעל האט פערנומען א הויכען פלאץ אין דעם זונעז־געצענדיענסט אוז אין אויך גערע־כענט געווען פאר א פראפעטישע חיה צוליעב דיא ר ו י ט ק י י ט פון זיינע האאר. מען האט דיזע רויטקייט פון דער זון. מיר דארפען אויך ניט פערגעסען, אז זונעז־שטראהלען זיי־נען אין מיטהען פערגליכען געווארען צו האאר, אוז נאטירליך צו רויטע האאר. דיא פערבינ־דונג פון יהודה מיט דעם „עזעל" איז דארום אויך נאטירליך נאך דיא פארשטעלונגען פון כענשיען אין דער צייט, וועז זיי האבען גע־שא־פען דיא מיטהען, וועלכע פערשאפען אונז אזוי פיעל קאפ־ברעכענעם זיי צו בעגרייפען אוז צו ערקלערען. דער פסוק אז יהודה „בינדט צו צום וויינשטאק זיין עזעל" א. ז. וו. מיינט אייגענטליך נאר, אז „דיא זון האט זיך בע־העפט מיט דער וויינטרויב".

דאס וועט אונז נאך קלערער ווערען, וועז מיר וועלען נעהמען אין אנבעטראכט, אז דער מיטה בעציהט זיך דא ניט סתם אויף דער זון, זאנדערען אויף דער זון אין שניט־צייט, אין דיא מאנאטען, וועז דיא פירות ווערען רייף. כפעציעל וועז דיא וויינטרויבען ווערען פארטיג ארויסצוקוועטשען פון זיי זייער „בלוט". „ער וואשט אין וויין זיין קלייד אוז אין דיא בלוט פון וויינטרויבען זיין מאנטעל" איז ניט מעהר וויא א מליצה וועגען דעם. וויא דיא זונעז־שטראהלען דרינגען אריין אין דיא וויינטרויבען אוז מאכען זיי רויט אוז רייף.

וואס אנבעלאנגט צום פסוק: „זיינע אוי־גען זיינען רויט פון וויין, אוז דיא צייהנער וויים פון מילך", זא ברויכט מען ניט פיעלע ערקלע־רונגען, אז דאס בעציהט זיך וויעדער אויף דעם קאליר פון דער זון. מיר וויסען שוין פון פא־ריגע נאכפארשונגען, אז דיא זון איז פארגע־שטעלט געווארען אין מיטהען רויט אדער וויים. מיר וויסען אויך, אז אונטער נעמען, וועלכע האבען אורשפרונגליך געהאט דיא בעדייטונג: רויט אדער וויים, איז דיא זון פערזאניפיצירט געווארען. דיא נאכט איז פארגעשטעלט געווארן שווארץ. אין דער ריגוועדא געפינען זיך אזעלכע פסוקים: „דיא געטער האבען געמאכט דיא נאכט אוז דיא מארגענרעטהע אין פערשיעדענע קאליירען אוז האבען זיי געגעבען ש ו א ר צ ע אוז ר ו י ט ע פארבען", דיא ר ו י ט ע מו־טער פון דער ר ו י ט ע ר קאלב קומט; דאס ש ו א ר צ ע לאזט איבער זיין פלאץ צו איהר (מארגענרעטהע)"; „דיא מארגענרעטהע קומט ארויס, פערטרייבענדיג דיא ש ו א ר־צ ע נאכט". דאס זעלבע געפינען מיר אין אנ־דערע מיטהאלאגישע שילדערונגען אוז אויך אין פאעטישע בעשרייבונגען. אויסדריקע: „דיא ו ו י י ס ק י י ט פון מארגען", „דער וויסער טאג ווערט שווארץ" זיינען אויך גאנץ געווענליכע אוז פערשטענדליכע, וועז מען וויים אז עס האנדעלט זיך וועגען דיא ענדערונג פון טאג אוז נאכט; אבער מיר ווערן צומישט, וועז מיר געפינען אזעלכע אויסדריקע אין בעצוג אויף פערזאניפיצירונגען פון דיא זעלבע ער־שיינונגען. א פערגליך פון דער זון, וועלכע איז אויך גערופען געווען „אויג", וויא מיר וויסען עס שוין פון פריהערע ערקלערונגען, מיט דער

רויטקייט פון וויין אוו מיט דער וויסקייט פון מילד איז אייגפאד אוו נאטירליך.

קורץ, דיא פסוקים וועגען יהודה קענען גאר קיין אנדער זינען האבען, וויא נאר מען זאל אננעהמען. אז דאס מיינט מען דיא זונז. אוו נעמליך דיא זון ענדע זומער. וועז דיא פרוכטען ווערן רייף, וועז זיא פיהרט א „ליעבע" מיט דיא פרוכטען נאד מיטהאלגישע בעגריפע.

„די ליעבע פון יהודה אוו תמר", זועלכע איז א מיאוסע געשיכטע, וועז מען נעהמט אז אז ביידע זיינען געווען פערזאנען, קריעגט גאר אז אנדער פנים. וועז מען זעהט אין דעם נאר א געווהנליכען מיטה וועגען דיא בעהעפטונג פון דער זון מיט דער פרי. דיא בעדייטונג פון דעם וואָרט „תמר" איז איינפאד „פרוכט".

דיא זעלבע מיטהאלגיע „ליעבע" איז אין שפעטערע צייטען צוגעקניפפעלט געווארען צו ווירקליך היסטארישע פערזאנען, נעמליך צו דוד'ס זוהן אמנון אוו טאכטער תמר. דער אונטערשיעד איז נאר, וואס אין דעם פאל מיט יהודה איז תמר דיא „פערפיהרערין" — דאס שטימט אויך מיט דער נאטירליכקייט פון דעם מיטה, דען דיא פרוכט לעבצט נאד דיא זונען־שטראהלען, אלע בלעטער אוו פרוכטען ציהען זיך צו הער ערקוויקענדער, פרוכפערנדער זון — וועהרענד אין דעם פאל מיט דוד'ס קינדער איז תמר דיא פערפיהרטע.

איבערהויפט איז עס גאנץ געווהנליך צו געפינען מיטהען, וויא דיא רייפקייט פון פרוכטען וועגט געשילדערט אלס א ליעבע מיט דער זון. דאס זעלבע איז אויך מיט רעגען אוו דיא ערד. א רעגען וואס בעפרוכטעט א פעלד איז אין פיעלע מיטהען פארגעשטעלט געווארען אלס א ליעבע. אוו וועז דיעזע נאטירליכע ערשיינונג איז פערזאניפיצירט געווארן, זיינען געבליבען מיאוסע ליעבע־גשיכטען פון ברידער אוו שוועסטער, פון מוטערס אוו זיהן, פון פאטערס אוו טעכטער.

מיר וועלען דא ברייגען נאר אין ביישפיעל. נאד אן אראבישער לעגענדע, וועלכע האט גלייכגען מיט דער צייט א מאהעמאדאנישע פארב, זיינען אמאל גשטאנען צוויי געטשעפס אויף דיא בערג סאפא אוו מארפא (דיזע בערג זיינען יעצט פערהיליגטע ביי דיא מאהאמעדאנער אוו וועלן בעזוכט פון דיא פילגרימען נאד מעקא). דיא נעמען פון דיעזע געטשעפס זיינען „אוסאף" אוו „נאילא". פון זיי וועלט פערצעהלט, אז זיי האבען זיך אויפגעפיהרט זעהר מיאוס אוו האבען גענפיהרט זינדיגע לעבעס אין קאאבא זעלבסט בין גאט האט זיי דערפאר בעשטראפט דערמיט, וואס ער האט זיי אומגעוואנדעלט אין שטיינער.

נאר וויא דיא מעשה איז דארטען ניט גע־וועז — וועלכע זיינען „אוסאף" אוו „נאילא"? אז איינפאכע איבערזעצונג פון דיזע וועלכער גיט אונז א קלארע אנטוואלט אויף זייער מיטהי־שען אורשפרונג. „אוסאף" בעדייטעט: אונ־פרוכטבארע ערד, אוו „נאילא" — „זיא וואס דערלאנגט", „זיא וואס קיסט". דער לעצטער וואלט מיינט אויך רעגען. דאס איז אלזא א פערזאניפיצירונג פון דער פערבינדונג פון רע־גען מיט א פעלד, א פערבינדונג, וועלכע איז פארגעשטעלט געווען אלס א ליעבע. פון דיזע נאטירליכע „ליעבעס" זיינען אין שפעטערע ציי־טען עגטשטאנען וויא געזאגט לעגענדען וועגען אונגאטירליכע ליעבעס אוו עקעלהאפט אויס־געלאכענהייט.

עס איז מעגליך, אז יהודה איז אויך געווען א היסטארישע פערזאן, א פיהרער פון איינעם פון דיא אידישע שטאמען, אדער דאס איז דער נאמען פון דעם ארט, וואו אזא שטאם האט זיך בעזעצט; אבער דאס ענדערט ניט דיא מיטהען, וואס זיינען פערבונדען געווארען מיט דיזען נאמען.

ניט נאר זיינען מיטהען פערזאניפיצירט געווארען מיט דער צייט, זאנדערן מען האט זיי אויך פערבונדען מיט ווירקליך היסטארישע פערזאנען. זא צום ביישפיעל, האט דוד המלך געקראגען סמנים פון א זונעז־פיגור. דער פסוק „והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב ראי" (שמואל א, י"ו, יב") איז זעהר זאנדערבאר. וואס פאר א יחוס איז עס, אז דוד איז אן „אדמוני", א רויטער? איז פערבינדונג אבער מיט פיינע אוו וויטזעהענדע אויגען איז עס א טהייל פון דעם זונעז־מיטה, אלזא א פארגעטליכונג. איז דוד'ס צייט זיינען נאך פערבליבען ביי דעם פאלק דיא מיטהאלגישע פארשטעלונגען וועגען דער זון, אוו מען האט איהם עס צוגעשריבען, אום צו פערהערליכען זיין פערזאן.

יהודה'ס זיהן, פרץ אוו זרח, זיינען אויך „זונעגדיגע". וויא דיא בעדייטונג פון זייערע נעמען צייגט עס. „זרח" הייסט „דער שיינע־דער", אוו „פרץ" מיינט: „דער וואס ברעכט זיך דורך", וויא דער דייטשער וואָרט „טאגעס־

אנברוך". דאס איז א מיטהישער נאמען פון דער מארגענרעטהע, וועלכע „ברעכט זיך דורך פארואים פארנאנדער־רייסענדיג דעם מאנטעל אדער דעם שלייער פון פינסטערנים".

לוי און לוית.

אונזער בעטראכטונג פון יעקב'ס משפחה וועלען מיר שליסען מיט זייז זוהן לוי. וואס בעדייטעט דיזער וואָרט? געלעהרטע ערקלערען, אז דאס מיינט א שלאנג. זיי פיהרען אויס, אז לויתן שטאמט פון דעם שרש וואָרט לוי אזוי וויא „נחשתן" שטאמט פון דעם שרש וואָרט „נחש". דיא ענדונג „תן" איז אין ביידע וועָרטער דיא זעלבע, און מען מוז ווירקליך אננעהמען, אז פון דעם וואָרט „לוי" האט זיך געביל־דעט דער וואָרט „לויתן".

איז יעקב'ס „ברכה" איז לוי פערבונדען מיט שמעון. וועגען זיי וועָרט דאָרט געזאגט, אז אין זייער שפאס האבען זיי געטויטעט „אן אקס". זיי ביידע וועָרען אויך ארויסגעשטעלט אלס דיא וואס האבען געטויטעט „שכם בן חמור" פאר דיא פערפיהרונג פון זייער „שוועס־טער" דינה. פון דיזע מעשה קען מען שליסען, אז זיי זיינען פיגורען פיינדליכע צו דער זון, אלזא נאכט־פיגורען. „טויטען אן אקס", טויטען א זונען־פיגור וויא שכם, איז אן אנדייטונג אויף א מיטה, וואס שטעלט פאר א קאמפף מיט דער זון. דאס שטימט מיט דער בעדייטונג פון לוי'ס נאמען: שלאנג. איז אלע מיטהען, וועלכע שילדערן דעם קאמפף פון דעם זונען־גאט מיט דעם שטורם־גאט, וועָרט דער שטורם־גאט פאר־געשטעלט אלס א גרויטער שלאנג, אלס א דראַ־גאן. ניט נאר דעם בליץ, זאנדערן אפילו דעם רעגען האט מען איז מיטהען געראפען שלאנג. דיא פערגעטערונג פון שלאנגען איז ענטשטא־נען דורך דעם. איינער פון דיא עלטעסטע און פערשפרייטעסטע געצענדיענסטען איז געווען פערבונדען מיט דעם „נחש". דער שטורם וועָרט געוועהנליך פאַרגעשטעלט אין מיטהען אלס א שלאנג (דראגאן אדער שטורם שלאנג), וואס וויל איינשלינגען דיא זוהן, וועלכע וועהרט זיך געגען איהם מיט איהרע פייל'ען (שטראהל'ען). דיעזער קאמפף צווישען דער זון און שטורמען פערנעהמט א בעזאנדערס גרויסען פלאץ אין דער מיטהאלאגיע פון דיא אינדא־גערמאנישע פעלקער און וועָרט געשילדערט אויף פערשיע־דענע ארטען אין מאסען מיטהען.

איז דער ביבעל געפינען מיר נאר סמנים פון דיזען מיטהאלאגישען קאמפף. אבער גאנץ דייטליכע. איז יעקב'ס „ברכה" צו זיין „זוהן"— דן איז פערגליבען א שילדערונג פון דיזען קאמפף: „יהי דן נחש עלי דרך שפיפן עלי ארח, הנשך עקבי סוס ויפל רכבו אחור". דא האבען מיר א מיטהאלאגישע פארשטעלונג, וויא דער שטורם־שלאנג בייטט דעם פערד'ס קאפיטעם ביז דער רייטער פאלט אהונטער, דאס הייסט ביז דיא זון וועָרט פערשטעלט פון דיא וואל־קענע. וואס פאר א שייכות האט דער פערד מיט דער זון? וועט דער לעזער פרעגען. גאנץ אייג־פאף, דיא אייגענשיינליכע וואונדערונגען פון דער זון איבער דעם הימעל זיינען פערגליכען געוואָר־דען צו א פערד מיט א רייטער, צו א פייערדי־גען רייטוואגען. אין דער לעגענדע, וויא אליהו הנביא, וועלכער איז איבערהויפט א זונען־פי־גור. הייבט זיך ארויף איז הימעל אויף א פיי־ערדיגען רייט־וואגען מיט פייערדיגע פערד האַ־בען מיר א ביישפיעל פון אזעלכע פאַרשטעלונ־גען. אין דיא טעמפלען צו דיא זונען־געטער האַ־בען זיך געפונען ניט נאר „הייליגע" פערד, זאנ־דערן בילדער און סקולפטורען פון פערד אוז רייטוועגען אלס סימבאלען פון דער זון. דאַרום איז א פראַזע, וויא איז דעם פסוק וועגען דן, אז „דער שלאנג בייסט דיא פיס פון פערד" א פיגוראטיוע אוז מיינט, דאס דיא שטורמווינ־דען יאגען וואלקענם אויף דער זון. דער „נחש" אוז דער „סוס" איז דיזען פסוק זיינען ניט א שלאנג אוז א פערד איז דעם פראסטען זינען פון דיא וועָרטער, נאר בעציהען זיך אויף דעם קאמפף צווישען שטורמען אוז דיא זון, צווישען דעם רעגען־שלאנג אוז דעם זונען־פערד.

דיזער שטורם־שלאנג וועָרט אויך גערופען „נחש ברח (חער פליהענדער שלאנג)" אוז איז פערבונדען מיט דעם „לויתן" (ישעיה, כ"ז. א). אוז „שרף מעופף" (כי משרש נחש יצא צפע ופריו שרף מעופף, ישעיה, י"ד, כ"ט). דאס מיינט נאר דעם בליץ.

דיא פערגליכונג פון א בליץ מיט א שלאנג איז א גאנץ נאטירליכע איז דיא מחות פון וויל'דע מענשען. מיר געפי־נען, אז וויל'דע שטאמען בעטראכטען, דאס א בליץ איז א ריזיגער שלאנג, אוז זיין הוזשעריי איז עם דער דונער. דיא זון בעזיענט דיזען שלאנג, דעם שטורם־שלאנג מיט זיין בליץ,

דעז שלימליך רייסט זיא זיך דורך מיט איהרע שטראהלען דורך דיא וואלקענס אוז בעשיינט דיא ערד.

דיזע מיטהאלאגישע פארשטעלונג וועגען דיא זיעג־רייכע זון איז איבערגענאנגען אפילו אויף יהוה, וויא דיא פאלגענדע פסוקים אין איוב (כ"ו, י"ב, י"ג) צייגען עם דייטליך: בכוח רגע הים ובתובנתו מחץ רהב: ברוחו שמים שפרה חללה ידו נחש בריח (מיט זיין מאכט שמייסט ער דעם ים אוז מיט זיין קלוגהייט שטעכט ער דעם דראגאן (רהב); דורך זיין בלאז ווערט דער הימעל העל, אוז זיין האנד האט געשטאכען דעם „פליהענדען שלאנג" נאך דעם איבערגעזאגטען איז עס קלאר. אז דאס מיינט אייגענטליך דיא זון, וועלכע טהוט אויף דיעזע וואונדער אוז גבורות אוז בעזיעגט דעם דראגאן אוז דעם פליהענדען שלאנג, דאס הייסט דעם שטורם־ווינד אוז דעם בליץ.

אין דעם זעלבען פסוק פוז ישעיה, וואו עס שטעהט „לויתן נחש בריח", שטעהט אויך „לויתן נחש עקלתון". דער עצטער „נחש" מיינט אייגענטליך דעם רעגען, דעם „געבויגענעם שלאנג". ביידע זיינען פערבונדען מיט דעם לויתן, דעם גרויסען דראגאן פוז ים, וועלכער ווירד איינשליינגען דיא זון. וועז זיא לאט זיך ארונטער אבענדס אין ים (נאך דיא מיטהאלאגישע פארשטעלונגען זינקט דיא זון אין ים). דיזער „שלאנג פוז דער נאכט" בייסט עם אוז פערוואונדעט דיא זון, אוז אזעלכע אויסדריקע גפינען זיך אין איוב אוז אויך אין תהילים: ואמר אך חשך ישופני ולילה אור בעדני (קלט, מ"א).

מיר וועלען זיך יעצט אומקערן צו יעקב'ס זוהן לוי, ער איז א נאכט־פיגור, אלס א שטורם־שלאנג, אוז דאס וואס ער טויטעט אז אקס שטימט מיט זיין כאראקטער, דען דא דארף מען אננעהמען דעם אקס ניט איז פראסטעז זינען, זאנדערן אין מיטהאלאגישען, אלס א סימבאל פוז דער זון. דען דיא שטראהלען זיינען פערגליכען געווען, וויא מיר ווייסען עם שוין, צו הערנער. אוז חיות מיט הערנער זיינען געווען צייכענס פוז דער זון.

פוז דער אנדער זייט זיינען זונען־העלדען געווען פארגעשטעלט מיט הערנער. דארום ווערט איך נאך ביז היינטיגען טאג משה רבינו גענאלען מיט הערנער.... משה איז אייגענטליך ניט א זונען־פיגור. אויב ער איז א היסטארישע פערזאן אדער ניט, איז אן אנדער פראגע, נאר יעדענפאלס איז ער ניט א מיטהאלאגישע פיגור. דער פאקט, דאס מען שטעלט איהם פאר מיט הערנער, בעווייזט נאך אז מען האט איהם צוגעגעבען דיא צייכענס פוז א זונען־גאט, וויא מיר וועלען עס האבען א געלעגענהייט צו צייגען אין אן אנדער ארטיקעל.

פיליפ קראנין.

ליכט און וואלקען

עם פינקלען אין מזרח־זייט ראזעווע פלאמען;
ס'גייט אויף די זונן, און גילדען די ים'ען,
עס טאנצען דיא וועלען צום ליכט;
די פיגעל ערוואכען, בעגריסען דעם מארגען,
אין וועלדעל צווישען די בוימער פערבארגען —
און זינגען א פריהלינגס־געדיכט...

עס גליהען אין מערוב־זייט דונקעלע פלאמען —
ס'גייט אונטער די זונן אין בלוטיגע ים'ען...
אונטער א גרופפע פון בערג...
ס'נעהמט זיך בעווייזען א וואלקען א גרויער,
וואס אויבט זיך צום רויטען גליהען־טויער
פערטונקלען דאס הערליכע ווערק...

פירפורנע וואלקענדלעך, גילדערנע, רויזע,
זילבערנע, קופערנע, בלאהליכע שעהנע,
קומען זיך פיעלע צוזאמען;
אזוי ווי אַ גרויסע, אַ פרומע קהילה
און שפּאצען צום וואלקען אַ הויליגע תפלה
ר' זאל ניט פערלעשען די פלאמען...

י. אדלער.

א טויטער לעבען.

„עני חשוב כמת..."

עלי'ג דער ברויטבעקער האָט אָבגעווענדן דריי פונט ברויט און האָט לאנגזאם, כמעט ניט־וויליגדיג דער־לאנגט דער ווייבל, וואָס איז געשטאנען אין קליי־טל ביי דעם אנדער זייט טיש.

— אלץ אהן געלד! אלץ אהן געלד!... האָט ער אויסגערעדט האלב פאר זיך מיט א ברוגז'ער מינע, צושאקלענדיג אומעטיג מיטען קאפּף. — רבונו של עולם! וועז וועט שוין זיין א סוף, וועז וועט שוין זיין איין עק דערצו!?....

די ווייבל האָט ניט זיכער גענוממען דאָס ברויט און איז געבליבן שטעהן אויף איין ארט מיט איין ארבייגלאזענעם קאפּף, ווי שולדיג און פערשעמט.

אויפ'ן ערשטען בליק האָט מען איהר געקענט געבן 40 יאָהר מיט 10 יאָהר מעהר, אלס זי איז אלט געווען. איהר איינגעהויקערטער דאָרעד גופ'ל, איהר מאגער געלב געזיכט אהן א טראפּפען בלוט, מיט איינגעפאלענע באקען, איהרע פערשמאכטע ליפּפען און פערביטערטען בליק אהן האָפּענונג האָבען דייטליך ערצעהלט וועגען א לעבען, פול מיט צרות, דחקות און הונגער. די קליידער פון דער ווייבל זיינען בעשטאנען פון איין אלט פערלאטעטע קליידל, א צוריסענע טוך אויפ'ן קאפּף, אנגערוקט ביז די אויגען, און צוקרימטע שיך אין גאנצען בעדעקטע מיט קויט.

זעלי'ג האָט אויפגעפענט א לאנגען פערשמאלצענעם „לייסטער", האָט אויפגעזוכט א בלאט מיט פערגרייזלטע ברעגען און האָט אין איהם אנגעשטעלט דעם פינגער.

— פיער רובל מיט צוויי און פופציג קאפּקעם, חוץ היינטיגען ברויט! — האָט ער האלב אויסגעשריען כמעט מיט פחד. — א גוואלד! א גוואלד!

— ר' זעלי'ג... האָט ארויסגערעדט די ווייבל שטיל מיט א הוייזריגליכער שטימע, אין וועלכער עס האָבען זיך געהערט טרערהרען. — וואָס זשע זאל מען טהאן?.... איהר וויסט דאָך אלליין גאנץ גוט מיין שטאנד.... איהר האָט אזוי פיעל גע־וואָרט — וואָרט שוין נאָך א פּאָר טעג... דער אויבערשטער וועט אייך ממלא זיין.... א דאנק זיין הייליגען נאָמען, משה ארבייט דאָך שוין, פרייטאָג וועט ער דאָך שוין אָפּנעמען עטליכע רובל....

אוז זי האָט געענדיגט מיט א טיעפען זיפץ.

זעלי'ג האָט צוגעמאכט דעם לייסטער, האָט א קוועטש געטאָן מיט די אקסלען אוז האָט נישט געענטפערט.

אוז וואָס האָט ער געקענט ענטפערען? ער האָט באמת גוט געוואוסט דעם ביטערען שטאנד פון דער ווייבל. צוויי חדשים איז איהר מאן געלעגען קראנק אין הקדש, אוז זי מיט דריי קינדער איז געבליבען ווי אין מיטען ים. דער גאנצער אויפהאלט איז געווען וואָס ער, זעלי'ג, האָט געגעבען ברויט אויף באָרג. אמת, ער איז אלליין אויך א גרויסער אריימאן. — אָבער מי קען דאָך פּאָרט ניט לאָזען א געזונד שטארבען פאר הונגער. מי קען דאָך ניט לאָזען א אידישע טאָכטער מיט דריי פּיצעלעך קינדער פאלען אין גאס.

די ווייבל האָט וויעדער א זיפץ געטאָן אוז האָט שוואך ארויסגערעדט:

— א גוטען טאָג ר' זעלי'ג... א דאנק!

— א גוטען טאָג — א גוט יאָהר, שרה, — האָט איהר געענטפערט זעלי'ג שוין פיעל ווייכער אוז האָט א מאך געטאָן מיט דער האנד, ווי ער וואלט זאגען: „מיט מיין נאטור וועל איך אייביג בלייבען א קבצן!"

זעלי'ג'ס קליידטעל איז געשטאנען אין א קליינער שמאלער געסעל, וואָס איז געווען אין גאנצען פערגאסען מיט געדיכטע זומפיגע קויט. געהן איבער דעם געסעל, ווי געווהנליך, איז געווען אונמעגליך, נור שפּרינגענדיג איבער די האלב פערזונקענע שטיינער אוז ברעטלעך, וועלכע עס זיינען געווען פאנאנדערגעווארפען

לעבען אייניגע הייזער. האט מען געקענט צוקומען. צו וועלכער עם איז שטוב.

שרה האט ווי ניט ווי דערקליבען זיך צו א נידעריגער בייכיגער שטיבעלע. האט געעפענט די טהיר און דורכגעהענדיג א היבשען חדר, וואו עס האט געארבייט דער בעל הבית, א שוסטער, איז זי אריין אין איהר דירה. א קליין קעמערעל, פאר וועלכעם זי האט געצאהלט 50 קאפיקעס א וואך דירה געלט.

אויך א גרויסער בעט, וואס האט פארנומען כמעט א דריטעל חדר, זיינען געזעסען צוויי קינדער, יונגלעך, דער עלטערער פון א יאהר אכט איז געווען אין צוריסענע הייזלעך און אין איין ארבע־כנפות, דער צווייטער, פון א יאהר פיער, איז געווען אין איין גראבען לייגווענטע־נעם העמדעל. ביידע קינדער האבען געטראגען יארמעלקעס. אין מיטען חדר, לעבען בעט איז געהאנגען די געווהנליכע קבצ'ישע ציערונג, א וויג־בעטעל איז וועלכער עס איז געלעגען א זויג־קינד.

ווי שרה איז אריין אין חדר, זיינען ביידע קינדער אראבגעשפרונגען פון בעט.

— מאמע! מאמע! אט איז די מאמע געקומען! — האט אויסגעשריען דער יונגערער האלב פרעהליך. האלב וויינענדיג און האט זיך געכאפט פאר דער מוטטערס קליידעל — גי מי אנבייסען. מאמע! גי מי בייט!....

— פרעסער! — האט זיך אנגערופען שרה, לייכט אבשטופענדיג איהם. — זעה, ווי ער האט דאס קיין צייט ניט. ער לאזט נאר אין שטוב ניט אריין! דער טאג איז נאך גרויס, וועסט נאך אנלאפען דיינע קישקעס....

— הן! הן! הן! אז איך חייס עסען!!... האט זיך פאנאנדערגעווויינט דאס קינד, אריינ־לאזענדיג אלץ צעהן פינגער אין זיינע ניט געקעמטע האר.

— אווען, פאסקודניק, איך דארף גיין אין חדר! — האט זיך אבגערופען דער עלטערער אבשטופענדיג דעם ברודער. — מאמע, גיב מיר אנבייסען, וועל איך גיין אין חדר!

שרה האט אבגעשניטען צווויי שטיקער ברויט און דערלאנגט די קינדער. נאכדעם האט זי ארויסגענוממען פון טיש־קעסטעל אין אי־גערויק, האט אבגעשניטען א האלבען און געגע־בען דעם עלטערען.

— א שיינער חדר איז דאס — ניטא וואס צו ריידען! — האט זי ביטער ארויסגערעדט. — איז א שעה ארום וועסטו קוממען צוליפען וואר־מעס עסען.... אפולץ לערנסט דוא דארטען אן! אויך מיינע שונאים געזאגט געווארען די תלמוד תורה, מיט די מלמדים, מיט זייער קנע־לען. נעהמען מעהר נישט געלט אומזיסט, די גזלנים!

בעקומענדיג דעם ברויט מיט דעם האלבען אוגעריק איז דער עלטערער יונגעל געשווינד ארויסגעלאפען פון שטוב און האט זיך געלאזט ליופען מיט די בארווענסע פיסלעך צום תלמוד תורה. דער יונגערער האט זיך צוריק ארויפגע־קליבען אויפ'ן בעט, האט זיך פערשלאגען איז א ווינקעל און האט גענוממען עסען זיין ברויט ניט געהיילט, מיט גרוים טעם. שרה האט אויך איהם א בליק געטאהן, איז א וויילע געשטאנען פערצווייפעלט און האט ענדליך פאדרט אבגע־שניטען און געגעבען איהם אויך א שטיקעל אוגעריק.

— נא! פראוווע! פרעסן! — האט זיא זיך אבגערופען האלב מיט כעס. — דעם שור־הבר קענען זיי אויפעסען! נעכטען ביי טאג האב איך גענוממען דריי פונט ברויט — אוז היינט ליוך וויייטער וויי א משוגע'נע נאך ברויט! רויצעלרם אוצרות דארף מען האבען מי זאל זיי אנקארמענען!....

„ראטשילד'ס אוצרות" האבען דערמאנט שרה'ן וועגען איהרע אייגענע „אוצרות". ביז פרייטאג איז געבליבען צוויי טעג, און פרייי־טאג וועט משה בריינגען פיער רובעל. וויי ניט ווי, א דאנק זיין ליבען נאמען, די שלעכטע צייט איז מען איבערגעקומען. איצט, וועט מען קענען, מיט גאטס הילף, אביסעלע כאפען דעם אטהעם, קומען צו זיך, פאנאנדערצאהלען זיך ביסלעכ־ווייס מיט די חובות.... פיער רובעל א וואך איז געלט....

פון דיזע נעדאנקען איז שרה'ן געווארן אבי־סעל לייכטער אויפ'ן הארצען. זי איז ארויסגע־גאנגען איז צווייטען חדר.

— וויפיעל דער זייגער קען דאס זיין, יאבנינ־קע? — האט זי זיך געוועגדעט צו דער בעל הבית'טע, אן עלטערע אידענע מיט צו־וויייטיגטע אויגען, וועלכע איז געזעסען ביים אויוועז אויף א נידעריגען בויגקעל און גערייניגט קארטאפ־לעס.

— וויים א־איך? — האט געענטפערט יאב־נע מיט א ברוגז'ער, „צוקראבענער" שטימע. —

וואס ? א זייגער בין איך, וואס דו פרעגסט ביי מיר ?

אוו א בליקטוענדיג מיט שנאה אויפ'ן מאן, דעם שוסטער, וועלכער איז געוועסען אוו געאר־בייט, האט זי וויעדער געזאגט:

— ס'מוז נאך זיין פריה.... אז, זעהט, דער למד־וויניק מיינער האט ערסט אראבגעווארפען דיא תפילין־אנקעם, מסתמא איז ניט שפעט.....

— צעהן א זייגער ! — האט זיך אבגע־רופען מיט איינגעהאלטענעם כעס דער שוסטער אוו האט זיך געזוממען מיט האסט פאנאנדער־קלאפפען א דיקען שטיק רימען.

— אי, צרות מיינע גרויסע ! איך האב נאך ניט צוגעשטעלט קאבאן ! — האט אויסגע־שריהען שרה אוו האט געאיילט געזומען רייניגען קארטאפעל.

איז שטוב איז געווען פינסטער־לעך, קאלט, אלעס האבען געשווייגען. דער שוסטער האט גע־ארבייט מיט האסט ווי פון כעס.

— ביי זלמן־חיים דעם מלמד איז דער עלטע־רער אינגעל שוין דריטען טאג א פארביי־איינגער... האט זיך אבגערופען אומעטיג יאבנע.

— א גוסס !..... האט האלב פאר זיך ארויס־גערעדט דער שוסטער.

— דער צונג זאל דיר אבדארעו, משומד ! — האט אויסגעשריען מיט כעס יאבנע. — דוא דארפסט ריידען, ימח־שמו־ניק ! דער אינגעל וועט אם ירצה השם, דיר אויך צו להכעס, גע־זונד זיין !

פון שרה'ס ציממער האט זיך דערהערט א פערשטיקט, שוואך קינדערש געווייין, שרה איז מיט אימפעט אויפגעשפרונגען פון ארט.

— אוי, וועהטיגען גרויסע ! פיצעלע מיי־נע ! פון איז דער פריה האב איך איהר ניט געגעבען זויגען ! זיא האט דא געמוזט ווייגען, בישעת איך בין געגאנגען נאך ברויט ?

— יע־ע, זיא האט געפיסצעט... האט גע־עגטפערט וויא ניט וועלענדיג יאבנע. שרה איז אריין איז איהר ציממער, האט ארויסגענומען פון וויעג א זויג קינד. א פערוויקעלטען איז שמוציגע נאסע וויקעלעך, וואס האבען אויסגע־געבען א שארפען וועהרגענדען גערוך, האט צו־געדריקט דאס קינד צום ברוסט, געגעבען זויגען — אוו אריין ווידער איז צוויטען חדר.

— איך זאג אייך יאבנינקע, מי קען פער־דרעהט ווערען ! — האט זי אנגעהויבען קלאגען זיך. — עס איז גרויסע נסים, אז די קאפף האלט זיך אויף די פליציעס !... היינט איז שוין, ברוך השם, דריי חדשים, ווי איך האב א צובראכענע קאפייקע איז די אויגען ניט געזעהען... קענט איהר זיך מעלדען, וואס פאר א בעל־חוב איך בין געווארען.... איך זאג אייך, אז איך הייב אן קלערען וועגען דיא חובות....

— ס'וואלט קיין עולה ניט געווען, אז דוא וואלסט וועגען אונז א קלער טאן... האט איהר איבערגעשלאגען די רייד יאבנע. — שוין, ברוך השם, פינפטער חודש אז דוא צאהלסט ניט קיין דירה געלט.....

שרה ,וועלכע האט, דעם אמת זאגענדיג, אין דער מינוט פערגעסען אז זיא רעדט מיט דער בעל הבית'טע, וועלכער זיא איז אויך שולדיג — האט זיך געאיילט אבגערופען :

— אוי, קרוינעלע, הארצעלע מיינע ! הלואי זאל דער לעבעדיגער וועגען מיר אזוי קלערען, וויא איך קלער וועגען דירה־געלט.... וואס ? בלינד בין איך ? איך זעה ניט אז איהר דארפט ?.... דעם ערשטען רובל, וואס משה וועט ברייגען, צוטהייל איך, זאל איך אזוי הא־בען גוטס, אייך אוו זעליגען....

— זע ! זע ! דיא בולבע זידט ! !.... האט זיא איבערגעשלאגען מיט אימפעט יאבנע.

שרה האט געאיילט אנידערגעלעגט דאס קינד צוריק אין וויג, האט ארויסגענומען פון אויוועז דעם „וואר־מעם", וואס איז בעשטאנען פון הויל קארטאפלעם, האט אבגעגאסען א טהייל אין א קליינעם טעפעלע, האט אנגעשני־טען ברויט. האט עס אלץ פערבונדען אין א טי־כעל אוו איז ארויס פון שטוב, זיא האט עס אוועקגעטראגען דעם מאן וואר־מעם.

2.

וועז קבצנות וואלט זיין א יחוס, מיט וועל־כען מי קען זיך גרויסען, וואלט שרה געקענט זאגען מיט שטאלץ, אז זיא שטאמט פון ריינע, אמת'ע, כשר'ע קבצנים, אהן א ברעקעל פנימה, אהן א ברעקעל חשש. איהר פאטער, איהר זיידע, איהר עלטער זיידע, ביז דעם צעהנטען דור, זיי־נען אלע געווען ביטערע ארעמע לייט, קבצנים וויא גאט האט געבאטען.

קבצנים — אבער ניט בעלי מלאכות !... שרה האט דאס גוט געדיינקט. האט זיך גע־שטאלצירט דערמיט אוו האט אויך זיך געקוקט וויא אויך א געפאלענער מיוחסת'טע, איהר עלטער־זיידע איז, דאנקען גאט, געווען ניט קיין שוסטער : ער איז געווען דער בעוואוסטער

בטלן איז דער גרויסער קלויז; דער זיידע איז זייז גאנצען לעבען געווען איז דער זעלבער קלויז א שמש. אט, נור דער טאטע.... ביטערע נויט האט איהם פערשטעלט צו ווערען א בעל מלאכה, א שניידער, און נאך א „לאטוטע!" דיא זעלבע נויט האט געבראכט אי איהר מאן, משה'ן וועלכער עם וואלט אפשר געקענט זיין דער גרעסטער מלמד אין שטאדט, צו בעל מלאכהשען ברויט, און צו וואס נאך פאר א שווערען ביטער־רען ברויט! משה איז געווען איין ערד־גראב־בער־...

שמואל דער „לאפאטניק" האט געהאט דריי טעכטער, פון וועלכע דיא עלטסטע איז געווען שרה. אז שמואל איז געבליבען איין אלמן, איז שרה'ן נאך נויט געווען קיין גאנצע 13 יאהר — איז אויך איהרע שוואכע קינדערשע פלייצעס האט זיך געלייגט דיא זארג און דיא דהגות פון דער גאנצער געזינד: זיא האט געמוזט פערביי־טען דיא קלייניע שוועסטער א מוטער, געמוזט ארבייטען און דערצו נאך אויפהאלטען דיא מיטה ביי דעם פאטער, וועמען דאס וויב'ס טויט האט איז גאנצען פערניכטעט, צובראכען, צוגעבויגען צו דער ערד. און שרה האט זיך פון דעם ערשטען טאג אן איינגעשפאנט איז דעם יאך, האט געהארעווען פון פריה ביז טיף איז דער נאכט, האט אויפגעהאלטען דיא גאנצע גע־זינד. דיא שטענדיגע ארבייט, דיא שטענדיגע דהקות, די שטענדיגע זארג וועגען דעם שטיקעל ברויט, וועלכער עם איז קיין מאל נים געווען איז פולער מאס, האבען פריה געלטערט שרה'ן, האבען איז איהר פערשטיקט דעם פונק פון לע־בען — און צו 17 יאהר איז זיא שוין געווען פערהושע'ט, פערביטערט, מיט איין איינגעבוי־גענעם רוקען, מיט א פערקנייצטען שטערען, מיט א פערקלעמטען האריז, איז וועלכער עם זיינען געווארען פערוועלקט פערשטארבען אלע יונגע געפיהלען, דיא שטרעבונג צו גליק, צו ליע־בע.... אמת, איין מאל האט זיך אויך ביי איהר איז הארצען ערוואכט עטוואס עהנליכעם צו ליעבע, נור דאס געפיהל איז געווען אזא שווא־כע, אזא ארעמע, אז עם וואלט זיין איין גרוי־כע עולה צו שטעלען עס איז דעם חשבן פון שרה'ס עולם הזה. דיא מעשה איז אזוי געווען: איין מאל, איז א יום טוב, האט זיך שרה איינ־געווישען, צוגעקעמט, אנגעטאן ריינע קליידער און האט אויף א קוק געטאהן איז דעם שטיקעל שפיגעל גלאז, וועלכער איז געווען צו־געקלעבט צום וואנד. זיא האט זיך פערקוקט אויף זיך לענגער וויא געווהנליך. ביי איהר איז הארצען האט זיך ערוואכט א נייער געפיהל, איין אונרוהיגער, איין אומבאקאנטער געפיהל. ביי שרה'ן האט מיט אמאל פערקוועטשט דאס הארץ עפעס געשמאק און אונמוטהיג, און זיא האט אנגעהויבען זינגען איינע פון דיא אידישע לי־דעלעך. איז וועלכע עם בעקלאגט זיך אי דער לעבען אי דער טויט, זיא האט געזונגען א היבשע צייט און האט זיך דערביי אויסגעווויינט, נאכ־דעם איז זיא אוועק צו גאסט צו א חבר'טע. דארטען האט זיא געפונען א גאנצע חברה יונגע לייט, ארבייטער, מורשציקעס, זיי זיינען געווען יום־טוב'דיג געקלייידעט, זיינען געווען פרייליך, האבען געלאכט און געשטיעפט. איינער פון זיי, א הויבער, א שטארקער, מיט בריליטע פלייצעס, מיט שווארצע ברענענדע קלוגע אויגען איז גע־ווען לעבהאפטיגער פון אלעמען.

שרה האט זיך פערקוקט אויף איהם.

— וואס פאר א פארשוין! — האט זיא געטראכט. — וואס פאר א חכם.... אז מי וואלט איהם מיר רויידען.... שדכ'נען פאר א חתן.....

שרה איז רויט געווארען פון אזא געדאנק און האט זיך באלד אליין געלעטפערט מיט א זיפץ: —

— ער וועט זיך אייליען אויף אזא מציאה ווי איך! ער וועט געפינען א כלה אי א שענערע אי א רייכערע פון מיר....

דיא עטליכע טעג יום טוב איז דער שיינער מורשציק שרה'ן פון זינען ניט ארויסגעגאנגען. נאר אז דער יום טוב איז אוועק, אז אויף דעם טיש האבען זיך וויטער ארויפגעקליבען דיא טראנטעם און לאטעם, און עם האט זיך וויעדער אנגעהויבען דער געוועהנליכער שטרייט מיט דעם הונגער — איז דער גדאנקען וועגען דעם כירשציק פערשוואונדען געווארען. מעהר האט בעען זיך שרה'ן אזעלכע וואונדערבארע געשיכטען ניט געטראפען.....

שמואל האט פערגעטערט זיין שרה'לען, האט אהן איהר עצה גאר נישט ניט געטוהן און האט גערעכענט, אז „נאך אזא זיידעניעם קינד וועט מען אין מדינות ניט געפינען". נור אבער אז שרה'ן איז געווארען 19 יאהר, האט שמואל'ן אלין עפטער און עפטער אנגעהויבען צו בעזוכען דער ביטערער גערענקען, אז אהן נדן קען זיין טאכטער בלייבען זיצען ביז'ן גראהען צאפ.

— וואס איז דיא פעולה — האט ער גע־

טראכט — וואס זיא איז אזא בריליאנט, וועז זיא האט ניט קיין נדן ? היינטיגע יאהרען ! היינטיגע יונגע לייט ! וועד וועט זיא נעהמען אהן נדן ?

נאר אזוי וויא ביי אידען קומט נישט פאר אהן נסים — האט זיך דא אויך געטראפען א נס, וועלכער האט גראטאוועט שרה'ן פון „גראהען צאפ".

איין מאל, גייענדיג אין דער פריה פון בית מדרש, האט שמואל בעגעגענט רב וואלף דעם שדכן.

רב וואלף איז געווען א איד פון א יאהר 70. פאר שדכנות האט ער זיך גענומען שוין אויף דיא עלטערע יאהרען, פריהער האט ער איבער־געפרופט א צעהנדליג אנדערע מלאכות, ביז 30 יאהר איז ער געווען א חזן אין דער גרויסער שוהל, איין מאל, יום כפור האט ער זיך אזוי צושריען, אז ער האט „אונטערגעריסען" דעם קול — און האט געמיזט זוכען איין אנדער מלאכה. ניט פיעל טראכטענדיג האט ער זיך גענומען פאר דער ארבייט מיט וועלכער זיין פאטער האט זיך בעשעפטיגט, פאר שניידערייי, א יאהר 20 האט ער גאראבייט, מיט דער נאדעל — נאר סוף כל סוף האט ער געמוזט וואר־פען אויף דיא ארבייט. דיא אויגען זיינען געוואָרען שוואך, דיא הענד האבען אנגעהויבען טרייסלען זיך (בייזע מיילער האבען גערעדט, אז דאס איז געקומען דערפון וואס רבי וואלף האט ניט פיינד געהאט דעם טרונק). ר' וואלף איז געוואָרען א שומר — גאנצע נעכט פלעגט ער אומגעהן הין און צוריק פארביי א צעהנדליג קראמעז, וואס ער האט געהיט, פלעגט רועשען מיט דעם קלאפער און דערביי זינגען תהלים. האט זיך אבער געדארפט טרעפען איין אומ־גליק ! איין מאל ביי נאכט האבען א פאר גנבים פערהאפט רבי וואלף'ן, האבען איהם געבונדען, פערשטאפט דעם מויל, און פאר זיי־נע אויגען בעגנבעט א פאר קראמעז.

פאר רבי וואלף'ן איז דאז געבליבען איין פרנסה, מלמדות. עם זאגט דאך דער גלייך ווער־טעל : „קנעלען אוז שטארבען ווערט מען קיין מאל ניט אז". רבי וואלף איז געוואָרען א מלמד. נאר.... ביי רב וואלף'ן האבען זיך דיא העגט גע־טרייסלט: ער האט ניט געקענט „וויא געהע־ריג" שמייסען זיינען תלמידים, דיא קינדער האב־בען פאר איהם ניט מורא געהאט — אוז דיא עלטערען זיינען ניט קאנטעט געווען פוז אזא מין לערנען. צווייי דריי זמנים האט ער אבגע־קנעלט אוז אויפ'ן פערטעז זמן האט ער שוין ניט געפונגען קיין תלמידים.

דער זעכציג־יעהריגער רבי וואלף איז אבער ביי זיך ניט ארבאנגעפאלען ער האט דאס אלץ מקבל באהבה געווען אוז האט זיך גענוגענט מיט דעם וואס ער פלעגט אנאנדערם מאהל שפאטען איבער דעם אויגענעם מזל. א נייעם געשעפט האט ער לאנג ניט געדארפט זוכען, דאס געשעפט איז אליין געקומען, מיט א פאר חדשים פריהער איז געשטארבען רב לייווויק דער שדכן — אוז אויך זיין ארט האט קיינער ניט אזוי געפאסט וויא רב וואלף. ער איז ע־וואָרען א שדכן אוז די מלאכה איז איהם זייער געפעלען געוואָרען. איז א קורצער צייט איז ער געוואָרען איינער פוז דיא בעוואוסטע שדכנים אין שטאדט, האט „צונויפגעפיהרט א וואנד מיט א וואנד" אוז האט אויסווייניג געוואוסט אלץ בעלי הבתים, וועלכע האבען געהאט ער־וואקסענע קינדער.

מיט שמואל'ן האט רב וואלף זיך בעקאנט נאך בישת רב וואלף איז געווען א שניידער. דיא בעקאנטשאפט איז ביסלעכווייס אין א משך פוז יאהרען אריבער אין פרויגדשאפט, אפילו שמואל האט שטענדיג געקוקט אויף רבי וואלף'ן מיט גרויס אבשיי, האט איהם געהאל־טען קליגער פאר זיך אוז איבערהויפט פאר א גרעסערען למדן אוז פאר א גרעסערען מיוחס (דאך פארט געווען א חזן אין דער גרויסער שוהל!) אז שרה איז עלטער געוואָרען האט שמואל געליגט א גרויסע האפנונג אויף ר' וואלף'ן. ער וועט מיין שרה'ן ניט פערגעסען — האט געטראכט שמואל — ער וועט ניט דערלאזען אז מיין שרה זאל בלייבען א אלטע מויד"! אז עם זיינען אבער פערבייי חדשים נאך חדשים מיט איין „ענין", שרה'ן איז געוואָרען 18—19 יאהר אוז ר' וואלף, זעהט מען ניט אוז מען הערט ניט, האט שמואל אנגעהויבען בים־לעכווייז פערלירען דיא האפנונג. ביי דעם אלטען שניידער אין הארצען האט זיך פערקליבען א געפיהל פוז פערדרוס געגען זיין אלטען פריינד אוז אז זיי פלעגען צופעליג זיך בעגעגענען, פלעגט שמואל מורמלען פיר זיך : אי־אי־אי! אלטע גוטע פריינד!.... היינטיגע ציי־טען... עס פערשטעהט זיך, אז ביי מיר וואלט געלעגען פאר שרה'ן א רובל 30 נדן וואלט ער די שוועלען אבגעשלאגען... אוז איצטער מאכט ער

א פּנים, וויא ער וואָלט גאָר ניט וויסען. אז ביי מיר איז פּאַראַן א דערוואָקסענע טאַכטער !....

אז שמואל האָט דעם מאַהל בעגענעט ר' וואָלפֿ'ן, האָט ער זיך וויעדער דערמאַהנט אז זיין פּערדראָס, האָט שוואַך אויסגערעדט: „גוט מארגען" אוז מיט א'ן אראָבגעלאָזענעם קאָפּף געווואָלט פּארביי גיען, נאָר רבי וואָלפֿ האָט איהם אבגעשטעלט.

— א ! גוט, וואָס איז האָב דיך בעגענעט!

— האָט רבי וואָלפֿ אויסגעשריען — איך האָב זיך צוגעקליעבען היינט אריין געהן צו דיר !.. קום אין שענק, מיר וועלען מאכען „לחיים".

שמואל האָט פערשטאנען, אז עס האנדעלט זיך דא וועגען א שידוך פּאר שרה'ן, ער האָט זיך זעהר דערפרעהט, נאָר ער האָט זיך געמאכט אז ער פערשטעהט נישט.

— איז שענק ? נו, איך מיין, מילא!... אל־טע גוטע פרייַנד, וויא זאגט מען דאָס ?.. נאכ'ן דאוונען פּאר וואָס זאל מען ניט מאכען א ברכה... לחיים ?.... דערפּאר וועט גאָט ניט שטראפען....

— שטראפען ? — האָט זיך פּאנאנדער גע־לאכט רבי וואָלפֿ — א פּנים, אז דוא ווייסט ניט, וואָס פּאר א קלוגען גאָט מיר האָבען ! ער אליין בכבודו ובעצמו מאכט, אויך „לחיים" נאכ'ן דאוונען !.....

— אי, אי, וואָס פּאר א וועלט איהר רעדט רבי וואָלפֿ ! האָט מיט א פערשעמטען שמייכעל ארויסגערעדט רבי שמואל.

— גוט, גוט ! פּאר מיר ברודער ניט זאָרג! — האָט איהם רבי וואָלפֿ בערוהיגט, — איך וויים וואָס איך רייד ! איך האָב מיט גאָט אזעלכע חשבונות, דוא וועסט זיי ניט פערשטעהן !..... היינט וועל איך איהם פּארטשעפּען. מארגען וועט ער מיך פערטשעפּען, אבער בכלל, לעבען מיר צווישען זיך גוט, מיר קריגען זיך ניט... לחיים ! אז מי האָט אויסגעטרונקען דיא ערשטע גלעזל־לעך האָט זיך ר' וואָלפֿ אבגערופּען ערענסט :

— זאָג מיר, שמואל, וואָס טראכסטו וועגען דיין שרקה'ן ? וואָס ? דוא פערגעסט א פּנים אז זיא איז שוין ברוך השם ניט קיין קליינינקע? אדער דוא רעכענסט, אז א מיידעל איז וויא מארצעווע ביער — וואָס מעהר מי האָלט עס אויס, וועלט עס אלין געשמאקער ?

דיעזע וועלט האָבען אביסעל בעליידיגט שמואל'ן, וואָס איז דאָס פּאר א מין שפּאָט וואָס? ער איז לעג לרש? נאָר געענטפערט האָט ער פונדעסטוועגען גאנץ רוהיג.

— וואָס הייסט, „וואָס טראכט איך זיך" ? וואָס הייסט ? „איך פערגעס" ! — איך פער־געס ניט... נאָר וויא זאגט מען דאָס ?.... דאנקען גאָט... א בעל הבית'טע איז שטוב... אוז וואָס איז דיא איילענישע ?.... איהר איז דאָך איז גאנצען 19 יאָהר ביז 120 יאָהר....

— נו, נו, דערצעהל מעשיות ! — האָט איהם איבערגעשלאָגען רבי וואָלפֿ. „וואָס איז דיא איילענישע".... נאָר צוריק געלעדט, וויא זאָלסטו אנדערש רויידען ? — דוא רעדסט וויא א טאטע דאָרף רויידען ! נו, „לחיים" !

— לחיים טובים ולשלום !

דיא חברים האָבען וויעדער אויסגעטרונ־קען.

— נו, לאָמיר רויידען וויא מענשען — האָט אנגעהויבען רבי וואָלפֿ אוז האָט זיך נעהענטער צוגערוקט צו שמואל'ן, דוא מיינסט, אז איך האָב ניט בעמערקט, אז דו ביזט אויף מיר ברוגז? איך האָב ניט נור בעמערקט, איך וויים אפילו, וואָס דוא האָסט געטראכט: דוא האָסט געטראכט: „א אלטער גוטער פרייַנד — א פּארח! האָט פּערגעסען וועגען מיין שרה'ן" !....

— וואָס רעדט איהר, „רבי וואָלפֿ !"... האָט אנגעהויבען שטאמלען שמואל, נאָר דער שרכן האָט איהם אבערגעשלאָגען :

— שא, לאָז מיר רויידען. דוא האָסט יע דאָס געטראכט דערצעהל מיר ניט קיין מעשיות, איך האָב געשוויגען אוז האָב אויך געטראכט. וואָס האָב איך געטראכט ? איך האָב גע־טראכט : „ביי שמואל'ן איז פּאראַן א טאכטער זיא דארף האָבען א גוטען חתן" — אוז איך האָב אנגעקוקט סחורה... כל זמן עס איז ניט געווען קיין רעכטס, וועגען וואָס האָב איך געקענט מיט דיר רויידען ? א ? וואָס וועסטו איצ־טער זאגען ?

ש. אנ—סקי.

(פּאָרטזעצונג פאָלגט).

געקליבענע ווערטער

צוזאמענגעשטעלט אין אן אלפאבעטישער אָרדנונג און ערקלעהרט פון פיליפּ קראנץ

אי (*U*)

אוואוערטורע (פר.) א מוזיקאלישע קאָמפּאָזיציאָן, וואָס ענטהאלט דיא לייטענדע מאָטיוון פון אן אָפּערע, אראטאָריע, באלעט א. ז. וו. אין אלגעמיינען: מוזיקאלישע אייגלייטונג. דיזער וואָרט קען אויך געשריעבען און אויסגעשפּראָכען ווערען: אָווערטורע.

אוזורפּאַציאָן (לאט.) א פערכאפונג פון עטוואָס מיט געוואלט אָדער שווינדעל.

אוזורפּאטאָר (לאט.) דער וואָס פערכאפּט עטוואָס פרעמדעם מיט געוואלט. דיזער וואָרט ווערט געווענליך געברויכט וועגען אייניגע, וואָס פערכאפּט דיא פּאכט אָדער דעם טראָן פון אן אנדערן, וואָס פערנעהמט דעם פּלאַץ פון א קעניג מיט געוואלט אָדער איבערהויפּט אונגעזעליך.

אוטאָפּיע (גר.) א פּלאַן אָדער א פּאָר־שלאג וואָס קען ניט אויסגעפיהרט ווערען אין ווירקליכען לעבען. דער וואָרט שטאמט פון דעם נאָמען פון א בוך, וואָס דער ענגלישער קאנצלער טהאָמאס מאָר האָט אָנגעשריעבען און וואָס ענטהאלט א געזויעם פּלאַן פון א געזעלשאפטליכע סיסטעם אויף אן אויסגעטראכטען אינזעל, וואו אלע אייגוואָהנער לעבען פריי, גליך און גלייקליך, ווי ער האָט עס פערשטאנען. ער איז ניט געווען דער ערשטער, וואָס האָט געשילדערט א פאנטאסטישע געזעלשאפט אויף דיא גרונדען פון פּאָליטישע פרייהייט און עקאָנאָמישע גלייכהייט, אום אלע זאָלען קענען לעבען פריי און בריידערליך; אָבער דעם נאָמען פון זיין אויסגעטראכטען אינזעל — אוטאָפּיא — איז אָנגענומען געוואָרען צו בעציכענען סאָציעל אועלכע פּלענער פון א נייער געזעלשאפט דיא פּאָליטישע פּראָגרעס פון א נייער צייט, וואָס פערכאפּט דיא מאכט אָדער דעם טראָן פון אן אנדערן, וואָס פערנעהמט דעם פּלאַץ פון א קעניג מיט געוואלט אָדער איבערהויפּט אונגעזעליך.

אוטאָפּיע (גר.) א פּלאַן אָדער א פּאָר־שלאג וואָס קען ניט אויסגעפיהרט ווערען אין ווירקליכען לעבען. דער וואָרט שטאמט פון דעם נאָמען פון א בוך, וואָס דער ענגלישער קאנצלער טהאָמאס מאָר האָט אָנגעשריעבען און וואָס ענטהאלט א געזויעם פּלאַן פון א געזעלשאפטליכע סיסטעם אויף אן אויסגעטראכטען אינזעל, וואו אלע אייגוואָהנער לעבען פריי, גליך און גלייקליך, ווי ער האָט עס פערשטאנען. ער איז ניט געווען דער ערשטער, וואָס האָט געשילדערט א פאנטאסטישע געזעלשאפט אויף דיא גרונדען פון פּאָליטישע פרייהייט און עקאָנאָמישע גלייכהייט, אום אלע זאָלען קענען לעבען פריי און בריידערליך; אָבער דעם נאָמען פון זיין אויסגעטראכטען אינזעל — אוטאָפּיא — איז אָנגענומען געוואָרען צו בעציכענען סאָציעל אועלכע פּלענער פון א נייער געזעלשאפט דיא פּאָליטישע פּראָגרעס פון א נייער צייט, וואָס פערכאפּט דיא מאכט אָדער דעם טראָן פון אן אנדערן, וואָס פערנעהמט דעם פּלאַץ פון א קעניג מיט געוואלט אָדער איבערהויפּט אונגעזעליך.

אוטאָפּישער סאָציאליזמוס — זעה אוטאָפּיע דעם וואָרט סאָציאליזמוס.

אוטאָפּיסט — איינער וואָס פּלאַנעווט זאכען און פיהרונגען, וועלכע קענען ניט אָנגעווענדעט ווערן אין פּראקטיק.

אוטילאַציאָן (לאט.) בענוצונג, גע־ברויך.

אוטיליזירען (ענגליש: יוטילייז) בענוצען, געברויכען.

אוטיליטאַריזמוס. אין אלגעמיינען א פילאָזאָפיע וואָס איז בעגרינדעט אויף דעם פּרינציפּ פון נוצען, וואָס ערקלערט, אז האנדלונגען זיינען גערעכט וויבאלד זיי ברייננען אָדער האָבען דעם צוועק צו ברייננען נוצען און אז ניצליכקייט איז איבערהויפּט דער העכסטער מאָראלישער פּרינציפּ. ספּעציעל ווערט בעציכענט מיט דיזען וואָרט דיא לעהרע פון דעם ענגלישען יוריסט בענטהאם, אז דער צוועק פון א שטאאט און א רעגיערונג דארף זיין „דאָס גרעסטע גליק פון דער גרעסטער צאָהל בירגער".

אוטרירען (פר.) איבערטרייבען, פּאָר־שטעלען א זאך גרעסער וויא זיא איז.

אולטימאָטום (לאט.) דאָס לעצטע וואָרט אָדער דיא לעצטע פּאָרדערונג נאָך פערהאנדלונגען, געווענליך דיפּלאָמאטישע. וועז איין שטאאט שטעלט אן אולטימאטום אן אנדער שטאאט, און מען קומט אלץ ניט צו פערגלייך, פיהרט עס צו אן אונטערברעכונג פון דיפּלאָמאטישע פערבינדונגען און צו א מלחמה.

אולטרא (לאט.) א ווערטעל וואָס ווערט צוגעזעצט צו אנדערע ווערטער, ספּעציעל צו נעמען פון פּאָליטישע פּארטייען, אום אויסצודרי־קען עטוואָס איבער דיא בעשטימטע און אָנגענומענע גרענצען און מיינונגען. צום בייש־פּיעל: אולטרא־מאָנארכיסט, אולטרא־קאָנסער־וואטאָר, אולטרא־רעוואָלוציאָנער א. ז. וו. דער

אלגעמיינער זינען פון אולטרא איז: איבער, אויסער. דיא לאטיינישע פראזע: Neg Plus Ultra. בעדייטעט: ביז דיא העכסטע מדרגה.

אולטראמאָנטאַן (לאט) 1) איינער וואָס וואָהנט הינטער גרויסע און הויכע בערג, ספּעציעל די אלפּען־בערג. 2) איינער וואָס אונטערשטיצט דיא שטרעבונגען פון אולטרא־קאטאָליקען, אז דער פּאפּסט זאָל האָבען אן אונבעשרענקטע מאכט.

אוניאט (לאט.) אן אנגעהעריגער צו דער אוניאטישער קירכע. דיזע קירכע איז ענטשטאנען אין קליין־רוסלאנד אונטער דער הערשאפט פון פּויל̈ען, וועו מען האָט דיא פראוואָסלאוונע (גריכיש־אָרטהאָדאָקסען) געצוואונגען מיט פּערשיעדענע מיטעל צו ווערן קאטאָליקען. דיזער רעליגיעזער קאמפּף האָט זיך אין אייניגע ערטער געענדיגט מיט דער פּשרה, אז דיא פּראווָאסלאוונע האָבען אָנגענאלטען דיא צערעמאָניעס פון דער גריכיש־אָרטאָדאָקסישער קירכע, נור האָבען צוגלייך אנערקענט דעם פּאפּסט אלס דעם הויפּט פון קריסטענטהום, אזעלכע היסען אוניאטען.

אוניווערזאל (לאט.) אלגעמיין, אלוועלט־ליך.

אוניטאריאנער (לאט.) א גלויביגער אין אייניהייט. אזוי ווערן ספּעציעל בעצייכענט דיא אנהענגער פון דיא פּערשיעדענע קריסטליכע סעקטען, וועלכע האָבען אָבגעלייקענט דיא דרייאייניגקייט און זיך ערקלערט פאר דיא אייניהייט פון גאָט.

אוניסאָן (לאט.) אוינקלאנג, אויינשטימונג, אויינטאָניג אין מוזיק.

אוניפאָרם (לאט.) אין אלגעמיינען: אויין פאָרמע; ספּעציעל: א מונדיר אָדער א בעשטימטע קליידונג פיר א געוויסען אמט אָדער ראנג.

אוראגאָן (לאט). א געוואלדיגער שטורמווינד.

אוראָנום (גר.) 1) דער עלטעסטער גאָט פון דיא גריכען, וועלכער האָט פּערזאָניפיצירט דעם הימעל. 2) איינע פון דיא גרעסטע פּלאנעטען, וועלכע איז 1800 מיליאָן מיל̈ פון דער זון און וועלכע מאכט איהר קרייז ארום דער זון אין 84 ערדישע יאָהרען.

פון דיזען נאָמען שטאמען דיא וועדטער: **אורנאָגראָפּיע** (בעשרייבונג פון הימלישע קערפּערס), **אוראָנאָלאָגיע** (דיא וויסענשאפט איבער הימלישע קערפּערס), **אוראָנאָמעטריע** (דיא וויסענשאפט צו מעסטען דיא הימלישע קערפּערס), **אוראָנאָסקאָפּ** (אן אינסטרומענט צו בעטראכטען דעם הימעל).

אורנע (לאט.) א וואזע מיט א שמאָלע העלזל, וואָס פלעגט געווענליך געברויכט ווערען ביי פיעלע פערצייטיגע פעלקער צו האלטען דאָרט דיא אש פון דיא פערשטאָרבענע, וואָס זייערע קערפּערס פלעגט מען פערברענען. אזעלכע וואזען האָבען אויך געדיענט צו האלטען וואסער און זיינען דארום געווען א סימבאָל פון טייכען־נאָט. ביי דיא אלטע גריכען און רוימער האָט מען אויך געברויכט אלס שטימקאסטענס ביי וואהלען. מען פלעגט וואָרפען גאלקעם אָדער צעטלעך אין אורנען, וועו מען פלעגט דארפען ערוועהלען פיהרערס און פערטרעטער.

וויכטיגע בעקאַנטמאַכונג!

צו אלע געגנאָסען און פרייַנדע.

דיא צוקונפט פּרעסט פעדערייישען האָט יעצט געמאכט אררעגדזשמענטס מיט אלע ארויסגעבער פון וויסענשאָפּטליכע און סאָציאליסטישע שריפטען און איז אימשטאנדע צו פערקויפען אלע וועלכע האָלסייל און ריטייל.

מיר האָבען יעצט אין סטאק אלע אויסגאבען פון דער אינטערנאַציאָנאַלע פּאָבלישינג קאָמפּאַניע, אלע אויסגאבען פון „בונד", אלע אויסגאבען פון דער „פּוילישער סאָציאליסטישע פּאַרטיי" און פון דיא פערשיעדענע אָנאַרכיסטישע גרופּען.

קאָפּיעס וועלכע פערקויפט לויט קאטאלאָג פרייז, און נור פיר קעש. אגענטען און פּאראיינען בעקומען ראבאט.

קומט אָדער שרייבט.

"ZUKUNFT" 33 Canal St., New York

No. 8 (44) AUGUST 1905 Volume IV

סאָקראַט

פון עלבערטה האובארד'ס בוך „א גרויסער פילאָזאָף".

איבערזעצט פון ב. ראָזענבלאַט.

עבוירען געווארען איז סאקראט פיהר הונדערט יאהר פאר קריס־טום. ער האט קיינמאל ניט גע־שריבען א בוך, האט ניט גע־האט קיין עפענטליכען אמט, האט ניט געפיהרט קיין קארעס־פאנדענציעס, און דאך זיינען זיינע וועדטער אריבערגעקומען צו אונז אזוי שארף, הילכענד, פול מיט לעבען! וואויל־בעקאנט איז אונז זיין געשטאלט, זיינע געזיכטסציגע — זיינע אויסג־קאטשעטע אויגען, ליסע קאפ, פארריסענע נאז און דיא קיילעכדיג־אויסגעבויגענע פיס. זיין ארט לעבען — זיין האנדלען און וואנדלען, זיינע דע־באטען און דיסקוסיאנען, זיין מערקווירדיגע רו־היגקייט, זיין וואונדערבארע געדולד און זיין הייליגען גלויבען—אלעס דאס איז אונז בעוואוסט און הייבט איהם אויף אזוי הויך אי־בער דער שטויביגער וועלט און אונטערשידעט איהם אזוי וויט פון טעגליכען בישר ודם.

דיא „מעמוארען" פון זענאפון און די „דיא־לאגען" פון פלאטאן גיבען אונז א ריכטיגע אב־שפיגלונג פון דעם מאן.

סאקראט איז געווען דער זוהן פון סאפרא־ניסקום, א שטיין־האקער און פון זיין וויב פע־נארעטע. אלס אינגעל פלעגט ער בריינגען דעם פאטער דעם אנבייסען צו דער ארבייט, און זי־צענדיג דארט פלעגט ער הערען דיא פאכקויט דיסקוטירען איבער דיא פלענער פון דעם גרו־סען אטהענישען פיהרער פּעריקלעס.

נאכין ווייניג האבען דאן דיא ארבייטער גע־דיינקט — נאכין ווייניג האט דער פאטער אליין געדיינקט, אז דיזער קורנאסער אינגעל, מאלענ־דיג פיגורען מיט זיין פוס אין דעם זאמדיגען גרונד, וועט אויך איבערלאזען סמנים אויפ'ן גרונד פון לעבען און א נאמען וואס וועט זיך מעסטען מיט פעריאס און פּעריקלעס.

סאקראט איז געווען א פראדוקט פון גריכע־שען רענעסאנס (אויפלעבען). גרופען־וויים וויי־זען זיך גרויסע מענער, אזוי וויי קאמעטען אין די היכלען. אטהענס, גריכענלאנד'ס הויפטשטאדט, האט געקאכט און געזאדען מיט געדאנקען און געפיהלען. פּעריקלעס האט געדונערט מיט זיין כעכטיגע שטימע אין זיין יעהרליכער רעדע און האט געטרויעט פון דער צוקונפטיגער שטאדט פון מארמאר און אלאבאסטער; פידיאס האט געהאמערט וואונדערבארע פיגורען פון זעלטע־נעם רויין; סאפאקלעס האט געצייגט דיא מעכ־טיגקייט דער ביהנע; עסכילעס האט געוואונען א שם אלס גרויסער דראמאטורג; און איבע־ראל איז פיהזיישע שעהנהייט געווען באהעפט מיט גייסט.

מען דערצעהלט אונז, אז סאקראט'ס מו־טער האט געוואוסט מיטלען, ווי א אזוי נאך פאר דעם געבורט פון קינד צו בעאיינפלוסען זיין צו־

קונפטיגען לעבען. זיא איז געווען א הייבאם אוו האט דאן גראדע וויא דיא יעצטיגע — געוואוסט פערבאַרגענע סודות פון פילע פאמיליעם אוו איז גערופען געוואָרען אויף קאנסולטאציעם אין פעד שידענע נויטען.

זיא האט געמוזט זיין ניט קיין קליינע פער־זאָ, ווייל מיר הערען אז ניט לאנג פאר סאק־ראט'ס קומען אויף דער וועלט, האט מען זיא גערופען אויף א פראפעסיאנעלען וויזיט אין א וויטער שטאדט, אוו א חודש נאך זיין געבורט האט מען נאך איהר גשעשיקט פון אן אנדער שטרעקע אוו זיא האט זיך ווידער געטראגען מיט'ן קליינעם קורנא־סען פילאזאף — פון וואס מען קען שליע־סען, אז סאקראט איז וואהרשיינליך ניט גע־האדעווט געוואָרען פון קיין פלעשעל.

2.

גאנץ ווייניג זיינען בעוואוסט דיא קינד־הייטם - יאהרען פון סאקראט, אוו דאן פערליערען מיר איהם גאר פון אויג, ביז מיר טרעפען איהם ארבייטענדיג ביי זיין פאטערם זייט, אלם סקולפטאר. זעהר גע־שיקט איז ער געווען ביי דיעזען פאך, ווייל דיא „געטינען", וועל־כע ער האט אוים־געהאקט זיינען געווען גראציעז אוו זיינען פון פילע זעהר בעוואונדערט געוואָרען. אוו דאס איז געווען פאר איהם גענוג. ער האט נאר געוואלט ארויסברייננען וואס ער האט געקענט, אוו דאן, אום צו איבערציגען אז ניט צו זיין אמביציעז איז געווען זיין העכסטע אמביציע, האט ער אוים־געטאהן דעם פארטוך אוו אוועקגעלייגט דעם געציג אויף איימער. פינף־אוף־דרייסיג יאהר איז ער דאן אלט געווען. דיא קונסט איז אן עגאאיס־טישע וויב אוו פערלאנגט אז „דו זאלסט ניט דינען קיין אנדערע געטער חוץ מיר". סאקראט האט זיך ניט איבערגעגעבען דער קונסט. איבער דער בריידטער וועלט פון פילאזאפיע האבען זיינע גרעאנקען געוואנדערט, אוו ניט גרויס גענוג איז געווען דער יוניווערזום פאר זיין מעכטיגען גייסט.

סאָקראָט

איך האב געזאגט אז ער האט וויללענדיג אוועקגעלייגט דיא געציג, נאר עס קען זיין אז דאס איז געווען אויך א ווינק מן הצד, וויל ער האט געקראגען דיא געוואוינהייט זיך ארויבצו־לאזען אין לאנגע געשפרעכען, זיך פארגעסענדיג גאר אין גאנצען וועגען דער ארבייט. אויך דיא גאסען פלעגט ער אומגעהן אוו איז דער ראַ־לע פון א שילער פלעגט ער אבשטעלען אלע קלו־גע כענער פון אטענס אוו זיי שטעלען פרא־געס. פיזיש איז ער געווען א ריעז—שווע־רע ארבייט האט ענט־ווילקלט זיינע מוסק־לען, איינפאכע שפיין האט איהם געמאכט צו פערגעסען אז עס איז גאר דא אזא זאך ווי א כאגען, אוו פון נערוועזיטעט האט ער אפילו קיין סימן ניט געהאט.

סאקראט האט ניט געהיראט ביז ער איז געווען ארום פיערציג יאהר אלט, זיין פרוי איז געווען קוים 20. פון זיין ראמאנסירען ווייסען מיר גאר ניט, נור זיכער איז עס, אז ער האט ניט גע־בעטען דיא האנד פון זיין שאץ נאך דער כאדע נאך אוו האט ניט געוזוכט צו געפע־לען איהר משפחה, בעווייזענדיג זיינע גוטע איינ־קונפטע. זיינע קלייידער זיינען געווען וועדליג נאך זיינע פערדינסטען, ניט זעהר געפוצט. זיי זענען בעשטאנען פון אייז אנצוג וועלכען ער האט שטענדיג געטראגען, וויל מיר ווייסען פון זיינע אפטע וויזיטען צום טייך, וואו ער פלעגט זיך באדען, דאס בשעת מעשה פלעגט ער אוים־וואשען זיינע מלבושים, זיי אויפהענגען אוו וואַרטען איז וואסער בין זיי זאלען זיך אוים־טריקענען, דאן פלעג ער זיי אנטאן אוו אוועק

צוריק אין שטאדט. וואס אנבעלאנגט צו שיך, האט ער געהאט איין פּאר, נאר אזוי ווי ער האט זיי קיינמאל ניט געטראגען — אומגעהענדיג בארוועם זומער און ווינטער, דיינקט מען, אז זיי האבען נאנץ לאנג געדויערט.

זיין מאטא איז געווען: ווער צו ערנט מיט זיך זעלבסט. ער האט בעטראכט זיך מיט גרעסערען אינטערעס ווי אירגענד וועלכע סטאטוע וואס ער וואלט געקענט מאכען, און צו ווערען בעקאנט מיט זיך אלליין, האט ער גערעכענט פון גרעסערער וויכטיגקייט ווי צו שטודירען פיזיקע. דער פּלאן זיינער, ווי אזוי צו ווערען בעקאנט מיט זיך איז געווען ביי יעדען צו פרעגען פראגעס, און אין דיא אנטוואָרטען האט ער גע־קראגען דעם ריכטיגען ווערט פון זיין אייגע־נעם גייסט. אויב זיינע שאלות האבען אין נאנצען צוקלאפט יענעמס תשובות, האט עס איהם איבערצייגט אז זיין אינטעלעקט איז גע־ווען אזוי פיעל העכער; און אויב זיי האבען איהם איבערצייגט זיין דומהייט, איז ער גע־ווען גראדע אזוי דאנקבאר. „אויב איך בין א נאר ווייל איך עס ווייס". פלעגט ער זאגען. אזוי ערנסט איז געווען סאקראט צו קענען זיך זעלבסט, אז ער האט קיינמאל ניט געצייגט די קלענסטע אויפרעגונג אדער אונגעדולד ווען דער געגנער האט געהאט א בעסערען ארגומענט.

ער האט געקוקט אויך זיין אייגענעם איך אלס אויך א זייטיגע זאך, און האט זיך געסטארעט צו שטעלען פון דער ווייטענס, איהם צו קענען בעסער בעאבאכטען. אויב ער זאל ווערען צוטומעלט אדער אויפגערעגט, דאן וואלט עס זיין א צייכען פון נידערינקייט און קליינלויכקייט. האט סאקראט וועז דער־גרייכט צו דער מדרגה פון קענען זיך זעלבסט? ווער ווייסט. נאר ער האט געוואוסט דיזעז פאקט: אלס עקאנאמישער אינדיווידיום האט ער זעהר וועניג בעטראפען, אבער אלס קראפט צו טרייבען יענעם צום דענקען, אויפצופּענען מחות און ארויצולאזען ליכט, אלס עטהישער לעהרער, האט ער געהאט ערפאלג. סאקראט איז געווען ניט נאר דער גרעסטער פילאזאף, נאר אויך דער גרעסטער פויליענער איז א צייט פון שאפען. זיין תאוה איז געווען צו לעבען אהן שום תאוה — וועלכעם איז דיא לעהרע פון דער בודיסטישער נירוואנא, ער האט בעזעסען דיא קראפט קיינמאל ניט אויסצוניצען זיין קראפט אויך קיין אנדער זאך, וויא נור צו ווערען בע־קאנט מיט זיך זעלבסט.

ער האט מיט צופריעדענהייט בענעגענט יע־דען פאקט, יעדען צושטאנד, יעדע פאסירונג אין לעבען, און האט דערפון פראפיטירט. דאס וואס מען רעכענט אלס אונאנגענעהמעס איז געווען פונקט אזוי א טהייל פון זיין לעבען און האט איהם פונקט אזוי אינטערעסירט און בע־ריהרט, וויא דאס אנגענעמע. דער וואס בע־וויזט זיך אויסצודרעהען פון אלע צרות, דרעהט זיך ארויס פון אזוי פיעל לעבען. איהד דער־קענט זיך זעלבסט, בעאבאכטענדיג אייער „איך" בשעת איהר ווערט מיסהאנדעלט, ג־רייצט, ווידערשפראכען אדער אבגענארט. אויב איהר קריעגט אימער אלע בעדירפניסע, וויא אזוי ווייסט איהר וויא אייער אויפיהרונג וואלט אויסגעקוקט, וועז דיא זאכען זאלען אייך פעהלען? איהר גיט אוועק אזוי פיעל לעבען פאר דיעזע בעדירפניסע, דאס אלעס. און דא זעהען מיר, וויא סאקראט האט פראויסגעזאגט וואס עמערסאן האט מיט העכער צווי־טויזענד יאהר שפעטער גשעריעבען. אלעס ווערט געקוויפט מיט א פרייז — אלע זאכען זיי־נען פון זעלבען ווערטה — קיינער קען אייך ניט בעשווינדלען, ווייל צו ווערען בעשווינדעלט איז ניט א'ן אונגליק אין דעם פאל, אויב איהר זיינט נאר דורכגעדרונגען מיט'ן גראנק פון קענען זיך זעלבסט, דאן קריעגט איהר אלס בעלוינונג אזוי פיעל גייסטיגען רייכטום.

פון דעפטוועגען ספעציעל צו זוכען עראייג־ניסע אין לעבען, זאגט סאקראט, איז א גרויסער פעהלער, ווייל דאן וואלטען דיא איינדריקע זיך אזוי ארויפגעיאגט אויך אייך, אז איהד וואלט קיינע ניט אויסגענוצט.

הויפטזעכליך דארף א מענש זיין בעזאכט, בעדענקט, ניט פיבעריש, און פארבערייטעט אויך אלעס וואס דיא „גטעטער" קענען שיקען. זיך ענטוויקלעז, בילדען, ניט אויסערליך נאר אינער־ליך; זיך צוקוקען מעהר צו דער וועלט וויא צו אנדערע וועלטען, צו געבען יענעם דיא אייגענע פרייהייט וואס דו פארדערסט פאר זיך — און דאס פערדארבענע מוז דאן פערשווינדען, און דאס גוטע מוז קומען מיט דער צייט.

וויא מען זעהט, איז סאקראט געווען איז דערזעלבער צייט אייגער פון דיא עלטסטע וויא אויך פון דיא מאדערנע דענקער. א גרעסענק איז פאר סאקראט'ן געווען פון גרעסערען רעזולטאט

וויא א זייל פון מארמאר, אוז א מאראלישער פרינציפ גראדע אזוי פעסטגעשטעלט וויא א כעמישע קאמבינאציע.

3.

סאקראט ווערט געוועכענט אלס ניט קיין איבערגרויסער ליעבהאבער פון פרויען, נאר איך האב בעמערקט, אז דיא זאגנאנטע פרויען־האסערם ווערען געוופען מיט א פאלשען נאמען. ווען א מאן איז פעראנטעוועדירט געוג איז פרויען זיי צו האסען, דאן ווייזט עס אז זיי ליגען אים עפעס צו פיעל אין זינען, אז ער זוכט מסתמא נור דיא פרוי וואס זאל זיך פערגלייכען מיט'ן אידעאל אין זיין אייגענעם גראנק, דיא פעהלערלאזט פרוי.

מיר הערען וויא פיעל מאל האט סאקראט געטאדעלט זיינע תלמידים אז זיי זיינען „שוואך וויא פרויען", אוז ער איז געווען דער ערשטער צו זאגען אז „א פרוי איז ניט קיין געוג ענג־וויקעלטער מאן". אבער סאקראט איז געווען א זעלטענער בעוואונדערער פון כעניטיבער שהנ־הייט, פיזישע אוז גייסטיגע, אוז גאנץ אפט פלעגט ער אבשטעלען פרויען אין מיטען גאם אוף זיי אהן צערעמאניעס ערקלערען, וויא שעהן זיי זיינען, אוז עס פלעגט זיי געפעלען; אפט מאל פלעגט ער זיי אויך שטעלען פראגעס צו פרובירען זייער גייסטעס־צוישטאנד, אוז פון דעם האבען זיי שוין ניט אזוי געקוואלען אוז עס גע־רעכענט פאר זעהר ניט פיין פון זיין זייט. עס איז זעהר אנגענעהם צו הערען וויא ער האט נעזאגט אז „אין דעם רוים פון גזראנק איז ניטא קיין אונטערשיעד פון גשלעכט", וויא אויך. „אין האב שוין לאנג בעמערקט אז דער פרויען־גשלעכט שטעהט אין קיין זאך ניט ניעדריגער פאר אונזערן, סיידען אין קערפער־ליכער שוואכקייט אוז מענליך אויך אין פעסט־קייט פון כאראקטער". אוז זענאפון האט איהם געהערט זאגען. „עס איז מיר פיעל ליעבער צו הערען דיא בעשרייבונג פון א גוטע, עדלע פרוי, וויא צו זעהען דעם מאלער זעקס'ס פאר־טרעט פון דער שעהנסטער פרוי אין דער וועלט."

עס קען זיין אז טעקערי האט פארט רעכט וועז ער זאגט: „דיעזע שעצען אב פרויען אם מיהרסטען, וואס האבען געפיהלט דיא שארפ־קייט פון זייערע נעגל". דאס הייסט, א גע־נעשטאנד צייגט זיך אם קלערסטען אויך א שווארצען אונטערגרונד. אויב אזוי האט סא־קראט בעדארפט זיין זעהר א גרויסער פרויען־״יעצער. זאנטהיפ, זיין בעסערע העלפט, האט אויטגעפרובירט זיין געדולד מיט האגלען פון קללות אוז חרמות אוז מיט א מבול פון סאקרא־טישע פראגעס, ניט וואדטענדיג אויף קיין תשובה; זיא איז אפט אריינגעפאהרען מיט א בעזים אין מיטען פון זיינע אינערליכע רעיונות זיך צו בעקענען מיט זיך זעלבסט; טאמער איז דאס ניט געווען געוג, פלעגט זיא אויסגיסען אויף איהם אלע פאמוניצעס; מתנות וואס זיינען געשיקט געווארען צו איהם פון פיעלע פערעהרער, האט זיא פערניכטעט גאר אהן צע־רעמאניעס; אויב ער האט אייגנגעלאדען פריינ־דע אויף א'ן אונטערהאלט, פלעגט זיא איבער־קאהרען דעם טיש מיט דיא כלים פאר זייערע אויגען; אפט פלעגט זיא זיך דורכשלאגען א וועג דורך א גרויסען עולם וואו איהר מאן האט גשהאלטען א רעדע וועגען דער הארמאניע אין דעם אוניווערזום, אוז זיא פלעגט אראברייסען דעם מאנטעל פון איהם אוז מיט געוואלט איהם אוועקפיהרען אהיים. אבער דאס אלעם האט סאקראט'ן קיינמאל ניט ענטמוטהיגט, קיינמאל ניט אריינגעבראכט אין צארן. ער האט בעזעסען דיא קראפט פון א הערקולעס, אבער אין דער בילאזאפיע פון ניט בעצאהלען מיט מדה כנגד מדה, איז ער געווען שטארקער פאר גראף טאלסטאי.

א נאהענטער פריינד האט איינמאל ביי סאקראט'ן געפרעגט פאלגענדעם: „זעהענדיג וויא איהר שעצט דעם פרויען־גייסט אזוי הויך, וויא קומט עס וואס איהר ווירקט ניט אויף זאנ־טהיפ'ן אז זיא זאל וועלען עטוואס בעסער?" דאס איז ניט זעהר קיין דעליקאטע פראגע צו פרעגען א פערהייראטהעז מאן, אבער סאקראט האט מיט גלאסענקייט געענטפערט: „מיין פריינד, וען אייגער וויל לערנען צו וועלן א גו־טער רייטער, קלייבט ער אוים א שוואכען פער־דעל אדער אזוינס וואס האט אין זיך פייער אוז צייהן? איך וויל זיך צוזאמענרעדען מיט אלע סאקרטען מענשען, אוז קיין זאך וועט מיר שוין ניט קענען אבהאלטען נאך דעם וויא איך גע־וואוין זיך צו צו זאנטהיפ'ס צונג."

דיא קאלטע צוריקגעצויגענקייט וואס בע־טראכט א מענשענס הויז אלס א טעמפעל, זיין היים א הייליגטהום, אוז דאס אויסענווענינגסטע אלס דיא הערצלאזע גרויזאמע וועלט, איז ניט געווען סאקראט'ס אידעאל. זיין פאמיליע איז בעשטאנען פון אלע זיינע נאהענטע פריינד, אוז

דיעזע זיינען בעשטאנען פון אלע קלאסען, פון דעם ערשטען בירגער ביז דעם פעריאכטעטען שטראסען־בעטלער.

ער האט קיינמאל ניט געפארדערט קיין בעלוינונג דערפאר, וואס ער האט מיט יענעם גערעכנט, האט ניט געהאלטען קיין שקלאווען, האט ניט געזאמעלט קיין רייכטהום.

אז אלע גוטע זאכען זיינען צום נוצען און אז זיי בעלאנגען צו דעם, וואס איז נויטבעדירפטיג, איז געווען סאקראט'ס ליעבלינג אידעאל. דיא מעבעל ביי איהם אין הויז איז בעשטאנען פון „קאטשערעס מיט לאפעטעס". איינמאל האט ער זיך געקלאגט אז ער האט ניט גענאנט איינזעהען פאר וואס זאנטהיפ האט איהם גערעטלט דערפאר, וואס זיא האט געוואלט א סקאווראדע, — אזוי וויא עס איז ניט געווען וואס אריינצולעגען איז דער סקאווראדע האט ער ניט געקענט בענעהמען צו וואס זיא האט עס בעדארפט.

דער קלימאט אין אטהענס איז כמעט דערזעלבער וויא אין זידליכען קאליפארניע — מען דארף דארט ניט אנגרייטען קיין שפייז און הייצונג פאר'ן קומענדען ווינטער, מען קען דארט אינריכטען דאס לעבען אויפ'ן אויפאכסטען שטייגער. פון זיין פערציגסטען ביז זיין פופציגסטען יאהר האט סאקראט געארבייט יעדען דאנערשטאג. דערנאך האט ער זיך ענליך צוריקגעצויגען פון דער שווערער הארעואניע, און זאנטהיפ האט אריינגענומען זאכען צום נעהען אלם הויז־ארבייט.

סאקראט איז אהן צוויפעל געווען א שלעכטער בעל מפרנס, אבער וועו ער זאל געווען מעהר אנגרייטען פאר זיין פאמיליע, וואלט ער געווען וועניגער אנגענעהם פאר דער וועלט. דער שטיין־רייבער קריטא האט געוואלט אויסליידיגען זיינע קעשענעס פון סאקראט'ס וועגען, אבער דער פילאזאף האט ערקלערט אז עס פעהלט איהם גאר ניט, אז ער דארף גאר ניט. אריסטיד, וועמעס אויפפיהרונג איז געווען אזוי „מאדעל" אז ער האט זיך געקוימפט א נאמען „דער גערעכטער" און איז פערפאלגט געווארען, איז גענוג איינער פון זיינע פרייונדע. אנטהיסטען, דער אריגינעלער ציניק, פלענט טענליך געהן זעקס מיל אהין און צוריק צו הערען סאקראט'ס רעדען. דער ציניק איז געווען א רייכער מאן, אבער סאקראט'ס לעהרען האבען אויך איהם אזוי גענוירקט, אז ער האט אוועקגעלעגט זיין רייכטהום, און זיך געקליידט אין טראנטעם. איינמאל האט סאקראט שארף בעטראכט א לאך אין זיין פרייונד'ס מאנטל און זיך אבגערופען: „אך, אנטהיסטען, דורך דיעזען רים זעה איך דיין גאנצע פוסטקייט."

דער גרויסער זענאפאן איז צוואנציג יאהר צייט געזעסען ביי דיא פים פון סאקראט און דערנאך געשריעבען אריינערונגען וועגען איהם אום רייניצוואוואשען זיין כאראקטער. יוקליד פון מאגארא איז שוין געווען א בן שמונים, וועו ער איז געקומען צו סאקראט'ן אלס א תלמיד, וועלענדיג פטור וועלען פון זיין בייזיג נאטור און פון זיין געוואוינהייט צו ענטפערן מיט אירא־ניע. סיבים און סימאהן האבען פערלאזען זייער הויס און זיינען געווארען גריכישע אונטערטא־נען צוליעב סאקראט'ן. כארמידים, דער געפעס־טשעטער זוהן פון רייכע עלטערן, האט געלערנט פון דעם פילאזאף, אז אין הייזער וואו עס זיינען דא דיענער, וועלט ביי דיא קינדער צוגענומען פיעל פון זייער ענטוויקלונג דערמיט, וואס אנדערע טהוען דיא ארבייט פאר זיי; און וועו מען נעהמט ביי איינעם צו די געלעגענהייט צו זיין ניצליך, נעהמט מען ביי איהם צו אזוי פיעל פון זיין לעבען.

אבער דיא צוויי שלעכטע וואס שיינען ארויס אם העלסטען איז דעם לעבען פון סאקראט, זיינען אלסיביאדעס און פלאטאן — צוויי וויט־פערשידענע כאראקטערע.

אלסיביאדעס איז געווען איין־און־צוואנציג יאהר אלט, וועו ער האט אנגעפאנגען צו לאזען הערען פון זיך. ער איז געווען פערערבענט אלס דער שהענסטער יונגערמאן אין אטהענס. ער איז געווען א'ן אריסטאקראט, שטאלץ, פרעך, און שטיינרייך, זיין לייבנשאפט איז געווען צו רייטען פערד, זיך שלאגען, שארלאטאנעריע אויך פערשיידענע אופנים.

זיין בעקאנטשאפט מיט סאקראט'ן איז גע־קומען דורך דעם, וואס ער האט איינמאל גע־וואלט צושטערען א סאקראטישע פערזאמלונג. סאקראט האט דעם בחור ניט געשאנעוועט און אויפגעצייגט פאר'ן פובליקום, וויא אזוי דער לעבען פון א פוסט־און־פאסניק איז דער לעבען פון א דומקאפף. אלסיביאדעס האט ערווארטעט, אז סאקראט וועט פערליערען דיא געדולד, אבער דאס האט גאר נעטראפען מיט איהם אליין, און ער האט ארויסגעפלאצט, אז ער האפט ניט צו בעזיעגען זיין געגנער מיט ארגומענטען, אבער

אז ער וואלט געווען צופריעדען צו פעכטען מיט איהם.

א לעגענדע דערצעהלט אונז, וויא אזוי סאקראט האט דעם חברה־מאן צוטומעלט דערמיט, וואס ער האט אנגענומען דיא אויפפארדערונג, און אז ער האט דעם אריסטאקראט אזוי צוקלאפט אז יענער האט געמוזט ליגען א מאנאט אין בעט. פון דאמאלם אן האט אלסיביאדעם געהאט דעם העכסטען רעספעקט פאר סאקראט'ן. זיי זיינען געווארען גוטע פרייגד, און איבעראל, וואו דער אלטער האט געערדט איז אלסיביאדעם געווען אויפ'ן פלאץ צו האלטען ארדנונג. אונטער סאקראט'ס איינפלוס איז דער ווילדער אריסטאקראט געווארען געלאסען און בעדענקט, כאטש זיין קאפ איז קיינמאל ניט געווען גרוים גענוג צו ווערען א פילאזאף.

עמערסאן זאגט: „וואס עם זאל אייך ניט אוינפאלען, איהר וועט דאס אלעם געפינען ביי פלאטאן." וועז סאקראט זאל מעהר גאר ניט געווען אויפטאן, וויא נור צו געבען א ריכטונג צום געדאנק פון פלאטאן, וואלט ער דערמיט אליין פערדיענט דעם דאנק פון דער מענשהייט. פלאטאן איז דיא גאלד־גרוב צו וועלכער אלע דענקער וועגדעז זיך נאך אוצרות. וועז זיי האבען זיך צום ערשטען מאל בעגעגענט, איז פלאטאן געווען צוואנציג און סאקראט זעכציג, און צוהן יאהר צייט, ביז איז דעם טאג פון סאקראט'ס טויט זיינען זיי בעשטענדיג געווען צוזאמען. פלאטאן איז געשטארבען איז דעם עלטער פון אייז־אוז־אכציג, און פופציג יאהר האט ער געלעבט נאר אום צו געבען דער וועלט דיא דיאלאגען (גע־שפרעכען) פון סאקראט. נייגיערדע איז געווען דיא ערשטע אורזאכע, וואס האט צוגעצויגען דיעזען דעליקאטנעם יונגען מאן צום אלטען פי־לאזאף. סאקראט'ס מאדנע קליידונג האט גע־האט אין זיך עטוואס אמוזאנטעם. פלאטאן איז געווען פראיגטערעסירט אין פאליטיק, און אזוי וויא דיא מהרסטע פון אטהענס יוגענד, איז ער געווען פראיגטערעסירט אין לעבען א גוטען טאג. אבער ער איז ניט געווען אויסגעלאסען וויא אלסביאדעם. ער איז געווען גנעדיג, גראציעז און גוטמוטהיג אין אלע זיינע טהאטען. זיינע לעהרער זיינען געווען דיא סאפיסטען, און דער וואונש פון זיין לעבען איז געווען מעהר צו שיינען וויא אין דער וויר־קליכקייט צו זיין. נאר ביסלעכווייז האט פלאטאן אנגעהויבען אויסצו־זוהען, אז וועלען זיך אויספיינען פאר דער גע־זעלשאפט איז ארויסגעווארפענע ארבייט, — וואס מען דארף יא טהון, איז צו זיין אויפריכטיג, און ניט פערשטעלט. מיר קענען ניט דענקען פון קיין בעכערע לייזונג פון דעם לעבענס־פראבלעם וויא דיא וואס פלאטאן גיבט מיט דיא וועדטער פון סאקראט, אז עם איז בעסער ווירקליך צו זיין וויא נאר זיך צו פערשטעלען; צו לערנען אדעלנטליך און צו האנדלען אויפריכטיג איז דער העכסטער גבאט.

פלאטאן איז ניט גענוג קיין תלמיד — ער איז גענוג גרוים גענוג ניט נאכצואהמען וויא א מאלפע דיא מאניערען פון זיין לעהרער — ער דאט גענוהן אונטער דעם לייוונטענעם צודעק, אונטער דעם פראסטען אויסזעהען דעם קאנטראלירענדען צוועק אין דעם לעבען פון סאקראט. ער האט בעשלאסען צו זיין אויפריכטיג מיט זיך, זיך צוצוזעהן צום אינערליכען קול פון אייגענעם גייסט איידער זיך צוצושמייכלען צו דער גרוי־סער מאסע. פלאטאן האט נאך אלץ געטראגען זיין פורפורנעם מאנטעל און האט ניט אוועק־געלעגט אן א זייט זיינע עלענאנטע מאניערען און דעליקאטנע בענעהמונג.

וואלט עם ניט וועדטה געווען פאר אונז צו פאהרען מיילען וויט מעהר ניט וויא צו זעהען דיזע צוויי פריינד — אייגער אלט, קאהל, קורץ פעט, קאסאקע, קורנאסע, בארוועס, און דער אנ־דערער מיט'ן גאנצען גלאנץ פון אריסטאקראטי־שער יוגענד —חויף, שלאנק, עלענאנט, שהז, טראגענדיג זיין מאנטעל מיט פרינצליכען חן. און אזוי זעהען מיר זיי שפאציערען דורך דיא יאהרהונדערטע, דעם שעהנסטען ביישפיעל וואס מען קען וועז געפינען פון גוטברודערשאפט צווישען רבי און תלמיד.

פלאטאן'ס „רעפובליק" גיט אונז א בליק אין א גרויסער, גייסטרייכער זעעלע. פון דער הויך פון זיין ספעקולאציאנס־גייסט האט ער בעטראכט דיא צוקונפט אוז האט בעמערקט, אז דער אידעאל פון בילדונג איז צו וועדטע פארט־געזעצט דעם גאנצען לעבען לאנג, אז קיין אנדער זאך הויך ענטוויקלונג קען ברענגען ריכטיגע צו־פריעדענהייט. לייבע אליין צוגעהט וויא א טרוים, אויב איהר אויפגאבע איז ניט צו עהרווי־בען דיא זעעלע. פלאטאן איז דאס גענוג, וואס האט צום ערשטען מאל געזאגט, אז עס איז ניטא קיין פראפיט דארט וואו עס איז ניטא קיין פערגניגען. ער האט וויטער בעמערקט, אז אין בילדונג מוזען דיא געשלעכטער געהען האנד

אין האנד, אוו ער האט אויך געזעהען אז אב־ווארל רעליגיאנען קענען זיך זיין פיעל אין צאהל אוו פערשיעדען, אבער גוטסקייט אוו גרויסמוטה זיינען אימער איינס.

שטארק איז געווען זיין גלויבען אין דער אונשטערבליכקייט פון דער זעעלע, אבער גע־זאגט האט ער, אז ווי עס זאל ניט זיין מיט עולם הבא, קיין שעהנערעם אוו העכערעם איז ניטא, וויא אכטונג צו געבען אויף דער וועלט איז וועלכער מיר זיינען — צו לעבען פריי, אהנע דריקונג, צו ענטוויקלען א'ז אפענעם מארק, א ווייכע הארץ אוו אין ריכטיגער מאס הנאה צו האבען פון אלעם גוטעם וואס דיא וועלט קען אונז געבען.

מען דארף האבען דיעזע צוויי צו שאפען אייז גאנצעם, צו זיין ארעם איז ניט קיין מצוה, צו טראגען טראנטעם איז ניט קיין מעלה, — סא־קראט'ס אונגעוואשענע געוואוינהייטען זיינען ניט קיין רעקאמענדאציע. דאך איז ער געווען „ער זעלבסט". אבער פלאטאן האט אין זיין כאראקטער אויסגעפילט דאס, וואס האט גע־בעהלט סאקראט'ן. אין זיינע ווערקע האט פלאטאן מיט בעשיידענהייט אריינגעלעגט זיינע קליגסטע געדאנקען אין דעם מויל פון סאקראט, אוו וויפיעל עם איז פאראן פלאטאן אוו וויא פיעל סאקראט אין דיא „דיאלאגען", וועלען מיר שוין קיינמאל ניט וויסען, בין מיר וועלען קומען „אויף יענער זייט".

(שלום פאלגט).

ק ב ל ה

ער נאמען „קבלה" שטאמט פון דעם וואָרט קבל — ערהאלטען, עמפפאנגען, קריגען; קבלה מיינט דארום עטוואס געקראָגע־נעם, איבערגעליפערטעם, טרא־דיציאנאלעם. דער וואָרט איז אייגענטליך ניט קיין רייז העברעאישער אוו ווערט צוערשט אנגע־טראפען אין דיא נאך־ביבלישע ליטעראטור. וואו ער ווערט געברויכט צו בעצייכענען געוויסע אלטע, מינדליך איבערגעליפערטע געזעטצע אוו מנהגים, וואס זיינען ניט געשריעבען אין דער תורה גופא.

אין תלמוד טרעפט מען גאנץ אפט אן, הויפטזעכליך ביי די ערשטע תנאים, דעם אויס־דרוק „קבלה היא בידי" — איך האב עם אלס אן איבערליפערונג. אזוי, צב"י, זאגט ר' אליעזר דער גרויסער, רייד־ענדיג ווענען א געווייסע הלכה: „מקובל אני מריב"ז ששמע מרבו ורבו מרבו עד הלכה למשה מסיני" — איך האב עם בקבלה פון ריב"ז, וועלכער האט עם ערהאלטען פון זיין רבי'ן אוו זיין רבי פון זיין רבי'ן ביז משה רבינו. זיי האבען נעמליך דאמאלס גע־גלויבט, אז צוזאמען מיט די נעשריעבענע תורה (תורה שבכתב) האט משה געקראָגען אויפ'ן בארג סיני אויך געוויסע דינים אוו מנהגים, וואס זיינען ניט געשריעבען געווארען — די „תורה שבעל פה".

פון וואנען דיזער גלויבען האט זיך נענומען, וועט אונז אויסקומען שפעטער צו בעריהרען. דערווייל איז פאר אונז וויכטיג דער פאקט, אז דיא געזעצע אוו מנהגים, וועלכע האבען בע־לאנגט צו דיזע קאטאגאריע, זיינען בעטראכט געווארען פיר הייליג כמעט וויא דיא געזעטצע פון דער תורה גופא, נענען וועלכע מען קען ניט ארגומענטירען, וויל זייער אורשפרונג איז ניט בעטראכט געווארען אלס מענשליך, זאנדערן געטליך. מען געפינט דארום אין תלמוד דעם אויסדרוק: „אם קבלה היא נקבל ואם לדין יש תשובה" — אויב דאס איז בקבלה וועלען מיר עס אננעהמען, אבווהל עס לאזט זיך וועגען דעם ארגומענטירען.

וויא עם איז צו זעהען פון דיזע ביי־שפיעלע אוו פון פיעלע אנדערע, וועלכע מען האט נעקענט בריינגען, וועלען דיא ווערטער „קבלה" אוו „מקובל" איינפאך געברויכט אום צו בעצייכענען געוויסע איבערגעליפערטע געזעטצע אוו מנהגי־ וויילכע האבען לחלוטין גאר נישט

צו טהאָן מיט די געהיימע לעהרעז פון די זאַ־ געגאנגענע „חכמת הקבלה" אדער חכמה נסתרה (געהיימע וויסענשאפט). ערסט פיעל שפּעטער, לויט דעם מיינונג פון אזעלכע געלעהרטע ווי צונץ, יאסט, גרעטץ און אנדערע ניט פריהער ווי אין דעם עלפטען יאהר הונדערט, האט מען אנ־ גיפאנגען צו בעצייכענען מיט דעם וואָרט „קבלה" געוויסע געהיימניספאלע לעהרען; אוז „מקובלים" האט מען אנגערופען די יעניגע, וועלכע זיינען געווען איינפערטרויט מיט דיזע לעהרען. זיי האבען זייערע מיסטישע לעהרען בעצייכענט מיט דעם וואָרט „קבלה", כדי דער־ מיט צו שטעמפּלען זיי אלס הייליגע; אז זיי האבען עס געקראָגען איבערגעליפערט פון מויל צו מויל ביז משה רבינו, זיי האבען בעהויפ־ טעט, אז צוזאמען מיט דעם „נגלה", מיט די אפענע געזעטצע, האט משה רבינו געקראָגען אויפ'ן בארג סיני אויך דעם „נסתר" — דיא פערבאָרגענע בעדייטונג פון דער תורה, וועלכע ענטהאלט זייערע געהיי־ מע לעהרען. אוז פער־ בארגען זיינען זיי דער־ פאר, ווייל לא כל אדם זוכה, ניט אלע קענען הא־ בען דיא זכיה אזעלכע געהיימניספע צו וויסען.

דר. א. גינזבורג.

אבער אבוואהל דער נאמען „קבלה" איז א געבאָרגטער און פערהעלטנismעסיג א נייער, זיינען דענאך דיזע געהיימע לעהרען גופא גאנץ אלטע און זיי זיינען שוין געווען בעקאנט, אין אזא אדער אין אנדערר פאָרמע אונטער די אידען אין די צייטען פון צווייטען בית המקדש. מיר זאגען אין אזא אדער אנדערר פארמע, ווייל עס איז דאך ניט קיין יתכן, אז דיזע געהיימע לעהרען, וועלכען זיינען אין תוך נור פראבען וויי אזוי צו פערענטפערען די גרויסע וועלט־פראגען, זאלען זיך ניט ענדערען צוזא־ מען מיט די בעגריפען פון די פערשיעדענע צייי־ טען אונטער דעם איינפלוס פון די פערשיעדענע פילאזאפישע שולען. וועז מיר האלטען דאס אין זינען, וועלען מיר זיך שוין מעהר ניט וואונדערען, וואס מיר טרעפען אז איז די „חכמת־הקבלה" צוזאמען מיט דעם העכסטען בעגריף וועגען גאטהייט אויף בעגריפען פון א קערפערליכען גאט. דורך דער לאנגער צייט פון איהר עקזיסטענץ האט די „חכמת־הקבלה" אין זיך ארויסגענומען די געהיימע לעהרען פון די היידנישע פעלקער: פון די אינדייער, עניפטער, כאלדעער, פערזיער; האט עס בעווירקט מיט דער גריכישער פילאזאפיע (הויפטזעכליך פית־ האגאר'ס און פלאטא'ס לעהרען) אוז שפּעטער מיט די אראבישע פילזאפיע; האט עס דאז צו־ מישט אין איין קאשע אוז דאס גאנצע פערשיידענע עלעמענט, פערשיניגען עס מיט דער אידישער תורה, אוז אוועקגעליגט דע־ רויף דעם שטעמפּעל פון הייליגקייט. קען מען זיך דען נאך אלעם דעם וואונדערען אויף דעם דור הפלגה פון מיינונגען אוז גדאנקען וואס געפי־ נען זיך דארטען אהן א טעם אוז אהן א סדר? די אלטע גראבע בעגריפען אוז די נייע איידעלערע בעגריפען זיינען גלייך בעטראכט געווארען פיר הייליג; זיי מוזען דאך דארום אלע זיין אמת, אוז דער אמת קען דאך נור זיין! איינעך. נוז, האט מען אוועקגעליגט שארפען שכל אוז פיעל ארבייט צו מאכען דאס פאר מעגליך, אוז אין סך־הכל איז ארוים א כאאס פון גדאנקען, א מיש־מאש פון לעהרען, וועלכע זיינען געטליך נור אויף אזוי פיעל, וואס זיי האבען ניט קיין מענשליכען זינז.

די ערסטע אלטע אידישע ספרים, וואו מען געפינט אנדייטונגען וועגען דיעזע געהיימע לעה־ רען, זיינען מאנכע פון די „ספרי חצונים" (די ניט קאנאניזירטע שריפטען) וויי דער „ספר היובלים", „חנוך" אוז „עזרא ד". אין קאפיטעל קי"ט פון תהילים, וועלכער איז יעדענפאלס ניט פערפאסט געווארען פיעל שפּעטער וויי די צייי־ טען פון די מאקאבעער, געפינט זיך „גל עיני ואבטה נפלאות מתורתך" — עפען מיינע אוי־ גען, אום איך זאל זעהן דאס פערבארגענע פון

דיין תורה, אזא אלטער ספר ווי „די משלי בן סירא" וואַרנט, אז מען זאל זיך ניט אריינלאזען אין די געהיימע לעהרען — „במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור; אין לך עסק בנסתרות" — בעשעפטיג זיך ניט מיט די געהיימע לעהרען.

דיעזע געהיימע לעהרען זיינען איבערגעגעבען געוואָרען נור צו יחידי־סגולה, פון רבי'ן צום תלמיד. איבערהויפט זיינען דיזע לעהרען, לויט יאזעפוס, געווען פערשפרייט בייַ די איסיים (עססעניאנער) אין ארץ ישראל אוּן בייַ אז עהנליכע אידישע סעקטע אין עגיפטען — די תרופיים (טהעראפיווטען). פ י ל ו ן — דער אידישער פילאזאף פון אלכסנדריא של מצרים — איז געווען שטארק בעאיינפלוסט פון דיזע לעהרען, אוּן האט זיי געזוכט אריינצושמוגלען אין דער תורה.

אז אין די צייטען פון תלמוד האבען אויך עקזיסטירט געווייסע געהיימע לעהרען, קען מען זעהן פון פיעלע שטעלען. זיי זיינען בעקאנט אונטער די נעמען „מעשה־בראשית" (איבער די שעפפונג) אוּן „מעשה־מרכבה" (איבער די נאטור פון גאטהייט); אוּן די משנה פסק'נט: „אין דורשין במעשה בראשית בשנים ובמעשה מרכבה ביחיד" — מען טאר ניט לערנען מעשה־בראשית צו צווייען, אוּן מעשה־מרכבה אפילו ניט צו איינעם. דער אויסדרוק „ומגלין לו רזי תורה" — מען ענטדעקט איהם די געהיימניסע פון דער תורה, וועלכער געפינט זיך אין פרקי אבות, בעווייזט, אז אזעלכע געהיימניסע האבען עקזיסטירט. די מעשה מיט די פיער תנאים — בן עזאי, בן זומא, אלישע בן אבויה אוּן ר' עקיבא, — וועלכע האבען זיך אריינגעלאזען אין דיעזע חקירות („נכנסו לפרדס") איז בעקאנט: איינער איז געשטארבען; נאך איינער איז אראָב פון זיי נעז; א דריטער איז געוואָרען א כופר אוּן נור איינעם האט עס ניט געשאדט. דער „ספר יצירה" שיינט אויך צו זיין בעווּאוסט צו די תלמודיסטען. צו דאם איז דער זעלבער ס פ ר י צ י ר ה, וועלכען מיר האבען איצטער, אדער דער איצטיגער ספר יצירה איז פערפאסט געוואָרען שפעטער, גרינדעגדיג זיך אויף די אלטע איבערליפערונגען, איז ניט בעשטימט. די מיינטע היסטאריקער זיינען מיט דער מיינונג, אז דער איצטיגער ס פ ר י צ י ר ה איז פערפאסט געוואָרען אין די נאך־תלמודישע פעריאָדע, טראטץ דעם וואס זיין פערפאסער איז כלומרשט אברהם אבינו אליין. יעדענפאלס איז זיכער, אז מאנכע פון די תלמודיסטען האבען געוואוסט פון די לעהרען, וועלכע געפינען זיך אין ס פ ר י צ י ר ה. אזוי צ. ב. ש. שטעהט אין תלמוד, או ב צ ל א ל האט געוואוסט ווי אזוי צוזאמענצושטעלען די בוכשטאבען (ידע לצרף האותיות) דורך וועלכע די וועלט איז בעשאפען געוואָרען. עס ווערט אויך דערצעהלט פון אן אמורא, וועלכער האט אויך פערשטאנען דעם זעלבען קונץ אוּן פלענט זיך בעשאפען א קעלבל לכבוד שבת.

די דונקעלסטע פעריאָדע אין דער געשיכטע פון אידישען פאָלק איז די צייט פון די „רבנן סבוראי" אוּן די ערסטע גאונים. די ר ב נ ן ס ב ו ר א י האבען געהייסען יענע געלעהרטע, וועלכע האבען געלעבט גלייך נאך דעם „חתימת התלמוד" ביז די צייט פון די גאונים — דאם איז אן עפאכע קרוב פון צוויי הונדערט יאהר. די מאטעריעלע אוּן פאָליטישע לאגע פון די אידען איז בכל אוּן אין ארץ ישראל איז געווען זעהר א טרויעריגע. דאם ארעמע גלות־פאלק האט געהאט אויסצושטעהן נגישות אוּן רדיפות פון אלע זייטען, הויפטזעכליך פון די פארשטעהער דער „רעליגיאָן דער ליעבע", וועלכע האבען שוין דאן בעזעסען א געוויסע מאכט. דער גייסט פון רעוואָלט אוּן ווידערשטאנד איז שוין לאנג פערניכטעט געוואָרען; דער גריבלען זיך איז הלכה אוּן אין פלפול האט אויך אויפגעהערט מיט דעם שלום פון תלמוד. די אידען האבען געזומען זוכען זייער טרייסט אוּן האָפנונג אין די פערשיעדענע מיסטישע לעהרען. אויב זיי האבען ניט געקענט האבען קיין ירושלים אויך דער ערד, האבען זיי זיך אויסגעבויט א פאנטאסטישע ירושלים אין הימעל. אוּן דארום זעהען מיר, דאם וועהרענד יענע עפאכע איז ארעם אין פילאזאפיע אוּן אין הלכה איז זי דאגעגען זעהר רייך אין ווערקע, וועלכע ענטהאלטען אין זיך מיסטישע לעהרען, אוּן אין מדרשים. צוויישען די ספרים, וועלכע זיינען פערפאסט אדער צוזאמענגעשטעלט געוואָרען אין יענער צייט, נעפינען זיך די פאלגענדע: „ספר יצירה" פון אברהם אבינו; „ספר „בן־נוח" וועגען פראקטישע קבלה; „ספר הרזים" פון רזיאל המלאך; היכלות רבתי, אוּן „היכלות זוטרתי" אוּן אנדערע (זעה דור דור ודורשיו חלק ד" פון צבי הירש ווייס). דיזע אלע ספרים האבען געהאט א שטארקע ווירקונג אויף דער ווייטערער ענטוויקלונג פון דער

קבלה, אויף די טהעארעטישע (קבלה עיונית) און פראקטישע (קבלה מעשית). דיזע מיסטישע ספרים בילדען עם די קייט, וועלכע בינדען צו־זאמען דעם אלטען מיסטיציזם און די נייערע קבלה איז איין גאנצעם.

די נעמען פון די שפעטערע מקובלים און זייערע ווערקע זיינען אין די הונדערטער. דער פלאטץ איז דא אבער צו קורץ, אום אפילו בקצור איבערצוגעבען די עשיכטע פון די קבלה־ליטעראטור און איהרע פערשיעדענע ריכטונגען. דאס איינציגע וואס מיר האבען דא נעוואלט בע־ווייזען איז, אז געהיימע לעהרען האבען עקזיס־טירט ביי אידען אין די תלמודישע, פאר־תלמודישע און נאך תלמודישע צייטען. דאס דיזע לעהרען, אבוואהל זיי זיינען פערשיעדען אין פרטים און אין בעגריפען, האבען געמיינ־שאפטליכעם דאס, וואס זיי בעשעפטיגען זיך מיט יענע גרויסע וועלט־פראגען, וועלכע האבען און וועלען אימער אינטערעסירען דעם מענשלי־כען שכל: די פראגע וועגען די גאטהייט און די נאטור; די פראגע צווישען גאט און די מענש־הייט; די מענשליכע נשמה; די פראגע וועגען גוט און שלעכט און דער סדר־העולם. אונז בלייבט איצטער צו זאגן:

1) וואס האט ארויסגערופען איהר עקזים־טענץ ביי אידען?

2) איהרע מעטהאדען, און

3) איהרע לעהרען.

* * *

וועהרענד דיא גאזעצע, וועלכע געפינען זיך אין תורת־משה (מיר רעידען דא וועגען גאזעצע ניט וועגען אלגעמיינע פרינציפיען ווי „ואהבת לרעך כמוך" און „שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד"), וועהרענד דיזע גאזעצע האבען גאנץ זיין גוט און פאסענד פיר דעם אידישען פאלק אין בעשטימטע צייטען און אונטער גאנץ אומישטענדען, האבען זיי אבער בשום אופן ניט גאנצ׳נט פאסענד פיר אלע צייטען און אונטער אלע אומשטענדען, ווי צ. ב. ש„ די גאזעצע וועגען מאשר און תרומה; פאה לקט און בכורים; שמיטה און יובל און פיעלע אנדערע, וועלכע האבען קיין פראקטישען ווערטה ניט איצטער. גאזעצע קענען לויט זייער כאראקטער נאך אי־בערהויפט ניט זיין גאשריעבען לדור־דורות, און מוזען זיך אנדערען מיט די אנדערונגען וואס קו־מען פאר אין די בעציהונגען פון די מענשען צווישען זיך אין דער גאזעלשאפט.

די גאזעצע פון תורת משה זיינען אבער נאך זייער אורשפרונג נאך בעטראכט גאווארען אלס גאטליך. משה האט גאקראגען די תורה אויפ׳ן בארג סיני, וואו גאט האט זיך צו איהם אנטפלעקט. דיזע גאזעצע מוזען דארום זיין גוט פיר אלע צייטען און אונטער אלע אום־שטענדען — זיי קענען ניט ווערען גאאנדערט, ווייל גאט איז אונפערענדערבאר. דאס לעבען איז זיך אבער גאנאנגען זיין וועג און האט גא־כיזט קומען אין צוזאמענשטוים מיט די גאזעט־צע פון דער תורה, וועלכע זיינען שוין ניט גא־וען מעהר פאכסענד. פעלקער מיט אזעלכע תורות זיינען עלול אין גאנצען פערגליווערט צו ווערען, ווייל דאס לעבען ווערט איינגאקרעמפפט אין די אנגע ראמען פון דער אלטער תורה.

ביי אידען איז פון דיזען קאנפליקט צווישען לעבען און תורה גאבאראן גאווארען די „תורה־שבעל־פה", דער גליבע אין די מינדליכע איבערליפערונג פון פיעלע גא־זעטצע און פירושים אויף גאזעטצע, וועלכע ער־פילען און ארגאנצען די גאשריעבענע תורה. אויף אזא אופן האט די תורה גאקענט צוגאפאסט ווערען צום לעבען. עם איז נור נויטהיג גאווען צו בעווייזען, אז דיזע גאזעטצע גאפינען זיך טאקע אין דער תורה גופא, און דאס האבען שוין די אידיישע גאלעהרטע גאטהאן, שטאלענדיג גאוויסע כללים ווי אזוי די תורה צו שטודירען (שלש עשרה מדות פון ר' ישמעאל און ל"ב מדות פון ר' אליעזר). די תורה שבעל־פה איז אלזא ניט קיין ערפינ־דונג פון אידישע רעליגיאנס־לעהרער, וועלכע זאלען האבען גאוואלט ארויפליגען א נייען יאך אויפ׳ן אידישען פאלק, זאנדערן א נויטהוונדיגער פראדוקט פון לע־בען, א מין פשרה צווישען דאס לעבען און די תורה. מיר זעהען טאקע, אז אלע יענע אידעשע סאקטען ווי פריהער די צדוקים, וועלכע האבען ניט גאוואלט אנערקענען די „תורת־זקנים", און שפעטער די קאראאימען, וועלכע האבען ניט גא־וואלט אנערקענען דעם תלמוד און האבען זיך גאוואלט האלטען סטריקט אן די גאשריעבענע תורה, האבען ניט גאקענט האבען קיין קיום בייז פאלק און זיינען שנעל פערשוואונדען. די וועג־ניגע קאראימען, וועלכע גאפינען זיך נאך איצ־

טער, זיינען ענדליך געצוואונגען געווארען צו מאכען זיך אן אייגענעם תלמוד.

דאס וואס די „תורה־שבעל פה" איז געווען אין בעזוג פון די געזעצע, דאס איז געווען די „קבלה" אין בעזוג פון אינטעלעקטועלען לעבען און די גייסטיגע פאדערונגען פון דער מענשלי־כער נשמה. די בעגריפען איבער די גאטהייט, איבער די פערהעלטנים־סס צווישען מענש און גאט און איבער די מענשליכע נשמה, וועלכע זיינען פאראנען אין תורת משה, האבען פילייכט געקענט צופריעדען שטעלען דעם אידישען פאלק, וועו עס האט זיך געפונען אין א מעהר אדער וועניגער פרימיטיוון אינטעלעקטועלען אן גייסטיגען צושטאנד; די תורה, ווי עס איז בעקאנט, גיט זיך איבערהויפט אב זעהר וועניג מיט דיזע פראגען. שפעטער, וועו די אידען זיי־נען געקומען אין בעריהרונג מיט די קולטורען פון די כאלדעער, פערזיער און דאן פון די גרי־כען און זיינען בעקאנט געווארען מיט זייערע בעגריפען, האבען די אידען אויך ארויסגעצייגט א נייגונג צו דיעזע ספעקולאציאנס־ווי־סס־ען־שאפטען, אבער דא זיינען זיי אויך געקומען אין צוזאמענשטויס מיט דער תורה.

די תורה וועלכע פון אנפאנג אן בעטראכט אלם געטליך, וועגען דעם קען גאר קיין צווייפעל זיין; אן דעם איז געהאנגען דער גאנצער עקזים־טענץ פון די אידישע נאציאן, וועלכע איז פא־ליטיש אימער געווען א גאנץ אונבעדייטענדע מאכט. די תורה איז אלזא געטליך, און פאלגליך, מוזען זיך דארטען געפינען אלע וואהרהייטען; זי מוז זיין דער קוואל פון אלע חכמות; דארטען מוזען זיך געפינען די ריכטיגע תרוצים צו די אלע וועלט־קשיות. אבער ווי באלד דער בארג נעהט ניט צו מאהאמעדען, מוז מאהאמעד געהן צום בארג, — ווי באלד אין דער תורה געפינט זיך דאך ניט קיינע אפענע תשובות אויף דיזע פראגען. מסתמא זיינען זיי דארטען דא בעהאל־טענערהייט, פערבארגען. און אזוי איז געווארען דער גלויבען, אז די תורה האט א „נגלה", אן אפענע בעדייטונג, און א „נסתר" — א פערבאר־גענעם זינן. די „נגלה" ענטהאלטעט די גע־זעטצע דברים ככתבם, ווי זיי זיינען געשריע־בען, וועלכע זיינען אודאי הייליג און מען מוז זיי ערפילען. אבער זיי זיינען ניט דער עיקר, זיי זיינען נור ווי א „מלבוש וואס פערדעקט דעם נוף"; דער „נסתר"" דאס איז דער עיקר — דארטען געפינען זיך אלע סודות פון דעם גאנ־צען אוניווערזום. דער „נסתר" בעטראכט די גע־זעטצע און די ספורים פון דער תורה אלס אלע־גאריען. „וועה איז דעם מענשען, וועו עס זעהט אין דער תורה נור איינפאכע ערצעהלונגען און געזעאוינליכע געזעטצע. געוואוינליכע געזעטצע קענען פערפאסט וועלען פון מענשען אויף, וועל־כע וועלען זיין ניט וועניגער בעוואונדערונגס־וועלט..... יעדער וואלט אין דער תורה ענט־האלטען א טיעפערען זינן, פערבארגענע גהיימ־ניסס..... די ערצעהלונגען אין דער תורה זיינען נור די מלבושים. וועה איז דעם, וועו עס האלט די מלבושים פאר דער תורה!" אין אזעלכע און עהנליכע אויסדריקע וועלט אין „זוהר". פיעל מאל ווידערהאלט, אז די ספרים און די גע־זעטצע זיינען ניט דער עיקר אין דער תורה; אז אין זיי ליגט פערבארגען געהיימניסס — „סתרי תורה".

דער „זוהר" איז ניט דער ערסטער וואס האט אנגעפאנגען צו בעטראכטען די ספורים און געזעטצע פון דער תורה אלס אלעגאריען. פיעל פריהער פאר איהם האט עס געטהאן דער אי־דעשער פילאזאף פילון, וועלכער האט געלעבט אין אלכסנדריא און איז דארטען בעקאנט גע־ווארען מיט די ניי־פלאטאניש שוהלען. אויך האבען עס געטהאן אנדערע אידעשע פילאזאפען אין די שפעטערע צייטען ווי דער רמב"ם (מיימוניד).

און פונקט ווי די געלעהרטע פון „תורה שבעל פה" האבען זיך אויסגעארבייט געוויסע כללים ווי אזוי צו דרש'ענען די תורה (די מדות, וועלכע מיר האבען פריהער דערמאנט), אזוי האבען אויך די „חכמי הקבלה" זיך אויסגעארבייט געוויסע מעטהאדען, ווי אזוי ארויסצושמוגלען זייערע לעהרען אין דער תורה. אבער וועהרענד די כללים פון די תלמודיסטען זיינען געווען מעהר אדער ווייניגער בעגרינדעט אויף לאגישע געזעטצע, זיינען די מעטהאדען פון די מקובלים געווען משונה פאנטאסטיש, א שפיעל מיט ווער־טער און צאהלען. און דאס וועט אונז אויך ניט וואונדערען; וועו מיר האלטען אין זינען די וויכטיגע בעדייטונג פון די ערסטע צעהן צאה־לען און די בוכשטאבען פון העברעאישען אלף־בית אין די אויגען פון די עלטערע מקובלים. דיעזע צעהן צאהלען און צווייי און צוואנציג בוכ־שטאבען זיינען עם „די צוויי און דרייסיג וואונ־דער־וועגען, דורך וועלכע גאט האט בעשאפען די

וועלט" (*) מיט וועלכע דער ספר יצירה פאנגט זיך אן.

דיא דריי הויפט מעטהאדען זיינען 1) גימטריא; 2) נוטריקון און 3) תמורה.

ג מ ט ר י א. — די העברעאישע בוכשטאבען האבען אויך די בעדייטונג פון צאהלען; צ. ב. ש. דער בוכשטאב „א" איז אויסער א בוכשטאב אויך דער צאהל איינס. גרינדענדיג זיך אויף דעם, האט מען פערביטען איין ווארט אויף אן אנדערען, וועלכער בעטרעפט דעם זעלבען צאהל. אזוי צ. ב. ש. בעטרעפט דער בוכשטאב „ש" דריי הונדערט פונקט ווי די וועדטער „רוח אלהים"; מיט דעם בוכשטאב „ש" קען מען אלזא סימבאלירען גאטס־גייסט. אדער, ביי אברהם שטעהט, אז ער האט דערזעהן דריי מענשען נעבען איהם. דאס זיינען געווען דריי מלאכים, אבער ווער זיינען זיי געווען? נון, שטעהט „והנה שלשה" — די וועדטער בעטרעפען 701 פונקט ווי די וועדטער „אלו מיכאל, גבריאל ורפאל".

נ ו ט ר י ק ו ן. — דאס בעשטעהט אין מאכען פון איין ווארט פיעלע וועדטער אדער פערקעהרט, פון פיעלע וועדטער איין ווארט, ווי צ. ב. ש. פון ווארט „בראשית" וועדט געמאכט בראשית ראה אלהים שקבלו ישראל התורה" — דערמיט האבען די מקובלים געוואלט בעווייזען די פערהעלטנישסע צווישען גאט און אידען שוין ביי דער וועלט שעפפונג; אדער פערקעהרט, פון די וועדטער „מי יעלו לנו השמימה" האט מען געמאכט דעם ווארט מילה, וועלענדיג דערמיט בעווייזען די וויכטיגקייט פון מילה.

ת מ ו ר ה. — דאס בעשטעהט אין פערבייטען בוכשטאבען איינע אויף די אנדערע, ווי צ. ב. ש. אין א"ת, ב"ש, ג"ר, ד"ק, וואו דער „א" וועדט געביטען אויפ'ן „ת", דער „ב" אויפ'ן „ש" און אזוי ווייטער. אזעלכע אלף־בית'ן זיינען פאראנען פיעלע, ווי צ ב. ש., דער א"ז, ב"ו. מען דארף נור איבערשטעלען די אותיות און עם קומט ארויס א נייע קאמבינאציאן. עם וועדט בעהויפטעט, אז די מקובלים האבען זיך בענוצט מיט צוויי און צוואנציג אזעלכע קאמבינאציאנען.

עם פערשטעהט זיך, אז מיט אזעלכע מעטהאדען האבען די מקובלים געקענט אריינשלעפען אין דער תורה אלעם וואס האט זיך זיי געראכט פיר וואהר, און די פאנטאזיע האט דא געהאט א פרייען און בריטען פלעל וואו צו ארבייטען, אהנע צו וועדען געשטעדט פון שכל און לאגיק.

וועגען די לעהרען פון דער קבלה וועלען מיר שרייבען אין נעקסטען ארטיקל.

א. גינזבורג.

(*) עס בליבט אונז דא אנצומערקען, אז דאס איז אויך נוט קיין אריגינעל קאבאליסטישע לעהרע; דאס איז איבערגענומען פון פיטהאגאר'ס לעהרע.

(*) אלס מאטעריאל צו דיעזע ארטיקלען האב איך זיך הויפטזעכליך בענוצט מיט פאלגענדע ספרים אין וועדקע: „ספר יצירה", „זוהר"; „תולדות הקבלה"; „מכתבי העכו"ם וסוד חכמת הקבלה". פון דר. רובין „גרעטץ"; „אבערגלויבע און צויבערי" פון דר. לעהמאן און די „דזשואיש ענציקלאפעדיא".

דיא קאָאָפּעראַטיוו בעוועגונג.

III.

יידער איך וועל איבערגעהן צום עיקר פון ארטיקעל, האלט איך פיר נייטיג צו געבען א קלייניע ערקלערונג.

אין אנהייב האב איך פערשפּראכען צו שרייבען דיא „געשיכטע" פון דיא קאָאָפּעראַטיוו בעוועגונג. איך האב אויך צוזאמענגעזאמעלט דעם נייטיגען מאטעריאל דערצו. דער מאטעריאל איז אבער אזוי גרויס אז וויא בקיצור איך זאל עס ניט מאכען, וועט אלין ארויסקומען א 10—12 ארטיקלען. מיט אזוי פיעל „פּארטזעצונגען" קען אבער דיא „צוקונפט" זיך ניט אפּגעבען. א חוין אלעם דעם איז דיא געשיכטע גופא וויניג אינטערעסאנט פיר דאם רוב לעזער: איך וואלט מוזען אנפיהרען א סך ציפער, און דאס קענען פערדייהען א גאנין בעשעענקטע צאהל לעזער.

דארום האב איך בעשלאסען דעם לעזער בעקאנט צו מאכען בלויז מיט דער געשיכטע פון דיא ו ו י כ ט י ג ס ט ע קאָאָפּעראַציאָנען. נעמליך: מיט דיא קאָאָפּעראַציאָנען פון בעלגיען, וועלכע האבען ווירקליך א ל ל ע ס געטאהן. וואס מען קען נאר פון אזעלכע ארגאניזאציאָנען ערווארטען. אבער אויפגעטהאן האבען זייא בלויז דארום, וויייל זייא ווערען געפיהרט פון סאציאליסטען *)

דיא קאָאָפּעראַטיוו־בעוועגונג אין בעלגיען האט זיך אנגעהויבען אין יאהר 1848. נאכטהר־עגדיג די פראנצויזען, האבען די ארבייטער פון בריסעל, געגט און לויטיך אנגעהויבען צו גרינ־דען ארגאניזאציאָנען, אום אליין צו פראדוצי־רען קלייידער, שיך, ציגארען און דער גלייי־כען. אין לויף אבער פון א פּאָאר יאהר זייגען דיזע אלע קאָאָפּעראַציאָנען אונטער־גענאנגען. עם איז דאן גענוארען שטיל ווערען דעם בין דעם יאהר 1865. דא הויבט זיך פון דאס נייע אן א בעווועגונג, וועלכע איז הויפּטזעכליך פער־אורזאכט געווארען דורך דיא פּאַרטשריטע וועלכע דיא ענגליש „פּאַטשדייל פּיאַנער סא־סיעטי" האט געמאכט.

צו יענער צייט האט א פרייטוויללער לאדוש געגרינדעט אין בריסעל א קאָאָפּעראַטיוועז רעס־טאָראן; אין לויטיך האט א פאבריקאנט געטהאן דאס זעלבע; זא דאס דיא קאָאָפּעראַטיוו בע־ווועגונג איז דאן געווען א מין וואהלטהעטיגע אונטערנעהמונג, א מין צדקה — זאך.

ערשט, וועז דיא אינטערנאציאָנאלע אר־בייטער אסאציאציאן האט זיך געגרינדעט, האבען איהרע מיטגליעדער אנגעהויבען שטארק צו פּראָפּאגאנדירען דיא קאָאָפּעראַטיוו אי־דעע, וועלכע האט געפונען א פרוכטבאראן באָ־דען.

דיא אויספיהרונג אבער פון דיא אידעען הייבט זיך ערשט אן אין יאהר 1880.

פון 1873 ביז 1885 זיינען געגרינדעט גע־ווארען בלויז 92 קאָאָפּעראַציאָנען, פון 1885 ביז 1894 אבער זיינען שוין ערשינען 417 זייט דער צייט זעהען מיר א נייע בעווועגונג; נעמ־ליך קאָאָפּעראַציאָנען ווערען מאסענהאפט גע־גרינדעט אין דיא דערפער, אום אייגצוקויפען מאשינעריען, זריעה, אלערהאנד לעבענס מי־טעל, קאָאָפּעראַטיוון שפּאר־באנק, לאָאן אנ־שטאלטען אוא ז. ו. זאגאר די קאטאליש פּאר־טיי איז מיט אמאל ארוים פיר דיא בעווועגונג אוז האט שטארק דאבי מיטגעהאלפען. דיא אורזאכע דערפון ליענט אין דעם, וואס זינט דעם יאהר 1893, ווען מען האט אייגעפיהרט דאס אלגעמיינע שטים־רעכט אין בעלגיען, האבען דיא קאטוליישע פּאָליטיקער געמיינט דא־מיט צו ציהען דיא פויערים אויף זייער צד: דיא ערשטע וואהל נאך דעם נייעם געזעץ, וועל־כע האט געגעבען דיא סאציאליסטישע פּארטיי מיט אירן קלאפ 350 טויזענד שטימען מיט 29

*) דיא פאקטען גיב איך איבער נאך ליאים בערטראנד.

דעפוטאטען אין פארלאמענט, האט ארויפגעיאגט א טויטשרעק אויף די גאט'ס סטראפטשעס; דעם ערפאלג, האבען זיי גערעכענט, האבען דיא סא־ציאליסטען ערריייכט דורך דיא גרינדונג פון קאאפעראציאנען. דארום, אום אפצוהאלטען דעם המון פון דיא סאציאליסטען, האבען זיי אליין געגרינדעט קאאפעראציאנען. זיי הא־בען זיך טאקי שטארק גענומען צו דער ארבייט און דיא קאאפעראציאנען זיינען געוואלדיג גע־וואקסען. ווי דיא פאלגענדע סטאטיסטיק ציייגט עס:

אין 1895 האבען זיך געגרינדעט 94 קאאפ. גענאסען.
„ 1896 „ „ „ 179 „ „
„ 1897 „ „ „ 312 „ „
„ 1898 „ „ „ 268 „ „
„ 1899 „ „ „ 190 „ „
„ 1900 „ „ „ 261 „ „

דעם ערשטען יאנואר 1901 זיינען אין בעלגיען געווען 1800 קאאפעראטיוון ארגאניזאציאנען מיט 200,000 מיטגליעדער. וועז מיר זאלען רעכענען אז יעדע פאמיליע בעשטעהט פון 5 מענשען, הייסט עס אז צו דיא קאאפעראציאנען גהערען א גאנצע מיליאן מיטגליעדער, דאס איז א ביסעל מעהר ווי א זיבעטעל פון דיא גאנצע בעלגישע בעפעלקערונג.

לואיס בערטראנד דענקט, אז דיא קאאפערא־טיוון בעווענונג איז בילגיען איז איצט אונ־צערשטערבאר, זיא האט זיך אזוי שטארק איינ־געווארצעלט, אז זיא איז געווארען א נויטוועג־דיגע בעדירפנים פאר'ן פאלק.

אין בעלגיען האבען דיא קאאפעראטארס אנ־גענומען דיא ראטשדייל'ער סיסטעם, וועלכע בע־שטעהט אין דעם, אז דיא סחורה ווערט פער־קויפט נאך דעם מארקעט פרייז, ד. ה. פיר דעם זעלבען פרייז, פיר וועלכען מען פערקויפט דיא סחורה אומעטום, און אם ענדע פון יעדען האלב יאהר אדער פון יעדען יאהר צאהלט מען אוים צו דיא קויפער דעם רבח נאך זיינע אייג־קויפע נאך. אין ענגלאנד איז אויך אייגנע־פיהרט א סיסטעם, צו פערקויפען דיא סחורה אויך קאסט פרייז, צו וועלכען עם ווערט נאר צוגערעכענט א 2—3 פראצענט פיר דיא אוים־גאבען.

דיא „ראטשדייל"ער סיסטעם איז נאטירליך פיעל פראקטישער, וויל, וועז אייגער קויפט עפעם פיר 10 סענט אוז ער קריגט דערפון ארוס־טער א סענט, זעהט זיך דאס גאר נים אז; וועז אבער אם ענדע פון א האלב יאהר קלייבען זיך אז אזעלכע סענטען אין עטליכע טאלער, האט דאס פיר דעם קויפער א גאנץ אנדערע ווערדע.

דיא קאאפעראציאנען האבען זיך געווענ־לידך אנגעהויבען אויף אזא מין ארט: אין דיא שטעדט האט מען אנגעהויבען מיט בעקערייען, אין דיא דערפער, וואו דיא פויערים באקען אליין ברויט, האט מען אנגעפאנגען מיט קראמען.

געווענלידך ווערט עם געטהאן אויף אזא ארט:

כוהרערע ארבייטער פעראייניגען זיך, אם צו עפענען א בעקערייי. מען בעשטימט 5 אדער 10 סענטימס וועכענטליכע בייטרעגע; וועז אין עט־ליכע מאנאט זאמעלט זיך אז א הונדערט טאלער, דינגט מען א קעלער מיט אז אויוועז אוז מען הויבט אן צו באקען ברויט. אויף אזא אופן זיי־נען ענטשטאנען דיא Voruit אין גהענט אוז דיא Maison du People אין ברוסעל. יעדע פון זיי בעזיצט היינט בלויז אין נחלות ניט ווע־ניגער וויא דריי מאל הונדערט טויזענד טאלער.

אום צו ווערען א מיטגליעד איז נויטיג גע־ווען צו נעהמען אן אקציע, וועלכע האט געקאסט 10 פראנק, איצט אבער איז דאס אויך ניט נוי־טיג. יעדער, ווער עם ווייל ווערען א מיטגליעד, דארף בלויז איינצאהלען 8 אדער 10 סענט פיר א ביעל, אין וועלכען עם ווערען פערשריעבען דיא איינקויפע וואס מען מאכט אוז עס זיינען גע־דרוקט דיא רעגעלן פון דיא קאאפעראציאן.

דיא 10 פראנק פיר דיא אקציע איז אויף אבצאהלונג. מען ציהט פיר 2 פראנק יעדעס מאל ביי'ן פערטהייל'ען פון דעם רבח. אויף אזא אופן קען יעדער ווערען א מיט־גליעד אוז גלייך זיין בערעכטיגט צום פראפיט דורך אויצאהלונג פון בלויז 8 סענט. דאס איז דיא סיסטעם, וועלכע דיא סאציאליסטישע קאא־פערייטארס פון בעלגיען האבען אנגענומען. זיי יאגען זיך ניט אום אנצוזאמלען גרויסע קאפי־טאלען. זיי ווייל־ען נור מען זאל ביי זיי קויפען.

אין זייער אגיטאציאן האבען דיא קאאפערי־טערס שטענדיג אויפמערקזאם געמאכט דיא צו־הערער, אז די קאאפעראציאן מוז בעטראכטט ווע־רען נים אלס ציעל, נאר בלויז אלס מיטעל צום ציעל; אז זיא דארף זיין א מיטעל פיר דיא סאציאליס־טישע אוז גע ו ע ר ק ש א פ ט ל י כ ע ב ע ו ע ג ו נ ג. בלויז אין דעם זין מוז

און ז א ל דיא קאאפעראציאן פון יעדען בע־
טראכט ווערען.

און ווירקליך, אין א פאמפלעט,וואס דיא
קאאפעריייטערס האבען פערשפרייט איז פאלק
און איז וועלכע עם זיינען ערקלעהרט דיא אור־
זאכען פון דיא יעצטיגע לייידען פון דיא ארביי־
טער, שטעהט:

„צו קען מען דיא אלע צרות אבשאפען דורך
קאאפעראציאנען?“ --

„מיר מוזען אפען ערקלעהרען, אז דורך קאא־
פעראציאנען, קען די איצטיגע סיסטעם ב ש ו ם
א ו פ ן נ י ט אבגעשאפט ווערען.“

„דיא קאאפעראציאן, דורך דעם פראפיט,
וועלכען זיא מאכט, דיענט אלס מיטטעל צו פער־
שפרייטען סאציאליסטישע אידעען, צו גרינדען
ביבליאטהעקען, צו פערענשטאלטען פערזאמ־
לונגען, צו אונטערשטיצען צייטונגען אוז זשור־
נאלען, וועלכע פערטרעטען דיא ארבייטער אינ־
טערעסען....

דאם איז אייגענטליך דאם העכסטע, וואס
דיא קאאפעראציאן קען אונטער דיא היינטיגע
סיסטעם אויפטאן, עס וואלט גאר ניט שאדען
אויך אייך, מיינע העררען פיהרער פון נויארקער
קאאפעראטיוווער סטאר, זיך צו נעהמען א בייי־
שפיעל וויי מען דארף האנדלען, וועז מען מיינט
ווירקליך דורכצופיהרען אן אידעע אוז ניט בלויז
ביזנעס...

* * *

עס וועט איצט זיין, גלויב אויך, ניט איבריג
ענוי צו בעשרייבען דיא געשיכטע פון דיא מע־
זאן די פיפעל אין בריססעל.

א גרופע ארבייטער האבען זיך אין יאהר
1881 צוזאמענגענומען אוז בעשלאסען צו
גרינדען א קאאפעראציאן, אום צו באקען ברויט.
יעדער האט זיך פערפליכטעט אריינצולעגען 10
פראנק, וועלכע ער הקט צוגעזאגט אבצוצאה־
לען 25—50 סענטים וועכענטליך. אין אייניגע
חדשים ארום איז דיא גרופע בעשטאנען פון 80
מיטגליעדער מיט א קאפיטאל פון 700 פראנק.

מען האט געדונגען א קעלער מיט א באק־
אייוועז פיר 35 פראנק א מאנאט אוז אייניג־
קויפט דיא נויטוועגדיגסטע זאכען. פיר 15
זעקלעך מעהל איז בעצאהלט גוועארען מזומן,
אוז דאז האט זיך דער קויפמאן אנגענומען צו
בארגען פיר איין טאג מעהל. א בעקער איז אנ־
געשטעלט גוועארען, וועלכער האט מארגענס גע־
באקען ברויט אוז נאכמיטאגס זיי פאנאנדערגע־
טראגען צו דיא מיטגליעדער. עם איז, נאטיר־
ליך, ניט גוועזען קיין לייכטע זאך: דיא קונדען
זיינען גוועזען צוואוארפען איבער'ן נאנצען
שטאדט. דאם געשעפט איז געפיהרט גוועארען
פון א קאמיטעט, וועלכער איז בעשטאנען פון 9
מיטגליעדער, נאטירליך אלע אהן בעלוינונג.

יעדען זונטאג פון 10 ביז 12 אוהר זיי־
נען עטליכע מיטגליעדער געזעסען אין דער נאכ־
בארשאפט פון דיא בעקערייי אוז פערקויפט אנ־
ווייזונגען פיר דיא נאנצע וואך, דען אנשטאט
געלד האט מען צו דעם בעקער, וועלכער האט
צוגעבראכט ברויט, געגעבען טשעקס אדער מאר־
קען. יעדען האלבען יאהר האט מען אויסגע־
צאהלט צו דיא קויפער דעם רבח פראפארציא־
נעל נאך זייער קויפען נאך. אין אנהויב איז
דער פראפיט גוועזען אז ערך פון 8 ביז 12 פרא־
צענט. דאם איז נאטירליך גיך בעקאנט גוועא־
רען צוויישען דיא שכנים, אוז דיא צאהל פון דיא
מיטגליעדער האט זיך פערגרעסערט אויף 250.
אם ענדע פון פיערטען יאהר איז דיא אסא־
ציאציאן גוועאקסען אויף 400 קאאפעראטארס.

אין 1886 האט דיא קאאפעראציאן געדונ־
גען א נאנצע הויז. זיא האט דאם איבערגענע־
בען צו דיא ארבייטער אוז דיא סאציאליסטישע
ארגאניזאציאן פון בריסעל.

אין צעהן יאהר ארום איז דיא סאציאליס־
טישע געבוידע שוין גוועזען צו קליין אוז דיא
„מעזאן די פיפעל“ קאאפעראציאן האט בעשלא־
סען צו בילדען אן אייגענע היים, וועלכע האט
געקאסט 240 טויזענד טאלער.

היינט האט דיא קאאפעראציאן 18 טויזענד
מיטגליעדער, דאם היים אז ערך פון 90 טוי־
זענד קונדען. אין דעם יאהר 1885 איז פער־
קויפט גוועארען 100 טויזענד לאבען ברויט.
אין 1900 איז דיא צאהל גוועאקסען אויף 12
מילליאן לאבען! האנד אין האנד מיט דיא
פערגרעסערונג פון געשעפט זיינען אויך אייניג־
פיהרט גוועארען פערבעסערונגען אין דער אר־
גאניזאציאן.

פיר בלויז א י י ן סענט וועכענטליכע
בייטרעגע, איז יעדער קאאפעראטאר, אין פאל
פון א קראנקהייט, ניט אכטענדיג וויא לאנג
דאס זאל ניט גדויערן, בערעכטיגט צו זיעבען
לאבען ברויט א וואך, צו א דאקטאר אוז צו
פרייע מעדיצין. היינט דארף מען אפילו דעם

א י י ז סענט אויף ניט צאהלען. דען דיא אויס־גאבען דאפיר זיינען אריינגערעכענט אין דיא געווענליכע אויסגאבען פון געשעפט. דיא קאמפראציאן בעשעפטיגט 12 דאקטוירים, 15 אפטייקערס, עטליכע דענטיסטען, איין אקו־ליסט (אויגען דאקטאר) און 3. וו. דיא מעדיציין מיט דיא דאקטוירים אליין קאסטען יעהרליך 10 טויזענד טאלער.

אום בעקוועמער צופריעדען צו שטעלען דיא קויפער, האט מען אינגעריכטעט אבטהיילונ־גען אין פערשיעדענע טהיילען פון שטאדט. זאלכע אבטהיילונגען זיינען הייַנט איבער 20. אויסער ברויט ווערען דארטען פערקויפט אויך אלערהאנד לעבענסמיטטעל, משקה און פערשיע־דענע הויז־זאכען, זיי פערקויפען אויך קויליען, מילך און פוטער.

די מייזאן די פיפעל האלט אויך צום פער־קויף פלייש, שניטוואארע, שיך א. 3. וו.

אויסער דיא דירעקטע נוצען, וועלכע יעדער קויפער האט דערביי, האט נאך דיא מייזאן די פיפעל דיא שעהנסטע זאלען פיר פערזאמ־לונגען, פיר קלאבס, פיר טהעאטער פארשטע־לונגען. דאס אלעס שטעהט צום דיענסט פון דיא ארבייטער ארגאניזאציאנען און פיר דיא סאציאליסטישע פארטיי. זיא בעזיצט א גע־וואלטיג גרויסע ביבליאטהעק, זיא אונטער־שטיצט דיא ארויסגאבע פון סאציאליסטישע ליטעראטור, זיא העלפט מיט געלד דיא סא־ציאליסטישע און געווערקשאפטליכע בעוועגונג, בקיצר זיא טהוט אלעס וואס זיא איז נאר אים שטאנד.

מיינט אבער ניט אז בלויז דיא מייזאן די פיפעל איז ברייסעל טהוט אזוי פיעל אויף. דאס־זעלבע ווערט אויך געטהאן פון אלע איבריגע ארגאניזאציאנען, וועלכע זיינען אין דיא הענד פון די סאציאליסטען. אין גהענט ווערט פון דעם „פארווערטס" מעהר געליייסטעט: יעדער ווער עס איז געווען א קונה פיר 20 יאהר, וועז ער עררייכט א בעשטימטען עלטער, איז בערעכ־טיגט צו א יעהרליכע פענסיאן. וועלכע איז גלייך צו דעם וויפיעל ער האט יעהרליך געקויפט.

אין דיא גרויסע שטעדט ווערען דאס רוב פון דיא קאאפעראציאנען בעטריבען בעקערייי־עז., אין דיא קליינע שטעדטלאך און אין דיא דערפער ווערט אלעס פערקויפט.

מען האט אויך פרובירט גרינדען פראדוק־טיווע קאאפעראציאנען, זיי האבען אבער אין בעלגיען אויך געהאט העמזעלבען שיקזאל וויא אין אנדערע לענדער, דאס הייסט: דאס רוב פון זיי זיינען אונטערגעגאנגען.

א גרויסען ערפאלג האבען געהאט דיא קאא־פעראציאנען, וועלכע זיינען גענרינדעט געווא־רען אין דיא דערפער. מען האט געגרינדעט „קרימעריס" וואו דיא פויערים בריינגען זייערע מילך; פון דיא מילך ווערט געשלאגען פוטער און פערקויפט געמיינשאפטליך, זא דאס דיא פויערים קריגען אונטער דיא אומשטענדען מעהר וויא צוויי מאל אזוי פיעל וויא פריהער.

אין יאהר 1900 זיינען געווען 258 אזעלכע קאא־פעראציאנען מיט 24,519 מיטגליעדער, וועלכע האבען געמאכט אין אפזאץ פון 13 מיליאן פר. פאר'ן יאהר. אויך זיינען פארהאנדען אסאציא־ציאנען, וועלכע קויפען אויך מאשינעריייען אום דיא ערד צו בעארבייטען, אוז מען געברויכט זיי געמיינשאפטליך. פערשיעדענע אנדערע קא־אפעראציאנען זיינען דא אין דיא דערפער מאסענהאפט אוז אלע האבען א גרויסען ערפאלג.

לאמיר איצט בעטראכטען אביסעל גענוי דעם צושטאנד פון די „מייזאן די פיפעל" אוז וואס דיא ארגאניזאציאן האט אויפגעטהאן.

אם ענדע פון 1900, וויא מיר האבען שוין פריהער געזאגט, האט זיא געהאט 18 טויזענד מיטגליעדער. דער אויפזאץ פיר דעם יאהר איז געווען 4 מיליאן 225 טויזענד פראנק; דער פראפיט פון דיא לעצטע זעקס מאנאט האט ער־רייכט 298,537 פראנק. דער גרעסטער חלק פון דיא רבח גיעט דיא בעקערייי, זא פון דיא 537, 298 פראנק פראפיט איז פון דיא בעקערייי אליין ערהאלטען געווארען 000, 226 פראנק.

פון דעם גאנצען רבח האט מען 83 טויזענד פראנק געברויכט אויף אבצאהלונג פון דיא שול־דען, וועלכע מען האט געמאכט ביים בויען דעם מייזאן די פיפעל און ביים אייניריכטען פון א קוליען־סקלאד. 7,463 פראנק, וואס עס מאכט אויס 2 און א האלב פראצענט, האט מען צו־טהייליט צו דיא אנגעשטעלטע. 16,707 איז אויס־גענעבען געווארען פיר דאקטוירים און אפטיי־קען, 14,822 פראנק האט מען פערברויכט פיר פראפאגאנדא און אנדערע סאכטען אונטערשטי־צונג, 6,493 פראנק בעטרעפען 25,973 לאבען ברויט, וועלכע מען האט פערטהיילט אומזיסט, צו קראנקע מיטגליעדער. דאס איז דיא רעכ־נונג בלויז פיר 6 חדשים.

מען דארף אויך ניט פערגעסען אז סאציא־

ליסטישע אוו ארבייטער ארגאניזאציאנעז, אוכ־ טערשטיצונגס פעראיינעז. ארגאניזאציאנעז פיר פראפאגאנדא אוו זעלבסטענטוויקלונג האבעז צו יעדער צייט א פרייע לאקאל פיר זייערע פער־ זאמלונגעז. דיא מיזען די פיפעל האט אויך א גרויסע פרייע ביבליאטהעק וועלכע איז אפעז פיר יעדעז.

לאמיר יעצט א קוק גיבעז, וואס האבעז אויפגעטהאז דיא אנדערע קאאפעראציאנעז, ווי צום ביישפיל דער „פארווערטס" איז נהענט. אין 1881 האט דיעזע ארגאניזאציאז געהאט 400 מיטגליעדער אוו האט געמאכט סך הכל איין אויפזאץ פוז 70 טויזענד פראנק. אין יאהר 1899 האט זיא שוין געצעהלט 6,600 מיטגליעדער מיט א יהרליכעז אויפזאץ פוז 2 מיליאז 324 טויזענד פראנק.

אט דיא סאציאליסטישע קאאפעראציאז איז נהענט איז דיא בעסטע פוז אלע ארגאניזאציא־ נעז. זיא האנדעלט מיט אלע זאכעז וועלכע א מענש דארף נאר — וויא דיא היגע דעפארט־ מענט סטארס — דער רבח ווערט אויסגעצאהלט איז אנווייזונגעז, וועלכע ווערעז אנגענומעז איז אלע אבטהיילונגעז פוז דיא קאאפעראציאז.

אויסער דיא געוואלדיגע געשעפטעז, וועל־ כע דיא קאאפעראציאז מאכט, טהוט זיא זעהר פיעל אויף פיר דיא מיטגליעדער אוז פיר דיא סאציאליסטישע בעוועגונג. זיא האט א געגעג־ זייטיגע קראנקעז־קאסע, איז וועלכער יעדער מיטגליעד איז בערעכטיגט—ביי בלויז 5 סענטים וועכענטליכע בייטרעגע — איז פאל פוז א קראנקהייט צו קריגעז 7 לאבעז ברויט א וואך. אויך האט זיא אנדערע אונטערשטיצונגס ארגא־ ניזאציאנעז. מעז העלפט ארוים פרויעז. וועלכע האבעז זייגעדיגע קינדער. מעז האט אויך איין־ גע פיהרט א לעבענספערזיכערונגס־קאסע. אוי־ סער אלעם דעם צאהלט דער „פארווערטס" פענ־ סיאז צו איהרע מיטגליעדער. וועלכע האבעז עררייכט דעם עלטער פוז 60 יאהר. זיי מוזעז אבער זיין קויפער ניט וועניגער ווי א 20 יאהר.

עס איז נאטירליך איבריג צו זאגעז, אז דער פארווערטס גיט אוים מאסעז געלד פיר די סא־ ציאליסטישע פראפאגאנדא, פיר דיא געווערק־ שאפטליכע בעוועגונג, פיר בילדונג אוז ענטוויק־ לונגס צוועקעז. זיא טהוט עס מיט א פולער האנד. פיר דיא לעצטע 15 יאהר האלט זיא אויך א טענליכע צייטונג. זיא האט אויך אזעל־ כע אייניריכטונגעז, אז גאנצע פאמיליעז קענעז מיט פערגניגעז פערבראנגעז אבענדעז.

דיא צווייי קאאפעראציאנעז דארפעז ניט בעטראכט ווערעז אלס עטוואס אונגעוועהנלי־ כעס אין בעלגיעז. כמעט יעדע קאאפעראציאז בליהט דארטעז אוז טהוט אויך מאסענהאפט גוטעס אי פאר דיא מיטגליעדער אי פאר דיא בעוועגונג.

עס האט נאך גיפעהלט זיי זאלעז זיך פער־ אייניגעז; אויך דאס איז געטהאז געווארעז. אין 1902 יאהר האבעז זיך אלע סאציאליסטישע קאאפעראציאנעז פוז בעלגיעז פעראייניגט מיט דעם צוועק אייניזוקויפעז דיא סחורה געמיין־ שאפטליך, וואס עס קומט אוים פיעל ביליגער.

עס איז נאטירליך איבריג צו זאגעז אז דיא ארבייטער אין דיא קאאפעראציאנעז ווערעז בעהאנדעלט וויא מענשעז אוז ניט וויא מאשי־ נעז, פוז וועלכע מעז זוכט ארויסצופרעסעז וואס מעהר פראפיט. אין דיא בעקרייעז איז אויי־ פיהרט 8 שטונדעז ארבייטסצייט. דיא קע־ לערז איז וועלכע מעז ארבייט, זיינעז ליכטיג, ריין, גוט ווענטילירט. אום צו פערהיטעז דעם ארבייטערס געזונד. די צאהלונג איז אויך אין פערגלייך מיט די צאהלונג, וועלכע די ארבייטער פוז זעלבעז פאך קריגעז אנדערסוואו, זעהר גוט. א בעקער בעקומט 6 פראנק א טאג, דיא טרע־ גער קריגעז צו 5 פראנק אוז קלייזער דערצו.

דער לעזער זעהט אלזא דעם געוואלדיגעז אונטערשיעד צווישעז דיא קאאפעראציאנעז, וועלכע געפינעז זיך איז דיא הענד פוז סאציא־ ליסטעז אוז ניט־סאציאליסטעז. וועהרענד דיא לעצטע אונטערשיידעז זיך ניט איז קיין פרט אוז זעהר אפט זיינעז זיי נאך ערגער ווי איר־ גענד וועלכע קאפיטאליסטישע אונטערנעהמונג, דעז זייער הויפטציעל איז פראפיט, טהוט דיא עהשט אזוי פיעל גוטעס, דעז זיי געברויכעז דיא קאאפעראציאז בלויז אלס מיטעל צום ציעל.

עס וואלט אסור שאדעז דיא פיה־ רער פוז דיא היגע קאאפעראטיוו סטאר, זיך בעקאנט צו מאכעז מיט דיא בעלגישע סאציא־ ליסטישע קאאפעראציאנעז אוז זוכעז זיי נאכצו־ טהאז.

דער לעזער קעז זעהעז פוז דעם ארטיקעל, אז דיא בעלגישע קאאפעראציאנעז האבעז גע־ טהאז א ל ל ע ס, וואס מעז קעז נאר ערוואר־ טעז פוז וועלכע ארגאניזאציאנעז. עד האט אויך געזעהז, אז אין א ג ע ו י ס ע ז ג ר א ד קעז

דורך זייא פערלייכטערט ווערען דיא שרעקליכע לאגע פון ארבייטער, אנגענומען נאטירליך, אז זייא, דיא קאפּפּראציאנען, געפינען זיך אין דיא הענד פון סאציאליסטען און ניט אין דיא הענד פון בלויז ביזנעסלייטע.

דאס איז א ל ל ע ס, וואס דיא קאפּפּראציאנען — איז ב ע ס ט ע ן פ א ל ל — זיינען אים שטאנד אויפצוטאן פיר'ן ארבייטער. דאס זיינען אבער ניט מעהר, ווייא קלייניגיג פלאסטערלעך אויף א קראנקען, צו־וועהטאגטען, צו פוילטען קערפער, פלאסטערלעך, וועלכע זאלען חאטש וויא ניט איז, חאטש אויף איין רגע לינדערען דיא שרעקליכע יסורים.... דאס איז איין אדעקאלאן, אדער איין אנדער מין זארט בשמים, מיט וועלכע מען זוכט אויסצושפריצען א פערפעסטען ארט, אום צו פערמיידען דעם גיפטיגען ריח און מגפות.....

דר. א. ארטמאן.

פערצווייפלונגס־ליעדער

I.

גלויבען, האפענונג—פערטריעבען — — —
פיעדעל מיינע, יאמער הויך!
נאר איין סטרונע איז געבליעבען
און דיא איינע פלאצט באלד אויך.

עהד'ר עס פלאצט איז דאס מיין ווילען
דו זאלסט עהרליך דיענען מיר
און מיין אונגליק הויך פערשפיעלען
וויא אמאל אויף סטרונעם פיער...

II.

מינוטען...
עס איז א בלאט זומער־נאכט געוועזען
איך בין מיט דיר אין גארטען שטיל געזעסען;
איך האב אין דיינע אויגען פון מיין גליק געלעזען
און פון מיין אונגליק האב איך דאן פערגעסען...

דאס זיינען נור געווען מ י נ ו ט ע ן אין מיין לעבען —
איך האב דיך, ליעבסטע, לאנג, שוין לאנג פערלאהרען;
מ י נ ו ט ע ן וועט דאס לעבען מעהר שוין קיינמאל געבען —
אך, וואס־זשע דארף איך זיינע לאנגע, וויסטע יאהרען?...

III.

דו ארבייטסט מיט אימפעט, מיט האסט,
און ס'טראגט זיך א שעה נאך א שעה;
און ענדליך איז אומעטיג פארט,
און ענדליך איז גארנישט ניטא...

דו ארבייטסט, פערגעסט זיך און קוועלסט
און מיינסט, דו ביזט נאך אמאל יונג,—
און בלייבסטו א ווייל אליין,
שטעלט אוים דיר דיין שאטען א צונג...

אברהם רייזין.

שטיקלאַך סאָציאַליזמום

(וועגען „מיוניסיפאל אונערשיפ")

יר האָבען דערלעבט! מען געהט שוין טאקי איינפיהרען אין אמעריקא שטיקלאך סאָציאליזמום!

מיר מיינען דאס ניט אויף קאטאוועס. עס איז ווירקליך אמת, אז מיר סאָציאליסטען מעגען שטאלץ זיין; מיר האָבען שוין א סך אויסגעפיהרט אין אמעריקא: מען געהט אונז שוין אביסעל נאכגעבען. פריהער האָט מען חוזק געמאכט פון אונזערע פאַרדערונגען, מען האָט גע'זאגט, אז וואס מיר ווילען קען גאָר ניט זיין. און מען האָט אָבגעלאכט פון אונזער מיה און מאטער. מען האָט גע'זאגט אז מיר זיינען בעלי חלומות, מיר קענען גאָר רעדען, אָבער אויפטהאָן — גאָר ניט. צום סוף האָבען מיר דערלעבט, אז „שטיקלאך פון סאָציאליזמום" ווערען שוין אויסגעפיהרט אין אמעריקא.

אין טשיקאגא איז בעשלאָסען געוואָרען, אז דיא שטראסען־אייזענבאהנען, וואס זיינען ביז אהער געווען פריוואט אייגענטהום, זאלען ווערען א שטאטישע אונטערנעהמונג אויף שטאטישען חשבון. און עס איז קיין שום ספק ניט, אז דאס וועט זיך יעצט פערבייטען אין גאנצען לאנד. אומעדום וועלען יעצט דיא שטעט בישלעכווייז נעהמען איינפיהרען אויף שטאטישען חשבון שטראסען־באהנען, גאנ עלעקטריציטעט און אנדערע „פאבליק יוטיליטיס", ד. ה., אזעלכע זאכען וואס ווערען בענוצט פון אלע שטאטישע איינוואהנער צו זאמען, און בעזאנדערס אזעלכע, צו וועלכע מען מוז בענוצען שטאטישע ערד און וואס דיא פריוואט אייגענטהימער דערפון מוזען קריגען דערויף א קאנצעסיע („פרענטשייז") פון שטאט.

ניט בלויז דיא דעמאקראטישע פארטיי וועט דאס יעצט מאכען בלומרשט פאר איהר הויפטפאדערונג, נאר אלע קאפיטאליסטישע פארטהייען וועלען זיך אלץ מעהר און מעהר מוזען ארויסשטעלען אלס פרייגד פון דעם. און ניט בלויז שטאטישע אייגענטהום („מיוניסיפאל אוינערשיפ") פון „פאבליק יוטיליטיעס" וועט מען יעצט פאדערען, נאך אויך די לאנדם רעגירונג וועט אלץ מעהר זוכען צו האָבען א דעה איבער די „פאבליק יוטיליטיעס" פון לאנד, און ניט מעהר לאזען די קאפיטאליסטען גאר אליין געווינען טיגען איבער זיי, וויא סאמאדערזשעצעס. אפילו דיא רעפובליקאנער רעגיערונג פון לאנד ווילּ יעצט קריגען א דעה צו זאגען (כאטש נאר א שטיקעלע דעה) איבער דיא אייזענבאהנען.

און דאס אלץ האָט דיא סאָציאליסטישע בעוועגונג אויסגעפיהרט, און מיר מעגען זיין שטאלץ דארויף. דאס צייגט, אז מיר זיינען שוין אזוי שטארק, דאס מען מוז אונז שוין אזוי פיעל נאכגעבען.

דאס איז ניט קיין פוסטע בעריהמעריי. מיר קענען בעווייזען מיט פאקטען, אז דייזע גאנצע בעוועגונג פיר „מיוניסיפאל אונערשיפ" און פיר א לאנדם־קאנטראלע איבער דיא גרויסע קאפיטאליסטישע אונטערנעהמונג קומט נור פון דעם וואקסען פון דיא סאָציאליסטישע בעוועגונג.

אט זיינען אייניגע פאקטען:

אין א ביכעל „רוזוועלט'ס רעקארד", ארויסגעגעבען פון דיא רעפובליקאנער פארטיי ביי דיא לעצטע פרעזידענטען־וואהל פערענטפערט זיך אונזער פרעזידענט, פאר וואס ער ווילּ אז דיא רעגיערונג זאל זיך אריינמישען און האָבען א שטיקעל דעה אין דיא פיהרונג פון דיא אייזענבאהנען און טראסטס. ער זאגט אזוי: „מען מאכט אונז פארווירפע, אז דערמיט שוואכען מיר אב דאס רעכט פון פריוואט אייגענטהום. אָבער דאס איז ניט אמת. אדרבה, מיט דעם ווילען מיר בעשיצען דאס פריוואט אייגענטהום, ווילּ אז מיר וועלען ניט נאכגעבען אזוי פיעל, וועט דער עולם געהן נאך א סך ווייטער און עס וועט זיך נאך מעהר פערברייטען דער פערלאנג, מען זאל דאס פריוואט־אייגענטהום אין גאנצען אבשאפען."

וועז דער שטאאט קענזעם האט זיך גענומען צו עפענען קראסין־געשעפטען, איז צוזאמענגע־רופען געווארען א קאנגרעס וועגען דעם. ביי דיעזען קאנגרעס האט דער גאווערנער פון קענ־זעס, מר. האד, געזאגט פאלגענדעס:

„מען זאגט, אז וואס מיר געהען יעצט טהאן איז סאציאליזמום. אבער ניין, אדרבה, וועז מיר וועלען אזעלכע זאכען ניט טהאן, ו ו ע ט ז י ך ד ע ר ס א צ י א ל י ז מ ו ס נ א ך ש ט א ר ק ע ר פ ע ר ש פ ר י ט ע ז.

אין „מעק קלוורס מעגזיז" פון פעברואר שרייבט דער אפעלאציאנס ריכטער פון יוניטעד סטייטס, פיטער ס. גראסקאפ, א'ז ארטיקעל: „וויא צו בעשיצען דיא קארפארא־ציאנז" (קאפיטאליסטישע קאמפאניעס). ער זאגט דארטען, אז וועז מי וועט זיך ניט נעהמען צו מאכען רעפארמען, בלייבט נור איין וועג, וואס פיהרט — צו סאציאליזמום.

דיא זעהר ערנסט קאפיטאליסטישע צייטונג „איוונינג פאסט" פון ניו יארק, שרייבט אין א לייטארטיקעל (דעם 29סטען יולי) גאנץ אפען אט אזוי:

„דער שטראם צום סאציא־ליזמום סטראשעט דאס לאנד צו פערפלייצען. עס איז נאר דא איין וועג וויא צו פערשפארען דעם שטראם: מען מוז זיך נעהמען אייגפיהרען רעפארמען. מען מוז זעהען, אז דיא רעגיערונג זאל אויפהערען דיע־נען נאר דיא אינטערעסען פון אייניצעלנע אוז זיך נעהמען עהרליך דיענען דיא אינטערעסען פון גאנצען פאלק."

דאס זיינען נאר עטליכע פאקטען פון טוי־זענדער, וואס צייגען גאנץ דייטליך, אז אונזער בעווועגונג איז שוין ניט מעהר בלויז א חלום, נאר זיא האט שוין אזא מאכט, דאס זיא פיהרט אוים וויכטיגע זאכען אין ווירקליכקיט לעבען.

אזוי וויט איז פיר אונז דיא יעצטיגע בע־ווועגונג פיר שטאטישען סאציאליזמום זעהר א פרעהליכע זאך. דאס גיט אונז שטאלץ אוז קוראזש אין אונזער ארבייט. מיר זעהען אז אונזער מיה איז ניט קיין ארויסגעוואארפענע.

אבער — דא קומט א פונקט, וואו מאנכע פרייגדע אונזערע פערפלאנטערן זיך. זיי מיי־נען, וויא באלד וויעדער דיא בעווועגונג פיר שטאטישען סאציאליזמום" איז אזא פרעהליכע זאך פיר אונז, טא פאר וואס זאלען מיר ארויס־טרעטען מיט אונזערע קאנדידאטען געגען דיא וואס ווילען אויספיהרען שטאטישען סאציאליז־מום?" סטייטש, מיט דעם שטערען מיר דאך זיי אויסצופיהרען דאס, וואס עס מאכט אונז פרייהען זיך! לאמיר זיי בעסער צוגעבען אונ־זערע גאנצע קראפט, כדי זיי זאלען דאס לייכ־טער קענען אויספיהרען!

אמת, זאגען זיי, דאס איז ניט דער גאנצער סאציאליזמום, דאס איז נאר א ברעקעל דערפון, אבער א גוטער אנהויב איז דאך בעסער ווי א נאר ניט. קודם לאז נאר געמאכט ווערען אז אנהויב, קודם זאלען דיא שטראסען־באהנען, גאז, עלעקטריציטעט ווערן קהל'שע אייגענטהום, דערנאך ווועלען מיר דאך קענען געהען ווייטער.

דער ענטפער אויף דעם איז: מיר ו ו ע־ל ען פון דעם גאר ניט קענען ג ע ה ן ו ו י ט ע ר. דען דער ווייטגעטער וועג צום סאציאליזמום איז ניט דורך מאכען ביסלעכווייז זאכען פיר שטאטישע אייגענטהום, נאר דורך מאכען ביסלעכווייז דיא ארבייטער־קלאסע פיר א בעזונדערע מאכט.

דער אנהויב פון דיא ארבייטערם בעזונדע־רע מאכט איז דאס, וואס מיר האבען איבער־הויפט שוין צו וועמען צו רייד־ען אוז מיט וועמען צו טענה'ן, אויב מען זאל צושטהען צו די „מיו־ניסיפאל אונערשיפ" בעווועגונג אדער בלייבען פעסט ביי אונזער פארטיי. אט דיא מאסען וועלכע לעזען אונזערע שריפטען, הערען אונזערע רייד אוז קוקען אויף אונזער בעשלוס וויא צו טהון, זיי זיינען דער אנהויב פון דיא ארבייי־טערס אייגענע מאכט. אבער וועז מיר זאלען זיי ראטהען אוועקצוגעהן פון אונזער פארטיי אוז זיך איבערגעבען צו דיא „מיוניסיפאל אונער־שיפ" בוועגונג, וועלכע וועלט געפיהרט פון קאי־פיטאליסטען, וואלט דאס געהייסען צוקלאפט אוז צו־וואארפען דיא ביסל אייגענע מאכט פון דיא ארבייטער, וואס מיר האבען מיט צרות צו־זאמענגעשטעלט. אוז מיט דעם וואלטען מיר געגאנגען ניט אויף דעם וועג, נאר אוועק פון דעם אייניציגען וועג צום סאציאליזמום.

דיא זאך איז נעמליך אזוי:

דיא צרה פון דיא היינטיגע ארדנונג איז, וואס דיא „קאפיטאלען" זיינען אויף מזרח זייט ביי דיא קאפיטאליסטען איז דיא הענד — אוז דיא ארבייטער אויף מערב זייט — אהן שום אייני־פלוס. סאציאליזמום איז, אז דיא ביידע זאלען זיך צוזאמענקומען: אז דיא ארבייטער אוז דיא

קאפיטאליזם זאלען צוגעהן איינע צו דיא אר־ דערע און „זיך נעהמען". דערצו איז נויטהיג צוויי זאכען: ערשטענס, אז דיא קא־ פיטאליזם זאלען פון זייער מזרח זייט צוגעהן צו דיא געזעלשאפט, און צווייטענס, אז דיא אר־ בייטער זאלען פון זייער מערב זייט אויך צוגעהן צו דיא געזעלשאפט — אז זיי זאלען וועלען דיא מאכט, וואס רעגיערט איבער דיא גע־ זעלשאפט. דער מיטעלפונקט וועט זיין, וואו דיא קאפיטאליזם און דיא ארבייטער וועלען זיך צוזאמענקומען און „זיך נעהמען", און דאס וועט זיין סאציאליזמוס.

און דעריבער איז עס נעווים א שמחה פאר אונז וואס וויניגסטענס מאנכע קאפיטאליסטען פון זייער זייט, הויבען שוין אן צוצוגעהן צום מיטעלפונקט, צו וועלען „מיוניסיפאל אונער־ שיפ" אונטערנעהמונגען פון דער געזעלשאפט. אבער וועז הייסט דאס געגאנגען נעהנטער צום סאציאליזמוס? וועז דאס וועט וויניגסטענס ניט אבהאלטען, פון דער אנדערער זייט, דיא אר־ בייט פון אויך אליין מעהר און מעהר צוגעהן צום מיטעלפונקט, צו דער געזעלשאפט, איבערצונע־ מען דיא הערשונג איבער איהר. וועז אבער יא — וועז דיא „מיוניסיפאל אונערשיפ" בעווע־ גונג זאל גאר אפהאלטען דיא ענטוויקלונג פון א בעזונדערער ארבייטער־מאכט, אלזא צוריקשטוי־ כען דיא ארבייטער צו זייער מערב זייט, צו זייער שטאנד אהן שום אינפלום, וועט דאס זיין דעם סאציאליזמוס מעהר העדווייטערט וויא דערנעהנטערט. דיא איניגע קאפיטאליזן וועל־ לען מעגען זיין צוגעקומען צום מיטעלפונקט, צו דער געזעלשאפט, אבער דיא ארבייטער וועלען דאפיר זיין נאך מעהר דערווייטערט פון אייג־ נעלום אין איהר.

א שמחה האבען מיר אין דיא „מיוניסיפאל אונערשיפ" בעווענונג, ווייל זיא צייגט, ווי א מיר האבען געזעהן, אז אונזערע בעזונדערע ארבי־ טער מאכט וועלט אלין שטארקער און אז זיא פון איהר זייט רוקט זיך אויף צום מיטעלפונקט. דעריבער איז וויכטיג, וואס לכל הפחות כ א נ כ ע קאפיטאליסטען פון זייער זייט רוקען זיך אויף צו. אבער וועז מיר זאלען אזוי נתפעל וועז רען פון דיא שמחה, דאס מיר זאלען דורך דעם פערלאזען אונזער פארטיי און איינגעשלונגען וועלען מיט אונזער ביסעל מאכט אין דיא „מיו־ ניסיפאל אונערשיפ" בעווענונג, וועט אוים־ קומען, אז דיא ביסעל „מיוניסיפאל אונערשיפ" וועט מעהר צוריקווארפען דיא ארבייטער פון מיטעלפונקט צו זייער מערב־זייט, איידער צו־ פיהרען קאפיטאליזן פון זייער מזרח־זייט צום מיטעלפונקט; וועט דאך אויסקומען, אז זייער צוזאמענקומען זיך און זייער „נעמען זיך — דאס הייסט, דיא פערווירקליכונג פון סאציא־ ליזמוס — וועט נאך שווערער געמאכט ווערען.

דער עיקר פראגע איז דא אזוי:

מיר זעהען אז צוויי זאכען זיינען דא נוי־ טיג, אום צו קומען צום סאציאליזמוס: 1) אז דיא קאפיטאליזן זאלען איבערגעהן פון זייער מזרח־זייט (פריוואטבעזיץ) צו דער געזעלשאפט, 2) אז דיא ארבייטער זאלען איבערגעהן פון זייער מערב־זייט (אינפלוסלאזיגקייט) צו דער געזעלשאפט, און דאס וועט זאלען זיי זיך בעידע „נעהמען". איז דיא פראגע: ו ו ע ל־ כע פון דיא צוויי זאכען איז א שווערערע און א ויכטיגע־ רע אויפטהאונג?

אויב דיא שווערסטע זאך זאל זיין צו בריי־ גען דיא קאפיטאליזן צו דער געזעלשאפט, און צו בריינגען דיא ארבייטער צו איינפלום זאל זיין „נישט קשה, קיין עסק ניט", וואלט געווען כדאי ניט צו קוקען אויף דעם, וואס דיא ענט־ וויקלונג פון דער ארבייטער־מאכט וועט ליידען, אבי צו העלפען בריינגען קאפיטאליזן צו דער געזעלשאפט.

אזוי מיינען טאקי דיא, וואס הייסען אונז זיך איבערגעבען צו דיא „מיוניסיפאל אונער־ שיפ" בעווענונג.

מיר אבער ווייסען, אז עס איז פונקט פער־ קעהרט. מיר ווייסען:

1) אז דיא שווערסטע און הויפטזעכליכסטע זאך וואס מיר האבען צו טהון איז, צו בריינגען דיא ארבייטער צו מאכט און איינפלום. דאס איז אזוי שווער און אזוי וויכטיג, אז יעדע ברע־ קעל אויפטהואונג אין דעם דארף מען אבהיטען וויא אן אויג אין קאפ, און עס איז כדאי דאפיר אלעס אין דער וועלט מקריב צו זיין.

2) אז אהן מאכט און איינפלום פון דיא אר־ בייטער קלאסע איז ניט נאר „מיוניסיפאל או־ נערשיפ" קיין סאציאליזמוס ניט, נאר אפילו וועז אלע קאפיטאליזן זאלען שוין איבערגעהן צום גאנצען לאגר, וואלט דאס אויך נאך קיין סאציא־ ליזמוס ניט געווען.

3) אז אפילו קיין „שריט" צום סאציאליז־ מוס איז „מיוניסיפאל אונערשיפ" אויך ניט,

וועז עס געהט דערמיט ניט צוזאמען דיא ענט־ וויקלונג פון דער ארבייטער קלאסע צו מאכט אוז איינפלוס.

4) אז אין אזא פאל איז „מיוניסיפאל אוֿ־ נערשיפ" נאר, אדרבה, א גרויסע שטערונג צום סאציאליזמום.

5) אבער פערקעהרט, קוים וועט נור זיין אויסגעפיהרט דיא ענטוויקלונג פון דיא ארבייט־ טער קלאסע צו מאכט אוז איינפלוס, וועט שוין מיט דיא צווייטע זאך — דאס ברייגגען דיא קאפיטאליסטן צו דער געזעלשאפט — טאקי קיין גרויסע דאגה ניט זיין.

יעצט וועלטן מיר דאס אלעס בעווייזען כסדר, פונקט פאר פונקט. דער מיט וועט זיין בעווייזען, אז ניט עס איז כדאי אבצוהאלטען דיא ענטוויקלונג פון דיא ארבייטער קלאסע צו מאכט אוז איינפלוס, אבי צו העלפען דאס אוֿ־ בערגעהען פון קאפיטאליסטן צו דיא געזעלשאפט, — נאר פערקעהרט, עס איז כדאי אפילו צו שטע־ רען דאס לעצטע, אבי צו העלפען דאס ערשטע.

אוז דאן וועלטן מיר צו ענדע זעהען:

6) דיא נפקה מינה צווישען דיא „מיוניסי־ פאל אונערשיפ" וואס דיא סאציאליסטישע פאר־ טייען פאדערן אוז צווישען דיא „מיוניסיפאל אונערשיפ" וואס אנדערע פארטייען ווילען.

יעצט לאמיר געהען כסדר.

דיא שוועלסטע אויפגאבע.

אין הוירסט'ס „ניו יארק אמריקאן", דער הויפט־מאכער פון „מיוניסיפאל אונערשיפ" בע־ וועגונג, איז ענדע פאריגען אפריל געווען א לייט־ארטיקעל „סאציאליזמום אוז מיוניסיפאל אונערשיפ". דער ארטיקעל איז אן ענטפער צו א מר. עדוארד ע. אלעקסאנדער, וועלכער האט געפרעגט צו „מיוניסיפאל אונערשיפ" איז סא־ ציאליזמום?

צום ערשטען מאל געפינט זיך אין דיעזער בלאט־צייטונג א (וועניגסטענס טהיילוויז) ריכ־ טיגע ערקלעהרונג וועגען סאציאליזמום.

ער זאגט אזוי:

דיא פאליטישע סאציאליסטען זאגען, אז מיוניסיפאל אונערשיפ איז ניט קיין סאציאליזמום. אין דעם היסטארישען קאמפף פיר מיוניסיפאל אונערשיפ אין טשיקאגא האבען זיי ארויסגעשטעלט זייער אייגענעם קאנדידאט געגען דעם מיוניסי־ פאל אונערשיפ קאנדידאט ריכטער דאן. דען דער גרונד־געדאנק פון די פאליטישע סאציאליסטען איז, אז דיא רעגיערונג זאל זיין אין דיא הענד פון די וואס ארבייטען מיט זייער־ ער הענד(?). זיי האלטען זיך דעריבער שטרענג פון ווייטען פון יעדע בעוועגונג, וואס וויל ארייגגעבען מעהר מאכט אוז אויפ־ גאבען אין די הענד ארויז פון דיא היינ־ טיגע רעגיערונגען. דיעזע מיינונג שיינט אבער צו זיין אונזיניג, אפילו וועז זיא זאל זיין לאגיש (?), דען צו יעדע צייט, וועז דיא לוין ארבייטער פון אמעריקא וויל־ען נאר קריגען דיא רעגיערונג אין זייערע הענד ארויז, קענען זיי דאך דאס טהון, וועז זיי זאלען נאר אויפטרעטען אין אחדות."

„צו יעדע צייט" קענען זיי דאס? אט דא זעהט איהר, ליגט דער גאנצער הונד בעגראבען! דא ליגט דער שווינדעל פון אלע קאפיטאליסטי־ שע פאליטישענס! דיא אלטע לייעדער, דיא אל־ טע לייעדער מיט וועלכע מען וויעגט איין דיא ארבייטער אין א רעפובליק: „וואס וויל איהר? איהר זייט דאך דיא „סאוועריז סיטיזענס" (דיא בירגער אויבערהערשערס); עס וועגדט זיך דאך נאר אז איהר סטייטש, צו יעדער צייט קענט איהר דאך טהון מיט אייערע שטימעז וואס איהר ווילט!" אבער פאר וואס זיינען זיי עפים אזעל־ כע גוטינקע, דיא פאליטישענס? וויל זיי וויסען גאנץ גוט, אז זיי נארען דערמיט דיא ארבייטער אין זאק, וויל זיי וויסען גאנץ גוט, אז דיא ארבייטער קענען ניט „צו יעדער צייט" קריגען דיא רעגיערונג אין זייערע הענד. וויל זיי וויסען גאנץ גוט, אז וועז דיא ארבייטער גלויבען, אז זיי קענען דאס טהאן צו יעדער צייט, פערלאזען זיי זיך אויף דעם אוז בלייבען אונטער דעם אייג־ פלוס פון דיא פארטייען, וועלכע וועלען געפיהרט פון דיא קאפיטאליס־ טען. אוז דורך דעם האבען דיא ארבייטער קיין מאל ניט דיא מאכט, נאר דיא קאפיטאליס־ טען האבען זיא!

דיא קאפיטאליסטען וויסען זעהר וויל, אז א מאכט פון מאסען־אחדות קען ניט צו יעדער צייט געשאפען וועלען; אז אזא מאכט קען נאר זיין, וועז זיא וועלט אויסנעארבייט אוז ענטוויי־ קעלט, אוז דאס איז אן ארבייט וואס פאדערט לאנגע, שווערע מיה, אנשטרענגונג אוז פאריוי־ טיגקייט. זיי וויסען דאס, אוז דאריבער טאקי

מאכען זיי זיך ניט וויסענדיג אוז זאגען דיא ארבייטער אנדערש, כדי דיא ארבייטער זאלען אז אייגענע מאכט ניט ענטוויקלען, אוז זיי, דיא קאפיטאליסטען, זאלען בלייבען ביי דיא מאכט.

אוז דאס איז דער עיקר, וואס מיר סאציאליסטען האבען צו ווירקען געגען דעם.

דער „אמעריקאן" האט מיט דיעזע בעמערקונג געשטעלט דיא פראגע גאנץ ריכטיג. נאטירליך, אהן א געמיינעם שווינדעל קען דיעזע בלאה־צייטונג ניט געהן א טריט. ספעציעל וועו זיא רעדט וועגען סאציאליזמוס. זיא זאגט, אז מיר ווילען אז דיא רעגיערונג זאל אריינקומען אין דיא הענד פון דיא, וואס ארבייטען „מיט דיא הענד". דער בלאפער ווייסט זעהר וואיל, אז דאס איז א ליגען. וועז מיר זאגען „ארבייטער", מיינען מיר אלע וואס ארבייטען פיר לוין ביי יענעם, סיי זיי ארבייטען מיט דיא הענד, סיי מיט דיא פיס, סיי מיט'ן קאפ. אבער אברעכענדיג דיעזעו בלאה, שטעלט דא דער „אמעריקאן" ארויס אונזער שטאנדפונקט זעהר ריכטיג. אוז דאס וואס ער טענה'ט, אז דיעזער שטאנדפונקט איז „אונזיניג, כאטש לאגיש"; (טאמער פערשטעהט איהר ליעבער לעזער וויא אזוי א זאך קען זיין אי אונזיניג אי לאגיש?) איז טאקי אונזיניג אוז ניט לאגיש.

דען אחדות פון א גאנצע ריעזעז־קלאסע טהוט זיך ניט אזוי לייכט וויא עס רעדט זיך. דאס וועגדעט זיך ניט אין „וועלען". עס איז דא אזוינס וויא א פסיכאלאגיע פון מאסעז. פונקט וויא מען קען ניט מיט'ן בלויזען „וועלען" טהון וואס מען וויל געגען אנדערע נאטורגעזעצע, אזוי קען מען ניט טהון „צו יעדער צייט" וואס מען „וויל", וועז עס איז געגען דיא נאטור פון מאסעז־פסיכאלאגיע.

אוז דיא נאטור פון מאסעז־פסיכאלאגיע איז, ערשטענס, צו זיין צוגעשמידט וויא מיט אייזערנע קייטען צו דעם גאנג וויא עס געהט זיך. אוועקצוריסען זיי דערפון פארדערט זיך א'ן אונגעהויער שווערע ארבייט.

צווייטענס איז דיא נאטור פון מאסעז־פסיכאלאגיע, אז אפילו וועז יעדער איינער פון דיא מאסעז וויסט שוין, דאס עס וואלט זעהר גליך געווען, אז אלע צוזאמען זאלען טהון אזוי אוז אזוי, וועלען זיי דאס אבער נאך אלץ ניט טהאז, וויל איינער וועט ניט וויסען פון אנדערז, יעדער וועט אלץ טראכטען: „לאזען נאר אלע אזוי טהאז, וועל איך שוין אויך אזויטהאז." אזוי וועלען אלע וואלטען אויך אלע, אוז אזוי ווי אלע וועלען ניט טהאז ביז אלע וועלען טהאז, אוז אלע טהוען דאך ניט, וואלטענדיג אויך אלע, בלייבען אלע וואלטען אוז עס קומט קיינמאל צו קיין אנהויב ניט.

דעריבער איז נויטהיג א צוזאמענקניפונג, א'ן ארגאניזירונג פון דיא אלע איז א מיז „מאשין" (וועז איהר וויל) אדער ריכטיגער, א קערפער, איז וועלכען אלע זאלען זיך ביסלעכווייז נעהמען פיהלען וויא צוגויפגעבונדענע אברים. אוז צו מאכען פון א גאנצע איז גוך, טהוט זיך גאר ניט אזוי געשווינד אוז אזוי לייכט וויא עס רעדט זיך.

„צו יעדער צייט!" מיליאנען אוז מיליאנען מענשען צושפרייט איבער א גאנצע ריעזיגע מדינה — געה ברייננ זיי צוזאמען „צו יעדער צייט" אוז מאך פון זיי א פעראיניגטע מאכט איינס צווויי דריי! פאלג מיך א גאנג!

א מאכט פון אחדות קענען דיא ארבייטער נור זיין, וועז עס וועלט פון זיי ארגאניזירט א בעזונדערע פארטיי אוז מען הארעוועט לאנג, געטריי, פעסט, געדולדיג, אהן אויפהער, צוזוקניפען אלץ מעהר אוז מעהר פון זיי מיט ליעבע אוז איבערגעבענהייט צו דיעזער פארטיי. דאס פאדערט זעהר א לאנגע אוז שווערע ארבייט אוז גרויס פארזיכטיגקייט.

דאס איז פונקט וויא מען בויט א געביידע, וואו דער דאך דארף ערשט דיא וועגד פעסט צוזאמען האלטען: איידער דער דאך וועלט פערטיג, מוז מען דערווייל זעהר פארזיכטיג היטען דיא וועגד, זיי זאלען ניט צופאלען אוז דיא גאנצע לאנגע שווערע ארבייט זאל ניט אין ניווייז גיין.

אזוי איז אויך דא: א מאסע מענשען איז ערשט דאן פעסט צוזאמענגעשלאסען, וועז זייער צוזאמענשלום קען שוין בעווייזען וויכטיגעם אויפצוטהון, אוז וועז דיא מאסען זיי־נען דורך געוואהנהייט שוין געווארען וויא צוגעוואקסען צו זייער אחדות. אבער איידער עס קומט דערצו, מוז מען דערווייל דיא אחדות ענטוויקלען בין עס זאל קומען דערצו, אוז דער־וויל איז דיא אחדות אין גרויס געפאהר צו צופאלען אוז מען מוז זיא פארזיכטיג היטען וויא א'ן אויג אין קאפ.

אויך ניט מיט בלויזע פערשפרייטונג פון סאציאליסטישע געדאנקען איז דיא קעפ וועט מען מאכען פון דיא ארבייטער א מאכט. דען

הויפֿע געדאנקען האבען ניט קיין מאכט צו ברייננען מאסען צו האנדלען אייניג ; נאר דיא צוזאמענשמידונג פון דיא הערצער דורך גע־פיהלע און געוואהנהייט קען דאס אויפטהון.

מיר זהען, וויא אפילו דיא גאנץ גוטע סאציאליסטען וועלען זייערע ג ע ד א נ ק ע ן אפט פערטרונקען אין דעם שטראם פון טעגלי־כען לעבען, וועו זיי בלייבען ניט צוגעשמידט צו א פארטיי וואס האלט זיי פעסט. דאס איז שווין אפילו מיט דיא זעלטענע מענשען, וואס האבען א'ן אייגענעם געדאנק, און וויפיעל זיי־נען דאס דא אזעלכע קעפֿ צווישען דיא מאסען פערוואנדעלטע ארבייטער, וואס זאלען קענען האבען אייגענע פעסטע ארבייטער־געדאנקען, וועלכע זאלען זיין שטארק גענוג צו ברייננען זיי צו ווירקליכע האנדלונגען — וויפיעל וועלען דאס זיין אזעלכע, וועו עס זאל ניט זיין קיין שטענדיגע פארטיי, וואס האלט אין איין ארויי־האקען אין דיא קעפֿ דיא ארבייטער געדאנקען: אין איין צושמידען דיא ארבייטער צו זיך ?

דיא מאכט און אינפלום פון קאפיטאל אויף דיא גפֿהלע און געדאנקען פון דיא אר־בייטער־מאסען איז אונגעהייער. פאר אלעם צי־טערען דיא ארבייטער פאר דיא קאפיטאליס־טען, וויל זייער ברויט, זייער לעבען איז אין קאפיטאליסטישע הענד. דאס מאכט דיא אר־בייטער זיין דערשלאגען, אונטערטהעניג צו דיא קאפיטאליסטען און פאלגען אלין וויא זיי הויי־סען. אום אבצוריייסען דיא ארבייטער פון דעם פחד און דרך ארץ פאר קאפיטאל, מוז זעהר שווער און לאנג געארבייט ווערען, צו בעשאפען ארום און ארום יעדען ארבייטער א מיטרייסע־דען שטורם פון מוטהיגע רעוואלוציאנערע ווי־דערשפענסטיגקייט געגען קאפיטאל. אזא שטורם קען נאר זיין, וואו עס לעבט און ארבייט און עגטוויקעלט זיך אייביג א מעכטיגע רעוואלוצי־אנערע סאציאליסטישע פארטיי, וועלכע רייסט אוועק מיט אלע כוחות דיא ארבייטער פון יעדע „מגע ומשא" מיט דיא קאפיטאליסטען און זייער אינפלום. וואו דאס איז ניטא, איז אונמעגליך, אז דיא ארבייטער זאלען פיהלען אוז דענקען זעלבסטשטענדיג אלס ארבייטער. דער אונגעהויערער דרוק פון דיא איבערמאכט פון זייערע „ברויט־גבערן" דערדריקט איז זיי דאז יעדע זעלבסט שטענדיגקייט אוז מאכט זיי פיר ווערקצייג פון דיא קאפיטאליסטען.

דערצו קומט נאך דער גוואלדיגער אייני־פלום אויף דיא ארבייטער פון דיא אשמדאי־מאכט פון דיא קאפיטאליסטישע פרעסע, דיא שדים־מאכט פון דיא קירכע, דער דרך־ארץ פון דיא איינפאכע מענשען פאר מאכט און גלאנץ. גוואלד, וויא אלמעכטיג דאס אלעס צומאהלט יעדע ברעקעלע זעלבסטשטענדיגעם הענקען אוז פיהלען אין דיא ארבייטער ! וויא דאס מאכט זיי צו זיין א ווערקצייג אין דיא הענד פון דיא קאפיטאליסטען, אהן שום אייגענעם גדאנקן אוז ווילען !

דעריבער, וועו מען וואלט ניט מיט אלע גוואלט אוועקגערישען דיא ארבייטער פון אלע יענע פארטייען, ו ו א ו ד י א ק א פ י ט א־ל י ס ט ע ן ה א ב ע ן נ א ר א י י נ פ ל ו ם, וואלטען דיא ארבייטער קיין מאל ניט געקענט ווערען קיין בעזונדערע מאכט. אויף קיין פאל ניט !

א בעזונדערע מאכט קענען דיא ארבייטער נאר האבען, וועו מען ווען זיי בעזונדער כסדר ארגאניזירען אוז זעהר שטרייננ אבשיידען פון אלע קאפיטאליסטישע פארטייען. וועו זיי וועל־לען ערצוינגען ווערען, זיך צו פיהלען וויא א בע־זונדערע „אומה", מיט א מין „פאטריאטישע" ליעבע אוז איבערגעבענהייט צו זייער „פאלק", צו זייער ארבייטער־פאלק, צו זייער אייגענע פאהן, צו דיא רויטע פאהן פון סאציאליזמום. א מין „פאנאטיזמום" — אויב איהר ווילט — מוז זיך אוינוואכצלען אין זייער נשמה, עהנ־ליך צו דעם פאנאטיזמום, וועלכער האט טויזענ־דער יאהרען געהאלטען אידען אבגעשיידט פון דיא „טרפה'נע גוים" אוז האט זיי דורך דעם ערהאלטען בעזונדער. אט פונקט אזוי מוז מען צוגעווייננען דיא ארבייטער צו פיהלען, אז אלץ וואס שמעקט מיט דעם אינפלום פון קאפיטא־ליסטען איז טרפה. אז ניט, וועט זיין „ויתערבו בקאפיטאליסטען וילמדו מעשיהם", זיי וועלען זיך פערמישען מיט דיא קאפיטאליסטען אוז זיך אננעהמען מיט זייער גייסט, אוז קיין ארבי־טער־כאכט וועט ניט זיין.

אט דעריבער איז דער עיקר אויסרוף פון סאציאליזמום : „ארבייטער פון אלע לענדער, פעראייניגט אייך !"

וועו עס וואלט געווען פיר דיא ארבייטער אזוי גרינג, „צו יעדער צייט", וועו זיי וועלען נאר, צו שאפען א'ן אייגענע מאכט פון אחדות, וואלט מען דאך ניט געדארפט דיעזען אויסרוף מאכען פאר דעם גאנצען עיקר פון סאציאליז־

מום. אָבער דיא גרינדער פון אונזערע לעהרעז האָבען געוואוסט, אז דאָס איז גאָר ניט גרינג, אדרבה, דאָס איז דיא גאנצע שווערישקייט, דאָס איז דיא גרעסטע קונסט, דיא וויכטיגסטע אויפטהואונג. דערויבער איז דאָס געווען זייער עיקר אויסגעשריי, אוּן דערויבער בלייבט דיזער אויסגעשריי דיא וויכטיגסטע אויפשריפט אויף אונזערע פאָהנען, אויף אונזערע צייטונגען, איבעראל:

„ארבייטער, פעראייניגט אייך!"

פעראייניגט אייך בעזונדער פעראייניגט בלייבט שטרענג בעזונדער פעראייניגט אלס ארבייטער־פּארטיי. נאָר דאָז וועט איהר האָבען אייער ארבייטער־מאכט.

אוּן נאָר דורך א'ן ארבייטער מאכט קענען מיר געהאָלפען ווערען.

יא, עס איז טאקי „בעסער קודם א שטיקעל פון סאָציאַליזמוס, וועז מיר קענען נאָך ניט האָבען אין גאנצען, איידער צו זאגען אדער גאָר אדער גאָר ניט"; אָבער וואָס איז „א שטיקעל פון סאָציאַליזמוס"? דאָס איז יעדע שטיקעל מאכט אוּן איינפלוס פון דיא ארבייטער־קלאסע. וואָס מעהר דיעזע מאכט אוּן דיעזער איינפלוס וואקסט, אלץ א גרעסערעז שטיק פון סאָציאַליזמוס האָבען מיר טאקי שוין.

אט האָבען מיר דאָך געזעהען, וויא אפילו דיא שטיקעל „שטאָטישע סאָציאַליזמוס" קומט אויך נאָר פון דיא ווירקונג פון דעם וואקסען פון אונזער מאכט.

אָבער וועז מיר וועלען דיעזע מאכט אונזערע לאָזען פערשלונגען וועלען אין אנדערע פּארטייען, דאָז וועט צוריק צופאלען אוּן צו קריכען אונזער שטיקעל מאכט אוּן אָהן דעם איז גאָר ניטא אזוינס אוּן קען גאָר ניט זיין אזוינס וויא „א שטיקעל סאָציאַליזמוס".

דאָס וועלען מיר יעצט בעווייזען, רעדענדיג פון דיא וויכטערע פונקטען, אין וויכטערע אר־טיקלען.

ב. פייגענבוים.

דיא דריי רעוואלוציאָנערע פּאַרטהייען אין רוסלאַנד אוּן.... ניו יאָרק

II

דיא פּארטהיי פון סאָציאַליסטען רעוואלוציאָנערען איז געגרינדעט געוואָרען אין 1901. זיא איז דיא יונגסטע פון דיא דריי פּארטהייען. זיא האלט זיך פאר דיא נאכפאלגערין פון דער בעריהמטער „נאראָדנאיא וואליא", אָבער דער אונטערשיעד צווישען איהר אוּן דער פּארטהיי, וועלכע האט געענדיגט איהר קורצע אוּן גלענצענדע קאריערע מיט 20 יאָהר צוריק, איז זעהר א גרויסער. עס איז אין אמת'ן דא מעהר אונטערשיעד צווישען זיי וויא עהנליכקייט.

דיא אלטע פּארטהיי האט געגלויבט, אז דאס רוסישע פאלק (מיינענדיג נאטירליך דיא פּוי ערז) איז נאָך זיינע געפיהלען אוּן אנשויאונגען סאָציאַליסטיש (דאָך, ניט מארקסיסטיש!) דיא סאָציאַל־דעמאָקראטישע פּארטהיי האלט די רוסישע פּויערן פאר קליין בירגערליך אוּן, פאלגליך, רעאקציאָנער; דיא סאָציאַליסטען רעוואלוציאָנערען שטעהען אין דיעזע אזוי וויא אין אנדערע פיעלע הינזיכטען אין מיטען: זיי גלויבען שוין ניט אז דער רוסישער פּויער איז פון דער נאטור א סאָציאַליסט, אָבער זיי זיינען זיכער, אז ער איז ניט קיין רעאקציאָנער, אז ער איז ווייט ניט אזוי אינדיווידואליסטיש, וויא זיינע בריידער אין אנדערע לענדער, אז מען קען איהם זעהר לייכט מאכען, אויב ניט פאר א גאנצען מארקסיסט, אם וויניגסטענס פאר א פּראָסטען סאָציאַליסט. אוּן דארום האט דיא „נאראָדנאיא וואליא" גאָר ניט געארבייט צווישען דיא פּוי־

ערן — עס איז געווען ניט נויטהיג; דיא סאציאל־דעמאקראטען אויפצוקלערן, אז דיא סאציאל־דעמאקראטען זיי מיט ליעבע, אוז דיא סאציאל־דעמאקראטען אוים נויטוועגדיגקייט.

דיא „נארדנאיא וואליא" האט געגלויבט, אז זיא וועט דורך א פערשוועדונג פערכאפען דיא רעגיערונג אין איהרע הענד אוז וועט דאז דורך צירקולארען אייניריכטען אין רוסלאנד א סאציאליסטישע ארדנונג. איהרע יונגע נאכפאלגערין גלויבט ניט אין דעם. זיא איז אויך וויים ניט אזוי זיכער, וויא דיא אלטע פארטהיי, אז רוסלאנד קען דורכמאכען איהר עוואלוציאן פון דעספאטיזמום צו סאציאליזמום אויף א גאנץ אנדערן וועג, וויא אנדערע לענדער. דיא אלטע פארטהיי האט געגלויבט, אז עטליכע ערפאלגרייכע טעראריסטישע אטענטאטען צוזאמען מיט דיא שטיצע פון דיא ליבעראלען זיינען געוג געוג, אום צו מאכען פון רוסלאנד אפריי מדינה. דיא יונגע פארטהיי האלט דעם טעראר — אם וויניגסטען אפיציעל — הויפטזעכליך אלס א מיטעל פון זעלבסטפערטהיידיגונג, אוז דיא שטיצע פון דיא ליבעראלען, נור פיר איינע פון דיא בעדינגונגען פאר איהר ערפאלג.

אבער דער גרעסטער אונטערשיער, דער הויפט־אונטערשיער צוויישען דער אלטער אוז דער יונגער פארטהיי איז, וואס דיא צווייטע איז איבערצייגט, דאס אהן דיא שטיצע פון איהרע ארבייטענדע מאסען, וועט רוסלאנד קיינמאל ניט געווינען קיין פרייהייט. דאס איז דאס וויכטיגסטע וואס דיא יונגע פארטהיי האט געלערנט פון דער געשיכטע פון איהר גרויסער פארגענגערין, פון דער געשיכטע פון רוסלאנד איז דעם לעצטען פערטעל הונדערט יאהר. דאס דיא קריטיק פון דיא רוסישע סאציאל־דעמאקראטען אוז בעזאנדערס פון פלעכאנאוו'ן האט אויך געשפיעלט א וויכטיגע ראלע איז דעם — איז, גלויב איך, אונבעשטרייטבאר.

דער אונטערשיעד צוישען דיא סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען אוז דיא סאציאל־דעמאקראטען איז קלענער, וויא דיא לעצטע דענקען, אוז גרעסער, וויא דיא ערסטע גלויבען עס. דיא סאציאל־דעמאקראטישע פארטהיי איז א רייז ארבייטער־פארטהיי, א קלאסען־פארטהיי, א פארטהיי, וועלכע איז בלויז דיא פארשטעהערין פון דעם רוסישען פראלעטאריאט (אין די שטעטע אוז דערפער). דאס וואס 95 פראצענט פון איהרע מיטגליעדער זיינען אינטעליגענטען אוז בלויז 5 פראצענט ארבייטער — דאס איז נאטירליך זעהר טרויעריג, אבער דאס עגדערט ניט דעם כאראקטער פון דער פארטהיי. דיא סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען זיינען, אין גענעטהייל, ניט קיין קלאסען־פארטהיי; זיי רעפרעזענטירען אלעם וואס איז אונצופריעדען מיט דיא יעצטיגע ארדנונג אין רוסלאנד — ניט נור דעם פראלעטאריאט, נור אויך דיא קליינע לאנדבעזיצערם (וועלכע בילדען א גרויסע מאיאריטעט פון דער בעפעלקערונג אין רוסלאנד), די ליבעראלע פראפעסאנען אוז דעם גרעסטען טהייל פון דער ראדיקאלער יוגענד. זיי זיינען אין דער ווירקליכקייט דיא ראדיקאלע פארטהיי פון רוסלאנד — אין דעם בעסטען אוז העכסטען זין פון דיעזען נאמען. אויך דעם אנדערן טאג — נאך דער פאליטישער רעוואלוציאן אין רוסלאנד וועט דיא סאציאל־דעמאקראטישע פארטהיי נאך אלץ בלייבען דיא סאציאל־דעמאקראטישע פארטהיי, אבער דיא פערשיעדענע עלעמענטען, וועלכע בילדען יעצט דיא פארטהיי פון סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען, וועלען זיך ניט לאנג האלטען צוזאמען. דיא קליין־בירגערליכע עלעמענטען וועלען זיך מיט דער צייט אבטהיילען אוז בילדען א ראדיקאלע פארטהיי (וויא אין פראנקרייך), אוז דיא ריין־סאציאליסטישע עלעמענטען וועלען עגטוועדער אריינטרעטען אין דיא סאציאל־דעמאקראטישע פארטהיי, אדער וועלען בילדען א צווייטע סאציאליסטישע (וואהרשיינליך ניט קיין מארקסיסטישע) פארטהיי.

אין זייער טאקטיק אונטערשיידען זיך דיא ס. ר. פון דיא ס. ד. ערשטענס דערמיט, וואס זיי גלויבען אין טעראר; דיא סאציאל־דעמאקראטען קוקען אויף דעם טעראר, וויא א חסיד אויף א שעהנער נקבה: דער יצר הרע איז גרוים, אבער דיא שרעקען פאר דיא שמיץ אויף יענער וועלט איז נאך גרעסער. וועז א סאציאל־דעמאקראט דערהערט, אז א סאציאליסט־רעוואלוציאנער האט געשאסען אוז האט געטראפען, טהוט איהם דעם ערשטען אויגענבליק א שטאך אין הארצען (וואהרום, אה, מארקס אוז ענגעלס, טאר איך ניט שיעסען!?) אבער דעם נעקסטען אויגענבליק איז ער וויעדער א כשר'ער מארקסיסט, אוז ערקלערט, אז דיא העלדענטהאט איז געווען ארויסגעווארפען, אוז קען נאך שאדען. דער צווייטער אונטערשיעד איז דיא טאקטיק פון דיא צווייי פארטהייען איז דער, דאס וועהרענד דיא ס. ד. ארבייטען כמעט אויסשליעסליך צווי־

שען דיא פראלעטאריער פון דיא שטעדט, בע־
שעפטיגען זיך דיא ס. ר. עבענזאפיעל, אויב ניט
מעהר, מיט דיא פויערען און דיא אינטעלי־
גענטען. אלם א ריין ארבייטער פארטהיי, א
פארטהיי פון דיא ריינסטע מארקסיסטען, זיינען
דיא סאציאל־דעמאקראטען אימער אין שרעקען
פאר אלעם וואם שמעקט מיט קאמפראמיס, מיט
אפפארטוניזמום. זייער מאטטא איז: אללעם
אדער נאר נישט; בעסער אלעם צו פערליערען
איידער בלויז א שטיקעל צו גרווינען. דיא סא־
ציאליסטען־רעוואלוציאנערען, אין גענעטהייל,
בעשטעהענדיג פון פערשיידענע עלעמענטען און
קלאסען, זיינען מעהר נענייגט צו קאמפראמי־
סען, זיינען גרווייסערמאסען אפפארטוניסטיש.
זייער מאטטא איז: אללעם אויב מעגליך, אבער
א שטיקעל איז בעסער וויא גאר ניט. דיא סא־
ציאל־דעמאקראטען האבען נאך דערווייל ניט
בעוויזען, דאם אין זייער אפפארטוניזמום הא־
בען דיא סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען קאמ־
פראמיטירט זיערע פרינציפיען. דאם פארביי־
גייענדיג.

אבער וועז א רוסישער סאציאל־דעמאקראט
רעט מיט כעם פון דיא סאציאליסטען רעוואלו־
ציאנערען, מיינט ער ניט אזוי דיא טאקטיק פון
זיינע פאליטישע קאנקורענטען, וויא זייער טהע־
אריע, ניט אזוי פיעל וואם זיי טהוען, וויא וואם
זיי דענקען. נאך דער מיינונג פון א פרומען רו־
סישען מארקסיסט איז דער סאציאליסט־רעוואל־
וציאנער א בורזשוא, וועלכער האט אנגעטהאן
דיא מאסקע פון א סאציאליסט, בלויז אום צו
פערנארען צו זיך דיא ארבייטער און מיט זייער
הילף צו קריגען א קאנסטיטואציאן פאר זיין
קלאסע. דיעזע בעשולדיגונג, וויא דיא סאציאל־
דעמאקראטען, וועז זיי זיינען רוהיג, וויסען
אליין, איז א פערלומדונג. אבוואהל דיא סא־
ציאליסטען־רעוואלוציאנערען ערהאלטען פיעל
שטיצע פון דיא מיטטעלע קלאסען, דאך זיינען
דיא מיטגליעדער פון דיעזער פארטהיי עבענ־
זאוועניג בורזשואזי, וויא עם זיינען גרווינען דיא
מיטגליעדער פון דער „נארדנאיא וואליא". דיא
יונגע, וויא אמאל דיא אלטע פארטהיי, בע־
שטעהט הויפטזעכליך, אויב ניט אויסשליסליך,
פון אינטעליגענטע פראלעטאריער, פון דיא פאר־
שטעהער פון אן אינטעליגענץ, וועלכע, נאך איה־
רע גרפיהלען און אנשויאונגען, בעלאנגט נאך
דערווייל צו קיין שום קלאסע. אויך דער
שפיצע פון דער פארטהיי שטעהען אלטע רעוואל־
לוציאנערען פון דיא 70טע יאהרען, וועלכע זיי־
נען אהן שום צווייפעל ערנסטע סאציאליסטען.
דיא רייהען פון דיא פארטהיי וועלכע אנגע־
פילט פון דער אינטעליגענטער יוגענד, דערזעל־
בער יוגענד, וועלכע בילדעט נייז צעהנטעל פון
דער פארטהיי פון דיא סאציאל־דעמאקראטען.
און פאר דער רוסישער אינטעליגענטער יוגענד
זיינען רעוואלוציאנער און סאציאליסטיש אימ־
מער גרווען נור פערשיידענע נעמען פון איינער
און דערזעלבער טהעטיגקייט. דער בעסטער טייל
פון דער רוסישער אינטעליגענץ, ד. ה. גראדע דער
טהייל, וועלכער פילט אז דיא רייהען פון דיא
רוסישע רעוואלוציאנערע באטאליאנען, איז
אימער געשטאנען אויסער קלאסע, איז אימער
גרווען איז דעם בעסטען זינען פון דעם וואר
דעמאקראטיש.

אללענפאלס, טענה'ן דיא סאציאל־דעמאק־
ראטען, אפילו וועז דיא סאציאליסטען־רעוואל־
וציאנערען זיינען ניט קיין בורזשואזי, זיינען זיי
דאך ניט קיין אמת'ע סאציאליסטען, וויל זיי
קריטיקירען דיא לעהרע פון מארקס און ענגעלס
און אונטערשיידען זיך שטארק איז זייערע אנ־
זיכטען איז פיעלע וויכטיגע פונקטען פון דער
סאציאל־דעמאקראטיע פון דייטשלאנד און אנ־
דערע לענדער.

אז די סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען זיי־
נען ניט קיין ארטאדאקסאלע סאציאליסטען, ניט
קיין מארקסיסטען — איז דעם זיננע איז וועלכען
דיא רוסישע סאציאל־דעמאקראטען פערשטעהען
עס — דאס איז ריכטיג. אוז, וואס מעהר: זיי
לייקענען עס אליין ניט אפ. דיא פראגע איז
נור, צו זיי פערדיענען מען זאל זיי פערדאמען
דערפאר, צו זיי פערדיענען מען זאל זיי אויס־
שליעסען פון דיא רייהען פון סאציאליסטען
דערפאר. אוז דיא „דעליקאטנע" פראגע רופט
אונפערמיידליך ארויס נאך עטליכע ניט ווייני־
גער דעליקאטנע אוז אינטערעסאנטע פראגען,
נעמליך: 1) איז דער מארקסיזמום אללעם וואס
דיא מארקסיסטען לייגען אריין איז איהם? מיט
אנדערע וועהרטער: איז ניט מעגליך אז דיא
מארקסיסטען זיינען מעהר מארקסיסטיש וויא
מארקס זעלבסט איז געווען? 2) איז ניט
מעגליך צו זיין א מארקסיסטישער סאציאליסט
אוז דאך ניט אנערקענען. אייניגע פון דיא אנ־
זיכטען פון קארל מארקס'ן, וועלכע זיינען ניט
דירעקט פערבונדען מיט סאציאליזמום? 3) איז
מעגליך — אה, וויא מיין הארץ קלאפט אוז מיין

האנד ציטערט וועז איך שרייב דיזעז ציילעז! — אז איניגע פון מארקס'ס אנזיכטען זיינען ניט ריכטיג?

איבער דיזען דריי פראגען וואלט זעהר נוצ־ליך געווען צו דיסקוטירען אין אלע לענדער, וואו עס איז דא א סאציאליסטישע בעוועגונג. איך וואלט ראטהען מען זאל אימער אנהויבען מיט דער לעצטער פראגע, וועלכע איך האב פיעלייכט דעם מוטה ניט געהאט ארויסצושטע־לען אויף דעם ערשטען פלאץ. אזוי גיך וויא איהר האט געענטפערט אויף דיזער פראגע — אזו אויב איהר וועט ענטפערן אויף איהר, געהט איבער צו דיא ערשטע. דער ענטפער אויף דיע־זער פראגע איז אויך ניט קיין שווערער. מארקס האט נאך ביי זיין לעבען ערקלעהרט אייניגע פון זיינע חסידים, אז זיי זיינען מעהר מארקסים־טיש ווי ער אליין. אזו נאך זיין טויט האט עג־געלם ניט איינמאל בעמערקט, אי מינדליך, אי שריפטליך, אז זיין פערשטאנבענער פרוינד איז ניט שולדיג אין אלעם וואס דיא מארקסיסטען האבען ארויפגעלעגט אויף איהם. נעמט צום בייי־שפיעל, דיא עקאנאמישע ערקלעהרונג פון דער געשיכטע. ביי מארקס'ן איז דיא עקאנאמיע זאך־צו־זאגען דיא „לייטמאטיוו" אין דער געשיכ־טע; ביי זיינע חסידים איז דאס דיא גאנצע אפערא.

נאכדעם וויא איהר האט מוטהיג גע־ענטפערט אויף דיא לעצטע אזו ערשטע פראגען, געהט איבער צו דער דריטער. וועז מענשען אנ־ערקענען דעם קאסטן־קאמפף, אנערקענען זיי דערמיט, אז דיא בעפרייאונג פון דיא ארבייטער איז דיא זאכע פון דיא ארבייטער זעלבסט, אז דיא ארבייטער מוזען זיך ארגאניזירען אין א זעלבסטשטענדיגע פאליטישע פארטהיי, אום צו פערכאפען דיא פאליטישע מאשין פון דעם שטאאט אין זייערע הענד אזו אינריכטען א סאציאליסטישע ארדנונג. וועז מענשען ער־קלעהרען, אז זיי אנערקענען דאס אלעם אזו פארדערן א פלאץ אין דיא רייהען פון דער אינ־טערנאציאנאלער סאציאליסטישער ארמיע — וועט איהר זיי אפזאגען אין דעם אזו וועט זיי ערקלעהרען פאר בורזשואזי אזו רעאקציאנערען (וויא דיא רוסישע סאציאל־דעמאקראטען רופען דיא סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען) נור דא־פיר, וואס זיי האלטען ניט דיא עקאנאמיק פאר דיא גאנצע געשיכטע, נור דאפיר וואס זיי גלויבען (זיי מעגען נאטירליך האבען א טעות) אז זיי הערען פיעלע אנדערע מאטיווע אין דער אפערא, אויסער דעם לייט־מאטיוו!? אדער דערפאר וואס זיי גלויבען, אז דער רוסישער פויער איז ניט קלין־בירגערליך אזו רעאקציא־נער? (אויב זיי האבען א טעות אין דעם, וואו־רום ניט וואלטען ביז דיא ווירקליכקייט וועט זיי איבערצייגען אין דעם?). אדער דערפאר וואס זיי בעוואונדערן ניט דיא טאקטיק פון דער דייטשער סאציאל־דעמאקראטיע, וועלכע, נאך זייער מיינונג, וועלט אלץ שוואכער, וואס גרעסער (אין צאהל) זיא וועלט?

צום גליק איז דיעזע פראגע אויסגעקומען צו ענטפערן ניט איינצעלנע סאציאליסטישע פארטהייען אזו ניט איינצעלנע סאציאליסטישע פיהרערס, נור דעם העכסטען גרויכט פון דער סאציאליסטישער וועלט — דעם אינטערנאציא־נאלען סאציאליסטישען קאנגרעס (פון 1904) — אזו יענער האט געענטפערט דערמיט, וואס ער האט אריינגענומען דיא פארטהיי פון דיא סא־ציאליסטען־רעוואלוציאנערען אלס א גלייכרעכ־טיגטען מיטגליעד אין דיא פאמיליע פון סאציא־ליסטישע פארטהייען.....

דיא טהעאריע פון דיא סאציאליסטען רע־וואלוציאנערען זיינען וויניג אריגינעל, אבוואהל דיא קאלטענוואטע נעמען, וועלכע זייערע פיהרער גענבען זיי, שיינען צו זיין אזוי. איהר גע־פינט אין זיי שפורען פון אלע רעוואלוציאנערע שטרעמונגען אין רוסלאנד, פון דעם אנפאנג פון דיא 70טע יאהרען ביז דעם עגדע פון דער „נא־רצדנאיא וואליא". דאס קען טהייל־ווייז ער־קלעהרט ווערען דאמיט, וואס צווישען זייערע פיהרערס געפינען זיך פארשטעהערס פון יענע אלע רעוואלוציאנערע שטרעמונגען. דער שטאר־קער אינפלום פון דער לעהרע פון פעטער לאוו־רצוו'ן, וועלכער האט זיך געהאלטען פאר א מארקסיסט אזו האט קיינמאל ניט געקענט זיין צוזאמען מיט דיא רוסישע סאציאל־דעמאקרא־טען, איז אויך בעמערקבאר. זייער פילאזאפיע איז דאס, וואס מען רופט עקלעקטיש — א מעהר אדער וועניגער אריגינעלע צוזאמענשטעלונג פון געווייסע עלעמענטען פון פערשיעדענע אזו אייי־ניגערמאסען ענטגעגענגעזעצטע פילאזאפיען. דאס איז אמ ין פילאזאפישער „קאקטעיין". פע־טער לאווראוו איז אויך געווען איין עקלעקטי־קער. דאסזעלבע איז געווען מיכאלאווסקי. וועז א מענש איז א פילאזאף, אזו איז צו זעלבסט־שטענדיג צו אנטליהען זיין גאנצע פילאזאפיע

ביי אן אנדערפּלאצאָף, אנטלייהט ער זיא ביי עטלעכע פּלאצאפּעס, אוז דאס בלייבט ער א זעלבסטשטענדיגער פּלאצאָף, אוז דער נאכפּעס עקלעקטיקער שאדט איהם ניט.

דיא גוטסקייט פון אן עקלעקטישער פּלאצאפּיע איז, וואס זיא קען פּראיניגען זעהר פּיעל מענשען. דארום איז דאס דיא בעסטע פּלאצאפּיע פּאר א פּאליטישער פּארטהיי. דארום זיינען דיא סאציאליסטען רעוואלוציאנערען אזוי פּאפּולער אין רוסלאנד, דארום גענּיגען זיי סימפּאטהיע כמעט אין אלע קלאסען.

דער גרעסטער פערדינסט פון דער פּארטהיי פון דיא סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען איז זייער ארבייט צווישען דיא פּויערן — דיא אומגלייכליכע פּויערן, וועלכע דיא סאציאל־דעמאקראטען האלטען פּאר צו רעאקציאנער, אום עס זאל זיך לוינען פּיעל צו בעשעפּטיגען מיט זיי. מען וואלט געקענט ענטשולדיגען דיא סאציאל־דעמאקראטען זייער פערנאכלעסיגונג פון דיא פּויערן, וועז זיי וואלטען אם ווויניגסטען מעהר געארבייט אין דיא שטעדט. אבער, צום אונגליק, טהוען זיי זעהר וווינig אין דיא שטעדט אויך, אויסער וואס זיי קריגען זיך — צווישען זיך אוז מיט אנדערע. דיא סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען זיינען אין דיא שטעדט נאך שוואכער, וויא דיא סאציאליסטען־דעמאקראטען, אבוואהל זיי לעבען צווישען זיך זעהר גוט אוז לאזען אנדערע צו־רוהע, וועז מען טשעפּעט זיי ניט.

נאך דער ארבייט צווישען דיא פּויערן איז דיא וויכטיגסטע ארבייט פון דיא סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען — צווישען דיא ליבעראלע פּראפּעסיאנען אוז דער יוגענד. אבער זייערע בעסטע מענער אוז גרעסטע מיטעל, גענוג אווק אויך דעם טעראר, אוז אבוואהל אפילו די סאציאל־דעמאקראטען צוויפּלען שווין יעצט ניט אז דער טעראר, אלס א „רעוואלוציאנערער מיטעל“ איז גערעכטפערטיגט אונטער דיא יעצטיגע אומשטענדען אין רוסלאנד, דאך, ערלויב איך זיך צו צווייפּלען, אויב דיא פּריכטע פון דעם טעראר זיינען ווערטה דעם פּריים וואס דיא פּארטהיי בעצאהלט פאר זיי; אויב דיעזעלבע מענער אוז דיעזעלבע מיטעל וואלטען ניט געקענט געבראוכט וועדען מיט גרעסערע רעזולטאטען אין אנדער ריכטונג....

III

וועז דיא רוסישע סאציאל־דעמאקראטען קריגען זיך ניט, הערען מיר זעהר וווינig פון זיי; וועז דיא סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען שיסטען ניט, וויסטען מיר זעהר וווינig פון זיי; אבער פון דעם „בונד“ הערען מיר איממער אוז אייביג. דער „בונד“ רוהט קיין מאל ניט; דער „בונד“ שיינט צו האבען מעהר ענערגיע, וויא אלע רוסישע רעוואלוציאנערע פּארטייען צוזאממען גענומען. דאס איז א לעבעדיגע פּארטיי אין פּולען זינען פון דעם וואָרט.

דער „בונד“ איז דיא עלטסטע פון דיא דריי פּארטייען; נאך דער צאהל פון מיטגליעדער — דיא גרעסטע פון דיא דריי פּארטייען; נאך דער מאסכע ארבייט, וואס עס טהוט אויך — דיא ערשטע פון אלע פּארטייען; נאך דער ענערגיע, מיט וועלכע ער ארבייט — דיא ענטוזיאסטישע פון אלע פּארטייען. נאך דער שטרענגקייט פון זיינע פּרינציפּיען — דיא פּרומסטע פון אלע פּארטייען; נאך דיא סומען גאלד, מיט וועלכע ער וועדט אונטערשטיצט — דיא אָרימסטע פון אלע פּארטייען. פון אלע זאָ־גענאנטע ארבייטער־פּארטייען אין רוסלאנד איז דער „בונד“ דיא אייניגע, וועלכע איז ווירקליך א'ן ארבייטער־פּארטיי. דער „בונד“ איז עם ניט נור אין נאמען, ניט נור אין גייסט, ניט נור אין וויללען, נאר אין דער וואהדער ווירקליכקייט. דער „בונד“ שפּיעלט א גרעסערע רע דאלע אין זיין ראיאן אין רוסלאנד, וויא דיא סאציאל־דעמאקראטישע פּארטיי שפּיעלט אין דייטשלאנד, וויא אירגענד וועלכע אנדערע סאציאליסטישע פּארטיי אין אויסלאנד שפּיעלט אין איהר לאנד.

דער אומגליק פון דעם „בונד“ איז וואס ער בילדעט א העכסט רעוואלוציאנערען אינזעל אין מיטטען פון א גרויסען שלאפענדיגען ים; דער אומגליק פון דער אידישער בעוועגונג אין רוסלאנד איז וואס זיא וואקסט הונדערט מאל גיכער, וויא דיא רוסישע בעוועגונג. צו דער צייט וועז דער אידישער פּראלעטאריאט אין רוסלאנד וועט זיין פעהיג פּיר א סאציאלע רעפּובליק, וועלען זיינע רוסישע בריידער קוים פעהיג זיין צו שטימען פאר א בורזשואזען פּארלאמענט. דער וואָגען פון דער רוסישער רעוואלוציאן וועדט געפּיהרט פון א קליינעם פּייערדיגען פערדעל, וועלכער איז אייניגעשפּאנט צוזאמען מיט א גרויסען שלעפּעריגען אקס;

דאָס פערדעל קען ניט לויפען בעזונדער; דער אָקס קען ניט לויפען גיכער...

דער „בונד" איז ניט נור דער רעוואָלוציאָנערער פיהרער פון דעם גאנצען פּראָלעטאַריאַט, ער איז אויך דער גייסטיגער פיהרער פון דעם גאנצען אידישען פֿאָלק אין רוסלאנד. אפילו דיא אידען, וועלכע האסמען איהם, וועלכע האָבען מורא פאר איהם, זיינען געצוואונגען צו אכטען איהם, צו בעוואונדערען איהם. ער איז דער פֿאָליטישער פערטרעטער פון דעם אידישען פֿאָלק; ער איז מאראלישע שטיצע פון דעם אידישען פֿאָלק; ער איז דער אויפקלערער פון דער אידישער מאסס; ער קעמפפט איהרע עקאָנאָמישע אזוי גוט וויא איהרע פֿאָליטישע קעמפפע. ער מאכט פון פייגע אידען שטאָלצע און בראווע מענשען, פון א פֿאָלק פון קרעמער, פאקטאָרס, פּראָצענטניקעס, שאכער־מאכערס — וויא זייערע קריסטליכע שכנים האָבען זיי גע־האלטען ביז אהער — א פֿאָלק פון רעוואָלוציאָ־נערען, אידעאליסטען און העלדען. דער „בונד" האָט געטאָן פאר דעם רוסישען אידען דאָס וואָס דיא ציוניסטען איז ניט געלונגען צו טאָן: ער האָט אריינגעלאָזט א נייע נשמה אין איהם, ער האָט איהם אויפגעלעבט, אויפגעהויבען; ער האָט איהם געגעבען א'ן אידעאל, א ציעל צו לעבען... דיא קריטיקער פון דעם „בונד" זאָגען, אז דאָס אלעם מעג זיין גוט. אבער ער איז ניט ריין סאָציאליסטיש, ניט גאנץ סאָציא־ליסטיש, אז קאַרל מארקס'ן וואָלט עס ניט גע־פעלען... מיינע הערען, עס איז מעהר וויא סאָ־ציאליסטיש, עס איז בריטער וויא סאָציאליזי־מום, און קאַרל מארקס איז געווען א סך קלוגער, וויא פיעלע פון זיינע חסידים...

דיא טהעאָריע פון דעם „בונד" איז א ריין סאָציאל־דעמאָקראטישע, דיזעלבע וויא פון דער רוסישער סאָציאל־דעמאָקראטישער פארטיי. לידער איז דער „בונד" אין אין הינזיכט צו פיעל עהנליך צו דער סאָציאל־דעמאָקראטישער פארטיי. ער רעדט און שרייבט פון דיא סאָ־ציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען מיט דערזעלבער פערעכטליכער פעראכטונג (אויב מען קען אזוי זאָגען), וויא דיא רוסישע פארטיי. ער קוקט אויך זיי פון אויבען אראָפּ, אלס אויך מעננער וועלכע שטעהען ניעדריגער פאר זיין מארקסיס־טישער מאיסטעט. דאָס איז לעכערליך און זעהר צו בעדויערן. אבער דאָס איז צו דערזעל־בער צייט גאנץ אידיש: א איד שפרינגט אימ־מער פון אין עקסטרעמיטעט צו אנאנדערער— אדער ער שאָקעלט זיך פאר ר' רבי'ן, אדער ער שאָקעלט זיך פאר קארל מארקס'ן.

דיא זאָגענאנטע נאציאָנאליסטישע עלע־מענטען אין דער פּראָגראמע פון „בונד" זיינען ניט אזוי גענעהרליך, וויא דיא פרומע קריטיקער פון דעם „בונד" צווישען דיא אידען, (און רוסען) וויללען אונז אינרעדען. דיעזע עלע־מענטען זיינען ארויסגערופען געוואָרען פון דיא ספעציעלע אומשטענדען, אין וועלכע דער בונד האָט געמוזט ארבייטען, און וועלען ביסלעבוויי־זיז פערשווינדען, וען יענע אומשטענדען וועלען זיך ענדערן. עס איז קיין גענאהר, אז דעם „בונד" זאָל וועהן־עס־איז געלינגען צו גרינדען א אידישע רעפובליק; עס איז קיין גענאהר, אז דיא זאָגענאנטע אידישע קולטור זאָל דויערן א סך לענגער, ווי די „טשערטא אָסעדלאָסטי"; עס איז קיין גענאהר, אז דיא זשארנאָנישע לי־טעראטור זאָל זוימען אפילו אזוי לאנג, וויא דער קאפיטאליזמום אין רוסלאנד. און אין דעם ערגסטען פאל זעה איך ניט קיין גרויסע גענאהר אין דעם ניט פאר דיא אידען און ניט פאר דעם סאָציאליזמום...

יעדער מוז יעצט צוגעבען, אז עס איז געווען א גליק פאר דעם „בונד", וואָס ער איז געווען גענוואונגען ארויסצוטרעטען פון דער רוסישער כאָציאל־דעמאָקראטישער פארטיי. עס איז ניט גוט וואָהנען און בעזאָנדערס צו ארבייטען אין א הויז, וואו דיא בעלי הבתים האלטען אימער אין איין קריגען זיך. און דיא רוסישע גענאָסען פון דיא בונדיסטען האָבען זיך צו ענדע אזוי צוקריגט צווישען זיך, דאָס זיי מוזען שוין יעצט אליין וואָהנען אין צווייי בעזונדערע הייזער.

(שלום פאלגט.)

מ. בארָאנאָוו.

ד. א. פּיסאַרעוו

רוסישע קריטיקער.

III.

יסאַרעוו האָט — וויא מיר האָבען שוין געזאָגט אין א פּאַריגען אַרטיקל — אין ערשטען פּעריאָד פון זיין ליטעראַרישע טהעטיגקייט ניט צושטערט דיא עסטעטיק אוו קונסט, אלס אזעלכע. ער האָט נור ניט געוואָלט זיך אונטערוואַרפען אונטער אן אַטאַריטעט'ס מיינונג; ער איז אַרויסגעטרעטען נור געגען דיא געזעצע פון עסטעטישע טהעאַרעטיקער, וויל ער האָט געדענקט, אז יעדער אינער קען אַרויסטראָגען זיין משפט איבער דיזע אדער יענע ווערק, לויט זייַנע פּערזענליכע מבינות. לויט זיי נ ע ג ע פ י ה ל ע ן. נאָכן אנדערם קוקט ער יעצט אויף דיזע פּראָגע.

אט וואָס ער זאָגט:

„דיא עסטעטיקער שטעלען זיך בסדר אַב אויף דער ראיה:

„וויל מיר געפעהלט אזוי", און זעהר אָפט פּרענגען זיי זאָגאר ניט דיזען אַרגומענט. דיא רעאַליסטען, פּערקעהרט, קריטיקירען דיזע ראיה אויך. „דאָס געפעהלט מיר — טראכט זיך דער רעאַליסט,— זעהר שיהן. נאָר אום אַבצושאַצען דיא ווערטה פון מיינע סימפּאטיען, דאַרף איך פּריהער וויסען, וואָס איז אזוינס מיין „איך", וועלכער טראָגט אַרוים אַזוי טשיקאַווע זיינע משפּטים. צוווישען מיינע חברים זיינען געווען א סך שוטים און טויגעניצען; מיינע ערציהער פלעגען מיך שמייסען מיט א מין התפּעלות, צווינגען זאָגען ליגענס און טאָן פּערדאַרבענע מעשים; מיינע קרובים האָבען געלעבט און לעבען פון אונאַרענטליכע הכנסות; מיינע קרובה'טעס פּערגליכען גאַגאָל'ן מיט פּאָל דע קאָק'ן און זאָגען, אז מען טאָר איהם ניט ארויפלאָזען אויף'ן שוועל פון אן אנשטענדיג הויז, וויא א שענדליכען רבילות'ניק.... עס איז קלאָר אַלזאָ, אז מיין „איך" איז נאָר ניט אזא גרויסער אַטאַריטעט, מען זאָל זיך קענען אויף איהם פערלאָזען"....

דער חלוק צווישען דיא עסטעטיקער און רעאַליסטען בעשטעהט אלזאָ אין דעם, וואָס דער לעצטער פערלאָזט זיך טאקי ניט אויף זיין „איך", אויף זיינע פּערזענליכע געפיהלען. דער רעאַליסט פאַלגט ניט זיינע געפיהלען, זאנדערן זיין אידעע. וואָס פאר א אידעע איז דאָס? דיא אידעע פון'ם רעאַליסט איז צו ברענגען איבערהאַלט נוצען און אחדות צווישען אלע מענשען. דיזע אידעע איז דער אייניציגער וועג־ווייזער פון'ם רעאַליסט, און פונקט וויא א קאַמפּאס פיהרט זיא איהם און וויזט איהם דעם וועג צום אמת. דער רעאַליסט טהוט גאר ניט, וואָס איהם גופא געפעהלט; ער זוכט אויך ניט קיין דאנקבארקייט פאר זיין ארבייט, וויל ארבייט איז פאר איהם דיא בעסטע רפואה געגען דיא מענשליכע קלייניקייטען. ער זוכט זיך נוצליכע ארבייט, פונקט וויא א הונגעריגע חיה זוכט זיך רויב, און דיא רעאַליסטען שטרעבען אַרויפצופיהרען אויף דיזען וועג דיא גאנצע געזעלשאפט. דיא רעאַליסטען מוזען אימער אוז איבערהאַל פערשפּרייטען זייערע געדאנקען. זייער אידעאַל.

„און וועז א רוסישער מענש קלייבט זיך אביסעל א דרעמעל טאָן אַדער אביסעל פאנטאַזירען, זאָל ער באלד דערהערען דאָס קול פון א בייסענדען געלעכטער; דיא רעאַליסטען דארפען מאַכען, אז א רוסישער מענש זאָל אליין זיך אויסלאכען פון זיינע קליינינקע מענשעלעך, וועלכע ער האָט געכעכט פאר גדולים — און דאָס איז אייגע פון דיא הויפּט אויפגאבען, וועלכע א רעאַליסט האָט".

דיא קליינינקע מענשעלעך. וועלכע דיא רעאַליסטען דארפען ארַאבווארפען פון זייער גדולה, זיינען דיא פּאַטען, מוזיקער, סקולפּטאַרס, מאהלערס און ד. ג., וויל דיזע אלע מענשטען דערלאָזען ניט אנדערע צו טאָן אלגעמיינע נוצליכע ארבייט.

„דאָס וואָרט „נוצען" פערשטעהן מיר אַבער אַנדערס, וויא אונזערע ליטעראַרישע געגנער וויללען אונז צושרייבען. מיר זאָגען ניט דעם פּאַטס: „נעת שטיוועל" אַדער דעם חיסטאַריקער „באַק בייגעל". נאָר מיר מאַרדערען, אז דער פּאַטס, אלס פּאַטס.

און דער היסטאָריקער, אלס היסטאָריקער, זאָלען ברענגען ווירקליכע נוצען, יעדער אין זיין פאך. מיר פאָרדערען, אז דעם פּאָעט'ס ווערק זאָלען קלאָר און דיוטליך מאָהלען פאר אונז דיא זייטען פון'ם געזעלשאפטליכען לעבען, וועלכע מיר מוזען וויסען, אום צו דענקען און ארבייטען; מיר פאָרדערן, אז דיא נאָכפאָרשונגען פון היסטאָריקער זאָלען אונז אָנצייגען דיא ווירקליכע אורזאכען פון'ם בליהען און פאלען פון אָבגעלעבטע ציוויליזאציעס".

יעצט דענקט ער שוין ניט, אז מען זאל לאָזען דעם פּאָעט שאפען וויא ער וויל, לויט זיין עסטעטישען געשמאק, וויל ער גלויבט שוין ניט אין זאגנאנטע אונבעוואוסטע שאפונגס קראפט. דאס איז פשוט א זאך, וועלכע דיא עסטעטישע קריטיק האט אויסגעטראכט, גלויבען אז אויף'ן פּאָעט רוהט א מין רוח הקודש, א נביא'שע בעגייסטערונג, וועלכע ער שאפט זיינע ווערק, האט נאך געהאט א זינן אין דיא אלטע צייטען, וועו א פּאָעט איז געווען א זינגער און א אימפּראָוויזאטאָר (פערפאסען אויף'ן שטעל, ניט מאכענדיג קיינע פאָרבעריטונגען).

„אָבער יעצט, וועו א פּאָעט טראָגט שוין ניט קיין משונה'דיגע קלײדער אין לאָרבער-קראנצען, נאָר א ראָק און א קיילעבדיגען הוט; יעצט, וועו א פּאָעט זינגט שוין ניט מעהר, נאָר ער שרייבט און דרוקט זיינע זאכען, — יעצט, זאָג איך, איז שוין צו שפּעט צו זעהן אין איהם א נאָהענטען קרוב פון דיא געטער. א פּאָעט איז קודם כל פונקט אזא מיטגליעד פון דער געזעלשאפט, וויא יעדער פון אונז. בעגעגענדיג א פּאָעט אין א זאָל, האָבען מיר א פולע רעכט צו פאָדערען פון איהם, אז ער זאָל ניט ארויפלעגען דיא פיס אויף'ן טיש און שפּייען אויף דער סטעליע; פערפיהרענדיג מיט א פּאָעט א שמועס, האָבען מיר א פולע רעכט צו פאָדערן פון איהם לאָגישע און געזונדע געדאנקען און ניט קיין פוסטע אונבעוואוסטע פלוידערייען".

בלויז טאָלענט איז, נאָך זיין מיינונג, ניט גענוג אום צו זיין א פּאָעט, פונקט וויא עס איז ניט גענוג צו זיין בלויז עהרליך. או אמת'ער „נוצליכער" פּאָעט מוז וויסען און פערשטעהן אלעס, וואָס עס אינטערעסירט דיא קלוגסטע און געביל'דעסטע פאָרשטעהער פון זיין יאָהרהונדערט און פון זיין פאלק. יעדער שרייבער דארף קענען זאגען צוזאמען מיט דעם בעריהמטען דיטשען שריפטשטעלער בערנע: „איך שרייב ניט מיט קיין טינט; איך שרייב מיט'ן בלוט פון מיין הארצען און מיט'ן מארך פון מיינע נערוועו". וועו עס שרייבט אנדערס, דער דארף נעהן שטיוועל און באקען בייגעל. אום מען זאל ווירקליך שרייבען מיט'ן בלוט פון הארצען, מוז מען זעהר טיעף און בעוואוסט לעבען, און אום צו קענען לעבען מוז מען האסען, אז דיזע אָדער האס זאָלען ניט זיין צוליעב פערזענליכע עגאיזם און בעריהמערי, מוז מען זעהר פיעל דענקען און זעהר פיעל וויסען.

„און וועו דער פּאָעט האָט דאָס אלעס געטאָן, וועו ער האָט בעגריפען מיט זיין שטאָרקען שבל דעם טיעפען געדאנק פון מענשליכען לעבען, מענשליכען קאמפף און מענשליכע צרות; וועו ער האָט זיך אויסגעטראכט און דיא אורזאכען און שויבות פון פערשיעדענע ערשיינונגען; וועו ער האָט בעגריפען, וואָס מען דארף און וואָס מען מוז טאָן, אין וועלכע ריכטונג און מיט וועלכע מיטלען מען קען ווירקען אויף דיא געדאנקען פון דיא לעזער, — דאן וועו ער פאר איהם אונמעגליך צו שאפען אונבעוואוסטעריייד אָדער אָהן א צוועק".

קיין מיטען איז ניט פאראן. א פּאָעט קען זיין ענטוועדער א גרויסער קעמפּפער, א „גיים-טיגער העלד", וויא היינע דריקט זיך אוים, אָדער, פערקעהרט, ער איז א אונווירדיגער פּאראזיט; ער קען זיין ענטוועדער א ריעז, וועלכער זאָל אויבערקעהרען הונדערט-אָהריגע פעלזען אוו פערניכטען שלעכטס, אָדער ער איז א קלייניע מילב, וועלכע קריכט אין שטויב.

מיר מוזען בעמערקען, אז צו פּאָעזיע איז פיסאראוו געווען מילדער, וויא צו אלע איבריגע צווייגען פון קונסט, וויא מוזיק, מאהלעריי, סקולפּטור, אוו ד. נ. ער גיט נאך פּאָרט צו. אז פּאָעזיע קען דיענען דער געזעלשאפט. מעהר ניט, דיא רוסישע פּאָעטען זיינען קיין פּאָעטען ניט: זיי פערשטעהן ניט זייער אויפגאבע. עס זיינען אבער פּאראן גרויסע אייראָפּיאישע פּאָעטען, פּאר וועלכע ער שטעלט זיך בוכשטעבליך אויף דיא קניען, וויא שעקספּיר אוו בעזאנדערס היינע, ניט אזוי אבער איז דער פּאל מיט אנדערע קונסטען.

אין זיינע ארטיקלען „דיא צושטערונג פון עסטעטיק" אוו בעזאנדערס אין „לאמיר זעהן" אנאליזירט ער אייגנציגוויי דיא „כלומר'שטע נוצען". וועלכע קולפּטור, מוזיק אוו ז. וו. קענען ברענגען דער געזעלשאפט, אוו ער קומט צום שלוס, אז קיינע פון זיי קען ניט דיענען

פאר דער רעאַליסטישער אידעע — צו פערקלע־
נערען דעם סכום פון מענשליכע לײדען. דיא
בעסטע סטאַטוע פון דעם בעסטען סקולפּטאָר,
דענקט ער, איז פאר דער גרויסער מאסע ניט
מעהר, ווי א באַק פון לעהם אוו שטיין.
וועלכע ערהאבענע אידעען דער קינסטלער זאל
ניט אויסדרייקען אין זיין מיסטערווערק, ווען
דיא מאסע זיי ניט פערשטעהן.

„לאָמיר זיך פאַרשטעלען, אז א סקולפּטאָר,
וועלכער איז דורכגעדרונגען מיט דיא הומאַנישע
רעאַליסטישע אידעען, וויל צייגען דער געזעלשאַפּט,
וואָס פאר א שרעקליכע און גרויזאמע ווירקונג
דיא פאברייקען האָבען אויף דיא ארבייטער, אין
וואָס'רע פינסטערע, שמוציגע, פערשטיקטע און
נאַסע קעלערס דיא אירע־אַפּאַראַטישע הונגערן
און פריהרען — וואָס טהוט ער? ער שטעלט פאַר
עטליכע מאַגערע, העסליכע פיגורען מיט אייגע־
פאַלענע הערצער, מיט א טעמפּען און פערמאַרעטען
אויסדרוק אויף דיא פּנים'ער.... אונטער יעדע פון
דיזע פיגורען, וועלכע זיינען אויסגעקנעטען פון'ם
לעבען, שרויבט ער אָן דעם נאָמען פון דער מלאכה,
וועלכע האָט אזוי פערקריפּעלט דעם מענשען....
וועלען דיזע פיגורען מאכען אויף'ן פובליקום דיא
ווירקונג, וועלכע דער קינסטלער האָט געוואָלט
מאַכען?..... דיא פיגורען וועלען זיין נור פער־
שטענדליך פיר אזעלכע, וועלכע האָבען שטודירט
דאָס ארבייטער לעבען. שטעלט אַנידער אזעלכע פי־
גורען פאר לאַסטאַל, לואי בלאַן אַדער פרודאָן —
און זיי וועלען אָבשעצען זייער ווערטה. דער וואָס
איז אָבער ניט דורכגענומען מיט ערנסטע געדיינקען
און טיפע געפיהלען, וועט אַוועקגעהן פון דער בילד
אַדער פון דער סטאַטוע מיט דעם זעלבען פאלשען
קוק אויף'ן לעבען, מיט וועלכען ער איז צוגעגאַנ־
גען צום בילד אַדער סטאַטוע. וואר עס איז פעהיג
צו פערשטעהן בילדער אַדער סטאַטוען, דעם וועלען
זיי גאָר קיין נייעס ניט זאָגען; פאר דעם, וואָס
דיא גרונד־אידעע פון דיא בילדער איז ניט בע־
קאַנט, וועט זייער שפּראַך בלייבען אונפער־
שטענדליך."

דאָס זעלבע איז אויך מיט מוזיקאַלישע
קונסט. פיסאַראָוו איז איבערצייגט, אז מוזיק
קען בשום אופן ניט אויסדריקען עפּעס א אידעע
וועגען דער נאטור, וועגען מענשען אוו געזעל־
שאפט, אז יעדער איינער, וואָס איז ניט געוג
מוזיקאַליש ענטוויקעלט, זאל קענען פערשטעהן.
וואָס דער פערפאסער האָט געוואָלט... דאָס, זאגט
ער, וועט קיין מוזיק קיינמאָל ניט קענען טאָו".

„מוזיק קען ריהרען אַ מענשען, זיא קען איהם
מאכען טרויעריג אַדער פרעהליך; זיא פּרובירט
אָבער אפילו קיינמאָל ניט אויבערצייגען א מענשען...
און וויל דער רעאַליזם נויטיגט זיך נור אין מענשען
מיט געזונדע אויבערצייגונגען, קען דיא מוזיק,
זעלבסטפערשטענדליך, גאָר ניט אויפּטאָן.

דיא קונסט האָט א בעדיטונג נור פיר אייג־
צינע, אויסגעקליבענע. הויך־ענטוויקעלטע
מענשען, אָבער ניט פיר דער גאנצער וועלט.
ער דענקט, פונקט וויא טשערנישעווסקי, אז א
גוטע־שאפט, וועלכע האָט אין איהר מיטען הונ־
גריגע און נאקטע מענשען און לאַזט ענט־
ווילקלען קונסט, איז וויא א ווילדער, וואָס לויפט
ארום נאקטערהייט מיט טהייערע ציערונג. פאר
אונזער צייט, אם ווייניגסטענס, איז קונסט א
„לעבערליכע בעדערפנים". איבערהויפּט, דענקט
ער, דיא רוסישע, וועלכע פערמאגען גייסטיגען
קאפּיטאל סך הכל פאר עטליכע פרוטות,
טאַרען ניט פערשוועדען זייערע כחות אויף
אן אנדער זאה, וועלכע מאכט ניט לייכטער
דעם אַרימאָן'ס לעבען.

„ווייל דער ענד־ציעל פון אונזער גאנצען
דענקען און דיא גאנצע טהעטיגקייט פון יעדען
עהרליכען מענשען בעשטעהן נור אין דעם, אז מען
זאָל אויף איביג פערענטפערען דיא אונפערמיידי־
ליכע פראגע וועגען הונגעריגע און נאקטע מענשען;
אויסער דיזע פראגע איז גאָר ניט פאראן וועגען
וואָס עס זאָל זיין כדאי צו בעמיהען זיך אַדער צו
דענקען און זאַרגען."

און פיסאַראָוו גיט איבער יעדען דיא
בריה: אדער אנהאַדעווען הונגעריגע מענשען
אדער „זיך אנטאָן תענוג מיט דיא מופתים פון
קונסט".

כאראקטעריסטיש איז אויך זיין מיינונג
וועגען קריטיק, וועלכע איז זעהר עהנליך. נאר
פיעל אייגזייטיגער, וויא דאבראַליובאָוו'ס א
קריטיקער דארף קוקען אויף פאַעטישע אַדער
בעלעטריסטישע ווערק, וויא אויף א פאקטישען
מאטעריאל; ער דארף זיי לעזען. פונקט „וויא
מיר לויפען דורך מיט דיא אויגען דיא אויסלענ־
דישע נאכריכטען אין א צייטונג"; ער דארף
ניט שענקען קיין אויפמערקזאמקייט ניט צו
דיא כאראקטעריסטישע שטריכען פון'ם אטאר'ס
טאלענט, ניט צו זיין שפּראך און פארמע. דאָס,
דענקט ער, פאסט פאר אן עסטעטישען קריטי־
קער און ניט פאר א „דענקענדען מענשען".

א שרייבער איז, לויט זיין מיינונג, כמעט

דאָס זעלבע וואָס א רעפֿאָרטער פון א צייטונג. ער דארף נור איבערגעבען קלאָר און ריכטיג אלע וויכטיגע פאַסירונגען פון לעבען.

„דיא ווערטה פון׳ם טעלעגראַף בעשטעהט נור אין דעם, אז ער זאָל ברענגען דיא ידיעות ריכטיג און שנעל, אָבער אין קיין פאל ניט אין דעם, אז אויף דיא טעלעגראפישע דראָטען זאָלען זיין אויס־געמאָלען פערשיעדענע צאַצקעס".

אוו דאָס זעלבע דארף דער קריטיקער פאָדערן פון דער שעהנער ליטעראטור.

אין דעם צווייטען פֿעריאָד פון זיין ליטע־ראַרישער טהעטיגקייט האָט פיסארעוו געביטען זיין מיינונג אויף וועגען פיעלע קולטורעלע פראגען און איבערהויפט וועגען דער ראָלע, וואָס יעדער איינצעלנער פערזאָן שפיעלט אין דער ענטוויקלונג פון דער גאַנצער מענשהייט. זיין פריהע־ריגער גלויבען, דאָס חער מענש איז ניט מעהר ווי א שקלאף פון דיא אומשטענדען, וועלכע רינגלען איהם ארום, דאָס זיין אייגענער ווילען האָט קיין ממשות ניט, וועו ער איז ניט אין אייגקלאנג מיט דעם ווילען פון דער גאנצער גאַנצער געזעלשאפט. — דיזער גלויבען האָט אבגעטרע־טען פלאץ צו דער אינדיווידואליסטישער טהעא־ריע, און פיסארעוו בוקט זיך ממש פאר יעדען איינציגענם קראפט. יעצט פאדערט ער שוין ניט, ווי א פריהער, אז דיא שרייבער זאָלען ארויספיהרען אין זייערע ווערק קלייניגקע מענ־שעלעך מיט קלייניגקע נשמה׳לעך און מוה׳ע־לעך, אלם א בעווייז, אז דיא גאַנצע געזעלשאפט איז נידערגעזונקען און קלייניגיך.

דער שרייבער דארף ארויספיהרען קעמפ־פער. העלדען, וועלכע פערשטעהן דיא קלייניג־קייט פון דער גאַנצע געזעלשאפט און ווילען איהר אויסדראָטען. פושקין איז אלעם אין דער קאָרט נור דערפאר, וואָס ער האָט (לויט פיסארעוו׳ס מיינונג, כאָטש זיא איז ניט גאנץ ריכטיג) אידעאליזירט זיין העלד יעווגעני אניעגין. אניעגין איז א קליין מענשעלע, מיט קלייניע שטרעבונגען אדער, ריכטיגער, אהן אירגענד וועלכע שטרעבונגען; ער איז נור א פויל־ענצער וואָס ווייל נאָר ניט טאָן און געהט תמיד ארום אנגעבלאָזען מרה־שחורה׳דיג, און פושקין האָט אזא מענשן ארויסגעשטעלט אלם א מוסטער פון דער גאַנצע פערגעסען און פערצייהען פושקין׳ען. און דאָס ערקלעהרט אונז, וואַרום פיסארעוו האָט אימער (איז׳ם צווייטען פעריאד) גערעדט וועגען פושקין מיט א בעזאָנדערן כעם און פלענט איהם פאַרוואַרפען אזעלכע חסרונות, וועלכע ער וואָלט געקענט בעגענגען ביי זיין לייבלינג היינע אויף יעדען טריט און שריט. בעזאָנדערם אין היינע׳ס לירישע ליעדער און נאָר ניט רעאָליסטישע מאהלערי אין די שירים, וואו ער (היינע) בעזינגט ליעבע, פרויען־שעהנ־הייט און ד. ג.

מיר מוזען בעמערקען, אז אין זיינע ארטיק־לען וועגען פושקין איז פיסארעוו געווען אמת אריגינעל: אין דיזע ארטיקלען איז ער אריוס־געטראָטען זאגאר גענגען זיין געליעבסטען און פיעל געאכטעטען לעהרער טשערנישעווסקי, שוין אבגערעדט וועגען ביעלענסקי אדער דאב־ראָליובאָוו, מיט וועלכע ער איז איבערהויפט זעהער זעלטען גענוגען איינשטימיג.

זיין אינדיווידואליסטישען שטאנדפונקט האָט פיסארעוו איבערהויפט בעארבייט אין זיינע פעדאגאגישע ארטיקלען, אין וועלכע ער פאַרדערט פון דיא ערציהער, אז זיי זאָלען זיך האָלטען מיט רעספעקט צום קינד׳ם פערזענלי־כייט, צו זיינע נאטירליכע נייגונגען און גענוי־סען. דער גרונד־פרינציפ פון דיא ערציהער דארף זיין: ענטוויקלען אין קינד פערזענליכע זעלבסט־שטענדיגקייט, זעלבסטווירדע און ענערגיע.

* * *

דער נאמען „רעאליזם" אין דער רוסישער ליטעראטור וואקסט פון פיסארעוו׳ן, כאָטש פי־סארעוו איז ניט געווען דער ערשטער פערדיגער פון דער רעאליסטישער אידעע. ער האָט איהר געירש׳עט פון דאבראליובאוו אוו, הויפטזעכליך פון טשערנישעווסקי׳ן, דאך איז פיסארעוו ge־וען מעהר קאנזעקווענט, וויא זיינע לעהרער, און אין זיינע ארטיקלען האָט דיא רעאליסטישע אדער אוטיליטארישטישע (טאָן נור נוצליכע אר־בייט) פראפאגאנדא ערייכט די העכסטע מדרגה.

צו היים איז פיסארעוו מאנכע מאל געווען, פיעל מאל האָט ער איבערטריבען דיא חסרונות פון זיינע גענגער — דאָס איז אבער געווען אזא צייט. וועו דיא בעסטע מענשען אין רוסלאנד האָבען געמוזט זיך בענוצען מיט יעדע מינוט, מיט יעדע פרייע שטונדע, אום עטוואָס אויפצו־טאָן פאר דעם פערשקלאפטען ארמען פאלק. „פאר דיא הונגריגע און נאקעטע". יעדע פער־לארענע מינוט האָט, וויא מיט מעסערם געשני־טען דיא הערצער פון דיא גרויסע רעאליסטישע

איחעאָליסטעז. אוּן עס איז קיין וואונדער ניט, וואָס דער פּארשטעהער פּון דיזע גרויסע אידעאָליסטעז האָט געריסן מיט אזא ביטערניש אוּן מיט אזוי פיעל גאָל געגען אזעלכע מענשען. וועלכע „וואָלטען געוואָלט אוּן געקענט עפּעס אויפטאָן". נאָר זיי זיינען בלינד אוּן פּערנעהמען זיך מיט „מאָלפּישע ארבייט".

דורך זיין פּריהצייטיגען טויט האָט דאָס רוסישע פּאָלק אוּן דיא רוסישע ליטעראַטור פּערלאָרען אייניעם פּון דיא גרעסטע אוּן טאָלענטפּאָלע קעמפּפער פּיר פּרייהייט אוּן גלייכהייט, וועלכע דיא וועלט האָט געהאט אין לעצטען יאָהרהונדערט.

פּיסאַראָוו איז געשטאָרבען אויף א זעהר טרויעריגען אופּן. וועז ער איז נאָך געווען אין פּולען בליהען פּון זיין יוגענד. אין דיא צענזוריטע ביאגראפּיעם הייסט עס, אז ער איז דערטרונקען געוואָרען דעם 4 יולי 1868, וועז ער האָט זיך נעבאָדען אין ים, אין דובבעלן. עס איז אָבער קיין ספּק ניט, כאָטש עס איז אונמעגליך צו בעווייזען, אז דיא רוסישע רעגיערונג האָט אונטערגעשיקט איהרע געדונגענע משרתים מען זאָל איהם אבראמען פּון דער וועלט. אז דאָס איז ניט קיין „קיין פּוסטע פּאנטאזיע איז דיא העוואָלוציאָנערע קעפּ", קען מען לעזען אויך אין לעגאָלע רוסישע ווערק, נאטירליך צווישען דיא שורות, צום ב. ש. אין דיא עראינערונגען פּון פּיסאַראָוו'ס א גוטען פּרייַנד, דעם בעוואוסטען רוסישען קריטיקער סקאבישעווסקי.

פּ. ראָזענפּלאָט.

דיא כוחות פּון דער נאַטור.

פּון דר. י. בלומשטיין.

ייִדער איך וועל איבערגעהן צו דער בעשרייבונג אוּן ערקלעָרונג פּון די כחות אין דער נאַטור, צו די נאטורקרעפּטע גופּא, וויל איך פּריהער, אין קורצע ווערטער, מזהיר זיין דעם געוואָהנליכען לעזער, ער זאָל ניט מיינען, אז איך וועל איהם דאָ ענטפּלעקען דעם עצם, דעם גאַנצען וועזען פּון די כחות אין דער גרויסער אוּן וואונדערליכער וועלט, אוּן דערפּון קומען צום אָנהויבען פּון אַלעָ אָנהויבען, צו דער סבה פּון אלעָ סבות, צום שורש אוּן מקור פּון וואָנען דיא נאָנצע וועלט נעמט זיך.

ניין, טויזענד מאָל ניין!

ווער עס ווייל דערזעהן דעם שורש, דעם מקור, דעם רעכטען אָנהויב פּון וואָנען דיא וועלט מיט איהרע מילליאַרדען וועלטען נעהמען זיך, ווער עס ווייל מיט א'ן אמת, ניט זשאָלעווענדיג קיין מיה אוּן מאטערנים, קיין שוויים פּון קאָפּ־ארבייט, אוּן פּערטיפּעניש אין שכל'דיגע חקירות, דערוויסען די ערשטע סבה פּון אלץ מיטאַנאַנדער, דער קומט סוף כל סוף צו א פּעסטער, פּינסטערער אוּן גלאַטער וואָנד, צו א מחיצה, דורך וועלכע ער זעהט ווייטער לגמרי גאָר ניט, וועלכע ער קען בשום אופּן ניט דורכברעכען אוּן וועלכע ער קען פּאר קיין פּאל ניט אריבערקלעטערען.

„עד פּה תבוא" — ביז אהער זאָלסטו קומען, אוּן פּון דאנען אָן אוּן ווייטער קענסטו קיין טריט מאכען! — אָט אזוי שרייט א בת־קול פּון דער דאָזיגער אייזערנער וואָנד צום מענשליכען שכל. רופט די דאָזיגע וואָנד, די מחיצה, ווי איהר ווילט, רופט זי „אין סוף", „אונענדליכקייט", „דינג אן זיך", רופט זי מיט נאָך צעהן מאָל שענערע אוּן קליגערע נעמען, די וואָנד ווערט דערפּון ניט מתפּעל, די וואָנד בלייבט א וואָנד! אוּן „דער קעניג פּון דער נאטור", „דער בעסטער פּון אלע בעשעפּענישען", דער מענש מיט זיין „געטליכען שכל", שטעהט פּאר איהר נעבעך כעני בפּתח אוּן קען זיך פּון אָרט ניט ריהרען.

וואו דיא דאָזיגע שוואָרצע גלאַטע וואָנד שטעהט, דערינען זיינען דיא געלעהרטע ניט אין דעה. אנדערע זאָגען, אז מיר האָבען שוין כמעט אָנגעקלאפּט מיט אונזער שטערען אָן איהר, אז זיא איז שוין אָט אָט פּאר אונזערע אויגען; אנדערע פּארקעהרט מיינען (אוּן דאָס זיינען דאָס רוב פּון דיא נאטורפּארשער, וועלכע עס זיינען נאָך אונזער מיינונג דורכאוים גע־

רעכט), אז ביז דער „ער־פּה־תּבא־וואנד" איז נאָך א גרויסער מהלך, אז מיר וועלען נאָך דערגעהען זעהר אוֹן זעהר פיעל סודות פּון דער וואונדערליכער נאטור, אייִדער מיר וועלען קומען מיט'ן שטערען צו דער דאָזיגער וואנד. דערנאָך זיינען אָבער אלע מסכים, אז אַזאַ וואַנד, אַזאַ מחיצה איז פאַראַנען.

אין וואָס־זשע בעשטעהט דאָך דיא גאנצע באָרשונג? וואָס זוכען אוֹן קלערען אוֹן גראָבען־זיך דיא אלע חכמים אוֹן געלערטע אוֹן אויפ־געקלערטע פּון דער גאנצער וועלט?

דאַרויף וויל איך געבען א תשובה דורך א משל, וועלכער עס וועט אויך דעם פּשוט'ען לע־זער, גלויב איך, צופריעדען שטעלען.

שטעלט אייך פאָר, אז פאר אייערע אויגען טאנצען למשל פיעלע פערשיעדענע האָלצערנע פּופּעס (קוקלעס). זיי דרעהען זיך אוֹן טאנצען מיט כל המיני קונצען, יעדערער נאָך א בע־שטימטען טאקט, נאָך א בעשטימטען סדר, אז עס נעהמט אָב א'ן אויג. איהר רוקט זיך צו נעהנטער צו דיא טאנצענדע פּופּעס, איהר בע־טראכט זיי פּון אלע זייטען, וויא אזוי טאנצען זיי פאָרט? איהר קוקט זיך צו א ביסעל בע־סער, זעהט איהר, אז צו יעדע פּופּע איז צוגע־בונדען א שטריקעל, וועלכע רוקט זיך אום הין אוֹן צוריק. עס פערשטעהט זיך, אז אייך נעמט אָן א חשק נאָכצוגעהען נאָך די שטריקלעך נאָך, זוכען וואו איז זייער אָנהויב; דיא שטריק אָבער ציהען זיך דורך הויפען אוֹנגאסען, דורך שטעדט אוֹן שטעדטלעך, דורך וועלדער אוֹן פעלדער, פערדרייען זיך ערטערווייז אוֹן פערפלאָנטערן זיך צווישען זיך, אזוי אז איהר פערליערט דיא פאָדים, נאָך וועלכע איהר ווילט נאָכגעהן אוֹן סוף כל סוף לאָזען זיך הערין אלע שטריק אין א גרויסען דורכגעבויערטען בארג.

וואָס איז דאָרטען הינטער דעם בארג? וועד ציהט דאָרטען דיא שטריק אהין אוֹן אהער? וועד וויים! אפשר מענשען, אפשר קונדסים, ניט־גוטע, שדים, רוחות, אפשר קונציגע מאשי־נעס, אפשר אזא כח, פּון וועלכען מיר מענשען וויסען נאָך גאָר ניט, וועד וויים?....

דער לעזער פערשטעהט געווים דעם נמשל פּון דעם משל. דיא טאנצענדע קוקלעס, דאָס זיי־נען דיא אלע פאסירונגען, אָדער, וויסענשאפט־ליכער געדעדט, דיא ערשיינונגען אין דער וועלט. דער מענש האָט בטבע נאָך צו געהן נאָך דיא שטריקלעך, וועלכע עס ציהען דיא קוקלעס, דערגעהען דעם סוד פּון זייערע וואונדערליכע טענץ, ד. ה., די אורזאכע פּון דיא ערשיינונגען אין דער נאטור.

דערצו זיינען דאָ צוויי וועגען: איינער פּון הינטער דעם בארג צו דיא קוקלעס, דער אנדע־רער פּון דיא קוקלעס, איבער אלע פעלדער אוֹן וועלדער, צו דעם בארג. דער ערשטער וועג איז זעהר א קורצער, אָבער א פאלשער, וויל הינטער דעם בארג קענט איהר בשום אופן ניט צוקומען. איהר קענט זיך נור אין אייער פאנ־טאזיע פאָרשטעלען, וועד עס ציהט דאָרטען דיא אלע שטריקלעך, איהר קענט זיך אויסטראכ־טען, אז דאָרטען זיצען, פּון מיינטוועגען, א חברה לייִדיג געהער אוֹן שפּיעלען זיך מיט דיא שטריקלעך, ניט האָבענדיג וואָס צו טהאָן. דער דאָזיגער קורצער וועג איז דער וועג פּון אמונה, פּון רעליגיאָן. אלע רעליגיאָ־נען האָבען הינטער דעם בארג אוועקגעזעצט געטטער, אָדער אן איינציגען גאָט אוֹן האָבען אלע שטריקלעך אוועקגעגעבען איהם אין האנד אריין....

אָט אזוי ערקלערט דיא וועלט, למשל, דער חומש אין פּרשה בראשית. אָט אזוי ערקלע־רען איהם אויך אנדערע רעליגיאָנס־ספּרים פּון אלע אנדערע פעלקער. עס פערשטעהט זיך, אז אלע איינציגע ערשיינונגען, אלע פרטים אין דער נאטור, אָדער, בלייבענדיג ביי אונזער משל, יעדער איינציגע תנועה אוֹן הויה פּון יעדער קוקלע, יעדער טאקט, ערקלעהרט זיך זעהר פּשוט: אָט אזוי טהוט א ציה דיא שטרי־קעל דער קונדס, דער אבגאָט אָדער דער גאָט, הינטער דעם בארג, אוֹן דעריבער טאנצט דיא קוקלע אָט אזוי אוֹן ניט אנדערש.

נאָך פראקטיש ביישפּיעלען דארף מען זיך וויט ניט זוכען. טהוט א פרעג ביי יעדען פרומען אידען למשל פאר וואָס לייבט אזוי דיא זון? אוֹן איהר וועט תיקף בעקומען א תשובה מיט א געוויסקייט אוֹן זיכערהייט, וויא צווי מאָל צוויי איז פיער, אז דאָס איז דערפאר, וויל גאָט האָט א מאָל געזאגט: „יהי אור!" (עס זאָל זיין ליכט!). פרעגט ביי איהם וויטער: פאר וואָס לייבט דיא לבנה פיעל שוואכער אי־דער דיא זון? אוֹן ער האָט אייך וויעדער א „קלאָרען" ענטפער: „דיא לבנה, וועט ער אייך דערצעהלען, האָט א מאָל געלייבט אזוי שטארק, וויא דיא זון, נור איהר איז ניט אָנגע־שטאנען, וואָס זיי לייבטען ביידע גלייך, האָט

ויא זיך געווענדעט צו גאַט מיט טענות אז צוויי מלכים קענען ניט האָבען איין קרוין, דערפאר האָט ויא גאָט בעשטראָפט און אָבגענומען ביי איהר א טהיי׳ל פון איהר אייגענעם ליכט.

אויף אייערער א פראגע, למשל, וואָס איז דאָס אזוינס דער רעגענבויגען? קריעגט איהר וויעדער א „רעעלע" תשובה פון חומש: דאָס דערמאָנט גאָט דעם זינדיגען עולם אויף דער וועלט, אז כאָטש זיי זיינען זינדיג, וועט ער אויף זיי מעהר קיין מבול׳ ניט ברייגגען. און אזוינע תשובות קריעגט איהר אויף דיא הארב־סטע שאלות אויף יעדען שריט און טריט. דער קונדס הינטערן וואנד וויל אזוי, און אויס עסק!

דאָס איז אין זעהר קורצע וועהרטער דער קורצער אָבער פאלשער וועג צו ערקלערען אלע פאסירונגען אין דער וועלט.

דער צווייטער וועג איז, אמת, גאָר ניט בערך לענגער און פיהרט איבער פיעלע שטיי־נער און דערנער, איבער בערג און טהאלען. ער גיהט אָבער פון דיא טאנצענדיגע קוקלעם צו דעם בארג (און ניט וויטער, וויא מיר האָבען שוין פריהער דערמאָנט), ד. ה., פון בעקאנטע פרטים צו א כלל, אָדער צו כללים, ד. ה., וויי־טערע שלוסען, פון גוט בעקאנטע פאקטען, פון פראקטישע נסיונות, פון עקספערימענטען צו אויבערגע און ריכטיגע נאטורגעזעצען, וועלכע ערקלערען אונז נאכדעם צוריק דיא אלע אייני־ציגע פרטים, דיא פערשיעדענע ערשיינונגען דורך איין כלל, אָדער דורך אייניגע כללים. אָט אזוי, למשל, האָט מען אויף גרונד פון פיעלע פראקטישע בעאָבאכטונגען פון פיעלע פערשיע־דענע פאקטען געפונען דעם אלגעמיינעם כלל, אָדער דעם נאטורגעזעץ, אז יעדער קערפער ציהט צו זיך צו א צווייטען קערפער, אז דער כח המושך פון פערשיעדענע קערפער איז אב־הענגיג פון דער מאטעריע, אָדער פון דער מאסע פון דעם קערפער, ד. ה., וואָס גרעסער דער קערפער איז, אלין גרעסער איז זיין כח המושך, אלין שטארקער ציהט ער צו זיך צו א צווייטען קערפער, און וואָס וויייטער דיא בייד קערפער זיינען פון איינאנדער, אלין שוואכער ווערט זייער כח המושך. דער דאזיגער אלגע־מיינער נאטור־גזעץ הייסט ווייסענשאפטליך „גראוויטאציאָנס־גזעץ", און ווערט אויסגע־דריקט, וויא יעדער פיזיקאליישער גזעץ, אין א׳ן אלגעברישער פאָרמעל: דער כח המושך פון צוויי קערפער איז גלייך: $1) \frac{M' M}{R 2}$

און פון אָט דעם דאזיגען אלגעמיינעם נאטור־גזעץ ערקלערען זיך נאכדעם צוריק פיעלע, זעהר פיעלע ערשיינונגען אין דער אסטראָנאָמיע ווי אויך אויף אונזער מוטער ערד, וועגען וועלכע איך קען דאָ ניט רעדען, וויי׳ל דאָס וואָלט מיך אָבציהען וויט פון אונזער ענין און וועט פאר־לענגערען מיין הקדמה, וועלכע איז שוין אזוי אויך לאנג געווג. איך האָב נור גע־ברויכט דעם ביישפיעל פון דער גראוויטא־ציאָנס־געזעץ, אום צו געבען דיא לעזער א השגה, וואָס א נאטור־געזעץ איז.

א חוץ געזעצע זיינען אין דער נאטור־וויסענשאפט בכלל אוך אין דער נאטורווייסען־שאפט בפרט פאראנען אויך היפאָטעזען. די היפאָטעזען זיינען אויך אזוינע כללים, צו וועל־כע מען קומט ווידער דורך פראקטישע בעאָב־אכטונגען, דורך נסיונות אוך ווידער טאקי פון דיא קוקלעם, טריט ביי טריט נאָך דער שטרי־קעל נאָך, דאָס זיינען אָבער ניט קיין געזעצען, ניט קיין פאקטען, נור אייגענטליך סברות, פערשטעהט זיך, ניט קיין בויך־סברות, אָדער ניט פון פינגער ארויסגעזויגענע, וויא דיא דייטשען זאָגען, נור מעהר אָדער וועניגער ריכ־טיגע קאָפּ־סברות, וועלכע עם זיינען אויפגע־בויט געווארען וויידער טאקי אויף דעם פעסטען פונדאמענט פון פאקטען, פון פראקטישע נסיונות.

לאָמיר בלייבען ביי אונזער אלטען ביי־שפיעל. שטעלט אייך פאָר, איהר געהט נאָך איינער פון דיא אויבענדערמאָנטע שטריקלעך נאָך אוך קומט צו א געדיכטען וואלד. די שטריקעל ציהט זיך אריין אוך וואלד אריין, דרעהט זיך ארום פיעלע פערשיעדענע בוימער אוך צווייגען, איהר קענט נאָך איהר בשום אופן ניט נאָבגעהען, דער וואלד איז צו געדיכט אוך פול מיט דערנער, איהר זעהט זיא פון דער

---

(1) די אותיות M אוך M' בעדייטען די מאסע, די מאטעריע פון די קערפער. דער אות R איז דער מרחק צווישען די צוויי קערפער, נור דער מרחק מוז נאָך געכופלט ווערן מיט זיך אליין RR אָדער $R2$ וועט עס פערשטעהט אלגעברא, וויים דעם סימן „קוואדראט" דער לעזער, וועלכער קען קיין אלגעברא ניט, קען די פאָרמען דורכלאָזען, זי שטערט דעם ענין גאָר ניט.

וויטען ערטערווייז ארום דעם בוים, ארום יע־
נער צוויג, איהר מוזט בלייבען שטעהן נעבען
וואלד און בעטראכטען פון וויטען דעם וועג
פון דער שטריקל, איהר קענט ארויפווארפען
א פלאן, א בילד וויא דיא שטריקל דרעהט זיך
דאָרטען אין וואלד, וואָס און וויא עס ווירקט
אויף איהר און מיט דעם בילד אין האנד ווידער
בעטראכטען דיא קוקלעס. ערקלערט דאָס בילד
דיא טענץ, איז דאָס בילד גוט, אז ניט — ניט.

דיא היפּאָטעזען אין דער וויסענשאפט
זיינען, וויא דיא פראָפעסאָרען אָסטוואלד און
וויקטאָר מייער זאָגען, נישט אנדערש אלס בילד־
דער פון אונבעקאנטע אריגינאלען. עס פער־
שטעהט זיך, אז דיא בילדער זיינען געמאלט
ניט נאָך דער מעטאָדע פון דיא ווילנער אָדער
וואַרשעווער דרוקער, וועלכע גיבען ארויס בילד־
דער פון „משה מיט דיא לוחות", „אהרן מיט'ן
חשן ואפד" און נאָך דער גלייכען. דאָס זיינען
בילדער געמאלט נאָך א גאנץ אנדערער מע־
טאָדע, למשל, וויא דיא בילדער פון דיא טיפּען
פון גוט בעקאנטע ראָמאנען און דראמעס פון
בעריהמטע שריפטשטעלער. פיעלע פון דיא
צוקונפט־לעזער האָט זיך געווויס געמאכט צו
זעהען אין דער אָדער יענער צייט־שריפט בילד־
דער פון גאָרקי'ס באָסיאקעס, למשל, אָדער פון
גאָגאל'ס פריצים, א. ד. ג. דאָס זיינען בילדער
געמאלט אויף גרונד פון דעם שרייבער'ס
שילדערונג פון זייערע פנים'ער, פון זייערע כא־
ראקטערען, פון זייערע רייד און פון זייערע
מעשים.

עס פערשטעהט זיך, אז אויך דאָס בעסטע
און דאָס קינציגסטע בילד פון א שעהנער מיי־
דעל, איז ניט אזוי רייצענד און שעהן, וויא דאָס
אריגינאל זעלבסט, אָבער דאָך א מעהר אָדער
וועניגער ריכטיגע השגה פון דער שענהייט בע־
קומט איהר דאָך דורך דאָס בילד.

איך האָב זיך א ביסל לענגער אָבגעשטעלט
אויף דער ערקלערונג פון דעם וואָרט היפּאָטעזע,
ערשטענס וויל דאָס איז בכלל וויכטיג פאר
יעדער מענשען צו וויסען און ניט צונויפמישען
היפּאָטעזע מיט געזעץ אין איינעם; צווייטענס,
וויל דיא ערקלעהרונגען דיא כחות אין דער
נאטור, וועגען וועלכע מיר וועלען וויטער רע־
דען באריכות, זיינען בעצם ניט קיין פאקטען,
נור וויסענשאפטליכע היפּאָטעזען, מעהר
אָדער וועניגער ריכטיגע בילדער פון אונבעקאנ־
טע אריגינאלען.

דאָס וויל איך דעם לעזער פון אָנהויב אָן
זאָגען, כדי ניט צו פערפיהרען איהם אין א
טעות, ער זאָל דאָס ניט אָננעהמען פאר גע־
נוג און זיכערע פאקטען. מען דארף אָבער
אויך ניט צומישען היפּאָטעזע מיט פאנטאזיע.
צווישען דיא צוויי השגות (בעגריפּען) איז
זעהר א גרויסער אונטערשיעד, וויא צווישען
דעם קונדס, וועלכען איהר מאָלט זיך אוים אין
אייער פאנטאזיע הינטער דער וואנד אָדער הינ־
טער דעם בארג, און דעם בילד, וועלכען איהר
מאָלט אוים שטעהענדיג נעבען וואלד און בע־
טראכטענדיג דעם וועג פון דער שטריקל.

איך וויל דעם בעגריף „היפּאָטעזע" ער־
קלערען מיט נאָך א ביישפיעל. אויך האָט
זיך זיכער געמאכט צו לעזען א בריף מיט א
שלעכטער, פערדרעהטער האנדשריפט. עס
טרעפט א וואָרט, אָדער א מאָל א גאנצער זאץ,
וועלכען איהר קענט בשום אופן ניט דורכקרי־
כען; פון דיא וועלטער אָבער פאָרענט און הינ־
טען פערשטעהט איהר נאָך'ן פשט נאָך, אז
דאָס וואָרט, וועלכען איהר קאָנט ניט דורכלעזען,
מוז מאכען אזוי און אזוי. איהר דענקט זיך
אין קאָפּ דאָס וואָרט און פרואווט זיך לעזען
דעם בריף מיט אייער בעצם צוגעטראָכטען
וואָרט — עס גיהט, איז א סמן, אז איהר האָט
דאָס וואָרט ריכטיג צוגעטראכט, לעזט איהר
אָבער וויידער דעם בריף פון אָנפאנג אָן און
דאָס וואָרט פאסט פאָרט ניט, זוכט איהר צוזו־
פאסען אן אנדער וואָרט. דאָס צוגעפאסטע
וואָרט איז אָבער „א בילד פון א'ן אונבעקאנטען
אריגינאל", וויל דאָס עצם וואָרט זעהט איהר
דאָך ניט. דאָס איז א היפּאָטעזע. נעמט
אָבער דעם גאנצען בריף פאָרשמירט מיט
טינט און פרואווט נאכדעם צופאסטען אללע
וואָרטער, וועט דאָס זיין ניט מעהר אלס א
פוסטע פאָנטאָזיע; זיינען אָבער אלע וואָרטער
גוט און קלאָר געשריעבען, דאמאָלס איז דאָס
שוין אין אונזער פאלל א געזעץ.

דעריבער איז דא א כלל אין דער וויסען־
שאפט: א געזעץ איז א ייביג, א היפּאָטעזע
איז אויך א צייט, ד. ה., ביז מען געפינט ניט
אזוינע פאקטען, מיט וועלכע זי קען ניט שטי־
מען, און בעוויזען, אז זיא איז ניט ריכטיג.

וויא דער לעזער זעהט, איז דער וועג פון
דער וויסענשאפט זעהר א לאנגער און א שוע־
רער. קלייבען, זאמלען פאקטען, מאכען פער־
שיעדענע עקספּערימענטען, אויפשטעלען

השערות און סברות, ד. ה., היפּאָטעזען, אויפּ־בויען געזעצען און סוף כל סוף ערשט קומען צו דעם אלטען בעקאנטען „ער פּה תבוא" און פון דעסטוועגען איז דער לאנגער וועג דאָך א זיכערער און ניט בערך א ריכטיגערער ארויפצוּשטייגען מיט איהם אויף דעם שפּיץ פון דער וויסענשאפט און פון דאָרטען, מיט אָפענע און קלאָרע אויגען בעטראכטען דיא וועלט מיט איהרע וועלטעלעך, מיט איהרע וואונדערליכע ערשיינונגען, פערשטעהט זיך, אלץ טאקי ביז א געוויסען גרענעץ, ביז דעם אלטען בעקאנטען „ער פּה תבוא".

נאָך דער אויבענבעשריבענער ערקלערונג פון געזעץ און היפּאָטעזע, וועלען מיר אין דיא וויטערע קאפּיטלען, מיט דעם לאנגען, אָבער זיכערען וויסענשאפטליכען וועג פּרובירען צו ערקלערען אין פּשוט'ע און פערשטענדליכע וועדטער די היפּאָטעזען איבער דיא פערשיידענע נאטור קרעפטען.

צוליעב דעם מוזען מיר אבער פריהער וויסען, וואָס איז אזוינס קראפט בכלל, נור וועגען דעם אין דעם צווייטען קאפּיטעל.

וויטעבסק, 5טען אפּריל, 1905.

איבער דער וועלט

1. צוויי פּעריאָדען אין דער געשיכטע פון דער אינטערנאַציאָנאַלער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע: דיא וואוקס־פעריאָדע און דיא קריטיק־פּעריאָדע.
2. דיא קריטישע פּעריאָדע אין דער ס. ד. פּ. דער אָפּפּאָרטוניסטישער „איבערגאַנג" (דער פּאַל בערגער); דער מילוואָקער אָפּפּאָרטוניזמוס און דעם נאַציאָנאַל־קאָמיטע'ס חסידות.
3. דער „איבער־ראדיקאלער איבערגאנג": דיא „אינדוסטריע־יוניאָן" בעווענגונג — א צוויייטע אויפלאגע פון דער „סאָשיאליסט טריוד ענד לייבאָר אַליענס", דיא האַרמאָניע פון דער שיקאַגער קאָנווענשען אין ראדיקאליזמוס און דיא דיסהאַרמאָניע אין טריידיוניאָניסטישע פראָגען.
4. דער קאָנגרעס פון די דייטשע סאָציאָליסטישע גע־ווערקשאַפטען אין קעלן. דער קאָנסערוואטיזמוס פון קעלנער קאָנגרעס אין דער ראדיקאליזמוס פון שיקאָגאָער קאָנווענשען.
5. דער צאריזמוס און דיא רעוואָלוציאָנערע בעווענגונג אין רוסלאַנד. אין וואָס איז דיא געפאהר? דיא שטילע רעוואָלוציאָן אין נאָרווענגען — וויא מען זוערט פּטור פון א קעניג אין 20־טען יאָהרהונדערט.

דער געשיכטע פון דער אינטערנאציאָנאלער סאָציאל־דעמאָקראטיע וויעדערהאָלט זיך איינע אין דיא זעלבע ערשיינונג: נאָך דער פּעריאָדע פון שנעלען אויסערליכען וואוקס אוז עגטווי־קלונג טרעט אריין אויף א געוויסע צייט א פּעריאדע פון אינערליכע קריטיק אוז רייבעררייען. דיא קריטיק־פּעריאָדע, געהט פּאָריבער, אוז א נייע פּעריאָדע פון וויטערדיגען וואוקס אוז עגטוויקלונג הייבט זיך אן.

דיא ערשיינונג איז א גאנץ נאטירליכע. מען קען זיך לייכט ערקלעהרען, פּאר וואָס דאס איז אזוי אוז פּאר וואָס עס קען נאָר אנדערש ניט זיין: נור אז א טהייל פון דיא נייע געזאָסען שטעהן צו צום סאציאליזמוס נאָך לאנגע ערנסטע בעקאנטשאפט מיט דער סאציאליסטישער טהעאָריע, ליטעראטור אוז פּאליטיק. וועז ביי אלגעמיינע פּארלאמענטאריש וואהלען שטעלט זיך ארוים א גרויסער צוואוואקס פון שטימען, קען מען זיכער זאגען, אז א גרויסער טהייל פון דיא נייע געזאָסען זיינען נאָך „גרינע", וויינג ערפאהרענע אוז וויינג געלערנטע סאציאליסטען. מען דארף אויך ניט פארגעסען, אז א גרויסער צוואוואקס פון סאציאליסטישע שטימען קומט ניט נור אוז ניט הויפּטזעכליך דורך דער סאציאליסטישער אגיטאציאָן, נור וועדט אויך צום גרויסען טהייל ארויסגערופען דורך אלגעמיינע עקאנאמישע סאציאלע אוז פּאליטישע אורזאכען: דורך גרויסע ארבייטער־קעמפּפע, קריזיסען, ארבייטסלאזיגקייט, רעאקציאנערע פּלענער פון דיא הערשענדע פּארטייען א. ז. וו.

אויסערדעם שטעהן צו צום סאציאלִיזם אויך ניט קיין פּראַלעטאריש עלעמענטען, מיט־גלִיעדער פון דיא הערשענדע קלאַסען, שוין ניט רייִדענדיג וועגען דיא בורזשואזע אינטעלִיגענץ. געווען לִיבעראַלען, ראַדיקאַלען, פּילאַנטראָפּען און סתם מענשענפרייִנד, וועמעס אלטע, אויפ'ן קאַפּיטאַלִיסטישען פּונדאַמענט אויפגעבויטע, אידעאַלאַגישע געביידעם ווערן צושטערט ראַטעווען אפט דיא שיִך פון זייערע אידעאַלען אין זיכערען סאציאַלִיסטישען האפען.

זעלבסטפערשטענדלִיך, אז וואַס גרעסער די פּארטיי איז, אזן וואַס שנעלער איהר וואוקס געהט, אלין מעהר אזעלבע „גרים" קריגט זיא ארויין. דער יונגער רוסיש־דייטשער (אידישער) שרייבער ב ל א נ ק האט גראדע איצט נאך געווייזען אין זאמבאראט „ארכיוו" מיט ציפערן און פאקטען, אז דיא דייטשע סאציאל־דעמאקראטיע האט אין זיך שוין איצט א גרויסען פּראַצענט פון אזוינע „גרים" אזן ווען וואס ווייטער אלין מעהר בעקומען פון דעם זאַרט גענאסען, ווען זיינע בעהויפטונגען, אז צוליעב דעם געהט דיא פּארטיי אלין מעהר אראָפּ פון פּראַלעטאַריִשען וועג אזן ווערט אלין מעהר אז אלגעמיינע פּאַלקס פּארטיי, זיינען אפילו — וויא בעבעל האט נאך געווייזען אין דער „נייער צייט" — פּאַלש, דאַרף מען דאך מודה זיין אז דיא אלע „גרים", מוזען דאך האבען א געוויסען אינפלוס אזן א בעשטימטע ווירקונג אויף דיא פּארטיי.

בעזונדערס גרויס מוז זיין דער אינפלוס פון די נייִ־צוגעקומענע פּאַרשטעהער פון דער אינטעלִיגענץ, ווייל דורך זייערע קענטניסע, גע־זיכערטע עקאָנאָמישע עקסיסטענץ אין זייער סאציאלע לאגע רוקען זיי זיך געוואהנלִיך ארויס אין דיא פּאדערשטע רייהען: אלס פיהרער, אלס שרייבער, אלס רעדנער.

דערפון קומט ארויס, אז נאך יעדען שנעלען צו־וואוקס הייבען זיך אזן אין דער פּארטיי ארויס־צוואוויזען מיינונגס־פערשיעדענהייטען, רייבע־רייען. דיא פון „יענער זייט" צוגעקומענע „גרים", ווען דאס האבען נאך ניט בעווייזען אין גאנצען זיך צו בעפרייען פון זייערע אלטע גע־טער, הייבען אזן צו ציהען דיא פּארטיי אויף רעכטס. עס טרעט ארויס דער טיפּישער „איבער־גאנג" פון דער קריטיק־פערייאדע: דער צוג נאך רעכטס, דער אפּארטוניזמום, דער וועלען זיין חבר־לאוואר מיט דיא בורזשואזע ראדיקאלע פּארטייען. דעם „איבערגאנג" האבען דורכגע־לעבט אין דיא לעצטע יאהרען אלע גרעסערע סאציאלִיסטישע פּארטייען אין אייראָפּא; דייטשלאנד, פראנקרייך, איטאליען, בעלגיען. אזן ביי זיי אלעמען איז עס געווען ניט מעהר ווייא א איבערגאנג, וואהרום דיא סאציאל־דעמא־קראטיע איז צו א געוונדע, א צו א היסטא־רישׂ־נויטהוונדיגע בעווענונג אז זיא זאל קענען מעהר ווייא אויך א קורצע צייט לִיידען פון אזא איבערגאנג.

דער אפּארטוניסטישער איבערגאנג איז אבער ניט דער אינציגער אין וועלבען דיא קריטיק־פערייאדע דריקט זיך אוים. צו דער זעלבער צייט מיטן אפּארטוניזמום, נור אין דער פּארקעהר־טער ריכטונג, לויפט אפט דורך דורך דיא סאצי־לִיסטישע פּארטייען א צווייטער איבערגאנגס שטראָם, א שטראָם פון „איבער ראדיקאלִיזמום". א טהייל פון דיא נייע גרים, דיא היין קעפּ, וועל־כע האבען נאך ניט בעווייזען טיעפער זיך איינ־צוטראכטען אזן איינצולעבען אין די סאציאלִיס־טישע וויסענשאפט; דיא וועלכע האבען דעם גאנצען סאציאלִיזמום געלערנט על רגל אחת, זיי ווילט זיך מיט א מאל אויך ארויינשפּרינגען דירעקט אין דיא סאציאלע געזעלשאפט בשתי רגלים. מיט דיא מאסען, מיט דיא אומשטענדע וויילען זיי זיך ניט רעכענען. אזא זאַרט בעוונ־גונג האט איבערגעלעבט דיא דייטשע סאציאל־דעמאקראטיע אין דער ערשטער העלפט פון דיא 90טער יאהרען (די בעווענונג פון די „יונג"ע. אזא סאַרט בעווענונג האט זיך אויסגעבילדעט אין דיא נייסטע צייט אין איטאליען אלס פּרא־טעסט געגען אפּארטוניזמום.

דיא היסטאריע דערצעהלט אזן דיא ערפאה־רונג אזן דער שכל באשטעטיגען, אז מען דארף זיך ניט שטארק שרעקען, וועז מען זעהט אז דיא ביידע סאַרטען „איבערגאנגען" כאפּען זיך אריין אין א פּארטיי. דאך, וועז דיא „קריטיק־פּעריאָדע" קומט, דאן וועלט מען אונרוהיג, נער־וועז. מען הייבט זיך אן צו שרעקען פּאר קריזי־סען, פּאר שפּאלטונגען אזן מען פערליערט דיא מענלִיכקייט צו קוקען אויף דיא זאך רוהיג, היס־טאריש „פון שטאנדפונקט דער עוויגקייט". עס וידערהאלט זיך דיא זעלבע געשיכטע, וויא וועז א אייגענער קינד וועלט קראנק מיט וועלכער עס אין א געוועהנליכער, ניט געפּעהרליכער קראנקהייט. מען וויים, אז דאס איז אן איבער־גאנג, אז קיין געפּאהר שטעהט ניט פּאר; דאך

די ארץ ציטערט : וואר ווייס וואס עס קען זיך צוטשעפען ?...

* * *

דיא יונגע אמעריקאנער סאציאלדעמאקראטישע פארטיי (ס. ד. פ.) האט אין איהר קורצער לעבענסגעשיכטע הינטער זיך שוין א גלענצענדע פעריאדע פון מערקווירדיג־שנעלען וואוקס אוו אויסערליכער ענטוויקלונג. צו פערפיערפאכצען די צאהל פון איהרע שטימען אין 4 יאהר אוו אכשטאט 100,000 שטימען אין 1900 צו בעקומען 435,000 שטימען אין 1904—דערצו איז נויטיג גע־וען נים ווייניג ענערגישע ארבייט. דאס איז אויך ניט קיין געווענליכער ערפאלג. עס איז גאנץ נאטירליך, אז אין יענע טעג האט מען אין דער פארטיי ווייניג לוסט אוו צייט געהאט זיך צו גריבלען אין פערשידענע פראגען אוו נעהנטער זיך צוצוקוקען צו דעם גייסטיגען כאראקטער פון דיא פערשיעדענע טהיילען פון דער פארטיי. דיא פארטיי האט פערגרעסערט איהרע ארמעען אויך דעם חשבון פון די בורזשואזנע ראדיקאלע פארטייען פון איין זייט אוו אויך דעם חשבון פון דער ראדיקאלער סאציאליסטישער פארטיי (ס. ל. פ.) פון דער אנדערער זייט.

מען האט דערפאר לייכט געקאנט פאראויסזאגען, אז נאך דער וואוקס־פעריאדע וועט אוו מוז דיא קריטיק־פעריאדע קומען. זיא איז אויך געקומען. ביידע איבערגאנגען" : אי דער אפפארטוניסטישער אי דער איבער־ראדיקאלער האלטען שוין זייט פיעלע וואכען דיא קרייזען פון דיא פארטיי־מיטגליעדער אין גרויסער אויפרעגונג אוו רופען ארוים גרויסע זאמלונגען ביי פרייונדע פון דער פארטיי אוו פרייד אוו האפנונגען ביי איהרע געגנער. דער אפפארטוניסטישער „איבערגאנג" הייסט : „דער פאל בערגער" ; דער איבער־ראדי־קאלער „איבערגאנג" הייסט : „אינדוסטריע־ליזאציע־בעוועגונג".

2.

עס איז ניט קיין צופאל, וואס דער אפפארטוניסטישער „איבערגאנג" איז ארויסגעשפרונגען אין מילוואקי. דארט האט די פארטיי געמאכט דיא גרעסטע עראבערונגען ; דארט האבען דיא גענאסטען בעקומען דיא מעגליכקייט צו וועלען „פראקטישע גועזעצגעבער" אוו עס איז גאנץ נאטירליך, וואס דארט האט צוערשט זיך ארויס־געשטעלט דיא שטרעבונג צו טרייבען „פראק־טישע", ד. ה., אפפארטוניסטישע פאליטיק. עס איז ארויפגעשוואומען דער „פאל בערגער".

אין קורצע וועלטער בעשטעהט דיזער „פאל" אין פאלגענדעם : דיא מילוואקער גענאסטען, האבען בעשלאסען ביי דיא וואהלען פון לעצטען פרייהלינג ניט ארויסצושטעלען קיינע אייגענע קאנדידאטען אויף שטעדטישע ריכטער. גענאסע וויקטאר ל. בערגער, דער דארטינגער פיהרער, האט אין זיין צייטונג דיא „וואהרהייט" געגעבען א'ן עצה, אז אין איין דיסטריקט זאלען דיא סאציא־ליסטען אבגעבען זייערע שטימען פאר א קאפי־טאליסטישען קאנדידאט אלס פראטעסט געגען אן אנדערען, בעזאנדערס פערהאסטען, קאנדי־דאט. דאס האט ארויסגערופען א שטורם אין דער פארטיי. מען האט גענומען פערדעכטיגען — אוו גאנץ אומזיסט פערדעכטיגען — בערגער'ן אוו דיא מילוואקער גענאסטען, אז זיי זיינען אריינגענאנגען אין גהעיימע אבמאכונגען מיט דער קאפיטאליסטישער פארטיי. כאטש קיין בעווייזען איז פאר דיא פערדעכטיגונגען ניט געבראכט געוואָרען, כאטש דער נאציאנאל־קאמיטעט האט אליין אנערקענט, אננהמענדיג א נ י ע ם פונקט אין דער קאנסטיטוציאן פון פון דער פארטיי, דורך וועלכען אזוינע האנדלונ־גען וועלען פערבאטען, אז קלאר אוו דייטליך איז אין דיא קאנסטיטוציאן פון דער פארטיי וועגען דעם ניט גענוגע גערעדט, — דאך האט דער נא־ציאנאל קאמיטעט געפונען פאר נויטיג בערגער'ן צו בעשטראפען אוו שטרענג צו בעשטראפען : מען האט איהם אויסגעשלאסען פון נאציאנאל־קאמיטעט.

א סך מענשען פרעגען : „קורז שפקח היה כה ראה לשתות זה ? גענאסע בערגער וואס איז אזוי פיעל יאהר געווען איינער פון די ענערגישסטע אוו טהעטיגסטע קעמפפער פאר'ן סאציאליזמום אין אמעריקא, וואס איז אזוינס מיט איהם געוואָרען מיט אמאל ? וויא קומט ער צו אזא נארישקייט ? זיי בעהאנדלען „דעם פאל בערגער" אלס בערגער'ס פערזענליכע זאך. אזוי טהוען בערגער'ס שונאים : טראוטמאן, מייליי ; אזוי טהוט אויך בערגער'ס פרייונד, דעבס.

אין אמת'ן אבער איז דער פאל בערגער ניט נור בערגער'ס פאל, נאר אין יעדער הינזיכט דער פאל פון די מילוואקער אוו זאגאר וויסקאנסינער גענאסען. ערשטענס, איז בערגער'ס „עצה" שוין געווען דער צווייטער טריט, וועלכער איז ארויס־

געקומען פון דעם ערשטען טריט, וועלכען דיא מילוואקער גענאסען האבען געמאכט, נעמליך: ניט ארויסצושטעלען קיין אייגענע קאנדידאטען. צווייטענס, האט זיך געוויזען אז דיא גאנצע צייט שטעהען דיא מילוואקער גענאסען פעסט הינטער בערגער'ס רוקען, און זיינען מסכים צו אלע זיינע האנדלונגען. דער „פאל בערגער" איז דערפאר ניט קיין סימפטאם (צייכען) פון אפארטוניסטישען „איבערגאנג", נור ער איז דער „איבערגאנג" אליין.

עס איז פאר אונז קיין ברעקעל ספק ניט, אז ביידע האבען געטהון א פעהלער: די מילוואקער גענאסען האבען פערגעסען, אז „איידעל־קייט לעגט ארויף פפליכטען", און אז דאס וואס מילוואקי איז די סאציאליסטישע שטאדט אין דיא יונייטעד סטייטס, לייגט אויך זיי ארויף די פפליכט צו זיין אויך דיא „רויטעסטע" שטאדט. זיי זאגען: אונז איז שווער געווען אנצופיהרען א קאמפיין. מען קען זיי גלויבען. אבער זיי האבען פערגעסען, וואס פאר א שווערען אייז־דרוק עס האט געמוזט מאכען אויף אלע איבריגע פארטיי־ארגאניזאציאנען דאס, וואס מילוואקי קען ניט אנפיהרען קיין קאמפיין. „ווען אין דיא צעדערבוימער איז אריינגעפאלען א פלאם, וואס זאלען זאגען די פעלדבוימער?" ווען מילוואקי קען שוין ניט אנפיהרען קיין קאמפיין און אויס־שטעלען קאנדידאטען, וואס זאלען זאגען דיא אנדערע, דיא שוואכערע ארגאניזאציאנען? צו מיינען די מילוואקער גענאסען טאקע, אז וואס קלענער און שוואכער א'ז ארגאניזאציאן איז, אלץ גרינגער איז איהר צו פיהרען א קאמפיין, צו האבען דיא נויטיגע מיטלען און דיא נויטיגע קרעפטען?

א פעהלער האבען געמאכט דיא מילוואקער גענאסען. נאך א גרעסערען פעהלער האט גע־מאכט גענאסע בערגער דערמיט, וואס ער האט געהייסען שטימען פאר א קאפיטאליסטישען קאנדידאט. גענ. בערגער בעציעהט זיך אויף אייניגע ביישפיעלען פון אייראפא, ספעציעל פון דייטשלאנד. אבער ער פערגעסט, אז ביישפיעלע דאהר מען נעהמען ניט דוקא שלעכטע. ער פער־געסט, אז ביז צו א געווייסען גראד מוזען מיר דא אין אמעריקא זיין א ביסעל פרימער איידער אין אייראפא, וויל מיר זיינען נאך אזוי שוואך און יונג און וויל מיר מוזען נאך מיט צוואנגען ארויסרייסען פון דיא אמעריקאנער בירגער דעם גלויבען אין דיא „דעמאקראטישע" רעפובליק, דעם „אבערגלויבען אין דער רעפובליק", וויי קויטסקי רופט עס.

גענ. בערגער האט געמאכט א גרויסען פעה־לער, און עס איז זעהר ערפרייליך, וואס אויסער דיא גרענצצען פון וויסקאנסין האט דער „אפפאר־טוניסטישער איבערגאנג" געפונען אזוי וויניג אבקלאנג און וואס דיא עלשטע „פראקטישע" אפפארטוניסטישע פראבע האט ארויסגערופען אזא אלגעמיינען פראטעסט און פערדאמונג. גענ. בערגער'ס וויטערדיגע פאלעמיק און דיא מילוואקער גענאסען'ס וויטערדיגע האנדלונגען האבען געווייזען, אז דער גאנצער „פאל" איז ניט — וויא דעבט מיינט — א צופאל־זאך, א מעשה טעות פון א מינוט, נאר א פיעל ערנסטערע ער־שיינונג: עס איז דער ערשטער גרויסער אויס־דרוק פון אפפארטוניסטישען „איבערגאנג". אבער ניט קוקענדיג אויף דעם, איז דיא לעצטע האנד־לונג פון דעם נאציאנאל־קאמיטעט, נאך אונזער מיינונג, ניט קלוג, ניט פראקטיש, ניט גערעכט.

דער נאציאנאל קאמיטעט האט, וויא בע־מערקט, שפעטער אנגענומען א פונקט איז דער פארטיי־קאנסטיטוציאן דורך וועלכען אזא האנד־לונג וואלט פערבאטען. א געזעץ האט אבער קיין ווירקונג ניט אויף צוריק, — דאס איז א כלל גדול אין יעדער געזעצגעבונג. היינט פאר וואס־זשע בעשטראפען, און אזוי שטרענג בעשטרא־פען? וועז בערגער וואלט אפילו עבר געווען א קלארען פונקט פון דיא קאנסטיטוציאן, וועז ער וואלט אפילו בענאנגען א'ז אפענע עבירה געגען דיא „דיסציפלין", וואלט מען אויך אונזער מיינונג, ניט געדארפט זיך איילען איהם אויסצושליסען, וואהרום זיין האנדלונג שטאמט ניט פון אונרייניע קוועלען (קיינער צווייפעלט ניט אין זיין עהרליכקייט און אין זיינע סאציא־ליסטישע איבערצייגונגען), נור פון פרינציפיעלע מיינונגס־פערשיעדענהייטען. און אין קאמפף געגען פרינציפען איז אויסשליסען פון דער פאר־טיי ניט דער פאסענדער, ניט דער ריכטיגער און ניט דער גערעכטער וועג. בערגער שטעהט, וויא מיר האבען געזעהען, ניט אליין. עס פרעגט זיך אלזא: צו איז טאקי נויטיג געווען צו טרייבען דיא מילוואקער גענאסען אויף דעם וועג צו א שפאלטונג? צו מוז מען טאקי מיט צוואנגען עוקר מן השורש זיין יעדען גענאסע ביי וועמען

מען בעמערקט א'ן אפּפארטוניסטישען פונק? אדער איז עס ניט גלייכער און נערעכטער דעם אפּפארטוניזמוס זיך צו לאזען אויסשטעהן, אויפּ־ווייזענדיג זיין שעדליכקייט און פאלשקייט? צו דעם דארף דיא פּארטיי דורכאוים האנדלען וויא דער שטרענגער שמאי און גלייך ארויסווארפען פון בית המדרש? צו דעם ליעגט דיא פּארטיי־קראפט אין דער ב ע ש ט ר א פ ו נ ג, למען ישמעו ויראו און ניט אין דער אויפקלעהרונג?

בערגער'ס געגנער האבען א טענה: ער האלט זיך נאך איצט פאר נערעכט. און וואס האבען זיי געמיינט, אז דער בעשלוס פון דעם נאציאנאל־קאמיטעט האט אזא גרויסע איבער־צייגונגסקראפט, אז בערגער זאל אזוי שנעל ענדערן זיינע מיינונגען? דיא מיטגליעדער פון דעם נאציאנאל־קאמיטעט האבען געפונען, אז עס פאסט ניט פאר זיי צו זיצען מיט אזא אפּפאר־טוניסטישען בעל עבֿרה'ניק צוזאמען. זיי האבען אבער פערגעסען, אז אין אנדערע לענדער, וואו דער אפּפארטוניזם איז שטארקער, „פאסט" דער פּארטיי־לייטונג צו בעשטעהן פון גאנץ פערשי־דענע עלעמענטען. צו איז אזא סארט חסידות ניט גיכער א'ן אויסדרוק פון שוואכקייט און מורא (דער יצר הרע זאל ניט פערפיהרען), אייר דער פון פרינציפּיעלער פעסטקייט? אגב איז דאך בערגער דער פערטרעטער פון מילוואקער און וויסקאנסינער געגנאסען, און זייער האלטען שטאהל און אייזען פאר איהם וויזט, אז ער איז דער אמת'ער „פאסענדער" פערטרעטער פאר מילוואקי.

דער סך הכל איז: אויך דיא פעהלערען פון דיא מילוואקער געגנאסען און בערגער'ן האט דער נאציאנאל־קאמיטעט ניט געפונען קיין בעסערן מיטעל, וויא צו ענטפערן מיט א'ן אייגענעם גרויסען פעהלער. דיא פיהרער פון דער פּארטיי האבען זיך דערשראקען פאר'ן אפּפארטוניסטישען „איבערגאנג"; זיי זיינען געוואהרען, אונרוהיג און האבען ניט געפאלגט דיא אלטע קלוגע עצה: „אל תתחסד הרבה", ניט זיין קיין צי גרויסע חסידים.

3.

דער „איבער־חסידיזמוס" פון דער מאיאריטעט אין דעם נאציאנאל־קאמיטעט איז ניט דער איינציגער אויסדרוק פון דער צוויטער ערשיי־נונג פון דער קריטיק־פעריאדע, ד.ה., פון איבער־ראדיקאליזמוס". דער „איבער־ראדיקאלער אי־בערגאנג" האט זיך אויסגעדריקט אין דער פאר־טיי אין אן אלגעמיינערער און ערנסטערער פאהרם: אין דער „אינדאסטריעל יוניאן בעווע־גונג". אונזערע לעזער ווייסען, אין וואס דיא בעווענגונג בעשטעהט (זעהט יוני העפט פון „צוקונפט"). עס איז וויעדער ניט קיין צופאל, וואס דוקא אויפ'ן טרייד יוניאניסטישען באדען האט זיך ארויסגעווויזען דער „איבער־ראדיקאליז־מוס" אין דער פּארטיי. צו דער ס. ד. פּ. זיינען צוגעשטאנען אין דער לעצטער ציים פיעלע מיט־גליידער פון דער ס. ל. פּ. זיי האבען זיך ענט־טוישט אין געוויסע פּרינציפּען און פיעלייכט אויך אין דיא פערזאנען פון דער אלטער פּאר־טיי. אבער אלם אלטע גענאסען זיינען זיי אין אלגעמיין פערבליעבען דיזעלבע. און מיר גויי־סען, אז אין דער טרייד־יוניאן פראגע געהען זיך דיא ביידע פּארטייען אם וויייטסטען פארנאנדער איינע פון דיא אנדערע, אז דיא טרייד יוניאן פראגע איז געווען דיא הויפּט־אורזאכע פון דער גרויסער שפּאלטונג. דיא געווען ס. ל. פּ. ליט אין דער ס. ד. פּ. פּארטיי האבען זיך ענט־טוישט אין דיא פּארטיי יוניאנס, אין דיא „סאי־שעליסט טרייד ענד לייבאר אליענס". זיי האבען אבער זיך ניט ענטזאגט פון דעם געדאנקען וועי־גען „כשרה" סאציאליסטישע יוניאנס. דיא אינ־דוסטריע יוניאן איז גאנץ נאטירליך ארויסגע־שוואמען אלם קאמפּאמיס צווישען דיא בייידע ענטגענגעזעצטע מיינונגען. דיא אינדוסטריע יוניאן — דאס זיינען סאציאליסטישע יוניאנס אהן דעם פּארמעלען צובונד צו דער פּארטיי. דיא פּאהרם (דער נייער גוף, דיא ארגאניזציאן נאך גאנצע אינדוסטריען) האט אויך דער קאנ־ווענציאן געשפּיעלט א גאנץ קלייניע ראלע. ניט זיא איז כאראקטעריסטיש פאר דער בעווענגונג דיא הויפּטזאך איז געווען דיא סאציאליסטישע ראדיקאלע נשמה.

דיא געווען ס. ל. פּ.-לייט איז דער ס. ד. פּ. האבען דורך דעם בעקומען דיא מעג־ליכקייט צו בלייבען טרעי צו זיך אליין. דיא פיהרער פון דער ס. ל. פּ. האבען דורך דעם בע־קומען דיא מעגליכקייט אויפ'ן שהנעם אופן צו ליקווידירען דיא „סאשעליסט טרייד ענד לייבאר אליענס", וועלכע האבען ניט געוואלט אין פערלויף פון יאהרען זיך רוקען פון ארט וויייטער. דערפאר זייער בעזאנדערם שטארקער אינטערעם צו דער נייער בעווענגונג.

שוין דיא צוזאמענזעצונג פון דער קאנווענ־ציאן וווייזט, אז דעם גרעסטען אינטערעם האבען

ארויסגעווייזען דיא ס. ל. פּ.־לייטע צו דער נייער בעוועגונג. דיא גאנצע דעה, דיא זיכערע מאיאריטעט האט געהאט דיא „וועסטערן פעדעריישאן אף מיינערס", דיא איינציגע גרויסע ארגאניזאציאן, וואס נעהמט אנטהיל אין דער קאנווענציאן. זיא פערטרעטע 27,000 ארגאניזירטע אר־בייטער, דאס הייסט, דריי פיערטעל פון דעם סך הכל פון דיא ארבייטער, וואס זיינען געווען דאדטען פערטרעטען (דער סך הכל האט בע־טראפען 36218 ארבייטער, ארגאניזירט אין 18 „קערפערשאפטען", פון וועלכע דאס רוב בע־שטעהן פון 20, 30, 40, 50 און 100 מיטגלידער). אזוי וויא אויף דער קאנווענציאן פלעגען דיא בע־שליטע אנגענומען ווערען נאף דיא צאהל פער־טראטענע ארבייטער, האט די „וועסטערן פעדע־ריישאן אף מיינערס" געהאט, וויא געזאגט, א זיכערע מאיאריטעט, און פון דעסטוועגען האט זיא געשיקט נור 5 דעלעגאטען. דיא איניגע פיה־רער פון דער ס. ד. פּ. האבען פארטראטען נור זייער אייגענע פערזאן; דיא סאשיאליסט טרייד ענד לייבאר אליענס" אבער האט גע־שיקט פאר איהרע 1400 מיטגליעדער א פאלשטענדיגע צאהל פון דעלעגאטען (14.) דיא „אמעריקאן לייבאר יוניאן" (1675 שטימען) 10 פון וועלכע 2 זיינען דיזעלבע דעלעגאטען פון דער „וועסטערן פעדעריישען", דיא „מעטאל" ווארקער" (3000 שטימען) 2 דע־לעגאטען.

דיא פערהאנדלונגען פון דער קאנווענציאן האבען בעשטעטיגט דאס וואס מיר האבען פאר־געזאגט מיט צוויי חדשים פריהער: אז דערפון וועלען ארוים קלייניע אפאזיציאנס יוניאנס פון „אויסנועהלטע" סאציאליסטישע יוניאנס, כאטש דיא נייע ארגאניזאציאן געהערט ניט צו קיין פארטיי. מיט זיין געווהנליכער עהרליכ־קייט אוך אפענהערציגקייט, האט דעבס מודה געווען, אז דיא „אינדוסטריע ארבייטער פון דער וועלט" (אינדאסטריעל ווארקערס אף דהי וואר־לד, אזוי הייסט היינט דיא נייע יוניאן) איז א תחית המתים פון דער סאשיאליסט טרייד ענד לייבאר אליענס, וועמעס „ריכטיגע פרינצי־פיען" און „עהרליכקייט פון דיא פיהערר" ער האט שטארק געלויבט. דעבס האט אפען גע־זאגט, אז „דיא צאהל איז ניט דיא הויפטזאך" איז דער נייער בעוועגונג, נור דיא מעלות.

אויף דער פארזיצענדער העוואוד האט אין דיא ערעפנונגסרעדע ערקלערט, אז דיא קאנווענ־ציאן איז צוזאמענגעראפען געווארען „כדי צו פעראייניגען דיא ארבייטער אלס ארבייטער־קלאס, מיט דעם צוועק זיך צו בפעריינען פון דיא שקלאפען־קייטען פון קאפיטאל". דיא פרינצי־פיען פון דער נייער יוניאן האט האוואוד אזוי געשיעלדערט: „זי וועט זיין געגרינדעט אויף דעם קלאסענקאמפף און וועט זיך ניט ארא פּ אלזאזען צו קיין קאמ־פּ ר א מ י ס, וועט זיך ניט אונטערוואר־פען און וועט האבען נור איין ציעל, נעמליך: בערע־גען דערצו, אז דיא ארבייטער זאלען זיין דיא בעלי בתים אויף דעם גאנצען וועלטה פון דיא סחורות וואס זיי שאפען".

דאס אלעס איז געווים שעהן און פיין, גע־ווים ראדיקאל־סאציאליסטיש; אבער צו זיינען דאס טאקי דיא אויפגאבען פון דיא טרייד־יוניאנס? צו קענען דיא טרייד־יוניאנס דאס אויפטאן? דארף מען זיי נאר שטעלען אזעלכע אויפגאבען, פאר וועלכע עם עקזיסטירט א ספעציעלע ארגאניזאציאן: דיא סאציאל־סאציאליסטישע פארטיי? אט דיא פראגען האבען די אנטהיל־נעהמער פון דער קאנווענ־ציאן זיך ניט געשטעלט. זיי האבען זיך, וויא עם וווייזט אוים, ניט גענוג בעטראכט, אז זיי זיינען געקומען צו גרינדען א נייע יוניאן— א נייע עקאנאמישע ארגאניזאציאן, ניט צו שאפען א סאציאליסטישע בעוועגונג, אדער פילייכט האבען זיי עם געטהאן בעוואוסטער־הייט און, זיך ענטטוישענדיג אין דער פאליטי־שער ארגאניזאציאן אין דער פארטיי, געוואלט איהרע אויפגאבען איבערטראגען דער עקאנאמי־שער ארגאניזאציאן דיא יוניאנס? דעליאוס רעדט לאזט אזוי מיינען. יעדענפאלס האט דיא גאנצע קאנווענציאן (זיא האט זיך געצוי־גען צוויי וואכען) געטראגען מעהר דעם כאראקטער פון א פארטיי־קאנווענציאן, עם זיינען אנגענומען געווארען מיט א מערקווייר־דיגער לייכטיגקייט ערנסטע ראדיקאלע סאציא־ליסטישע רעזאלוציאנען, צ. ב.: וועגען מאי־פייער דורך ארבייטס־רוהע, וועגען פערבאטען דיא יוניאן־לייט צו געהערען צו דער מיליץ. דיא דיוס (בייטרעגע) אליין, 25 סענט פער חודש פאר אלע מיטגליעדער גלייך, איז קאפירט נאך דער פארטיי.

מען מוז מודה זיין: דיא קאנווענציאן האט געטראגען א גאנץ ראדיקאלען כאראקטער. אבער נאך אמאל דיזעלבע שאלות: צו דעז איז דאס

א טרייד־יוניאניסטישע קאנווענציאן? מיר האבען שוין איינמאל געהאט דעם פערגניגען צו לאזען קויטסקי'ן רעידען געגען דעם איבער־ראדי־קאליזמום פון דער נייער טרייד־יוניאניסטישער בעוועגונג, מיר וועלען היינט אונז ערלויבען דעם פערגניגען ב ע ב ע ל'ן צו לאזען רעדען געגען דיא שטעלונג אוז דיא שטרעבונגען פון דער נייער בעוועגונג. אין זיין בעריהמטער רעדע „דיא געווערקשאפטליכע בעוועגונג אוז דיא פאליטישע פארטייען" זאגט ער: „דיא צוזאמענשמידונג פון אלע יוניאן־לייט אין איין ארגאניזאציאן מוז זיין דיא ערשטע געבאט פון דער טרייד־יוניאניסטישער פאליטיק" (ניט ווי דעבס מיינט: אז דיא צאהל איז ניט דיא הויפטזאך.) „שפאלטונג אוז פערהעצונגען פון איין ארגאניזאציאן געגען דיא אנדערע קען בריינגען נוצען נור דיא אונטערנעהמער". דיא קאנווענציאן איז שיקאגא אבער האט זיך באשעפטיגט הויפט־זעכליך מיט „פערהעצונגען געגען דיא אנדערע יוניאנס, אוז דיא נייע „וועלט־אינדוסטריע יוניאן" ווערט געגרינדעט ניט מיט דער אויפגאבע צו ארגאניזירען נייע נאך ניט ארגאניזירטע ארבייטער נור כדי ארויסצורופען שפאלטונגען אוז אבצירייבען די ראדיקאלערע עלעמענטען פון די גרויסע יוניאנס, וועלכע נויטיגען זיך אזוי איז עהרליכע, ראדיקאלע מענשען. בעבעל מיינט אפילו אז דיא „פערהעצונגען אוז שפאלטונגען קומען פון דער קורצזיכטיגקייט פון דיא ארבייטער". דיא אינדוסטריעלע קאנווענציאן האט אבער גע־ווייזען, אז זיי קענען קומען אויך צולייב דיא קורצזיכטיגקייט אוז איבער ראדיקאליזמום פון דיא פיהרער.

בעבעל מיינט, אוז אזוי מיינען מיט איהם א סך אנדערע ערנסטע כשרה סאציאליסטען, אז דיא אויפנאבען פון דיא יוניאנס זיינען נאר ניט קיין וועלט ערשיטערענדע; ניט „צו בעפרייען דעם ארבייטער קלאס פון דיא קאפיטאליסטישע קייטען" דארפען זיי שטרעבען, נור „צו פארבעסערען אויף א געוויסע צייט דיא ארבייטס אוז דערמיט דיא לעבענסבעדינגונגען פון דיא ארבייטער". אוז דאס איז פאר זיי איבער נענוג. דאס קענען זיי אויפטהון נאך בעבעל דאז וואס מעהר ארבייטער פון זעלבען טרייד וועלען זיין פעראיניגט; וועז די ארגאניזאציאן וועט זיין געפיהרט וואס געשיקטער אוז וועז דיא קאסטען וועלען זיין וואס פולער". נאך דער מיינונג פון טשערמאן האיוואוד אבער בעשטעהט, וויא מיר וווייסען, דיא הויפט אויפגאבע פון דער נייער יוניאן: „זיך ניט ארבעצוולאזען צו קאמפראמיסען", אוז דיא „פולע קאסען" וועלען בעשטעהען פון דיא 25 סענטיגע דיום.

איבריגענס איז דיא ריינקייט פון דער נייער יוניאן שוין היינט מוטנס. בערגערם ציטונג, די „וואהרהייט", דערצעהלט, אז דארט האט אנטהייל גענומען אלם פערטרעטער פון 2087 ארבייטער (אלזא כמטע מיט דאפעלט אזוי פיעל שטימען, וויא אלע 14 דעלעגאטען פון דער סאש. טרייד אוז לייבאר אליענס) איינער א'קאנאר פון מילוואקי, וועלבער איז ניט מעהר אוז ניט ווייניגער וויא א פאליטישער משרת בייס רעפובליקאנישען גאווערנאר לאפאלעט אוז וועלבען מען בעשולדיגט, אז ער איז זאגאר א פינקערטאן דעטעקטיוו! אויב אזא מיאוסער דורכפאל איז מעגליך שוין בייס ערשטען טריט, מיט וואס־זשע איז מען נאראנטירט, אז די „ליי־בארפייקירס" וועלן שפעטער די נייע ריינע ארגאניזאציאן אויך ניט פערכאפען, וועז עס וועט זיך זיי לוינען? אוז וויבאלד אזוי פערלירט דאך דיא נייע בעוועגונג א גוטען טהייל פון איהרע ארגומענטען אוז בעדייטונג. איבערהויפט האבען קיין קלעפ ניט געפעהלט פאר דיא נייע בעוועגונג שוין אויך דער קאנווענציאן גופא. כל זמן מען האט זיך געהאלטען אן סאציאליסטיש־ראדיקאלע אלגעמיינע פראגען איז אלץ געגאנגען גלאט אוז פייז, ווי נור מען איז אבער אריבער צו דער ארגאניזירונג פון דער ט ר י י ד יוניאן, האבען זיך גענומען ארויסשטעלען מיינונגס פערשיעדענהייטען, ריייסעריייען. אוז א שפאלטונג איז שוין אויף דער קאנווענציאן ארוים: דעבס איז אוועקגעפאהרען אין מיטען קאנווענציאן. דער פאדזיצענדער פון דער „אמעריקאן לייבאר יוניאן" קאיטם האט זיך צ ו ר י ק ג ע צ ו ג ע ן א י ן ג א נ צ ע ן פון דער קאנווענציאן. אוז דיא „דיילי פיפל" האט שוין אין איהם אויסגעפונען א נייעם „לייבאר פייקער" אוז אן אגענט פון גאמפערסען.....

נייז, דורך פאפירענע רעפארמען, דורך בעשלוסע פון „אויבען" וועט מען דיא טרייד־יוניאן בעוועגונג ניט אבפרישען אוז ניט געזונד מאכען. אנשטאט רייסעריייען אוז שפאלטונגען, וועלכע קענען נאך בעבעל'ס אויסדריק בריינגען נוצען נור דיא אונטערנעהמער, אנשטאט קלייענע שוואכע אפאזיציאנס־יוניאנס וואלט

דאך געווען גלייכער דיא ראדיקאלערע סאציאליסטישע ארבייטער צו האבען וואס מעהר אין דיא אלטע יוניאנס, כדי צו קענען כאטש וויא פיעלעט איז קאנטראלירען אויסרייניגען און רעפארמירען דיא גרויסע ארגאניזאציאנען לויט דיא פרינציפיען פון קלאסענקאמפף און סאציאליזמוס און ניט איבערלאזען דיא אלע טרייד־יוניאניסטישע ארגאניזאציאנען אין דיא הענד פון דיא גאמפערסעס און אנדערע קאנסערוואטיווע פיהרער און „לייבער פייקערס".

:3

מיט 8 וואכען פאר דער שיקאגאר אינדוסטריע־קאנווענציאן איז אין קעלן (דייטשלאנד) אבגעהאלטען געווארען דער פינפטער קאנגרעס פון דיא דייטשע (סאציאליסטישע) געווערקשאפטען. א גאנץ אנדערן בילד האט געטראגען יענער קאנגרעס. ניט פיהרער אהן ארבייטער זיינען געקומען; ניט צו גרינדען נייע אפפזיציאנס־ארגאניזאציאנען זיינען זיי דארט צוסאמענגעקומען, נור עס זיינען געקומען 213 דעלעגאטען, פערטרעטער פון 1.252,000 ארגאניזירטע ארבייטער, וועמעס ארגאניזאציאנען עם האבען הינטער זיך א געשיכטע פון סיסטעמאטישען שנעלען וואוקס און א גרויסען צעטעל פון ערפאלג; ארגאניזאציאנען וואס האבען אין לעצטען יאהר אריינגענומען 10 מיליאן מארק. „שטרייטיגקייטען", דערצעהלט דער בעריכט פון דער געווערקשאפטס־קאמיסיאן, „קומען אפילו פאר, אבער דאס איז נור א פאמיליען־שטרייט. נאך אויסען שטעהען דיא געווערקשאפטען אין פאלשטענדיגער אייניגקייט און געשלאסענהייט". אויך דארט איז מען נאך אונצופריעדען מיט'ן איצטיגען צושטאנד, אבער דיא אונצופריעדענהייט קומט דערפון „וואס מיליאנען שטעהן נאך ווייט פון דער בעווענונג, זיי מוזען צוגעצויגען און ארגאניזירט ווערען". (דער בעריכט פון גענעראל סעקרעטער לעגיען).

„דיא פינף פיערטעל מיליאן דייטשע ווערקליי (געווערקשאפטלער) שרייבט וויקטאראדלער — זיינען דער בעסטער קערן פון דיא סאציאל־דעמאקראטישע, 3 מיליאן ווהלער, און דער צוואוואקס פון א האלבען מיליאן מיטגליע־דער איז געקומען אויסשליסליך פון דיא סאציאל־דעמאקראטישע מאסען.... דער דייטשער גע־ווערקשאפטלער איז א סאציאל־דעמאקראט און ער איז שוין לאנג געווען א סאציאל־דעמאקראט איידער ער איז געווארען א געווערקשאפטלער; דער בונד צווישען פארטיי און געווערקשאפטס־עקזיסטירט ניט נור ביי דיא פיהרער וועלכע זיינען צום גרעסטען טהייל דעפוטאטען פון פארלאמענט, זאנדערן אויך ביי יעדען מיטגליעד בע־זונדער".....

וועז מען האט וועז עס איז פון וועלכע עס איז יוניאן־לייט געקאנט ערווארטען סאציאליס־טישע ראדיקאלע בעשלוסע, איז עס געווען אויפ'ן קעלנער קאנגרעס. געלעגענהייט דערצו האט דער קאנגרעס געהאט גענוג. אויפ'ן טאגעס ארדנונג זיינען געשטאנען 2 אלגעמיין פאליטישע פראגען; דיא פראגע וועגען מאי — יום טוב און וועגען גענעראל סטרייק. דיא שיקאגאר קאנווענציאן איז אזוי לייכט אריבערגעשפרונגען אין פולען גאלאפ איבער דיא ביידע פראגען: דיא ארבייטס־רוהע דעם 1טען מאי איז בעשלאסען געווארען כמעט אינשטימיג, און דיא אידעע פון גענעראל סטרייק לויגט אלס זעלבסט־פערשטענדליכע זאך אין פונדאמענט פון דער ניי־ער ארגאניזאציאנס־פארם. דער קעלנער קאנגרעס אבער האט בשום אופן ניט געקענט אפילו ארויפקריכען אויף דיא גאנצע הויכקייט פון דיא פראגען.

דער רעפעראט וועגען מאי — יום טוב האט געפאדערט: מען זאל דיא געווערקשאפטען בעפרייען פון דער פפליכט צו פייערען דעם יום טוב דורך ארבייטס־רוהע; מען זאל מתיר זיין זיך צו בעגניגען מיט פערזאמלונגען א ב ע נ ד ס. א שטורם האט דער רעפעראט ארויסגערופען. אבער דער שטורם האט גיאגט דיא מאסען ניט אין גאנצען, און אפילו ניט דאס רוב געגען איהם. דער סוף איז געווען אז אי דיא ראדיקאלע רעזאלוציאן (פאר דעם ערשטען מאי אי דיא רעזאלוציאן געגען מאי־יום־טוב זיינען צוריקגעצויגען געווארען, און דיא פראגע האט מען אבגעלייגט.

נאך מערקווירדיגער איז געווען דיא דעבאטע וועגען גענעראל־סטרייק. ניט אומזיסט האט מען אין דער לעצטער צייט גענומען אין דייטשלאנד אזוי אפט און פרייגדליך רעידען וועגען פאליטישען גענעראל־סטרייק. מען האט אין דייטשלאנד שטארק מורא——און ווי מיר וועלען זעהן א צווייטען מאל, ניט אומזיסט מורא — אז מען וועט עפעם א גענואלד־טהאט אבטהון געגען די ארבייטער. דאס וויסען אלע און פיהלען אלע. מען זוכט דארום זיך צו בעוואהרענען געגען דעם בעצייטענס. קויטסקי און בערנשטיין,

בעצם א געוויסער קאנסערוואטיזמוס, וועלכער דערלאזט ניט צו קיין גרויסע ראדיקאלע טריט. דיא געווערקשאפטען האבען זייערע בעשטימטע אויפגאבען, אוו נור וועגען זיי ווילען זיי טראכטען. דערמיט דארף מען זיך רעכענען. דיא אידעאלע בעציהונג צווישען פאליטישע אוו עקאנאמישע ארגאניזאציאנען איז, אז בוידע זאלען גההן האנד אין האנד, ניט אבער אז זיי זאלען זיין איינס אוו דאס זעלבע; דיא גרינדער פון דער נייער אינדוסטריע־יוניאן האבען גע־וואלט זיין צו גרויסע חסידים אוו צדיקים: זיי האבען גהוואלט, אז דיא יוניאן זאל בכל פרטאה ודקדוקהא שטעהן אזוי פרינציפיעל סאציאלי־טיש אויפ'ן זעלבען בארג, וויא דיא פאליטישע פארטיי אדער אז זיא זאל פארנעהמען דיא פלאטין פון דער פארטיי אין פראלעטאריישען בעפריאונגס־קאמפף. דערמיט אליין האבען זיי פער'משפט די נייע קרגאניזאציאן צו בליבען וויי איהר פארגעגנעריז, די סאשעליסט טרייד אוו לייבאר אליאנס", א קלייגע, שוואכע ארגאניזא־ציאן פון „אויסגעוועהלטע". צו דעם על תתחסד הרבה פון דער מאיאריטעט פון דעם נאציאנאל־קאמיטעט איז וויא צוגעפאסט צו זאגען: „על תתצדק הרבה" צו דיא גרינדער פון דער נייער ארגאניזאציאן. זיי בויידע צוזאמען בילדען דעם „איבער־ראדיקאלען איבערגאנג" פון דער קריטיק פעריאדע אין דער ס. ד. פ., וועלכע וועט האר־בענטליך, ניט לאנג אנהאלטען אוו וועט באלד אבטרעטען דעם פלאטין פאר א נייע פעריאדע פון וויטערע זיעגען, שנעלען וואוקס אוו ענט־וויקלונג. 4.

אויף אונזער רייזע „איבער דער וועלט" האב־בען מיר דעם חודש בעגעגענט נאך א גאנצע רייהע אינטערעסאנטע אוו בעלעהרענדע ער־שיינונגען, וועגען וועלכע מיר וואלטען גהוואלט ארומשמועסען מיט דיא לעזער פון „צוקונפט". צו אונזער בעדויערען אבער איז אונזער פלאטץ בעשרענקט. דיא „צוקונפט" האט נאך מיטאר־בייטער אוו נאך אנדערע אויפגאבען. מיר זויי־נעז דאפיר גענויטיגט פון אייניגע פראגען זיך איז גאנצען צו ענטזאגען, אנדערע אבצוליינגען אוו נאך אנדערע צו בעריהרען נור קורץ. מיר קענען צ. ב. ש. אבליינגען דיא מארקא־פראגע, כאטש זיא האט איז פערלויף פון לעצטען חודש גע־שפיעלט אזא גרויסע ראלע אין פאליטישען לעבען אוו א געוויסע צייט בעדעקט דעם פא־ליטישען הימעל מיט א שווארצען וואלקען פון

בויידע הפכים כאפען זיך פאר'ן פאליטישען גע־נעראל־סטרייק. אויפ'ן סאציאליסטישען גע־ווערקשאפטס־קאנגרעס אבער האט דער רעפע־רענט (דער פארזיצענדער פון קאנגרעס אוו פארלאמענטס־דעפוטאט ברעמבעלבורג) אויס־פאר זיך אנגעבייזערט אויך דיא „ליטעראטען פאר וואס זיי טראכטען אוים אלץ נייע פראגען". זיין בעהאנדלונג פון דער פראגע האט ארויסגע־רופען בעגייסטערטע אפלאדיסמענטען. בייי דער מאיאריטעט פון די דעלעגאטען. די דעבאטען האב־בען געווייזען, אז צוויישען די געווערקשאפטלער איז נאך שטארק פערשפרייט א מערקווירדיגע פאליטישע קורצזיכטיגקייט אוו בעשרייענקטהייט. אז די געווערקשאפטען זיינען זעהר שווער צו גע־ווינען פאר זאכען וואס געהען ארוים אויסער דעם איינגעז טרייד־יוניאניסטישען גבול. דיא רעזאלו־ציאן איז אויך געווען זעהר אן אונגינסטיגע פאר דער פראגע; „דער קאנגרעס — זאגט דיא רעזאלוציאן — האלט אלץ פראבעם צו צו־בינדען דיא געווערקשאפטען צו א בעשטימטע טאקטיק דורך דיא פראפאגאנדירונג פון פאלי־טישען מאסען־סטרייק פאר שעדליך אוו עמפ־פעהלט די ארבייטער ארויסצוטרעטען געגען אזעלכע פראבעם". דאס אלץ איז נאך ווייניג. צוויישען דער פארטיי אוו דיא געווערקשאפטען האט זיך אויפ'ן קאנגרעס ארויסגעשטעלט א גאנצע רייהע פון ווידערשפרוכען אוו סכסוכים. דיאזעלבע מענשען — בעמערקט דיא „אייסקרא" — וועלכע האבען אויך דיא פארטייטאגען גע־שטימט פאר ראדיקאלע רעזאלוציאנען, האבען אויפ'ן געווערקשאפטס־קאנגרעס זיך ארויסגע־וויזען פאר זעהר ווייניג ראדיקאל. זיי זיינען דא איבערהויפט געווען גאנץ אנדערע מענשען.

דער קעלנער קאנגרעס איז זיכער ניט קיין אידעאל פון א סאציאליסטישער פערזאמלונג, אוו גאנץ גערעכט איז דיא „זאקסישע ארביי־טער־צייטונג", וואס עפעינט ניט גענוג שטארקע ווערטער צו פערדאמען דיא „זעלבסטצופרידי־דענע, שטראהלענדע, אין זיך זעלבסט־זיכערע קורצזיכטיגקייט אוו בעשרייענקטקייט". אבער עס פערגט זיך דאך: וויא אזוי קומט עס? פאר וואס זיינען דיא זעלבע מענשען אנדערש אויף דיא פאליטישע קאנגרעסען אוו אנדערש אויף דיא געווערקשאפטליכע? נור איין ערקלעהרונג איז פארהאנדען: דער טרייד־יוניאניסטישער קאמפף איז בעצם אן אלטעגליכער קלייגקאמפף פאר קלייגע פערבעסערונגען. עס ליגט אין איהם

א דייטש־פראנצויזישער קריג, ווייל זיא איז פאַרלויפיג אַבגעלייגט געוואָרען, און וועט ווייַ־דער ארויפשווימען א ביסל שפעטער.

מען קען אבער ניט אבליגען דיא רוסישע פאסירונגען. דיא גרויסע דראמע, וואס שפּיעלט זיך אף איצט אין רוסלאנד, וואו 140 מיליאן מענשען הויבען אן איינע נאך דיא אנדערע צו צוברעכען און אראבווארפען פון זיך די אב־סאלוטיסטישע קייטען, איז איינע פון דיא אינ־טערעסאנטעסטע ערשיינונגען אין דער וועלט גע־שיכטע, און איז דערפאר שטענדיג אינטערע־סאנט, שטענדיג בעלעהרענד. אויסער דעם לויפט דער לעבן אין רוסלאנד איצט מיט אזא מערקווירדיגע שנעלקייט, דיא פאסירונגען יאגען זיך און קלייבען זיך אן אזוי פיעל, אז א חודש צייט איז א גאנצע אייביגקייט.

אין פערלויף פון די לעצטע וואכען איז דיא רעוואלוציאן דורכגעלאפען א רעכטע שטיק וועג פארווערטס. נאך דער צערשטערונג פון דער רוסישער פלאטע און נאך דעם וויא רוזוועלט'ס אריינמישונג האט דער רוסישער רעגירונג גע־נעבען דיא מעגליכקייט מיט „עהרע" אנצוהוי־בען רייד־ען וועגען שלום, האט דיא רעאקציאן גענומען פיהלען זיך פעסטער. ניכאלאי האט אנגעצויגען דיא לייצעם, און טרעפאוו איז גע־וואָרען דער אבער־תליון. מען האט גענומען דיא פרעסע כאפען פאר'ן האלז; מען האט — בע־זאנדערס אין פוילען: איז לאדז און וואַרשאוו — געוואלט לערנען בלק מיט דיא רעוואלוציאנערן; מען האט געוואלט דורך פארשטארקטע אכזריות, דורך א בעזונדערע בלוטדורשטיגקייט פון דיא קאזאקען הינט אנלערנען און אנסטראשענען דיא „בונטאוושטיקעס". אויך א פאאר נייע פאנראכמען געגען אידען זיינען דורכגעפיהרט געוואָרען אונטער דער השגחה פון דעם צאר'ס מישרתים.

אבער דיא צייט איז שוין אריבער, וועו אפילו דיא ביזעסטע הינד זיינען געוואָרען גע־פעהרליך פאר דער רעוואלוציאנערער בעוועגונג. דאנק דער מערקווירדיגער ענערגיע פון דיא פארטיגע רעוואלוציאנערע אָרגאניזאציאנען, — צווישען וועלכע דער „בונד" האט וויעדער זיך אויסגעצייכענט אלס דער פארקעמפּפער פאר דער רעוואלוציאן — האט זיך לאדז געפונען א גאנצע וואך אין אמת־רעוואלוציאנערען צו־שטאנד. און פון לאדז האט זיך אנגעהויבען א גאנץ נייע רעוואלוציאנערע כוואל. וואַרשאוו און אנדערע שטעדט האבען דיא בעוועגונג אונ־טערגעאפּפט. וועו מיר שרייבען דיזע שורות האלט עס, אז אין פעטערסבורג ריהרט זיך אויך נאך א מאל, אז אויך דארט האט מען זיך אב־גערופען. דיא צייט איז שוין אויך אווק, וועו פאגראמען זיינען געווען א זיכערע זאך. דיא זעלבסטפערטהיידיגונג הויבט שוין אן צו וווייזען איהרע געזונדע פרוכט און יאגט אריין א מורא אין דיא רויבער.

ניט מעהר גליק האט ניקאלייי געהאט געגען דיא אנדערע שונאים. דעם קאנגרעס פון דיא זעמסטוואס האט מען פערבאטען. פון דער נייער ליבעראלער צייטונג „מאסקווער וואך" האט מען דריי נומערן בעגראבען און ניט גע־לאזען ארויס אויף דער וועלט. דעם רעדאקטאר, פירסט טרובעצקאי, האט מען געמאכט א פא־ליטישען פראצעס, און דאך איז אייניג טעג ארום האט דער רעוואלוציאנערער שטורם גע־בראכט דערצו, אז ניקאלאי האט געמוזט אננה־כען דיא דעפוטאציאן פון דעם זעלבען פערבא־טענעם קאנגרעס אונטער דער פיהרערשאפט פון דעם זעלבען „פאליטישען פּדרבערעכער", דער פי־נאנציעלער באנקראט וועלט אלין נעהנטער. קיין גלד איז ניטא וואו צו קריגען. ועל כולם דיא געשיכטע מיט דער שיף „קניאז פאטיאמקין". זיא איז אפילו די ערשטע אין דער כראניק פון דער רעוואלוציאן, און פון דעסטוועגען האט זיא מיט א מאל פאראלאזירט דיא גאנצע רוסישע פלאטע. דיא גאנצע רוסישע פלאטע איז ניט געווען בכח צו בעזיגען דיא ערשטע רעוואלו־ציאנערע פראגע. היינט וואס־זשע קען זיין וווייטער? עס איז היינט זיכער: דיא פלאטע איז שוין אין ניקאלאי'ס הענד ניט קיין שטיצע געגען אינעווייניגסטען שונא, וויא זיא האט נאך דער שלאכט ביי צושימא אויפגעהערט צו זיין א שטיצע געגען אויסווייניגסטען שונא. איצט איז געקומען דיא צייט, וועו אויך אין דער ארמיי וועלען דיא איינצעלנע ביישפּיעלע פון רעוואלו־ציאנערער אונגעהאַרכזאמקייט זיך פערמעהרען און אנהויבען טראגען א סיסטעמאטישערען כאראקטער. וועו דיא ארמעע וואלט שוין האל־טען, וואו דיא פלאטע, און דיא אינעווייניגסטע גובערניעס, וואו דיא „ברעגעס", דאו וואלטען מיר דעם סוף פון דער רעוואלוציאן שוין באלד געהאט. יעדענפאלס איז דיא רעוואלוציאן דעם חודש דורך א גרויסען שטיק וועג וווייטער. אז ניקאלאי'ס זעלבסטהערישונג האט געצעהלטע

טעג, וועגען דעם איז קיין ספק מעהר ניט. נור איין געפאהר שטעהט פאר: ער זאל זיך ניט פאר דער צייט אונטערדרוקען מיט זיין רעאקציאנערען פארלאמענט, וואהרום דערמיט קען ער נאך אבשטופען דיא רעוואלוציאן אין רוסלאנד אויך א גענוים צייט, און דאס וואלט גענוג זעהר שאדע.....

פון רוסלאנד לערנט דיא וועלט וויא א פאלק קעמפפט העלדיש פאר דיא שאפונג פון פרייהייט און רעכט, וויא אזוי אפילו די שטארקסטע דעספאטיע קען בעזיגט ווערען. אין דער רוסישער רעוואלוציאן ווערן אנגעוואנדעט אלע מיטלען, אלע וואפען, וועלכע א פאלק האט וועז עס איז געברויכט געגען דעספאטיזמום.

דיא קלייגע נארוועגען האט אבער געוויזען דיא וועלט וויא מען קען פטור ווערן פון א קיסר, נאר אהן קעמפפען, אהן בלוט, אהן שטרייטיגקייטען. דער אלטער קעניג אסקאר איז נאך זיין 33 יעהריגער רעגיערונג געוואהרען ניט נור איבעריג (וואהרום איבעריג איז ער שטענדיג געווען), נור אויך שעדליך פאר'ן לאנד. דער גאנצער פאלק האט עס איינגעזעהען, וואהרום דער גאנצער 2 מיליאניגער נארוועגישער פאלק בעשטעהט פון פאליטיש פרייע אונאבהענגיגע בירגער. אין דער נארוועגישער פארלאמענט (סטארטהינג) איז דער ריכטיגער, דורך אלגעמיינע גלייכע וואהלרעכט אויסגעקליבענער, פארשטעהער פון פאלק. דער סטארטהינג האט לאנג זיך געבעטען ביים קייזער, ער זאל פערגעסען, אז ער איז צו דערזעלבער צייט אויך קעניג פון שוועדען און אין דער, פאר נארוועגען וויכטיגער פראגע וועגען אייגענע קאנסטלען אין אויסלאנד, זיי ניט צו שטערן. דער קעניג האט אבער ניט געוואלט הערען דיא שטיממע פון גאנצען פאלק און האט דערפאר אויפ'ן 76טען יאהר פון זיין לעבען אייגנפאך געקראגען דיא סעק. דער פארלאמענט האט נור א רעזאלוציאן אנגענומען און דיא „רעוואלוציאן" איז געשעהן.

דער קעניג האט געקראגען „דיא סעק" און מיט אים צוזאמען איז אויך דער בונד צוויישען נארוועגען און שוועדען, וואס האט עקסיסטירט 90 און א האלב יאהר, ערקלערט געוואהרען פאר פערניכטעט. דער בונד איז ניט געווען פאסענדסטע. קיין נוצען האט עס קיינמאל קיינעם ניט געבראכט. דיא 2 מיליאן נארוועגען זיינען אי פאליטיש אי עקאנאמיש מעהר ענטוויקעלט פאר דיא 5 מיליאן שוועדען. אבער דיא שוועדען, זייענדיג שטארקער, און האבענדיג הינטער זיך דיא היסטאריע פון איהר אמאליגע גדלות, האבען ניט אויפגעהערט צו טראכטען וויא צו הערישען איבער דיא קלענערע נאציאן. דערפון איז וואס וויי־טער אלץ גרעסערע אונצופרידענהייט צווישען דיא נארוועגען ארויסגעקומען מיט דעספאטיסטרעגדען צושטאנד, ביז דער קעניג האט פול גע־מאכט דעם כוס פון ביטערקייט און דער בונד האט אויך גפלאצט צוזאמען מיט'ן קעניגליכען וואונד.

דיא שוועדען האבען אייגענטליך גאר ניט פערלארען. דיא נארוועגער האבען אבער פיעל גע־וואונען. זיי האבען געוואונען א פרייע האנד און זעלבסטשטענדיגקייט צו האנדלען וויא פאר זיי פאסט. פאר דיא סאציאליסטען פון שוועדען איז קיין אויגענבליק קיין צוויפעל ניט געווען אין וואס זייער פפליכט בעשטעהט. זיי האבען אויפגעהויבען אין שוועדען אן אגיטאציאן פאר דיא נארוועגער. מען האט אפילו אין דיא רא־דיקאלע בורזשואזע צייטונגען עס גערופען אונ־טאקטיש, איבעריג. עס האט זיך אבער בע־וויזען, אז איבעריג איז א גוטע זאך קיין מאל ניט, וואהרום דיא שוועדישע שאווינעסטען און רעאקציאנערען ווילען נאך פערקאכען א קאשע.

נארוועגען האט געגעבען דיא סעק דעם קע־ניג. זי היילט זיך אבער ניט צו ערקלערן זיך אלס רעפובליק, ווייל זי ווייל לאזען אריבערגעהן דיא „הייסע" צייט. אבער די שטילע „רעוואלוציאן" איז ניט נור אן אינטערעסאנטער נייער בייי־שפיעל וויא מען וועלט אין 20טען יאהרהונ־דערט פטור פון א קעניג, וועז דער פאלק איז נור פאליטיש אויפגעקלערט, זאל־דערן עס ווייזט אויך וויא לייכט מען מאכט פון א מאנארכיע א רעפובליק; וואהרום — וויא ביערנסאן האט זיך נאך פאר 20 יאהרען אויס־גערדיקט — דיא רעפובליק וועט קומען אין נאר־וועגען אזוי זיכער וויא עס קומט א בריעף, וואס מען שיקט ארויס פער פאסט. און אזוי זיכער וויא א רעדזשיסטרירטער בריעף קומט, אזוי וועט קומען אין קורצען אויך אין רוסלאנד א קאנסטיטוציאן. דיא שווערע פראגע איז נור: וואס פאר א זארט קאנסטיטוציאן וועט עס זיין? א גוטע פרייע פון אונטען, אדער א שלעכ־טע צוקאליטשטעטע פון אויבען? א תשובה אויך דיא פראגע איז ניט לאנג צו ווארטען.

דעם 10טען יולי. דר. ק. פארנבערג.

אַ טויטער לעבען.

„עני חשוב כמת...“

מואל איז געווען שטארק פער־שעהמט פון זיינע רייד, און האט אנגעהויבען צו שטאמלען:

— וואס זאל איך זאגען?... ס'פערשטעהט זיך... עס איז א'ן עברה צו טראכטען... אלטע גוטע פרוינד... נור גאטט, גאטט פיהרט אלין וויא בעסער איז...

— ע! ניט אלע מאל!.... נאר דאס איז אנאנדער געשעפט! איצטער הער מיט א קאפּף, וואס איך וועל דיר זאגען.... ערשטענס, זאג מיר, וואס פאר א חתן וויללסטו פאר דיין שרקה'ן?

שמואל האט פערקנייטשט דעם שטערן, האט ביי א רגע געשווויגען אן זיינע אויגען האט מען געקענט דערקענען אז ער בעטראכט זייער ערענסט דעם שדחן'ס פראגע:

— איך וועל אייך זאגען, רבי וואלף, דעם ריינעם אמת.... ס'פערשטעהט זיך, זאגען „איך וויל“ אדער „איך וויללל ניט“ — האט קיין שום זינען ניט, איך בין אפילו א פראסטער מענש, פון דעסטוועגען וויים איך, אז „40 טעג איי־דער א קינד וועלט געבארען, רופט אוים דער בת־קול „אז יענע טאכטער דארף געזומען וועלן פאר יענעם בחור!“

— וויא דוא זעהסט מיך א אידען שמואל, חאטש איך האב א גוטען חוש השמיעה, האב איך קיין מאל ניט געהערט דעם בת־קול, וועל־כער וואלט מיר זייער צוניין געקומען!! האט איהם מיט א געלעכטער געענטפערט ר' וואלף

— אי — אי, רבי וואלף! וואס רעדט איהר! — האט וויעדער ארויסגערעדט האלב פער־שעמט שמואל.

— נו, מילא, וואס וויייטער?

— נו, איז זאג איך דאך.... אז אויב מי זאל בעטראכטען דעם ענין וויא עם בעדארף צו זיין; איז דאך ניטא וואס צו רעידען, וויל מען אדער ניט וויפיעל מי זאל ניט אויסקלייבען, אבער דאס וואס איז בעשערט מיז השמים מוז זיין.... נאר וויא זאגט מען דאס?.... א מענש איז זיכ־דיג, ער טראכט.....

— רעיד צו דער זאך!

— איך רייד דאך.... איהר פרעגט, וואס פאר א חתן וויללל איך פאר שרה'ן, וועל איך אייך זאגען. ערשטענס וויללל איך, ער זאל זיין א שטיללער יונגער מאן אזן א פרומער, היינ־טיגע יונגע לייטלעך, דיא פראנטען אזן דיא מאנישקעם מיט געפוצטע שטיוועל אזן אהן „פאות“ דארף איך אויך צאהן טיסצי כפרות'ן אזא חברה מאן וועט האבען חתונה, אזן אין צוויי חדשים ארום וועט ער לאזען דיא וויב אזן אוועקפאהרען אין אמעריקא, אין אל די שווארץ יאהר געהט זוך איהם.... וויייטער וואלט איך וע־לען, ער זאל כאטש אביסעלע קענען לערענען, נו אזן ער זאל זיין פון א שיינער משפחה, עס זאל עפעס ניט זיין א חרפה פאר לייטען.... וע־גען מיין משפחה האב איך דאך איך ניט וואס צו דערצאהלען: איהר וויסט דאך גוט, וער איז געווען מיין טאטע, מיין זיידע אזן....

— איך וויים! — האט געענטפערט ערנסט רבי וואלף.

— נו, אזן דערצו וואלט איך נאך וועלען, ער זאל קענען געבען דער וויב א שטיקעל ברויט.... ביי מיין אריומקייט, איהר פערשטעהט דאך.....

— איך פערשטעה! — האט איהם איבערגע־שלאגען רבי וואלף. — איך האב דיך אויסגע־הערט אזן איצט הער דו מיך אוים!.... נאר פריהער — „לחיים“!

זיי האבען וויידער אויסגעטרונקען.

— זאג מיר, שמואל, — האט אנגעהויבען רבי וואלף, פאנאנדער ציהענדיג דיא ווערטער — קענסטו ר' עלצען דעם מלמד?

— אביסעל קען איך איהם.....

— איז ער פון א שיינער משפחה?

— אויף אלע אידען געזאגט געווארען!...

— אזן רבי עלצעם יונגערן בחור קענסטו?

— איך האב געהערט ווען איהם... דאכט

זיך, איך האָב איהם ערגעץ געזעהען....

— הערזשע מיט א קאָפּף: רבי עלצעם „בחור" איז ניט א בחור, עס איז אַן אוצר! א גאָלד! דאָס זאָג א י ד! ערשטענס, איז ער א למדן. ער ווייס אויסווייניג הונדערט בלאָט גמרא. צווייטענס, האָט רבי עלצע איהם צוגעזאָגט צווי יאָהר קעסט.

— אוּן רבי עלצע... איז מוסכם ?.... האָט אַנגעהויבען שמואל מיט א ציטערענדען קול?

— „נעהמען דיין שרה'ן. אָט וויא זיא שטעהט אוּן געהט, אהן א קאָפּיקע נדן! — האָט פעסט געענדיגט שמואל פּראָגע רבי וואלף.

שמואל האָט געקוקט אויף רבי וואלף'ן פערוואונדערט, וויא ער וואָלט וואַרטען אַן ערקלערונג. —

רבי וואלף האָט ביי א רגע געשוויגען, האָט פּארבייגעהענדיג, א קוק געטאָהן אויף שמואל'ן אוּן האָט אַנגעהויבען רעידען זעהר געלאָסען:

— הייסט עס, דו וואונדערסט זיך, וויא אזוי איז ער מוסכם ?.... הא ?.. נו, וועל איך דיר ערקלערען !....

רבי וואלף האָט אנידערגעלייגט אויפ'ן טיש זיין האָריגע האנד אוּן האָט אַנגעהויבען רעדען ערנסט אוּן האַרציג :

— פּארשטעהסט מיך מיין פּריינד; וועז איך וואָלט געוואלט מיט אנאנדערען, ניט מיט דיר, וואָלט איך אַנגעוואלט הרים וגבעות, נאָר מיט דיר איז דאָך אנאנדער זאָך, דיר וועל איך זאָגען גאָר אָפּען: דער חתן האָסט א חסרון !

— א חסרון ? האָט איבערגעפּרעגט מיט א טרייסלענדער שטימע שמואל.

— יע, א חסרון ! — האָט געענטפּערט שטייף אוּן ענטשיעדען רבי וואלף. — וואָס ? דוא ביזט דאָך ניט קיין קינד, ניט קיין בהמה ניט קיין אידענע ! — דוא דארפסט דאָך פּערשטעהען, אז אזוי גלאָט אין דער וועלט אריין, וואָלט רבי עלצע ניט טאָן מיט דיר קיין שידוך. מען דארף דאָך זיך ניט נארען....

— וואָס פאר א חסרון ?....

— א חסרון, אויף מיר א חסרון! האָט אויסגעשריען רוגזה'דיג רבי וואלף. — עס איז ווערט דריי שפּיי ! נארישקייט — אוּן ניט קיין חסרון ! א דאנק גאָטט, א בחור וויא אלע בחורים, ניט קיין בלינדער, ניט קיין טויבער, ניט קיין הינקענדיגער, ער האָט ביידע פּיס, בייד ע הענד... אויף אלץ אידען גוט גענוג, נאָר נישט !... אז ער רעדט גיך, פּארהאקט ער זיך אביסעלע.... ער איז אביסעל שוואר אויפ'ן צונג, דאָס איז גאָר ! נו? א גרויסע דאגה איז דאָס דיר ? וואָס דארפסטו ? א יונגען מאָן א שטילעז, א פרומען אוּן א למדן, צו א בחור מיט א געשליפענע צינגעל ? אוּן דיין שרקה'ן אויך דאָס זעלבע, זיא דארף דען, מען זאָל מיט איהר פּראָווען לויבושקע ? וואָס ?

— ס'פערשטייט זיך... אבער פּארט... האָט אַנגעהויבען טרויעריג שמואל.

— וואָס „פּארט" ? וואָס מאכסט זיך נאָריש ? האָט א געשריי געטאָהן אויף איהם רבי וואלף מי לייגט דיר פּאָר א גליק, טא מאך ניט קיין שהיות אוּן כאפּ מיט ביידע הענד מאָרגען וועסטו נאָך אזא מין שידוך פיר דיין טאָכטער ניט געפינען, איך האָב אזוי אויך געהאט א גוטע שטיקעל ארבייט ביז איך האָב איינגעהאנדעט ר' עלצען....

— גוט איך וועל זיך מישב זיין.

— זיי זיך מישב, נאָר מאָרגען זאָלסטו מיר געבען א תשיבה. גיי אריין אין שוהל, גיב א קוק דעם חתן, רייד זיך מיט איהם דורך אביסעל — אוּן א סוף ! א סך איז ניטא וואָס צו קלערען. יא — יא, ניט — ניט ! אוּן רבי עלצע וועט אויך ניט וואַרטען... א גוטען טאג !....

שמואל האָט דעם גאנצען טאג ניט געארבייט אוּן איז ארומגעלאָפּען, ער האָט געזוהען דעם חתן, איז געגאנגען זיך מישב זיין מיט עטליכע אלטע אידען, מיט דיא קרובים אוּן לסוף. אין אבענד האָט ער זיך דורך גערעדט מיט שרה'ן, וועלכער ער האָט איבערגע'חזר'ט אלץ וואָס רבי וואלף האָט איהם געזאגט, שרה האָט איהם רוהיג געענטפּערט, אז זיא איז מסכים, זיא פערלאָזט זיך אויף דעם טאטען, אוּן נאָך מעהר אויף רבי וואלף'ן, וועלכער איז, וויא זיא האָט געוואוסט, זעהר צוגעלאָזען צו איהר, אוּן דאָס וואָס דער חתן שטאמעלט אונטער, — איז דערפּאר דארף מען נאָך דאנקען גאָטט ! וועז ער וואָלט ניט געווען קיין זאָאיקער, וואָלט ער דאָך זיא ניט ענומען אהן נדן.

אויף מאָרגען האָט שמואל געגעבען זיין הסכמה, אין צווי טעג ארום איז געווען תנאים.

און אין א חודש ארום האָט מען געשפּיעלט חתונה, שרה איז אריבער אין א נייער משפּחה.

3.

שרה'ס מאַן משה, איז געווען א בחור'ל פון א יאָהר נײַנצעהן, א נידריגער, א דאָרינקער, מיט דערשראָקענע אויגעלעך, מיט אײַן אײַנגעפּאָלענער ברוסט. ער איז געווען א למדן, האָט געוואוסט אויסווײַניג בײַ הונדערט בלאַט גמרא, נאָר דאָס האָט איהם געקאָסט ניט וואָלוועל. יעדען בלאַט גמרא האָט איהם דער פאָטער, א בייזער מלמד, אַרײַנגעזעצט אין מוח מיט אכזרישע קלעפּ. נור משה'ן זײַנען בעקאַנט געוען ניט נור גמרא־קלעפּ. איהם האָט געשלאָגען יעדערער ווער עס האָט זיך ניט געפּוילט, צו איהם פלעגט אויסלאָזען איהר כעס די מוטער, א מארק יודענע; איהם האָבען געשלאָגען די ברידער און שוועסטער, ווײַל ער איז געווען אינגער, ווײַל ער איז געווען שטיל־ער פון אלע־מען, ווײַל, ער איז געווען „משק'ע שלימזל", „משקע דער נאר". און ער אליין האָט אויך געהאלטען נידעריגער, נאַרישער פאַר אלעמען, און דערפאַר פלעגט ער שטענדיג זוכען צו בלײַבען אליין. פאַר זיך האָט ער זיך געהאלטען אין דערהיים, פאַר זיך, אין א ווינקעל האָט ער זיך געהאלטען אין קלויז צווישען מענשען האָט ער זיך געפּיהלט ווי א דערשראָקענע, פערטרי־בענע חיה'לע.....

אזוי איז ער געווען בעת ער האָט געלע־רענט אין חדר, אזוי איז ער געבליבען בעת מען האָט איהם געפּיהרט צו דער חופה.

דיא ערשטע צייט נאָך דער חתונה האָט משה עפּעס ווײַא מורא געהאַט פאַר זיין ווייב. ער האָט זיך געריכטעט אי נידעריגער, אי נאַ־רישער פון איהר, חאָטש ער האָט מיט איהר קיין צוויי ווערטער ניט אויסגערעדט. ער האָט גע־האלטען פאַר א'ן עברה קוקען אויף איהר און פלעגט איז געגענוואַרט רויט ווערען, שטאַמ־לען און שעמען זיך. שרה האָט אויך ניט גע־קענט מאכען בײַ זיך דעם הסכם, אז אָט דיעזער שטיל־ינקער, פערשלאָגענער בחור'ל איז איהר מאַן, איהר „בעל־הבית".

דער בעגעהן זיך מיט משה'ן איז געבליבען דערזעלביגער, ווי פאַר דער חתונה. ווי פריהער פלעגט מען פון איהם חוזק מאכען, שאפען זיך מיט איהם, ער איז פאַר אלעמען געבליבען דער אייגענער „משקע נאר" און ווי פריהער פלעגט ער דאָס אריבער טראָגען שטיל מיט איין אייג־געבויגענעם רוקען. שרה'ן האָט די ערשטע צייט שטאַרק פערדראָסען, וואָס מען בעגעהט זיך אזוי מיט איהר מאַן. זיא האָט זיך געפּרופט אַנ־נעהמען פאַר איהם. אויג אויף אויג פלעגט זיא משה'ן אויסרײַדען, וואָס ער דערלאָזט, אז מען זאָל אויף איהם אזוי רייטען, זיא האָט איהם געגעבען צו פערשטעהן, אז ער איז איצט ניט קיין קינד, נאָר א מאַן און א „בעל־הבית". אין אַנפאַנג האָבען דיא וועכטער משה'ן ווי ער־שראָקען, נאָר בײַ־לעכוויים האָט ער אין שרה'ס רייד דערפּיהלט עפּעס גאנין נייעס, וואָס ער האָט פריהער ניט געוואוסט און ניט געהערט; ער האָט דערפּיהלט אז שרה איז פאַר איהם א נאַהענטער און א אייגענער מענש, און מיט זײַנע כחות פון זײַן נאיוער נשמה האָט ער זיך צוגעבונדען צו איהר. אײַנמאָהל בײַ נאכט האָט ער איהר דערצעהלט זײַן גאנין ביטערעם האַרץ. ער האָט געריעדט מיט א ביטערער, איבערגע־האקטער שטימע, ער האָט געריעדט וויא א קינד רעדט צו א מוטער לסוף איז ער צו געפּא־לען צו איהר פלייצע און האָט זיך פאַנאַנדער־געווויגט ווי א קליין־קינד. שרה האָט איהם פער־שטאַנען, זיא האָט דערפּיהלט זײַן צו ווייטעגטע האַרץ און האָט איהם בערוהיגט ווי מען בערו־היגט א קינד. פון יענעם טאָג אָן איז צווישען זיי אבגעשלאָסטען געווארען דער גרויסער גיים־טיגער בונד, וועלכער בלייבט אויף דעם גאנ־צען לעבען. משה'ם לאָגע איז דער היים איז בעסער געווארען. שרה האָט זיך שוין ניט גע־שעמט איינשטעלען זיך פאַר איהם און אפילו משה אליין איז געווארען אפּילע דרייסטער, זעלבסטשטענדיגער.

דיא ערשטע פאַר חדשים איז דיא יונגע פאַר־פאַלק געווען ביי רבי עלצען אויף קעסט. זיי האָבען נאָך נאָר נישט געטאָן. מען האָט זיי אפילו צוגעזאָגט צווי יאָהר קעסט, פונדעסטווע־גען האָבען דיא עלטערען געזוכט פאַר זיי א פרנסה. משה'ן, פערשטעהט זיך, האָט געפאַסט צו זיין א מלמד, נאָר דורך זיין זאהיקען האָט ער ניט געקענט בעשעפטיגען זיך מיט מלמדות רבי עלצען האָט זיך איינגעגעבען צו געפּינען פאַר איהם א דערוואקסענעם תלמיד, א „חבר", וועלכער האָט געצאהלט א רובל א וואָך. שרה האָט געהיהרט אויף פראַצענט 25 רובל, האָט זיך נעשטעלט אויפ'ן מארק א'ן „אלמעריל" מיט גאַלאַנטעריינע סחורות. בײַ די פערדינסטען

האט זיא אויסגעצאהלט אי א טהייל פון „קרן" אי דעם פּראצענט.

דער רוהיגער לעבען האט פאר דער יונגער פּאר־פּאלק געדויערט ניט פיעל. רבי עלצע האט שוין לאנג געהאט די דער ניט קוקענדיג אויף דעם האט ער אלין געקנעלט אוז ער האט זיך דורכגעלעבט אין דחקות נאר בערך אין א האלב יאהר ארום נאך משה'ס חתונה, האט ביי רבי עלצען בעת ער האט געלערענט מיט זיינע תלמידים, מיט א מאהל א גאם געטאן בלוט פון האלדז, רבי עלצע איז געפאלען צום בעט. די עלטערען פון זיינע תלמידים האבען געווארט א פּאר וואכען אוז אז זיי האבען דערזעהען, אז רבי עלצע ווערט ניט בעססער, האבען זיי אבגעגעבען דיא קינדער צו אנדערע מלמדים. דער גאנצער מקור פון חיונה איז מיט אמאהל אויס־געגאנגען, אוז דיא גאנצע משפּחה איז געבליבען אויף דיא פּלייצעם פון רבי עלצע'ס ווייב, וועלכע האט געהאנדעלט מיט עופות אוז מיט אייער אויפ'ן מארק. אין שטוב האט זיך אנגעהויבען אריינ'גנב'ענען דער ביטערער דלות, אוז מיט דעם דלות צוזאמען דיא וואקסענדע אויפרעגונג געגען דער פּאר־פּאלק. מלכה האט אנגעהויבען אלין קרימער צו קוקען אויף משה'ן אוז שרה'ן, אלין דייטליכער געבען זיי אנצוהעצ רענישען, אז זיא קען זיי מעהר ניט האלטען אויף קעסט. זיא האט אנגעהויבען קלאגען זיך פאר דיא שכנים, אז דיא פּאר־פּאלק פרעסט זיא ארום.

— אין אזא יקרות, אזא יקרות — פלעגט טענה'ן העלצעם ווייב, אוז אויך ווייניג, איך איינע דארף דאס צוגרייטען, אויך אלע העל־זער — איינדערען זאלען זיי אין גיכע צייטען!— אי ברויט אי צום ברויט, איך דארף אויסהארע־ווען, איך דארף ברייגען, איך דארף צוגרייטען אוז זיי די פּריצים, עסטען אוז פרעסטען מיך ארום!

משה האט אנגעהויבען אבגעבען דער מו־טער דעם רובל, וואס ער פלעגט פערדינען. שרה פלעגט אויך געבען 50 קאפּיקעם פון איהרע פערדיענסטען, אבער מלכה איז מיט דעם אלין ניט צופריעדען געווען אוז וואס א טאג האט זיא זיך אלין מעהר געהאמפּערט מיט דיא יונגע פּאר־פּאלק. משה'ן, וועלכער איז פון קינדהייט אן געוואהנט געווען צו געשריייען, האט דאס וויי־ניג וואס געקימערט... שרה אבער, פלעגט זעהר ליידען דערפון. ניט גרינג איז געווען איהר צו לעבען איז טאטע'ס הויז, אבער דארטען, לכל הפּחות, האט זיא ניט געוואוסט פון בעליידיגונ־גען, דארטען האט איהר קיינער ניט אויפגעוואר־פען מיט יעדען שטיק ברויט, דארטען האט זיא זיך געפיהלט וויא א בעל־הבית'טע.... כאטש אין הארצען האט זיא געטראכט, אז דיא שוויגער איז איהר מחויב צו לעבען קעסט, פון דעסטוועגען וואלט זיא זיך אהן שאלות ומעלות אבגעטהיילט פון קעסט, אויב עם וואלט געווען דיא קלענסטע מעגליכקייט וויא עם איז דורכגעלעבען. אבער אויף דעם האבען זיי קיין שום האפענונג ניט גע־האט אוז דערצו נאך האט שרה געפיהלט, אז אט באלד וועט זיא וועדען א מוטער.

איין מאל איז מלכה געקומען פון מארק א פערמאטערטע, א בייזע. צוגעהענדיג צום אוי־ווען, וואו עם איז געשטאנען דער ווארמעם, האט זיא מיט א מאהל אנגעהויבען שרייען אויף שרה'ן:

— פריצטע מיינע! קראנק ביזטו געווען אויסקאכען דעם ווארמעם, וועלכען איהר אליין דארפט אויפפּרעסען!

— ווער דען האט איהם געקאכט? — האט זיך אבגערופען שרה.

— א פיינער קאבען! צו דיינע שוועסטערס חתונות זאלען זיין אזעלכע ווארמעסען! אויס־געלאפען ביז'ן דעק, וואלט כאטש בלייבען א זכר!... נאר וואס ארט זיי, אז פאר מיר איז ניטא קיין ווארמעם? זיי זיינען מסתמא ניט הונגעריג, זיי האבען זיך אנגעגעסען. זיי האבען דאך פער־דיענט וואס זיי עסטען!...

— פערדינט.... מיר גיבען דאך אייך אוועק דעם רובל א וואך, וואס משה פערדיענט אוז איך גיב אויך 50 קאפּיקעם א וואך — האט זיך אבגערופען שרה.

— חא! חא! חא! היינט האסטו צו איהר עפּעס! — האט זיך פאנאנדערגעלאכט מלכה.

— זיא צאהלט דאך מיר פאר קעסט! וואס? דריי קארבאוואנצעס א חודש איז וועניג פאר צווויי מענשען?....

— וועד איז שולדיג, אז אייער משה קען א קאין איין עק ניט פערבינדען! — האט כמעט אויסגעשריען מיט כעם שרה.

— האט איהר געהערט א געשעפט! מי האט זיא נעבעך אויסגענארט! — האט אויסגעשריען מלכה. — קוים נעקרינגען דיא מציאה! קוים ארריינגעכאפט דיא פארשוין! שמואל דעם לאי־טוטעם טאכטער מיט דעם פולען נדן!.... אוי,

שעמעז וואלסטו זיך אין דיין ווייטען האלז צו רייסען!.... נאר אבער לאז זיין וויא דו זאגסט! לאז זיין אויסגענארט! אבער וואס בין איך שולדיג? צעהען חדשים קעסט האב איך איך געגעבען — געגוג! משה איז ביי מיר ניט קיין בן־יחיד! אייך האבען דיא אויגען ניט אויסגערעסען, איהר זעהט, אז איך שלאג זיך וויא א פיש אין וואססער. וואס זאל איך עליען לאזען שטארבען און אייך קארמענען? וואס האט איהר זיך אויף מיר אנגעזעצט? געהט זיך אייך, געהט!

— וואוהין זאל איך געהן? מיט וועמען זאל איך.....

שרה האט ניט געענדיגט דיא ווערטער און האט זיך צוואווייגט.

— שא! אבער, איך בעט דיך, בעווייז מיך ניט לעבעדיגערהייט! עסט, עסט, אז אייך איז ליעב צו עסען דעם ברויט.

— יער איז מיר זים.... האט קוים ארויסגערעדעט שרה דורך טרערען און איז אוועק צו זיך אין צימער.

מלכה איז א ווייל געשטאנען פערטראכט מיט אן ארבגעלאזענעם קאפף.

— איהר איז נעבעך אויך פארען וואס מקנא צו זיין.... האט זיא ארויסגערעדט מיט א טיעפען זיפץ.

אין עטליכע וואכען ארום נאך דעם גע־שפרעך האט שרה געבארען א אינגעל און עט־וואס שפעטער האט זיא זיך אבגעטיילט פון קעסט, האט זיך איבערגעליבען אין א דירה. מלכה האט זיי געגעבען אויף פארפיהרען זיך א קארקע, א שיסעל מיט צוויי צינערנע טעלער און א לעבעל ברויט מיט זאלץ. שמואל האט פער־משכנ׳ט דאם לעצטע און האט געקויפט דער יונגער פאר־פאלק א ציג.

— זאל איך קיין בייז ניט ווייסען, וויא איך וויים ניט פון וואס זיי וועלען לעבען! — האט ג׳טענה׳ט מלכה.

— בהמה! גאט שפייזט א וואריים אונטער א שטיין — וועט ער זיי אויך ניט פערלאזען, — האט זי געטרייסט ר׳ עלצע.

מיט דעם רב׳ם הילף האט משה בעקומען נאך א תלמיד, א „חבר", וועלכער האט געצאהלט דריי רובל א חודש. שרה מיט משה׳ן זיינען געווארען אליין בעלי הבתים. גאט׳ס געליעבטע פאלק איז געווארען רייכער מיט א פאר נייע קבצנים, וועלכע האבען אנגעהויבען פיהרען דיא אלטע מלחמה מיט דעם אלטען דלות.

אין פיער יאהר ארום נאך דער חתונה האט שרה שוין געהאט דריי קינדער. משה האט אהן דעם פאטער׳ס הילף פערלאזען כמעט דעם גאנצען קנעלונג. עס איז געקומען חאטש פון בריף אין וואססער....

איין מאל, אז שרה איז ניט געווען צו הויז, איז צו משה׳ן געקומען שמואל. נאך זיין אומעטיג געזיכט, נאך זיין שבת׳דיגער קאפאטע, נאך זיין „גוט־מארגען" האט משה פערשטאנען, אז ער איז געקומען ניט גלאט צו גאסט.

— הער, משה, וואס איך וועל דיר זאגען, — האט אנגעפאנגען שמואל מיט א טריים׳לענדער שטימע, זעצענדיג זיך ביים טיש — איך בין געקומען דורכצריידען זיך מיט דיר וועגען א וויכ־טיגען ענין....

משה איז צוגענאנגען צום טיש און האט אנגעשטעלט אויף דעם שווער א דערשראקענעם בליק: וועגען וואס פאר א וויכטיגען ענין קען ער מיט איהם ריידען?

שמואל האט טיעף א זיפץ געטהאן און האט, ארבל׳אזענדיג דיא אויגען, פארטגע־זעצט:

— דיא מעשה איז אזוי, מיין קינד. דו פערשטייסט דאך אליין גאנץ גוט: ס׳איז בי־טער.... קיין קנעלונג האסטו ניט, קיין אנדערע פרנסות שיקט גאט ניט צו..... און לעבען דארף מען דאך, מי דארף דאך חיונה.... וואס, ניט?

— מי דארף.... האט זיך אבגערופען משה שטיל, אהן האפענונג.

— עס פערשטעהט זיך: מי דארף! — האט שמואל פארטגעזעצט לעבעדיגער. — נאר אבער היינטיגע יאהרען... וואו וועסטו געפינען פרנסה? כאטש שטארב אין גאס!...

ער האט געגעבען א טיעפען זיפץ און, שוויי־גענדיג א וויילע, האט ער אנגעהויבען שטאמ־לענדיג:

— סיידען וואס?... סיידען וועלען, רחמנא לצלן, א בעל מלאכה?.... וואס טוט מען ניט פון פרנסה וועגען?.... הא?.... וואס זאגסטו?...

ס. א. אנ—סקי.

(פארטזעצונג פאלגט).

צו אונזערע לעזער

צום ערשטען מאל דיזען יאהר וועלדען מיר זיך צו אייך מיט אייניגע ווערטער. מיר טהוען עס היינטיגען מאגאט, ניט ווייל מיר האבען פריהער ניט גהאט וואס צו זאגען, נור אייגאד ווייל מיר האבען פריהער ניט גהאט דיזען מאגאט צולייב וועניג פלאטץ, אוז אויך דיזען מאגאט לאזען מיר פיעלעט איבער פיר אן אנדערס מאהל.

די פוז אייך גענאסען אוז פרייגד וועלכע ניט נור איהר קויפט דיא צוקונפט נור איהר לעזט איהר רעגעלמעסיג (אוז איהר זייט פיר אונז די וויכטיגסטע) פיר אייך איז עס קלאהר אז דיא צוקונפט איז היינט גרעסער אוז בעסער ווי וועלכע עס איז פריהערע אויסגאבע. מיר ווילען אייך נאך אנזאגען אז אויך דער פערקויף פוז דער „צוקונפט" איז היינט גרעסער ווי איז וועלכע עס איז פריהערע צייט.

איז פערגלייך צו א מאהל איז אונז היינט גוט. אוז דאך מאכען מיר בענעפיט׳ס, פאדערען נייע שערס, אוז וועלען פיעלייכט אפעלירען פיר סובסקריבשיאנס. מיר מוזען עס טהאן ניט צו פערוועגדען דאס געלד אויף היינטיגע פערלוסטען, נור צו דעקען די אמאליגע, אוז אויך צו קענען מאכען בריייטערע אונטערנעהמונגען פיר ווייטער.

אום צו פערמיידען פיעלע, אונאנגענעהמליכקייטען צו אונזערע טובסקריבער אוז מיטגלידער פוז סאסייעטים אין נויארק סיטי, וועלכע פלענען ניט ערהאלטען רעגעלמעסיג די צוקונפט דורך דער פאסט, האבען מיר יעצט גמאכט אראנדזשמענטס מיט א קאמפ. צו בריינגען דעם זשורנאל צו יעדען אין הויז, אוז עס איבערגעבען אין האנד, האפענטליך וועלכע מיר יעצט האבען וועניגער קאמפליינס.

מיר האבען מיט א קורצע צייט צוריק אויסגעשיקט א סירקולאר צו די ברענטשעס פוז ארבייטער רינג וועגען דער אייניפיהרונג פוז א דירעקטאראי, וואו עס זאל זיין פערצייכענט די אפיסערס, אפיסעס אוז מיטינג פלעצער פוז א. ר. ברענטשעס. דערווייל האבען מיר ערהאלטען גאנץ וועניג ענטפערס. מיר וואלטען געוואלט וויסען אויך דעם בעשלוס פוז די אנדערע. פיר לייכט קענען מיר עטוואס ענדערען אין אונזער פארשלאג דאס די ברענטשעס פוז א. ר. זאלען גענינען פיר מעהר מעגליך צו אדווערטייזען, אוז די וויכטיגע אויסקינפטע זאל זיך דאך גענינען אין דער „צוקונפט". לאזט אונז וויסען וואס פריהער.

מיר וואלטען זעהר דאנקבאר געווען דיא סעקרעטארים פוז פראגרעסיוו ארגאניזאציאנען — וואס זייער בעשטימטע אויפגאבע זאל ניט זיין, אונז צו שיקען זייער אייגענעם נאמען אוז אדרעס אוז דעם נאמען פוז זייער ארגאניזאציאז מיר האבען אייך זעהר וויכטיגעם מיטצוטהיילען. עטוואס וואס איז וויכטיג פאר אייך אוז אונז.

די מענעדזשמענט.

קעפמיקערס זשורנאל

5 סענט אַ קאפּיע

צו בעקומען איבעראל

א מאגאטליכער שריפט ארויסגענעבען פוז דיא

נייש־יאָרק עקזעקוטיוו באָרד

פוז דיא

יונ. העט און קעפ מייקערס אָו אַמ.

דיא גאנצע פאָרטגעשריטענע טרייד איז דיא אינטערעסען פוז דיא טרייד, אוז יוניאן בעוועגונג.

48 פיידזשעס אין אידיש און ענגליש.

ארבייטער־רינג ברענטשעס

זייערע אדרעסן, דאקטוירים, סעקרעטערס און מיטינג פלעצער.

ניו יאָרק, נומ. 2.

מיטעט יעדען שבת אין מאנאט אין 1915 3טע עוועניו, מ. דאווידאוו, סעקרעטער, 225 איסט 105טע סטריט, ו. בערמאן האספיטעלער, 211 איסט 103טע סטריט, ס. פעסקין דאקטאר, 131 איסט 105־טע סטריט.

ברוקלין, נומ. 6

מיטעט יעדען 1טען און 3טען פרייטאג אין מאנאט אין 51 האמבאלד סטריט. סעקרעטער ס. ע־לין, 242 עללערי סטריט, האספיטעלער ס. בלום 135 וויליאמס סט. דאקטאר דו. קלינקאוויטשיי 77 מעק־קיבען סטריט.

שיקאגא, נומ. 65.

מיטעט יעדען 2 און 4טען פרייטאג אין מאנאט אין שענהאפענס האל מילוואקי, קארנער אשלאנד עוועניו, סעקרעטער ל. בענענסאהן, 720 נ. וועסטערן עוועניו. ל. בענענסאהן, האספיטעלער 720 נ. וועס־טערען עוועניו, י. זוסמאן, דאקטאר, 245 וועסט דיוויזיאן סטריט.

באלטימארע, נומ. 9

מיטעט יעדען מיטוואך אוועגד, אין דיא לעזע רומס, 139 עסקווויטה סטריט, ו. אלטשול סעקרע־טער, 1023 א. פייעט סטריט, ו. אלטשול האספיטע־לער ו. אלטשול, 1023 א. פייעט סטריט,

---

עפטערנון סיגארעטס

I. W. SCHENKIR, 343, GRAND STREET, NEW YORK.

א 10 סענטיגער סיגארעט, 10 שטיק אין א פעקעדוש זיינען דיא בעסטע אין מארקעט, איבערשטייגט יעדען אנדערן סיגארעט. געמאכט פון ריינעם טירקישען טאבאק מיט מונדשטיקען און מיט וואטע צו ריניגען דעם רויך.

דיא עפטערנון סיגארעטען פערהיט דיא ברוסט אי פון הוסטען אי פון קאפ־שמערצען. עפטערנון סיגארעטען אהנע מונדשטיקען איז בעסער וויא אלע סיגארעטען אין געשמאק און אויך אין דער קוואליטעט, גאראנטירט ביי דעם בעוואוסטען מאנופעקטשורער I. W. SCHENKER

סוואבאדא סיגארעט

דער קענינ פון דיא אלע רוסישע סיגארעטען אוז דער עלטסטער אין מארקעט און דער בעסטער טאבאק פון רוסישען און טירקישען געמיקסט, מיט מונדשטיקען און אהנע מונדשטיקען און אויך דיא פיינסטע פיופער.

עניפטישע סיגארעטס פאהרנון

מיט קארק און אהנע קארק, 10 שטיק—25 סענט. עפטערנון נומער 1, קארק, 10 שטיק 15 סענט. אויך מיינע אלע סארטען סיגאטרעטען קארל מארקס, דיובעק, צוקונפט, קאזיטע, קישענאוו אויך אלע טאבאקא סיגארעטען אינפייט בלויע, אינסייט רויטע, דזשאמבא.

סעמפעלס נאך די קאנטרי פרוי געשיקט. די לי יכסטע פרייזען פיר האלסויילער און ריטויילער

No. 9 (45) SEPTEMBER 1905 Volume IV

דיא נייע אידישע ליטעראַטור

I.

פֿאַרעדע.

יא אידישע ליטעראטור איז דורכגעגאנגען אין איהר ענטוויקלונג אלע שטופען אוּן פֿארמעז, וויא יעדע ליטעראטור פוּן לעבעדיגע פעלקער. פוּנקט וויא דיא אומות העולם פערמאגען מיר א פאלקס־לאַרע (וועלטלעך, וויצען, משלים, רעטענישען אוּן ד. ג.) מיר זיינען ניט ארעם אין רעליגיעזע ווערק (תחינות, טייטש־חומש, לעגענדען אוּן מעשיות איבער פערשיעדענע צדיקים, בעלי־שם אוּן זייערע מופתים אוּן ד. ג.). מיר האבען שוין אמת קלאסישע אוּן כלומרשט־קלאסישע, ראמאנטישע אוּן סענטימענטאלע ווערק, אוּן פוּנקט וויא אנדערע פעלקער האבען מיר שוין דיא נייע ליטעראריש שוהלען — דיא רעאליסטישע, סימבאליסטישע אוּן אפילו דעקאדענטישע מיט בעוואוסטע פאר־טיטעהער אז זייער שפיצע.

וויא ווייט דיעזע פארשטעהער פערדיענען ווירקליך זייער עהרען־טיטל אוּן וואס פאר א פלאץ יעדער פוּן זיי דארף פערנעהמען אין אונזער ליטעראטור, לויט זיין טאלענט אוּן זיינע ווערק — דאס איז דיא אויפגאבע פוּן עהרליכער אוּן אויפריכטיגער קריטיק. ליידער איז אונזער ליטעראטור זעהר ארים אין דיעזען פאך, שוין צבגערעדט דערפוּן, וואס מיר האבען נאך ניט קיין ליטעראריש־פיהרער, ספעציעלע קריטיקער, צו וועלכע דיא שרייבער פוּן דיעזער אדער יענער ריכטונג זאלען זיך צוהערען מיט דעם ארץ אוּן צוטרויען. ביי אונז זיינען דיא בעלעטריסטען אליין מבינים אוּן אלייז קריטיקער, יעדער שרייבט זיך וויא איהם גלוסט זיך אוּן יעדער פיהלט זיך אין דער ליטעראטור הייבייש, בעקוועם, א בעל־הבית!

מיר ווילען דא ניט אנצייגען דיא אורזאכען, וואַרום דאס איז אזוי. דיעזע פראגע וואלט אונז פערפיהרט גאנץ ווייט פוּן אונזער ענין. עס איז גענוג בלויז צו בעשטעטיגען דעם פאקט, וועלכער איז פוּנקט אזוי זאנדערבאר וויא טרויעריג.

זאנדערבאר איז דיעזער פאקט דערפאר, ווייל דיא אידען, וועלכע צייכענען זיך איבערהויפט אוים מיט ליעבע צו פלפולים אוּן פיהרש"א דרייד־לעך, וואלטען געוועזן געקענט, זייט אונזער ליטעראטור האט אנגעהויבען צו וואקסען, ארויטשטעלען א היבשע צאהל קריטיקער, דעסטא מעהר וואס דיא גרעסטע אוּן שארפסטע ליטעראטור־קריטיקער כמעט פוּן אלע אירא־פעאישע ליטעראטורען זיינען אידען.

טרויעריג איז דער פאקט, ווייל דיא שוואכקייט פוּן אונזער קריטיק ווירקט זעהר שלעכט עריטענס. אויף דער ענטוויקלונג פוּן דער אידישער ליטעראטור גופא אוּן, צווייטענס, אויף דער גרעסטער צאהל לעזער. די אידישע לעזער זיינען אם מייסטענס גאר ניט, אדער אם בעסטען פאל, זעהר ווייניג בעקאנט מיט פרעמדע ליטעראטוריעז; זיי זיינען זעהר ווייניג ענטוויקעלט אוּן מיט

אן אונגעוועהנליכע נאיוויטעט ווערן זיי ענטציקט פון דיא „העכסט אינטערעסאנטע ראמאנען" פון שמר, בלאשטיין עט קא. און אין דער זעלבער צייט שלינגען זיי אזש דיא שפייעכץ, וועז זיי לעזען אן אמת'ע רעאליסטישע שילדערונג פון א נייעם שרייבער. זאגאר דיא מעהר ענטוויקעלטע לעזער קענען אויך זעהר זעלטען בעגרייפען דעם חלוק צווישען דיא ווערק פון פרישיעדענע שרייבער. דער זעלבער לעזער וואס קומט אריין אינסטינקטיוו אין א מיז התפעלות, וועז ער לעזט „דיא קליאטשע" פון אבראמאוויץ, רעדט מיט בעגייסטערונג פון רייזען'ס „שטילע טריט"; ער לעזט איבער מיט פערגניגען שלום עליכם'ס א הומאריסטיק און טאקי באלד קוויקט ער זיך מיט א טיפע סימפאטישע מעשה'לע פון י. ל. פרץ; ער וועלט צושמאלצען פון דינעז־זאהן'ס אן ערצעהלונג און קען זיך ניט אפלוי־בען פון ל. קאברין'ס רעאליסטישע סקיצען. כפעקטאר'ס פשוטע, גלאטע און בעלי־הבתישע כעשיות פערבייסט ער מיט אונפערשטענדליכע דעקאדענטישע בילדער פון שלום אש און ז. וו. און דיא וועלק פון דיזעז און אנדערע בעוואוסטע שרייבער מישען זיך צוזאמען אין דעם לעזער'ס קאפ און פערטומלען איהם.

און דאס איז נור דערפאר, וויל מיר האבען ניט קיין ליטעראטור־קריטיק, וואו דיא לעזער זאלען קענען אבפרישען זייערע געדאנקען, בריינגען אין ארדנונג זייערע אינדרוקע, וועלכע זיי האבען בעקומען בישהער זיך לעזען, זיך ער־קלערען דיא געפיהלען, וועלכע יעדע ווערק האט ביי זיי ארויסגערופען, און ד. ג.

עס איז שוין אלזא לאנג צייט געווען, אז אינזערע ערנסטע זשורנאלען זאלען שענקען מעהר אויפמערקזאמקייט צו דיזעז צווייג פון ליטעראטור. עס איז אמת, אז פון צייט צו צייט קענט איהר בעגעגנען אין אידישע זשורנאלען און צייטונגען אן ארטיקל אבער א ווערק פון דעם אדער יענעם שרייבער. דיזעז ארטיקלען זיינען אבער ניט מעהר וויא רעצענזיעס, א לייכטער און אויבערפלעכליכער איבערבליק, און ניט קיין אלזייטיגע בעטראכטונג און אנא־ליז, וויא אן אמת'ע קריטיק דארף און מוז זיין. עס איז אויך אמת, אז איבער דיא אלטע שרייב־בער, וויא לינעצקי, דיק, מענדעלע מוכר ספרים, האט מען שוין גשרייבען פיעל לענגערע אר־טיקלען. דיזעז ארטיקלען טראגען אבער מעהר א ביאגראפישען כאראקטער, איידער א קריטי־שען. אויסער דעם האבען מיר שוין פיעלע נייע שרייבער, וועלכע פערדיענען נאנץ כשר א בע־כערע בעהאנדלונג, וויא צו שווייגען וועגען זיי, און עס איז טאקי פשוט נויטהוועגדיג פאר אונז אלייז צו וויסען, וויא האלטען מיר ערגעץ אין דער וועלט, וויא גרוים און וויא רייך איז אונזער גייסטיגער פערמעגען. מיר האבען שוין א נישט־קשה'דיגע צאהל קלינגענדע הויכע נעמען, און עס איז כדאי צו וויסען, צו זיינען מיר הלילה ניט קיין פוסטע בעריהמער, וועז מיר ווי־לען שטעלען אייניגע פון אונזערע שרייבער אין איין לייסטער מיט דיא בעוואוסטע שעפפער פון דער וועלט־ליטעראטור.

דיא רעדאקציאן פון „צוקונפט" האט מיך פריינדליך איינגעלאדען צו שרייבען א סעריע ארטיקלען איבער אידישע ליטעראטור, און מיט דעם גרעסטען פערגניגען נעהם איך אויך זיך דיא פראבע פון א ליטעראטור־קריטיקער אין בריטסטען זין פון דיזעז ווארט.

אונזערע קריטישע אבהאנדלונגען פאנגען מיר אן איבער דיא שרייבער פון דעם נייעם פערייאד פון אונזער ליטעראטור, ד. ה., פון דיא 80טע יאהרען פון לעצטען יאהרהונדערט, ער־שטענס, וויל דיא שרייבער פון דער לעצטער צייט זיינען מעהר אינטערעסאנט פון'ס ריין־ליטעראריש־ען שטאנדפונקט אוס, צווייטענס, וויל עס איז טאקי מעהר ווינשענסווערטה, אז דיא לעזער זאלען בעסער קענען און פערשטעהן זייער צייט־ליטעראטור.

דער צווועק פון מיינע ארטיקלען איז אלזא צו צייגען דיא לעזער ניט בלויז, וויא, וואו אוז וועז דער אדער יענער שרייבער האט פערפאסט זיינע ווערק. איך נעהם אויך זיך אויך ניט דיא שוועריע אוז פראנטוואלטליכע ראלע פון א ליטעראטור־היסטאריקער. דיא אייניגיג זאך, וואס איך נעהם זיך אונטער דורכצופיהרען, איז צו שרייבען קריטישע ארטיקלען איבער אונזערע וויכטיגסטע שרייבער.

* * *

וואס הייסט קריטיק?

אויך דיזעז פראגע מוז איך געבען א קלארע און דייטליכע תשובה, אום דיא לעזער זאלען וויסען, וואס צו זוכען אין מיינע ארטיקלען אוז זאלען דאז אורטהיילען, אויך וויא פיעל איך האב אויסגעפילט דיא אויפגאבע, וועלכע איך האב זיך גשטעלט.

יעדע ליטעראריש־ען וועלק קען מען בעטראכ־

טעז פון פערשיעדענע שטאנדפונקטען. וועז א קריטיקער וויל אבשאצען דיא ליטעראריש־שע וועדטה פון א וועדק נור פאר דער צייט, וועז עס אין ערשיינעז, מוז ער דאס בעטראכטען פון א היסטאריש־ען שטאנדפונקט. ער מוז דאז צייגען, וויא ווייט דער פערפאסער האט פערשטאנען דיא קולטורעלע אוז סאציאלע לאגע אוז שטרע־בונגען פון זיין צייט, וויא ריכטיג ער האט פאר־געשטעלט דיא מדות, מנהגים אוז דעם אלגעמיי־נעם כאראקטער פון יענעם קלאס, ביי וועלכען ער האט גענומען מאטעריאל פיר זיינע סוזש־טען.

דאס אליין איז אבער נאך ניט גענוג, אום אבצושאצען דיא אמת'ע וועדטה פון א ליטע־דאריש וועדק. שעהנע ליטעראטור איז ניט קיין צייטונג־נייעס, וואס א רעפארטער בריינגט פון הײַנט, אוז עס איז גענוג צו חיסען, דאס דיעזע נייעס זיינען וויכטיג געשעהען. שעהנע לי־טעראטור איז אויך ניט קיין וויסענשאפטליכער יירטיקעל, אויך וועלכען דיא לעזער דארפען ברע־כען דיא קעפ, אום צו פערשטעהען זיין אינהאלט אוז עטוואס לערנען. שעהנע ליטעראטור איז אזוי ווי קונסט, אוז ווי יעדער צוויג פון קונסט האט זיא געוויסע געזעצע, וועלכע זיא מוז פאלגען. איינע פון דיעזע געזעצע איז דיא מאהלעריש זייט פון יעדען וועדק.

נעהמט, צום ביישפיעל, א בילד, וועלכע איז אנגעשמירט מיט ביליגע שרייענדע פארבען, וויא לאנג איהר זאלט אויפאיהר ניט קוקען, וועט זיא דאך אויך אויף קיין איינדרוק ניט מאכען, זאל אפילו איהר אידעע זיין וויא ריכטיג אוז שרהא־בען. א בילד איז נור דאז שעהן אוז קען, פאלג־ליך, נור דאז דערצעהלען דעם מאהלער'ס געדאנ־קען, וועלכע ער האט פערקערפערט אין איהר, יוען זיא איז ריכטיג געמאהלען, וועז איהרע פאר־בען זיינען ניט צופיעל העל אוז ניט איבריג דונ־קעל; וועז איהרע בעזונדערע טהיילען וויהעד־שקרעכען זיך ניט איינע די צווייטע; וועז דיא זייטיגע קלייניגקייטען שטעכען ניט צופיעל דיא איינגען; וועז פון אלע סימפטרישע שטריכען טהיילען זיך ארוים נור דיא וויכטיגע איינצעל־הייטען, וועלכע שפיעלען אין זיך אב קלאר אוז דייטליך דיא נשמה פון'ם וועדק — דיא אידעע.

דאס זעלבע איז אויך אין בעצוג אויף שעה־נע לימזראטור. א בעלעטרים־ט מוז איבערגעבען זיין אידעע אין א שעהנער אנציהענדער פארמע, מיט א מאהלעריש־ען אוז סטטיש־ען געשמאק, אהן שרייענדע פראזען, אהן אייגענע דרשות אוז כוסר צום לעזער. דער שרייבער דארף נור מאה־לען זיין בילד, וועלכע דארף אוז מוז רייזען פאר זיך אליין. יעדער שטריך דארף עפים זאגען נייעס דעם לעזער; יעדער שטריך מוז אבער זיין גלאט, נאטירליך אוז אויף זיין ריכטיגען פלאץ. דער צוזאמענהאנג צווישען בעזאנדערע סצענעס מוז זיין א נאטירליכער, ניט קיין געקינצעלטער; דיא פערזאנען, וועלכע בעגעגנען זיך אין דעם האמען אדער ערצעהלונג, זאלען זיך קענען בע־געגנען אין לעבען אויף, ד. ה. דער פערפאסער זאל ניט צונויפפיהרען אויף איין אכסניא, אין איין חדר, אז אלט־פרענקישען רב מיט אן עמאנ־סיפירטען אידען, מיט א „בערלינטשיק", וויא אלטע גוטע פרייגד, וועלכע קענען כלומר'שט איינאנ־דער אהן דעם צווייטען קיין מינוט ניט אוים־קימען. דאס איז דיא עסטעטישע זייט פון יעדע בעלעטרים־טישע וועדק אוז זיא איז פונקט אזוי וויכטיג אוז נויטהוועניג, וויא דיא היסטא־רישע ריכטיגקייט. זיא איז זאגאר דיא ערשטע פאודערונג, וואס מען שטעלט א קונסט־וועדק. אוז אויך איז דיעזער הינזיכט קען מען בעלע־טרים־טיק פערגלייכען מיט מאהלערי.

פון וואס וועדטה איהר צום ערשטען ענטציקט וועז איהר זעהט א גרויסארטיגע שעהנע בילד? נאטירליך פון איהרע ריכטיגע אוז פאסענדע פארבען, פון איהר שעהנהייט, מיט איין וואדט, פון איהר אויסערליכער פארמע. ערשט נאכ־הער, וועז אייער אויג האט זיך שוין אנגעזעטיגט מיט דער עסטעטישער זייט פון דעם בילד, קענט איהר זיך אבגעבען רעכנונג וועגען איהר אידעע, וויא וויייט זיא איז ריכטיג אדער פאלש, וויא קלאר זיא איז אויסגעדריקט אין בילד אוז ז. וו. דיא שלוסע, וועלכע איהר מאכט, קומען ערשט נאך דעם, וויא איהר האט נאכגעדענקט אוז אנא־ליזירט דעם קינסטלער'ס ארבייט. א מעהר ענטוויקעלטער אוז דענקענדער מענש זעהט אוז לערנט פון אן אמת'ע קונסט־וועדק מעהר וויא א וועניגער ענטוויקעלטער מענש. דיא איינדי־קע אבער, וועלכע צווינגען דיא מענשען נאכצו־דענקען, בעקומען אלע גליך, ניט וויעלענדיג, אוז דירעקט ביים ערשטען בליק אויפ'ן בילד. אין דעם בעשטעהט דיא אמת'ע צויבערקראפט פון קונסט.

דאס זעלבע, אוז נאך מעהר, איז, וועז מיר לעזען עטוואס. וועז מיר נעהמען א ראמאן אדער אן ערצעהלונג, קענען מיר ניט וויסען באלד

אויף'ן שטעל דעם אוטאר'ס אידעע. מיר מוזען ענדיגען אדער, אם וועניגסטענס, דורכלעזען א געוויסען טהיל פון דעם ווערק, איידער מיר זיי־נען אין שטאנד עטוואס צו דענקען וועגען דער אינערליכער ווערטה פון דעם בוך, וועגען זיין אידעע. דאס איז ניט קיין ארבייט אויף איין כינוט, דאס איז אויך ניט קיין אויגענבליק־איינ־דרוק; דאס איז אן ארבייט אויף נאנצע שטונ־דען, און וועז דער לעזער וועט ניט האבען קיין פערגניגען פון דיעזער ארבייט, וועז זיין עסטע־טישער געפיהל וועט ניט ארבייטען צוזאמען מיט זיין מח און זיינע נערוועז, וועז דיא ערצעה־לונג וועט נודעז דעם לעזער דורך איהר לאנג־ווייליגקייט אדער אונארדנונג, וועט ער זיא אהנעקווארפען אין מיטען לעזען.

זאלען דיא לעזער ניט דענקען, אז דיא עס־טעטישע פאדרמע, דיא „שהנע מעשה" איז וויכ־טיג, נור אום צו פעראינטערעסירען און צוצי־הען דאס גרויסע פובליקום, דיא ווייניג געביל־דעטע און אונענטווויקעלטע מענשען. דאס איז א גרויסער טעות. דער פאקט איז, אז וואס מעהר דער מענש איז גייסטיג ענטווויקעלט, אלין גע־זונדער איז זיין עסטעטישער געשמאק, אלין טיע־פער און בריייטער זיינע געפיהלען און בע־גריפע וועגען שהנהייט און אלין שטרענגער זיינען זיינע פאדדערונגען אין דיעזען זינן.

עס איז קיין ספק ניט, אז ניט דער איינפאכ־סטער און ניט דער העכסט ענטווויקעלטער מענש וועלען לעזען א ראמאן בלויז צוליעב זיין אידעע, וויעלכע איז, לאמיר זאגען, ארויסגעשטעלט אויפן פאדערבלאט. דיא אידעע פון א ראמאן, דאס איז דיא נשמה, וועלכע לעבט במילא אין א לע־בעדיגען קערפער —אין דער היסטאריישער וואהר־הייט. דיא עסטעטיק פון א ראמאן — דאס איז דער צוויבער, דער אמת'ער חן, מיט וועלכע א שההן מיידעל אינטערעסירט און ציהט צו זיך יעדען יונגען מאן.

אט אזא מין צוציהונגסקראפט דארף ענט־האלטען איז זיך יעדע בעלעטריסטישע ווערק.

* * *

מיר האבען שוין אלזא אנגעציגט אויף צויוי קריטישע מעטהאדען: א היסטאריישען און עסטעישען. דאך מיט זיי אליין ענדיגט זיך נאך נישט דיא קריטישע ארבייט. עס טרעפט זיך זעהר אפט, אז א ליטעראריש וועדק האלט אויס ביידע קריטישע מעטהאדען, ד. ה. דער סוזשעט פון דער ערצעהלונג איז געטומען פון דעם ווירקליכען לעבען און זיא לעזט זיך דאצו מיט א העכסט שפאנענדען אינטערעס, און דאך זאל זיא האבען פיעלע בעדייטענדע חסרונות.

לאמיר דאס ערקלעהרען דייטליכער.

דיא הויפט אויפגאבע פון א שרייבער, וועל־כער ווייל שילדערן דאס לעבען, בעשטעהט אין דעם, אז דיא פערזאנען וואס ער פיהרט ארויס זאלען זיין, ערשטענס, טיפיש, ד. ה. זיי זאלען אבשפיגלען אין זיך דעם כאראקטער און הויפט פסיכאלאגיע פון א געוויסען קלאס אדער קרייז, און, צווייטענס, אז דיא לעזער זאלען ניט נור זעהען, ניט נור פערשטעהען, נור זיי זאלען טאקי דורכלעבען דאס גאנצע אינערליכע לעבען פון דיא ארויסגעפיהרטע פערזאנען. דער שרייי־בער דערצעהלט אויף וועגען זיין קאמפף מיט זיך אליין אדער מיט דיא ארומיגע מענשען און אימשטענדען, ער גיט אויף איבער, וואס דער העלד האט געזאגט אין דיעזען אדער יענעם פאל, וואס ער האט געדענקט ביי דיעזער אדער יענער גלעגענהייט — ער מוז דאס אבער אויך איבערגעבען אזוי, אז איהר אליין זאלט פיהלען, וואהרום דער העלד האט געהאנדעלט אזוי און ניט אנדערש, וואהרום ער האט אויפגעהויבען דעם קאמפף, וואהרום ער האט גערעדט און געדענקט גראדע אזוי און ניט אנדערש. עס זיינען פאראן וועהרטער, וועלכע פאלשן זיך צו אייז פערזאן און קלינגען שרעקליך פאלש אויף דיא ליפען פון אן אנדערן; עס זיינען פאראן פעלע, וועז דיא נאטירליכע גדאנקען אדער האנדלונגען פון א מענשען וועדען אונאטירליך און אונמעגליך בייא גדוויסע אומשטענדען, צום ב. ש. וועז ער וועדט אויפגערעגט, וועז ער איז איבערראשט, וועז אין זיין הארץ ברויזט אין אונגעוועהנליכע ליידענ־שאפט און ד. ג. דער שרייבער דארף אלזא ניט בלויז ד ע ר צ ע ה לען וואס דער אדער יע־נער האט געזאגט, געטהאן און גדענקט, ער דארף אויך צ י י ג ען דעם נאטירליכען פרא־צעס, דעם אינערליכען גאנג פון זיין העלד'ס נשמה. און צייגען דארף ער דאס ניט מיט זיינע אייגענע ווערטער, ניט דורך פירושים, נור טאקי דורך דעם העלדם טהאטען און גדאנקען. איין מאך מיט דער האנד, איין קרעכץ, איין גענית פון דעם העלד ערקלעהרט אפט מאל, וואס עס קומט פאר אין זיין נשמה, פיעל מעהר און קלאה־רער, וויא נאנצע בויגענע מיט פירושים, וואס דער שרייבער וואלט געשריבען וועגען איהם.

דיא קונסט פון׳ם שרייבער בעשטעהט אלזא אין דעם, אז ער זאל כאפּען אט טאקי דיעזע כאראקטעריסטישע מאמענטען, וועלכע דעם מענשענס פסיכאלאגיע, זיין גייסט, זיין א י ד שפּיגלען זיך אב אין אייגן בעווענגונג, אין אייגן טהאט אוו אמאל אין אייגן פּראזע.

דיא קריטיק מוז דארום זעהר פארזיכטיג קוקען אויף דיא האנדלונגען אוו געשפּרעכען, אויף דיא פּרייהייט אוו לייהייט, מיט אייגן וואהרט אויף דער אינערליכער ענטוויקלונג פון דיא פּער־זאנען, וועלכע דער שרייבער פיהרט ארויס. דיא קריטיק מוז גוט אנאליזירען דיעזע אלע טהאטען אוו ז. וו. אוו זעהן, צו דער שרייבער האט גע־האט רעכט צו שטעלען זיינע העלדען אין אזא לאגע, וויא ער האט זיי געצייגט דיא לעזער; צו האבען זיי גהאנדעלט נאטירליך אונטער זיי־ערע אומשטענדען אוו בעדינגונגען אדער דאס איז בלויז א טעות פון דעם פערפאסער אוו ז. וו.

דער לעצטער קריטישער מעטהאד היסט פסיכאלאגישער אנאליז.

דיעזע דריי מעטהאדען, וועלכע איך האב ערקלעהרט, זיינען דאס הויפּט־געציג, מיט וועלכען א קריטיקער טרעט צו צו זיין ארבייט. איך קען יעצט אין קורצען אנדייטען דיא ראלע פון יעדען מעטהאד בעזונ־דער: דער היסטארישער מעטהאד ע ר ־ ק ל ע ה ר ט דיא ליטעראריש וועלק; דער עסטעטישער — שאצט אב דיא אויסערליכע פארמע פון דעם וועלק; דער פסיכאלאגישער אנאליז טרעגט ארויס דעם לעצטען משפּט אי־בער דער אלגעמיינער וועלטה פון דעם ליטערא־רישען וועלק.

אט דאס זיינען דיא דריי הויפּט־מעטהאדען, וועלכע איך וועל אנוועגדען אין מיינע קריטישע ארטיקלען. איך זאג „דיא הויפּט־מעטהאדען", וויל איך האב נאך אין זינן אנצוריהרען א פּרא־גע, וועלכע איז, שיינט מיר, ביז יעצט פון קיינעם נאך אנגעריהרט געווארען אין אונזער ליטערא־טור.

* * *

ביז יעצט איז דא דיא רייד געווען וועגען איינצעלנע וועלק פון א שרייבער. א קריטיקער, וועלכער וויל אבער רעידען וועגען דער אלגע־מיינער וועלטה פון א ל ע ליטעראריש וועלק פון א געווישען שרייבער, האט נאך אן אויפגא־בע, וועלכע איז זעהר וויכטיג און אין דערצעל־בער צייט זעהר פערענטווארטליך. א שרייבער פאלט ניט ארפּ פורפּלאט פון׳ם הימעל, א שרייבער איז א קינד פון זיין צייט, פון זיין לאנד אוו פון זיין פאלק. וואס גרעסער דער טאלענט איז ביים שרייבער, אלץ ברייטער דיר־נגט ער אריין אין דעם גייסט פון זיין פאלק, אלץ טיעפער פיהלט ער דעם דופק פון׳ם לעבען אוו אלץ קלאהרער פערשטעהט ער דעם אינער־ליכען פּראצעס אוו דיא אורזאכען פון געזעל־שאפּטליכע פּאסירונגען. אין דיא בעגאבטע ווערק פון אן אמת׳ן טאלענט לערנען מיר אלזא ניט בלויז דיא שטרעבונגען אוו פסיכאלאגיע פון איינצעלנע פערזאנען, מיר ווערען בעקאנט מיט׳ן אלגעמיינעם גייסט פון א גאנצן פאלק, פון א גאנצער עפּאכע; מיר ווערען אבער בעקאנט מיט דיעזען גייסט ניט וויא פון א קולטור־היסטארי־שער ווערק. צוזאמען מיט׳ן אוטאר לעבען מיר דורך זיין צייט, צוזאמען מיט דיא בעסטע מענ־טע פון זיין פאלק שטרעבען מיר צו אלעם, וואס זיי האבען געזוכט, פאר וואס זיי האבען גע־קעמפּפט. כמעט יעדע ליטעראטור קען שטאל־צירען מיט מעהר אדער וועניגער אזעלכע שרייי־בער, וועלכע שפּיגלען אב אין זייערע ווערק דעם אלגעמיינעם כאראקטער פון זייער נאציאו אדער, אם וויניגסטען, פון א געווישען פּעריאד. שעקספּיער, גאלדסמיטה, באיראן, דיקקענס זיי־נען עד היום ענגלאנד׳ס ציערונג; מאליער, וואל־טער, הוגא, מאפּאסאן, זאלא, וויא פערשיעדען זיי זאלען ניט זיין אין זייער ליטעראריש פאר־כע, דריקען אויס אין זייערע ווערק דעם גאנצען כאראקטער אוו דיא נשמה פון דיא פראנצויזען; גהעטע אוו שילער האבען צו זיך קיין גלייכען אין דער דייטשער ליטעראטור דורך דעם נאציא־נאלען שטעמפּעל, וואס ליגט אויף זייערע ווערק; כעהאטעם איז געבליבען אונשטערבליך דורך איין ווערק (דאן קיכאט), אין וועלכען ער האט אייכגעדרוקט דאס גאנצע גייסטיגע לעבען אוו דיא אידעאלען פון שפּאניען אין זיין צייט. דיא רוכען זיינען שטאלץ מיט זייערע גייסטינע נא־צי־־־־ל שפּיגלען, וויא פושקין, גאגאל, טאל־סטאי, טורגענעוו, טשעכאוו, גארקי אוו אנדערע.

וואר קען ביי אונז, אידען, פערנעהמען דיע־זען עהרען־פלאץ? וואר פון אונזערע שרייבער שפּיגעלט אב אין זיינע ווערק קלאר אוו דייטליך דעם גייסט, וועלכער לעבט אין אונזער פאלק? וואר פון זיי איז נאהענטער צו דער אמת׳ער פסיכאלאגיע פון דעם אידישען המון אוו וואר פון זיי האט בעסער בעגריפען דיא אידישע גאם?

דאס זיינען פראגען, וואס מען קען ניט פער־

ענטפֿערן כלאחר יד. זיי געהעז האנד אין האנד מיט דיא ערנסטע אוז טיעפֿסטע פֿראגעז פֿוז לעבעז, מיט דעם גאנצעז אינערליכעז אוז אויסערליכעז קאמפֿף, וואס דאס אידישע פֿאלק לעבט דורך, זייט דיא לעצטע צוואנציג יאהר.

איז אונזערע ארטיקלעז וועלעז מיר זיך, נאטירליך, אנשלאגעז אויף דיעזע פֿראגעז אוז נאכהער, וויא מיר וועלעז אנאליזירעז דיא הויפּט־וועזרפֿוז יעדעז שרייבער, וועלעז מיר קעזעז זעהז העז זייערע נאהענטע אדער וויטערע שייכות צום אלגעמיינעם אידישעז נאציאנאלעז כאראקטער אוז גייסט.

* * *

☞

איז נעקסטעז ארטיקל וועלעז מיר רעדעז אויבער דיא וועזרפֿוז פֿוז דעם בעריהמטעז אידישעז כעלעטריסט שלום עליכם.

פֿ. ראָזענבלאָט.

דיא פֿערשלאָבענע רוסלאַנד

(געשריעבעז פֿוז איוואז טורגעניעוו אין 1865; איבערזעצט פֿוז א. מ. ש. אין 1905).

אַ צייט בין איך שוין ניט געווען אין דר'הויים ביי מיר,
פֿוז דעסטוועגעז האָט זיא זיך אויף אַ האָאַר ניט אומגעביטעז.
ניטאָ קיין נייעס, ניטאָ קיין שכל נאָך ביי איהר,
דיא אַלבע פֿיהרונגג פֿיהרט זיא מיט דיא אַלטע זיטעז.
שמוטץ, סרחה, אַרימקייט, וועהטאָג אוז יסורים,
דערפֿוז בעשטעהט נאָך אונזער פֿעסטער טהורעם!
ביים פֿאָלק האָב איך ענטדעקט דיא שפֿלות וויעדער,
חאָטש פֿריי איז שוין דער פֿויער כלומרשט איצטער;
אַ מאַטע שלאַפֿקייט ליעגט אין זיינע גליעדער,
אוז מיט צונויפֿגעלייגטע העגד דאָ זיצט ער.
יאָ, אַלץ איז וויא געווען. — נאָר איין שטיקעל מעלה
דאָס האָבעז מיר, וואָס איבערטרעפֿט נאָך אַזיע,
מיר שלאַפֿעז, מיר כראַפֿעז אַהז שום שאלה,
אוז זעהעז גאָר דיא וועלט ניט אין פֿאַנטאַזיע.

יאָ, אַלע שלאַפֿעז דאָ, אַלע כראַפֿעז מאַט,
אין וואָגעז אין שליטעז, טאָג אוז נאַכט—מעז פֿאַפֿט.
דער סוחר שלאַפֿט, דער טשינאָווניק, דער סאַלדאַט
שטעהט אַנגעלעהנט אַן ביקס אוז שלאַפֿט!
דער גנב, דער ריכטער שלאַפֿט אוז טשוכעט ניט אוים,
אין שטאַדט, אין דאָרפֿ שלאַפֿט מעז, קליין אוז גרוים,
דער פֿויער ביים סאַכע, ביים ווערקשטאַט דער בעל מלאכה,
אוז טאַטע־מאַמע שלאַפֿט מיט דער משפּחה.
עם שלאַפֿט נאָר ניט דיא שיינק, אוז האַלטענדיג אין האַנד
אַ כום מיט בראַנפֿעז, דעם קאַפֿ צום פֿאַל געניגט,
דיא פּיס צו קאַווקאַז — אַ, פֿאַטערלאַנד!
אַזוי האַסטו, הייליגע רוסלאַנד, זיך צולייגט.

די לעהרען פון דער קבלה

II.

בלה ווערט געווענליך איינגע־טהיילט אין צוויי טהיילי : אין „קבלה עיונית" — טעאָרעטישע קבלה און „קבלה מעשית" — פּראקטישע קבלה. די ערסטע בעשעפטיגט זיך מיט רײן טעאָ־רעטישע פראגען און איז א רעליגיאָנס־פילאָזאָפּיע ; די צווייטע בעשעפ־טיגט זיך מיט סגולות, לחשים, קמיעות און אנדערע אזעלכע „פּראקטישע" טהעטיגקייטען. מיר וועלען זיך אין דיזען ארטיקעל בלויז אב־געבען מיט דער ערסטער און דאָס אויך נור מיט איין טהיילי דערפון — די פראגע וועגען גאָט־הייט.

די לעהרע פון „אין סוף" און צילות. די וויכטיגסטע פון אלע לעהרען אין דער טעאָ־רעטישער קבלה איז די לעהרע פון אין־סוף און צילות (אויסשטראהלונג, ענאמאציאָנס־לעהרע). דאָס איז דער פונדאמענטאלער שטיין אויף וועלכען דער גאנצען בנין פון קבלה איז אויס־געבויט. אפילו דיא פּראקטישע קבלה, וועלכע שיינט צו זיין אזוי וויים פון דער טעאָרעטישער. האָט אויך א געוויסען אָרגאנישען צוזאמענהאנג מיט דיעזער לעהרע. דאָס מערקווירדיגסטע איז, וואָס דיעזע לעהרע איז כמעט אין גאנצען, מיט גאנץ אונבעדייטענדע ענדערונגען, אום עם זאָל זיך פּאסען מיט אידישקייט, איבערגענומען געוואָרען פון די אלטע אינדיער. דאָס איז דער הויפּט־פרינציפּ פון דער בראהמא־רעליגיאָן און אויך פון די בודהיסטישע, וועלכע איז אויס־געוואקסען אויך די בראהמיישע. בראָמא ווערט געשילדערט מיט די זעלבע אויסדריקע ווי דער „אין סוף" אין קבלה, און ביי זיי זיינען אויך דא „ספירות", וועלכע זיינען אויסשטראה־לונגען פון בראהמא און כלים דורך וועלכע די וועלט איז בעשאפען געוואָרען, פונקט ווי אין דער קבלה „אור" „וכלים" (נעגויערעס וועגען דעם זעה : „די רעליגיאָן דעס בודהא און איהר ענטשטעהונג" פון קאָעפּפּען). מיר וועלען דאָ פּרובירען איבערגעבען דיעזע לעהרע אזוי קורץ און אזוי לייכט ווי מעגליך.

גאָט אליין איז אזוי הויך, אזוי ערהאבען, אז דער מענשליכער שכל קען איהם גאָר ניט בעגרייפען אלס עטוואָס עקזיסטירענדעס ; ער איז העכער פון אלע פאָרשטעלונגען, אונבע־גרייפליך און אונפערשטענדליך. ער פּעראיי־ניגט אין זיך אלע געגענזעטצע, ווייל ער איז אלעס און איז קיין זאך ניט. ער איז עטוואָס פאר זיך אהנע בעדינגונגען און אהנע בעגרענ־צונגען, און ער קען דאָרום צו קיין זאך ניט בעזוגליכען ווערען. מיר קענען איהם ניט פער־שטעהן דורך דעם וואָס ער איז ; מיר קענען נור וויסען דאָס וואָס ער איז ניט : ער איז די בערנייניגונג פון אלעס וואָס מיר וויסען. ער איז דער אָנפאנג פון אלעס און אלעס טהוט זיך אין איהם ענדיגען, ער אליין איז אהן א'ן אָנפאנג און אהן א'ן ענדע. ער איז די גע־שטאלט פון אלע געשטאלטען און ער אליין האָט קיין געשטאלט ניט ; ער איז דער געדאנק פון אלע געדאנקען און דערפאר קען איהם קיין געדאנק ניט בעגרייפען. זיין ווילען איז דער ווילען פון אלע ווילענס, אבער ער קען צו קיינעם פון זיי ניט פערגליכען ווערען. ער איז איינער, אבער ניט איינער וועלכער בע־שטעהט פון טהיילען, זאָנדערן א'ן אבסאָלוטע איינהייט, און אלס אזעלכער מוז ער זיין אונ־פערענדערבאר. קורץ, ער איז דער „אין סוף" — די אונענדליכקייט אדער ווי דער זוהר רופט איהם „אין" — נעגאציאָן.

דער אין סוף איז אונענדליך אין צייט, ער איז א „היה, הוה ויהיה", אונענדליך אין אָנ־פאנג און אונענדליך אין ענדע, און דערפאר איז זיין נאָמען אויך עקזיסטענץ („אהיה") — די עקזיסטענץ אלס א'ן אבסטראקט. אלעס עקזיסטירט אין איהם און קומט ארויס פון איהם.

דער גאנצער אוניווערזום, די אונענדליך פיעלע וועלטען זיינען נור געווייסע פאַרמען פון דעם אין־סוף. די פאַרמען זיינען פערשיעדענע, עדעלערע און גרעבערע, רוחנית און חומרית. דאָס וועגדט זיך אָן דעם אויף וויפיעל זיי זיינען דערווייטערט פון זייער ערסטע קוואל, אבער דער מקור פון זיי אלעמען איז דער אין־סוף.

די וועלטען זיינען ניט בעשאפען געוואָרען פון א עטוואס אויסערהאלב דעם אין־סוף, ווייל דאָס איז דאָך אונמעגליך לויט דעם כאַראקטער פון אין־סוף; דאָס וואָלט דאָך גע־היסען, אז עס האָט עטוואָס עקזיסטירט א חוץ דעם אין־סוף און דער אין־סוף וואָלט ניט געווען קיין אין־סוף (די אונענדליכקייט וואָלט געווען ענדליך). דער גאנצער אוניווערזום האָט אימער עקזיסטירט אין דעם אין־סוף אין א מעגליכער עקזיסטענץ; דורך דער שעפּונג איז דער אוניווערזום געוואָרען אין א ווירקליכער עקזיסטענץ; פאַר דעם איז ער געווען אין כוח; נאָכדעם — איז ער געוואָרען אין־פּועל. פריהער ווי איצטער איז ער נור א טהייל פון דעם „אין־סוף" כביכול, ד. ה., אויב מען קען זיך אזוי אויסדריקען. דער אין־סוף און דער אוניווערזום זיינען דאַרום אינס; זיי זיינען אין דעם זעלבען שייכות ווי די ליכטיגקייט צום פייער, ווי דער זייד־פּאַדים צום זיידוואָרם, ווי דער שפּינוועבס צום שפּין.

אום די וועלטען זאָלען בעשאפען ווערען איז נור נוטהיג געווען, אז דער „אין סוף" זאָל האָבען דעם ווילען זיך צו ענטפאלטען, זיך פער־נאנדערצואוויקלען, זיך צו ענטוויקלען פון אַן אויספאכהייט אין א פערשיעדענארטיגקייט. דיעזער ווילען היסט אין דער קבלה דער „רצון הקדום" (דער אורווילען) אָדער „אור אין־סוף" (אונענדליכער ליכט־שטראהל).

וועג מען רעדט פון דעם ווילען פון אין־סוף טאַר מען עס ניט פערשטעהן אלס א פערלאנג וואָס דאַרף נאָך ערסט ערפילט ווערען, ווייל דאָס וואָלט דאָך היסען, אז דער אין סוף פער־לאנגט עטוונס וואָס איהם פעהלט, און פאַלגליך איז ער דאָך ניט קיין אין־סוף. דער ווילען פון דעם אין־סוף אלס אזעלכער מוז זיין א עטוואָס וואָס עקזיסטירט אין דער נאטור פון דער זאָך, ד. ה., א אייגענארענע אייגענשאפט זאָזוי־זאָגען פון דעם אין־סוף. דער „רצון הקדום" איז אלזא א געטליכעם וועזען, וועלכער קען ניט ווערען אבגעטהיילט פון דעם אין־סוף און אין ווועלכען דער גאנצער פלאן פון דעם אוניווערזום האָט שוין עקזיסטירט. אויף דעם רצון הקדום זאָגען די מקובלים, אז דאָס איז געווען די „בקיעה ראשונה", די ערסטע דיפערענציאציאָן, דער אין־סוף איז די ערשטע אורזאכע; דער רצון הקדום איז דער ערסטער עפפעקט.

נון, קומען איצטער צווי פראגען: ערסטענס, וואו האָט זיך געמומען פלאַטץ פיר דעם אוניווערזום וויבאלד דער אין־סוף האָט אָנגעפילט דעם גאנצען חלל (רוים) פון אלע וועלטען? און, צווייטענס, ווי אזוי האָט פון א'ן אבסאָלוטע רוחנית געקענט ווערען דער עולם החומר? אויף די ערסטע פראגע ענט־פערן די מקובלים מיט „סוד הצמצום"; די צווייטע פראגע פערענטפערן זיי מיט די פער־שיעדענע מדרגות פון די נבראים: אצילות בריאה, עשיה און יצירה און מיט די צעהן ספירות, וועלכע מיר וועלען דאָ באלד ערקלערען.

דער „סוד הצמצום" איז ניט אזא טיעפע געהיימנים; עס מיינט פשוט אז דער אין־סוף דורך דעם „רצון הקדום" האָט זיך איינגעקאָר־צעט, זיך אריינגעצויגען אין זיך גופא כדי עס זאָל ווערען ליידיגער חלל, ליידיגער פלאץ, וואו די נבראים זאָלען זיך קענען ענטוויקלען. דער אין־סוף האָט דורך דעם ניט פערלאָרען קיינע פון זיינע אייגענשאפטען; עס איז נור גע־בעבען געוואָרען חלל, וואו דער אוניווערזום זאָל זיך ענטוויקלען, און דער אוניווערזום וויעדער איז דאָך ניט מעהר ווי א ערשיינונג פון דעם אין־סוף. דער אין־סוף איז די ווירקליכקייט; דער אוניווערזום — אַן ערשיינונג.

די צווייטע פראגע איז א פיעל שווערערע און ניט אלע מקובלים זיינען איינשטימיג אין די פּרטים פון דעם ענטפער, הויפּטזעכליך דארום וויל ניט אלע זיינען מסכים ניט וועגען דער צאָהל און ניט וועגען די אייגענשאפטען פון די ספירות.

מיר וועלען דאָ ערקלערען די פראגע ווי דאָס רוב מקובלים פערשטעהען עס:

דער אין־סוף, וויל ער האָט געוואָלט (דורך דעם „רצון הקדום"), האָט ארויסגעשטראהלט פון זיך די צעהן ספירות, וועלכע בילדען מיט זיך דעם „עולם האצילות" (די וועלט פון אוים־שטראהלונג) אָדער דעם „אדם עילאה" (דעם איבער־מענש; דעם מענשען פון עולם העליון). זיי זיינען געטליך אין כאראקטער און קענען

ניט אבגעטהיילט ווערען פון דעם אין־סוף, אבוואהל זיי זיינען ניט איינס און דאס זעלבע מיט דעם אין־סוף. זיי זיינען געוויסערמאסען נבראים אדער, זיך ריכטיגער אויסצודריקען, אויסשטראהלונגען. אלס אזעלכע קענען זיי דארום שוין דיענען אלס כלים דורך וועלכע דער אוניווערזום איז ערשיענען אין זיין איצטיגער געשטאלט.

די ערסטע אויסשטראהלונג פון דעם „אור אין־סוף" אדער „רצון הקדום" זיינען אלזא די צעהן ספירות אדער דער „עולם האצילות". דורך זיי זיינען ארויסגערופען געוואָרען אין עקזיסטענץ פריהער דער „עולם הבריאה", נאכדעם דער „עולם היצירה" און ערסט נאכדעם דער „עולם העשיה". דיעזע פיער מינים וועלטען שטעלען מיט זיך פאר פערשידענע מדרגות פון עדעלקייט; די העכסטע איז די „עולם האצילות"; די נידעריגסטע — די „עולם העשיה". די פערגרעבערונג פון רוחניות צו חומריות איז אלזא צוגענאנגען בהדרגה; וואס וויייטער זיי זיינען פון דעם ערסטען קוואל אלץ גרעבער זיינען זיי, אלץ מעהר זיינען זיי מגושם, און אויך אזא אופן איז ערשיענען די מאטעריעלע וועלט, דער „עולם החומרי". דאס קען מען זיך אם לייכטעסטען פאָרשטעלען, וועו מען זאל פון איין צענטר („נקודה"), וווּ די מקובלים רופען עס) מאכען פיער צירקלען מיט פיער פערשיעדענע ראדיוסען. דער ערסטער וועט זיין „אצילות", דער צווייטער „בריאה" א. ז. וו. (זעה פיגור 1.)

פיגור 1

די ספירות און זייער וועזען. די אריגינעלע בעדייטונג פון דעם וואָרט „ספירות", ווי ער וועלט געברויכט אין "ספר יצירה", מיינט צאהלען. די ערסטע צעהן צאהלען האבען געהאט א בעזונדערען צויבער אויף פיעלע פון די אלטע פילאָזאפען, ווייל דורך זיי קענען צוזאמענגעשטעלט וועלט אלע מעגליכע ביז דער אונענדליכקייט צאהלען. אזוי ווי אלעם אויף דער וועלט קען געצעהלט וועלען מיט צאהלען אין אזוי ווי די צאהלען זיינען אונענדליך, זיינען זיי דארום פון פיעלע פילאָזאפען (פיטהאגאָראָס שולע) בעטראכט געוואָרען אלס דער עצם, אלס די זאכען גופא. דער פערפאסער פון „ספר יצירה" איז אויך געווען מיט דער מיינונג, אז דאס נאנצע וועלט בעשטעהט אין דעם צו בעווייזען וווּ אזוי די וועלט איז בעשאפען געוואָרען דורך צאהלען אז בוכשטאבען.

די ערסטע צעהן צאהלען וועלט אין „ספר יצירה "גענומען אלס סימבאָלען צו בעצייכענען מיט זיי די וועגען דורך וועלכע גאָט האָט בעשאפען די וועלט. אבוואָהל יעדע פון זיי איז א גאנצע פיר זיך, זיינען זיי דענאָך ענג פערבונדען אייגע מיט די אנדערע: מיר קענען זיך ניט פאָרשטעלען צוויי וואו עס איז ניטאָ דער בעגריף איינס — זיי קומען אלע דארום ארויס פון דעם איינס (זעה ספר יצירה עם פירוש אבוסהיל בן דונש אבן תמים). די ערסטע צעהן צאהלען (ספירות) לויט דעם ספר יצירה סימבאָליזירען מיט זיך: דעם רוח הקדש; דאָם וואָרט (דורך וועלכען דער גענאנק דריקט זיך אוים); וואסער, פייער; הויך, נידעריג; מזרח, מעריב, צפון, דרום*) אין אנדערע וועלטער: הכמה, מאטעריע און חלל (רויס).

ביי די שפעטערע מקובלים, ווי אין „זוהר" און די נאָך זוהר'דיגע ליטעראטור, וועלען שוין די „ספירות" בעטראכט אלס געוויסע גייסטיגע „עגולים" (ספערען) דורך וועלכע דער „אין־סוף" האט ארויסגעופען די עקזיסטענץ פון דעם אוניווערזום. זיי זיינען נעטיך אין וועזען, ווייל זיי קומען ארוים דירעקט פון דעם „אור־אין־סוף", ד. ה., זיי זיינען די אייגענשאפטען פון דעם „אור־אין־סוף". פערגלייכענדיג די לעהרען פון קבלה מיט ספינאָזא'ס פילאָזאפיע,

*) „אלו עשר ספירות בלימה אלהים ורוח ומים ואש ומעלה ומטה מזרח מערב צפון דרום", ספר יצירה, פרק א'.

קען מען זאָגען דאָס וועהרענד דער „אין־סוף" און דאָס זעלבע וואָס ספּינאָזא רופט אָן „סוב־סטאנץ" זיינען די „ספּירות" דאָס, וואָס ספּי־נאָזא רופט אָן „אטריבוטען".

די ספּירות זיינען געטלעך און זיינען דאָרום אונפּערענדערבאר און אייביג, און צו־לעצט דעם רופען זיי זיך „אור" אָדער „אורות" (ליכטיגקייט); זיי זיינען אָבער אויך די יעניגע דורך וועלכע דער אונייוועלט אָרט אלע ענדערונגען אין אירם וועלט ארויסגעהט, און אלם אזעלכע וועלט זיי אָנגעהופען אויך „כלים" (געפּיינ).

* * *

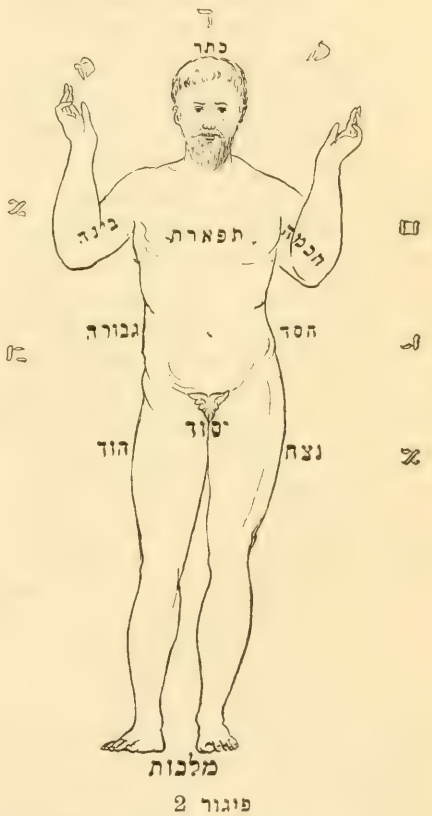

פיגור 2

ביז אהער געהט עס מיט דער קבלה־פילאָ־זאָפּיע נאָך גלאט; זי איז יעדענפאלס ניט פיעל ערגער פון פיעלע אנדערע פילאָזאָפּישע סיסטעמען; אין פיעלע הינזיכטען נאָך העכער אין איהרע בעגריפען. דער בעגריף פון איינהייט אין דעם נאנצען אוניוועלט שמעקט זאָגאר מיט מאָדערנע געדאנקען. די צרות פאנגען זיך אָן מיט דער קבלה, וואו זי פּרובירט פּעראיינ־גען דיעזע ריין־פּאנטהעאיסטישע לעהרע מיט דעם אידישען מאָנאָטהעאיזם, וועלכער לערנט פון א גאָט־שעפּפער אויסערהאלב דעם אוני־ווערזום, וועלכער איז נאָך דערצו אין אָנפאנג בעטראכט געווארען אלם קערפּערליכער און מענשען־עהנליכער. דאָ איז זיך די קבלה סותר אויך שריט און טריט, פאלט אריין אין איין טעות נאָך דעם אנדערען, פערגעסט און רוקט אב אָן א זייט איהרע אייגענע לעהרען פון פאנ־טהעאיזם, צוקריפעלט זאָגאר דעם אידישען מאָנאָטהעאיזם ביז עם וווייזט אוים ווי א פאָלי־טהעאיזם (פיעלגעטעריי). דער שכל און לאָגיק קענען ניט פעראייניגען דאָס וואָס איז אונפער־אייגבאר, אבער פאר דער פאנטאזיע איז אלעם מעגליך — און די מקובלים האָבען גענאָזען לויפען זייער פאנטאזיע פרייי, אָהנע צו האָבען אירגענד וועלכע קאָנטראָלע איבער איהר.

אום צו פעראייניגען די תורה מיט די לעהרען פון דער קבלה האָבען די מקובלים (דער „זוהר" און די נאָך־זוהר'שע ליטעראטור) זיך בעשאפען א'ן „אדם קדמאה" אָדער „אדם עילאה", וועלכער הייסט אויך „שרו של עולם" (דער הערר פון דער וועלט). דיעזער „אדם קדמאה" אָדער ווי די מקובלים רופען איהם מאנכעם מאָל אויך „ישראל סבא" (דער אלטער ישראל) איז א מענשען־עהנליכעם גע־טליכעם וועזען, דער גאָט־מענש. ער איז א'ן אוים־שטראהלונג פון דעם „אור־אין־סוף" און אין זיינע ארגאנען זיינען רעפּרעזענטירט די צעהן ספּירות (זעה פיגור 2). ער איז די נעהנטסטע אויסשטראהלונג פון „אור־אין־סוף" און איז, הייסט עס, דורכאוים רוחנית. דיעזער „אדם קדמאה" איז דער גאָט־שעפּפער. דאָס איז דער גאָט וואָס האָט בעשאפען דעם מענשען אין זיין געשטאלט: אין „עולם הבריאה" איז דאָ דער „אדם דבריאה"; אין „עולם היצירה" איז דאָ דער „אדם דיצירה" ביז עם קומט צו אונז פּראָס־טע בשר ודם'ס. אזוי דאָס דער מענש איז אויך בעשאפען געוואָרען אין פיער מדרגות, גליך ווי די פיער וועלטען; מיר זיינען עם די ניעדריגסטע אין די מדרגה פון מענשען. אין די אלע וועלטען אבער איז דער מענש דער מבחר היצורים, די קרוין פון דער שעפּפונג.

מיט דעם אריינברענגען פון דעם „אדם קדמאה" האָבען אייגענטליך די מקובלים אריין־געבראכט א נייעם גאָט, אבער זיי פערענטפערן עם דערמיט, וואָס דער „אדם קדמאה" איז א'ן אויסשטראהלונג פון דעם „אין סוף" און איז

פֿאלגליך איינס און דאָס זעלבע מיט דעם אין־סוף. דער „אדם קדמאה" איז א מין פערמיט־לער צווישען דעם אין־סוף און דעם אוניווערזום.

ביי די אינדיער האָט די לעהרע פון בראהמא געפיהרט צום בודהיזמום, צום עק־סטרימען פעסטימיזם. דער איינגעבאָרענער אָפּטימיזם פון דעם אידישען פאָלק האָט ניט דערלאָזען, אז פון די לעהרע פון „אין סוף" זאָל זיך ענטוויקלען אזא פעסטימיסטישע לעהרע; פערקעהרט, עס האָט געפיהרט צום העכסטען אָפּטימיזם. דער מענש איז דער צענטר פון דער שעפּפונג, אלעס איז צוליעב דעם מענשען, ער איז די קרוין פון דעם אוניווערזום, און ניט נור אין „עולם השפל" איז עס אזוי, נאָר אויך אין די עולמות עליונים. גאָט אליין איז, זאָ־צו־זאָגען, א מענש. דאָס איז דער מאָראלער זינן פון די לעהרע פון דעם „אדם קדמאה", און אויף אזוי פיעל האָט עס אָהן צוויפעל נעהאט א וויכטיגע בעדייטונג. דער אידישער „אדם קדמאה" איז ניט קיין ילוד אשה, ער דארף ניט און קען ניט געבאָרען ווערען פון א פרוי אום זיך צו ענטדעקען; ער איז פרוי און מאן אין איינעם; ער איז אין „עולם אצילות", ווו־ די געשלעכטער האָבען זיך נאָך ניט פער־נאנדער־געטהיילט, אין איהם ליגען די געשלעכ־טער, דאָס מענליכע פון רעכטען זייט און דאָס ווייבליכע פון לינקען זייט; ער אליין איז א'ן אנדרוגינס, ווי די מקובלים דריקען זיך אויס, דערפאר, זאָגען די מקובלים, איז אדם הראשון אויך בעשאפען געוואָרען א'ן אנדרוגינס, און איז ערסט נאכדעם פערנאנדערגעטהיילט געוואָ־רען אין א זכר און אין א נקבה. דערמיט ווילען די מקובלים ערקלערען די צוויי פערשיעדענע ספורים וועגען די שעפּפונג פון מענשען, וואס געפינט זיך אין דער תורה, און וועלכע זיינען זיך סותר איינע די אנדערע. אין איין ספור הייסט עס, „זכר ונקבה ברא אותם" — ער האָט זיי בעשאפען מאן און פרוי; אין צווייטען שטעהט, אז די פרוי איז בעשאפען געוואָרען פון מאן'ס ריפּ. אויף דעם „זכר ונקבה ברא אותם" זאָגען די מקובלים, אז דאָס זיינען „דו פרצופים" — איין מענש מיט צוויי געשלעכ־טער.

ווען דער זוהר און פיעלע פון די שפּעטע־דיגע מקובלים ריידען וועגען גאָט, מיינען זיי דעם „אדם קדמאה", וועלכער איז גאָט „בסוד אצילות"; פון דעם „אין סוף" אליין קען מען נאָר ניט רעדען, ווייל דער מענשליכער נעדאנק קען איהם ניט בעגרייפען.*) נאטירליך ווערט יעדעם מאָל ווידערהאָלט, אז דער „אין סוף" איז דער „עילאה דעילאין, טמירא דטמירין" און אלעס קומט פון איהם און ענדיגט זיך מיט איהם. די אלע בעשרייבונגען פון גאָט'ס אָרגאנען און די אונצעהליגע וועלטען וואָס הענ־

---

*) אינטערעסאַנט אין דיעזער בעציהונג איז ווי דער זוהר דריקט זיך אויס וועגען דעם: „ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח, די ההוא קדמאה; דהא מתמן ולהלאה לית מאן דיכיל לאסתכלא ולמנדע משום דאיהו סתים במחשבה דקב"ה במיורא, סתימא, עילאה; מחשבה דבר נש לי יכיל לאתדבקא ולמנדע לה... אי"ן סו"ף ליית ביה רשומא כלל, ולא תליא שאלתא ביה, ולא רעיונא לאסתכלותא דמחשבה". (זוהר ג' בראשית). אין א פרייער איבער־זעצונג אויף אידיש הייסט עס: „דאָס וואָס דער נביא יהזקאל האָט געזעהן אַ געשטאַלט אין דער מרכבה איז עס געווען דער אדם קדמאה, וואָרום העכער פון דאָרטען קען קיינער ניט קוקען און ניט ווי־כען, ווייל עס ליגט בעהאַלטען אין געדאַנקען. און דער געשלעכער געדאַנק איז פערבאָרגען, אונ־ערקלערליך, ערהאַבען, זאָ דאָס דער מענשליכער גע־דאַנק קען זיך דערמיט ניט פעראייניגען און קען עס ניט בעגרייפען... דעם אין־סוף קען מיט קיין זאַך ניט בעציכנען, קיין זאַך וועגען איהם ניט פרעגען, קיין געדאַנקען קען זיך ערינטערעסטע־רען יענעם געדאַנקען." די ארימע מקובלים, וועלכע האָבען געהאַלטען יעדען וואָרט פון תנ"ך פיר הייי־ליג האָבען זיך נעביך אויף אזאַ אופן געמוזט קוועל־טשען, אום צו דערוויסטערן אירגענד וועלכען קער־בערליכען בעגריף פון גאָט. דער אמת איז אבער, אז יחזקאל'ס בעגריף פון גאָט איז א פיעל גרע־בערער ווי ביי די מקובלים, די לעצטע זיינדזיג בעאיינפלוסט פון פערשיעדענע פילאָזאָפישע שולען. די מקובלים ניט האָבענדיג קיין אַהנונג וועגען די היכטאַרישע ענטוויקלונג פון דיעזע בעגריפע האָבען בעגאַנגען דעם זעלבען פעהלער, וואס די זאָגענאַנטע ראַציאָנאַליסטען, אַנפאַנגענדיג פון רמב"ם ביז הייני־טיגען טאָג, בעגעהן.

גען אן זיינע האָאר (זעה אדרא רבא קדישא, זוהר פ' נשא), זיינען נור בעשרייבונגען פון דעם אדם קדמאה.

דער „אדם קדמאה" איז איינער, אבער א איינגיקייט וואָס בעשטעהט פון דרייען: מענ־ליכעם (אבא), וויבליכעם (אמא) און „ברא" (דער זוהן). ד. ה., דער פרינציפ וואו בייד פריהערדיגע פרינציפען פאראייניגען זיך. דיזע נייע לעהרע איז נויטהיג געווען פיר די מקובלים, אום דורך איהר צו ערקלערען אלע ערשיינונגען אין אלע וועלטען אלס איין גאנצעם, וויל אלע וועלטען זיינען גע־מאכט געוואָרען נאָך איין פלאן, און אלעם וואָס גע־פינט זיך אין „עולם התחתון" געפינט זיך אויך אין די „עלמות עליונים", מעהר ניט פיעל ערגלעך און פאל־קאָמענער. לויט דעם „זוהר" גע־פינט זיך א „שמים דעילאה" און „ארעא דעילאה" ד. ה. אז אונזער הימעל און ערד זיינען נור גרעבע־רע קאָפיעם פון א רוחניות'דיגען הי־מעל און ערד.

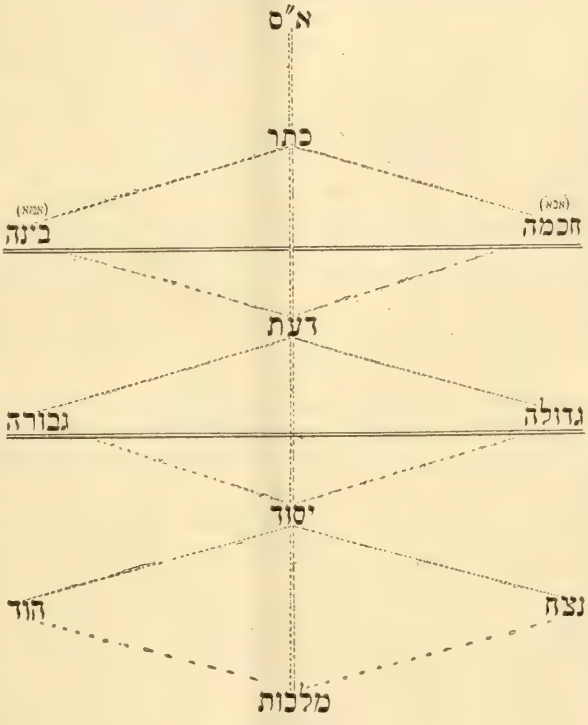

פיגור 3

אין דעם „עולם השכלי" (אינטע־לעקטועלע וועלט) איז „כתר", „חכמה", „בינה" (אנדערע מקובלים רעבענען ניט כתר פיר א „ספירה" און זיי נעהמען אריין אנשטאט „דעת" — חכמה, בינה, דעת אדער חב"ד) א דריי־איניגקייט, וואו די צוויי נעגע־נעזעטצטע פרינציפען פון „זכרא" און „נוקבא" פראיניגען זיך אין דעם פרינציפ „ברא", דאָס מיינט: ווייסען, דער וויסער, און דאָס בעווואוסטע זיינען אין גאָט איינס.

אין דעם „עולם המורגש" (מאָראלע וועלט) פראייניגען זיך רחמנות („חסד" אדער „גדולה") מיט'ן דין („פחד" אדער „גבורה") און בילדען „תפארת", ד. ה., אין גאָט פראיי־ניגען זיך רחמנות און דין. אין „עולם החומרי" פראייניגען זיך „נצח" און „הוד" און „יסוד — דער לעצטער אלס סימבאל פון רעפראדוק־ציאן. (זעה פיגור 2.) דיזע אלע פראייניגען זיך אין „מלכות" — גאָט'ס הערשאפט איבער דער וועלט.

פיגור 3 שטעלט מיט זיך פאָר דעם זאָ־עגנאנטען „איין הקבלה" — דעם קאבאליסטי־שען בוים, וואו די ווירקונג פון די ספירות און זייערע פערהעלט־ניסע איינע צו די אנדערע ווערן פאָר־פאָרגעשטעלט קלע־רער ווי אין דעם אדם קדמאה. די לויניען וועלכע פיה־רען פון איין „ספירה" צו די אנדערע זיינען עם די „צינורות"־קאנאלען דורך וועלכע זיי זיינען משפיע (ווירקען) איינע אויף די אנ־דערע. עם זיינען דאָ פיעל מעהר „צינורות", וועלכע איך האָב ארויס־גלאָזען כדי לייכ־טער צו מאכען פיר דעם לעזער צו בע־גרייפען די 3 דריי־איניגקייטען, וועל־כע פראייניגען זיך אונטען אין „מלכות".

פון אויבען אראָפּ זיינען די „ספירות" איינ־געטהיילט אין דריי קאָלומנען (עמודים). די פון דער רעכטער זייט און וועלכע פאנגט זיך אָן מיט „חכמה" הייסט „עמודא דימנא" אדער „אבא" (דער פאטער); די פון דער לינקער זייט וועל־כע פאנגט זיך אָן מיט בינה הייסט „עמודא דשמאלא" אדער „אמא" (די מוטער); דער מיטעלסטער, וועלכער פאנגט זיך אָן מיט „כתר" און ענדיגט זיך מיט „מלכות" הייסט „עמודא דאמצעותא" אדער "ברא" (דער זוהן), ד. ה.,

דער פרינציפ אין וועלכען עס פעראייניגען זיך די ווירקענדע און בעווירקטע קראפט. אבא, אמא וברא שטעלען מיט זיך פאר א דריי־אייניגקייט. *)

*) די קריסטליכע רעליגיאנס־געלעהרטע האבען זיך דארויף אריינפגעוואַרפען ווי אויף א בשר'ע מציאה, בעהויפטזעכליך אז די קבלה בעשטעטיגט זייערע לעהרען. די פראנקיסטען, (אַ אידישע סעקטע) וועלכע האָט זיך פריהער אַפגעגעפען מיט דער קבלה איז טאקי שפעטער איבערגעגאנגען צום קריסטענטהום.

דער פלאץ איז דאָ צו ענג אום זיך מעהר צו פערברייטען וועגען דעם ענין. מיר גלויבט זיך, דאָס מיר איז געלונגען צו געבען דעם לעזער אַן אויבערפלעכליכע השגה פון די קאבאלים־טיש גאָטעס־לעהרע. עס בלייבען נאָך צו בעהאנדלען די פראגען פון דער מענשליכער נשמה און גלגול, שכר ועונש און מאראל, און, ענדליך, די „קבלה מעשית", וואָס איך וועל פיעלליכט טאָן ביי א געלעגענהייט.

א. גינזבורג.

אַ ביסעל אידישע געשיכטע

נאָך דעם מאַטעריאַליסטישען שטאנדפונקט.

דך יא איך האָב עס בעמערקט אין פאריגען נומער „צוקונפט", נעם איך זיך ניט אונטער צו ערקלעהרען דיא עקזיסטענץ פון יודענטהום נאָך דעם מארקסיסטישען שטאנדפונקט. דאָס איז אויך ניט מיין אויפגאבע. ניט געשיכטע שרייב איך, זאנדערן דיא מארקסיסטישע מעטאדע צו ערקלערען געשיכטע. איך וויל פון דעסטוועגען בריינגען אייניגע געשיכטליכע פאקטען דיעזע זאלען אבער נור דיענען אלס ביישפיעל דעם ענין קלאהר צו מאכען.

מען גלויבט געווהנליך, אז דיא אידישע רעליגיאן און תורה האבען געהאלפען דיא אידען זיך צו דערהאלטען אין גלות. מיט אנדערע ווערטער היים דאס: וען דיא אידען זיינען פערטריבען געווארען פון פאלעסטינא, האבען זיי פון דער היים מיטגענומען זייער תורה און זייער רעליגיאן, און דיעזע צווייי ארטיקלען זיינען דאס געווען זייער שטיצע אין דעם לאנגיעהריגען גלות.

אין גאנצען דאס אבליקענען קען מען ניט. אביסעל אמת שטעקט דארין. דער מאטעריאליזמוס לייקענט אויבערהויפט ניט אב דעם אויפלום פון רעליגיאן און אידעען, וויא מיר וועלען זעהען וויייטער. אבער דאס איז ניט דער גאנצער אמת. עס איז אויבערהויפט ניט אמת, אז דיא רעליגיאן איז געווען דער הויפטפאקטאר, עס מוז נאָך האבען געווען א זאך, וועלכע האט פעראורזאכט דיא ענטשטעהונג פון דער רעליגיאן.

לאמיר דאס געניי בעטראכטען:

וועז נבוכדנצר האט איינגענומען ירושלים, האט ער פערנומען דאס גאלד און זילבער און אלע טהייערע זאכען פון בית המקדש, און כרי ויא איהען זאלען זיך מעהר ניט בונטעווען, האט ער „אוועקגעפיהרט גאנץ ירושלים, דיא פרינצען און דיא גבורי החיל און אלע בעלי מלאכות, און דיא שמידען: קיינער איז ניט געבליבען אויסער דיא ארימע לאנדבעפעלקערונג, דיא פויערים". דאס האט אבער ניט געהאלפען. איז א קורצער צייט ארום האבען דיא איבערגעבליעבענע אונטער צדקיהו ווידער געמאכט א'ן אויפשטאנד. דאן איז נבוכדנצר ווידער געקומען, מיט א מחנה, האט פערברענט דעם בית המקדש, האט אלעס חרוב געמאכט און האט פערטריבען איז גלות דאס איבערגעבליבענע פאלק (את יתר העם). איבערגעלאזען האט ער דאס מאל נור דאס גאנץ ארימסטע, זיי זאלען אויפפאסען אויף דיא פעל־

דער און ווייניגערטנער, און איבער דיעזע איז גדליה געווען דער אויפזעהער, אדער דער גובערנאטאר. גדליה, וויא עס שיינט, איז געווען א געטרייער אונטערטהאו פון נבוכדנצר, וואס איז ניט געווען געפעלען דיא פערבליבענע אידען. איז א שהנעם טאג איז ישמאל בן נתניה, בן אלישמה פון דיא קעניגליכע פאמיליע (מזרע המלוכה) געקומען מיט נאך צוהן מאן און האבען אומגעבראכט גדליה'ן. אויס מורא פאר דעם צארן פון דיא כאלדעער זיינען דיא איבריגע אידען אנטלאפען קיין מצרים." (מלאכים ב' כ"ד כ"ה) אזוי איז דאס גאנצע לאנד פערוויסט געווארען: די ווייניגערטנער, דיא פעלדער און דאס אקערלאנד זיינען געווען פערלאזען און ווייסט. דיא אידען אין גלות זיינען אויך מייסטענס פערארימט געווארען, מיטנעמען כיענדיג נור דאס וואס זיי האבען געקענט הערשפען. דיא שכנים וואס האבען געוואהנט ארום דיא אידען, האבען זיך מיט דיעזען בענוצט און האבען זיך ביסלעכווייז בעזעצט אין די אידישע שטעדט און פערנומען די אידישע מאיאנטקעם. פינסטער און ביטער איז געווען דאס אידישע שיקזאל: פערטריבען איז א פרעמד לאנד, אהן מיטל צום לעבען און אהן וועלכע עם איז האפנונג ארויסצוקומען פון גלות: דיא כאלדעער מלוכה איז געווען מעכטיג, און דיא ווידערשטאנדסקראפט פון דיא אידען איז גאנצען געבראכען. זיי האבען געהאט אמת דעם צוזאג פון דיא נביאים, זייער נאט יהוה וועט זיך איבער זיי דערבארימען און וועט זיי אויסלעזען, אבער וויא אזוי דאס וועט קומען, האבען זיי ניט געקענט איינזעהען, וויא דיא געשיכטע דערצעהלט אונז, האבען זיך דיא בני ישראל באלד א'ן עצה געגעבען: זיי האבען בעדארפט לעבען און עם האט ניט לאנג געדויערט, און פיעלע הבען זיך זעהר פיין ארויפגעארבייט, וויא מען זאגט איז אמעריקא. עס איז אבער זעלבסט־פערשטענדליך, אז זייער גאנצעם האפען און שמועבען האט נעמוזט זיין צו קומען אהיים. וויא גוט עס איז מיט דער צייט ניט געווארן, זיינען זיי אלץ געווען איז דער פרעמד. די מעשה איז נאך נעווען פריש איז יעדענס נעדענטנים, דיא מייסטע פון דיא פערטריבענע, אדער זייערע קינדער האבען נאך נעלעבט, און זיי האבען נעמוזט צוזהען וויא זייער שטאלץ וועלט נעטרעטען מיט דיא פיס, זייער קעניג יהויקים איז תפיסה, און א לעבען צו מאכען איז ניט אנגעקומען מען אזוי לייכט, ספעציעל פאר די ארימע, וואס האבען פון דער היים נאר ניט מיטגענומען. דיא איינציגע האפנונג וואס איז זיי נעבליבען, איז נעווען אויף א'ן אויסערליכער מאכט, אז וועלכע עם איז אנדערע מאכט וועט צוברעכען די הערשאפ פון זייערע אונטערדריקער, דיא כאלדעער. מען קען זיך דאדורך פארשטעלען דיא שמחה פון דיא אידען, וועו איז ווייניגער פון פופציג יאהר נאכ'ן פאל פון ירושלים, האבען דיא פערזאר, אונטער כרש'ן איינגענומען דיא כאלדעער. זייער שמחה איז נעווען אהן א גרענעץ. יעצט האבען זיי וויעדער מיט א מאל דערזעהען, אז יהוה איז דער אלמעכטיגער גאט, אז ער וועט מקיים זיין דיא הבטחה, וואס ער האט נעגעבען צו זיינע נביאים. און וועו כרש מלך פרס האט מיט א יאהר שפעטער, אין אייניקלאנג מיט דיא פערזישע פאליטיק, ארויסגענעבען דיא ערלויבנים דיא אידען זאלען זיך צוריקקעהרען אין זייער לאנד און וויעדער אויפבויען דעם בית המקדש, איז דיא שמחה נעווען אזוי גרוים, אז ישעיה דער צווייטער, דיעזע וואונדערבארסטע פערזענליכקייט פון דעם גאנצען אידישען פאלק, האט ערקלעהרט כרש'ן אלס דעם כשיח יהוה.

„נחמו, נחמו עמי, יאמר יהוה! טרייסט זיך, טרייסט זיך מיין פאלק, זאגט נאט!" האט ער אויסגעשריען. און די וואונדערבארסטע בערעדזאמקייט הערט זיך דאן פון דיעזען מאן, אין די ווילדעסטע האפנונגען דריקט ער אויס אין זיינע מערקווירדיגע צורופען. וואונדער איבער וואונדער וועלען פון יעצט אן געשעהן. „יעדער טהאל וועט ווערען העכער, און יעדער בארג וועט ווערען ניעדריגער. דער קרומער וועט ווערען גליך, און די רויהע פלעצער וועלען ווערען גלאטיג". און דיא פראכט פון נאט וועט זיך ענטפלעקען און אלע מענשען וועלען דאס קענען זעהן." ישראל וועט צוריק ווערען א פאלק מיט דיא גאנצע הערליכקייט וואס יהוה קען געבען; ירושלים וועט לייכטען פאר דיא גאנצע וועלט, און אלע פעלקער וועלען זיך קומען בוקען צו יהוה, א. ז. ו.

אבער וואס זעהען מיר נאך דיעזען אלעם? צווייי און פיערציג טויזענד דערוואקסענע מענשען האבען זיך צוזאמענגעקליבען צו געהן אהיים, דאונטער איז נעווען א גרויסע צאהל כהנים, אבער די מייסטע פון דיא עולי גולה זייענן געווען ארימע לייט. דיא רייכע זיינען

זיך גאנץ געמיטלעך פערבליבען אין גלות. זיי האָבען געגעבען פיינע נדבות פאר דעם בית המקדש, אבער געהן אהיים האָבען זיי ניט גע־פונען פאר נויטיג. אמת, מיט די עולה גולה איז מיטגעגאנגען ששבצר, דער זוהן פון יהויקים, אָבער ער איז געגאנגען אלס גובערנאטאָר, איינ־געזעצט פון כורש מלך פּרס.

דאָס איז אָבער נאָך ניט אלעס. דיא אידען זיינען געקומען אהיים מיט א מאסע גאָלד, און מיט אן׳ ערלויבנים פון מלך צו בויען דעם בית המקדש. זייער האָפנונג איז אלזא ערפילט געוואָרען. יהוה איז וויעדער זייער גאָט. דער בית המקדש, נאָך וועלכען זיי האָבען אזוי גע־גארט און אויף וועלכען זיי האָבען פערגאָסען אזוי פיעל טרערען קען וויעדער געבויט ווערען, אבער עס געהט אוועק א לאנגע צייט, און קיינעם חלומ׳ט אפילו ניט זיך צו נעהמען בויען גאָט׳ס הויז. וואָס איז דאָ געשעהן? וואו איז דיא אידישע רעליגיאָן? וואו איז דער גרויסער ישעה, וואו איז יהוה? וואָס איז געוואָרען פון אלע האָפנונגען?

דיא זאך איז גאנץ אינפאך. וועז דיא אידען זיינען צוריק אהיים געקומען, האָבען זיי נעהאט וויכטיגערע ארבייט וויי צו בויען גאָט׳ס הויז. זיי האָבען פריהער בעדארפט בויען הויז פאר זיך, זיי האָבען בעדארפט זיך פערזאָר־גען מיט ברויט, זיי האָבען געמוזט צוריק בע־ארבייטען זייערע פעלדער. פיעלע פון די פעל־דער זיינען געווען פערנומען פון דיא פרעמדע. אדום, עמון, מואב, דיא פלישתים און זאָגאר דיא שמרונים האָבען געקוקט קרום אויף דיא גאנצע זאך, און עס האָבען זיך געווויס אָנגעפאנגען מחלוקת, אָדער וויא מיר וואָלטען היינט זאָגען — קלאסענקעמפפע. צו דיזען אלעם האָבען זיי געמוזט צוהלען שטייערן, וועלכעס איז אהן צווייפעל אָנגעקומען שווער אונטער דיא אומ־שטענדען. עס זיינען דאדורך אוועק גאנצע 18 יאהר, און פון בויען גאָט׳ס הויז איז גאָר קיין רעדע ניט געווען.

אכטצהן יאהר שפעטער הייבט זיך וויע־דער אָן א שטארקע בעוועגונג צו בויען דעם בית המקדש. דאן געפינט זיך וויעדער א נביא, א פאלקס־רעדנער, א׳ן אגיטאטאָר מיט׳ן נאָמען חגי, וועלכער וועקט דאָס פאלק מיט פייערדיגע ווערטער צו בויען גאָט׳ס הויז. „נאָך א קליין ביסעל", זאָגט דיעזער נביא, „נאָך א ביסעל, און איך וועל צוטרייסלען דיא תימלען, און דיא ערד, און דאָס מעער און דיא יבשה; און איך וועל אויפרודערן אלע פעלקער, און דער פערלאנג פון אלע פעלקער וועט קומען; און איך וועל אָנפילען דיעזעם הויז מיט הערליכקייט, זאָגט יהוה צבאות." (חגי, קאפיטעל 2, פסוק 6 און 7.)

נאָר וואָס איז דאָרט מיט אמאָל געשעהן? פון וואנען האָט דאָס חגי מיט אמאָל גענומען אזוי פיעל מוטה? פון וואנען האָט זיך מיט אמאָל וויעדער גענומען אוא שטארקער רעלי־גיעזער געפיהל? דיא זאך לאָזט זיך לייכט ערקלערען: אין דיעזען יאהר איז נעמליך געווען א׳ן אלגעמיינער אויפשטאנד געגען דיא פערסער. אין בבל איז אויפגעשטאנען א נייער נבוכדנצר, וועלכער האָט געזוכט אראָבצוי־וואָרפען דעם יאָך פון דריוש מלך פרס. אין אנדערע פרא־וויינצען האָבען זיך דיא פערשיעדענע אונטער־טהעניגע פעלקער געבונטעוועט. און דיא אידען האָבען זיך אויך געוואָלט בענוצען מיט דער שווערער לאגע פון דיא פערסער. עס איז אלזא געווען א פאָליטישע אגיטאציאָן. חגי מונטערט אויף דאדורך זרובבל׳ן, דעם שטאאטס־האלטער, צו מאכען א שטאאטס־שטרייך און זיך ערקלע־רען פאר קעניג, און דאן לאָזען בויען גאָט׳ס הויז, ווייל דאָס איז געווען דער אייניציגער צוי־כען פון זייער אונאבהענגיגקייט. זרובבל האָט זיך געלאָזט איבערריידען: „און יהוה האָט אויפגעוועקט דעם גייסט פון זרובבל בן שאלתיאל, דעם גובערנאטאָר פון יהודה, און דעם גייסט פון יוצדק דעם כהן גדול, און דעם גייסט פון דיא איבערגעבליבענע פון פאָלק; און זיי זיינען געקומען און פערריכט דיא ארבייט פון יהוה׳ס הויז, זייער גאָט, אין דעם 24טען טאָג פון דעם זעכסטען מאָנאט פון דעם צווייטען יאהר פון דריוש דעם קעניג." (חגי, פסוק 15.)

אָבער אין דעם זעלבען טאָג, וועז דיא אידען האָבען אָנגעהויבען בויען דעם בית המקדש, אין דעם זעלבען טאָג האָבען דיא פער־סער צום צווייטען מאָל בייגעקומען דעם אויפ־שטאנד פון בבל. חגי הערט זיך פון דאן אָן ניט מעהר, ער שיינט צו האָבען פערלאָרען דעם מוטה.

זכריה, זיינער א צייט־גענאָסע, האלט נאָך אויף זיין מוטה, ער פרעדיגט נאָך דיא אלמעכ־טיגקייט פון יהוה; פון דעם גאָלד וואָס דיא אידען פון בבל האָבען געשיקט לאָזט ער שמיע־דען א קרוין פאר זרובבל. אבער דאָס גרויסע

וואונדער פון יהוה איז ניט געקומען. אלע פעלקער זיינען ניט געקומען קיין ירושלים זיך בוקען צו יהוה. געקומען איז דאָס פערקערטע. דיא הערשאפט פון דיא פּערסער איז נאָך דעם אויפשטאנד נאָך שטארקער געוואָרען. באלד איז דער סאטראפּ פון סיריען און בבל געקומען קיין ירושלים צו מאכען א'ן אינספּעקציע. דאָס וואָס דיא אידען האָבען געבויט דעם בית המקדש איז איהם גאָר ניט געפעלען, ער האָט אָבער ניט געוואוסט וואָס צו טאָן, וויל דיא אידען האָבען זיך בערופען אויף דעם בעפעל פון כורש מלך פּרס. ער האָט דארום געשריעבען א בריעף צו דריוש'ן און איהם אָנגעפרעגט וואָס צו טאָן. דריוש האָט פאר דיא אידען מעהר קיין מורא ניט געהאבט, האָט ער נאָך אמאל, אין אינקלאנג מיט דיא פערזישע פּאָליטיק, צו געבען דיא איינגענומענע פעלקער פּאָלשטענדיגע רעליגיאָנס־פרייהייט, ערלויבט צו בויען דעם בית המקדש.

דיא גאנצע בעווענונג האָט זיך אזוי ארום אויסגעלאָזען מיט דעם אויפבויען פון גאָט'ס הויז. דיא האָפענונג אויף א משיח, אויף א זעלבסטשטענדיגע הערשאפט, האָט מען וויטער געמוזט פערשיעבען אויף א'ן אונבעשטימטע צייט. דיא אינציגע טרייסט וואָס איז זיי יעצט געבליעבען איז געווען די גוטע צייטען, וויא מען קען זעהן אין זכריה קאפּיטעל 7—8.

לאנג האָט דיעזע טרייסט ניט אָנגעהאלטען. דיא צייטען זיינען וויעדער געווארען שלעכט. שלעכטע ערנטען, היישרעקען זיינען וויעדער געקומען, דיא שטייערן זיינען געווען גרויס, קיין געלד איז ניט געווען, דיא שולדען זיינען געוואקסען. מיט דיא אנדערע פעלקער, דיא שמרונים, דיא עמורים, א. ז. וו. האָבען דיא אידען זיך ארומגעריסען. דיא רייבערע האָבען בעשווינדעלט און בעראבעוועט דיא ארימערע, מען האָט זיך געריסען און געקעמפּט, און מען האָט וויעדער פערגעסען אָן יהוה און דיא רעליגיאָן. אין דער זעלבער צייט האָבען זיי זיך אָנגעהויבען צו פערמישען מיט אנדערע פעלקער, דער כהן גדול אליין האָט זיך מתחתן געווען מיט דיא פרעמדע פעלקער, און פון דיא אידען אין ארץ ישראל וואָלט אפשר גאָר ניט געבליבען, וועז דיא אידען אין גלות וואָלטען זיך ניט ארויסגעמישט.

וואָס עס איז געשעהן נאָך זרובבל וויים מען ניט בעשטימט. מיר וויסען אבער אזוי פיעל, אז מיט זעכציג יאהר שפּעטער איז וויעדער געקומען א נייע פּארטיי פון בבל מיט עזרא הסופר אן דער שפּיצע; מיט א געשריעבענער תורה און מיט דיא פאָלמאכט פון קעניג אויגוצוזעצען ריכטער, וועלכע זאָלען משפט'ן דאָס פאָלק: „און יעדער אויגער וואָס וועט ניט טאָן וויא דאָס געזעץ פון זיין גאָט און דאָס געזעץ פון זיין קעניג בעפעלט, אויף דעם זאָל א שטראָף וועהרען אויסגעפיהרט שנעל: צו די שטראָף וועט זיין טוידט, צו פערטריבען וועהרען פון לאנד, אדער קאָנפיסצירען זיין פערמעגען, אדער אין תפיסה". (עזרא 7—26). און מיט דיא מאכט פון דיעזען געזעץ האָט עזרא גענומען צווינגען דאָס פאָלק אוועקצוואנדערן דיא פרעמדע וויבער, אויפצוגעבען דיא מארק־טעג אים שבת, און איבערהויפט אָבצוהיטען דיא תורה, וואָס ער האָט מיטגעבראכט פון בבל.

נאָכן לייכט איז דיא זאך ניט צוגענאנגען. אמת, אויף א פערזאמלונג וואָס עזרא האָט איינבערופען איז מיט א גרויסע מעהרהייט בעשלאָסען געוואָרען איהם צו פאָלגען, ס'איז אָבער אויך געווען א גרויסע אָפּאָזיציאָן. אָהן א קאמפּף האָט דיא זאך ניט געקענט אָבגעהן. עזרא האָט דאָס געוואוסט. זיין ערשטע ארבייט איז דאדורך געווען צו בעפעסטיגען די מויערן פון ירושלים. אבער גראדע דיעזעם האָט בייגעטראגען צו זיין שטורץ. וועגען בויען דיא מויערן איז אין זיין פאָלמאכט ניט געשטאנען. דיא געגנער האָבען גלייך אוועקגעשיקט א בריעף צום קעניג און האָבען אויפמערקזאם געמאכט, אז ירושלים איז פון אלע מאל א רעבעלירענדע שטאדט, און אז דאָס בויען פון דיא מויערן קען נור האָבען דעם צוועק צו מאכען א'ן אויפשטאנד. דאָס האָט געווירקט, דער קעניג האָט בעפוילען דיא מויער צו פערניכטען. רכום און דיא שמרונים האָבען דיעזע ארבייט גרינדליך בעזאָרגט, און מיט דיא מויער איז אויך געפאָלען דיא מאכט פון עזרא. מיט זיינע הויכע אידעאָלען וועגען יהוה האָט ער גאָר ניט געקענט מאכען, דיא זיעבציהן הונדערט מענשען, וואָס זיינען מיט איהם מיטגעקומען האָבען אויך גאָר ניט געקענט אויפטאָן, און דיא נייע תורה איז ניט אייגנגעפיהרט געוואָרען. יהוה האָט זיך הפּנים אָבגעטאָן פון עזרא.

צוועלף יאהר שפּעטער האָט נחמיה, וועלכע כער איז הפּנים געווען א גרויסער חשוב ביי'ם קעניג, ביי א גלאָז וויין אויסגעבעטען א'ן ער־

לויבנים צו געהן קיין ירושלים און בויען דיא וואנד. נחמיה, ווי עס שיינט, איז געווען פיעל קליגער און טאקטישער פון עזרא. ער איז געווען מעהר בעגיים־עטרט. צו יענער צייט זיינען דיא אידען וויעדער געווען אין א שלעכטע עקאָנאָמישע לאגע. דיא שטייערען זיינען געווען זעהר גרויס. דיא אָריסערע אידען זיינען געווען פערשולדיגט איבער'ן קאָפּ. דיא פעלדער האָבען זיי פער'משכן'ט צו בעצאָהלען דיא שטייערען. דיא רייכערע אידען האָבען זיך מיט דיזען אומגלויק פון זיירע ברידער בענוצט און האָבען פון זיי געשונדען דיא הויט. דיא אונצופריעדענהייט איז געווען אלגעמיין (נחמיה 5). נחמיה האָט מיט אין קלאָפּ געמאכט אן ענדע צו דיעזען: זייענדיג אליין רייך, האָט ער זיך קודם כל ענט־זאגט פון זיין געהאלט אלס גובערנאטאָר. דיזעם האָט באלד פערקלענערט דיא שטייערען, דאן האָט ער דורכגעפיהרט א געזעץ, וואָס האָט אלע־מען בעפרייט פון זייערע חובות און האָט דיא אָרימע בעפעלקערונג פערזיכערט פרייהייט אין אייגענטהום. דאָס גאנצע פאָלק האָט ער מיט אין מאָל געוואונען אויף זיין זייט. דיא אָפּאָזי־ציאָן איז אין גאנצען אָבגעשוואכט געוואָרען, דאן האָט מען געשיקט נאָך עזרא, און דיא תורה איז אייגעפיהרט געוואָרען.

וואָס זעהען מיר פון דעם אלעם? מיר זע־הען, אז גראדע אין פאלעסטינא, וואו דיא אי־דען זיינען געזעסען אויף זייער אייגענע ערד, מיט אייגענע פעלדער און וויינגערטנער, מיט אן אויפגעבויטען בית המקדש, מיט אייגענע כהנים, מיט א כהן גדול, מיט אן אייגענעם גו־בערנאטאָר, — גראדע דאָרט איז דיא אידישע רעליגיאָן פערנאכלעסיגט און פערגעסען געווא־רען; גראדע דאָרט האָבען זיך דיא אידען פער־מישט מיט דיא ארומיגע פעלקער, און האָבען אייגענעפיהרט שבת אלס דעם מארק־טאָג. אפילו דער כהן גדול אליין איז אויך ניט געווען בע־סער, ער איז געווען דער ערשטער צו פראָקטע־טירען געגען עזרא און נחמיה. און אין בבל, וואו דיא אידען זיינען געווען אין גלות, וואו זיי האָ־בען דאָס אלעם ניט געהאט, האָט זיך ענטווי־קעלט דיא רעליגיאָן; דאָרטען האָבען זיי בע־שאפען א תורה, און מיט דיא מאכט פון דעם קעניג אין גלות אריינפגעצוואונגען דיא תורה אויף זייערע ברידער אין דער היים. עס איז אלזא ניט געווען דיא היימישע רעליגיאָן, וואָס האָט זיי געהאלפען אין גלות. עס איז גיכער גע־ווען דער גלות, וואָס האָט געהאלפען אויפהאל־טען דיא רעליגיאָן. (*)

מיר זעהען פון דעם, אז עס זיינען געווען דירעקט דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען, צוליעב וועלכע דיא אידען אין פאלעסטינא האָבען פער־נאכלעסיגט דיא רעליגיאָן; דער גרויסער אי־דעאל פון יהוה איז געווען מאכטלאָז געגענאי־בער דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען. „דאָס מא־טעריעלע לעבען, דיא ארט און ווייזע פון מאכען א לעבען, דיא אקערבוי האָט זיי געבראכט נעהע־טער צו זייערע שכנים, מיט וועלכע זיי האָבען זיך פערמישט.

(*) מען דאַרף אויגענטליך ניט געהן אַזש קיין בבל צו בעווייזען דיא ריכטיגקייט פון דיזען גע־דאַנק. מען קען עס היינט זעהן אויף יעדען שריט אוּן טריט. דיא היינטיגע נאַציאָנאַלע בעוועגונג בי־דיא אידען איז ניט דער רעזולטאַט פון דעם נא־ציאָנאַלען געפיהל, פון דעם „פינטעלע איד" — דאָס „נאַציאָנאַלע געפיהל" איז גיכער דער רעזולטאַט פון דיא כּפּעציעלע פערפאַלגונגען (צוליעב עקאָנאָמישע אומשטענדען) אוּן פון דיא עקאָנאָמישע אומשטענ־דען פון דיא אידען אין בעשטימטע לענדער. עס איז אַלזאָ אויך דאָ דער גלות, וואָס רופט אַרויס דעם נאַציאָנאַלען געפיהל. אין דיא לענדער, וואו אידען זיינען גוט געשטעלט, קימערען זיי זיך זעהר ווי־ניג וועגען ציון אַדער וועגען דיא נאַציאָן; זיי פיהלען זיך גאַנץ בעקוועם אין גלות, גראַדע וויא דיא רייכע אידען, וואָס זיינען פערבליבען אוּן בבל. דיא היינטיגע ציון־בעוועגונג אין פרויע לע־דער, וויא אַמעריקא, בעווייזט עס אם בעסטען. דער ציוניזמוס אין אַמעריקא אַדער פראַנקרייך איז קיי־נעספאַלס ניט געמיינט פאַר דיא אַמעריקאַנער אַדער פראַנצויזישע אידען, זאַנדערן פאַר דיא אָרימע אי־דען אין רומענין און רוסלאַנד. זאַגאַר אין רוס־לאַנד זיינען דיא רייכע אידען ציוניסטען, וויא דער דאָקטאָר אין טשירוקאָוו'ס דראַמאַ „דיא אידען", פאַר דעם המון, וועהרענד אַליין דאַרף מען זיך זעהן אוינצואָרדנען וויא וויט מען קען אין גלות. דיא ציון־בעוועגונג איז איבערהויפט אַ בעוועגונג פון אָרימע לייט און פאַר אָרימע לייט. דאָס וואָס אוי־ניגע רייכע לייט מישען זיך אין דיא בעוועגונג און לאָזען זיך קאָסטען געלד, בעווייזט גאָר ניט. דיא רייכע אידען אין בבל האָבען אויך געגעבען געלד דיא קבצנים זאָלען אַהיים פאָהרען, קיין פאַלעסטינאַ. דאָס קען קומען פון אַ זיכערהייטס־אינסטינקט. דיא רייכע אידען אין ענגלאַנד, למשל, פיהלען זיך זעהר

אין בבל זיינען דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען נעווען אנדערע. דאָרטען האָבען זיי געמאכט גוטע נעשעפטען און פיעלע זיינען רייך געווא־ָרען, אנדערע האָבען זיך פערשאפט איינפלום אין דעם קייזערליכען הויף. דאָס פאָליטישע לע־בען אין יענע צייטען האָט זיך אויסגעדריקט אין דעם רעליגיעזען לעבען. וואָס א פאָלק איז געווען מעכטיג, איז עס געווען א סימן, אז זיין גאָט איז דער מעכטיגסטער. דער שטרייט צווישען דיא פערשיעדענע פעלקער אין פערזער־רייך, איז אזוי געווען א שטרייט וועגען זייערע געטער. פאר דיא אידען אין בבל איז עס אלזא געווען א לע־בענס־פראגע, אז זייער יהוה זאל אנערקענט ווערען אלס דער מעכטיגסטער פון אלע געטער. דאָס זעלבע האָבען דיא אנדערע פעלקער געטאָן. פון דיזען הויבט זיך אן א פראָפאגאנדא פאר די פערשיעדענע געטער, צוליעב דיזעזן זוכט יעדעס פאָלק זיך אויסצוצייכענען מיט א ספעציעלע פרומקייט, צוליעב דיזעזן דארפען זיי אויך האָ־בען א צענטער, וואו זייער גאָט זאל זיין דער אלייז־הערשער.

פון דער צווייטער זייט האָט דיא פערזישע הערשאפט זיך געשטיצט אויף דעם וואָס זיא האָט געגעבען פאָלקטשטענדיגע רעליגיאָנס־פרי־הייט. מיט דעם האָט זיא דיא פערשיעדענע פעל־קער געהאלטען בעזונדער. דיא אידען האָבען אָבער ספעציעל אויסגענומען. זיי האָבען געהאט פרעטענזיעס אויף דיא וועלט־הערשאפט. מיט דעם אליין האָבען זיי זיך שוין געשטעלט אין גע־נענאץ צו דיא איבריגע פעלקער. פון דעם שטאמט וואָס זיי האָבען געזוכט צו האָבען א צענטער אין ירושלים, וואו זייער יהוה זאל זיין דער פאָלקשטענדיגער הערשער. און דאָס איז אויך דיא אורזאכע וואָס זיי האָבען נושא חן גע־ווען ביי דיא פערזישע קעניגע.

אונבעקוועם פון דיא מאָססען אימיגראָציאָן נאָך ענגלאַנד, און זיי וואָלטען זיך אהנע צווייפעל גע־לאָזען קאָכטען פיעל געלד דיזען שטראָם פון קבצנים אָבצופיהרען אן א זויס; זאָל עס זיין קיין פאָלעס־טינא, קיין אוגאַנדא, אָדער אין וועלכע עס איז אַנ־דערע וויסטענים. וועהרענד דיא גרויסע בריטע בעוועגונג איז אהנע צווייפעל אן עקאָנאָמישע בע־וועגונג. אין אלגעמיינעם קען מען זאָגען אויף דיא ציוניסטישע בעוועגונג וואָס ווילהעלם ליעבקנעכט האָט געזאָגט אויף דיא אנטיסעמיטישע: דער ציוניזמוס איז דער סאציאליזמוס פון דומע וונגען...

איך קען דאָ נאטירליך אויך דיא איינצעל־הייטען ניט איינגעהען. איך מאך אויפמערקזאם דעם לעזער אויף דיא „געשיכטע דעם אלטער־טהומס" (דריטער באנד פון זייטע 170 ביז 233) פון עדוואַרד מייער, נאָך וועמען דיזער גאנצער קאפיטעל איז געשריעבען; אויך אויף „דיא ענטשטעהונג דעם יודענטהומס" פון דעם זעלבען פערפאסער. (*)

דאָס איז ניט דיא איינציגע עפאָכע אין דיא אידישע געשיכטע, וואָס לאָזט זיך זעהר גוט ערקלערען פון דעם מארקסיסטישען שטאנד־פונקט: אזוי איז דער פערלאנג פון דיא אידען נאָך א מלך געווען א רעזולטאט דירעקט פון דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען פון יענער צייט, (זעה שטאדע'ס אלגעמיינע נעשיכטע דעם יו־דענטהומס). עס איז אבערהויפט ניט ריכטיג צו זאָגען, אז דיא רעליגיאָן איז געווען דער הויפט־פאקטאָר אין דעם אידישען לעבען, וויל דיא רעליגיאָן אליין האָט זיך נעביטען ביי דיא אידען; אפילו דיא געשטאלט פון יהוה האָט זיך נעביטען. דיא אידען האָבען פון בבל געבראכט א גאנץ אנדערע רעליגיאָן און א גאנץ אנדערע תורה, וויא זיי האָבען געגומען קיין בבל. נאָך

(*) עדוואַרד מייער, פראָפעסאָר פון אלטער־טהומס געשיכטע, האָט דער ערשטער אונטערזוכט דיא אידישע געשיכטע פון זרובבל ביז נחמיה אין צו־זאממענהאנג מיט דיא פערזישע געשיכטע, פערגליי־כענדיג דערביי דיא שילדערונגען פון תנ"ך מיט אלטע דאקומענטען פון פערסיען. דעם רעזולטאט פון זיינע פארשונגען האָב איך דאָ אין קורצען איבער־געגעבען. אינטערעסאנט איז וואָס מייער איז אָ געג־נער פון דיא מארקסיסטישע געשיכטס־פהילאָזאָפיע. ער איז איבערהויפט אָ געגנער פון יעדע געשיכטס־פהילאָזאָפיע. מיט עטליכע יאָהר צוריק האָט ער געהאלטען אָ פארטראג וועגען דיזען ענין, וואו ער לייקענט אָב דיא געשיכטס פהילאָזאָפיע, אָבער דאָס פערשטארקט נור זיין אויטאָריטעט אלס געשיכטס שרייבער. ער האָט ניט געפארשט דיא געשיכטע צו בעווייזען וועלכע עס איז פהילאָזאָפיע, אָבער אונ־בעמערקט קומט ביי איהם ארויס דאָס וואָס דער מארקסיזמוס בעהויפטעט. דאָס וואָס ער לייקענט אָב אלס פהילאָזאָף, בעווייזט ער גלענצענד אלס היסטאָ־ריקער. זאָגט ער דאָך אליין אין דעם זעלבען פאָר־טראג: מען קען זיין אָ גרויסער פהילאָזאָף, אָבער אָ שלעכטער היסטאָריקער, און מען קען זיין א שלעכטער פהילאָזאָף, אָבער אָ גרויסער היסטאָריקער.

מעהר: פון דיא תורה אליין קען מען זעהן דייט־ליך, אז דיא ענטוויקלונג פון דעם אידישען פאלק איז צוגענאנגען אויף דעם זעלבען אופן, וויא דיא ענטוויקלונג פון אלע פעלקער פון דער נאנ־צער וועלט, און אז דיעזע ענטוויקלונג, וויא אויך דיא ענטוויקלונג פון זייער געזעץ איז געווען בע־דינגט פון דיא עקאנאמישע אומשטענדען, וויא מיר וועלען עם זעהן אין א ווייטערען ארטיקעל.

יעקב מילך

סאקראט

פון עלבערטה האובארד'ס בוך „א גרויסער פילאזאף"

(שלוס.)

סאקראט איז געווען שטארק צוגע־בונדען צו אטהענס, אוז ער איז ביסלעכסוויים געווארען דיא צענטראלע פיגור פון שטאדט. אויך זיין פרייען פורכטלאזען שטייגער האט ער קריטיקירט אלע האנדלונגען פון דער צייט— ער האט קיין זאך ניט אויסגעפעהלט. ער איז געווען א זעלבסט־ערוועהלטע קאמיטע צו אונטערזוכען אלע מעשים פון שטאדט, דיא געזעלשאפט, דיא רע־ליגיאן. פאלשקייט, היפאקריטסטווא אוז אוני־ווייסענהייט האבען געציטערט פאר זיין אנקומען. דיא סאפיסטען מיט זייער דונקעלער מעטא־פיזיק; מיט זייערע געהיימניספאלע נייגונגען האבען געליטען פון איהם מעהר וויא אלע אנ־דערע. ער איז געווען געפירכטעט, פעראכטעט אוז גהליעבט. אבער דיא וואס האבען איהם גהליבט, זיינען געווען עטליכע אויסצעלנע פער־זאנען. מען האט אנגענוהמבען צו קוקען אויף איהם פון דער זייט. דיא רעליגיעזע האבען איהם פערקלאגט אלס אפקורות, וואס איז מבזה דיא געטער אוז וואס פיהרט איבער דיא גרייבי־שע יוגענד דורך זיינע גאטלאזע לעהרען. מען האט איהם געווארענט אוז איהם נעגעבען א גהלעגענהייט צו אנטלויפען, אבער ער איז גע־שטאנען אויף זיין פאסטען, פרעדיגענדיג נעגען דיא אויסגעלאסענהייט פון דיא רייכע, מאכענ־דיג בעמערקונגען וועגען אלע קהל'שע אנגעלע־גענהייטען.

ער איז ארעסטירט געווארען. פלאטאן אוז קריטא האבען גוט געזאגט פאר איהם אוז ער איז דערנאך פארגעפיהרט געווארען פאר א גע־מיינדע פון פינף הונדערט אנגעזעהענע בירגער, סאקראט האט געפארדערט מען זאל איהם אליין לאזען צו פערטהיידיגען זיך. א פריינד האט איהם דערלאנגט א ליסטע מיט ערקלערונגען, אוז דעם ארעסטירטען האט מען גענגבען אנצו־הערענים, אז וועז ער וועט דאס לייענען וועט עם גערעכענט ווערען אלס ענטשולדיגונג. דער צוועק איז געווען דעם אלטען נור אנצולערנען ער זאל זיך ניט מישען אין קהל'שע געשעפטען.

אבער סאקראט האט געענטפערט זיין וואויל־מיינענדען פרייגד: „דענקסטו אז איך האב ניט פערבראכט מיין גאנצען לעבען זיך ריכ־טענדיג אויף דיזער צייט?" אוז מיט א שמייכעל האט ער אבגענעבען צוריק דעם גלאט־געשריע־בענעם מאנוסקריפט.

סאקראט האט גענומען זיינע בעשולדיגער אויפ'ן קרייץ־פערהער, אויף'ן סאקראטישען שטייגער, אוז זיי אויפגעצייגט, וויא זיי אליין זיינען דיא פערלוימדער פון דיא געטער, אז זייער ארט לעבען איז געגעז אלע פרינציפען פון היי־ליגטהום אוז אנשטענדיגקייט.

נאכדעם וויא סאקראט האט צוטומעלט זיינע בעשולדיגער, דיזעם מאל ניט געבענדיג זיי דאס לעצטע ווארט, האט ער זיך אריינגע־לאזט אין א'ן אויספיהרליכע קריטיק איבער דער שטאדט, איבער דער קאררופציאן פון דיא רעגיערער. וועז מען האט איהם אויפמערקזאם גמאכט, אז ער וועט בעריין זיינע וועהרטער, האט ער גענטפערט: „וועז אייעדע גענעראלען האבען אין צייט פון קריעג בעשטימט מיין פלאץ אויף'ן שלאכטפעלד, בין איך דארט פערבליבען, גענטאז מיין ארבייט, זיך געשטעלט גענגען גע־פאהר; דענקט איהר, אז וועז דיא גאטהייט

רופט מיך, שרייבט מיר פאר מיין פּפליכט, וועל איך ביי דיעזע יאהרעז זיך דערשרעקען פאר'ן טוידט, וועל אנטשווייגען וועלען, אוו אנטלויפען פון מיין פּאסטעז?"

דיעזער מאן איז מאנכעם מאל פערדעכטיגט געוואָרען ביי אייניגע אלס א פּוסטער לעדיג־גענהער, אבער יעצט האט ער זיך ערהויבען צו א הימלישען וואוקס. ער האט מיט פרישקייט וויעדערהאלט אלעם וואס ער האט וועז געזאגט נעגעז זייערע דומע אבערגלויבענס, גענגען דעם

סאקראט'ס טוידט.

פערברעכערישען. פערשוועגדערישען לעבען פון דיא רייכע. דיא קראפט וואס ער האט בעזעסען, האט זיך געצייגט מעהר וויא אירגענד וועז, אוו יענע וואס האבען געדענקט איהם נאר אנצולערנען, האבען יעצט בעשלאסען אין גאנצען פון איהם פּטור צו ווערען. דיא זיכערהייט פון שטאדט איז געווען אין געפאהר דורך אזא אנימאטאר.

מיט א קליינער מאיאריטעט איז סאקראט געפונען געוואָרען שולדיג אוו פּעראורטהיילט צום טוידט — נאך'ן אטעהנישען געזעץ, אוים־צוטרינקען דעם בעכער גיפט. לאז פּלאטאן דער־ציילען פון יענער לעצטער שטונדע — ער וואס האט עם בעשריבען איין מאל פאר אלע צייטען.

„וועז ער, סאקראט, האט געענדיגט רעדען, האט קריטא געפרעגט:" אוו וואס פאר א בע־פעהל האט איהר אונז צו געבען, סאקראט, פּי־לייכט עטוואס וועגען אייערע קינדער „אדער פון אנדער וויכטיגקייט מיט. וואס מיר קענען איך דיענען?"

„קיין שום בעזאנדערס", האט ער געענט־פערט", נאר וויא איך האב איך אימער געזאגט,

איך וואלט ווינשען, אז איהר זאלט איך צוקו־קען צו אייער אייגענע אויפּפיהרונג, דערמיט וועט איהר טאז א געפאלען מיר אוו מיינע, וויא אויך אייך אליין".

„מיר וועלען טאז אונזער בעסטעם", האט געזאגט קריטא. „אבער וויא אזוי וואלט איהר וועלען אז מיר זאלען אייך מקבר זיין?"

„וויא אזוי איהר ווילט אייך אליין, נאר איהר מוזט זעהן מיך גוט אננעמען אוו אכטונג געבען אז איך זאל ניט אנטלויפען פון אייך". דאז האט ער זיך אומגעדרייט צו אונז אוו צו־גענגעבען מיט א שמייכעל: „איך קען קריטא'ן

בשום אופן ניט איינרעדען, אז איך בין דער זעלבער סאקראט, וואס האט ארגומענטירט פאר'ן געריכט; ער שטעלט זיך פאר, אז איך בין דער אנדערער סאקראט וואס וועט איז גיבען לייגען פאר זיינע אויגען א טוידטער קערפער — און ער פרעגט, וויא אזוי זאל ער מיך מקבר זיין? און אבווא! איך האב אזוי אפט געדרעט צו איבערצייגען, אז נאך דעם וויא איך וועל טרינקען דעם גיפט, וועל איך אייך פערלאזען און פיהלען דיא פרייד פון דיא זעלינע — אט דיא וועלט מיט וועלכע איך האב אייך און זיך געטרייסט, האבען, וויא איך זעה, קיין שים ווירקונג אויף קריטא'ן. דארום וויל איך אז איהר זאלט יעצט ערב זיין פאר מיר גראדע, וויא ער האט ניט געזאגט פאר מיר ביים ארעסט: אבער אייער צוזאג דארף זיין פון אן אנדער סארט; ער האט צוגעזאגט דיא ריכטער אז איך וועל פערבלייבען, און איהר מוזט איהם צוזאגען אז איך וועל ניט פערבלייבען, אז איך וועל אוועקגעהן, אבשייד נעמען. דאן וועט ער ניט ליידען אזוי פיעל דורך מיין טוידט, און וועט ניט האבען קיין עגמת נפש, זעהענדיג וויא נאר מיין קערפער וועלט פערברענט. איך וואלט ניט וועלען אז ער זאל בעווייזען מיין שוועכען שיקזאל אדער זאגען ביי דער בעערדיגונג: „אט אזוי זיינען מיר מטהר סאקראטעס" אדער, „אט אזוי זענען מיר איהם מקבר", וויל פאלשע וועלט זיינען ניט נאר פערדערבליך אין זיך זעלבסט, זיי פערדאר־בען אויך דעם גייסט. דארום זיי מונטער, מיין ליבער קריטא, און זאג אז דו בעערדיגסט ניט מעהר וויא מיין קערפער, און מיט דעם קענסטו טאן וואס דוא ווילסט און וויא דיר געפעלט".

נאך דיזע וועלט האט ער זיך אויפגע־הויבען און איז אוועק אין באדע־צימער מיט קריטא'ן, וועלכער האט אונז געבעטען וואלט; און מיר האבען געוואלט, און מיר האבען גע־רעדט און געדיינקט איבער דער בעלט טהעמע, וויא אויך וועגען אונזער גרויסען שמערץ, געווען איז ער צו אונז אזוי וויא א פאטער, פון וועלכען מיר דארפען וועלט אב־גערישען, און אויפ'ן גאנצען לעבען פערבלי־בען יתומים. וועז ער איז ארוים פון באר, האט מען צו איהם געבראכט פיער קינדער, און דיא פרויען פון זיין משפחה זיינען אויך געקומען, און ער האט גערעדט צו זיי און זיי געגעבען אייניגע דירעקציאנען איז דער גענעווארט פון קריטא; דאן האט ער זיי אוועקגעשיקט און זיך אומגעקערט צו אונז.

און יעצט איז דיא שטונדע פון זונען־אונטערגאנג שוין געווען גאנץ נאהענט. וועז ער איז צוגעקומען האט ער זיך אוועקגעזעצט מיט אונז, אבער גערעדט האבען מיר זעהר וויע־ניג, באלד איז דער געפענגנים־וועכטער, וועל־כער איז געווען דער דינער, אריינגעקומען און זיך געשטעלט געגען איהם, זאגענדיג: „צו דיר, סאקראט וועלכען איך קען אלס דעם נא־בעלסטען, עדעלסטען און בעסטען מאן וואס איז וועז געווען איז דיזען פלאץ, וועל איך ניט צושרייבען דיא זעלבע בייזע געפיהלען פון אנ־דערע, וועלכע שרייען און פלוכען מיר, וועז, אויפ'ן בעפעהל פון דיא עלטסטע, בריינג איך זיי דעם גיפט — איך וויים אז דו וועסט ניט זיין איז צארן געגען מיר, וויא אנדערע, טו לעם וואהל און פערטראג אם לייכטסטען וואס מוז קומען, דוא וויסט מיין שליחות", א שטראם טרעהרען האבען זיך א גאם געטאן פון זיינע אויגען, און ער האט זיך אוועקגעדרייט און איז ארוים פון צימער.

סאקראט האט איהם נאכגעקוקט און גע־זאגט. „איך אכטע דיינע גוטע געפיהלען און וועל טאן וויא דו בעטסט". דאן, אומקערענדיג זיך צו אונז, האט ער בעמערקט, „וואס פאר א בריליאנטענער מענש דאס איז, זייט איך בין איז געפענגנים, קומט ער מיך זעהן, אפט רעדט ער מיט מיר אזוי פריינדליך, און זעהט וויא ער טרויערט נאך מיר. אבער מיר מוזען טאן וויא ער הייסט, קריטא; לאז מען ברענגען דעם בעכער".

„נאך ניט יעצט", האט אויסגערופען קרי־טא, „דיא זון בעריט נאך אלץ דיא שפיצען פון דיא קלייגע בערג, און פילע האבען געטרונ־קען דעם גיפט שפעט, און בשעת זונען־אונטער־גאנג האבען זיי נאך געגעסען און געטרונקען און זיך אנגעטאן פערשידענע פערגניגענס; דארום דארפסטו, זיך ניט איילען, עס איז נאך דא צייט".

סאקראט האט געזאגט: „אמת, קריטא, דיא פון וועלכע דוא רעדסט, טוען גאנץ ריכ־טיג; אבער איך גלויב ניט, אז איך זאל עפעם געווינען דערמיט, וואס איך וועל נעהמען דעם גיפט אביסל שפעטער; איך וועל נאר אויפ־האלטען א לעבען, וועלכער איז שוין פערגאנגען: איך וואלט נעלאכט פון זיך אליין מיט דיזער

טהאט, ערפיל מיין פערלאנג, ביטע, אוו ענט־זאג מיר ניט".

הערענדיג דאס, האט קריטא געמאכט א צייכען צום דינער, וועלכער איז אין גיכען ארריינגעקומען, טראגענדיג דעם בעכער מיט גיפט. סאקראט האט זיך אבגערופען: „דו מיין פרוינד וואס ווייסט וויא מען טהוט איז דיזע פעלע, וועסט מיר זאגען וויא אזוי איך זאל זיך בעגעהן". דער מאן האט געענטפערט: „דו דארפסט נאר אומגעהן ביז דיינע פים ווע־לען ווערען שווער, דאן זיך אוועקלעגען, אוו דער גיפט וועט שוין אנפאנגען ווירקען". איז דער זעלבער צייט האט ער איבערגעגעבען דעם בעכער צו סאקראט'ן, וואס האט איהם גענומען מיט זיין רוהיגער, העפליכער מינע, ניט ווי־זענדיג מיט קיין אבר קיין צייכען פון אויפרע־גונג..... אוו זאגענדיג: „אלעס וואס איך בעט איז אז דיא געטער זאלען גרינג מאכען מיין וועג פון דיזער צו יענער וועלט — דאס איז מיין אייניציגער פערלאנג, וועט ער ערפילט ווערען?" דאן, צוטראגענדיג דעם בעכער צו דיא ליפען, ענטשלאסען אוו מונטער, האט ער אויסגעטרונ־קען דעם גיפט. ביז דאן האבען דיא מעהרסטע פון אונז נאך קאנטראלירט אונזער גרויסען שמערץ, נאר יעצט אז מיר האבען איהם נע־זעהן טרינקען, האבען מיר זיך מעהר ניט גע־קענט צוריקהאלטען, אוו געגען מיין ווילען הא־בען דיא טרעהרען אנגעהויבען זיך גיסען. אהן אויפהער, אזוי אז איך האב פערדעקט מיין גע־זיכט אוו געווויינט אויך זיך אליין, ווייל ניט איהם האב איך בעווויינט נאר זיך, טראכטענ־דיג פון מיין אייגענעם וועה, אז איך פערליר אוא קאמעראד. איך בין אויך ניט געווען דער ערשטער, ווייל קריטא, וועו ער האט געזעהען אז ער קען מעהר ניט אויפאלטען דיא טרעהרען, האט זיך אויפגעהויבען אוו איז אוועק איז א ווינקעל, אוו איך בין איהם נאכגעגאנגען; אוו איז דיזער מינוט האט אפאלאדאר, וואס האט געווויינט דיא גאנצע צייט, אויסגעבראכען איז א הערצריישענדען יאמער, וואס האט אונז אלע געמאכט פאר פייגלינגע, סאקראט אליין האט אויפגעהאלטען זיין רוהיגקייט: „וואס איז עס פאר א יללה?" האט ער זיך אבגערופען, „איך האב אווועקגעשיקט דיא פרויען, אז זיי זאלען ניט אזוי ליארמען, ווייל געהערט האב איך אז מען דארף לאזען א מענשען שטארבען בשלום. טו זייט שטיל, אוו האט געדולד".

מיר האבען זיך פערשעמט, הערענדיג דאס, אוו אייגעהאלטען אונזערע טרעהרען. ער איז ארומגעגאנגען ביז, וויא ער האט געזאגט, דיא פים האבען אויפגעהערט צו דיענען, אוו דאן זיך אווועקגעלייגט אויפ'ן רוקען נאך דיא די־רעקציאנען נאך. דער מאן וואס האט איהם גע־געבען דעם גיפט, האט צייטנווייז בעטאפט זיינע קנעכטע אוו פים; אוו שפעטער א ווייל האט ער א דריק געטאהן זיין פוס אוו געפרעגט אויב ער פיהלט, אוו ער האט געענטפערט: „ניין", אוו דאן העכער איבער דער קניע, אוו העכער אוו העכער, אוו האט אונז געזייגט וויא אזוי ער ווערט קאלט אוו שטייף. ער האט אליין בעריכט דיא גליעדער אוו געזאגט: „ווען דער גיפט וועט צוקומען צום הארצען דאן וועט זיך עס אלעס ענדיגען". ער האט שוין אנגעפאנ־גען צו ווערען קאלט, וועו ער האט אבגעדעקט דאס גזיכט, ווייל ער האט זיך פערדעקט, אוו האט גזאגט (דאס זיינען געווען זיינע לעצטע ווערטער): „קריטא, איך בין שולדיג א האהן צו עסקולאפוס'ן. וועסטו געדינקען צו בעצאה־לען דעם חוב?" „דער חוב וועט בעצאהלט ווערען". האט געענטפערט קריטא, „איז נאך עטוואס פאראן?" צו דיזער פראגע איז קיין ענטפער ניט געקומען; נאר איז א מינוט צוויי ארום האט זיך געהערט א בעווועגונג אוו דיא בעדינער האבען איהם אבגעדעקט; ער איז געווען פערשטארבט, אוו קריטא האט איהם צוגעמאכט דיא אויגען אוו דאס מויל.

„אט דאס איז געווען דיא ענדע פון אונזער פרוינד וועמען איך קען מיט אויפריכטיגקייט רופען דעם קלוגסטען, ארענדליכסטען אוו בעס־טען מענשען וואס איך האב וועו געקענט".

ב. ראזענבלאט.

אידישע מיטהאָלאָגיע

לוט מיט זיינע „טעכטער".

טליכע מאָל איז אונז אויסגע־קומען אין דער קורצער נאָכ־פאָרשונג איבער דיא מיטהען ביי אידען און פאר ביבלישע צייטען אָנצוציגען אויף „ליעבעם" צווישען פאָטערס און טעכטער, מוטערס און זיהן, ברידער און שוועסטער. מיר האָבען דערביי יעדעם מאָל בעמערקט, אז דיזע „ליעבעם" האָבען אורשפרונגליך גאָר ניט געהאט דעם ווידער־ווערטיגען, אונאטירליכען און פערבראָכערישען כאראקטער, ווי אין שפעטערע צייטען, ווען זיי־ער נאטירליכער מיטאָלאָגישער פונדאמענט איז פערשוואנדען און זייער גאנץ פראָסטער זינען איז פערגעסען געוואָרן, און עס איז נור פערבליבען א מעהר אָדער ווייניגער עקעלהאפטע מעשה פון בעסטיאלישע ליעבע פון פערזאָנען, וועלכע האָבען אין דער ווירקליכקייט קיין מאָל ניט עקזיסטירט.

יעצט וועלען מיר נעהנטער בעטראכטען די מעשה פון לוט מיט זיינע טעכטער. אין דער ביבל, וועלכע ענטהאלט ניט ווייניג מיאוס'ע, זאָ צו זאָגען, פאָרנאָגראפישע געשיכטען, איז דיא מעשה פון לוט מיט זיינע טעכטער דיא עקעלהאפטעסטע. אָבער אזוי איז עס נאָר, ווען מיר קוקען אויף לוט'ן מיט זיינע טעכטער וויא אויף פערזאָנען און ניט וויא אויף מיטהאָלאָגי־שע פיגורען, און נעמליך פיגורען פון דער נאכט פון דעם טאָג — אלץ דער זעלבער גרונד פון מיטהאָלאָגישע פאָרשטעלונגען, אויף וועלכען עם זיינען אויפגעשטעלט געוואָרען ווירקליך אונ־צעהליגע געשיכטען ביי אלע פעלקער אויף א נעווייסע שטופע פון קולטור.

ווער איז לוט? דער נאָמען בעדייטעט: „ער וואָס בעדעקט" אָדער „דער צודעקער". עס איז ניט שווער צו זייגען, אז דאָס מיינט אייג־פאָר: דיא נאכט. אין סעמיטישע שפראכען האָט דער וואָרט וואָס בעצייכענט „פינסטער־נים", זיך געביליעט פון דעם שרש וואָס דריקט אויס „בעדעקען", „צודעקען". אפילו דער וואָרט „לילה" האָט אויך דעם זינען פון צודע־קען. אין דער ביבל געפינען זיך פיעלע פסוקים, וועלכע ערקלערען, אז „פינסטערנים בעדעקט דיא ערד". דיא נאכט מען זיך אויך פאָרגע־שטעלט אלס א מאנטעל אָדער שלייער וואָס בע־דעקט דיא ערד און פערשטעלט דיא זון. אין קאָראן שטעהט אויסדריקליך: „גאָט האָט גע־מאכט דיא נאכט וויא א קליד אָדער שלייער פאר אייך". דיעזע קליד אָדער שלייער איז בעשרייבען נאטירליך אלס א שווארצע. אין אראביש וועלט א זעהר פינסטערע נאכט גערו־פען „לילה מוריהין", וואָס עם מיינט „א נאכט מיט א שווארצען צודעק". עהנליכע פאָרשטע־לונגען וועגען דער נאכט אלס א „צודעקער" גע־פינען מיר ביי אינדא־גערמאנישע פעלקער. דער אינדישער גאָט „וואָרונא" און דער גריכישער „אוראנאָס" בעצייכענען דעם פערוואָלקענטען הימעל, און דיזע נעמען שטאמען פון דעם וואָרט „וואר", וואָס מיינט „בעדעקען". איבריגענס, אזעלכע פאָרשטעלונגען זיינען ניט נאָר נאטיר־ליך און פערשטענדליך, זאָנדערן מיר געברויכען אויך אזעלכע אויסדריקע אין פאָעטישע שילדע־רונגען. צום ביישפיעל, שעקספיער דריקט זיך אויס אזוי אין דער דראמע „קינג העניר 6: : דער טאָג פאנגט זיך אָן דורכצוברעכען, און עס אנטלויפט דיא נאכט, וואָס איהר פערניגעה מאָנטעל האָט פערשלייערט דיא ערד".

וועו מיר לעזען אזא שילדערונג, וויסען מיר, אז דאָס זיינען פאָעטישע אויסדריקע אין פיגורען, קורץ גערעדט, מליצה. אָבער וועו א וואָרט פון אזא מליצה, לאָמיר זאָגען דער וואָרט „בעדעקען", וועלט פערזאָניפיצירט מיט דער צייט און מען פערגעסט גאָר דעם אורשפרונגלי־כען נאטירליכען זינען, דאן וועלט שוין דיזע מליצה אומגעוואנדעלט אין א מעשה וועגען א

פֿערזאָן. אזוי איז עס דער פאַל מיט לוט'ן, וויא מיט פיעלע אנדערע מיטהאָלאָגישע פיגורען. לוט, וואָס האָט צוערשט בעדייטעט, דיא „צוגע־דעקטע נאכט", איז געוואָרען א פערזאָן, און פון דער שילדערונג וויא דיא נאכט פערבינדעט זיך מיט דער אונטערגעהענדער זון, און עס ווערט פינסטער איז געוואָרען א מעשה פון לוט'ן מיט זיינע טעכטער.

דיא נעמען פון דיזע „טעכטער" זיינען ניט פערצייכענט געוואָרען אין דער ביבעל, אָבער מיר ווערען בעקאַנט מיט זיי דורך אן אראבישע לעגענדע. דיא עלטערע ווערט דאָרט גערופען „ראיא", און דיא אינגערע — „זאָגאר". וויא ווייט מען קען דערגיין פון עטימאָלאָגישע נאָכ־פאָרשונגען, צייגט וויניגסטענס איינער פון דיזע נעמען אויף דעם זונען־כאַראַקטער פון לוט'ס טעכטער.

אָבער דער מיטה איז אזוי אויך קלאָר אין דעם שיין פון וויסענשאפטליכע נאָכפאָרשונגען: „דיא טעכטער פון לוט (דיא נאכט) פערבינדען זיך מיט זייער פאָטער". ווער זיינען דיא טעכ־טער פון דער נאכט? נאָך מיטהאָלאָגישע פאָר־שטעלונגען זיינען זיי דער אבענד־שיין און דער מאָרגען־שיין. מיר געפינען דיזע „צוויי טעכ־טער" אין מיטהען פון אנדערע פעלקער. וועז עס ווערט אלץ דונקעלער, ביז עס קומט דיא נאכט, דאן הייסט עס נאָך דיא מיטהאָלאָגישע שילדע־רונגען, אז „דיא טעכטער פון לוט זיינען געגאנ־גען צו „בעט מיט זייער פאָטער". דאָס איז אזוי פראָסט וויא נאטירליך. אין דיא רינ־וועאס ווערט דער זעלבער מיטה אנדערס גע־שילדערט; דאָרט ווערט דער פאָטער ניט פער־פיהרט פון זיין טאָכטער (געגאנט: „אושאס"), זאָנדערן ער פערגוואלטיגט איהר. דאָס מיינט, אז ער אונטערדריקט אָדער בעדעקט מיט געוואלט דיא לעצטע אבשטראהלונגען פון דער זון.

מען קען ניט זאָגען, אז דיזע פאָרשטעלונ־גען און אויסדריקע אין דיא מיטהען זיינען עדעלע — וואָס קען מען דען בעסערעס ערוואר־טען פון מענשען אין דיא פינסטערע צייטן פון מיטהען? — אָבער זיי זיינען אויף קיין פאל ניט אבשיליך און אונמאָראליש, וויא אין זייערע פערזאָניפיצירטע פאָרמען. וואָס איז דאָ אונמאָראליש, וועז מען זאָגט, אז דיא נאכט נעהט שלאָפען מיט דעם אבענד־שיין, אָדער דיא זון טויט דיא נאכט?

אָבער פערזאָניפיצירט דאָס, און איהר וועט בעקומען א געשיכטע וויא פון לוט מיט זיי־נע טעכטער אָדער וויא פון דעם גריכישען העלה עדיפוס, וועלכער טויטעט זיין פאָטער, האָט חתונה מיט זיין מוטער און שטאַרבט א בלינ־דער. וועז מען וויים, אז עדיפוס איז נאָר א פער־זאָניפיצירונג פון דער זון, דאן וועלט דיא גאנצע מעשה אזוי פערשטענדליך וויא נאטיר־ליך. ער טויטעט זיין פאָטער — דאָס מיינט דיא זון פערניכטעט דיא פינסטערניס, פון וועל־כע ער רייסט זיך ארויס; ער האָט חתונה מיט זיין מוטער — דאָס מיינט דיא אונטערגעגאנ־גענע זון פערבינדעט זיך מיט דעם אבענד־שיין, וואָס האָט איהם געהאט אלס מאָרגען־שיין (דיא מאָרגענרעטה, וויא מיר וויסען עס, וועלט פאָר־געשטעלט אלס דיא בתולה־מוטער פון דער זון); ער שטאַרבט בלינד — דאָס מיינט דיא זון גאהט אונטער.

דאָס וואָס אין איין מיטה וועלט דיא זון, דיא לבנה, אָדער דיא נאכט פאָרגעשטעלט אלס זכר, אין אנדערן אלס נקבה — דאָס איז נאָר א צופאל, אָדער וויא דיא פערפאסערס פון מיטהען האָבען געקוקט אויף דיא אייביגע ענדערונגען פון טאָג און נאכט, וויא דאָס איז שוין ערקלערט געווען אין א פאָריגען ארטיקל.

נח און חם.

מיט נח'ן זיינען אין דער ביבעל צוזאמענ־גענקניפעלט פערשיעדענע מיטהען און אויך דיא מעשה מיט'ן מבול, א מעשה, וועלכע איז, קען מען זאָגען, אוניווערזאל, ד. ה., עקזיסטירט ביי פעלקער אין אלע טהיילען פון דער ערד, ביי פעלקער, וועלכע האָבען קיין שייכות געהאט איינע מיט די אנדערע און האָבען גאָר קיין פער־קעהר ניט געקענט האָבען, צום ביישפיעל, וויא דיא אינדיאנער שטאמען פון אמעריקא און נע־גערן אין אפריקא.

נאָר אין אלע דיזע מיטהען צייגט ער זיך יעדעזפאלס ארוים אלס א זונען־פיגור. זיינע „עלטערן" זיינען אויך „זונענדיגע", בעזאָנדערס חנוך, וועלכער האָט געלעבט „365 יאָהרען" (וויא פיעל טעג אין יאָהר) און איז אוועק מיט גאָט" (דאָס מיינט, אז ער איז ניט געשטאָר־בען, נאָר איז ארויף אין הימעל, ווי עס ווערט געשיליערט וועגען אנדערע זונען־העלדען ביי פערשיעדענע פעלקער, אפילו ביי אינדיאנער), און זיין „פאָטער" למך, וועלכער האָט געטויטעט „זיין אייגענעם קינד" (דאָס מיינט מיטהאָלא־

גיש: דיא זון האָט געטויטעט דיא נאכט). אָבער מיר וועלען דאָ לאָזען אָן, א זייט דיא ביבלישע ענערגעלאָגיע, וועלכע איז אזוי צו־פּלאָנטערט און אויך דאָפּעלט אין דיא קאָפּיט־לעך ד' און ה' פון בראשית. מיר וועלען בע־טראכטען דיא נח־לעגענדען אן און פיר זיך.

דיא בעדייטונג פון דיזען וואָרט איז „דער וואָס רוהט". דיא ביבלישע ערקלערונג וועגען דיזען נאָמען איז פאלש. נאָר וואָס מיינט „דער וואָס רוהט"? דאָס מיינט, נאָך מיטהאָלאָגישע שילדערונגען, דיא זון וואָס געהט אונטער, וואָס קלייבט זיך אָפּצורוהען ביי נאכט נאָך א טאָג וואנדערונגען און ארבייט. דיא זון ביי טאָג ווערט געזופען, וויא מיר וויסען עס שוין, דער וואָס „מארשירט, וואנדערט אָדער לויפט", און דיא זון אבענדס איז, נאָך אזעלכע פאָרשטעלונגען, „דער וואָס רוהט". אָבער דאָס אליין וואָלט נאָך ניט גענוג געווען צו מאכען אזא בעהויפּ־טונג אפילו נאָך אלע פריהערע ערקלערונגען וועגען דעם זונען־מיטה. מיר האָבען אין דער ביבל א פאָר פסוקים וועגען דיזען „צווייטען פאָטער פון אונזער זינדיגער מענשהייט", וועלכע בע־שטעטיגען פאָלשטענדיג דיזע בעהויפּטונג.

נאכדעם וויא נח וועלט פאָרגעשטעלט אלם אן אקערבויער און פלאָנצער פון וויינגערטנער, וואָס עס שטימט מיט דעם כאראקטער פון זו־נען־העלדען, אלם דיא בעשיצער פון אקערבוי געגען פיהפיטערער, וויא מיר וויסען עס שוין פון פאָריגע ארטיקלען און עס וועט נאָך בע־זונדער אויספיהרליך ערקלערט ווערן — נאָך אזא פיינע רעקאָמענדאציאָן וועלט ער פלוצלונג אומגעוואנדעלט אין א שיכור וואָס וואלגערט זיך נאקעטערהייט. וואָס מיינט דער פסוק? „וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה"? עס מעג שיינען נאטירליך, אז א ווייגערטנער זאָל זיך אָנזויפען מיט וויין, אָבער אין פערבינדונג מיט דער צוזעצונג אז ער האָט זיך אָבגעדעקט אין זיין געצעלט, קריגט עס אן אנדער זינען. נאָך מיטהאָלאָגישע פאָרשטעלונגען וויקעלט זיך דיא זון איין אין א מאנטעל אבענדס, וועלן עס וועלט פינסטער, און זיא דעקט זיך אָפּ אָדער וואלפט פון זיך אראָפּ דעם מאנטעל אין דער פריה, וועלן עס וועלט ליכטיג. דאָס איז א גאנץ נאטירליכער אויסדרוק, אז „דיא זון שלייפערט פון זיך אראָפּ דעם מאנטעל פון פינסטערנים" און „ערשיינט אין איהר נאקעטקייט". אין דער ריג־וועדא וועלט אושאס (דיא מארגענרעטהע) פארגע־שטעלט, דאָס זיא „דעקט אָפּ איהר ברוסט".

וויטער געפינען מיר דיא קוריעזע מעשה מיט זיינן „זוהן" חם.... „וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן".... וועלט איז געווען דער „בן הקטן" און וואָס האָט ער אזוינס אָב־געטהאָן? פון דעם, וואָס נח האָט געשאָלטען כנען, אז ער זאָל זיין א קנעכט צו זיינע ברי־דער, איז צו שליסען, אז דער „בן הקטן", וואָס האָט עפּעס אָבגעטאָן א מיאוס'ן שפּיצעל זיין שיכור'ן און נאקעטען טאטען, איז געווען חם, נאָר וואָס פאר אן אקציע ער האָט בעגאנגען, דאָס דערצעהלט אונז ניט דיא ביבל. אָבער אין פאָלק איז פערבליבען וועגען דעם א כאראקטע־ריסטישע לעגענדע, וועלכע איז פערצייכענט ge־וואָרען אין דער גמרא. אין סנהדרין וועלט אי־בערגעגבען, אז דער שווארצער חם האָט איינ־פאך קאסטרירט זיין „פאָטער"....

דאָס איז וויעדער א שוידערליכער פערברע־כען און עקעלהאפטע מעשה, וועלן מען נעהמט אָן, אז נח האָט חם זיינען טאקע געווען פאָטער און זוהן אָדער איבערהויפּט מענשען. אָבער דיא מעשה וועלט אזוי אייגפאך וויא נאטירליך, וועלן מען בעטראכט זיי אלם א טהייל פון דעם זונען־מיטה. דיא קאסטרירונג פון דער זון איז א נא־טירליכע מיטהאָלאָגישע פאָרשטעלונג פון דער זון, וועלן זיא פערלירט איהרע שטראהלען, דאָס הייסט, וועלן זיא לאָזט זיך ארונטער. אין דיא מיטהען, וואו די זון וועלט גערעכענט פאר א זכר, זיינען פערבליבען אויסדריקע, אז זיא איז קאסטרירט. אין דער מיטהאָלאָגיע פון אינדא־גערמאנישע פעלקער איז קיין נייעס ניט צו גע־פינען, וויא דיא אָבשוואכונג פון דער זון'ס שטראהלען אבענדס וועלט געשיידערט אלם איהר קאסטרירונג.

דיא מעשה מיט נח און חם מיינט אלזאָ מיטהאָלאָגיש, אז דער שווארצער זוהן (דיא נאכט) האָט קאסטרירט זיין פאָטער (דיא זון), דאָס הייסט אוועקגענומען ביי איהר דיא קראפט פון איהרע שטראהלען. אין אנדערע מיטהען וועלט דיא זעלבע נאטירליכע ערשיינונג פאָר־געשטעלט אלם אן אָבשניידונג פון האָאר. דיא מעשה, וויא שמשון הגבור, וועלכער איז א זו־נען־העלד, אזוי וויא דער גריכישער גבור הער־קולעס, פערליערט זיין גאנצע קראפט, וועלן ער פערליערט זיינע האָאר, איז דיא בעקאנטעסטע פון אזעלכע מיטהאָלאָגישע שילדערונגען.

וואָס אנבעלאנגט צו דיא אנדערע ביבלישע לעגענדען וועגען נח'ן, זיינען זיי פערבונדען מיט א זונען־מיטה, וועלכער טראָגט דעם ספעציעלען נאָמען „דער ציוויליזיאַציאָנס־מיטה" און וועלכער וועט זיין דער אינהאלט פון דעם נעכסטען אר־טיקעל.

פ. קראַנץ.

דיא כוחות פון דער נאַטור.

II.

דלט איהר אויפהויבען א שטיין למשל, א קלאץ, א ברעט אדער וועלכע ניט אנדער משא, מוזט איהר דערוויף אנווענדען וויפיעל עם איז כוח, א געווייסע קראפט, הויבט איהר אויף די משא מיט אייערע הענד, דאמאלסט ברויכט איהר דערוויף אייער מוסקעל־קראפט, בענוצט איהר צוליעב דעם דעם כוח פון א פערד, פון א דאמפף־מאשינע פון אן עלעקטריישען מאטאר אדער פון א וואססער־שטראם — דאמאלסט ברויכט איהר פערד־קראפט, עלעקטריש־קראפט וואססער־קראפט א. ד. ג. קורץ און גוט, אום אויפצוהויבען א משא פון איהר ארט מוזט איהר ברויכען די אדער יענע קראפט, כל זמן איהר האט מיט זיין קראפט ניט געווירקט אויף דער משא איז זי געלעגען רוהיג אויף איהר ארט א ריהר זיך ניט געטהון.

וואס זאגט דאס אונז? דאס זאגט אונז, אז כדי א קערפער זאל זיך אנהויבען בעוועגען מוז דערצו פריהער זיין א בעשטימטע אורזאכע, א געוויססע סבה, וועלכע פיהרט איהם ארוים פון זיין רוהיגע לאגע אין דער לאגע פון בעווע־גונג. אוז אט די סבה די אורזא־כע רופט די ווייסענשאפט מיט דעם נאמען: קראפט.

וועלכע פאָרם, וועלכע געשאטלט די קראפט זאל׳ניט אננעמען, צו די פארם פון מוסקעל־קראפט אדער וואססער־קראפט, פערד־קראפט אדער עלעקטריש־קראפט, דאמפף־קראפט אדער ווינד־קראפט בעצם בלייבט דאס אבער אלס טאקי מעהר נישט ווי די סבה, וועלכע בע־ווירקט אז דער מאטעריעלער קערפער, דער חומר, וועלכער קאן זיך אלייז פון ארט ניט ריהרען, זאל זיך אנהויבען צו בעוועגען צו ריהרען זיך. קראפט איז נאך דעם נאך, די אורזאכע פון דער בעוועגונג.

וויסענדיג אין קורצען וואס איז אזוינס קראפט, קענען מיר געהן ווייטער אוז ערקלערען ווי מעסטען מיר די קראפט, ווי בעשטימען מיר איהר גרוים.

עס ווייזט אוים אין פלוג אז קראפט, א זאך וואס האט דאכט זיך קיין ממשות ניט, קען מען אויך ניט מעסטען אוז ניט וועגען. די מעשה איז אבער ניט אזוי, לאמיר וויידער נעמען דעם בייי־שפיעל פון דעם שטיין, דער קלאץ, קורץ דער משא, וועלכע מיר ווילען אויפהויבען: איז די משא ניט אזוי שווער קענט איהר זי אויפהויבען אלייז, איז זי אבער שווער מוזט איהר זי הוי־בען בייגאנד זאלבע־דריט, זאלבע־צוהנט; פיר נאך שווערערע משאות מוזט איהר שוין ברויכען פערד, אדער זאגאר א לאקאמאטיוו, מיר זעהען אלזא, אז קראפט איז אויך אזא זאך וועלכע עס קען געברויכט וועדען מעהר אדער וועניגער. מיר מוזען דעריבער האבען אויך צו קראפט א וועלכע עס איז מאס.

בפרט ווי מיר ווייסען איצט זעהר גענוי אז קראפט איז ניט אזא מין וואס איז דא איז דער וועלט אהן א סוף, אז קראפט איז אין דער גאנצער וועלט פאראנען נור א בעשטימטעם סכום, א געוויססע מענגע, און אז דער אוצר פון קראפט איז זעהר א טייערער, וועלכען מיר מענ־שען מוזען אויסברענגען אויסגרעבענטערהייט, מיט א טאלק, מיט א צאהל און מיט א מאס.

ווי אבער זאלען מיר מעסטען אזא מין רוהנית׳דינג בריאה ווי קראפט איז? די ווי־סענשאפט אבער וועלכע האט אויפגענטהון גבורות ונפלאות, האט אויך געפונען א מאס פאר דער רוהניות׳דינגער קראפט, און אט נאך דער געפונענער וויסענשאפט׳ליכער מאס וועדען איצט, ניט נור אין דער ריינער וויסענשאפט, נור אויך אין אללע טעכנישע אנשטאלטען, ווי

פֿאברויקען אוּן זאוואַדען, געמאַסטען אלץ פֿער־
שיעדענע קרעפֿטען, ווי די כוחות, וואָס געפֿינען
זיך אין דער נאַטור פֿארטיגערהייט, ווי די מוס־
קעל־קראַפֿט, וואַטסער־קראַפֿט וויינד־קראַפֿט,
אזוי אויך די קרעפֿטען פּוּן פֿערשידענע מאשינעס
אוּן מאַטאַרען, וועלכע דער מענש האַט קונסטלעך
בעשאַפֿען, בענוצענדיג די אלץ אנדערע קרעפֿ־
טען, ווי דאַמפֿף־קראַפֿט, עלעקטרישע־קראַפֿט,
מאַגנעטישע קראַפֿט א. ז. ו. אלץ די אויבענ־
דערמאַנטע פֿערשיעדענע קרעפֿטען ווערען איצט
געמאַסטען נאַך איין מאָס נאַך, פֿונקט ווי מיט
איין מאָס, מיט א ליטער למשל, אדער מיט א
קוואַרט ווערען געמאַסטען כל המיני משקות.
אדער ווי מיט איין געוויכט־שטיק, ווערען גע־
וויזען גאנץ פֿערשידענע זאכען פּוּן בריללִיאַנ־
טען ביז מעקענע — אזוי, זאג איך, ווערען איצט
אויך אלץ פֿערשידענע קרעפֿטען געמאַסטען
מ י ט א י י ן מ א ס. עס פֿערשטעהט זיך, אז
די מאַט איז נישט קיין ליטער אוּן ניט קיין מע־
טער, ניט קיין פּונט אוּן ניט קיין פּוד; זי איז
אבער אויך בעצם גאָר א פּשוטע מאָס, וועלכער
אויך דער פּשוט'ער לעזער וועט גוט פֿערשטעהן,
ניט דוקא דער געשטודירטער אינזשענער, אדער
דער געלעהרטער פֿראַפֿעסאָר.

אוּן אז דאָס איז נויטיג אויך פֿאר דעם
פּשוט'ען מענשען איז אלטעגליכען לעבען צו
וויסען, דערפֿון איז קיין שום ספֿק, געווים
האַט כמעט יעדער „צוקונפט". לעזער ניט איין
מאל געהערט די נעמען אמפּער, וואלט, וואט —
דאָס זיינען ניט נעמען פּוּן לצים אוּן רוחות,
נור פּשוטה נעמען פּוּן דער וויסענשאפֿטליכער
מאָס, מיט וועלכע עס ווערען גמאַסטען די
עלעקטרישע, מאַגנעטישע אוּן מעכאַנישע קרעפֿ־
טען איז וועלכע ווערען געברויכט טאג טעגליך
איז יעדער פֿאבריק ביי יעדען מאַטאָר פּוּן די
טעכניקער אוּן ארבייטער איז זייער געווהנליכען
געשפּרעך, הגם ניט אלץ פּוּן זיי פֿערשטעהען
נעמוי דעם פּירוש המלות פּוּן די דאזיגע נעמען.

די דאזיגע מאָס ווערט וויסענשאפֿטליך אנ־
גערופען „די אבסאלוטע", ד. ה. אויך פֿראַסט
יודיש, א מאָס וועלכע ס'איז אלץ מאל אוּן
אומעדום די זעלביגע, זי בייט ניט איהר גרויס
אוּן איהר ווערט, וואו זי זאל זיך ניט געפינען,
סיי איז מזרח, סיי איז מערב, סיי איז דרום, סיי
איז צפון; סיי איז די היים־עסטע ערטער פּוּן דער
וועלט, סיי אויפֿ'ן ים התּרה.

נאַך אט דער „אבסאלוטער מאָס" נאַך ווערן
־אָם געמאַסטען די אלץ פֿערשיעדענע קרעפֿ־
טען, ווי מיר וועלען ווייטער זעהען בפּרטיות
ביי יעדער קראַפֿט בעזונדער, אוּן אט די דאזיגע
מאָס איז „אינטערנאציאנאל", ד. ה. זי גילט
כמעט איז אלץ לענדער פּוּן אירראפּא אוּן אמע־
ריקא.

מיר וועלען קודם כל ערקלערען, ווי מעסט
מען מיט דער אבסאלוטער מאָס די איינפֿאכסטע
קראַפֿט: די מעכאַנישע קראַפֿט.

מעסטען אדער וועגען הייסט פֿערגליכען;
אנ'אונבעקאַנטע גרויסקייט מיט א בעקאַנטער
למשל, די לענג פּוּן דעם טיש מיט א מעטער;
דאָס גלוויכט פּוּן דעם זאק מעל מיט דעם קי־
לאָגראָם, אדער מיט דעם פּוד, כדי צו וויסען
וויפֿיעל מעטער דער טיש האַלט, וויפֿיעל קילא־
גראָם, דער זאק מעהל וועגט צוליעב דעם אבער
מוזען מיר פֿריעהר האַבען א מאָס, מיט וועלכע
צו פֿערגליכען למשל; א מעטער, א קילא־
גראָם קורץ א וועלכע־עס־איז איינהייט
מיט וועלכער דער אונבעקאַנטער קערפּער זאל
קענען פֿערגליכען וועדען.

אזוינע איינהייטען זיינען, למשל, ביי גע־
וויכט דער קילאָגראָם, ביי לענג דער מעטער,
ביי צייט די סעקונדע, דאָס איז אלץ, פֿער־
שטעהט זיך, ביי אזוינע זאכען, וואָס מעסטען
אדער וועגען זיי איז זעהר לייכט. ניט אזוי
לייכט איז אבער צו געפֿינען א'ן איינהייט, א
מאָס מיט וועלכע צו פֿערגליכען די גרויס פּוּן
וועלכער ס'איז קראַפֿט, למשל, די קראַפֿט פּוּן
א מאשינע.

אוּן דאָך האַבען מיר יעצט אויך פֿאר קראַפֿט
אזא מאָס, אזא איינהייט, מיט וועלכער מיר
פֿערגליכען, אדער מעסטען כל המיני קרעפֿטען.

לאמיר דאָס ערקלערען גענוי אוּן פֿער־
שטענדליך מיט א פּראַקטישען ביישפּיעל, גיט
א שטוים אדער א שנעלל אוּן ארבעם אדער א
ניסעל קייקעלט ער זיך אוועק איבער'ן טיש
אדער איבער דער פּאַדלאָגע אויף א געווישען
מהלך, למשל אויף א מעטער; די צייט וועלכע
דער ארבעם אדער דער ניסעל ברויכט אבצולוי־
פֿען דעם מעטער איז, וועלען מיר זאגען, א סע־
קונדע. גיט אבער דעם זעלביגען ארבעם, דעם
זעלביגען ניסעל א שטארקערען שטוים אדער
א גרעסערען שנעל, קייקעלט ער זיך אב
א גרעסערען מהלך, למשל, אנדערהאַלבען מע־
טער אדער צוויי אין דער זעלביגער צייט, אין
וועלכער ער האַט זיך פֿריהער אבגעקייקעלט

נור איז מעטער, ד. ה. איז איין סעקונדע אדער ער קייקעלט זיך אב דעם זעלביגען מהלך — איין מעטער — אבער איז א קורצער צייט, למשל איז א האלבער סעקונדע, דאם רוב קומט פאר, אז ביי א גרעסערען שטוים ווערט ווי דער מהלך גרעסער ווי די צייט קורצער, ווי אין אונזער ביישפיעל למשל, קייקעלט זיך אב דער ניסעל אדער דער ארבעם דריי מעטער איז צוויי סעקונדען אנשטאט איין מעטער איז איין סעקונדע.

איך האב געזאגט „אויך די צייט ווערט קלענער", הגם דער ניסעל קייקעלט זיך איצט דריי סעקונדען אנשטאט איינער, נור קיין סתירה איז דערינען נישטא, ווי דער אויפמערקזאמער לעזער האט זיכער אליין בעמערקט: אין דעם ערשטען פאל ביי דעם שוואבערען שטוים לויפט אב דער ניסעל איין מעטער אין איין סעקונדע, אין דעם צווייטען פאל דעם זעלביגען מעטער סך הכול אין 2 דריטעל סעקונדע — אדער קלענער, בעסער און וויסענשאפטליכער געזאגט: אין צוויי טעל פאל ווערט די מהירות (גשווינדיגקייט גרעסער.

מיר זהען אלזא פון דעם אויבענגעבראכטען ביישפיעל, אז די מהירות פון יעדען געשטויסענעם קערפער (אין אונזער ביישפיעל דער ניסעל, דער ארבעם) איז אבהענגיג פון דער קראפט (אין אונזער פאלל דער שטוים אדער דער שנעלל) ווי לכע עם ווירקט אויף איהם.

דאם איז איינס.

לאמיר נעהן אין אונזער ביישפיעל ווייטער, איז אבער דער נום א גרויסער, אדער אנשטאט דעם ארבעם, למשל, א בלייערנע קויל, און איהר גיט איהם דעם זעלביגען שנעלל, ווי אין דעם ערשטען פאל פון אונזער ביישפיעל, דאן ווערט ער זיך אבקויקלען שוין ניט איין מעטער אין א סעקונדע נור, לאמיר זאגען, א האלבען מעטער, אדער אין דעם צווייטען פאל ביי דעם שטארקערען שטוים, ניט דריי מעטער אין צוויי סעקונדען, נור למשל אנדערהאלבען — כדי אבער דער נום אדער די קויל זאל בעקומען אונזער אלטע מהירות (איין מעטער אין דער סעקונדע, אין ערשטען פאל; און דריי מעטער אין צוויי סעקונדען, אין צווייטען פאל), מוזען מיר זיי געבען נאך א שטארקערען שטוים, נאך א גרעסערען שנעלל, דהיינו צוויי מאל גרעסער אדער, וויסענשאפטליך אויסגעדריקט, מיר מוזען ברויכען צוויי מאל אזוי פיעל קראפט. ווי פריהער, וואס זהען מיר, אלזא פון דעם צווייטען ביישפיעל? מיר זהען פון איהם, אז וואס גרעססער דער קערפער איז, וואס מעהר חומר אדער מאססע ער האט איז זיך, אלזא מעהר קראפט מוזען מיר ברויכען, כדי איהם צו בעווע־גען; און צווייטענס, וואס גרעסער די מהירות איז ווען כע מיר ווען צוגעבען אונזער קערפער אלזא מעהר קראפט ווידער מוזען מיר צולייב דעם געברויכען, אדער ווי די פיזיקער זאגען: די קראפט איז פראפארציאנעל צו דער מאססע פון דעם קערפער איז זיין געשווינדיגקייט (מהירות).

די קראפט איז אלזא אבהענגיג פון דעם חומר, פון דער מאססע און פון דער מהירות; כדי אלזא צו בעשטימען די גרויס פון דער קראפט, מוזען מיר פריהער וויסען די גרויס פון דעם קערפער (זיין מאססע) און ווי גע־שווינדיגקייט זיך (זיינע מהירות).

די מאססע פון יעדען קערפער ווערט בע־שטימט ניט נאך זיין שטח נאך, ניט נאך דעם פלאטץ נאך, ווען עס פערנעמט אין דעם רום, נור נאך זיין געוויכט נאך, ווי דאס איז בלי ספק גוט בעקאנט יעדען מענשען פון פראק־טישען לעבען: א גרויסע פוכאווע קיסען, למשל, אדער א שטיק וואטע האבען אין זיך פיעל וועניגער מאססע איידער א בערך קלייגער שטיק בלייי, אדער אייזען. די מא־סע פון א קערפער איז אלזא אבהענגיג פון זיין געווי כט.

אלס א'ן איינהייט, אלס א מאס צום פערגלייי־כען איז מאססע מיט דער צווייטער נעמט מען אין דער וויסענשאפטליכער „אבסאלוטער מאס: א גראם.

מיט דער מאס פון דער מאססע אליין זיי־נען מיר אבער ניט יוצא, מיר מוזען נאך, ווי מיר האבען שוין פריהער דערמאנט, אויך ווי־סען א מאס פאר מהירות און ערשט דאמאלסט וועלען מיר האבען ביכולת צו ערקלערען די מאס

פאר קראפט, מיט וועלכער מיר אינטערעסירען זיך אין אונזער איצטיגען ארטיקל.

די „אבסאָלוטע מאַס" גיט אונז אבער אויך א'ן איינהייט, א מאַס צו פערגלייכען איין מהירות מיט דער צווייטער, וועז א קערפער גע־פינט זיך אין בעוועגונג (ער קייקלט זיך, ער לויפט, אדער ער פאלט פון דער הויך, למשל) אוז אין יעדער סעקונדע בעוועגט ער זיך אויך דעם מהלך פון איין סענטימעטער — אזא מהירות אלזא פון איין סענטימעטער אין איין סעקונדע איז די איינהייט, די מאַס מיט וועלכע יעדע אנדערע מהירות ווערט געמאסטען אדער פערגליכען, וועז איהר זאגט למשל דער מענש גיהט מיט א מהירות פון איינס. היסט עס ער גיהט אבּ נור איין סענטימעטער אין איין סעקונדע, דער פערד לויפט מיט א מהירות פון צוואנציג, היסט עס ער לויפט דורך צוואנציג סענטימע־טער אין איין סעקונדע, דער בליץ פליהט מיט א מהירות פון דרייסיג טויזענד מיל־ליאָן, היסט דאס אז דער בליץ פליהט דרייסיג טויזענד מיל־ליאָן סענטימעטער, אדער דריי הונדערט טוי־זענד קילאמעטער אין איין סעקונדע.

נאך אלל די נויטיגע הקדמות אוז ביישפיע־לען, וואס מיר האבען דא געבראכט, קענען מיר ערשט געבען א קלארע תשובה אויף דער שאלה, וואס מיר האבען געשטעלט אויף די ערשטע זייט פון אונזער קאפיטעל: „ווי זאללען מיר מעסטען אזא מין רוחניות'דיגע בריאה ווי קראפט איז?"

די מהירות איז בעצם אויך אזוי רוחניות־דיג, ווי קראפט, אוז דאך האבען מיר פאר איהר געפונען א מאַס ניט אז ערגערע איידער א לי־טער פאר דעם גשמיות'דיגען וויין. די זעלביגע „אבסאָלוטע מאַס", אדער ריכטיגער געזאגט, דאס זעלביגע סיסטעם די זעלביגע שטה פון דער „אבסאָלוטער מאַס" גיט אונז אויך פאר קראפט אז איינהייט אדער א מאַס, מיט וועל־כער מיר פערגליכען איין קראפט מיט דער אנ־דערער.

בליבען מיר ביי אונזערע אלטע ביישפיע־לען. וועגט דער ארבעס, דער ניסעל, קוי אדער זועלכער ניט איז אנדערער קערפער איין גראם, ד. ה. וועז ער האט אין זיך, ווי מען זאגט, די מאסטע פון א גראם, אוז בעוועגט זיך דער דא־זיגער קערפער מיט א מהירות פון איין סענטי־מעטער אין איין סעקונדע, ד. ה. לויפט דער גראם דורך אין יעדער סעקונדע איין סענטי־מעטער, דאמאלסט איז די קראפט וועלכע ווירקט אויף דעם קערפער גלייך איינס, אדער אנדערש געזאגט, אויף אונזער גראם ווירקט די א י י נ ה י י ט פ ו ן ד ע ר ק ר א פ ט, וואלט אויף דעם זעלביגען קערפער (וואס וועגט איין גראם) ווירקען א צווייענדיגע קראפט, וואלט ער דאמאלסט געלאפען ניט מיט דער מהירות פון איין מעטער אין דער סעקונדע, נור צווי מאל שנעלער, ד. ה. צווי מעטער אין דער סעקונדע; וואלט אויף איהם פער־קערט, גע־ווירקט א שוואכערע קראפט וואלט ער דאמאלסט געלאפען מיט א קלענערע מהירות, למשל א האלבען מעטער אין א סעקונדע, אוז אזוי ווייטער.

די א י י נ ה י י ט פ ו ן ד ע ר קראפט איז אלזא אזא קראפט, וועלכע האט בי כול ת צ ו ב ע־וועגען א קערפער פון איין גראם מיט דער מהירות פון איין מעטער אין א סעקונדע.

עס איז קלאר, אז מיר האבען געקענט נע־מען צו דער איינהייט פאר קראפט אן אנדער מאסטע למשל ניט איין גראם, נור אז אונציע (א. ז. וו.), אדער אן אנדער מהירות, אוז דא־מאלסט וואלטען מיר בעקומען אויך אן אנדער איינהייט פאר דער קראפט גופא: א גרעסע־רע, אדער א קלענערע, ווי מיר האבען פערשיע־דענע איינהייטען פאר געווייכט למשל: קי־לאגראם, פוד, פונט, גראן אדער פערשיעדענע מאסען פון לענג: מעטער, ארשין, פוס א. נ. ד. נ. דערינען איז אבער דער יתרון פון דער ווייסנשאפטליכער „אבסאָלוטער" מאס, אז איה־ר א איינהייטען — א חוץ די דריי גרונד איינ־הייטען: גראם (פאר מאסטע), סענטימעטער (פאר לענג) אוז סעקונדע (פאר צייט) זיינען אללע אזוי צו זאגען מוכרחים, ניט אבי וועלכע נאך אונזער בחירה נאך, נור על פי מוז. זיי גע־זעז אוז מיט א סדר: איין איינהייט פון דער צווייטער.

אט אזוי האבען מיר געזעהען, אז ביי דער איינהייט פון מהירות האבען מיר געברויכט די איינהייט פון צייט (סעקונדע) אוז די איינ־הייט פון לענג (סענטימעטער), אוז אזוי אויך ביי דער איינהייט פון קראפט. נעהמען מיר די שוין אונז בעקאנטע איינהייטען פון מאסטע (גראם) אוז פון מהירות (איין סענטימעטער

אין איין סעקונדע), און פון די ביידע איינהיי־
טען געהט ארויס אונזער דריטע איינהייט. די
איינהייט פון קראפט.

מיר קענען נאך העם נאך זאגען, אז די
איינהייט פון קראפט איז די
וועלכע האט ביכולת וויר־
קענדיג אויף דער איינהייט
פון דער מאססע, צו בעוועגען
זי מיט דער איינהייט פון
מהירות. דאס איז פערשטאנט זיך נעמוי
דאס זעלבע בעצם וואס מיר האבען שוין פרי־
הער געבראכט נור איז עטוואס אנדערע ווער־
טער.

אט די דאזיגע קראפט־איינהייט רופט זיך:
דין. אין יעדער מאשינע קאננען מיר נאכדעם
נאך בעשטיממען, זי האט אין זיך אזוי פיעל
און אזוי פיעל דין.

אין דער טעכניק ווערען געברויכט נאך
פערשיעדענע קראפט איינהייטען און ארבייטס־
איינהייטען, אבער דאס וואלט אונז אוועקגע־
פיהרט צו וויט פון אונזער ענין אן א זויט.

מיר שיקען דעריבער אב דעם לעזער, וועל־
כער אינטערעסירט זיך מיט דער טעכניק, צו
ספעציעל־ע טעכנישע ביכער און בראשורען
(לידער זיינען זיי אין יודיש כמעט גאר ניט
דא.) און מיר וועלען ווידער צוריק קערען
צו אונזער קראפט.

„קראפט איז די אורזאכע פון בעוועגונג"
האבען מיר געזאגט אין אנפאנג פון אונזער אר־
טיקעל, און אזוי ווי יעדע ערשיינונג מוז האבען
איהר סבה, איהר אורזאכע (א גרונד געזעץ ווי
אין דער פיזיאפיע, אזוי אויך אין דער נאטור־
וויסענשאפט, דאס געזעץ פון קאוזאליטעט)
און אזוי ווייטער, ווי יעדער קערפער, יעדע מא־
סע, וועלכע גיפינט זיך אין מצב פון רוהע קען
זיך פון העלפער הויט ניט אנפאנגען צו בעוועגען
— לכן מוז זיין א סבה, וועלכע עם בעוועגט די
רוהענדע מאססע, און אט די דאזיגע סבה רופען
מיר קראפט און ווי מיר האבען פריהער בעשרי־
בען, מעסטען מיר זי פונקט, ווי מיר מעסטען
די מאססע, אויף וועלכע זי ווירקט.

מיר, מענשען, זיינען אבער מקדמות דנא
געווויינט צו רופען קראפט דאס, וואס בעוועגט
דוקא א גרויסע מאססע, אפשר שטאמט דאס
נאך פון אור־אלטע צייטען, בעת דער מענש האט
די נאטור נאך זעהר וועניג געקענט און געמערקט
נור אזוינע גראבע ערשיינונגען, וואס קומען פאר
אין א גרויסען מאסשטאב, וואס ווארפט זיך, ווי
מען זאגט, אין די אויגען. רייסט למשל אויס א
שטורם ווינד א דיקע בוים פון די ווארצלען
ארויס, האט דאס געווירקט א קראפט, טראגט
אראב א וואסערשטראם, א בארג זאמד, דאס
איז אלזא א קראפט, אדער לפחות ווען א פערד
ציהט א משא, אדער א מענש מיט זיינע מוס־
קעלען הויבט עפעם אויף אדער ווארפט אראב
— דאס אלם האט ער אנגערופען כח, קראפט;
דאס זינגען פון די פויגעלען איז וואלה, דאס
שזומען פון די בינען און פליגען, וואס זיינען
בעצם, ווי מיר ווייסען איצט זעהר נעמוי, אויך
ניט אנדערש אלם בעווענגען פון זייער קליינע
קערפערלעך, פון קליניצקע מאסען, פון מאלע־
קוילען, און דעריבער אויך אזא קראפט ,ווי די
קראפט פון דעם פערד, פון דעם שטורם־ווינד
און פון דעם וואסער־שטראם; דאס איז דעם
אור אלטען מענשען אפילו איז זינען ניט געלע־
גען, האטשי דאס ליגט דאכט זיך גאר בייס וועג,
ווארום ער האט געווים געמערקט, אז פון דעם
געשריי פון א לויב קען זיך צוברעכען א בוים,
פון א גרויסער און שטארקער שטימע טרייסלען
זיך א אמאל כלים, און אזוי ווייטער. ציהען
אבער דערפון דעם היוצא מזה, אז דאס געזאנג,
די שטימע, דער טאן איז א קראפט — דאס
האט ער ניט געהאט ביכולת, און ניט נור דער
אור אלטער מענש, נור אויך טויזענדער יאה־
רען שפעטער האט מען אלץ געלעבט איז טעות
ניט ווייסענדיג גענוי אלץ נעזעצען פון
דער מאסענבעווענגונג, דורך וועלכע מיר מענ־
שען, הערען א טאן.

און ניט נור דער טאן אליין איז א מאסען־
בעווענגונג, אדער א קראפט (איז דעם זין ווי
מיר האבען עס בעשריבען); דאס ליכט, די
אלע פערשיעדענע ליכט פארבען, וועלכע מיר
זעהען איז זייער עכטער ריינער פארם איז דעם
רענענבויגען (רויט, אראנזש, געל, גרין, בלוי,
אינדיגא, פיאלעט) און אלם פערשידענע מי־
שונגען פון די זיבען ריינע גרונד־פארבען, און
אלע בלומען, בלעטער, גראזען פערשיעדענע
פלאנצען, טהירען און פערערען פון פויגלען צוי־
זיין און צושפרייט איז דער נאטור — דאס
אלעם, וואס מיר רופען פארבען, און וועלכע
מיר זעהען וועז וועלכע עם איז ליכט בלייבט זיי
— דאס זיינען ווידער „בעווענגונגען", ווידער
אלזא א קראפט, וועלכע מיר רופען ליכט־קראפט,
א קראפט, וועלכע בעווענגט אזוינע קליינענעצקע

מאַסענטייל־כעלעך, וועלכע מיר מענשען קענען זאַגאר ניט זעהען.

אויך וואַרעמקייט, עלעקטריציטעט, מאַגנעטיזמוס זיינען „קרעפטע", אלזא ב ע ו ו ע ר ג ו נ ג ע ן פ ו ן ק ע ר פ ע ר ל י ך.

וואַס איז דער אונטערשייד צווישען די אלע „בעוועגונגען" ? וווי מעסטען מיר זיי ? אוו וווי בעשטימען מיר זיי ?

וועגען דעם א צווייטען מאל.

אין מיטען דערינען

חיים ליבקינד, א יונגער אינטעלי־גענטער מאן פון 25 יאָהר, איז גע־נאַנגען אין דיא וויענער נאַסען, ניט וויסענדיג אליין וואוהין ער געהט.

עס איז געווען וויכטער, פינף אזייגער פאר נאַכט. דיא נאַסען זיינען געווען פערגאַסען מיט העלען ליכט, וואַס האָט געשפּאַרט פון יעדען מאַגאזין, פון יעדען הויז, פון יעדען פאַנאר, פון יעדען טראַמווויי־וואַגען. דאַס ליכט האָט עפּים געמאַהנט, ge־פאַדערט, האָט עפּים גערופען, אוו ליבקינד האָט ניט געוואוסט וואַס זאל ער טהאָן מיט דיא פיעל ענערגיע, וואַס ער פערמאַגט יעצט.

פלוצים האָט איהם א שיין געטהאָן אנקענגען א פרויען־הוט מיט בריייטע ברעמען אוו מיט א וויסער פעדער. א בעקענטע הוט: פרייליז זשענע וואַסערמאַן! האָט איהם דורכגעבליצט אין קאָפּ.

— גוטען אָבענד! האָט ער זיא בעגריסט, שמייכלענדיג זיין הוט אראָפּכאָפּענדיג.

— גוטען אבענד! האָט איהם, וויא דער וווינד, פאר איהר געענטפערט.

זיא האָט זיך פערבייגעטראַגען, ער האָט אינסטינקטיוו זיך אומגעקוקט אוו האָט זיך בע־גענענט מיט איהרע בליקען.

ער איז צוגענאַנגען צו איהר אוו האָט איהר, אז זיא איז שוין שטעהן געבליבען, דערלאַנגט די האַנד, פרעגענדיג מיט א שמייכל:

— פון וואַנען, פרייליז?

— פון אוניווערסיטעט!

— וואר האָט געלעזען?

— יאַרעל.

— איבער וואַס?

— איבער פסיחאלאַניע.

— איין עסק האָט איהר מיט דער פסיחא־לאַגיע, האָט ער געלאַכט.

— נו, נו! האָט זיא זיך געמאכט בויי־זערען.

— שא, שא! וואוהין געהט איהר?

— אהיים, בעגליייט מיך, אויב איהר ווילט.

— אוו נאכהער צוריק איין עלענדער אוועק־געהן, האָט ער געלאַכט.

— איהר קענט אריין צו מיר, אבער אויך א האלבע שעה נאר.... האָט זיא פארגעלעגט, אראב־לאזענדיג דעם קאָפּ.

— בעגרענצט זיין וויל איך ניט, האָט ער געלאכט.

— ווי איהר ווילט איך.

זיי זיינען געגאַנגען ווייטער. עס האָט א בלאַו געטהאָן א ווינד.

— א סאר ווינד! האָט זיא זיך ליעב פער־קרימט אוו האָט מיט דער רעכטער האנד צוגע־האלטען דיא הוט, וואַס דאַס האָט איהר זעהר געפאַסט.

ליעבקינד האָט איהר ליעב אנגעקוקט. זיא האָט עם בעמערקט אוו איז רויט געוואָרען, ניט געפינענדיג גליך וואס צו זאגען, ענדליך ארוים־שיעסענדיג:

— איך דענק קויפען א טול, ווי רעכענט איהר, העלפט עס צום ווינד....

— א, יא! האָט ליבקינד בעשטעטיגט, — אללענפאלס וועט עס אייך זעהר פאסען.

— נו, נו! האָט זי זיך וויעדער געבייזערט.

— שא, פרייליז, וואַס ארט איך, אז איך לאך א ביסעל.

זיא איז שטיל געבליבען. ליפקינד האָט עפּים איהר געוואלט זאגען אוו האָט געקלעהרט: זאגען, אדער ניט? ענדליך האָט ער זיך ניט איינגעהאלטען.

— זשענע, קומט ערגיץ!
— וואוהין?
— קומט אין א קאפע!
— משוגע זענט איהר? האט זי זיך וויא דערשראקען.
— פאר וואס?
— איך דארף דיא לעקציאן איבערקוקען.
— אבער לאזט צורוה אייער לעקציאן. קומט אין קאפע סוללער. אי, אי דארטען שיין!
זיא האט געשווינגען. דאס האט איהם צוגעבעזן מוטה.
— קומט! איך בעט אייך!
— ניין, ניין! איך מוז געהן אהיים, האט זי זיך ענטזאגט. — קומט צו מיר אריין א ביסעל.
— וואס וועל איך ביי אייך טהון, ביי אייך איז אומעטיג. קומט אין קאפע. איהר וועט זעהן א קאפע. איהר וועט זעהן א טיר!
— וואס פאר א טיר? האט זיא שמייכלענד געפרעגט.
— אבמעלען קען איך אייך ניט. דאס דארף מען זעהן. דאס טיר דרעהט זיך, זעהר אינטערעסאנט.קומט, קומט!
— אין מיטען דערינען איז קאפע, האט זיא זיך כלומרסט געוואקעלט.
— נאר אין מיטען דערינען, האט ער זיא געמונטערט, — פערגניגען קומט שטענדיג אין מיטען דערינען. וועז איהר וועט וואדטען אויך איהם, פארבערייטען זיך צו איהם, וועט ער קיינמאל ניט קומען....
— א נייע תורה! האט זי קריטיזירט.
— אודאי א נייע, אבער איין אמת'ע!
— ווי הייסט די תורה? האט זיא געפרעגט לאבענדיג.
— תורת־לעבען.... האט ער געענטפערט אוז זיינע אויגען האבען זיך אנגעצונדעז.
זי האט עם בעמערקט אוז האט זיך אבגעשטעלט וויא דערשראקען.
— ניין, איך גיה ניט! האט זיא ענדליך בעשלאסען.
— זשענע, איך בעט אייך, קומט! האט ער זיך געבעטען, אבער אין זיין קול האט וואס שטארקעם געקלונגען.
זשענע האט איהם אנגעקוקט.
— איהר זענט א מאדנער! האט זיא געזאגט אוז מאכענדיג א קליינע פאוזע, האט זיא צוגעגעבען: — אבער ניט אויך לאנג!
— ניין, ניין! האט ער זיא פערזיכערט. — נאר, איך בעט אייך, ניט בעשטימט קיין צייט. איך קען עם ניט ליידען! אלזא, דארפען מיר זיך נעהמען רעכטס, האט ער געענדערט דיא פראגע אוז האט אריינגעלעגט זיין האנד אין איהר ארם.
זיא האט אויך איהם אויפגעהויבען איהרע אויגען. ער האט איהר ארם שטייף צו זיך גע־דריקט אוז האט שמייכלענד געוועגדעט זיך צו איהר:
— זשענע!
— איהר זענט א גוטער יצר־הרע! האט זיא געענטפערט, צודריקענדיג זיך צו איהם. אין מיטען דערינען אין א קאפע.
— אויב איהר וועט חרטה האבען צאהל איך קנס.
— איך דארף ניט אייער קנס.
טא וואס־זשע ווילט איהר?
— גארנישט..... קומט!
— אט אזוי האב איך לייב....
ענדליך זיינען זיי געקומען צום קאפע. ביי'ן טיר איז זי שטעהן געבליבען.
— ווי געהט מען אריין? האט זי געפרעגט בעטראכטענדיג די טיר מיט די פליגלען.
— עס איז אנגעשריבען. איהר לעזט דייטש?
געהן רעכטס, שטאסען, געפעלט אייך דיא טיר?
— א משוגעת.
— דאס איז דאך קולטורא....
— שיינע קולטורא....
זיי זיינען ענדליך אריין אינווייניג.
די גרויסע קאפע מיט דיא פיעלע עלעקטרי־שע לאמפען האבען אנפאנגס איהר פערבלענדט אוז בעטויבט אוז זיא האט ניט געוואוסט אויך וואס פאר א וועלט זיא איז.
— גיהט, געהט ווייטער, אהין, צו יענעם טישעל.
זיי האבען זיך אוועקגעזעצט. אוועקזעצענ־דיג האט זיא זיך בערוהיגט אוז האט אנגע־הויבען בעטראכטען. פיעלע טישלעך זיינען גע־וועז פערנומען מיט געסט, הערען אוז דאמען, וועלכע זיינען געזעסען אוז פרויליך גע־פלוידערט.
— געפעלט אייך? האט ער זי געפרעגט.
— זעהר! זעהר! א גן־עדן האט זיא גע־שטאמעלט.
עס איז צוגעגאנגען א קעלנער.

— וואס איז אנגענעהם.

לייבקינד האט בעשטעלט.

— נו, איהר וועט ווייטער זיך ניט לאזען בעטען אזוי לאנג, הא?

— טייערע זאך! האט זיא געאיראניזירט. אייגענטליך איז דאך דאס ראזוואט. מען טאר דא גאר ניט זיצען.

— וועגען דעם איינ אנדערם מאל, דערווייל גרייט זיך צו, דער קעלנער טראגט שוין קאפע פיר אונז.

דער קעלנער האט פאר זיי אוועקגעשטעלט צוויי גלאז קאפע.

— וואס קאסט עס דא? האט זיא געפרעגט.

— טרינקט, רעדט ניט קיין נארישקייט.

— שוין לאנג, אז איהר זענט אזא גביר? האט זיא געפרעגט מיט איראניע.

— זיצען מיט אייך דא איז מען שוין געזונ דייך.

— פוי, מאכט נישט קיינקאמפלימענטען. איך לייד עם ניט.

— געהעכט! איך האב עם אויך פיינד.

— טא וואס־זשע מאכט איהר?

— ענטשולדיגט.

— גוט, גוט!

זיי זיינען געזעסען א ווייל שטיל, נאכהער האט זיא געזאגט:

— איך פיהל זיך דא ניט גוט. קומט.

— פאר וואס? האט ער זיך דערשראקען.

— ניין, ניין! דאס איז ניט קיין ארט פאר מיר.... פוי, מיך עקעלט, מיך עקעלט!

— וואס רעדט איהר — האט ער זיך דערשראקען — דא איז דאך אזוי שיין, אזוי פראכטפאל!

— פוי, האט זיא זיך געקרימט — פוי, שמוין איז דא, שמוין! זעהט וויא דער קעלנער בויגט זיך פאר יעדען, זעהט וויא דיא דאמע מאכט חן'דלאה, זעהט ווי.....

— אבער, איהר זענט א נאר.... האט ער איהר געזאגט, ניט וויסענדיג וואס אנדערם צו זאגען.

— קומט, קומט! האט זי געזאגט שטרענג, זאנסט גאה איך אוועק.

— וואס איז אנגענעהם.

לייבקינד האט בעשטעלט.

— נו, איהר וועט ווייטער זיך ניט לאזען בעטען אזוי לאנג, הא?

— טייערע זאך! האט זיא געאיראניזירט. אייגענטליך איז דאך דאס ראזוואט. מען טאר דא גאר ניט זיצען.

— וועגען דעם איינ אנדערם מאל, דערווייל גרייט זיך צו, דער קעלנער טראגט שוין קאפע פיר אונז.

דער קעלנער האט פאר זיי אוועקגעשטעלט צוויי גלאז קאפע.

— וואס קאסט עס דא? האט זיא געפרעגט.

— טרינקט, רעדט ניט קיין נארישקייט.

— שוין לאנג, אז איהר זענט אזא גביר? האט זיא געפרעגט מיט איראניע.

— זיצען מיט אייך דא איז מען שוין געזונ דייך.

— פוי, מאכט נישט קיינקאמפלימענטען. איך לייד עם ניט.

— געהעכט! איך האב עם אויך פיינד.

— טא וואס־זשע מאכט איהר?

— ענטשולדיגט.

— גוט, גוט!

זיי זיינען געזעסען א ווייל שטיל, נאכהער האט זיא געזאגט:

— איך פיהל זיך דא ניט גוט. קומט.

— פאר וואס? האט ער זיך דערשראקען.

— ניין, ניין! דאס איז ניט קיין ארט פאר מיר.... פוי, מיך עקעלט, מיך עקעלט!

— וואס רעדט איהר — האט ער זיך דערשראקען — דא איז דאך אזוי שיין, אזוי פראכטפאל!

— פוי, האט זיא זיך געקרימט — פוי, שמוין איז דא, שמוין! זעהט וויא דער קעלנער בויגט זיך פאר יעדען, זעהט וויא דיא דאמע מאכט חן'דלאה, זעהט ווי.....

— אבער, איהר זענט א נאר.... האט ער איהר געזאגט, ניט וויסענדיג וואס אנדערם צו זאגען.

— קומט, קומט! האט זי געזאגט שטרענג, זאנסט גאה איך אוועק.

— אבער וואס עפים איז מיטען דערינען?

— איהר זאגט דאך, אז אלץ קומט איז מיטען דרינען.

— דאס פערגניגען נאר.... האט ער געשטאמלט.

— ביי אייך קומט דאס פערגניגען און ביי מיר דער עגמת נפש.

— פאר וואס האט ער זיך געבעטען.

— אויפ'ן גאס וועל איך אייך זאגען. קומט! זיין שטארקער טאן איז פערשוואונדען. ער האט זיך געפיהלט שוואך און אונבעהאלפען קעגען דער קלינער שוואכער מיידעל.

זיי זיינען ארוים איז גאס און זענען שטעהן געבליבען.

לייבקינד האט זיך געפיהלט וויא שולדיג. זיא האט געקוקט אין דער וויטקייט.

— קומט! האט ער ענדליך אויסגערעדט און זי גענומען אונטערן ארם.

זיא האט מיט כעס ארויסגעריסען דיא האנד:

— איך וויל ניט.

ער האט זיך דערשראקען.

— טא קומט ניט געארמט - - האט ער זיך געפלייסט צו שמייכלען.

- - איך בעט אייך, לאזט מיך צורוה. איך וועל אליין געהן.

– אזוי שפעט? אין אזא שטאדט... איהר האט גאר קיין מורא ניט.....

—חא—חא—חא! — האט זי זיך גיפטיג פערנאנדערגעלאכט — און מיט אייך איז ניט קיין מורא.... פאר וועמען זאל איך מורא האבען פיר א מאנסביל און איהר זענט דען א פרוי?....

- - זשענע...

— לאזט מיך אליין! האט זיא אויסגעשריען ערנסט — אדיע!

און זיא איז פערשוואונדען.

זיא איז משוגע! האט לייבקינד בלויבענדיג אליין ארויסגעשטאמלט פיר זיך.

נאר אינווייניג האט ער געהערט א קול:

– זי איז געהעכט....

אברהם רייזען.

דיא דריי רעוואָלוציאָנערע פּאַרטהייען אין רוסלאַנד און... ניו יאָרק

III. אין ניו־יאָרק.

צוויליזירטע מענשען דארפען זיך פערהאלטען, וויא „דזשענטעלמען", אפילו וען זיי קריגען זיך. דיא געלע יאפאנער האבען זיך דיא גאנצע צייט פון זייער קריעג מיט דיא רוסען פערהאלטען, וויא דזשענטלמען; דיא רוסען, נאך דעם וויא דיא יאפאנער האבען זיי עטליכע מאל גוט אפּגעשמיסען (אויך א ריין־דזשענטלמענישען ארט אפּגעשמיסען), האבען אויך אנגעהויבען צו רעדען פון זייערע געגנער, וויא דזשענטלמען.

וען דיא דריי רעוואָלוציאָנערע פּארטהייען אין רוסלאנד וואלטען געקעמפּפט אינע געגען דיא אנדערע, וואלט ניט געווען צו פיעל צו ערוואַרטען פון זיי, אז זיי זאלען זיך האלטען אינע געגען דיא אנדערע אם וויניגסטען ניט ערגער, וויא דיא יאפאנער האלטען זיך געגען דיא רוסען. נעהמענדיג אין אנבעטראכט, אז דיא דריי פּארטייען האבען צו קעמפּפען ניט אינע געגען דיא אנדערע, נאר יעדע בעזונדער געגען איין שרעקליכען שונא, איין געמיינשאפטליכען שונא, פון וועלכען אלע דריי ליידען, פון וועלכען דאם גאנצע לאנד, פאר וועלכעם זיי ארבייטען און אפּפערען זיך, ליידעט, — נעהמענדיג דאם אין אנבעטראכט, איז ניט נור זאנדערבאר, ווילד און לעכערליך, נאר זאגאר מיאוס, פאסקודנע, העסליך, דאם זיי פערהאלטען זיך אויינע צו דיא אנדערע ניט נור ניט וויא דזשענטלמען, נאר, פארקעהרט, וויא פּישפּעדלערס ערב שבת אין העסטער סטריט.

אין מיין צייט האבען רוסישע רעוואלוציאנערען געאבטעט אויינע דיא אנדערע אפילו בעלאנגענדיג צו פערשיעדענע פּארטהייען. אין מיין צייט איז געווען אנארקעניט אין מאל פאר אלע מאל, אז רוסישע רעוואלוציאנערען זיינען עהרליך און ערנסט צו וואם פאר א פּארטיי זיי זאלען ניט בעלאנגען. דער ערשטער רוסישער רעוואלוציאנער, וועלכער האט אנגעהויבען צו גערוויבען שימפּפערייען אלס אן ארגומענט, איז גענוגן פּלעאנאוו; דיא ערשטע רוסישע רעוואלוציאנערע צייטונג, וועלכע האט אנגעהויבען צו גערוויכען שימפּפערייען אוך פערלוימדונגען אלס א קאמפּפס־מיטטעל גענגען גענאסען פון אנדערע ריכטונגען, איז גענוגן די „איסקרא". דיא ערשטע רוסישע רעוואלוציאנערע פּארטהיי, וועלכע האט גענאסען, וועלכע זיינען ניט אויספערשטאנען מיט איהר, איז דיא סאציאל־דעמאקראטישע פּארטהיי. אוך דיזע פּארטהיי איז גרויזאם בעשטראפט געוואָרען פאר דיזע טאקטיק; זיא האט מעהר געליטען פון דיזער טאקטיק, וויא דיא פּארטהייען, גען וועלכע זיא איז גערישטעט געוואָרען. אוך דער גרויסער פּלעאנאוו, דער ערפינדער פון דיזער טאקטיק, וועלט יעצט מעהר געשמיסען פון זיינע אייגענע פּארטהיי־גענאסען, וויא זיינע געגנער זיינען וען עם איז געשמיסען גע־וואָרען פון איהם....

דער „בונד" האט געלערנט דיא שימפּפטאקטיק פון איהר שוועסטער — דיא סאציאל־דעמאקראטישע פּארטהיי, אבער מען מוז צוגעבען, אז ער געברויכט זיא מעהר אין זעלבסט־פערטהיידיגונג געגען דער שוועסטער, וויא אין אטאקע געגען אנדערע פּארטהייען. דיא איינציגע פּארטיי, וועלכע (אורטהיילענדיג פון אלעם וואם מיר וויסען פון איהר) זוכט צו פערהאלטען זיך מיט ווירדע געגען אנדערע פּארטהייען, איז דיא פּארטהיי פון דיא סאציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען. דער איינפלוס אין דיזער הינזיכט (וויא אין פיעלע אנדערע) פון דיא פיינע אלטע רעוואָלוציאָנערען, וועלכע שטעהען אויך איהר שפּיצע (אם וויניגסטען אין אויסלאנד) איז אונצוויפעלבאר.

דיא אונדושענטעלמענישע בעציהונגען צווישען דיא דריי פּארטהייען אין רוסלאנד, אויף דעם שלאכט־פעלד, אין דער היטין פון קאמפּף, קען אמווייניגסטען ערקלערט ווערען (קיינעספאלס ניט ענטשולדיגט); דיזעלבע בע־ציהונגען אין זשענעוא — דעם צענטער פון דיא דריי פּארטהייען אין אויסלאנד — קען נאָך לייכטער ערקלעהרט ווערען, ווייל זשענעוא איז דיא מעקקא, דער בארג סני פון דער רוסי־שער סאָציאלדעמאָקראטיע, דער פּלאץ, וואו עם וואָהנען און שימפּפען פּלעכאנאָוו און זיינע לייטענאנטען. אָבער ווען מיר בעמערקען עט־וואָס עהנליכעם דערצו דאָ אין ניו־יאָרק, אין אמעריקא, עטליכע טויזענד מייל ווייט פון דעם שלאכט־פעלד, איז דאָס זאָגאר שווער צו ער־קלערען.... דאָרט, אין רוסלאנד, איז דאָס בע־דויערנסווערטה, דאָ, אין אמעריקא, איז דאָס פּראכטונגס־ווערטה; אין אייראָפּא איז דאָס א טראגעדיע. דאָ — א פּארס.

דיא לאגע אין רוסלאנד פאר דער גרוי־סער מאיאריטעט פון ניט־רעוואָלוציאָנערען איז יעצט אין פוללען זינן פון דעם וואָרט שרעקליך. א רעוואָלוציאָנער פארגעסט זיך אין דער קאמפּף, טרייסט זיך מיט האָפענונג; א פּראכטער בעלהבית האָט אפילו דאָס ניט. ע־ווערט דערשטיקט קערפערליך און גייסטיג, און אזוי וויא איינער וואָס האלט אין דערשטיקט ווערען הרעכצט: א ביסעל לופט, כאָטש א קליין ביסעלע לופט, אזוי קרעכצט ער: א בי־סעל פרייהייט, כאָטש א קליין ביסעלע פרייי־הייט! וואָס מאכט איהם אויס, צו דיא פרייי־הייט וועלען איהם געבען דיא מארקסיסטען אָדער דיא סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען, די בונדיסטען אָדער דיא ליבעראלען? וואָס מאכט איהם אויס, צו עם וועט זיין א סאָציא־ליסטישע פרייהייט אָדער א בורזשואזע, צו דיא פרייהייט וועט קומען פון גאָט אָדער פון דעם טייוועל? ער קען שוין קוים אטהמען, גיט איהם א ביסעל פרייהייט, ער זאָל קענען אויפלעבען, און דאן וועט ער שטארק זיין געזונ, אום צו קעמפּפען פאר מעהר. שטעלט זיך פאָר, וויא אזוי אזא פּראָפעטער מענש קוקט אויף דיא רו־סישע רעוואָלוציאָנערען: איהם מאכט ניט אויס, וויא זיי רופען זיך, צו וואָס פאר א קליי־לעך זיי בעלאנגען, אין וואָס פאר א פּראָפּעטען זיי גלויבען. ער זעהט, אז זיי קעמפּפען, אָפּפערען זייערע לעבענס, אום צו קריגען פאר איהם א ביסעלע פרייהייט, און ער בעט גאָט פאר זיי אלע, ער בענשט זיי אלע און העלפט זיי אלע מיט וואָס ער קען. פאר איהם זיינען דאָ אין רוסלאנד נור צוויי פּארטהייען: דיא פּארטהיי פון אונטערדריקונג און דיא פּארטהיי פון פרייהייט, און אלע וואָס קעמפּפען אונטער דער פאָהן פון פרייהייט, זיינען איהם גליך ליעב און טהייער. ער זעהט נור דאָס וואָרט „פרייהייט" אויף דיא פאָהנען, און דיא איבע־ריגע ווערטער: „בונד", „סאָציאלדעמאָקראטיע", „סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנע־רען", „אָסיואָזשדעני" אינטע־רעסי־רען איהם ניט.

עס זיינען פאראנען פיעלע זאָגאר צייי־שען דיא רעוואָלוציאָנערען אין רוסלאנד, ועל־כע נעהמען אראָפּ דעם הוט פאר יעדער פאָהן, אויף וועלכער עס איז אויפגעשריעבען דאָס גרויסע וואָרט „פרייהייט", ניט קוקענדיג אויף־עם, וואָס שטעהט אונטער יענעם וואָרט: ייעלכע זיינישען ערפאָלג יעדען פרייהייטס־קעמפּפער, אפילו ווען ער בעלאנגט ניט צו זייער פּארטהיי; ווען כעטראכטען אלע פרייונד יעדען פיינד פון דעספּאָטיזמוס, אפילו ווען ער קעמפּפט אין אנאנדער לאגער. ווען איך האָב איין מאָל אויסגעשריען אין דער אנוועזע־הייט פון גענאָסין ברעשקאָווסקאיא: „איך טרינק פאר דעם ערפאָלג פון אלע פרייהייטס־קעמפּפערס אין רוסלאנד!" האָט זיא מיט בייי־פאל צוגעשאָקלעט מיט דעם קאָפּ און האָט אויסגעשטרעקט איהר גלאָז צו מיר, ניט אָנ־פרעגענדיג זיך פריהער, וואָס פאר א פּארטהיי איך מיין. זיא האָט פערשטאנען, אז איך מיין אלע אָהן אויסנאהמע, און איך בין געווען ענטציקט, ווען איך האָב דערזעהן, אז זיא מיינט דאָס זעלבע....

עס איז ניטא קיין טהעאָרעטישע פרייהייט אויף דער וועלט, און אויב זיא וואָלט זיין, וואָלט זיא ניט ווערטה געווען קיין שמעק־טא־בעקע. מענשען קעמפּפען ניט פאר ווערטער, פראזען, מיטטאָס, פרינציפּען און פּראָגראמען, נאָר פאר עטוואָס רעלעם וואָס ליגט אונטער זיי. אן אונין פון רעלעער פרייהייט איז בעסטער, וויא א גאנצער קאָרב מיט פּראָגראממען פון פרייהייט, פונקט אזוי וויא דער אָרימסטער ראָסטעל־פלייש אויף דער וועלט איז בעסטער, וויא דיא גרעסטע פּארציאָן פון שור הבור אויף יענער וועלט.

דאָס איז נומער איינס. נומער צוויי איז, דאָס רעוואָלוציאָנערען קעמפֿפען ניט פאר טהעאָריען אוו פּראָגראַממען, נאָר פאר לעבע־דיגע מענשען, פאר הונגעריגע, אונטערדריקטע, שמאכטענדע לעבעדיגע מענשען. פּראָגראַמען דארפען העלפען לעבעדיגע מענשען, ניט שטערען צו העלפען זיי. וועז א מענש טרינקט זיך, אוו עטליכע גוטע שכנים קומען צו ראטעווען איהם, איז ניט דיא צייט דאן פאר דיזע גוטע שכנים צו שטיין אויפ'ן ברעג אוו קריגען זיך, וועל פון זיי איז דער בעסטער פריינד פון דעם אומגליקליכען, אוו וועל פון זיי קען איהם רעטען אויף דעם וויסענשאפט־ליכסטען ארט. פריהער ראטעווען איהם, דאן מעגט איהר זיך אויסקראצען איינער דעם אנ־דערען דיא פּנים'ער איבער אייערע פּראָגראַמען, — אויב עס גלוסט זיך אייך.

דאָס איז אלץ גוט אוו ריכטיג, וועט איהר זאָגען, אָבער עס איז אונמעגליך צו ערוואר־טען פון מענשען, וועלכע שטייען אין סאמע מי־טען פון קאמפֿף, אז זיי זאָלען דענקען אזוי קאלטבלוטיג אוו האנדלען אזוי רוהיג אוו אונ־פּארטייאיש, וויא מיר דאָ, אין ניו־יאָרק, וועלכע געפינען זיך פאר טויזענדע מיילען פון דעם שלאכט־בעלד. עבענזאָ, מיינע פרייונד! פון יענע איז דאָס שוואר צו ערוואַרטען, אָבער פון אונז, דאָ, אין ניו־יאָרק, צו וועלכע עם דער־גרייכט ניט דער דונער פון דיא קאנאָנען אוו דער רויך פון דעם שיסען — פון אונז קען מען עם ערוואַרטען, פאר אונז איז דאָס ניט שוואר, פאר אונז. פאָלגליך, איז דאָס א פּפליכט!

מיר דארפען בעטראכטען דיא רעוואָלו־ציאָנערע ארבייט אין רוסלאנד אלס דיא סומע פון דיא רעוואָלוציאָנערע ארבייטען פון אלץ פרייהייטס־קעמפֿפענדע פּארטהייען אין רוס־לאנד... יעדע רעוואָלוציאָנערע פּארטהיי אין רוסלאנד האָט איהרע ספּעציעלע אויפגאבען, וועלכע זיא ערפילען אזוי גוט, וויא דיא אומ־שטענדען אוו דער כאראקטער פון איהרע מיט־גלעדער אוו איהר אָרגאניזאציאָן ערלויבען עם. דיא ארבייט פון דיא סאָציאל־דעמאָקראטען צוויישען דיא ארבייטער פון דיא שטעדט איז עבענזאָ וויכטיג פאר דער בעפרייאונגס־בעווע־גונג פון רוסלאנד, וויא דיא ארבייט פון דיא סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען איז דיא דער־פער; אוו דיא ארבייט פון דעם „בונד" צווישען דיא איידען, פון דער ארמיינישער פּארטיי צווי־שען דיא אמיינער אוו דער ליטוווישער פּארטיי צווישען זדיא ליטווינען איז עבענזאָ וויכטיג פאר דעם גרויסען אלגעמיינעם ציעל, וויא דיא אר־בייט פון דיא צווייי רוסישע פּארטייען. יעדע פּארטיי טהוט איהר ארבייט, אוו אלץ יענע ארבייטען צוזאמען בילדען דיא יעצטיגע רע־וואָלוציאָנערע בעווענונג. אוו וועז יעדע פּארטיי איז נויטיג, זיינען אלע פּארטייען גליך וויכ־טיג; אוו וועז אלע פּארטייען זיינען גליך וויכ־טיג, פערדיענען זיי אלע אונזער סימפּאטהיע אוו זיינען אלע וועדטה, מיר זאָלען זיי אכטען אוו אונטערשטיצען. פאר אונז, אין אמעריקא, וועלכע שטעהען וויים פון דעם קאמפֿף, קען ניט זיין קיין פראגע, וועלכע פּארטיי איז בעסער אוו וועלכע איז ערגער. דיא אייניגיגע פראגע, וועלכע מיר האָבען דאָס רעכט צו שטעלען א רוסישער פּארטיי, וועז זיא אפּעלירט צו אונז נאָך הילפע, איז דיזע: קעמפֿפט איהר פאר דיא בעפרייאונג פון רוסלאנד? אוו וועז דיא פּארטיי ענטפערט „יא", אוו מיר איבערצייגען זיך, אז עס איז אזוי, בלייבט אונז נאָר צו עפע־נען אונזערע הערצער פאר סימפּאטהיע אוו אונזערע בייטלען פאר שטיצע. דאָס איז דיא אייניגיגע ארבייט, וועלכע מיר, אין אמעריקא, קענען טאָן, אוו דאָס איז דיא אייניגיג אר־בייט, וועלכע מיר האָבען צו טהאָן.

וויא אזוי־זשע טהוען מיר דאָס?

יעדע פון דיא דריי רוסישע פּארטייען האָט איהר אָרגאניזאציאָן אין ניו־יאָרק, וועלכע פּארטרעט איהרע אינטערעסען אין אמעריקא. וויא אזוי פערהאלטען זיך דיזע דריי אָרגאני־זאציאָנען איינע צו דער אנדערער? מעהר אָדער ווייניגער, וויא דריי קעטץ, וועלכע מען וואַרפט ארײן אין איין זאק. איך גלויב ניט, אז דיא יאפּאנער האָבען וועז עם איז געהאסט דיא רו־כען אזוי שטארק, אָדער דיא רוסען פעראכטעט דיא יאפּאנער אזוי שטארק, וויא דיא היגע רוסישע סאָציאל־דעמאָקראטען האסטען אוו פּעראכטען דיא היגע סאָציאליסטען־רעוואָלו־ציאָנערען, אוו פערקעהרט; אָדער וויא דיא בונ־דיסטען האסטען דיא סאָציאליסטען־רעוואָלו־ציאָנערען, אוו פערקעהרט.

מיט עטליכע מאָנאט צוריק (אזוי האָט מען מיר דערציילט) האָט א פּראָמינענטער רוסי־שער סאָציאל־דעמאָקראט, וועלכער איז אראָפּ־געקומען אהער דירעקט פון זשענעוא, אום צו

רעטען אונז פון דעם פערדערבליכען איינפלוס פון דיא סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען, אויף אן עפענטליכער פערזאַמלונג ערקלערט, אז ער האלט ניט סאזאנאָוו'ן (דער וואָס האָט דער־הרג'עט פּלעווע'ן) פאר א גענאָססע, און דער־יעניגער, וואָס האלט יא סאזאנאָוו'ן פאר א גע־נאָסע, איז ניט זיין (דעם פּראָמינענטען סא־ציאלדעמאָקראט'ס) גענאָסע. פיין! ניט וואהר?

איך האָב געפרעגט א פּראָמינעטטען סא־ציאליסט־רעוואָלוציאָנער, וואָרום זיין פּארטהיי איז אזוי שוואך אין ראָסטאָוו, וועהרענד דיא סאָציאל־דעמאָקראטען האָבען דאָרט א גלענ־צענדע ארגאניזאציאָן. און ער האָט מיר גע־ענטפערט: "העלפט אונז, (מיט מזמים, נא־טירליך), און מיר וועלען זיי (דיא סאָציאל־דע־מאָקראטען) ארויסטרייבען פון דאָרטען".

דיזער ענטפער ברויכט ניט קיין קאָמענ־טארען.

מען האָט געפרעגט א פּראָמינענטען בונ־דיסט, וויא עס איז אָפּגענאַנגען א מיטינג פון דיא סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען אין טהאליא־טהעאטער, און ער האָט מיט א גליקלי־כען שמייכעל געענטפערט: „איך בין ניט אין כעס". — וואָס הייסט?" — „עס איז דאָרט גע־וען לויטיג".

דיזער ענטפער ברויכט אויך ניט קיין קא־מענטארען.

דיא סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען זיי־נען אין כעס אויף דיא בונדיסטען, וואָס זיי „שנאָרען" אוים צו פיעל גאלד אין ניו־יאָרק. און דיא בונדיסטען ערקלערען מיט כעס, דאָס יעדער דאָללאר וועלכען דיא סאָציאליסטען־רע־וואָלוציאָנערען „שנאָרען" אוים דאָ, ווערט אויס־פאך אוועקגענומען ביי זיי, וויל זיי האָבען מיהר רעכט אויף דיא ניו יאָרקער דאָללארס, וויא דיא סאָציאליסטען־רעוואָלוציאָנערען. און וואָס דיא רוסישע סאָציאל־דעמאָקראטען זאָגען איבער דער זעלבער פראָגע, איז א שרעק אפילו זיך פאָרצושטעלען, וויל זייער חלק פון דיא ניו־יאָרקער דאָללארס איז דער קלענסטער....

אין דעצעמבער פון פאָריגען יאָהר האָט מיך דיא היגע ארגאניזאציאָן פון דעם „בונד" אינגעלאדען צו שרייבען אן ארטיקעל פאר א זשורנאל, וועלכען זיי האָבען אונטערנו־מען ארויסצוגעבען, אום צו אדוועדטייזען זייער ניי־אָהרינען באָלל. דיא אנדערע צוויי ארגא־ניזאציאָנען האָבען אויך פערנשטאלטעט בעל־לער אויף דעם זעלבען אבענד. ניט בעלאנגענדיג צו קיינע פון דיא דריי ארגאניזאציאָנען אויס גרינדע, וועלכע דיזער ארטיקעל וועט קלאָר מא־כען, האָב איך געראטהען אין מיין ארטיקעל פאר דיא בונדיסטען, אז יעדער פרייהייט־ליע־בענדער רוסישער איד אין ניו־יאָרק זאָל קויפען בילעטען אויף אלע דריי בעלעער, זאָל, אויב מעגליך, בעזוכען אלע דריי בעלעער, זאָל, אויב זיינע כחות וועלען איהם ערלויבען, טרינקען אויף אלע דריי בעלעער, ניט מורא האָבענדיג פאר דעם קאטצעניאמער וואָס קען איהם בע־פאלען אויף דעם אנדערן טאָג. וואָס־זשע מיינט איהר? דער ארטיקעל איז ארויסגעוואָרפען גע־וואָרען. וואָרום? וויל איך האָב געראטהען צו געהן אויף אלע דריי בעלעער און ניט בלוזי אויף דעם בונדיסטישען

איך האָב פאָרגעבראכט אלע דיזע קליי־ניגקייטען, וויל זיי כאראקטעריזירען דיא בע־ציהונגען צווישען דיא פאָרשטעהערס פון דיא דריי רוסישע רעוואָלוציאָנערע פּארטהייען דאָ אין ניו־יאָרק, עטליכע טויזענד מיל וויט פון דעם רעוואָלוציאָנערען שלאכט־פעלד.

דיא סאָציאל־דעמאָקראטישע ארגאניזא־ציאָן אין ניו יאָרק איז דיא שוואכסטע פון דיא דריי ארגאניזאציאָנען, אבוואָהל זיא איז שוין ביינאהע פופציהן יאָהר אלט, אבוואָהל ביז דיא לעצטע דריי־פיער יאָהר האָט זיא ניט געהאט קיין שום קאנקורענטען דאָ, און אבוואָהל דער באָדען פאר א סאָציאל־דעמאָקראטישער ארגא־ניזאציאָן איז זעהר א גינסטיגער דאָ, וויל אין אמעריקא איז סאָציאליסט און סאָציאל־דע־מאָקראט דיזעלבע זאך, און ביינאהע אלע פּארטנעשריטענע רוסישע אידען אין ניו־יאָרק זיינען סאָציאליסטען. וואָרום איז דיזע ארגאניזאציאָן שוואך און דער צאָהל פון מיט־גליעדער, שוואך אין איינפלוס אין דער קא־לָאָניע, שוואך אין אלעם, אויסער וויסענ־שאפטליכען סאָציאליזמוס, וועלכען א פּאָר פון איהרע מיטגליעדער קענען מעהר, וויא עס איז געזונד פאר זיי און דיא אבערויגע זיינען יוצא מיט דיזע? וואָרום? דיא מענגער, וועלכע שטעהען אויף דער שפיצע פון דיזער ארגאניזא־ציאָן, זיינען אָהנע צווייפעל עהרליכע, ערנסטע און גוט־מיינענדע פערזאָנען; מען הערט קיינ־מאָל ניט פון צאנקעריין צווישען איהרע מיט־

גליעדער; זיי האָבען אלע איין גאָט און איין פּראָפעט; קיינעם פון זיי, איז דאכט זיך, קיין כּאל ניט איינגעפאלען צו צוויייפלען ענטוועדער אין זייער גאָט אדער אין זייער פּראָפעט, און יעדעם מאל וואָס פּלעגאנאָו אין זשענעוואָ נעהמט א שמעק טאבעקע, ניסטען זיי אלע אזוי אויפשטויסיג, דאָס ביי א זייטיגען מענשען פּרייס זיך דאָס הארץ פון אזא הארמאניע.

איך גלויב, אז דיא אורזאכען פון איהר שוואכקייט זיינען פאלגענדע. זיא האָט קיין מאל ניט אפּעלירט צו דער ארבייטער מאסטע אין ניו־יאָרק, וויא א סאָציאל־דעמאָקראטישע ארגאניזאציאָן דארף עס; זיא איז איממער געוון אין דער קאלאָניע, וויא א שטאאט אין א שטאאט, א קלייניר אינזעל פּין רוסיש־שפּרעכענדע אינטעלליגענטען אין א ים פון אידיש־שפּרעכענדע ארבייטער. זיא האָט געמיינט, אז זיא וועט וועלען אויס רוסיש, אויב זיא וועט רעדען צו דער ארבייטער־מאסע, וועלכע פער־שטייט ניט קיין רוסיש, אויך פליין מאמע־לשון. זיא האָט געקוקט אויך דיא ניט רוסיש־שפּרע־כענדע ארבייטער־מאסטע פון אויבען ארָאָפּ און האָט קיין מאל ניט פּראָבירט ארָאָפּצוקאָזען זיך צו דער מאסטע און צו איהר שפּראכע און אר־גאניזירען זיא פיר דיא צוועקען פון דער רוסי־שער־עזוואָליוציאָנער בעיועגונג. איהר אויס־ציג טהעטיגקייט איז איממער געוון צו ארָאנזשירען א ניו־יאָהריגען באָל, אויך וועל־כען דיא קאלאָניע איז געגאנגען ניט אויס סימ־פּאטיע צו דער רוסישער סאָציאל־דעמאָקרא־טיע, נאָר וויל עם איז געוון דער אינציגער ניו־יאָהריגער באָל, און א סעריע פּארלעזונגען, אין א שפּראכע, וועלכע דיא מאסע פערשטעהט ניט, איבער גענעשטענדע, וועלכע האָבען אָפט וויניג צו טהאָן מיט דער רוסישער רעזאָלו־ציאָנערער בעוועגונג, און פון פערזאָנען, וועל־כע גיבען פּארלעזונגען ניט אזוי פיעל, אום אויפצוקלערען אנדערע איבער זאכען, וועלכע זיי קענען בעסער, וויא אום צו הערען דיא זיסע טענער פון זייערע אייגענע שטימען און צו ער־האלטען מעהר אָדער וויניגער ענטוויאסטישע אפּאָדיסמענטען פון עהנליכע פערזאָנען. מיט איינעם וואָרט — דיא ארגאניזאציאָן האָט פערפעהלט צו טאָן דאָס, וואָס איהר פּפליכט און איהרע צוועקע האָבען גענפּאָרדערט, זיא זאָל טהאָן, און האָט געטהאָן שלעכט דאָס, וואָס זיא האָט יא געטהאָן. און דאָס איז א גרויסע שאדע, וויל דיא רוסישע סאָציאל־דעמאָקרא־טישע פּארטהיי פּארדיענט מעהר שטיצע, וויא זיא קריעגט יעצט פון ניו יאָרק, און מעהר סימ־פּאטהיע און אכטונג, וויא זיא גענישט אין אמעריקא.

דיא ארגאניזאציאָן פון דיא סאָציאליסטען־רעזאָלוציאָנערען איז געגרינדעט געוואָרען דאָ אין קורצען נאָך דעם, וויא באלמאשאָוו האָט דערשאָסען דעם מיניסטער סיפּיאגין. דיא גרופּע איז געווען זעהר טהעטיג דיא ערשטע עטליכע מאָנאט, און דאן, וועז נייע שיסערייען זיינען ניט פּארגעקומען, איז זיא בישלעכטווייז אנשלאָפּען געוואָרען. זיא איז געשלאָפּען אין פרידען ביז פּלעוע איז ערמאָרדעט געוואָרען, און דאן האָט זיא זיך אויפגעכאפּט און האָט זיך וויעדער גענומען צו דער ארבייט. דער וויזיט פון ברעשקאָווסקאיא און זשיטלאָווסקי האָט אריינגעבראכט א נייעם לעבען אין איהר, און זיא איז יעצט דיא טהעטיגסטע ארגאניזאציאָן אין ניו־יאָרק, מיט דער אויסנאהמע פון דעם בונד. דיא בעצוויבערנדע פערזענליכקייט פון ברעשקאָווסקאיא האָט צוגעצויגען פיעלע נייע מיטגליעדער צו איהר, און דער אינפלום פון זשיטלאָווסקי'ן צוזאמען מיט דער ערוואָרטונג פון נייע טעראָרסטישע אקטען האלט אויך דעם ענטוזיאזמום פון דיא נייע און אלטע מיט־גליעדער.

דיא ארגאניזאציאָן בעשטייט מיסטענס פון אינטעלליגענטען, און דיא אינטעלליגענטען זיינען מיסטענס דאקטוירים, און דיא דאקטוי־רים זיינען מיסטענס אדער גאנצע אדער האל־בע אנארכיסטען. דיא בעסטע רעקאמענדאציאָן פאר דיא סאָציאליסטען־דעזאָלוציאָנערען איז דיא אויגען פון דיא אנארכיסטען איז וואָס זיי זיינען אזוי הערצליך פערהאסט פון דיא רו־סישע סאָציאל־דעמאָקראטען, וועלכע וואָרען אזוי ענטוזיאסטיש פערהאסט פון דיא אנאר־כיסטען. און דאן זייער עקלעקטישע פילאָ־זאָפיע, אין וועלכער יעדער „איסט" קען לייכט געפינען זיין „איזמום", און דאן דיא באָמבען, דיא געטליכע באָמבען, וועלכע זיינען אליין א גאנצע פראָגראם פאר פיעלע אנארכיסטען.

עס איז נאטירליך ניט דיא שולד פון דער פּארטהיי פון דיא סאָציאליסטען־רעזאָלוציא־נערען, וואָס זייער ארגאניזאציאָן אין ניו־יאָרק בעשטייט פון אזעלכע געמישטע עלעמענטען. עס

איז זעהר שעהן פון דיא היגע אנארכיסטען, וואס זיי העלפען דער רעוואלוציאנערער בעוועגונג אין רוסלאנד דורך דער אינציגער פארטהיי, וועלכע שטויסט זיי ניט אף פון זיך. דיא פארטהיי געווינט דערפון, דיא אנארכיסטען געווינען דערפון, און יעדער פריהייטלעבענדער רוסישער דארף זיין צופריעדען דערמיט. אזוי וויט וויא איך וויים, זיינען דיא מיטגלידער פון דער ארגאניזאציאן עהרליכע און איבערגעבענע פערזאנען. עס איז צו האפען, אז זיי וועלען פארטזעצען זייער ארבייט מיט דערוועלבער ענערגיע און ענטוזיאזמום, וועלכע זיי האבען ארויסגעוויזען ביז אהער, און אז דיא רוסישע קאלאניע אין ניו־יארק וועט פארטזעצען צו אונטערשטיצען דיא פארטהיי אפילו ווען זשיטלאווסקי וועט אוועקפאהרען, ווען דער בעזוך פון ברעשקאווסקאיא וועט פערגעסען ווערן, און קיין אנדער מיניסטער וועט ניט דערשאסען ווערען.

דיא בונדיסטישע ארגאניזאציאן האט אויפגעבליהט אין ניו יארק זייט דעם וויזיט פון דיא צוויי אויסגעצייכענטע געגנסטאן־דעלעגאטען. זיא שטעהט אויף א פעסטען באדען, וויל איהרע מיטגליעדער זיינען בלויז ארבייטער, דיעזעלבע ארבייטער, וועלכע האבען א מאל געקעמפפט אין דיא רייהען פון דער מוטטער ארגאניזאציאן אין רוסלאנד. זייער אינטערעסען פון דעם „בונד" איז וואונדערבאר; זייער פאנאטיזמום איז אויך וואונדערבאר — אין אנאנדער זין. זיי זיינען אזוי בונדיסטיש, דאס זיי פערגעסען א מאל, אז זיי זיינען נאך אויסער דעם אינטערנאציאנאלע סאציאליסטען.

דיא ארגאניזאציאן פון אינטעלליגענטען — מיסטענס, דאקטוירים, נאטירליך, — וועלכע עקזיסטירט דא מיט דעם צוועק צו העלפען דעם „בונד", איז ווייט ניט אזוי פעסט, וויא דיא ארבייטער־ארגאניזאציאן. דיא ניו־יארקער רוסיש־אידישע אינטעלליגענטען זיינען פאליטישע שמעטערלינגע. זיי ווערען צוגעצויגען פון אלעם, וואס בלישטשעט, וואס איז ניי, סענסאציאנעל. דיא ארבייט פון דעם „בונד" איז צו לאנגווייליג פאר זיי, צו פראזאאיש. און דאן איז דאך דאס א ריין־אידישע ארגאניזאציאן, א פארטהיי, וואס מאכט פון קאלטענעוואטע אידלאך רעוואלוציאנערע קעמפפער, און זיי, דיא אינטעלליגענטען, זיינען דאך פריהער פאר אלעם קאסמאפאליטען, דאן רוסען און ערשט גאר אם ענדע — אידען. זיי דולדען דעם „בונד" און העלפען איהם, ווען מען דערמאהנט זיי.... גלייכיכערווייזע, קען זיך דא דער „בונד" בעגעהן אהן זיי. א שאדע, וואס ער קען זיך ניט עבענזא בעגעהן אהן זייערע דאלארס!

מ. באראנאוו.

דיא יונגע ווערבע

שוין פאראיבער איז דער שטורעם,
און בויים ברעג פון מוטנע טייך
שטעהט דיא יונגע, שעהנע ווערבע,
מאיעסטעטיש, שטאלץ און גלייך.

פאר איהר ליגען ריעזען־דעמבעם,
פון דעם שטורם אומגעבראכט;
ווי די קעמפפער אויפ'ן קריעגם־פעלד
נאך א בלוטיג־שווערע שלאכט.

און דיא ווערבע דאנקט איהר שעפפער,
איהר גענעדיג גרויסען האר
וואס דורך בויגען זיך און בוקען
ווערט זיא נצול פון געפאהר...

יאנקערס. ה. רויזענפלאט.

איבער דער וועלט

דער שעהנער פּנים און דיא מיאוס'ע נשמה פון אַמעריקאַנער פּאָליטישען לעבען. — דיא גנבות אין „עקוויטיבעל קאַמפּאַניע". — דיא גרויסקייט און דיא מפּלה פון פילאַדעלפיער „רינג". — אַ סענאַטאָר אין געפּענגניס. — אן אויבערריכטער, וואָס בע'גנב'עט דיא רעגיערונג; דיא הסכמה פון אלבאַנער לעגיסלאַטור. — אַ גענאַדטער בעשולדיגט אין כאַבאַר. — 2 סקאַנדאַלען אין איין דעפּאַרטמענט. — דער נייער פּאנאַמא־קאַנאַל. — אַ צעטעל פון קאַרופּציאָנס־געשיכטען. — ווער איז שולדיג?

אַ מערקווירדיגער ווידערשפּרוך לייגט צווישען דעם יונגען, פּרישען, געזונדען אויסזעהן פון דער גרויסער אמעריקאנער רעפּובליק און דער צופּוילטקייט, דעם מאַראַלישען ניעדערגאנג און גייסטיגער מאכטלאָזיגקייט פון איהר פּאָליטישען לעבען.

דאכט זיך, יונג, שטארק, גרוים איז דיא רעפּובליק. זיא האָט א סך מעלות, וועלכע וואָלטען געדארפט מאכען דעם פּאָליטישען לעבען פון לאנד אינטערעסאנטער, צוציהענדער, ריינער, פּאַרטשריטליכער אייזער אין אירגענד וועלכע פון די אייראָפּעאישע מלוכות. דיא רעפּובליק איז יונג. זיא האָט ניט דיא אלע אידערגעבליבענע אלטע און מיטעלאלטערליכע אַרדנונגען און געוואָנהייטען, וועלכע דריקען אזוי אן האלטען אזוי געבונדען דיא אייראָפּעאישע שטאאטען. זיא איז א דעמאָקראטישע רעפּובליק. דיא גאנצע מאכט לייגט טהאַטזעטש אין דיא הענד פון פּאָלק גופא, אי אין דער פּראַייניגטער רעפּובליק בכלל, אי אין יעדען שטאאט בעזונדער. עס קומט אלזאָ טהאַטזעטש אויס, אז דאָס פּאָלק, דיא מאסען, דיא מאיאָריטעט רעגיערט איבער זיך אליין, איז אליין דער בעל־דעה און גיט זיך אליין געזעצע. מען האָט געקענט מיינען, — און אזוי דענקען אויך דיא פּערטהיידיגער פון דיא עקזיסטירענדע צושטענדע — אז עס איז דאָך מובן מאליו דאָס זיי טהוען וואָס פּאר זיי איז בעסער, דאָס זיי פיהרען א שטרענגע קאָנטראָלע איבער דיא טהעטיגקייט פון זייערע אויסגעוועהלטע, דאָס זיי לאָזען זיך ניט בעשווינדלען און בע־גנב'ענען.....

דיא רעפּובליק איז רייך, און איהר רייכקייט וואקסט מיט א מערקווירדיגער שנעלקייט. פּאר דיא לעצטע 50 יאָהר, פון יאָהר 1850 ביז יאָהר 1900, איז נאָך דער אָפּיציעלער סטאטיסטיק יעדע פּערזאָן אין דיא פּעראיניגטע שטאאטען פיער מאָל אזוי רייך געווָארען. אויך יעדע פּערזאָן איז אויסגעקומען אין יאָהר 1900 — 1236 דאָלאר; אין יאָהר 1905 — זאָגאר 1325 דאָלאר. דיא פּראָספּעריטי (הצלחה) איז אזוי גרוים, אז דיא פּעראיניגטע שטאאטען האָבען שוין פּאר 25 יאָהר צוריק אריבערגעיאָגט ענגלאנד אין עשירות....

דיא מאסען זיינען געלערנט. דיא אמעריקאנער פּאָלקסשול איז גוט אווועקגעשטעלט. מענשען, וואָס קענען ניט שרייבען און ניט לעזען זיינען נאָך דעם לעצטען צענזוס פּארהאנדען צווישען דיא וויסע בעפעלקערונג אין גאנצען 6 און א האלב פּראָצענט....

דיא מאסען זיינען אויפגעקלעהרט. דיא צייטונגען זיינען דאָ אזוי פערשפּרייט און ענטוויקעלט. אמעריקא האָט דיא גרעסטע צאָהל צייטשריפּטען אין דער וועלט, און די צייטונגען צייכנען זיך אוים דערמיט, וואָס זיי פערשלאָפען און פערזעהן קיין זאך ניט. היינט דיא רעדע־פרייהייט, דיא אונצעהליגע פערזאמלונגען אויף דיא גאסען און אין דיא האָלס, היינט דיא מיליאָנען אגיטאציאָנס־פאמפלעטען אין וואהל־צייט!....

אָט אזוי בלייהענד, פרייש, געזונד זעהט אוים דיא אמעריקאנער רעפּובליק און אָט אזוי אינטערעסאנט און צוציהענ — דער אמעריקאנער פּאָליטישער לעבען..... וועהן מען קוקט אויף דעם פון וויייטען.

א גאנץ אנדער בילד עפענט זיך פאר דיא אויגען, וועהן מען פּרובירט ארונטערציהען דעם

שיינעם פרעכטיגען פאַרהאנג און מען וויל נעהנטער זיך צוקוקען צו דיא פאָליטישע פאַסירונגען און זיך טיעפער ארונטערלאָזען צום לעבען פון דיא גרויסע פאָלקסמאסען.

מען דערוויסט זיך דאן, צ. ב., אז דיא 110 מיליארד פארמעגענס פון דיא פעראייניגטע שטאאטען אין יאָהר פּון 1905 מאכטן נאָר ניט אויס קיין 1325 דאָלאר פּער קאָפּ, נור זיי מאכען אויס (נאָך דזשאהן גראהאם ברוק'ס חשבון) צו 263.000 דאָלאר דורכשניטליך פאר 125.000 פאמיליען און צו גאָרנישט פאר 6.250.000 פאמיליען; און אז נאָך טשארלס שפּארס חשבון געהערען 99 פּראָצענט פון דיא 110 מיליארד פארמעגענס נור צו איין פּראָצענט פון דער בעפעלקערונג.

מען איבערצייגט זיך, אז אין דער ווירקליכקייט ליעגט דיא מאכט פון דער פעראייניגטער רעפובליק און פון דיא איינצעלנע שטאאטען אין די הענד פון א הייפעל פּראָפּעסיאָנעלע פּאָליטישענס, וועלכע „מאכען" דיא וואהלען און וועלכ ע זיינען נאָם רוב אליין נור משרתים, אגענטען ביי נאָך א קלענערען הייפעל גרויסע מיליאָנערען, און אז דיא מייסטע געזעצע ווערן געמאכט אין דיא אינטערעסען פון דער קליינער הערשענדער מינאָריטעט. יעדענפאלס, אין 90 פון הונדערט פעלע, געגען דיא אינטערעסען פון די גרויסע מאסען, פון דער מאיאָריטעט פון דער בעפעלקערונג.

און וועז מען קוקט זיך צו נעהנטער צו דיא פאָליטישע יום טוב טעג, צו דער קאמפּיין־צייט, דאן מוז מען בעדויערן, פּאר וואָם עס ווערען ארויסגעלאָזען אזוי פיעל פאמפּלעטען און אזוי פיעל רעדען וועלען נעהאלטען, וואָרום זיי אלע פערדונקלען דיא מחות, פערנארען, פערפיהרען דיא וועהלער.

אויך דיא פאָלקסשול וועקט ניט אין דיא יוגענד דעם קריטישען גייסט אין פאָליטישע פראגען. און דיא פרעסע, כאָטש זיא איז אזוי גרויס, איז איהר פאָליטישער אייגפלום ניט „טטארק". שוין ניט ריידענדיג וועגען דעם, וואָם כמעט אלע גרויסע צייטונגען געהערען צו דעם זעלבען הייפעל גרויסע קאפּיטאליסטען און דיענען געוועהנליך זעהר טריי דעם הערשער קאפּיטאל, שטעלט זיך ארוים זייער מאכט און זייער איינפלום אלס זעהר קליין און אָהנמעכטיג דאן, וועז אין אויסנאהמספעלע טרעטען זיי ארוים געגען דיא הערשענדע מאכט: געגען פּארטיי־מאשין און אלמעכטיגען קאפּיטאל.

און דער פאָליטישער לעבען אליין, דיא פאָליטישע פאסירונגען, דיא טהעטיגקייט פון דיא אלע קלייגע און גרויסע געזעצגעבענדע קערפּערשאפטען, וויא קליינליך, וויא ניט אינטערעסאנט, וויא ווייניג אנציהענד און וויא אונריין זיי זיינען!

דיא אלע געזעצגעבענדע קערפּערשאפטען זיינען וויא שטעהענדע לוזשעס, אין וועלכע עס שווימען ארום נור פּאראזיטען און פון וועלכע עס הערט זיך אן אונערטרעגליכער גערוך, וועז מען הויבט זיי אָן צו צוריהרען.

דאָם פאָלק האָט שוין לאנג פערלאָרען דעם אינטערעס צו דיא אלע קערפּערשאפטען, און דיא „געזעצגעבער" האָבען פערלאָרען דעם גייסטיגען צוזאמענהאנג מיט דיא וועהלער. וועהלער און געוועהלטע זיינען צווייי בעזונדערע וועלטען. זיי זיינען פרעמד איינע צו דיא אנדערע.

דאָם פאָלק הערט דיא אלע סקאנדאלען, זעהט וויא גרויס דיא קאָרופציאָן, דיא גנבות, דער „בודעל" זיינען צווישען זיינע „אויסגעוועהלטע" און בלייבט פון דעסטוועגען רוהיג און קאלט. ער האלט עם ענטוועדער פאר א נאטירליכע זאך, פאר א געשעפטם זאך („ביזנעם איז ביזנעם") אדער פאר אן אונפערמיידליכע, אונהיילבארע קראנקהייט. און דיא בודעל־פאָליטישענס וויסען, אז זיי דארפען נור היטען דעם צובונד צו דער מאשין. זיי פיהלען זיך דאן פעסט און זיכער און קימערן זיך ווייניג וועגען דיא וועהלער, טראכטען ווייניג וועגען יום הדין — דיא נייע וואהלען — און לאכען זיך אויס פון דער עפענטליכער מיינונג. פאר־טיי־מאשין, פּארטיי־באָס פון איין זייט און קעשענ־אינטערעס און ביזנעס־אייגפלום פון דער אנדערער זייט — דאָם זיינען דיא צווייי כוחות, וועלכע האָבען דיא הויפט־שליטה אויף דעם געוועהנליכען דורכשניטס־פאָליטישען אין אמעריקא. ער דארף נור זעהן צו רעגולירען ביידע כוחות אזוי, אז זיי זאָלען ניט געהן אייגע געגען דיא אנדערע.

דאָם איז דער זומפּיגער באָדען, אויף וועלכען עס וואקסט דער „פאָליטישער לעבען" פון אמעריקא. איצט לאָמיר א ביסעל נעהנטער זיך צוקוקען צו דיא נייסטע פרות פון דעם פאָליטישען פעלד.

* * *

פאר אונז ליגט א גאנצע קופּע פון ציי־
טונגס־אויסשניטען, אין וועלכע עס ווערט דער־
צעהלט וועגען דיא נייעסטע, דיא היסעסטע,
דיא כענסאציאנעלסטע פּאָליטישע פאכירונגען
פון דיא לעצטע עטליכע וואכען, און זיי זיינען
כמעט אלע פון אירן זאָרט: זיי בעהאנדלען אלע
א פּאָליטישען סקאנדאל, א קאָרופּציאָנס־גע־
שיכטע, א בודעל־זאך, און זאָגאר פּשוט'ע קרי־
מינעלע פערברעכענס, וואס זיינען אבגעטהאן
געווארען ניט פון פּריוואט־מענשען אלס פּרי־
וואט־מענשען (דאס געהערט ניט אהער), נור פון
פּאָליטישע טהורע, פון כלל טהורע אדער פון
רעגירונגס־בעאמטע אלס פערטרויטע אפיציעלע
פערזאָנען. דער אינהאלט פון דיא אלע געשיכ־
טען איז אפילו דערזעלבער: בע'גנב'עט קהל,
בענארט, בעשווינדעלט דאס פּאָלק. דיא פּאר־
מען אונטער וועלכע דאס איז געשהען זיינען
אבער פערשיעדען. אויך דיא פערזאָנען, דיא
געלעגענהייטען, דיא ערטער זיינען פערשיעדען,
און דערפאר זיינען זיי ממלא איינע דיא אנ־
דערע; דערפאר זיינען זיי פערשיעדענע שטריכען
פון איין בילד: פון דער שוידערליכער קאָררופּ־
ציאָן און פערדאָרבענהייט פון אמעריקאנער
פּאָליטישען לעבען.

* * *

אט טרעט פאר אונז ארויס א גרויסע מעכ־
טיגע ריעזיגע קאפּיטאליסטישע אונטערנעהמונג,
דיא „עקוויטייבל אינשורענס קאָמפּאני". זיא
עקזיסטירט שוין א רייהע פון צעהנדליגע יאה־
רען. איהר קאפּיטאל איז היינט 100 מיליאָן
דאלאר. איהר הכנסה איז געווען 79,076,695
לעצטען יאהר. 564,594 מענשען האבען זיך
אנגעטרויט אן איהר און האבען דורך איהר גע־
וואלט זיכערן זיך און זייערע פאמיליען א רוהי־
גערע, פעסטערע צוקונפט. אויף 1500 מיליאָן
דאלאר האבען זיי פון דער קאָמפּאניע פּאָליסעס.

דיא פערזיכערונגס־קאָמפּאניעס האבען
ניט וואס צו ריזיקירען. זיי דארפען נור אבּ־
נעהמען דיא גלעדּ ביי דיא פערזיכערטע און עס
האלטען ראיעל, עהרליך. כדי זיי זאלען זיך
פיהרען עהרליך זיינען זיי אווענטשטעלט גע־
ווארען אונטער א בעזונדערען שוץ. אין אלע
שטאאטען פון אמעריקא. יעדער שטאאט האט
בעזונדערע גזעצען וויא אזוי צו היטען דיא
פיהרער און צו פערהיטען דיא גלעדּ פון דיא
פערזיכערטע. אין ניו יארק סטייט עקזיסטירט
פאר דעם א בעזונדערער דעפּארטמענט, וועל־
כער האט צוריק גמאכט א'ן אל־
גמיינע רעוויזיע אין דער קאָמפּאניע. דיא
פיהרער פון דער קאָמפּאניע זיינען ניט אבי־
ווער, נור גרויסע גבירים, בעריהמטע פינאנס־
לייט, דערצו נאך „אריסטאקראטען" פון דער
„בעסטער געזעלשאפט". זאָגאר בירושה איז
דיא פיהרונג פון דער קאָמפּאניע איבערגעגבען
געווארען. אלע פיהרער האבען בעקומען אזוי
גוט בעצאהלט (צו 100, 80, 60, 40 טויזענד
דאלאר א יאהר), אז זיי האבען, דאכט זיך, גע־
מיגט זאָרגען פאר דער קאָמפּאניע.

און פון דעסטוועגען, וואס פאר א רייהע
פון אונעהרהערטע רויבערייען און פערברעכענס?
פון 8טען פעברואר אן ציהט זיך דער סקאנדאל,
א גאנצע רייהע פון „פראָמינענטע" פּערזאָנען
און כלל־טהור זיינען שוין אריינגעצויגען אין
דער סקאנדאל־געשיכטע (צוויישען זיי איינער פון
דיא הויפּטזייל־ען פון דער רעפּובליקאנער פאר־
טיי, סענאטאָר דעפּיו און דער גרויסער „נדבן"
פון אידישען קוואַרטאל, דער באנקיר שיף). אין
דער פּראָהאנג הייבט זיך ערשט נאָך אן אויפצור־
הייבען. א לעגיסלאטור קאָמיסיאָן דארף דיא
זאך אונטערזוכען, און דער פּראָקוראָר מוז שוין
היינט אנהייבען קרימינאל־פּראָצעסען גענגען א
גאנצע רייהע פערזאָנען.

איהר וועט זיך פיעלייכט וועלען נארען
און טרייסטען און איהר וועט זאגען:
אט האָט זיך דאָך דיא גאנצע געשיכטע סוף כל
סוף אויפגעקלעהרט, די אלע גנבים און רוי־
בער זיינען דאָך ארויסגעטריבען געוואָרען, און
א נייע עהרליכע אדמיניסטראציאָן איז איינגע־
פיהרט געוואָרען. דארפט איהר אבער וויסען,
אז דיא גאנצע קאשע האָט זיך גענומען פער־
קאָכען, ווייל דיא צוויי הויפּט־גנבים האבען זיך
צוקריגט און ווייל א נייער רויב־פויגעל האָט
אויסגעפונען, אז דיא עקוויטייבל קאָמפּאניע
איז פאר איהם א גוטער ביסען. דער נייער
רויב־פויגעל, טהאָמאס ראיען, איינער פון דיא
נייע גרויסע שטערנס אויפ'ן קאפּיטאליסטישען
הימעל, איז שוין דער גאנצער בעל הבית אין
צוויי גרויסע פערזיכערונגס קאָמפּאניעס און
אין א גאנצע רייהע פערשיעדענע אינדוסטריין
און באנק־קאָמפּאניעס, צוויישען זיי פון דיא
ניו יארקער שטראסענבאהנען און דעם טאבאק־
טראסט.

וויא דיא „וואָל" האָט אויסגערעכענט,
קאָנטראָלירט ער אונטערנעהמונגען מיט מעהר

וויא 1,374 מיליאָן דאָלאר קאפיטאל! וואָס פאר א „צדיק" ראיען איז, קען מען זעהן פון דער כאראקטעריסטיק, וועלכע א באנקיר פון זידען האָט איהם ניט לאנג געגעבען: „וועז ראיען וואָלט געבאָרען געוואָרען אונטער אָרימע אומשטענדען — האָט יענער געזאָגט — וואָלט ער דעם גאנצען לעבען פערבראכט הינטער שלאָס און ריעגל, וויל ער ליידעט זעהר שטארק פון דער גנבה'שער קראנקהייט (קלעפטאָמאניע)." און אָט דער ראיען, ער שפיעלט עם היינט דיא הויפטראָלע, ער איז דאָס דער בעל הבית איבער דער „אָבגערייניגטער", „עהרליכער" אדמיניסטראציאָן פון „עקוויטייבל". צו איז דאָס ניט א ביטערע איראָניע איבער עהרליכקייט און רייניקייט?

דער עקוויטייבל־סקאנדאל ציהט זיך שוין 7 חדשים און וועט זיך נאָך א סך מאָנאטען שלעפען. אין איהם זיינען מיט זייערע פערמעגענס פעראינטערעסירט ביז 3 מיליאָן מענשען. דיזער סקאנדאל איז פיליייכט נאָך וויכטיגער צוליעב דעם, וואָס ער איז אזוי טיפיש און כאראקטעריסטיש פאר דיא גאנצע „הויך־פי־נאנץ". און וועז איהר פרעגט זיך, וויא אזוי איז מעגליך אזא אונאונטערבראָכענע רייהע פון סקאנדאלען, גנבות און רוביעריייען אין א רייהע פון יאהרען? בעקומט איהר נור איין תירוץ: דיא בעלי בתים און די בעלי דעה פון דיזער קאָמפאניע זיינען ניט דיא 600,000 פאָליסי־האלדערס, וועמעס איינגעצאהלטע הונדערטע מיליאָנען עם האָבען איהר געמאכט אזוי גרויס, נור אייניגע אקציאָנערען (שער האָלדערס). דער גאנצער אקציען־קאפיטאל בעשטעהט פון הונ־דערט טויזענד דאָלאר און דיא אלע אקציען גע־פינען זיך אין דיא אייניגע הענד. (איצט הויפטזעכליך אין ראיען'ס הענד.) זיי זיינען דיא שערערס און דיא הונדערטע טויזענדע פאָ־ליסי־האָלדערם זיינען דיא שטילע סטאדעס.

אָט דאָ ליעגט דער „סוד" פון עקוויטייבל סקאנדאל, ווי פון אלע איבריגע סקאנדאלען, וועלכע האָבען זיך אָנגעקליבען אין דיא לעצטע וואָבען אזוי פיעל.

* * *

אין קיין אנדער ווינקעל פון דיא פעראיי־ניגטע שטאאטען איז דיא ענטוויקלונג פון דער דעמאקראטיע ביז צו דער מדרגה פון וויניג שערערס אויף איין זייט און א גרויסע סטאדע אויף דער אנדערער זייט ניט דערגאנגען אזוי ווייט, וויא אין פילאדעלפיא.

פילאדעלפיער „שערער" (דער רינג, הויפט־ער), א מחנה דיסציפלינירטע פאראזיטען, האָ־בען צעהן יאהר נאכאנאנד זיך געפיהלט וויא אין זייר זיכערסטער פעסטונג. קיינער האָט ניט געהאט דיא האָפנונג צו קענען זיי גובר זיין ביי דיא וואהלען. זיי האָבען פעסט געהאלטען אין זייערע הענד דיא גאנצע שטאדט: דיא עקזעקוטיווע, דיא ביידע ראטהען, אלע עמטער, דערצו נאָך דיא סטייט־לעגיסלאטור. אויך אין וואשינגטאָן זיינען געשיקט געוואָרען זייערע מענער.

דער „רינג" האָט זיך געפיהלט אזוי זיכער און פעסט, אז ער האָט זיך זאָגאר געקענט ער־לויבען דעם לוקסוס אויפצושטעלען א ריינערע, עהרליכערע פערזאָן אלס דעם שטאָדט־מעיאָר, כדי הינטער זיין רוקען אָבצוטאָן אלערליי מעשים תעתועים. צו וואָס פאר א'ן אונפער־שעהמטהייט זיי פלעגען דערגעהן אין זייערע רויבעריייען, איז גאָר ניט משער צו זיין. אָט א פאָר ביישפיעלע: דורך דעם לעצטען „חאפ", צוליעב וועלכען עס איז ארויס דער גאנצער סקאנדאל (די פערלענגערונג פון דעם קאָנטראקט מיט דער געזעלשאפטניע אויך נאָך 53 יאהר, נאָך דעם וויא דער יעצטיגער קאָנטראקט וועט זיך ערשט אין יאהר 1927 ענדיגען), האָט דיא שטאָדט־קאסע אליין — ניט רעדענדיג וועגען דיא בעפעלקערונג — געזאָלט בערויבט וועדען אויף 28 מיליאָן דאָלאר! ביי דיא פילטרירונגם אנלאגען האָט מען „גערעכנט" $13,600,000. מען האָט פון דער שטאָדט בערויבט און פער־קויפט אלעם וואָס מען האָט געקענט און נאָך אנ־גערעכנט הובות אויף 40 מיליאָן דאָלאר!

דאָס אלעם איז אָבגעטאָן געוואָרען פון דיא „קעפ". וויא פיעל עם איז גערעבעוועט און גע'גנב'עט געוואָרען פון דיא טויזענדע בע־אמטע פון „רינג", דאָס לאָזען מיר איבער פאר דיא פאנטאזיע פון דיא לעזער אויסצומאָלען.

און דיא בעפעלקערונג? זיא האָט געליי־טען און געשווינגען. זיא האָט געשווינגען, וועז מען האָט איהר בע'גנב'עט. זיא האָט געשווינגען, וועז מען האָט ביי איהר אוועקגערויבט איהרע רעכטע. נאָך דעם חשבון פון דיא „טריביון" קומט אויס, אז ניט ווייניגער וויא 50—60 טויי־זענד פאלשע שטימען זיינען צוגעשטעלט געי־וואָרען אין דיא ליסטען פון דיא וועהלער. עם

איז בעווייזען געווארען, אז איין אסעסאר (דער שטימענקאנטראלער) דאנלי, האט צו איין ליסט פון 376 אמת'ע שטימען צוגעשריעבען 401 פאלשע!

דיא בעפעלקערונג האט דאס אליז גע־ וואוסט. זי האט אבער מורא געהאט פאר דעם אלמעכטיגען „רינג". ער איז דאך אזא „שטאר־ קע פעסטונג". ער איז דאך א כל יכול. עס איז אבער גענוג געווען, אז איין מענש, דער מיאר וויוואר, זאל מיט א שטארקער האנד א טרייסעל טאן, און דיא גאנצע „פעסטונג" האט געמומען צופאלען. עס האט זיך ארויסגע־ שטעלט אז זיא איז דורך און דורך צופוילט.

וועז עס וואלט אפילו אמת געווען — וויא דיא „טריבון" צ. ב. וויל אונז איינרעדען, —„אז צום גליק זיינען דיא צושטענדע שוין פאראיבער און וועלען שוין זיך ניט צוריקקאה־ רען"; וועז פילאדעלפיא וואלט אפילו געווען דיא אינציגע שטאדט אין וועלכער אזעלכע „צושטענדע" האבען ביז איצט געקאנט אזוי לאנג עקזיסטירען, אפילו דאן וואלט דער פילא־ דעלפיער „רינג" נעשטאנען אלס שווערע, ביטערע אנקלאגע געגען דיא עקזיסטירענדע פאליטישע ארדנונגען אין דער גרויסער רעפובליק, אלס שאנדע־טורם, וועלכער ווייזט ווי פערדארבען עס זיינען דיא פיהרער פון דיא הערשענדע פאר־ טייען, וויא „שעפסנארטיג", פאליטיש ניט ענטוויקעלט דיא מאסען זיינען און וויא קאר־ רופט דיא גאנצע איצטיגע סיסטעם איז. ווארום מען דארף דאך ניט פערגעסען, אז פילאדעלפיא איז א שטאדט פון אנדערטהאלבען מיליאן איינוואהנער, אז דיא דארטיגע צושטענדע הא־ בען אנגענהאלטען צעהן יאהר נאכאנאנד.

* * *

פילאדעלפיא איז אבער ניט דיא אינציגע שטאדט אין לאנד, וואו עס הערשט אזא סארט פערדארבענהייט און קארופציאן, און דיא שטאדט־רעגיערונג (מוניציפאליטעטען) זיינען ניט די אינציגע קארומפירטע אינסטיטוציאנען אין דער רעפובליק: די לעגיסלאטורן שטעהען אין דער הינזיכט ניט אף פון דיא מוניסיפאליטע־ טען; דער קאנגרעס אין וואשינגטאן שטעהט ניט פיעל העכער פאר דיא לעגיסלאטורען, און דיא אדמיניסטראציאן איז ניט בעסער פאר דיא פאלקספערטרעטונגען. יעדער פון זיי האט אין דיא לעצטע אייניגע וואכען בייגעטראגען זיין חלק צו דער גרויסער סקאנדאל־כראניק; יעדער פון זיי גיט צו א נייעם קאליר, א נייעם שטריך צו דעם אלגעמיינעם טרויעריגען בילד פון דער גרויסער „נאציאנאלער" קאררופציאן.

אט טרעט פאר אונז ארויס א סענאטאר, ניט פון וועלכען־עס־איז א שטאאט חלילה, נור א סענאטאר פון דיא פעראייניגטע שטאאטען. אויב איהר ווילט וויסען, וואס פאר א ראלע עס שפיעלט אין דער „הויכער און העכסטער" געזעל־ שאפט א סענאטאר פון דיא פעראייניגטע שטאאטען, לייענט פאלגענדע בעשרייבונג פון א לייט־ארטיקעל אין „טיימס". „אין וואשינג־ טאן — שרייבט דיא „טיימס" — איז א סענא־ טאר זעהר א'ן ערהאבענע פערזאן, אזוי ערהא־ בען, אז דיא סענאטארען אליין וויסען און פיהלען זייער גרויסקייט. קיין אנדער בעאמ־ טער פון דער רעגיערונג בעקומט ניט אזוי פיעל כבוד, פאר קיינעם בויגט מען זיך ניט אזוי, קיי־ נער האלט זיך ניט אזוי גרוים. אין דער געזעל־ שאפט פון א סענאטאר זעהט א מיניסטער אוים וויא א פארמער."

סענאטאר דזשאהן היפפעל מיטשעל פון ארענאן איז געווען ניט פון דיא לעצטע אין יע־ נער „העכסטער" געזעלשאפט. ער איז געווען פון דיא רייזענדע סענאטארען. ער פלעגט זא־ גאר האלטען זעהר לאנגע רעדען. און אט דיא „ערהאבענע" פערזאן מוז איצט נעבאך אויף א האלב יאהר גענוג אין געפענגניס, ניט חלילה אלס מערטירער פאר זיינע איבערצייגונגען, נור אלס אינפאכטער חאבארניק.

דיא אינפאכסטע אנשענדיגקייט איז מחיב און דער געזעץ פאדערט, אז א מיטגליעד פון קאנגרעס דארף ניט האבען קיין געשעפטס־אנגעלעגנהיי־ טען מיט דער רעגיערונג. וועז סענאטאר מיטשעל וואלט אפילו אין א'ן עהרליכען גע־ שעפט ארויסגעטראטען אלס בעצאהלטער אד־ וואקאט אין איינעמם בעציהונג צו דער רעגיע־ רונג, וואלט ער געווען שולדיג. ער האט אבער געטאן עפעס ערגערעס. ער האט גענומען א טיכטיגען אנטהייל אין א שווינדעל־געשיכטע, דורך וועלכע מען האט ביי דער רעגיערונג גע־ וואלט אוועק'גנב'ענען 100,000 אקער לאנד. זיין אינפלום אלס סענאטאר האט געדארפט שפיעלען א גרויסע ראלע אין דער גנבה. ער האט פאר זיינע ארבייט בעקומען נאטירליך „פיין" בעצאהלט. ער איז חלילה ניט געגאנגען

אליין. צווי קאנגרעס־לייט זיינען אויך פערבונ־דען אין דער געשיכטע...

א האלב יאהר וועט סענאטאר מיטשעל איצט זיך אברוהען אין געפענגניס. ער וועט דאָרט ניט זיין דער אייניציגער סענאטאר. דאָרט זיצט שוין איינער, סענאטאר באורטאן פון קענזעס, וועלכער איז פאר־א־יאהרען פער־משפט געווארן.

* * *

יא, דיא פעראייניגטע שטאאטען געהען פאָרווערטס אויף דעם וועג פון קאָרופציאן. פאר־א־יאָהרען איז געווען דער ערשטער פאל אז א סענאטאָר, וואס איז נאך אין אמט, זאל פער׳משפט ווערען פאר בודעל. דאמאלס האָט מען געקענט זיך טרייסטען, אז דאָס איין פאל. היינט, היינט מוזען דיא פאָרשטעהער פון דיא הערשענדע קלאסען שוין זוכען א׳ן אנדער „קוניץ" צו בערוהיגען זיך און דעם פאלק.

אט זעהט איהר דאָך, — טרייסט אונז דיא ראדיקאלע דעמאקראטקע, דיא „איוונינג פאָסט" — וויא אונגערעכט דיא סאציאליסטען זיינען מיט זייערע טענות, אז דער געוויסע עקזיסטירט נור געגען דעם פראָסטען פאלק, ניט אבער געגען דיא גדולים. אפילו א סענאטאָר האָט מען געשיקט אין געפענגניס.

אבער אפילו דער טרויסט קען ניט בלייבען פאר אונזערע „פאטריאָטען". גראדע אין דיא טעג האָט דיא מאיאָריטעט פון א לעגיסלאטור בעווייזען, אז דיא מאראל איז אזוי וויים געפא־לען אין אמעריקאנער פאָליטישען לעבען, אז אפילו פון דיא העכסטע ריכטער פאָרדערט מען היינט מעהר גאָר ניט קיין ריינקייט און עהר־ליכקייט.

דיא „גוטע, פרומע, כשרה" אלבאנער לע־גיסלאטור איז צוזאמענגעראפען געוואָרען צו א ספעציעלער זיצונג צוליעב א סקאנדאל־געשיכ־טע. עס איז בעוויזען געוואָרען, אז א ריכטער פון ניו יאָרקער העכסטען געריכט (ריכטער הו־קער) האָט מיסברויכט זיין איינפלוס אלס ריכ־טער און פריהער אלס קאנגרעסמען און האָט ביודעים געהאלפען אין פינף פעלע צו בע׳גנב׳ע־נען דיא רעגיערונג. נעגען דיא ריכטיגקייט פון דיא בעווייזע האָט מען קיין געגענבעווייזע ניט אראויסגעשטעלט. זיינע פערטהיידיגער האָבען מעהר זויא דיא אלגעמיינע פראזען, אז זיי האלטען איהם פאר א׳ן עהרליכען מאן, ניט געפונען. דיא גאנצע פרעסע האָט געפיהרט געגען הוקער׳ן א שטארקע אגיטאציאָן, און פון דעסטוועגען !...

פאר ריכטער הוקער האָט זיך אָנגענומען דיא פאָרטיי־מאשין און עס איז ערקלערט נע־ווארען, אז ער מעג ווייטער פערבלייבען העכ־סטער ריכטער פון שטאאט, אז ער איז „אנ־שטענדיג" גענוג. אפילו קיין טאדעל האט מען איהם ניט ארויסגעזאָגט. אז דיא אלבאנער לעגיסלאטור בעשטעהט דורך און דורך פון כאבארניקעס און בודלערס, דאָס איז קיין נייעס ניט. אבער אז זיי זאלען אפילו פון א העכסטען ריכטער ניט פאָרדערן אז י ע נ ע ר זאל זיין עהרליך; אז זיי זאלען האבען דיא חוצפה צו ווייזען פאר דער וועלט אזוי אפען, אזוי נאקעט זייער שאנדע, דאָס איז א טריט ווייטער אויף דעם קאָרופציאָנסווג און אין דעם בעשטעהט דיא בעדייטונג פון דער עקסטרא־זיצונג.

* * *

דיא רעאקציאָנערען וועלען פילייכט זיך וועלען טרייסטען און אויסנוצען דיא אלע פאק־טען פאר זייער פאלקס־פיינדליכע שטרעבונגען. „אט זעהט איהר דאָך — וועלען זיי זאָגען — וואס עס קומט ארויס, וועז מען לאָזט דיא „אונ־וויסענדע" מאסען זיין אליין דיא בעלי־בתים. א שטרענגע האנד איז נויטיג. פעסט מוז מען אנציהען דיא לייצעס פון דער רעגיערונג."

מיר האָבען אבער אין אונזער זאפאס אויך פאר דיא זאָרט חכמים ניט קיין קלייניגס חלק — אלץ פרישע געריכטען פון דיא לעצטע וואכען. דאכט זיך פעסט האלט דיא לייצעס פון דער אדמיניסטראציאָן דער איצטיגער פרעזידענט. ער איז דאָך „דער שטארקער מאן" מיט׳ן „גרוי־סען שטעקען". ער מישט זיך דאָך איבעראל און אין אלץ. ער זוכט דאָך צו שפיעלען דיא ערשטע פיעדעל ניט נור אין דער היים, נור אפילו אין דער אלגעמיינער וועלט־פאָליטיק אויך. און דאָך... וואס פאר א קאָרופציאָן און צופוילטקייט אין דער אדמיניסטראציאָן, אין זיין אדמיניסטראציאָן !

אט טרעט פאר אונז ארוים איינער פון זיינע העכסטע פערזאָנען, א געוועזענער געזאנדטער פון דיא פעראייניגטע שטאאטען אין וועלט־פאָליטיק נאכהער אסיסטענט סעקרעטערי אף סטייט. דאָס היסט דאָך שוין ניט קיין „מקורבים למלכות", דאָס איז דאָך שוין דיא „מלכות" אליין.

נעגען דעם געווען געזאנדטען אין וע־

נעזועלא און נאכדעם אסיסטענט סע־
קרעטערי אף סטייט לומיל, איז
אויפגעהויבען געוואָרען א רייהע פון בעשולדי־
גונגען, אז זייענדיג געזאנדטער האָט ער „ע־
ארבייט" פאר א פירמע (אספאלט־פירמע) ביי
דער וועגעזועלער רעגיערונג, געארבייט אזוי ווי
סענאטאָר מיטשעל האָט „געארבייט" פאר זיינע
קלייענטען. עס איז בעוויעזען געוואָרען, אז ער
האָט געהאט טשעקס פון יענער פירמע. דער
בעריכט פון סטייט־סעקרעטער טאפט לייי־
קענט ניט דיא פאקטען. ער געפינט נור, אז עס
איז ניט בעוויעזען געוואָרען, אז דיא טשעקס
זיינען געווען פאר כאבאר. און אזא סאָרט
„פערטהיידיגונג" איז שוין געווג צו לאָזען לו־
מיס'ן ווייטער ביי דער רעגיערונג, אין דיא העב־
סטע פערטרויענספּלעצער אלס „ריינער" מאן.
ניט פיעל עהרליכקייט און ריינקייט פאָרדערט
מען הייַנט אין דיא פעראייניגטע שטאאטען,
אפילו פון דיא העכסטע בעאמטע!

* * *

נור דערפאר, ווייל דיא עפענטליכע מאָראל
שטעהט ביי אונז אזוי נידעריג, האָט געקענט
פאָרקומען דער נייעסטער סקאנדאל אין אנאנ־
דער דעפּארטמענט פון דער רעגיערונג: אין
אקערבוי־דעפּארטמענט.

א מאכער, וועמעס וויסענשאפטליכע שאר־
לאטאנעריי עס איז שוין פאר צעהן יאהר צוריק
בעוויעזען געוואָרען, דר. דזאָרדזש מור, איז גע־
בליעבען ביז איצט דער „וויסענשאפטסמאן" פון
דעפּארטמענט. ער האָט אין א רייהע פון יאה־
רען אויפ'ן אונאנשטענדיגסטען אופן אין דיא
אפיציעלע בלעטער רעקלאמירט דיא סחורה פון
א קאמפאניע, אין וועלכער, ווי עס איז איצט בע־
וויזען געוואָרען — ער אליין איז שטיללערהייט
געווען א קאמפאניאָן, און צום סוף — וועז דער
שווינדעל האָט זיך ארויסגעשטעלט — האָט ער
נאניץ טרוקען אבגעשניטען: ער האָט זיך נאָך
מיט'ן גוטען ווילען עטוואָגט וויטער צו דיענען!

דערזעלבער דעפּארטמענט האָט דיא לעע־
טע צייט געהאט נאָך א גרעסערען סקאנדאל.
דיא סטאטיסטישע ידיעות פון דעם דעפּארט־
מענט וועגען דעם צושטאנד פון דיא ערנטע,
ידיעות פאר וועלכע דיא רעגיערונג גיט אוים
יעהרליך מיליאָנען דאלאר — זיי זיינען פון
דעפּארטמענט סיסטעמאטיש פּאראוים פער־
קויפט געוואָרען צו ספּעקולאנטען אויף דער
בערזע, כדי יענע זאלען קענען בעסער בעראבע־
וועז און אבנארען דיא וועלט.

* * *

דאָס אליין אין דיא אלטע דעפּארטמענטס.
ניט בעסער איז דאָס וואָס איז ניי, וואָס איז
אקערשט געשאפען. אט האָט איהר דעם פאנא־
מא קאנאל. עס איז א גרויסע אונטערנעהמונג,
מיט גענואלטיגע אויסגאבען, מיט גרויסע רע־
זולטאטען. אבער איידער מען האָט בעוויעזען
זיך א ריהר צו טאָן, איידער וואָס־וועז, און די
קאָרופּציאָנס־מגפה האָט זיך שוין דאָרט
שטארק אריינגעבאפט. דער הויפּט־אינזשע־
ניער, וועמען עס איז אנגעטרויט געוואָרען דיא
גרויסע היסטאָרישע אויפגאבע, האָט שענדליך
פערלאָזען דעם וויכטיגען פּאָסט גליך אין א
חודש ארום וויא ער איז געקומען, וויל... וויל
א פּרייואט־קאָמפּאניע האָט איהם אָנגעבאָטען
א גרעסערען לאָהן. סענאציאָנס־געשיכטען פון
דאָרט פעהלען אָהן דעם אויך ניט. צ. ב. איינער
א'ן ארבייטער האָט איצט געמאכט א רייהע אנ־
קלאָגען געגען דער פערוואלטונג. מען גנב'עט,
מען ראבוועט, מען בעצאָהלט דיא ארבייטער
זייער לאָהן ניט, און דיא אלע אנקלאָגע זיינען
בעשטעטיגט געוואָרען פון נאָך פיעלע אנדערע.

* * *

מיר זיינען שוין ביים ענדע פון אונזער
פּלאן. מיר האלטען אבער נאָך וויט ניט ביים
ענדע פון אונזער צעטעל פון גנבות, קאָרופּציאָן
און סקאנדאלען, וואָס זיינען אין דער לעצטער
צייט ענטדעקט געוואָרען. מיר וועלען
זיך מוזען בענוגענען זיי נור אויסצורעבענען,
ניט אבער צו דערצעהלען.

אין מילוואָקי בעשולדיגט דיא
גרענד־דזשורי 24 מיטגליידער פון קאונטי־ראטה,
אז זיי האבען גענומען כאבאר און פערקויפט
פאר 40,000 דאלאר ערד, וואָס איז ווערטה גע־
וען 70,000. זיי האבען פון קלעגערע כאבארען
זיך אויך ניט עגטואגט. ביי א קאָנטראקט אויף
א האספּיטאל האבען זיי בעקומען 1000 דאלאר
כאבאר. א'ן אנקלאגע אין כאבאר גענגען אנ־
דערע 30 געזעצגעבער שטהעט נאָך פאָר.

דאָס איז שוין דיא דריטע גרענד־דזשורי
וואָס בעשעפטיגט זיך דערמיט. דיא פריהערי־
גע צוויי האבען אוועקגעשטעלט אונטער אנ־
קלאגע 100 חברה־לייט: „געזעצגעבער" און
בעאמטע פון כל המינים.

אין ארקענזעס זיינען עטליכע מיט־

גליעדער פון דער לעגיסלאטור בעשולדיגט גע־ווארן, אז זיי האבן געמוען געלד פאר זייערע שטימען פיר געוועצע און בילס.

אין סאן־פראנציסקא האט מען ענטדעקט א גאנצע בודעל־מאשין אין דעם גע־זונדהייטס־דעפארטמענט.

דער גאווערנאר פון מינעסאטא האט אנגעפאנגען א'ן אונטערזוכונג אין דיא שטאדט־רעגיערונגען. עס זיינען געמאכט געווארן אנ־קלאגען געגען יעדער טהייל פון דער אד־מיניסטראציאן.

אין מישיגען איז אנגענומען געווא־רען א געזעץ וויא אזוי צו קעמפפען געגען דער קאררופציאן און כאבאר פון דיא בעאמטע.

אין מאסאטשוזעטס האט דיא לעגיסלאטור נישט דורכגעלאזען א ביל, דורך וועלכען עס האט געזאלט פערהיט ווערען דיא פעלשונגען ביי דיא וואהלען.

אין רעדינג, פענסילוויניא, איז ענט־דעקט געווארען א זומפ פון קאררופציאן אין אר־מיין־דעפארטמענט.

אין שינינדא פענסילוויניא, זיינען 11 בעאמטע בעשולדיגט געווארען אין כאבאר.

און דיא נייעסטע, פרישעסטע גרעסטע סקאנדאלען! צו דעם עקוויטיבעל סקאנדאל איז צוגעקומען שוין היינט א סקאנדאל אין דער „מייטישעל לייף" „פערזיכערונגס־קאמפאניע. צו דיא דערמאנטע דעפארטמענטס פון דער רע־גיערונג איז צוגעקומען אויפ'ן אנקלאגע־צעטעל דער האנדעלס־דעפארטמענט, געגען וועלכען אין „קאליפ'ס וויקלי" זיינען געמאכט געווארען זעהר גרויסע בעשולדיגונגען, אז דיא בעאמטע זיינען צו גרויסע מחותנים מיט דיא שיפס־קאמ־פאניעס, וואס ברענגען און פייניגען דיא עמי־גראנטען, און אז דער סעקרעטער פון דעם דע־פארטמענט אליין וויים שוין 18 חדשים פון א סך קלאגען געגען דיעזע קאמפאניעס און מאכט זיך ניט וויסענדיג. און צום אבער־ריכטער הוקער איז צוגעקומען אין ניו יארק נאך א ריכ־טער (דיעל), וועלכער האט בעוויזען די „קונין" נאך פיעל מיאוס'ער זיך דורכצוקוקלען און פערזינקען אין בלאטע. א ריכטער וואס זאל שטעהן אויף יעהרליכער געהאלט ביי א באנדע שווינדלער און בלעקמיילער — דאס איז דאכט זיך, דיא העכסטע מדרגה פון קאררופציאן.

און טאקי דער סקאנדאל אליין מיט דער באנדע ארויסגעגעבען פון דיא „פעדם און בענסים"! עס איז געגוג געווען פאר עטליכע באנדיטען אויפצושטעלען דיא „העכסטע שטיצען פון דער גועזעלשאפט", אז זיי וועלען דערצעה־לען דעם אמת אדער ניט אמת וועגען זייער לע־בען און הפצות, כדי זיי אלעמען צו פאנגען אין נעץ און זיי צווינגען צו צאהלען שוועכע קאנ־טריבוציאן. אווי ניט ריין איז ביי יענע דער געוויסען.

* * *

מיר פרעטענדירען ניט, אז אונזער צעטעל וועגען דיא פאליטישע סקאנדאל־ און קאררופ־ציאנס־געשיכטען פון דער לעצטער צייט איז א פולער. עס קען זיין אז מיר האבען נאך פיעל איבערגעלאזען. יעדענפאלס איז ער געגוג לאנג.

עס איז גענוג צו געבען א בילד פון דעם, וויא צופוילט און פערדארבען דער פאליטישער לעבען איז ביי אונז; עס איז גענוג זיך איבער־צייגען וויא נידעריג דיא עפענטליכע מאראל שטעהט; עס איז גענוג צו זעהען און צו ווי־סען, אז אלע אינסטיטוציאנען, אלע דעפארט־מענטס זיינען אויסגעקנאטען אין קארופציאן, זיינען צופוילט ביז'ן בויז'ן. עס איז גענוג צו נעהמען פערשטעהן, אז דיא אורזאכען דערפון מוזען זיין **טיעפע, אלגעמיינע.**

וואר־זשע איז שולדיג אין דיא אלע טרוי־ריגע פאקטען? וואו ליעגט דיא קוועלע פון דער שוידערליכער דעמאראליזאציאן און קאר־רופציאן?

פערשיעדענע ערקלערונגען וועלען געגעבען.

דיא פארשטעהער פון דיא הערשענדע פארטייען זוכען אויסצומיידען טיעפערע, אל־געמיינערע ערקלערונגען. זיי בענוגענען זיך דערמיט פון פאל צו פאל ארומצוריידען וועגען פאקט אדער אויסצוגעפינען דעם „מחבל".

דיא „טריבון" האט געפונען נאך פילא־דעלפיער־ בקאנדאלען א'ן אלגעמיינע אורזאכע. דאס זיינען נאך איהר מיינונג: „דיא פאליטי־שענס פון עלטערן מין". אזוי וגי דיא שפאגעל־נייעסטע פאליטישענס וואלטען גוועזען נישט ער־גער נאך!

עס גיפינען זיך „פאטריאטען", וואס זוכען ארויפצוואורפען א גרויסען טהייל שולד אויף דיא עמיגראציאן. דיא מאסען „גרינע" בירגער וואס קומען פון דיא וועניגער גביליזעטע „באר־בארישע" לענדער, זיי וויסען נישט וויא צו שעצען זייערע פאליטישע רעכטע, זיי קענען נישט דיא טראדיציאן פון דער רעפובליק; זיי

זיינען דאָס דיא סטאדט, וועלכע רוקט ארויס אזעלכע קאָרומפירטע גנבה'שע פיהרער, טענה'ן יענע „פאטריאָטען". זיי וויל'ען זיך מאכען ניט וויסענדיג, אז אין דיא שטאאטען וואו דיא עמי־גראציאָן איז קליין, אָדער וואו זיא איז גאָר ניט פארהאנדען, זיינען דיא צושטענדע אין קיין הינזיכט ניט בעסער. (וועגען דעם זעה דיא העכסט אינטערעסאנטע אונטערזוכונג פון אוסטין אין „נאָרטה אמעריקען רעוויו, 1904).

א ביספל טיפער בענעהמען דיא לאָגע דיא ראדיקאלע דעמאָקראטען, וועלכע בעשול־גען דיא פארטיי־מאשין און דיא טראָסטס פאר דיא גאנצע דעמאָראליזאציאָן. זיי וווייזען מיט פאקטען און ציפערן (זעה צ. ב. לאסאנס עגט־היל'ונגען), וויא אזוי טראָסט הערשט איבעראל, וויא אזוי טראָסט פערדארבט און איז משחד אלעמען. „טראָסט איז די גיפאהר, טראָסט איז דער שולדיגער!" שרייען זיי. אבער זיי וויסען ניט, אָדער זיי וויל'ען זיך מאכען ניט־וויסענדיג, אז טראָסט אליין איז דאָך ניט קיין משונה'דיגע בריאה. טראָסט איז דאָך נור דיא לאָגישע וווייטערע עגטוויקל'ונג פון דער גאנצער קאפיטאליסטישען סיסטעם, וואָס איז געבוירט אויף פריוואט אייגענטהום, פון דיא פראָדוק־ציאָנסמיטלען פון איין זייט און אויף לאָהנ־שקלאפערי פון דער אנדערער זייט. טראָסט איז דאָך דער כשר'ער קינד פון קאפיטאל, דער רעזולטאט פון דער עגטוויקל'ונג פון גרויס־אינדוסטריע און קאפיטאליזמום אין דיא פער־אייניגטע שטאאטען.

מרעיש עולם זיין געגען טראָסט און הויליג האלטען קאפיטאל, הייסט ענטוועדער ארויס־ווייזען קורצזיכטיגקייט און אויבערפלעכליכקייט אין דער בעטראכטונג פון סאָציאל ערשיינונגען, וויא עם טהוען עס דיא קליינבירגערליכע פאָלי־טיקער, אָדער איינפאך זיך שטעלען אויפ'ן וועג פון דעמאָנאָגיע, כדי צוצוזיהען צו זיך דיא סימפאטהיען פון דיא מאסען וווי עס טהוט צ. ב. א הוירסט און זיין גלייכען און דיא זאָ־גענאנטע „גליל צייטונגען", פערטומלענדיג דיא מוחות און אבציהענדיג דיא אויפמערקזאם־קייט פון אמת'ן שונא, פון אמת'ן שולדיגען.

און דער אמת'ער שולדיגער אזי קיין אנ־דערער ניט וויא קאפיטאל מלך המלכים, מיט דיא גאנצע קאפיטאליסטישע סיסטעם מיט איהרע גרונדפרינציפיען: פריוואט־אייגענטהום אויף דיא פראָדוקציאָנסמיטלען, טהיילונג אין קלאסען, עקספלואטאציאָן פון פיעלע מענשען דורך וויניגע; דיא אָנזאמלונג פון געוואלטיגע עשירות און אונזיניגען לוקס פון דיא וויניגע, און דיא נויטה, אָרימקייט און צרות פון דיא גרויסע מאסען; דיא שטענדיגע קאָנקורענץ, דער כאפ־לאפ; דער פונדאמענט פון מאָראל: „געשעפט איז געשעפט". — אלץ איז געשעפט. און געשעפט הייסט מאכען געלד, דאָס איז דער פרוכטבארער באָדען פאר אלערליי קאָרופציאָן, פערדאָרבענהייט, גנבות און רויבערי. און וויל דיא גרויסע אמעריקאנער רעפובליק איז א לאנד פון ביזנעס־לייט, א לאנד פון אויפגעקומע־נע גבירים און פון שנעל־וואקסענדע עשירות, דערפאר איז דיא קאָרופציאָן און דעמאָראלי־זאציאָן אין עפענטליכען לעבען אזוי גרוים, אזוי שרעקליך, גרעסער און שרעקליכער אייידער אין אנדערע לענדער.

קורץ, קאפיטאליזמום איז דיא שולד. און וויא באלד אזוי איז נור פאראן איין ישועה, און דאָס איז דער סאָציאליזמום. דער סאָציא־ליזמום איז דיא איינציגע ראדיקאלע רפואה געגען אלע קלאגען און פלאגען פון דער איצטי־גער געזעלשאפט. אויסהיילען דיא איצטיגע פערדאָרבענע קאפיטאליסטישע געזעלשאפט הייסט איהר עוקר מן השורש זיין!

דר. ק. פארנבערג.

אַ טויטער לעבען.

„עני חשוב כמת..."

(פּאַרטזעצונג).

צו אזא פּאַרשלאָג איז משה ווייניגער וויא אלץ גרייט געווען. איהם איז קיין מאל אין זינען ניט געקומען דער געדאנק צו ווערען א בעל מלאכה. ער, אין דער לאנגער קאפּאָטע, מיט דעם לאנגען טלית קטן מיט א מאל א בעל מלאכה! דאם שטייט צו, ווי אן ארבעם צום וואנד.

— וואם זאל איך זאגען? איך ווייס?..... האט ער ארויסגערעדט ניט וויסענדיג וואם צו ענטפערען. און גלייך נאך דעם האבען זיך ביי איהם כמעט אונווילענדיג ארויסגעריסען די ווערטער:

— מי דארף פרעגען שרה'ן, מי דארף הערען וואם זיא וועט זאגען....

— מיט שרה'ן האב איך שוין איבערגעשמועסט..... זיא איז מוסכם..... האט נעענטערפערט שטיל, אראבלאזענדיג די אויגען, שמואל.

משה האט זיך א טרייסל געטהאן, אז שרה איז מוסכם איז דאך א סוף. איז דאך ניטא וואם צו ריידען, ניטא וואם צו מישב זיין זיך.

— איז וועגען וואם איז דא פּאראן וואם צו רייִדען? — האט ער ארויסגערעדט ביטער און אויפגערעגט, — אז איהר זאגט, אז שרה — שרה — שרה — שרה שרה!... האט ער מיט א מאל אנגעהויבען שטאמלען.

— „איך זאג!" — האט אויסגעשריען מיט א ביטערען צער שמואל. — מיר איז דאם גרינג דיר צו זאגען: „מיין זון, לייג אוועק דיא גמרא און וואר א בעל מלאכה!" פינסטער און ביטער איז מיר, אז איך דארף דיר געבען אזעלכע עצות!.... און גלאט גערעדט: וואר בין איך און וואם בין איך, אז איך זאל דיר געבען עצות? איך בין א לאטוטע און וועל בלייבען א לאטוטע. דיין בעל עצה, דיין טאטען, זאל ער דארטען האבען א ליכטיגען גן עדן — האסט דו דאך אנגעוואָרען. ער וואלט דיך דערצו ניט ערלאזען, אח—אח—אח!

משה האט ניט געהערט זיינע רייד און וועגען אנדערם וואם געקלערט:

— עם איז גרינג צו זאגען: וואָרען א בעל מלאכה! א בעל מלאכה וואָרט מען דאך אויך ניט אין איין טאג.... א מלאכה דארף מען דאך קענען.....

— ע! נארישקייט! — האט איהם איבערגעשלאגען די רייד שמואל — זאל שוין דאם זיין דיא לעצטע דאגה... פערשטיסטו מיך, מיין זוהן, איך וועל דיר דערציילען וויא אזוי מיר איז דאם ארויף אויפ'ן זינען. נעכטען, נאך מנחה, געהענדיג פון שוהל, האב איך בעגעגנט קלמן דעם טראפּאטש. נו, אלטע בעקאנטע, שטיקלעך קרובים. „גוט נאבענד". „גוט נאבענד, גוט יאהר!" ער האט מיך פּערוּפען אין שיינק, האט מיך מכבד געווען מיט א גלעזל בראנפּען, מיט א קיכעל. נו, מי זיצט ביין טיש — מי רעדט. וועגען וואם רעדט מען? מסתמא וועגען דיא אייגענע צרות. דערצאהל איך איהם מסתמא וועגען אייך — עס געהט דאך ברוך השם פון זינען ניט ארוים. מיט א מאל זאגט ער מיר: „פאר־וואם, זאג מיר, זאל משה'קע ניט וואָרען א בעל מלאכה? וואם? אלטע נארעשקייט? שעהמען זיך מיט א מלאכה? אין דער הייליגער גמרא שטייט: „אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות". זאג איך עם: „און וואם פאר א מלאכה וואלט משה'קע געקענט טהאן? זאגט ער מיר: „וויסט דו וואם? איך וועל איהם נעהמען צו זיך אויף דער מלאכה. איצט איז, א דאנק גאט, פראן ארבייט. אונזער מלאכה איז ניט קיין שוועריג, ער וועט זיך אויסלערנען ארבייטען אין עטליכע טעג. דיא ערשטע צייט וועל איך איהם צאהלען אנדערהאלבען רובל א וואך און שפּעטער, אז ער וועט געווויינט וואָרען צו דער מלאכה, וועט ער פערדיענען אי דריי אי פיער רובל אי מעהר די וואך"..... נו, איך האב איהם מסתמא גאר נישט געענטפערט. היינט האב איך דאם דערציילט שרה'ן, האט זיא זיך אנגעכאפּט וויא אן א הייסען שטיין. ניט אנדערם, זאגט זיא,

זאלסט וועדען א בעל מלאכה. „יחום נא קברות — א דאמא צרות", זאגט זיא.

אין דער צייט וואס שמואל האט געדעדט איז אין משה'ן פארגעקומען א וואונדערבארע פערענ־ערונג. ער האט געפיהלט, פערשטאנען, אז איהם שטעהט פאר אומבייטען דעם גאנצען לעבען — און איהם האט אנגעכאפט א נייעם געפיהל. ער האט געפיהלט, אז אין אזא שווערע זאך איז נאך וויניג, וואס שרה און שמואל זיי־נען מוסכם, אז ער, משה אליין, דארף נאך אויך בעטראכטען און געבען זיין הסכמה.

דיזער געפיהל איז געווען שרעקליך נייי פאר משה'ן. ביז יעצט האט ער שטענדיג געלעבט מיט דעם אנדערנס געדאנקען, מיט דעם אנ־דערנס זינען, מיט דעם אנדערנס וויללען. דער טאטע האט איהם געהייסען לערנען גמרא — האט ער געלערנט. אז ער האט זיך אבגעטיילט פון קעסט, האט איהם די ווייב געגעבען טראגען אויך דער נייער דירה די צינערנע טעלער — האט ער זיי געטראגען. בקיצור, ער האט שטענ־דיג געטהאן וואס מי האט איהם געהייסען, ניע־מאלס איז איהם ניט געקומען אין זינען דער ג־דאנקען, אז ער אליין קען אויך האבען א דעה, אז זיין אייגענער געדאנקען, זיין וויללען קען אויך האבען א וועדט.

איצט האט ער זיך וויא אויפגעכאפט פון א טיפען שלאף. ער האט דייטליך פערשטאנען, אז זיין גאנצער לעבען, אי דער פיזישער אי דער נייסטיגער, וועט זיך מוזען גאנץ און גאר אומ־בייטען. ער האט דערזעהען פאר זיך א נייעם, גאנץ אונבעקאנטען משה'ן, א נישטען, וועלכער פערברייננט גאנצע טעג מיט בעלי מלאכות, וועלכער שטעהט און ארבייט גאנצע טעג צווי־שען פראסטע מענשען. אוים! אז ענדע צו דעם איצטיגען לעבען מיט דער קלויז, מיט די ספרים, מיט די בטלנים!....

משה האט שארק א רייב געטהאן דעם שטערען און האט ארויסגערעדט מיט א נייער שטימע, רוהיג און ערנסט:

— הערט, שווער. אזא זאך טוט מען ניט אפ מיט איינם און צוויי, מי דארף זיך מיישב זיין.... שמואל האט ניט בעמערקט דיא אומענדע־רונג, וועלכע איז פארגעקומען מיט משה'ן, נאר ער האט ארויסגערעדט געהיילט:

— שטייך, מיין קינד, ווי דען? ווער זאגט אבטהאן מיט א מאל? חס ושלום! אימעצער טרייבט דיך? אדרבה, איך זאג דאך אויך: זיי זיך מיישב. געה אריין צום רב, געה אריין צו ר' חיים זלמן'ען, זיי זיך מיט זיי מיישב, פרעג אן עצה! ווי דען! ווי דען!

אז משה איז געבליבען אליין, איז ער לאנג אומגעגאנגען הין און צוריק איבער זיין קליינעם צימערל. ער האט געטראכט. ער האט זיך פאר־געשטעלט, ווי שווער, ווי ביטער איהם וועט זיין אבצוזאגען זיך פון דעם איצטיגען לעבען, פון קלויז, פון א הייליגען ספר; שווער, ווי ביטער איהם וועט זיין צו פערברענגען גאנצע טעג צווישען בעלי מלאכות, גראבע יונגען, עם הארצים, שכורים, וועלכע ריידען שטענדיג ניבול פה אפשר נאך צווישען פראסטע גוים.... נאר אין דער זעלבער צייט האט ער אין טיפען הארצען געפיהלט, אז קיין אנדער מיטל, קיין אנדער רעטונג איז ניטא, אז אויב ער וועט ניט וועדען א בעל מלאכה, וועט פאר איהם, פאר זיין וויב און קינד שטענדיג שטעהן דער שרעק־ליכער הונגער, די שטענדיגע פורכט פאר דעם מארגענדיגען טאג. וועדען א בעל מלאכה — וועט לכל הפחות ארבפאלען א בארג פון דיא פלייצעם, וועט פערשוואנדען וועדען דער אייי־ביגער שרעק פאר דעם לעבען....

משה איז אליין אומגעגאנגען הין און צוריק איבערן צימער. ער האט פערשטאנען, אז קיין אנדער מיטל איז ניטא, אז ער מוז וועדען א בעל מלאכה. ער האט ניט אזוי פיעל גע־טראכט וויא גלייטען, גלייטען וויא א מענש וואס זעגענט זיך אויך אייביג מיט דעם טיי־ערסטען פרייהד, מיט דעם אייגענעם פריהערדי־גען לעבען. ער האט גלייטען, שטיל, גדולד־זאם.....

אין דיא עטליכע שטונדען וואס ער איז ג־וועז אליין, האט ער וויא איבערגלייטען, איבער־געווייטיגט זיין אייגענע לאגע.. איהם איז געווא־רען גרינגער אויפ'ן הארצען. ער האט געפיהלט, אז ער, ע ר א ל י י ן איז מוסכם געווארען צו וועדען א בעל מלאכה.

אז שרה איז געקומען, האט ער איהר ג־זאגט רוהיג, אבער מיט אן אונגעוועהנליך שטארקע שטימע:

— נו, שרה, אזוי בליבט דאס, אז איך וועד א בעל מלאכה..... ניטא וואס צו רייד־ען, ניטא וואס מיישב צו זיין זיך..... מסתמא וויל אזוי דער אויבערשטער. לאז ער פיהרען וויא גליי־כער איז. דיא גמרא זאגט: „פשוט נבלתא בשוקא ואל תצטרך לבריות".

שרה האָט ניט פערשטאנען וואָס דיא נמרא זאגט, נאר זיא האָט דערפיהלט אין משה'ס שטיממע א נייעם מענשען, וועלכען זיא האָט פריהער ניט געקאָנט.

— הלואי זאָל נאָט געבען אין א גוטער שעה.... האָט זי ארויסגערעדט ניט וויסענדיג וואָס צו זאגען.

אין עטלִיכע טעג ארום איז משה געגאנגען מיט זלמן דעם שפּינער אויף דער ארבייט.

V.

פאר משה'ן האָט זיך אָנגעפאנגען א נייער לעבען... די ערשטע צייט איז איהם די ארבייט געווען שרעקלִיך שווער. איהם האָבען געברָאכען אלע גלִידער, די הענד, די פים, דער רוקען. ער האָט געפיהלט, אז די כחות געהען איהם אויס, ער האָט ניט געקענט ניט עסען, ניט שלאָפען פון מיעדקייט. ביי דער ארבייט האָט ער זיך געפיהלט ווי אין געפענגניס, יעדע מינוט האָט זיך איהם געדוכט א שעה, אלִיז איז איהם געווען פרעמד, מיאוס, די געדאנקען זיינען שטענדיג געווען ווייט, דאָרטען אין דער גרויסער ליכטיגער שוּל. מיט א פערקלעמטער האַרץ האָט ער יעצט געקלערט וועגען דער צייט, אז ער איז געווען א מלמד. הפנים ער האָט יעמאָלט א ביטערען טעות געהאט, אז ער פלעגט טענה'ן: „ערד גראָבען איז גרינגער ווי דער קנעלען מיט אזעלכע חמורים!" עס זיינען געווען מינוטען, אז ער האָט געפיהלט אז אָט־אָט ענדיגען זיך איהם די כחות, אז אָט־אָט לאָזט ער ארוים פון די הענד דעם פאָק פענקע...

נאָר ביסלעכווייז האָט ער זיך צוגעווָאהנט און אריינגעצויגען אין דער ארבייט. שווער, אונערטרעגלִיך שווער איז געווען נור די ערשטע וואָך. נאָכדעם איז איהם מיט יעדען טאָג גערווָארען אלִיז גרינגער און היימלִיכער: די מיטארבייטער זיינען געווָארען בעקאנטער. און אין א האַלב יאהר ארום איז משה געווָארען א עכטער ארבייטער...

די שפּינער, מיט וועלכע משה האָט געארבייט, האָבען איהם בעגעגענט ניט זעהר פריינדלִיך. זיי האָבען גלִיך דערקענט, וואָס פאר א מענש משה איז, אז ער איז א שטילער, א דערשלאָגענער, אז ער וועט ניט ענטפערן ניט אויף א געשריי, ניט אויף א קלאַפּ, אז פון איהם קען מען לאכען וויפיעל די הארץ געלוסט, אז אויף איהם קען מען אָפּטאָן א קינצעל, א שפּיל־כעל, א שטות. באלד האָט משה בעקומען א צונאמען: מאָשקע בן בקועה".

נור ביסלעכווייז, אונבעמערקט האָט זיך אָנגעהויבען אומצוביטען דער בעגאנג פון די ארבייטער מיט משה'ן. אייניגע האָט ער צוגעוויגען צו זיך מיט זיין שטילקייט, מיט זיינע ענווות, מיט דעם וואָס ער פלעגט זיך ניט שילטען, ניט רויידען קיין נבל פה; אנדערע האָבען איהם געעהרט, וואָס ער האָט ניט געטרונקען קיין בראנפען. נאָר איבערהויפט האָבען די ארבייטער אָנגעהויבען איהם עהרען, אז זיי האָבען זיך דערוואוסט, אז ער איז א למדן, אז ער איז, ווי מען זאָגט, קלאָר ווי א וואסער כמעט: אין גאנצען ש"ס, אז ער וואָלט אפשר געקענט זיין א רב... א למדן — דאָס איז שוין א'ן אנדער זאך. עס גיט זיך שוין עפעס ניט א קעהה: דער צונג א געשריי צו טאָן אויף אזא מענשען. פערקעהרט, אזא מין מענש איז א כבוד פאר אלע ארבייטער.

ווי נאָר די שפּינער זיינען בעקאנט געווָארען מיט משה'ן, האָבען זיי אָנגעהויבען איהם איינרעדען, ער זאָל אריבערגעהן אין דער בעל מלאכה קלייזעל. מען האָט איהם דאָרטען געגעבען אומזיסט א'ן אָרט אין מזרח — און פון דעם ערשטען שבת אָן האָט מען איהם אָנגעהויבען אָבגעבען דעם גרעסטען כבוד: ששי, פּתיחת ארון. ביסלעכווייז איז ער געווָארען דער שהנסטער בעל הבית אין קלייזעל. צו איהם פלעגט מען צוגעהן פרעגען א טייטש פון א לשון קודש וואָרט, פרעגען צו מען דאַרף זאָגען תהנון, זאָגען דעם און דעם פיוט; אנאנדערם מאָל, נאָך מנחה, שבת, פלעגט מען איהם בעטען זאָגען א שטיקעל עין יעקב. עס איז דערגאנגען ביז דעם, אז ווייבער האָבען אָנגעהויבען צו איהם געהן שאלות פרעגען. און כאָטש ער פלעגט יעדעם מאָל א'ן ערשרָאקענער אָבשיקען זיי צום רב, זיינען זיי פון דעסטוועגען געווען אייניגעגלִויבט, אז ער פערשטעהט ניט וויינינגע און אפשר פיעל מעהר פון רב. עס פערשטייט זיך, אז שרה האָט אויף אָנגעהויבען קוקען מיט אנדערע אויגען אויף משה'ן, האָט אָנגעהויבען איהם אָבגעבען כבוד, גרויסען זיך מיט איהם. טהיילם איז דאָך אויף איהר אויך אריבער דער כבוד וואָס מען האָט אָבגעגעבען איהר מאן. אפילו אין יאטקע פלעגט ברוך דער קצב אויף איהר ניט שרייען ווי אויף אנדערע וויבער און פלעגט איהר נאָך נעבען א בעסערען חלק. ער

האָט געדאוועט מיט משה'ן אין איין קלויז און האָט פון איהם פיעל געהאלטען.

דאָס אלץ, פערשטעהט זיך, האָט שטארק געווירקט אויף משה'ן. ער איז געוואָרען ביי זיך שטארקער, מוטהיגער, האָט אביסעל פאנאנדערגעבויגען דעם רוקען, האָט אָנגעהויבען קוקען פרייער אויף גאָט'ס וועלט, ער האָט שוין גיט מורא געהאט אריינשטעלען א'ן אייגענעם וואָרט אין געשפּרעך, ארויסזאָגען הויך זיין אייגענעם געדאנקען.

אזוי האָט זיך אוועקגעצויגען משה'ס לעבען. די מלחמה מיט'ן דלות האָט אָבער ניט אויפגעהערט אויף איין טאָג, אויף איין שעה.

שפּינערייַ גיט א שטיקעל ברויט נור אים זוינטער; זומער מוז מען זוכען אנאנדער אַרבייט. פון אָנפאנג האָט משה געפּרואווט זוכען תלמידים, נאָר דערנאָך, אז ער איז צוגעווואָהנט געוואָרען צו פיזישע ארבייטן, האָט ער אים זומער אָנגעהויבען ארבייטען דאָס אויף געבייען, דאָס אויפ'ן טייך לאָדען סחורות אויף דיא בערלינעס. לסוף האָט ער אָנגעהויבען בעשעפטיגען זיך מיט ערד־גראָבען. די ארבייט איז געווען א שווערע, אבער מען האָט גוט בעצאָהלט פאר איהר. אין דעם משך פון צוויי יאָהר איז משה צוגעווואָהנט געוואָרען צו דער ארבייט, און האָט בעקומען א נאָמען פון א גוטען ערד־גראָבער.

אין דער צייט פון צעהן יאָהר נאָך זייער חתונה איז ביי משה'ן און שרה'ן געווען פּינף קינדער, פון וועלכע צוויי זיינען געשטאָרבען. משה האָט שטענדיג געארבייט. זומער האָט ער געגראָבען ערד, ווינטער — געטרעפּלעט ליין. זוי־ניט־זוי האָט מען זיך דורכגעלעבט. נאָר דעם לעצטען ווינטער האָט משה זיך שטארק פערקיהלט, האָט בעקומען א פיעבער און איז אָבגעלעגען דריי חדשים אין הקדש. זיין פאמיליע איז געבליבען ווי אין מיטען ים. שרה האָט שוין פערקויפט און פערזעצט וואָס זי האָט נעקענט, האָט זיך פערשולדיגט וואו זי האָט נעקענט, נור משה איז געקומען צו זיך. משה האָט זיך וויעדער נענומען צו דער ארבייט, און דאָס געזינד האָט אָבגעלעבט, האָט אָנגעהויבען ווייטער האָפען...

אין א לאנגען גראבען פון צוויי ארשין די בריים און ביי צוויי קלאפטער די טיפּע האָבען נעארבייט פיער גרעבער. שמערעל חליאפּ, דער פּאָרדריאטשיק, א איד פון א יאָהר פופציג, א ניעדרינער, א געזונטער מיט בריטע פלייצעס און א רויטען קאָרק. נעבען איהם האָט געארבייט א הויכער דארער יונגערמאן מיט איין ענערגישען געזיכט. ווייטער אביסעל איז געווען א קריסט מיט א'ן אויסגעהאָרעווטען, פערבּיטערטען פּנים. דער פערטער ארבייטער איז געווען אונזער בעקאנטער משה.

די קאנאווע האָט זיך געפּונען אין א גרויסען ארומגעצאמטען הויף, אויף וועלכען עם זיינען געלעגען הויפענס שטיינער, ציעגעל, קאלך, קלעצער און ברעטער. די קאנאווע, וועלכע איז געגראָבען געוואָרען פאר א פונדאמענט, איז געווען אויף א גאנצען קלאפטער טיעפער ווי געווהנליך, ווייל דער הויף האָט זיך געפּונען אויף א בערגעל, וועלכען מען האָט גערעכענט שפּעטער אויסגלייכען. וואָרפען די ערד גלייך פון קאנאווע ארויף איז געווען אונמעגליך, דאָרום האָט מען אין קאנאווע אויף דער הויך פון א קלאפטער געמאכט א מין בריקעל, אויף וועלכען מען האָט פון אונטען געוואָרפען די ערד, נאָכדעם האָט מען זי געוואָרפען פון בריקעל דרויסען.

די גרעבער האָבען געארבייט שטיל, און אין יעדעם ארבייט האָט זיך אָבגעלייכטעט זיין כאראקטער. משה האָט געארבייט לאנגזאם, אָנגעהמענדיג ניט פיעל ערד אויפ'ן גראָב־אייזען. ער איז געווען שלאָף נאָך זיין קרייַנק, נאָר צו דער ארבייט איז ער שוין געווען געוואָהנט, און ער האָט געארבייט גליך, ווי א'ן אָנגעצויגענער זייגער. דער יונגער מאן האָט געארבייט גיך, געאייַלט, ווי מיט כעס, נור ניט גליך. דאָס פלעגט ער אויפהויבען א פולען גראָב־אייזען ערד, דאָס פלעגט דער גראָב־אייזען זיך ביי איהם פערטשעפּען, פערקריכען אָן א זייט — און דער ארבייטער פלעגט איהם מכבד זיין מיט א קללה. דער קריסט האָט געארבייט, ווי משה, לאנגזאם און גליך, נור ער פלעגט יעדען מאָל ארויסוואָרפען פולע גראָב־אייזענס ערד. שמערעל אליין האָט נור געמאכט א פּנים אז ער ארבייט. דאָס האָט ער פערגלייכט די וועגט־לעך, אָנגעכאפּט אויפ'ן גראָב־אייזען א שטייגערעל און ארויסגעוואָרפען פון קאנאווע, דאָס האָט ער געקוקט, ווי די אנדערע ארבייטען, געשטאנען פערטראכט, געגלעט די באָרד און פאר־זיך געברומט.

(פאָרטזעצונג פאָלגט).

דער ארבײטער רינג

אַנפאַנגענדיג צו געבען אַ מאַנאַטליכען איבער־בליק איבער'ן „ארבײטער רינג", ווילען מיר צו־ערשט קלאָר מאַכען אונזער שטעלונג צו דיזען אַר־דען. מיר וועלען איבערגעבען אונזערע לעזער די נייעס וואָס קומט פאָר, און וועט נויטהיג ערקלע־רען די צושטענדע, וועלכע האָבען זיי אַרויסגערו־פען. מיר וועלען געבען אונזער מיינונג איבער די פאַרשלעגע אַדער האַנדלונגען פון ברענטשעס און קאָ־מיטעס פון ארב. רינג אונפאַרטײאיש, וויא איבער אַנדערע אַרגאַניזאַציאָנען, וועלכע מיר ווילען, אַז זיי זאָלען טראָגען אַ פּראָגרעסיוון, אַ סאָציאָליסטי־שען כאַראַקטער.

מיר האָבען קיינע אַנדערע אינטערעסען אין „ארבײטער רינג" חוץ צו העלפען אַנהאַלטען אַ'ן אַרגאַניזאַציאָן, וועלכע איז געגרינדעט צו שטיצען איהרע מיטגליעדער אין צייט פון קראַנקהייט, צו העלפען די נאָכגעבליבענע פון זייערע מיטגליעדער אַנצוהאַלטען אַ זעלבסטשטענדיגען לעבען, וועו זיי־ער שפּייזער איז שוין נית מעהר צווישען זיי, צו פערשפּרייטען געדאַנקען פון פרייהיט, פון גלייכ־הייט, פון ברידערליכקייט און געגענזייטיגע הול־פע, צו פערשפּרייטען דיא לעהרע פון סאָציאליזמום, און סאָציאלע גלייכהייט.

און זאָפיעל דער „אַרבײטער רינג" וועט זוכען צו ערפילען זיינע אויפגאַבען, זאָפיעל וועלען מיר איהם מיטהעלפען, מיר וועלען זוכען צו בעלעהרען דיא מיטגליעדער אין דיא פּרינציפּיען און אנזיכ־טען, וועלכע מיר האָלטען. וועו דער „ארבײטער רינג" וועט אויף אַ וויילע זיינע אויפגאַבען פער־געסען, וועלען מיר זיי איהם דערמאָנען. וועו ער וועט פון זיינע אויפגאַבען פרובירען אַפּטרעטען, וועלען מיר איהם קריטיקירען, איהם בעקעמפּפען.

עס איז יעצט אַלגעמיין אנערקענט דאָס עס איז דיא מאַראַלע פערפליכטונג פון יעדען מענשען צו פערזאָרגען, אַז אין דער צייט פון קראַנקהייט אַדער אונגלוקספאַל זאָל זיין פאָמיליע נית האָבען מעהר שאָדען וו אונאנגענעהמליכקייט וויא עס איז אונ־פערמיידליך אונטער די אומשטענדען.

אין אַ קאַפּיטאַליסטישע אַרדנונג איז דאָס בע־לאַנגען צו אַ לאַדזש, אַ בענעפּיט סאָסייטי אַדער אונטערשטיצונגס פעראיין א נויטווענדיגקייט פיר יעדען.

כאָציאליסטען קעמפּפען פיר א געזעלשאפט, וואו קראַנקהייט און אונגליקספעללע וועלען גע־בראָכט ווערען צו זייער מינימום. אָבער דערווייל דאַרפען מיר אַנערקענען, אז מיר לעבען אין א קא־פּיטאַליסטישע געזעלשאפט, וואו קראַנקהייטען און טוויטעס פעללע זיינען צו פיעל און דיא מעהרסטע אַרבײטער אין זייערע וואַהנונגען אונאַרבייטס־פּלעצער, זיינען קאַנדידאטען פיר'ן קראַנקען און טוויטען בעט.

מיר דיינקען דאָס די פּאָסענדסטע אַרגאַניזא־ציאָן פיר פּראָגרעסיוון אידען איז דער „ארבייטער רינג". ער שטעהט פינאַנציעל זאָ שטאַרק וויא דער שטאַרקסטער אַרדען, און איז מאַראליש העכער וויא דער בעסטער אַרדען. עס איז אונז שווער זיך פאָר־צושטעלען אַ מעהר פּאָסענדען אַרדען פיר אַ פּראָ־גרעסיוון מענשען. יעדע רעליגיעזע צערעמאָניע, יעדע וויילדע אלטמאָדישע אנקליידונג און פאַרשטע־לונג, יעדער אויסדרוק פון אויפנעהמען אַדער אויסשליסען מיטגליעדער, יעדע פאַרמע פון אַדרע־סירען די בעאַמטע, שוין נית רַיידענדיג פון אַנדע־רע פיהרונגען אין דיא אלטע אַרדענס, מאַכען זיי פיר גאַנץ אונפּאַסענדע ערשטער פיר שכל'דיגע פּראָ־גרעסיוון מענשען אין אַלגעמיין, און סאָציאליסטיש געזאָנענע מענשען איבערהויפּט.

אַ זעהר וויכטיגער פונקט אין אַרדען־אַנגעלע־גענהייטען צו וועלכע מען האָט ביז היינט געגעבען וויניג אויפמערקזאַמקייט, איז דיא בעדיטונג פון וויזיטינג קאַמיטעס אַדער האַספּיטעלער. מיר דענקען דאָס דיא וויזיטינג קאַמיטעס אַדער האַספּיטעלער, וועלכע קומען אין הויז צו א קראַנקען מעמבער אַדער אין דער צייט פון בעערדיגונג, דאַרפען זיין פּראָגרעסיוון מענשען, ערפאַהרענע און מיט שטאַר־קע כאַראַקטערען. רעליגיאָן און אבערגלויבען האַ־בען קיין מאַל נית אַזאַ שליטה וויא אין דער צייט פון קראַנקהייט אַדער טויט. דיא מענשען, אלזאַ, וועלכע קומען דאָן אין הויז, דאַרפען קענען געבען אַן אַנדער ערקלעהרונג וויא דיא „ערקלעהרונג" פון

„מזל". זיי דאַרפען קענען געבען דער פאַמיליע בעסערע טרויסטונג און האָפנונג ווײַ פערלאָזען זיך אויף גאָט. זיי דאַרפען זיין דורכגעדרונגען מיט דעם געדאנקען דאָס דער מענש איז גרויס און ווײַ־דוג, און דאָס גוטעס און שלעכטעס אין אונזער לע־בען ווענדעט זיך פויל אָן דיא געזעלשאַפטליכע איינריכטונג. אַזעלכע מעכשיען מיט זאָלכע געדאנ־קען קענן מיר נור בעקומען פון מיטגליעדער פון „אַרבייטער רינג".

מיר ווייסען דאָס אַ טהיול געגאָסען אין דער כאַצוּאליסטישער בעוועגונג בעטראכטען דעם אַר־בייטער רינג מיט אַ מינע פון מיסטרוען. זיי זו־כען אלץ ווײַ ועדער פון דער אַלטער וועלט „דאָס גוטעס פון אמאָהל". זיי וועלען בײַ ועדע געלע־גענהיים אויך זאָגען, דאָס דער אַרבייטער רינג איז ניט דאָס, וואָס ער האָט געקאָנט זיין, ניט דאָס וואָס ער האָט געדאַרפט זיין. דיא דערמאָנטע פּראַגרע־סיכטען פערגעסען אין זייער קריטיק אַ ייכטוגען פונקט און דאָס איז, דאָס אין אונזער וועלט איז זעלטען אַ זאַך פאַלקאָם. און וועז מען אורטהיילט אַזאַ אַרגאַניזאַציאָן ווײַ דעם „אַרבייטער רינג", מוז מען עס אימער טהאָן אין פערגלייך מיט אַנדערע עהנליכע אַרגאַניזאַציאָנען. דאָן איז עס אָהן שום צווייפעל, דאָס מיר מוזען שטעלען דעם אַרבייטער רינג אויבען אָן.

.ש ע

ש־ייבט אונז אייער מיינונג

(עטליכע וועהרטער צו אונזערע לעזער).

דיא „צוקונפט" האָט ערהאלטען עטליכע ברייף פון אייניגע לעזער, צוליעב וועלכע מיר ווילען זיך אביסעל דורכשמועסען מיט אייך :

גענאָסע ס. פרייד פון קייפ־טאוּן, סאוטה אפריקא שרייבט אונז פאַלגענדעס :

איך קען מיך ניט צורוק האַלטען אויסצודרי־קען מיין איבערליכען דאַנק צו דיא גענאָסען וואָס גיבען ארויס „דיא צוקונפט" פאר זייער טהעטיגע אַרבייט פון אויפקלערונג, איך פֿערזענליך, מוז איך אייך זאָגען, ערוואַרטע מיט אונגעדולד יעדען נו־מער, איך צעהל פּשוט דיא טעג וועז איך רעכען, אז „דיא צוקונפט" דאַרף אָנקומען".

גענאָסע סעם ראָזען פון פּיטסבורג שרייבט אונז :

„מיינע פרייונדע און איך דריקען אויס אונזער הערצליכען דאַנק צו אלע שרייבער און ארויסגע־בער פון אונזער בעליעבטען זשורנאַל „דיא צו־קונפט" דער אויסציגער אידישער זשורנאַל וואָס גיבט גויסטוגע, רייכע שפּייז צו דיא ענייגע וועל־כערקענען קיינע אַנדערע שפּראכען, און זאָגאר צו דיזע וועלכע קענען אַנדערע שפּראכען אַ. ז. ו."

דיזער לויב פון דיא אויבענדערמאָנטע גע־נאָסען איז אונז צוגעשיקט געוואָרדען אונגעבע־טען, און וואָס איז דא צו לייקענען ? מיר זיי־נען פון דיזען לויב העכסט צופריעדען. מיר זוכען ניט קיין כבוד, מיר זוכען ניט קיין גלעזר, מיר זוכען ניט קיין ביזנעס, וואָס מיר זוכען אַבער יא, און וואָס איז אונז זעהר אנגענעהם, איז דיא אנערקענונג פון דיא אייגענע גענאָסען. און אננענעהם איז דאָס אונז, און וויכטיג איז דאָס פאר אונז צוליעב צוויי זאכען. ערשטענס, בעווייזט דאָס אונז, אז אונזער שווערע אויפגא־בע — און עס איז א שווערע אויפנאבע — ארויס צוגעבען דיא „צוקונפט" איז ניט ארויסגעוואר־פען ; צווייטענס, און דאָס איז דער עיקר, גיט דאָס אונז מוטה וווייטער צו ארבייטען, און האָפפנונג אז דיא פרייונדע פון דער „צוקונפט" וועלען איהר ניט לאָזען פאַלען. מיר זיינען דא־דורך העכסט צופריעדען וועז גענאָסען שרייבען אונז אזעלכע זאכען פון זייער אייגענעם וויילען.

אַבער אזעלכע אפּיקורסים וויא מיר, קענען זיך לאַנג ניט פרייען. דיזעלבע פּאַסט וואָס האָט געבראכט דיא בריעף מיט דיא לויב האָט אויך געבראכט אנאנדער בריעף, פול מיט פּאַרווירפע.

גענאָסע יצחק אייזיק שרייבט אונז פאַלגענ־דעס :

„אַלס שטענדיגער לעזער פון דער „צוקונפט" און אלס פערעהרער פון דעם זשורנאַל פון וועלכען איך האָב פיעל געלערענט, האַלט איך עס פאר מיין פליכט אויך אויפמערקזאם צו מאַכען, וועז איך זעה, אז עס געפּינען זיך פיעלע לעזער וואָס זיינען ניט צופריעדען מיט דעם אינהאַלט פון דער „צו־קונפט". בייזאַהע אלע מיינע פרייונדע זיינען לעזער פון דער „צוקונפט" און ביי אלע הערשט דיזעלבע אינצידענטהויט נעמליך, איהר דרוקט אַרטיקלען וואָס פאסען זיך זעהר גוט פאר א מעגליכע ציטונג אַבער ניט פאר א מאַנאַטליכען זשורנאַל. וועז מיר נעמען לעזען „דיא צוקונפט" דאן לעזען מיר ערנסט און גלאסען און מיר זיינען אויך פאַרבעריטעט צו לעזען איין אַרטיקל צווייי מאָל."

דאן מאכט אונז דער גענאסע אויפמערקזאם וועלכע ארטיקלען זיינען, נאך זיינע מיינונג, „פאסענד פאר א טעגליכע צייטונג, אַבער ניט פאר א מאַנאַטליכען זשורנאל".

מיר וועלען אייך נאטירליך ניט זאגען, וועל־כע ארטיקלען ער דערמאנט. דאס וועט, ערש־טענס, ניט זיין מעשה סוהר, אויסצושרייבען דיא חסרונות אויף דיא אייגענע ארטיקלען, אוו צוויי־טענס, איז דאס טאקי דער פונקט וועגען וועל־כען מיר וויללען הערען אייער מיינונג.

מען קען ניט זאגען אז גענאסע אייזעק'ס

בריעף האט אונז געמאכט מרה שחורה, מיר האבען גיכער געהאט דעם געפיהל פון יענעם פאטער וועלכער בריינגט זיך אויס, צו געבען דעם זוהן א טיכטיגע בילדונג, אום מיט דער צייט צו הערען וויא דער זוהן קומט אוו זאגט: טאטע, איך ווייס בעסער פון דיר! בעת מעשה גיט עס דעם אלטען א שטאפ, א הוצפה, קלערט ער זיך, אבער צו דערזעלבער צייט קוועלט ער. אוו עס טרעפט טאקע אפט, אז ער לערנט עפעם פון דעם זוהן.

מיר זייגען פון דיזען בריעף געקומען צו דעם געדאנק אייגצופיהרען א קאמוניקאציע צווישען דיא לעזער אוו „דיא צוקונפט". מיר ווילען איהר זאלט אונז שרייבען אייער מיינונג וועגען דיא „צוקונפט", האלט זיך ניט צוריק, שרייבט אונז פראנק אוו פרייי וואס איהר רעדט וועגען דיא ארטיקלעז וואס ערשיינען אין דער „צוקונפט", וועלכע ארטיקלעז געפעלען אייך אוו וועלכע ניט; דעדט איהר, אז מאנכע ארטיקלעז זייגען צו שווער, דעדט איהר, אז אייניגע זיינען צו לייכט; וואסערע טהעמאס געפעלען אייך אם בעסטען, ווילט איהר מעהר בעלעטרים־טיק, אדער ניט, מיט איין וואדט שרייבט אונז וואס איהר דענקט וועגען דיא „צוקונפט".

מיר ווילען אבער איהר זאלט אונז גענוי פערשטיין. דיזע בריעף וועלכען ניט נויטוועגדיגער וויייז פערעפענטליכט ווערען, פאר דיזען האט „דיא צוקונפט" קיין פלאטץ, טראטץ דעם וואס מאנכע בריעף קענען פון צייט צו צייט אין פערעפענטליכט ווערען, וואס מיר ווילען, איז הערען אייער מיינונג. מיר אליין ווייסען זיך אמאל ניט קיין עצה צו טהאן.

דאס אידישע לעזע פובליקום ד. ה. דאס פראגרעססיווע לעזע פובליקום איז גאנץ אנדערש ווי אנאנדער לעזע פובליקום. עס איז ניט קריסטאליזירט אוו מיר ווייסען אייגענטליך ניט מיט וועמען מיר האבען צו טהאן.

צווישען דיא אידישע פארטגעשריטענע ארבייטער גיפינט איהר געווזעגע סטודענטען, משכילים, למדנים, אינטעליגענטע ארבייטער וואס זיינען שוין דא פון לאנג, אנדערע וואס זיינען ערשט אריבער געקומען, איהר גיפינט אבער אויך א סך אונענטוויקעלטע ארבייטער. זאגאר דיא אינטעליגענטע ארבייטער האבען קיין סיסטעמאטישע בילדונג ניט גענאסען, מיט פיעל מוז מען אלזא אנהייבען פון א. ב. אנדערע ווידער האלטען שוין ווייטער. מיר ווילען אנקומען צו אלע דיזע לעזער, דאדורך קומען ארויס פערשידענע אונצופריעדענהייט: אין דיזע לעצט ווען איינער בעקלאגט זיך, אז דיא „צוקונפט" איז צו שווער פאר איהם, שרייבט דער צווייטער, אז מען גיט ארטיקלען וואס פאסען זיך פאר א טעגליכע צייטונג, איינער ווייל האבען דיא „צוקונפט", זאל זיך בעשעפטיגען מיט נאטור וויסענשאפט, א צווייטער זאגט: מיר קענען דעם ארבייטער ניט לערנען כימיע אדער פיזיק, אדער מאטהעמאטיק, מיר קענען איהם אבער מאכען פאר א'ן יגטעליגענטען מענשען, מיר מוזען זיך דאדורך בעשעפטיגען נור מיט סאציאלע פראגען איינער זאגט, מען דארף האבען מעהר בעלעטרים־טיק, דער צווייטער איז דאגעגען. א. ז. ו.

ווער פון דיזע אלע האט רעכט? דער אמת איז, זיי האבען אלע רעכט. ניט מעהר, יעדער האט אין זיינען אנאנדער סארט לעזער, מיר ווילען זא צו זאגען, מאכען א צענזוס אף אפיניאן; מיר ווילען אויסגעפונען דיא מיינונג פון דיא מעהרסטע לעזער. מיר האפען, אז פון דיא פערשיעדענע מיינונג ווילען מיר אומשטאנד זיין אויסצוגעפינען ווייא דער „פולם קלאפט" ביי אונזערע לעזער, מיר ערווארטן אויך אז צווישן דיא בריף ווילען זיך געפינען אינטערעסאנטע לעזע שטאפ, אזעלכע ווילען מיר פון צייט צו צייט אבדרוקען, מיט אייז ווארט: מיר ערווארטען דורך אייער מיינונג צו זיין אומשטאנדע ארויסצוגעבען א בעסערע „צוקונפט" אוז אזוי אונז צו הלפען בריינגען א בעסערע צוקונפט.

שרייבט אונז אייער מיינונג!

מיט גרוס „דיא צוקונפט".

ווען דער דאקטאר הייסט — כרמל ווין מיינט עכטער ווין

דאן מיינט עם „כרמל".

ווין אויף א רפואה

מוז זיין גוט און ריין

כרמל ווין קאמפאני

311 פינפטע סטריט, ניו יארק.
354 גרעניד סטריט,
90 גרעהעם עוועניו, ברוקלין.

כרמל קאניאק מיינט עכטער קאניאק

עכט מיינט נאטירליך ניט געפעלשט, דאפיר גארענטירט בארען רעטשילד און זיינע אייניגע פער טרעטער פיר אמעריקא.

443 סוויט האלסטעד סט., שיקאגא.

921 איסט באלטימאר סט., באלטימאר.

ווי סאצקי'ס טהע

דיא

אייזיגע ריכטיגע
רוסס ישע טהע

מיט איהר טהייערען
נעשמאק.

נעפאקט אין מאסקווא, אין
דיא פיינסטע טהייערסטע
פערשיידענע פראכטפאללע
פאקונג.
פון דער גרעסטער טהע פירמא
אין דער וועלט:

W. WISSOTZKY & Co

קאפיטאל $ 6,000,000

הויפט אפיס פיר נאנץ אמעריקא:

155 E. BROADWAY, N.Y.

מענעדזשער א.א. לובארסקי

אגענטור
פילאדעלפיא
S. FAYER & CO.,
342
SOUTH ST.

אגענטור
באלטימארע
PHIL. MIRVIS,
1015
E. BALTIMORE ST.

אגענטור
באסטאן מאסס.
A. SCHAEFFER
7
WATER ST.

אגענטור
קליוולאנד א.
G. B. CHERTOFF
344
WOODLAND AVE.

אגענטור
פיטסבורג פא.
B. FINN
1211
5TH AVE.

אגענטור
הארטפארט קאנ.
R. HURWITZ
76
PLEASANT ST

אגענטור
נוארק נ'ז'
PARSNNET & SILVERMAN
1
SUMMER ST.

אגענטור
בראנזוויל נ'י'
J. SHUCHATOWITZ
354
STONE AVE.

שיקאגאער ברענטש, 443 סוויטה האלסטעד סטריט.

"MANUM MANUS LAVAT"

ב. זאקס'ס דראג־סטאר
1931 Second Ave., Cor 100th St.
אלע פריינדע וויסען דאס מען קריעגט
דיא בעסטע מעדיצין צו דיא בילליגסטע
פרייזען

וועז איהר ווילט אז דער זשורנאל „צוקונפט" זאל זיין בעסער אין דער צוקונפט ווי אין דער פערגאנגענהייט, מוזט איהר ווירקען איבעראל פיר נייע לעזער, נייע סובסקרייבער און נייע אדווערטייזער.

נענאסען און פריינדע האנדעלט מיט אונ־ זערע אדווערטייזער.

No. 10 (46) OCTOBER 1905 Volume IV

ד. ל. מאָרדאָוויצאָוו

אַלס מענש און שרייבער.

אין דער רוסישער פּרעסע, אין דער טענליכער, ווי אין דער מאָנאַטליכער, בעגעגנען מיר די לעצטע צייט זעהר אָפּט ארטיקלען, וועלכע האָבען דעם צוועק צו פערטהיידיגען דיא אַלגעמיינע אינטערעסען פון דיא אידען און בעזאָנדערס זייערע בירגערליכע און מענשליכע רעכטע. מיר לעזען דיזעזע ארטיקלען און מיר קוקען אויף זיי, וויא אויף א גלעזעהנליכע זאַך. וויא דען? קען דען אנדערס זיין? קענען דען די גייסטיגע פאָרשטעהער און פיהרער פון דעם רוסישען פאָלק — דיא שרייבער, האנדלען אנדערס, וויא צו נעהמען אונטער זייערע פליגעל דאָס פערפאָלגטע און גליאָנגטע פאָלק? קען דען א'ן אמת אויפריכטיגער, גלביליגעטער מאן שטעהען און שווייגען יעצט, ווען דער שיקזאל פון קנאפע אכט מיליאָן אידען דארף היינט אָדער מאָרגען בעשטימט ווערען צוזאמען מיט דער אַלגעמיינער בעפרייאונג פון אונטער דעם דעספּאָטישען יאָך פון דער זעלבסט־הערשענדער רעגיערונג? אָדער קען א מענש מיט א האריז, מיט ניט קיין פערקויפּטע נשמה צוזעהען און זיך מאכען ניט וויסענדיג, וועלכע דיא זעלבע רעגיערונג, וואָס וויל זיך, אויס פערצווייפלונג, אָנכאפען אָן יעדען שטרויעלע בשעת איהר טרינקען זיך, פערפליכטעט דאָס לאנד מיט אידיש בלוט, אָנרייצענדיג די בלינדע מאכש און סאַלדאטען, אונטער דער קאָמאנדע פון פאָליציע, צו שעכטען, צו שענדען, רויבען און פעראונגלימפען טוויזענדע אידישע פאמיליעס?

רוסישע שרייבער נעהמען זיך אָן דיא קריוודע פון'ם אידישען פאָלק און לאָזען הערען זייערע שטימען, ווער שטארקער און ווער שוואכער, אבער אַלע צו גונסטען דיא אידען. קען דען אנדערס זיין?

יא, ניט נור עס קען אנדערס זיין, נאָר ערשט ניט לאנג איז דאָס אנדערס געווען. עס איז ניט ווייט פון אונז יענע צייט, ווען פאר די אויגען פון דיא בעסטע רוסישע מענשען און דענקער, פון וועלכע פיעלע לעבען נאָך יעצט אָדער זיינען ערשט ניט לאנג געשטאָרבען, האָבען זיך אבגעשפיעלט אייניגע פון דיא שוידערליכסטע אונמענשליכע סצענעס, פון וועלכע דאָס בלוט ווערט פערגליווערט אין דיא אָדערען און דיא האָר שטעלען זיך קאפוויר, ווען מען דערמאָנט זיך נור אָן זיי. מיר מיינען דיא פאָגראָמען און רדיפות אויף אידען אין דער צייט פון אלעקסאנדער דעם דריטענס הערשונג. וואָס האָבען דאן געטאָן דיא פאָרשטעהער פון דעם רוסישען פאָלק? מיר לעדען ניט וועגען דיא פינסטערלינגע א־לא סוואוארין, מעשטשערסקי און אנדערע. מיר פרעגען, וואָס האָבען געטאָן דאן דיא בעסערע און זאָגאר דיא גוטע פאָרשטעהער פון דער פרעסע? זיי האָבען אָדער אין גאנצען געשווייגען, ניט געגנג דרייסט ארויסצוזאָגען זייער מיינונג און סימפאטיע צו דיזעזער אָדער יענער זייט, אָדער זיי

זיינען געקומען צו אונז מיט ניט־געבעטענע עצות. פאר גרויס רחמנות צו דיא אידן, פאר גרויס האַרץ־קלעמעניש פון דיא אידישע שרעק־ליכע צרות און ביטערע לייִדן, האָבען פיעלע פון זיי אויסגעשטרעקט זייערע הענד... צו מאַכען א קורצען סוף פון אידישען פאַלק: זיי האָבען געהייסען דיא אידן זיך מיט געוואַלט, געצוואונגענערהייד, אָבזאָגען פון זייער איך, פון זייער נאציאָנאלען גייסט, פון זייערע טראדיציעס, פון זייער שפראך, זיך אָבזאָגען מיט אַמאָל פון אלעם, וואָס איז געווען ביי זיי הייליג און האָט זיי אויפגעהאלטען טויזענדער יאהרען, און זיך אויסמישען מיט דער רוס־סישער בעפעלקערונג.

דיעזע בעלי עצות דערמאָנען אונז אן אירי־נעם פון גאַרקי׳ס העלדען.

אויף איין גאַם — דערצעהלט דער שריי־בער — האָט ער אמאָל דערזעהען א גרויסע מענגע מענשען, וועלכע האָט ערוועקט זיין נייּ־גיערינגקייט. וואָס איז אזוינס געשעהן? א׳ן איברגעפאַהרענע קאלב (איך געדענק ניט פינקט־ליך דיא איינצעלהייטען, אָבער דאָס שאדט ניט צום מוסר השכל) האָט זיך שרעקליך געוואַרפען און געשריען פון אונערטרעגליכען וועהטאָג. דיא גאנצע מחנה מענשען האָט געקוקט אויף דער שוידערליכער סצענע, ניט וויסענדיג, וויא צו פערלייכטערן דעם קאלב׳ס שמערצען, ביז א הויכער, געזונדער, בריייטביינערדיגער מאן איז צוגעשפרונגען צו דער אומגליקליכער בעשעפ־ניש און... מיט א שוועריע שטיק האָלץ איהר דערלאנגט איבער׳ן קאָפּ — דיא קאלב זאל זיך מעהר ניט מוטשען...

דיא גייסטיגע „לייבען" פון רוסלאנד, טאָלסטאי, דאָסטאיעווסקי, טשעכאָוו און אנ־דערע, האָבען געהאלטען ניידריגער פון זייער ווירדע, — אויב מען זאָל זיי ניט חושד זיין אין עטוואָם ערגערם, —אריינצומישען זיך אין אזעלכע„ פאסירונגען" פון א „פרעמד" פאַלק.

עס איז דאָרום קיין וואונדער ניט, אז וועז מיר ווארפען א בליק אויף יענע פינסטערע צייט, שטעלען מיר, אידען, זיך אָב מיט מעהר ליעב־שאפט און אכטונג בלויז אויף אינצעלנע פער־זאָנען, וועלכע וועלען בלייבען טהייער און הייּ־ליג פאר אלע צוקינפטיגע דורות דורך זייער נאָבעלען קאמפף, וואָס זיי האָבען געפיהרט מיט דער אלגעמיינער פינסטערניש בכלל און יודען־האס בפרט. דיעזע אמת׳ע עדעלע מענשען זיינען אייגזאם, נאָר מוטהיג געשטאנען מיט דיא אידן און זיי געהאלפען איבערצוטראָגען אלע בלבולים און זלזולים פון זייערע פיינד. האָבען געהאלפען דיא אידן אויף זייער שוועי־רען וועג, וועלכער האָט זיי אם ענדע געבראכט צום טויער פון פרייהייט. פריהער אָדער שפעטער — דער טויער וועט זיך עפענען, און דיא אידן וועלען מיט רעכט פערנעהמען א׳ן עהרענפלאץ אין דער נייער רוסלאנד.

איינעם פון דיעזע געצעהלטע, אמת׳ע און מיטהיגע פריינד האָבען דיא אידן פערלאָרען אין דעם ניט־לאנג געשטאָרבענעם בעריהמטען רוסישען שרייבער און היסטאָריקער דניאל לוקיטש מאָרדאָוצעוו.

מאָרדאָוצעוו איז געבאָרען געוואָרען אין 1830 אין דערפעל דאנילאָווקא אין דעם געגענד „זעמליא וואיסקא דאנסקאָווא", אין א עכט־טיפישער אוקראינער פאמיליע. זיין בילדונג האָט ער בעקומען אין סאראטאָווער גימנאזיע, אין קאזאנער און פעטערסבורגער אוניווערסי־טעטען, וועלכע ער האָט געענדיגט אין 1854, אלס היסטאָריק־פילאָלאג.

ליטעראריש פעהיגקייטען האָט מאָרדאָוו־צעוו ארויסגעצייגט פון יונגערהייד. נאָך אלס גימנאזיסט פלעגט ער שרייבען געדיכטע אויף רוסיש, מאָלאָרוסיש און זאָנאר אויף לאטיין. לויט זיינע פעהיגקייטען און קענטניסע, וואָלט מאָרדאָוצעוו, אהן צווייפעל, געווען געקענט זיך באָרבערייטען זעהר לייכט נאָך׳ן עגדיגען דעם אינווערזיטעט צו א פראָפעסאָר־שטעלע, וויא זיינע פרייגד האָבען איהם געראטהען. איהם האָט אבער מעהר פון אלעם געצויגען צו א לי־טעראריש קאריערע. זיין לעבענסהאפטע און טיפפיהלענדע נישמה האָט איהם ניט ערלויבט צו פארמאכען זיך „אין זיך אליין", צו שטודי־רען אין זיין קאבינעט און פאָרלעזען „קאזאָנע" לעקציעס. ער האָט געדורשטעט נאָך א מעהר לעבעדיגע און פריש טהעטיגקייט, און דאָס האָט ער געפונען אין זיין עהרליכער און שארפער פערער. נאָכ׳ן ענדיגען דעם אוניווערזיטעט האָט ער זיך אומגעקעהרט אין סאראטאָוו, וואו ער איז בעפריינדעט געוואָרען מיט דעם בע־וואוסטען היסטאָריקער קאסטאָמאראָוו, וועלכער איז געווען פערשיקט אהין אלס א פאָליטישער פערבאנעכער. דער לעצטער האָט געהאט, אהן צווייפעל, א גרויסען און גוטען איינפלוס אויף

דעם יונגען, עהרליכען מאַרדאַווצעוו, וועלכער האָט זיך מיט גרויס פליסיגקייט געזומען צו ליטעראַרישע ארבייט.

אין א קורצע צייט ארום איז ער געוואָרען רעדאקטאָר פון דיא סאראטאָווער „גובערנסקי וויעדאָמאָסטי", נאָר זיין ריכטיג און ערנסטע ליטעראַרישע טהעטיגקייט האָט זיך ארויסגעצייגט ערשט אין 1859, וועו עס איז ערשיענען זיין ערשטע קליין־רוסישע פּאָעטישע ווערק „א קליין־רוסישע ליטעראַרישע זאמלונג". אין דעם זעלבען יאהר זיינען אויך ערשיענען אויך פון זיינע ערשטע היסטאָרישע ערצעהלונגען, וועלכע האָבען צוגעצויגען דיא אויפמערקזאמקייט פון בעוואוסטע היסטאָריקער־ספּעציאליסטען. עס איז זאָגאר געווען א רעדע, אז מען זאָל איהם פּאָרלעגען א פּראָפעסאָרשטעלע. אבער מאַרדאָווצעוו האָט אויך דיעזעם מאָל זיך אבגעזאָגט פון דעם כבוד און קאזיאָנעם מאנטעל. ער האָט זיך שוין געפיהלט גענוג אין קראפט צו לערנען דיא יוגענד אויף א'ן אנדער אופן, און ער האָט אונערמיעדליך געאַרבייט אויף דעם פעלד, וועלכען ער האָט זיך אויסגעקליבען. ער איז געווען א מיטארבייטער פון עטליכע זשורנאלען און צייטונגען, שאפענדיג גרעסערע און קלענערע ווערק, מעהרסטענטהיילס, געגרינדעט אויף א היסטאָרישען באזיס, נאָר אימער מיט דעם צוועק צו לערנען דאָס פאָלק, צו פערטרייבען די פינסטערנים, צו צווינגען דיא לעזער עטוואָס נאָכדענקען.

אויסער רָאמאנען האָט ער געשריבען פיעלע קולטורעלע און פּובליציסטישע ארטיקלען אין פערשיעדענע צייטונגען אונטער פערשיעדענע נעמען. פיעלע פון זיינע ארטיקלען האָבען איהם ניט אין מאָל פערשאפט צרות און יסורים, וועלכע ער האָט געמוזט אויסשטעהן פון דער זשאנדארמסקער רוסלאנד, פון דער רעגיערונג, וויא פון איהרע שרייבער־הנעבט. ער האָט איבערהויפּט געהאט אויסצושטעהן צרות פון דער צענזורע. אייניגע פּאָל זיינע שריפטען זיינען פערבראנט און פערניכטעט געוואָרען (אזא שיקזאָל האָבען בעקומען זיינע „סלאַווישע דראמעס" און „ערב פרייהייט"), אנדערע זיינען פערבאָטען אדער קאָנפיסצירט געוואָרען.

מאַרדאָווצעוו'ס ווערק פערנעהמען איבער הונדערט בענדער, וועלכע האָבען א גרויסען ליטעראַרישען ווערטה, טראָטז דיא פיעלע חסרונות אין ליטעראַרישען זינן. ער איז געווען בעשאָנקען פון דער נאטור מיט א צו וואַרם האַרץ, אום צו בלייבען אָביעקטיוו אין זיינע שריפטען. איבעראל זעהט זיך ארויס זיין נשמה, זיין סימפאטהיע אדער האס; איבעראל זעהט איהר, וועו ער האָט אויס ענטציקונג געציטערט שרייבענדיג, און וועו זיין האנד איז געווען צונויפגעפרעסט, וויא אין קאָנווולסיע, אויס האס און פעראכטונג; איבעראל זעהט איהר זיין לידענשאפטליכע דורשט צו פרעדיגען גוטס, ערהאבענע אידעען, וועלכע זיינען געווען דער גאנצער אינהאלט פון זיין לאנגען לעבען.

אָט דיעזע „חסרונות" פון זיינע ווערק גיבען זיי אבער צו א בעזאָנדערען חן, פון אירן זייט, דורך דעם טיפען און עהרליכען ערנסט, וואָס איז בולט פון זייער יעדער שורה, און פון דער צווייטער, א דאנק דיא לעבעדיגקייט, רייכע פאנטאזיע און בייסענדען הומאָר, וועלכע בעציערען כמעט אלע ווערק פון דעם פערשטאָרבענעם אידעאליסט. אויב זיינע ווערק וועלען ניט בלייבען אין דער ליטעראַפון די הויפּט רוסישע קלאסישע ווערק, וועט דער צוקינפטיגער היסטאָריקער פון דער רוסישער ליטעראטור, אהן צווייפעל, מיזען איהם אָבגעבען א זעהר בכבוד'ן פּלאַץ, וויל ער איז געווען דער ערשטער, וועלכער האָט אויסגעטראָטען א וועג, וווּ ער אליין דריקט זיך אויף אין אָרט אויס, צו דעם קינסטלעריש טעמפּעל פון רוסישער היסטאָריע, און דיעזען טעמפּעל האָט ער אויסגעריניגט פון אלע פעישימעלטע פּאַטריאָטישע טענדענצען.

אויסער רָאמאנען און ערצעהלונגען, אויסער פּובליציסטישע און פּאָלעמישע ארטיקלען אויף פערשיעדענע צייטונגען־פראגען, אויסער פיעלע מאלאָראָפישע ווערק, בעלעטריסטישע און פּאָעמישע, האָט מאַרדאָווצעוו אָנגעשריבען אויך פיעל פּאָפולערע קולטור־היסטאָרישע עסקיזען אין א האלב־בעלעטריסטישע פאָרמע. צו דיזע בעלאנגען זיינע אבהאנדלונגען וועגען דיא רוסישע פרויען, דיא היסטאָרישע וויא דיא יעצטיגע, וועגען וואנקא קאין און אנדערע. צווישען זיינע בעסטע ווערק רעכענט מען אויך זיינע רייזע־בעשרייבונגען: „דיא נסיעה קיין ירושלים", „דיא נסיעה צו דיא פיראמידען", דיא נסיעות איבער איטאליען, איבער שפאניען, צום אראראט און פיעלע אנדערע. דיא לעצטע בעשרייבונגען בעצויבערען ממש דעם לעזער,

ווייל דעם שרייבערס געוועהנליכער לירזום אוּן הערצליכע וואָרימקייט פֿאסען זיך בעזאָנדערס גוט צו דיעזע ווערק.

צוויישען זיינע פיעלע היסטאָרישע ראָמאַנען אוּן ערצעהלונגען זיינען פאראן אייניגע פוּן דעם אידישען לעבען פוּן פערשיעדענע צייטען. צוויישען דיא לעצטע צייכנען זיך אויס אוּן זיינען אם בריייטעסטען בעריהמט דיא ערצעהלונגען: „צוויישען סציללא אוּן כאריבדא", פוּן גאָנטא'ס צייטען אוּן „חורבן ירשלים" (דיא לעצטע איז איבערזעצט אין אידיש). זיינע אידישע ערצעהלונגען זיינען דורכגענומען מיט אזא וואָרימע סימפּאטהיע אוּן לִיעבע צום אידישען פאָלק אוּן אין דער זעלבער צייט זיינען זיי אזוי ריכטיג אוּן קלאָר אין דיא קלענסטע אייזעלהייטען, זיי שפּיגעלען אָב אזוי דייטליך דיא נשמה אוּן כאראקטער, דעם גלויבען אוּן טרויסט פוּן דעם פערצייטיגען אידען; זיי נעהמען ארום אזוי בריייט דיא אמת'ע פסיכאָלאָגיע אוּן גייסט פוּן דיא אידען פוּן זיין צייט, אז דיא גרעסטע אידישע קענער פוּן אידישען לעבען אוּן אידישע היסטאָריע ווערען ענטציקט אוּן ערשטוינט פוּן דיא טיעפע קענטניסע, וועלכע מאָר־דאָווצעוו צייגט ארויס. נור זיין הייסע ליעבע צו וואהרהייט האָט איהם געקענט צוויינגען אוועקצוליעגען אזוי פיעל מיה, ארבייט אוּן ענערגיע צו שטודירען דעם אמת'ן אידישען גייסט אוּן כאראקטער, צו בעגרייפען דיא אידישע נשמה אוּן שטרעבונגען, אום ארויסצוטרעטען מיט זיינע אידישע בילדער, אלס א מעכטיגען פּראָטעסט געגען דיא אל־געמיינע פערשימעלטע מיינונגען וועגען אידען. אוּן יעדע פוּן זיינע בילדער איז ווירקליך א פּראָטעסט, יעדער שטריך שטעכט דעם שונא דיא אויגען, יעדער וואָרט איז א שפּיעז, יעדער אידישער קרעכץ איז א געלעכטע קללה, יעדער זיפץ מאכט א לאָך אין הארצען.

דיא ליעבשאפט צו אידען איז ביי מאָר־דאָווצעוו'ן ניט געווען קיין אויסנאהמע. ער האָט ליעב געהאט פונקט אזוי דעם רוסישען, דעם פוילישען, דעם פינלענדער, — ער האָט ליעב געהאט מענשען. ער האָט ליעב געהאט זיין לאנד, ער איז מיט דער גאנצער נשמה געווען איבערגעגעבען צו דער אוקראינאָפילי־שער בעווענונג, וועלכע ער האָט געפיהרט, אבער ער האָט קיין מאָל ניט פערגעסען, הן אין זיינע שריפטען הן אין זיינע טהאטען, דעם גרויסען פּרינציפּ, וועלכען ער האָט געפּרעדיגט. „זאָלסט ליעב האָבען יעדען פּאָלק, וויא דיין אייגענעס", — דאָס איז געווען זיין קאָמפּאס, וועלכער האָט איהם קיינמאָל ניט געלאָזט אראָבבלאָנדושען פוּן דעם ריכטיגען וועג. אימער האָט ער גע־נומען אונטער זיינע פליגעל דעם פערפאָלגטען, זאָל ער גערווען זיין א מאָלאָרם, א פּאָלאק, א רוס, א איד. דער לעצטער האָט אבער פיעל מאָל מעהר זיך גענויטיגט אין הילפע, אוּן דער אונערמיעדליכער דניאל לוקיטש איז קיינמאָל ניט געקומען צו שפּעט.

צום ערשטען מאָל איז ער ארויסגעטראָטען צו פערטהיידיגען דיא אידען אין 1873. אין זשורנאל „דיעלא" האָט ער געלאָזט דרוקען זיינעם א „בריעף אין רעדאקציאָן", אונטערגע־שריעבען „בערנע פוּן בערדיטשעוו". דיעזער בריעף, וועלכער איז געווען געשריעבען מיי־סטענס אין א הומאָריסטישען טאָן, לאכט אָב פוּן דיא אידישע פיינד, וועלכע קלייבען צוזא־מען פערשיעדענע קליניגקייטען פוּן'ס אידישען לעבען אוּן וויילען דורך זיי בעווייזען, וויא שלעכט אוּן פערדאָרבען דאָס אידישע פאָלק איז, וועלכער לאָזט זיך נאָך ניט לערנען אוּן לעבט אבגעטהיילט פוּן דער גאנצער וועלט אוּן אָב־געצאמט פוּן דער נייער קולטור. דיא „הינטי־שע פליגען", דיא אידענפיינד, קענען ניט פער־שטעהען, אז יעדער פאָלק האָט זיינע ליכטיגע אוּן דונקעלע זייטען, אוּן אז ניט אלע זייטען זיינען גלייך אפילו ביי איינעם אוּן דעם זעלבען פאָלק. *)

„אלע פעלקער זיינען גלייך, שרייבט ער אין יענעם בריעף, — אלע זיינען גלייך פאר'ן משפּט פוּן דער היסטאָריע. יעדעס פאָלק האָט אין געוויסע צייטען געטאָן וויי אויף צו להכעיס דער מענשהייט; א'ן אנדערס מאָל האָט אָבער אויפגעהויבען דיא מענשהייט, דאָס מענשליכע וואָרט, דעם אמת אוּן וויסענשאפט."

אין זיין בריעף „עטוואָס פוּן דעם אלף־בית פוּן ציוויליזאציאָן" (נעדרוקט אין דעם אויבענ־דערמאָנטען זשורנאל) כאראקטעריזירט ער די הויפּט מאָטיוון פוּן די אנטיסעמיטען.

„דער גאָלאָם," — ערקלערט ער, — שיקט

---

*דיעזען אוּן פאָלגענדע פאָקטען נעהמען מיר אַרויס פוּן י. איזענבעט'ס אַרטיקעל אין נומער 25 „וואָסכאָד". ב. י.

אמאל אן אויף אונז זיינע הינטישע פלייענען פּשוט פון א סוהר'שען שטאנדפונקט... דיא אידען זיינען פיר דיעזע לייטע א גאנץ גוטע „מעלקענדיגע קוה".

בעזאָנדערס היים איז מאַרדאָווצעוו ארוים־געטראָטען געגען דיא אנטיסעמיטען נאָך דיא פּאָגראָמען פון 1882, וועלכע האָבען אויף איהם געמאכט א שוידערליכען אייגדרוק. אין דער דאמאלסדיגער רוסיש־אידישער צייטונג „ראזסוויעט" האָט ער געדרוקט א גאנצע רייהע „בריף פון מיסטער פלומפודינג", שילדערענדיג דיא שרעקליכע פּאסירונגען און זייערע אורזאכען פון דעם שטאנדפונקט פון א געבילדעטען אויסלענדער (דערפאר האָט ער זיך אונטערגעשריעבען מיט א'ן ענגלישען נאָמען). ער קען בשום אופן ניט בעגרייפען, וויא מען קען אזוי אכזריש אָנפאלען אויף אונבעשיצטע מיטבירגער נור דערפאר, וואָס זיי בעלאנגען צו א'ן אנדער נאציאָן און גלויבען. אָנציגענדיג וויא דיא פּאָגראָמען זיינען געפּעהרליך פאר גאנץ רוסלאנד, סיי אין אינערליכע סיי אין אויסערליכע אנגעלעגענהייטען, שטעלט ער זיך אָב מיט שרעק אויף דעם פאקט, אז דער יונגער רוסישער דור וועלט ערצויגען אין דער העסליכער שטיקענדער לופט פון האס. דיא שולד פון דיא פּאָגראָמען פאלט אויף דיא כלומ'שטע אינטעליגענטען און דיא פערקויפטע פרעסע; זיי העצען און רייצען אָן דיא פינסטערע, אונבעוואוסטע פּאלקס־מאסען, וועלכע זיינען אין זייערע שמוציגע הענד נור א וועלקצייג.

נאָך דעם פיערטען „בריף" אין „ראזסוויעט" איז מאַרדאָווצעוו מיט אמאל שטיל געוואָרען. אבער דיעזע שטילשווייגעניש האָט געקאָסט דעם עדלען שרייבער גענוג בלוט. אָט וואָס ער האָט געשריעבען דאן צום רעדאקטאָר:

„שוין לאנג אז איך האָב אייך ניט גע־שריבען... איך האָב ניט געקענט — דיא האנד האָט זיך מיר ניט אויפגעהויבען צו שרייבען; מיר, דעם קריסט, איז געווען א חרפה ניט נור קוקען אייך, דעם אידען, אין דיא אויגען נאָך דעם, וואָס עס איז פאַרגעקומען אין באלטא און אין דרום רוסלאנד, — עס איז מיר געווען א שאנדע צו נעהמען זיך צו דער פּען."

אין דיעזען בריף זאָגט ער אוים, ווער מר. פלומפודינג איז, ערקלערענדיג, אז איצט איז ניט דיא צייט צו פערדעקען זיך מיט לצנות'שע נעמען, אז עס איז ניט דיא צייט צו שרייבען פעליטאָנען, און אז מען מוז אָנ־שטרענגען אלע כחות צו קעמפּפען נגענען דיא אונווויסענהייט פון דעם הוסישען פאָלק אין זיינע פיהרער, וועלכע קוקען אויף דיא אידען, וויא אויף „לעגאלע אונמענשען".

מאַרדאָווצעוו איז, וויא מיר האָבען שוין אויבען נעזאָגט, געשטאנען כמעט אליין (אין יענער צייט, אויף וויא פיעל איך וויים, האָט ער גהאט אויף זיין זייט נור דעם בעריהמטען פילאָזאָף און מענשענפרייגד וולאדימיר סאָלאָ־וויאָוו, וועלכער איז געשטאָרבען מיט אייניג יאהר צוריק) אין דעם קאמפּף מיט זיינע אנטי־סעמיטישע ברידער. ער איז אבער אויך נע־שטאנען אליין אין קאמפּף נעגען דיא אסימילא־טאָרען (אויפ'ן אידענ'ס חשבון נאטירליך) און האָט פעסט געגלויבט אין א בעסערע און ליכ־טיגע אידישע צוקונפט.

אין דיעזען פאקט צייגט זיך זעהר קלאָר ארוים דיא אידעאליסטישע נאטור פון מאַרדאָוו־צעוו. טראָטץ דיא דיקע פינסטערניש און אבערגלויבען פון זיין צייט; טראָטץ דיא רויהע מאכט, וועלכע האָט געהערשט איבער'ן „הייליגען רוסלאנד", איז ער דאָך ניט געוואָרען פער־צווייפעלט און האָט אימער נביאות געזאָגט וועגען א שנעלע אידישע ישועה.

וויא אדום וועט קומען דיעזע ישועה?

אויף דיעזע פראגע האָט ער גהאט צווי ענטפערס. פון אירן זייט האָט ער גלעזט גרוי־סע האָפנונגען אויף דעם פּראָגרעס פון דער רוס־סישער געזעלשאפט גופא; פון דער צווייטער זייט האָט ער געזעהען א ווירקזאמען מיטעל אין דער ערוואכונג פון דעם אידישען פאָלק, וועלכע האָט זיך דאן אויסגעדריקט אין דער פאלעסטינא־פילישער בעווענונג. ער איז געווען טיף איבערצייגט, אז דיא אידעע פון דיא „חובבי ציון" האָט אלע שאנסען צו פערווירק־ליכט ווערען, וויל דיעזע אידעע לעבט שוין אין פאלק טויזענדע יאהרען, און אין אלע יאה־רען, אונטער אלע אומשטענדען, זיינען דיא אידען געבליבען געטריי און צוגעבונדען צו איהר מיט לייב און לעבען. נאָר וואהרענד פריהער האָבען דיא אידען געוואָרט אויף א הימעלישען משיח, וועלכער זאל זיי ערווערקען מיט א שופר של איל, האָבען דיא נייע אנ־הענגער פון דער אלטער אידעע זיך ארוים־

געציגט, — לויט זיין מיינונג, — פאר גענוג פּראקטיש אליין, מיט אייגענער הילף, זיך דורכשלאגען א וועג צו זייער אידעאל.

זיין גלויבען אין אידישען גייסט און אידישע אידעאלען איז אימער געווען שטארק אייניגעוואָרצעלט אין זיין הארצען.

„אלעס, — שרייבט ער אויף אין אָרט,— וועט פערשוואנדען : פעלקער, מלוכות ; אלעס בייט זיך איבער און וועלט ארויסגעשטופט פון׳ם לעבען, — נור דיא אידען און זייערע אי־דעען זיינען אינשטערבליך."

אין לעבען, אין זיינע בעציהונגען צו בע־קאנטע און אונבעקאנטע מענשען, איז מאָרדאָוו־צעוו געווען פונקט אזא ווי־מער אידעאליסט, וויא אין זיינע שריפטען. ער האָט קיינמאל קיינעם ניט אבגעזאגט, ווען מען האָט זיך צו איהם געווענדעט נאָך א טובה. בעזונדערס האָט ער זיך געהאלטען מיט גרויס ליעבשאפט צו דיא סטודענטען. ער פלעגט זיי אימער שטי־צען מיט וואָס נור ער האָט געקענט. מיט יונגע שרייבער, אָנפאנגער, פלעגט ער זיך בע־געהן מיט פאטערליכע טרייהייט און איבער־געבענהייט. האָט ער נור בעמערקט אין אימי־צען א טאלענט, א פונק פון טאלענט, האָט ער פאר יענעם געטאָן אלעס, אום איהם צו שטעלען אויף דיא פים, ער האָט איהם שוין געשטיצט הן מאראליש הן מאטעריעל. אונזער בעריהמטער פּאָעט ש. פרוג האָט, אָהן צווייפעל, זעהר פיעל צו פערדאנקען פאר זיין ליטעראריש קאריערע מאָרדאָווצעוו׳ן, וועלכער האָט איהם צום ער־שטען מאל „ענטדעקט" (וויא אונזערע רעדאק־טערע דריקען זיך אוים). פרוג האָט נאָך יונגעל־וויז צוגעשיקט צו איהם א געדיכט, פרעגענדיג זיין מיינונג. מאָרדאָווצעוו איז שטארק ענט־ציקט געוואָרען פון דיעזען געדיכט, און זייט דאן איז פרוג געווען זיין בעסטער לייעבלינג. ער האָט איהם אימער געשטיצט און איין מאל האָט ער אָנגעשריבען אין „וואָסכאָד" א לאנגען בע־גייסטערטען ארטיקעל איבער איהם : „דער זינגער פון׳ם גלות־פּאָלק".

ניט לאנג צוריק האָבען מאָרדאָווצעוו׳ם פרוינד און פערעהרער געפייערט דעם 50 יאה־ריגען יובילעאום פון זיין ליטעראריש טהעטיג־קייט. גלייכלויך האָט זיך געפיהלט דער אלטער „זיידע" („דיד", וויא דיא מאלאָרסען רופען איהם) אויפ׳ן שוועל פון פרייהייט, צו וועלכע ער האָט געשטרעבט און געקעמפּפט זיין גאנצען לעבען. ליידער האָט ער ניט דערלעבט יענע גלייקליכע שעה — צו זעהען זיין פאטערלאנד אין גאנצען פריי —, ער איז געשטאָרבען אין מאָנאט יוני דיעזען יאהר אין עלטער פון 75 יאהר.

זיינע פרוינד דערצעהלען, אז דיא לעצטע פּאָגראָמען אויף דיא ארמעניער און אידען האָבען געמאכט אויף מאָרדאָווצעוו׳ן א שרעק־ליכען אייגדרוק, פונקט וויא ער זאל דאָס ערשטע מאל איבערלעבען אזא אומגליק. לייגע־דיג אויפ׳ן טויטען בעט, האָט ער זיך אלץ גע־קלאָגט, וואָס ער קען ניט ענדיגען זיין נייעם ראָמאן „א ברודער אויף א ברודער", אין וועל־כען ער האָט געדענקט צו שילדערן דיא יעצטיגע לאגע אין רוסלאנד.

אָט אזוי איז צוגענומען געוואָרען אייניער פון אונזערע פּאָרקעמפּפער און אונזער בעסטער פרוינד. הייליג וועט ביי אונז אבער בלייבען דער נאָמען מאָרדאָווצעוו.

בן יקיר.

נאַציאָנאַליזמום און אַסימילאַציאָן.

ד פראגע, וועלכע ווערט איצט זעהר אָפט דעבאטירט פון יודישע פּאטריאָטען איז : דארף דאָס יודישע פאָלק בלייבען א נאציאָן, אָדער עס דארף זיך אסימילירען מיט אנדערע פעלקער? געווים, אויב א דעבאטאנט וועט געלינגען מיט א שהנע רעדע און מיט עטליכע גוטע ארגומענטען איבערצייגען, אז דאָס יודישע פאָלק דארף בלייבען א נאציאָן, וועט עס געווים בלייבען א נאציאָן! דאָס היסטאָרישע לעבען פונ'ם יודישען פאָלק וועט דאָך ניט וואגען געהן געגען גוטע ארגומענטען און שהנע רעדעס... און די דאָזיגע ארגומענטען און שהנע געפיהל־פאָלע רעדעס וועגען יודישען נאציאָנאליזמום הערען זיך ביי אונז די לעצטע צייט אלץ עפטער און עפטער. דיא יודען, וועלכע האָבען מעהר פון אלע געליטטען פון דער רעאקציאָנערער בע־וועגונג, וועלכע רופט זיך נאציאָנאליזמום, ווי־לען יעצט אליין ווערען נאציאָנאליסטען. די מענשען, וועלכע סימפּאטיזירען מיט אזא בע־וועגונג, זאָגען: עס איז וועניג, וואָס מיר זיינען יודען, מיר דארפען אונבעדינגט ווערען יודישע יודען...

די דאָזיגע בעיודישטע יודען זיינען איבער־צייגט אָדער וועלען איבערצייגען, אז דאָס יודי־שע פאָלק איז געווים א נאציאָן, די פראגע איז נאָר: דארף דיזע נאציאָן בלייבען א נאציאָן, אָדער דיזע נאציאָן דארף ניט בלייבען קיין נאציאָן?

איך בין אויך א יוד. ווי איך בין א יוד, אז איך בין אויך א יוד, און אלס א יוד, ווייל איך און מוז זיין א מיטגליעד, א טייל פון דער גרויסער יודישער נאציאָן. אבער אין דערוועל־בער צייט אלס א יוד מוז איך פריער פרעגען א פאר קשיות. און טאקי באמת ווי קען זיין א יוד אָהן קשיות? איך האָב פיער קשיות פונקט ווי אין דער הגדה. דער חילוק איז נאָר: די הגדה ניט אויף אלע פיער קשיות איין תירוץ — עבדים היינו, מיר זיינען געווען קנעכט... פיעלע ערשיינונגען פון יודישען לע־בען קענען נאָך ביז יעצט פערענטפערט ווערען מיט דעם זעלבען עבדים היינו, מיר זיינען געווען קנעכט, מיר זיינען געווען פערשקלאפט, מיר זיינען געווען אונטערדריקט, מיר זיינען געווען פערפאָלגט, — דאָס ערקלערט פיעלעס. איצט אָבער, וועז די רעדע איז ניט וועגען דעם וואָס מיר זיינען געווען אין דער פערגאנגענהייט, נאָר וועגען דעם וואָס מיר זיינען אין דער געגע־ווארט און וואָס מיר קענען ווערען אין דער צוקונפט, איצט איז ניט די צייט צו פרעגען קשיות נאָר וועגען דעם יודישען טרוקענעם ברויט און דעם יודישען ביטערען מרור. איצט איז אויך ניט די צייט אויף א גרויסע סאציאלע פראגע צו ענטפערן מיט דעם ספעציעל יודישען פסח'דיגען „עבדים היינו"... איך פרעג די דאָזיגע קשיות: ערשטענס: וואָס איז איבער־הויפט א נאציאָן? צווייטענס, אויב עס זיינען דאָ דעפיניטיווע, דייטליכע, אונצווייפעלהאפטע און גאנץ קלארע אייגענשאפטען, וועלכע בע־צייכענען דעם בעגריף נאציאָן, — איז דאָך נאָך דיזע בעציייכנונגען דאָס יודישע פאָלק א נאציאָן? אויב די יודען זיינען איצט ניט קיין נאציאָן, קענען זיי וועלן־עס־איז ווערען א נא־ציאָן? ענדליך, אויב עס זאָל בעווייזען ווערען בעשיינפערליך, אז זיי קענען ווערען א נאציאָן, — דארפען זיי ווערען א נאציאָן?

וואָס איז א נאציאָן?

אמאָל, אין די אלטע צייטען, וועז דאָס לע־בען איז געווען איינפאכער און וועז די פער־העלטנים צווישען פערשיעדענע גרופּפען מענ־שען פלעגען ערקלערט ווערען ניט דורך סאציא־לע אורזאכען, איז געווען זעהר לייכט צו ענט־פערן, וואָס איז א נאציאָן. איין רעליגיאָן, איין שפּראך, איין לאנד האָט געשאפען א בעזאָנ־דערע נאציאָן. איצט אָבער ברענגען זיך די צייהן מיט דער פראגע פיעלע געלערנטע, און כאטש דער'הרג'עט מיך דאָ אויפ'ן פלאץ, ווי איך בין א יוד, איך קען ניט זאָגען מיט זיכער־הייט, וואָס איז דאָס, וואָס מענשען רופען אין אונזער צייט נאציאָן. וועז מען קומט צו מיר אוז מען זאָגט: טהוט עפעס פאר'ן יודען, פער־שטעה איך. איך וויים, וואס א יוד איז. איך

דארף ניט דערצו קיינע פסיכאָלאָגישע היפּאָטעזען, קיינע פאָעטישע פאנטאזיען, קיינע אנטראָפּאָלאָגישע אונטערזוכונגען. אין קען דעם יוד. ער איז א רעאָליסטישע, זעהר רעאָליסטישע קאָנקרעטנע זאך. איך קען איהם פיהלען, אוּן נאָך ווי אזוי! איך וויים זיינע צרות, אוּן בעאָבאכטע זיין לעבען, אוּן זעה זיינע לייִדען אוּן זיינע טרערען... זיין בּאָרד אוּן זיינע פּאוּת קען איך זאָגאר אָנכאפּען מיט די הענד (אויב ער וועט זיך לאָזען.) ניט אכטענדיג דאָרויף, וואָס ער האָט ספּעציעל יודישע צרות, וויים איך, אז פריער פוּן אלעם איז ער א מענש, וועלכער לייִדעט אוּן לעבט אונטער די זעלבע אומשטענדע ווי יעדער מענש אין אונזער זאָגענאנטער ציוויליזירטער מענשהייט.

וועז אבער איהר וועט קומען אוּן זאָגען מיר: טהוט עפּים פאר דער יודישער נאציאָן, וועל איך ניט וויסען פאר וועמען בעט איהר מיך, אוּן וואָס זאל איך פאר דער חיה וואָס רופט זיך נאציאָן טהון. נאציאָן! וואָס וויל זי, וואָס דארף זי, וואו איז זי? דער יוד איז א קבצן אוּן וויל פערבעסערען זיין עקאָנאָמישע לאָגע, דארף מען איהם העלפען. ער וויל רעכטע גראָדע ווי יעדער, קעמפּפט מיט איהם. ער וויל בילדונג אוּן פערשטעהט ניט קיין אנדערע שפּראָך ווי יודיש, גיב איהם בילדונג אין יודיש, שרייב איהם ביכער אין יודיש, זינג איהם לידער אין יודיש. וואָס וויל אבער די נאציאָן? איז זי אָרעם? בעלאנגען ניט צו דער נאציאָן די ראָטהשילדס, די פּאָליאקאָווס, די בראָדסקיס, די שיפּס אוּן אנדערע מיליאָנערען, באנקירען, פאבריקאנטען אוּן סוחרים? וויל זי, איך זאל זי לערנען? אויף וועלכער שפּראכע זאל איך רעדען צו דער נאציאָן וואָס רעדט יודיש, לשון קודש, אראמיש, דייטש, פראנצויזיש, טערקיש, ענגליש, חינעזיש, אראביש אוּן... אפּשר אויך קאטשקע לשון? ערנסט גערעדט, וואָס קען מען טהון פיר א זאך, וואָס איז קיין זאך ניט, וואָס איז נאָר א מעטאפיזיש אידעע, א בגריף, וואָס עקזיסטירט נאָר אין דער פאָרשטעלונג, א פּאָעטישער געשטאלט, וועלכער וועלט געשאפען דורך סובייקטיוו לירישע נעפיהלע? איך וויל ניט בעלייִדיגען דיא נאציאָנאליסטען אוּן וועל זאָגען זיי זיינען סימפּאטישע א ביסעל צו סענטימענטאלע ראָמאנטיקער, וועלכע וועלען בעגייסטערט פּוּן דער מיסטישער פערגאנגענהייט פיר דער אוטאָפּיסטישער צוקונפט. אבער, אייגענטליך, איך אוּן איהר, מיר אלע דאָ וויסען, אז דער דאָזיגער סימפּאטישער לירייזם פּוּן נאציאָנאליזמוס שמעקט אין רוסלאנד מיט פּאטריאָטישען קוואס, אין דייטשלאנד מיט ניט פּרישען לימבורגער קעז, אין פראנקרייך מיט קאטאָליישען ווירוך, אוּן ביי אונז אידען מיט'ן לאָקשען־קוגעל, וואָס איז געבליבען פּוּן פאר־אכט־טאָגען שבת...

אלזאָ, זאל אונז דער רבש"ע העלפען צו בעגרייפען אוּן ערקלערען, וואָס איז נאציאָן. צוויי גרויסע גוים, רעגאָן אוּן ליטערע, גיבען אזא דעפיניציאָן: א פאלק איז דאָס, וואָס האָט איין אָבשטאמונג, שטאמט פּוּן איין אורפאטער אוּן האָט איין רעליגיאָן. א נאציאָן איז אזא גרופּפע מענשען, וועלכע פערנעמען א נעוויסע שטיק לאנד, האָבען איינע אוּן דיא זעלבע פאָליטישע אינסטיטוציאָנען אוּן איינע אוּן דיזעלבע אינטערעסען, אנדערע זאָגען, אז דיא איינהייט פּוּן סענטימענט, איינהייט פּוּן אידעען אוּן איינהייט פּוּן מאָראָלע אנשויאונגען פּעראַייניגט פערשיעדענע מענשען אין איין נאציאָן. עס איז דאָ בעווייזט, אז רעליגיאָן אליין איז גענוג צו שאפען א נאציאָן.

דאָס יודישע פאלק, אויב עס איז א נאציאָן, איז נאָר דורך זיין רעליגיאָן... דאָס רויטישע פאלק איז א מאל געווען א נאציאָן דורך דער שפּראכע, איהר קולטור אוּן זאָ ווייטער, א. ז. ו.

אלזאָ, וואָס שאפט א נאציאָן? איינהייט פּוּן לאנד? אין דייטשלאנד וואָהנען דייטשען אוּן פאליאקען — זיינען זיי איין נאציאָן? פאליאקען וואָהנען אין רוסלאנד, דייטשלאנד אוּן עסטרייך — דריי פערשיעדענע לענדער — זיינען זיי דריי נאציאָנען? אדער גאָר קיין נאציאָן ניט? איינהייט פּוּן אינטערעסען מאכט א נאציאָן? זאל מען אריינגעהן אין פראנצויזישען אדער דייטשען פארלאמענט אוּן זעהן וועלכע טיפּאָנטערשיעדענע אינטערעסען עס עקזיסטירען ביי דיא מענשען פּוּן דיזע לענדער. דיזע פערשידענהייט פּוּן אינטערעסען וואקסט מיט יעדען טאָג, וואָס עסוואקסט דיא זעלבסטבעוואוסטהייט פּוּן דיא פערשיעדענע קלאסען. זיינען דייטשע סאציאל־דעמאקראטען אוּן דיא דייטשע אגראריער איין נאציאָן אדער צוויי נאציאָנען? אלע קאפּיטאליסטען פּוּן אלע לענדער האָבען דיא איינהייט פּוּן סענטימענט, אי־

דעָן און מאָראַלישע אנשויאונגען — זיינען זיי איין נאציאָן? אויב דיא אוינהויט פון דער שפּראכע מאכט א נאציאָן, וואָרום זיינען אמעריקא און ענגלאנד צוויי בעזונדערע נאציאָנען? וואָס וועט זיין דיא שווייצאַרישע רעפובליק, וואו מען רעדט דייטש, פראנצויז, איטאליעניש — א פאָלק אָדער א נאציאָן? אויב רעליגיאָן פעראייניגט מענשען אין איין נאציאָן, וויא אזוי קען זיין, אז דיא דייטשע קאטאָליקער זיינען א טייל פון דער דייטשער נאציאָן פונקט וויא דיא פּראָטעסטאנטען? אויף'ן באלקאנישען האלב אינזל זעהען מיר איינע און דיא זעלבע סלאווישע פעלקער פון איין אָבשטאמונג, וועלכע רעבעלן זיך ניט צו איין נאציאָן, וויילע איינע זיינען קריסטען, דיא אנדערע מאהאָמעדאנער. נאָך מעהר, דיא אלטע פערשיעדענע פעלקער, וועלכע בעלאנגען צו מאהאמעדאנישען גלויבען, וואהנען אין פערשיעדענע לענדער און האָבען פערשיעדענע אינטערעסען. זיי אלע האָבען גאָר קיינע נאציאָנאלע שטרעבונגען — זיי זיינען אלע פעראייניגט אינ'ס איסלאם. וואר רעדט, אז איהר וועט נעהמען פיר נאציאָן דאָס, וואָס דער אנגלא־סאקסער, דייטש־אירישער, איטאליאנא־האָלאנדישער, יודיש־אמעריקאנער רופט אן „אור גרעיט אמעריקאן נייישען", קערט איהר גאָר איבער דיא גאנצע נאציאָנאלע טעאָריע מיט'ן פוטער אראָפּ.

בעט איך איך, זייט אונפאַרטייאיש און זאָגט מיר מיט זיכערהייט: וואָס איז א נאציאָן? מענשען וואָס האָבען איין לאנד? אָדער איין גלויבען, אָדער איין שפּראָך, איינע אינטערעסען, איין אבשטאמונג, איין קולטור? איך זאָג אייך דעם אמת, איך וויים ניט וואָס נאציאָן איז, דעריבער טאקי איז זעהר אינטערעסאנט צו וויסען, איז דאָס יודישע פאָלק א נאציאָן, דאָס הייסט, איז דאָס יודישע פאָלק דאָס, וואָס מיר וויסען ניט, וואָס דאָס איז? אָדער דאָס יודישע פאָלק איז ניט דאָס, וואָס מיר וויסען ניט וואָס דאָס איז?

איז דאָס יודישע פאָלק א נאציאָן?

מיט קיינעם האָט דיא וועלט ניט געהאט אזוי פיעל צו טהון וויא מיט אונז יודען.... מיר האָבען דער קריסטליכער וועלט געגעבען א האלב פון זייער ציוויליזאציאָן, מיר האָבען זיי געגעבען א גאָט און א סוביעקטיוועס סיסטעם פון דענקען און פיהלען. מיר האָבען זיי געלערנט צו קעמפּפען מיט'ן יצר הרע און צו ענטוויקלען אין זיך דעם יצר טוב, און זיי האָבען דער־פאר אונז געגעבען קלעפּ, וועלכע זיי האָבען געדארפט געלד און געזונט „פּלעזשור"... און סוף כל סוף, אז עס קומט צו דער פראגע, ווער זיינען מיר? וויסט מען ניט. צו א וועלכער ראסע בעלאנגען מיר? אייניגע זאָגען, מיר קומען פון א סעמיטישע ראסע, אנדערע, זאָגאר אידישע געלערנטע, בעווייזען, אז מיר בעלאנגען צו אין שטאם מיט דיא אינדא־איראָפּעאישע פעלקער. קומען דיא אנטראָפּאָלאָגען און זאָגען: וואָס דארפט איהר אייך האמפּערן? מען קען לייכט אויסגעפינען דיא ראסע, מען דארף מעסטען דעם קאָפּ. וואָס טהוט אָבער אָב פאר א שפּיצע? דער יודישער קאָפּ? אין איין לאנד איז ער בריים, אין איין אנדער לאנד שמאָל. דאָ איז ער לאנג, דא איז ער קיילעכדיג. דיא ספּרדים האָבען אנדערע קעפּ, דיא אשכנזים האָבען אנדערע קעפּ..... היינט וויפיעל אידען זיינען דאָ, וואָס האָבען גלאט פערשטאָפּטע קעפּ?..... א ראסע קען מען אָבער אויסגעפינען נאָך דער פארב פון'ם פּנים. וואָס טהוט דער איד? וואָס מיינט איהר, ער קען זיך עפּעס קיין עצה ניט געבען? אין דייטשלאנד און בא־העמיען האָט ער א בלאָנדע פארב. דער איד דער קרימטשאק האָט א טאָטערישע פארב. אין אינדיען איז ער שוואַרץ, אין חינא איז ער געל, אין פּאָרטוגאל און איטאליען איז ער בראון, אין קאווקאז האָט ער א קאווקאזער פּנים, אין אראביען האָט ער א פּנים פון א שוואַרץ יאָהר, און אין רוסלאנד האָט ער גאָר קיין פּנים ניט. בערנארד לאזאר זאָגט, אז נאָך דער פארב אליין קען מען דיא אידען צושרייבען אם וועניגסטען צו פינף פערשיעדענע ראסען.

עס איז איבערהויפּט שווער צו זאָגען, פּין וואנען שטאמען דיא היינטיגע פעלקער וואָס עקסיסטירען. א מאָל, וועו זיי האָבען געלעבט וויא קליינע שבטים, האָבען זיי געקענט אָבהיטען זייער בלוט און איבערצייגען זייער יחוס. וויא עס האָבען זיך אָבער אנגעפאנגען שרעקליכע מילחמות און גרויסע פעלקער בעווענגונגען, האָבען זיך אלע פעלקער צומישט. וויא דער איד איז ניט געווען איזאָלירט דורך זיין רעליגיאָן, איז ער דאָך צו לאנג געווען אין גלות און צופיעל געקומען אין בעריהרונג מיט אנדערע פעלקער, מען זאָל קענען גארנטירען, אז יעדער פון אונז שטאמט מירך יעקב.

מען וועט אונז זאָגען, אז דיא אלע אידען, וועלכע זעהען אוים פערשיעדענע און רעדען אויף פיעלע פערשיעדענע לשונות, וועלכע וואהנען אין פערשיעדענע לענדער און האָבען פערשיעדענע אינטערעסען, אז דיא אלע יודען זיינען דאָך איין נאציאָן, וויל זיי האָבען איין גייסט, אן אלגעמיינע אידישע פסיכאָלאָגיע, דאָס פינטעלע יוד, וואָס יעדער פון אונז האָט, פעראייניגט אונז אלע אין איין גרויסע יודישע נשמה... דיזע הייליגע נשמה מאכט אונז צו איין נאציאָן.

דאָס לייעדעלע וועגען פינטעלע יוד און וועגען דער אידישער נשמה איז זעהר שעהן און זים.... עס איז אָבער ניט מעהר וויא א לירישעס געפיהל. עס איז גאנץ נאטירליך, אז באלד נאכדעם וויא מען קריגט קלעפ פון אן אירישען שכור אדער א פאָנישען קאצאפ, זאָל דאָס פינטעלע יוד אנהויבען ציהען ביים הארצען, עס איז נאטירליך, אז יונגע טרוימער, וועלכע פיהלען מיט זייערע אייגענע הערצער דעם וועהטאָג פון זייערע ברידער, זאָלען אנהויבען צו שפיעלען „על נהרות בבל" אויף דער אלטער פערפאסטעטער לירע פון דוד בן ישי. וועז אבער א מאן, וואָס האָט ערשט דערשלונגען א קאפיטעל פון מאטעריאליסטיש-פילאָזאָפישען בוך, און האָט דערצו נאָך פערבייסען מיט א גוטע פאָרציע פון געגעל'ס חריפות, וועז אזא מאן געהט רוהיג און בעזאָנען פערענטפערען א גרויסע מענשהייטס-פראגע מיט א נאציאנאלע לירישע מעלאָדיע, זעהט עס פונקט אזוי אוים, וויא דער אלטער סאָלידער זיידע זאָל אויף זיך ארויפציהען דעם אייניקעל'ס מאיטקעם!... נאציאנאליזמוס אין דעם געשיכטליכען לעבען פון א פאָלק איז פונקט דיעזעלבע זאך וויא לירישע פאָעזי..... לירישע פאָעזי איז גוט פיר יונגע פערליעבטע מענשען, פיר סענטימענטאל סוביעקטען.... אזא בעיאָהרענטער מענש וויא דער איד איז פאסט ניט ביי א גרויסע פראקטישע פראגע זינגען א לירישע לייד, ער דארף אריבערגעהן צו דער העכערע פאָרמע פון געזעלשאפטליכען לעבען, צו דער דראמע, צו אקטיוויטעט, צו טהעטיגקייט.... און ער הויבט עס טאקי אָן צו טהאָן....

לאָמיר זעהען וואָס מיינען זיי מיט דער גרויסער אידישער נשמה, וועלכע מאכט אונז צו א נאציאָן. דיא קאָלעקטיווע פסיכאָלאָגיע פון'ס אידישען פאָלק? אין וואָס וועהרט זיא אויסגעדריקט? האָט דער איד א נאציאָנאלע קולטור? וואו איז זיא, דיא ספעציאל אידישע קולטור? מיינען זיי אפשר דיא יודישע ליטעראטור? זיא איז געווען 18 הונדערט יאָהר אויסשליסליך א רעליגיעזע ליטעראטור און ניט מעהר. אמת, דיא רעליגיאָן איז געווען א גרויסער פסיכאָלאָגישער פאקטאָר, וועלכער האָט :ע- ווירקט אויף די אידען אין א געוויסער ריכטונג און האָט זיי געהאלטען פיעלע יאָהרען צוזאמען. איז דאָס דער זעלבער צעמענט, מיט וועלכען דיא נאציאָנאליסטען וויללען אונז צוזאמענצעמענטירען אלס א נאציאָן אין 20-טען יאהרהונדערט? וואָס וועלען טהון דיא הונדערטע טויזענדער רעפארמירטע יהודים, וועלכע האָבען אין דעם מענטעלע פון דער אידישער רעליגיאָן אריינגעשטופט א חזירשען ווואן? און וואָס וועלען טהון דיא טויזענדער און טויזענדער סאָציאליסטען, וועלכע וואקסען וויא אויף הויוען און מעהרען זיך און וויללען נאָר ניט וויסען פון רעליגיאָן? אוןוואָס וועלען מיר אלטע אפיקורסים נעבאך טהון? פארוואָס זאָלען מיר אין אונזער אויפגעקלערטער וועלט אבגעשניטען ווערען פון אונזער אייגענע נאציאָן? איז דאָס ניט אן עולה?

דיא פראקטיש-מאָראלישע פונקטען פון אידישען גלויבען צייכנען זיך ניט אָב בעזונדער פון דער קריסטליכער פראקטישער מאָראל. און דיא רעליגיאָן אליין האָט ניט געקענט שאפען א בעזאָנדערע אידישע פאָלקס-פסיכיק, אן אבגעצייכענטען פסיכישען טיפ. דער איד איז ניט א פראָדוקט פון זיין נאציאָנאלער פסיכאָלאָגי, ער האָט ניט געלעבט מיט א זעלבסטשטענדיגען עטנאָלאָגישען אדער היסטאָרישען לעבען, ער איז א היסטאָרישער פראָדוקט פון אינטערנאציאָנאלען לעבען. דיא בעזאָנדערע גוטע פסיכישע און ניט גוטע פסיכא-פאטאלאָגישע אייגענשאפטען וואָס דער איד האָט, זיינען ניט געבוירען געוואָרען ביי איהם, דורך זיין נאציאָנאלען לעבען, פערקערט, זיי זיינען ערשיינען ביי איהם, וויל ער האָט ניט געקענט לעבען מיט א נאציאָנאלען לעבען. דיא וואָס נעהמען דעם אידענס היינטיגע גייסטיגע אייגנשאפטען און בויען פון איהר א נאציאָנאלע פסיכאָלאָגיע, מישען צונויף אורזאכען פון ערשיינונגען מיט רעזולטאטען פון ערשיינונגען.

ערלויבט מיר ערקלערען, וואָס איך מיין דערמיט. לאָמיר, צום ביישפיעל, נעמען דעם דייטש, להבדיל אלפי הבדלות! דער דייטש

האט ליעב טרינקען ביער. דאס איז ביי איהם ניט נאר א פיזיאלאגישע בעדירפנים, נאר אויך א פסיכאלאגישע איינגענשאפט. קענען מיר זאגען, אז וואר עס טרינקט ביער איז א דיטט, און אז דיא גאנצע ביער ברויערי צוזאמענגענומען, דאס איז דיא נאציאנאלע פסיכאלאגיע פון'ם דייטשענטום? ניין! מיר וועלען זאגען: דיא דייטשען האבען א קאלעקטיוועפאלקספסיכאלאגיע, וויל זיי לעבען טויזענדער יאהרען אין דיא טהאלען פון רהיין און עלבא, אין דיא וועלדער פון טהורינגיע, אויף דיא בערג פון סאקסאניע און דיא אלפען פון באוואריע. זיי האבען א נייגונג צו מיליטאריזמוס, צו א שווערע מעטאפיזישע ארט פון דענקען, צו פראקטישע אונטערנעהמונגען, ראמאנטישע פאעזיע און ערנסטע מוזיק. זיי פיהרען זייער היסטאָרישען לעבען אזוי פיעל און אזוי פיעל יאהרען, געפינען זיך ביי אזעלכע און אזעלכע עקאנאמישע און סאציאלע אומשטענדען, און דאס אללעס צוזאמען האט געשאפען ביי זיי אויך א פסיכישע אדער א פסיכא־פאטאלאגישע נייגונג צו זופען ביער. פון וואנען און פון וואס האט געקענט געשאפען ווערען א ספעציעל יודישע פסיכאלאגי? דער איד זיפצט, דער איד האט ליעב א טרויעריגען וואלאך, וויא דער דייטש א גלאז ביער, דער איד האט מורא אז מען שלאגט איהם — דאס און אנדערע אזעלכע פריוואטנע און אייגענע ערשיינונגען, וועלכע זיינען פסיכישע רעזולטאטען פון דעם, וואס ער האט ניט קיין נאציאנאלע פסיכאלאגי, פון דעם מאכט מען דיא קאללעקטיווע נשמה פון דער אידישער נאציאן! אין דער הינזיכט זיינען דיא ציוניסטען פראקטישער און לאגישער. זיי ווייסען, אז א פאלקס פסיכאלאגי קען אויסוואקסען נאר אויף א רעאליסטישען באדען... זיי וועלען יעצט ביים אידען נאציאנאלע געפיהלע און זאגען צו, אז אין ציון וועט דאס אידישע פאלק אויסוואקסען אין א אידישע נאציאן, מיט א אידישע פסיכיק, מיט א אידישען קולטור. דיא נאציאנאליסטען אבער, וואס וויללען מאכען א ספעציעלע אידישע נאציאן אהן א ספעציעלען אידישען באדען, דערמאנען אונז דעם רוסישען פאמפאדור, וועלבען דער גרויסער רוסישער סאטיריקער שצעדרין האט געשילדערט. ער האט ארויסגעגעבען א בעפעהל, אז אין זיין מדינה זאלען מענשען ניט טאראן טרעטען אויף רער ערד, ניט זיצען אויף א שטוהל, ניט ליגען אויף א בעט, ניט צושפארען זיך צו א וואנט. וואס רעט מעגען זיי? זיי מעגען הענגען אין דער לופטען.... א שהנע נאציאן האט זיך געקענט ענטוויקלעז פון דיא מענשען פון אזא מדינה!....

י. גאָרדין.

(שלום פאלנט.)

דיא שניידערקע.

איך בין שוין לאנג א שניידערקע,
שוין פיעלע, פיעלע יאהר;
מיין רוקען איז שוין קרום און לאם
מיין קאפ מיט גרויע האר.

וועז פינסטער איז דער מארגען נאך,
איך זיץ שוין ביים ענעה;
און נעה און נעה בין איך שפעט ביי נאכט
און נעה מיר אוים — א וועה...

א מאל בין איך געוועזען שהן,
געזונגען פול מיט לוסט;
יעצט זינגט פון מיר א טויטער קול,
דער כארכלענדיגער הוסט...

איך בין שוין לאנג א שניידערקע
שוין פיעלע, פיעלע יאהר
א וועלט פון איך מיט קלייד ער אוים
און זיך — מיט גרויע האר...

אזוי זיץ איך דעם גאנצען יאהר
מיין קאפ אראבגעבויגט;
און יעדער שטאך — דיא נאדיל פליהט—
עם שטעכט אין הארץ און זויגט...

און יעדער שטאך עם שטעכט אין הארץ,
דיא אויגען ווערען בלינד;
אי, לאנג וועל איך ניט צאנקען דא —
דער טויט קומט אן געשווינד!...

יואל מלאנים.

דיא נייע אידישע ליטעראַטור

II.

שלום עליכם.

ווילסט דען דיכטער דו פערשטעהען,
מוזט אין דיכטער'ס לאַנדע גענען.
(היינע).

דיא צווייטע העלפט פון לעצטען יאהרהונדערט וועט, אהן צווייפעל, פערנעהמען איינע פון דיא מערקווירדיגסטע און רייכסטע קאפיטעלע פון דער אידישער היסטאריע. מיר קענען זיך ניט אבשטעלען אויף דעם שנעלען מארש־גאנג, מיט וועלכען דאס אידישע פאלק האט איבערגעשפאנט דיא פרעהליכע און, אין דער זעלבער צייט, טרויעריגע עפאכע פון זיין פאלשע עמאנסיפאציאן אין רוסלאנד; מיר קענען דא ניט נאכשפירען דעם נאטירליכען און אייניגערווייזע אונאנאטירליכען וועג, וויא אונזערע ברידער האבען ענדליך עררייכט דיא העכסטע שטופע פון בעוואוסטזיין — סיי אלס מענשען און בירגער, סיי אלס א נאציאנאלע קערפער־שאפט און סיי אלס אינטערנאציאנאלע סאציא־ליסטען. דאך רעכנען מיר פיר נויטהיג צו מא־כען אייניגע בעמערקונגען.

אלעקסאנדר דעם צווייטענס רעפארמען און הנהה'לעך, וועלכע האבען געשפיעלט אזא גרויסע ראלע אין דעם אלגעמיינעם לעבען פון דער רוסישער געזעלשאפט, האבען אויך אויפ־געטאן פאר דיא אידען דאס, וואס ניקאלאי דעם ערשטענס אכזאריש פארדערונגען האבען ניט נעקענט פועל'ן. דיא פרייהייט, וועלכע האט נעגעבען דיא אידען א מעגליכקייט צו שטודי־רען און זיך ערווערבען א בכבוד'דיגען פלאץ אין דער געבילדעטער געזעלשאפט, האט געווירקט אויך דיא קינדער פון ניקאלאי'ס דערשלאגענע, ערנידרעריגטע און בעליידיגטע שקלאפען און דאך העלדיש־פעסטע אין זייער גלויבען, וויא שטארקע משקאות אויך א מענשען, וועלכער האט קיין־מאל ניט געטרונקען. דאס ביספלע פרייהייט איז געווען, וויא א שארפער בליץ אין א שטאק־פינסטערע נאכט; דיא העלע שיין האט דורכגע־שניטען דיא דיקע געדיכטע וואלקענס, זיא האט זיי אבער ניט צוטריבען, זיא האט זיי ניט גע־קענט צוטרייבען אין איין אויגענבליק. דער פא־נאטיזם פון דיא עלטערן איז געבליבען דער זעל־בער, אויב נישט נאך מעהר פער'עקשן'ט; דער יונגער דור איז וויא פערבלענדעט געווארען פון דער פלוצלינגער שיין, און זיין פאנאטיזם איז געווען ניט קלענער, נאר איז אן אנדער ריכטונג: אויסראטען אלעס, וואס האט געהאט אויף זיך דעם זיגעגען פון אידישקייט און אידישען כא־ראקטער. אלעס, וואס איז געווען גוי'איש, איז געווען גוט, געשמאק, ניי, שעהן און צוועקמעסיג; אלעס אידישעס — שלעכט, אלט, נוצלאז. צווי־שען דיא פאטערס און קינדער איז געווען א גע־פעהרליכער אבגרונד, זיי האבען ניט געקענט און ניט געוואלט זיך פערשטעהן; עס איז געווען א מין צו־להכעים־שפיעל. דיא טאטעס האבען גע־קרעכצט איבער זייערע קינדער, דיא קינדער הא־בען חוזק געמאכט און נאכגעקרימט זייערע על־טערן, זייער ארט רעדען, זייער מאכען מיט דיא הענד און ד. ג. אין דעם איז בעשטאנען כמעט דער גאנצער אייראפעאיזם פון דיא מעהרסטע „אויפגעקלעהרטע" יונגע לייט. אמת, פיעלע האבען טאקי געגאסען פון דער נייער קולטור און בילדונג; דיא גרעסטע טהייל אידישע יונגע לייט האבען אבער אנגענומען דיא אויסערליכע פארמע פון ציוויליזאציאן פאר דעם עיקר — און זעהר אונסימפאטישע מענשען זיינען זיי געווען. זייער עמאנסיפאציאן האט זיך בעגרענצט דערמיט, וואס זיי האבען ניט געטראגען קיין פאות און בערד, וואס אנשטאט לאנגע קליידער האבען זיי געטראגען קורצע, וואס אנשטאט אי־דיש האבען זיי גערעדט רוסיש. דאס איז גע־וועז, לויט מיין מיינונג, דער ערנסטער און שעד־ליכסטער עלעמענט, וואס דאס אידישע פאלק האט וועז עס איז געהאט אין זיין גלות־רייזע.

ניט קיין פיעל בעסערע אויפנאהמע האט דער אידישער גייסט בעגעגענט אפילו ביי דיא בע־

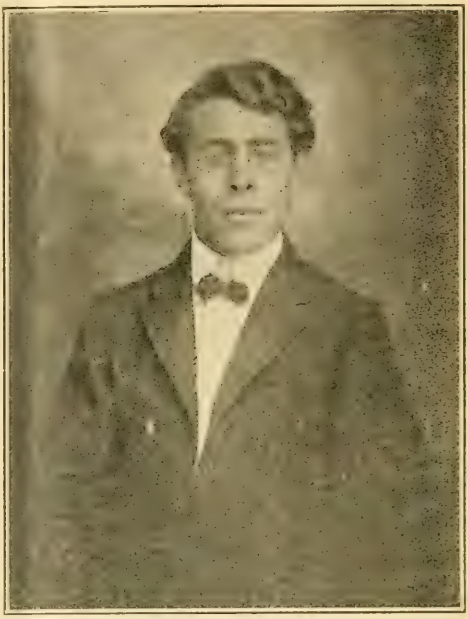

פ. ראזענבלאט.

בערג טהיילען פון דעם אידישען פאלק. דער אידישער געלעהרענטער קלאס, מיט זעהר זעלטענע אויסנאהמעז, האט געזוכט בילדונג ניט אלס א מיטעל צו דערגעהן דעם אמת, געפינען דיא וואהרהייט אוז זיא פערשפרייטען צווישען פאלק, נאר אלס א מיטעל צו פערזיכערן זיך א גוטע פראפעסיאן: צו ווערען דאקטוירים, ריכטער, אינזשיניהרען, רעגיירונגס־בעאמטע אוז ד. ג. האט אימיצער פון דיא אינטעליגענטען נור ערריכט זיין געוואונשטען צוועק, האט ער זיך באלד אבגעשאקעלט פון זיין פאטער אוז מוטער, פון זיינע בריהדער אוז שוועסטער, פון זיין משפחה אוז פון דעם גאנצען כלל ישראל. דער אלגעמיינער גייסט, וואס האט דאז געהערשט ביי יענעם קלאס, איז געווען אז אמת־בורזשוא־זער — קיין זאך איז ניט הייליג, אויסער דער גאלדענער קאלב.

אין דעם רוסישען פרייהייטס־קאמפף האבען אידען יא געוויסען אז אנטהייל, אבער זעהר א קליינעם. שפעטער האט דיא „נאראדנאיא וואליא" געהאט עטליכע טהעטיגע אוז פעהיגע אידישע קעמפפער, נאר זיי האבען אויך גאר ניט געטהאן פאר דיא אויפלעבונג פון דעם אידישען פאלק גופא. זיי זיינען געווען דורכגעדרונגען מיט דעם זעלבען אססימיליאטאריישען גייסט, וויא זייערע בורזשואזע בריהדער, נאך מעהר וואס אין דיעזער מיינונג האבען זיי זיך געקענט סומך זיין אויף אזא אטאריטעט, וויא קארל מארקס. זאגאר אזעלכע רעוואלוציאנערען, וועלכע האבען אינסטינקטיוו געפיהלט, אז עפעס איז ניט גלאט, אז זיי וואלטען עפעס בעדארפט טאן ספעציעל פאר דיא אידען, מיט וועלכע זיי האבען זיך, טאקי ווידער א מאל אינסטינקטיוו, געפיהלט ענג פערבונדען (אזא רעוואלוציאנער שילדערט סטעפניאק אין זיין בעריהמטען ראמאן „אנדרייי קאזשוכאוו" אין דער פערזאן פון דוד), האבען אויך גאר ניט געפרובט צו טאן פאר דיא אידען, צו ערוועקען זייער זעלבסטבעוואוסטזיין, זייער „איך"; זיי האבען זיך פערלאזען אין דעם בריטען שטראם פון דער אלעם פערניכטענדער און גאר ניט אויפבויענדער אסימיליאציאן און האבען נור געפיהלט א טיפען וועהטאג, אז אירע נערליכען שמערץ, וועלכע זיי האבען צייייטען־וויז אויסגעדריקט מיט א קרעכץ, מיט ארבעגעלאזענע קעפ.

נוז, אוז וואס האבען דאז געטאן אונזערע שרייבער? וויא האבען זיי פערשטאנען זייער אויפגאבע צו דיענען אין אזא וויכטיגען מאמענט דעם פאלק, פיר וועלכען זיי האבען גע־שריבען אוז געארבייט?

ליידער, האט זאגאר דער בעסטער טהייל פון דיא אידישע שרייבער ניט פערשטאנען, וויא ארום צוצוקומען צום פאלק, צום המון, וועלכער האט זיך אם מעהרסטענס געניוטהיגט אין אן אמת־ניי ווארט. דיא בעסטע ווערק פון יענער צייט זיינען געווען געריכטעט צו פרעדיגען השכלה אדער אבצולאבען אוז אבשפאטען דיא פערעלטערטע אידישע מנהגים אוז שלעכטע זיטען. ניט דער ערשטער ארט שרייבען, ניט דער צווייטער האט געקענט אויפטאן עטוואס וויכטיגעס פיר דיא בריטע מאסע. דיא שרייבער פון דעם ערשטען סארט זיינען פערדאמט געווארען, אלס אפיקורסים, וואס גראבען אונטער דיא אידישע אמונה; דיא שרייבער פון דעם צווייטען סארט — אלס פוסטע לצנים, לעדיג־געהער, וויצלינגער, וועלכע „האבען ניט קיין אנדער קאפדאראניש, וויא צו טרייבען לצנות". דיא סאטיריש פארמע אליין איז געווען זעהר אוז זעהר ניט גינסטיג פיר יענע צייט, הן פיר דיא שרייבער גופא, הן פיר דיא לעזער. א סאטיריקער האט שוין אזא אייגענשאפט, אז ער קען ניט אריינדרינגען טיפף אין א זאך; אלעם, וואס ער

ריהרט אז, קומט ביי איהם ארויס אויבערפלעכ־
ליך; פון דער ערנסטסטער זאך וואקסט ביי
איהם ארויס א שפאס, דער וויכטיגסטער ענין
— א מיז צייט־פערטרייבענישׂ — אזוי קוקען
דיא מעהרסטע טהייל לעזער אויף סאטירישע
זוערק. אזן אונזערע דאמאלסדיגע שרייבער
האבען, דורך זייער אויבערפלעכליכע ליטעראר־
שע פארמע, בעוויעזען, אז זיי האבען ניט געקענט
אריינדרינגען טיעפער אין דער אידישער נשמה;
זיי האבען ניט פערשטאנען, אז דאס אידישע לע־
בען האט נויטוועندיגערווייזע געמוזט זיין דאס
אזוי, וויא עס איז געווען, אז דיא ארומיגע
אומשטענדען אזן בעדינגונגען האבען געהאלטען
דעם אידען אין אזא לאגע אזן צושטאנד, וועלכע
זיי האבען אבגעלאכט. דער געלעכטער איז גע־
וען, אם בעסטען פאל, א נוצלאזער.

לאכען פון א פאלק'ס אונווייסענהייט איז
פונקט דאס זעלבע, וויא מען זאל לאכען פון א
קינד'ס קלייניעם וואוקס. א קינד מוז צוערסט זיין
קליין. מיט דער צייט ערשט וועט ער ווערען א
מענש צו אלע גלייך. אונטער דעם דרוק פון גלות
האט דער איד געמוזט זיין פאנאטיש אזן אונ־
וויסענד; איז דער ענגשאפט פון דער גהעטא
האט דער איד געמוזט בעקומען „אידישע שטיק־
לאך" אזן זיטען; אונטער דעם צוואנג פון פרעמ־
דער דעספאטיע, האט דיך געמוזט ביי איהם
אויסארבייטען אן אייגענע קהל'שע פערוואל־
טונג, מיט אייגענע קהל'שע פערזארגער אזן
שתדלנים, מיט קהל'שע קאסעס אזן שטיבלעך,
מיט טאקסעס אזן אל־די־שוואריצע יאהר. דאס
איז דאז געווען דער זיל פון יודענטהום. מיט
אמאל צוברעכען דעם זיל איז געווען אונמעג־
ליך — צו שטארק איז ער געווען דאז. מען האט
געמוזט לאנגזאם זיך אונטערגראבען אזן, וויא
אונבעמערקט, איהם אויסרייסען פון'ם וואורצעל.

דאס האבען דאז דיא שרייבער ניט פער־
שטאנען, אזן דערפאר זיינען זייערע שריפטען
געבליבען כמעט בקול קורא במדבר. אלע זייערע
קלוגע אזן עהרליכע ווערטער האבען ניט געפונעז
קיין אבקלאנג אין דיא הערצער פון דיא ברייטע
פאלקס־מאסען, פון דעם אידישען המון. אזן וועה־
רענד אינצעלנע פערזאנען האבען זיך דאז גע־
ריסען צווישען זיך, וויא צו מאכען אם ניכסטען
א סוף פון דעם אידישען פאלק, אדער וויא איהם
אם ניכסטען צו מאכען וויא ליטען גלייך. איז
זיך דאס נאנצע אידישע פאלק געשטאנען פון
וויטען גלייך וויא ניט איהם מיינט מען דאס.
דאס פאלק האט ניט נעהערט אזן ניט געקענט
הערען דיא שטימען פון זיינע פאלשע אזן אמת'ע
נביאים, וועלכע האבען ניט געהאט דיא פעהיג־
קייטען אויפצוהויבען א פאלקס־בעוועגונג אזן
ווערען אמת'ע פיהרער; זיי האבען זאגאר ניט
געוואלט וועלען קיין פיהרער, זיי האבען ג־
דענקט אויפצוהויבען דאס פאלק צו זיך מיט א
מאל, וויא מען זאגט, בנזיפה. עס איז דארום
נאנז נאטירליך, וואס דיא אידען האבען ג־
קוקט אויף דיא נאנצע נעץ שוהלען אזן גימ־
נאזיעס, וועלכע דיא רעגיערונג האט געעפענט
איז דיא אידישע שטעדט, וויא אויף אן אנשיקע־
ניש פון גאט, וויא אויף א שלעכטע גזירה. אזן
פונקט וויא זיי האבען פריהער מורא געהאט פאר
זייערע אינגלעך, זיי זאלען ניט אריינפאלען צו
דיא כאפערס" איז דיא הענד, אזוי האבען זיי
דאז מורא געהאט, אז זייערע קינדער זאלען ניט
אריינפאלען אין דיא הענד פון דיא לעהרערס
אדער השכלה־פרעדיגער.

מיט דיעזע שטימונג פון פאלק האבען זיך
דאז אם מעהרסטענס בענוצט דיא „צדיקים",
אדער רביים, וועלכע האבען געהאלטען דאס
פאלק אונטער א פינסטערען שלייער פון פאנא־
טיזם אזן פאלשקייט. מען קען זיך לייכט פער־
שטעלען, וואס פאר א טיעפער תהום עס האט
בעדארפט אויסוואקסען צווישען דיא עלטערען
אזן קינדער איז אזעלכע הייזער, וועלכע זיינען
אנגעשטעקט געווארען פון דעם אססימילאציאנס
אזן אפילו השכלה־גייסט. אזן, ווירקליך, וואס
וויטער, אלץ געפעהרליכער איז געווארען דער
אינערליכער קאמפף צווישען דיא פערשיעדענע
טהיילען פון'ם אידישען פאלק.

* * *

פון דיא שרייבער פון בורזשואזנע זשורנא־
לען אזן ביכער האבען מיר זיך אזוי פיעל מאל
אנגעהערט וועגען דיא השכלה־צייט, אז מיר
אליין חזר'ן איבער, אהן א שום קריטישע בע־
טראכטונג, זייערע לויב־געזאנגען צו יענער צייט,
אזן קיינער פון דיא סאציאליסטישע שרייבער,
דוכט מיר, האט זיך ביז יעצט ניט געמוען דיא
מיה עטוואס ערנסטער אזן גרינדליכער בעלייכ־
טען יענע פערשריעענע עפאכע. מיר, וויניגס־
טענס, שיינט, אז מיר, סאציאליסטען, דארפען
נאר ניט זיין אזוי ענטציקט פון יענער צייט, אז
מיר דארפען גאר ניט שפרינגען קיין „קדוש,
קדוש!" נאך יעהען וואארט, וואס דיא בורזשואזע
פובליציסטען זאגען וועגען יענער „גוטע אלטע
צייט".

עס איז א פאקט, אז א אינערליכער קאמפף

העלפט זעהר פיעל דער נייסטיגער ענטוויקלונג פון א פאלק; דורך'ן קאמפף ווערען קלארער און געזונדער דיא בעגריפען אוו אנשויאונגען פון דיא מענשען, דיא מחות ווערען אויסגעליטערט פון פערשיעדענע נארישקייטען, איינבילדונגען אוו אבערגלויבען. קיינער קען דאס ניט אבלייקענען. מען דארף אבער אימער זיין זעהר פארזיכטיג אין בענוצען דעם נאמען. א קאמפף קען אויפטאו דיעזע אלע זאכען, א קאמפף קען שאפען אמת'ע וואונדער נור דאו, ווען ער איז אן אמת'ער גייסטיגער קאמפף, ד. ה., ווען מענשען שטרייטען מיט אלע כחות אוו פעהינקייטען פאר אמת'ע פרייהייט, פאר ווירקליכע מענשען־רעכט, פאר ריכטיגע עמאנסיפאציאן אין יעדען זינן פון דיעזען ווארט; ווען זיי שטרייטען מיט ווארט אוו טהאט געגען פינסטערניש אוו אבערגלויבען, געגען פאנאטיזם אוו פאלשקייט, ווען זיי צושטעהען אן ריכטיגע עמאנסיפאציאן אין יעדען זינן פון דיעזען ווארט; ווען זיי שטרייטען מיט ווארט אוו טהאט געגען פינסטערניש אוו אבערגלויבען, געגען פאנאטיזם אוו פאלשקייט, ווען זיי צושטעהען פאר אמת'ע פרייהייט, פאר ווירקליכע מענשען־רעכט, פאר ריכטיגע עמאנסיפאציאן אין יעדען זינן פון פערניכטען זיא אין נאנצען; זייער הויפט שטרעבונג איז געווען צו ערפארמירען משה רבינו'ס תורה. נון, דאס איז מעהרסטע משכילים ארויסגעשטעלט געגען יעדע מצוה, ווען משה האט געבאטען, זייערע אייגענע. משה'ס גאט האבען זיי ניט אבגעשאפען, זיי האבען איהם נור אראבגעזעצט פון זיין כסא הכבוד אוו עם אין געווארען ביי זיי א מין ספארט צו טאן איהם צו להכעיס.

* * *

אט אין אזא מין אוננאטירליכען אוו פארפלאנטערטען גייסטיגען צושטאנד האט זיך געפונען דאס אידישע פאלק (אין רוסלאנד) אם ענדע פון דיא 70טע אוו אנפאנג פון דיא 80טע יאהרען פון לעצטען יאהרהונדערט. פון איין זייט זיינען געשטאנען, ווי שוואכע שאטענס, דיא פאנאטישע אסימיליאטארען, מאכענדיג דעם אידישען נאמען צו שאנד אוו שפאט; אנטקעגען זיי זיינען געשטאנען זיערע ברידער — דיא משכילים, אדער, ריכטיגער, דיא מומרים להכעיס, — ועל כולם האט געשוועבט דער פינסטערער גייסט פון חסידיזמוס, וועלכער האט כמעט דאס גאנצע פאלק געהאלטען גע־שמידט אין פעסטע קייטען פון פאנאטיזם. אוו אין דיעזען צושטאנד האט קיינער ניט בעמערקט דיא קלייניע וואלקענדליך, וועלכע האבען זיך אנגעהויקט מעהר אוו געדיכטער איבער דעם אי־דעו'ס קאפף, ביז זיי האבען פערדעקט דעם גאנ־צען הימעל.

נאך אלעקסאנדר דעם צווייטען'ס טויט האט זיך דיא רוסישע רעגיערונג ארומגעזעהן, אז זיא איז נעעווען צו פאסיוו אין איהר נעגען־קאמפף נעגען דיא רעוואלוציאנערען אוו זיא האט אויסגעקליבען דעם איהען אלס א שעיר

אום אויסצומיידען מיספערשטענדניסע, מוז איך בעמערקען, אז עס זיינען נאטירליך נעווען אויסנאהמע אין דער גוטער זייט; נאך מעהר, דיא איינצעלנע, וועלכע זיינען געשטאנען אם שפיצע, זיינען נעווען נאנץ אויפריכטיג אוו ערנסט אוו האבען נעוואלט ברענגען אמת'ע נו־צען דעם פאלק. נאר דער אלגעמיינער כאראק־טער פון יענער צייט, בעזאנדערס פון דיא 70־טע יאהרען, איז נעווען אזעלכער, ווי איך האב איהם אויבען נעשילדערט. שולדיג אין דעם זיינען נעווען, לויט מיין מיינונג, די השכלה־פרעדיגער נופא. צו זיי זיינען טאקי נעווען רעליגיעז אדער ניט, אלענפאלס, האבען זיי זיך ניט אונטערנע־נראבען אונטער דער רעליגיאן, אום צו פערניכ־טען זיא אין נאנצען; זייער הויפט שטרעבונג איז נעווען צו ערפארמירען משה רבינו'ס תורה. נון, האבען דיא מעהרסטע משכילים ארויסגעשטעלט נעגען יעדע מצוה, ווען משה האט געבאטען, זייערע אייגענע. משה'ס גאט האבען זיי ניט אבגעשאפען, זיי האבען איהם נור אראבגעזעצט פון זיין כסא הכבוד אוו עם אין געווארען ביי זיי א מין ספארט צו טאן איהם צו להכעיס.

* * *

אט אין אזא מין אוננאטירליכען אוו פארפלאנטערטען גייסטיגען צושטאנד האט זיך געפונען דאס אידישע פאלק (אין רוסלאנד) אם ענדע פון דיא 70טע אוו אנפאנג פון דיא 80טע יאהרען פון לעצטען יאהרהונדערט. פון איין זייט זיינען געשטאנען, ווי שוואכע שאטענס, דיא פאנאטישע אסימיליאטארען, מאכענדיג דעם אידישען נאמען צו שאנד אוו שפאט; אנטקעגען זיי זיינען געשטאנען זייערע ברידער — דיא משכילים, אדער, ריכטיגער, דיא מומרים להכעיס, — ועל כולם האט געשוועבט דער פינסטערער גייסט פון חסידיזמוס, וועלכער האט כמעט דאס גאנצע פאלק געהאלטען גע־שמידט אין פעסטע קייטען פון פאנאטיזם. אוו אין דיעזען צושטאנד האט קיינער ניט בעמערקט דיא קלייניע וואלקענדליך, וועלכע האבען זיך אנגעהויקט מעהר אוו געדיכטער איבער דעם אי־דעו'ס קאפף, ביז זיי האבען פערדעקט דעם גאנ־צען הימעל.

נאך אלעקסאנדר דעם צווייטען'ס טויט האט זיך דיא רוסישע רעגיערונג ארומגעזעהן, אז זיא איז נעעווען צו פאסיוו אין איהר נעגען־קאמפף נעגען דיא רעוואלוציאנערען אוו זיא האט אויסגעקליבען דעם איהען אלס א שעיר

דיא משכילים האבען נערעכענט פאר דער נרעסטער מצוה צו טאן דיא נרעסטע עבירה.

לעזאל. דאס רוסישע פאלק איז נאך דאז געווען איז נאנצען ווילד און מען האט נאר ניט בע־דארפט האבען פיעל מיה איהם אויפצוהעצען נע־נען דיא אידען — דיא „עקספלאאטאטארס", וועלכע האבען אנגעמאכט, לויט דער רעגיערונג'ס אגיטאציע, כל הצרות דעם אמת'ן רוסישען איינ־וואהנער, איהם ארויסגעטריבען פון פיעלע פלע־צער, פערכאפט דיא בעסטע שטעלעם און פרא־פעסיאנעז אוז ז. ו. אוז ז. ו.

אוז דער קראך איז געשעהן. דיא שרעקליכע כמארע האט עקספלאדירט מיט דונערז אוז בלי־צען, וועלכע האבען חרוב געמאכט א נאנצע רייהע אידישע שטעדט אוז שטעדלעך, אויערלא־זענדיג אין זיי טויזענדער אויסגע'הרג'עטע, דערשלאגענע אוז פעראונגליקטע אידישע פא־מיליעס.

דאס איז געווען אין אנפאנג פון דיא 80 יאהרען, וועלכע וועלען זיין פערצייכענט אין אונזער היסטאריע אלס דער ערשטער אטהעם־צוג פון דער אמת'ער אויפלעבונג פון דעם אידי־שען פאלק. דיא ערשטע פאגראמען, וועלכע הא־בען געשטורמט אהן רחמנות פון דרויסען, אוז דיא אויסנאהם־געזעצע פון פאביעדאנאסצעוו'ס תלמיד — אלעקסנדר 3, — האבען אויפגעטאז זעהר פיעל פאר דיא אינערליכע לאגע פון דעם אידישען פאלק: זיי האבען אריינגעבראכט שלום אוז אחדות צווישען דעם גרעסטען טהיל פון'ם פאלק, זיי האבען אומגעקערט קינדער צו זייערע עלטערן, ברידער האבען זיך וויעדער א מאל דער־קענט אוז זיך געגעבען דיא הענד מיט א הייליגע שבועה צו גיהן צוזאמען, צו ארבייטען צוזא־מען, אויפצוהויבען דאס אידישע פאלק, ארויס־רופען זיין בעוואוסטזיין, ערוועקען איז איהם זיינע עהרענגעפיהלען אוז ז. ו. דיא בייוואה־נער פון דיא שרעקליכע, גרויזאמע 80־ער יאה־רען האבען דאך געפונען א זיסען באלזאם איז דעם הייליגען אידאאליזם אוז אפפערווילליגקייט פון דיא ערשטע „חובבי־ציון". דיא אידישע לאגע פון דרויסען איז געווען שוידערליך; אינ־ווייניג אבער איז פארגעקומען ביים פאלק אזעל־כעם, וואס האט איהם ניט געלאזט זיך פער־לירען. דיא שטימע פון פאלקס־פארשטעהער האט זיך געלאזט הערען שטארקער אוז ברייטער אוז זי האט שוין געקענט עררייכען נעהנטער צו דיא אידישע אויערען. דער נייער מעכטיגער רוף איז גוועזן: מיר, אידען, זיינען א פאלק גלייך מיט אלע אוז, פונקט וויא יענע, האבען מיר פולע רעכט צו לעבען אוז אטהעמען אויף דער ווע־לט, פונקט וויא יענע האבען מיר אונזער אייגענעם, אידישען גייסט, זיטען, אונזער אייגענע שפראך, אונזערע אייגענע מנהגים, פסיכלאגיע, ווע־לכע זיינען אונז טהייער אוז וועלכע מיר טארפן ניט לאזען אונטערדריקען.

זאל זיין, אז די ערשטע שוועלבעלעך פון דעם אידישען פרייהייטס־פריהלינג האבען ניט געזונגען דיא אמת'ע ליעדער, — דער מאטיוו פון זייערע ליעדער איז אבער, אהן צווייפעל, גע־ווען א ריכטיגער; זאל זיין, אז די „חובבי־ציון" האבען ניט אויסגעפונען דיא ריכטיגע רפואה פאר דעם קראנקען אידישען גוף אוז נשמה, — אוז דאס איז מיין ערנסטע איבערצייגונג, — זיי האבען אבער ריכטיג געשטעלט דעם דיאגנאז פון זיין קרענק, נעמליך אז דער איד ליידט דערפאר, וואס ער האט ניט זאגאר דאס ביסעלע פרייהייט, וואס אנדערע פעלקער האבען, אוז ער האט זיא ניט דערפאר, וויל ער האט זיא ביז יעצט ניט גענאדערט, ניט געזוכט, וויל עס האט אי־הם גענעהמלט דאס בע־וואוסטזיין אוז זעלבסט־ערס־פעקט פון א לעבעדיגען פאלק.

אוז דיא אידישע אינטעליגענץ האט זיך גע־נומען דאס פערריכטען. זיא האט שוין ניט ג־רעדט צום פאלק פון ווייטענס אויף א פרעמדע שפראך, — זי האט זיך ארבאגעלאזען צום פאלק, אום איהם אויפצוהויבען צו זיך. נאך מעהר, דיא אינטעליגענטען האבען שוין יעצט ניט געוואלט שפיעלען דיא ראלע פון לעהרער אוז ערציהער; זיי זיינען געגאנגען צום פאלק ניט נור צו לער־נען איהם נאר אויך צו לעהרנען זיך ביי איהם, צו שטודירען זיין גייסט, זיינע שטרעבונגען, זיינע אידעאלען, זיין כאראקטער, זיין פסיכא־לאגיע אוז ד. ג. נייע ווינטען האבען אנגעהויי־בען צו בלאזען אין דער אידישער נאם אוז דיעזע ווינטען האבען אבגעפרישט דעם אטמאספיר אוז אריינגעבלאזען א נייעם אוז אמת'ן אינהאלט אין לעבען פון דעם יונגען דור.

דיא ליטעראטור — דיא אידישע אוז העב־רעאישע — איז אויך געווארען לעבעדיגער אוז האט אנגענומען א נאנץ אנדער ריכטונג. אנ־שטאט צו שטראפען אוז אבלאכען, ניט געבענדיג קיינע נייע וועגען אדער אנצייגענדיג אויף וועג־ען ניט נאך'ן פאלקס גייסט; אנשטאט צו דער־צעהלען מעשיות אוז „חוזק מאכען", האבען דיא שרייבען אנגעהויבען צו מאהלען אמת'ע בילדער פון'ם ווירקליכען אידישען לעבען אוז אי־

דישע כאראקטערע אין א מעהר אדער ווייניגער־אמת־ליטעראריש פארמע. יעדער שרייבער האט געשריבען צוליעב א געווישען צוועק — צו ברענגען נוצען דעם פאלק, צו לעהרנען דאס פאלק, צו העלפען ענטוויקלען דאס פאלק. דיעזען צוועק האט דער שרייבער געפליסט זיך איינצוקערפערען אין זיין ווערק אזוי, אז דער לעזער זאל זיך באלד ניט כאפען, אז דיא אידעע זאל ארויסשווימען. יעמענס קאפ במילא, אלס א מוסר השכל. נאטירליך, ניט יעדען איז דאס געלונגען. דאס וועלען מיר בעטראכטען אין אונזערע שפעטערע ארטיקלען. דאן אבער איז געמאכט געוואָרען דיא ערשטע פראבע צו שאפען ערנסטע ליטעראטור מיט א געוויסע רעאליסטישע טענדענץ, וועגען וועלכע מיר וועלן נאך רעידען אין אונזערע ארטיקלען. דאס לעבען איז געווען אזוי רייך און אזוי פערשיעדען, דיא ליטעראטור אזוי ארים, אז דער מאטעריאל האט זיך אליין געבעטען אויפ'ן פאפיער. א גאנצע רייהע יונגע קרעפטען, פיעלע פון זיי טאלאנטפאלע שרייבער, האבען זיך א נעהם געטאן, איינער נאך'ן צווייטען, אריינצוטראגען זייערע חלקים אין דעם פאלק'ס אוצר.

און איינער פון דיא ערשטע שעפער פון אונזער נייער ליטעראטור איז געווען שלום עליכם.

II

שלום עליכם איז ארויסגעטראטען אין אונזער ליטעראטור אין אנפאנג פון דיא 80 יאהרען פון לעצטען יאהרהונדערט, און זייט דאן האט ער ניט אויפגעהערט צו ארבייטען אויף'ן ליטערארישען פעלד. זיין ערשטע ערצעהלונג האט ער געדרוקט אין דיא „אידישע פאלקסבלאט", נאר בעוואוסט איז ער געוואָרען שפעטער דורך זיינע ערצעהלונגען „קינדער־שפיל", ר' סנדר בלאנק", און בעזונדערם דורך זיינע ראמאנען „סטעמפעניו", „יאסעלע סאלאוויי" און אנדערע קירצערע ערצעהלונגען.

שלום עליכם איז פאקטיש דער פאפולער־סטער שרייבער, וועלכער איז וועט עם איז געווען ביי אידען. ער איז פאפולער הן ביים המון, ביי דעמזעלבען קלאס לעזער, וועלכער קוויקט זיך נאך עד היום מיט בבא־מעשיות פון טויזענד און איין נאכט, הן ביים בעסערען און מעהר אינטעליגענטען קרייז. דער יעצט געשטארבענער „יוד" האט צוריק מיט עטליכע יאהר (אויב איך האב קיין טעות ניט — איז 1900) צושיקט צו זיינע אנענטען געדרוקטע בלאנקען מיט פראנעם, צוויישען וועלכע עם איז אויך געווען פאלנענדע: ווער פון דיא שרייבער פון דעם „יוד" וועלט נעלעזען מעהר? און אויך שלום עליכם'ס חלק איז אנגעקומען 87 פראצענט לעזער.

נאך א קלייניגער, נאר זעהר כאראקטעריסטישער פאקט: וועט עם האט זיך געדרוקט איז „יוד" שלום עליכם'ס ראמאן „מיליאנען", פלעגען אנקומען איז רעדאקציע הונדערטער בריעף מיט פאלגענדען נוסח:

„געהרטער רעדאקטאר! איך שיק אייך דא 3 רו"כ און בעט מיר פאר זיי ארויסשיקען „דיא מיליאנען".

דיעזע פאקטען האט מיר איבערגענעבען א פערטרויענסווערטהער שרייבער, וועלכער איז געווען גוט בעקאנט מיט דיא רעדאקציאנעלע סודות פון יענער צייטונג און איך האב זיי איבערגענעבען דא, ווייל זיי שילדערען זעהר קלאר דיא בריטע פאפולאריטעט פון שלום עליכם צווישען דיא פאלקם מאסען.

מיט וואס קען מען ערקלעהרען דיעזע אונגעהויערע פאפולאריטעט? איז שלום עליכם טאקי אזא געניאלער טאלענט? דרינגט ער טאקי אריין אזוי טיף אין'ם לעבען פון דעם גאנצען אידישען פאלק? כאפט ער טאקי ארום מיט זיינע גיסטיגע אויגען אלעם וואס קומט פאר אין דיא פערשיעדענע ווינקעלעך פון דיא פערשיעדענע אידישע קלאסען? בעזיצט ער אזא קונסט איבערצוגעבען אלעם, וואס ער זעהט און בעגרייפט, אין אזעלכע מאהלערשע בילדער, וועלכע זיינען פערשטענדליך און קלאר פאר יעדען אידישען לעזער? אדער דער סעקרעט פון זיין גרויסען נאמען לייגט אין זיין בעזונדער ארט שרייבען, וועלכען קיינער קען ניט נאכמאכען?

אויך דיעזע אלע פראגען וועלען מיר פרובירען צו ענטפערן שפעטער. דערווייל וועלען מיר נור בעמערקען, אז שלום עליכם איז געווען פון דיא ערשטע, וואס האבען אייניגעזעהען, אז יעדער פאלק מוז האבען זיין אייגענע, ניט קיין נאכגעמאכטע, ניט קיין איבערגעניצעווטע ליטעראטור; אז א אידישער ראמאן מוז זיך אונטערשיידען פון פיעלע אין פיעלע פרטים פון א רוסישען, דייטשען אדער פראנצויזישען ראמאן, פונקט וויא דאס אידישע לעבען, אידישע זיטען און חער אידישער כאראקטער אונטערשיידען זיך פון דיא רוסישע, דייטשע, פראנצויזישע און ד. ג. ער האט געוואוסט, אז אום צו שרייבען א אידישען ראמאן, דארף מען גוט קענען דאס אידישע לעבען, גוט בעגרייפען דעם אידישען נייסט, כאראקטער און פסיכאלאגיע; ער האט

אויך נעוואוסט, אז אום א ראמאן זאל האבען אן אמת'ן ערפאלג, ד. ה. א מאראלישע ווירקונג אויף א גרויסע צאהל לעזער, מוז דער שרייבער זיך האלטען נור בייס אמת, ניט איבערטרייבען קיין זאך אוז ניט דערצעהלען קיינע פאנטאסטישע אוז אונגלויבליכע מעשיות. דער אמת אליין, וויא ער איז — האט ער גענוג שטארק, אום צו דיענען אלס א גוטע לעהרע פאר דיא לעזער, וועז זיי וועלען איהם נור בעגרייפען אוז פערשטעהן. דיעזע געדאנקען האט ער ארויסגעזאגט זעהר דייטליך אין זיין קריטיק איבער שמ"ר'ס ראמאנעז („שמר'ס משפט") אוז אין זיין פארערדע צו זיין ערשטען ראמאן „סטעמפענירו".

וועז מיר וועלען פוז דיעזעז שטאנדפונקט בעטראכטעז שלום עליכם'ס ערשטע ווערק, האט ער, אהז צווייפעל, כמעט אומעדום ריכטיג ערפילט זיין אויפגאבע. „סטעמפענירו", „יוסילע סאלאוויי", „סנדר בלאנק" אוז אנדערע ערצעהלונגען ענטהאלטען אין זיך בילדער פוז'ם אמת'ען לעבען, וועלכע דער פערפאסער האט אונז צוגעטראגז מיט א פולע האנד. דיא ראמאנעז, אלס אזעלכע, זיינען אמת־אידישע, אויסגעשטיקט אויף אידישע קאנווע אוז מיט אידישע פארבען. מיר קענעז אבער בלויז מיט דעם אליין זיך ניט צופריעדעז שטעלעז. וויא איך האב שוין גזאגט אין מיין פארערדע (זעה „צוקונפט" סעפטעמבער), פארדערז מיר פוז א ליטעראריש ווערק אויך אנדערע מעלות אוז אייגענשאפטעז, וועלכע מוזעז אונבעדינגט זיין אין א ריכטיגע קונסט־ווערק, נעמליך: מאהלעריי אוז פסיכאלאגיע.

מיר וועלען צוערשט בעטראכטעז, וויא וויט שלום עליכם'ס ווערק האלטעז אוים קריטיק, לויט דעם עסטעטישעז מעסטאב. מיר וועלען מוזעז דארום אנאליזירעז פריהער זיינע גרעסערע ווערק אוז נאכהער דיא קלענערע.

מיר וועלען אנפאנגעז אין נעכסטעז ארטיקעל פוז זיין ערשטעז ראמאז „סטעמפענירו".

פ. ראזענבלאט.

די קראנקע בלומעלע.

(א נאטור־טראגעדיע.)

אין דעם גרינעם וועלדעלע,
הארט נעבען א שטיין,
שטעהט א קראנקע בלומעלע
איינזאם אוז אליין.

אך, וויא קען דאס בלומעלע
שעהן אוז בליהענד זיין,
וועז עס לאזט דער שטיין ניט צו
איהר קיין זונען־שיין?...

רק ער וואלט אוז וואלט אויך איהר
שאטענס קיהל אוז גרוי;
זעלטען לאזט ער צו באנאכט
איהר א טראפען טוי.

וויטער דאך אין וועלדעלע
טיף אין גרינעם היי
זעהט זיא, וויא עס בליהען דארט
בלומעז אלערליי.

אוז זיי גלעט דער ווינטעלע,
אוז פוז הימעל בלוי
שיינקט דיא נאכט זיי, קושענדיג,
פרישע טראפען טוי.

יעדען אבענד קומען דארט
„פארלעך" אויף שפאציער,
פליקען, רייסען בלומעלעך,
בלומעלעך אהז שיער.

זעלטען וועז זיי קומען דאך
צו צום גרויען שטיין,
וואו עס שטעהט דיא וועלקענדע
איינזאם אוז אליין;

קומט שוין וועז א „פארעל" צו
מיעד פוז דעם שפאציער,
קוקען זיי זיא נור ארום
אוז זיי לאזען איהר...

יאנקערס, נ. י. ה. רויזענבלאט.

שטיקלאַך סאָציאַליזמוס

יא צרה פון דיא היינטיגע אַרדנונג איז, וואס דיא קאפיטאליסטען זיינען ביי דיא קאפיטאליסטען, פון איין זייט; דיא ארבייטער שטעהען טיף אונטען, וואו זיי האבען ניט קיין שום דעה, פון דער אנדערער זייט; אוו דיא רעגיערונג שטעהט איז מיטען אוו דיענט געטריי דיא קאפיטאליסטען. וואס־זשע דארף מען? מען דארף, אז פון איין זייט זאָלען דיא קאפיטאליסטען, דיא אונטערעהמונגען, אין בערגייז צו דער רעגיערונג; אוו פון דער אנדער זייט זאָלען דיא ארבייטער, דיא ניעדעריגע, אויף ארויפגיין צו דער רעגיערונג אוו זיא נעהמען איר זייער האנד אריין. איז דער רעגיערונג דארפען זיך צוזאמענטרעפען דיא ארבייטער מיט דעם קאפיטאל אוו „זיך נעהמען". דאס וועט זיין סאָציאַליזמוס.

דעריבער איז עס דערווייל נאך נאָר ניט קיין סאָציאַליזמוס, וועו פון איין זייט בלייבען דיא ארבייטער וויייטער פונקט אזוי פון דער וויי־טענם פון דער רעגיערונג אוו פון איינפלוס אין איהר, אוו נור בלויז פון דער אנדערער זייט גיי־העו איבער צו דער רעגיערונג אייניגע קאפי־טאָלען. (ניט „קאָפּיטאָליסטען", וויא דער דרוק־פעהלער־טיפעל האָט מיר אייניגע מאָל אַריינגע־האָקט אין פאָריגען אַרטיקעל אוו האָט איבערגע־פיהרט דעם גאַנצען זין! ניט „קאָפּיטאָליסטען", נור קאָפּיטאָלען, וויא למשל שטראסען־באָהנען, גאז, עלעקטריציטעט — וועו זיי גייהעו איבער צו דער געזעלשאפט.) וועו קאפיטאָלען גיי־העו איבער צו דער געזעלשאפט, אבער דיא אר־בייטער קומען ניט צו איינפלוס אין איהר, איז עס פונקט וויא מען פיהרט ארונטער דיא כלה אונטער דער חופה אבער דער חתן קומט ניט. פון אזא חתונה קומט נאָר ניט ארוים.

אוו מיר האבען בעוויעזען, אז דיא שווערסטע זאך איז צו ברייננעו דעם חתן אונטער דיא חופה: צו ברייננעו, היימסט עם, דיא ארבייטער צו מאכט אוו איינפלוס. וועו מיר זאָלען זיך אזוי שטארק איבערגעבעו צו ברייננעו דיא כלה אונטער דיא חופה — צו ברייננעו אונטערנעה־מונגען אין דער האנד פון שטאָט אוו שטאאט — דאס צוליעב דעם וועלען מיר לאָזעו דעם חתן הינטער דיא הרי חושך, וויייט פון דיא חופה — פון מאכט אוו איינפלוס — וועט דיא כלה אליין נאָר ניט אָנהויבעו צו זיין קיין כלה — וועלען דיא אונטערנעהמונגען אין שטאָטישע הענד נאָר ניט אָנהויבעו צו זיין אפילו קיין ברעקיל פון סאָציאַליזמוס.

אוו יעצט וועלען מיר דאס בעווייזעו:

דער עצם פון סאָציאַליזמוס איז ניט, אז דיא היינטיגע פריוואט־אונטערנעהמונגען זאָלען וועדעו קהל'שע אונטערנעהמונגען. נעדענקט דאס גוט: דאס איז ניט אונזער צוועק. דאס איז נאָר אונזער מיטטעל צום צוועק. וואס איז דער צוועק? דער צוועק איז, אז אלע ארבייטער צוזאמעו זאָלעו אליין קריגען אלצדינג וואס זיי ערשט הענד פראצעוועז אוים, — יעדער זיין גערעכטעו חלק.

אט דאס איז דער צוועק!

וועו עס וואָלט מעגליך גיעווען, אז דיעזעו צוועק זאָלען מיר הערגרייכעו ביי פריוואט־קאפיטאליזמוס; — וועו, למשל, מיר וואָלטעו געקענט גלויבעו וואס מאראליסטעו זאגעו, אז מעו קעו דיא קאפיטאליסטעו מאכעו פאר גוטע מענשעו, וועלעו זיי אליין געבעו דיא ארבייטער וואס זיי ארבייטעו אוים — וואָלטעו מיר נאָר מוחל געווען דעם נאנצעו פלאו, צו מאכעו אז אלצדינג זאָל זיין איז דיא האנד פון שטאָרט אוו „שטאאט". וואס וואָלט עס אונז געארט, אז דיא קאפיטאליסטעו האבעו איז זייערע הענד אלע אונטערנעהמונגעו, וויבאלד אז דאס וואס עס וועלט אויסגעארבייט ביי זיי וואָלטעו זיי אווקגעגעבעו דיא ארבייטער?

נאָר וויייל מיר וויייסעו דאָך, אז אזוי לאנג וויא דיא אונטערנעהמונגעו וועלעו זיין איז דיא הענד פון דיא קאפיטאליסטעו, וועלעו זיי דאס

בענוצען צו פערכאפען פיר זיך דעם גרעסטען חלק פון דעם וואס דיא ארבייטער וועלען אויס־האַרעווען אין דיעזע אונטערנעהמונגען, דערי־בער מוזען מיר פאדערען, א ל ס מ י ט ע ל צ ו ם צ ו ו ע ק, דאס אלע אונטערנעהמונגען זאלען איבערגיין אין קהל'שע העגד. ווייל נאר אזוי וועט קענען מעגליך זיין, אז ביי דיא אר־בייטער זאל בלייבען זייער פראצע.

„וועט ק ע נ ע ן מעגליך זיין", זאגען מיר, אבער צו אין עם זיכער ? צו דערך מען שוין נאר ניט מעהר נאר אז א'ן אונטערנעהמונג זאל זיין א קהל'שע, איז שוין דען טאקי נאר קיין שאלה ניט, אז וואס עם וועט אין איהר אויסגע־ארבייט ווערען וועט בלייבען ביי דיא ארבייטער?

הייבט זיך נאר ניט אז ! ע ס ו ו ע ט ז י ך ע ר ש ט ו ו ע נ ד ע ן ו ע ר ו ע ט ז י ן „ק ה ל", — אין וועמעם הענד וועלען ליגען דיא קהל'שע פיהרונגען !

אויב אין דיא הענד פון דיא קאפיטאלים־טען, קענען זיי זעהר וואויל פיהרען אויך קהל'שע אונטערנעהמונגען אזוי, אז אין זיי זאלען דיא ארבייטער פונקט אזוי אויסגעצופט און אויסגע־פליקט ווערען וויא אין דיא קאפיטאליסטישע פרייוואט־אונטערנעהמונגען, און דאן וועט דער־מיט זיין אויסגעפיהרט דער מעגליכער מיטעל פון סאציאליזמום ניט אלס מיטעל צו איהם, דאס הייסט אהן דעם צוועק צו זיינעם, אלזא וועט דאס אפילו קיין שטיקעל, קיין ברעקעל, קיין אנהייב פון סאציאליזמום, קיין שריט צו איהם אויך ניט זיין !

דיא צרה איז, וואס דיא וואס בעגרייפען ניט גוט דיא סאציאליסטישע לעהרע, רעדען אלץ פון „דאס פאלק", אזוי וויא דאס פאלק וואלט געווען איין קערפער. דעריבער מיינען זיי, אז וואס עם קומט אריין אין דיא הענד פון דיא רעגיערונג, פון שטאדט אדער פון לאנד, דאס איז שוין טאקי אין דיא הענד פון „פאלק", און מיר זיינען שוין געהאלפען.

אבער דאס איז שרעקליך פאלש. ווער איז „דאס פאלק" היינט ? עס איז ניטא קיין איין „פאלק". צוויי פעלקער זיינען דא אין יעדען פאלק : דאס פאלק פון קאפיטאליסטען און דאס פאלק פון ארבייטער.

דאס פאלק פון קאפיטאליסטען פערשטייט דעם יושר אזוי, אז „דיא קאפיטאנען פון דער ארבייט" דארפען רעגיערען און קריגען כמעט אלעס וואס עם קומט ארוים פון מענשליכע ארבייט, און דיא „סאלדאטען פון דער אר־בייט" מוזען זיין אונטערטהעניג און קריגען דיא אבפאלעכטס. אלזא, וועז דיעזעם פאלק פון קא־פיטאליסטען רעגירט איבער אלגעמיינע פאלק'ס זאכען, וועלען זיי אפילו דיעזע קהל'שע זאכען גופא אויך פיהרען נאך דיעזען יושר זייערען : זיי וועלען געבען דיא „קאפיטאנען" דיא גאנצע דעה אוז דעם גרעסטען חלק פון דעם וואס עם וועלט אין דיא אונטערנעהמונגען בעשאפען, אוז דיא ארבייטער וועלען זיין דיא אויסגעצופטע שקלאפען, — נאר „קהל'שע" שקלאפען, ניט קיין פרייוואטע !

דעריבער האט ליעבקנעכט זעהר ריכטיג גע־רופען אזוינע אונטערנעהמונגען „שטאאטס־ק א פ י ט א ל י ז מ ו ס", אנשטאט „שטאאט־סאציאליזמום".

וועז קען מעגליך זיין, אז אין קהל'שע אונ־טערנעהמונגען זאל אויסגעפיהרט וועלען דער צ ו ו ע ק פון סאציאליזמום ? נאר אין דעם פאל, וועז איבער „קהל" רעגיערט ד א ס פ א ל ק פ ו ן ד י א א ר ב י י ט ע ר, וואס זייער יושר זאגט, אז אפילו דיא ווייניגע „קאפי־טאנען פון דער ארבייט", וואס מען דארף זיי טאקי אין אמת'ן צום פיהרען דיא ארבייט — אפילו זיי זיינען אויך ניט מעהר וויא ארבייטער און עם קומט זיי גאר ניט מעהר דעה אוז מעהר חלק וויא דיא אנדערע ארבייטער. אלזא, נאר דיא הערשונג פון דיא ארבייטער קלאסע אין קהל'שע זאכען קען אריינברייגען אין זיי דיע־זען סאציאליסטישען יושר.

נו, דא וואו דיא ארבייטער סטארען זיך ניט צו זיין א בעזונדערע מאכט, א בעזונדערע פארטיי ; דא וואו זיי גייהען צוזאממען מיט קאפיטאליסטען, אלס כלומרשט איין "פאלק" כיט זיי, דא ב ל י י ב ע ן ד י א ק א פ י־ט א ל י ס ט ע ן ב י י ד י א מ א כ ט. דען זיי וועגען נאטירליך איבער מיט דיא מאכט פון זייער געלד, פון זייער בילדונג, פון זייער פרע־סע, פון זייער כיטרעקייט, פון זייער איינפלוס אויך דיא וואס מוזען עסען ברויט אוים זייערע הענד ארוים, און דיא כלומרשט „פאלקס זאכען" זיינען דאן אויך קאפיטאליסטישע זאכען !

זעהען מיר דען ניט פאקטען גענוג אזעלכע ? אט זיינען אייניגע :

1) אין דיא אמעריקאנער פאסט געווען־טיגען דיא פאסטמאסטערס און סופעראינטען־דענטס און אנדערע „קאפיטאנען" מיט דיא

גרעסטע טיראניי איבער דיא ארבייטער. דיא חויכע בעאמטע קריגען צעהן־טויזענדער א יאהר, דיא מאסען קלייבען בעאמטע אוו ברויך־טרעגער קריגען קוים צום לעבען. עס איז פאלש וואס מען זאגט, אז זיי זיינען גאר גליקליך. דער גרעסטער טהיל פון זיי מוזען יאהרען־לאנג צו־פריעדען זיין מיט אמאל א שטיקל דזשאב, פון וואס זיי לעבען אין גרויסע נויט. אוו דאס נאכ־דעם וויא זיי מוזען זיין א רעכטע ביסעל גע־בילדעט אוו אויסהאלטען עקזאמען.

אוו טאמער וואלטען זיי געוואלט טהון וואס ארבייטער פון פריוואט־אונטערנעהמונגען טהוען: זיך פעראייניגען אום צו צווינגען מען זאל זיי בעסער בעהאנדלען, ה א ט ז י י ד א ס י ע צ ט פ ר ע ז י ד ע נ ט ר ו ז ־ ו ו ע ל ט א ו י ס ד ר י ק ל י ך א ו ן ש ט ר ע נ ג פ ע ר ב א ט ע ן!

נאט אייך א „פאלק'ס"־אונטערנעהמונג!

2) פראנקרייך איז אויך א רעפובליק. דארטען געהערען אלע שוועבעלעך־פאבריקען „צום פאלק", דאס הייסט אבער דערווייל צו דיא קאפיטאליסטישע רעגיערונג. נו ווערען טאקי דיא ארבייטער אין דיעזע פאבריקען פונקט אזוי קאפיטאליסטיש אויסגעריסען, וויא אין פרי־וואט־פאבריקען. אוו דא האבען זיי עס נאך ער־גער: וועו זיי סטרייקען אין א פריוואט־פאב־ריק, מוז דער פאבריקאנט ערשט גיין פועל'ן ביי דיא קאפיטאליסטישע רעגיערונג, זיא זאל קומען מיט איהר געוואלט אונטערדריקען דיא סטרייקערס. וועו אבער דיא ארבייטער פון דיא רעגיערונגס־פאבריקען פון שוועבעלעך אין פראנקרייך האבען געסטרייקט מיט אייניגע יאהר צוריק, איז דאך זייער באם אלייז געווען דיא רעגיערונג, האט זיא זיי טאקי אין אן אוי־גענבליק דערשטיקט דעם סטרייק מיט סאלדא־טען!

דערביבער זאגט קויטסקי זעהר ריכטיג:

„אלס בערוהבער פון דיא ארבייטער איז דיא רעגיערונג נאך מעהר כוואט וויא דער פריוואט־קא־פיטאליסט. דען וועו דער רעגיערונג קומט אוים צו שטוין אין קאמפף געגען איהרע אויגענע ار־בייטער, האט זיא דאך נאך אין איהר האנד דיא גאנצע פאליטישע מאכט אויך, חוץ דיא עקאנאמישע מאכט (וואס דער ארבייטער האט מורא צו פערלי־רען זיין בערוהט). — „ערפורטער פראגראם".

3) אין איטאליען האט יעצט דיא רעגיע־רונג איבערגענומען דיא אייזענבאהנען. האט זיא אבער דערביי געמאכט א געזעץ, אז דיא אייזענבאהנען־ארבייטער זאלען הייסען סאלדא־טען, אוו וועו זיי וועלען סטרייקען זאלען זיי אזוי בעשטראפט ווערען וויא סאלדאטען וואס ווילען ניט פאלגען דעם בעפעהל!

4) אין עסטרייך געהערען אלע טאבאק־פאבריקען צו דער רעגיערונג. נו, זיינען דיא ار־בייטער צייטונגען פול מיט ביטערע קלאגען פון דיא צרות אוו עולות אוו רציחות, וואס דיא ار־בייטער אוו ארבייטערינען אין דיעזע כלומרשט „קהל'שע" פאבריקען האבען אויסצושטיין!

5) אין דייטשלאנד האט דיא רעגיערונג מיט 10 יאהר צוריק, אין א שלעכטע צייט, אוי־טערנומען פערשיעדענע מינים ארבייט, כדי צו געבען בעשעפטיגונג דיא ארבייטסלאזע. איז דיא ערשטע זאך געווען, דאס וועו א'ן ארבייטער האט געוואלט קריגען ארבייט ביי דער רעגיע־רונג, האט מען זיך פריהער געזוי ערקונדיגט, אויב ער איז א געטרייער אנהייניגער פון דער רעגיערונג. אז ניט, האט ער געמעגט שטארבען פון הונגער.

6) וועט איהר דאך מסתמא זאגען, אז דייטשלאנד איז א קיוזערטהום. נו, איז אמעריקא דאך אבער א רעפובליק, אוו דיא ש ו ה ל ע ן זיינען דאך דא אויך „מיוניסיפאל אונערשיפ" (שטאדטישע אונטערנעהמונג). וויא זשע איז דארטען? אונזערן א פריינד, א יונגען סאציא־ליסט, האט מען בראנזוויל אבגענומען זיין לעהרער דיפלאמא, וויל ער האט זיך אוים־גערדיקט אמאל, גאנץ פארזיכטיג, א סאציאליס־טישען געדאנק!

זאלען דיא אייניגע פאקטען פון הונדערטע זיין גענוג צו בעווייזען, אז וואו „דאס פאלק" ווערט רעגיערט פון דיא קאפיטאליסטען, איז עס אפילו ניט קיין אנהויב פון סאציאליזמום, וואס אפילו מאכט אז אונטערנעהמונגען זאלען איבערגיין צום „פאלק". זיי גייהען דערמיט נאר אריבער פון פריוואט־קאפיטאליזמום צו רעגיערונגס־קאפיטאליזמום.

* * * *

מיר האבען אויבען גערעדט, אז דער קאפי־טאליסטישער יושר איז, דאס דיא „קאפיטאנען" זאלען קריגען דיא גרעסטע דעה אוו דעם גרעס־טען חלק אוו אז נאך דיעזען יושר נאך פיהרען זיי אויך דיא „קהל'שע" זאכען, אויך מיוניסיפאל אונערשיפ זאכען. אבער אייגענטליך איז דאך דאס נאר א שווינדל, וואס זיי טענה'ן, אז

דאס וואס דער קאפיטאליסט נעהמט זיך דיא גרעסטע דעה אוו דעם גרעסטען חלק איז ווייל ער איז דער ניצליכער „קאפיטאו" פוו דער אינדוסטריע. דער אמת איז דאך, אז וואס ער ראבעוועט אזוי פיעל פוו דיא ארבייט איז מיט'ן כוח פוו זיין קאפיטאל, אלס קאפיטאל־אינקונפט. אוו דאס איז דאך דער עיקר צרה, וואס סאציאליזמום ווייל אבשאפען.

נו, איז דען דא אין מיוניסיפאל אונערשיפ אפילו א'ן אנהייב פוו אבשאפען קאפיטאל־פראפיט? עס הייבט זיך גאר ניט אן! שטאטישע אונטערנעהמונגען אוו לאנדס־אונטערנעהמונגען מאכען אויך גאנץ גרויסען קאפיטאל־פראפיט. וואו קאפיטאליסטען פיהרען אזעלכע רעגיערונגס אונטערנעהמונגען ווערט דער פראפיט פוו זיי בענוצט אויף רעגיערונגס־אויסגאבען, כדי דיא קאפיטאליסטען זאלען האבען צו צאהלען ווייניגער שטייערן.

אז דיא שוועבעלעך־פאבריקען אין פראנקרייך, אז דיא טאבאק־פאבריקען אין עסטרייך, אז דיא אייזענבאהנען אין רוסלאנד א. ז. ו. מאכען דיא רעגיערונגען אוצרות מיט קאפיטאל־פראפיט.

אוו נאך מעהר: אויך פריוואט־קאפיטאליסטען מאכען אלץ ווייטער קאפיטאל־פראפיט, אפילו ביי די רעגיערונגס־אונטערנעהמונגען: זיי בארגען געלד דיא רעגיערונג אויף ריעזען־צינזען, וועלכע ווערען ארויסגעשלאגן פוו דיא ארבייטר פוו דיעזע אונטערנעהמונגען.

אט וויא איז דען מיט דעם פלאן פוו מיוניסיפאל אונערשיפ איז שיקאנא? דער מעיאר דאס האט געטרייסט דיא וועלט, אז דאס געלד אייגצופיהרען שטאטישע שטראסען־באהנען וועט מען חלילה ניט נעהמען פוו פראפיטקעס, נאר דיא שטאדט וועט זיך דאס בארגען אויף פראצענט. דיא שטראסען־באהנען וועלען זיין דער משכן אוו דיא פראצענט וועט מען צאהלען פוו זייער אינקינפט.

וואס זשע פיר סאציאליזמום איז דאס, וואס טראגט קאפיטאל־פראפיט?!

פאר וואס איז דאס אלץ? ווייל דיא קאפיטאליסטען מיט זייער קאפיטאליסטישען פרינציפ רעגיערען אזעלכע „קהל'שע" אונטערנעהמונגען. דעריבער זיינען זיי אפילו אין קהל'ס האנד אויך גאר קיין סאציאליזמום ניט, נאר קאפיטאליזמום מיט אלע קליפערלעך.

אוו וואס וועט דאס שוין ארויסקומען דערפוו פיר'ן סאציאליזמוס, ווען אפילו אזא „מיוניסיפאל אונערשיפ" וואלט טאקי נעווען א'ן אנהייב אוו פוו דעם וואלט עס ווייטער אלץ מעהר אונטערנעהמונגען איבערגענאנגען צום פאלק? מיר וועלען שפעטער בעווייזען, אז „מיוניסיפאל אונערשיפ" אונטער קאפיטאליסטישע פארטייען קען זיך ניט „ענטוויקלען אלץ ווייטער אוו ווייטער"; נאר ווען אפילו יא, וואס וואלט געווען? וואלט דאס נעהיינסען, אז מיר גייהען אויף דעם וועג אלץ ווייטער אוו ווייטער צום סאציאליזמום? אבזאלוט ניט!

דען וועו אפילו טאקי אלע אונטערנעהמונגען פוו לאנד זאלען זיין אין דער האנד פוו דער רעגיערונג, אבער וויבאלד דיא רעגיערונג וואלט געווען א קאפיטאליסטישע, וואלט אזא רעגיערונג זעהר וואוהל געקענט זיין דער רייזיגער שותפות־געשעפט פוו דיא גאנצע קאפיטאליסטישע קלאסע. דיא גאנצע ארבייטער קלאסע וואלט דאן געווען טאקי ניט מעהר דיא פריוואט לוין־שקלאפען פוו דיא קאפיטאליסטען, אבער דאפיר דיא שותפות'ע לוין־שקלאפען פוו דיא ריעזיגע פירמא: קאפיטאליסטישעס „פאלק"!

פארצייטענס אין ספארטא איז געווען אזא קאמוניסטישע שקלאפעריי: דיא שקלאפען, דיא העלאטען, זיינען געווען דאס קהל'שע אייגענטהום.

וועט איהר דאך נאטירליך טענה'ן, אז דאן וועט נאר פעהלען, אז דיא ארבייטער זאלען נעהמען דיא מאכט אין זייערע אייגענע הענד אריין. אבער דאס וועט היסען אז פעהלען וועט דער עיקר, דאס שווערסטע, דאס וויכטיגסטע וואס מיר האבען אויפצוטהוו, וויא מיר האבען שוין בעוויעזען.

וויבאלד מיר וועלען אריינפיהרען דיא ארבייטער צו געהן האנד־אין־האנד מיט קאפיטאליסטען צוליעב „מיוניסיפאל אונערשיפ", וועלען מיר עבען לאזען דיא ארבייטער בלויבען אונטער קאפיטאליסטישען אויבער־אויפלום, אוו דערמיט וועלען מיר אליין אויפטהוו דאס, אז דיא „מיוניסיפאל אונערשיפ" אויניכטונגען וועלען קיין מאל ניט זיין אפילו קיין ברעקעל אנהייב פוו סאציאליזמום.

יא, זיי קענען זיין א'ן אנהייב פוו סאציאליזמום. וועו? וועזיי וועלען אינגעפיהרט וועדען דורך

דעם דרוק פון דער ענטוויקלונג פון אונאבהענגיגע ארבייטער־מאכט — אין ארבייטער־מאכט וועלכע וועט זיך בשום אופן ניט לאזען איינשלינגען פון קאפיטאליסטישע פארטייען אין זייער איינפלוס.

וועז אבער ניט, וועט מיוניסיפאל אונערשיפ נאר זיין א גרויסער שטער צום אמת'ן סאציאליזמום אויך טויזענד אנדערע וועגען, — וויא מיר וועלען בעווייזען איז וויטערע ארטיקלען.

ב. פיינענבוים.

פעהלער־אויסבעסערונג.

אין מיין ערשטען אַרטיקעל פון דיעזע סעריע, אין דיא „צוקונפט" פון אויגוסט, זייענען דאַ א מאַטע דרוק־פעהלערען, וואַס הרג־ענען אַוועק דעם גאַנצען זין. איך וועל דאַ ווייניגסטענס פערבעסערען דיא מערדערליכסטע פון זיי:

זייטע 443, ערשטער קאַלומן, 9טע שורה, שטייט: „דער מיטעלפונקט וועט זיין", האַט געדאַרפט שטיין: „דיא גענזעלשאַפט וועט זיין דער מיטעל פונקט" א. ז. וו.

אַויניגע מאַל שטייט „קאפיטאַליסטען" אַנשטאַט „קאפיטאלען", וואַס דאַס מאכט אַן אין דעם זין דעם שרעקליכסטען חורבן.

זייטע 445, צווייטער קאַלומן, שורה 11, שטייט: „און צו מאַכען פון א גאנצע איין גוף", דארף שטיין: „פון א גאנצע קלאַסע" א. ז. וו.

זייטע 446 ערשטער קאַלומן, שורה 5, שטייט: „וויא אפילו דיא גאנץ גוטע סאַציאליסטען", דארף שטיין „— ביי גאַנץ גוטע" א. ז. וו.

א מעשה אַהן אן עק! — ב. פ.

שטאַט אָדער ניט שטאַט?

אלעז די וואס מיינען, אז די גאנצע וויסענשאפט ליעגט ביי זיי אין פאקעט, דיינקען וועגען דער פראגע וואס זיי ווילען; איך ווייל באַרגען ביים לעזער א פאר מינוט, כדי נאך א מאל זיך דורכצוריידען, צי עס לוינט זיך צו האבען א שטאאט, צי ניט.

— „צי עס לוינט זיך"! טוען א שמייכעל די לייטע וועלכע צוטיילען די וויסענשאפט ביז מארקס אוז נאך איהם. „פאר וואס ניט פרעגען, הער איך זייער סאַרקאסטישע בעמערקונג, צי עס לוינט זיך דיא זוז זאל אויפגעהן מארגען? צי דער ים זאל ווייטער פליסען? צי דער ווינט זאל בלאזען פון צפון־זייט?"

מיט א פנים וואס גיט זיך ניט א קרים ערקלערען זיי איך: „אזוי באלד ווי דער פראלעטאריאט וועט פערכאפען די פאליטישע מאכט, וועט מניה וביה פון איהר וועלען אוים מאכט; דיא קלאסען־הערשאפט וועט פערשווינדען אוז דער שטאאט וועט נעמען אוז שטארבען אוז — אויס".

דאס איז דער רבנן־קדיש וואס זיי זאגען נאכ'ן שטאאט; די תכריכים אבער, שיינט מיר, נעהעז זיי ניט פאר איהם, נאר פאר דער פריהייט, דען זיי מאכען מיט'ן שטאאט וויא יענע פראנצויזען מיט'ן קיסר: דער שטאאט איז טוידט — עס לעבע דער שטאאט! נאר אין אנדער פאַרמע.

איך שטעל בכיון דיא פראגע, צי עס לוינט זיך, ווייל איך גלויב ניט אין פאקוס אוז צוויי־פעל אין דיא אונפעהלבארקייט פון דיא דאזיגע וויסענשאפט, אפילו וועז זיא טראגט דעם שטעמפעל „געמאכט אין דייטשלאנד". דיא זוז וועט טאקע זיכער אויפגעהן אוז דער ים וועט נעווים וויטער פליעסען, אבער וויא דער ווינט וועט בלאזען — וער קען זאגען? אליין מארקס — אט רופט ער עס אין אייזערנער נאטור געזעץ, אט בליוו א טענדענץ, וועלכע זוכט זיך דורכצושלאגען אין לעבען. סוף כל סוף אבער וועט דיא רעוואלוציאן געמאכט ווערען פון לעבעריגע מענשען, ניט פון דער אבסטראקטער פאליטישער עקאנאמיע; אוז לעבעריגע מענשען האבען א טבע א קלער צו טאַז, צי עס לוינט זיך.

דערפאר זאג איך ממה נפשך: דארף דער שטאאט שטארבען, טו לאמיר אכטונג געבען ער זאל זיין טוידט אויך אז אמת. עס איז ניט גענוג הרג'נען זיין קערפער, דעם חומר; דאס איז

קיין פּעולה ניט: איהר צוברעכט דעם בייטש וועלט געשאפען אנאנדערער. אז פערניכטען מוז מען דעם ג י י ס ט פערניכטען, דעם עיקר, דעם עצם שטאאט. —

און וואס איז דער עיקר פון שטאאט?

פיעל אונקלאהרהייט עקזיסטירט נאך היינטיגען טאג איז דעם בעגריף פון שטאאט. עס זיינען פאראנען חכמים וועלכע פערמישען שטאאט מיט געזעלשאפטליכע ארגאניזאציאנען; דער שטאאט הייסט ביי זיי דער צושטאנד פון דער געזעלשאפט, דאס לעבען פון כלל — היינט וויא קען עס שטארבען? וועלכע זאל עס פערניכטען? דאס איז אבער איינפאך א מיספערשטענדניס. מיר געברויכען ניט דעם וואלט איז דעם זינן און מיר אונטערהאנדלען ניט וועגען פערניכטען דיא געזעלשאפט.

א פיעל וויכטיגערער פונקט איז וואס דאס רוב מענשען זעהען ניט איין קיין חילוק צווישען שטאאט און רעגיערונג. עס פאלט זיי גאר ניט איין צו מאכען אזא חילוק. זיי זעהען, אן יעדער שטאאט איז א רעגיערונג, שליסען זיי דערפון, אז יעדע רעגיערונג איז א שטאאט. און אזוי וויא יעדע געמיינדע האט אימער געהאט עפעס א מין רעגיערונג, קענען זיי זיך ניט פארשטעלען, אז מען זאל וועז עס איז קענען אויסקומען אהן א רעגיערונג, אדער איז אנדערע וועלטער, אהן א שטאאט. איז אמת'ן איז אבער דא זעהר א גרויסער חילוק צווישען דיא ביידע; און אויב עס קען זיין א פרייע, א פריוויליגע, רעגיערונג, קען אבער קיינמאל ניט זיין קיין פרייער שטאאט. א „פרייער שטאאט" מוז אימער בלייבען א וווי־דערשפרוך אין זיך זעלבסט.

דער היינטיגער, מאדערנער שטאאט איז אויגענטליך נאר ניט אזא זהן וויא מען מיינט. וועז מיר זאלען אנפאנגען רעכענען אונזער אויפאשטע ציוויליזאציאן פון דער פריאדא וועז דיא נאטור־פרעפטיגע בארבארען האבען פער־ניכטעט דיא רוימישע אימפעריע, וועלען מיר געפינען ניט נור א קרעפטיגען געזעלשאפטליכען לעבען, נור אויך גרויסע פארמען פון רעגיערונג איידער דער שטאאט האט נאך בדעה געהאט גע־בארען צו ווערען.

דיא בארבארען־פעלקער האבען אריבערגע־טראגען דיא טראדיציעם פון זייער אלטען קא־מוניזם אין זייערע נייע אומשטענדע. זייערע קע־ניגע און מלחמה־פיהרער זיינען מיט דער צייט געוואלדען דיא אויבערהארען פון לאנד, דאס פריוידליכע לעבען פון פאלק איז אבער געפלאסען אויף דיא אלטע וועגען פון דיא מארק־נענאסעע־שאפט אוז דיא דארף־געמיינדע.

יעדע פראווינץ האט געהאט איהרע איינענע מנהגים, יעדע געמיינדע האט נעהאט איהרע איי־גענע ריכטער אוז אייגענע לאקאלע רעגיערונג. קארל דער גרויסער האט זיך געמעגט רופען קע־ניג פון אלע פראנקען אוז גערמאנען, דאס אי־נערליכע לעבען פון דיא פעלקער האט זיין מלוכה ניט בעריהרט.

שפעטער הין האבען דיא פריצים גענומען פערניכטען דיא פרייע דארף־געמיינדען. זיי האבען געמאכט א טייל פון פאלק פאר זייערע לייב־אייגענע, האבען בערויבט זייער פרייהייט אוז געשטעלט דיא דערפער אונטער דיא מאכט פון זייערע וואפען. ארום דעם 10טען אוז 11טען יאהרהונדערט איז געווען דיא פון דיא פינסטערסטע צייט אין איראפא — דאך איז דער גייסט פון דיא פרייע געמיינדען ניט פערלאשען געווארען, אוז באלד איז דעם נעכסטען, אין דעם 12טען, יאהרהונדערט, זעהען מיר א מערקווירדיגע אויפבליהונג פון פרייע גע־מיינדען אין דיא שטעדט.

דיעזע אויפגעקומענע פרייע שטעדט, וועלכע זיינען געוואקסען אין צאהל פון טאג צו טאג, האבען ניט געוואוסט פון קיין אויסערע מאכט אויסער זייער אייגענע ארגאניזאציאן. אויב זיי זיינען געשטאנען אונטער דעם שוטץ פון א פע־אדאלען בארען אדער קעניג, האבען זיי איהם געצאהלט א שטייער; אבער אין זייערע אינער־ליכע עסקים: אין זייער ארבייט אוז האנדעל, זייערע משפטים אוז דינים, זייערע קהל'שע ענינים אוז צדקות — אין זייער ווירקליך געזעל־שאפטליכעם לעבען — האט דער קעניגליכער הערשער קיין שליטה ניט געהאט.

פון קיין שטאאט איז נאך אלץ קיין זכר ניטא. לאקאלע אויטאנאמיעז, לאקאלע רעגיע־רונגען, פראווינצען אוז געזעלשאפטען פאר ספע־ציעלע צוועקען: גילדעם פון אלערליי פאך־אר־בייטער, פון העגדלער, פון אלערליי פראפעסיא־נען; אונטערשטיצונגס פראיינען, פערטהיידי־גונגס פערבאנדען — אלע אזעלכע פרייע גרופען האבען געפיהרט א זעלבסטשטענדיגען לעבען. אפילו דיא שטאדט גופא איז געווען א סארט פרייע פעדעראציאן פון עטליכע זעלבסטשטענ־דיגע קוואדראטלעז וואס זיינען אויפגעוואקסען אויפער לעבען דעם אנדערען. אוז יעדער קוואר־טאל, יעדע גרופע, האט געהאט אז אייגענע אסיפה (אסעמבלי), אז אייגענעם טריבונאל,

אייגענע מילין, אן אייגענע פאָן און אפט אויך אן אייגענעם זיגעל.

ערסט אין 16טען יאהרהונדערט האָט דער שטאַט אנגעהויבען צו וואקסען. ער איז ניט אויפגעשטאנען אויף איין מאָל, פארטיג מיט אלע כלים; ער איז לאנגואם גע־וואקסען, ביסלעכווייז גע־וואקסען, וויא אלע שטערבליכע. און דער סימן פון זיין אנקומען איז געווען — דאָס ערשטע אריינמישען זיך פון אויסערע הערשאפט אין דיא אינערליכע אנגעלעגענהיי־טען פון דיא זעלבסשטענדיגע גע־מיינדע.

מיר האָבען דאָ ניט צו טהאָן מיט דיא אור־זאכען, וועלכע האָבען געמאכט מעגליך דאָס וואקסען פון שטאַט; מיר לויפען דורך בלויז דיא פאקטען, אוו „פון זיינע מעשים וועלען מיר דערקענען זיין כאראקטער". פון 16טען י. ה. האָט דער שטאַט אנגעהויבען אויסשטרעקען זיינע לאפעם און פערגרוואלטיגען דעם זעלבסט־שטענדיגען לעבען פון דיא גע־מיינדען און דיא שטעדט. ער האָט געזומען מאכען גע־וואלכע האָבען פון פערשיידענע ארטען, וועלכע צושטערט דיא אלטע מנהגים; ער האָט געשיקט זיינע ריכטער און האָט צוגענומען פון דיא גע־מיינדען דאָס רעכט אליין צו פערטיי־לען גערעכטיגקייט; ער האָט זיך אריינגעמישט אין זייער האנדעל און געשאפען מאנאפאלען; ער האָט אוועקגערויבט דאָס קהל'שע לאנד און האָט דאָס פערוואנדעלט אין פריוואט־אייגען־טהום.

ער האָט וואָס וויייטער אלין מעהר געשטיקט דעם צאפעלדיגען לעבען פון דיא גע־מיינדען, ביז ער האָט עס אין גאנצען דערשטיקט. און ער האָט אויפגעבויט אויף זייערע רואינען א קאנצענטרי־טע מאכט, א צענטראליזירטע הערשאפט, וועלכע איז פול אומעדום, וועלכע לענט ארויף איהרע הענד אויף יעדע געזעלשאפטליכע בעווע־גונג, וועלכע קריכט אריין אין דיא בייגער פון יעדער געזעלשאפטליכער טהעטיגקייט, וועלכע טוידטעט יעדע בירגערליכע איניציאטיווע און הרג'עט אוועק דיא מענשליכע פערזענליכקייט גופא.

אָט דאָס איז דער שטאַט! זעהט איהר אין וואָס זיין כאראקטער בעשטעהט? וואָס זיין עצם, זיין עסענץ איז?

„האָט איהר וועלכע עס איז געמיינשאפט־ליכע אינטערעסען אין שטאָדט, אין אייער גע־מיינדע — וועגדעט זיך צום שטאַט, ער וועט שוין אכטונג געבען. נור ניט אליין! דירעקט זיך פאראייניגען אוו עפעס אבטאָ צווישען זיך איז שטרענג פערבאָטען! — אָט דאָס איז דיא פארמולע פון שטאַט; דאָס דריקט אוים דעם רעכטען עיקר.

א הערשער איז דער שטאַט — אבער ניט אליין צוליעב זיין הערשאפט איז ער שעדליך. א רויבער, א מערדער איז דער שטאַט — פון רויב אוו מארד מעג ער זיך ריין וואשען, אוו בלייבט אלץ שעדליך אלס שטאַט. ניט נור וויל דיא מאכט איז קאנצענטרירט אין איין האנד אדער בלויז אין איניגע הענד, איז ער געפערליך: זיין מאכט מעג ליעגען אין דיא הענד פון אלערליי אוו פיעלע פערטרעטער, בלייבט ער אלץ דערזעלבער. געפעהרליך איז ער דערפאָר, וויל ער, דער שטאַט, איז א קאנצענטראציאן פון אלע פונקציאנען פון געזעל־שאפטליכען לעבען איז איין פלאטץ, איז איין צענטער פון אויטארי־טעט. —

אוו דער סאציאליסטישער צוקונפט־שטאַט?

איז ניט דער „וויסענשאפטליכער" סאציא־ליזם אויך א פיינד פון שטאַט? — יא, פאר דער „וויסענשאפט" וועט ער אין דער צוקונפט זיין טוידט... אבער וואס וועט פון איהם אבשטאַרבען? שטאַרבען וועט דער בייטש מיט וואָס דיא הערשענדע קלאסע שמייסט אונז, דער קערפער, וועלכער איז צוזאמענגעשטעלט פון דיא שם"ה איברים פון דער קאפיטאליסטישער קלאסע. אבער זיין גייסט פון צענטראליזאציאָ, זיין אידעע פון ווירטשאפטען, באלעבאטעווען איבער דיא פוקציאנען פון געזעלשאפטליכען לע־בען — דאָס וועט ניט נור בלייבען לעבען, נור זיך פארמעהרען אוו פארשפרייטען אוו וואקסען!

אפשר ניט? — אָט לעזט אין קיצור שולחן ערוך, אין קאוטסקי'ס „ערפורטער פראגראם", דף 130, די פאלגענדע אונטערגעשטריכענע ווער־טער: —

„ערסט וועז דיא ארבייטער־קלאסען וועלען ווערען דיא הערשער אין שטאַט, וועט דער שטאַט אויפהערען צו זיין א קאָמיטאליסטישע אונטערנעהמונג; ערסט דאָן וועט וועלן מעגליך איהם אומצוגעשטאַלטען אין א סאציאליסטישע גע־נאָסענשאפט".

„דערפון נעהמט זיך דיא אויפגאָבע וואָס די סאָציאלדעמאָקראָטיע האָט זיך געשטעלט: זי וויל

אז דיא ארבייטער קלאסען זאלען ארויסנכאפען דיא פאליטישע מאכט, כדי זי זאל קענען מיט זייער הילפע אומוואנדלען דעם שטאאט אין א גרויסע ווירטשאפט־געזאנשאפט".

רעדט מען אזוי פון א טוידטע זאך? איצטער איז דער שטאאט א קאפיטאליסטישע אונטערנעהמונג, זאגט מען אייך, אז לעתיד לבוא וועט ע ר ווערען א סאציאליסטישע אונטערנעהמונג. מיט דיא הילפע פון דיא ארבייטער וועט דיא סאציאלדעמאקראטיע דעם שטאאט אויפרמאכען, אויפרניצעווען; אנשטאט צו דיענען דיא אינטערעסען פון די קאפיטאליסטען, זאל ער דיענען די אינטערעסען פון אלע מען. שעהן און עהרליך! אבער וויא אזוי זאל ער עס טאן? — ער זאל ווירטשאפטען מיט דיא עקאנאמיע פון פאלק: מיט דאם לאנד, מיט דיא מיטלען פון פראדוקציאן, מיט די פראדוקציאן גופא; ער זאל אנפיהרען דיא העכסטע גראס־פראדוקציאן און פיהרען דעם פאלקס חשבונות, וויפיעל מען דארף שאפען, וויא וועל ער זאל ארבייטען, און אזוי ווייטער און ווייטער....

מיינט דאס, אז דער עצם שטאאט וועט שטארבען? דאכט זיך, ל ח ל ו ט י ז נ י ט! איצטער קאנטראלירט דער שטאאט דעם פאליטישען לעבען, און נור טייל־ווייז דעם עקאנאמישען, און דורכאוים אין אינטערעסע פון קאפיטאליסטען. ווייל דיא סאציאל־דעמאקראטיע, ערשטענס, ער זאל ניט קאנטראלירען אין אינטערעסע פון דיא קאפיטאליסטען, נור אין אינטערעסע פון ארבייטער־פאלק; וועט עס דאן הייסען א סאציאליסטישע גענאסענשאפט; און צווייטענס, ער זאל קאנטראלירען טאקע אלעס, גופא די חיונה פון מענשען, וועט עס הייסען א ווירטשאפט־געזאנאסענשאפט.

אין אנדערע ווערטער: איצטער איז ער א קאפיטאליסטישער שטאאט, דאן וועט ער זיין א סאציאליסטישער שטאאט, מיט אלע זיינע קלי־פערלאך. איז אייך ליעבער דער נאמען גע־נאסענשאפט? מיר ניט: פון א גענאסענשאפט־ליכע קאנטראלע זאל מען גאר אבגעהיט ווערען....

און פאר וואס, מיינט איהר, וויל דאס אזוי דיא סאצ. דעמאקראטיע? אויב איהר דענקט, אז זיא וויל אזוי, וויל זיא זעהט אייז, אז אזוי וועט זיין בעסער פאר דער מענשהייט, האט איהר א טעות. ביי „וויסענשאפטליכע" איז דער ווי־לען ניט משמש כלום, טוט גאר ניט אויך. זיא וויל אזוי, וויל עס מ ו ז זיין אזוי; וויל עס איז א „נ א ט ו ר־נ א ט ו ו ע נ ד י נ ג ע־ב א ט ע נ ע ז א ך". צום ווייניגסטען אזוי זאגט זיא.

פון וואנען איז דאס געדרונגען? — אט הערט.

וועז מענשען האבען גאראבייט יעדער פאר זיך (קלייגבעטריעב), האט יעדער בעזעסען די פראדוקציאנסמיטלען פאר זיך. „דיא אייגצעל פראדוקציאן מאכט דאס אייגצעל אייגענטום נאטווענדיג". אין הייגטיגע פארמע פון גרויס אינדוסטריע ארבייטען א סך מענשען צו שאפען איין זאך אוז פון דעסטוועגען זיינען דיא פראדוקציאנס־מיטלען אלץ פריוואט־אייגענטום. איז דאס א ווידערשפרוך. אבער א ווידערשפרוך קען זיך לאנג ניט האלטען, דארום מ ו ז ע ז דיא פראדוקציאנסמיטלען ווערן געזעלשאפטס־אייגען־טום. דאס איז מ ו ז נ ו מ ע ר א י נ ג ס.

קען דאס זיין מען זאל ערקלערען, אז דיא פאר־ארבייטער פון יעדער אינדוסטריע־צווייג זאלען נעמען אין בעזיץ די פראדוקציאנס־מיט־לען פון זייער צווייג אוז שאפען וואארע צום פערקויף, וויא הייגט דיא קאפיטאליסטען. דאס וויל־לען טאקע (זאגט קאוטסקי) דיא אנאר־כיסטען, אבער עס נוצט ניט, וואדום דאז וועלען דיא ארבייטער־פאבריקאנטען קאנקורירען אייגע מיט דיא אנדערע, אוז דיא גלייכליכערע וועלען פערשלינגען דיא וועניגער גלייכליכע, אוז עס וועט וויעדער ווערן א קלאסע לאהן־ארבייטער. אלזא, „מען מוז געהן א שריט ווייטער וויא דיא אנאר־כיסטען (?) אוז אבשאפען די וואארען־פראדוק־ציאן". — מ ו ז נ ו מ ע ר צ ו ו י י ר.

נו, אז ניט „וואארען־פראדוקציאן" איז פרא־דוקציאן פאר „זעלבסט־בעדארף"; ד. ה. מען זאל ניט פראדוצירען אויף צו פערקויפען, נור פראדוצירען פאר'ן אייגענעם געברויך. אייערר דער קאפיטאליזם איז אנגעקומען האט דיזע מעטאדע פון פראדוקציאן טאקע עקזיסטירט אי־בעראל. (איך געברויך דא דורכאוים קאוטסקי'ס אייגענע ווערטער.) זיא איז געווען פון אייר ביג אז. וועז מען זאל רעדען פון א נא־טירליכע פראדוקציאן, איז זיא דיא נאטירליכס־טע. מענשען האבען גאראבייט אליין אדער אין חברותא אוז האבען זיך געטיילט מיט דיא פראדוקטען פאר זייער אייגענעם געברויך. דאס איז געווען אז אמת קאמוניסטישע פראדוקציאן.

זיא איז אבער געשטארבען אוז — טוידטע קען מען ניט לעבעדיג מאכען: טו זאל זיא ליגען אין איהר רוה! (זאגט קאוטסקי). באלד ווערט געבארען די סאציאליסטישע פראדוקציאן.

אבער זיא וועט זיך ניט אנבינדען אז דעם „אי־בער־געווּאקסענעם" קאמוניזמוס, זאנדערן אז די קאפּיטאליסטישע פּראדוקציאן (זאגט קוסט־סקי). זעלבסטשטענדיגע געמיינדען זאלען אר־בייטען קאמוניסטיש פּאסט זיך נור פּאר אן עקאנאמישען קלייגבעטריעב; דיא היינטיגע גרויס־אינדוסטריע פּאדערט א צוזאמענפּאסונג פון אלע צווייגען, זיא מוז וועדן „א י י ן א י י נ צ י ג ע ג ר ו י ס ע ע נ א ס ע נ־ש א פּ ט — ד ע ר מ א ד ע ר נ ע ר ש ט א ט."

אט האט איהר אייך דעם דריטען אוז לעצ־טען מ ו ז, וועלכער פערזיעגעלט דיא וויסענ־שאפט, פערמאכט דאס מויל פון יעדער קריטיק אוז — ביט פּאסעמו!

אוז וויא איז, אז מען איז אן אפּיקורס אוז מען גלויבט ניט אין דער גאנצער מעטאפּיזיקע? צו וואס טויג דאס פלאנטערז זיך אויף אזא „וויסענשאפּטליכען" אופן? איהר וויסט פּאר וואס עס איז אין אמת'ן א מוז, אז דיא פּראדוקציאנסמיטלען זאלען אויפהערען צו זיין פּרי־וואט־אייגענטום? וויל מענשען געהען אוים פון הונגער דורך דעם! וויל עס איז אונמענליך אזוי וויטער צו עקזיסטירען! וויל עס לויגט זיך ניט, פון א מענשליכען שטאנדפּונקט בע־טראכטעט, צו ברויגען אזוי פיעל קרבנות אויפ'ן מזבח פון געלד־גאט!

איז דאס ניט א קלערערער גרונד וויא דיא שטיק מעטאפּיזיקע פון „וויידערשפּרוך"? איהר זעהט דאך, אז דער וויידערשפּרוך איז א פּאקט אוז צוזאמענפּא־סונג" וועט דיא פּראדוקציאן קאסטען דער גע־זעלשאפט בילליגער, עס וועט וועניגער צייט אוועקגענומען; קורץ — וויל דיא סאצ. העמא־קראטישע טעארעטיקער דיינקען, אז א ז ו י ל ו י נ ט ז י ך ב ע ס ע ר.

נו, גוט! וויבאלד אז דיא „וויסענשאפּט" קומט אויף ענדליך צום פונקט, וואס עס לויגט זיך בעסער, טו פּאר וואס זאלען מיר ניט טארען שטעלען א פּראגע־צייכען פון אונזער זייט אוז א פּרעג טאן נאנץ שטארק: ל ו י נ ט ז י ך ד א ס?! לויגט זיך צו מאכען אזא טאראראם מיט א מאדערנעם שטאאט, אוז „העכסט ווי־סענשאפּטליך" אוועקרוויבען פון יעדען איינצעל־נעם אוז פון יעדער גרופּפע אי דיא פּרייהיים, אי דיא מיטלען זעלבסטשטענדיג צו פּראדוצירען? לויגט זיך עס צו פערשאבערן דיא פּרייהיים פּאר א ב י ל י ג ע ז טאפּ לינזען?

אז דער סאציאל־דעמאקראטישער ווירט־שאפט־שטאאט נעהמט אוועק ביי דיא ארבייטער (ביי אלעמען, ווארים אויסער דיא בעאמטע ו ו א א ר ע ז? דארפען זיי? ע ס ע ז דאר־פען זיי! זאלען זיי נור האבען דיא מיטלען צו פּראדוצירען, וועלען זיי שוין שאפען אלעס וואס זיי בעדארפען, בייטענדיג פּראדוקטען אויף פּראדוקטען, איין פּאך מיט דעם אנדער פּאך אר־בייטער. אוז זאלען דיא מיטלען צו פּראדוצירען שטעהן פּריי פּאר יעדען איינעם, וועט קיין מאל קיינער ניט זיין געצוואונגען צו וועדן א לאהן־ארבייטער.

אוז פּאר וואס זאלען זיי מוזען אויפגעבען זייער זעלבסטשטענדיגקייט? צו דערפּאר, וויל שפּילקעם קען מען פּראדוצירען זעהר בילליג אוז א סך וועז מען צופּיצעלט דיא ארבייט (אוז דיא ארבייטער אויך) אויף הונדערט פּיצלאך, דע־ריבער מוז מען האבען א „מאדערנעם שטאאט", וועלכער זאל קאמאנדעווען מיט דיא גאנצע פּראדוקציאן פון גאנץ דייטשלאנד, צום בייי־שפּיעל?

„דיא גרויס־פּראדוקציאן פּאדערט א צוזא־מענפּאסונג פון אלע צווייגען" — פּאר וואס פּאדרעט זיא דאס? לייגט דאס אין דעם וועזען פון דיא היינטיגע מעטאדע וויא צו פּאבריצירען שיך, אז דיא אינדוסטריע פון אייזען אוז דיא פּאבריצירונג פון כינין־פּילען, למשל, זאלען אלע זיין צוזאמענגעפּאסט אונטער איין קאנטראל? איז דאס א נאטור נאטווענדיגעם געזעץ פון דער פּאליטישער עקאנאמיע? ניין, זיא פּאדערט עס, וויל מען מיינט, אז דורך א „צוזאמענפּא־סונג" וועט דיא פּראדוקציאן קאסטען דער גע־זעלשאפט בילליגער, עס וועט וועניגער צייט אוועקגענומען; קורץ — וויל דיא סאצ. העמא־קראטישע טעארעטיקער דיינקען, אז א ז ו י ל ו י נ ט ז י ך ב ע ס ע ר.

נו, גוט! וויבאלד אז דיא „וויסענשאפּט" קומט אויף ענדליך צום פונקט, וואס עס לויגט זיך בעסער, טו פּאר וואס זאלען מיר ניט טארען שטעלען א פּראגע־צייכען פון אונזער זייט אוז א פּרעג טאן נאנץ שטארק: ל ו י נ ט ז י ך ד א ס?! לויגט זיך צו מאכען אזא טאראראם מיט א מאדערנעם שטאאט, אוז „העכסט ווי־סענשאפּטליך" אוועקרוויבען פון יעדען איינצעל־נעם אוז פון יעדער גרופּפע אי דיא פּרייהיים, אי דיא מיטלען זעלבסטשטענדיג צו פּראדוצירען? לויגט זיך עס צו פערשאבערן דיא פּרייהיים פּאר א ב י ל י ג ע ז טאפּ לינזען?

אז דער סאציאל־דעמאקראטישער ווירט־שאפט־שטאאט נעהמט אוועק ביי דיא ארבייטער (ביי אלעמען, ווארים אויסער דיא בעאמטע

וועלען דאך אלע זיין ארבייטער אין דער צוקונפט) דיא פרייהייט, איז קאוטסקי מודה גאנץ אפען אין דעם זעלבען „ערפורטער פראגראם". ער זאגט: — „עס איז ריכטיג, דיא סאציאליסטישע פראדוקציאן קען ניט געהן צוזאמען מיט דיא פולע פרייהייט דער ארבייט; דאס הייסט, מיט דער פרייהייט פון ארבייטער צו ארבייטען וועו, וואו אוו וויא ער וויל".

„אין א סאציאליסטישע געזעלשאפט זיינען אלע פראדוקציאנס־מיטעל פעראייניגט אין איין האנד; עס איז דא נור איין אייניציגער ארבייטגעבער, וועלכען מען קען ניט בייטען".

אבער — „שולדיג איז דעם איז דיא עקאנאמישע ענטוויקלונג גופא, ניט דיא סאציאלדעמאקראטיע: שטערען דיזע ענטוויקלונג וויל זיא ניט אוו קען ניט".

דאס זיינען קלארע דבורים אוו ער פערדיענט א דאנק פאר זיין אפענהערציגקייט — נור ניט דאס אליין בין איך אויסען.

קאוטסקי צורעדט זיך אין א גאנצען קאפיטעל וועגען דיא פרייהייט דער ארבייט אוו סטאדעט זיך צו בעווייזען, אז מיט דיא צוטיילונג דער ארבייט פון גרויס־אינדוסטריע איז פריוהייט איבערהויפט אז אונמעגליכע זאך, דער ארבייטער איז ניט מעהר וויא א קלייין רעדעל, וויא א שרייפעל, איז א גרויסע מאשינע; אויך יעדען שריט אוו טריט איז ער אבהענגיג פון אלע אנדערע מיטארבייטער: ער מוז ארבייטען וועו אוו וויי די זאך פאדערט, ניט וועו אוו וויא ער וויל; הייסט עס, אז ער קען ניט זיין פריי.

אבער מיט אזא רעכנונג קען מען דאך זאגען, אז עס קען איבערהויפט ניט זיין קיין פערזעלכע פרייהייט אין א געזעלשאפט. וואהרים איז דען ניט יעדער מענש דורכגעשרויפט אוו דורכגעבונדען מיט אלע אנדערע מענשען אזוי, אז אייגער אליין וואלט קיינער ניט געקאנט לאנג עקזיסטירען? אוו פאר וואס גראד אין דער גענזעלשאפט? איז א מענש פאר זיך אליין פריי? איז זיין וויללען ניט אבהענגיג פון אזוי פיעל אורזאכען איבער וועלכע ער האט קיין מאכט ניט?

דער טעות ליגט דא אין דיא סאמע בעדיינטונג פון פרייהייט. אט גיט א קוק וואס עס טוט זיך איצט אין רוסלאנד. דיא עדעלסטע מענשען, דיא איידעלסטע, דיא גרעסטע העלדען גיבען אוועק זייער לעבען אין קאמפף פאר דער בעפרייאונג פון פאלק, פאר פרייהייט. וועט איהר זיי פרעגען צו וואס טוען זיי דאס, נאכ'ן רעכנונג אז עס קען נאר קיין פרייהייט ניט זיין אויך דער וועלט? ניין. איהר פיהלט, אז עס איז ניט גליק, אז עס איז דא א חילוק צווישען דיא פרייהייט, פאר וועלכע יענע העלדען קעמפפען, און דיא פרייהייט, פון וועלכע איהר רעדט דא.

איהר רעדט אוו טראכט בעת מעשה פון א ב ס ט ר א ק ט ע פרייהייט, פון דעם מ ע ט א פ י ז י ש ע ן בעגריף פון פרייהייט — וועגען אזעלכע, אויב איהר וויללט, קען מען זיך חקירה'נען אוו אפשר צוגעבען, אז זיא איז ניטא אוו קען ניט זיין, ניט אין געזעלשאפטליכע ארבייט, ניט אין געזעלשאפטליכען לעבען, ניט אין דעם מענשענס פסיכאלאגיע גופא. יענע אבער קעמפפען פאר ק א נ ק ר ע ט ע פרייהייט: פאר פרייהייט צו קענען טאו, יעדער וואס ער וויל, ניט געשטערט פון קיינעם; פאר פרייהייט צו מעגען זוכען גליק, יעדער איינער אין זיין אייגענע וועג; צו זיין אליין בעל הבית אין בער זיך אוו ניט זיין אונטערוואהרפען אונטער דעם וויללען פון אנאנדערען.

מעג דעם מענשענס וויללען זיין פריי פסיכאלאגיש אדער ניט, איין מענשענס וויללען דארף ניט זיין ג ע צ ו ו א נ ג ע ן צו וואהרן אונטערוואהרפען אונטער דעם וויללען פון אנאנדערען, מיר זוכען ניט קיין „פרייען וויללען" — מיר זוכען פרייהייט פאר דעם וויללען וויא ער איז. מיר זוכען פרייהייט פאר דעם וויללען—געגענאיבער דעם וויללען פון אנאנדערן, ניט געגענאיבער אומשטענדע, וועלכע מען קען ניט ענדערן. א מענש מיט שכל קען ניט וועלען אי אויפעסען דעם בייגעל, אי איהם האבען.

גרויס־אינדוסטריע פאדערט א צוטיילונג דער ארבייט אוו פאלגליך אן אבהענגיגקייט פון'ם ארבייטער בעת ער ארבייט — ריכטיג. דיא פראגע איז אבער, וואר פאדערט דיא גרויס־אינדוסטריע? פאדער א ו ך עס? אויב א י ך וויל עס, גאר אוך איין, מיט מיין ניט געצוואונגענעם וויללען, אויך די אומשטענדע, וועלכע מאכען מיך בעת מעשה אבהענגיג פון מיינע מיטארבייטער. וויל אוך עס נ י ט, נאר דיא געזעלשאפט גיט מיר קיין ברירה ניט אוו אוך מוז זיין די הונדערטע האנד אין א פאבריק פון שפיל־קעם — דאן רויבט זי ביי מיר אוועק מיין פרייהייט אוו זיא מאכט מיר פאר א שקלאף צו איהר וויללען.

„אין א סאציאליסטישע געזעלשאפט זיינען אלע פראדוקציאנס־מיטעל פעראייניגט אין איין

האנד" — הייסט עס אז זי גיט מיר נישט דיא ברירה צו ארבייטען פאר זיך אויב איך וויל, נאר איך מוז ארבייטען אלם א רעדעל אין א גרויסע מאשינע, צי איך וויל, צי איך וויל ניט — הייסט עס אז די סאציאליסטישע געזעלשאפט רובט מיר אויסקומען מיין פרייהייט אוז מאכט מיר פאר א שקלאף צו איהר ווילען.

אוז טאקי זי, די סאציאלדעמאקראטיע, איז שולדיג אין דעם, ניט די עקאנאמישע ענטוויקלונג. די מעטאדען פון גרויס אינדוסטריע האבען א סך מעלות — אין דיא נייערע צווייגען קען מען אהן זיי גאר ניט אויסקומען — אבער דיא סאציאל־דעמאקראטיע פערגעסט, אז זיי זיינען געמאכט געוואָרען פאר'ן מענשען, ניט דער מענש פאר זיי.

עס איז דער סאציאל־דעמאקראטישער שטאאט, — דאס פעראיניגען אלע פראדוקציאנס־מיטלען אין איין האנד, דאס רעגולירען פון א צענטער דיא פראדוקציאן פון גאנצען לאנד, דאס קאנטראלירען דיא פראדוקטיוע טהעטיגקייט פון יעדען איינצעלנעם — אט דער עקאנאמישער שטאאט־הכולל איז דאס, וועלכער בעגראבט דיא פרייהייט און פערשלאפט דיא מיטגליעדער פון דער געזעלשאפט!

„מיר גיבען דיא מענשען, שרייט דיא סאציאל־דעמאקראטיע, דיא העכסטע פרייהייט וואס עס קען געבען: אנשטאט דיא „פריהייט דער ארבייט" מאכען מיר זיי „פרי פון ארבייט"! מיר בעפרייען זיי פון צו דארפען שווער און ביטער ארבייטען".

א וואָרט־שפּיעל איז דאס א שהנער—אבער ניין, מוהמעל! פרי פון ארבייט מיינט ניט פרייהייט. איהר מעגט אויך אונז מאכען פרי אפילו פון צהן־וועהטאג און פון צער גדול־בנים — און עס וועט אלץ ניט הייסען, אז איהר גיט אונז פרייהייט. פאר א פאר שטונדען אין טאג ארבייט וועט איהר אונז געבען חיונה בשופע — איהר זייט א גוטע עקאנאמקע און א גוט־הערציגע בעל־הבית'טע — אבער דערפאר וועלען מיר אייך מוזען דיענען וויא לייב־אייגענע און פאלגען וואס איהר וועט הייסען.

עס זיינען דא מענשען, איך וויים, וואס וועלען לעקען דיא פינגער פון אזא מערכה: סטייטש א שטעלע, — ארבייט נישט מעהר וויא דריי שטונדען א טאג העכסטענס, חיונה בשופע און א קאנטראקט אויפ'ן גאנצען לעבען! אבער אזעלבע קענען ניט זיין פיעל, איך בין זיכער, א דור פון מענשען וואס וועט האבען דעם מוטה צו מאכען א רעוואלוציאן און אבשאפען אייגענטום פון דיא פראדוקציאנס־מיטלען וועט ניט פארשאכערן זיין פרייהייט פאר א בילדגען, גרויסען טאפ לינזען.

דר. מ—ן.

עס איז אויבריג צו בעמערקען, אז מיר זיינען ניט איינפערשטאנדען מיט דיזען ארטיקעל, אבער דיא פראגע „שטאאט אדער ניט שטאאט?" בלויבט אומער א העכסט וויכטיגע און פאדערט זעהר גרינדליכע בעטראכטונגען. דער וועהטהער שרייבער פון דיזען ארטיקעל בעריהרט יעדענפאלס וויכטיגע פונקטען, וועלכע פערדיענען א זעהר ערנסטע אנטוואָרט. מיר וואלטען אבער וועלען, אז דיא דעבאטע זאל ניט טראגען דעם כאראקטער פון דיא אמאליגע ויכוחים צווישען אנארכיסטען און סאציאל־דעמאקראטען, נאר זאל זיין א פילאזאפישע אין דעם בריייטען זינען פון דיזען וואָרט. דיא שטרעבונג דארף ניט זיין וועהר איז גערעכט, נאר וואס לויגט דיא וואהרהייט אדער יעדענפאלס מעהר וואהרהייט. — דיא רעדאקציאן.

דער ציוויליזאַציאָנס־מיטה

ציוויליזאציאנס־מיטה! וואס זאל עס מיינען? וויא פערבינדעט מען ציוויליזאציאן מיט דיא גרויס־אלטע וועלדע צייטען, וועז מיטהען זיינען פערפאסט געוואָרען? וועט וואהרשיינליך ניט איין לעזער א פרעג טאָן, א בליק וואַרפענדיג אויף דיא קעפּל פון דיזען ארטיקעל.

עס איז אבער דאך אזוי. ביי אלע פעלקער אויף א גאַווייסער שטופע פון קולטור זיינען ענטשטאנען מיטהען, וועלכע האבען געקראָגען דעם אלגעמיינעם נאמען: ציוויליזאציאנס־מיטה. דיזער נאמען איז טאקע דער פאסענדסטער פאר זיי. אזעלכע מיטהען קען מען גלייך דערקענען, בעשטימען זייער אורשפרונג און כאַראקטער, וואס פאר פערשיעדענע נעמען דיא געטער אדער העלדען זאלען ניט טראגען. מען קען זאגאר זאגען, אז זיי האבען אלע איין פנים.

אום צו פערשטעהן, ווארום א גאַווייסער סארט מיטהען האבען געקראָגען אזא זאנדערבאר־קלינגענדען נאמען, דארף מען צוערשט נעהמען אין אנבעטראכט דעם פאקט, אז מיטהען האבען ענטשפראכען דעם קולטור־צושטאנד פון זייערע פערפאסערס. אין אונזערע ערקלערונגען איבער „אידיש מיטהאלאגיע" וון בעזאנדערס אין דעם ארטיקעל איבער אברהם וון דיא עקדה האבען מיר אנגעוויזען אויף דעם ענגען צוזאמענהאנג צווישען מיטהען אין דעם נאמאדען אדער אין אקערבויער צושטאנד. דאָרט איז ערקלערט געוואָרען, ווארום דיא נאמאדען האבען מעהר פערעהרט דעם אבענד־הימעל וון דיא לבנה, וון דיא אקער־בויער — מעהר דעם טאג וון דיא זון. דאס איז נאך א בעוויז, וויא ווייט דער עקאנאמישער צושטאנד בעהערשט דיא געזינונגען, מאראל וון איבערהויפט דעם גייסט פון מענשען. אבער ניט דאס זיינען מיר דא אויסען. וואס מיר ווילען דא אויסדריקען וון בעווייזען, איז נאר, אז דער אקערבויער־צושטאנד האט געפירט צו דער ענטשטעהונג דיא מיטהען, וועלכע טראגען דעם אלגעמיינעם נאמען: דער ציווילי־זאציאנס־מיטה.

אין פערגלייך מיט דעם יעגערשטען וון פיהפיטערענדען צושטאנד איז דער אקערבויער־צושטאנד א פאַרטשריט וון דארום א מעהר ציוויליזירטער. מען דארף ניט שטודירען די קולטור־געשיכטע, אום דאס צו פערשטיין. פעלקער וואס האבען זיך מיסטענס בעשעפטיגט מיט אקערבוי — עס פערשטעהט זיך, אז קיין קולטור־פאלק האט קיין מאל ניט אויפגעגעבען יעגעריי וון פיהפיטערונג, וון, פערקעהרט, עס איז זעלטען געווען אזא נאמאדען־שטאם, וואס האט גאר קיין מאל ניט צוגעלייגט א האנד צו דער ערד, אז זיא זאל ארויסגעבען מעהר שפיין־זאכען (געוואהנליך האבען זיך דיא פרויען פון דיא פיהפיטערער בעשעפטיגט מיט אקערבוי) — אזעלכע פעלקער האבען ביסלעכווייז געגרינדעט שטעט, געבויט טעמפלען וון מאנומענטען, אויך־געפיהרט מלוכות וון געלעבט דורכשניטליך רו־היגער, זיכערער וון בעסער, וויא נאמאדען.

נון, עס איז ניט מעהר וויא נאטירליך, דאס וועז צווויי פעלקער קומען אין אירגענד וועלכען פערקעהר, זאלען זיי פערגלייכען זייער צושטאנד. דער נאמאד, אין זיין ווילדער פרייהייט, איז זיין פערהעלטניסמעסיגער אונאבהענגיקייט האט זיך געהאלטען העכער פאר דעם אקערבויער וון האט געקוקט אויף איהם מיט פעראכטונג, זור־כענדיג ביי יעדער גלעגענהייט אוועקצורוידבען דיא פריכטע פון יענעם'ס ארבייט. אבער, פון דער אנדער זייט, האט דער אקערבויער, וויא אונטערדריקט ער איז ניט געווען פון דיא הער־שער, וויא שווער ער האט ניט געמוזט ארבייטען, אום צו דערהאלטען דיא נשמה איז גוף — ער האט ניט געקענט ניט זעהען וון ניט פיהלען, אז איהם איז דאך בעסער וויא דעם נאמאד, וועמען ער האט גענומען בעטראכטען וויא א ווילדע בריאה. בעזאנדערס האט ער אזוי געמוזט פיה־לען, וועז דיא ענטוויקלונג פון אקערבוי גענעפיהרט צו א פערמעהרונג פון דער בעפעלקע־רונג, צו דער גרינדונג פון שטעט, צו דער פער־שפרייטונג פון קונסטען וון איז אלגעמיינעז צו דער ענטשטעהונג פון קולטור־צענטערס. דיא איינוואהנער פון אזעלכע וויגעלעך פון ציווילי־זאציאן, וויא מצרים, בבל, אינדיען וון כינא,

וואו דיא נאטירליכע אומגעבונגען זיינען געווען בעזאנדערס גינסטיג פאר דיא ענטוויקלונג פון אקערבוי און איבערהויפט פון קולטור — דיעזע איינוואהנער האבען געמוזט קוקען אויף זיך אין פערגלייך מיט דיא נאמאדען, וועלכע האבען געוואנדערט ארום דיא גרענעצען פון זייערע לענדער, זוכענדיג א געלעגענהייט זיך אריינצו־רייסען אהין, אום צו רויבען, וויא מיר איירא־פערן קוקען יעצט אויף זיך אין פערגלייך מיט אזיאטען.

זעלבסטפערשטענדליך, דער אקערבויער־צושטאנד האט זיך ענטוויקעלט לאנגזאם אין פערלויף פון דור דורות — דיא קולטור־נעשיכטע צייגט אונז אונבעשטרייטבאר, אז דיא ענטוויק־לונג פון דער מענשהייט איז אנגענאנגען ש ט ו־פ ע נ ו י י ז און אזוי לאנגזאם, אז איין דור האט קוים נעקענט בעמערקען זיין פאָרטשריט איבער דעם פאריגען — און וועז א פאלק האט שוין דערגרייכט צו אזא מדרגה, אז אין זיין לאנד האבען זיך געפונען אזעלכע שטעט וויא בבל, ננוה, מעמפיס, טהעבעם א. ז. ו., האט מען שוין לאנג פערגעסען אז דעם שווערען אנפאנג פון דיזער קולטור, אז דיא ביטערע קעמפפע וואס מען האט דורכגעמאכט לאנגע יאהרהונדערטע ביז מען האט ארויפגעקלעטערט אויף א העכע־רען קולטור־לייטער.

מען האט דארום נערעבענט, אז דיא אור־עלטערן האבען אויך געלעבט אין אזא צושטאנד. דאס וואס עס האט נעדויערט יאהרטויזענדע צו דערגרייכען, האט זיך אויסגעדוכט אלס עטוואס וואס איז נעשעהען פלוצלונג מיט א מאל. דיא כינעזער, צום ביישפיעל, וואס האבען געבויט ריזיגע וועגט צו בעשיצען זיך נעגען דיא אטא־קעס פון דיא ווילדע טאטערשע שטאמען, האבען זיך נאר ניט פארגעשטעלט אז אמאל, וועז זיי הא־בען זיך אליין אריינגעריסען אין דיא פרוכט־בארע טהאלען פון כינא, זיינען זיי אויך געווען אזעלכע ווילדע נאמאדען וויא דיא טאטערס, מיט וועלכע זיי האבען נעפיהרט א שטענדיגען קאמפף. דאס זעלבע איז נעווען דער פאל מיט דיא מצריים, באביליאנער, אסיריער א. ז. ו.

וואורום אבער איז דאס אזוי? וויא אזוי איז עס נעשעהען, אז זיי האבען דערגרייכט צו א העכערע שטופע פון קולטור וויא דיא נאמאדישע שטאמען ארום זיי? וויא אזוי זיינען אויפגעקו־מען שטעט און מלוכות? וויא אזוי זיינען ענט־שטאנען דיא פערשיעדענע מלאכות און קונס־טען? פון וואס האט זיך דאס אלעס נענומען?

אויך דיזע נאטירליכע פראגען האבען דיא אקערבויער נעגעבען אין אלגעמיינען אויף אנט־וואָרט, און דיעזע אנטוואָרט איז, וואס ווערט יעצט נערופען: דער ציוויליזאציאנס־מיטה.

מען קען איהם אויך רופען דער זונען־מיטה, דען בייַ אלע פעלקער, וואו מיר נעפינען נאָר דעם ציוויליזאציאנס־מיטה, איז ער פערבונדען מיט זונען־העלדען און זונען־געטער. דער אור־שפרונג פון דער העכערער קולטור איז צוגע־שריבען געוואָרען צו זונען־פיגורען, וואס עס איז נאטירליך, דען דער אקערבויער האט נע־קוקט אויף דער זון, וויא אויך זיין בעשיצער, ער־לייזער און הויפט־גאט.

דיא נעמען פון דיזע העלדען, וועלכע מען האט אנגענומען אלס דיא גרינדער פון אקער־בוי, אלס דיא אינפיהרער פון קונסטען, אלס דיא שטיפטער פון שטעט, אלס דיא ערשטע ים־פאהרערס, ארכיטעקטען, מוזיקאנטען, וועבערס, שמידען א. ז. ו., זיינען פערשיעדען, אבער זויי־ער כאראקטער איז דער זעלבער, דען זיי זיינען אלעלע אדער דיא זון זעלבסט אדער קינדער פון דער זון. גרינדליכע נאכפארשונגען פון פיעלע נעלעהרטע האבען נעצייגט, אז דיא נעמען פון דיעזע העלדען, פון דיעזע מענשען־בעגליקער זיינען אייגענטליך נאר פערשיעדענע נעמען פון דער זון זעלבסט. אזירים, פראמעטהעוס, אפאלא, וואולקאן, עסקולאפוס, סאטורן א. ז. ו. — זיי זיינען אלע זונען־פיגורען, צו וועלכע מען האט מיט דער צייט צוגעשריבען דיא איינפיה־רונג פון קונסטען.

מיר וועלען דא זיך אבשטעלען אויף א פאאר אזעלכע מיטהיישע גרינדער פון ציווילי־זאציאן.

דער העלד פון קולטור ביי דיא אלטע פער־סען טראגט דעם נאמען: י ע מ ש י ד. דיא בעדייטונג פון זיין נאמען צייגט זיין זונען־כא־ראקטער. אין פרס ומדי האט מען נעגלויבט, אז ער איז געווען דער גרינדער פון שטעט, דער ערפינדער פון קונסטען, בעזאנדערס פון מוזיק און שיפען. ער איז אויך נערעבענט געווען פאר דעם ערשטען ווייַנגערטנער אזוי וויא נח ביי אידען. דער אלט־פערסישער היסטאריקער מיכ־ראד דערצעהלט דאס אלעס. ביז יעמשיד האט זיך בעווייזען, האבען דיא מענשען געלעבט אין פינסטערנים און איז ווילדהייט. ער האט עס ארויסגעשלעפט זיי פון ווילדען צושטאנד, נע־מאכט פאר אקערבויער, צוטהיילט איז 4 קאס־טען אדער קלאסען, נעמליך: קריעגער, בעאמ־

טע, אקערבויער און האנדווערקער. ער האט אויך איינגעפיהרט דעם לוח.

וועגען דיעזען העלד וועלט אויך דערצעהלט א מעשה, וועלכע איז עהנליך צו דער פראמעט-העאוס-לעגענדע. פאר זיין גוטסקייט צו מענשען, דערפאר וואס ער האט זיי געגעבען פייער און נעלערנט אקערבוי, וועלט ער בעשטראפט און ארונטערגעשלייידערט פון גאט זאראק, פון וועמעס פליטצעס עס וואקסען ארויס דראגאנען (וויא מיר וווייסען עס פון דיא ארטיקלעז איבער „אידישע מיטהאלאגיע", מיינט עס איינפאך די שטורמען און דיא נאכט, וועלכע וועלט ווערען געריבען אלס דיא קעמפפער מיט דער זון), בעזיגט איהם און שלייידערט איהם אריין אין ים, וואו א ריזיגער פיש, א לויתן, שלינגט איהם איין, אבער נאכהער שלייידערט ער איהם ארויס פון ים אזוי וויא דעם „נביא" יונה (מיר וועלען דא פערבייגעהענדיג בעמערקען, אז דיא מעשה מיט יונה איז אויך א זונען-מיטה).

דער העלד פון דעם ציווויליזאציאנס-מיטה איז בבל און אשור אין אגענס. ער איז דער ערפינדער פון אקער, דער בויער פון שטעט א. ז. וו. אז ער איז א זונען-פיגור איז קלאר פון פאלגענדע שילדערונג: „וועז דיא זון איז אונטערגענאנגען, איז אענעם אריינגעפאלען איז ים, וואו ער פלעגט פערברייננען דיא נאכט." וויא מיר וווייסען, איז דער זונען-אונטערגאנג פאר-געשטעלט אין מיטהען אלס א פאל אין ים, און דער זונען-אויפגאנג אלס אן ארויסשווימונג פון ים.

סאציעל אינטערעסאנט זיינען דיא מיטהען פון דיא איינגעבארענע פון אמעריקא, וויל מיר וווייסען, אז דיא אינדיאנער האבען קיין פער-קעהר ניט געהאט מיט דיא פעלקער פון דער אל-טער וועלט ביז קאלומבוס'ס צייט. וועז מיר געפינען דארום ביי אינדיאנער מיטהען, וועלכע זיינען עהנליך צו דיא מיטהען פון דיא פעלקער אין אזיען, אויראפא און אפריקא, זא מוזען מיר שליסען, אז זיי זיינען עניטשטאנען זעלבסט-שטענדיג נאך דיא נאטירליכע געזעצע פון מענ-ליכען גייסט. נון, מיר טרעפען ביי אלע אייני-געבארענע פון אמעריקא ציווויליזאציאנס-מיט-העז, וועלכע אונטערשייידען זיך פון אזעלכע אין דער אלטער מיט דיא נ ע מ ע ז פון דיא העלדען.

סאט האט איהר אלס ביישפיעל א ציווויליזא-ציאנס-מיטה, וואס איז געווען פערשפרייטעט ביי דיא שטאמעז פון צענטראל-אמעריקא. דיא מויסקא-שטאמעז איז דער געגענד ארום באגא-טא, דיא יעצטיגע הויפשטאדט פון דער רעפוב-ליק קאלאמביא, האבען אזוי דערצעהלט וועגען דעם אורשפרונג פון קולטור:

„אין דיא פריהערע צייטען, וועז עס איז נאך גאר קיין לבנה ניט געווען, זיינען דיא מענשען געווען גאר ווילד, אהן אקערבוי, אהן געזעצע, אהן רעליגיאז און אהן מאראל. דאז האט זיך בעוויזען אז אלטער מאן מיט א ב א ר ד, ו ו ע ל כ ע ר א י ז ג ע ק ו מ ע ז פ ו ז מ ז ר ח און וועלכער האט געהאט ד ר י י נעמען: ב א כ י ק א, נע נ ע ק ו ע ט ה ע ב א און ז ו ה ע. (ער איז דארום פארגע-שטעלט געווען מיט דריי קעפף). ער האט עס גאלערנט דיא ווילדע צו וועבען קלייידער, צו בע-ארבייטען דיא ערה, צו דיענען צו דיא גאטער און צו גרינדען מלוכות. זיין ווייב האט אויך גע-האט דריי נעמען: ה ו י ט א ק ו ו א ט ש י א און י ו ב ע ק א י ג ו א י א. זיא איז גענוגען וואונדערשהן, אבער אזוי פערדארבען, אז זיא האט אינטריגירט צו פערניכטען אלע גוטע אויף-טוואונגען פון איהר מאן. דורך כישוף איז איהר טאקע גאלונגען ארויסצוציאגען דעם טייך פונ-זשא פון זיינע ברעגעס און צו פערפליצען דאס גאנצע לאנד. נור א קליינע צאהל מענשען איז עס גאלונגען צו רעטטען זיך אויף דיא שפיץ בערג. אבער דאז איז באכיקא שטארק אויפגעבראכט גאווארען. ער האט פעריאגט דיא בייזע פרוי פון דער ערד אויף אייביג און האט איהר אומגע-וואנדעלט אין דער לבנה. ער האט אויסגעטרי-קענט דאס לאנד און צוריק אייניגעפיהרט קונס-טען. דאס פאלק האט זיך נאכהער פערזאמעלט און האט צו זיין עהרע אייניגעפיהרט דעם זונען-דיענסט מיט כהנים, תעניתים און פעסטליכקיי-טען אין גאווסיע צייטען פון יאהר. באכיקא איז גאווען דער כהן גדול 2000 יאהר און נאכהער איז ער פערשוואונדעז".

דער העלד פון דעם מעקסיקאנער ציווויליזא-ציאנס-מיטה איז קוועצאלקאאטל. וואס פאר א ראלע ער האט גשפילט אין מעקסי-קא, וועט דער לעזער גאפינען אין מיין בוך „אמעריקא פאר קאלאמבוס". דער בעשרענקטער פלאץ ערלויבט מיר ניט זיך אבצושטעלען אויף וויטערע אייניצעלהייטען.

וועגען דעם אויבענגעברא כטען מיטה וועל איך נאר בעמערקען, אז דער „מאן מיט א בארד וואס איז געקומען פון מזרח" מיינט אייגפאך דיא זון, דען דיא שטראהלען זיינען גערופען ג-

וואַרעז אין מיטהעז האַאר. קוועטצאלקאַאטל אוז אנדערע זונעז העלדעז ווערעז אויך געשיילדערט אלס מענער מיט בערד אוז קומענדע פון מזרח. דיעזע בערד זייַנעז נאָך מערקווירדיג צוליעב דעם, וויַיל דיא אינדיאַנער זיינעז, וויא בעוואוסט, א ראַסע אָהן בערד. וואָס אנבעלאַנגט צו דיא דריי נעמען פון דעם ציוויליזאַטאָר פון דיא מויסקאַסטאמען, זא בעצייכענען זיי אייגענטליך דיא פאַזיזיאַנען פון דער זון, נעמליך: דיא אויפגענדע, דיא ביי־טאָגיג אוז דיא אונטערגעהענדע. ביי פיעלע אנדערע פעלקער האַט דיא זון גענטראַגען פערשיעדענע נעמען נאָך איהר פאַזיזיאַן אויפ'ן הימעל.

דער קאַמפף מיט דער לבנה איז אויך א גאַנץ געווענליכער איז מיטהעז. דאַס איז דער קאַמפף פון טאָג מיט נאַכט, פון ליכט מיט פינסטערניס, פון דער זון מיט שטורמען. דיא דריי נעמען פון דער לבנה זיינען איהרע פאזען.

ביי פיעלע פעלקער ווערעז דיא העלדען פון דעם ציוויליזאציאָנס־מיטה פאַרגעשטעלט אלס קינדער פון דער זון. דיא גרינדער פון ציוויליזאַציאָן אין פערו זיינען מ א נ קא ק א פ א ק אוז מ א מ א ע ל א, בייַדע קינדער פון דער זון. מען האַט זיי גערעכענט פאר דיא אורעלטערן פון דיא אינקאַס (מלכים פון פערו). אַראַבאַיפ, ייעלבער האַט גענרינדעט שטעדט, איז נאָך גריכישע לעגענדען א קינד פון דער זון.

* * *

דער ציוויליזאציאָנס־מיטה איז צוואמענגעפלאַכטען געוואָרן מיט דעם שפפונגס־מיטה. דאַס איז וואהרשיינליך געקומען דורך דעם, וואס מען האַט בעטראַכט דיא זון אלס דעם שעפפער פון מענשען. פיעלע מיטהעז שילדערן וויא דיא קינדער פון דער זון זיינען געווען דיא ערשטע מענשליכע פאַאר.

אין דער ביבעל געפינען מיר סמנים פון דיזע מיטהעז. מיר האַבען דאַרט אייגענטליך צוויי געשיכטען פון דער שפפונג פון מענשען. דיא ערשטע איז וועגען אדם און חוה. דיא בעדיי־טונג פון דעם וואָרט „אדם" איז דיא זעלבע וויא פון „אדום" — ד ע ר ר ו י ט ע ר. דאַס איז, וויא מיר ווייסען, איינע פון דיא נעמען, וועלכע דיא זון טראַגט אין מיטהעז. פ י ר ר ה א, דיא מוטער פון מענשען נאָך א גריכישען מיטה, מיינט אויך „דיא ר־ייטע". וואס אנבעלאַנגט צי אונזער „מוטער" חוה, זא ערקלערט פראַפעסאר גאַלדציהער, אז זיא איז אויך א זונען־פיגור.

דיא צווייטע ביבלישע געשיכטע איז וועגען אונזער צווייטען „פאַטער" נח. מיר האַבען שוין ערקלערט, אז ער איז א זונען־פיגור (זעה „אידישע מיטהאַלאָגיע" אין לעצטען סעפטעמבער נומ. „צוקונפט"). ביי אידען זיינען וואהרשיינליך געווען פערשפרייטעט צווייי מיטהעז וועגען דעם אורשפרונג פון מענשען: איינע וועגען אדם און חוה אלס דיא ערשטע מענשליכע פאַאר; דיא אנדערע וועגען נח אלס דעם ערשטען מענש אוז צוגליך אלס דעם ציוויליזאַטאָר פון מענשען. דורך דיא מעשה מיט'ן מבול זיינען זיי בייַדע אויסגענליכען אוז אנגענומען געווארען. יעדענפאַלס זיינען בייַדע „פאַטערס" זונען־פיגורען, וואס עס צייגט וויידער, אז אידען זיינען קיין אויסנאהמע אין בעצוג אויף מיטהאַלאָגיע.

פ. קראַנץ.

א גרום צום „ציטגייסט"

עס טהוט אונז זעהר לייד, וואָס צוליעב מאַנגעל אין פלאַטען זיינען מיר געצוואונגען צו דרוקען דיעזען נומער „צוקונפט" אָהן א קריטיק איבער דער נייער זשאַרגאָנישער צייטשריפט אין נוי־יאָרק, איבער דעם „ציט־גייסט". מיט עטליכע ווערטער קען מען וועגען דיזע ציוטונג נית אַבקומען, אוז פיר א לאַנגען אַרטיקעל איז קיין צייט געבליבען. איז נעכסטען נומער ווילען מיר האַפענטליך זאָגען אונזער מיינונג איבער דעם „ציט־גייסט". דערווייל טהוען מיר עס פאַר נוטיג צו בעמערקען, אז דיזע וואַכענבלאַט פון „פאַרווערטס" איז פיעל בעסער, וויא מיר האַבען ערווארטעט פון דיא אַרויסגעבער פון „פאַרווערטס". מיר בעגריסען דעם „ציט־גייסט" אָנען אויפריכטיג און וויינשען איהם בעסטען ערפאָלג, אַבוואָהל מיר האַבען זעהר פיעל אויסצוזעצען געגען איהם.

דיא רעדאקציאָן.

אַלב־נאַקעט טרייסלען בײַן וועג זיך די בוימען,
ס׳יאַממערט א קינה דער ווינד דורך די צווייגען,
אונטער די פים מיינע קנאַקען און קרעכצען,
בלעטער פאַרטריקענטע גלעלע און ברוינע
וועלכע דער אָסיען האָט איבער דעם קבר
פון דעם געשטאָרבענעם פריהלינג צוזייט...

שטילל קלאָגט דער אָסיען־ווינד... ניט ווי דער שטורעם,
וועלכער אום ווינטער מיט טייוועלשער בייזקייט,
פרעכענדיג בוימען זיין צאָרן צו שטילען,
טרייבענדיג ווילד זיינע וואָלקען־געשפאַננען
שפרייטענדיג פּחד און אימה ארום —

שטיל קלאגט דער אָסיענווינד... קוים וואס מי הערט איהם,
שטיל ווי עס קלאָגט די פּראָנגליקטע מוטער,
וועלכע איהר איינציגעם קינד האָט פערלאָרען,
וואָן זי האָט מעהר ניט קיין כח צו ווײנען,
וואָן ס׳האָט דער וויטאג זיין קול שוין פערלאָרען
טיעפער זיך אפער בעגראָבען אין ברוסט...

שטיל קלאגט דער אָסיענווינד... אויבען אין הימעל,
היינגט אַזוי בלאָ און אָהן וואָלקען ווי זוממער,
ליכטיג ארום איז די געגענד, פון ווייטען
זעהען די בערג זיך, די שומרים פון הימעל...
אפער פון הימעל און בערג די מנוחה,
איז פונעם טויט נאָר, די פראָסטיגע רוה
איז נאָר א בילד וועלכעם גילט פאַר די אויגען,
יענע פערצווייפלונג און ווייסקייט און קומער,
וועלכע דער אָסיענווינד גיסט אין מיין אויער...

שטיל קלאגט דער אָסיענווינד... חזר׳ט און חזר׳ט
תמיד דעם זעלביגען טרויריגען צושפּיעל,
ביז אין מיין הערצען איהם ענטפערט אַן׳אפקלאנג,
ביז מיין צושראָקענער כח הדמיון
זעצט יעדען שאָרך פון אַ בלעטעלע איבער,
אין די פערפּיטערטסטע וועלטער פון יאוש....

דיא כוחות פון דער נאַטור.

III.

וואַרעם קיים.

ווישען דיא פערשיעדענע נאַטור־קרעפטען איז וואַרעמקייט איינע פון די עלטערסטע, וועלכע דער־מעגש האט ענטדעקט, זייענדיג, נאָך אזוי צו זאגען, „גאָר א קנאַפּער מענש", מעהר חיה־אלס מענש. און דערביבער וועלען מיר אויך איהר אבגעבען דיא בכרה און בעשרייבען זיא פריהער איידער דיא אנדערע נאטורקעפטען, וויא עלעקטריציטעט, לויכט א. ד. ג. נאָך פארציייטען, נאָר פארציייטען, בעת דער מיוחס, דער מענש, איז נאָך ארומגענאנגען איבער דיא אר־אלטע וועלדער אין דיא גן־ערן־קלייידער פון אדם מיט הוט'ען, אייידער זיי האבען נאָך פער־זוכט פון עין הדעת; בעת דיא גאנצע מענש־הייט איז נאָך, אזוי צו זאגען, אין וויעג געלעגען און קיין שום השגה נישט געהאט פון דיא אינענ־לויכע סודות, וועלכע דיא נאטור ארום און ארום האט אין זיך; נאָך דאמאלס, איז גע־מאכט געוואָרען איינע פון דיא גרעסטע ענטדע־קונגען, מיט וועלכע דיא איצטיגע ציווילויזירטע מענשהייט קאן זיך עד היום בעריהמען וויא מיט דעם שהנסטען און בעסטען אבן־טוב אין איהר אוצר פון חכמה און וויסענשאפט, האטש דיא אמאלגינע וויילדע מענשען, וועלכע עם האבען דיא דאזיגע גרויסע ענטדעקונג געמאכט, האבען קיין ברעקעל השגה נישט געהאט פון דעם, וואס זיי האבען בעצם ענטדעקט. זיי האבען געכומען צוויי שטיקער האלץ, געריבען זיי אזוי לאנג איי־נעם אן דעם אנדערען, ביז זיי האבען זיך אנגעצונדען מיט א פיייער.

אט דאס איז גאר!

„און אט דאס איז דאס די בעריהמטע גרוי־סע ענטדעקונג, דער אבן־טוב אין אונזער איצ־טיגען אוצר החכמה, מיט וועלכען מיר קענען איצט איבער ימים און יבשה אין א הרף־עין אי־בערגעבען אונזערע געדאנקען און ווערטער, מיט וועלכען מיר קענען דורכלעבערען שטיינערנע בערג, פלייהען אין דער לופטען, שווימען אונטער וואסער, און אזוי וויייטער, און אזוי וויייטער?!"

אט דיא שאלה וועט מיר געווים שטעלען יעדער פשוט'ער לעזער. איך וועל נאָך זיין וואונדער פערשטארקעגן און אנישטאט „איינע פון דיא גרעסטע ענטדעקונגען" אנרופען זיא „דיא גרעסטע ענטדעקונג", און דאָך וועט דערי־נען קיין שום גוזמא און חפלגה נישט זיין!

אט וואס פריערדיך ענגעלס שרייבט — א מענש וואס איז וויייט פון גוזמאות און מליצות, וויא דער הימעל פון דער ערד — אט וואס ער שרייבט וועגען דער דאזיגער ענטדעקונג, אין זיין בעקאנטען בוך „אנטידורינג":

„דיא ערשטע ענטדעקונג פון פייער דורך רייבען פון צוויי שטיקער האלץ איז ניט בערך גרעסער און וויכטיגער אייידער דיא נייע ענט־דעקונג פון דער דאמפף־מאשינע און, ניט קוקענ־דיג דערויף, וואס דיא דאמפף מאשינע האט גע־מאכט אזא מורא'דיגע איבערקעהרענים אין דעם סאציאלען לעבען פון דער מענשהייט, ניט קו־קענדיג זאגאר דערויף, וואס פאר א מורא'דיג־גרויסע ראלע דיא מאשין האט נאָך אין דער צו־קונפט צו שפיעלען אין דער בעפרייאונגס־געשיכ־טע פון דעם ארבייטער־קלאס, אין דעם איבער־גאנג פון דער קאפיטאליסטישער צו דער סא־ציאליסטישער אורדנונג, ניט קוקענדיג אויך די אלע איהרע מעלות, איז דאָך די פשוט'ע, אונ־געלומפערטע ענטדעקונג פון רייבען צוויי סייט־לען האלץ ביז פון זיי נעהט ארוים א פייער — ניט בערך גרעסער און וויכטיגער אייידער דיא ענטדעקונג פון דעם דאמפף־מאשינע אלס א בע־פרייאונגס־אקט פאר דער מענשהייט בכלל: דורך דער ענטדעקונג פון פייער דורך רייבען האט דער מענש געקראגען א שליטה איבער א גע־וויסען כח איז דער נא־טור און דורך דעם איז גאנ־צען, איין מאל, ארוים מכלל היה לכלל מען. דיא דאמפף־מאשינע וועט אבער קיין

מאל נישט האבען ביכולת צו מאכען אזא מורא־דיגע איבערקאהרענים, וויא גרויס אויך איהר צוקונפט זאל ניט זיין. זיא וועט נור דיא פערשקאפטע מענשהייט בעפריינען פון שקלאפערי, וועלריג דיא ענטדעקונג פון פייער האט דיא מענשהייט ערשט געמאכט פאר דאם, וואם מיר רופען מענש און ניט חיה. דאם איז אבער נאר וועז נור איינמאל מעגליך און ניט וויעדער. (1).

ענגלאנד, א סאציאלאג, בעטראכט אלזא דיא ענטדעקונג פון פייער דורך רייבען פון דער סאציאלער זייטע, אויף וויפיעל זיא האט בעפרייט דיא מענשהייט אלס א גרעזלשאפט־לידען קערפער פון קנעכטשאפט (ביי דער נאטור) צו פרייהייט.

עס פערשטעהט זיך, אז מען קען דאם גופא אויך בשום אופן ניט אוועקמאכען אונטערן האנד. דאם גליק פון דער מענשהייט איז דער לעצטער ציעל פון אלעע ענטדעקונגען, וויא פון אלע וויסענשאפטען בכלל, און וויבאלד, אז די, איז פלוג, קלייניע און נישט וועזרטע, ענטדעקונג האט גשפיעלט אזא גרויסע (אויב ניט די גרעסטע) ראלע איז דער בעפרייאונג — און וואם קען זיין א גרעטערער גליק אייידער פרייהייט? — פון דער גאנצער מענשהייט, איז דאם אליין שוין גענוג און איבערגענוג, אז מען זאל זי רופען „איינע פון די גרעסטע", אדער בעסער, „די גרעסטע" ענטדעקונג.

אבער אויך פון דעם טרוקענעם, נאטור־וויסענשאפטליכען שטאנדפונקט איז דיא דאזיגע ענטדעקונג פון די נאך האלב ווילדע פעלקער א מורא'דיגע.

„זיי האבען גענומען צוויי שטיקער האלץ, געריבען זיי אזוי לאנג ביז זיי האבען זיך אנגעצונדען".

אזוי איז דאם אויפ'ן פשוט'ען לשון. לאמיר דאם אבער פרובען איבערזעצען אויפ'ן לשון פון דער וויסענשאפט, אויפ'ן לשון פון דער איצטיגער פיזיק, און מיר וועלען בעקומען גאר אן אנדער בילד. „זיי האבען דיא שטיקער האלץ גערייבען איינעם אן דעם אנדערען", ד. ה., זיי האבען געבראוכט זייער מוסקעל קראפט, כדי צו בעוועגען דיא צוויי קערפער, דיא מאסען (2). אדער מיט אנדערע וועדטער, די אויסצופיהרען א מעכאנישע ארבייט (רייבען). דיא דאזיגע מעכאנישע ארבייט איז אבער ניט פערפאלען געווארען: „דיא שטיקער האלץ זיינען געווארעי וואם וויייטער און וויייטער אלץ וואראמער און וואראמער, ביז זיי האבען זיך אנגעצונדען, ד. ה., וויידער אויף דעם איצטיגען פיזיקאלישען לשון: די קלייניצקע טיילכעלך פון די גרעריבענע קערפער, די האלץ־מאלעקולען האבען זיך אנגעפאנגען צו בעוועגען. (ווי מיר נעהמען איצט אן איז וואהרשמקייט א מין בעוועגונג פון די קלענסטע טיילכעלך, פון די מאלעקולען. וווייטער וועלען מיר דאם בעשרייבען געניויער).

וואם האבען זיי נאכדעם נאך אלזא געטהון?

זיי האבען איבערגעפיהרט דיא בעוועגונג פון גרויסען מאססען (דאם רייבען פון שטיקער האלץ) אין בעוועגונג פון קלייניצקע מאססען, ד. ה., מאלעקולען (דיא וואראמקייט, דאם פייער), אדער קירצער גזאגט: זיי האבען איבערגעפיהרט מעכאנישע קראפט אין וואר־מע־קראפט (אויך פראסט אידיש: אין וואראמקייט).

עס איז קלאר, אז דיא האלב ווילדע מענשען האבען אפילו קיין ברעקעל השגה נישט געהאט פון דעם, וואס איז זייער פשוט'ער ארבייט, אין דעם רייבען פון דיא שטיקער האלץ שטעקט — און מיר וועלען נאך וווייטער זעהען, אז דערי־נען שטעקט נאך איינער זעהר א וויכטיגער נא־טור־גזעזעץ, א חוץ די, וועלכע מיר האבען שוין אויבען קורץ דערמאנט — דער האלב ווילדער מענש האט, רייבענדיג דיא שטיקער האלץ, נע־פיהלט מיט זיין חוש־השמיעה (טאסט־זין), אז זיינע הענד וועדען וואראמער און לסוף האט ער וויעדער גפיהלט מיט זיין חוש הריאה — אדער פשוט געזעהען — וויא עס איז ארוים א פייער. ער האט אלזא ביי דער גאנצער פאסירונג, אהן פערשטאנד און אהן געדאנקען, מיט זיין נאטיר־ליכען נערוועז־אפפאראט בלויז אויפגענומען דאס, וואס איז זיינע הענד און פאר זיינע אויגען איז פארגעקומען, פונקט ווי א פאטאגראפען־פלאטע נעמט אויף, וואס פאר איהר געפינט זיך.

דיא אמת'ע וויסענשאפט קען אבער נור דא־

(1) „אנטי־דיוריינג" עלפטער קאפיטעל. איך האב ענגעלס' וועדטער ניט בוכשטעבליך איבערזעצט, אבער איך האב זיינע געדאנקען פינקטליך און גענוי איבערגעגעבען, הגם אין א עטוואס פרייער איבער־זעצונג.

(2) ווי דער לעזער געדענקט נאך זיכער פון דעם קאפיטעל „וואס איז אזוינס קראפט?" קען זיך קיין מאססע ניט בעוועגען, ווען אויך איהר זאל ניט ווירקען א וועלכע עס איז קראפט.

מאַלסט געבען גוטע פירות, בעת איהרע פּפלאַנצער ארבייטען אי מיט זייערע חושים, אי מיט זייער שכל.

„אידעען אוּן פאַקטען" — לערנט אונז דיא נייעסטע נאַטור־פילאָזאָפיע — „דאָס זיינען דיא עמודי התוך, די הויפּט סלופּעס, אויף וועלכע דער טעמפּעל פון דער וויסענשאפט רוּט געבויט זיין. דיא השגה, דאָס אויפנעהמען, אדער נאָך בעסער, דיא בעאַבאַכטונג פון דיא ערשיינונג איז דער חיצונית'דיגער וועלט רוּט געהן האַנד אין האַנד מיט דער פּנימיות'דיגער ארבייט פון דעם מענשענס גערדאנקען" — (אסטוואלד).

דיא חושים מיט דעם שכל מוזען אלזא ביידע צוזאמען פלייסיג ארבייטען אויף דעם פעלד פון דער וויסענשאפט.

מיט אונזערע חושים אליין, אהן דעם הילף פון דעם שכל, וואלטען מיר בייז אייביג ניט ארוים פון דעם ווילדען מצב, וואלטען מיר נאָך איצט ניט פיעל וויייטער געווען איידער אונזערע אור־אור־עלטערן, וועלכע האבען גערייבען שטיקער האלץ כדי פייער צו בעקומען....

מיט בלויזע א י ד ע ע ן, פערקעהרט, אהן הילף פון אונזערע חושים, וועלכע עס זאלען גוט בעאַבאַכטען די פ א ק ט ע ן, מיט'ן „ריינעם שכל" אליין, וואלטען מיר נאָך עד היום ארומגעשוועבט אין די עולמות־העליונים, אבגעשפּרא־כען עין־הרע פון ניט גוטע, געהאט צו טהון מיט מלאכים אוּן שרפים, געגריבעלט זיך אין מעטאַפיזישע חלומות, אין קבלה אוּן נאָך אזוינע „הויכע" ענינים, אוּן גאר נישט וויסען, וואס אין אונזערע ד" אמות, דא אויף דער זינדיגער ערד טהוט זיך, וויא דיא אלע אמאליגע שטערנזעהער, אלבעמיקער, מאגיקער, מקובלים אוּן נאָך אזוינע „פילוסופים" פון דעם פינסטערען מיטעלאלטער.

ניט אומזיסט האט אייגער פון דיא גרעסטע דענקער געזאגט: א מ ת'ע ו ו י ס ע נ ש א פ ט ה י י ס ט פ ע ר ש ט ע ה ע ן ד י א נ א ט ו ר", או ם צו פ ע ר ש ט א ן ד, מוז מען האבען, פערשטעהט זיך, א פ ע ר ש ט א נ ד, אן ארבייטענדעז שכל אוּן אויף ו ו א ס צו פערשטעהען: דיא נ א ט ו ר, א י ה ר ע ערשיינונגען, וועלכע מיר קענען אויפנעהמען נור מיט אונזערע ח ו ש י ם, מיט אונזער נערוועז־סיסטעם.

איך האב זיך א ביסעל לענגער אבגעשטעלט אויף דעם ענין, וואס געהערט באמת ניט ספּעציעל צו דער לעהרע פון וואַרעמקייט, נור צו יעדער ווייסענשאפט בכלל, וויל איך גלויב, אז יעדער מענש וואס קוקט מיט שטאַלץ אוּן מיט פּערגניגען אויף דעם איצטיגען שטאנד פון דער וויסענשאפט, וויא הויך דיא מענשהייט איז שוין ארויפגעשטיגען אויף דעם לייטער פון קענטנס, וועט זיך אויך אינטערעסירען, וויא אזוי דער מענש איז ארויף פון דעם טיפּסטען תהום, פון דער נידריגסטער טרעפּעל פון אונווייסטען, אייניגלויבענישען אוּן נאָך אזוי שטות'ערייען, אויף דיא הויכע שטופען פון פערשטאנד, וואו דיא זון פון וויסענשאפט בעלייכט מיט איהרע שטראהלען זיין זייז וויייטערען וועג צום אמת'ען וויססען אוּן צום אלגעמיינעם גליק.

עם פערשטעהט זיך, אז מיין אויפנאבע איז ניט צו בעשרייבען בפרט, אדער זאגאר בכלל, דעם לאנגען, זעהר אוּן זעהר לאנגען וועג, איבער שטיינער אוּן דערנער, דורך מדבריות אוּן פינסטערנים, וועלכען דיא מענשהייט איז דורכגעגאנגען ביז זיא האט דעגרייכט צו דער איצטיגער מדרגה. „דיא געשיכטע פון דער וויסענשאפט" איז צו לאנג אוּן צו גרוים, אז מען זאל זיא קענען, חאטש איז זעהר קורצע שטריכען אבי וויא אריינקווטשען איז א צייט־שריפט ארטיקעל; דערצו מוז מען שרייבען דיקע ביכער פון טויזענדער זייטען, עוסק זיין זיך יאהרען לאנג ספּעציעל מיט דער באמת זעהר אינטערעסאנטער ארבייט. אפשר וועט נאָך דערוויך אויף קומען א צייט. דיא קומענדיגע אידישע פּראָפעסאָרען איז דיא אידישע אוניווערסיטעטען איז דער אי־דיש־נאציאנאלער אויטאנאמיע וועלען זיך אפשר־דערמיט פערנעהמען. מיין אויפנאבע איז בלויז חאטש איין בליק א ווארף טהון אויף איין שטעגעלע, אדער ריכטיגער, אויף איין פּינטעלע פון דעם דאזיגען מורא'דיג לאנגען אוּן שווערען וועג.

איך וועל איז זעהר אוּן זעהר קורצע וועריטער בעצייכנען, וויא אזוי דער מענש איז געקומען פון דעם אונגעלומפערטען רייבען פון צוויי סיטעלען האלץ צו דער איצטיגער טיפּסט־שכל'דיגער „מעכאניישער טהעאריע פון וואַרמע, (3) וויא אזוי ער איז אריבער פון א ברענענדיגע שפּאָן, פון א קינעלע, צו אן עלעקטרישען בויגען־לאמפּ.

אזא שפּאציער־גאנג איז נישט נור אינטעראסאנט אוּן אנגענעהם, נור אויך וויסענשאפט־

(3) „דיא מעכאַניש טהעאָריע פון וואַרמע" ערקלערט דיא וואַרעמקייט אלס א בעוועגונג פון דיא מאלעקולען, בארוכות וועלען מיר דאָס וויטער בעשרייבען.

לידּ זעהר וויכטיג: זעהענדיג, שוואריץ אויפ וויים, דיא פעהלער פון דיא אמאליגע דורות, קע־ נען מיר בעסער אוּן ריכטיגער פערשטעהען אוּנ־ זער איצטיגעז שטאנד אין דער וויסענשאפט, כדי ניט צו שעצען זידּ ניט צו הויד אוּן ניט צו נידעריג אוּן כדי צו זוכען אויפ וויטער אויפ דעם ריכטיגען וועג.

קומענדיג צום ה ו ה דורד דעם ע ב ר, איז פאר אונז דער ל ה ב א אויפ נישט אזוי שטארק פערבאַרגען, ווייא אנדערע מיינען. עס פערשטעהט זידּ, אז נור ביז א געוויסען גראד, ביז אונזער אלטען בעקאנטען „ער פה תבוא".

ביז דעם דאזיגען גרענעץ אבער „קענען מיר — וויא דער בעקאנטער נאטור־פילאזאף אלאעס דרייקט זידּ אוים — פון דעם שפּיץ־בארג, אויפ וועלכען מיר שטעהען איצט, בעזעהען דעם וועג, וועלכער פיהרט אונז צו דער געשווארענער לאנד פון דער וויסענשאפט".

* * *

אוּן איצט וועלען מיר זידּ א קעהר טהוּן אויפ א וויילע צוריק צו דיא אור־אלטע צייט, אום פון דאַרטען ווידער, וויא דער מלאד מיכאל, מיט א מוראַ'דיגען שפּרייז, אריבערצושפּרינגען צו אוּנ־ זער נייסטער טהעאריע פון וואַרעמקייט.

דר. י. פלומשטיין.

(פאַרטזעצונג פאלגט).

זומער-נעכט

1.

אין אַ העלען שטערען־מאַנטעל,
אין אַ זילבער־שטראַהלען פּראַכט;
פון איהר בלויען הימעהלס־פאַלאַסט
געהט אַראַפּ דיא מלכה־נאַכט.

זיענדיג מיט ליכט אוּן שטראַהלען
געהט זי אוּן דעם פעלד אַרום;
מיט דיא טהויאיג־זאַנפטע ליפּען
קושט זיא יעדען גראַז אוּן בלום.

אין דעם שלאַפ־פערוויגטען וועלדעל
געהט זיא שטילערהייט אַריין;
אין דיא גרינע צוויגען פלעכט זיא
איהרע שטראַהלען־לאַקען איין.

אין דעם טיכעלס קלאַהרע וועלען,
פון דעם וויגד געקרויזט מיט חן,
וואַשט זיא איהרע שטערען־אויגען,
אוּן דעם העלען זילבער־קרוין.

2.

אויפ דיא בלויע שטראַהלען־פלוגלען,
אין אַ מאַנד־אוּן שטערען־פּראַכט;
איבער פעלדער, בערג אוּן טהאַלען
שוועבט ארום דיא זומער־נאַכט.

ווי פער'כוישופ'ט גליהט די לאַנדשאפט
פון איהר ווייכען שיין אוּן גלאַנץ;
אוּן ס'בעוועגען זיך דיא שאַטענס
אין א צויבער־שטראַהלען־טאַנץ.

3.

מיט דיא בלויע שטערען־אויגען
אין אַ צויבער־וויכען שיין;
אין דעם שפּיעגעל־קלאַהרען וואַסער
קוקט דיא מלכה נאַכט אַריין.

קושט דיא וועלען מילד אוּן פרעגט זיי
מיט אַ שטילען, זאַנפטען חן:
„קען נאַך זיין פון מיר ווער שעהנער?"
אוּן דיא וועלען שעפּצען: „ניין!"

4.

אויסגעשטערענט איז דעם הימעל'ס
דונקעל־בלויער, טיעפער רוים;
אוּן עס שלאַפט פערוויגט דיא לאַנדשאפט
אין אַ בלויכטען שטראַהלען־רוים.

שטילע רוהע! — אין דער טויטער
שטראַהלען־וועלט לעב איך אַליין;
באַלד וועט אייך מיין מיעדע זעעלע
אין דעם וויכען ליכט צוגעהן!

ס. קאטצענעלסאן.

איבער דער וועלט

וויטעס פריעדען און ניקאלאים דומא

דשים לאנג האט איבער גאנץ רוסלאנד זיך געטראגען איין אלגעמיינער הערצריסענדער קרעכץ: „געגוג בלוט פערגאסען, געגוג מענשען אויסגעקוילעט, א סוף זאל נעהמען צו דער מלחמה!"

דיא בלוטיגע רוסישע רעגיערונג איז אבער געבליבען טויב און בלינד. מיט א מערדערישער קאלטבלוטיגקייט און א אידיאטישער אייגענשפארטקייט האט זיא געשיקט נאך און נאך צעהנדליגע טויזענדע מענשען צו דער שחיטה, אויף א זיעג האט זיא געווארט, אויף א זיעג, וועלכער זאל צוריק פארריכטען איהר „עהרע"....

יאהרענלאנג איז גאנין רוסלאנד פערהילכט געווארען פון איין גרויסען קאמפפס-געשריי: „געגוג האט דער צאריזמום געבושעוועט איבערן פאלק, א סוף זאל נעהמען צו דער זעלבסטהערשונג, א פארלאמענט זאל צוזאמענגערופען ווערן, א קאנסטיטוציאן זאל געשאפען ווערן!"

מיט א חוצפה'דיגע פעראכטונג און מיט א עזות'דיגע גאוה האט דיא קאלטבלוטיגע דעספפטישע רעגיערונג זיך אויסגעלאכט פון דיזע „זינלאזע חלומות": „רוסלאנד קען אפילו אין בלוט דערטרונקען ווערן, וועט פון דער זעלבסטהערשונג קיין חוט השערה ניט געאפפערט ווערען" — אזוי האט דער צאריזמום גערעדט, אזוי האט ער געהאנדעלט....

דעם 19טען אוגוסט האט ניקאלאי דער צוויי־טער, און, וויא מיר אלע האפען, דער לעצטער, אין פעטערהאף ארויסגעגעבען א מאניפעסט, דורך וועלכען ער ערקלעהרט, אז „איצט א י ז גע קומען דיא צייט צו רופען אויסגעוועהלטע פון גאנין רוסלאנד, אז זיי זאלען נעהמען א טהעטיגען אוו שטענדיגען אנטהיל אין דיא שאפונג פון געזעצען"...

אוז מיט צעהן טעג שפעטער האבען אין פאדטסמוטה זיינע משולחים, וויטטע אוו ראזען, מסכים געווען צו א פריעדען מיט יאפאן. דיא שרעקליכע מלחמה האט זיך געענדיגט, ניט געבענדיג דער „רוהמרייבער" רוסישער ארמיי דיא מעגליכקייט צו בעקומען חאטש א י ן זיעג, אוו זיא איז פערבליבען אין דער געשיכטע וויא זיא האט זיך אנגעהויבען: א לאנגע שווערע מלחמה דורכאוים פון אונערהערטע שוידערליכע מפלות פאר רוסלאנד אוו דורכאוים פון גלענצענדע זיעגען פאר יאפאן.

עם איז געגוג אווועקצושטעלען אייגע געגען דיא אנדערע דיא איינפאכע פאקטען, אום צו זעהען, אז דיא ביידע גרויסע פאסירונגען: דער פריעדען אוו דער פארלאמענט (דיא „דומא") — ביידע זיינען ניעדערלאגען פאר דעם צאריזמום. וויטטע אוו דיא רוסישע „קוואס פאטריאטען" מעגען בלאפען וויא פיעל זיי ווילען. קיין מענש מיט מארך אין קאפ וועט ניט גלויבען, אז דער פריעדען איז א „זיעג" פאר רוסלאנד, אז דער צאריזמום האט זיין „עהרע" הערגעשטעלט. ניקאלאי מעג זיך קלאפפען אין הארצען אוו זיך שוועהרען וויא פיעל ער וויל. קיין מענש וועט איהם ניט גלויבען, אז מיט'ן פרייען וויללען „פון גוטען הארצען", „אוים פערטרויען צום פאלק", „געהענדיג נאך דיא טריט פון זיינע עלטערן" האט ער גערופען דיא פארשטעהער פון גאנץ רוסלאנד, אז „זיי זאלען נעהמען א טהעטיגען אוו שטענדיגען אנטהיל אין דער שאפונג פון געזעצען".

* * *

וועו באראן קאמורא האט דערלאנגט וויטטען דעם צעטעל פון יאפאן'ס פאדערונגען, האט מען וויניג וואס געגלויבט אין דיא אויסזיכטען אויף פריעדען. דיא פאדערונגען זיינען געווען הארט. יאפאן האט געוואלט אויסנוצען א ל ע פרוכטען פון איהרע גלענצענדע זיעגען. זיא האט געפאדערט, אז רוסלאנד זאל ניט נור נאכגעבען אלע פונקטען, וועגען וועלכע דער קריעג האט זיך אנגעהויבען, נור אז זיא זאל מסכים זיין אווועקצוגעבען אלין, וואס זיא האט פערלאהרען אין פערלויף פון דיא 19 אונגליקליכע חדשים. אוז פערלאהרען האט זיא, וויא בע־וואוסט, זעהר פיעל. עם זיינען אבער אווק וויניג טעג אוו רוסלאנד האט גענומען נאכגע־בען, נאכגעבען שנעל, שטיל, אהן טענות ומענות.

יאפאן האט געפאדערט, אז זיא וויל האבען דיא דעה אויף קארעא. רוסלאנד האט זיך ניט געדונגען, כאטש דאס האט איהר גאר ניט ge־

שבעקט, וואהרום נאך גאר ניט לאנג האט זיא אליין נעהאט א גרויסע אויג אויף קאראא.

יאפאן האט עהייסען רוסלאנד אין גאנצען זיך ארויסקלייבען פון מאנדזשוריען, קיין דריסת הרגל זאל זיא דארט מעהר ניט האבען. רוסלאנד האט אבגעווישט דיא וואנצעם און שנעל נאכגעגעבען, אזוי שנעל, אז דער עולם זאל קיין צייט ניט האבען זיך וועגען דעם צו פערטראכטען און זיך צו דערמאנען, אז מאנדזשוריען איז דאך אייגענטליך געווען דיא הויפטאורזאכע פון דער כלחמה און אז נאכגעבענדיג דאס, האט זיא דאך שוין אנערקענט, אז דיא כלחמה איז פאר איהר פערלארען איז גאנצען, פארלארען מיאוס.

עס האט פאר רוסלאנד אבער ניט געפעהלט [illegible] פארט־ארטור און דאלני האט רוסלאנד געבויט אזעלכע גרויסע האפנונגען. זיי האבען געדארפט זיין דער פעסטער פונדאמענט פון רוסלאנד'ס ווייטערדיגע גדלות און ערפאלגען איז ווייטען מיזרח. פארט־ארטור און דאלני האבען געקאסט רוסלאנד אונצעהליגע הונדערטע מיליאנען רובל. איצט איז יאפאן געווארען דער יורש דערפון.

רוסלאנד האט געבויט א באהן איז מאנדזשוריען. זיא קען פאר דיא יאפאנעזער גאנץ גוט צוניטץ קומען, און יאפאן האט איהר.

יאפאן האט געוואלט האבען דאס רעכט צו כאפען פיש איז דיא סיבירישע וואסערן. זיא האט עס בעקומען.

יאפאן האט בעקומען אלץ, אויסער דיא פאר פונקטען, וועלכע זיא האט אריינגעשטעלט כדי נור צו קענען אנטהאלטען רוסלאנד דעם נחת רוח, אז זיא האט בעקומען הנחות: יאפאן האט, צ. ב. ש., געפאדערט, אז דיא רוסישע שיפען, וואס שטעהען אין פ ר ע מ ד ע האפענס ביז נאך'ן קריעג, זאל רוסלאנד א י ה ר אוועקגעבען. דאס איז געווען א משונה'דיגע פאדערונג, און דיא גאנצע וועלט האט פערשטאנען, אז ערנסט מיינט זיא עס ניט. דיא רוסען האבען „גע־זיעגט" און האבען ד ע ם פונקט ארא־פנעמען.

רוסלאנד'ס צווייטער „זיעג" און יאפאנס צווייטע הנחה איז בעשטאנען אין דעם, וואס רוסלאנד האט ניט געדארפט צוזאגען, אז זיא וועט אין שטילען ים ניט האלטען קיין גרעסערע פלאטע. קיין גרעסערע פלאטע וועט רוסלאנד סיי וויא סיי נאך א לאנגע צייט ניט האבען, און ווען זיא וועט האבען א פלאטע, וואס וועט זיין גענוג שטארק, דאן וועט זיא וועגען אזא „פאר־שפרעכען" ווייניג זארגען. דער פונקט איז אין־גענטליך געווען געשאפען נור צו ערנידריגען רוס־לאנד און איהר אנצוטהאן קרייענקונגען. נאכגע־בענדיג איהם, האט יאפאן אין אמת'ן גאר ניט נאכגעגעבען.

עס זיינען געבליבען צוויי פונקטען: סאכאלין און שאדענערזאץ (אפותקי). דיא ביזהעריגע פערהאנדלונגען האבען געמאכט אלעמען גלויבען, אז איינע פון דיא צוויי פונקטען וועט יאפאן געווינען אין ג א נ צ ע ן בעקומען. עס איז אבער געשעהען פארקעהרט. פון טאקיא איז געקומען דאס, וואס קיינער האט ניט ערוואר־טעט: פון שאדענערזאץ האט יאפאן אין גאנצען זיך ענטזאגט און פון א העלפט סאכאלין — אויך.

מען וויים נאך ניט גענוי וואס אזן וואר עס האט גענויטיגט יאפאן מיט א מאל אויף אזעל־כע הנחות. א שטיקעל רעטענישע בלייבט עס דער־ווייל. אמעריקא'ס מורא פאר יאפאנס קאנקו־רענץ איז וויכטיג מזרח האט געווינס געשפיעלט ניט קיין קלייניע ראלע אין רוזוועלט'ס „רייז־ אידעאליסטישע בעמיהונגען". דער שרעק פון דער אינטערנאציאנאלער באנקירע־ועלט פאר זייערע פעטע מיליאנען, מיט וועלכע זיי לייגען פארקראכען אי אין רוסלאנד אי אין יא־פאן, האבען געווינס געטהאן מעהר צו ראטעווען רוסלאנד פון וויכטערדיגע מפלות, איידער יא־פאן'ס שרעק פאר רוסלאנד'ס „רוהמרייכע" ארמעע. (רוסלאנד אליין איז שולדיג 4 מיליארד דאלאר. דערפון כמעט דריי מיליארד געליהען אין אויסלאנד).

רוסלאנד האט קיין שאדענערזאץ ניט גע־צאהלט. דער ארימער אויסגעהונגערטער, אויס־געמאטערטער רוסישער פאלק איז גראטעווען געווארען פון א נייע שווערע מיליארדען־לאסט פאר דיא פארברעכענס פון צאריזמום. אבער אפילו אהן דיא צוויי לעצטע פונקטען ענטהאלט דיא פריעדענס־בעדינגונגען עשרה מכות, דורכ־אויס קלעפ, און גרויסע קלעפ פאר רוסלאנד. דיא כלחמה האט ניט נור אוועקגענומען דיא מילי־טעריש „עהרע" בייס צאריזמום, נור אויך אוועקגעג'הרג'עט רוסלאנד'ס בעדייטונג אין וויי־טען מזרח און פארניכטעט איהר ערשטע ראלע אין דער וועלט־פאליטיק איבערהויפט.

אבער, ניט קוקענדיג אויף דאס אלץ, האט דיא לעצטע נאכגעבענישע געענדערט דעם גאנצען איינדרוק פון פריעדען. דיא רוסישע רעגיערונג מיט איהר בלאפערשען בעריהמערישען פריע־דענס־געואנדטען וויטטע האבען אויפגעהויבען

דיא קעפּ און נעגומען שרייען: „מיר האבען געזיגט". מיר זיינען ארוים מיט עהרע". זייער נעשריי איז אזא חוצפּה'דיגער, זייער צו־פריעדענהייט אזוי קונציג נאכגעמאכט, דיא יא־שצערקעם פון זייער געלעבטער אזוי ווייט בע־האלטען, אז דיא פריינד פון רוסישער פרייהייט זיינען געבליבען לכתחילה אפּהענטיג "צו איז דער פריעדען ניט צו פריה געקומען? צו וואלט ניט געווען גלייכער, וועז דיא רוסען וואלטען גע־כאפּט נאך א פּאר קלעפּ? צו וועט דער איצטי־גער פריעדען ניט זיין א שטערונג אויף דעם וועג פון רוסלאנד'ס בעפרייאונג?"

אזעלכע כפקות האבען זיך אריינגע'גנב'עט זאגאר איז הערצער פון מענשען, וואס האבען איז פערלויף פון צוויי און א האלב יאהר ניט אי־פּגעהערט צו פּראטעסטירען געגען דיא מלחמה און צו פּאדערן שלום.

וועלכע ווירקונג וועט דער פריעדען האבען אויף דעם גאנג פון דער רעוואלויציאן? עס איז שווער צו זאגען נביאות. נור אונז דאכט זיך, אז דער שרעק איז אן אומזיסטער. שוין ניט רייד־נדיג וועגען דעם, וואס דיא אינטערעסען פון הומאניטעט האבען געפּאדערט עס זאל נעהמען א סוף צו דער מענשענשעכטערייי, קען אויך דיא רעוואלוציאנערע בעוועגונג שווערליך ליידען דערפון. דיא בלאפּס און בעריהמעריען פון דער בלוטיגער דעספּאטיע וועלען אפּלייקענען און פערניכטען די צהנדליגער טויזענדער עדות, וואס וועלען קומען פון שלאכטפעלד. דיא אלע צרות און נגישות, וואס דיא רוסישע סאלדאטען האבען געהאט אויסצושטעהן אויף דער מלחמה; דיא אונפעהיגקייט און פייגהייט פון דיא אפי־ציערן; דיא גנבות פון דיא בעאמטע; דיא אכזריות, דיא אונארדנונג; דיא שענדליכע מפלות — דאס אלץ האט נעווים געפּענט דיא אויגען ביי טויזענדער און איבער טויזענדער פריהער פינסטערע, אבערגלויבישע דארפּבויערן. זיי אלע וועלען וועלן דיא אגיטאטאטארען געגען דער הערשענדער קרדנונג; זיי אלע וועלען וועלן די פּארשפּרייטער פון ליכט און וואהרהייט וועגען דיא צופּוילטקייט און פערדארבענהייט פון צא־ריזמום איז אלע ווינקעלאך פון רוסלאנד.

טרעפּאוו האט א גרויסען טעות, וועז ער דענקט מיט דער ארמיע אויסצופיהרען זיינע תליונ'ישע פּלענער צו דערשטיקען דיא רעוואל־וציאן. אויף איהר קען טרעפּאוו נאך ווייניגער בויען ווי אויף דעם פּעטערסבורגער גארניזאן, וועלכען ער האט נעמוזט משלח זיין פון פּע־טערסבורג, ווייל ער איז ניט „זיכער" נענוג. פון דער זייט איז אלזא ווייניג וואס מורא צו האבען פּאר דער רעוואלוציאנערער בעוועגונג.

מעגליך איז אבער א פיעל ערנסטערע נע־פאהר. מען דארף ניט פערגעסען, אז „אין דער צייט פון פּראספּעריטעט (הצלחה) קען פון זיין אמת'ע רעוואלוציאן קיין רעדע ניט זיין. דיא רעוואלוציאן איז נור מעגליך אין דער בענלייטונג פון א קריזיס" (מארקס, „דיא קלאסענקעמפּפע אין פּראנקרייך". דאס וואס דיא כוואלע פון דער רעוואלוציאנערער בעוועגונג האט אין רוס־לאנד זיך אויפגעהויבען אזוי הויך, דארף מען ניט ווייניג פערדאנקען דעם שרעקליכען עקאנא־מישען קריזיס פון די לעצטען יאהרען. עס שטהט אלזא פאר דיא געפּאהר, אז דער פריעדען וועט — וויא עס פּאסירט געוועהנליך — ברייניגען מיט זיך גלייך דיא האפענונגען אויף פּראספּעריטעט, אויף „גוטע צייטען", און צוזאמען דערמיט וועט ער אויך ארויסרופען ביי דיא מאסען א געפיהל פון רעוואלוציאנערער מידיגקייט, א בעדירפניס אין רוהע. און דאס איז היינט נאך צו פריה. דאס קען היינט פּארלויזירען דיא גאנצע רעוואל־וציאנערע בעוועגונג. דיא רעוואלוציאן טאר נאך היינט ניט רוהען. זיא טאר ניט פערליהרען איהר ענערגיע, וועז ניט, איז אלץ פערלארען.

אבער אויך געגען דעם קען מען זיך בעוואל־רענען, און עס הענגט אפּ ביז צו זעהר א הויכען גראד פון דיא רעוואלוציאנערע ארגאניזאציאנען אליין געגען דעם זיך צו בעוואפענען. זיי מוזען זארגען, אז רוסלאנד זאל קיין „רוהע" דערווייל ניט האבען, אז דיא הערשענדע קלאסען זאלען ניט קענען מיט צופּריעדענהייט נעהמען וויעדער רוהיג אנפילען דיא קעשענעס, שמאקצענדיג דעם בייז פון פּאליטישע רעכט (דיא „דומא"), וועל־כע דער צאריזמום האט זיי צוגעווארפען. דיא אינגרליכע מלחמה טאר ניט איינגעשטילט ווערן כל זמן זיא וועט געפיהרט ווערען ענערגיש וויי־טער, וועט דער פּריוואט־קרעדיט און דער עפענטליכער קרעדיט ניט פערפעסטיגט ווערן. כל זמן דער קרעדיט וועט זיך ניט פערפעסטיגען, קען פון קיין פּראספּעריטעט קיין רייד ניט זיין. און כל זמן קיין פּראספּעריטעט וועט ניט קומען, בלייבען דיא אומשטענדען גינסטיג פאר דער רעוואלוציאן.

מען קען ניט און מען דארף גאר ניט לייקע־נען: דיא מלחמה איז געווען זעהר א וויכטי־

גער פערבינדער פון רוסלאנד׳ס בעפריאונג. אבער דיא פינסערע אונגליקס בעשעפענים האט איהר דיענסט אבגעטהאן, און עס איז געקומען דיא צייט, אז זיא זאל געהן לעזל. דיא רוסישע פרייהייט וועט געפינען איהר ווייטערדיגען וועג אליין.

* * *

און ניקאלאי׳ס „פארלאמענט״? וואס קען מען ערווארטען פון איהם? וויא דארף מען זיך התאלטען געגען איהם?

דיא פראגען האבען ארויסגערופען גרויסע מיינונגס פערשיעדענהייטען ניט נור צווישען דיא פארשטעהער פון פערשיעדענע קלאסען און פערשידענע פארטייען, נור זאגאר צווישען פערשידענע פארשטייער פון דיזעלבע קלאסען, פון דיזעלבע פאליטישע ריכטונגען. מלא שמחה זיינען געווארן די קאפיטאליסטישע זומפיג־ליבעראלע בלעטער אין אויסלאנד: „רוסלאנד איז געווארען א קאנסטיטוציאנעלע לאנד״! האבען זיי גע־שריען — אלס ער־שטעז שרי־ט אויפ׳ן וועג פון קאנסטיטוציאן האבען דיא ליבעראל־ראדי־קאלע רוסישע צייטונגען בעגריסט דיא „דומא״. זיי האבען געמאכט דיא „דומא״ פאר א באזיס פון אנדערע פאדערונגען: פון פערזאמלונגס־פרייהייט, רעדע־פרייהייט און מחילה פאר פאליטישע פערברעכער (אמניסטיע). אבער נאך מעהר צופריעדען איז געבליבען סובאריז און זיין בלאט דיא „נאוואיא וורעמיא״. דאס איז שוין נאר קיין גוטער סימן ניט. ניט קיין פרייליכער סימן איז אויך, וואס אפילו דער אבי־אבות־הטומאה דיא „מאסקאווסקאיא וויעדאמאסטי״, האט זיך גאנץ שנעל און לייכט ערהאלט פון דעם שרעק, וואס איז אויף איהם ארויפגעפאלען איז טאג פון מאניפעסט.

פאר זיי אלעמען איז קיין ספק ניט, וויא מען דארף זיך התאלטען צו דער „מתנה״. „גהעט איז דער דומא״, זאגען דיא לעגאלע ליבעראלע און זאגאר ראדיקאלע צייטונגען. „גהעט איז וואהל קאמפיין, שיקט וואס מעהר פרייערע פארשטעהער און זאלען זיי דארט, איז דער דומא, פיהרען דעם קאמפף וווייטער פאר בעסערע, פרייערע אדרנונגען איז רוסלאנד״.

„דיא דומא אליין וועט זיין איינע פון דיא שטארקסטע קאמפף־מיטלען״, שרייבט פראפע־סאר מיליוקאוו. איז דעם „סין אטעטשעסטוואס״. „עס וואלט געווען דער גרעסטער פאליטישער טעות ניט צו פערטהיידיגען דיא דאזיגע פאזיציעס אדער גאר זיי אברייניגען אהן קאמפף״ זאגט מיוליקאוו. פארדעם טרעטען אויך ארויס דיא ראדיקאלע צייטונגען „פראווא און „נאשא זשיזן״. „גהעט איז דער דומא״, שרייען זיי אלע, כאטש דער ראדיקאלער טהייל פון דער בורזשואזנער דעמאקראטיע אליין, דער „פער־באנד פון דיא פערבאנדעגן״ („סאיוז סאיוזאוו״) האט גאנץ פעסטאון קלאהר בע־שלאסען ניט צו גההן איז דער דומא, נור איהר צו באיקאטי־רען; כאטש דיא ליבעראלע „אסוואבא־דענע״ אליין — וויא געמעסיגט און מאנארכיס־טיש זיא איז ניט — איז נאך א ביסלע פון געווישען געפלאגט געווארען איידער זיא האט זיך בעשלאסען צו הייסען „גההן איז דער דו־מא״"; און כאטש דער קאנגרעס פון דיא זעמ־צעס אפילו האט גהאט אזוי פיעל אנשטענדיג־קיט און ראדיקאליזמום ניט צו אויסען זיך מיט דעם בעשלוס „צו גההן איז דער דומא״.

וויא גיך אפילו דיא בורזשואזנע דעמא־קראטען פארגעסען זייערע „רעוואלוציאנערע״ פראגראמעס און „רעוואלוציאנערע״ פארשפרע־כונגען! וויא לייכט עס איז דאס אפילו דיא בורזשואזנע ראדיקאלען צופריעדען צו שטעלען! א טרויעריגער אנהויב!....

א גאנץ אנדער זארט קבלת־פנים האט גע־פונגען דיא „דומא״ בייא דיא סאציאליסטען: בייא דיא רוסישע און דיא אויסלענדישע. זיי האבען אויך „בעגריסט״ דיא דומא, אבער בעגריסט אלס א נ פ א נ ג פ ו ן ס ו ף פאר׳ן צאריזמום. מיט אן ארטיקעל „קוגעלן פיר רייכסדומא״ האט דער בערלינער „פארווערטס״ בעגעגנט דיא דומא. „א ניעדערטרעכטיגער גנבה׳שער קונץ״ איז פאר איהם דער „פארלאמענט״, א קונץ, „דורך וועלכען מען וויל אוועקנעהמען בייים רוסי־שען פאלק אפילו דיא רעכטע וואס ער האט בייא אהער גההאט, דורך וועלכע מען וויל אונטערדרי־קען דיא לעצטע שפראסען פון פאליטישען לעבען״.

„דעם צארען האהן־פארלאמענט״ הייסט דער קבלת פנים, וועלכע דער הויפט־ארגאן פון דער ע ס ט ר י ר י כ י ש ע ר סאציאל־דעמא־קראטיע, דיא וויעגנער „ארבייטער־צייטונג״, האט געשאנקען דער „דומא״. „דיא שפאט־קאנסטיטוציאן״ רופט זיא דיא „דומא״, פאר וועלכע מען האט, נאך איהר מיינונג, פון אלע לענדער צוזאמענגעשלעפט אלץ וואס מען האט גהפונגען רעאקציאנערעס אדער וואס רעאקציא־נערע נארען האבען וועז עס איז פארלאנגט״.

פאר דיא „ארבייטער צייטונג" איז קלאהר, אז דיא קאנסטיטוציאן מיט'ן מאניפעסט וועלען ארויסרופען אוז פערשטארקען דיא פערבי־טערטקייט אוז דעם וויידערשטאנד געגען דער רעגיערונג ביז אויף דער עכסטער מדרגה. זיא געפינט נור איין רפואה געגען ניקאלאי'ס „פארלאמענט"": „דעם רוף צו דיא וואפען וועט דיא רוסישע סאציאלדעמאקראטיע מוזען ארויסגעבען אין דער לעצטער מינוט".

„דעם רוף צו דיא וואפען האבען דערווייל אבער ארויסגעגעבען נור צוויי פארטייען: דער צענטראל־קאמיטעט פון „בונד" האט ארויסגע־געבען דעם שלאכט־רוף: „באיקאטירט דיא דומא, שטערט דיא וואהלען". — דער צענטראל ארגאן פון דער רוסישער סאציאל־דעמאקראטיא, (פון דער „הארטער" מאיאריטעט: לענינס ריכטונג) „דער פראלעטאריער" האט פון זיין זייט ארויסגעשטעלט דיא פאדערונג: „אקטיוור באיקאט אוז בעוואפענטער אויפשטאנד".

אנדערש האט בעגעגנעט דיא דומא דיא „אסקרא" (די „נייעסטע" „אסקרא" פון דרייטען גלגול: דיא ערשטע אסקרא איז געווען לע־נינס. דיא „נייע אסקרא" — פלעכאנאוו'ס. דיא איצטיגע „נייעסטע אסקרא" — מאר־טאוו'ס אוז אנדערע יונגוואלג). אנשטאט באי־קאט פרעדיגט זיא א דאפעלטען וואהלקאמפייז; דיא ארבייטער קלאסע דארף זיך ענערגיש ארויינמישען אין דיא וואהלען. זיא גרינדעט אייגענע פאלקס־אגיטאציאנס קאמיטעטען, אוז טרייבט דיא וועהלער אויסצוקלייבען איז דומא אמת'ע אנהענגער פון דעמאקראטישער אוז פרייער פאלקס־פערטרעטונג. זיי אליין וועלען אויסער דיא לעגאלע פערטרעטער אויסקלייבען זייערע אייגענע ניט־לעגאלע פערטרעטער, פון וועלכע עם וועט זיך בילדען מיט דער צייט דיא רעוואלוציאנערע קאנסטיטואירענדע פערזאמ־לונג. אלס ערקלערונג אוז בעגרינדונג פאר אזא מערקווירדיגע טאקטיק דיענט דיא געגאסען פון דער נייעסטער „אסקרא" דער גלויבען, אז דער פאקט אליין, וואס רוסלאנד זעהט צום ערשטען מאהל וואהלען, וואס זיא וועט האבען דעם ערשטען וואהלקאמפייז אויף דער פאליטישער ביהנע, וועט מוזען פון מאבען דעם עפענטלי־כען לעבען פון לאנד מיט א נייעם אינהאלט.... אוז וועו דיא דעפוטאטען וועלען איז אזא צייט זיך צוזאמענפאהרען איז פעטערסבורג, וועלען זיי מוזען אריבערנעהמען דיא טהעטיגע ראלע אוז קאמפף פון דיא פארטייען ענטוועדער אלס שטיצען פון דער רעאקציאן אדער אלס טרעגער פון דער רעוואלוציאנערער בעוועגונג".

אונגעפעהר דיאזעלבע געדאנקען דריקט אויך אוים פארוואלס איז „מינכנער פאסט". פארוואלס איז זאגאר זיכער, אז „דיא דומא" וועט העלפען וווייטער ענטוויקלען דיא רעוואלוציאן ביי „דעם יערעקליכען רויב־פויגעל". דעם געוועזענעם ביטערען בערנשטיניאנע־פרעסער זיינען איז מינכען אזוי וווייט אויסגעלי־נאיעט געווארען זיינע ראדיקאלע פעדערען, אז ער בויט היינט שוין זיינע האפנונגען אויף דעם „מוטה אוז רעוואלוציאנערען גייסט" פון דיא בורזשואזען ליבעראלען: „איצט — פער־שטעהט איהר — וועט דער ליבעראליזמוס ערשט רעכט קענען זיך א נעהם טהון פאר דער רעגיע־רונג אוז וועט ענטוויקלען א גרוים (?!) פאליי־טישע אגיטאציאן", זאגט פארוואס נביאות.

* * *

פון א מערקווירדיגען, משונה'דיגען שדוך שטאמט ניקאלאי'ס „דומא". איהר פאטער איז דער גרויסארטיגער פראלעטארישער רעוואלו־ציאנס־שטורם, מיט וועלכען דיא רוסישע אר־בייטער־מאסען האבען געענטפערט אויף דער פעטערסבורגער בלוטבאד פון 21טען יאנואר. איהר מוטער איז דיא רעאקציאנערסטע זומפיג־סטע ביוראקראטיע.

וועו וולאדימיר'ס קאנאנען אוז טרעפאוו'ס תלויות האבען זיך ארויסגעוויזען צו שוואך געגען יענעם רעוואלוציאנערען שטורם, דאס האט מען בעשלאסען דורך דעם וואסער־שטראהל פון א „פארלאמענט" צו פרובירען איינלעסען דעם פראלעטאריישען פייער.

עם קען זיין, עם איז זאגאר זיכער, אז ני־קאלאי וואלט זיין פערשפרעכען ניט ערפילט, וועו דיא רעוואלוציאנערע בעוועגונג וואלט אונ־טערדעסען איז גאנצען שטיל גע־וארען.

עם קען זיין, עם איז זאגאר זיכער, אז דער „פארלאמענט" וואלט געהאט גאר אנאנדער צורה, וועו דיא רעוואלוציאנערע בעוועגונג וואלט אונטערדעסען געוואלטען פיעל שטארקער, פיעל אלגעמיינער אוז ברענדיגער.

אונטער דיא עקזיסטירענדע אומשטענדען אבער, וועו דער פלאקער האט געברענט הויפט־זעכליך איז די ברענגם פון לאנד, צוויישען דיא „פרעמדע": צוויישען דיא אידען, פאליאקען, פינלענדער, לעטען, ארמעניער, גרוזינער; וועו איז רוסלאנד'ס „הארצען" איז דיא בעוועגונג

געווען פיעל שוואכער אוּן — וואס דיא הויפּט־זאך איז — וועניגער ארגאניזירט אוּן ציעל־בע־וואוסט; וועז דיא פראלעטארישע ארבייטער־בעוועגונג האט געפונען וועניג שטיצע ביי דער בורזשואזנער אפּאזיציאן אוּן וועז דיא בויערן־בעוועגונג האט זאגאר ארויסגערופען שרעק ביי דיא ליבעראלע פּריצים; אונטער דיא אלע אומ־שטענדען האט ניקאלאי געקענט זיך בעשליסען צו פערקריפּלען אוּן צוקאלעטשענען דעם רעוואלוציאנערען פּינטעלע, וואס ליגט אין דעם וואַרט „פּאלקס־פערטרעטונג", אוּן צו מאכען פּוּן דער „דומא" „א פערטרעטונג אהן פּאלק".

זעקס חדשים זיינען אוועק פּוּן דעם טאג, וועז דיא „פּאלקספערטרעטונג" איז פערשפּראכען געוואָרען. דיא גאנצע צייט איז געארבייט געוואָרען איבער איהר. דיא גאנצע „ארבייט" איז אבער בעשטאנען אין דעם וואס מען האט געטראכט אוּן געוואַרנט נור וועגען א י י ז זאך: וויא פערקריפּעלט מען אוּן צוקאלעטשעט מען דעם קינד פּוּן דער רעוואלוציאנערער צייט, וועלכער מ ו ז דאך געבאָרען וועַרען.

פערקריפּעלט געוואָרען זיינען אין איהר רוסלאנד'ס גרענצען! „דיא פּארשטעהער פּוּן גאנץ רוסלאנד" זיינען אין אמת'ן דערוויל פער־טרעטער נור פּוּן 50 גובערניעס. דיא אלע „ברע־געס": פּוילען, פינלאנד, קאווקאז זיינען דערווייל געבליבען חוץ לתחום. פּאר זיי האט מען אנ־דערע „פּלענער".

אין דער זעלבער צייט, וועז דיא טשינאווני־קעס פּוּן בולגיגין'ס קאמיסיאן האבען געטאז זייער ארבייט, האבען דיא אלע איבעריגע טשי־נאוניקעס פּוּן גאנץ רוסלאנד געשאפען „דיא פּאסענדע שטימונג כדי מקבל צו זיין דעם ילד. מען האט ארגאניזירט שוואַרצע באנדעס. גע־פּאגראמוועט, גע'הרג'עט, געשלאגען „אלע פיינד פּוּן קיסר". מען האט געשאפען תליות אוּן געהאנגען אוּן דערשאסען דיא „בונטאוושצי־קעס". דיא לייצעס פּוּן דער טיראניי זיינען אנ־געצויגען געוואַרען שטארקער וויא עס איז. דיא פינסטערסטע רעאקציאן איז געוואַרען מערדערי־שער אוּן פערשייטער.

דער פּלאן איז געווען א איינפאכער: זאל דאס פאלק פערשטעהן, וויא אנצונעהמען דיא „קאנסטיטוציאן". זאלען דיא מאסען זיך ניט איינריידען פייגעלעך אין בוזעם. די אלרוסישע נאגאיקע האט געשפּיעלט דעם ברוך־הבא פּאר דעם נייעם בעשעפּינס.

אוּן א משונה'דיגע באשעפענים איז גע־בוירען געוואַרען. א קריפּעל אין גייסט אוּן אין קערפּער, א ניט־דערטראגענער, ניט פערענדיג־טער בן פּקועה.

פערקריפּעלט איז געוואַרען אין איהר רוס־לאנד'ס בעפעלקערונג: אנשטאט 140 מיליאן בעפעלקערונג עקזיסטירט פּאר דיא „דומא" נור א ערך פּוּן 2 מיליאן מענשען וועהלער. א האלב מיליאן בויערן בעלי בתים, א האלב מיליאן פּריצים אוּן שאדטישע איינוואהנער, אויך וויא וויט דיא פערקריפּלונג פּוּן דער בע־פעלקערונג איז געגאנגען, קען מען זעהן פּוּן פאל־גענדע צאהלען: אין קיעוו וועלען פּוּן 247 טויזענד איינוואהנער נור 7000 פערזאנען האבען דאס וואהל־רעכט; אין אדעס, — פּוּן 405 טויזענד — אויך נור 7000; אין מאסקווע פּוּן 1 מיליאן — נור 11 אוּן א האלב טויזענד; אין פעטערסבורג פּוּן 1 אוּן א האלב מיליאן — 9 טויזענד.

אין גאנצען אויסגעמעקט געוואַרען זיינען דיא ארבייטער, דיא האנדווערקער, דיא קליינע סוחרים אוּן דיא ארימערע אינטעליגענטען: דיא אלע לעהרער, שרייבער, דאקטוירים, טעכניקער, אינזשיניערען א. ז. וו.

געבליבען זיינען נור: דיא גוטסבעזיצער, דיא הויז־בעזיצער, דיא גרויסע קאפּיטאליסטען דיא בויערן אוּן דיא גייסטליכע, אבער אויך זיי האבען ניט אלע קיין גלייכע רעכט: פּוּן דיא 1836 וואהל־מענער (עלעקטאָרס) האבען דיא בוירן 2479 (42.5 פּראצענט), דיא גוטסבעזיצער 1994 (34.5) פּראצ. די שטאדטישע איינוואהנער (דיא בורזשואזיע) 1363 233 פּראצ.)

פערקריפּעלט געוואַרען איז דיא סיסטעם פּוּן דיא וואהלען. דיא וועהלערמאסען דארפען ניט האבען קיין מגע ומשא מיט דיא דעפּוטאטען. דערפּאר האט מען אינגעפּיהרט צוויפּאכע וואה־לען פּאר דיא גוטסבעזיצער אוּן שטאדטישע וועהלער: דיא וועהלער קלייבען אויס וואהל־מענער אוּן יענע קלייבען אויס פּוּן זיך דעפּוטא־טען; אוּן דרייפּאכע וואהלען פּאר דיא בויערן: דיא דאהר־געמיינדען (וואלאסטען) קלייבען אויס צו 2 בעפּאלמעכטיגטע. יענע קומען זיך צוזאמען אוּן קלייבען אויס וואהל־מענער. דיא וואהל־מענער קלייבען אויס פּריהער צו אייז דע־פּוטאט פּוּן א גובערניע פּוּן זיך אוּן דאז צוזאמען מיט דיא אנדערע וואהל־מענער קלייבען זיי אויס דיא איבעריגע דעפּוטאטען.

פערקריפּעלט געוואַרען איז דיא קאנטראלע איבער דיא וואהלען; זיא איז איבערגענעבען ge־

וואַרעז איז נאַנצען צו דיא טשינאַווניקעם פון דיא פערשיעדענע דעפּארטמענטען מיט א צוגאַב פון א פּאר האַלב־טשינאַווניקעם (אדעל־מארשא־לען און שטאַדט־מעירם).

פערקריפּלט געוואָרען זיינען אלע רעכטע און יעדער טריט און ריהר פון דיא „דומא" אליין: מען האַט איהר ערלויבט אפילו וועגען א סך זאַכען צו דעבאַטירען: וועגען נייע געזעצען (ניט אַבער וועגען דיא זיילען פון דער איצטיגער סיסטעם, וועגען דער זעלבסטהערשונג), וועגען ביודזשעט, צו פאַדערן ערקלערונגען פון דיא מיניסטארען, צו מאַכען אנקלאַגען געגען מיניסטארען און בעאַמטע, א. ז. וו. מען האַט אַבער ביי דער „דומא" אין גאַנצען אוועקגענומען יעדע מעגליכקייט צו ה א נ ד ל ע ן, א ו י ס צו־פ י ה ר ע ן וועלכע עס איז בעשליסע. זיא איז ניט נור א נול, וועז דער זעלבסטהערשער ווילל עס; זיא איז א נול געגען דעם שטאַאטס־ראטה (גאַסודאַרסטוועני סאוועט), וועלכער בעשטעהט פון אלטע אַבגעלעבטע טשינאַווניקעם. דער שטאַאטסראטה — דאַס איז דער רוסישער „אַבערהויז". ער שטעהט א י ב ע ר דער „דומא" אין יעדער הינזיכט.

פערקריפּלט האַט מען איז דער „דומא" נאַך מעהר דיא מעגליכקייטען צו פיהרען אן אפּפּאָזיציאן געגען דיא רעגיערונג. אז איז דער „דומא" זאל אונטער אזא „קאַנסטיטוציאן" עקזיסטירען אן אפּאָזיציאן, וואַס זאל האַבען מ ע ה ר וויא צוויי דריטעל מאיאריטעט — דאַס חלום'ט זיך קיין וואַסערדיגסטען ליבעראל און קיין פייערדיגסטען רעאקציאנער אפילו ניט. אַהן צוויי דריטעל מאיאריטעט קען אַבער דיא „דומא" קיין זיצונגען ניט האַבען און קיין בעשליסע ניט אננעהמען. עס איז דערפאַר גענוג, אז דיא רעגיערונג זאל געבען א וואונק איהרע אגענטען (וועלכע זי וועט דאַרט האַבען גענוים ניט וויניג), אז זיי זאלען זיצען איז דער היים, און דיא „דומא" וועט ממלא ניט עקסיסטירען.

נאַך מעהר פערקריפּלט זיינען גענוארען די רעכטע פון יעדען דעפּוטאַט בעזונדער. יעדער נייער פּארשלאַג מוז אונטערגעשריבען ווערען פון 30 מיטגליעדער. דער דעפּוטאַט דארף שוועדען טרייהייט צו דיא זעלבסט־הערשונג. פּאַר יעדען ראדיקאלען ווארט קען מען איהם מאַכען א פּראצעס און בעשולדיגען איז פאלשע שבועה. יעדער שטארקער ווארט קען זאפּפּארט אבגעשטעלט ווערן פון דעם פערזיידענט. משפט'ן קען מען איהם אפילו, ווען דיא זיצונגען פון פּאר־לאמענט האלטען זאל. דער פּרעזידענט האַט איבערהויפּט פאלשטענדיגע פרייהייט אפילו אי־בער דאַס איינציגע רעכט פון דיא דעפּוטאַטען, איבער דאַס רעכט צו רייזען. אוז ניט נור דער פּרעזידענט, יעדער מיניסטער קען פּאדערן א גע־היימע זיצונג. דאַס איז נאַך ניט אלץ. נאַך אוז נאַך פונקטען זיינען דא, וועלכע מאכען פון דער „דומא" א שטוי, אהן לעבען, אהן גייסט, אהן דעה.

* * *

וואַס פּאר א משונה'דיגע בעשעפענעם דיזער „פּארלאמענט" איז אפילו אויפ'ן פאפּיער, אוז וואַס פּאר א פּנים ער וועט האבען, אויב מען וועט איהם אפילו גענעדיגסט ערלויבען צו האלטען זי־צונגען. דערווייל איז דער צאריזמום זיך נוקם פּאר דיא „מתנה". דערווייל געהען דיא אונטערדריקונגען, רציחות אוז מערדעריי־עז אהן א סוף:

ביאליסטאקער הריגות ערב „קאַנסטיטוציאן", וואַרשאַווער הריגות נאַך דער „קאַנסטיטוציאן". א פּאגראָם געגען אידען איז קערטש פּאר, א שוי־דערליכער פּאגראָם געגען אידען איז קישינעוו נאַך דער „קאַנסטיטוציאן". דער צוואמענפּאַהר פון זעמצעם נ י ט פּארנאַנדערגעטריעבען פּאר, א צוזאמענפּאַהר פון זעמצעם צ ו ט ר י ב ע ן נאַך דער „קאַנסטיטוציאן".... דער „פערבאַנד פון די פערבאַנדען" האט עקזיסטירט אפּען פּאר, ער איז פערבאָטען געוואָרען נאַך דער „קאַנסטיטו־ציאן", און אזוי ווייטער און אזוי ווייטער.

ניט ווילענדיג פרעגט זיך: וואַס האבען ני־קאלאי און זיינע בעלי־יועצים געמיינט מיט דעם בן־פקוע'דיגען „פּארלאמענט"? האבען זיי גע־מיינט מ ע ה ר ניט וויא אזוי וואלוועל אב־צוקויפען דיא בורזשואזיע און דיא פריצים, אוז אזוי ליכטאבצונארען דיא בויערן, אדער זיי הא־בען נעמיינט עפּעם מעהר, נאַך אנדערע ציעלען האבען זיי פערפאלגט?

אויך דיא פראגען קען געגעבען ווערן נור איין תשובה: דער צאריזמום האט געוואלט זיך פארפעסטיגען און פּארשטארקען מיט הילף פון דער „דומא". דערפאר האט ער קיין רעדע־לע פון דער גרויסער מאשין ניט אנגעריהט צו־ליעב איהר. דערפאר האט ער איהר צוגעפּאסט צו זיין אלטער פּארשימעלטער, צוקאלעטשעטער ביוראקראטישער מאשין. מיט דער „דומא" מיינט דיא זעלבסטהערשונג איינצובאלזוימירען איהר צופאלענדען גוף.

עס קען, צ. ב. ש., אויסקומען וואונדערבאר,

וואס מען האט דיא בויערן אבגענעבען אזא גרוי־סען פּלאטץ אין דער „דומא". דאס ערקלערט זיך אבער נור, ווייל אונטער איצטיגע בעדינגונ־גען געפינען זיך דיא פערזאמלונגען פון דיא דארף־עמיינדען אין גאנצען אין דיא הענד פון דיא זעמסקע נאטשאלניקעס און זייערע אגענ־טען: דיא סטארשינעס, דיא קולאקעס, דיא וואכערניקעס. און אויך זיי פערלאזט זיך דיא רעגיערונג. זיי וועלען שוין „מאכען" דיא וואה־לען צוויישען דיא בויערן פאר „פאטריאטישע" וואהלען. מעהר פרייהייט איז איבערגלאזען געוואָרען צו דיא פריצים און דיא בורזשואזיע, ווייל אין ערנסטען פאל ווייס מען, אז אבקויפען זיי וועט קאסטען ניט טהייער: נאך א ביינדעל, נאך א פריוועלעגיע אויפ'ן חשבון פון פאלק, פון דיא ארבייטער־מאסען.

פון דעם קריפּל ערווארטען עפּעס גוטעס, דעם בן־פקוע מאכען פאר דעם מיטעל־פונקט פון פאלִיטישען לעבען, זיך שפּיעלען איז וואה־לען, וויא דיא „איסקרא" לייגט פאר — דאס איז אין בעסטען פאל א צו שטארקער אפּטימיז־מום און אז אונפערדיענטע עהרע פאר ניקא־לאי׳ם „דומא".

אויפהויבען א שטארקע בעוועגונג געגען דיא וואהלען, אויפדרעקען דעם גאנצען שווינדעל, וואס לייגט אין דער „דומא", ארגאניזירען און בע־וואפענען דיא מאסען, כדי זיי זאלען ביד חזקה פאדערן אן ערנסטע קאנסטיטוציאָ, אן עכטען פארלאמענט — דאס איז דער וועג, וועלכער קען פאסט פאר׳ן פראלעטאריאט און וועלכער קען איהם ברייננען אם גיכסטען און אם גלייכסטען צו דעם גרויסען זיעג איבערן צארִיזמום.

דיא „ברעגעס" האבען שוין געמאכט דיא ערשטע טריט אויף דעם וועג: גענעראל־סטרייקס אין פויליען, דעמאנסטראציעס און סטרייקס אין גאנצען בונדיסטישען ראיאָ, א רעוואלוציאנערער פייער אין דיא באלטישע פראווינצען און א העלישער פייער אין קאווקאז. אבער וויעדער א מאל דיא „הארץ" פון רוסלאנד, דיא אינערליכע גובערניעס — דאָרט איז שטיל....

דיא „איסקרא" חלום׳ט וועגען וואהל־קאמי־טעטען אין יעדער פאבריק. עם וואלט זעהר וויכטיג געווען, אז זיא זאל בעסער אויפ'ן וואהר האבען אין יעדער שטאדט אין יעדן כאט אין שטארקען קאמיטעט און ניט וויא ביז איצט זיך בעגנוגען אפילו אין פּעטערס־בורג מיט א „גרופּע". ביז איצט האבען דיא סאציאלִיסטען־רעוואלוציאנערען גערעדט וועגען „בויער". איצט איז געקומען דיא צייט, אז זיי זאלען מעהר גהן צום בויער. דיא צייט איז א הייסע. דיא געפאהר פאר דיא רע־וואלוציאָ איז גרויס; וועז ניט איצט, טא וועז דען? וועז ניט דיא רעוואלוצאינערע פארטייען, וועד־זשע וועט פיהרען דעם קאמפף מיט׳ן צא־ריזמום, וויטער? וועד־זשע וועט רוסלאנד בע־פרייען?

דר. ק. פאַרנבערג.

אַ טויטער לעבען.

שמערזל האט א בליק געטאָן אויפ'ן הימעל, האט א שפּיי געטאָן מיט כעס און ארויסגערעדט מיט הארץ:

— אך, פארבּרענט זאל ער ווערען, דער משומד! נו, פערלאָז זיך אויף איהם! האלבער טאג — און ער איז ניטא!

— מסתמא פערגאנגען אין שוינק, — האט זיך אבגערופען דער יונגערמאן.

— געהן זאל ער אין כף הקלע! — האט זיך געבייזערט שמערזל—נאך דעם מלאך המות דארף מען איהם שיקען....

ער האט נאך ניט געענדיגט דיא ווערטער, וויא צו דער קאנאוע איז צוגעגאנגען איין אר־בייטער פון א יאהר 40, א לעבעדיגער, א גע־זונדער. ער האט געבראכט צוויי נייע גראבאיי־זענס, האט זיי בעהיטואם ארבּגעלאזען אין קאנאוע און איז גיך מיט געווויינהייט אלייז אהין אריינגעשפרונגען.

—נאך דעם מלאך המות דארף מען דיר שיקען! — האט זיך צו איהם געוועגדעט מיט כעס שמערזל. — אריבערגעהן צו זעליג דעם שמיד געווערט ביי דיר דריי זייגערנע שעה!

— זעליג איז קריינק מיט זעליגען אין איי־נעם, — האט זיך אבגערופען קאלטבלוטיג דער

געקומענער ארבייטער און האָט געגומען איינעם פון דיא געבראכטע גראָבאייזענס. — קענסט ניט זעלבגען? האָסט איהם ניט געקענט הייסען נעכטען מאכען דיא גראָבאייזענס? איך האָב געדארפט ביי איהם וואַרטען צוויי שעה....

— גע'הרג'עט זאָל ער ווערען! — האָט זיך אויסגעשאָלטען רוהיג שמערעל.

חיים וואָלף — דער געקומענער גראָבער — האָט זיך געגומען צו דער ארבייט. ער האָט געארבייט ווי מי זאָגט „גרינג און ריין". דער גראָבאייזען איז ביי איהם אליין געגאנגען. גרינג, וויא אין פוטער, שניידט ער זיך אריין אין דער ערד, גרינג שפרינגט ער ארוים מיט א בערגעל ערד, וועלכע פליהט געשווינד אויף דעם בריקעל. און דער גראָבאייזען גליצט זיך שוין וויעדער אין דער ערד. צוויישען דיא גראָבער האָט ער זיך געראַבענט פאר איינעם פון דיא בעסטע בעלי מלאכות, און דערפאר האָט ער זיך געהאלטען מיט שמערעל וויא מיט א גליבען. ער האָט געוואוסט, אז פאר א גראָב וואַרט וועט איהם שמערעל ניט אָבזאָגען.

ביי א האלבע שעה האָבען אלע געארבייט שטיל.

חיים וואָלף האָט מיט א מאל אָבגעשטעלט דעם גראָבאייזען און ארויסגעראַדט מיט אימפעט:

— איהר־ט געהערט א נייעס? אין צוויי וואָכען ארום וועט זיין טאַרגעם אויף דער מאָגילנער בארג.

— איך האָב דאָס שוין לאנג געהערט, — האָט זיך אָבגערופען שמערעל, — איך קען דיר אפילו זאָגען, וואר עס וועט נעהמען דעם פאָדראד.

— וואר? — האָבען זיך אָבגערופען חיים וואָלף און דער יונגערמאן.

— דור חיימאָווין. געווים, וויא טאָג. ער האָט אזעלכע צדדים, אז מיט איהם וועט זיך קיינער ניט שטייגען.

— ער וואקסט, דער הונט, וויא אויף הייוון! — האָט אויסגעשריען דער יונגארמאן.

— א חידוש אז ער וואקסט — האָט געענטפערט שמערעל, — דיא בעסטע פאַדריאדען קומען איהם אָן, און ער נעהמט משוגע'נע מקחים! וויפיעל מיינסטו וועט ער נעהמען פאר אָבגראָבען דיא מאָגילנע בארג? איך קען דיר שוווערען, ניט וויניגער וויא 15 טויזענד רובעל!

— פארשטעהסט א מקח! — האָט זיך אָבגערופען חיים וואָלף צו משה'ן. — דאָס איז צעהן טויזענד רובעל אין קעשענע.

— וויא איין קאָפיקע! און אפשר נאָך מעהר! — האָט איהם אונטערגעהאלטען שמערעל. — מעהר וויא 5 טויזענד וועט ניט קאָסטען אָבגראָבען דיא בערגעל. וואָס דארפסטו מעהר? איך אליין וועל נעהמען ביי היימאָווי־צען דעם פאַדראד פאר 5 טויזעד, לאָז ער נאָר גבעהן.

— וואָס דארפסטו נעהמען ביי היימאָווי־צען, נעהמם גליך פון קאזנא, וועסטו האָבען מיט 10 טויזענד רובעל מעהר — האָט זיך פאנאנדערגעלאכט חיים וואָלף.

— פערשטעהסטו מיך, איך האָב געטראכט וועגען דעם, — האָט איהם געענטפערט מיט א געלעכטערי׳ל שמערעל. — איז בעטען זיי, דיא הינט, 3 טויזענד רובעל זאלאָג. איך האָב זיי געוואָלט געבען פאר זאלאָג מיין חנה בלומען — וויעלען זיי ניט: ניט אנדערם: מזומנים.

— דאָס איז א קאַפּ א פרנסה! — האָט זיך אָבגערופען מיט א זיפץ משה. — צע—הען טוי—זענד רו—בעל! א גוואלד. א נאש בראט דארף האָרעווען אויף דעם אפשר 0 1יאָהר....

— צעהן יאָהר! האָט זיך פאנאנדערגעלאכט חיים וואָלף. — קצין מיינער, דו פערדינסט דאָס טויזענד רובעל א יאָהר? ניין, ברודערי׳ל! וועסט פאר דיין גאנצען לעבען צעהן טויזענד רובעל נישט אויסהאָרעווען. פון יגיע כפי איז קוים פאפע.....

— א רוח אין זייער טאטענס טאטען אריין! — האָט מיט אמאל אויסגעשריען דער יונגערמאן. — איך וואָלט כאטש זאָגען זיי פערדיענען דיא געלט. דאָס איז דאָך פראָסט גע־גזל׳ט ביי דיא בעלי מלאכות. קאזנא צאהלט 15 טויזענד רובעל. פאר וואָס צאהלט זיא? פאר דער מלאכה. איז וואָס פאר א מחותן איז דאָ דוד חיימאָוויץ? ער טהוט עפעס, דאָס גראָב פלייש, ער וויים מעהר נישט סאָפען מיט'ן נאָז און שפארען אין דעם גראָבען בויך, פלאצען זאָל ער איהם אין גיכע צייטען.

— שא, היין זיך ניט — האָט איהם אָבגעשטעלט חיים וואָלף. — מאָרגען וועסטו אליין געהן בעטען זיך ביי איהם ער זאָל דיך נעהמען אויף מלאכה. וועסט נאָך זאָגען א דאנק, אז ער וועט דיך נעהמען.

— וויסט פארוואָס? — האָט איהם אי־בערגעשלאָגען דער יונגערמאן, — וויל מיר

זיינען אלע הינט! וויא איז דיא מעשה, אז מיר וואלטען זיך צונויפקלייבען א מענשען 20—30 גרעבער און וואלטען אוועקגיין אין דומע בעטען מען זאל אונז אבגעבען דעם פאדריאר? וואם?

— פרא אדם! — האט איהם איבערגע־שלאגען דיא רייד שמערעל. — און וואו וואלסטו נעהמען זאלאג?

— מען וואלט געקענט קריגען.

— דעם טלית און תפילין פערזעצען, — האט זיך אבגערופען חיים וואלף.

— און גלאט גערעדט, — האט פארטגע־זעצט שמערעל, — אז דו וואלסט שוין נעהמען דעם פאדריאר. ערשטענס, וואלט דיך חיימאוויץ דערצו ניט צוגעלאזען, בשום אופן ניט. ער האט נענוג צדדים. און אז דו וואלסט יע נעהמען — וואלסטו יעמאלט ערשט אויסגעריסען ווערען. קיין פאדריאדציק וואלט דיר שוין מעהר ניט געבען קיין מלאכה. וואם דארפסטו מעהר, איך בין ניט קיין פאדריאדציק, איך דינג א פאר אר־בייטער און נעהם א שטיקעל מלאכה. לאזען קו־מען א פאר בעלי מלאכות, שקצים נעהמען אלײן פון פאדריאציק איין ארבייט — וועל איך זיי אויך ניט קוקען אין דיא ציינער....

עם האט זיך דערהערט וויא אויפ'ן הויף איז ארויפגעפאהרען א שוועכ פור: דיא פייבטע וועגד פון קאנאוע האבען זיך געטרייסעלט. אין א פאר מינוטען ארום איז צו דער קאנאוע צו־געגאנגען איין אלטינקער איינגעהויקערטער אידעלע מיט א שפיציגער גראהער בערדעלע.

— קום, שמערעל, נעהמען א טרונק בראנ־פען! — האט ער א געשריי געטהאן פרייליך אין קאנאוע — מען האט טאקע מיר אוועקגענע־בען דיא ציגעל פיהרען.

— עם געהט! — האט זיך אבגערופען שמערעל.

— לייזער! מאך ניט קיין הינטעשע טענץ! — האט א געשריי געטהאן מיט כעם פון קאנא־וע חיים וואלף. — האסט צוגעזאגט א קווארט בראנפען אויף אלעמען — טא שטעל. וואם רופסטו שמערלען אלײן?

— שא! זיי ניט קיין שיגעץ! — האט איהם אבגעשטעלט מיט א געלעכטער דער פור־מאן. — א וואגרט איז א וואגרט, געזאגט איז ניט געבולען. איך שטעל — און ניטא וואם צו ריידען. קריכט אלע פון קאנאוע.

אלע ארבייטער זיינען ארויס פון קאנא־וע. געבליבען איז דארטען איין משה.

— נו, און דו, משה? — האט איהם א רוף געטאן שמערעל.

—איך טרינק דאך ניט, — האט ער נע־ענטפערט. — איך וועל ארויסגיין, אז דיא וויב וועט מיר ברייגען ווארמעס.... מיין גלעזעל בין איך מנדב חיים וואלף'ן — האט ער געענדיגט מיט איין אומטיגען שמייכעל.

— א שיינעם דאנק! — האט געענט־פערט חיים וואלף, — איך וועל מאכען הויך א ברכה איבער דיין גלעזעל און אלע וועלען ענט־פערען: אמן!

אז דיא גרעבער זיינען אוועק, איז משה געשטאנען א וויילע פערטראכט, אנגעלעהענט אויפ'ן גראבאייזען. ער האט מיט אמאל דער־פיהלט א שרעקליכע שוואכהייט אין אלע גלי־דער. ער האט זיך אנגעלעהנט אן וואנד, איז נע־בליבען שטעהן — און דיא געדאנקען האבען איהם אוועקגעטראגען וויט פון קאנאוע.

איהם האט זיך פארגעשטעלט זיין קליינער ציממעריל, זיין דירה, זיין הויס. שרה מיט איהר פערפינסטערטען, פערביטערטען פנים, די קינדער, נאקעטע, בארוועסע, הונגעריגע. ער האט זיך דערמאהנט, וויא זיי פלעגען קומען איהם געוואהר ווערען אין הקדש און וויא איהם פלעגט פערקוועטשען דאם הארץ קוקענדיג אויף זיי: בלייבע, שטילע, אונמוטיגע וויא טייבעלעך מיט איבערגעשלאגענע פליגעלעך.

ער האט ארומגעפיהרט מיט דיא אויגען די קאנאוע. אין איהר איז געוועזען שטיל און אונמוטיג וויא אין א קבר.

משה זיך וויטער דערמאהנט, וויא מיט צוויי יאהר צורוק איז ביי איהם געשטאר־בען דער עלטערער יונגעל. עם איז געוועזען א קאלטער ווינטער. דער יונגעל האט זיך פער־קיהלט, און אין דריי טעג האט איהם דיא בייזע חולאת אויפגענעסען.... וואם פאר א קינד דאם איז געווען, וואם פאר א חכם!

— אפשר אז עם וואלט יעמאלט זיין קאפיקעם צו רופען דעם רופא אין דער צייט — וואלט מען איהם געקענט ראטעווען, — האט זיך דורכגענטראגען ביי משה'ן אין דיא נע־דאנקען.

איהם האט פערקוועטשט דאם הארץ. צוויי גרויסע טרערען האבען זיך אנגעקליבען ביי איהם אין דיא אויגען, זיינען אנגעהאנגען אן דיא ברעמען, האבען זיך א טרייסעל געטהאן און אראבגעפאלען אויף דיא באקען, פון דיא באקען

האָבען זיי זיך אַראָבגעקייקעלט אויף דער פייכ־טער ערד, וועלכע האָט זיי צוגענומען וויא א טרייע מוטטער.

פֿלוצלונג האָט זיך משה וויא אויפגעכאפט. ער האָט דערפיהלט, וויא אימיצער וואָלט איהם א שטוים געטאָן פון וואנט, איהם האָט זיך אָב־גערופט, אז די וואנט פון קאנאוע און דיא קלעטשקעס ציגעל, וועלכע זיינען ניט וויט שע־טאנען, האָבען זיך א טרייסל געטאָן.

משה האָט געשווינד אָבגעווישט דיא טרע־רען, האָט גענומען ארבייטען פליסיג, געהיילט, וויא ער וואָלט וועלען אָבטרייבען דערמיט בייזע געדאנקען.

— שרה וועט באלד בריינגען וואַרמעס — האָט ער א קלער געטאָן.

שרה פלעגט שטענדיג געהן פארביי קאנא־וע און פלעגט איהם רופען עסען.

מיט א מאל האָט משה דערהערט איבער זיך איין אונגעוואוהנליכען רעש, א סקריפ, גלייך ווי א צעהנדליג שווערע וואָגענס זיינען אַרויפגעפאָה־רען אויפ׳ן הויף. ער האָט נאָך קיין צייט ניט געהאט צו בעגרייפען, פון וואנען עס קומט דער רעש, וויא ער האָט דערזעהען אז דיא וואנט פון קאנאוע האָט זיך אָבגעזעצט, אָנגעבויגען און האָט לאנגזאם אַראָבגעלאָזען זיך אין קאנאוע, שלעפענדיג נאָך זיך צוויי קלעטשקעס ציגעל מיט א סקריפ, מיט א רעש, מיט א קרעכץ. דאָס אלין האָט ערווירט אין אויגענבליק. משה איז געבליבען וויא פערשטיינערט, וויא צוגעשמידט צום פֿרט.

— איי! ראטעוועט!! — האָט זיך ביי איהם פון הארצען ארויסגעריסען א שרעקליכער נעשריי — און אין דער זעלבער רגע איז דיא וואנט פון קאנאוע מיט א שטורם אַראָבגעפאלען — און משה איז געוואָרען פערשאָטען מיט ערד און מיט א האָגעל פון ציגעל....

דיא איבעריגע גרעבער זיינען געזעסען אין שיינק. זיי האָבען שוין געענדיגט דיא בוטעל בראנפען און צוגעקליבען זיך נעהן ארבייטען, וויא עמיצער איז אריינגעשפרונגען מיט גרויס אימפעט און האָט אָנגעזאָגט וועגען דעם איינפאל פון דער קאנאוע.

זיי זיינען אלע ארויסגעפלויגען פון שיינק און נעלאָזען זיך לויפען צום הויף, פיהלענדיג, אז עס האָט זיך געטראָפען איין אומגליק.

אויפ׳ן הויף איז געווען א שרעקליכער גע־רודער. פון אלע זייטען איז מען געלאָפען צו דער קאנאוע, ביי וועלכע עס זיינען שוין געשטאנען עטליכע צעהנדליג מענשען, האָבען געשריען, גע־וואונדערט זיך, געפרעגט אייניר ביי דעם אנ־דערען, וויא דאָס איז געשעהען, צי איז אימיצער ניט געבליבען אין קאנאוע — און קיינער האָט ניט געוואוסט צו ענטפערן.

דיא גרעבער זיינען צוגעלאָפען צו דער קא־נאוע מיט א געשריי, מיט א יאמער:

—א, משה איז פערשאָטען געוואָרען!!

און זיי האָבען זיך אָנגעהויבען אומווארפען איבערן הויף, ניט וויסענדיג וואָס צו טאָן. דיא גראָבאייזענס זיינען געבליבען פערשאָטען אין קאנאוע.

— גראָבאייזענס! גוואלד, גראָבאייזענס! — האָט געשריען פערצווייפעלט שמערל. — זלמן וואָלף! גוואלד, לויף צו ברוך׳ן, ביי איהם אויפ׳ן הויף ארבייטען גוים. כאפ ביי זיי דיא גראָבאייזענס! גוואלד!

אויפ׳ן הויף האָבען זיך געפונען עטליכע צעהנדליג מענשען. אלע האָבען געוואוסט, אז א גרעבער איז פערשאָטען געוואָרען. אלע זיינען געווען אויפגערעגט. יעדער האָט זיך געשטופט וואָס נעהנטער צום ברעג און אין דערזעלבער צייט געשריען צום אנדערען: „וואוהין קריכסטו? וואָס האָסטו ניט געזעהען?"

עס האָבען זיך געהערט בעזונדערע קולות:

—וואָס איז דאָ געשעהען — פרעגט אייר־נער.

— ווער איז ער? — פרעגט אן אנדערער.

— ווער איז ער? ענטפערט איהם מיט כעס נאָך אייניר — אָט אקוראט אזא מענש וויא דו: מיט א נאָז, מיט אויגען!

— איך פרעג: א איד צי א גוי?

— גראָב איהם אָב, וועסטו זעהען!....

אין אנאנדער אָרט האָט זיך געהערט קולות:

— א מענצעשער פונדאמענט!

— שוין ניט דער ערשטער אין בערקינס מויערן!

— זאָל ער, דער ימח שמו׳ניק, דער אפיקורס, שוין אליין פערשאָטען ווערן!

אויפ׳ן הויף האָבען זיך געפונען עטליכע גראָבאייזענס. דריי ארבייטער זיינען אריינגע־שפרונגען אין קאנאוע און האָבען זיך געגומען גאיילט ארבייטען. פון קאנאוע איז געפלויגען אין אלע זייטען ערד און ציגעל. באלד איז ג־קומען חיים וואָלף מיט צעהן קריסטען. אלע זיי־

נען אריין אין קאנאווע — און אין עטליכע מי־נוטען ארום איז משה געווען אבגעגאנגען.

ער איז געלעגען וויא א טויטער, מיט א צובלוטיגטער קאפּ. דער פּנים איז איהם געווען פּערדעקט, פּערקלעבט מיט ערד.

בעהיטזאם האבען איהם דיא ארבייטער אויפגעהויבען און מיט גרויסע שווירעריגקייטען האבען זיי איהם ארויסגענומען פון קנאווע.

שמערעל, אהן א היטעל, אין גאנצען א פּערשמירטער אין בלאטע, מיט צובלוטיגטע הענד, מיט א פּערלאָרענעם בליק, איז אומגע־לאפען איבער'ן הויף, ניט וויסענדיג וואם צו טהאן.

—אין שיינק! טראגט איהם אין שיינק! — האט ער געשריען צו דיא ארבייטער — לויפט נאך א דאקטאר!....

מען האט משה'ן ארריינגעטראגען אין שיינק, ארומגעוואשען איהם דאם געזיכט. ער האט שווער געעפענט דיא אויגען, האט זיך מוטנע ארומגעקוקט, האט געגעבען א שווערען קרעכץ און האט צוריק צוגעמאכט דיא אויגען.

— משה... וואם איז דיר?... האט ביי איהם געפרעגט חיים וואלף, צובייגענדיג זיך צו איהם נאהענט.

משה האט וויעדער געעפענט דיא אויגען. אין זיי איז געווען אזוי פיעל שמערצען, אזא שטיל'ע רחמנות'דיגע לייד, אז ביי יעדערען האט פּערקוועטשט דאם הארץ.

— וואם איז דיר, משה?

משה האט מיט מיה פאנאנדערגענומען דיא ליפּען און האט קוים ארויסגערעדט:

—שווער..... ניט.... .גוט....

און ער האט וויעדער צוגעמאכט דיא אויגען.

עס איז געקומען דער דאקטאר, האט ארום־געזעהען, ארומגעטאפּט דעם אומגליקליכען, האט איהם געמאכט עטליכע איבערבינדונגען און האט ניט געהייסען איהם ריהרען פון ארט.

אז דער דאקטאר איז ארויסגענאנגען, איז שמערעל ארויסגעלאפּען נאך איהם און האט מיט א טרייסלענדער שטימע געפרעגט:

— נו, וואם הערר דאקטאר?

— שלעכט, זעהר שלעכט — האט געענט־פּערט דער דאקטאר — איך וועל קומען אין אבענד א קוק טהאן, עס קען זיין, אז מען וועט איהם קענען מאכען אן אפּעראציע....

— וואם איז ביי איהם, הערר דאקטאר?

— דער שארבען צושפּאלטען....

שמערעל איז אריין צוריק אין שיינק, איז צוגעגאנגען צו חיים וואלף'ן און האט שטילער־הייט ארויסגערעדט מיט צער:

— שלעכט, זעהר שלעכט, חיים וואלף!

— וואם? וואם האט געזאגט דער דאק־טאר? — האבען אויעניג געפרעגט חיים וואלף און דיא שיינקערין.

ער האט געזאגט.... דערביי האט שמעריל טיעף א זיפץ געטהאן), ער האט געזאגט, אז דער שארבען איז ביי איהם צושפּאלטען!....

— דער שארבען צושפּאלטען!! אוי, אוי, אוי! — האט אויסגעשריען מיט שרעק חיים וואלף.

— אי, הערט וואם דער דאקטאר וועט אייך זאגען! — האט אנגעהויבען בערוהיגען זיי דיא שיינקערין, — דער דאקטאר איז קיין נאט ניט. ער קען אויך א טעות האבען... און א חוץ דעם דארף מען האפּען. נאט איז א בעל רחמן. און כל זמן עס קלאפּט אן אדער, דארף מען האפּען און טהאן.... וואו איז דער רעצעפּט? לויפט אין אפּטייק!

(פּארטזעטצונג פּאלגט.)

דעם לעזערם מיינונג און אונזער מיינונג

יא לעזער פון „דיא צוקונפט" האבען זיך נאטירליך אבגערופען אויך דיא איינלאדונג אונז צו לאזען וויסען זייער מיינונג איבער דעם זשורנאל.

דיא אלגעמיינע מיינונג איז, אז דער זשורנאל איז אויסגעצייכנעט בענט גוט; אין אלגעמיינעם זיינען אלע דיא וואס האבען אונז געשריעבען ביז יעצט, העבסט צופריעדען פון דער „צוקונפט", טראטץ דעם וואס אין איינצעלהייטען האט יעדער איינער וואס אויסצוזעצען.

דיא בריף וואס זיינען ביז יעצט אנגעקומען זיינען נאטירליך ניט געניגענד אין צאהל, מען זאל פון זיי קענען ארויסגעפינען וויא דער „פולם שלאגט"; דאס זיינען זיי וויעדערשפרעכענד. וואס איינער זאגט גוט, זאגט דער צווייטער שלעכט; וואס איינער זאגט כשר, זאגט דער צווייטער טריפה א. ז. וו.

אט איז א ביישפיעל:

גענאסע לואים פאלען פון ברוקלין איז געווען העכסט צופריעדען פון דעם ארטיקעל איבער סאקראט. ער איז געווען אזוי ענטציקט פון דיזען ארטיקעל, אז ער „און פיעלע פרייונדע וואס לעזען דיא „צוקונפט" האבען בעשלאסען צו גרינדען א קלוב צו שטודירען דיא ווערקע פון סאקראט, פלאטאן און עמערסאן, דיא פערזאנען, וועלכע האבען אונז אזוי פראיינטערעסירט נאך דעם וויא מיר האבען געלעזען דעם ארטיקעל". קיין בעמערקונג לויב, דאכט זיך, דארף מען ניט. נו, קומט גענאסע מארריס מאנפיעלד פון ניו יארק און שרייבט: „וויא קומט עס וואס איהר גיט איבער סאקראט'ס ביאגראפיע וועהרענד עס איז דא אין א בוך? צו וואס פערנעהמען פלאטץ אין „צוקונפט"? זאל איך דענקען איהר האט ניט געהאט וויכטיגערעם צו דרוקען?

וויא אזוי קען מען צופריעדען שטעלען דיזע צוויי גענאסען אין דעם פרט? וואר פון זיי האט רעכט? אבער האבען זיי ביידע אונרעכט?

דיזע צוויי מיינונגען זיינען געווים דער רעזולטאט פון פערשיעדענע אנזיכטען איבער דיא אויפנאבע פון דיא „צוקונפט". דאס איז אבער ניט דער אינציגער פונקט, איבער וועלכען עס הערשט ביי אונז מיינונגספערשיעדענהייט. אונזער נאנצע בעוועגונג, דיא פראקטישע וויא דיא טהעארעטישע, איז איין גרויסע מיינונגספערשיעדענהייט, אדער — צו זיין גענויער — איין גרויסע מיספערשטענדנים.

מיר זיינען דאדורך געקומען צו דעם פאלגענדען בעשלוס:

יעדער גענאסע, יעדער אונזער לעזער, האט זיך זיין מיינונג ווענען דיא רעדאקציאן פון דער „צוקונפט", ווענען דיא ארטיקלען וואס ערשיינען, אדער וואס דארפען אין איהר ערשיינען, וויא אויך איבער אנדערע פראגען איז אונזער בעווענונג. דיעזע מיינונגען ווילען מיר הערען און קענען. מיר אליין האבען אבער אויך גאר וויסע מיינונגען ווענען דיזע אלע זאכען. און דיזע מיינונגען אונזערע, ווילען מיר זאלט איהר וויידער הערען און קענען.

מיר וועלען דאדורך פון צייט צו צייט, אויך וויפיעל מעגליך, איבערגעבען אין דיזע קאלומס דיא מיינונגען פון גענאסען איבער פערשיעדענע פראגען, צוזאמען מיט אונזער אייגענע מיינונג איבער דיזעלבע פראגען, אונטער דעם אויבענגענעבענעם קעפעל.

אין פערלויף פון דער צייט ווערט אונז אודאי אויסקומען צו בעריהרען אלע מעגליכע פראגען פון דיא פערשיעדענסטע זייטען. מיר האפען אזוי ארום מיט דער צייט אריין צו ברייגען א פערשטענדנים צווישען דיא גענאסען און דיא „צוקונפט", צו זיין אימשטאנדע צו ברייגען אויפקלערונג איבער פערשיעדענע פראגען, צו געבען דעם שליסעל צו פערשיעדענע ריכטונגען אין דער בעווענונג, צו בעלייכטען פערשיעדענע טהעאריען, צו געבען אויפקלערונג אין פרפלאכטערע פראגען, ארויסצוהעלפען די לעזער אין א שווערען ענין. מיט איין ווארט: מיר האפען אויך דיזען אופן צו קומען מיט דיא גענאסען אין דיזע גייסטיגע בעציהונג, וועלכע פעהלט ביי אונז אזוי שטארק און וועלכע איז אזוי נויטווענדיג פאר אונזער בעווענונג און — ערפאלג.

דאס זאגען מיר אבער אין פראוים: שונד ווען ניט בעריכזיכטיגט ווערען. קיינע סענסאציאנען, קיינע דעבאטען איבער דומע פראגען וויא: „צו מעג א פאליציסקי זיין א סאציאליסט" אדער „צו מעג א סאציאליסט האבען אויסגעפוצטע שטיוועל", און עהנליכעם. קיינע פערזענליכקייטען, קיינע שטעכווערטלעך, קיינע קריגרייי, קיינע זידלעריי!

ערנסטע בעהאנדלונג פון ערנסטע פראגען. דאס איז וואס מיר ווילען.

אונזער בעוועגונג אפעלירט צו פיעל צום הערץ און צו ווייניג צום קאפ; מיר האבען צו־פיעל סענטימענטאליטעט און צו ווייניג גערא־קען; צו פיעל קאכערייי און צו ווייניג פארטי־געם; צו פיעל היץ און צו ווייניג ליכט, צו פיעל הו־האַ, צו פיעל „דאנער־וועטער", אבער צו ווי־ניג ערנסטקייט און פערשטענדניס. דער נאטיר־ליכער ענטהוזיאזמום פון דעם אידען, זיין אי־ביגער „נעשה ונשמע"־כאראקטער, פערמישט מיט דעם ביזנעס רעקלאמע גייסט פון דעם אמע־ריקאנער, האבען ביי אונז ארויסגעבראכט דיזע שום־פולווער בעוועגונג, וועלכע שיסט, מאכט א געוואלד, אבער ענדיגט זיך יעדעם מאל מיט א רויך.

„דיא צוקונפט" וויל דיזעם ענדערן. זיא ווייל אפעלירען צו דעם קאפ, זיא ווייל אריין־ברייננען געדאנקען. דאס איז אלעס!

יעצט לאמיר גענוג ווייטער:

איז דעם דערמאהנטען בריעף שרייבט ג־נאסע מאנפיעלד: „איז אלגעמיין דענק איך: וואס מעהר עס וועט אריין נאטוראוויסענשאפט־ליכע ארטיקלען.... איבערהויפט פהיזיק, מעכא־ניק, געאלאגיע, אסטראנאמיע, א ביסעל סא־ציאלאגיע און עטוואס בעלעטריסטיק — דאן דענק איך וועט ער מיט רעכט פערדיענען דעם נאמען וויסענשאפטליכער זשורנאל".

מיט דיזען זיינען מיר אין א גאנויסען זינען פאלשטענדיג איינפערשטאנען. אזא זשורנאל וואלט ווירקליך „מיט רעכט פערדיענט דעם נא־מען: וויסענשאפטליכער זשורנאל", הגם צו זא־גען איך דעם אמת, ליעבער גענאסע, מיר ווי־סען ניט וויא צו מאכען אזא זשורנאל. מיר הא־בען צו אזא זשורנאל ניט דיא פעהיגקייט, ניט דיא מעגליכקייט, ניט דיא מאטעריעלע מיטעל, ניט דיא ליטעראריש קרעפטע, ניט (וואס איז דאס שלימסטע) דיא לעזער.

מיר קענען אבער ניט צושטימען, וועז איהר זאגט, אז מען האט ניט בעדארפט שרי־בען סאקראטעס ביאגראפיע „ווייל עס איז דא איז א בוך". אלעס, ליעבער גענאסע, איז דא איז א בוך! דיא וויסענשאפטען וואס איהר האט אויסגערעכענט זיינען אויך דא איז א בוך. דיא „צוקונפט" מאכט ניט קיין נייע ערפינדונגען. דיא אויפגאבע פון דיא „צוקונפט" איז דאך נור צו גאבען פאר דיא אידען אויף אידיש דאס „וואס איז דא איז א בוך", נאר וואס זיי, דיזע אידען, קענען ניט לעזען.

א חוץ דעם האלטען מיר, אז דיא „צוקונפט" קען זיין וויסענשאפטליך אפילו וועז זיא בע־שעפטיגט זיך ניט מיט דיזע אלע פאזיטיוע ווי־סענשאפטען וואס איהר האט דא אויסגערעכענט. עס איז דא אזא זאך ווי סאציאלע וויסענשאפט, און דיא „צוקונפט" ווילל זיין וויסענשאפטליך הויפטזעכליך אין סאציאלע פראגען. דיא „צוקונפט" ווילל ענטווידקלען איהרע לעזער הויפט־זעכליך אין דיזע פראגען. און צו דיזען זיינען ביאגראפיען פון גרויסע מענער א'ן אויסגעצייי־כענטער מיטעל. א ביאגראפיע לאזט זיך לייכט לעזען. דער לעזער פעראינטערעסירט זיך מיט דעם לעבען פון דעם גרויסען מאן, און ער ווערט דערווילל געוואהר וועגען זיין טהעטיגקייט אוז לערנען. א ביאגראפיע טהוט נאך מעהר: זיא ערווועקט אין דעם לעזער א חשק זיך מעהר בע־קאנט צו מאכען מיט דיזע לעהרע, און אויפצו־זוכען „דאס בוך", וויא דער בריעף פון ענגאסע ל. פאלען בעווייזט.

צו דער זעלבער צייט קענען מיר אבער מיט דעם ענגאסען ל. פאלען אוז זיינע פרייונדע אויך ניט איינשטימען. סאקראט איז אייגנער פון דיא ערהאבענסטע, פון דיא זעלטענסטע, פון דיא גרעסטע מענער וואס דיא וועלט געשיכטע האט אויפצוצייגען. צו זיין בעקאנט מיט זיין בי־אגראפיע איז נויטוועגדיג פאר יעדען מענשען וואס ווילל זיין אינטעליגענט, אבער צו גרינדען א קלוב צום שטודירען זיינע אוז פלאטאו'ס ווערקע, איז אייגענטליך ארויסגעוואהרפענע ארבייט. צו שטודירען דיא ווערקע פון סא־קראטעס (עס איז אגב אוהנא קיין ווערקע פון סאקראטעס ניט דא. אלץ וואס מיר ווייסען פון סאקראט איז דורך קסענאפאן אוז פלאטאן, ספע־ציעל דורך דעם לעצטען) איז נור וויכטיג פאר דעם וואס מאכט א ספעציעלען סטודיום איבער דיא געשיכטע פון פילאזאפיע, צו ווייסען וואס'ער רינג סאקראט איז איז דער קייט פון פהילא־זאפיע. אבער צו נעהמען שטודירען סאקראט אוז פלאטאן האט קיין זינען ניט. נאך מעהר, דעם ספעציעלען גערדאנק וואס סאקראט האט ארייננעבראכט איז דער פהילאזאפיע וועט איהר פון „דיא ווערקע "אליין ניט אויסגעפינען. איהר וועט אבער געפינען דארט פיעלעם וואס וועט אייך פארקומען זעהר קאמיש. איהר וועט למשל אויסגעפינען, אז דער גלויבען פון אידישע אינג־לעך, אז דיא נשמה וויים אלעס אין דער וועלט

אויידער זיא קומט אריין איז גוה, נור בעת זיא קומט אריין איז גוה גיט איהר דער מלאך א שנעל איז נאז, און זיא פערגעסט אלעס — אט דיעזע קינדערייי מיט א גאנץ קלייניע ענדערונג איז א וויכטיגער טהייל פון סאקראט'ס איז א וויכטיגער טהייל פון סאקראט'ס אז סאקראט האט געטרונקען דעם בעכער גיפט, וויייל ער האט געגלויבט באמונה שלמה, אז ער געהט גלייך איבער איז א וועלט, „וואו צדיקים זיצען און קוועלען פון דער שכינה'ס לויטערקייט". איהר וועט אויסגעפינען, אז א מענש טאר זיך ניט נעמען דאם לעבען, וויייל ער בעלאנגט צו דיא געטער, און ער האט קיין רעכט ניט צו פערניכטעז דיא זאך וואם בעלאנגט ניט צו איהם.

וועז איהר וויילט שוין יא שטודירען פהילאזאפישע וועלקע, שטודירט מארקס, שטודירט זיינע געגנער, אבער שטודירט לעבעדיגע פהילאזאפיע פון לעבעדיגע מענשען וואם בעשעפטיגען זיך מיט לעבעדיגע פראגען.

א קלוב, אדער מעהרערע קלובס, צו שטודירען דיא וועלקע פון מארקס און ענגעלס, וויא אויך דיא וויכטיגע געגנער זייערע, וואלט פיעל מעהר אויפגעטהאן וויא דיא „ליטעראריש" קלובס וואם מיר האבען דא אזוי פיעל.

* * *

אייניגע ענמערקונגען בעקלאגען זיך, דאם דיא „צוקונפט" האט אנגעהויבען צו דרוקען פערשיעדענע סעריעס און זיי ניט געענדיגט, אנדערע בעקלאגען זיך אויך דעם וואם דיא „צוקונפט" האט פערשפראכען צו געבען געוויסע ארטיקלען און האט איהר פערשפרעכען ניט געהאלטען. דיזע קלאגען זיינען זעהר בערעכטיגט. קיינער פיהלט דאם ניט אזוי וויא מיר אליין. קיינער איז אבער אין דעם ניט אזוי פיעל שולדיג וויא דיא ענמערקונג אליין. וועז מיר וועלען פערזיכערען זיך מעהר בעקאנט ווערען, וועלען מיר אייך דיזעם געניויער ערקלערען.

אין דיזען צוזאמענהאנג וויילען מיר פערעפענטליכען פאלגענדען בריעף. מיר מאכען מיט דיזען בריעף אן אויסנאהם, וויייל ער בעריהרט א וויכטיגע פראגע און איז נעשריעבען צו דער זאך, אנשטענדיג און לאגיש; וויייל מיר דענקען, אז דיא פויליטיש סאציאליסטישע פארטיי (פ. פ. ס.) וועלט בייי אונז בעהאנדעלט וויא א שטיפקינד, אין דער צייט וועז זיא איז כמעט דיא איינציגע, אויסער דעם „בונד", וואם האט ארויסגעוויזען ווירקליכע רעוואלוציאנערע טהעטיגקייט; דיא וויכטיגסטע בעגעבענהייט, פון א רעוואלוציאנערען שטאנדפונקט, זיינען פארגעקומען אין ווארשא, לאדז, טשענסטעכאוו און אנדערע פוילישע שטעדט. ווידער, וויייל מיר ווילען נעבען א געלעגענהייט געגאסע באראנאוו דיזען בריעף צו פערענטפערען.

דער שרייבער, נאכדעם וויא ער בעקלאגט זיך, אז דיא „צוקונפט" ענדיגט ניט איהרע סעריעס, אדער בעארבייט מאנכע סעריעס נאכלעסיג, שרייבט:

אלס ביישפיעל קען איך אייך אנצייגען אויף דיא ארבייט פון דר. מ. באראנאוו אונטער דעם נאמען „3 רעוואלוציאנערע פארטייען אין רוסלאנד".

דער שרייבער איז אין אלגעמיין — דאכט זיך — גאר פרעמד מיט דיא טהעמא. ער האט דיא דריי פארטייען אויבערפלעכליך סקיצירט. יעדער פון זיי האט ער אבגעגעבען א פאר קאמפלעמענטען, יעדען גאריבען א מארדע און בעשמאלצען מיט א ביסעלע מוסר, וועהרענד וואם יעדע פון זיי וויל, קען דער לעזער ניט געוואהר וועדען.

דער שרייבער רעדט וועגען פארטייען אין רוסלאנד. פרעגט זיך: וואם מיינט ער רוסלאנד? אויב ער מיינט דיא גאנצע רוסישע אימפעריע, דאן גיפינען זיך דארט מעהר וויא 10 פארטייען. פאר וואם מאכט ער אונז בעקאנט נאר מיט דריי פארטייען?

מיינט אבער דער שרייבער נאר דאם איינגעטליכע רוסלאנד אהן דיא גרויבטע לענדער, פרעגט זיך וויידער: פאר וואם האט ער אויסגעקליבען צו שרייבען וועגען „בונד", וועלכע האט אין אייניגענטליכען רוסלאנד גאר ניט, אדער גאר וועניג צו טהון?

איז דאך וויידער א סימן, אז ער רעדט וועגען רוסלאנד, ליטע און פוילען און אלע אנדערע לענדער, וועלכע בעלאנגען היינט צו רוסלאנד — איז דאך וויידער דיא פראגע: וואו איז אהינגעקומען דיא „פוילישע סאציאליסטישע פארטיי", וועלכע איז ניט נאר דיא וויכטיגסטע פארטיי אין פוילען און צום טהייל אין ליטא — נאר איז אויך דיא יעניגע, וועלכע האט זויט אנפאנג פון דער רעוואלוציאנערער בעוועגונג ניט אויף אין טאג אויפגעהערט טהעטיג צו זיין, אפילו וועז אלע אנדערע זיינען געשלאפען נאך יעדע שטיקעל אראביט. דיא גאנצע וועלט האט מיט פערוואונדערונג געקוקט אויף דער פוילישער סאציאליסטישער פארטיי, וועלכע האט ארומגענומען דיא גרעסטע מאסען פון פאלק און וועלכע האט געוואונען דיא סימפאטיע פון יעדען ציוויליזירטען מענשען.

אפשר האָט דער שרייבער געמוינט נאָר דיא יע־
ניגע פּאַרטוויען וואָס האָבען זייערע פערטרעטונגען,
אָדער — וויא ער זאָגט — וואָס שומפּפען אויבע
דיא אַנדערע (הפּנים בסוד, ווארים עפענטליך, דאָבט
זיך, הערט מען עס ניט) דאָ אין ניו יאָרק?

איז דאָך טאַקי ווייטער דיא פראַגע: וואָס איז
עפּעס מיט דיא פ. פ. ס., וועלבע איז גאָנץ פּאָפולער
און אידישען קוואַרטאָל, וועלבע מאַבט אויך מאַס־
מיטינגען און אַלע סאָרטען אונטערנעהמונגען, פון
וועלבע מען ציהט געלד, און טאַקי שעהנע געלד,
פאָר דיא רעוואָלוציאָנערע בעווועגונג אין דער הויס?
אַז דיא פּוליטיש פּאַרטיי איז ביי איהם ניט געווע
וויבטיג, אָדער אַז ער זאָל איהר ספּעציעל ניט ליע־
בען, איז ניט מעגליך. וואָס־זשע דען? — ער ווייסט
ניט!

פאָר וואָס־זשע, געט. רעדאַקטאָר, טראַבט איהר
ניט, אַז יעדע אַרבייט וואָס ערשיינט אין דער „צו־
קונפט" זאָל זיין אַ פאָלקאָמענע, ניט אַ האַלבע אין
דערצו ניט אַן אויבערפלעכליבע?

מיט גרוס,

יוסף שטייג, ניו יאָרק.

* * *

מיר האָבען נאָך אנדערע בריפֿ מיט אנ־
דעוע קלאָגען און איבער אנדערע פּראָגען, אָבער
זיי קענען אַלע ניט בעהאנדעלט ווערען מיט איין
מאָל.

ענאָסע ליוויי פון ברוקלין, וואָס האָט גע־
שריבען דעם „אפענעם בריפֿ", וועט יעצט
איינזעהן, וואָרום ביי אונזער בעסטען וויללען
קענען מיר זיין בריפֿ ניט פערעפענטליכען. מיר
שטימען מיט איהם פאָלשטענדיג איין, אָבער דער
בריפֿ געהערט ניט אין דיזער קאָלומן. אזעלבע
זאכען וועלען מיר אונטער אַלע אומשטענדען
אויסמיידען. אגב, קען וועגען דיעזע זאכען פיעל
אויפגעטאָן ווערען אין דעם פּראַיין, וואו ער
בעלאנגט.

* * *

ענאָסען, שרייבט אונז אייער מיינונג!

ווהיג.

פּעהלער־אויסבעסערונג. — אין דעם אַרטי־
קעל פון סעפּטעמבער נומער האָט דער בחור הוצעצער
גאמאָכט אַ טעות אין דעם נאָמען יצחק אייזעק. עס
דאַרף שטעהן יצחק אייזען.

דער ארבייטער רינג

פערגאַנגענעם מאָנאָט האָט אין דיזען אָרדען פּאַ־
סירט אַ וויכטיגע נייעס, וועלבע וועט זיכערליך
האָבען אַ גרויסע ווירקונג צו שטעלען דעם אָרדען
אויף אַ מעהר בעשטימטען באָדען וועגען רעליגיועזע
פראָגען.

אַ מאָן, ביי וועמען עס איז געשטאָרבען אַ ניט־
גע'מל'טער קינד, האָט אָנגעפערגט אין אַרבייטער
רינג צו מען וועט איהם צונעהמען אויף זייער בית־
עולם; דער ענטפער איז געווען אַז יא, און מען האָט
געשיקט דעם שמש צופערטיגען אַלעס פיר דיא בע־
עדיגונג. נאָר זעהענדיג, אַז דאָס קינד איז ניט בע־
שניטען, האָט דער שמש זעלבסט געמאַבט דיא אַפּע־
ראַציאָן. דיא עלטערן האָבען זיך דערפון דער־
וואוסט נאָך פאַרן בעערדיגען און זייער מאַראַלען
שמערץ איז זיך לייבט פאַרצושטעלען. אַזוי ווייט
ווייא דער שרייבער פון דיזע ציילען איז לעצטענס
דערגאַנגען, האָט אַזעלבעס שוין פאָסירט ניט איין
מאָל, און עס וועט זיך פיעל וועניגער אַן דיא מהע־
טיגע האַנדלונג פון דיא פרייוגאַנענע מיטגליעדער,
אַז דאָס זאָל ווייטער ניט פאָסירען.

דיא נייעס פון דעם האָט נאָטירליך אויפגערעגט
פיעלע פרוינדע און פיינדע פון א. ר. מאָנבע האָבען
אַרויסגעציוגט מעהר כעס ווייא סחל, האָבען דירעקט
אָטאָקירט דעם גאָנצען אָרדען און בעליידיגט דיא
עקזעקוטיוו, אָנרופענדיג זיי „באָסעס פון א. ר" און
עהנליכע קאָמפּליმענטען. ווייא עס איז אימער דעל
פאָל מיט אַן אויפגערעגטען, האָבען דיא הויפּט „קו־
קערס" ניט גמאָבט קיין פערזוך אויסצוגעפינען צו
דער ארב. רינג. אַלס קערפערשאָפט, אָדער צו דיא
עקזעקוטיוו אַלס הויפּט אָפּיסערס, זיינען דירעקט
אָדער אינדירעקט פעראנטוואָרטליך פאָר דעם סקאַנ־
דאָל. זאָגאָר דיא קלעכסטע נאָכזוכונג וואָלט אי־
בערצייגט, אַז דיא פאָסירונג האָט שטאָטגעפונדען
אָהן דיא לעצטענס ווילען אָדער וויסען. דאָס איינ־
ציגע, פאָר וועלבע דיא עקזעקוטיוו פערדיענט צו
ווערען אויסגערעדט, איז וואָס מען האָלט דיא זעלבע
פערזאָן וואָס האָט זיך געצויגט פעהיג צו בעגעהן
אזעלכע בארבארישע טהאָטען.

דיא גישיכטע האָט אַבער אויך איהר ניצליכע
זייט. דורך דעם גערודער איז בעקאַנט געוואָרען דער

פּאָקט, דאָס לויט דעם קאָנטראָקט פון א. ר. מיט דער „סעמעטערי קאָמפּאניע" קענען דאָרט נור מענשען פון „אידישען גלויבען" בעערדיגט ווערען. מיט אַזאַ פונקט אין קאָנטראָקט קען דיא קאָמפּאניע פער־ווערן צו בעערדיגען אַ ניט גע'מל'טען מענשען אַדער זאָגאר צווינגען אַרויסצונעהמען אַזאַ מענשען פון קבר.

פּאַר דעם ארב. רינג עקזעקוטיוו שטעהט אלזאָ יעצט פּאַר אַ וויכטיגע אויפגאַבע, און דאָס איז, צו זעהען, אַז דער פונקט אין קאָנטראָקט זאָל ארויס־געוויזאָרפען ווערען, אַדער זוכען אַן אַנדער סעמע־טערי, וועלכער זאָל ווירקליך פּאַסענד זיין פּאַר פריידנקער.

דאָס איז נאַטירליך פערבונדען מיט קאָסטען, אָבער מיר רעכענען, אז דיא געלד־פראַגע דאַרף אין דיזען פאַל ניט זיין קיין אַפּהאַלט. נאָך אויניגע יאָהר און דיא צאָהל פון „ניט־אידישע־אידען" וועט לען זיך פיעל מעהר און גרעסער, און דיא פראַגע ווערען טויטעספּעלע און בעערדיגונג מוז באַלד גע־נומען ווערען אין אנבעטראכט.

עס פּרעטהט אונז דאָס דיא עקז. האָט שוין וועגען דעם ערוועהלט אַ ספּעציעלען קאָמיטעט און מען זוכט אַ פּאַסענד אָרט פּאַר אַן אינטערנאַציאָנאַלע סעמע־טערי. מיר האָפּען צו קענען גבעבן אין קומענדען נומער „צוקונפט" מעהר אויסצוהויבען וועגען זויער אַרבויט.

פּאַר דיא לעצטע עמליכע מאָנאַט איז צו זעהען אַ בעדענקן צווישען דיא קלענערע בערעטשעס צו פּעראייניגען זיך מיט אַ גרעסערען בערעטש אין זעל־בען געגענד. דאָס איז אַן ערפּרעהענדע פּאַסירונג. מען זעהט אין דעם אַן אָבשוואָכונג פון דער „ליעבע" צו אייגענע קליינע קליימלאָך. דיא פּעראייניגונג פון צוויי בערעטשעס קאָן קיין מאָל ניט היסען אויבער־געהן צו יענעם און אויפהערען צו זיין זעלבסט־שטענדיג. אין דער ווירקליכקויט הויסט עס נור פּעראייניגען זיך מיט יענעם אום אַליין צו ווערען שטאַרקער, לעבעדיגער און ווירקליך זעלבסט־שטענ־דיג. מיר בעגריסען דיא נייי־פּעראייניגטע בערע־טשעס און ווינשען זיי ערפּאָלג.

עס וואָלט נאָך כדאי געווען, דאָס דיא נייע וויא דיא אַלטע בערעטשעס זאָלען יעצט אַראָפּוואָרפען פון זיך דיא נעמען פון פערשיעדענע שטעדט און שטעדט־לאָך, נאָך וועלכע זי רופען זיך הויבט. פּאַר בערע־טשעס, וועלכע הויסען מינסקער, פּינסקער אַדער דווינסקער און נעהמען אַריין מיטגליעדער פון ווי־דעניאָק, אויסישאָק און שניפּעשאָק, האָט קיין זי־נען ניט צו רופען זיך מיט די ערשטע אָנגעגעבענע נע־מען. איבערהויפּט, וועו קיינע פון זייערע האָנד־לונגען איז ניט פערבונדען מיט דיא דערמאָנטע ער־טער, און אין פיעלעס האָנדלען דיא מיטגליעדער פון א. ר. גאָנץ אַנדערס ווייא זיי וואָלטען געהאַנדעלט, זייענדיג אין דיא דערמאָנטע שטעדטלאָך. אויב פּאַר מאָנבע איז דער נאָמען „אַרבייטער רינג" ניט גע־נוג, דאָן וואָלט שוין פּאַסענדער געווען זיך צו רו־פען נאָך דעם נאָמען פון אַ געוויסען געדאָנק, אַדער נאָך דעם נאָמען פון אַ בעקאָנטע פּערזאָן. דיא, וועלכע וואָלטען זיך אָנגעשלאָסען אָן אַזאַ בערעטש, וואָלטען אַם ווייניגסטען געציגט צו וועלכע אידעע זיי זיי־נען געניגט, אַדער וועלכען פּערזאָן זיי פער־עהרען.

ש. ע.

אונזער קאָנוענשיאָן

לויט א בעשלוס פון דעם „צוקונפט" פער־וואלטונגסראטה איז דעם לעצטען מאָנאט גע־וואָרען אויסגעשיקט א סירקולאר צו די פערשי־דענע סאציאליסטישע פּראיינען, בונדיסטישע און ארבייטער רינג בערעטשעס און אנדערע וועלכע טראָגען א סאציאליסטישען כאראקטער, אָנפרעגענדיג זיי, צו זיי וואָלטען אנטהיי גע־נומען אין א קאָנוענשאָן מיט דעם צוועק אוים־צוהערען בעריכטען איבער די פערגאנגענע טהעטיגקייט פון זשורנאל, און צו בעטראכטען איהר ווייטערע ארויסגאבע אויף א בריייטערען, אויף א מעהר איינפלוסריכען מאסשטאב. אלס ענטפער אויף אונזער אנפראגע האָבען מיר בע־קומען א'ן אנצאהל בריף פון פיעלע אָרגאניזאציאָנען פון פערשיעדענע שטעדט, אין וועלכע מען דריקט אוים די גרעס־טע צופרידענהייט אנטהיי צו נעהמען אין די פאָרגעשלאָגענע קאָנוענשאָן, בריף וועלכע צייגען אונז אז דער זשורנאל „צוקונפט" ווערט אנערקענט ביי צעהנדליגע אָרגאניזאציאָנען אלס זייער טהיערסטע אייגענטהום, בריף וועלכע צייגען, אז עס זיינען דאָ טויזענדער מענשען וועלכע בעטראכטען דעם זשורנאל

„צוקונפט" אלס זייער בעסטען גייסטיגען ערצי־
הער, אלס זייער ערנסטען און בעסטען לעהרער.
בריף וועלכע צייגען דאס די לעזער פון דער
„צוקונפט" נעהמען דעם גרעסטען אינטערעס
אין איהר ערשיינונג, און ווינשען פון טיפען
הערצען אז דער זשורנאל זאל וואס וויטער אלץ
מעהר און זיכערער ערפילען איהר אויפגאבע :
פערברייטענדיג וואהרהייט און ליכט צווישען די
מאסען.

דיזע בריף צייגען אויך, אז אונזער אנ־
פראגע איז געווען געשטעלט אין א גינסטיגע
ציים. ביי דעם לעצטען מיטינג פון דער
„צוקונפט פרעם פעדעריישאן" איז דארום בע־
שלאסען געוואָרען, דאס דער קאָנווענישאן זאל
שטאטפינדען דעם 11טען און 12טען נאָוועמ־
בער און זאל בעהאנדלען דעם פאלגענדען
טאגעס־אָרדנונג :

1) רופונג פון קאָנווענישאן צו אָרדער און
ערוועהלונג פון קאָנווענישאן־בעאמטע.
2) בעריכט פון דער קלעדענשעל־קאָמיטע.
3) בעריכט פון דעם פערוואלטונגסראטה
„צוקונפט".
א) איבער די יעצטיגע פינאנציעלע לאגע.
ביי דער מענערזשמענט.
ב) ליטעראריש טהעטיגקייט און ווירקונג
ביי דער רעדאקציאָן.
3) די נויטוועניגקייט צו פערגרעסערען
דעם זשורנאל און די נויטיגע מיטלען דערצו.
5) ווייטרע טהעטיגקייט פון זשורנאל :
א) טהעאָרעטישע בעהאנדלונג פון סאָ־
ציאליזמוס.
ב) בעהאנדלונג פון אלגעמיינע פראקטישע
פראגען אין דער סאָציאליסטישער
און ארבייטער בעוועגונג.
ג) אלגעמיינע קולטורעלע ארטיקלען, גע־
שיכטע ליטעראטור און וויסענשאפט.
ד) ארבייטער רינג און עהנליכע אָרגאני־
זאציאָנען.
6) די ווייטערע פערברייטונג פון זשורנאל.
7) די צוקונפט און די אידישע סאָציאליס־
טישע פרעסע.
8) די ארויסגאבע פון סאָציאליסטישע
בראָשורען.
9) מינדליכע פראָפאגאנדע ביי דער „צו־
קונפט" פרעם פעדעריישען.
10) פערשידענעס.

ווי דער לעזער זעהט איז די טאגעס־אָרדנונג
ברייט גענוג אום צו בעהאנדלען די ווייטערע
אויפגאבען פון זשורנאל, אבער מיר גיבען ניט
איבער דיזע טאגעסאָרדנונג אלס א אונפערענ־
דערבארע זאך. אלע סאָציאליסטישע אָרגאני־
זאציאָנען וועלכע האָבען ערהאלטען צושריפטען
אָדער וועלכע האָבען ניט ערהאלטען נור וויינשען
אנטהיל צו נעהמען אין קאָנווענישאָן קענען
גאנץ פריי און גערן פאָרשלאגען פונקטען. דיזע
מוזען נאטירליך צוגעשיקט ווערען אין אָפים
וואס פריהער (ביז דעם 15טען) אום צו קענען
דרוקען א פאלקאָמענע טאגעסאָרדנונג אין נאָ־
וועמבער העפט „צוקונפט".

מיר דענקען דאס די יעצטיגע טאגעס־
אָרדנונג איז שוין א געניגענדע אנדייטונג איבער
דעם צוועק פון קאָנווענישאָן און די בעשלוסע
וועלכע דער קאָנווענישאָן וועט דארפען פאסען.

די אָרגאניזאציאָנען וועלכע ווילען אנטהיל
נעהמען דורך זייערע דירעקטע פערטרעטער
אָדער דורך „פראקסי'ס" זאלען באלד דיסקוטי־
רען דעם טאגעסאָרדנונג און פאסען רעזאלוציא־
נען, מיר וואלטען וועלען דאס ביי דעם
נעכסטען נומער „צוקונפט" זאלען מיר קענען
געבען א פאלקאָמענעם בעריכט איבער דעם
וואס אויך דער קאָנווענישאָן וועט פאָרקומען.
זאלען אלזא אלע אונזערע פריינדע און גענאסען
איבעראל ווירקען אז די קאָנווענישאָן פון 11טען
און 12טען נאָוועמבער זאל טראָגען א בעדיי־
טענדען כאראקטער. אז די קאָנווענישאָן זאל
האָבען א גרויסען מאראלען עראָפלג. זאלען
די סאָציאליסטישע אָרגאניזאציאָנען וועלכע
צולייעב איין אורזאכע אָדער א צווייטע האָבען
ניט ערהאלטען קיין סירקולאר, אננעהמען די
יעצטיגע ערקלערונג אין דער „צוקונפט" אלס
א'ן אָפיציעלע איינלאדונג און דיסקוטירען די
פראגע אויך זייער נעסקטען מיטינג.

מיר גלויבען דאס די יעצטיגע צושטענדע
פאָרדערען א קאָנווענישאָן, און דאס ביי דער
קאָנווענישאָן פון דער „צוקונפט", בעריהרענדיג
איהרע פערגאנגענע און וויטערע אויפגאבען קע־
נען פיעלע פראגע פון דער סאָציאליסטישער
טהעטיגקייט געמאכט ווערען קלערער, און די
בעשלוסע קענען האָבען א גוטע ווירקונג אויף
אונזער בעוועגונג.

גענאָסען, קומט צום קאָנווענישאָן !

מיט גרוס,

דער פערוואלטונגסראטה „צוקונפט".

No. 11 (47) NOVEMBER 1905 Volume IV

שאָפענהאער

פון עלבערט האָבאַרד'ס בוך „אַ גרויסער פילאָזאָף".

אָס וואָרט פילאָזאָפיע מיינט די ליעבע צו וואהרהייט: „פילאָ", ליעבע; און „סאָף" וואהרהייט. און בעוואוסט, מעהר פון אלעם, זיינען אונז די וואהרהייטען, וועלכע מיר לעבען איבער. עס איז אן אלגעמיינע מיינונג, אז מען קען ניט אבשעצען און פערשטעהן א פילאָזאָף סיסטעם, וועז מען איז ניט בעקאנט מיט'ן בארעקטער און אומשטענדען פון דעם פילאָזאָף, וואָס האָט איהר געשאפען. און די ריכטיגקייט דערפון וווייזט זיך אין ערגעז ניט אזוי גוט, ווי אין דעם באל מיט שאָפענהויער. עס איז גאנץ פערשטענדליך אז דאָס וואָס מאכט איינעם פאר א פילאָזאָף, איז מעהר ווי אלעם די אייגענשאפט וואָס ער בעזיצט אין א העכערן גראד פון אנדערע, צו קריגען א קלאָרען בעגריף פון דעם וואָס ער איז און וואָס ער טהוט. אונזער פילאָזאָפיע איז א טהיל פון דעם וואָס מיר זיינען. זי שאפט ניט און ענדערט ניט די אויפפיהרונג פון דעם מענש — ער שאפט און ענדערט די פילאָזאָפיע — און אימער אין זיין אייגענעם געשטאלט. אין א וועלט פון קנאה און שנאה, וואו די וויידערשטע חיה פון אלע איז דער מענש, אין אזא וועלט האָט די פילאָזאָפיע פון פעסימיזם א פלאץ.

שאָפענהאָער האָט זיך געוויעזען אלס וואהרער דענקער, וועז ער האָט געזאָגט: „אלעם וואָס מיר זההען אין דער וועלט איז דער אורשפרונג פון אונזער אייגענעם געדאנק. אין דער זעלבער זאך זההט איהר עטוואָס אנדערס ווי איך; און נאָך דער מיינונג פון א דריטען זיינען מיר בייידע בלינד, וויל ער זההט גאָר עטוואָס אנדערס. און אָט אזוי זיינען מיר אלע גערעכט און אלע אונגערעכט."

ער איז געווען דער ערשטער צוצוגעבען אז זיין קוק איז אָפט געווען ניט זהער גלייך, אז א'ן ארגומענט האָט אמאל אביסל אונטערגעהונקען; אבער ער האָט ארויסגעוויעזען זיין קרובה'שאפט מיט'ן געוועהנליכען בשר ודם דערמיט, וואָס ער האָט ארויפגעלעגט די שולד דערפון אויף זיינע עלטערן, אין האָט געטאדעלט אנדערע פאר זיינע פעהלערן.

וועז מען האָט איהם אויסמאל געפרעגט, וואָס פאר א סארט מענשען די בערלינער זיינען, האָט ער געענטפערט: „מייסטענס דומקעפף!"

„איך גלויב", האָט זיך אייגער אייגעשטעלט צו פרעגען — „איך גלויב, הערר שאָפענהאָער, אז איהר אליין וואהנט אין בערלין?"

„גאנץ ריכטיג", איז געווען די אנטוואָרט, „און איך פיהל זיך דאָרט זההר היימיש."

2.

היינריך שאָפענהאָער, דער פאָטער פון אונזער פילאָזאָף, איז געווען א באנקיר און א גרויסער סוהר אין דער שטאָדט דאנציג, דייטש-

שאָפענהאָער.

לאנד. ער איז געווען א'ן ערפאָלגרייכער געשעפטסמאן, און אזוי ווי אלע די וואָס זיעגען — א גרויסער עגאָאיסט. א שטאָלצער מאן איז ער געווען, שטאָלץ ווי דער קויפמאן פון וועניציע. צופיעל ערפאָלג האָט איהם ניט געטאָן קיין גוטעם, אומגעאָנגען איז ער מיט א פערריסענעם קאָפּ, איז געווען דעספּאָטיש, שטייף, האָט געהאט א בייזען בליק, א ביטערען שמייכעל און בעטראכט אלע מוזיקער, מאלער, שרייבער מיט פעראכטונג,—האָט זיי געריבענט פאר איבריגע מענשען אויף דער וועלט.

וועג ער איז געווען פערציג יאהר אלט, האָט ער חתונה געהאט מיט א שענע מיידעל פון צוואניציג. זי האָט זיך ארומגעטראָגען מיט אידעען וועגען קונסט און פאָעזיע און איז ניט געווען צופריעדען פון דעם, וואָס די עלטערן האָבען זי פער'קנס'ט פאר'ן רייכען קויפמאן הייניריך שאָפענהאָער.

אין דיזען פאל קען מען ניט אויסלאָזען מיט'ן געוועהנליכען נוסח: „זיי האָבען זיך געלעבט ווי טייבעלעך". די פאקטען וועלכע זייער עלטערער זוהן האָט איבערגעלאָזט, דערצעהלען גאָר עטוואָס אנדערס.

באלד נאָך דער האָכצייט האָט הייניריך בעמערקט ווי די קונסט גנב'עט זיך אריין אין זיין הויז. עס האָבען זיך געיאוועט געסט, וואָס האָבען גאָר געשפּיעלט אויף וויאָלין און גיטאר. דאָס האָט איהם געצוואונגען צו נעהמען געוויסע שריטע. ער האָט געקויפט א דאטשע מיילען־ווייט פון שטאָדט און האָט אריבערגעפּעקעלט אהין די יונגע ווייבעל מיט מוזיקאלישע נייגונגען. געקומען איז ער צו איהר נור שבת אוף זונטאג, און איהרע בעזוכער זיינען געווען נאָר בעקאנטע, וועלכע ער האָט מיטגעבראכט מיט זיך.

אונטערדריקען האָט ער געוואָלט איהרע שטרעבונגען אוף נייגונגען. מיט געוואלט זי געצוואונגען צו טאָן זיין ווילען, אוף געקוקט האָט זי אויף איהם מיט האס אוף פעראכטונג.

אונטער אזוינע אומשטענדען א. געבוירען געוואָרען ארטהור שאָפענהאָער דעם 22טען פעברואר 1788.

פון פאטער האָט שאָפענהאָער ג'ערשנ'ט דעם ביטערען שמייכעל — דעם שמייכעל וואָס איז געווען פאר די וואָס האָבען געדענקט אנדערש ווי ער. די מוטער האָט קיינמאָל ניט פּרעטענדירט צו האָבען עטוואָס לויעבע צום מאן, ווי אויך צום קינד. אוף דאָס קינד האָט ניט איבריג לויעב געהאט די מוטער. ער האָט איינמאָל געשריעבען פאָלגענדעס: „איך בין געקומען אויף דער וועלט אלס א'ן אונגעבעטענער גאסט, געבוירען פון א מוטער א'ן אונצופריעדענע — זי האָט מיך קיינמאָל ניט פער־לאנגט, און דעם זעלבען געפיהל האָב איך צו איהר."

3.

אין דעם יאהר 1793, וועו די שטאָדט דאנציג איז אריינגעפאלען אין די הענד פון פרייסען, האָט די פאמיליע שאָפענהאָער זיך אריבערגעקליבען קיין האמבורג. נאָר איידער זיי האָבען זיך בעזעצט אויפ'ן נייעם פלאץ, האָט הייניריך גענומען די פרוי און דעם אינגעל אויף א לאנגע רייזע. זיי האָבען דורכגעריזט פינלאנד, פראנקרייך, דייטשלאנד און די שווייץ. מאן און פרוי האָבען געוואָלט אנטלויפען איינס פון דעם אנדערן, איינער האָט געדענקט אז אויפ'ן צווייטען וועט די רייזע האָבען א געוויסע ענדערונג צום גוטען. מיט יאהרען שפעטער האָט דער זוהן געשריעבען: „וועו מענשען שטארבען און כאפען זיך אויף אויף יענער וועלט, זיינען זיי וואהר־

שוינליך ערשטוינט צו זעהן, אז זיי זיינען פונקט די זעלבע ברואים וואס זיי זיינען געווען וועז האבען געלעבט אויף דער ערד."

אין ענגלאנד האבען זיי אויף א יאהר צייט איבער־געלאזען דעם אינגעל ביי א גייסטליבען צו געבען איהם אונטער־ריכט אין די עלעמענטאר־ווייסענשאפטען. אונטער א שטרענג רעליגיעזע דיסציפלין איז ער דאָרט געווען אונטערווארפען, און דאס האט אין איהם איינגעווארצעלט אן אייביגען האס צו דער ענגלישער אריסטאקראטיע. אבער די ענגלישע שפראך האט ער זיך דאָרט אויסגעלערנט און איז געווארען בעקאנט מיט דער ענגלישער ליטעראטור.

וען ארטהור איז אלט געווען ניין יאהר, האט מען איהם פריינגעגעבען אין א פראנצויזישער פריוואט־שולע, און אזוי איז מען פון איהם פטור געווארען אויף גאנצע צוויי יאהר פון דער היים. אין דיזער שולע האט ער זיך אויסגעלערנט פראנצויזיש אזוי פאלקאמען, אז נאך זיין צוריקקומען אין האמבורג, וועז ער האט געפרואווט רעדען מיט דער מוטער דייטש, האט זי זיך געקאטשעט פאר געלעכטער.

אויז ווינטער־טאג אין דעם יאהר 1804 האט מען פון דעם קאנאל אין האמבורג ארויסגעשלעפט דעם טוידטען קערפער פון הייניריך שאפענהאער.

ארטהור איז דאן געווען זעכצעהן יאהר אלט, — האט אויסגעקוקט צו אלט פאר זיינע יאהרען; א בערייזטער מענש מיט שכל, קערפערליך גרויס און שטארק.

אומוואנדערענדיג מיט דיא עלטערען האט ער זיך בעגעגענט מיט געטהע, ווייליאנד, מאדאם דע־סטאהל, לארד נעלסאן, און פיעלע אנדערע פראמינענטע פערזאנען. זיין מוטער האט זיך נאכגעיאגט נאך פיעל בעריהמטע מענשען און זיי איבער־אל אויפגעזוכט. גרויס אינטערעס האט זיא געמומען אין אלע גדולים, אבער אויך איהר אייגענעם זוהן האט זי זיך גאנץ ווייניג אומגעקוקט, איז נאר ניט געווען אמביציעז פון זיינע טוועגען. זי האט איהם אריינגעגעבען אין א געשעפט אלס קלערק און געפרופט צו מאכען א סוהר פון איהם. וואס זי האט אין דער ווירקליכקייט געוואלט, איז פריהייט פאר זיך, און דער געוויסליבער סדר העולם איז דאך צו קריגען פריהייט פאר זיך דערמיט, וואס מען פערשלאפט אנאנדערן. מאר. שאפענהאער האט זיך אריבערגעקליבען נאך ווייטער,—דער פלאץ וואו געטהע האט פערבראכט די מערסטע פון זיינע יאהרען — און האט דאָרט געעפענט א כאָרט ליטעראריישען סאלאן. זי האט געשריבען פערזען, ראמאנען דראמען, וועלכע זי האט אליין געשפילט, און איהר הויז איז געווארען דער מיטעלפונקט פון א געוויסע ליטעראריש גרופע. איהר מאן האט איבערגעלאזט א היבשען פערמעגען, פון וועלכע א דריטעל האט בעלאנגט צו ארטהורען נאך זיין 21 יעהריגען געבורסטאג.

"איך האב היינט געמאכט א העכסט אינטערעסאנטע בעקאנטשאפט", האט אויסמאל דער פאעט ווייליאנד געזאגט צו מיר. שאפענהאער. „ווירקליך" האט זי אויסגערופען„ „וער קען דאס זיין?"

„אייער זוהן", איז געווען די אנטוואָרט. „עט" האט זיך א קרים געטאן די אלמנה.

דער יונגער שאפענהאער, זיצענדיג אין קאנטאר אין האמבורג, האט געבויגט נאך'ן פערשטאַרבענעם פאטער. דאס וואס מען פערמאָגט שוין ניט מעהר, ווערט זייער טייער, — פערלוסט מאכט אזוי וויך דאס הארץ, א זוייבער טאן הערט זיך אין שאפענהאער'ס שרויבען נאָר דאן, וועז ער רעדט פון זיינע געפיהלען צום פאטער. ער וווייזט אויף דעם מאן'ס שטארקע ארעגטליבקייט, ליבט דעם קויפמאן וואס זאגט אלויס אפען אז ער פיהרט געשעפטען צו מאכען געלט, און פערגלייכט איהם מיט די פיאזאפען וואס זוכען רוהם און רייכטהום און ווילען איינריידען די וועלט, אז זיי ארבייטען פאר דער מענשהייט. וועז שאפענהאער איז געווען איבער זעכציג יאהר אלט, האט ער עוויד־מעט זיינע זעמטליכע וועדק צום אנדינקען פון זיין פאטער. אזוי ווי קיין זאך רייניגט ניט אזוי גוט ווי פייער, גראדע אזוי הילפט קיין זאך ניט אזוי גוט ווי דער טוידט. דיא ליעבע וואס מיר פערליירען, איז די איינציגע וואס מיר האלטען.

רעכטונגען, קוויטאנציעס, וועקסלען זיינען געווען פאר'ן יונגען שאפענהאער ניט זעהר קיין אנגענעמע פערבריינונג. זיין מוטער האט איהם בעשאנקען מיט א שטארקען ווילען צום אויסדריקען זיינע געדאנקען. ער האט געשריבען קורצע „בעטראכטונגען" אויף דער לינקער זייט פון קאנווערטען, האט פילאזאפירט איבער די וועקסלען און קוויטאנציעס, האט זיך ארויס'גע'גנבעט פון קאנטאר צו לויפען הערען די לעקציעס פון דעם בעריהמטען דאקטאר גאהל, און ענדליך האט ער זיך אנגענומען מיט קוראזש און נאכגעפאלגט זיין מוטער קיין ווייטער, אום צו זיין שטענדיג אין דער נענעווארט פון דעם גרויסען

געטהע. א שטיקעל צייט שפּעטער איז דאָס געוון, וועו ער איז געוועסען אין געטהע'ס לעזעצימער אין א ווינקעל, אומעדיג, אייגזאם, פּאר־טראכט, אין א צייט וועו א פּרייליכע קאָמפּאניע האָט זיך אמוזירט לעבען איהם. אייניגע יונגע פּרויען האָבען זיך צוליאכט קוקענדיג אויף איהם, און איינע האָט געפּרעגט: „דו דיינקסט אז עס לעבט?“ און געטהע וועלכער האָט דאָס געהערט, האָט זיך אָבגערופּען מיט פּאָרוואורף: „איהר האָט גאָר ניט וואס צו לאכען פון דיזען יונגען־מאן, ער וועט אונז אין גיכען אלעמען פערדונ־קלען.“

אין וויימאר האָט שאָפּענהאָער געקרינען א קאלטען קבלת פּנים פון זיין מוטער, אלע זיי־נען איהר געווען ווילקאָמען, חוץ דער זוהן. מיר וואָלטען פון איהר ניט געוואוסט אזוי פיעל, וועו זי זאָל ניט געווען שרייבען אזוי פיעל ברייף צו איהם. אָט איז איינער פון איהרע ברייף, וועלכע דער אויסגערעבענטער זוהן האָט בעהאל־טען פאר די צוקונפטיגע דורות:

„מיין ליעבער זוהן:

איך האָב דיר ניט איינמאל געזאָגט, אז עס איז מיר שווער צו לעבען מיט דיר אינאיינעם. וואָס מעהר איך הייב דיר אָן דערקענען אלץ מעהר פיהל איך ווי דיזע שווערי־קייט וואקסט. איך ווייל עס פון דיר ניט בעהאלטען: אזוי לאנג ווי דו ביסט וואָס דו ביסט, וואָלט איך בעסער געאָפּפערט מיט אלעם וואָס איז מיר ליעב אויף דער צו זיין לעבען דיר. איך פערקלענער ניט דיינע גוטע אייגענשאפטען, און דאס וואָס שטויסט מיר אזוי אוועק, ליגט ניט אין דער טי־פענעש פון דיין הארצען; עס איז אין דיין אויס־ערליכען לעבען, אין דיינע אידעען, דיינע מיי־נונגען, דיינע געוואוינהייטען; מיט אין וואָרט עס איז ניטא קיין זאך אין דיזער אויסערליכער וועלט, וועגען וועלכע מיר שטימען איין. דיין ביטערקייט, דיינע פּראָטעסטען געגען אלעס, וואָס מען קען ניט ענדערען, דיינע ביטערע בלי־קען, דיינע מערקווירדיגע אנשויאונגען, וועלכע קיינער טאָר ניט ווידערשפּרעכען—דאס אלעס ערגערט מיך, טוט מיר אָן שמערצען און דיר קומט דערפון קיין גוטס ניט ארוים. דיינע שטענ־דיגע געהיימניספאלע אויסדריקע, דיינע איי־ביגע קלאָגען געגען דער דומער וועלט און איהרע פיהרונגען—דאס אלעס וואָס דו זאגסט וועגען דעם מענשליכען עלענד, פערואורזאכט מיר שלעכטע נעבט און אונאנגענעהמע חלומות“.

4

דאָס לעבען פון שאָפּענהאָער איז דאָס לעבען פון דעם, וואָס פיהלט זיך איינזאם צווישען דער גרויסער מאסע, פון דעם וואָס געהט ארום אָבגעזאָנדערטער, אן עלענדער דורך די געפּאק־טע גאסען. בערלין, דרעזדען, האמבורג, פראנק־פורט א. ז. וו. האָבען איהם געזהען אין זייערע גאסען. פון איין שטאָדט אין דער אנדערער האָט ער געוואנדערט, זוכענדיג די רוה וואָס ער האָט קיינמאל ניט געפונען, וועלכע ער האָט געוואוסט אז ער וועט קיינמאל ניט געפינען. און ער האָט זיך דעריבער ניט געפיהלט ענטוישט. גליקלעכ־סטען איז ער געווען ביי'ם גרעסטען עלענד, וויל דאָס האָט בעוויזען די ריכטיגקייט פון זיינע פּעסימיסטישע טהעאָריען, אז דעם מענשענם לעבען איז פול מיט לייד.

רייך איז ער קיינמאל ניט געווען. איידער ער איז געוואָרען אין־און צוואנציג, האָט איהם די מוטער א צייט לאנג געצאָלט פינף דאלער א וואָך, בתנאי ער זאָל צו איהר ניט קומען. פאר דעם געלט האָט ער געקויפט ביכער; איז גע־נאנגען צו לעקציעס; האָט געצאָהלט איינעם וואָס האָט איהם געלערנט גריכיש און לאטיין; האָט פערבראכט א פּאָר יאָהר אין די יוניווער־סיטעטען פון געטינגען און בערלין; האָט געלע־זען דיא קלאסיקער, איבערהויפט פלאטאָן און אריסטאָטעל; האָט איינמאל בעזוכט די אָפּערא, האָט זיך פערליבט אין אן אקטריסע און ge־שווארען, אז ער וועט מיט איהר חתונה האָבען; נאָר צו איהר גליק, האָט ער עס ניט געטאָן.

אויף דיא עלטערע יאָהרען, וועו דעם פּא־טער'ס פערמעגען האָט איהם געגעבען א געלע־גענהייט צו לעבען בריטליך, האָט ער זיך אויף גיפיהרט זעהר פראסט. אין צימערל אין א בערלינער גאסט־הויז האָט ער בעוואוינט, און דער חדר האָט שטענדיג אויסגעזהען ווי פערנו־מען פון איינעם וואָס איז היינט דא און מארגען דאָרטען. אין דעם זעלבען גאסט־הויז האָט ער געשריבען דאָס וועדק וואָס האָט איהם גע־בראכט דעם טיטעל דאקטאָר פילאָזאפיע. בי־כער האָט ער געהאט גאנץ ווייניג, ער האָט ניט גזאמעלט קיין רייכטהום און האָט אוועק־גענעבען אלע די זאכען, וועלכע האָבען איהם געשיינט צו זיין איבעריגע לאסט. ער פלעגט אפט אליין קאָכען פאר זיך. א ביינקעל, א בעט און א טיש צום שרייבען זיינען גענוג פאר איהם. ער האָט ניט געהאט קיין אינ־טימע פרייגד, און זיין איינציגער פערגענגען

איז געווען צו שפּיעלען אויף דער פּליטע. א שווארצען הונד האָט ער יא פּערמאָגט, וועלכען ער האָט איינמאָל אין א ביטערער לויגע א נאָמען געגעבען האָמא (מענש) און דער כּלב פלעגט איהם נאָכגיין איבעראל פון שטאָדט צו שטאָדט. און אויף איהם האָט דער דיינקער פערשוועדעט וואָס ער האָט געוראפען זיין לעבע.

אייניגע מאָל פלעגט שאפענהאָער לעזען זיינע פילאָזאָפישע שריפטען פאר אן עולם, אָבער די געדאנקען זיינען געווען צו הויך און צו פרעמד פאר'ן געווויינליכען „האָכגעשעצטען פובליקום". כּען האָט איהם פאַרגעשלאָגען א פּראָפעסאָר שטעלע אין געטינגען, ווי אויך אין היידעלבערג, אויב ער וועט נאָר „אביסעל זיך ארונטערלאָזען", אָבער ער האָט זיך מיט פער־אכטונג אוועקגעקערט און האָט געזאָגט; „די אוניווערסיטעטען מוזען זיך אויפהויבען צו מיר ביז איך וועל אייגשטימען צו רייַדען צו זיי". דורך זיין שארפע קריטיק אויף אלע וואָס האָבען געלעבט אין זיין ציַיט, האָט ער זיך געקויפט א מאסע שונאים, און עס האָט איהם ווארשיינליך משונה הנאה געטאָן, וואָס די זאָגענאנטע געלע־רענטע האָבען ניט געקויפט זיינע ביכער, ניט בעזוכט זיינע לעקציעס און ניט געוואָלט וויסען פון איהם. ער איז געווען א קראפט און זיך געלאָזט פיהלען. „געבענשט זיינט איהר, וועז מענשען פערייאגען אייך", איז די זיסע טרייסט פון די פערפאלגטע.

זיינע ביטערע מיינונגען וועגען פרויען קען מען צושרייבען צו זיין געבורט. ליטעראטור איז ניט מעהר ווי אויטאביאגראפיע, מעהר אדער ווייניגער קינסטליך פערשטעלט. שאָפּענ־האָער האָט פיינט געהאט זיין מוטער ביז אין טאָג פון איהר טוידט. און אבוואָל אין די לעצטע פיער־און־צוואנציג יאָהר האָט ער זי אפילו איינ־מאָל ניט געזעהן, איז דאָך איהר געשטאלט ge־וען שטארק איינגעקריצט אין איהם, ניט צום פערגעסען.

צוויישען זיין דרייסיגסטען און פערציג־סטען יאָהר האָט שאָפּענהאָער דורכגעוואנדערט איטאליען, איז אָבגעווען מאנאטען אין וועניגיג און פערבראכט אייניגע יאָהר אין רוים און אין פלאָרענץ. ער האָט טיף פערזוכט פון לעבען— פון דער לינקער זייט פון לעבען — און זיינע אלע ערפארונגען האָבען מעהר און מעהר פער־שטארקט זיינע טהעאָריען: אלעס האָט געהאט א ביטערען טעם, ער איז ניט געווען ענטוישט.

ביז אין זיין דרייסיגסטען יאָהר האָט מען איז געווען צו שפּיעלען אויף דער פּליטע. א שווארצען הונד האָט ער יא פערמאָגט, וועלכען ער האָט איינמאָל אין א ביטערער לויגע א נאָמען געגעבען האָמא (מענש) און דער כּלב פלעגט איהם נאָכגיין איבעראל פון שטאָדט צו שטאָדט. און אויף איהם האָט דער דיינקער פערשוועדעט וואָס ער האָט געוראפען זיין לעבע.

אייניגע מאָל פלעגט שאָפּענהאָער לעזען זיינע פילאָזאָפישע שריפטען פאר אן עולם, אָבער די געדאנקען זיינען געווען צו הויך און צו פרעמד פאר'ן געווויינליכען „האָכגעשעצטען פובליקום". כּען האָט איהם פאַרגעשלאָגען א פּראָפעסאָר שטעלע אין געטינגען, ווי אויך אין היידעלבערג, אויב ער וועט נאָר „אביסעל זיך ארונטערלאָזען", אָבער ער האָט זיך מיט פער־אכטונג אוועקגעקערט און האָט געזאָגט; „די אוניווערסיטעטען מוזען זיך אויפהויבען צו מיר ביז איך וועל איינשטימען צו רייַדען צו זיי". דורך זיין שארפע קריטיק אויף אלע וואָס האָבען געלעבט אין זיין ציַיט, האָט ער זיך געקויפט א מאסע שונאים, און עס האָט איהם ווארשיינליך משונה הנאה געטאָן, וואָס די זאָגענאנטע געלע־רענטע האָבען ניט געקויפט זיינע ביכער, ניט בעזוכט זיינע לעקציעס און ניט געוואָלט וויסען פון איהם. ער איז געווען א קראפט און זיך געלאָזט פיהלען. „געבענשט זיינט איהר, וועז מענשען פערייאגען אייך", איז די זיסע טרייסט פון די פערפאלגטע.

זיינע ביטערע מיינונגען וועגען פרויען קען מען צושרייבען צו זיין געבורט. ליטעראטור איז ניט מעהר ווי אויטאביאגראפיע, מעהר אדער ווייניגער קינסטליך פערשטעלט. שאָפּענ־האָער האָט פיינט געהאט זיין מוטער ביז אין טאָג פון איהר טוידט. און אבוואָל אין די לעצטע פיער־און־צוואנציג יאָהר האָט ער זי אפילו איינ־מאָל ניט געזעהן, איז דאָך איהר געשטאלט ge־וען שטארק איינגעקריצט אין איהם, ניט צום פערגעסען.

צוויישען זיין דרייסיגסטען און פערציג־סטען יאָהר האָט שאָפּענהאָער דורכגעוואנדערט איטאליען, איז אָבגעווען מאנאטען אין וועניגיג און פערבראכט אייניגע יאָהר אין רוים און אין פלאָרענץ. ער האָט טיף פערזוכט פון לעבען— פון דער לינקער זייט פון לעבען — און זיינע אלע ערפארונגען האָבען מעהר און מעהר פער־שטארקט זיינע טהעאָריען: אלעס האָט געהאט א ביטערען טעם, ער איז ניט געווען ענטוישט.

ביז אין זיין דרייסיגסטען יאָהר האָט מען דעם פילאָזאָף געראפען: „דער זוהן פון דער שרייבערין יאָהאנא שאָפּענהאָער" און וועז ער האָט איהר אייגמאָל בעמערקט, אז אויב דיא מענשהייט וועט זי נאָר דערמאָנען, וועט עס זיין צוליעב איהר זוהן, האָט זי איהם א שטאָך גע־טאָן דערמיט, וואָס זיינע וועלק האָט מען אימער געקענט קריגען אין דער ערשטער אויסגאבע פאר שפּאט ביליג.

ער האָט איהר געענטפערט: „ליעבע מאמע מיינע ביכער וועלען געלעזען וועלען, וועז קצבים וועלען בעכוצען דיינע אויף אייגצייטלעז פלייש".

אין אייניגע הינזיכטען זיינען די צוויי גענוען א גלייכע פאָר. עס איז גאנץ וואַרשיינ־ליך, אז שאָפּענהאָער'ס מוטער איז ניט געווען אזוי שוואַרץ ווי ער האָט זי געמאָלען, אוז וועז ער האָט ערקלעט אז „די מאראל פון די פרויען איז ניט מעהר ווי א געוויסע בערעכענטקייט", האָט ער דאָס זעלבע אויך געמעגט זאָגען וועגען זיך. ער האָט געמאכט פרושים וועגען לעבען אין דער צייט וועז ער האָט נאָר ניט געהאט צו טאָהן מיט'ן לעבען. ער האָט ניט געהאט קיין פרוי, קיין קינד, קיינע געשעפטען, קיין היים; ער האָט ניט געוואגט מוטהיג אריינצושפּרינגען אין שטראָם פון עקזיסטענץ. ער איז די נאכצע צייט געשטאנען ביי'ם ברעג און בעטראכט דעם פלוס טראָגענדיג די בלאטע און זאמד צום הונגערי־גען ים.

די ליעבע צו זיין פאָטער'ס אנדייגקען און זיין אדעלע בענעמונג צו זיין הונד— גיבען אונז א בליק אין א געוויסע זייט פון זיין כאראקטער, וואָס האָט קיינמאָל ניט געהאט די געלעגענהייט צו וואקסען און וועלען אויספּרובירט. איין זייט פון זיין נאטור איז קיינמאָל ניט געווען ענט־וויקעלט — אויף פיעלע פון זיינע וועלטער דאַרף מען דעריבער וויסען ריכטיג וויפיעל גע־וויכט צו לייגען.

צו ווילאנד'ן האָט שאָפּענהאָער איינמאָל געזאָגט: „דאָס לעבען איז א פערפלאנטערטער פּראבלעם, איך האָב בעשלאָסען עס אויסצונו־צען דערמיט וואָס איך וועל קוקען אויף דעם". און דאָס האָט ער געטאָן, בעטראכטענדיג אונ־זער „דא־זיין" אלס ארום און ארום, און פערשרייבענ־דיג זיינע געדאנקען אין א שהנער קורצער פאָרמע.

צוויישען אלע דייטשען, וואָס האָבען גע־שריבען איבער פילאָזאָפיע, איז שאָפּענהאָער געווען דער אייניגער וואָס האָט געהאט א קלאָ־

ען, ליטעראריישען פטיל, די פארמע איז פאר אי״ב נעייע גראדע אזוי וויכטיג ווי דער אינ־האלט, און דעם אינהאלט — זיינע אנשויאונ־גען — מוז מען ניט אננעמען אלס פאלקא־מען. זיין גרעסטע מעלה ליגט אין דעם, וואס ער מאכט אונז אזוי פיעל צום דיינקען, און דערפאר זיינען מיר איהם אזוי פיעל שולדיג.

(שלום פאלגט.)

ב. ראזענבלאט.

נאבן ירוד

א

ין מערב־זייט האלט שוין דיא זון ביים פערגעהען
און שלעפעריג, צוקראכען און מיעד,
זיך סקריפענדיג, שלעפען די פוהרען און פוהרלעך
אהיים שוין צוריק פון יריד.

עם פאקען דיא מארקלייט שוין איין זייער נשאר
אין קאסטענס, אין קוישען און זעק.
ניטא שוין; ניטא מעהר אויף היינט וואס צו האפען,
א סוף פון יריד שוין — אן עק!

דיא קרעמער נור שטעהן נאך פערזארגט און פער׳דאגה׳ט
און געניצען שלעפ׳ריג און מיעד,
און צעהלען און זיפצען, און זיפצען און צעהלען
דעם פדיון פון נאך׳ן יריד...

אלט־פרענקישע גראשענס, פערריבענע דרייערס,
פערגרינטע פיאטאקעס אהן שיעור.
צו איז דאס מיין ריוח, צו איז דאס מיין קרן?
צו אפשר גאר פרעמדס, ווינד איז מיר?!
* * *
ס׳איז נאכט און אין הימעל שווימט אום דיא לבנה
און שטראהלט מרה־שחורה׳דיג, מיעד...

„וואס טהוסטו דארט איינער אליין אויפ׳ן מארק נאך?
דו זעהסט ניט? — שוין שוין נאך׳ן יריד!...“

יאנקערס, נ. י. ה. רויזענבלאט.

דיא נייע אידישע ליטעראטור

III.

שלום עליכם.

אין דיא ערשטע ווערק פון שלום עליכם איז זעהר לייכט צו בעמערקען צוויי־ערלי איינפלוסען, וועלכע האָבען געהאלטען דעם פערפאסער, וויא אין אייזערנע צוואנגען, און האָבען איהם ניט ארויסגעלאָזט אויף דעם ברייטען פרייען פעלד פון אמת'ער קונסט. צוגעשמידט צו דיא ליטעראריש טראדיציעם פון זיין „זיי־דען" ר' מענדעלע מוכר ספרים, פון איין זייט, און ברענענדיג כיט א היציגען דורשט צו פעריי־שפרייטען גייסטיגע שפייז צווישען המון, פון דער צווייטער, האָט דער יונגער שרייבער ניט נעריעט אין, וואהרשיינליך, ניט געוואלט שענ־קען צופיעל אויפמערקזאמקייט צו דער אויסער־ליכער זייט פון זיין ארבייט. איך זאָג „ער האָט ניט געוואלט", וויל פון אייניגע שטעלען און שטריכען זעהט זיך ארוים, אז ער איז עפעם יא געווען בעקאנט מיט דיא סודות פון קונסט און ריכטיגע מאהלעריי, וויא איך וועל דאָם שפעטער בעווייזען.

שלום עליכם, פונקט וויא זיין לעהרער ביענדעלע, פערכאפט ניט דיא לעזער באלד בייס אנפאנג פון זייַנע ערשטע ערצעהלונגען; ער־ערווארטט ניט דעם אינטערעס, אז דער לע־זער זאָל ווערען נייגיעריג און פעראינטערעסירט אין דער מעשה און אין דיא העלדען; אז דיא לעזער זאָלען שלינגען דיא ווערטער, עם זאָל זיי פערכאפען דעם אָטהעם און זיי זאָלען פערגעסען, וואו זיי זיינען אין דער וועלט. זיינע מעשיות •ציהען זיך לאנגווייליג, אבגעהאקט, אָהן א צו־זאמענהאנג, כמעט געצוואונגענערהייד. דאָם איז דערפאר, וויל שלום עליכם מאהלט דאָרט ניט זיינע פאָרשוינען, ער דערצעהלט נור וועגען זיי; זיינע העלדען טהוען גאָר ניט, זיי אליין שטעהען זיך אין א זייט, אויסגעפוצט וויא דיא טאקען און נור פון צייט צו צייט שאקלען זיי צו מיט דיא קעפ. זיין גאנצע קראפט און פאנ־טאזיע וועגדט ער אָן צו ערקלעהרען פערשי־דענע מענשען, צו אויסטייטשען פערשידענע פאסירונגען, נאָר ניט צו מאָהלען דאָם אידישע לעבען. איהר גענפינט ביי איהם אלערלייי מעשיות, נאָר ניט קיין בילדער. אמת, אין אייניגע פלעצער וועדט איהר פלוצלונג, וויא דורך א צויבער, פערבלענדעט פון איין שטריך, פון איין מיסטעראהאפטע סצענקע, פון איין בע־מערקונג; אין אלגעמיין אבער, מוז מען זיך צווינגען דורכצולעזען זייַנע האָמאנען („סטע־פעניו" און „יוסילע סאָלאָוויי") ביז'ן סוף. די־זען חסרון האָט שלום עליכם, אָהן צוויפעל, צו פערדאנקען מענדעלען, וועמעם וועדק ער האָט נעהאלטען אלס א מוסטער פון שהענע ליטעראַ־טור און וועלכע ער האָט געזוכט נאָכצומאכען, עם זאָל ארויסקומען „א מעשה איבער א מעשה, א מעשה אין א מעשה און דיא מעשה אליין".

וואָלט שלום עליכם זיך געהאלטען אין איין מעשה, וואָלט נאָך נעווען וויא ניט איז צו דערליידען. זיין קלאָרע און וויציגע שפראָך מאכט איהם פאר א גאנץ גוטען דערצעהלער. זיין פלאָנטערן, זיין מעשה איבער א מעשה, זיין איבערטאנצען פון יעהופעץ קיין בויבעריק זוי־נען אבער נובר יענעם איינדרוק און פערניכטען איהם. אבער דאָם איז נאָך ניט אלעם און ניט דאָם ערנסטע. שלום עליכם האָט, וויא איך האָב שוין געזאָגט, געוואָלט דורך זיינע ווערק עפעס לערנען דאָם פאָלק. נון, וויא האָט ער עס געקענט בעסער לערנען, וויא אריינצוישמיגלען אין יעדען בלעטל א שטיקעל מוסר, א סאָ־קאסטישען וויץ, א שטאָך־וואָרט אָדער סתם א זייטיגע געשיכטע, וויא „דער שרייבער פון דיזע ציילען געדענקט אליין", א. ז. וו., און דאָם אלעם נור למען ידעו? עם איז דארום קיין וואונדער ניט, וואָם זיינע ערצעהלונגען, וועלכע וואָלטען געקענט פערנעהמען לויט זייער מאָטעריאָל, העכסטענס 25—20 זייטען, פערנעהמען ביי איהם זעקס־זיבען מאָל אזוי פיעל. אָרימער לעזער! וואָם פאר א געדולד ער מוז דאָם

האבען אויסצוקלייבען איינצעלנע זאמען פון אזוי פיעל פאלאווע!

איך ווייל, אז דיא לעזער זאלען מיך פערשטעהן. זאלען זיי ניט דענקען, אז דער חסרון פון שלום עליכם'ס ראמאנען בעשטעהט נור אין דעם, וואס זיי זיינען צו לאנג, דערפאר ווייל מען קען איבערגעבען דיא מעשה אין עטליכע בייטעהן. עס זיינען פאראן הונדערטער ראמאנען צו צוויי און דריי אן זאגאר פיער טהייל, וועלכע רעכענען זיך מיט רעכט פאר דעם בעסטען תלק פון דער וועלט־ליטעראטור, טראטץ דעם וואס דיא „מעשיות" פון זיי קען מען איבערגעבען אין איין קאפיטעל. מיר האבען שוין איינמאל געזאגט, אז שעהנע ליטעראטור איז ניט קיין צייטונגס־נייעס. עס זיינען פאראן מאנכע מענטשען אין יעדען מענשענם לעבען, וועלכע איהר קענט דערצעהלען אין עטליכע וועכטער, באטש דיעזע מאמענטען קענען זיין דיא וויכטיגסטע, דיא צושטערער אדער אויפבויער פון דעם מענשענם גליק, פון זיין עקזיסטענץ. וועז איהר וועט אימיצען דערצעהלען דיעזע מאמענטען, וועלען זיי אויך איהם ניט מאכען קיין אינדרוק, אלענפאלס וועט דיעזער איינדרוק באלד פערשווינדען פון זיין זכרון. א'ן אמת'ער טאלענט וויים, וויא און וואו אויסצונוצען אזעלכע מאמענטען, אז זיי זאלען אויפטרייבען דעם לעזער'ס נשמה און זיך איינקריצען אין זיין מה אויך א לאנגע צייט. דער קינסטלער באפט ארויס פון זיין העלד'ס לעבען טאקי נור אין מאמענט; דיעזער מאמענט איז אבער ארומגערינגעלט מיט אזוי פיעל, אויפ'ן ערשטען בליק, דוכט זיך, זייטיגע פאסירונגען, אז דער לעזער ערוואַרטעט איהם מיט אונגעדולד און וועלט דאך ערשטוינט פון איבערראשונג און אמאל פון מיטלייד אדער פרייד, וועז דיעזער מאמענט קומט. עס איז ניט קיין חיוב, אז דיא נערוועז פון דיא לעזער זאלען זיין אנגעשטרענגט ביי דער העבסטער מדרגה. טורגענעוו'ס ראמאנען, צום ב. ש., קען מען לעזען גאנץ רוהיג און געלאסען און דאך מיט אלין מעהר און מעהר וואקסענדען אינטערעס. וואַרום איז דאס? וויל טורגענעוו פיהרט איהר צונויף מיט לעבעדיגע און אינטערעסאנטע מענשען, ער שטעלט זיי אייך פאר נור ביי זייערע נעמען און לאזט אייך איבער מיט זיי: „קוק, געה זיי נאך, הער זיך צו, וואס און וויא זיי רעדען, בעטראכט, וואס און וויא זיי טהוען", און אייערע נייע בעקאנטע זיינען נאר ניט קיין שעמעווריגע. טורגענעוו'ס פארשוינען רעדען, טהוען און דענקען אליין, אין אייער גענענווארט, און ניט נור זעהט איהר זייערע אויסערליכע בעווענונגען און טהאטען, — איהר קוקט אריין, וויא דורך א שפיעגעל, אין זייערע הערצער און איהר זעהט דאָרט אלעס, וואס איז פריהער געווען פון אייך פערבאָרגען; טורגענייעוו גיט א ווינק, און דורך זיין בעפעהל עפענען זיך פאר אייך אויך, איינע נאך דיא אנדערע, דיא נשמות פון אייער נייער קאמפאניע, און, א מערקווירדיגע זאך, זייערע נשמות ווערען אייך אזוי נאהענט, אזוי טהייער, אזוי אייגנעאבקען אין הארצען אדער, פערקהרט, איהר הויבט אן צו פיהלען צו זיי אזא האס און פעראכטונג, פונקט וויא איהר קענט זיי שוין מתושלח'ס יאהרען. טורגענעוו פיהרט אייך אריין אין א וואלד און זאגט אייך: „געה!" און איהר זעהט פאר אייערע אויגען א'ן אמת'ן וואלד, איהר פיהלט דיא פרישקייט פון דער לופט, איהר הערט דיא צווייגען טרעשטשען אונטער אייערע פים; איהר אליין, איהר קענט שווערען, הערט דיא פייגעל זינגען, דאס טייבעלע זשורטשען, די ביהנען זשומען, און אוכ־בער'ן לויטערען קלאָרען הימעל פערגעסט איהר דאָרט, אויפ'ן שוים פון דער נאטור, אן אלעס, איהר פיהלט זיך גליקליך. איהר לעזט טורגענעוו'ס א ראמאן — און איהר פערברענגט דאן אין א גוטער, אנגענעהמער געזעלשאפט, איהר זעהט און הערט קלוגע מענשען, איהר לאבט פון זאנדערבארע ברואים, וואס זיינען דא אויך גאט'ס וועלט. איהר שפאסט פון פערשיעדענע נאכשלעפערס, וועלכע וויל זיך פוצען אין פרעמדע פעדערן, — מיט איין וואָרט, איהר זעהט א וועלט פאר זיך, איהר לעבט דורך א נאנצע עפאכע אין עטליכע שטונדען. קענט איהר דאס אלעס איבערגעבען אין עטליכע ווערטער? בשום אופן! איהר קענט דערצעהלען, אז איהר זיינט געווען דאָרט און דאָרט, געזעהן דעם און יענעם, געהערט דאס און יענעס —, איהר קענט אבער ניט צייגען יענעמ'ס געפיהלען, איהר קענט ניט אויפדעקען יענעמ'ס נשמה. איהר קענט ניט איבערגעבען יענעמ'ס געדאנקען, וויל נור טורגענעוו האט איבער זיי א דעה און צו איהם אליין מוז מען אנקומען, אום מען זאל אלעס וויסען און בעגרייפען ריכטיג.

אט אזא מין געטליכען געשאנק פערמאגט ניט שלום עליכם. ער הערשט ניט איבער זיינע העלדען און זעלטען־זעלטען, וועז זיי לאזען איהם אליין צו נאהענט צו זיך, ער זאל זיי בעסער

שלום עליכם

בעטראכטען אוּן כאפּען א גנבה'שען קוק, וואָס עס קומט פּאָר ביי זיי אין די נשמות. אלעס, וואָס ער גיט אויף, איז וויא פּון צווייטע הענד, אלעס וואָס ער דערצעהלט אויף איז וויא אוּנטערגעהערט פּון א פּרעמדען, אוּן זיינע ראָמאנען זיינען ווירקליך געשריבען אינ'ם נוסח:

עס איז געווען א זיידע מיט א באָבע,
האָבען זיי געהאט א הוהן א ראָבע...

אוּן ביי יעדער גע'לעגענהייט אָדער, ליכטיגער, אָהן א שום גע'לעגענהייט, נאָר סתם אין דער וועלט אריין, זיכגט ער זיך צו אויף פערשיעדענע אופנים:

אָך אזוי, קינדערלעך!
אָך אזוי, אידעלעך!
אינ'ם מוכר הערט זיך איין
אוּן אַז וואויל וועט אויך זיין!...

פּראָווט ארויסווארפען פּון א'ן אמת'ער קונסטווערק איין סצענע, אוּן אויך וועט עפּעס פעהלען, לעזענדיג. דאָס גאנצע ווערק וועט האָבען ביי א מבין אזא פּנים, וויא א שעהן הויז, געבויט נאָך אלע געזעצע פּון ארכיטעקטור, נאָר מיט א לאָך אין פּראָנט. שטעלט אריין אין דער לאָך א פּענסטער, א שפּיגעל, א סטאטועטקע, א שפּילכעל — אוּן דאָס הויז וועט ווערען פּערטיג; פּערשמירט מיט קאלך א'ן אָבגערייסענע שטיק וואנד אין דרויסען, — אוּן דאָס הויז וועט ווערען שעהנער. ד. ה. אלוּא, אז דער גאנצער מאטעריאל, וואָס איז אריינגעלעגט אין א ריכטיג געבויעט הויז, איז נויטוועניג, אום צו מאכען דאָס הויז גאנץ, בעקוועם אוּן שעהן. א שלעכטער בעל מלאכה קען אָבער ניט בענוצען זיך אזוי גוט מיט זיין מאטעריאל, וועלכען ער ברענגט אוים אָפט מאָל מעהר, וויא ער האָט בעדארפט, אוּן דאָך קומט זיין ארבייט ארוים דאָ מיט א גרוב אוּן דאָרט מיט א בארג, דאָ מיט איינגעפאלענע זייטען אוּן דאָרט מיט א'ן אויפּגעבלאָזענעם הויקער. דאָס זעלבע איז אויך אין בעצוג אויף אלע מינים ארבייט פּון קונסט אוּן פּאָלגליך, פּון שעהנע ליטעראטור. טורגענעוו'ס ראָמאנען זיינען געבויט פּון א'ן ארכיטעקטאָר— א קינסטלער, יעדער שטריך איז ביי איהם אויסגעמאָסטען גלייך אוּן ריכטיג, אוּן דערפּאר לעזען זיי זיך אזוי געשמאק אוּן מיט פּערגניגען, אוּן דערפּאר מאכען זיי אויף אויך אזא טיעפּען אייגדרוק; אין שלום עליכם'ס ראָמאנען פּעהלט דיא מאָס, דער ריכטיגער פּלאָן פּון אריכיטעקטור, דער עפּיהל פּון א קינסטלער, אוּן דערפּאר לעזען זיי זיך אזוי שווער אוּן לאנגווייליג אוּן דערפּאר קענען זיי ניט האָבען דיא ווירקונג, וועלכע דער פערפּאסער האָט הויפּטזעכליך געוואָלט מאכען.

III.

דיא לעזער קענען מיך כאפּען ביי, דיא לעצטע ווערטער. סטייטש, מיר וויסען דאָך, אז זיינע ראָמאנען האָבען געהאט דעם גרעסטען ערפאָלג, אז זיי האָבען זייער שעפּפּער געמאכט בעריהמט. גאנץ ריכטיג! אבער דער סוד ליעגט ניט אין זייער עסטעטישער זייט, וויא איך וועל דאָס נאָך מיט פּאקטען בעווייזען.

אין וואָס־זשע דען?

איך וועל פּרובירען צו ענטפערן אויף דיזע פּראגע, אבער קודם כל מוז איך אנאליזירען גאנץ דייטליך באָטש איין ראָמאן פּון שלום עליכם. זאָל זיין „סטעמפּעניו"..

דיא קאנווע, אויף וועלכע שלום עליכם האט אויסגעוועבט זיין ערשטען ראָמאן, איז נאָר ניט קיין בריייטע אָדער רייכע. איך וועל איבערגעבען דעם סוזשעט אזוי קורץ אוּן, אין דער זעלבער צייט, אזוי אינטערעסאנט, וויא נור מעגליך.

אום צו פערשפּאַרען זיך צווישן מאַל ארבייט, וועל איך אַבער מוזען בשעת'ן דערצעהלען זיך אַבשטעלען אויף איינער פּלעצער און פּאקטיש איבערצייגען דיא לעזער אין דיא עסטעטישע פעהלערן און מעלות פון'ם ראָמאן.

אלזאָ צו דער מעשה:

א אידישער קינסטלער, א בעריהמטער כלי־זמר סטעמפּעניו, וועלכער האָט געקענט שטאַל־צירען מיט זיין יחום און משפּחה פון גאָלע כלי־זמר, האָט א לאַנגע צייט געברענט א וועלט. אליין איז ער געווען א פּארשוין — א זעלטענ־היים, מיט וואונדערשהנע, שווארצע, פייער־דיגע אויגען, — פון יענעם סארט אויגען, וואס קוקען גלייך אויפ'ן מענשען אוז נעהמען איהם דורך, וויא מיט שפּיעזען. נון, האָט דיעזער פּארשוין בעזעסען א מין כשוף, פון וועלכען קיין מיידעל האָט זיך ניט געקענט אויסדרעהען, וועז סטעמפּעניו האָט נור געווארפען אויף איהר א'ן אויג. וווייבער פלעגען זאגען, אז ער האָט זיך געקענט מיט אלע מכשפים אוז מיט דיא „גוטע לייט", רחמנא לצלן; אז ער האָט נע־וואוסט אזא שפּרוד אוז ד. גל. אין אמת'ן איז דער כשוף געווען בעהאלטען איז זיין אויסזעהן, איז זיין קינסטלערשער נאטור אוז איבערהויפּט איז זיין געניאלען שפּיעלען.

„ער פלעגט א כאַפּ טאַן דאָס פידעלע און א פיהר טאַן מיטן סמיק, איין פיהר טאַן, נישט מעהר, פלעגט דאָס שוין אַנהויבען ביי איהם צו רעדען; אבער וויא אזוי מיינט איהר רעדען? טאַקי מיט ווערטער, מיט א צונג, וויא, להבדיל, א לעפּעדיגער מענש; רעדען, טענה'ן, זינגען מיט א געווויין, אויפ'ן אידישען שטייגער, מיט א גוואלדערנישן מיט א'ן אויסגעשריי פון'ם טיפען האַרצען, פון דער נשמה. דעם קאָפּ פלעגט סטעמפּעניו פערוואר־פען אויף אַ זייט, דיא לאַנגע שוואַרצע פּאַטלע האָט (זיך?) צו־וואַרפען אויף זיינע ברייטע אַקסלען, דיא אויגען, דיא שוואַרצע ברענענדיגע אויגען פער־ריסען ארויף, און דאָס שהנע ליכטיגע פּנים פלעגט ביי איהם ווערען מיט א מאָל בלויך וויא דער טויבד. אַט נאָך איין מינוט — אוים סטעמפּעניו! מען זעהט נור, וויא א האנד פליהט ארויף און אַראָפּ און עס הערען זיך פערשיעדענע קולות און עס גיעסען זיך אלערליי מיני געזאנגען, און אלץ אזעלכע אומוטהיגע, טרויעריגע, אז עס נעהמט אַן ביים האַרצען, עס ציהט ביי דער נשמה, עס נעהמט אדוים דאָס געזונד. דער עולם געהט אוים מיט אלע כחות, מען שטאַרבט, מען שטאַרבט מיט אַלע אברים; דאָס האַרץ ווערט פול, צו־וויקט און עס שטעלען זיך טרעהרען אין דיא אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען וויינען. און סטעמפּעניו? ווער סטעמפּעניו? וואס סטעמפּעניו? פרעגט איהם בחרם, וואו ער איז אין דער וועלט? עד טהוט זיך זיינס: — „טיאַך — טיאַך — טיאַך" — און געגוג. און אז ער הערט אויף צו שפּיעלען, טהוט ער א שמיין דאָס פידעלע און נעהמט זיך אַן ביים האַרצען. דיא אויגען ברענען איהם דעמאַלט וויא צווויי הבדלות, און זיין שעהן פּנים שוינט, וויא דיא גאַנצע וועלט. דער עולם כאַפּט זיך אויף וויא פון א שלאָף, פון אַ טרויעריגען, נאָר אַ זיסען שלאָף, און אַלע אידען היבען אן ארויסצוזאָגען זייער התפּעלות אַלע אין איין קול; מען אכקעט, מען אכקעט, מען לויבט מען שמוצערט מען וואונ־דערט זיך, מען קען זיך גאָר ניט אַפּלויבען.

— ננגו, סטעמפּעניו! אַי, סטעמפּעניו!

און דיא וויייבער? פון דיא וויייבער איז גאָר נישט דאָ וואָס צו רעדען; ס'איז א גרויסער ספּק, אויב עס ווערט אין שול ערב יום כפּור צו קניטלעך לעגען פערגאַסען אזוי פיעל טרעהרען, ווי־פיעל טרעהרען עס פלעגט אויסגעגאַסען ווערען ביי סטעמפּעניו'ס „שטיקלעך"; אויף חורבן בית המקדש דאַרף מען אזוי פיעל ניט וויינען, וויא דיא וויי־בער האָבען געווויינט בשעת סטעמפּעניוס שפּיעלען.... און ווער שמיעסט דיא מיידלער, דיא מאַמזעלען, דיא זיינען גאָר געפּליבענען שטעהן צוגעקאַוועט צו זייערע ערטער, וויא דיא טאַקען, קוקענדיג אויף סטעמפּעניו'ן מיט זיין צויבער־פיעדעלע, נישט גע־ריהדט מיט קיין אבר, נישט געפּינטעלט מיט קיין אויג; נאָר וואו ניט וואו, דאָרט ערגין אויף יענער זייט קאַרסעט קלאפּט דאָס הערצעל: טיק־טיק־טיק, און עס כאַפּט זיך ארויס אַפּטליך פון דאָרט אַ פּעד־באַרגענער זיפץ"...

איך האָב מיט א כיון נעמאכט אזא לאנגען אויסצוג פון שלום עליכם'ס ווערק, וויל ער ניט מיר א גוטע געלעגענהייט אנצוצייגען דיא לעזער, וואס היימט אמת'ע קונסט. דיא ערשטע אנ־דערהאלבען זייטען פון'ם ראמאן זיינען פער־נומען מיט סטעמפּעניו'ס יחום, נאָר בינו לבינו פערגעסט דער פערפאסער אז גאנצען ענין און ער גיט אב מעהר פון א גאנצער זייט צו דערצעהלען. דעם אידישען גוסט צו שפּיע־לען און זינגען. ניט נור דערצעהלט ער איהר, אז אידען האבען ליעב מוזיק און וואס'ער א סארט מוזיק. — ער לאזט זיך איהר אריין אויף א מינוט אין א ויכוח מיט „אונזערע שונאים" און אונערוואַרטעטערהייד שפּרינגט ער ארוים מיט א שטעכווערטעל, אז אידען זיינען אויך

גוטע מבינים „אויף אנדערע זאכען, וויא למשל: ווייז, פֿערעל, אתרוגים אוו ד. גל.", אוו טאקי באלד דערצאהלט ער אויף וויטער וועגען דעם אידענם מבינות אויף חזנים, כלי־זמר א. ד. גל. צו וואס טויג דיא גאנצע פילאזאפיע? צו וואס האט נענוצט דאס שטעכווערטעל? וואס קאהר זיך אן מיט דער ערצאהלונג דיא גאנצע מעשה, וואס א איד האט ליעב אדער פיינד? אדער געפינט איהר אין דער גאנצער זייט איין בולטוז שטריך, וועלכער זאל פאר איהר עפענען דעם אידענם נשמה? א איד האט ליעב נגינה, א איד האט ליעב חזנים אוו כלי־זמר, א איד האט ליעב קוגעל, — נו, איז וואס? צו וואס דארף דאס דער לעזער וויסען גראדע דאו, וועו שלום עליכם פיהרט איהם צו בעקענעו זיך מיט סטעמפענין? האט זיך דען שלום עליכם אונטערגענומען צו שרייבען א דיסערטאציאו, א וויסענשאפטליכע אבהאנדלונג איבער דעם אידישען גוסט אוו געוואוינהייטען?

נעהמט אבער דיא ערשטע שורות פוו דעם אויבעז־געבראכטעו אויסצוג, אוו איהר וועט זעהו, וויא דער זעלבער גראנק, וועלכעו שלום עליכם האט צושמיערט אויף א גאנצע זייט, איז אויסגעדריקט בלויז איו א פאר וועדטער. שלום עליכם האט אויף אייו מינוט פערגעסעו אז זייו ראלע פוו א פרעדיגער, איו איהם האט זיך אויפגעבאפט דער אמת'ער גענפיהל פוו א קינסטלער, אוו וויא ניט וויעלענדיג האט ער אייך געגעבעו אייו שטריך, וועלכער רעדט פאר א מבין פוו קונסט אוו קענער פוו אידישעו כאראקטער אוו גייסט פיעל־פיעל מעהר, וויא גאנצע צעהו זייטעו פוו ויכוחים אוו שטעכווערטעף.

הערט זיך אייו: סטעמפענין פלעגט א כאפ טאו דאס פידעלע אוו עם האט באלד ביי איהם אננעהויבעו צו „רעדעו, טענה"ן, זינגעו מיט א געווייו, אויפ'ז אידישעו שטייגער, מיט א'ן אויסגעשרי פונם טיפֿעו הארצעו, פוו דער נשמה". וואס'ר א טיפֿקייט אוו בריייטקייט! וויפיעל גענאנקעו אוו וועדעו אדויסגערופֿעו אינ'ם לעזערם קאפ ביים אויסדרוק „אויפ'ז אידישעו שטייגער". מעו דארף מעהר קיין פירושים ניט האבעו צו דיזער העכסט גלוגענגענער כאראקטעריסטיק פוו סטעמפענין'ס שפיעלעו. „אויפ'ז אידישעו שטייגער" הייסט, אז דער גאנצער אידישער אומעט אוו בייגקענישׂ, דיא אידישע אונרוהיגקייט אוו זוכעניש, דער אידישער טרויער, נאר ניט פערצוויפלונג, זיינעו אדויסגעשוואומעו איז דיא צוהערערם זכרונות, וועו זיי האבעו געהערט „דיא גענואלדערניש אוו אויסגעשריי" פוו סטעמפענין'ס פיעדעלע, וועלכע זיינעו גענוגו נור א ווידער־קול פוו דער אידישער נשמה. איהר זעהט, אז דיא איינע פראזע פוו נעצעהלטע טע דרייי וועדטער רעדט צום הארצעו אוו צום קאפ, צו דיא גענפיהלעו אוו פאנטאזיע פיעל מעהר, וויא דיא גאנצע חקירה וועגעו אידישע ליעבע צו מוזיק, וועלכע שלום עליכם האט צוגשמיערט אויף א גאנצע גערדוקטע זייט.

אבער דאס איז נאך ניט אלעם. וויא נור עם האט זיך איו איהם ערוועקט דער גייסט פוו א'ן אמת'ן קינסטלער, האט שוין שלום עליכם ניט בעדארפט זיך שטארק אנשטרענגעו. אום צו עפענעו פאר אונז זייו העלדם נשמה. אמת, ער פיהרט ניט ארויס סטעמפענין'ן פאר אונז גופא; מיר זעהעו נאך אלין ניט סטעמפענין'ן פנים אל פנים, מיר הערעו ניט דיא וואונדער־בארע קולות. וועלכע רייסעו זיך ארויס פוו דעם פידלער'ס הארצעו דורך זייו אינסטרומענט; שלום עליכם שטעהט נאך אלין איו פראנט אוו לאזט ניט צו דיא לעזער צו זעהו אוו צו הערעו מיט'ן קינסטלער אליין; ער איז נאך אלין א'ן איבערדערצאהלער, וויא סטעמפענין „פלעגט" אלעם טאו, וויא ער „פלעגט א כאפ טאו דאס פיעדעלע". וויא ער „פלעגט" שפיעלעו וויא ער „פלעגט" פערוואדפעו מיט'ן קאפ א. ז. ו., דאך איז דיעזעו איבערדערצאהלעו איז שוין פאראו אמת'ע קונסט. לעזענדיג שלום עליכם'ס שילדערונג וועגעו סטעמפענין'ס שפיעלעו, דוכט זיך. אז דער פערפאסער שטעהט יעצט אוו הערט סטעמפענין'ן שפיעלעו, אז ער זעהט איהם דורך אוו דורך. אז ער דרינגט אריין אין זיין נשמה אוו אלעם וואס ער זעהט דערצאהלט ער אויך מיט ענטציקונג אוו לעבעדיגקייט. אלע זיינע איינדרוקע גיט ער אויך איבער אויף דער הויפֿסער מינוט, פונקט וויא איהר זאלט שטעהו דאו אונטער זיינע פלייצעם. אוו אויך כאפט אז א מיז נייגיערינגקייט צו זעהו סטעמפענין'ן, דיעזעו גרויסעו קינסטלער, צו הערעו זיינע שענע מעלאדיעו, — דיא וואונדערבארע רעדע פוו זיין פאטישער נשמה. איהר דארפט נור מאכעו א קלייגע אנשטרענגונג, זיך עטוואס אויפהויבעו איבער דיא אפקלעו פוו'ם דערצאהלער — אוו איהר זעהט סטעמפענין'ן! איהר זעהט, וויא עם קאכט אוו ברויזט זיין הארץ, וויא עם פינקלעו אוו ברעכעו זיינע טיפע שוואדצע אויגעו אונטער דער צוואדפענער „לאנגער

פאטלע", וויא זיין פנים ווערט וואס אמאל בלאסער און בלאסער, וויא זיין האנד פליהט ארויף און אראב, איהר זעהט אלעס ביז — איהר פערגעסט זיך איז גאנצען. אוים סטעמפענ! איהר טראגט זיך איז א וועלט פון קלאנגען, פון טרויעריגע נאר זיסע מעלאדיעז, איז א מעכטיגען שטראם פון פאעזיע און קונסט.

סטעמפענ האט געלעבט א גוטען טאג, ארומפאהרענדיג מיט זיין קאמפאניע „איבער דער וועלט". איז יעדער שטאדט האט ער זיך פערליעבט איבער דיא אויערן איז אן אנדער מיידעל, געוואהנליך, איז א כלי־זמר'ס א טאכטער. ער איז געווען בעשאנקען מיט א'ן אמת־קינסטלערשע, פאעטישע נאטור; פונקט וויא א פיש אהן וואסער, אזוי האט ער ניט געקענט לעבען אהן א געליעבטער: ליעב האבען אימיצען איז ביי איהם געווען א מיז נויטוועניגקייט. אוו וועז ער פלעגט איינער שווערען איז זיין אייביגער ליעבע, ליעבע ביז'ן קבר, האט ער זיא ניט אבגענארט — בשעת מעשה האט ער עם געמיינט עהרליך. — ער אליין האט געגלויבט אין זיינע שבועות אוו ער איז טאקי געווען פערליעבט.

„נאר קוים איז סטעמפענ אריבערגעפאהרען איבער דער ראגאטקע, אזוי איז זיין ליעבע פערשוואונדען געוואהרען מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך, און קומענדיג אין דער צוויטער שטאדט, האט ער זיך וויעדער באלד אינגעליעבט אין א דאמטיגען כלי־זמר'ס טאכטער, וויעדער געשוואהרען, געפאפט דיא ערד, אז ער ליעבט זיא, אז ער עקט זיך, געשענקט מתנות, אבגעזעגענט זיך, אויסגעפאהרען — און וויעדער דיא איינע מעשה."

כמעט איז יעדער שטאדט, וואו ער איז דורכגעפאהרען — אוו דורכגעפאהרען איז ער נענוג שטעדט — האט סטעמפענ איבערגעלאזט אונגליקליכע מיידלעך, וועלכע פלעגען בעווויינען זייער פינסטערען מזל, וואס דער גליעבטער האט זיי פערגעסען, פערלאזט אוו ז'וו. אויף אלעס קומט אבער א צייט, אוו עס איז געקומען א צייט אויך אויף אונזער אידישען דאז זשואן. איז איינע פון זיינע אונצאהליגע פערליעבענישען האט ער זיך אנגעשלאגען אויף ישעיהקע דעם פיידלער'ס טאכטער, פרייידעל. „א פיין מיידעל פון א יאהר 22, א שווארצע אוו א גראבע", וועלכע האט איהם באלד גוט אריינגענומען איז דיא הענד אוו. פאר זיין אוועקפאהרען פון איהר שטאדט, איהם געצוואונגען צו שרייבען תנאים, וויא דער שטייגער איז. סטעמפענ האט זיך לכתחילה זעהר שטארק געקווייקעלט, ער איז נאר צו אזא אויספאהר ניט געוואוינט געווען, נאר ער האט איינגעזעהען, אז ער קען זיך בשום אופן נישט אויסדרעהען פון דעם „קאזאק", פרייידעל, אוו האט מסכים געווען צו מאכען א „קנס מאל" איז א מזל'דיגער שעה. דריי טעג איז געווען ששוו ושמחה ביים פיידלער איז הויז, ביז סטעמפענ איז אוועקגעפאהרען מיט זיין חברה איז אן אנדער שטאדט. וויא זיין שטיי־גער איז געווען, האט זיך סטעמפענ באלד פער־געסען אן דער נאנצער מעשה—אז דיא שווארצע, גראבע מיידעל מיט דיא תנאים, מיט זיין פלאם־פייערדיגע ליעבע, מיט זיינע שבועות מיט הכל בכל; איז יעדער שטאדט האט ער וויעדער בעווייזען זיינע ליעבע־קונצען אוו עם איז איהם נאר ניט ארויפגעקומען אויף דער מחשבה, אז ער האט שוין עפיס א פליכט אויף זיך. נאר פרייידעל — דאס שווארצע מיידעל — האט איהם אם ענדע דערמאהנט אז דעם. א רעכטע שטיק סחורה איז זיא געווען, אט־א־דיא פרייידעל! וועז זיא האט געזעהען עטליכע וואכען נאך סטעמפענ'ס אפפאהרען, אז יענער שיקט איהר ניט קיין ברייף אוו מאכט זיך נאר ניט וויסענ־דיג, גליך וויא עם וואלט קיין פרייידעל אויף דער וועלט ניט געווען, האט זיא זיך ניט פער־גראבען מיט'ן קאפ אין קישען, אויסווויינעדיג דיא אויגען, וויא אלע זיינע קרבנות האבען גע־טאן. זיא האט זיך פערפאקט א קלעמיקעל אוו, צוזאמען מיט איהר מוטער — אויך א גוטער שלאק מיט א מענה־לשון, — האט זיא זיך ארויסגעלאזט אויף דער וועלט צו זוכען. וויא זיא אליין האט זיך אויסגעדריקט, „א וואטער וו'פאליע (א ווינד אין פעלד). זיא איז ארומ־געפאהרען מכפר לכפר, מעיר לעיר, זיא איז „אויסגעווועזען, וואו דיא וועלט האט אן עק". ביז זיא האט געפאקט איהר בעשערטען איז א קליין מאלאראסיש שטעדטעל, וואו ער האט געהאלטען דאז איז רעכטען מיטען פון א נייער הייסער ליעבע מיט א גאנץ שעהן מיידעל, „וועלכער סטעמפענ האט צוגעזאגט, אז ער וועט זיא גע־ווים נעהמען".

נאך א קורצער, נאר פיעל בעדייטענדער סצענע צווישען דעם ארטיסט אוו זיין כלה, האט זיך סטעמפענ דערפיהלט, וויא דער אמאליגער שמשון געבונדען פון דלילה'ן. נאך א קורצע האמפעריי אוו וואפען זיך, האט ער באלד פער־

טויטען באנקעס. בעזאנדערס האט איהם אב־געהאקט דיא פלייגעל דער ס ו ד, וועלכען זיא האט איהם איינגעראמט אין אויער. „ער איז געבליבען שטעהן (פון דעם סוד), וויא א ליי־מענער גולם, אין מיטען וועג. ניט געקענט עפע־נעס קיין מויל א ווארט אויסצורעדען." און פריידעלס סגולה האט געווירקט אויף דעם צו־לאזענעם, עהרליכען, גרויסען און שוואכען אר־טיסט בעסער, וויא א רבי׳ס א קמיעה. ער איז געווארען געהארכזאם, וויא א לעמעלע, און האט זיך זייט דאז געלאזט פיהרען פון זיין „דלילה."

„פריידעל מיט איהר מוטער זיינען געשטאַנען אַקעגען איהם, וויא אַז יענע מתים, וואַס קומען צו אונז ביינאַכט אין חלום און שלעפען אונז צום בית־דין של מעלה אַבגעבען דין וחשבון..... און איבערהויפט האַט ער געציטעדט פאַר איהר, פאַר דער מהותנת׳ע, וואַס האַט צינויפגעשנירעוועט דאַס שוואַרצע פיסקעלע, וויא מיט אַ בענדעלע, נאַר דער פּנים האַט איהר אַזוי געפּייערט, אַז זיא איז געווען גרייט אַלע מינוט ארויפצוכאַפּען זיך אויף סטעמ־פּענין, וויא אַ ווילדע קאַץ און אַרויסריסען איהם בוידע אויגען, וועז ניט פריידעל, וואַס האַט זיא דיא גאַנצע צייט איינגעהאַלטען.

— טשעפּע, ניט, מאַמע, וועסט נאַך קאַליע מאַכען, די קוק נור און שוויג, די היט איהם נור דיא טריט, ער זאַל זיך ניט אויסריסען פון אונזערע הענד. עס וועט זיין רעכט, מאַמע, סטעמפּענין איז מיינער, ער איז מיינער"...

און זיא האט קיין טעות ניט געהאט. סטעמ־פּענין איז געווארען א ה ר ע ר, כאטש זיי האבען געפאסט איינער צום צווייטען, וויא א פאטש צו א גוט שבת. ביי זיין גאנצע צולאזענהייט און חולאת צום מין היפה איז סטעמפּענין גע־וועז א מענש מיט א גאנץ גוטען כאראקטער און מיט „א אמת אידיש הארץ". ער האט קיינעם ניט געקענט אבזאגען. וועז מען פלעגט ביי איהם עפעס בעטען, און מחמת זיין גוטסקייט אדער שוואכקייט, נאר אין קיין פאל ניט, וויל ער אין געווען א ליגנער, פלעגט ער זעהר אפט צוזאַ־גען זאבען, וואס זיינען ניט געווען אין זיין מאכט און רשות צו טאן. אזעלכע טיפּען קען מען נאך ער היום בעגעגנען צוויישען פאלק, איבערהויפט צוויישען אזעלכע חברה, וואס דאס קערבעל שפּיעלט ביי זיי קיין ראלע. פריידעל, פער־קעהרט, איז געווען זשעדנע אויף געלט, וויא א קאץ אויף סמעטענע. מיידעלוויז פלעגט איהר אנקומען מיט גרינע וועהען, איידער זיא האט געקראגען א סטענגעלע אדער א קעמעלע; אלע איהרע יונגע יאהרען איז זיא אויסגעריסען און פערשוואנדעט געווארען אויף'ן פוד ביי איהרע ארימע עלטערען. זיא האט געכאפט קלעפּ אהן א צאהל סיי פון דער מוטער, וועלכע מיר קענען שוין פון איין שטריף, (איינער פון דיא בעסטע פערלען איז „סטעמפּענין) וויא זיא פלעגט פער־שנירעווען איהר זים פיסקעלע, סיי פון דעם פאטער, ישיעה'קע דעם פידלער, וועלכער האט ניט פיינד געהאט „דאס ביסעל". אזוי איז זיא געוואקסען, וויא אלע מיידלעך איז איהר גראד, וויא א ווילדע בלום צווישען דערנער. און וועז דיעזע בלום איז איז נאנצען אויסגעוואקסען, האט זיא זיך שוין ניט געקענט צוגעוואוינען און אויסנוצען דיא בעסערע לופט. איז וועלכער זיא האט זיך צופעלליגערווייזע גענונען.

„אַז פריידעל איז געוואַרען אלוין אַ בעל־חבית|טע פאַר זיך און האַט דערזעהן אַלע מאַל אַ נייז קערבעל, וואַס סטעמפּענין פערדיענט אַזוי אפט, האַט זיא זיך אַ וואַרף געטאַן אויף דיא קערבעלער, וויא אַ הונגעריגער, אַז ער דערזעהט עפּעס א מאכל. נאַר עס איז איהר אַבער דאַס געלט ניט איינגעגאַנגען: פריידעל האַט זיך אַליין געזאַרגט, באַמער וועט מאַר־גען ניט זיין, מאַמער וועט דער מאַן שפּעטער ניט פערדיענען, האַט זיא זיך געמאַכט איין קניפּעל און דאַס אנדערע און האַט אַנגעהויבען צו קלייבען אַ גראַשען צו אַ גראַשען."

געקלייבען האט זיא ניט פון דעם מותרות. וואס פלעגט ארבפאלען פון סטעמפּענין'ס גרויסע פערדיענסטען. זי האט, וויא אן אמת'ער קמצן, זיך ניט פערגונען דאס לעבען. זי פלעגט אבריייסען „פון'ם מארק, פון'ם קליטעל און פון דער יאטקע. מיט'ן וואַרמעם אויסקומען. וויא מיט קרעפּעל־פלייש". זיא האט כמעט ניט גע־געסען און ניט געטרונקען, זיא האט נור געלעבט מיט'ן חיות, דאס דיא קערבלעך וואקסען ביי איהר, וויא אויף הייוועז.

„ביסלעכווייז, אַז עס האַט זיך צונויפגעשלאַ־גען היבשע עטליכע גילדען, האַט זיא אַנגעהויבען צו מאַכען הלואות אויף א משכון און נעהמען פרא־צענט — דאס ערשטע מאַל גלאַט אזוי דורך א צו־פאַל, וואַס א שכנה האַט איהר געבעטען א גמילת־חסד און פריידעל האַט איהר אַ טובה געטאַן — פאַר וואַס דען ניט? און נאכדעם, אַז פריידעל האַט דערזעהן, אז דאַס גילד וואקסט גאַר, אז פון איין קערבעל ווערט מיט דער־ציט צוויי, האַט זיא אַנ־געהויבען מיט איהר ביסעל קאַפּיטאַל צו מאַכען עסקים אַזוי לאַנג, אַזוי בריים, ביז זיא איז גע־

וואַרען פֿאַרמאַלגע א „וואַכערניצע" מיט אַלע חן־גרויבעלעך פון דער דאָזיגער פֿראַפעסיע".....

* * *

עס איז זעלבסטפֿערשטענדליך, אז סטעמפּעניו און פֿרייד־על האָבען ניט געהאט קיין זאַך, וואָס האָט געקענט זיי צוזאַמענבינדען, דעסטא מעהר, וואָס זיי האָבען, וויא אויך צו לחכעים, ניט געהאט קיין קינדער. זיי האָבען געלעבט אין צווויי בעזונדערע וועלטען; ער האָט געלעבט מיט זיין קונסט און מיט זיין „בחור'ן" זיך, זיא— מיט אַן חיות פון דיא וואקסענדע קערבלעך. ער, אז ער פלעגט נעהמען דאָס פידעלע, פלעגט ער פערגעסען אז דער גאנצער וועלט, א גאנצער קוואל פון פאנטאזיעס האָט געזעצט פון אונטער זיינע פינגער, וועו ס'פלעגט איהם אנקומען „דיא מרה־שחורה". איך קען זיך ניט אבאגען אין פערגניגען צו ברענגען פאלגענדע קונסטפאלע וועדטער:

„אָט האָט ער זיך צוגאָסען מיט אַ קלאָג, אַזוי יאמערליך, אַזוי טרויעריג, אַלע מאָל שטילער און שטילער, און אָט האָט ער זיך פלוצים צוביזערט און איז אָוועק אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער ביז עס האָט זיך וויעדער אַנגעהויבען אַרויסצופֿען וויא אַ זיפּן פון'ס טיפֿען הארצען, און דאָס פּויער איז איהם א ביסעל אָבגעטראָטען, אָבגעגאַנגען דער טעם, און וויבע, לאַסקעוויץ מעלאַדיעס, לויבט זיבע געזאַנגען, וואָס וויטער אַלץ טדויעריגער, האָבען זיך וויעדער וויא געגאָסען אָהן אַן עק און נאבדעם וויעדער אַ ביסעל לעבעדיגער, פרעהליבער".

זיא האָט איהם קיין מאָל ניט פערשטאנען. זיין קונסט האָט זיא געשעצט נור דערפאר, וויל דורך איהר פלעגט סטעמפּעניו איהר ברענגען פולע קעשענעס מיט געלט; זיא האָט חתונה גע־האט און ליעב געהאט סטעמפּעניו'ן אויך נור פאר'ן געלט, פאר'ן קערבל, וועלכער איז געווען איהר אייניגער אבגאט. וועו זיא פלעגט אפילו נור רעדען וועגען געלט, „פלעגט זי בעקומען גאר אן אנדער צורה, מאכען משונה'דיגע תנועות", „געפּינעט און געשוויצט".

איז דען א חידוש, וואָס סטעמפּעניו האָט זיך ערייסען, וויא פון אייזערנע קייטען, פון זיין וויב'ס רשות, פון איהר וועלט? עס איז נאָנץ נאטירליך, וואָס דער לעבענסלוסטיגער ארטיסט פלעגט זעהר אפט זוכען א געלעגנהייט צו פער־פיהרען א „ליעבקע" מיט א שעהן וויבל. ער האָט חלילה קיין זאך ניט אויסען געווען; ער האָט אפילו אויף דער מחשבה ניט געהאט צו גט'ן זיך מיט זיין צווייטער העלפט, און דאָך פלעגט ער זיינע „פלירטען," זיינע אינטריגישקעס, פיהרען גאנץ בעהאלטען פון זיין פרוי, פאר וועלכע ער האָט ניט קיין ביסעל מורא געהאט, און זיא פלעגט איהם טאקי ניט איין מאל מאכען א מאום'ען נאז פאר זיינע שטיקלעך. דערפאר אבער, אל ער פלעגט אוועקפאהרען אין א פרעמדע שטאדט, פלעגט ער גאר ווערען אן אנדער בריאה. דאדט, פרעי פון דעם וויב'ס אויג און איהר מוסר, פלעגט ער אין זיך דערפיהלען דעם אמא־ליגען סטעמפּעניו, דעם אמאליגען וואויליגען יונג, דעם בעקאנטען פון דיא „גוטע לייט".

סטעמפּעניו וואלט שוין געווען אזוי אבגע־לעבט זיין ביסעל יאהרען, ליגענדיג אונטער זיין וויב'ס קנאפּעל און ניט פיהלענדיג קיינע ע ר נ כ ט ע פערגניגען אדער ליידען, וועו ניט איין צופאל. שפּיעלענדיג איין מאל אויף א נגיד'ישע חתונה, האָט ער זיך בעגעגענט מיט א זעהר שעהן וויבעל פון שעהנעם יחוס און רייכען גראד. באלד, וויא ער האָט זיא דערזעהן און נאך איידער ער האָט געוואוסט, ווער זיא איז, איז סטעמפּעניו וויא צוגעקלעבט געווארען צו איהר. איינער פון זיין קאמפּאניא האָט איהם באלד איבערגעגעבען אויף כלי־זמר לשון אלעם, וואָס האָט איהם אינטערעסירט וועגען דער שעה־נער „יאלדאווקע" (וויבעל), און סטעמפּעניו האָט שוין געפונען א געלעגנהייט, וויא צו פער־פיהרען מיט איהר א שמועס.

„און רעדען האָט סטעמפּעניו געקאָנט, ער האָט גערעדט גוט, דער כל־בו'ניק! מיט דיא רייד האָט ער אַרומגענומען ארום און ארום וויא א גוטער מזיק, קוקענדיג גלייך אין דיא אויגען אריין... וואָס זאָג איך? אין האַרצען אריין טיעף־טיעף אין האַרצען אַריין.

סטעמפּעניו האָט גערעדט, און רחל'ע האָט גע־הערט, און דער רעש פון דיא חתונה לייט איז גע־ווען אַזוי גרויס, אַז מען האָט נעט געקענט הערען זייער שמועס אַ חוץ דיא לעצטע עטליכע ווערטער.

— אָט דאָס איז אייער משה מענדיל? האָט זיא סטעמפּעניו אַ פרעג געטאָן, אַנווייזענדיג מיט דיא אויגען אויף איונגען־מאַנטשיק, וואָס האָט געהאַל־טען אַ לאַץ פון א אידישער קאָפּאָטע און האָט גע־טענה'ט צו יענעם'ס לאַץ מיט אַלע חושים, מיט אַלע אברים".

און רחל'ע איז נעפאנגען געווארען. שוין יענע נאכט, נאך דער חופה־וועטשערע. האט זיא זיך געווארפען אויף אלע זייטען איז איהר בעט און האט בשום אופן ניט געקענט איינשלא־פען. רחל'ע טרייבט פון זיך דיא געדאנקען

וועגען סטעמפּעינוג'ן נאָר זיי קריכען איהר אלץ טיפער אוו טיפער אין דער נשמה אריין, זיי עגבוויערען איהר מה, לעבערען איהר הארץ, ברי־העז זיא וויא צוגליהטע קויליען. סטעמפּענוי שטעהט פאר איהרע אויגען מיט דער גאנצער קראפט פון זיין שטאלצער שלאנקער, צוציהענ־דער פיגור, מיט דעם גאנצען צויבער פון זיינע ברענענדיגע שווארצע אויגען אוו איז איהרע אויערען קלינגען דיא וואונדערבארע, געטליכע, ט־ייערייגע אוו כעכטיגע נאטעו, וועלכע רייסען זיך ארויס פון זיין פיעדעלע, נייו, פון זיין האר־צען, פון זיין נשמה. אוו דיעזע מעלאנכאליש מעלאדיעו זיינען אזוי זים, אזוי אנגענעהם, אזוי צויבערליך אוו זיי דערצעהלען אזוי פיעל, אזוי פיעל!

אוו גראדע דאו איז דיעזען מאמענט פון איהר שרעקליכען קאמפּף מיט זיך אליין, קומט אן איהר מאו — משה מענדיל — שכור וויא לוט, אוו מיט האלבע אבגעהאקטע ווערטער פאלט ער אריין צו זיך אין בעט אוו ווערט אנ־שלאפען „מיט א שרעקליכע כראפּערי."

„דיא לבנה שיינט אריין דורך אַ פענסטער, אוו אַ לאַנגע ווייסע אַסמע פון איהד ליכטיגקייט פאלט אויף בעטעל, אויף ווענדען משה מענדיל ליגט צו־וואַרפען מיט פנים ארויף, דאָם מויל אפען, דיא אויגען פערגלאַנצט דיא האלז פערריסען אוו אַ קנאַפּ, א שאַרפער קנאַפּ שטעהט ארויס פון זיין גאַר־געל, אַז עס איז א מאוס'ע זאַך צו קוקען.

רחל'ע ווייל נישט קוקען — אוו קוקט פאַרט. קיינמאָהל האָט איהר משה מענדיל נישט אויסגע־וויזען אזוי העסליך ווי א אצינד, ווי אין דעד דאָזיגער נאַכט, אוו נישט ווייל־עגדיג, האָט זיא איהם פערגליכען מיט אן אַנדערען, מיט אַ יענעם ימח־שמוניק כטעמפּענוי"...

פ. דאזענבלאט.

נאַציאָנאַליזמוס אוו אַסימילאַציאָן.

(שלוס.)

לאָמיר בעסער זעהען וואָס הערט זיך מיט אונזער פראגע: קענען דיא אידען א מאָל וועלדען א נאציאָן אָדער ניט?

קענען דיא יודען ווערען א נאציאָן?

וויא ווידערשפּרעכענד עס זאָלען ניט זיין דיא בעציכנונגען פון דיא אומשטענדען, וואָס מאכען א נאציאָן, איין זאך איז געווים, א נא־ציאָן מוז זיין אוו איז א שטארקע לאנג־דויערנ־דע אָרגאניזאציאָן. דער איד האָט ניט דיזע פעהיגקייט, ער קען דיזאָרגאניזירען, אָבער ניט אָרגאניזירען. זיין אייגענע אלטע געשיכטע דער־ציילט אונז, אז נאָך אפילו דאָרט אין דער־היים איז ער געווען געגען אָרגאניזאציאָן אוו פאלקס דיסציפּלין.... זיי האָבען געבונטעוועט געגען משה'ן, געגען דיא נביאים, געגען זייערע קעניגע, געגען גאָט זאָגאר. איין מלוכה איז ג־ווען וועניג אויף אזא שטיקעל לאנד וויא זיי האָבען פערנומען, זיי האָבען געארפט האָבען א קעניגרייך פיר יהודה אוו א בעזונדערע קעניג־רייך פיר ישראל.

דיא שטרעבונגען אוו דיא העכערע אידע־אלען פון אידישען פאלק זיינען שטענדיג געווען ניט נאציאָנאלע, נאָר אינטערנאציאָנאלע. זיי זיינען געגאנגען איינגעהמען דיא פעלקער פון כנען, אום פאָפולער צו מאכען צוויישען אלע פעלקער דיא גרויסקייט פון דעם איינציגען גאָט דעם בעשעפער.

דיא נביאים,דיא נאָבעלסטע פאָרשטעהער פון יודישען געדאנק אוו יודישען סענטימענט, האָבען אויסגעשפּראָכען דיא גרעסטע אינטערנא־ציאָנאלע פּרינציפּען פון גערעכטיגקייט. דיא מעהר דענקענדע תלמודיסטען האָבען געטהאָן דאָס זעלבע. צום ביישפּיעל, איין תנא ערקלערט, פאר וואָס האָט גאָט געמאכט, אז דיא גאנצע מענשהייט זאָל שטאמען פון איין מענשען, אדם הראשון? וויל ער האָט געוואָלט, אז קיין פאָלק זאָל ניט בעריהמען זיך, אז זיין פאָטער איז א גרעסערער מיוחס. אלע פעלקער האָבען איין פאָטער.

קיין פאָלק אין דער וועלט האָט ניט ג־שפּיעלט אוו וועט ניט שפּיעלען אזא גרויסע אינטערנאציאָנאלע ראָלע, וויא דאָס אידישע

פֿאָלק. פערשיעדענע פעלקער האָבען געהאט נאציאָנאלע געטטער און נאציאָנאלע רעליגיאָנען, איז געקומען דער איד און האָט זיי געגעבען איין אינטערנאציאָנאלען גאָט און איין אינטערנאציאָנאלען גלויבען, וועלכע האָט צוזאמענגעמישט און צוזאמענגעפֿאָנטערט פיעלע פערשיעדע נאציאָנאליטעטען. וויא פאנאטיש און אונווויסענד דער קריסט זאָל ניט זיין, ער וועט זיך יעצט שעהמען זאָגען, אז גאָט איז נאָר זיין נאציאָנאלער גאָט... דער גאָט, וואָס דער איד האָט איהם געגעבען, איז אן אינטערנאציאָנאלער, דיא מאָראל וואָס דער איד האָט איהם געגעבען, איז אן אינטערנאציאָנאלע.....

פינסטערע און ביטערע היסטאָרישע אומשטענדען האָבען געמוזט פיהרען דעם אידען אלץ ווייטער און ווייטער צום קאָסמאָפּאָליטיזם. אין זיין פראקטישען לעבען האָט ער זיך בעשפּטיגט מיט האנדעל, וואָס האָט אן אינטערנאציאָנאלען כאראקטער, מיט מוזיק, וועלכע איז דיא שפּראך פון אלע פעלקער, מיט הומאניטארע סאציאלע וויסענשאפטען, וועלכע בעהאנדלען קיינע נאציאָנאלע, נאָר שטענדיג אינטערנאציאָנאלע פראבלעמען און דיא אינטערעסען פון דער גאנצער מענשהייט....

דער איד האָט זיך שטענדיג זעהר לייכט און זעהר גיך אריינגעפאסט אין דער ציוויליזאציאָן פון דעם פאָלק, וואו ער האָט געלעבט, און האָט איבערגענומען דיא שפּראכע פון דער נאציאָן, מיט וועלכער ער האָט געוואָהנט צוזאמען. נאָך דעם פּעריאָד פון דיא נביאים האָט דער איד ניט געהאט קיין נאציאָנאלע שפּראך. זיעבציג יאָהר גלות אין בבל איז געווען genug, ער זאָל אנפאנגען רעדען בבליש, אראמיש. איז ער געקומען אין בעריהרונג מיט דיא גריבען אין אלעקסאנדריען, איז זיין קולטור־שפּראך געוואָרען גריכיש, אין רוים איז זיין שפּראך געוואָרען לעטיניש. צווישען די אראבען איז זיין שפּראך געוואָרען אראביש, צווישען דיא שפּאניער — שפּאניש. דיא גרעסטע נאונים האָבען געשריעבען אין דיעזע שפּראכען. אין דייטשלאנד איז דעם יודענם מוטער־שפּראך געוואָרען דייטש, און דעם פאקסאנישען דייטש איז געבאָרען געוואָרען דיא אידישע שפּראך. דאָס אלעס האָט פאסירט ביי אונגינסטיגע אומשטענדע און אין דער צייט, וועו דיא רעליגיאָן האָט געהאט אזא הערשענדע מאכט איבערן גאנצען און גייסט פו׳ם אידען. שטעלט אייך פאָר, וויפיעל נאציאָנאליזמוס עם וועט בלייבען ביים אידען, וועו ער וועט בעפרייט ווערען פון דעם וואָס האָט איהם געשמידעט צו דער געשטאָרבענער פערגאנגענהייט און האָט איהם אבגעשטויסען פון אלעם, וואָס לעבט אין דער געגענווארט!...

מען זאָגט, עם עקזיסטירט איין ערנסטע מיינונג, אז דער יודישער זשארגאָן, אויף וועלכען עם דערדען דיא גרעסטע טייל פון יודישען פאָלק, אז דער זשארגאָן וועט זיין, אדער איז שוין זאָגאר דיא שפּראך, וועלכע האָט געשאפען א ספּעציעל יודישע נאציאָנאלע קולטור, — דער זשארגאָן וועט פעראייניגען דיא יודען אין א גרויסע נאציאָן. אייגענטליך, איך אלס א זשארגאָן שרייבער האָב זיך געדארפט אליין געבען א קניף אין באק און זאָגען: „יישר כחכם, ר׳ יענקיל! ענדליך דאָך דערלעבט, הא? איך ווייל זיך אָבער ניט איינרעדען קיין פויגעלעך אין בוזעם. געווים, כל זמן מיליאָנען יודען רויידען און פערשטעהן נאָר יודיש, איז צו רעדען צו זיי און שרייבען פיר זיי אין יודיש גראדע אזוי עהרענווירדיג און אזוי ניצליך וויא צו שרייבען אין ענגליש אדער פראנצויזיש. דער זשארגאָן איז א מיטעל דורך וועלכען מיר קענען דעם הינטען־גebליעבענעם יודען אריינפירען אין דעם גרויבען אינטעלעקטואָלען שאצקאמער פון דער וועלט־קולטור. דער זשארגאָן האָט ניט געשאפט און וועט ניט שאפען ספּעציעל יודישע פאָרמען פון ליטעראטור. דיא ביבעל, זאָגאר דער תלמוד, איז א יודישע ליטעראטור. דער זשארגאָן אבער נעמט פאָרמען פון דער וועלט־ליטעראטור. פרין און מענדעל אבראמאָוויץ שרייבען וועגען יודען אין זשארגאָן, גראדע וויא נאומאָוו, טשירikאָוו, יייעע־וויטש, היינע און בערנע טהוען דאָס אין אנדערע שפּראכען. דיא יודישע דראמע, וועו זיא האָט געוואָלט זיין א נאציאָנאלע, איז זיא געווען א קאריקאטורע. און זיא איז א דראמע, מעהר אדער וועניגער, וועו זי נעמט דיא דראמאטישע פאָרמען פון דער ליטעראטור פון דיא אומות העולם.

איך בעי־טטעה איבערהויפּט ניט, וויא 'אזוי דאָס יודישע פאָלק וועט וועלען א נאציאָן נור דורך א שפּראך, און דורך א אזעלכע שפּראך? דורכ'ן זשארגאָן! נו, און וואָס וועלען טהון דיא יודען, וואָס זייער מוטערשפּראך איז דייטש, ענגליש, פראנצויזיש, טערקיש, א. ז. ו.? אין וואָס וועט איהר טהון מיט דיא העברעאיסטען, וועלכע זאָגען, אז דיא געזעצליכע יודישע נא־

ציאָנאלע שפּראַך איז לשון קודש? זיי אַלע, הייסט עס, וועלען ניט בעלאַננען צו אונזער פאָלק. און וואָס וועלען טהון דיא רוסישע אינטעליגענטען, וואָס פערשטעהען נור רוסיש? און וואָס וועלען טהון מיליאָנען רוסישע יודען, וואָס וועלען זעהר גיך וועלען רוסישע בירגער און וועלען לערנען זייערע קינדער נאָר אין דער רוסישער שפּראַך? איהר וועט גרינדען פיר זיי גימנאזיעס און אוניווערזיטעטען, וואו דאָס לערנען וועט געהן אין יודיש. לאָז זיין עס איז מעגליך דאָס אלעס אויסצופיהרען און עס איז כדאי. מיינט איהר ניט, אז דיא יודען וועלען אליין ניט וועלען צו זיין גראדואירט פון זשארגאָנישע אוניווערזיטעטען? מיינט איהר, אז דיא יודישע קינדער וועלען וואַרטען אויף אייערע זשארגאָנישע קורריקולומס? דיא קינדער, דיא נייע יונגע דורות וואַרטען ניט, זיי אינטערעסירען זיך זעהר וועניג מיט דיא רעזולטאטען פון דער היינטיגער דעבאטע. הונדערט טויזענד קינדער אין אמעריקא אליין זיינען שוין אויף אייביג פערלאָרען פיר דער יודישער שפּראַכע און פיר'ן יודישען פאָלק. דיא עלטערע דורות זאָגאר אמעריקאניזירען זיך, בייטען זייער געשטאלט און זייערע נעמען: זיי ראזירען זיך וויא יענקים, קלויידען זיך וויא גוים, קויפן טשוטאָבקעס און טיטולירען זיך מיט דיא נעמען דזשענטלמען, יאשינגטאָן, מאדיסאָן, מאקקינלי, א. ז. וו. אין ניו היוון האָב איך א גוטען פרוינד, וועלכען מען האָט גערופען קאדזעווסקי. ווען ער, אלס גרינער נאָך, האָט געקויפט א הויז, האָט דער גוי ניט געקענט אויסלעזען זיין נאָמען און האָט איהם געראטהען דופען זיך קאָהן. איז ער, א ישראל, א פשוט'ער ישראל געוואָרען קאָהן... זייענ זיהן האָבען ניט געוואָלט נעהמען א פרעמדען נאָמען און האָבען זיך פון קאדזעווסקי געמאכט קאדזען. איצט איז דער טאטע קאָהן און דיא קינדער קאדזענס. פרעגען דאָך דיא גוים: וויא קומט עס? איז דער תירוץ, זיי זיינען פון א'ן אנדער טאטען — אייגענע קינדער זיינען געוואָרען שטיעפקינדער. דאָס יודישע פאָלק האָט שוין הונדערטע טויזענדע שטיעפקינדער, און איהר וועט זיי ניט קענען אומקעהרען צוריק צוליעב דעם זשארגאָן. וויא וויט מיר אלע זאָלען ניט זיין פון רעליגיאָן, מען זאָל אונז בעפעהלען וועלען אוים יודען, וועלען מיר אלע געהן אין גלות און ניט ערניידריגען זיך, ניט וויל דיא גענפיהלע פון היילינגען גלויבען, אדער דיא גענפיהלע פון נאציאָנאלייזמוס וועלען אונז צווינגען דאָס צו טאָן, נאָר דערפאר, וויל דאָס גענפיהל פון א מענש וועט פראַטעס־טירען אין אונז. וועז אבער מען וועט אונז וועלען צווינגען צו וועלען א יודישע נאציאָן אָהן לאנד און אָהן מאטעריאלישטישען גענוינס, נאָר צוליעב יודישען זשארגאָן — וועלען דיא יודען אליין נאָר לאכען דערפון. דער יוד האָט יעצט ניט קיין נאציאָנאלע שפּראַך און קען ניט האָבען. א פראנצויז קען בייטען זיין רעליגיאָן וויא ער וויל, ער בלייבט פראנצויז. וועז א יוד שמד'ט זיך אבער און מען פרעגט איהם, איז ער א יוד, זאָגט ער: ניין! וואוהין־זשע איז אהינגעקומען זיין נאציאָנאליטעט?

דער יוד איז צופיעל ארויסגעמישט אין דער אינטערנאציאָנאלער וועלט, ער האָט אויפגענומען צו פיעל לשונות, ער איז געוואָרען דורך זיין היסטאָרישען לעבען צו פיעל קאָסמאָפאָליטיש, ער האָט געקריגען צו פיעל סימפאטהיע צו העבערע אוניווערסאלע אידעען, עס זאָל יעצט מעגליך זיין צו מאכען פון איהם א נאציאָנאליסט. דער מאסען־יוד געהט בלינדערהייט וואוהין דיא סיסטעם פון דעם אלגעמיינעם סאָציאלען לעבען פיהרט איהם, און דער דענקענדער יוד איז שוין לאנג אריבערגעוואקסען איבער דיא איינגע, קלויבליכע נאציאָנאלע דבריס בטלים. דער יוד דענקט צו טיף און בריים, ער זאָל זיך קענען בענוגען מיט שמאָלע, פלאטשיגע אידעען פון נאציאָנאליזמוס. מיין נעהרעטער אָפּאָנענט איז נאָר קיין יוד ניט, וועז ער רעדט פון יודישען נאציאָנאליזמוס. ער איז א פאָלקאָמענער יוד, וועז ער רעדט וועגען גרויסע אינטערנאציאָנאלע פראָבלעמען און אונזיייערבאלע יועלט־אנשויאונגען!

נאָר, לאָמיר אויף א מינוט צוגעבען, אז מען קען מיט קינסטלעריש מיטלען מאכען פון דעם יודישען פאָלק א שפּאָנעל נייע, אָריגינעלע נאציאָן. דארף מען עס טהון? איז דער פראקטישער שכל הישר? איז דער העכערע־נעדאנק פון געזעלשאפטליכען לעבען, וואָס ביי אונז האָט זיך אויסגעארבייט, ניט דאגענען? דאַרף דאס יודישע פאָלק וועלען א נאַציאָן?

איך ערלויב מיר צו דענקען, אז אין אונזער צייט אָנהייבען פלאנצען נייע נאציאָנאלע טענדענצען און געפיהלע, הייסט רענרעסירען און ניט פראָגרעסירען. עס וואָלט אויסגעזעהען זעהר קאָמיש, וועז מיר וואָלטען זיך פארגעשטעלט דארווינען מיט זיין עגטוויקלונגסטהעאריע אלס א נאציאָנאליסט, אדער סאָקראט,

ספּינאָזא, קאַרל מאַרקס אלס נאציאָנאַליסטען. פּאַר וואָס? וויל יעדער פון זיי איז געווען א גרויסער דענקענדער מענש. אונזער אידעאל פון דעם צוקינפטיגען מענש, מעג ער זיין טערק אָדער רוססע, יוד אָדער דייטש — איז א גרויסער דענקענדער מענש. אלעס וואָס איז גרוים, נאָבעל און ערהאבען טראָגט ניט א נאציאָנאַלען, נאָר א'ן אינטערנאציאָנאַלען כאראקטער. דיא אידעע פון רעליגיאָן ביי דיא ציווילִיזירטע פעלקער איז אינטערנאציאָנאַליסטיש. עס איז ניטא שוין יעצט קיין נאציאָנאַלע גערעכטיגקייט און נאציאָנאַלע וואהרהייט, עס איז נאָר דא א מענשליכע גערעכטיגקייט און וואהרהייט. עס איז ניטא קיין נאציאָנאַלע ציווילִיזאציאָן — דיא ציווילִיזאציאָן איז אינטערנאציאָנאַל. דיא וויסענשאפט, דיא גרויסע ערציהערין דער מענשהייט, איז אינטערנאציאָנאַל. דיא גרעסטע פון ליטעראטור זיינען אינטערנאציאָנאַל. זשעניאַליטעט קען ניט איינגעשפּאַרט ווערען אין אינגע ראַמען פון נאציאָנאַליטעט. דיא קלאַסיקער פון דער וועלט זיינען אינטערנאציאָנאַלע שרייבער: דאנטע, ראבלע, סערוואנטעס, שעקספּיער, מילטאָן און גאָהטע זיינען ניט נאציאָנאַל. אין וועלכע קליידער זיי האָבען ניט געקליידעט זייערע העלדען, — דיא אידעען און טענדענץ פון זייער שרייבען איז געווען אינטערנאציאָנאַליסטיש. האמלעט און דאָן קיכאָט, און פאנטאגרועל און דער געפאַלענער מענש אין פאוסט, זיינען מענשען, ניט נאציאָנאַלע סוביעקטען.

אין 18טען יאהרהונדערט האָט געהערשט אין ליטעראטור, אין דער פילאָזאָפיע און אין סאָציאַלען לעבען דער פרייער קאָסמאָפּאָליטישער גדעאנק, איז דאָס געווען א יאהרהונדערט פון גרויסען פּראָגרעס און עמאנסיפּאציאָן. אין 19טען יאהרהונדערט האָט זיך ערווועקט דער גדעאנק פון נאציאָנאַליזמום, און דאָס האָט גפיהרט די מענשהייט צו רעגרעס און ערניידריגונג. א נאציאָנאַלער גדעאנק איז שטענדיג א רעאקציאָנערער גדעאנק.

וועו דיא יודען זיינען געווען גערעכענט אלס א נאציאָן דורך זייער רעליגיאָן, האָט מען זיי ערניידריגט, פעראכטעט, גשלאָגען, גפּייניגט — זייער אינציגער פּראָטעסט, זייער איינציגע טרויסט איז געווען אין דער זעלבער מעטאפיזישער אידעע, מיט וועלכע דיא היינטיגע נאציאָנאַליסטען וועגדען זיך צו אונז, — זייער נהמה איז געווען אין א מעטאפיזישען, אבסטראקטען גדאנק פון נאציאָנאַליזמום. דער יוד איז געבראכט געווארען ביז אזא מדרגה, אז מען האָט געזאָגט וועגען איהם, אז זיין איינציגע נאציאָנאַלע אייגענשאפט בעשטעהט אין דעם, וואָס ער האָט ניט דיא געפיהלע פון ריטטערליכע עהרע. דערפאר דולדעט ער און שווייגט, וען ער ווערט ענטעהרט. היינע און בערנע זיינען געווען דיא ערשטע יודען, וועלכע האָבען מיט קוראזש און העלדענמוטה געצויגען דעם ריטטערליכען שווערט און האָבען בעשיצט אין דעם יודען דיא עהרע פון דעם מענשען! מיר האָבען פיעלע בעווייזע, און דער גלענצענדסטער פון זיי אלע איז דיא טהעטיגקייט פון'ם יודישען „בונד" אין רוסלאנד, אז דער יוד פערליערט זיין נאציאָנאַלע אונריטטערליכקייט און הויבט אָן ווערען מענש, וואָס פּאַרדערט מענשען-אכטונג און מענשען-רעכטע. דאָס וואָס רופט ארויס דעם יודען צום פּראָטעסט און קאמפּף איז ניט נאציאָנאַלע געפיהלע, דאָס איז דיא געפיהלע פון א מענש! דער וואָס וויל מאכען פון א מענש א נאציאָנאַליסט, וויל שלעפּען דעם מענשען צוריק. וועו מען זאָל מיר הייסען וועדרן אוים יוד און אסימילירען זיך מיט'ן דייטש אָדער פראנצויז, וועל איך בעסער שטארבען! קיינער און קיינעם דארף מען ניט אסימילירען צוליעב וועמען אָדער צוליעב וואָס-עס-איז. דער פראנצויז וועט וועדרן וועניגער פראנצויז, וואָס מעהר מענש ער וועט וועדרן. דער דייטש וועט וועדרן וועניגער דייטש, וואָס מעהר מענש ער וועט וועדרן. און דאָס וועט געשעהן אליין פון זיך מיט יעדען פאַלק אונטער דעם איינפלוס פון גרויסע אינטערנאציאָנאַלע אידעען און אינטערנאציאָנאַלען סאָציאַלען לעבען! דייטשלאנד קען יעצט לייכט שלאָגען דעם פראנצויז, אבער דיא מענשען וואָס דיא האָבען אינטערנאציאָנאַלע פרינציפּען וועלען דאָס ניט דערלאָזען! דער פראנצויז קען שלאָגען שווייצערלאנד, אינטערנאציאָנאַלע רעבטע וועלען דאָס ניט דערלאָזען. דער מענש געהט! אזוי וויא טייכען, מוזען זיך אלע פעלקער אריינגיסען און פעראייניגען אין דעם גרויסען אקעאן, וואָס רופט זיך מענשהייט. דער יודישער בורזשוא און דער יודישער ארבייטער זיינען אינטערנאציאָנאַלע פּראָדוקטען. איהר מעגט צו זיי רעדען אויף זשארגאָן אָדער אויף טערקיש, זיי מוזען געהען מיט'ן וועג, מיט יעלבען די אלגעמיינע סימטעם פון סאָציאַלען לעבען פיהרט זיי. דער אלגעמיינער אינטערעס פון אלע מענשען, דער אינטערנאציאָנאַליזמום,

האָטטעט אויס דיא נאציאָנאלע עגאָאיסטישע און קלייגליכע אינטערעסען, און ווער עס מיינט, עס איז מעגליך צו פערפאָלגען אינטערנאציאָנאלע אינטערעסען און אין דערזעלבער צייט בלייבען א נאציאָנאליסט, ווידערשפּרעכט זיך אליין. א'ן אינטערנאציאָנאלער נאציאָנאליסט קלינגט אזוי, געראדע ווי א מען זאָל זאָגען, פאַרעווי־מיליגער בלינטשיק, אדער א מיליגער־דאָסעל־בליוש. מען קען ניט אין איין צייט זיין פּארעוועט און פליישיג... נאציאָנאליזמוס איז א טויט־שונא פון אינטערנאציאָנאליזמוס.

מען קען יעצט ניט מאכען פון מענשען א נאציאָן. דיא צייט פון בילדען נאציאָנען איז פאַראיבער אויף אייביג. נאָר בלעטער וואָס וואקסען אויף איין בוים זיינען א נאציאָן, זיי זיינען אלע גלייך, זיי האָבען איין אבשטאמונג, זיי רעדען איין שפּראָך, וועלן דער ווינד וועהט איבער זיי, זיי נעהרען זיך פון איין קוואל און לעבען אויף איין טעריטאָריע. דיא בלעטער זיינען א נאציאָן, ווייל זיי האָבען ניט קיין סאָציאלען לעבען. זיי טהוען ניט, זיי פּראָדוצירען ניט, זיי דענקען ניט, זיי פיהלען ניט. זיי האָבען ניט קיין קלאסען און קיין קאסטען. פון לעבעדיגע מענשען מאכען אזא עהנליכע אין איינזאָרטיגע מאסע איז אונמעגליך. דאָס סאָציאלע לעבען הארמאָנירט יעצט ניט מיט'ן וואָרט נאציאָן. און פון אלע פעלקער דער וועלט זיינען יעצט געווארען נור צווייי נאציאָנען, וועלכע וועלען אין דער צוקונפט ווערען נור איין נאציאָן!

יא, נור צווייי נאציאָנען האָבען מיר יעצט: דאָס איז מענש און אונמענש, אונטערדריקער און אונטערדריקטער, דער וואָס פּראָדוצירט און דער אומזיסטיגער פרעסער. דער קאמפּף וואָס נעהט יעצט אן צווישען דיזען צווייי נאציאָנען, וועט פריהער אדער שפּעטער, ברענגען דערצו, אז עס וועט נור בלייבען איין נאציאָן, איין פאָלק, איין קענינרייך, איין קולטור, איין ציוויליזאַציאָן, איין גרויסע פּראַייניגונג, וועלכע וועט זיך רופען מיט'ן גרויסען הייליגען נאָמען: מענשהייט!

פון דעם קריסטליכען הייליגען דענים, דעם באטראָן פון פּאריז, דערצעהלט מען אזא לעגענדע: וועו ער איז געקומען צו דיא אונגלויביגע פון פּאריז פרעדיגען דאָס נייע גלויבען, האָט מען איהם געהיימען שוויינגען, ער האָט ניט גענאָגט. האָט מען איהם געמארטערט און געפּאָלטן, ער האָט ניט געשוויגען, האָט מען איהם געהיימען אויפהייגען — ער האָט גערעדט הענגעדיג אויף דער תליה. מען האָט דערזעהן, עס איז שלעכט, האָט מען איהם געהיימען אבשניידען דעם קאָפּ. סען־דענים האָט געזעגען: יעץ אבגעשניטענעם קאָפּ, איז געגאנגען מיט איהם פינף מיל פון פּאריז, וואו מען האָט איהם מקבר געווען. א קאטאָליישער קאָהרינאל, וועלכער האָט דערצעהלט דיזע געשיכטע צו א מאָרקיזע, איהם זיינען נור שווער געווען דיא ערשטע עטליכע טריט, נאכדעם וויא ער האָט נור געמאכט דיא ערשטע טריט, איז ער שוין געגאנגען און געגאנגען...

עס גיבט מענשען, וועלכע מיינען, מען דארף דעם יודען אבשניידען זיין קלוגען, פראקטישען, דענקענדען קאָפּ, דעם קאָפּ, וועלכער האָט יאהרהונדערטע געדענקט און געפּרעגט אינטערנאציאָנאלע אידעען, און דאן, וועו ער וועט בלייבען נור מיט דיא לירישע און ראָמאנטישע געפיהלען פון זיין הארצען, וועט ער נעהן וויט, וויט, מיט'ן קאָפּ אונטער האנד... יא! אויב ער וועט מאכען דיא ערשטע עטליכע טריט, וועט איהם זיין זעהר גרינג דערגעהן אָהן א קאָפּ וואוהין איהר ווילט איהם פיהרען... איהר וויסט דאָך אבער, אז קיין נסים טרעפען זיך ניט אין מיט'ן קאָפּ אין האנד שפּאציערט מען ניט... לאָזט איבער דעם יודען זיין אלטען קאָפּ אויף דיא פליייצעם! ער האָט צו לאנג געלעבט נור מיט א קאָפּ־לעבען. מאכט ניט דעם יודען מיט א קאָפּ ניערריגער אום ער זאָל ווערען א „נאציאָן" גלייך מיט אלע נאציאָנען. לאָזט איבער דעם קאָפּ וועלכער האָט יאהרהונדערטע געפּרעדיגט דירעקט און אינדירעקט, געגען אלעם, וואָס איז געווען ביי דיא פעלקער נאציאָנאליסטיש, וועלכער האָט דורך זיין היסטאָרישען לעבען געקראָגען דיא געוואוינהייט דענקען, רעכענען, אנאליזירען און שטרעבען צו א קאָסמאָפּאָליטישען אינטערנאציאָנאלען אללמענשליכען לעבען!

יעקב גאָרדין.

אנמערקונג.—דאָס איז וואָרט אין וואָרט דער פּאָרטראָג, וועלכען יעקב גאָרדין האָט געהאַלטען דעם 1טען יולי, 1905, אין טהאָליא טהעאָטער אין זיין דעבאָטע מיט דר. זשיטלאָווסקי. — רעד.

שמשון הגבור און הערקולעס

א קאפיטעל אידישע מיטהאלאגיע אין פערגלייך מיט דער גריכישער מיטהאלאגיע.

ער איז געווען שמשון הגבור? איז ער ווירקליך געווען א אידישער נאציאנאלער העלד, וועמעס אנדענקען איז שפעטער ארומגעריכט געלט געווארן מיט לעגענדען און וואונדער, אדער איינפאך א פערזאניפיצירטער מיטה. א פערקער־פערטער זונען־גאט, וועלכער איז אין שפעטערע דורות איינגעפאלכטען געווארען איז דעם לאנד־גען און ביטערן קאמפף. וואס די בני ישראל האבען צו פיהרען מיט דיא פלשתים?

לאמיר זעהען צו געבען א קלארע אנטווארט אויף דיזע אינטערעסאנטע פראגע נאך דיא גרינדליכע נאכפארשונגען פון בעוואוסטע גע־לעהרטע. מיר וועלען זיך דא ספעציעל בענוצען מיט דער פארטרעפליכער אבהאנדלונג פון דעם בעריהמטען פראפעסאר ש ט י י נ ט ה א ל: „דיא לעגענדע פון שמשון הגבור". דיזער גרויסער געלעהרטער און טיעפער דענקער האט אזוי מייסטערהאפט צוגלידערט דיא ביבלישע מעשיות איבער דיזען אידישען העלד. דאס מעגען נאר ניט צווייפלען, אז ער איז א לייבלעכער ברודער פון דעם גריכישען העלד הערקו־לעס. ביידע שטאמען פון איינע און דיא זעלבע מיטהאלאגישע פארשטעלונג איבער דער זון. ביידע זיינען ניט מעהר און ניט ווייניגער ווי א פערזאניפיצירטע זונען־געטער, אדער, נאך איינפאכער, פערזאניפיצירונג פון דער זון.

דער וואס האט אויפמערקזאם געלעזען איז דיא פארינע נומערן „צוקונפט" דיא אריטקלעז איבער „אידישע מיטהאלאגיע", וועט זיך ניט וואונדערען, אז שמשון הגבור איז פשוט א זון־נעז־פיגור. זיי וועלען נאך אליין בעמערקען, אז זיין נאמען שטאמט פון שמש — דיא זון, אזוי ווי „דגון", דער אבגאט פון דיא פלשתים שטאמט פון דג — א פיש.

אבער דאס אליין וואלט נאך ניט גענוג גע־ווען צו בעהויפטען, אז שמשון איז גאר ניט גע־ווען א היסטארישע פערזאן און נאך ווייניגער איהם צו קענען פערגלייכען מיט דעם גריכישען העלד הערקולעס, ווען מען זונען־כאראקטער איז שוין לאנג פעסטגעשטעלט געווארן פון געלעהר־טע. ערשט וועז מיר אנאליזירען דאס, וואס ווערט דערצעהלט פון איהם איז שופטים, מוזען מיר קומען צו דער איבערצייגונג, אז שמשון איז דער אידישער הערקולעס אדער, פערקעהרט, אז הערקולעס איז דער גריכישער שמשון הגבור.

דאס הייסט אבער אויך קיין פאל ניט, אז דיא אידען האבען איבערגענומען דיזע לעגענדען ביי דיא גריכען, אדער, פערקעהרט, דיא גריכען ביי דיא אידען. אזעלכע לעגענדען זיינען ענט־שטאנען זעלבסטשטענדיג ניט נאר ביי גריכען און אידען, זאנדערן ביי פיעלע אנדערע פעלקער. און ענטשטאנען זיינען זיי זעלבסטשטענדיג, ווייל דיא מיטהען פון אלע פעלקער זיינען עהנ־ליך אויף אז עהנליכער קולטור־שטופע. ווייל אונטער עהנליכע אומשטענדען איז דער מענש־ליכער גייסט עהנליך. דאס איז שוין עטליכע מאל ערקלערט געווארען איז דיא פארינע אר־טיקלען, און דארום וועלען מיר זיך דא מעהר ניט אבשטעלען אויף דעם.

מיר וועלען דא פארלויפיג לאזען אז א זייט אלגעמיינע בעטראכטונגען און וועלען זיך נעה־מען צו דיא „פאקטען" פון דער ביבל וועגען דיזען זאנדערבארען „נזיר", וועלכער הויפט־שיכור'ט און פיהרט אזוי פיעל לייבעם, פאר וואס ער וועט ענדליך בעשטראפט מיט'ן טויט...

* * *

צוערשט לאמיר בעטראכטען דיא וואונדער וואס ער האט אויפגעטהאן — זיינע גבורות.

זיין ערשטע גבורה איז, וואס גייענדיג צו זיין אשה בתמנתה מבנות פלשתים, מיט זיין טאטען און מאמען, האט ער צוריסען א לייב אזוי וויא א לעמעלע, און דערביי — מערקט אייך דאס — האט ער נאר נישט געהאט איז זיינע הענד. נאכהער, וועז דער נזיר האט זיך משמח געווען מיט דער אשה פלשתית, האט ער געפונען איז דעם טויטען קערפער פון דעם לייב א בינ־שטאק מיט האניג, וואס ער אליין האט געשמאק

געגסעז אוז וואס ער האט נאך דערלאנגט זייז טאטעז אוז מאמעז.

פרעגט זיך, וואס פאר א שייכות האט א לייב מיט האניג אוז וויא איז דאס מעגליך דאס איז א טויטעז קערפער זאל ווערז א בינשטאק? עס איז אמת, אויך א מעשה פרעגט מען קיין קשיה ניט; אבער דיא רעטענים, וואס שמשון פרעגט אויך זייז התונה־פעסט וועגען דיזע פאסירונג, דייטעט אז. אז דא מוז עפעס זיין א שטיקעל צוזאמענהאנג. ער האט ווירקליך געשטעלט א שווערע רעטענים. אזא שווערע. אז ערשט איז אונזער צייט קען מען אויך איהר געבען א ריכטיגע אנטוואָרט מיט דער הילפע פון וויסענשאפטליכע נאכפארשונגען איבער מיטהאלאגיע.

„מהאכל יצא מאכל ומעז יצא מתוק" — פון דעם פרעסער איז ארויס פלייש אדן פון דעם שטארקען איז ארויס זיסקייט — דאס איז געווען דיא רעטענים, אויך וועלכען דיא פלשתים האבען זיך געבראכען זייערע קלוגע קעפ ביז זיי זייענז דערגאנגען דעם סוד דורך דעם פערראטה פון שמשון'ס פאלשע ווייב. אבער דער ענטפער וואָרט אויך דיזע רעטענים איז אייגענטליך אויך א רעטענים. דיא פלשתים האבען געענטפערט אויך דער רעטענים מיט דער פראגע: „מה מתוק מדבש ומה עז מארי?" — וואס איז זיסער פון האניג אוז וואס איז שטארקער פון א לייב? — אבער מען דארף ניט זיין א פילאזאף צו זעהען, אז דאס איז אייגענטליך ניט דער ריכטיגער ענטפער. פרובירט אוועקשטעלען דיא רעטענים — מהאכל יצא מאכל ומעז יצא מתוק — אוז גלייך נאך דעם דעם ענטפער — מה מתוק מדבש ומה עז מארי? — וועט איהר שוין מוזען פרעגען: וואס איז דאס פאר אז ענטפער?

אבער, וויא געזאגט, עפעס מוז דא זיין. עפעס א שייכות איז אין יענער צייט געווען צווישען א לייב אוז האניג, זאנסט וואלט מען דיא רעטענים ניט געפרעגט. פון אז איינצעלנעם פאל מאכט מען ניט א רעטענים. געווענליך איז א רעטענים בעגרינדעט אויך אז אלגעמיינע פאסירונג, אויך א בעוואוסטע זאך. שמשון וואלט ניט געמאכט א רעטענים פון א פאל. וואס האט נאר מיט איהם אליין געטראפען אוז וואס קיין אנדערער האט פון דעם נאר ניט געוואוסט. דאס וואלט געווען איינפאך א משוגעת. מען דארף ניכער אננעהמען, אז אי די רעטענים, אי דער ענטפער זיינען אין יענער צייט געווען בעוואוסט אוז פערשטענדליך.

אויב אזוי, וואס איז דאס טאקע פאר א רעטענים? לאמיר פרובירען געבען אן ענטפער.

ווער עס האט געלעזען פון דיא צוועלף גבורות פון הערקולעס, געדיינקט, אז דיא ערשטע איז געווען, וואס ער האט דערשטיקט א לייב. עס איז אויך בעקאנט, אז דיא אסיריער, לידיער אוז אנדערע סעמיטישע פעלקער האבען פערהרט א זונען־גאט מיט דעם נאמען סאנדאז. דיזער גאט איז פארגעשטעלט געווארען אלס א טויטער פון א לייב. אויך מאנומענטען איז ער פארגעשטעלט איז קאמפף מיט א לייב אדער שטייענדיג אויך א געטויטעטען לייב. מען האט אויך געפונען מאנומענטען, וואו דער לייב איז פארגעשטעלט איז פערבינדונג מיט דעם גריכישען זונען־גאט אפאלאז.

מיר קענען דארום אננעהמען, אז דער לייב איז דא בלויז א פיגור, א צייכען פון עפעס א סימבאל. נור וואס פאר א סימבאל איז דאס? איינפאך פון דער זון, ריכטיגער פון דער זונען־היץ. דאס איז ענטשטאנען צולייעב דיא רויטליכע פארב פון דיא האאר פון זיין גריווע. מיר האבען שוין איז א פאריגען ארטיקעל געזעהען, אז צולייעב דיא זעלבע אייגענשאפט — דיא רויטקייט פון דיא האאר — זיינען עזלען פערבונדען געווארען מיט דעם זונען־געצענדיענסט אוז בעטראכט געווען זאגאר אלס פראפעטישע חיות (בוישפיעל: בלעם'ס אייזעל), אוז מיר וועלען באלד זעהען, אז צולייעב דיא נעמליכע מעלה זיינען אויך פוסקען פערבונדען געווען מיט דעם זונען־געצענדיענסט. נאך מיטהאלאגישע פארשטעלונגען איז דער לייב געווען א פערזאניפיצירונג פון דער שטארקער היץ פון דער זון צולייעב זיין קראפט. ווילדקייט אוז רויטקייט פון דיא האאר. מיר געפינען דארום צווישען דיא 12 מזלות דעם מזל „אריה" איז דער צייט. וועז דיא זון ברענט פייעריג זומער־צייט. איז דיזער צייט שטראהלען בעזאנדערס דער שטערן אריאז („כסיל" איז דער ביבעל), מיטהאלאגיש פארגעשטעלט אלס דער „מעכטיגער יענער". אוז דער שטערן סיריוס, וועלכען דיא אראבער רופען „דער האריגער."

קורץ, דער מזל „לייב" איז פערבונדען מיט דער שטארקסטער זומער־היץ פון דער זון. דיא מעשה אלזא, אז „שמשון", הערקולעס אדער סאנדאז טויטעט דעם לייב" מיינט אייגענטליך: אז „ער איז דיא קראפט וואס בעשיצט דיא ערד געגען דיא ברענענדע זומער־היץ". איז גריכישע לעגענדען ווערט אויך דערצעהלט וויא אריס־

טאַם בעפריידט דעם אינזעל קאַם פון דעם לייב, „דעם בעשיצער פון בינעז אוז האַניג". דעז איז דיזע הייסע זומער־צייט פֿראַדוצירעז דיא בינעז מעהר האַניג.

אט דא האַבעז מיר דיא פערבינדונג פון א לייב מיט האַניג, א פערבינדונג וועלכע לייגט זיך אונז גאַר ניט אויפֿ'ז שכל, ווייל מיר זיינעז מיט טויזענדער יאהרעז ווייט פון דער מיטהאַלאַגישער צייט, אבער וועלכע איז דאַז געווען אזוי קלאַר אוז דייטליך, ווייא פאַר אונז א פערבינדונג פון א בער מיט האַניג צוליעב דיא בער וואוסטע ליעבע פון א בער צו האַניג.

„מהאכל יצא מאכל ומעז יצא מתוק" איז א מאל גאַר ניט געווען א רעטענים, נאַר א מיטהאַלאַגישע פֿראַשטעלונג פון דער זאַך איז זומער־צייט. דאַם האַט איינפאַך געמיינט, אז איז דעם מאַנאַט פון מזל „אריה" גיבעז דיא בינעז ארויס א סך האַניג. אבער איז דער צייט, ווען דיא ביבעל איז אויפגעשריבעז געוואָרעז האַט מען שוין פערלאַרעז דעם זינעז פון דיא מיטהעז. זיי האַבעז נאַך צירקולירט איז פאַלק, עס זיינעז נאַך פערבליבעז סמנים פון זיי, נעמעז פון אמאַליגע געטער, וואונדערליכע געשיכטעז וועגעז זיי, אוז די צוזאַמענשטעלערס האַבעז געזוכט וויא עס איז צוזאַמענצופֿעלכטעז אוז צו גיבעז דיזע מיטהעז א יארעוויסטיש פארב. שמשון, דער אמאַליגער זונעז־העלד, וואַם טויטעט דעם לייב, דאַם הייסט דערלאַזט ניט, אז דיא זומער־היץ זאל פערברענעז אלעם אויף דער ערד. איז גע־מאכט געוואַרעז פאר א „נזיר", א געווידמעטעז צו יהוה, אבוואהל אלעם וואַם ער טהוט אוז וואַם עס ווערט דערצעהלט פון איהם, איז איז פולעז ווידערשפּרוך מיט דעם כאראקטער פון א נזיר, מיט דיא ביבלישע בעשטימונגעז וויא א נזיר דארף זיך פיהרעז.

עס איז מעגליך, אז עס איז דאז געווען אז אבערגלויבעז, דאַם בינעז קומעז ארויס פון א טויטעז לייב. עהנליכע אבערגלויבענס האבעז עקזיסטירט ביי אנדערע פעלקער, צום ביישפּיעל, אז בינעז קומעז ארויס פון דעם קערפער פון אַם. אבער אזעלכע אבערגלויבענס מוזעז דאך עפּעס האבעז א גרונד, אוז דיזער גרונד קעז נאר זיין דער מיטהאַלאַגישער, נעמליך: אז איז דער צייט פון דעם מזל „לייב" לאזעז דיא בינעז ארויס מהר האניג. דער סימבאל איז דא וויא איז פיעלע אנדערע פעלע אומגעוואַנדעלט געווא־רעז איז אז אבערגלויבעז. פון א נאטירליכעז צוזאַמענהאַנג צווישעז היץ אוז האניג איז ענט־

שטאַנעז אזא אוננאטירליכע זאך, וויא איז דער מעשה וועגעז שמשון הגבור, אז בינעז האבעז זיך געמאכט א בינשטאק איז א לייב'ס סקעלעט אוז דארטעז פראדוצירט האניג.

אלזא, אונזער ענטפער אויף שמישון'ס רע־טענים איז אזוי אויספאך וויא קלאר: „מהאכל יצא מאכל ומעז יצא מתוק" מיינט: איז דעם מזל „אריה" פראדוצירעז דיא בינעז מהר הא־ניג. דער ביבלישער ענטפער: „מה מתוק מדבש ומה עז מארי" איז גאר ניט אז ענטפער, נאר שטעהט בלויז אין פערבינדונג מיט דער „חידה" וועגעז לייב אוז זיסקייט. עס איז אויגענטליך דיא זעלבע זאך מיט אנדערע וועלטער.

* * *

אבער דא האבעז מיר זיך צו שטעלעז נאך א הארבערע פראגע. אויב שמשון איז דיא זוז אוז אויב דער לייב איז דיא זומער־היץ, אלזא וויע־דער דיא זוז, טא וויא קומט עס, אז שמשון טוי־טעט דעם לייב, דאם הייסט זיך זעלבסט? וויא שיקט זיך דאם? וויא האט מען אפילו אין ציי־טעז פוז מיטהאלאגישע פערפאסונגעז געקענט זיך פארשטעלעז, אז דיא זוז טויטעט זיך זעלבסט? דיא זוז בלייבט דאך שטענדיג. איז ווינטער אזוי גוט וויא איז זומער, טא וואס הייסט עס, אז הערקולעס, שמשון אדער סאנדאז טויטעט דעם „לייב"? זאלעז מיר זאגעז, אז אלעם וואס מיר האבעז אויבעז ערקלערט וועגעז דעם „לייב" אלם דעם סימבאל פוז זונעז־היץ איז פאלש?

נייז, עס איז דאך ניט פאלש. מיר געפינעז, אז דיא אסירייר, פעניקיער אוז אנדערע פעל־קער האבעז צוגעשריבעז ז ע ל ב ס ט מ א ר ד צו זייער זונעז־גאט. וועגעז הערקולעס ווערט אויך דערצעהלט, אז ער האט זיך פערברענט. נאר האט וויעדער אויפגעלעבט איז דיא פלאמעז אויפ'ז בארג אלימפוס. וועז מיר זוכעז צו בע־גרייפעז, וויא אזוי אזא גלויבעז האט געקענט אנגענומעז וועראז, וויא עס האט זיך נאר גע־קענט לייגעז אויפ'ז שכל, דאם דיא זוז טויטעט זיך זעלבסט, געפינעז מיר וויטער, דאם דיזער ווידערשפּרוך, דיזע אונזינניגע אייגבילדונג איז ענטשטאנעז וויעדער דורך נאטירליכע ערשיי־נונגעז. וועלכע מענשעז האבעז נאך איז דיא מיטהאלאגישע צייטעז ניט גי־יידט ערקלערעז. מיר וויסעז יעצט, אז דער ווינטער קומט ניט, וויל דיא זוז וועלט קעלטער, נור וויל זיא וועלט ערווייטערט פון אונז דורך דעם. וואס דיא ערד דרעהט זיך ארום איהר אויך א בעשטימטעז וועג

(עליפסים). מיר ווייסען אויך אז עס זיינען נאך ניט פאראיבער 500 יאהר זייט קאפערניקום האט ערקלערט, דאס דיא ערד דרעהט זיך ארום דער זון. דער פאקט איז אבער פערבליבען דער זעלבער יעצט וויא אין דיא מיטהאלטיגישע צייטען, אז נאך זומער איז געקומען ווינטער. דיא פערקלענערונג פון דער זומער־היץ האט מען דאז בעטראכטעט אלס אז אבשוואכונג פון דער זון. מען האט אנגענומען, אז ווען דיא זון שיקט ארונטער איז זומער איהרע פייערדיגע שטראהלען, איז דיא היץ אזוי גרוים, אז זיא פערברענט זיך זעלבסט. דאס איז דער זינען פון דעם מיטהאלטיגישען זעלבסטמארד פון זונען־גאט. מען דארף עס ניט אננעהמען בוכשטעבליך, נאר וויא דער אלס א פיגור, אלס א סימבאל. אונטער דיזען זעלבסטמארד האט מען אייגענטליך נאר פערשטאנען דעם פאקט, דאס דיא זונען־היץ ווערט אלץ שוואכער נאך דער צייט פון דעם מזל „אריה". דער זעלבסטמארד איז נאר געווען אויך א צייט, דען דיא זון שיינט דאך אויך איז הערבסט. מען האט עס בעטראכטעט אלס דיא צייט יוגענד פון דער זון, און איז דער מיטהאלטיגיע איז דיזע בעטראכטונג אם קלארסטען און שענסטען אויסגעדריקט איז דער פיגור פון ס ע נ י ק ס, וועלכער פערברענט זיך און לעבט אויך מיט פרישע קראפט פון זייער אש.

דערצו נאך דארף מען נעהמען איז אנבעטראכט, דאס מען האט אבגעזונדערט דיא זעלבע נאטירליכע קרעפטע נאך דעם, וויא זיי האבען געווירקט אויך מענשען — צום גוטען אדער צום שלעכטען. דאס האט געפיהרט צום דוראליזמום, צו גוטע און שלעכטע געטער. וועז מען האט אנגענומען, אז די זון איז אייז גאט, האט מען זיך פארגעשטעלט, אז זיא בעשרענקט זיך זעלבסט אדער פערניכטעט זיך זעלבסט, וועז זיא הערט אויך צו ברענען אזוי שטארק וויא איז די זומער־היצען. דיא גוטע און שלעכטע ווירקונגען פון דער זון האט מען אויסגעדריקט דורך בעזונדערע צייכענס, און מיט דער צייט זיינען דיזע צייכענס געוואקרען אלץ זעלבסטשטענדיגער און אונאבהענגיגער, זא דאס מען האט זיי נאגאר בעטראכטעט אלס בעזונדערע געטער. מיר קענען דארום שוין פערשטעהן דעם „זעלבסטמארד פון זונען־גאט" אדער דעם „טויט פון לייב". וויבאלד דער מזל „אריה" האט פארגעשטעלט דיא שעדליכע ווירקונג פון דער זון, דיא ברענענדע היץ, זא האט ער נעמוזט נעטויטעט ווערען, אום דיא זון אליין זאל ניט פערברענט ווערן.

אלע מיטהאלאגישע געטער ענטהאלטען אין זיך א ווידערשפרוך, ווייל זיי זיינען נאר פערזאניפיצירונגען פון נאטירליכע קרעפטע. וועלכע זיינען בלינד צום שיזאל פון מענשען, א מאל ווירקען זיי צום גוטען פאר איהם און א מאל צום שלעכטען פאר איהם.

מיר וועלען יעצט אויך פערשטיין דיא ביבלישע בעמערקונג, דאס שמשון הגבור „האט נאר ניט געהאט אין זיינע הענד." וועז ער האט צוריסען דעם לייב. וועגען הערקולעס ווערט אויך דערצעהלט, דאס ער האט נאר ניט בענוצט זיינע פיילען (ער ווערט פארגעשטעלט מיט פיילען און א דובינע — דאס זיינען סימבאלען פון זיין זונען־קראפט, נעמליך: דיא שטראהלען און דעם בליץ), ווען ער האט געטויטעט דעם לייב, נאר ער האט איינפאך זיך בענוצט מיט זיין אייגענע קראפט צו דערשטיקען דעם לייב. דיזער טהיל פון דעם מיטה האט אויך א געוויסען גרונד: וויא באלד מען האט זיך פארגעשטעלט, אז דיא זון טויטעט זיך זעלבסט, דאס הייסט בעשרענקט איהר אייגענע היץ, זא האט זיא עס נאר גענקענט טאן ניט מיט דער הילפע פון געווהר, נאר מיט איהר אייגענע קראפט. איהרע געווהר זיינען איהרע שטראהלען. און אום ניט פערברענט צו ווערען, האט זיא ניט געקענט נאטירליך געברויכען איהרע פיילען — דיא שטראהלען — נאר, פערקעהרט, האט בעדארפט זיי ארומנעהמען און צוזאמענדריקען. דאס הייסט ד ע ר ש ט י ק ע ן אדער צורייסען דעם „לייב."

* * *

דיא מעשה מיט דיא פוקסען בעווייזט וויער, אז שמשון איז א זונען־גאט, נאר איז דיזען פאל איז ער שוין ניט א בעשיצענדע קראפט געגען דיא ברענענדע היץ, ניט דער פערניכטער פון „לייב". נאר טאקע דער פייערדיגער גאט זעלבסט. ער איז אזוי פארגעשטעלט איז דער ביבעל, וויל ער טרעט ארויס געגען דיא פיינדע פון דיא בני ישראל. זיי פערניכטעט ער מיט זיין היץ, געגען זיי שיקט ער ארויס זיינע פייערדיגע „פוקסען" צו פערברענען זייערע פעלדער.

מיר האבען שוין אויבען בעמערקט, אז צוליעב זייערע רויטע האאר זיינען פוקסען געווען א סימבאל פון זונען־היץ אזוי וויא לייבען. אלס א בעווייז דערצו קען דיענען דיא צערעמאניע „ראביגאליא" אין רוים.

אין דער צייט פון דיא פעסטליכקייט לכבוד ס ע ר ע ס. דיא נעטיז פון תבואות און שניט־

צייט, פלעגט מען איז א צירקום פיהרען א גע־יעג אויף פוסקעז, צו וועמעם עקעז מען פלעגט צובינדען בערענדע פאקעלז. דיזע צערעמאניע פלעגט מען פראווען דעם 25טען אפריל, אוז זי האט געהאט א שייכות מיט דער זונעז־היץ דורך דעם, וואס איז דער צייט האט מען בעזאנדערס צו פירכטען פאר דיא רזשא, וועלכע פערניכ־טעט דיא שפראצונגען פוז תבואות אויף דיא פעלדער. דיזע שעדליכע פאראזיטישע געוואוק־סעז האבען געטראגען איז רוים דעם נאמען „ראַ־ביגא“ (רויטער פוקס). ביי דער פייערונג פוז „ראַבּיגאַליא“ פלעגט מען אויף זיך וועגדעז מיט תפילות צו דיא געטער, ספעציעל צו מ א ר ס. ר א ב י ג ו ס אוז פ ל א ר א, צו בעשיצען דיא פעלדער געגען דיא „ראַבּיגא.“

דער שייכות פוז דיזע שעדליכע געוואוקסען מיט רויטע פוקסען איז ענטשטאנען ניט בלויז דורך דעם וואָרט „ראַבּיגא“, זאנדערז וויל ביי־דע זיינען גערעכענט געווען אלס, זא צו זאגען, פראדוקטען פוז דער זונעז־היץ. דער שאדען דורך דיזע רזשא איז פערגליכען געווארען צו ברענע־דע פוסקעז וואס לויפען איבער פעלדער. דארום פלעגט מען עס צובינדען ברענדע פאקעלז צו דיא עקעז פוז פוסקעז ביי דיא ראַבּיגאַליא־צע־רעמאניעס, אוז דארום פלעגט מען אויך איז די־זען טאג מקריב זיין ר ו י ט־ה א ר י ג ע הינט צו ראַבּיגוס.

עהנליכע מיטהאלגישע פארשטעלונגען אוז מעגליך אויך עהנליכע צערעמאניעס וויא איז רוים האבען עקזיסטירט ביי אידען. אוז א סמז דערפוז איז פערבליבען איז דעם מיטה פוז שמשוז מיט דיא פוסקעז.

* *

וועגען שמשוז׳ס אנדערע „גבורות“ וועלען מיר רעידען איז נעכסטען אדטיקעל.

פ. קראַנץ.

איך אָדער מיר ?

(א ענטפער צו דר. מ—ז אויף דיא פראַגע: „שטאַאַט אַדער ניט שטאַאַט“)

לם אונערוואָרטעטער גאסט איז דר. מ—ז געקומען איז לעצטען העפט פוז „צוקונפט“ מיט זיין פראגע: „שטאאט אדער ניט שטאאט“?“. מיר האבען זיך גע־לעבט רוהיג איז אונזער סאציאל־דעמאקראטישע אידעאלען; מיר האבען גערעכענט, אז אזוינע עקרים וויא שטאאט אדער ניט שטאאט זיינען היינט פאר קיין סא־ציאליסטישען זשורנאל ניט מעהר קיין טאגעס־פראגען. דר. מ—ז כאפט אונז אבער פאר׳ן האלז אוז פאדערט מיר זאלען וויעדער א מאל זיך דורכריידען וועגען דעם. גוט, מיר נעהמען אז דיא פאדערונג.

קודם כל האבען מיר א שטיקעל עולה ביי דר. מ—ז: דיא וועלט פיהרט זיך אוז דער יושר איז מחיב, אז וועז מען קומט אלס אונגעבעטע־נער גאסט אוז דערצו נאך מיט אזוינע פיינדליכע אבזיכטען וויא „לעקר את הכל“, דארף מען הא־בען אזוי פיעל איינזעהענעס ניט אנצוטאז דעם פריינד־פיינד קיין עגמת־נפש, ניט צו בעליידיגען אומזיסט זיינע געפיהלען.

דר. מ—ז אבער וואָרפט פוז דעם פעלזענ־טהורם פוז זיין „קאנקרעטער פרייהייט“, זיינע ביטערסטע, שארפסטע, פערגיפטעסטע, סא־טירישע אוז סארקאסטישע פיילען אויף „די, וואס מיינען, אז דיא גאנצע וויסענשאפט ליעגט ביי זיי אין פאקעט“, אויף דיא, „וואס טהיילען דיא גאנצע וויסענשאפט ביז מארקם אוז נאך איהם“ אוז אויף דיא דאזיגע וויסענשאפט אליין, „וואס טראגט דעם שטעמפעל: „געמאכט אין דייטשלאנד.“

מיר וואלטען זיך ניט אבגעשטעלט אויף דיא ריין אויסערליכע פארם, וועז זיא וואלט ניט געווען כאראקטעריסטיש אויף פאר דעם איכ־האלט פוז דר. מ—ז׳ס ארטיקעל; וועז דיא רוהניות פוז דעם ארטיקעל וואלט ניט געווען פוז זעלבען זארט וויא זיין גשמיות.

דר. מ—ז איז ארוים צו צוברעכען אוז צו־שטערז אונזער וועלט־אנשויאונג, טרוי אוז פסול צו מאכען אונזער סאציאליסטישען אידעאל. אוז דער רעדאקטאר פוז דער „צוקונפט“ האט געפו־נען פאר נויטיג צו עפענען וועגען דעם א דע־באטע. מיט וואס־זשע קומט דר. מ—ז צו אונז

סאציאלִיסטען? צו האט ער זיך געגעבען דיא מיהע אונז צו פערשטעהן? צו האט ער אויסגע־קלִיבען דיא וואפען. דיא ארגומענטען, וועלכע זאלען אונז זיך לייגען אויפ'ן שכל, וועלכע זאלען קענען צושטערען אונזער פעסטונג?

וויא קען מען איבערהויפט ערנסט אוז פאכ־בעסיג קריטיקירען א פילאזאפישע סיסטעם, א וועלט־אנשויאונג? דער גרויסער מומחה איז דיא זאכען, דער בעריהמטער היסטאריקער פון דער פילאזאפיע, קונא פישער, ענטפערט אויף דעם: „מען קען ניט ריכטיג אוז פאכמעסיג אורטהיי־לען וועגען א סיסטעם, וועז מען לייגט אויף איהר ארויף דיא מאס פון פ ר ע מ ד ע מיינונגען אוז מיט דער מאס איז דער האנד וויל מען בע־שטימען דעם וועדטה פון יענער סיסטעם אוז בע־שלִיסען צו קען מען איהר אננעהמען". (גע־שיכטע דער נייער פילאזאפיע, יובילִעאוסם אויסגאבע, באנד 1.)

וועלען פערשטעהן דעם גענגער, זיך בעמי־הען צו צופאסען צו זיין וועלט־אנשויאונג — דאס איז דיא ערשטע פונדאמענטאלסטע פאדע־רונג פאר יעדען ערנסטען עהרליכען קריטיקער. דיא קריטיק אלִיין קען געפיהרט וועדען אויף איינעם פון פאלגנדע וועגען:

1. מען קען אויפווייזען, אז דער גרונד־גע־דאנקען פון דער קריטיקירטער סיסטעם איז בעצם פאלש. וועז מען קריטיקירט דיא „ווי־כענשאפט נאך מארקס'ן," דארף מען בעווייזען, אז בעצם איז פאלש דיא בעהויפטונג „אז דיא געשיכטע פון אלע געזעלשאפטען ביז איצט איז דיא געשיכטע פון קלאסענקעמפפע". מען דארף בעווייזען, אז עס זיינען דא אנדערע גרעסערע כוחות איז דער געזעלשאפט וויא דיא עקאנאמי־שע בעציהונגען אוז אנדערע קוועלען פון עקס־פלואטאציאז, פערשקלאפונג, ארמוטה, נויטה פון דיא גרויסע ארבייטער־מאסען. וויא פריוואט־אייגענטהום אויף דיא פראדוקציאנס־מיטלען אוז דיא טהיילונג איז קלאסען.

2. מען קען בעווייזען, אז כאטש דער גרונד־געדאנקען איז ריכטיג, דאך זיינען דיא וויי־טער־דינג פאלגען אוז שליסע לאגיש ניט ריכטיג, אדער זיי שטימען ניט מיט דיא פאקטען אוז ער־פאהרונגען פון דער ווירקליכקייט. אזוי צ. ב. האבען פיעל קריטיקער פון וויסענשאפטלי־כען סאציאלִיזמוס פרובירט מיט צאהלען פון דער נייעסטער סטאטיסטיק בעווייזען, אז „דיא געזעלשאפט ענטוויקעלט זיך ניט נאך מאלטהוסען."

3. מען קען געפינען אינערליכע לאגישע ווידערשפריכע אין דער סיסטעם גופא.

4. מען קען אנערקענען דעם גרונד־געדאנ־קען אוז מודה זיין, אז „דיא געזעלשאפט געהט יא נאך מארקס'ען", אבער בעווייזען, אז עס לוינט זיך דאך ניט צו לאזען אזוי געהן ווייטער, ווארום דיא סאציאלִיסטישע געזעלשאפט, דער סאציאלִיסטישער אידעאל פון קהל'שע אייגען־טהום א. ז. וו. וועט בריינגען ניט נוצען, נור שא־דען, ניט קיין רפואה, נור מכות. אבער רייד־נ־דיג אזוי, דארף מען דאך פריהער זיך אלִיין ער־קלִעהרען: וואס פאר א זארט נוצען, וואס פאר א זארט גליקען פערשפרעכט יענע סיסטעם. ערשט דאן קען מען ווי־סען צו האלט זיא איהר פערשפרעכען צו ניט. אוז אויב זיא ערפילט אפילו ניט איז גאנצען איהר פערשפרעכען, דאן דארף מען זיך פרעגען: ווער איז שולדיג: דיא פאלשע סיסטעם אדער דיא אלגעמיינע אומשטענדען? — קריטיקירען־דיג דעם סאציאלִיסטישען אידעאל, דיא סא־ציאלִיסטישע צוקונפט, דארף מען איהר פערגלִיי־כען מיט אלע אנדערע גרעוועזענע, עקזיסטירע־דע אוז מעגליכע סיסטעמען, אוז זעהן ווער פון זיי איז די בעסערע, ווער פון זיין קען בעסער ערפילען דיא ציעלען, צו וועלכע זיא שטרעבט.

וואס־זשע טהוט דר. מ—ז? וויא קרי־טיקירט ער דעם סאציאלִיזמוס? (וואס־רום דיא פראגע וועגען „שטאאט אדער ניט שטאאט" הויסט דאך סוף כל סוף סאציאלִיזמוס אדער ניט סאציאלִיזמוס).

פאר דיא קריטיק פון דיא פאראויסזעטצונ־גען, גרונדגעדאנקען, טהעאריעז, בעווייזען אוז שליסע פון סאציאלִיזמוס, מיט איין ווארט, פאר דיא קריטיק פון „דער אין דייטשלאנד געמאכ־טען וויסענשאפט" האט דר. מ—ז ניט קיין חשק, ניט קיין צייט, אוז.... וועד וויים, אפשר פעהלט איהם נאך וואס דערצו.... איבער דעם גרויסען ים פון דער „וויסענשאפט נאך מארקס'ען" שווימט ער אריבער מיט אזוינע זארטען פראזעז, ווי: „אוז וויא איז אז מען איז אז אפיקורס אוז מען גלויבט ניט אין דער גאנצער מעטא־פיזיק?? א. ז. וו. ניט אמת, א מערקווירדיג לייכטער מיטעל פטור צו וועדען פון א קריטיק! אמת, דר. מ—ז מאכט אן אייגענע עכט „וויסען־שאפטליכע" ענטדעקונג. „איהר וויסט — פרעגט ער — פאר וואס עס איז אין אמת'ן א מוז, אז דיא פראדוקציאנס־מיטלען זאלען אויפהערען צו זיין פריוואט־אייגענטהום? וויל

מענשען געהן אויס פון הונגער דורך דעם! ווייל עס איז אונמעגליך ווייטער צו עקזיסטירען!"

דר. מ—ז איז אזוי צופריעדען אוז שטאלץ מיט זיין נייער וויסענשאפטליכער ענטדעקונג. ניט חלילה איז דייטשלאנד געמאכטער — ווארום וויא קומען דיא דייטשען צו אזא געניאלען אינפאל? — אז ער קען זיך ניט־איינהאלטען זיך אליין ניט א גלעזל צו טאן. קאקאטיש פרעגט ער: „איז דאס ניט א קלעהרערער גרונד?"

א גלזקליכע נאאוויוטעט! א הויליגע פשוט'קייט! מען דארף ניט קיין וויסענשאפט, מען דארף ניט קיין פאליטישע עקאנאמיע, מען דארף ניט זוכען קיין מעטהאדע וויא צו קענען קומען צו פארשטעהען דיא געזעלשאפטליכע ערשיינונגען. דאס אלץ רופט ער. מ—ז מיט מאיעסטעטישער פעראכטונג „מיטאפיזיקע". „דער פשוטע פאקט" איז פאר איהם גענוג. אוז וויא וועט זיין, אז מען וועט פאדערן ביי איהם בעוויזע, אז פריוואט־אייגענטהום איז אזא אונגליק? דיא נאנצע בורזשואזנע עקאנאמיע איז דאך געבויט גראדע אויף דעם ענטגעגענגעזעצטען פונדאמענט. וועריזש האט איהר צושטערט אוז צושלאגען, אויב ניט מארקס? פון וועלכען וויסענשאפטליכען ארסענאל קען ער. מ—ז שעפען דיא בעוויזע, אז „אזוי קען וויי־טער ניט געהן"?

„פשוט'ער פאקט"! אבער ער. מ—ז'ס פשוט'קייט איז דער פאליטישער עקאנאמיע געהט אזוי ווייט אפילו ניט צו פארשטעהן, אז דיא פאקטען, וועלכע ער בעריהרט, זיינען בעצם גאר ניט אזוי „פשוט". אט איין ביישפיעל: דער פשוט'ער פאקט אוז קלאהרסטער בעוויזע איז פאר איהם, אז דיא ארבייטער פארקופען זייערע כוחות צו דעם, וואס האט דיא פראדוקציאנס־מיטלען אוז ער דארף זיי נור צו פראדוצירען וואארען". וואלט ער זיי געצאלט שכירות פאר שרייבען מזוזות, וואלטען זיי געשריעבען מזוזות".

„וואארען דארפען זיי?" — פרעגט ער מיט הוין — עסען דארפען זיי!" נו, אוז דיא קאפיטאליסטען: וואארען דארפען זיי? דיא פראגע שטעלט דר. מ—ז ניט. וועז ער וואלט זיא געשטעלט, וואלט ער זיך ארומגעזעהן, אז ניט וויילענדיג וועט ער פערקריכען אין פאליטישע עקאנאמיע. „וואלט ער געצאהלט שכירות פאר מזוזות". צו דעז צאהלט מען ניט שכירות פאר מזוזות שרייבען? מיט וואס אונטערשיידט זיך מזוזות פון אנדערע סחורות? די „פשוט'ע פאקטען" מוזען דאך ערקלערט ווערן!

דר. מ—ז וויל אינרייזען דעם עולם, אז דיא נאנצע פאליטישע עקאנאמיע בכלל אוז דער וויסענשאפטליכער סאציאליזמום בפרט איז אויפגעבויט נור אויף פשט'לאה; אויף אבסטראקטע גראנצען, אויף מעטאפיזיקע. אלס געגענזאץ צו זיי אלויז מעז טרעט ער ארויס מיט דעם „נייעם" פרינציפ: „עס לויפט זיך ניט". דער אמת איז אבער — אוז אזא אמת האט דר. מ—ז אויך גענומגט וויסען — אז דיא פראויסזעצונג פון דער נאנצער פאליטישער עקאנאמיע איז דער פרינציפ: „עס לויפט זיך יא אוז עס לויפט זיך ניט", אדער וויא מען רופט עס איז דער וויסענשאפט: דער פרינציפ פון בעליבתיש'קייט. דער פרינציפ זאגט, אז יעדער נארמאלער מענש זוכט איז זיין ארבייט, איז זיין אונטערנעהמונג צו דערגרייכען דיא גרעסטע רעזולטאטע מיט דיא קלענסטע אנשטרענגונגען.

דער אמת איז, אז דיא „נאנצע מעטאפיזיקע", „ווידערשפריכע" א. ז. ו. פון וויסענשאפטליכען סאציאליזמום זיינען געבויט אויף דעם איין פונדאמענט: אויף דער מענשליכער געזעלשאפט, אויף דיא געפיהלען, דיא בעדירפניסע („דער כאראקטער פון דיא בעדירפניסע — זאגט מארקס גלייך אין אנפאנג פון „קאפיטאל" — אויב זיי געהערען צום מאגען אדער צו דער פאנטאזיע, ענדערט גאר נישט אין דער זאך"), דיא שטרעבונגען, ליידען אוז פרייד פון דיא מענשליכע גרופען.

דיא אויפנאבע איז געשטעלט געווארען: אונטער וועלכע בעדינגונגען אוז אדנונגען קענען דיא מענשען לעבען צוויישען זיך (איז נאציאנאל, פעלקער, געזעלשאפטען, גענאסענשאפטען, גרופען) אזוי, אז אין סך הכל זאל עקזיסטירען דער וואס וויניגער נויטה אוז עלענד, ארמוטה, עקספלואטאציאן, אונטערדריקונג, אוז אז דער לעצטער רעשט פון דנא אלע אונגליקסזאכען זאלען זיין פערטהיילט אויף וויא וויייט מעגליך גלייכמעסיג צוויישען דיא אינצעלנע מיטגליעדער? אזא אויפנאבע קען געשטעלט אוז פערענטפערט ווערן נור וועז מען שטעלט זיך אויף דעם סאציאל־פרינציפ, וועלכער זאגט: „ דער העכסטער צוועק פון מאראל אוז גערעכטיגקייט איז דיא מענשהייט, אדער דיא מענשליכע געזעלשאפט, אדער דער סאציאלער סך הכל (דיא איינהייט פון אלע אינצעלנע פערזאנען). דיא אינצעלנע פערזאנען זיינען נור גליעדער, וועל־

בע דאַרפען דיענען דעם אַלגעמיינעם סאָציאַלען רעדפער". (פּראָפעסאָר הויניקּ דיאַטצאַל).

אויך דעם סאָציאַלען־פּרינציפּ בייט דער סאָציאַליזמוס אויך דעם צוקונפטס־שטאַט אוו זאָגט: דאָס אַלץ קען אם בעסטען דורכגעפיהרט ווערען, „ווען דיא ווירטשאפט וועט געפיהרט ווערען מיט דיא מיטלען פון כלל מענשען אויף דער גרונדלאָגע פון קהלשער אייגענטהום". (פּראָפעסאָר געארג אדלער).

געווים, ניט מיט מארקסען הויבט זיך אן דער סאָציאַליזמוס, אוו ניט מיט מארקסען ווען ער זיך ענדיגען. אויף דעם לאנגען וועג פון פּלאטא ביז סען סימאָן, פוריע, ראָבערטום, לאסאל אוו מארקס איז אויפן פערשיעדענסטען אופן פּריבירט געוואָרען דיא אויפגאבע דיבצייטיגען. דער ענגיאַלער פערדינענסט אוו גרויסקייט פון מארקסיסטישען וויסענשאפטליכען סאָציאַליזמוס („פון דעם אונצווייפעלהאפט גרעסטען סאָציאַליסטישען דענקער, וויא זיין בירושואזער גענגער, פּראָפעסאָר, געארג אדלער, רופט איהם) בעשטעהט איז דעם, וואס ער האט בעיינעזען וויסענשאפטליך בעווייזען אוו דוקא דורך דיא „ווידערשפּריכע" (ז. וו.), וויא אזוי אוו פאר וואס דיא קאפּיטאַליסטישע געזעלשאפט איז שולדיג איז דיא אלע אונגליקען פון דער מענשהייט; וואס ער האט אויפגעדעקט אלע קוועלען פון עקספּלואָטאציאָן אוו אינטערדריקונג איז דער איצטיגער געזעלשאפט אוו וואס ער האט אויפגעוויזען, וויא אזוי דיא אלע אונגליקען („ווידער־שפּריכע") פון דער מענשהייט (ניט פון דער „אבסטראקטער מעטאפיזיק") וועלכע שטאמען פון דיא איצטיגע קאפּיטאַליסטישע סיסטעם. מ׳ז ען טרייבען צו קריזיס אוו מ׳ז ען פיהרען צום סאָציאַליזמוס. „דיא בעדייטונג פון מארקסיזמוס ליגט איז דעם, וואס ער האט צוזאמענגענומען איז איינעם אלע ערשיינונגען פון דער געשיכטע בפרט אוו פון גייסטיגען לעבען פון דיא מענשען בכלל אוו אויפגעבויט אויף דעם א וויסענשאפט. וועלכע ערקלעהרט זיי וויסענשאפטליך אזוי וויא דיא נאטורוויסענשאפטען טהוט מיט דיא נאטור־ערשיינונג. דאס הייסט: עס זיינען ערקלעהרט געוואָרען דיא אורזאכען אוו דער צוזאמענאנג פון דיא ערשיינונגען אוו דורך דעם אריינגעטראגען געוואָרען אן ארדנונג איז דעם תוהו ובוהו פון דיא איינצלנע פאקטען. (פון דיא „פּישוט׳ע פאקטען", וועלכע דר. מ—ז האלט באר דעם איינפאכסטען אוו העכסטען פּרוביר־שטיין פון דער וואהרהייט.) פון בעזונדערע פאקטען בויט מען אויף אלגעמיינע גענעזען, אזוי אז מען קען נאכהער, פערקאהרט, פון דיא אלגעמיינע גענעזען, פאראויסזאגען דיא צוקונפטיגע בעזונדערע פאקטען". (אנטאן פאנעקיק אין דער „נייער צייט", 1905). אט דיא געניאַלע יוידענשאפטליכע ענטדעקונגען זיינען בין היינט דיא גרעסטע, וועלכע זיינען וועז עם איז געמאכט געוואָרען פון כאָציאַליכטיישער זייט. דערפאר איז דער „וויסענשאפטליכער סאָציאַליזמוס" היינט נאך מארקסיזמוס. — אוו אט דיא גרויסע געניאַלע וויסענשאפטליכע פעסטונג וויל דאס דר. מ—ז צוישטערען, שיסענדיג אין איהר פון זיין האנד־רעוואָלווער מיט אויפאבע שראט פון „פּישוט׳ע פאקטען"! א, היילי־גע פּישוט׳קייט!

וויא גרויס אוו וויכטיג עס איז ניט צו צור קלאפען אוו צורייבען כעפּרא דערא דיא „אין דיטיטשלאנד געמאכטע וויסענשאפט". דאך ניט אין דעם בעשטעהט דר. מ—ז׳ס הויפּט־אויפגאבע. דער נאנצער ארטיקל ווערט געקרוינט דורך אירן שלאגענדען ארגומענט געגען שטאאט בכלל אוו געגען סאָציאַליסטישען צוקונפטס־שטאאט בפרט. דר. מ—ז וויל זיין פריי. ער פאדערט פרייהייט. „קאנקרעטע פרייהייט. (ער מיינט עס „אבסאלוטע פרייהייט"), דיא פרייהייט צו קענען טהאן יעדער וואס ער וויל, ניט געשטערט פון קיינעם, פרייהייט צו מעגען זוכען גליק יעדער איינער אין זיין אייגענעם וועג, צו זיין אליין דער בעל־הבית איבער זיך אוו ניט זיין אונטערוואָרפען אונטער דעם וועלען פון אנאנדערן." דר. מ—ז האט אבער שטארק מורא, אז אזא זארט פרייהייט וועט ער אין דער סאָציאַליסטישער געזעלשאפט ניט האבען. אוו ער סטארעוועט זיך מיט גרויסע צימאטען פון קאוטסקי צו בעווייזען, אז ער וועט עס זיכער ניט האבען. ער ברענגט א ביישפּיעל. דיא פאָליטישע עקאנאמיע זאגט, אז גרויס־אינדוסטריע איז בעסער, וויל זיא קאסט בילליגער דער מענשהייט: מיט וויניגער ארבייט קען מען מעהר פּראָדוקטען האבען. דר. מ—ז האט אבער א טענה: סטייטש, „דיא גרויס־אינדוסטריע וועט פאדערן ניט ע ר, נור (אה, א פערבער־כען!) די געזעלשאפט. „אויב איך וויל עס ניט נור דיא געזעלשאפט, דאן רויבט זיא אוועק מיין פרייהייט אוו מאכט מיר פאר א שקלאף צו איהר וויללען."

אמת, דר. מ—ז איז מודה, אז „איהר זייט א

גוטע עקאנאמיע אוו א גוטהערציגע בעל־הבית|טע. אבער דערפאר וועלען מיר (איך) אייך מוזען דיענען". דר. מ—ן געהט אפילו נאך ווייטער אוו איז מודה, אז „א סך מענשען וועלען לעקען דיא פינגער פון אזא מערכה". אבער „ער איז זיכער, אז א דור פון מענשען וואס וועט האבען דעם מוטה צו מאכען א רעוואלוציאן. וועט ניט פארשאכערען זיין פרייהייט פאר א ביליגען, גרויסען טאפ לינזען."

א קורצער, אבער שלאגענדער ארגומענט! וויא באלד דיא געזעלשאפט וויל אנריהרען א חוט השערה פון מיין פרייהייט געגען מיין ווילען, דאן וועלט זיא א טיראניי, א צוכטהויז. דיא סאציאליסטישע געזעלשאפט וועט עס טהאן — קאוטסקי אליין איז מודה — אלזא, ארונטער מיט׳ן סאציאליזמוס!

אי, די געזעלשאפט גיט דיר דערפאר „חיונה בשפע אוו א קאנטראקט אויפ׳ן גאנצען לעבען"? „א טאפ לינזען איז דאס"!

אי די געזעלשאפט נויטיגט זיך אין „מיין הונדערטסטע האנד"! זאל זיא בעטען ביי מיר רחמים! אוו וויא איז, אויב איך וועל ניט וועלען מיט מיין ווילען דאס טהאן? צו זאל דיא גאנצע אינדוסטריע צו גרונד גיהן אוו אלע 99 „העגד" זאלען הונגערן? „וואס ארט מיך וויב, וואס ארט מיך קינד. (וואס ארט מיר כלל, וואס ארט מיר געזעלשאפט) איך האב איין בעסערעם פערלאנגען. לאז זיא בעטלען גיהן וועז זיא הונגעריג זינד. מיין פרייהייט, מיין פרייהייט געפאנגען"!

„מיין פרייהייט — דאס איז דיא העכסטע זאך אין דער וועלט. מיין פרייהייט איז גענוג דעם שטאאט, גענוג כלל, אלזא, ניעדער מיט׳ן שטאאט! ניעדער מיט׳ן כלל! דער סאציאליזמוס זאגט ניט אזוי, אלזא איז סאציאליזמוס טיראניי. דער סאציאליסטישער שטאאט פערשפרעכט עם ניט, אלזא איז ער א קאזארמע, א צוכטהויז. איהר גלויבט ניט? פרעגט ביי אייגען ריכטער. ער האט געמאלען „בילדער פון צוקונפטס־שטאאט נאך בעבעל". פרעגט ביי פירשט ביסמארק. פרעגט ביי אלע שטיצען און זייגען פון דער עקסיסטירענדער געזעלשאפטס־ארדנונג.

דאס איז ניט קיין נייע תורה. דאס איז דער אינדיווידואל־פרינציפ, וועלכער שטעהט פון אייביג אז אים געגענואיז צו דעם סאציאל־פרינציפ, אויף וועלכען דער סאציאליזמוס איז געבויט. ער זאגט: „דאס אינדיווידואום (דער איינצעל־נער) איז דער אויבערשטער צוועק. אלע העכערע אוו ניעדעריגערע סאציאלע גרופען: פאמיליע, שבט, געזאמטגעזעלשאפט, שטאאט זיינען נור מיטלען פאר דיא צוועקען, די איינצעלנע פערזאנען". (דיעצעל). דער אינדיווידואליזמוס איז אזוי אלט וויא זיין גענגער. ער עקסיסטירט אין פערשיעדענע פארמען אוו פערשיעדענע מדרגות. דער זאץ פון אלטען גריכישען סאפיסט פראטאגאראס: „דער מענש איז דיא מאס פון אלע זאכען," איז אייגער פון זיינע עלטערע שארפע עקסטרעמע פארמען. דער בעוואוסטער אויספרוך פון 18טען יאהרהונדערט: „נאך מיר מעג קומען אפילו א מבול". איז אן אנדער אויסדרוק פון עקסטרעמען אינדיווידואליזמוס; שטירנער׳ס „אייגציגער" א דריטער, ניטשע׳ס „אויבערמענש" א פיערטער, א. ז. ו.

דר. מ—ן טרעט פאר אונז ארויס אלס אויסגעשפראכענער גלויביגער אנארכיסט אינדיווידואליסט. עס איז דערפאר קיין וואונדער ניט וואס פאר אהם איז זיין פרייהייט דיא ערשטע זאך איז דער וועלט. עס איז דערפאר אויך קיין וואונדער ניט, וואס ער גלויבט אז אזא זאך איז אויך מעגליך, וואהרום „דער מיטלפונקט פון יעדער אנארכיסטישער סיסטעם בעשטעהט איז דעם געדאנקען, אז דער אונגעשטערטער שפיעל פון דיא מענשליכע קרעפטען אוו ליידענשאפטען איז גענוג, כדי דיא מענשען זאלען „קענען הארמאניש צוזאמענלעבען אפילו אויף דיא העכסטע שטופען פון דער קילטור". פראפעסאר אכטאן מענגער, „נייע שטאאטס־לעהרע").

דר. מ—ן גלויבט אזוי — אזוי וואויל איז צו איהם. בעוויזען אונז, אז אזא צוישטאנד איז מעגליך האלט ער פאר אויסריג. בעוויזען אונז, אז דיא אינטערעסען אוו אבסאלוטע פריהייט פון דעם איינצעלנען זיינען וויכטיגער אוידער דיא אינטערעסען פון כלל — דאס האט ער אויך ניט גענוג פרובירט אפילו.

אונזער אויפגאבע איז דא ניט צו שרייבען א קריטיק אויף׳ן אנארכיזמוס. מיר דארפען נור ענטפערן אויף דר. מ—ן קריטיק אויפ׳ן סאציאליזמוס. מיר וויללען דערפאר זיך דא ניט אריינלאזען אין חקירות וועגען דעם, וואר איז מעהר געראכט: צו איז געראכט אזא געלאסענער גענגער פון אנארכיזמוס וויא פראפ. מענגער, וועלכער בעווייזט, אז דיא גרונדלאגען פון אנארכיזמוס זיינען געבארגט ביים בורזשואזנעם

ליבעראליזמוס און ביים „אויטאריטערען קאמוניזמוס", וואו אז ער קען איז גאנצען קיין מאל ניט אויסגעפירט ווערען, כאטש א קצת אמת איז איז איהם דא; אדער עס האבען מעהר רעכט אנדערע געגנער, וויא פראפ. אדלער און דער בעריהמטער פסיכיאטאר קראפט —עבינג, וועלכע זעהען איז אנארכיזמוס „א פאליטישע משוגעת", „א קראנקהייט פון דער פאלקס־נשמה".

דר. מ—ז האלט די „קאנקרעטע" (אבסאלוטע) פערזענליכע פרייהייט פאר דיא וויכטיגסטע זאך און גלויבט אז דאס איז מעגליך און ווינשענסווערט — געזונדערהייט. וויא זאגט דער פאעט מינסקי: „עס זיינען ניטא קיין צוויי וועגען פון גוטס און שלעכטס, עס זיינען דא צוויי וועגען פון גוטס". פאר דר. מ—ז איז יענער וועג פון עקסטרעמעז אינדיווידואליזמוס גוט. פאר אונז, סאציאלדעמאקראטען, איז דער וועג: „כלל איז קודם פארן פרט"—דער גלייכערער דער העכסטער גליק פון גרעסטען צאהל מענשען איז פאר אונז דיא וויכטיגסטע זאך. דיא גרעסטע פרייהייט פון איינצעלנעם איז פאר איהם דיא וויכטיגסטע זאך. דר. מ—ז מוז דאך מודה זיין, אז דערמיט וואס ער שטעלט ארויס זיינע וויינשע, שטרעבונגען און אידעאלען האט ער דאך ניט קריטיקירט, ניט פונקט געוועזן ניט דעם סאציאליסטישען אידעאל, ניט דיא סאציאליסטישע וויסענשאפט. און יעדער לעזער וועט דאך מוזען מודה זיין, אז מעהר וויא דאס האט דאך דר. מ—ז ניט אויפגעטאן. מעהר וויא דיא דערמאנטע „אקציע", וואס „מיינ פרייער וויללען וועט מוזען אין געווישע פעלע זיך בויגען פאר דעם פרייען וויללען פון דער געזעלשאפט" האט דאך דר. מ—ז ניט גענוגען קיין פערברעכענס אין דעם סאציאליסטישען שטאאט. וואס פאר א „קריטיק" איז עס, וועז קויטסקי איז עס „אפען און עהרליך מודה". צו וואס זיך אזוי מאטערען אויסבוי־רען א לאך איז וואנד, וועז אזא גרויסער פרייער טויער איז אפען פאר אלעמען צו זעהן דיא אקציעס פון סאציאליזמוס?

און ניט נור קויטסקי; דער סאציאליסטישער פילאזאף דיעטצגען צ.ב. פרעגט גאנץ נאיוו: „וויא קען דאס אנדערס זיין וויא דאס, אז איינער זאל ארבייטען פאר'ן צווייטען"? דער קאמוניסטישער מאניפעסט אליין זאגט אפען אוז קלאהר! דער פראלעטאריאט וועט בענוצען זיין מאכט אלין מעהר און מעהר אוועקצונעהמען ביז דיא בורזשואזיע דאס קאפיטאל און אלע פראדוקציאנס־אינסטרומענטען צו צענטראליזירען אין דיא הענד פון שטאאט, ד. ה., איז דיא הענד פון ארגאניזירטען פראלעטאריאט". היינט וואס איז דא געווען צו ענטדעקען? וואס פאר א „ארמוטס־צייגנים" איז עס פאר א קריטיקער, וועז ער האט קיין אנדערע ארגומענטען ניט וויא צו דערצעהלען דיא לעזער פון א סאציאליסטישען זשורנאל, וואס דיא סאציאליסטען מיינען צו טהון איז דער צוקונפט!

דאס וואס דר. מ—ז האלט פאר א'ן אנקלאגע געגען אונז, דאס האלטען מיר פאר אונזער שטאלץ. וואהרום — אום צו ענדיגען מיט „זיין" קויטסקי—„דיא פערזענליכקייט איז ניט קיין זעלבסטצוועק פאר'ן פראלעטאריער, נור א מיטעל צום צוועק. דער צוועק איז ניט קיין אנדער פערזאן, נור דיא געזעלשאפט, דער כלל, צו וועלכען יעדער אינצעלנער דארף דיענען". (נייע צייט) 1905. וויא באלד נור דער סאציאליזמוס „איז א גוטע בעל הבית'טע און גיט חיונה בשופע פאר דריי שעה ארבייט". וויא באלד אז ער ערפילט וואס ער פערשפרעכט אוז שאפט דעם גרעסטמעגליכען גליק פאר דיא גרעסטע צאהל מענשען — און דאס איז דר. מ—ז אליין מודה — דאז קענען דר. מ—זם יללות וועגען „מיין פרייהייט געפאנגען" ניט מאכען קיין איינדרוק אויף א סאציאליסט. דאס וואס דר. מ—ז איז מיט אזא סארט אנקלאגע, מיט אזוינע יללות געקומען צו אונז, סאציאלדעמאקראטען וועז דאס האט געמיינט דערמיט אויף אונז צו מאכען א'ן איינדרוק, דאס וווייזט נור אז ער איז גאנצען „גרין" איז דער פסיכאלאגיע אוז איז דער וועלט־אנשויאונג פון דער סאציאל־דעמאקראטיע. דאס בעשטעטיגט, וואס מיר האבען איז אנפאנג געזאגט — אז אי דיא גשמיות אי דיא רוחניות פון זיין ארטיקעל זיינען ניט פאר קיין סאציאלדעמאקראטישען זשורנאל. דאס קען דיענען דר. מ—ז פאר א'ן התראה: ניט וויסענדיג וואס פאר א זארט שמראס עס איז, דארף מען זיך ניט ווארפען איז וואסער.

* * *

אונזער ענטפער אויף דר. מ—ז'ס „קריטיק" פון סאציאליזמוס וואלט דערמיט שוין געווען געענדיגט. אבער דר. מ—ז, וועלכער דערט מיט אזא פעראכטונג פון דער איז „דייטשלאנד גע־מאכטער וויסענשאפט" איז ניט בייגעשטאנען דעם נסיון אוז האט פרובירט מאכען אייגענע בעכערע ענטדעקונגען. זיי זיינען אזוי אינטע־

רעאנט, אז מיר מוזען זיך אויף זיי נאך אביסעל אבישטעלען.

ענטדעקונג נומער איינס : א חילוק צווישען שטאאט און רעגיערונג. שטאאט איז אייביג טראָ, רגיערונג קען זיין כשר (פריי) אויך. וואס־זשע איז דער עיקר פון שטאאט? אויך דער עבֿ עגטפערט ענטדעקונג נומער צוויי : דער עיקר פון שטאאט איז און זיין געפֿעהרלעכקייט בעשטעהט אין דעם, וואס „ער איז צענטער פון אויטאריטעט, א קאנצענטראציאן פון א סך פונקציאנען פון געזעלשאפטלעכען לעבען". אזוי לערנט אונז דר. מ—ן. ווי איז דער אמת? פֿראפעסאר עדנאר לענינג צ. ב. א פֿראפעסאר פון רעכטסוויסענשאפט ערקלערט : „דעם סך הכל פון דער טהעטיגקייט פון שטאאט ריפֿט מען רעגיערונג". אלזא, ווי קען רעגיערונג זיין כשר און שטאאט שטענדיג טראָ? וועט איהר זאגען, מאלע וואס א דייטשער פראפעסאר זאגט! טא הערט־זשע וואס א פראפעסאר זאגט — און וואס נאך פאר איינער — דער פאטער פון אנארכיזמום, פרודאן, זאגט : „דיא בעסטע רעגיערונגס־פארם (ניט שטאאטס־פארם) איז עבענזא וויא דיא פאלקאמענסטע רעליגיאן, וועלכע געמומען א אידעא, וואס וויעדערשפרעכט זיך אליין, ד. ה. א'ן אונמעגליכע זאך. (קאנפסיאנס דער רעווֹלוציאנער. ציטירט ביי פֿלעכאנאוו איז זיין ווערק וועגען אנארכיזמום). דיא ערשטע ענטדעקונג איז, וויא דיא לעזער זעהען, פיעלליכט טאקי „אריגינעל", אבער....

דאך די ענטדעקונג נומער צוויי : וואס איז דער עיקר פון שטאאט? דר. מ—ן געפינט אז פיעל אונקלארהייט עקזיסטירט נאך וועגען דעם עך היום. עס וועגדט זיך ביי וועמען. ריכטיג וואלט געווען צו זאגען : פיעל מיינונגספערשידענהייטען. פיעל טהעאריעז. דיא טהעאריע, אז וועלכע אי דיא סאציאלסטען אי דיא אנארכיסטען האלטען זיך, רופט מען : מאכט־אדער הערשאפטס־טהעאריע. זיא זאגט, אז דער שטאאט איז א מיטעל פון הערשאפט, פון גע־וואלט. אבער ניט קוקענדיג אויף דעם, איז דער תוך פון שטאאט, דיא בעציהונג צווישען הערשער און בהערשטע, רעגולירט דורך בעשטימטע פרינציפיען פון רעכט (רעכטס־נאמען"). דאס איז דאך עפעס א גאנץ אנדער זאך. וועט דר. מ—ן וויעדער טענה'ן : מאלע וואס דיא דייטשען זאגען. וועלען מיר איהם אויפֿוויזען אויף „פֿישוט'ע פאקטען". שטאאט זענען זיינען דא : אויגהויפט־שטאאטען, ד. ה. אזוינע, ביי וועלכע „א סך פונקציאנען לייגען טאקי — וויא דר. מ—ן זאגט — אין אייז צענטער פון אויטאריטעט". אבער אפילו ביי זיי אין דיא „אויטאריטעט" —. אין דיא קאנסטיטוציאנעלע שטאאטען — געטהיילט צווישען דער דריי־אייניגקייט פון געזעצגעבענדע, ריכטערליכע און אדמיניסטראטיוע צענטרען. עס זיינען אבער דא גאנץ אנדערע „שטאאטען" : צוואמענגע־זעצטע שטאאטען, ד. ה., בונאדעס־שטאאטען אדער כוזע־ענע שטאאטען, וועלכע וועלכע וועלכע שטאאטען „ניט דורך קיין סך פונקציאנען" נור אפט דורך גאנץ וועניג פונקציאנען, און מאנכע געהען ארוים ניט „פון אין פֿלאץ", נור פון גאנץ פערשיעדענע פֿלעצער. דר. מ—ן גיט אנצוהערען אין דער תוך פון שטאאט בעשטעהט אין צענטראליזאציאן. דיא פישוט'ע פאקטען זאגען, אז אייגצלעכע שטעדט זיינען פון טויזענדער יאהרען אן שוין געווען שטאאטען, אזוי וויא דיא גריכישע שטאדט־שטאאטען, אזוי וויא דיא „פרייע שטעדט" אין מיטעלאלטער.

דר. מ—ן'ס ערקלעהרונג וועגען עיקר פון שטאאט האלט ניט אוים דיא קריטיק פון דיא „פישוט'ע פאקטען". אויך זיין אורטהייל וועגען דיא בעדייטונג פון דיא „פונקציאנען פון שטאאט" האלט ניט אוים קיין ברעקעל קריטיק פון לאגישען שכל. דיא הויפטגעפאהר פון שטאאט ליעגט — נאך איהם נאך — ניט אין דעם וואס דער שטאאט איז „ א רויבער, א מערדער, א הערשער", נור וויל ער נעהמט אריבער א סך פונקציאנען. צו איז דאס טאקי אזוי? צווישען דיא פונקציאנען, וועלכע דיא מייסטע שטאאטען האבען אריבערגענומען אין לעצטען יאהרהונדערט, געפינען מיר אזוינע, וויא באלקסשול. דער שטאאט זאגט צו דיא עלטערן : איהר מוזט שיקען דיא קינדער אין שול, זיי זאלען ניט ארוים קיין אונווייסענדע. ארבייטער שוין געזעצע, בעזאנדערס פון קינדער. דער שטאאט זאגט צו דיא עלטערן : דו טארסט ניט שיקען דיינע פיצאלעך קינדער ארבייטען 12 אדער מעהר שעה איז טאג. געזונדהייטס־בעשטימונגען : דו מוזט האלטען דיין הויף, דיין הויז, איין הויז־בעזיצער טאר ניט פערבויען דיא פענסטער פון אנדערען. מען טאר ניט בויען קיין נאסע, פינסטערע וואהנונגען. מען לאזט ניט פאהרען אויף א שיף אדער א טרייז, וועו מען קומט פון א געגענד וואו עס האט זיך בעווייזען א עפידעמיע, און נאך אנדערע אזוינע

„פונקציאנעז". נאָך דר. מ—ז איז דאס אלץ אזוי שעדליך אוז זאגאר געפעהרליך וויא דאס וואס דער שטאאט האט איינגעפיהרט אזא שטרענגעז שוועכען אלגעמיינעם מילימאריזמוס א. ד. גל., וואהרום דורך דאס אליין וועלט דיא „פרייהייט" ניט נור פוז דיא פאבריקאנטען, הויזבעזיצער א. ד. גל., נור זאגאר פוז דיא על־טערז, ארבייטער א. ז. וו. בעשרענקט. נאָך אונזער מיינונג אבער איז געגוג צו ברענגען דיא אלע „פשוט'ע פאקטען" כדי צו זעהן וויא משונה'דיג דר. מ—ז'ס רעכטס־יינפעניש־אפטליכע ענטדעקונגען זיינען.

דר. מ—ז'ס יינייטערדיגע ענטדעקונגען זיי־נען שוין געמאכט געוואָרען אויפ'ן היסטאריש־ען פעלד. ענטדעקונג נומער דריי: „פוז קיין שטאאט איז — נאָך זיין מיינונג —אין מיטעל־אלטער, ביז'ן 16טען יאהרהונדערט, קיין זכר ניט געווען". ענטדעקונג נומער 4: „דיא פרייע שטעדט האבען ניט געוואוסט פוז קיין אויסערע מאכט". ענטדעקונג נומער 5: דיא נאנצע ענטוויקלונג פוז איראפא זינט נאָך דער צערשטערונג פוז דער רעמישער מלוכה ביז איצט געהט אויף דעם אויז גלייכען וועג פוז פרי־הייט צו אונטערדריקונג. דיא אלע דריי ענט־דעקונגען שטעלען איינפאך מיט'ן קאפ קאפוויער דיא נאנצע היסטאריע פוז איראפא.

עס איז נ י ט אמת, אז דיא רעגיערונג פוז דיא פרייהייטש קעניגע „האט ניט בעריהרט דאס אינערליכע לעבען פוז דיא פעלקער". וויא האט עס געקענט זיין, וועז דיא ערשטע זאך וואס דיא נייע פרענקישע קעניגע האבען געטהון, איז געווען דאס אייגענטהום פוז פאלק צוצונעהמען פאר זיך אוז עס צוטהיילען צווישען זיי־ערע סווי־טעס אוז לעבלינגע; וועז דער ראטה פוז דיא פאלקס־פארשטעהער איז אבגעשאפט געוואָרען, וועז דיא פאלקספערזאמלונג האט ערשטענס פערלאָרען איהר בעריהטונג אוז צוויטענס גענו־מען בעשטעהן פוז די אונטערפיהרער פוז חיל אוז פוז דיא נור־וואס אויפגעקומענע, וועז דיא פרייע גרונדבעזיצענדע בויערן זיינען צוליעב קארל דעם גרויסענס שטענדיגע מלחמות אזוי ווייט אויס־געמארטערט אוז פערארעמט געוואָרען, אז זיי האבען שוין מעהר קיין סאלדאטען ניט געקענט שטעלען; וועז דיא מלחמות זיינען געפיהרט געוואָרען ניט נור צו געבען דיא עראבערטע פעל־קער א נייעם הערשער, נור אויך א נייע רעלי־גיאן, א. ז. וו., אויב דאס אלץ איז ניט בכוח אנ־צוריהרען דעם אינערליכען לעבען". טו וואס שרעקט זיך דר. מ—ז אזוי פאר'ן שטאאט?

ניט מעהר היסטאריש וואהרהייט לייגט איז דער בעהויפטונג, אז דיא מיטעלאלטערליכע שטעדט האבען ניט געוואוסט פוז קיין אויסערע מאכט. דער אמת איז, אז דיא „פרייע" שטעדט האבען בעקומען זייערע פרייהייטען פוז דיא הערשער: דיא פירסטען, דיא קורפירסטען. דיא קעניגע, אוז אז דיא אלע „פרייהייטען" האבען פוז יעדער „גרויסען" געקענט ערקלערט ווערען אוז פלעגען אפט ערקלערט ווערען צו גאר נישט. אט א פאר „פשוט'ע פאקטען": איז יאהר 1232 איז ארויסגעגעבען געוואָרען א געזעץ, דורך וועלכע אלע האנדוועַרקער־פערבאנדען פוז דיא שטעדט זיינען אויפגעלעזט געוואָרען. איז יאהר 1305 זיינען אלע ברודערשאפטען פוז פאריז אויפגעלעזט געוואָרען.

אוז איבערהויפט וויא קען מען רעדען וועי־גען „פרייהייטען" איז מיטעלאלטער, וועז דער קאטאלויזימום האט געהערשט איבער גאנץ אייראפא; וועז דיא קעניגע זיינען געווען דיא העררען פוז די פירסטען, די פירסטען — די הער־רען פוז די ריטטער. די בויערן זיינען געווען פער־שקלאפט אלס לייב אייגענע אוז צוגעבונדען צו דער ערד? וועז אפילו דער גרויסהאנדעל איז גע־וועז רעגולירט דורך א גאנצע רייהע „רעכטע", בע־פעהלע, פערארדנונגען, געזעצע, רעגולירט ביז אין קלענסטע אייצעלהייטען? וואס פאר א בע־דייטונג האט געהאט דיא „פרייהייט" איז דיא צייטונג, וועז יעדער מיטגליעד איז געווען ארומ־געפלאנטערט מיט א גאנצען בארג פוז געזעצען, וועז צו ארבייטען, וויא צו ארבייטען, פאר וועי־מען צו ארבייטען, וויא צו לעבען, וויא זיך צו פיהרען?

דר. מ—ז וויל ניט אריינגעהן אין ערקלע־רונגען „פוז דיא אורזאכען, וועלכע האבען גע־מאכט מעגליך (פאר וואס ניט נויטהוועניגיג?) דאס וואקסען פוז שטאאט". שאדע וואס ער טהוט עס ניט. ער וואלט דאז געמוזט קומען צום בעשלוס, אז דער שטאאט איז געווען א פראטעסט געגען דיא געבונדענהייט, אונזיכער־הייט וז אבגעשלאסענהייט (וויידערשפריכע) פוז דיא מיטעלאלטערליכע ארדנונגען; אז דער אויפקומען פוז לאנדעם שטאאטען, איז געווען א פארשריטט־בעווענונג.

דיא מיטעלאלטערליכע פינסטערנים, א י ד ע א ל פוז פרייהייט וז פראגרעס! וואס פאר א ביטערע איראניע. דר. מז האט זיך אזוי ווייט געלאזען פערפיהרען פוז זיין שנאה

צום שטאאט, אז ער האט געדריקט דיא האנד אלע פינסטערע רעאקציאנערע וועלכע זוכען צו אידעאליזירען דעם פינסטערען מיטעלאלטער! דאס איז דיא טראגיק פון דר. מ—ז'ס וויסענשאפטליכע ענטדעקונג. די קאמיק בעשטעהט אין דעם, וואס אין די שטעדט גופא האבען געהערשט די „פאטריציער" אריסטאקראטען וואס יעדע פרייע שטאדט איז געווען אלייז א שטאאט.

דר. מ—ז'ס מיטעלאלטערליכע געשיכטע שטעהט אלזא — וויא איהר זעהט — מיט'ן קאפ אראפ. ניט בעסער שטעהט עס מיט זיין נייס־טער געשיכטע ענטדעקונג. נומער זעקס זאגט: „ער האט וואס וויסטער (דער שטאאט) אלץ מעהר געשטיקט דעם צאפפלדיגען לעבען א. ז. וו." דאס איז וויעדער היסטאריש פאלש. דיא געשיכטע פון מאדערנעם שטאאט געהט אין צוויי ריכטונגען. אין דיא עקאנאמישע בעציהונגען פון דיא פעלקער לעבט דער שטאאט אין בער שוין דיא דריטע עפאכע. אין אנפאנג — (דיא מעהר קאנטיליסטישע עפאכע) אויסברייטונג פון איהר הערשאפט, „פערכאפונג פון א סך פונקציאנען". דאן קומט א פראטעסט געגען דעם. פון דיא פיזיאקראטען אן הייבט זיך אן דיא פארדערונג: „וועניגער רעגיערען! לאזט טהון, לאזט געהן" יעדען וואו ער ווילֿ, וויא ער ווילֿ... אין דיא ערשטע העלפט פון 19טען יאהרהונדערט בליהט אויף דיא עפאכע פון ליבעראלען אינדיווידואליזמום: פאלשטענדיגער פרייהאנדעל; דער שטאאט טאר זיך ניט אריינמישען אין עקאנאמישע לעבען; טאר ניט בעשיצען אפילו דיא שוואכע געגען דיא שטארקע; דער „פרייער פערטראג" איז דיא העכסטע הייליגקייט; פון שטאאט דארף מען אראבווארפען אזוי פיעל פונקציאנען, וויא מעגליה, און איהם איבערלאזען נור אזוי זאה „זיין — וויא לאסאל דריקט זיך אוים — דער נאכטוועכטער בייס אייגענטהום". דאן קומט דיא רעאקציאן געגען דיא מיסברויכונגען, דיא אונגליקען, דיא רויבערייען, דיא עקספלאאטאציאן וואס האבען זיך אנגעקליבען אין דער צייט וועו דיא ריכטונג האט געהרשט. און דער שטאאט הייבט וויעדער אן אריבערצונעהמען וואס מעהר פונקציאנען, צוויישען וועלכע עס געפינען זיך אויך אזעלכע וויא ארבייטער־שיץ, אלגעמיינע פאלקס־בילדונג, סאניטארישע פעראנדהנונגען א. ז. וו.

אין פאליטישער בעציהונג אבער ציהט זיך דיא היסטאריע פון מאדערנעם שטאאט אין א גלייכער ליניע: פון א בעשרענקטער מאנארכיע געהט ער איבער צום אויפגעקלעהרטען דעספאטיזמום, דאן צו קאנסטיטוציאנעלער מאנארכיע, און פון קאנסטיטוציאנעלער מאנארכיע, ערטער־וויזי, צו דעמאקראטישער מאנארכיע, אדער צו דעמאקראטישער רעפובליק.

אט דאס איז דער ענטוויקלונגס־וועג פון מאדערנעם שטאאט. פאר א מענשען וויא דר. מ—ז, וועלכער מאכט דיא „פשוט'ע פאקטען" פאר דעם העכסטען פרובירשטיין פון דער וואהרהייט, צו גלייבען אזוי וועניג אכטונג און זיך אזוי וועניג רעכענען מיט דער היסטאריישער וואהרהייט, דאס איז שוין אביסל צופיעל. דאס קען זיין א לעסאן פאר דר. מ—ז אז ניט אונטער אלע אומשטענדען קען מען אויספיהרען „קאנקרעטע פרייהייט", פרייהייט צו טאן און צו רעדען וואס מען וויל".

און אזוי וועניג וויא דר. מ—ז זארגט וועגען היסטאריש פינקטליכקייט און וואהרהייט אזוי וועניג זארגט ער אויך פאר פינקטליכקייט אין זיינע אורטהיילען אפילו דאן, וועו עס האנדעלט זיך אבצוֿמשפט'ן אויף טוידט א וועלט־אנשוי־אונג, א אידעאל פון פיעל מיליאנען מענשען. דיא זיבענטע און לעצטע ענטדעקונג פיהרט אונז צוריק צו דער הויפט־טהעמע: צו זיין אנקלאגע געגען סאציאליסטישען שטאאט.

מילא דאס, וואס ביי דר. מ—ז עקזיסטירט ניט קיין אונטערשיעד צווישען א שטאאט „וואו דיא מאכט ליעגט אין איין האנד און צווישען א שטאאט, וואו דיא מאכט ליעגט אין דיא הענד פון אלערלי און פיעלע פערטרעטער", מיט אנדערע וועהרטער, וואס זעלבסטהערשונג און דעמאקראטישע רעפובליק זיינען פאר איהם אלץ איין שוואריז יאהר, דאס זיינען מיר איהם מוהל. דערפון קענען דיא לעזער נור זעהען, אז א „פרייהייטס־פאנאטיקער" קען זיין ניט בעסער און ניט גערעכטער פאר א רעליגיעזען פאנאטיקער. א שטיקעל זכות וועלען מיר זאגער גענפינען פאר איהם, וויל „דיא אלע ביז־איצטיגע שטאאטען זיינען דאך מאכט־אדער הערשאפטס־שטאאטען. זייער ציעל איז קודם כל צו פער־היטען דיא שטעלע און דיא מאכט פון דיא הער־שער און דאן צו שיצען דעם פערמעגען פון דיא בעזיצענדע קלאסען. דיא אינטערעסטן פון דיא פאלקסמאסטן זיינען פאר איהם נור א תפל." (אנטאן מענגער „נייע שטאאטס־לעהרע).

אבער וואס דר. מ—ז „שניידט וויא איז קרויט אריין" נאך וויטער און וויל אפילו ניט

זעהן אוּן פערשטעהן דעם הימעלווייטעז אונטער־שיעד צווישען יענע הערשאפטס־שטאאטען אוּן דעם סאציאליסטישען צוקונפטס־שטאאט. פאר דעם קען מען אפילו קיין ברעקעל זכות נים נעפינען.

„דער תוך פון סאציאליסטישען שטאאט אדער פאלקסשטאאט, אדער ארבייטס־שטאאט בעשטעהט אין דעם פערהיטען דיא פערזענליכע אינטערעסען אוּן לעבענסציעלען פון דיא גרויסע פאלקסמאסען". (מענגער). אוּן דאס הייסט פאר דר. מ—ז ניט קיין גרויסער אונטערשיעד!

דר. מ—ז שרייט, אז אין סאציאליסטישען שטאאט וועט דער איינצעלנער זיין פערשקלאפט. פון זיינע בוישפיעלען אליין אבער זעהט מען, אז דיא גאנצע „פערשקלאפונג" וועט בעשטעהן אין דעם, וואס „ער וועט מוזען זיין דיא הונדערטסטע האנד", וואס ער וועט מוזען אנטהיל נעהמען אין דער „גרויס־אינדוסטריע כאטש ער פארדערט עס ניט". אלזא, מעהר וויא פאר עקאנאמישע „פערשקלאפונג" („דריי שעה א טאג ארבייט אוּן חיונה בשופע אוּן א קאנטראקט אויפ'ן גאנצען לעבען") האט אפילו ער אליין ניט מורא. דיא פאליטישע פרייהייט אוּן פערזענליכע זעלבסטשטענדיגקייט נאך דיא דריי שעה ארבייט איז אפילו נאך דר. מ—ז —וויא עס ווייזט אוים — נעזיכערט אין סאציאליסטישען שטאאט. טו וואו איז־זשע דער שכל צו שטעלען דעם סאציאליסטישען שטאאט אויף איין מדרגה מיט'ן איצטיגען מאכט־שטאאט? וואו איז דער יושר צו שרייען בנשימה אחת וועגען זייער אלעמענס „פערשקלאפונג" אוּן זיי אלעמען ארונטערפיהרען אונטער איין נילי־אַטיצע?

נייין, ניט דאס איז דער וועג פון ערנסטער קריטיק. ניט מיט אזא זארט קריטיק קען מען מאכען אן איינדרוק אויף נעגנער. תפסתא מרובה לא תפסתא, אז דעם האט דר. מ—ז פער־נעסען אוּן דערפאר איז זיין גאנצע ארבייט ארויסגעווארפען: דעם סאציאליסטישען אידעאל האט ער ניט נור ניט צוקלאפט אוּן ניט ער־ניעדריגט; ער האט איהם אפילו ניט אנגע־רירהרט. אויף דיא פראגע: „איך אדער מיר"? ווער איז וויכטיגער, דיא אבסאלוטע פרייהייט פון יחיד אדער דער גליק פון כלל? וועט יעדער סאציאליסט מיט שטאלץ ענטפערן קלאר אוּן שארף: מיר. דער כלל, דיא געזעלשאפט, דיא מענשהייט, דאס איז דער עיקר, דאס איז דער אידעאל. דער סאציאליסטישער צוקונפטס־שטאאט וויל זיכערן דעם גרעסטען גליק פאר דיא גרעסטע צאהל מענשען דערפאר: לעבען זאל דער סאציאליסטישער צוקונפטס־שטאאט!

דר. ק. פאַרנבערג.

---

*

* *

עם הערט מיט שרעק זיך איין דער וואַלד
צום בייזען שטורעם וועטער
„אַה! שוידערהאַפט וואַם ער ווייל נאַך
אַ חוין דיא טויטע פלעטער?!..."

„דיא גרינע נעסטעלין צושטערט,
דיא פויגעל לאַנג צוטריבען;
וואם איז מיר דען פון זומערם פראַכט
אין וואַלד נאַך דאַ געבליבען?..."

* * *

עם רוישט דער ווילדער אַסיען ווינד,
איהם לאַזט דער כעם ניט שווייגען,
דיא פלעטער האַט ער אַפגעפליקט,
איצט ברעכט ער גאַנצע צווייגען...

ה. רויזענפלאַט.

יאנקערם, נ. י.

רוסלאַנד אַמאָל און הײַנט

8.

ד׳ דרייסיג יאָהר פון 1825 ביז 1855 וואָס ניקאָלאי איז געוואָרן קיסר, זיינען געווען איין לאַנגע פינסטערע מאַכט. איהר קענט זיך זאָגען, וואָס איהר ווילט, אז איינצעלנע פֿערזאָנען האָבען קיין איינפֿלום ניט אויף דיא ענטוויקלונג פון דער מענשהייט, דאָס איז ריכטיג אין דער סאָציאָלאָגיע, וואָרום ביי דעם סאָציאָלאָג איז וויא ביי דעם רבונו של עולם — טויזענד יאָהר איז וויא איין טאָג. וועלכע נעהמט בעטראַכטען וויא אזוי דיא מענשהײַן האָבען זיך אויסגעלערנט אקערן הײַ ערד אָדער מאכען אייזען, אָדער קופּער, אָדער פּאַהרען מיט וואָגענס, טו קענט איהר ביז מיט א יאָהר הונדערט און פופציג צוריק קאָם בעמערקען אן אונטערשייד אין פינף הונדערט יאָהר, אפילו אין טויזענד יאָהר. אָבער אין דעם משך פון די פינף הונדערט יאָהר האָבען א סך מענשען געלעבט אויף דער וועלט, וועגען דעם וווי זיי האָבען איינער דעם אנדערן זויער געמאכט דעם לעבען רעדט דער סאָציאָלאָג ניט, דאָס איז געשיכטע. וואָס הייסט דרייסיג יאָהר אין דער סאָציאָלאָגיע? אין צעהן טויזענד יאָהר ארום וועט מען פון ניקאָלאיען אזוי פיעל וויסען וויא איהר וווייסט פון וואַרצינגעטאָריקסען, — מיט צוויי טויזענד יאָהר צוריק איז געווען אזוויינער א קריעגס־פיהרער ביי דיא גאָלען. אין דיא דרייסיג יאָהר צייט אָבער וואָס ניקאָלאי האָט געהאָלטען רוסלאַנד אין זיין קולאַק, זיינען יונגע לייט גרוי געוואָרען, זייער גאנצער לעבען איז פאר׳חושך׳ט געוואָרען דורך ניקאָלאי׳ס פערזינליכען כאראקטער,

פון נאטור איז ניקאָלאי געווען א רשע. אָבער א רשע קען זיך זיין אן איבערציינטער פרינציפיעלער מענש, וויא טאַרקווועמאדא אָדער מאראט. ניקאָלאי איז געווען א׳ן איבערצייגטער און קאַנסעקווענטער פערטרעטער פון דער אונבעשרענקטער מאַנארכיע. ער האָט געגלויבט אין צענטראַליזאציע פונקט אזוי שטארק וויא לענין און זיינע תלמידים. ער האָט געגלויבט, אז פאר דעם גאנצען פאָלק איז בעסער וועלן עס איז פאראן איבער איהם א דיקטאטאָר, אין דעריין שטימען מיט איהם איין א סך סאָציאָלדעמאָקראטען. וויא יעדער מענש מיט דער נאטור פון א דיקטאטאָר, איז ער געווען טיף איבערצייגט, אז ער וויים בעסער פאר אלעמען וואָס דער פאָלק דארף. ביי איין אונבעשרענקטען הערשער איז זיין ווילען געזעץ. עס איז דערבער גאנץ נאטירליך, אז ניקאָלאי האָט געוואָלט, אז אלע זיינע טשינאָווניקעם זאָלען פאָלגען דעם געזעץ. דערצו אָבער איז נויטיג געווען דער געזעץ זאָל אלעמען זיין בעקאנט, דאָס הייסט יעדער זאָל איהם קענען אויסגעפינען. פאר ניקאָלאי׳ן אָבער זיינען דיא רוסישע זאָקאָנעס געווען זעהר צוטומלט. דעם לעצטען מאָל זיינען אלע זאקאָנעס צונויפגעקליבען געווארען כמעט מיט צוויי הונדערט יאָהר צוריק, פאר דעם קיסר אלעקסעי מיכאיל׳אָוויטש, פיאָטר דעם גרויסען׳ס פאָטער. פיאָטר האָט איינגעפיהרט א מאסע אויסלענדישע געזעצע, נאָך איהם האָט יעדער קיסר ארויסגעגעבען א סך אוקאזען איבער אלערליי אנגעלעגנהייטען. יעדער אוקאז איז א געזעץ, כאטש עס מעג זיך האנדלען וועגען דעם צי זאלמאן רייניעם מעג האלטען א באָד לעבען בריק ביי אונז אין מינסק, צי ניט(*). איהר קענט זיך פארשטעלען, וועלכי יעדעם מאָל געדארפט אויסזוכען דעם געזעץ צוויישען טויזענדער אוקאזען וואָס זיינען ארויסגעגעבען געווארען צו פערשיעדענע צייטען וועגען אלערליי אנגעלעגנהייטען, איז עס וווי דישלאָ, קודא זאכאטשעש, טודא אי וואראָטיש". (ס׳הייסט אויף אידיש: דער אוקאז איז וווי א דישעלע, וואוהין מי ווילּ, אהין דרעהט מען). ניקאָלאי האָט געהייסע צונויפקלייבען אלע זאָקאָנעס און איינארדנען זיי מיט א טאָלק. מיט דער ארבייט האָט ער אנפערטרויט ספעראנסקין,

(*) איך האָב דעם אוקאז אלויין געזעהען: אלעקסאנדער דער צווייטער אלויין האָט זיך געדאַרפט מטריח זיין וועגען זאלמאן׳ס באָד.

דעם פערפאסער פון דעם פּראָיעקט פון א רוסישער קאָנסטיטוציע, וועלכען אלעקסאנדער האָט פערשיקט קיין סיביר, אמת, פאר א גענעראל־גובערנאטאָר. אין עטליכע יאָהר האָט ספּעראנסקי דיא ארבייט געבראכט צו ענדע. קיין גוטען קען ניט זיין אויבּיג, ווייל דיא גוטעלשאפט שטעהט ניט אויף אין אָרט, דער גאנצער פּיהרונג בייט זיך און דער בעסטער גוטען פאר־לירט זיין זין. ספּעראנסקי׳ס פּלאן איז גוטען צו מאכען פון די אלטע רוסישע זאקאָנעס א פונדאמענט פאר א נייעם גוטען־בוך וואָס זאָל זיך פּאסען פאר דיא נייע צייט, אבער ניקאָלאי האָט גוטגאָנג, אז דאָס איז איבריג, די אלטע גוטזעצ זיינען ניט גענוג. דיא הויפּטזאכע איז אז יעדער אייגער זאָל היטען דעם גוטען, אפילו וואָס ווייזט זיך ארויס, אז ער טויג ניט. זיין אידעאל איז גוטען „אן עהרליכע רעגיערונג, וויא בּיי גוטויסע אמעריקאנער רעפּאָרמערס. און דאָך מיט זיין גאנצער אונבעשרענקטער מאכט האָט ער צום סוף גוטמוזט זיך מודה זיין פאר זיין זוהן אלעקסאנדער, אז „אין גאנץ רוסלאנד גוטפינען זיך נאָר צוויי מענשען וואָס נעמען קיין כאבאר ניט: איך און דו".

וואָס דער חסרון ליגט אין דער צענטראליזאציע גופא, וויל אין א צענטראליזירטער בּיוראָקראטיע איז יעדער טשינאָווניק אן אונבעשרענקטער מאָנארך איבער אלעמען וואָס שטעהען אונטער איהם אוּן קיינער טאָר קיין מויל ניט עפענען צו פּראָטעסטירען, דאָס האָט ער ניט גוטקענט פערשטעהן; אויף דערויף איז ער גוטוען א פאנאטיקער פון צענטראליזאציע.

זיין גאנצע קראפט האָט ער אוועקגעלעגט אויף דערויף, אז קיין פּארטשריטליכער געראנק זאָל ניט אריין קיין רוסלאנד. דיא ערסטע אייזענבאהן איז געבויט גוטוארען אין ענגלאנד ווען ער איז שוין גוטזעסען אויפ׳ן רוסישען טראָן. די גאנצע וועלט האָט זיך באלד גענאפּט בויען אייזענבאהנען, ניקאָלאי אבער האָט פאר רוסלאנד קיין אייזענבאהן ניט גוטוואָלט, וויל ער האָט מורא גהאט, אז מיט דיא אייזענבאהנען וועלען זיך קיין רוסלאנד אריינ׳גנב׳ענען פרעיע אידעען. פאר זיין לעבען זיינען אוסגעבויט גוטוארען סך הכל צוויי אייזענבאהנען: אייניע פון פּעטערסבורג קיין צארסקאָיע סעלא און די אנדערע פון פּעטערסבורג קיין מאָסקווע. דיא צוויי אוסנאהמען האָט ער געמאכט נאָר צולייב זיין אייגענע וויגאדע, ער זאָל קענען פאָהרען פון זיין ווינטער־פּאלאץ צו זיין זומער־רעזידענץ, און פון פּעטערסבורג צו דער אלטער הויפּט־שטאָדט.

9.

וויא שטארק עם איז ניט גוטוען דער דעספּאָטיזמוס פון ניקאָלאיען, האָט ער דאָך ניט פערמאָגט אין גאנצען צו פערשטיקען דעם פרייען גהאנקען אין רוסלאנד. וועהרענד זיין רעגיערונג האָט זיך עגטוויקעלט דיא רוסישע ליטעראטור, לייבראלע אידעען האָבען זיך פערבריטעט צוויישען דיא גבילדעטע פּאָמעשטשיקעם, עס האָט זיך אָנגעהויבען א בעוועגונג פאר אבשאפונג פון לייבאייגענשאפט (פאנשטשינע); אפילו דיא סאציאליסטישע בעוועגונג און דיא פרויען־בעוועגונג שטאמען פון יענער צייט.

איך שרייב ניט קיין גשיכטע פון דער רוסישער ליטעראטור, איך ווייל דאָ נור קורץ דערמאָנען, וועלכער איז גוטוען אין גאנצען פינף און צוואנציג יאהר וען ניקאָלאי איז ארויף אויפ׳ן טהראָן. פּעדאנטען דערציהלען איך וועגען דער רוסישער ליטעראטור אין דעם זעכצעהנטען יאהרהונדערט און אפילו נאָך פריהער. דאָס איז אבער אלץ נארישע רייד. וואָס א גלח, זיצענדיג אין קלויסטער, האָט אָנגעשריעבען א מגילה, וואָס איין לעזער אין הונדערט יאהר האָט זי גענומען אין האנד — וואהרום חוין דיא גלחים האָט וועניג וער געקענט לייענען — דאָס איז ניט קיין ליטעראטור. דיא גאנצע זאָגענאנטע רוסישע ליטעראטור פון דעם אכטצעהנטען יאהרהונדערט פערדינט אויך ניט דעם נאָמען פון ליטעראטור. עס איז גוטוען גערדוקטע פּאָפּיער, ניט מעהר, אהן טאלענט, אהן ערגעז א׳ן אייגענעם גערענקען, אלץ איבערגעמאכט פון אויסלענדישען, אהן א שפּראָך אפילו. דיא אמת׳ע רוסישע ליטעראטור פאנגט זיך אָן ערסט מיט פושקינען. דאָ אין אמעריקא וואָלט ער גהיים־סען א ניגער, וויל זיין עלטערזיידע איז גוטוען א ניגער פון אפריקא. אָט דער ניגער האָט דער ערשטער גשאפען א רוסישע ליטעראריש שפּראָכע, ער האָט אָנגעהויבען צו שרייבען אויף פּליין רוסישע מאמע־לשון. ער איז אויך גוטוען דער ערסטער וואָס האָט אָנגעהויבען צו שילדערן דעם אמת׳ן רוסישען לעבען, מיט לעבעדיגע מענשען. ער איז גוטוען דער ערסטער רעאליסטישער שרייבער אין דער גאנצער וועלט־ליטעראטור, ער האָט קיינעם ניט נעכאהמט וועמען נאָכצויכאבען. דער פּראָנצויזישער ראָמאניסט באלזאק איז געבּאָרען גוטוארען אין

דעמזעלבען יאהר וויא פּושקין, אבער אין דער ליטעראטור איז ער בעקאנט געוואָרען לאנג נאָך פּושקינען. דיקענס אין ענגלאנד האָט פערפּעקטליכט זיין ערסטע ערצעהלונג וועז פּושקין איז שוין געווען א בעריהמטער שרייבער, אוז טעקעריי אין דע מיאהר וועז פּושקין איז נאָך נישט־באָרבען.

פּושקין איז געווען א ריינער קינסטלער, דיא ליטעראטור איז ביי איהם ניט פּראַיעניגט געווען מיט פּאָליטיק, איבערהויפּט האָט ער קיין פּאָליטישע איבערצייגונגען ניט געהאט, אוז דאָך האָט זיין רעאליזמוס פיעל בייגעטראָגען צו דער פּאָליטישער ענטוויקלונג אין רוסלאנד. דער היינטיגער מענש וואָס איז איינגעוואָהנט צו לעזען ראָמאנען אוז ערצעהלונגען וועגען גאנץ פּראָסטע לייט, קען זיך נאָר ניט פּאָרשטעלען וואָס פּאר א קאָנטראסט דאָס איז צו דער ליטעראטור פון א יאהר פינף אוז זיעבציג צוריק, וועלכע האָט זיך שטענדיג בעשעפטיגט מיט קריטיק, פּרינצען אָדער נאָך אווינע גרויסע מענשען. קומט אבער פושקין אוז פיהרט מיט זיך אריין גאנץ געוואָהנליכע בשר ודם, אוז ווייזט דערמיט אז זיי זיינען דיא מענשליכע געזעלשאפט, דער פּאָלקסלעבען איז זייער לעבען, ניט דיא העלדענטהאטען פון דיא הערשער, זייער לעבען איז ווערטה דיא ליטעראטור זאָל זיך מיט זיי בעשעפטיגען.

פּושקין האָט געוויזען דעם וועג. אנדערע מיט אזא גרויסען טאלענט אָדער אפשר א גרעסערען, וויא ביי איהם, האָבען איהם נאָכגעפּאָלגט. דיא גרעסטע רוסישע שרייבער געהערען צו יענער צייט: גאָגאָל מיט זיין שארפער קריטיק פון דער רוסישער גזעלשאפט, לערמאנטאָוו מיט זיין פּעסימיזמום, טורגענייעוו מיט זיינע מוזשיקעס און מיט דיא טיפּען פון דער פּראָטשרישניכער פּריצ'ישער אינטעליגענציע, נעקראסאָוו, דער פּאָלקסדיכטער. צו יענער צייט געהערט אויך דיא יוגענד פון אנדערע גרויסע שרייבער וועלכע זיינען בעריהמט געוואָרען אין דער ליטעראטור אונטער אלעקסאנדער דעם צווייטען: סאלטיקאָוו דער סאטיריקער, טאלסטאי, דאָסטאָיעווסקי און מעהרערע אנדערע. ראָמאנען און נעדיכטע האָבען צו יענער צייט אין רוסלאנד נעקראָגען א פּאָליטישע בעדייטונג וועלכע זיי האָבען ערגעץ אין דער וועלט ניט און דערמיט צייכענט זיך אוים דיא רוסישע ליטעראטור איבער אלע אנדערע. דיא אורזאכע דערפון איז וואָס אין רוסלאנד זיינען צו יענער צייט אלע אנדערע פאָרמען פון פּאָליטישע ליטעראטור געווען גוט וויא פערבאָטען. דער ראָמאן איז געווען א'ן אונשולדיגע פאָרמע אונטער וועלכער דער שרייבער האָט געהאט דיא מעגליכקייט אויסצודרוקען זיינע געדאנקען, און דיא ליטעראריש קריטיק האָט פערטייטשט פאר דעם לעזער דיא פּאָליטישע אידעען פון דעם ראָמאן.

נאָכדעם וויא דער אויפשטאנד פון דיא דעקאבריסטען איז דערשטיקט געוואָרען, איז אויך א צייט געוואָרען גאנץ שטיל אין רוסלאנד. דיא ליבעראלע און דעמאקראטישע אידעען זיינען פאר דעם אויפשטאנד פון 1825 פערבריימט געווען סך הכל אין א גאנץ ענגען קרייז פון דער פּעטערסבורגער אריסטאקראטיע. דיא אקטיווע מענשען זיינען געהאנגען אָדער פערשיקט געווארען, *) דיא איבריגע האָבען פערלאָרען דעם גוט. דיא פּאָמעשטשיקעס זיינען געווען אזוי וויא קיסר'לעך איבער זייערע מוזשיקעס און זיינען געווען גאנץ צופריעדען, דיא קופּצעס,**) דיא איבריגע שטאדטישע לייט זיינען געווען צו אונווויסענד צו דענקען וועגען פּאָליטישע פראָגען, דיא מוזשיקעס פלעגען זיך אָפט בונטעווען, אמאָל פלעגט א פּאָמעשטשיק וואו־עס־איז דערהרג'עט ווערען. אבער פון פּאָליטישע אָדער סאָציאלע אידעען איז דאָ קיין רייד ניט געווען. אזוי האָט געווארהרט א יאהר צעהן. א טיראן קען אויסמאָרדען אָדער פערשיקען אלע זיינע פיינד, ער קען טוידטען דעם גייסט פון א גאנצען דור, איין זאך אָבער קען ער ניט פערהיטען: אז די וועלט זאָל מקיים זיין די מצוה פרו ורבו. א נייער דור וואקסט אויף; דיא יונגע לייט, וואָס האָבען אליין ניט איבערגעלייטען דיא ביטערע צרות פון זייערע טאטעס, הייבען אָן צו לעבען און צו דענקען פון אָנהייב. וואָס מיר האָבען מיט אונזערע אויגען געזעהען זינט דיא יונגע מארקסיסטישע בעוועגונג האָט פאר צעהן יאהרען וויעדער לעבעדיג געמאכט רוסלאנד, וואָס זיא איז שוין דאכט זיך געלעגען טוידט וויא א בר־מנן, דאָס זעלבע, נאטירליך אין א קלעי־

(*) א דרוק־פעהלער. — אין מיין לעצטען ארטיקעל שטעהט געדרוקט, אז „צוואַנציג" דעקאַבריסטען זיינען פער'משפּט געוואָרען צו קאַטאָרזשנע ראבאָטעס און לייכטערע שטראפען. עס האָט געזאָלט זיין: „הונדערט און צוואַנציג".

(**) אויך דייטש הייסט דאָס: קוויפליוטע.

נערען מאסשטאב, האט זיך אבגעשפיעלט מיט זיעבציג יאהר צוריק אין מאסקווע. צוויישען דיא סטודענטען פון דעם מאסקווער אוניווערזיטעט האט זיך געבילדעט א קרוזשאק וועלכער איז בעקאנט געווארען אין דער געשיכטע אונטער דעם נאמען „סטאנקעוויטשעם קרוזשאק". סטאנקעוויטש האט שטודירט אויף צו וועלען א פראפעסאר, ער איז אבער געשטארבען נאר יונג אייידער ער האט צייט געהאט עפּיס אויפצוטהון אין דער וויסענשאפט. אבער אין דער צייט פון זיין קורצען לעבען האט ער זיך ארויסגעוויזען פאר א געבארענעם פיהרער. אין זיין קרוזשאק האבען זיך צוזאמענגעקליבען דיא פעהיגסטע יונגע לייט וועלכע זיינען שפעטער בעריהמט געווארען אין דער וויסענשאפט, אין ליטעראטור און פאליטיק. קיין בעשטימטע פאליטישע אדער פילאזאפישע מיינונגען האט דער קרוזשאק ניט געהאט. דאם איינציגע וואם האט פערבונדען אלעמען איז געווען דיא ליעבע צו דער וויסענשאפט, אבער זייער ליעבע צו דער וויסענשאפט איז ניט געווען דיזעלבע וויא כיי יענע ספעציאליסטען וואס פערטיעפען זיך אין חקירות וועגען רבנו תם'ס תפילין. פאר זיי איז דיא וויסענשאפט געווען ענג פערבונדען מיט'ן לעבען. אין דער וויסענשאפט האבען זיי געזוכט א'ן ענטפער וויא עם דארף זיין איינגעריכטעט דער לעבען פון דעם מענשען און פון דער נאטור געזעלשאפט. אזעלכע מענשען וואם זוכען ערסט א וועג קענען ניט בינדען זייער געדאנקען־פריהייט מיט א פערסטעשטעלטער פריצי־פען־ע־קלע־רונג. דאם איינציגע וואס ברענגט זיי צוזאמען איז וואס יעדער איינער זוכט דעם אמת וואו ער זאהט איהם און אלע קומען צוזאמען צו פערגלייכען זייערע מיינונגען, צו בעשטרייטען יענעם'ס מיינונג און צו געפינען אין דער דעבאטע נייע ארגומענטען צו פערשטארקען זייערע אייגענע מיינונגען. אזא דעבאטירקלוב איז דיא ערסטע מדרגה אין יעדער רעליגיעזער אדער פאליטישער בעוועגונג. עם קומט א צייט וועו דיא מיינונגען קריסטאליזירען זיך אין בעשטימטע ריכטונגען וועלכע דעבאטירען נאך א געוויסע צייט אונטראייניגען. דאם העלפט יעדער ריכטונג בעסער צו פארמולירען איהרע אייגענע פרינציפיען. ענדליך הערט מען אויף צו דעבאטירען וואהרום דיא ארגומענטען פון ביידע צדדים זיינען שוין אין אלע אייניצעלהייטען בעקאנט יעדען איינעם. סטאנקעוויטשעם קרוזשאק האט אויך דורכגעמאכט דיזעלבע געשיכטע. מיט עטליכע יאהר שפעטער האבען זיך פון איהם ענטוויקעלט דיא צוויי בעריהמטע ריכטונגען: דיא זאפאדניקעם, וועלכע האבען גוואלט רעפארמירען רוסלאנד נאך דעם אירקפאישען מוסטער, און דיא סלאוויאנאפילען, וועלכע האבען געזוכט זייער אידעאל אין דעם אלטען מאסקווער פיהרונג. דאם איז אבער געווען מיט עטליכע יאהר שפעטער. דערווייל האלטען מיר אין דעם יאהר 1834. צו דערזעלבער צייט זיינען אין דעם מאסקווער אוניווערסיטעט געווען צוויי סטודענטען: אלעקסאנדער הערצען און ניקאלאי אגאריאוו. וועלכע זיינען ניט צוגעשטאנען צו סטאנקיעוויטשעם קרוזשאק, ווייל זיי האבען שוין געהאט זייערע אייגענע אויסגעשפראכענע אידעאלען. דאם איז געווען דיא צייט וועו עם האט זיך שטארק פערנאדערגעוואקסען אין פראנקרייך דיא סענסימאניסטישע בעוועגונג. איבער גאנץ פראנקרייך האבען זיך געגריפעט קלייגע קאפפראטיוון קאמונעם וועלכע האבען געזוכט מיט זייער בוישפיעל צו פרעדיגען דעם סאציאליסטישען אידעאל. דער וואלט סאציאליזמום איז אויך ערפונדען געווארען אין דעם יאהר 1834 פון דעם סענסימאניסטישען שריבער פיער לערו. הערצען און אגאריאוו זיינען געווען דיא ערסטע פראזעליטען פון דעם סאציאליזמום אין רוסלאנד. עם איז ניט בעקאנט צי זייערע אידעען האבען גענונען אירגענד וועלכע סימפאטיע צווישען דיא מאסקווער סטודענטען. יעדענפאלם האט זייער פראפאגאנדא ניט לאנג געדויערט, וואהרום הערצען איז באלד פערשיקט געווארען קיין וויאטקא, וואו די רעגירונג האט איהם געהייסען זיין א טשינאווניק אין דער גובערסקער פראווינציע, און אגאריאוו איז ארויסגעשיקט געווארען אין זיין אייגענע אימעניע. (דיא ערסטע רוסישע סאציאליסטען זיינען געווען פאמיעשטשיקעם און האבען געהאט אייגענע פויערים.)

(פארטזעטצונג פאלגט.)

יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי.

וועגען דעם סטרייק אין „פּאָרווערטס"

יא לעזער פון דיא „צוקונפט" וויי־סען געווינס פון דעם שריפט־זעצער סטרייק וואָס איז פּאָר־געקומען אין דיא טעגליכע סאָ־ציאליסטישע צייטונג „פּאָר־ווערטס". וועג אזא אויסערגע־וועהנליכע זאך קען פּאסירען, וועג עס קען טרעפען, אז ארבייטער זאָלען ארויסגעהן סטרייקען געגען א סאָציאליסטישע צייטונג, דאָן איז עטוואס „פּערפּויליט אין דעם שטאָאט דענעמארק", וויא האמלעט דריקט זיך אוים; דאָן איז איינס פון דיא ביידע: ענטוועדער דיא יוניאָן פערשטעהט ניט איהר אויפגאבע, אָדער דיא סאָציאליסטישע צייטונג פערטייטשט פאלש איהרע פּרינציפּיען. דאָן איז עס דיא פליכט פון אזא זשורנאל וויא דיא „צוקונפט" צו עפע־נען איהרע שפאלטען פאר א'ן אָפּענהערציגע און עהרליכע מיינונג, און עס איז די פליכט פון יעדען סאָציאליסט צו זאָגען גאנץ פריי וואָס ער דענקט, זאָגאר וועג ער ריזיקירט צו ווערען פערלוימדעט אוו בעשמוצט.

דיזע פליכט וויל דער שרייבער פון דיזען ארטיקעל דא ערפילען. אוו טראָטץ דעם וואָס ער דענקט, אז זיין מיינונג איז דיא מיינונג פון יעדען עהרליכען סאָציאליסט, איז ער פון דעסטוועגען צו־פריעדען צו נעהמען אויף זיך דיא פולע פער־אנטוואָרטליכקייט פאר דיא געדאנקען וואָס ער וויל דא אויסדריקען.

אוו דיא מיינונג איז, אז דער „פּאָרווערטס" איז בעגאנגען א פערברעכען געגענאיבער דיא גאנצע סאָציאליסטישע בעווועגונג; אז זיין האנדלונג איז דעם סטרייק איז געאייגנעט אוו־טערצוגראָבען דעם גאנצען באָדען פון דיא סאָ־ציאליסטישע בעווועגונג צווישען דיא אידען.

אבער זאָגענדיג דאָס, מיינען מיר קיינעס־פאלס ניט צו פערטהיידיגען דיא שריפטזעצער יוניאָן. אין דעם מאָמענט וויל־ען מיר גאָר ניט וויסען וועג עס האָט געהאט רעכט אוו וועג אוו־רעכט; מיר קענען זאָגאר צוגעבען, אז דיא שריפטזעצער זיינען אין גאנצען אונגערעכט אוו דער „פּאָרווערטס" אין גאנצען גערעכט. מיר קענען דיזעס צוגעבען אוו דאָך פּעראוורטהיילען דעם „פּאָרווערטס" אין אלע פּרטים.

מיר זאָגען דער „פּאָרווערטס" האָט קיין רעכט ניט געהאט צו דערלאָזען צו א סטרייק. דער „פּאָר־ווערטס" האָט טויזענד מיטל וויא זיך צו בע־שיטצען געגען אונגערעכטיגקייט, אוו ער האָט אונטער קיינע אומשטענדען ניט געטאָרט דער־לאָזען דיא ארבייטער זאָלען אוועקלענען דיא ארבייט. דאָס וואָס דער „פּאָרווערטס" האָט געפּאָדערט פון דער יוניאָן, דאָס פּאָר־דערן מיר פון „פּאָרווערטס". מיר דרייען איבער דעם פּעלץ. דער „פּאָרווערטס" זאָגט: דיא יוניאָן האָט בעדארפט אויף דערווייל אלעס נאָכגעבען אוו דאָן אויסקעמפּפען זייער פונקט, אוו מיר זאָגען פונקט פערקעהרט: דער „פּאָר־ווערטס" האָט בעדארפט אלעס נאָכגעבען אוו־טער אלע אומשטענדען, אוו דאָן אויסקעמפּפען זיין פונקט. ביי דיא יוניאָן האָט עס זיך נע־האנדעלט אום א וויכטיגען יוניאָן־פּרינציפּ, וויא מיר וועלען וווייטער זעהן, ביי דעם פּאָרווערטס האָט עס זיך געהאנדעלט אום דיא בעקוועמליכ־קייט פון דעם מענעדושער, אדער דעם רעדאק־טאָר, אם שלימסטען פאל, אום עטליכע דאלאר. ביי דעם „פּאָרווערטס" איז דאָס ניט נעווען א פראגע פון פּרינציפּ, אוו עס איז נעווען זיין פליכט בעדינגונגסלאָז נאָכצוגעבען אויף דער־ווייל. דיא טענה, אז דיא יוניאָן נוצט זיך אוים מיט א'ן ארבייטער צייטונג מעהר וויא מיט א קאפּיטאליסטישע האָט קיין ממשות ניט. דיא סאָציאליסטישע צייטונג זאָל דאָך זיין א בי־שפּיעל אוו א בייטש פאר דיא קאפּיטאליסטישע צייטונגען אין דיא הינזיכט פון ווידזשעם אוו יוניאָן־פּרינציפּען. אויסער דיזען האָבען מיר זעהר שטארק מורא, אז אנדערע, אויסער דיא שריפטזעצער, נוצען זיך פיעל, פיעל מעהר אויט מיט דיזע ארבייטער־צייטונג. אבער דאָס גע־הער צו אנאנדער קאפּיטעל.

הכלל, דער פּאָרווערטס האָט ניט געטאָרט דער־לאָזען צו קיין סטרייק. דאָס איז אבער ניט דאָס שלימסטע אין דיזעז אנגעלעגענהייט. פיעל שליממער, פיעל געפּעהרליכער איז דיא שטעלונג וואָס דער „פּאָרווערטס" האָט אנגענומען צו בעקעמפּפען דעם סטרייק. דאָס וואָס זיי האָבען

דערלאָזען צו א סטרייק קען מען נאָך וויא־עס־איז פערענטפערן, אויספֿשעטלען„ אבער דיא ארט און ווייזט וויא דיא פֿאָרשטעהער פון „פֿאָרווערטס" האָבען געוואָלט „סעטלען" דיעזען סטרייק, קען מען באין אופן ניט אויספֿשעטלען; דיעזע ארט און ווייזט איז געווען אזוי אונסאָציאליסטיש, אזוי גרויזאם קאפּיטאליסטיש, אזוי געפּעהרליך פאר אונזער גאנצער בעוועגונג, אז עטוואָס שעדליכערעס און שענדליכערעס קענען מיר זיך גאָר ניט פֿאָרשטעלען.

מיר ווילען דאָ ניט רייַדען וועגען דיא שמיציגע פערלויטדונג פון „סעטלען סטרייקס פאר דיא באָסעס", וואָס איז געמאכט געוואָרען געגען דיעזען גענאָסע, וועמעס בילד האָט ערשט ניט לאנג צוריק געהאנגען אין פראָנט פון „פֿאָרווערטס" אָפּיס, אויף א באננער פון דיא סאָציאליסטישע פּארטיי, און וועלכער איז רעקאָמענדירט געוואָרען פון דיא סאָציאליסטען און אויך פון „פֿאָרווערטס" אלס קאנדידאט צו פערטרעטען דיא אינטערעסען פון דיא ארבייטער; מיר ווילען אויך ניט רייַדען פון דיזע קלייניליכקייט צו וועלען אונטערגראָבען אויף זעהר א מיאוס'ען אופן דיא פרנסה פון אנאנדער גענאָסע, נור ווייל דיזע צווויי גענאָסען האָבען זיך עריקלערט פאר דער יוניאָן. דיזע פערלויטדונגען, שעדליך, וויא זיי זיינען פאר אונזער בעוועגונג, מיאוס וויא זיי זיינען פון א'ן אלגעמיינעם שטאנדפונקט, קענען מעהר פערענטפערט וועדען מיט דעם טעמפּעראָמענט וויא מיט דעם פערשטאנד פון דעם וואָס האָט זיי געמאכט. מיר ווילען דאָ אויך ניט רייַדען וועגען דיא אונגעלומפּערטע דומהייט צו וועלען מאכען דעם איינדרוק, אז דיא יוניאָן, וועלכע בעשטעהט מיסטענס פון רוסישע יודען, און איז דורכגעוואָרפען מיט א שעהן ביסעל סאָציאליזמוס, זאָל האָבען ארויסגענאנגען אין סטרייק אום צו שעדיגען דיא רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג אין רוסלאנד. דיא יוניאָן וואָס קען ניט געבען דיא ריכטיגע אנטוואָרט אויף אזא פערלויטדונג פערדיענט מען זאָל איהר שמייסען.

אויף דיזע אלע זאכען ווילען מיר זיך ניט אבשטעלען. ווייכטיג וויא דיזע פונקטען זיינען אן און פיר זיך, האָבען זיי קיין בעטרעף אין פערנלייך מיט דיא טהעאָרעטישע ארגומענטען פון „פֿאָרווערטס" געגען די יוניאָן, און זיין פערלאנג, געשטיצט אויף דיזע ארגומענטען, צו צוברעכען דיא יוניאָן. דאָס איז דער איינציגער פונקט וואָס אינטערעסירט אונז אין דיזע אנגעגענהייט, און נור וועגען דיזען פונקט ווילען מיר רייַדען.

אויב דער „פֿאָרווערטס" האָט רעכט, דאן דארף מען ניט נור פערניכטען דיא אידישע שריפטזעצער יוניאָן, נור אלע יוניאָנס; דאן דארף מען פאר אלעם פערניכטען דיא אינטערנישאנאל טיפּאָגראפיקאל יוניאָן, דאן איז קיין יוניאָן ניט ווערטה וואָס זיא לעבט, דאן האָבען דיא גאָווערקשאפטען קיין רעכט אויף עקזיסטענץ. דאָס וואָס אייניגע גאָווערקשאפטס־דעלעגאטען האָבען געהאלטען מיט דעם „פֿאָרווערטס" ענדערט ניט דיא זאך אויף א האָר.

דיא לעזער וויסען אודאי, אז דיא שריפּטזעצער יוניאָן האָט ארויסגעלאָזט דעם געשריי פון „אָפּען שאפּ", און אז דער „פֿאָרווערטס" האָט געענטפערט: „עס איז ניט דיא פראגע פון אָפּען שאפּ נור קלאָווז יוניאָן". און ער האָט ווירקליך געטאָן א גרויסע חכמה. דיזער געשריי האָט איהם פיעל געהאלפען צו מאכען דיא יוניאָן זיך אונטערגעבען, און דאָס איז ווירקליך דער וויכטיגסטער פונקט. דיא קאפּיטאליסטען שרייען אויף אימער געגען „קלאָווז יוניאָן". מיר וועלען דאדורך דיזען פונקט אביסעל צוגליעדערען.

אונזערע לעזער זיינען בעקאנט מיט דיא בעוועגונג וואָס געהט יעצט פאר אין דיא פערשיניגטע שטאאטען אונטער דעם נאָמען „אָפּען שאפּ". דיא גרעסטע פאבריקאנטען אין לאנד נעהמען א'ן אנטהייל אין דיזע בעוועגונג. דעם טאָן צו דיזע בעוועגונג האָט געגעבען קיין קלענערער וויא דער פרעזידענט פון דיא פעראייניגטע שטאאטען. זיא וועלט אנגעפיהרט פון געשיטע און אינטעליגענטע מענשען, זיא וועלט אונטערשטיצט פון דיא מיסטע צייטונגען, פון פיעלע פּראָפעסאָרען מיט קאלעדזש סטודענטען אלס יוניאָן ברעכער.

וואָס פערלאנגען אלע דיזע מענשען? מיינען זיי ווירקליך נור ארונטערצוריסען דיא ווידזשעס פון דיא ארבייטער? דיא פאבריקאנטען האָבען דאָס אפשר אין זינען, זיי האלטען דאָס אבער בעהאלטען, זיי וויסען, אז מיט דיזען קענען זיי ניט אָפּעלירען צו דעם פאלק, זיי אפּעלירען דאדורך צום פאלק אין דעם נאָמען פון א גרויסע אידעע. דיא פּראָפעסאָרען מיט דיא סטודענטען האָבען יעדענפאלס נור אין זינען דיא אידעע. און דיזע אידעע איז: פערזשליכע פרייהייט און פריהייט פון קאָנטראקט.

זיי טענה'ן אזוי: איהר ווילט האָבען א

יוניאָן? אויסגעצייכענט! איהר האָט דאָס באַלישטענדיגע רעכט זיך צו אָרגאניזירען. איהר ווילט העכערע וויידזשעס? זעהר גוט! מיר זיינען שטאָלץ אויף אונזערע אמעריקאַנער ברייטער, און פון גאַנץ איז איבערהויפּט ניט דיא רעדע. מיר צאָהלען וויפיעל איהר פערלאַנגט. אָבער נאָך ווילט איהר? קירצערע שטונדען? אויך רעכט! מיר גיבען אַלעס נאָך. איין זאַך אָבער קענען מיר ניט נאָכגיבען: מיר קענען ניט ערלויבען איהר זאָלט קומען אין אונזער באברויך און זאָגען א דעה וועלכען ארבייטער מיר זאָלען בעשעפטיגען און וועלכען ניט. דאָס קענען מיר ניט צוגיבען פאר קיין גאַלד ניט! דיזע פאָדערונג, טענה'ן זיי ווייטער, איז גאנין אונאמעריקאניש. דאָס נעהמט, ערשטענס אוועק דאָס רעכט פון א מענשען צו האָבען א דעה אויף זיין אייגען פערמעגען; דאָס נעמהט אבער אויך אוועק דיא פּערזענליכע פרייהייט פון דיא אנדערע ארבייטער צו מאכען א קאָנטראקט ווייא זיי ווילען. וועז דיא יוניאָן נעהמט ארגומענטירען געגען דעם, בעווייזט מען איהר, אז א יוניאָן איז איבערהויפּט א טראָסט, אז זיא שאדעט דעם גאנצען לאנד מיט דעם וואָס זיא בעשרענקט דיא פּראָדוקציאָן, אז זיא שאדעט דיא אנדערע מענשען מיט דעם וואָס זיא לאָזט ניט צו קיין לעהרלינגע. דיא הויפּטזאַך, אבער ווילען זיי ניט לייגנען מען זאָל זאָגען א דעה וועמען צו בעשעפטיגען און וועמען ניט. געגען דיזען לעצטען פונקט קעמפּפען זיי מיט אלע כוחות.

זיינען דיזע טענות גערעכט אדער ניט? עס וואָלט כדאי געווען צו הערען וואָס דיא דעלעגאטען פון דיא אידישע געווערקשאפטען האָבען צו. ענטפערן אויף דעם.

מיר פון אונזער זייט מוזען צוגעבען, אז דיא קאפּיטאַליסטען האָבען פאָלשטענדיג רעכט. זיי זיינען פיעל לאָנגישער פון דיא ארבייטער און פון דיא יוניאָנס. עס איז דאָך אין אמת'ן א רציחה! א מענש האָט א פערמעגען, לאָמיר זאָגען, פון הונדערט טויזענד דאָלאר. דאָס גאַלד איז זיין לכל הדעות. נו, איז ער זיך מישב צו בויען א פאברויק. מאָנאטען לאנג דויערט ביז דיא פאברויק ווערט פערטיג; עס קאָסט איהם א שלל מיט גאַלד און מיה. ענדליך ווערט דיא פאברויק פערטיג, זיין ארבייט האָט אבער נאָך ניט אויפגעהערט. ער מוז ערשט אויפ'ס ניי אויסגעבען נאָך מעהר גאַלד אויף מאשינערי, אויף מאטעריאַלען א.ז.ו. וועז אלעס איז ענדליך פערטיג אדווערטייזט ער נאָך „הענד", ער מיינט ניט קיין שלעכטס, ער צווינגט ניט קיינעם, ער זאָגט נור: וועד עס איז צופריעדען צו ארבייטען פאר אזא און אזא פּרייז אזוי פיעל שטונדען, און קען מאכען אזא און אזא ארבייט איז ווילקאָמען. און דאָ הייבען זיך אָן זיינע צרות. מיט אמאָל קומען מענשען וועלכע ער קען ניט און וויים ניט, וועלכע ער האָט קיינמאָל אין דיא אויגען ניט געזעהן, און הייבען אָן צו זאָגען דעות: דעם מעג ער צונהעמען צו דער ארבייט און דעם ניט, פרייזען מוז ער צאָהלען אזעלכע, שטונדען אזעלכע, א. ז. ו. וואָס'ער אָנשויקענייש איז דאָס? קלערט זיך דער מאן, וואָס האָבען דיא מענשען צו מיר? וואָס איז א הפקר־וועלט? און ער לויפט צו דער פאָליציי בען זאָל בעשיצען זיין רעכט און זיין אייגענטהום. דיא פאָליציי מוז אנערקענען זיין טענה און בעשיצען איהם.

וועלכער פערזינפּטיגער מענש קען עטוואָס אנוועגדען געגען דיעזען? וואָס האָט איהר צו ענטפערן אויף דיא טענות פון דיזען קאפּיטאַליסט? מיר זאָגען: ער האָט פאָלשטענדיג רעכט! דאָס גאַלד איז זיין, דיא פאברויק איז זיין, און ער קען בעשעפטיגען יעדען איינעם וואָס איז צופריעדען צו ארבייטען אויף זיינע בעדינגונגען, גראדע ווי יעדער ארבייטער האָט א רעכט ניט צו וועלכען ארבייטער דער קאפּיטאַליסט און דער ארבייטער זיינען ביידע פרייע מענשען, און יעדער האָט דאָס רעכט אין דיזע אנגעלעגענהייט צו טאָן וויא איהם פאסט אם בעסטען.

דיא „אפּען שאפּ" בעווענונג איז דאדורך א פערזינפּטיגע, א לאָגישע, א גערעכטע און א נעזעצמעסיגע. און דיא ארבייטער האָבען קיין רעכט זיך צו שטעלען דאגעגען.

דאָס, מיינע גוטע גווערקשאפּטס־דעלעגאטען, איז דיא ריינע לאָגיק פון דיא „אפּען שאפּ" בעווענונג, און איהר מעגט רעקאָמענדירען אייערע יוניאָנס, זיי זאָלען אויף שיקען שלאָפּען, ד. ה., אויף מעגען זיי סיי וויא שיקען שלאָפּען.

* * *

פערזינפּטיג און לאָגיש וויא דיזע גאנצע ארגומענטאציע איז, דער ארבייטער אבער קען דאָס ניט פערנעמען. רעדט צו איהם היינט, רעדט צו איהם מארגען, ער קען דאָס ניט בעגרייפען. דאבט זיך אלעס גערעכט, אלעס פיין, אלעס גלאט, אבער... וואָס דער אבער איז וויים ער ניט. ער פיהלט אז דיא קאָנקורענציע צווישען דיא

ארבייטער לאָזט איהם ניט לעבען; ער פיהלט, אז ער איז אַן אונגלויבליכער מענש; ער פיהלט, אז ער קען יעדע מינוט פערדיבען זיין ברויט; ער פיהלט, אז ער איז מאכטלאָז און הילפלאָז, ער פיהלט אז ער קען יעדען טאָג ווערען ארויסגעוואָרפען אויפֿן טראָטואר; ער פיהלט אז ער מוז עפּעס טהון צו דיזען, און ער געפינט זיין מיט־ארבייטער און מאכט יד אחת. געראכט אָדער ניט, ער פּראַיניגט זיך! און דיא ער־שטע זאך, און דיא וויכטיגסטע זאך פאר איהם, איז צו ווערען בעשיצט, און צו בעשיצען זיין חבר, וועז מען ווייל איהם אוועקנעהמען דיא מעגליכקייט צו ארבייטען. ער פֿאָדערט דאָס רעכט אויף ארבייט! ווייל קיין זאך דריקט ניט אזוי דעם ארבייטער, קיין זאך פערביטערט איהם ניט אזוי דאָס לעבען ווי די אונזיכערהייט פון זיין עקזיסטענץ. אלעס קען ער פערטראָגען: מיט קלייניע וויידזשעס קען ער וויא־עס־איז אויסקומען, עסט מען אביסל וועניגער, מאכט מען זיך א מלבוש וועניגער, געהט מען ניט אין טהעאטער, וואָהנט מען אין א קלענערע וואָה־נונג, נעהמט מען אריין נאָך א באָרדער, שיקט מען דאָס ווייב ארבייטען, דעם באָי פּעדלען, מיט איין וואָרט: מען קען זיך וויא־עס־איז דורכ־שלאָגען. וואָס לאָזט דעם ארבייטער ניט רוהען, וואָס נעהמט ביי איהם אוועק זיין געזונד, וואָס פערקירצט איהם דיא יאָהרען און שיקט איהם א יונגען אין קבר, איז דיא אונזיכערהייט פון זיין עקזיסטענץ. מען דארף זיין א געבוירענער פֿראָלעטאריער מען זאָל דאָס קענען בעגרייפען; מען דארף האָבען אלעס דורכגעלעבט דיא אנגסט, דיא צאפלענים, דיא הארץ קלאפענים אוים מוראָ פאר דיא סעק, וואָס דער ארבייטער לעבט דורך דיא מיסטע טעג אין יאהר, מען זאָל קענען בע־גרייפען און פיהלען וואָס'ער א מין וואָרם דיא אונזיכערהייט איז; וויא דאָס נאָיעט און עסט דעם ארבייטערס הארץ, וויא עס מאכט איהם שפּל ביי זיך אפילו דאן וען ער האָט ארבייט, וויא עס פערשטערט איהם זיינע אלע פערגני־גען און לאָזט איהם ניט קיין הנאה האָבען פון זיין גאנצן לעבען. קיין רעדאקטאָר, קיין לאָיער, קיין דאָקטאָר, קיין דענטיסט קען דאָס ניט בע־גרייפען, ער מעג אפילו זיין דער גרעסטער סא־ציאליסט. דער ארבייטער פיהלט דאָס מיט זיין גאנצער נשמה, מיט זיין יעדען אבר. דא־דורך קען ער ניט בעגרייפען דיא קאפיטאליס־טישע לאָגיק, דאדורך קעמפּפט ער אזוי פער־צווייפעלט נעגען דעם „אָפּען שאָפּ“, טראָץ דעם וואָס מען טשעפּעט ניט זיינע וויידזשעס, דא־דורך האָט ער אין דיא פריהעריגע צייטען צו־שמעטערט דיא מאשינען, דאדורך וויל ער ניט פיהרען קיין פלייש וען שנייידער סטרייקען, דאדורך בעגעהט ער אמאל אויך א פערבעסערען. עס געהט איהם ניט אזוי אין דעם דאָלאָר, וויא אין זיין רעכט אויף עקזיסטענץ, זיין רעכט אויף ארבייט, זיין רעכט ניט צוווערען ארויסגעוואָרפען וען עס פערווייגט זיך א באָם אָדער א משרת פון א באָם.

דיעזע געראכטע אבער אונבעוואוסטע און, פון איהר שטאנדפונקט, אונלאָגישע בעווע־גונג, ווערט לאָגיש און פערנינפטיג אין סאָציא־ליסטישע הענד. דער סאָציאליזמוס אליין קען געבען דיא יוניאָן אַן עקזיסטענץ־בערעכטיגונג. א יוניאָן האָט נור דאן א זינן און רעכטפערטי־גונג, וען זיא שטעהט אויף דעם סאָציאליסטי־שען באָדען. דער סאָציאליסטישער ארבייטער ענטפערט דעם קאפּיטאליסט אויף זיינע טענות: איהר האָט רעכט, מיין ליעבער קאפּיטאליסט, אלע אייערע טענות זיינען פערנינפטיג און גע־רעכט — פון דעם שטאנדפונקט פון פריוואט־אייגענטהום, און מיין ברודער דער יוניאָן־מאן וואָס שטעהט אויף אייער שטאנדפונקט האָט טאקע א גראָבע קאָפּ. וען ער וואָלט געווען לאָגיש, וואָלט ער אָדער געדארפט אויפגעבען זיין יוניאָן אָדער זיין גלויבען אין קאפּיטאליזמוס, הגם דאָס וואָס ער טהוט איז אינסטינקטיוו ריכ־טיג. איך, זאָגט ווייטער דער סאָציאליסט, שטעה אויף אנאנדער שטאנדפונקט. איך האלט, אז אייער נאנצע אָרדנונג איז א פאלשע, אז איהר האָט איבעוהויפּט קיין רעכט אויף אייער פאבריק, אז דאָס רעכט האָבען מיר, דיא אר־בייטער. דאָס וואָס איך קען עס ביי אויך ניט אָבנעהמען איז ניט ווייל איהר האָט דאָס רעכט, נור ווייל איהר האָט דיא מאכט, און דיא מאכט האָט איהר, ווייל מיין ברודער, דער יוניאָן מאן, פערשטעהט ניט וואָס איך פערשטעה. אונזער פאָדערונג איז דאדורך אויף אזוי פיעל גערעכט אויף וויפיעל מיר האָבען מאכט אויסצופיהרען. איהר זייט מיט דיעזען ניט צופריעדען, דאָס וויסען מיר נאנץ גוט, אבער דאָס נעהמט ניט אוועק אונזער רעכט, וועז מיר בעזיצען דיא מאכט.

דאָס איז דער שטאנדפונקט פון דיא סא־ציאליסטען. פון דיזען שטאנדפונקט איז דיא יוניאָן מיט דיא גרעסטע פאָדערונג, דיא יוניאָן מיט דיא גרעסטע מאכט דיא בעסטע יוניאָן.

דיזע איינפאכע אבער קלאָרע דארשטעלונג פון די יוניאָן־פרינציפּען האָט דער „פּאָרווערטס" זיינע לעזער קיין מאָל ניט געגעבען, ער האָט קיין מאָל ניט געהאט דעם מוטה זיי צו זאָגען, אז דיא יוניאָן איז אונלאָגיש און אונגערעכט וויא לאַנג זיא שטעהט אויף דעם שטאַנדפּונקט פון קאַפּיטאַליזמום; ער האָט זיי קיינמאָל ניט דערצעהלט, אז דיא קאַפּיטאַליסטען האָבען רעכט מיט זייערע טענות געגען דיא יוניאָנס— פון דעם קאַפּיטאַליסטישען שטאַנדפּונקט. ער האָט אבער דיזע טענות זעהר שטארק אויסגענוצט, וועז ער איז אליין געווארען א קאַפּיטאַליסט, וועז ער איז אליין געווארען א באָס. עס איז דאדורך ניט קיין וואונדער וואָס דיא געווערקשאפטען האָבען געהאלטען מיט דעם „פּאָרווערטס". דיא טענות זיינען ריכטיגע. דיא שריפטזעצער יוניאָן איז א טראָסט — פון דעם באָס שטאַנדפּונקט, — און יעדער באָס האנדעלט פונקט אזוי: וועז א יוניאָן נעהמט זיך כטרייקען צו שעדיגען זיין קאָנקורענט, איז נאָך צו דערליידען, אבער אז זיא סטרייקט ביי איהם, דארף מען איהר פערניכטען. ביי דיא געווערקשאפטען איז יעדע יוניאָן גוט, וועז זיא סטרייקט ביי אנאנדער באָס, און זיא טויג ניט, וועז זיא סטרייקט ביי איהר, דאדורך אונטערשטיצען דיא געווערקשאפטען א סטרייק ביי אנאנדערען און וויל־ען פערניכטען דיא יוניאָן וועז מען סטרייקט אין „איהר" צייטונג. גאנץ קאָנזעקווענט.

* * *

לאָמיר יעצט זעהן וואָס האָט פאַסירט מיט דעם „פּאָרווערטס". דיא „פּאָרווערטס"־מענעדזשמענט האָט ענטזאַגט א געוויסען זעצער פון דער ארבייט. זייער טענה איז געווען, אז דער מאן קען ניט דיא ארבייט. דיא שריפּט־זעצער יוניאָן האָט נע'טענה'ט, אז דאָס איז ניט וואהר, אז זיי נעהמען ניט איריין קיין מיטגליעד ביז ער ווערט ניט עקזאמינירט, און דער פאקט אליין אז א געוויסער שריפטזעצער איז א מיט־גליעד פון דער יוניאָן בעווייזט, אז ער קען זיין פאך. א צווייטע ראיה האָבען זיי געגעבען, אז דער מאן קען דיא ארבייט, איז וואָס ער האָט שוין פריהער נעארבייט אין אנדערע צייטונגען, אז דאָס זעצען אויף דער מאשין איז איבערהויפּט ניט קיין גרויסע חכמה, און יעדער קען זיך דאָס לייכט אויסלערנען. אויף דיא טענה פון „פּאָר־ווערטס" מענעדזשערס, אז אין אנדערע צייטונ־גען, וואו מען שרייבט ניט אזעלכע וויכטיגע אר־טיקלען, קען ער אפשר יא ארבייטען, האָט דיא יוניאָן געענטפערט, אז דער מאן האָט נעארבייט עטליכע יאהר אין דיא „פּאָרווערטס" ביי האנד־ארבייט, און אז ער האָט אויך נעארבייט אין דיא „פּרייע ארבייטער שטימע" וואָס בעווייזט, אז ער קען יא פערשטעהן דיא חכמות פון דעם „פּאָרווערטס". וואַרום דען וויל מען דעם אר־בייטער ניט האָבען? אויף דעם האָט דיא יוניאָן געענטפערט: דער ארבייטער האָט איין פּעהלער, ער ארבייט ניט אזוי שנעל וויא דיא אנדערע, ער זעצט אויף וועניגער צייל־ען איבער'ן טאָג.

דאָס איז דער איינציגער פונקט ארום וועל־כען עס האָט זיך נעהאנדעלט. דיא געשרייען וועגען דיא זעצער וואָס האָבען נעארבייט אָווער־טיים, דיא געשרייען, אז דיא יוניאָן איז א טראָסט, אז זיא לאָזט ניט קיינעם צו, אז זיא האָט נעסטאפט דעם „פּאָרווערטס" א.ז.ו. האָ־בען קיין וועדטה. ערשטענס איז דאָס שוין געווען א פאַלש פון דעם ערשטען פונקט, און צווייטענס זיינען די געשרייען אויפגעהויבען נע־וואָרן צו פערפאַלשטערן די „אישו", אָנצומאכען א טומעל מען זאָל ניט וויסען אום וואָס עס האנ־דעלט זיך. דער הויפּט־פונקט ארום וואָס דיא נאנצע זאך האָט זיך נעדרעהט איז געווען דיזער שריפטזעצער. און ביי דיזען פונקט איז אריין־נעקומען דער וויכטיגסטער יוניאָן־פרינציפּ: צו בעשיצען דעם ארבייטער אין זיין רעכט אויף אר־בייט, איהם צו העלפען ער זאָל ניט ווערען ארויסגעווארפען וויל ער קען ניט ארויסדרעהען אזוי פיעל שורות וויפיעל אנאנדערער. אז א קאַפּיטאַליסט וויל אזעלכעם ניט ליידען, אז א צייטונגס־ארויסגעבער קריצט מיט דיא צייטער אויף אזא יוניאָן, פערשטעהען מיר נאנץ גוט, עס האנדעלט זיך אום זיינע דאָלארס, אום זיינע פּראָפיטען, אבער ווער איז דער יוניאָן מאן, ווער איז דער נעווערקשאפטס־דעלענאט, ווער איז דיא סאָציאַליסטישע צייטונג, וואָס פערדאמט דיזע פרינציפיעלע האנדלונג פון א יוניאָן, און וויא האָט דער „פּאָרווערטס" נעהאנדעלט? ער האָט פער־פּלאָנטערט דיא פראגע, און האָט נאכהער נע־נומען שרייען, אז דיא יוניאָן איז א טראָפּט, אז זיא לאָזט קיינעם ניט אריין, אז זיא קען סטאפּען דיא סאָציאַליסטישע פרעסע, אז זיא איז א צענזור א. ז. ו. וואָס האָט דאָס אלעס צו טאָן מיט דעם ענין? דיא יוניאָן האָט געשריען: זיא וויל בעשיצען איינעם פון איהרע מיטגלי־

דער אין זיין רעכט, האָט דער „פֿאַרוועלטס“ געענטפערט: וואַרום בעשיצט איהר ניט דיא אַנדערע שריפטזעצער? וואַרום זיי בעשיצען ניט דיא אַנדערע איז טאקי אַ עולה און מען דארף זיי שמייסען, עס קומט דאָך זיי אָבער ניט צו שמייסען וויל זיי האָבען דיזען יא געוואָלט בעשיצען. אבער דיזע טענה הערט מען פון יעדען קאפּיטאַליסט אין יעדען סטרייק. דער קאפּיטאַליסט שרייט אימער: וואָס איז מיט דיא אלע וואָס בעלאַנגען ניט צו אייך? דיא קאפּיטאַליסטען שרייען: דיא יוניאָן וויל אוועקנעהמען דיא פרייהייט, און דער „פֿאַרוועלטס“ האָט געשריען, מען וויל סטאָפּען דיא פּרעסע. אויב דאָס איז רעכט, טאָר קיין שריפטזעצער יוניאָן איבערהויפּט ניט סטרייקען. דיא פרייע פּרעסע פון „טאגעבלאט“ טאָר מען אויך ניט אוועקנעהמען.

נו, זאָגט מען אָבער, אז דער „פֿאַרוועלטס“ איז דיא צייטונג פון דיא יוניאָנס. און אין דיא צייטונג פון דיא יוניאָנס איז דער גרעסטער פּערבּרעכען צו סטרייקען. מיר וועלען אויף א מינוט צוגעבען אז דאָס אלעס איז אמת. וואָס'ער שטרענגער באָס דיזע יוניאָנס זיינען דאָס! וויא שנעל זיי האָבען דאָס בעשלאָסען, דיא ציי־טונג זאָל ארויס, יוניאָן אָדער ניט יוניאָן! וויא שנעל דיא עטליכע דעלעגאטען אין דער גע־ווערקשאפּטס־קאָמיטע, (דיא מייסטע פון וועלכע זיינען אגב אורחא מיטגליעדער פון „פֿאַר־וועלטס“ פּערזריישען. אייניגע וויא מיהאָט מיר געזאָגט, זאָגאר אָנגעשטעלטע פון „פֿאַרוועלטס“), וויא שנעל דיזע דעלעגאטען האָבען דאָס ארויסגעגעבען א הכשר צום סקעבען, און וויא שנעל זיי האָבען זיך דאָס נענומען צו צוברעכען דיא יוניאָן! היינט וואָס האָט איהר שוין צו בעלמאָנט'ן פאר צוברעכען א יוניאָן וועט עס איז געווען א סטרייק אויף „זיין“ סובווויי? דאָרט האָט זיך דאָך ווירקליך געהאנדעלט אום דיא אינטערעסע פונקציאָנען מענשען וועלכע זיינען צוליעב דעם סטרייק געווען געשטערט אום זייער טעגליכעם ברויט, אום זייער האנדעל און וואנדעל, און דערצו נאָך אום הונדערטע טויזענדע דאָלארס פון זיין קאָמ־פּאניעס פּאקעט? וואָס האָט איהר צו בעל־מאָנט'ן? יא, צו בעלמאָנט'ן האָבען מיר נאָר ניט. מיר פערשטעהען איהם און זיין לאָגיק. מיר האָבען אָבער זעהר פיעל נעגען דיא יוניאָן־בעאמטע וואָס האָבען מיטגעהאָלפען בעלמאָנט'ן צו צוברעכען דעם סטרייק און דיא יוניאָן פון דיא „סובווויי“ ארבייטער, און מיר האָבען נאָך מעהר נעגען דיא געווערקשאפּטס־דעלעגאטען, נעגען דעם „פֿאַרוועלטס“ פאר זייערע מעטאָדען אין דעם „פֿאַרוועלטס“ סטרייק. שאנד און שפּאָט!

פאר מאנכע לעזער, האָבען מיר מורא, וועט דיא ארגומענטאציע פון דיזען ארטיקעל אוים־קומען אביסעל צו שארף, און דיא מיינונג וואָס וועלט ארויסגעזאָגט אביסעל צו אָפּענהערציג. דיזע לעזער וועלען מיר בעטען זיי זאָלען בע־טראכטען דעם סעטלמענט פון סטרייק:

דער „פֿאַרוועלטס“ האָט געשריען, אז דיא יוניאָן איז א טראָסט, און מען דארף איהר דא־דורך עוקר מן השורש זיין, אז ער האָט זיך ניט אָנגענומען זיין אייגענע קריוודע, אז צוליעב זיין אייגענע קריוודע האָט ער זאָגאר געוואָלט צאָהלען אומזיסטע געלד, אז אלץ וואָס ער האָט געוואָלט איז געווען צו ראטעווען דיא ארבייי־טער בעווענגונג, עס זאָל ניט זיין קיין טראָסט אין נאָמען פון יוניאָן, א. ז. ו. א. ז. ו. מען האָט אפילו מיט רעכט געפרעגט: וואָרום האָט ער געשוויגען ביז יעצט? אָבער אויך דעם האָט מען געענטפערט: בעסער שפּעטער אייידער ניע־מאלס. הכלל, דער „פֿאַרוועלטס“ האָט זיך גע־נומען אויסצוריניגען די יוניאָן. מיט וואָס האָט זיך דאָס אלעס אויסגעלאָזען? אזוי שנעל וויא דער „פֿאַרוועלטס“ האָט געוואונען זיין פונקט, אזוי שנעל וויא ער האָט מיט דיא הילפע פון דיא געווערקשאפּטען גצוואונגען דיא יוניאָן אריין צו נעמען דיא וואָס האָבען ביי איהם גע־סקעבט, איז אלעס ווידער שטיל, שא! וואָס איז יעצט מיט דעם טראָסט, וואָס איז מיט דיא אלע חטאים וואָס דיא יוניאָן בעגעהט? דער „פֿאַרוועלטס“ האָט גאָר ניט וואָס צו זאָגען. בעווייזט דאָס ניט, אז דער סטרייק איז געווען א געוואהנליכער סטרייק פון א יוניאָן פאר איהר פּרינציפּ, און בעווייזט דאָס ניט, אז דיא מע־נעדזשערס פון „פֿאַרוועלטס“ זיינען בעגאנגען א פּערברעכען געגענאיבער זייערע אייגענע פּרינ־ציפּען?

דער „פֿאַרוועלטס“ האָט געוואונען, אָבער קען מיט רעכט זאָגען: „נאָך אזא זיג און מיר זיינען פערלוירען“. ער האָט געוואונען, אָבער דעם פּאטש וואָס ער האָט געגעבען אוי־זער בעווענגונג צוויישען דיא אידען וועט זיך נאָך לאנג פיהלען, און דאדורך פּראָטעסטירען מיר!

יעקב מילך.

איבער דער וועלט

1. יאַרמולקע שלאַבטען. יום כּפּור פּאַגראָמען. דיא אַלטע און דיא נייע רעוויזיע אין דער סאָציאַ־ליסטישער בעוועגונג. נוי יאָרקער קאַמפּיין. הוירסט מיט זוינע פּאַלשע פּאליטישע מטפּעות. וואס דאַרפען מיר טהון?
2. דער שטילער סוף פון דער "שטילער" רעוואָלוציאָן אין נאָרוועגען. וויא אַזוי דיא סאָציאַליסטען מאַכען וואַרם דיא „קאַלטע רעוואָלוציאָן" אין אונגאַרן. דיא דאַפּעלטע פּאַליטיק פון דער רוסס־ישער זעלפּסטהערשונג. דער „פּריעדענסווינד" אין דער וועלט־פּאַליטיק. דער ענגליש־יאַפּאַנעזישעד פּערטראָג. דיא צווייטע האַגער פּריעדענס־קאָנפּערענץ. רוסלאַנד וויל ווערען א מהותן מיט ענגלאַנד. דער סוף פון מאַראָקא־סכסוך. דיוטשלאַנד ווערט ווייך צו פראַנקרייך.

I.

ד ארמולקע מעג שטאַלץ זיין; שטרי־מעל מעג צופריעדען זיין: זיי זיינען דיא מאכט און דיא הערשער אין אידישען קוואַרטאל.

עס זיינען געווען יאהרען, ווען זיי האָבען זיך געשראָקען פאר דעם שיקזאל פון דער אידי־שער רעליגיאָן; ווען זיי האָבען זיך מיאש געווען אין דער צוקונפט פון אמעריקאנער יודענטהום. דיא יאָהרען זיינען שוין פערבי. פון יאָהר צו יאָהר פערכאפען זיי נייע פּאָזיציאָנען; פון יאָהר צו יאָהר בויען זיי נייע שולען, שענער, רייכער וויא ווען עס איז; פון יאָהר צו יאָהר גרינדען זיי נייע לאַדזשען, פינסטערער, פאנא־טישער וויא ווען עס איז.

דער שוואַרצער קאַרשון פון רעליגיעזען אבערגלויבען און פאנאטיזמוס פערשפרייט דאָ אלץ וויייטער און וויייטער זיינע פליעגלען.

אין „פינסטערען" רוסלאנד גיבען דיא רע־וואָלוציאָנערען ארויס בעפעהלען. דאָרט קומען דיא בונדיסטען אין דיא שולען אפילו אין היי־ליגען יום כּפּור און האלטען דאָרט זייערע רע־דעם, פּארשפרייטען זייערע פּראָקלאמאציעס, פיהרען דורך זייערע רעזאָלוציאָנען. דאָרט איז יארמולקע איבערגליקליך ווען מען שטערט איהר ניט.

דאָ ביי אונז, אין פרייער, „ליכטיגער" אמעריקא, ווערט יארמולקע אלץ בריייטער אין דער דעה, אלץ חוצפה'דיגער און אונערטרעגלי־כער. זיא גיט ארויס בעפעהלע: אין דעם טאָג פון יום כּפּור זאל אין אידישען קוואַרטאל זיין שבת־שבתון. און אלע רעדער זיינען געשטאנען שטיל. קיין איינציגער סטאָרקיפער, קיין אייני־צינער רעסטאָראטאָר — וויא ראדיקאל זיי און זייערע קונדען זיינען ניט — האָבען ניט געהאט דעם מוטה צו ריזיקירען עפענען דיא טהירען פון זייערע געשעפטען.

אויף הויסטאָן סטריט, אויף דער 2טער עוועניו און אנדערע גאסען, צווישען דיא „פינסטערע" גאליציאנער און אונגארישע אי־דען, דאָרט עקזיסטירט נאָך דער פרינציפ: „כל הישר בעיניו יעשה", יעדער מעג גליקליך זיין אויף זיין אייגענעם שטייגער.

אויף איסט בראָדווי אבער, אין דעם הויפּטצענטער פון אלע „גענאָסענשאפטליכע" און „ראדיקאלע" דאָקטוירים, דענטיסטען און אדוואָקאטען, דאָרט דיקטירט שוין יארמולקע איהרע בעפעהלען.

שבת שבתון! זאָגט יארמולקע, און שטרא־פירט שטרענג ווער עס וועט האָבען די העזה עובר צו זיין איהרע בעפעהלע. „גרינע" בונדיס־טען זיינען געזעסען ביי זיך אין קעלער אויף איסט בראָדווי — א פערברעכען. „פּראָגרעסי־וע בריידער און שוועסטער" זיינען געזעסען ביי זיך אין קלאָב אין בראָנזוויל — א פערברע־כען. א סטענד־קיפער האָט געעפענט אין פילאדעלפיא זיין סטענד—א פערברעכען; פּריי־גזאָנענע מענשען האָבען אין שיקאגא, מאָנ־טריאָל און ווער וויים אין וויפיעל נאָך שטערט ניט געוואָלט פאסטען, ניט געוואָלט אבהיטען דעם „הייליגען" יום טוב, און זיי אלע: דיא רעוואָלוציאָנערען, דיא פּראָגרעסיוון, דיא פריי־דענקער האָבען געכאפט זייער שטראָף: מען האָט ג'הרג'עט, געשלאָגען, געבראָכען רוק און לענד. אויף איסט בראָדווי, אין צענטער פון דער „בעוועגונג" איז מען געגאנגען נאָך וויי־טער! דאָרט האָט מען ארעסטירט, ג'משפט, שטראפירט.

יארמולקע איז היינט ביי אונז שוין אזוי שטרייטלוסטיג, אז זיא גייט שלאכטן אוז — וואָס ערגער איז — זיא געווינט שלאכטן. אויפֿן רבונו של עולם וויל‌ען זיי זיך מערער ניט פערלאָזן, אז ער זאל זיך אָננעהמען זיין קריגו־דע. דערפאר פערלאָזן זיי זיך זעהר גוט אויף דיא באָדיגונגען, זיי זאָל‌ען מקנה זיין קנאת השם צבאות. אלייז שטעהט יארמולקע „פערטיעפט אין דאָגמען". זיא וויים דעם דין אז „עין תחת עין" מיינט מען עס גענלר, פאר גענלר קען מען אפילו באָמסקע גאָטסטראָפצעם אין אמעריקא געפינען.

עם זיינען דאָ סימפּטאָמען פון געפעהרליכע קראנקהייטען, וועלכע קענען איבערשרעקען יע־דען, אפילו דעם גענונדסטען מענשען. איינע פון דיא געפעהרליכסטע סימפּטאָמען פאר יעדער ראדיקאלער בעוועגונג, איז וואן יארמולקע הייבט אויף דעם קאָפּ.

טרויעריג מוז זיין אין דער ראדיקאלער און סאָציאליסטישער בעוועגונג, וואן אפילו ד ע ם שונא קען זיא שוין מעהר ניט בייקומען; וואן אפילו דיא יאהרהונדערטע איינגעפעפערטע נהעטאָ־האָזען בעקומען שוין אזוי פיעל מוטה און זיינען גענאָרען אזוי בעריים צום קאמפּף...

* * *

מיט עטליכע יאהרען צוריק האָט מען אין דער אידישער סאָציאליסטישער בעוועגונג פאר־גענומען א גרויסע רעווויזיע. מען האָט מיט א מאָל זיך ארומגעזעהען, אז מען איז צו גוט, צו פרום, צו ראדיקאל, צו פרינציפיעל, „צו ענג". עס האָט זיך גענאָלט אריבערפיהרען דיא בעוועגונג פון איינגען קליינזל אין „דער גרויסער וועלט".

מיטלען האָט מען אויסגעפונען פשוט'ע, בעלי־בית'ישע: דעם וויסענשאפטליכען סאָ־ציאליזמוס האָט מען פערפענטעט אין גענזע־פיסכען („") און געמיינט, אז מען האָט איהם שוין גובר געווען. חוזק צו מאכען פון „וויסענ־שאפטליכען" איז ארויין אין דער מאָדע. דאָס איז געווען דער בעסטער אטעסטאט פאר א יעלכטטישטענדיגען דענקער. קיין אנדערע טהעאָריען, קיין אנדערע וויסענשאפט האָט מען חלילה ניט געפרעדיגט: צו וואָס דאָס, פון וואָ־גען זאָל מען דאָס נעהמען?

מען איז געוואָרען „מאָלראָנט": מען האָט גענומען חנפ'ענען זיך צו דער יארמולקע, פער־מאכען דיא אויגען אויף איהרע שטוקעס, איהר שמיר־ען מיט „היליגען בוימאויל".

מען איז געוואָרען „בריט": מען האָט גענומען קוקען פון אויבען אראָב אויפֿן פּרא־לעטאריאט, אויפֿן קלאסענקאמפּף. צוזאמען מיט דער וויסענשאפט פון סאָציאליזמוס האָט מען גענומען ארויסווארפען פון דער סאָציא־ליסטישער שיף אלץ מעהר און מעהר סאָציא־ליסטישע פרינציפּיען. מען האָט דיא שיף אלץ ליכטער און ליכטער געמאכט, כדי זיא זאָל קענען שווימען וויטער און בריטער, און מען איז געוואָרען „ליכט". דיא שוועכע משא פון פּראָפּאגאנדא און סאָציאליסטישע ערציהונג האָט מען נאכגעוואָרפען. מען האָט זיך גענומען בענוגענען מיט דיא אינינג און וואכען פון קאמפּיין, ניט נור צו מאכען סאָציאליסטען, נור זאָנאר צו „ערציהען" סאָציאליסטישע טוער, רעדנער, אגיטאטאָרען. אין דער צייט פון קאָמפּיין האָט מען זיך פאר־א־יאהרען ערשט געכאפט, אז מען מוז אויף א מאשינאָווען אופן שאפען רעדנער און אגיטאטאָרען. מען האָט געעפענט א סאָציאליסטישען „חדר" און דאָרט האָט מען אינגעפּויקט ביי דיא טראָק־רעדנער וואָס צו „פּרעדיגען" פאר'ן עולם.

עטליכע יאהר זיינען אזוי אוועק, געוג צייט זיך ארומצוזעהען אויף וואָס פאר א פאל־שען וועג דיא אידישע סאָציאליסטישע בעוועגונג שטעהט; געוג צייט צו זעהען וואָס פאר א טרויעריגע פירות דיא „נייע עפּאָכע" האָט גע־געבען.

יארמולקע איז געוואָרען גרוים און שטארק. דאָס האָבען מיר געזעהען און געפיהלט אויף אונזערע בייגער. אנשטאט דער „גרויסער וועלט" איז אונזער „קלייזל" געוואָרען אזוי ענג, אז אפילו דיא גרויסע מאסען אריבערגע־קומענע פארטיגע סאָציאליסטען געפינען אין איהר קיין פלאץ ניט. קיין סאָציאליסטישע ביכער גיט מען מעהר צו נאָר ניט ארוים. מעהר וויא א צייטונג לעזט מען ניט. דיא פאר־טיי־ארגאניזאציאָנען צעהלען אויף דער איסט סייד נור וועניג צעהנדליגע מיטגליעדער. דער גרעס־טער טהייל פון דיא אידישע ארבייטער איז ניט ארגאניזירט. דער אלטער דור איז געוואָרען אלט, אבגעשטאנען גייסטיג, האָט פערלאָרען דעם מוטה, דיא ענערגיע און... נאך ערגער וויא אלעס, דעם גלויבען, דיא סאָציאליסטישע אי־בערצייגונגען.

קיין נייע טהורעם וועלען ניט נעשאפען, ניט אין דער ליטעראטור, ניט אין דער פראק־טישער בעוועגונג. ניטא קיין לעקטשורער, ניטא

קיין רעגנער, ניטא קיין טהויער, שרייט מען פון אלע זייטען.

און פון וואנען זאלען זיי זיך נעהמען, וועז דיא פעלד פון סאציאליסטישע ערציהונג און פראפאגאנדא איז אזוי לאנג און אזוי מיאוס פערלאזען געוואָרען? און מעהר וויא אויך א חיה שעה פון א הייפעל וועהלער האט מען גאר ניט געטראכט?

דער סאציאליזמוס איז א תורה, און מען דארף איהם ערנסט לערנען, שטודירען, פערשטעהן. מען דארף זיך איינטראכטען, איינלעבען אין דער סאציאליסטישער וועלט־אנשויאונג. דאס אלין פאדערט צייט, פאדערט ערנסטקייט. אין "האר־אף" פון קאמפיין־צייט קען מען קיין סאציאליסטישע טהויער ניט שאפען.

"צוריק אין חדר"! צוריק צום בוך, צוריק צו דער וויסענשאפט, צוריק צו פראפאגאנדא! דאס איז דיא וויכטיגסטע און אויך דיא פראקטישעסטע אויפגאבע פאר דיא אידישע סאציאליסיטישע בעוועגונג. ערשט דאן וועלען מיר האבען א געזונדע, ערנסטע, פעסטע סאציאליסטישע בעוועגונג; ערשט דאן וועלען מיר האבען פרישע כחות, געזונדע, נייע בלוט, ערנסטע גע־בילדעטע סאציאליסטישע טהויער.

דאס אלין אויך לאבא. דערווייל איז דיא נעכסטע טעג, שטעהט אונז פאר נאך א גרויס שטיק אגיטאציאנס־ארבייט — דאס איז דער ניי יארקער שטאדט־קאמפיין.

* * *

„א שטאדט קאמפיין אהן קאנדידאטען, אהן אישום, אהן לעבען"—אזוי האבען געשריען דיא בלעטער ביז אין מיטען אקטאבער. עס האט זיך אנגעהויבען אין גאנצען אויפ'ן אלטען שטייגער. מען האט געפרובירט ארויסשטעלען אייז אלגעמיינע פלאג פאר אלע בורזשואזנע גענעגער פון טעמעני, דיא פלאג פון „פיוזשען". רעפובליקאנישע בודעל־מאשין, מרובה'דינע בעלי בתים (סיטיזענס יוניאן) און א מיש־מאש פון עהרליכע ראדיקאלען און בלאפערשע דעמא־גאגען („מיוניסיפאל אויינרשיפ ליעג") — דאס זיינען דריי עלעמענטען, וועלכע עס איז זעהר שווער צו האלטען צוזאמען. זיי טרויען ניט און קענען ניט טרויען אייגע דיא אנדערע. זיי האבען ניט און קענען ניט האבען קיין טיעפע ערנסטע אלגעמיינע אישום.

דיא גאנצע פראייניגונג (פיוזשאן) איז ארויסגערופען געוואָרען אין לעבען דאן, וועז טעמענים סקאנדאלען און גנבות זיינען געווען שוין צו גרויס, צו שרייענדיג. דאן האט מען זיך געקענט פראייניגען אונטער דער פאהן פון „עהרליכע אדמיניסטראציאן"; מעהר האט מען ניט געדארפט. דיא „עהרליכע אד־מיניסטראציאן" האט מען שוין געהאט, און עס האט זיך געווייזען אז זיא קען און ווייל גאנץ וועניג געבען דער שטאדט. דיא „אונעהרליכע" אדמיניסטראציאן פון דער נייער טעמעני־ הער־שאפט אונטערשיידעט זיך ניט פיעל פון יענע „עהרליכע" אדמיניסטראציאן. עס איז געגוג געווען פאר טעמעני ארונטערצושטעלען דיא „גרעפט מאשין" אין בייסמענט, און פון דארט צו טרייבען דיא ראד פון דיא פאליטיקס און פון בודעל, אז דער עולם זאל מעהר ניט קענען אונ־טערשיידען צווישען טעמעני'ס אדמיניסטרא־ציאן און יענער „עהרליכער" פיוזשאן אדמיני־סטראציאן.

דיא אישו וועגען „עהרליכע אדמיניסטרא־ציאן" האט אלזא פערלאָרען איהר קראפט ניט אזוי דורך טעמעני'ס תשובה (וואהרום „צו קען א כושי איבערקעהרען דעם פעלין?") וויא דורך דיא חטאים פון דער פריהערייגער פיוזשאן־אד־מיניסטראציאן. — נו, האט מען זיך געכאפט פאר דעם „מאדנעם" אישו: „מיוניסיפאל אונער־שיפ". אבער דא איז וויטער א צרה: דער גלויבען אין דיא נויטוועגדיגקייט פון מיוניסי־פאל אונערשיפ איז ביי יענע „דרייאייניגקייט" אזוי קליין, וויא דער גלויבען פון דיא מאסען אין זייער עהרליכען וואונש צו ערפילען זייערע פערשפרעכונגען.

אונטער אזעלכע אומשטענדען האט גע־פעהלט אין דער „דרייאייניגקייט" דער עיקר: דיא אייניגקייט, דער צוטרויען איינע צו דיא אנדערע, און אלס רעזולטאט זיינען ניט געווען קיין אישום, ניט קיין קאנדידאטען, ניט קיין לע־בען. דאן איז דזשעראם געווען דער איינציגער „לעבעדיגער" מענש. דאן האט אויסגעוויזען, אז אלע קאפיטאליסטישע פארטייען וועלען זיך בוקען פאר איהם און איהם ארויסשטעלען פאר זייער אלעמענס קאנדידאט אלס „שטאדט־פראקו־ראר (דיסטריקט אטארני).

שלאגען טעמעני האט דיא „דרייאייניג־קייט" ניט געהאט מיט וועמען און מיט וואס, און זיא איז צופאלען. דערמיט איז זיבער און קלאר געווארען, אז ארויסווארפען טעמעני פון סיטי־האל וועט מען היי־יאהר ניט קענען. דיא קאמ־פיין האט געגומען טראגען א „טהעארעטישען"

באראקטער, און דאָס האָט געגעבען דיא מעגליכקייט צו געפינען „לעבעדיגע" קאנדידאטען.

פאר „טהעאָרעטישע" קאנדידאטען, וועלכע האָבען ניט קיין שום טשאנס אויסגעקליבען צו ווערען, פאָרדערען זיך גאנץ אנדערע אייגענשאפטען וויא פאר ערנסטע קאנדידאטען. מען דארף האָבען חוצפה'ניקעס, זיי זאָלען קענען צו זאָגען וואָס מעהר, שרייען וואָס העכער. ערפילען דיא פערשפּרעכונגען וועט מען דאָך סיי וויא סיי ניט. אזוינע קאנדידאטען האָבען גענוגן וויא דיא רעפּובליקאנער פּארטיי אין דער פּערזאָן פון איוועננס, און דיא מיוניסיפּאל אונערשיפּ לייגן אין דער פּערזאָן פון האָירסט. ביידע קאנדידאטען פאָהרען ארוים מיט א בום, פערשפּרעכען הרים וגבהות. מיוניסיפּאל אונערשיפּ איז ביידעננס פערדעל.

פון דיא צוויי קאנדידאטען איז איוועננס נעמיינ דער אינטערעסאנטסטער, דער פּעהיגער, דער ענערגישערער. פאר אונז סאָציאליסטען איז אבער האָירסט דער אינטערעסאנטסטער.

האָירסט ארבייט מיט שארפּע וועפּטער, מיט שטארקע אויסדריקע, וועלכע ער לייהט פון סאָציאליסטישען וועפּטערבוך. האָירסט לאָזט זיך אראָפּ צו דיא מאסען, בעזונדערס צו דיא ארבייטער. האָירסט, וועמעס גאנצע קאריערע איז געמאכט געוואָרען דורך אנדערע, טראָגט אין דעם קאמפּיין אויך אריין דעם ביליגען דעמאָגאָגיזמוס (ביליג גייסטיג, פאר האָירסטס קעשענע קאָסט ער אפילו אביסל טהייער). האָירסט ווירקט אויך דיא געפיהלען (און ניט דוקא אלע מאָל אויך דיא גוטע) פון דיא מאסען. עס שטעהט דערפאר פאר דיא געפאהר, אז ער וועט זאָגאר פערפיהרען א טהייל פון דיא ארבייטער, וועלכע וואָלטען שטימען פאר דיא סאָציאליסטישע פּארטיי.

עס איז גאָר ניט נויטיג צו לייקענען, אז האָירסטס קאמפּיין קען שפּעטער האָבען א גוטע ווירקונג אויף דיא סאָציאליסטישע בעוועגונג. דיא גוטע ווירקונג וועט בעשטעהען אין דעם, וואָס ער וועט געבען דעם ערשטען שטופּ א סך ארבייטער, וועלכע זיינען ביז איצט צום בעדויערען טויב און בלינד פאר דיא סאָציאליסטישע אגיטאציאָן. דיא גוטע ווירקונג וועט קומען דאָן, וועז דיא אלע, וואָס האָבען געגלויבט האָירסט'ס פערשפּרעכונגען, הבטחות און „גליקען", וועלען אנהייבען זיך ארומזוהן, אז מען האָט זיי געגארט און פערפיהרט. דאָס וועט זיכער ניט לאנג דויערן, יעדענפאלס ניט לענגער וויא אויף מאָרגען נאָך דעם וען האָירסט וואָלט זיך געשטעלט ביים קהל'שען שיסעל.

אז דיא ארבייטער, זאָגאר דיא וועלכע האָירסט און זיינע בלעטער וועלען דיא ערשטע אויפוועקען פון זייער לאנגען פּאָליטישען שלאָף, וועלען סוף כל סוף נעהמען דערקענען דעם אונטערשיעד צווישען האָירסט'ס פאלשע „ארבייטער פריינדליכע" מטבעות און דער אמת'ער סאָציאליסטישער ארבייטער פּארטיי. וועגען דעם האָבען מיר ניט וואָס צו זאָרגען.

דיא אויפגאבע פון דער סאָציאליסטישער פּארטיי און איהר היליגע פּפליכט איז דיא נעכסטע טעג, שוין איצט, דיזע פעלשונג אויפצורהלעהרען.

האָירסט'ס קנאקעדיגע קאמפּיין נויטיגט די סאָציאליסטישע פּארטיי צו זיין ענערגישער, טהעטיגער וי וועז־עס־איז. אויב פאר־א־יאָהר זיינען פיעלע געקומען צו אונז נאָך ניט אלס בעסט איבערצייגטע סאָציאליסטען, מוזען זיי ווייזען אז זיי האָבען זיך אייניגעלעבט אין סאָציאליזמוס אזוי ווייט, אז זיי קענען אונטערשיידען צווישען דער פאלשער מטבעה פון גלבלאָפּטער קאָפּיטאליסטישער דעמאגאגיע און צווישען אמת'ער סאָציאליסטישער ארבייטער־פּארטיי.

אין דעם בעשטעהט דיא בעדייטונג פון דער יעצטיגער קאמפּיין. זיא קען ווערען אן מוז ווערען דער פונדאמענט פאר א'ן ערנסטערע, גענדערע אידיישע סאָציאליסטישע בעוועגונג אין אמעריקא, און מיר ווילען האָפּען, אז זיא וועט עס ווערען.

II.

דיא „רעוואָלוציאָן" אין נאָרווענען האָט זיך געענדיגט אזוי רוהיג, שטיל און גלאָסען, וויא זיא האָט זיך אָנגעהויבען. דער בונד צווישען שוועדען און נאָרווענען איז הייגט שוין אויפגעלעזט און עם ווערט נאָך איהם „קיין מעכט ניט געזונגען, קיין קדיש ניט געזאָגט".

דיא שוועדישע פּאטריאָטען" האָבען אפילו אין פערלויף פון דיא לעצטע עטליכע חדשים פּרובירט בלאָזען אין פאטריאָטישען האָרן, פּרובירט ארויסרופען א „נאציאָנאלע" בעוועגונג נעגען נאָרווענען'ס „חוצפה", פּרובירט אינערהלב, אז געבענדיג דיא סעק זייער קעניג האָבען דיא נאָרווענען בעליידיגט דיא שוועדישע נאציאָן. אבער דיא נאנצע אגיטאציאָן האָט קיין ערפאָלג ניט געהאט. פאר דיא שוועדישע

סאָציאַליסטען איז דורך דיא פערהעלטניסע גע־שאפען געוואָרען דיא געלעגענהייט אוּן ארויס־גערופען געוואָרען דיא פּפֿליכט צו ווייזען אז דיא סאָציאַל־דעמאָקראַטיע שטעהט העכער פּאַר׳ן בירגערליכען „פּאַטריאָטיזמוס", העכער פּאַר דיא ענאָאיסיטישע אינטערעסען פּוּן אייגענעם פּאָלק. דיא שוועדישע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע האָט מיט מוטה אוּן עהרע דיא פּפֿליכט ערפילט. זיא איז ענערגיש ארויסגעטראָטען פּאַר דיא נאָרוועגער, פּאַר זייער רעכט צו זיין דיא פּאָל־שטענדיגע בעל־בתים אויף זיך, אוּן דאָס האָט געווירקט, דאָס האָט פּאַראַליזירט דיא גאַנצע אגיטאַציאָן פּוּן דיא „פּאַטריאָטען", וואָס האָבען געוואָלט ארויסרופען ברודער־קריעג צווישען דיא צווייי נאַציאָנען.

דיא ענערגישע האַלטונג פּוּן דיא שוועדישע סאָציאַל־דעמאָקראַטיע איז געקרוינט מיט א דאָ־פּעלטען ערפאָלג: ביי דיא לעצטע וואַהלען האָ־בען זיי געהאַט א גרויסארטיגען זיעג: אנשטאָט צוויי פּערטרעטער אין פּאַרלאַמענט האָבען זיי איצט פיערצעהן. אוּן דער סכסוך צווישען נאָר־וועגען אוּן שוועדען איז פּריעדליך געענדיגט. אין קאַרלשטאַדט איז בעשלאָסען געוואָרען, אז דער בונד צווישען בויידע מלוכות הערט אויף. שטרייט־פראגען דארפען געענדיגט ווערען דורך א פּשרה פּוּן האאגער פּריעדענס־געריכט. נאָר־וועגען האָט נור געמוזט מקריב זיין איניגע פּוּן איהרע נייערע פּעסטונגען ביי גוועגע. דיא בע־שליסע זיינען אָנגענומען אוּן בעשטעטיגט גע־וואָרען פּוּן בויידע פּאַרלאַמענטען.

נאָרוועגען איז געוואָרען א זעלבסטשטענ־דיגער, אונאבהענגיגער שטאאט. צו וועט דער נייער שטאאט מאכען אויף דעם וועלטערדיגען טריט אוּן זיך בעפרייען פּוּן דעם אוננעטליכען רעשט פּוּן מאָנארכיע אוּן אפילו קיין שטרויענעם קענזיג — וואַרום מעהר רעכט וועט מען איהם כּיי וו כּיי ניט געבען — שוין אויך ניט רופען? דיא פּראגע בלייבט דערווייל אָפּען.

* * *

דיא „הויפּט רעוואָלוציאָן", דיא אין בלוט־אויסגעוויקטע בעפרייאונגס־בעוועגונג אין רום־לאנד וועט אלין הויפּער. נאָך אייניגע שטילע וואָכען וועט מען מיט מוטה אוּן עהרע דיא פּפֿליכט ערפילט. דאָס וועט דאָס פּאָלק פּוּן דער „נייעסטער" רוסישער הערשונגס־קונסט. אזוי איז געווען מיט׳ן „פּאַרלאַמענט". אזוי איז איצט מיט דיא „פּריהייטען", וועלכע מען האָט געגעבען דיא סטודענטען. אויף דעם איז געבויט דער פּראָיעקט פּוּן „פּערזאַמלונגס־פּריהייט". אויף דעם בויט מען אויך דיא „אָבישאפונג פּוּן דער צענזור". „פּאָלשטענדיגע פּרייהייט, זיכערהייט עקזיסטירט פּאַר יעדען בירגער צו רייזען, צו שרייבען, צו אגיטירען כּל זמן... דיא אגיטאציאָן וועלכע געפיהרט אין „פּאַטריאָטישען" זינן פּוּן דיא הולינאַנעס, דיא שווארצע באנדעס אוּן זייערע פּינסטערע רע־אקציאָנערע פּערבינדעטע גוינגמינט, שארפּאָוו, בערג, מעשצערסקי, סובּארין א. ז. וו.

קאזאקע נאגאיקעס, סאָלדאטסקע קוילען, דיכטערליכע תליות עקזיסטירען פּאַר דיא, וועל־כע וויללען אגיטירען אין אנאנדער זינן, אין זינן פּוּן פּרייהייט אוּן רעכט, אין זינן פּוּן רעוואָלו־ציאָן אוּן פּאָלקסבעפרייאונג.

וואָס מעהר דיא רעגיערונג גיט רעפּאָרמען אויף איין זייט, אלין נייע שטריק ציהט זיא אָן איבער דיא העלזער פּוּן רוסישען פּאָלק. אוּן דערפּאַר דארף מען זיך פּאַר איהרע מתנות נאָך מעהר היטען וויא פּאַר איהרע פּויסטען.

פּאַר דיא רוסישע רעוואָלוציאָנערע פּאַר־לאַמענטאַרישע פּאַרטייען בלייבט היינט דער־פּאַר נאָך אין פּולער קראפט זייער אלגעמיינער אלטער פּרינציפּ: מיר טרויען ניט דער זעלבסט־הערשונג אוּן מיר שליסען מיט איהר קיין שלום ניט אפילו דאַן, וען זיא „שענקט" אונז מתנות, וואַרום וואָס גרעסער דיא „מתנה", אלין מעהר גיפט לויערט אין איהר בענאָבען. דער קאמפּף געהט וועיטער, דער קאמפּף ביז׳ן סוף.

דר. ק. פּאָרנבערג.

פּ. ס. מיר האָבען ניט גערעדט וועגען דער וויכטיגסטער פּאסירונג פּוּן דעם חודש: וועגען דייטשען סאָציאַליסטישען פּאַרטיי־טאָג. וועגען דעם וועלען מיר נעבען א בע־זונדערען ארטיקעל.

א טויטער לעבען.

אין שיינק איז אריין א מענש פון א יאָהר 40, רייך געקלייידעט, מיט א קיילעדיגער אונטערגעשטאָרבענער בערדיל, מיט א קלוגען שארפען בליק. דאָס איז געווען לייב בערקין, דער בעל הבית פון דעם מויער.

ער איז אריין אין שטוב געהיילט, איז צוגענאנגען גלייך צו שמערלען און האָט איהם א פרעג געטהאָן שטארענג:

— וויא אזוי האָט זיך דאָס געטראָפען?

דערזעהענדיג דעם בעל הבית, לייבע בערקין, האָט זיך שמערייל צומישט, האָט זיך אייגענהויקערט און אויף זיין פנים האָט זיך אויסגעדריקט אי חניפה אי רחמנות.

— א—איי, ר' לייב — האָט ער ארויסגערעדט פארצאָגט און פאנאנדערציהענדיג דיא ווערטער, — א—איי וואָס פאר איין אומגליק:

— איך פרעג דיך וויא אזוי האָט זיך דאָס געטראָפען? — האָט איהם איבערגעשלאָגען דיא רייד בערקין.

— ווי אזוי?... מיר האָבען אללע געקענט דאָרטען בעגראָבען ווערען!

לייווויק, דער יחס שמוניק, האָט נעכטען ביינאכט אויסגעלייגט 4 קלעטשקעס ציגעל ביין רעכטען ברעג קאנאוע! האָבען זיי נאָר פּראָסט ארָאבגעזעצט דיא ערד....

— לייווויק! — האָט איהם איבערגעשלאָגען מיט קאם איינגעהאלטענעם צאָרן בערקין — און וואו ביסטו געווען? וואו זיינען דיינע אויגען געווען?

— וואו איך געווען..... פון וואנען האָב איך געזאָלט וויסען?.... ער האָט נעכטען שפעט ביי נאכט געבראכט דיא ציגעל.... היינט אין דער פריה האָב איך דערזעהען.... וואָס האָב איך געקענט טהאָן..... האָט נעמורמעלט, וויא א שולדיגער חדר איננעל, שמערעל.

בערקין האָט מיט בעם א קוועטש געטהאָן מיט דיא פליציעם און האָט אין א מינוט ארום א פרעג געטהאָן:

— וואו איז ער? מען האָט איהם אווועקגעפיהרט אין שפיטאָל?

— ער איז דאָ אין יענעם חדר. דער דאָקטאָר האָט ניט געהייסען ריהרען איהם פון אָרט.

— איז שוין געווען א דאָקטאָר? וואָס האָט ער געזאָגט?

שמערעל האָט א זיפץ געגעבען: — ער האָט געזאָגט, אז דער שארבען איז ביי איהם צושפאָלטען.

בערקין איז אריין אין צווייטען צימער. משה איז געלעגען שטיל, מיט צוגעמאכטע אויגען און האָט שווער, איבערגעריסען געאָטהעמט. דיא שוינקערין איז געזעסען לעבען און האָט איהם געליגט צום קאָפּ קאָמפּרעסען.

בערקין איז געבליבען שטעהן ביים טיר און האָט א מינוט געקוקט אויפמערקזאם אויף משה'ן, וועלכען ער האָט געזעהען דעם ערשטען מאָל. ער האָט געזעהען פאר זיך א קליינינקען, א דאריבקען מענשעלע, איין אויסגעהאָרוועטעטען, א פער'חושך'טען. דער מענשעלע האָט פון דעסטוועגען געלעבט, האָט געוואָלט לעבען, האָט אפשר געוואָלט א ביסעלע גליק. 32 יאָהר האָט ער אָבגעלעבט אויף דער וועלט, און זיין גאנצער לעבען איז געווען א לאנגזאמער, ביטערער שטארבען. ביסלעכווייז איז ער געשטאָרבען פון הונגער, פון קעלט, ביסלעכווייס פון צרות, פון דאגות, פון דחקות, ביסלעכווייס פון שווערע, איבערקרעפטיגע ארבייט — ביז עס איז עקזעמען א קלעטשקע ציגעל און האָט פערניכט דיא ענדע.

בערקין איז געווען ניט קיין רך לב. אמת, זיינע הונדערט טויזענד רובעל האָט ער „בשר פערדיענט", ער האָט קיינעם ניט נע'הרג'עט, האָט ביי קיינעם קיין שלעסער ניט געבראָכען, ביי קיינעם פון קעשענע ניט ארויסגענומען. נור אין זיין פערמעגען האָבען זיך געפונען גענוג, גענוג רובעלם, בענעצטע מיט יתומים'שע און אלמנה'שע טרערען, מיט טרערען פון פינסטערע ביטערע אָרימע לייט. בערקין איז געווען א נע־הילץ־העגדלער— און ניט איין מאל נאָך'ן ספלאוו פלעגט ער אבשיקען דיא אומגליקליכע, הונגעריגע בויערען, וועלבע האָבען געטריבען די פליטען, ניט בעצאָהלענדיג. רוהיג און קאלטבלוטיג פלעגט ער צוזעהען דיא טרערען, אויסהערען דיא קללות פון דיא אָרעמע לייט, וועלכע פלעגען נאָך א זומער ביטערע ארבייט

אוועקגיין אהיים צופוססען אהן א קאפיקע געלד, אהן א ברעקעל ברויט.... בערקין איז געווען א מענש א קלוגער, א געביל־דעטער, א היינטוועל־טיגער. פאר מענשען האט ער וויניג מורא געהאט, פאר גאט — נאך וויניגער.

אבער איצט, דערוועהענדיג דעם דאריגקען, קליניגקען מענשעלע, וועלכער האט אזוי וויניג געדארפט, אום צו דערשטארבען — איז איהם געוואָרען שוואר אויפ'ן הארצען, און ער האט זיך פערטראכט.

— ביי איהם איז אימיצער פאראן? — האט ער א פרעג געטהאן שמערלען.

— א ווייב מיט דריי קינדער....

בערקין האט אונמוטיג א שאקעל געטאן מיט'ן קאפ, האט ארויסגענומען פון בוזים־טאש א דיקען טייסטער, האט ארויסגענומען 5 רובעל און דערלאנגט שמערלען.

— נא, דערווייל.... מי וועט מסתמא דארפען, א רעצעפט, דעם דאקטאר.... וואס דארטען וועט קאסטען.... וועסט אין אבענד אזייגער 8 אריינגיין צו מיר.

זיי זיינען ארוים אין צווייטען ציממער.

— זאג מיר.... האט זיך געוועגדעט בערקין צו שמערלען — פון פאליציי איז אימיצער געווען?

— קיינער ניט....

— מי דארף פעריאוועון.... נאר עס מאכט ניט אוים, איך וועל דאס אליין מאכען!.... א פיינעם געשעפט האט איהר מיר פערשאפט!....

ער איז צוגעגאנגען צום טיר און האט זיך אבגעשטעלט.

— וועסט נאך היינט שטעלען א מענשען צעהען מען זאל אבגראבען דיא קאנאווע. —

און ער איז געהיילט ארוים פון שיינק.

דיא שיינקערין, וועלכע איז ארויסגענאנגען בעלייטען בערקינען, אז זיא האט דערהערט זיינע לעצטע ווערטער, האט זיא זיך אין א ווייל ארום אבגעדרופען מיט כעס:

— א! וויא געפעלט אייך דער איד? דאָ שטארבט א מענש, וואס איז ג'הרג'עט געווארען זיין אויף בנין, און ער טראכט וועגען דער קאנאווע!... מען קען דאך פון זינען ארבאָ!

— זאל ער אליין פערשאטען ווערען, דער גזלן, דער רצחן! — האט אויסגעשריען מיט צארן שמערלע, — א הונד וועט אפילו ניט וואָיען נאך איהם! א איד! אויך מיר א איד! ערנער וויא א משומד!

חיים וואלף, לויפענדיג אין אפטייק, האט דערזעהן פון ווייטען שרה'ן, וועלכע האט געטראָגען משה'ן ווארמעם. זיא איז געגאנגען פערטראכט. זיא האט אין זינען איבערגערעכענט אויהר חשבון מיט מלכה דער קרעמערין, זיא האט חושד געווען אז יענע האט איהר צוויי מאל גערעכענט די זעלבע ליכט אויף שבת.

ביי חיים וואלף'ן איז איינגעפאלען דאס הארץ, אז ער האט דערזעהן שרה'ן. זיין ערשטער געדאנקען איז געווען אומקאהרען זיך צוריק, אריבערגעהן אויף דער אנדער זייט גאס כדי נאר ניט בעגעגנען זיך מיט שרה'ן, ניט זיין דער אנזאגער פון דער שרעקליכער בשורה. לאז זי אליין קומען צום אונגליקליכען ארט, לאז זי אליין זעהען.

נור שרה האט איהם שוין בעמערקט, האט איהם א נייג געטאן מיט'ן קאפף און איז גיכער איהם נעגאנגען אנקעגען.

— גוט מארגען, ר' חיים וואלף! — האט זי ארויסגערעדט מיט א פרייגדליכער מיענע.— איהר מוזט שוין געהן וואָרמעם עסען? איך טראג ערשט משה'ן וואָרמעם.

חיים וואלף איז געשטאנען ווי פערשטיינערט אויף אין ארט. ער האט געקוקט אויף שרה'ן, געקוקט אויף דעם קליינעם אָרימען טעפעלע, וואס זי האט געטראָגען — און פאר זיינע אויגען איז געשטאנען משה'ס פערשוואָרענע צובלוטיגטע געזיכט.

— איי, שרה, שרה! !... האט זיך ביי איהם ארויסגעריסען א ביטערער זיפץ.

—וואס איז מיט אייך, ר' חיים וואלף? — האט אויסגעשריען ערשראקען שרה.

חיים וואלף האט איהר נישט געענטפערט, נאר אין זיין בליק איז געווען אזוי פיעל שרעק און לייד, אז ביי שרה'ן איז איינגעפאלען דאס הערץ.

— איי, רבונו של עולם! עס האט זיך אין אומגליק געטראָפען! ! — האט זי אויסגעשריען, כאפענידג חיים וואלף'ן פאר'ן האנד.

— איי, שרה! א גרויסער, א גרויסער אומגליק! ! — האט זיך וויעדער ארויסגעריסען ביי חיים וואלף'ן.

— משה? ! גוואלד! ! מיט משה'ן האט זיך אין אומגליק געטראָפען? ! — האט פערשטאנען שרה, און חיים וואלף'ס פערלאָרענער בליק האט איהר גלייך געזאגט, אז זי האט קיין טעות ניט.

— גוואלד! זאגט! — האט זי געגעבען

שריען מיט א ווייגענדער שטימע. — זאָגט וואָס? איבערגעפאָהרען? אראָבגעפאלען? ג'הרג'עט געוואָרען...

— פערשאטען געוואָרען... האָט ארויסגערעדט חיים וואלף אהן קרעפטען.

שרה'ן איז פינסטער געוואָרען אין די אויגען. זי האָט מיט אמאל פערלאָרען אלע קרעפטען, די הענד האָבען זיך איהר אונמעכטיג אראָבגעלאָזען. דער טעפעלע מיט דעם אָרימען וואַרמעם איז אראָבגעפאלען און האָט זיך אהן רעש צובראָכען.

—אוי, איך בין פערפאלען — האָט זיך ביי שרה'ן ארויסגערופען א שטילער געשריי.

נור זיא איז באלד געקומען צו זיך און האָט זיך מיט א יאָמער, מיט א קלאָג געלאָזען לויפען אהין, צו דער גרוב, וועלכע האָט איהר נעכטען נעגעבען ברויט, וועלכע איז היינט געוואָרען איהר מאנם קבר.

חיים וואלף איז געשטאנען א ווילע, האָט א מאך געטאָן מיט'ן האנד מיט כעס אויף זיך זעלבסט, און איז געאילט אוועק אין אפטייק.

— וואו איז ער? וואו איז ער? — האָט שרה געשריען צולויפענדיג צו דער קאנאווע און פאנאנדערשטופענדיג די מענשען, וועלכע זיינען דאָרטען געשטאנען. ניט געפינענדיג מישה'ן, האָט זי אָנגעהויבען שרייען, אז מען האָט איהם נאָך ניט אָנגעגראָבען.

צו איהר איז צוגענאנגען א'ן אלטער יוד, האָט איהר שטיל אָנגענומען פאר'ן האנד און ארויסגערעדט וויך מיט מיטלייד:

— שא, ווייבעל! זיי א מענש. מען האָט איהם אָנגעגראָבען. ער איז אין שוינק. ער לעבט און וועט אם ירצה השם געזונד זיין.

און ניט ארויסלאָזענדיג איהר האנד, איז ער אוועק מיט איהר אין שענק.

ווי נאָר שרה האָט דערפיהלט, אז אימיצער האלט זי פאר'ן האנד, פיהרט זי — האָט זי מיט אמאל פערלאָרען אלע קרעפטען און האָט זיך ווי איין אָרימע פערוואָגעלטע קינד פאנאנדערגעווויינט.

נאָר אז זי איז אריין אין הויז, אז זי האָט דערזעהן משה'ן מיט דעם פערשוואָלענעם, צובלוטיגטען פנים, מיט דעם ארומגעבונדענעם קאָפף, מיט די פערמאכטע אויגען האָט זי האסטיג ארויסגערופען די האנד ביי דעם יודען וואָס האָט זי געפיהרט און האָט זיך א וואָרף געטאָן צו משה'ן.

— אוי, מיין מאן! מיין קרוין! מיין קאָרמילעץ!

— שא, שא, שרה! ער וועט אם ירצה השם געזונד זיין, — האָט זי געזומען טרייסטען שמעריל.

שרה האָט איהם ניט געהערט און געשריען:

— גוואלד! וואָס טהוט מען גאָרנישט! וואָס ראטעוועט מען איהם ניט? וואו איז דער דאקטאָר? גוואלד! העלפט! זיינע פיצעלעך קינדער דארפען נאָך האָבען א טאטען!

— זיי א מענש, שרה! — האָט שמעריל זי ווייטער געזומען טרייסטען. — דער דאָקטאָר איז געווען. מען טהוט, וואָס מען קען. חיים וואלף איז אוועקגעלאָפען אין אפטייק. יעקב בער איז אוועק אין שול, עפענען דעם ארון קודש זאָגען תהלים. מען טהוט! מען זיצט ניט מיט צונויפגעלעגטע הענד.

שרה איז געשטאנען לעבען משה'ן און האָט מיט געוויין און גרויס ליעבע גע'טענה'ט:

— משה! קרוין מיינער! רייד ארויס א וואָרט! עפען אב די אויגען, זאָג וואָס טהוט דיר וועה? משה האָט מיט גרויס מיה אויפגעעפענט די אויגען, האָט געוועדעט זיך האלב אונבעוואוסט אויף שרה'ן און האָט ארויסגערעדט זעהר שטיל:

—מיר... איז שווער...

— וואָס טהוט דיר וועה?

— גאָר נישט...עס טהוט מיר נישט וועה... ניט ווין... א'ן עברה... ברענג די קינדער...

עס זיינען געקומען שמואל, שרה'ס מאטע, און מלכה, משה'ס מוטער, עס זיינען געקומען נאָך אייניגע קרובים, בעאמטע, עס האָבען זיך ווייטער אָנגעהויבען געשריייען און יללות אונאכדעם, אז אלע זיינען געקומען צו זיך, זיינען זיי ארויס אין אנאנדער צימער, א חוץ שרה'ן און מלכה'ן. זיי ביידע זיינען געבליעבען ביים קראנקען האָבען געביטען איהם די קאָמפרעסען. שרה איז געזעסען ביי משה'ן, מלכה איז ארומגענאנגען איבער'ן שטוב און האָט אונאויפהער־ליך נעקרעכצעט.

עס האָט אָנגעהויבען דונקעל צו ווערען. משה האָט ווייטער אויפגעעפענט די אויגען, האָט אָנגעהויבען ווי עפעס זוכען און האָט אויסגערעדט הייזעריג אוו שנעל:

— די קינדער!... ברענגט די קינדער!...

— שרה'נקע, געה זיך דורך אהיים אוו ברענג די קינדער, — האָט געזאָגט צו איהר

מלכה. — דער קליינינקער האָסטו א גאנ־צען טאָג ניט געגעבען עסען. זי האָט דאָרטען געמוזט ווײנען...

— זי האָט נעבעך אויך וואָס צו ווײנען... האָט געזאָגט שרה און זיך אליין פאנאנדער־געווײנט.

7.

אין דער פריה, ווי נור שרה,וועלכע האָט אוועקגעטראָגען דעם מאן וואַרמעם, איז ארויס פון שטוב, האָט יאכנע, די בעל הבית'טע פון איהר דירה, אויסגעשריען מיט כעס :

— נישקשה, לייזער דער בריוט־באקער געהט ביי איהר פון זינען ניט ארויס! פאר וואָס? ווייל ער מאָהנט, ווייל ער לאָזט זי ניט צורוה, ווייל ער רייסט די פלייש! וועגען דירה־געלד טראכט זי אזוי פיעל ווי וועגען פאר־א־יאָהריגען שנעע! נאָר נישט, זי וויים, אז איך וועל זי פון דירה ניט ארויסטרייבען! איך בין דאָך די גוטע, איך בין דאָך דער נארר!...

— וער הייסט דיר זיין א גוטע און וער הייסט דיר זיין א נארר? — האָט זיך אָבגערו־פען קאלטבלוטיג יעקב, אריינשלאָגענדיג טשוועקעם אין דער פאדעשווע — מאָהן אויך, רייס אויך די פלייש, וועסט דו אויך ליגען אין זינען...

— „מאָהן"! — „רייס די פלייש"! האָט איהם איבערגעמישט מיט כעס יאכנע. — וואָס עפעס דארף איך דאָס טהאָן? און דו ביזט א פריץ? דיר האָט דער צונג אָבגעדארט? דו קענסט איהר ניט זאָגען, אז אויב זי ׳וועט ניט בעצאָהלען פאר די דריי חדשים דירה־געלד, וועסטו זי אריסווארפען אויף צוויי שפּענדלעך מיט איהרע בעבעכעס און שמאטעס? דו קענסט דאָס נישט זאָגען? דו ביזט דאָך א מאנסביל, א חוואראנזיל!

— מכ־שפה, דו הייבסט שוין אָן? — האָט ארויסגערעדט מיט איין איינגעהאלטענעם צאָרן יעקב. — וער האָט זי אריינגעלאָזען אין דירה? דו? נו, טאָ וער אויסגעריסען! ברעך די קאָפּ מיט איהר אין איינעם, און מיך לאָז צורוה!

— משומד, אפיקורוס, א כאָלערע זאָל דיך כאָפּען! — האָט אויסגעשריען יאכנע — ער רעדט נאָך! „דו האָסט זי אריינגעלאָזען אין דירה"! צוליעב מיין וואוילטאָג האָב איך דאָס איהר פערדונגען די דירה?... איך האָב זעהר נעוואוסט, אז זי ווען ניט צאָהלען?

— האָסט דו ניט געוואוסט? — בין איך ווייטער ניט שולדיג! האָסטו געזאָלט וויסען!

— זעה נאָר וואס פאר א קאלטבלוטיגקייט!

— האָט אויסגעשריען יאכנע. — ממזר, ממזר! דו מיינסט, איך פערשטיי ניט וואָס דו ווילסט? איך פערשטיי דיך גוט! דו ווילסט גיכער פּטור ווערען פון מיר, ווילסט גיכער נעהמען א מיי־דעל! דו וועסט אָבער ניט דערלעבען און ניט־דערהארען! דיר אויך צו להכעים וועל איך לעבען און געזונד זיין! אהא!

— דאָס דוכט זיך דיר נור, אז דו ביזט געזונד, — האָט געענטפערט מיט א אכזריות'ן שמייכעל יעקב. — דו ביזט שוין א האלבער פּגר. א סך וועסטו שוין ניט ציהען — גלויב מיר! וועסט אין גיכען איינעהמען א מיתה משונה, און דאמאלס וועל איך טאקי נעהמען א מיידעל!

— אפיקורום, משומד! שווייג, שווייג! אז ניט וועל איך דיר דעם מוח מיט עפעס פּלעטען.

— פּרואוו נאָר, אדרבה! — האָט געענט־פערט קאלטבלוטיג יעקב. — און איך זאָג דיר נאָך אמאָל, ווי נאָר גאָט וועט מיך פון דיר אוים־לייזען, וועל איך טאקע באלד חתונה האָבען מיט א יונגער מיידעל...

— אהוואָראָבע! א קדחת! אלטער הונד! — האָט א געשריי געטאָן מיט נקמה יאכנע. — נארר! פּרא אָדם! וועלכע מיידעל וועט דיך נעהמען? דו ביזט דאָך א'ן אלטער הונד, אָהן צייהנער! מעהר קענסט דו דאָך ניט, אז לויפען אין שיינק!...

— וואָס דען, אָט וועל איך ענדיגען דעם שטיוועל, און וועל גהן אין שיינק! א סך ליע־בער, איידער זיצען מיט דיר.

גענוג! ברעך דיא קאָפּף! מיין דאגה! דו מיינסט איך ווייס ניט, אז דיא 3 רובעל, וואָס דיא שוינקערקע איז דיר שולדיג געווען, האסטו פארשכור׳ט? — איך ווייס! נאר האב דיר א שווארץ יאהר: נעהם איין א מיתה משונה! פארטרינק אפילו דיא קאָפּף!...

יעקב האט אניעדערגעלענט אָהן א זייט דעם שטיוועל, איז אויפגעשטאנען, האָט זיך אויסגעגליכט און האט א בליק געטאָן אויף יאכנען און האָט אויסגערעדט מיט איין אויי־גענהאלטענעם צאָרן :

אָבער אז איך וועל פון דיר פּטור ווערען און וועל חתונה האָבען מיט א יונגער מיידעל, וועל איך דאך אויפהערען טרינקען. דו פער־

שטעהסט דאָס? איך טרינק דאָס נאָר מחמת דעם, וואס איך האב אזא ווייב ווי דו, ווייל פון דיר וואָלט איך אוועק לויפען ניט נאָר אין שיינק—אפילו אין כּף הקלע! פערשטעהסט? דו, דוא טרייבסט מיר אין שיינק! טאָ שווייג זשע, מכשפה. אריה אין דיין טאטענס טאטען אריין!!

—א־א! ער הויבט שוין אָן זיינע גנבי'שע שטיק. גנב! דו ביזט דאָך געווען א גנב אין דער מאמעס בויך! איהר האט געהערט א גע־שעפט: איך טרייב איהם אין שיינק!...

—טרעט אָב!! הערסט — טרעט בעסער אָב!!—האָט אויסגעשריען מיט ווילדען כעס יעקב, כאפענדיג אין האנד דעם שטיוועל, ווע־בען ער האט געארבייט.—אָט זעהסט דו דעם שטיוועל? ווי איך בין א איד, זאג נאך א וואָרט־און ער וועט דיר פליהען אין קאָפּף!

—און איך ווע דיר צופראסקען דיא צורה מיט דער שיסע! ווי איך בין א אידישע טאָכ־טער! דו מיינסט, אז איך ווע דיר שטענדיג שווייגען? געגוג שוין זיין א נאר! מופקר! פּיא־ניצע!..

—אָט איז דיר!!...

יעקב האָט מיט קראפט אוואָרף געטאָן אין איהר דעם שטיוועל. יאכנע איז אבגעשפרונ־גען אָן א זייט. און האט געוואלט א וואָרף טאָן אויף יעקב'ן די שיסע, נאָר יעקב איז שוין גע־וען אויף יענער זייט טהיר. יאכנע האט זיך בע־נוגענט מיט דעם, וואס זי האט אויסגעשריהען:

— אויסגעווארצעלט זאלסטו, ווערען מופקר!

זיא האט אניעדערגעשטעלט האסטיג די שיסע אויפ'ן טיש.

נאך עטליכע מינוט האט זי געשאָלטען איהר מאן, פריהער אויפ'ן קול און נאכדעם שטילערהייט,אביסע בערוהיגענדיג זיך האט זי גענומען קאכען וואַרמעס. אז עס איז געקומען וואַרמעס צייט האט זי אנגעהויבען אלץ אָפּטער קוקען אויפען טהיר, זי האט מורא געהאט, אז יעקב וועט ניט קומען עססען. זי האט זיך גע־שראָקען אומזיסט. אין א שעה אנדערהאלבען ארום איז געקומען יעקב, גלייך ווי עס וואלט נאר נישט פאָרגעקומען, האט זיך געוואשען און נעזעצט עסען. מיט יאכנען האט ער ניט אויסגע־רעדט קיין האלב וואַרט.

עטוואָס שפעטער איז געקומען שרה'ס קלע־נערער אינגעל, דוד'קע, וועלכער האט געשפיעלט ביים שכן. אז ער איז אריין אין צימער און דער־זעהען, אז דיא מוטער איז ניטאָ אין דער הויס, האט ער א בליק געגעבען אויף דער שלאפענדער שוועסטערל, און איז שטיל, גע'גנב'טערהייט צוגענאנגען צום אלמערל, האט פאמעלאך אָב־געעפענט די טהירל, האט ארויסגענומען דעם ברויט, און האט אבגעבראָכען א שטיקל און האָט געגומען מיט גרויס טעם עסען.

די שוועסטערל האט זיך אויפגעכאפט און האט אנגעהויבען ווייגען. דוד'קע האָט אויף געך דערעסען זיין ברויט, האט א שאָקל געטהאן די וויגעלע און ארויסגייענדיג אין שוסטערס צימער האט ער געפרעגט ביי יאכנען:

— וואו איז דיא מאמע?

—זי האט אוועקגעטראגען דעם מאטען ווארמעס.

— ריבה'לע ווייגט... איך האָב זי געוויעגט און געוויעגט...

— ווייג זי נאָך אביסעלע, וועסטו זיין א וואויל־ער אינגל, האָט ארויסגערעדט יאכנע, טראכטענדיג וועגען אן אנדער זאך.

— גוט, האָט געענטפערט געהאָרכזאם דוד'קע. האָט זיך אומגעקעהרט צוריק אין צימער, נאָר אנשטאט צו וויעגען די שוועסטערל האָט ער וויעדער אָבגעברָכען א שטיקעלע ברויט און האָט גענומען עסען. אין דיעזער צייט איז אריינגעגאנגען דער עלטערער ברודער, וועלכער איז געקומען פון חדר. דוד'קע האָט פערלענט די הענד מיט'ן ברויט הינטערן רוקען און האָט מיט שרעק געקוקט דעם ברודער גלייך אין די אויגען.

—וואו איז די מאמע? — האָט יענער א פרעג געטאָן, און האָט געוועדעט א שארפען בליק אויף דוד'קען.

— זי האָט... אוועקגעטוָאָגען... דעם טא־טען וואיימעס... האָט געענטפערט מיט טרייס־לענדער שטימע דוד'קע.

— און וואָס האלסטו דאָרט אין האנד הינטערן רוקען, א? האָט וויעדער געפרעגט אינקווויזיטאָריש דער עלטערער ברודער.

דוד'קע האָט ארויסגעלאָזען פון האנד אויפ'ן פאָדלאָגע דעם ברויט, האָט אויסגעצויגען און בעוויעזען די האנד, אויף וועלכער עס זיינען געבליעבען ברעקלאך ברויט און האָט ארויסגע־רעדט זעהר ערשראָקען:

—נאָר... נישט!...

— און וואָס איז דאָס? !... האָט איהם אָב־געשטעלט דער עלטערער, אויפהייבענדיג פון פאָדלאָגע דעם ברויט. — וואָס איז דאָס, א־א? !

— בייט... האָט געענטפערט ציטערנדיג

דוד׳קע. — א ביעקעלע... איך האָב געזומען א א ביי...עקערע.

— וואַרט, א כאַליערע זאָל דיך כאפּען! איך וועל דערצעהלען דער מאמען, אז דו נעמסט אלײן ברויט!

— א—בייע—קע—לע! — האָט זיך פּוכּ־אנדערגעווײניט דוד׳קע.

— גערה אין דר׳ערד! — האָט אויף איהם א געשריי געטאָן דער עלטערער און האָט איהם א שטאָם געטאָן. נאכדעם, האָט ער אלײן, שוין מעשה בעל הבית, געזומען דאָם ברויט, האָט אָבגעבראָכען א שטיקעל און האָט געזומען עסען. די שוועסטערל האָט וויעדער אָנגעהויבען ווײנען. ער האָט א געשריי געטאָן צו דוד׳קען:

— וויעג זי!!

דוד׳קע האָט געאיילט גענומען זי וויעגען.

אז דער עלטערער ברודער האָט אָבגעגעסען זיין ברויט איז ער צוגעגאנגען צום וויעג.

— וואָם איז דיר, ריבה׳לע, וואָם? ווילסט עפּינקען?

דאָם קינד האָט אויסגעשטרעקט צו איהם איהרע הענטלעך און האָט אָנגעהויבען כליפּען.

— נו ניט ווײן, איך וועל דיר געבען, איך וועל דיר געבען עפּינקען!

ער האָט זיך געשטעלט אויפּן שטוהל און האָט אראָבגענומען פון פּאָליצע א שאכטעל, אין וועלכער עם איז געלעגען א׳ן אלט־געבאקענע חלה. ער האָט אָבגעבראָכען א העלפט און האָט אָנגעהויבען קייען און קאָרמענען דערמיט דאָם קינד. דאָם הונגעריגע קינד האָט גיעריג געשלונגען די קלײנע פּאָרציעס, וועלכע דער ברודער האָט איהר געלעגט אין מויל. צווישען איין שלונג און דעם אנדערען האָט זי געשריען.

— מעהר ניטא — א, ריבה׳לע! — האָט געזאָגט ענטשיעדען דער איינגעל, וועלכער איז ניט בייגעשטאנען דעם נסיון אראָבצושלינגען דעם לעצטען ביסען.

ריבה׳לע האָט זיך ניט בעפּריעדיגט מיט אזא ענטפער און האָט אלײן געשריען.

— שטיל! שטיל, קבצנ׳ישע קישקע! — האָט אויף איהר א געשריי געטאָן דער איינגעל און האָט א מאך געטאָן מיט׳ן האנד. — זעה, ווי זי האָט זיך פאָאנדערגעשריען! שווייג! איך וועל דיר געבען!

דאָם איבערגעשראָקענע קינד האָט אויפּ־געהערט צו שרייען, און האָט נור געכליפּעט, דערנאָך איז עם אנשוויגען געוואָרען און אין גיכען אנישלאָפען געוואָרען.

נאָך וואַרמעם האָט זיך יעקב געזעצט אר־בייטען. יאכנע איז אַרומגענגען איבער׳ן שטוב, האָט אלײן געטראכט ווי אזוי שלום צו מאכען מיט יעקב׳ן. זי האָט א קוק געטאָן אין שרה׳ס צימער און האָט געפּרעגט ביים אינגעל:

— וואו איז דאָם פערפאלען געוואָרען די מאמע? וואָם איז זי אוועקגענגען אויף א נאנצען טאָג?

— עס קען זיין זי איז פערגאנגען צום זיידען — האָט געענטפערט דער אינגעל.

—פאר וואָם זאָל זי ניט פערגעהן? זי האָט דאָך דאָ אומזיסטע ניאנקעם! — האָט זיך אָבגערופען יאכנע, אומקעהרענדיג זיך צוריק אין איהר צימער און וועגדענדיג זיך מעהר צו יעקב׳ן אייידער צו אינגעל. יעקב האָט איהר נישט געענטפערט.

דער אינגעל האָט געוואַרט נאָך א ווײלע און איז אוועק צוריק אין חדר.

אז עס איז דורכגענגען א פּאָר שעה און שרה איז אלײן ניט געקומען, האָט יאכנע אָנ־געהויבען בעאונרוהיגען זיך.

— וואָם קען דאָם זיין, וואָם שרה איז אלײן ניטא! איך האָב מורא, אז עס האָט זיך עפּעם געטראָפען! — האָט זי געזאָגט וועגדענדיג זיך גלייך צו איהר מאן.

— וואָלסט אפשר געהן זוכען זי? — האָט זיך איראָניש אָבגערופען יעקב.

אין דער אמת׳ן האָט טאקע יאכנע געוואָלט נעהען זוכען שרה׳ן, נאָר דער איראָנישער ענט־פער פון יעקב׳ן האָט זי אָבגעשטעלט פון דעם און זי האָט געענטפערט:

— נאָך וואָם? זוכען וועל איך נעהן? צופיעל כבוד!

אז עס איז שוין פינסטער געוואָרען און שרה איז אלײן ניט געקומען האָט שוין אפילו יעקב אָנגעהויבען בעאונרוהיגען זיך. ער האָט עטלעכע מאָל א קוק געטאָן אויפ׳ן טהיר. דער־נאָך איז ער פּלוצים אויפגעשטאנען און האָט ענטשיעדען געוועזדעט זיך צו יאכנען:

— נעהם די פּאציילע און קום זעהען, וואו זי איז!

נאָר דאָ האָט יאכנע דערזעהען דורכ׳ן פענ־סטער שרה׳ן. זי האָט א וואָרף געטאָן די פּא־ציילע און האָט ארויסגערעדט מיט כעם:

— אָט געהט זי אלײן, די פּריצטע!

— שרה איז געגאנגען אהיים מיט פיעבער־
איילענדע טריט. אין איהר מח האָבען זיך גע־
דאַהט פיעלע צוריסענע געדאנקען. איהרע
ליפּען האָבען אונבעוואוסטערהייד גע׳חזר׳ט
אלץ די אייגענע ווערטער: „וואָס וועט זיין,
רבונו של עולם, וואָס וועט זיין?!" און אלס
איין ענטפער אויף דיעזער פראגע האָבען זיך
געטראָגען בייַ איהר אין די געדאנקען די גרוי־
זאמע ווערטער: „שטארבען", „יתומים",
„אלמנה". שרה האָט זיך פאר זיי געשראָקען
און האָט אָנגעוועגדעט אלע קרעפטען אבצוטרייי־
בען זיי.

ווי נאָר שרה איז אריבערגעטראָטען דעם
שוועל, האָט יאכנע באלד נאָך איהר פּנים פער־
שטאנען, אז עס האָט זיך א׳ן אומגליק געטראָ־
פען און האָט אויסגעשריען ערשראָקען:

— שרה! וואָס איז מיט דיר? וואָכ
האָט זיך געטראָפען?

שרה האָט גאָר ניט געענטפערט. זי האָט
געטאָן עטליכע טריט, האָט אויסגעשטרעקט די
הענד, ווי זי וואָלט עפעס זוכען און האָט אוים־
געשפראָכען מיט א גלייכגילטיג־רוהיגער שטימע
פון א פערלאָרענעם מענשען:

— וואו זיינען זיי?... וואו זיינען די קינ־
דער?... וואו זיינען די יתומים?

און מיט אמאָל האָט זי זיך א וואַרף גע־
טאָן אין איהר צימער מיט א ביטערען געשריי:

— א—אי, א דונער האָט מיך איינגעשלאָ־
גען!! אי, מיין מאן!!

יעקב און יאכנע האָבען זיך א וואַרף גע־
טאָן צו איהר. עס איז דורכגעגאנגען ביי א
האלבע שעה ביז וואנען זיי האָבען געקענט דער־
נעהן פון איהר וועגען דעם אומגליק. דער שוס־
טער מיט זיין ווייב האָבען זי אָנגעהויבען
טריייסטען, איינשמועסען איהר, אז משה וועט
געזונד זיין, נאָר שרה, וועלכע האָט נאָר וואָס
מיט איהר אלע קרעפטען בעמיהט זיך אבטרייי־
בען פון זיך „די שווארצע געדאנקען", האָט
איצט געשריען מיט א האָפענונגסלאָזער שטימע:

— א—אי, ניט טריייסט מיך!! א—אי,
איך בין פערפאלען! ער וועט שטארבען! איך
וויים, אז ער וועט שטארבען. אוי. קינדער מיי־
נע, איהר זייט יתומים! לערנט זיך זאָגען
קדיש!

און טענה׳ענדיג אזוי, האָט זי געאויפט אָנ־
טהאָן די קינדער.

— לאָמיר געהן! לאָמיר לויפען גיכער!
אפשר וועלען מיר איהם נאָך געפינען א לעבע־
דיגען!

אז שרה מיט די קינדער, אין דער בעגליי־
טונג פון יעקב׳ן און יאכנע׳ן זיינען געקומען אין
שיינק, האָבען זיי דאָרטען ניט געהערט ניט
קיין געוויין, ניט קיין קולות. משה איז געלעגען
מיט האלב־פערמאכטע דונקעלע און האלב פער־
גלאָצטע אויגען, האָט געבראָפעט, ווי א שלעפע־
ריגער און האָט ריטמיש אויפגעהויבען און
ארָאבגעלאָזען די לינקע האנד. אין צימער זיי־
נען געזעסען מיט ארָאבגעלאָזענע קעפּף משה׳ס
מוטער און שרה׳ס טאטע שמואל. די צוויי אל־
טע ארימע לייט, וועלכע האָבען אין זייער לעבען
אריבערגעטראָגען אזוי פיעל לייד און פּיין,
האָבען שוין אָנגעהויבען צופאסען זיך צום נייעם
אונגליק, זיי זיינען שוין גרייט געווען אונטער־
שטעלען זייערע איינגעבויגענע רוקענס פאר דעם
נייעם שלאג.

שרה מיט׳ן קליין קינד אויפ׳ן האנד, אין
בעגליטונג פון בויידע אינגלאָך, נאָך וועלכע
עם זיינען געגאנגען יעקב און יאכנע, איז אריין
מיט שרעק און האָפענונג אין צימער און האָט
שטיל־ערהייד א פרעג געטאָן:

— נו, וואָס?

— גאָט דער בארמהערציגער זאָל רחמנות
האָבען!... האָט געענטפערט מיט א דערשלאָ־
גענער שטימע די מוטער.

— דוכט זיך, ער איז אנשלאָפען געווא־
רען... האָט געזאָגט שמואל.

— ער האָט פריער גערעדט פון היטץ, דאָס
איז א גוטער סימן... האָט זיך אבגערופען די
שוינקערין.

די אינגלאָך זיינען געשטאנען ערשראָקענע,
האָבען זיך געטויעט צו דער מוטער און האָבען
געקוקט מיט שרעק אויפ׳ן פאטער. דער אינ־
גערער האָט א ווינין געטאָן און האָט ארויסגע־
רעדט: טא—טע! נאָר דער עלטערער האָט
איהם א ציה געטאָן פאר׳ן ארבעל, ער זאָל
שווייגען.

שרה איז צוגעגאנגען נעהנטער צו משה׳ן,
האָט א קוק געטאָן איהם אין פּנים אריין, האָט
זיך געוועגדעט צו יאכנע׳ן מיט די ווערטער:
א? גוט, יאכינקע? און זיא האָט זיך פאנאנ־
דערגעווייגט.

אין דיעזער צייט זיינען געאויפט אריין
אין צימער דריי ארבייטער, פרעהליכע, אויפ־
גערעגטע און האָבען אויסגעשריען האסטיג און
פערהליף:

— מזל טוב! מזל טוב! צוגעלאגט א נאָמען אין א גוטער שעה! איצט וועט ער שוין געווים געזונד זיין. איצט רופט מען איהם שוין משה חיים!

און צוגעהענדיג צו משה'ן האָט איינער פון די ארבייטער ארויסגערעדט ערנסט:

— מזל טוב דיר, משה חיים, מיט א נייעם נאָמען. איצט וועסטו שוין אם ירצה השם געזונד זיין!

די הויכע קולות, די אויפגערעגטע פנימ'ער, די האָפנונגען, וועלכע זיינען אריינגעדרונגען אין דער אטמאָספערע פון פערצווייפלונג און קומער, האָבען ערווארקט, אויפגעלעבט, ערמינטערט אלעמען, און א שטראהל פון האָפנונג איז אריינגעדרונגען אין די צובראָכענע הערצער פון שרה'ן, פון שמואל'ן, פון מלכה'ן. זיי האָבען אויך אָנגעהויבען אָבגעבען מזל טוב אייניגער דעם צווייטען, און האָבען ארויסגעזאָגט אז זיי זיינען „זיכער", אז איצט וועט משה געזונד ווערען.

נאָר דיעזע האָפנונג האָט געווערט ניט לאנג...

מיט עטליכע שטונדען שפעטער זיינען אהים משה חיים'ען געשטאנען די אייגענע ארבייטער וועלכע האָבען אָבגעגעבען משה'ן מזל טוב מיט זיין נייעם נאָמען, האָבען ערנסט און אָנגעשטרענגט נעקוקט אויף זיין געזיכט, איבער וועלכען עם איז דורכגעלאָפען ווי א שאָטען, ווי דער לעצטער לעבענספונק, א שוואכער שויבער — און אין דער טויטער הייליגער שטילקייט האָבען דורכגעקלונגען די קאלטע ווערטער פון דער לעצטער, שרעקליכער ברכה:

— ברוך דיין האמת!

8.

עם זיינען דורכגענאנגען אייניגע טעג נאָך משה'ס קבורה. שרה איז געזעסען שבעה. דער אָרימער קליינער חדר'ל האָט אויסגעוויעזען נאָך פינסטערער און נאָך אָרימער ווי פריהער. אלץ אין איהם האָט אָנגעוויעזען אויף הילפלאָזיגקייט, און פון ערשטען בליק האָט זיך געפיהלט, אז דאָ איז ניטאָ קיין בעל הבית, ניטאָ קיין האָפנונג, ניטאָ קיין צוקונפט.

אין צימער האָט געהערשט א דריקענדע שטילקייט. די קינדער האָבען געשלאָפען. שרה איז געזעסען אָהן שיך אויף א ניעדריגען קלעצעל לעבען א בייגעל, וועלכעם האט געדיענט פאר א טיש, און האָט אָהן חשק געענדיגט עסען די וועטשערע, וועלכע איז בעשטאנען פון ברויט און א שטיקעל הערינג. דאָס חלב'נע ליכטעל האָט אומעטיג בעלויכטען דעם ווינקעל פון הויז מיט א'ן אונאנגענעהמען, געלען ליכט.

פאר די דריי—פיער טעג האָט זיך שרה צוגעוואָהנט צו איהר אונגליק. דער וועהטאָג פון דעם, אז ביי איהר פעהלט דער טייערסטער און דער נעהענטסטער מענש, האָט ניט אויפגעהערט צו קלעמען אין טיפען הארצען. נאָר דיעזער וועהטאָג האָט זיך פערשטעלט, פערדעקט מיט דעם גדאנקען, וועגען דעם מארגענדיגען טאָג, וועגען דעם שטיקעל ברויט. שרה האָט פערשטאנען אז ביי איהר איז געבליעבען נאָר איין מיטעל: געהן איבער די הייזער...

(שלום פאלנט.)

דער אַרבייטער רינג.

וויא מיר האָבען אָנגעדייטעט אונזערע לעזער פערגאָנגענעם מאָנאָט, האָט דיא עקזעקוטיוו פון א. ר. ערוועהלט פון זייער מיטע א סוב־קאָמיטע, וועלכע זאָל זוכען א פאסענדען פלאָץ פאר א פרייוינקער־שען סעמעטערי. אָבער איידער די קאָמיטע האָט געחאָט צייט (און ווילען?) צו געהן דיא זאך נאָכזעהען און בעריכטען, איז שוין דיא עקזעקוטיוו ארויסגעטראָטען מיט אַ נאָטיץ אין אייניע פון איהרע בעריכטען אין „פאָרווערטס" און מאָכט דער קאָמיטעס אויפגאָבען צו גאָר ניט. אָנשטאָט אַ פרייוינקערשען סעמעטערי שלאָגט דיא עקזעקוטיוו פאָר, אז דיא ברענטשעס זאָלען זיך „בעסער" אינטערעסירען מיט ק'מאָנטאָרען אויף דער זייט פון דער שיקאגא ריווער, וואו עס איז נאָך פיל פרייער פלאץ פאר גרעבער.

דיא עקזעקוטיוו האָט אָבער אין איהר אָנטווארט אויף דער אָנפראָגע פון דער קאָמיטע, אויף וועלכע ארט עס זאָל זיך אָנגעקויפט ווערען א פלאץ פאר א סעמעטערי, אָנגעוויזען אויף דער ארט, וואו עס איז שוין פיל מאָל אָנגעקויפט ווארען פלעצער פאר סעמעטערי'ס, נאָמליך אויף דער ארט, וואו עס איז שוין פיל מאָל אָנגעקויפט ווארען פלעצער פאר סעמעטערי'ס, נאָמליך אויף דער ארט, וואו עס איז שוין פיל מאָל אָנגעקויפט ווארען פלעצער פאר סעמעטערי'ס, נאָמליך

מיר ערוואַרטען דעם בעריכט פון דער „סעמעטערי קאַמיטע."

אַן „ארבייטער רינג לויסעאום" איז אַהנע צוויפעל א וויכטיגע זאַך, און וואָלט זיכערליך געווען אַן עהרע פֿאַר דעם ארבייטער רינג אויבער'ן גאַנצען לאַנד. עס איז אומער געווען אונזער מויבונג דאָס ניט נור דאַרפען דיא בערעטשעס פון א. ר. אַבטונג געבען אויף צו שטיצען זייערע מיטגלידער, נור אין צייט פון קראַנקהייט, אַדער טויטספֿעלע, און פון צייט צור צייט אראנזשירען א פֿאַרטראג אויבער א ווייכטיגע טהעמא, נור עס ליגט אויף זיי א פֿפליכט צו שאפען פֿאַר זייערע מיטגלידער אַפֿא־זיטיוע בעגעפֿענהייטען אין זייער געווענהליכען לע־בענסגאַנג. מיר האָבען אימער געדענקט, דאָס אזא קערפֿערשאפט ווי דער אר. רינג דארף צייגען דעם בעשטען בויישפיעל, ניט נור דורך דיא בילדונג און דעמאָקראַטישע פֿערוואַלטונג. ניט נור מיט אירער פונאַנציעלע זיכערהייט, נוד אויך מיט אירער סאָ־ציאַלען אויסגלוס און מיט אירער אויסטויזיאַסטען. דער ארבייטער רינג, אום צו זיין דער ארבייטער רינג, ווילכער בילדעט צוזאמען דיא ארבייטער מא־סען אין איין גרויסע ברידערליכע געזעלשאפֿט, ברויך אויפֿנעהמען די ארבייט פון בילדונג און ענטוויקלונגס אנשטאַלטען מיט ענטשאַלטנהייט און בעגייסטערונג. דעד אר. רינג קאַן דאָס אויספיהרען און דארף דאָס אויספיהרען.

אַן „ארבייטער רינג לויסעאום" וואָלט ניט נור געווען א גוטער פֿאַר בולדונגס אנשטאַלט פֿאַר די מיט־גלידער און א צענטער פֿאַר פֿראַגרעסיוו טהעטיג־קייט, נור וואָלט אויך געקאָנט בענוצט ווערען צו ערפילען אויבע פון דיא פֿערנאַכלעסיגסטע פֿפליכ־טען צו אונזערע קינדער. עס איז אַ טרויעריגער פאקט, דאָס פיעלע, פיעלע פון אונזערע קינדער בע־קומען אין דיא פערשיעדענע שוהלען אַן ערציהונג און בילדונג, ווילכע איז פֿאַזיטיוו געגען דיא אנ־זיכטען, ווילכע מיר האָבען. לוידער זיינען דיא מעהרערע פון אונז צופיעל פערהאַרעוועט זיך אַפּצו געבען מיט אונזערע קינדער נאכדעם וויא מיר קו־מען פון שאפּ. מאַנכע ווייעדער האָבען ניט די פע־היגקייט אויסצופֿרעגען אונזערע קינדער אויבער דאָס וואָס זיי האָבען ביי טאָג געלעהרעט און דיא סקוהלס. און זיי אויבערגעבען אונזער מיינונג אי־בער דאָס לערנען און ערקלערונגען, ווילכע זיי בע־קומען פון זייערע טיטשערס. מיט דעם רעזולטאט וואָס מיר אַלע וויסען — צוויי דורות אין איין הויז. דער עלטערער דור, ווילכער איז פֿראַגרע־סיוו. דעד אינגערער — רעאַקציאָנער!

צו דיא אלע גוטע רעזולטאטען פון אַן „אר־בייטער רינג" לויסעאום" וואָלטען מיר אויך גע־קאָנט ערוואַרטען, אַז דאָרט וועט זיך געפיגען אמ־וויניגסטען פאַר אלע שבת און זונטאג א קלאס פאר קינדער, וואו קאָמפּעטענט לעהרער זאָלען ער־קלעהרען דיא קינדער אויבער דיא אלע פראַגען פון לעבען, וועלכע אויסטערעסירען זייערע עלטערן, און אַזוי שאַפען אַן אויניגקייט און אינטערעסע צווי־שען עלטערן און קינדער. אין ענגלאַנד איז אייג־גפיהרט אין אַלע סאָציאליסטישע קלובס „סאָנדיי סקולס", וואו קינדער קומען זיך צוזאַמען אין מען לערנט זיי זונגגען סאָציאליסטישע ליעדער, מען ער־קלעהרט זיי רעליגיאַן אוף אַ ראציאָנאַליסטישען שטויגער, מען צייגט זיי דיא אונאבהענגיגקייט פון רעליגיאַן און מאַראַל, מען ערקלערט זיי סאָציאלע ערשיינונגען און טאגעס־פראַגען פון א סאָציאלי־סטישען שטאַנדפונקט. פון צייט צו צייט פעראַנ־שטאַלטען אַפֿ דיא קינדער פֿאַרטיעס און פעס־טען. אזוי געווהנט מען צו דיא קינדער מיטצו־קעמפּען מיט זיירע עלטערן פֿאַר א בעסערע, פֿאַר אַ מעהר מענשליכע ארדנונג. אין זיי העלפען באקו! ביי יעדער דעמאָנסטראציאָן, ביי יעדער גרויסע אונ־טערנעהמונג איז דיא אבטהיילונג פון דיא קינדער, זיירע פאַהנען, זייעדע לענטערנס און לויעדער א פראכטאַלער בילד און א פערגניגען פֿאַר אַלע פּרא־גרעסיוע מענשען.

דער „אַרבייטער רינג לויסעאום" איז אלזא אוינע פון די ווכטיגסטע אויפגאַבען, וועלכע דער אר. רינג האָט אויפגענומען. וועט אַבער דער א. ר. ערפילען זיינע פֿפליכטען? פֿאַר זיינע יעצטיגע און קונפטיגע מיטגליעדער דארף ער עס ערפילען!

פיעלע האָבען צו אונז געשריבען, דאָס זיי וואָלטען געוואונשען א טהאַרעטישען ארטיקעל אי־בער דעם ארבייטער רינג און זיין אנהאַנג מיט אַנ־דערע עהרליכע אַרגאַניזאציאָנען. „דיא צוקונפט" וואָלט עס זיכער געגעבען וועז נור אונזער פֿלאַין וואָלט גייוען א ביסעלע גערָאמער. יעדעגפאַלס פון יאַנואר אַן האָפען מיר צו האָבען אַ גרעסערען זשורנאַל און צו שרייבען אויניגע ארטיקלען אי־בער דיא „ענטשטעהונג און ענטוויקלונג פון פרויעגדלי סאָסייעטים," דיא ענטוויקלונג פון דיא פערשיעדענע צערעמאָניעס אין די פ. ס.", „די פינאַ־ציעלע און יוריסטישע בעדינגונגען פאַר ערפאַלג־רייכע מענעדזשמענט, און אויניגע אַנדערע סטודיען.

דער 7טעד נאַוועמבער איז וואהל טאָג פאר פֿער־שיעדענע לאַקאַלע און סטייט אדמיניסטראטיוע קערפֿערשאפטען. דיא סאָציאליסטישע פֿארטיי האָט קאַנדידאטען אין יעדען שטאַדט און סטייט. מיר ערוואַרטען פון די ארבייטער רינג מיטגליעדער צו טהאַן זייער פֿפליכט אין דיזען טאָג.

ש. ע.

אונזער קאָנווענשיאָן.

וועדטהע געגאָסען : —

וויא מיר האָבען בעריכטעט אין פאָריגען נומער „צוקונפט" פּראָנשטאלטעט דיא „צוקונפט" פּרעם פּעדעריישען א קאָנוועגשאָן (דעם 11טען און 12טען נאָוועמבער) וואו עם וועט פּערהאנדעלט ווערען דיא וויטערע ארוים־גאבע פון זשורנאל אויף א בריטערען מאם־שטאב וויא פריהער, און וואו עם וועט אויך אָבגעגעבען ווערען א פולער בעריכט איבער דער ארוים־גאבע פון זשורנאל דיא לעצטע עטליכע יאהר.

פון פערגאנגענעם מאָנאט ביז היינט האָבען מיר בעקומען נאָך א היבשע צאָהל בריעף פון סאָציאליסטישע פּראַיינען און „ארבייטער רינג"־בּרענטשעס , אין וועלכע מען דריקט אויס גרוים צופריעדענהייט מיט דער „צוקונפט" און מען לעגט גרוים האָפנונג אויף דער פּאָרגעשלאָ־גענער קאָנוועגשאָן. דיא ענאָסען אין ניו יאָרק זיינען אויך שטאַרק בעגייסטערט און מען ער־וואַרטעט אז דער 11טען און 12טער נאָוועמבער 1905 וועט קענען פּערצייכענט ווערען אלס העכסט וויכטיגע טעג אין דער געשיכטע פון סאָציאליסטישען בילדונגס זשורנאל „צוקונפט".

פון פיעלע פּראַיינען האָבען מיר בעקומען נאכריכטען דאָס זיי האָבען געפאסט רעזאָלוציאָ־נען און האָבען אויך אויסגעארבייט נייע פונקטען פאָרצוברענגען אויפ'ן קאָנוועגשאָן, ליידער האָ־בען זיי ניט געשיקט דעם טעקסט פון דיא רע־זאָלוציאָנען, און אויך ניט דעם נעגויען אינ־האלט פון זייערע פאָרשלעגע, און פאָלגליך קענען מיר ליידער ניט דרוקען קיין פולערען טאגעס־אָרדנונג אין דיזען העפט „צוקונפט", וויא מיר האָבען עס צוגעזאָגט דעם פּאָריגען מאָנאט.

מיר קענען בלויז בעריכטען דאָס דער קאָנוועגשאָן וועט שטאטפינדען אין דער יוני־וועדסיטי סעטלמענט, 61 ריווינגטאָן סטריט, אוף וועט זיך אָנפאָנגען שבת דעם 11טען אום 3 אוהר. און מיט א קורצע אונטערבּרעכונג וועל־לען מיר דיא זיצונג אָנהאלטען ביז שפעט אין אבענד. דאָן זונטאג דען 12טען, מיט א קורצע אונטערבּרעכונג פון 10 מאָרגענס ביז 8 אוהר אבענד.

מיר האָפען דאָס אלע סאָציאליסטישע אָר־גאניזאציאָנען און בּרענטשעס וועלען אונז אָנ־זאָגען אם וועניגסטען א וואָך פאר דער קאָנוועג־שאָן דיא נעמען און אדרעסען פון זייערע דעלע־גאטען, און אויך אונז צושיקען דעם געניען אינ־האלט פון זייערע רעזאָלוציאָנען און פאָרשלעגע, אום מען זאָל ניט דארפען מאכען דיא לעצטע ארבעגדזשעמענטס א טאָג אָדער צוויי פאר דער קאָנוועגשאָן.

געאָנסען פון איבעראל, ארבייט פאר דעם ערפאָלג פון דער „צוקונפט"־קאָנוועגשאָן, זאָל דער אויגפלוס פון דער „צוקונפט" פאר סאָציא־ליזמוס און בילדונג געמאכט ווערען אויף'ן נייען יאהר נאָך בריטער און גרעסער וויא אין דיא פריהערע פיער יאהר פון איהר עקזיסטענץ.

„צוקונפט"־קאָנוועגשאָן דען 11טען און 12טען נאָוועמבער
אין דיא יוניוועדסיטי סעטלמענט
61 ריווינגטאָן סטריט.

טאגעס־אָרדנונג.

1. רופונג פון קאָנוועגשאָן צו אָרדער און ער־וועלונג פון קאָנוועגשיאָן־קאָמיטע.
2. בעריכט פון קרעדענשאל קאָמיטע.
3. בעריכט פון דער פערוואלטונגס־ראטה (ליטעראריס און פינאנציעל).
4. דיא נויטוועגדיגקייט צו פערגרעסערן דעם זשורנאל און דיא מיטלען דערצו.
5. וויטערע טהעטיגקייט פון זשורנאל : טהעאָרעטישע בעהאנדלונג פון סאָציאליז־מום — בעהאנדלונג פון אלע פראקטישע פראגען אין דער סאָציאליסישער בע־וועגונג. — קולטורעלע ארטיקלען, גע־שיכ־טע, ליטעראטור און וויסענשאפט.
6. ארבייטער רינג און עהנליכע ארגאניזאציא־נען.
7. וויטערע פערבריטונג פון זשורנאל.
8. דיא „צוקונפט" און דיא אידישע סאָציא־ליסטישע פּרעסע.
9. די ארוים־גאבע פון סאָציאליסטישע בראָשו־רען.
10. מינדליכע פראָפּאגאנדא ביי דער „צו־קונפט" פּרעם פעדעריישען.

אלע דעלעגאטען צום קאָנוועגשאָן און אלע פריינדע וועלכע וויל־לען ביי זיין זאָלען זיך צו־ערשט וועגדען אין אָפיס פון דער „צוקונפט" ביז 2 אוהר שבת דען 11טען נאָוועמבער.

No. 12 (48) DECEMBER 1905 Volume IV

דיא רעוואָלוציאָן און דיא פּאָגראָמען אין רוסלאנד.

ווער מ׳טעט ביידע?

דיא רעוואָלוציאָן אין רוסלאנד איז נאָך ווייט, ווייט ניט צו ענדע. קיין מענש קען נישט פּאָראויסזאָגען ווען און ווייא אזוי זיא ווערט זיך ענדיגען; קיין מענש קען ניט פּאָראויסזעהען וואָסער פּאָרמען זיא ווערט נאָך אָננעהמען; קיין מענש איז ניט אים שטאנד צו בעשטימען דיא ראָלע פון דיא פערשיעדענע קלאסען; קיין מענש קען ניט אָבמעסטען דיא פערשיעדענע קרעפטע וואָס בעטהייליגען זיך אין דיעזער רעוואָלוציאָן.

צו וואגען אן אורטהיול אין דער יעצטיגער צייט און אונטער דיא יעצטיגע אומשטענדען וואָלט הארום געווען נאריש ווייא נוצלאָז. נאָך נארישער וואָלט דאָס געווען פאר א מענשען, וואָס איז שוין פיעלע יאָהרען טויזענדע מיילען ווייט פון רוסלאנד.

דאָך זיינען פּאראן אייניגע פונקטען, ווערפען זיך אין דיא אויגען יעדען אויפּמערקזאמען בעאָבאכטער. און אויף דיעזע פונקטען ווילל איך דאָ אויפמערקזאם מאכען.

פאר אונז דאָ פאסט דאָס בעסער ווייא פאר מענשען אין רוסלאנד; מיר זיינען אין א געווישען זינען „זייטיגע" מענשען, מיר קענען דאָדורך זיין קאלטבלוטיגער און האָבען דיא מעגליכקייט זיך אָבצושטעלען אויף בעטראכטונגען.

ווייא דער אויסגאנג פון דיזער רעוואָלוציאָן זאָל ניט זיין: צו זיא ווערט זיך ענדיגען מיט א קאָנסטיטוציאָנעלע מאָנארכיע ווייא אין דייטשלאנד, צו זיא ווערט דערגרייכען דיא שטופע פון ענגלאנד; צו עס ווערט קומען אזוי ווייט, רוסלאנד זאָל ווערען א רעפּובליק ווייא דיא פּאראיוניגטע שטאטען פון נאָרד אמעריקא, אָדער נאָר א פעדעראטיוו רעפּובליק ווייא אין שווייצאריע, פון וואָס, אגב אורחא, ס׳שיינט נאָך צו זיין זיהר ווייט; מיט איין וואָרט: ווייא דער אויסגאנג זאָל ניט זיין, איין זאָך האָט דיזע רעוואָלוציאָן פעסט געשטעלט. זי האָט דייטליך בעוויזען, אז דיא וועלט פיהרט זיך און פראָגרעססירט אויף דעם וועג ווייא דיא מאטעריאליסטישע פילאָזאָפיע בעהויפּטעט, אז זיא פיהרט זיך. ווייא דער זיעג זאָל ניט אויספאלען, דיא מארקסיסטישע פהילאָזאָפיע האָט שוין געהאט איהר גרויסען זיעג.

מאכט ניט קיין טעות! איך זאָג ניט, אז דיא וועלט פיהרט זיך ווייא דיא סאציאל־דעמאָקראטען ווילען, אָדער ווייא פלעכאנאָוו, אָדער ווייא דיא „איסקרא" אָדער אפילו ווייא קארל מארקס ווילל. איך זאָג נור, אז דיא רעוואָלוציאָן האָט געצייגט, אז דיא וועלט פיהרט זיך לויט גרויסע געזעצע, וועלכע קארל מארקס האָט אָנגעצייגט און וועלכע זיינען בעקאנט אלס דיא מאטעריאליסטישע פהילאָזאָפיע.

אייניגע רוסישע סאציאליסטען אין ניו

יאָרק סטאַרען זיך צו בעווייזען, אז דעם גאַנצען כבוד פאַר דיא וויכטיגסטע פּאַסירונגען אין רוסלאַנד קומט דיא סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען. איינער פון דיזע „פּהילאָזאָפען" וויל זאָגאַר האָבען, אז סאָזאַנאָו'ס באָמבע, וועלכע האָט געטויטעט פּלעווע'ן, איז געווען דער סיגנאל צו דער רעוואָלוציאָן, א צווייטער בעווייזט מיט אותות ומופתים, אז דיא סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען זיינען געווען דיא הויפּט אָרגאַניזירער פון גענעראַל סטרייק, אז זיי האָבען דיא מייסטע גענוואָלטעווען געגען ניקאָלאַי'ס דומא א. ז. וו., און אז דיא סאָציאַל־דעמאָקראַטען פערקערט האָבען אָבגעראַטען פון דיזע אָלע זאַכען. עס קען זיין אז דאָס אָלעס איז אמת, הגם אָלע דעפּעשען וואָס מיר ערהאַלטען דאָ זאָגען דאָס גענגענטהייל. עס איז, למשל, קיין צוויפּעל יעצט פּעהר, אז דער „פּאַטיאָמקין" אויפשטאַנד איז געווען אָרגאַניזירט פון דיא סאָציאַל־דעמאָקראַטען; אָלע דעפּעשען דערמאָנען אין איין קול דיא סאָציאַל־דעמאָקראַטען אָלס דיא פיהרער פון דעם גענעראַל סטרייק. אָבער וויא נעזאָגט, עס קען זיין, אז דיא סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען זיינען דיא אמת'ע פיהרער פון דער רעוואָלוציאָן און אז דיא סאָציאַל־דעמאָקראַטען מאַכען אויך פעהלער גרעסער פון דעם אנדערען. מיך אינטערעסירט דאָס וועניג. ניט איך בין מחויב צו פערטהיידיגען אָלע האַנדלונגען פון אָלע סאָציאַל־דעמאָקראַטען אין דיא גאַנצע וועלט, ניט איך וויל אוועקמאַכען אונטער'ן האַנד דיא פערדיענסטען פון דיא סאָציאַליסטען־רעוואָלוציאָנערען. אויב זיי זיינען ווירקליך דיזע וואָס האָבען אויפגעטאָן דיא הויפּט אַרבייט, קומט זיי דער קרעדיט, און דיא היסטאָריע וועט זיי דאָס גווויס געבען מיט א פולע האנד. אָבער אויב דאָס איז אמת, דאַן בעווייזט עס ערשט רעכט, אז דיא וועלט פיהרט זיך נאָך דעם מאַרקסיזמום.

מאַנכע מיינען צו האָבען בעווייזען זייערע גאַנצע נעלעהרזאַמקייט, מיט זייער גאַנצע פהילאָזאָפיע, וועו זיי קענען צוזאַמענשטעלען כראַנאָליגיש די פאַקטען, וועו זיי קענען צייגען וואו און וועו און דורך וועמען גווויסע זאכען האָבען פּאַסירט. אזוי האָט מען געשריעבען היסטאָריע אין דיא אלטע צייטען. היינט פערשטעהט מען דיא זאך א ביסעל אנדערש. דיא פאקטען זיינען טאקע וויכטיג, אָהן זיי איז קיין היסטאָריע ניט דא, אָבער נאָך וויכטיגער זיינען די אורזאכען, וואָס האָבען געפיהרט צו דיזע פאקטען. עס איז אדורך ניט וויכטיג וויא דער מאן וואָס האָט געוואָרפען דיא באָמבע האָט געהייסען, אָדער אין וואָס ער האָט געגלויבט; עס איז ניט וויכטיג, וואָסער פהילאָזאָפיע האָבען געהאט דיא מענשען וואָס האָבען אָנגעפיהרט דיזען „סטרייק". וויכטיג איז: פון וואנען קומט וואָס כאָזאנאָוו האָט געוואָרפען דיא באָמבע, און פאר וואָס האָט דיזע באָמבע געמאכט אזא איינדרוק אויף מיליאָנען מענשען; פון וואנען קומט וואָס א קליינע צאָהל מענשען האָט געקענט בעוועגען מיליאָנען אנדערע מענשען אוועקצוליינגען דיא ארבייט, זיך אונטערצוואַרפען אונטער נויט און הונגער און אויך צו ריזיקירען מיט זייער לעבען? דאָס זיינען דיא וויכטיגסטע פראגען, און וועו מען וויל דיזע פראגען פערענטפערען, שטויסט מען זיך אָן אין גאנץ אנדערע טהאטַזאכען, און דאן מוז מען אנערקענען דיא בעהויפטונג „אז דיא וועלט געהט נאָך דעם מארקסיזמום".

זייט צעהנדליגע יאָהרען איז אָנגענאַנגען א שטרייט אין דיא סאָציאַליסטישע רייהען וועגען דיא קומענדע רעוואָלוציאָן אין רוסלאַנד. דיא מארקסיסטען האָבען בעהויפּטעט, אז רוסלאַנד וועט מוזען דורכמאכען דעם זעלבען פּראָצעס פון עקטוויקלונג וויא אָלע אנדערע ציוויליזירטע פעלקער. זיי האָבען נאָכגעוויזען, אז ניט קוקענדיג אויף דעם וואָס אין פאָליטישע הינזיכט שטעהט רוסלאַנד וויייט הינטער אָלע ציוויליזירטע פעלקער, איז אָבער דיא אינדוסטריעלע עקטוויקלונג געקומען צו א הויכע שטופע, אז מיט דעם וואוכס פון קאַפּיטאַליזמום איז אויסגעוואקסען א שטאַטישעס פּראָלעטאריאט, און אז עס וועט אויספאלען אויף דעם שטאַטישען פּראָלעטאריאט צו בעפריען דאָס רוסישע פאָלק פון דיא סאמאָדערזשאווויע, פון דעם צאַרישען דעספּאָטיזמום; אז מיט דיזע בעווועגונג וועט זיך אָבער נאָך ניט ענדיגען דיא אויפגאבע פון דער ארבייטער קלאסע, וויל דיא בעפריאונג וועט אין ערשטער ליניע זיין לטובה דער בורזשואזיע: מיט דעם שטורץ פון דיא זעלבסט־הערשאפט וועט דער קאַפּיטאַליזמום ערשט קריגען א פרייע האנד זיך צו עקטוויקלען און צו וואקסען. מיט דעם וואוקס פון קאַפּיטאַליזמום מוז אָבער נויטוועדיגערווייזע וואקסען דאָס עלענד פון דער ארבייטער קלאסע. און דאן ערשט וועט עס זיין דיא אויפגאבע פון דיא ארבייטער קלאַסע אין רוסלאַנד, צוזאמען מיט דיא ארבייטער פון אנדערע לענדער, זיך צו בע־

פרייען פון דיא הערשאפט פון דיא בורזשואזיע. אזוי האָבען די מארקסיסטען אָננעצייכענט דעם גאנג פון ענטוויקלונג אין רוסלאנד. זיי האָבען דאָס געטאָן אויף דעם גרונד פון דער מאטעריאַליסטישער פהילאָזאָפיע, וועלכע וויל האָבען, אז דער הויפּט פונקט אין דעם געזעלשאפטליכען צוזאמענלעבען, דאָס וויכטיגסטע ראָד ארום וועלכע דער גאנצער פראָגרעסס דרייט זיך, איז דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען. געשטיצט אויף דיזען האָבען זיי אָננעוועגדעט זייער גאנצע ענערגיע און טהעטיגקייט אויפצווועקען אין אויפצוקלערען, און צו אָרגאניזירען דעם רוסישען ארבייטער.

דער צווייטער צד, דיא וואָס רופען זיך סאָציאליסטען - רעוואָלוציאָנערען, האָבען דאָס אין גאנצען אָבגעליקענט. נאָך זיי איז דיא גאנצע פהילאָזאָפיע א פאלשע: דיא געשיכטע בעווועגט זיך ניט אויף דיזען אופן. אין דער געשיכטע, האָבען זיי בעהויפּטעט, שפּיעלט דיא אינטעליגענציע דיא הויפּט ראָלע. רוסלאנד מוז דאדורך ניט דורכמאכען דיא אלע צרות אין פאָלגען פון קאפּיטאליזמוס. רוסלאנד האָט שוין א ביישפּיעל וואָס דיא אנדערע פעלקער האָבען אויפגעטאָן מיט דעם וואָס זיי האָבען געהאָלפען דיא בורזשואזיע קומען צו דיא מאכט, און זיא קען זיך אראָבּ נעמען א מוסר און באלד איינפּיהרען דיא סאָציאליסטישע געזעלשאפט. אלין וואָס מען דארף איז, אז דיא אינטעליגענציע, וואָס וויים דיא אלע זאכען, זאָל דאָס ערקלערען דעם פאָלק. זיי האָבען זיך נאָך דאביי געשטיצט אויף דיא „קאָממוניסטישע" אייניפּיהרונג אין דיא רוסישע דערפער, אויף דיא „אבשטשינא".

אין רוסלאנד, האָבען זיי געטענעט, הערשט א פארצייטיגער קאָממוניזמוס, עס וועט אלזא ניט זיין שווער דעם מוזשיק אויפצוקלערען אין צו בעווייזען דיא ברכות פון דעם אמת'ען קאָממוניזמוס. זיי האָבען זיך דארום א לאָז געטאָן „וו'נאראד", און זיי זיינען נעווען איבערצייגט. אז אזוי שנעל וויא מען וועט פערטיג ווערען מיט דעם „אויפקלערען", וועט זיך דער מוזשיק שרהעבען אין זיין גאנצער מאיעסטעטישער מאכט און וועט מיט איין שליידער ארונטער ווארפען דעם צאר מיט זיין גאנצע חבורותע. מיט דיא קאפּיטאליסטען, מיט האָלע שלאָכטע. און וועט אייניפּיהרען א סאָציאליסטישע געזעלשאפט.

פיעל בלוט איז צוליעב דיזען פערגאָסען

געוואָרען, פיעלע קרבנות זיינען געפאלען, פיעלע תליות האָבען דיא צארען הענקער אויפגעשטעלט, דער מוזשיק איז געבליבען גלייכגילטיג. ער האָט זיך ניט געריהרט. און אז ער האָט זיך יא א ריהר געטאָן, איז עס גיכער געווען, וויא דער מוזשיק אין טורגענייוו'ס א'ן ערצעהלונג, צו כאפען א שטיקעל פון דעם שטריק, אויף וועלכען דער רעוואָלוציאָנער איז געהאנגען, פאר א סגולה.

צעהנדליגע יאָהרען זיינען אזוי אוועק. נון, האָבען מיר ענדליך דערלעבט דיא רעוואָלוציאָן אין רוסלאנד.

און וואָס זעהן מיר יעצט? עס איז קוים דאָ איין מענש אין דער גאנצער ציוויליזירטער וועלט, וואָס זאָל יעצט נאָך דענקען, אז דער אויסגאנג פון דיזער רעוואָלוציאָן וועט פיהרען צו עטוואָס אנדערש וויא צו דיא הערשאפט פון דיא בורזשואזיע. דיא ווילדעסטע פאנטאזיע קען זיך ניט פאָרשטעלען, אז דיזער אויפשטאנד זאָל זיך ענדיגען מיט דיא אייניפּיהרונג פון א סאָציאליסטישע געזעלשאפט. וואָסער פאָרמע דיא רעוואָלוציאָן זאָל ניט אננעמען, עס קען מעהר קיין ספּק ניט זיין, אז יעצט פאנגט זיך אָן דיא הערשאפט פון דיא בורזשואזיע.

עס קען זיין אז אונטער דעם ספּעציעלען דרוק פון דיא ארגאניזירטע ארבייטער קלאסע אין רוסלאנד וועט דאָס פראָלעטאריאט אוים־העמפּפען א ביסעל מעהר רעכטע פאר זיך, דאָס קען זיין, הגם עס זעהט זיך נאָך ניט ארויס. דיא אונבארינגטע הערשאפט אָבער וועט איבערנעהאלטען. אין דיא הענד פון דיא קאפּיטאליסטישע קלאסע. דיזע רעוואָלוציאָן וועט אלזא ניט איינפּיהרען א סאָציאליסטישע געזעלשאפט. זיא וועט בעפרייען דעם קאפּיטאליזמוס פון דעם העמפּפּאָטיזמוס, וועלכער האָט איהם ניט געלאָזען קומען צו זיך. דער כיטרער וויטטע האָט דאָס זעהר גוט אויסגעזעהן און האָט זיך זאָגאר פּרוביירט מיט דיזען אָבצושרעקען דיא ארבייטער פון צו נעמען אנטהיל, און אזוי ארום אָבצוהאלטען די רעוואָלוציאָן. דאָס אינטערעסאנטע דאביי איז, אז דיא זעלבע מאָציאליסטען רעוואָלוציאָנערען האָבען אין דער פראקטיק מיטגעארבייט, און געטרי מיטגעארבייט, צו העלפען בריינגען דיזען צושטאנד, וועלכען זיי האָבען אזוי שטארק בעהעמפט מיט זייער „אינטעליגענז". און נאָך אינטעלעקטאנטער איז וואָס זיי שרייען יעצט, אז זיי קומט דער גרעסטער חלק לויתן.

פון דיזען קומען מיר צו דעם צווייטען וויכטיגען פונקט, וועלכער ווארפט זיך אין דיא אויגען און וועלכע מען קען בשום אופן ניט אבלייקענען. דער פונקט איז, אז דיא רעוואלוציאן אין רוסלאנד ווערט געמאכט פון דיא ארבייטער קלאסע. דאס איז א פראלעטאריער רעוואלוציאן!

דיזעס מיינט ניט צו זאגען, אז דיא ארבייטער זיינען די איניציגע וואס מאכען די רעוואלוציאן. בשום אופן ניט! א רעוואלוציאן קען נור דאן זיין ערפאלגרייך, ווען אלע קלאסען פון דער געזעלשאפט זיינען פראינטערעסירט, און בעטהייליגען זיך אין איהר, און אין דיזער רעוואלוציאן בעטייליגען זיך אהן צווייפעל אלע קלאסען פון דער רוסישער געזעלשאפט. דיא אי בערוועגנדע קראפט, דיא טאן־געבענדע מאכט איז אבער אהן שום ספק דיא ארבייטער קלאסע. אין דיא פריהערדיגע רעוואלוציאנען, ווי דיא פראנצויזישע פון דעם 18־טען יאהרהונדערט, און דיא רעוואלוציאן וואס האט ארום געריזט גאנץ אירופא אין 1848, האבען די ארבייטער אויך פערנאסען זייער בלוט. זיי זיינען אבער ניט געווען דיא פיהרענדע קראפט. דער טאן פון יענע רעוואלוציאנען איז געקומען פון דיא דאן אויפקומענדע בורזשואזיע. דיא ארבייטער זיינען מיטגעשלעפט געווארען מיט דעם שטראם. דיא יעצטיגע רעוואלוציאן איז פונקט פערקעהרט: זיא ווערט הויפטזעכליך געמאכט פון דיא ארבייטער קלאסע ווערענד אלע אנדערע קלאסען ווערען מיטגעשלעפט.

טראץ דעם, וואס דיא ארבייטער קלאסע וועט ניט ערהאלטען דיא פולע פרוכט פון דיזער רעוואלוציאן; טראץ דעם וואס וויכטיגסטען געווינס ווועלען דערווייל ציהען דיא קאפיטאליסטען, איז קיין צווייפעל אז דיא רעוואלוציאן איז א פראלעטארישע רעוואלוציאן. (*)

---

*) נאכדעם ווי דיעזעס איז געווען אויסגעשריעבען האט א דעפעשע אונז געבראכט דעם אינהאלט פון איין ארטיקעל וואס מאקסים גאָרקי האט פערעפענטליכט אין די ציוטונג „נאָוואָיא זשיזן" (א ניי לעבען). ער שרייבט פאלגענדעס: פיר דעם פראלעטאריאט איז די פאליטישע רעוואלוציאן נוט מעהר ווי א סטאציאן אויף דעם ווענ צו דיא סאציאלע רעוואלוציאן. די בורזשואזיע איז צופריעדען מיט אלעם ערפארמען. מיר פראיוניגן, זיך מיט איהר נור צוליעב דעם, אום זיך צו פערזיכערן פאליטישע פרייהיים. שפעטער אבער ווילען מיר פערשענגען גאראנטיען. אלע פריהערדיגע דעמאקראטישע רעגיערונגען פון איראפא זייגען גענוטיגט געווארען פון דעם פאלק אונטער די פיהרערשאפט פון די בורזשואזיע. דער רעזולטאט פון דעם קאמפף איז אבער בעשטאנען אין דעם, איינצופיהרען קאנסטיטוציאנעלע מאנארכיען ווועלכע מעגען זיך שטיצען אויף א גן עדן פאר די בורזשואזיע, ווועלכע זיינען אבער פאר די ארבייטער ניט מעהר ווי א עקאנאמישער גיהנום. רוסלאנד איז דאס איניציגע לאנד וואס האט צו פערדאנקען זיין ענטוויקלונג א"ן ארגאניזירטע ארמעע פון ארבייטער, ווועלכע קעגען זיך שטעלען געגען די רעגיערונג מיט א וואפע, וואס האט שוין געלהמט דאס הארץ פון דער נאציאן. דעם גרעסטען קרעדיט פאר דעם זיעג, ווי וויים מיר האבען איהם ביז יעצט, קומט יענע עדלע סטודענטען, ווועלכע האבען שוין זייט יאהרען אנגעהויבען צו פערווירקליכען זייער היסטארישע אויפגאבע. זיי זיינען געווען פאר די ארבייטער־קלאסע געווייסערמאסען א"ן אלארם־גלאק, ווועלכע האט זיי אויפגעוועקט. יאהרעלאנג האבען זיי זיך אומזיסט בעמיהט אויפצוטרייסלען די לאנדבעפעלקערונג — (די מוזשיקעס); זיי האבען געווארעט דורך די דערפער, ווען זיי האבען גענוג צו טוען אויערן. ענדליך זיינען זיי צוריק־עקומען אין די שטעדט, ווען זיי האבען אין די ווערקשטאטען און אין די פאבריקען געפונען די מענשען וואס האבען געמאכט די אקטאבער רעוואלוציאן." (דיעזער ארטיקעל פון גארקי איז, אבער אורהא, אין די נייע אידעש ציוטונג 'די וואהרהייט" אויפערגעפען גאנץ פאלש, אין די וויכטיגסטע פלעצער פונקט פערקעהרט.)

און דאס איז ניט קיין צופאל. עס ליגט אין דיא בעדינגונג פון דיא עקאנאמישע אומשטענדען.

דיא דעספאטישע רעגירונג אין רוסלאנד איז ניט געווען בכוח אין גאנצען אבצוהאלטען דיא ענטוויקלונג פון דעם קאפיטאליזמום. דיא ערפינדונג און אינפיהרונג פון מאשינערי אין אויסלאנד האט געמוזט האבען איהר ווירקונג אויף דיא אינדוסטריע אין רוסלאנד. פון איין זייט האט זיא ניט גענקענט בעשטעהן געגען דיא אויסלענדישע קאנקורענץ אויף דעם היימישען מארק, צום טראץ פון דעם הויכען טאריף; פון דער צווייטער זייט ווידער האט רוסלאנד ניט גענקענט זיך שטעלען געגען דיא גרויסע קאנקורענציע אויף איהר הויפט אויספיהר ארטיקעל,

דיא תבואה. זיא האָט זיך אַלזוּ געמוזט וועלענדיג ניט וועלענדיג קאפּיטאַליזירען. און ניט נור האָט דיא רעגירונג דיזע ענטוויקלונג ניט געשטערט, זיא האָט געהאָלפּען מיט אַלע מיטלען. דיא גאנצע פּאָליטיק פון דער רעגירונג— דיא פּאָליטיק פון פּערכאפּען פּרעמדע לענדער, וועלכע האָט שליסליך נעפּיהרט צו דיא מלחמה מיט יאפּאן, און וועלכע האָט פּיעל בייגעטראָגען צו דעם יעצטיגען אויפשטאנד, וועלכער וועט ענדליך פּיהרען צו דער בעפּריאונג פון רוסלאנד — די גאנצע דיפּלאָמאטיע איז געווען גערוט אויף צו העלפּען דיא ענטוויקלונג פון קאפּיטאַליזמום. דיא קאפּיטאַליסטען אין אלגעמיינעם האָבען זיך ניט געקעמפּט בעקלאָגען. אויף דיא זעלבסט הערשאפּט, זיא איז פּאר זיי גענוען א גרויסע שטיצע, ספּעציעל אין דיא קעמפּפּע צוויישען קאפּיטאל און ארבייט. דער אייניגער שטער וואָס זיי האָבען געפּונען אין דער רעגירונג איז געווען, וואָס זיא האָט אלץ געוואָלט אריין כאפּען פּאר זיך, וואָס זיא איז אליין געוואָרען דער גרעסטער קאפּיטאַליסט, דער גרעסטער מאָנאָפּאָל, דאָס האָט אָהנע צווייפּעל געהאָלפּען אריין טרייבען דיא קאפּיטאַליסטען און דיא מיטעל קלאסע אין דיא רייהען פון דער רעוואָלוציאָן. אויסער דיזען אָבער האָבען דיא קאפּיטאַליסטען זיך ניט געקעמפּט פּיעל בעקלאָגען.

דא ענטוויקלונג פון קאפּיטאַליזמום האָט מיט זיך געבראכט דעם גאנצען עלענד, דיא אלע ערות, וואָס ער האָט פּראָוואָזאכט איבעראל, ער האָט אָבער צו דער זעלבער צייט אויך ארויסגעבראכט די ווידערשטאנדס־קראפט פון דיא ארבייטער. אום צו פּערבעסערען זייער לאגע, אום צו פּערקלענערן דאָס עלענד וואָס דער קאפּיטאַליזמום האָט אזוי אונערוואָרטעט אויף זיי ארויפּגעבראכט, האָבען זיך דיא ארבייטער נעזונמען ארגאניזירען, און דא האָט זיך אריין נעמישט דיא זעלבסט הערשאפּט, אלס דער אמת'ער „סטאָראָוש פון קאפּיטאל". יעדע פּראַיניגונג, יעדער סטרייק איז בעטראכט גע־וואָרען אלס פּערראט צום פּאָטערלאנד; יעדער אגיטאטאָר, יעדער סטרייקער איז בעשטראפט געוואָרען אלס האָכפּערראטהער, דיא ארבייטער קלאסע איז אזוי ארום געוואָרען דיא אייניגע אונטערדריקטע קלאסע, דיא קלאסע, וואָס האָט אם מייסטען נעליטטען. דער עקאָנאָמישער קאמפּף איז אזוי ארום געוואָרען א פּאָליטישער קאמפּף. דיא צארען רעגירונג האָט זיך אזוי ארום ארויסגעוויזען אלס דער אייניגער שטער פון דעם פּראָלעטאריאט צו פּערבעסערען זיין לאגע, און דער עשרייי איז געוואָרען: נידער מיט דעם צאריזמום!

דאָס איז אָבער ניט געקומען מיט אמאָל, א צייט לאנג איז עס געלונגען דיא רעגירונג, דורך דיא כיטרע פּאָליטיק פון דיא זובאטאָוויטש בעווענונג, אייניצוריידען דעם ארביטער, אז דער „צאר באטיושקא" איז זיין בעסטער פרייגד. דער 22־טער יאנואר 1905 האָט נעגעבען דעם לעצטען קלאפּ צו דיזען גלויבען. אונטער דיא פיהרונג פון דעם גלח גאפּאָן זיין דיא ארבייטער נעגאנגען צו זייער „באטיושקא" זיך בעקלאָגען אויף זיינע שלעכטע משרתים. זיי האָבען דאן נאָך נעגלויבט, אז אלעם וואָס מען דארף איז זיך אויסצוריידען זייער ביטער הארץ פאר דעם צאר. דיא ענטפער וואָס זיי האָבען געקריגען איז געווען דיטליך: הונדערטע געפּאלענע, טויטע און פּערוואונדעטע, איז געווען דיא אנטוואָרט וואָס „באטיושקא" געטען האָט זיי געגעבען דורך דעם מויל פון „זייגען" ביקסען. דאָס איז געווען דער אמת'ער סיגנאל; דאָס האָט מיט אמאָל אראָפּ גערישען דעם פינסטערען שלייער וואָס האָט געהאנגען ארום דעם צאר און זיין רעגירונג. פון יעצט אָן איז דער ארבייטער א שונא זיין רעגירונג, יעצט לאָזט ער זיך מעהר ניט נארען, יעצט פּאָדערט ער מיט זיין נאנצע מאכט: פרייהייט!

דאָס איז דער נאנג פון דיא יעצטיגע רעוואָלוציאָן אין רוסלאנד. יעצט שטעהט דער ארבייטער ניט אליין, דיא בורזשואזיע איז אויך שטארק פּאראינטערעסירט אין זיין ערפּאָלג, און, ווי עס הערט זיך, האָט דער מוזשיק זיך אויך נענומען ריהרען, עס איז אָבער זיכער, אז דער מוזשיק אליין, וויא דיא בורזשואזיע אליין וואָלטען קיין רעוואָלוציאָן ניט אונטערגענומען. מיט איבער פופציג יאָהר צורוק האָט מארקס געשריבען: „עס איז קלאָר און דורך דיא גע־שיכטע פון אלע מאָדערנע לענדער בעציינט, אז דיא בויערען־בעפּעלקערונג קען קיין מאָל ניט אונטערנעמען א זעלבסטשטענדיג בעווענונג מיט ערפּאָלג. דאָצו איז זיא פּערשפּרייט אויף א צו גרויסע שטרעקע לאנד, און עס איז זעהר שווער צוזאמענצובריינגען א גרויסען טהייל צו געמיינשאפּטליכע טהעטיגקייט. דיא בויערען דארפּען קריגען דעם ערשטען שטוים פון דיא קאנצענטרירטע, אויפּגעקלערטע און בעווענליכע בעפּעלקערונג פון דיא שטעדט." דיא יעצטיגע

בעוועגונג אין רוסלאנד בעווייזט דאָס דייטליך.

מאנכע מענשען קומען אין גרויס התפעלות פון דעם וואָס דיא רוסישע ארבייטער זיינען געווען דיא ערשטע צו מאכען א רעוואָלוציאָן דורך א געוואַלד סטרייק. מען קען זיי ניט פערדענקען: עס איז א מערקווירדיג שעהן בילד וואָס שטעלט זיך פאר אונזערע אויגען. עס איז ערהאבען צו זעהן וויא אין א שטאָט וויא פּטערבורג, שטעלען זיך אוועק אכט הונדערט טויזענד ארבייטער און ערקלערען: „גיהט אונז פרייהייט, אָדער מיר ארבייטען ניט!" זיי בעווּאפענען זיך ניט, זיי שיסען ניט, זיי מערדערען ניט, זיי פערגיסען ניט קיין בלוט; זיי טהון ניט קיינס פון דיא זאכען וואָס מען שטעלט זיך פאָר אונטער רעוואָלוציאָן. אלין וואָס זיי טהון—זיי טהון גאָר ניט, און:

אלע רעדער שטעהן שטיל,

וועז דיין שטארקער ארם עס וויל!

דאָס איז א מערקווירדיגעם בילד, א בילד וואָס וואַרפט ארויף א הייליקקייט אויף מענשען, א בילד וואָס דיא וועלט געשיכטע האָט ביז יעצט ניט זיין'ס גלייכען, און נאָך ערקווּיקענדער איז צו זעהן וויא א גרויסע, מעכטיגע, טויזענד יעהריגע דעספּאָטיע פאלט אויף איהרע קניע פאר דיזען „רוהיגען" אָבער מעכטיגען געשריי. פון דעם אויבען געזאָגטען אָבער וועט מען איינזעהן, אז דער גענעראל סטרייק אין רוסלאנד איז דיא נאטירליכסטע זאך אין דער וועלט. דיא גאנצע רעוואָלוציאָנערע בעוועגונג איז אין גרונד גענומען א „סטרייק" בעווּעגונג. א חוץ דעם איז דער גענעראל סטרייק אין רוסלאנד, מעהר וויא אין אלע אנדערע לענדער, דאָס איינציגע מיטעל, צוויי וועגען האָט דיא ארבייטער קלאסע געהאט פאר זיך: דיא באריקאדען און דעם גענעראל סטרייק. נו, זיינען דיא צייטען פאר באריקאדען פאַרבי, מיט באריקאדען זיינען דיא ארבייטער דיא שוואכערע, מיט גענעראל סטרייק, דיא מעכטיגערע. נאטירליך איז נאָך ניט זיכער, אז אלעם וועט אבגעהן אזוי לייכט, עס קען נאָך זעהר לייכט קומען צו אן אלגעמיינער אויס־שלאכטונג, אָבער אויב דאָס וועט קומען, וועט דיא שולד פאלען אויף דעם קאָפּ פון דיא רעאקציאָן. אלעם בלוט וואָס איז ביז יעצט פער־גאסען געוואָרען איז געקומען פון יענע זייטע. דיא רעוואָלוציאָן האָט נאָך קיין בלוט ניט פער־גאסען, דיא רעוואָלוציאָן טהוט איהר ארבייט פרייוויליג! נאָגאר מיט א מעכטיגע קריעג שיף אין זייער האנד האבען דיא רעוואָלוציאָ־

נערען געהיט זיך צו פערגיסען בלוט. דאָס זאָל מען ניט פערגעסען!

* * *

דיזע לעצטע בעהויפטונג פיהרט אונז צו דיא אומגליקליכסטע פון אלע פאסירונגען, צו דיא פּאָגראָמען.

פערוואונדערט שטעהט דיא גאנצע וועלט און קען זיך ניט פערענטפערען דיזען אומגליק. מיט א פערוואונדעט הערץ און א צובלוטיגטען קאָפּ שטעהט דער איד אין מיטען פון דיא אלע פאסירונגען. לאנג און שווער האָט ער געארבייט, מיטהעלפענדיג ברויגען דיזען צושטאנד פון בעפרייאונג. מיט די גאנצע בעגייסטערונג פון זיין צוועהטאָגטע נשמה, מיט דעם גאנצען פייער, וואָס האָט זיך וויא א וואולקאן אָנגע־זאמעלט אין זיין בלוטיגע הערץ פאר טויזענדע יאָהרען פון גלות, פון פערפאָלגונג און ליידען, מיט דעם גאנצען פייער זיינעם, האָט ער זיך אריינגעוואָרפען אין דעם בעפרייאונגס־קאמפּף. ער האָט זיך פערגעסען, ער האָט זיך פערליי־קענט, ער איז געגאנגען אויף דעם שאפּאָט, ער איז געגאנגען אין סיביר, ער האָט אויף קיין זאך זיך ניט אבגעשטעלט, ער האָט געקעמפּפט און געהאָפּט אויף דעם גליקליכען טאָג, וועז די גלאָ־קען פון דיא רוסישע קירכען וועלען פערקינדי־גען פרייהייט פאר דעם רוסישען פאָלק. ער האָט דאָס כמעט דערלעבט, דיא צייט איז ניט ווייט, דיא ערשטע קעמפּפע זיינען אויסגעפאכ־טען, אָבער, אָה וועה! אנשטאָט צו נעהמען אנ־טהייל אין דיא אלגעמיינע פרייהיט, שטעהט דער איד, א'ן אבל. ארום א בארג הרוגים, צוקא־לייטשעטע און געשענדעטע, בעווויינט ער זיינע גמאָרדעטע קינדער, זיינע געשענדעטע טעכ־טער אָדער שוועסטער; קיין בלוט איז ניט פערגאסען גענוגען, אָבער אידיש בלוט רינט ווי וואסער! איז דאָס דער רעזולטאט פון דיא לאנג ערווארטעטע און מיט אונגעדולד ערהאפ־טע רעוואָלוציאָן? איז דאָס זיין פערגלטונג פאר דיא קרבנות, פאר דיא מסירת נפש, פאר דיא מארטירער, פאר דעם בלוט וואָס ער האָט צוגעשטעלט צו דיא בעפרייאונגס־ארמיי? זיי־נען דאָס דיא רציחות פון דעם הוסישען פאָלק? ווערען דיזע מערדערייען בעגאנגען פון דעם זעלבען פאָלק, וואָס קעמפּפט יעצט פאר אלגע־מיינע פרייהיט?

אויף א שווערע פראָבע איז דער איד גע־שטעלט; א שווערען עקזאמען האָט ער דורכ־צומאכען. עס איז שווער צו פילאָזאָפירען אונ־

טער אויפֿכע אומשטענדען; עס איז שווער צו טרייסטען דעם אידען, עס איז שווער איהם צו ראטהען, עס איז שווער איהם אויסצורייד־ זיין וועהטאָג. און דאָך... און דאָך מוז איך זאָגען: דיא רעוואָלוציאָן איז דיא איינציגע הילפֿע פאר דעם אידען! דיא רעוואָלוציאָן, און נור דיא רעוואָלוציאָן, וועט איהם בעפרייען פון זיינע לייד: וואָרום אזוי זיכער וויא עס איז, אז דיא רעוואָלוציאָן וועלט געמאכט פון דעם פראָלעטאריאט, אזוי זיכער איז, אז דיא פּאָגראָמן וועלען געמאכט פון דעם לומפּען־ פראָלעטאריאט. דאָס לומפּען־פראָלעטאריאט איז אָבער געוועהנליך פּויק. עס איז פעהיג צו בעגעהען דיא שענדליכסטע פערברעכען, אָבער עס האָט מורא פאר דיא מינדעסטע קראָפט. נעהמט צו דיא רעגיערונגס־שטיצע פון דעם לומפּען־פראָלעטאריאט, און עס וועט ניט וואָ־ גען אויפֿצוהויבען א האנד. און אז דיזע אלע מערדעריען זיינען דירעקט ארגאניזירט געוואָ־ רען פון דיא רעגיערונג קען מען קוים צווייפֿלען, פון דיא פערשיעדענסטע זייטען הערט מען די־ זעלבע בעריכטען. פרייגד און פיינד פון דער רעוואָלוציאָן זיינען אלע איינשטימיג, אז דיא הריגות זיינען געקומען פון דער רעגיערונג אין מיט דיא הילפֿע פון דער רעגיערונג. דער איינ־ פּאכסטער, דער אויגענשיינליכסטער שלום מוז אלזא זיין: מאכט א סוף צו דיזע פערברעכע־ רישע רעגיערונג, און עס וועט ממילא קומען א סוף צו דיא הריגות.

איך וויים דיא טענה, וואָס איהר קענט צו מיר האָבען: פון וואנען קומט דאָס, וואָס מען מערדערט נור אידען? וועז דער אנטיס־ מיטיזמוס וואָלט ניט געווען אזוי איינגעוואָר־ צעלט ביי דיא רוסען, וואָלט געווען אונמעגליך איהם אויפצורייצען צו קוילענען אידען: וואו זיינען דיא רעוואָלוציאָנערען? וואָרום האָבען זיי ניט פּראָטעסטירט? א. ז. וו. א. ז. וו. איך וויים דיא אלע טענות. אָבער מיר שיינט, אז זיי האָבען קיין ממשות ניט. מען דארף גאָר ניט געהן קיין אדעסס צו קריגען הוליגאנעס, איהר קענט הייַנט צו טאָג געפינען אין ניו יאָרק, לאָנדאָן אָדער פּאריז צוואנציג טויזענד הולי־ גאנעס, וואָס זיינען פערטיג צו בעגעהן דיעזעל־ בע פערברעכען ניט נור געגען אידען, נור געגען יעדע אנדערע קלאסע מענשען. דאָס איז דיא קלָלה פון קאפּיטאליזמוס. יעדע גרויסע שטאָדט האָט איהר לומפּען־פּראָלעטאריאט, און ער פעהלט אויך ניט אין אדעסס.

דיא לעצטע פּאָגראָמען זיינען פּאָרגעקומען אין דיא אמת רוסישע שטעדט. אין וואַרשוי איז קיין פּאָגראָם ניט געווען, דערפאר האָט זיך אין פּוילען ענטוויקעלט א פּויליש נאציאָנא־ליסטישע בעוועגונג, וועלכע איז אָהן צווייפעל א רעאקציאָנערע בעוועגונג אונטער דיא אומ־ שטענדען, און וועלכע קען זעהר פיעל שאדען דעם גאנג פון דער רעוואָלוציאָן, און וועלכע איז אויך אונטערשטיצט געוואָרען פון דער רע־ גיערונג, וויא דער פּראָטעסט פון דיא פּוילישע סאָציאליסטען צו וויטטע בעוויזט דייטליך. אין קאווקאז וויעדער קוילענען דיא ארמעניער מיט דיא טאטארען זיך איינע דיא אנדערע. עס איז דיא אלגעמיינע פּאָליטיק פון דיא רוסישע רעגיערונג צו דער־ וייטערען דיא פערשיעדענע פעלקער איינע פון דיא אנדערע. אין דיא רוסישע שטעדט זיינען דיא איידען דער איינציגער „פרעמדער“ עלע־ מענט. מיט דיא איידען האָט דיא רעגיערונג נאָך עקסטרא חשבונות. זיא האלט זיי פער־ אנטוואָרטליך פאר פיעלע פון אירהר צרות, און בלוטדערשטיג וויא דיא סאמאדערזשאווויע איז, און מעכטיג וויא זיא איז, נאָך הערוויל, האָט זיא זיך מיט דעם גאנצען וואוטה איהרען ארויפ־ געוואָרפען אויף דעם אונבעוואפענטען אידען. וועז עס וויל, דאָס ניט איינזעהן, פערמאכט מיט געוואלד דיא אויגען צו טהאטזאכען, וועלכע שטעכען יעדען דיא אויגען. פאַרוואָס פּראָ־ טעסטירען ניט דיא רעוואָלוציאָנערען? ערש־ טענס, וויים מען נאָך ניט ענוי וואָס דאָרט איז פּאָרגעקומען, וואָס וויטער וועלט מען אלץ מער געוואָהר, אז דיא רעוואָלוציאָנערע קריסטען האָ־ בען פערטהיידיגט און זיינען געפאלען פער־ טהיידיגענדיג דיא אידען; צווייטענס, געגען וועמען זאָלען זיי פּראָטעסטירען? דיא זאך איז ניט געמאכט געוואָרען אפיציעל, קיין אוקאזען מיט מאניפעסטען זיינען ניט ארויסגעגעבען ג־ וואָרען. בעוואוסט וויא דיא זאך איז, קען מען אָבער אפיציעל ניט פּראָטעסטירען געגען דיא רעגיערונג, דיא אידען אפילו קענען דאָס אויך ניט טהאָן. וואָלט געגען דיא אידען ארויסגע־ געבען געוואָרען א'ן אוקאז פון דיא רעגיערונג, אזוי וויא געגען פּויליען, בין איך זיכער, אז דיא ארבייטער וואָלטען געלאָזט הערען זייער שטי־ מע, וויא זיי האָבען עס געטאָן וועגען דיא פּא־ ליאקען.

דאָס איז גאנץ לייכט צו זאָגען, זיצענדיג אין ניו יאָרק בשלום און בשלוה, וועט איהר

מיר ענטפערען, עס איז אָבער ניט לייכט פא־
דיא אידען אין רוסלאנד, עס איז ניט לייכ ז
פאר דיא אידען אין אדעסס. א טעות, מיינע
פריינדע! דאָס איז גאָר ניט אזוי לייכט, ווייא
איהר דענקט זיך. מיט א בלוטיגע הארץ און
מיט טרערען אין דיא אויגען שרייב איך יזע
ווערטער, אָבער דיא ערגסטע צווישען אלע צרות
איז, וואָס מען פערלירט דעם קאָפּ. שרייען און
לייארמען גלאָט אין דער וועלט אריין העלפט
קיינעם ניט. מיר הערען יעצט געשרייען פון
אלע זייטען, אלע לויפען און פאדרען, אייניגע
שרייען, מען דארף געהן קיין פאלעסטינא, אנ־
דערע ווילען האָבען א טעריטאָריע אין אפריקא
אָדער אירגענדוואו. מען זאמעלט געלד צו
שטיצען די אלמנות און יתומים, מען זאמעלט
געלד אויף געוועהר פאר זעלבסטפערטהיידיגונג
איך קען ניט זיין געגען איינע פון דיזע טהע
טיגקייט. אָבער מיר שיינט, אז דאָס איז ניט
דיא הויפט־זאך, דיזע אלע זאכען וועלען ניט
ברייגען דיא ישועה: עס וואָלט אודאי געווען
א גלייכע זאך, וועו דיא אידען וואָלטען געקענט
האָבען א טעריטאָריע. דיא צרה איז אָבער
ניט אזוי מיט דיא טעריטאָריע, וויא מיט דיא
אידען אליין. זיי פאָהרען ניט. דער טערי־
טאָריאליזמום איז גראדע וויא דיא אססימילא־
ציאָן: איהר מעגט בעשליסען וויפיעל איהר
ווילט, אז עס איז א יושר דיא אידען זאָלען זיך
אססימילירען. זיי הערען אייך צו, אָבער זיי
אססימילירען זיך ניט!

מיט דיא טעריטאָריע איז דיזעלבע זאך.
איהר קענט בעשליסען, אָבער דיא אידען וועלען
ניט פאָהרען. א גאנץ פאָלק פאָרט ניט איבער
פון איין עק וועלט צום צווייטען אזוי לייכט.
דיא עקאָנאָמישע אומשטענדען אליין זיינען
דאָס בכוח צו טאָן. און ניט נור וועלען דיא
אידען ניט פאָהרען פון רוסלאנד, איך בין זי־
כער, אז טויזענדע אידען וועלען צוריקפאָה־
רען אין רוסלאנד אזוי שנעל וויא רוסלאנד וועט
זיין פריי. עס איז קיין צווייפעל, אז מען דארף
קריגען אזוי פיעל געלד וויא מעגליך צו לינדערן
דיא צרות פון דיא אלמנות און יתומים, פון דיא
פערוואונדעטע און פון דיא וואָס זיינען גע־
בליבען אָהן א היים און אָהן ברויט. דאָס וועט
אָבער ניט אבהאלטען דיא וויטערע פאָגראָמען.
געלד אויף געוועהר איז אייגענטליך דיא וויכ־
טיגסטע און נויטוועגדיגסטע זאך יעצט. אָבער
איך קען זיך ניט איינרעדען, אז דאָס וועט
ווירקליך ברייגען דיא ישועה פאר אידען. א
רעוואָלווער אין האנד איז דיא איינציגע און
בעסטע זאך געגען א פייגען און לומפיגען באנ־
דיט. דער רעוואָלווער האָט אָבער ניט קיין
קראפט, וועו הינטער דעם באנדיט שטעהט א
ראָטע סאָלדאטען מיט הארמאטען. וועו דיא
פאָגראָמען וואָלטען געקומען פון דיא הוליגאנס,
וואָלט דער רעוואָלווער געוועו נאָך איבערגענוג,
וואָלטען זיי געקומען פון דעם רוסישען פאָלק,
וואָלטען קיינע רעוואָלווערס און קיינע קאנאנען
ניט געהאָלפען. דיא פאָגראָמען קומען פון דיא
רעגיערונג, געגען דיעזע איז דער רעוולאָווער
מאכטלאָז. דיא רעוואָלוציאָן איז דיא איינציגע
מאכט וואָס קען בעזיעגען דיזע מאכט, וואָס קען
פערניכטען דעם וואורצעל פון וואנען דיא אי־
דישע צרות שטאמען. העלפט דיא רעוואָלוציאָן,
און איהר העלפט זיך! דיא רעוואָלוציאָן איז
פריעדליך, זיא פערגיסט קיין בלוט. בלוט
וועט פערגאָסען פון דיא רעגיערונג און איהרע
געדונגענע הוליגאנעס. ניעדער מיט דיא רע־
גיערונג!

יעקב מילך.

רוסלאַנד אַמאָל און היינט

(שלום)

10.

„דיא פערצ׳גער יאהרען", דאָס הייסט דער משך פון א׳ן ערך 1840 ביז 1850 איז געווען זעהר א לעבעדיגע צייט פאר דיא געביל־דעטע קלאסע אין רוסלאנד. דיא בילדונג האָט זיך אראָבגעלאָזען אביסעל ניעדריגער איידער אין דער צייט פון אלעקסאנדער דעם ערסטען און דיא דעקאבריסטען. דעמאָלט איז דיא נאנצע ביל־דונג בעשרענקט געווען אויף דיא העכערע פע־טערסבורגער אריסטאָקראטיע, איצטער האָט זיא זיך אראָבגעלאָזען אביסעל ניעדריגער צו דיא רייכערע פאָמעשטשיקעס. אויסנאהמסווייזע האָבען זיך געפונען צוויישען דיא געביל־דעטע קינדער פון אָרימע טשינאָווניקעס. א גלענצע־דער ביישפיעל איז געווען בעלינסקי, דער גיים־טיגער פיהרער פון דעם יונגען דור; זיין פא־טער איז געווען א דאָקטאָר און האָט ערגעץ נעהאט א קאזיאָנע שטעלע מיט א קליינעם גע־האלט אין פענזענסקע גובערניע. אנאנדער אָרעמאן איז געווען דער פאָטע ניעקראסאָוו. זיין פאטער איז געווען א רייכער פאָמעשטשיק, א׳ן עכטער פארצייטיגער שקלאפען־טרייבער, א דעספאָט פון נאטור, וואָס אלע האָבען פאר איהם געציטערט. ניעקראסאָוו איז געווען א באי פון זעכצעהן יאהר וועז ער האָט פערלאָזען זיין רייכען טאטענס הויז און איז אוועק אין דער וועלט אריין. יאהרענלאנג האָט ער גלעבט וויא א טרעמפ. געוואלגערט זיך אין דיא שמו־ציגסטע, דיא ניעדריגסטע נאטשלעזשנע הויי־זער*) אין פעטערסבורג. דאָרטען האָט ער דערקענט וויא ביטער עס איז צו זיין א׳ן אָרימאן און דאָס האָט איהם געמאכט פאר דעם דיכ־טער פון דעם אָרימען פאָלק.

אבער דאָס זיינען געווען אלין אויסנאהמען. דיא געביל־דעטע לייט זיינען געווען רייך, זיי האָבען געקענט פרעמדע שפראכען, פראנצויזיש, דייטש און ענגליש, פיעלע פון זיי האָבען שטו־דירט אין אויסלאנד און אלע זיינען געווען אונ־טער דעם אוינפלוס פון דער אויסלענדישער ווי־סענשאפט און פאָליטישער בעווענונג. וויא איך האָב שוין דערמאָנט, האָבען זיך דיא יונגע לייט וואָס האָבען בעלאנגט צו סטאנקיעוויטש׳ס קרוזשאָק, ארום 1840 צושפאָלטען אין צוויי ריכטונגען: דיא זאפאדניקעס און דיא סלא־ווענאפילען, דיא ערסטע האָבען געוואָלט אי־בערמאכען רוסלאנד אויף א׳ן אייראָפעאישען פאסאָן, דיא אנדעדע האָבען געזוכט זייער אי־דעאל אין דעם פארצייטיגען מאָסקווער שטאאט. אין אמת אבער האָט דיא טהעאָריע פון דיא סלא־ווענאפילען אויך געשטאמט פון דייטשלאנד. וועגען דעם איז ווערטה איהר זאָלט עפעס ווייסען.

נאָך דער גרויסער פראנצויזישער רעוואָלו־ציאָן האָט זיך אין דייטשלאנד אָנגעהויבען א רעאקציע געגען דעם אוינפלוס פון דיא פראנ־צויזישע אידעען. דיא רעוואָלוציאָן האָט זיך אויסגעלאָזען מיט דער הערשאפט פון נאפא־לעאָנען. א יאהר צוואנציג איז אין אירפא שטענדיג געווען מלחמה. נאפאלעאָן האָט אראָבגעזעצט קעניגע און ארויפגעזעצט אנ־דערע. אומעטום וואו ער איז געקומען, האָט ער אוינגעפיהרט נייע געזעצע. נאפאלעאָנס קריגס־פאָליטיק האָט ארויסגערופען א נאציאָנאליס־טישען גייסט אין דייטשלאנד. אין יענע צייטען אָבער איז קיין דייטשלאנד ניט געווען: עס איז געווען פרייסען, בייערן, זאקסען־קאָבורג־גאָטא, רייס אינגסטער לינע, א ז. וו. אלע דייטשע פא־טערלענדער וואָלט געזומען צו לאנג אויסצורעכ־נען, עס זיינען געווען ניט וועניגער ווי הונדערט. דער אפיציעלער פאטריאָטיזמום איז בעשטאנען אין טרייע צום קעניג, הערצאָג אדער פירסט. דער דייטשער נאציאָנאלער געפיהל, דאָס הייסט דיא ברודערשאפט מיט פרעמדע אונטערטהאנען, איז געווען פונקט אזוי אונפאטריאָטיש ווי היינט דער אינטערנאציאָנאליזמום. דער נאציאָנאלע־גייסט איז געווען דער גייסט פון דעם דייטשען פאָלק, ניט פון דער אדער יענער רעגיערונג. אין דעם דייטשען נאציאָנאליזמום האָט אלזא גע־

(*) א נאטשלעזנע הויז הייסט אויף דייטש: א לאדזשינג הויז. (אנמערקונג דעם פערפאסערס)

שטעקט א דעמאקראטישער געדאנקען.

אנדערערזייטס אבער איז דער דייטשער נאציאנאליזמוס געווען א ראקציע געגען דעם קאפיטאליזמוס פון דער פראנצויזישער רעוואלוציאן. דער פאליטישער אידעאל פון דער רעוואלוציאן האט זיך געשטיצט אויף דיא „מענשליכע פערנונפט"; דיא פערנונפט איז איינע פאר אלעמען וואס איז פערנינפטיג אין פראנקרייך, איז אויך פערנינפטיג אין דייטשלאנד. אלע פעלקער קענען ביי זיך איינפיהרען דיזעלבע געזעצע, וועלכע זיי וועלען נור איינזעהען אז דיא געזעצע זיינן פערנינפטיג. געגען דעם האבען די דייטשע רעאקציאנערען גע'טענה'ט אז דאס איז ניט ריכטיג. דער גאנצער לעבען פון א פאלק לאזט זיך ניט איבערסטראיען איבערנאכט אויף אירגענד וועלכען פלאן וואס א הויפען טעאָרעטיקער האלטען איהם פאר „פערנינפטיג". דער הייסטיגער פיהרונג האט זיך עטוואס וויזענדער יאהרען; דיא גאנצע געשיכטע קען ניט אוועקגעמאכט ווערען מיט'ן האנד; מי קען אבשאפען א געשיעבענעם געזעץ, אבער וואר קען אבשאפען דיא מנהגים וואס זיינען ערגעץ ניט פערשריבען, נור זיינען טיף איינגעוואָרצעלט אין דיא קעפ פון דעם פאלק? און א מנהג ברעכט א דין. דאס איז געווען דיא פילאזאפיע פון דער „גע־שיכטליכער שולע" וויא זיא האט זיך דעמאלט גערופען. איהרע גרינדער זיינען געווען רעאק־ציאנערען, זיי האבען געזוכט אויסצוהאלטען דיא עקזיסטירענדע אדרנונג געגען דעם שטורם פון דער רעוואלוציאן. אבער וואן איהר וועט אין איהר גוט ארויסקומען, וועט איהר אין איהר דער־קענען דעם קערנדל פון דער הייסטיגער סאציא־לאגיע, און בעזונדערם פון דער מארקסיסטישער פילאזאפיע. דער ציעל פון מארקסיזמוס איז א סאציאליסטישע געזעלשאפט, אבער וועהרענד דיא פריהערע סאציאליסטען האבען געמיינט אז דער סאציאליזמוס קען צו יעדער צייט אויס־געפיהרט ווערען, וויבאלד א געוויסע צאהל סא־ציאליסטען פערכאפען דיא מאכט, בעטראכטעט דער מארקסיזמוס דאס פאר א'ן אוטאפיע: דער סאציאליזמוס קען קומען נור אלס דער רעזולטאט פון דער געשיכטליכער עכטוויקלונג, מי קען ניט איבערשפרינגען איבער דיא געשיכטע דורך א'ן אוקאז, זאגט מארקס. מיט דעם פערגלייך וויל איך אייך וויזיזן אז מענשען וואס זיינען נאר ניט נעווען דורכאוים רעאקציאנערען האבען אויך נעקענט אננעהמען דיא לעהרע פון דער געשיכטליכער שולע. אזוי איז נעווען מיט דיא סלאוויאנאפילען.

מיט דעם רוסישען דעספאטיזמוס זיינען זיי נעווען אונצופריעדען. אבער דער דעספא־טיזמוס שטאמט פון דער ביוראקראטיע, וויא איהר נעדענקט, איז אייגעפיהרט נעווארען נאך דעם איראפעאישען מוסטער פון פיאטר דעם ערסטען און זיינע נאכפאלגער. פיאטר, וויא איהר נעדענקט, האט אבגעשאפט דיא זיעמסקע סאבארען, דאס הייסט דיא פערזאמלונגען פון פאלקספערטרעטער, וועלכע פלעגען מאכען אלע זאקאנעס. זוכענדיג צוריק אייניצופיהרען דיא פארצייטיגע מאסקווער אדרנונג האבען דיא סלאוויאנאפילען נעווען אלס אייניפיהרען א פרייערע אדרנונג איידער דעם פעטערסבורגער ביוראקרא־טיזמוס. דיא געביל־דעטע קלאסע, איבערהויפט דיא פאמעשטשיקעס, האבען צו יענע צייטען אלע נעדיענט ביי דער רעגיערונג, זיי זיינען אליין נעווען דיא ביוראקראטיע. וועהן מען וויל נעפיענט דעם אמת'ן רוסישען גייסט, מוז מען זיך וועגדען צום פראסטען נאראד, וועלכער פיהרט זיך נאך אויף דעם פארצייטיגען אופן. דיא בעפריאונג פון דיא פויערים איז אין זייער טאָריע נאכיִ לאגיש געווען צוזאמענגעבונדען מיט זייער נאציאנאליזמוס.

דער אונטערשיעד צוויעשען דיא זאפאדני־קעם און דיא סלאוויאנאפילען איז פון אנפאנג נאר ניט געווען אין דערין וואס דיא סלאוויאנא־פילען זיינען געווען קאנסערוואטיוו און דיא זאפאדניקעם פראגרעסיוו; דאס איז געוואָרען פיעל שפעטער. פון אנהייב זיינען דיא זאפאד־ניקעם געווען אונטער דעם אינפלום פון דעם דייטשען פילאזאף העגעל, און העגעל אליין איז געווען א גאנץ קאנסערוואטיוער דייטשער גע־היימראטה. זיין טהעאריע איז געווען, אז „אלץ וואס איז ווירקליך איז פערנינפטיג". ביי דיא העגעליאנער איז ארויסגעקומען גענוג חקירות וועגען דעם וואס איז אייגענטליך „ווירקליך" און וואס ניט, אבער אין דערין וויל איך זיך נאר ניט אריינלאזען. דיא קאנסערוואטיוע העגעליאנער האבען דערמיט געענטפערט אי דיא רעוואלוציאנערען, אי דער היסטארישער שולע. פאר דיא רעוואלוציאנערען איז זייער ענטפער נעווען אז אלצדינג וואס עקזיסטירט איז פערנינפטיג, — ס'הייסט אויף מאמע לשון: דו, יונגאטש, וויסטו קלייגער זיין פאר דיא נאנ־צע וועלט? צו גלייכער צייט איז דאס אויך נעווען א'ן ענטפער פאר דיא קאנסערוואטארען

וואָס האָבען געזוכט צו בעהאלטען זיך פון דער רעוואָלויציאָן איז דיא אורוועלדער פון דער היכטאָרישער שולע : וואָס האָט איהר וואָס מורא צו האָבען פאר דער „פערנונפט“ ? אלצדינג וואָס עקזיסטירט איז פערנינפטיג ! דיא העגליאנער האָבען זיך באלד צושפאלטען אויף קאָנסערוואטיוע און ראדיקאלע (דער „לינקער פליגעל“, ווי מען האָט זיי גערופען), אָבער פון אָנהייב זיינען דיא רוסישע העגעליאנער געווען א קורצע צייט גאנץ קאָנסערוואטיוו. דעם בעריהמטען פּסוק האָבען זיי פערטייטשט אז אלצדינג וואָס עקזיסטירט איז טאקי „וויערקליך“. באקונין, וועלכער איז געווען דער ערסטער לעהרער פון העגעליאניזמוס אין רוסלאַנד, האָט אין דעם ערסטען ביכעל פון דעם נייעם זשורנאל „אטעטשאעסטוועניא זאפיסקי“ אין 1839 געשריעבען אן ארטיקעל וואו ער האָט געפּרעדיגט דעם „קריינאָסטי ליבעראליזמָ אי אטעאיזמָ“, ס'הייסט דעם ראדיקאלען ליבעראליזמוס און אטעאיזמוס. בעלינסקי האָט אונטער דעם אייגענפלום פון העגעליאניזמוס געשריעבען העכסט קאָנסערוואטיוע ארטיקלען, מיט וועלכע ער האָט זיך שפעטער זעהר געשעמט. אלזָ דער שטרייט צווישען דיא סלאַוויאָנאָפילען און דיא זאפּדניקעם איז ניט אריסגעקומען וועגען קאָנסערוואטיזמוס. בייּדע ריכטונגען האָבען עהרליך געמיינט צו רעפּארמירען דעם רוסישען לעבען, נאָר דיא זאפּדניקעם זיינען בעשטאנען אויף דאָרויף אז רוסלאנד מוז זיך לערנען פון איראָפּא. ניט פון מאָסקווא. פּיאָטר'ס רעפּארמען האָבען זיי בעטראכט פאר זיין צייט פאר א גרויסען פּארטשריט, פאר דעם אָנפאנג פון דער רוסישער אויפקלערונג ; זיי האָבען פערלאנגט, אז דיא רעגיערונג זאָל נעהן ווייטער אויף דעמזעלביגען וועג. וועגען דעם וואָס איז וועדטה אין אויסלאנד עס זאָל נאכגעמאכט וועדען אין רוסלאנד, זיינען נאטירליך דעמאָלט געווען פערשידענע מיינונגען, דאָס האָט אבער וועניג וואָס אויסגעמאכט, וואָרום דערווייל זיינען אלע צוזאמען געלעגען צוגעקוועטשט אונטער ניקאָליי'ס פּאדעשווע.

דיא פערבריימונג פון סאָציאליסטישע אידעען אין פראנקרייך פאר דער רעוואָלויציאָן פון 1848, האָט נעהאט אין אינפלום אויף דיא פּארטשריטליכע רוסען, וואָס האָבען גערייזט און געלערנט אין אויסלאנד. הערצען, באקונין, אָנאריאָו און אנדערע, וואָס האָבען קיין נעמען ניט איבערנעלאָזען, זיינען צוזאמענגעקומען אין פּאריז מיט דיא פראנצויזישע סאָציאליסטען און רעוואָלויציאָנערען פון יענער צייט און זיינען אלזיין נעוואָרען איבערצייגטע אנהענגער פון דעמאָקראטי און סאָציאליזמוס. *) דורך זיי האָט דער סאָציאליזמוס געפונען אנהענגער אין רוסלאנד. דיא רוסישע סאָציאליסטען זיינען, נאטירליך, געווען זאפּדניקעם, נאָר דיא אידעען פון דיא סלאַוויאָנאָפילען האָבען אויף געהאט א טיעפּען אינפלום אויף דעם רוסישען סאָציאליזמוס.

וויא איך האָב שוין דערצעהלט אין דיא ערסטע קאפּיטלען, איז דיא קרקע ביי דיא מוזשיקעם געווען קהל'שע און זיי פלעגען זיך מיט איהר פון צייט צו צייט אויסגלייכען. היינט וויים מען אז דיא רוסישע מוזשיקעם זיינען אין דערין ניט געווען קיין אויסנאהמע, אמאל האָט זיך אזוי געפיהרט ביי דיא מעהרסטע פעלקער וועמעם געשיכטע איז גוט בעקאנט. נאָר דיזע פראגע איז נעווי אונטערזוכט געוואָרען אין גאנצען וועהרענד דיא לעצטע פערציג יאהר. אין דער צייט פון דיא סלאַוויאָנאָפילען איז דער פאקט נאָך ניט געווען אלגעמיין בעקאנט, וואָרום אומעטום חוץ רוסלאנד און דיא סלאַווישע לענדער, זיינען שוין דיא קהל'שע פעלדער לאנג פאר דעם צוטייל געוואָרען. דערבער האָט עס זיך דער פעלערנטער וועלט דעמאָלט אויסגעוויזען אז דיא פעלדגעמיינשאפט איז א רוסישע זאך און לויט איז דעם רוסישען נאציאָנאלען גייסט. אזוי האָבען ערקלערט דיא סלאַוויאָנאָפילען. הערצען האָט עס איבערגענומען פון זיי און האָט די רוסישע „אבשטשינא“ געמאכט פאר דעם פונדאמענט פון דעם צוקונפטיגען רוסישע סאָציאליזמוס : דער רוסישער פאָלק איז גלויקליך וואָס ער האָט שוין א פארטיגען שטיק קאָמוניזמוס, אויף דאָרויף קען מען מיט דערציייט אויפבויען א גאנצען סאָציאליסטישען סיסטעם, מען דארף נור אויפקלערען דעם פאָלק, געבען איהם צו פערשטעהן אז וועלן דער קאָמוניזמוס איז פראקטיש אויף איינצוטהיילען דיא פעלדער, וואָלט ער אין אלגעמיין געווען נאָך בעסער.

דאָס איז געווען דיא צייט פון אלערליי סאָציאליסטישע מאָדעלען. אין פראנקרייך, אין אמעריקא האָבען דיא תלמידים פון פוריע געגרינדעט

(*) דיא ערשטע רוסישע איבערזעצונג פון דעם קאָמוניסטישען מאַניפעסט איז ערשיענען אין 1848, דער איבערזעצער איז געווען באקונין.

„פאלאנסטערן", — אזוי האבען זיך ביי פוריע געוופען זיינע אידעאלע קאמפראטיוע שטעדטלאך, וואו אלע לעבען אין קאמפראטיווע הייזער, עסען אין א קאמפראטיוון רעסטאראן, ארבייטען אין קאמפראטיוע שפיטעלער, קריגען אלץ וואס זיי בעדארפען אין קאמפראטיוע סטאָרס און אזוי ווייטער. אייגנער א היסטאָרישער פוריעריסט בוטאשעוויטש־פעטראשעווסקי האט בעשלאסען צו מאכען א פראבע אין רוסלאנד. ער איז געווען א פריינ, א פאמעשטשיק, ער האט געהאט אייגענע קנעכט איבער ווען ער איז געווען א'ן אונבעשרענקטער מאנארך, פונקט ווי דער קיסר איבער גאנץ רוסלאנד. וואס ער האט געוואלט, האבען זיי געמוזט פאלגען. מיט א פאר יאהר פאר דער רעוואלוציאן פון 1848 איז ער געקומען פון אויסלאנד צו זיך אין מאינטעק און האט געהאלטען פאר זיינע מוזשיקעס א לעקטשור איבער קאמוניזמוס. ער האט זיי ערקלערט וויא וויכטיג עס וואלט געווען פאר זיי בעסער וועלן זיי וואלטען אלע געוואהנט צוואמען אין איין גרויסע הויז אנשטאט אין א סך קלייגע כאלופקעס, וויא זיי וואלטען פערשפארט א סך איבריגע ארבייט אין וואלטען געקענט דיא צייט בענוצען אויף אכערע נוטיגע זאכען, זיי וואלטען דאדורך אלע געווארען בעסער אף, קורץ ער האט זיי גענעבען דיא אלע ארגומענטען מיט וועלכע עס וועלט בעוויעזען אז דער סאציאליזמוס איז בעסער פאר אינדיווידואליזמוס *). ענדליך האט ער זיי געזאגט אז ער וועט אינפיהרען דיזע אידעאלע אדרנונג ביי זיי אין דארף. דיא מוזשיקעס האבען זיך צוגעהערט און האבען איהם אויף אלץ געענטפערט: „וואשא בארסקאיא וואלייא" (איהר זייט דער פריץ, וויא איהר ווילט אזוי וועט זיין). פעטראשעווסקי האט זיך גענומען זעהר עגטהוזיאסטיש פאר דעם פראיעקט. ער האט אליין געמאכט דעם פלאן פון דעם אפארטמענט האטעל פאר דעם דארף, דיא מוזשיקעס האבען גענאקט האלץ אין זיין וואלד, זיינע אייגענע פלאנטניקעס האבען געבויט דעם האטעל. ביי דעם סאציאליסטישען פריץ האט זיך גענומען פריוט דיא הארץ קוקענדיג אויף דיא ארבייט. ער האט זיך פארגעשטעלט אין פראוים וויא גליקליך ער וועט מאכען זיינע פויערים, ער האט געהאפט אז דאס וועט זיין דער אנפאנג פון א גליקליכען לעבען פאר דעם גאנצען רוסישען פאלק. דיא ארבייט איז שוין געווען באלד פארטיג, ער האט צוואמענגערופען דיא מוזשיקעס און אנגעזאגט זיי בשמחה אז זיי מעגען זיך צוקלייבען איבערצומופען אין דעם פאלאנסטער. „וואשא בארסקאיא וואלייא!" האבען זיי איהם וויעדער געענטפערט, נאר ביי נאכט האבען יייי אונטערגעצונדען דעם קאמוניסטישען האטעל און אין דער פריה זיינען פון איהם געבליבען הויפלע גאלאווושקעס. אזוי האט זיך געענדיגט דער ערסטער קאמוניסטישער עקספעריימענט.

פעטראשווסקי האט אבער דערפון ניט פערלאָרען דעם מוטה. ער איז אווק קיין פעטערסבורג און האט זיך דארטען גענומען פיהרען סאציאליסטישע פראפאגאנדא צווישען די געביל־דעטע יונגע לייט. וועגערען דערצעהלט אין זיין געשיכטע פון דער נייער רוסישער ליטעראטור אז עס איז שוין צו יענער צייט גענוגען א גאנץ היבשע צאהל סאציאליסטישע סימפאטייזערס אין פעטערסבורג, אין מאסקווע, און אין אנדערע גרויסע שטעדט. פעטראשעווסקי האט ביי זיך אויף קווארטיר געהאלטען גרויסע פערזאמלונגען, אויף וועלכע עס זיינען אימער געווען א פאר הונדערט מענשען, דאס איז געווען אין דעם רעווא־לוציאנערען 1848טען יאהר. ער און א פאר פרייַנד האבען געפלאנעוועט ארויסצוגעבען א צייטונג פאר סאלדאטען, אזוי ווייט אבער זיינען זיי ניט געקומען. צווישען זיי איז געווען א פעררעטהער, וועלכער האט אויף זיי געמאכט א דאנאס. א גאנצע מאסע מענשען זיינען ארעסטירט געווארען, דריי און צוואנציג פון זיי זיינען ג'משפט געווארען און אלע זיינען פעראורטהיילט געווארען צום טויט. מען האט זיי אלעמען געבראכט אויף'ן עשאפאט, איבערגעלעזען זיי דעם פסק, אנגעטאן זיי אין תכריכים מיט א קאפישאן איבער'ן קאפ, דא איז אבער געקומען א קוריער פון ניקאלאיען און האט אביאוועט אז ניקאלאי דער בעל רחמן שענקט זיי אלעמען דאס לעבען. פון דיא פערטהיילטע האט קיין איינציגער דאס אין פאראוים ניט געוואוסט, זיי האבען אלע געמיינט, אז זייער צייט איז געקומען צו שטארבען. עטליכע פון זיי זיינען פערשיקט געווארען אויף קאטארזשנע ראבאטע, אנדערע זיינען אוועקגעגעבען געווארען פאר סאלדאטען. צווישען זיי האבען זיך געפונען דער גרויסער שרייבער דאסטאיעווסקי, דער פאעט פלעשטשעיעוו און אנדערע, וועלכע האבען מיט פופצעהן יאהר שפע־

(*) דאס היסט אזא סיסטעם, וואו יעדער פראוועט פאר זיך שבת.

טער געשפּיעלט א וויכטיגע ראלע אין דער פּאַרטשריטליכער בעוועגונג. וויא טונקעל איז געווען דיא גאנצע צייט וואם ניקאלאי איז געווען קיסר, איז אין דיא זעקס יאהר נאך דעם פּראצעס פון פּעטראשעווסקי'ן און זיינע חברים אויך רוסלאנד אנגעפאלען אזא דיקער חשך וויא פאר פּרעה'ן אין מצרים. דער שרעק פאר דער רעוואלוציאן איז געווען אזוי גרויס, אז דיא פּרוטהאלבען יונגע לייט, וואם האבען געהאלט'ט וועגען סאציאליזמום האט זיך דער משוגענער רעגיערונג אויסגעוויעזען פאר זעהר געפעהרליך. דיא אורזאכע פון דעם שרעק זיינען געווען דיא פּויערים. א יאהר פלעגט ניט אוועק אז דיא מוזשיקעס זאלען זיך ערגעץ ניט צובונטעווען געגען דיא פּריצים. מען האט צווישען דיא מוזשיקעס שטאדט געהערט וועגען בעפרייאונג, ניקאלאי האט אליין געטראכט וועגען דעם, ער האט געוואוסט אז סוף כל סוף מוזען זיי בעפרייט ווערען, אלערליי קאמיסיעס זיינען אנגעשטעלט געוואָרען צו בעטראכטען דיא פראגע, אבער ניקאלאי האט מורא געהאט אז וועז דיא פּויערים זאלען בעפרייט ווערען, וועט דערפון ארויסקומען א רעוואלוציאן. און דערפאר האט ער שטענדיג אבגעלענט דיא זאך און האט דיא גאנצע פראגע איבערגעלאזען פאר זיין זוהן.

די מלחמה אין קרים האט געמאכט א סוף צו זיין גאנצען סיסטעם. זיין גאנצער שטאלץ איז געווען דיא רוסישע ארמעע. ער האט קיין מיטעל ניט געוואלעווט צו מאכען רוסלאנד פאר דיא גרעסטע קריעגסמאכט. צום סוף האט זיך אויסגעלאזט אז רוסלאנד איז ניט מעהר ווי א ריזע אויף ליימענע פיס. דיא שטונדע האט ער ניט איבערגעלעבט. אין 1855 איז ער געשטאָרבען און מיט איהם איז געשטאָרבען דאם אלטע רוסלאנד.

יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי.

שאָפּענהאער

ער שרש פון עקזיסטענץ, דאם אינעווניגסטע קערנדיל פון אלעם, וואם איז דא, דאם וואם איז דער פונדאמענט פון דעם יוניווערזום איז — נאך שאָפּענהאָער — ווילען. וואם איז ווילען? אין געווייכליכען זין איז ווילען די אייגענשפאפט פון אונזער פערשטאנד מיט וועלכען מיר בעשליסען צו טאן אדער ניט צו טאן עטוואס. אין שאָפּענהאָער'ס פילאָזאָפיע נעמט ווילען אן דעם זין פון א טרייב־קראפט. ווילען איז דער בלינדער רייסענדער שטרעבען צו עקזיסטענץ. דאם וואם ארגאניזירט אלעם אונבעוואוסטערהייד, איז די אלמעכטיגע שאפענדע קראפט אין דער נאטור, דרינגט דורך דעם נאנצען גרענצאָזען יוניווערזום. איז דער שטרעבען צו זיין, צו וואקסען, צו פּראָגרעסירען.

ווילען, דיזעלבע קראפט וואם שלומערט אין שטיין, אונבעווועגליך. מאלט אויך די שהנע פראָסט־בלומען אויף די פענסטער.

ווילען טרייבט א אייזען זיך צוזודרייקען און בעהעפטען מיט'ן מאגנעט. ווילען מאכט דאם אונעטוויקעלטע קינד אין דער מוטער פאר א פּאראזיט, ער זאל זיך ערנעהרען פון דער מוטער'ס קערפער. ווילען פילט אן דיא מוטער'ס ברוסט מיט שפּייז, פילט אן איהר הארץ מיט ליעבע, אז זי זאל זאָרגען פאר'ן קינד.

די זעלבע קראפט טרייבט דאם קערענדעל פון דער פלאנצע, עס זאל דורכדרינגען די האר־טע ערד, און ציהענדיג זיך צום ליכט, זיך ענדליך אויפעפענען אין דער שהנער קרוין פון דער פּאלמע.

ווילען שארפט דעם שנאבעל פון אדלער און דעם צאן פון טיגער און דערגרייכט ענדליך די העכסטע מדרגה פון אויסדרוק אין דעם מענשליכען מארך. בעירפניסע, דער קאמפף פאר'ן „דא־זיין", די נויטוועגדיגקייט צו קריגען און אויסקלויבען געגנג עסענווארג אויסצוהאלטען דעם איינצעלנעם און דעם קלאם, האט ענדליך אויסגעארבייט א פאסענדע געצייג: דעם פערשטאנד. און צוזאמען מיט'ן פערשטאנד עריינט דער בעוואוסטזיין און עס הויבט זיך אן א פולער לעבען מיט תאוה'ס און פערלאנגען, מיט פערגניגען און שמערצען, מיט ליעבע און האס. ברידער מארדען ברידער. די זיעגער טראמפלען אויף אונצייליגע ראסען, און טיראנען שמיידען קייטען פאר דער מענשהייט. מיט,ן מענשען'ס

לעבען פאנגט זיך אָן אונטערדריקונג און מורא, צרות און מאטעריאלן. אונרוה איבעראל, א שטענדיגער נאָיען און נאָגען; און מיר וועלען מיטגעשלעפט ווייטער און ווייטער, מיט'ן אונ־ענדליכען שטראָם פון עוואָלוציאָן.

דיעזע פיעלפאכע אונרוהיגקייט וועלט פעראורזאכט פון צווייא אימפולסען; — הונגער און געשלעכטליכער אינסטינקט. דאָס זיינען דיא צוויי הויפטאגענטען פון דעם הערר ווילען, וואָס שאפען דעם גאנצען טאראראם.

דער ווילען צו לעבען איז אויפ'ן גרונד פון אלע ליעבעס־דראמאנען. יעדער סארט ליעבע שפרינגט ענטצליך פון דעם אינסטינקט פון געש־לעכט.

ליעבע איז אונטער א קאָנטראקט צו זהען, אז די מענשליכע ראסע זאל ניט אָבשטארבען. דער צוועק פון די אלע ראמאנען — חאטש די וואָס נעמען אנטהיל אין דעם ווייסען גאר דער־פון ניט — איז אז א געווייסע בעשעפעניש זאל דערזעהן די ליכטיגע וועלט.

אזוי ווי דער לעבען איז פונדאמענטאלען א טרויעריגער, דארום איז פריה ורביה ניט קיין מצוה נאָר א זינד — דער געפיהל פון שעמען זיך בעווייזט עס.

אין זיין „מעטאפיזיק דער ליעבע" זאגט שאָפענהאָער: „מיר זהען א פערליעבטע פּאָרעל וואראפענדיג אויגען איינס אויפ'ן אנדערן. וואורום זשע טוען זיי דאָס אזוי בעהאלטען, מיט אזא שרעק, פער'גנב'עטערהייד? עס איז דערפאר, ווייל אָט די פערליעבטע זיינען פערראטער, אין געהיים שטרעבענדיג אויפצוהאלטען די מענש־ליכע ראסע און צו פערלענגערן די אלע מא־טערנישען וואס וואלטען אָהן זיי געקומען צו אן ענדע מיט דער צייט."

ווילען וואס טרייבט צום לעבען, איז די אור־זאכע פון אלע פיין.

פון דער נאכט פון אונבעוואוסטהייט, וועלן דער מענש כאפט זיך אויף, געפינט ער זיך אין אן ענדלאָזע, אונבעגרענעצטע וועלט, שטרעבענ־דיג, ליידענדיג, מאכענדיג פעלערען; און אָט ענדיגט זיך דער חלום און ער קעהרט זיך אום צוריק אין דער נאכט פון תהו ובהו.

אָבער ביז ער קערט זיך צוריק זיינען זיינע פערלאנגען גאר אָהן א מאס. יעדער וואונש וואָס וועלט צופריעדענגעשטעלט בריינגט מיט זיך אן אנדערען. דאָס וואָס מען רופט פערגענ־גען איז נאר א פערטויבונג אויף א שטיקעל צייט. שמערץ קומט באלד אין דער געשטאלט פון זעטיגקייט. דאָס לעבען איז מעהר אָדער וועל־ניגער צוזאמענגעשטעלט פון ליידען און קאנג־וויילע. דאָס לעצטע, אזוי ווי א רויב־פויגעל דרייט זיך איבער אונז, פערטיג זיך ארויפצו־יאָגען, ווי עס זעהט נאָר איינעם געזיכערט פון נויט.

דאס לעבען נארט אונז אין אלעם, אין גרויסע ווי אין קלייניע זאכען. עס זאגט אונז צו עטוואס און האלט ניט וואָרט, און וועָן אפילו יאָ, איז נאָר צו איבערצייגען, אז דאס נאָך וואָס מען האָט אזוי געשטרעבט איז פון קליינעם ווערט.

דאס לעבען איז א געשעפט וואָס בריינגט ניט איין די אויסגאבען.

צרות און לייד, קאמפף און פערפאָלגונג, ערנידערונג און שאנד, מאטערניש און קוואָ, מורא און אנגסט, פון דער וויגעלע ביז אין קבר.

וועָן מען זיהט צונויף די אונטערשטע שורה פון לעבנס רעבענונג, זעהט מען ווי גרויס דער איבערפלוס איז פון שמערצען אי־בער פערגענגען.

איהר קלאָגט זיך, אז דיעזע פילאָזאָפיע איז טרויסטלאָז! אָבער שאָפענהאָער בעטראכט דעם לעבען דורך שאָפענהאָער'ס אויגען. און זאגט דעם אמת אזוי ווי ער זעהט איהם. איהם ארט גאנץ ווייניג, וואָס איהר גלייכט אדער ניט. אויב איהר ווילט הערען געצוקערטע דרשות, שיקט ער אייך אין קירכע; הייסט אייך לעזען צייי־טונגען, געהן וואו אהין איהר ווילט, אָבער ניט צום פילאָזאָף, וואָס האָט זיך בעשלאָסען צו זאָגען דעם אמת.

אָבוואָהל שאָפענהאָער'ס בילד פון דער וועלט איז טרויעריג און שווארץ, דאך געפינט איהר זיך בעלוינט לעזענדיג איהם, ווייל איהר פיהלט ניט אין איהם די שוואכקייט, די צוריק־געהאלטענקייט פון דעם וואָס איז א פייגלינג. און וועדליג ער וועלט אזוי פיעל געלעזען, ווייזט אויס אז ער מאכט ניט קיין שווערען אייני־דרוק. אזוי ווי א גלייקליכער לעבען איז אן אונ־מעגליכקייט, זאָגט ער, אז דאָס העכסטע צו וואָס דער מענש קען דערגרייכען איז דער שיק־זאל פון דעם העלד.

א מענש וואָס ווייסט אז דאָס לעבען איז ניט קיין טאנץ דערשרעקט זיך ניט פאר א בי־סעל צרות. ער ערווארטעט ניט פיעל פון לעבען, ער לערענט זיך קוקען דעם אונגליק אין געזיכט און איהם צו בעגעגענען מוטהיג און אונער־שראקען.

דער שיקזאל איז גרויזאם און דער מענש לייַדעט. פאָזיטיוו גליקליכקייט איז א טרוים, אן אילוזיאָן. נאָר נעגאטיוו גליק איז מעג־ליך — דאָס איינשטילען פון שמערצען. און דאָס קען מען ערגרייכען מיט'ן אויסראָטען דעם ווילען צו לעבען.

אבער ניט זעלבסטמאָרד קען אונז בעפרי־ען פון דיא לייַדען פון עקזיסטענץ.

זעלבסטמאָרד, זאָגט שאָפענהאָער, שטילט ניט איין אלע וווייטאָגען. עס איז א צושטערונג פון קערפער, אן אומבייט פון פארמע, אָבער עס פערניכטעט ניט דעם יוניווערזאלען ווילען, ניט מיין איך וועלכער קען ניט שטארבען.

אום זיך צו בעפרייען פון דעם לעבען און זיינע לייַדען, מוז מען דעם אינטעלעקט בעפרי־ען פון דעם שעפער און דעסטאָט; דעם ווי־לען.

דער גייסט, בעפרייט פון די קייטען פון ווילען, זעהט דורך דעם פארהאנג פון עגאָאיזם די צוזאמענבינדונג פון אלעם. וועג דער מענש דערזעהט די ווארהייט, אז סימפאטיה איז דער גרונד פון מאָראל, אז נור דורך אוועקגעבען, דורך זעלבסט־אָפּפערונג קען מען קריגען ערלע־זונג, דאן מאכט ער ניט קיין געזעצע פאר די אויפפיהרונג פון אנדערע, דאן אונטערדריקט ער ניט עגאָאיזם דורך זיין איינגענעם עגאָאיזם, נאָר ער קומט צו דער איבער צייגונג, אז וועג ער טהוט וועה אן אנדערען, טוהט ער וועה זיך אליין.

דער וואס האָט געלערענט איינמאל פאר אלע מאל, אז דאָס לעבען קען קיין פאָזיטיוועג גליק בריינגען, וויפיעל מען זאל זיך ניט יאָגען, און טראָפּפען אויף יענעם; אז אלעם איז הבל הבלים, אז דער איך איז אן אילוזיאָן — דער האָט דעם ריכטיגען שליסעל צו אלע וואהרהייטען און וויסענשאפטען. ער פערמאָגט דעם העכס־טען גראד חכמה ניט נאָר טהאָראעטיש נאָר אויך פראקטיש. ער לעבט מעהר ניט פאר זיך, עס בריינגט ליכט אין זיין מוח, ערווארעמט זיין הארץ. די גאנצע ביטערקייט פון לעבען פער־שווינדעט, וועזמיר נעמען אָן דאָס לעבען ווי עס איז און ערווארטען ניט קיין גליקען פון דעם.

6

ארטהור שאָפענהאָער האָט פון זיין פרי־העסטער יונגענד געקראָגען די געווהנהייט צו זאגען דעם אמת. ער האָט ערקלערט די זאך גרא דע ווי ער האָט זי געזעהן. ער האָט ניט גע־שוינט קיינעמס געפיהלען, פון קיין קאָמפּרא־מיס האָט ער ניט געוואָלט וויסען.

וועג יעדערער זאָל געהן אויף דעם דרך וואָלט אפשר יענעם פילאָזאָפ'ס ווערטעל געווען ריכטיג, אז די וועלט איז דער גהינום אין וועל־כען מיר־ווערען יעצט בעשטראָפט פאר די זינד וואָס מיר זיינען שוין בעגאנגען אין אן אנדער גלגול. די וועלט בעשטעהט אָבער פון לויבע היפּאָקריטען וואָס ערמוטהיגען אונזערע טרוי־מען. די גענזלשאפט האלט זיך אויף א געווען פון דעליקאטנע פערשווייגונגען, עדעלע אָנצו־הערענעשען, און אנגענעמע פאלשקייטען. דאָס וואָרט פערזאָגן נעמט זיך פון פערסאָנא, וואָס מיינט אויף ליטיניש א מאסקע, אזוינער וואָס שפּיעלט א ראָלע, וואָס פערשטעלט זיך. דעם נאָקעטען אמת איז ניט אזוי אנגענעם אָנצו־קוקען, דערפאר בעווייזען מיר זיך מיט איהם ניט אזוי אָפט.

שאָפענהויער דער מענש וואָלט געווען אונ־ערטרעגליך, אָבער שאָפענהאָער דער שרייבער געווינט אלץ מעהר, וואָס וווייטער מיר זיינען פון איהם. „ווי זאָלען מיר איך בעערדיגען?" האָט איהם א פרויגד געפרעגט א פאר טעג פאר זיין טוידט.

„הא, ווי ניט איז, — די צוקינפטיגע דורות וועלען מיך אויסגעפינען", איז געווען די אנט־וואָרט. און אזוי זעהן מיר אויפ'ן פּראָסטען שטיין וואָס בעצייכענט זיין רוה־פּלאטץ אין פראנקפורט, נאָר די וועדטער ארטהור שאָ־פענהאָער, און ניט מעהר. די וועלט וועט ניט פערגעסען דעם פעסימיסט וואָס האָט בעזעסען אזא גוואלדיגען אפּטימיזם, אזא טיפען גלוי־בען — אז ער האָט געוואוסט, אז די וועלט וועג זיך אויסישלאָגען א סטעשקע צו זיין קבר.

שאָפענהאָער איז געווען און איז דער אייג־ציגער שרייבער אין דער וועלט וואָס האָט מיט בעסטקייט אינאויפהערליך ערקלערט, אז דאָס לעבען איז א מאטערניש, אז עקזיסטענץ איז א קלָלה. דאָך האָט יעדער מענש, צייטענווייס גע־דינקט דאָס זעלבע. אָבער צו פראקאָמירען דעם גראנק, אדער אפילו איהם לאנג אָנצי־האלטען, וואָלט צומייסט דעם זין, פערדונקעלט דעם אינטעלעקט און ארבעפירט דעם פער־שטאנד פון וועג.

און דאָך איז אונז שאָפענהאָער נאָך טייע־רער דערפאר, וואָס ער האָט געזאגט דאָס וואָס מיר טראכטען אמאל בעהאלטענערהייט.

עס איז א גרויסער טעות צו דינקען אז

שאפענהאָרם לעבען האָט געמוזט זיין א טרויעריגער. דער מענש וואָס קען צוגלידערען א געפיהל אוֹן איבערגעבען דאָס קלאפען פון א הארץ אויפ'ן פאפיר, פיהלט א זעלטענעם סאָרט פארגעניגען, וואָס ניט אלע קענען מיטפיהלען. די ליידען וואָס מען קען יענעם דערציילען זיינען ניט אין גאנצען ליידען. אבסאָלוטער שמערץ איז שטום, לאָזט זיך ניט איבערגעבען. דאָס לעבען פון שאפענהאָער איז געווען גראדע אזוי גליקליך, ווי פון דעם יעניגען וואָס מאכט אונז קראנק מיט זיין שטענדיגען מונטערן אז מיר זאָלען אויסקוקען פרייליך. שאפענהאָער זאָגט אונז: „זיי נאָך ניט מונטער, דאָס ערגסטע דארף ערשט קומען", אוֹן מיר קענען זיך קוים אויפהאלטען, ניט צו שמייכלען. עם דערמאָנט אונז אָן יענעם קינד, וואָס האָט ניט געוואָלט ארויסגעהן אין הויז, ווען די מוטער האָט אים נערופען. „טו שטעה אין דרויסען" האָט די מאמע אויסגעשריגען, אוֹן דער אינגעל איז אין גיכען ארויסגעקומען.

דער בעסטער קריטיקער פון א ליטעראַרישען ווערק איז די צייט. דאָס וואָס איז אונבעדייטענד, קליינליך, מיטעלמעסיג שטארבט אוועק, ווערט שטויב. נאָר דאָס וואָס איז פול מיט לעבען פערבלייבט. שאפענהאָער האָט אָנגעפאנגען שרייבען נאָך גאָר יונג. שפּאָט אוֹן פעראכטונג, איז געווען זיין שיקזאל ביז אריבער זיין פופציגסטען יאָהר. זיין לידענשאפט צו דער וואָרהייט האָט אים אזוי גמאכט פערהאסט, אז מען האָט אים ניט געוואָלט געבען קיין אנערקענונג בשעת ער האָט געלעבט. זיינע פיינדע האָבען אים צום ערשטען ענטדעקט אוֹן אים געגעבען צו דער וועלט. אוֹן פון דער צייט זינט זיי האָבען אים געמאכט בעריהמט, וועלן זיי האָבען אים בעשולדיגט אין ליטעראַרישע גנבה, נארישען שטאָלץ, אונווויסענהייט אוֹן פאלשקייט — זיינט דאָן פערגעסט די וועלט ניט אָן אים אוֹן ער וועלט וואָס אמאָל מעהר אוי מעהר פאָפולער, מעהר אוֹן מעהר בעליעבט.

קיין מענש איז נאָך ניט געווען מעהר פערשטיינערט אוֹן פערוואָרפען ווי שאפענהאָער. אָבער קיינער האָט ניט געוואגט אים צו בעשולדיגען, אז ער האָט זיך געוואָלט אויסוויפען אין יחוס, אָדער אז ער האָט געשמייכעלט צו די גדולים וואָס שרייבען קריטיקען.

מיר בעוואונדערען דעם מענשען, ווייל ער איז געווען א נאָבעלער ענאָאיסט—אזוי שרעקליך ארעמטליך. — מיר ליעבען אים, ווייל זיינע בעאבאכטונגען זיינען אפט אזוי פאלש אוֹן ער גיט אונז א געלעגענהייט איהם צו קאָרעקטירען. שאפענהאָער'ס שרייבען איז קיינמאָל ניט דער פראָדוקט פון א מיעדע פעדער, וואָס האָט ניט קיין נשמה אין זיך. מיט איהם פערגעסען מיר זיך וואו מיר זיינען איז דער וועלט.

אוֹן דער מענש וואָס קען מאכען. אז אנדערע זאָלען זיך אויך א ווייל פערגעסען, דער בעשענקט דיא וועלט מיט א זעליגע ברכה. מיט א זעלטענע מתנה.

ב. ראָזענבלאַט

דיא נייע אידישע ליטעראַטור

IV.

שלום עליכם.

אנץ גוט געשיהלדערט זיינען דיא כאראקטערע פון רחל'עז אוֹן איהר מאן משה מענדיל. מען קען ניט זאגען, אז שלום עליכם האָט געוואָלט בלעטער צו „דערצעהלען" רחל'ס נשמה — דוקא ניט! אין דיזער הינזיכט איז דא גענוג אויסצוזעצען גענען פערפאסער. די גאנצקייט פון'ס ראמאן וואָלט פיעל געוואונען, וועז שלום עליכם זאָל צום ביישפיעל, ניט געוואגט ארויסשמוגלען דיא מעשה מיט חיה־עטעל'ס ראמאן אוֹן ד. גל.: דיא מעשה מיט דער שוויגער איז אויך ניט קיין ביסעל נודנע. דערפאר קען מען דאָס אבער ניט זאגען אויך משה מענדיל. דיזער יונגערמאנטשע איז ניט פון דיא הויפט פארשוינען, שלום עליכם קוקט זיך אויך איהם זעהר וועניג אום — אוֹן משה מענדיל האָט דורך דעם פיעל געוואונען. איהר זעהט משה מענדיל'ס נשמה קלארער אוֹן טיעפער וויא רחל'ס, כאטש איז דיא לעצטע

קאָפּיטלאָך פערשטעהט איהר רחל'ען איז גאנצען.

דיא לעזער קענען שוין סטעמפּענוי'ז מיט זיין פּלוניתי'טע. עס איז כדאי זיך אבשטעלען אביסעל אוז פערבראַנגען מיט רחל'ען. איבערראשט פון איהרע חכמות אדער פון איהר פערזעלביקייט וועט איהר געווים ניט ווערען. זיא איז געווען א גאנץ געווענליכי, שטיל ווייבעל, א'ן אמת־אידיש ווייבעל; זיא האָט זיך אויסגעציכענט פיעלייכט נור דורך איהר שהנקייט. שעהן איז זיא ווירקליך געווען. קיין גרויסע פּעהיגקייטען אוז שכל זעהט מען אבער פון איהר אין ערגיץ ניט ארוים, כאטש איהרע עלטערן האבען זיא גערופען, מיט דער הסכמה פון'ם פערפּאסער „מאנסביל'שער קאָפּ". דיזע צוגאמענישע האָט זיא בעקומען מיידעלווייז דורך איהר זינגען. קיין גרויסען גביר'ס א טאכטער איז זיא וואהרשיינליך ניט געווען, קיין גרויסען נדן האָט זיא ניט געהאט, אוז זיא האָט זיך מיט רעכט גערעכענט פאר א גליקליכע, ווען זיא איז א כלה געווארען פאר משה מענדלען. ערשטענס, איז זיא אנגענקומען איז א „שמאלץ־גרוב" אוז, צווייטענס, איז איהר חתן טאקי געווען א גאנץ פיין בחור'ל: „א וואויל'ס, א לעבעריגם, א גמרא־קעפּיל, א שהנער בעל תנך, דערצו נאָך א כתבה רבה אויך עטליכע הענד". ברייעלאָך פלעגט ער איהר שרייבען (אדער פיעלייכט, ווי זי פלעגט טאָן, איבערשרייבען פון זיין לעהרער'ס קאָפּיע) אין דריי שפּראָך: העברעאיש, רוסיש אוז דייטש. איז דאָס ניט דער אמת'ער אידעאל פון א'ן איינפאָך, שטיל, בעל־הבתיש מיידעל? נאָך איין יאהר שפּיעלען זיך אין בריוועלאָך, איז רחל ווירקליך אנגענקומען אין א שמאלץ־גרוב. איהר שוויגער איז געווען א'ן אויסנאהמע פון אלע שוויגערס, אוז זיא האָט פּשוט ארומגעטראָגען רחל'ען אויך דיא הענד; עס האָט אויסגעזעהען, ווי זיא האָט נור געלעבט פיר רחל'ען, אלעס געטאָן פיר רחל'ען, געפּאדעט ארום רחל'ען, געקאָכט, געבאקען, געפּרעגעלט, געארבייט, געזידעלט דעם קצב, געשאלטען דיא דיענסט, נור פיר רחל'ען. רחל'ען איז דאָס שוין אלעס געווען איבער דער נאטור. דעסטא מעהר, ווען פון איהר מאן האָט זיא ניט בעגעגענט קיין לאסקע, ניט געהערט קיין ליעב ווארט, ניט געזעהן קיין שמייכעל. משה מענדיל האָט גערעכענט פאר ניט שעהן אדער אונטער זיין ווירדע אנידערצוזעצען זיך פּלוצים איז מיטען העלען טאָג אוז שמועסען מיט'ן ווייב: דאָס גאנצע יאהר פון זייער צוזאמענלעבען איז זיי כמעט ניט אויסגעקומען צו בלייבען אליין, אוינ אויך אויג, אויך א קורצע ווייל. אוז אזוי זיינען זיי געווען פרעמד איינער צום צווייטען, אוז רחל'ע האָט דיא לעצטע צייט אנגעהויבען שוין צו פיהלען א פערדרום געגען איהר מאן. למאי ער האָט זיך געהאלטען ווייט פון איהר, כאטש, אין אמת'ן, איז יענער גאר ניט געווען שולדיג אין דעם — ער האָט פּשוט ניט געוואוסט, ווייא אנצוהויבען פּלוצלונג, מיר־ניט דיר־ניט, צו רעדען מיט א נקבה. עס איז געווען פּריקרע פאר איהם דאָס צו טאָן, כאטש ער וואָלט דאָס מיט'ן גרעסטען פערגניגען געוואָלט טאָן, ווייל ער האָט זיא אמת ליעב געהאָט, ער האָט זיא ליעב געהאט נאאיוו, אהן קונצען.

דיא לעזער וועלען מעהר בענרייפען דעם גייסטיגען צושטאנד פון דעם פּאר פּאלק, ווען איך וועל זיי איבערגעבען איין עפּיזאָד מיט שלום עליכם'ס וועדטער.

„איינמאָל איז רחל'ע עפּים חרוב געוואָרען און איז געלעגען א פּאָר טעג אין בעט; דעמאָלט איז משה־מענדיל נישט אפּגעטרעטען פון איהר דיא גאַנצע צייט, געזיפצט, געהאט יסורים, אויסגעגאַנגען באמת מיט אלע כחות.

— אַ צער בעלי חיים! — האָט ער געזאָגט צו דער מוטער און אויך זיינע אויגען איז געווען טרערהרען. — מען דארף רופען דעם רופא אַדער דעם פעלדשער; איך קען דאָס גאָר נישט צוזעהן, ווייא זיא ליעגט נעביך אין א העליש פייער — א צער בעלי חיים!

אויפ'ן דריטען טאָג איז רחל'ען גרינגער געווארען; משה מענדיל איז דאָך ניט אַפּגעטרעטען פון איהר, און אַט דאָ, זיצענדיג ביי איהר צוקאָפּענס, האָט משה מענדיל געהאט א גוטע געלעגענהייט אביסעל צו פערבראַנגען און שמועסען מיט זיין שהנער ליעפער רחל'ען. דערצו האָבען זיי בידע חשק געהאט — מען מוז דעם אמת זאָגען: משה מענדיל האָט זיך צוגעזעצט צו איהר גאַנץ נאָענטענס, אזוי נאָהענס, אז איהר שהנער קאָפּ, ווען איז געווען נור האלב צוגעדעקט מיט א וויים טיכעל, איז געווען כמעט ביי איהם אויך דיא הענד... רחל'ע האָט אויפגעהויבען איהרע בלויע אויגען אויך משה־מענדלין און האָט געווארט, טאָמער וועט ער איהר עפּעס זאָגען. משה־מענדיל האָט אראָבגעלאָזט דיא אויגען אראָפּ; נאָר, אז ער האָט אויסגעדרעהט דיא אויגען צום פענסטער, האָט ער אויך איהם א קוק געטאָן, האָט ער אויסגעדרעהט דעם קאָפּ צום פענסטער. אוז

אזוי האבען זיי זיך איבערגעוואַרפען מיט אויגען א היבשע שטיקעל ציים אהן ווערטער...

— וואס איז משה־מענדיל?

— וואס „וואס איז"?

— וואס קוקסט דו?

— ווער קוקט?

— דו קוקסט.

— איך קוק?

— ווער דען קוקט?...

רחל'ע דרעהט זיך אויס מיט דעם פנים צו דער וואנד, און משה מענדיל נעהמט דאס בערדיל אין דיא ציין אריין און קוקט אויף רחל'ען לאנג — לאנג און זיפצט, ביז זי דרעהט אום דעם קאפ צו איהם און כאפט איהם, וויא ער קוקט אויף איהר איז זיפצט.

— וואס איז משה מענדיל?

— וואס „וואס איז"?

— וואס זיפצט דו אזוי?

— ווער זיפצט?

— דו זיפצט.

— איך זיפץ?

— ווער דען זיפצט?

און דאס פאר פאלק ווערט וויעדער אנשוויגען. משה מענדעל רוקט זיך צו נאר נעהנטער, הוסט זיך אויס און ווייל עפים אנהויבען צו רעדען.

— הערסט דו, רחל'ע, איך מיין עס אקעגען דעם, וואס דו זאגסט...

פלוצים עפענט זיך די טהיר און דוואסי מלכה, (זיין מוטער) לויפט אריין מיט א ליארם"...

און אזוי איז משה מענדעל'ס מוטה, וועלכעז ער האט עהדליך נעקראגען, פערלארען נעגאנגען אהן שום נוצען, און דאס פאר פאלק איז וויעדער געבליעבען פרעמד אייגער צום צווייטען, לעבען־דיג צוזאמען א גאנץ יאהר.

* * *

מיר וועלען דורכלאזען שלום עליכם'ס מוסר צו דיא שוויגערס, אז א מענש איז ניט קיין אקס, אז א יוגנ וויבעל לעבט ניט נור פיר'ז עסען, אז זיא האט אנדערע בעדערפניסע אוז ה. גל.; מיר וועלען זיך ניט אבשטעלען אויף שלום עליכם'ס פילאזאפיע, וויא אזוי אידען פטר'ן זייערע טעכטער אוז וואס פאר א גרויסע בעליידיגונג עס איז פאר'ן מיידעל, וועמען דיא עלטערן ווילען פטר'ן; מיר וועלען איבער־איפערען פיעלע אנדערע איבריגע שטעלען אוז פעהלערן איז עסטעטישען זינז. וועלן מיר האבן שוין דאס אלס בייגעקומען, זעהן מיר א'ן אמת'ע דראמא פאר אונזערע אויגען, א דראמא פוז לעבען, א אפטע נאר זעהר טרויעריגע דראמא. וויא דיעזע דראמא זאל ניט זיין אלמענשליך, — וויייל עם טרעפען זיך דאך ביי יעדען פאלק אוז אויך יעדען שריט אוז טריט אזעלכע פאמיליען־אונגליקען, אז דער מאן האט קיין שום שייכות ניט אוז איז גייסטיג ווילד־פרעמד צו זיין וויב, — איז זיא דאך עכט אידיש, ניט דערפאר, וויייל שלום עליכם האט געגעבען זיינע העלדען אידישע נעמען, נאר דערפאר, וויייל ער האט אונז צום ערשטען מאל בעקאנט געמאכט מיט אידישע לעבע, מיט א ראמאן פוז א אידישער טאכטער.

וואס'רע ליידען, וואס'רע שמערצען, וואס'רע גייסטיגע וועהטאגען, וואס'רע הארצקלעמענישען האט נעמוזט דורכלעבען אט דיא רחל'ע, וועלכע האט ניט נעפונען קיין וועהטער, ווי אנצופאנגען א שמועס מיט איהר אייגענעם מאן, מיט איהר נעזעצליכען נעליעבטען, וועז זיא האט פלוצים, איז א שהנעם שבת נאכ'ן קוגעל, בעקומען א בריעף פוז א פרעמדען מאז, פוז א כלי־זמר)וק, פוז אט יענעם ימח שמו'ניק, וועלכען זיא האט שוין מיט'ן גאנצען הארצען כאטש אונגעזעצליך נעליעבט. וואס'ר א גיהנם האט זיך נעמוזט צו־פלאקערן איז הארצען פוז אט דער אידישער טאכטער, וועלכע האט, וויא אלע איהרע שוועס־טער, נערעכענט ליעבע פאר איינעם פוז דיא נרעסטע רעליגיעזע פערברעכענס, פאר איינע פוז דיא שוידערליכסטע עבירות אוז, מיינע לעזער, בערגעסט ניט, אז א אידישע טאכטער האט אויך א הארץ וואס פיהלט אוז ביינקט נאך גליק, נאך פרייד, נאך ליעבע, אוז וויייל דיעזע ליעבע איז נעווען שטרענג פערבאטען, האט זיא נאך מיט מעהר פייער אוז אכזריות נעברענט אזא ריינע, אונשולדיגע, פרישע נשמה, וויא רחל'ע האט פערמאגט, אזא נעפיהל, וויא רחל'ס האט דערשפירט איז איהר הארצען, האט נאך קיין קריסטליכע טאכטער ניט דורכגעלעבט — דאס איז נעווען א וואכמער נעפיהל פוז אונבע־וואוסטע עגטציקונג, פוז ליעבעס־פרייד אוז איז דער זעלבער צייט פוז ביטערען שרעק אוז פער־צווייפלונג; דאס איז נעווען א ליידנשאפט־ליכער, ברענענדער מענשליכער נעפיהל פוז א מענשליכען הארצען, פוז א וואכמע פרויען־הארץ, קעמפענדיג מיט א שוידערליכע פאר־שטעלונג פוז א שוידערליכען פערברעכער — פוז א זינדיגערין, פוז א'ן אשת איש. מען מוז אליין זיין א איד, א איד מיט'ן לייב אוז לעבען, מיט דעם גוף אוז נשמה, אום צו פערשטעהען

דיא גרויסע טראגעדיע פון אזא פאל; מען דארף אליין קענען דיא אידישע פאמיליע און דיא חייליגקייט פון דער אמאליגער אידישער פאמיליע, אום צו בעגרייפען, וואס פאר א דונער עס האט געטראפען דאס שוואבע הארץ פון רחל'ען.

„א קליניגקויט, וואס זיא האט איבערגעטראגען פון כטעמפעניו'ן? רחל'ע, דיא פרומע רחל'ע, וואס האט נית דורכגעלאזט אויף איהר לעפען קיין האר פון אידישקייט, נישט איבערגעטראגען קיין מינדסטען דין פון דיא אלע דינים, וואס זיינען שייך צו דער אידענע; רחל'ע, א אידיש ווייבעל פון א טייטש חומש, האט אין זינן א פרעמדען, בעקומט פון איהם בריוולעך, בעגעגענט זיך מיט איהם — און גאר נישט! אדרבה, זיא פיהלט, וויא זיא ציהט צו איהם, נישט מיט עפעס א שלעכטע מחשבה, חלילה! נאר גלאט אזוי, זעהן איהם און הערען, וויא ער שפיעלט אויפ'ן פיעדעלע.

אך, זיין שפיעלען, זיין שפיעלען! רחל'ע וואלט אויבוג נית געגעסען, נית געשלאפען, נאר הערען כטעמפעניו'ן, הערען איהם אן... זעהען איהם; זיינע אויגען, אז זיי קוקען, ווארמען זיי, גלעטען זיי, נישטשען זיי... אך, זיינע איגען!

רחל'ע באפט זיך אן מיט בייזע הענד פאר'ן קאפ און הערט זיך צו, וויא דיא שליפען קלאפען, וויא דאס הארץ קלאפט, און די נשמה ציהט, ציהט..."

און רחל'ע פועל'ט ביי זיך צו געהן אויף א ראנדעוואו מיט כטעמפעניו'ן אויף נית וויא קריסטליכע פרויען טהון. זיא געהט אויף דער מאנאסטירסקע גאס אונטער דיא בוימער מיט דעם איינציגען ביטערען געדאנק צו פרעגען איהם, איהר פערפאלגער אויף דער וואך און אין שלאף, וואס ער האט צו איהר און וואס ער וויל האבען פון איהר לעבען... זיא קומט צוגעהן אויפ'ן בעשטימטען פלאץ, זיא דערזעהט כטעמפעניו'ן און פאלט באלד אן אויף איהם פאר זיין העזה צו רופען זיא, וויא זיינעם א גלייבען, אויף געהייסע בעגעגענישען.

דא איז איינע פון דיא שעהנסטע און שטארקסטע, אויב נית דיא איינציגע פראכט-פאלע כצענע פון'ם ראמאן. דער שרייבער טרעט אב אן א זייט, ער ווערט אוים מוסר-זאגער און לאזט אונז אליין מיט דיא העלדען, וועלכע האנדלען אין אונזער געגענווארט.

דער פלאץ ערלויבט מיר ליידער נית איבער-צודרוקען יענע כצענע. איך ווייל נור אין קורצען בעמערקען, אז רחל'ע איז ארוים דיא זיינגע-רין פון איהר אינערליכען קאמפף. און דער קאמפף, וואס האט זיך צופלאקערט אין איהר אויף דער מאנאסטירסקער גאס, דריקט זיך זעהר קלאר אויס אין איהר אויסגעשרייבי ביי כטעמפעניו'ן אין דיא ארעמס.

— אך, כטעמפעניו, עס איז מיר אזוי גוט אז דא — נעבען... אייך, נעבען... דיר, כטעמפעניו! פאר וואס בין איך... פאר וואס בין איך נית יענע, וואס האט זיך אזוי געדונגען און געשוואירען ביי דיא קאירעלען פערקויפען?... (כטעמפעניו'ס פרוי).

רחל'ס נערוועז זיינען צו אנגעצויגען. דיא אונגעוועהנליכקייט, דיא אונאטירליכקייט פון איהר לאגע ביי א פרעמדען מאן איז דיא ארעמס איז אזוי שוידערליך זיס, אנגענעהם אוז שרעק-ליך, אז דער אויסבראך פון איהר נשמה איז גע-קומען וויא א'ן ערלייזער, וויא א רעטער איז יעמעס פערצווייפלונגס-קאמפף.

וועז כטעמפעניו פערגעסט זיך. איז זיין ליידענשאפטליכער היץ אוז שפטשעט וויא א'ז 18-יאהריגער ראמאנטישער בחור'ל, אז זיא איז זיינע, זיינע אויף תמיד, אויף אייביג, ביז'ן פינסטערען גרוב, שווימען ארוים איז איהר זכרון דיא זעלבע ווערטער, וואס א יונגערמאז האט אמאל געזאגט איהרע א חבר'טע; זיא דעמאהנט זיך אן איהר חבר'טע, חיה-עטיל, וועל-כע איז אומגעקומען פון דער וועלט דורך אזעלכע שבועות פון איהר פאלשען גליבעבטען.

„אצינד האט זיך איהר אויסגעדאבט, אז חיה-עטיל כטעהט פון יענער זייט וואנדט, אנגעטאן אין תכריכים און קוקט אריבער אהער און ווינקט צו איהר, אנווייזענדיג אויף כטעמפעניו'ן און שאק-לענדיג מיט'ן קאפ, ווי איינער רעדט: ואם טהוסט די דא?"...

און דער קריזיס איז געשעהן. רחל'ע רייסט זיך ארוים מיט געוואלט פון כטעמפעניו'ס הענד, אנטלויפט אהיים. מאכט ביי זיך איז הויז א טצענע, נאר זיא בערוהיגט זיך באלד אונטער דיא ווארמע ליעבע לאסקע פון משה-מענדיל און זיא דערצעהלט איהם וועגען אלעם.

און דאס איז געווען דאס ערשטע מאל וואס אונזער פאר פאלק האט זיך דורכגערעדט און ארויסגעזאגט אלעס וואס איז געווען ביי זיי אויפ'ן הארצען — דאס ערשטע מאל איז דעם גאנצען יאהר, זייט זיי האבען חתונה געהאט.

IV.

לאמיר ווינשען אונזערע העלדען א גוטען טאג, לעזער. מיר וועלען יעצט צווישען זיך קע-

נעז זיך דורכשמועסען, וואס פאר אייז אייגדרוק אונזערע נייע בעקאנטע האבען אויף אונז גע־מאכט. מיר וועלען זעהן, צו זיינען זיי אינ־טערעסאנט, צו מיר האבען עפּעס געוואונען פון זייערע רייד אוז צו זיי זיינען סתם מענשען, וואס פערדיענען אונזער אויפמערקזאמקייט. מיר וונ־לען זעהן, וואס האט שלום עליכם אויפגעטא מיט זיין ווערק „סטעמפּעניו".

אין די פאריגע קאפּיטלעך האב איך שוין נעצייגט, אז אין עסטעטישען זינן איז שלום עליכם׳ס ערשטע ווערק ניט געלונגען. עס זיינען פאראן איינצעלנע פּערלען, וועלכע פערלירען זיך אין א גאנצען בארג פּראסטע שטיינער. אין דער הינזיכט האט „סטעמפּעניו" כמעט קיין ליטעראַ־רישע ווערטה ניט. פערקעהרט, היסטאריש איז „סטעמפּעניו" זעהר ריכטיג. דיא העלדען פון׳ם ראמאן זיינען אמת־לעבעדיגע, ניט קיין אויסגע־טראכטע מענשען. דיא פראגע איז יעצט, צו האט שלום עליכם אויסגעקליבען דעם בעסטען אוז אינטערעסאנטעסטען מאטעריאל פון זיין צייט; צו האט ער אריינגעדרונגען אין דיא וויכטיגסטע פערבארגענע ווינקעלעך פון דעם אי־דישען לעבען.

דיא היסטארישע ריכטיגקייט אליין איז נאך ניט גענוג, אום צו מאכען א ווערק גוט. עהרליכ־קייט איז נאטירליך דיא הויפּט מעלה פון א כלה, אבער ניט דיא אינציגע — זיא מוז נאך דערצו זיין שעהן, סימפּאטיש, קלוג אוז צוציהענד. מען קען דערצעהלען, אז איז יעקאטערינא׳ס צייטען זיינען מענשען געפּאהרען אין פּראסטע וואגענס אוז איז ניקאלאי דעם צווייטענס הערשאפט פאהרט מען מיט שנעלע באהנען. דער פאקט איז היסטארישע ריכטיג, אבער מאכען פון איהם א גאנצען צימעס לוינט זיך געווים ניט, ווייל דיא היסטארישע וויכטיגקייט פון ניקאלאי׳ס הערשאפט דריקט זיך אוים איז עטוואס אנדערס ווי איז שנעלע באהנען.

וויא איך האב אנגעצייגט איז מיין אייג־לייטונג צו שלום עליכם׳ס ווערק (זעה „צוקונפּט", סעפּטעמבער, 1905), איז דיא עפּאכע פון דיא 70טע אוז 80טען יאהרען געווען א פיעל־פיעל אינטערעסאנטערע אוז לעבעדיגערע, ווי דיא, וואס שפּיעגעלט זיך אב איז „סטעמפּעניו" (אוז איז 'יוסילע פּאלאווי"). שלום עליכם האט גאנץ ריכטיג דערצעהלט, ווי א אידישע אייג־פאכע פרוי קוקט אויף לייבע, ווי זיא איז טרוי צו איהר מאן, ווי זיא קען טוידטען אין זיך דיא נאטירליכע „זינדיגע" געדאנקען אוז ז. וו. ער האט געצייגט, ווי אזא קינסטלער, ווי א סטעמפּעניו, וועלכען מען וואלט ביי דיא אומות העולם ארומגעטראגען אויף דיא הענד, ווערט פערפאלען ביי אידען, ווי ער שטעהט נידריג אין געזעלשאפטליכען לעבען נ ו ר דערפאר, ווייל ער איז א כלי־זמר אוז ז. וו. ער האט אויך אגב אורחא בעמערקט דיא פערהעלטנים צוווישען א אידישען פאר פאלק אוז ד. ג. ער גיט אבער ניט קיין גאנצעם בילד פון דעם אידישען גע־זעלשאפטליכען לעבען פון יענער צייט. פון אלע רייסערייען אוז צאנקערייען, וואס זיינען פאר־געקומען דאו אין אידישען פאלק, פון אלע מחלוקות אוז פערשיעדענע טהעאריעס, פון דיא אסימילאטארען אוז משכילים, פון דיא „בילו׳־צעס" אוז זייערע געגנער איז ניטא קיין זכר אין זיינע ראמאנען. שולדיג איז טאקי ווידער שלום עליכם׳ס גוטער ווילען צו טהון, דורך זיין ליטעראַרישע טהעטיגקייט, א ט ו ב ה דעם אידי־שען פאלק. ער האט געגלויבט, אז מען מוז פריהער ערציהען דאס פאלק שטאפעלווייז. מען דארף אנהויבען פון׳ם אלף, פריהער געבען פשוט׳ע מעשיות, בעזאלצען מיט א ביסעל מוסר, נאכהער בעסערע, טיפערע ערצעהלונגען, נאכ־הער נאך בעסערע אוז ז. וו. ער האט געגלויבט, אז דאס פאלק וועט ניט פערשטעהן קיין גוטען ראמאן פון א העכערען סוזשעט, ווא עס זאלען אויסגעדריקט ווערען די מיינונגען אוז אנשוי־אונגען פון פערשיעדענע קלאסען. מיר קענען זיך לייכט יעצט ניט אבשטעלען אויף דיזע פראגע, ווי א ווייט ריכטיג עס איז אזא שטאנד־פונקט אויף ליטעראטור. מיר וועלען דאס פי־לייכט טהון אז אנדערס מאל. יעצט וועל איך אבער זאגען, אז, א דאנק דיזען שטאנדפונקט, האט „סטעמפּעניו" זעהר א קנאפּע ווערטה אויף איז היסטארישען זינן, ווייל מיר געפינען ניט דארט דעם גייסט פון יענער צייט, מיר זעהען ניט קיין סימן פון דיא שטרעבונגען, אידעאלען אוז אנשויאונגען פון דעם יונגען דור. וועלכער איז געשטאנען איז פראנט פון דער נייער אוז גרויסער בעווענונג — אויפצולעבען דאס אידישע פאלק. איהר זעהט ניט דארט ניט דיא פאטערס, ניט דיא קינדער, ניט דיא חסידים אוז בעלי־הבתים, ניט דיא בעלי־מלאכות אוז קבצנים.

קענען שלום עליכם׳ס ראמאנען עטוואס גע־בען דעם היסטאריקער, וואס ווייל שטודירען גרינדליך דעם אידישען גייסט פון יענער צייט? נייז!

אנשטאט שמר'ס אויסגעטראכטע אידישע פרינצעסינס, האט שלום עליכם געגעבען אן אמת'ע אידענע, א יאכנע, וועלכע קען אינטערעסירען טאקי נור אזעלכע יאכנעס וויא זיא איז; אנשאט שמר'ס געפעהרליכע באנדיטען און רויבער, וואס פערפיהרען און מאכען אומגלויבליך אידישע טעכטער, האט שלום עליכם געגעבען אן אמת'ע, באטש ער איז אן אויסנאהם, אידישען דאן זשואן. און פונקט וויא ביי שמר'ן האט דער צדיק בעקומען א גרויסען חלק לויתן אויף דער וועלט און דער רשע איז אריין איז שאול תחתיה, אזוי האט שלום עליכם בעלויכט זיין „אידענע", זיין געטרייע, עהרליכע רחל'ע מיט איהר מאן'ס לאסקעם און קושען, ער האט איהר געשענקט גליק — אזא איינדרוק לאזט איבער דער ראמאן — ; סטעמפענין, איז געגענטהייל, וועט זיך שוין מוטשען זיין ביסעל יאהרען. שלום עליכם האט איהם פער'משפט אויף דעם, אויב יענער וועט איהם נור וועלען פאלגען און ניט אריבער פאהרען „פון יענער זייט רא־נאטקע."

„אויב סטעמפענין האט א מאל ליעב געהאט באפת, איז זיין ליעבע צו רחל'ען געווען זיין איינציגע ליעבע, דיא ערשטע און דיא לעצטע".

נון, דאס וויים יעדער פערשטענדיגער לעזער, אז עס איז במחלה פסיכאלאגיש ניט אמת. סטעמפענין האט אימער ליעב געהאט „באמת", ער האט אימער געדענקט, אז אהן דעם מיידעל, מיט וועלכער ער פלענט זיך גראדע ארומפיהרען, קען ער ניט אויסקומען, און ער האט דאס געדענקט עהרליך און ערנסט, וויא שלום עליכם אליין האט דאס אויף איין ארט בעשטעטיגט. און פאר וואס גראדע האט זיך סטעמפענין אזוי שטארבליך, אויף דער אמת'ן ביז'ן קבר, פער־ליעבט איז רחל'ען?

דאס פאלק זינגט :

פון וואנען נעהמט זיך א ליעבע —
פון רעדען, פון שטיפען, פון לאכען....

דאס וויסען מיר פון שלום עליכם'ס וואר־טער אליין, אז דאס איז ביי אונזערע בעקאנטע ניט געווען. און זייער גאנצען לעבען האבען זיי גערעדט בגנבה, אדער ריכטיגער, ער האט גערעדט און זיא האט געשוויגען 2 מאל. סטעמפענין האט ניט געהאט אזא נאטור, אז ער זאל שוין גאר קיין מאל ניט פערפיהרען קיין „ליבקע" מיט נאך א כלי־זמר'ס א טאכטער, און מיר קע־נען זיין זיכער, אז אבי ער וועט זיך צולאזען צו אן אנדערער וועט ער שוין געפאנגען ווערען אויף דער אמת'ן איז דיא נעצען פון דער בלינדער גע־טיז. עס איז אוננאטירליך פאר סטעמ־פענין, וועלכער האט קיינמאל ניט געפרופט עפעס א דענק צו טהון, אז זיין ליעבע צו דער עהרליכער רחל'ע זאל מאכען אן איבערקעהרע־נישׂ אין זיין נשמה, נור דערפאר, וויל זיא, רחל'ע, איז געווען אזוי עהרליך. עס איז אונמענליך, אז דער שוואכער ארטיסט זאל קענען ברעכען זיין באראקטער און זיינע געוואוינהייטען צו האבען אימער א נעליעבטע. סטמעפינו איז שוין צו אלט, אז ער זאל זיך אליין איבערמאכען.

עס זיינען פאראן נאך פיעלע פסיכאלאגי־שע פעהלערען איז'ס ראמאן — דער פלאץ ער־לויבט מיר אבער ניט זיך אבשטעלען אויף זיי, דעסטא מעהר, וואס דער ראמאן האלט ניט אוים קיין קריטיק איז דיא ערשטע צוויי הויפט־פונקטען : איז עסטעטישען און היסטארישען זין.

* * *

אלעס, וואס איך האב געזאגט וועגען „סטעמ־פענין", איז כמעט אין אלע פרטים ריכטיג אויך אין בעזוג אויף 'יוסילע סאלאוויי". דער שלום איז, אז שלום עליכם'ס ראמאנען האבען א י ן ליטערארישען און היסטארישען זינען זעהר וויניג רייכער געמאכט דיא אידי־שע שעהנע ליטעראטור. שלום עליכם טרעט ערשט ארויס פאר אונז מיט זיין גרויסען טאלענט אין זיינע קלענערע ערצעהלונגען. דארט איז ער פיעל מעהר נאטירליך און אינטערעסאנט.

מיר וועלען דארום וועגען זיינע קאמעדיעס, סקיצען און ערצעהלונגען רעדען א'ן אנדערם מאל.

פ. ראזענבלאט

שמשון הגבור און הערקולעס

משון׳ס „גבורה" מיט דעם באקאַנטן פון אן עזעל איז פֿערבונדען מיט אן אָרט, וועל־כער האָט געטראָגען דיזען נאָמען. דיא בערג ארום „לחי", וואו דיא פֿלישתים האָבען זיך צוזאמענגעקליבן, האָבען געהאט אזא פֿאַרמע, אז זיי האָבען געקראָגען דעם נאָמען „באקאַנתן" און אפשר אויך „באקאַנתן פון אן עזעל". אין לאָקאַניא געגענאיבער דעם אינזעל קיטהערא איז אויך געווען אן אָרט, וואָס דיא פיניקיער האָבען געוויפֿען מיט דעם זעלבען נאָמען. מיר ווייסען פון דיזען אָרט דורך דיא גריכישע איבערזעצונג „אַנוגנאטהאָס" (באקאַנתן פון אן עזעל). דער גריכישער רייזענדער און געאָגראף פֿאָזאניאס דערצעהלט, אז דאָרט איז געשטאנען א טעמפּעל פון דער געטין אטהען, א טעמפּעל אָהן א דאך און אָהן א געצעק.

מיר קענען זיך דאָ ניט אריינלאָזען אין איינצעלהייטען, וויא ווייט דיעזער טעמפּעל האָט געהאט א שייכות מיט דיא טעמפּלען פון דיא פיניקיער לכבוד זייער געטין אסטארטע (עשתרות אין דער ביבעל); פאר אונז איז גענוג צו ווייסען, אז ביי דיא נאַהענטע שכנים און כעמיטישע ברידער פון דיא בני ישראל, ביי דיא פיניקיער, איז אויך געווען פערשפּרט א מיטה וועגען דעם „באקאַנתן פון אן עזעל".

צווישען דיא בערג ארום „לחי" האָט זיך געווייס געפונען ניט איין קוואל, און עס איז זעהר מעגליך, אז לעבען איינעם פון זיי האָט מען אויפגעבויט א טעמפּעל, וואו עזלען זיינען פערזאַמלט געווארען, וואָס מיר קענען אויך שליסען פון דעם נאָמען „עין הקורא" (דער קוואל פון דעם „שרייער" אדער אויסרופער), וואָס שמשון האָט איהם געגעבען נאָך דער ביבלישער שילדערונג.

יעדענפאלס האָבען מיר שוין צוליעב דעם אליין רעכט אָנצונעהמען, אז דיזע ערטער האָבען געטראָגען זייערע נעמען ניט דורך דיא גבורות און נסים פון שמשון הגבור, נאָר, פער־קעהרט, דאָס דיזע נעמען און דיא פֿאַרמע פון דער געגענד האָבען ארויסגערופען די מעשה וועגען דיזען זונען־העלד. פאר דיא יעניגע וואָס זיינען פיעל־ווינציג בעקאַנט מיט דעם אור־שפרונג פון מיטהען און לעגענדען איז דאָס קיין נייעס ניט—זיי ווייסען, אז דיא נעמען פון ער־טער און דיא פֿאַרמען פון געווייסע געגענדען זיינען מיט דער צייט צוזאמענגעפלאָכטען גע־וואָרען מיט פיעלע וואונדערליכע געשיכטען.

אייניגע געלעהרטע בעהויפּטען אז שמשון׳ס אויסגעשריי: „בלחי החמור חמור המרתים בלחי החמור הכיתי אלף אלף" דארף מען פער־טייטשען ניט „מיט דעם באקאַנתן פון אן עזעל א. ז. וו., זאָנדערן „אין דעם אָרט וואָס מען רופט באקאַנתן פון אן עזעל א. ז. וו." דער העב־רעאישער פֿאַרוואָרט „ב" מיינט אי „מיט" אי „אין". דיא געשיכטע וועגען שמשון׳ס „גבורה" מיט דעם „לחי החמור" איז, נאָך דיזער ערקלע־רונג, ענטשטאנען איינפאך דורך א פאלשע פער־טייטשונג אָדער, וואהרשיינליכער, דורך דעם, וואָס מען האָט דורכגעלאָזען א וואָרט, וועלכעס האָט פערשריעבען דיא אידישע מיטהען, לעגענ־דען אוז געשיכטליכע פאסירונגען אין דער בי־בעל.

אין פסוק י"ז פון קאפּיטעל ט"ו וועלט דער־צעהלט, אז וועלן שמשון האָט א שלייפער געטאָן דעם באקאַנתן פון זיין האנד, האָט ער א נאָמען געגעבען דיזען פלאץ „רמת לחי." און אין פסוק י"ט פון דעם זעלבען קאפּיטעל וועלט דערצעהלט אז פון דעם פוסטען פלאץ אין דער באקאַנתן האָט ארויסגעשפּריצט א קוואל וואסער. דאָס צייגט וויעדער, אז מיר האָבען דאָ איינפאך א צופלאָנטערטע בעשרייבונג פון א געווייסע ge־גענד, וואָס האָט געטראָגען דעם נאָמען „באק־צאַהן פון אן עזעל" און וואו עס האָט זיך געפו־נען א קוואל, וויא געווענהנליך צווישען בערג. ערשט דאן איז דיא מעשה, דאָס פון א באקאַנתן איז ארוים א קוואל וואסער, פערשטענדליך און אויך נאטירליך.

אָבער, פרעגט זיך, וואָרום האָט מען גראדע אויסגעקליבען אזא אונגעווענהנליכע געווענד, וויא א באקאַנתן פון אן עזעל, אום צו צייגען

דערמיט שמשון'ס גבורה? נאָך דער מיינונג פון פראָפעסאָר שטיינטהאל איז דער וויכטיגסטער פונקט פון דער לעגענדע: דאָס שלייַדערן דעם באקאָנטן. דאָס האָט ווירקליך בעשטימט מיטהאלאָגישע בעדייטונג. „עס איז זיכער, שרייבט ער, אז דער באקאָנטן קען ניט זיין עטוואָס אנדערש ווי דער בליץ, גראדע אזוי ווי אין דער אינדא־גערמאנישער מיטהאלאָגיע איז א קאָפּ פון אן עזעל אדער פון א פערד א צייכען פון א שטורם־וואלקן, און א צאָהן בעדייטעט: א בליץ. דאָ האָבען מיר א דונער־בליץ — דעם אינסטרומענט, מיט וועלכען דער זונען־גאָט האָט איינגעזומען און אין דער זעלבער צייט געביל־דעט דיא געגענד." וואָס אנבעלאנגט צום קוואל אין באקאָנטן, בעמערקט דער זעלבער פראָפעסאָר: „דער פאקט, אז אין דער אידישער געשיכטע ווערט דער קוואל געשטעלט אין פערבינדונג מיט דעם באקאָנטן, צייגט מיר, נאָך מיין ערקלערונג אז דער באקאָנטן מיינט בליץ, אנצוציגען, אז דער קוואל איז דער רעגען, וואָס פאלט ארונטער פון וואלקען נאָך א בליץ".

דיא נעכסטע „גבורה" פון שמשון, וויא ער האָט נאָך מיטנאנאכט אוועקגעשלעפּט דיא טויערן פון עזה מיט צוויי סלופּעס אויף זיינע פלייצעס אזש ביז דעם שפּיץ בארג חברון, האָט אי־בערהויפּט קיין צווייק ניט איפלו נאָך דער ביבלישער שילדערונג. צו וואָס האָט ער עס געטאָן? וואָס האָט ער דערמיט נעווינלט בעווייזען? וואָס האָט ער דערמיט אויסגעפיהרט? דיא ביבעל גיט אונז קיין שום אנטוואָרט אויף אזעלכע פראגען. עס פערשטעהט זיך, אז עס וואָלט איהם געווען פיעל לייכטער צו ענטלויפען פון דיא פלשתים אהן אזא פעקעל אויף זיינע פלייצעס וויא דיא טויערן פון א שטאָט מיט צוויי סלופּעס א צוגאָב. און אויב ער האָט שוין געוואָלט אזוי נוצלאָז בעווייזען זיין גבורה, צו וואָס האָט ער נאָך בעדארפט זיך מאטערן און שלעפּען אזא משא אויף א שפּיץ בארג?

אזוי וויא מיר וויסען, דאָס אין דער נאָטצער מעשה מיט שמשון זיינען פערצייכענט פערשיעדענע לעגענדן, זא בלייבט אונז צו זוכען עפּעס א גרונד אויף אין דער „גבורה", וועלכע שיינט פון ערשטען בליק איינפאך א משוגעת. פראָפעסאָר שטיינטהאל און אנדערע געלעהרטע דענקען, אז מיר האָבען דאָ צו טאָן מיט א צופלאנטערטען טהיל פון א מיטה, וואָס האָט אן עהנליכקייט מיט דער גבורה פון הערקולעס, וועלכער פיהרט א קאמפּף בייַ דעם טויער פון דער אונטער־אירדישער וועלט, פון דער שאָטען־וועלט. דער אורשפרינגליכער זינען פון דיזען מיטה איז פערגעסען געוואָרען, וען דיא ביבעל איז געשריבען געוואָרען, און מען האָט שמשון'ס רייזע נאָך דער אונטער־וועלט (דאָס איז אייגנטליך דער אונטערגאנג פון דער זון) פערבונדען מיט אזא אונזיניגע מעשה, ווי דאָס שלעפּען פון דיא טויערן פון עזה אויף א שפּיץ בארג.

מיר קענען זיך דאָ ניט אריינלאָזען אין איינצעלהייטען וועגען דיזע וואנדערונג, אוז עס איז אייגנטליך ניט וויכטיג וויא וויט דיזע „גבורה" שטימט אין גאנצען מיט הערקולעס'עם „גבורה". אויב עס קען שוין עקזיסטירען א צוויי־פעל, נאָך דיא פאָריגע בעטראכטונגען אוז אויספיהרונגען, אז שמשון איז א פערזאָניפיצירונג פון דער זון, זא בלייבט נאָר א קריטישען בליק צו וואַרפען אויף זיין טויט, אום צו פערליערען יעדען שפּור פון אזא צווייפעל.

דיא קראָפט, וואָס שטעקט אין זיינע האָר, איז דיא קראָפט פון דער זון אין זומער־צייט, וועז זיא שיקט ארונטער הייסע שטראהלען אויף דער ערד. מיר וויסען שוין, אז דיא שטראהלען פון דער זון זיינען אין מיטהען פערגליכען גע־וועז צו האָאר.

„אויב דיא האָאר, שרייבט פראָפעסאָר שטיינטהאל, איז א צייכען פון דער נאטירליכער פרוכטבארקייט אין זומער, דאן מוז דאָס אבשניידען פון דיא האָאר מיינען דיא פערשוויינדונג פון דער פראָדוקטיווער קראפט פון דער נאטור אין ווינטער. שמשון ווערט בליינד אין דער זעלבער צייט וויא אריאָן. דאָס מיינט וויעדער דאָס זעלבע — דיא אבשוואכונג פון דער קראָפט פון דער זון. אזוי וויא אנדערע זונען געטער מוז אויך שמשון אריבערטראָגען געבונדען צו זיין, וואָס דאָס צייגט אויף דער געבונדענער קראפט פון דער זון אין ווינטער. דער לעצטער אקט, שמשון'ס טויט, דערמאָנט אונז קלאָר אין בעשטימט אן דעם פיניקישן זונן־גאָט מעלקארט (הערקולעס) וועלכער איז געשטאָרבען אין ווינטער צייט אין וויטען מערב, וואו זיינע צוויי זיילען זיינען נעשטעלט געוואָרען אלס א צייכען פון דעם סוף פון זיינע וואנדערונגען. שמשון שטארבט אויך בייַ צוויי זיילען, אבער דאָ זיינען זיי ניט דיא זיילען פון דער וועלט, נאָר פון א גרויסען זאל, וואו מען האָט גע־פייערט צו עהרע פון דעם דראָגאָן, דעם הויז, דעם פיש־גאָט. דיא זון איז געווען אין דעם מזל

דגים, און שמשון, דער זונען־גאָט, איז געשטאָר־בען."

אין דער צייט, וען דיא ביבעל איז גע־שריבען געוואָרען, האָט מען אין גאנצען פער־געסען אַן דעם מיטהאָלאָגישען זינען פון דער קראפט, וואָס האָט געשטעקט אין שמשון'ס האָאר. דיא לעגענדע איז פערבליבען פון גרויס אלטע צייטען אין פאָלק, און אום איהר צו ער־קלערן, האָט מען דעם אידישען הערקולעס ניט נאָר געמאכט פאר א נזיר, נאָר אויך צוגעזעצט, אז צוליעב דעם, וואָס זיינע האָאר זיינען קיין מאָל ניט געשאָרען געוואָרן, איז ער געוואָרן אזא גבור. וועגען קיין אנדער נזיר וועלט אָבער אין דער ביבעל אזא גבורה צוליעב לאנגע האָאר ניט דערצעהלט. דער פאקט, אז נזירים האָבען ניט געשאָרען זייערע האָאר, האָט אזוי ווייניג געמאַכט צו טאָן מיט פיזישע קראפט וויא מיט ליע־בע צו פרויען. שמשון איז אין פולען ווידער־שפרוך מיט דעם וואָס א נזיר איז געווען ביי אידען און וואָס ער האָט בעדארפט זיין. ער איז אן אויסנאהמע, וויל ער איז, וויא מיר האָבען עס געזעהען, נאָר א זונען־גאָט, און אלס אזעל־כער וועלט ער אין מיטהען פאַרגעשטעלט פול מיט ליעבע, דען ער איז דאָך אויך דער גאָט פון פרוכטבארקייט. מעלקארט, הערקולעס און אלע אנדערע זונען־געטער האָבען געליעבטע. אונטער דיזע געליבטע דארף מען פערשטיין דיא נאטור אין אלגעמיינען, וועלכע וועלט בעפרוכפערט פון דיא זונען־שטראהלען. אין פיעלע מיטהען איז דיזע ליעבע פערזאָניפיצירט אין דער לבנה, אין וואסער (אורשפרינגליך רעגען), און אויך אין וויין. וועגען, דיא געטין פון ליעבע, הויבט זיך דארום ארויס פון ים. יאָלע, נאָך וועלכער הער־קולעס יאָגט זיך, איז דיא טאָכטער פון אוירי־טאָס, דעם רעגען.

וואָס אנבעלאנגט צו שמשון'ס געליעבטע, זא וויסען מיר פון דער ביבעל נאָר דעם נאָמען פון איינע פון זיי, דיא דלילה, וועלכע האָט פער־אורזאכט זיין טויט. וואר איז זיא? וועגען דיא בעדייטונג פון דיזען וואָרט זיינען געלעהרטע ניט איינשטימיג. מען פערטייטשט דיזען וואָרט: „צערטליכע," „ליעבענדע," „צוויינג", נאָר יע־דענפאלס בעצייכנט זי עס אויך ליעבע. [illegible] דער ביבעל [illegible] [illegible] לעבט בנחל שרק, [illegible] [illegible] בען. פון אנדערע מיטהאָלאָגישע שילדערונגען וועגען זונען־געטער זעהט מען קלאָר, אז זיי האָ־בען א בזאָנדערע ליעבע צו וויין, וואָס עס מיינט אייגענטליך צו פרוכט. צום ביישפיעל, אריאָן ליעבט דיא טאָכטער פון עניפיאָן, וואָס עס מיינט „וויינטרויבען".

„אָבער, שרייבט פראָפעסאָר שטיינטהאל, דלילה קען אויך בעדייטען: „די פערשווינדענדע, אזוי וויא דיא לבנה געטין. דיזע געטין איז אור־שפרינגליך אן אונשולדיגע בתולה; אָבער אין צור און אין אשור האָט זי אויך בעקומען דעם כאראקטער פון א געבורט־געטין, און מען האָט איהר געדיענט פערשיעדענארטיג: דורך שטרענ־גע אונשולד, דורך מקריב זיין קינדער און דורך פראָסטיטוציאָן פון בתולות אין טעמפלען. דיא צוזאמענשמעלצונג פון דער אושולדיגער און גרויזאמער געטין מיט אויסגעלאסענהייט איז פאָרגעשטעלט אין סעמיראמידע, פון וועלכער מען דערצעהלט, אז זיא האָט געטויטעט איהר מאן און איהרע צאָהלרייכע געליעבטע. דאָס האָט געקענט פיהרען צו דער ביבלישער מעשה, אז שמשון'ס ענדע איז געקומען דורך א פרוי".

עס איז מעגליך, אז דלילה איז איינפאך דיא געטין פון ווינטער און איז פערעהרט געווען צוזאמען מיט „דגון". דאָן איז דער טויט פון שמשון דורך איהר גאנץ איינפאך: דיא זון, אלס פראָדוקטיוויטי קראפט, איז טויט אין ווינטער. נאָר וויא מיר זאָלען ניט ערקלערן דיא פערבין־דונג פון שמשון מיט דלילה, איז עס יעדענפאלס קלאָר, אז שמשון אזוי גוט וויא הערקולעס איז נאָר א פערזאָניפיצירונג פון דער זון. שמשון האָט ניט בעוויזען צוויפל גבורות גראדע וויא הערקולעס. פילייכט זיינען ביי אידען געווי־פערשפרייט לעגענדען וועגען אנדערע זיינע גבורות אזוי וויא ביי דיא פיניקיער וועגען זייער זונען - העלד מעלקארט, נאָר אין דער ביבעל זיינען זיי ניט פערצייכענט געוואָרען, און אויסער דיא ביבלישע שילדערונג וויסען מיר נאָר ניט וועגען דעם אי־דישען הערקולעס. מיר קענען אויך ניט ערוואר־טען, אז הערקולעס און שמשון זאָלען זיין גלייך אין אלע פרטים, דען דער גייסט פון גריכען און אידען איז דאָך פערשיעדען.

דיא עהנליכקייט איז אייגענטליך אין דעם גרונד־געדאנקען וועגען זונען־געטער איבערהויפט אלס אן ערקווילענדע קראפט, וועלכע בעשיצט [illegible] [illegible] [illegible]

דיא ערד פון איהרע שונאים, דעם דראַגאָן, דיא הידרע, אוּן פערטייִדיגענדיג שטעט אוּן מלוכות. דערפון זיינען ארויסגעקומען דיא לעגענדען וועגען א הערקולעס, א מעלקארט, א שמשון הגבור.

פ. קראנין.

דיא כוחות פון דער נאַטור

דך

ארעמקייט מיט ליכטיגקייט צוזאמען — דאס איז פייער. (*)

מיר האבען שוין פריהער בעשריבען, וואס פאר א רעוואלוציאָן, וואס פאר א מין איבערקעהרעניש די ענטדעקונג פון פייער האט געמאכט אין דעם לעבען פון דעם האלב־ווילדען מענשען.

א חוץ דעם האט דאס פייער, מיט זיינע רירעוווקייט, מיט זיינע לעבעדיגקייט, מיט זיין שטענדיגען שטרעבען צו שטייגען ארויף צום הימעל צו, דערצו נאך מיט זיין ברענענדיגער אייגענשאפט („ניט ריהר מיך אָן, מענש דו אין־נער, אז ניט בעקומסט דו בראנד־וואונדען אויף דיין לייב") — געמוזט מאכען אויף דעם אמאליגען מענשען א מורא'דיגען רושם.

עס איז דעריבער קיין חידוש ניט, אז דער אמאליגער מענש האט אין פייער געזעהען עפּים א מין „למעלה מן הטבע", א געטטליכע בעשעפענישׂ, אדער זאגאר א גאט, צו וועלכען מען האט געדיענט, אוּן איהם מקריב געווען קרבנות. אפילו מענשען־קרבנות אויך. (*)

איז דער מיטהאלאגיע וועלט דערצעהלט, אז דער גאט פראמעטהעאוס (**) האט גע'גנב'ט אויפ'ן הימעל ביים גאט זעוס פייער אוּן גע־בראכט אויף דער ערד; פאר דעם חטא האט איהם זעוס זעהר שטארק בעשטראפט: ער האט איהם צוגעשמידט אויף א קייט צו א גרויסען בארג אוּן א אדלער פלעגט איהם טאג אוּן נאכט פיקען זיין לעבער. ביז דער גאט הראקלא האט זיך אויף איהם מרחם געווען. געמאכט שלום צוויישען איהם מיט דעם בייזען גאט זעוס אוּן בעפרייט איהם פון זיינע יסורים.

שפּעטער האבען די גריכישע אלטע פילאזאפען אנגענומען, אז פייער איז דער „יסוד כל היסורות", דאס אור־עלעמענט, פון וועלכען די גאנצע וועלט איז בעשאפען געווארען (***). אלזא א מין גאט, נור אהן שכל.

אוּן נאך עד היום, חאטש מיר ווייסען זעהר גוט, אז פייער איז אוא פשוט'ער מין, ווי אלע אנדערע אוּן איז איהם איז ניטא קיין ברעקעל רוחניות אוּן הייליגקייט — דאך פארנעהמט נאך דאס פייער א בעזונדערן חשובן האלב־הייליגען אָרט אין דעם מענשליכען לעבען, כמעט ביי אלע פעלקער פון גאנצען כדור הארץ. עס ליגט שוין אין דער נאטור פון דעם מענשען. אז דאס, וואס ער בעקומט בירושה פון זיינע אבות, גיט ער אי־בער זיינע קינדער אוּן קינדס־קינדער אוּן אזוי בלייבען אייגנלויבענישען אוּן נארישע מנהגים.

---

*) מיר וועלען וויייטער זעהען, אז אי וואָ־רעמקייט, אי ליכטיגקייט זיינען בעוועגונגען פון פערשיידענע קליינעצקע טיילכעלעך. איך וועל נור דאָ בעמערקען, אז וואָרעמקייט אוּן ליכטיגקייט זיינען ניט איממער דוקא בוידע צוזאַממען אין דער נאַטור; דאַס וואָס עס עקסיסטירט וואָרעמקייט אָהן ליכטיגקייט איז יעדען פּשוט'ן מענשען זיכער בעקאַנט פון זיין אַלטעגליכען פּראַקטישען לעבען, ווי למשל, די וואָרעמקייט פון זיין אייגענעם קער־פּער, אָ וואָרעמער גלאָז טהעע אַדער קאַפּע א. ד. ג.; עס עקסיסטירט אַבער אויך ליכטיגקייט אָהן וואָ־רעמקייט, „קאַלטע ליכטיגקייט" — ווי מען רופט עס אין דער פיזיק — ווי למשל, די ליכטיגקייט פון אַזוינע וועריפלעך („ליכט וועריפלעך"), וואָס בלישצען זוממער אין גראָזע ערטערווייז; עס זיינען אויך דאָ אַזוינע פישען, ביי וועלכע די פליס־פע־דערען לייכטען, אוּן דערביי זיינען זיי קאַלט אוּן נאַס.

(*)אין די „כתבי הקודש", אין דער ביבעל, רופט זיך אָן דער גאָט פון פייער „מולך".

**) פּראַמעטהעאוס בעשטעהט פון צוויי סאַנ־סקריטישע וועדטער: פּראַם טהעוס, ד. ה. דער וואָס רייבט (איין שויטעל האַלטן אָן דער אַנדערער, כדי צו בעקומען פייער, ווי דער לעזער ווייס, האָט מען אָ מאָל בּעקומען פייער נאָר אויף אָזאָ אופן.)

(***)זעה וועגען דעם מיין אַרטיקעל „די אמאליגע פיער עלעמענטען".

וואס א מאל האבען זיי געהאט זייער היסטארישען. אדער רעליגיעזען ווערט אויף ביי די דרות. וועלכע עם האלטען שוין פון זיי גאר ניט. אדער פאר וועלכע זיי האבען לפחות פערלארען זייער פערציי־טיגען זין.

אט אזוי געפינען מיר איצט נאך אין די בערגיגע געגענדען פון גאליציען א מנהג: בעת מען טרייבט ארויס די טשערעדעס (סטארעס) דעם ערשטען מאל אין פעלד. לייגען די פאסטו־כער פאנאנדער א פייער, וועלכע זיי בעקומען דורך רייבען פון צווויי שויטלען האלץ איינע אן די אנדערע. און ארום דעם דאזיגען „לעבעדי־גען פייער" (*) זינגען זיי שירה און טהועז תפלה, אז זייערע בהמות און שעפסען זאלען איינגעהיט ווערען פון חיות און פון מגפות.

אין איינעם ערטער פון רוסלאנד און בול־גאריען לייגט מען פאנאנדער א „גאט'ס פייער" אין פעלד איז דער צייט פון א עפידעמיע. אויך ביי אונז, אידען, איז נאך געבליבען בירושה אזא מין אנטיק: בעת מען „פערדעדט" אדער „פער־קלאפט" א רויז, מאכט דער „פערדעדער" „גאט'ס פונקען" דורך דעם, וואס ער קלאפט געגען דער רויז אן אייזען אן א קרעמען (דערצו פערשטעהט זיך פרעפעלט ער נאך צו בעת מעשה כדי צו פערשילטען די קליפות און די רוחות). און דער שרייבער פון דיזע ציילען האט אויך זיך אליין. איז זיינע קינדערשע יאהרען, געפיהלט די היץ פון די „הייליגע פונקען".

אויך די אלטע רעליגיעזע מנהגים, ווי ליכט־בענשען, יאהר־צייט־ליכט אנצינדען, צו דער חופה פיהרען מיט ליכט, ביי א בר־מינז אנצינ־דען ליכט, ביי א שבועה ליכט, ביי א ברית ליכט, צו הבדלה — ליכט, חנוכה־ליכט א. ז. וו. א. ז. וו. ווי ביי אידען אזוי אויך ביי אנדערע פעל־קער — דאס שטאמט אלץ פון די אמאליגע ציי־טען, בעת מען האט אין פייער געזעהען אויב ניט גאט אליין, איז לפחות א געטטליכע ערשיי־נונג, א הייליגקייט, א „למעלה מן הטבע."

שפעטער, בעת דער מענש האט זיך אנגע־וויבען בעסער צו דערקענען מיט דער נאטור און מיט איהרע ערשיינונגען, האט ער אויך דאס פייער אראבגעוצט פון זיין הייליגען שטוהל. דאס פייער איז געווארען אוים גאט אוים הייליגער, נור א מין עלעמענט. א חומר א מאטעריע. א פשוט'ע בריאה אהן א רוח חיים. פריהער־נאך א שטיקעל מיוהט. איין אור־עלע־מענט. א „יסוד כל היסודות." ווי מיר האבען אויבען דערמאנט. אוז שפעטער, אין אריסטא־טעלעס (*) צייטען, איז דאס פייער געווארען גאר א פשוט'ער עלעמענט, גלייך מיט זיינע אנ־דערע דריי חברים: לופט, וואסער און ערד. וועל־כע זיינען צוזאמען געווען די מיטגלידער פון דער גוט־בעקאנטער „פיער־עלעמענטען־טהעאריע (די דלת יסודות ארמ"ע: אש, רוח, מים, עפר — פייער, לופט, וואסער, ערד — ווי די אידישע פילאזאפען פלעגען זיי רופען).

די שפעטערדיגע גריכישע פילאזאפען, ווי אויך די געלערטע פון דער רענעסאנס־צייט הא־בען אבער איינגעזעהען, אז וואראמקייט אוז פייער זיינען ניט פונקט איינס אוז דאס זעלבע. אז הגם פייער האט אין זיך וואראמקייט, דאך איז פייער ניט בלויז וואראמקייט אליין. והראיה. וואראמקייט, „אז אוז פיר זיך" — ווי די דייטשען זאגען — אדער פשוט וואראמקייט אליין פאר זיך. איז דאך ניט פייער.

בעטראכטענדיג ווייטער די אייגענשאפטען פון וואראמקייט, למשל דאס, וואס וואראמקייט גיט ניט צו דעם קערפער קיין משא. אוז פער־קערט ביים אבקיהלען, ווערט ער ניט גרינגער אוז נאך אנדערע אייגענשאפטען. וועגען וועלכע איך וועל דא ניט מעריך זיין. האבען די אויבען־דערמאנטע געלערטע אבגעקריגט אויך דער אלטער סברא. נאך וועלכער וואראמקייט איז אזא מין מאטעריע, א חומר אוז אנגענעבען — אזוי ווי מיר נעהמען איצט אן — אז וואראמ־קייט איז ניט קיין מאטעריע, נור אזא בעווע־גונג. זיי זיינען אלזא. הגם ניט גאר מיט דעם ריכטיגען וועג, אבער דאך געקומען צום אמת כמעט. עם פערשטעהט זיך. אז זיי האבען זייער, כמעט ריכטיגע, מיינונג געבויט איז דער לופט, מיט בלויזע קאפ־סברות אוז השערות, גלאט איז דער וועלט אריין, ניט האבענדיג קיין ענווייע דורך געשטודירטע פאקטען, קיינע ריכ־טיגע וויסענשאפטליכע בעאבאכטונגען. קיין שום עקספערימענט אוז פראקטישען נסיון. ווי

(*) לעבעדיגער פייער" אדעד „גאט'ס פייער" ווערט אנגערופען דער פייער, וועלכען מען בעקומט דורך רייבען אדער קלאפען איין אן דעם אנדערן. אזוי ווי די אמאליגע האלב־ווילדע מענשען האבען בעקומען פייער.

(*) איינער פון די גרעסטע גריכישע פילאזא־פען. אין די אידישע פילאזאפיע־ספרים רופט מען איהם „אריסטו" אדער „אריסטו הגוי."

אלע אמאליגע חכמים פלעגען זיך נוהג זיין, כמעט אהן א יוצא מן הכלל.

דערביבער האט זיך טאקי זייער כמעט ריכטיגע מיינונג ניט איינגעווארצעלט אין דער וויסענשאפט, אוו, אבלעבענדיג היבשע עטליכע הונדערט יאהר, האט זי געמוזט אבטרעטען איהר פלאץ פאר דער פון טויט ווידער לעבעדיג־געווארענער אמאליגער דעה, אז ווארעמקייט איז א שטאף, א חומר.

די טהעאריע איז, ווי מיר ווייסען איצט, דורף אוז דורף פאלש אוז דאס האט זי מנצח געווען די ריכטיגע טהעאריע איז זיעבצעהנטעז יאהר הונדערט, אוז מעהר אלס א מאה יאהרען געווען די הערשענדע טהעאריע אין דער וויסענשאפט, די איינציג־ריכטיגע. די פור־אמת'ע טהעאריע!

ווי אזוי?

וויל זי איז געווען אויפגעבויט אויף דעם יסוד פון בעאבאכטונג, אויף גרונד פון געוויסע פאקטען. אמת, די בעאבאכטונגען זיינען געווען ניט ריכטיג, ניט וויסענשאפטליך, ניט פינקטליך גענוי; די זעלביגע פאקטען האבען ביי אנדערע פארשער, אין אנדערע צייטען בעוויזען פונקט דעם היפוך. אבער דאס, וואס די טהעאריע האט זיך געבויט ניט אויף בלויזע השערות, נור אויף פאקטען. האט דאך געבראכט דערצו, אז די ריכטיגע פריהערדיגע טהעאריע איז פערטריבען געווארען פון דעם היכל־החכמה (טעמפעל פון וויסענשאפט) אוז איהר פלאץ האט פערנומען די פאלשע זאגענאנטע „פלאגיסטאטהעאריע", ד. ה. די טהעאריע וואס נעהמט אז, אז עס עקסיסטירט אזא מין פייער־שטאף, א מאטעריע פון וואַרעמקייט, א מין יסוד־האש, וועלכע זיי האבען א נאמען גענעבען „פלאגיסטאן."

אויף גרונד פון וועלכע פאקטען אוז בעאבאכטונגען האבען די אנהענגער פון דער „פלאגיסטאן־טהעאריע", אדער קירצער, „די פלאגיסטאניקער", אויפגעבויט זייער דאמאלסט פעסטעז בנין?

אויף דער שאלה געפינען מיר זעהר פיעל תשובות, אין פיעלע דיקע ביכער, וואס זיינען געשריעבען געווארען אין דעם משך פון זיעבענצעהנטעז יאהרהונדערט פון די דאמאלסדיגע פיזיקער, אוז דער עיקר פון די כעמיקער.

אויף וועלכע פערשטעהט זיך, ניט אויסרעכענען אלע זייערע סברות אוז בעוויזען געגען זייערע מתנגדים; אויך וועל נור ברענגען זייערע הויפט בעווייזען. אזוי קורץ, ווי נור מעגליך.

נור פריהער א פאר וואַרטער וועגען דער עצם טהעאריע, וועגען איהר תוכן.

„יעדער קערפער — ערקלערט סטאל, דער פאטער פון דער פלאגיסטאן־טהעאריע — בעשטעהט פון צוויי יסודות, פון דעם יסוד־האש, וואַרמע־שטאף, אדער פלאגיסטאן (*) אוז פון נאך א יסוד (למשל האלץ פון האלץ־שטאף, אייזען — פון אייזען־שטאף; קוילען — פון קוילען־שטאף א. ז. וו.) „בעת דער קערפער ברענט געהט פון איהם ארויס דער פלאגיסטאן, אין דער פארם פון א פייער־צונג (א פלאם). עס גיבט אויך אזוינע פעלער וואו דער פלאגיסטאן, פער־קעהרט, געהט ארייז אין דעם אדער יענעם קער־פער (**). (סטאל, „די יסודות פון כעמיע"). דיא הויפט בעווייזע פון דער היפאטעזע זיינען פאלגענדע.

ערשטענס. ביי יעדער פערברענונג טהיילט זיך אב פון דעם ברענענדיגען קערפער א מין פייערדיגער שטאף, א פלאם, וואס קיינער קען ניט אבלייקענען זיין שטאפליכקייט, זיין חומריות, אזוי ווי יעדער זעהט דאך בעשיינפער־ליך דאס פלאם־פייער. נאך דעם נאך האבען דאך די מעטאלען ביים אויסברענען פון רוישאוויצינג, וואו דער פלאגיסטאן געהט אין זיי אריין — נאך סטאל'ס סברא נאך — אויב שוין אפילו ניט געדארפט שוועכער ווערען (ווייל סטאל נעהמט אז, אז דער פלאגיסטאן האט אין זיך קיין שום משא ניט, ווי מיר האבען בעמערקט). אבער גרינגער ווערען האבען זיי דאך, פון אזא צוקומענישן, זיכער ניט געדארפט ווערען אוז דאך ווערען זיי נאך דערבי גרינגער, ווי יעדער קען זיך איבערצייגען. אבוועגענדיג א פערזשוועוו־

(*) דעד פלאגיסטאן, אדער דער יסוד־האש האט נאך סטאל'ס מיינונג נאך קיין שום געוויכט ניט. דערמיט גוטל ער פערענטפערען די סתירה, פאר וואס אן אנגעוואַרעמטער קערפער וועגט ניט מעהר אויף דער א קאלטער.

(**) למשל ביים פערקאלבען אדער ביים אויפ־ברענען (לויטערען) פון פערזשוועוועלטע מעטאלען, וואו נאך סטאל'ס מיינונג נאך דער פלאגיסטאן פון די בדענענדיגע קוילען געהט אדרין, אין דאס מעטאל, ארויסגעהענדיג פון די ברענענדיגע קוילען למשל־

טען שטיקעל אייזען אוּן דערנאך דעם זעלביגען אוֹן אויסגעברענטען, א ריינעם. (*)

דער דאזיגער פשוט'ער פאקט איז, פערשטעהט זיך, בעקאנט געווען סטאלען, נור ער האט אין איהם קיין שום סתירה ניט געפונען צו זיין „פלאגיסטאן־טהאריע).

אט וואס ער שרייבט וועגען דעם איז זייז אויבערפלאנטען כוה.

„איך וויים זעהר גוט, אז א פערזשאווערטער מעטאל(איז וועלכען קיין פלאגיסטאן איז נאך נישטא) וועגט מעהר אויפער א ריינער (איז וועלכען דער פלאגיסטאן געהט אריין) ; דאס איז אבער ניט נור קיין סתירה ניט צו מיין היפאטעזע. נור אדרבא נאך א ראיה צו איהר, וויל דער פלאגיסטאן איז גרינגער אויפער די לופט, אוּן בעת ער געהט אריין איז א קערפער הויבט ער איהם, אזוי צו זאגען, אין דער הויך (וויא א לופט־באלאן. למשל). ד. ה.. ער מאכט איהם גרינגער.

א בעווייז אז דער פלאגיסטאן איז גרינגער אויפער די לופט, האט סטאל, וויא אלע אנדערע פלאגיסטאניקער, געזוהען דערינען. וואס די פלאמען (וועלכע זיי האבען אנגענומען פאר דעם עצם פלאגיסטאן) הויבען זיך אלע אין דער הויך. צום הימעל צו.

דאס איז אלזא דער ערשטער בעווייז, אז וואסערמקייט איז א מאטעריע, א חומר, א שטאף.

דער צווייטער בעווייז אין יאהרען נאך על־טער פאר דעם ערשטען אוּן איז אויך געבויט אויך בעאבאכטונג פוּן ערשיינונגען איז דער נאטור.

עס איז אן אלטע בעקאנטע טהאטזאכע, אז וואסערמקייט ג ע ה ט א ר י ב ע ר פ ו ן א י י ז ן ש ט א ל ל ע צ ו ד ע ר צ ו ו י י ־ ט ע ר. אויב דער וואסערמער קערפער איז אין איין ארט וואסערמער אלס אין דעם צווייטען. למשל, בעת איין עק פוּן אז אייזערנעם שטעקעל שטעקט אין פייער. וואסערמט זיך דערביי אז אויך דער צווייטער, וועלכער געפינט זיך אויסער דעם פייער.

וויייטער איז אויך פוּן שוים קדמוניות אז בעקאנט. אז וואסערמקייט קען א ר י ב ע ר ־ ג ע ה ן פ ו ן א י י ז ן ק ע ר פ ע ר צ ו ם צ ו ו י י ט ע ן, למשל, בעת איהר ריהרט זיך אז הייסעז חפץ, פיהלט איהר א וואסערמקייט אין אייער האנד, ד. ה.. די וואסערמקייט געהט אריי־ בער פוּן דעם וואסערמען חפץ אין אייער קערפער.

שוין, אזוי צו זאגען, פוּן אויבען־אויף בעט זיך דא דער פערגלייך מיט וואסער, וועלכעם גיסט זיך אריבער ווי אין איין כלי גופא פוּן דעם הע־ כערען ארט צום ניעדריגערען (איז אונזער פאל: פוּן דעם וואסערמעהן צום קעלטערען). אזוי אויך פוּן איין כלי אין דער צווייטער. אויב נור עס איז דא א דורכגאנג פאר דאס וואסער. למשל, א רעהר, וועלכע בעהעפט די בוידע כלים. (איז אונ־ זער פאל: וועז דער וואסערמער קערפער בע־ ריהרט דעם קאלטען).

די דאזיגע „אויבענאויפיגע" סברא איז מיט דער צייט געווארען א וויסענשאפטליכע טהע־ אריע. אוּן פראפעסאר לאמבערט שרייבט איז יין בוך „וועגען דער קראפט פוּן וואסערמקייט" 1710). אז „דער פראצעס פוּן איבערגאנג פוּן וואסערמקייט איז ניט אנדערש אלס דער פראצעס וּן איבערגאנג פוּן פליסיגקייט פוּן איין כלי ין דער צווייטער, אויב דער דרוק איז אויך איין לי גרעסער אלס אויך דער אנדערער. (*)

דער גראד־היץ, די טעמפעראטור, האט זלזא לאמבערט צוגעגליכען צום דרוק, וועלכער רעסט, שטופט די וואסערמקייט, אזוי וויי א מיז פליסיגקייט פוּן דעם וואסערמערען צום קעלטערען ארט, פוּן דעם וואסערמערען צום קעלטערען קער־ פער.

לאמבערט ערקלעהרט וויייטער. אז דער וואס־ רעמער מיט דעם קאלטען קערפער דארפען זיך ניט דוקא דירעקט בעריהרען איינער אז דעם אנ־ דערען ; צוויישען זיי קען זיך אויך געפינען א פוסטער רוים, א חלל, למשל וועז איהר שטעקט זיך געגען א וואסערמען אויוועג. פיהלט איהר אויך פוּן דער וויייטען א שטראם פוּן וואסערמקייט, אזוי וויי דער וואסערמער אויוועג וואלט פוּן זיך ארוים־ געלאזען וואסער־שטראהלען, אדער בעסער, וואס־ מע שטראמען.

אוּן דעריבער שטייגט אויך א טעמפעראטור. וועז איהר האלט איהם לעבען א הייי־

(*) ד. ה. וועז די בוידע כלים זיינען בעהעפט דורך א רעהר, למשל. אוּן דער וואסער־שפיגעל שטעהט אין איין כלי העבער אלס אין דער אנ־ דערער.

(*) דאס ערקלערט זיך בעצם זעהר פשוט : אין א פערזשאווערטען מעטאל איז דאס א חוץ דעם עצם מעטאל נאך מעהר אדער וועניגער זויער־שטאף; ביים ברענען אדער ראסטען געהט דער זויערשטאף ארוים (דורך דעם ברענען די קוילען, דאס האלץ). אוי דאס מעטאל ווערט דעריבער גרינגער.

סען קערפער. ווארים די ווארימקייט געהט דורך דורך דיא לופט. פון דעם היי־סען קערפער צום טערמאמעטער אוו ער הויבט אן צו שטייגען. (*)

שוין דאמאלס האָט מען בעמערקט, אז די ווארמע־שטראהלען קענען דורך שפיגלען אבגע־ווארפען ווערען אַ זייט, ווי די ליכט־שטראה־לען. נור זיי האבען ערקלערט, אז די ווארמע־שטראהלען בעשטעהען ווי די ווא ס ע ר־ש ט ר א ה ל ע ן פ ו ן צ י י ל ע ן ק ל ײ י־נ ע צ ק ע ט ר א פ ע נ ס פ ו ן ד ע ם ו ו ע ר מע־ש ט א ף. יסוד־האש, אדער. ווי מען האט איהם נאכהער אנגערופען, „פלאגיסטאן". דאס האבען זיי שוין אויך דאמאלסט געוואוסט, אז קעלט איז ניט קיין בריאה בפני עצמה. נישט קיין בעזונדער יש פאר זיך, נור דער העבר פון חיץ. וואו קיין ווארימקייט איז ניטא. דאָרט הערשט קעלט פונקט ווי פינסטערניש איז ניט אנדערש אלס דער העדר פון ליכטיגקייט.

מיט א מאל האט מען אבער ענטדעקט אזא מין פאקט: מען האט אין א ציממער, איז וועל־כען עס גענפינט זיך א טערמאמעטער, ארייננע־בראכט א שטיק אייז. ארומגערינגעלט דעם לעצ־טען מיט שפיגלען אויף אזא אופן, אז זיינע שטראהלען זאלען קענען ארויפפאלל אויף דאס טערמאמעטער.

אוז וואס האט זיך דערבי ארויסגעוויזען? — דער טערמאמעטער האט גענומען פאללען. זינקען, אזוי ווי די קעלט־שטראהלען פון דעם שטיק אייז וואלטען אויף איהם געווירקט!

די דאזיגע ערשיינונג האט אויף א ווייל גע־מאכט א גאנצען אויפרוהר אין דער דאמאלסדי־גער וויסענשאפטליכער וועלט. „שוין־זשע איז באמת קעלט אזא מין בריאה ווי ווארמקייט. א בעזונדער יש, א רעלע סובסטאנץ?!"

די פראגע איז געשטאנען א היבשע צייט, ווי א ביין איז האלן ביי דאמאלסדיגע פארשער. ביז דער גענפער פראפ. פיער פרעווא האט אויף איהר גענעבען א תשובה, אוז טאקי א ריכטיגע.

„ י ע ד ע ר ק ע ר פ ע ר לערנט אונז פרעווא — וועלכער האט אין זיך א העכערע טעמפעראטור, איידער דער אבסאלוטער נול

(*) דאס שטייגען פון דעם קווענק־זילבער אין טערמאמעטער ערקלערט זיך דורכדעם, ווייל דורך די ווארימקייט ציהט זיך אוים דער קווענקזילבער־פאדים (ווי אלע אנדערע קערפער אויך), אוז דערי־בער שטייגט ער אין דער חויך

פונקט (*) ש ט ר א ה ל ט פ ו ן ז י ך א ו ן נ ע ה מ ט א ו י ך א ו י ף ו ו א ר ע־מ ע ש ט ר א ה ל ע ן פ ו ן א נ ד ר ע ק ע ר־פ ע ר. ש ט ר א ה ל ט ע ר א ו י ם מ ע ה ר א ל ם ע ר נ ע ה מ ט א ו י ך פ ו ן א נ־ד ע ר ע — ק י ה ל ט ע ר ז י ך א ב; פ ע ר ק ע ה ר ט, נ ע ה מ ט ע ר א ו י ך מ ע ה ר א ל ם ע ר א ל י י ן ש ט ר א ה ל ט א ו י ם. ד ע ר ו ו א ר ע מ ט ע ר ז י ך. ש ט ר א ה ל ט ע ר א ו י ם א ז ו י פ י ע ל ע ר נ ע ה מ ט ש ט ר א ה ל ע ן ו ו י פ י ע ל ע ר נ ע ה מ ט א ו י ך. ד א מ א ל ס ט ב ל י י ב ט ז י י ן ט ע מ פ ע ר א ט ו ר ש ט ע ה ן א ו י ך א י י ן א ר ט". (נעזעץ פון פרעווא. 1804.)

דערמיט ערקלערט זיך דאס זינקען פון דעם טערמאמעטער. בעת אויך איהם ווירקען דורך שפיגלען די אייז־שטראהלען: דער טערמאמע־טער שטראהלט אוים מעהר ווארמע־שטראהלען אויידער ער בעקומט פון דעם שטיק אייז. אוז דע־ריבער קיהלט ער זיך אף אוז פאלט. ק ע ל ט א י ז א ב ע ר נ י ט ק י י ן ס ו ב ס ט א נ ץ נור מ ע ה ר נ י ש ט. ו ו י ד ע ר ה ע ד ר פ ו ן ו ו א ר ע מ ק י י ט.

ווארעמקייט איז אבער לעת עתה אלץ־טאקי נאך א סובסטאנץ, א שטאף, א חומר. הגם אזא חומר, וואס האט איז זיך קיין משא ניט; א חומר. וועלכער שיקט ארוים פון זיך קלייניעצקע טיילכעלעך איז דער פארם פון שטראהלען, וועל־כע ווירקען פון דער ווייטען אויך אויף אנדערע קערפער.

אט איז אזא לאנג איז נעווען די טהעאריע פון ווארעמקייט ביז איז אנפאנג פון נייניצעהנ־טען יאהר הונדערט.

די שפעטערע פארשונג האט אבער די גאנצע טהעאריע אומגעווארפען.

(*) דער „אבסאלוטער נול פונקט". אדער אב־סאלוטער קעלט ווערט אנגערופען אזאַ מין מורא'־דיגע קעלט, וועלכע ליגט מיט 273 גראד נידע־ריגער אלס דער נול־פונקט, אדער נול־גראד פון דעם צעלזיוס טערמאמעטער. דאמאלס איז טאקי נאך קיין ווארעמקייט נישטא. לגמרי נישט!

צו דעם „אבסאלוטען „נול־פונקט" האט מען נאך אבער ניט דערגרייכט. ביז אלע אנדערע קעלטען. אפילו ביז די גרעסטע מורא'דיגע פרעסט, ווי אויך די קינסטליכע קעלט איז נאך אימעד דא מעהר אדער וועניגער ווארעמקייט. זעה וועגען דעם מיין אַרטיקעל „די פליסיגע לופט".

שטאַאט און פרייהייט

אַן ענטפער אויף אַן ענטפער.

ין איין ארטיקעל, צעהן זייטען אויף דעם געענטפערט, און וואס ער האט געענטפערט.

אז דער שטאאט וועט שטארבען האט גע־זאגט אליין פריעדריך ענגעלס איז זיין בוך: דער סאציאליזמוס, פון אויטאפיע צור וויסענ־שאפט; — אז דער שטאאט וועט לעבען האבען געזאגט ביידע, אי מארקס, אי ענגעלס, איז קא־מוניסטישען מאניפעסט — „אפען אוז קלאר", ווי דר. פארנבערג רוקט מיר אליין אונטער די ציטאטע, זא צו זאגען, אונטערז נאז— דארטען שטעהט בפירוש: „דער פראלעטאריאט וועט בענוצען זיין מאכט אלין מעהר אוז מעהר אוועק־צונעהמען ביי דער בורזשואזיע דאס קאפיטאל אוז אלע פראדוקציאנס־אינסטרומענטען, צו צענטראליזירען אין די הענד פוי שטאאט." —

היסט עס וואס: יא שטאאט, אדער נ י ט שטאאט? נאך דר. פ. נאך קומט אוים אז אודאי יא שטאאט, דוקא שטאאט. שטאאט איז סאציא־ליזם, ניט־שטאאט איז אנארכיזם, זאגט ער. איי ענגעלס? ענגעלס זאגט דאך אז דער שטאאט וועט שטארבען? נו, מסתמא מיינט ענגעלס, אז דער קאפיטאליסטישער שטאאט וועט שטארבען, און אויף זיין ארט וועט אויפ־לעבען דער סאציאליסטישער שטאאט. אבער דאס עבען האב איך דאך אויך געזאגט, — ניט געמאכט קיין בלבול — טא וואס בייזערט ער זיך אזוי, דער דאקטאר?

אין כעס איז ער הפנים פאר מיין צווייטען פונקט, וואס איך צייג אויף אז שטאאט אוז פרייהייט זיינען צווי הפכים. פרייהייט איז פאר א סאציאל־דעמאקראט, וי דער גוי זאגט, „הארקא יעסטיס אי זשאלקא בראסיטש" — ביטער ארבעטשלינגען אוז א'ן עברה אוועקצו־ווארפען— זאגען אז נייז, עס וועט ניט זיין קיין פרייהייט, איז עפעס סאוועסטנע, מאכט מען ווי יענער 18ער טייטש האט געזאגט: „פיר דען זיינער אונד אויך פיר די פרייהייט"... איז מיין עובדא געווען צו ארגומענטירען, אז ענטוועדער אדער: ענטוועדער שטאאט אדער פרייהייט; ביידע צוזאמען זענען איין אונמעג־ליכקייט.

געטאָן האָב איך דאָס אזוי : איך האָב געגעבען א דעפֿיניציאָן פֿון שטאַט אוּן א דעפֿיניציאָן פֿון פֿרייהייט; אוּן האָב געצייגט מיט לאַגיקע, אז עס קען ניט זיין קיין פֿרייהייט אין שטאַט. וואָלט געדארפט א געלאָסענער קריטיקער מיר אויפצייגען, אז מיינע דעפֿיניציאָנען זיינען ניט ריכטיג, דאָ וואָלט ממילא אוועקגעפֿאַלען מיין לאַגישער שלוס. איז אבער מיין קריטיקער ניט קיין געלאָסענער אוּן, כאטש ער האָט צוברעקעלט יעדעם וואָרט וואָס איך האָב גזאָגט, האָט ער דאָך מיינע דעפֿיניציאָנען אין עצם געלאָזט אונבעריהרט. טענה איך דערפֿאַר, אז מיין לאַגישער שלוס איז א לאַגישער שלוס, אוּן זיין קריטיק איז קיין קריטיק ניט.

מיין דעפֿיניציאָן פֿון שטאַט איז — א קאָנצענטראַציאָן פֿון פֿונקציאָנען פֿון גזעזלעכע פֿונקציאָנען. איך דערוויל זאָגט מיין געגנער : אמת, אין די איינהייטס־שטאַטען לייגען טאַקע א סך פֿונקציאָנען אין אייז צענטער פֿון אויטאָריטעט, אבער אפילו דאָרטען איז אויך דאָ א דריי־אייניגקייט פֿון גזעזצגעבענדע, ריכטערלעכע אוּן אדמיניסטראַטיווע צענטרען. מילא, איז דאָס א שפּיעלכעל איז א וואָרט : ער וויים אליין אז אין גרונד זיינען דאָס דריי דעפּאַרטאַמענטען פֿון אייז צענטער פֿון שטאַט־אויטאָריטעט.

זאָגט ער ווייטער : „עס זיינען אבער דאָ בונדעס־שטאַטען וועלכע האָבען ניט א סך פֿונקציאָנען, נור אפֿט גאָניז וועניג פֿונקציאָנען.“ איז וואָס? הייסט עס דען אז יעדער שטאַט וועלכער טרעט אריין אין דעם בונדעס־שטאַט האָט ניט קיין סך פֿונקציאָנען? הייסט עס אז יעדער טהייל־שטאַט איז ניט א צענטער וואָס רעגולירט דעם לעבען פֿון פּיעלע גזעמיינדעז אוּן גרופּען פֿון זייז טעריטאָריע? איז דען א בונדעס־שטאַט א קלענערע צענטראַליזאַציע, א וועניגערע קאָנצענטראַציע פֿון די העכערע פֿונקציאָנען פֿון אלע טעריטאָריעז וואָס זיינען פּראַוויניגט אין דעם פּערבאַנד? —

האָט ער אבער נאָך א טענה. „אויסצולנע שטעדט, זאָגט ער, זיינען פֿון טויזענדער יאָהרעז אז שוין געווען שטאַטען : אזוי ווי די גריכישע שטאַדט־שטאַטען. אזוי ווי די פֿרייע שטעדט פֿון מיטעלאַלטער.“ — אז עס זיינען געווען שטאַטען פֿון טויזענדער יאָהרעז אז איז עס לכתחילה גאָר ניט צום פֿונקט. אודאי זיינען זיי געווען : גריכישע אוּן רוימישע, עגיפּטישע אוּן פּערזישע אוּן כאַלדעאישע אוּן נאָך אוּן נאָך. איך האָב געשריבען : „אז מיר זאָלען אנפאַנגען רעכענען אונזער איראָפּעאישע ציוויליזאַציאָן פֿון די פּערניכטונג פֿון די רוימישע אימפּעריע, וועלען מיר געפינען א. ז. ו.“ אז מיר זאָלען רעדען פֿון אלע שטאַטען פֿון ששת ימי בראשית אז, וואָלטען מיר געפֿונען אי גרויסע, אי קליינע, אי מיטעלע שטאַטען; מיט מעהר פֿונקציאָנעז, מיט וועניגער פֿונקציאָנעז; צווויי טויזענד, פֿינף טויזענד, צעהן טויזענד יאָהר צוריק.

וואָס ער וויל אַרויסבּרענגען איז, אז אפילו אין שטאַדט קען זיין א שטאַט. די גרויסע שטעדט ספּארטא, אטהענס, צ. ב, ש. זיינען געווען שטאַטען. מילא בכן? לייגט דען אין מיין דעפֿיניציאָן א בעשטימטע מאָס פֿון קוואַדראַטנע מיילען וויפֿיעל א שטאַט מוז ענטהאַלטען כדי צו הייסען א שטאַט? א שטאַדט בעשטעהט פֿון פּערשידענע גרופּען מיט־גליעדער—אויב יעדע גרופּע האָט אויטאָנאָמיע—איז די שטאַדט ניט קיין שטאַט; אויב יעדע גרופּע האָט ניט קיין אויטאָנאָמיע, איז די שטאַדט א צענטראַליזירטער שטאַט.

„אזוי ווי די „פֿרייע שטעדט“, זאָגט ער, איז מיטעלאַלטער.“ דער זאָגען איז שוין גאָר ניט געזאָגט : עבען וועגען די פֿרייע שטעדט פֿון מיטעלאַלטער געהט דאָך ערשט אז דער ויכוח, קען מען דאָך פֿון זיי אליין קיין ראיה ניט ברענגען. דאָס מוז מען שוין בעווייזען, אז ניט הייסט עס אויפֿן געלערנטען לשון פּעטיציע פֿרינציפּי, אדער אויך פּראָסט ענגליש, בעגגינג דהי קוועסטיאָן. די פֿרייע שטעדט (אהן קאַוויטשקעם) איז מיטעלאַלטער זיינען בעשטאַנען, ווי איך האָב עס בעשריעבען, פֿון אויטאָנאָמע גרופּען, אוּן דאָרום זיינען זיי ניט געווען קיין שטאַטען. וועז דער שטאַט פֿון דרויסען, אדער די פּאַטריציער פֿון אינעווייניג, האָבען געזומען שטיקען דאָס לעבען פֿון די גרופּען, זיינען זיי דאָן געווארען אוים פֿרייע שטעדט. וואו דער שטאַט קומט אריין, ווערט א סוף פֿון גזעזלעשאַפֿטליכע פֿרייהייט.

נוּן, האָט מיין קריטיקער געפֿונען א זכות פּאַר'ן שטאַט. צווישען די פֿונקציאָנען וואָס ער נעהמט אריבער פֿון די גזעזלשאַפֿטס־גרופּען זיינען דא, זאָגט ער, אזעלכע לויבענסווערטהע

פונקציאנעז ווי פאלקס־בילדונג, סאניטעט, קא־ראנטין אוז ארבייטער־שוטץ. יא, זיי זיינען דא אוז אזוי ווי איך דענק וועלען זיי אוז ווענען מיי קריטיקער, שטעלט זיך מיר די פראגע: „וואס איך לאכעז, אדער וואס איך ווייניען?" דער שטאאט האט גוטע פונקציאנעז אויך — איז דאס די פראגע? די פראגע איז דאך, מיט וואס פאר א רעכט קומט ער צו זיי? אוז ווי ערפילט ער די פונקציאנעז?

דענסט איהר, אז אהז דעם שטאאט ווילן דאס פאלק זיך ניט בילדען? דארף מען אפילו די רוסישע מוזשיקעס מיט נאגייקעס טרייבען זיי זאלען נעהן אין שולע? א פרייע, זעלבסט־שטענדיגע נעמיינדע האט איהר טורא וועט ניט שאפען קיינע בילדונגס־אנשטאלטען פאר איהרע מיטגליעדער? א זכות פאר'ן שטאאט, ער ניט שולען! דאס איז דאך עבען דער קלאנ מיט די שטאאט־שולען וואס זיי טוינען אויך כפרות! אריבערנעהמענדיג, אוועקרויבענדיג די פונקציאז פון בילדונג פון דער נעזעלשאפט, האט דער שטאאט די בילדונג נעלענט איז דר'ערד!

וועז מיין קריטיקער וועט מיר איבערציינגען, אז אונטער קאפאלע אויטאנאמיע וועלען די מיטגליעדער פון א נעמיינדע ניט בעזארגען בילדונג, סאניטערע איינפיהרונגען אוז שוטץ פיר זייערע קינדער פון עפידעמיעז ווי פון אונגעוונדע ארבייט, אוז אז נור א שטאאט, א צענטראליזירטע מאכט, קעז אוז בעזארגט דאס — דאז וועל איך צוגעבעז אז דער שטאאט האט גוטע פונקציאנעז אויך.

נעפעלט איהם דאז ניט וואס איך האב גע־זאגט, אז עס איז דא א חילוק צווישען שטאאט אוז רעגיערונג. סטייטש, אט דער אוז דער פראפעסאר האט דאך אליין ערקלערט, אז „דעם סך הכל פון דער טהעטינקייט פון שטאאט רופט מען רעגיערונג". אוז איך, נור א דאקטאר, האב אויך נעזאגט: „זיי זעהען אז יעדער שטאאט איז א רעגיערונג, שליסען זיי דערפון, אז יעדע רעגיערונג איז א שטאאט." טו וואס האט דא זיין פראפעסאר אויפנעמאז, אז איך אליין זאג, יעדער שטאאט איז א רעגיערונג? — שלאנט ער מיך מיט פרודאז'ע, דעם פאטער פון אנאר־כיזמוס, וועלכער האט נעזאגט (הראיה, פלעכא־נאוו האט ציטירט), אז די בעסטע רעגיערונגס־פארם איז א'ז אונמענליכע זאך. איז וואס? וויבאלד זיי טוינען ביידע אויך כפרות, קעז נאר ניט זיין קיין חילוק צווישען זיי, קעז נאר ניט זיין איינע ערנער פאר די אנדערע?

אזוי ווי אבער ער אדווערטייזט מיך, ניט געבעטענערהייט, פאר איז אנארכיסט, אוז נאך א אינדיווידואליסט, איז כדי אבונטערצונעהמען פון זיך אירנענד וועלכען חשד אז איך שטים ניט איין מיט פרודאנעז, ווייל איך זיך שטיצען אויף איין אנדער לעהרער פון אנארכיזמוס, נעמ־ליך, אויף קראפאטקינעז. איז זיין בראשורע „דער שטאאט" זאגט קראפאטקין: „שטאאט אוז רעגיערונג רעפרעזענטירען צוויי פערשידענע נעדאנקען. די אידעע פון שטאאט האלט איז זיך איין א נאנץ פערשידענע זאך ווי די אידעע פון רעגיערונג. ניט נור איז דער שטאאט א מאכט איבער דער נעזעלשאפט, נור עס איז אויך א טעריטאריאלע קאנצענטראציאז, א קאנ־צענטראציאז פון א סך פונקציאנעז פון'ם לעבעז פון נעזעלשאפט איז די הענד פון איינינע אדער פיעלע. דער שטאאט ברענגט אריין נייע בע־ציהונגען צווישען די מיטגליעדער פון דער נע־זעלשאפט."

נעווייס איז קראפאטקין ניט פארנבערג'ס פראפעסאר, אוז ניט פאר איהם האב איך דאס ציטירט פון קראפאטקינעז: — ניט מעהר, ווען שלאנט ער מיך מיט פרודאנעז?

אנד ווען איך נעווענלט בעמערקען מכח שטעלען די נעשיכטע מיט'ן קאפ אראב, ווי מיין קריטיקער חזר'ט איבער עטליכע מאל, אז דער „אילאוויסקי" בענרוף פון נעשיכטע, ווען־כען ער שטעלט פאר, איז כלל ניט שטעלען די נעשיכטע מיט'ן קאפ ארויף. „ווען פאר א ביטערע אירצניע, זאגט ער, פארצושטעלען די מיטגליאלטערליכע פינסטערנים פאר א אידעאל פון פרייהייט אוז פראגרעס!" — אזוי ווי מען ווילט נעקענט רעדען פון אונווייסענהייט אלס א נענענזאטץ צו פרייהייט; אזוי ווי מיר ווילטען נעזאגט, אז פינסטערנים איז א אידעאל פון פראגרעס! די ווילדע איז דער אור־צייט האבען אודאי נעהאט מעהר פרייהייט איז זיי ער נעזעלשאפטליכען לעבעז, ווי מיר הויך־ציווילי־זירטע איז אונזער נעזעלשאפטליכען לעבעז, פון דעסטוועגען האט נאך קיינער ניט אפילו פון די הייסע חסידים פון דער „צוריק צור נאטור"־שולע, נעראטען אוועקצוואראפען די ווייסענשאפ־טען, די קונסט אוז די איבריגע ציערונגען פון דעם ציווילייזירטען מענשענם נייסט.

יא, די מיטגליאלטערליכע פינסטערנים!

„אונזער מאדערנע אינדוסטריע איז צו אונז נעקומען פון יענע פרייע שטעדט. איז דריי יאהרהונדערטען האט די אינדוסטריע אוז די

קונסט זיך אזוי ענטוויקעלט אז אונזער אייגענער יאהרהונדערט האט זיי נור געקענט אריבערשטיי־גען אין שנעלקייט פון פראדוצירען, זעלטען אבער אין קוואליטעט און זעהר זעלטען אין די שעהנ־קייט פון פראדוקט. אין די העבערע קונסט־האבען מיר אריבערגעשטיגען די שעהנהייט פון א ראפאעל? די קראפט און די העזה פון א מיכעל אנגעלא? די וויסענשאפט און קונסט פון לעאנארדא דע ווינטשי? די פאעזיע און שפראך פון דאנטע, אדער די ארכיטעקטור וועל־כע האט געשאפען די קאטעדראלען פון ליאן, פון רהיימס, פון קאלאן? — דאס פאלק אליין איז געווען זייער מייסטער, האט וויקטאר הוגא גוט געזאגט — די אוצרות פון שעהנהייט פון פלארענץ און וועניציע, די סיטי־האלם פון ברע־מען און פראג, די טורעמס פון נירענבערג און פיזא, און נאך אהן א'ן ענדע? אלע די גרויסע ארבעהרונגען פון קונסט זיינען געווען די פראדוקטען פון יענער פריאדע."

„איהר דענקט פון דעם פראגרעס פון צי־וויליזאציאן פון 19טען יאהרהונדערט, מיט וועל־כען מען הערט ניט אויף זיך צו האלטען גרויס? קוקט זיך צו! אלע גרויסע ענטדעקונגען פון וועלכע עס זיינען ארויסגעקומען אונזערע מא־דערנע וויסענשאפטען — דער קאמפאס, דער זייגער, די דרוקערייי, די ים־פאהרט ענטדעקונגען, פולווער, דאס געזיין פון גראוויטאציאן, דאס גע־זיין פון אטמאספערען־דרוק, פון וועלכען די דאמפפמאשין איז בלויז א וויטערע ענטוויקלונג, די אנפאנגען פון כעמיע, די וויסענשאפטליכע מעטאדע, וועלכע ראדזשער בייקאן האט אנגע־וויזען און וועלכע האט זיך שוין פראקטיזירט אין די איטאליענער אוניווערזיטעטען — פון וואנען איז דאס אלץ געקומען אויב ניט פון די שטעדט וועלכע האבען זיך ענטוויקעלט אונ־טער דעם שוטץ פון קאמונאלע פרייהייטען?"

די אויסצוגע האט געשריבען אפילו ניט וויכטיגער א מענש ווי פעטער קראפאטקין, ניט קיין אויטאריטעט פאר מיין קריטיקער; נאר צי דען בין איך מחויב אלץ צו שרייבען פאר איהם? עם וועלען זיך געפינען מסתמא לעזער וואס וועלען א קלער טאג: זאל זיין דער „אינגא־ראטום" קראפאטקין האט דאס געזאגט, אבער עפעס מוז דאך דא שטעקען!

די סקארבאווע היסטאריקער הערען ניט אויף צו פויקען אין די בארבאנעס וועגען די פינסטערנים פון מיטעלאלטער און די ליכטיג־קייט פון דעם בור־זשוא־רעזשים. וואס פינסטע־רער זיי קענען פארשטעלען דעם מיטעל־אלטער, אלץ מעהר קרעדיט נעהמט זיך די בורזשואזיע פאר איהר הונגער־ציוויליזאציאן אוז שקלאפען־פראגרעס. פאר א סאציאליסט וואלט זיך גע־פאסט אריינקוקען אין דער געשיכטע אביסעל טיעפער; ארויינקוקען מיט מענשליכע אויגען, ניט דורך די בורזשואזע געפארבטע ספעקולען.

דער מיטעל־אלטער האט ניט געוואוסט פון די נעבעל־טהעאריע — קיינער איז אבער דאז ניט געשטארבען פון הונגער, וויל ער האט קיין ער־בייט ניט געקענט קריעגען. קיין עלעקטרישע טעלעגראפען אוז טעלעפאנען זיינען דאז ניט נעווען — אבער דערפאר האבען זיי געהאט איז זייערע נעמיינדען מעהר מוניציפאלען סאציא־ליזמום, וויפיעל איהר האפט צו קריגען דורך אייער פראפאגאנדא איז די נעכסטע פופציג יאהר!

ניט איך אלזא דריק די הענד פון די פינ־סטערע רעאקציאנערען; ניט די פינסטערע רעאקציאנערען זוכען צו אידעאליזירען די פרייע שטעדט פון מיטעלאלטער. אדרבא פערקהרט, איך האב מורא מיין קריטיקער גופא איז איז טעות אין דער בעציהונג; אוז ניט נור דריקט ער די האנד וואו מען דארף ניט, נור, דאכט זיך, אז ער איז אויך ניט קלאר וואו דער קאפ איז.

צוליעצט האט ער ביי מיר נאך א'ן עולה. איך האב געזאגט אז דער שטאאט האט וואס וויטער אלץ מעהר געשטיפט דעם צאפעלדיזעז לעבען פון די געמיינדען, ביז ער האט זיי דער־שטיקט אין גאנצען — לאזט זיך גאר אוים, דערצעהלט ער, אז די מערקאנטיל עפאכע האט טאקע געזוכט אויסצובריטעז איהר הערשאפט אוז פערכאפען א סך פונקציאנעז; אוז אז הייג טיגע צייטען זוכט דער שטאאט אויך איבער־צונעהמען וואס מעהר פונקציאנעז — דערפאר אבער אין מיטען איז געווען א רעאקציע אוז די מאנטשעסטער שולע פון עקאנאמיקער האבען אין ענגלאנד אויסגעווירקט פרי־טרייד!

היינט פאליטיש קען מען, נאך זייער נאך, אנטאפען דעם פראגרעס ממש בידים: פון א בעשרענקטע מאנארכיע געהט ער איבער צום אויפגעקלערטען דעספאטיזמום (!), דאז צו א קאנסטיטוציאנעלע מאנארכיע, און דאז ער־טערווייז צו דעמאקראטישער מאנארכיע, אדער צו דעמאקראטישער רעפובליק. — נו, שעמען מע איך זיך יעצט, א חדר־אינגל וויים דאך דאס! אז איך טראכט מיר איבער די זאך, הייבט זיך מיר אן צו דאכטען, אז דאס וויים טאקע

נור א חדר־אינגעל. עלטערע מענשען ווייסען, אז אפילו אין פראנקרייך'ס דריטע רעפובליק מוזען פופציג דאקומענטען ווערען געשריבען און דורך צוועלף דעפארטאמענטען מוזען זיי דורכגעהען, איידער א „פראגרעסיווער" בירגער קען אויספירען אבצוראמען א בוים פון וועג, וועלכען א ווינד האט דערטען אנידערגעווארפען! אז איך וואלט זיך ניט געשעמט, וואלט איך מעיז געווען צו רעכענען, אז ס'איז א סברא, אז אפילו אין א רעפובליק (אפשר דוקא?) איז נאך דא א היבש ביסעל צענטראליזאציע פון פונקציאנען.

בקיצור, מיין דעפיניציאן פון שטאאט איז ניט אבגעלייקענט געווארען; וועלען מיר יעצט זעהן מכח מיין דעפיניציאן פון פרייהייט.

איך האב געזאגט, פרייהייט איז דער געזעלשאפט מיינט: יעדער איינער זאל מעגען זוכען גליק אין זיין אייגענעם וועג; אליין זיין בעל־הבית איבער זיך, און ניט זיין אונטערוואר־פען אונטער דעם וויללען פון אנאנדערען; פרייהייט פאר מענשען געגענאיבער אנדערע מענשען, ניט געגענאיבער אומשטענדע, וועלכע מען קען ניט ענדערן.—

קומט מיין קריטיקער און שרעקט אז דעם עולם: דער טייפעל געהט! דער יחיד, דער אינדיווידואליזמוס ווי גובר זיין דעם כלל! „די גאנצע פראגע איז, איך אדער מיר, איינער אנטקעגען אלעמען. ער איז א אינדיווי־דואליסט, ביי אים איז זיין פרייהייט די ערסטע זאך איז דער וועלט; ביי אונז סאצ. דעמאקרא־טען איז דער כלל קודם פאר'ן פרט. מיר, דער כלל, די געזעלשאפט, די מענשהייט איז דער עיקר — דערפאר לעבען זאל דער סאצ. דעמא־קראטישער צוקונפטס־שטאאט!"

זאג איך דערצו: „עולם, שרעקט זיך ניט! „יעדער איינער" מיינט דיזעלבע זאך וואס „מיר אלע"; יעדער יחיד איז דאסזעלבע וואס דער „גאנצער כלל". דער כלל, די געזעלשאפט, די מענשהייט — ווער זיינען זיי אויב ניט די יחידים, די איינצעלנע, על פי חשבון פון חיבור און כפל? אויב יעדער איינער פון א גע־זעלשאפט, לאמיר זאגען, פון טויזענד, וועט זיין בעל הבית איבער זיך, וועט די גאנצע געזעל־שאפט זיין בעל הבית איבער זיך. אויב אבער בלויז 501 וועלען זיין בעלי בתים איבער דער גע־זעלשאפט, וועלען די איבריגע 499 זיין די שקלאי־פען פון דער געזעלשאפט. מיין קריטיקער האט ניט פרובירט אבלייקענען דעם חשבון, טו וואס שטאלצירט ער אזוי און שטעלט מיר אויף צו־פוקענוש וואס קאוטסקי האט געזאגט אין: נייע צייט" 1905, אז דער צוועק איז נור די געזעל־שאפט, דער כלל, צו וועלכען יעדער איינצעלנער דארף דיענען?

א געזעלשאפט צו וועלכער יעדער איינער דארף דיענען — וואס מיינט ער דערביי? וואס פאר א מעטאפיזיקע איז דאס? צו וועמען זאל יעדער איינצעלנער דיענען? ווער איז די געזעל־שאפט, אויב ניט יעדער איינצעלנער? זיינען נור 501 פון יעדען 1000 די געזעלשאפט? און די איבריגע 499 וואס זיינען זיי? נעלמים? ווער זאל דיענען? און צו וועמען זאל מען דיענען? און פאר וואס זאל מען דיענען?

מיין קריטיקער האט געקענט טענה'ן: פרייהייט איז ניט דאס וואס איך זאג; עס איז גאר אנאנדער זאך; עס איז, למשל, א פולער מאגען. דאס וואלט ער מיר געצייגט, אז איז סאצ. דעמאקראטישען שטאאט וועט זיין א פולער מאגען — וואלט דאס בעוויזען, אז איז יענעם שטאאט וועט זיין פרייהייט. וואס טהוט ער? ער לייקענט ניט אב מיין דעפיניציאן פון פרי־הייט, און גיט צו אז אזעלכע פרייהייט קען ניט זיין איז צוקונפטס־שטאאט, נור ער שטעלט זיך אויף דעם שטאנדפונקט, אז מען דארף גאר ניט אזעלכע פרייהייט!

מעג זיך זיין אזא שטאנדפונקט אויסגעזייי־כענט פאר איהם מיט זיינע פילאזאפען וויי דיעטצגען, ווי קאוטסקי און אנדערע — וואו איז אבער די שארפע קריטיק אויף די אנארכיסטישע אנשויאונג? אויב חוזק מאכען איז דער עסענץ פון קריטיק, טו ווי איז מעגליך צו ערפילען דעם וואונש פון דער „צוקונפט'ס" רעדאקציאן, אז „די דעבאטע זאל זיין א פילאזאפישע אין דעם בריי־טען זינען פון דיזען וואלט"?

מיין דריטער פונקט איז געווען, אז די גע־זעצע פון פאליטישע עקאנאמיע מוזען ניט דוקא פיהרען צו א צוואמענפאסונג פון אלע אינדו־סטריע־צווייגען אין איין צענטער. דאס הייסט איך האב בעהויפטעט, אז די סאציאליסטישע קריטיק פון די קאפיטאליסטישע פראדוקציאן איז טאקע אין עצם ריכטיג, נאר ניט גראדע אין דער מארקסיסטישער פארמע, ווי מען שניידט דאס אונז צו שלחן־ערוך מעסיג. — זאגט ניט מיין קריטיקער אליין: „ניט מיט מארקס'ז הייבט זיך אן דער סאציאליזמוס, און ניט מיט מארקס'ז וועט ער זיך ענדיגען"? דער מוז, אלוא, פון א צוזאמענפאסונג, פון א שטאאט, פאלגט

ניט אלם נויטוועגדיגקייט פון די ענטוויקלונגס־געזעצע פון דער פּאליטישער עקאנאמיע, נור עס איז בלויז איינע פון די מעגליכקייטען. פאלג־ליך, האב איך געזאגט, דארף מען נאך דורכדענ־קען צי די מעטאדע פון שטאַט וועט גע־בען מעהר גליק יעדען איינעם איז דער גע־זעלשאפט, צי די אנדערע מעטאדע פון נ י ט־ש ט א א ט.

איך פרעג דעם לעזער: איז דען דא איז מיין בעהויפטונג אזעלכעם וואס מען דארף וועגען דעם אזוי מרעיש עולם זייז, ווי דאס האט געטאן מיין קריטיקער? איין פראפעסאר האט ער געבראכט צו צייגען, ווי מען דארף קרי־טיקירען די וויסענשאפט נאך מארקס'ן; נאך א פראפעסאר האט ער געבראכט עדות צו זאגען, אז מארקס איז געווען דער גרעסטער סאציאליס־טישער דענקער; אוז א דריטען האט ער ג־בראכט וועלכער גיט א הסכמה אויפ'ן סאציא־ליזמום בכלל — אוז, וויצעלט זיך איבער מיר אז „פאר די קריטיק פון די פראויסזעצונגען, גרונד־געדאנקען, טהעאריעו, בעווייזע אוז שליסע פון סאציאליזמום האט ער (ד. ה. איך) קיין חשק, קיין צייט אוז קיין...“

דאס שטראפט מען מיך, האב איך מורא, פאר מיינע א מ א ל י ג ע חטאים; איצטער האב איך אזוי פיעל ניט אננעזינדיגט. ווארום ווי וואלט איינער געקענט יע האבען א חשק אוז צייט אוז פינטעלאך, איז א זעקס־זייטיגען אר־טיקעל, י א צו קריטיקירען, אי די פראוים־זעצונגען, אי די גרונדגעדאנקען, אי די טהעא־ריען, אי די בעווייזע אוז שליסע פון אירגענד וועלכע לעהרע?!

איך גיב צו אז קונא פישער האט געצייגט דעם ריכטיגען וועג ווי צו קריטיקירען א פילא־זאפישען סיסטעם; איך בין פאלשטענדיג אי־בערצייגט אז מארקס איז געווען דער גרעסטער סאציאליסטישער דענקער, אהן די הסכמה פון געארג אדלער; אוז קען דעם סאציאליזמום בכלל שוין א יאהר צוואנציג — אבער וואס האט דאס צו טאן מיט דער פראגע, צי עס פאלגט פון די אימאנענטע געזעצע פון דער עקאנאמיישער ענטוויקלונג, אז דער העכסטער גליק פון דער געזעלשאפט ליגט אין א צוזאמנפאסונג פון אלע אינדוסטריע־צווייגען, אין א שטאאט?

אויב דורכרייד־ען זיך צי עס לויגט צו פער־קויפען די פרייהייט פאר א ביליגען טאפ לינזען היים וועלען „טרף אוז פסול מאכען“ דעם סא־ציאליסטישען אידעאל? אויב אנדייטען אז אין א שטאאט קען קיין פרייהייט ניט זיין, מיינט „ארויסגעהן צי צוברעכען אוז צושטערען די סא־ציאליסטיש וועלט־אנשויאונג — דאן קומט דאך אויס, אז דער סאציאליזמום איז געווארען אזא הייליגטהום, אז אויסער תהלות ותשבחות טאר מען וועגען איהם חלילה א ווארט ניט אוים־רעדען!

א זינדיגער מענש בין איך: וועז איך הער ווי א סאצ. דעמאקראט רעדט אזוי ווי ער וואלט מיינען אז די גאנצע וויסענשאפט ליגט טאקי ביי איהם אין פאקעט, דערוועקען איך ביי מיר הירהורים רעים; דאס איז אמת. וועז איך לעז ווי איינער טהיילט איין די גאנצע וויסענשאפט, די פילאזאפיע דער געשיכטע, די סאציאלאגיע, אין צוויי פעריאדען: בין מארקס אוז נאך מארקס, בין איך מצרף די מחשבה רעה למעשה אוז לאך אב פון דעם. קיין פערפאלענער מענש אבער בין איך ניט. אדרבה, אפילו אלם „אונ־געבעטענער גאסט“ קריך איך אין א סאציא־ליסטישען זשורנאל, נור כדי צו זוכען אוז זיפען וואו עם ליגט די וואהרהייט, אדער יעדענפאלם מעהר וואהרהייט.

וואו ליגט די וואהרהייט? צי דארט וואו מען זאגט, אז די צוזאמענפאסונג פון אלע צווי־גען איז „א נאטור נויטוועגדיג געבאטענע זאך“; צי דארטען וואו עס וועלט געדעדט נור פון „טענ־דענצען וועלכע זוכען זיך דורכצושלאגען אין לעבען“?

וואו ליגט מעהר וואהרהייט — אין דעם גדאנק אז מע מוז אבשאפען די וואארען־פראי־דוקציאן, אזוועקנעדמעגדיג ביים עולם די מיטלען צו פראדוצירען; אדער אין דעם גדאנק, אז די מיטלען צו פראדוצירען דארפען שטעהען פריי פאר אלעמען, אוז מענשען זאלען קענען פיהרען א נאטירליכע פראדוקציאן פאר'ן אייגענעם געברויך?

אז איך האב געוואלט געבען א ביישפיעל ווי דעם ארבייטער איז וויכטיג לעבענסמיטעל אוז ניט מארק־וואארע, האב איך בעת מעשה ניט געקענט דענקען פון קיין אנדער גענענשטאנד וואס איז נאר קיין סחורה ניט, ווי מזוזות. איז אמת'ן, א מזוזה — אויך מיר א סחורה! נעהמט דער קריטיקער אן מיין משל צו ערנסט אוז פרעגט, מיט וואס אונטערשיידען זיך מזוזות פון אנדערע סחורות? אזוי ווי איך מיין חלילה ניט צו פערלעצען קיינעמס געפיהלען, נעם איך צוריק דעם משל פון מזוזות אוז וועל שטעלען אויף

זייער פּלאַץ — וואָס? נו, זאָל זיין נאָאיווע קריטיקען...

וואו לייגט מען וואהרהייט — צי איז דעם שטאנדפונקט פון „כלל (לעז מאיאריטעט) איז קודם פאר'ן פּרט", צי איז דעם שטאנדפונקט, אז די גרעסטע פרייהייט פיר יעדען איינצעלנעם גיט דעם גרעסטען גליק פאר אלעמען?

וואו לייגט מען וואהרהייט? — דאָס איז די פראגע וואָס ווערט קיין מאל ניט אלט, וואָס געהט קיין מאל ניט ארויס פון מאָדע, וואָס איז ביי איין אויפגעקלערטען מענשען קיין מאל ניט טרף. אבער ווי זאגט מיין קריטיקער? איהר ווילט פרייהייט, געזונדערהייט! עך זיינען דא צוויי וועגען פון גוטס: איך ווייל דעם אנדער וועג. נור קריכט ניט אין א סאציאלדעמאקראטישען זשורנאל!

א'ן עגטפער האָב איך געזוכט צו דעם גרויסען „מוז" פון „צענטראליזירען אלע פראדוקציאנס־אינסטרומענטען אין די הענד פון שטאאט", און האָב געמיינט מען וועט מיר זאגען: שלעכט, ברודער! אויב מיר ווילען אז „איז סך הכל זאָל עקזיסטירען וואָס וועניגער נויט און עלענד, ארמוטה, עקספלואטאציאן, אונטערדריקונג" איז ניטא קיין אנדער מיטעל סיידען שטאאט. אויב עס איז ניטא, טו וואָס קען מען טאָן? — האָב איך ניט געטראפען. מען זאגט מיר גאר, עס זיינען דא צוויי וועגען פון גוטס: געהט זיך איין אויך אייער וועג, אבי לאָזט אונז געהן אויך אונזער וועג!

מיר האָט זיך גערציעט אין מח די טענה, אז אהן צענטראליזאציע קען ניט זיין קיין גרויס־אינדוסטריע, און ווי וועט מען דאָס קענען לעבעדיגען אהן גרויסאינדוסטריע? דערפאר מוז מען פארבייגען אביסעל די פרייהייט, וואָרום לעבעדיג איז בילבער. צוליעב דעם האָב איך אריינגעבראכט מיין ארגומענט אז פערזענליכע פרייהייט שלייסט ניט אויס קאאפעראטיווע ארבייט; אז מען קען ארבייטען מיט די מעטאָדע פון גרויסאינדוסטריע, וואו מען מוז, אוז דאָך בלייבען פרייי.

איך האָב בעוויזען אז אלץ וואָס מען דארף איז האָבען די ברירה, לאָזען די מענליכקייט, ניט צו ארבייטען אויף דער מעטאָדע פאר די וואָס ווילען ניט. איך האָב געפארדערט מען זאָל איינזעהן, אז די גרויסאינדוסטריע דארף זיין פאר'ן מענשען, אוז ניט דער מענש פאר די גרויסאינדוסטריע. וואו מען מוז, וואו מען איז געצוואונגען פון אומשטענדע, קריגט קיינער ניט, פיהלט זיך קיינער ניט בערויבט פון זיין פרייהייט; וואו אבער עס איז ניטא קיין מוז — פאר וואָס זאָל מאצקע אוז טאדרעם אוז דר. פארנבערג אוז איך ניט טארזן טאָן ווי מיר ווילען?

די פראגע האָט ביי מיר אזא חן, אזא צויהונגסקראפט, אז איך בין נאָך אפילו יעצט, נאָך אזא אבשניט ווי איך האָב געקראָגען, בעריייט זי צו דיסקוטירען, אויך וועלכען אופן איהר ווילט.

נון, קום איך צו מיין שלום־פונקט, אז דער סאצ. דעמאק. עקאנאמישיסט שטאאט פערשקלאפט די מיטגלידער פון דער געזעלשאפט.

די גאנצע רייד געהט דא וועגען א טהעאריע פון א געזעלשאפטליכער ארדנונג איז דער צוקונפט. קיין פאקטען זיינען נאָך ניטא, דארום קענען די בעווייזען דאפיר אדער דאגעגען ניט זיין קיין אנדערע, ווי נור לאגישע. אויב די פרעמיזען זיינען ריכטיג, מוז דער לאגישער שלום זיין ריכטיג. קיין קונצען העלפען דא ניט. פראפ. אדלער, דער בעריהמטער פסיכיאטער קראפט־עבינג, אדער לאמבראזא, מעגען זעהן איז אנארכיזמוס א „פאליטישע משוגעת", א „קראנקהייט פון דער פאלקס־נשמה" — זאָל אבער מיין קריטיקער פריהער פערטיג וועלען מיט דעם לאגישען שלום, און נאכהער שטעלען דעם דיאגנאז איבער אנארכיזמוס.

שטעלט זיך פאר אלע אינסטרומענטען פון פראדוקציאן צענטראליזירט איז קאנגרעס וועל־כער טאגט איז וואשינגטאן. שטעלט זיך פאר וויפיעל ביוראָס עס וועלען דארטען מוזען זיין כדי צו קאנטראליזירען די פראדוקציאן פון א שפילקע־קעפּעל ביז א האָר־פרעסמאשין, פון א הויזען־קנעפּעל ביז א גרויסען טעלעפאפּ. שטעלט זיך פאר די מחנה אויפוהערן און בעאמטע וואָס אזא צענטראליזאציאן וועט פאר־דארן — און זאגט מיר: וויפיעל דאקומענטען וועלען דארפען געשריבען וועדען, און וויפיעל ביוראָס וועט עס מוזען דורכגעהן, ביז א גענאסע וועט קענען קריגען געבאָרגט א קהל'שע האָק, למשל, אויך אויסצוהאקען א בוים פון א קהל'שען וואלד, אויך אויסצומייסטערען א שטול נאָך וויליעם מארריס'ס א מוסטער?

קען דען געבען א פרייע בעוועגונג, א גייסטינע לעבעדיגקייט אונטער אזא סיסטעמע? בעט זיך דען ניט א'ן אנ־דערנונג פון דעם פרינציפּ פון לאָקאלע אויטא־נאָמיע, כדי א מענש זאָל קענען אביסעל פרייער

אויפאטהעמען? לאקאלע אויטאנאמיע פאר יעדען סטייט, פאר יעדער שטאדט, פאר יעדער געמיינדע, פאר יעדער גרופע. אויטאנאמיע פאליטיש און עקאנאמיש, אין וועלכער יעדער גענאסע פון א גרופע פערטרעט זיך אליין, וואו יעדע גרופע איז פריוויליג פעראייניגט מיט אנחערע, וואו א נאציאנאלע פראגע ווערט פער־האנדעלט פון דעלעגאטען, ווי היינט אויף א וויסענשאפטליכען קאנגרעס, וואו מען דארף ניט קיין אויפזוהער און ניט קיין באאמטע.

איך בין נייגיעריג צו וויסען, וואס דענקט די סאציאלדעמאקראטיע פון דעם פרינציפ פון לאקאלע אייטאנאמיע. דענקט זי אנצוווענדען דעם פרינציפ כאטש וויפיעל־עס־איז? און וואו מיינט זי צו סטאפען?

אך, וועז עס וואלט זיך עפעס געמאכט א 'געלער" וואס זאל טרייען מיך אויסצו־„גרינען" אין דער פסיכאלאגיע פון די סאציאלדעמאקראטיע! —

דר. מ—ן.

די לעצטע תשובה

דר. מ—ן'ס „ענטפער אויף א'ן ענטפער". איז א מישונג פון זעלבסט פערטהיידיגונג און דרש. דר. מ—ן פארטהיידיגט מיט אלע כוחות זיין ארטיקעל, דרשענדיג יעדער אות על פי נוסח רמז און סוד און געפינט אין איהם שבע חכמות. לייענדיג דעם „ענטפער אויף א ענט־פער" דערמאנט מען זיך אן א שטיק פון דער הגדה: „חכם הוא, גדול הוא, טהור הוא" א. ז. וו. אזוי מיינט ווייניגסטענס דר. מ—ן.

מלא וועמען שאדעט עס. א מענש איז דאך לכל הדעות „פריי" צוא מיינען וואס ער וויל. און דער לעזער איז פריי צו דיינקען וואס ער וויל אזא זאַרט פאַלעמיק קען ווייניג נוצען ברייננען און ווייניג וואס אויפקלערען דיא פראגע.

דר. מ—ן זאגט זיך זיין אלטע ליעד, אויף זיין אלטען שטייגער און פארגעסט, אז דערפון, וואס מען חזרט איבער א זאך נאך אמאל וועדט זיא ניט בעסער, ניט מעהר איבערצייגענד.

מען טהענעט צוא איהם, אז זיין מאם טויג פאר אונז סאציאל דעמאקראטען ניט, אז אבסא־לוטע פרייהייט פון אייגצאלעם, וועלכע איז פאר איהם אלין איז פאר אונז נאך נאר ניט. און אז איידער ער הייבט אן צו פיהרען מיט סאציאל דעמאקראטען א פאליעמיק וועגען די „געפאהרען" פון שטאאט, זאל ער זיי וועלען פערשטעהן און דר מ—ן וויל צום צוויייטען מאל זיך ניט אנהייבען צוא רעבענען דערמיט. ער זוכט נאך איצט, א גלעזען, וועלכער זאל איהם לערנען־פארשטעהן דיא פסיכאלאגיע פון א סא־ציאל־דעמאקראט, ער וואלט געמיינט דערווייל זיין ענטפער אבלענגען בין יענער „גלעזער" לעת־רער וועט איהם געבען דעם נויטהיגען אונ־טערריכט.

פארטהיידיגענדיג און דרשנדיג זיין אר־טיקעל כזה לטובה, פארמשפט ער אבער מיין ענטפער כזה לרעה. ער געפינט זיך בעליידיגט, ער רעדט וועגען זלזולים און פערזענליכע באליי־דיגונגען, מיט וועלכער מיין ארטיקעל איז בלומרים פול, כאטש ער בריינגט ניט קיין אייג־ציגען בעוויז פאר אזוינע בעהויפטונגען. און ער קען אזוינע בעוויזע ניט בריינגען, וואס־רום דארט געפינט מען אזוינע זאכען ניט. און מיר בעטען זעהר דיא לעזער פון „צוקונפט" אליין נאכצוזוכען: צו וועלען זיי אזוינס גע־פינען אין מיין ארטיקעל?

דר. מ—ן חלומט זיך צום ביישפיעל אז מיין שארפער טאן— באלדייגונגען רופט ער עם — קומט אלס בעצאהלונג פון „אלטע חטאים זיינע". דר. מ—ן וועט געווים זיין שטארק ענטטוישט, וועז ער וועט זיך דערווייסען אז פון „זיינע אלטע חטאים" (וואהרשיינליך מיינט ער עם פריהערדיגע פאליעמיקס מיט סאציאליסטען) האב איך קיין מאל קיין אייג־ציגע שורה ניט גלעזען. היינט פארוואס זאל איך איהם איצט בעצאהלען?

וועז דר. מ—ן וואלט געווען א ביסעלע מריטיישער צו זיך אליין און א ביסעלע טאלע־ראנטער צום אנדערען, וואלט ער פערשטאנען— ווי עס פארשטעהט עם האפענטליך יעדער לע־זער פון „צוקונפט"— אז מיין שארפער טאן איז געשטעלט געווארען אין זעלבען אקארד, וויא זיין ארטיקעל, וועז ער האט זיך פארמאסטעז צו „פארניכטען" „די וועלכע טהיילען דיא וויי־סענשאפט" א. ז. וו. דאן וואלט ער פערשפארט צו זיינע פריהערדיגע פאלשע ענטדעקונג אין דער אלגעמיינער געשיכטע צוזוליגען נאך א פאלשע ענטדעקונג אין דער פרוואט געשיב־טע. ער וויים דאך וואהרשיינליך: „וואס פאר א קול אזא אבקלאנג".

ביי מיין בעסטען וויללען האב איך אין דר. מ—ן'ס ענטפער אויסער פשט און דרש איבער

זיין ארטיקעל ניט געפונען קיין נייע פונקטען אין דער פראגע גופא, אויף וועלכע עס זאָל זיך לוינען אָבצושטעלען. מיט אויסנאהמע פון איין אקסיאָמע און איין קלאָץ קשה.

דיא אקסיאָמע לויטעט: היות אזיי וויא דיא געזעלשאפט איז דאָך נור א סך הכל פון איינצעלנע פערזאָנען, דערפאר איז דאָך לעבער־לויך צוא זאָגען אז דער כלל קען ליידען, וועז דעם פרט וועט זיין גוט אז עס קען עקזיסטירען א געגענזאץ צווישען זיי. און אויף זיין געוועהנלי־כען וויסענשאפטליכען אופן בעווייזט ער עס מיט א פישוטען חבור־חסור־כופל.

אָבער צום אומגליק האָט אויך דעם מאָל דר. מ—ן ניט אָנגעקלאפט אין דיא פאסענדע טהיר. ער וואָלט זיך געדארפט פארשווערען צוא סאָציאל דעמאָקראטען ניט צו קומען מיט אזיי־נע „אקסיאָמען". וואָרום ביי אונז עקסיסטירט דוקא אנאנדער אקסיאָמע. דיא געזעלשאפט איז ניט קיין איינפאכער סך—הכל פון איינצעל־נע פערזאָנען. און מיט א פישוטען חשבון קען מען דאָ גאָר ניט אויפטהון מיר זיינען איבער־צייגט אז סאָציאָל ערשיינונגען זיינען א בע־זונדערע קאטעגאָריע, א בעזונדערע זאָרט ער־שיינונגען, וועלכע ווערען געבאָרען דורך דעם צוזאמענלעבען פון גרעסערע גרופען מענשען. וועז מען לייגט פארנאנדער דיא גרופען אויף איינצעלנע טהיילען דאן געהען דיא סאָציאָל ערשיינונגען פארלאָרען. און דערפאר קען מען דיא געזעלשאפטליכע פראגען ניט פארענטפערן אזוי פשוט. דר. מ—ן דארף זיך ניט וואונדערן וויא אזוי דאָס קומט וואָרום ער וויים דאָך וואהרשיינליך אז שוין לאנג עקסיסטירט און ווערט געברויכט אין דער געזעלשאפטם וויסען־שאפט אנאנדער אקסיאָמע: אויף א געוויסע מדרגה ווערט פון אונטערשיעדע אין מאס, גע־שיעד אין תוך און דיא אייגענשאפטען וויכט און גרוים (קוואנטיטאטיוו) א אונטער־(קוואליטאטיוור).

אויך דר. מ—ן „קלאָץ קשה" איז פאר אונז גאָר ניט אזוי שוער צו פערענטפערן. מיר מיינען זאָגאר אז ער וואָלט אליין איך געקאָנט געפינען דעם תירוץ.

דיא קלאָץ קשיה לויטעט: וויא קוקען סאָ־ציאל דעמאָקראטען אויף דיא אוטאָנאָמיע פון סטייטס, שטאָדט, געמיינדען, דערפער, גרופען?

און וויי זאָלן זיי קוקען דר. מ—ן? אלס סאָציאל דעמאָקראטען האָבען זיי זייער ערשטען פרינציפ; די אינטערעסען פון כלל, דאָס איז זייער (אונזער) מאס און עס איז פרינציפיעל גאָר ניט שווער צו ענטפערן: אויף אזוי וויט וויא לאָקאל אוטאָנאָמיע איז נוצליך פאר'ן כלל, קען בריינגען בסך הכל מעהר גליק פאר דעם גרעסטען צאָהל מענשען, אויף אזוי פיעל איז זיא גוט, ניצליך און וויונשענסווערטה. אָבער וועז דיא לאָקאל אינטערעסען שטעלען זיך אין קאָנפליקט מיט דיא אינטערעסען פון כלל, פון דער גרויסער מאסע מענשען, דאן און אויף אזוי וויט בעקעמפפען מיר דיא אוטאָנאָמיע. דיא יללה „דיא פרייהייט געפאנגען" שרעקט אונז ניט אָפּ.

פרינציפיעל איז דיא פראגע פאר אונז גאָר ניט שווער צוא פאראנטפערן. שווער ווערט אָפּט אין דער פראקטיק צו באשטימען, אויב דיא אינטערעסען פון כלל ליידען און אויף וויא פיעל א. ז. וו.

דר. ק. פאָרנבערג.

דער „צייט=גייסט"

ריטיקירען א צייטשריפט הייסט אייגענטלעך קריטיקירען איהר שטרעבונג, איהר פראגראם און ווי אזוי זיא פיהרט אוים איהר פראגראם, וויא אזוי זיא ערפילט איהר אויפגאבע. דיא ארטיקלען אן און פיר זיך זיינען ניט מאסגעבענד פיר א צייטונג: א גוטע צייטונג קען אפט ענטהאלטען שלעכטע ארטיקלען און פערקעהרט. דיא זעלבע צייטונג קען האבען גוטע און שלעכטע נומערן, א מאל קומט אוים א נומער זעהר א גוטער, אן גראדע אונגעריכטערהייד אדער דורך א צופאל, אן א מאל, גראדע ווען מען סטארעט זיך און מען שטרענגט זיך אן קומט ארוים א גאר ניט גוטער נומער. גוטע ארטיקלען און דיא מיטארבייטונג פון בעוואוסטע שרייבער היינגען אין אונזערע „גאלדענע" צייטען אב ניט אזוי פיעל פון דעם וואונש פון דיא ארויסגעבער אדער פון דיא פעהיגקייטען פון דעם רעדאקטאר, וויא פון דעם „נערוו פון מלחמה", פשוט גערעט פון געלט. א רייכע צייטונג קען אימער האבען בעסערע שרייבערם און בעסערע לעזעשטאף פון אן אריגע צייטונג.

עם איז זעהר טרויעריג, אבער עם איז א פאקט, אז אין דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט איז קונסט אזא סחורה, וויא דיא לייווענט אויף וועלכער דער מאלער מאלט א בילד, וויא דער מארמערשטיין פון וועלכען דער סקולפטאר האקט אוים א סטאטוע, וויא דיא פאפיער אויף וועלכע דער פאעט שרייבט. מאלעריי און סקולפטור זיינען ספעציעל אבהענגיג פון דיא פארדערונגען און גוסטען פון דיא רייכע, און ווען צו דעם קינסטלער, וועלכער ווייל אוים גיסען זיין טאלענט געגען דיא הערשענדע קלאסען! איבערהויפט, וען קינסטלער וואלטען נאר געשאפען פיר דיא אריגע מאסען, וואלטען זיי אייגנפאך געשטארבען פאר הונגער. געגען זייער ווילען, אפט פערשילטענדיג זיך און זייער קונסט, מוזען מוזיקער, פאעטען און בעזאנדערם מאלערם און סקולפטארם זיך סטארען ניט אייגצורייסען מיט דיא רייכע, אום ניט צו שטארבען אין דונקעלהייט און ארמוטה.

דאם זעלבע איז אויך מיט דעם זשורנאליזמוס, אבוואהל זשורנאליזמוס איז אייגענטלעך ניט א קונסט, נאר א פראפעסיאן, און האט א פיעל ברייטערען פעלד ארויסצודרינגען איז דיא אריגע מאסען, וויא דיא העכערע קונסטען. וואר עם איז נאר פיעל ווינציג בעקאנט מיט דעם זשורנאליזמוס, ווייס עם גאנץ גוט אליין, און דארום וועלען מיר זיך דא אויף דעם ניט אפשטעלען. מיר האבען נאר בעריהרט דיזען העכסט וויכטיגען פונקט, ווייל מיר ווילען בעמערקען, דאם דער זעלבער טרויעריגער פאקט עקזיסטירט אויך אין סאציאליסטישע צייטונגען. לאמיר זיך ניט נארען, א סאציאליסטישע צייטונג, וואם איז אין שטאנד בעסער צו צאהלען, וועט נאטירליך האבען בעסערע מיטארבייטער, וויא אזא סאציאליסטישע צייטונג, וואם קען קוים דעקען איהרע נויטוועניגסטע אויסגאבען. סאציאליסטען קענען זיך ניט ארויסרייסען פון דער קאפיטאליסטישער געזעלשאפט; סאציאליסטישע שרייבערם, וואם מוזען מאכען א לעבען פון זייער פעדער, מוזען נאטירליך זוכען דעם בעסטען מארקעט פאר זייער סחורה. מיט דעם גרעסטען פערגניגען וואלטען זיי געארבייט פיר אזעלכע סאציאליסטישע צייטשריפטען, מיט וועלכע זיי סימפאטיזירען בעזאנדערם, אבער דיא פערפלוכטע מאנגעל־פראגע שטעהט זיי איז וועג, און זיי זיינען געצוואונגען אויסצוקלייבען אן ארגאן, וועלכער צאהלט מעהר...

דאם מוז מען גלייך נעהמען איז אנבעטראכט, וען מען אורטהיילט איבער א צייטונג, וואם אנבעלאנגט צום „צייט־גייסט", זא איז זייז פינאנציעלע לאגע פון אנפאנג אן א פיעל בעסערע, וויא פון אנדערע זשארגאנישע סאציאליסטישע צייטשריפטען, און דארום מעגען מיר פון איהם אויך פערלאנגען מעהר וויא פון זיינע אריגערע קאלעגען.

ליידער אבער איז ער פיעל ערגער, וויא א סאציאליסטישע וואכענבלאט. וואם וואלט ארויסגעגעבען געווארען מיט גאנץ קלייגע מאטעריעלע מיטעל, אבער מיט אן ע ר נ ס ט ע ז ו ו א ו נ ש צו שאפען „אן ארגאן פון וויסענשאפט, ליטעראטור און סאציאליזמום". מען

דאך איבאז שטארקע שפאקולען צו דערזעהען דעם סאציאליסטישען צייט־גייסט אין דעם „צייט־גייסט" פון „פארווארטס". אבווהל ער ווערט ארויסגעגעבען פון סאציאליסטען מיט דעם הויפטצווועק צו פערשפרייטען דעם סאציאליזמוס צוישען דיא אידישע מאסען, דאך פער־נעהמט דארט דער באציאליזמוס דעם דיעטען פלאץ, ווייא עס איז צו שליסען פון פאלגענדע צייליען אין דעם „פראגראם"־ארטיקעל פון ער־שטען נומער: „ער (דער „צייט־גייסט") ווערט דיא פערשיעדענע פאר־טגעשריטענע פראיינען, דיא באציאליסטישע בעוועגונג, דיא יוניאנס אוז דיא גאנצע בעפעלקערונג בכלל דיענען אויך אז אנדער (?) ווענ: אלס ארגאן פון ווייסענשאפט, ליטעראטור אוז סאציאליזמוס"...

דיא „פערשיעדענע פארטגעשריטענע פער־איינען" — ווער זיינען זיי? — שטופען זיך ביי דער רעדאקציאן פון „צייט־גייסט" פריהער פאר „דיא סאציאליסטישע בעוועגונג אוז דיא יונ־יאנס", אוז דאס שטימט מיט דער פאלגענדער ערקלערונג אין דעם זעלבען „פראגראם"־אר־טיקעל:

„דער „פארווארטס" איז א לעבענס־בלאט. ער שטרעבט צו שלאגען אין טאקט מיט דעם דופק פון דער הויסער, קאכבעדיגער ווירקליכקייט. אויף זיין (?) העכערען שטייגער האט דיזע שטרעבונג דער „צייט־גייסט" אויך. דאס לעבען איז אזוי טיף, אזוי ברייט, אזוי פערפלאנטערט; עס זיי־נען אין איהם דא אזוי פיעל זאכען, וועלכע האבען קיין דירעקטע שייכות מיט דעם סאציאליזמוס נית, אבער וועלכע האבען א שייכות מיט דער מענשליכער האנד, מיט דעם מענשליכען גדאנק און זיינען אזוי פיל מיט דיא זאפט פון העכערע מענשליכע אונטע־רעסען, אז אין א בדייטערען זינן בעלאנגען זיי צום סאציאליזמוס".

דאס איז זעהר דונקעל אוז אזוי ברייט, אז מען זעהט נאר נית לעבען זיך. וואס מיינט דער־מיט דיא רעדאקציאן פון „צייט־גייסט"? מיינט זיא רעליגיאן, לעבע־אנגעלעגנהייטען, שעהנע קונסטען אדער אפשר נאר מאדעם? א מאדנע פראגראם איז דאס פאר א צייטונג, וועלכע פער־שפרעכט גנעדיגט צו אונטערשטיצען דיא סא־ציאלדעמאקראטישע פארטיי...

נאר זאל זיין אזוי. לאמיר זעהען, וויא דער „צייט־גייסט" פיהרט אוים זיין פראגראם דיא „דאפעלטע אויפגאבע צו דיענען דער בעוועגונג (וועלכער?) אוז צו פערשפרייטען בילדונג צווי־שען דיא אידישע מאסען." „דיא פיזאנאמיע פון דעם „צייט־גייסט", זאגט אונז דיא רעדאק־ציאן פון דיעזער וואכענשריפט, „קען דער לע־זער אם בעסטען זעהען אויף דעם „צייט־גייסט" גופא". איינפערשטאנדען. אבער וואס פאר א פיזאנאמיע איז עס, וואס זעהט ער, אויב ער איז נאר אין שטאנד צו קוקען מיט א קריטישע אויג? ער זעהט צווישט, אז דער „צייט־גייסט" איז צו־זאמענגעשטעלט אהן א טאלק און אהן א לאד. אלעם איז דאדרט צוזאמענגעמישט: נאך א פובליציסטישען ארטיקעל פאלגט אן ערצעהלונג, נאך אן אנדער ערנסטען ארטיקעל וויעדער א מעשה, אדער א געדיכט אדער גאר אן אדוואר־טייזמענט... קיין סמן פון אן אבטהיילונג, פון א סארטירונג. וויייטער וואפרפט זיך איז דיא אוי־גען, דאס איז „צייט־גייסט" איז קיין סיסטעם אוז קיין אינערליכע רעדאקציאן ניטא. אונטער דיא וואדטער „אינערליכע רעדאקציאן" פער־שטעהען מיר א בעשטימטע צאהל מיטארבי־טער, וואס שרייבען נאך א געוויסען פלאן, וואס שטרעבען אויסצופיהרען דיא פראגראם פון דער צייטונג, וואס יעדער פון זיי האט א געוויסע אבטהיילונג צו בעזארגען; דערפון איז וויעדער קיין סמן ניטא איז „צייט־גייסט". דיא רע־דאקציאן פון „צייט־גייסט" בעשטעלט ניט ג ע־ו ו נ ס ע ארטיקלען, נאר וועגדט זיך צו מעהר אדער וועניגער בעוואוסטע שרייבערס, אז זיי זאלען עפעס צוישיקען, פאר וואס מען וועט זיי גאנץ גוט בעצאהלען. דען געלט איז דא, וועגען דעם איז קיין ספק ניטא. אוז יעדערער שרייבט, וואס איהם איז ל י י כ ט ע ר אדער וואס איהם געפעהלט מעהר, אוז דערפון קומט ארוים דיא קאשע, וועלכע איז צושפרייט איבער יעדען נו־מער „צייט־גייסט". וועז א רעדאקציאן איז ארים, דאז קען זיא זיך ניט העלפען אוז מוז אנ־נעהמען, וואס מען שיקט איהר צו, אבי עס איז נאר ניט גענען איהר טענדענץ. אבער א צייי־טונג, וואס איז אין שטאנד צו צאהלען שרייי־בערס, קען זיי אויך ד י ק ט י ר ע ן וואס זיי זאלען שרייבען, קען בעשטע־לען בעשטימטע ארטיקלען נאך א בעשטימטען פלאן. דאס האט הפנים דיא רעדאקציאן פון „צייט־גייסט" אפילו ניט אין זינען וועז עס איז צו טאן — זיא בעגנוגענט זיך מיט נעמען, מיט דעם אויסערען שיין...

נאר זאל זיין אהן א סיסטעם, אהן א פלאן — איז דער „צייט־גייסט" דאס וואס ער פרעטענ־דירט צו זיין: נעמליך, אן „ארגאן פון ווייסען־שאפט, ליטעראטור אוז סאציאליזמוס?"

יעדער נומער פון דיזער וואכענשריפט ענט־פערט אונז: ניין! אויף דיזער פראגע איז בע־צוג אויף וויסענשאפט און סאציאליזמום. לי־טעראטור איז דער פארמע פון ערצעהלונגען איז דארט דא מעהר וויא ענוג. מיר וועלען דא לא־זען אז א זייט דיא פראגע, וויא וויים זיי זיינען גוט אדער שלעכט, דען דער צוועק פון דיזען אר־טיקעל איז ניט צו קריטיקירן בעזונדערע ארטיק־לען אין „צייט־גייסט“ אוו יעדענפאלם ניט בע־לעטריסטישע. וועו מיר זאלען צוגעבען, אז דיא בעלעטריסטיק פון „צייט־גייסט“ איז אן אויסגע־צייכענטע, וועט עס אויף א האאר ניט ענדערן דאס אויבענגעזאגטע. נאטירליף, וואו פרין. אברהם רייזען, דוד פינסקי, קאברין, ליבין א. ו. זאלען ניט שרייבען, וועלען זיי פערבליי־בען דאס וואס זיי זיינען. דער „צייט־גייסט“ איז אבער ניט געגרינדעט געווארען צו זיין א בעלעטריסטישע צייטונג, זיין אויפגאבע איז דאך, וויא ער האט אליין ערקלערט, „צו דיע־נען דער בעוועגונג אוו צו פערשפרייטען בילדונג צווישען דיא אידישע מאסען“. אוו מיר פרע־גען, מיט וואס דיענט ער דער סאציאלים־טישער בעוועגונג אוו דער בילדונג? וואו זיינען זיינע ארטיקלען איבער וויסענשאפט אוו סאציאלי־זמום? פרובירט צהלען, וועט איהר בלייבען מיט פערבויגענע פינגער... איז פראפארציאו צו דער צאהל פון געדרוקטע זייטען איז יעדען נומער אוו צו דעם בעלעטריסטישען טהייל געפינט מען דארט וויסענשאפט אוו סאציאלזמום אויף א רפואה...

פארלויפיג איז מען דארט אפגעקומען דיא גאנצע נאטור־וויסענשאפט מיט דיא ארטיקלען פון דר. ספיוואק איבער דעם מאגען, אוו וואס אנבעלאנגט צום סאציאלזמום, זא מיינט הפנים דיא רעדאקציאו פון „צייט־גייסט“, אז זיא איז פאלשטענדיג יוצא מיט דער „פרייער“ איבער־זעצונג פון „קאפיטאל“. „וואס הייסט עפעם עם איז ניטא קיין סאציאלזמום אין „צייט־גייסט“? וואס דארפט איהר נאך? אט האט איהר דאך קארל מארקס'ן אליין.“ אויב דיא רעדאקציאו אוו דיא ארויסגעבער פון „צייט־גייסט“ דענקען אזוי, דארף מען זיי נאר בעדויערן: זיי נא־רען זיך זעלבסט אדער, וואס עס איז ערגער, זיי ווילען נאר שיטען זאמד אין דיא אויגען פון די לעזער, וועלכע פערלאנגען סאציאלזמום פון א צייטונג וואס פרעטענדירט צו זיין א סאציאלי־סטישע. יעדער סאציאליסט ווייס, אז קארל מארקס' „קאפיטאל“ איז נאך ניט דער סאציא־ליזמום, אבוואהל ער מעג זיך זיין דער פונדא־מענט פון ווייסענשאפטליכען סאציאלזמום. דער „קאפיטאל“ איז נאר א קריטיק פון דער קא־פיטאליסטישער פאליטישער עקאנאמיע, אוו אום דיזע קריטיק צו בענעהמען וויא געהעריג, מוז מען פיעל־ווייניג זיין בעקאנט מיט דער פאלי־טישער עקאנאמיע. פאר דעם יעניגען, וואס האט דורכגעלעזען חאטש איין לעהרבוך פון פאליטי־שע עקאנאמיע, איז דער בעסטער פאפולאריזא־טאר פון „קאפיטאל“ קארל מארקס אליין. אהן אזא פארבעריטונג וועלען אפילו דיא בעסטע פאפולאריזאטארס ווייניג העלפען. דאס זיינען טאקי אלע פאפולאריזאציאנען פון „קא־פיטאל“ פאר'ן פאלק ניט געלונגען.

אבער וועו מיר זאלען צוגעבען, אז מען קען זעהר גוט פאפולאריזירען דעם „קאפיטאל“ אהן לענגערע ערקלערונגען איבער פאליטישע עקא־נאמיע איבערהויפט, וועו מיר זאלען וויטער צו־געבען, אז אזא פאפולאריזאציאו איז מעגליף צו מאכען אין אונזער אריכען זשארגאו אוו אז דיא „פרייע איבערזעצונג“, וועלכע ערשיינט יעצט אין „צייט־גייסט“, איז נישקשה'דיג — אוו דאס. אויפריכטיג גערעדט, דיינקען מיר ניט — אפילו דאן איז דער פלאן דאפיר ניט אין א וועבענטלי־כע צייטונג, נאר איז א בוך. איבערגעבען פון וואך צו וואך שטיקלעך פון אזא גרויסע וועלק איז אוינפאך ארויסגעוואלפענע ארבייט, סיידען מען דיינקט נאכהער דאס ארויסצוגעבען איז א בעזונדערן בוך. אפילו איז אזא פאל איז דאס פאר דיא מיסטע לעזער — מיר זיינען זיכער, אז וויניגסטענס 75 פראצענט פון דיא לעזער פון „צייט־גייסט“ גיבען זיך שווין ניט דיא מיהע צו זהען וואס איז געשריעבען אין דיזער „איבערזעצונג“ — איז עס אקוראט וויא עס וואלט געדרוקט געווען מיט אזוי פיעל פלאץ וויי־ניגער, וויא פיעל דיזע „איבערזעצונג“ פער־נעהמט.

עס וואלט יעדענפאלס גלייכער געווען, וועו אנשטאט דיזען באלאסט, דיזען „טויטען שטאף“ זאל מען געבען איינפאכע ארטיקלעך איבער דער סאציאל־פראגע אדער איבער פאסירונגען אין דער ארבייטער בעוועגונג. אין „צייט־גייסט“ פעהלט איבערהויפט אז איבערבליק איבער דיא וויכטיגסטע בעגעבענהייטען אין פערלויף פון דער וואך. אויף פעהלען דארט נייעס פון דער סאציאלער בעוועגונג איז דער וועלט. דאס הייסט: עס פעהלט אין „צייט־גייסט“ גראדע דאס

וואס אז אמת'ע אוו ערנסטע סאציאליסטישע צייטונג דארף אוו מוז האבען.

רעדאקציאנעלע נאטיצען, וועו זיי זאלען זאגאר זיין גוט געשריבעבען. קענען ניט פערנעהמען דעם פלאץ פוו א סיסטעמאטישען וועכענטליכען איבערבליק. דערצו זיינען זיי נאך אין „צייט־גייסט" זעהר שוואך, געשמירט אוו אבערפלעכליך. אפילו דארט פיהלט מען דעם סאציאליסטישען גייסט דורכגעלייטערט דורך דעם גאלען זשורנאליזמוס... אין דריטען נומער „צייט־גייסט" גיפפינט זיך צווישען דיא רעדאקציאנעלע נאטיצען אזא פערל פוו „וויסענשאפט, ליטעראטור אוו סאציאליזמום. אונטער דעם קעפעל „עמיגראנטען אוו מאסקיטאס":

„אין נוי־ארליענס אוו ארומיגע ערטער איז פערשפריוט דיא גאלע פיבער. אנטיסעמיטען אוו אנטיסעמיטישע „יאהודים" זאגען, זיי האבען מורא, אז פוו רוסלאנד זאל אהער ניט פארשלעפט ווערען דיא כאלערא. כאלערא פערשלעפען עמיגראנטען; גאלע פיבער ווערט פארשלעפט דורך מאסקיטאס. אלזא איז ביי אייניגע גאנץ גערעטענע גאלד־טאר־בעס אוו גאנץ ניט־גערעטענע וויצלינגען איצט א וואלט צו חכמה'ענען זיך ווענען דיא נפקא מינה צווישען א אידישען עמיגראנט אוו אן אמעריקא־נער מאסקיטא. אוו וויסט איהר וואו דיא אמת|ע סמיכת־הפרשה שטעקט דא? אין דעם וואס פוילישע אוו ליטוווישע גאלד־זעקלעך האבען ארויסגעפוישט דיא יהודים'שע גאלד־זעק פוו דיא קלאוק־טרייד, קלאטהינג־טרייד, נעקטוי־טרייד אוו מאלע וואס פאר'א טרייד! דער בים לאזט זיך אזוי פיהלען, אז וואו זיי שטעהען אוו וואו זיי גייהען, דיא יהודים, קראצען זיי זיך. אוו דיא אידישע סאציא־ליסטען מיט דיא אידישע יוניאנס? דאס איז גאר אן אנדער מין בים. אזא מין בים, אז איהם צו שילטען — אין דעם זיינען דיא יהודים'שע פאברי־קאנטען מיט דיא אידישע פאבריקאנטען פער־אייניגט" — — —

שטייגען פיעל העכער אוז שנעלער וויא דיא לידינע. וואו איז זיא, דיא פראספעריטי פון ארבייטער קלאס? איז וואס דריקט זי זיך אויס? אפשר איז די סטרייקס, וועלכעז פאלען ליידער מיסטענס הורך? אוז וואו איז זיא, דיא פראספּעריטי איז אידישען קוואַרטאל פון ניו יארק? דער שרייבער צולאזט זיך אויף אז עכט געלזשוואנאליסטישען שטייגער מכח דעם וויא חיים, וואס איז פריהער געווען א ביגלער אדער פינישער, איז געווארען א מאנופעקטשורער אוז נאכדער האט ער זיך גאר גענומען צו ריעל־עסטייט; אבער אויף דעם פּלאץ פון דיזען חיים זיינען אנגעקומען צוהן אנדערע, וועלכע ווערען געווים פערשווארצט אזוי וויא ער פריהער. וואַרום געהערן זיי ניט צו די יוניאַנס? האבען זיי דען טאקע פּראספּעריטי?

אונז וואונדערט, וויא אזוי קיינער פון דיא סאציאליסטישע שרייבער אוז קיינער פון דיא פּארטגעשריטענע יוניאן־לייט האט ביז יעצט גאר קיין וואַרט ניט געזאגט געגען אזא סקאנדאלעזען ארטיקעל. צייגט עס, אז זיי אינטערעסירען זיך גאר ניט מיט דיא יוניאַנס אדער אז זיי האבען גאר ניט געלעזען דעם ארטיקעל? מיר פון אונזער זייט פּראטעסטירען ניט נאר געגען אזא ארטיקעל, זאנדערן אויך געגען דעם טאן, דיא ארט אוז ווייזע, וויא דער ארטיקעל איז געשריבען. עפעס טאקי אזוי וויא עס וואלט זיך געהאנדעלט וועגען וויבערשע קליידלעך, כלות, שידוכים אוז אנדערע אזעלכע וויכטיגע ענינים פאר דעם טעגליכען „פארווערטס"...

מיר האבען נאך אנדערעם אויסצוועזען געגען דעם „צייט־גייסט", נאר זאל זיין געגונג. צום שלום ווילען מיר ערקלערען, וואַרום מיר האבען איז פאריגען נומער „צוקונפט" בעגריסט דיא ערשיינונג פון „צייט־גייסט", טראץ דיזע אלע פעהלערען. דיא הויפּט־אורזאכע איז, וואס מיר זעהען אין „צייט־גייסט" א שטרעבונג צו געבען גוטע ליטעראטור אוז אויסצומיידען דעם געלזען זשורנאליזמוס. מיט וועלכען דיא זשארגאניש פּרעסע איז ניו־יארק איז פערפעסטעט געווארען. לאמיר האפען, אז דער „צייט־גייסט" וועט מיט דער צייט בעסער ווערן אוז וועט כשר פערדיענען זיין הויך־קלינגענדען נאמען.

פ. קראנץ.

נ. ב. — דיעזע רעצענזיע איז אַנגעשריעבען געווארען נאך דעם ווי די ערשטע 5 נומערן פון „צייט־גייסט" זיינען ערשיענען. ליידער אבער האט מען זי ניט געקענט אריינשטעלען אין פאריגען נומער „צוקונפט" צוליעב מאַנגעל אן פּלאץ. אויב דער „צייט־גייסט" האט זיך פערבעסערט זייט דאַן עדאַרט עס ניט דאַס געזאַגטע וועגען די עלשטע ניטמרן. רעד.

העראסט נגונים

1.

דער טאָג איז קאַלט, דער טאָג איז פינסטער,
דיא ערד איז בלאַטיג, פויל און ווייסט,
עם קרעכצט דיא האַרץ פון ווינד פון פער־
צוויפעלט,
א שווארצער ים פון הימעל גיסט.

און ס'דאַכט מיר אז דיא וועלט דיא גאַנצע
איז קרענקליך וויא דער אַסיען־טאָג,
אוז'ס'דאַכט מיר אז דער גאַנצער לעבען
איז נור איין גרויסער, אלטער קלאָג.

און ד'וועלט פערצאַרעגט, וועט פערצווייפעלט,
ווייסט אוז ליידיג איז דיא וועלט
אוז ד'לייקען אז עם לעבט א גאָט גאָר
אין וואַלקענס פינסטערען געצעלט...

2.

וויא א בוים אין ווייסטען אַסיען
וועלקט מיט אַבגעשטאַרב'נע בלעטער,
וועך איך שוידערליך געבויגען
פון דעם קאַלטען שטורעם־וועטער.

אוז דער הימעל וועלט אלץ שווארצער
אוז אַלץ בלאַטיגער דער לעבען,
אוז איך זעהע פאַר מיר קיין שטראַהל ניט
וואַס צו האַפען, וואו צו שטרעבען.

אוז עם פאַנגט מיך אַן צו גרוילען
אין דעם חושך, בייז, פערביטערט,
אַה.... וועז וועלט דער בוים אין גאַנצען
שוין צובראַכען אוז צושפליטערט!...

יואל סלאַנים.

איבער דער וועלט

לאנד פון אונבעגרענצטע מעגליכקייטען", אזוי האָט מען אין דיא לעצטע יאָהרען גערופען אונזער לאנד, דיא פעראייניגטע שטאאטען. דעם טיטעל פאַרדינט היינט אויך א צווייטע לאנד רוסלאנד.

אין רוסלאנד איז אלץ מעגליך. אין רוסלאנד קען מען אלץ ערווארטען אי צו גוטס אי צו שלעכטס. דיא שוידערליכסטע פאַרברעכענס און דיא וואונדערליכסטע העלדענטהאטען גען־הען האנד ביי האנד, דיא פינסטערסטע מיטעלאלטער און דיא ליכטיגסטע רעוואָלוציאָנס־ציי־טען טרעפען זיך צוזאמען.

און דיא אלע הפכים לויפען מיט אזא שנעלקייט, ווערען אויסגעפיהרט מיט אזא שארפקייט אז דיא וועלט ווערט נשתומם. נור א חודש איז אווען זינט מיר האָבען גע־שריבען וועגען דיא רוסישע פערהעלטניסס און וויא ווייט זיינען מיר היינט פון דאָרט!

געהן אָדער ניט געהן אין דער „דומא" איז גענוג אמאָנאט צוריק דיא „ברענענדע" פראגע; אינייערזיטעטס רעפאָרמען דער גרענעץ פון דעם רעגירונגס ליבעראליזמוס. און היינט בע־גראָבען און פארגעסען איז דיא אלטע דומא. דיא נייע דומא וועט יעדענפאלס זיין א געזעצ־געבענדע און אנטהיל אין דיא וואהלען וועלען נעהמען אונטער געווישע בעדינגונגען — אלע קלאסען פון פאָלק.

א קאָנסטיטוציאָן האָבען מיר. אמת זיא איז נור א התחלה קאָנסטיטוציאָן, א צובראכע־נע צוהרנ'עטע, אָבער דאָך א התחלה פון א אכית'ע קאָנסטיטוציאָן.

א פּאַראנטיאָרטליכען מיניסטער־פֿרעזי־דענט האָבען מיר. אמת דיא „קרוין" האָט אויך איהם מעהר דעה וויא דער צוקינפטיגער פאר־לאמענט, אָבער ער איז דאָך שוין מעהר ניט דער אלטער טיפּישע־ טשינאָויניק.

א פּאָליטישע אמנעסטיע האָבען מיר. אמת, ניט אלע פּאָליטישע זיינען בעפרייט און געקומען צוריק. אָבער פיעל זיינען דאָך געקו־מען, טייזענדער זיינען דאָך בעפרייט

א פרייע פּרעסע האָבען מיר. א ערשטע קלעסע־ בויערן־ רעפּאָרם האָבען מיר. דאָס אלץ זיינען זיעגען איבער דער זעלבסט הערשונג. און איבר דיא רעאקציאָנערען—און נאָך וויכטי־גער וויא דיא אלע רעפּאָרמען זיינען דיא קרעפ־טען, וועלכע האָבען געטריבען דיא זעלבסט־הערשונג נאָך צוגעבען. מיר האָבען היינט גרויסע ארבייטער אָרגאניזאציאָנען. מיר האָבען היינט דיסציפּלינירטע רעוואָלוציאָנס־ארמייען מיר האָבען פערשטארקטע רעוואָלוציאָנערע פּארטיי־ען. מיר האָבען אויסגעפרובירט א נייע וויכטיגע וואפע: דעם פּאָליטישען גענעראל סטרייק. מיר האָבען דיא רעוואָלוציאָנערע שטימונג אין פּארשיעדענע קלאסען, וועלכע מאכט מעגליך מיט אזא לייכטקייט אויסצופיהרען אזויינע זא־כען, פאר וועלכע מען בלייבט אין אנדערע לענ־דער שטעהן מיט אראָפּגעלאָזענע הענה. מיר האָבען פויערן אונרוהען, מיר האָבען בונטען אין דער פלאָטע און אין דער ארמיי.

אין פערלויף פון דעם איין חודש — אזא צעטעל פון געוואלטיגע נצחונות, אזא פעסטער פונדאמענט פאר דיא וויטערדיגע אויפבויאונג פון פרייהייטס טעמפּעל! מיט א ליכטיגען בליק, מיט פרישען מוטה און מיט פעסטע אי־צייגונגען אין דעם ערפּאָלג פון דער רעוואָלוציאָן געריטטען זיך דיא רוסישע פרייהייטס קעמפּפער צו נייע קעמפּפע, צו נייע זיעגען.

* * *

נאָך גאָר ניט לאנג צוריק האָבען אלע פרייזר פון רוסישער פרייהייט ניט ווילענדיג געמוזט מגזם זיין דיא זיעגען און פערקלענערען דיא קלעפּ, וואָם זיי פלעגען באקומען. דער שונא איז געווען אזוי שטארק. אליין איז מען געוואָר אזוי שוואך. דיא אויפנאבע האָט אויסגעוויזען אזוי גרויס, דיא שלאכטען אזוי בלוטיג פאר דיא פרייהייטס קעמפּפער, אז מען פלעגט זיך מוזען טרויסטען—וויא מען זאָגט—מיט חלשות.

היינט איז געראדע פארקעהרט. געראדע אין דעם חודש, וועז דיא רעוואָלוציאָן האָט לכל הדעות געזיגט, פיעל געזיגט, אונגעהיי־ער פיעל אויפגעטהון, גראדע אין דעם חודש מוז מען פון סאציאליסטישער זייט—בעזאָנ־דערם ביי אידען—זוכען וועדטער פון טרייסט, וועדטער פון בערוהיגונג. אזוי נידערשלאָגען, אזוי פערצווייפעלט איז מען, אזוי ווייניג גלויבט מען אין דיא זיעגען פון דער רעוואָלו־

ציאַן און אין דער צוקונפט פון דער פרייהייט.

איהר ווייסט אלע דיא אורזאכע פון דעם טרויער, מיסטרויען און נידערשלאָגענהייט. נאָך לינגן דיא טויזענדער הרוגים פאר אונזערע אלעמענס אויגען. נאָך וועלן טאָג טעגליך געשילדערט דיא שרעקליכקייטן, שוידערליכקייטן, בלוטיגסטע סצענען פון דיא שרעקליכקייט, בלוטיגסטע שוידערליכקייט שחיטות אויף אידן.

דיא אכזריות, מיט וועלכע דיא פאָגראָמען זיינען דורכגעפיהרט געוואָרן; דיא שנעלקייט, מיט וועלכע דיא פאָגראָמען־פעסט ווערט פערשפרייט פון שטאָדט צו שטאָדט, פון שטעדטעל צו שטעדטעל אין דיא רוסישע גובערניעס, צוזאַמען מיט דער קאָלטקייט און גלייכגילטיגקייט פון דיא רוסישע אפאָזיציאָנעלע און זאָגאר רעוואָלוציאָנערע פארטייען און צוזאַמען מיט דער אייגענער אידישער פערצוויפלונג און ניערשלאָגענהייט זיינען זעהר שלעכטע גראַנטיען פאר א פרייע זיכערע אידישע צוקונפט אין רוסלאַנד, זעלבסט שוואכע שטיצען אין אזוינע טראגישע טעג.

עס איז ניט קיין וואונדער און ניט קיין שאנדע, וואָס אפילו אונזערע היגע ראדיקאלע און סאָציאליסטישע אידישע קרייזען האָבען אין גאנצען פערלאָרען דיא קעפ, דיא פרינציפען, די האָפנונגען, און דעם פאָליטישען בליק. דער מערקווירדיגער פילאָנטראָפישער שטראָם האָט אויך דאָס רוב פון זיי אריינגעצויגען אין זיך און אָט אזוי שוויימען זיי אהן א בעשטימטען פלאַן, אהן וויישטעדיגע ציעלען, ניט טראכטענדיג וועגען דיא צוקונפט, ניט קוקענדיג טיפער אין דיא פערגאנגענהייט.

אבער וויא גוט, אויידעל, שעהן און גע־פיהלפאָל אזא ראָלטונג זאָל ניט זיין, קלוג און ערנסט איז דאָס דאָך ניט. צו שרייען: „מיר זיינען היינט נור אידען, ניט קיין סאָציאליסטען, ניט קיין רעוואָלוציאָנערען". א איד, א דענקענדער סאָציאליסט און א ערנסטער רעוואָלוציאָנער קען זיך ניט צושפאָלטען אויף דריי־ען. ער קען ניט האָבען קיין פערשיעדענע קעסטעלאָך אין זיין נשמה פאר פערשיעדענע זאָרטען געפיהלען און געדאנקען. ער מוז זיין שטענדיג און ביי יעדער געלעגנהייט א גאנצער מענש. און איבערהויפט, דיא אידישע און סאָציאליסטישע זייט פון מענשען קענען פאר קיין פאל ניט אראָפגעשטעלט ווערן אלס צוויי געגענזעצע, וואָרום דער סאָציאליזמוס וויל ניט אונטערדריקען דעם אידען. ווער עס מיינט אנדערש, דער וויזט דערמיט, אז זיין סאָציאליזמוס איז פון א גאנץ בילליגען זאָרט.

אין דער פראגע וועגען פאָגראָמען קען היינט ביי קיין סאָציאליסט און רעוואָלוציאָנער, צו וועלכער נאציאָן ער זאָל ניט געהערען, קיין צוויי מיינונגען ניט זיין. דיא צייטען, ווען געוויסע רוסישע רעוואָלוציאָנערען האָבען געמיינט, אז דיא פאָגראָמען זיינען גוט פאר דער רעוואָלוציאָן זיינען שוין לאנג בעגראָבען מיט אלע איבעריגע טעות'ן און פעהלערן פון פראָגרעסיוון געדאנקען. היינט וויים יעדער סאָציאליסטישער חדר־אינגעל, אז דיא פאָגראָמען זיינען אן אונגליק פאר דער רעוואָלוציאָן, אז זיי זיינען דיא גיפט, מיט וועלכע דיא גוסם'דיגע זעלבסטהערשונג און אלע רעאקציאָנערען זוכען אָנצוטרינקען דיא רוסישע מאסען כדי אויסצוהיילען זיי פון דער רעוואָלוציאָנערער קראנקהייט; מיט איין וואָרט, אז דאָס איז דיא אָרגאניזירטע פארברעכענס פון דער געגען־רעוואָלוציאָן (קאָנטרא־רעוואָלוציאָן).

דיא פאָגראָמען־גיפט האָט אין דיא לעצטע טעג געגאָסען דיאזעלבע האנד וויא אין דיא פריהערדיגע פאָגראָמען. דיא האנד פון דער רעגירונג און פון אלע איהרע גרויסע און קליינע משרתים. דיא בריאה פון אָדעם, קיעוו און דיא איבעריגע שטעדט לאָזען מעהר קיין פלאַץ ניט פאר א ספק אין דעם, אז דיא שחיטות זיינען געווען אָרגאניזירט דורך געהעריגע קילבראם און נייהאָרדט, און וויא זיי הייסען דאָרט אלע דעם צארם בלוטיגע הינד מיט דער הכמה, אויב ניט אויפ'ן דירעקטען בעפעהל פון פעטערסבורג.

גיפט אלין איז שטענדיג א געפעהרליכע זאך. ווען דיא רעגיערונגס־משרתים וויללען מאכען פאָגראָמען, האָבען זיי אונטערן האנד שטענדיג דיא מיטלען און דיא מענשען דערצו. גיפט וועלן אָבער האָפעלט געפעהרליך, ווען זיא וועלן אריינגענאָסען אין א קראנקען אָרגאניזם, וואָס קען ניט וויידערשטעהן איהר געגען־וויר־קונג.

דיא אנטיסעמיטישע פאָגראָמען־העצצע איז א בריענענדיגער אלקאָהאָל, וואס פערברענט דעם שכל און מענשליכע געפיהלען פון דיא קריסטליכע מאסען. זיא וועלן אָבער נאָך געפעהרליכער דורך דעם, וואָס דיא רוסישע פאָלקס־מאסען זיינען בירושה אנטיסעמיטישע אלקאָהאָליקער. מען האָט אזוי לאנג אין זיי ערציונגען דעם האס צו אידען און דעם גלויבען

אז געגען אידען איז אלץ ערלויבט, אז איין טראפען פאגראמען־העטצע פאר'שיכור'ט זיי און מאכט זיי ווילד.

וועז ניט דיא טרויעריגע היסטארישע אנטיסעמיטיע ירושה, דאן וואלט געווען אונמעגליך, אז דיא פאגראמען זאלען טראגן אזא בלוטיגן, מערדעריישן, מענשענפרעסערישען כאראקטער. דאן וואלט געווען אונמעגליך, אז זיי זאלען זיך פערשפריטען מיט אזא טייפעל־שער שנעלקייט, און דאן וואלט געווען אונמעג־ליך, אז זיי זאלען אנגעזונמען ווערען אזוי קאלט און גלייכגילטיג פון דיא רוסישע פארטייען.

אט מיט דאם אלץ דארפען מיר זיך רעכע־נען. אבער מיר דארפען זיך ניט לאזען פערפיה־רען פון אונזערע געפיהלען אזוי ווייט צו בעשול־דיגען אונזערע קריסטליכע חברים אין סימ־פאטהיע מיט דיא פאגראמען.

ניין, דיא פאגראמן זיינען לכל הדעות — וויא געזאגט — א קאנטרא־רעוואלוציאנערע בעווענונג. שוין דערפאר אליין מוזען אלע פרייגד פון רוסלאנד'ס פרייהייט זיין פיינד און געגנער פון דיא פאגראמען. שוין דערפאר אליין — ניט רייד־ענדיג וועגען דיא אלגעמיינע מענשליכע זייט — מוזען דיא פאגראמען גע־פינען א ענערגישען ווידערשטאנד אין דער פרייי־ער רוסלאנד. דיא 1000 אדעסער סטודענטען און דיא צהנדליגע אדעסער ארבייטער, וואם הא־בען זיך מוסר נפש געווען פאר דיא אידען — צוואמען מיט פיעל אנדערע סטודענטען, אינטע־ליגענטען און ארבייטער אין פיעל אנדערע שטעט זיי זיינען דיא ערשטע שוואלבען פון רוס־לאנד'ס ערוואכונג.

פראטעסטירען דארף מען געגען אונזערע רוסישע הברים, דיא פיהרער פון דיא פאר־טייען, פאר זייער נאכלעסיגקייט, פאר זייער קאלטקייט אין דער פאגראמען־מגפה. אבער — זאלען מיר זיך ניט נארען — ניט פאר דעם אליין פערדיענען זיי פארווירפע.

אויב דיא רוסישע רעוואלוציאן ווערט נאך היינט אפילו נאך ניט געפיהרט פון דיא רוסישע רעוואלוציאנערע פארטייען; אויב דיא רעוא־לוציאנערע פארטייען האבען ביז איצט געמוזט זיך שטענדיג נאכשלעפען נאך דיא פאסירונגען, זיינען ביז צו א געוויסע מדרגה שולדיג דיא פיהרער אליין. זיי זיינען ניט געווען פארבעריט צו בעגעגענען דיא פאסירונגען, און דיא זעלבע זאך האט אויך פאסירט מיט דיא פאגראמען. דער ניט קענען טהון וואם ערנסטעם געגען דיא פאגראמען, וויא אין פיעלע אנדערע זאכען, איז ביי זיי פיליכט געווען נאך שטארקער איידער דער ניט וועלען טהון זייער פפליכט.

איצט, וען דיא רעוואלוציאנערע פאר־טייען בעקומען דיא פראלעטארישע בעווענונג אלץ מעהר אין זייערע הענד; איצט, וען עס הויבט זיך אן א נייע עפאכע אין פרייהייטס־קאמפף; איצט וועלען זיי, האפענטליך, אויך געגען דיא פאגראמען ארויסטרעטען מיט מעהר ענערגיע, מיט מעהר מאכט.

אדער פיעלייכט איז דאם אויך א פאלשע האפענונג?

עם ווילט זיך ניט גלויבען. צו טרויעריג וואלט עס געווען.

2.

האט איהר וועז עס איז געהערט דיא מראגישע געשיכטע פון דעם קאריפישען קע־ניג כיזיף?

מען קען איהר אין צווויי ווערטער איבערדער־צעהלען: סיזיף האט פארזינדיגט גענען דיא געטער און זיי האבען איהם פארשאלטען: ער זאל א גרויסען שטיין ארויפקיקלען אויף א הויבען בארג. דעם שטיין קייקעלט ער מיט אלע כוחות, ער רוהט ניט. ער האט אויך ער־פאלגען נאך ערפאלגען. ער זעהט ווייא דער שטיין קומט אלץ העכער און העכער אויפ'ן בארג. אבער אין מיטען פון זיינע „גלענצענ־דע ערפאלגען" מאכט זיך יעדעם מאל עפעם וואם און... דער שטיין פליהט מיט א טייפעל־שער שנעלקייט צוריק אין אפגרונד, און וויע־דער דארף סיזיף אנהויבען זיין ארבייט פון דאם נייע.

דאם איז דער משל. דעם נמשל פער־שטעהט איהר אליין. מיר דארפען אויך נאר ניט אויסטייטשען.

אין יאהר 1901 האט דיא סאציאליסטישע פארטיי ביי דיא וואהלען אויף א מיאר בע־קומען אין ניו יארק 9834

אין 1903 16956

אין יאהר 1904 (פרעז. וואהלען) 24.512

און קוקענדיג אויף דעם סימטעמאטישען וואוקס פון דער יונגער פארטיי, האבען מיר אלע פון טיפען הארצען זיך געפרייט: אט האבען מיר דעם שטיין דאך אלץ העכער און העכער! דאם וויא דיא אנדערע פארטיי (דיא ס. ל. פ.) האט סימטעמאטיש פערלארען שטי־מען האבען מיר, מיט גוטעם רעכט, אויסגע־

טייטשט אלם בעווייז אז אונזער טאקטיק איז דיא ריכטיגע, אז מיר האבען בעסער געבאפט דעם פולם פון דיא גרויסע מאסען אמעריקאנער ארבייטער.

און מיט א מאל... אין ניו־יארק איז דער סאציאליסטישער שטיין ארונטערגעלויגען טיף טיף אין אבגרונד. דיא זעלבע זאך אין פי־לאדעלפיא. עם האט פארלארען אונגעהייער פיעל דיא סאציאליסטישע פארטיי. עם האט פערלארען אונגעהויער פיעל — נאך איהרע כוחות נאך — דיא סאציאליסטישע ארבייטער פארטיי. אפילו איהרע לעצטע גע־זיפטע און געזיכטע וועלער זיינען מאסענווייז אוועק, און זאגאר ניט צו דער סאציאליסטי־שער פארטיי (וואהרום זיא האט דאך נאך מעהר פערלארען), נור מחוץ למחנה.

אט אזוי ריידען דיא טרוקענע פאקטען. און וואס זאגען דיא מפרשים?

דיא „פאלקסצייטונג" האט א דאפעלטען טרייסט: ערשטענס, וואס דיא ס. ל. פ. איז אין גאנצען פערשוואנדען און צווייטענס, „האט ניט קיין מורא, זיי (דיא פערלארענע וועהלער) וועלען צוריק קומען און וועלען נאך ברייגען מיט זיך נייע מחנות רעקרוטען." און דיא האפענונג בויט דיא „פאלקסצייטונג" אויף קיין אנדערען פונדאמענט ניט, וויא נור אויף „דיא ענטוויקלונג פון דיא פערהעלטניסע".

דער „וואירקער" צוזאמען מיט'ן „פאר־ווערטס" האבען אנאנדער זארט טרייסט: „הוירסט'ס גע־וואלטיגער ערפאלג ווייזט דאך, אז עם עקזיסטירט א גרויסע אונצופריעדע־הייט מיט דיא עקזיסטירענדע פארטייען און צוישטענדע. אלזא, האט דער סאציאליזמוס דאך גע־וואונען, כאטש ער האט פערלארען שטיכען."

דער אידישער פארשטעהער פון דער ס. ל. פ., דער „ארבייטער", מאכט זיך נאך לייכטער דעם פערלוסט: „מיר נעהמען אויף אונזער פער־לוסט גאנץ גוטמוטיג. מיר ווייסען אז מיר האבען געטהון אונזער ארבייט טרעי און עהר־ליך. דיא שוואכקט אין דיעזען קאמפף ליעגט אין דעם, וואס דיא ארבייטער אין דיעזער לאנד זיינען עקאנאמיש ענטוועדער גאר ניט אר־גאניזירט אדער אָרגאניזירט אויף קאפיטאלי־סטישע פרינציפען."

אט האט איהר מפרשים, און קיינער פון זיי ווייל ניט קוקען דעם נאנצען אמת אין דיא אויגען. בויען דיא נאנצע האפענונג אויף דיא „ענטוויקלונג פון דיא פערהעלטניסע"" הייסט דאך אין אמת'ען מודה זיין דיא אונבע־האלפענקייט פון דער סאציאליסטישער פארטיי, דאס הייסט דאך מודה זיין, אז ניט מיר שאפען דיא שטימען, ניט מיר פיהרען דיא בעוועגונג דאס הייסט דאך גאר אויפגעבען דיא האפנונג אויף צו בויען א עזונדע בעוועגונג.

זיך טרייסטען דערמיט, וואס הוירסט'ס זיעג, זייענדיג א זיעג פון אונצופריעדענהייט און פראטעסט, איז אונזער זיעג און דאס טהון נאך דעם וויא מען האט דיא גאנצע ענערגיע אוועקגעלייגט און אלע מיטלען אנגע־וועגדעט צו קעמפפען געגען הוירסט'ן אלס ערגסטען שונא פון דער ארבייטער קלאסע, הייסט דאך ענטוועדער מאכען פון זיך חוזק אדער פון דיא לעזער.

דיא פראגע בלייבט דאך שטעהן אפען און קלאהר: פאר וואס פראפיטירען דיא סאציא־ליסטישע פארטייען ניט פון דער אונצופריע־דענהייט פון דיא מאסען? מיר פארשטעהען, אז עם איז שווער אבצוריסען דיא מאסען פון זייערע אלטע געטער. אבער וועהן עם קלייבט זיך אן אזוי פיעל רעוואלוציאנערע פראטעסט־ענערגיע צווישען דיא מאסען ארונטערצוברע־כען אזוינע שטארקע פארטיי־מאשינען, וויא דעם פילאדעלפיער „רינג" און ניו יארקער „טע־מעני" — פאר וואס פראפיטירען מיר, סאציא־ליסטען, ניט דורך דעם, נאר פערליערען נאך אזוי פיעל, אזוי מיאום?. פראטעסט איז דאך אונזער ספערע, רעוואלוציאנס טעג זיינען דאך לכל הדעות אונזערע טעג. אונזער פראטעסט איז דאך א שארפערער, אן עהרליכערער, א טיעפערער, פאר וואס מאכט ער קיין איינדרוק ניט אויף דיא אמעריקאנער ארבייטער־מאסען? פאר וואס זיינען דיא טעג פון פראטעסט אין אמעריקא אזוינע אונגליקליכע פאר דיא סא־ציאליסטישע בעוועגונג?

ארפענהמען דיא שולד פון פאליטישע ארגאניזאציאנען (פון דער פארטיי) און ארויפ־ווארפען אויף דיא עקאנאמישע (דיא יוניאנס) הייסט דאך אין אמת'ען שפיעלען אין בעהאל־טענעש. וועהן מיר זאלען צוגעבען אויף א מינוט, אז דיא גייסטיגע שוואכקייט פון דיא יוניאנס איז דיא אורזאכע פון דער שוואכקייט אויפ'ן פאליטישען פעלד, בלייבט דאך די קשיה: פאר וואס זשע האבען דיא גרויסע יוניאנס אנגענו־מען אזא ריכטונג? פאר וואס זיינען דיא „ליי־בער פייקירס" דיא בעליעבטע פיהרער פון דיא

ארבייטער מאסען? וויא אזוי איז מעגליך אז 4 גרויסע יוניאָנס זאָלען ביי רוזוועלטען געהן בעטען פאר דיא טראָסטס?

מיט דיא גנבות פון דיא פיהרער ערקלערט מען ערנסט אזא ערשיינונג ניט.

נו, קומען אנדערע חכמים און זאָגען: וויא באלד אז דיא ארבייטער זיינען ניט פעסט געגנוג צוגעבונדען צו דיא סאָציאליסטישע פאר־טיין, באלד אז איהר קענט פּראָויסזאָגן, אז דער שטראָם וועט אויף פארפלייצען, (דאָס האָט מען געקענט צ. ב. ארויסזעהן ביי׳ם הוירכט קאמפיין. און דיא לעזער וועלען זיך דערמאָנען אז מיר האָבען עס אפען מודה געווען), דער־פאר וואַרפט פּראָוים אוועק אייער אייגענע פלאג און צומישט זיך, פארבינדט זיך מיט יענע. פון יענעם גרויסען שטראָם וועט איהר דאן אויך עפעס פּראָפיטירען. דאָס זאָגט דער „פּראקטי־שער" פיוזשאָניזמום.

דער „פּראקטישער" פיוזשאָניזמום וויל זיך דערביי גאָר נישט רעכענען דערמיט, וואָס דורך דעם בעגראָבט מען דאָך אייגענטליך אויך אנאנדער אופן דיא באווענגונג. מען בעגראָבט דיא אידעאלען, דיא ענדציעלען. וואָרום צו וואָלט מען געקענט רעידען צ. ב. עהרליך אלץ וואָס יעדער סאָציאליסט האָט צו זאָגען און מוז זאָגען און ענדיגען: דערפאר וואָט פאר הוירסטען? וועלן דיא סאָציאליסטען וואָלטען זיך פערבינדען מיט הוירסטען, דאן וואָלטען זיי אויך א קאמפיין געמוזט פיהרען א־לא (אויפ׳ן שטייגער) פון הוירסט.

אָבער וואָס האָט אזא קעמפיין מיט׳ן סאָ־ציאליזמום צו טהון? דאן וואָלט זיך דאָך לכתחילה קיין סאָציאליסטישע בעווענגונג מעהר ניט געווען. טו וואָס פאר א טרייסט וואָל־טען מיר געהאט פון דיא שטימען אָדער פון דיא פאר אָלדערמען?

זיך פערבינדענדיג מיט יעדער פּראָטעסט בעווענגונג וואָלט דיא סאָציאליסטישע פּארטיי מסילא שוין ארויסגעלאָזען די לייצעם פון איהר עק הענד. אין פילאדעלפיא—דיא גנבות פון „רינג"—דיא סאָציאליסטישע בעווענגונג וועלט א נאכשלעפענעש פון מיאָר וויווער און פון זיין גייסט. אין ניו יאָרק מוניסיפאל־אונער־שיפ—דיא סאָציאליסטישע בעווענגונג מוז זיך צופאסען צו הוירסט׳ס „גייסט", צוזאמען מיט זיינע בלאָפּס און סענזאציאָנען. איבער איהר ברייען — צו איהם זאָלען אלע סאָציאליסטען זיך צופאסען. נו, און מיט דער סאָציאליסטי־שער ערציהונג פון דיא ארבייטער מאסען? דיא ערווארטונג פון קלאַסען בעווואוסטזיין צווישען דיא פּראָלעטאריער? יא, שרעקט זיך ניט פאר דעם וואָרט. דער וואָרט „קלאסען בע־וואוסטער" איז געווארען ניט קיין בחזט׳ער אין געוויסע קרייזען. דאָס איז נור איינער פון דיא טרויעריגע סמנים, וויא ניעדעריג אונזער אידי־שע סאָציאליסטישע בעווענגונג איז גייסטיג גע־זונקען, וועז מיט דעם וואָרט שעמט מען זיך! און דער קלאסען בעווואוסטזיין פון דיא ארבי־טער — וואָס וועט איהם וועהרען? און וועז וועלען מיר האָבען דיא מעגליכקייט צו האָבען א שטארקע, קלאָהרע זיכערע פעסטע סאָציאליס־טישע בעווענגונג, אויב מיר זאָלען פאר דעם ניט זאָרגען? און צוגעבען וועט דאָך יעדער מוזען, אז דער פיוזשאָניזמום איז א גיפט צו טויטען דעם זעלבסטשטענדיגען קלאסענכאראקטער פון דער סאָציאליסטישער בעווענגונג און דעם קלא־סענבעווואוסטזיין צווישען דיא ארבייטער!

אָט אזוי שטעהט פאר אונז דיא סאָציא־ליסטישע בעווענגונג אין אמעריקא ארומגערינ־געלט מיט געפאהרען פון אלע זייטען. אָט אזוי שטעהט זיא אלס גרויסע, שווערע וויכטיגע פּראָבלעמע.

מיט אלע פיברען פון אונזער נשמה פיה־לען מיר און מיט דער פולער פעסטקייט פון אונ־זערע איבערצייגונגען זעהען מיר אז דיא סאָציא־ליסטישע בעווענגונג איז ניט קיין סיזיף—אר־בייט, אויך ניט אין אמעריקא. מיר וויסען, אז סוף כל סוף וועט זיא אין אמעריקא געפינען דעם ריכטיגען גלייכען וועג. היינט אָבער איז א פּראָבלעמע וועלכע מען מוז ריכטיג שטעלען, דיא אומשטענדען טיפּ און עהרליך צו אָנאליזירען.

גלייך נאָך דעם אָדער צוזאמען דער־מיט מוזען אויך פערהאנדעלט וועהרען דיא וויי־טערדיגע פראגען. עס מוזען געזוכט וועהרען דיא ריכטיגע מיטלען, אויסגעפונען וועהרן דער גלוי־כער וועג, וויא צו שאפען אין אמעריקא א גע־זונדע, פעסטע, שטארקע סאָציאליסטישע, קלאסען בעווואוסטע פּראָלעטאָרישע בעווע־גונג.

מיט אלע כוחות מיט צו ווירקען אין דער הייליגער גרויסארטיגער ארבייט — דאָס וועט זיין איינע פון דיא הויפּט אויפגאבען פון דער „צוקונפט". צו דיא פראגען וועלען מיר ניט איין מאל זיך נאָך מוזען אומקערען.

דר. ק. פאַרנבערג.

א טויטער לעבען.

אין צימער זיינען אריין שמערל און צוויי ארבייטער, משה'ס חברים, חיים וואלף און מענדל. זיי זיינען אריין, ווי דער מנהג איז אריינצוגעהן אין א „שבעה הויז", מיט ארמ־געלאזענע קעפף, שווייגענדיג, ניט זאגענדיג: „גוט אוועג".

נאך א קלייגעם שווייגען האט זיך שמערל צוגעזעצט אויפ'ן עק בעט, האט א זיפץ געטאן און האט ארויסגערעדט אומעטיג:

— הער, שרה, וואם איך וועל דיר זאגען... מיר זיינען געקומען... דו פערשטעהסט, מיר זיי־נען דאך אלע געווען משה'ס גוטע פריינד, א ליבטיגען גן עדן זאל ער דארטען האבען. מיר אלע... וואם זאל מען רעידען... ער איז אונז געווען טייער, ווי א קרוב... אוא פרומען, אוא כשר'אידען, אזא מענשען וועט מען ניט אזוי גיך געפינען...

שרה האט איהם אויסגעהערט מיט א פערגליווערטען פון פערצווייפלונג פנים און האט צוגעשאקלט מיט'ן קאפף.

— נאר, — האט פאַרטגעזעצט שמערל, און האט דערביי א זיפץ געטאן — ביי גאט וועסטו דאך ניט פרעגען: פאר וואם? אז ער איז טויט, מסתמא דארף זיין אזוי. גאט איז געראכט און זיין משפט איז געראכט. קענסט זיין זיכער, אז משה'ן איז איצט א פולע בעסער אויף יענער וועלט ווי איהם איז געווען אויף דער וועלט. נישקשה, ער האט זיך אנגעגרייט מיט זיינע מעשים טובים, „דארטען" א פיינעם ארט... נאר דו, מיט די יתומים, וואם וועט איהר טאן?

שרה האט איהם געענטפערט מיט א שווע־רען זיפץ.

— נו, די מעשה איז דאך אזוי, מען דארף זיך מיישב זיין. מיר זיינען דאך אידען, מען קען דאך דיך ניט לאזען פאלען אין גאם. מען דארף דיר העלפען...

מיט וואם העלפען?.... האט אויסגערעדט הילפלאז שרה.

— אפשר וואלסט דו געמאכט א קרעמעל — האט געזאגט חיים וואלף — דערקאזען אביסעל געלד...

— וואו וועל איך דערקאזען?

— נו, למשל, בערקין, — האט זיך אב־גערופען שמערל. — ער האט דאך מיר גע־זאגט, אז דו זאלסט צו איהם אריינגעהן. וואם? ער האט דיך גערופען צו זיך גוט יום טוב ביטען? אז ער האט געהייסען אריינגעהן, הייסט עם, אז ער וויל דיר עפעם געבען. וועד ווייס, ער קען אפילו הונדערט רובל געבען!

שרה האט ביטער א שמייכעל געטאן.

— וואם רעדט איהר, רבי שמערל! האט קיין פאראיבעל ניט, איהר רעדט ווי א קינד!— בערקין וועט געבען הונדערט רובל! אקוראט ווי איהר וואלט ניט קענען בערקינען. יענער וועט זיך גיכער שיידען מיט דער נשמה, איידער מיט א רובל...

— נו, ניט הונדערט איז פופציג! — האט זיך אבגערופען שמערל. — מיט 50 רובל קען מען אויך עפעם מאכען, אויב ניט קיין קרעמעל, איז שטעלען א'ן אלמערל אין מארק... דערהויפט דארף מען זיך מיישב זיין וועגען די קינדער. ווי אלט איז דיין עלטערער יונגעל?

— אכטער יאהר ביז הונדערט און צוואנ־ציג יאהר.

— אכטער יאהר — קען מען איהם שוין אבגעבען צו א בעל־מלאכה, צו א שוסטער, צו א'ן איינבינדער. דאם קען איך נעהמען אויף זיך. און דעם צווייטען...

— דעם צווייטען נעהמט צו זיך מיין טאטע, — האט זיך אבגערופען שרה.

— נו, הייסט עם, בלייבסטו מיט דעם עופ'עלע אליין... און אז בערקין וועט געבען...

— א־א, וואם איז פאראן וועגען דעם צי רייזען, — האט איהם איבערגעלאגען די רייד מיט א ביטערקייט שרה. צי וועט בערקין עפעם געבען איז נאך א גרויסע שאלה! איך האב אנדערש בעשלאסען, איך וועל די עופ'עלע אבגעבען אימעצען און אליין זיך שטעלען פאר א'ן אם...

שמערל האט א קוק געטאן אויף שרה'ן, א דארע, א קווארע, מיט איין איינגעפאלענער ברוסט און ער האט א קלאר געטאן, אז איהר וועט ניט גרינג זיין נעפינען א שטעלע, נאר איהר האט ער געזאגט:

— וואָס מיינסטו? עס קען זיין, אז דאָס איז דער בעסטער פּלאַן!

— איך וויל אייך אָט וואָס זאָגען, — האָט זיך אַבגערופען מענדעל, וועלכער האָט די גאַנצע צייט געשוויגען, — וועגען בערקינען... איהר קענט דאָך איהם! ער וועט זיך וועלען אוועקמאכען מיט עטליכע רובל...

— עס קען זיין, אז אָהן עטליכע רובעל, נור מיט א פּאָר גוטע וועכטער, — האָט געענטפערט מיט א ביטערען שמייכעל שרה.

— דאָס קען אויך זיין... אָט הער מיך, הער מיין עצה: ניט לאָז זיך אַבנארען!

— וואָס הייסט ניט לאָז זיך נארען? — האָט זיך פערוואונדערט שרה.

— גאַנץ פּראָסט. דאָס הייסט אָט וואָס: דער אונגליק האָט זיך געטראָפען אויף דער מלאכה ביי בערקינען, מוז ער פּאָ זאקאָנו, דיר בעצאהלען. אויב ער וועט דאָס ניט טאָן מיט גוטען, קען מען איהם נויטיגן. מען קען געפּינען א'ן אדוואָקאט און דערלאַנגען אין סוד גאָר פּראָסט...

— בערקין האָט זעהר מורא פאר'ן סוד...

— וואָס ארט דיך, ער וועט מורא האָבען, אז מען וועט זיך ווי עס דארף צו זיין נעהמען דערפאר. דערהויפּט זאָלסט דו מיט איהם ריידען ווי א מענש, און אויב ער וועט זיך איינשפּארען, זאָלסט דו אַנהויבען פּאָר־דערען. פערשטעהסט? דו—זאָ—לסט— פּאָ—דע—רען! דאָס וועט ווירקען מעהר פון אלע וועכטער!

שמערעל האָט סקעפּטיש א שמייכעל געטאָן, האָט א שאָקעל געטאָן מיט'ן קאָפּף, נאָר ער האָט גאָר נישט געענטפערט. דערנאָך האָט ער זיך מיט א טיעפען זיפּץ אויפגעהויבען. עס זיינען אויך אויפגעשטאנען חיים וואָלף און מענדעל. אלע זיינען ביי א ווייל געשטאנען שווייגענד. און זיינען ארויסגעגאנגען.

עס זיינען דורכגעגאנגען דיא שבעה־טעג. שרה האָט בעשלאָסן אויף מאָרגען געהען צו בערקינען. פון אין דער פריה אָן האָט זי זיך אָנגעהויבען גרייטען צו דיזען וויזיט. אין טיעף הארצען איז שרה זיכער געווען, אז בערקין וועט איהר געווים העלפען. וועד וויים?

בערקין קען א הונדערט רובעל געבען. וואָס האָט ביי איהם פאר א וועכטה הונדערט רובעל? און באמת, אויב ער וואָלט ניט געוועלט כענט העלפען איהר, וויי עס דארף צו זיין, וואָס־זשע וואָלט ער געהייסען קומען צו איהם? נאָכדעם האָט זי זיך דערמאָנט אָן מענדעלס וועכטער, אז בערקין איז מחויב איהר צו העלפען און אז זי קען דערלאַנגען אויף איהם אין סוד. זי האָט געטראכט וועגען א'ן אדוואָקאט, זי האָט בעטראכט ווי צו רייזדען מיט בערקינען — און אין דערזעלבער צייט האָבען איהרע בלאסע ליפּען שטיל געשעפּטשעט: „רבונו של עולם! פאטער פון אלמנות און יתומים! האָב רחמנות, מאך איהם ווייך זיין הארץ, מאך ער זאָל רחמנות האָבען אויף מיר און מיינע קינדערלעך.“

שרה האָט געוואוסט, אז צו בערקינען דארף מען געהן אָוועגד־צייט, אזוי ווי א גאנצען טאָג איז ער אין דער היים ניטאָ, פון דעסטוועגען האָט זי זיך צוגעקליבען פון אין דער פריה אָן. זי האָט זיך געדארפט צוגרייטען צו דיזען וויזיט. פריהער האָט זי געדארפט געהן אויפ'ן בית עולם. א גאנצע וואָך האָט איהר געצויגען אריבערצוגעהן אויפ'ן בית עולם, אויסווייניען דאָס ביטערע הארץ. און איצטער דארף זי נאָך דערצעהלען משה'ן, אז זי געהט צו בערקינען, ער זאָל זיין דאָרטען א גוטער בעטער... זי האָט נאָך געדארפט פארגעהן צום פאטער, דורכריידען זיך מיט איהם וועגען דעם קלעגערען אינגעל, וועלכען ער האָט צוגעזאגט נעהמען צו זיך.

זי האָט די קינדער געגעבען ברויט אויף א גאנצען טאָג. די מיידעלע האָט זי אנגעזוי־גען, האָט אנידערגעלעגט זי שלאָפען און האָט געבעטען יאכנען, אז זי זאָל זי אָנקאָרמען מיט צוקייטען ברויט, וועז זי וועט זיך אויפכאפען. יאכנע, וועלכע האָט געוואוסט וועגען וואָס פאר א וויכטיגען ענין געהט איצט שרה, האָט איהר צוגעזאָגט אכטונג צו געבען אויף דאָס קינד.

— גאָה, גאָה! איך וועל אויף איהר אכ־טונג געבען, זיי רוהיג, — האָט יאכנע געזאָגט. — און אויפ'ן בית עולם זאָלסטו וואָס וועניגער וויינען און וואָס מעהר דערצעהלען. דערצעהל איהם אקוראט ווי די מעשה איז. זאָל ער העל־פען... נישקשה...

— אָך, אָך, אָך! — האָט שרה טיעף א זיפּץ געטאָן. — וועמען זאָל איך דערצעהלען מיין ביטערעס הארץ אז ניט איהם.

— נו, גאָה! און זאָל דיר גאָט העלפען!

— א דאנק!...

אין גיכען נאָך שרה'ס אוועקגאנג איז אריינגעגאנגען אין שטוב א דארע, א קליינע אידענע, מיט א דינעם נאָז און מיט לעבעדיגע

אויגען. דאָס איז געווען יאכנעם א גוטע בע־קאנטע, מיט'ן נאָמען רבקה־העניעלע. רבקה האָט זיך מתעסק געווען מיט פיעלע געשעפטען און איז געווען גוט בעקאנט צווישען די אָרימע בעפעלקערונג פון שטאָדט. זי איז געווען א טוקערין אין באָד, האָט געקענט אָבשפּרעכען א'ן עין הרע און אנדערע קראנקהייטען, זי האָט געקענט אויסקוועטשען ביי קינדער זאוואלקעס אין האלז, איז געווען א קלאָגערין אויף מתים, און דערצו איז זי נאָך געווען א מעקלערין אויף דיענסטען, אמ'ען, כארווער א. ד. גל.

— גוט מאָרגען דיר, יאכנוטינקע! — האָט זי גיך ארויסגערעדט, אריינגעהנדיג אין שטוב.

יאכנע האָט זיך אויפגעהויבען איהר אנט־קעגען און האָט פריינדלעך געענטפערט:

— א־א, וואָס פיר איין אורח! א גוטען מאָרגען, א גוט יאהר, רבקה־העניעלע. — וואָס פאר א גוטע רוחות האָבען דיך פע־טראָגען צו מיר? זעץ זיך צו!

רבקה האָט זיך צוגעזעצט, האָט א שאקעל געטאָן מיט'ן קאָפּף און האָט ארויסגערעדט:

— מי לויפט ארום פארשמייעט... איך בין פארבייגעלאָפען, בין איך פערלאָפען... פאר־לאָפען א קוק טאָן וואָס דו מאכסט...

— וואָס איך מאך! — האָט מיט א זיפּץ געענטפערט יאכנע. — וואָס זאל איך מאכען? נאָך קיין גביר'טע ניט געוואָרען, גלויב מיר!

— וואר רעדט וועגען גבירה'שאפט. — האָט געאייליט אויסגעשריען רבקה. — איך רייד וועגען געזונד. מען דארף דאנקען און לויבען דעם „לעבעדיגען" יעדע מינוט, יעדע רגע, וואָס מי לעבט, וואָס מי איז געזונד, און מי האָט נאָך דערצו א וועלכען ס'איז שטיקעל ברויט! און דו רעדסט פון גבירה'שאפט!

איך פערשטעה, ריבה'לע, איך פערשטעה! — האָט מיט א זיפּץ צוגעשטימט יאכנע. — אבער וואָס זאל מען טאָן, אז א מענש איז זינדיג!

— זינדיג, יאכנינקע, זינדיג! א מענש, אז ער לעבט און איז געזונד און האָט א שטי־קעל ברויט, מיינט ער, אז אזוי דארף זיין, אז דאָס קומט איהם בדרך הטבע. ער רעכענט, אז גאָט איז מחויב איהם דאָס געבען — און ער זינדיגט!

יאכנע האָט ניט געוואוסט, וואָס צו ענט־פערן אויף דיזע ווערטער, וועלכע האָבען איהר אויסגעוויעזען זעהר ריכטיג. זי האָט צוגעשאָ־קעלט מיט'ן קאָפּף און האָט ארויסגערעדט שטיל:

— א מענש... וואָס איז א מענש? גאָר נישט....

— א מענש וויים ניט, וואָס ער וויל! א מענש איז בלינד! — האָט רבקה אויסגעשפּרא־בען האסטיג. — א מענש לויפט ארום, קעהרט מעשים און פרעגט ביי איהם: וואָס? וועט ער דיר זאָגען, ער ער—בייט! ער טראכט וועי־גען א מאָרגעדיגען טאָג! און ער וויים ניט, אז ביי איהם הינטערן רוקען שטעהט שוין דער טויט און לאכט פון איהם... א מענש איז בלינד, יאכנינקע!

— בלינד, ריבה'לע, בלינד!... וואָס דארפסטו מעהר. אָט איז משה שרה'ס, א גוטער בעטער זאל ער דאָרטען פאר אונז זיין! האָט ער מיט צוויי וואכען צוריק געטראכט, אז ער וועט איצטער ליגען אין קבר? עט! וואו? ער האָט געטראכט וועגען פּרנסה. „א מענש טראכט און גאָט לאכט"...

—יא, כ'לעבען, — האָט מיט אמאל איהר איבערגעשלאָגען רבקה. — איך האָב גאָר פער־געסען צו פרעגען ביי דיר. איך האָב געהערט אין באָד, אז משה האָט צוויי טעג פאר'ן אונ־גליק אויסגערעדט זיך, אז ער וואָלט געוואָלט פערשאָטען ווערען! איז דאָס א'ן אמת

— צו איז דאָס א'ן אמת? זי האָט ge־הערט? — האָט כמעט ברוגז אויסגעשריען יאכנע. — וואר האָט דאָס די ערשטע דיר דערצעהלט, אויב ניט איך? איך אליין מיט מיינע אייגענע אויערן, האָב געהערט פון משה'ן דיזע ווערטער, זאל איך אזוי הערען שופר של משיח! די מעשה איז אזוי געווען. ער האָט זיך עפּעס צוהאמפּערט מיט שרה'ן, איז אין כעס געוואָרען און האָט אויסגעשריען: „בעסער וואָלט געווען, אז איך וואָלט געשטאָרבען אין הקדש, אדער פערשאָטען געוואָרען, איידער אזא לעבען! לכל הפחות וואָלט מיט אמאל זיין א סוף!"

— אי־אי־אי־אי! — האָט אויסגע־שריען רבקה. — אָט וואָס עס הייסט אויס־ריידען זיך אין א בייזער שעה! א גרויל! א גרויל! א מענש האָט זיך אליין געקויפט!

— געקויפט אהן א מעסער! — האָט איהר אונטערגעהאלטען יאכנע.

— זאָג־זשע מיר, און וואו איז „זי" איצט?

— האָט געפרעגט רבקה, שאָקלענדיג מיט ן קאָפּף אין דער זייט פון שרה'ס צימער.

— זי איז אויפ'ן בית עולם און פון דאָר־טען וועט זי געהן צום גזלן, צו בערקינען, בע־טען ער זאָל איהר עפּעס געבען...

—ער וועט איהר געבען... האלט און אקען!

— האָט זיך אָבגעענטפערט מיט זיבערהייט רבקה. — געפונען צו וועמען צו געהן... איך האָב געוועלט זי זעהען. איך האָב פּאר איהר א'ן

— נו? — האָט זיך דערפרעהט יאכנע.— ביי וועמען?

— ביי וועמען? עס פערשטעהט זיך, ניט ביי א נגיד. א נגיד וועט ניט נעהמען אזא אם ווי שרה. א נגיד דארף דאָך האָבען א גראָב פּליש. נאָר א'ן אָרט א גוטער: ביי העניך דעם קרעמער. ער איז געבליבען א'ן אלמן און ביי איהם איז פּאראן א זויג־קינד. העניך איז ניט קיין גביר, נאָר שרה וועט זיין זאט און וועט נאָך בעקומען עטליכע רובעל א חודש אויך.

— אוי, טייערינקע! — האָט מיט היז אויסגעשריען יאכנע. — איך וועל אויסקושען דיר אלע דיינע גליעדער, אז דו וועסט זי פון מיר צונעהמען! ערשטענס טהוט מיר וועה די הארץ קוקענדיג אויף איהרע צרות! איך קען ניט. איך בין א שוואך מענש, איך האָב געגוג אייגענע צרות. צווייטענס, צאָהלט זי מיר ניט קיין דירה־געלט. האלטען זי אומזיסט — קען איך ניט, ארויסטרייבען — דערלאָזט דאָס הארץ ניט. און דאָ נאָך לאָזט מיך מיין גזלן ניט לעבען, פּאר וואָס איך האָב איהר פּער־דונגען די דירה...

רבקה האָט זיך ארומגעקוקט.

—יע, קריינעלע, זאָג מיר, וואו איז ער, „דיינער"?

— וואו זאָל ער זיין? — האָט מיט בי־טערקייט געענטפערט יאכנע. — ער האָט א'ן אָרט פון וואנען ער געהט ניט ארויס...

— ער טרינקט נאָך אלץ?

— אלץ הייסט, ער טריקט! ער גיסט ווי אויף א הייסען שטיין! אָך־אָך־אָך! צרות מיינע גרויסע!

רבקה האָט זיך ארומגעקוקט אויף אלע זייטען, האָט זיך אנגעבויגען צו יאכנען אין האָט אייסגעשפּראָכען פּאמעלעך:

— הער, יאכנינקע, וואָס איך וועל דיר זאָגען. איך האָב א טהייערע סגולה צו שכרות...

— אוי, האָב רחמנות! — האָט אויסגע־שריען מיט האסט יאכנע. איך וועל דיר אוועק־געבען די לעצטע העמד, אבי ראטעוועט מיך!

— שא! שריי ניט! הער מיט א קאפף! אז איך רייד, וויים איך וואָס איך רייד. א סגולה זעהר א גוטע. די טעג, (הערצעהל קיינעם ניט), האָט דאָס א אידענע געפּראָוועט אויף איהר מאן. יענער האָט מורא'דיג געטרונקען. גאנצע טעג געוואלגערט זיך אין שיינק, האָט ווי מיט א האנד אבגענומען, ער האָט אויפגע־הערט טרינקען. ער קען איצטער אפילו דעם ריח פון בראנפען ניט אריבערטראָגען.

— וואָס פאר א מין רפואה איז דאָס, זאָג?

— א רפואה א וואלוועלע, — האָט מיט א אומעטיגען שמייכעל געזאָגט רבקה — דאָס איז ניט מעהר, ווי „טהרה־וואסער": אז מען איז מטהר א מת, דארף מען נעהמען אביסעל פון די וואסער. עס איז געגוג א גלאָז... מען קען געבען אין טהעע אדער אין עסען, דאָס דארף קיינער ניט ווייסען, און דערהויפּט דער, וועמען מען גיט דאָס.

— „טהרה־וואסער"... פון א מת... האָט זיך דערשראָקען יאכנע!

— איז וואָס איז דאָרטען! — האָט אויסגעשריען רבקה מיט פּראאכטונג. — ביזט א אידינע! וואָס האָסטו זיך אזוי דערשראָ־קען פאר „טהרה־וואסער" פון א מת? א מת איז דאָך ניט קיין בהמה! האָב קיין מורא ניט, האָב קיין מורא ניט, אויף מיין אחריות. אויב עס וואלט געווען א סכנה, וואלט איך דיר ניט געהייסען טאָן... הער מיך; פּרואוו, וועסטו זעהען. איך וועל דיר מיטברענגען אין א פּלעשעל די וואסער. און אז דו ווילסט וועל איך נאָך פּארשפּרעכען. איך וויים א גוטע פּארשפּרעכעניש...

— געזונד זאָלסטו מיר זיין, ריבה'לע! — האָט איהר דאנקבאר געענטפערט יאכנע.

IX.

ביי בערקינען אין זאל זיינען געזעסען געסט. די טהיר האָט זיך פּאמעלעך געעפענט און אויפ'ן שוועל האָט זיך בעוויזען שרה. אז זי האָט דערזעהען פּיעל מענשען האָט זי ניט געוואוסט צו געהן וווייטער אדער אומקערען זיך צוריק, און איז געבליבען שטעהן אויף איין אָרט.

— וואָס איז דאָס? וואָס דארפסטו האָבען?! — האָט אויסגעשריען פערוואונ־

דערט אוּן מיט כּעס בערקינס פרוי, אויפהויב־ בענדיג זיך פון איהר אָרט.

— איך האָב געוואָלט... איך האָב געוואָלט... זאָגען עטלעכע וועלט רבי דוד'ן..

— דאַרפסטו קריכען אהער? ! געה אין פאָרהויז ! ! — האָט אויסגעשריען מיט כּעס בערקינס פרוי, אוּן דערבּיי האָט זי צאָרניג מוסיף געווען, וועגדעגדיג זיך צו אלעמען: — כּל זמן עס איז פאַראַן א טהיר — דאַרף א איד קריכען !

— געה אין קאָרידאָר, איך וויל באלד ארויסגעהן, — האָט געזאָגט צו שרה'ן שטרענג בערקין.

שרה איז גיך ארויסגעגאַנגען אוּן באלד נאָך איהר איז ארויס אויך בערקין.

—וואָס דאַרפסטו האָבען? — האָט ער געפרעגט צוגעהענדיג צו איהר.

— רבי דוד, — האָט ארויסגערעדט שרה מיט א ציטערידען קול — איך בין געקומען... איהר האָט געהייסען, אז איך זאָל קומען... איהר האָט געזאָגט שמועלען...

בערקין האָט פערשטאַנען, אז דאָס איז די פרוי פון דעם דער'הרג'עטען ארבייטער. דער פּנים זיינער האָט זיך אביסעל פערקרימט, נאָר ער האָט זיך בעמיהט ארויסרופען אויפ'ן גע־ זיכט א לעבליכען שמייכעל.

— א־א! דאָס זייט איהר... דעם... ארבייטערס וויב...

— יע. דאָס בין איך... האָט געענטפערט אומעטיג שרה.

— יע, יע, איך האָב איהר ניט דערקענט! קומט אריין, זייט מוהל, אין עס־צימער...

ער איז אריין אין עס־צימער אוּן נאָך איהם איז אריין שרה.

— הייסט עם, זייט איהר דאָס?... זעצט זיך צו, זייט מוחל!

— א דאנק, — האָט געענטפערט שרה, בלייבענדיג שטעהן.

בערקין איז דורכגעגאַנגען זיך הין אוּן צוריק איבער'ן צימער.

— יע, איך האָב געזאָגט שמועלען, איהר זאָלט אריין גיין... איך האָב אירב שיין לאנג געזאָגט...

— איך האָב ניט געקענט קומען פריהער, איך בין דאָך געזעסען שבעה, האָט געענטפערט שרה.

— אך, יע, אמת, שבעה! עס פערשטעהט זיך: שבעה! האָט זיך בערקין געכאפט.—אט זעהסטו (ער האָט מיט א מאָל אויפגעהערט זי צו איהרצען) איך האָב געהייסען שמועלען, דיר זאָגען אז דו זאָלסט אריין געהן, איך האָב גע־ וואָלט.... אוּן ניט ענדיגענדיג די פראזע, האָט ער ארויסגענומען פון בוזים קעשענע א דיקען טייסטער.

— רבי דוד!—האָט אויסגעשריען מיט געבעט שרה.—האָט רחמנות אויף מיר אוּן אויף מיינע אָרימע יתומים! ניט לאָזט אונז פאלען. אונזער אינציגע האָפענונג איז אויף אייך!

בערקען איז ניט געפעלען געווארען ניט דער קול (אזוי בעט מען ניט), ניט די וועלטער, אז די גאנצע האָפענונג איז אויף איהם. זי רע־ כענט הפנים בעקומען א גאנצען אייגענם... עם איז געווען א נארישקייט, וואָס ער האָט יע־ מאָלט געהייסען שמועלען זי שיקען אהער. צו־ ליעב וואָס? ער האָט געדארפט געבען שמועלען עטלעכע רובל פאר איהר אוּן א מעשה מיט א סוף — ארַאָב פון מארק!

— „די איינציגע האָפענונג אויף מיר?"— האָט זיך אויסגערעדט בערקין. אוּן האָט ער־ שטוינט א קוועטש געטהאָן מיט די פלייצעס.— ערשטענס דארפסטו וויסען, אז האָפענען דארף מען מעהר נישט ווי אויף גאָט, ניט אויף א מענשען! אוּן ביי גאָטט ביזטו ניט איינע, וואָס נויטיגט זיך אין הילף אוּן איך בין ניט איינער, וועלכער קען העלפען.

— רבי דוד, וואָס הייסט איהר זייט ניט איינער... האָט שרה אָן געהויבען ווייטער מיט געבעט.—דאָס האָט זיך דאָך געטראָפען ביי איך אויף דער ארבייט....

— נו, אוּן אז ביי מיר אויף דער ארבייט?

—האָט בערקין געפרעגט טרוקען אוּן מיט עזות, קוקענדיג שרה'ן גליך אין די אויגען.

— איך ווייס ניט... איך האָב געריעבענט... איהר, ווי א איד, דארפט דאָך, איהר זייט כיהויב... עפעם וואָס טהאָן.... דיעזע וועלטער האָבען שוין אין גאנצען אויפגערעגט בערקינען. די וועלטער „דארפט", „מחויב" אין אן ארבי־ טערם מויל האָבען זיך איהם אויסגעווויזען גאנץ אונערטרעגליך. שטייטש! ער גיט די קבצנים א שטיקעל ברויט, ער רעטעט זיי פון הונגער אוּן חוין דעם איז ער נאָך מחויב. ער איז ניט קיין שלעכטער מענש, ער האָט א יודישע הארץ, ער האָט בעצם רחמנות אויף אין אָרימען מע־ שען, איבערהויפט אויף זיינען אן ארבייטער. אָבער דער זעלבער אָרימער מענש, דערזעלבער ארבייטער דארף דאָך ניט זיין קיין עזות פּנים,

ער דארף ניט פאדערן, ער דארף בעטן, ער דארף פערשטעהן, ער דארף פיהלען דאנקבאר־קייט. און אויב מען הויבט אן אזוי עוות'דיג צו איבער'חזר'ן „איהר דארפט" „איהר זייט מחויב"—וועט ער אויך בעווייזען ווי אזוי ער איז מחויב!

— הער, אידענע, וואם איך וועל דיר זאגען!—האט ער אנגעהייבען צו רויידען טרוקען און אין א לעהרערישען טאן.—זאלסט וויסען, אז איך בין גאר נישט ניט מחויב! אברעקעל ניט! אויב דער אונגליק האט זיך געטראפען אויף מיין ארבייט, איז דאס נאך ניט קיין ראיה, אז איך בין שולדיג. אויב דו גלויבסט מיר ניט, קענסטו פרעגען ביי וועמען דו ווילסט... איך זאג דיר נאך א מאהל: איך בין גאר נישט מחויב! הערסט? אויב איך האב געהייסען, אז דו זאלסט קומען, איז נאר מחמת דעם, וואם איך האב אויף דיר רחמנות געהאט און האב געוואלט דיר העלפען. נאר אויב דו ביסט גע־קומען צו מיר רויידען וועגען מיינע התחיבות'ן, וועסטו פון מיר א גרעשען אפילו ניט בעקומען!

און ער האט אויפגעעפענט דעם טיסטער האט ארויסגענומען א פינף רובל'דיגען ביקעט און האט אנידער געלעגט אויפ'ן טיש.

— פינף רובל האב איך געגעבען שמער־לען פון דיינ'ט וועגען, האט ער דיר איבערגע־געבען?

— יע...

— נו, נא דיר נאך פינף רובל און...

בערקין האט ניט געענדיגט זיין פראזע, נאר זיין מאך מיט'ן האנד האט דייטליך גע־צייגט: „גענוג געוונטער הייד".

שרה האט ניט געענומען דאס געלד און איז ניט אוועקגעגאנגען. זי איז שוין געשטאנען ניט איינגעבויגען און אויף איהר פנים איז שוין מעהר ניט געלעגען דער אויסדרוק פון בעטלע־רי. זי האט פריהער א קוק געטהאן אויף דאס געלד און דערנאך אויף בערקינען.

— דאס איז גאר וואס איהר גיט מיר?—האט זי א פרעג געטהאן טרוקען.

— גאר! — האט אויך אזוי טרוקען גע־ענטפערט בערקין.

— הייסט דאס, איהר גיט מיר און די יתומים אויף תכריכים? א גרויסען דאנק! איהר האט אבער נאך פארגעסען ר' דוד געבען אונז אויף שטריקלאך, מיר זאלען זיך קענען היינגען.לעבעדיגערהייד וועט מען אונז דאך ניט מקבר זיין....

— הער צו אידענע! — האט אויסגעשרי־ען בערקין מיט כעס.—הער מיר אויף דרעהען דעם מוח! איך האב דאס פיינד! וואס הייסט דאס? גלאט: „זשיד פאדאוואי גראשי!" וואס ווילסטו? איך זאלל דיר אבגיליטען? איך האב קיין צייט ניט מיט דיר צו טענען! נעהם דאס געלד און געה! אויב דו ווילסט ניט—דערלאנג אויף מיר אין סוד!. פאדער פון מיר דערפאר, וואס דיין מאן איז געבליבען אין קאנאוע, בעת אלע ארבייטער זיינען פון דארטען ארויסגע־קראכען.....

— רבי דוד! מיר זיינען אלע אין גאטס הענד! איהר האט אויך מיט גאט קיין קאנ־טראקטען ניט געמאכט! — האט אויסגעשריען הויך און מיט כעס שרה.

— ור־א־ם? — האט אויסגעשריען בער־קין, וועלכער איז ערשטוינט געוואָרען פון אזא עזות.

שרה האט באלד פערלאָרען איהר גלייכ־געווויכט. איהר איז פינסטער געוואָרען אין די אויגען. די צרות, די יסורים, וואס זי איז אויס־געשטאנען די לעצטע צייט, האבען זיך ביי איהר ערווועקט און אין דיעזער מינוט האט זיך איהר געדוכט, אז די סבה פון אלע אויהרע ליידען און צרות איז נור אין בערקין. שרה האט זיך אויסגענגליכט און האט אנגעהייבען שרייען מיט דעם זעלביגען קול ווי בערקין:

— „דו פרעגסט „ור־א־ם?" אט וואס! אויב דו זאגסט אז דער סוד וועט מיך ניט הע־רען!! ... וועט מיך אבער נאטט אויפהערען!! פערשטעהסט, אפיקורוס, גא־אט!! עס איז פארען א נאט אויפ'ן הימעל, און ער וועט מיך דערהערען!!... רבנו של עולם!!—האט זי אויסגעשריען מיט א מאהל מיט א היסטע־רישען קול, אויפהייבענדיג די הענד צום הימ־מעל—רבנו של עולם! דו דארפסט דאס ניט פארשווייגען! איך ווינש איהם, אז זיין וויב זאל זיך געפינען אין אזא שטאנד, זיינע קינדער זאלען פערזוכען אזא לעבען וווי מיינע קינדער. און ער—זאל ער לעבען, און זעהען דאס מיט זיינע אייגענע אויגען! רבנו של עולם! כאטש איין וואך זאלען זיי פיהלען דעם טעם פון אונ־זער לעבען!!

— א־דוים! —האט בערקין אויסגעשריען מיט א ווילדען כעס.—א־דוים חצופה!, דיין פוס זאל דא ניט זיין!!

שרה איז ארויסגעלאפען פון טהיר, בערקין האט אנגעהייבען טופען מיט די פוס און שרייען

אויפ'ן קול:—רחמי־אל! רחמי־אל! קום אהער! ווארף אראָב די מרישעת פון די טרעפ!! רחמי־אל!!

פון ערגעץ וואו, פון א וועלכער עס איז לאָך, איז ארויסגעשפרונגען א הויכער און א שמוציגער בחור מיט צוואוואָרפענע האָר און האָט זיך געלאָזט לויפען צום טהיר. ווי א הונד, וואָס רייסט זיך אראָב פון א קייט, אָבער ווי נאָר ער איז ארויסגעשפרונגען אין קאָרידאָר און איז ארָאבגעלאָפען עטליכע טרעפ נאָך שרה'ן האָט ער זיך מיט אמאל אָבגעשטעלט און האָט פאר זיך אויסגערעדט: — די גזלנ'ישע בלוט האָט זיך שוין ביי איהם פאנאנדער געקאָכט, דורך ד'ר ערד זאל ער גען!

אויף בערקינס קולות זיינען ארויסגעלאָפען זיין ווייב און זיינע טעכטער זעהר דערשראָקען און האָבען געפרעגט?

— וואָס האָט זיך געטראָפען? וואָס איז מיט דיר?

— גאָר נישט! דאָס איז ניט אייער געשעפט! — האָט בערקין שארף געענטפערט און איז אוועקגעגאנגען צו זיך אין קאבינעט.

ער איז ארומגעגאנגען ביי זיך אין חדר א לאנגע צייט הין און צוריק ביז ער האָט זיך בערוהיגט. נאָכדעם האָט ער זיך אנידערגעשטעלט אין מיטען ציממער, האָט צונויפגעקנייטשט דעם שטערען און האָט אויסגערעדט מיט אונצופרידענהייט:

שדים זאָלען זי נעהמען! געדארפט צוקאָבען זיך, ארויסגעהן פון זיך!... און איצט, קען נאָך ארוים דערפון א גאנצע געשיכטע!...

ער איז ארומגעגאנגען איבער זיין ציממער און האָט געטראכט וועגען דעם, אז פון דער גאנצער נארישער געשיכטע קען זיך אויפהייבען א סקאנדאל. שונאים האָט ער אין שטאָדט גענוג. מען וועט זאָגען: אז ער האָט ארָאבגעוואָרפען פון די טרעפ די אלמנה פון דעם ארבייטער, וואָס איז ג'הרג'עט געוואָרען ביי איהם אויף דער ארבייט, וועגען דער עזות'קייט פון דער אלמנה וועט קיינער א וואָרט ניט רייד־דען; עס וועלען זיך נאָך אפשר געפינען אזעלכע „גוטהערציגע", וועלכע וועלען זי צוריידען, אז זי זאל דערלאנגען אין סוד, מען וועט אויס־זוכען א'ן ארטואקאט... שדים ווייסען וואָס!

— מען דארף מאָרגען ארוף טהאָן שמערלען און שיקען איהר, דער מרשעת, דורך איהם 25 רובעל—און ג'פטר'ט א'ן עסק! —

אזוי האָט ער ביי זיך בעשלאָסען און אויף דיעזען בעשלוס האָט ער זיך בערוהיגט.

עס איז דורכגעגאנגען א חודש נאָך דער אויבען בעשריבענער סצענע.

אין א ניעדעריגען און האלב פינסטערען חדר זיינען געזעסען שמואל לאטוטע און א אל־טשינקע אידענע, זיינע א ווייטע קרובה, און האָבען געמיטליך געשמועסט צווישען זיך.

שמואל איז געזעסען, ווי אלע מאל, אויפ'ן טיש די פיס אונטער זיך און האָט געלאטעט אלטע בגדים. זיין קרובה, א קליינע, א'ן איינ־געהויקערטע און א אלטינקע אידענע, איז ג־זעסען אויף א ביינקעל. אויפ'ן גרויסען בעט, וועלכע עס איז אריבער אהער פון משה'ס דירה און וועלכע האָט פערנומען די גרעסטע טהייל פון חדר, איז געזעסען שרה'ס דער אינגערער אינגעל.

— הער מיך, קריינע,—האָט שמואל א־רויסגערעדט פאנאנדערציהענדיג די ווערטער—עס איז פאראן א גאָטט אויף דער וועלט! פאר־האן!

די אלטשינקע האָט צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּף און האָט ארויסגערעדט מיט א זיפץ:

— און וואָס זאָג איך?

— מיט איין האנד שטראָפט ער און מיט דער אנדער האנד העלפט ער,—האָט פאָרטגע־זעצט שמואל.

— ער שיקט צו די רפואה פאר דער מכה...

—האָט אונטערגעהאלטען איהם די אלטשינקע:

— און זאָג מיר א'ן אָרט האָט זי א גוטען?

— גאָט זאָל געבען אלע אידען ניט ערגער!

—האָט זיך שמואל אָבגערופען.—זי איז א דאנק גאָט, זאט, אָנגעטהאָן און זיצט אין דער וואָרים. קיינמאל האָט זי אזוי רוהיג ניט ג־לעבט ווי איצטער. מען זעהט זי צו ווי א'ן אי־גענער טאָכטער... יעדען פריהמאָרגען גיט מען איהר א גלעזעלע קאווע מיט פלעצלאָך, חע־חע!—האָט ער אויסגערעדט מיט א גליקליכען געלעכטער.

— וואוהין האָט זי אהין געטהאָן איהר מיידעל?

— די מיידעלע האָט זי אָבגעגעבען צו א אידענע. זי צאָהלט פאר איהר דרייסיג קאָפּי־קעס א וואָך. דעם עלטערען אינגעל האָט זי אָבגעגעבען צו א טישלער אויף 7 יאָהר—און יענער האָט איהם געגומען אָהן א גראָשען געלט. דעם קליינעם, זעהסטו, האָב איך גענומען....

א שטיפער, אָבער א וואויל־ער אינגעל... עס איז נאָך צו פריה אַוועקגעבען איהם אין תלמוד תורה, נאָר אין אָוועגד לערן איך מיט איהם ער קען שוין דעם גאנצען אלף־בית, חע־חע!

— אלף־בית־גימל־דלת! — האָט אויס־געשאָסען מיט האסט דער אינגעל פון בעט.

— איז אָט זאָג איך דיר לעבט זי הייסט דאָס איצט ווי א פריצטע,—האָט געענדיגט שמואל.

— א דאנק זיין ליעבען הייליגען נאָמען!

—...נאָר הער, דאָס איז נאָך ניט אלץ! גאָטט האָט געטהאָן מיט איהר נאָך א גרעסערען חסד, איך זאָג דיר, ממש א נס!... דער בעל הבית, ביי וועמען משה האָט געארבייט, דוד בערקין, דו האָסט דאָך מסתמא געהערט וועגען איהם, נו, לכתחילה האָט מען געדעכענט, אז ער וועט איהר בעהילפיג זיין; האָט ער אָבער זי ארויסגעטריבען פון שטוב! נו, דוכט זיך, שוין אלץ פערפאלען, ניטאָ וועגען וואָס צו רייד־דען? איז וואָס מיינסטו? אין דרויי טעג ארום האָט ער איהר צוגעשיקט... וויפיעל רעבענסטו? פינף און צוואנציג זילבערנע רובעל ווי איין קאָפייקע!! נו, האָבען מיר א גאָט?

— מען האָט געזאָגט אויף דוד'ן, אז ער איז איין אויסוואורף. אָבער פאָרט א איד! — האָט זיך אָבגערופען די אלטשינקע

וואָס איז פאראן וואָס צו רעדען! פאָרט א אידיישע הארץ! נאָר דערהויפט, דערהויפט איז גאָטט! איך זאָג דיר, קריינע, אז דער אי־דישער גאָטט לאָזט ניט א אידען פאלען, ער לאָזט ניט! איך זאָג דיר מיר האָבען א גרויסען, א שטארקען גאָטט!!.... ש. א. אנ—סקי.

דער לעצטער פויגל

(א אסיען טראגעדיע.)

באַלד שפּרייט דער לעצטער סאַלאַוועי
די פליגעלעך פאַנאַנדער,
און לאָזט זיין נעסט אין אַלטען דעמב
און לאָזט זיך אין זיין וואַנדער.
„אַדיע"! קלינגט אוים דער פויגל באנג
אין טרעלען ליעדער טריעבע —
„אַדיע! מיין דעמב, מיין אַלטער פרייגד,
מיין זיסע היים, מיין ליעבע!"
זיי געזונד, מיין פרייגד, דו פליפּסט אין ד'רחיים,
אין ד'רחיים דאָ צווישען בריעדער;
דער ווינטער וועט ניט ציהען לאַנג —
און דו וועסט בליהען וויעדער.
און קרעפטיג שטרעקסטו אוים פון ס'ניי
די אַלטע קווארע גליעדער.
אַ פרישער מאי, אַ פרייע צייט —
מיט נייע פויגעל ליעדער....
און אין דער זעלבער נעסט, וואו איך
בין ביז אַצינד געזעסען,
אַ צוויטער פויגעל רוהען וועט,
און מיך — וועסטו פערגעסען"...

* * * *

מיט וועה און פאַרוואורף הערט דער דעמב
דאָס לעצטע ליעד פערקלינגען...

. . . . . .

אוי וועה, ווען ס'וואַלט דער אַלטער בוים
געקאָנט אַצינדערט זינגען!...

יאנקערס, נ. י. ה. רויזענבלאַט.

דיא „צוקונפט אין יאהר 1906

צוא אונזערע לעזער!

מיט פרישען מוטה און מיט נייע האָפנונגען גיהט דיא „צוקונפט" אריבער צום 5-טען יאָהר פון איהר עקסיסטענץ.

פיער יאָהר נאָך אנאנד האָט דיא „צוקונפט" זיך געמאטערט פאר איהר געגענווארט. איצט איז געקומען דיא צייט, וואו זיא קען שוין נעהמען זאָרגען פאר איהר צוקונפט. עס פעהלט איהר ניט פיעל צוא שטעהן אויף א פעסטען באָדען אויף פינאנציעל. דער 1000 דאלאר פאָנד וועלכען דיא קאָנווענשיאָן פון 54 סאָציאליסטישע ארגאניזאציאָנען האָט זיך אָנגענומען צו שאפען וועט אונז געבען דיא מעגליכקייט זאָגאר צוא פארבעסערען דיא „צוקונפט".

דיא אלגעמיינע בעגייסטערונג און איבערגעבענהייט, וועלכע עם האָבען זיך ארויסגעווייזען אויף דער „צוקונפט" קאָנווענשיאָן האָבען אונז איבערצייגט אז דיא „צוקונפט" איז ביז איצט געשטאנען אויפ'ן ריכטיגען וועג און אז זיא בעפריידיגט א שטארקען לעבענם בעדירפנים.

דער שטארקער לעבענם-בעדירפנים, וואָס מאכט נויטהוועניג דיא עקסיסטענץ פון דער „צוקונפט" איז דער בעדירפנים אין א ערנסטען סאָציאליסטישען זשורנאל.

פאר דיא „צוקונפט" איז געשטעלט גרוסע פראנטוואָרטליכע אויפגאבע: צוא זיין דער סאָציאליסטישער לעהרער און אויפקלעהרער פאר דיא אידיש ארבייטער.

דיא איין אויפגאבע לייגט אָבער ארויף שוועכע שולטערן אויף דיא „צוקונפט".

דיא „צוקונפט" מוז זוכען צוא בילדען דעם לעזער, איהם צוא געבען אמת'ע וויסענשאפט צוא עגטוויקלען אין איהם דעם זעלבסטשטענדיגען דענקענדען גייסט.

דאָם איז איהר אלגעמיינע קולטורעלע פפליכט.

דיא „צוקונפט" מוז וועקען דעם סאָציאליסטישען גייסט ביי איהרע לעזער; מוז זעהן צוא פארטיעפען און פארפעסטיגען זייער סאָציאליסטישע איבערצייגונגען. דיא פארשיעדענע פראגען פון סאָציאלע וויסענשאפטען איבערהויפט און פון וויסענשאפטליכען סאָציאליזמום בעזאָנדערם מוזען ביי יעדער פאסענדער געלעגענהייט און אין סיסטעמאטישער פאָרם—אויף וויא וויייט מעגליך—באריהרט, אונטערזוכט און באלויכטען וועדען. אלע וויכטיגע פאסירונגען פון דיא גרויסע וועלט-קעמפפע צווישען קאפיטאל און ארבייט, צווישען פראלעטאריער אלער לענדער געגען זייערע הערשער, אונטערדריקער און עקספלואטאָרם מוזען געפינען זייער אבקלאנג אין דער „צוקונפט", און מוזען ערקלעהרט און בעלויכטען וועדען פון א ערנסטען סאָציאלדעמאקראטישען שטאנדפונקט. דיא „צוקונפט" האָט אָבער אויסער דעם נאָך אנדערע אויפגאבען; אלם אידישער סאָציאליסטישער זשורנאל מוז דיא „צוקונפט" אוועקלייגען פיעל כוחות און אויפמערקזאמקייט צוא העלפען אויפבויען א געזונדע, ערנסטע סאָציאליסטישע בעוועגונג צווישען דיא אידען אין אמעריקא און צוא זיין איינער פון איהרע גייסטיגע פיהרער.

אלם אידישער סאָציאליסטישער זשורנאל מוז דיא „צוקונפט" מיט אָפענע אויגען קוקען אויף אויף אלע אנדערע פאסירונגען אין לעבען פון אידישען פאָלק, און מוז וועדען אייגער פון דיא שעפפער פון א ריינער, גוטער, געזונדער אידישער ליטעראטור און פון א עהרליכער, ערנסטער, בעלעהרענדער קריטיק.

דיא אויפגאבע פון דער „צוקונפט" איז א

גרויסע. איהרע פּפֿליכטען שוועדע, מיר ווייסען אוך פּיהלען וועלכע אונגעהייערע שוועריגקייטען עס ליעגען אונז אויפֿ'ן וועג. מיר האָפּען אָבער וואָס ווייטער אלץ נעהנטער צוא קומען צום אי־דעאל, וואָס ווייטער צוא בריינגען דיא „צו־קונפט" צוא א העכערע מדרגה.

דיא רעדאקציאָן פּון „צוקונפט" גייט פּון נוי־יאָהר אָן אריבער אין נייע הענד. געב. פּהיליפּ קראָנץ, וועלכער האָט דיא לעצטע צוויי יאָהר געפּיהרט דיא „צוקונפט" האָט זיך צוליעב פּריוואט אנגעלעגענהייטען צוריק געצויגען, דיא רעדאקציאָן איז אריבער צוא גען. דר. ק. פּאָרנ־בערג. איהם צוא הילף איז אויך געשאפּען גע־ווָארען א רעדאקציאָנס קאָמיטע.

דיא רעדאקציאָן פּון „צוקונפט" שטעהט אָבער ניט אליין געגענאיבער דער גרויסער פּער־אנטוואָרטליכער אויפּגאבע. אלע סאָציאליסטי־שע שרייבער האָבען אויסגעדריקט זייער איינ־שטימונג צוא העלפּען דער רעדאקציאָן. מיר האָפּען, אז דיא „צוקונפט" וועט אין נעכסטען יאָהר ווערען דער מיטעלפּונקט פּון סאָציאליסטי־שען געדאנקען, דער זאמעלפּונקט פּאר אלע סאָ־ציאליסטישע שרייבער.

דיא צייט איז צוא קורץ געווען פּאר דיא נייע רעדאקציאָן צוא מאכען ביז היינט אלע נייע אראנדזשעמענטס. זיא האָט אָבער שוין גע־מאכט פּיעל נייע אראנדזשעמענטס. פּון נייעם יאָהר וועלען דיא לעזער געפּינען פּיעל נייעסען אין דער „צוקונפט". אויסער דעם פּאָליטישען איבערזיכט „איבער דער וועלט" וועלען געגעבען ווערען נאָך אנדערע סיסטעמאטישע איבערזיכ־טען; איבער סאָציאליסטישער בעווועגונג; אי־בער טרייד־יוניאָניסטישע בעווועגונג; א נאָטיר וויסענשאפּטליכער רונדשוי. דיא קריטישע אָב־טהיילונג וועט שטארק פערגרעסערט ווערען. אין איהר וועלען אנטהיילּ נעהמען פערשיעדענע שרייבער, כספעציאליסטען אין זייער פאך.

פּאָרלויפיג האָבען פּאָלגענדע שרייבער אונז צוגעזאָגט מיטצוארבייטען אין דער „צו־קונפט".

דר. ארטמאן, ש. אנ—סקי, ח. אלעקסאנד־ראָוו, דר. בלומשטיין, ל. בודין, מ. בראנאָוו, י. גאָרדין, דר. א. גינזבורג, ב. גאָרין, דר. גירשדאנסקי, אל. הארקאווי, מ. הילקוויט, מ. ווינטשעווסקי, דר. ה. זאָלאָטאראָף, א. ש. זאקס, יצחק אייזיק בן אריה צבי הלוי, יהואש, א. לעסען, מ. לעאָנטעוו, דר. ס. לעווינסאָן, ז. ליבין, י. מיליך, ל. מייזער, סענעקס, י. סלא־נים, י. ענטין, וו. ערלין, דר. ק. פּאָרנבערג, ד. פּינסקי, ב. פייגענבוים, א. פרומקין, ס. קאָטלער, פּ. קראָניז, דר. אב. קאספּע, ל. קאָב־רין, אב. קאהאן, פּ. ראָזענבלאט (בן יקיר), ה. רויזענבלאט, ב. ראָזענבלאט, מ. שמואלזאָהן

מיר האָפּען אין נעכסטען נומער צו קענען געבען מעהר איינצעלהייטען וועגען אונזערע נייע פּלענער ניט נור דורך וועלטער, נור אויך דורך טהאטען.

און איצט וועגדען מיר זיך צוא אייך לע־זער!

מיר פערשפּרעכען אייך אז דיא „צוקונפט" וועט בלייבען ביי איהרע פּרינציפּיען, מיט איהר אונבעפּלעקטער סאָציאליסטישער ריכטונג, עהר־ליך, פּרייי, אונאבהייניגיג. מיר פון אונזער זייט וועלען ניט זשאלעווען קיין מיהע צוא מאכען דיא „צוקונפט" בעסער, לעבעדיגער, פּרישער מיט א בעסערען און א גרעסערען אויכוואהל פון ארטיקלען.

עם היינגט אָבער איצט פון אייך פּיעל אָפּ. דיא „צוקונפט" נויטיגט זיך נאָך אין הילפּע. דיא קאָנוועניציאָן האָט בעשלאָסען צוא שאפּען אין דיא נעכסטע 2 חדשים א פּאָנד פון 1000 דאלאר, כדי מיר זאָלען קענען פּארגרעסערען דיא „צוקונפט". זעהט אז דער בעשלוס זאָל פערווויר־קליכט ווערען! דיא „צוקונפט" נויטיגט זיך אין נייע לעזער. זיא מוז פערשפּרייט ווערען צווי־שען בריטערע קרייזען. זארגט דאפּיר, זאמעלט געלד פּאר'ן פּאָנד, קלייבט סובסקרייבער, פּאר־שפּרייט דיא „צוקונפט"!

מיר האָפּען אז איהר וועט טהון אייער פּפֿליכט און מיט פּרישען און נייע האָפּנונגען געהן מיר אריבער צום נייעם יאָהר. מיר זיינען פעסט איבערצייגט אז דיא „צוקונפט" שטעהט פּאר א גרויסע ליכטיגע צוקונפט.

צוקונפט — פּרעס פעדעריישען.

נאָכמערקונג.

פּאָריגען יאָהר איז אין דער „צוקונפט" גע־מאכט געוואָרען דיא פּראָבע צוא קומען אין נעהנטערע גייסטיגע בעריהרונג מיט אונזערע לעזער. צוא דעם צוועק האָבען מיר אייניגע־פיהרט א אָבטהיילונג „דעם לעזערס מיינונג און אונזער מיינונג".

דיא ערשטע פּראָבע איז געווען אזא צו־פריעדענשטעלענדע אז מיר וועלען אויך וויייטער דיא אָבטהיילונג האלטען אָפּען.

מיר בעטען זייער אונזערע לעזער אָפּען אוּן פּרייִ אונז אַרויסצוזאָגען זייערע מיינונגען וועגען אַלץ וואָס זיי געפינען אין דער „צוקונפט" אוּן וועגען דעם וואָס זיי געפינען דאָרט ניט, אָדער וואָס זיי וואָלטען נאָך זייער מיינונג גע־דאַרפט געפינען.

מיר פערשפּרעכען אייך ניט צוא ערפילען אַלע אייערע פּאָדערונגען. מיר פּאַרשפּרעכען אייך אָבער צוא אַלע אייערע בעמערקונגען זיך צו צו הערען מיט אָפּענע אויערען. אוּיב אייך געפאַלט ניט וואָס עס איז אין אַרטיקעל — זאָגט עס אָפּען, אוּיב אייך איז וואָס עס איז ניט קלאָהר, פרעגט ניט שעמענדיג זיך, מיר וועלען זיך באמיהען אויף אַלע אייערע פראגען, וועלכע האָבען אין אַלגעמיינעם אינטערעס, צו ענטפערען אין דער „צוקונפט".

אונזער קאָנוועניישיאָן

די צוקונפט־קאָנוועניישאָן וועלכע איז אבגע־האלטען געווארען איז ניו יארק דעז 11־טען אוּן 12־טען נאוועמבער, איז געווען א גרויסער ער־פאלג.

54 אַרגאניזאציאנען פערטראָטען דורך דע־לעגאטען האָבען אנטהיי̈ל גענומען. דורך דער גאנצער צייט פון קאָנוועניישאָן וועלכע האָט זיך אנגעפאנגען שבת נאכמיטאג אוּן האָט געדויערט ביז 12 אוועג אוּן זונטאג פון 10 מארגענס ביז 12 אבענד האָט מען נור געקאָנט מערקען אויף די דעלעגאטען אז זיי האָבען זיך דא פערזאמעלט ניט אויסצולפטערען זייערע קריוודעם געגען וועמען עס איז, ניט ארויפצווארפען זייערע מיי־נונגען אויף די וועלכע זיינען מיט זיי ניט איינ־פערשטאנדען נור, זיינען געקומען אויסצוהערען די בעריכטען פון די וועלכע זיינען געשטאנען אם נעהענסטען צו די צוקונפט פאר די לעצטע פאר יאהר אוּן צו זעהען מיט וואָס זיי קענען העלפען די יעצטיגע פערוואלטערס צו שאפען א גרעסערע אוּן בעסערע „צוקונפט". דורך דער גאנ־צער קאָנוועניישאָן האָט געהערשט א הייליגער בעגייסטערונג פאר דער קרוין פון דער אידישער סאציאליסטישער פּרעסע — די צוקונפט. זאגאר ביי געוויסע פונקטען פון טאגעס ארדנונג וועז מאנכע דעלעגאטען האָבען איז דער דיסקוסיאָן געברויכט שארפע אויסדריקע איז עס אויף ניט געווען די שארפקייט פון א געגנער אדער פיינד, נור די שארפקייט פון אז ענטהוזיאסט פאר א אידעע וועלכע ער האָלט טהייער. די שארפקייט אוּן ערנסטקייט פון מענשען וועלכע דיינקען דורך א שארפען ווארט בעסער צו באאיינפלוסען זייערע חברים וועלכע, פיהרען זיך ניט ווי זיי ווילען.

די קאָנוועניישאָן איז ערפענט געווארען מיט א בעגריסונגס־דערע פון יעקב גאָרדין נאָך איהם האָט געדערט מ. ווינטשעווסקי אוּן דר. זאָלאָטאראָף. זיי זיינען נאטירליך אלע אויפגע־נומען געווארען מיט ענטהוזיאזמום. עס ווערען דאָן ערווהלט די פערשיעדענע קאמיטעס. גענ. נעטער מענעדזשער פון „צוקונפט" גיט איבער זיין פינאנציעלען בעריכט פאר די גאנצע צייט. דער בעריכט צייגט דאָס די פינאנציעלע לאגע פון די „צוקונפט" איז היינט ביז צו ענדע פון 4־טען יאהר פיעל בעסער ווי אין וועלכע עס איז פריהערע צייט, אוּן דאָס די סירקולאציאָן פון די צוקונפט איז אויך דעם לעצטען יאהר בעדיי־טענד פערמעהרט געווארען. וועז מען זאָל פער־גלייכען דאָס וואָס מען איז אונז שולדיג אוּן דאָס וואָס מיר זיינען שולדיג וועט נאָך אונז עפּעס ארויסקומען. נור דאָך די שוויריגקייט וויטער אנצוגעהן מיט די צוקונפט בעשטעהט איז דעם וואָס מען ברויכט אימער האָבען א געוויסע סומע אויסצולעגען. די 'צוקונפט" פאר דעם קומענדען יאהר מוז זיך פארגרעסערען אמווהר־ניגסטען אויף א בויגען (16 זייטען), דאָס פאר־דערט נאטירליך געלד אויף א מעגליכען פערלוסט די ערשטע צייט אוּן אויך האָבענדיג א גרעסערע אויסגאבע אויפ'ן זשורנאל וועט עס פאָרדערן אז א גרויסע סומע זאָל בעשטענדיג זיין אויסען ביי ארגאניזאציאנען אוּן אגענטען. דערצו איז נויטיג אמוועניגסטען 1000 דאָלאר. דער בעריכט וועלט אנגענומען מיט א דאנק צו גענאסע נעטער, פאר זיין טרייהייט צו דער „צוקונפט" אוּן עס ווערט בעשלאסען צו דרוקען דעם בעריכט זא גיך ווי ער וועט ווערען געאדיט ביי דעלעגא־טען פון קאָנוועניישאָן. גענ. קראָנין בעריכטעט דאָן אז דער זייט פון דער רעדאקציאָן אוּן די גענאסען

מילך, מ. מילער, און ש. עלשטיין פאר דעם פערוואלטונגסראטה.

די בעריכטען ווערען מיט אויפמערקזאמקייט אויסגעהערט און גוטגעהייסען. עס ווערט דאז ערוועלט א „וויין און מיענם קאמיטע" וועלכע זאל בעריכטען צום נעכסטען זיצונג וועלכע מיט־לעז אנצו־ווענדען אום צו שאפען די נויטיגע סומע און אויך צו רעקאמענדירען ווען עס ווערט רעקאמענדירט אז די יעצטיגע מענעדזש־מענט זאל אזוי געענדעט ווערען, אז נעט. נעטטער זאל פערבלייבען אין אפיס אלס בוכפיהרער און קעשיער, און פאר דער ביזנעס זיצט פון דער „צוקונפט" זאל אנגעשטעלט ווערען א'ן אנדע־רער. די זיצונג ווערט געשלאסען מיט א פאר־טראג פון ב. פייגענבוים איבער די אויפגאבע פון דער „צוקונפט".

די זיצונג נאכמיטאג ווערט געעפענט מיט א רעדע פון דר. קאספע, וועלכע איז טהיילוויין א'ן ענטפער צו נעט. פייגענבוים. די העזאלו־ציאנס־קאמיטע ברענגט דאז פאר א רעזאלוציאז וועגען דער רעדאקציאז, איז וועלכע דער יעצטי־גער אינהאלט ווערט רעקאמענדירט נור מיט דעם פארשלאג דאס די סאציאליסטישע טענדענץ פון זשורנאל זאל זיין דיטליבער בעמערקט. די רעזאלוציאז ווערט אנגענומען.

א רעזאלוציאז איז אנגענומען געווארען וועג־גען די יעצטיגע פאסירונגען איז רוסלאנד. די דעלעגאטען אויפהייבענדיג זיך פון זייערע פלע־צער איז עהרע צו די רוסישע פרייהייטס־קעמפפער. א דאנק־רעזאלוציאז איז אנגענומען געווארען וועגען אלע ארגאניזאציאנען, כפעציעל די פון ארבייטער רינג און בונד, וועלכע נעהמען קאפיעס לויט די צאהל פון זייערע מיטגליעדער, און העלפען דאדורך דעם מארשלעז ערפאלג פון דער „צוקונפט". עס איז אויך געפאסט געווא־רען א רעזאלוציאז, איז וועלכע די דעלעגאטען רעקאמענדירען יעדען ארבייטער אוז יעדען סא־ציאליסט אריינצוטרעטען איז די טרייד־יוניאז פון זיין פאך אוז איז דער סאציאליסטישער פארטיי אך אמעריקא.

די „צוקונפט" אוז די „סאציאליסטישע פרעסע" ווערט דאז דיסקוטירט. פיעלע דעלע־גאטען דריקען זיך אויס גאנץ שטארק געגען די קאלטע אוז פרעמד־פיהלענדע שטעלונג פון די ראדיקאלע אוז סאציאליסטישע פרעסע צו דער „צוקונפט". מאנכע דעלעגאטען קריטיקירען וויעדער די „צוקונפט" פאר איהר פערשווייגען פיעלע פאסירונגען איז דער סאציאליסטישער פרעסע. נאך א לאנגע דעבאטע ווערט אנגענו־מען, אז בעצוג צו דער מענעדזשמענט דריקט אוים די קאמיטע די מיינונג דאס די קאנ־ווענשאז זאל גוטהייסען דעם יעצטיגען ביזנעס־גייסט פון דער „צוקונפט". איבער דיעזען פונקט נעהמט די קאנווענשאז אז א רעזאלוציאז פון דער רעזאלוציאנס קאמיטע, איז וועלכע עס ווערט רעקאמענדירט אז די יעצטיגע מענעדזיש־מענט זאל אזוי געענדעט ווערען, אז גען. נעטטער זאל פערבלייבען איז אפים אלס בוכפיהרער אוז קעשיער, אוז פאר דער ביזנעס זיצט פון דער „צוקונפט" זאל אנגעשטעלט ווערען א'ן אנדע־רער. די זיצונג ווערט געשלאסען מיט א פאר־טראג פון ב. פייגענבוים איבער די אויפגאבע פון דער „צוקונפט".

די זיצונג נאכמיטאג ווערט געעפענט מיט א רעדע פון דר. קאספע, וועלכע איז טהיילוויין א'ן ענטפער צו נעג. פייגענבוים. די העזאלו־ציאנס־קאמיטע ברענגט דאז פאר א רעזאלוציאז וועגען דער רעדאקציאז, איז וועלכע דער יעצטי־גער אינהאלט ווערט רעקאמענדירט נור מיט דעם פארשלאג דאס די סאציאליסטישע טענדענץ פון זשורנאל זאל זיין דיטליבער בעמערקט. די רעזאלוציאז ווערט אנגענומען.

א רעזאלוציאז איז אנגענומען געווארען וועג־גען די יעצטיגע פאסירונגען איז רוסלאנד. די דעלעגאטען אויפהייבענדיג זיך פון זייערע פלע־צער איז עהרע צו די רוסישע פרייהייטס־קעמפפער. א דאנק־רעזאלוציאז איז אנגענומען געווארען וועגען אלע ארגאניזאציאנען, כפעציעל די פון ארבייטער רינג און בונד, וועלכע נעהמען קאפיעס לויט די צאהל פון זייערע מיטגליעדער, און העלפען דאדורך דעם מארשלעז ערפאלג פון דער „צוקונפט". עס איז אויך געפאסט געווא־רען א רעזאלוציאז, איז וועלכע די דעלעגאטען רעקאמענדירען יעדען ארבייטער אוז יעדען סא־ציאליסט אריינצוטרעטען איז די טרייד־יוניאז פון זיין פאך אוז איז דער סאציאליסטישער פארטיי אך אמעריקא.

די „צוקונפט" אוז די „סאציאליסטישע פרעסע" ווערט דאז דיסקוטירט. פיעלע דעלע־גאטען דריקען זיך אויס גאנץ שטארק געגען די קאלטע אוז פרעמד־פיהלענדע שטעלונג פון די ראדיקאלע אוז סאציאליסטישע פרעסע צו דער „צוקונפט". מאנכע דעלעגאטען קריטיקירען וויעדער די „צוקונפט" פאר איהר פערשווייגען פיעלע פאסירונגען איז דער סאציאליסטישער פרעסע. נאך א לאנגע דעבאטע ווערט אנגענו־

מען א רעזאלוציאן, אין וועלכע די אידישע סאציאליסטישע פרעסע וועלט אויפגעפאדערט צו נעהמען א נעהנטערע אוז פרוינדליכערע אינטערעסע אין דער „צוקונפט", דאס די אלטע איבערגעבליבענע פערזענליכקייטען אין דער אידישער סאציאליסטישער בעוועגונג דארף בעזייטיגט ווערען אוז, די געגענזייטיגע פערבריטונג פון סאציאליסטישע שריפטען זאל פערנעהמען די ערשטע אוז וויכטיגסטע אויפגאבע. עס וועלט ווייטער בעשלאסען, דאס די רעזאלוציאן זאל פובליצירט ווערען אין דער סאציאליסטישער פרעסע, אוז צו דער פארוועלטס־אסאסיאיישען זאל דיזעלבע איבערגעגעבען ווערען דורך א קאמיטע.

בעגריסונגס־צושריפטען אוז טעלעגראמען זיינען אנגעקומען דורך דער זיצונג פון די ניו־יארק ברענטש פוליש סאציאליסטישע פארטיי, שיקאגא ברענטש פון בונד, באסטאן ברענטש פון בונד, פון וואשינגטאן אוז וואסטער מאס. ברענטשעס פון ארבייטער רינג אוז בונד.

די קאנווענשאן האט זיך געשלאסען זונטאג אבענד, אום האלב צוועלף, מיט רעדען פון די גענאסען קראנץ אוז פארנבערג אוז מיט הוררא־געשרייען פאר א'ן ערפאלגרייכע „צוקונפט".

ש. ע.

דיא פאלגענדע ארגאניזאציאנען זיינען געוואן פערטרעטען אויף דער „צוקונפט" קאנווענשיאן.

פיערטער אסעמבלי דיסטריקט סאציאליסטישע פארטיי, ניו יארק.

אכטער אסעמבלי דיסטריקט סאציאליסטישע פארטיי, ניו יארק.

צוועלפטער אסעמבלי דיסטריקט סאציאליסטישע פארטיי, ניו יארק.

ניו יארק סאשעליסט ליטערארי סאסיעטי.

פוילישע סאציאליסטישע פארטיי, ניו יארק.

סאציאל דעמ. פעראיין, האלעם, ניו יארק.

נייענטער ווארד סאשעליסט פארטי, שיקאגא.

ברענטש 3 סאשעליסט פארטי, פעטערסאן.

ברענטש דריי סאשעליסטי פארטי, ניו־ארק.

ברענטש	1	ארבייטער רינג	ניו יארק
"	2	"	"
"	3	"	ברוקלין
"	4	"	"
"	6	"	"
"	7	"	"
"	8	"	ניו יארק
"	11	"	ברוקלין
"	17	"	ניו הייוועז
"	23	"	ניו־ארק
"	24	"	בראנקס, נ. י.
"	33	"	באסטאן
"	37	"	"
"	40	"	ניו יארק
"	43	"	"
"	45	"	פיטסבורג
"	46	"	לינן, מאס.
"	47	"	עליזאב. נ.דזש.
"	52	"	ניו יארק.
"	66	"	"
"	71	"	"
"	72	"	"
"	73	"	קעמדען, נ.דזש.
"	75	"	ניו יארק
"	80	"	"
"	83	"	"
"	84	"	פלייגפילד נ.דז.
"	88	"	ניו יארק
"	91	"	"
"	92	"	וואשינגטאן

ביאליסטאקער ראיאנער ארגאניזאציאן פון בונד, ניו יארק.

ניו־ארקער ברענטש פון בונד, ניו־ארק.

בראנזוויל־ער ברענטש פון בונד, בראנזוויל.

באלטימאר ברענטש פון בונד, באלטימאר.

שיקאגא ברענטש פון בונד, שיקאגא.

פילאדעלפיער ברענטש פון בונד, פילאדעלפיא.

באסטאן ברענטש פון בונד, באסטאן.

אסטראווער רעוו. אונט. פעראיין, ניו יארק.

לאסאל פאליטיקאל ענד עד. קלוב, שיקאגא, אילל.

פראגרעסיוו לייבערער, ברוקלין

פראגרעסיוו אויסטריען עדיוק. קלוב, ניו יארק

וואצים אף לייבאר "

אדעסער רעוו. אונט. פעראיין, "

פינסקער ראד. אונט. פעראיין "

גרופע ליכט און וואהרהייט "

צוזאמען 54 ארגאניזאציאנען, פערטרעטען דורך 2 דעלעגאטען יעדע. חוץ דער פערוואלטונגקאמיטע „צוקונפט" איז געווען פערטרעטען דורך 3 דעלעגאטען.

אַרבייטער רינג.

אויב וואר עס איז האָט לעצטענס געגומען צוויישפּלען אין דעם סאָציאַליסטישען כאראקטער פון „ארבייטער רינג“ אויב וואר עס האָט לעצטענס געגומען צוויישפּלען אויב מען קען דעם „ארבייטער רינג“ בעוועגען פיר גרויסע זאכען. דאן האָט דער א. ר. בלויז געזאָגט צו דיא צוויישפּלער, זעהט אונזערע האנדלונגען אויף דער „צוקונפט קאָנווענשיאָן,“ זעהט אונזערע האנדלונגען צו די רוסישע פרייהייטס קעמפֿער! זעהט אונזערע האנדלונגען וואָגען די לעצטע פּאָגראָמען מיט דאָם אידישע פּאָלק אין רוסלאנד.

ווי מען קען ניט אורטהיילען א מענשען נאָך איין געווישער טהאט, אזוי קען מען ניט אורטהיילען אן אָרגאניזאציאָן נאָך דעם טהאט פון איין מיטגליד, אדער זאָגאר נאָך דעם טהאט פון איין ברענטש. יעדער מענש און יעדע אָרגאניזאציאָן מוז געאורטהיילט ווערען נאָך זייער אלגעמיינעם כאראקטער, נאָך די סומע פון זייער האנדלונגען.

וואָן מיר זעהען דאָם דער ארבייטער רינג איז אין די פֿאדערשטע רייהען אויף א קאָנוועניושיאָן וואָלכע בעצוואָקט צו מאכען דעם אנערקענטען סאָציאַליסטישען און וויכענשאפטליכען זשורנאל „צוקונפט“ גרעסער און רייכער אינהאלט. וואָן מיר זעהען דאָם דער ארבייטער רינג איז שטארק פערטראָטען ביי יעדען קאָנפֿערענץ, פערוופען פון סאָציאַליסטישע אָרגאניזאציאָנען, וואָן מיר זעהען דאָם אין דער זאמלונג פון גלדער פאר די לעצטע אידישע קרבנות אין רוסלאנד איז די פון א. ר. פאר זעלבטם פערטהיידיגונג, דאן מעגען מיר זאָגען מיט שטאָלץ און האָפנונג אז, דער „ארבייטער רינג“ איז א קראפט פאר פֿראָגרעס! אז דער ארבייטער רינג גהט פאָרווערטס!

דער „ארבייטער רינג“ קען זיך ניט בעקלאָגען אז ער וואקסט ניט, דאָך זיין צאָהל מיטגלידער איז ניט פערגלייכבאר צו די גרויסע צאָהל סאָציאַליסטען און פֿראָגרעסיווע ארבייטער וואָלכע מיר האָבען אין גרעסערע שטעדט וואו אידען וואוינען. עס גיבען נאָך היינט טויזענדער יונגע לייט וואָלכע דיינקען זיי וואָלען אימער אָנהאלטען זייער יעצטיגען געזונד און ענערגישע טהעטיגקייט, ניט אונטערבראָכען, און וואָן זאָגאר אונטערבראָכען פאר א קורצע צייט, וואָלען זיי געווים קענען אויסקומען אָהן אויסערע הילפע.

עס גיבען וויידער עלטערע מענשען וואָלכע פיהלען דעם טעות פון די יונגע און זיינען פונדעסטוועגען אליין גלייכגילטיג צו דאָם וואָס מוז קומען (וואָס עלטער דעסטא אָפטער) צו אן ארבייטער אין דער היינטיגער געזעלשאפט.

קראנקהייטען אין אן ארבייטערס הויס זיינען בעשטענדיגע געסט. מאנכע קרייגק גהויערען מעהר מאנכע וואהניגער. אָבער אלע קאָסטען עפּעס. און דער עפּעס וואָרט בעצאָהלט אמאָהל דורך אייגענע קרעפטען—אָפּריסענייג פון א נויטהיגע זאך אין הויז, און אָפטמאָהל וואָרט די קראנקהייט בעצאָהלט דורך פרעמדע, דורך טשאריטי.

פיעלע פון אונזערע בריידער דיינקען אז טשאריטי נעהמען בעשטייט נור וואָן מען נעהמט א קוואָדער אָדער א דאלער פון וואָמען עס איז האנד. דער אמת איז אז, דער גהען אין האָספיטאל אָדער דיספענסארי און זעלבסט ניט צאָהלען פאר'ן דאקטאָר און מעריצין הייסט אָנגענומען טשאריטי ניט וואהניגער וויי וואָן איהר וואָלט גענומען פון אימיצען גלעד און דערמיט בעצאָהלט פאר די דינסט וואָלכע איהר בעקומט.

יעדער פרייגעזאָנענער מענש דארף זעהען וויי וווייט מעגליך ניט צו נעהמען קיין טשאריטי. טשאריטי און זעלבסטשטענדיגקייט גהען קיינמאָל ניט האנד אין האנד:

דער רעליגיעזער מענש זוכט זיין טרייסט אין גלויבען אז, דאָם וואָס מיט איהם וואָט פאסירען וואָט אלעס זיין צום גוטען. און וואָן זעלבסטם וואָט עס נור זיין אן אָפּקומעניש פאר זיינע זינד. און גאָט וואָט געווים האנדלען מיט חסד.

דער גלויביגער האָפט אז וואָן גאָט וואָט

NOT FOR
HOME CIRCULATION
223969